Livr.ª Est.ᵉ 2ª
Nº 9.º

BIBLIORVM SACRORVM

CVM GLOSSA ORDINARIA IAM ANTE QVIDEM A STRABO FVLGENSI COLLECTA:

NVNC AVTEM NOVIS, CVM GRAECORVM, TVM LATINORVM PATRVM EXPOSITIONIBVS LOCVPLETATA:

Annotatis etiam ijs, quæ confuse antea citabantur, locis:

Et Postilla Nicolai Lyrani: Additionibus Pauli Burgensis ad ipsum Lyranum: ac ad easdem Matthiæ Toringi Replicis:

Per Fratrem Franciscum Feuardentium Ordinis Minorum, Ioannem Dadræum, & Iacobum Cuilly, Doctores Theologos Parisienses:

TOMVS QVINTVS:

Hac sane quidem Veneta editione à quàm plurimarum dictionum mendis expurgatus, multis quoque verbis, & versibus aliàs prætermissis suppletus.

Martim a° Mexia

Do Collegio de S. Joseph de Carmelitas descalços de Coimbra

VENETIIS, M DCIII.

Librorum qui Quinto Tomo continentur, Authorumque, qui in singulos citantur, series.

TOMO QVINTO HABENTVR

Quatuor Euangelia, & in hæc adferuntur.

A
Albinus.
Ambrosius;
Arnobius.
Athanasius.
Augustinus.
B
Basilius.
Beda.
Bernardus.
C
Chromatius.
Chrysostomus.
Clemens Romanus.
Clemens Alexandrinus.
Cyprianus.
Cyrillus Hierosolimitan⁹
Cyrillus Alexandrinus.
D
Damascenus.
Dionysius Areopagita.
E
Epiphanius.
Euagrius.
Eusebius Emissenus.
Eusebius Cæsariensis
Fulgentius.
G
Gregorius Magnus.
Gregorius Theologus.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nissenus.
H
Hieronymus.
Hilarius.
Hugo Victorinus.
I
Ignatius.
Innocentius Papa.
Irenæus.
Isichius.
Isidorus.
Iustinus Martyr.
L
Lactantius Firmianus.
Leo Magnus.
O
Occumenius.
Origenes.
P
Paschasius
Petrus Chrysologus
Philo Iudęus
R
Rabanus
Remigius
Ruffinus Aquileiensis
Rupertus
T
Tertullianus
Theodoretus
V
Victor Antiochenus
Vincentius Lirinensis.

Præfatio Nicolai de Lyra ordinis minorum in quatuor euangelistas.

Quatuor facies vni, *Ezech*.1. Secundum quod scribit beatus Gregorius super Ezech. prima parte Hom.3. Quia per faciem vnusquisq; cognoscit, recte per faciẽ notitia designatur: Lex aũt seu doctrina euangelica licet sit vna, quia ab vnigenito filio Dei data & ad vnũ finẽ ordinata, vt videbitur inferius: tñ quadruplici notitia excellit omnem aliam legem datam humanam & diuinam, & ideo bene de ipsa dicitur. *Quatuor facies vni.*

Conditiones legis cuiuscũque quatuor.

Ad cuius euidentiã aduertendũ, quod cuiuslibet legis cõuenienter datæ, sunt quatuor conditiones. Legis.n. proprium est vitia extirpare: Mores seu actus hominum ordinare. Inducere ad felicitatem, ac plane & lucide tradere veritatem. In his autem quatuor conditionibus lex seu doctrina euangelica excellit omnem aliam legem diuinam & humanam, vt patebit discurrendo per singula.

Euãgelica lex omnes alias leges excellit. Prima cõditio. Lex humana defectiua est.

Prima igitur conditio legis est, ꝙ dẽt vitia extirpare. Ad hoc.n. leges sunt datæ, vt quos priuata castigatio cohibere non potuit, metu pęnarum quę legibus infliguntur, à maleficijs retrahantur. Propter quod dicit Apost. 1. ad Tim.1.b. *Lex iusto non est posita, sed iniustis, & non subditis, & impijs, & peccatoribus sceleratis & contaminatis, patricidis & matricidis, homicidis & fornicarijs, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus & periuris*: & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. In hac aũt extirpatione vitiorum lex humana inuenitur de-
B fectiua, quia non potest prohibere oĩa mala. Cuius ratio est, quia lex cõitati proponitur obseruanda. In cõitate aũt pauci inueniuntur virtuosi & perfecti & plures imperfecti & defectuosi. & ideo sicut pueris aliqñ permittuntur quæ non permitterentur viris perfectis, ita in legibus quæ cõitati seruandæ imponuntur, aliqua mala minora permittuntur vt maiora euitentur. Sicut lex ciuilis meretrices in ciuitatibus permittit, ne respublica pp imperfectionem multitudinis quę castitatẽ obseruare non põt, dissensionibus quæ pp libidinem insurgerent, conturberur. vnde dicit Aug. in libro de ordine: Aufer meretrices à ciuitatibus & oĩa conturbabis libidinibus. Veruntñ ista mala quæ bono modo auferre non potest, relinquit diuino iudicio puniendo. Vnde dicit Aug. 1. de libero arbitio: Lex ista quæ regendis ciuitatibus fertur, multa concedit atq; impunita relinquit, quę per diuinam prouidentiam vindicantur.

Lex Mosaica defectiua est.

Similiter lex Mosaica diuinitus data aliqua mala permittit, sicut permisit dare libellum repudij. vt hr̃ Deut.24. ne viri vxores interficerent. Et tradere ad vsurã extraneis, ne fratres proprios grauarent, vt hr̃ Deut.24. Cuius ratio fuit, quia lex illa fuit data populo rudi duræ ceruicis & imperfecto. ideo sunt eis permissa aliqua mala minora, vt euitentur maiora. Propter quod Saluator Mat.19.a. dicit Iudæis de permissione libelli repudij. *Ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere vxores vestras* Sic igitur patet, ꝙ tam lex humana quam Mosaica permittit aliqua mala, & sic quantum ad hoc est imperfecta. Sed lex euangelica nullum malum permittit tanquam perfectissima, sed omnia excludit & punienda prædicit. propter quod legislator euangelicus Iesus Christus dicit Mat.12.c. *Dico autem vobis ꝙ de omni verbo otioso quod locuti fuerint homines super terram reddent rationem in die iudicii*. si de omni
C verbo ocioso, multo magis de nociuo. Et si de verbo, multo magis de facto. & sic patet primum videlicet ꝙ lex euangelica præcedit omnẽ aliam legem in extirpatione malorum.

Secunda conditio.

Secundo ad legem pertinet mores seu actus humanos ad bonũ ordinare. vnde dicit philosophus 2. Ethi. Intentio cuiuslibet legislatoris est ciues facere bonos. In hoc quoque inuenitur lex humana defectiua, quia homo non potest de secretis cordium iudicare, & ideo non potest lex humana nisi de actibus exterioribus ordinare. vnde dicitur 1. Reg. 16. b. *Homo videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor*. & ideo ad legem diuinam solam pertinet actus interiores ordinare.

Lex vetus prohibebat manũ non animum impliciter intelligitur.

Sed & lex Mosaica inuenitur in hoc defectiua. propter quod dicitur à doctoribus antiquis quod lex vetus prohibebat manum, non animum, vt habetur in glos. super epistola ad Phil.3.c. Quod dupliciter intelligi potest. Vno modo erronee, & sic intelligebant doctores Iudæorũ, dicentes voluntatem malam nõ esse peccatum nisi aliquo modo exeat in actum, vt patet per Iosephum.13. lib. antiquitatum. Et quando arguebatur contra eos, quia scriptum est Exod. 20.c. Non concupisces vxorem proximi tui. Respondebant, sic, ꝙ hoc præcepto non prohibetur concupiscentia interior, sed manifestatio exterior q.d. *Non concupisces*. id est, signa concupiscentiæ non facies, vt amplexus & oscula vel consimilia. Sed hoc manifeste patet falsum, quia actus exterior non habet malitiam vel bonitatem moralem, nisi inquantum procedit ab actu interiori, quia peccatum intantum est voluntarium quod si non sit voluntariũ, non est peccatum. Alio modo intelligitur prædictum verbum. scilicet quod lex vetus prohibebat manum non animum, sane & bene videlicet quod lex vetus in paucis prohibebat animum seu concupiscentiam interiorem, videlicet in vitio mœchiæ & auaritiæ tantum. Et adhuc licet prohiberet in illis concupiscentiã, non tamen transgressoribus infligebat aliquam pœnam. & ideo in talibus inuenitur D
imperfecta Lex autem euangelica tanquam perfectissima generaliter prohibet concupiscentiam malam, & concupiscentibus indicit pœnam infligendam. propter quod Saluator Matth. 5. capit. dicit: *Audistis quia dictum est antiquis: Non occides, qui autem occiderit reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio.* & eodẽ modo dicit in alijs præceptis. Ex quo patet quod lex euãgelica non solũ ordinat actus exteriores sed generaliter actus ẽt interiores, & sic patet secundum.

Tertia conditio.

Tertio dico quod ad legem pertinet ad felicitatem homines inducere. Veruntamen lex humana non inducit nisi ad felicitatem politicam quæ est tranquillus & pacificus status ciuitatis in vita ista mortali. Homo autem secundum intellectũ qui est pars principalior hominis, immortalis est, vt dicitur. 10. Ethi. & ideo oportet aliam felicitatem extra vitam istam assignare. Ad hãc autem lex diuina ordinat quod non potest facere lex humana. Per hoc enim necessitas sacræ doctrinæ ab omnibus doctoribus assignatur, quia homo ad quandam beatitudinem super naturalem ordinatur: ad quam per legem sibi diuinitus reuelatam dirigitur. Veruntamen & in hoc lex Mosaica inuenitur defectiua quia beatitudo super naturalis non habetur nisi per gratiam, secundum quod dicitur Rom.6.d. *Gratia Dei vita æterna*. Hanc autem gratiam lex Mosaica non dabat, sed tantum ad ipsam disponebat. propter hoc dicitur ad Hebr.7.c. *Nihil enim ad perfectum adduxit lex*. Sed hanc perfectionẽ a Christo dandam expectabat, secundum quod scribitur Ioan.1.b. *Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est*. propter quod Saluator in principio euangelicæ legis dicit Mat.3.a. E
Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum, & sic patet tertium.

Quarta conditio.

Quarto ad legem pertinet veritatem plane ac lucide tradere. Cuius ratio est, quia lex proponitur multitudini intelligenda & seruanda. In multitudine autem plures sunt deficientes ingenio, & pauci subtiles & ingeniosi. propter quod lex quæ multitudini proponitur, debet veritatem lucide ac plane tradere. in hoc autem inuenitur lex humana defectiua, quia ibi inueniuntur multæ obscuritates & perplexitates. Quod patet propter legum multitudinem ac varietatem & mutationem & aliquarum abrogationem, vt patet intuenti iura ciuilia ac canonica. Similiter & in hoc deficit lex Mosaica, quia in velaminibus & figuris tradit veritatem de agibilibus & credendis. In cuius figura Moyses velata facie loquebatur ad populum, vt habetur Exod.34. propter quod dicit Apostolus 1. Cor.10. cap. *Omnia in figura contingebant illis*. Sed lex euangelica in hoc inuenitur perfecta, quia veritas quæ in veteri Testamento in figuris latebat occulta, per euidentiam facti facta est manifesta. In cuius signum in passione domini, quando mysteria nouæ legis fuerunt impleta, velum templi scissum est in duo media, Luc.23. propter quod dicit Saluator Ioan. 16. scilicet. *Venit hora cum iam non in prouerbiis loquar vobis, sed palam de patre annunciabo vobis*. Et sequitur. *Dicunt ei discipuli. Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis*. Et sic patet quartum, videlicet quod lex euangelica excedit omnem aliam legem in tradendo plane ac lucide veritatem.

De his quatuor prædictis dicitur Psal.18.b. *Lex domini* id est, lex euangelica, quæ est domini nostri Iesu Christi. *Immaculata*, quia nullum vitium permittit. *Conuertens animas*, quia actus interiores animæ perfecte ordinat & disponit. F *Testimonium domini fidele*, quia felicitatem promissam efficaciter inducit. *Sapientiam præstans paruulis*, quia veritatem capabilem omnibus lucide tradit. Igitur sicut patet ex prædictis lex euangelica omnem aliam legem excellit in notitia quadruplici, ideo conuenienter dicitur de ipsa verbum assumptum, Quatur facies vni, quia per faciem notitia designatur.

Quatuor causæ euangel. doct.

Ad cuius verbi vlteriorem intellectum sciendum, quod in verbo proposito notantur quatuor causæ huius euangelicæ doctrinæ. videlicet causa effectiua principalis, subiectiua seu materialis, finalis & formalis. Tres autem primæ causæ coincidunt in idem numero, vt patebit. ideo not. in hoc nomine, vni. Causa autem formalis sub facie quadruplici, cum dicitur. Quatuor facies.

Causa effectiua.

Ad euidentiam autem primi aduertendum, quod Christus siue Deus incarnatus quod idem est, quia Christus est nomen suppositi in duplici natura, diuina videlicet & humana, ipse est causa efficiens huius euangelicę doctrinę. Huius ratio est, quia in omnibus artibus videmus, quod architector per ministros disponit materiam, sed per seipsum introducit formam, sicut carpentator per ministros facit lignorum dolationem, sed per seipsum ipsius domus vel nauis compaginationem, vt habetur 1. Metaph. Lex autem vetus fuit dispositio ad nouam, propter quod dicitur ad Gal.3.d. *Lex pædagogus noster fuit in Christo*, & ideo licet vtrunque testamentum sit à Deo datum, tamẽ vetus testamentum fuit datum ab ipso mediantibus angelis, vt habetur expresse Act.7.c. vbi dicitur. de Moyse. *Hic est qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo qui loquebatur ei in monte Sinai & patribus nostris qui accepit verba uitæ dare nobis*: quia tamen ille angelus in persona Dei loquebatur Moysi: Ideo aliquando nominatur angelus, aliquando dominus, secundum quod dicit B.Greg.1. moral. Ex quo patet, quod vetus testamentum dedit dominus per ministerium angelorum.

gelorum.vnde Act.7.g. post verba præmissa dicitur Iudæis. *Recepi-*
A *stis legem in dispositione angelorum,& non custodistis*, sed nouum Testamentum dedit dominus per seipsum incarnatum. Propter quod Augustin.in lib.de sermone domini,exponens illud Matth.5.a. *Et aperiens os suum,&c.* dicit. Tunc aperuit os suum qui in lege veteri aperiebat ora prophetarum. & hoc est quod dicit Apost.ad Hebr.1.*Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis,nouissime diebus istis locutus est nobis in filio,&c.* Patet igitur quod Christus est causa effectiua huius euangelicæ doctrinæ.

Causa materialis siue subiectiua euangelicæ doctrinæ.

Similiter ipse est causa subiectiua seu materialis. Ad cuius euidentiam sciendum.quod idem est subiectũ totius scientiæ & partis,sub alia tñ ratione.quia sub ratione vniuersali est subiectum totius scientiæ, sub ratione autem determinata & particulari est subiectum in parte: sicut patet in philosophia naturali,vbi, Corpus mobile vniuersaliter est subiectum: Corpus autem mobile animatum in libro de anima est subiectũ,& in libris seq.ad ipsum.Ita similiter illud est quod subiectum, in tota sacra scriptura sub ratione generali debet assignari pro subiecto, in parte ipsius sub ratione determinata & speciali.

Theologiæ subiectũ nõ vniformiter à doctorib⁹ assignatur.

De subiecto autẽ theologię duplex est opinio. Vna,quod Christus est ibi subiectum sub ratione generali. & secundum hoc dicẽdũ esset quod Christus vt promissus,est subiectum in veteri Testamẽto. Et hoc manifeste patet ex processu legis & prophetarum,vt omnes doctores dixerunt,quod vetus Testamentũ nõ est nisi dispositio ad Christum Christus autem vt præsentialiter exhibitus, est subiectũ in nouo, vt patet ex processu euãgelistarum & apostolorũ. Alia est opinio de subiecto sacræ scripturæ, s.quod Deus sub ratione deitatis in cõi, est subiectũ sacræ scripturæ,& per consequens sub ratione speciali,est subiectũ le-
B gis euangelicæ,videlicet Deus inquãtum incarnatus, quod est idem quod Christus. Et sic redit ad idẽ cum prima opi.s.quod Christus est nomẽ suppositi in natura duplici.s.humana & diuina.Et propter hoc Matthæus qui est primus in ordine euangelistarum intitulat euangeliũ suum de Christo tanquam de subiecto dicens. *Liber generationis Iesu Christi,&c.* Similiter & alij euangelistæ non faciunt aliud nisi facta & doctrinã domini Iesu Christi tradere. Ex quo patet quod, Christus est subiectum.

Causa finalis.

Tertio dico,quod Christus est causa finalis huius doctrinæ Ad cuius euidentiam considerandũ,quod cuiuslibet scientię duplex est finis. Vnus intrinsecus, & hic est cognitio proprij subiecti. Alius est finis extrinsecus, & hic est fęlicitas ad quam oĩs perfectio humana aliqualiter ordinatur. Sic in proposito euangelicæ doctrinę duplex est finis.Vnus intrinsecus, qui est cognitio ipsius Chr̃i enigmatica,quæ est per fidẽ, & habetur in via. Alius est finis intrinsecus, quæ est cognitio eius clara per apertam visionẽ,quæ habeť in patria: & hoc est quod dicitur Ioan.20.g. *Hæc autem scripta sunt, vt credatis quoniam Iesus est Christus filius Dei*. Hic est primus finis sequitur. *Et vt credentes vitam habeatis in nomine eius*. Hic est secundus.Igitur patet ex prędictis,quod Christus est causa efficiens materialis & finalis huius doctrinæ euangelicæ.Et ideo istę tres causæ concurrunt in vnum numero:& ideo bene designanť simul in hoc nomine:vni.Et de hoc potest accipi quod scribitur 1.Ioan.5.b. *Hi tres vnum sunt*.s.efficiẽs, subiectum & finis.

Causa formalis.

Secundo in verbo proposito tangitur cã formalis sub facie quadruplici,cum dicit.*Quatuor facies vni.* Ad cuius euidentiam considerandum,quod duplex est forma sciẽtiæ.s.forma tractãdi & forma tractatus.Forma tractãdi est modus agendi.Et iste habet quatuor facies,quia quilibet euangelista quadruplicẽ notitiam tradit de
C Christo,videlicet, Notitiã humanitatis,quæ figuratur in facie hominis. Notitiã diuinitatis quæ figuratur in facie aquilæ desuper ipsorũ quatuor: Notitiã ẽt sui sacerdotij quæ figurať in facie bouis,q erat aĩal immolaticium in lege:Notitiã ẽt sui regni quæ no.in leone,qui est rex aĩalium.Vel in facie hominis, notitiã suæ conuersationis & natiuitatis: in facie bouis,notitiã passionis:in facie leonis,notitiam,resurrectionis,in facie aquilæ notitiã suæ ascensionis, & ideo bene dr̃ quod quatuor facies vni. De hoc autem bene potest exponi quod dicit Eze. 1.c. *Cumque aspicerem animalia, apparuit rota vna habens quatuor facies.*

Ezechielis visio quatuor euangelistis aptatur.

Ista animalia sunt quatuor euangelia seu quatuor euangelistæ quæ aliquando dicuntur quatuor aliquando vnum.Licet enim Matthęus principaliter versetur circa humanitatem, Ioannes circa diuinitatẽ, Lucas circa sacerdotium: Marcus circa regnũ, quilibet tñ ipsorum ista quatuor cõsiderat. Vnde dicit B.Greg.super Ezec.Hom.1. Si q̃ras,quid Matthæus circa incarnationẽ domini senserit. Hoc nimirũ quod Marcus Lucas & Ioannes,& sic de alijs.Et sequitur. Quicquid in vno inueneris,hoc simul in quatuor recognosces. Dicit ergo. *Cumque aspicerem animalia*.i.quatuor euangelia, quia doctrina euãgelica

Rotæ cõparatur doctrina euangelica.

præ alijs doctrinis est intẽte ac diligenter cõsiderãda, quia ibi cõsistit vita secundum quod scribitur Ioan. 6.g. *Verba quæ ego loquor vobis spiritus sunt & vita.* Propter quod dicitur Io.5.f. *Scrutamini scripturas,* in quibus putatis vos vitam habere, *quia illę sunt quæ testimonium perhibent de me*. Apparuit vna rota.Ista rota quę est circularis figurę, est doctrina euangelica, in qua coniungitur finis principio.s.natura humana quæ scribitur vltimo facta Gen. 1. & tamen in Christo qui est subiectũ huius doctrinæ est cõiuncta ipsi Deo. Itẽ circulus est figura perfectissima, propter quod significat legem euangelicam, in qua imperfectio cuiuslibet alterius est suppleta. Sed dicitur habere quatuor facies propter quadruplicem notitiam Christi,quam describit quilibet euangelista. Et sic apparet forma tractandi. Forma autem tractatus est diuisio scientiæ per libros partiales. ista notificatur per quatuor prædictas facies. Ad cuius euidentiam considerandum, quod partes alicus totius heterogenei debent adinuicem habere distinctionem, connexionem & ordinem,aliter non essent partes actu. D

Euangelistarũ siue euangeliorũ,distinctio connexio & ordo.

Distinctio autem euangelistarum quatuor, connexio,& ordo,conuenienter designatur in quatuor faciebus prædictis. Ad cuius intellectum attendenda est breuiter visio imaginaria Ezechielis prophetæ. Videbat enim quatuor facies in vno corpore, ita quod corpus erat quasi rectum, sicut corpus hominis habens secundum longitudinem quatuor latera vel superficies: & ideo in summitate illius corporis erant quatuor capita, in quolibet latere erat vnum caput. scilicet caput hominis in latere vel superficie anteriori, caput aquilæ in opposita scilicet in posteriori parte,caput leonis in dextera parte,caput bouis in sinistra. Quod autem dicitur Ezec.1. *Facies aquilæ desuper ipsorum quatuor*, hoc est, quia collum aquilæ est longius, & ideo caput aquilæ supereminebat alijs, & per consequens habebat illud corpus aspectum ad quatuor partes oppositas, quia posteriora capitum erant coniuncta interius, & anteriora seu facies capitum erant prominentia exterius Similiter in illo corpore erant quatuor tibię, & non habebant flexionem magis ad vnam partem quam ad aliam, sicut si genu hominis esset flexibile æqualiter ad omnem partem indifferenter, & propter hoc dicuntur pedes eorum pedes recti. Et accipitur ibi pes pro tota longitudine à crure vsque ad plantam pedis. E
Ex prædictis patet, quod illud animal poterat ire ad quatuor partes oppositas sine sui conuersione, quia habebat aspectum ad quatuor partes oppositas per quatuor facies,& pedes similiter flexibiles ęqualiter ad quatuor partes. Et hoc est quod dicitur in textu, quod per quatuor partes illorum ibant, nec reuertebantur cum ambularent, quia per quatuor partes poterant ambulare sine illius corporis conuersione. Ex istis apparet distinctio euangeliorum, connexio & ordo eorum. Per hoc enim quod erant capita distincta apparet euangeliorum distinctio. In capite enim hominis vel facie designatur euangelium Matthæi, quod principaliter versatur circa humanitatem.In facie aquilæ euangelium Ioannis quod describit præcipue ipsius diuinitatem.In facie bouis euangelium Lucæ, quod describit Christi sacerdotium, in facie leonis euangelium Marci, quod describit ipsius regnum, sicut supra dictum est. Vel aliter in facie hominis generatio, in facie bouis passio, in facie leonis resurrectio, in facie aquilæ ascensio. Quia licet prædicta ab omnibus euangelistis cõsiderentur, quilibet tamẽ illorum circa vnum principaliter versatur.vt supra declaratũ est. Similiter ex prædictis faciebus denotatur connexio euãgeliorum,& ideo illa quatuor capita erant in vno corpore coniuncta, & per consequens procedente vna facie aliæ sequebantur,quia quod in vno euangelio narratur,per alia tria euangelia probatur, quia ibi idem factum vel consimile narratur, sicut Ioannes euangelista solus narrat illuminationem cęci nati,alij autem narrant de multis alijs cęcis illuminatis,quod est eiusdem potestatis.

Similiter in prædictis faciebus apparet ordo euangeliorum. Sic enim stabat illud corpus habens quatuor facies in aspectu prophetę, quod facies hominis erat sibi directe opposita,facies leonis ad dexteram partem illius animalis. facies autem bouis ad sinistram, caput aquilæ in parte posteriori, quia tamen collum aquilæ est longius,ideo supereminebat cęteris,ideo dicitur facies aquilæ desuper ipsorũ quatuor. Isto ergo modo ordinãtur euangelia, quia primo ponitur euangelium Matthæi, sicut facies hominis primo opponebatur aspectui prophetæ,& secundo loco euangeliũ Marci,quia dextera pars prior est quam sinistra,& tertio euangelium Lucæ, & quarto euangelium Ioannis, quia facies aquilæ erat in posteriori parte, & hoc est quod dicitur Ezech. 1. Similitudo vultus eorum facies hominis & facies leonis a dextris ipsorum quatuor, & facies bouis à sinistris ipsorum quatuor,& facies aquilæ desuper ipsorum quatuor. Secundum enim ordinem euangeliorum ponitur hic ordo istarum facierum. Igitur quia euangelium Matthæi quod primo loco ponitur,in facie hominis figuratur ideo de ipso potest dici ante faciem hominis similitudo alterius hominis. Homo est enim animal rationale mansuetum & ciuile, & ideo significat Matthæum euangelistam, qui vixit rationabiliter,mansuete & ciuiliter, non ciuilitate politica, sed illa ciuilitate qua efficimur ciues sanctorum & domestici Dei, super ædificati super fundamentum apostolorum & prophetarum, secundum quod dicit Apostolus ad Eph. 2. Dicit igitur. *Ante faciem hominis*, quia ante considerationem euangelistæ Matthęi,sicut obiectum proprium est posita similitudo alterius hominis idest Christi, cuius præcipue considerat humanitatem.Et bene dicitur Christus alter homo quia fuit alter ab omnibus alijs hominibus, quia omnes alij processerunt de radice peccati, iste autem solus innocens, per quem ad iustitiam sunt alij reducti, secundum quod scribitur ad Roma. 5. d. *Sicut per unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per vnius hominis obedientiam iusti constituentur multi*, hic in præsenti inchoatiue per gratiam, & in futuro per gloriam quæ est gratia consummata.

Homo.

EPISTO-

A EPISTOLA BEATI HIERONYMI D
ad Damasum Papam in quatuor Euangelistas incipit.

BEatissimo Papæ Damaso, Hieronymus, Nouum opus me facere cogis ex veteri, vt post exemplaria scripturarū toto orbe dispersa quasi quidam arbiter sedeam: & quia inter se variant, quæ sint illa, quæ cum Græca consentiant veritate, decernam. Pius labor, sed periculosa præsumptio, iudicare de cæteris ipsum ab omnibus iudicandum: senis mutare linguam, & canescentem iam mundum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter vel indoctus, cum in manus volumen assumpserit, & a saliua quam semel imbibit, viderit discrepare quod lectitat: nō statim erumpat in vocem, me falsarium, me clamans esse sacrilegum: qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere? Aduersus quam inuidiam duplex causa me consolatur: quod & tu qui sūmus sacerdos es, fieri iubes: & verum nō esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur. Si enim latinis exemplaribus fides est adhibēda, B respondeant quibus. tot enim sunt exemplaria penè quot codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originē reuertentes, ea quę vel a vitiosis interpretibus male edita, vel a præsumptoribus imperitis emendata peruersius, vel a librarijs dormitātibus aut addita sūt aut mutata, corrigimus? Neque verò ego de veteri disputo Testamento, quod a septuaginta seniorib. in Græcam linguam versum tertio gradu ad nos vsq; peruenit: Non quæro quid Aquila, quid Symmachus sapiant, quare Theodotion inter nouos & veteres medius incedat: sit illa vera interpretatio, quam apostoli probauerunt. De nouo nūc loquor testamento, quod Græcum esse non dubium est, excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Iudæa Euangelium Christi Hebraicis literis edidit: hoc certò cum in nostro sermone discordat, & in diuersos riuulorum tramites ducit, vno de fonte quærendum est. Prætermitto eos codices, quos a Luciano & Esychio nuncupatos paucorum hominum asserit peruersa contentio: quibus vtique nec in toto veteri instrumento post septuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in nouo profuit emendasse, cum multarum gentiū linguis scriptu- C ra ante translata doceat falsa esse quæ addita sunt. Igitur hæc præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Euangelia, quorū ordo est iste, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes: codicum Gręcorum emendata collatione, sed & veterum quæ nec multum a lectionis latinæ consuetudine discreparent, ita calamo imperauimus, vt his tantum quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur, vt fuerāt. Canones quoque quos Eusebius Cæsariensis episcopus Alexandrinum sequutus Ammonium in decem numeros ordinauit, sicut in Græco habentur expressimus. Quòd si quis de curiosis voluerit nosse quę in Euangeliis vel eadem, vel vicina, vel sola sint, eorum distinctione cognoscet. Magnus si quidem hic in nostris codicibus error inoleuit, dum quod in eadē re alius Euangelista plus dixit, in alio quia minus putauerint, addiderunt: vel eundem dum sensum alius aliter expressit, ille qui vnum è quatuor primum legerat, ad eius exemplum cęteros quoque æstimauerit emendandos. Vnde accidit, vt apud nos mixta sint omnia, & in Marco plura Lucę atque Matthæi. Rursum in Matthæo plura Iohannis & Marci: & in cæteris reliquorum quæ in alijs propria sunt inueniantur. Cùm itaque canones legeris, qui subiecti sunt, confusionis errore subla- E to, & similia omnium scies, & singulis sua quæque restitues. In canone primo concordant quatuor, Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes. In secundo tres, Matthæus, Marcus, Lucas. In tertio tres, Matthæus, Lucas, Iohannes. In quarto tres, Matthæus, Marcus, Iohannes. In quinto duo, Matthæus, Lucas. In sexto duo, Matthæus, Marcus. In septimo duo, Matthæus, Iohannes. In octauo duo, Lucas, Marcus. In nono duo, Lucas, Iohannes. In decimo propria vnusquisque quę non habentur in alijs, ediderunt. Singulis verò Euangelijs ab vno incipiens vsque ad finem librorum dispar numerus accrescit, Hic nigro colore perscriptus sub se habet alium ex minio discolorem numerum qui ad decem vsq; procedēs indicat prior numerus in quo sit canone requirendus. Cum ergo aperto codice (verbi gratia) illud siue illud capitulum scire volueris cuius canonis sit, statim ex subiecto numero doceberis, & recurrens ad principia, in quibus canonum est distincta congeries, eodemque statim canone ex titulo frontis inuento, illum quem quærebas numerum eiusdē Euangelistæ, qui & ipse ex inscriptione signatur, inuenies, atque è vicino cæterorum tramitibus inspectis quos numeros e regione habeant annotabis: & cum scieris, recurres ad volumina singulorum, & sine mora repertis numeris quos ante signaue- F ras, reperies & loca in quibus vel eadem vel vicina dixerunt. Opto vt in Christo valeas & memineris mei Papa beatissime.

CANON I.

Canon primus, in quo quatuor, Matthæus	Marcus	Lucas	Ioannes.	Canon primus, in quo quatuor, Matthæus	Marcus	Lucas	Ioannes.
8	2	7	10	384	165	266	67
11	4	10	6	289	170	275	126
11	4	10	12	291	172	279	156
11	4	10	14	294	175	281	161
11	4	10	28	295	176	282	57
14	5	13	35	295	176	282	42
23	27	17	46	300	181	285	158
23	27	34	46	300	181	285	79
23	27	45	46	302	183	287	160
70	20	37	38	304	184	289	170
87	139	250	141	306	187	290	162
98	96	116	220	306	187	290	174
98	96	116	111	310	191	297	69
98	96	116	40	313	194	294	172
98	86	116	144	314	195	291	166
98	96	116	129	314	195	291	168
98	96	116	131	315	196	292	175
133	37	77	109	318	199	300	176
141	50	19	59	320	200	302	178
142	51	21	35	325	204	310	184
147	64	93	49	326	205	311	188
166	82	94	74	326	205	313	194
209	119	234	100	328	206	214	196
211	121	238	21	331	209	315	197
210	122	239	85	332	210	318	197
220	129	242	88	334	212	321	201
220	222	261	77	335	214	324	199
244	139	250	141	336	215	317	198
244	139	250	146	336	215	319	198
274	156	260	20	343	223	329	204
274	156	206	48	348	227	332	206
274	156	260	96	349	228	333	208
276	158	74	98	352	231	336	209
280	162	269	122	352	231	336	211
284	165	266	55				
274	165	266	63		Finis	canonis	primi.
204	165	266	65				

CANON II.

Canon secundus, in quo tres, Matthæus	Marcus	Lucas
15	6	15
21	10	32
31	102	185
32	39	133
32	39	79
50	41	56
62	13	4
62	13	24
63	18	33
67	15	26
69	47	83
71	21	38
72	22	39
72	22	186
73	23	40
74	49	85
76	52	169
79	29	86
80	30	44
82	53	87
82	53	110
83	54	88
83	54	112
85	55	114
85	55	88
88	41	148
88	141	251
92	40	80
94	86	97
94	86	146
103	1	70
114	24	41
116	25	42
116	25	165
116	25	177
121	32	127
122	33	129
123	34	147
130	35	82
131	36	76
135	38	78
137	44	167
143	57	90
144	59	12
149	66	43
149	66	53
153	69	63
164	79	144
168	83	95
168	83	206
170	85	96
172	87	98
174	91	99
176	93	101
178	95	102
178	95	217

Canon secundus in quo tres, Matthæus	Marcus	Lucas.
179	99	197
190	105	195
192	106	216
192	107	121
193	107	218
194	108	152
194	108	219
195	109	220
198	110	221
199	111	273
201	112	222
203	114	270
205	116	224
206	117	232
208	118	233
217	127	240
219	128	241
223	130	243
225	134	245
226	133	244
229	135	137
229	135	246
242	137	237
242	137	248
243	138	249
248	143	209
248	143	253
249	144	254
251	146	255
253	148	204
258	150	257
259	151	258
264	155	256
269	154	228
271	42	230
278	160	263
281	163	268
285	166	265
285	166	267
296	177	280
296	177	284
301	182	286
308	189	305
312	193	299
316	197	293
317	198	295
322	202	309
338	218	322
339	219	325
340	220	327
342	222	323
344	224	328
346	225	330
353	232	337
354	233	337
Finis	canonis	secundi.

CANON III.

Canon tertius, in quo tres,

Matthæus	Lucas	Ioannes.
1	14	1
1	14	3
1	14	5
7	6	2
7	6	25
59	63	116
64	65	37
90	58	118
90	58	139
97	111	105
111	119	30
111	119	148
111	119	114
112	119	44
112	119	8
112	119	61
112	119	76
112	119	87
112	119	90
112	119	154
112	119	142
146	92	47
Finis	canonis	tertij.

IIII.

Canon quartus in quo tres,

Matthæus	Marcus	Ioannes.
18	8	26
117	26	93
117	26	65
150	67	51
161	77	23
161	77	53
204	115	91
204	115	235
216	125	128
216	125	133
216	125	137
216	125	150
277	159	98
279	161	72
279	161	121
287	168	152
293	174	107
297	178	70
299	180	103
307	188	164
321	201	180
321	201	192
323	203	183
329	207	185
329	207	187
333	211	103
Finis	canonis	quarti.

CANON V. VI.

Canon V. in quo duo Matthæus	Lucas.
3	2
10	8
12	11
16	16
15	46
26	47
28	48
30	49
34	194
36	162
38	53
40	52
41	55
43	123
46	153
47	134
48	191
49	150
51	59
53	125
54	54
55	170
57	61
58	60
60	171
61	64
65	172
66	66
68	105
78	108
84	111
86	109
93	145
95	160
96	182
96	184
102	69
104	71
105	193
107	73
108	115
110	118
119	126
125	62

Canon V. in quo duo, Matthæus	Lucas.
127	128
128	132
129	130
132	81
134	120
138	168
156	57
158	226
162	261
175	200
182	187
182	189
183	198
187	199
197	272
213	235
221	181
228	139
231	179
231	115
232	142
234	136
236	135
237	138
238	140
240	141
241	175
255	202
256	205
257	213
261	207
262	212
265	257
260	155
267	158
270	229
272	231
	Finis.

Canon VI. in quo duo, Matthæus	Marcus.
9	3
17	7
20	9
22	11
44	126
77	63
100	98
139	45
145	60
148	65
152	68
154	71
157	72
159	73
160	76
163	78
165	80
169	84
173	89
180	100
189	103
202	113
214	120
215	124
224	131
246	140
247	142
250	145
252	147
254	149
260	152
263	153
275	157
282	164
276	167
288	169
290	171
292	173
298	179
305	185
309	190
311	192
330	208
337	217
341	221
347	226
350	229
	Finis.

CANON VII. VIII. IX.

Canon VII. in quo duo, Matthæus	Ioannes.	Canon VIII. in quo duo, Lucas	Marcus.	Canon IX. in quo duo, Lucas.	Ioannes.
5	83	23	12	30	219
19	19	25	14	30	222
19	32	27	16	262	113
19	34	27	28	262	114
120	81	28	17	274	227
185	215	84	48	274	229
207	101	89	56	274	231
		91	61	303	182
		100	75	303	186
		103	97	303	190
		247	136	307	182
	Finis.	277	215	307	186
		335	230	307	190
		340	234	312	186
				312	190
				312	182
				340	213
			Finis.	341	217
				341	221
				342	223
				342	225
					Finis.

CANON X.

Canon decimus, in quo ſinguli proprie ſcripſerunt.

Matthæus	Matth.	Marcus	Lucas	Lucas	Ioannes	Ioannes	Ioannes.
2	196	19	1	214	4	81	157
4	200	31	3	223	7	84	159
6	210	43	5	225	9	86	163
13	212	46	9	227	11	89	165
24	218	58	18	236	13	92	167
27	222	62	20	252	16	94	169
29	227	70	22	256	18	97	171
33	230	74	29	259	22	99	173
35	233	81	31	264	24	102	177
37	235	88	50	271	27	104	179
39	229	90	51	273	29	106	181
42	245	92	67	276	31	108	189
45	268	94	68	278	33	110	191
52	273	101	72	283	36	112	193
56	283	104	75	288	39	115	195
75	303	123	104	296	41	117	200
81	319	132	106	298	43	119	202
89	324	186	107	301	45	123	205
91	327	213	113	304	50	125	207
99	345	235	117	306	52	127	210
101	351		122	308	54	130	212
106	355	Finis.	124	316	56	132	214
109			131	320	58	134	216
113	Finis.		143	326	60	136	218
115			149	331	62	138	220
118			151	334	64	140	224
124			154	339	66	143	226
126			159	343	68	145	228
136			163		71	147	230
140			164	Finis.	73	149	232
151			166		75	151	
155			174		78	153	Finis.
167			176		80	155	
171			178				
177			180				
181			183				
184			188				
186			190				
188			192				
191			196				
			201				
			203				
			208				
			210				

A INCIPIT PROLOGVS D
Sancti Hieronymi ad Eusebium.

PLures fuisse qui Euangelia scripserunt, & Lucas Euangelista testatur dicens. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationē rerum, quæ in nobis completæ sunt, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt sermonem, & ministrauerunt ei: & perseuerantia vsque ad præsens tempus monimenta declarant, quę à diuersis auctoribus edita diuersarum hęresum fuere principia, vt est illud iuxta Ægyptios & Thomam & Matthiam & Bartholomęum: duodecim quoque Apostolorum, & Basilidis atque Apellis ac reliquorum quos enumerare longissimum est: cum hoc tantum in præsentiarum necesse sit dicere, extitisse quosdam qui sine spiritu & gratia Dei conati sunt magis ordinare narrationem, quam historiæ texere veritatem. Quibus iure potest illud
Ezec.13.a. propheticū coaptari: Vę qui prophetabant de corde suo, qui ambulant post spiritum suū, qui dicunt: Hæc dicit dominus, & dominus non misit eos. De quibus & Saluator in Euangelio Iohānis loquitur:
Ioh.10.b. Omnes qui ante me venerunt, fures fuerunt & la-
B trones. Qui venerunt, nō qui missi sunt. Ipse enim ait: Veniebant & ego nō mittebam eos. Inuenientibus præsumptio temeritatis, in missis obsequium
Cant.1. seruitutis est. Ecclesia autem quæ domini voce supra petram fundata est, quam introduxit rex in cubiculum suum, & ad quam per foramen descēsionis occultæ misit manum suam, similis damulæ hinnuloque ceruorum, quatuor flumina paradisi instar eructās quatuor & angulos & anulos habet: per quos quasi arcam testamenti & custos legis domini lignis immobilibus vehitur. Primus omnium Matthæus est publicanus, cognomento Le-
C ui, qui Euangelium in Iudæa Hebræo sermone edidit, ob eorum vel maxime causam, qui in Iesum crediderant ex Iudæis: & nequaquam legis vmbrā succedēte Euangelij veritatē seruabant. Secūdus, Marcus interpres apostoli Petri, & Alexandrinæ ecclesię, primus episcopus, qui dominum quidem Saluatorem ipse non vidit, sed ea quæ audierat magistrum prędicantem, iuxta fidem magis gestorum narrauit quam ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus Antiochensis, cuius laus in
1.Cor.8.d. Euangelio, qui & ipse discipulus apostoli Pauli in Achiæ Bœotiæque partibus volumen condidit, quædam altius repetens, & vt ipse in procemio confitetur, audita magis quam visa describens. Vltimus, Iohannes apostolus & Euangelista, quem
Ioh.13.c.& 21.f. Iesus plurimum amauit, qui super pectus domini recumbens purissima doctrinarum fluenta pota-
Ioh.19.e. uit, & qui solus de cruce meruit audire: Ecce mater tua. Is cum esset in Asia, & iam tunc hæreticorum semina pullularent, Cherinthi & Hebionis, & cęterorū qui negāt Christum in carne venisse, quos & ipse in epistola sua Antichristos vocat, & 1.Ioh.b.
apostolus Paulus frequenter percutit, coactus ab omnibus pene tunc Asiæ episcopis, & multarum ecclesiarum legationibus de diuinitate Saluatoris altius scribere: & ad ipsum (vt ita dicam) Dei verbum non tam audaci quam fœlici temeritate prorumpere, vt ecclesiastica narrat historia, cum à fratribus cogeretur vt scriberet, ita facturū se respondisse, si indicto ieiunio in commune omnes Deum deprecarentur. Quo expleto reuelatione saturatus, in illud procemium è cælo veniens eructauit, In principio erat verbum & verbū erat apud Ioh.1.a.
Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio Ezech.1.b.
apud Deum. Hęc igitur quatuor Euangelia multo ante prędicta, Ezechielis quoque volumē probat, in quo prima visio ita contexitur. Et in medio similitudo quatuor animalium & vultus eorum. Facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Prima hominis facies, Matthæum significat, qui quasi de homine exorsus est scribere. Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filii Abraham. Secunda Marcū, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur. Vox clamantis in deserto, parate viam domini, rectas facit semitas eius. Tertia vituli, quæ Euangelistam Lucam à Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfigurat. E
Quarta Iohannem Euangelistam, qui assumptis pennis aquilæ, & ad altiora festinans, de verbo Dei disputat. Cætera quæ sequuntur in eundē sensum proficiunt. Crura eorū recta & pennati pedes, Ezech.1.
& quocunque spiritus ibat, ibant, & non reuertebantur. Et dorsa eorum plena oculis, & scintillæ ac lampades in medio discurrentes. & rota in rotā, & in singulis quatuor facies. Vnde & Apoc Iohan. Apoc.4.a.
post expositionē 24. seniorum qui tenentes citharas & phiales adorant Agnum Dei, introducit fulgura atque tonitrua, & 7. spiritus decurrentes, & mare vitreum, & 4. animalia plena oculis, dicens. Animal primum simile leoni, & secundum simile vitulo, & tertium simile homini, & quartum simile aquilæ volanti. Et post paulolum. Plena (inquit) erant oculis, & requiem non habebant die ac nocte dicentia. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est & qui venturus est. Quibus cunctis perspicue ostenditur, 4. debere tantum Euangelia suscipi, & omnes apocryphorum nenias, mortuis magis hæreticis quàm ecclesiasticis viuis canendas. F

INCI-

A

INCIPIT ARGVMENTVM SANCTI HIERO- nymi in Euangelium secundum Matthæum.

Modus tractandi talis est. Prius genealogiam Christi describit, distinguens eam per tres tesseradecades, post ait de nutritura Saluatoris, & de aduentu Magorũ in Bethleem, & de occisione paruulorum, deinde de baptismo Christi, & ieiu-
B nio quadraginta dierum, & de tentatione triplici. Postea de doctrina eius, scilicet de sermone habito in mõte, deinde gesta, & miracula Christi exponit. Tandem de passione resurrectione, & ascensione agit. Huic autem libro Hieron. prologũ præmittit in quo osten-
C

Matthæus 1
ex Iudæa 2
sicut in 3
ordine
primus
ponitur,
ita Euangelium in Iudea primus scri
psit, cuius vocatio ad domi-
num ex publicanis actibus
a Idest Dauid, & Abraham
fuit, duo[a] in generatiõe Chri 4
Abrahæ.s.
sti principia presumẽs, vnius 5
Fuit.
cui⁹ prima circũcisio ĩ carne
a Scilicet Dauid. b Domini, scilicet c Saule reprobato.
alterius[a] cui' secũdũ cor[b] electio[c] fuit. Ex vtrisq; enim pa- 6 7
Vel patribus. Supple, natus est.
8 trib. Christus. Sicq; quater-
denario nũero triformiter-
Generationis.s. a i.ab Abraham
9 posito principiũ a credẽdi[a]
a Aliás uia. b David
fide[a] in electionis tẽpus por
10 rigẽs, & ex electione vsq; in
trãsmigrationis diem diri-
11 gẽs: atq; a trãsmigrationis
die vsque in Christum de-
Terminans.
12 finiens, decursam aduentus domini ostendit
generationem, vt numero satisfaciens, &
13 tempori, & se quid esset ostenderet, & Dei
Misericorditer actum.
14
15 in se opus monstrans, etiam in his quorum ge-
16 nus posuit, Christi operantis a principio
17 testimoniom non negaret. Quarum rerum

D

dit, vbi. Euangelium scripserit, & de quam imo statu ad quam dignum sit assumptus de quibus & quo ordine in hoc Euangelio tractet.

Duo in generatione Christi principia. id est, præmittens Abraham & Dauid in generatione Christi. quibus facta est vel factæ sunt promissiones.

E

F

NICOLAVS DE LYRA.

in primum Prologum super Matthæi Euangelium.

Matthæus. *Hic est primus prologus beati Hieronymi qui præponitur Euangelio Matthæi, Qui quidem prologus diuiditur in quatuor partes. In prima parte describitur Euangelistæ status, secundo scribendi modus, ibi.* Duo in generatione Christi. *tertio huius Euangelij materia principalis, ibi.* Quarum omnium rerum. *Et quarto vtilitas huius operis, ibi.* In quo Euangelio vtile est. *In prima parte describitur Euangelista ex nomine, cum dicitur.*

Diuisio.

1 Matthæus. *qui interpretatur, datus, quia inter alios Euãgelistas primo datus est a Deo ad scribendũ Euãgeliũ ad instructionẽ omnium fidelium. Secundo, describitur ex natione & patria, cum dicitur.*

uod dicta udæa

2 Ex Iudæa. *qui natione fuit Iudæus, & de Iudæa natus. Quæ quidem Iudæa primo dicta est terra Chanaan, quia post diluuium ibi habitauerunt filii Cham, quibus expulsis per filios Israel tempore Iosue, nominata est Iudæa a tribu Iudæ, quæ erat principalis, & regia, Tertio describitur quantum ad ordinem inter Euangelistas, cum dicitur.*

ublicanus

3 Sicut in ordine primus ponitur. *In ordine scilicet Euangelistarum, ita in Iudæa primus scripsit Euangelium. Quarto, describitur quantum ad statum præcedentem eius conuersionem ad Christum. Quia autem erat Publicanus, idest, curam habens de publicis actibus. Erant enim tunc Iudæi tributarii Romanorum, & illi qui colligebant tributum Romanis mittendum, dicebantur publicani. huiusmodi communiter sunt campsores, & pecũiarum numeratores. Et quia talia negocia vix aut nunquam sine peccato exerceri possunt, vt dicit beatus Gregorius, ideo in hoc patet gratia diuina quæ ex talibus reuocauit Matthæum ad statum apostolicum & hoc est quod dicit: Cuius vocatio, &c. Sequitur.*

4 Duo in generatione. *Hic tangitur modus scribẽdi quem tenuit Euangelista Matthæus in descriptione genealogiæ Christi, a qua incipit suum Euangelium. Et primo tangitur modus scribendi quantum ad radicem genealogiæ Christi, quia ponit duos patres, videlicet Dauid & Abraham quasi radicem genealogiæ huius, sicut patet in principio Euangelii, cum dicit. Liber generationis, &c. Ratio autem huius assignatur, quia Abraham fuit primus qui fidem vnius Dei publice confessus est, & in signum huius primo circuncisionem accepit, quæ fuit signum distinguens fideles ab infidelibus. Dauid autem fuit primus rex electus a domino secundum voluntatem domini ad fidelem populum regendum, secundum quod dicitur. 1. Reg. 13. c.* Quæsiuit dominus virum iuxta cor suum, &c. *Saul autem licet primo fuerit electus a domino, hoc tamen non fuit secundum cor domini, sed secundum exactionem populi. propter quod dixit dominus Samueli. 1. Reg. 8. b. Audiui vocem populi petentis regem, scilicet super se. Sequitur. Non enim abiecerunt te, sed me, ne regnum super eos, & hoc est quod dicit Hieron.* Duo in generatione Christi principia præsumens *Id est ante sumens duos homines, videlicet Abraham, & Dauid, quasi principia, & radices genealogiæ Christi. Sequitur.*

5 Vnius cuius circuncisio. *idest, ipsius Abrahæ qui primo accepit circuncisionem, vt dictum est.*

6 Alterius cuius secundum cor electio. *idest, ipsius Dauid, qui electus primo fuit rex a domino vt dictum est.*

7 Ex Vtrisque enim patribus Chrs. *in hoc redditur causa prædicti. q.d. propter hoc Abraham, & Dauid ponuntur principaliter radix genealogiæ Christi, quia Christus nasci debebat ex patriarchis & regibus tanquam eis promissus.*

8 Sicque quaterdenario. *Hic tangit modum scribendi genealogiam Christi quantum ad deductionem ex prædictis duobus patribus seu principiis, quia Euangelista ponit tres quaterdenas. Vna fuit in tẽpore in quo populus est gubernatus per iudices. Secunda in tempore quo gubernatus est per reges. Et tertia in tempore quo gubernatus est per Sacerdotes, & hoc est quod dicit.* Sicque quaterdenario, &c. *id est in temporibus quibus triformiter gubernatus est populus. Sequitur.*

9 Principium a credendi in fide in electionis tempus porrigens. *quia prima quaterdena incipit ab Abraham, qui primus fidem vnius Dei publice confessus est, & terminatur in Dauid, qui primus electus est in regem a domino, vt dictum est.*

10 Et ex electione vsque in transmigrationis. *quia secunda quaterdena incipit a Dauid exclusiue, & terminatur in Iechonia filio Iosiæ in transmigratione Babylonis. Sequitur.*

11 A transmigrationis die. *quia tertia quaterdena incipit a transmigratione Babylonis & terminatur in Christum.*

12 Decursam. *Decursam dicit, quia describit genealogiam Christi descendendo, Lucas autem econtrario ascendendo. Sequitur.*

13 Et numero satisfaciens & tempori. *q.d. in hoc quod sic descripsit genealogiam per tres quaterdenas, satis fecit numero, quia posuit numeros conuenientes mysterio Christi, quia per quaterdenam quæ cõponitur ex quatuor & decem, significatur lex Christi quæ decurrit per quatuor Euangelia, & lex Moysi, quæ decurrit per decem legis præcepta. Per ternarium vero significatur mysterium Trinitatis quod fuit traditum in vtraque lege, sed in noua lege magis explicite. & sic patet qualiter Euangelista satis fecit numero. Satis fecit etiam tempori, quia per tres quaterdenas descripsit tres generationis illius populi in diuersis temporibus. Sequitur.*

14 Et se quid esset. *q.d. in scribendo Euangelium Christi Matthæus ostendit statum suum, quia ibidem descripsit vocationem suam ex publicis actibus ad statum apostolicum.*

15 Et Dei in se opus. *quia in hoc ostendit operationem Dei vocãtis ipsum per suam misericordiam.*

16 Etiam his. *Hoc est dictum quod similiter in Abraham, & Dauid qui electi sunt a Deo ab antiquo, vnus ad fidem, alter ad regnum, Dei operationem ostendit. Construe ergo sic literam. Etiam non negaret. Minus dicit & plus significat, id est, concederet seu declararet. Testimonium Christi operantis, scilicet per gratiam. A principio, id est, ab antiquo. In his quorum genus posuit Christi, id est, describendo genealogiam Christi. & hoc fuit in Dauid & Abraham. quos posuit radices genealogiæ Christi.*

17 Quarum rerum. *In hac parte Hier. ostendit intentionem principalem Euangelistæ Matth. seu subiectum sui Euangelij, quia genealogiam ordinate ab Abraham vsque ad Christum descripsit, vt ostenderet quod ipse Christus est verus homo, & verus Deus, qui secundum humanitatem natus est de muliere, passus in cruce, vbi omnium peccata nostra deleuit, & resurgens a mortuis nos per adoptionem in filios regenerauit, & hoc est quod dicit. Quarum rerum omnium, &c. in genealogia scilicet Christi descriptarum.*

Tempus

A omnium tempus, ordo, numerus, dispositio, vel ratio, quod fidei necessarium est, Deus Christus est † qui factus est ex muliere, factus sub lege, natus ex virgine, passus in carne, omnia in cruce fixit, vt triumphans ea in semetipso resurgens in corpore, & patris nomen in patribus filio, & filij nomen patri restitués in filiis, sine principio, sine fine, ostendens se vnum cum patre esse, quia † vnus est. In quo Euangelio vtile est desiderantibus Deum

Gal. 4.

† vnum.

a Historialis. b Allegorica. c Moralis.

D Deum sic primâ vel media vel perfecta cognoscere, vt vocationem apostoli, & opus Euangelii, & dilectionem Dei in carne nascentis per vniuersa legentes intelligant, atque id in eo in quo apprehensi sunt & apprehendere expetunt, recognoscant. Nobis enim hoc in studio argumenti fuit, & fidē factæ rei tradere, & operantis Dei intelligendam diligenter † esse dispositionem quærentibus nō tacere.

† esse

EX-

1 *Tempus.* quia ibi tria tempora describuntur, vt visum est.
2 *Ordo,* quia ordinate tempora, & personę in diuersis temporibus describuntur.
3 *Numerus.* quia sub certo numero, idest in tribus quaterdenis compreheduntur.
4 *Dispositio vel ratio* quia rationabiliter disponuntur.
B 5 *Quod fidei necessarium est.* Hoc est dictum. ad hoc omnia prædicta sic sunt ordinate descripta, vt ostendatur quod Christus est est uerus homo. vnde subditur:
6 *Quia factus est.* quia onera legis voluit obseruare. Hoc autem accipitur de epistola ad Gal. 4.
7 *Passus in carne, omnia in cruce fixit.* i. omnia peccata nostra in cruce destruxit. Et accipitur hoc de epistala ad Col. 2. vbi dicitur sic. Delens quod aduersum nos erat chirographum decreti. i. obligationem ad pęnam æterni, sed illud tulit de medio affigens illud cruci. Et est loquutio metaphorica adsimilitudinem illius qui destruit aliquam chartam vel obligationem, quia perforat eam vel corrumpit. sic Christus per passionem suam illud decretum quo eramus obligati gehennæ, destruxit. Sequitur.
8 *Vt triumphans in semetipso.* id est, deuincens in corpore proprio.
9 *Resurgens in corpore.* Ad euidentiam huius literæ considerandum, quod pater & filius correlatiue dicuntur. relatiua autē posita se ponunt, & perempta se perimunt. igitur quia Iudæi noluerunt recipere Chrm̄, Abrahæ & cæteris patribus promissum, ideo desierunt esse filii Abrahæ, idest imitatores ipsius per fidem, &
C per consequens Abraham & cæteri patres desierunt esse patres eorum. Gentiles autem econuerso ad prædicationem Apostolorum receperunt fidem Christi, & ideo in loco Iudæorum a fide Abrahæ recedentiū facti sunt filii Abrahæ, & sic paternitas quæ desierat esse in Abrahā & ceteris patribus, restituta est per filiationem gentium, qui facti sunt imitatores eorum per fidem. Et econtrario sibi filiatio restituta est ipsis credentibus, restituta prędicta paternitate, quia hæc est natura correlatiuorum, vt dictum est. Et hoc est quod dicit Hieron. Resurgens in corpore, scilicet Christus, & præcipiens prædicare baptismum pœnitentiæ in omnes gentes factus est restituens.
10 *Et patris nomen in patribus.* scilicet antiquis.
11 *Filio.* hoc est ad honorem filii, quia hoc cedit ad honorē Chri.
12 *Et filii nomen restituens in filiis,* id est, in gentibus fidem recipientibus.
13 *Patri.* hoc est ad honorem patris æterni.
14 *Sine principio, sine fine.* quia Christus secundum diuinitatem manet in æternum.
15 Ostendens vnum Deum se esse cum patre. per opera, scilicet diuinitatis, quæ egit. quia propria operatio vniuscuiusque rei, ostendit naturam eius.

16 Quia

16 *Quia vnus est.* idest, Deus qui est pater & filius, quia non sunt duo dij, sed vnus deus.
17 *In quo euangelio.* Hæc est quarta pars huius prologi, in qua ostenditur vtilitas huius Euangelii Matthæi. & primo ostenditur ista vtilitas in generali respectu omnium fidelium: secundo vero ostenditur in speciali, quantum ad beatum Hieronym. ibi, Nobis enim in hoc, &c. In prima ergo parte ostenditur vtilitas quantum ad quatuor, quia illi qui legunt hoc Euangelium perfecte possunt perpendere misericordiam Dei in vocatione Matthæi ad statum apostolicum, & diligentiam apostoli in scribendo Euangelium, & dilectionem Dei ex qua voluit incarnari, & perfectionē humanam quæ est in coniunctione ad Deum per fruitionem, qui voluit sibi naturam humanam coniungere per ipsius assumptionem. & hoc est quod dicit, *In quo Euangelio vtile est desiderantibus Deum.* idest, notitiam Dei.
18 *Sic prima vel media.* idest principium, medium & finem huius Euangelii, in quo consistit perfectio.
19 *Vt & intelligant vocationem apostoli.* in quo consistit perfectio quia de hoc fit ibi mentio.
20 *Et opus Euangelii.* quod ipse descripsit fideliter.
21 *Et dilectionem Dei in carne nascentis.* quia ex dilectione voluit incarnari. Sequitur.
22 *In quo apprehensi sunt.* idest, ad hoc vtile est Euangelium hoc, vt legentes ipsum.
23 *Recognoscant in eo.* idest. in Christo esse, supple id. In quo apprehensi sunt, & apprehendere appetunt ipsam diuinitatem, cui natura nostra coniuncta est in Christo in vnitate suppositi per incarnationem, & quam apprehēdere quærimus per fruitionem.
E Et accipitur ibi iste modus loquendi de epistola ad Philip. 3. c. vbi dicit sic Apostolus, Sequor autem si quo modo apprehendam, in quo & comprehensus sum.
24 *Nobis enim.* Hic tangitur motiuum Hieronymi ad transferendum seu exponendum Matthæi, Euangelium, scilicet vt traderet certitudinem rei gestæ in Euangelio Matthæi, vbi ostenditur vera diuinitas, & vera homanitas Iesu Christi. & hoc est quod dicit. Nobis enim. idest, rationis motiuæ, quia argumentum quædam ratio est. 25 *In hoc studio.* idest ad studendum in hoc Euangelio transferendo, & exponendo.
26 *Et fidem.* & per idest certitudinem.
27 *Factæ rei tradere.* idest gestorum Christi, & non tacere, sed magis supple declarare
28 *Quærentibus.* idest. scire volentibus.
29 *Dispositionem Dei operantis in carne.* scilicet assumpta.
30 *Intelligendam esse diligenter.* hoc est cum magna diligentia, & studio, quia talibus reuelatur Euangelii intelligentia, secundum quod dicitur infra. 7. c. Quęrite & inuenietis, pulsate, & aperietur vobis.

EX-

A D

PROLOGVS IN MATTHÆVM.

Atthæus cum primo prædicasset euangelium in Iudęa, volens trãsire ad Gentes, primus euangelium scripsit Hebraice quod fratribus a quibus ibat, ad memoriã reliquit. Sicut enim 1
necesse fuit ad confirmationem fidei euangelium prædicare, sic, & contra hæreticos scribi. 2
Cum autem plures euangelium scripserint, qua 3
tuor tantum habent autoritatis testimonium: quia per quatuor mundi partes fidem nunciãt trinitatis, & sunt quasi quatuor rotæ in quadriga homini, quæ vehit eum per prædicationem euangelij, & genus humanum quadrifida morte peremptum eorum erat prædicatione viuificandum,

B

vnde, & aliorum euangelia deciderunt, nec recepta sunt, quia nolebant præfinitum numerum cassari propter virtutem sacra-
4 menti. Designantur etiam euangelistæ quatuor figuris, quæ non sunt deceptoriæ, sed iucundi mysterij sibi consciæ. Matthæus in homine intelligitur, quia circa humanitatem Christi principaliter immoratur. Marcus in leone, quia agit de resurrectione. Lucas in vitulo agens de sacerdotio. Iohannes in aquila scribens sacramenta diuinitatis. Christus vero quem describunt, homo fuit de virgine natus: vitulus in immolatione, leo in resurrectione, aquila in ascensione. Vel in homine humanitas, in vitulo sacerdotium, in leone regnum, in aquila exprimitur diuinitatis sacramentum.

E

Expositio Nicolai de Lyra in Prologum euangelii secundum Matthæum.

Atthęus cum primo prędicasset euãgelium. *Prologus iste diuid t in duas partes, quia primo scriptor huius euãgelii manifestatur, secundo sui euangelii autoritas declaratur ibi. Cum autem plures. In prima parte ostẽditur quando scripsit, quia primus inter alios euangelistas. Vbi scripsit? Quia in Iudæa. Qualiter scripsit? quia Hebraice. Quare scripsit? vt veritas euangelii certa maneret apud credentes. in Iudæa a quibus recedebat, volẽs prædicare gentilibus Iudæis pro maiori parte in infidelitate obstinatis, hoc enim fuerat eis præceptum a domino secundum quod dicitur Actu. 13. g. Vobis autem oportebat primum loqui verbũ Dei, sed quoniam repulistis illud, & vos indignos iudicastis æternę vitæ, ecce conuertimur ad gentes, sic enim præcepit nobis Deus. Hac igitur de causa Matthæus volens transire ad conuersionem scripsit fidelibus in Iudæa remanẽtibus euangeliũ, vt illuc concurrerent pro certa regula ad euitandum erorres hæreticorum insurgentium, & hoc est quod subditur.*

1 Sicut enim. *prædicatione, scilicet, confirmata euidentibus signis, vt dicitur Marci vltim.*

2 Sic, & contra hæreticos scri. *vt cessantibus miraculis possemus recurrere ad doctrinam euangelicam doctrinis, & miraculis confirmatã, sicut ad regulam certam hæreses insurgentes confutantem.*

C

3 Cum autem plures euangelium scripse. *Hic ostendit euãgelium Matthæi autẽticum. Et primo ostẽditur quod dictum est. Secundo declaratur quoddam ibi positum, ibi, Designantur. In prima parte dicitur sic, quod plures scripserunt sub nomine apostolorum, & discipulorum Christi, immiscentes, eidem falsitates, vt facilius sub nomine apostolorũ fideles deciperent. Et ad hoc euitandũ, quatuor euãgelia quorum scriptores sunt certi & noti, sunt ab ecclesia recepta & approbata. Et hoc rationabiliter, qa numerus quaternarius euangeliorũ fuit præfiguratus Ezechielis. i. vt prædictũ est. Sũt enim euangelistæ quasi quatuor rotæ in quadriga domini, quibus portatur fides Christi p totũ mũdum. Similiter genus humanũ quadruplici morte fuit pemptum in transgressione. Adæ. Primo morte culpæ, secũdo morte naturæ, quia pro hoc incurrimus necessitatem moriẽdi. tertio morte gehennæ, quia ex hoc omnes descendebant ad limbũ vsque ad liberationẽ per Christũ factam. Quarto morte ciuilis pęnæ. Est enim mors ciuilis seruitus vel exilium per quę scinditur aliquis a communitate. Per peccatum autem genus humanum erat eiectum a ciuitate cælesti & subditum seruituti diaboli. igitur conueniens fuit numerus quaternarius euangeliorum, quia per ipsorum prædicationem genus humanum quadrifida morte peremptum, & vificandum designatur.*

4 Designantur etiam euangelistæ quatuor figuris quæ non sunt deceptoriæ, sed iucundi mysterii sibi consciæ. Matthæus in homine intelli. &c. *Hic declaratur quoddam, videlicet, qualiter euangelia prædicta fuerunt præfigurata Ezechielis. j. Et patet ex prædictis qualiter in quatuor faciebus significãtur quatuor euangelistæ. Et sic patet textus.*

F

A

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHAEVM.

D

CAPVT PRIMVM.

In commenta. in Matth. a LIber Gener. Hieronymus. Hebręi voluminibus ſuis à principijs nomen imponunt, vt Liber Geneſis ex ſuo principio nominatur, vbi dicitur: Liber generationis Adę: & hęc ſunt generationes cœli & terræ. Qui liber principium eſt veteris Teſtamenti, ſecundum quod in principio noui dicitur generationis Ieſu Chriſti: quāuis in hoc ſit parua pars libri: ſed ſic nouum Teſtamentum conſonat veteri. Et ſicut vetus carnali proponitur Iſraeli, ita nouum ſpirituali, & vtriuſque vnus & idem auctor oſtendi-

B tur. Plenior ſenſus eſſet. Hic eſt liber generationis, ſed hic mos eſt in multis, maxime in prophetis vt viſio Iſaiæ, ſubaudis hæc eſt.

Lib. 2. Matth. cap. 1. ✻ Rup. Liber iſte liber cœleſtis eſt, econtra liber generationis Adæ, terrenus, de quo ſcriptum eſt. Hic eſt liber generationis Adæ. In illo libro terreno omnes reprobi ſcripti ſunt, iuxta illud, *Domine omnes qui te derelinquunt confundentur, recedentes à te in terra ſcribentur.* (Hiere. 7.) In iſto ſcripti ſunt omnes electi quibus ipſe dominus, *Gaudete quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.* (Luc. 10.) Cum igitur audis, liber generationis filij Dauid, &c. ne paruum facias librum hunc, non ſolum attendas quod Abraham ſecundum carnem genuit Iſaac, ſimiliterque de ceteris, ſed hoc potius quod Abraham ſecundum promiſsionem genuit Iſaac, Iſaac ſecundum promiſsionem genuit Iacob. Hoc namque animaduerſo prolixus liber & grandis pagina per ſingulas fere genituras apparet, dum promiſsionis verbum in memoria repoſitum recogitare facit quid & qualiter ad illos ſanctos patres Deus locutus eſt.

C Rabbanus. In principio ſatis declarat ſe agere de humanitate Chriſti, cum incipiat à carnali generatione.

Hieronymus. Generationis ſingulariter dicit quamuis multi per ordinem replicētur, quia vnius tantum generatio quæritur propter quam cęterę hic inducuntur. Non diuinā proponit narrare generationē, quod impoſsibile eſt, vt Iſaias ait. *Generationem eius quis enarrabit?* (Iſa. 52. c.) ſed humanam, quamuis & hæc ex magna parte ſit inenarrabilis. Sed illa tota inenarrabilis eſt, quia etſi dicitur filius à patre genitus, tamen qualiter, nec apoſtolus, nec propheta nouit, nec angelus.

Euangelium ſecundum Matthæum.

CAPVT PRIMVM.

Liber apothecæ gratiæ in qua omnis anima quod neceſſe habet inueniat.

a Saluatoris non perditoris.

a b c † LIBER generationis IESV CHRISTI filij Dauid, filij 1 2 3 4

E b *Ieſus Chriſti.* Id eſt, Saluatoris non perditoris, quod fuit Adam. Chriſtus ipſe eſt qui & Meſsias. Ideo hoc nomine retunditur Iudæorum infidelitas, qui Meſsiam, id eſt, regem ſuum nondum veniſſe ariolantur. Hunc vero eſſe Chriſtum conſequenter ſic probat euangeliſta, quoniam hic eſt qui de patriarcharum & regum ſtirpe progenitus, de virgine mirabiliter eſt editus, ſicut eiſdem fuerat ante promiſſus, *Ieſus Chriſtus*, vt per regiam & ſacerdotalem perſonam natura Dei & hominis monſtretur. (Ieſus.) Olim Ieſus rector typice, nunc eſſentialiter, ſecundum quod Deus potens ſaluare. (Chriſtus.) Chriſtus nomen officij eſt, non naturæ, quia vnctus eſt in ſacerdotem ad interpellandum pro nobis, qui bene in terram promiſsionis inducit.

† Lucæ. 4. c. Ioan. 1. a.

c *Filij Dauid.* Ordo præpoſterus ne præmiſſo Abraham, generationis textus interrumperetur. Horum duorum ſpecialiter dicitur filius, quia vnus primus inter patriarchas, alter inter reges ad quos facta eſt de Chriſto promiſsio, vt Iudæis Chriſtum ex lege venturum aperiret, in quo viderent vaticinia impleri.

Chryſoſt. F

Incipit poſtilla Nicolai de Lyra ſuper Matthæum.

CAPVT PRIMVM.

LIber gener. Ieſu Chriſti. Euangelium ſecundum Matthęum diuiditur in duas partes, quia primo ſtabilit ſubiectum ſuū ſeu declarat, ſcilicet, Chriſtum verum eſſe hominem & verum Deum. Secundo determinat de redemptione noſtra facta per ipſum quæ incipit in medio quarti capituli, ibi. Cum audiſſet Ieſus quod Ioannes traditus eſſet. Iterum prima diuiditur in quatuor ſecundum quod quadrupliciter declarat Chriſtum verum Deum & verum hominem. Primo enim declarat hoc teſtimonio angelico & prophetico. Secundo, ex illuſtratione cæleſti & veneratione regali. Tertio ex prædicatione Ioannis & teſtificatione Dei patris. Quarto ex dęmonis tentatione, & ſanctorum angelorum obſequio & veneratione. Secunda incipit capitulo ſequenti, tertia tertio, & quarta quarto. Prima adhuc in duas, quia primo oſtendit veritatem humanæ naturæ & modum ſuæ conceptionis mirabilem oſtendendo, ibi: Chriſti autem generatio. Prima adhuc diuiditur in tres, quia in deſcribendo genealogiam Chriſti præmittit quendam prologum ſeu pręfationem. Secundo ponit eiuſdem genealogiæ deſcriptionem, ibi. Abraham. Tertio genealogiæ deſcriptæ recapitulationem, ibi. Omnes ergo generationes. In prima ergo parte intitulat librum ſuū à Chriſti generatione, dicens: Liber generationis, quia ſcripſit Hebraice, vt viſum eſt. Modus autem Hebræorum eſt denominare libros ab eo de quo tractatur in principio, ſicut dicitur liber Gen. quia in principio tractatur de creatione mundi. Similiter Matthęus, qui incipit euangelium à genealogia Chriſti, ideo ab ipſo denominat ſeu intitulat ipſum. Ratio autem quare incipit à genealogia Chriſti hęc fuit, quia Iudęi negabant Ieſum Nazarenum eſſe verum Chriſtum, & deſcendiſſe à Dauid, quia Galilęus erat, ſecundum quod dicitur Ioan. 7. *Nunquid à Galilæa venit Chriſtus?* q.d. non. Ideo ſubditur. *Nonne ſcriptura dicit.* Quia ex ſemine Dauid & Bethleem caſtello, vbi erat Dauid venit Chriſtus, quaſi dicant. Sic. & ideo ex hoc volebant falſe concludere, quod non eſſet vere Chriſtus nec ex ſemine Dauid. Hunc ergo errorē volens Matthęus excludere in principio euangelij ſui oſtendit ipſum à Dauid deſcendentem per ipſius genealogiam: Oſtendit etiam eum in Bethleem natum, vt patet in principio ſequentis capit. Cum natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudę: licet fuerit in Galilęa conceptus & nutritus. In deſcribendo autem genealogiam ponit duas partes tanquam radices, videlicet, Dauid & Abraham, quia ad iſtos eſt facta ſpecialiter promiſſio de Chriſto. Item quia Dauid fuit principalis inter reges, Abraham inter patriarchas. Chriſtus autem debebat deſcendere ex patriarchis & regibus. Pręponitur autem Dauid ipſi Abraham, licet ſit poſterior ſecundum tempus, propter eminentiam regię dignitatis, & iterum vt conuenientius generationis ordo texatur: quia ſic à radice vltimo nominata inchoatur. Dicit ergo.

1 *Liber gener.* ſupplendum eſt. Hic eſt liber ſecundum modum Hebręorum, vbi communiter fit talis ſuppletio, vt patet Iſa. 1. Viſio Iſaię filij Amos, ſubintelligitur, hęc eſt. Et eodem modo in pluribus alijs locis.

2 *Generationis, &c.* ſcilicet, temporalis, quia generationem Chriſti æternam deſcribit Ioannes in principio euangelij ſui.

3 *Ieſu Chriſti.* Ieſus nomen eſt perſonę, Chriſtus, nomen naturę. Significat enim duplicem naturam in vno ſuppoſito, ſcilicet, diuinam & humanam.

4 *Filij Dauid, filij Abraham.* Hoc eſt intelligendum ſecundum naturam humanam tantum. Vnde dicit Apoſtolus ad Roma. 1. a. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem.

Abraham

MORALITER.

1 *Liber generat. I. ſ. Chr.* Chriſti genealogia deſcribit hic p tres quaterdenas generationū. Quarū aliquę fuerūt ante legē datā Moyſi, & aliquę tēpore legis datę. & vltima. ſ. generatio Chriſti tpe gratiæ, quod incępit ab eius cōceptione. Et per hoc ſignatur q aliqui tpibus iſtis tribus ſaluati ſunt per fidē Chriſti. Vnde dicit Saluator Ioan. 8. g. Abrahā pater veſter exultauit, vt videret diē meū, vidit, & gauiſus eſt. Itē in quaterdena ſūt duo numeri. ſ. denarius & quaternarius. Per denariū vero, ſignat impletio decalogi. Per quaternariū, impletio

a Cui promissum est: in semine tuo be.om.gen.& Christus est semen illud in hoc gentes quærunt benedici. b Fides. c Spes.

a Abraham.† Abraham genuit Isaac. Isaac aũt 2

Charitas.

b c genuit Iacob. † Iacob autem genuit Iudã & 3

a Confessio. Iudas confitens: & de Christo dicitur Confiteor tibi pater celi & terræ. b Diuisio.

d fratres eius. † Iudas autem genuit Phares & 4

A * Chrysostomus. Altera autem ratio est cur Dauid prior nominetur, quia regni dignitas maior est quam naturæ. Nam etsi Abraham præcedebat in tempore, Dauid præcedebat in dignitate.

Hom.1.in opere imperfect.

Filij Dauid filij Abraham. Hos duos de omnibus elegit quorũ filius dicitur Christus, vt Iudæis quibus scribit, scientibus ex lege Christũ venturũ, appareret hic esse qui diu erat promissus, in quo viderentur impleri omnia vaticinia. his enim solis in veteri Testamento legitur facta promissio. Abrahę, *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Cui consonat Dauid: *Benedicentur in ipso omnes tribus terræ.* vnde Zacharias hoc est, subaudi. *Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis* Dauid autem. *Iurauit dominus Dauid veritatem & non frustrabitur eum de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Item, Semel iuraui in sancto meo*, scilicet Christo *semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut sol in conspectu meo. &c.* Quæ nullatenus de Salomone accipi possunt, sed de Christo ex Dauid orto. Item in libro verborum dierum: *Cum dormieris cum patribus tuis dabo semen tuum post te.* quod nullatenus de Salomone dicit. qui viuo patre cępit regnare, sed de Christo vnde Hieremiæ: *Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit.*

† Gen. 12. a. † Gen. 29. & 30. † Gen. 38. d. Gen. 22. d. Psal. 71. d. Lucæ. 1. g. Psal. 131. b. Ibid. 88. c. 1. Pa. 17. b. Hier. 63. 2.

B Abraham & Dauid sunt duæ columnæ versantes in lege quasi in vestibulo ante ostium quod est Christus: quas ambit funiculis duodecim cubitorum. id est fides apostolorũ. Amplectitur hos in genealogia patres, de quorum medio ostium Christus aperitur credentibus.

a *Abraham genuit Isaac: Isaac autem genuit Iacob.* Ab eo congrue fit generationis exordium, cui promissus est primum, in quo est benedictio omnium.

Matthęus generationem incipit ab exordio promissionis. Et etiam vsque in finem libri hæc agitur, vt qui ex hac generatione natus est, Deus & homo intelligatur.

Ab initio ab eo cui primũ facta est promissio fidei incipit, vt in hoc patre discant cui primũ facta est promissio, qui est quales esse debeant, qui volunt in eius semine benedici. Matthæus generationem descendendo incipit vel computat: quia humanitatem Christi ostendit, per quam Deus ad homines descendit. Lucas ascendendo referens formam sacramenti aperit. A baptismo enim incipiens vsq; ad Deũ ascendit, ostendens baptizatos ascendere ad hoc, vt sint filij Dei.

Hom. 1. ex opere imp.

* Chrysostomus. Isaac interpretatur risus: risus autem sanctorum est non stulta cachinnatio labiorum, sed rationabile gaudiũ cordis, quod fuit mysteriũ Christi. Sicut enim ille parentibus

C

rentibus in vltima senectute donatus est lętitia suis, vt cognoscatur quia non erat filius naturæ sed gratię: Sic & Christus in nouissimo fine productus est, à matre Iudęa qui gaudiũ cunctis, sed iste per virginẽ, ille de anu contra spem naturę. D

b *Genuit.* Matthęus ponit, genuit: qui naturę filios tantum numerat. Lucas: Qui fuit: qui aliquos secundum legem vel per adoptionem filios interponit. Matthęus ponit genuit. & non generauit, forsitan vt ille cognosceretur in fine ostensus de quo dicitur: *Ego hodie genui te.* Psal. 2. b.

c *Iudam & fratres.* Ideo solus Iudas nominatim exprimitur, vt eum cognosceres qui ex eius stirpe fuerat promissus.

Fratres Iudæ memorat prætermissis fratrib. Isaac & Iacob, quia illi à populo Dei quasi alieni sunt repulsi: hi velut hæredes in libro vitę scripti, & quasi patriarchę duodecim, in quibus & numerus apostolorũ signat. Sed nominatim non exprimuntur, ne vltra numerũ sacramẽti generatio extendat.

In semine prædictorum patrũ Christus intrauit in Aegyptum, quod pręsagiens inimicus populum premebat, & nõ fœminas sed mares interimebat, vt eum extingueret.

De Iuda Christus quem omnes gentes susceperunt: quo veniente iam Herodes alienigena principabatur. E

Vbi supra.

* Chrysostomus. Et noster Iacob duodecim apostolos in spiritu non in carne verbo & sanguine genuit. Nam sicut ille cũ suis descendit in Aegyptum vt multiplicaretur, sic & Christus cum suis descendit Apostolis in mundum, & multiplicatus est per totum mundum.

* Rupertus. In generatione Iudæ & fratrum eius cessauit mos ille antiquus quo primogeniti, sacerdotio fungebãtur. Ruben quippe qui erat primogenitus ipse peccauit, & propterea benedictionem sacerdotalem non promeruit, imo diminutionem acquisiuit *Effusus es* (inquit pater) *sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui.* Gen. 49.

d *Iudas autem.* Iudas genuit Phares & Zarã antequã intraret Aegyptum in quã ambo postea cũ patre transierũt. Zara cum de vtero pmisit manũ, obstetrix coccino ligauit dicẽs, hic prior egredietur. illo manum retrahẽte alter exiuit. Cui obstetrix. Quare ppter te diuisa est maceria? Vñ & Phares. i. diuisio dictus est, significãs illum qui segregabit oues ab hœdis, & statuet oues quidem à dextris. hędos autẽ à sinistris. Gen. 38. d. Infra. 25. c.

* Chrysostomus. Per Zarã significatur populus Iudaicus, qui primus apparuit in luce fidei, quasi de vulua tenebrosa mũdi procedẽs, & ideo significatus est cocco circũcisionis, putãtibus oĩbus, qa ipse populus Dei erat futurus, sed posita ... cessante Hom. 1. in Matth. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Abraham genuit.* Hic incipit Christi genealogiam narrare & diuiditur in tres partes secũdum tres quaterdenas quas ponit in ista genealogia. Prima incipit ab Abrahã, & terminatur in Dauid inclusiue. Secunda à Dauid exclusiue, & terminatur in Iechoniam filium Iosiæ inclusiue. Et tertia incipit à Iechonia filio prędicti Iechoniæ inclusiue, vt videbitur. & terminatur in Christũ inclusiue. Secunda pars incipit ibi *Dauid autem*. Tertia ibi. *Et post transmigrationem Babylonis.* In primã ergo procedit sic. *Abraham genuit Isaac.* Non facit mentionem de Ismaele qui fuit filius Abraham, quia per ipsum non descendit Christus: sed per Isaac erat promissus eius aduentus secundum quod scribitur Genes. 21. a. *In Isaac vocabitur tibi semen.* Et eadem ratione non fit mentio de Esau, cum subditur.

2 *Isaac autem genuit Iacob.* Quia antequam essent nati, Iacob fuit à Deo dilectus, vt per ipsum descenderet Christus, vt habetur Malachiæ primo, a. *Iacob dilexi, Esau, autem odio habui.* Considerandum igitur, quòd hic describitur genealogia Christi descendendo, quia Matthęus voluit ostendere assumptionem infirmitatis nostræ à Deo, vt dicit Augustinus de concordia euangelistarum. Econtrario autem Lucas describit eam ascẽdẽdo, quia volebat ostendere reductionem humanæ naturæ in Deum, & ideo incipit genealogiam Christi post baptismum, quia post baptismum reducimur in Deum. Sequitur.

3 Iacob

3 *Iacob autem genuit.* Licet autem Christus de Iuda descenderit, tamen fratres eius cum eo nominantur, quia fuerunt patres populi Israelitici, & ab eis duodecim tribus Israel nominantur. Sequitur.

4 *Iudas autem genuit.* Hieronymus autem reddens rationem quare ista Thamar exprimitur, sic dicit: Notandum in genealogia Saluatoris nullam sanctarum mulierum assumi, sed eas tantum quas scriptura reprehendit, vt qui propter peccatores venerat, de peccatricibus nascens omnium peccata deleret. vnde & in cõsequentibus Raab meretrix & Ruth Moabitis ponitur Bethsabea vxor Vriæ. Hæc Hieronymus. Sed istud non videtur probabiliter dictum, quia ipse ibidem dicit ꝙ propter hoc reges tres de genealogia Christi tolluntur. s. Ochozias, Ioas, Amasias, quia Ioram miscuerat se filiæ impijssimæ Iezabelis, ideo filij eius vsque ad quartam generationem de genealogia Christi tolluntur: ergo non est probabile q, pp peccatũ in Christi genealogia noĩa mulierum exprimantur. Item q, dicit ibi nullã sanctam mulierẽ positã in genealogia Christi, patet falsum de Maria matre Christi, quæ sanctissima est & fuit. Itẽ ꝙ dicit Raab & Ruth ibi expressas pp peccatum, non vr̃ verum, immò propter virtutis actũ. De Raab enim scribitur quod propter virtutem suscepit exploratores Israel & eos saluauit, vt patet Iosue. 2. propter q, ponitur in Catalogo illorũ qui ex fide fecerunt nobilem actum, vt habet ad Hebr. 11. Quod aũt dicitur meretrix non obstat: quia hoc erat tantum

MORALITER.

pletio euangelij quadrupliciter descripti. Per ternariũ vero sanctæ trinitatis mysterium. Per istos igitur numeros in genealogia Christi contentos mystice signatur q, per obseruationem decalogi in fide trinitatis Christus qui sol est iustitiæ per spiritualem illuminationem oritur in nobis. 2. Pet. 1. d. *Habemus firmiorẽ propheticũ sermonẽ cui benefacitis attẽdẽtes quasi lucernæ lucẽti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & Lucifer oriatur in cordibus vestris.* Item

Itẽ tres quaterdenæ faciũt quadragintaduas generationes per quas peruenimus ad Christũ qui promissus est nobis in pręmiũ, sicut filij Israel per quadragintaduas mansiones venerunt ad terrã sibi promissam. Christi autem generatio sic erat, &c. Per hoc autem quod Christus cõceptus & formatus fuit in vtero virginali per operationẽ spiritussancti signatur quod spiritualiter concipitur & format in mẽte pura opere spiritussancti, Gal. 3. c. Filioli mei quos ego iterũ parturio, donec formet Christus in vobis.

A est ante faciem eius lex quasi sepes, vel maceria. Sic ergo impeditus est populus Iudaicus per legem, sed temporib. Christi, rupta est sepes legis, quæ erat inter Iudæos, & gentes.

¶Orians. ¶Amaritudo. ¶Diuisio.
a Zaram de Thamar. Phares autem genuit 1
¶Sagitta, vel arcus. ¶Christus electus vel excelsus.
b Esrom. Esrom autem genuit Aram. A-
¶Spontaneus, vel voluntarius. ¶Augurium, vel serpentinus.
ram autem genuit Aminadab. Amina-
dab autem genuit Naason. Naason au- 2
¶Iste fuit princeps tribus Iuda. ¶Sensibilis.
c tem genuit Salmon. Salmon autem ge-
¶Fortis. ¶Latitudo. ¶Raab Hebraice, Rachab Græce.
d nuit Booz de Raab † Booz autem genuit O- 3
a ¶Festinans. b ¶Christus, seruiens, vel seruitus, quia non venit ministrari, sed ministrare. c ¶Incendium, vel incensum. ¶Christus est sacrificium, vel incensum, qui pro nobis hostia factus est;
e f beth ex Ruth. Obeth autem genuit Iesse: Iesse 4 5
a ¶Manu fortis, vel aspectu desiderabilis.
g h autem genuit Dauid regem. Dauid autem rex 6

a *Phares aũt genuit Esrom.* In Aegypto genuit Phares Esrom & Esrõ Aram, & Aram Aminadab, & Aminadab Naason, & tũc Moyses eduxit eos de Aegypto. Naason fuit dux sub Moyse in tribu Iuda per desertum, in quo genuit Salmon. Iste Salmõ fuit princeps in tribu Iuda, qui cũ Iosue in terrã promissionis intrauit. Iste Salmon in terra promissionis genuit Booz de Raab.

Ruth.4.d. B Christus est Phares, id est diuisio, quia separabit oues ab hędis. Ipse est Esrom, id est sagitta, vel atriõ, quia penetrat corda auditorum. Habet etiam latitudinem charitatis, qua & inimicos dilexit.

b *Aram autem.* Aram Christus electus, vel excelsus interpretatur electus de quo propheta: *Ecce puer meus quem elegi.* Et alibi. *Excelsus super o͂s gentes dominus.* Ipse est Aminadab, idest voluntarius, qui dicit. *Voluntarie sacrificabo tibi.* Idem est Naason, idest augurium, qui nouit præterita præsentia, & futura. Vel Naason serpentinus, quia Christus more serpentis omnes cauit insidias. Osee 11.a. Psal.112.a. Ibid.33.d.

c *Salmon aũt genuit Booz.* Christus est Salmõ, i. sensibilis, quia omnia sentit. ipse accipit Raab. i. ecclesiam de Gentib. Raab fames, vel beatitudo, vel impetus, quia ecclesia gentium esurit, & sitit iustitiã, & dilatata per orbẽ terrarũ impetu doctrinæ Philosophos, & reges conuertit. Raab ostẽdit coccinũ in fenestra, i. in ore per cõfessionẽ Christi passionem declarat. Iosu.2.a. Raab meretrix, quæ nũcios Iosue suscepit, q̃. Salmõ princeps tribus Iudæ sibi copulauit, significat ecclesiã de Gentib. quę principi ex Iuda, i. Christo copulat. Et sola cũ suis saluatur, dũ 1.Cor.15.g. C Iericho, i. pręsens seculum septem muris vitiorũ vallatũ, septẽ dierum tpe tubis p̃dicationum circũuallatur, donec in nouissima tuba oẽs muri corruant, & nouissima mors destruat.

d *Booz autem.* Booz Christus de quo dicit. *Dominus in fortitudine veniet.* Booz dc. Nota nullã de sanctis feminis in genealogia Xp̃i assumi, sed quas scriptura reprehendit. Debuit. n. de peccatorib. nasci, q ꝓ peccatorib. venerat, vt disceret sui peccata patrũ sibi nõ obesse. Vñ agn⁹ in Pascha immolãd⁹ iuss⁹ ẽ assumi ex capris, & ouib. i. ex iustis, & peccatorib. generãd⁹. D Isa.40.c. Infames personæ in genealogia Christi annumerãtur, & quare. Exo.12.a.

Historia. Elimelech fuit de tribu Booz, & vxor ei⁹ Noemi qui cũ vxore sua iuit ad Moabitas, vbi filij sui duxerunt vxores, sed mortuo patre, & filijs, sine semine, Ruth cũ Noemi socru sua venit in Iudeã, & genuit ex ea Booz, Obeth.

e *Ex Ruth.* Moabitide, vt oñdat impletũ vaticinium Isaiæ: *Emitte agnum domine dominatorẽ terræ.* Per hanc semen Abrahæ ad Christũ deducit. Ecclesia de Gẽtibus per Ruth significata, priusquã ad Booz, i. ad Christum veniret ex patre diabolo erat. Isa.16.a. E

Mystice; Ruth significat ecclesiã, q̃ ẽ de Moab (.i. de Gẽtib. q̃ ex p̃re diabolo,) & petra deserti, pp idololatriã de qua de⁹ suscitauit filios Abrahę: Oblita prioris Gẽtis venit ad Booz, q fortis dr̃. i. ad Christũ, q suscitat semẽ fratris sui, i. Moysi, qui obijt sine liberis, qa neminẽ ad pfectũ duxit lex. Ruth, vidẽs vel festinãs, qa ecclia puro corde deũ videt, q̃ festinat ad brauiũ supnæ vitiois, & diffinit pseuerare i fide, & dilectiõe dei. Mystice. Hebr 7.c.

f *Iesse autem.* Pater Dauid sæpius nominatur Isai, sed binominis fuit. Hic autem, ideo dicitur Iesse, vt sciret eum venisse de quo Isa. *Egredietur virga de radice Iesse, &c.* Hic est flos quẽ odorat Isaac, dicens: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni,* quia spiritus eum abundantissime repleuit. Isa.11.a. Gen.27.a.

g *Regem.* Non quod solus in hac genealogia rex, sed quia primus rex de Iuda, & regum principium, propter quem, & cæteri in solio regni seruantur, & per istum ordo generationis decurrit ad Christum, qui habet regnum Dauid. F

h *Dauid autem rex.* Historia. Dauid in solario sedẽs, vidit Bethsabee Historia. 2.Reg.11.a.

NICOLAVS DE LYRA.

tantũ ipsius cognomen, & iõ non oportuit, ꝙ esset talis ẽm rem: Sicut aliqñ econtrario aliquis pauper rusticus cognominatur nomine regis, vt Petrus rex, vel hmõi Hebræi ẽt dicunt hospitatricẽ vbi nos habemus meretricẽ, vt dixi plenius Ios. 2. ca. Similiter, qđ dicitur de Ruth Moabitide, ꝙ eam scriptura reprehendit nõ videtur verum, immo magis eam commendat. Tũ quia socrui suæ fideliter adhæserat, tum quia eiecta gentilitate fidem vnius dei suscepit, vt habetur Ruth. 1. c. Tũ qa in viduitate caste vixit, vt dicitur Ruth. 1. ex verbis Booz ad ipsam: Benedicta es filia a dño, & priorẽ misericordiã posteriore superasti, quia non es sequuta iuuenes pauperes seu diuites. Tũ quia fuit optimæ famæ. Vñ ibidẽ subditur: Scit omnis populus, q habitat inter vrbis meæ portas, mulierem te esse virtutis. Salua igitur beati Hier. & meliori sententia, videtur ꝙ melius põt dici, ꝙ mulieres istæ hic sunt expressæ, quia fuerunt viris suis ex quib. conceperunt accidentaliter coniunctæ. Istæ aũt, q̃ fuerunt primæ, & principales, siue bonæ, siue malæ nõ exprimuntur, sed sufficit expressio viri, quia vir, & vxor pro vna persona cõputantur. Quòd aũt prædictæ mulieres fuerunt accidẽtaliter coniũctæ, patet ex textu Bibliæ, ꝙ omitto causa prolixitatis vitandæ. Nec debet aliquis moueri, si ego recedo in hoc a dictis Hier. quia dicta sanctorum non sunt tantæ auctoritatis, quin liceat sentire contrarium in his, quæ non sunt per sacram scripturam determinata. vnde dicit Augu. in epist. ad Vicentium de scripturis sanctorũ doctorũ. Hoc genus scripturarum a canonicis scripturis distinguendũ est: Non enim ex eis sic testimonia proferuntur, vt contrarium sentire non liceat. Sequitur. Doctorũ scripta, quam auctoritatem habeant.

ō *Phares aũt genuit Esrom.* Iste Phares cum Iuda patre suo, & Iacob auo suo descendit in Aegyptũ, & ibi genuit Esrõ, & Esrõ Arã, & Aram Aminadab, & Aminadab Naason. Iste aũt Naason cum patre suo exijt de Aegypto, & ideo fuit princeps in tribu Iuda in deserto post patrẽ suũ. Quòd. n. Iste Aminadab fuit princeps trib. Iudæ in exitu de Aegypto, habetur Cant. 6. d. vbi dicit: Anima mea turbauit me pp quadrigas Aminadab. Ad cuius euidentiã considerandũ ꝙ liber Cant. secundum doctores Hebræos est de deo, & ecclesia Israel educta p ipsum de Aegypto. In exitu Israel de Aegypto dñs siccauit viã per mediũ maris rubri, & aquę ex vtraq; parte erant altæ ad modũ muri, sicut habetur Exod. 14. & ideo filii Israel timebant intrare. Iste Aminadab princeps trib⁹ Iudæ cũ tribu sua primus intrauit post Moysen, & ex hoc trib. Iuda dignitatẽ regni meruit. Et iõ dr̃. *Anima mea turbauit me, &c.* qa filii Israel videntes Aminadab p̃cedentẽ cũ currib. suis, admirati sunt pp ei⁹ audaciã, & sequuti sunt eũ, igit̃ post ipsum Aminadab fili⁹ Naasõ fuit princeps trib. Iudę in deserto, vt dr̃. N. 1. c.

2 *Naason autem genuit Salmon.* Hic est vnum dubium, qũo ista Raab, q̃ erat de genere Chananæorũ, fuit coniuncta ipsi Salmon in matrimoniũ, quia erat prohibitũ filijs Israel ne vllo modo cõtraherẽt cũ Chananæis matrimonia, vt habetur Deut. 7. Dicẽdũ ad hoc, ꝙ istud fuit p̃ceptũ eis ne per Chananæas a cultu veri dei auerterentur, & ad idola cõuerterentur, vt ibidẽ hr̃, & ideo qñ aliqua persona inueniebatur fidelis, & ex fide veri dei aliqd magnũ egisse, sicut fecit ista Raab, vt p̃dictũ est, tũc dispẽsabat, vt posset coniungi in matrimonũ cũ filiis Israel, & pp hoc ista Raab coniuncta est principi nobilioris trib. s. Iudæ, quia ꝓ filiis Israel fecerat magnũ actũ virtutis in exploratorũ saluatione.

3 *Booz autem genuit.* Eodẽ modo ista Ruth cõiũcta est Booz, q erat nobilior de ciuitate Bethleẽ, licet. n. esset prohibitũ in lege, ꝙ non acciperẽt in matrimonũ mulieres Moabitidas. Propter quod Esdras fecit illas eiici cũ filiis suis a filiis Israel, vt hr̃. 1. Esdr. 10. c. Ruth tñ Moabitis pp actum virtutis ex dispensatione coniuncta est ipsi Booz, quia sicut dictũ est, pro fide vnius dei suscipienda reliquit terrã suã, & venit in Iudęã cũ socru sua. Sed oritur dubiũ, qũo iste Booz genuit Obeth ex Ruth, quia a principio ducatus Iosuę, qñ s. Salmõ accepit Raab, & inde genuit Booz vsque ad tẽpus in quo cępit Heli iudicare populũ, in quo tpe ista Ruth venit cũ Noemi in Iudæã. fluxerunt 325. anni, & plus, vt põt patere cõputãti tpa iudicium intermediorum, & ideo dicendum, quòd tres fuerunt Booz sibi succedentes, auus, filius, & nepos, primus genitus est a Salmon de ipsa Raab, & tertius genuit Obeth ex Ruth. Et quia euangelista volebat vsque ad Dauid vnã quaterdenam tantũ ponere, ideo istos tres similiter nominatos, & sibi inuicem immediate succedentes voluit vno nomine cõprehendere. Obeth quomodo genitus ex Booz, Ruth.

4 *Obeth autem.* Iste aũt alio nomine vocatus est Isai, vt habetur. 1. Reg. Sed nomẽ Iesse hic ponitur, quia de ipso hic agitur, prout Christus descendit ab eo, vt scriptũ erat Isa. 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius, &c.* Et ideo ex nomine Iesse hic posito ostendit ista prophetia cõpleta fuisse.

5 *Iesse autem.* Iste autem nominatur solus rex, licet ante eũ, & post fuerũt plures alii reges, qa iste fuit primus electus in regẽ secũdũ beneplacitũ diuinũ, vt oñsum est supra, & pp excellentiã sanctitatis suæ.

6 *Dauid autem.* Tacet nomen

A sabee se lauantē, placuit ei, & vocauit, iacuitq; cū eá, qua grauida reuocauit Vriā de expeditione, vt sic intraret in domū, & sic partus ascriberetur ei, qui nolēs intrare iacuit in vestibulo, dicēs, q, dū arca esset in tabernaculis, nō intraret in domū suā. Acceptis igit literis mortis suæ, ad expeditionem reuersus est, & sicut Dauid pręceperat occisus est à Ioab. Dauid in solario Christus est, qui in sole posuit tabernaculum suū. Bethsabee, puteus sacietatis septimus. s. lex per cuius cognitionem spiritualis gratia ministratur. Vrias, Iudaicus populus, q per legem de luce Dei gloriatur: Sed huic Christus legem abstulit, quam de se loqui docuit. Ille vero dū mādata legis implere nititur, quasi epistolas fert vnde damnetur. Vrias etiā Iudaicus populus qui noluit intrare in domū. i. spiritualē legis intellectum. dicens, quia arca domini, i. ecclesia est in tabernaculis. i. in figuris. Ideo non intrauit in domum, id est non accipit alium intellectum, sed accipit literas suæ mortis. idest intellectum literalem, qui ducit eum ad mortem.

a b genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ. Salo 1
Latitudo populi.
c mon autem genuit Roboam: Roboam autē
Pater dominus. Attollens.
d genuit Abiam: Abias autem genuit Asa: Asa
e autem genuit Iosaphat: Iosaphat autem ge-
Excelsus.
f g nuit Ioram, Ioram autem genuit Oziam. O- 2
a Robustus domini. De quo dicitur: Fortitudo mea dominus. b Profectus id est Christus: de quo Ecclesia quotidie in melius proficit.
zias autem genuit Ioathā. Ioathan autem ge-
a Comprehendens. id est Christus, quia nemo nouit patrem nisi filius.
h genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiā,
Obliuio.
i Ezechias autem genuit Manassen. Manasses 3
k autem genuit Amon. Amon autē genuit Io- 4
l siam. Iosias autem genuit *Iechoniā & fratres 5

Mystice Dauid, i. Christus qui Goliā. i. diabolū superauit. B Ipse est manu fortis, vel visu desiderabilis. De eodem dr. *Dominus fortis & potens, &c.* Et iterum: *Speciosus forma præ filiis hominum.* Bethsabee, puteus sacietatis, idest abundantia gratiæ spiritualis quæ munere septiformi est puteus sacietatis, in quo est fons aquæ salientis in vitam æternam. Tres prędictæ sine pudore nominis ponuntur, quia non solum culpari, sed etiam laudari meruerunt. Iustus autem nomine dignus est. Sed in hac quia loquēdo nequit, saltem silentio nominis quod turpe est tegit. Nomē viri quasi iusti ponitur, vt in hoc immanitas sceleris verecundius memoretur, dum eius causa est occisus. Vxor tamen propter sacramentum ecclesiæ dicitur quæ occiso diabolo in coniugium veri regis asciscit.

a *Vriæ.* Vria, lux mea Dei scilicet, idest diabolus, qui dixit. *Similis ero altissimo:* cui ecclesiam coniugatam Christus de solario paternæ maiestatis adamauit, & pulchram factam sibi matrimonio copulauit. Vrias qui est figura diaboli, lux mea Deus interpretatur, qui adhuc transformat se in angelum lucis, & lucem Dei se facit.

b *Salomon autem.* Christus est Salomon. i pacificus, quia ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum. Ipse est Roboam. i. impetus populi, qui velociter populos conuertit ad fidem.

c *Roboam.* De isto dicitur: *Dabo ipsi Roboam tribum Iudam, vt remaneat lucerna Dauid cunctis diebus in Israel.* Quod ad literam non potest accipi, quia nec Israel cunctis diebus extitit, nec de Dauid post Christum dux aliquis in Israel fuit. Sed Christus lucerna est æterna in cęlesti Israel, & ideo seruatur semper. Super soliū autem Dauid dicitur sedere Christus, quia regnum Dauid temporale figurauit æternum Christi regnū.

d *Abias.* Pater dñs: Id est Christus, qui dicit. *Ego ero illi in patrem, quia tanquam dominus omnia quæcumque voluit fecit.* Qui etiam est Asa, i. attollens, quia ipse abstulit peccata mundi.

C e *Iosaphat, &c.* Iudicās vel iudiciū Dei, scilicet Christus qui iudicat orbem terræ in æquitate.

D f *Ioram autem genuit.* Christus est Ioram, id est excelsus, qui ait. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit.* Psal. 95. c

Nota quod Ioram non genuit Oziam. sed potius genuit Ochoziam. Ochozias genuit Ioas, & Ioas Amasiam & Amasias Oziam, qui & Azarias. Ibid. 24. c

Ioram duxit filiam Iezabel & fornicatus est, & fratres suos occidit. Vnde īfirmatus est dolore vteri, vt viscera egereret, quē sequutus Ochozias īgressus est per vias domus Achab. Ioas autem adorauit sculptilia & Zachariam filium Ioiadæ qui eum nutrierat & regem fecerat, occidi pręcepit, quia eū de idololatria increpauit. Amasias quoque coluit Deos Seir, Ideo & isti tres de generatione Christi sunt exclusi. secundum illud: *Visitabo peccata patrum, vsque in tertiam & quartam generationem.* Sed hoc dictum est de illis qui peccata patrum sequuntur. nam & bonus de malo genitus misericordia est dignus, & malus de bono natus punit. Alij qui ponunt quāuis mali fuerint, vel bonos generant, vel à bonis generant, vt Ioram filius Iosaphat viri iusti: Ozias pene in oībus rectū fecit, nisi q incensum adolere voluit, vnde & in fronte lepra percussus est. Hi tres reges sunt intermissi, vel iō quia propositū fuit Euāgelistę tesseradecades ponere, vel quia Iorā miscuerat se generi Iezabel, & dictū est per pphetā in throno regni quēquā nō esse sessurum de domo Achab, nisi in quarta gnratione, iō memoria eius à sancta generatione tollitur vsque ad tertiā generationē, purgata vero labe gētilis familiæ, i quarta origo Chri numerat.

Ioan. 3. b — 2. Par. 21. a — Ibidem. — Exo. 20. a — 4. Reg. 5. g — * Ioachim. Ioachim autem genuit. — E — 3. Reg. 21. f

g *Ozias autem.* Sub Ozia, Ioathan, Achaz & Ezechia, prophetauit Isaias de Christo. Propter peccata principum claudebantur ora prophetarum.

h *Ezechias.* Fortis dñs, ipse est qui dicit apostolis: Nolite timere. Ezechiæ cū esset sine liberis dictū est: *Dispone do. tuæ quia mo.* Ideo fleuit non pp longiorem vitam, cum sciret inde placuisse Deo Salomonē, quia non petijsset ampliores annos. Sed quia dubitabat ne promissio Dei impleretur cum se sciret esse de genere Dauid per quē oportebat venire Christū, & ipse erat sine liberis. vnde & dicebat. *Non videbo Deum, non aspiciam hominem?* Econtra credebat, quia fidelis est qui promiserat. Deus autem sententiam quam dederat, ad probationem fidei immutat, & spacium generandi dat. Infra 10. c. — Isa. 38. a — 3. Reg. 3. b — Isaiæ. 38. b

i *Manasses.* Obliuiosus. Iste est qui quasi conuerso peccatori dixit. Omnium iniquitatum eius non recordabor.

k *Amon.* idest fidelis vel nutricius, significans Christum de quo dicitur: Fidelis dominus in omnibus vijs suis, qui conuocat filios, vt gallina pullos suos. Ezech. 18. c

l *Iosias.* id est salus domini vel incensum. Ille est qui dicit: Dirigatur oratio mea sicut incensum, &c. Psal. 144. c. — Ibid. 140. a

Iosias, rex iustus, quod nō filij eius quos genuit, nō in trāsmigratione, quia nunquā transmigrauit, sed secundū prædestinationē Dei ad transmigrandū, Iechoniam & fratres eius simul ponit, vt quorū est cōmunis iniquitas, similis sit & miseria. F

NICOLAVS DE LYRA.

men Bethsabee, & exprimitur vir eius qui fuit iustus & bonus, vt patet. 2. Reg. 11. Et vt ostendatur. quod Bethsabee de qua fit aliqualiter mentio, accidentaliter coniuncta est ipsi Dauid, scilicet per mortem Vriæ.

1 *Salomon autem genuit Roboam, &c.* Sub isto Roboam diuisum est regnum Iudæorum in duo regna, vt patet 3. Reg. 12. quia decem tribus recesserunt ab eo, & adhæserunt Ieroboam, & tunc dictum est regnum Israel. Duæ autem tribus quæ remanserunt ipsi Roboam, dictæ sunt regnum Iuda.

2 *Ioram autem genuit Oziam.* Sicut patet ex 4. Reg. Hic omittuntur tres reges sibi succedentes, quia Ioram genuit Ochoziam: Ochozias autem genuit Ioam: Ioas autē genuit Amasiam. Amasias autem genuit Oziam. Ratio autem huius est secundū Hier. quia Ioram accepit vxorem filiam impijssimæ Iezabelis, ideo filij eius vsque ad quartam generationem de genealogia domini excluduntur, & maxime quia Euangelista volebat vnam quaterdenam tantum ponere ratione iam prædicta, ideo oportebat tres reges excludere. Et isti tres ratione prædicta conuenientius alijs remouentur. Sequitur.

3 *Ezechias autem genuit Manassen.* Iste Ezechias non habebat hæredem quādo dictum est ei per Isaiam prophetam, Esa. 38. a. *Dispone domui tuæ, quia morieris tu & non viues,* & tunc fleuit non timore mortis, sed propter defectum seminis, timens ne Christus de eo non nasceretur & ideo ipso orante cum lachrymis additi sunt vitæ ipsius anni quindecim, & tunc genuit Manassen. Qui quidem Manasses licet primo fuerit pessimus, quia de eo scriptū est. 4. Regum. 21. cap. quod ipse *impleuit Ierusalem sanguine prophetarum vsque ad os.* inter quos Isaiam auunculum suum secari fecit, propter quod in captiuitatem ductus est, tamen finaliter pœnituit, & ad regnum suum reductus fuit vt habetur. 2. Paralip. 33. cap. Sequitur.

4 *Amon autem genuit Iosiam.* Iosias iste fuit optimus quia iuuentute sua cœpit quærere dominum destruxit templa idolorum per totum regnum suum.

5 *Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius in transmigratione Babylonis.* Non quia adhuc esset transmigratio qn geniti sunt sed quia imminebat. Nominantur autem fratres Iechoniæ cum eo, quia similes ei fuerunt in captiuatione. Ioachaz autē qui primus regnauit post Iosiam captiuatus est per regem Aegypti vt hr. 3. Reg. 24. Rex aūt Aegypti cōstituit regem loco ipsius fratrē eius

A feria. Iechonias præparatio domini, quia tam patrem quam filium dominus ad transmigrandum preparauit.

4. Reg. 23. 1. & 24. a.

Legitur lib. Regũ, q̃ Iosias genuit Ioachaz: & Ioachim: qui & Heliachim & Sedechiã. Ioachaz successit patri in regnũ, quo capto à rege Aegypti substitutus est loco eius Ioachim frater eius. Quo mortuo regnauit Ioachim: qui & Iechonias dictus est, filius eius pro eo: quo capto a rege Babylonis: loco eius Sedechias positus est.

Isidorus. Veritas historię habet, q̃ duo fuerũt Iechoniæ, vt vnus. s. pater sit in fine præcedentis tesseradecadis, alter in principio sequentis. Sed mystice secundũ Aug. vnus, & idem est in fine precedẽtis & in principio sequentis. Sed quare prætermissus est Ioachim pater Iechoniæ, forsitan vt typũ Christi faceret Iechoniam bis numerauit: & Ioachim ne numerus augeretur pretermisit.

Iechonias secundum alios & alios hic pro eodem & altero accipitur.

Rabanus. Quæritur quare Iechonias dr̃ filius Iosiæ, cũ Iosias Ioachim, & Ioachim genuit Iechoniã? Si autẽ eundem Iechoniam bis numeremus in fine, scilicet præcedentis tesseradecadis, & in principio sequentis ad hoc vt tres plene tesseradecades inueniantur: iam non erunt. 42. patres. Diuersis modis soluitur hoc. Hier. dicit, q̃ vterque. pater & filius Ioachim & Iechonias vocabatur: & ita vnũ habemus in fine præcedentis tesseradecadis & alterũ in principio sequentis, vt
B
cum dicit Iosias genuit Iechoniam, Ioachim intelligamus. Cum verò dicit: *Iechonias genuit Salathiel.* Ioachim accipiamus. Aug. verò dicit, q̃ vnus bis numeratur. s. Iechonias, qui & Ioachim dictus est: à quo facta est quedã in exteras gẽtes deflexio, qñ in Babyloniã transmigratum est. Vbi ergo ordo a rectitudine deflectitur & in diuersum tendit, angulum facit: & id quod in angulo est bis numeratur. Transmigratio in Babyloniã, significat trãsitũ Apostolorũ ad Gẽtes. In qua transmigratione Christus factus lapis angularis, vtrunq; populũ cõplectitur qđ ostendit per Iechoniam bis positum.

August.

Omnes qui a Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis numerantur, reges fuerunt.

Hom. 4. in Matth.

a *In transmigratione.* ✠ Chrysostomus. Captiuitatis Babylonicæ recordatur, vt doceat populum Iudæorum, ne aliqua quidem castigatione correptum, modisq; omnibus necessariam fuisse Christi præsentiam. Cur vero non etiã de Aegypto mentionem facit? Quia Israelitæ captiuitatem Aegypti non timebant, Babylonis verò audire sine timore non poterant: quippe cum illud esset antiquum, hoc recens.

C
b *Iechonias.* Prior Iechonias, resurrectio domini, sequens Iechonias præparatio domini dicitur: Vtrunque congruit Christo, qui est resurrectio & vita.

Iohan. 17. b

c *Salathiel.* Petitio mea Deus, Christo cõuenit qui dicit: Pater sancte,

a eius † in transmigratione Babylonis. Et post 1

a Iechonias præparatio domini quod Conuenit Christo qui dicit: vado parare vobis locum.

b transmigrationem Babylonis, Iechonias ge
c d nuit Salathiel. Salathiel autẽ genuit Zoroba- 2 3
e bel. Zorobabel autẽ genuit Abiud: Abiud au-
f tẽ genuit Eliachim: Eliachim autem genuit
g h Azor; Azor autem genuit Sadoch; Sadoch
i k autem genuit Achim; Achim autem genuit
l Eliud: Eliud autem genuit Eleazar: Eleazar
m n autem genuit Mathan; Mathan autem ge- 4

sancte, serua eos quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos. D

d *Salathiel autem genuit Zorobabel.* Hoc in multis scripturis legitur: sed in Paralipomenõ filij Iechonię: Assir, Salathiel, Melchirã & Phadaia: & de Phadaia orti sũt Zorobabel & Semei.

1. Paralip. 3

Sed tradũt Hebręi Trinomiũ fuisse Assir, Salathiel Melchirã & Phadaia. Vel Salathiel & Phadaia fratres filios quos genuerũt vterq; suũ vocauit Zorobabel. Cũ de isto dicat Euangelista Abiud genitũ. Paral. dicit, q̃, Zorobabel Mosollam genuit, & reliquos inter quos Abiud non numerat: sed multa vicio scriptorum in Paralip. deprauata sunt. vnde multæ & intermi natę genealogię inueniuntur quas iubet Apostolus vitari.

e *Zorobabel autẽ genuit Abiud.* Magister Babylonis. i. confusionis. Illi conuenit qui mundum ab errore idololatrię ad viam veritatis reuocauit. Fuerunt viri studiosi ex Iudæis dicti Heriles propter propinquitatem generis Christi, erantq; Nazaræi, qui ordinem genealogiæ Christi partim memoriter, partim ex libris dierum, partim ab auis, & proauis retinẽtes secundum ordinem scripserunt.

Heriles.

Psal. 88. d

f *Abiud.* id est pater meus. Iste Christo conuenit, de quo dicitur: *Ipse inuocauit me: pater meus es tu, &c.*

E

De Abiud vsque ad Ioseph nulla historia inuenitur in Paralipomenon, sed annales fuerunt apud Hebræos, de quibus Herodes multos comburi fecit, vt confunderetur ordo regiæ stirpis: & forsitan Ioseph nomina patrum ibi legerat, vel aliquo modo ibi retinuerat per quem Euangelista seriẽ hanc generationis posuit. Sed siue hoc siue alio modo, euangelistę fuit hæc certa generationis successio.

g *Eliachim.* Dominus resuscitans. Ille qui dicit: *Omnis qui uidet filium & credit in eum, habebit vitam ęternam, & ego resuscitabo eum, &c.* Ioan. 6. e

h *Azor.* Adiutus. Ille est qui dicit: Ecce Deus adiuuit me, dominus susceptor est animæ meæ. Psal. 53. a

i *Sadoch.* Iustus, id est Christus, de quo dicitur: Iustus dominus & iustitias dilexit. Ibid. 10. b

k *Achim.* id est frater meus iste. Quis alius, quam ille qui homo fieri voluit, vt possit habere fratres, de quibus diceret: *Nunciabo nomen tuum fratribus meis.* Ibid. 21. e

l *Eliud.* id est, Deus meus conuenit Christo qui dicit: Deus meus, vt quid dereliquisti me? Infr. 27. f

m *Eleazar.* id est, Deus meus adiutor. Ille est, qui ex persona hominis dixit: *Deus meus sperabo in eum.* Psal. 90. a

n *Mathan.* Donãs, vel donatus. Ille est, qui dedit dona hoib. Et de quo dicitur: *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum daret.* Iohan. 3. b F

Per hos patres Christus in mundũ, & omniũ horum in se gerebat officium. Et dignũ est, vt per eãdẽ lineam sanctitatis ad

NICOLAVS DE LYRA.

Eliachim mutato nomine ipsius: & vocauit eum Ioachim, vel Iechoniam. Et iste est qui dicitur hic genitus à Iosia: quem captiuauit rex Babylonis, ducens secum in Babylonem; sed in itinere remisit eum sub iuramento, quòd ei fideliter seruiret; sed iste Ioachim quarto anno volens rebellare, ab exercitu regis Babylonis captus est, & occisus, & cadauer eius extra Ierusalem proiectum. sicut fuerat per Ieremiam prædictum; Ierem. 22. a. Sepultura asini sepelietur, & regnauit Ioachim filius eius pro eo, *qui similiter dictus est Iechonias, sed aliter scribitur quam primus; quia pater eius Ioachim per ch & m. alius autem per ch. & n. & iste regnauit tribus mensibus, & postea adductus est in Babylonem captiuus cum matre & nobilibus de terra Iuda, & constitutus est Sedechias auunculus eius filius Iosiæ rex in Ierusalem à rege Babylonis & 11. anno regni eius, quia rebellauerat captus est à rege Babylonis, & excęcatus est in Babylonem ligatus ductus, & Ierusalem destructa, & templum combustum, vt habetur. 4. Reg. 25. Et sic patet, quòd fratres Iechoniæ filij Iosiæ fuerunt captiuati sicut & ipse; propter quod nominantur cum ipso.*

Ioachim & Ioachin quomodo & pro quibus nominentur & scribantur.

1 Et post transmigrationem Babylonis. *Iste Iechonias à quo incipit tertia quaterdena non fuit Iphonias filius Iosiæ, sed nepos eius per n. scriptus, vt dictum est, aliter non essent quatuordecim in ista quaterdena vltima.*

2 Salathiel autem genuit Zorobabel. *Et iste Zorobabel est ille sub quo transmigratio redijt de captiuitate, vt habetur. 1. Esdræ. 2.*

3 Zorobabel autem genuit. *Contrarium videtur 1. Paralipomenon. 3. b. vbi dicitur quod Zorobabel genuit Mosollam, Ananiam, & Salomith. Est dicendum, quòd aliquis istorum fuit binomius; & sic dictus est Abiud, quia plures binomij in sacra scriptura inueniuntur. Ab isto Abiud vsque ad Ioseph nulla historia in Biblia reperitur sed apud Iudæos fuerunt aliqui studiosi qui genealogias à Dauid descendentes diligentissime scripserunt propter Christum quem expectabant à Dauid descendere, & ibi Matthæus potuit residuum huius genealogiæ videre. Vel si dicatur quòd Herodes illas scripturas combußit, ne linea regia ab alijs distingueretur, vt dicunt aliqui, Tunc dicendum quod Matthæus habuit per reuelationem, quod non habuit per scripturam, quia Apostoli & Euangelistę non fuerunt minus illuminati, immo magis quam antiqui prophetæ. Sequitur.*

4 Mathan autem genuit Iacob. *Contrarium dicitur Lucæ. 3. vbi dicitur, quod* Mathat genuit Heli, & Heli genuit Ioseph. *Dicẽdum quod Mathat & Mathan descenderunt à Dauid, sed Mathat per Nathan, qui fuit filius Dauid adoptiuus, Mathan autem per Salomonem. Et isti duo Mathan & Mathat habuerunt vnã vxorẽ successiue, & dicta est Hesta, & Hesta à Mathã concepit Iacob, & a Mathat Heli, ita quod Heli, & Iacob fuerunt fratres vterini, sed de duobus fratribus à Dauid diuersimode descendentibus. Heli autẽ accepta vxore mortuus est sine semine, & ideo Iacob frater eius accepit vxorẽ fratris sui, vt ei suscitaret semen & genuit Ioseph, ita quod Ioseph fuit filius naturalis ipsius Iacob, & sic accepit eum hic Matthæus. Fuit autem filius Heli legalis, & sic accepit eum in genealogia Lucas, vt patet in figura sequenti. Ratio autẽ quare Matthæus describit genealogiam Christi per*

Supplantator vel luctator.

nuit Iacob. † Iacob autē genuit 1

a Stella maris. b Non de quibus, quia sine virili coitu de sola virgine natus.

Ioseph virum Mariæ, de qua na
a tus est Iesus, qui vocatur Chr̃us.
b Omnes itaq; generationes ab
c Abraham vsq; ad Dauid, generationes quatuordecim, & a Dauid vsq; † ad transmigrationē Babylonis generationes quatuordecim, & a transmigratione Babylonis vsque ad Christum, gene-

tis ad eū ascēdamus, p quē ad nos descendere est dignatus.

A a *Ioseph.* Apponēs Christus qui Iudæis Gentes opposuit, q & pater Christi dicitur, quem de sua coniuge natū adoptiue suscepit, sed, & putatiue pater dicitur. *Ioseph.* Matthæus dicit Ioseph filiū Iacob, & Iacob filiū Mathan. Lucas Ioseph filiū Heli, & Heli filium Mathat, sed Mathan, & Mathat de eadem uxore Hesta nomine singulos genuerunt. Mathan qui per Salomonem descendit eam prius duxit, & relicto uno filio Iacob obiit, & postea Mathat qui per Mathan descendit de Dauid, eandem duxit, & genuit Heli, sic Iacob, & Heli. fratres sunt uterini. Iacob autem uxorem Heli fratris sui sine liberis defuncti ad suscitandum semen eius accipiens genuit Ioseph natura suum, sed secundum legem Heli filium. Quod dicitur filius nomine eius vocari cui suscitatur, non est uerum, cum Booz eum quem genuit ex Ruth, non Elimelech cui suscitatur, sed Obeth uocauit.

...3.c.

...q.2.c. ...uit.

...demigra- ...em Baby- ...icam

✠ Rupertus. Ecce scala illa, quæ in somno Iacob apparuit quando parentibus obediens ibat in Syriam, vt de sua cognatione acciperet vxorem. Ecce scala stans super terram, acumen eius tangens cęlum, & Dominus innixus scalæ, qui dixit ad eum, Ego sum Dominus Deus, &c. Scala illa, generatio Christi, & latera scalę, summi patres vel principes sunt huius generationis Abraham

B atque Dauid ad quos promissio facta est, supremus scalę gradus cui Dominus innixus est, iste est beatus Ioseph vir Mariæ. Quomodo iste Deus, & Dominus huic innixus est? Vtique tanquam tutori pupillus, quippe in hoc mundo sine patre natus est, ita innixus est huic Ioseph, vt esset infantulo iste pater optimus.

b *Virum Mariæ.* Quid ad Christum generatio ex Dauid deducta ad Ioseph, cum Christus nō ex semine Ioseph? Sed nō est consuetudo scripturarum, ut ordo mulierum in generationibus texatur, & ideo non per Mariam, sed per Ioseph inducitur, cum de una Ioseph et Maria tribu fuerint. Vnde et eam quasi propinquam cogebatur accipere, ne tribus in aliam se confunderet. unde etiam simul tanquā de una stirpe profitentur in Bethleem redire cum singulis in suā ciuitatem.

Exemplo Mariæ liquet fidelibus coniugatis seruato pari consensu continentiam posse permanere, coniugiumque uocari non permixto corporeo sexu, sed custodito mentis affectu. Vnde, & Ioseph vir Mariæ dicitur, quia coniugium verum est vbi conseruatur amoris affectus, & in Maria fructus nuptiarum inuenitur.

c *Omnes itaque.* Decurso ordine generationis tandē, in fine concludendo, euangelista recapitulat sub mystico numero.

Tres distinctiones in generatione Christi mysticę insinuant fidē sāctę Trinitatis, quā concorditer astruit doctrina legalis, & euangelicę institutionis. Tres enim trinitatis fidē, quatuor doctrinam euangelicam, decē, legis significat institutionem. In tres tesseradecades diuiditur hęc generatio. Prima est ab Abrahā vsque ad Dauid, ita qđ Dauid includatur.

tur. Secunda, a Dauid. i. iuxta Dauid, a Solomone incipit, & D
in priorem Iechoniā finitur. Tertia, a secundo Iechonia in Christo terminatur, ab Abrahā vsque ad Dauid & a Dauid vsque ad Christū tria in hac distinctione notantur tēpora ad Christū currere. Ante legē in quo Abrahā naturale seruans mandatum. Post legem quam Iudæi pręuaricantes captiuantur. Post gratiā per quam omnes de captiuitate soluuntur. Et in his singulis bis septē sunt. quia gratia spiritussācti in homine geminatur, vt cor & carnem in vnum iungens faciat vtrumque exultare in Deū. Quod autem ter .14. verā significat religionem. Quatuor enim, & decē nouum, & vetus Testamentum indicant. quia via ad Christum per decem verba legis, & quatuor euangelia prædicatur, ita tamen vt quicquid ascribitur trinitati, quæ Deus est, consecremus, quia nulla præceptio impletur, nisi hic numerus colēdi Deū teneatur. Vt & hāc viam esse perueniendi ad Christū (qui est nostra terra promissionis) scias, totum numerum collige in summam, & sunt .24. quo numero mansionum veri Hebręi de Aegypto ad patriam veniunt. Et bene hoc numeri sacramento venimus ad patriam, quo Christus a patriarcha cui promissus est peruenit ad virginem, quasi ad Iordanem, spiritussancti gratia abundantem. Et ideo euangelista numerauit ab Abraham quadragintaduas generationes, velut cęlestis patriæ E
mansiones. in fine Christum supputans, quæ est cōsummatio viæ, & mansio vitę. In Abrahā primum fides ad iustitiam reputatur, quod est initium viæ vel vitæ ad requiem. Ideo, 42. quia hoc numero pręsens ecclesiæ tps ostēdit, quo Dñs bene opantibus coopat. Septies.n. seni 42. sunt Sex ad opa, septē ad requiē pertinēt, vnde bene populus ille sub spe intrandi in requiem, per septies sex mansiones castrametatur in quarum vltima Iesu duce, patefacto Iordane requiem intrat. Sic noster Iesus quadragesima secunda generatione ab Abraham credente, lauacra baptismi, & cœli ianuas patefecit. Sub eiusdem numeri sacramento nos cursu virtutum ad patriam tendimus, dum quotidie prælibando gustu cęlestium fruimur, & patienter promissum expectamus.

Matthæus in hac vita (quæ quatuor tēporū cursu labitur, in qua regi nos oportet a Christo secundum laboriosam disciplinam qua filios flagellat, quę in decem propter decalogi mandata signatur) per quadragenarium numerum regem Christum venisse testatur, addito binario propter duo Testamenta, quibus regi nos oportet. Vel duo præcepta charitatis in quibus tota lex continetur, & completur vetus scriptura. Quapropter in generationibus Matthæi, quæ descendendo enumerantur, nostrorum signatur susceptio peccatorum. In generationibus autem Lucę (quæ ascendendo vsque ad Deum perueniunt, cui mundati reconciliantur per Christi sacerdotium) intelligitur nostrorum ablutio peccatorum. Ideo in septuagesimoseptimo numero tota eius enumeratio completur, in cuius mysterio Saluator remittendū esse peccanti dicit. Denarius.n. iustitiæ est numerus, vndenarius transgressio est denarii, qui septies F

C

NICOLAVS DE LYRA.

sti per Salamonem filium eius naturalem hæc est, quia describit assumptionem nostræ humanitatis a Deo. Lucas autem per Nathan filium adoptiuum, quia describit reductionem nostram in Deum, quæ fit per gratiam adoptionis.

1 Iacob autem genuit Ioseph uirū Mariæ, de qua natus est Iesus qui uocarur Christus. *Cum Ioseph non fuerit pater Iesus vt habetur inf. eodem capitulo, non videt esse sufficienter probatū p istā genealogiam sic descriptam, quod Iesus filius Mariæ fuerit de stirpe Dauid, dicendum, quod immo qa Ioseph, & Maria fuerūt de eadē tribu, quia mulier non poterat nubere cum viro alterius tribus, quādo ad ipsam pertinebat hæreditas paterna vt patet Num. 37. De filiabus Salphat. Beata autem virgo Maria fuit vnica Ioachim patri suo, & ideo ex lege cogebatur viro suæ tribus nubere, propter hoc etiā iuit cū Ioseph in Bethleem ciuitatem Dauid vt profiteretur cū eo, vt habetur Luc. 2. Modum autem per quem fuerunt de eadem tribu Damascenus describit dicens, quod Melchi habuit fratrem nomine Pantheam qui genuit Barpanthera, & hic genuit Ioachim, qui genuit beatam Mariam, & sic beata Maria descendit a Dauid per Nathan secundum Dam. 5 l. 4. cap. 6.*

septies duct⁹ explicat septuagesimũ septimũ, in quo numero tanquã vniuersalis peccati fit plena remissio peccatorũ per Christum ascendentibus ad Deũ. Nec est mirandũ, q̄ Lucas plures successiones ponit a Dauid vsque ad Christũ, Mattheus pauciores cũ ille ponat alias personas, ille alias & ex his forsan alii minus, alii plus vixerunt. Nota non esse consuetudinem scripturarum vt in generationibus successionis, ordo mulieribus tribuatur, ideo generatio Ioseph ordinabiliter ponitur qui de eadem tribu, de qua beata Maria fuisse cognoscitur.

Successionis ordo in generationibus mulieri nõ tribuit

† deprehensa est grauida.

a Per quam dignatus est venire. b Non sit sic facta est, quia semper apud patrem erat.

a rationes quatuordecim. Christi autem † generatio sic erat. 1

a Vt per Ioseph de Dauid monstraretur.

b cũ esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph antequã coue- 2

a A Ioseph. b Ecce illud nouum, Mulier circundabit virum non aliunde quam ex se gignendo De quo est qui concipitur, & generatur. c De potestate non ex substantia, ne spiritus dicatur incarnatus.

c 3
d 4
nirẽt, † inuẽta est in vtero habens de spiritusancto † Ioseph 5
e 6
Sponsus. a Pro traducere Græci habent propalare. b Ne si palam esset vt adultera puniretur. 7
f aũt vir eius, cũ esset iustus, & nollet eã † traducere, voluit, &c 8
g 9

custodia viri. uxor sub
d *Antequam conuenirent*. Non quod postea conuenerint vt si diceremus antequam pœnituerit, morte præuẽtus est. Non quod postea conuenerint, sed ostendit proximum tempus nuptiarum in quo nuptiarum solemnia celebrantur.

† natiuitas

† 27 q. 1. prius q̄ & conuenta c. ge. De verbo. sig c. 4.

† infamare

a *Christi autem generatio*. Sine additamento, Iesu, ponit, vt eum intelligas de quo propheta, Vnxit te Deus tuus. Iesus, quod substantialiter illi cõuenit, angelo reseruat, vt qui post dicturus est conceptum de spiritusancto, nomen ei propriũ ex saluationis officio sublimius declaret.

Psal. 44. b.

b *Sic erat*. Sicut dictum est, vt ex Ioseph, origo Mariæ, quæ est de Dauid clarescceret, & Christus, non ex eius semine, vt Deus & homo, per genealogiam homo, per hoc, de virgine de spiritusancto Deus ostenditur. Sic inquam erat vt præscripta est, & mox dicetur sicut postea signis & prodigiis manifestatur, vt totus liber Deum, & hominem natum demonstret. Quod est credendũ vt possit intelligi. Hic. n. sensus deficit humanus, vbi non est natura, sed virtus, q. non credit, non intelligit, quod virgo peperit, q̃d verbum caro factũ est.

c *Cum esset desponsata*. O. igi. Iõ desponsata vt significaret ecclesiã, quæ virgo est & sponsa Et vt per Ioseph origo Mariæ ostenderet᷑. Vel vt Ioseph esset testis castitatis defendẽs eam ab infamia suspicionis, & ne vt adultera damnaret᷑, & vt virgo viri solatio sustentaretur, & vt diabolo partus occultaretur, qui nequit satis dignoscere an ex semine natus sit, an de virgine, & ne virginibus esset excusatio infamiæ q̃ mater Christi infamata fuerit. Desponsatio fiebat per aliquot dies ante assiduam cohabitationem, & interim erat custodia viri. uxor sub

e *Inuenta est in vtero habens*. Inuenit Ioseph in vtero habere sed non de spiritusancto sciebat esse, cũ postea vt dubius deliberaret dimittere eã. Apostolus autem hoc addit ne interim surreperet suspicio lectori. Quomodo hoc factum sit, & quo ordine, vel in qua ciuitate Christi conceptio sit celebrata, hoc prætermissum, a Luca exponitur.

f *Iustus*. Per fidem, qua credebat Christum de virgine nasciturum, & voluit se humiliare ante tantam gratiam.

Quod iustus erat, hoc est testimonium castitatis Mariæ, vt qui seruat innocentem, iustus dicatur, sed & pius dũ nollet propalare, ex conscientia castitatis iustus, ex timore pius. Sciebat illã esse inculpabilem, sed vnde vel quid esset ignorabat, & ideo mediam elegit viam effugiendi, vt neque innocẽtem proderet, neque rei cognitæ consentiendo se reum faceret corã Deo. Vera virtus est, cum nec pietas sine iustitia, nec sine pietate iustitia, quæ separatę ab inuicẽ dilabunt᷑

Luc. 1

g *Et nollet eam*. Quam desponsauerat in coniugiũ ducere, ne videretur

NICOLAVS DE LYRA.

1 Christi generatio sic erat. *Descripta genealogia Christi in quo Matthæus ostendit Christi veram humanitatem, hic ostendit diuinitatem eius per modum conceptionis eius mirabilem. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur beatæ virginis mira impregnatio. Secundo ipsius Ioseph digna dubitatio, ibi:* Ioseph autem cum esset iustus. *Tertio, magnæ dubij certificatio ibi* Hoc autem eo cogitante. *Dicit ergo primo.* Christi autem generatio, &c. *Quasi dicat ne credatur, quod Iesus sit genitus ex commixtione maris, & fœminæ sicut præcedentes, & ideo describitur modus mirabilis q. sequitur*

2 Cum esset desponsata mater eius. *Idest, Christi.*

3 Ioseph. *Scilicet sponso suo.*

4 Antiquam conuenirent. *Carnaliter scilicet. Non quia post cõuenerint, vt inf. dicetur.*

5 Inuenta est in vtero habens. *Inuenta inquam a Iosph, qui curam virginis habebat.*

6 De spiritusancto. *Istud refertur ad verbum præcedens, cum dicitur.* Habens in vtero. *quia hoc fuit virtute spiritussancti. Illud enim quod in generatione aliorum hominum fit per virtutem seminis decisi a patre, & recepti a matrice, fuit factum virtute spiritussancti in virgine, virtute cuius ex purissimis sanguinibus beatæ virginis fuit corpus Christi formatum, & in eodem instanti animatum, & a verbo assumptum, quia cum infinita sit virtus spiritussancti, potest omnia in instanti.*

Sed quæritur quare ista conceptio Christi non fuit facta antequã virgo desponsaret ipsi Ioseph. Dicendũ quod beatus Ambro. sup Lucam ad hoc assignat multas rationes quorum aliquas accipio. Primo enim istud fuit rationabiliter ex parte pueri, quia si conceptus fuisset ante desponsationẽ, potuisset rationabiliter a Iudæis sicut illegitimus repudiari, & nõ sicut Chr̃s recipi. Secundo, quia puer ppter psecutionem Herodis erat in Aegyptũ portandus, & reportandus, ideo sponsus Mariæ erat ad hoc & cosimilia necessarius. Item hoc fuit ex parte virginis necessariũ, vt haberet ministrũ, nõ suspectũ, sed sibi cõiunctũ vt sponsum. Item hoc fuit rationabile ex parte nostra, quia sicut per Thomam palpantem cicatrices Christi, certificati sumus magis de resurrectione Christi quã per alios, ita per Ioseph magis certificati sumus de virginitate Mariæ, quia dolore iniurię fuisset motus ad vindicandum opprobrium nisi in virgine cognouisset diuinũ sacramentũ.

Item quæritur hic. Cum Maria esset iam desponsata Ioseph & in domo eius, vt dicit Chrysost. quare non accessit ad cognoscendum virginem. Dicendum quod modus erat iustorum non perficere matrimoniũ per carnalem copulam, nisi prius uacarent orationi per aliquod tempus implorando diuinam misericordiam, ut patet Tobiæ 8. Et tunc creditur reuelatum esse ipsi Ioseph propositum Mariæ de obseruanda uirginitate. Licet enim cogeretur ad matrimonium contrahendum secundum temporis illius modum, propter rationes prædictas, tamen habebat uirginitatem in desiderio, & proposito, sed uotum non expressit, Contraxit igitur matrimonium committens se diuinæ uoluntati, & tunc ex reuelatione diuina creditur, quod Ioseph cognouit propositum Mariæ, & tunc ex communi consensu uouerunt uirginitatem, quia vt creditur Ioseph adhuc virgo erat: Cuius ratio est, quia cum Christus in passione sua nulli matrem seruandam tradidit nisi virgini, non est probabile, quod ante conceptum dum adhuc esset iuuencula traderetur alicui nisi virgini custodienda.

7 Ioseph autem vir eius. *Hic ponitur Ioseph digna dubitatio. Emisso autem voto prædicto angelus Gabriel venit ad virginem ignorante Ioseph, & impregnata est de spiritusancto, vt habetur Luc. 1. Et statim de licentia Ioseph abiit ad cognatam suam scilicet sanctam Elizabeth vt ei prægnanti seruiret, & natum filij sui præcursorem videret, & ibi mansit tribus mensibus vsque ad peractam præcursoris natiuitatem. Ipsa autem redeunte uidit Ioseph uterum eius grauidum, incurrit ex hoc uehementem suspicionem. Nec fuit mirum propter Mariæ longã absentiam, ex altera parte tantũ tenebat de Mariæ sanctitate, ut dicit Chrysost. quod sibi uidebatur impossibile eam cecidisse.*

8 Cum esset iustus & nollet eã traducere. *Idest, propalare, quia non erat certus de crimine. Et ideo.*

9 Voluit occulte dimittere eam. *Ne forte ex opposita parte faueret*

MORALITER.

7 *Ioseph autem vir eius, cum esset iust. &c.* Per Ioseph cogitãtẽ dimittere Mariam, qui certificatus de mysterio per angelũ, accepit eam vt domina, significatur homo, dubitans in fide vel moribus qui p prædicatorem uel cõfessorẽ bonũ in fide solidatur, & subiicit se ei in illis quę fidei sunt orthodoxæ.

MORA-

a Ne ſi retineret, neſciens euentum rei, quaſi conſcius eſſet peccati. b Vt occulte dimitteret.

a culte dmittere eam. Hęc autem eo cogitā 1

Non deluſor. a Non manifeſta viſione, quia dubietate animi premebatur, velut ſomno infidelitatis. b Ne vlterius premeret dubietas quem commendabat æquitas.

b te, ecce angelus dñi in ſomnis apparuit Io 2

c a Familiarem, & notum oſtendit, cuius nomen, & genus dicit. 3

d ſeph, dicens. † Ioſeph fili Dauid, noli ti

a Secundum præceptum legis nominatam.

e mere accipere Mariam coniugem tuam.

a Et ne ſuſpiceris. quod de alio ſit. Quod enim, &c. b Iam conceptum 4

f Quod enim in ea † natum eſt, de ſpiritusā- 5

a Non impones, quod ab æterno impoſitum eſt. 6

g h ctoeſt. Pariet autem filium, & vocabis no

a Saluatorem. b Subdit cauſam nominis. c Quod ſolius eſt Dei. 7

i men eius Ieſū. Ipſe enim ſaluum faciet po

k a Quos prædeſtinauit. b Quæ ex eis ſunt. c Hoc quod narrat, teſtimonio prophetico certius facit. 8

pulum ſuū a peccatis eorum. Hoc autem

l totum factum eſt, vt adimpleretur quod

Eſaiam:

m dictum eſt a domino per prophetam, di-

a Quaſi ex ſubſtantia ſuæ carnis, non aliunde, tanquam per coitum viri:

n centem. † Ecce virgo † in vtero habebit, &

☞ videretur quod ignorabat celare. Vel traducere ad pęnam A in qua nouerat non infamiam, quia ſciebat ſe eam virginem accepiſſe; intactam ſeruaſſe.

* Origenes. Quoniam virtutem myſterij, & ſacramentum quoddā magnificū in ea cognoſcebat, cui approximare ſe indignum eſtimabat, ideo humilis quærebat ſe longe facere, ſicut Petrus cum dixit, exi a me domine, quoniā homo peccator ſum.

✠ Auguſtinus. Secum æſtuabat diſputans, & dicens. Quid faciam? prodo, aut taceo? Si prodidero adulterio non conſentio, ſed vitium crudelitatis incurro, quia ſecundum Moyſi ſententiam lapidandam eam eſſe cognoſco. Si tacuero malo conſentio, & cum adulteris portionem meam pono. Quoniam ergo tacere malum eſt, adulterium prodere peius eſt, dimittam eam a coniugio.

a *Hæc autem eo cogitante*. Hic docemur diu deliberandum eſſe in incertis, ne peccetur temeritate leuitatis.

b *Ecce angelus domini*. quia ſic pie cogitat, conſolari meretur, & conſilium ſuum meliori conſilio mutatur.

B ✠ Rupertus. Quare timorem eiuſmodi venire Deus permiſit? Quare non præuenit? Quare angelum non miſit antea? Videlicet vt tentaretur vt manifeſtum fieret tam ſanctis Angelis, quam hominibus de ipſo quod eſſet iuſtus, & talis qui digne ſic deberet appellari, Ioſeph fili Dauid.

c *Fili Dauid*. Recognoſce quod promiſſum eſt domui Dauid, de qua tu es & Maria, & vide impletum in ea.

d *Noli timere*. Quamuis tantum ſit quantum credis, & ne timeas pro reatu, ſed amplectere charitatis intuitu.

* Origenes. Ne timueris, inquit, ne conturberis, ſed ſecurus & intrepidus accipe eam, ſicut commendatum cęleſtē theſaurum, vt deitatis diuitias & pleniſſimam ſanctitatem.

✠ Euthymius. Quid eſt autem accipere? Intus retinere, vel ad ſeipſum rurſus capere. Iam enim mente ab ipſo diuiſa erat. Accipere vero non ad nuptias, ſed ad cuſtodiam. Vxorem quoq; dixit, vt inde eum certiorem faceret, quod à nullo viro cognita eſſet.

e *Coniugem*. Coniux erat non concubitu, ſed affectu, non coniunctione corporis, ſed copulatione animorum.

Nota coniugem dici à prima fide deſponſationis. Igitur diſpenſationis eſt, ſi quis permittitur aliam ducere poſt ſacramētum ſponſionis, & ſi nunquā debitum ſoluere poſſit.

C Bene Ioſeph vir, & Maria coniux dr̄ cū in eo ſeruat affectus amoris, quod verum coniugium, & in ea ſine coitu eſt D fructus nuptiarum.

* Auguſtinus. Hoc exemplo magnifice inſinuatur fidelibus coniugatis, etiam ſeruata pari conſenſu cōtinentia poſſe permanere vocariq; cōiugiū, nō permixto corporis ſexu, ſed cuſtodito mentis affectu.

f *In ea natum*. De ea naſci, eſt in lucem produci. In ea vero naſci eſt concipi, vel ſecundum pręſciētiam angeli quam habet ex Deo, cui futurum quaſi præteritum, natum dicitur.

g *De ſpiritusancto*. Spiritusſanctus dicitur Deus, & donū Dei, & charitas, & ſola charitas eum incarnari fecit.

h *Pariet*. ne videretur Ioſeph non eſſe neceſſarius ei. Subdit. *Pariet*. Et ita eris neceſſarius procurationi.

i *Vocabis*. Idem dicit iſti quod pędixerat Marię, vt promiſſum Saluatorem iam veniſſe tam viris quam fœminis repreſentet ex voce.

k *Ipſe enim*. Nomen interpretatur.

l *Hoc autem*. Quod propinquo eſt deſpōſata. Quod inuenta eſt in vtero habens. Qđ peperit virgo. Quod Ieſus vocatꝰ eſt, Quod ſaluat Hoc enim ait Euangeliſta, quādo iā oīa impleta erāt. E

m *Vt adimpleretur*. Prophetia, ſignum eſt præſcientiæ Dei, quia quod dicit certum eſt a Deo præſciri, & ideo ab homine debet timeri. Nullum autem ſignum quod deſignat, efficit, ſed tantum ſignat quod oſtendit, ſic prophetia non neceſſitatē eorū facit, q̄ prædicit, ſed ſignū eſt pręſciētię Dei.

Hier. Non eſt neceſſitas rerum ex eloquio prophetarum, ſed ſola exhibitio veritatis. Prophetia non facit neceſſitatem eorum quę dicit, ſed ſignum eſt præſcientię Dei.

Prophetia alia eſt ex pręde ſtinatione Dei, quā neceſſe eſt omnibus modis euenire, vt ſine noſtro impleatur arbitrio, vt hęc de qua hic agitur. Alia eſt ex pręſciētia Dei cui noſtrū admiſcetur arbitrium. Alia eſt, quæ cōminatio dicitur, quæ fit ob ſignum animaduerſionis diuinæ, vt fugiant à facie arcus electi, & iuſte pereant incauti, & nō ex præſcientia, quia longe aliter ſcitur, quam futurum comminetur.

n *Ecce virgo*. Admiratur propheta Iſaias, & quaſi omnes de ſomno ſuſcitans, ait. *Ecce virgo in vtero habebit*. ſpiritui ſancto pręſens erat quod in tempore nondum erat.

Ecce virgo. Dicunt Iudæi, quòd non eſt hoc nomen integritatis, ſed ætatis puella. Sed quomodo tunc eſt ſignum? Senſum Iſaię ſequitur, non verba. Pro concipiet, ponit. *In vtero habebit*, & vocabunt, pro vocabis, vel vocabitur. F

☞ *Emmanuel*

Iem. 1. in diuerſos.

Hom. 14. de ſāc. dom.

† 7. q. 2. c. ſi quis deſponſauerit, & in ca. inſtitutum. & cōgenuit. &c. poſtquam. cognitum.

Iſa. 7. c. Hom. 1. in diuerſos.

Libr. 2. de conſenſu euan.

† erit prægnans.

Prophetia

Iſa. 7. c.

NICOLAVS DE LYRA.

faueret ſibi in crimine. Et bene dicitur, quod occulte, ne ſi in palam eā relinqueret, neſciret reſpondere determinate cauſam dimittendi eam hoc quærentibus, cum haberet argumenta ſibi inſolubilia ex vtraque parte, vt viſum eſt. Sed quęritur hęc quare Maria non dixit ei diuinum ſecretum? Eſt dicendum quod talia non ſunt reuelanda, niſi quantum ſe extendit voluntas diuina, & ideo beata virgo tacuit, tenens firmiter quod ſicut iſtud ſecretum fuerat reuelatum ſanctæ Heliſabet, vt habetur Luc. 1. ſic reuelaretur alijs competenti tempore ex beneplacito diuinæ voluntatis. Similiter quęritur, quare Ioſeph non petiuit ab ea? Dicendum, quod pro nihilo petiſſet, quia ipſi Mariæ pro ſe dicenti non crediſſet, & iterum ex diuina diſpenſatione hoc factum eſt, vt per reuelationem angeli ipſe ſic certificaretur quod de cętero nullo modo dubitare poſſet.

Diuiſio.

1 *Hæc autem cogitante, ecce angelus domini in ſomnis*. Hic ponitur ipſius Ioſeph dubitantis magna certificatio. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur certificatio quantum ad intellectum. Et ſecundo oſtenditur hæc certificatio per effectum, ibi. *Surgens autem*. Prima adhuc in duas, quia primo ad certificationem ipſius ponitur teſtimonium angelicum. Secundo, ad fidei noſtræ confirmationem producitur teſtimonium propheticum, ibi. *Hoc autem totum factum eſt*. Ad euidentiam primæ partis aduertendum, quod magnum malum fuiſſet, ſi ad modicam horam ipſe Ioſeph beatam virginē quę de ſpiritu ſancto conceperat, dimiſiſſet, ideo cum adhuc de hoc deliberaret certificatus eſt per angelum antequam ab ea diſceſſiſſet. Et hoc eſt quod dicitur. *Hæc autem eo cogitante ecce angelus domini in ſomnis apparuit Ioſeph dicens*. quia anima clauſis ſenſibus exterioribus, ad recipiendum reuelationem magis eſt apta, quia tunc non eſt per occupationem ſenſuum exteriorum impedita. Sequitur.

2 *Ioſeph fili Dauid*. Quia de Chriſto volebat loqui, qui erat promiſſus ipſi Dauid: ideo de ipſo Dauid memoriam fecit.

3 *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam*. non ad carnalem copulam, ſed ad cohabitationem cum ea, & deuotam miniſtrationem. Subditur ratio.

4 *Quod enim in ea natum eſt*. Non dicit, ex ea, quia natiuitas in vtero eſt quando fœtus animatur, & illa erat completa, ſed adhuc natiuitas ex vtero tempore debito expectabatur.

5 *De ſpiritusancto*. Miraculoſe facta eſt conceptio, non interueniente adulterio. Sequitur.

6 *Pariet autem filium*. ſcilicet quando erit natiuitas ex vtero.

7 *Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum*. In hoc autem oſtendit angelus eum verum hominem, in partu virginis, verum Deum, in ſalute populi à peccatis, quia nullus poteſt ſaluare à peccatis, niſi Deus.

8 *Hoc autem totum factum eſt*. Hic ad certificationem noſtræ fidei adducitur ad hoc teſtimonium propheticum. Vnde iſta ſunt verba Euangeliſtæ ſcribentis, non angeli loquentis. Volebat enim oſtendere in hoc completam eſſe prophetiam Iſaiæ, ſeptimo capitulo. Ecce virgo in vtero habebit & pariet, &c. Sequitur.

A a *Emmanuel.* Proprium est Christi, ut Iesus, quia cum his quos saluat, semper adiuuando perseuerat.
Tribus de causis de veteri Testamento astruit ea quæ ponit in Euangelio. Pro testificatione, vt habeat testimonium a lege & prophetis. Pro confirmatione fidei, quia facilius credimus cum videmus impleta quæ sunt prædicta. Pro coniunctione noui, et veteris Testamenti.
b *Exurgens autem Ioseph a somno.* Beda.
Moraliter Quisquis a Deo monetur, soluat moras, surgat a somno faciat, quod iubetur. † excitatus.
c *Fecit sicut præcepit.* Perfecta obedientia. Fecit non tantum quod præcepit angelus, sed etiam sicut præcepit. Exhibitione seruitutis, et effectu amoris obediens recte dicitur fecisse sicut præcepit ei angelus. † adiunxit.
d *Angelus domini.* Non relinquitur mentiendi locus vbi officium angelorum celebratur.
B

a Alias vocabunt primo angeli psallentes, inde apostoli prædicantes, vel alii credentes.
a pariet filium. & vocabitur nomen eius Em- 1
a Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Nobiscum .i. in homine Deus.
manuel. quod est interpretatum nobiscum
Dubietatis.
b Deus. † Exurgens autem Ioseph a somno fe- 2
c a Non malignus. Propter prædictas causas. 3
d cit sicut præcepit ei angelus domini. † Et 4
e a Ad opus coniugale. Propter secreta quæ didicerat.
† accepit coniugem, & non cognosce-
a Idest substantiæ suæ. b Ante quem nullus [illegible] alius.
f bat eam donec peperit filium suum primo- 5
g a Die octauo quo fiebat circuncisio, & nomen imponebatur.
genitum, & vocauit nomen eius Iesum.

e *Et accepit con.* Ad vitandum virginis infamiam, ad celandum saluatoris aduentum, ad necessarium pueri nascentis obsequium. D
f *Donec peperit.* Non quod post, quod magis constat. cum multis modis cognouit Deum esse qui natus est.
Non quod postea cognouerit, sed ponitur donec, pro et, vel pro æterno. vt *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Psal. 109. a.
Dicitur quod Ioseph Mariam facie ad faciem videre non poterat, quam spiritussanctus a conceptione impleuerat penitus. E
Et ideo non cognoscebat facie ad faciem quam desponsauerat, donec vterus euacuaretur de quo hic non agitur. † de verb. sign. cap. 5.
g *Primogenitum. & vocauit nomen eius Iesum.* Primogenitum dicitur omne quod aperit vuluam, siue aliud sequatur siue non, Vel primogenitus inter omnes electos per gratiam. Proprie autem vnigenitus Dei patris vel Mariæ dicitur.
F

Et

C
NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vocabitur nomen eius Emmanuel. *Per hoc ostenditur vnio deitatis & humanitatis in Christo. Prius enim erat nobiscum Deus per essentiam, potentiam & præsentiam. Similiter erat per gratiam nobiscum quantum ad sanctos patres, ergo li nobiscum, importat hic specialem vnionem quæ facta est per nostræ humanitatis assumptionem.*
2 Exurgens autem. *Hic ponitur ipsius Ioseph certificatio per effectum, quia exurgens a somno certificatur de virginitate Mariæ ad mandatum angeli.*
3 Accepit coniugem. *Tanquam dominam suam, ei obsequiose ministrando.*
4 Et non cognoscebat. *Quod exponunt aliqui de cognitione faciei dicentes quod ex præsentia Christi in vtero virginis tanta erat claritas in eius facie, quod Ioseph non poterat eam cognoscere, sicut dicitur de claritate faciei Moysi ex consortio sermonis domini, quod non poterant intendere in eam filii Israel, vt habetur. 2. Cor. 3.*
Aliter exponit Hieron. de cognitione carnalis copulæ, quia cum ea vouerat virginitatem, vt dictum est. Sequitur.
5 Donec peperit. *Ex hoc loco dixit Eluidius hæreticus, quod Maria licet a Ioseph non sit cognita ante partum Christi, tamen post eius partum ab eo cognita fuit, & alios filios peperit. Quod arguit ex hoc quod dicitur hic.* Non cognoscebat eam. *ergo post partum cognouit Item ex hoc quod subditur.* Primogenitum. *quia primogenitus non dicitur nisi respectu aliorum filiorum secundo genitorum. Hoc etiam confirmatur, quia Ioh. 3. legitur Christum fratres habuisse, sed hoc non valet. quia sicut dictum est, Maria & Ioseph virginitatem vouerant. Item beata virgo fuisset ingratissima. si tanto ac tali filio non fuisset contenta. Item Ioseph qui dicitur sanctus sceleratissimus ac præsumptuosissimus fuisset si templum spiritussancti, & speciale habitaculum Dei violare ac polluere præsumpsisset. Ad primum ergo dicendum, quod hæc dictio, donec aliquando significat tempus determinatum, quo transacto fit aliquid, sicut dicitur. Iste non comedit donec esset hora sexta. hoc est intelligendum quod completa sexta comedit, & sic non accipitur hic. Alio modo accipitur pro semper, sicut in Psal. habetur de Christo.* Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. *Non est sic intelligendum. quod quando Inimici eius erunt positi sub pedibus eius tempore iudicij, quod tunc dimittat sedere ad dexteram patris. immo æternaliter sedebit. & hoc modo accipitur hic donec cum dicitur.* Non cognoscebat. *Ad secundum dicendum, quod Christus primogenitus filius virginis dicitur, non quia alij fuerunt post ipsum, sed quia nullum peperit ante eum, & hoc modo accipiebatur in lege. vbi præcipiebatur quod primogenitus Deo offerretur, & si aliqua mulier pariebat vnicum, tanquam primogenitum offerebat illum. Ad tertium dicendum quod in euangelio fratres Christi nominantur cognati eius germani, quia de eadem cognatione, sicut Abraham, & Loth dicuntur fratres, Genesis 13. b. vbi dicitur.* Ne sit iurgium inter me, & te: fratres enim sumus, *& tamen Loth erat nepos eius. Et sic patet propositum.*

ADDITIO. I.

In cap. 1. vbi dicitur in Postilla: Sed istud non videtur probabiliter dictum.

Sententia Hieronymi. sane intellecta non videtur improbari rationabiliter per obiectiones Postilatoris. Ad cuius intellectum attendendum, quod peccatores possunt intelligi dupliciter scilicet peccatores finaliter impœnitentes. de quibus in Psal. *Deficiant peccatores a terra, &c.* Vel peccatores qui per pœnitentiam iustificantur, sicut ibi. *Non veni vocare iustos, sed peccatores.* scilicet ad pœnitentiam, Matth. 9. b. Et de his loquitur Hier. cum dicit. Qui propter peccatores venerat scilicet propter peccatores finaliter pœnitentes. propter tales enim Christus tantum venit secundum efficaciam, non autem propter peccatores finaliter impœnitentes, propter quos non venit efficaciter nisi secundum sufficientiam tantum, vt est manifestum.

Item attendendum, quod peccatrices in genealogia Christi nominatæ sunt huiusmodi. scilicet finaliter pœnitentes Fuerunt enim in peccato satis famosæ, & deinde ad iustitiam conuersæ. sic quod de earum iustitia finaliter rationabiliter sit præsumendum. Quod sic patet. Nam Thamar cum esset Chananæa similiter, & Raab, idololatræ fuerunt. vnde earum nationes in scripturis sacris sæpe de idololatria reprehenduntur, vt in quam plurimis locis sacræ scripturæ reperitur. Ruth etiam Moabitis ex genere reprehenditur in scriptura, vt patet. Bethsabee fuit notarie adultera. De iustificatione autem Raab, & Ruth satis patet in postil. De iustificatione Thamar patet Genes. 38. eo quod post eius condemnationem per Iudam fuit ab eo iustificata. ex quo præsumi debet eius innocentia. Similiter de Bethsabee iustitia habetur. 3. Reg. 1. c. vbi per successionem Salamonis in regno post Dauid ipsa dicebat regi quod nisi Salomon succederet essent ille & ipsa peccatores. Hoc est dicere, quod nisi Salomon succederet iudicaretur Bethsabee adultera a populo, vt ibidem exponitur. Vnde a sensu contrario, quia Salomon successit: sequitur matrem fuisse purgatam ab illo peccato. vnde tales quæ primo peccatrices, & consequenter iustæ fuerunt, conuenienter ponuntur in genealogia Saluatoris, qui vt peccatores iustificaret, venerat. Vnde notanter Hier. dicit nullam sanctam mulierem positam in genealogia Christi, non enim dicit, nullam iustam mulierem, quia prædictæ quatuor iustæ fuerunt licet sanctæ non debuissent dici saltem in vita ipsarum propter peccata præcedentia, & sic verba Hiero. sunt sane intelligenda. Quam sententiam videtur tenere, Ambrosius super Lucam. vbi de ista materia tractans dicit. Ne puderet ecclesiam ex peccatorib. congregari cum dominus de peccatorib. nasceretur. Ex quo patet responsio ad obiectiones Postil. Nam quod obiicit primo de illis trib. fuerunt sublati a genealogia Christi propter peccatum Ioram. qui miscuit se filiæ impiissimæ Iezabel. illud non facit ad propositum. Nam Ioram non pœnituit de illo peccato, vel saltem non legitur pœnituisse, nec habetur aliqua ratio vnde talis pœnitentia præsumatur. vnde merito filii Ioram vsq; ad quartam generationem de genealogia Christi tolluntur, qui non venit ad saluandos efficaciter peccatores impœnitentes, vt dictum est. Secus autem de mulieribus iustis supradictis.

Quod autem obiicit secundo de matre Christi, quod ponitur in genealogia, &c. non facit ad propositum. Hier. n. loquitur de mulieribus quas ponit euangelista in hac genealogia voluntarie s. quod potuisset omittere eas, & nullam de eis facere mentionem, sicut omisit nominare Saram & Rebeccam & huiusmodi. ex qua omissione nullus defectus occurreret in hac genealogia, quia sufficeret expressio virorum tantum, secus est de virgine gloriosa, cuius expressa nominatio fuit necessaria. non. n. Christus descendit a Dauid, nisi per matrem gloriosam. non autem per Ioseph Quod autem vlterius obiicit de Raab & Ruth, nihil facit contra Hieron. imo pro eo probat enim ipsarum finalem iustitiam, ex quo non concluditur quin prius peccatrices fuissent, prout manifeste fuerunt, quod manifeste facit

facit ad sententiā Hier. confirmandā, vt dictum est Ratio autem
A assignata per Postillatorē circa noiationem harum mulierum nō
vr̃ valere. Dicit enim ꝙ istæ mulieres hic expresse fuerunt viris
ex quibus conceperunt occasionaliter seu accidentaliter coniun
ctę &c. Quę quidem ratio ex duobus vr̃ insufficiens. Primo, quia
hoc oino est impertinens proposito. Nihil enim vr̃ facere ad rō-
nem genealogię, quod occasionaliter seu accidentaliter vel ex in-
tentione, seu per se vir & vxor coniungantur. Secundo: Nā Lia
prima vxor Iacob ex qua Christus descēdit occasionaliter & prę
ter intentum seu accidentaliter fuit coniuncta ipsi Iacob, sicut
Thamar ipsi Iudæ, sicut patet Gen. 38. & tamen non nominatur
expresse sicut illa. Excusatio aūt Postillatoris de hoc ꝙ contradi-
cit Hieronymo non videtur sufficiens. primo, quia quāuis liceat
aliquo modo sentire contraria eorum quæ proferuntur à sanctis
doctoribus, prout patet ex auctoritate Augustini per ipsum alle
gata, non tñ expedit, prę sertim vbi eorum dicta possent rōnabili-
ter saluari, vnde in talibus hēt locū sentētia Apostoli. 1. Cor. 6. c.
Oīa mihi licent, sed non oīa expediunt. Quod autem non expediat
nec sit omnino securum Hieronymo & similibus sanctis doctori
bus ecclesiæ in expositionibus sacræ scripturæ contradicere, sa-
tis patet in decretis in c. decretales. dist. 20. vbi hr̃, ꝙ diuinarū scri
pturarum tractatores in sacrarū scripturarū expositionibus, Ro-
manis pontificalibus præponunt. Quod aūt Hier. sit de numero
taliū satis est diuulgatum in ecclesia Dei, & hr̃ in decrtis dist. 14.
Sancta Romana, vbi inter opuscula sanctorum patrum quę in ec
B clesia catholica recipiuntur, fit expressa mētio de opusculis beati
Hier. vnde contradicere talibus licet nō sit hęreticū, posset tñ di-
ci impium. Est.n. contra donum pietatis, secundum quod donum
sancti sunt honorandi. Nec est cōtradicendū scriptutis eorū siue
sint intellectæ siue non: vbi non inueniat contra fidē aliquid asse
rere, vt patet per Aug. in 2. de doctrina Christiana, prout allega-
tur. & in secunda secūdæ. q. 121. art. 1 in rñsione ad tertiū argm̄.

ADDITIO. II.

In eod. c. vbi dr̃ in post. qa Ioseph & Maria fuerūt ex eadē tribu,
Circa genealogiā Christi à Matthæo traditā non solū infide-
lium seu hęreticorum vehemens murmuratio, sed & fideliū non
modica admiratio consurgit. Illi enim temerarie calumniantes,
isti vero timorose admirantes frequenter q̄runt: cū intentio euā-
gelistæ in hmōi genealogia circa hoc principaliter versetur, vt
Christum ex Dauid & Abraham secundū carnem descēdentem
ostendat, qūo de hoc per descēsum Ioseph virum Marię ab ipsis
Dauid & Abrahā nos instruere intendit. Alienū enim à fide tota
liter est Christū ex semine Ioseph descendisse. Vnde stant simul
ꝙ beata virgo nō descēdisset à Dauid, & per cōsequēs nec Chri-
stus, tñ Ioseph de ipso descēderat. Quę quidē quęstio in glo. or.
mouet, vbi sic. Quid ad Christum generatio ex Dauid deducta ad
Ioseph, cū Christus nō ex semine Ioseph? Cui quidē q̄stioni glo.
sic rñdet. Non est consuetudo scripturarū, vt ordo mulierū in ge
nerationibus texatur. Et ideo nō per Mariā sed Ioseph inducit,
cum de vna & eadē Ioseph & Maria tribu fuerint. Vnde & eam
quasi propinquā cogebatur accipere in vxorē, ne tribus in aliam
se confunderet. Vnde etiā similiter tāquam de vna stirpe profite-
C bantur in Bethleem, cū singuli in suas profitebant ciuitates: hæc
in glo. Mat. 1. Et idem in alia glo. Luc. 3. sub alijs verbis, quā sen-
tentiā sequit postillator & cęteri expositores literales quos vidi
in hac materia Sed his non obstantibus, qm̄ non cessat aīum pul
sare. Quod.n. præsupponitur in glo. pro hac rñsione. s. non esse
consuetum in scripturis ordinem mulierum texere, non vr̃ stare
pp tria. Primum, quia contrarium huius inuenitur. 1. Paralip. 2.
vbi in genealogia filiorum Israel, & specialiter Iesse, interponit
mulieres. s. Saruia & Abigail à quibus consequenter suā texit ge
nealogiā, vt ibidem patet. Secundo. nā dato hoc ꝙ nō esset assue-
tum in scripturis vt glo. dicit, hoc haberet locū vbi per parentes
masculos tm̄ generatio posset deduci vsque ad illū qui genealo-
gizari intenditur, quod est cōe cæteris hominibus. Sed vbi genea
logizatur talis qui parentem masculum non habuit, vt est solus
Christus, consuetudo hmōi nō debuit habere locū, cū subest cau
sa manifesta contrariū faciēdi. Necessitas igit vrgebat vt mulier in
genealogia illius texeretur, cuius generatio secundū carnem nō
poterat deduci, nisi per mulierem. In propria enim materia posset
ostendi, ꝙ euangelista prætermisit cōem obseruare pp singulari-
tatem excellentiæ Christi. Nam cęteræ genealogiæ in sacra scri-
ptura traditæ consueuerunt intitulari ab illo à quo originē dedu
cunt, non aūt ab illo in quem terminum seu finem accipiunt. vn.
de Gen. 36. a. Hę sunt generationes Esau. & Num. 3. a. *Hæ sunt
generationes Aaron, &c.* In quibus tituli generationis à primis pa
rentibus accipiuntur, non aūt ab vltimo in quē terminantur. Quā
cōsuetudinē si euāgelista obseruasset, potius dixisset Liber gene
rationis Dauid vel Abrahę, q̄ liber generationis Iesu Christi, sed
talē consuetudinē obseruare nō curauit pp excellentiam singu-
larē ipsius Christi. Pari mō non debuisset curare de obseruatione
consuetu-

cōsuetudinis in non texendo ordinem mulierū, & hoc pp ex- D
cellentiā dignitatis matris Christi. Nec valet dicere, ꝙ in genea-
logijs allegatis non intendebatur accedere ad aliquē vnū princi-
palē, sed solum multiplicationem à primo parente descendentē
ostendere. Nam Ruth vltimo, vbi Dauid principaliter intendi-
tur genealogizari, non intitulatur genealogia à Dauid quē in-
tendit, sed à Phares à quo intendit. Dicit enim: *Hæ sunt genera-
tiones Phares, &c* Tertio, nam sicut deduxit euangelista genea-
logiam vsque ad Ioseph virum Mariæ, potuisset deducere vsq;
ad Ioachim patrem Mariæ, vt dicendo. Sarpanthera genuit Ioa-
chim patrem Mariæ de qua natus est Iesus. non enim minus con-
suetum est in genealogijs introducere patrem talis fœminæ quā
introducere talis fœminæ virum. Vnde etsi vtrunque sit insuetū,
per primum tñ fieret rectius descensus ad Christum, per secun-
dum autē minime. Quod etiam secundo continetur in glo, s. ꝙ
Ioseph & Maria de eadem tribu fuerant, & ideo eam quasi pro-
pinquam cogebatur accipere, ne tribus in aliam se confunderet,
non satisfacit quęstioni propter duo. Primo, quia hæc assertio vr̃
esse de genere Apocryphorum quæ in sacra scriptura nullū ha-
bent fundamentum. Vnde & talia eadem facilitate cōtemnuntur
qua approbantur iuxta doctrinam Hier. secundo. nam posito ꝙ
Maria esset eiusdem tribus cum Ioseph, ex hoc non sequeretur
ipsam descendisse à Dauid. Tribus.n. Iuda diuidit per multas fa
milias p̄ter familiam Dauid. Descendētes.n. de Zarā fratre Pha-
res sunt de tribu Iuda non tñ descendunt à Dauid. Similiter cū
Iesse habuit multos filios & filias præter Dauid contingere po-
tuit ab illis multos descendere, qui quidē nō solū essent de tribu
Iuda, sed ēt de familia Iesse & Bethlamitarū, & tñ tales nō de- E
scēderent per Dauid. Cū igit illa lex quę iubet accipere propin-
quā, nō cogit accipere propinquā eiusdē familiæ, sed sufficit ꝙ sit
propinquitas in eadē tribu, ne hęreditas vnius tribus in aliā tran
seat, vt patet ad literā. Num. 40. Ideo ex hac propinquitate quā
glo. vult introducere, non habemus necessariū, ꝙ Maria descen-
dat à Dauid, sed solū ꝙ sit de tribu, ex quo non haberetur inten
tum. Quod ēt tertio continetur in glo. s. ꝙ similiter in Bethleem
ambo coniuges profitebantur: ex quo vult concludere, ꝙ vter-
que esset de familia Dauid, non vr̃ valere pp duo. Primo nam
secundum magistrum historiarum dubiū est ad literā an mulie-
res profiteri tenebātur in illa descriptione de qua agit Luc. 2. an
solum viri. Vnde non hr̃ efficax argm̄ de hoc ꝙ beata virgo pro-
fiteretur in Bethleem, sed ꝙ Ioseph portans secum coniugem
vt obsequium partus ei appropinquante necessitate impēderet,
profitebatur. Confirmatur autē opinio illa quæ tenet, ꝙ solum
viri profiteri tenebantur, per illud Mat. 17. vbi agitur de solutio
ne tributi per Christum. Ibi.n. apparet manifeste, ꝙ tantum capi
ta domorum seu familiarū censum Cesari tribuebant, & non alij
de familia seu domo. Vnde p Petro tm̄ qui caput aliorū erat sol
ui mandauit tributū, non pro alijs Apostolis. vt hr̃ in glo. ibi. Se-
cundo, nam dato ꝙ beata virgo teneretur profiteri in Bethleem,
ex hoc non sequit ipsam descendisse à Dauid. Nā potuit descen
dere de Iesse qui erat Bethleemitanus per alios filios ipsius Iesse
patris Dauid, & sic teneret ibidē profiteri sicut & Ioseph, non tñ
ex hoc, ꝙ à Dauid descēderet. Quęstio igit p̄fata minus sufficiē-
ter soluta remanere vr̃, & sic admiratio prędicta in suo stat vigo-
re. Maiorum tñ semper reuerētia salua doctorum seu exposito-
rum, vlterius vr̃ hic aliquid esse dicēdum. Ad cuius euidētiā præ- F
supponēda sunt quædā verba generalia, deinde subiungēdę sūt
aliquæ cōclusiones ad propositum. Primo præsupponit, ꝙ filius
prout in bonis paternis succedit tripliciter posset dici. Primo se-
cūdū verā gñrationē naturalē, secundum quā filius plerunq; suc
cedit patri, non solū in bonis naturalibus corporis, vt in bona cō
plexione seu habitudine corporali prout legit Gen. 6. de gigāti-
bus, qui potētes viros in seculū genuerūt. magnos in corpore &
robustos, sed ēt in bonis animæ vt in virtutibus. Quandoq; secū
dum naturalē inclinationē filij succedunt suis genitoribus prout
aptitudinē ad certas virtutes aliqui habēt à natura, saltē secūdū
aptitudinē & inchoationē, vt in prima 2. q. 63. ar. 1. s. in corpore.
q. Vnde Cassio. in quadā epistola: Laudabilis vena suā seruat ori
ginē, & fideliter posteris tradit quę in se gloriosa trasmigratione
promeruit. Ad ꝙ facit illud Io. 8. c. Si filij Abrahę estis, &c. Se-
cundo dr̃ filius alicuius etiam ille quem non genuit naturaliter,
sed tantum secundum famā publicam & cōem populi æstimatio
nem illius dr̃ filius. Quod contingit cum vxor alicuius filium pa
rit quē non ex marito habuit, reputat tñ in populo sine cōtradi-
ctione sui mariti filius. Qui quidē filius licet in bonis supradictis
nō hēat nāliter succedere tali ficto patri, succedit tñ ciuiliter, nō
solū in bonis minoribus fortunæ vt in diuitijs, sed ēt in nobilita
te seu generis claritudine, q̃ maiora sunt seu magis desiderabilia
bona, saltē ad magnanimos, q̃ diuitię. Homines.n. hmōi pp hono
res & generis claritudines obseruandas iacturā in cæteris rebus
fortunæ patiunt, vt in prima secūdæ. q. 2. ar. 2. Hęc aūt successio
per iura cōia seu cōem gentium cōsuetudinē patet: q̃ dictant vt
illo

A ille qui pro filio legitimo alicuius secundũ famã publicam habetur, dĕt sibi succedere in generis nobilitate, & hmõi. Tertio dicit filius alicuius ĕt ille qui neutro prædictorũ modorũ descendit, sed per legalem adoptionem tñ est ab aliquo in filiũ assumptus, qui quidẽ filius tali patri hẽt succedere, saltem in minoribus rebus fortunæ, vt in diuitijs prout iura volunt cõia. Quæ quidem tres successiones seu filiationes supradictæ qñque concurrunt in eadem persona, qñque in tribus distinctis, vt satis patet. Secũdo prçsupponitur, ꝙ filiatio secundũ verã generatiõnẽ naturalẽ, spiritualiter cũ à remotis parentibus per longã parentelæ lineã successiuã in tẽporũ antiqua diuturnitate descẽdit, a nemine est infallibiliter cognoscibilis, nisi ꝑ diuinã reuelationẽ seu sacrã scripturã diuinitus traditã. Quod inductiue probaf. Nã ꝙ aliquis sit filius alicuius secũdũ verã generatiõnẽ naturalẽ per experientiã sensualẽ, qua proprie singularia cognoscunf, haberi nõ põt, nisi forte à parentibus, vtpote à matre quç de hoc posset certiorẽ notitiã habere, cũ cęteri hoies & ĕt pater certã notitiã experimentalem de hoc cõiter non habent. Mater vero etsi certã noticiam experimẽtalẽ de filio suo, cuius patris sit secũdũ verã generationẽ habeat: non tñ talẽ notitiã de viro suo nec de seipsa, & multo minus de antiquis parentibus viri sui nec de suis per lineã parẽtelæ ascendendo per experientiã habere põt. Pari igitur rõne constat, ꝙ apud neminẽ põt esse experimentalis cognitio de aliquo vtrũ descẽdat à certo remoto progenitore modo ꝑdicto. Fama aũt publica seu cõis æstimatio populi quantũcunque sine contradictione in populo sit extensa, infallibilẽ cognitionẽ non causanf: Similiter nec testes vel legitima documẽta seu instrumenta cũ oia hmõi sint fallibilia, vt frequenter patet, & ĕt in sacris historijs: testiũ fallacia nonnunquã reperitur, per chronicas ĕt antiquorũ quæ in sacris scripturis non sunt insertæ, notitia hmõi infallibilis haberi non põt, cũ taliũ certitudo, certitudinẽ quæ per famam publicam hr̃, non excedit, vt est manifestũ. Similiter nec per aliquam verã scientiã naturalem seu liberalẽ artẽ hoc est cognoscibile, vt patet intuenti. Restat ergo, ꝙ hoc tñ sit cognoscibile per diuinã reuelationẽ, secũdũ quã prophetæ, vt ait Greg. qñque de præterito, qñque de futuro vaticinanf. Et isto modo Moyses de Noe prophetare censef, de quo dicit genuisse tres filios & hmõi. Tertio præsupponif ꝙ vt aliquis sit filius alterius secundũ cõem æstimationem & famã publicã tantũ, vel secundum adoptionẽ legalẽ hoc posset aliter cognosci quã per diuinã reuelationẽ probatur. Nã per testes idoneos, vel legitima documẽta, vel chronicas antiquorũ auctenticas, talis filiatio sufficienter posset probari vt de se patet. Quarto supponif ꝙ miraculorũ Dei quçdã sunt ad fidei cõfirmationẽ, & talia debẽt esse manifesta. Alia vero sunt miracula q̃ nõ per sui manifestationẽ sed per fidẽ habenf, & ista debẽt esse occulta, vt fides eorũ magis sit meritoria, vt est sacr̃m altaris, & virginis partus. Veritas istius præsuppositi patet in tertia parte q 29. art. 1. in r̃ñone ad secũdũ ar. His ꝑsuppositis. Prima conclusio sit ista, ꝙ Christus prout ex pronosticis prophetarũ hr̃, habuit esse filius Dauid & Abrahã secundũ verã generationẽ naturalẽ, & sic conueniens fuit hoc per sacrã euangelicarũ doctrinarũ traditionẽ testificari. Prima pars probaf: nã de promissione facta Abrahę. Gen. 26. a. legitur. *Benedicentur in semine tuo oẽs gentes terræ.* Quod exponit Apostolus ad Gal. 3. c. *In semine qui est Christus.* In Psal. aũt de promissione facta Dauid dr̃. *De fructu ventris tui ponam super sedẽ tuã.* quæ verba manifeste denotant verã filiationem naturalem. Ille. n. qui secundum famam publicam tñ hmõi filius reputatur alicuius, non vere dr̃ de semine eius, nec de fructu ventris sui, vt est manifestum. Et inde ĕt est, ꝙ cum ex tali filiatione in laudabili vena filij parentibus in virtutibus succedũt vt in primo præsupposito dictum est, idcirco principales virtutes regiæ quæ de ipso Dauid leguntur, attribuebantur prophetice quasi per modum successionis deberi Christo. De Dauid. n. legif fuisse in oibus vijs suis prudentẽ seu sapientem 1. Reg. 28. Similiter ꝙ fuit faciens iudicium & iustitiã oĩ populo 2. Reg. 8. d. Quç quidẽ virtutes quasi per modũ germinariæ successionis prędicũtur à Ieremia Christo conuenire. vnde Iere. 23. a. *Suscitabo Dauid germen iustũ & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudiciũ & iustitiam in terra.* Vnde, licet in altiori & excellentiori modo Christus habuit virtutes quã Dauid & cęteri sancti, vt in tertia parte. q. 7 ar. 2. in r̃ñone ad 2. arg. nec ipsi Christo per successionem à Dauid debebantur, præsertim cũ multi progenitores non eiusdẽ laudabilitatis inter Dauid & Christũ interfuerũt: Denotatur tñ per prophetam in verbis prædictis, ꝙ Christo ĕt pertinebat successio in talibus virtutibus secundũ verã generationem naturalẽ humanam, inquãtum erat ex vero & proprio germine ipsius Dauid, prout in primo præsupposito fuit tactũ. Secunda pars conclusionis probaf. Nam illa quç in vaticinijs prophetarũ inueniuntur tradita de Christo, in euangelijs pro maiori & principaliori parte impleta esse explicanf Mat. 1. d. *Vt adimpleretur quod scriptum est per prophetã, &c.* Et sic de quã plurimis quæ in processu euangeliorum similibus leguntur. Conclusio secunda, ꝙ Christũ secundum verã generationem naturalem à Dauid & Abrahã descendisse sufficienter traditur, quantum ad informationẽ spectat per Matthæum in primo titulo sui euangelij dicentem. *Liber generationis Iesu Christi filij Dauid filij Abraham.* Etiam si de genealogia Christi nihil amplius tradidisset, probatur. Nã ex solis istis verbis manifeste asserit euangelista Christum à Dauid & Abraham descendisse per veram generationem naturalẽ, sed talis assertio est sufficiens testimoniũ apud fideles ad hoc oñdendum, etiam si nihil amplius de hoc declarasset. Igitur conclusio vera: Consequentia de se patet, & assumptum pro prima parte probatur. Nam esto ꝙ filius dici posset ĕt ille qui tñ secundũ famam publicam vel legitimam adoptionẽ est filius, vt in primo præsupposito, nunquam tñ ab aliquo dr̃ generari qui secundum famam tñ vel adoptionem sit eius filius: licet. n. pater dicatur secundum curam, ætatem, seu genitura & hmõi, & per consequẽs filius tanquam eius correlatiuus, generare tñ seu generatio non eodem modo æquiuocatur. Cum igitur dicit. Liber generationis Iesu Christi, manifeste loquitur de genealogia quæ est per viam generationis, non autem de illa quæ secundũ famam vel adoptionem tñ dr̃. Talis. n. filiatio, non per generationẽ, sed per alium modum procedit. Secũda vero pars assumpti probatur. Nã apud fideles euangelia Christi recipientes sufficienter filiatio prædicta per illa verba tituli comprobatur. Nam si hoc non esset verũ, nec titulus ille veritatẽ contineret, ꝙ absit à fideliũ cordibus cogitare, cum secũdum Aug. Si vnũ falsum in sacra scriptura esset repertum tota eius auctoritas infirmaretur. Apud infideles autẽ E qui euangelium negant vel de sui veritate dubitant, nec tota genealogia sequens sufficit ad hoc eis probandum. Tales. n. à fide alieni, verbis euangelistarum non præstant fidem, & ideo totã illam lineã negabũt, nisi forte Hebræi qui auctoritate vete. test. aliquã partẽ genealogiæ Matthęi habẽt recipere. s. vsq; Zorobabel vel Abiud & hmõi, non vltra, cum apud eos de cęteris historia auctentica nõ habeaf. Sic igif tota genealogia per extensum in euangelijs tradita non sufficit ad cõuincẽdos infideles de hoc quod Christus à Dauid descendit, etsi per Ioachim & Mariã fieret descensus. vnde Apostolus 1. ad Tim. 1. prohibet genealogijs intendere. vbi glo. dicit ꝙ infideles habebant genealogias quibus narratur Christũ descendisse à Dauid. vnde sicut apud tales nõ sufficit illa narratio in euãgelijs contenta de genealogia Christi quantumcunque extensa tradatur, ad veram generationẽ naturalem eius oñdendã, sic apud fideles sola verba tituli sufficiunt ad hoc fundandum, quç quidem ratio includitur in verbis Aug. contra Faustũ Manichæum volentẽ probare Christum non esse filiũ Dauid. cũ non esset conceptus ex Ioseph, ad quẽ seriẽ generationis Matthæus producit, vbi Aug. sic ait. Sic ergo nos credimus ĕt Mariã fuisse in cognatione Dauid, quia scripturis credimus, q̃ vtrũq; dicunt. s. Christũ ex semine Dauid esse secũdũ carnẽ, & eius matrẽ Mariã virginẽ esse. Hæc ille. Si tñ quęratur quç sit vtilitas seu necessitas tradendi tã extensam genealogiã vbi solus primus titulus sufficit: Ad hoc r̃ñdetur per sequentem tertiã conclusionẽ. Tertia conclusio, ꝙ conueniẽs fuit, vt Christus ĕt secundũ publicã famã & cõem populi ęstimationẽ à Dauid descẽderet, & ꝙ hoc cõsonat antiquorũ propheticis traditionibus. Prima pars probatur. nã hoc fuit conueniens dupliciter. Primo ad fidelium in cõi Christũ illo tẽpore recipientiũ instructionem. Secundo ad confutationẽ infideliũ Christum nõ recipientium. primum patet sic, nã prout in secunda secundç q. 1. ar. 7. in r̃ñsione 3. arg. hr̃. Cognitio fidei in hominibus oportuit, vt ab imperfecto ad perfectũ procederet, & ideo Christus fuit prius cognitus sub rõne Saluatoris in cõi, ĕt apud electos, quã cognoscerẽf esse Deus & homo. In prima. n. vocatione Apostolorũ Io. 1. Andreas dicebat: *Inuenimus Messiã.* i. Christũ, sed postea Christo interrogante, Vos quem me esse dicitis? Petrus r̃ñdit. *Tu es filius Dei.* Mat. 16. c. Ex quo vr̃ ꝙ prius sequebantur ipsum tanquã Christũ antequã cognoscerent eius deitatem. Vlterius ĕt tãquam minus plene informatis de fide suæ deitatis, eisdem dicebat apostolis, tanto tẽpore vobiscũ sum, & non cognouistis me. Io. 14. b. Similiter & pari rõne prius Chr̃s fuit cognitus tanquã filius Ioseph, quã cognosceretur esse sine patre in terris. Non. n. solum apud æmulos qui ipsum spernentes dicebant. *Nonne filius Fabri est.* Mat. 13. sed ĕt apud simplices discipulos & cognatos cõiter filius Ioseph reputabatur, antequã mysterium virginitatis esset diuulgatum. In talium. n. persona euãgelista dicebat. Nõ cognouerũt parentes eius. Luc. 2. g. vñ nõ solũ simplices seu idiotç prout apostoli fuerũt in principio, sed ĕt Nathanael qui secundum glo. peritissimus scripturarum erat, cũ audiuit à Philippo. Io. 1. g. *Quem scripsit Moyses in lege & prophetis inuenimus Iesum filiũ Ioseph à Nazareth*, non fuit admiratus de hoc ꝙ Chr̃s esset filius Ioseph: sed de hoc ꝙ à Nazareth esset, cũ de Bethleẽ expectabaf Messias. Et quod magis attentione dignũ est, ꝙ ipsa eadẽ beata virgo huius mysterij diuini super oẽs conscia, istum modũ loquẽdi obseruabat di. Ego & pater tuus dolentes quçrebamus te Luc. 2. g. Ex quo se-

quo ſequitur, quod ad inſtructionem fidelium in communi qui A Chriſtum venientem in mundo receperunt, conueniens modus fuit, vt eis præſentaretur prius ſub ratione regis, ſcilicet Meſſiæ filij Dauid ſine reuelatione myſterij deitatis & virgitatis matris, quam quod eis à principio omnia iſta arcana reuelarentur: ſic.n. processerunt ab imperfecto ad perfectum, qui eſt modus hominibus in communi maxime connaturalis. Secundum probatur, nam ſi Chriſtus ſecundum veram generationem naturalem tantum à Dauid deſcēdiſſet, & non ſecundū famā publicā, & cōem populi æſtimationem, hoc nō ſufficeret ad refutandos infideles, præcipue Hebræos qui ex illa ſtirpe tantum Saluatorem ſpectabant, vt auctoritates ſacræ ſcripturæ teſtanť, & Chriſtus eos exhortando dicebat. *Scrutamini ſcripturas*, Io.5.f. Vnde ſi eum rationabiliter ignoraſſent à Dauid deſcendiſſe, præſertim cū cōis fama & populi æſtimatio hoc non teſtaretur, redderentur excuſabiles. Non enim ipſi tenebantur cognoſcere veram generationem naturalem Chriſti ſecundū quam à Dauid deſcendit, Talis.n. incognoſcibilis eſt, niſi per diuinā reuelationē, vt in ſecundo præſuppoſito fuit oñſum. Diuina tñ ſcriptura intendit eos inexcuſabiles reddere, vnde glo. ſuper illud Matth.2.a. *Vbi eſt qui natus eſt*. Cōſulio Iudęorū eſt vt Chriſti natiuitatē à gētilibus diſcant, etſi nō credūt, inexcuſabiles ſunt, hæc in glo. Conueniens igiť modus fuit, vt ēt Chriſtus ſecūdū publicā famā à Dauid deſcenderet, vt ſic ipſum refutantes ſaltē ſub rōne Saluatoris ſpectati in cōmuni recipere, inexcuſabiles eſſent, quod eſt intentū.

Secunda vero pars cōcluſionis probať. Nam prophetæ per modū ſucceſſionis ipſius Dauid Chr̄o regiā dignitatē attribuebāt, Iſa.9.b. *Super ſoliū Dauid & ſuper regnū eius ſedebit*. Quæ quidem verba & ſimilia, licet non de ſede ſeu regno tēporali principaliter B intelliganť, prout verba Iſa. denotant ibidē dicentis. *Sedebit in æternū*. Nec.n. concedendū, eſt ꝙ, in regno tēporali Dauidico Iechonias à quo Chriſtus deſcendit habuit ſucceſſorē prophetante Ierem.22.g. de ipſo Iechonia. *Non erit de ſemine eius qui ſedeat ſuper thronū Dauid*: cū hoc tñ ſtat ꝙ ſecundū intellectū minus principalem ſeu figuratiuum, quem totus populus in cōi principaliter intendebat de regia dignitate, ēt tēporali, quæ Chriſto debatur per ſucceſſionē Dauid talia verba intelligunt, per quod ſignificabať ſucceſſio ipſius Chriſti hominis in regno vniuerſali ſupra oēm creaturā, iuxta illud: Data eſt mihi ois poteſtas in cę. & in ter. Mat.28.d. Rō ante huius figuratiuæ loquutionis ſeu duplicis intellectus talis eſt. Nā ſicut noſtra cognitio de imperfecto ad perfectū naturaliter ꝓcedit, vt tactum eſt, ſic eo mō naturale eſt nobis ex cognitione corporaliū, in ſpiritualiū cognitionē deuenire. Inuiſibilia.n. Dei à creatura mūdi per ea q̄ facta ſunt intellecta cōſpiciunť, ad Rom.1.c. Quod nō ſolū hēt locū in puris naturalibus, ſed ēt in ſupernaturalibus, vt miſterijs eccleſiæ, p̄cipue in ſacr̄is quibus ſacra inuiſibilia per ſigna viſibilia tradunť, & iō ex diuina p̄ordinatione, vt populus de ſenſibilibus ad inſenſibilia connaturali mō reduceretť, Chriſtū quē cōſtituit hęredē vniuerſorū ēt in regia dignitate tpali vt legitimū ipſius Dauid ſucceſſorē fecit, ſic ius hr̄ditariū in ipſo regno eidē pertinere ex tali ſucceſſione. Quā quidē ſucceſſionē tpalē cōtēporanei Chriſti diligēter attēdebāt, vt teſtať ſacra hiſtoria. Nā apoſtoli qui fuerunt ſuper cęteros de myſterijs Chriſti eruditi, ēt poſt reſurrectionē, qñ iā ipſi⁹ gloria erat eis magis manifeſta ab eo q̄rebāt. C Si in hoc tpe reſtituturus es regnū Iſrael? Act.1.a. Quod intelligiť ad literā de regno tpali. credētes talē reſtitutionē ad Chriſtū ꝑtinuiſſe, nec Chriſtus pro tunc iſtū intellectū figuratiuū ſeu minus principalē ab eis excluſit expreſſe, vt ibidē patet. Fortius ergo ſentiēdū eſt de cęteris, qui regnū Dei ignorabāt. Cū igiť ſucceſſio in regia dignitate tpali, ad illū etiā qui ſecundū famā publicā eſt filius pertineat, vt in primo præſuppoſito, nō aūt ad illū tantū qui ſecundū veram generationem naturalem tantūmodo deſcendit, ſequitur ꝙ prophetæ teſtantes ipſum fore legitimum ſucceſſorē in regno Dauid tpali, conſequenter præmonſtrabant ipſum ſecundū famā publicam à Dauid deſcenſurum quod eſt intētum.

Quarta concluſio, ꝙ, prędictus deſcenſus Chriſti à Dauid ſecundū publicā famā & cōem populi æſtimationem quantum ad contemporaneos Chriſti attrahendos vel iuſte reprobandos pertinebat, ſufficienter traditur per Matthęū Euangeliſtā, cū dicit. *Abraham genuit Iſac, &c.* Et conuenientius per Ioſeph quam ſi per ſolam virginem glorioſam huiuſmodi deſcenſus traderetur.

Prima pars cōcluſionis probať. Nā oēs contemporanei Chriſti, exceptis pauciſſimis quib⁹ myſteriū virginitatis fuit reuelatū, credebāt Chriſtū eſſe filiū Ioſeph. & fama publica hoc teſtabať, vt patet ex iā dictis. Qui quidē Ioſeph de directo genealogizať à Dauid per Matthęū, vt patet in litera. Igiť prima pars cōcluſionis vera. Secūda vero probať, nā ſi taliter deſcenſus ſecundū publicā famā per virginē glorioſam declarareť, & nō ꝑ Ioſeph, oportuiſſet ꝙ, contēporanei Chriſti reputarent Chriſtū non deſcēdere à Ioſeph, & conſequenter credere virginē glorioſam nō legitime Chriſtum concepiſſe, vel myſterium virginitatis eſſet ſtatim eis reuelandum, quorum primum eſſet falſiſſimum, & derogatiuum D honoris ipſius beatæ virginis, quæ vt ab infamia ſuſpitionis eſſet immunis, diuina pręordinatione fuit deſponſata, vt ſancti doctores tradunt. Secundū vero eſſet ēt cōtra dictamen eiuſdē diuinæ præordinationis quæ virginitatē matris ex certis rationibus, vt dictū eſt, voluit eſſe occultam, & ſic ſecūda pars cōcluſionis vera.

Quinta concluſio, ꝙ conueniens fuit vt Chriſti genealogia nō tātum ſecundū prædictas filiationes, ſed ēt ſecundū filiationē legalem ſcilicet ſecundum adoptionem traderetur, vt Luc. tradit in 3.c. probatur. Nā vt doctores dicunt, prout poſtillator Luc.3. tractat licet oēs ſapientes Hebręorū concorditer tenerent Chriſtum deſcenſurum eſſe à Dauid: aliqui tñ eorum opinabantur ipſum deſcendere ab eo per Nathan eius filiū adoptiuū ꝑꝑ excellentiā ſanctitatis prophetiæ, alij vero per Salomonem ꝑꝑ dignitatem regiā & excellentiā ſapientiæ. Secundū veritatē aūt vt omnino tolleretur errandi occaſio per vtrumque deſcendit, per Salomonem.ſ. ſecundū lineā naturalē generationis, per Nathan vero ſecūdū lineā adoptionis legalis. Nathan.n. filius adoptiuus fuit Dauid, vnde conuenienter Lucas ſequitur lineam adoptiuā per Natham & quoſdā alios, vt nobis oſtendat ꝙ etiam ſecundū lineam adoptionis Chriſtus à Dauid deſcendit, idcirco notanter prætermiſit hoc verbū genuit, & loco eius vtitur hoc verbo fuit.

Sexta concluſio ꝙ generatio Chriſti vera à Dauid per virginē glorioſam deſcendens cū expreſſione virginitatis arcanę quantū ad fideles fide diuulgata certificandos pertinet, ſufficienter traditur per Matth.1. Nā in p̄dicto cap. poſtquā Matthæus ſe expe- E diuit de genealogia Chriſti ſummarie in primo ti. & cōſequēter in ſingulari per extēſam ſucceſſionē (quā ſucceſſionē in tres quaterdenas ex certis cauſis myſtice intellectis diuiſit prout in Glo. ord. ſufficiēter tradiť) ſtatim ipſam materiā generationis Chriſti quaſi alio mō reſumēs ſubdit: Chriſti aūt generatio ſic erat. Cū eſſet deſpōſata mater Ieſu Maria Ioſeph antequā cōuenirent inuēta eſt in vtero habēs de ſpiritu ſancto, vbi manifeſte tradit veritatē gn̄rationis Chriſti, quā à Dauid deſcēdiſſe in tit. p̄miſerat per Mariā virginē, nō ex virili ſemine, ſed Spiritusſancti inſpiratione proceſſiſſe, cū quo ēt oſtendit eius virginitatē occultam eſſe illis tēporibus, niſi cui Deus ex cā voluit reuelare ſicut Ioſeph.

Colligitur ergo ex præmiſſis, ꝙ deſcenſus Chriſti à Dauid & Abrahā in euangelio quadrupliciter tradiť. Nā aut ſecundū verā generationē naturalē, & hoc ſummarie quantū ſufficit ad certificandos fideles in cōi de impletione promiſſionū quę patribus fuerunt factę, & hoc dupliciter, quia aut ſine myſterij virginitatis reuelatione, & ſic in primo tit. Matthæi prout in ſecunda concluſione, aut cū declaratione virginitatis ſicut ibi. *Generatio autē Chriſti, &c.* Matth.1. prout in ſexta concluſione. Aut ſecundum publicam æſtimationē, & hoc extenſe per ſingula deſcendendo, & aſcendendo quod ſufficit, & requiritur ad certificandos Chriſti contēporaneos. Et de hoc ꝙ Chriſtus fuerat legitimus ſucceſſor ipſius Dauid, hoc dupliciter, quia aut ſecundū lineā naturalē generationis publice æſtimatā per Salomonē quā Matthæus tradit prout in quarta concluſione, aut ſecundū lineā adoptiuā, & F ſic Luc.3. prout in quinta cōcluſione. Qui quidē quadruplex deſcēſus in Chriſto cōcurrit prout traditio euāgelica narrat fideliter. Et hæc ad murmurationes perfidorū cōprimendas & admirationes tollēdas fideliū in p̄dictis ſufficiāt ſecūdū literalem expoſitionem, omiſſis tamen quamplurimis alijs in hac materia à doctoribus traditis quæ ad myſticam pertinent declarationem.

Sequuntur notulæ breues venerabilis ac religioſi patris fratris Matthiæ Dorink profeſſoris ſacræ theologiæ eximij, miniſtri prouinciæ Saxoniæ ordinis minorum, quibus poſtilla fratris Nicolai de Lyra valide ab impugnationibus domini Burgen. defenſatur, & primo circa euangelium Matthæi.

R E P L. Et qa de veteri teſtō nō plus reperi tactū per Burg. ideo accedendū eſt ad nouū, &c. In nouo Teſtō primo occurrit euangelium Matthæi, in cuius primo cap. dr̄ Iudas genuit Phares & Zaran de Thamar. quem paſſum exponens beatus Hiero, dicit, notandū in genealogia Saluatoris nullā ſanctarum aſſumi mulierū, ſed eas tantum quas ſcriptura reprehendit, vt qui ꝑꝑ peccatores venerat de peccatricibus naſcēs, &c. Poſtil. aūt ab hoc dicto beati Hiero. cū reuerentia declinat motus ex certis rōnib. Quarū prima eſt, quia non vr̄ rōnabile mulieres rōne illa poni in genealogia Saluatoris, qua rōne viri ex ea prętermittūtur ſcilicet Ochozias, Ioas & Amaſias propter peccatū prætermittuntur, vt dicit idem beatus Hieron. igitur propter peccatum non ponunť ibi rationabiliter mulieres. Item virgo glorioſa poniť in ipſa genealogia, quę tñ eſt & ſemp fuit ſanctiſſima. Itē quia dicit beatus Hier, Ruth & Raab in genealogia poſitas tāquā per ſcripturā ſacrā reprehenſas: Quod nō vr̄ verum, quia ſcriptura eas cōmendat. Raab cōmendatur Ioſuæ 2. & poniť in catalogo iuſtorū ad Heb.11. Quod aūt dicta fuit meretrix, nō fuit rōne vitij, ſed officij, qa vbi nos habemus meretrix, Hebræus habet hoſpita: vel fuit eius cognomen. Similiter & Ruth cōmendatur in ſcriptura,

Ruth.

A Ruth. 1. & 3. Nec alicubi legitur de illarũ duarum mulierũ reprehensione prout beatus Hier. allegat. Exponit igitur postillator illũ passum sic, quod illæ mulieres ideo hic nominantur, quia viris suis fuerunt accidentaliter cõiunctæ † Nã quæ fuerũt primo & principaliter coniunctæ, siue bonæ siue malę nõ hic noiantur. Immo quę inter illas quatuor fuit magis famosa peccatrix. s. Bethsabea directe non noiatur, sed dicitur ea quæ fuit Vriæ, quæ principaliter & directius nominari debuit si peccatum ratio noiationis fuit.

† Tu dicas nominatas, si quia insigne aliquid in euangelium est, tñ quia alienigenas & peccatrices nominando indicatur vocatio gentium, & venia peccantium.

In hac re. Burg. assumit beatũ Hieron. in sui defensione, quẽ tñ ex leuibus causis consueuit improbare, vt patet in multis locis sui correptorij. Et puto defensionẽ Burg. beato Hier nõ placere, quia maiora incõuenientia cõtingunt defensori q̃ defenso, vt patebit. Dicit nãque Burg. primo quod verba beati Hier. sunt sane intelligenda de peccatoribus finaliter pęnitentibus & sic iustificatis, & tales dixit fuisse illas quatuor mulieres in genealogia Christi noiatas. Secundo dicit Burg. quod Raab & Ruth fuerũt famosæ peccatrices, quia nationes earũ in scripturis reprehenduntur. Tertio dicit, quod etsi illæ quatuor mulieres fuerunt iniustæ, non tamen fuerunt dicendæ sanctæ, saltem in vita earum propter præcedentia peccata. Ex his tribus dictis putat Burg. accipere velle sufficientem rñsionem ad argumenta postil. facta cõtra beatum Hier. Sed certe ex inepte dictis apta responsio fieri non potest.

Nunc aũt primũ dictũ proposito est ineptũ. Nã multæ mulieres patrũ nominatorum in scriptura sunt reprehensę tñ finaliter iustæ, sicut Sara, Rachel, Lia & cęteræ, ideo secundũ primũ dictũ Burg. quam plures debebãt nominari. Cæterum si solæ quatuor finaliter iustificatæ debebant nominari, sequitur quod finaliter impœnitentes nominari non debuissent, & sic Achaz & multi nominati, nominari non debebant, per argm̃ à cõtrario sensu, quod Burg. sæpe grandipendit. Nec secundũ dictum Burg. est aptum

B proposito. Nam si quis ex mala fama nationis, deberet dici famosus peccator, maxime Iob qui natione fuit gentilis, & tamen scripturis dicitur fuisse simplex & rectus timens Deũ & recedens à malo, &c. quę de eo dñr Iob. 1. Poterant ẽt illæ duæ mulieres naturaliter facere quæ erant legis sicut Iob & non idololatræ. Vnde de gentilitate ad Iudaismum conuersas scriptura non reprehendit sed magis commendat, vt probat postillator. Nec tertium dictum videtur proposito conuenire. Nam beatus Hier. in hac vita iustificatas & cũ finali iustitia defunctas vtiq; debuit dicere sanctas, nec hoc omittere pp peccata præcedentia, si quæ fuerũt, quia Petrum, Paulũ, Matthæũ, & Magdalenã & ceteros vere sanctos dicere catholicũ est quorum tñ peccata sacra scriptura commemorat, sed non illarum, s. Raab & Ruth Cum igitur dicta Burg. prout visum est sint proposito impertinentia, responsa ex eis accepta valere non possunt. Idcirco cum primum arguitur de tribus regibus propter peccatum prætermissis, respondet Burg. quod illi fuerunt finaliter impęnitentes, quod in mulieribus non habet locũ. Sed ostensum est supra primum dictum Burg. vnde sumitur illa responsio, non esse rationabile, nec per consequens solutio.

Ad secundum argm̃ de beata virgine sine peccato in genealogia posita, respondet Burg. quod secus est de beata virgine, quam necesse habuit euangelista ponere, & de illis mulieribus quas euangelista voluntarie nominauit, & sine defectu potuisset prætermittere. Sed puto bea. Hiero. sic non voluisse dicere, quia illa re-

C sponsio plus inuoluit, quam soluit, nam dicens euangelista pro sola volũtate illas mulieres nominasse, necesse habet dicere quod sine ratione. Quod si sic, frustra bea. Hier. quæreret rõnem cuius non est ratio, sed voluntas. Nec verisimile, quod sola voluntate, quinimo ex rationabili necessitate eas nominatim expresserat euangelista, quæ rationabilitas infra ostendetur. Ad tertiũ argm̃ postil. Burg. respondet quod facit pro beato Hier. quia in scriptura commendantur, hoc est argm̃ iustificationis earum finalis, sed per hoc non excluditur quin prius fuerãt famosæ peccatrices vt dicit Bur. Cuius oppositũ tñ ostensum est in correctione secundi dicti sup. Nec aliqua scriptura habetur quod personæ aliarum vnquam fuerint reprehensibiles, sed potius in scriptura commendantur, vnde potest sumi argm̃ quod est Burg. in ve. Test. valde familiare, sed ipse consueuit arguere ab auctoritate negatiue quod non valet, hic arguitur aũt simul constructiue & destructiue per hoc quod non legitur quod sint reprehensæ sed commendatæ. Arguo tñ ex dictis contra Bur. aliter. Oĩs denominatio debet fieri à principaliori & digniori, sed fides & iustitia sunt digniora vitijs, igitur nominatio debet fieri potius à virtutibus quam à vitijs, sed constat ex scriptura Raab & Ruth fuisse virtuosas, igitur earum nominatio dẽt potius sumi à virtutibus quã a peccatis si quæ præcesserunt. Nã in cõmemoratione sanctorum, virtutũ fit mentio de per se, vitiorum autem quæ fuerunt, per accidens & recitatiue, igitur illæ sanctę mulieres in Christi genealogia sancti potius debebant notari ex conuersatione quã prauitate transgressionis. Nec illa tertia rõ postil. facit pro beato Hier. vt putat Burg. dixit, sed contra specialiter quia dicit, quas scripturã reprehendit, quod nusquã reperitur, sed contrariũ, quia vtraque scriptura commendat notabiliter satis. Patet igitur quod Burg. volens pro beato Hieron. certare plus cum inuoluit.

D Consequenter videndum est quomodo contra Postil. irrationabiliter mouetur dupliciter. Primo dicit, quod nihil pertinet ad rationem genealogiæ coniunctio viri & mulieris per se vel per accidens, & nihil refert. Nam necessariũ videtur vxores secundarias nõ principales in hmõi genealogia nominari, quatenus ex tali nominatione oñdatur verum fuisse matrimonium & nihil illegitimitatis interuenisse. Quod aũt verum matrimonium sit inter virum & vxorẽ principalẽ, nemo dubitat, nec prolem ex eis susceptam fore legitimã, prolem aũt ex occasionaliter & secundario coniuncta posset probabiliter dubitari fore legitimã, idcirco in generatione ex principali & per se coniunctã in tota genealogia, de muliere nulla fit mẽtio, quia ibi prolis legitimitas est lata. In generatione aũt ex occasionaliter coniunctis necesse fuit de mulieribus fieri mentionẽ. Tum vt ex hoc innuatur cõiunctionẽ fuisse legitimã, Tũ vt oñdatur prolẽ ex sic cõiunctorũ generatione, nullã incurrere notã. Necessariũ igitur fuit in Christi genealogia hoc obseruare, ne Herodes aut alij Christi persequutores velamẽ excusationis possent assumere quasi natũ illegitime persequerentur. Hæc est. n. ratio sanctorũ doctorũ de matris Christi despõsatione.

Nec valet quod Burg. secundo obijcit contra postil. rõnem de Lia quæ fuit Iacob præter intentionem coniuncta, & tamen non nominatur in genealogia Christi, qđ tñ oporteret, si ratio postillatoris valeret. Respondeo quod quamuis Lia fuerit coniuncta prę-

E ter eius intentionẽ non tñ ex hoc fuit vxor eius occasionalis nec secundaria, sed principalis pp sequentem ratihabitionem. Rachel enim quamuis fuit plus dilecta, fuit tamen vxor secundaria & ideo Christus si fuisset natus per lineam Rachel, specialiter nominari in genealogia debuisset propter rationem prædictam. Sed quia per lineam Lię quę fuit prima & principalis vxor, Christus natus est, idcirco eam nominari nõ oportebat. Confirmatur hęc rñsio, quia secundum magistrũ in quarto dist. 30. & doctores Error in persona coniuncta dirimit ẽt contractũ matrimonium nisi post coniunctionẽ interueniat ratihabitio. Cum igitur in coniunctione Iacob & Liæ interuenit error psonæ, potuit legitime post coniunctionẽ eam refutare, quod tñ non fecit, sed potius ratum habẽs factum, pro coniunctione Rachel vltro seruiuit. Et Lia prima & principalis vxor fuit per consequens non nominanda.

Sed finaliter in hac materia Burg. valde mouetur cõtra postillatoris excusatiõnem, qua se excusat de hoc quod declinat hic dictum beati Hier. asserens contra pietatẽ militare sanctorũ opinionibus contraire, inducens ad hoc canonem decretalis. dist. 20. Sed reuera in quo Burg. excusationem postillatoris reijcit ipse magis venit inculpandus. Persæpe quidẽ beatũ Hier beato Aug. cęterisq; doctoribus ẽt sine magna rõne obijcit & ipsorũ dictis infideliũ Iudæorũ dicta anteponit. Etsi aliqñ pro ipsis certare videa-

F tur, in odium id facere videtur postillatoris, salua pace qui non nisi scriptura aut rõne cogentibus interdum à sanctorũ declinat sententijs. Nec id quod Burg. assumit facit contra pietatẽ, quia hic honor, hæc reuerẽtia solis debetur canonicis scripturis, vt quidquid in eis repertum fuerit, sine hæsitatione verũ esse credatur, vt dicit beatus August. in de vnico baptismo. Scripturis aũt alijs quibuscunq; rõnabiliter contradicere licet dicente eodem Aug in epistola ad Hiero. Aliorum scripta ita lego, vt quantalibet sanctitate quantave doctrina polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, &c. Et in epistola ad Fortunatum dicit: Tales esse velle lectores suorũ scriptorum qualis ipse est aliorũ in quo sua scripta cęteris corrigenda subijcit, sicut ipse aliorũ scripta vbi id certa rõ vel auctoritas exegit, refutauit Nec putãdũ hãc Aug. humilitatẽ beato Hier. & cęteris sanctis doctoribus defuisse. Canon decretalis contra postil. inductus pro ipso militat: Dicitur namq; in ipso, quo quis maiori rõni innititur eo maioris auctoritatis eius verba esse videntur. Igitur postilla si nulla temeritate permotus interdũ sanctorũ sententias cũ reuerentia (quæ sanctis doctoribus debetur) declinet: meliori rõne aut auctoritate persuasus, nequaquã dẽt ob hoc à veritatis amore criminari, qm̃ in his quæ fidei non sunt, nec sacris literis obuiant, neq; sancti, neque scholastici doctores mutuũ consensum expetunt, sed sibi mutuo alijs & alijs rationibus persuasi sine temeritate immo vtiliter contradicunt.

In eodẽ cap. vbi dicitur Ioseph virum Mariæ, vbi oẽs doctores concordant, quod sufficienter deducitur genealogia per Iosep virũ Marię, quia erant de vna tribu, &c. Burg. facit multa argumenta aliqua satis competentia quod non Dauid sufficit declaratio glossæ & doctorũ. Ipse igitur longã digressionem facit, in qua putat satisfacere non solum quærenti, sed oĩni, quã fieri cõsueuit in hac materia, cui placet videat. Mihi aũtẽ videtur quod non amplius quam postil. factum concludat. Cum n. Christum natum ex semine Dauid & Abrahã secundũ promissa vtrisque facta non nisi auctoritate scripturæ habeatur, igitur solũ creditum est apud recipientẽ sacrum cano. Sic & apud Christianũ habetur solum auctoritate Matt. & Lucæ. igitur ex sola fide. Frustra igitur Burg. videtur tam prolixa digressione labo-

Linea genealogiæ Christi & Ioseph modo pr... posite.

A ne laborasse, pſertim cum quatuor ſuæ ſuppoſitiones, & ſex conclusiones citra vel vltra ea, quæ fidei ſunt nihil concludunt. Nam in prima ſuppoſitione ſua dicit de filiatione & ſucceſſione ſecundū formā vulgarem, quæ modicū facit ad propoſitū deducendū. Nā à Zorobabel nulla apud catholicos nec puto apud Iudęos hř hiſtoria auctentica, vñ talis fama vulgaris auctoritatiue cōfirmari potuerit vſq; ad Chriſtū & parentes eius. Et ſi hř, tñ quia in canone non eſt, ea facilitatē contemnitur qua probatur, ſecundum regulam beati Hieron. In ſecundo præſuppoſito dicit Bur. dubiū eſſe quocunque naturaliter genito, an ſit legitime natus. In quo nihil dicit pertinens ad qōnis motæ ſolutionē, quia per nullā naturalē cognitionē poſſumus ad legitimā Chtiſti generationē pvenire. Et pp idem non valet ſuppoſitio ſua tertia, quia teſtimonium vel probatio per inſtrumentū pertinet ad humanā & naturalē cognitionē. Et quia de ſubſtantia inſtrumentorū ſunt teſtes, ſicut ad naturalis generationis cognitionē non pñt honeſti teſtes adduci, ita nec inſtrumēta formari, immo teſtes quicunq; adducerent eſſent dubij ex ſecūdo ſuppoſito. Ex illis igiť tribus ſuppoſitionibus nihil fidei afferť niſi negatiue, ꝙ videlicet Chriſti generatio nō pōt haberi per famā publicā, nec per teſtes & inſtrumēta, nec per naturalē cognitionē. Suffeciſſet igitur quarta ſuppoſitio ꝙ pōt ſciri fidei auctoritate. Et ad hoc tendit prima concluſio Bur. quę aſſumit promiſſiones factas patribus & teſtimonium euangeliorū, quæ oīa ſola fide recipimus. Secunda ſua concluſio ſolū pertinet ad fideles, & non niſi pp fidem. Et tertia concluſio reſol-

reſoluitur ad idem, quia vult ex publica fama dicere conueniens D Chriſtū eſſe filiū Dauid. Sed vnde fama niſi ex prophetis? Sed quid prophetia niſi credamus? Totū igiť reſoluiť in fidē, per cōſequēs apud infidelē nihil facit. Per probationes de ſancto Tho. per Burg. ex ſua digreſſione ſumptas non probať Iudęorū inexcuſabilitas, quia nec per ſcripturā pp interruptionem à tempore Zorobabel, nec per famā ex ſcripturis ſufficienter factā, Ieſum filiū Dauid fore ſcire poterant, ſed aliunde, quod oñdere non eſt præſentis ſpeculationis. Nec quarta cōcluſio, niſi per reſolutionē ad fidē procedit. Similiter & quinta, quia vtriuſq; lineæ tā naturalis quā adoptiuę teſtimoniū non habemus, niſi ex ſcriptura, teſtimoniū aūt ſcripturæ ad fidē reſoluitur. Nunc aūt ſcriptura veteris Teſti in vtraque linea deficit, quia à Zorobabel vſq; ad parentes Chriſti, vt prædictū eſt, auctoritatem non habemus. Credendum eſt igitur Matthęo & Lucæ in vtraque linea. Et ecce fideles. Et ad hoc finaliter rſoluiť Burg. ſuam quintam cōcluſionē. Sed vnde Matthęus & Lucas tantę facti ſunt auctoritatis, niſi ex auctoritate vniuerſalis eccleſię teſte beato Auguſtino contra Adamantiū dicente. Non crederē euangelio, niſi eccleſię auctoritas me commoueret. Qui igiť credit eccleſiæ, credit Matthęo & Lucę, et ſic credit Chriſtū filiū Dauid ſecundū promiſſa facta patrib. Et hęc eſt ſumma per quā ſoluitur qō per Burg. ſic diffinite prætractata, qui aūt his non credit, quoniā ex ſcriptura quæ interrupta eſt circa genealogiam, nec ratione nec fama conuinci poterit, &c. remanebit dubius digreſſione Burgenſis non obſtāte.

Auguſt. contra Adamantium.

CAP. II.

B a Cum ergo natus, &c. Quāuis Matthęus natiuitatem prætermittat, tñ aduentum Magorum referens, breuiter eam cōmemorat ſic dicens. *Cum ergo.* Quatuor hic ponūtur à prophetis roborata, natiuitas, nomen, locus, & tempus. De natiuitate domini in Bethleem Matthæus & Lucas conſentiunt. Sed quomodo & qua occaſione ad eum venerint Ioſeph & Maria Lucas exponit: Matthęus pręterit, ſicut & cętera vſque ad circunciſionem, ſicut econtra de aduentu Magorum Lucas tacet, & Matthæus exponit.

CAP. II.

a Ecce natiuitas, cum eſſet natus. Nomen.
Cum ergo natus eſſet Ieſus in 1
b Locus. Tempus.
c Bethleē Iudæ in diebus Hero 2
d dis regis, ecce Magi ab orien

...i Bethleē. b *Bethleem Iudæ.* Ad differentiā illius quæ eſt in Galilæa in tribu Zabulon. Duæ enim ſunt Bethleē. Bethleē prius dicta eſt Ephrata Bethleē domus panis, quia ibi naſciturus erat panis viuus qui de cęlo deſcendit, qui ponitur in pręſepio, vt irrationabiles paſtos, faciat ſocios angelorum. Significat aūt eccleſiam, quæ eſt domus, in qua panis viuus comeditur.

...eſ. 49.b. c *In diebus.* Hierony. Hoc non ponit tantum pro tempore ſed vt videatur impletum. *Non deficiet princeps de Iuda, &c. In diebus Herodis regis.* Finito.ſ. regno Iudęorū: qñ iam Herodes alienigena in gēte Iudęorū regnū ſibi occupauerat impleta pphetia q̄ dicit. *Cū venerit ſanctus ſanctorū ceſſabit vnctio veſtra.*

...a. 9. f. d *Ecce Magi.* Magi nō malefici, ſed Philoſophi Chaldęorū, qui de ſignis philoſophantur. Et fuerūt (vt dicitur) de genere Balaā, & ſucceſſores doctrinarū eius. In iſtis fides gentiū vt C primitiæ Deo conſecrať. Hi prædicant natiuitatem, locū neſciunt. Iudęi locū inſinuant: tēpus aduentus nō cognoſcunt. E

✱ Auguſtinus. Manifeſtatus eſt Ieſus non doctis nec iuſtis. pręualet namque imperitia in ruſticitate paſtorum, & impietas in ſacrilegijs Magorum, vtroſque ſibi lapis ille angularis attribuit, quippe qui venerit ſtulta eligere vt cōfunderet ſapientes, & non vocare iuſtos ſed peccatores, vt nullus magnus ſuperbiret, nullus infirmus deſperaret.

Serm. 2. de Epiphania.

✱ Cyprianus. Erant in illis regionibus viri ſyderum inſpectionibus aſſueti, qui arte mathematica vim diſcurſumque nouerant planetarum, qui ex elementorum natura rationem temporum metientes, aſtrorum miniſteria certis experimentis proprijs didicerant effectibus aſſignata. Hi ex vaticinijs Balaā olim audierant ſtellā oriri ex Iacob, &c. Huius prophetiæ prouentum expectantes, & vbi venit plenitudo tēporis orto repēte nouo ſydere, ad antiqua recurrentes volumina, tā teſtimonio muniti quā ſigno dromadis inuecti, in Iudęam ſtella duce perueniunt.

Serm. de Stella & Magis.

✱ Petrus Chryſologus. Quare Magi, quare ſtella? Vt per Chriſtum ipſa materia erroris ſic fieret ſalutis occaſio, quēadmodum ad Chriſtum mortis cauſa, cauſa facta eſt vitæ. Hoſterij proprio mucrone turbare, ſingulare eſt inſigne virtutis. Apud Magos in culpa erat ignorantia non voluntas, & erat in crimine non ſtudium, ſed error quærere Deum & noſcere. Quærere neceſſitas magis eſt quam reatus. Fuit ergo pium vt & Deus inuenire quærentibus daret, & culpam F deputaret errori.

Serm. 157.

venerunt

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. II.

1 Cum ergo natus, &c. Hic ſecundo oſtendit euangeliſta ipſum Ieſum eſſe verum Deum & verum hominem ex illuſtratione cęleſti & veneratione regali. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius rei manifeſtatio. ſecundo ipſius Chriſti manifeſtati perſequutio, ibi. *Qui cum receſſiſſent.* Itē prima in tres: quia primo ponitur Chriſti inquiſitio ſollicita. ſecundo eius inuentio certa, ibi. *Qui cum audiſſent regem.* tertio, eius adoratio deuota, ibi. *Et procidentes.* Prima adhuc in duas, quia primo ponitur inquiſitio Chriſti ex deuotione. Et iſta facta eſt à magis, ſecundo, ponitur inquiſitio Chriſti ex malignatione. Et hæc fuit inquiſitio Herodis, ibi. *Audiens autem Herod.* Circa inquiſitionem Magorum quærentium Chriſtum natum euangeliſta tria notat, videlicet, natiuitatis locum, cum dicitur.

Cum ergo natus eſſet, &c. vt oſtendat impletam eſſe prophetiā Micheæ 5 vt videbitur infrà eo. cap. Additur autem Iudæ ad diſtinctionem alterius Bethleem quæ eſt in tribu Zabulon. ſecundo notat tempus, cum dicit. In diebus Herodis, prophetauerat enim patriarcha Iacob Gen. 49. b. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius donec veniat qui mittendus eſt, &c.* vbi trāſlatio Chaldaica habet ſic; Donec veniat Meſſias. vbi manifeſte oſtenditur illo tempore Chriſtum eſſe naſciturum, quando deficeret rex & dux de populo Iudæorum. Et hoc impletum eſt in Herode, quia vſque ad tranſmigrationem Babylonis habuerunt reges de tribu Iuda, & poſtea duces, vt patet de Zorobabel Eſd. 2 & ſic vſque ad Herodem qui fuit Idumæus natione, & per cōſequēs alienigena, ſed regnum Iudæorum fuit ſibi datum à Romanis Imperatoribus & cum hoc adiutorium ad ipſum acquirendum, & capto Antigono ibidem regnante & poſtea interfecto, Herodes occupauit regnum, vt narrat Ioſephus lib. Anti. patet igitur quod per hoc quod dicitur.

2 *In diebus Herodis, &c.* Oſtenditur tempus præfinitum Chriſti naſcentis. Tertio, ſcriptura circa natiuitatem Chriſti notat euidens cęleſte ſignum, prophetatū enim fuerat per Balaam, Num. 24. cap. *Orietur ſtella ex Iacob & conſurget virga de Iſraël, &c.* vbi oſtenditur quod ortus nouę ſtellæ apparentis erat ſignum Chriſti naſcentis, & ideo in hora natiuitatis Chriſti apparuit ſtella noua in orientali terra vbi quondam habitauit Balaam. Quæ quidem terra eſt in parte orientali reſpectu Ieruſalem, vt habetur in eodem lib. Num. 23. & ideo iſti magi dicti ſunt magi non à magica arte, ſed à magnitudine ſcientię, & ideo dicti ſunt etiam reges, quia illo tempore Philoſophi ſapientes regnabant. Iſti ergo videntes nouam ſtellam cognouerunt per diuinam inſpirationem, ꝙ illa erat quæ prædicta fuerat per Balaam & ideo ſtatim mouerūt ſe de locis ſuis, vt venirent ad venerandū puerum natū, & ſequentes ſtellā venerūt ad Iudæam die tertiadecima, quia illa terra vbi habitabat Balaā non multum diſtabat à Iudęa, ipſis autem

Iudæam

a Vbi erat caput regni. Ciuitas Dei toto orbe refulget in qua minus docti erudiuntur diuina lege.
a te venerunt Ierosolymam, dicentes. Vbi est
b a Ne hoc de Herode quærere videantur. b Signa non fidelibus, sed infidelibus data sunt.
c qui natus est rex Iudæorum? Vidimus enim 1
a Propriam quia hanc creauit ad ostensionem sui. b Quia Deum intelligunt stella famulante.
stellam eius in oriente & † venimus adorare
d cum. Audiens autem Herodes rex turbatus 2
e
f est, & omnis Ierosolyma cum illo. Et congre 3 4
a Pontifices. b Moralium latores præceptorum.
g gans omnes principes sacerdotum & Scribas 5
Palam, quasi ex bono affectu. a Sic vocat eum, quia nouerat inungi reges Iudæorum.
h populi, sciscitabatur ab eis vbi Christus na-
i. sceretur. At illi dixerunt ei. In Bethleẽ Iudæ. 6

A a *Venerunt.* Magi, non post annũ: quia tunc non inueniret in pſepio, sed in Aegypto, sed 13. die. Fuerũt aũt de terra Persarum vbi & Saba fluuius à quo regio noĩatur, iuxta quam & Arabia est, vbi Magi fuerũt reges. Qui etsi tria munera obtulisse dñr, non ideo non plures quam tres fuisse probant, sed vt per eos gentes q̃ ex tribus filijs Noe natæ sunt, venturę ad fidẽ pręfigurentur, vel tot fuerũt principes, qui multos duxerũt in suo comitatu. Ideo Magi apud Ierosolymã pręcipue rogant, quia per Balaam de Israel nasciturum audierunt. Noua enim stella nouum hominem indicabat. Stella Christus quẽ sequi debemus, qui nisi in cordibus oriatur rex Iudęorum in oriente non quęretur.

Magi Christũ quęrẽtes quot fuerint.

b *Vbi est qui natus est rex, &c.* Confusio Iudęorũ est, vbi Christi natiuitatẽ a gentibus discũt, B etsi nõ credũt, inexcusabiles sũt.

c *Vidimus enim stellam.* Hæc stella dominicę natiuitatis nuncia nunquã prius apparuit, sed eã tunc puer creauit, & Magis deputauit, q̃ mox peracto officio esse desijt. Christũ nõdum loquentẽ, muta stella pdicat, postea loquentẽ apostoli nunciauerũt. Iudęis, tanquã rõne vtentibus, substantia rõnalis. i. angelus ortum Christi nunciauit. Magos vero primitias gẽtiũ nondũ rõne vtentium irrationalis, i. stella perduxit. Pastoribus angeli, Magis stella, vtrisque tñ loquitur lingua cęlorum, quia iam cessabat lingua prophetarũ. Vtrũ stella orta sit in oriente, an ipsi ibi positi natam ad occidentẽ viderint, ambiguũ est. Potuit. n. nasci in oriente, & eos in Ierusalẽ perducere. Sed dum humanũ quasi ex lege quęrunt auxilium, diuino deseruntur. Per stellã intellexerũt eũ in Iudęa natũ, & ideo Ierusalem veniunt, vbi locum discẽtes tunc aggressi iter primum habent stellam pręuiam quam recognoscunt.

Allegorice. Stella est illuminatio fidei quę ad Christũ ducit. Dum diuertunt ad Iudęos eam amittunt, quia dum à malis consilium quęrunt, veram illuminationem perdunt.

Hom. 6. in Matth.

✠ Chrysosto. Sciendum quod Priscillianistę hęretici qui nasci vnumquemque hominem cõstitutionibus stellarum putant, hoc in adiutorium sui erroris assumunt, quod noua stella exijt, cum dominus in carne apparuit, cuius fuisse fatum eandem quæ apparuit, stellam putant.

Error Priscillianistarum.

Hom. 2. operis impe.

* Idem. Si ergo aliquis adulter & homicida fiat per stellam, magna est iniquitas illarum stellarum, magis autẽ illius C qui creauit stellas. Si ẽt stellę est, ꝙ mali sumus aut boni, ergo nec bonũ nostrũ laudandum est, nec vituperandum malũ.

* August. Et nos quidem sub fato stellarum, nullius ho- D minis genesin ponimus, vt liberũ arbitrium voluntatis, quo bene vel male viuitur, propter iustum iudicium Dei, ab omni necessitatis vinculo vindicemus. Quanto minus illius temporalem generationem sub Astrorum cõditione credimus factam, qui vniuersorum creator & dominus.

d *Audiens autem Herod. &c.* Rex dicitur, vt ex collatione eius qui quęritur, hic intelligatur extraneus quia iam defecerat proprius.

Audiens autem Herod. Alium regem Iudęorum quam se quęri, volebat enim cum esset alienigena legitimus rex videri: & ideo codices quibus genealogia texitur cremauit.

† accessimus

e *Turbatus est, &c.* Vel quia exitium regni sui timet, vel propter iram Romanorum si hoc pateretur, qui decreuerant ne quis rex vel dominus sine eorum consilio diceretur. Nato rege cęli rex terrę turbatus est, quia nimirum terrena altitudo confunditur cum cęlestis celsitudo prædicatur.

Herodes q… re turbatu… aduentu … gorum.

* Petrus Chrysologus. Quare Ierosolyma, principes & Scribę turbantur? Quia nasci non vult profanus Deum, ser- E uus dominum, iudicem reus, rebellis principem, perfidus cognitorẽ: Ierosolyma varia se cõtaminatione pfuderat. Sacerdotes profanauerant sancta, & peccata vendẽtes in q̃stũ veniam pietatemq; conuerterant. Scribę doctrinã cœlestem, scientiam salutarẽ, vitale magisterium in suũ sensum, in perfidię lapsum, lethale vaniloquium commutarant. Viuere timent, quia nouerant se mox ignominiæ dandos, trahendos opprobrijs, eijciendos templo, priuandos sacerdotio, oblationum munere vacuandos.

Sermo. 15

f *Cum illo.* Propter fauorem, quia sæpe populus plus eis iniuste fauet quos crudeles sustinent. Vnde Salomon: Rex iniustus omnes ministros impios habet.

Prou. 29.

g *Et congregans omnes principes sacerdotum.* Nota diligentiam inquirentis, vt si inuenerit faciat quod post se velle ostendit, sin autem, excusatus sit Romanis. Explorabat etiam, si rex eorum tristes vel lętos faciat Iudęos.

h *Vbi Christus nasceretur.* A Iudæis quærit locum, à magis tempus vt de vtroque fiat certus.

i *In Bethleem Iudæ.* Locum natiuitatis exprimunt, quem testimonio scripturæ didicerãt, vt ipsa eorum scientia illis fieret ad testimonium damnationis, nobis ad adiutoriũ fidei.

Ex hoc patet, quia non ex ignorantia, sed ex cordis duritia F credere noluerunt.

* August.

NICOLAVS DE LYRA.

Iudæã intrantibus, stella diuina dispositione disparuit, vt necesse haberent recurrere ad ciuitatem regiam, videlicet Ierusalem, & ibidem inquirere de Christo nato. Et hoc factum est à Deo duplici de causa. Vna propter ipsos Magos, vt qui prius fuerant commoniti cælesti signo confirmarentur etiam dicto prophetico ex doctorum Hebraicorum responsione, vt infra patebit. Alia causa fuit propter Christum, vt eius natiuitas in ciuitate regia renunciaretur: & per consequens Iudæi Christum non recipientes inexcusabiles haberentur. Per hoc etiam figurabatur quod fides Christi erat à gentibus deuote recipienda, & à Iudæis pro maiori parte in infidelitate remanentibus refutanda, quia magi qui gentiles erant ipsum Christum deuote quæsierunt, & inuentum adorauerunt. Sacerdotes autem Iudæorum audientes Christum natum per cœleste signum in nullo moti sunt ad ipsum quærendum seu venerandum. Dicit igitur.

1 *Vidimus stellam eius.* & patet sensus per prædicta.

2 *Audiens autem Herodes.* Hic ponit inquisitio Herodis ex malignatione, & primo ponit eius inquisitio de Christo à Iudęis, secundo ab ipsis magis ibi, *Tunc Herodes.* Dicit ergo. *Audiens autem Herodes,* s. Christum natum per euidens cęleste signum.

3 *Turbatus est.* Nec mirum, quia erat alienigena vt dictũ est, & ideo timebat perdere regnum, & nõ solum ipse turbatus est, sed.

4 *Et omnis Ierosolyma cum illo.* Hic accipitur pars pro toto. vnde omnis Ierosolyma, accipitur hic pro illa parte quæ fauebat sibi, sicut communiter dicitur, quando maiores ciuitatis aliquid faciunt quod tota ciuitas facit: sic in proposito illi qui erant ibidem maiores & in regalibus officijs assistentes, illi cum rege turbati sunt. Sequitur.

5 *Et congregans omnes principes.* Quia enim volebat Christum perdere, ideo voluit de loco natiuitatis Christi diligenter inquirere ab illis qui scripturas prophetarum prædictas de Christo nouerant, & genealogias descendentes de Dauid sciebant.

6 *At illi dixerunt ei, in Bethleem.* Sicut. n. periti in lege responderunt per prophetiã quæ hr̃ Micheæ 5. quæ non potest exponi nisi de Christo, vnde in eadem auctoritate vbi dr̃. Ex te egredietur qui sit dominator, &c. translatio Caldaica habet. Ex te egredietur Messias. Ad euidentiã igitur huius prophetiæ videndum est qualiter scribitur Micheæ 5. quia vr̃ in aliquibus discordare ab eo quod hic dr̃. Scribitur enim Micheæ 5. a. *Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millibus Iuda, ex te enim mihi egredietur qui sit dominator in Israel, &c.* Matthæus autem euangelista aliter scripsit, quia debebat scribere responsionem Iudæorum Herodi factã: Herodes aũt erat alienigena & ignorabat scripturas prophetarum, & ideo Scribæ sibi rñdentes aliqua verba in auctoritate scripta mutauerunt vt planius regi loquerentur, tñ eandẽ sententiã tenuerũt: quod patet discurrenti per singula, Scribitur. n. in Michea sic. *Et tu Bethleem Ephrata.* Ipsi autem responderunt: *Et tu Bethleem terra Iuda*

MORALITER.

1 *Vidimus enim stellam, &c.* Per stellã signatur virgo Maria, quæ interpretatur maris stella. Hæc autem stella apparet magis condescẽdendo sibi deuotis, & eos nauigantes per huius mũdi mare turbulẽtum dirigit ad portum salutis qui Christus est. Et ipsum inuenientes venerantur, offerentes ei munera. s. aurũ charitatis, & thus deuotę orationis, & myrrham carnis mortificationis: quia cum caro rationabiliter castigatur, ad cælestia spiritus eleuatur.

Et respon-

☞ * Augustinus. Cum dixerunt: In Bethleem Iudæ, similes
A facti sunt fabris arcæ Noe, qui aliis vbi euaderent præstiterũt,
& ipsi diluuio perierunt, similes lapidibus a miliariis viam o-
stenderunt, nec ipsi ambulare potuerunt.

[Ser]mone.21 de epiph.

Et tu Bethleem. Hoc sic ponit, vt ab eis dictum est, quia etsi non verba, veritatem sensus quodammodo ponunt. In Hebræo sic est. *Et tu Bethleem Ephrata parua es* ᵃ*in millibus Iuda, ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio a diebus æternitatis.* Et est sensus: Etsi sis paruus viculus comparata ciuitatibus Iudæ, vbi tot millia: tamen non es minima, quia ex te egreditur magnus Christus, qui non tantum de Dauid, quia egressus eius ex mea constat substantia: natus a diebus æternitatis, quia in principio erat verbum. Antiquitus Ephrata, postea Bethleem.

Mich.5.a.
...u.7.f.

Mystice. Est dicta Ephrata, furorem vidit, quod præmonstrat insaniam Herodis qui ibi pueros occidit. Vel Ephrata frugifera, quę colit agrũ vitę. Merito in eo loco Christus nascitur, qui totius ecclesiæ typum gerit, & ex nomine innuit Christum pabulum vitæ cunctis. *Terra Iuda neququa.* In Hebræo, Ephrata: Bethleẽ, est domus panis Ephrata speculum. Quæ sunt domus istæ nisi fidelium mẽtes panem angelorũ manducãtes, & quantum in hac vita mortali conceditur, gloriam domini speculantes? In quibus Christus iam per fidem natus, de gẽtilitate velut de longinquo venientibus per falsorum doctorum demonstrationem aliquando quæritur, & inuentus adoratur.

B

Michæam.
Sic enim scriptũ est per prophetam: † Et tu
ᵃ Ad tribum Iudæ pertinebat.
Bethleem terra Iuda, nequaquam minima
ᵃ In Hebræo, in millibus. Arguuntur Scribæ obliuionis quod non ipsis uerbis prophetæ usi sunt.
es in principibus Iuda. Ex te enim † exiet
dux, qui regat populum meum Israel. Tunc 1
a Herodes clam vocatis Magis, † diligenter
ᵃ Quia locum didicerat, quando nasceretur explorat.
didicit ab eis † tempus stellæ quæ apparuit
ᵃ Cognito loco & tempore restat cognitio personæ
eis. Et mittens eos in Bethleem, dixit. Ite 2
& interrogate diligenter de puero, & cum
ᵃ Hoc subiungendo ad renunciandum inuitat. Vt alacrius ad eum redeant, & ne Iudei, quia rex eorum futurus erat occultent.
inueneritis renunciate mihi, vt, & ego vẽ-
b niens adorem eum. Qui cum audissent re- 3
ᵃ Aestimantes supple uera quæ dixerat.
c gem, abierunt. Et ecce stella quam vide- 4
ᵃ Donec
rant in oriente, antecedebat eos vsque
ᵃ Q.d. Hic est quem natum testabar.
dum veniens staret supra vbi erat puer.
ᵃ Inuento quod desiderauerant.
Videntes autem stellam gauisi sunt gau-
ᵃ Diuersorium illud quod Lucas commemorat.
d dio magno valde. Et intrantes domum
e inuenerunt puerum cum Maria matre
f ᵃ Signum humilitatis sine qua nullus uere adorat. ᵇ In carne uerbum.
g eius, & procidentes adorauerunt eum 5

a *Clam vocatis magis.* Remotis sacerdotibus, & Scribis: timebat enim ne Iudæi quasi ex Dei oraculo promissum occultarent, si se velle eum perimere sentirent. Ideo etiam promisit se adorare ne quis sentiret dolum eius, sed sine suspitione ob gratiam fauoris ei renunciarent. b *Adorem*

C

D

b *Adorem eum.* Herodes deuotiõem promittit, sed gladium acuit, malitiam cordis depingens colore humilitatis. Finxit se, vultu, & verbis adorare eum quem inuida mente cogitabat occidere. Cuius personam repręsentant hypocritæ, qui ficte Deum quærunt, & nunquam merentur inuenire.

c *Et ecce stella quam viderant.* Ingressi Iudæam deseruntur indicio stellæ. vt cogantur ex lege inquirere. Vel diuino deseruntur auxilio qui quærunt humanũ. Nec decebat signũ infidelibus datum apparere domesticis legis, & prophetarũ: quia, *si Moysen, & prophetas non audiunt, neque si quis ex mor. &c.* Non tenuit æthereas uias. Sed multum domui vicina, aliter non discernerent domum.

† mihi proditurus est. Lucæ.16.g.
† Accurate perquisuit.
† quo tempore stella apparuisset eis.

MORALITER. Stella, est bona exhortatio ducẽs ad Christum. Vel potius fides, quæ est mentis illuminatio, per quam ingrediẽs Christum videt, qui est stella matutina, & eo viso gaudet gaudio, & adorare non desinit.

E

d *Gauisi sunt gaudio magno, &c.* Gaudio gaudet, qui propter Deum (qui verũ gaudium est) gaudet. Addit. & magno, quo nihil est maius. Et valde gauisi, quia de magno potest alius plus, alius minus gaudere.

e *Et intrantes domum, &c.* Tres Magi vno itinere Deum veniunt adorare, quia in vno Christo (qui est via) inseparabilis trinitas ab eis erat adorãda.

f *Puerum cum Maria matre eius, &c.* Sæpe puer nominatur, vt eum agnoscant, de quo dictum est: *Puer natus est nobis.*

Cur nõ, & Ioseph cum Maria inuentus est a Magis? Ne aliqua inde malę suspitionis occasio daretur gentibus, quę primitias suas statim nato Saluatore ad eum adorandum miserũt. Isa.9.b.

g *Adorauerunt eum.* Sic confitẽtes Deum, quem factum esse hominẽ intelligũt, & moriturum qđ per myrrham ostẽdũt.

☞ *Et apertis*

F

NICOLAVS DE LYRA.

terra Iuda. *Cuius ratio fuit, quia ista ciuitas antiquitus vocata est Ephrata ab vxore Caleph, sed postea est ibi facta fames magna tempore Elimelech, & Noemi vxoris suæ, propter quam famem iuerunt ad peregrinandum in terra Moab, vt habetur Ruth.1.a. Transeunte autem fame facta est maxima abundantia in eadem ciuitate, sicut frequenter fit mutatio a contrario in contrarium, & tunc vocata est ciuitas Bethleem. i. domus panis, propter abundantiæ euentum. Herodes autem ignorabat istam historiam, & ideo non dixerunt,* Et tu Bethleem Ephrata: *quia nesciuisset quid esset dictum, sed dixerunt,* Tu Bethleẽ terra Iuda. *i. quæ sita es in tribu Iuda ad differentiam alterius quę sita est in terra Zabulon, sicut prædictum est. Similiter quod sequitur in autoritate Paruulus es in millibus Iuda, mutauerunt dicentes:* Nequaquam minima es in principibus Iuda. *Licet enim videatur esse contrarietas in verbis, tamen est eadem sententia, quia cum dicitur:* Paruulus es, *&c. hoc est dictum. Tu Bethleem paruulus es vicus in situ & ambitu murorum respectu millium ad te pertinentium, & ratione Christi ex te nascituri, & ista paruitas sonat in dignitatem, sicut si diceretur. Parisius est parua ciuitas in situ respectu multitudinis ad eã pertinentis. Scribæ autem Iudæorum respondentes Herodi, hanc dignitatem planius expresserunt dicentes* Nequaquam imnima es. *Quod autẽ sequitur in autoritate hic & ibi satis concordat, vt patet intuẽti.*

1 Tunc Herodes clã vocatis Magis diligenter didicit. *Hic ponit inquisitio Herodis facta ab ipsis Magis. Cognito enim loco natiuitatis Christi ex Iudæorum responsione, voluit scire tempus natiuitatis ab ipsis Magis per signum stellæ orientis quæ apparuerat eis, vt si ad ipsum non redirẽt, ex temporis, & loci cognitione posset Christum interficere, sicut postea attentauit pueros interficiendo, & hoc est quod dicitur.* Tunc Herodes clam vocatis. *Dicit clam, idest, occulte, quia cum esset alienigena non fidebat de Iudæis, & ideo voluit suum consilum eos latere. sequitur.*

2 Et mittens eos in Bethleem. *Spondet falsum obsequium, vt facilius eos decipiat: & ad redeundum ad ipsum inducat.*

3 Qui cum audissent regem abierunt. *Posita ipsius Christi inquisitione sollicita, hic consequenter ponitur eius inuentio certa. Dicit igitur:* Qui cum audissent regem abierunt. *recedentes, scilicet de Ierusalem, vt irẽt versus Bethleem, edocti de hoc per prophetiam.*

4 Et ecce stella. *Quia enim vt dictum est, disparuerat, vt Christi natiuitas per ipsos in regia ciuitate publicaretur, & vt prophetia de loco natiuitatis Christi impleta monstraretur, ideo hoc perfecto iterum eis apparuit, & repletos gaudio ad locum determinatum vbi puer erat deduxit. Ex prædictis patet quod illa stella nõ erat de stellis existẽtibus in orbe, nec de stellis cometis, quæ aliquando apparent in suprema aeris parte, quia illæ lucent tantum de nocte, ista autẽ de die. Item ex motu, quia illæ reuoluunt secundũ motũ mobilis primi in die naturali ista autẽ mouebatur secundũ quod expediebat Magorũ itinerationi. vnde in tredecim diebus non est mota nisi a terra in qua habitabãt magi vsq; ad ciuitatẽ Bethleẽ. Tertio hoc apparet ex situ, quia si fuisset sita in orbe seu etiã in suprema aeris parte, vbi generantur cometæ, nõ posset determinatum locum vbi erat puer, ostendere, & ideo patet quod erat in propinqua aeris parte.*

5 Et procidentes adorauerunt eum. *Hic describitur ipsius Christi inuenti adoratio deuota, ex quo patet, quod cognouerunt ipsius diuinitatem per diuinam reuelationem, cum enim viderent puerum pannis vilibus inuolutum in gremio pauperis matris positum, nullum regiæ dignitatis habentem signum, non est verisimile quod talem reuerentiam ei exhibuissent, nisi in eo aliquid supra hominem cognouissent: Et hoc est quod dicit.* Et procidentes adorauerunt eum. *adoratione, scilicet, latriæ.*

Et aper-

a *Et apertis, &c.* Fidem suam mysticis protestãtur mũeribus.
A Mũera clausa, fides est cordis, munera apta, cõfessio est oris. In thure cõfunditur Arius, qui soli patri sacrificandũ esse cõcedit. In myrrha manichæus, q̃ Christum mortuũ nõ credit. In auro vterque, quia, & Manichęus de semine Dauid regẽ natũ non credit, & Arius solam ei seruitutem ascribit.

Moraliter: Et apertis Magnum religonis sacramentum hic aperitur, vt fide præuia thesauros nostros in via non pandamus, donec præteritis hostibus soli Deo ex occultis cordium offeramus. Ezechias, quia thesauros alienigenis prodidit, cõdemnatur in posteris, *(Isa. 39. a.)*

b *Obtulerunt ei.* Quęritur an vnusquisque tria? quod magis fatendum est, quia congruit mysterio, quia omnis vere *(Qđ q'que Magorũ dona obtulerit.)*
B Christianus Christum, Deum, regem, & passum confitetur, Dicitur quod reges Persarum semper cum muneribus solent adorare, quo more, & isti munera obtulerunt. Sed magis diuina inspiratione est factum, vt in hoc sit mysteriũ omniũ *(Regũ Persarũ quis rit[*] sit in oblationibus. † excitatus.)* vnde & figuraliter tria dicuntur. Aurum, ad tributum, thus, ad sacrificium, myrrha, ad sepulturam pertinent mortuorũ. Vel per hæc tria in eodem Christo intimantur, regia potestas, diuina maiestas, humana mortalitas.

✠ Basilius. Balaam vaticiniũ sequi visi sunt, qui de Christo talia visus est dicere: *Accumbens dormiuit vt leo, & quasi pullus leonis, quis suscitabit eum? Qui benedixerit tibi erit benedictus, & qui maledixerit, in maledictione reputabitur.* Per leonem enim eius imperium sermo demonstrat: per accubitum vero, supplicium: per benedictionis virtutem, eius diuinitatem Igitur vaticinium hoc sequentes, vt regi aurum, vt morituro myrrham, vt Deo thus obtulerunt. *(Hom de humana Christi generat. onę.)*

Moraliter. Nos ergo thus offerimus, si cogitationes carnis in corde per studium orationis incẽdimus: Aurum, dum superna sapiẽtia resplẽdemus. Myrrhã, si carnis vitia per abstinentiã mortificamus. Hęc munera ex thesauro aĩ condita proferuntur, *Cum corde creditur ad iusti. ore autem confessio fit ad salu.* Aurũ est perfecta sapientia, thus oratio munda, myrrha operatio bona. Primũ ergo fides Chr̃o offerẽda: deinde oratio, tertio loco operatio. Infirma est oratio q̃ non munit eleemosyna. Mysticę. Tres magi, significant Gentilẽ populũ de tribus filijs Noe procreatũ ad fidẽ Christi venientem: Stella, propheticum sermonẽ, ortum Christi veraciter profitentẽ. Herodes, diabolũ, qui cognita diuinitate Christi persequitur eũ in membris suis, à quo magi pergunt dũ ab idololatria gentes recedũt, & ad domum in qua Christus est. i. *(Rom. 10. b.)*
C ad catholicã ecclesiã perueniunt in quã intrantes per fidẽ, inueniũt Christũ cũ matre sua, id est, ecclesia Ioseph semoto, idest, Iudæorum populo propter perfidiã, & apertis thesauris suis, idest, literarum peritia, obtulerũt ei munera, idest physicam, ethicam, logicam, vel, historiam, tropologiam, & allegoriam. vel, sanctæ trinitatis fidem. D

c *Et responso accepto in.* Sicut Moyses tacens clamabat, sic isti pio affectu interrogabant quid diuina iuberet voluntas. Hæc responsio non fit per angelum, sed per ipsum Deum, quia nullus alius viam reuersionis instituit, nisi ille qui dicit: *Ego sum via, veritas, & vita.* Non loquitur puer ad eos, ne diuinitas ante tẽpus reuelaretur, & vera humanitas habeatur. vnde, & mox in Aegyptum mittitur, quia, & fides nutrienda erat ad præmium, & vita doctrinæ præparanda est, ad eundum. *(† orat. moni. Ioan.)* *(† 7. q. aduc. & 23. E)*

d *Per aliam viam, &c.* In hoc forma datur credentibus, vt deuoti ad Deum veniant, & quod iubeat intendant, scilicet, ne ad diabolum redeãt, sed per semitas virtutum ad patriã veniant, & qui ciciderũt contẽnendo: resurgant obediẽdo.

✠ Chrysost. Si magi Christũ quasi terrenum regem quæsiisent, inuenientes eum apud eum mansissent. Nũc autẽ adorauerunt & reuersi sunt. Cum autẽ reuersi fuissent, manserunt Deũ colentes magis quam ante, & prędicantes multos erudierũt. Et deniq; cũ Thomas iuisset ad prouintiã illã, adiuncti sũt illi, & baptizati, facti sũt adiutores prędicationis ipsi[9]. *(Hom. ris i)*

Accipe puerum, &c. ✠ Hilarius. Cum desponsatam eam iusto significabat, coniugem nuncupauit, sed post partum mater tantum Iesu ostenditur, vt quemadmodum iusto Ioseph deputaretur Mariæ in virginitate coniugium, ita venerabilis eius ostenderetur in Iesu matris virginitas. *(Can. in M)*

* Chrysostom. Non autem dicit, accipe matrem, & puerum eius, sed econuerso, quia non propter matrem puer natus est, sed propter puerum mater præparata est. *(Hom. ris in)*

f *Fuge in Aegyptum, &c.* Mira humilitas Chr̃i: Fugit qui refugium est aliorum & virtus: fugiendo instruit suos. vnde: *Si vos persequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* *(infra)*

✠ Chrysost. Sic in illa regione spei ponunt exordia: Quia enim Babylon atque Aegyptus præ oĩbus terris flamma impietatis ardebant, ideo ab ipsis statim principijs vtramque emẽdaturũ se esse docet Christus, & persuadet de alijs quoque mũdi partibus sperãda esse meliora. Nã Persidi quidem Magos remittit, ipse vero cum matre in Aegyptũ descẽdit. *(Hom. ris i)*

✠ Gregorius Nazianzenus. In Aegyptum quidem pulsus est, verum impura Aegyptiorum sacra depulit ac profligauit. Vnum infirmitatis, alterum maiestatis est. *(Orat. Theo)*

g *Qui consurgens.* Ioseph figura prædicatorum, qui Christũ, cũ matre, idest, fidem Christi & ecclesię tulerunt ad gentes, E
relicto

Fidem suam mysticis profitentur muneribus.

a Et apertis thesauris suis obtulerunt ei mune 1
b a Regi. b Deo. c Mortali. d Quia intus quærebant, quid vellet diuina uoluntas de reuersione ad Herodem, Dei meruerunt responsionẽ
c ra, a aurum, b thus, c & myrrham. Et † d responso 2 3
a Quia cognita veritate non licet retroire. b Diabolum.
accepto in somnis ne a redirent ad b Herodẽ,
a Fidem, spem, charitatem. b Paradisum, vel cælestem Ierusalem.
d per aliam a viam reuersi sunt in b regionẽ suã. 4
a Impleto purgationis tempore prius. & eo oblato in Ierusalem quod hic pretermittitur.
a Qui cum recessissent, ecce angelus domini
a Hic Ioseph non quasi maritus, sed nutricius, sed & custos asciscitur. 5
apparuit in somnis a Ioseph, dicẽs, † Surge, &
Gloriosam.
e accipe puerum, & matrem eius, & fuge in
f Aegyptum, & esto ib vsque dum dicam ti-
a Ecce quod fraudes non latent deum
bi. Futu a rum est enim, vt Herodes quærat
g puerum ad perdendum eum. Qui † con- 6

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et apertis, &c.* Non quod tunc aperuerũt, sed quia prius aperuerant, quando scilicet de terra sua recesserunt: & inde munera apportauerunt.

2 *Aurum thus & myr.* Ista tria obtulit quilibet ipsorum, tum quia de talibus faciebant xenia reges Arabum, tum quia per aurum signabant regiam dignitatem, per myrrham hominis mortalitatem: quia myrrha solent inungi corpora mortuorum: per thus ipsius diuinitatem: quia thus ad honorem diuinum concrematur. Vel aliter secundum alios obtulerunt aurum ad sustentationem paupertatis matris & filij, thus contra fętorem loci, & myrrham ad consolidandum membra pueri.

3 *Responso accepto.* s. ab angelo ex diuina reuelatione.

4 *Per aliam viam reuersi sunt.* peracto, scilicet, obsequio: qa descenderunt ad mare, & inde per nauem transfretantem in Tharsis abierunt: propter quod Herodes iratus postea naues Tharsensium incendit, secundum quod fuerat prophetatum per Dauid. *(Psal. 47. b.)*

uid. *In spiritu vehementi conteret naues Tharsis.*

5 *Qui cum recessissent, &c.* Hic ponitur ipsius Christi nati persequutio. Et primo describit euangelista quoddam antecedens ipsam persequutionẽ, secundo, ponitur ipsa persequutio ibi. Tunc Herodes videns, tertio, ponitur quoddam consequens ad ipsam ibi. Defuncto Herode. Circa primam igitur partem sciendum, quod Deus præuidens Herodis persequutionem futuram, per angelum admonuit Ioseph, vt puerum in Aegyptum portaret. Ad cuius intellectum notandum, quod Herodes credidit primo Magos fuisse delusos ex apparitione stellæ phantasticæ, & ideo non curauit tunc de pueri inquisitione, sed postea oblato puero in templo, & à Symeone iusto prædicato & manifestato, & similiter ab Anna prophetissa coram toto populo, vt habetur Luc. 2. e. Sed Matthæus illud dimittit. Tunc fama pueri nati crescente voluit Herodes ipsum perdere, sed interim portatus est per Ioseph in Aegyptum.

6 *Qui consurgens, &c.* non dicit filium suum, quia erat tantum nutricius.

Nocte

M O R A L I T E R.

3 *Responso accepto in somnis, &c.* Per hoc admonemur, quod cũ malis hominibus non cõtrahamus aliquam societatem, Prouer. 13. d. Qui cum sapientibus graditur sapiens erit. Amicus stultorum similis efficietur. Per Herodem vero, qui sub specie religionis voluit occidere Christum, signatur hypocrita, qui quantum est in se, Christum occidit, secundum illud Hebr. 6. b. Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, Nam secundum Hieron. Simulata sanctitas, duplex est iniquitas. Per Scribas autem & sacerdotes qui locum natiuitatis Christi ex Michea propheta declaraue-

surgēs accepit puerum, & matrem eius
a ¶Quia fides Christi mansit in gentibus do.ple.gen.in.
a nocte, & secessit ī Aegyptum, & erat ibi 1
b a ¶Vsque in finem infidelitatis, quia Iudæa contra ecclesiam sęuit.
vsq; ad obitum Herodis, vt adimpleret, 2
qđ dictum est a domino per prophetā
a ¶Consubstantialē, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis.
c dicētem: Ex Aegypto vocaui filiū meū. 3
a ¶Inde accumulatur ira iam turbato per natiuitatem.
d Tunc Herodes vidēs, quoniā illusus es- 4
a ¶Lingua vsus est pro gladio.
e set à magis, iratus est valde, & mittēs oc 5
a ¶Vt hic, qui natus erat non effugeret.
cidit omnes pueros, qui erāt in Bethleē,
a ¶Vt in tanta multitudine latere non posset. b ¶Vt neque loco, neque tempore celaretur.
f & in omnib. finibus eius, a bimatu, & in 6
g a ¶Ab ortu stellæ.
fra, secūdum tempus, qđ † exquisierat a
h magis. Tunc adimpletū est, quod dictū 7
est per Ieremiam prophetam dicētem:
a ¶In excelso. ¶Longe lateque resonāt planctus vsq; ad deū peruenit.
i †Vox in Rama audita est, *plorat et vlu 8
k latus multus: Rachel plorans filios suos, 9

❧ relicto Herode, idest, Iudæorum infidelitate.

A a *Nocte:* quia occulte per fugam ad illustrandam Aegyptū descendit. relicta nocte Iudæis.

Nocte tulit in Aegyptum, quia nocte ignorantiæ his a quibus ipse recessit reliquit īcredulis. Quādo redit, noctis nō fit mentio, quia in fine mundi, Iudæi fidem tāquam Christum ab Aegypto reuertētem suscipientes illuminabuntur. Hic datur exemplum fidelibus vitandi rabiē persequutorū vbi est opportunum, sicut ipse ait. *Si vos persequuti fuerint, &c.* Significat autem hæc fuga domini electos improbitate malorum a sedibus suis sępius esse pellendos. Fugit vt homo, quem paulo ante stella deū monstrauit.

b *In Aegyptū, & erat ibi vsque.* Omnigenum deum monstra venerantem, quia Christus a Iudæis non receptus, per prædicationem transit ad gentes. Fugit in Aegyptum, sicut natus est, vt
B corruptam reparet naturam. Sic fugit, vt fugaces reuocaret. Qđ fugit, sacramenti fuit non timoris, vt exemplum fugiendi daret suis. Non fugit mortem, qui mori venerat. Nec insidias expauit, qui venerat aperire versutias diaboli. De hac fuga prædixit Isaias: *Ecce dominus ascendet super nubem leuem.* id est carnem sine peccato, *ingredieturq; Aegyptum com. fi. eius.* Septem autem annis in Aegypto latuit.

Lamentatio. I 19. a.

c *Ex Aegypto vocaui.* In Osæa iuxta Hebraicam ueritatem hoc inuenitur, uel in libro Numerorum, ut quidam asserūt, quia totum dispositione Dei factum est.

Osee. 11. a. Num. 24. b.

d *Tunc hærodes vi.* Verisimile, est q, cū Herodi nihil renunciatū esset à magis, credidit illos fallaci stella deceptos esse, & iō ad se nō esse reuersos: vñ & tādiu quieuit à pueri inquisitione. Deinde vulgatis his q̄ ī tēplo facta dictaue fuerāt: se à magis sensit illusū, & ī mortē Chri ꝑperās pueros occidit.

Verisimile est post annū & quatuor dies à natiuitate Christi Herodem in pueros desæuisse, quod forsitan ideo distulit, quia Romam profectus est, vel ibi accusatus, vel vt Romanos consuleret super his quæ de Christo dicebantur. Ideo forsitan tandiu ab inquisitione pueri se continuit, vt sollicitius eum deprehenderet, neque elabi aliquomodo posset.

Innocentum occisio quando per Herodem acta sit.

✠ Theophylactus. Sicut Deus illusit Pharaoni per Moysen, quoniam Herodes & Pharao puericidæ erant. Nec enim Pharao suis qualibuscunque artibus & facinoribus, Israelis liberationem & Aegypti spoliationem auertere, nec
C Herodes Christi regnum impedire potuit.

e *Occidit omnes pueros.* Quā cito Christus apparuit mundo, incępit in eum persecutio, quę figurauit persecutionē sanctorum, & dum infans quæritur, infantes occiduntur, in quibus forma martyrij nascitur, vbi infantia ecclesię dedicatur.

Figurat

Figurat mors paruulorum passionem omnium martyrū, qui paruuli, humiles, & innocētes occisi sunt, qui non in Iudæa tantum, sed vbique passi sunt ab impijs, quos significat Herodes. Quod bimi, quia doctrina, & operatione perfecti. Illis occisis Christus euasit, quia corpora possunt perimi, diuinitas non contingi. D

✠ Origenes. Hi paruuli & ad memoriam æternæ laudis a beato commemorātur euangelista, & horū memoria, prout dignū est semper in ecclesijs celebratur, secundum integrum ordinem sanctorum, vt primorum martyrum pro domino occisorum, & vt ipsa Bethleem primitias domino martyrum, in qua natus est ipse saluator, obtulisse videatur.

Hom. 3. in diuersos.

✠ August. Non frustra infantes illos, qui cum dominus noster Iesus Christus ab Herode necādus quæreretur, occisi sunt, in honore martyrum receptos commendat ecclesia. E

Epistola. 28.

f *Et in omnibus finibus eius.* Non est contentus vastatione Bethleem, sed adiacentia loca vastauit, nec vllam misericordiam ætatis habuit à filio vnius anni vsque ad filium duorum annorum, quin omnes occideret.

texasse cognouerat.

g *A bima.* Ideo à bimatu, vt sicut præoccupauerat Herodes fines ciuitatis: Ita & præoccuparet alium annum. Ideo etiam à bimatu, quia timebat, ne puer cui famulabātur sidera, paulo supra ætatem vel infra speciem sibi conformaret.

† Iere. 3. g. & 31. c.

h *Tunc adim.* Adimpletum dicitur, quia antequam fieret le gentibus erat semiplenum, quia quod in litera sonabat, aliquid futurum occulte promittebat.

Ioannes Chryso. in 7. Homilia. dicit quod stella per annū apparuit, sicut in destructione Romanorū signa apparuerūt in cęlo, qñ vox angelorū audita est: Trāseamus ab his sedib.

i *Vox in Rama.* id est in excelso longe lateque diffusa est.

Allegorice. Vel, vox ecclesiæ de nece membrorum gementis vsque ad solium superni ascēdit iudicis. *Vox in rama.* Propter vxorem leuitæ fornicatione peremptā, secundū numerum tribuū in duodecim partes diuisam, oīs Israel tribū Beniamin præter trecentos viros deleuit, eorū qui super fuerūt ploratus & vlulatus auditus est vsq; Rama, qui est locus iuxta Gabaa duodecimo milliario à Bethleē. *Audita.* Exaggerat, vt hyperbolice Rachel iā mortua, dolentis affectu filios iā flere dicat. Vñ per hoc de Chaldęis historia texitur q; similis eēt ab eis cladi priori populo Iudęorū futura vastatio. Sed verius reuelāte p euāgelistā spū ꝓphetia de nece puerorū accipit. Dicit ergo, q, tūc cōpletū sit quod dictū est, quia etsi ad imminentē captiuitatē sermo prophetiæ respicit, tñ in eo sicut in vmbra, futura veritas cędis infantiū pronūciat. F

Iudicum. 16. g. & 20.

K *Rachel.* Quia sepulta est iuxta Bethleē, & ex terreno corporis

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nocte.* propter timorem Herodis, ut negotium fieret magis occulte: licet enim de hoc non haberet diuinam reuelationem, non tamen propter hoc debebat omittere, quod poterat facere secundum humanam uiam. Sequitur.

2 *Vt adimpleretu., quod dictum est a domino per prophetam.* scilicet Hosee. 11.

3 *Ex Aegypto vocaui filium meum.* Ista autem auctoritas habet duplicem sensum literalem: quia verificata est ad literam de populo Israel vocato à domino de Aegypto, perfectius tñ de domino nostro Iesu Christo, qui est filius Dei naturalis, alij autem sunt tantum filij per adoptionem. sicut & illa auctoritas quæ habetur. 1. Par. 22. *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filiū,* ad literam intelligitur de Salomone, tamen minus proprie, de domino autem nostro Iesu Christo proprijssime, ut dicit Apostolus ad Heb. 1. b. dicens. *Cui enim enim dixit aliquando angelorum: Filius meus es tu, &c.* Et iterum. *Ego ero illi in patrem,* & hoc modo allegat euangelista hic quod habetur Hosee. 11. ut uisum est.

4 *Tunc Herodes videns.* Hic ponitur ipsa persecutio. Herodes videns se esse illusum a magis per famam pueri crescentem iratus est valde, timens principatum suum perdere: & ideo tunc occasione ipsius voluit omnes pueros de Bethleem interficere, ne puer sibi incognitus euaderet, sed fuit impeditus ab exequutione huius facti, quia citatus est ad curiam Romanam ad petitionem suorum filiorum ipsorum accusantium, & ideo non fuit ausus tunc pueros interficere, ne cum alijs facinoribus suis accusaretur de tāta crudelitate. Eundo autem Romam, & remanendo in curia, & redeundo in Iudæā apposuit annum & plus, & ideo fere post duos annos ad regnum reuersus & in regno confirmatus, quia sententiam pro se contra filios habebat: tunc adimpleuit de nece puerorū quod prius cōceperat. & hoc est quod dicit.

occisio quare dilata est per Herodem.

5 *Et mittens occidit.* Sequitur.

6 *A bimatu, & infra secundum tempus.* Quia duo anni fere transierant ab ortu stellæ & à Magorum inquisitione.

7 *Tunc adimpletum.* trigesimo primo capitu.

8 *Vox in rama audita.* Rama aliquando est nomen proprium loci, & sic nō accipitur hic: aliqñ est nomen cōe, & significat excelsum, & sic accipitur hic secūdum q patet Ierem. 31. c. vbi dicitur. *Vox in excelsis.* Sequitur. 9 *Rachel plorans filios suos.* Licet

MORALITER.

clarauerunt, & tamen ipsum natum non adorauerunt, sed magis perse- persequuti sunt, signantur doctores bonæ doctrinæ, sed malę vitæ: quia quem prædicant sana doctrina, persequūtur mala vita.

A hospitio matris nomen accepit. Vel quia multi de Beniamin,& Ioseph occisi sunt, De Rachel natus est Beniãin, ad cuius sortem non pertinet Bethleem, sed ad tribum tantũ Iuda. Sed quia contiguæ tribus sunt Iuda & Beniamin in finib⁹ Bethleẽ, multi quoq; de tribu Beniãin occisi sunt.

Nota, quod melius per Rachel (quam si per Bethleem plorasse diceretur) figura sacramẽti innuitur, quia per eam in omnibus Schema ecclesiæ commendatur, quæ plorat nõ tam morte translatos, quam supplicio peremptos. Rachel. Idest ecclesia suos teneros agnos plorat peremptos, nequæ vult consolari in præsenti, quia non sunt, sed omnem spem, & consolationẽ ad æternam transmittit vitam. Vel plorat, & non recipit cõsolationem secundum duplicem quorundam intelligentiam siue quod in æternum mortuos æstimaret, siue quod hic nollet consolari in presenti de his quos sciret in ęternum victuros. Hoc verius ecclesiæ conuenit, quæ non B tãtum peremptos dolet sed eos amplius quos prius editos vult retinere, vel nõdum genitos generare, de quibus nulla consolatio, quia eternaliter mortui sunt.

Allegorice. Bene autem Rachel, quę ouis vidẽs deum dicitur, ecclesiam figurat, cuius tota intentio vt deum cõtempletur inuigilat, & ipsa est ouis cẽtesima quam pastor humeris reportabat. *Rachel*. idest ecclesia plorans pro suis occisis. Et ideo non modicum fuit prophetę tantum sacramẽtum (licet obscure) diligentius præsignare.

Plorat ecclesia, & non vult consolari hic, quia filii sui nõ sunt de hoc mundo. Vel plorat, quia dum parit, tristitiam habet vnde dicitur. *Vos plorabitis, &c.* sed additur consolatio *Tristitia vestra vertetur in gaudium.*

Ioh.16.d. a *Defuncto autem Herode, ecce apparuit angelus domi.* Quia sopita Iudæorum perfidia, & Helia, & Enoch prędicantibus Iudæa verbum dei recipiet.

* Eusebius. Cum post insidias seruatori nostro, & aliis infantibus factas coelitus inuecta plaga Herodẽ ad extremũ vsq; spiritũ afflictaret corp⁹ eius vti Iosephus refert morb⁹ inuasit diuersus. Ignis inqt lẽtus inerat nõ tantũ cõflagrationem in superficiẽ corporis agentẽ prodens, quantũ intrinsecus crescẽs opabat̃ icendiũ. Auiditas inexplebilis cibi semper inerat, nec tamen satietas vnquã rabidis incitata faucibus p̃ualebat implere ingluuiẽ. Intestina interius vlcerib⁹ tabida pure fluebãt. Dolorib⁹ quoq; colli sæuissimis cruciabat̃. Humor liqdus luridus erga pedes luridos oberrabat. Similis quoq; illi circa pubẽ inerat afflictio, sed, & pudẽda ipsa putredine corrupta scatebãt vermib⁹. Spiritus C quoq; incredibilis erecta lẽtigo (q̃ fuerat satis obscęna) diri foetoris

lib.1. Hist.c.8. Ioseph.lib. 17.antiq.c. 7.& 10.

a Tamen. b Eo modo ut in mundum reuocarentur. c Reuocandi.
a et noluit consolari, quia non sunt. Defun 1
De quo prædictum est. 2
cto autẽ Herode, ecce, apparuit angelus
Quia nondum publice reuelabatur. cui angelos hoc officium deferebat
domini in somnis Ioseph in Aegypto,
a Non filium tuum. b Non coniugem.
dicens, Surge, & accipe puerũ & matrem
a Quia Scribæ, & Pharisæ mortem Christi meditabantur cum Herode.
b eius, & vade in terram Israel, Defuncti sũt
c a Vitam.
d enim qui quęrebant animam pueri. Qui
consurgens accepit puerum, & matrem
eius, & uenit in terram Israel. Audiens au- 3
a Herodes, Philippus, Archelaus, & Lysanias fratres fuerunt
b De qua putebat se admonitum.
tem, quod Archelaus regnaret in Iudæa p
c Herode patre suo timuit illo ire. Et* admo 4
Non mutat angelus præceptum, sed manifestius corigit errorem pietatis.
a Quæ & ipsa terra est Israel, quia & ipsam populus Israel incolebat.
nitus in somnis secessit in partes Galilææ.
f Quæ est in Galilæa.
Et veniens habitauit in ciuitate quæ voca 5
g tur Nazareth, vt adimpleretur qđ dictũ 6

D foetoris & anhelitus respiratione creberrima.

Defuncto rege illico complices eius pereũt: sic cessante, persequutione ecclesia ad cælestia inuitatur.

b *In terram.* Non determinat in quã partem, vt dubitante Ioseph angelus reuertat̃, & freq̃nti eius allocutione Ioseph certior reddatur. Quia non distinxit in quam partem, ideo Iosephus intellexit Iudæam quæ dignior pars regni erat.

c *Defuncti.* Tradunt quidam quia fecit Herodes super funus suum nobiliores Iudęorum occidere, vt sic cogeret Iudęos mortem suam flere. Iosephus.

d *Qui consur.* Alleg. Ioseph gerit figuram Apostolorum quorum officio Christus cir- E cunfertur. Apostoli primum venerunt in terram Israel. quia primum prædicauerunt Iudęis. Sed pro Herode idest manente hæreditaria infidelitate metuunt, & recedunt admoniti gratiam gentibus prędicare, & ad eas Christum transferre.

Nominata terra Israel visũ *oraculo. est Ioseph non alicubi talem puerum debere habitare, nisi in Ierusalem vbi erat tẽplum, & celebratio prophetarum. Tamen angelus intelligi voluit Galilæam, quam, & Iudęi incolebant quod ostendit sic fuisse prędestinatum quia Nazareus vocabitur.

e *Timuil.* Si timuit Iudęã pro Archelao hęrede paternę crudelitas. Cur nõ & Galilæa, vbi Hęrodes alius frater eius regnabat? Quia Archelaus post patrẽ monarchiam totius regni obtinuit, sed insolescens à Tiberio Cęsare deiectus est Lugdunũ in exiliũ, & tunc diuisũ est regnũ in quatuor tetrarchias, quarũ vna. i. Gali. Hęrodes frater eius obtinuit.

Quæritur, quare non timuit Ioseph ire in Galilęam sicut in Iudęam, eum & ibi regnaret Archelaus. Sed melius potuit in Nazareth (quæ remota erat) letere quam in Ierusalẽ, vbi erat caput regni & assiduus Archelaus.

[I]oseph qu[...] re magis. [Iu]deam intr[a]re formid[a]bit, quam Galilęam.

f *Sec in par.* Quod Christus illuc non transfertur vbi regnabat Archelaus, significat, qa illis abscondetur Christus, in quibus regnabit Antichristus.

g *Na.* Nazareth, germẽ nouellũ vel flos campi interp̃tatur, de cuius radice germinis sanctussanctorum ad significandũ ęternitatis suę substãtiã ascendisse legit̃. Sicut ergo eligit tẽpus quo nascerunt̃ & locũ, ita & ciuitatem in qua coalesceret cuius nomen indicio est: q; ipsa sanctitas, in sanctitate nutrit⁹, sanctussanctorũ recte dicit̃, vnde, & discipuli eius prius Nazarei dicti sunt, sed postea a Chr̃isto Chr̃iani vocati sut. Nazareth Galilęę quo transfertur, partem eiusdẽ gentis quę fidẽ susceptura erat, significat, vnde flos interpretatur, qa ecclesia quo ardẽtius a terrenis ad cęlestia transmigrat, eo magis virtutũ flore & germine abundat. F

Per

NICOLAVS DE LYRA.

chel. sed Lia sicut habetur Gene.29. tamen dicitur hic mater puerorũ de Bethleẽ, quæ erat sita in sorte Iudæ, quia ipsa Rachel sepulta est iuxta Bethleem, vt habetur Gene.35. & ideo ratione sepulturæ dicta est mater ipsius Bethleem, & habitantiũ in ea, & iõ dicit̃ hic plorare metaphorice ratione prędicta.

1 *Et noluit consolari quia non sunt.* subintelligitur viuentes.

2 *Defuncto autem Herode, ecce appa.* Hic ponitur illud qđ est consequens ad persequutionẽ, quia mortuo Herode q̃ puerum persequebatur, angelus monuit Ioseph, vt puer in terrã Israel reportaretur. Non nominauit autem angelus aliquam ciuitatem determinate vt ex responsione angeli instruẽtis eũ de loco, Ioseph ex frequenti locutione cũ angelo magis consolaret̃ seqt̃

3 *Audiens autem, &c.* Ad euidentiã huius notãdũ secũdũ qđ refert Ioseph⁹ antiq.17.ca.10. Herodes moriẽs condidit testamentũ, in quo ordinauit Archelaum filiũ regni sui successorẽ, ita tamen qđ coronã sibi non imponeret, nisi per romanum imperatorem. Ad accipiendum igitur diadema venit Romam, sed & fratres eius Philippus, & Herodes illuc venerũt petentes paternæ hæreditatis partem. Finaliter decreuit imperator, vt Archelaus haberet medietatẽ regni paterni, quæ dicta est Iudæa, aliam autem medietatem diuisit in duas partes, & vnã dedit Herodi, & factus est tetrarcha Galilææ. aliam dedit Philippo, & factus est tetrarcha Itureæ, & Traconitidis regionis, vt tangitur Lu.3 Igitur quia Archelaus fuerat a patre institutus quantum in se fuit, ideo fauebat factis a patre propter quod Ioseph.

4 *Timuit illo ire.* Secessit in partes Galilææ, vbi dominabatur alius filius, qui portione sibi debita a patre fuerat priuatus quãtum in se fuit, vt visum est, propter quod Ioseph cum puero ibidem securius mansit.

5 *Et veniens habita, &c.* vt ibi Christus nutriretur, qui in Bethleem fuerat natus, vt prędictum est.

6 *Vt adimplere. Isa.11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radices eius ascendet.* Hebraica veritas sic habet. Et. *Nazareus*

MORALITER.

1 *Sur. &c. accip.* Per transitum domini in Aegyptum propter p̃sequutiõem Herodis significatus fuit transitus apostolorũ ad prædicandũ gentibus propter persequutionẽ contra eos motã a Iudæis, sicut dicit̃ Ac.13. *Tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt. Vobis oportebat primum loqui verbũ dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudi. vitę æternę. ecce cõ. ad gẽ. Sic enim prꝫcepit nobis dominus.* Per reditum autem eius in Iudęam defuncto Herode, signatur illuminatio Iudęorum in mundi fine.

ADDI

A a *Per prophetas.* Prophetas pluraliter dicit, quia non habemus fixum de scriptura exẽplũ: ostendit sensum non verba se sumpsisse. Vel eisdem verbis in Isaia iuxta Hebraicam veritatem. *Exiet virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius ascendet.*

Isa.11.a.

a Nazareus .i. sanctus quod conuenit Christo,

a est per prophetas: quoniam Nazareus vo- 1
cabitur.

* Theophy. Quis propheta hoc dixit, non inuenitur nunc: per negligẽtiam enim Iudæorum multi libri desiderãtur. & ob continuas captiuitates fortassis absque scriptura hoc dicebatur. D

NICOLAVS DE LYRA.

* *radice eius consurget & ideo dicit.*

1 Quo. Naza. vo. *quia in Nazareth fuit conceptus et nutritus, licet in Bethleem fuerit natus, vt habetur supra & Luc.2. expressius.*

Quo.

ADDITIO I.

In ca.2. vbi dicitur in Postil. Quia ista ciuitas antiquitus vocata est Ephrata ab vxore Caleph.

Immo per magna tẽpora añ Caleph. s. tẽpore Iacob patriarchę vocata est Ephrata Bethleẽ. vnde Gen.48.b. Sepeliui eam iuxta viam Ephrata, quæ alio nomine appellabatur Bethleem.

ADDITIO II.

In eo.ca. vbi dicitur in Postil. Et Nazareus de radice eius cõsurget, &c.

Hebraica veritas in illo loco Isaiæ non dicit: Nazareus de radice eius consurget, sed dicit: netser de radice eius consurget, qđ si transferatur in latinũ diceretur: Natsarenus seu Natsareus de radice eius consurget. cum. t. s. litera: ꝙ non competit Christo: sed bñ Nazareus, qui significat consecrationẽ & sanctificationẽ, vñ hęc auctoritas euãgelistę. s. *Nazareus vocabitur* non fundatur in hac auctoritate Isa. per Postil. allegata, qđ & habetur in glo. s. in Psal.131. prout in additione super illum Psalmũ. latius habetur.

Replica. In cap.2. dicitur. *Nazareus vocabitur.* Burg. dicit illud secundum Hebraicam veritatem non fundari in dicto Isa. sed in dicto Psalm. *Memento domine Dauid. Ibi efflorebit sanctificatio mea.* Sed respondeat hic Beatus Hieronymus, à quo concordantia illa recepta est.

CAP. III.

IN die autẽ. Præterit multa, & transit ad prędicationem Ioannis.

a *In diebus.* Non solum pueritiæ annos, sed omnes vsque ad prædicationem Iohannis comprehendit. i. cum fere esset. 33. annorum, Lucas significantius tempora exprimit, Anno. 15. imperij Tiberij Cæsaris. B

Luc.3.a.

Venit Ioannes. ✻ Chrisost. Sol appropians antequam appareat, mittit radios suos, & facit albescere orientem, vt præcedens aurora aduentum diei demonstret: Sic dominus natus in mundo, antequam appareat per doctrinã, spiritus sui fulgore transmisso, illuminauit Ioãnẽ, vt præcedẽs ille aduentum annunciet Saluatoris, & ideo post ortum Christi enarratũ doctrinã eius enarraturus euangelista, & Baptismũ in quo testimonium habuit, de præcursore & Baptista præmittit, dicens. *In diebus.*

[...].3. operis [...]rfecti.

b *Prædicans.* Manifestauit se qui prius siluerat, baptizando viam preparans domino.

c *In deserto Iudææ* Quia Iudei a deo deserti erant, quibus necessaria est pęnitentia, vt redeant.

d *Pęnitentiam.* Hoc pręco nũciat, quod per seipsa veritas. Pęnitẽtia pręcedit, sequitur promissio regni: Qui vere pęnitet, in se pteritos errores, deinde erigit animũ ad cęleste regnũ. C

Si

CAP. III.

a Cum adhuc habitaret in Nazareth:

a † N diebus autem il- 1
lis venit Ioannes Ba-

a Ecce quid veniens fecit.

b ptista prædicans in

a Sic notans desertum penitentibus conuenire.

c deserto Iudææ, & di- 2

b Puniat quisque mala prioris vitæ, quia appropinquabit salus quam perdidimus, & facultas redeundi vnde cecidimus.

a Opere. ¶ Hac promissione eriguntur animi, regnum Dei iuxta vos est.

d cens: † Pœnitentiam agite: appropinqua- 3

a ¶ Sic prædicauit. Sic enim propheta de eo prædixit. 4

e bit enim regnum cœlorum. Hic est 5

Si gratis in baptismo fit remissio, cur prædicatur pœnitentia? Sed triplex est modus pęnitẽtiæ. Primus errores & omnia mala ante baptismum abrenũciare & condemnare: quod necesse est ad Christum venturis. Secundus, post baptismum lapsos per pœnitẽtiam renouari. Tertius, quo sancti quotidie a talibus purgãtur peccatis, sine quibus vita non agitur.

Triplex modus pęnitentiæ.

E

Pęnitere est ante acta deflere, & deflenda non committere. Pęnitentibus regnum cęlorũ adesse dicitur Non terrena, vt in veteri lege: & hoc per obedientiam Christi. Et hoc regnũ cęlorũ primus Ioannes prædicauit. *Pę. agi. Prima* virtus est, p pęnitentiam perimere veterem hominem & vitia odisse, ꝙ qui nõ facit non modo virtutes non comprehendit, sed nec etiam supplicia fugit. Pęnitentiæ virtus timore concipitur, qui est initium sapientiæ Pęnitentia a puniẽdo, qua quisque punit quod illicite commisit.

Pœnitentiam agere est dignos fructus Pœnitentiæ facere. *Re. cę.* i. Christus, per quem sancti regnant in cęlestibus. Vel euangelium, quo ad regnum.

e *Ap. enim. re.* Nisi appropinquaret, nemo redire posset: quia infirmi & cæci via (quæ est Christus) carebant: quam parans Ioannes pęnitenti anteponit. F

¶ *Vox*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

IN diebus autem illis. *Hic tertio ostendit euangelista ipsum Christum esse verum Deum & verum hominem ex testimonio Iohannis & etiam Dei patris. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur testimonium Iohannis. secundo ponitur testimonium Dei patris, ibi.* Baptizatus aũt Iesus. *Item primam in duas partes, quia primo ponitur idoneitas Iohannis ad testificandum, secundo ponitur ipsius testimonium, ibi.* Ego quidẽ baptizo vos. *Iterum prima in tres, quia primo ostenditur eius idoneitas ad testificandum ex auctoritate sacræ scripturæ. secundo, ex sanctitate vitæ, ibi.* Ipse autem Iohannes, &c. *tertio, ex veritate doctrinæ, ibi.* Videns autem multos. *Circa primum præmittitur tempus prædicationis Iohannis, locus & modus & tempus, cum dicit.*

1 In diebus autem illis. *i. in diebus Christi. Nec est hoc referendũ ad dies Christi prædictos immediate. s. ad dies pueritiæ, quando fuit reportatus de Aegypto, tũc. n. erat in quinto anno a sua natiuitate sed referendũ est ad dies Christi, quando fuit ætatis perfectæ. Erat enim incipiens ad trigesimum annum quando venit ad baptismum, de quo hic agitur; & ideo euangelista Matthæus transit totum tempus inter medium a quinto anno Christi vsque ad baptismum: tunc enim incępit Iohannes prædicare, & sic patet tempus, & locus designatur cũ dicitur.*

2 In deserto. *Ibi enim Iohannes nutritus fuit, vt dicitur Luc.1. & ideo primo prædicauit ibi, & postea ad regionem circa Iordanem descendit: Modus autem prædicationis subditur cum dicitur.*

3 Pœnitentiam agite. *Ista erat debita dispositio ad inchoationem nouæ vitæ quæ per Christum erat danda, & ideo dicitur.*

4 Appropinquabit enim regnum cœlo. *Alii autẽ prophetæ promittebant bona temporalia obseruantibus legem, iste autem cælestia, quia erat præcursor Christi, per quem facta est veritas & gratia, & aperta est cęlestis porta, & ad hoc confirmandũ inducitur Isaiæ testimonium, Isa.40. dicens illis.*

5 Hic est enim. *s. Ioannes, de quo scriptum est.*

Vox

MORALITER.

1 *In diebus illis venit Iohannes baptista prædicans in deserto, &c.* In Iohanne describitur euangelij prædicator, & primo quãtum ad doctrinam, cum dicitur.

2 *Dicens. Pœni. agi.* Debet. n. prædicare generaliter ea quæ recedere faciũt a peccatis, & ea quę faciũt accedere ad cõsequutionẽ regni cœlestis. Et quoniam talis prædicator parat viam domini: vt per gratiam veniat in mentibus humanis. ideo de ipso potest dici quod subditur.

3 *Hic est enim de quo di. est &c. Ipse au. Ioh.* Hic cõsequenter describitur prædicator euangelij quantum ad vitam, & primo quantum ad vestitum, cum dicitur.

Habe-

a *Vox clamantis.* Iohannes vox, Christus verbũ, qui clamat in
A Iohanne: Nullum verbũ sine voce auditur, nec vox sine intelligentia verbi valet. Vox viam verbo præparat, vt recipiatur. *Paraui lucernam Christo meo.*
Psal.131.c b *In deserto.* Forma pœnitentibus, locus conuersationis, non frequentia hominum, sed desertum. Vestitus non mollis ad fluxum, sed asper: victus tenuis & insolitatus.
Typice. Typicè, desertum significat
† Esa.40.a Marci 1.a Lucæ 3.a sanctorum vitam a mundi illecebris segregatam.
Iohan.1.c c *Viam domini.* Via domini ad cor dirigitur, cum sermo eius diligenter auditur.
d *Ipse au. Io.* Qui pœnitentiã prædicat, habitum pœnitentiæ prætendit. In eo vilitas vestis & cibi laudatur, quorum vsus in diuite arguitur.

Ipse autẽ Iohannes in semetipso erudit pœnitentes, & formã vitæ exhibet in deserto habitans, de locustis viuens, pilos cameli vestiens.

Seruus Dei non debet habere vestimẽtum ad decorem vel ad delectationem, sed tãtum ad tegendam nuditatem. Inde Iohãnes pilis vestiebatur.

enim de quo dictum est per Isaiã prophe
¶ Præco verbi, verbum præcedit.
a Quia solatium redemptionis nunciet Iudeæ iam desertæ. 1
a tam dicentẽ: † Vox clamantis in deserto:
b a Praua abiicite opera, recta facite. ¶ Non pro terrenis seruientes.
b Fides est via est qua uerbum ad cor ascendit.
c Idest, mores in melius mutate, & sic sicut semitæ rectæ. Bene uiuẽdo.
d Strictas sed mundas.
c parate viam domini, rectas facite semitas
d eius. Ipse autem Iohannes habebat vesti- 2
Non de lana, quia hoc austeritatis indicium est illud luxuriæ mollicies. 3
a Zona est corporalis continentia.
mentum de pilis camelorum, & zonam
a Lumbi, uoluptas peccati, quia peccatum in uoluptate fit. Vbi magis regnat luxuria. b Non studio parata, sicut couenit eremitæ.
pelliceam circa lumbus suos. Esca ãt eius
a Minuta animalia. b De truncis uel de herbis. c Propter nouitatem prædicationis & asperitatem uestitus, & cibi.
e erat locustæ & mel siluestre. Tunc exibat 4
ad eũ Ierosolima, & omnis Iudea, & om- 5 6
a Baptismo præcurrente, non peccata dimittente.
f nis regio circa Iordanẽ, & baptizabant 7
g ab eo in Iordane confitentes peccata sua. 8

sed cito deciduus.

e *Tunc exibat ad eum &c.* quia nisi quis a malis exeat, nõ abluitur. vnde aptè sequitur: *Baptizabantur ab eo in Iordane:* qui descensio interpretatur, quia de superbia veteris hominis ad humilitatẽ confessionis & emẽdationis descendebant. Iam tunc enim baptizandis exemplũ dabatur confitendi peccata & promittendi meliora.

* Chrysostomus. Sic Act. 1. Ioannes quidem prædicauit baptismum pœnitentiæ, & non ait remissionis, sed vt crederent in aduenientem post eum. Cum enim nondũ pro peccatis mundi hostia fuisset oblata, cũ enim nondũ spiritussanctus descẽdisset nec peccatum est solutũ, nec inter dominum atque homines inimicitia sublata, nec maledictio extincta, quomodo remissio peccatorum facta diceret? Quia Homil.10. in Matt.

B
Lib. de pœnitentia. ✻ Theophylactus. Ad pœnitentiam hortabatur etiam habitu, lugubrem enim gerebat vestem.
Pœnitentiæ modus. * Tertullianus. Pœnitentia de ipso quoq; habitu atq; victu mãdat, sacco & cinere incubare, corpus sordibus obscurare, animũ mœroribus deijcere, illa quæ peccauit, tristi tractatione mutare. Ceterum pastum & potum pura nosse, nõ vẽtris scilicet, sed animæ causa, in plerũq; vero ieiunijs preces alere, ingemiscere, lacrymari, & mugire dies noctesq; ad dominũ Deũ tuũ, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, oib. fratribus legationes exercitationis suæ iniungere. *De pilis Ca.*
✻ Theophylactus. Dicunt camelum mediũ esse inter munda & immunda animalia. Nam quia ruminat, mundum est, quia autem vngulas non diuidit, immundum est. Iohannes autem quoniam ad Deum adducebat populum Iudaicum, qui videbatur mundus esse, & gentilẽ qui immundus, eratq; mediator veteris & noui testamenti, idcirco ferebat pilos camelorum. *Esca autem eius locusta &c.*
✻ Theophylactus. Quidam dicunt herbas esse locustas, quidam fructus agrestes.
* Euthymius. Quidam enim locustas herbas esse dixerunt, quidam herbæ, alij vero insecti genus.

Moraliter. In veste Iohannis monemur, vt asperis vtamur ad refrenationem carnis. In cibo vt non arte paratis, sed naturalibus cibis vtamur.

Moraliter. Habitus & victus & cõuersationẽ indicãt Asperis vestit, quia vitia nõ palpauit, sed aspera increpatione redar-
C guit, sic: *Genimina viperarum, &c.* Zona pellicea circa lumbos, D
quia carnem suam crucifixit cũ vitijs & concupiscẽtijs. Mel & locustas edit: quia prædicatio eius turbis dulcis sapuit dum Christus putatur. Sed cito didicit, quia nõ Chrs sed eius præco esse apparuit. In melle dulcedo. In locusta alacer volatus, sed cito deciduus.

E igitur propriorũ obliuio peccatorũ insolentes Iudæos aduersus Chri dona faciebat, è regione vero delictorũ memoria requirendi liberatoris & consequendæ veniæ desideriũ suscitabat: ad hoc Ioãnes præparaturus aduenit suadẽs eis refugiũ pnĩe: non, vt castigarent, sed vt humiliores pœnitẽdo facti, & peccatorũ suorũ crebrius recordãtes, ad dona remissionis accurrant. Quasi diceret, Ego illis confiteri peccata sua & pœnitẽtiã agere persuasi, non vt castigentur omnino, sed vt dignius postea remissionis dona susciperent. Nisi enim seipsos ante damnassent, minime gratiam requisijssent.
* Theophylactus. Tametsi baptizabantur, attamen remissionem peccatorũ baptisma Ioannis nõ habebat, sed solã pœnitentiã prædicabat, & ad remissionẽ peccatorum, hoc est, ad Christi baptisma ducebat, apud quẽ est remissio peccatorũ.
f *In Iordane.* quia in eo figura baptismi præcessit, & ex nomine descensum de superbia exigit, quod congruit baptizatis.
g *Confitentes.* Confessio peccatorũ, cõscientiæ est testimoniũ timentis Deum. Qui enim timet iudicium Dei, peccata non erubescit cõfiteri. Perfectus timor soluit oẽm pudorem. Confessio peccati pudorẽ hẽt, & ipsa erubescentia est grauis pœna. Ideoque iubemur confiteri peccata, vt erubescentiã patiamur pro pœna. Nam hoc ipsum pars est diuini iudicij.
In psal.32 confessio peccatorũ necess. ✻ Basilius: Vult tui misereri iudex, si modo post admissa, humilem te factũ & contritum, & peccata plurimum deplorantem te inueniet. Insuper si quæ clã ceteris & in arcano deli-
F gnasti, pdideris & euulgaueris fratri tuo citra pudorẽ vllum.
Multos

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vox cla. in deser. *quia Iohannes fuit ille de quo prædictum fuerat, quòd per vocem prædicationis debebat clamare in deserto Iudææ: propter præparationem populi in aduentu ipsius Christi. Ad hoc enim ordinata erat prædicatio Iohannis, vt per suã prædicationẽ populũ cõgregaret, & populo congregato Christi aduentum denunciaret.*

2 Ipse au. Iohannes. *Hic ostenditur idoneitas Iohannis ad testificandum de Christo ex sanctitate: hoc autem ostenditur ex vilitate vestitus.* Ipse au. Io. &c. *Et ex austeritate victus, cum dicit.*

3 Esca au. e. Io. *quæ sunt parua animalia volitantia per modum saltus, & reperiuntur in deserto Iudææ, & frixa cum oleo sunt cibus pauperum. Sequitur.* 4 Et mel. silue. *Hoc aũt mel ibidem reperitur in truncis arborum, vel secundum Raba. sunt folia arborum alba & tenera quæ manibus contrita habẽt saporem quasi mellis, talibus vescebatur Iohannes ex quib. patet austeritas eius in victu & vestitu. Et quia in moralibus magis mouent facta quàm verba, & vita sancta quam loquela composita. ideo statim subditur exhortationis suæ efficacia, cum dicitur.*

Tunc

5 Tunc exibat ad e. Ierosoly. *Hic accipitur continens pro contento. i. populus de Ierusalem.*

6 Et o. Iudæa. *idest multi, sicut secundum communem modum dicimus, tota ciuitas currit illuc. i. multi quia non omnes currunt, immo aliquando plures remanent, & est quædam figura quæ vocatur hyperbole, idest loquutio multum expressiua.*

7 Et baptizabant ab eo in Iordane. *Baptismus enim Iohãnis ad hoc erat ordinatus, quasi quædam præparatio, & quædã præfiguratio baptismi ipsius Christi de proximo venturi. & ideo Iohannes, non solũ prædicabat, sed etiam baptizabat, quia sicut sua prædicatione nunciabat Christum de proximo venturum, sic suo baptismo assuefaciebat homines ad libentius suscipiendum Christi baptismum, vnde baptismus Iohannis erat quædam protestatio credendi in Christum venturum et faciendi opera pœnitentiæ, vt deuotius reciperent ipsum: hoc est quod dicitur Act. 19. a.* Iohãnes baptizauit baptismo pœnitentiæ populũ dicens, in eum qui venturus esset post ipsum, vt crederent. *hoc est in Iesu. ideo sequitur.*

8 Confi. pe. sua. *delenda. s. per Christum venturum, quia hoc non*

MORALITER.

1 *Habebat vestimentum de pi. ca.* Et quantum ad victum cum dicitur.

2 *Esca autem eius.* Austeritas. n. vitæ requiritur in euangelij prædicatore. Ideo dicit Apost. 1. Cor. 9. d. *Castigo corpus meum in seruitutẽ redigo ne forte cum alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar.* Et quia prædicatio talis prædicatoris est efficax, ideo sequitur.

3 *Tunc exibat.* Nã doctrinã talis prædicatoris multi libẽter audiunt, & pœnitentiæ fructũ faciunt, & tales sunt demulcẽdi.

in

A a *Multos Pharisæorum & Saducę. &c.* Hi ſunt ex hęreticis Iudęorū.& Phariſęi obſeruationū & traditionū prętĕrūt iuſtitiā, vnde & Phariſæi.i.diuiſi a populo per priuatam iuſtitiam dicuntur. Saducęi.i.iuſti: vendicāt enim ſibi q̄ non ſunt: hi negant reſurrectionem, dicentes animam interire cum corpore: Quinque libros Moyſi recipiūt, prophetas reſpuunt. Hos veniētes ad baptiſmū Iohānes increpat: quia maxime indigebant correctione & pęnitentia.

* Ruper. Apud Lucam diligenter animaduertendum quia interrogabāt turbæ dicētes, quid ergo faciemus? interrogabant publicani venientes vt baptizarentur, & dicebant magiſter quid faciemus? interrogabāt & milites dicentes quid faciemus & nos? Phariſæi vero nuſquam interrogaſſe legūtur & dixiſſe, quid faciemus? quia erāt ſuperbi, cōfidentes in ſe tanquā iuſti.

b *Progenies viperarum &c.* idest venenati venenatorū filij: quia bonis inuident eoſq; perſequūtur, proximos lędunt vt patres eorum.

a Videns autem multos phariſæorum & Sa- 1
a Non confitentes peccata ſua.
ducæorum venientes ad baptiſmum ſuum, 2
a Nemo, quia non pęniteſtis, ſed ſine pœnitentia iram non effugietis. ¶Q nullus, niſi filius Dei quem vobis annuncio.
b dixit eis : † Progenies viperarum, quis de- 3
¶Vel uit. ¶Vindicta. a Vt ſic effugiatis. 4
c mōſtrabit vobis fugere a vētura ira? Facite 5
a Carnis mortificationem. b Secundum quantitatem culpæ, quod fit ex diſcretione quæ neceſſaria eſt pœnitenti.
ergo fructū dignū pęnitētiæ. Et † ne velitis 6
a Cogitando uel reputando. b Et in ſemine Abraham ne confidatis, quaſi ex hoc ſolo ſalus ſit. c ¶Quia non filij carnis, hi ſunt in ſemine, ſed qui filij Dei, vnde ſubdit, Potens eſt &c.
dicere intra uos: patrē hēmus Abrahā. Di- 7
a Gentibus quorum corda inſenſibilia.
d co.n. vobis, †Qm̄ potens eſt deus de lapidi-
e a Si autem uos Chriſti ergo ſemen Abrahę eſtis.
f bus iſtis ſuſcitare filios † Abrahæ. Iam enim 8

catores vnde ſubdit: *Et ne velitis &c.* Ad humilitatem prouocat. In ſuperbia enim nulla eſt pęnitentia. D

Diſcretio eſt in pęnitentia, quę timorē Dei, & metū pœnarū ante oculos ponit. recolens antiquę turpitudinis: Sic dolor cordis in fletus erūpit, q̄a ſine dolore nulla ſunt vulnera, ſi vitalia membrorum nō fuerint circummortua: gratia eſt quæ ſentit, ſentiens quærit ſanctitatem.

* Aug. Quærendum eſt quæ dignæ fiant pro peccatis eleemoſinæ: de quibus etiam Chriſti præcurſor ille dicebat. *facite ergo fructus dignos pęnitentiæ.* proculdubio non inuenientur eos facere, qui vitam ſuam vſque ad mortem quotidianorum criminum perpetratione cōfodiunt. *patrem habemus Abraham.* Li. 2. de ciuit. cap 27. Iſ. 3. d. Lucæ 3. b

* Chryſoſt. Quid prodeſt ei quem ſordidant mores generatio clara? aut quid nocet illi generatio vilis quē mores adornant? Ipſe ſe vacuum ab omnibus bonis actibus oſtendit, qui gloriatur in patribus. † videamini, vel. ut ſitis, in hac opinione. vt dicatis. Hom. 3. operis imperfecti.

B Vipera patrē ſuū occidit, ſic Iudęi prophetas q̄ erāt patres eorū. Hom. 3. operis perfecti.

* Chryſt. Sicut artificioſus medicus ſi viderit ægrotantis colorem, intelligit ſpeciem paſſionis: ſic Iohannes venientium ad ſe Phariſeorum prauas cogitationes intellexit: forſitan.n. apud ſe cogitauerūt. Imus & confitemur peccata noſtra, nullum laborem nobis imponit, baptizamur & cōſequimur indulgentiam peccatorum. Inſipiens, nūquid facta digeſtione impuritatis, non eſt neceſſaria ſumptio medicinę? Sic multa diligentia neceſſaria eſt hoī poſt conuerſionē & baptiſmum, vt vulnus perfecte ſanetur: idō dicit *progenies viperarū.* Natura enim viperarū eſt, quod ſtatim cum momorderit hominē, currit ad aquā, quā ſi nō inuenerit moritur. Idō iſtos dicebat progeniem viperarum, quia peccata morti ſera cōmittĕtes, currebant ad baptiſmū, vt ſicut viperæ per aquam tantū pericula mortis euaderent. Itē viperarum natura eſt rūpere viſcera matrū, & ſic naſci: ſic iudęi aſſidue perſequentes prophetas corruperunt matrē ſuam ſynagogam. Item viperæ a foris ſpecioſæ ſunt & quaſi pictæ, intus autem veneno repletæ: ita iſti pulchritudinem ſanctitatis oſtendebant in vultu.

c *Facite ergo fru. dig.* Bed. Quaſi diceret. Quare prius venena nō deponitis, vt ſic ad baptiſmū veniatis: Facite fructū, nō qualēcūq; ſed dignū pęnitentię. Non.n. par dĕt eſſe fructus boni operis eius qui nihil vel minus peccauit, & eius qui grauius cecidit. Sed Iudęi de Abrahā gloriātes nolūt ſe agnoſcere pecca-

C

d *Dico enim.* A carne retrahit, vt cogitent opera prędeſtinationis Dei. Prima ſunt rudimenta fidei, credere deum poſſe quicquid voluerit, vt omnia qui de nihilo creauit, poſſit de lapidibus vel de puluere filios Abrahæ formare.

e *De la.* Demonſtratiue ad illos lapides quos Ioſue de Iordane trāsferre fecit, ad quos quaſi digitum extendens ait.

Ioſue duodecim lapides demedio Iordanis in terrā trāſportari fecit, & alios ex terra in eodē alueo reſtituit: per quos excæcatio Iudęorū & gentium ad lucē transformatio prefignatur.

Vel Gētiles lapides vocat: & eſt ſenſus: Ne gloriemini de ſemine carnis, quia hi tm̄ ſunt filij Dei, qui per gratiā ſunt illuminati, & in eū ſuſcitati. Suſcitare ſignāter dicit, q̄a Chriſtus Sarā.i. eccleſiā accepit, & ſuſcitat per gratiā filios Abrahę defuncto ſine liberis, ne tantus patriarcha priuaretur promiſſis. In cuius rei præſagium olim deus de Sara genuit filium.

f *Iam enim ſecuris.* Ne autem viderentur immunes, ſi ſe a talibus ſacramentis ſepararent, comminatur.

* Chryſ. Nihil terribilius hac ipſa exhortatione ſermonis. nō enim adhuc illic falcem volantem, nō deſtructionem ſepis, non conculcationem vineæ comminatur, ſed ſecurim ſecātem, quodque multo eſt terribilius imminentem, & iamque cædentem. Hom. 3. in Matt. quæſt. 41. ad Antiochum.

✠ Athan. Radix eſt fides, arbor vero eſt homo & ſecuris eſt finis hominis. Pſal. 113. b

Se- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Videns autem multos Phari.* Hic oſtenditur idoneitas Iohannis ad ferendū teſtimoniū de Chriſto ex veritate doctrinę, quæ cōſiſtit in hoc, quod aliquis non timet vitia magnatum confidēter arguere, quod faciebat Iohannes: Quod notatur cum dicitur. *Videns autem multos.* Iſti enim famoſi erant in populo, ſicut homines literati & religioſi, vt patebit infra.

2 *Venientes ad ba.* non credentes ſecundum veritatē, ſed magis ad ſimulationē. ſecundum quod habetur inf. 21. vbi dicitur quod quęrente dn̄o ab eis: Baptiſmus Iohannis vnde erat, de cęlo, an ab hominibus? Non fuerunt auſi reſpondere de cęlo: quia ſtatim dixiſſet eis, quare non credidiſtis ei? Ex quo patet quod ficte veniebant. Et hoc idem dicit Ioſephus in libro antiquitatum. 19. & ideo Iohannes confidenter arguebat vitia eorum dicens.

3 *Progenies viperarum.* quia venenū erroris & hypocriſis à ſuis progenitoribus traxerant.

4 *Quis demonſtrabit vobis.* q.d. licet falſitas veſtra lateat in cōſpectu populi, tamen non poterit latere in iudicio Dei, quia tunc erunt manifeſta abſcondita cordis veſtri.

5 *Facite ergo.* quia aliter nō poteſtis illud iudiciū euadere. Et non ſolum dicit fructū pęnitentię: ſed dignū pęnitentiæ, ſecundum peccati modum. vnde dicitur Apocal. 18. *Quantum ſe glorificauit & in delitijs fuit, tantum illi date tormentum & luctum.*

6 *Et ne velitis.* Phariſæi.n. de hoc gloriabantur: quia de Abrahā deſcenderant: & idō ex promiſſione facta Abrahæ, ſine operib. ſalutē conſequi præſumēbant: & hoc eſt manifeſte falſum, quia nō dicūtur filij Abrahæ ex carnali propagatione: ſed magis ex fidei imitatione, vt dicitur Ro. 4. *Et quia Phariſæi & legiſperiti fidem Abrahæ de Chriſto reſpuerunt, ideo nomen filiationis Abrahæ perdiderunt.* Et hoc eſt quod dicit Iohannes. *Et ne ve. di. in. vos.* per falſam ęſtimationem.

7 *Patrem habemus.* quia nō eſt ſic ſecundū veritatem. Econtrario Gentiles fidē Chriſti deuote ad prędicationem apoſtolorū receperunt, idō filij Abrahę facti ſunt. Et hoc eſt quod ſubdit Iohānes.

8 *Potens eſt de lapidibus iſtis.* Dicitur autem quod Ioannes demōſtrauit illos lapides quos filij Iſrael de fundo Iordanis abſtulerāt, vt habetur Ioſ. 4. in memoriam miraculi, quod dn̄s in trāſitu eorū aquas Iordanis ſiccauit: Sed per illos lapides Iohānes Gētiles ſignificauit, eo q̄ colebant idola de lapidibus facta. vn̄ dicitur in Pſalmo. *Similes illis fiant qui faciunt ea.* Filij ergo Abrahæ de lapidib. ſuſcitati ſunt, quādo Iudæis per infidelitatē a filiatione Abrahæ decidentibus, Gētiles fidē Chriſti recipientes in locū eorū ſubſtituti ſunt. & hoc erat prędictum Oſeę. 1. d. *Et erit vbi dicetur eis. Non populus meus vos.* ibi dicetur. Filij Dei viuentis. Et quia doctor

MORALITER.

1 *Videns autem.* De quib. dicitur Luc. 7. e. Phariſæi autē & legiſperiti ſpreuerunt in ſemetipſis cōſilium Dei non baptizati ab eo ſcilicet a Iohanne, & ideo per iſtos qui veniebant ad prędicationē Iohannis, ficte ſignantur illi qui veniunt ad Prædicatorem euangelij, vt ex ore eius capiant aliquid, vnde poſſint eum calumniari: Ideo de talibus dicitur.

3 *Progenies viperarum &c.* q.d. nullus, niſi recedatis a malitia veſtra. ideo ſubditur.

5 *Facite ergo.* nā in vita pn̄ti poteſt homo ſemper pœnitere.

6 *Et ne ve. dicere.* credentes quod debeat vos ſaluare ſine operibus pœnitentiæ, quia hoc eſt falſum. Sic autem videtur de pluribus Chriſtianis, quia deuotionem habent ſpecialem ad aliquē ſanctum vel ſanctam, & per eorum merita credunt ſaluari ſine operibus bonis.

8 *Potens eſt autem &c.* i. de peccatoribus deuotos facere.

A a *Securis.* Chriſtus, qui ex manubrio cõſtat & ferro.i.humanitate qua tenet: & diuinitate qua incidit. *Poſi.eſt:* quia & ſi p patientiã expectat, videt tñ quid eſt facturus. *Ad radi.* i.finẽ Iudaici populi vt auferat de terra viuentium eos qui in Chro nõ credũt Vel, ſecuris, ſentẽtia iudicij, vel pdicatio euãgelij.

b *Ad ra.* Nota non ad ramos, ſed ad radicem. Cum enim filij malorum tolluntur, quid aliud quàm rami infructuoſæ arboris abſcinduntur? Cum tota progenies ſimul cum parente tollitur, arbor radicitus abſcinditur, ne quid remaneat vnde iterum aliquid germinis oriatur.

† Inf.7.c. ‡ Exciditur & in ignem mittitur. † Luc.3.c. Marc.1.a. Ioh.1.4.

Radices ſunt cogitationes, quibus plantati, vel ſurſum cęlo ſuſtolluntur, vel ad ima inferni mittuntur.

Arbor humanũ genus: Huius rami, alij ſunt aridi, i. Pagani incendio apti. Alij virides, ſed ſine fructu: vt hypocritæ, qui ſpeciẽ ſanctitatis prætendunt, ſed intus vacui: alij fructuoſi, ſed venenoſi.i.hæretici, qui prędicando fructum pariunt, ſed mortalẽ. Alij ideſt catholici, qui bonum fructum ferunt.

a ſecuris ad radicem arborum poſita eſt. 1
b † Omnis ergo arbor quæ non facit fructum 2 3
c (a ¶Per ſecurim. ¶Gehennę.)
bonum, † excidetur, & in ignem mittetur. 4
(a Redit ad ſe, modum ſui baptiſmi determinans. b ¶Tantum non ſpiritu.)
d † Ego quidem baptizo vos in aqua in pœ- 5
(a Docendo pœnitere. b ¶Ad prædicandum, ad baptizandum.)
e nitentiam: qui autem poſt me venturus eſt, 6 7
f fortior me eſt, cuius nõ ſũ dignus calciamẽ- 8
g (a Quia ſanctificat a peccatis, & accendit amore Dei.)
h ta portare: † Ipſe vos baptizabit in ſpiritu ſã- 9
(a Tribulatione uel purgatorio igne. b Ideſt, diſcretio iudicii. ¶Qui non credunt, hoc uentilabro non remouentur, quia iam iudicati ſunt. c Poteſtate.)
i cto & igne. Cuius vẽtilabrũ in manu ſua: & 10
(a A paleis. b Præſentem eccleſiam.) 11
k permundabit aream ſuam, & congregabit 12
(a Immobiles a ſpe æternorum. b Cœleſte.) 13
l triticum ſuum in horreũ, paleas autem com 14
(a Vt qui diu latuerat, manifeſtaretur.) 15
m n buret igni inextinguibili. † Tunc venit 16
17

c *Omnis ergo arbor.* vt Gentiles,

B hypocritæ, qui nullum, & hęretici qui malum.

Hom.11.in Matt. ✻ Chryſoſtomus. Cum dicit omnis, vniuerſum honorẽ carnalis nobilitatis excludit. Etiãſi ipſius Abrahæ fueris nepos, & mille a quibus ducis genus patriarchas enumeres, duplicem pœnam ſubibis ſi bonorum fructuum inanis extiteris.

d *Ego quidem.* Ne videat ſua auctoritate minari, incipit aperire quãtæ ſit dignitatis, cuius pñtia cõminatur, vel cuius beneficijs perſuadet: *Ego quidem baptizo vos in aqua.* tantũ corpora lauo, quia pecata ſoluere nequeo, vt ſicut naſcendo, prędicãdo, pręcurro: ſic baptizãdo, vt pęnitentes, quos ego hoc ſignaculo ab impęnitẽtib⁹ diſcerno, ad baptiſmũ Chri dirigã.

e *Poſt me ventur.* Et ſi moneo dignos fructus pęnitẽtię facere, ſuperbiam abijcere, nõ tamen poſſum a peccatis ſoluere.

f *Fortior me eſt.* Quia ego baptizo in pęnitentiam, ille in remiſſionem. Ego ſpiritum habeo, ille dat. Ego regnum cęlorum prædico, ille dat.

g *Cuius non ſum.* Alij ſcribunt: Cuius non ſum dignus corrigiã cal.ſol. Potuit aũt Iohannes vtrunq; dicere, vel cõtextim vel diuerſo tpe, vt alius euãgeliſta hoc, alius illud aſſumeret, Omnes tamen verum narrauerunt. Intendit autem in hoc oſtendere excellentiam Chriſti, & ſuam humilitatem.

Allego. Vel ſecundum allegoriam; Calciamentum eſt incarnationis myſterium, corrigia, myſterij ligatura. Non ergo valet Iohannes corrigiam ſoluere, quia incarnationis myſterium non ſufficit inueſtigare.

C Vel, Non ſũ dignus ſol.cor.cal. eius.i.nomẽ ſpõſi mihi nõ vſurpo, nec ſpõſus credi vel dici, ſed amicus ſponſi volo: Mos

D enim erat vt ſi quis eam quæ ſibi cõpeteret accipere in vxorẽ nollet, ille ei calciamentum ſolueret qui ad hanc ſpõſus iure propinquitatis accederet. Iohannes ergo qui non ſpõſus, ait: Nõ ſum di.cor.cal.ſoluere. Ac ſi dicat: Ego redẽptoris veſtigia nõ valeo denudare: quia nomen ſponſi non mihi vſurpo. Deut.25.

Vel ſimpliciter ſe humiliat, vel euãgelij ſacramenta non eſt dignus circunferre prędicando, quod non ſibi deputatum, apoſtolis eſt commiſſum.

Nõ ſunt dignus explicare naturam diuinitatis ad humanitatem. Vel non ſum dignus euangelij prędicationem portare, vel nomen ſponſi vſurpare Iohannes vt putus homo ſpiritũ dare non poterat, quoręmittitur culpa. Chriſtus verò dat quia Deus, & baptizat in verbo, de quo dr: Et vos mundi eſtis propter verbum quod loquutus ſum vobis. & alibi: *Mundans eos lauacro aquę in verbo vitæ ſanctificata.* † Luc.3.c. Ioh.15.a. Eph.5.f.

h *In ſpiritu ſancto.* Vel ſpiritu ſanctificationis, & igne.i.probatione tribulationis. Vel ſpiritu in pręſenti abluit: poſt, ſi quę macula ſurrepit, igne purgatorio ad purum exuret, quod de leuioribus credendum eſt peccatis. Vnde in Leuitico, ſuper altare ſemper ignis miſſus de cęlo ardebat. i. ignis diuini amoris, qui omnes in Chriſto (.i. qui ſuper altare offerũtur) quaſi rebaptizat, & exurit carnis eorum vitia.

E † Matt.1. Luc.3.d. Ioh.1.d. c. presby. q.1.ca.d Leu.9.d

i *Cuius ventilabrum.* Ventilabrũ in manu eſt examen iudicij quo diſcernunt leues & vacui a fructu boni operis. *In manu.* quia pater non iudicat quẽquam, ſed oẽ iudicium dedit filio. Ioh.5.d

K *Permundabit.* i quotidie a varijs tentationib. mundat. *Vel; Permundabit*, dum ob manifeſta peccata peruerſus de eccleſia eijcitur, vel poſt mortem damnatur.

l *Paleas autem.* Palеę de origine vñ & triticũ oriuntur.i. de ſemine, zizania vero de diuerſa. Palеę ergo ſunt qui fide ſacramentis imbuuntur, ſed ſolidi non ſunt, zizania vero qui & opere & profeſſione ſecernunt ab electis. De his dr: Qui non credit, iam iudicatus eſt. & ideo non fit hic mentio de illis. Ioh.3.c.

m *Inextinguibili.* quia non extinguetur neq; extinguet cruciatos, ſed æternaliter puniet. Dicitur autem ad differẽtiam illius de quo dicitur: *igne nos examinaſti, &c.*

n *Tunc venit.* Qñ Iohannes prędicabat & baptizabat: ſ. qñ Ieſus triginta erat annorũ, oſtendens nullum debere ſacerdotem vel prædicatorẽ fieri niſi virilis ætatis. Sicut Ioſeph tricenarius regnũ Aegypti ſuſcepit. Dauid regnũq; ea ætate inchoauit: Ezechiel pphetiã promeruit. Venit Ieſus his de cauſis vt baptiſma Iohannis cõprobaret, & vt (quia homo erat) oẽm impleret iuſtitiam & legis humilitatẽ: & vt aquas ſanctificans Pſal.65. Gen.41

F

NICOLAVS DE LYRA.

Ctor veritatis non ſolum debet vitia confidenter arguere, ſed etiam pęnam prædicere, ideo ſubdit Iohannes.

1 Securis. *ideſt, ſeueritas diuinæ iuſtitiæ.*

2 Ad radicem. *Arbor iſta homo eſt, qui eſt quaſi arbor conuerſa: Radix huius arboris eſt voluntas mala, ex qua ſicut ex radice prodeũt omnia peccata, quia non poteſt eſſe peccatum niſi ſit voluntarium.*

3 Omnis ergo arbor. *per ſententiam extremi iudicii.*

4 Et in ignem mit. *ſcilicet inferni.*

5 Ego quidẽ bap.uos. *Oſtenſa idoneitate Iohannis ad teſtificandum, hic conſequenter ponitur ipſius teſtimonium: Et ponitur primo teſtimonium ipſius de Chriſto in eius abſentia: & ſecundo in eius pręſentia, ibi:* Tunc venit Ieſus. *In prima parte fert teſtimonium de Chriſto quantum ad excellentiam ſuæ diuinitatis dicens:* Ego quidẽ ba.vos. *in aqua.i.lauo tantummodo corpora. Quæ quidem lauatio eſt ſignum pœnitentiæ fiendæ. Ideo dicit.* In pœniten.

6 Qui autem poſt me.ven.eſt. *ſcilicet Chriſtus.*

7 Fortior me eſt. *quia ipſe habet virtutem diuinitatis.*

8 Cuius non ſum di.cal.por. *Non quia Chriſtus calceatus inceſſerit, cum diſcipulos ſuos ad prædicandũ ſine calceamẽtis ire iuſſit, vt habetur Lucæ 22.d.* Quãdo miſi vos ſine pera & calceamẽ.&c. *ſed eſt modus communis loquendi quando aliquis ſe comparat alicui improportionabiliter excedenti, quod eſt in propoſito: quod declarat per factum dicens.*

9 Ipſe vos bapti. *gratiam ſancti ſpiritus conferendo: quod non poteſt facere niſi Deus. Additur autem.*

10 Et igne. *Quia ſuper baptizatos de nouo in primitiua eccleſia frequenter apparebat. ſ. in ſigno viſibili, ſicut apparuit ſuper apoſtolos in linguis ignis. Oſtendit conſequenter Iohannes in Chriſto iudiciariam poteſtatem, cum dicit.*

11 Cuius. *Ad cuius intellectum ſciendum, q ventilabrũ eſt inſtrumentũ quo ſolebant purgari blada in Palæſtina, et eſt factum ſicut pala cum qua proiicitur granum paleis commixtum in altum, & ventus palleas tollit & granum in area cadit. Iohannes ergo metaphoricè loquens, per ventilabrum intelligit diuinum iudicium, quo Chriſtus* in ipſius

12 Permundabit aream ſuam. *ideſt, eccleſiam in qua ſunt commixti mali cum bonis: ſed in iudicio ſeparabuntur.*

13 Et congregabit triticum *ſcilicet iuſtos & electos.*

14 In horreum ſuum. *i.in æternam beatitudinem.*

15 Paleas autem. *ideſt homines vanos & falſos.*

16 Comburet igni. *ideſt in pœna infernali ſenſibili.*

17 Tunc venit Ieſus. *Hic ponitur teſtimonium Iohannis de Chriſto in ipſius*

MORALITER.

1 *Ego quidem bapti.vos in aqua.* Prædicator enim euangelij diſponit populum aſpergens eum aqua ſalutaris ſapientiæ, ut per Chriſtum mundetur interius aqua gratiæ.

17 *Tunc venit Ieſus a.* Galilæa uero transmigratio interpretatur. Per hoc igitur quod Ieſus de Galilęa uenit ad Iohãnem, ſignatur quod eius membra ſi debeant lauari per gratiam, oportet ea transmigrare de uitijs ad uirtutes,

Tunc *Iohannes*

A ctificans per colũbam in lauacro, aduentũ spiritussancti ostẽderet. venit enim non necessitate ablutionis, sed vt nemo quantumlibet sanctus baptismi gratiam superfluã iudicaret.

3. de mi. rũ script. * Augustinus. Ad baptismum descendit dominus Iesus, non quod baptismi sacramẽto & lauacro egeret, qui proprij aut originalis peccati nullã culpã haberet, sed vt aquas, quas quamuis ex delicto Deus non maledixerit, terræ quam continebant maledictione, infectas purgaret: & ne quisquam sacramentũ baptismi negligeret, dũ qui sine peccato fuerat baptismi aquas iniuit: & ne quisquã ab inferiori baptizari paruipẽderet, dũ Deus dominus a seruo mergi vndis baptismi appeteret. Et quatenus adhuc a diabolo, se, donec tentatio perficeretur, occultaret, qui illum velut lauacro indigentem, vt inter pollutos peccatoribus, ablui aquis conspiceret.

1. 4. * Optatus Mileuit. Descendit in aquam, quia venturum oleum aqua debuit antecedere, ad mysteria initianda & ordinanda. Secutus est enim ordo mysterij, & cõpleuit pater quod rogauerat filius & quod rogauerat spiritussanctus. Apertũ est cęlũ Deo patre vngente: Spirituale oleum in imagine columbæ descendit, & insedit capiti eius & perfudit eum, vnde cępit dici Christus. B

a Quia in Nazareth habitauerunt. b Quia in eo figura baptismi præcessit, & ex nomine descensum de superbia exigit. c Maior ad minorem.

a Gelilææ in Iordanem ad Iohannem, vt ba- 1

a Dominus à seruo: nullus ergo dedignetur inferiorem. b Humilitatem regis imitatur miles.

ptizaretur ab eo. Iohannes autem prohibe-

a Qui egeo. b Qui non eges. Terrenus à celesti. c Ab originali peccato mundari, quia tu es agnus Dei qui tollis peccata mundi.

bat eum, dicens: † Ego à te † debeo baptiza 2

a Cuius generatio non est vitiosa:

ri, & tu venis ad me? Respondens autem 3

a Implere illud ad quod veni. Subdit quare veniat baptizari. Quia vita mea morum est disciplina. Sic idest, dum ego superior, & non indigens à te suscipio.

b Iesus dixit ei: Sine modo. Sic enim decet 4

c a Docere consummationem iustitiæ idest ad baptismum inuitare, quia baptismus est consummatio omnis iustitiæ. Me suscipiendo: te baptizando. b Id est. omne præceptum iustificans. consensit.

d nos implere omnem iustitiam. Tunc dimi-

a Sine mora.

e sit eum. Baptizatus autem Iesus confestim 5

a Quia baptizati ad patriam per virtutes ascendere debent. b Quæ est fundamentum ascensionis.

f ascendit de aqua: Et ecce aperti sunt ei cæli:

a Iesus vidit & baptista, vt Ioannes ait. b Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce: ita trinitatis præsentia baptismum consecrauit.

g & vidit spiritum Dei descendentem sicut 6

a Ad quem illa vox fiebat.

columbam, & venientem super se. Et ecce 7

a Hæc vox non vt ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficiat. b Demonstratiue ad homines. c Consubstantialis. Sic qui baptizatur, ostenditur filius Dei.

vox de cælis dicens: † Hic est filius meus di- 8

a *Galilææ in Iorda.* Galilęa, trãsmigratio: Iordanis, descensus. Qui ergo vult baptizari, transmigret a vitijs, & descendens humilietur.

b *Sine modo.* Sine modo me a te baptizari, vt postea quod a me quæris in spiritu baptizeris. Sicut enim decet dare exẽplum implendæ omnis iustitiæ, vt discant omnes neminem sine vnda baptismi esse perfectum.

c *Sic enim decet.* i. per humilitatis exemplũ reducere ad vitã, & ostendere q; nullus perfecte sit iustus sine baptismate. Si.n. de spiritusancto natus, nõ dedignor, quanto magis necesse est alijs quamuis iustis ẽ a minoribus baptizari? Hinc decet impleri primũ oẽm iustitiã. s. per quã oĩs iustitiæ summa ab oĩbus deinceps impleatur, vt nullus ex operibus neq; ex arbitrio glorietur, sed sciens se reum iustitiæ Dei sit subiectus. Ideo quisquis est natus ex aqua & spiritu iustus dr̃, q̃a hoc implet per quod oĩs iustitia impletur ex gratia, quã primo decuit implere Christũ, non ex indigentia sed ex mysterio, vt renatus filius Dei oẽs renatos filios Dei fratres sibi faceret. *Sic.* i. subdẽdo seruo & inferiori oẽm iustitiam. i. humilitatẽ quæ est oĩs iustitia. Et perfecta humilitas hẽt tres gradus. Primus est, subdere se maiori, & se non pręferre ęquali. C Hic vocat̃ sufficiens, quia sufficit aliquẽ sic humiliari, & iste gradus oĩ iusto est necessarius. Secũdus gradus est subdere se ęquali, nec pręferre se minori, hic dr̃ abundans. Tertius est sub esse minori in quo est iustitia. Hũc Christus impleuit, qui vnam partem tñ habet quia in vnitate cõsistit & perficitur. Alij duobus modis distinguuntur, quia minus perfecti non sic in vnitate cumulantur. D

[Humilitatis tres gradus.]

d *Tunc d.* Cũ tali ordine cognouisset implendã iustitiã. Dimisit, q̃a vera est humilitas, quã nõ deserit comes obediẽtia. Spiritus in momento eum docuit, quod prius nesciuit: & ideo quod prius timuit humiliter, deuotus impleuit.

e *Baptiza. au.* Christus aquas baptismi sanctificauit: quia cuius est creare, eiusdem est & sanctificare.

[Homo ex duobus constat & ex duobus renascitur.]

Sicut homo constat duobus, idest corpore & anima, ita duobus renascit̃: aqua quæ purgat sordes & cõsepelit Christo: & igne spiritus quo conflagranti ad cęlum rapimur. Sic ecclesia post baptismum culmen virtutum quibusdam incremẽtis appetit, vt Christus baptizatus de aqua ascendit. Sic post baptismum ascendunt, qui ad virtutes proficiunt, & qui prius carnales & filij Adæ, fiunt spirituales & filij Dei.

[† De consec. dist. 4. cap. per aquam.] [† opus habeo]

f *Aperti sunt ei.* Et hoc ad impletionem iustitiæ. Non enim tunc primum sibi patuere celestia vel spiritussanctus est datus: sed nobis per acceptũ baptismum aditũ cęli patere, & spiritumsanctũ dari mõstrauit. Quod enim cœli aperti, quod spiritussanctus venit, quod vox patris insonuit, &c. hæc mystica in sunt nobis. E

Patet renatis aditus in cœlum per Christum, qui per Adam clausus fuit.

[† Dist. 19. c secundum. De cõsec. dist. 3 cap. fi. Hom. 4. operis imperfec.]

* Chrysostomus. Forte erant inuisibilia quędã obstacula prius, quibus obsistentibus aĩę defunctorũ non poterant introire cęlos. Nullam.n. aĩam arbitror ante Christum ascendisse in cęlum, ex quo peccauit Adam, & clausi sunt cęli. Sed baptizato Christo aperti sunt tantũ. Postquã vero tyrannũ vicit per crucem, quia non erant necessariæ portæ, non dñr angeli aperite portas, iam.n. erant apertę, sed tollite portas. Vel in baptizatis aperiuntur cęli, & vident ea quę sunt in cęlo, nõ carnalibus oculis videndo, sed spiritualibus fidei credendo. Aut cęli sunt scripturæ quas oẽs legunt, non tñ intelligũt, nisi qui fuerint sic baptizati vt accipiãt Spiritũ sanctũ.

g *Sicut c.* Verũ corpus formatũ ad horã habuit in specie colũbę, quia aliter spiritus ab hominibus videri nõ posset sicut colũba, nõ quia vera colũba esset, sed quia spiritus in corporali specie, non tñ ipse corpus. Ita de hac figura sentitur sicut de alijs in quib. Deus apparuit, quæ expleto officio resoluebantur. Bene spiritus in colũba quæ simplex & mãsueta descendit vt & suę naturæ simplicitatẽ, & eum in quẽ descendebat mitẽ misericordiæ pręconẽ datorẽq; indicaret. Similiter oẽs baptismo renati. 7. virtutibus in colũba significatis debent repleri. Colũba a malitia fellis est aliena in quo prohibemur ab ira. Nullũ ore vel vnguibus lædit, in quo notat̃ innocẽtia. Nec minimas auiculas inuadit in quibus alię aues se & pullos suos nutriũt, in quo prohibemur a rapina. Parõ scitur F

[Quare spiritus in colũba.] [Columbæ natura.]

NICOLAVS DE LYRA.

in ipsius pręsentia. Venit enim Christus ad baptismum Ioãnis, vt prædicationem eius approbaret. Secundo, vt tactu suæ carnis vim regeneratiuam aquis conferret. Tertio, vt populus testimonium Ioannis de Christo & etiam Dei patris audiret.

1 *Ioannes autem prohibebat eum.* ex reuerentia, cum sciret eum esse Deum verum & hominem, lauacro non indigentem, sed alios à peccato lauantem: ideo dicit.

2 *Ego à te debeo baptizari.* id est ab originali peccato mundari, non quia tunc Ioannes haberet originale peccatum, quia fuit in vtero matris sanctificatus: sed loquebatur in persona generis humani. Vel aliter. *Ego à te debeo baptizari.* quia sanctificati in vtero indigent baptismo Christi ad hoc vt sint Christo incorporati: quia in baptismo Christi character imprimitur, per quem Christo configurantur.

3 *Respondens, autem Iesus dixit ei.* Sequitur.

4 *Sic enim decet nos imple. omnem iu.* id est, humilitatem. Vnde ibi accipitur iustitia non prout est virtus specialis, sed generaliter prout includit omnem virtutem.

5 *Baptizatus autem.* Hic ponitur testimonium Dei patris de Christo, quia baptizato Christo aperti sunt cęli: non quod cœlum tunc fuerit diuisum, sed quia videbantur aperti sicut in coruscatione videtur fieri, & per hoc signabatur gloriam cęlestem credentibus in Christum aperiri.

6 *Et vi. spiri. &c.* Ad denotandum plenitudinem gratię in ipso.

7 *Et ecce vox.* Vox. s. patris. 8 *Hic est fi. meus.* Natura. s. alij

MORALITER.

1 *Ioannes autem prohibebat eum, dicens: Ego à te debeo.* Per hoc designatur, quod quilibet inferior si velit superiorem corrigere, ex charitate, debet hoc facere cum humilitate & reuerentia. Superior autem debet talem correctionẽ humiliter suscipere, quod insinuauit Iesus dicens. *Sic enim decet nos adimpl. omnem &c.*

2 *Baptizatus au.* Per hoc ostenditur quod omnis lotus à peccato gratia diuina debet conari cum auxilio Dei ascendere de virtute in virtutem, & sic aperiuntur sibi cęli per spem certam, efficitur Dei filius ad optiuus. & per consequens hæres ad hæreditandum vitam æternam.

A scitur grano: in quo notatur abstinentia: alienos tanquam pullos suos fouet ecce charitas. Gemitum dat pro cantu ecce compunctio. Super aquas sedet vt accipitrem per cutia in aquis vmbra declinet: ecce sollicitudo.

In columba super dominum spiritus apparuit: quia venit nos per mansuetudinem colligere. Super discipulos in igne quos ad consumendam rubiginem peccati contra seipsos veniebat accendere. Adam peccādo cęlum amisit, Christus à spiritusancto per columbam glorificatus apparuit: flammam vibrantem quæ viam prohibuit, aqua baptismi extinxit: quia aqua est contraria igni.

Lib. 2. de Trinitate cap. 5. * Augustinus. Facta est quædam creaturæ species ex tempore, in qua visibiliter ostēderetur spiritussanctus, siue cum in ipsum Dominum, corporali speciei velut columba descendit.

* Gregorius Nazianzenus. Tum igitur spiritussanctus corporea modo in columbæ forma se conspiciendum præbet,

a In Adam q displicuit, vnde: Penitet me fecisse hominem.

a lectus in quo mihi † complacuit.

D bet, vt corpus honore afficiat. Adde quod multis retrò seculis columba diluuij finem annunciauit,

a *Complacuit.* i. bene placitum meum constitui, vt tu in quo nihil nisi bonum placeas, & per te alij non in se, sed in te id est, tibi fide & claritate vniti placeant.

* Theophylactus. In quo requiesco, in quo placor.

† bene p. lib. 9. de ... stra: cap. * Eusebius Cæsar. Hoc ab Isaia prædictum est. Letare solitudo sitiens, exultet desertum, & floreat sicut lilium & efflorebunt & exultabunt deserta Iordanis & honor Carmeli & populus meus videbit gloriam domini. Vbi contemplare, quod non quamlibet solitudinem dicit, sed definite illam & solam, quæ est apud Iordanem fluuium, iuxta quam versabatur Ioannes baptista: datus est autem solitudini illi honor Carmeli & gloria libani, siquidem in Iordanis solitudinem transtulit gloriam Ierusalem, postquam ratio piè religioseque viuendi, non in Ierusalem, sed in deserto consummari cępta est.

NICOLAVS DE LYRA.

autem sunt adoptiui.

1 *In quo mihi compla.* in quo voluntas mea complebitur de salute generis humani: & sic apparet efficacia huius testimonij. Patet etiam, quod in Baptismo Christi tota trinitas apparuit, large apparitionem accipiendo. pater, scilicet in voce, filius in carne, spiritussanctus in columbæ specie: Differenter tamen, quia filius apparuit in carne sibi vnita in vnitate suppositi, in apparitione autem aliarum personarum erat vnio per modum signi tantum ibi per seuerenitum.

ADDITIO.

In cap. 3. vbi dicitur in postil. Quando fuit reportatus de Aegypto, tunc enim erat in 5. anno à sua natiuitate, &c.

B Aliter autem habetur in decretis 23 q. 3. §. Quod vero iniuriā. Ibi enim expresse legitur, quod Christus fugiens in Aegyptum latuit

REPLICA. Et quod postil. in 3. cap. dicit Christum fuisse in quinto anno reductum de Aegypto propter canonem. Quod vero 23. intelligitur non pregisse. existens enim 7. annorum est etiam, 5. annorum, sed non pregisse. E

CAP. IIII.

Tunc Ie. Post baptismū, quia nulla est mora à tentatione: Vt mox doceat baptizatos de mūdo exire, in quiete Deo vacare: sic filij Israel post trāsitum maris per desertum ascendunt, & manna comedunt donec veniant ad terram promissionis.

CAP. IIII.

a b † Tunc Iesus ductus est ī desertū à
(Locum certaminis.)
c d spū, vt tētaretur à diabolo: & cū

a *Tunc Iesus.* Hic est ordo rectæ conuersationis, vt post acceptā spiritussancti gratiam contra diabolum arctius accingamur, & mente seculum deserentes in vitæ æternæ gaudia quasi manna esuriamus deserti. Ibi fit tentatio, quia nō ante hostis se erigit: quam homo de mundo exit tenet enim sub legibus suis eum. In deserto pugnatur asperis: quia Adam in paradiso delitijs affluens victus est oblectamentis.

Histo. Histor. In illo deserto quod est iter Ierusalem & Iericho Christus diabolum vicit: vbi figuraliter dixerat Adam incidisse in latrones & eum vicisse. Latrones autem ibi habitasse probat locus qui dicitur Domim, i. sanguis, propter effusionem sanguinis quæ ibi fiebat Ea via Samaritanus descendit quia carne indutus easdem tentationes sustinuit, C

Luc. 10. f. b *Spiritu,* sancto. Qui quos replet ad pugnam mittit fortes. Sine hoc spiritu qui ad pugnam vadit, cito cadit.

Homil. 16. in euangeli. * Gregorius. Vere a spiritusancto ductus creditur, vt eum illuc suus spiritus duceret, vbi illum ad tentandum spiritus malignus inueniret. *hoc est in desertum.*

Hom. 13. operis imperf. * Chrysostomus. Non duxit illum spiritus in vrbem aut forum, sed eremum. Quia enim diabolum prouocare volebat, non de esurie solum, verum etiam de loco occasionem ille tentationis ingessit. Tunc quippe diabolus aliquos aggreditur cum illos viderit ab alijs segregatos.

Sermone de ieiunio & tentatione. * Cyprianus. Neque enim putet homo se euasisse pericula cum in eremum venerit. Quia quanto subtilius, tanto difficilius a tētatore inuaditur, qui cogitationum foribus assidens omnia virtutum germina in ipso orta strangulare molitur. Verum liberius anima expedita obuiat impugnanti, vbi compedes impedimentorum defuerint, & aspectus irritamenta non mouerint; securiorque est congressus vbi singula non vellicant dimicantem nec inebriant animum lenocinia voluptatum.

† Mar. 1. Luc. 4. a. De con. 5. c. quadragesimo.

c *Vt tenta.* Non tentatur a diabolo, nisi qui ad desertum exierit id est, bono studere cœperit.

d *Et cum ieiunasset.* Ieiunat vt tentetur, tentatur quia ieiunat, & exēplū & ieiunandi nobis dat & quod ieiunat diuinæ est potentiæ. Moyses & Elias ieiunauerunt, nō ex virtute vt Christus, F sed Moyses sustentatur eloquio Dei, Elias aūt fortitudine cibi. Nec dicuntur illi duo esurisse, sed Christus vt homo esurit, vt celetur Deus: Significat autem desideriū nostrę salutis. Exod. 14.

Ecce conuenit legi quę per Moysen accipitur, & prophetis qui per Eliam, 40. diebus, quatuor partes sunt mundi, de quibus Christus suos congregat & decē præcepta legis: quibus suos contra mundi oblectamenta armat. Ieiunat quadraginta diebus ante mortē cibo indigens. q. d. in tempore agonis abstinete a desiderijs seculi, comedit post resurrectionē. 40. diebus cibo non indigens. q. d. Ego sum vobis cōsolatio & cibus omnibus diebus. Vnde: Ecce ego vo. sum. o. d. &c. Simul ter enim dum viam domini carpimus, a vanitate seculi ieiunamus, & futuri promissione reficimur. In pugna Christi prius agitur contra gulam ieiunando, per quam victus est primus homo. Gula libidines inflammat, concupiscentiam carnis nutrit quę repugnat legi mentis: Hæc nisi prius refrenetur, frustra contra alia laboratur. 3. Reg. 19. Infra. 18.

Quadra-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

Diuisio Triplex tentio. Tunc Ie. Hic quarto ostendit euangelista in Christo veritatem deitatis & humanitatis ex dæmonis tentatione, & ex sanctorum angelorum administratione, & primo ponitur primum. secundo secundum, ibi. *Tunc reliquit, &c.* Prima diuiditur in tres secundum triplicem tentationem & triplicem Christi victoriam. secundo ibi. *Tunc assumpsit eum.* tertia ibi *Iterum assumpsit eum.* Prima ergo tentatio fuit de carnis concupiscentia, Accepit autem tentator occasionem primo de hoc tentandi ex esurie ipsius Christi. Post baptismum enim Christus immediate ductus est à spiritu, scilicet sancto, quia humanitas Christi erat organum diuinitatis: & ideo ad omnia agenda mouebatur instinctu spiritussancti. hoc igitur motu iuit in desertum locum, scilicet aptum orationi, vt ibi spiritum in oratione offerret pro nobis Deo patri.

2 *Et cum ieiunasset.* Vt carnem innocentem pro nobis maceraret & exemplum fidelibus daret: & per hoc quod post baptismum talia egit, nobis ostendit. quod qui inchoat nouam vitam debet seipsum Deo offerre per ieiunium & orationem. Sequitur.

Quadra-

MORALITER.

1 *Tunc Iesus.* Per hoc insinuatur quod aggrediens desertum pœnitentiæ fortius tentatur ab hoste. Eccle. secundo. a. Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem, id est ad resistendum tentationi quę imminet tibi. Illos enim Deus fortius tentari permittit quos fortiores esse cognoscit. primæ Cor, decimo. c. *Fidelis autem Deus est* qui

A a *Quadraginta d.* hic numerus totũ tẽpus designat quo Christus cũ suis dimicat. In hoc numero duę leges abstinentię cõplentur, quia in 40. decalogus mãdatorũ & 4. euangelia resonant. Vnde institutũ est nos hoc numero acrius dimicare ad diluẽda peccata q̃ fiunt, dũ motiuo carnis violatur charitas: & sic quandiu hic sumus, semper peccata ploremus, quia hoc numero pręsens vita ostẽditur.

✠ IGNATIVS. Quadragesimam nolite pro nihilo habere, imitationẽ enim continet Dei conuersationis, hebdomadam etiã passionis nolite despicere.

✠ Origenes. Habemus quadragesimæ dies ieiuniis consecratos, habemus quartam, & sextam septimanæ dies. Est certe libertas Christiano per omne tẽpus ieiunandi, non obseruantiæ superstitione, sed virtute continentiæ.

✠ Augustinus. Sanctam quadragesimam abstinendo ipse Dominus cõsecrauit, totam non obseruare sacrilegium est, ex parte autem violare, peccatum.

* Ambrosius. Non est leue peccatum fidelibus indictam quadragesimam a Domino, non ieiunare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere.

B * Hieronymus. Nos vnam quadragesimam secundũ traditionem Apostolorum toto anni tempore nobis cõgruo ieiunamus. Montani tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint Saluatores, non quod per totum annum excepto Pentecoste ieiunare non liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.

✠ Gregorius Nazianzenus. Ieiuniũ quadragesimale vnũ est Christi, & nostrum, sed non paruum inter vtrumque tẽporis interstitium. Et Christus quidem contra tentationes suum obiicit ieiunium, nostrum vero vt Christo commoriamur, operatur, & purgatio est quę festiuitatem præcedit.

* Gregori. Sicut in lege iubemur offerre decimas rerum, ita Deo offerre contendimus decimas dierum. A prima n. Dominica quadragesimæ, vsque ad Paschalis solennitatis gaudia, sex hebdomadæ veniunt, quarũ dies quadraginta & duo sunt: ex quibus dum sex dies Dominici abstinentia substrahuntur, remanent triginta sex. Dum vero per 300. & 65. dies annus ducitur, nos autem per 36. dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus.

b *Postea esuriit.* Hoc est vere humanitatis, & per hoc est occasio tentandi. Latet potestas, patet infirmitas.

✠ Ambrosius. Post multa ieiunia Christus esurire se simulat, vt diabolum quem ieiunando iam vicerat, iterum esuriendo sollicitet.

C * Theodoretus. Cęterum naturę nostræ creator, & propugnator, coronator, & agonotheta mortẽ non timuit, nec bellũ abigit, sed cõfidẽter expectat, & ad pugnã prouocat, vt priorem illam auferat victoriã. Et corpori quod quadraginta dierum spatio ieiunauerat, famem conciliat, non tamẽ eorũ qui olim ieiunauerãt, limitẽ trãscẽdere sinit, vt vera illius credetur humanitas. Vidit infelix hostis famẽ, & victoriam sperauit, atq; Adamũ videre putauit. Cęterũ tanquã ad Adamũ accessit, sed Adami Creatorem Adami natura amictũ inuenit, & ait, si filius Dei es. &c. Et producit quidem vocis cœlitus delatæ confirmationem, ipsam vero famem miraculosa confectione confirmari petit. D

Margin: Epi. ad phil. — Hom. 10. in Leuiticum. — Deu. 8. a. — Ser. in 4. feriæ post. 2. Do. quadr. — Serm. no. 25. & ser. in quadr. epiſc. ad Marcellam. — Ser. 3. in laua. — Hom. 16. in euangel. — Ser. 35. de ieiunio domini. — Li. de prouidentia.

a Quod ieiunat diuinæ est potentiæ. b Ecce asperitas.

a ieiunasset quadraginta dieb. & quadragin 1

a Hoc addit, ne in nocte comedisse putetur.

b c ta noctib. postea esuriit. Et accendens ten- 2 3

a Hoc explorat quod timet, nec ideo se ab eius tentatione abstinet. b Quia sciuit scriptum esse. Dixit & facta sunt. c Tentatio de gula ¶ A gula incepit, sed quo ordine deiecit Adam, ab isto deuincitur. ¶ Lapis significat duritiam diaboli.

d tator, dixit ei: Si filius Dei es: dic vt lapides 4 5

e isti panes fiãt. Qui respondens, dixit; Scri- 6 7

a Temperat responsum, ne cognoscat eum esse Deum. b Idest sacramentali specie, sed verbo vitæ.

f ptum est; † Non in solo pane † viuit homo, 8

a Sententiis utitur, instruens nos ut vincamus nõ potentia. Sed humilitate. b Verbum Dei de ore procedit, quia uoluntas Dei referatur per scripturas. c Per quos Deus loquitur.

g sed in omni verbo q procedit de ore Dei. 9

c *Et accedens.* Quia esuries est signum infirmitatis. Et sic nobis in abstinentia non deest tẽtatio. Per exteriorẽ infirmitatẽ Christum tentat in quo nullam legem peccati inueniebat.

d *Si filius Dei es.* Aliud horum explorantis est, aliud tẽtãtis, dũ Deum confiteri videtur, & huiusmodi illudere conatur. Sic enim tẽtat vt exploret quod vetetur. Sic explorat, vt tentando decipiat. *Si filius dei es.* Nouerat filium dei venisse in mundum, seu p pphetas seu p angelos nũciantes, seu per Iohannẽ demonstrantẽ, sed q a humilia in eo videbat, q de deitate suspicatus est, ex superbia ei i dubiũ venit. Vñ & callide exquirit: Nec indignũ fuit Chrm tẽtari q venerat occidi, vt tẽtationes superãdo nobis ptãtẽ daret superãdi tẽtationes, sicut sua morte abstulit nrãm mortalitatẽ. E

Christus non nisi post baptismum se tentari permisit, insinuans ad se euntes grauiores p ssuros tentationes.

Suadet esuriẽ pane de lapidibus facto releuare, nõ q eius curet salutẽ, sed ex mutatione cognoscat virtutẽ & si purus homo esset, panis oblectamento illuderet esuriem patienti.

Tribus modis fit tentatio. Suggestione, delectatione, consensu. Christus uero sola suggestione tentatus fuit: quia delectatio peccati mentem eius non momordit.

* Cyp. Naturarum. n. coniunctio diabolũ excæcabat, quia impossibile ei videbatur uel q esuriret diuinitas q tantę tolerantię posset esset. tantæque potestatis corporis humilitas.

e *Scri. est.* Non vtitur potestate, sed scripturarum auctoritate, docens nos magis doctrina quam miraculis pugnare.

f *Nõ in so. pa.* q. d. Persuasio tua tẽtatio est, q a agis de cibo corporis, & nõ de cibo mẽtis, iferior pas hoĩs pane sustẽtat, alia verbo dei reficit, q a vero agis de iferiori, patet q tẽtator sis.

g *Sed in om. v.* Omne verbũ charitas, i qua cõplẽt oĩa q̃ pcedũt de ore Dei q a cuiuscũq; ministerio dicãtur, nõ eius sũt sed dei, sed si aduersũ q d inserit, hoc nõ est Dei. De uno verbo. i. sapiẽtia Dei pcedit q d q d loquunt sãcti q sunt os eius.

✠ Aug. Si accedãt aliqui & dicant tibi, ne frequẽter ieiunes, ne imbecillior fias, ne ausculteis, istos enim diabolus subornauit. Reminiscere eius quod scriptũ est, quod Daniel & tres pueri noluerunt saturari de mensa regis, & ad eunuchum dixisse da nobis de seminibus terrę, & vescemur. F

Margin: † viuet. sic vetera exẽplaria legunt. — Luc. 4. a. de off. or. c. inter cætera. — Tribus modis fit tentatio. — Vbi supra. — Hominis partes quo pane cibentur. — Li. de virgine.

Tunc

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quadraginta diebus. *non vltra traxit, vt virtus diuinitatis diabolo celaretur, quia Moyses & Elias ieiunauerunt tot diebus.*

2 Postea esu. *per hoc in se & veritatem humanæ infirmitatis ostẽdit, & occasionem tentatori dedit, ideo sequitur.*

3 Et accedens tenta. *Ad euidentiam huius tentationis aduertendum, q diabolus sciebat prædictum per prophetas, q Christus futurus erat verus homo & verus Deus, vt habet expresse Isa. 9. b. Paruulus natus est nobis & filius datus est nobis. Ecce vera humanitas. Et vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis pater futuri seculi, princeps pacis. Ecce manifesta eius diuinitas, & pluribus alys locis idem exprimitur, quos omitto propter prolixitatem. Similiter sciebat tempus natiuitatis Christi esse conpletum Tum propter hebdomadas Daniel. in quibus erat determinate præfixus terminus sui aduentus. Tum propter translationem regni Iudæorum ad Herodem alienigenam prout fuerat prædictum per Iacob patriarcham Gene. 46. vt supra expositum est plenius, sed nesciebat certitudinaliter, quod Iesus Nazarenus esset ipse Christus de quo talia fuerant dicta. Verum tamen propter eminentiam sanctitatis eius, & propter conpletionem temporis respectu Christi aduentus habebat quandam coniecturam quod ipse esset vere Christus, & ideo de hoc voluit experientiam accipere per tentationem quia tentare est accipere experientiam de aliquo ignorato. Intendebat etiam vlterius per hanc tentationem inducere eum ad peccatum, si inueniretur purus homo, sed neutrum obtinuit, vt patebit. Dicit igitur tentando.*

4 Si filius, &c. *s. naturalis, & per cõsequens ei æqualis in potestate.*

5 Dic vt lapides isti panes fiant. *Lucæ quarto. d. dicitur.* Dic lapidi huic, &c. *& idẽ est, quia singulare includitur in plurali, & ideo si demonstrauit plures lapides ne cessario demonstrauit vnum. vel aliter dicendum, quod Lucas accipit singulare pro plurali, sicut accipitur Exod. octauo. f.* Venit musca grauissima i domo Pharaonis. *idest, multitudo muscarum.*

6 Qui respondens dixit. *Sic respondit Iesus, quod nec diuinitatem eius poterat perpendere, nec ipsum ad gulam inducere dicens.*

7 Scriptum est. *Deuteronomy octauo.*

8 Non in solo pane viuit homo. *scilicet corporali.*

9 Sed de omni verbo quod procedit de ore Dei. *q verificatur non solum de vita spirituali, sed etiam de corporali, sicut patet de Moyse qui ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, verbo Dei spiritualiter & corporaliter sustentatus.*

Tunc

MORALITER.

† *qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.* Per hoc autẽ quod Iesus voluit tentari triplici tentatione, ostẽdit, q oĩs tentatio, vel est a carne, vel a mundo vel ab hoste. Diabolus tamẽ vtitur aliquando carne & mundo tentationes eorum accendendo,

Cum

a Hæc tentatio historialiter vltima fuit. b Ex permissione, non imbecillitate, unde inimicus superbit. c Ierusalem, ubi templum fuit, & cultus Dei fuit. Ex vi... d cit.

a Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam 1
a Summitatem templi. Non locus Deo dicatus cohibet eum.
b ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum 2
a Tentatio de vana gloria, sicut Adam cui dixit: Eritis sicut dij.
c d templi, & dixit ei: Si filius Dei es, mitte te 3
a Scripturis vtitur: non vt virtutes instituat, sed vt errorem ingerat sicut & sui. Qui vadit contra fortiorem, ei prouidet victoriæ occasionem.
e deorsum. Scriptum est enim: † Quia angelis 4
suis mandauit de te, & in manibus tollent
a Legem in lapideis tabulis scriptam in qua omnes offendebant. b Mentis egressum.
te † ne forte offendas ad lapidem pedem
a In deut. A quo ideo testimonia profert, vt secundæ legis sacram confirmaret.
f tuum. Ait illi Iesus rursum: scriptum est: 5
a Etsi victus tamen non cessat. 6
g h † Non tentabis dominum Deum tuum. Ite- 7
a Super montem superbiæ omnis auarus erigitur. Alta petit.
rum assumpsit eum diabolus in montem ex
a Quia omnia momentanea sunt, non quod diabolus sed uirtus diuina hoc possit.
i K celsum valde, & ostendit ei omnia regna 8

A a *Tunc assumpsit*. Prima & vltima tentatio in deserto, media quoque historialiter, vltima fuit postquā regressus est Ierusalē. Quia Mattheus non secundū ordinem historię, sed secundum tentationē Adę prosequitur, Lucas vt res gesta est.

Quia ex responsione Christi victus & incertus remansit, post primam ad secundam accessit tentationem.

Quod permisit se assumi, nō infirmitas fuit sed patientia, in diabolo vero non virtus, sed superbia.

Nota hęc omnia corporeis sensibus esse completa. Nec mirum si se permisit circumferri, si sic accipitur assumptio qui permisit se crucifigi.

b *Supra pinnaculum*. In Palestina desuper plana erant tecta, & ibi erat sedes doctorū, vnde populo loquerētur, vbi multos cepit vana gloria honore magisterij inflatos. In eo igit' loco Christum tētat, in quo multos deceperat. Dum aūt non consentit, docet eos qui in sublimi sunt, vana gloria non moueri.

B Diabolus alta petit, ad alta semper ducit, eleuando per iactantiam, vt pręcipitare possit. In hoc quod Christus se in altū tolli permisit, sed mōnenti cadere non obediuit, ostendit, vt cuicumque bona & alta imperanti obediamus, sed præcipitare volenti contra eamus.

c *Si filius*. In omnibus tentationibus hoc agit, vt intelligat si filius Dei sit. Sed Christus sic responsum temperat, vt ambiguum relinquat. Quia verba adinuicem conferuntur, in specie hominis diabolum apparuisse verisimile est.

d *Mitte*. Hæc vox conuenit illi, qui omnes præcipitare satagit: in quo infirmus ostenditur, quod nulli nocere possit, nisi prius ille se deorsum miserit.

Suggerebat enim, vt aliquo signo exploraret quātū apud Deum posset. Sed nemo debet tentare Deum, quādo habet ex humana ratione quid faciat. Vnde quamuis omnia posset ait tamen suis: *Si vos persequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* Et ipse idem fugit & abijt & latuit. Nunc autem poterat aliter de templo descendere, quam per iactantiam se pręcipitare. Postquam deficit humana ratio, commendet se homo Deo, non tentando, sed deuote confitendo.

❊ Cyprianus. Hac occasione loci hortatur & consulit, vt in vrbe sancta & frequentia populorum quasi nouus funambulus, in excelso pēdulus, se deorsum ad vulgi spectaculum iactet intrepidus addens è testimonio scripturæ, Angelorū affutura suffragia, O execrabilis diaboli malitia. Putabat malignus quem gula non vicerat, vana gloria superari.

* Chrysostomus. Dæmonum est seipsos iacere deorsum: Dei verò erigere homines iacentes. Prosternit ille, occidit, C mactat, sed dominus erigit elisum.

e *Quia angelis suis mandauit de te*. Beda. Quod bene dicitur de corpore diabolus male interpretat' de capite. Qđ si hoc dicit de Christo, cur non & hoc quod illi contrarium est dicitur? D Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Sed de auxilio angelorum quasi ad infirmum loquitur, de sua conculcatione tacet.

* Gregorius Nazianzenus. Sed & scripturas latro (Satan) nouit. O sophista malitię, cur sequentia supprimis? Recte enim id noui etsi tu sileas, quoniam super te aspidem & basiliscum ascendā, & super scorpionibus & serpentibus, trinitate circumseptus ambulabo.

* Irenęus. Ita mendacium abscondebat per scripturam, quod faciunt omnes heretici. Illud enim, Angelis suis mandauit de te, scriptū erat, nulla aūt scriptura dicebat mitte te deorsum, sed a semetipso hāc suasionem diabolus afferebat.

❊ Vincentius Lirinensis. Magnopere doctrina loci isti', quo diabolus contra Dn̄m scripturas produxisse legitur, attēdenda & retinēda est, vt tanto auctoritatis euangelicę exemplo qn̄ aliquos apostolica seu prophetica verba proferre cō- E tra catholicam fidem viderimus, diabolum per eos loqui minime dubitemus.

*Non tentabis August. Pertinet ad sanam doctrinam vt qn̄ habet quod faciat homo, non tentet Dn̄m Deum suum.

f *Iterum assumpsit*. Hæc tentatio ordine præcessit, sed narratur prępostero, secundum quod factum est Adæ.

g *Montem excelsum*. * Theophilactus. Quidam putant montem excelsum valde esse affectionē & studiū in possidendis diuitijs, in quē conatur inimicus Iesum ducere, sed nō recte opinantur. In sensibili enim forma apparuit ei diabolus: cogitationes enim tales non habuit Dominus, absit.

Isi. Mōs iste supbiā significat, p q̄ cecidit, & alios ruere facit.

h *Excel. valde*. quia eum ad summū superbię trahere voluit.

Tentaturus de auaritia in montem duxit, quia auaritia & ambitio semper alta petit.

i *Ostendit*. Non q visum eius q oīa videt ampliauerit, sed vanitatē mūdanę pōpę quā amabat quasi speciosam oñdens facere amari volebat. Vel sciēs diabolus q Chr̄s regnū sibi tolleret oñdit ei oīa regna mūdi, nō Persas vel Medos, sed qūo in oībus regnaret mundanis. Vel per gulam vel per auaritiā vel per alia, vt suadēs quod volebat eum sibi subijceret. Lucas dicit momento sibi omnia ostensa: in quo non tam celeritas cōspectus, quam caducæ fragilitas potestatis exprimit'.

Moysi ostendit Deus in momento totam terram promissionis virtute deitatis: ita modo actum est. ostendit ei.

K *Omnia regna*. s. partes terræ, in quibus vnumquodq; regnū positum erat. Sicut si aliqui dicant super montes: *Ecce ibi Roma*. nō ipsam ostendendo, sed partem terræ in qua posita est.

F *Omnia re*. Oīa cōcupita in mūdo, quibus hoīes regnāt. Vel simpl'r totus mūdus illo suggerēte ab eo in monte visus est.

Et gloriam

Marginalia: Tentatio tertia ... — † regnando. — † Deut. 6. c. — Matth. 10. c — Vel supra. — Hom 13. in Matth. — Ora. in lauacrum — Lib. 5. contra heres. — † Psal. 9 — contra hereses. — Lib. 22 contra faust. cap. 37. — Deut. 34. Quomodo ostendit ... Moysi terram promissionis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tunc assumpsit eum diabolus, &c.* Hic secundo tentat eum de superbia, & ad eundem finem sicut prius. Dicit ergo Matthęus. *Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem.* idest Ierusalem, quæ dicebatur sancta, quia diuino cultui deputata propter templum quod erat ibi, nec erat licitū in lege sacrificare Deo alibi.

2 *Et statuit eum supra pinnaculum templi.* Istud pinnaculum tēpli est tectū, quod erat desuper planum sicut fiebant tūc domus Palæstinorum. Erat enim intentio dæmonis illuc eum portantis, vt à populo ciuitatis ipse Iesus quasi volare videretur, & sic in vanam gloriam ferretur, sed diuina virtute fecit quod nullus eum vidit, quia in potestate eius erat videri & non uideri.

3 *Et dixit ei. Si filius Dei es, mitte te deorsum.* quasi dicat virtute propria potes sine periculo, & etiam propter ministerium angelorum tibi seruientium.

4 *Scriptum est enim.* de te scilicet in psal. Quia angelis suis, &c.

5 *Ait illi Iesus.* Sic respondet ei per scripturam, quod totaliter euacuat eius tentationem.

6 *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Deut. 6. c. Tentare enim Deum est quærere experimentum de dei virtute absque ineuitabili necessitate, & hoc est peccatum, quia quandocumque homo aliquid potest facere secundum viam humanam ad euitandū periculum, non debet illud omittere, quærendo diuinum experimentum, & propter hoc probatio ferri cādentis & monomachię tanquam illicita prohibentur in iure. Per hoc ergo respondet Iesus diabolo tentanti ipsum quia cum posset de pinnaculo templi descendere per viam humanam, scilicet per gradus ad hoc factos in templo, non debebat per alium locum descendere, quia hoc esset Deum tentare.

7 *Iterum assumpsit eum diabolus.* Hic tertio retentat eum de cōcupiscentia oculorum seu auaritia, quia posuit eum in montem excelsum. quis autem fuit ille mons non nominatur, nec multum refert ad propositum.

8 *Et ostendit ei.* Non est sic intelligendū quod ex illo loco possent omnia regna & oēs ciuitates determinate videri, sed ostendendo diuersas partes orbis, dixit ei, tale regnum est in tali situ, & tale in tali, enarrando in breuibus magnitudinem & gloriam illorum regnorum, & ideo ostensio fuit magis ad auditum quam ad visum. quo facto dixit ei.

Hæc

A a *Et gloriam eorum.* Rab. Non quod eam cōcupiſcentiæ oculo intueretur ſicut nos, ſed ſic hæc oſtenſio fuit in mente, ſicut medici vident morbos ſine læſione.

b *Hæc omnia tibi dabo.* Hęc de arrogantia dicit: non quod totus mundus ſuus ſit.

A principio quod Dei erat vt ſibi vſurparet diabolus laborauit. vnde vt in eis coleretur, idola inuenit. In his tribus notātur gula, auaritia, ſuperbia.

Diaboli inſtinctu idola inuēta ſunt.

Luc.4.b.

Rab. Lucas auaritiam mediā ponit, vltimam ſuperbiam ſecū dum morem præſentis temporis, quia ſuperbia poſt oēs virtutes ſequit. In his tribus, gula, auaritia, ſuperbia, omnia vitia ſibi fęderata, ſunt perempta. Victus de gula, non tentat de libidine vel cæteris quæ de gula naſcū tur. Sic etiam in alijs omnibus, quæ in mūdo ſunt, vt armis vtatur diabolus cōtra nos. Nā nihil in mundo eſt niſi concupiſcētia carnis cōcupiſcētia oculorū, & ſuperbia vitę. In his trib. oīa genera tētationū cōprehendūtur.

Deut.6.b.&c.

Mat.1.b.

1.Ioh.2.c.

B

* Chryſ. Ne mireris ſi diabolus Chriſto loquens, ſæpe huc illucque vertatur. Nā vt præliantes ſolent, cum acceperint lethales plagas, multo ſanguine perfluentes tenebraſque patiētes, moribunda circumferre membra: ita quidem hic prima & ſecunda ſauciatus plaga, in alia atque alia verba deuoluitur, atque tertium certamen ingreditur.

Hom.13. operis imperfect.

c *Scriptum eſt.* Dauid Goliā tribus lapidibus de torrente proſtrauit, & Chriſtus diabolum tribus teſtimoniis de lege.

1.Reg.17.c.

d *Dom. Deum tu.* Hoc vel ad diabolū dicitur, non q̄ a ex deuotione ſit impleturus ſed vt ecōtra, quā ipſe moliebat̄ ſcriptū oñdatur q̄ non ipſe, ſed Deus ſit adorādus: Vel, nō diabolo, ſed ſibi ſecundū humanitatē & cuilibet homini hoc pceptū eſſe inſinuat. ſimiliter & illud. *Nō tentabis Dominum Deum tuū.*

Dominum Deum. ſ. filium & patrē & ſpiritum ſanctū, qui eſt vnus Deus. Deus adoratur & ſpecialiter ei propter ſe ſeruit̄.

Deut.6.b.

Hic oſtenditur, quod homo Chriſtus, vt Deus & domin⁹ ſit adorandus ex debito.

C e *Seruiens.* Græce Latreuſis. latię ſeruitus dr̄. Seruitus communis deo & homini & cuicunque, Græce Dulia dicitur. Illa vero quæ ſoli Deo debetur, latria dicit̄. vnde idololatria, quæ quod ſoli Deo debet, idolis dat.

D

Nota diabolū in his vinci in quibus Adā vicit. Quē de gula tentauit, dū de ligno vetito guſtare rogauit. De vana gloria, cum dixit: Eritis ſicut dij. De auaritia, cum ait. Sciētes bonum & malum.

Gen.3.a.

f *Acceſſer.* Non quaſi tūc primū adeuntes, ſed Agonē domini procul aſpiciētes, ne videatur eorū præſidio eguiſſe vel viciſſe. Sed vt ille victus abijt, parati ad obſequium venerūt. Sicut in hoc agone militia noſtra præſtituitur, ita in obſequium angelorū glorioſa remuneratio docetur.

* Hilar. Oſtendunt angeli à nobis victo calcatoque diaboli capite & angelorum miniſteria, & virtutū in nos officia non defutura.

g *Cum autē audiſſet.* Hic Matthæus ſicut Marcus & Lucas prætermittit primū aduētum dñi in Galilęā, poſt quā baptizat⁹ eſt, vbi aquam mutauit in vinū, & cum matre & diſcipulis Capharnaum manſit, a qua aſcendit Ieruſalem propter Paſcha. Inde venit in Iudęam & baptizabat, cum Ioannes in Ennon iuxta Salim baptizaret. Poſtquā vero traditus fuit Iohānes, iterū abijt in Galilęā, cū audiſſēt phariſęi q̄ baptizaret, & plures faceret diſcipulos q̄ Iohānes fecerat: de quo reditu incipiūt tres euāgeliſtę. Iohānes vero pbato aliorū euāgelio de ueritate dictorū uidit aliqua deeſſe, & maxime q̄ primo anno pdicatiōis ſuę geſſerat Ieſ⁹: p qb. a fratrib⁹ rogat⁹ ſcripſit euāgeliū, q̄ alij pterierāt añ traditionē Iohānis. colligās. ſ. geſta vni⁹ anni i quo & paſſ⁹ eſt poſt carcerē Iohānis. Vñ ēt dicit: Hoc fecit initiū ſigno rū Ieſus Et iterū. Nōdum Ioannes miſſus erat in carcerem.

Ioh.2.b. E

Ibid.3.c.

Iohannes acta primordalia Chriſti ſcribēdo ſuppleuit

h *Iohannes, &c.* Quod erat, pter euāgeliū. Ieſus hoc idē perfectius prędicans ad tēpus cedit & fugit, ut ſit exēplum ſuis.

Ioh.2.b. Ibid.3.a.

i *In Galilæam.* Duę ſunt Galilęę, una dicitur Iudęorū, altera gentium propter inhabitationem gentium, quam partē dedit Salomon regi Tyri, qui gentes ibi poſuit.

F

a ¶Quanta eſt ei gloria trahere ad ritiū ¶Tentatio de ambitione. b Non quod hoc poſſit. ¶Regem te faciam.

a mundi & gloriam eorū, & dixit ei: Hęc om- 1

a Tentatio de auaritia. ¶Quod eſſet cadere. ¶Vt ſuperiorem.

b nia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me.

a A poteſtate quam habebas retro. In ignem æternum. b Quia ſaluti aduerſarius. ¶In pentateucho.

c Tūc dicit ei Ieſus: Vade Sathana. Scriptum 2

a O homo. ¶Non ego te, ſed tu debes me vt deum adorare. ¶Ex debito, cui ſoli hoc debetur.

d eſt enim † Dominum Deum tuū adorabis: 3

a Etiam cum hominibus ſeruis. b Secundum Græcam interpretationem. c Ad tempus vt Lucas ait: per Iudęos poſtea pugnaturus. ¶Iam non inueniens quid ageret. d Victus.

e & illi ſoli ſerui es. † Tūc reliq̄t eū diabolus: 4

a Vt victoris deitas comprobetur. ¶Non ad iuuabant.

f & ecce angeli acceſſerunt, & miniſtrabant 5

g ei. Cum autem audiſſet Ieſus, q̄ Iohannes 6

h a A Iudæa poſt paſcha.

i traditus eſſet, ſeceſsit in Galilæā: & relicta 7

mu-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hæc omnia tibi dabo. *Ex hoc loco & alijs ſimilibus dixerunt Manichæi, q̄ diabolus eſt dominus iſtorum corporalium inferiorum, ſicut factor & creator eorum, ſed hoc patet manifeſte falſum Gen.1. vbi deſcribuntur facta a Deo, & ideo dicendum q̄ diabolus mentiebatur, quia mēdax eſt & pater mēdacij, vt habetur Ioh.8.f.* Creaturæ. enim corporales non ſunt in poteſtate ipſius, *niſi quantum ſibi permittitur a Deo. ſequitur.*

2 Vade Sathana. *Hic increpauit eum & non ſupra ad oſtendendū q̄ proprias iniurias debet homo portare, ſed Dei iniuriam nullo modo debet tolerare, hoc autem maxime fit, quando cultus debitus Deo impenditur diabolo. quod diabolus facere ſuggerebat, & ideo hanc veritatem per ſcripturam confirmat Deut.6.*

3 Dominum Deum tuum adorabis. *Adoratione. ſ. latria, quæ ſoli Deo debetur. homines autem venerari poſſunt veneratione dulia.*

4 Tunc reliquit eum. *Hic oſtenditur diuinitas ex miniſterio ſanctorum angelorum, reliquerant enim angeli ipſum Ieſum ad tempus vt diuinitas eius diabolum magis lateret, & vt conuenientius locum tentandi haberet, & vt victoria ipſius Chriſti excellentior appareret ex hoc quod ſolus ipſum deuinceret. Et ideo victo tentatore & præ confuſione recedente.*

5 Acceſſerunt an. *Sicut vero domino ſerui ſui, Ex quo apparet, diuinitas Chriſti, quia nulla natura eſt ſupra angelicam niſi diuina. ſequitur ſecunda pars totius euangelii.*

6 Cum autē. *ſuperius declarauit Matthæus perſonam ipſius mediatoris oſtendendo in ipſo veritatē humanę naturæ & diuinæ: hic incipit agere de operib. Chriſti. De Chriſto autem inter alia tria fuerant per prophetas prædicta. Primum, quod eſſet legiſlator nouæ legis Iere. 31.f.* Ecce dies veniūt dicit dominus, & feriā domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum, &c. *Secundum eſt, quod eſſet Chriſtus redemptor per meritū ſuæ paſsionis Iſa.13.b.* Ipſe āt vulneratus eſt pter iniquitates noſtras, &c. *Tertiū eſt, q̄ eſſet mortis deſtructor per gloriā ſuæ reſurrectionis Pſal.25.c.* Non derelinques animā meā in inferno, nec dabis ſanctū tuum videre corruptionē. *Quod non poteſt intelligi de Dauid cū ſepultus fuerit & incineratus, ſed de Chriſto tantum vt oſtendit beatus Petrus, Actu.2. Igitur reſiduum huius euangelii diuiditur in tres partes, quia primo determinat euangeliſta de Chriſti legiſlatione. ſecundo, de ipſius paſsione cap. vigeſimoſexto.* Et factum eſt cum conſummaſſet. *tertio de ipſius reſurrectione ca. vlt.* Veſpere autē ſabbati. *Circa primū aduertendū, q̄ lex nō imponitur niſi multitudini, & iō legiſlationē præcepit populi adunatio. Et ideo circa primū duo facit, quia primo oſtēdit populi adunationem ad Chriſtū per eius prædicationē, & ſecūdo deſcribit Chriſti legiſlationē. c. ſe.* Videns Ieſus turbas. *Prima adhuc in duas partes, quia primo in generali tangitur Chriſti prædicatio, & ſecūdo ſubiungitur ex hoc ſequēs populi ad Chriſtū adunatio, ibi.* Ambulans autem Ieſus. *In prima parte deſcribitur prędicatio Chriſti quantum ad tria. ſ. quantum ad tēpus, locum, & modū. Tempus autē tangitur cū dicitur.* Cum au. Ie. q. Iohan. tra. eſſet. *ex quo patet, q̄ Matthæus hic omittit omnia opera Chriſti, quę fecit ante incarcerationē Iohānis, ſed illa deſcribit Iohannes, vt patet. 1.ca.2.3. & 4. licet enim ante incarcerationem Iohannis prædicauerit, non tamen ita publice. Locum autem huius prædicationis, cum ſubdit.*

7 Et relicta. *Cauſa autem quare reliquit ciuitatem Nazareth, Lucas exprimit. 4.ca. quia. ſ. ingreſſus eſt ſynagogā in die ſabbati, & legit ibi illud Iſaiæ. Spiritus domini ſuper, & cap. Iſa.61. & dixit ibi aliqua ex quib. Iudæi ſcādalizati duxerūt eū ad ſupercilium mōtis & voluerūt eū præcipitare, ipſe āt virtute diuina p mediū illorū ibat nō vi⁹ ab eis.*

Ve-

MORALITER.

6 *Cum autem.* Per hoc autē q̄ ceſſante prædicatione Iohannis Chriſtus iuit ad prædicādū, ſignificauit q̄ lege ceſſāte ſe quutū eſt euangelium. per hoc autem q̄ audita Iohannis incarceratione ſeceſſit, oſtēdit q̄ licitum eſt prædicatori a perſecutorib. elongari Vñ dicit apoſtolus inf. 10.c. Cū autē perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. 7 *Et relicta.* Erat. n. maior & populoſior. Et per hoc dedit prædicatorib exemplum, vt declinent ad loca in quibus poſſent facere maiorem fructum.

Ex-

☞ a *Nazareth.* Vnde Christus Nazaræus dr̄, vicus est in Gali-
A lęa iuxta montē Thabor. Capharnaum oppidum in Galilæa gentiū iuxta stagnū Genezareth situm in terra Zabulon & Neptalim, vbi prima captiuitas Hebręorū ab Assyrijs. Vbi ergo prima legis obliuio ibi prima euāgelij prędicatio, vt & de loco quasi medio afflueret ad gētes & ad Iudæos.

a Flos interpretatur.
a ciuitate Nazareth, † venit, & habitauit in 1
Villa pulcherrima. Zabulon quæ est Galilæa Iudæorum, sicut Neptha-lim gentium.
Capharnaum maritima in finibus zabulō
b & Neptalim, vt adimpleretur quod dictū 2
Dicentem. Circuncisio.
c est per Isaiam prophetā. † Terra Zabulon
Præputium. a Quia est iuxta mare, & est trans Iordanem Galilęæ gentium, scilicet populus qui ambulabat, uel populus uidit lucē, &c.
d & terra Neptalim, † via maris trans Iorda-
a Ad mysticum maxime est respiciendum.
nem! Galilææ gentium populus qui † am- 3
a Audiuit Christi prædicationem & miracula.
e bulabat in tenebris, vidit lucem magnam,
Vel habitantibus.
f & sedentibus † in regione vmbræ mortis 4
a Agnitio ueritatis uel prędicatio Chr̄i. b Euacuata uoce, ipsū uerbū uenit. 5
g lux orta est eis. Exinde cępit Iesus prædica 6
Consona prædicatio discipuli & magistri. Pænitentia est correctio malę mentis.
h re, & dicere. † Pęnitentiā agite. Appropin- 7

Allegorice. Quod relicta Nazareth transit Capharnaum, significat quod de flore figurarum legis, ad fructum spiritualiū qui in euangelio est, transire nos docet. Hæc vero spiritualia sunt in villa pulcherrima, idest, in ecclesia, quæ maritima, quia iuxta fluctus seculi posita quotidie tunditur, & homines illecebris mundi inuolutos, retibus euangelii capit. In finib. autem Zabulon & Nepthalim sita est, quia in medio
B gentium ad dilatandum verbum Dei fortiter consistit, vt credentibus refugium, periclitantibus ostendat fidei portum.

† iuxta viam. † Galilæa. † in regione & vmbra.

b *In finibus Zabulon.* Zabulon, habitaculum fortitudinis. Neptalim, dilatatio.

† Marc. 1. b. In his tribubus fuere viculi de quibus apostoli. Vnde. *Principes Zabulon & princ. Nepthalim.* Psal 67. f.

c *Terra Zabulon.* Rab. Quod primo positū est pretermittit euangelista. s. Primo tēpore alleuiata est terra Zabulō & terra Nepthalim, sicut & quod in medio est. s. Nouissimo aggrauata est via maris. Quod iō facit, quia intendit ostendere initiū prædicationis Christi, & ideo quod mysticum est tangit. Isa. 9. f.

d *Via maris.* Ecclesia quæ iuxta mare seculi, ipsa est trās Iordanē. i. per baptismum de pristinis erroribus eruta Galilęa. i. transmigratio est facta, quæ prius sub gentili ritu in vmbra mortis & carnis luxu est versata, Christo prædicante per fidē Christi illuminata est.

Galilæa gētiū quæ est in tribu Neptalim, vicina Tyriis, dicitur ad differētiā Galilææ illius quę est in tribu Zabulō, quæ est iuxta Tyberiadē. In illa autē quæ dr̄ gentiū Salomō viginti ciuitates dedit Hyrā regi Tyri in sorte tribus Neptalim. In vtrisque immoratus est Christus. Sed pro figura eorū qui vocandi sunt de gentibus, ea quæ gentium est hic memoratur. 3. Reg. 9. b.

e *Populus.* Augustinus, Populus iste qui prior ductus est in
C captiuitatē, & in tenebris vitiorū erat, prior lucē p̄dicationis Christi vidit. Deinde in omnes euangelium disseminatum D est. Vnde sequitur. *Habitantibus in regione.*

f *Vmbræ mortis.* Mors est in inferno. Vmbra huius mortis sunt peccata, quę nunquam sine morte. Qui ergo fugere vult mortem, vitet vmbram.

g *Exinde.* Postquam baptizatus est. Babtismus idoneos facit ad prædicandum. *Exinde.* i. tradito Iohanne, quia lege desinēte sequitur euangelium, vt auroram sol. Humilis magister qui doctrinam discipuli non impedit, sed expectat donec consummet cursum suum. In quo docet, ne quis ab inferiore persona sermonem contemnat. vnde Apostolus. *Si cui reuelatum fuerit prior taceat.* † Isa. 7. e

h *Pœnitentiam agite.* Eadem quæ præco prædicat, vt ostendatur non alius quam qui in voce clamauerat v. Christus enim verbum quod clamat in Iordane organo & in omnibus qui ab initio aliquid diuinitus dixerunt: & tamen iste solus vox, quia per eum pręsens verbum ostenditur quod alii longe nunciauerunt. Inter enim vocem & verbum nihil est medium, sed vt vox sonuit mox verbū percipitur, sicut Iohannes clausus destitit: Christus virtutibus claruit. Vnde Iohannes est figura prophetarum & legis, qui vere sunt vox clamantis sapientiæ Dei, quorum Iohannes est finis, quibus cessantibus solum verbum, quod in eis sonuerat, per se ostenditur. † sedebat E

* August. Tres sunt actiones pęnitentiæ vsitatæ in ecclesia, & diligenter attendentibus notæ. Vna est quæ nouū hominē per baptismum parturit, donec salutaris omnium præteritorū peccatorū fiat ablutio. Altera pęnitentia est, cuius actio per totā istā vitam, perpetua supplicationis humilitatē subeunda est. Tertia actio pęnitētię est, quę pro illis peccatis subeunda est, quę legis decalogus cōtinet. In hac ergo pęnitētia, maiorem quisque seueritatem in se debet exercere, vt a seipso iudicatus, non iudicetur a Domino. Lib. de pœnitentia medicina c. 2.

Rab. Hęc prędicatio Chr̄i in Capharnaum coruscantibus miraculis incepta, dr̄ post annū a baptismo īcepisse, vel secūdū alios incepit kalendis Maii. vt in eodē anno fuerit baptizatus & ieiunauerit. & aliquātis dieb. interpositis, (quibus tec[illegible] quæ Iohannes scripsit) Baptista incarcerato p̄dicare incepit.

☞ Qu

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venit & habi. in Capharnaum. *ad prædicandū, vt hic dicitur.*

2 Maritima. *quia supra littus maris Galilææ sita est. Ex hoc autem ostendit Matthæus euangelista prophetiam impletam Isa. 9. a.* Primo tempore alleuiata est terra Zabulō & terra Nep. &c. *Ad cuius euidentiam considerandum, quod illam prophetiam exponunt aliqui de captiuitate decem tribuum. Fuerunt enim primo captiuati tempore Phace filii Romeliæ per Teglatphalasar regem Assyriorum, qui captiuauit duas tribus vltra Iordanem de Zabulon & Neptalim & de Galilæa multos captiuauit, ut habetur 3. Regum. 15. & de hoc exponunt primam partem prophetiæ. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, &c. quia captiuatis malis hominibus alleuiata est terra ponderibus peccatorum. Secundo fuerunt captiuati filii Israel qui remanserant tempore Hoseę per Salmanasar regem Assyriorum, vt habetur 4. Reg. 17. & de hoc exponunt secundam partem prophetiæ. Et nouissime aggrauata est tota terra. s. per domini flagellationem. Dicitur autem illa terra via maris, quia ibi est via publica ad portandum merces a Iordane ad Mare mediterraneum. Additur autem Galilææ gentium ad differentiam alterius Galilææ quæ vocabatur Galilæa Iudæorum. Scribitur enim. 3. Reg. 9. quod Salomon dedit Hyram in Galilæa. 20. oppida, & quia erat gentilis, ideo dicta est illa terra Galilæa gentium. Alio autem nomine dicta est Chabul. per illam ergo Galilæā transibat via illa de qua est hic mentio. Sed ista expositio nō videtur vera. Primo quia videtur implicare contraria, saltē in modo loquendi, quia primam captiuitatem vocat alleuiationem terræ, & secundā vocat aggrauationem, & tamen sunt eiusdem rationis. Secundo quia si loqueretur de captiuitate secunda quæ fuit totius terræ, non loqueretur solū de Galilæa gentium, sed de Samaria quæ erat ciuitas regia & principaliter fuit obsessa & capta per Salmanasar. vt patet quarto Regum Decimo septimo. Tertio quia illud quod sequitur Isaiæ. 9. b. Paruulus natus est nobis, &c. exponitur de Christo tam a Iudæis quā a Christianis, ergo & illud quod immediate præponitur. Primo tempore alleuiata est ter. &c. de Christo intelligitur, & sic exponit Matthæus euangelium, quia Christus in terra Zabulon & Neptalim, primo prædicauit publice, vt dictum est, quia ciuitas Capharnaum ibi est sita, & alia loca vbi primo prædicauit, & sic illa terra primo illuminata est doctrina Christi, & ideo per Isa. dicta est primo alleuiata, sed postea ad vomitum sunt reuersi homines illius terræ, propter quod illis ciuitatibus exprobrat Christus Matthæi vndecimo vt patet intuenti propter quod per Isa. dicitur. Nouissimo aggrauata est, & hoc est qd̄ dicit Matthæus breuiter accipiens auctoritatem Isa.* Terra Zabulon & terra Neptalim.

3 Populus qui ambulabat in tenebris. *ignorantiæ scilicet.*

4 Et sedentibus in regione. *Vmbra mortis dicitur peccatum mortale, quod est quasi figura & vmbra gehennæ.* 5 Lux orta est eis. *quia illuminatio doctrinæ Christi primo facta est in locis prædictis.*

6 Exinde cępit Iesus prædicare, & dicere. *Posito tempore & loco prædicationis Christi, euangelista describit modum quem tenuit. Tenuit autem talem modum qualem tenuit Iohannes, di.*

7 Pęnitentiam agite, &c. *hoc autem fecit Christus primo vt prædicationem Iohannis approbaret, secundo vt nostram superbiam confutaret, quia aliquando dedignamur accipere dicta aliorum.*

Ambu-

MORALITER.

6 *Exinde cœpit Iesus, &c.* Per hoc enim approbauit doctrinā Iohannis, qui sic incęperat prædicare. Sed moderni doctores faciūt contrarium. nam unus reprobat quantū potest dictū alterius, & nō solum doctores hoc faciunt, sed etiam Baccalaurei dicta suorum doctorum arroganter impugnant quantum possunt.

Ambu-

A a *Qui vocatur Petrus.* Vel quãdo primũ Andreas adduxit eũ hoc nomen inditũ est ei, dũ dicitur. *Tu vocaberis Cephas,* quod interpretatur Petrus, quãquã hic videt' de futuro promittere. Vel quãdo cõfessus est. *Tu es Christus filius Dei viui.* dictum est ei. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.*

Beda. Petrus, agnoscens. Andreas, virilis, quod doctoribus cõuenit, quia hi soli magisterio sunt apti, qui sapientiæ luce illustrantur, & præceptis Dei obediunt, & aliis viriliter suggerũt.

Bene primum Petrũ qui vocatur obediens & Adrẽam qui vocat' fortis, ponit, q, sine obedientia nullus intrat, sine fortitudine nullus perseuerat, & hę germanæ sunt virtutes. Quia vero primus homo inobediẽs exiuit, secundus obediens ingressus est.

Raba. Mattheus dicit post habitationem Capharnaum discipulos vocasse. Iohannes dicit, q, post aquam in vinũ conuersam venit Iesus Capharnaum & mater eius & fratres discipuli. Sed B incertum est vtrum illi iam adhæsissent, vt hic recapitulando dicat' quasi prius factũ, an descendisse cum eo dicantur discipuli, nõ quod tunc discipuli, sed quia futuri. Ante autem quam veniret Iesus in Chana Galilæę Andreas Petrum adduxit, sed, nondum discipuli.

a Idest Christus qui dat, vel ecclesia, cui promissum est & paratum. b Ante hæc prædicta, & ideo non apponit tunc vel deinde. Vel forsitan. Post hæc prædicta.

quabit enim regnum cœlorum. Ambulans 1

a Quod idem dicitur stagnum Genezareth, mare Tyberiadis, Lacus salinarũ.

autem Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos 2

a Quia vnitatem fraternæ dilectionis probauit, sine qua nullus in ordine predicatorum admittitur. b Qui interpretatur obediens, qui uocatus est, quando Andreas duxit eum ad Iesum. c Agnoscens.

a fratres, Simonem qui vocatur Petrus & An-

Virilem. a Intentos lucris uix præsentis. Mundum.

b dream fratrem eius, mittentes rete in mare.

a Electi ad spiritualem piscationem secundum gratiæ electionem. b Non tam pedibus quam imitatione & affectu.

c † Erant enim piscatores, & ait illis: Venite

a Aliter frustra laborat doctor, nisi Deus faciat ut proficiat.

post me, & faciam vos fieri piscatores ho-

a Vbi magis pensatur affectus quam census. b Pedum incessu, sed magis obedientia & affectu, amplius ad propria non reuersi.

d minũ. † At illi continuo relictis retib. sequu-

e ti sunt eũ. Et procedẽs inde vidit alios duos 3

f fratres, Iacobum Zebedæi & Iohãnem fratrem eius in naui cum Zebedæo patre eorũ

a Ostendit personas non esse accipiendas. Reparantes ad lucrum. b Concupiscentiarum. Perfecta est conuersio, ubi cum cupiditate rerum, carnalis quoque rumpitur dilectio.

g reficientes retia sua, & vocauit eos. Illi autẽ †

statim relictis retibus & patre sequuti sunt

Ecclesiam.

h eum. Et circumibat Iesus totam Galilæam, 4

D proprietatis amore. In his datur forma volentibus sequi. Mutatur intentio non piscatio. mutãtur retia in doctrinã, cupiditas in amorem animarum, fit mare seculum, nauis ecclesia, pisces boni & mali homines.

Gregorius. Nulla adhuc miracula viderunt, nihil ab eo de præmio ęternę retributionis audierant, & tamen ad vnũ domini præceptũ, hoc q, possidere videbantur, obliti sunt. Quanta nos eius miracula videmus, quot flagellis affligimur, & tamẽ vocantẽ sequi cõtemnimus?

c *Vidit alios duos.* Ecce in his quatuor numerus euangelistarũ præfiguratur, qui animas a mundo extrahunt de quatuor partibus mundi.

Bini & bini vocantur, quia charitas non nisi in ter duos est. Vocatio dicitur. Vel secundum electionem gratiæ. vnde dicitur, *Quos & vocauit, &c.* Vel secundum illud. *Multi sunt vocati.*

E Quęrit' quomodo Matthæus & Marcus dicant binos vocasse Iesum. Primo Petrũ & Andreã postea Iacobum & Iohannem, cum Lucas dicat in magna captura piscium Petri & Andreę socios Iacobum & Iohãnem fuisse vocatos, cum retia traherẽ nõ possent & Iesum Petro tandem dixisse. *Noli timere, ex hoc enim iam homines eris cap.* simul eos tamen subductis ad terram nauibus sequutos fuisse? Sed quod Lucas dicit prius factũ est nec tũc sunt a dño vocati, sed tantũ prædictũ est Petro q, homines caperet, nõ vt postea pisces nõ esset capturus. Vñ & dicit. *Subductis ad terram nauibus,* quasi redeundi cura. Postea vero vt Matthæus & Marcus dicũt, bini vocati sunt, & iussi sequi. Ideo autẽ piscatores illiteratos misit prædicare, vt fides in virtute Dei, non eloquentia nominum putetur.

b *Mittentes &c.* Quia quos sæpe terrenis lucris inhiare psiderat, cælestib. desiderijs aduocat, & p eos retib. euãgelij alios de pfundo iniqtatis eripit. vñ subdit. *Venite post me & faciam vos fieri piscatores hominum.* Matthæ⁹ & Marcus & Lucas dicũt Petrũ & Andreã de piscatione vocatos in Galilæa. Iohãnes iuxta Iordanẽ ad testimoniũ Iohannis baptistæ primo Andreã sequutum esse cũ alio cuius nomẽ tacetur, deinde Petrũ, tertio Phillippũ. Sed tunc iuxta Iordanem viso dño, non ei inseparabiliter adhæserũt. Sed cognito quis esset, eum mirati ad propria sunt reuersi.

c *Piscatores.* Piscaturus per piscatoria vadit loca.

Mystice. Cum incarnatus carnẽ suscepit, diuinitus vidit in mari mundi piscatores: & alijs quid essent ostendit, quos ab æterno præuidit.

d *Continuo.* Perfecta obedietia est sua imperfecta relinquere. C Relictis retib. quia & si postea resumunt, nõ cupiditate & pro-

f *Zebedæi & Iohannem.* Zebedæus, fugitiuus .i. diabolus. Iacobus, supplantator qui adiuuatur a Iordane, id est a gratia Dei.

g *Et vocauit eos. Illi autem.* Vocauit & alios, sed sufficit nominare istos.

h *Et circumibat Iesus totam Galilæam.* Coadiutoribus vocatis prædicationi insistit, docens impigrum esse debere doctorem. E

Docens

Margin notes: Ioh.1.f. — Matt.16.c. — Ioh.1.b. — Ioh.2.c. — Marc.1.b. — Luc.5.b. — Ioh.1.e. — Mystice. — Obedientia perfecta. — Hom.5.in euangelia. — fieri. Rom.8.f. Infra 20.b. — Concordia euangelistarũ de vocatione apostolorum. — Luc.5.b.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ambulans autẽ. *Descripta in generali, prædicatione Christi, hic ponitur ad ipsum adunatio populi: & primo aliquarum specialiũ personarum, vtpote apostolorum. secundo, turbarum communium, ibi. Et circumibat Iesus. Ad euidentiam primi sciendum, quod isti Apostoli leguntur ter vocati a Christo. Prima vocatio fuit immediate post baptismum Christi, vt habetur Ioh. 1. d. quando duo discipuli Iohannis audierunt ipsum dicentem de Christo. Ecce agnus Dei, & sequuti sunt Iesum. & ibi dicitur: Andreas frater Simonis Petri erat vnus ex duobus qui sequuti fuerant Iesum. & ibi subditur quomodo vocauit fratrẽ suum Simonem ad Iesum. Secunda vocatio fuit in captura piscium quã describit Luc. 5. a. dicens, quod Christus propter turbas irruentes ascendit in nauim Petri ad prædicandum, & finita prædicatione iussit laxari rete in capturam piscium: & Petrus visa multitudine piscium captorum, sciens quod non poterat esse virtute humana, procidit ad genua Iesu. Sed illę duæ vocationes non fuerunt proprie ad apostolatum, sed ad quandam familiaritatem. Tertia autem vocatio fuit ista quam describit Matthæus, quando relictis omnibus sequuti sunt Iesum, amplius ad prædicta negocia non reuersuri, sed intendentes turbas doctrinę Christi: & hoc est quod dicit Matthæus,* Ambu. Ie. *Mare istud est quidam lacus habens centum stadia longitudinis & quadraginta latitudinis, per quem transit Iordanis fluuius, vt dicit Hiero. Dicitur autem mare secundum modum loquendi Hebraicum, in quo magna congregatio aquarum vocatur mare, secundum illud Gen. 1. a. congregationesq; aquarũ appellauit Maria. vocatur etiã aliquando stagnũ Genezareth Luc. 5. a. Dicitur etiam mare Galilææ, quia est in illa regione: & mare Tyberiadis a ciuitate Tyberiade sita supra ipsum.*

2 Vidit duos fratres. *& patet litera.*

3 Et procedens inde. *Hic agitur de vocatione Iacobi & Iohannis filiorũ Zebedæi, & patet litera. Sed quæritur hic quomodo isti fratres relicto patre, & similiter alij duo relictis omnib. ita sequuti sũt eũ? Dicẽdũ, q, in eo erat virtus diuinitatis: & ideo sicut poterat exterius vocare per vocem, ita poterat interius attrahere pro voluntate sua per inspirationem. Similiter quæritur quare simplices homines primo vocauit ad prædicationem euangelii? Dicendum, quod sicut a principio aliquos simplices vocauit, vt patet in istis prædictis, ita similiter aliquos literatos vocauit a principio vt Nathanaelem & Nicodemũ, vt habetur Iohan. 1. & 3. quia si solos simplices vocasset, credi posset quod fuissent ex simplicitate decepti. Veruntamen simplices magis constituit apostolos ad prædicationem euangelii quam literatos, vt fides euangelii magis attribueretur sapientiæ diuinæ quam humanæ.*

4 Et circumibat Iesus. *Hic ponitur adunatio populi ad Christum quantum*

Margin notes: Apostolorum vocatio. — Simplices ad prædicationẽ euangelii electi sunt doctis postpositis.

MORALITER.

1 *Ambulans autem.* sequitur postea.

† *Illi autem statim relictis.* Per hoc aũt ostenditur quod perfecti sectatores Christi relictis rebus possessis & etiã parẽtibus quantum ad carnalem affectum animo prõpto sequũtur eũ.

4 *Et circumibat Iesus.* Per hoc ostendit, quod prędicator euãgelij dẽt esse diligens & feruidus ad salutem animarum, & quod eius doctrina sit communis & sana. ideo dicitur.

† Docen

A a *Docens in synagogis.* Docens de moribus, vitę actiuę subditos Prædicans de futuris, vitæ contemplatiuæ perfectis.

Docēs naturales iustitias, castitatem scilicet & humilitatē & similia quæ homo naturaliter habet. Prędicās euāgeliū regni, ad euangeliū pertinet mysteriū iustitię, bonū initiū, beatitudinis promissio, peccatorum remissio, adoptio, resurrectio, cælestis hęreditas, angelorum societas.

b *In synagogis.* Ne ociosus doctor in vacuū discurrat, sed vbi sunt plures prædicet.

c *Euangelium.* Quia iustitia est molestia viuenti in carne, labor iustitiæ non suscipitur, nisi merces operis expectetur. Ideo Christus euangelizat beatitudinē, vt excitet ad boni operis patientiā.

B d *Et sanans.* Curare languorem & infirmitatem nō fuit magnū, cum postea morituri. Sed ideo factū, vt sic erigeretur ad regnū. Moraliter instruēs prędicatores etiam terrena subsidia subditis ministrare, & sic ad regnum trahere.

e *Et abiit op.* Opera salutis sine fama boni odoris nō satis relucent auditoribus, nec fama sine opere proficit, sine quibus forma veri sacerdotis non commendatur.

Fama pp proximū est necessaria, & maxime pdicatorib. Hec prædicta bona opera seqt. *Abiit opinio eius* i. fama eius in

C totā Syriā. Syria est omnis regio ab Euphrate vsque ad mare magnū, a Cappadocia vsque in Aegyptū, in qua est prouincia Palestina in qua Iudæi habitāt. Syria interpretat elata. Galilęa volubilis vel rotata. i. mūdus q & supbus & ad ima semper rotat, in quo fama Christi innotuit p prædicationē apostolorum per quos saluati sunt dæmoniaci. i. idololatrę, lunatici. i. instabiles, paralytici. i. remissi & torpētes, paralysis Græce, Latine dissolutio. D

a docens in synagogis eorum, & prædicās e- †
b
a Non fabulas, sed quæ ad regnum æternum ualent. b Quo reges fiunt. quo datur regnum. c Benignus sit doctor dare quęcunque beneficia potest. d Corporum vel morbum inueteratum.

c uangelium regni, & sanans omnē languo- 2
d
a Aliam ut animarum. Non enim pauciores morbi animam uexant quam corpus. Sic.

rem, & omnem infirmitatē in populo. Et 3
a Fama quam Iudei obfuscant. Fama propter eos qui foris sunt quærenda est, non tamen amanda.

e abiit opinio eius in totam Syriam, & obtu- 4
f lerunt ei omnes male habentes variis lan-
a Grauibus. b Grauioribus & acutis.

g guoribus & † tormētis comprehensos, & q †
h dæmonia habebāt, & lunaticos, & paraly- †
i ticos, & curauit eos. Et sequutę sūt eū turbę †
K
a Quæ transmigrant ad uirtutes. b Quædam regio est. 10. tribuum, qui decem præcepta seruant. c Quos uisio pacis & confessio illustrat.

multæ de Galilæa & Decapoli & de Ierosolymis & Iudæa & de trans Iordanem. †
a Qui baptismo trāsposito terrā pmissiōis ītrāt, gressu fidei Christū sequētes. † †

f *In totam Syriam.* Vsque ad fastigium veræ laudis per incrementa boni operis. Decebat māgistrum pontificum testimoniū laudis habere ab his q foris sunt, vnde talibus infirmitates morū liberius panduntur.

g *Dæmonia habebant.* Allegoricę. Dæmoniaci, idololatræ. Lunatici instabiles. Paralytici, dissoluti & fluētes. Lunaticos dicit illos quorum morbus in ascensione crescit lunæ, non quod hęc insania sit per lunā, sed diabolus qui insaniā facit, lunaria tēpora seruat vt infamet creaturam in creatoris blasphemiam. E

h *Lunaticos & paralyticos.* Inter hoc fuerunt quidam de quib. Marcus & Lucas plenius agunt.

i *Curauit.* Curat corpora, vt pacatius audiant inuisibilia. Aliter parum erat mox morituris curam impendere.

K *Sequutæ sunt.* Quadripartitę turbæ scilicet. Alii, propter cæleste mysterium, vt discipuli. Alii, ob curationem infirmitatum. Alii, sola fama & curiositate, experiri volentes si verū esset quod dicebatur. Alii, per inuidiam volentes eum accusare & in aliquo capere. F

NICOLAVS DE LYRA.

* *quantū ad multitudinem populorum ipsum sequentium, quia non solum docebat verbo, sed doctrinam suam confirmabat facto, scilicet per miracula, quæ solum fieri poterant virtute diuina. Sicut enim illa ad quæ attingit intellectus humanus, non probantur sufficienter, nisi per reductionē ad principia intellectui per se nota, ita simpliciter quæ excedunt facultatem intellectus nostri, cuiusmodi sunt illa quæ pertinent ad doctrinam Christi non poterant turbis communibus melius declarari quam per opera, virtutem totius naturæ excedentia, cum enim Deus non posset esse testis falsitatis, si talia inducantur ad confirmationem alicuius doctrinæ, sequitur illam doctrinæ veritatem infallibilem continere Hoc modo cōfirmata est doctrina apostolorū. Marc. 16.d.* Illi profecti prædicauerunt vbiq; domino cooperante & sermonem confirmāte sequentib. signis. *& hoc mō cōfirmauit Christus doctrinā suā, vt dicitur hic.* Et circumibat Iesus totā Galilæam. *Sequitur.*

1 Et prædicans euange. regni. *quia Christus prædicabat apertionem regni cęlestis quod non faciebat doctrina Mosaica.*

2 Et sanans omnem languorem. *i. infirmitatem incurabilem virtute naturæ, ex quo & consimilibus patet confirmatio suæ doctrinę vt dictum est.*

3 Et abiit opinio eius. *idest fama.*

o In totam Syriam. *quia non solū in Iudæa, sed in prouinciis vicinis abiit ipsius facta propter eius crebra miracula, propter quod rex Abagarus qui regnabat iuxta Euphratem, scripsit Saluatori vna epistolam, vt habetur in Ecclesiastica historia.*

5 Et sequutæ sunt eū turbæ multæ de Galilæa & decapoli. Decapolis
Decapolis nomen est regionis dictæ a decas quod est decem, & polis quod est ciuitas, quia ibi erant decem ciuitates. Cætera patent.

MORALITER.

† *Docens in synagogis eorum.* Non in latibulis, sicut faciunt hæretici & illi quorum doctrina est suspecta.

1 *Et prædicans euangelium regni.* non curiosa & inutilia.

2 *Et sanans omnem languorem.* Debet enim prædicator sanare omnem infirmitatem spiritualem pro suo posse.

† *Et qui dæmonia habebant.* per istos signantur sortilegi & diuini superstitiosi.

† *Et lunaticos.* idest instabiles in bono.

† *Et paralyticos.* qui sunt pigri quasi impotētes bonū operari.

† *Et curauit eos.* Illi enim possunt curari per bonā doctrinam prædicatoris & confessoris discreti.

5 *Et sequutæ eum sunt turbæ multæ de Galilæa.* quæ interpretatur transmigratio.

† *Et decapoli.* quæ dicitur a decem, & polis ciuitas.

† *Et de Ierosolymis.* quæ interpretatur pacifica.

† *Et de Iudæa.* quæ interpretatur confessio.

† *Et de trans Iordanem.* qui interpretatur riuus iudicii, per hoc enim signatur quod illi Christum sequuntur qui de vitiis ad virtutes transmigrant, & qui decalogum obseruant, & qui pacifice cum aliis habitant, & qui peccata confitentur humiliter, & qui diuina iudicia formidant.

CAP. V.

Luc 6.c. Videns autem Iesus. Huic rei cōsentit Lucas dicens. *Factū est aūt in illis diebus exyt in montem orare: & erat pernoctans in oratione Dei, & cū dies factus esset vocauit discipulos & elegit duodecim ex ipsis quos et apostolos nominauit. Sed Lucas dicit post descēsū de mōte in loco campestri*

CAP. V.

a Videns autē Iesus turbas, 1

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

Diuisio. Videns autem Iesus turbas. *Descripta adunatione populi per prædicationem Christi, hic ponitur ipsius legislatio, quæ vt dictum est, debet ferri populo adunato. Et primo ponitur huius legis datio ab ore Christi, qui est legifer noster. Et secundo ponitur prædictæ legis promulgatio per missionem discipulorum ad prædicandum cap. 10.* Conuocatis, &c. *Tertio ponitur secundum legem datam & promulgatam indicatio cap. 24.* Et egressus Iesus, &c. *vbi agitur de aduentu Christi ad iudicium. Ista autem tria prædicta pertinent proprie ad legem. Prima in duas, quia primo ponitur legis explicatio. Secundo, describitur ipsius explicatæ cōfirmatio per miracula ca. 8.* Cū autem descendisset Iesus de monte. *Prima adhuc in duas, quia primo lex euangelica explicatur, secundo, ad implendum populus incitatur, circa finem. 7. ca.* Omnis ergo. *Prima adhuc in duas, quia primo lex datur, & secundo ostenditur qualiter obseruetur, ibi.* Petite & accipietis. *post principium. 7. ca. Prima adhuc in duas, quia primo præmittitur quædam breuis præfatio, & secundo subditur legis explicatio ibi.* Beati pauperes. *Circa primum quasi per modum prologi ostenditur primo congregatio populi, cum dicitur.*

1 Videns autem Iesus turbas. *vt ostendatur tempus congruum* ✠ *ad*

MORALITER.

† *Videns autem Iesus tur.* licet præsens capitulū, & duo sequētia cōtineant moralia, & sic posset sufficere literalis expositio, tamē propter reuerentiā euangelii intēdo breuiter aliqua addere, &

campestri eundem sermonem turbis prędicasse stando, quē
A Mattheus dicit habitū in monte discipulis sedendo. Potuit aūt esse vt in monte. 12. eligeret, qđ Matthęus tacet, Lucas dicit & electis sermonē illū tūc haberet quē Matthęus dicit. Lucas pterit. Et postquā descendit, & alterū sermonē similē turbis faceret quē Matthęus tacet, Lucas dicit. Vel potuit dominus primo esse cum solis discipulis in eminentia montis, quando ex eis. 12. elegit, deinde cum eis descendisse in aliquam ęqualitatem quę tamen esset in monte, & multas turbas capere posset & ibi stetisse donec turbę congregarentur, & post cum sedisset propius discipulos venisse, & ita illis & cæteris vnum sermonem habuisse, quem dicit Matthęus & Lucas diuerso narrandi ordine, sed eadem rerum veritate. Turba quę sequebatur non ascendit. Vnde alius sermo eis fit in campestri. Non enim omnes oīa possunt, quod verius putatur. quamuis idem vtrisque simul possit videri factus.

a Quasi multitudinem vitans vt solis discipulis loqueretur. b Dignitas magisterij notatur. Sessio est incarnatio in qua docet. c Vocati, Per fidem interius.

a ascendit in montem. Et cum sedisset acces- 1

b Hæc circumloquutio longiorem promittit sermonem. Significat 2
c se multa & magna dicturum. Thesaurum sapientiæ aperit, 3
vt bona diuidat suis.

d serunt ad eum discipuli eius. Et ape-

Oris apertio, mysteriorum quæ in prophetis, est reseratio.
a Non tantum verbo; sed intus in corde scribendo vt
Deus: nunc verus homo qui prius aperuit ora prophetarum.

e f riens os suum docebat eos, dicens. Beati 4

a *Ascendit.* Docēs suos ascēdere nec in turba remanere. altiorē docturus iustitiā, quā illā q̄ est scribarū & pharisęorū.
B Ascendit ipse mons in montē, vt altiora virtutū culmina doceret, & ecclesiā supra quā sedet, prędicans pręceptum dñi sublimius erigendam ostenderet quam eadē doctrina vsque ad finem seculi plenius erudiret. Apostolos pręeminentius abducit, vt a monte prius suscipiant montis pacem populo.
*Euthymius. Simul quidem tumultus in imo erat declinans, simul etiam absque vlla distractione docere cupiens.
b *Sedisset.* Sessio humanitatis per quam cognoscitur. Vnde. *Et mundus eum non cognouit*, ante incarnationem.
c *Accesserunt.* Vt vicinius audiant, qui ad implendum animo properant.
d *Et aperiens.* Apertio oris, profunditatem significat sacramenti. Quasi abissum. quasi thesaurum aperuit. quasi fluuiū paradisi. In hoc monte nouum testamentum in cordibus filiorum scribit, incipiēs a beatitudine, qui in monte Sinai vetus testamentū in lapidibus seruis dedit incipiens a terrore.
*Augustinus. Sermonē quē locutus est dñs noster in mōte, sicut in euangelio secundum Matthęum legimus, si quis pie considerare voluerit, puto q̧ inueniet in eo, q̧ ad mores optimos ptinet, pfectū Christianę vitę modū. Nā sic ipse sermo cōcludit, vt appareat in eo pcepta esse oīa, quæ ad informandā vitam pertinent. Sic. n. dicit, *Omnis qui audit verba mea hæc & faciat, assimilabo eum viro sapienti.*
C
c *Beati.* *Gregorius Nyssenus. Beatitudo vt mea fert opinio, comprehensio est oīum earum rerum quę eo nomine intelliguntur, a qua nihil abest eorum quę pertinent ad desiderium atque cupiditatem. Quod ex cōparatione contrarij planum fit. Miseria enim est in acerbis & tristibus, nostraq; voluntate nō accidētibus casibus & calamitatibus ęrumna. D *Lib. de beatitudinibus.*
f *Beati pauperes.* Sentētiarum numerus diligenter est attendendus. Incipit enim beatitudo ab humilitate. *Beati pauperes spiritu.* & in 7. est sapientia, id est contemplatio veritatis pacificans totum hominē, suscipiens Dei similitudinem. *Beati paci.* Octaua ad caput redit, quia cōsummationē ostendit. In prima igitur & 8. regnū cęlorū nominat. Septem ergo sunt quę perficiunt. Octaua clarificat, & qđ perfectū est demonstrat. His 7. gradib⁹ cōgruit septiformis operatio spiritussancti quē Isaias describit. Sed ille à summo, hic ab imo, quia ibi docet filius Dei descensurus ad ima. hic hō de imis ad similitudinē Dei ascensurus. In his primus, est timor, qui hic congruit hoībus humilibus de quibus dr̄. *Beati pauperes*, i. non inflari, nō alta sapientes, sed timētes. Secunda est pietas quę cōuenit mitibus. qui. n. pie quærit, honorat sancta, non reprehēdit, non resistit, quod est mitē fieri. Tertia scientia, quæ conuenit lugentibus qui didicerūt quibus malis nūc vincti sunt q̄ quasi bona petierūt. Quarta, fortitudo q̄ cōuenit esurientibus & sitientibus, q̄a desiderātes gaudiū laborāt de veris bonis a terrenis cupientes auerti. Quinta, cōsiliū, quod cōuenit misericordibus quia vnū remediū est de tātis malis erui, dimittere alijs & cōmendare sicut nobis volumus fieri. Sexta, intellectus, q̄ conuenit mūdis corde, qui purgato oculo pñc videre quod oculus nō videt. Septima, patiētia, quę cōuenit pacificis, in quibus nullus motus est rebellis, sed oīa obtēperāt spiritui. Vnū pręmiū diuersē nominat pro cōpetētia singulorū. Pauperibus regnū cœlorum, q̧ est perfecte sapiētię. q. diceret. *Initium sapientiæ timor domini.* Mitib hęreditas quasi testamentū patris cū pietate quærentibus. Lugentibus, consolatio, quasi scientibus quibus mersi sunt. Esuriētibus & sitientibus, saturitas, quasi certantibus & laborātibus refectio. Misericordibus, misericordia quā alijs impendunt. Mundis corde, quasi purgato oculo visio Dei. Pacificis, Dei similitudo, quasi formatis ad imaginē Dei. Hæ singulæ beatitudines vt im- F

Ordo beatitudinum & donorum quomodo diuersificatur. Isai. 11. a.

E

Prou. 9. c.

Septenarii beatitudinū donorum & petitionum, alternata promotio.

NICOLAVS DE LYRA.

ad ferendum legem populo congregato. Secundo subditur locus aptus cum dicitur.
1 *Ascendit in montem.* quia in tali loco multi possunt audire, ex hoc etiam designatur excellentia legis euangelicæ propter eminentiam montis in quo data est lex euangelica. Tertio tangitur modus conueniens, cum dicitur.
2 *Et cum sedisset.* Sedendo enim & in quiete data est lex euangelica. lex autem vetus data est in terroribus ad designandum differentiam legis & euangelij. quia illa erat lex terroris, euangelium autem lex amoris. Quarto ostenditur huius legis excellentia, cum dicitur.
3 *Et aperiens.* Quia Mosaica lex à Deo data est mediantibus angelis, vt supra declaratum est. lex autem euangelica immediate per seipsum incarnatum. propter quod August. exponens hunc locum dicit: Tunc aperuit os suum qui ante in lege aperuit ora prophetarum.
4 *Beati pauperes spiritu.* Hic ponitur ipsius legis explicatio: & quia intentio legislatoris est facere ciues bonos per assuefactionem bonorum operum, vt habetur 2. Ethico. ideo primo in hac lege dirigitur perfecta humana operatio. secundo rectificatur interior intentio. cap. seq. Et cum oratis no. &c. tertio ordinatur humana affectio. cap. 7. *Nolite iudicare.* Circa primum considerandum, quod lex est de operibus virtutum, virtutes autem, quædā sunt communes seu humanæ, quædam autem sunt excellētes seu Heroicæ, vt dicitur. 7. Ethic. & tales dicuntur quasi diuinæ, vt ibidem dr̄. Et inducitur exemplum de Hectore, qui pp excellentiam virtutis dicebatur quodammodo filius Dei, & non filius hominis mortalis. Lex aūt euangelica est excellētissima, & ideo describit virtutes secūdū excellentissimū gradū, vt videbitur. Considerandū etiam, q̧ licet virtutes sint connexę, tñ aliquę sunt magis proprie contemplatiuorū, aliquæ actiuorū, & aliquæ prælatorū, & ideo primo describit virtutes quę perficiunt in vita contēplatiua, & secundo quæ perficiunt in vita prælatiua, ibi. *Vos estis sal terræ*, tertio in vita actiua seu subditorum, ibi. *Audistis quia dictum est antiquis.* Prima in duas, quia primo describit virtutes quę perficiunt ad bene agendum, & secundo, illam quæ perficit ad bene patiendum, ibi. *Beati qui persequutionem.* Prima in tres, quia primo describit illas quæ perficiūt hominem respectu sui, secundo respectu proximi, ibi. *Beati qui esuriunt.* tertio respectu Dei, ibi. *Beati mundo corde.* Prima in duas, quia primo ordinat hominem respectu extrinsecorum bonorum, & secundo respectu intrinsecorum motuum, ibi. *Beati mites.* Ad euidentiam dicendorum sciendum, quod beatitudo dicitur dupliciter vno modo in re, sicut habetur in patria. alio modo in spe, sicut hr̄ in via in viris excellentibus in virtute, qui propter excellentiam virtutis videntur vitam humanā excellere, & ad vitā beatā quodāmodo appropinquare, & tales dnr beati quodammodo, quia q̧ parū distat quasi nihil reputatur. 2. Physic. & hoc modo ethico. 1. dnr pueri felices, non quod exerceant actus virtutū in quibus consistit felicitas secūdū Philosophū, sed quia habent ad hoc bonā dispositionē, dnr tales de propinquo ad hoc dispositi. Igitur quia virtutes

Beatitudo dupliciter dicit.

MORALITER.

& maxime de verbis sanctorum. Sequitur.
3 *Et aperiens os suum docebat, &c.* Aug. Tunc aperuit os suum qui in lege veteri aperuit ora prophetarū. Et in hoc apparet eminētia euāgelij, q̧ est traditū immediate a Deo homine. vetus autē Testam. a Deo per homines tñ. Ideo dicit apostolus Heb. 1. a. *Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissime diebus istis loquutus est nobis in filio quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula.*
4 *Beati pauperes spiritu.* Ambro. Inde incipit beatitudo Dei iudicio, vbi ęrumna æstimatur humana.

Beati

A vt impleantur postulant suffragium.7.donorũ: quę dona vt habeantur in oratione dominica.7. precibus, oramus. Ecce qualiter sapientia Dei cuncta præuidit. Virtus beatitudinis percipitur ex dono spiritussancti: donum prece orationis quam Christus composuit impetratur.

a Humiles Deum timentes. Vnde bene incipit: quia initium sapientiæ timor domini. vt: Superbia est initium peccati qua petitur regnum terræ, hic regnum cœlorum. b Voluntate. c In spe, quæ beatos facit.

pauperes spiritu: quoniam ipsorum est re- 1

a Pauperibus conuenienter in præsenti promittuntur diuitiæ cælestes. b Sine asperitate mentis & sine liuore.

a gnum cœlorum. Beati mites quoniam ipsi 2

a Viuentium prostabilitate & soliditate. b Pro peccatis suis, & aliorum spreto mundo, desiderio cœlorum. 3

b † possidebunt terram. † Beati qui lugent, quo 4 5

a Spiritu paracleto de æterna lætitia. Propter consolationem, beati. b Esuries iustitiæ spiritu fortitudinis fulcitur.

c niã ipsi † consolabuntur. † Beati qui esuriunt 6

Septem quippe sunt dona, sed vnus spiritus. Septẽ petitiones, sed vna oratio. Vnam petij à domino, hanc requiram. Septem virtutum beatitudines, vna charitas. (Psal. 26. b)

Hieronymus. *Beati pauperes spiritu.* Quia non necessitas sed fides, & deuotio paupertatis beatos facit, vt contemptis omnibus Deo viuant. Hæc habet duas partes, rerum abdicationem, & spiritus contritionem: vt etiam bonus se inutilem & cęteris reputet inferiorem. Beatitudo iam in spe perueniendi. (†hæreditabũt) (†consolationem accipient)

Pauperes spiritu, hi sunt qui oĩa habent, & nihil possidẽt.

Pauper spiritu, est humilis corde pauperem habens spiritum: nutrix cuius est humilitas.

B Sicut initium sapientiæ timor domini, sic paupertas est principium beatitudinis.

* Augustinus. Legimus scriptum de appetitione temporalium, *Omnia vanitas & præsumptio spiritus.* Præsumptio autẽ spiritus audaciam & superbiam significat. Vulgò n. magnos spiritus superbi habere dñr, & recte, qm̃ spiritus etiam ventus vocatur. Quapropter recte hic appellantur pauperes spiritu, humiles & timentes Deum. i. non habentes inflantẽ spiritũ. (Lib. 1. de sermone Domini in monte c. 3.)

✱ Chrysostomus. Pauperes spiritu sunt humiles & contriti corde. Spiritum autem hic animam & voluntatem dixit. Quoniam autem multi sunt humiles non spontanei, sed afflicti necessitate, primos vocat beatos. (Hom. 75. ad pop.)

* Gregorius Nyssenus. Pauper spiritu est, qui corporalem corpulentiam animæ diuitijs permutat, qui propter spiritũ egenus est, qui terrenas diuitias veluti quoddam onus excussit, vt per aerem sublimis sursum rapiatur. (Vbi supra.)

a *Beati mites.* Mites sunt qui malis motibus dominantur. perfecta virtus est motuum possessio.

Mitis est quẽ mẽtis asperitas seu amaritudo nõ afficit sed simplicitas fidei ad oẽm iniuriã sustinendã instruit patiẽter.

Mitis est quem non rancor vel ira afficit, sed oĩa æquanimiter sustinet. Huius virtutis quasi magnæ magistrũ se facit dñs, quod nõ faceret nisi via summæ perfectionis ista virtus C esset. vnde dñs, *Discite à me quia mitis, &c.* hęc possidet terrã viuentium & delectabitur in multitudine pacis. Mansuetus non irritat vel irritatur, non nocet vel nocere cogitat. (Infra. 11. d.)

D Qui cedunt improbis, & vincunt in bono malum, hi possidebunt terrã viuentiũ. Immites de terrenis rixantur. Congrua ascensio. Prius est cõtemptus seculi, cui dantur ęterna: inde mores tẽperat mansuetudo, & lenitas, & non est mitis qui prius pauper nõ fuerat. Impossibile est. n. secundum gradum ascendere, nisi primũ apprehẽderis. quia inter diuitias, curas, odia animus non est mitis. Sed huius incendij materia vix ad purũ delebitur, & ideo hæc lenitas sæpe corrumpitur vel extrahitur. vnde subditur.

* Theophylactus. Mites sunt, non qui prorsus nõ irascuntur, (tales enim insipientes sunt & insensati) sed qui iræ vim habent, continent autem & quando volunt irascuntur. Sicut enim qui impatiens est, operatur stultitiam, vt dicitur prouerb. 4. sic doctrina viri per patientiam dignoscitur. (†Luc. De p... 1. c... † De ... 2. c. p... runt.)

Possidebunt terrã. ✱ Augustinus. Illam terrã ego credo de qua in Psal. 141. dicit, *Spes mea es tu, portio mea in terra viuẽtiũ.*

E * Chrysostomus. Sensibile ponit pręmium, sicut Paulus. *Honora patrem tuum, &c. vt sis longæuus super terram.* Nec enim solum a futuris suadet bonis, verum & a præsentibus, propter auditores crassiores, & illa quærentes ante futura. (Hom. pop. Ephe...)

b *Beati qui lu.* pro suis vel aliorũ pctĩs q est ab irriguo inferiori, sed qui fit ab irriguo superiori est ex desiderio cęlestis patriæ. Ille lauat præsentes sordes, hic accendit acrius æternorum amatores. Qui autem peccata deposuit, mores mansuetudine correxit, qui fleuit etiã iã potest esurire & sitire iustitiam q prius non poterat. Hęc virtus sine spiritu fortitudinis non impletur, quia per eum esuriendo ad satietatem qñque veniemus. *Beati qui lugent.* Restat post prædicta ruinarum colluuionem luctu purgare. Luctus pro peccatis vel pro desiderio celesti consolationem meretur, & non alius. Hi sciẽtię spũ illustrant, vt sciant quibus malis inuoluantur.

* Theodoretus. Epicurus iucundissima vita finem metit, supremum namque bonum, supremam voluptatem opinatus est. Democritus pro voluptate concupiscentiam posuit. At vero Christus longe aliter nos ad fęlicitatem contendere oportere monuit, commendans & pauperes & lugentes. (Lib. ... caru...)

* Hilarius. Lugentibus non orbitates aut contumelias aut damna mœrentibus, sed peccata vetera flentibus, & criminum quibus obsordescimus conscientia ærumnosis, hæc sedula in cœlo consolatio præparatur.

E c *Beati qui esuriunt.* Amatores veri boni, quibus non satis est quod iusti sunt, sed semper sitiunt opus iustitiæ.

NICOLAVS DE LYRA.

virtutes quas hic describit legislator dominus noster Iesus Christus, sunt sic eminentes, ideo dicuntur beatitudines. Prima igitur beatitudo dicitur paupertas spiritus. respectu enim extrinsecorum bonorum quæ sunt diuitiæ & honores, bene se habet homo modo humano & communi, quando non quærit talia vltra gradum sui meriti, secundum condecentiam status & personæ, & hoc facit virtus politica quæ talibus vtitur. Sed paupertas quæ spiritus beatitudo dicitur facit hoc excellentius, quia facit hominem talia totaliter contemnere & à se abijcere: quantum possibile est, vt contemplationi diuinæ liberius possit inhærere. quia secundum quod dicitur libro de ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare, sed melius est intentione sequendi Christum totum simul donare, & absolutum à solicitudine cum Christo egere. igitur paupertas spiritus facit contemnere prædicta, non tanquam mala simpliciter, quia his potest homo bene vti per virtutem politicam, vt visum est, sed tanquam minora bona maioris boni impeditiua, sicut contemnitur matrimonium tãquam minus bonum propter virginitatem seruandam. igitur. Beati pauperes spiritu. *quia paupertas absoluta non dicit nisi carentiam diuitiarum & bonorum, quod non est virtuosum, sed potest esse in malis hominibus, vt patet ad sensum, sed paupertas spiritus. scilicet voluntarie assumpta ad liberius sequendum Christum, illa est virtus excellens seu perfecta. Additur autem præmium correspondens cum subditur.*

1 Quoniam ipsi. *In regno enim intelligitur omnimoda sufficientia & excellentia quæ bene repromittitur in cęlis illis qui talia contempserunt in terris.*

2 Beati mites. *Hic perficit hominẽ respectu intrinsecorũ motuũ: & primo respectu motuum irascibilis, secundo respectu motuum concupiscibilis, ibi.* Beati qui lugent. *Circa primum considerandum, quod circa passiones irascibilis bene se habet quis modo humano & communi quando eas refrenat, sic quod non nimis impetuose excedit, tamen aliqualem perturbationem earum sentit. Mititas autem quæ est beatitudo, facit hoc excellentius, quia reddit hominem totaliter trãquillum à motibus irascibilis. per omnimodam subiectionem ad regulam rationis vel diuinæ legis, & hoc est quod dicit.* Beati mites. *Additur autem præmium correspondens cum dicitur.*

3 Quoniam ipsi. *ad hoc enim homines feroces mouẽt bella & lites sequentes motus irascibilis, vt quasi securi possideant terram deuictis inimicis, & ideo illis qui sunt totaliter quietati à motibus irascibilis modo prædicto bene promittitur possessio pacifica terræ viuentium.*

4 Beati qui lu. *Hic perficit hominem respectu motuum concupiscibilis, qui sunt circa oĩa concupiscibilia, sicut sunt delectationes ciborũ & venereorum in sensu gustus & tactus, & similiter melodiarum, spectaculorum, odorum in sensu auditus visus & olfactus. in talibus bene se habet homo modo cõi & humano, moderate talibus vtendo & superflua resecando, q fit per temperantiam quæ est virtus politica. Sed excellentius se habet homo in talibus per beatitudinẽ luctus oĩa talia à se penitus abdicando, & luctum voluntarie in hac vita assumendo, tam pro transgressione culpæ cõmissæ, quã pro dilatione cęlestis patriæ, ita q totum statũ præsentis vitæ reputat exiliũ respectu cælestis patriæ, secundũ q dicebat Paulus ad Ro. 7. d.* Infelix hõ quis me liberabit de corpore mortis huius? *& ad Phil. 1. c.* Desideriũ habẽs dissolui, & esse cũ Chro, *& quantũ ad hoc dicit.* Beati qui lu. *voluntarium luctũ in hac vita pro peccatis assumendo. Additur autem præmiũ correspondens cum dicitur.*

5 Quoniam ip. cõ. *Consolari. n. est simul solari: cõueniẽs aũt est, vt illi qui in præsenti vita p Christo voluntario luctu occupantur, cũ Deo & angelis æternaliter consolentur.*

6 Beati qui esu. & si. *Hic ponit virtutes quæ perficiunt hominem*

MORALITER.

2 *Beati mites.* Glos. Quoniam seipsos in pręsenti possident hæreditatem patrię in futuro possidebunt.

4 *Beati qui lu.* s. pro miserijs pręsentibus mundanorũ, & pro dilatione futurorum bonorũ. Isti cũ filia Caleph habẽt irriguũ inferius & irriguũ superius. (Ios.)

7 *Beati qui esuriunt.* Chris. Esurit aũt iustitiam qui secundum Dei iustitiã desiderat cõuersari. Siti aũt iustitiam qui scienciã eius acquirere cupit.

Iustitia est sua cuique tribuere. Sibi, & proximis, & Deo. A Hęc iustitia nõ plene implebit̃, donec Deus sit oĩa in omnibus, iõ hic possumus esurire, nõ saturari. Iustitię lumẽ ẽt misericordia, misericordię virtus iustitia, hęc misericordia eget spiritu cõsilii, sine quo nemo circunspecte misereť. Initium est sui misereri, finis est pro alio mori. Ordo enim est miserendi vt vnusquisq; incipiat a se, finẽ Christus insinuat, pro peccatoribus mortuus ex misericordia.

Vi supra. * Gregorius Nyssenus. Quemadmodum circa cibum affecti sumus, cum pro generibus esculentorum diuiditur appetitus, atque alius quidem dulcibus delectatur, alius acria & calefacientia appetit, alius salsis gaudet. Eodem modo in animæ alimento, non omniũ cupiditates ad eandem rem propendent. Nã alii gloriam aut diuitias, aliis circa mensã occupatus est appetitus, &c. Natura autem semper bonum, & omnib. hoc est, quod nõ alterius cuiusq; rei causa sumendũ, sed ipsum propter se expetendũ est, quod semper eodẽ mõ B se habet. Idcirco beati dicũtur nõ simpliciter esurientes, sed quibus ad iustitiam cupiditas inclinata est. Quæ est autem illa iustitia? habitus tribuens vnicuique quod æquum est.

* Hieronymus. Non sufficit velle iustitiam, nisi iustitię patiamur famem.

a *Beati misericordes.* Misericordia nascitur de præcedẽtibus quia si præcesserit vera humilitas & animus mansuescat, & suos & aliorũ casus fleat, & iustitiã esuriat, post nascit̃ vera misericordia. Tũc. n. miserias alienas faciet suas & pro viribus iuuabit, & si iuuãdi facultas deest, cõpassio non deerit. Luc. 6. c. *Estote misericordes sicut & pater vester misericors est.* i. ad hoc misereamini ad quod & Deus vt bonitas redundet in omnib. Misericordia seueritas & austeritas dicitur.

* Hilarius. In tantum Deus misericordię nostrę in omnes delectatur affectu, vt misericordiam suam sit solis misericordibus præstaturus.

✻ Hieronymus. Misericordia non solum eleemosynis intelligitur, sed in omni peccato fratris, si alter alterius onera portemus.

b *Beati mundo cor.* Mũditia cordis sexto loco ponit̃, vt homo C sexta die conditus ꝑ hãc restituat̃, & depulsis vitiis præceptum dñi illuminet oculos, vt Deus possit videri. Pręmissis D ergo quinq; gradibus est mẽtis oculus, ne in vno mãdatorũ offensus animus fiat omniũ reus. Iõ homo se a mũdo exuat, ęterna diligat, amplectatur Deũ quoadusq; possit videre eũ quẽ tãtum videt quãtum seculo moritur. In futuro sicut est, oculo mẽtis videbitur. Ideo spiritus intelligentiæ huic gradui aptatur, quia intellectus mentis oculus est, & expletio mandatorum Dei aperit intellectum.

a Ne in via lassescant. b Adepto quod desiderant.
& sitiunt iustitiam, quoniã ipsi saturabũ- 1
a Qui aliis in quibuslibet assistunt, quibus hoc a Deo rependitur vt liberentur a miseria. Misericordia est dare & dimittere.
a tur. Beati misericordes, quoniã ipsi mise- 2
a Iudicium sine misericordia fiet ei qui noluit misereri. b Quos non arguit conscientia peccatorum. Templum Dei sanctum est. 3
b ricordiam consequẽtur· Beati mũdo cor 4
a Hic per spem, illic per rem.
c de, quoniam ipsi Deum videbunt. †Beati 5
pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. 6
7

✻ Basilius. Quemadmodum in cera quis scribere non potest, nisi characteres impressos ante deleuerit, sic nec anima diuina dogmata degustare, nisi pristinos ex animo mores prius detraxerit. In epist. de vita solitaria. † 23. q. 1. cap. noli.

* Augu. Quam igitur stulti sunt, qui Deum istis exterioribus oculis quærũt, cum corde videatur, sicut & alibi scriptum est, *In simplicitate cordis quærite illum.* Lib. de serm. do. in monte. cap. 7. Sap. 3.

c *Beati pacifici.* Rabanus. Pacifici sũt qui oẽs motus animi cõponũt & rationi subiiciunt, quia his nihil repugnat qui similes patri suo sũt qui est summa quies. De hac pace eiectus E est qui peruersis dominatur, hac pace intus firmata, quę cũque interius cõcitauerit qui eiectus est foras auget gloriã, & cum deficit, innotescere facit quanta firmitas interius sit. vnde sequitur. Beati qui persequutionem, &c.

Hęc pax non nisi bona voluntate nutritur. vñ. *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Hanc *mundus dare non põt,* sed Iesus qui ait. *Pacẽ meã do vobis.* Hęc pax superat omnẽ sensum sed fide capit̃, vñ & ea illustramur, & ei reconciliati ab omni qui ab ea dissentit nos abducimus. Cum autem Deus erit omnia in omnibus, tunc beatitudo adoptionis dabitur. Luc. 2. b. Ioh. 14. d. Phil. 4. b. Ephe. 1. b.

In præsenti vero homo pacatus, & si bellũ gerat cũ vitiis in nullũ pacẽ abrumpit, quã Deus dedit. vñ. *Pax multa diligentibus legem tuã, &c.* Qui autẽ ab ea diuiditur, iræ est filius. Per hãc filii efficimur, quo nihil amplius promittitur. In hac est sapientia donorũ maxima secũdũ incrementũ virtutũ, sunt & incrementa præmiorũ, quia & alia claritas solis, &c. Psal. 118. Ephes. 2. a.

Pax est vnigenitus Dei filius. De quo dr̃. *Qui est pax nostra.* Qui pacẽ diligit, filius est pacis. *Beati pacifici.* Pax a nobis incipit, q̃a dũ lex carnis repugnat legi mentis non mõ alteri, sed nec nobis possumus esse pacifici. Sed postquã intus spiritus F imperat,

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *respectu proximi. Hæc autẽ perfectio consistit in duobus, primo in his quæ habent rationem debiti. secundo in his quæ habent rationem doni ibi.* Beati misericordes. *Circa primum aduertẽdũ, quod in his quæ habent rationem debiti respectu proximi bene se habet homo, quando reddit vnicuique quod sibi debetur, non nimis notabiliter procrastinando vel retardando. hoc autẽ facit per iustitiam quæ est virtus politica, sed excellentius per beatitudinem quæ dicitur esuries vel sitis iustitiæ, quando, scilicet quadam feruenti desiderio insolito talia exequitur, sicut esuriens & sitiens ferventer comedit & bibit, & hoc est quod dicit.* Beati qui esuriũt & sitiunt iustitiam. *Additur autem pręmium conueniens, cum dicitur.*

1 Quoniam ipsi. *Saturitas enim gloriæ quæ consistit in desiderii humani repletione, secũdum quod dicitur in Psal.* Satiabor cum apparuerit gloria tua. *conuenienter promittitur esurientibus iustitiam prædicto modo.*

2 Beati misericordes. *Hic ponitur beatitudo perficiens hominẽ respectu proximi in his quæ habent rationem doni, in talibus autem bene se habet homo modo cõmuni & humano per liberalitatem quæ est virtus politica in mediocribus & paruis donis, & per magnificentiam in excellentibus donis & magnis. Sed excellentius hoc fit per beatitudinẽ quæ vocatur misericordia, quãdo defectum alterius totaliter accipit quasi suum, vnde dicitur misericors quasi habens cor miserum, quando. scilicet accipit corde defectum alterius quasi suum & hoc est quod dicit.* Beati misericordes. *Additur autem pręmium conueniens cum dicitur.*

3 Quoniam ipsi misericordiam. *In cælesti enim patria quilibet misericordiam consequetur, quia vltra condignum sibi retribuitur, secundum quod dicitur ad Rom. 8. d.* Non sunt condignę passiones huius temporis ad futu. glo. quæ reue. in nobis.

Bea-

4 Beati mundo cor. *Hic ordinatur homo respectu Dei, & primo quantum ad intellectum speculando. secundo, quantum ad effectum ipsum amando ibi.* Beati pacifici. *Circa primum aduertendum, quod in speculatione diuina, bene habet se homo modo cõmuni & humano per virtutes intellectuales, quæ sunt scientiæ speculatiuæ, & potissime per Metaphysicam, quæ docet proprietates diuinas ex creaturis considerare, vt patet 12. Metaphysicę, vbi ostẽditur vnũ esse Deum æternum actum purum viuentem vita nobilissima sempiterna & optima, sed hoc est solum cõsiderando Deum ex proprietatibus creaturarum, sed excellentius hoc habet per beatitudinem quæ est munditia cordis per quam mens humana Deo cõiungitur, & sic de occultis & diuinis supra modum humanũ illustratur, sicut fuerunt Apostoli, qui absque humano studio fuerunt de diuinis excellentissime illustrati, & hoc est quod dicit.* Beati mundo corde. *Additur autem pręmium conueniens cum dicitur.* Diuisio.

5 Quoniam ipsi Deum. *quia visio Dei ænigmatica per fidem in præsenti, & facie ad faciem in futuro, bene repromittitur habentibus talem munditiam, secundum quod dicitur. 1. Cor. 13. d.* Videmus nũc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.

6 Beati pacifici. *Hic ponitur beatitudo ordinans hominẽ respectu Dei quantũ ad effectum quod fit modo cõmuni & humano per amorem naturalem, quãdo diligit Deum sicut principium suum efficiẽs & conseruatiuũ, licet præter hoc alia diligat. Sed excellentius hoc fit per beatitudinẽ quæ est pax, quando, scilicet homo totaliter per affectum mentis Deo coiungitur, sicut bonitati summæ, & sic nihil aliud extra ipsum quærit, sed in ipso quietatur & pacificatur, & hoc est quod dicit.* Beati pacifici. *Additur autem pręmium conueniens cũ dicitur.*

7 Quo. filii Dei. *Filiatio enim Dei importat assimilationẽ ad Deũ, proprium autem est ipsius Dei q̃ seipso fruitur, & seipso quietatur. Et ideo qui prędicto modo sunt pacifici, recte filii Dei vocabuntur.*

Beati

MORALITER.

2 *Beati misericordes.* Glo. Iustitia & misericordia coniunctę sunt, vt altera alteram debeat temperare, nam iustitia sine misericordia crudelitas est, misericordia sine iustitia dissoluit.

Beati

4 *Beati mundo corde.* Glo. Sexto loco ponit̃ cordis mũditia, quia sexto die conditus est homo ad imaginẽ Dei, per quã capax est ipsius per cognitionem & amorem.

6 *Beati pacifici.* scilicet interna pace & fraterna.

7 *Quoniam filii Dei vocabuntur.* in pace superna.

Beati

imperat, vt totus homo spiritui seruiat: nunc pax ad alios deriuat, vt pacē cum omnibus habeamus. Vera quidē pax est vbi nihil repugnat. Pax Dei omnē sensū superat, quæ & si capi nō pōt vt est, tamē pro capacitate nostra capi potest, non quāta est, sed quantū ad reconciliationē adoptionis sufficit. Infinitas æternæ pacis, & si nō potest intelligi, & quomō filius nostræ pax conueniat, & quomodo Deus pax seuere iudicat, & quāta & qualis sit pax totius trinitatis, vbi vna virtus, vna operatio, tamē quod est, & quod tanta & talis est, quāta prædicatur fide capimus. Ad gradum pacis qui purgatus est, intendit & dirigitur.

(Phil. 4. a. — 1. Pet. 3. can. ... ad ... 24. q. 1. cap. § recta. De renun. c. verum.)

* Gregorius Nyssen. Pacifici vocantur imitatores humanitatis diuinæ, qui id quod proprium est diuinæ bonitatis, in sua vita ostendūt, eiicere odiū, finire bellum, abolere inuidiā, exterminare pugnam, tollere simulationem. Sed proprie pacificus appellatur, qui eam quæ intra ipsum est, seditionem carnis & spiritus, ad pacificam cōcordiam adducit. (Lib. de beatitudinib.)

a †Beati qui persequutionem patiuntur pro- 1
a Non propter scelera, vbi non est fides, nec est iustitia, quia iustus ex fide viuit.
pter iustitiam, quoniam ipsorū est regnum
a Ex odio in faciem contumelias dixerint.
b cœlorū. † Beati estis cum maledixerint vo-
c a Persequi est Vim inferre, vel insidiis appetere.
bis homines, & persequuti vos fuerint, & di
a Cum absentium famam læserint. b Omnia genera verborum malignantium.
xerint omne malum * aduersum vos men-
a Qui mendaciter blasphematur, & propter Deum beatus est, sed si alterum decit, non merces est beatitudinis. b Et quia pro iustitia ergo. Mente. c Corpore.
d tientes, propter me. Gaudete & exultate,
a Hoc est quod supra regnum cælorum. b Quia tanto merces vberior, quanto gaudio & exultatione in tribulatione fides erit deuotior. c Superioribus partibus mundi.
e quoniam merces vestra copiosa est in cęlis.
f a Idest maledictis, persequutione, nec tamen a ueritate defecerunt. b Quorum exempla, nos inuitant. Quorum prophetias in me completas esse uidetis. Cur ergo non potestis quod illi sine exemplo?
Sic enim persequuti sunt prophetas qui
g a Dat caussam quare non debent deficere. b Secundum intellectum, & scientiam.
h fuerunt ante vos. † Vos estis sal terræ, 2

B a *Beati qui persequutionem.* In prædictis septem est perfectionis ostensio & probatio. Qui prædicta habēt pati possunt persequutionem, & recte tenet prædicta quæ accepit qui pro eis paratus est mori. (†Mar. 9. g. Luc. 14. g. 93. dist. c. sacerdotes)

Qui vsque ad sapientiam per prædicta cōscendūt perfecti & roborati, nō cedūt persequutioni, quia nec mors nec vita pōt separare a Christo. Quorū mētes præmissarū beatitudinū illustrāt exercitia, earū mūditia cor ad Deū gubernat, vt reformetur imago pro peccato deleta. Octaua sentētia quę ad caput redit perfectūque hominē declarat, & significat circūcisionē octaua die, & resurrectionē domini post sabbatū, qui est octauus & primus dies, & octauas quas in nouo Testamēto celebramus, & numerū Pentecostes. Nā in septenario numero, septies multiplicato, quo fiunt. 49. quasi octauus additur vnus vt 50. cōpleantur, & tāquā redeatur ad caput, quo die missus est spiritussanctus, quo in regnū cęlorū ducimur, & hereditatē accipimus, cōsolamur, & pascimur, & misericordiā cōsequimur, & mūdamur & pacificamur, & ita persequutiones exterius illatas & molestias pro veritate & iustitia sustinemus. Octaua verę circūcisionis beatitudo martyrio terminatur, quę probationē reddit, & suppletur pręcedētib. donis. Octaua promissio nō est alia quā prima, verbis iterata. Mysticū est in numero quod iteratur in promissione inf. 7. prius sonat, & postea cōnumeratur extra, vt gloria resurrectionis his octo gradib. cōsecretur. Octaua est dies resurrectionis, quę & prima in qua & lux creata, (Rom. 8. g. — Mystice.)

Generaliter omniū dicitur regnū cęlorū, & si specialitas numeretur meritorū, quia licet illius iure possit dici quod nouissimus erit, tamen vniuersorū dignitas omnibus cōmunis erit, dū per charitatē quod in aliis est, etiam vltimus possidebit:

Beatus dicitur qui nihil mali vult, & omnia habet quæ vult. Et ideo omnis ibi beatus, quia non vult amplius, cum nihil iniuste vult. (Beatus quis dicitur.)

C b *Beati estis cum maledixerint.* Hucusq; generaliter sentētias posuit quasi ad absentes, cū & ad pręsentes pertinerēt, nūc ad eos verba conuertit (quāuis & hoc aliis cōueniat) prædicens quāta pro nomine eius essent passuri, quia dignitatē gradus eorū eis intimare volebat dicēs. *Vos estis sal terrę, vos estis lux mundi.* vt ex tristibus humilitatē, ex lætis acciperent cōsolationem. D

1 Sicut Moyses decem præcepta proponēs, postea per partes explicat, sic Christus quasi virtutū genera octo beatitudines proponit, ex quib. pendēt omnia quæ in monte dixit dn̄s. Sed quia obscure plura paucis verbis cōcluserat, exponit latius. vn̄ de octaua beatitudine latius prosequitur partes persequutionum. specialiter apostolos & eorum sequaces pro iustitia passuros exprimens. (*Verbum)

c *Maledixerint.* Antiqua trāslatio habet: Cum oderint vos hoīes, & dixerint omne malū, & expulerint. Idem tamē sensus in nostra cū maledicta ex odio cordis fiāt. Qui gloriā cęli optat, non timet opprobriū in terra. quātū quisq; de laude hominū lætatur, tātum de opprobrio tristatur. Quē laus extollit, vituperatio deprimit, vbi quis quęrit laudari tantum apud Deum, nō timet confundi in conspectu hominum. E

d *Mentientes.* Hoc addit ne glorietur de quo vere mala dicuntur. Etiā addit. *Propter me.* quia aliquando falsa dicūtur, quod accidit temeritate hominum, non tamē propter Christum hoc patiuntur, quem non sequuntur.

* Euthymius. Ne enim suspiceris quod simpliciter verbis malis impeti sit beatū, idcirco addidit quæ plane distinctionem faciunt, videlicet, vt quæ dicuntur, mendacia sint, & propter Christum ea dicantur.

e *Quoniam merces copiosa est in cęlis.* Hæc sentētia videtur ad hoc respicere quod dictū est ibi, docebat eos dicēs. *Beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est, &c.* Nec nō & ad hoc. *Vos estis sal terræ.* Et. *Vos estis lux mundi.*

f *In cęlis.* Non in volubilibus, cū non in rebus volubilibus merces ęterna esse debeat, sed in spiritualib. firmamētis vbi habitat sempiterna iustitia. Iam ergo sentiūt hāc mercedē qui spiritualibus bonis gaudent. Sed perficietur cum mortale hoc induet immortalitatem.

g *Sic enim persequuti.* Temperat exemplo rigorem passionis. Tribus modis fit persequutio, odio cordis, dictis, factis. (Tribus modis fit persequutio.)

h *Vos estis sal terrę.* Hic iam ostēditur apostolicū officium, scilicet quod sunt sal terræ, & lux mundi. Hoc specialiter ad apostolos, qui prædictis virtutibus, paupertate. s. & aliis debent ornari, vt sint sal optimū cōdientes alios doctrina, & vitę suę exemplo. Sal, salus a corruptione. vnde prophetæ posui te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extrema terræ.

Vbi corruptio culpę deliccauit sale sapiētiæ, vermes non demoliuntur. *Vos estis sal terræ.* quia terra. i. humana natura per eos conditur verbi sapiētia. Sal facit sterilē terrā. Vnde, ira victorū destructas vrbes sale seminabat, ne quod in eis germen (Esa. 42. a.) F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Beati qui perse. *Hic ponitur beatitudo perficiens hominem ad bene patiēdū. Sicut. n. ad virtutē pertinet bene agere, ita & bene pati. In hoc autē bene se habet homo mō cōmuni & humano, qn̄ pro tribulatione imminente nō recedit a virtute, licet hoc sustineat cū aliqua angustia & dolore, & hoc fit per fortitudinē quæ est virtus politica. Sed excellentius hoc fit per beatitudinē, quæ potest dici quædā fortitudo diuina, quādo talia sustinet nō solū patienter sed etiā lætanter, sicut martyres quanto acerbioribus tormentis cruciabantur, tanto magis in domino lętabantur. Et hoc est quod dicit.* Beati qui persequutionem patiuntur. *Et sequitur.* Gaudete & exultate, quoniam, &c.

2 Vos estis sal terræ. *Hic ponuntur virtutes prælatorum. Ad cuius euidentiam considerandum, quod prælati sunt successores apostolorum, & ideo debent esse perfecti in vita contemplatiua & actiua, & ideo virtutes contemplatiuorum quæ sunt prædictæ supponuntur esse in eis & similiter illę quæ sequuntur de actiuis, sed hic exprimuntur aliqua specialia quæ debent esse in eis præ cæteris. Et primo quantum ad eorum vitam. Secundo, quantum ad eorum doctrinam, ibi.* Nolite putare. *Circa primum aduertendum, quod prælati præ cæteris debent esse excellentes quantum ad quatuor. Primum est discretio in agendis, quia sunt doctores & gubernatores aliorum, & hoc designatur cum dicitur.* Vos estis sal terræ. *Sicut enim sale condiuntur omnia cibaria, ita discretione prælatorum debent dirigi & ordinari omnia opera subditorum.* (Diuisio. Ad quæ prælati debent præ aliis excellere.)

Quod

MORALITER.

1 *Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam.* scilicet legalem quæ includit omnem virtutem.

Vox

2 *Vos estis sal terræ.* Hęc verba dicuntur episcopis qui sūt successores apostolorū. Sal enim in scriptura discretionē significat, quæ debet in eis esse per excellentiā, propter quod dicun-

germē orirētur. Ita apoſtoli deſtructo regno pr̄i,germē vitiorū compeſcebāt. Sal cibos cōdit,carnes ſiccat: prędicatio vero a vermibus & a putredine vitiorum illęſam ſeruat ſuo creatori humanā naturam. Vt non eſt cibus ſapidus niſi ſale cōditus: ita ſermo nō eſt vtilis ſine documēto apoſtolicę doctrinæ. Vnde in Leuitico: *In omni ſacrificio ſal offer.* id eſt, in omni quod dicis vel facis,apoſtolicam ſapientiam habe. Ex aqua & igne ſal conficitur ita iſti ex aqua ſpiritusſācti & igne tribulationis. Vel,per aquā baptiſmi. & ignem Charitatis in ſaporem ſapientiæ ſunt nati.

a *Quod ſi ſal.* id eſt,ſi vos per quos alij condiendi ſunt, aduerſis vel proſperis ceſſeritis: per quos a vobis error auferetur,cum vos Deus tollere alijs elegerit? Ad nihilū valet: quia (vt alius euangeliſta ait) nec terræ vtilis eſt quā ſuo iniectu germinare prohibet nec ſterquilinio quod non fęcūdare ſinit. Sic qui retro vadit,nec ipſe fructū fert, nec alios valet excolere: ſed ab eccleſia eijcitur, & in hæc verba ridetur. Hic homo cępit ędificare, & non potuit conſummare. *Si ſal euanuerit.* ideſt,ſi timore vel cupidine doctor ſaporem ſapiētiæ omiſerit, per quē fatuitas eius emēdabitur? Hoc ſolis apoſtolis conuenit. Quod ſequitur,omnibus magiſtris. *Ad nihilum valet vltra,&c.* In fine de omnibus concludit ſic. *Niſi abundauerit iuſti.&c.*

b *Et conculcetur ab hominibus.* Sanctus & verus miniſter Chriſti & ſi a malis ridetur, conculcari non poteſt, quia mēte fixus in cęlo manet.

c *Vos eſtis lux mundi.* Prius ſal quam lux: quia prius vita quam doctrina. vita ducit ad ſcientiam veritatis. Qui Deum timet, ſcientia non caret.

* Greg. Omnes ſupernæ patriæ electi, ſancti quidem & iuſti ſunt,ſed participatione ſapientiæ nō comparatione. Quid enim ſunt homines Deo comparati? Lumen autem ſapientia. Lumē & ſerui ſapiētiæ vocari ſolēt, ſed illa lumē illuminans iſte lumē illuminatū, ſicut ſcriptū eſt, *Erat lux vera,&c.*

d *Lux mundi.* Alia cauſa eſt quare nō debent deficere: quia illuminati a Chriſto verbo & exemplo: quocunque illati mūdanis lucē fidei & ſcientiæ debent miniſtrare. Et ſicut (quia ſunt ſal) debent corruptionem pellere: ſic & tenebras (quia lux ſunt) fugare.

Lux tenebras ſoluit & poſtea illuſtrat: ſic apoſtoli depulſis vitijs deducūt ad lumē fidei & cognitionis. *Lux mundi.* Hæc eſt eadē gr̄a qua mūdi corde fiūt, quorū corda mūdant̄ fide & intellectu. Sic q̄ ſal vocant̄ pacificis cōgruit: quia ſine ſapientia nō tenet̄ condimentū pacis. hæc ſumma & pręcipua ſpe-

ſpecialiter apoſtolis deputātur. vt eos cætera aſſequutos plene cognoſcatur. Vnde ſequitur.

e *Non poteſt ciuitas.* quia apoſtoli fundamēta ſunt apte ciuitas dicūtur. *Supra montem.* locus mōtē iuſtitię innuit, qui excelſus eſt, quo propalamini ne vos abſcondatis. Non eſt.n. facultas ſubterfugiēdi vel clam aliquid faciendi. ideo ſubditos miſericorditer intus conſilio regite, & extra cōtra aduerſarios pro iuſtitia pugnando defendite: quod pertinet ad ſpiritum cōſilij & fortitudinis.

✲ Ruper. Non patitur ordo vel ratio iudicij ſeu cōſilij diuini, vt abſcōdatur & incognita ſit, quę ad hoc ędificata eſt, & ad hoc mille clypei pendēt ex ea omnis armatura fortiū, vt omnes q. inter aduerſarios periclitantur, qui inter Iudęos paganos atque hæreticos pro fide agonizantur, recurrere ſciant ad ciuitatem hanc (eccleſiā) vt in ea cōmuni, de ea ſumptis ſentētijs armari, vt habeāt vnde animā, p̄ro qua illis res eſt, defendere poſſint.

f *Neque accendunt lucernam.* Domeſticis exēplis docet, ne celent lucem verbi ſibi commiſſam. Non accēdunt, ideſt, non ideo data eſt doctrina p̄dicationis, vt celent eam & ſubijciāt ſeruituti corporis, dū aliqua timēt. Sed corpus ſuum miniſterio Dei ſubijciant, ut per vocē, &c. corporis officia lux excellentior cęteris appareat. Vñ dicitur *Caſtigo corpus meum,&c.* Vel Chriſtus lucernā accendit, dum teſtam humanę naturæ flamma ſuæ diuinitatis impleuit: quam nec credentibus abſcondit, nec modio. i. menſura legis, vel terminis unius gentis incluſit. Sed ſuper candelabrum. i. eccleſiam fidem ſuæ incarnationis affixit, vbi omnes poſſint intueri, qui in domo. i. eccleſia ſunt, uel mundo. Vnde ſubdit, *Sic luceat,&c.*

g *Candelabrum.* Sicut lucerna Chriſtus, cādelabrum crux eſt, ſuper quam erat leuandus. Candelabrum eccleſia, quæ uerbum uitæ præſentis baiulat.

h *Sic luceat.* Et hæc omnia ita agite, ut non finem boni operis in laudibus hominum conſtituatis.

i *Vt videant &c.* Opera requiro, ut uideantur, & ſic doctrina confirmetur, & hoc non ad gloriam ueſtram.

K *Nolite putare.* Poſtquā hortatus eſt oīa pati pro ueritate, & nō celare, & ad gloria Dei facere, incipit docere q̄d docturi ſint. Quaſi diceret: quid eſt q̄d uetas abſcōdi, pro quo iubes oīa pati? an eſt aliquid contra legem? *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere.* uel faciendo q̄ dicit, ue l ſupplendo, q̄d deerat, & imperfectum erat. *Nolite putare.* Hactenus docuit, ut ſale condiant aīas ad incorruptionis ſanitatem, ut illuminent ad ueritatis intelligentiam: ut acquiſitos ab hoſtibus defendāt, ☞ do-

Leu.2.d. — 1.Cor.9.d. — Ioan.1. — † Infatuatus vel inſipidus fuerit. — †24.q.1.c.quoniam.

a Aliorum fortitudo. b Ideſt, ſi doctor errauerit. ¶ In tribulatione defecerit. c Ideſt, per quos infirmus populus confirmabitur?

a † Quod ſi ſal † euanuerit, in quo ſalietur? 1

a Sal infatuatum, ideſt, tribulationi cedentes. 2

Ad nihilum valet vltra, niſi vt mittatur fo- 3

a Ab officio docendi, vel eccleſia. b ¶ Dum vita eius contemnitur, quæ ad nihilum ualet. c Irrideatur ab hominibus carnalibus. d Percipientes in Chriſto lucem veritatis.

b ras, & conculcetur ab hominibus. † Vos eſtis 4

c a Per quos omnes illuminantur a tenebris ignorantiæ. b Nomine mundi uel uniuerſi qui ſunt de mundo electi accipiuntur. c Q.d. aſpicite quo poſiti eſtis. d Soliditas apoſtolicæ doctrinæ. e Celari. ¶ Non licet clam eſſe bonos.

d lux mundi. † Non poteſt ciuitas abſcondi 5

e ¶ Chriſtum uel eccleſiam. a Ipſe mons manifeſtat eam. b Alia ſimilitudo.

f ſupra montem poſita, neque accendunt lu- †

a Timoris uel commodo uitæ præſentis.

cernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſu-

a Ideſt, uitæ integritatem.

g per candelabrum: † vt luceat omnibus qui

a Eccleſia uel mundo. ¶ Vt dico, non ſub modio poſita ſed ſuper candelabrum. b Vere docet, qui facit quod docet, aliter condemnat ſeipſum.

h in domo ſunt. † Sic luceat lux veſtra coram 6

i hominibus, vt videant opera veſtra bona,

a In vobis. b Non uo. c Cuius opus eſt quod cæli fecimus. d Qui uos facit cæleſtes.

& glorificent patrem veſtrum, qui in cęlis

k eſt. Nolite putare, quoniam veni ſoluere 7

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod ſi ſal. *i. ſi diſcretio in prælatis defecerit.*

2 In quo ſalietur. *q.d. in nullo opera ſubditorū condientur ſeu dirigentur. Ideo ſubditur.*

3 Ad nihil. *quia talis debet repelli a prælatione, ne officium prælatorum in conſpectum hominum reddatur vile. Secundum in quo debent præcellere prælati, eſt clara notitia in ſcripturis intelligendis. Et hoc eſt quod dicitur.*

4 Vos eſtis. *Sicut.n. lux eſt manifeſtatiua omnium occultorū, ſic pręlati per intelligentiā ſacræ ſcripturæ debent ex officio notificare alijs omnia opera virtutū. in cuius ſignū portant mitram in capite, in qua duo ſunt cornua, quia debent ſcire duo teſtamenta. Tertium in quo debent præcellere eſt conſtantia in oppreſſoribus pauperum reprimendis vnde dicit Saluator Ioh.10.b.* Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. *mercenarius autē & qui non eſt paſtor, videt lupū venientē, & dimittit oues & fugit. Quod exponens Greg. dicit: Lupus.n. ſuper oues venit, cum quilibet iniuſtus & raptor fideles quoſque atq; humiles opprimit, ſed qui paſtor videbatur, & non erat, relinquit oues & fugit, quia dum ſibi ab eo periculum metuit, reſiſtere iniuſtitiæ nō præſumit fugitans non mutando locum, ſed ſubtrahendo ſolatium: & ideo paſtor bonus ciuitati in monte poſitæ comparatur, quia ad ipſum debent habere oppreſſi refugium, quaſi ad quoddam fortilitium. Et hoc eſt quod dicit Saluator.*

5 Non poteſt ciuitas. *quia bonus prælatus in perſecutione non debet ſe abſcondere, ſed ad defenſionem gregis ſe manifeſte oſtendere. Quartum in quo debet prælatus excellere eſt ſanctitatis euidentia in exemplis dandis, quia ſecundum quod dicitur in paſtorali. Tantum debet excellere actionem populi actio præſulis, quantum diſtat a grege vita paſtoris, & ideo comparatur hic lucernæ ſuper candelabrum, illuminanti totam domum. Sed intentio recta ſubditur.*

6 Sic luceat lux, &c. Et glorificēt patrum veſtrum. *quia non debent ad hoc gloriam propriam quærere, ſed gloriam Dei & ædificationem populi.*

7 Nolite putare. *Hic oſtendit eminentiam prælatorum quantum ad* * doctri-

MORALITER.

† cūtur ſal in abſtracto, ſicut excellenter liberalis, liberalitas nominatur. Ipſorum autem diſcretione debēt opera ſubditorum ſic condiri, vt coram Deo ſapida reddantur.

4 *Vos eſtis lux.* Debent enim alios illuminare de credendis. Non

5 *Non poteſt ciuitas.* Dicitur.n. ciuitas in monte poſita, nam eſſe debet forte refugium iniuſte oppreſſis.

Neque accendunt lucernam. Debēt etiam eſſe lucerna ſuper cadelabrum poſita, vt alijs luceant per ſanctæ vitæ exempla

7 *Nolite putare quoniam veni.* Hic informant̄ doctores, vt non

A defensos ad amorem diuinitatis accendant: Nūc vt cœlestis orator (quia poterāt æstimare q, uetera pręcepta vellet abolere) ante interrogata præsens occurrit, dicens. *Nolite putare.* Soluit qui spiritualiter facere vetat. Adimplet Christus dum præmissis ad inclinationem vitę agendæ superaddit plura ad perfectionē moraliū præceptorū: & quæ figuris tegebantur & futura significabant, in se perficit & in ecclesia, sine quo figurę essent vacuę & sine effectu, qua si dicat, ideo non debetis percunctari de veteribus pręceptis, & mirari de nouis, nec passionibus terreri.

De cōs. dist. 4. ca. propria. §. si quis in fi. ¶ Luc. 16. d.

Christus legē impleuit, quia exterioris legis figuras soluens: impleuit veritatem interiorem.

a Christus est legis & prophetarum virtus per quem omnia implētur.

legem aut prophetas. † Non veni soluere, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat cęlum & terra, iota vnum, aut apex vnus, nō pręteribit a lege,

a Implet qui figuras cessare docet, postquam res facta est. ¶ Implentur ne?

a Antequam. b Quia non omnia iam sed sensim fient. c Idest, donec elementa mutentur de hac mirabili forma in immutabilitatem. d Non remanebit quin impleatur in capite, vel in corpore.

✻ Euthymius. Compleuit omnia quæ de ipso apud prophetas erant. Nam ob id frequēter addiderunt Euangelistę, vt compl. retur quod dictum est per prophetam. Legem aūt D compleuit, quia nihil eorum quæ iubet, transgressus est.

B

a *Iota.* Hic ostenditur, quod quæ minima putantur in lege, sacramentis spiritualibus plena sunt, & omnia recapitulātur in Euangelio. Iota, minor est cęteris literis. Apex est literæ aliqua minima particula, significat minimum pręceptū, vel minimā præcepti particulam. Apte autem ponit iota Græcum; non ioth Hebræum, quia iota decem significat, id est, decalogum, cuius apex est Euangelij perfectio.

I Iota apud Grecos decima litera, decē significat: per quam decem præcepta agendæ vitæ accipimus: quorū Christus nullum soluit, sed præcepit plenius adimpleri, nec apicem, id est, nec minima significantium. E

Omnia

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *doctrinā. Et primo ponit modum docendi ipsi Christo proprium. Secundo ostendit qualiter debet ei conformari doctrina prælatorum, ibi.* Qui ergo soluerit. *Circa primum aduertendum, quod Christus non solummodo erat doctor legis & Euangelij, sed etiam institutor. Aliter tamen quia vetus testamentum dedit mediantibus angelis, nouum autem per seipsum, vt supra in prologo visum est. ergo per suam doctrinā non debuit legem destruere. sed magis eam perficere, & adimplere. Et hoc est quod dicit.* Nolite putare quoniam, &c.

I Iota vnum aut apex. *i. modicum non transibit quod non impleatur, quia Iota est minima litera Græca.*

Argum. *Quæritur hic quomodo verum sit quod Christus legem impleuerit, & non soluerit. Videtur enim quod ipse soluerit mandata moralia, quia præceptum de obseruatione sabbathi morale erat saltem quātum ad vacationem a corporalibus, sed ipse sabbato curauit. Ioh. 5. Et sanato præcepit tollere lectum suum in sabbatho. ergo, &c. Item videtur quod iudicialia non impleuerit, quia mulierem deprehensam in adulterio quæ in lege præcipiebatur lapidari, impunitam abire permi-* C *sit, vt habetur Ioh. 8. Item cerimonialia de abstinentia ciborū in lege prohibitorum non seruauit, quia dicitur infr. 15. b.* Quod intrat in os non coinquinat, &c. *Ipse autem fecit, quæ alijs facienda dixit: ergo talibus vsus fuit, ergo, &c. Contra, per illud quod hic dicitur,* Nō *veni soluere legem sed adimplere.*

Probatio qđ Christus legē nō soluit, sed impleuit. *Dicendum, quod Christus legem & prophetias adimpleuit. Et primo declaro de lege. Secundo de prophetis. In lege autem quædam erant per modum præcepti, & quædam per modum promissi obseruantibus legem, & vtraque adimpleuit. De præceptis patet sic.* Pręceptorum triplex differentia. *Præcepta enim erant in triplici differentia. Quædam erant moralia, scilicet præcepta decalogi. Et alia moralia in lege posita quæ faciebant ad eorum declarationem, & ista impleuit Christus ea obseruando perfecte, & ad obseruationem eorum alios incitando infra. 19. c.* si vis ad uitam ingredi, serua mādata. *Secundo, ea impleuit, sanum intellectum eorum declarando & errorem Pharisæorum circa hoc excludendo, vt patebit infra in præsenti capitulo. Tertio, adimpleuit ea, consilia apponendo, quæ faciunt ad perfectiorem mandatorum obseruantiam. Perfectius* Præcepta iudicialia. *enim obseruat mandatum hoc.* Non occides. *ille qui cauet ab ira inordinata, quam ille qui cauet tantum ab interfectione. Alia erant præcepta legis iudicialia, & impleuit rigorem eorum per viam misericordiæ temperando, in aliquibus per seipsum, & alijs dimisit temperamentum, suis ministris scilicet ecclesiæ prælatis & principibus terrenis catholicis, vt de talibus ordinent secundum quod viderint vtile communitati fidelium secundum varietatem temporum & locorum, & personarū, & istud non fuit destruere legem, sed magis adimplere; quia sic ordinauit meliorem modum obseruationis iustitiæ. Sicut non destruitur puer quando fit vir, licet enim transeat pueritia, tamen remanet melior status eiusdem personæ ætate mutata. Lex autem vetus habuit quasi statum pueri respectu nouæ legis, propter hoc dicitur ad Gal. 3.* Lex pædagogus noster fuit in Christo, *id est, regulatiua status puerilis. propter hoc erat lex timoris, sicut pueri sub disciplina & timore custodiuntur. lex autem euangelica est lex amoris, & ideo non debet esse tantus rigor pœnarum, quia proprium hominum perfectorum est magis deduci ad virtutem amore iustitiæ quam timore pœnæ. Tertia præcepta erant cerimonialia. Et ista diuidebantur in tria:* Præcepta ceremonialia. *quia quædam pertinebant ad sacramenta, sicut circuncisio quantum ad omnes homines, vnctio quantum ad reges & pontifices. Christus autem non assumpsit statum sacerdotis legalis vel terreni regis, immo dixit coram Pilato regnum meum non est de hoc mundo. Ioh. 18. f. Et ideo non habuit istam vnctionem corporalem regum vel pontificum. sed vnctionem spiritualem a Deo patre habuit plenitudinem gratiæ, secundum quod scribitur in Psalm.* Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ, &c. *Circuncisionem autem ipse adimpleuit primo in seipso incipiendo. Secundo melius & efficacius & generalius instituendo sacramentum loco ipsius. s. baptismum in quo confertur maior gratia & est remedium tam viris quam mulieribus. Quædam etiam cerimonialia pertinebant ad sacrificia, sicut immolatio agni paschalis, iuge sacrificium, & consimilia. Ista autem erant figuratiua vnius perfecti sacrificij scilicet Christi in cruce offerendi. Et ideo ista impleuit Christus vno modo corporaliter patiendo, alio modo efficacius sacrificium scilicet eucharistiam instituendo. Quædam autem cerimonialia pertinebant ad sacra, & de talibus erant præcepta prohibentia vsum aliquorum ciborum & consimilia, & ista adimpleuit Christus, quia dicit Petrus Act. 11. b.* Immundum & commune nunquam introiuit in os meum. *& multo fortius Christus hoc seruauit, & sic ista præcepta adimpleuit ea obseruando & obseruationem meliorē declarando, per talem enim abstinentiam a corporalibus cibis significabatur abstinentia a spiritualibus immunditijs. Hanc autem munditiam instituit Christus in lege euangelica quæ est mundissima, & per consequēs debuit cessare figuralis abstinentia, propter quod dicitur Actuum. 10. ca.* Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris. *quia nullus cibus coinquinat homines qui cum gratiarū actione percipitur. Dimisit tamen Deus in ordinatione ecclesiæ de aliquibus abstinentijs faciendis pro loco & tempore. Patet ergo ex prædictis qualiter Christus legem adimpleuit quantum ad omnia genera præceptorum. Secundo impleuit legem quantum ad promissa, promittens tamen obseruantibus meliora, lex enim Mosaica promittebat solum bona temporalia & transitoria scilicet abundantiam & excellentiam temporalem, vt patet Deut. 26. d.* Custodias omnia præcepta eius, & faciet te excellentiorem cunctis gentibus. *sed Christus obseruantibus Dei mandata promisit bona spiritualia & æterna scilicet gratiam in præsenti, quæ præcellit omnibus bonis temporalibus, & etiam gloriam in futuro infra 19. d.* Omnis qui reliquerit, &c. *centuplum accipiet scilicet in præsenti, quia bona spiritualia quæ hic recipiuntur in tantū excellunt bona temporalia, ac si centenarius numerus paruo numero comparetur & vitam æternam possidebit scilicet in futura. Patet igitur, quod Christus adimpleuit legem quantum ad præcepta & promissa. Similiter adimpleuit prophetias, quia principaliter loquuti sunt de Christo, & de aduentu eius, & de his quæ pertinent ad ipsum, & ideo adimpleuit prophetias nascendo, conuersando in mundo & moriendo, & resurgendo, & alia opera nostræ salutis faciendo, propter quod imminente sua passione dixit Luc. 24 f.* Oportet impleri ea quæ scripta sunt in lege & prophetis & psalmis de. *Patet ergo ex prædictis, quod Christus impleuit legem & prophetas.*

Psal 44

F

Solutio. *Ad primum dicendum, quod Christus curando infirmum sabbato non fecit contra legem, quia licitum erat facere in die sabbati ea quæ ad gloriam Dei pertinebant, sicut ornare templum, & sacrificia offerre, & laudes diuinas dicere & huiusmodi, & multo fortius sanare hominem miraculose ad ostensionem diuinæ virtutis erat licitum, & eadem ratione quod sanatus subito portaret lectum suum in die sabbati faciebat ad magnificationem miraculi. Per hoc enim ostendebatur, quod diuina virtute erat sic subito perfecte sanatus, quod erat ad pristina opera plenarie restitutus. Ad alia duo patet ex prædictis in corpore quæstionis.*

Om-

A a *Omnia fiant.* Spiritualiter impleantur, vel imperfecta perficiantur, & significantia, impletione consumentur.
b *Qui ergo soluerit.* Minima sunt crux Christi & passio, quã qui erubescit, minimus est, qui confitetur, magnus. Vel Pharisæos notat, qui mandata Dei demiserunt pro suis traditionibus, quæ nihil valent dum vel minimum quod in lege est, prætereunt.
Moraliter. autem soluit, qui non implet, sed tenet sicut infirmis data sunt. Vel qui non intelligit spiritualiter. Soluere, non est agere, quod recte intelligit, vel non intelligere quod non deprauat, aut minuere integritatem superadditionis Christi.
c *Minimus vocabitur, &c.* In regno cælorum minimus uocabitur qui erit in eo indignus, in quo nullus minimus sed omnes magni.
B ✠ AVGVSTINVS. Quid est soluitur? Quid est docetur? Soluitur factis, & docetur quasi verbis. *Qui prædicas non furandum furaris.* Soluit ergo in facto, qui furatur, & quia sic docet, minimus vocabitur in regno cœlorum, id est, in ecclesia huius temporis.
d *Qui autem fecerit.* Qui non soluerit, & sic docet, non minimus, non tamen magnus, sed facit quod docet. Soli enim factores, legis iusti sunt apud Deum.
e *Dico autem vobis.* Cum ait, dico, magnam uim & profundam intelligentiam cogitandi incussit, ostendit quomodo superaddit. Et non quę prius mandauerat, absoluit. Plus etiã est diligere inimicos quam non odisse, non cupere, quam non adulterari, non irasci, quam non occidere.
f *Nisi.* idest, non solum minima legis pręcepta impleueritis, sed & ea quę addo, quia dum fiunt addita ad perfectionẽ etiam hæc plenius aguntur quæ præmissa sunt ad inchoationem, quia qui non videt mulierem ad concupiscendum eã, nec fornicatur, nec occidit qui non irascitur.
Augustinus. Iustitia Pharisæorum est, vt nõ occidant, iustitia eorum qui intraturi sunt in regnum cęlorum, vt non irascãtur sine causa. Minimum ergo est non occidere, & qui illud soluerit, minimus vocabitur in regno cœlorũ Qui autẽ illud impleuerit vt nõ occidat, nõ cõtinuo magnus erit, & idoneus regno cęlorum, sed tamen ascendit aliquem gradum, perficietur autem si nec irascatur sine causa. D

Lib.20.de. ciuit.ca.9.
✠ Idem. Abundat iustitia nostra super iustitiam eorum, qui soluunt quod docent, vt vos non soluatis, sed faciatis potius quod docetis.

Quin. a Quia omnia fient. ergo. b Vel non agendo. vel non credendo ut Pharisæi.
donec omnia fiant. † Qui ergo soluerit 1
Minima sunt quæ inchoant homines. i. sicut soluit:
vnum de mandatis istis minimis, & do 2
a Despectissimus est in ecclesia sanctorum. b Ab illis qui sunt in regno cœlorum.
cuerit sic homines, minimus vocabitur 3
in regno cęlorũ, qui autem fecerit & do- 4
Sic. a Licet in præsenti abiectus, econtra licet ille hic prælatus, tamen uilis.
cuerit, hic magnus vocabit in regno cœ
a Quomodo ergo faciendum. b Quod fit spiritu consilii, & gratia misericordiæ Dei
lorum. Dico † autẽ vobis, quia nisi abun 5
a Quæ est in præceptis vitæ inchoatiuis. & mysticis iuxta literam.
dauerit iustitia vestra plus quã Scribarũ
& Pharisęorum, non intrabitis in regnũ
cœlorũ. † Audistis quia dictum est anti- 6
quis. Non occides. Qui autem occiderit
a Vt iudicio puniatur legis. Accusatione legis. b Plus impono non irasci.
† reus erit iudicio. Ego autẽ dico vobis· 7

✠ Rupertus. In quatuor virtutes totum hunc sermonem distinguere libet, secundum quatuor virtutes principales, quas Ethnici quidem vocare potuerunt, sed non secundũ cœlestem ipsarum dignitatem cognoscere meruerunt, iustitiam, temperantiam, fortitudinẽ & prudentiam. Vbi enim dicitur, *Estote perfecti sicut, &c.* iustitiam commẽdat. Vbi prohibet ne ad ostẽtationem opera nostra fiant, vel a ventris aut corporis sollicitudine temperantiam notat. Cum E vero nos admonet, ne mittamus margaritas ante porcos, & intremus per angustam portam, perseuerantiam fortem. In sequentibus vero vt caueamus a falsis prophetis, & ne de tribulis ficus colligamus, prudentiam commẽdat. His autem omnibus uirtutibus pharisæos, & scribas uacuos esse ostẽdit, vt uerę iustitię quæ in spiritu est, aduersarios, hypocrisi vero, & iactantia intemperantes, & in sensu, & vera legis interpretatione inconstantes, vt qui margaritas scripturæ, porcinis affectionibus metiantur, sed & ipsimet ex ouibus se lupos faciunt & hominum prudentiam eludere conantur, cum destruant mandata Dei propter traditiones suas.
g *Iustitia.* Iustitiã Pharisęorũ vocat omnia illa ad cultũ Dei actualiter pcepta, seu figurarũ mystica tm̃ ad lr̃am instituta.
Iustitia illorum, mandata Moysi, impletio illorum, iustitia Christi. Illa a pęna liberant, ista saluant.
Quidã in hac expositiõe laborãt, volentes notare supabũdatiã esse in nouo quę nõ obseruaretur in vete. Testam. cũ & in illo mali actus & mala concupiscẽtia prohiberent. Sed nõ secundum hoc hic agitur, immo in hoc abundantia maior q̃ scribarum, & Pharisæorum ostenditur, quia illi secundũ opa magis iusti appellari, quam secundũ voluntatem affectabãt.
h *Audistis.* Exponit quę est iustitia Pharisęorum quam qui adimplet non statim magnus, sed aliquẽ gradum cõscẽdit.
i *Ego autem.* Perfectionem quã venit implere incipit explanare,

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui ergo soluerit, &c. *Hic consequenter ostendit qualis debeat esse doctrina prælatorum per conformitatem ad Christum, & ponit quandam diuisionem trimembrem doctorum. Quidam enim sunt qui male viuunt, & male docent, sicut hæretici. Et de istis dicitur.* Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis. *male scilicet viuendo.*
2 Et docuerit sic homines. *alios similiter per falsam doctrinam corrumpendo.*
3 Minimus vocabitur in regno cęlorum. *id est, in ecclesia militante, quia decidit a vera fide: alii sunt qui bene viuunt & bene docẽt, & tales doctores debent esse prælati ecclesiæ propter quod dicit.*
4 Qui autem fecerit, & docuerit, &c. *Alii sunt doctores qui bene docent & male viuunt. de quibus dicitur infra 23.a.* Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi: quod dicũt facite opera autem eorum nolite facere. *dicunt enim & non faciunt. & quia hoc non sufficit ad salutem, ideo dicit prælatis ecclesiæ.*
5 Nisi abundauerit iustitia. *q. d. ad salutem non sufficit bona doctrina, nisi adsit bona vita.*
6 Audistis quia dictum est. *Superius descripsit virtutes contemplatiuorum, & prælatorum in quibus consistit iustitia abundans, hic consequenter describit virtutes actiuorum in quibus consistit iustitia ad salutem sufficiens. Ad cuius euidentiam considerandum, quod ad consequutionem salutis sufficit obseruatio mandatorum decalogi, vt dicit. Saluator infra. 19.c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. & ideo Saluator noua præcepta moralia non dedit, sed præcepta decalogi repleuit, & ad obseruationem eorum homines induxit, verum intellectum eorum declarando, & errores Iudæorum circa hoc excludendo. Et ideo diuiditur in tres, partes, quia primo dat intellectum aliquorum præceptorum moralium. Secundo, aliquorum iudicialium, ibi, Audistis, quia. &c. Oculum pro oculo. Tertio. intellectum cuiusdam præcepit in quo fundatur tota lex, videlicet de dilectione proximi, ibi. Audistis quia dictum est, &c. Diliges proximum tuum. Prima adhuc in duas, quia primo dat intellectum quorundam præceptorum secundæ tabulæ quo ordinat hominem ad proximum. Et secundo dat intellectum cuiusdam præcepti primæ tabulæ ordinantis hominem ad Deum, quo prohibetur periurium, ibi, Iterum audistis, quia dictum est. Non periurabis. Prima in duas. quia primo dat intellectum cuiusdam præcepti quo prohibetur nocumentum in persona propria. Secundo præcepti quo prohibetur nocumentum in persona coniuncta, ibi. Audistis quia dictum, &c. Non mœchaberis. Iterum prima in duas, quia primo declarat præceptum. Secundo infert duplex corollarium, ibi. Si offers, &c. Circa primum aduertendum quod Iudæi credebant per præcepta decalogi sola opera exteriora prohiberi non motum animi. vnde, & Iosephus. 12. libro antiquitatum reprobat Polybium historiographum Persarum dicentem, quod Antiochus Epiphanes mortuus fuerat in montibus misere propter hoc quod voluerat spoliare templum Dianæ in Perside dicens, quod voluntas mala non est peccatum, nisi exeat in effectum. Et eodem modo dicebant Iudæi de hoc præcepto.* Non occides qui autem occiderit. *quia per hoc prohibetur occidendi factum, & non occidendi propositum. Et hoc est quod dicit.* Audistis quia dictum est antiquis. *hec est. sic interpretabantur præceptum hoc. Sed hunc errorem excludit Saluator dicens.* F
7 Ego auten dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo *Vbi Saluator ponit triplicem gradum iræ. Primus est in corde. Et notatur cum dicitur.* Omnis qui irascitur. *Secundus est in ore per verbum contumeliosum, confusum tamen: quod notatur cum dicitur.* Qui autem dixerit racha. *Tertius gradus est, quando proceditur ad contumeliam determinatam. quod notatur cum dicitur.* Qui dixerit fatue. *Primus gradus est minoris culpę quam secundus, &*

a Non fratri irafcitur, quia peccato irafcitur. b i.dignus accufatione.
a quia omnis qui irafcitur fratri fuo * reus
a Quod fupra de homicidio. b Qui de motu prorumpit in uocem indignationis.
erit iudicio . † Qui autem dixerit fratri fuo
a Interiectio indignationem exprimens. b Confenfu iudicum de danda fententia in eum.
racha , reus erit † concilio. † qui autem di- 1
a Qui vfque ad conuitia procefferit. b Aeque in Deum credenti quem Deus falem vocat
b xerit, fatue , reus erit gehennæ ignis . Si er- 2
c a Quia non licet irafci,ergo multo minus odio habere. b Boni operis facrificium. c In fide,vel ad Chriftum ad quem nifi per fidem attingat,nemo digne offert.
go offers munus tuum ad altare , & ibi re- 3
a Quem læfifti.
cordatus fueris , quia frater tuus habet ali-
Coram Deo.
d quid aduerfum te , relinq; ibi munus tuum
a Quod nequit fieri,nifi fpiritu unitatis fundatus & timens Deum. Quantum inte eft emandando quod peccafti.
e ante altare , & vade prius reconciliari fratri 4
a Intentionem reuocaris ad id quod cœperas. b Hoc ex fpiritu lenitatis quo mitis fit. c Hactenus de proximo,hic ptcem iubet habere cum aduerfario.
f tuo,& tunc veniens offeres munus tuũ.† Efto 5
g

A nare,& quomodo iuftitia eorum debeat fuperabundare.

* Euthymius. Poftquam corda eorum in beatitudinibus præmolliuit,& ad virtutem exacuit, maiora deinceps addit præcepta. Incipit autem ab affectibus qui naturaliores funt, ab ira & concupifcentia.

* THEOPHYLACTVS. Dictum eft, &c. Hoc a certo quodam dictum effe nõ dicit, Si enim dixiffet, Audiftis quia dictum eft a patre meo, aut a meipfo qui filius Dei fum, videri poffet diuerfã a patre legẽ ponere. Si dixiffet, dixi antiquis, ęgre acceptus fuiffet fermo. Indefinite ergo dixit, *dictum eft antiquis*, per quod legis antiquitatem oftendit.

† 15. dift. c. finali.

† confeffui

a *Omnis qui irafcitur*. Quia nefciebãt homicidium effe nifi peremptionem, aperit omnem motum animi ad nocendum, in homicidium computari. Mandatum Chrifti non eft contrarium legi, fed latius legem in fe continet Qui non irafcitur, non occidit. Sed non

B econtra, licentia irafcendi caufa homicidii. Tolle iram, & homicidium non fit.

Superadditio Chrifti non irafci, non concupifcere, a quibus difficile eft abftinere,& ideo magna funt in remuneratione. Ira eft omnis malus motus ad nocendum. Subitus autem motus cui non confentitur, propaffio eft. Accedente confenfu, paffio eft & mors in domo. *Omnis qui irafcitur*. Gradus funt in iftis peccatis. Primo eft irafci,& hunc motum animo retinere, plus eft fi vocem cõmotio ipfa extorfit, qua feriatur ille cui irafcitur: plus etiam, fi certa vituperatio increpuit. Similiter gradus funt in pęnã, nam minus eft iudicium, quando adhuc cum reo agitur, & eft defenfioni locus. Plus eft concilium quando iudices inter fe conferunt quo fupplicio damnent quem conftat effe dãnandum. Plus eft etiam gehenna, vbi nulla fententię dilatio. Et ita quod propriis & certis modis exprimi non potuit, quibufdam fimilitudinibus diftinctum eft. His enim tribus iudicio, concilio, gehenna diuerfæ manfiones in æterna damnatione pro modo peccati fignanter exprimuntur. *Qui irafcitur*. Addunt quidam fine caufa, ficut & ad dicere racha. vel fatue, quia naturale eft irafci, ita tamen ne fine caufa fiat. Cui fenfui videtur aptari. *Irafcimini, & nolite peccare*. Sed omnis occafio iræ tollitur, dum inimicos diligere iubemur. Qui non irafcitur, non foluit legem, fed implet, vt intus ficut extra feruet innocentia. Ira proprie eft commotio paffionis. Ira, q̃ ex caufa & nõ ex paffione eft, iudiciũ eft nõ commotio illicita.

Gradus in peccatis.

Gradus in pęna.

Pfal. 4. a.

Omnis occafio iræ infirmis fcilicet aufertur vel tollitur. Si enim cum caufa, non fratri irafcitur fed vitio. Iufta ira mater eft difciplinæ. Et ira quæ eft cum caufa, iudiciũ eft, nõ ira.

Racha.

C Racha. Vel racha verbũ Hebræum,& interpretatur cenos, id eft, vacuus, quod dicimus fine cerebro quod eft magna cõtumelia. Qui ergo hęc dici t fratri qui fpiritufancto plenus eft, luiturus eft contumeliam fpiritusfancti iudicio fanctorũ iudicium: Non enim modicus furor eft quem Deus fale fapiẽtiæ conditum infatuatum dicere,& falienti Deo derogare.

Homel. 16. operis imperf.

✻ Chryfoftomus. Racha non grandis alicuius conuitij fermo eft, fed magis de contemptu veniens, impatientiaque dicentis, vt ipfi nonnunquam vel feruulis vel inferioribus

D quibufque aliquid imperantes, diximus, vade tu.

Libro. 1. ferm. monte

* Auguftinus. Nonnulli de Græco trahere voluerunt interpretationem huius vocis, putantes pannofum dici racha, quoniam dicitur Gręce pannus Probabilius eft quod audiui a quodam Hæbreo, vocẽ effe nõ fignificantem aliquid, fed indignantis animi motum exprimentem.

b *Fatue*. ✻ Hilarius. Piaculi magni periculum eft, quem falem Deus nuncupauerit, eum contumelię infatuati fenfus laceffere,& fapientum intelligẽtiam falientem, ftultę intelligentiæ exafperari maledicto.

† De h cũ ex i

c *Si ergo offers munus tuum*. Explanat ampliorum iuftitiam oftendendo, quod fi non licet fratri irafci, multo minus ĩ animo retinere quod in odiũ quęrat conuerti. Si quidquã mali cõtra proximum in animo habemus Deo placite offerre nõ poffumus. *Si ergo offers*. fecũdũ literã hoc abfurdum eft. Eft ergo in interiori templo altare.

E i. fides, cui quodlibet munus id eft Pfalmus, hymnus, oratio & huiufmodi, nifi fit innixum non eft Deo placiturum. Et ibi id eft, cum in corde (quod eft templum interius) tale munus oblaturus es, fi in mentẽ venerit quod frater tuus habet aliquid aduerfum te, quem tu lęfifti. Si enim ipfe te lęfit, non ipfe, fed tu habes aduerfus eũ, nec tũc oportet te veniã petere, fed dare ficut vis tibi dimitti.

† Luc.

* Chryfoftomus. Audiant hi qui facris myfteriis initiati, cũ inimicitiis ad communionem altaris accedunt, nimirum facrofancta Chrifti corporis & fanguinis myfteria, non modo fidelibus communicantur, fed & Deo fummo offeruntur, vt fimul fint cęna & facrificium, vnde mẽfa illa altare dicatur.

Hom. Matth.

d *Relinque ibi*. Non ait refer, quia quod recte offertur immutari non licet. Sed relinque donec placabilius offeras, non enim munus repellit, fed charitatem proximi quęrit, fine qua nemo ad charitatem Dei peruenit. vnde, Prius charitatem proximo exoluat, qui munus fuum Deo placere optat.

e *Vade*. Non pedibus, fed animo humiliter ei profternas in confpectu illius cui oblaturus es. Vel petendo veniam fi præfens eft. * Auguftinus. Si abfens fit, faltem apud te ftatuere oportet, quod ftatim atque illius adeundi commoditas fe offeret, cum illo reconciliaberis.

Libro. 1. ferm. de monte. Homel. operis i perfecti

✻ Chryfoftomus. Dic mihi quomodo reconciliabor? Qualis pceffit offenfio, talis debet fequi recõciliatio. Si cogitatu offendifti, cogitatu recõciliare. Si verbis, verbis recõciliare. Omne enim peccatu, quomodo cõmittit, eo modo & pęnitet.

f *Offeres*. Hoc ex fpiritu pietatis quo mitis fit.& diuinũ verbũ pie intelligit, intelligendo obedit, & ad implendũ cor erigit

g *Efto confentiens*. Sicut iam præcepit fratri reconciliari, & poft iubet inimicos diligi, ita hic dum currimus in via huius feculi, ad pacem,& concordiam hortatur, ficut dicitur, *fi fieri poteft quod ex vobis eft, cum omnibus hominibus pacem habentes*. Et pro confentiens ex Græco habetur benignus vel beneuolus cio. ne differas in craftinũ. *Dũ eft in via*, dũ adhuc licet operari.

Rom. 12 F

Si fratrem læfifti reconciliare ei. Si aduerfarius extiterit, efto beneuolus, vt fiat amicus.

Aduerfa-

NICOLAVS DE LYRA.

fecundus quam tertius & ideo primo minor pęna determinatur, cum dicitur.

1 *Reus erit concilio*. Quia minus eft quod iudices debeant congregari ad determinationem pęnæ alicuius, quam quod iam fit adiudicatus. quod ponitur in fecundo cum dicitur. *Reus erit iudicio*. Et hoc eft minus quam quod aliquis fit iam extremæ pęnæ determinatus, quod ponitur in tertio gradu. cum dicitur.

2 *Reus erit gehennæ*. Confiderãdum tamen, quod licet ira fit peccatũ, vt hic dicitur, non tamen peccatũ oĩs. Ira enim eft appetitus vindictę. Vindicta autẽ fi fit iufta, nõ eft peccatũ eã appetere, fed tantum fi fit iniufta. Et hoc cõtigit quadrupliciter. Vel quãdo appetitur pęna eius qui nõ meruit vel plus q̃ meruit. Vel fi appetatur ordine debito prętermiffo. vel quia appetitur ppter indebitũ finẽ, vt quando appetitur folũ propter vindictã non ppter iuftitiã.

3 *Si ergo offers*. hic ex prædictis infert duplex corollarium. Primũ refpicit placationem diuinæ offenfæ Et fecundum euationẽ pęnæ infligendæ, fecundũ ponitur ibi. Efto cõfentiens, &c. circa primũ aduertendũ, quod munus Deo oblatũ nõ proficit ipfi offerenti, nifi fit in charitate: charitatẽ autẽ nõ habet, nifi proximo lęfo ab eo velit fatisfacere. Et iõ dicit, *Si offers munus, &c*. Sequitur.

4 *Vade prius, &c*. Et poteft hoc intelligi dupliciter. vno modo pedibus corporis. & hoc debet fieri fi cõmode poffit haberi ipfius fratris offenfi pſentia. Si autẽ non poffit fufficit ire ad eũ pedibus mẽtis quod fit quando habet propofitũ fatisfaciendi loco & tẽpore competenti. Et hoc modo vtitur ecclefia Romana, quæ reũ confitentẽ abfoluit,& fibi fatisfactionem læfo fiendam imponit.

5 *Efto confentiens*. Hoc eft fecundũ corollarium, quia fi ille qui

M O R A L I T E R.

3 *Si ergo offers munus tuum*. Chryfoftomus, Plus enim diligit Deus fidelium concordiam, quam munera fibi oblata.

5 *Efto confentiens, &c*. Moraliter aduerfarius peccatoris poteft dici

a Nemo enim nouit quando de hac uita exeat.

† consentiens aduersario tuo cito[a], dum es 1
a in via cum eo, ne forte tradat te aduersarius 2
¶ In tenebras exteriores.
b iudici, & iudex tradat te ministro, & in car- 3
cerem mittaris. Amen dico tibi, non exies 4
a Id est, nunquam sicut ibi dicit. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
c inde, do[a]nec reddas nouissimũ quadrãtem.
¶ A Moyse.
d † Audistis quia dictum est antiquis. † non 5
Mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia
a Et anima eius titillata fuerit quod propassio dicitur, quę & si culpam habet non tamen crimen. b Concupiscentia est mater adulterij.
omnis † qui viderit mulierẽ ad cõcu[b]piscen- 6
e f dum eam, iam † mœchatus est eam in cor-

A Aduersarius est aliqs homo, vel diuinus sermo. Esto beneuolus & consentiẽs verbo Euangelij, qđ mandat multa cõtraria carni, cum quo in via, idest Christo, recte gradimur, dum ei obediendo ad vitam æternam pertingimus.

Aliter, Aduersarius est Deus, vel magis sermo diuinus q contradicit peccare volẽtibus. Qui adhoc datus est, vt nobiscum sit in via cui oportet nos consentire, ne oderimus, quod Deus nobis non parcit donec sanemur.

(Margin: † beneuolus)

✻ Augustinus. Sed neque beneuolentiam diabolo iubemur exhibere, vbi dum beneuolentia, ibi amicitia, neque quisquam duxerit; amicitiam cum diabolo esse faciendam. Neque cõcordare cum illo expedit, cui semel renunciando bellũ indiximus, & quo victo coronabitur.

(Margin: .i de ferœ. … monte, … p. 2. — † Exo.20.c — 32 q.5.c.si … enim,&c. … lus,&c. … iderit. I quæst.ad … ochum. 19.6,)

* Athanasius. Dicitur etiam conscientia aduersarius. Nam occulte nos in corde nostro redarguit, coercet a malo, & si simus inobedienies, tãdem nos ad Dei tribunal sistit, vbi & pęnas dabimus enormium peccatorum, tum etiam lenium & minimorum.

(Margin: b. e anima.)

B ✻ Tertullianus. Si in diabolum transfertur aduersarii mentio ex obseruatione comitante, cum illo quoque moneris eã inire concordiam quæ deputetur ex fidei conuentione. Pactus es.n. renunciare ipsi, & pompæ & angelis eius. Cõuenit inter vos de isto. Hęc erit amicitia obseruatione sponsionis, ne qd eius postea resumas, ex his quæ ei eierasti, quæ illi reddidisti, ne te vt fraudatorẽ, vt pacti transgressorẽ iudici Deo obijciat, & iudex te tradat angelo executionis, & ille te ĩ carcerem mandet infernum, vnde non dimittaris, nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expenso.

a *In via cum eo.* Sermo diuinus, nobiscũ est in Christi via. Aduersarius nobiscũ ĩ via sermo. Sermo diuin[9] nobis via est qua currimus. vñ. *Viam mandatorũ tuorũ concurri, cũ dilasti cor meum.*

(Margin: Psal.118.d.)

b *Ne forte tradat.* Sic tẽperauit, ut pęnitentiæ locũ nõ afferret, putaretur.n. quod si obisset aduersarius & nõ posset ei in via esse beneuolus, necessario iudici traderetur. Sed & locũ pęnitentiæ reliquit, & impęnitentem iudici tradidit, dicens. Iudex tradat te ministro.

(Margin: …h.5.b.d.)

Tradat.i. causa sit cur tradaris in manus Christi, cui pater omne iudicium dedit. Christus ministro, idest, angelo qui colliget.

c *Nouissimum quadrantem.* i. minuta peccata, quia nihil erit impunitũ. Vel per quadrãtẽ nouissimũ, significãtur terrena peccata, quia prima pars mũdi cęlũ. Secũda aer. Tertia, aqua. Quarta, nouissima terra, ergo donec reddas nouissimũ quadrantem, idest, donec luas peccata quæ de terra contraxisti.

Primus quadrãs est ignis quo charitas significat̃. Secũdus, aer quo spirat̃, quo significat̃ vita. Tertius, aqua qua renascimur. Nouissimus, terra, per quam carnalis vita. Vnde. *Terra es & in terram ibis.* idest, exolues quod esse voluisti.

(Margin: Gen.1.d.)

Quadrans genus numi est qui habet duo minuta. Vñ alius euangelista dicit illam pauperculam misisse in corbanam quandrantem. Alius duo minuta quod idem est.

(Margin: ib de anima … plt.)

✻ Tertullianus. Carcerem illum quod Euangelium demonstrat, inferos intelligimus, & nouissimum quadrantem, modicum

C

D dicũ quoq; delictũ mora resurrectionis illic luendũ interpretamur. Nemo dubitabit animã aliquid pensare penes inferos, salua resurrectionis plenitudine, per carnem quoque.

d *Audistis.* Adhuc qui dixit. *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Addit: *Quantũ debeat abundare iustitia apostolorũ plusquam Pharisæorum.* Minor iustitia est, non męchari corpore. Maior iustitia est non męchari & corde. Non ait, qui concupierit. *sed qui viderit ad concupiscendum eam.* idest, hoc fine & animo attẽderit vt eã concupiscat, quod iam nõ est titillari, sed plene consentire libidini, vt si facultas sit peragatur. Hic nomine męchantiũ omnẽ carnalem delectationem accipe quãdo anima relicta superiori lege, turpi voluntate inferiorũ prostituta corrumpitur.

(Margin: Mar.11.d. Matt.5.d — † Non cõmittes adulteriũ.)

e *Viderit mulierem.* Beda. Magna superadditio. Visus ponitur pro omni motu qui est ad delectationem, non solum corporalis, sed interior qui est in concupiscẽtia, in qua aperiunt̃ oculi q pro pęna peccati primis parẽtib[9] male aperti legũt̃. tũc itur in affectũ cordis, nec deest volũtas, sed occasio pc̃ti. Sicut ergo bona volũtas cũ deest copia agẽdi remunerat̃, sic de liberatio cũ molimine vitiorum dãnat̃, qa nõ ẜm qđ quisq: potuit & nõ licuit, sed secũdũ qđ uoluit & proposuit ex conscientia accusatur uel defenditur.

(Margin: † Adulterium commisit cum ea.)

✻ Chry. Dominus aduenire non est contentus, ut solummodo corpus a malis actibus, sed ut prius animam quoque a malis cogitationibus auerteret. Quia enim spiritussancti gratiam mente suscipimus, merito ipsam purificat primam. Propterea non dixit, qui cõcupiuerit ad adulterandum, sed qui uiderit ad concupiscendum.

(Margin: Hom.17. operis imperfe.)

E

f *Ad concupiscendum* Vt trãseat in affectũ cordis; ut facere disponat, ubi nõ deest uolũtas, sed occasio, qđ passio dicitur, quę est mors in domo. Propassio est animi subitus affectus uel iræ, uel amoris. Passio quædam animi forma vel deliberatio ex consensu. vnde dicitur aliquis iracundus vel amator.

Propassio est subitus motus sine deliberatione boni vel mali opis. Passio est affectio deliberati animi si sit locus pficiẽdi. *Quod si oculus.* Oculus p̃t accipi dilectus amicus cõsiliarius quasi iter demonstrãs. Dexter q diuinis. Qui vero in his quę ad corpus ptinent cõsulit, similiter oculus. Scãdalizat.i. si in hęresim aliquã trahere vult. Similiter dextera manus dr̃ amicus, q est amicus in diuinis. Sinistra, quę in huius vitæ necessariis. Sicut visus oculo, ita manui cõuenit actio Vel, ĩ oculo & in manũ dextera possũt accipi fratres, uxor, filij, propinq, qui si sunt impedimẽto, debemus a nobis separare, ne dũ ipsos lucrari volumus, nosipsi pereamus. Vñ in Leuitico de magno sacerdote dr̃. *Cuius anima cultui Dei mancipata est, ne super patrem & matrem vel filias polluatur.* i nullius affectum sciat nisi eius cuius cultui dedicatur.

(Margin: Propassio. Passio. — Leuit.27.a.)

Vel oculus, est mẽtis visus, dexter dignior exteriori, q purgãdus est ne scãdalizet. Quia si ille semp in ppitiatoriũ respicit, exterior frenat̃ lege eius. Hic scãdalizat concupiscẽdo illicita, sed est eruendus ne per eum in vitium labamur.

Isidorus. Si cõtemplatio vertitur in tædium vel in arrogãtiam, dimitte eam, & transi ad actiuam, quia melius est per actiuam saluari, quam per contemplatiuam perire.

F

Erue

NICOLAVS DE LYRA.

offendit fratrem, vult pęnã gehennæ euadere, debet in hac vita mortali satisfacere. Et hoc est quod dicit. Esto consentiens, &c. *Id est fratri læso qui habet aduersum te. Esto consentiens per ipsius placationem.*

1 Dum es in via cum eo. *Id est, in præsenti vita.*

2 Ne forte tradat, &c. tradat te ministro. *Idest, diabolo qui est exequutor diuinæ iustitiæ.*

3 Et in carcerem mittaris. *idest, in penam infernalem.*

4 Amen. *idest, fideliter.* 4 Dico tibi, non exibis. *idest, nunquam exibis, quia in inferno nunquam est possibilis reditio.*

5 Audistis quia dictum est. *Hic consequenter saluator dat intellectum præcepti negatiui, quo prohiberur nocumẽtum alicui ratione personæ.s. vxoris. Et primo ponit huius præcepti intellectum. Secundo, refert quoddam corollarium, ibi:* Si ergo oculus tuus. *Circa primũ aduertendum, q Iudæi per illud præceptũ:* Non concupisces vxorẽ proximi tui, *intelligebãt signa exteriora tantum prohibita, vt sunt tactus impudici, & oscula & huiusmodi. Et ideo sic exponebant.* Non concupisces vxorem, &c. *Idest, signa concupiscentiæ nõ facies. Similiter per illud pręceptum.* Non męchaberis: *intelligebant actum mœchiæ tantum esse prohibitum, & sic concupiscentia latens omnino in corde non expressa signo vel facto, nullum est peccatum. Sed hoc irrationabile, quia actus exteriores vel signa non habent rationem peccati, nisi inquantum sunt voluntarii, vt prædictum est. Et ideo saluatur excludens hunc errorem dicit.*

6 Omnis qui viderit. *Quia videre absolutè non est malũ, sed inquantum ex eo sequitur concupiscentia interior. Et ista concupiscentia sic procedit, quia primo ex aspectu mulieris causatur concupiscentia in appetitu sensitiuo, qui dicitur sensualitas, & præuenit actum rationis,* &

MORALITER.

† dici præceptũ diuinũ quod accusat ipsnm. Et etiam cũ hominibus in vita præsenti. Prou.6.c. *Cum ambulaueris tecum gradiuntur, &c.* Munus autẽ hominis discordantis a pręcepto diuino nõ est acceptum Deo. Ipse etiam per præceptum quod transgreditur, coram summo iudice accusatur & etiam condemnatur.

Non mœcha. &c. Omne pecctũ mortale męchia spiritualis est qua peccator cum diabolo relicto sponso proprio fornicatur.

de suo. † Quod si oculos tuus dexter † scan- 1
a Ne noceat errore vel exemplo. b Ne aspicias, quo male pereas.
a dalizat te, erue eum, & proiice abs te. Expe- 2
a Ille quem habes, vt vnum membrum.
dit enim tibi, ut pereat vnum membrorum 3
Tu & ipse.
tuorum, quam totum corpus tuum mitta- 4
Operatio prospera.
b tur in gehennam. Et si dextera manus tua 5
c scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs
a Ille quem tu habes vt membrum. Actiua uel contemplatiua uita, siue adiutor.
te. Expedit enim tibi, ut pereat vnum mem-
a Tu cum illo. Tu cum illa uel illo.
brum tuorum, quam totum † corpus eat in
a Ita abundantior iustitia, quia ibi licet dimittere, hic non nisi causa fornicationis.
d gehennam. Dictum est autem. † Quicunque 6
a Permissio fuit non præceptum.
e dimiserit vxorem suam, det illi libellum
a Non soluo sed suppleo.
repudii. Ego autem dico vobis, quia om-
a Non concubinam.
nis qui dimiserit vxorem suam, excepta

A a *Erue eum.* Ad literam nullū men.' rum erui præcipit, sed interior visus qui dexter, & exterior qui sinister dicit, per stu diū pij laboris si nocet est reuocandus vel remouēdus, & ēt longe faciēdus, vt. s. nec in memoria habeatur. Eruitur oculus cū frangit malus visus. Proiicitur, cū ex toto annihilat, nec intra e permittitur.

† infra 18. b. 24. q. 3. c. illud Lib. 1. de serm. dom. ca. 24.

* Augustinus. Quicquid est quod significat oculus, sine dubio tale est, quod vehementer diligitur. Solet enim ab his qui vehementer volunt exprimere dilectionē suam, ita dici, diligo eum vt oculos meos. Quod autem additum est dexter, fortasse ad augēdū vim dilectionis valet, Amplius enim formidāt homines dextrū amittere, vt iste sit sensus. Quicquid illud est quod ita diligis, vt pro dextro oculo habeas, *si scandalizat te,* idest, sit tibi impedimento ad veram beatitudinē, crue *eum, &c.*

b *Dextera manus tua.* Prospera operatio, vel aliquis adiutor strenuus intra vitę negocia, qui B si scādalum est in lege Dei, melius est illo præciso saluari, quā cum illo damnari,

Dextera manus, est actio, oculus, contēplatio in qua scandalizamur, dum ex infirmitate ad purū contemplari non valemus. In hac pro desidia & torporis ocio, in alia pro seculi frequentia & occupationis tędio illaqueamur. Et nota si quis nō pōt frui contemplatiua, non torpeat ocio ab actiua, vel, ne dū occupatur actib. crescat ab interna dulcedine, cū melius in cōtemplatiua possit proficere. *Si dextera tua.* i. si dum exequaris opera misericordiæ in actiua cadis in alia vitia, dimitte eā actiuā, & trāsi ad aliud.

Contemplatiuus ab operibus actiuæ vitæ non abstineac.

* Aug. Dextera manus, dilectissimus est amicus, adiutor & minister in operibus diuinis.

Vbi supra. Quæst. 69. ad Antiochum,

* Athanasius. Nō de membris corporis hoc dixit dominus, sed de amicis & cognatis, membra nāque sumus inuicem. Si igitur habes amicū cuius tanta sit tibi necessitas quāta sit vel dextri oculi vel manus, iuxta dictū Iob. Oculus eram cęcorum, corū, si videris ab ipso damnū inferri animę tuę, abscinde eū. D

c *Ascinde eum, &c.* Si qs hoc prædicat de membris, affectu pietatis nō debet audiri. Sed vt improbitas morū & prauitas actionū inde resecet, vt qdq.d in oculo mētis de via iustitiæ & morū probitate nos subuertit, & quidquid cōtra operationem virtutum extra pulsat procul pellatur.

† Obstac... bi inerit ... fra Geh... nomen a... & quare... mo. posi...

d *In gehennam.* Nomē gehenna in veteribus non inuenitur, sed prius a domino ponit. Cuius nominis occasio est. Idolum Baal fuit iuxta Ierusalem ad radicē montis Moria vbi Siloa fuit, hæc vallis irrigua fuit & nemorosa & plena delitiis, & locus in ea, idolis consecratus, populus aūt Israel adeo insaniuit, vt relicto templo ibi immolarēt, & filios suos incenderent dæmoniis. Et dicebatur locus iste gehennō. i, vallis Ennon. Comminatur autem Deus se impleturū locum illum cadaueribus, vt vocetur poliandrū, idest, tumulus mortuorū, huius ergo loci nomine futura supplicia designantur.

† corpus ... mittatur...

Infra 19. Marc 1. Luc. 16. E

e *Det illi.* Scripsit Moyses in Deuteronomio, qđ si vxor non placet viro propter aliquā fęditatē, dimittat eam. Quod Christus exponit ob duritiā maritorum dici, nō vt cōcedatur dissidium, sed ut tollatur homicidiū. Melius est. n. diuidi quā per odiū sanguinē fundere. Chrs vero solā fornicationem excepit, cæteras molestias iubet pro fide cōiugii & castitate sustineri. Nō est dimittere, contempta carnaliter, cū vxore spiritualiter viuere. hic iubet vxorem nō dimitti, qui alibi dicit. *Qui non oderit patrē & matrem, & filium, &c. non potest meus esse discipulus.* Ideo dictū est, quia in regno Dei nulla est conditio vitæ præsentis, quā qui nō oderit, & vt finiat optauerit, nōdū diligit regnū Dei. Odit ergo nō hīnes, quos potius vult secū permanere, sed corruptibilē coniunctionē in vxore, legē miserā nascendi & moriendi in parentibus. Amat vero ęternū esse sibi & omnibus illis. Sicut diligit inimicū, nō in hoc quod inimicus & malus, sed quod homo vt secum sit saluus. Chry. F

† Deu. Deut. 2.. Repudi... lus qu... Moyse missus.

Luc 14.

C

NICOLAVS DE LYRA.

* *& sic nō est peccatū, nec ueniale nec mortale. Cuius ratio est, quia talis motus sensualitatis non est in potestate hominis, & per consequens non est peccatum, sed retentio huius concupiscentiæ postquam percepta est, bene est peccatum, vnde dicit Augustinus. Non est in potestate nostra quibus visis tangamur sed est in potestate nostra ea respuere vel acceptare. Et sic patet quod prædictus modus sensualitatis nō est peccatum sed materia exercendæ virtutis, si ei resistatur per rationem. Si autem teneatur per delectationem morosam absque consensu tamen, tunc est peccatum, sed veniale. Si autem sequatur consensus in animo, tunc est peccatum mortale, etiam antequam exprimatur facto vel signo. Et ideo de tali concupiscentia quæ est consensus dicit Saluator, iam mechatus est eam in corde suo.*

1 Quod si oculus tuus. *Hic ex prædictis concludit corollarium. s. quod illud quod facit hominem ruere in talem consensum prædictum est sollicite vitandum, & quia aspectus impudicus est huiusmodi. Ideo dicit,* Quod si oculus tuus dexter scandalizat. *i. facit te ruere in prædictum consensum.*

2 Erue eum. *Non est sic intelligendum, quod homo ad vitandum concup. scētiam debeat se aliquo membro sibi a Deo dato priuare, quia per hoc non sanatur concupiscentia quæ interius viget. Similiter quia per viam aliam potest adhiberi aliquod remedium efficacius. s. per voluntatem actus membrorum illicitos reprimentem. quia membra corporis mouēt actus suos per voluntatem, & ideo erutio oculi hic accipitur metaphorice. Oculus enim erutus non potest exire in actum videndi, & per consequens ille bene sibi oculum eruit qui ipsum ab actu videndi impudico per uoluntatem reprimit.*

Aliter exponitur. Oculus dexter. *idest, visio bona de genere, si sit alicui occasio ruinæ, debet eam relinquere, & a se rescindere Verbi gratia. Si aliquis vadit ad aliquod collegium mulierum causa prædicationis vel consilii dandi, hoc est bonū de genere, tamen si ex hoc percipiat occasionem ruinæ sibi imminentis per ortum alicuius familiaritatis malæ vel tentationis periculosæ, debet illud opus bonum de genere dimittere. Ratio autem subditur.*

3 Expedit enim tibi vt unum membrum. *Prædicto modo. s. actum illicitum quamuis delectabilem deserendo. Vel si accipitur pro bono de genere, melius est illud dimittere.*

4 Quam totum corpus. *i. quam tota congeries bonorum operum per grauem lapsum pereat occasione illis particularis boni.*

5 Et si dextera. *Sicut dictum est de oculo, sic de manu dupliciter potest intelligi. Vno modo sic, quia si est occasio ruinæ per tactum impudicū, absciendēda est, probibendo talem actum per voluntatis imperium. Alio modo sic, quod per manum intelligatur bonum opus de genere, quod est relinquendum, si sit occasio ruinæ, sicut si aliquis alicui mulieri det eleemosynam, vt ex hoc contrahat cum ea familiaritatem periculosam, debet primum dimittere, quamuis sit bonum de genere ne perdat maius bonum continentiæ.*

6 Dictū est. *Hic dat intellectum cuiusdam permissi in lege. s. de libelli repudii datione de quo scribitur Deu. 24. n.* Si acceperit homo vxorem, & nō inuenerit gratiā ante oculos eius propter aliquā fœditatem, scribat libellū repudij, quem dabit in manu illius, & dimittet de domo sua. *Credebāt autem Iudæi, quod hoc esset simpliciter licitum, sed hoc est falsum, quia cum secundum totam vitam indiuisibilitas sit de ratione coniunctionis matrimonialis, vt dicetur infra 19. ideo hoc permittebatur, non quia licitum, sed ad euitandum maius malum, scilicet vxoricidiū. Minus enim malum erat quod vxores dimitterent, quam quod eas interficerent, & ideo non erat licitum, vxorem dimittere, nisi propter fornicationem, tunc enim licitum est eam dimittere quantum ad cohitationem & debiti redditionem, manet tamen uinculum per totam uitam. Et ideo dicit, quod si amis-*

MORALITER.

1 *Quod si oculus.* Iste est cōsiliarius: Manus dextera est specialis amicus, qui debent a se pręscindi, si sint in periculum scandali.

2 *Quicunque dimiserit uxorem.* Vxor nullo modo dimittenda est desursum descendens sapientia de qua dicit Sap. 8. a. *Hanc quæsiui mihi sponsam assumere.* Multi tamen dant sibi libellum repudij, & assumunt sibi sapientiam mundanam, quæ terrena est, animalis, & diabolica, vt dicitur Iacobi 3. d.

Reddes

A Chrysostomus. Permisit Moyses dari libellum repudij, ne propter odiũ funderetur sanguis. Permisit fieri mala, ne fierent peiora: & hoc permittẽdo nõ Dei iustitiã demõstrauit, sed a peccato abstulit culpã peccãdi, vt quasi secundũ legem agentib. peccatũ, nõ videatur esse peccatum. Si ergo permissum est repudium malũ, quidem, tamẽ licitum. Hac ratione apostoli pręceperũt secundas nuptias propter incõtinẽtiã hominũ. Permisit non pręcepit: Quod permittimus nolẽtes pcipimus: quia malas hominum voluntates ad plenum prohibere non possumus.

a causa fornicationis, eam męchari facit: &
b qui dimissam duxerit, † adulterat. Iterum 1
audistis: quia dictum est antiquis: † Non per-
c iurabis: reddes autem domino iuramen- †
d ta tua. Ego autem dico vobis: non iura- 2
3
e re omnino: neque per cęlum, quia thro- 4
f nus Dei est: neque per terram, quia scabellũ 5
est pedum eius, neque per Ierosolimam, 6
g quia ciuitas est regis magni. Neque per 7

a Quia debet manere innupta, uel viro reconciliari. b Item in hoc non soluo, sed suppleo legem.
a Longe facio a periurio, dum iurare prohibeo.
¶Sermo fidelis pro iuramento debet haberi. ¶Iustum.
a Et ita in eum Deum iuras. b Per peccatorem.
a ¶Quando iuras per eam, nõ propter eam, sed quia culturæ Dei deputata est.

a *Causa fornicationis*. Quia in hoc fides castitatis & cõnubij rumpitur: & ille non facit eam męchari, sed ipsa causa est reatus sui. Si autẽ pro fornicatione dimittit, a fornicatione debet esse immunis, nec aliã ducere licet dum illa viuit.

Fornicationis cã. Fœminæ, q̃ fornicata est, vel viri, ne fornicetur. s. si vxor cogat ad idololatriã, vel ad auaritiã, vel ad B alias illicitas concupiscentias. Non enim fornicatio est tantum stupri, sed generaliter quæ a lege Dei aberrare facit.

b *Et qui &c.* * Chrys. Non dicas, quoniã vir suus eam dimisit, quia etiã postquam dimissa est, remanet dimittẽtis vxor.

* Tertul. Adulteratur, quia viuam carnem sibi immiscet super viuam pristinam, quam Deus aut coniunxit in duos, aut coniunctam deprehendit. Ideoq; abstulit repudiũ quod ab initio non fuit, vt quod ab initio non fuit, muniat duorũ in vnam carnem perseuerantiam, ne necessitas vel occasio tertia concarnationis irrumpat, soli causę permittens repudium, si forte præuenerit cui præcauetur.

✻ Chrys. Ille qui dimisit vxorem suam, si alteram duxerit, tunc se constituit criminis reum, quia adulteram fecit ex cõiuge, hic vero accipiendo alienam, adulter effectus est.

✻ Hierony. Quandiu viuit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet omnibus vitijs coopertus, & ab vxore propter hæc scelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterũ virum accipere non licet.

c *Reddes autem*. Si iurare cõtigerit: per creatorem iurabis: nõ per creaturã. Hoc. n. per quod iurat quilibet veneratur: hoc amat hoc timet. iõ lex pręcipit vt nõ iuretur nisi per Deũ. Iudæi. n. per angelos & Ierusalẽ & elementa iurantes, creaturas venerabant̃ honore Dei. Sicut ergo victimas deo immo-C labant, ne eas idolis immolarẽt, sic paruulis cõcessũ est iurare per Deũ, nõ q̃ recte hoc fiat: qa melius est hoc Deo exhiberi, quam creaturis. Christus vero omnino iurare ꝓhibet. i. D ne quis quasi bonum appetat iusiurandũ, & assiduitate iurãdi labatur in periurium: Iurat. n. Paulus dum Deum testem facit, nõ quod bonum sit iurare, sed quod necessarium, dum nisi iuretur, homines sunt pigri credere, quod est eis vtile. Rom. 9. a.

Qui nõ iurat peierare nõ potest: sicut qui nõ loquitur, non potest mentiri.

d *Ego au.* Docet nil tam vile in creaturis q̃ quis peierare dẽat, dum a summo vsq; ad imum iuramẽtum vetat. i. a cælo vsq; ad capillum. In Deũ peierare cõuincitur, cuius thron⁹ est cælũ, & cuius est quidquid est. In cælo dr̃ Deus sedere, terrãque calcare, nõ q̃ habeat membra sic locata, sed quia in corpore mũdi maxima spẽs est cæli minima terrę. Dr̃ sedere quasi excellẽtiori pñtior pulchritudini: minimã iudicet, & ordinet in infimis. Sedes. n. Dei iudicium signãt. Mystice. Cęlũ est anima iusti, terra peccatoris. Et quia spiritualis oĩa iudicat, & a nemine iudicatur. sedere dr̃. Peccator, quia per iustitiam in infimis ordinatur, & sub lege ponitur, scabellum pedũ dicit̃. E

Adulterium mittatur. †Leu. 19. c. 22. q. 1. c. habemus & c. si peccatum. Mystice. 1. Cor. 2. d.

* Chrysost. Nemo frequenter iurat, qui non aliquando periuret: sicut qui fecit consuetudinem multa loqui, aliquando loquitur importuna.

✻ Aug. Quia vero periurare graue peccatum est, longius autem remotus est a periurio, qui nec iurare cõsueuit, quã qui verum iurare procliuis est, maluit nos dominus non iurantes, non recedere a vero quam verum iurãtes appropinquare periurio. Hom. 12. operis imperfect. li. 19. cap. 23. cont. faust.

e *Per cælum.* Illi vel cęlũ plus aliquid suspicabãtur, vel per illud iurãtes nõ putabant se iuramento teneri, iõ sententiã sic tẽperat, ut & cęlũ creatura Dei credatur, nõ plus aliquid, & quia thronus eius est periuriũ timeatur. Sic & de terra, quia scabellũ pedũ eius. Qui ergo per creaturã iurat, illi debet iuramẽtũ qui eam creauit & regit, nec alij recte putat̃ reddi.

Nõ iuremus per creaturas ut ueneremur eas ultra quam debemus per eas ut uiles existimemus, ut. s. eum per eas iuremus nihil iurare putemus.

f *Neque per terram.* Alij per salutem Pharaonis, qui Dei iudicio positus est in infimis Non est potestas nisi a Deo: & in hoc Deum iuras. Gen. 42. c. Rom. 13. a.

g *Neque.* Quod non est tuum opus, sed Dei, & ita in minimis Deum iurando, periurium incurrere potes.

Qui p caput iurat, illi dẽt cui⁹ figura & potestas ĩ eo manet.

Quia E

NICOLAVS DE LYRA:

amissa nubat alteri, cõmittit adulteriũ, & similiter qui eam duxerit,

1 Iterum. *Hic dat intellectũ cuiusdã præcepti primæ tabulæ, quo prohibetur periurium. Circa hoc autẽ errabant Iudæi credentes, quod solum iuramentum mendax esset prohibitum, & quod iuramentũ illicitum esset seruandum, sicut Act. 23. e. dicitur, quod quidam Iudæi iurauerunt inter se interficere Paulum antequam comederent vel biberent, & credebant se teneri ad impletionem iuramenti, vnde Iudicum 11. a. Iepte ex promissione domino facta immolauit filiam suam, vbi dicunt communiter doctores, quod nõ placuit Deo. Ex quo patet, quod iuramentum vel votum de illicito factum, non est obligatorium. Similiter iuramentum incautum quod fit sine necessitate, credebant esse licitum, immo etiam per se bonum, propter hoc quod scribitur Deut. 6. c. Dominum Deum tuum timebis. Sequitur. Et per nomen illius iurabis sed hoc patet esse falsum, quia nomen tantæ sanctitatis accipere sine causa importat irreuerentiã diuini nominis. Quod autẽ dicitur Deut. 6. b.* Per nomen illius iurabis. *non est dictum propter hoc quod consuetudo iurandi sit licita sine necessitate, vt ipsi dicebant: sed ad excludendam iurationem per idola, vt ibidem dicitur, quæ in nullo casu est licita. q. d. si occurrat necessitas iurandi, tunc iurabis per nomen Dei, & non per nomen idoli, propter quod dicit saluator.*

Ego

2 Ego autem. *i. ex quacunque causa: quia hæc est incauta iuratio. Per hoc tamen non includitur iuratio in necessitate: quia negatio ibi præponitur signo vniuersali affirmatiuo, quod æquipollet suo contradictorio, postposita autem æquipollet suo contrario vnde, Non omnis, valet quidã: non omnis non, valet nullus. Hic autem non dicitur, omnino non iurare, quia esset sensus, quod in nullo casu esset iurandum, quod est falsum, quia quilibet tenetur superiori requirenti per iuramẽtum dicere veritatem, aliter periret veritas iustitiæ in multis. Sed dicitur hic.*

3 Non iurare. *Et ideo non est sensus quod in nullo casu esset iurandum, sed quandocunque deest necessitas. Non ergo excluditur omne iuramentum, vt visum est, sed excluditur iuramẽtum incautum. Et quia non solum incaute iurare per nomen domini est illicitum, sed etiam iurare per creaturas eodem modo est illicitum, inquantum in eis relucet virtus diuina. Ideo subdit.*

4 Neque per cęlum. *i. principaliter ibi relucet gloria Dei.*

5 Neque per terram. *i. infima creatura, sicut scabellum est inferior pars sedis.*

6 Neque per Ierosolymam. *i. ipsius Dei tui est regnum, ad cuius cultum erat deputata ciuitas Ierosolyma.*

7 Neque. *quia. s. est opus diuinum, non tuum. Quod probat dicens.*

Quia

MORALITER.

† *Reddes autem.* Iuramento vero debite facto concurrentibus comitibus quæ sunt iustitia, veritas & iudicium, fit Deo reuerentia. Heb. 6. c. *Homines per maiorem sui iurant.* Et ideo aliqui dixerunt quod iuramẽtum per Deum erit frequentandum, quod est falsum, quia ex tali frequentatione acquiritur habitus, quo de facili fit iuramentum illicitum. Ideo subditur.

2 *Ego autem dico, &c.* idest ex omni causa vel modo, sed solum concurrentibus tribus præmissis.

Ocu-

a Quamuis ad te nihil magis videatur pertinere b Quomodo nostrum est qui potestatem faciendi vel commutandi non habemus?
a caput tuū iuraueris: qā nō potes vnū ca- 1
a Qui iurare prohibuit loqui docet. ¶ Quando necessitas non cogit.
pillū albū facere aut nigrū. † Sit aūt ser- 2
a De re quæ est. b De re quæ non est,
b mo vester, † est est, non non, quod autē 3
a Quia aliquando necesse est iurare & Paulus iurat licet a malo fiat. b Neque hic legem soluo.
c d † his abundātius est, a malo est. Audistis 4
a Scilicet reddet. b In lege retributio.
quia dictū est. † oculū pro oculo, dentē †
e pro dente. Ego autē dico vobis, nō resi- 5
a Gratia in euāgelio. b Quod agitur spiritu māsuetudinis. ¶ Non peccato, sed teporali. De quo subdit. Si quis te percusserit. c Disputando.
stere malo. † Sed si quis te † percusserit in 6
a Conscientiā, quæ secundum Deum est culpando, quod in nobis precipuum est. Tuam. b Non offerendo, sed non resistendo. c Totum corpus ad affligendum.
f g dexterā maxillam: prebe illi & alteram.

A a *Quia non, &c.* Hęc prędicta cū sint ardua & difficilia, nemo sine spiritu fortitudinis seruat. Cōpellit ad perfectionē, dum tollit iurandi occasionem.

Lib. de habitu muliebri. * Cyprian. Dominus tuus dicit. *Non potes capillum vnum album facere aut nigrum*, & tu ad viuendum domini voce vis te esse potiorem, audaci conatu, & sacrilego contemptu? Crines tuos inficis: malo præsagio futurorum, capillos iam flammeos auspicaris.

† Etiam etiam b *Est, est, non, non.* Ideo bis dicit, vt quod ore dicis, operibus probes. Quod verbis negas, factis non comprobes vel confirmes.

1. Co. 10. d. † vltra hæc ad iungitur. † Eccle. 1. cap. Nō penitus iurare prohibuit, sed occasione periurij: Quod perfectius est docuit ostendens quod vlterius est a malo esse. Apostolus iurat, vt fidem persuadeat: ecclesia etiam pro fœdere pacis ac fidei suos iurare concedit. Sed Christus quod perfectius est docuit, quod infirmitatis indulsit, quod superstitiosum resecauit.

† Luc. 6. d. 23. q. 1. c. 1.

B Veritas euāgelij iuramētū nō recipit sed alterius infirmitas id cogit, dū veritati nō credit.

c *A malo est.* Non quidem malum, quia & si non bonum, tñ necessarium, sed a malo est, non tuo sed illius a quo cogeris iurare: id est ab infirmitate illius quæ malum est.

Lex vltionem instituit d *Audistis.* Aug. Lex modum vltionis instituit: oculum pro oculo. Quod si dici potest iniustorū iustitia est, nō quia iniqua est vltio quā lex statuit, sed quia vitiosa est libido vlciscēdi: magisq; ad iudicem pertinet hoc inter hominis discernere, quam bonū hominē sibi expetere. hic enim redderet malū pro malo. Iudex non: sed pro directione iustitię, iustum pro iniusto, quod est bonū pro malo, quod ēt Deus iudex facit.

Quod dicit, *oculum pro oculo: dentem pro dente.* nō alterū vult tollere sed vtrumque conseruare, dum minatur talionem. Quā etiam cum modo facit. vt iniuriam vindicta non transeat, & hæc est pacis inchoatio, & quasi iustitiæ inceptio.

Perfecta pax. Perfecta pax est nullam velle vindictam, quā facit gratia euangelij quę iubet non tantum nihil mali reddi, sed nec resisti: vt sustineatur, bonumque rependatur.

e *Non resistere.* Iustitia legis, rudes, instruit in initio iustitię. i. non plus quā est illatum reddere. Iustitia euangelij, (q̄ ducit homines ad regnū) est nō resistere malo. *Non resistere.* vt ipse idem: *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde.* Et Dauid: *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Ierē. *Et maxillam dedi per.* Ecce idem dominus legis & euangelij.

inf. 11. d. Psal. 7. a. Thren. 3. d.

Malum temporale fit tripliciter. Malū tēporale dicit, quod tribus modis fit. Cruciatu corporū de quo dicit. *Si quis te percusserit.* Damno rerū. vnde ait: *Et ei qui vult tecum, &c.* Angarijs operū, vnde ait. *Et quicunque angariauerit te, &c.*

Hom. 18. in matth. * Chrysost. Non dixit non resistere fratri, sed malo, ostendens, quod illo vtique instigante talia perpetrētur. Quid igitur? Nō oportet nos resistere malo? Oportet qdē, sed nō hoc

C

modo, verū ex quo præcepit, vt. s. nos ad iniurias sustinēdas prebeamus: sic enim illum profecto superabimus. Nec enim aliquando ignis igne, sed aqua vtique ignis extinguitur. D

in apol. 36. & 37. ✻ Tertul. Male velle, malefacere, maledicere, male cogitare de quoquam ex æquo vetamur. Cui bello non idonei non prōpti fuissemus etiam impares copijs, qui tā libenter trucidamur? Potuimus & inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius diuortij inuidia aduersus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum, in aliquem orbis remoti sinū abrupissemus a vobis suffudisset vtiq; dānationem vestram tot qualiumcunq; amissio ciuium, imo etiam & ipsa destitutione punisset.

† Iaco. q. 1. c. It. & c. si p. & q. 5. c. elect. c. casti D. iu. c. & . stus.

f *Prabe illi.* Non tantum non repercutias, sed si uult alteram ferire patienter feras. hoc de iniuria corporis. De necessarijs autem si perdideris unum, sine tolli & reliquum: Quid ergo de superfluis.

† Alapa. rit.

Lib. de . cio cap. ✻ August. Valeant exempla intelligēdarū scripturarū, uelut cū legimus in euāgelio, accepisti alapā, para & alteram maxillā. Exēplum. n. patientiæ nullū excellentius q̄ domini. At cum ipse alapa percussus esset, nō ait Ecce altera maxilla, sed ait, si male dixi, exprobra de malo: si autem bene, cur me cędis? E

Hom. . ris in . g *Alteram.* ✻ Chrys. Primū indigna res est, vt hō fidelis stet ī iudicio añ cōspectū iudicis infidelis. Nā & si infidelis nō est certe secularis est. Et qui te venerari debuerat pp dignitatē fidei, iudicat te pp necessitatē cāæ, & pdes dignitatē Chri, pp negotiū mūdi. Deinde pp lucē necesse est, vt corā eo te abijcias. Demū oē iudiciū, irritatio cordis est & cogitationū malarū. Si semel in iudiciū ingressus fueris, non iā desideras vt veritas cāæ appareat, sed vt quocumq; mō victor existas. *Et quicumque, &c.* Hoc non tam pedib. quam parato animo.

Historialiter. n. hæc nec in Iesu nec in sanctis inuenimus sed si quis cogit te seruire & solatiū sibi impendere, cōpassionis affectus paratus esto multo plus impēdere. Ita docet verus medicus quos ad salutē ęgrotorū dirigit māsuete tolerare, q̄ illi intulerint ex īfirmitate. Et tria ponit. Quia ī hoc numero notatur pfectio: vt q hoc īplerit pfecta iustitiā se hēre nouerit. Nec in his vindicta prohibetur quæ fiet ad correctionē quæ & ipsa pertinet ad misericordiā, nec impedit propositū. mansuetudinis. Sed hoc non conceditur, nisi ei cui potestas ordine data est & sine ira, vt pater in filiū. Mystice hęreticus disputādo si dextrū dogma vulnerauerit, pbe ei & alteram dexterā, Iustus. n. non hēt sinistrā. i. oppone ei aliud de scripturis testimoniū. Et tādiu dexteras para, donec lacescat, vel si quis cōtēnit nobilitatem Dei, qp Christianus es, q̄ est dextera, tolerabilius sit tibi cōtemni nobilitatē seculi, q̄ est sinistra, alterā dicit nō sinistram, sed alterā quia iustus totus dexter est Sicut de Aioth legitur vtraque manu pro dextera vsus est, dum interior & exterior virtus Deo offertur.

Mystice. Iudic. F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia non. *vult dicere in oībus istis, quod sicut per Deum non est iurandum incautè, & sine necessitate, ita nec per creaturas, quia cum qualibet creaturæ sit opus diuinum qui iurat per creaturam, iurat per Deum. Sequitur.* 2 Sit autem. *simpliciter affirmando veritatem, & negando falsitatem, & patet quod loquitur in cōi modo loquendi inter homines, Per hoc quod dicit:* Sermo, &c. *Secus autem est in casu vbi requiritur veritas a superiori per iuramentū. Quod aūt subditur.*

3 Quod au. *quia est ibi malum culpæ, vel ex parte iurantis, quando iurat sine necessitate, vt dictum est. Si autem iuret in necessitate requisitus, tunc semper est ibi malum pœnæ a parte requirentis, quia ex infirmitate humana quæ est quædam pœna generi humano inflicta, procedit quod homines non credunt sibi mutuo simplici verbo absque iuramento. Similiter ex parte requirentis aliquando est ibi malum culpæ quando scilicet requirit iuramentum sine necessitate.*

4 Audistis. *Hic consequenter ponit intellectum cuiusdam præcepti iudicialis, errabant enim ibidem Iudæi credentes quod vindicta esset propter se appetenda, hoc est falsum, quia velle pœnam alicuius absolute, non potest habere rationem boni, sed solum inquantum appetitur propter aliud, scilicet propter ordinem iustitiæ seruandū, vel propter illius correptionem qui deliquit, vel propter terrorem aliorum, vt videntes talem puniri a malis coerceantur, vel propter aliquod huiusmodi. Vbi ergo nullum bonum tale ex pœna alicuius æstimatur euenire, sed magis timetur de scandalo, vel de maiori malo suscitando, tunc tenetur homo desistere a vindicta quærenda, & hoc est necessitatis. Si autem citra talem casum desistat a vindicta quærenda, est supererogationis. Et quantum ad vtrūque dicit.* 5 Ego au. *Istud non resistere in aliquo casu est præceptum, & in aliquo consilium vt visum est, & aliquando nō resistere esset malum, quando. s. per hoc daretur audacia malis hominib. simplices opprimendi, & potest eorum malitiæ sine periculo occurri.*

6 Sed si quis. *Loquitur in illo casu in quo ex resistentia surgeret maius malum, tunc debet habere animum præparatum ad sustinendum maius malum sibi illatum, quam quod ex resistentia sua suscitaret maius scandalum, & maius malum. Exemplum habemus in hoc quod ecclesia non repetit decimas in terris in quibus non consueuerunt dari, propter scandalum euitandum. vnde præelegit læsionem talis damni, ad euitandum periculum maioris mali, & si hoc facit ecclesia, multo fortius debet hoc facere vna singularis persona. Et eodem modo intelligendum est quod sequitur.* Et ei qui vult tecum in iudicio contendere. *Similiter aliud verbum quod sequitur.*

Et

MORALITER.

† *Oculum &c.* Secundum Dei iudiciū pro oculo corporis impudice respiciente excęcabitur oculus mentis in tenebris gehennæ. Pro dente verò detractoris mordente, reddetur dens serpentis antiqui crucians æternaliter in loco inferni.

6 *Sed si quis.* Hieron. Iusti nihil habent sinistrum. Est ergo sensus moralis. Si hæreticus te per vnam auctoritatem sacræ scripturæ impuguauerit, obijce ei aliam vnde confusus sit.

A a *Et ei qui.* Cōſiliū eſt antequā contendas. Licet quidē infirmis ſua repetere, ſed non contendere: Lucas econuerſo qui aufert veſtem etiam tunicā, noli prohibere. Quod non de his ſolis, ſed de omnibus temporalibus faciendum eſt.

b *Tunicam tuam.* Vel tunica, eſt anima quā ſi quis perdere noluerit, dimittat palliū id eſt corpus ad martyrium. Spiritualiter, doctor tunicam tollit, cū interiora vitia facit cōfiteri, vt eſt inuidia, ſuperbia, & hmōi. Ille addit: *Et pallium.* qui & exteriora vt furtum & fornicationem non erubeſcit confiteri.

c *Mille paſſus.* Hoc eſt iter ſabbati, quo deſignatur perfectio ſpiritualis: quia non licet in ſabbato ſeruile opus facere.

d *Alia duo.* Vadit & alia duo qui dum corpore tātum in ſeruitutem redigitur, ſpiritu & anima ideſt ratione & voluntate redigi eſt paratus.

B e *Da ei.* Quę honeſte & iuſte poſſunt dari. Si deeſt facultas, da affectū verbo vel obſequio. *Da ei.* Ita, ſ. vt nec tibi noceat, nec alij: penſanda eſt enim iuſtitia. Ita enim omni petenti dabis, & ſi non id quod petit, ſed melius cum iniuſte petentem correxeris.

a Altercationis.
a † Et ei qui vult tecum in iudicio contende- †
a Veſtem interiorem. b Spiritu fortitudinis.
b re, & tunicam tuam tollere, dimitte ei &
a Exterius. b Non ſolum tua ſine altercatione, ſed teipſum ei præbe.
pallium. † Et quicumque te † angariauerit 1
a Vt ſis paratus non tam pede quam animo. b Quia parum eſt omnia tolerare, niſi des beneficium, addit.
c d mille paſſus, vade cum illo & alia duo. qui 2
a Rem, vel correptionem. Quia iucundus homo qui miſeretur & com. diſpo. ſer. ſuos in iudi. quia in æternum non commebitur.
e f petit à te, da ei: & † volenti mutuare a te, ne 3
g auertaris. Audiſtis quia dictum eſt: † Dili- 4
a Beneficium quod inchoantis iuſtitiæ eſt.
h ges proximum tuum, & odio habebis ini-
a Maleuolum, quod eſt infirmis permiſſum, non præceptum.
i micum tuum. Ego autem dico vobis: diligi- 5
a Quod perfectum eſt non impoſſibile. b Non ſolum non odiatis. Hæc eſt latitudo conſummatæ charitatis. Non tamen vitia. c Vitia odio: natura dilectioni eſt habenda.
k te inimicos veſtros, benefacite his qui ode- 6
l runt vos, & orate pro perſequentibus & † ca- 7

f *Et volenti.* Duo genera pſtandi complectitur. Vel n. beneuole damus, vel reddituro cōmodamus. Et qnque qui donat, nō vult cōmodare, quaſi nihil mercedis in eo ſit cū rem acceptā debitor perſoluit. Sed vere ille qui ēt hoc iubet, retribuit. Dicit ergo: *Ne auertaris.* i. nec alienes voluntatē tuā. *Hilarem .n. datorem diligit Deus*, ſic & ſpiritualis doctor verbi diuini fœnus auditoribus dēt accōmodare, vt boni operis retributionē ab illis poſſit accipere, & à deo mercedē ſperare.

g *Audiſtis.* Qui legem implere venit, in fine ad charitatem plenam perducit, quæ eſt impletio legis.

✠ Leo. Martyr. proximi nomine, non in tantum diligendi ſunt qui nobis amicitia & propinquitate iunguntur, ſed omnes homines cum quibus nobis natura communis eſt, ſiue illi hoſtes ſint, ſiue ſocij, ſiue liberi, ſiue ſerui.

h *Odio habebis.* Forſitan intelligēdū eſt iuxta hoc qđ ſupra. *Oculum pro oculo, &c.* Vel ſubtrahendo officia humanitatis.

C i *Diligite.* Cōtra eccleſiā pugnat tribus modis: odio, verbis, cruciatu corporis. Eccleſia econtra diligit, benefacit, orat. Hoc eſt nouū mandatū, hoc de filijs irę facit filios Dei vnde ſequit. Vt ſitis filij. Adeptio filiorū ſola charitate acquiritur.

D ✠ Tertullianus. Amicos diligere, omnium eſt, inimicos autem ſolorum eſt Chriſtianorum.

✠ Auguſtinus. Præcepta euangelica de dilectione inimicorum, & miſericordia impendenda proximis, catenus intelligenda ſunt, non vt peccati relaxetur impunitas, ſed vt delinquenti correctio & naturæ miniſtretur ſubſidium, donec per ſententiam iudicis, adempta ſpe correctionis, malorum tollatur exercitium.

✠ Idem. Sed dicet aliquis quis poteſt diligere inimicos? Prius te dilexit impium Deus tuus, qui nūquam fuit impius. Tu autem etiāſi iam non es impius, fuiſti tn̄ aliquando, quia nemo fit iuſtus niſi ex pctore.

E * Hilarius. Religioſum eſt odium, quo quis oderit inimicos Dei.

* Hieronymus. Iniuriā meā patienter fero, iniuriam autem Dei ferre non poſſum.

k *Benefacite.* Miniſtrando cibum mētis vel corporis. Quod facit etiam qui dicit cum huiuſmodi nec cibū ſumere. Omnia enim ea ſpectant, vt fratres fiant. Singulis ſingula opponuntur, vt omnes partes malitiæ bonitate vincantur. Videntur contra eſſe imprecationes prophetarum, quæ non dicuntur voto optantium, ſed ſpiritu præuidentium.

l *Orate pro.* Aug. Nō ait hoc pro fratribus in quib. ſunt aliqñ peccata perſequutione inimicorū grauiora. vnde cum Ioannes dixiſſet: *Si quis ſcit fratrem ſuum peccare non ad mortem, oret & dabit Deus illi vitam*: ſubdit. *Eſt autem peccatum ad mortem non pro illo dico, vt roget quis.* Vbi aperte oſtenditur quoſdam fratres eſſe pro quibus orare non iubemur. Peccatū ad mortem eſt, cum poſt agnitionem Dei per gratiā Chriſti oppugnat aliquis fraternitatem, & aduerſus ipſam gratiam quâ reconciliatus eſt Deo, inuidiæ facibus agitatur quod fortaſſe eſt peccatū in ſpiritum ſanctum. Peccatum nō ad mortem, eſt ſi quis non amorem á fratre alienauerit, ſed officia fraternitati debita per aliquam animi infirmitatem non exhibuit.

F Vnde

Marginal notes: s. c. | q. 1. cap. | q. 1. cap. | ...ſpientem ...tum acci... ne auer... | ...u præſtan... genera. | ...Cor. 9. b. | ...lto corpo... gis nō eſt ...tum hoc ... deprauā... udæorum ... tione i. de ...tio decimi ...is. | Eccleſia trib. modis impugnatur. | li. ad ſcopulā. | lib. 2. contra epiſ. parmeni. | Dilectio inimicorum. non aduerſatur pęnę à iudicibus inflictæ: | † adegerit miliarium vnum. | Sermone 6. de tempore. | † Luc. 19. d. | in Pſal. 138. | aduerſus vigilantium | † offendentib. | 1. Cor. 5. d. | lib. 1. de ſermone do. in monte cap 47. | 1. Ioan. d. | Peccatum ad mortem. | Peccatum non ad mortem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et quicumque.* In caſu autem vbi non occurrit tale malum, ſic ſuſtinere non eſt neceſſitatis, ſed aliquādo eſt ſupererogationis, & in aliquo caſu eſſet malum, vt in prædictis eſt determinatum.

2 *Qui petit.* Semper enim petenti dandum eſt, quia dari debet res vel verbum, ſecundum quod dicit Aug. quia ſi iuſte petit, nō debet ſibi denegari quod petit: Si autem irrationabiliter petit: dandum eſt verbum, docendo eum de irrationabilitate ſuæ petitionis. Doctrina enim eſt quoddam donum bonum. vnde Auguſt. exponens hoc verbum dicit: Tunc enim melius aliquid dabis, cum iniuſte petentem correxeris. Et eodem modo exponitur quod ſubditur.

3 *Et uolenti.* Mutuando ſi rationabiliter petit. vel rationem reddendo ſi irrationabiliter petit.

4 *Audiſtis.* Hic dat intellectum præcepti de dilectione proximi, ſuper quod fundatur lex inquantum ordinat ad proximum, quia in præcepto charitatis tota lex pendet & prophetæ. In hoc Iudæi errabant. Ex hoc enim quod præceptum eſt. Leuit. 19. d. *Diliges amicum tuum ſicut te ipſum.* arguebant odire inimicum, ſed hoc eſt falſum, quia omnis homo ex charitate diligendus eſt, inquantum ad imaginem Dei creatus eſt, & capax ipſius per cognitionem & amorem. Amicitia enim charitatis fūdatur ſuper communicationem ſupernæ beatitudinis, & ideo omnis creatura intellectualis quæ in actu vel potentia eſt beata, eſt ex charitate diligenda. Mali autē homines quandiu ſunt in potentia veniendi ad beatitudinem, & ideo licet eorum malitia ſit odienda, ipſa tamen natura poſſibilis beatificari eſt diligenda. Et hoc eſt quod dicit Saluator.

5 *Diligite.* bona ſcilicet gratiæ & gloriæ eis optando. Alia vero non ſunt eis optanda, niſi in quadam generalitate, inquātum valent ad eorum ſalutem, quod ſoli Deo eſt notum, quia omnibus alijs poteſt homo bene vel male vti, & ideo circa hoc non eſt determinate aliquid petendum. Sequitur.

6 *Benefacite.* Benefacere eſt effectus dilectionis. & ideo ſicut tenemur in effectu ſalutem eorum modo debito & poſſibili procurare.

7 *Et orate.* optando ſcilicet eis bona gratiæ & gloriæ. Alia autem bona in ſpeciali optare vel facere, non eſt neceſſitatis, ſed ſupererogationis. Ad prædicta autem facienda etiam inimicis, hortatur nos exemplo Dei.

1 *Qui*

MORALITER.

† *Et ei qui vult.* Ioſeph in manibus Aegyptiæ dimiſit pallium, ne tunicam amitteret caſtitatis, quæ cingulo conſtringitur auſteritatis.

1 *Et quicumque.* Moraliter in via Dei proficiſci primo eſt angarioſum, ſed per aſſuefactionem & Dei auxilium leue fit & gaudioſum, ita quod tunc homo plus facit quam ſit ab eo requiſitum. Et quia non ſolum oportet bene pati, ſed etiam bene agere. Subditur.

2 *Qui petit.* Quod exponit Auguſtinus dicens: Bonū ſi petit, id quod poteſt & debet dare, vel verbum te excuſando, ſi aliter petit, & tunc ei aliquid melius dabis, cum petentem iniuſte correxeris. Vel aliter poteſt intelligi de ſcientia quæ non eſt petenti deneganda, quoniam auarum dedignatur poſſeſſorem, & in alios tranſlata creſcit.

4 *Diliges.* Secūdū Aug. Inimicus iſte diabolus intelligendus eſt, qui præciſus eſt totaliter à Dei conſortio & ſanctorum. Homo viator quantumcunque malus poteſt ad Deum reuerti, ideo diligendus eſt ex charitate. Propter quod ſubdit.

5 *Diligite.* Et quoniam valde difficile eſt in bonis operibus patenter factis vanam gloriam totaliter euitare, ideo ſubditur. *Attendite, &c.*

MORA-

a Non enim natura sumus sed gratia. Re quod iam es in spe. Vt dignitatem suam hæredes intelligant.

a lumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri
b a Qui similiter facit. b Id est in sanctis electis. c Hoc exemplum pietatis est, quamuis & spiritualiter possit accipi. d Iustitiæ. vnde dicitur. Vobis orietur sol iustitiæ, vel hunc visibilem.

qui in cœlis est, † qui solem suum oriri facit 1
c a Beniuolos & malignos. b Imbrem doctrinæ vel pluuiam vt terra fru.

super bonos & malos, & pluit super iustos
a Amare amantem naturæ est. inimicum charitatis.

& iniustos. † Si enim diligitis eos qui vos di-
a Ex dilectione, in cælo nullam, & sic hic, de his enim potest dici: Recepistis mercedem vestram. Nullam. Merces filiorum sola adoptio est.

ligunt, quam mercedem habebitis? Nonne
a Qui publica vectigalia exigunt, vel publica negocia seculi & lucra sectantur. b Salutatio est quædam species orationis.

& publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis
a In hoc non plus facitis, quam gentiles ex humano affectu hoc facientes.

d e fratres vestros tantum, quid amplius facitis?
1 Gentiles quales geniti sunt. ethnos Græce, Latine gens. Vt filij patris esse mereamini.

† Nonne & ethnici hoc faciunt? Estote ergo 2
a Ecce ad quod culmen prouehit suos. Secundum modum hominum vt quæratis prodesse inimicis. b Imitatione non æqualitate. c Tota trinitas hic intelligitur per patrem. Adoptionis. Per gratiam.

vos perfecti, sicut & pater vester † cælestis 3
a Secundum quod Deus per naturam.

f perfectus est.

A Vnde Christus ait. P[illegible] ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. Non [illegible] gratia spiritussancti participes, societatem inie-
Luc 23. e.
[illegible]. Hinc differētia à Iuda Petrū negantē diuidit, non quia nō sit ignoscendū peccā[illegible], sed quia tanta est labes illius peccati, vt deprecādi humilitatem subire nō possit: et [illegible] peccatū suū mala conscientia [illegible] & enumera
infra. 27. b.
re rogatur, vt Iudas cum dixit: Peccaui tradens [illegible] desperās cucurrit ad laqueum, quam humilitate veniā petijt. Quod propter magnitudinem peccati iam ex
De 3. d. c. fin. pœn. dist. 3. c. in tantum De cons. d. 4. cap. nec quem quam.
damnatione peccati tales habere credendum est, & huic pœnitentiæ non ignoscit Deus: cum etsi peccasse fateantur, & fecisse mala vehementer eos pœniteat, tamen huiusmodi affectio
† Luc 6. e. Peccatum ad mortem.
nes mentis habent vt se non hu-
B milient ad petendam veniam.

Mouere autem potest, quod Ioannes in epistola de dilectio-
1. Ioan 3. c.
ne Dei & proximi tantū monere videt̃, vt fratres diligamus, cum dominus dicat & pro inimicis orandum. Sed fratres in-
† 23. q. 3. cap. sex.
telliguntur non solum qui iam credunt, sed qui credituri sunt pro quibus orandum est, vt fraterno fœdere nobis socientur.

* Augustinus. At legimus.
lib. 1. de sermone domini in mōte. c. 43.
in Apocalypsi martyres orare vt vindicent̃. Sed hinc nō oportet moueri. Quis. n. audeat affirmare, cū illi sancti candidati se vindicari petierint, vtrum contra ipsos homines an cōtra regnū peccati petierint. Nā ipsa est syncera & plena iustitię, & misericordię vindicta martyrū, vt euertatur regnū peccati, quo regnāte tanta perpessi sunt. Destruitur aūt peccati re-
C gnū, partim correctione hominū, vt spiritui caro subijciat̃, partim damnatione perseuerātium in peccato, vt ita iustitia ordi-

nentur, vt iustis, cum Christo regnantibus molesti esse non possint. D

a *Filij.* non degeneres. quasi diceret: Accepta potestate operibus agite vt sitis filij renascendo per charitatem.

b *Patris.* Iam dicitur pater. Videte, vt sitis filij renati ex Deo qui est charitas.
1. Ioan. 3 Sap. 5 b Amos. 4

c *Qui solem.* hunc visibilem. Nam inquiunt in libro Salomonis, *Sol iustitiæ non illuxit nobis.* Et de pluuia doctrinę propheta dicit. *Super vnam ciuitatem pluit, & non super alteram. Solem suum.* Quasi dicat. Quem fecit, cuius proprie sunt omnia quæ de nihilo creauit. Quid ergo nos faciemus de his quæ de munere eius accepimus?

d *Publicani.* Exactores Romanorum quos Iudæi sic vocant, quia de republica curam gerebant. dicuntur & nomen traxisse à publio Romano, rege, qui prius eos ordinauit. E

e *Et si salutaueritis.* Si pro his tātum oraueritis, qui aliqua affinitate vobis sint coniuncti, quid amplius habet beneficiū vestrum quam infidelium? Oportet fratres diligere, & humiliter salutare, sed parum est.
† qui. [illegible] est.

f *Perfecti.* in charitate Dei & proximi. Cumulus perfectionis diligere etiam inimicos, & orare pro illis, sicut & Christus fecit.

* Clemens Alexand. Deum oportet imitari quoad eius fieri potest, ab eo qui est cognitione præditus.
li. 4. str[illegible] lib. de [illegible] sione C[illegible] na.

* Gregorius. Nyssen. Nulli est natura diuina, nulli potentia, nulli sapientia imitabilis, bonitatis tamen mansuetudinis iustitiæque ac humanitatis diuinæ typos aliquos quoquomodo effingi posse non inficias iuerim. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui solem.* Beneficia. n. cōia non subtrahit malis hominibus, qui tñ ei inquantum in eis est inimicantur. Arguit etiā hoc exemplo gentilium infidelium. qui suos amicos diligūt, & eis bene faciunt. Si ergo supra ipsos mercedē beatitudinis volumus habere, debemus plus pp Deum facere, dilectionem etiā ad inimicos extendendo modo prædicto. & hoc est quod concludit in fine.

2 *Esto.* legem scilicet euangelicam quæ est lex amoris, conseruando, vt sitis perfecti.

3 *Sicut.* qui beneficia largitur etiā malis hominibus, ita quod propter eorum malitiam non deserit beneficentiam circa ipsos, ita nec vos circa inimicos, modo tamen prædicto intelligendo, quia aliquando est necessitatis, aliquando supererogationis.

ADDITIO I.

In c. 5. vbi dr̃ in postil. Prima ergo beat. dr̃ paupertas spiritus.

Circa harū beatitudinū declarationem quædam à sanctis doctoribus traduntur etiā ad sensum literalē pertinentia, quę vidētur ab inuicē discordare. Nā Aug. in lib. de sermone dñi in monte, attribuit beatitudines hic enumeratas donis spiritussancti. Ambr. aūt sup Lucā, attribuit beatitudines ibi enumeratas quatuor virtutib. cardinalib. & sic beatitudines hmōi non distinguerentur à virtutib. seu à donis. quod vr̃ inconueniens, cum quędā enumerent̃ inter beatitudines quæ nec sunt virtutes nec dona, sicut paupertas & luctus. S. Tho. vero in 1. 2. ar. 1. in cor. q. sanctorū sentētias cōcordās, cōcludit beatitudines distingui à donis & virtutibus. Nō sicut alij habitus distincti ab eis, sed sicut actus distinguunt̃ ab habitib. Et quia dona spiritussancti eminentiora sunt virtutib. cardinalibus, idcirco Amb. exponēs beatitudines turbis propositas, attribuit eas virtutib. cardinalib. Aug. aūt exponens beatitudines discipulis propositas in mōte, tanq̃ perfectiorib. attribuit eas donis spiritussancti. Cōsequēter circa pmia quę attribuuntur hmōi beatitudinibus, vr̃ inter sanctos aliqua differentia. Ambr. n. super Lucā, tenet hmōi præmia ad futuram beatitudinē pertinere. Aug. vero in sermone dñi, asserit ea ad præsentem pertinere vitā. Chrys. vero in suis homelijs quædā dicit ad futurā pertinere vitā, quædā vero ad pręsentē. S. Tho. vero q. ea. ar. 2. in cor. q. concordans sanctorū sententias dicit, q̃ spes futuræ beatitudinis pōt esse in nobis pp duo. Primo pp aliquam præparationē ad futurā beatitudinē per modū meriti. Secundo per quandā inchoationē futuræ beatitudinis imperfectam, vt in viris sanctis ēt in hac vita. Et exēplificando dicit q̃ aliter hr̃ spes fructificationis arboris, cū virescit frondibus, & aliter cū iā primordia fructuū incipiunt apparere. Vnde in proposito ea quæ ponūtur, tanquam præmia pñt intelligi, vel ipsa beatitudo perfecta, & sic pertinet ad vitam futurā, vel aliqua inchoatio beatitudinis sicut est in viris sanctis etiam in hac vita, & sic pertinet ad præsentem vitam. Nam regnum cęlorū, vt dicit Aug. potest intelligi perfectæ sapientiæ initiū, secundū quod incipit in viris sanctis spiritus regnare. Possessio. n. terræ significat affectum bonum aiæ requiescentis per spem in stabilitate hæreditatis æternæ per terrā significatæ. Cōsolantur ēt in hac vita sancti, sanctū spiritū qui paracletus dr̃, participando. Saturant̃ ēt in hac vita illo cibo de quo dñs dicit. *Cibus meus est, vt faciam voluntatem patris mei.* In hac ēt vita consequuntur homines misericordiam Dei, similiter & purgato oculo mentis per donū intellectus Deus quodammodo per fidem videri potest. Similiter & in hac vita qui motus suos pacificant ad similitudinē Dei accedentes, filij Dei nominantur. tñ hęc oia perfectius erunt in patria. Hęc & multa alia ad hāc materiā pertinentia, reperies nota. tradita in S. Tho. parte & q. alle.
Ioan. [illegible]

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. *Beati mundo cor. qm̃ ipsi Deum vide.*

Mūditia cordis seu purificatio sequit̃ fidē verā, sicut effectus sequitur suā causam. Primū. n. principiū purificationis cordis est fides, iuxta illud apostoli Petri. *Fide purificans corda eorum.* Ac. 15. c. Non ergo recte dr̃, q̃ primū conueniens mundis corde est visio Dei ænigmatica per fidē in pñsenti, put ait postil. in quo ēt vr̃ variare modū suæ expositionis in hac parte, secundū quē pręmia hic promissa referunt̃ ad aliam vitam tm̃. Melius ergo videretur dixisse & magis proprie, q̃ mundi corde sunt illi, quorum corda per veram fidem mundant̃ seu purificant̃. Tales. n. de occultis & diuinis supra modum cōem hominum illustrāt̃, iuxta illud. Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi. Eccles. 3. Quibus conuenienter addr̃ præmium, cum dicit̃. *Quoniam ipsi Deum videbunt.* Habentibus. n. talem munditiam per fidem secundū quam nunc per speculum in ænigmate Deū vident, recte promittit̃ visio Dei simpliciter, quæ est facie ad faciē, secundum auctoritatē Apostoli per ipsum alle. 1. ad Cor. 13. Nā sicut munditia oculi corporalis disponit ad clare videndum, sic munditia oculi intellectualis per fidem ad claram Dei visionem disponit.

ADDI-

A ADDITIO III.

In eo.ca.vbi dr̃ in post. *Beati qui persequutionem patiuntur, &c.* Nulla uidetur facta mentio in litera circa hanc beatitudinẽ de hoc quod huiusmodi patientes lætanter sustineant persecutiones. Non enim dixit. Beati qui persequutionem patiuntur lætanter seu gaudenter, sed solum beatificauit persequutionem patiẽtes propter iustitiam, vt patet in litera. Illud etiam quod sequit. *Gaudete & exultate, &c.* refertur ad sequentem beatitudinem in qua dicitur. *Beati eritis cum maledixerint vobis, &c.* Nec etiam ibi dicitur, quod talia tolerent gaudenter, sed exhortatur eos ad hoc, vt gaudent. Vnde melius videtur hic dici secundum sanctũ Thomam vbi supra art. 3. in responsione ad 5. arg. quod octaua beatitudo est firmitas quædam omnium beatitudinum prædictarum, ac si diceret: Beati qui sic firmiter se habent ad prædicto: actus beatitudinum, vt ab ipsorum iustitia non recedant propter persequutiones. Et ideo in repromittendo præmium huius beatitudinis redit ad caput scilicet quod sicut in prima beatitudine fuit repromissum regnum cęlorum, sic in hac octaua idem repromittit, vt intelligatur hic octauæ beatitudini conuenienter omnia præmia attribui, tanquam omnium aliarum firmitatem habenti.

ADDITIO IIII.

In eo.ca.vbi dicitur in postil. *Et ideo primo minor pœna determinatur cum dicitur.* reus erit concilio.

In biblijs nostris communiter habetur sic. *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo Racha, reus erit concilio.* Et super talem literam videtur fundari gloss. ordinaria, & sententiæ sanctorum doctorum de hac materia loquentiũ. Vnde mirandum est, vnde postillator habuit, vt iste ordo transmutaretur. Imponit enim reum fore concilio ei qui irascitur, & reum fore iudicio ei qui dixerit Racha, quod videtur nullum habere fundamentum in litera. Circa intellectum tamen huius tri-
B plicis distinctionis, quam Saluator noster hic posuit, plures sunt & diuersæ, tam sanctorũ quam aliorum expositiones, prout in glossis possent haberi, salua tamen semper sanctorum & doctorum reuerentia, iste passus aliter potest exponi. Ad cuius euidentiam sciendũ ꝙ hoc dictum Racha est Hebraicũ, vt Hieron dicit, idem significat quod vacuus seu vacuum. Et potest dupliciter intelligi. Vno modo idem dicit quod homo vacuus, quoad cerebrũ vel intellectum, & sic (vt Chrysostomus dicit) quantũ ad sensum verbi idem est dicere, fatue & Racha. Alio modo potest intelligi de vacuitate seu inopia temporalium facultatum. Et isto modo accipitur Iudic. 11. vbi legitur: Congregatique sunt Iephte viri inopes. Vnde vbi translatio nostra habet inopes: Hebraica veritas habet Rechim, quod est plurale huius nominis singularis Racha. Et isto modo intelligendo non est vocabulum contumeliosum. Possibile enim est hominem esse inopem sine aliquo vitio seu culpa sua. Primo autem modo intelligendo idem est quod stultus seu fatuus, quod est manifeste contumeliosum seu conuitiatiuum. Vnde recte qui Racha dixerit fratri suo, reus est concilio, hoc est, requiritur congregatio iudicium ad examinandum seu inquirendum per circunstantias facti quo prædictorum modorum intelligendum sit verbum prædictum. Si primo vt puniatur, si vero secundo vt liberetur. Vnde in hac triplici distinctione Saluator noster nobis ostendit, quod iustitia euangelica abundãtior debet esse in his quæ committuntur in proximum, plus quã iustitia Pharisæorũ in tribus. Primo in hoc, quod reatus iniuriantis facto (sicut homicidæ) æquiparetur reatui eius qui occidit tãtum ex proposito cordis. Vnde sicut secundum Pharisæos, qui occiderit, reus erit iudicio, sic secundum euangelium omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Secũdum, quia cum quis verba profert proximo quæ possunt intelligi ad contumeliã dicta, licet habeant alium intellectum quo possint intelligi sine iniuria, nihilominus inquirenda seu examinanda sunt, & ideo. Qui dixerit Racha, reus erit concilio scilicet ad examinandum quomodo debeant intelligi. Tertium, qui dixerit verba manifeste contumeliosa,
E vt Fatue, reus erit gehennæ ignis, In quo ostẽditur magna excellentia euangelicæ iustitiæ respectu Pharisaicæ. Illi enim† in talib. verbis condemnabant saltem ad mortem vel grauẽ pęnam.
fex Saluator vero inquantum charitati contrariantur, eos cõdemnat in gehennam ignis, quę est maxima & noua cõdemnatio & proprie euagelica, sicut & regnum cęlorum est maxima & noua repromissio euangelica. Pęna enim ignis æterni gehennæ, sicut & præmium regni cælorum in antiquis documentis minine inuenitur ita clare traditum.

REPLICA. In c. 5. vbi agitur de beatitudinib. specialiter, D cum dicitur. *Beati mundo corde.* postil. dicit, quod pro munditia cordis in præmium repromittitur visio Dei per fidem ænigmaticam in præsenti, & per aspectum facialem beatificã in futuro. Bur. putat contrarium huius demonstrare, & arguit sic. Fides est præuium principium cordis munditiæ. Igitur non sequitur eã tanquam repromissa. Antecedens patet per illud Petri. 15. c *Fide purificans corda eorum.* Sed illud argumentum potius videtur tẽtatiuum quam demonstratio, quia laborat in æquiuocis. Nã purificatio allegata, fuit spiritussancti infusio in signo visibili, & fuit fidei præcedentis testimonium, vt clare habetur ex litera allegata. Fides autem per illam purificationem confirmatam præcessit illam purificationem, non vt purificationis principium, sed solum, vt tempore prior. Non autẽ omne prius tempore est principium & causa posterioris. Illa autem fides sic prior tempore purificatione hic allegata habuit suam munditiam cordis præuiam tãquam beatitudinem de qua hic sermo, cui munditie illa visio per fidem repromittitur. Nam si est fides formata necessario præsupponit suam formã tanquam principiũ, quæ est dicta munditia. Quod sic patet. Nam secundum Apostolum, Christus per fidẽ habitat in cordib. nostris, nõ autẽ habitat in cordib. subditis peccatis. Igitur requirit cordis mũditiam, nõ vt sit illius purficationis principium, sed vt ab huiusmodi purificatione sumat præcedentis parificationis testimonium. Secus est de fide informi, ꝑ quam Christus non inhabitat, in paruulis enim baptizatis mundatio ab originali præcedit fidem formatam. Hæc igitur fides præcedit purificationem per Burg. allegatam: Hæc resolutio materiæ patet, si auctoritas per Burg. truncatim allegata debite videatur. Dicit enim Petr⁹, ibi. *Elegit Deus per os meum gentes audire euangelium & credere.* Ecce fides ex auditu, & munditia cordis pro Christi inhabitatione per fidem prærequisitam, quam munditiam ipsa fides sequitur tanquam repromissa, vt visio Dei ænigmatica, prout dicit postilla, & sequitur in loco allegato. Et qui nouit corda Deus testimonium perhibuit dans eis spiritum sanctũ sicut & nobis, & nihil discernit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Ex quibus patet fidem incipientium præcedere fidem perfectorum, & claritatem vel munditiam cordis E incipientium pręcedere illam purificationem perfectorum. Sunt enim gradus huiusmodi virtutibus iuxta status incipientium, proficientium, perfectorum, & etiam sunt gradus illuminationũ, hierarchicarũ & tetarchicarũ, ideo in præsenti, mũdo cordi pro mittitur illustratio visionis ænigmaticæ quæ per fidẽ est, mũdiori clarior, mundissimo clarissima, & hoc si in hac vita poni potest clarissima, & in futuro secundũ gradum similiter repromittitur mũdis cordibus visio facialis. Nec in hoc modo dicendi postil. cecidit a modo cõmuni suæ expositionis, quia quamuis repromissa nouę legis referat ad futurum, tamen repromissorũ pręgustationẽ non excludit. Et ita resoluit hanc mateiam sicut Thomas concordãdo dicta sanctorum doctorum, prout Burgensis eum allegat circa principium huius capituli.

In eo.ca.vbi dr̃. Beati qui persequutionẽ patiuntur, &c. postil. addit per modum gl. lætanter, quia si cum tristitia & difficultate plus videtur ad virtutem fortitudinis quam ad beatitudinẽ pertinere. Circa quod rationabiliter additum arguit Bur. argumentũ suum consuetum hæreticis modernis familiare, dicens. Lætanter non habetur in litera. igitur, &c. Et vt postillator non habeat viã euadendi illud quod sequitur. Gaudete & exultate. Bur. exponit de hortatione Christi, non de lætitia passorũ. Quod dicere modicum valet, quia illa exhortatio non habet respectũ ad actũ, sed ad præmium promisum, vnde etsi hic in litera non exprimitur, tñ habetur ex alio passu scripturæ, quod lætanter pati pertineat ad hanc beatitudinem, quia dicitur Act. 5. *Ibant Apostoli gaudentes.* Etiam si debemus distinguere beatitudines a donis & virtutibus & secundum actuum excellentiam, prout communiter distinguunt, dicentes ꝙ virtutum actus sunt modo humano, beatitudinum autem modo super humano, oportet huiusmodi subintelligere, ꝙ hæc beatitudo si habet modum superhumanũ, quod pati sit gaudenter, quia cum agone pati est modus humanus, & per consequens virtutis actus, non beatitudinis.

In eo.c.vbi dr̃. *Qui irascitur fratri suo, &c.* postil. attendens variam sanctorum & aliorũ in hac parte expositionem, posuit suã. Et vt esset intelligibilior, transposuit pęnas ex rõnabili ordine, in quo puto eum non esse reprehensibilẽ. Bur. tñ seruato ordine F pęnarum ponit aliam expositionem satis competentẽ. Vtrobique est eadem veritas sententiæ, cum diuersa applicationę.

CAP. VI.

A A Ttendite, &c. Qui hucusque præcepit de misericordia, nunc præcipit de cordis munditia qua Deus videtur. Si enim non simplici intentione, sed pro hominum laude, non probantur a Deo opera misericordiæ. Laus hominũ nõ debet appeti, sed subsequi, vt exẽplo alios inuitet. Hactenus de iustitia euangelii, quæ est super iustitiam Scribarum & Pharisæorum. Nunc qua munditia cordis eadem iustitia debeat impleri, quod in eleemosyna seruatur & oratione. Non enim monet hic vel orare vel eleemosynã facere, sed quo animo debemus facere, agitur enim hic de mundando corde.

In constit. monasticis ca. 11. * Basilius. Inanis gloria expugnatu difficilis & callida nostræ salutis insidiatrix, quæ vel in ipsius cæli conuexis insidiarum aduersum nos collocatrix, virtutes ramis in cælum vsque licet expansis ac porrectis adornatas profligare, pertinacissime contendit.

B

b *Vt videamini.* Non prohibet videri vt Deus laudetur, sed videri vt ipsi laudentur.

sermon. 59. de tempore. † De pen. di. 3. c. cauedum. * Augustinus. Cauete, inquit, vestram iustitiam facere corã hominibus. i. hoc animo iuste viuere & ibi constituere bonum vestrum vt vos videant homines, alioqui mercedem non habebitis. Non si ab hominibus videamini. Nam vbi erit quod in principio huius sermonis dictũ est, vos estis lux mundi, si propterea recte viuatur vt ab hominib. videamini.

Lib. 19. moral. cap. 18. * Gregorius. Aliquando sancti viri compelluntur coram hominibus bona facere, aut eadẽ hominib. sua facta narrare, sed ad eum finem omnia referuntur, vt non ipsi eisdem operibus, sed pater eorum qui in cælis est, debeat glorificari.

sermone 9. * Petrus Chrysologus. Sed dicet aliquis. Ergo in conuentu, in plateis, in triuiis, neganda est misericordia? Nõ præbendus est victus? plane in omni loco & omni tẽpore faciẽda est misericordia, præbẽdus est victus, nuditas est tegẽda, sed sic quomõ docuit misericordiæ auctor, vt misericordia nõ terræ

C sit nota, sed cælo, nõ hominib. sit isinuata sed Deo. In plateis in triuiis suũ pietas habet secretũ, ecõtra platea, triuium est, cũ in secreto facit hypocrita nihil secretũ. Deus monẽdo, sic vota culpat, non loca, sensum, nõ opera studiũ, nõ dato rem, iudicat non vt facias, quando facias, sed qualiter facias, quia Deus de cordibus, non de manibus facta metitur. D

c *Apud patrem vestrum.* cuius gloriam filii quærere debent, & omnia bona ad hoc vt placeant ei, referre.

d *Cum ergo.* a toto in partes, vt exponat quæ bona nõ sint pro hominum laude facienda.

e *Tuba canere.* forsitã conuocãdi gratia hoc fecerũt, vt omnes irẽt quasi ad spectaculum. † eleem

f *Ante te.* Ante se tuba canit q. ante alios vult laudari, vt appareat maior illis.

g *Receperũt.* a Deo cordis inspectore fallaciæ suppliciũ, de quib. dicit. *Recedite a me opera rii dolosi, nomẽ enim meum habuistis, sed opera mea non fecistis.* E † habe

h *Nesciat.* Sinistra, vitia, dextera, virtutes. Quod ergo agit virtus, nesciat elatio, vel vana gloria, seu aliquod vitium, sed lux rectæ operationis fuget tenebras peccati. Psal. 6. c. Luc. 13. f.

Sinistra ẽ delectatio laudis, dextera intentio implẽdi præcepta Dei. Cum ergo cõscientiæ faciẽtis eleemosynam pro præcepto Dei implẽdo misceet se laudis appetitio, iam sinistra est conscientia operis dextræ. Cũ vero sola cupiditate alicuius terreni volũt aliqui misericordes videri, sola sinistra operatur, qđ prohibet domin⁹ dũ nec pmisceri permittit. In bona autem conscientia multi faciunt eleemosynam, qui non habent aliquid quod exterius dent.

Lib. 1. of * Ambrosius. Sunt qui iactantiam solam decore largitatis affectẽt, vt eo se probatos vulgo velint, qđ sibi nihil reliquerint, non recondũt in futurũ, & quia illic receperũt mercedẽ suã, illic sperare nõ possũt. Sũt q. opes suas tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuo, vbi ecclesiæ contulerũt, postea reuocandas putarunt, quibus nec prima merces rata est, nec secunda, quia nec prima iudicium habuit, & secunda habuit sacrilegium. F

i *In abscondito.* In abscondito eleemosyna fit, quæ nullis miscetur tenebris, lux intus est, tenebræ extra.

CAP. VI.

a In his autem omnibus finem iustitiæ ne ponatis in hominum laude. b Idest opera iustitiæ quæ abundet plusquam scribarum & pharisæorum.

A Ttendite ne † iustitiam vestram faciatis 1 2 3
a Appetendo laudem eorum.
coram hominibus, vt
a Hoc fine. b Hoc enim deputatur pro mercede cuius amore fit.
videamini ab eis, alioquin mercedem non † habebitis apud pa-
a Cuius amore non fecistis.
trem vestrum qui in cælis est. Cum ergo fa- 4
a Eleemosyna est pars iustitiæ. b Noli velle innote scere. c Ad gloriam tuam.
cis eleemosynam, noli tuba canere ante te,
a Hypocrita est qui simulat quod non est repræsentator alterius personæ.
sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in
Eo fine.
vicis, vt honorificentur ab hominibus.
a Merces sua laus humanã quam acceperunt.
Amen dico vobis, † receperunt mercedem 5 6
a Et non Dei. b Quia sunt aliqui qui fauorem quærunt cum aliqua mercede æterna.
suam. Te autem faciente eleemosynam, 7
a Non se misceat laudis appetitus vel vitium aliquod b Dum præcepta Dei implere contendis.
nesciat sinistra tua quid faciat dextera
a Idest in bona conscientia, vbi homo non videt. Nihil extra quærat, sed abscondatur, sic quod vita tua cum Christo sit abscondita.
tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito

Videt

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VI

A Ttendite. *Postquam Saluator regulauit hominis operationem, hic regulat ipsius affectionem, & primo respectu Dei, secundo respectu proximi, ibi, c. seq.* Nolite. *Prima in duas, quia primo regulat affectionem hominis excludendo ab operibus eius intentionem vanæ gloriæ. Secundo sollicitudinem auaritiæ, ibi:* Nolite thesaurizare. *Prima in duas, quia primo dat intentionem suam in generali. secundo applicat magis in speciali, ibi:* Cum facis eleemosynam. *Circa primã partem aduertendum, quod secundum quod dicit Philosophus 2. ethic. Bonum contingit vno modo, malum autem omnifariam, quia ad hoc quod actus humanus sit bonus requiritur bonitas generis et circunstantiarum, sed redditur malus ex quolibet defectu istorum. & ideo nõ sufficit, quod actio sit bona de genere, sed requiritur quod fiat recta intentione. bonitas enim finis est circunstãtia principalis. & ideo opus quantumcumque bonum de genere, si fiat intentione vanæ gloriæ, redditur malum, propter quod dicit Saluator.*

1 Attendite. *idest, diligenter considerate.*

2 Ne iustitiam vestram. *i. opera bona de genere quæcunque fuerint illa, quia omnia continentur sub iustitia generaliter dicta.*

3 Faciatis coram hominibus. *gloriam scilicet & laudem humanã ex talibus quærendo. Per hoc autem non prohibetur, quòd opera bona fiant coram hominibus ad proximorum ædificationem, et Dei gloriam, quod est bonum & meritorium, vt supra dictum est. Sed quia hic loquitur de imperfectis, qui de facili in vanam gloriam efferunthr, ideo consulit eorum bona opera occultanda. supra autem loquebatur prælatis qui sunt in statu perfectionis, propter quod non est æstimandum, q de facili ferantur in vanam gloriam. ideo dixit eorum opera in publico fienda ad aliorum ædificationem. Sic luceat lux vestra, vt supra dictum est. Aliquid enim bene est consulendum viris perfectis de quorum securitate confiditur, quod non est consulendum imperfectis & paruulis, de quorum debilitate timetur.*

5 Amen dico. *i. firmiter & fideliter assero.*

6 Receperunt. *s. Ex quo enim intentio fertur ad homines tantum, non est aliquid a Deo iustè expectandum.*

4 Cum ergo. *Hic applicat in speciali. & primo excludit intentionẽ vanæ gloriæ ab operibus misericordiæ. secundo ab actibus latriæ, ibi:* Et cum oratis. *tertio ab operibus pænitentiæ, ibi:* Cum ieiunatis. *Dicit ergo primũ:* Cum ergo facis eleemosynã noli tuba canere ante te. *hoc est ad laudem hominum manifestare. Ad cuius intellectum sciendum, quod apud Iudæos vtebantur tubis, sicut apud catholicos campanis. & ideo sicut videmus, quod in aliquibus locis pulsatur campana pro eleemosyna recipienda. ita apud Iudæos ad hoc faciendum vtebantur tuba, sed hypocritæ non faciebant hoc principaliter propter pauperum vocationem, sed magis ad propriam ostentationem, vt patet in litera cum dicit: Vt honorificentur, & c. Rationem autem prohibitionis subdit:* Amen dico, &c. *Modum autem conuenientem faciendi eleemosynam subdit, cum dicit.* Iudæi vtẽ tur vt stiani c nis.

7 Te autem faciente, &c. *Modus faciendi est quando fit secretè: per hoc innuens, quod talia sunt facienda propter Deum tantum. vnde subditur.*

Et

MORALITER.

1 *Attendite.* Et illud quod sequitur.

Cum

6 *Cum ergo facis. Chrysost.* Si bonorũ quæ facis vis inspectores habere, ecce habes non solum angelos & archangelos, sed etiam Deum vniuersorum.

Cum

A a *Videt in abscondito.* Videre Dei est approbare. Illa autē tantum approbat quæ sunt abscondita, quę extra sunt nō placēt ei, neque approbat.

b *Et cum ora.* Ad superiora cōiungitur hęc sētentia. Supradixerat: *Attendite ne iustitiā vestram faciatis coram hominibus*. hic subdit. *Et cum ora.* Nō prohibet orare, sed in orando hypocritis similes esse.

c *In angulis.* quasi absconsores precum, & tamen in plateis vt videantur, & per hoc amplior gloria.

Allego. In angulo orat qui in abscondito se orare simulat, & tamen in platea cum famam captat.

Anguli platearum sunt vbi via per trāsitum viæ ducitur, & quadriuium reddit. Non enim nefas est videri, sed appetere videri.

d *Receperunt.* In his non solum vera merces praua intentione B euacuatur: sed vitium simulationis & irrisionis cōtra Deum augetur.

e *Tu autem.* Hoc simpliciter intellectum, docet vanam gloriam mundi fugiēdam. Sed magis videtur præcipi, vt inclusa pectoris cogitatione, labijsque compressis oret Deum. Cubiculum autem est cordis secretum. Ostium, carnalis sensus: per quē hæc exteriora improbe se ingerunt, & turbæ phātasmatum orantibus obstrepūt. Parum est ergo cubiculum intrare, si importunis cogitationibus ostium patet Sed resistendum est carnali sensui, vt oratio spiritualis ex intimis cordis dirigatur ad Deum.

Cubiculum est secretius mentis arcanū, ad hoc pulsat sapientia dicēs. *Sto ad ost. um & pulso.* fides aperit, spiritus intrat & exaudit.

In fide interiori & dilectione oratur Deus, non strepitu verborum, sed deuotione uirtutum: *Intra.* totum hominem interiorem colligendo in se.

f *Clauso ostio.* Sensibus clausis, ne turbæ phantasmatum exteriorum occurrant.

Vel ostium uocat amorē vel timorem huius seculi. Sicut .n. omne bonum ex timore & amore est Dei, sic omne malum ex amore & timore seculi. His clausis, idest ablatis ora.

C * Chrysost. Quid ergo, inquis, In ecclesia non oportet orare? Et valde quidem sed cum hac voluntate vt illum vnū intuearis, qui habet donandi quod petieris potestatem. vbique enim Deus, quo aliquid facias intuitu spectat.

D * Cyprian. Quod ergo in abditis & secretis vel semotis locis & cubiculis orare nos docuit, hoc magis cōuenit fidei vt sciam Deū vbiq; esse præsentē. audire oēs & videre, & maiestatis suę plenitudine, in abdita quoq; & occulta penetrare. — *Sermone de orat. domi.*

g *Patrem*. Quem intus habes per fidem. vnde: *Apud me oratio Deo vitæ meæ*. — *Psal. 41. b.*

h *Orantes autem*. Sicut hypocritarum est ostendi & placere hominib. ita Gentilium est multiloquium, a quib. & Cępit Hi.n. exercendæ linguæ magis operā dant, quam menti mundandæ, vt hoc nugatorij officij genus, etiam ad Deum prece flectendum transferant, putātes quod sicut orator iudicem, ita & ipsi Deum flectere queant.

Gētibus erat necessaria verborū multiplicitas propter dæmones, qui nesciūt quid illi peterēt, nisi illorum verbis instructi. Damnat aūt multiloquium E de īfidelitate, sed nō multas lacrymas, nō multas obsecrationes in cordis puritate: qđ sancti faciunt. Et legitur fecisse qui pernoctauit in oratione. Sed verbotenus sine affectione vacuas aures Dei adimplere malum est, quasi in hoc audiamur. — *Luc. 6. a.*

* Chrysost. Si paucis orandum est, cur parabolam proposuit Luc. 18. ad montem semper esse orandum. Vtrumque faciēdum est, ut nec in longum uerba proferamus, & tamen assiduè deprecemur. Siquidem & Christus & Paulus iussit breues & crebras fieri orationes ex paucis interuallis. — *Hom. 2. de fide Annæ.*

Cass. Vtilius censent (patres) breues quidem orationes, sed creberrimas fieri. Illud quidem vt frequētius dominum deprecantes iugiter eidem inhęrere possimus. Hoc vero vt insidiantis diaboli iacula, quæ infligere nobis tunc præcipue cum oramus insistit, succincta breuitate vitemus. — *libr. de monasteriorum. inst. c. 10.*

✠ Aug. Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat, atq; hebetetur intentio. Absit ab oratione multa locutio, sed nō desit multa precatio, sed feruens perseueret intentio. — *Epist. 121.*

i *Putant enim*. Putantes quod persuasibilibus uerbis Deus mulceatur. Vel si absens est uocetur, & quod nescit, uerborum ambagibus doceatur.

---

a Qui est discretor intentionum.
a & pater tuus qui videt in abscōdito reddet 1
b tibi. * Et cum oratis, non eritis sicut hypocri 2 3
a Vt melius videri possint.
c tæ, qui amāt in synagogis & in angulis pla- 4
a Non humiliati. b Hoc fine, quia in hoc constituunt finem orationis.
tearum stantes orare, ut videātur ab homi-
a Laudem hominum. ¶ Quam petierunt.
d nibus. Amen dico vobis receperūt merce-
a Non Dei. b Non extra quærendo Deum. ¶ Quem diligis, fide teneas.
e dem suam. Tu autē cum oraueris: intra in 5
a Repulsis omnibus quę improbe se ingerunt. b Sic ora vt filius, secundum quod renatus, & ad quod renatus. c Quia adoratur in spiritu & ueritate.
f cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrē 6
g tuū in abscondito: & pater tuus, q videt in 7
a In cordis intimo. b Fructum orationis & mercedem fidei. c Vult Deus ut oretur, ideo, ut desideranti det, & ne uilescat quod dederit.
h abscondito, reddet tibi. * Orātes aūt nolite 8
i multū loqui, sicut ethnici faciūt. Putant.n. 9

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et pater tuus. *s. Deus, qui est pater omnium per creationem, & iustorum per gratiæ adoptionem.*

2 Qui videt. *quia ipse solus videt intētionem cordium:* reddet ti.

3 Et cum oratis. *Hic consequenter excludit indebitum modum circa actum latriæ. Inter actus latriæ actus communior est oratio. & ideo quod de ipsa hic dicitur: de alijs actibus latriæ intelligitur. Ideo circa orationem primo excludit indebitum orandi modum. Secundo concludit modum debitū ibi: Sic autem orabitis. Prima in duas. quia primo ab actu orandi excludit vanæ gloriæ intentionem, & secundo quorundam gentilium errorem, ibi:* Orantes autem. *Ad euidentiam primæ partis considerandum, quòd duplex est oratio. Quædam publica, quæ fit a ministris Ecclesiæ. & ista non debet fieri in occulto, sed magis in palam in loco communi, s. Ecclesia coram populo: quia pro tota communitate offertur: & ideo populus in hoc conformare se debet ministris Ecclesiæ, ipsum Deum deprecando secundum modum congruum, & sibi possibilem. Non possent autem in hoc se ministris Ecclesiæ cōformare, nisi prædicta oratio ministrorum Ecclesiæ fieret in publico prædicto modo. vnde de tali oratione non loquitur hic Saluator. Alia est oratio priuata: & talis magis debet fieri in secreto duplici de causa. Prima causa, quia oratio est eleuatio mentis in Deum: mens autem humana citius, & melius eleuatur in Deum, quando in secreto loco homo constituitur, & a tumultibus aliorum separatur. Alia causa est ad euitationem vanæ gloriæ, quæ de facili insurgit quando oratio in publico fit. & hoc est quod dicit Saluator:* Et cum oratis non eritis, sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, & in angulis pla. stantes orare. *Dicit stantes, vt magis apparerent ex modo se habendi. In synagogis, & in angulis platearum, ex ratione loci; quia synagoga est locus communis, vbi conueniebant Iudæi ad audiendum verbum Dei, vel aliqua ratione huiusmodi; Et dicitur a syn quod est con, & goge quod est populus: quia ibi conueniebat populus.*

4 Et in angulis platearum. *Plateæ istæ dicebantur atria quæ erant prope templum, vbi conueniebant homines ad orandum, vel ad audiendum Doctores: & ideo erat locus communis. Consequenter ostendit debitum modum orandi, cum dicit.*

5 Tu autem. *i. locum secretum.*

6 Et clauso ostio. *Ne veniat multitudo impediens eleuationem mentis in Deum, & mouens ad elationem mentis.*

7 Ora patrem. *patet litera.*

8 Orantes autem. *Hic excluditur error gētilium circa orationem. Credebant enim quidam gentiles, qui vocabantur Ethnici, quòd ex multiplicatione verborum compositorum in oratione aliquid manifestaretur ipsi Deo, quod prius esset sibi ignotum; & per consequens mutaretur ad aliquid agendum, cuius prius volebat contrarium. Vtrunque illorum est erroneum; quia in Deo nulla cadit mutatio, vel ignorantia. Hunc autem errorem excludit Saluator dicens;* Orantes autem nolite multum. *Ex quo patet, quòd non prohibet multiplicationem verborum absolute, sed ad illam intentionem quam habebant Ethnici, quæ est dicta. & hoc est quod subdit.* — *Gētiliū error circa orationē*

9 Putant enim. *Possunt tamen multiplicari verba in oratione duplici de causa. Vna est, vt per significationem verborum deuotorum animus excitetur. ...* — *Verborū multitudo qñ & qñ in oratione est habenda.*

MORALITER.

3 *Cum oratis. Chrysosto.* Est aūt oratio quoddā spirituale tributū, quod offert anima Deo, de uisceribus suis. Quanto ergo gloriosior est, tanto cautius est seruanda, ne pp homines facta uilescat.

8 *Orantes aūt.* Aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Absit ab oratione multa loquutio, sed non desit multa precatio, sed feruens affectio perseueret.

Sic

A a Nolite ergo assimilari eis. Non.n.apud Deum agendum est verbis, sed rebus, intẽtione cordis, affectu simplici. Quę cum dicimus, nõ eũ docemus, sed nos tẽpore orãdi recordamur.
b Scit enim pater. Cur ergo scienti loquimur? Non vt nostrę faciamus ei cognitam voluntatem, sed vt excitemus piæ deuotionis obsequium.

Ideo non ei est opus narrare sed obsecrare: quod est obsequium iustitiæ. Vult enim Deus rogari & venerari, vt bonitas eius deriuetur ad plurimos, & status iustitiæ seruetur apud subiectos.

c Pater noster. Beda. Inter cætera salutaria monita & diuina, quibus consulit credentibus, formam orandi proposuit, disciplinam tradidit. In hac oratione nõ docetur, quæ nesciat Deus, sed quæ vult præstare suppliciter veneratus. Vñ & orationem composuit breuib. verbis, vt sit nobis fiducia cito annuẽdi, q breuiter vult rogari. Quibus nec opus esset ad eum qui oïa nouit, sed vt noster affectus qui cũ Deo agit, discerneret res quas oraret, nõ verba quæ diceret. vñ non his solũ verbis oratur, sed & alijs contentis sub eodẽ, & nõ alio sensu, quib. ẽt cor nostrũ acceditur. Et hi sunt veri

B adoratores, q filij p gratiã adorãt patrẽ in spiritu & veritate.

Orationis dominicę excellentia. Nulla oõ magis spiritualis est, quã illa quæ ex ore filii q est veritas, processit. Pater noster. Cui non timore, sed amore hęreditatis seruimus. Dũ pater dr, de adoptione cogitemus, vt patri pium affectum rependamus. Dũ dicitur noster, fraternitatis admonetur, cũ sit communis adoptio omnib. Nemo dicat meus, q proprie filio conuenit, cui pater est per na-

Ioh. 7.d. turam. vñ alibi. Vado ad patrem meum. specialiter per naturam, & vestrum, coniunctum per gratiã. Pater noster dicitur. quod commune omnibus, nemo dicat meus, quod solum Christo conuenit, qui filius est per naturam, alijs cõceditur communis gratia adoptionis.

Monet nobiles & diues, nõ superbire cõtra minores. Non enim vere possunt dicere, pater noster, nisi fratres sint. Cauẽdũ ẽt est cuique a sordibus, ne tanto patre sit indignus. Antiquis, vt seruis dicitur dominus, nunc per gratiã pater, in quo fiducia. Quid negabit filijs, qui iam dedit quod pater est?

lib. de oratione. * Tertul. Noui testamenti nouam orationis formam determinauit. Oportebat enim in hac quoque specie nouum vinum nouis vtribus recondi. Cęterũ quicquid retro fuerat, aut demutatum est, vt circuncisio, aut suppletum vt reliqua lex, aut impletũ ut prophetia: aut pfectũ, vt fides ipsa. Sed & breuitas ista, magnę ac beatę interpretationis sñia fulta est:

C oratio dominica breuiariũ totius legis. quantumq; substringitur verbis, tñ diffunditur sensib. Neque enim propria tantum orationis officia cõplexa est, uel ueneratione Dei, aut hominis petitionẽ, sed omnẽ pene sermonem dñi, omnẽ commemorationem disciplinę, vt re vera in hac oratione breuiarum totius legis comprehendatur.

* August. Nusquam inuenitur præceptum populo Israel, vt diceret pater noster; aut oraret patrem Deum, sed dominus eis insinuatus est, tanquam seruientibus, hoc est, secundum carnem adhuc uiuentibus. Hoc autem dico cum mãdata legis acciperet, quæ obseruare iubebantur. Nã prophetæ sæpe ostendunt eundem dominum, patrem eorum esse potuisse, si ab eius mandatis non aberrarent. Sicut est illud, filios genui & exaltaui. &c.

* Tertullianus. Appellatio ista (patris) & pietatis & potestatis est.

* Gregorius. Nyssen. Nam quali dicenti pater noster, opus est animo? quanta fiducia? quali conscientia? ut ubi Deũ quo ad eius fieri põt, per eas appellationes quæ in illo animaduertentur, ad intellectũ inenarrabilis gloriæ quasi manuductus mente conciperet, atq; didiceret quod diuina natura, quodcunque tãdem ea sit ipsa bonitas sit, sanctimonia, exultatio, potentia, gloria, puritas, æternitas, semper eodem modo atque similiter se habens.

* Aug. De quotidianis aũt breuib. leuibusq; peccatis suis sine qb. hęc uita non ducitur, quotidiana oratio fideliũ satisfacit.

d In cęlis. Spiritualibus, ut ad spiritualitatem in qua habitat festinare discamus, & cęlestia ab eo quæramus.

* Petrus Chrys. Hoc cum dicis, non sic habeas quasi nõ sit in terris, nõ sic accipias, quasi sit loco clausus, qui claudit omnia, sed intellige esse tibi genus in cęlo, & age ut sancte uiuendo sancto patri respondeas.

* Chrys. Vult ut sciamus nos habere patrem cęlestem, ut erubescamus nos terrenis rebus sussternere.

e Sanctificetur nomen tuum. Vidẽda est harum distinctio septẽ petitionum. Nam cum uitia nostra temporaliter agitur speraturque æterna, priora sunt dignitate ęterna, his tñ prius acceptis. In his septẽ petitionib. omnia bona pręsentis uitæ uel futurę cõtinentur, in quib. est ordo mirabilis, ut in Isaia legitur. Sicut septẽ dona sancti spiritus a summis incipiũt, & usque ad initiũ sapientię decurrunt, ita ordo precũ a summis usque ad finẽ, ut a malis mundi liberemur, extendit. Si autẽ in utrisq; a fine incipim⁹, ad perfectionẽ fit ordo ascẽsionis: Si aũt a summis (quia hoc de supernis accipim⁹) fit ordo descẽsionis. Sed quia p hęc nos ab imis ad sũma consurgimus, septẽ beatitudines quę per eadẽ dona quęrunt, de imis gradatim ad summa perueniunt. In pcibus ergo est ut impetremus

a Verbis cor accenditur, & in precibus serenatur.

a quod in multiloquio suo exaudiãtur. No-
b lite ergo assimilari eis: Scit enim pater ve 1
ster, quid opus vobis sit, antequã petatis
c eũ. Sic ergo vos orabitis: † Pater noster q 2
d es in cælis Sanctificetur nomen tuum. 5
e 6

a Sic ergo docendi estis quid petatis, & si alijs verbis, tum sic ¶ Vt doceo, & quomodo doceo, & quid doceo. b De malis remouendis & bonis acquirendis. c Breuis captatio præmittitur. Pater noster qui es in. ¶ Sanctis. ¶ In secretis. a Tales fac in quibus sanctus appareas. ¶ Donum est sapientia, virtus vero pax. b Quo filij dicimur. c In nobis, vt qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod cœpimus perseueremur.

Iob. 2. Mene. Sap. Isaię 1. vbi sup. lib de oratione. Ex Aug. de ser. dom. F Oratio dominica sufficit.

NICOLAVS DE LYRA.

* animus melius eleuetur in Deum. Alia causa est, vt homo in Deum

Psal. 83. a. eleuetur non solũ mente, sed etiam corporali voce, secundum illud Ps. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Nõ tamen potest dari ibi regula certa, sed debet homo talibus verbis vti in oratione, quantum percipit homo, quod faciant ad deuotionis excitationem. Si autem econtrario percipiat, quod multiplicatio verborum

Luc. 11. a. De pę. dis. 3. c. de quotidianis. distrahat mentem eius, debet cessare a verbis, & orare Deum affectibus mentis. Hoc tamen intelligendum est in oratione priuata, vt dictum est, quia oratio publica debet esse in verbis, vt possit percipi ab aliis. Sequitur.

1 Scit enim pater vester. Hoc additur ad excludendum illorũ gentilium falsum intellectum secundum quem putabant aliquid Deo notificari de nouo, quia omnia scit ab æterno.

Quæstio. Sed quæritur, quare oratur Deus, ex quo per orationem nihil sibi manifestatur, nec animus eius in aliquo mutatur & ideo videtur, quod frustra oretur. Dicendum, q prædestinatio diuina est præparatio gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro, & ideo cũ sit æterna, sicut ab æterno prædestinauit aliquem ab beatitudinem, ita præordinauit modũ per quem daret sibi illam beatitudinem. s. per merita sua, & orationem, & ideo non frustra orat Deum, quia oratio est illud per quod ex ordinatione diuina debet consequi gratiam & gloriam: & eadem est ratio de oïbus alijs bonis, quia cadunt sub ordine diuinæ prædestinationis. Sic

a Sic ergo. Hic docet Saluator modum orandi conuenientissimum Ad cuius intellectum sciendum, q oratio secundum Damascenum, est petitio decentium a Deo. In hac autem oratione exprimitur quidquid decet hominem petere a Deo, & quidquid decet Deum dare homini. Et similiter ordinatissime hoc describitur, quia illud quod maxime desiderari debet ab homine & peti a Deo, primo ponitur, & quod debet peti secundario, in secundo loco, & sic consequenter vsque in finẽ. Illud autem quod primo cadit in appetitum hominis est beatitudo. Secundo illud per quod homo beatitudinem cõsequitur, & illud secundo petitur, ibi. Fiat voluntas tua. Circa primum considerandum, quod beatitudo dupliciter dicitur. Vno modo obiectiue scilicet ipsa bonitas diuina in seipsa, per cuius fruitionem efficimur beati, & ideo bonitatem ipsam diuinam præ omnibus amare debemus, & per consequens gloriam eius & honorem præ omnibus desiderare & hoc est quod petimus in prima petitione, cum dicitur. Pater noster qui es in cęlis, sanctificetur nomen tuum, Dicitur enim.

Beatitudo dupliciter.

3 Pater. omnium generaliter ratione creationis. Additur.
4 Noster. quia est pater specialis iustorum per gratiam adoptionis.
5 Qui es in cęlis. quia licet sit in omnibus per essentiam, præsentiam & potentiam, est tamen speciali modo in iustis per gratiam, tamen specialissime excellentia eius relucet in beatis per gloriam.
6 Sanctificetur nomen tuum. non petimus, quod aliqua sanctitas ei de nouo accrescat, quia hoc est impossibile, sed quod sanctitas quæ * eide

MORALITER.

a Sic ergo. Glo. Non solum his verbis oratur, sed etiam alijs sub eodem sensu conceptis.

c Pater noster. Aug. Admonẽtur hic diuites vel genere nobiles, vt cũ facti fuerint Christiani, nõ superbire aduersus pauperes & ignobiles, qñ simul dicunt Deo, pater noster, quod non possunt sic pie dicere, nisi se fratres esse cognoscant.

6 Sanctificetur nomen tuum. Chrysost. Digna est Deum deprecantis oratio, nil petere ante patris gloriam, sed omnia eius laudi postponere.

Adu-

A mus donati donis, vt operemur mãdata. De operatione beatitudinis sequunt. In æterna vita triũ primarũ petitionũ impetrationes fiunt, licet hic incipiant. nã & sanctificatio nõis ab ipso humili aduentu agi cœpit, & aduentus regni in fine mũdi manifestabit, & perfectio voluntatis ipsa perfectione nostræ beatitudinis & seculi terminatione complebitur. Et hęc tria consummata in ęternũ manebunt, reliqua quatuor ad istã vitam pertinent. Panis enim spiritualis etsi ęternus, tñ pertinet ad hoc tempus in quantum quotidie ministratur animæ. Et forsan ideo panis dicit, quia laborando & disserendo discitur. Tunc erit vt potus, quando sine labore haurieт. Et tunc peccata nostra nobis dimittuntur & dimittimus. Et nunc tentationes vitam nostrã infestant. Et liberatio a malo ad hanc vitam pertinet, quam iustitia Dei mortalẽ meruimus, vnde gratia eius liberabimur.

Vñ aũt iste septenarius numerus illi congruere, ex quo totus iste sermo manauit. Si.n. timor Dei est, quo beati sunt pauperes spiritu, qm̃ ipsorum est regnũ cęlorũ, petamus vt in nobis sanctificetur nomen dñi timore casto permanente in seculum seculi. Si pietas est qua beati sunt mites, qm̃ ipsi possidebunt terrã, petamus vt veniat regnum, vel in nos, vt mitescamus, nec ei resistamus, vel de cęlo in terras in claritate aduentus vbi lætabimur, sicut dr̃. *Venite bene. patris mei.*

B Si scientia est qua beati qui lugent, qm̃ ipsi consolabunt, petamus vt fiat voluntas, vt consentiat caro spiritui, quia non est luctus nisi quia ista cõtra se cõfligũt, vt cogamur dicere. *Infelix ego homo, quis me libe. de corpo. mor. huius?* Si fortitudo est qua esuriũt & sitiũt iu. qm̃ ipsi sa. oremus vt det nobis panis quotidianus, quo fulciti, ad istã satietatẽ perueniamus. Si cõsiliũ est, quo beati sunt misericordes, qm̃ ipsi mise. conse. dimittamus & nobis dimitti oremus. Si intellectus est quo beati sunt mun. cor. qm̃ ipsi Deũ vi. oremus vt nõ induc. in tentationẽ per aspera vel blãda, ne non sit simplex cor, dũ non simpliciter bonũ petat in oĩbus quæ agit. Si sapiẽtia est qua beati sunt pacifici qm̃ fi. Dei vo. oremus liberari a malo. Liberatio .n. facit liberos .i. filios, vt dicamus spũ adoptionis, abba pater. Amen, significat in oĩbus his petitionibus indubitanter a domino tribui quod petitur, si vltimæ conditionis pactum seruare non negligimus. vnde subdit. Si dimiseritis, &c. *Sanctifice.* Hic spiritum sapientiæ oramus, ne a sanctificatione nominis ipsius in aliquo discrepemus, sed patris nomen in filiis moribus & vita ostendatur.

Nomẽ patris in nobis est, qui filij dicimur, q̃ petimus sanctificari. Non vt ipse sanctior sit, sed vt in nobis operet augmentũ suæ sanctificationis: nã sanctificatio filiorũ noĩ eius attribuit. Ita dr̃ sanctificari sicut clarificari & magnificari in nobis, *Sanctificetur.* idest, ita sicut est sanctũ, habeat hominibus, & ita innotescat illis Deus, vt nõ putẽt aliquid sanctius.

C ✱ Aug. Hoc nõ sic petit, quasi nõ sit sanctũ nomẽ Dei sed vt sanctũ habeat hominib⁹, idest, ita illis innotescat Deus, vt nõ existimẽt aliquid, sanctius quod magis offendere timeãt. * Cyril.

a Donum est intellectus, virtus vero munditia cordis.
b Donum, consilium, virtus, misericordia.

a b Aduen**iat regnum tuum. † Fiat volun- 1 2
c d tas tua, sicut in cælo, & in terra. Panem 3 4 5

Donum fortitudo, virtus esuries & sitis iustitiæ.

* Cyrillus Hierosolymitanus. Sanctum est nomen Dei siue dicamus, siue non dicamus, quia vero in his qui peccant aliqñ profanatur, idcirco petimus in nobis sanctificari, non vt ex eo q̃ nõ fuisset tale, esse incipiat, sed vt in nobis sanctificatis & qua sanctificatione digna sunt facietib⁹, sanctũ fiat. D

* Tertullianus petimus vt nomen Dei sanctificetur in nobis, qui in illo sumus, simul & in cęteris quos adhuc gratia Dei expectat, vt suspensa enũtiatione, non dicentes, sanctificetur in nobis, in omnibus dicimus.

a *Adueniat regnum tuum.* Hic spiritus intelligẽtiæ petit, quo mũdat cor vt Deus videat: Duritia & potestas diaboli excludit, & in futuro perfectius, cũ euacuauerit oẽm principatũ & potestatẽ, & tradet regnũ Deo patri. Congrue sequit, vt post adoptionẽ filiorũ regnũ petamus quod filijs debet.

Regnum Dei semper est, sed veniat id est, manifestetur hominibus a quibus vt lux cæcis non videtur, quod nullus ignorare poterit, cum filius iudicare venerit. In quo regnabunt & sancti, vt dicitur, *Percipite reg. quod vo. pa. &c.*

✱ Spiritu intelligẽtiæ regnũ futurũ ingredientibus declaratur, & mũditia cordis attribuit, per quã Deus ibidẽ regnãs sicut est videbit, vbi spiritus sapientię complebitur. Septima sanctificatio nõis eius. In perfectione senarij aduẽtus regni poscitur, vt curramus oẽs in virum perfectum, deinde in eo quiescentibus sanctificetur ipse in nobis, dum nos in illo sanctificamur. Eius requiẽ iure poscimus in nobis sanctificari, vt perenniter in eo sanctificati requiescamus, in qua sanctificatione pax beatitudinis firmatur & plena sapientia donat. E

✱ Petrus Chrysologus. Petimus vt qui sibi regnauit semper modo regnet in nobis, vt & nos in illo regnare possimus.

✱ Tertullianus. Cum regnum Dei quod vt adueniat oramus, ad consummationem seculi tendat, optamus maturius regnare, & non diutius seruire.

b *Fiat voluntas tua.* Hic petitur spiritus consilij, per quem voluntas Dei inquiritur, vt a nobis impleatur.

Voluntas Dei in terris sicut in cęlo spiritu consilij regit. Nobis etiam opus est spiritus consilij, vt voluntas Dei dirigatur in nobis, vt misericordes in re esse possimus. Volũtas Dei semper fit, sed oramus vt libertas nostri arbitrij societur per gratiam suæ voluntati quæ est sanctificatio nostra & vita æterna. Voluntas Dei est præceptorum eius custodia.

c *Sicut in cęlo.* Sicut in angelis, ita in omnibus. Vel sicut iustis, ita in peccatoribus conuersis. Vel sicut in Christo, ita in ecclesia. Vel sicut mente seruio legi Dei, ita & in carne.

Secũdũ spiritũ cęlũ, secũdũ carnem terra sumus. Oramus ergo vt sicut in cęlo .i. in spiritu, ita in terra fiat voluntas, vt caro & spiritus sit homo spiritualis de quo dr̃. *Cor meũ & caro mea ex. in deum. vi.* Nec tantũ oratur vt bona velimus, sed fiat voluntas in nobis, vt viuamus tibi, nõ nobis. Hęc tria perfectius habent in futuro sed hic iterim ex parte oramus, vt postea pfectius habeãt. Quatuor sequẽtia psẽtis vitę sũt psidia. F

d *Panem.* Esuries iustitiæ vt ad saturitatẽ pertingat, fulcit spiritu

Margin: on. dif. calice. — 25. c. — d. — 2. d. — lle ser. omini c. 10. — catechesi. 5. — lib. de orat. — Infra. 25. c. — sermo. 77. lib. de oratione. — Rom. 7. d. — Psal. 83. c.

NICOLAVS DE LYRA.

ei ęternaliter inest, reluceat amplius ĩ creaturis, & primo & principaliter quæratur in operibus humanis, secundum quod dicit Apostolus. 1. ad Cor. 10. *Omnia in gloriam Dei facite.* Alia est beatitudo dicta formaliter quę est actus vltimate & perfecte coniungens nos Deo scilicet visio & fruitio, & illud est quod secundo loco petimus à Deo, vt scilicet simus, participes suæ bonitatis, quod fit in visione beata. & hoc petimus cum dicimus.

1 *Adueniat.* & bene dicitur, adueniat, quia nõ possumus ad eã venire per gratiã & gloriã, & nisi ipse primo veniat ad nos Vnde Aug. super Ioan. Ille enim venit quem gratia Dei preuenit. Et Ioan. 6. e. *Nemo potest venire ad me, nisi pater qui mi. me trax. eum.*

2 *Regnum tu.* Beatitudo enim æterna bene dicitur regnum, quia ibi habetur plena & perfecta copia omnium bonorum.

3 *Fiat vol. tu.* Hic consequenter petitur illud per quod possumus beatitudinem consequi. Et hoc dicitur dupliciter. vno modo directe & per se, alio modo indirecte quasi per accidens, cuiusmodi est remotio impedimenti, secundum ponitur ibi. Et dimitte no. Adhuc prima in duas, quia ad assecutionem beatitudinis facit aliquid dupliciter. vno modo principaliter. alio modo quasi instrumentaliter secundũ ponitur. ibi: Panem nostrum. Illud per quod principaliter consequimur beatitudinem, est impletio voluntatis diuinæ per sanctam operationem. Et quia frequenter voluntas eius est nobis incognita, & quando cognoscitur adhuc sumus impotentes & pigri ad implendum, ideo tertio petimus, *Fia. vol. tu.* i. tu spires nobis virtutem & propositum adimplendi tuum bene placitum. Additur autem.

4 *Sicut in cę. &* . Beati enim qui sunt in cęlo. quia sunt coniuncti immediatæ regulę diuinæ. ideo non possunt deficere nec deuiare à diuina voluntate, & ideo nos qui sumus in via qui non sumus sic coniuncti petimus vt diuina gratia hoc suppleat in nobis, tenendo voluntatem nostram in cõformitate ad suam in operibus nostris, sicut conformantur illi qui sunt in cęlis.

5 *Panem.* Hic petitur illud per quod instrumentaliter ducimur ad beatitudinem, & hoc accipitur dupliciter, vno modo prout aliquid est instrumentum ipsius Dei, & sic sacramenta ecclesiæ sunt quædam instrumenta, quibus sanctificamur, & ad beatitudinem ducimur: vnde dicuntur vasa gratiæ. omnia autem sacra ordinantur ad sacramentum eucharistiæ, quod petimus quarto cum dicimus. *Panem.* Dicitur autem superstantialis, quia transcendit vitam corporalem & dat vitam æternam. Ioan. 6. e. Ego sum pa. vi. qui de cę. d. si qs man. ex hoc pa. vi. &c. & petendo hoc sacramentum petimus omnia alia, quæ ordinantur ad ipsum, vt patet in 4. sent. & Luc. 5. vocat eum *panem quotidia-*

MORALITER.

1 *Adueniat re. tu.* Ad Christum qui est Dei regnum non veniemus ad gloriam, nisi prius ad nos veniat per gratiam. *Fiat*

2 *Fiat vo. tua.* Augusti. id est obediatur præceptis tuis ab hominibus terrenis, sicut in cælo ab angelis sanctis.

3 *Panem.* id est eucharistiam, quæ reficit animam, naturam corporis transcendentem, & quotidie pro fidelibus offertur.

a Qui solus potes. Dum dicitur hodie. b Vt liberi redeamus ad patriam.

a nostrũ † supersubstantialem da[a] nobis hodie[b]:

b Donum, scientia, virtus, luctus. a Conuersis. b Quibus tenemur. Peccata.

c † Et † dimitte[a] nobis[b] debita nostra, sicut & 1

d a Veniam petentibus. b Donum, pietatis, virtus, mansuetudo. 2

c Ego pacto, aliter nullus totius orationis est fructus.

e nos[a] † dimittimus debitorib[b]. nostris. Et ne nos[c] 3

a In tentationem inducitur, qui tentatione frangitur. Donum, timor, virtus, paupertas.

f inducas in tentationem, † sed libera nos 4 5

A spiritu fortitudinis. Ideo oramus, panem nostrum quotidianum da nobis, sine quo fame moreremur.

Panis, corpus Christi est, vel verbum Dei, vel ipse Deus quo quotidie egemus, vel qui est super omnes substantias.

Ioan. 6. c. Hic est panis viuus qui de cę. descen. cuius naturæ sublimitas super omnes substantias est.

lib. 5. de sacramentis, cap. 4. † De pęn. dist. 2. c. tres sunt. & dist. 2. cap. si enim & distin. 3. c. de quotidiana, cap. ad- * Ambrosius. Dixi vobis cũ de sacramẽtis tractarem, quod ante verba Christi quod offertur panis dicatur, vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione dominica, quæ postea se quit ait, panem nostrum, panem quidem dixit sed ἐπιούσιον, hoc est super substantialem. Non iste panis est qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternæ, qui nostram substantiam fulcit.

lib. 2. de sermone domini in monte c. 11. * Augustinus. Panis quotidianus, aut pro his omnibus dictus est, quę huius vitæ necessitatẽ sustentant, aut pro sacramẽto corporis Chri quod quotidie accipimus, aut pro spũali cibo, de quo idem dñs ait, *operamini non cibum qui perit &c.*

Ioan. 6. lib. de oratione. * Tertullianus. Christus panis noster est, quia vita Christus & vita panis. Ego sum inquit, panis vitæ. Panis est sermo Dei viui qui descendit de cęlis, tum quod & corpus eius in pano censetur hoc est corpus meum. Itaque petendo panẽ B quotidianum, perpetuitatem postulamus in Christo, & indiuiduitatem a corpore eius. panẽ enim peti mandat, qui solum fidelib⁹ est necessarius, cętera enim nationes requirũt.

Rom. 8. f. a *Nostrum*. Quia Christus noster est factus, & Deus pater cum Christo omnia nobis donauit. Ideo oramus vt quod nostrum est per donum, quotidie detur per effectum.

Eccles. 44. b *Supersubstantialem*. vel quotidianum. Quia qui edunt me adhuc esu. Hic quotidianus, in patria ęternus. Hic panis assidue per fidem & charitatem interius reficere debet, quia sine eo nemo viuere potest. Vel panis dicuntur spiritualia pręcepta, quæ semper sunt exercenda vel conseruanda.

c *Et dimitte*. Post cibum petit veniam peccatorũ, vt qui à Deo pascitur, in Deo viuat, & ad vitam ęternam perueniat.

Scientiæ donum quotuplicis vtilitatis. Cũ dicimus; *Dimitte no. de. nostra*, spiritũ scientię rogamus, quo delicta intelligimus, quæ sine spũ scientiæ nõ intelliguntur. Scientia quippe ad vsum tẽporaliũ pertinet, q̃ virtus est, in vitandis malis, & petendis bonis, vt nostra & aliorũ cõtagia ploremus, bona cupiam⁹. Magni sunt isti tres gradus. nã q liberat à malo, iã hæret summo bono, liberatus petit liberatorẽ, ne iterũ ducat in tentationẽ. Sed quia in hac vita nec iustus sine peccato viuit, sic petit inde liberari, vt sciat qd ex charitate fratrib. debeat. Sed qa nõdũ visione Dei fruimur, cibus in via est necessarius, vt q̃nque ad patriam veniamus. C Vnde panẽ petimus ad quẽ nemo peruenit sine spiritu fortitudinis,

tudinis. Vbi ergo fortitudo, ibi esuries iustitiæ. Aeternus D enim cibus plenitudo est iustitiæ. Quotidianus, dum quotidie illam esurientes implemus.

* Euthymius. Sciens quam lubrica esset natura nostra, ad peccatum, agnoscẽs quoque & post regenerationis lauacrũ rursum nos offensuros, iubet pro peccatis deprecari, quæ & debita nominauit. Debitum scilicet & peccatum quasi eadem res obnoxium reddunt hominem sicut & æs alienum.

† quoti... vel adu... tem.

* Tertullianus. Debitum in scripturis delicti figura est, qđ perinde iudicio debeatur, & ab eo exigatur, nec euadat iustitiam exactionis.

† De c... 2. c. in... † remit... lib. de c... † remit... † De p... a. c. di... De con... c. panem...

d *Sicut*. Ecce qua cautione constringimur, in qua etiam nos adinuicem ad misericordiam inflectit, & peccantibus in se veniam promittit, & nobis & per nos alijs veniam promittit.

Culpæ veniam non debemus negare. vnde. *Cum oratis, remittite si quid habetis aduersus aliquem, aliter enim pater vester non dimittet vobis peccata vestra.*

Pecuniam alicui repetere conceditur, sed debitam peccatorum petenti veniam nunquam iuste negamus. E

e *Et ne nos in*. Sed spiritu scientiæ illustra, vt sciamus quibus malis inuoluimur, & vt lachrymæ prosint rogamus. *Dimitte nobis debita nostra. Et ne nos*. Non quod ipse inducat, sed quia deserit & ire permittit. Non vero precatur non tentari, sed nec ad modicum vinci. Tentatio enim est necessaria ad coronam. *Et ne nos*. deserens in tentatione sinas vinci, etsi sinas tentari, sine qua nullus probatus est.

Et ne nos inducas. * Tertullianus. id est, ne nos patiaris induci ab eo qui tentat. vbi sup...

* Cyrillus Hierosolymitanus. Est tentatio velut torrens transitu difficilis. Qui in eo non submerguntur, optimi natatores facti traijciunt. Qui secus affecti sunt cum primum in tentationem sunt ingressi, submerguntur, vt cum Iudas in auaritię tentationem est, non eam superauit, verum submersus est, & corpus & animam. catechesi...

f *Sed li. nos*. Hæc vna petitio, tantum continet quantum omnes superiores.

Vt spiritu timoris Dei omnia noxia intus & exterius pellantur, & sub paupertate beate viuamus. *Sed li. nos*. In illam quæ nondũ est ne sinas induci, & ab ea in qua sumus ducti, libera, quo facto nihil est metuendum, nihil restat orãdum.

* Gregorius Nyssenus. Videtur Dominus multis vocabulis illũ malũ nominare, iuxta differentias prauarum efficientiarũ & iproborũ exercitiorũ. Vocat. n. diabolũ, Beelzebub, Mammonã, principẽ mundi, homicidam improbũ, patrem F mendacij. Talis igitur natura non est, sed propria malitia. lib. de or...

* Petrus

NICOLAVS DE LYRA.

quotidianum, quia quotidie ipsum sumimus per ministros ecclesiæ qui hoc sacramentum accipiunt pro se & pro tota communitate. Alio modo accipitur instrumentum ad consequutionẽ beatitudinis ex parte animæ, & sic cum corpus sit instrumentũ animæ seu organum, per consequens vita corporalis instrumentaliter facit ad consequutionem supernaturalis beatitudinis, in quã tum anima nõ exercet opera meritoria, nisi in corpore quia tempus meriti durat tantum ad tempus huius vitæ. Ad vitam autẽ corporalem necessario requiritur sufficientia victus. & hoc petitur cum dicitur, *Panem no.* & in hoc intelliguntur peti omnia vitæ necessaria.

1 *Et di. no.* Hic cõsequenter petitur id per quod consequimur beatitudinem sicut per remouens prohibens. Et diuidit in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo reddit rationem cuiusdam dicti, ibi. *Si enim dimiseritis*. Prima adhuc in tres, quia à beatitudine consequenda primo prohibet nos peccatum commissum, secundo peccatum de proximo committendum. & tertio illud quod est ad vtrunque inclinatiuum, Secũdum ponitur ibi: Et ne nos induc. tertium ibi. Sed libera nos, &c.

Illud ergo quod primo & principaliter impedit nos à consequutione beatitudinis est peccatum iam commissum, quia ad beatitudinẽ ingredi nõ possumus donec peccatũ cõmissum sit totaliter dimissum, & quantũ ad culpã & quãtũ ad pęnã, & ideo hãc dimissionẽ petimus quinto loco, cũ dicimus. *Et dimit.* Additur. *Sicut*

2 *Sicut & nos di*, quia hæc est regula nobis imposita, q sicut volumus nobis dimitti peccatũ nostrum, ita debemus proximo dimittere peccatũ in nos cõmissum. Ista tñ dimissio potest intelligi dupliciter. Vno modo quantũ ad offensam, & hoc est necessitatis, quia tenemur omnes diligere ex charitate. Alio modo quãtum ad iniuriam, & hoc non est necessitatis, licet sit supererogationis. Sicut enim pecuniam ablatam non tenetur quis auferenti dimittere, sed petere potest, sic iniuria sibi illata potest recompensationem per emendam petere secundum ordinem iustitiæ.

3 *Et ne nos*. Secundo impedit nos à beatitudine peccatum, q formidatur de proximo committendum, & hoc contingit quando sumus positi in graui tentatione, cui probabiliter timemus succumbere, & ideo sexto petimus hoc à nobis amoueri cum dicimus. *Et ne nos induc.* i. induci permittas.

4 *In tenta*. Non enim petimus vt non tentemur. quia tentari non est malum, sed magis est ad virtutis exercitium, quando viriliter resistitur. propter quod dicit psalm. Proba me domine & tenta me. sed petimus ne in tentationem inducamur id est, ne ab ipsa deuincamur. Psal. 25. a.

5 *Sed libe*. Tertio impedit nos illud quod est inclinatiuum ad duo prædicta, & hoc est fomes peccati, quæ est quædam pęna ex peccato primi parentis derelicta. Et hoc malum pęnæ & alia mala pęnitentis vitæ inquantum potest nos ad peccatum inducere, septimo petimus amoueri, & ab eis liberari cum dicimus. *Libe. nos*. Sequitur in fine. *Amen*

MORALITER.

† *Et di. no.* Greg. vt profecto bonum quod à Deo compuncti petimus, hoc ipsum primum proximo conuersi facimus.

1 Et ne. Aug. Aliud est tentari, aliud in tentationẽ induci. Nã sine tentatione nemo probatus est, & ideo non petimus nos non tentari, sed in tentationem per consensum non induci.

2 *Sed libera*. Chrysost. hic malum vocat diabolum propter excellentiam suæ malitiæ.

Si enim

* Petrus Chrysologus. Ille qui natura cœlestis fuit, nunc est
A nequitia spiritualis, ætate maior seculo, nocendi vsu tritus, lædendi arte peritissimus.

* Chryso. Malum hic diabolum vocat docens nos cum eo habere prælium, nullo vnquam fędere dirimendum.

※ Theophylactus. Non dixit, libera nos a malis hominibus, non enim tam illi nos iniuria afficiunt, quam malignus dæmon per eos.

a *A malo.* omni, visibili & inuisibili. Hæc liberatio quotidie necessaria est, dum sine malo animæ & corporis non viuitur, sed in fine complebitur, quando immortales & impassibiles erimus. De imis ad summa gradatim sic ascenditur. A malo per spiritum timoris liberamur, inde liberati pauperes spiritu & rebus esse cupimus, dū dicimus ne nos inducas in tentationem. Spiritū pietatis rogamus, vt homo interior mansuescat & mitis fiat, ne tentatione moueatur.

Precibus laborandum est, vt dona percipiamus ex gratia. Donis agēdum, vt veniamus ad merita. Pro meritis beatitudo speranda, alioquin nec sine precibus fidei ad dominum, nec sine meritis ad beatitudinē peruenitur. Nihil deest qđ hic septem petitionibus non contineatur, siue ad præsentē siue ad futuram pertineat vitam.

Satis compendiose tradidit Christus, nō modo disciplinā mādatorū, sed & precū & donorū, vt paucis verbis memoriæ res multiplices & necessarias cōmendaret, & sic simpli-
B citas fidei, sufficientiā salutis suę cito addisceret, & prudētia ingeniosorū amplius profunditate mysteriorū stupesceret. Hinc Isaias. *Sermonem breuiatum faciet dominus super terram.* Quoniam ita breuiauit, vt memoriter capi possit, ita rebus impleuit, vt nemo sine gratia spiritussancti percipere possit.

b *Si e. dimi.* Formā imposuit qualiter velimus iudicari. Vñ indulgentibus coram Deo fiducia respondet impetrandi, exigentes vero, pęna remordet vltionis vel damnationis.

Deus mauult inuenire cui indulgeat quā quē puniat. iō in nostra potestate posuit qua conscientia iudiciū Dei quisque prouocet erga se, & quomō sententiā tanti discriminis possit temperare. Omnes debemus, & indulgentia patris omnibus est necessaria, ideo ex animo aliis dimittamus, vt maiora seu plura nobis relaxentur.

Hoc in fine concluditur, vt certū sit nobis quid in orōnibus promiserimus, neq; aliud exigit iudex quē rogamus, nisi vt tales simus fratribus, qualem eum nobis poscimus. Et qui hoc non facit dupliciter reus est. primo, quia peccauit & debet deinde, quia admonitus a iudice, fratri non indulget.

Vnde: *Cum oratis, remittite si quid habetis aduersus aliquem, aliter enim pater vester non dimittet vobis.*

c *Si autem non.* Nulla excusatio relinquitur, quia vnusquisq; secundum hanc sententiam in futuro iudicabitur. Ex hoc patet, quod vnusquisque in sua infidelitate condemnatur.

* Augustinus. Ad tam magnum tonitruum, qui non expergiscitur, nō dormit sed mortuus est. Qua frōte igitur hāc ad
C Deum orationē fundis, qui spiras vindictā in proximū? An tibi ipsi vindictā hęc dicēdo accersis? Nam si nō abiures omne odium, id ipsum autē depreceris, *Dimitte nobis sicut dimittimus*, num idem idipsum erit ac si dicas, Vindex esto peccatorum meorum, quia ego vindictam sumere decreui? D

Commendat conditionem. Vos qui estis quasi dii. a Qui in hoc quod peccant homines sunt.
a a malo*. Amē. †Si. n. dimiseritis homini 1
Ecce fiducia magna.
b bus †peccata eorū, dimittet & vobis pa- 2
c ter vester cœlestis delicta vestra. Si āt nō
Iudicium sine misericordia fiet eis qui non faciunt misericordiam.
dimiseritis hominib. *nec pater vester di
d mittet vobis peccata vestra, Cū āt ieiu- 3
a Idest ipsa vultus tristitia ostentare ieiunium. b Repræsentatores alterius personæ. Qui non virtutibus student, sed fauorē vulgi excitant.
e natis, nolite fieri sicut hypocritę tristes. 4
a Pro, demoliuntur, hoc enim proprie de exulibus. b Finem intentionis vt supra reprehendit hic. Vt dissimiles aliis videantur, & ipsa vilitate vltra homines prædicentur.
†Exterminānt. n. facies suas, vt appareant 5
f hominib. ieiunantes. Amen dico vobis,
g a Laudem quam voluerunt, non adoptionem filiorum. b Sic vni dicit, quasi omnibus.
†quia receperunt mercedē suam. †Tu au 6
a Caput vngit qui spirituali lætitia interius pinguescit.
h tem cum ieiunas, vnge caput tuum, & fa

d *Cum ieiunatis.* Postquā docuit quomodo orandū sit, docet de ieiunio quod iterum pertinet ad munditiam cordis, ne non sit simplex ad deum, dum ad exteriora rapitur.

* Chryso. Omnium malorum praua & fortiora sunt tria. Gula, auaritia, & vana gloria. Aduersus quæ dominus tētationis suscipiens bellum, pugnauit pro nobis. Contra gulam pugnauit in heremo, contra auaritiam super mōtem, contra vanam gloriam super templū. Itē omniū bonorū fortissima sunt tria aduersus tria mala inuenta. Eleemosyna contra auaritiam, oratio contra vanā gloriam, ieiuniū contra gulā.

*Quia tuū est regnum & potentia in secula seculorum. Hom. 15. operis imperf.

† obscurant.

e *Nolite fi.* Non prohibet virtutem, sed fictam virtutis speciem.

Bonum est ieiunio pro peccatis tristes esse ad pœnitentiam, & humiliare animam nostram vnde. Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet Sed tristitiam, quæ pro laude est, prohibet. Vnde non ait simpliciter. Nolite ieiunare, sed addit, sicut hypocritæ tristes.

Psal. 50. d.

* Tertul. Hæc conditio facti eadem est atq; ista quam superius dixit, cū facis eleemosynam, & cum oratis. Ita nimirum illa intelligenda sunt, vt pietati & Christiano obsequio necessaria. Quis enim vere Christianus est sine istis? Li de ieiunio.

* Idem. An vero quia ieiunium hypocritarū a Christo reiicitur, & prohibetur, ideo ieiunādū omnino nō esse intellexit? Cur ergo docuit qua se r̄a ieiunaturus dirigeret? Cur ipse ieiunasset? Cur apostolos post ascēsionē ieiunaturos pdixisset? In regulis breuiorib. q. 123.

※ Basil. Hoc præceptum ad eos pertinet qui Dei mandatum ob eam causam exequi student, vt spectentur ab hominibus, quo videlicet a vitio humanæ gloriæ liberentur. E

* Bernardus. Quis magis impius, an profitens impietatem, an mentiens sanctitatem? Nonne is qui etiam mendacium addit, geminat impietatem. In apolog. ad Guilelmum Abbatem.

f *Exterminant.* i. extra terminos humanæ conditionis abducunt. Sicut de nitore vestium iactantia est, sic de nimio squalore & macie. Demoliri est quasi dissipare, & venustatem vultus quasi ad nihilum redigere.

g *Facies suas.* Luctuosis sordibus in quib. etiam iactantia est, & magis sub specie religionis decipiunt.

Nota non debere oues pelles suas deponere sed vestiri, si aliquando lupi eis se contegunt.

h *Vnge ca. tu.* Spūali lætitia mentē refice diebus abstinentię, vt dilectionis odor fragret in operib. misericordiæ. Cōscientiā laua lachrymis, vt sit mūda corā Deo. Nō. n. sufficit opus misericordię sine munda cōscientia, nec hoc sine illo. Palæstinis mos erat in festis caput vngere: ergo caput vnge. i. festiuū & hilarē te exhibe: & mentē spūali oleo refice, & de ieiunio nō queras laudē exterius. Sed qa sic a seculo auerteris, corā Deo gaudeas, & sic faciē. i. cor mundabis a sordibus, quib. remotis Deū videre licebit. *Vnge ca. tuum.* Ecce nōdum omnia in nouo Testamento ad literam. Ridiculi enim essent in ieiunio F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Amen. *quod est verbum optatiuum respectu præcedentium.*
2 Si enim dim. *Hic redditur ratio cuiusdam dicti in prædicta oratione in quinta petitione, vbi dicebatur.* Dimitte no. *& patet sententia ex prædictis ibidem:*
3 Cum au. ieiu. *Hic excludit intentionem vanæ gloriæ ab operibus pœnitentiæ, di.* Cum au. ieiu. no. fieri sicut hypo. *Dicitur enim hypocrita ab hypos quod est sub, & crisis quod est aurum, quia sub auro, vel honestate exterioris conuersationis habet absconditum plumbum falsitatis. Sequitur.*
4 Tri. *Isti enim ostendunt quandam faciei tristitiam, vt simulent pœnitentiæ rigorem, ideo subditur.*
Ex.
5 Ex. *Exterminare. n. est extra terminos ponere, & ideo illi facies exterminant qui quandam tristitiam extra modum solitum aliorum demonstrant, vt religiosi præ cæteris appareant. Vel aliter.*
Sicut fiunt quandoque vnguenta ad decorandum faciem, quibus vtuntur mulieres ad simulandum pulchritudinem, ita fiunt quædam vnguenta ad exterminandum prædicto modo faciem, & forte talibus vtebantur ad simulandum pœnitentiam, sicut etiam trutanni talibus vtuntur ad extorquendum pecuniam per quæstum. Subdit autem debitum modum ieiunandi, cum dicit.
6 Tu autem &c. vnge caput tuum. *idest signa lætitiæ prætende, talibus enim vnguentis & lotione corporis vtebantur Iudæi in diebus solennibus & festiuis.*
Ne

MORALITER.

1 *Si enim dimi. &c.* Cyprianus: Excusatio tibi nulla est in die iudicij, cum secundum tuam sententiam iudiceris, & quod feceris, hoc ipse patieris.
Cum
2 *Cum au. ieiun.* Leo Papa: Non sunt casta ieiunia quę non de ratione continentiæ veniunt, sed de arte fallaciæ.
3 *Tu au. cum ie. vn.* Per caput Christus intelligitur, per faciē propria conscientia, quæ lauanda est confessione: Christus autem vngendus deuotione.

a Hominibus ieiunat, qui fauorem eorum captat. Viſibilibus.
a ciem tuam laua, ne videaris hominibus ie- 1
a Cæleſti. Qui eſt inuiſibilis. b Per fidem corde. Vel ſo.
iunans, ſed patri tuo, qui eſt in abſcondito 2
a In conſcientia vbi ipſe eſt. 3
b & pater tuus, qui videt in abſcondito, red-
a Pendet de hoc quod dictum eſt ne uidearis ho.ie. b Diuitias reponendo, ſpem vobis collocare in terrenis.
c det tibi. * Nolite theſaurizare vobis theſau- 4
d a i.in tranſitorijs. b i.ſuperbia c Inuidia. d Diſſipat, & conſumit.
ros in terra, vbi ærugo, & tinea demolit, & 5
a i.hæretici, & dæmones qui ſemper ad hoc ſunt intenti, vt ſpiritualibus exſpolient. 6
vbi fures effodiunt, & furantur. Theſauriza
a Non mihi, cui non prodeſt, ſed uobis. b In ſpiritualibus æternis.
e te autem vobis theſaures in cælo, vbi nec 7
b Quia futuræ diuitiæ ſanctorum incorruptibiles ſunt. b Diſſipat, & in nihilum redigit. c Qnia ibi aduerſus electos Dei nulla diaboli fraus præualebit.
ærugo, nec tinea demolit, & vbi fures nõ
a Vniuerſaliter, de pecunia, & omnibus uoluptatibus huius ſeculi, huiuſmodi theſaurus eſt gula, huiuſmodi libido, & ſimilia.
f effodiunt, nec furantur. Vbi enim eſt the-
g ſaurus tuus, ibi eſt, & cor tuum. † Lucer- 8 9
h na corporis tui eſt oculus tuus. Si fuerit 10
11

ieiũnio oleo delibuti, ſed ſpiritu amoris eius, cuius paſſionibus debemus participare ad nos macerandum, mens debet inungi: & non oleo adulationis, aliter vana ſunt ieiunia.

A

Ieiunium quare & quomodo ſit faciẽdũ.

Chriſtus factus eſt vnguentum nobis quod effuſum per paſſionẽ mortis eccleſiam ſuam ſuo odore impleuit. Ideo nõ alterius cauſa ieiunare debemus, ſed eius perfuſi ſpiritu per abſtinẽtiam macerantes carnẽ eius paſſionis participemus. Illo ergo vngamur, vt opera miſericordiæ cumulentur, & charitas interius diffundatur, quia ſine illo calix noſtri ieiunij non inebriatur affectu pietatis.

*in propatulo

Deo ieiunat qui pro amore eius ſe macerat, & quod ſibi ſubtrahit alteri largitur.

lib.i.de cõpunctione cordis.

a *Faciem tuam laua ne videaris.* * Ephrem. Si uis lauare faciem tuam, dilue eam lacrimis, & ablue eam fletibus vt in conſpectu Dei, & ſanctorum Angelorum eius cũ claritate refulgeat.

B

b *Et pater tuus* Pater per fidem intus eſt, & remunerat in abſcõdito facta. Ibi ergo ieiunãdum quo ipſe videat Et neceſſe eſt vt ieiunans ſic ieiunet, vt ei placeat quem in pectore portat.

epiſto. 8. tui.

* Ambro. Qui ſunt qui meritũ ieiunij excludunt? Nonne gentilium vox eſt? Manducemus, bibamus, cras enim moriemur

ſermone de ieiunio.

* Cyprianus. Quotquot viros virtutũ vidimus, ſine ieiunio nõ legimus aſcẽdiſſe, Quotquot à Deo aliquid obtinere conati ſũt, ieiunio incubuere & lacrymis, nec defuit ꝓuẽtus.

lib. de uirgi.

* Athanaſius. Per ieiunium & obedientiam in paradiſum qui volet, redibit.

c *Nolite theſaurizare.* Ad munditiam cordis terrena erogari pręcipit.

Nolite theſaurizare. Qui ieiunat, vel ſeruãdo qđ nõ edit: vel gloriã quęrendo, in terra theſaurizat. Qui pp Deum in cęlo. i. in ęternitate. Et ſi ſpecialiter de eleemoſyna moneat tñ de omni opere virtutũ accipitur. Quia quidquid pro Deo fit, in eo ęternaliter recipiemus. Aerugo metalla cõſumit: tinea veſtes; qđ ab his intactũ eſt, tollunt fures. His tribus modis, oĩs auaritia cõdẽnatur, pręterеunt.n.oĩa quę poſſident.

Moraliter.

C

Moral. Si qd in carne gerimus: theſauros ĩ terra cõdimus, dũ ꝑcioſos corporis ſẽs' i terrenis đ ſiderijs occupam': quos ærugo. i. libido cõſumit. Porro indumẽta morũ, ira & ſupbia, & cętera vitia deſtruũt, quibus ſi qd reſtat, dęmones furant.

D

Omne terrenũ vel ęrugine conſumitur, vt aurum, & argentum, vel putredine, & vermibus ſoluit, vt veſtis, vel qđ ab his immũe eſt a furibus tollit, vt lapides ꝑcioſi. In his ergo omne gẽus auaritię reprehẽditur. Rab. Aerugo ſignificat ſupbiã quę decorẽ uirtutum obfuſcat. Tinea, quæ ueſtes latẽter rodit: inuidia eſt, q̃ & ſtudium lacerat bonum, & cõpactionẽ unitatis diſſipat. Fures ſũt hęretici & dęmones qui ſemper ad hoc ſunt intenti ut ſpiritualibus ſpolient

Allego.

d *Theſauri autem* .q.d. cum ieiunatis aut aliquid boni operis agitis: ibi recondite, ubi corruptio non poſſit accedere.

* Leo. Ieiunium ſine eleemoſyna, non tam eſt purgatio animę, quam carnis afflictio, magiſque ad auaritiam quam ad continentiam referendum eſt.

ſermõe. ieiunio. 10. menſ.

E

Hom. 10. Leuiticu.

* Origenes. Inuenimus in quodam libello ab Apoſtolis dictum, Beatus qui ieiunat, ut alat pauperem. Huius ieiuniũ ualde acceptum eſt apud deum. imitatur enim illum qui animam ſuã poſuit pro fratribus ſuis.

e *In cælo.* i. omnẽ ſpẽ in cęleſtibus ponite. fide gradiẽtes, charitatem amplectentes. *In cę.* i. in ſpirituali firmamento, quod nõ tranſit. *Cælum & terra tranſibunt verba autem mea non tranſibunt.* Si ergo cor eſt in cęlo, mũdum eſt, quia munda ſunt cęleſtia. Si autẽ in terra volutatur, quomodo mundum eſt? id eſt, ſi quid agit vt terrena conſequatur, quomodo mundum eſt? Si etenim illa in genere ſuo munda, tamen ſordeſcit res dignior dum inferiori miſcetur: vt aurum argento, argentum plumbo.

† Luc. 11

Infra. 24

f *Vbi enim eſt theſaurus.* Si in terra: cor eſt deorſum. Si in cęleſtibus, cor eſt in Chriſto fixum.

g *Lucerna.* Proſequitur mũditiam cordis. Sicut oculus mẽbra ad operandum dirigit, ſic intentio & lux fidei omnes virtutes. Lucerna eſt lumen in teſta, ſic charitas in fide. Cum fides ceſſabit, ſola charitas luxerit. De exteriori, docet officiũ interioris hominis, intentione mentis & luce fidei omnes virtutes illuſtrantur, vt reddant lucidum corpus.

Item ad munditiam cordis per ſe hoc capitulum eſt, vel gratia priorum operum, quæ palam apparent.

F

h *Si fue. o.* Si pura intentione, q̃ potes bona agis, opera ſunt lucis

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ne ui. h.* i. ad gloriam hominum quærendam.

2 *Sed pa. tuo.* cæleſti. ſ. cuius gloriam debes tantum quærere in operibus tuis.

3 *Qui eſt in ab.* quia deus in præſenti vita non poteſt videri a nobis, licet ſit præſens vbique. Cætera patent.

Diuiſio

4 *No. the.* Hic excludit ab affectione hominis peccatũ auaritiæ Et diuiditur in duas partes, quia primo oſtenditur propoſitũ in actu exteriori. ſecũdo in actu interiori, ibi. *Iõ dico vobis ne ſol. &c.* Prima in tres, ſecundũ tres rationes per quas excludit immoderatã congregationẽ diuitiarũ, ſecunda ponitur. ibi. *Vbi eſt the. tu, &c* tertia ibi, *Nemo poteſt du. do. ſer.* prima ratio accipitur ex defectu theſauri tẽporalis. Theſaurus enim nihil aliud eſt quã congregatio diuitiarũ. Congregant autem diuitiæ propter ſufficientiã vitæ habendã, ſed theſaurizatio indebita recte inducit cõtrariũ, qa reddit hominẽ inſufficientiſſimũ, quia talis theſaurizatio eſt quę fit ex auaritia, & ex amore diuitiarũ in ſe. ille au'ẽ qui ſic cõgregat diuitias non audet eis vti, ſed iuxta eas ducit miſeram vitam, & dimittit eas putrefieri, & ideo dicit Hie. in epiſtola ad Paulinũ. Antiquũ dictũ eſt, Auaro deeſt tã quod habet, quã qđ nõ habet. & talẽ modũ theſaurizandi excludit ſaluator cũ dicit.

No. th. uo. vbi ęrugo & tinea demolitur.

5 *Aeru.* æris rubigo, & in hoc tãgitur corruptio diuitiarum artificialium, vt auri, & argenti & cæterorum metallorum.

6 *Et ti.* Hic tangitur corruptio diuitiarum naturalium, vt bladi & vini & veſtimentorum, & conſimilium.

7 *Et vbi, &c*, Hoc dicitur propter lapides precioſos, qui, licet nõ poſſint rubiginari nec a vermibus corrodi, tamen poſſunt a latronibus tolli. Ex prædictis patet quod theſaurizatio quæ fit ex cauſis honeſtis non eſt interdicta a ſaluatore tanquam illicita, vt quãdo aliquis theſaurizat ad bona opera facienda, vt conſtructio eccleſiarum, releuatio pauperum, & huiuſmodi, vel propter rem publicam ſeruandam & conſimilia.

8 *Theſaurizate autem vobis theſauros in cælo.* Per hoc concludit excellentiſſimum modum theſaurizandi, quando ſcilicet bona tẽporalia & tranſitoria conſumuntur in pios vſus, & ſic commutantur in bona ſpiritualia, & æterna, & per conſequens incorruptibilia, & hoc eſt theſaurizari in cælo, & patet litera.

9 *Vbi eſt e.* Hic ponitur ſecunda ratio ad excludendum theſaurizationem inordinatam temporalium, & accipitur iſta ratio ex quodam affectu malo ipſius, qui eſt excæcatio mentis. Ad talem enim theſaurizationem ſequitur totalis cõuerſio mentis ad amorem diuitiarum, & hoc eſt quod dicit. Vbi eſt, ad hanc conuerſionem ſequitur auerſio a Deo. & quia intellectus illuminatur per coniunctionem ad Deũ, ideo ex tali auerſione obtenebratur Et quia intellectus dirigit omnes alias potentias in ſuis actibus. cum ſit oculus hominis interioris, ad hoc ſequitur obtenebratio, & obſcuritas in omnibus operibus humanis propter qđ, ſubdit

10 *Lucerna corporis tui.* Metaphorica eſt loquutio, ac ſi diceret. Sicut oculus corporalis dirigit opa corporalia quia dirigit pedẽ ad ambulandum, manus ad operandum, & ſic de alijs, ita oculus mẽtis per intentionem rectam dirigit opera humana, inquantum in eis eſt ratio boni moralis, & ideo dicit.

11 *Si ocu. tu. fu. ſim.* i. intentio mentis recta.

MORALITER.

1 *No. th.* Ra. erugo ſignificat ſuperbiã quę decorem uirtutũ ofuſcat. tinea quę latenter ueſtes rodit, inuidiã quę bonuũ ſtudium lacerat. fures ſunt hęretici & demones, qui ſemper ſunt intenti nos bonis ſpiritualibus ſpoliare.

2 *Lucerna.* Remi. Per lucernã eccleſiæ rector ſignificatur, q. bene

A lucis, etiam si non ita hominibus videatur. Si peruersa intentio est, prauum est quidquid agitur, etsi videatur rectum.

Oculus vnus & simplex est, scilicet charitas quæ modo lucet in fide sicut in testa.

Si au. ocu. Si intentio non est ex fide, totus homo interior tenebrosus est. Quia quod non est ex fide, peccatum est.

a *Tene. e.* Quando quidem intentio sequens opus informat. Ergo si bona quæ agis quia mala intẽtione fiũt tenebræ sunt, quid ea quę per se mala sunt, & mala intentione fiunt?

b *Si ergo lu.* Intentio qua facimus quodcunque: quę in nobis est nota: lumen dicit̃, exitus vero rei incertus est, vt cũ q̃d alicui do vel ago nescio vtrum cedat ei bono an malo, & ideo tenebras vocat. Dicit ergo: Si intentio qua facis (quæ tibi nota est) appetitu temporalium sordidatur: quanto magis ipsum factũ cuius dubius est exitus? quia etsi bene cedat alij, B quod non bona intentione facis, nihil tibi proderit, quia quomodo feceris tibi imputatur, non quomodo illi euenerit.

a Intentio, cuius merito opera lucis an tenebrarum sunt discernuntur.
b Vnus & purus, de quo in canticis: Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum id est charitate. c Idest congeries virtutum, vel actio tota.

oculus tuus simplex, totum corpus tuum lu- 1
cidum erit. Si autem oculus tuus nequam 2
Intentio peruersa.
a fuerit, totum corpus tuum tenebrosum 3
b erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebræ 4
a Mala quæ fiunt intentione peruersa. b Q. Non potest thesaurizare & Deo seruire.
c sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? † Nemo 5 6
a Idest in cœlo & in terra thesaurizare. Vitijs & virtutibus. b Inter se dissidentibus.
d potest duobus dominis seruire: Aut enim vnũ
Idest diabolum.
odio habebit, & alterũ diliget: aut † vnũ susti-
Idest deum. Idest diabolum. a Deum postponit, & si diligat eius mandata. b Exprimit qui sunt duo domini.
e f nebit, & alterum contemnet. Non potestis 7
a Bonus dispensator non est seruus. b Idest diuitijs. Habere quidem licet eas, sed non seruire eis. c Ne cura eorum retrahamini ab æternis, quia nihil sunt.
g h Deo seruire, & mammonæ. Ideo dico vobis 8

✻ Hieronymus. Lippientes solent lucernas videre numerosas, simplex oculus & purus simplicia intuetur & pura.

* Hilarius. Si lumen cordis simplex & lucidum manebit, claritatem æterni Luminis corpori tribuet, & splendorem originis suæ, corruptioni carnis infundet. Si autem obscurũ peccatis & voluntate nequã fuerit vitijs mentis natura corpori subiacebit. Quod si cupiditates in animam grassentur, quanto peccatis addictiora nostra corpora erunt?

* Chromatius. Lucerna fides est. Quia sicut lucerna incedentium in nocte gressus illuminat, ne in foueas ambulantes incidant, ita & in hac seculi nocte, splendor fidei omnes vitæ nostræ gressus illuminat, ne in foueas peccatorum incidamus. Quod si hæc fides nostra peccatorum tenebris cęcetur, totum corpus nostrum tenebrosum reddetur.

* Chrysost. Quid ergo tibi diuitiæ profuerint, si hic vitijs anima obtenebretur? Quid enim prodest auratis armis milites refulgere, cum ducitur rex ipse captiuus? Quod lucrum est ornatæ depictæque nauis, cũ ipsius mergitur imperator.

c *Nemo p.* Q. d. non poteritis ad oculum hominum bona agere, & ex his deo placere. Non simul in cœlo & in terra thesaurizare, nec & vitijs & virtutibus deseruire. Quidquid C facis, vel ex amore Dei, vel seruitute diaboli.

Cum regnum Dei & diaboli dissideant inter se, in vtroque nemo potest simul militare, vnde qui baptizantur, diabolo abrenunciant & operibus eius. D

* Tertull. Nemo miles ab infœderatis & hostibus domini sui cibaria captat, nisi profugus & proditor.

d *Aut enim unum odio.* Nihil est medium. Quidquid enim facis, aut ex amore Dei, vel ex seruitute diaboli.

Augustinus. Diabolus enim semp est odio habendus: Deus vero diligẽdus. Nec enim aperte aliquis vnquam Deum odio habuit, sed omnes se eum amare fatentur, & diaboli nomen execrantur, quamuis vitiosi eũ quasi tyrannum super se dominantem sustineant: Deum vero odio non habent, sed contemnunt, victi concupiscentia sua, & persuasione diabolica.

lib. 2. de serm. domini in monte cap. 22.

† Luc. 19. c. 26. dist. c. acutius. 21. q. 1. cap. 1. De pœn. dist. 5. cap. 1.

e *Aut unum sustinebit. August.* Non quidem diligit: nemo enim diabolũ diligit, sed sua cupiditate implicatus patit̃ eũ, vt si quis ancillæ alienæ coniũctus propter suã cupiditatem durã patitur seruitutẽ: etsi non amet illum, cuius ancillam diligit.

f *Alterum Contemnet.* Non quidem odio habebit: nullius enim cõscientia Deum potest odisse quod retractauit idem Aug. dicens. Non video fuisse dicendum; Multi enim sunt de quibus scriptum est: *Superbia eorum qui te oderunt, &c.* E

libr. 1. retract. cap. 19.

g *Et mammona.* Mãmona Syra lingua, diuitiæ, quib⁹ seruire, Deũ negare est. Non dicit, habere, q̃d fieri licet, vt bene dispenset, sed seruire quod est auari. Dr̃ hoc nomen esse dæmonis qui præest diuitijs, nõ q̃ in eius ditione sint, sed quod his vtitur ad decipiendum, irretiendo laqueis diuitiarum.

Psal. 73. d. Mammona.

* Irenęus. Mammonas secundum iudaicam loquelam, qua & Samaritę vtuntur, cupidus est, & qui plus quam oportet habere vult.

lib. 3. cap. 8.

* Chrysost. Non dixit, nemo potest habere Deum & diuitias, sed nemo potest Dei & diuitiarum seruus esse. Aliud est enim habere diuitias, & diuitijs seruire.

Hom. 16 in Matth.

h *Ideo. dico uobis.* Quia non potestis deo seruire & mammonę. Ne sitis solliciti, quod est seruire diuitijs. Contemptum seculi, & fiduciam futurorum toto sermone pręcepit, dum & mala sustinere & non vlcisci, & inimicos diligere iussit, & humanam gloriam fugere. Nunc vult confirmare per fidem in spe ęternorum, quia plures sunt quos amor pręsentium, & desperatio futurorum torpentes facit. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Totum corpus tuum.* idest congeries operationum.

2 *Si autem oculus tuus fue. nequam.* i. intentio peruersa & mala.

3 *Totum corpus tuum tene. erit.* i. tota congeries operationum tua rum erit mala, etiam si actio sit de genere bona. Sicut dare eleemosynam mulierculæ, vt possit eam ad amorem illicitum attrahere, est malum simpliciter, propter malitiam intentionis peruersæ, propter quod subdit.

4 *Si ergo lumen.* i. si actio bona de genere, quæ est quasi quodam lumen, efficitur mala propter defectum intentionis bonæ.

5 *Ipsæ te. quan. erunt* q. d. multo magis, quia actio mala de genere, quæ est quasi quædam tenebra, si tamen huic superueniat intentio mala, est multo deterior quam prima, vt si aliquis mœchetur cum aliqua, vt possit eius pecuniam furari, omnis talis tenebrositas procedit ex immoderata congregatione diuitiarum, propter quod est merito fugienda.

6 *Nemo potest du. &c.* Hic ponitur tertia ratio, quia illud est merito fugiendum ab homine, per quod impeditur obsequium Deo debitum, ad quod obligatur homo ex beneficio creationis, & ex alijs beneficijs, sed impeditur per congregationem diuitiarum inordinatam, ergo &c. Minor autem huius rationis declaratur, cum dicitur in litera. *Nemo potest duo. do. seruire.* quod est intelligendum quando sunt contrarij disparati, & non subalternatim impositi, sic est in proposito, quia auaritia quæ est seruitus idolorum non potest stare cũ obsequio diuino, & ideo cõcludit.

7 *Non potestis Deo ser. & man.* Mammona enim lingua Syra nomen est diuitiarum, vel nomen dæmonis qui tentat de cupiditate diuitiarum. Auarus autem qui thesaurizat inordinate, seruit vtrisque, & ideo non potest simul Deo seruire. Ille autem qui in pijs operibus diuitias expendit non seruit diuitijs, sed magis diuitiæ seruiunt sibi: quia eis vtitur sicut instrumentis ad opera virtutum, quia secundum quod dicit Ambr. super Lucam. Sicut diuitiæ sunt impedimenta reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis, & ideo talis potest simul seruire Deo, & vti ipsis.

8 *Ideo di. uo.* quia non solũ congregatio diuitiarũ quantum ad actũ exteriorẽ deordinat hominis affectũ, sed etiam sollicitudo acquirendi deordinat quantũ ad actũ interiorẽ, ideo consequenter excludit sollicitudinẽ superfluã circa talia acquirenda. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit q̃d dictũ est per quędã exẽpla & secundo per rões, ibi. *Nolite ergo.* Circa primum aduertendũ, q̃ duo sunt quæ requirunt̃ ad sufficientiam vitæ præsentis. s. nutrimentum, sine quo homo non põt viuere absolute, & vestimentũ sine quo non põt bene viuere, & ideo circa ista solet hõ magis sollicitari. Primo ergo excludit sollicitudinem circa vtrunque in generali, secundo circa quodlibet per se sumptũ in speciali, ibi. *Respicite uolatilia.* Circa primũ aduertendum, q̃ natura nõ potuit puidere homini de tegumẽto & defensione, sicut prouidit alijs aĩalibus, vt pote auibus dedit plumas ad cooperimentum,

Diuisio.

Vita præsens quo sustentat. Brutis animalibus necessitia prouidit natura & non homini rationali, & quare

MORALITER.

bene oculus dicitur, quia plebi subiectæ quæ per corpus intelligitur, salutaria videre debet. Si ergo ecclesiæ rector errauerit, quanto magis subiectus sibi populus deuiabit?

7 *Non pot.* Hiero. Non dicit qui habet diuitias, sed qui seruit diuitijs: Qui enim diuitiarum seruus est custodit eas, vt seruus dominum, qui autem earum seruitutis excussit iugum, distribuit eas vt dominus.

In sudore vultus paratur panis, sed labor est exercendus, A sollicitudo tollenda est, quæ mentem perturbat: dum timet ne aut possessa dispereant, aut elaborata non contingant. (Gen. 3. b.)

a *Animæ vestræ*. Id est animalitati cui hæc necessaria sunt. Totã spem Deo cõmittite, quia nihil nisi quod decreuit ille potestis acquirere vel retinere.

Anima hic ponitur pro vita quæ cibo sustentatur vt ibi: *Qui * quærit animam suam, perdet eam.* (* & quid bibituri sitis. Ioan. 12. d.) Animalitas cibo alitur: & ponitur hic pro vita: viuit cũ pecoribus, quã qui perdit propter Christum, inueniet eam spiritualem in vitam æternam.

* Clemens Alexand. (lib. 2. pædagogi. cap. 10.) Ipse dominus in animum & corpus & tertio loco in ea quæ externa sunt præcepta diuidens propter corpus quidem externa † comparare cõsulit, corpus autẽ († magis præstatis.) B administrat, per animam autẽ erudit. *Ne solliciti sitis*, inquit, *quid comedatis*. Hęc autem particula, quid, cibi varietatem expulit. Id enim significat ex scriptura, Ne solliciti sitis quęnam comedatis. de his enim esse sollicitum, est nimia plura habẽdi cupiditas, & delitias arguit. Sed si comedere per se solum cogitetur, est argumentum necessitatis, & defectus repletio. Quod autem amplius est, ex superfluo est. Quod est autem ex superfluo, esse à diabolo declarauit scriptura.

b *Nonne anima*. Non vita propter escam, nec corpus propter vestimentum, sed econtra. Ideo non sit sollicitus animus, vt percipiat quod propter se creatum est.

C Quasi dicat, Qui dedit maiora, i. vitam & corpus, dabit & minora, i. victũ & vestes. In his promissis veritatis nemo dubitet: Sit homo quod esse debet, mox adduntur ei omnia D propter quem sunt facta.

c *Respicite*. Hoc ad escam. Sancti merito comparantur auibus quia cęlum petunt, & quidam ita remoti sunt à mundo, vt iam in terris nil agant, sed sola contẽplatione iam in cęlo degunt. De quibus dicitur. *Qui sunt hi, qui vt nubes volant &c.* (Isa. 60. b.)

(Quia hoc est diuitijs struere.)
a ne solliciti sitis animæ vestræ, quid man- 1
ducetis: * neque corpori vestro, quid indua- (Idest vita.)
b mini. Nonne anima plus est quam esca: & †
c corpus plus quam vestimentum? Respicite 2
(a Quæ perpetuo non erunt. b Dei prouidentia aluntur absque cura.)
volatilia cæli. quoniam non serunt, nec me- †
(a Tunc multo magis vos qui filij estis.)
d tunt, neque congregant in horrea: & pater
(a Tunc multo magis vos, qui rationales estis quibus promittitur æternitas. b Quia rationales, & in filios adoptati.)
vester cælestis pascit illa. Nonne vos † ma- 3
e gis pluris estis illis? Quis autem vestrum 4
(a Sua sollicitudine & sagacitate.)
† cogitans potest adijcere ad staturam suam
(a Supra de esca, hic de vestimento.)
f cubitum vnum? Et de vestimentis, quid sol-
(a Hoc de indumento. Non sunt hæc allegorica, sed vt de minoribus persuadeantur maiora.)
g liciti estis? Considerate lilia agri, quomodo 5
(a Coloribus se ornando. b Vt indumenta sibi conficiant.) †
crescunt. Non laborant, neque nent. Dico 6 7
(a Tamen. Qui præ alijs floruit.)
h autem vobis, quoniam nec Salomon in om- 8

Hæc exempla non prohibẽt prouidentiam, ne laboret, sed sollicitudinem, vt tota fiducia nostra sit in Deo, cum & aues sine cura viuant.

d *Et pater vester*. Exaggerat fiduciam filiorum & confirmat: quia si bonitas patris etiam ad illa se extendit, quanto magis ad filios adoptionis?

e *Quis autem vestrum. &c.* Illi autem curam regendi corporis relinquite, qui illud ad hanc mensuram fecit peruenire. († sollicitens. Luc. 12.)

f *Et de vestimentis*, Non quod laborare & prouidere hoc non deceat sed omnis sollicitudo E abijcienda est, & spes in Deo habenda est.

* Clemens Alexandr. (vbi supra) Pudet me vt verecunde dicam, cum videam tantum opus effundi ad tegenda pudenda. Vetus enim homo qui erat in paradiso, ramis & folijs dimetiebatur tegumentum pudoris, nunc autem cum nobis oues fabricatæ sint, ne similiter ac oues simus insipientes.

g *Considerate lilia agri*, Exhortationem de indumento satis congruo confirmat exemplo.

h *Quo. nec Salomon in*. Quæ purpura regum, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Ipse color dicitur operimentum florum, sicut dicimus: operuit istum rubor.

Si enim F

NICOLAVS DE LYRA.

mentum, vngues & rostra ad defensionem, similiter brutis animalibus pelles & pilos pro indumento, cornua & dentes & huiusmodi pro armis, quia in talibus non est nisi natura sensitiua, quæ est ad vnum determinata, & ideo de talibus potuit eis prouidere sufficienter natura. Homo autem rationalis naturæ est, quæ non est determinata ad vnum, sed habet viam ad disperata, & contraria, & ideo non potuit sibi sufficienter prouidere natura quæ de se est determinata ad vnum: sed loco huius homo habet intellectum, per quem potest cogitare diuersas artes & modos faciendi sibi vestes, & arma, & manus ad operandum talia, & ideo oportet hominem de talibus sollicitari, quia tamen homo rationalis est, ideo ista sollicitudo debet esse moderata secundum regulam rationis rectæ, & talem sollicitudinem non excludit hic saluator, cum sit pars prudentiæ, aliter sequeretur, quod homo tentaret Deum, si expectaret ab eo consequi omnia necessaria, omittendo quod debet fieri circa hoc via humana, sed sollicitudo quæ hic prohibetur est deordinata & superflua, per quam postponuntur bona spiritualia, vt magis videbitur postea. Et hoc est quod dicit hic Saluator.

1 *Ne solliciti sitis*. superflue, scilicet & inordinate de cibo & vestimento, quia hoc non est necessarium. Quod probat exemplo, quia corpus & animam quæ sunt maiora beneficia Deus dat nobis sine sollicitudine nostra, ergo & illa quæ sunt minora, videlicet cibum & vestimentum dabit sine sollicitudine, vel cum sollicitudine moderata.

2 *Respicite volatilia*. Hic probat de vtroq; in speciali, & primo de cibo, secundo de vestimento, ibi. *Quis autem vestrum cogitans*. Primum ostendit per exemplum auium, quæ non serunt neque metunt, & tamen dominus sufficienter pascit illas cum sollicitudine conuenienti suę naturę. multo fortius hominem sufficienter pascet cum sollicitudine conuenienti suæ naturæ quæ est secundum regulam rationis rectæ, propter quod subditur.

3 *Nonne vos magis plu. estis il.* i. natura humana est maioris ponderis coram Deo, quia animalia facta sunt propter hominem, finis autem nobilior est his quæ sunt ad finem.

4 *Quis autem uestrum*. Hic probat de vestimento. Et ponit duplex exemplum. Primum accipitur ex eo quod est intra hominem scilicet, magnitudo corporis, quam Deus dat homini sine sollicitudine sua, quod patet, quia quãtũcunque aliquis sollicitetur de augmentatione sua, non potest addere ad staturam suam cubitum vnum. cum ergo vestimentum competat maius vel minus homini secundum quantitatem corporalem, & quantitas datur ei sine sollicitudine sua, per consequens & vestimentum conueniens absque sollicitudine superflua. & hoc est quod concludit interrogatiue. Et de vestimentis &c. Secundum exemplum accipitur ex eo quod est extra hominem scilicet ex terræ nascentibus, quod ponit cum dicit.

5 *Considerate li. agri, quomodo crescunt*. sine sollicitudine eorum, & secundum quantitatem suam à Deo vestiuntur. propter quod dicit.

6 *Non laborant*. scilicet ad ornandum se.

7 *Neque nent*. idest filant, ad faciendum sibi vestimentum, & tamen optime vestiuntur. Quod probat.

8 *Quoniam nec Salo.* idest licet fuerit rex potẽtissimus, vt patet. 3. Reg. tamen non fuit ita bene vestitus, quia licet ars imitetur naturam, tamen opera artis non assequuntur perfectionem operum naturæ, & ideo tinctores pannorum non possunt facere colorem ita viridem sicut natura in terrę nascentibus. Ex hoc igitur concludit, quod Deus sufficienter vestiet hominem absque sollicitudine superflua. propter quod dicit.

Si enim

MORALITER.

1 *Ne solli. si. animæ*. Non dicit vt manducetis, sed quid manducetis. Manducare nanque necessarium est ad sustentationem naturæ: Sollicitari vero circa sumptuositatem cibi vel delectationem gulæ. Et idem dicendum de veste.

† *Nonne anima plus &c.* Hier. Qui maiora præstitit, vtique & minora præstabit.

2 *Respici*

2 *Respici. uo. cæ.* id est vere contemplatiuos.

† *Quoniam non se.* se negocijs secularibus implicando, & dominus pro eis sollicitatur ad necessaria ministrando.

5 *Conside. li.* idest vere castos.

† *Quomodo crescunt*. scilicet non solum labore suo, sed etiam Dei dono, Sapiens. 8. d. *Et cognoui, quia non possum esse continens, nisi Deus det.*

Si enim

A a *Si enim fęnum agri.* Si ista quę ad vsum sunt temporis tm̃,& cito decidua igne cremabūtur, Deus tam venustè adornat. Cras pro futuro ponitur in scripturis,dicente Iacob; *Exaudiet me cras iustitia mea.*
n.30.c.
b *In clibanum mittitur.* Alij libri habent,in ignem vel in aceruum, qui hēt speciem clibani.
c *Quanto magis vos.* scilicet vestiet. Et ideo omnis fiducia in eo habenda. Quòd si nec de his fidentes sumus, quomodo inuisibilia speramus? Permodica fides est,quæ nec de minimis certa est. Ideo & de æternis ingerit fiduciam,& condemnat infidelitatem.
d *Modicæ fi.* Quicunque in aliqua promissione dubitat,modicus est fidei, & quanto plus dubitat, tanto minus inuenit ea pro quibus sollicitus fuit.
cælestis e *Nolite ergo sol'iciti,&c.* Plenius inculcat & reuoluit, quod
B a principio sermonis docuit, vt absque sollicitudine viuamus. *Nolite ergo solliciti esse.* Hic videntur argui hi qui spreto victu vel vestitu communi, lautiora sibi vel austeriora præ his cum
Luc.12.d quibus viuunt alimenta quęrūt vel indumenta.
f *Solliciti esse.* Sollicitudo suffocat verbum Dei, ne fructum referat,& facit similem gentili idest infidelem.
g *Hæc enim om.* Quid ergo amplius habet a gentili, cuius infidelitas animum sollicitat,& curis vitæ huius fatigat?
h *Gentes.* Quibus de futuris cura non est, sed filiorum est quærere regnum.
hom.13.operis imper. ✲ Chrysostomus. Sicut paulo ante gentium exemplo eos ad perfectiorem charitatem inuitauit dicens, *Si enim diligetur &c.nonne Ethnici hec faciunt?* Sic nunc commemoratione gentilium eos ad id quod perfectius erat, inuitauit. Et quæ, inquit, amplior est fiducia vestra in Deum quam gentium?
hom.16.in Matthæum. * Idem. Quia in rebus humanis (gentes) fortunam esse credunt,vnde non prouidentia Dei vitam suam gubernari ęstimant,sed incerto euentu. Ideo timent & desperant.
i *Scit e.* Prouisa sūt hęc a Deo, qui nouit nobis hęc ĩ via sua
C esse necessaria. *Pater vester.* Sic filios de bonitate & ꝓuidētia patris

patris securos reddit,absque cura scilicet. D
k *Quærite er.p.* Hic aperte ostēdit ista non esse petenda tanquā bona nr̃a,etsi necessaria. Regnū aūt Dei petēdū est,& in eo finis noster est ponendus,ꝓp quem oĩa faciamus: v.g, Manducemus vt euangelizemus,non euāgelizamus vt māducem⁹. Cū dicit primū,significat hoc posterius, nō tēpore sed dignitate. Illud.n.petēdū est,hoc ꝑp illud necessariū.ergo primū quærite regnū Dei .i.præponite omnib.rebus cæteris. Vt aūt hoc quæratis,non dēt subesse sollicitudo, ne illa desint. Scit enim (vt dixit) pater vester, quia his indigetis, & ideo nō subdit, deinde ista quærite, sed ait, hæc apponentur.i.consequētur sine vllo impedimēto,si illa quæritis. Nec ait,illa dabūtur,sed apponent̃, quia aliud est quod principaliter datur,aliud q̃ supeꝛaddítur,q̃a in intentione æternitas, in vsu dēt esse temporalitas, & illud datur, hoc superadditur. Regnum Dei quæramus, sectando iustitiam eius.
E Iustitia vero regni est, oĩa quæ Christus docuit obseruare, Regnum quærere, est ipsā iustitiam operibus implere, ideo tantum ut Deus glorificetur,& ut nos ei per omnia placeamus. † 12.q.1.c: habebat.
Regnum Dei summum bonum est, & ideo quærendum. Queritur autem fide,spe,& charitate.
* Greg. Magis se dominus quam ea quę condidit vult amari,æterna potius quam terrena postulari, sicut scriptum est, Quærite primū regnū Dei &c. Qui.n.ait,non dabuntur, sed adijciētur,profecto indicat aliud esse q̃ principaliter datur, aliud quod superaddit̃. Quia.n.nobis in intētione æternitas, in vsu vero tēporalitas esse dēt,& illud datur,& hoc nimirū ex superabundāti superadditur. Et tamē sępe homines dum bona tēporalia postulant,æterna pręmia non requirunt, petunt quod adijcitur,& illud non requirunt vbi adijciatur. Lib.15.moral. cap.33.
l *Et hæc omnia.* Quia omnia sunt filiorum,& ideo hęc omnia adijcientur,etiam non quærentibus,quibus si subtrahuntur, ad probationem est,si dantur,ad gratiarum actionem, quia omnia cooperantur in bonum.

ni gloria sua coopertus est, sicut vnum ex
a istis. Si enim fęnum agri, quod hodie est,& 1
a ¶ Ornat.
b cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, 2
a Procurabit in necessarijs. b Scilicet vestiet. ¶ Qui ad imaginem Dei estis ad æterna vocati. c ¶ Non ait nolite quærere. 3
c quanto magis vos modicæ fidei? Nolite er- 4
d a Idest talium cura nolite impediri quominus cælestibus insudetis. 5
e go solliciti esse, dicentes, quid manducabi- 6
f mus,aut quid bibem⁹, aut quo operiemur?
g h Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit.n. 7
i a Dum patrem audis,ne dubites de voluntate. ¶ Qui bonis filiis viscera sua non claudit. 8
b Et das nisi infidelitas uestra auertat.
pater vester *, quia his omnibus indigetis.
a Summa hæc uestra sit intentio.
b Præcipue. ¶ Omnia propter istud facite. Non quod post ista,sed quia summum quod propter se & extra quod nihil petitur.
c Vt per eum non per vos.
¶ Quod & dat nisi infidelitas uestra auertat.
iusti sitis,per iustitiam uenitur ad regnum.
¶ Iustitia regni est quam supra docuit. Nisi abundauerit iusti.&c.
k † Quærite ergo primum regū Dei & iustitiā 9
a Vtenda in uia propter illud non propter se. †
b Quia intentionem ęternorum hęc comitantur.
c Quia omnia adijcientur. 10
l eius, & hæc oĩa adiicientur vobis. † Nolite 11

Solliciti F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si enim fęnum agri &c. *i.in præsenti.*
2 Et cras in cli.mit. *Idest in futuro,ponetur in furno,quia in aliquibus terris loco lignorum vtuntur stipulis & talibus ad calefaciendum furnum. Vel aliter. Clibanus accipitur hic pro acerno in quo congregatur fœnum desiccatum,quia ad modum furni seu monticuli eleuatur,vnde & clibanus a cliuo dicitur. Et tamen.*
3 Deus sic vestit. *fęnum ipsum solicitudine sua.*
4 Quanto magis modi.fi.vos. *s.sine sollicitudine superflua. Vocat autē eos qui nimis sollicitantur de talibus modicæ fidei, quia ex defectu fidei procedit talis sollicitudo superflua. Nō autē sollicitudo rationabilis & moderata, sed magis includitur, quia sicut natura auium est,prædicto modo viuere,& terrænascentium crescere,sic natura hominis est viuere secundum dictamen rectæ rationis, ad quod sequitur ipsum debere sollicitari sollicitudine moderata ad quærendum ea quæ non dedit sibi natura,vt vestes,& arma & similia,vt prędictum est.*
5 Nolite ergo sollici.esse. *Hic excludit sollicitudinem superfluā per rationes duas. Secunda ponitur ibi.* Nolite ergo. *Prima accipitur ex parte diuinæ prouidentiæ. Ad cuius euidentiam considerandū, quod aliqui dixerunt prouidentiam diuinam esse tantum circa superiora,& nō circa actus humanos,in quorū persona dicitur Iob.22.b.* Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat: *& ex hoc dicebant quod homo circa necessaria vitæ debebat multum sollicitari,& hoc est quod dicit.*
6 Hęc enim omnia gen. *i.gentiles diuinam prouidentiam circa actus humanos negantes,circa talia immoderate sollicitantur,sed vos nolite sic dicere.*
7 Quid manducab. *non quia non debeat homo sollicitari moderate,sed intendit excludere sollicitudinem immoderatam, quæ procedit ex gentilium errore. ideo sequitur.*
8 Scit e.pa.ve. *i.diuina prouidentia se extendit ad omnia quamtūcunque minima & per consequens circa ea quæ sunt homini necessaria,& sic seruientibus sibi talia sufficienter ministrabit, propter quod concludit.*
9 Quæri.ego.pri.re. *i.spiritualia bona. Et quia primū relatiue dicitur ad secundum, patet quod non excludit sollicitudinem omnino circa necessaria vitæ, sed ostendit quod homo principaliter debet de spiritualibus sollicitari, & secundo de temporalibus, propter quod subditur.*
10 Et hæc om.adiici.vo. *supposita tamen sollicitudine debito modo habita,vt dictum est.*
11 Noli er. *Hic ponitur secunda ratio ad hoc,& accipitur ex temporis congruentia. Sicut enim cuilibet negotio requiritur tempus* * debitum

MORALITER.

1 *Si enim fę.* per fœnum virens ad horam, & post mittendum in ignem significantur vanè gloriosi ad tempus florentes,& post ignem gehennæ æternaliter sustinentes. Igitur si eis Deus dat tanta bona in terra, suis electis dabit in cœlo multo maiora.
5 *Noli ergo soli.* exponatur vt supra.
6 *Hæc enim omnia,&c.* sollicitudine nimia: quia non considerant Dei prouidentiam extendi ad hæc inferiora.
9 *Quærite &c.* idest,cœlestia bona.
† *Et iustitiam eius.* per quam peruenitur ad illa.
10 *Et hæc omnia adiicientur vobis &c.* Chrisost. in hom. Non dicit dabuntur sed adiiciētur, vt discas præsentia nihil sunt ad magnitudinem futurorum.
11 *Nolite in.* i.tanquam certi de vita vestra, quia sicut dicit Sen. Omnis dies sicut vltima est ordinanda.

a *Solli.* Timore, mĕrore, & anxietate curarũ q̃ mẽtẽ pturbat.

A b *In crastinũ.i.* In futurũ, de pręsentib. concedit, vnde Apostolus: *Nocte ac die operabamur ne quem grauaremus.* De futuris quę diuina procurat ordinatio, nõ conuenit sollicitari, sed pśentia suscipientes, curã futurorum quæ incerta est, Deo relinquamus, cui de nobis cura est. Curam autem præsentium malitiam vocat, quia pœnalis est: pertinet enim ad hanc mortalitatem, quã peccando meruimus, quæ in se satis onerosa est: Nec debemus superaddere malũ nostrę sollicitudinis. Nemo debet scandalizari, si quẽ iustorũ viderit necessaria sibi suisque procurare, nec iudicet eũ de crastino cogitare, q̃a ille q̃ hoc pcepit cui ministrabant angeli, pp hoc exemplum dandum loculos habuit, vnde necessaria vsibus pberet, quorum custos erat Iudas. Hinc sequitur. Nolite iu. &c.

1.Tes.2.b. | † afflictio. Aug. li. de ser. do. in monte ca. 26.

a Non labor & prouidentia damnatur, sed sollicitudo mentem suffocans. b Idest futurus. Tunc enim de ipso, & non ante curabitis.

a ergo sollicitj esse in crastinum. Crastinus 1
b a Non eget alterius. b Dies malus non est, sed in eo fiunt mala.
c enim dies sollicitus erit sibiipsi. Sufficit diei 2
d a Non peccatum, sed labor & angustia seculi.
† malitia sua.

D

⁂ Aug. Die crastino temporalia & fluxa bona intelligenda esse monet, quæ satiare minime possunt, sed & sæpius repetenda esse videmus.

c *Dies* Nõ quem fecit dominus, sed cui maledixit Iob & Ieremias scilicet quem diabolus inuenit.

★ Augustinus. *Crastinus dies sollicitus erit sibi ipsi*, id est, vt cum oportuerit sumas cibũ, vel potum, vel indumentum cum ipsa scilicet necessitas vrgere cęperit.

d *Sufficit.* Et quia cura pręsenti mens obruitur, non debet geminari malitia diei.

* Augus. *Sufficit, &c.* Idest, sufficit quod sumere vrgebit necessitas ipsa.

lib. 2. de s[er]. do. in mo[nte] cap. 25. | Iob. 3 a. | Iere. 20. d. | vbi supra. | vbi supra.

NICOLAVS DE LYRA.

⁂ *debitũ ad hoc quod bene fiat, quia conditio tẽporis est quædam circunstantia actus debiti, igitur cuilibet sollicitudini adhoc quod sit debito modo ordinata, requiritur tempus debitum, vt imminente messe est tempus debitum solicitudinis circa fruges colligendas & imminente vindemia est tempus sollicitudinis vindemiarum, & ideo si aliquis præoccuparet tempus sollicitudinis vindemiæ de ipsa sollicitus in temporis messis, esset inordinata sollicitudo ex patre temporis, quod faciunt illi qui sunt immoderate & superflue sollicitj, & hoc est quod probibet di.* Nolite ergo sol. esse in cra. *i. in futurum, solicitudinem. s. futuro tempori debitam inordinate præoccupando. Quod enim crastinum aliquando accipiatur pro futuro patet Ios. 22. f.* Cras dicent filij vestri filijs nostris, &c. *i. in posterum tempus. Sequitur.*

1 Crastinus enim di. &c. *i. tempus futurum habebit sollicitudinẽ sibi congruam & debitam, sicut patet quod ex variatione temporis occurrerunt varia fienda, de quibus homines debent tunc sollicitari, ideo subdit.*

E 2 Suffi. diei ma. *s. i. cuilibet tempori sollicitudo sua. Quæ quidẽ sollicitudo dicitur malitia, quia est quoddam malum pęnæ, in statu enim innocentiæ non indiguisset homo tali sollicitudine.*

B

CAP. VII.

NOlite iu. De dubijs, quia de manifestis iudicatur, & non de illis, de quibus incertum est, quo animo fiant, de quibus nemo sine periculo iudicat.

Iudicium temerariũ est, quãdo quibus commissum non est, iudicant, siue sit de manifestis, siue de occultis. Cõmittitur autem iudicium, vel magistris ecclesiæ vel principibus terræ. Hi ergo si de manifestis iudicent, quæ scilicet sunt conuicta, vel confessa, non temere iudicant. Si autem de incertis, temere iudicant, hæc iudicia prohibet.

Nolite cõdẽnare & nõ condemnabimini. Ne vetera quidem exemplaria legunt. | Ro. 2. c.

CAP. VII.

a NOlite iudicare, & nõ 1
a A deo. ¶ Alias non iudicabimini.
iudicabimini, nolite cõdẽnare, & non
b condẽnabimini. † In 2
a .i ipsum iudiciũ est causa quare a deo iudicabimini. ¶ Bono vel malo.
quo enim iudicio iu
a Idest pęnis iudicij tui mali punieris. b Idest iuxta mensuram culpæ erit mensura pęnæ & si æternæ.
c dicaueritis, iudicabimini, † & in qua mensura mensi fueritis, † remetietur vobis.

a *Nolite iu.* Duo sunt in quibus temerarium iudicium cauendũ est. Sunt enim quędam media & incerta, quo animo fiãt, quę & bene & male possunt fieri. Nescimus. n. qualis futurus est, qui nunc apparet malus, de cuius correctione desperare, eumque abiectum reprehendere temerarium iudicium est.

b *In quo enim.* Quasi diceret. In qua volũtate benefeceris, in ea liberaberis, & in qua male, in eadẽ punieris. De his enim

C agitur in quib. vel temere iudicantes offendimus, vel recte agentes excusamur, & ideo addit: *In qua mensura.* Et iuste quorum voluntas non habuit finem peccandi, quamuis cũ fine peccauerint, non habent finem vltionis, & quibus iudicium fuit sine misericordia, sine misericordia iudicabuntur. *In quo enim.* Non quod Deus temere iudicet nos, & iniqua mensura rependat: sed est ac si dicat: Ipsa temeritas iudicandi, & iniqua mẽsura tibi nocet, te punit, & sæpe non illũ de quo hęc agis. tale est. Qui gladio percusserit, gladio. i. peccato huius rei peribit.

† Luc. 6. | [...] deus | † Rom. 2. | † Ma[t]. [2]6. | De acc[ep]ti liter. | † Luc. 8. f.

c *In qua mensura.* Potest in hac mensura in qua aliud mensuratum est, vt triticum, aliud mensurari, vt hordeũ, & alia quãtitas, vt, si vnus modius de vno cẽtum de alio. Ita facit deus, & non inique vt illi in æternum.

Et ipsa infamia vel malum quod tuleris, causa est cur pęnam debitam incurras.

Iuste qui ęternaliter peccato perfrui volunt, ęternã pęnã inueniunt, & quorum voluntas non habuit finem peccandi, nec habebit finem torquendi.

F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

NOlite iu. Hic Christus regulat affectũ hominis circa proximũ & primo respectu mali, secundo respectu boni, ibi. Nolite sanctum dare ca. Prima in duas, quia primo ostendit quod proximus non est temerarie iudicandus, secundo quod homo nõ est temerarie arguendus, ibi. *Quid vides fe.* Circa primum aduertendum, quod iudicium vno modo est actus iustitiæ qui pertinet ad iudicem secularem vel ecclesiasticum, & de hoc non loquitur hic. Alio modo accipitur iudicium prout aliquis aliquibus signis male iudicat de proximo. Et quia istud vt in pluribus procedit ex mala affectione, quia qui male afficitur ad aliquem, male interpretatur facta eius, & hoc prohibet di.

Quot modis aliquis de proximo male iudicat.

1 *Nolite iu. &c.* i. vt non incurratis peccatum mortale per quod sitis digni in iudicio condemnari. Ad intellectum huius sciendũ, quod aliquis potest iudicare malum de proximo multipliciter. Vno modo ex euidentia facti, cum aliquis iudicat aliquem homicidam, quia vidit eum interficere hominem, & hoc nullum est peccatum. Alio modo ex signis euidentibus, vt si aliquis iudicet aliquem fornicatorem, quia vidit cum aliqua, nudum cum nuda, solum cum sola, & hoc similiter nullum est peccatum. Tertio modo ex signis leuibus, & in hoc iudicio triplex est gradus. Primus est quãdo leuibus signis aliquis dubitare incipit de bonitate fratris, & hoc peccatum veniale est, quia procedit ex humana infirmitate, & hoc non vocatur iudicium proprie, sed suspitio. Secundus gradus est, quando ex talibus signis firmiter tenet in animo quod frater sit malus, & hoc proprie dicitur iudicium, quia iudicium importat firmam sententiam, & hoc est peccatum mortale, si malũ quod iudicat de fratre ex leuibus signis sit de genere peccati mortalis, peccatum. n. mortale est quod cõtrariatur charitati. Quod aũt aliquis prædicto modo iudicet fratrẽ, est contra charitatem fraternã. Tertius gradus est, quando ex leuibus signis non solum prædicto modo iudicat, sed etiam procedit ad punitionem fratris sicut de facto, hoc est grauius, quia non est solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiæ ęquitatem, & de talibus intelligitur verbum prædictum. *Nolite iu. &c.*

2 *In quo enim.* i. secundum mensuram temeritatis in iudicando malum de fratre, secundum hoc erit vindicta pęnæ.

Quid

MORALITER.

1 *Nolite, &c.* Hilarius exponit hoc de determinato iudicio contra Deum, quo aliqui Deũ iudicãt iniustũ, quãdo vident bonos deprimi & impios exaltari. Iudicia namque Dei semper sunt iusta licet nobis occulta.

Quid

a Leuius quid quod conturbat oculum mentis, sed non obcęcat.
a †Quid autem †vides festucā in oculo fra 1
a Grauius crimen. b Interiori intentione mentis. c Consideras.
tris tui, & trabē in oculo tuo non vides? 2
b †Aut quō dicis fratri tuo: frater sine eij- 3
a ¶Trabes alia litera. 4
ciā festucā de oculo tuo, & ecce trabs
a Appetens videri, quod non es. b Redi ad cautelam tui, primum te curans, deinde fratrem.
c est ī oculo tuo. †Hypocrita, eijce primū 5
a Antea cęcus, quia caligine peccati pressus.
trabē de oculo tuo, & tūc videbis eijce-
a Monet dispensatores ecclesiæ, ne dent sanctum canibus. b Verbum prædicationis quod non debet corrumpi.
d re festucā de oculo frīs tui. † Nolite san- 6
a Non facile inuenies, quod ei placeat qui margaritas calcat,
ctum dare canibus, neq; mittatis mar-
a Quia non possunt resipiscere ab immunditia. b Contemptores veritatis vilipendant. ¶Porci.
garitas vrās ante porcos, ne forte con- 7
a Ad voluptates & vitia.
e culcēt eas pedibus suis, & †conuersi dis- 8
a Canes impugnando veritatem. b Fidei vestræ simplicitatem. ¶Fidem vestram: Non arcana Dei, quæ incorruptibilia sunt. ¶Ita mundatis oculis ad Deum & proximū Petite. c Fide. Vires. 9
f rumpant vos. † Petite, & dabitur vobis: 10

A a *Quid autem vides*. Ecce moderamē iudicij, vt puentus maioribus, aliū nō iudicet de minoribus. Multi.n. præuenti maioribus, leuiora in fratre magis volūt vituperare & dānare q̄ emendare. Vt si pleni odio vel inuidia vel malitia, dānent in eo q̄ delinquit, ira, quę est, vt festuca, odiū, ut trabs. Iratus alicui vult aliquando eum corrigi, q̄ odit, hoc velle nequit, & ideo impossibile dicitur vt festucam fratri demat, qui trabem gestat prius ergo trabs odij, inuidiæ, simulationis & totius malitiæ reiiciēda est, ut sic misericorditer respectu Dei non nostri fratrem possimus increpare, ut siue prosit illi correctio siue non, nos tamen de simplicitate nostri oculi simus securi. *Quid autem.* Oculus qui in paradiso post culpam est reseratus, aperte uidet nō vt proficiat, sed vnde in deterius cadat. Vidit enim iactantiā uanæ laudis, dum sibi cęcus aliis vult mederi. *Quid autem.* Apertus oculus male uidet. s. iactantiam sui dum aliis vult mederi. Sed cęcus si nō ualet intueri, dum in hoc deterius cadat.

B Vix inuenit aliquis ab hoc uitio alienus, quia vnusquisq; suis fauens, aliena facile reprehēdit, & aliena grauius tolerando quā sua, sumit auctoritatem arguendi sine exemplo suæ emendationis.

Saltem in eo q̄ temere iudicant in oculo habēt trabem.

b *Aut quomodo dicis fratri tuo*. i. non poteris minus (vt iram) in fratre emendare, donec maius. i. odium vel inuidiam pepuleris de corde tuo.

c *Hypocrita eiice*. Hi. n. odio & liuore suscipiunt omnia accusare, & volūt videri cōsultores sine exēplo emēdationis suę. Non. n. est idoneus doctor alij mederi q̄ nondū se sanauerit.

Aug. Si vis aliquem reprehendere, primum vide vtrū similis sis ei. Quod si es, pariter ingemisce, & nō eum tibi pari ter obtemperare, sed pariter conari mone. Quod si nō es similis, tamen quia olim fuisti vel esse potuisti, condescende & non ex odio, sed ex misericordia argue. Raro ergo & nō sine magna necessitate obiurgationes sunt adhibendę, & nō nisi respectu Dei, remota prius ab oculo trabe.

d *Nolite san.* Purgato oculo possunt dispensatores ecclesiæ alios castigare, sed nō sanctū canibus dare, quia sicut periculosū est abscondere: ita prodigū est canib. dare. Talibus mystica C nō sunt aperiēda sed velo tegēda sanctasanctorū, apertiora vero & quasi viliora, dici possunt. D *Nolite*. Eadē dicitur sanctum & margarita i. euangelium & sacramenta ecclesiastica. *Sanctum*. quia natura inuiolabile, nec dēt aliquo corrūpi. *Margarita*. quæ in abscondito latet, & de figuris. q apertis conchis eruitur, gemma est preciosa quæ non potest corrumpi. Canes vere sunt qui oblatrant, & quod integrum est dilacerāt. Porci qui vilipendunt & conculcant. Vel canes ad vomitum reuersi, porci nondum conuersi, sed in luto vitiorum versati. *Nolite*. Non sunt dispensatores, sed prodigi extirpatores qui tollunt panem filiorum, & mittunt canibus, ignorantes quod res abscon-sa auidius quæritur, celata venerabilius conspicitur, diu quæsita charius tenetur, sine fastidio fit percepta cum mensura. Ideo nec crudeles quærentibus oportet esse dispensatores, nec incautos de lusoribus vel faciles.

* Chrysostomus. Sunt enim qui inter catholicos modestiam simulant vt secreta condiscant, cum vero didicerint, repente alij ex alijs effecti irrident, insultant, atque illudunt. E

e *Et conuersi*. Ne forte adhuc aliquid audire dirumpant, nō Margaritas quas conculcant, sed vos indignatione. Non enim facile potest inueniri quod talibus gratum sit.

f *Peti*. His gradib. via, veritas, & vita legitime certantibus pręstat. Christus est via qua ambulat, veritas qua inuenitur, ostiū ad quod pulsatur, vt ad ipsum per ipsum ingrediamur.

Aug. Idē est petendū quod & quærendum, & ad quod vt ingrediamur est pulsandū. i. panis viuus & regnum cæleste & iustitia eius. docuit quid petamus, mō prębet cōfidentiā, ut nihil hęsitantes petamus. Petimus fide, p̄ eā ad Christum eūtes. Quęrimus spe, qua attingimus vsq; ad interiora. Pulsamus charitate, dū laborib. insudamus, ut q̄ petimus & quęrimus cōsequamur. Primū pete vt hēas, post q̄re vt inuenias, inuēta obserua, ut introeas. A principio sermonis filios regni iustitiā docuit, & animos a sollicitudine remouit. Regnū āt primū quærere, est ante omnia & super oīa Deū diligere, & deinde opus dilectionis perficere. Augustin Petite. Quasi conscius suę infirmitatis dicat. Qd̄ sanctū iubes abscondere, quasve Margaritas dare vetas, quas me habere nō sentio? F Con-

Margin notes: 43. dist. c. 2. II. q. 3. c nolite I. & c. qn̄ 23. q. 4. c. qui dem, 24. q. 1. c. quia hęc so. la. De pœ. dis. 1. c. nōnulli. † canes Homil. 24. in Matt. — Vbi supra, cap. 33. — frater

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quid autem vides, &c. *Hic ostēdit quod proximus non est temere arguendus. Hoc autem contingit, quando ille qui arguit est in consimilibus culpis vel maioribus, quia talis correctio non procedit a charitate, sed ex præsumptione, quia ordo charitatis incipit a seipso. Aduertendum tamen, quod crimina arguentis, aut sunt publica, aut occulta, si publica, peccat dupliciter arguendo, peccato, scilicet præsumptionis, & peccato scandali. Si autem sint occulta, tunc peccat primo modo tantum. Si tamen iste qui arguit primo pęniteat, & postea fra er humiliter arguat non peccat. Dicit ergo.* Quid aūt, &c. *idest, peccatum minus in oculo fratris tui, idest, in conuersatione & conscientia eius.*

2 Et trabem. *idest maius peccatum.*

3 In oculo tuo. *idest in teipso non consideras. Trabs enim est adulterium respectu fornicationis simplicis, & sic de alijs.*

4 Aut quomodo dicis, &c. *hoc dicunt mali prædicatores & mali sacerdotes, qui sunt irretiti maioribus peccatis, quam illi quos volunt corrigere.*

5 Eiice primum. *quia hic est ordo charitatis q̄ a seipso incipiat.*

6 Nolite sanctum dare canibus. *Hic regulat affectū hominis ad proximum respectu boni conferendi, quia malis hominibus in peccato obstinatis ex affectione carnali, non sunt sacramenta ministranda, vel secreta fidei reuelanda infidelibus obstinatis, quia ex prædictis sequitur contemptus sacramentorum ecclesiæ, & derisio fidei catholicæ, & occisio ministrorum, & hoc est quod di.*

7 Ne forte, &c. *videlicet diuina sacramenta, vel fidei secreta, quæ dicuntur hic Margaritæ propter eorum preciositatem, & peccatores dicuntur porci, propter eorum immunditiam.*

8 Et canes. *Idest obstinati infideles.*

9 Disrumpant vos. *hoc est interficiant.*

10 Petite & dabitur. *Postquam saluator dedit legē euangelicā, hic ostendit eam obseruabilem. Hæc enim est de conditionibus legis scilicet quod sit obseruabilis. Ad obseruationem ipsius tria faciunt, imploratio diuini auxilij, conatus liberi arbitrij, euitatio mali consortii, & ideo ista tria ponit per ordinem, secundum ponitur ibi.* Intra te per angustam portam. *tertiū ibi.* Attendite a falsis prophetis. *Prima adhuc in duas, quia primo ostēdit quid requiritur ad hoc q̄ oratio sit exaudibilis ex parte orationis, & secundo ex parte ipsius orantis ibi.* Omnia ergo. *Circa primum sciendū quod oratio est exaudibilis tribus concurrentibus. Primum est quod sit pia, idest de* * per-

MORALITER.

1 *Quid autem*. Chrysostomus. Laici peccatū modicū est & festuca quantū ad peccatū sacerdotis quod trabi cōparatur.

6 *Nolite san.* Chrysostomus. Quia baptismus & alia sacramenta non sūt danda nisi fidē habentib. mysteria veritatis quę sūt Margaritę nō sūt dandæ nisi desiderantib. veritatē & cum humana ratione viuētibus, si. n. porcis eas miseris. i. cęnosę vitę delectatione grauatis, nō intelligēt preciositatē earum, sed æstimabunt eas similes fabulis mundialibus, & eas actibus suis carnalibus conculcabunt.

10 *Petite & dabitur vobis*. Petimus orando, quærimus recte viuendo, pulsamus perseuerando.

Aut

Cõtra hęc ſubiicit, Petite, q.d. infirmus pedib. prius petat, vt
A ſanet͛. poſt quærat vt inueniat viã quę ad propoſitum ducat. deinde cũ illuc venerit, vt aperiat͛ pulſet. Sic prius eſt petitio ſanitatis vt vires dẽtur animo, quib. qđ pręcipit implere poſſit. Viribus acceptis, ſecunda eſt inquiſitio viæ. Quid.n. ſunt vires per deuia euntes? Cum autem via ad deſtinatum perduxerit, tertia eſt pulſatio, vt quod clauſum eſt poſſit aperiri, & hoc bene congruit. Cum enim beata vita actione & cognitione compleatur, actio deſiderat facultatem virium, cognitio manifeſtationem rerum. Horum primum petitur, ſecũdum quęritur, illud vt detur, hoc vt inueniatur. Sed in hoc ſecundo prius eſt cognitio vię quam poſſeſſionis. Et qui veram viam inuenerit, perueniet ad poſſeſſionem, quæ tãtum pulſanti aperietur.

Vbi ſupra. Auguſtinus. Operoſe quidem quid iſta tria inter ſe differant † Dona. exponendum putaui, ſed longe melius ad inſtantiſſimam peti-
B tionem omnia referuntur. Hoc quippe oſtendit vbi eodẽ verbo omnia cõcluſit dicens. Quanto magis pater veſter, qui in cælis eſt dabit bona petentib. ſe. Non enim dixit petentibus & quærentibus & pulſantibus.

† Luc.6.c.1. d in pr.n 50. d.ca. poſſideret.10.q. 1.c. placuit. In ca.4. epiſt. Iacob.

a Spe. b Vitam. c Charitate. Ad oſtium quod eſt Chriſtus, & inuento inſtare.

quęrite[a] & inuenie[b]tis, pul[c]ſate, & aperietur 1

Non enim diffidendum. a Pie & perſeueranter. b Qui non accipit, conſtat eum non bene petere. c Pie & perſeueranter. 2

a vobis: Omnis enim q̃ pe[a]tit, accepit, & qui

a Pie & perſeueranter. b Oſtendit per ſimile quid ſit petendum.

b quærit inuenit, & pulſanti aperietur. Aut 3
quis eſt ex vobis homo, quẽ ſi filius ſuus

a Charitatem, vel Chriſtum qui eſt panis qui de cælo deſcendit. b Cordis duritiam.

petierit pa[a]nem, nunquid la[b]pidem porri-

a Inuiſibilem fidem inter aquas ſcripturæ latitantem.

get ei? Aut ſi piſce[a]m petierit, nunquid ſer

a Infidelitatem. Venenum perfidiæ. Amatores ſeculi.

c pentem porriget ei? Si ergo vos cum ſitis

Vtilia. Non veſtra.

d mali, noſtis bona † data dare filiis veſtris,

Cuius eſt omne quod eſt.

e quanto magis pater veſter qui in cælis eſt 4

In ſanctis. a Aeterna quæ dantur filiis tantum. Spiritũ ſanctum bonum b Quia regnum cælorum quærendum eſt & iuſtitia eius, ergo, &c.

f dabit bona petentibus ſe? † Omnia ergo[b] 5
g 6
h †

qui petunt, quales a quibus petunt. Quam frontem habes D
petendo ad dominum tuum, qui non agnoſcis parem tuum?
a *Omnis enim, &c.* Vt prębeat cõſtantiã perſeuerãdi, diligẽtiam quærendi, fiduciam impetrandi addit. *Omnis, &c.* Supra docuit quid petamus, regnũ, ſcilicet. Hic cõfidentiã vt nihil hæſitantes petamus. Non denegat ſe petentib. qui ſponte obtulit ſe non petentibus, & quærentes inuenient eum qui non quærentibus dedit vt inuenirent, & pulſantibus aperiet, qui clamat. *Ecce ego ſto ad oſtium & pulſo.*

b *Aut quis.* Explanat quid petendum ſit, & ex humana circa filios beneuolentia diligentiam patris circa nos commendat. Petentibus Chriſtum recta fide nõ datur lapis offenſionis nec duritia cordis. Ita ſi petieritis patrẽ veſtrum charitatem ſine qua nil ſunt cætera, vt ſine pane inops eſt menſa, cui contraria eſt cordis duritia. Apo.3.

c *Si piſcem.* Per piſcem fides quæ ſub fluentis ſpiritusſancti nutritur. E

Piſcem dicit inuiſibilium fidem, vel propter aquam baptiſmi, vel quia de inuiſibilibus locis capitur, vel quia fluctibus huius mundi non frangitur. In euãgelio Lucę ſequitur comparatio oui & ſcorpionis. In ouo ſpes accipitur, quia in eo nondum eſt fętus pfectus, ſed fouendo ſperat͛. In ſcorpione cuius aculeus retro timendus eſt, accipitur contrarium ſpei, ſcilicet retro aſpicere, cum ſpes ſe debeat in anteriora extendere. Luc.11.

d *Si ergo vos.* Quandoquidẽ patres bona tribuũt filiis, ergo multo magis pater noſter qui bonus eſt incomparabiliter, bona dabit petentibus ſe filiis.

e *Noſtis bona.* Secũdũ ſenſum eorũ bona qui ea pro bonis habent, quãquã & in rerum natura bona ſunt, & ad vitã iſtam pertinentia, quæ malus nõ de ſuo dat, *Domini enim eſt terra, &c.* Vel apoſtoli mali dicuntur, quantum ad reſpectũ dei qui ſolus bonus, ex quo omnes boni.

Conſtat q̃ a Deo non niſi bona percipimus, qualiacunq; nobis videantur. Omnia enim electis in bonũ cooperant͛, & omnium bonorum ſpiritualiũ diſtributor eſt, vt onera charitatis impleantur.

f *Dabit bona.* i. ſpiritum ſanctum. Vel bona ſcilicet ęterna, quę non dantur niſi filiis.

g *Petentibus ſe.* Omnium bonorum ſpiritualium diſtributorem, vt opera charitatis impleantur. Vnde ſubdit.

h *Omnia ergo, &c.* Quia amare amantẽ naturę eſt, nõ amantẽ vero cogi beneficiis ad amorem, perfectionis Chri eſt. Cũ nos priores, vt nobis fieri velimus aliis facere iuberet, mox eundem ſenſum aſtruit dicens. *Omnia ergo quæcunque, &c.* ideſt, bona quæ vultis accipere ab aliis, eadẽ facite illis vt charitas proximi impleatur quæ ſine dilectione recte nõ poteſt perfici. Et ideo addit. *Hæc eſt lex & prophetæ.* quia nec Deus Pſal.23.

F

* Didymus. Cum vera ſit expoſitio ſaluatoris, *Petite & accipietis.* quare multi orantes non exaudiũtur? Quoniã q̃ via congrua ad petendũ venit, nihil relinquẽs eorum quę pertinent ad impetranda quæ cupit, oĩa percipit quod ſibi dari rogauit. Si quis autẽ extra intentionẽ traditę petitionis poſcere videatur, iſte neque petere mõ debito creditur, & ĩõ nõ percipit qđ petit. Nã ſi doctor dicat, oĩs qui ad me accedit cauſa doctrinarũ, habebit diſciplinas eorũ, attendere ad doctorẽ de ipſis accipiẽdũ eſt, hoc eſt, vt etiam deſiderium habeat doctrinarũ, vt exerceat & medite͛t eas, & ſumma intentione reſpiciat ea quæ a magiſtro dũt, & naturã habeat bonã, ille indubitanter percipit doctrinã, quam magiſter dare promiſit. Qui ergo ſcientiã & virtutem petũt nec accipiũt, dicendum illis eſt, quia ipſi non propter ipſa bona petunt, ſed vt per ea laudentur.

* Rupertus. Hic opus eſt tali fortitudine quam habuit Iacob, qñ cum Angelo luctatus eſt, & victor extitit. Fortitudo illa fuit gemitus inenarrabilis, fletus fuit ſpirit⁹ cõtribulati. Vñ cũ dixiſſet Oſeas de Iacob, *Inualuit ad Angelũ* & cõfortatus eſt, addidit, *Fleuit & rogauit eum.* Lucta pulcherrima eſt, tandiu perſeuerare petendo, donec accipiat.

Sermone 5. de verb. Domini. * Aug. Vt agnoſcat Deus mendicos ſuos, agnoſcamus noſtros. Et cogitemus quando petitur a nobis, qui petunt, a qui bus petunt, quid petunt. Qui petunt? homines. a quib. ab hominibus. Qui petunt? mortales. A quib. petunt? a mortalibus.
C Qui petũt? fragiles. A quibus? a fragilibus. Qui petũt? Miſeri. A quib. A miſeris. Excepta ſubſtantia facultatum, tales ſunt qui

Deus

NICOLAVS DE LYRA.

* *pertinentibus ad ſalutẽ, ſecundũ eſt quod ſit perſeuerans, ideſt non interrupta per aliquid orationi contrarium, quia non ceſſat orare, qui non ceſſat bene facere. Tertium eſt quod oret pro ſe, quia licèt aliquis pie & perſeueranter oret pro alio, tamen effectus orationis poſſet impediri propter malitiam illius pro quo oratur, ſed tribus prædictis concurrentib. ſemper exauditur, & hoc eſt quod notatur in tribus verbis hic poſitis.* Petite. *ſcilicet pie.*

1 Quærite. *per ſeueranter.*

2 Pulſate & aperietur vobis. *Ex quo patet, quod loquitur de oratione facta pro ſe cum dicit.* Et aperietur vobis. *Et quia iſtis tribus cõcurrentibus ſemper exauditur.* Omnis enim qui petit. *Sequitur*

3 Aut quis ex vobis homo. *vbi declaratur, quod prædictũ eſt per exemplum, quia ſi homines qui tam proni ſunt ad malum, & ideo dicuntur mali, tamen filiis ſuis petentibus ab eis bona dant illis multo fortius.*

4 Pater veſter qui in cęlis eſt. *qui ex natura ſua eſt bonus, per eſſentiam.*

5 Dabit bona petentibus ſe. *ſcilicet gratiam & gloriam.*

6 Omnis ergo. *Hic oſtẽditur per quid oratio eſt exaudibilis a parte orantis: Quod ſit quando iuſte viuit, faciendo alteri quod ſibi vult fieri, & hoc eſt quod dicitur.* Omnia ergo quæcunque vultis. *Oĩa.n. præcepta ordinantia hominem ad proximũ, non ſunt niſi quædam concluſiones deriuatę ex iſto principio, ſicut in ſpeculatiuis hoc principium. De quolibet affirmatio vel negatio ſe habet ad omnia quæ ſequuntur ex ipſo, & propter hoc ſubditur.*

Hæc

MORALITER.

3 *Aut quis ex vobis homo.* Remigius. Per panẽ, intelligit͛ ſpecialis doctrina, per piſcẽ, baptiſmatis vnda, per lapidẽ, ignorantia, per ſerpentem, diaboli aſtutia deſignatur.

† *Om. ergo.* Auguſtinus. Voluntas namque non eſt niſi in bonis. Nam in malis cupiditas dicitur proprie, non volũtas.

Hæc

¶ Deus sine proximo, nec proximus diligit sine Deo, quia nō ex odio vel ex inuidia iudicandus est proximus, ergo qua charitate velletis moneri, facite alijs.

a *Vt faciant vobis homines.* Quia addit, homines, dicit tātum de dilectione proximi. Vñ nec subdit tota lex, relinquit vero de dilectione Dei. Quod si dixisset. Omnia quæcunque vultis fieri vobis facite aliis, vtrunque complexus esset, in quibus tota lex propter salutem hominū scripta est in prophetis & legis.

b *Intrate.* Etsi difficile sit, vt aliis facias quod tibi vis fieri tamē sic faciendū est vt intremus.

c *Per angustam.* Angusta quæritur, nec ab omnibus inuenitur. Nec oēs qui inueniunt per eam ingrediuntur, quia capti seculo retroeunt.

Quamuis charitas sit lata, tamen per angusta & ardua abducit hominem a terra. Quid angustius illo foramine, quod vnus ex militibus in latere Christi aperuit, per quas tamen angustas portas iam pene totus mundus intrauit.

d *Et spacio.* Hanc etsi non quęrant, oēs tamen inueniunt, quia in ea nati. Voluptas vt meretrix importuna suis oblectamentis omnes inuitat, & ideo multi intrant per eam.

e *Quam.* Satis angustum est omnia prætermittere, vnum solum diligere, vnum quęrere, ad vnum quotidie pulsare, prospera non ambire aduersa non timere.

f *Et pauci.* Si pauci inueniunt pauciores per eam intrare contendunt. Nemo intrat sine labore, & sine animi puritate.

g *Attendite.* Cū dixisset arctam viam a paucis inueniri, ne forte sui implicarent erroribus pseudo prophetarū adiecit: Attendite. *Attendite.* Qd supra latā portā dixit, falsos prophetas apertius dicit. *Attendite.* Licet hoc de oībus qui aliud habitu & sermone, aliud opere ostendunt, possit accipi, tñ specialiter de hęreticis qui quadam pietatis veste tecti, venenato animo & intentione nocendi lupi sunt rapaces, vel exterius si copia datur persequendo, vel interius corrumpendo.

✻ Tertull. Quinam sunt istę pelles ouiū nisi nominis Christiani intrinsecus superficies? Qui lupi rapaces, nisi sensus & spiritus subdoli, ad infestandum gregem Christi intrinsecus delitescentes? Qui pseudo prophetæ, nisi falsi prædicatores? Qui pseudo apostoli, nisi adulteri euangelizatores? Qui Antichristi interim & semper nisi Christi rebelles?

✻ Vincentius Lirinensis. Quid est vestitus ouium, nisi prophetarum & Apostolorum proloquia, quæ ijdem ouili quadam sinceritate, agno illi immaculato, tanquā vellera quædā texuerunt? Qui sunt lupi rapaces, nisi sensus hæreticorū feri & rabidi, qui caulas Ecclesię semper infestant, & gregem Christi quaqua possunt, dilacerāt? Sed vt fallaciꝰ incautis ouibus obrepant, manente luporū ferocia, deponūt lupinam speciem, & se diuinæ legis sententiis, velut quibusdam velleribus obuoluunt, vt cum quisque lanarum mollitiem præsenserit, nequaquam aculeos dētium pertimescat.

(Margin: 4. cap. — niam. — d. pręt liuer igne. — Conoua. ep. 36.)

a *Voluntas hic de bonis tantum dicitur. Distante charitate.*

a quæcūque vultis vt faciant vobis homines
a Idest diliges proximum tuum sicut teipsum. b Quantum ad proximum diligendum. c Idest in hoc vno impletur. d Spiritualiter intellecta.

& vos facite illis. Hęc est enim lex & pphe- 1
a Ad vitam b Etsi hæc dura, labores, ieiunia, tamen amantibus iugum suaue est. Charitatem. c Quam pauci inueniunt.

b tę. † Intrate per angustam portam, quia la- 2
a Seculi voluptas. b Vbi nulla corporis angustia. Et rantium via.

c d ta porta & spaciosa via est, quę ducit ad per 3
Non quęrunt eam quia sponte se offert.

ditionem, & multi sunt qui intrāt per eam.
Sed. In ingressu. In progressu.

e † Quam angusta porta & arcta via quæ du 4
Quia.

f çit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt
a Et quia pauci inueniunt ergo. Diligenter cauete. b Quid ergo ab illis vbi nec spes. Qui in humilitate ambulant ex falsa religione.

g eā. Attendite a falsis prophetis qui veniūt
Vt decipiant.

h ad vos in uestimentis ouium, intrinse- 5 6
a Et ideo cauete, ne uos dilanient blanditiis & simulationibus. b Quomodo illi dinoscuntur? 7

i cus autem sunt lupi rapaces. † A fructibus

h *Ad vos.in.* In conspectu hominum similes ministris iustitię dum ieiunāt, orant, eleemosinas dant, sed nō sunt eorum fructus, quia pro vitio eis reputatur.

i *A fructibus eorum.* Hieronymus. Non a veste, sed ab operib. quod de manifestis accipitur. Quomodo ab eis? quia vt spina non facit vuam, sic bona arbor bonum fructum, mala malum, & non econuerso. *A fructibus eorum*, quia fideles opprimunt, Deum si non verbis, factis blasphemant. Maxime autē per impatientiam discernuntur in tempore aduersitatis. Ieiunia enim & orationes sunt simulatis sicut & bonis, sed non debent oues pelles suas deponere, & si aliquā do eis lupi se contegant.

✻ Hilarius. Blandimenta verborum & mansuetudinis simulationem, admonet fructu orationis expendi oportere, vt non qualem quis verbis referat, sed qualem se rebus efficiat, spectemus. (†De regul. iur. c. 1.)

* Vincentius Lirinensis. *A fructibus eorum, &c.* Idest, cum cœperint diuinas illas voces non iam proferre tantum, sed etiam exponere, nec adhuc iactare solum sed interpretari, tunc amaritudo illa, tunc acerbitas, tūc rabies intelligit, tunc nouitium virus exhalatur, tunc prophanæ nouitates aperiūtur, tunc primū scindi sepē videas, tunc transferri patrū terminos, tunc catholicam fidem cędi, tūc ecclesiasticum dogma lacerari. (Vbi supra.)

* Chrysosto. Scire oportet quia sunt omnino falsi Christiani. Nam nulla res perdit Christianos magis quam hæc, quia quoscūque viderint dici Christianos, quasi Christianos eos æstimant. Sed forte dicis, quomodo dicere illum possum nō esse Christianū, quem video Christū confitentem, altare habentē, sacrificiū corporis & sanguinis Christi offerentē, scripturas sanctorū legentē, omnē sacerdotij dignitatem habentē? Simia hominis habet membra, & per oīa hominem imitatur, nunquid propterea dicenda est hō? Sic hæresis oīa habet & imitatur ecclesiæ mysteria, sed non sunt ecclesiæ. (Hom. 19. operis imperf.)

¶ Nun-

(Margin letters: A, B, C, D, E, F)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hæc est enim lex & prophetæ. *Hic ponitur secundū quod requiritur ad legis euangelicæ impletionem. s. liberi arbitrij conatus, quia lex datur de actibus virtutum, & maxime lex euangelica quæ est perfectissima. Virtus autem est circa bonum & difficile, & ideo ad impletionem eius requiritur conatus hominis, & hoc designatur, cum dicitur.*

2 Intrate per angustam portam. *quia lex euāgelica est porta intrandi ad gloriam. Dicitur autem angusta propter arctitudinem virtutis quæ consistit in medio: & secundum quod dicitur. 2. ethicor. Difficile est attingere medium, sed facile est deuiare a medio, sicut sagittantibus difficile est percutere signum, sed facile est deuiare a signo. Et sic est de bono virtutis, quia bonum contingit vno modo, malum autem omnifariū. Ad hoc. n. quod actus sit virtuosus oportet quod sit bonus de genere, & ex omnibus circunstantijs, quod difficile est concurrere, sed actus efficitur malus ex singulis defectibus, quod facile est contingere, & hæc designantur cum dicitur.*

3 Lata est porta spaciosa &c. *quia multi inueniuntur defectuosi, secundum quod scribitur Eccl. 1. d.* Stultorum infinitus est numerus, & pauci valde inueniuntur virtuosi. *& hoc est qd subditur.*

4 Quam angusta porta, &c. *& patet.*

5 Attendite a falsis prophetis. *Hic ponitur tertium quod requiritur ad impletionem legis euangelicæ. s. vitatio falsæ doctrinæ dicens,* Attendite. *i. diligenter cauete.*

6 A falsis prophetis. *i. doctoribus hæreticis. Propheta. n. vno modo idem est quod proloquutor, & quia venenum non propinatur nisi melle tinctum. ideo subditur,*

7 Qui veniunt ad vos in vestimentis ouium. *quia falsā doctrinam palliant apparentia virtutum. Et quia non possunt vitari nisi cognoscantur, & non possunt cognosci ex apparentia exteriori, ideo subdit vnde debeant cognosci. s. ab operibus, propter quod dicit.* A fructibus eorum cogno. &c. *Sequitur.*

Omnis

MORALITER.

1 *Hæc enim lex & prophetæ.* Qui proximum diligit legem impleuit.

3 *Lata est porta quæ ducit ad perditionem.* i. diabolus extensione superbiæ dilatatus.

4 *Quam angusta.* hoc est Christus humiliate constrictus.

5 *Attendite.* Hoc exponi potest de dæmonibus in angelos lucis se transferentibus, vt iustos decipiant. ideo dicitur 1. Ioan. 4. a. Nolite credere omni spiritui, sed probate spiritus vtrum ex Deo sint.

Quam

Omnis

a *Nunquid.* Alleg. Spinæ, tribuli sunt heretici a quibus nullus sapientū sanctitatē vel veritatem poterit inuenire, sed cō scindunt, & cruentant approximantes. Vel spinæ, & tribuli, curę sunt seculi, punctionesq; vitiorū. Vua, & ficus, dulcedo nouę cōuersationis q̄ Chrs in nobis esuriit, & feruor dilectionis, qui lætificat cor hominis.

A Non ergo de spinis, & tribulis vua & ficus, qa mēs adhuc veteris hominis cōsuetudine ꝑ sa potest simulare nō ferre fructus noui hominis Quod si aliquando dicta vel facta malorū prosunt bonis, nō hoc faciunt mali, sed fit de illis cōsilio dei, quia nō eorum fructus est sed vitis quæ super spinas aliquando exuberat, Sed carpendus est botrus, spina cauenda. Viris Christus. Sui palmites, qui ferunt vuas, idest opera spiritus quæ inebriant mentem.

Hom. 19. operis imp. * Chrisostomus. Sicut botrus multa in se grana ligno mediante suspendit, sic Christus multos sibi fideles per lignum crucis tenet adiunctos. B Similiter, & sicut ficus multa grana vno tegmine tenet inclusa sic, & multos fideles quodam dulcis charitatis amplexu vna tenet ecclesia.

b *Sic.* idest secundum prædictā impossibilitatem, quia de mala radice nō potest fructus suauitatis erumpere, Expectādi sunt boni fructus de bona arbore. Arbor bona vel mala, nō natura quę ī omnibus bōa a Deo est creata, sed voluntas bona vel mala. Fructus, opera quę nec bona malę volūtatis, possunt esse, nec mala bonę volūtatis. Fructus bonę arboris gaudiū, pax, patiētia, longanimitas, & c. quos fructus nō nisi bōa volūtas parturit. Sic ecōtrario malos mala intētio nutrit

c *Non potest.* Non ait, non potest mala arbor bona fieri, vel bona mala, quia Paulus de persequutore factus apostolus, & anima manente integra natura, affectu voluntatis corrumpitur, vel in melius mutatur.

C Voluntas vniuscuiusque arbor bona vel mala. Et sicut arbor radicatur in terra, sic voluntas in anima.

Fructus malæ arboris. Fructus malæ arboris sūt opa carnis. scilicet fornicatio immunda, luxuria.

d *Omnis arbor.* Hac sententia hypocritas, & pseudo prophetas damnat. & quod supra docuit de cordis munditia, hoc exemplo confirmat quod nemo de mala intentione fructū bonum percipit, nec de bona nisi bonum merit.

a eorum cognoscetis eos. Nunquid colligunt
b de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Sicom- 1
nis arbor bona fructus bonos facit, † mala †
c autem arbor fructuos malos facit. † Non po-
test arbor bona fructus malos facere. Neque
d arbor mala fructus bonos facere. † Omnis 2
arbor, quæ non facit fructum bonum, † exci-
e detur, & in ignem mittetur. Igitur ex fructi- 3
f bus eorum cognoscetis eos. † Non omnis 4
g qui dicit mihi domine, domine, intrabit in re-
gnum cælorum, sed qui facit voluntatem 5
patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in re-
h gnum cælorum. Multi dicent mihi in illa die, 6
domine domine, nonne in nomine tuo 7
prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia 8
eiecimus? & in tuo nomine virtutes multas 9

(Interlinear: a Vt si super eos pendeant uites, non tamen de eis, quis non sunt in uite. Non. Vt de spinis non colliguntur vuæ. a Voluntas bona. Voluntas mala. a Non enim aliter. a Dum bona est. Quia a radice, fructus arboris pullulat. Dum mala est. Sed non impune. Anima. a De numero fidelium separabitur. b Qui parat us est diabolo & angelis eius. c Quia mala arbor non potest facere fructum bonum. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. a Qui modo sanctos per fidem inhabitat perducit eos ad uisionem pacis. Vt Balaam & Caiphas. a Quasi organo nostro tu prophetasti. a Vt in actibus apostolorum filii sacerdotis exorcistæ. a Ecce non magnum est uirtutes operari.)

D e *Igitur ex fructibus.* Quasi di a falsis prophetis attēdite, & ex fructibus eos cognoscite.

Ex fructibus. Quia licet dicant, domine domine non continuo sunt credendi Hoc autem dicunt, vt a vobis recipiant. Vere dicere dominus Iesus, est in corde credere, ore ꝯfiteri, operibus attestari, nā vnū sine altero negare ē.

f *Non omnis qui dicit.* Sicut cauēdi sunt qui habent speciē bonę vitę ꝑpter dogma neq, sic & hi ecōtrario, qui cū integrę fidei, & doctrinę sint turpiter viuunt. Vtrūq;.n. necesse est, vt & opus sermone & sermo opibus comꝓbet.

g *Qui dicit domine domine.* Iter regni Dei est obediētia, non nominis nūcupatio. nō ē hoc illud vere. & proprie dicere vbi ꝓlatio discordat a volūtate. de quo Apls ait. *Nemo potē dicere dominus Iesus nisi in sp. s.*

h *Multi dicent.* Maxime autē cauēdū est ab his qui ꝑpter nomen Chri etiā miracula habent quę cū propter infideles dns fecerit, monuit tamen ne a talibus decipiāur. putātes ibi esse inuisibilē sapietiā, vbi ē visibile miraculū vnde adiungit. *Multi dicent.* Quā mūdo ergo, & simplici oculo opus est, vt inueniatur via sapietiæ inter tot deceptiones.

Non solum qui verbotenus nominant non recipiunt, sed etiam hi qui sine operibus, & prophetant, & dæmonia eijciunt, & virtutes faciūt. Sicut cauere monuit a falsis prophetis, ita ab his qui dæmonia eijciunt, & virtutes faciunt. Prophetare, virtutes facere, dæmones eijcere, interdum nō est meriti illius, qui operat, sed inuocatio nominis Christi hoc agit ad damnationem inuocantis, vel ob vtilitatem eorum, F qui vidēt, vel audiunt, & licet despiciantur, qui faciūt, Deus tamen cuius inuocatio facit, honoratur,

(Margin: † putri- marcid... † Luca... † supra De dec... quamu... † excid... & in ig... mittitu... E † Luc... 1. Cor... ipse... in regn... cælorum)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnis arbor, &c.* Arbor bona dicitur hic homo habens voluntatem bonam, & talis vt sic semper facit opus bonum. Et similiter arbor mala est hō habeos malā voluntatē. & iste semper facit malum actum. Sicut enim sedens inquantum sedens non potest ambulare, vnde in sensu composito falsa est, quia sequeretur quod se deret & ambularet simul. in sensu tamen diuiso est vera quia ille qui sedet nunc, potest postea ambulare. sic habens bonam voluntatem, dum retinet eam non potest male agere, quia ad bonitatem voluntatis requiruntur omnes circunstantiæ bonæ. homo tamen habens bonam voluntatem tunc potest eam dimittere, & sic male agere. & propter hoc subditur.

2 *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, &c.* scilicet in morte quando a vita præsenti separabitur.

3 *Et in ignem.* scilicet gehennæ, & sic apparebit fructus talis arboris. propter quod repetit. Igitur ex fru. e. &c.

4 *Non omnis qui di.* Ostenso quid requirit ad legis impletionē, ostendit consequenter quod alia nō sufficiunt sine istis ad salutē. quia inter alia q̄ videntur magis sufficere ad hoc est cōfessio fidei vel opatio miraculorum vel prophetia, vel ista cōiuncta simul, & tamē nō sufficiunt. Confessio. n. fidei sine operibus nō sufficit, qa talis fides mortua est, vt dicit Iacob. .. & hoc est qd dicit. *Non omnis qui dicit mihi do. do. &c.* confitendo fidē catholicam, nisi adsint opera, ideo subditur.

5 *Sed qui facit voluntatem.* Similiter prophetia non sufficit ad salutem, quia aliquando datur malis hominibus, sicut ipsi Balaam vt patet Nu 34 Et ideo dicit.

6 *Multi dicent mihi in illa die.* scilicet iudicii extremi.

7 *Nonne in nomine.* Similiter nec eiectio dæmonum, quia aliquando per malos homines talia fiunt ad inuocationem nominis Christi, ad declarationē virtutis Christi, licet ipsi inuocantes sint mali. sicut habetur Act. 29 quod quidam infideles eiiciebant dęmones dicendo, *Adiuro vos per Christum quem Paulus prædicat.* Veruntamen, quia tales indigne assumunt nomen Christi, ideo super ipsos aliquando datur potestas dæmoni, sicut in eodem cap. dicitur, & hoc est quod dicitur.

8 *Et in nomine tuo dæmonia.* Similiter nec miraculorum operatio, quæ similiter aliquando per malos fiunt ad inuocationem nominis Christi. non propter merita inuocantium, sed ad fidei Christi confirmationem. & hoc est quod dicitur.

9 *Et in tuo nomine virtutes multas fecimus.* Ratio autem omniū prædictorum est, quia sunt gratiæ gratis datæ quæ dantur principaliter ad vtilitatem communem ecclesiæ, & non ad vtilitatem singularis personæ. & ideo aliquando per malos homines a Deo nobis dantur, sicut bona eleemosina aliquando datur a bono domino, mediante malo seruo. per quod subditur.

Et tunc

MORALITER.

1 *Omnis arbor bona, &c.* hoc est homo radicatus in charitate.

† *Mala autem arbor, &c.* hoc est homo radicatus in iniqtate.

4 *Non omnis qui dicit mihi Domine domine, intrabit in regnum cælorum.* Hoc enim facto dicuntur hypocritæ sanctitatem exterius simulantes.

6 *Multi dicent in illa die, &c.* Isti sunt bene docentes, & male viuentes.

Omnis

A * Chrysostomus. Considera quæ in nomine dicunt non in spiritu, quia in noĩe Christi multi ambulant, qui non habent spiritum Christi, seducendi causa. Ideo non ex nomine Christi cognoscendi sunt Christiani, sed ex spiritu Christi.

* Gregorius. Nonnunquam etiam hæretici miracula faciũt, sed vt hic pręmia afflictionis suæ abstinẽtięque recipiãt, videlicet, laudes quas quærũt. Vnde redemptoris voce dicit, *Multi dicent in illa die, &c.* Qua sententia datur intelligi, vt in hominib' charitatis humilitas non autem debeãt virtutum signa venerari. Vnde nũc sancta ecclesia etiam si qua fiant hæreticorum miracula, despicit, quia hæc sanctitatis specimen nõ esse cognoscit. probatio nãque sanctitatis, non est signa facere, sed vnumquenque vt se, diligere, de Deo autẽ vera cognoscere, & de proximo meliora quam de seipso, sentire.

a *Nunquam noui vos.* Non nouit lux tenebras idest non aspicit, quia si aspiceret tenebræ non essent.

B * Chrysostomus. Sicut omnes homines naturaliter cognoscunt Deũ, non autem videntur vere cognoscere, quia non digne colunt, & hęc secundum naturam cognitio, non autem secũdam voluntatem. Sic & Deus naturaliter omnes cognoscit, sed nõ eos videtur vel se cognoscere, quia non eos diligit quasi factor facturam, qua si dominus proprios seruos. Et hoc est secundum naturam cognoscere non autem ex voluntate, quia omne malum extraneum est à Deo.

a Qui aliquando dicere dissimulaui.
a fecimus? & tunc confitebor illis, quia nun- 1
a In nullo approbaui, sed reprobaui.
b quam noui vos. † Discedite à me omnes qui
a Quia non hos nouit: igitur eos qui mandata eius custodiuit, & hoc est, ergo.
c operamini iniquitatem. † Omnis ergo qui 2
a Intelligit. b Non sonum.
d e audit verba mea hæc, & facit ea, † assimila-
a In futurum prouidenti. b Aurum, argentum vel lapides preciosos. Vnam cœlestem.
f g bitur viro sapienti, qui ædificauit domum
Christum. a Aereæ potestatis impugnatio.
h i suam supra petram, & descendit pluuia, & 3
a Potentum persequutio. b Minæ, blanditiæ, vel maligni spiritus. 4
k venerunt flumina, & flauerunt venti, & ir- 5
a Hæc omnia. b Aedificium virtutum. c Alias suam. 6
d Quia stat fundata, non sibi sed Christo tribuitur.
ruerũt in domum illam, & non cecidit. Fun- 7
a Quæ ergo cadit, non ædificatur in Christo.
l data enim erat supra petram. † Et omnis qui 8
audit verba mea hęc, & non facit ea, † simi- 9
a Gentili vel Iudæa vel diabolo. b Qui non prouidet.
m lis erit viro stulto qui ædificauit domum suã
a In spe terrenorum qui arenæ comparantur, propterea quia labiles & à vento sunt situ mutabiles. Quæ est fluida.
n super arenã, & descendit pluuia, & venerunt 10
a Maligni spiritus.
flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in
a Periit. b Ite maledicti in ignem æternum. Quia æterna.
o domum illam, & cecidit, fuitque ruina eius 11
a Quia nihil imperfectionis habet hic sermo.
magna. † Et factũ est cũ consummasset Iesus 12

D * Athanasius. Qui ædificauit domum supra petram, Sanctus Petrus est. Petra, Christus, domus, fides, ventus, diabolus. Qui vero super arenam ędificauit, Iudas est, arena siquidem est sterilis. — *Lib. quæst. ad Antiochum quæst. 43.*

* Theophilus Alexandrinus. Petra Christus est intelligendus, domus vita hæc præsens innixa Deo: flumina & venti, impetus persecutionis, arena, hæresis in qua quicquid ædificatum fuerit, cadit. — *Lib. 1. allegoriarum.*

* Chrysostomus. Diabolus incipiens ædificauit domum suam super arenam. Domus enim eius ante Christum fuerunt omnes gentes. Inconstantia infidelitatis dicitur arena id est, idololatria, quę per varias idolorum culturas semper est dispersa. Ideo tales dicunt' arenę non terra, quia terra fructũ facit, arena sterilis est. Deinde terra vnita est & constricta, arena grana q̃ nõ cõueniunt sibi, nec adhærent, adinuicem, sic sunt omnes infideles. populus autem Dei, non solum vnitus est tanquam terra, quæ quamuis compacta sit, tamen solubilis est, sed sicut lapis indissolubilis. Tertio quia diaboli populus non numerabilis est, sicut arena: Dei autẽ ex multis pauci sunt electi. pluuia est doctrina quę hominẽ irrigat vt iustitiam operetur. Venti, ex parte quidem mala, sunt immundi spiritus, ex parte bona spiritus diuersarũ virtutum. flumina ex parte quidem mala, sunt homines immũdo spiritu pleni & in verbositate istructi philosophi, oratores, &c. Ex parte aũt bona Euangelistæ, doctores, &c. — *Hom. 20. operis imperf.* — *† Luc. 6. g.* — *† assimilabo eum.* — *† Luc. 6. g.* — *† assimilabit.* — E

b *Qui operamini iniquitatem.* Non qui operati estis, ne tollat pœnitentiam, sed qui in iudicio, licet non habeatis facultatem peccandi, tamen habetis affectum.

c *Omnis ergo.* Q. d. omnia prædicta bene tenenda sunt, quia qui tenet assimilabitur Christo, qui non tenet, diabolo.

d *Qui autem.* quæ in monte habita sunt. Quod dicit vt ostendat sermonem in monte habitum, omnibus præceptis, quibus Christiana vita informatur, esse perfectum.

e *Assimilabitur.* Quia sicut Christus de personis varijs vnã ecclesiam construit, erudit, regit, in vitam dedicaturus æternam, sic iste varijs virtutibus perpetuam mãsionem sibi ędificat, & in futura dedicatione cum Christo lætabitur.

f *Viro.* Illi qui dicit, vt sapiens architectus fundamentum posui in Christo.

g *Qui ædificauit.* Ille ædificat in Christo, qui quod audit ab illo, facit.

C h *Supra petram.* à qua Petrus nomen accepit pro firmitate fidei. id est super seipsum, ædificauit ecclesiam.

* Athana-

i *Et des.* Tribus modis diabolus impugnat, carnis concupiscentia, exterioribus mundi oblectamentis, vel per se, cum vniuersos ventus impulsionum laxat. — *Homo tribus modis à diabolo impugnat.*

K *Pluuia.* Concupiscentia, à qua quisque tentatur, quæ sensim rigorem fidei emollit, quæ si non proficit, maiora flumina eueniunt.

l *Qui audit verba mea, &c.* exterius. Et ideo non habet excusationem, sed est ruina eius magna, quia monita salutis contempsit.

m *Viro stulto.* de quo dicitur: Inimicus homo hoc fecit, cuius opera omnia instabilia sunt, & ruinæ patent. — *Infra 13, d*

n *Super arenam.* Qualiacunque sint quæ super concupiscentiam vitiorum fundantur, non stabunt.

o *Et cecidit fuitque ruina eius magna.* Omnis conscientia quæ fixa in Deum spe non permanet, in tentationibus non valet subsistere. & tanto amplius agitur, quanto plus in his quę mundi sunt á superioribus disiungitur, & vere omnes mali vel ficte boni, ingruente qualibet tentatione peiores fiunt. F

Chryso-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et tunc confitebor.* notitia scilicet approbationis, sed reprobationis, propter quod sequitur. *Discedite, &c.* & patet litera.

2 *Omnis ergo.* Postquam Saluator posuit legis suæ explicationem, & ostendit eius obseruationis possibilitatem, hic cõsequenter inuitat populum ad obseruationem, quia eius auditio inutilis est, nisi sequatur operis impletio & hoc est quod dicit. *Omnis ergo.* idest bonorum operum constructionem.

3 *Supra petram.* id est Christum. Talis enim facit opera bona de genere & recta intentione, quæ duo requiruntur ad impletionem legis euangelicæ.

4 *Et descendit pluuia.* id est tentatio carnalis lasciuiæ.

5 *Et venerunt flumina.* cupiditatis & auaritiæ.

6 *Et flauerunt venti.* vanitatis & superbiæ.

7 *Et irruerunt in domum illam.* per importunitatẽ tentationũ.

8 *Et non cecidit.* à stabilitate scilicet. Cuius ratio subditur cum dicitur. *Fundata enim erat.* & per oppositum.

9 *Omnis qui audit verba mea, &c. super arenam.* id est super mobile fundamentum. Quod facit omnis qui intentionem suam ponit supra aliud quam supra ipsum Deum, quia omnis creatura mutabilis est.

10 *Et descendit pluuia.* patet ex prædictis. Sequitur.

11 *Fuitque ruina eius magna.* quia primo ruit in foueam culpæ & postea in foueam gehennę, quæ ruina est magna, quia irreparabilis omnino.

12 *Et factum est.* Hic ponitur conclusio omniũ pręcedentiũ vbi osten-

MORALITER.

2 *Omnis.* Vir sapiens est humilis. Prou. 11. a. Vbi humilitas, ibi & sapientia. Vir aũt stultus est superb. quia stultus dr̃ quasi statu altus. Omnis aũt superbus altiorem se reputat, quã sit in veritate. Sapiens igitur ędificat supra petram. id est. Christum, omnia opera sua bona faciens propter ipsum. Stultus autem ędificat super arenam, quę est terra mobilis. nã opera sua facit propter gloriam humanam, quę est instabilis.

10 *Et descendit pluuia, & venerunt.* per quã significat' tentatio carnalis

A * Chrysostomus. *Ruina magna*. Quomodo magna? Sicut Domus quæ validum habet fundamentum, si pars aliqua tecti ceciderit, ruina magna non erit: si autem fundamentum casum passum sit, tunc est ruina magna quia totum venit deorsum. Sic Christianus si fornicatus sit, &c. cecidit quidē, tñ ruina eius magna non est, quia iterum pœnitētia surgere potest, vt Dauid. Si autem de fundamento fidei aliquid passus sit, id est, si ad gentiles ac hæreticos transierit, tunc est ruina eius magna, quia totus funditus ruit.

Vbi supra. † 23. q. 1. ca. ideo.

a verba hæc, admirabantur turbæ sup doctrina eius. † Erat n. docens eos sicut potestatē habens, & non sicut scribæ eorū & pharisæi. 1 2

a Vel d minus. Moyses addebat quæ minus erant, vel commutabat figuras in ueritatem.

a Qui tantum ea quæ in lege data sunt infirmis, docuerunt.

a *Turbæ*, vel aliqui in turba, quia infideles, vel potius omnes de excellentia sapientiæ.

NICOLAVS DE LYRA.

* ostenditur eminentia doctrinæ Christi per hoc qđ dicitur.

1 *Admirabantur turbæ*. quia vt patet ex prædictis, docebat eminētissimas virtutes, & imperfectionē legis supplebat, & nō solū terrena bona sed cęlestia promittebat. Doctrinam etiam suam mirabiliter confirmabat, propter quod dicitur.

2 *Erat enim docens, &c.* Sic autem non docebant Iudæorum periti, scilicet Scribæ & pharisæi.

MORALITER.

† carnalis lasciuię. Per ventos vero tētatio supbię, p flumina vero impetus tribulationis humanæ, per hæc aūt ædificiū hominis non lęditur, sed ædificiū superbi totaliter dissipatur.

2 *Erat enim docens eos sicut potestatem habens*. i. suam doctrinā cōfirmans per opera miraculosa. Cæteri doctores qui non possunt hoc facere doctrinam suam confirmare debent per opera virtuosa.

CAP. VIII.

CVm autem descendisset. Post descensionem domini de monte quātum interuallum fuerit antequam Capharnaum intraret non apparet, Ipso autem interuallo Leprosus mundatus est, quod Matthæus suo loco dicit (Lucas vero alibi recordat⁹ est) qui post verba illa dicit Christū intrasse Capharnaum, non tamē ostendit post quantum temporis interuallum.

† Mar. 1. d. Luc. 5. c. B Luc. 5. c. & 7. a. Luc. 7. c.

a *Cum autem descendisset*. Secundū Lucam & in campestri loco sermonem quem iam forsitan supra habuerat ei fecisset.

Sequutæ sunt. Alij propter charitatem, alij propter doctrinam, alij propter admirationem & curationem.

Phil 2. a. Mystice aūt. *Cum autem descendisset*. idest cum se exinaniret formam serui accipiens, sequutæ sunt eum turbæ multę, qa qui prius in Iudęa notus erat, tunc in vniuersa terra mirabilis factus est. Quod aūt post præcepta manum extendens leprosum sanat, significat eos qui de illis præceptis implēdis dubitant, suo auxilio ab huiusmodi varietate mundare. Non exprimitur certus curationis locus, vt ostendatur non vnum populum alicuius ciuitatis, sed omnes sanare.

Hom. 5. in diuersos. C * Origenes. In montem scilicet nequaquam ascendere poterant turbæ, quia quos delictorum sarcina deprimit, ad mysteriorum sublimia nisi abiecto onere scandere minime valent. Idcirco & filii Israel primitus in montem ascendere non poterant, quia Aegyptiaca grauati cōuersatione prępediebantur, sed solus Moyses ascenderat, & pauci cum eo seniorum Israel.

CAP. VIII.

a Cvm autē descendisset † Iesus de monte, sequutæ sunt eū turbę multę, & ecce leprosus veniēs adorabat eum, dicens: Domine, si vis potes me mūdare. † Et extēdens Iesus manū 1 2 † 3 4

b c d

a Quę ad altiora ascendere nō valuerunt. ¶ Aliæ a prædictis.

a Qui nec ipse eum lepra tā alta adire poterat sed sanatur vt possit implere.

a Cum humilitate postulat.

a In voluntate potestatem tribuit.

a Qui misericordiæ prætendit aff ectum.

b *Adorabat eum, dicens. Domine*. priusquam peteret, cultum diuinitatis ostendit.

E -Iesu

c *Si vis potest me mundare*. De voluntate non quasi pietatis incredulus dubito, sed quasi meæ colluuionis conscius non præsumo.

† 25. De p para. & c v Vbi s

* Origenes. Hoc igitur idem est acsi dicat, domine tu qui dignè adoraris, qui merito coleris te quidem ego, vt dominum adoro, adeoque te dominū dico, per te enim omnia facta sunt: volūtas tua opus tuū est.

Hom ris it

* Chrysostomus. Non de voluntate Christi dubitat, sed de iudicio voluntatis. Christus enim cum sit bonus, nociua non vult præstare, etiamsi rogetur. Nec enim omnibus expedit corporalis integritas. Quoniam ergo nesciebat, vtrum expediret ei curatio illa, nec ideo ambigebat de voluntate illius, ignorans iudicia misericordiæ illius, dixit, *Si vis potes me mundare*.

d *Extendens*. Post sermonem & miracula facit, quibus sermo apud auditores confirmatur.

F

Teti-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

1 CVm autem descendisset. Lege data, hic consequenter ponitur eius cōfirmatio p miracula in hoc cap. & seq. & est similis processus in vtroq; sed in hoc ca. principaliter ponuntur quædā miracula ad cōfirmationē euangelicę legis. In sequēti vero ponūtur quędā miracula ad declarationem deitatis ipsius legislatoris, ibi: *Et ascendens Iesus*. in hoc ergo c. sic procedit, quia primo euangelista describit quędā miracula ad credentiū vocationem, secundo quędā miracula ad vocatorū confirmationem, ibi. *Et ascendente eo*. Prima in duas, quia primo ponit miraculorum operatio, secundo quorundā ad fidem Christi conuersio, ibi. *Vide. Ies. turbas*. Prima in tres, quia primo describitur curatio leprosi, & secūdo paralytici, ibi. *Cum autē introisset Capharnaum*. tertio laborantis calore febrili, ibi. *Et cum venisset Iesus*. Prima in duas, quia primo ponitur curatio leprosi, secūdo miraculi manifestatio, ibi. *Et ait illi Iesus*. Ad euidentiā dicendorum considerandum, φ duplex est doctrina. Quędā quę nō excedit facultatē intellectus humani, & ista dēt per rōnes demonstratiuas cōfirmari. Alia est doctrina excedens facultatem humanam, & iō non pt confirmari per rōnem euidentem; propter quod oportet quod confirmetur per opera diuinæ virtutis ostensiua, quia cū Deus non possit esse testis falsitatis, si talia inducuntur ad confirmationē alicuius doctrinæ, sequitur eā infallibilē veritatem continere. Talis autem est doctrina euangelica, & iō eius cōfirmatio facta est per miracula, & hoc est quod dicitur. *Cum autem descendisset Iesus de monte*. in quo legem euangelicam promulgauerat.

2 *Sequutæ sunt eum turbæ, &c.* quia aliqui sequebantur eum ex deuotione propter sanctitatem suæ doctrinę, aliqui autē ex curiositate vt viderent miracula & audirēt noua, aliqui vt eū insidiarentur, sicut pharisęi, & aliqui vt ab eo curarentur, sicut infirmi, de quibus erat iste de quo sequitur.

3 *Domine si vis*. vbi confitetur eius potētiam, in quo apparet huius leprosi fides, & deuotio, ex quo sequuta est eius curatio, vnde subditur.

4 *Et extendens, &c.* Licet aūt posset curare solo verbo, tamen apposuit manum, quia humanitas Christi erat quasi organū seu instrumentū ipsius diuinitatis, & iō sicut artifex mediāte instrumēto operatur, sic virtus diuina in Christo per applicationē humanitatis aliqua faciebat, vt eā coniunctā diuinitati declararet. Sed qritur hic, quare tetigit Leprosum, cū hoc esset in lege phibitū? Dicendū q, non erat prohibitū. Leprosum tāgere ei qui ex tactu suo poterat curare, sicut Elias & Eliseus nō fecerūt cōtra legem tangendo mortuos ad resuscitādū, vt habet. 3. Re. 17. & 4. Reg. 4.

MORALITER.

† *Ecce leprosus veniens Adorabat eum dicens*. Per istum leprosum qui confitebatur se immundū, & Christum potentem ad se mundandū dicentem. *Domine si vis potes me mundare*. significatur peccator vere pęnitens & ad Dei misericordiam confidenter recurrens, ideo subditur.

4 *Et extendens Iesus manum tetigit eum dicens, &c.* per quod significatur, quod talis manus diuinæ misericordiæ protenditur eius crimina relaxando.

a *Tetigit.* Non q̃a ſine tactu ſanare poſſet, ſed vt indicet ſe nõ
A ſubiectum eſſe legi, ſed dñm legis, qui nõ timet contagium. *Tetigit.* propter humanitatem, vt nos doceret nullum ſpernere pro aliqua corporis maculatione.

Apparet ſupra legẽ (quæ leproſum excludit) eſſe gratiam, quæ ſanat eum vt ait. *Non veni ſoluere legem ſed adimplere, &c.*

supra. ✱ Origenes. Tetigit Chriſtus, vt oſtenderet quia omnia munda mundis, quia aliorum alijs non adhærent inquinamenta, neque extranea immunditia immaculatos coinquinat.

b *Volo.* Eo ſanauit genere quo fuerat obſecratus. deinde imperat: *Mundare.* Ecce poteſtas.

supra. ✱ Origenes. Hoc idem eſt ac ſi dicat, Confitens profiteris me, ſi voluero, poſſe: magnifice credis magnifice ẽt mũdaris. Non dubitaſti credere, non tardo ſanare. Atq; vt magnam
B tibi gratiam oſtẽdam ad te manum porrigo. Medicus ſum cęleſtis, corpora cum animabus, ſanare poſſum.

de fide ✱ Damaſcenus. Caro domini diuinis actionib. ditata eſt, propter puriſſimam ad verbum vnionem, nequaquam proprietatem naturalium excedentiũ ſuſtinens. Non.n. ſecundum propriam actionẽ, ſed propter vnitum ſibi verbum diuina operatur, verbo per eam, propriam manifeſtans actionem.

a Contra legem quam ſuperat gratia, in quo humilitas. b In hoc pietas. c In hoc maieſtatis potentia.

a tetigit eũ, dicens: Volo, † mundare. Et con-
b a Quia dixit. & facta ſunt. ¶ Nihil eſt medium inter præceptum & opus.
feſtim mũdata eſt lepra eius: Et ait illi Ieſus 1
a Forma noſtri eſt, ne nos iactemus de bonis operibus. b Non erat neceſſe, vt ſermone iactaret quod corpore præferebat. c Diſciplina noſtri eſt, vt nos oſtendamus ſacerdoti noſtro.
c
d Vade, nemini dixeris, ſed † vade, oſtende te 2
e a Non debent auferri ſigna priuſquam veniant ſignificata. 3
f † ſacerdoti, & offer munus quod præcepit †
a Scilicet vt credant virtutem Dei magnam eſſe. b Hoc miraculum factum eſt, ſanato leproſo continue.
Moyſes in teſtimoniũ illis. † Cum autem in- 4
g a Fide & deſiderio ſcilicet. b Alienigena.
h troiſſet Capharnaum, acceſſit ad eum Cen- 5
a Per internuncios. b Nullus alius pro ſeruo. c Seruus.
turio, rogans eũ, & dicẽs: Dñe † puer meus
a Non in vno tantum miſerabilis quod iacet, ſed quod eſt paralyticus, & quod torquetur hæc enim omnia cum dolore nominauit. b Repentina diaboli egreſſione.
iacet in domu paralyticus, & male torque-
a Scilicet virtute, virtus enim Chriſti præſens fuit quæ ſuſcitauit eum.
i tur. Et ait illi Ieſus. Ego veniã & curabo eũ.
K Et reſpondens centurio ait; Domine, non 6
a Ecce humilitas.
ſum dignus, vt intres ſub tectum meum,

g *In teſtimonium.* ideſt domino credant ſi impietatis lepra diſcedat. *In teſtimonium.* ſpiritualis curationis, offerendum eſt munus ſpirituale homo ipſe. D

Typice. Leproſus genus humanũ ſignificat plenum lepra, q̃ extenta manu, i. verbo Dei humanã contingẽte naturam, a priſci erroris varietate mũdatur, vt diu abominabiles, & ſequeſtrati iam queant tẽplo reddi. *Templũ Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* & ſacerdoti offerri: de quo dicitur: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.* Et offerant pro emundatione corpora ſua, hoſtiã viuẽtem ſanctam, Deo placentem.

† mũdus eſto ſupra 5.b. — *1. Cor. 3, d* — *Pſal. 109. a* — *Rom. 12. a* — *Lucæ 7. a*

h *Acceſſit ad eum.* Lucas rem vt geſta eſt narrãs, dicit eũ miſiſſe ſeniores Iudæorũ. Sed Matthæus cauſa breuitatis, eũ cuius fides laudatur, cuius deſideriũ & voluntas defert, maluit, prudenter dicere acceſſiſſe, quam eos, per quos mãdabat. Vt mulier, quia credidit, magis, dicit tetigiſſe Chriſtum, quam turbæ quæ cõprimebant. Ita Centurio quo magis credidit, eo magis acceſsit. Tria dicit, iacet paralyticus torquetur, & vt animæ ſuę anguſtias iudicet, & dominum ad miſericordiã commoueret. Et hęc ei gloria, quod ſic rogauit pro ſeruo: In quo diſcamus ſic miſereri conſeruis.

† Luc. 7. a — *† 93. diſtin. c. dominus.* — E — *Supra 5. c. familias*

✱ Origenes. puer meus. Quaſi diceret, Mihi iſte ſeruus eſt, & ego creatori. Iſte me ſuper terram, & ego magnum in cęlis habeo dominum. Si ergo eius non miſereor, quomodo ille mei non miſerebitur?

c *Vade nemini.* Tacere iuſsit, nec tamen tacere potuit. Non quod aliquid voluit & non potuit, ſed dat exemplum, vt ſui in magnis quæ faciunt latere velint, ſed vt proſint alijs prodantur inuiti. *Nemini dixeris* Hunc tamen Marcus vbi quod hoc prædicaſſe dicit, quaſi euangeliſta factus ſit.

Mar. 1. b ✱ Chryſoſtomus. Quomodo, inquit, alibi prædicari permiſit ſua miracula? Tum permiſit, cum patris gloriam plenius ſanctificandam agnoſceret, Vetuit vero, cum nondũ agnoſcetur, ne forte ſui ipſius humanè gloriam quęrere videretur.

d *Vade.* Mittit ad ſacerdotes pp humilitatem, vt ſacerdotibus deferat honorẽ quib. lex iubet mundatos munera offerre, & vt videntes credant ei, vel ſi non credunt, inexcuſabiles ſint, & ne legem frangere videretur.
C
e *Oſtende te ſacerdoti.* vt ſacerdos non legis ordine, ſed gratia Dei ſupra legem curatum eſſe intelligat.

f *Offer.* quia legẽ non ſoluo, quia nondũ cępit verũ ſacrificiũ. In

i *Ego veniam & curabo eum. Et reſpondens centurio ait:* Magna humilitas quod ſeruum dignatur viſitare, q̃ fides Centurionis meruit, qui ex gentib. credit, & humilitas, q̃ ſe indignũ iudicat cuius tectum intret, & prudentia, q̃ vltra carnẽ diuinitatem latentem videt. Ad filiũ reguli venire noluit, ne diuitias honorare videret. hic ſeruilẽ conditionẽ ne ſpernere videatur, mox ire conſenſit.

Qui verbo curare potuit pp humilitatẽ viſitare dignatur, & tamen in medio itinere verbo ſanat, ne nõ propter humilitatem, ſed ob impotentiã virium corporaliter ire putaret.

k *Non ſum dignus.* Propter conſcientiã vitæ gentilis, magis timet grauari præſentia quã iuuari, quia & ſi erat fide prędi- F tus nondum tamen erat ſacramentis imbutus. Sed quod nec infirmitas noſtra præſumit gratia dare nouit.

Nam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ait. *Hic ponitur miraculi manifeſtatio, quæ facta eſt ordinate. Scriptum enim erat in lege Leuiti. 14. quod mundatus a lepra non debebat reſtitui ad communem habitationem hominum, niſi prius iudicaretur mundatus per ſacerdotis iudicium, & facta oblatione domino pro eius mundatione. Et ideo Ieſus ait illi.*

2 Vide nemini dixeris. *ſ. antequam ea quæ ſcripta ſunt in lege cõpleueris. Præcepta enim ceremonialia habuerunt curſum ſuum vſque ad Chriſti paſſionem, vt ſupra viſum eſt. Et ideo vſque tunc Chriſtus ea obſeruauit, vt patet in ſua circunciſione, & ea obſeruare aliis præcepit, vt patet in hoc leproſo cui dixit.*

3 Vade oſtẽde te ſacerdoti, &c. *Per hoc etiam figurabatur, quod peccator qui per leproſum figuratur, licet ſit mundatus a lepra peccati per contritionẽ, tamen adhuc tenetur ſe oſtendere ſacerdoti per confeſſionem. Qualis autem erat oblatio leproſi mundati, in lege habetur Leuiti. 4. & ibi debet exponi.*

4 Cum autem introiſſet Carpharnaum. *Hic ponitur ſecundum miraculũ ſcilicet curatio paralytici. Et diuiditur in duas partes, quia primo deſcribitur huius centurionis fides & deuotio. Secundo ex hoc infertur concluſio, ibi.* Audiens Ieſus. *Circa primum aduertendũ, q̃ iſte centurio ad cuius preces ſeruus eius curatus eſt, non erat Iudæus ſed Gentilis, ibi poſitus a Romanis ad cuſtodiam principalis ciuitatis Galileæ ſcilicet Capharnaũ, quia tota illa terra erat ſubdita Romanis. propter quod Iudæi coram Pilato dixerunt.* Non habemus regẽ niſi Cæſarem. *Et ideo quia Ieſus erat Iudæus, ipſe nõ venit ad eum in perſona propria, reputans ſe indignum ad hoc impetrandum, ſed miſit ad Ieſum principes Iudæorum. vt dicitur Lucæ. 7. vt per eos curationem ſerui ſui facilius impetraret. Et quia quod per amicos facimus, quodãmodo per nos ipſos facimus. ideo Matthæus dicit eũ veniſſe ad Ieſum, non quia in perſona propria venerit, ſed per intermedios, & ſic eſt intelligendum quod dicitur hic.*

Euãgeliſtę cõcordantur de centurionis acceſſu ad Ieſũ.

5 Acceſſit ad eum, *ſcilicet per amicos. Dicitur autem cẽturio, quia habebat centum homines in armis ſub ſe, ad cuſtodiam illius terræ, ne forte vellent contra Romanos rebellare. Iſte ergo centurio auditis Chriſti miraculis firmiter credidit, quod poterat ſanare ſeruũ eius, qui erat ei valde charus, vt dicitur Luc. Ideo de eius ſanatione ſollicitus. Ieſus autem ſciens eius fidem & deuotionem, reſpondit ei per internucium ſcilicet.* Ego veniam. *Cum autem eſſet in via, miſit centurio nuncios obuiam ei, vt dicit Lucas, dicentes ex parte eius.*

6 Domine non ſum dignus vt intres *Erat enim homo gentilis,* & abo-

MORALITER.

1 *Et ait illi Ieſus, vide nemini dixeris ſed vad. oſtende te ſacerdoti.* per hoc innuens, quod eccleſiæ miniſtri non debent gloriam hominum quærere, ſed Dei.

† *Et offer munus, &c.* nam a peccatis mundatus debet eſſe Deo valde gratus.

Cum

4 *Cum autem introiſſet.* Iſte gentilis erat, in Chriſtum tamen credebat, aliter eum pro ſanatione ſui pueri non rogaſſet. ideo per ipſum primitiæ Gentium ſignificantur credẽtes in Chriſtum, & laborantes ad conuerſionem aliorũ de quibus fuit Lucas euangeliſta, & Dionyſius Ariopagita, & alii plures, per hoc autem quod Chriſtus ſubdidit,

Non

Sermon. 8. de verbis dñi.

A * Augustinus. Dicendo se indignum, prestitit dignum, nõ in cuius parietes, sed in cuius cor Christus intraret, Neq; hoc diceret cum tanta fide, & humilitate, nisi iam illum quẽ timet intrare domum suam, corde gestaret. Nam nõ erat magna felicitas, si Dominus Iesus intraret in eius parietes, & non esset in pectore eius.

Hom. 5. in diuer. loc.

* Origenes. Quando igitur diuinum hoc, & incorruptum accipis epulum, quando vita, pane & poculo frueris, manducas, & bibis corpus, & sanguinem domini, tunc Dominus sub tectum tuum ingreditur. Ita ergo humilians temetipsum, imitare hunc Centurionem, & dicito, *Domine non sum dignus, &c.* Vbi enim indigne ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti.

† alterius potestati subditus.

B a *Nam, & ego, &c.* Si ego homo sub alio possum imperare minoribus, quanto magis tu qui super omnia, habens famulantes angelos, potes per eorum ministeria sine corporis præsentia dicere infirmitati vt recedat, & recedet, & sanitati vt veniat, & veniet. Mira fides in gentili.

Mystice. Centurio, significat electos ex Gentibus, quasi centenario milite virtutum stipatos, q. nihil terrenum, sed sola æternæ salutis gaudia sibi suisque quærunt. Centenarius enim, quia a læua transit ad dexteram, in cęlestis vitæ significationem poni consueuit. Talis ergo meriti viri pro his necesse est vt supplicent, qui hoc seruitutis spiritu tenentur, vt perfecta charitas foras mittat timorem. Domus autem in quam non audet eũ inuitare, gẽtilitas est propter fętorẽ idolatrię: neq; enim gentibus corporalis præsentia Christi exhibita est sed verbũ fidei misit eis p apostolos, & ab infidelitate sanauit.

C Vel milites, & serui centurionis, virtutes sunt naturales, quarum copiam multi ad Deum venientes secum deferunt vt Cornelius dicitur vir iustus, & timens Deum.

Magna fides, quæ Dei dicere, credit esse facere.
sed tñ dic verbo, & sanabitur puer meus: 1
a Ecce prudentia. b Scilicet habens alium dominum.
a Nã & ego hõ sum † sub potestate cõstitu- 2
tus, habẽs sub me milites, & dico huic va 3
a Mira fides in gentili.
de, & vadit, & alio, veni, & venit, & seruo
a Ita angeli tibi seruiunt. b Quod suam intelligit maiestatem.
meo fac hoc, & facit. Audiens autẽ Iesus 4
a Non vt turbati animi, sed docẽtis nos, quos opus est moueri de huiusmodi & mirari.
miratus est, & sequẽtibus se dixit: † Amẽ 5
dico vobis, non inueni tantam fidẽ in Is- 6
a Etsi à prophetis edocti. Præsentis temporis, inuenit enim in antiquis. b Vnde prædico vobis, quod mul. ad exemplum illius, in quo fides gentium præfiguratur. 7 8
b rael. Dico aũt vobis q multi ab orięte &
Ex omni genere. Ad fidem. Requiescent feliciter epulaturi.
occidẽte venient, & recũbent cũ Abrahã 9
& Isaac & Iacob in regno cęlorũ: filij au- 10
Iudæi in quibus ante regnabat dominus. A facie domini-
c tẽ regni eijcientur in tenebras exteriores: 11

Collat

D * Cassianus. Nos dignitatis eius apice sublimati sumus, si non quibus volumus, cogitationibus abducamur, sed his quibus spiritualiter delectamur, immorari, & inhęrere malis quidem suggestionibus imperantes, Abite, & ibunt, Venite, & venient, Seruo quoque nostro corpori, ea quę continentiæ sunt, iniungamus & sine vlla contradictione deseruiet.

b *Ab oriente, & occident venient, & recumbent.* Vel oriens, qui illuminati statim transeunt. Occidens, qui passiones vsque ad mortem tolerant. Per istas duas partes mundi ex quibus gentes vocandæ erant, designantur.

Lib. 3 contr. fcunu

* Augustinus. Solue, quæstionem quomodo dominus dicat, *quam arcta via ad vitam, & pauci inueniunt.* Nunc, *multi ab oriente. &c.* Et apoc. 7. *Multitudo, quæ numerari non poterat.* Et hoc, quia ipsi boni, virique christiani, qui per seipsos multi sunt in comparatione multorum falsorũque itidem pauci sunt. Pauca grana respectu paleæ. Et tamen Abrahæ dicitur, *multiplicabo semen tuum, sicut stellas cęli.*

† Luc E

c *Filij autem regni eiicientur.* quia in hoc mundo fruuntur beneficiis Dei. secundum illud. *Pluit super iustos & iniustos.* Nunc videntur in facie domini, sed tũc minime.

d *In tenebras exteriores.* Quia a domino foras expellentur. id est in æternam noctem, quia hic sponte ceciderunt in exteriores, idest in cęcitatem mentis. per fletum qui est oculorũ, & stridorem dentium nota veram resurrectionem corporum. Dentes strident qui hic de edacitate gaudebant. Oculi flent, qui per concupiscentias vagabãtur. Fletus de ardore. stridor dentium de frigore solet excitari, quia ibi transibunt ab aquis niuiũ ad calorem nimium. Vel stridor prodit indignantis affectum, quo sero pęnitet qđ deliquit pertinaciter. F

* Cas- Fletus

NICOLAVS DE LYRA.

& abominabile erat Iudæis comedere & bibere cum Gentilibus, & etiam domos eorum intrare, vt habetur Act. 11. Et forte iste qui Gentilis erat, idola in domo sua habebat, & ideo ex humilitate Christum ab ingressu domus suæ repellebat, dicens. Domine nõ sum dignus vt intre sub, &c. *Et ex altera parte firmiter credebat, quod absens solo verbo seruum suum curare poterat, propter quod dixit.*

1 Tantum dic, verbo, & sanabitur puer meus. *Quod probat per hoc quod subditur.*

2 Nam, & ego, &c. *idest licet habeam aliquos sub me qui mihi debeant obedire, tamen sum subditus maiori potestati, videlicet præsidi & imperatori, & tamen subditi obediunt mihi ad nutum.*

3 Et dico huic vade, &c. *Et ex hoc intelligitur sequens conclusio, scilicet hæc. Ergo tu qui non es subiectus alicui potestati, potes præcipere infirmitati, & eam eiicere, & sic solo verbo seruum meũ curare.*

4 Audiens. *Hic ex dictis infertur quædam conclusio, quia ex fide huius gentilis, & infidelitate Iudæorum concludit saluator vocationem gentium ad fidem; & reprobationem Iudæorum, & hoc est quod dicitur.* Audiens au. Ies. *s. verba Centurionis expressiua tantæ fidei.*

Questio.

5 Miratus est. *Sed quæritur. Quomodo in Christo fuit admiratio, que consurgit in homine ex alicuius incogniti & insoliti inspectione. Christus autem ab instanti cõceptionis plenus fuit scientia, nec aliquid de nouo cognouit, ideo videtur qđ in ipso admiratio secundũ rem non fuit sed tantum secundum apparentiam, quia ad modum admirantis se habuit, vt dicunt aliqui. Nec ibi fuit falsitas, quia hoc fuit ad designandum aliquod verum, s. fidem centurionis, & infidelitatem Iudæorum. Sed melius dicetur, q fuit in ipso vere admiratio, ad ostendendum veritatem humanæ naturæ in eo. Ad cuius euidẽtiam sciendum quod in Christo ponitur duplex scientia. Vna diuina, quæ est æterna, & secundum hanc non potest esse admiratio, quia nihil cognoscitur ab eo de nouo. Alia humana vel creata, & hæc ex duplex. Vna, visionis rerum in verbo, quia anima Christi ab instanti conceptionis cognouit omnia in verbo, quæ cognoscit verbum notitia visionis, & hæc sunt omnia, quę habent esse secundum quamcunque differentiam temporis, cuiusmodi sunt præsentia præterita, & futura. & secundũ hanc scientiã in Christo non fuit admiratio sicut nec innouatio. Alia est scientia in Christo qua cognoscit res in proprio genere, & hæc est duplex. Vna habitualis, & in ista non est aliqua nouitas, quia ab instanti conceptionis fuit anima Christi perfecte repleta habitibus omnium scientiarum. Alia experimentalis, sicut aliquis habens habitum scientiæ per doctrinam, postea experitur per intuitionem in effectu. Et isto modo in anima Christi erat aliquid de nouo cognitum, & sic ex inspectione illius hoc modo incogniti prius poterat in ipso admiratio de nouo causari. Et sic factum fuit in proposito. Sequitur.*

In Christo duplex scientia.

6 Et sequentibus. *id est discipulis suis.* Dixit.

7 Non inueni. *id est, in populo Iudaico, quia licet aliqui de Iudæis firmiter crederent, scilicet discipuli sui, tamen principales illius populi non crediderunt, & multitudinem ab eius fide auerterunt, vt inferius patebit. Et ideo concludit saluator.*

8 Amen. *id est fideliter.*

9 Dico autem vobis q multi, &c. *quia multitudo gentilium in diuersis partibus orbis existentium per prædicationem apostolorum conuersa est ad fidem, & sic perceperunt gratiam & gloriam.*

10 Filij autem. *id est Iudæi. ex quibus Christus natus est, & quib. principaliter missus est ad prædicandum eis cœlestis regni euangelium.*

11 Eijcientur in tenebras exteriores. *quia repulerunt fidem Christi, & sic remanent in peccatis suis obstinati, & sic eijciuntur ad pœnas inferni, quæ dicuntur tenebræ exteriores, quia tenebræ primæ sunt tenebræ culpæ, aliæ autem sunt gehennæ. Sed quæritur, quomodo sint ibi tenebræ cum ibi sit ignis qui de natura sua est lucidus? Dicendum, quod ille ignis describitur in medio terræ, & ideo fumosus est & obscurus. Item non lucet ad ostendendum damnatis aliquid ad eorum consolationem, sed ad eorum desolationem, ideo dicuntur ibi esse tenebræ exteriores. Sequitur.*

Que infe. bra

Ibi erit

MORALITER.

7 *Non inueni tantam fidem in Israel. Dico autem vobis, quod multi ab oriente, &c.* significatur deuotio gentilium ad Christi fidem, & obduratio Iudæorum.

Et cum

A a *Fletus.* Per hoc oſtenditur magnitudo tormentorum. Per fletum, tormentum animę, per ſtridorē dentium, corporis.

b *Et cum ve.* Qñ hoc ſit factum non expreſſit Matthæus non enim neceſſe eſt vt poſt illud factū credatur, poſt quod narratur. Lucas & Marcus prius de hoc narrant quā de leꝓſo, ſed nil obſtat narrandi diuerſitas, vbi eadem dicunt, maxime cum idem euangeliſta eo ordine crediderit ſe debere ire quo Deus voluit narranda recordationi eius ſuggerere.

* PETR. CHRYSOLOGVS. Ad domum Petri non inuitauit diſcumbēdi voluptas, ſed iacentis B infirmitas, non prandendi neceſſitas, ſed ſalutis occaſio, diuinæ virtutis opus non humani pompa conuiuij. In domo Petri non vina, ſed lacrymę fundebantur, turbabat ibi familiam non cura conuiuij, ſed cura languentis, febris ibi, non edacitas æſtuabat, vnde illuc Chriſtus non epulas percepturus, ſed vitam redditurus intrauit, Deus quærit homines, non humana, &c.

c *Et febrici.* Febris Gręce feruor Latine dicitur, & ſi quando hec paſſio faciat tremere, naturæ eſt humanæ.

C d *Et teti.* Lucas dicit, qđ rogauerunt pro ea. Chriſtus modo rogatus, modo vltro curat oſtendens ſe contra vitiorū quoque paſſiones, & precibus fidelium ſemp annuere, & ea nō D nunquam quę ipſi in ſe non intelligunt, vel intelligenda dare, vel pie petentibus etiam non intellecta dimittere, vt *Delicta quis intelligit, ab oc. m. mun. me. d.* Pſal. 8. d.

e *Et ſur.* Naturale eſt febricitātibus incipiente ſanitate laſſeſcere, & moleſtiam ægritudinis ſentire. Sed ſanitas quæ a dominò datur hæc tota ſimiliter redit, & etiā eo robore cōfirmat, vt adiutoribus ſuis continuo miniſtrare ſufficiat.

Domus Petri circunciſio eſt eius apoſtolatui cōmiſſa. E Socrus ſynagoga, quæ quodammodo mater eſt eccleſię Petro commiſſæ. Hæc febricitabat, quia inuidiæ æſtibus laborabat perſequens eccleſiam. Cuius manum tangit dominus, quādo carnalia eius opera in ſpiritualem vſum conuertit, & ita erecta miniſtrat in ſpiritu.

Moral. Quęque anima quę concupiſcentię carnis ſeruit, quaſi febribus ęſtuat. Sed manu miſericordię tacta, per continentiam laſciuiam refrenat, & ſicut ſeruierat immunditiæ modo ſeruit iuſtitię.

f *Veſpere aut.* Occaſus ſolis, mors eſt Chriſti, per quam plures ſanauit dęmoniacos, quam ante viuens in carne ęgotos. F

Videns

---

a Ibi erit fletus, & ſtridor dentium. Et dixit Ieſus centurioni, 1

a Cuique ſicut credit ita fit. Pro menſura fidei, quia credidit omnia poſſe, indicat per fidem meruiſſe. 2

b Probatur fides domini dum ſanitas ſerui ſequitur. 3

vade, & ſicut credidiſti fiat tibi. Et ſanatus eſt puer † ex illa 4 † in illa

a Oſtendit non ſequi ordine prædictum miraculum, quia ante ſermonem montis fuit factum.

b hora. * Et cum veniſſet Ieſus in domum Petri, vidit ſocrum e- 5

c ius iacentem & febricitantem & tetigit manum eius, & dimi 6

d e ſit eam febris, & ſurrexit, & miniſtrabat eis. Veſpere autem †

f facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eiiciebat 7

Per iram & odium.

ſpiritus verbo, & omnes male habentes curauit, vt adimple-

retur quod dictum eſt per Iſaiam prophetam, dicentem. †

a Non ut ſibi haberet. ſed vt a nobis auferret. b A nobis ſcilicet abſtulit. Q ſuſcepit vt medicus.

Ipſe infirmitates noſtras accepit, & ægrotationes noſtras 8

9

NICOLVS DE LYRA.

1 *Ibi erit fle.* In fletu duo ſunt ſcilicet triſtitia animi ex qua procedit fletus, & ſecundū hoc fletus eſt in damnatis generaliter, tā in dæmonibus quā in ominibus. Aliud eſt ex parte corporis. ſ. lachrimarū reſolutio, & turbatio cerebri & oculorum, & iſta nō poſſunt eſſe in ſpiritibus ſeparatis, ſed poſt reſurrectionem quantū ad aliquid erunt in hominibus damnatis, quia ibi erit prædicta cerebri, & oculorum turbatio, ſed non erit ibi lacrymarum fluxus a capite vel reſolutio, quia ceſſante motu cęli ceſſabit omnis generatio, & corruptio. Ex quo patet vlterius quod ibi erit.

2 *Stridor den.* Quia non importat aliquam corruptionem, ſed tantum doloris oſtenſionem. ſequitur.

3 *Et dixit Ieſus Centurioni, vade, & ſicut credidiſti, &c.* Scilicet perfecte, ſic.

4 *Fiat tibi.* In ſanatione ſerui tui, vnde ſequitur. Et ſa. eſt, &c.

5 *Et cum venif.* Hic ponitur tertium miraculum de ſanatione ſocrus Petri, & primo ponitur hoc miraculum in ſpeciali, & ſecundo hoc concluduntur multa miracula in generali, ibi. *Veſpere autem facto*, In prima igitur parte dicit ſic, *Et cum veniſſet Ieſus in domum Petri.* Saluator enim noſter cum corpus paſſibile ad noſtrā ſalutem accepiſſet, aliquando declinabat ad loca familiarium ſibi, & deuotorum ad quietem habendam poſt labores, & iſto modo venit ad domum Petri.

6 *Vidit ſocrum eius iacentem & fe. &c: & ſurre. Miniſtr.* Quod nō potuit fieri niſi diuina virtute. Natura enim non operatur in inſtanti, & ideo licet a febribus virtute naturæ poſſit homo curari, non tamen ita ſubito & perfecte, quod poſſit ſtatim opera conſueta facere, ſicut dicitur hic. *Et ſurrexit, & miniſtrabat eis.*

7 *Veſpe. autem fac.* Hic ponitur ad confirmationem legis euangelicæ multa miracula in generali, quia audito hoc miraculo, oēs q in cadē villa detinebant variis lāguoribus, ſunt Chriſto oblati & ab eo curati, & ſic adimpleta eſt ꝓphetia Iſa. 35. vbi dicit ſic. *Vere languores noſtros ipſe tulit & dolores noſtros ipſe portauit.* Ad cuius intellectum conſiderandum, quod Chriſtus qui venerat ad ſalutē humani generis, in tantum accepit infirmitates noſtras inquātū valebant ad opus noſtræ ſalutis. Ad hoc aūt nō faciunt defectus ſcientiæ, & gratię ſed magis contrariant, & iō Chriſtus nō accepit defectū ignorantię, & fomitis inclinātis ad peccatū, qa contrariantur plenitudini ſcientiæ & gratię quę fuerunt in aīa Chrī ab inſtanti conceptionis. Aliorum autē defectuū qui non repugnāt ſcientiæ & gratię aliqui ſunt, qui ſequuntur totā naturā humanā, & ſunt materię virtutis, ſicut paſſibilitas, mortalitas, fames, ſitis, & ſimilia & talia aſſumpſit Chrs in ꝓpria perſona, quia faciebant ad opus noſtræ redemptionis. Alii ſunt defectus q nō ſequunt totam naturā humanā, ſed aliquā in particulari, & hos nō aſſumpſit Chriſtus in propria perſona, quia huiuſmodi contingūt dupliciter. Vno modo ex debilitate virtutis formatiuę, & ex defectu materię, ſicut ſunt partus monſtruoſi, & hi nō habuerunt locū in Chro, quia corpus eius fuit formatum ex puriſſimis ſanguinibus virginis Marię, ſic non habuit locū defectus vel inordinatio materiæ. Fuit ēt formatū virtute ſpirituſſancti infinita, & iō non habuit ibi locū defectus virtutis deformatiuæ. Alio modo contingunt ex defectu regiminis, ſicut febris morbus caducus, & conſimilia, vel a Deo inferuntur pp peccatū. Et iſta in Chriſto non poterant habere locū, in quo nō potuit eſſe defectus alicuius debiti regiminis vel peccatū. Aſſumpſit tamen iſta in perſona aliena qdāmodo, inquantū miſericorditer talia curauit, & ſic euangeliſta exponit dictū ꝓphetię Iſaiæ dicentis 8 *Ipſe infirmita. no. accepit.* ſ. quantū ad illos defectus, quos aſſumpſit in ꝓpria pſona

9 *Et ægrotationes, &c.* Scilicet quantū ad illos defectus humanæ naturę, quos patienter ſupportauit, & potenter curauit, nō tñ in *propria*

MORALITER.

5 *Et cum veniſſet Ieſus in domum Simonis Petri, &c.* Per ſocrū Petri quę mulier erat, ſenſualitas ſignificatur, quę mulier ab Auguſtino vocatur, ipſa vero iacet febricitans concupiſcentię calore. Per Chriſtum autem qui eſt imago patris, ratio, ſecundum quā homo factus eſt ad imaginem Dei, ſignificatur. Igitur moraliter ſocrus Petri ſanatur, cū ſenſualitas per rationem ad debitum ordinem moralis virtutis reuocatur, ideo ſubditur.

† *Et miniſtrabat eis.* Quia ſenſualitas reformata virtute morali, miniſtrat & ſeruit rationi.

7 *Veſpere autem, &c.* Per quod ſignificatur quod hora mundi veſpertina Chriſtus venit dæmones eiicere & infirmitates hominum curare.

a *Videns autem Ie.* Manifestum est alium esse diem quo ius-
A sit ire transfretum, non eum qui sequitur illum, in quo socrus Petri sanata est quo die Lucas Marcusque eum in desertum exisse affirmant. Iussit ire transfretum, significans vt amaros sæculi fluctus transeamus.

Hom. 28. in Matth. * Chrysostomus. Videsne iterum quã to studio ostentationem fugiat. Nam cæteri quidem dicunt dæmonibus cũ præcepisse, ne dicerent quod ipse esset. Matthæus autem dicit quod turbas remouebat, quod faciebat, partim nos do-
B cens humiliansque partim ne Iudæi pestiferæ veneno inuidiç tabescerent, monens nihil prorsus ad ostentationem nobis esse faciendum.

b *Et accedens.* Quod Mattheus dicit hoc factum quando iussit ire transfretum. Lucas vero ambulantibus illis in via, nõ est contrarium, quia via ambulabant vt venirent ad fretum.

c *Magister.* Quasi vnus sit de pluribus. Et ipse liberator erat non spiritualiter auditor.

Magister. Non dixit domine, sed magister, vnum de pluribus magistris æstimans.

Serm. 19. * Petrus Chrysologus. Decipit, non accedit, qui promittit Dominum incaute sequi. Sed ad omnia posse quis promittit? Dixisset potius, sequar te quocumque iusseris, humanius certe quocunque volueris. Sic autem dicit, quocumque ieris, qui inter se & Dominũ, quid intersit ignorat. Sic dicit, q Christum Deum non intelligit sed magistrũ. Petrus per ma-
C re sequit, & submergitur ad passionẽ sequitur, sed negat. Et si Petrus si Petrus sic deficit, sic succũbit ad paucá, iste quis est qui se ad omnia sequi dominum sic promittit? D

d *Vul. fo. ha.* Quasi dicat. Quid me propter lucra seculi vis sequi cum ita sim paup, vt nec hospitiolum quod meũ sit habeam? Vel, iste miraculis commotus, propter inanem iactantiã sequi voluit, quã significãt aues cœli. Myst. Finxit obsequiũ discipuli in quo vulpes. Reclinatio capitis, humilitatem suã significat, quę in illo simulatore, & superbo locum non habebat. Vel vulpes hæreticos significãt, qui non virtute Dei confisi dolis seducere nituntur. Aues malignos spiritus elatos, qui in cordibus E Iudaici populi nidos, & foueas, id est, domicilia habent. In talibus diuinitati Christi non est locus.

lib. 4 strom. * CLEMENS ALEXANDRINVS. Vulpes itaque foueas habent, quia qui eos in effodiendis, & infodiendis versantur diuitiis, homines prauos, & terræ filios, vulpes appellauit.

* Rupertus. Quanti hodie sunt, propter quos horum me minisse oportuit, quorum in cordibus cum in ore sanctam conuersationem profiteantur, maligni spiritus ita cubant, sicut vulpes in foueis, & locus in eis non est, vbi Christus caput suum reclinet.

e *Filius autem hominis non habet, &c.* Cum homines vocent eum filium Dei, ipse seipsum vocat filium hominis, humilitatis causa.

f *Alius autem.* Nota hunc vocatum esse a Iesu.

Domine. F

a Sustinuit in cruce. b Post sanationem istorum.

a portauit. Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit 1 2

a Literæ occidentis seruus.

b discipulos ire † transfretum. † Et accedens vnus scriba, 3

a Hoc desiderans quod Simon magus voluit emere vt de miraculis lucraretur.

c ait illi: Magister sequar te quocunque ieris. Et dicit eis 4

a Dolositas latet in te profunda. b Elatio nidum fecit cor tuum.

d Iesus. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius au- 5

a In te locum mea humilitas. Humilitatem mortis. b Quem ad discipulatum vocabat, dignus in quo diuinitas quiescat.

e f tem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Alius au- 6 7

NICOLAVS DE LYRA.

propria persona assumpsit.

1 Videns autem Iesus tur. *Hic ex doctrina, & miraculis pdictis ponitur aliquorum conuersio ad Christum. Et diuiditur in duas partes, quia primo notatur Christi recessus ad desertum locũ, & secundo, istorum conuersorum accessus ad Christum ibi,* Et accedens vnus. Diuisio. *Circa primũ aduertendum, quod quia Christi actio nostra erat in forma tio, ideo Christus legitur a turbis recessisse ad desertum locum, vt daret prædicatoribus verbi diuini exemplum. Vna causa fuit ad habendum quietem post labores suos, & discipulorum suorum, vt habetur Mar. 6.d.* Venite seorsum in desertum locũ & requiescite ibi pusillum. *Erant enim qui veniebant et redibant multi, nec spacium mãducandi habebant. Alia causa fuit propter orationem, ostendens quod prędicator verbi diuini aliquando debet vacare seorsum contemplationi, vt ibi hauriat in deuotione quod postea effundat populo in prædicatione: vnde & Moses aliquando ascendebat in montem ad dominum, & aliquando descendebat ad populum, & hoc habetur Luc. 6.c.* In diebus illis exiit in montem Iesus solus orare, & erat ibi pernoctans in oratione Dei. *Tertia causa fuit ad fugiendum populi applausum. Ioã. 6.b.* Iesus autem cum cognouisset quia venturi essent vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum solus in montem. *Ista ergo triplici de causa, vel saltem aliqua earum dicitur hic.* Videns Iesus turbas multas, &c. *Nimis scilicet opprimentes & applaudentes.* 2 Iussit disci. &c. *Id est, vltra mare Galilææ in locum magis secretum.* 3 Et accedens. *Hic ponitur quorundam discipulorum accessus ad Christum. Quorum vnus accedebat ficte & ideo repellitur Secundus vere, & ideo recipitur, ibi.* Alius autem de discipulis. *Circa primũ considerandũ q vnus de his qui audierant prædicationem Christi, & viderant miracula, qui erat scribã, id est, literatus, considerauit quod si esset familiaris Christo, quod posset magnam pecuniam colligere ab his qui a Christo curarentur per ipsius suggestionem & introductionem, ideo voluit se ei coniungere, dicens,* 4 Magister sequar, &c. *Iesus autem videns eius animum, non respondit ad eius verba tantum, sed ad ipsius animum, dicens.* 5 Vulpes foueas habent, & volu. cœli nidos. *Id est, bruta habent sua latibula in quibus possunt latere.* 6 Filius aut. ho. *Id est, ego sum ita pauper q nec habeo domicilium vbi possim reclinare. q. d. sibi. Cur vis me sequi propter lucrum temporale? & sic cõuenienter à Christo repellitur. Sed quæritur hic, quare Christus in paupertate voluit viuere? q sicut diuitiæ sunt impedimẽta improbis, ita probis sunt adiumẽta virtutis. Nihil aũt faciens ad virtutẽ debuit Christo deficere, ergo videt q debuit diuitias tẽporales habere. Dicendũ, q Christus multis de causis in paupertate vixit, duæ tñ præ cæteris vident valere. Prima causa, quia Christus venit ad prædicãdũ veritatẽ in mũdo, secũdũ q ipsemet dixit Io. 18.g.* Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mũdũ, vt testimoniũ perhibeã veritati: *pdicatio aũt impeditur per administrationẽ bonorũ tẽporaliũ, propter quod Christus apostolis ad prædicãdũ missis dixit. inf. 10.a. Noli te possidere aurũ & argẽtũ, & c. q. d. ista impediũt vos a prædicatione & spirit aliũ administrat one. Ipsi aũt apostoli, Act. 6.a. dixerũt.* Nõ est ęquũ nos relinquere verbũ Dei, & ministrare mẽsis. *Considerate ergo fratres ex vobis viros boni testimonii septẽ, quos cõstituamus sup hoc opus, nos aũt orõni & ministerio verbi instãtes erimus. Ex qb. patet, q administratio tẽporaliũ impedit prædicationis officiũ. Et io, quia Christus voluit prædicatoribus euãgelij debitã formã viuẽdi tradere, iõ voluit in paupertate viuere. Secũda cã est, q sicut Christus mortalitatẽ nostrã assũpsit, vt per eã nobis immortalitatẽ cõferret, & sic paupertatẽ nostrã voluit assumere, vt per eã nobis æternas diuitias tribueret. Et hãc causam tangit Apostolus 2. Cor. 8.b. Scitis gratiã dñi nostri Iesu Christi, quoniã egenus pro nobis factus est, vt illius inopia diuites essemus. Tertia aute iõ põt addi, ne conuersio fideliũ facta per Christũ posset ascribi diuitiis seu potẽtiæ seculari. Ad argumẽtũ dicẽdũ, q aliquid bene est actus virtutis secũdũ inferiorẽ statũ, q tamẽ est impeditiuũ actus virtutis ad altiorẽ gradũ. Sicut debitus vsus matrimonii est impeditiuus virginitatis, & eodẽ mõ administratio temporalium bene est impeditiua perfectæ sequelæ Christi, inquantum impedit actum contemplationis. Propter quod dicitur in lib. de ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cum dispensatione erogare, sed melius est intentione sequendi. Christum totum simul donare, & absolutum à sollicitudine cum Christo egere.* 7 Alius autem. *Hic describitur conuersio alterius ad Christũ, qui veniebat vere sed imperfecte, & ideo à Christo recipitur & perficitur, & hoc est quod dicit.* Alius autem de discipulis eius. *Scilicet Christi, non quod adhuc esset perfecte discipulus, sed volebat fieri.*

Quare Christus in paupertate vixit. Prima. Secunda. Tertia.

Rom. 8. d. Lucæ 9 g.

Ait illi

MORALITER.

2 *Videns autem Iesus tur. circum. se, &c.* Per hoc docuit prædicatorem euangelij applausum populi declinare.

3 *Et accedens vnus, &c.* Iste secundum literalem sensum sequi Christũ volebat, quia per hoc habere miraculorũ gratiã sperabat, & ea vti ad lucrũ tẽporale, ppter quod Christus repulit ipsum. Ergo per eũ significantur quęrentes intrare religionẽ possessiones habentium, non ex deuotione quod est bonum, sed vt ex pauperibus diuites fiant, & ex contemptibilibus honorati, iõ de talibus dicitur. 5 *Vulpes fou. ha.* Id est, dolosi dæmones & superbi habent in vobis habitaculum, sed non Christus.

7 *Alius autem, &c.* Et per hoc quod dixit ei.

Sequere

a *Domine.* Ille qui ingessit se, vocat eum magister, vel elatus A pharisæus, alter qui receptus est, dominum vocat humiliter, sicut publicanus.

* Aug. Quantum mali in illo, tantum boni videbat in isto. Ideo & istum tacentem & nihil promittentem inuitat vt sequatur. Nouit dominus qui sunt eius.

* Clem. Alexand. Dicit dominus Philippo, *Sine mortuos sepelire mortuos suos.*

b *Dimitte mortuos.* Addit Lucas: *Tu autem vade & annuncia regnum Dei.* In quo notatur prætermittenda esse minora bona pro maioribus.

* Petrus Chrysologus. Non pietatis obsequium negat, sed diuinam pponit humanis affectibus seruitutem. Hoc.n. non primum esse debuit, sed secundum, & terrenus pater cœlesti postponendus est.

* Athan. Dominus in hac B sententia vtranq; mortem cuius facile discernendā posuit. Sepeliendum quippe corpus mortuum erat. Sepultores autem eius per infidelitatis impietatem, in anima mortuos intelligit.

c *Suos.* qui culpa exierunt, vt ipsi cum culpa viuūt. Mortuos sepelire, est peccatores in peccato fouere.

d *Et ascendente.* Qui magna fecit in terra, trāsit ad mare, vt & ibi faciat, & dominus terræ & maris appareat.

e *Ecce motus.* Non ex se orta est tempestas, sed eius imperio, vt discipuli magis timeant & rogent, & rogantibus ostēdat potentiam.

* Orig. Ingressus nauiculam, fecit turbari mare, vt discipulos mitteret in timorem, vt suum auxilium postularēt, suamque potentiam rogantibus manifestaret.

* Petrus Chrysologus. Sic vbi Christus ecclesiæ suæ Nauim, C mare huius seculi transfretaturus ascendit, gentium flabra, Iudæorum turbines, persecutorum procellæ, vulgi nubes, D dæmonū nebulę sic ruerunt, vt totus mūdus fieret vna tempestas. Regum spumabāt vndę, fluctibant potestatū fluctus, sonabat rabies traditorū, populorū gurgites rotabātur, perfidiæ nutabant scopuli, mugiebāt littora Christiana, l. pforū naufragia vexabantur, & erat totius mundi vnū discrimen, vnumque naufragium.

¶Non de duodecim. a Non respuit esse discipulus, sed expleta pietate paterni funeris vult liberior sequi.

a tem de discipulis eius ait illi: Domine per- 1
mitte me primum ire & sepelire patrem
meum. Iesus autem ait illi: Sequere me, & di- 2

a Illi carne mortuos condant, tu autem mortuos anima resuscita. b Culpa, vel non credentes. ¶Natura. Carne.

b mitte mortuos sepelire mortuos suos. Et a- 3

a Infirmi & spretores mundi.

c 4
d scendente eo in nauiculam, secuti sunt eum 5

a Vt magna virtus liberatoris videatur. 6

e discipuli eius: Et ecce motus magnus factus 7

a Tanto magis conturbat timor discipulos. ¶Alias mergeretur.

est in mari, ita vt nauicula operiretur flucti-

a Hic homo ostenditur. b ¶Vt apostolos suscitare faceret. c Semper vult rogari. ¶Adeo territi, vt non modeste irruerent & suscitarent.

f bus: ipse vero dormiebat. Et accesserunt ad 8
g eum discipuli eius, & suscitauerunt eum, di-

a Quadhuc paruuli & infirmi.

centes: Domine, salua nos, perimus. Et dicit 9
h eis Iesus: † Quid timidi estis modicæ fidei? 10

¶Hic Deus ostenditur.

i Tunc surgens imperauit ventis & mari, &

a Magna potestas, quia de magna tempestate fit magna tranquillitas.

facta est tranquillitas magna. Porro homi- 11 12

f *Dormiebat.* Dormit in nobis dominus, idest, fides domini, cū negligentius agimus, & iō tempestas. Si vero fides resurgit, imperat vētis & fluctibus.

g *Suscitauerunt.* Primū est Iesus in tribulationib. orationibus excitādus, vt post increpationē surgēs imperet vētis & mari, & fit tranquillitas magna.

* Eusebius Emissenus. Ecce vero Christi discipuli non armis, sed clamore, & orationibus, maris huius procellas deponunt. Sic se defendunt, hæc arma suscipiunt, hoc auxilio se tuentur. E

h *Modicæ.* Si nouistis potētem in terra, cur non creditis ēt in mari? Qui parū credit, arguitur, qui nihil, contemnitur.

i *Imperauit.* Cui imperat, imperantem sentit. Nota q; omnis creatura creatorem sentit. Quæ apud nos insensibilia, isti sunt sensibilia.

Mystice. Mare, æstus seculi. Nauicula, crux Christi, cuius bñficio ad littus patriæ cęlestis venimus, in qua vna Christus cū suis passus est. Vn̄ post ait: *Qui vult post me venire, abneget semet. & tollat crucem suam, & sequatur me.* Dormit dū illi nauigant, qa illis seculū calcantib. & ad cœlū tendentibus, tēpus subito dñicæ passionis aduenit, quā Mar. ēt per horā solis ad occasum euntis significat dū dicit: hæc imminente nocte gesta fuisse. Suscitant eum, dū vila morte resurrectionē quęrūt ne eo diurius sopito, mēs eorū pereat. Suscitatus increpat de parua fide di. O stul. & tar. cor. ad credendū, nonne sic oportuit pati Christum? Vētum idest, diaboli F

(Margin: Luc. 9. e; Io. 7. de domini 4 th.; Li. 3. stro.; Simo. 19.; de Trini. lib. 3.; Luc. 8. d; Hom. 6. in diuersos.; Sermo 20.; Mar. 4. d; Hom. in hoc euangelium.; Luc. 9. c.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ait illi Domine. *Iste autem non petebat vt sepeliret iam mortuum, quia hoc non fuisset sibi denegatum, sed a sequela Christi impediebatur ex amore carnali ad parentes, cum quibus volebat vsque ad eorum mortem esse, & tunc Christo inseparabiliter adhærere, & quia parentes non erant in tanta necessitate positi, quod non posset cō uenienter eis per alios ministrari, ideo dixit.*

2 Sequere me & dimitte mortuos. *idest, in infidelitate manētes.*

3 Sepelire mortuos. *Ex hoc loco patet, quod aliquis ab ingressu religionis non debet retardari propter parentes affectione carnali, vnde & supra 4. c. Iacobus & Iohannes leguntur sequuti fuisse Christum relictis retibus & patre. Propter quod Hieronim. in epistola ad Heliodorum dicit: Licet pater tuus in limine iaceat, licet mater sua vbera & pectus ostendat, per calcatum perge patrem, per calcatam perge matrem, & ad vexillum crucis Christi euola. Secus autem esset, si parentes essent in tali necessitate positi, quod non posset eis conuenienter sine præsentia filii subueniri, tunc non esset ei licitum ingredi religionem dimissa necessitate parentum, quia hoc esset de alieno, Deo facere sacrificium. Ad prædictorum maiorem intelligentiam considerandum, quod alter pater tenetur prouidere filijs, & aliter filius parentibus, quia pater cum sit principium filij, per se obligatur ad prouidendum filijs de doctrina & nutrimento, non autem econuerso. Vnde dicitur 3. ad Corint. 12. e.* Nec enim debēt filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis. *Et ideo parentibus nō licet ingredi religionem omissa cura filiorum omnino, sed debent de eis curare, vel de cura competenti eis prouidere, filius autem licet non simpliciter teneatur habere curam patris, tenetur tamen per accidens. scilicet si pater sit in casu necessitatis, in quo per alium non possit conuenienter sibi subueniri, & ideo tali casu cessante, potest & debet etiā contra voluntatem parentum intrare religionem.*

(Margin: Parentes in se reli- ... prohi- ... sper- ... liant.)

4 Et ascendente eo. *Hic ponuntur quædam miracula ad discipulorum confirmationem, & primo in creatura corporali, secundo in spirituali, vt ostendatur Christus dominus totius creaturæ, secundum ponitur ibi.* Et cum venisset Iesus trāsfretum. *Primū miraculum fuit in sedatione tempestatis ipsius maris per imperium ipsius Christi. vnde dicit sic,* Et ascendente eo. *idest. Christo.*

5 In nauiculam. *vt iret in locū remotū propter causas prædictas.*

6 Secuti sunt eum discipuli eius. *transfretantes, scilicet cum eo.*

7 Et ecce motus magnus factus est in mari. *Hoc est factum virtute diuina, vt manifestaretur virtus Christi discipulis eius.*

8 Ipse vero dormiebat. *duplici de causa. Prima vt veritas humanæ naturæ in eo ostenderetur. Secunda, vt discipuli in periculo positi ad ipsum recurrerent. ideo sequitur.* Et accesserunt & suscitauerunt eum dicentes. *Sequitur.*

(Margin: Quare Christus in nauicula dormiebat.)

9 Et dicit eis Iesus. *quasi dicat non debetis timere, cum sim præsens vobiscum quem vidistis tot miracula facere.*

10 Modicæ fidei? *Discipulos autem suos dicit esse modicæ fidei, quia si perfectam fidem haberent, cognoscerent eum tam virtutem habentem in dormiendo, quam in vigilando, quia somnus & vigilia sunt passiones sensitiuæ partis, secundum quam non competebat Christo facere miracula, sed magis virtute diuina, quæ per somnum in nullo impediebatur.*

11 Tunc surgēs imperauit. *Ex quo patet eius diuinitas, quia miracula faciebat imperando sicut dominus creaturæ, vnde sequitur.*

12 Porro homines. *ex effectu virtutem diuinitatis eius cognoscentes, ac etiam confitentes.*

Di-

MORALITER.

2 Sequere me, &c. ostendit quod carnalis affectus a sequentibus Christum est totaliter dimittendus.

4 *Et ascendente eo.* Moraliter. Nauicula fluctibus operta, est ecclesia militans in persequutionibus posita. Christi vero dormitio est diuina permissio, vñ qñ vident homines tribulationes iniustas durare, dicūt Deum dormire, qui excitatur, qñ bonorū precibus pulsatur, & sic ipso præcipiente fit trāquillitas magna per cessationem persequutionis, vel dando patientiam tribulatis, & hæc tranquillitas virtutis melior est quam tranquillitas corporalis. Et

boli superbiã strauit. A quã sedat, i. rabiem Iudaici populi la-
A befecit. Vel nauicula est præsens ecclesia, in qua Christus cũ
Luc.8.d. suis mare seculi transit, ventos dæmonum, aquas persequu-
Quid nauicula torum compescit, vnde miremur & gratias agamus.
Hom.23. operis imperf. * Chrysostomus. Quamuis infestatione inimici, ecclesia vel seculi tempestate laboret, quibusuis tentationum fluctibus pulsetur, naufragium facere non potest, quia filium Dei habet gubernatorem, Angelos
† Mar.3.a. remiges, portat choros omniũ sanctorum, erecta in medio salutari arbore crucis, flante spiritusancto, ad portum paradisi, & securitatem æternæ quietis deducitur.

Hom.6. in diuersos. a *Qualis est hic, &c.* Origenes. Qualis est iste, maior Moyse, potentior Helia? Vnus enim mare virga percussum discidit, alius ictu mare Iordanem pertrãsijt.
† Mar.5.b. Luc.8.c. Iste vero vno verbo mandat illis quæ non habẽt verba & obediunt ei. Hæc quæ non habent
B auditum obtemperant.

b *In regionem Gerazenorum.* Geraza vrbs est Arabiæ iuxta montem Galaad, non longe a stagno Tyberiadis, in quo porci præcipitati sunt. Geraza interpretatur colonum eiicens, vel aduena propinquans. Hæc est gentilitas quæ diabolum a se eiecit quę prius lõge, modo facta est prope, post resurrectionem a Christo visitata per prędicatores.

c *Duo habentes.* Marcus & Lucas dicũt vnũ, quia eorũ vnus fuit clarior & famosior, ꝑ quo dolebat maxime illa regio, & quo sanato fama exijt latior. Sicut per vnũ ita ꝑ duos accipe Gẽtes qui de duob. filijs Noe exierũt. Monumenta aĩarum sunt corpora, per quæ fęditatem corporum ostendebant.

Marc.5.a. Luc.8.d. d *Saui.* Marcus dicit quod nullus iã dæmoniacũ poterat ligare. Lucas, catenis in deserto agi, quia Gẽtes nullo vinculo legũ poterant cohiberi. vnde deterius sęuiebant in se, vel in alijs. Nec patuit in eis via prophetis & sanctis autorib. vel per duos, Iudęos & Gẽtes accipe, qui nõ habitabãt in domo .i. in conscientia sua non requiescebãt, in monumentis manebant. i. in operibus mortuis delectabantur, nec sinunt per viam fidei quam impugnant aliquem transire.

Discrepantia euangelistarũ. * Euthym. In sepulchris libenter morantur dęmones prauam opinionem hominib. immittere volentes, ꝙ mortuo-
C rum

a Non discipuli, sed naturæ & cæteri qui erant in naui.
Dormit vt homo, imperat vt Deus.
a nes mirati sunt, dicẽtes. Qualis est hic, quia 1 2
venti & mare obediunt ei? † Et cum venis- 3
b set Iesus trans fretum in regionem Geraze
c norum, occurrerunt ei duo habentes dæ 4
Legiodemi
d monia execũtes de monumẽtis sæui nimis, 5
ita vt nemo posset transire per viam illam. 6
a Non est voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio, quia timent eius præsentiam. b Q. Nobiscum nihil tibi est commune, ne quis ergo dicat, quod in principe dæmoniorum eiicit dæmonia.
Et ecce clamauerunt, dicentes. Quid nobis
e & tibi Iesu fili Dei? Venisti huc ante tem- 7
f pus torquere nos. † erat autem non longe 8
a Significat irrationales & immundos homines.
g ab illis grex porcorum multorum pascens,
In monte superbiæ. De electis.
Dæmones autẽ rogabant eum dicentes. Si
a In eos dominari sunt, qui in immundicia permanserint.
g eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porco †
a Permittit, vt sit occasio salutis hominum per interfectionem porcorum.
rum. Et ait illis. Ite. At illi exeuntes abierunt 9 10

rũ animę dęmones fiant, sed circa propriorũ corporum mo D
numẽta remaneãt, imo quibusdã adhęreãt. Sed nequaquã id orthodoxo persuadebũt. Si.n. hoc verũ esset, nullo modo cruciatus diues orasset Abrahã, vt Lazarũ mitteret in mũdũ, vt fratrib. suis significaret, quæ circa se gererentur, sed ipse per seipsum hoc eis indicasset.

e *Iesu fili Dei.* Hilarius. Magis suspicari quam nosse credendi sunt.

Ambrosius. *Iesu fili Dei.* tantum oportuit, non sicut angelis, per hoc quod est vita & lux, sed
Rom. eis terrẽdis per quoddam virtutis effectum, potentiam eius timent ad pęnam, sed non nouerunt diuini consilij dispensationem. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.

Credebant dæmones aliquãdo illum Dei filium esse, videntes signa, iterũ propter nimiam infirmitatem quam videbãt in eo, non credebant.

f *Ante tempus.* Sciebant enim sibi futurã in Dei iudicio damnationem. Verba dæmonum diuerse relata nihil habent scrupu- E
li, cum ad vnam sententiam redigi, vel omnia possunt dicta intelligi. Nec quod hic pluraliter, apud alios singulariter, quia & ibi dicitur quod legio nominatur, quia multa sunt dęmonia.
Mar. Luc. Marcus dicit porcos ire circa montẽ. Lucas in mõte fuisse, quia de tanto grege alij circa montem erant, fuerunt enim duo milia, vt Marcus ait.

g *Torquere nos.* Pręsentia Christi tortura est eis. Vel, torquẽtur dum de corporibus eijciuntur, in quorum tortura delectabantur, sicut præsentia Dei refectio est angelorum.

* Chrysost. Cum non possent se quod non peccassent excu- Hom. in imp.
sare, ne ante tempus pęnas darent, formidant. Ita qui terrenis vinculis teneri non poterant, victi nunc veniunt, qui in montes ferocitate se corripiebant, ad campos nunc humiles exeunt, qui aliorum itinera occupantes, neminem trãsire sinebant, cum Christum vidissent, constiterunt.

h *Mitte nos.* Nota multo minus eos sua potestate nocere hominibus, qui nec pecoribus possunt.

Nisi quis more porci vixerit, diabolus in eũ potestatem non accipit nisi forte ad probandum.

* Tertul. Nec in porcorum gregem, diaboli legio Lib. de perfect.
habuit
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dicentes qualis est. *q.d. non est homo purus, sed verus Deus.*
2 Quia venti & mare obediunt ei. *sicut creatura creatori.*
3 Et cum venisset. *Hic ponitur miraculum in creatura spirituali in dæmonum eiectione. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur miraculi operatio, & secundo ipsius diuulgatio, ibi.* Pastores autem fugerunt. *Describendo miraculum Euangelista, primo tãgit locum. Et cum venisset Iesus trans fretum in regionem, &c. idest, vltra mare Galilææ, quod alibi dicitur stagnum Genezareth, a quadam ciuitatum sic nominatũ quæ vocatur Genezar vel Genezareth, & est in alio littore ex opposito Galilææ. Cum esset igitur in regione Gerazenorum.*
4 Occurrerũt ei duo. *Mar. 5. a. dicitur quod erat vnus, et Luc. 8. d. dicendum quod non est contradictio, quia secundũ veritatem erant duo dæmoniaci, sed vnus erat famosior & sæuior altero, quia in eo erat legio dæmonum, vt ibidem dicitur, & ideo de illo faciunt mentionem Marcus & Lucas, nec tamen negant quin fuerit alius cum eo, quia vnitas concluditur in binario. Matthæus autem facit mentionem de vtroque. Sequitur.*
5 De monumentis exeuntes. *In talibus enim locis habitãt, dæmoniaci aliquando, vt per hoc dæmones ingerant terrorem hominibus de animabus defunctorum.*
Sæui
6 Sæui nimis. *non quia dæmoniaci possint, nisi quantum permittit eis Deus, sequitur.*
7 Quid nobis & tibi Iesu fili Dei. *Hoc dicunt magis ex coniectura quam per certitudinem, quia ille dæmon qui tentauit eum in deserto erat acutioris ingenii, & tamen non potuit scire per certitudinem, vtrum Iesus esset ille qui erat promißus ad salutem mundi & deiectionem diaboli, & multo minus isti poterant hoc scire per certitudinem.*
8 Venisti huc ante tempus torquere nos. *Ad cuius euidẽtiam considerandum, quod vsque ad iudicium est tempus meriti & demeriti hominum, & ideo sicut ad illud tempus sancti angeli habitant inter nos ad nostram defensionem, ita mali ad nostram tentationem, & impugnationem. Licet autem secum portent ignem suum, tamen reputant se torqueri & affligi quando eiiciuntur ab hominibus, ne eis noceant, propter odium quod erga nos habent. Et quia si non possunt hominibus nocere in persona, tamen appetunt eis nocere in substantia ideo rogabant Iesum dicentes.* Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.
9 Et ait illis: Ite. *concedendo eis petitionem ipsorum, vt patet per sequentem effectum.*
10 At illi exeuntes abierunt in porcos. *Sed quæritur hic quare permisit eos intrare in porcos & præcipitare eos? Dicendum, quod* Quæst.
forte

MORALITER.

3 *Et cum venisset Iesus trans fretum.* Per duos nimis sęuos possunt intelligi Paulus & Constantinus ante suam conuersionem, qui persequuti sunt acriter ecclesiã, sicut patet de Paulo Act. 8. & 9. Et de Constantino dicitur in legenda sancti Siluestri, Constantinus imperator cum multas strages martyrum dedisset, &c. sed per Christum sanati, fuerunt valde mansueti.

Si eiicis nos mitte nos. Per hoc autem quod permisit, significatur quod homines vitam porcinam ducentes, in potestate dæmonum traduntur, & in infernum cum eis finaliter demerguntur.
Et ascen-

habuit potestatē, nisi eā a Deo impetrasset, tantū abest vt in A oues Dei habeāt. Possū dicere peccatorūquoq; semitas tūc numeratas apud Deū fuisse, nedū capillos sanctorum. Habere videtur diabolus propriā potestatem, si forte in eos qui ad Deū nō pertinent. Cæterū in domesticos Dei nihil illi licet ex propria potestate, quia quando liceat, idest, ex quibus causis, exempla in scripturis signata demonstrant.

✠ Augustinus. Dimisit in porcos, vt ostenderet diabolū in eis dominari, qui vitam porcorum gerunt.

* Euthimius. Student porcos occidere, vt horum damno contristati domini gregis, Iesū non suscipiant, & ita prædicatione Euangelii non suscepta, tutius ad illam regionem reuertantur, & fiant posteriora illius peiora prioribus.

a in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare, & mortui
b sunt in aquis. Pastores autem fugerunt, & 1
venientes in ciuitatem nunciauerunt hæc omnia, & de his qui dæmonia habuerunt.
c Et ecce tota ciuitas exiit obiriam Iesu, & vi- 2
d so eo rogabant eum, vt transiret a finibus 3
eorum.

a Idest ualde.

a *Et ecce magno* Dignior homo bestiis, cum propter salutem D duorū hominū duo milia porcorum perierunt. Liberato populo Gentium, increduli agunt malos ritus in abditis, cæca & profunda curiositate submersi.

b *Pastor. autem fugerunt.* Quia etiā quidam principes impiorum & si fugiunt fidē Christi, tamen potentiam eius mirando nunciare non cessant.

c *Exiit ob.* Beda. Prodeūtes, signāt quosdā cōsuetudine ligatos, mirari quidē & venerari legē Christi, sed nolle pati, vnde transire rogant.

Et inuenerunt hominem (vt Lucas ait) vestitum, & sana mēte sedere ad pedes Iesu. Lucæ 8. c.

d *Rogabant eum.* rogāt non de superbia sed humilitate iudicātes se indignos, vt Petrus fecit, & vidua de Elia. Timebant, ne destrueret eos præsentia sanctitatis eius, propter peccata sua, sicut destruxerat porcos. Ibid. 5. b. 3. Reg. 17. b.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *forte homines illius terræ peccauerant, & ideo demeruerant istud damnum sibi fieri. Vel aliter dicendum, quod aliqua fecit ad significandum quoddam aliud, sicut Matth. 21. & Marc. 11. Maledixit ficui non habenti fructum sed folia tantum, & tamen nulla ratio fuit ex parte arboris, quia vt ibidem dicitur, non erat tempus ficorum, &* B *ideo ratio maledictionis fuit ad significandum maledictionem Iudæorum, quorum fructum boni operis quærebat Christus, & tamen non inuenit in eis nisi folia tantum, idest, apparentiam bonorum operum. Sic Christus permisit dæmones intrare in porcos ad significandum, quod dæmones habitant in immundis hominibus, sicut porcus est animal immundum.*

1 Pastores autem fugerunt, & venientes. *Hic ponitur miraculi diuulgatio, quia pastores fugientes venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt hæc omnia. Sequitur.*

2 Et ecce tota ciuitas. *ad faciendum sibi reuerentiam.*

3 Et viso eo rogabant eum. *reputabant enim se indignos tanto doctore, sicut superius est dictum de centurione, quod reputabat se indignum tanto hospite. Item quia Christus dimittebat eis illos curatos a dæmonibus ad eorum instructionem. vnde Marc. 5. dicitur,* E *quod Christus noluit, quod ille qui habebat legionem sequeretur ipsum, sed magis prædicaret miraculum factum, & idem intelligendum est de alio qui erat cum eo. Vel aliter potest intelligi, quod isti Gerazeni ex peccatis suis timebant offendere Christi præsentiam, & per consequens incurrere maiorem pœnam præcedenti, & ideo rogabant eum discedere.*

CAP. IX.

a *In ciuitatem.* Ne putes hanc esse Nazareth, quia Marcus dicit hoc esse factum in Capharnaū. Sed cū Nazareth sit in Galilæa, in quocunque oppido Galilææ sit, dicitur esse in sua ciuitate. Sicut regnum in tot ciuitatibus constitutum dicitur Romana ciuitas, ita Galilæa dicitur ciuitas Christi, in qua est Capharnaum quasi metropolis. Marc. 2. a. Marc. 2. a. Luc. 5. d. Ioan. 5. a.

b *Offerebant.* doctores sunt, qui subleuant & offerūt Christo monendo & intercedendo. C

c *Fidem.* Quantum valet apud Deum

CAP. IX.

Et ascendēs Iesus in
a nauiculam trāsfretauit, & venit in ci-
uitatē suā. Et ecce
b offerebāt ei paralyticum iacentem in lecto. Videns autem
c d Iesus fidē illorū, dicit paralytico. Cōfide

a De terra Gerasenorum. b Non ait in Nazareth, sed Galilæam intellige. a Animam, illecebris carnis resolutam. In corpore vbi iacet anima. In uoluptate seculi. a Non uecordiam agri. b In hoc innuit se Deum.

Deum fides propria, apud quem sic valuit aliena, vt intus & extra sanaret hominem?

† d *Confide fili, remittuntur tibi.* Lucas dicit homo. q. d. peccasti Ego Deus dimitto. Et vtrunque dixit Iesus, quod vterque euangelista testatur. Humilis dominus filiū vocat, quē sacerdotes dedignarētur tangere. Vel modo dimissis peccatis suis filius. Luc. 5. d.
1
2
Prius sanat anima, nec gratias agit, qui plus desiderauit curam corporis. Ecce modus curationis prius dimittit peccata tollēs causam morbi, post curat corpus. 3 4

Quid F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IX.

Et ascendens. *In cap. præcedenti posita sunt quædā miracula ad confirmationem euangelicæ legis, hic cōsequenter declaratur virtus legislatoris. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur huius miraculi perpetratio, secūdo, credentium vocatio, ibi.* Et cū trāsiret inde. *& tertio eorum confirmatio, ibi.* Hæc illo loquente. *Prima in duas, quia primo in operatione miraculi ad declarationē suæ deitatis fides credentium approbatur, & secūdo infidelitas negantiū reprobatur, ibi.* Et ecce quidam de Scribis. *Circa primū Euangelista notat loca, vbi factum est hoc miraculum, dicens.* Et ascendens Iesus in nauiculam *vt. s. per nauigium de terra Gerazenorum rediret in Galilæam vnde illuc iuerat, vt patet in cap. præcedenti.* Diuisio.

1 Et venit in ciuitatem suam. *scilicet in Capharnaum, quia ibi factum est hoc miraculum, vt Marcus dicit expresse 2. cap. Dicitur autem Capharnaum ciuitas domini, non quia ibi fuerit natus vel conceptus. Sed quia erat principalis ciuitas Galileæ, propter quod centurio. ibi manebat ad custodiam totius terræ, vt dictum est cap. præcedenti. Nazareth autem vbi Christus fuit nutritus & conceptus, erat quoddam oppidum vel vicus respectu illius, & ideo dicitur ciuitas ipsius Christi, sicut Parisius dicitur ciuitas alicuius nati in aliquo oppido iuxta Parisium. Vel secundum alios dicitur ciuitas domini quia in principio suæ prædicationis multa miracula ibi fecit.*

2 Et ecce offerebant ei paralyticum. *Modus autem offerendi hic tacetur, sed exprimitur Marc. 2. quia non potentes intrare ad Christi præsentiam propter turbam circunstantem, de tecto domus submiserunt eum in lecto ante Iesum, & hoc fuit magnum signum fidei ipsorum propter quod sequitur.*

3 Videns autem Iesus fidem illorum. *scilicet paralytici & offerentium. quod patet ex hoc quod sequitur.*

4 Dixit paralytico. Cōfide fili remittuntur tibi peccata tua. *licet enim sanitas corporalis vel aliquid huiusmodi detur alicui propter alienam fidem, remissio tamen peccatorum non datur alicui sine propria fide. Ideo non videntur benedicere qui dicunt, quod ly illorum refertur tantum ad offerentes, ita quod propter offerentium fidem tantum sit sanatus. Dixit autem Iesus.* Remittunt tibi peccata. *ad modum*

MORALITER.

† *Et ascendens Iesus in nauiculam.* Sequitur.

2 *Et ecce offerebant ei paralyticum.* Per paralysim quę priuat vsum membrorū corporaliū, significatur peccatū mortale, quod priuat actum meritoriū. Existens. n. in peccato mortali priuat gressu meritorię affectionis, & tactu operationis, & gustu suauitatis cęlestis, & visu diuinæ contēplationis, & auditu diuini sermonis, & odoratu diuinę consolationis, & cū superuenit consuetudo, tunc iacet in lecto. Hunc autem offerunt Christo orātes deuote pro ipso. & ipse offertur, quādo ipsis

a *Quid est.* Nota infirmitates
A aliqñ cõtingere propter peccata, & ideo prius dimittuntur, vt salus restituatur. Quinque modis infirmitates cõtingunt, vel vt iustis merita per patientiam augeant, vt Iob, vel ad custodiã virtutum, ne superbia tentet, vt Paulus, vel ad corrigẽda peccata, sicut Mariæ læpra, & huic paralytico, vel ad gloriam Dei, vt de cęco nato & Lazaro, vel ad initiũ pœnæ, vt Hærodi, quatenus hic videatur quid in inferno sequatur. vnde. Duplici contritione conteret eos do-
B minus.

†Mar.2.b. Luc.5.c. Iob.2.b.2. Cor.12. Num.12.c. Ioh.9.d. Idem 11.c. Act.12.d. Iere.17.d.

Beda. Quid est facilius, Sed quoniam hoc spirituale nõ creditis, probetur signo visibili quod non minoris constat esse potentiæ, vt in filio hominis latentem cognoscatis potentiã maiestatis, quæ potest dimittere peccata vt Deus.

Hom.30.in Matth.

* Chrysostomus. Non dubiũ quin difficilius sit curare animas: verum quoniam vnum patet, & alterum latet, ideo momentaneam paralytici curationem multi potius mirabuntur.

C * Theophylactus. Arguit ferme eos, dicens. Vos quidem putatis me blasphemum, eo q, pollicear me remittere peccata, id quod magnum quidem est. Videtur autem vobis, quod ego per hoc effugium quęram, vt non reprehendar. Ego igitur ex corporis cura fidem vobis facio quod animas sanem. Per rem minorem quidem, sed quę difficilior videtur, confirmans peccatorum remissionem, quæ magna quidem est, sed facilior vobis videtur, eo quod minor appareat.

D

fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce 1
a Quia in prophetis dicit dominus. Ego sum qui deleo iniquitates.
Cum sit homo, quod Dei est arrogat sibi.
quidam de scribis dixerũt intra se. Hic bla- 2
Sed Deum se esse, & occultorum cognitione, & operum virtute indicat. 3
sphemat. Et cũ vidisset Iesus cogitationes
Qua potestate cogitationes vestras video, & peccata possum dimittere.
eorũ, dixit. † Vt quid cogitatis mala in cor- 4
a dibus vestris? Quid est facilius dicere, di- 5
Quod Deus solus nouit. a Quod ipsi viderent.
mittuntur tibi peccata tua, an dicere, surge
a Quia idem est filius hominis & Deus.
& ambula? Vt autem sciatis, quoniam filius 6
a Non ad blasphemantes, sed ad discipulos, & sunt verba Matthæi uel Christi.
hominis habet potestatem dimittendi pec-
Positus. Vt maius miraculum fit.
b cata in terra, tunc ait paralytico, Surge, tolle 7
c a Ne Christiana fide curatus moreris in perfidia Iudæorum.
d lectum tuum & vade in domũ tuam. Et sur-
rexit, & abiit in domũ suam. Videntes autẽ 8
a Iam quodammodo credentes. b Idest hominem tam potenter operantem inter homines.
turbæ† timuerunt, & glorificauerunt Deum 9
qui dedit potestatẽ talem hominibus. Et cũ 10 11

b *Tunc ait paralytico.* Ecce per remissionẽ pœnæ, dimissionem culpæ intellige.

E

c *Surge.* Surge, est animam a carnalibus desideriis abstrahere. Lectum, est carnem a terrenis desideriis ad voluntatẽ spiritus attollere. Domũ ire, est ad paradisũ redire, vel ad nternã sui custodiam, ne iterũ peccet.

d *Tolle lectum tuum & vade in domum tuam.* Vt quod fuit testimonium infirmitatis, fit probatio sanitatis.

Et surrexit. Magna virtus, vbi sine mora imperiũ salus comitatur. Vnde merito, qui aderant relictis blasphemiis stupentes, ad laudem conuertuntur tantæ maiestatis.

Vidit F

NICOLAVS DE LYRA.

Multis de causis infirmitas a Deo alicui infligitur.

* *modũ boni medici, qui primo remouet causam morbi, & tũc postea intendit curationi. Infirmitas autem hæc fuerat inflicta paralytico propter peccatum, & ideo Christus primo remouet causam dicens.* Remittuntur. *& ex hoc insinuat eum a paralysi curandum, sicut statim patuit per effectum. Ad maiorem prædictorum intelligentiam sciendum, quod infirmitas corporalis infligitur alicui a Deo multis de causis. Vno modo propter peccati punitionem, sed non propter purgationem. Et talis infirmitas est quoddam præambulum pœnæ gehennæ, & inflicta est Herodi, Act. 12.d. vbi dicitur, quod percussit eum angelus domini, eo quod non dedisset honorem Deo, & cõsumptus a vermibus expirauit. Eodem modo fuit, de Pharaone, qui per flagella induratus est. Secundo modo infligitur ad peccati commissi purgationem, sicut Nabuchodonosor amẽtia septem annorum, vt habetur Dan.4. Et similiter Mariæ Magdalenæ vexatio dæmonum. Tertio mõ nã propter peccatum commissum, sed ad gloriam Dei manifestandũ, sicut de cęco nato dicitur Iohan.9.ca. Neque hic peccauit neque parentes eius, scilicet vt cæcus nasceretur, sed vt manifestentur opera Dei in illo. Quarto propter humiliationem alicuius ne in superbiam eleuetur, sicut Paulus apostolus dicit de seipso 2. Corinth. 12.b.* Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meę, angelus Sathanę, qui me colaphizet. *Quinto infligitur propter alicuius probationem, & patientiæ declarationem, sicut patet de Iob.2. Vnde versus, Iob probat, inclinat Paulum, sese manifestat in cæco, purgat Mariam, punit Herodem. Et patet sententia ex dictis.*

1 Et ecce quidam de Scribis. *Hic ponitur reprehensio negantiũ Christi diuinitatem, & primo ponitur eorum negatio, cum dicitur.* Et ecce quidam de Scribis. *idest, legis peritis.*

2 Dixerunt intra se. *scilicet cogitando, quia verbum intrinsecum est conceptus mentis.*

3 Hic blasphemat. *Blasphemare est creaturæ attribuere illud quod est proprium Dei. Dimittere autem peccatum soli Deo conuenit. Per hoc ergo quod Christo blasphemiam imponebant in hoc quod peccata dimittebat, patet, quia negabant ipsum esset Deum, dicentes eum esse purum hominem, sed Christus consequenter eos conuenienter redarguit, ostendens se esse Deum dupliciter. Primo quia respondit eorum cogitationibus, quas cognoscere per certitudinem soli Deo proprium est, propter quod dicit.* Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit.

4 Vt quid cogitatis mala. *imponendo, scilicet falso mihi blasphemiam. Secundo hoc idem ostendit sanando paralyticum per imperium tanquam propria virtute, quod est eiusdem potestatis sicut & peccata dimittere. Licet enim paralysis virtute naturæ aliquando possit curari, non tamen subito nec ita perfecte vt statim homo possit lectum in quo iacet portare, sicut dicitur hic propter quod dicitur.*

5 Quid est facilius dicere, dimittuntur. *quasi dicat æqualis potestatis est vtrunque. Ex quo concludit virtutem suæ diuinitatis perfectam, dicens.*

6 Vt autem sciatis quoniam filius hominis habet potestatem in terra. *vt Deus, non vt homo purus.*

7 Tunc ait paralytico, Surge tolle lectũ tuum & vade in domum tuam, Et surrexit, & abiit in domum suam. *Sicut enim per literam habẽtem sigillum declaratur voluntas ipsius scribentis, sic per signum quod est virtutis diuinæ manifestatiuum ostenditur diuina virtus. Alii autem sancti qui fecerunt miracula, faciebant hæc implorando diuinam virtutem, non imperando, & si aliquando in talibus imperabant, hoc non erat in virtute propria, sed exprimendo virtutẽ Christi, tanquam ministri non domini, sic aliquando imperabant dæmonib. vt recederẽt ab obsessis corporib. in nomine Christi & auctoritate eius.*

8 Videntes autem turbæ timuerunt. *Hic consequenter ponitur huius miraculi effectus, quia turbæ hoc videntes timuerunt imponere sibi blasphemiam.*

9 Et glorificauerunt Deum. *idest, ipsum Christum qui est virtus Dei patris.*

10 Hominibus. *ad eorum, scilicet salutem.*

11 Et cum transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in telonio. *hic ponitur credentium vocatio, & primo circa eorum vocationem describitur condescensio ad peccatores, secundo ponitur eius reprehensio contra murmurantes, ibi. Et videntes Pharisæi. Circa primum aduertendum, quod vocatio Matthæi, & istud conuiuium fuit ante curationem paralytici, de quo dictum est, sed hic ponitur per recapitulationem. Vel secundum alios vocatio eius fuit ante, & conuiuium eius de quo hic scribitur fuit post, & vt conuenientius describatur conuiuium, eius vocatio repetitur. Dicit ergo Euangelista,* Et cum transiret inde Iesus vidit hominem sedentem. *in quo solebant campsores sedere, quod quidem negocium vix aut nunquam exerceri sine peccato potest, vt dicit Gregor.*

Et

MORALITER.

† ipsis in orando cõformatur. Christus autẽ fidẽ illorũ aspicit, cũ preces eorũ exaudit, & paralyticus curatur, qñ peccatum a Deo sibi dimittitur, & donatur sibi gratia per quã ad actus meritorios restituitur, & inde Deus glorificatur.

Et

11 *Et cum transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in telonio.* vocatio Matthæi ad apostolarum, significat vocationẽ hominis secularis ad religionis statum. Pharisęi vero murmurãtes sunt homines maligni, religionis statui detrahentes, quibus bene dicitur.

Euntes

a De Galilæa. b Non tam corporeo quam miserentis intuitu. c Pertinaciter lucris inhiantem.

a trãsiret inde Iesus, vidit hominem seden-
b tem in telonio, Matthæum nomine, & ait 1
c
a Amodo. b Non lucra.
d illi: Sequere me. Et surgens sequutus est eũ. 2
¶ Eius Matthæi.
e Et factum est discumbente eo in domo, ec- 3
a Qui publica vectigalia exigunt, & conducunt, & qui lucra sęculi per negotia sectantur.
f ce multi publicani & peccatores venientes 4
g ¶ Vt ab eo spiritualiter pascantur.
discumbebant cum Iesu & discipulis eius.
a Dupliciter errabant, quia & se iustos putabant cum sint superbi, & illos reos, cum iam pœniteant.
Et vidẽtes Pharisæi dicebãt discipulis eius: 5
¶ Quos lex damnat.
h † Quare cum Publicanis, & peccatoribus 6
i manducat magister vester? At Iesus audiẽs, 7
a ¶ Q. Vos desino, quia non egere vos putatis. b Qui gratiam non quærunt.
K ait: † Non est opus ualentibus medicus, sed
a Hos mitto, quia pœnitendo dant locum gratiæ, sed si sanari vultis, Eun &c. b A temeritate vituperationis. c Diligentius scripturas inquirite.
l male habẽtibus. Euntes autem discite, quid 8
a ¶ Testimonium de propheta [illegible] b Sine misericordia. 9
¶ Sine compassione delinquentium.
est, † misericordiam volo, & nõ sacrificium.
a Misericordiam sequimini sicut ego. b Falso sese iustificantes, dum in hoc sunt. c Peccata attendentes. 10
m Non enĩ ueni uocare iustos, sed peccatores, 11

A a *Vidit hominem*. Hic probabilius videtur, quod prætermissa memoret, cum 12. elegit ante sermonem.

b *In telonio*. Telones Græce, Latine vectigal. Matthæus Hebraice, donatus, qui tantũ munus gratiæ accepit: Leui additus vel assumptus, qa diuina electio eũ assumpsit, & numero apostolorum addidit.

c *Matthæum*. Cæteri Euangelistæ propter verecundiam nõ appellant eum vulgo nomine, sed Leui. Binomius enim fuit. Ipse autem publicanum se nominat, ne qs a salute desperet. Vocationem suam prætermissam hic videtur recordari, quia Lucas dicit 12. apostolos in mõte fuisse electos, vbi sermo supradictus fuit.

Luc. 6. c. d *Surgens*. Beda. Lucas plenius dicit, relictis omnib. sequutus est eum tam corpore quã mente. Non leuitate ductus, sed veritate operum, & diuina potentia intus operãte tractus. Perfecta obedientia, & perfecta abrenunciatio, & lucra reliquit, cupidus sequendi Christum.

Mar. 2. c. Luc. 5. f. Mar. 8. b. Ibid. 7 c.

B e *In domo*. Non dicit cuius, sed Lucas exprimit, quia fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua. Quod congruit. Qui enim Christum intus recipit, pascitur multis delectationib⁹. Itaque dominus ingreditur, & in eius recumbit affectu. Ecce magna humilitas domini eundo ad peccatores. Etiam potentia doctrinæ conuersione pęnitentium ostenditur.

Luc. 5. f. c. mal c.

f *Ecce multi publicani*. Bonum præsagium: iam eius exemplo multi conuertuntur. Iam post se multos trahit, apostolus & doctor gentium futurus.

Mar. 8. b. Hieronymus. *Publicanis & peccatoribus*. Tertullianus dicit hos fuisse ethnicos, dicente scriptura: Non erit vectig. pendens ex Israel q. Matthæus non fuisset Iudæus, & ille qui cũ Pharisæo templum ascendit, quod non faceret Gentilis. Et Lucas ait: Omnis populus audiens, & Publicani iustificauerunt Deum baptismo Iohannis baptizati. Dominus autem

Infra 15. c. qui venit ad oues domus Israel, qui dixit: *Non est bonum sumere panem fil. & mit. ca.* non conuiuatur cum ethnicis, cum id maxime caueret, ne legem soluere videretur, qui & discipulis præcepit In viam gentium ne abieritis.

C

D g *Peccatores venientes discumbebant*. Pęnitentes, exẽplo Matthæi veniam sperantes: vnde Marcus dicit hic, quia multi sequebantur eum. Infra 10. a.

h *Quare cum Publicanis*. Omnis quęstio ex lege, quæ est iustitiæ tenax, misericordiam non habet. Oẽs. n. declinauerunt. Sed eius austeritatem missus filius Euangelij gratia temperauit. Prouocat ergo ad pęnitentiam peccatores, cuius cibus & potus, & ambulatio, & omnia quæ gessit, saluti seruiunt. Marc. 2. c. Psal. 13. a.

i *At Iesus audiens ait*. Et susceptos pęnitentes amplius in fide consumat, & superbos ad humilitatis & pietatis gratiam prouocat.

K *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus*. Medicus est Christus. Valentes, qui ignorantes Dei iustitiã, suam volunt astruere. Male habentes, qui conscientia victi non ex lege, sed ex gratia quærunt iustificari. Per Matthæi & Publicanorum vocationem fides gentium exprimitur, qui pri⁹ lucris mundi inhiabant, & nunc spiritualiter cum domino reficiuntur. Per superbiam Pharisęorũ inuidia Iudęorum de salute gentium. Hi enim de ieiunio gloriantur, dum Publicani cum domino conuiuantur, quia qui legem sequuntur, famem cordis patiuntur, sed qui Dei verbum recipiunt, esurire non possunt. E

l *Euntes autem discite*. Tumentibus de falsa iustitia consiliũ correctionis dat, vt scilicet per opera misericordiæ misericordiam quærant, & non contemptis pauperum curis per sacrificia Deum placare confidant: vnde & suum misericordiæ exemplum dat. *Non enim*. Vnde tres parabolæ adduntur apud Lucam, de Oue, & Drachma, & duobus filijs.

m *Non enim veni vocare iustos*. Nõne Nathanael, & Petrũ, & Andreã, & alios iustos vocauit? Lucas apertius dicit: *Non .n. veni vocare iustos, sed peccatores in pęnitentiã*. Vocat ergo iustos, vt magis proficiant: pctõres, vt corrigantur. Vel non vocat iustos, dũ iustitiæ Dei nõ sunt subiecti, sed qui peccata confitent. *Non enim veni vocare*. Lucas expressius dicit, in pęnitentiã, quia quos operib. iustitiæ deditos inuenit, vt Nathanael, & Petrum & Andreã, non ad pęnitentiam præteritorum inuitat, F

Peccatores

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ait illi sequere me*. Matthæum autem talibus occupatum vocauit, vt de gratia Dei nullus desperet quantumcunque fuerit in vilibus occupatus.

2 *Et surgens, & c.* sine aliqua dilatione, quia sicut poterat mouere aurẽ exterius verbo, ita etiam interius mentẽ inspirando, Sicut .n. passioni propinquos illos qui accipiẽdum ipsum venerãt, solo verbo prostrau.t, dicẽs Ego sum, vt habetur Ioh. 18. a. ita solo verbo poterat quoscunque ad se trahere, & in hoc apparet virtus diuinitatis in eo.

3 *Et factum est. in domo*. f Matthæi.

4 *Ecce multi publicani*. Fuerant enim socij Matthæi, & ideo recedens ab eis & volens sequi Christum, fecit eis conuiuium, sicut de Elisæo legitur 3. Reg. 19 q vocatus ab Elia, vt eũ sequeretur mactauit par boum, & dedit socijs suis comedere, & sic sequutus est Eliam magistrum suũ, & hoc modo faciũt qui recedentes a socijs faciunt prius eis cautum suum, vel secundũ alios burdonem.

5 *Et videntes Pharisæi*. Hic ponitur reprehensio contra multe murmurantes de pdictis, & primo cõtra Pharisæos, secundo, cõtra Iohãnis discipulos, ibi. Tũc accesserũt. Circa primum sciẽdũ, quod Pharisæi in populo Iudęorũ reputabantur religiosi, vñ et' ã in habitu ab alijs quodãmodo distincti erant, vt videbit inferius. Videntes igitur Christum cũ Publicanis et peccatoribus manducare, indigne ferebant & murmurabant dicentes discipulis eius.

6 *Quare cum publicanis, & c.* q. d. vos estis fatui, quia talem magistrum sequimini.

7 *At Iesus audiens, & c.* Respondit eis primo per rationem, quia sensibiliter videmus, quod medicus familiarius se dẽt habere ad infirmum, qui eo indiget quam ad sanũ. Cum ergo Christus sit verus medicus animarum, vt dicitur in Psalmis. Misit verbũ suũ & sanauit eos, ideo familiariter se debuit habere ad peccatores, qui sunt infirmi infirmitate spirituali. Secundo respondet per auctoritatem quæ habetur Oseæ. 6.

8 *Euntes autem discite, & c.* q. d. ite diligenter considerate illud quod scribitur Oseæ 6.

9 *Quid est misericordiam volo, & non sacrificium*. q. d. si hãc scripturam consideratis inuenietis me facere secundũ ipsam, propter quod concludit.

10 *Non enim veni vocare iustos*. licet aliquos iustos vocauerit ad augmentum gratiæ, vt Petrum, Andream, & consimiles.

11 *Sed peccatores*. supple vocare ad pęnitentiam.

Tunc

MORALITER.

8 *Euntes autem discite quid est, misericordiam*. Opus. n. magnæ misericordiæ est peccatores ad pęnitentiam inducere, ad religionis habitum assumendum.

Tunc

Tunc accesserunt ad eum discipuli Iohannis dicentes. Per istos qui iactauerunt se de frequenti ieiunio significantur hypocritæ dicentes cum Pharisæo, Luc. 18. b. Ieiuno bis in sabbato, quibus respondetur.

Non-

a * Tunc accesserunt ad eum discipuli Iohan- 1
a Superba interrogatio, & plena de supercilio Pharisæorum.
nis dicentes: † Quare nos & Pharisæi ieiu- 2
namus frequenter, discipuli autem tui non 3
a Aufert ieiunium tristitiæ a discipulis propter præsentiam suam, b Idest, domini.
b ieiunant? Et ait illis Iesus: Nunquid possunt 4
¶ Apostoli quos de ecclesia genuit. a Christi. b Ieiunio affligi. dum eos oportet de sponsi præsentia gratulari: Spirituali enim ieiunio nondum sunt apti, donec me assumpto spiritusancto sint confirmati. 5
c filii † sponsi lugere, quamdiu cum illis est
a Tempore passionis.
sponsus. Venient autem dies, cum auferetur 6
¶ Non solum a cibis.
d ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. Nemo 7
e autem immittit † commissuram panni † ru- 8
f a Si autem hoc solum eis importune traditur quibus prævalet. vetus consuetudo, cito quod habent auferetur. 9
dis in uestimentum uetus: Tollit enim † ple- 10
¶ Veteri scilicet.
g nitudinem eius a uestimento & peior scis- 11

A uitat, sed ad perfectum vitæ perfectioris vocat: illis verò ad pœnitentiam qui peccatis grauioribus inuoluti erāt. Vel nō eos vocat qui iustos se reputant, quia & hi si conuertuntur, iam non iusti sibi videntur.

* ad pœnitentiam.

a *Discipuli autem tui nō ieiunant.* Iohānes, Marcus & Lucas ita hoc narrant. q. alij aliqui de hoc quæsierint. Vnde sciēdum hoc a plurib. esse quæsitum. Tribus de causis reprehēdendi sunt discipuli Ioannis, quia de ieiunio se iactant, & quia calumniantur quem sciebant a magistro esse prædicatum, & iungūtur Pharisæis quos magister eorum condemnauerat. Spiritualiter discipuli Iohannis & Pharisæorum ieiunant, quia qui opera legis vel traditionē hoīum sequitur, vel qui et vocem Christi tātum ante percipit, abstinens a bonis, ieiuno corde tabescit. Sed qui Christo adhæret, reficit. Iohannes vinum & siceram nō bibit, quia abstinētia meritum auget, cui nulla est potētia naturæ. Dominus aūt qui peccata potest cō donare, cur a peccatoribus declinaret, quos abstinentibus poterat facere iustiores? Ieiunauit & Christus, ne præceptum declines. Manducat cum peccatoribus, vt gratiam & potestatem intelligas.

† Matt. 2. c. Discipuli Joh. triplici ratione reprehēdendi sunt.

† thalami nuptialis.

Luc. 1. b.

† assumentum

B

b *Nunquid possunt.* Quasi dicat. Facturi estis, vt lugentes ieiunent, quia estis sponsum occisuri. *Nunquid possunt.* De vtroq; luctu vel ieiunio, qđ est in tribulatione vel gaudio rndet. Cū ablatus erit sponsus, tunc erunt in mœrore & luctu, donec p spiritumsanctum consolatio tribuatur. Quo dono percepto, ieiunium, quod fit per lętitiam iā renouati in vitā spiritualem, celebrabunt, nec solum a cibis, sed ab omnib. terrenis.

c *Lugere quamdiu cum illis est sponsus.* Hoc verbo exprimit illud ieiuniū quod pertinet ad humilitatē tribulationis: illud alterum qđ pertinet ad gaudiū mentis ad spūalia suspensæ, & iō a cibis corporeis alienatę. sequentib. similitudinib. de panno nouo signat, ostendens quod carnalibus, & ob hoc veterem sensum adhuc trahentib. hoc genus ieiunij nō cōgruat, quia dum ita carnales sunt, perfectionem nouæ vitæ habere non possunt. Quod hic ait lugere, Marcus & Lucas dicunt ieiunare. vnde & ipse: Postea ieiunabunt, non lugebunt.

* Petrus Chrysologus. Interrogatus Iohannes, sponsum esse sic testatus est Christum. Qui habet spōsam sponsus est, amicus autē sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem spōsi. Cōuenienter ergo discipulis Iohānis ma-

C

gistri sui voci rndit, vt vel illi crederent, & non cogerēt tpe sponsi læta tristis intrare ieiunij, quia qui quærit sponsam, ieiunia seponit, relinquit austera, totū se dat gaudiis, epulis indulget, totus blandus, totus amabilis incedit, & facit totū qđ sponsæ tenera requirit affectio. Christus ergo qui tunc ecclesiam desponsabat, indulgebat mensis, conuiuantibus se non negabat, donec diuinis humana coniungeret. D

d *Et tunc non ieiunabunt.* Luctus de absentia sponsi, nec ante incarnationē defuit in patribus, nec post passionem, nisi quamdiu in carne cum discipulis conuersatus est.

Allegorice. Quamdiu nobiscum est lætamur, cum propter peccata recedit, tunc indicendus est ieiunij luctus.

* Tertullianus. Certe in euangelijs illos dies ieiunijs determinatos petant (Montani) in quibus ablatus est sponsus, & hos esse iam solos legitimos ieiuniorum Christianorum abolitis legalibus & propheticis vetustatibus.

Se... Aduer... chicos monta... ex hoc... postea... ille qu... mam... † impe... polita... E

e *Ieiunabunt.* A mundi amore, non solum a cibis. Spirituale enim ieiunium cum sit pars vitæ nouæ, nondum eis conuenit, qui per alia dediti sunt veteri vitæ.

† plementum. supplementum.

f *Nemo autē.* q.d. carnales nondum fide passionis & resurrectionis solidati, non possunt seueriora cōtinentię pręcepta sustinere, ne per austeritatem & fidē perdant. Sunt ergo discipuli quasi vetus vestis cui inconuenienter nouus pannus assuitur, i. aliqua pars doctrinæ quæ ad nouę vitæ temperantiā pertinet, quia si hoc fiat, ipsa doctrina quodāmodo scinditur, cuius pars de ieiunio ciborum importune traditur, cum illa doceat generale ieiuniū ab omnib. voluptatibus, cuius pannum. i. partem quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteri vsui deditis impertiri, quia & illinc videtur. q. concisio fieri, & ipsi vetustati non conuenit.

* Petrus Chrysologus. Antiquam legis supellectilem dicit Iudaicis studijs attritā, corruptis sensibus, sectis scissam, puris actibus obsoletam. Pannum rudem Euangelij nuncupat indumentum. Sed audi pannum nō scissuræ partem, sed principium texturæ. Tunc enim primum regalis indumenti tela de Christi vellere texebatur, de vellere quod dabat Agnus Dei qui tollit peccata mundi.

Sermo

g *Tollit enim.* i. perfectio nouæ vitæ quæ vna est diuidit, & veteri fides quam habet aufertur, cui perfectio nouę debebat. F

Neque

NICOLAVS DE LYRA.

Discipuli Iohan. in tribus deficiebant,

1 Tunc accesserunt. *Hic reprehendit Iohannis discipulos, & primo ponitur eorum interrogatio maligna, secundo. Christi responsio benigna, ibi. Et ait illis Iesus. Circa primum notandum, quod discipuli Iohannis in tribus deficiebant, primo quia de sua abstinentia se iactabant dicentes,*

2 Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequēter. *quia talia sunt fienda in secreto, vt supra dictum est, cap. 6. c.* Tu autem cum ieiunas, &c. *Secundo, quia pharisæis se coniungebant dicentes; Nos & Pharisæi, quia audierant. Ioh. magistrum suum Pharisæos redarguentem, & dicentem supra c. 3. d. Progenies viperarum, quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira? Tertio quia Christum arguebant ex defectu abstinentiæ in discipulis dicentes.*

3 Discipuli autem tui, &c. *Defectum enim discipulorum retorquebant in magistrum, de quo tamen audierant Iohannem dicentem,* Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, *Ioh. 1. d.*

4 Et ait illis Iesus. *Hic ponitur Christi responsio: in qua ostendit, quod ieiunium corporale non competebat suis discipulis pro illo tempore, quia duplex est ieiunium. Quoddam quod ordinatur ad carnis refrenationem, & ad contemplationem disponit, & istud non competebat discipulis Christi, quando erat cum eis corporaliter, & hoc est quod dicit.*

5 Nunquid possunt filii sponsi *i. Christi qui est sponsus ecclesiæ.* Lugere, &c. *Sequitur.*

6 Venient autem dies, &c. *quantum ad præsentiam corporalem, scilicet in passione & ascensione in cælum.*

7 Et tunc ieiunabunt. *q.d. tunc competet eis tale ieiunium. Aliud est ieiunnium quod ex plenitudine & perfectione cōtemplationis procedit, quale fuit Moysi ieiunium in monte, quanto enim anima est in contemplatione magis eleuata, tanto est pauciori alimento contenta, vnde & 10. ethicorum dicit Philosophus, quod felix contemplatiuus est paucissimis contentus. Et tale ieiunium nō competebat discipulis, quia adhuc erant rudes & imperfecti, sed prius debuerunt per charitatem spiritussancti innouari, quod factum est die Pentecostes, quando fuerunt per gratiam sancti spiritus innouati, & tunc debuerunt incipere nouum modum viuendi, & hoc est quod dicit Saluator per duplex exemplum. Primum ponitur hic.*

8 Nemo autem immittit. *i. iuncturam seu supplementum.*

9 Panni rudis *s. noui, quia in nouitate est spissior.*

10 In vestimentum vetus. *quia hoc causat deformitatem seu pulchritudinem a vestimento.*

11 Et peior. *quia propter deformitatem non coniungitur sordide*

* cum

MORALITER.

5 *Nunquid possunt, &c.* q.d. Nō. Isti filii sūt de nouo per baptismū ex ecclesia & Christo generati, & istis nō sūt ieiunia imponēda, quia sicut dicit Gal. 5. d. *fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, &c.* sed cū auferetur ab eis sponsus per mortale peccatum, tūc ieiunandum est eis per pęnitentię effectum.

8 *Nemo autem immittit commissuram.* hic dicit nouus pannus rudis, Per quem & per vinū significatur nouitas sacramētorum ecclesiasticorum, quæ non sunt administranda hominibus in vetustate peccatorum manentibus.

Hæc

A a *Neque mittunt.* Eosdem discipulos veteribus vtrib. cõparat, quos nouo vino .i. spiritualib. præceptis facilius dirumpi, quã id posse continere dicit. Sed post ascensionẽ accepto spiritu facti sũt vtres noui. Aliter. Vtres veteres sunt Scribæ & Pharisęi. Pannus nouus, & vinum nouũ, pręcepta euangelij. quę nõ possunt sustinere Iudæi, ne maior fiat scissura, cũ quibus Galathæ præcepta legis miscebant, in vtres veteres vinum nouum mittentes. Conueniunt autem hæc præcepta euangelica apostolis, non his qui traditionib. maiorum deprauati sinceritatẽ præceptorum Christi nequeunt custodire.

5. cap. Distat inter nouum vinum & vestimentum. Vino intus reficimur, veste foris tegimur. Vestis ergo sunt bona opera, quæ foris quibus coram hominibus lucemus. Vinũ, feruor fidei, spei & charitatis, quo in conspectu in nouitate sensus intus reformamur.

hęresi c. 61. ✠ Aug. A scitę ab vtre apellati sunt, Abxos. n. græce, latine vter dicitur, quem perhibentur inflatum & opertum circumire bacchantes, tanquam ipsi sint euangelici vtres noui nouo vino repleti, ac si vero Christus ebrietatem, & Menadum bacchantumque choreas hac sententia suis commendaret.

B

a Nouę vitæ mysteria non sunt commitenda mentibus nondũ innouatis.

a sura fit. Neque mittunt vinũ nouum in v- 1

a Quod si fit, nec rudes mentes hoc pati possunt.

tres veteres: Alioquin rumpuntur vtres, &

a Ipsa, doctrina nihil prodest. b Ipsæ mentes pondere pręceptorum suffocantur.

vinum effunditur, & vtres pereũt. Sed vi-

a Noua mysteria mentibus innouatis committuntur, b Doctrina memoriæ traditur, & mens non est sine fructu.

num nouum in vtres nouos mittũt & ambo conseruantur. † Hæc illo loquente ad 2

b eos, ecce princeps vnus accessit, & ado- 3

rabat eum, dicens. Domine filia mea mo- 4

Incarnatus. a Misericordiæ vel potentiæ. 5

do defuncta est, sed veni, impone manum

a Ad deuotionem patrum respiciens, Iudæis prius verbum vitæ per se & per apostolos prædicauit.

tuam super eam, & uiuet. Et surgens Ie-

sus sequebatur eũ, & discipuli eius. † Et ec- 6

a Ecclesia gentium. b Carnalium delectationum:

c ce mulier quæ sanguinis fluxũ patiebatur

a Superabundans. b Fide. 7

c Post ascensionem. Quia eum sequitur. d Manu fidei. 8

d duodecim annis, accessit retro, & tetigit 9

e

vel illuminatus, quia accepit verba vitæ dare nobis. D

Vidẽs dominũ in carne venturum, cadit ad pedes eius dicens. Qđ infirmũ est Dei, fortius est hominibus. Pro filia rogat, i. pro synagoga, quæ sola lege instructa vnica ei erat. quæ lege & prophetis educata, postq̃ filios Deo generare debuit spirituales, erroribus languens, in peccatis moritur. Prius pro ea patres rogauerunt, tamẽ magna fides gentium prius impetrauit. Synagoga in ciuitate legis, vt in domo in qua vnius Dei cultus est, moritur & suscitatur. Hæc non in domo, non in vrbe, a qua per legem excludebatur, sed in itinere a domino sanat. Vnde & apostoli. *Vobis oportebat primum prædicari verbum Dei, sed quon. re. illud, & in : & c. ec. con. ad gentes.* Act. 13. g.

Mar. 5. c. Luc 8. f. Secundum Marcum & Lucam, mulier omnem substantiam in medicos erogauit, nec curari potuit, quia quanto magis gentilitas vires naturalis industriæ ad philosophos expendit, qui recte viuendi præcepta hominibus, se dare promittebant, tanto minus poterat a sordibus liberari, sed vbi cælestem medicum cognouit adesse, cępit remedium sperare & quęrere. E

† 5. di. cap. ad eius. de pe. d. 3. c. inter hęc hir cum. in.

Hom. 32. operis imperf. * Chry. Opus etiã sermonib. adiungitur, vt Pharisæi magis confunduntur. Nam & qui accessit, synagogę princeps erat, & luctu magno premebatur.

b *Ecce princeps vnus accessit.* Marcus & Lucas dicũt archisynagogũ nomine Iairum & filiã nõ mortuam, sed morti proximã. Sed Matthęus causa breuitatis dicit rogasse, quod constat factũ esse, nec attendit verba patris, sed qđ cogitauit & voluit. Ita. n. desperabat, vt potius vellet reuiuiscere, quã nõ putabat viuam inueniri posse. Vtrunque. n. petitũ est, vt vel morientẽ saluaret, vel mortuam suscitaret. *Ecce princeps.* Archisynagogus, Moysen significat. Dicitur Iairus. i. illuminans C vel

c *Mulier quæ.* Salutem Iudæis paratam, spe certa præripuit gentilitas,

d *Duodecim annis.* Duodecim annis fluxit, sicut & illa filia creuerat duodenis, quia ex quo synagoga cępit Deo famulari, cępit gentilitas idololatria & peccato pollui.

e *Accessit.* Credidit, dixit, quia his tribus fide & opere omnis salus acquiritur. F

Si

NICOLAVS DE LYRA.

* *cum veteri panno, & sic de facili causatur ruptura maior in veteri. Secundum exemplum ponit ad hæc d.*

1 Neque mittunt. *quia tunc est in ebullitione, cætera patent. Et his vult concludere, quod ea quæ sunt perfectionis magnæ, non sunt imponenda hominibus, donec spoliati fuerint veteri vita.*

2 Hæc illo. *Hic ponuntur quædam miracula ad discipulorum confirmationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo narrat ad hæc quædam miracula in speciali, secundo, multa concludit in generali, ibi.* Et circumibat. *Prima in tres, secundum tria miracula quæ narrat. secũda. ib.* Et transeunte. *tertia ibi.* Egressis autem illis. *Prima in tres, quia primo incipit narrare primum miraculum, secundo interponit quoddam aliud in medio factum, ibi.* Ecce mulier. *tertio reuertitur ad primum, ibi.* Et cum venisset. *Primum autem miraculum fuit de suscitatione cuiusdam puellæ defunctę, & hoc incipit narrare dicẽs.* Hęc illo, &c. *hoc est ad Iohannis discipulos, reprehendendo eos, vt patet ex præcedentibus.*

3 Ecce princeps. *Qualis autem fuit princeps iste, non exprimitur hic, sed habetur Mar. 5. & Luc. 8. vbi dicitur, quod erat princeps synagogæ. Iudæi enim habebant tantum vnum templum, vbi poterant offerre & immolare s. in Ierusalem, sed in alijs ciuitatibus & villis habebant loca determinata, in quibus conueniebat populus ad orandum & audiendum verbum Dei, & tractandum de his quæ pertinebant ad communem vtilitatem populi, & ille qui præerat cuius auctoritate congregatio fiebat, dicebatur princeps synagogæ, talis erat iste qui accessit ad Iesum.*

4 Et adorabat eum. *faciendo scilicet sibi reuerentiam debitam dicens.*

Do-

5 Domine filia. *Marcus autem dicit, quod dixit eam esse in extremis. Lucas autem quod moriebatur, & hoc est verum quando pater recessit ab ea, & venit ad Iesum, sed antequam Iesus veniret ad domum patris eius, filia mortua est, propter quod nuncij superuenerunt de domo, qui dixerunt. Noli vexare magistrum, quia defuncta est filia tua, credentes quod Christus non poßet suscitare eam a mortuis, licet posset eam sanare. Matthæus igitur ista omittit, vt breuius scribat, & accipit patris verbum ab illo tempore quo recipit nuncium, quia assecuratus per Christum dicentem sibi. Confide. vt dicit Marcus, credidit ipsam suscitandam per ipsum.*

6 Et surgens Iesus. *pergens. s. ad domum eius propter fidei suæ meritum.*

7 Et ecce mulier. *Hic interponitur miraculum de sanatione mulieris hæmorroissæ, quod fecit Christus in via eundo ad suscitationem puellæ. Quod fecit Christus duplici de causa. Prima fuit, vt ostenderet nobis, quod non solum in termino, sed in via debemus bonis operibus occupari. Secunda fuit, vt per miraculũ factum in via archisynagogus hoc videns certificaretur de suscitatione filiæ suæ in termino. Dicit igitur euangelista.* Et ecce mulier, quę fluxum, &c. *Hoc exprimitur vt ostendat infirmitatis prolixitatem, & curationis difficultatem.*

8 Accessit retro. *Christus enim erat in turba magna, vt dicunt Marcus & Lucas, & ideo non poterat de facili habere accessum ad eum.*

9 Et tetigit fimbriam vestimenti eius. *Christus enim portabat vestimentum suum ad modum Iudæorum. Ad cuius euidentiam sciendum, quod populus Iudaicus de quo Christus erat nasciturus secundum carnem, debebat pollere quadam sanctitate speciali*

✠ præ

MORALITER.

2 *Hæc illo loquente.* Princeps iste fuit archisynagogus, per quẽ signatur archiepiscopus, cuius filia dicitur quælibet suffraganeorum suorum ecclesia, quæ tunc moritur quando errore ali-

aliquo in fide vel moribus deprauatur, & tunc archiepiscopus debet erga Deum quantum potest pro suscitatione eius laborare.

7 *Et ecce.* Hęc mulier gentilitatẽ signat, quæ fędata fuit effusione sanguinis martyrum tẽporib. duodecim imperatorũ

† quorum

A a *Si tetigero.* Fimbriam non vestē. Quia non vidit in carne dominum, sed suscepit per apostolos incarnationis verbum. Beatus qui vel extremam partem verbi fide tangit.

※ Hilarius. Est autem in simplici intelligentia magna virtutis dominicę admiratio, cum potestas intra corpus manēs rebus caducis efficientiam adderet sanitatis, & vsque in fimbriam operatio diuina procederet. Non enim diuisibilis & comprehensibilis erat Deus, vt corporea re clauderetur.

Hom. 32. in Matth. ※ Chrysostomus. Non aperte sed occulte cum fide vestem ipsi⁹ tetigit. Cum fide, dixi, quoniam non dixit, liberabor me ab hac ægritudine, si vestem eius tetigero, an non? Sed non dubitans, sanitatem se ab eiusmodi tactu consecuturam, accessit.

Lib. 5. * *Optatus. Videns a filio Dei tātas celebrari virtutes, processit in turbam, videt & medicum, videt & populum, cogebat illam dolor vt medicinam peteret, pudor impediebat ne causam coram masculis indicaret, B inuenit consilium tacita fides Mittam inquit, manum meam & tangam fimbriam vestimenti huius, & sana fiam.

Li. 4. in Leuit. * Cyrillus Alexand. Sacrificiū vnū & perfectū immolatus est Christus. Huius sacrificii carnē si quis tetigerit continuo sanctificabitur, si immundus est, sanabitur, si in plaga est. Sic denique intellexit & illa quæ profluuium sanguinis patiebatur, quia ipse esset caro sacrificii, & caro sancta sanctorū, idcirco accessit ad ipsā. Ipsa quidē carnē sanctā contingere nō audet, nondū .n. mundata fuerat, neque quæ perfecta sunt, apprehenderet, sed fimbriā tetigit vestimenti, quo sancta caro tegebatur, & fideli tactu virtutem elicuit ex carne, quæ se ab immunditia sanctificaret, & plagam quam patiebatur, sanaret.

Lib. 7. Historiæ c. 14. * Eusebius Caesarien. Ante fores huius mulieris, accepimus æream huius imaginem in genu inclinatam, & passis ante manibus supplicanti similem conspici. E regione autē illius alteram ex eadem materia viri rectam effigiem stare, decentre C diploidē indutā, manumque suam illi protendentem, Huius ad pedes peregrinū quoddam herbæ genus nascitur, qđ cū ad diploidis oram ascenderit, omniū morborū medicamentum existit, quam quidem statuam Domini Iesu imaginem D dicunt exprimere. Mansit autem ad nostram ætatem.

b *Confide filia.* Credidit vtique quæ petiit, sed inculcat robur, & perseuerentiam fidei.

a Corde credebat ad iustitiam.

fimbriam vestimenti eius. Dicebat enim 1

a Si suscepero fidem incarnationis eius.

a intra se. Si tetigero tantum vestimentum 2

a Ab omni iniquitate mundabor. b A iudicio ad misericordiam. c Quia quos præsciuit & prædestinauit, hos & vocauit.

eius, salua ero. At Iesus conuersus & videns 3

a Habe spem. a Ideo filia quia Fides tua

b eam, dixit. Confide filia. † Fides tua te sal- 4

a Iam in eo quod credidisti. b Ex illa hora, dominici aduentus, cepit habere salutem.

uam fecit. Et salua facta est mulier ex illa

Assumptis electis gentium, fides Christi prædicatur in populo Iudæorum.

hora. Et cum venisset Iesus in domum prin 5

c d cipis, & vidisset tibicines & turbam tumul- 6

a Dimitte persuasiones, quia quidquid mentiamini de Christo, electio salui erit.

e tuantem, dicebat. Recedite, non est enim 7

a Non fornicata est post deos alienos. b Quia Deo viuunt omnia. c Quod faciunt Iudei assensum dare nolentes veritati.

f mortua puella, sed dormit, & deridebāt eū. 8 9 10

g Et cum eiecta esset turba, intrauit & tenuit 11

h 12

c *Vidisset.* Tibicines sunt carmen lugubre canentes.

Hi sunt magistri mœrore suo subditos demulcētes, & turbam Iudæorum aduersus doctrinam Christi calcitrantium.

d *Et turbam.* Quia synagoga lætitiam dominicæ inhabitationis pro infidelitate amisit. q. inter flentes & eiulantes mortua iacet. Solum iudicium patebat, cum expulit gentes dicens. Nō sum missus, nisi ad oues quæ perierunt. Non quod sine misericordia esset Deus, vel eius iudicium, sed post patuit in susceptione.

Hom. Ma. ※ Chrysostomus. Christus tibias vniuersas proiecit, parentes autem puellæ introduxit, ne posset dici, quod aliter curauit, E sed & ante resuscitationē puellæ, sermone spem erigit. Vnde dicebat, *Recedite, non est enim mortua puella, sed dormit.*

e *Non est.* Vobis mortua est. Deo autem qui suscitare potest, dormit tam in anima quam in corpore.

f *Et deridebant eum.* ※ Chrysostomus. Quoniam solent homines facta preteritaque signa credere, suis ipsorū verbis & risu eos præoccupat, quod & in Lazaro fecit cum dixit, vbi posuistis eum.

g *Et cum eiecta esset.* idest cum reprobati essent irrisores, intrauit in electorum mentes.

Luc. Moraliter. Turba curarum eiicienda est; vt anima resurgat. Secundum Lucam eiecta turba nullus adhibetur, nisi Petrus Iacobus & Iohannes, & pr̄ & mater puellæ, qa blasphemis & irrisoribus non sunt reuelanda mysteria, sed fidelib. qui honorent. Vnde alibi: *Iustificata est sapientia a filijs suis.*

h *Et tenuit manum.* Nisi prius manus Iudęorū q̄ sanguine plenę sunt, mundatę sint a morte, no resurgunt. Tenuit manum leprosam Moysi, per quod carnalia opera spiritualiter intelligi fecit. Moraliter. Puella signat peccati delectationem F ad-

NICOLAVS DE LYRA.

* *præ alijs populis, & ab eis distingui, & ideo data est eis circūcisio, vt quoddā signum distinctiuum in carne. Similiter data est eis lex, vt haberent quendam specialem modum viuendi. Similiter præceptum fuit eis in habitu distingui, vt patet* Nume. 15. d. *Loquere de filijs Israel, vt faciant sibi fimbrias per quatuor angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas. Vitta enim hyacinthinæ quæ erant cælestis coloris designabant, quod debebant habere conuersationem eminentem præ cæteris, secūdum quod Paulus dicit ad* Phil. 4. *Nostra autem conuersatio in cælis est, vnde sequitur ibidem* Nume. 15. d. *Vt recordentur mandatorum Dei, & sint sancti domino Deo suo. Talem ergo vestem portabat Christus, sicut & alia legalia obseruauit vsque ad passionem, & ideo mulier tetigit fimbriam, quia illud quod est in angulo palli quod est a parte posteriori, facilius potest attingi.*

1 Dicebat enim. *s. credendo.*

2 Si tetigero. *non quia vestimenta habeant aliquam virtutem sanandi, sed quia per hoc declaratur virtus illorum quorum sunt vestimenta.*

3 At Iesus. *approbans ipsius fidem.*

4 Dixit. Confide. *patet litera.*

5 Et cum venissent. *hic reuertitur ad narrandum miraculum primo propositum de suscitatione puellæ dicens.* Et cum venisset, &c. *Diuersæ melodiæ excitant diuersas passiones in homine. Aliquæ enim excitant audaciam, sicut patet in bellicis tubis, & aliquæ deuotionem, vt patet in canticis ecclesiasticis, & aliquæ lætitiam, sicut patet in diuersis instrumentis musicis, & aliæ excitant fletum & lamentationē, & talibus vtebantur antiquitus in sepulturis magnarum personarū, vt prouocaretur multitudo ad fletum. Et tales dicuntur hic tibicines. carmen. s. lugubre cantantes.*

6 Et turbam tumultuantem. *Idest, lachrymantem & eiulantem, & illud vocatur tumultus, quia causat sonum confusum. Sequitur.*

7 Non est mortua puella. *quia licet esset mortua secundum viā naturæ, tamen non erat mortua illi qui poterat eam suscitare.*

8 Sed dormit. *Quod dicit, quia poterat eam ita faciliter suscitare, sicut homo potest alium hominem a somno excitare.*

9 Et deridebant eum. *credentes, quod loqueretur ex ignorantia, quia sciebant eam mortuam.*

10 Et cum eiecta. *Ex quo enim erant increduli, non erant digni videre miraculum, quia scriptum est supra 7. c. Nolite sanctum dare canibus.*

11 Intrauit. *cum Petro & Iohanne, & patre & matre puellæ, vt expressius dicitur Marc. 5. ad hoc vt isti essent testes miraculi.*

12 Et tenuit. *per tactum enim curabat, vt ostenderet, quod ista humanitas erat instrumentum diuinitatis miracula facientis, vt dictum est supra.*

Et

MORALITER.

† quorū Nero fuit primus qui persequutionē primā mouit contra ecclesiā. Hæc autē mulier fimbriam uestimēti Christi tetigit, quādo Cōstantinus fidē incarnationis credidit, & alij gentiles eius exemplo. Humanitas .n. uestimentum diuinitatis est in Christo, de quo dr̄ Philippen. 2. a. In similitudinē hominum factus est, & ha. inuentus, vt homo. Et tunc a fluxu sanguinis sanata fuit, quia fundere sanguinem catholicum cessauit.

Et

adhuc corde tectã, nondum ope
A re perpetratam, cuius facilem correctionem dominus ostēdit dicendo puellæ. *Surge*. Nam in alijs duobus quos suscitauit, aliquam videtur fecisse morã. Vel in dicendo vel in expectando, vt. *Iuuenis tibi dico surge*. Pro Lazaro fremuit spiritu, turbauit se, fleuit, clamauit. Pro quo sūt deuotæ sorores. i. sollicitæ cogitationes Puella iam in domo paucis arbitris surgit, & eis vt nemini manifestent præcipitur. Iuuenis extra portam multa turba comitante Lazarus quoque corã multis, quia publica noxa publico eget remedio, leuis leuiori, &
B secreta potest deleri pœnitentia.

a *Transeunte*. i. de domo principis in suam domū. Domus principis synagoga est, sua domus cęlestis Ierusalem.

a *Duo cæci. &c.* Duo cæci, duo populi inscij, donec Christum cęperunt sequi.

Hęc de duobus cæcis, & de muto dæmoniaco sol⁹ Mattha⁹ ponit. Illi autem duo cęci, de quibus alij narrāt, non sunt isti, sed simile factum est: Ita vt si Matthæus non illius etiam facti meminisset, posset putari quod nūc dicit dictum fuisse de illis. Sed scire debemus quædã facta esse similia, quod probatur cum idē
C Euāgelista vtraque commemorat, vt si quando talia singula apud singulos inueneri mus, at
D que in eis contrarium, quod solui non possit occurrat, non esse hoc idem factum, sed aliud simile.

✠ Chrysostomus. Quare clamantes eos sequi permisit? Docet scilicet ambitionem esse fugiendam, & inanem hanc gloriam non conquirendam. Nam cū prope domum esset, distulit curationem eorum, vt occultius ibi curaret, ac ideo etiam nulli hac de re quidpiam dicere præcepit.

c *Creditis quia hoc possum, &c.*

* Idem. Si misericordia sola saluos faciebat, cur omnes saluos non facit? Habet enim ipsa
E misericordia quandam rationē, quoniam in eorum fide qui saluantur, radices agere solet. Nec his de causis tātummodo fidem ab eis petit, verum etiam quoniam filium Dauid eum appellabant, ad altius reducere volens, vt dignam de ipso existimationem rectumque iudicium facerent, interrogauit, creditis, &c. Non dixit, quoniam possum precib. id a patre meo impetrare, sed quoniam possum hoc facere.

d *Hominem*. Significat gentilem populum. vel omne genus hominum, quo ducto per prædicationem ad Christum, & ablata
F idololatria confessus est Christum.

[Margin: it puel / ac. 7. c. / 11. c. / f. 20. d. / 1 gaue- / t amam / id 3. c. / lures. / Mr. 7. d. / Hom 33. in Matth. / vbi supra.]

a Non enim digni erant videre, quod non credebant.
manum eius, & dixit: Puella surge. Et sur- 1
a De morte infidelitatis. b Quia in omnem terram exiuit sonus eorū.
rexit puella, & exiit fama hęc in vniuersã
¶Transire volente de mundo ad patrem.
a terram illã. Et transeunte inde Iesu sequu 2
a Secundum humanitatem assumptam. b Aliqui ex Iudęis & gentibus qui fuerunt, sine lumine veritatis. 3
b ti sunt eū duo cæci clamantes, & dicētes:
a Quem veram credimus assumpsisse carnem.
†Miserere nostri fili Dauid. Cum autem
a Cum cœlos ascendisset. b Domus in qua cæcos illuminauit sanctã ecclesia est. c In vnitatem fidei conuenerunt.
venisset domum, accesserunt ad eū cœci,
a Fidem confessio promat. ¶Non quasi nescius interrogat, sed vt fides, orando impetret quod ipse vult dare.
& dicit eis Iesus: Creditis, quia hoc possū
c facere vobis? Dicunt ei: Vtique domine. 4
¶Confessio oris tactum meretur pietatis.
Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secun
a Idest, sicut fides illuminat mentem, ita oculis restituit lucem. ¶Non tamen in itinere sanati sunt, sed postquam venit domum, i. cęlos ascendit.
dum fidē vestram fiat vobis. Et aperti sunt
oculi eorum. Et comminatus est illis Iesus,
¶Exemplum fugiendæ iactantiæ.
dicens: Videte ne quis sciat. Illi autē exeun
a ¶Propter memoriam gratiæ, non possunt tacere. ¶Nota aliquod iustum inter se esse contrarium. 5
tes † diffamauerunt eum in tota terra illa:
¶Prædicatores.
† Egressis aūt illis, ecce obtulerunt ei ho- 6
d a A confessione fidei. b Idololatriæ deditum c ¶Ablata idololatria. 7
minē mutum dæmonium hñtē & eiecto 8
¶Confessus est Christum. 9
dæmonio loquutus est mutus, & miratæ 10

Raboth

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et surrexit. *ad vitam perfecte restituta*.

2 Et transeunte. *Hic ponitur secundum miraculum principale in illuminatione cæcorum*.

3 Sequuti sunt. *Vocabant autem eum filium Dauid, Vulgata enim fama erat apud Iudæos, quod Christus nasciturus erat de semine Dauid secundum carnem, & ideo quia credebant firmiter ipsum esse Christum promissum ipsi Dauid, ideo vocant eum sic filium Dauid. Sequitur*.

4 Creditis. *Non quærit hoc quasi ignorans eorum fidem, quia omnia sciebat per certitudinem, sed vt confessio exterior addatur fidei interiori, & sic sint digniores illuminari, quia secundum quod scribitur ad Ro. 10. b.* Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. *Sequitur*.

5 Illi autem. *i. publice nunciauerunt. Sed quæritur, quō fecerunt contrarium eius quod dixerat eis: Quia aut Christus voluit fieri illud ad dixit eis aut non: Si noluit, sequitur quod fecerint contra præceptum eius, & sic peccauerunt, quod non videtur, quia non fuissent digni sanatione. Sin autem voluit, sequitur quod Christus mendax vel duplex in verbis fuit, quod est impossibile. Sciendum quod in Christo ponitur duplex voluntas, sicut & natura, vna diuina, & est duplex, vna signi & altera beneplaciti. Voluntas enim beneplaciti est qua vult aliquid simpliciter & absolute, & sic Christus voluit miraculum publicari, quia contra voluntatem beneplaciti nihil fit, bene fit contra voluntatem signi. Alia fuit in Christo voluntas humana, & sic Christus quodammodo voluit, & quodammodo noluit miraculum publicari, quia voluit publicari ad Dei gloriam. Noluit autem hoc, vt ostenderet humanam laudem esse fugiendam, sicut etiam sunt aliqua quæ sunt partim voluntaria & partim inuoluntaria, vt dicitur 3. ethicorum, sicut ille qui proijcit merces in mari, vult & non vult proijcere diuersis respectibus, quia non vult absolute, vult tamen in casu tali positus*.

6 Egressis. *Hic consequenter ponitur tertium miraculum principale de dæmonis eiectione*. Egressis autem illis. *i. cęcis iam illuminatis*.

7 Obtulerunt. *homines. s. illius terræ*.

8 Hominem. *Dicitur autem dæmonium mutum non formaliter, sed effectiue tantum: Ad cuius intellectum considerandum, quod natura corporalis obedit spirituali ad motum localem, voces autem significatiuæ formantur per motum linguæ & labiorum & aliorum instrumentorum naturalium, & ideo quia dæmon pro voluntate sua potest illa localiter mouere, potest per linguam hominis diuersa verba formare, & sic arreptitii aliquando loquuntur idioma eis ignotum, purus laicus latinum, & hoc est manifestum signum, quod sic loquens sit dæmoniacus, quia talis loquutio non potest procedere nisi ab aliquo intellectu, & ideo cum non procedat ab intellectu hominis tale idioma ignorantes, sequitur quod procedat ab intellectu angeli vel dæmonis linguam sic mouentis, & sicut dæmon potest mouere linguam ad loquendum idioma incognitum, ita potest impedire linguam ne moueatur ad loquendum idioma cognitum, & sic reddit hominem mutum. talis autem erat iste oblatus Christo, propter quod sequitur*.

9 Et eiecto. *quia amoto impedimento habuit officium loquendi sicut prius*.

10 Et miratæ. *quia admiratio consurgit ex inspectione rei insolitæ, quod fuit in proposito. Sequitur*.

Nun-

MORALITER.

1 *Et transeunte.* per ipsos significant fideles simplices & ignari, qui sequuntur dominum quando deuote vadūt ad sermonem audiendū, & ab eo illuminantur quando ab eo per prędicatorem instruūtur de necessarijs ad salutem. Per hoc autem quod dicitur.

† *Videte ne quis.* ostenditur, quod prędicator dēt cauere ne laus hominū possit sibi nocere, quia tamem diuinū recipiēs beneficium, debet ex hoc ipsum laudare, subditur. *Illi autem exeuntes diffamauerunt eum, &c.*

6 *Egressis autem il. ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem, &c.* Per illum significatur homo possessus a dęmone per peccatum mortale. Et dicitur mutus, quia loqui non pōt meritorie, sed Deo curandus offertur, quando iusti pro eo deprecantur. Sed tunc dæmon eijcitur, quando peccatū ipsius a Deo per infusionem gratiæ relaxatur, & tunc soluit eius lingua ad Dei præconia persoluenda. Pharisæi autem dæmoniorum principi hæc attribuentes, sunt homines maligni bonum deprauare studentes.

Et

a In turba nationum confessio. b Quis similis tui in fortibus domine? Non propheta non patriarcha.
sunt turbę, dicentes. Nunquam apparuit sic 1
a Quia uirtutem negare non possunt opera calumniantur.
a in Israel. Pharisæi autem dicebant. In prin- 2
cipe dæmoniorum eijcit dæmones. Et cir- 3
a Vbique indifferenter prædicabat, non personas discernens, sed salutem credentium quærens.
b cumibat Iesus omnes ciuitates & castella, 4
docens in synagogis eorum, & prædicans
a Idest prædicationem, quę ducit ad regnum cęleste. ¶ Vt quibus non persuadebant verba, persuaderent miracula.
euangelium regni, & curans omnem lan- 5
¶ In populo.
guorem, & omnem infirmitatem*. 6

A ❧ Raboth Grece, vsitatius, sed tamē indifferēter, & mutus & surdus dicunt.

Hom. 33. in Matth. * Chrysost. Non naturali cursu ægrotatio, sed dæmonis insidijs illi accedit. Quapropter ipse per se viuere orareque Iesum non potuit, ligataque lingua sibi vna cum anima dęmonis, ab aliis affertur. Quas ob res nec fidem eorum efflagitauit, sed illico laborantem curauit.

a *Pharisæi autem*. In Phariseis infidelitas Iudęorum signatur. Et

b *Et circumibat Iesus omnes*. D

Hom. 33. Matth. * Chrysostomus. Voluit dominus ipso facto arguere accusationem Pharisęorum. Dæmō enim conuitium passus, non benefacit, sed nocet eis qui eum honorant. Dominus autē contrarium facit. In hoc etiam erudit nos accusatoribus nostris, retribuere nō accusationes, sed beneficia. Qui enim post accusationem desistit a beneficio, monstrat quoniam propter hominum laudem benefacit.

{ Luc. * in p

❧ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquam apparuit. *licet enim in vet. Test. aliqui legantur arreptiti a dæmonibus, non tamen legitur aliquis curatus, qui cum obsessione dæmonis factus fuisset mutus.* B

2 Pharisæi autem, &c. In prin. *Odium enim & inuidia faciūt interpretari facta in deteriorem partem & peruerti iudicia. Pharisæi autem odiebant Christum, quia acriter arguebat eorum vitia, vt patet per euangelij decursum: & ideo miracula a Christo facta virtute diuina dicebant esse facta arte magica, & eodem modo eiectionem dæmonum factam per Christum, dicebant fieri virtute cuiusdam superioris dæmonis, cui inferiores obediebant ad nutum de corporibus exeundo. Sicut enim in angelis sunt ordines, & alii sunt aliis superiores, sic in dæmonibus cum in eis remanserint naturalia integra secundum Dionysium. Dicebant enim Pharisæi, quòd Christus habebat aliquem dæmonem superiorem, quem vocabant Beelzebub sibi familiarem & priuatum, & sic dæmones inferiores de corporibus obsessis eiiciebat per illum, sed illud inferius rationabiliter reprobatur a Christo, vt videbitur. 12. c.*

Dionysius de angelis.

3 Et circumibat. *Hic ponuntur miracula in generali, quia Euangelistæ non poterant omnia facta Christi scribere in particulari, vt dicitur Iob. vlt. d. Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum, quæ non sunt scripta in libro hoc, quæ si scribantur per singula, non arbitror totum mundum capere eos qui scribendi sunt libros. Propter hoc enim in ecclesia dicitur in martyrologio: Et aliorum plurimorum sanctorum, &c. hac s. de causa, quia Karolus magnus fecit inquiri diligenter, obitus & actus martyrum, & aliorum sanctorū, & inuentum est, quòd diebus singulis occurrebant plusquam trecenta festa, propter hoc statutum est, vt in fine martyrologii adderetur prædicta clausula, & in generali saltem memoria sanctorum fieret in ecclesia in die transitus eorum. Ita similiter Euangelistæ qui non poterant omnia miracula Christi in particulari scribere, ideo frequenter multa concludunt in quadam generalitate, sicut dicitur hic:* Et circumibat Iesus, &c. *idest in locis communibus eorum in quibus sapientes conueniunt, per quod ostenditur sanitas doctrinæ eius, quæ non erat in latebris & angulis, sicut est doctrina hæreticorum.*

Miraculorum multitudo Christi ita ipso comprehendi non posse. C

Marty[rologium] ... stiano ... tudo

4 Et prædicans. *idest, legem nouā quæ immediate introducit ad regnum, quod non faciebat lex vetus.*

5 Et curans, &c. *infirmitatem prolixam.*

6 Et omnem infirmi. *quantumcunque alias incurabilem: Ex quo patent multa miracula hic in quodam generali inclusa ad confirmationem legis euangelicæ a Christo facta.*

CAP. F

MORALITER.

3 *Et circumibat*. In hoc datur forma prædicatoribus euangelij vt solliciti sint discurrere pro prædicatione verbi diuini.

† *Docens*. non in latibulis, sicut faciunt hæretici.

4 *Prædicans* & non fabulosè inutilia vel curiosa.

5 *Et curans*. s. spiritualem.

ADDITIO

In c. 9. vbi dicitur in postil. Et ideo non videntur benedicere qui dicunt, quod ly *illorum*.

Sancti doctores & magnę auctoritatis hoc tenent quod reprobat postillator. vnde Hieron. super illud verbum. *Videns autem Iesus fidem illorum dicit?* Non eius qui offerebatur, sed eorū qui offerebant, quod ēt videtur sentire Chrysostomus similiter, Iohānes episcopus, qui in hoc loco sic dicit. Quantū valet apud Deū fides propria apud quē sic valuit aliena, vt intus & extra sanaret hominē? Quā sententiā glo. ord. interlinearis in hoc loco sequitur. Nō ergo modicæ audacię vr̄ tantis sanctorum auctoritatib. contraire præsertim cū si sane intelligant manifestam contineant veritatem. Ad cuius euidentiā sciendum quod meritum dupliciter pōt considerari, prout communiter doctores distinguunt. s. de condigno vel de congruo. Condignum. n. attenditur secūdum proportionē æqualitatis. Congruum vero attenditur secundum ęqualitatē proportionis. Si autē loquamur de condigno nullus pt merери alteri primam gratiā, nisi solus Christus, de quo ad Heb. 2. cap. Qui multos filios in gloriam adduxerat, &c. Si aūt loquamur de merito congrui, pt aliquis mereri primam gratiam. Congruū est. n. secundum amicitiæ proportionem, vt Deus impleat hoīs iusti seu sancti voluntatē in saluatione alterius, p̄sertim non ponentis impedimentum, vñ in proposito remissio peccatorū fuit concessa paralitico pp meritum fidei offerentiū, non de condigno, sed de congruo, & sic sunt intelligendæ auctoritates sanctorū prout S. Thomas in 1. 2. q vlt. art. 6. in responsione ad primum argumentum hoc declarat, Nec ex hoc sequeretur, quod remissio peccatorum fuisset paralytico data sine propria fide, nā in iustificatione impij quæ habet per primā gratiā, fides propria requiritur, vn de Rom. 5. a. Iustificati igitur ex fide, &c. sed talis fides nō pręcedit primam gratiam per modū meriti, alioquin hō posset sibi mereri primā gratiam, quod est contra communem determinationem doctorū. Qd aūt allegat postillator pro opinione sua, ex hoc qd dicitur. Confide fili, remittunt tibi, &c. non valet. Tum quia hoc intelligitur facta dimissione per quam fuit filius adoptionis. Tū quia hoc fuit dictum ad ostendendum humilitatem Christi, vñ glo. super illud verbum, humilis dominus filium vocat, quem sacerdotes tangere dedignantur.

Meritū dupliciter potest cōsiderari.

Replica. In c. 9. vbi dicitur. *Vt vidit fidem illorum.* exponit postillator. i. paralytici & offerentium, addēs, non benedictum, qui exponunt de fide offerentium tantum. Et ponit ad hoc rationē, sed Burg. dicit hoc fore magnę audaciæ sanctorū auctoritatib. cōtraire. Addens quod dicta illorū doctorum si sane intelligantur manifestā continēt veritatē. Et volēs hoc declarare inuoluit, & se & doctorū dicta in multis minus probabiliter dictis, de quib. per singula iudicare non est præsentis propositi. Dicit igit hic, quod audacia nō est reprehensibilis, negare in dictis sanctorū, quod in factis Dei correspondēter se habentib. concedere nō audemus. Verifi re. n. quod formalē includit contradictionē si Deo non concedimus, nec doctori quantūcumq; sancto in hoc gerimus morē. Nūc aūt, sicut pteritum non esse præteritū apud Deū censentur impossibile, ita Iustū circa idē & pro eodem simili rōne videtur inopinabile. Paralyticus autē (de quo sermo) curatus est, non solū à morbo corporis, sed ēt mentis, vt vult B. Aug. li. 83. quæstionū. q. 8. igit fuit iustificatus. Doctores autē per Burg. adducti negare videntur eius fidē. Si igitur in curatione non habuit fidē, neq; iustitiā, & sic fuit iniustus, sic curatus fuit iniustus, quę est formalis cōtradictio. Possunt igit doctores aliter intelligi quā Burg. ibi voluit intelligi, sic quod hi qui dicunt Christū ad offerentiū fidem respexisse, non oblati, subaudiatur principaliter, cū hoc stat quod ēt respexit fidem paralytici minori fortasse affectione formatā. Nec valet responsio Bur. ad argumentū postil. cum dicit per hoc qd dicit. *Cōfide fili*. fides sit exacta post dimissionem peccatorū, quia per dimissionē peccatorū fuit iustus, & filius adoptionis, vt dicit Burg. frustra igit post iustificationē exigebatur fides, sine qua nemo iustus, qa iustus ex fide viuit, impossibile est sine fide placere Deo. Exigeretur igit fides ante iustificationē quatenus ex fide iustificaretur præuia. Fuit igitur fides, & oblati & offerētium, ad quam Christus dicitur hic respexisse secundum postillatorem. H

CAP. X.

A

a Miser. Viam veritatis aperiendo,& molestias corporales auferendo.
b *Et conuocatis.* A curatione socrus Petri vsque huc,continuationem habuerunt relata miracula, & fuerunt ante sermonem in monte habitum facta, quod ex electione Matthæi q inter ipsa refertur,indubitater habem'.fuit enim vnus de duodecim electis in monte ad apostolatum. Hic autem redit ad ordinem rei, sicut gesta est post curatum centurionis seruum.
B
c *Duodecim.* Hi sunt operarij, qui mittendi erant, & quadrati orbis partes ad fidem trinitatis vocaturi. Quorum prædicatio, vt pondus haberet auctoritatis, datur eis potestas curandæ omnis infirmitatis.
* Augustinus. Elegit ergo hos in discipulos,quos & Apostolos nominauit,humiliter natos,inhonoratos,illuminatos vt quicquid magnum essent, & facerent, ipse in eis esset & faceret. Habuit inter eos vnū malum,quo malo vtens bene, vt suæ passionis impleret dispositum,& ecclesiæ suæ tolerandorum malorum præberet exemplum.
C

CAP. X.

Videns autem turbas miser-
a Clementiæ intuitu. Genus humanum.
a Compassus est. a Per varios errores dæmonum.
tus est eis, qui erant vexati,
a Vana securitate torpentes, & hoc ex vitio doctorum, qui eos in viam veritatis non adduxerant
& † iacentes sicut oues non habentes pasto-
a Turba populorum, suscipiendo verbo & ferendo fructui apta. Prædicatores.
rem. Tunc dicit discipulis suis. † Messis qui- 1
dem multa: operarij autem pauci: Rogate 2
a Prædicatores ad congregandam electorum ecclesiam. 3
ergo dominum messis, vt mittat operarios 4
a Vnde dicitur. Non vos me elegistis,sed ego elegi vos per gratiam. 5
b in messem suam. † Et conuocatis duode- 6
c cim discipulis suis, dedit illis potestatem 7
a Tam visibiliter in corpore, quam inuisibiliter in anima vexantium. Tam intrinsecus quam extrinsecus.
† spirituum immundorum, vt eijcerent
eos, & curarent omnem languorem,
d & omnem infirmitatem. † Duodecim 8

D

* Tertullianus. Duodecim fontes olim, duodecim gemmæ in tunica sacerdotis, duodecim lapides a Iesu de Iordane,& in arcam testamenti conditi, totidem Apostolos portendebant, vt fontes rigaturos aridum orbem nationum, vt gemmas illuminaturos sacram ecclesiæ vestem, vt lapides solidos quos de lauacro Iordanis Iesus verus elegit.

lib. 4. contra marcionem.
† Luc. 10. a. 21. dist. cap. in nouo.
E
† Mar. 3. b.

d *Duodecim.* Catalogus apostolorum ideo hic ponitur, vt præter hos, qui pseudo futuri erant excludantur. Et vt tam nomina eorum quam eis credentium in libro vitæ esse scripta significentur.

† Luc. 6. b. 21. dist. c. 1. quare apostolorum no. 1. na exprimunt
F

a Petrus

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. X.

Videns autem. Postquam Matthæus descripsit legis euangelicæ dationem, & eius confirmationem, hic consequenter ponit eius promulgationē. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur eius promulgatio apud propinquos scilicet Iudæos, secundo apud extraneos scilicet gentiles cap. 15. Prima in duas, quia primo promulgatur manifeste, secundo, parabolice cap. 13. Item prima in tres, quia primo describitur promulgantium ipsorum scilicet apostolorum institutio, secundo dubitantium confirmatio cap. seq. tertio, impugnantium confutatio cap. 12 Iterum prima in duas, quia primo ponit institutionis ratio. secundo, ipsa institutio, ibi. *Et conuocatis.* Circa primum sciendum, quod sicut patet ex præcedentibus multi sequebantur Christum, tum propter eius prædicationem audiendam, tam propter infirmitatem curationem habendam, Christus autem ita pauper erat, quod nec domicilium vbi caput reclinaret habebat, & ideo turbæ sequentes eum iacebant vexati super terram sub dio, propter quod Christus.

1 *Misertus est.* Sacerdotes enim eorum & doctores intenti auaritiæ non vacabant debito modo eorum doctrinæ, & hac fuit occasio mittendi apostolos ad prædicandum populo, & sanandum infirmos, vt non esset necesse, quod turbæ currerent post Christum tanto labore, propter quod subditur.

2 *Messis quidem.* id est, multitudo præparata ad hoc, quod per certam fidem colligatur, & in horreum reponatur.

3 *Operarii.* id est, doctores & prædicatores verbi, quia adhuc discipuli Christi non prædicauerant.

4 *Rogate ergo.* id est, ipsum Christum.

5 *Vt mittat operarios.* id est prædicatores ad erudiendum populum. Ex quo patet, quod licet Christus velit aliquid facere, tamen vult à iustis exorari.

6 *Et conuocatis.* Hic ponitur prædicatorum institutio. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur informatio prædicantium, secundo, ipsos recipientium in fine cap. *Qui recipit prophetam, &c.* Prima in tres, quia primo describitur institutio apostolorum quantum ad collationem potentiæ. secundo, quantum ad formam doctrinæ, ibi. *Hos duodecim.* tertio, quantum ad veritatem vitæ, ibi. *Gratis accepistis* Item prima in duas quia primo confertur auctoritas seu potentia prædicandi ipsis apostolis, secundo, numerantur sub nominibus proprijs, ibi. *Duodecim discipulorum.* Circa primum considerandum, quod dicitur Luc. 10 non solum dominus misit duodecim apostolos ad prædicandum, sed et 72. discipulos, verum tamen quia duodecim apostoli fuerunt principales eius discipulis, & maior potestas est eis collata à Christo, ideo de ipsis facit hic solum mentionem Matthæus dicens: *Conuocatis duodecim discipulis suis*, id est apostolis, qui principaliter erant sui discipuli, vt visum est.

7 *Dedit illis potestatem.* Cum enim doctrina non sit efficax, nisi fuerit probata. ex quo misit eos ad docendum, debuit eis dare gratiam miraculorum, quia aliter non potest probari veritas huius doctrinæ. cum excedat facultatem intellectus humani, propter quod dicitur Marci vlt. d. *Ipsi vero profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Si autem quæratur quare prædicatores moderni talia signa non faciunt Respondet Gregorius: quia cum fides catholica sit sufficienter probata per miracula Christi, & apostolorum, non oportet vlterius hanc probationem reiterare. Sicut etiam arbusta primo cum plantantur, frequenter irrigantur, cum autem in terra radicem fixerint, talia subtrahuntur, verum tamen ad consolationem fidelium etiam posteris temporibus multa fecit miracula, vt patet de tempore martyrum & confessorum.

8 *Duodecim autem.* Hic nomina apostolorum exprimuntur duplici de causa. Vna ad excludendum Pseudo apostolos, qui à tempore Christi inceperunt, & apostolos veros persequuti sunt, vt patet in actibus apostolorum, & in doctrina apostolorum. Alia causa, cur iste numerus duodenarius apostolorum signanter hic exprimitur est, quia in sacra scriptura multipliciter designatur. Figuratus est enim per duodecim filios Iacob, per duodecim principes tribuum Israel, per duodecim fontes in Elim, per duodecim lapides sublatos de Iordane, per duodecim boues sustentantes mare æneum, per duodecim prophetas in vno volumine arctatos, per duodecim stellas in corona sponsæ, per duodecim fundamēta ciuitatis, per duodecim portas eiusdem. Et vt reddamus singula singulis, isti sunt duodecim patriarchæ, quia principales patres in nouo testamento: Duodecim principes qui constituti sunt super omnem terram, vt dicitur in Psal 18. a. duodecim fontes, ex quibus manauit aqua salutaris sapientiæ ad irrigandum hortum

MORALITER.

† *Tunc dicit discipulis suis.* per hoc ostendit quod habentes gratiam prædicandi non debent alios ab hoc impedire, sed magis promouere.

6 *Et conuocatis, &c.* sicut natura dando formam substantialem, dat proprietates consequentes, vt igni leuitatem, terræ vero grauitatem, sic auctor naturæ statuens hominem in aliquo dignitatis gradu, si ille faciat quod in se est, dat ei gratiam exequendi in effectu. Exemplum de Saule primo Regum 10. b. *Cum enim vnxisset eum Samuel de mandato domini, dixit ei: Insiliet in te spiritus domini, & mutaberis in virum alterum.* Et similiter primo Reg. 16. cap. inuncto Dauid dicitur. *Spiritus domini directus est in Dauid, &c.* Et eodem modo institutis apostolis Christus dedit eis gratiam signorum, quæ tunc fuit necessaria ad confirmandum doctrinam eorum.

Hos

'Alias discipulorum.

autem nomina apostolorum hæc sunt.

a Primus Simon, qui dicitur Petrus, & An- 1

a Os Lampadis, quia oris officio lumen quo intus illustratus est, mox inuento fratri propinauit. b Syrum nomen. 2

dreas frater eius, Philippus & Bartholo-

a Ad differentiam, quia sequitur Iacobus Alphi.

mæus, Iacobus Zebedæi, & Iohannes frater 3

a Donatus vel assumptus à Massa perditorum. b Iustus in principio accusator sui est.

b eius, & Thomas & Mattheus publicanus, &

a Id est docti. Emulator.

Iacobus Alphei, & * Thadæus, Simon Cana- 5 4

c næus, & Iudas Scariothis, qui & tradidit eũ. 6 7

Principaliter.

Hos duodecim misit Iesus præcipiens eis, & 8 †

a Non prius ad extraneos, sed ad proprios.

d dicens. In viam gentium ne abieritis, & in 9 10

A a *Petrus & Andreas.* Apostolorum paria iugaq; sociat Petrum & Andream fratres non tam carne quam spiritu.

Primus Scribit Simon cognomento Petrus ad differentiã alterius Simonis qui dr̃ Chananæus a Chara vico Galilææ, vbi dñs aquas conuertit in vinum. (Ioan. 2. b.) Voluit dominus apostolorum principem prius alio nomine vocati, vt ex ipsa commutatione nominis sacramenti viuacitas commendaretur. Idem est Latine Petrus & Græce, qđ Syriace Cephas, nomen deriuatum a Petra, quod est Christus in quem credebat.

Hieronymus. Simon .i. obediens, qui propter primatũ apostolici ordinis vocatur Petrus, i. firmus. Andreas Græce virilis, B quia viriliter Christo adhæsit. Philippus os lampadis qui lumẽ inuentum prædicauit Nathanae li. (* Lebbæus qui cognominatus est.) Bartholomeus filius suspendentis aquas.i. Dei, qui mentes doctorum sursum eleuat, vnde inferius aquas distillat. Iacobus supplantator. Iohannes Dei gratia: vel in quo est gratia, quia & ille curam carnis domino vocante supplantauit, & ipsam carnem Herode trucidante contempsit. Iste ob præcipui amoris gratiam supra pectus domini recubuit. Iacobus sane & Iohannes ob eximium virtutis & animi culmen, filij toni trui (vt in euangelio Marci scriptum est) (Mar. 3. b, 1. Ioan. 1. a.) cognominati sunt: quorũ vnus à cælestibus intonat; In principio erat verbum. Et ambo sæpe seorsum duci, & aliquando sonum de nube terrificum audire meruerunt: (infra 17. a.) Hic est filius dilectus. Thomas & Matthæus. Cæteri Matthæum prius ponunt, & prudenter tacent publicanum. Iste & se postponit & publicanum dicit, vt Vbi abundauit delic. superabunda.& gratia. (Rom. 5. d.) Thomas abyssus, vel geminus, Græce dydimus, quia quo cæteris diutius dubitauit, eo altius veritatem resurrectionis agnouit. Matthæus donatus. Iacobus Alphæi qui & frater C domini, quia filius matertera eius Mariæ, quæ Maria Cleophæ dr̃. Vel quia Alphæus Cleophas etiam dictus est, vel eo D defuncto post natũ Iacobũ Cleophæ nupsit. Thadæus corculus.i. cordis cultor. Alio noĩe dicitur Iudas frater Iacobi fratris dñi, vt in epistola sua dicit. Simon ad differentiã Chananæus a Cana vico, qđ interpretatur zelus. Vnde & zelotes. id est æmulator. Iudas Schariothis, a vico vbi ortus est. Vel ex tribu Isachar, præsagium suæ dãnationis nomen accepit: qa Isachar (quod dicitur merces) perditionis præmium insinuat. Scarioth interpretatur memoria mortis, quia nõ repente persuasus, sed diutius meditatus peregit scelus. Qui prouide inter apostolos eligitur, quia quãta est veritas quã nec aduersarius minister infirmat & ad iudiciũ humanæ infirmitatis voluit deseri & prodi modesteq; E tulit. Duo & duo nominatim exprimuntur, vt iugalis societas approbetur. Hi sunt. 12. filij. Iacob 12. principes plebis Israel. 12. fontes reperti in Elim. 12. lapides in veste sacerdotis. 12. panes propositionis. 12. exploratores a Moyse missi. 12. lapides altaris. 12. lapides a Iordane eleuati. 12. boues sub mari æneo. 12 stellæ in corona sponsæ. 12. fundamenta. 12. portæ ciuitatis. Multis alijs figuris prænotati sunt, apti ad dispensanda diuina mysteria.

b *Thomas.* Abyssus, quia altitudinem diuinæ virtutis in resurrectione certa fide penetrauit. Vel Thomas geminus, quod est Græce dydimus, propter dubium cor in credendo.

c *Et Iudas Scariothis.* Magnũ in nobis exemplũ doctrinæ, eũ qui oĩa nouerat non dubitaret proditorem in discipulũ eligere, atq; Apostolũ ordinare. Habet enim Christus conscium mundiciæ testem, cum suum non dubitet eligere proditorẽ.

d *In viam.* Post resurrectionẽ dicit: Docete omnes gentes. (Luc. 10.) F Sed hoc ante, quia prius oportet Iudæis prædicari, ne causam habeant non recipiendi, quia ad gentes apostolos misit.

Hila-

NICOLAVS DE LYRA.

hortum militantis ecclesiæ: Duodecim lapides viui coniuncti cemento Charitatis ipsi Christo tanquam primario lapidi, duodecim boues sustentantes mare æneum.i. doctrinam sacramentorũ in quibus lauantur animæ fidelium: Duodecim prophetæ annunciantes mundi terminum & iudicis aduentum. Duodecim stellæ illustrantes totum mundum: Duodecim fundamenta ipsius spritualis Ierusalem: Duodecim portæ eiusdem, quia per ipsos habemus aditum ad patriam æternam. Dicit ergo. *Duodecim, &c.* Primus Simon, non propter primitatem temporis, sed dignitatis, quia tanquam principali apostolo Christus dimisit sibi ecclesiam regendam, vt patet Ioan. vlt. e. Andreas autem frater eius fuit primus Christi discipulus ordine temporis, vt patet Ioan. 1. quia vt ibi dicitur, vnus ex duobus qui sequuti sunt Iesum, erat Andreas frater Simonis Petri, & tanquam principalior de illis duobus, vt ibidem nominatur, nomen autem alterius tacetur, & postea ibidem subditur de vocatione Petri, & vocatur Simon, quia hoc erat nomen eius.

1 *Qui dicitur.* quia hoc nomen Petrus fuerat sibi impositũ post conuersionem, sicut etiam quando adultus baptizatur, mutatur nomen eius.

2 *Andreas frater eius,* scilicet filius. Et iste dicitur Iacobus maior respectu alterius Iacobi triplici ratione, scilicet ratione vocationis, quia prior vocatus à Christo. Secundo ratione familiaritatis, quia Christus ipsum ad secreta sua admittebat, vt patet in in transfiguratione Matth. 7. & in suscitatione puellæ Marci. 5. Tertio ratione passionis, quia primus inter apostolos est ad Dei gloriam translatus per martyrium, vt habetur Act. 12.

3 *Et Ioannes.* s. filius. Et iste Iacobus minor respectu alterius, & hoc ex eisdem rationibus quibus alter dicitur maior.

4 *Et Thadæus.* Iste Act. 1. vocatur Iudas Iacobi, quia frater fuit Iacobi minoris.

5 *Simon.* dicitur autem iste Chananæus, non quia esset de genere Chanaam, sed sic nominatus à Chana, quæ est quædẽ villa Galilææ, vbi fuerunt ille nuptiæ, de quibus habetur Ioan.

6 *Et Iudas.* dicitur Scariothis non quia de genere Isachar, vt dicunt aliqui, sed à loco vnde natus fuit Scarioth, qui est quidam vicus in Iudæa.

7 *Qui &.* Istud additur ad differentiam Iudæ fratris Iacobi, & ad ostẽdendum prophetiam Dauid completam, quæ dicit quod Christus esset tradendus à discipulo, secundum quod dicitur in Psal. *Etenim homo pacis meæ in quo sperabam.* Et ad excusationem bonorum, quando in congregatione eorum aliquis malus reperitur.

8 *Hos duodecim.* Hic traditur apostolis forma doctrinæ, & primo quantum ad locum cum dicitur.

9 *In viam.* vbi prohibuit eis ne irent ad prædicandum gentilibus extra terram promissionis.

10 *Et in ciuitates.* licet isti essent in terra promissionis, tamen erant partim gentiles & partim Iudæi, vt hr̃ 4. Reg. 17. Ductis.n. decẽ tribubus in captiuitatẽ per regẽ assyriorũ missi sunt ab eo gẽtiles ad habitãdũ in Samaria, & in alijs ciuitatibus ꝓpinquis, sed dñs misit leones qui interficiebant eos, & ideo super hoc habito consilio rex Assyriorũ misit vnũ de captiuis sacerdotibus ad eos, vt doceret eos colere dominũ, vnde & ipsi receperunt libros Moysi tantũ, & nihilominus cũ hoc idola colebant. Rõ aũt quare apostoli fuerunt prohibiti prædicare prædictis gentilibus, fuit;, quia non erat magnũ tẽpus vsque ad Christi passionẽ, & conueniens erat vt eius aduentus primo denunciaret̃ Iudæis, quib. principaliter erat missus, ideo illud tempus, quod erat vsq; ad passionem Christi futurum, erat necessarium ad manifestãdum Iudæis per apostolos Christi aduentum, & hoc est quod subditur.

1 Sed

MORALITER.

8 *Hos duodecim.* Per istum numerum qui cõponitur ex denario & binario, significatur quod apostoli & eorũ successores qui sunt episcopi debent præ cæteris implere decalogum legis, & duo præcepta charitatis.

† *Præcipiens, &c.* Id est modũ viuendi eorũ non tenueritis: Quia sicut dicit Gregorius in pastorali: Tantum transcendere debet actionem populi actio præsulis, quantum distat a grege vita pastoris.

10 *Et in ciuitates.* per quas significantur conuenticula & doctrinæ hæreticorum: Quia sicut Samaritani partim tenebant vetus Testamentum, & partim negabant, sic hæretici partim tenent fidem Christi, & partim negant.

1 Eum

civitates Samaritanorum ne intraueritis, ſed potius ite ad 1
a Vt ab eis repulſi, ordine ad gentium vocationem tranſeatis.
oues quæ perierunt domus Iſrael. Euntes autem prædicate. 2 f
a b dicentes † quia appropinquabit regnum cœlorum, infir-
a Vt magnitudinem promiſſorum, probaret magnitudo ſignorum. Hæreticos.
mos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmo-
a Sicut ego ſine precio do vobis talem poteſtatem, & vos gratis date, ne euangelij gratia corrumpatur venalitate. b Qui alios ad contemptum diuitiarum hortamini.
c nes eiicite: Gratis accepiſtis, gratis date. Nolite poſſide- 3 4
a Prope neceſſaria amputat, ne curent de craſtino, docent omnia regi à Deo.
d e re aurum, neque argentum, neque pecuniam in zo- 5 6
a Non cellarium ſecum vehant. Nec ipſa neceſſaria. b Nil præter indumentum, quo contentus eſſe potes.
nis veſtris: † Non peram in via, neque duas tunicas, 7 8

A ⁂ Hilarius. Iudæi tamen licet oues vocentur, in Chriſtum luporum ac viperarum linguis & faucibus ſæuierunt. Allegorice. Ne ſimus ſimiles hæreticis.

a *Appro.re.* Per fidem prope eſt regnum, Sicut enim fit peccans, terra, ita iuſtus fit cœlum, in quo Deus præſidet. Vnde dicitur. *Regnum Dei intra vos eſt, &c.* Ecce quid debeat prædicare: Appropinquabit regnum cœlorum.

b *Infir.cu.* Eccleſia infirmos ſtatu boni operis confortat. mortuos in peccatis, vel ſine fide, ſuſcitat, leproſos erroribus aſperſos mundat, dæmones per exorciſmos fugat. B

* Hilarius. Tota autem virtutis dominicæ poteſtas in Apoſtolos transfertur, vt qui in Adam imagine & ſimilitudine Dei erant figurati, nunc perfectam Chriſti imaginem ſortiantur: & quidquid malorum Adæ corpori Satanæ inſtinctus intulerat, hoc rurſum ipſi de communione dominicæ poteſtatis emendent.

c *Gratis accepiſtis.* Ne Iudas qui loculos habebat de prædicta poteſtate pecuniã congregare vellet, nequitiã eius ſupprimit dominus, dicens. *Gratis acce.* Damnat etiã hic perfidiam C ſimoniacæ hæreſeos. Dona ſpiritualia precio vileſcunt. D

d *Aurum neque arg.* Qui hæc haberent, viderentur non cauſa ſalutis prædicare, ſed lucri.

* Chryſoſtomus. Quia ſpiritualium mercationem ſupra Dominus prohibuerat, cõſequenter radicem omnium malorum euellens, ait nolite poſſidere, &c. Hoc autẽ præcepto diſcipulos nõ ſuſpectos reddit, quid enim nõ ſuſpectum eſt, vbi quis pecuniarũ gratia ſpiritualia diſpenſat? Secundo ab omni eos liberat ſollicitudine. Tertio E docet eos ſuam virtutem. Hom.33.in Matth.

⁂ Idem. Fœlix autem eſt iſta commutatio. Nam pro auro & argento, &c. acceperunt poteſtatem curandi infirmos, ſuſcitandi mortuos. Ibidem.

e *Neque pecuniam in zonis veſtris.* Duo ſunt genera neceſſariorum: vnum quo emuntur neceſſaria, aliud ipſa neceſſaria. Per pecuniam in zonis, illud vnde emuntur: Per peram quod emitur, quod ibi reponitur. Duo ſunt genera neceſſariorum.

De hoc in paſſione. *Quando miſi vos ſine ſacculo & pera nunquid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt. Non.* F

Neque

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed potius ite ad oues.* Et patet poſt Chriſti paſſionem aliquibus Iudæis conuerſis ad fidem, & aliis pro maiori parte in infidelitate remanentibus, apoſtoli iuerunt ad prædicandum gentilibus & hic erat modus à Deo inſtitutus, vt habetur Act. 13. g. quod Barnabas & Paulus dixerunt Iudæis: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic enim præcepit nobis dominus. Secundo traditur forma doctrinæ quantum ad docendi actum, cum dicitur.

2 *Euntes autem, &c. appro. reg. cœl.* Id eſt, Chriſtus qui eſt dator regni cęlorum. Sciẽdum enim, quod regnum cęlorum quinque modis accipitur in hoc euangelio. Primo pro eccleſia militante. ſup. 5. b. Qui ſoluerit vnum de mandatis illis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cęlorum, vt Greg. exponit, quod regnum cęlorum ibi dicitur Eccleſia præſentis temporis. Secundo, pro eccleſia triumphante. eo. cap Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cęlorum. Tertio, pro lege Moſi. inf 21. d. *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius*, quia verus intellectus veteris Teſtamenti eſt ablatus à Iudæis ſuis peccatis exigentibus, & datus eſt Chriſtianis. Quarto, pro euangelio Chriſti. infr. 13. g. *Omnis ſcriba doctus in regno cœlorum ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera*, quia doctores catholici teſtimonia proferunt de nouo Teſtamento, & per conſequens de veteri quod includitur in ipſo, ſicut rota in medio rotæ, vt habetur in figura Ezech. 1. Quinto, accipitur pro ipſo Chriſto. infr. 12. c. *Si in digito Dei eiicio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum Dei.* Id eſt, Chriſtus dator illius regni. Per eiectionem enim dęmonum virtute Dei probauit ſe eſſe Chriſtum. Et hoc modo accipitur hic regnum cęlorum. Id eſt, Chriſtus. Iſta erat prædicatio apoſtolorũ pro illo tẽpore, quia denunciabant Iudæis Chriſtum veniſſe. Et quia doctrina non eſt efficax, niſi adſit probatio, ſequitur modus conueniens ad probandum veritatem huius doctrinæ ſcilicet opera facta diuina virtute, cum dicit. *Infirmos, &c.*

3 Gratis

3 *Gratis accepiſtis.* Hic confirmantur apoſtoli quantum ad veritatem vitæ. Et diuiditur in quatuor partes. Primo, oſtenditur, quod non debent moueri ad prædicandum cupiditate, ſecundo, quod nec terreri aduerſitate, ibi. *Ecce ego mitto vos*: tertio, nec retrahi carnalitate, ibi. *Nolite arbitrari*, quarto, quod nec amore præſentis vitæ, ibi. *Et qui non accipit crucem.* Prima in duas, quia primo retrahit eos à cupiditate, ſecundo, quia in vita mortali quilibet indiget neceſſariis, oſtendit qualiter debeant habere neceſſaria vitæ, ibi. *Dignus eſt operarius.* Circa primum ſciendum quod cupiditas oſtenditur in duobus. In male accipiendo, & hoc prohibet di. *Gratis accepiſtis.* Scilicet gratiam à Deo vobis collatam, ſiue ſit gratia gratum faciens, ſiue ſit gratia gratis data. Diuiſio.

4 *Gratis date.* Eodem modo ſicut accepiſtis. Pro ſpiritualibus enim actibus, vt pro adminiſtratione ſacramentorum & prædicatione & cõſimilibus, non debet aliquid accipi, quaſi precium. Secundo oſtenditur cupiditas in male poſſidendo, & hanc excludit, cum dicit.

5 *Nolite poſſi.* Prædicator enim verbi diuini debet eſſe abſolutus à ſollicitudine. Temporalia enim in ſui acquiſitione moleſtant animum, & adhuc plus in ſui poſſeſſione, quia ſunt iam quaſi membra incorporata ipſi habenti, & ideo magis trahunt animum hominis ad inordinatam dilectionem ſui, & quia hoc ſuffocat verbum Dei, ideo non debet eſſe in prædicatoribus euangelij. Sequitur.

6 *Neque pecuniam.* Ad prouidendum ſcilicet vobis de neceſſarijs in via.

7 *Non peram.* Id eſt, repoſitorium ciborum ad portandum in via, Hoc totum dicit ad excludendum ſollicitudinem temporalium à prædicatoribus verbi diuini, ſequitur.

8 *Neque duas.* Id eſt, veſtes ſuperfluas. Terra enim promiſſionis calida eſt multum, & de communi curſu ſufficit vna tunica, illud enim quod eſſet ibi ſufficiens vel etiam ſuperfluum, eſſet in regione frigida neceſſarium, & ideo per hoc non excluditur quin prædicatores euangelij habeant ſufficiens tegumentum.

Neque

MORALITER.

2 *Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquabit regnum cœlorum.* Vetus enim teſtamentum promittebat bona tranſitoria & terrena, ſed euangelium promittit cęleſtia & æterna.

† *Infirmos curate mort. &c.* Moraliter. Infirmi ſunt acidioſi in quibus non eſt vigor bene operandi. Mortui vero ſunt qui digna mortis opera faciunt. Leproſi ſunt luxurioſi, nam luxuria eſt vitium contagioſum ſicut lepra. Dæmoniaci ſunt ſortilegi. Iſtos curare debent prædicatores Euangelij. Et ſubditur modus curandi cum dicitur.

3 *Gratis accepiſtis gratis date.* Per hoc excluditur ab eis vitium Simoniæ.

5 *Nolite poſſidere aurum, &c.* In ſacra ſcriptura per aurum verum intelligitur ſapientia diuina. Et per oppoſitum aurum falſum, eſt ſapientia terrena quæ animalis eſt & diabolica, vt dicitur Iacob. 3. d. Argentum falſum, eſt eloquentia deceptiua. Pecunia falſa, eſt malum ſimpliciter ſub bonitatis apparentia. Pera vero mala, eſt repoſitorium male acquiſitorum. Per duas tunicas, ſignificatur duplicitas. Per calceamenta quæ fiunt de pellibus mortuorum, fraudulentia in tractatu teſtamentorum: per virgam appetitus nimium dominandi. Iſta nullo modo debent eſſe in prædicatoribus euangelij.

Interrogate

A a *Neque calce.* Et Plato dicit duas corporum summitates non esse velandas, nec assuetam fieri debere mollitiem capitis & pedum. Cum autem hæc habuerint firmitatem, cætera robustiora sunt. [Plato.]

b *Neque vir.* Matthæus & Lucas dicunt neq; virgã. Marcus non nisi virgam: quo nomine significatur potestas accipiendi necessaria de qua & hic. Dignus est. o.ci. suo. Qua vti possunt, nec tamen inobedientes sunt, qui de suo iure cedunt. [Mar. 6. b.] Marcus dicit eos calceari sandalis vel soleis: vt neque pes sit tectus nec ad terram nudus, id est, nec occultetur euangelium nec terrenis commodis inhietur. Non indui duabus tunicis, simpliciter, non dupliciter ambulare. Lucas dicit: *Neminẽ salutaueritis*, vt sub quanta festinatione iter prædicationis pergere debeant, ostendatur. [Luc. 10. a.]

B [† veniat.] [† reuertatur.]

a Auxilium baculi. Nec minima. b Ecce quare præcipit nihil ferre, quia omnia debentur eis.

a neque calceamenta, neque virgam. Dignus est enim 1
b a Quomodo accipiemus. 2
operarius cibo suo. In quamcunque autem ciuitatem, aut ca- 3
c stellum intraueritis, interrngate, quis in ea dignus sit, & ibi 4
d e f a Non est cursitandum per domos. Ad alia migraturi. b Pacem hospiti precamini, vt sopiatur omnis repugnantia contra veritatem. 5 †
manete, donec exeatis. Intrantes autem in domũ salutate eam 6
a Si fuerint ibi prædestinati ad vitam. 7
dicentes: Pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa di- 8
a Quam optatis. 9
gna, † veniet pax vestra super eam, si autem non fuerit digna, 10
Prædicationis merces à Deo vobis recompensabitur. 11
pax vestra reuertetur † ad vos. † Et quicunque non recepe- 12
Obedierit. 13
rit vos; neque audierit sermones vestros: exeuntes foras 14
a Insignum terreni laboris inaniter expensi, vel vt ostendatis appetitum terrenorum non esse in affectibus vestris.
g de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus 15

Allegorice. Per aurũ, ostendit sapientia secularis. Per argentũ, facundia rhetorica. Per pecuniã zonæ, sapientia abscondita. Per perã, onus seculi. Per calceamenta, mortuorũ operum exempla, ne sua opera per exempla stultorũ tegãt, sed sanctã terrã ingressurus sensus hẽat nudos, & á malorũ exemplis [Quid per aurum & argentum, &c. significatur.]

C D exemplis alienos: Nec debet alicuius præsidio carnalis inniti. Qui salutat in via, occasione itineris facit, non studio salutis: Hic est qui non amore æternæ patriæ, sed præmiorum ambitu salutem prædicat.

c *Dignus est.* Vnde ergo necessaria? Tantũ accipite, quantum ad necessitatem sufficit, vt ĩde securi ceteris melius vacetis.

✻ Theophylactus. Dixit autem cibo, nõ victu alia neq; enim delitiari oportet doctorem.

d *Interrogate quis.* Testimonio vicinorum eligendus est hospes, ne eius infamia prædicatio lædatur. E

e *Dignus sit.* Vt sciat se magis accipere gratiam quam dare. [Mar. 5. in]

f *Ibi manete.* Ambr. Dat constantiæ generale mãdatum vt hospitalis necessitudinis iura custodiant. Ideo domus eligenda, vt mutandi hospitij necessitudinisque violandæ causa non suppetat.

g *Excutite puluerem de pedibus.* Per excussionem pulueris intelligitur amissio itineris.

* Theophylactus. Excutere vult puluerem, monstrantes quod nihil ab illis acceperint, qui propter duritiam persuaderi non poterant.

F ✻ Euthy-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Neque calcea.* Integra scilicet, quia apostoli vtebantur sandaliis: vt habetur Mar. 6. b. ex quo patet quod sandalia non computabantur proprie inter calceamenta.

2 *Neque virgam.* Contrarium videtur haberi Mar. 6. vbi dicitur, quod dominus præcepit apostolis, vt non portarent aliquid in via nisi virgam tantum. Dicendum, quod virga hic & ibi accipitur æquiuoce. Hic enim virga accipitur metaphorice, vnde sensus est. *Neque virgam.* Id est, non innitamini subsidio temporali, sicut corpus innititur baculo sustentanti. In Marco autem accipitur virga ad literam, quia doctores Hebræorum in signum doctrinæ portabant virgã in manu, & quia consuetum erat apud Iudæos prouideri eis de victu a populo quem docebant, ideo Christus voluit, quod hoc sufficeret apostolis pro aliqua prouisione, per hoc enim ostendebatur, quòd populus cui prædicabant, debebat eis prouidere, vnde sequitur.

3 *Dignus est enim.* Vbi ostenditur qualiter debeant habere victum scilicet a populo cui prædicabant: Et diuiditur in duas partes: quia primo ostenditur, qualiter debent se habere ad recipientes ipsos, & secundo, qualiter ad non recipientes, ibi, *Et quicunque non receperint.* Circa primum sciendum, quòd de iure naturali est & diuino & etiam humano, vt illi qui seruiunt communitati in spiritualibus, vt in diuino cultu & doctrina, eis a communitate prouideatur in temporalibus, & hoc est quod dicit. *Dignus est enim operarius.* Id est, prædicator qui operatur opus Dei ad vtilitatem populi. [Diuisio.]

4 *Cibo suo.* Id est, victu conuenienti, in quo intelligitur vestimentum & domicilium, sine quibus non viuit decenter genus humanum.

5 *In quamcumque autem ciuitatem, &c.* Id est, fidelis & bonæ famæ, ostendens quod predicator verbi diuini non debet ad loca mala & suspecta declinare, quia per hoc impediretur doctrina eius tanquam suspecta.

6 *Et ibi.* Donec exeatis transituri scilicet alibi ad prædicandum. Non est tamen intelligendum, quod per hoc velit excludere causas honestas exeundi, vt ad docendum vel huiusmodi, cum propter hoc intrauerint ciuitatem, sed per hoc vult excludere discursus curiosos, & inutiles, qui non debent esse in prædicatore, sed magis cessante necessitate exeundi debet vacare contemplationi, vt ibi hauriat quod postea populo in prædicatione effundat.

7 *Intrantes autem in domum, salutate eam.* Id est, homines habitantes in ea, quia parietes non sunt salutandi: Modus salutationis subiungitur cum dicitur.

8 *Dicentes pax huic dom.* Quia prædicator verbi diuini debet habitantibus domum quam intrat pacem optare, & nõ solum optare, imo euangelium Christi prædicare, quod est euangelium veræ pacis.

9 *Et si quidem fuerit do. illa digna.* Id est, ad vitam æternam prædestinata & ordinata.

10 *Veniet super illam pax vestra.* Id est, oratio vestra & prædicatio habebit ibidem effectum.

11 *Si autem non fuerit digna.* Id est, ad vitam æternam non prædestinata.

12 *Pax vestra reuertetur ad vos.* Id est, dato quod non habeat effectum quantum ad ipsos, tamen habebitis mercedem inde apud Deum.

13 *Et quicunque.* Hic ostendit qualiter se debent habere ad non recipientes eos, nec prædicationem eorum di.

14 *Exeuntes foras de domo vel ciui.* Ostendentes per signum manifestum, quod nõ venistis ad prædicandum eis propter temporale lucrum, quia etiam puluerem qui adhæsit pedibus vestris de loco ipsorum non vultis portare. Vel aliter.

15 *Excutite puluerem de ped. &c.* In testimonium laboris vestri impensi ad conuersionem ipsorum, quamuis ipsi noluerunt recipere, ideo subiungitur eorum pena cum dicitur.

Amen

MORALITER.

† *Interrogate, &c.* Cauendum est enim prædicatoribus, ne locum suspectum intrent, & ne de euagatione inutili notentur: ideo subditur.

6 *Et ibi ma. &c. Intrantes autem in domum salutate eam.* Id est, salutem habitantium in ea bonis verbis & exemplis procurate.

9 *Et siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra, &c.* Id est, recipient doctrinam vestram. Quod si non fecerint, nihilominus à Deo habebitis mercedem.

15 *Excutite puluerem.* Id est, leuia peccata, quæ solent ex talibus accidere, etiam in hominibus perfectis.

Amen

A ✠ Euthymius. Manifestabant enim per talem excussionē, quod non solum nihil acceperant, sed etiam pulverē qui inde adhæsisset a pedibus suis excuterent, tanquam propter illos impium.

Excutite pulverem, ad contestationē terreni laboris quē pro eis inaniter susceperant, vel vt ab eis nec ad victum aliquid accipiat, nec terrenū aliquid ab eis quærere ostendāt, vt & pulverem de terra eorū sibi nō patiantur adhærere. Aliter. Pedes, sūt opus & incessus prædicationis. Pulvis, terrenæ levitas cogitationis, a qua nec summi doctores possunt esse immunes, dū intendūt curis subditorū, & quasi in itinere mundi pulverē legūt. Qui ergo recipiūt verbū, ipsi curā doctorū in argumentū vertūt humilitatis, qui spernunt ad testimoniū damnationis inflectunt. Et ipse est pulvis, qui in Euāgelij cōtemptores extergi, & a quo per bonos auditores evangelizantium pedes iubētur ablui, immo per ipsum salvatorem narrantur abluti.

a *Ecce ego mitto.* Illis sua pœna servabitur in futurum, vos autem omnē exhibete patientiā. *Ecce ego.* Cōgruit illi quod secundum Ioannem. Sicut misit me pater ad passionē, sic & ego mitto vos, non ad gaudia, sed ad passiones. Vbi servate innocentiam, quia qui locum prædicationis suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare.

B

✠ Chrysostomus. Quia superius removit sollicitudinem consequenter prædicit eis mala quæ debebāt eis contingere primo vt discerent præscientiæ eius virtutem. Secundo vt nullus suspicaretur, quoniam propter imbecillitatē magistri hæc eis supervenirēt mala. Tertio vt ipsi sustinentes nō obstupescerent, dum inopinabiliter & præter spem evenirent. Quarto vt hoc audientes non turbentur in tempore crucis, deinde vt discant, quoniam hæc nova prælii lex est.

C

D

b *Sicut ser.* Serpentis astutia est, qd toto corpore caput in quo vita est, occultat & protegit, ita & nostri periculo corporis caput nostrū quod est Christus, custodiamus. Vel quod per angustias se coarctās, veteri tunica exutus innovatur, sic intrans per angustam portam, veterem exuit hominē.

✠ Epyphanius. Altera serpentis prudētia est. Quādo.n. siti pressus a latibulo procedit ad aquā vt bibat, nō simul secū accipit venenū, sed in latibulo relinqt, & sic progressus, potū aquarū sumit. Proinde & ipsi hoc imitemur, vt qn ad sanctā Dei Ecclesiā, aut ad preces, aut ad mysteria venerimus malitiam, aut voluptatem, aut inimiciam, aut aliud quid in cogitationibus nostris nobiscum ne feramus.

E

✠ Basilius. Prudens vt serpens est, qui cum consideratione ac cognitione potētiæ ac boni odoris, ad audientium obedientiam administrat doctrinā: vt queādmodum illic serpēs novit, & facie blādiore accedere, & probabiliter loqui ad abducendum a Deo, & subiugandū peccato, sic nos psonę faciē & locum & tempus deligamus, & omnibus modis doctrinas cum iudicio administremus ad abducendum a Diabolo & perducendum ad Deum.

c *Et simplices sicut columbæ.* ✠ Epiphanius. Quamquam columbæ genus multis in rebus non laudetur, petulans est.n. & lascivium, & per omne tempus voluptati deditum, debile & infirmū. At vero propter innocentiam & longanimitatē malorū in hoc animali obliuionē, insuper propterea qđ in colūbæ specie apparuit Spiritussanctus, imitari nos iubet divina sermo Spiritussancti voluntatē, & columbæ innocētiā. F

Lucæ. 12. cap. & 21. cap.

†Luc. 10. a.

Hęresi. 37.

†Mar. 13. b.

quęstione brevior. 245.

Hęresi. 35.

a Quia cui plus commissum est ab eo, plus exigitur. b Quibus lex naturæ tantum, hi autem & legem literæ & spreuerunt, & dicta prophetarum & Apostolorum.

vestris. † Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorū 1

a Qui elegi, qui docui.

& Gomorræorum in die iudicii, quam illi ciuitati. † Ecce ego

a Ex discipulis, missos facio, ideo sitis mansueti, & humiles innocentes. b Scribarum & Pharisæorum.

2

mitto vos sicut oues in medio luporum. † Estote ergo pru-

a Vt vitetis insidias. Vt fidem servetis. Vt non faciatis mala. b Hic aperit quos lupos dixerit.

dentes sicut serpentes, & † simplices sicut columbæ. Cauete 3 4

a Ideit a persuasionibus hominum. b Præmunit eos. c Vbi potiori sententiæ. dandus est locus:

5

autem ab hominibus. † Tradent enim vos in consiliis, & in 6

a Sub specie corrigendi, quia ille locus correctionis est. b Quasi ad maiorem audientiam cum per se vobis inferre vim non poterunt.

synagogis suis flagellabunt vos, & ad reges, & ad præsides 7 8

Quar-

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Amen dico vo. to. *Idest minus punientur in extremo iudicio. Sed videtur alicui, quod hoc non sit verum, quia Genes. 13. scribitur, quod homines Sodomitæ pessimi erant & peccatores nimis coram domino, vnde, & in signum magnitudinis peccati ipsorum mortui sunt igne & sulphure descendente super eos. Dicendum quod Sodoma & Gomorra fuerūt infectæ pluribus peccatis scilicet peccato superbiæ, luxuriæ & avaritiæ, vt dicitur Eze. 16. f.* Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, panis saturitas &c. *Sequitur.* Et egeno manum non porrigebat. *Ergo comparantur hic negantibus victū Apostolis quantum ad istud vltimū, non quantum ad alta præcedētia, quia comparatio debet esse secundum ea quæ sunt eiusdē generis, & non est dubium quod gravius est peccatum negare victum seminantibus spiritualia, quibus tenentur homines de iure naturali divino & humano, vt supra dictum est, quam manum non porrigere egeno simplici spiritualia non seminanti.*

2 Ecce ego mitto. *Hic ostendit Salvator, quod prædicatores verbi divini non debent terreri adversitate. Et quia in adversitate non solum oportet sustinere patienter, sed etiam aliquando nomen Christi confiteri cōstāter, ideo hac pars dividitur in duas, quia primo hortatur eos ad actum tolerandi, secundo ad actum confitendi. ibi.* Omnis ergo qui confitebitur me. *Prima in duas, quia primo ostēdit tribulationis imminentis magnitudinem, secundo hortatur apostolos ad eius sufficiētiā, ibi.* Non est discipulus super magistrū. *Prima in tres secundum quod magnitudo tribulationis futuræ ostenditur ex tribus quia primo erant passuri a legisperitis, secundo a principibus Gentilib. ibi.* Et ad reges. *tertio a proprijs parentibus, ibi.* Tradet autem frater. *& in qualibet persequutione ostēdit, qualiter se debent habere. Dicit ergo.* Ecce ego mitto vos sicut oues. *Idest simplices innocentes, per arma vos non defendentes.*

3 In medio lupo. *Idest Scribarum & Pharisæorum. Lupus enim dentib. oues laniat, homines anhelitu inraucat, ita isti Apostolos Christi nitebantur interficere, & voce prædicationis eis impedire, vt patet ex doctrina Apostolorum & in actibus eorum, & ideo consequenter ostendit qualiter in hac tribulatione se debent habere di.*

4 Estote er. pru. *quoniam aliquando prudenter declinanda est malitia persequutorum, sicut Paulus videns malitiam Iudæorum volentium eum interficere sine causa, appellavit ad Cæsarem. Act. 25.*

5 Et simplices. *Quia occurrēte necessitate debet prædicator Euangelij si necesse sit, se offerre sine amaritudinis felle, ex quibus patet, qđ astutia vulpina vituperalis est, similiter ruditas bovina, sed medio modo debent incedere discipuli Christi, ideo sequitur.*

6 Cauete autem. *Quia sicut dictum est, aliquando cauendæ sunt insidiæ malignorum.*

7 Tradent. *Hoc enim frequenter habetur in Act. Apostolorum, quod discipuli Christi sunt in consilijs adducti, flagellati, & incarcerati propter nomen Christi.*

8 Et ad re. & præ. *Hic ostenditur magnitudo tribulationis imminentis Christi discipulis a principibus. Gentilium Iudæi enim*

secun-

✠ pro

MORALITER.

1 *Amen dico. vo. to.* Nā repellere & impugnare veritatem agnitam, quædam species est peccati in spiritum sanctum.

2 *Ecce ego mitto vos sicut oues in me.* Per quos in primitiua Ecclesia intelligebātur tyranni, sed mō per eos possunt detractores intelligi, propter quorum morsus non est a fidelibus prædicatio subtrahenda.

Caue-

6 *Cauete autem ab ho.* Vos malitiose ad peccatum trahere nitentibus.

7 *Tradent enim vos in con. &c.* Idest trahere vos conabuntur ad sua consortia mala.

† *Et in syna. su. fla. vos.* Scilicet flagellis linguarum suarum, eo quod arguitis mala ipsorum.

8 *Et ad reges & præsi. du.* Multi enim propter prædicationem veritatis accusantur male apud magnates huius seculi.

Cum

a *In testimo.* Vt inde peruersi pereant sine excusatione, vn-
A de electi exemplum capiunt vitæ. *In testimonium illis & gen.* Lucas. *Continget vobis in testimonium.* Quia persequutio nominis Christi, non solum Iudæis & gentibus eorū malitiæ, sed etiā ipsis Apostolis fit in testimonium ipsorum innocētiæ.

* Theophylactus. Hoc est, in notam & in reprehensionem eorum qui non credunt.

* Euthymius. Ad redargutionem Iudeorum & gentium, postmodum dicant, quod diuini verbi prædicationem non audierint.

b *Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.* Voluntatem vestram pro Christo offerre, Christus vero loquetur pro se.

B c *Tradet autem frater* Minorem dolorem ingerunt mala quæ ab extraneis, maiorem quæ ab illis patimur, de quorum mentibus præsumebamus, quia cum damno corporis, mala nos cruciant amissæ charitatis.

* Hiero. Hoc in persecutionibus fieri videmus, nec vllus est inter eos fidus affectus, quorum diuersa est fides.

* Euthymius. Per hos autem amicissimos, alios cognatos & familiares intelligit, qui omnem fauorē amicitiam imo & humanitatem depositurī sint, vt eos solius fidei ratione persequantur.

hom. 34. in Matth. * Chrysostomus. Quænam libera nobis respondendi potestas erit, quæ venia concedetur? Quos non exagitant flagella, non vrgent carceres, quibus non principes non synagogæ minantur, ne aliquid huiusmodi malorum impendant. Imo se in cōtrariū omnia habēt, dominamur enim & regna possidemus quippe qui fideles reges habemus, vñ Christiani honorib. affluant, honore securitate & pace fruunt, nec sic
C tamen vincimus, & illi quidē cū ad cruciatū quotidie ducerentur, & tā magistri q̄ discipuli mille tormentis & flagellis D cæderentur, bonorum tamen paradisi, animo fruebant. Nos vero qui nec somniis quidem cruciatum aliquem sustinemus, multo molliores quam cera, sumus.

d *Qui autem, &c.* Docet virtutē longanimitatis & patientiæ. Nō. n. cœpisse vel facere, sed perficere virtutis est. Vñ cauda hostiæ iubet offerri. Hoc idē Lucas exprimit. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Quia dū nobis dominari dicimus, hoc ipsū incipimus possidere qđ sumus.

e *Cum au.* Hoc ad illud tempus pertinet, quod dictum est. In via gentium ne abieritis, quod persequutiones non debeant timere sed declinare vt tribulationis occa- E sio, sit Euangelii seminarium.

* Clemens Alexandr. suadet fugere, non tanquam malū sit pati persecutionē, nec vt mortē expauescamus. Vult autē nos nulli esse auctores neque adiutores mali, nec nobis ipsis nec ei qui persequitur, nec ei qui interimit. denūciat. n. quodammodo vt caueat, qui autē nō obedit est audax & temerarius, & inconsulte se in manifesta pericula conuciens. Si autem, qui hominē Dei interimit, in Deum peccat, eis quoque eius cędis reus tenetur, qui non vitat persecutionē sed seipsum capiendum præbet per audaciam. Quantum enim in se est adiuuat improbitatem eius qui persequitur.

* Athana. Christus aliquando fugit, cū nondū venisset hora sua. Cū vero vidisset horā adesse se obtulit. verum nō est par nostra cum Christo conditio, quia nos vt homines ignari sumus temporis nobis a diuina prouidentia constituti.

Mystice. Cū vos persequentur in vno testimonio, fugite ad alia volumina. Quia quamuis sit contentiosus persequutor, ante presidiū Saluatoris adueniet, q̄ illi cōcedatur victoria. F

a Contra terrores consolatio, quasi dicat, nolite turbari.

a ducemini propter me in testimoniū illis & gentibus. Cum 1

a De modo proferendi ornate an inornate. 2

autem tradent vos. † nolite cogitare quomodo aut quid 3

a De modo inueniendi. b Materia dicendi.

b loquamini. Dabitur. n. vobis in illa hora, quid loquamini. 4

a Quia non ingenio vel arte vestra uerba procedunt, sed ex spiritussancti gratia.

Non enim vos estis q̄ loquimini, sed spiritus patris vestri

a Velut organis. b Adeo crescet persequutorum rabies, vt nullus sit inter eos affectus, quorum diuersa est fides.

c qui loquitur in vobis. † Tradet autem frater fratrem in mor 5
tem, & pater filium, & insurgent filii in parentes & morte

a Non tantum amicis. b Quia amatores mundi sunt inimici dei.

eos afficiēt, & eritis odio omnibus hominibus propter no †
mē meum. Qui aūt persecuerauerit vsque in finem, hic sal-

a Non debetis desistere, sed ad tempus declinare, ut aliis possitis prodesse. Non ante.

d e uus erit. Cūm aūt persequentur vos in ciuitate ista, fugite 6

Margin: ‡ ne sis solliciti. — Lucæ 21. b — † Mic. 7. b. — ‡ sustinuerit. — Luc. — Lib. — L b ua.

NICOLAVS DE LYRA.

* *pro illo tempore erant subditi Romanis, ideo non habebant altam iustitiam, & propter hoc non poterant aliquem condemnare ad mortem secundum quod habetur Io. 18.* Nobis non licet inter, quamquam, *& ideo non sufficiebat eis discipulos, Christi in cōcilius ducere & eos flagellare, sed tradebāt eos iudicib. Romanorum, vt sic possent eos ad mortem deducere. Et hoc est quod dicit.* Et ad re. & præ. *vt scilicet condemnemini ad mortem.*

1 In test. il. *Actiue scilicet vt possint contra vos deferre testimoniū,*

2 .Et gentibus. *Hic accipitur auctoritatiue, quia iudices potentes condemnare homines ad mortem, Gentiles erant. propter quod Pilatus dixit Iesu Io. 19. b. Nescis quia habeo potestatē crucifigere te. & c. Dicit ergo Gentibus quasi dicat Iudæi non habētes auctoritatē vos interficiendi ducent vos coram iudicibus Gentilibus, vt contra vos deferant testimonium ad condemnationem mortis, consequenter ostendit qualiter se debent habere in hac tribulatione di.*

3 Cum autem tra. *Per hoc non intendit excludere viā præuidēdi sibi de responsione, sed quod non debent perturbari, si non habeant tempus præcogitandi, & hoc duplici de causa. Primo quia tali casu sufficit fidem confidenter confiteri coram iudicibus, quod facere potest quilibet Christianus, quantumcunque simplex. Secundo quia hominibus de deo confidentibus spiritussanctus non deficit in necessitate, cū non possint aliter occurrere. Et hoc est quod.*

4 Dabitur enim vo. *Et patet ex prædictis, quod non loquitur hic de verbo prædicationis. Debet. n. prædicator verbi diuini præcogitare qualiter debeat verbum diuinum proponere, Secundum quod dicitur Prouer. 16. a. Hominis enim est animū præparare, & domini gubernare linguam, aliter tentaret Deum si negligeret de hoc cogitare, dum tamen habeat tempus opportunum.*

5 Tradet autem fra. *Hic ostendit magnitudinem tribulationis imminentis Christi discipulis, ex eo quod passuri erant ab amicis & parentibus, quod est grauissimum propter quod dicit.* Tradet au. *Hoc inuenitur de multis sanctis qui pro Christi fide seruanda traditi sunt ad mortem ab amicis suis, sicut beatus Chrysantus traditus est ad mortem a patre suo Polemio. Cætera patent vsque ibi.*

6 Cum autem, &c. *Vbi ostendit qualiter se debēt habere in tali tribulatione, quia aliquando discipuli Christi debent fugere. Ad cuius euidentiam sciendum, quod persequutio aliquando est personalis, vt quando aliquis quæritur ad mortem, non quia fidelis principaliter, sed propter odium personæ determinatæ, & tunc est semper fugiendum, sicut Paulus quærebatur ad mortem in Damasco, vt habetur Act. 9. quod patet quia alij fideles permittebantur ibi pacifice habitare, sed quærebāt solū Paulum interficere, ideo demissus a fratribus per murū, fugit persequutionem personalem. Aliquando autem non solū est persequutio personæ sed etiam fidei & iustitiæ, & tunc si homo percipiat probabiliter quod ex fuga sua sequatur derisio fidei & depressio iustitiæ, fuga est mala, & est peccatum mortale. Si autem non apparet hoc probabiliter sed magis contrarium, vt pote, quia ex fuga tali potest alibi fieri vtilitas Ecclesiæ, ex remansione autem non haberetur nisi occisio ministrorum Ecclesiæ a canibus idest obstinatis infidelibus, & conculcatio margaritarum idest articulorum fidei ab ipsis, tunc est fugiendum, & alibi proficiendum, propter quod subdit.* Amen

MORALITER.

3 *Cum autem tra. vos no. co. &c.* Idest non confidatis principaliter de scientia vestra, & eloquentia, sed de diuina prouidentia.

5 *Tradet autem frater fratrē.* Frequenter enim contigit, qđ frater carnalis fratrem suum trahit ad culpam mortalē, & pater filium, & etiam econuerso.

† *Et eritis odio omnibus hominibus.* Sequentes enim Christum frequenter sunt odiosi etiam carnalibus amicis.

6 *Cum autem persequentur vos in ciuitate ista.* Qui enim proficere non potest in vno loco, debet ad alium transire.

Non

a ¶Non mirum si a quibusdam fugitis, quia consummatio Israel non fiet in fide, donec Christus a mortuis resurgat.

in aliam: Amen dico vobis: non † consummabitis ciuitates

a Israel, donec veniat filius hominis. † Non est discipulus su-

a ¶Perfectio est discipuli non vlcisci iniurias, sicut ego feci.

per magistrum, nec seruus super dominum suum. Sufficit

a Prius faciens quam docens. ¶Qui potui.

discipulo, vt sit sicut magister eius, & † seruo, sicut dominus

a Cui famulantur cœlestia & terrestria. b Quid mirum de famulis.

b eius. Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto ma-

c d gis domesticos eius? Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est

a Corde. ¶Hoc ad bonos. ¶Hoc ad malos. ¶Astu.

e opertum, quod non reueletur, & occultum quod non scia-

¶In mysterio. a ¶Prædicare aperte. b Spiritusancto.

f tur. quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod

a Priuatim. b Palam publice. ¶Calcate carnalia.

g in aure auditis, prædicate super tecta. † Et nolite timere

A a *Non est discipulus, &c.* Nec indignemini tolerare quod tolero qui dominus sum, faciens quod volo, & magister docēs quod vtile scio.

b *Si patremfa.* Ostendit calumnias suas, vt suo exemplo ferant iniurias. vnde dixit: *Sufficit di.*

c *Beelzebub.* Beel ipse est Bel, Zebub musca id est Deus muscæ per spurcitiā sanguinis immolati. Idolum est Acaron. nomine cuius spurcissimi doli principē dęmoniorum appellant, qui musca dicitur propter immūdiciam.

B Beelzebub idolum apud diuersas gentes diuersis nominibus nuncupatum Ninus rex Assyriorum conditor Niniuæ ciuitatis post mortem patris sui Beli composuit statuā in honore ipsius eique diuinos honores iussit persolui ab hominibus. Cuius simulachri similitudinem Chaldæi suscipientes, vocabant Bel, vt in Daniele legitur. Inde Palæstini illud accipientes vocabant Baal. Moabitæ vero Beelphegor, atque ita per diuersitatem Gentium diuersa ei dabant nomina. At Iudæi vnius Dei cultores vocabāt Beelzebub ob derisionem Gentilium. Baal vir, zebub, musca, vir muscarum siue habens muscas.

d *Ne ergo timueritis eos.* Eorum sæuitiā vel blasphemias, quia veniet dies cum Deus iudicabit occulta hominū, vbi & nequitia discooperietur, & vestra intentio non soli Deo cognita, ab omnibus scietur.

e *Nihil enim opertum.* ✠ Chrysostomus. Hic sermo vniuersalem de omnib. enunciationem continere videtur: D non tñ ad omnia, sed ad proposita solum pertinet. Quasi dicat: Si igitur adhuc dolore vexamini quoniam male audituri estis propter me, illud dolorem vestrū sedet, quod non multo post ab omni suspicione liberabimini. Cuius enim rei grā contumelias fertis. Magos & seducto- † Luc.6.f.
res vocant, certe nō
1 multo post saluato-
2 res vos benefacto-
3 resque totius terra-
4 rum orbis prædica-
5 bunt. † seruus
6 f *Quod dico.* Hoc est,
7 in quo volo vos con
8 stantes esse.
9 Vel quod dico in † Mar.4.c.
10 tenebris, id est, dum E
11 adhuc in timore e-
12 stis, dicitis in lumi-
13 ne, id est, in fiducia
14 veritatis, accepto
15 spiritusancto, Et qđ † 11.q.3.c.nolite.2.de hęr. c. cum ex iniuncto.
16 in aure auditis, idest
quod secreto auditis, super tecta idest calcato carnis domicilio prædicate.

* Gregorius. Cum aliqua mystica de occultis prophetarum verbis credentibus agnoscunt, quid aliud quā profunda de tenebris reuelant? Vñ ipsa quoq; veritas discipulis in parabolis loquēs, ait: Qđ dico vobis in tenebris, dicite ī lumine. i. aperte exponite, quæ in allegoriarum obscuritatib. audiuistis. Li.11. Moral.

g *Super.* Loquitur iuxta morem Palæstinæ, vbi solent in tectis residere quę nō sunt eacuminata, sed ęqualia: vnde lex pcipit vt qui nouā domum ædificat, murum tecti ponat in gyro, ne fundatur sanguis innoxius labente aliquo. Ergo in tectis prædicatur, quod cunctis audiētibus palam dr, & est. Quod vos erudiui in paruo Iudæx loco, in toto mundo dicite. Luc.12.a.

h *Nolite timere.* ✠ Chrysostomus. Si Christianus es, ☞ Christo F

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Amen di.* Prædicando. s. ibi aduentum vel fidem Christi.

2 *Donec ve.* a Mortuis. s. resurgendo, quia denunciato aduentu Christi per apostolos per ciuitates Iudææ, immediate passus est Christus, & a mortuis resurgēs discipulis apparuit. Vel si intelligatur de aduētu Christi ad iudicium, tunc intelligenda est cōsūmatio pdicationis apostolorū per totū orbem, quantū ad cōuersionis effectū, quia vbiq; dispersi sunt filij Israel secundū pdestinationē vt dicit in epist. ad Ro.9. Licet. n. prædicatio apostolorū discurrerit per totū orbem a tempore ipsorum, secundum q dr in *Psal. In omnem terram exi. &c.* tamen effectus conuersionis fidelium quantum ad eos qui generaliter conuertēdi sunt ad fidem, habebit plenarie effectum suum circa finem mundi.

3 *Non est disci.* Ostensa magnitudine tribulationis imminentis, hortatur discipulos ad ipsius tolerātiā, & hoc triplici rōne, primo exēplo sui, secūdo ex cōsideratione diuini iudicij, ibi. *Nihil opertum.* tertio ex meditatione diuinę prouidētię & consilij, ibi. *Et nolite timere.* Circa primum hortatur eos exēplo sui, quia multa & grauia a Iudæis passus est sine causa & pro veritate fidei, & multo fortius debent hoc pati eius discipuli, & hoc est quod dicit.

Non est discipu. &c. Sequitur.

4 *Sufficit discipulo &c.* i. si plus conculcetur & condemnetur quā magister eius, & ideo concludit.

5 *Si patrem fa.* i. Christum, qui est pater noster.

6 *Beelzebub voca.* Sicut. n. patet ex præcedentibus, dicebāt Christum facere miracula in virtute cuiusdam dæmonis sibi familiaris nomine Beelzebub, & sic Christum quodammodo vocabāt Beelzebub in quantum opera eius ipsi Beelzebub attribuebant, quod erat magna blasphemia contra eum.

7 *Quinto magis do. eius.* diffamabunt, imponendo Apostolis, qui sunt de domo Christi, quod faciant miracula in virtute dęmonis, Quod enim Apostoli facerent miracula virtute dæmonis, dixerunt Iudęi & Gentiles, vt patet multipliciter ex legendis eorum.

8 *Ne ergo timueritis eos.* Omittēdo fidei veritatem propter persequutionis timorem.

9 *Nihil enim opertum.* Hic hortatur eos ad idem ex consideratione diuini iudicij, in quo omnia manifestabuntur, quia bona & mala omnium omnibus erūt manifesta. Cuius ratio est, quia tale erit iudicium quod videbitur ab omnib. iustum, quod nō posset esse nisi merita & demerita omnium viderentur ab omnibus manifeste. Consideratio huius manifestationis debet dare magnam audaciam in prædicatione veritatis, & hoc est quod dicit. *Nihil opertum* . s. in præsenti tempore.

10 *Quod non reue.* In iudicio.

11 *Et occul.* quia secreta cordis quæ soli Deo sunt nota, tūc erūt nobis manifesta, & hoc debet prędicatores mouere ad prędicandum veritatem secure, propter quod dicit.

12 *Quod dico vo.* In tenebris. i. in locis priuatis, licet. n. Christus, vt communiter prędicauerit in communibus locis, vt in templo & synagogis, tñ aliquādo docebat discipulos separatim a turbis, vt habet Mar.4.a. Scorsū autē discipulis suis disserebat omnia.

13 *Dicite in lu.* i. palam, quia postea apostoli palam populo prędicauerunt ea quę a Christo seorsum didicerunt, propter q sequitur.

14 *Et quod.* i. in secreto.

15 *Prædi. su. te.* i. Publice. In Palestina. n. tecta domorū erant plana desuper & ibi conueniebant homines in diebus festiuis ad ludendum & confabulandum, & per hoc designat quemlibet locū publicū, vbi conueniūt homines. Vel secundū alios tecta ista dicebantur quędam deambulatoria facta circa templum, super quę ascendebant doctores, & inde docebant populum.

16 *Et nolite timere &c.* Hic hortatur eos ad tolerantiam tribulationis ex cōsideratione diuinę prouidētię seu cōsilij ad cuius euidentiā sciendū, q aliqui dixerunt diuinā prouidentiam tantū se extendere ad incorporalia, & nō ad ista inferiora, ex quorū psona dicit Iob.22.b. *Circa cardines cęli perambulat nec nostra considerat.* Alij aūt dixerūt, quod se extēdit circa inferiora ista, exceptis actib. humanis, & hoc ne tollerent ab homine libertatē arbitrij, sed vtrumq; est falsū secūdū Philosophū. i. de aīa, vbi reprehēdit ✠ Empe-

MORALITER.

8 *Non est discipulus, &c.* Istud ad hoc inducitur, vt patet per literam sequentem, quod Christi discipulus patienter toleret blasphemiam sibi irrogatam, cum Christus patienter tulerit similem & maiorem.

9 *Nihil enim opertum, quod non reueletur* . s. in die iudicij vbi patientia martyrum premiabitur, & persequutorum nequitia punietur.

Christo credē. Si Christo credis, p opera mihi fidem demōstra. Quomodo verò p opera mihi fidē demōstrabis? Si mortem contemnas, & in hoc sane infidelibus differimus qui resurrectionis spem non habentes, mortem timent.

a *Mittere in gehennam*. ✻ Fulgentius. Quod ante gehennam mali pereunt, nō est diuini operis sed humani. Quod autem in gehenna perituri sunt ho: facit Dei æquitas, cui nulla placet peccantis iniquitas.

Lib.1.ad Monymum ca.6.

b *Nonne duo passe*. Lucas nonne quinque passeres venerūt dipondio? Nec multū distat, vt duo asse & quinque dipondio. Dipondius.n. est ex duob⁹ assibus, Quod autē in numeris est vnus hoc in pōdere as, & quod duo, hoc dipondius.

† præstatis. Luce 12.g. B

† Mat.8.d. Luce.9.ca. De eq: di.3.c. dahuc.

c *Et vnus ex illis*. Quomodo ergo Apostolus. *Nunquid de bobus cura est Deo?* Sed aliud est cura, aliud scientia.

Luc.12.g.

d *Numerati*. Hoc est scientia Dei numerum illorū comprehendit. Numerati, Non actu computationis, facultate cognitionis. A similitudine pecuniæ, quæ numeratur vt seruetur. Vbi magna prouidentia Dei, quod nec parua ociosaque dicta eum lateant.

sermone de martyribus C

✻ Augustinus. Quid timebo ergo damna membrorum, quando securitatem accipio capillorum? Neque capillus quidem trium puerorum in fornace Babylonica positorum, perijt, quomodo non igitur Deus corpus ipsum & conseruare & restituere poterit? D

* Cyprianus. Si nec passer cadat, nec minima fieri sine Dei voluntate Christ⁹ asserat, existimat aliquis summa & magna, aut non sciente permittente Deo in ecclesia fieri, & sacerdotes, id est, dispensatores eius, nō de eius scientia ordinari?

Lib.1 la.3.

†pal Gal.

e *Qui confi*. Vel confitetur quis Iesum ea fide, quæ per dilectionē operatur. Negat qui præceptis Dei nō obedit. E

✻ Chrys. Non dixit, *qui confitebitur me*, sed *ἐν ἐμοὶ* in me, vt tibi ostenderet non propria virtute, sed superiore gratia adiutum cōfiteri eum. Qua ēt de cā, non similiter dixit de negāte, *Qui autē negauerit me, &c.* Nō enim ait, Qui in me negauerit, sed qui negauerit. Nam qui negat, superioris gratiæ patrocinio priuatus, negat.

Hom Ma

f *Qui autem*. Negatur a filio apud patrē, cui non manifestatur in diuinitatis potentia filius & pater, Confitetur a filio apud patrem, qui per filium habet accessum ad patrem.

g *Pacem mit*. Missum est bellū bonum vt rūperet pax mala. F

Veni.

a Tantum. b Quin eam Deus reddat corpori.

eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timete, qui potest & animam & corpus 1
a Mittendo in æterna supplicia. b Nolite timere mortem corporis quia mori non potest sine nutu Dei, quod in minoribus liquet. 2
a perdere in gehennam. Nonne duo †passeres asse veneunt?
a Non moritur sine prouidentia, Dei quanto magis uos? a Sine nutu Dei.
b c Et vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro, 3
a Vt taceam de corporis massa, etiam minimæ particulæ Dei prouidentia conseruantur. 4
d Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. † 5
a Omnem curam in eum proijcite apud quem non capillus peribit. b Quia rationales quia æterni.
Nolite ergo timere multis passeribus† meliores estis vos, om 6
¶Ergo prædicate super tecta, quia. Omnis. a Ore confessio fit ad salutem. ¶Fidem, corde & ore, Ne quis tempore persequutionis sufficere sibi putaret fidem cordis. 7
b Perducam ad confessionem patris:
e nis ergo qui confitebitur me corā hominib. cōfitebor & ego
¶Venite benedicti patris mei. In consortio sanctorum. ¶Timore. 8
f eorū corā patre meo qui in cœlis est. Qui autē negauerit me
a Vbi Prodesse debet mei nominis confessio. b Non perducam ad uisionem Dei patris qua perfruuntur sancti.
coram hominibus, negabo & ego eū corā patre meo qui in
a Sicut timor mortis non debet retrahere, sic nec carnalis affectus. b Non ad hoc inter homines veni, vt carnales affectus confirmem, sed spirituali gladio dissociem.
g cœlis est. †Nolite arbitrari, quia venerim pacē mittere in ter- 9

NICOLAVS DE LYRA.

* *Empedoclem dicens, quod Deus esset insipientissimus si aliquid ignoraret quod nos cognosceremus, quod sequebatur ad dictum Empedoclis, quia dicebat omnia componi ex amicitia & lite, excepto Deo in quo lis non erat. Ex quo sequebatur, quod Deus litē non cognoscebat, quia ponebat simile simili cognosci, & idem inconueniens sequitur ad dictum istorum, quia nos habemus notitiam de istis inferioribus, & de humanis actibus, & per consequens Deus talia cognoscit & ad finem debitum deducit, quia cum sit agens vniuersale & primum omnia quæ subiacent eius cognitioni ordinantur per ipsum. Et quia natura nobilior principalius cadit sub ordine prouidentiæ, sequitur quod natura humana quæ immortalis est ex parte animæ, speciali modo cadit sub eius ordinatione, propter quod iusti non debent mortem timere, quia Deus ordinabit ad finem vltimum, & hoc est quod dicit:* Noli. *& patet vsque ibi.*

1 Nonne. *Ad euidentiam huius sciendum, quod passeres abundant in terra promissionis, & ideo de ipsis fiebat oblatio pauperum, qui non poterant alia habere. vnde erant pauci valoris, quia duo habebantur pro asse. As assis est genus nummi, vnde est mēsura in ponderib. vt dicit gl. super istum locum. In vnoquoque .n. genere illud quod minimum est mensura aliorum. Dipondius autem valet duplex as, & ideo dicitur Luc. 12. quod quinque passeres habebantur pro dipondio, hic dicitur quod duo pro asse, quia passer impar non poterat competenter diuidi, ideo remanebat vendenti, dicit ergo:* Nonne duo pas. *idest, venduntur. quia veneo. nis habet sensum passiui sub voce actiua.*

2 Asse. *Idest, pro asse. & tamen vnus ex illis quantumcunque sit parui valoris, vt visum est.*

3 Non cadet su. *Idest, non morietur.*

4 Sine patre vestro. *Idest, sine prouidentia Dei patris per consequens supple neque vos moriemini quin Deus ordinet de morte vestra propter quod concludit.*

5 Vestri au. *In Dei præscientia, ideo concludit.*

6 Nolite. *Idest, maioris reputationis apud Deum, quia ad imaginem Dei factus, quod non competit creaturæ irrationabili.*

7 Omnis er. *Ostenso quod debent tribulationes sustinere constāter, hic hortatur eos ad confitendum nomen Christi confidenter dicens:* Omnis. *& patet & sequitur.*

8 Qui autem negaue. &c. *Negatio autem nominis Christi semper est peccatum mortale, & ideo negans ipsum, dignus est damnatione. Similiter & non confiteri seu tacere aliquando est peccatum mortale, vt quando scilicet ex taciturnitate alicuius tollitur honor Deo debitus, sicut in casu quo aliquis interrogatus de fide ex taciturnitate sua ingerit opinionem aliis quod ipse non sit Christianus, vel quod fides sit ita derisibilis, quod nullus audeat eā confiteri, tunc tacere vel non confiteri peccatum mortale est, si autem aliquis non interrogatus ex feruore fidei publice profiteatur fidem Christi ad declarationem veritatis fidei, & ad confirmationem trepidantium, sicut leguntur aliqui martyres fecisse, hoc est donum supererogationis.*

9 Nolite arbitrari, quia venerim. *Hic ostendit quod prædicatores Euangelii non debent impediri ex amicorum carnalitate. Ad cuius euidentiam sciendum, quod charitas est ordinata, sic quod homo debet diligere Deum super omnia, etiam supra seipsum, & ideo pro nulla amicitia cuiuscunque proximi debet retardari quin prosequatur ea quæ pertinent ad honorem diuinum propter quod dicit:* Nolite ar. quia ve. pacem mittere in terram, *& loquitur de pace mala, quæ est contra Deum.*

Sine Non

MORALITER.

1 *Nonne duo passeres asse veneunt.* Hilarius, Mystice autem corpus & anima asse venduntur, cum pro minima delectatione diabolo traduntur.

8 *Qui autem negauerit me &c.* Remigius. Negabit autem se negantem, quia per ipsum non habebit accessum ad patrem & sic per oppositum intelligitur confiteri se confitentem, quia dabit ei accessum ad patrem.

9 *Nolite arbitrari, quia venerim.* Hieron. Ad fidem Christi totus orbis in se diuisus est, vnaquæque domus fideles habuit & infideles, & bonum bellum mixtum est, vt pax mala rumperetur.

Qui

a *Veni.e.* Hic Lucas ait. Erunt quinque in vna domo diuisi tres in duo & duo in tres, diuidentur. Quomodo ergo q.nq; cũ sex psonarũ nomina subiicit, patris filii matris filię Socrus & Nurus? Sed mater filii ipsa est Socrus vxoris eius ideoque illa ipsa, & in filiam suam, & in Nurũ dicitur esse d.uisa. Possumus & patrem intelligere diabolum, cuius eramus aliquã do filii non natura sed imitatione vt Iudæis dictum est: Vos ex patre diabolo estis. Sed postquam vocẽ audiuimus monẽtis. Obli.po.tu.& do.pa.tui. Venit gladius domini separare nos ab inuicẽ, & ostendere alium patrẽ cui diceremus: Pater noster qui es in cœlis, Mater synagoga, filia primitiua ecclesia. Socrus eadem synagoga. Nurus primitiua Ecclesia de gentibus, Spõsus Ecclesiæ, filius est, dicẽte Apostolo. *Quorum patres ex quibus Christus secundum carnem.* Socrus igitur.i.mater sponsi & in nurũ & in filiũ diuisa est synagoga carnalis quia ecclesiã persequi non cessat, sed & ipsa in matrem & in socrum diuisa est, volens recipese circuncisionem cæterasque carnales obseruantias.

* Hilarius. Pater corporis peccatum est, mater animę infidelitas ex qua cætera omnia. Itaque gladio dei in sacramẽto baptismatis ab his rescindimur.

b *Separare.* Idest, priuatos carnis affectus extinguere, quib. ita inuicẽ diligũtur, vt Deo minus seruiant. Vel penitus auertantur, non quod non sint honorandi pater & mater, sed post Deum, hic est ordo charitatis.

c *Qui amat pa.* Post Deum amandi sunt, sed si vtrumque non potest seruari, odium in suos, pietas est in Deum.

* Gregorius. Antiquus aduersarius, nõ solum per semetipsum, sed per eos etiam qui nobis adhęrent, statum satagit nostræ mentis inclinare. Cum enim cor nostrum, sua persuasione non subruit, ad hoc nimirum per linguas adherentium repit. Huic per prophetam dicitur. *Vnusquisque se a proximo suo custodiat, & in omni fratre non habeat fiduciam.*

d *Et qui non accipit, &c.* Crux duobus modis portatur cum vel per abstinentiã corpus afficitur, vel cum per compassionẽ proximi affligitur animus. Peccata proximorum crux rium sunt sanctorũ. Crux semper est portanda, vt amor Christi ostendatur.

e *Et seq.me.* Aliquis enim carnem macerat pro inani gloria, vel proximo carnaliter compatitur vt culpę faueat. Hic crucẽ ferre vr, sed dominum non sequitur.

f *Qui in.* Nomine animæ vita præsens designatur.

* Augustin. Magna & mira sentẽtia. Qui inquit, inuenit animã suam, perdet eã. quod duobus modis potest intelligi. Qui amat perdet, idest, si amas, perdes, si cupis vitã tenere cũ Christo, noli mortem timere pro Christo. Itẽ alio modo. Qui amat animã suã, perdet eã. Noli amare, ne perdas. Noli amare in hac vita, ne perdas in ęterna vita. Si male amaueris, tunc odisti, si bene oderis, tunc amasti, fęlices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando.

* Clemens Alex. Qui perdiderit animã suã, inquit, dominus seruabit ipsam, aut eã tradẽs, libẽter adeũdo pro Dño pericula, aut eã perdẽs, ex ea quę est ei cũ hac vita cõsuetudine. Si.n.soluere, abducere & segregare (id.n.crux significat) animã volueris ab ea quæ est in hac vita voluptate & delectatione, habebis eam in illa quæ expectatur, spe inuentam, & conquiescentem.

g *Qui re.* Cũ ad prędicationẽ mittit, ęs zonę tollit pericula nõ timẽda dicit, affectũ subiici religioni. Vñ ergo sumptus? Austeritatẽ mãdatorũ spe temperat promissorũ. *Qui recipit* (inquit) vos. Ad susceptionẽ magistrorũ prouocat discipulos. Dicet ergo aliquis, ergo & pseudo prophetas & Iudã proditorẽ suscipiemus? Hoc dñs procurans dicit non personas esse

Marginalia (left): 8.c. — 14.c. — 1.Ia.6.b. — B — 10.c. — 9.a. — Moral. — C

Marginalia (right): D — Ecclesiæ. — Lucæ 9.c. & 17.g. — † dissidere facere — † Luc.14.f — † infra 16.d. Mar.8.c. — Sermone de martyribus, E — 73.dis.c.in nomine patris. — Li.4.stromat. — F

Verbi Dei.

a ram. Non veni pacem mittere, sed gladium. veni enim † se- 1
b parare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduer- 2
a Non possunt inter eos esse iura pacis, inter quos est bellum fidei. 3
sus matrem suam, & nurũ aduersus patrem suum. et inimici
a Qui non credunt, b Et huic religioni pietas non est anteponenda, quod facit qui quod deo minus amandum est, plus amat quam deum.
c hominis domestici eius. † qui amat patrem aut matrem †
a Qui præponit carnalem affectum spirituali.
plus quam me, non est me dignus. † Et qui amat filium aut
a Vel carnem domando, vel proximo compatiendo, & hoc contuitu ęternorum. 4
d filiam super me, nõ est me dignus. Et qui non accipit crucem
a Nec diuersa timenda sunt, quia qui quærit inuenire temporaliter vitam æternaliter perdet eam.
e suam, & sequitur me, non est me dignus, Qui inuenit ani- 5 6
f *a Paratus est eam hic perdere omnia post ponens amori meo.*
mam suam perdet illam, & qui perdiderit animam suam †
In futuro. *a Qui in vobis sum.* 7
propter me inueniet eam. † qui recipit vos me recipit, & 8 †
g *a Quia non aliud recipit in Apostolis quam quod est in Christo. b Qui in me est.* 9
qui me recipit, recipit eum qui me misit. † Qui recipit pro- 10
11

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non ve.pa.mit. *Scilicet talem quæ di la est.*
2 Sed gla. *Hoc est diuisionem talis concordiæ. Aduertendũ tamen quod ista quæ dicuntur hic a Christo, sunt facta occasionaliter, quia ad Christi prædicationem & apostolorum aliqui conuersi sunt ad fidem & alij in infidelitate remanẽtes quantumcumque eis coniuncti, persequuti sunt illos ad mortem propter quod sequitur.*
3 Veni enim. *Et patet.*
4 Et qui non ac.cru. *Scilicet hic ostendit quod prædicator verbi diuini non debet retrahi propter dulcedinem præsentis vitæ, quæ est breuis transitoria, & ad merendum vitam æternam ordinata, & ideo quia finis melior est his quæ sunt ad finem, ea quæ sunt ad finem non sunt nisi propter assequutionẽ finis, ideo de ipsis nõ curatur dum tamẽ finis habeatur, propter quod de vita præsenti non est curandum, sed de assequutione vitæ æternæ, & hoc est quod dicit.* Qui non.s.voluntarie mortem tolerando.
5 Non est me. *Idest, vita æterna, quia in coniunctione ad Christũ per visionem & fruitionem consistit vita æterna.*
7 Qui inue. *Idest, vitam præsentem, quæ causatur ab anima existente in corpore, vnde est ibi prædicatio per causam. Qui amat igitur vitam præsentem inordinate, perdet eam: Res enim perditur quando non attingit finem debitum, sicut medicina perditur, quando per eam sanitas non acquiritur. Et eodem modo vita præsens quæ finaliter ad consequutionem vitæ æternæ ordinatur, recte perditur, quando per ipsam ad æternam vitam non peruenitur, quod contingit illi, qui inordinate amat ipsam, & econtrario.*
7 Qui perdit animam. *Vitam præsentem propter Christum contemnendo. Talis enim dicitur perdere, non secundum veritatem, vt patet ex prædict s, sed secundum hominum opinionem. Iste inquam.*
8 Inueniet eam. *accipiendo pro transitoria æternam.*
9 Qui reci.vos. *Postquam Saluator hortatus est prædicantes, hic hortatur recipientes ipsos, ostendens magnitudinem præmij ipsorum.*
10 Qui recipit vos in no. *Ea enim quæ fiunt Christi fidelibus, reputat sibi fieri Christus, & hoc tã in malis, Act.9.e. Saule Saule, quid me persequeris? idest fideles meos: quam etiam in bonis, sicut hic patet, quia in discipulis suis dicit se esse receptum.*
11 Qui reci. *Idest, Dei nuncium.*

In

MORALITER.

† *Qui amat patrem &c.* Hilarius. Illi.n.qui domesticas dilectiones hominum, eius dilectioni prætulerint, futurorum bonorum indigni erunt hæreditate.
4 *Et qui non ac.cru.* Grego. duobus modis crucẽ domini baiulamus. Cum aut per abstinentiam carnem affligimus, aut cum per compassionem proximi necessitatem illius nostrã putamus.
6 *Qui inuenit animam suam.* In delectationibus illicitis nutriens eam.
† *Perdet illam.* Quantum ad vitam futuram.
9 *Qui reci.vos.* Corporaliter.
† *Me recipit.* Spiritualiter, & per consequens recipit patrem & spiritumsanctum, qui cum filio per gratiam inhabitant recipientis mentem.
10 *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ.* Idest, quia Dei nuncius est.

Qui

A esse suscipiẽdas, sed nomina, & mercede nõ carere suscipiẽtem, licet indignus sit qui suscipitur. Nõ ait mercedem de ꝓpheta vel iusto, sed prophetę & iusti mercedem, quia dũ eos sustentat qui aliter non possent quod eorũ est facere, & ipse est qui in hoc nomine facit, nõ pro eis solũ, sed eorumdem mercedem habebit id est, talem qualem & ipsi.

* CLEMENS. ALEXAND. Sunt apud dominum cõplures mercedes, & mansiones ex vitæ eorum proportione. *Qui enim*, inquit, *prophetam in nomine prophetæ susceperit, mercedem*, *&c.* Et rursus virtutis pro meritis differentias & præclaras remunerationes, per horas numero non æquales.

lib.4.strom. Mat.9.b.

Quia Christus in apostolis, Deus autẽ in Christo, ergo q apostolos recepit, recepit Deum. Hoc dicit, ne apostolorũ susceptio vilis habeatur his a quibus supra dixit debere stipendia accipere.

B

a Pro eo quod nominatur propheta.
phetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ acci- 1
a Ne & pseudo timeant recipere. b Pro eo quod nominatur iustus. 2
piet. † Et qui recepit iustum in nomine, iusti, mercedem iusti 3
a Ne quis se ab hospitalitate per paupertatem excusaret, hoc leui præcepto diluit. 4
a accipiet. Et quicumque potum dederit vni † ex minimis istis 5
b a Ne dicas deesse vnde calefieret. Pro eo quod nominatur discipulus, 6
calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, amen 7
a Quam ex bono affectu meruit potius quam ex actu. 8
dico vobis, non perdet mercedem suam. Et factum est cum 9
Sermones.
consummasset Iesus, præcipiens duodecim discipulis suis
a Fecit quod docuit, prædicans Iudęis, non Samaritanis, non Gentibus, Vt secundum promissa, prius offeratur Iudæis salutis occasio. b Iudæorum
transiit inde, vt doceret, & prędicaret in ciuitatibus eorum. 10

Et

a *Et quicumque*. Qui periculum nõ suscipientium testimonio excussi pulueris denunciauit, meritum recipientium vltra speratum commendat. Nota Deum magis ad pium affectum respicere, quam ad quantitatem rei exhibitæ. D

b *Vni ex mi.* Minimi sunt qui nihil penitus habent in hoc mundo, & iudices erunt cum Christo.

* Hilarius. Præuidens plures futuros tantum apostolatus nomine gloriosos, omni vero vitæ suæ opere improbabiles, eosdemq; diu fallere, diuque mentiri, tamen obsequiũ quod eis sub religionis opinione delatũ sit, mercede operis sui speique non fraudat. Nã licet ipsi minimi essent, & peccatorum omnium vltimi, minimum autem est, quo minus nihil aliud est, non inania tamen ĩ eos, et leuia, quæ sub frigidæ aquæ nomine designat, officia esse decernit. Atque ita ad probitatem obsequentis, fallentis de se probra non lædunt, cum mercedem suam dantis fide non assumentis mendacio consequatur. E

† e pu... vel pa...

NICOLAVS DE LYRA.

1 In no. *Idest, inquantum dei nuncius.*
2 Mercedem pro. *Idest, ab eo cuius est nuncius. Et similiter.*
3 Qui re. *Quod non potest esse nisi propter Deum, a quo iustificatur omnis vere iustus.*
4 Mercedem iu. acci. *Idest, a Deo qui iustificat ipsum. Secus est autem si recipit ipsum inquantum amicus vel compatriota vel huiusmodi, quia non recepit eum pure in nomine Dei.*
5 Et quicumque po. *Hoc dicit ad ostendendum, quod quilibet quantumcũque pauper potest facere opera misericordiæ, quum darr calicem aquæ frigidæ potest quilibet quantumcumque pauper.*
6 In no. disci. *Idest, quando est fidelis denuncians fidem Christi.*
7 Amen. *Idest fideliter.*
8 Dico vo. non. *Quia in his, quæ dantur propter Christum, non tantum pensatur quantitas doni, quantum pensatur quantitas bonæ voluntatis ex qua datur, Sequitur.*
9 Et factum est cum consummasset, &c. *Modum scilicet prædicandi & uiuendi prædictum.*
10 Transiit inde vt doceret & prædicaret in ci. scilicet Iudæorum. *Et sic patet conclusio huius capituli.*

MORALITER.

2 *Merce. &c.* Idest, a Deo recipit mercedem cuius est nuncius.

Et

4 *Et Qui re.* Idest, propter iustitiam suam, non propter consanguinitatem vel affinitatem.
4 *Merce. iust.* Idest, particeps erit meriti suæ iustitię.

ADDITIO.

In ca. 10. vbi dicit postilla, Nolite possidere aurum, &c. Qualiter sint intelligenda secundum doctores ista, quæ apostolis ad prædicandum missis a Christo iniunguntur, habes infra in additione super Ioannem. 12. vide ibi.

Qua-

CAP. XI.

IOANNES. Et dũ Christus prędicaret, & prędicationem suam variis signis confirmaret. Ioannes eius opera audiuit posit⁹ ĩ vinculis ab Herode. *Sed cũ audi. mi. duos de dis. suis, ait illi. Tu es qui ven.* Ioannes ĩterficiendus ab Herode interrogat, nõ quia dubitet, qui aliis dixerat. Ecce agnus Dei. Qui & vocẽ patris audierat, hic est filius meus dilect⁹. Sed vt missi signa vidẽtes crederent, & dictis eius opa Christi fidem facerent, ne alius Christus expectaretur. Quod autem discipuli Ioannis aduersus Christum superbirẽt, & aliquid liuoris haberẽt, supra innotuit ibi. *Quare nos & pharisei ieiunamus?* Et vbi Ioanni dixerũt.

† in carcere C

Io. 1 d. † erat

Luc. 3. c.

Mat. 9 b.

CAP. XI.

IOANNES autem cum audisset † in
Positus. a Lex ad gratiam euangelii mittit. Ne alium a se prædicatum putarent.
a vinculis opera Christi, mittens duos
a Per illos. b Hoc dicit.
de discipulis suis ait † illi: Tu es qui
venturus † es, an alium expectamus?

Magister cui testimonium dedisti. Ecce discipuli eius baptizant. & plures veniunt ad eum. F

Hęc omnia eadẽ de Ioãne Lucas ponit nõ ipso ordine, sed qs ordinẽ rei gestę teneat non apparet.

† illis

* Chrysostomus. Sicut pater si videret filios bonis moribus ornatos, & omni sapientia perfectos quasi securus moritur nihil de cętero timens de illis: sic, & Ioannes volebat discipulos suos perfectos videre in Christo, vt iucundius moreretur.

Hom... ie M...

a *Tu es.* Non ait qui venisti, quasi dicat, Cum ad inferna descẽsurus sum, debeo te nũciare inferis, qui nũciaui supis. An cõueniat filio dei mori an aliũ ad hęc sacramẽta missur⁹ es?

Magi-

☞ Hila-

Diui... Luc...

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XI.

IOannes au. *Posita instructione prædicantium. Hic consequenter ponitur confirmatio dubitantium, & diuiditur in tres, quia primo saluator noster confirmat dubios de suo aduentu, secundo condemnat incredulos seu peruersos, ibi.* Cui si. *tertio commendat deuotos, ibi,* In il. tem. re. Ie. *Prima in duas quia ad confirmationem populorũ ostẽdit Ioannem*

MORALITER.

Ioannes autem, &c. Per Ioannem qui misit discipulos suos ad Christum dicendo.

† *Tu es qui venturus es, &c.* Licet ipse de hoc nullatenus dubitaret, sed vt eius discipuli de hoc dubio certificarentur per opera Christi, significatur bonus doctor & humilis, qui quauis nõ dubitet de veritate alicuius conclusionis, discipulos dubitantes remittit ad sapientiorẽ, vt per eum certius informentur contra multos docto. & confesso. qui dedignantur sic remittere ne uideantur aliqua ignorare.

Illis

D

* Hilarius. Ioãnes detentus in carcere dñm ignorat? Et ꝓ-
A pheta tantus Deũ suum nescit? Atqui venturũ vt prætor, nũ-
ciauit, consistentẽ vt propheta agnouit, adeuntem vt cófes-
sor veneratus est? Vñ tã variæ & tã abundanti grãæ error ob-
repsit? Ad euãgelia cõtuenda lex mittit, vt infidelitas fidem
dictorũ contempletur in factis, & qđ intra eũ pctõrum fraude
fit vinctũ, per intelli-
gẽtiã libertatis euã-
gelicæ absoluatur. Ioã-
nes igitur non suę, sed
discipulorũ ignoran-
tiæ consulit. Ipse enim
venturã in remissio-
nem pctõrũ prędica-
uit, sed vt scirent nõ
aliũ a se ꝑdicatũ ad
opa eius cõtuenda,
discipulos misit, vt
authoritatem dictis
B suis illius opera con-
ferrent.

* Hiero. Hunc sen-
sum hr̃e põt, Scio q,
ipse sis, q venisti tol-
lere peccata mundi,
sed quia ad inferos
descensurus sum,
etiam hoc interro-
go, vtrum & illuc ip-
se descendas, an impium sit, hoc de filio Dei credere, alium-
que missurus sis.

[margin: dicis & … es; mecee- … ange … ium.; reibus]

Non ad interrogata, sed ad scandalum nunciorum.
a Non respondit Ioanni, quia non dubitabat sed illis.

a Et respondens Iesus ait illis, Euntes renunciate Ioanni 1

a Cessent verba, loquantur opera. | Per miracula. | Per doctrinam euangelii illuminantur. 2

quæ † audistis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, le-

a Pauperes spiritu vel opibus intus illuminamur, vt in prædicatione nulla distantia sit inter pauperes & diuites.

prosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, paupe- 3

In hoc nuncios percutit sicut post ostenditur.

b res † euangelizantur. Et beatus est qui non fuerit † scanda- 4

a Ne turbæ Ioanem liuore motum suspicentur, & vt sciant eum quæsisse non sibi sed discipulis.

lizatus in me. Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere 5

a Quæ nesciebant mysterium interrogationis eius.

c ad turbas de Ioanne: Quid existis in desertum videre? 6

a Qui omni vento agatur, vt leuitate mentis de me ambigat quem prædicauit.
Non. An vana gloria ductus lucra quærat pro dapibus vel vestibus, qui locustis viuit, & pilis camelorum induitur.

arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? Homi- 7

d nem mollibus * vestitum? † Ecce qui mollibus vestiuntur, in 8

a *Euntes renuntiate.* * Clemens Alex. Cõsilij dandi tres par-
tes sunt: vna quidem q̃ sumit exempla ex tp̃e ꝓterito, vt v.g.
qđ Hebreis euenerit, q aurũ per idololatrię crimẽ adorarũt,
in vitulo, & q passi sunt, cũ fornicati essent. Altera vero q̃ ex
pñti tp̃e intelligit, vt quę sensu cõprehẽdat, vt quod dictum
est his qui dñm rogauerãt, an ipse esset Chr̃s, aliumne expe-
ctarent. *Dicite*, inquit, *Ioanni quæ vidistis & audistis*. Hoc ergo
fuit, qđ ꝑdicens dicebat Dauid, *Sicut audiuimus, ita & vidimus.*
Ps. 47. Ex futuris aũt cõstat tertia pars dãdi cõsilij, qua quæ sunt euẽ-
tura, iubet caueri, quemadmodũ illud quoq; dictũ est: Qui au-
tem in peccata inciderint, eijcientur in tenebras exteriores.
b c. 15. * Lactantius. Sed & Sibylla expresse prædixit verbis.
C

· νεκρῶν δ' ἀνάστασις ἔσται.
Καὶ χωλῶν δρόμος ἔσσ' ὠκὺς καὶ κωφὸς ἀκούσει,
Καὶ τυφλοὶ βλέψουσι λαλήσουσ' οὐ λαλέοντες.
Idest, mortuorum autem resurrectio erit.
Et claudorum cursus erit velox, & surdus audiet,
Cęci videbunt, & mortui loquentur.

b *Qui non fuerit.* Qui de diuinitatis potentia non dubitauerit, hoc non contra Ioannem quem mox adeo commendat.

c *De Ioanne.* Præcursor Christi de Christo certificare discipulos voluit, quia sensit eos dubitare. De præcursore Christus turbas dubitantes, ne dubitent docuit, mollem leuemque putantes. † offensus per me

E

* Gregorius. Hoc non asserendo, sed negando intulit. Arundinem quippe mox vt aura contigerit, in partem inflectit alteram. Et quid per arũdinem nisi carnalis animus designatur qui mox vt fauore vel detractione tangitur, in partem quamlibet inclinatur. † 21. quæst. 4.

d *Ecce qui.* Qui ponunt puluinaria sub cubito, qui vitam peccantium palpant, non pungunt.

Nota. Rigida vita & prædicatio debet declinare mollium palatia, quæ frequentant mollibus indutis adulantes.

Clemens Alexandrinus. Beatus Ioannes despectis quoque ouium pilis, qui delicias redoleãt, pilos camelorum elegit & eis sese vestiit, simplicem vitam & dolo alienam repræsentans. Mel enim comedebat & locustas, dulcẽ spiritalem cibũ a fastu alienãs, & moderatas vias Domini prępa-
rãs. Se enim certe purpurea chlamyde induisset, si vllam F
vrbani

NICOLAVS DE LYRA.

Ioannem esse prophetã sanctum ibi: illis autem abeuntib. prima in duas, quia primo mouetur dubitatio, secundo ponitur eius responsio, ibi: Et respondens Ie. Circa primum considerandum, quod Herodes Antipas incarcerauit Ioannem propter hoc quod reprehendebat eum, eo quòd abstulerat fratri suo Philippo vxorem suam nomine Herodiadem, vt habetur Mar. 6. Ioannes ergo in carcere constitutus misit discipulos suos ad Iesum, quærens vtrum ipse esset Christus an non? Sed quia quæstio est dubitabilis propositio, mirabile est quod Ioannes qui baptizauerat Christum, & viderat spiritum sanctum descendere super eum, et de eo dixerat: Ecce agnus Dei, &c. vt habetur Io. 1. de hoc quasi dubitans quærebat. Ad hoc respondet beatus Gregorius dicens, quòd Ioannes non dubitauit ipsum esse huius mundi saluatorem, sed dubitauit vtrum sicut natus erat in humanitate nostra, ita et moreretur pro salute humana: Sed hæc responsio *non videtur conueniens, quia Ioannes non fuit minus iluminatus quam prophetæ ve. te. quia hic dicitur plus quam propheta, vt sequitur in isto ca. Prophetæ autem cognouerunt Christũ non tantum nasciturum in carne propter nos, sed etiam moriturum, vt habetur Isa. 53. c. Tanquam ouis ad occisionem ducetur &c. & in pluribus aliis locis quæ propter prolixitatem vitandam omitto: ergo multo fortius Ioannes qui fuit plus quam propheta cognouit. Item Ioannes de Christo prædixerat: Ecce agnus dei Io. 2. d. quod non dixisset, vt videtur, nisi vidisset eum immolandum pro salute mundi. & ideo aliter dicendum, quod Ioannes non dubitauit de prædictis, sed certitudinaliter cognouit, sed discipuli eius qui non erant sic illuminati, dubitauerunt, & ideo Ioannes per discipulos suos quæstionem proposuit, non propter sui dubitationem, sed discipulorum hæsitantium.*

1 Et respon. *Hic ponitur Christi responsio, & quia eius responsio non erat ad confirmationem Ioannis qui non dubitauit, sed ad confirmationem discipulorum dubitantium, ideo Christus non respondit per verba, sed per facta, faciens in conspectu discipulorum Ioannis miracula multa manifeste declarantia, q ipse esset Christus, & hoc est q dicitur.*

2 Renunciate Io. *ad præceptum meum. Et cætera quæ sequuntur patent vsque ibi.*

3 Pauperes euan. *idest denunciantur habere regnum cælorum, vt supra dictum est ca. 5. Beati pauperes, &c.*

4 Et beatus. *Scilicet, dubitando de deitate, quia me vidit in passibili carne.*

5 Illis autem. *Hic consequenter ostendit Ioannem esse prophetam sanctum, & hoc ne ex quæstione proposita aliqui crederent eum dubitasse & ignorasse eum fuisse Christum, & commendat eum de quatuor. Primo de soliditate fidei & constantia, cum dicit.*

6 Quid existis. *q.d. non, quia Ioannes ita constans erat, quod nec timore nec fauore a veritate declinabat, secundo ab austeritate pænitentiæ, cum dicit.*

7 Hominem. *q.d. non, quia sicut supra dictum est Ioãnes habebat vestimentum de pilis camelorũ, & esca eius erat locusta, & mel siluestre. Ad hoc et manebat in deserto vt austeram vitam duceret, non solum ex victu, & vestitu, sed etiam ex loco, propter quod subditur.*

8 Ecce qui mollibus. *Ad hoc enim multi magnatibus adulantur, vt cum*

MORALITER.

5 *Il. au.* per hoc autem quod Christus commendauit Ioannem de mentis, constãtia & de aspera vita, & de cognitionis excellentia ostenditur quod doctores superiores non debent inferiores contemnere, sed magis quantum possunt salua veritate eos commendare.

a Vbi aliquid venentur, digito demonstrauit. b Qui me non tantum venturum prædixit, sed etiam ¶Ponit quod erat.
do̊mibus regum sunt. Sed quid existis videre? Pro̊phetam? 1
a Etiam dico vobis, & † plusquam prophetam. Hic est enim, 2
¶In Malachia. ¶Verba patris ad filium. a Nuncium.
de quo scriptum est, ¹Ecce ego mitto ange̊lum meum ante 3
a Manifestationem tuam. b Peruia reddet tibi auditorum pœnitentiam prædicando, baptizando. c Vt summam virtutum eius comprehendam.
facie̊m tuam, qui præparåbit viam tuam ante te. Ame̊n di- 4 5 6
a Non virginis. b Et si æqualis.
b co vobis, non surrexit inter natos můlierum måior Ioanne
a Tempore. b In sordibus apostolorum. c Dignitate.
c Baptista. † Qui autem mino̊r est in re̊gno cœlorum, måior 7
a Alia commendatio Ioannis. b Quantum dicetur, nunc, idest semper.
d est illo. A die̊bus autem Ioannis Baptistæ vsque nůnc 8 9
a Quibus non erat promissum.
regnum cœlorum vim patitur, & vio̊lenti † rapiunt il- 10
a Præcedentes. ¶Vbi Christi tempus ostenditur, quem Iohannes ostendit.
e lud. † Omnes enim prophe̊tæ & lex vsque ad Ioannem pro 11
a Vel prædicauerunt. b Hoc esse mysticum, & indigere intelligentia, ostendit, cum subdit. Qui habet.
f phetåuerunt, & si vultis recipere, ipse est Eliås qui venturus 12

Vrbani fastus curam gessisset, sed cum in solitudinē quietis, A tranquille cum Deo versaturus se recepisset, ab omni inani studio vanaque boni specie, sordidoque ac illiberali decore, se remouit.

a *Plusquam pro.* Bed. quia Angelus non natura sed officio.

b *Maior Io.* In hoc nō præfertur patriarchis, & cūctis hominibus, sed æqualis ceteris sāctis ostenditur. († excellētiore propheta. Luc. 7. f.)

c *Qui au. m. i.* omnis sanctus qui iam est cum Deo, maior est eo qui adhuc in mundo. Vel ego quē minorē facit multorum opinio, in ecclesia sanctorum illi prælatus sum. Vel nouissimus angelus cœli melior est quouis homine. (Luc. 7. f.) B

d *In regno.* Regnum cœlorum duobus modis accipitur. Aut supernum in quo nondum sumus. Aut præsēs ecclesia in qua adhuc viuim⁹, & iā quodam mō regnamus. (Iou. 16. d.)

d *A diebus Io.* Apostolos dñs ad oues qui per do. Israel ire iusserat, vt ad regnum reducerentur. Sed hæc prædicatio ad profectum publicanorū & peccatorum versa est qui crediderunt. Ceterum Ioanni a plebe non creditur, Christi opera nō auctorizantur, quia crux est scandalo. Iam propheta cessat iā lex expletur, Christus alijs prædicatur, & ab alijs recipitur, sui respuunt, inimici recipiunt. Itaq; regnum cœlorum vim patitur, quia gloria Israel patrib. debita, a prophetis nunciata, a Christo oblata, fide gentiū occupatur & rapitur. Vel a C dieb. Ioannis, qui præsentiam prædicauit, qua peccator reuiuiscit, & non ante, quia lex pœnam intulit & non per pœnitentiam viuificabit. Patria cęlestis vim patitur dū peccator D ad eam quasi in alienum locum intrat per pęnitentiā. Grandis violentia est in terra nasci & cęlum capere, & habere per virtutem quod non possumus per naturam. (Sup. 10. a.)

✻ Amb. Regnum cęlorum non nisi Christus qui regnat in cęlis. Cogi aūt verbū tunc solet dici, cū res aliqua rarior assidua operatione densatur. Ex quo ergo Ioannes Chri annunciauit aduētum ex eo regnum cęlorum q̃ prius fluidū & remissum apud Iudæos iacebat, credētiū populorū cępit assiduitate densari. Vim aūt facim⁹ Domino, non cōpellendo, sed flendo: non prouocando iniurijs, sed lachrymis exorādo. Aggredimur in itinere Dominum, & more latronum suis eum spoliare nitimur. Cupimus illi auferre regnū thesauros & vitam, sed ille tam diues & largus est, vt non abigat, non resistat. Aggredimur illum non ferro, non fuste, non saxo, sed māsuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ. (Serm. 15. † diligun. E)

e *Omnes enim.* Non quod post Ioannem nō fuerint aliqui, vt Agabus, sed quia quidquid prophetauerunt, de domino vaticinati sunt. *Omnes enim.* quia quidquid illi dixerunt, de venturo loquuti sunt, hic vero venientem ostendit.

f *Et si vultis recipere ipse.* Vt minus excusabiles sitis, quia eum non recepistis. Ipse est Elias in virtute, non in persona: par in vitæ seueritate, mētis rigore præcedens Christi primum aduentum, vt ille secundum. (Act. 11.) F

Cui

NICOLAVS DE LYRA.

vt cum ipsis commutantes delitis vtantur, sed homines veritatis talia aspernantur, vt narrat Valerius Max. lib. 4. quod quidā Diogeni olera lauanti. Si tu ait Dionysio adulari velles, ista non ederes. Cui rñdit, si tu ista edere velles Dionysio adulari nolles. Et sequitur. Hic veridicus veritatis annunciator malens oleribus sustentari, quam magnatibus adulari. Tertio commendat eum Saluator a claritate notitiæ, cum dicit.

1 Prophe. *Dicitur enim. 1. Reg. 9. b. Qui enim dicitur hodie propheta, olim appellabatur videns, quia prophetæ videbant ea quæ alijs erāt occulta, sed non solum Ioannes propheta fuit, sed etiam plus quam propheta, quia non solum Christum præuidit venturum & prædixit sicut alij prophetæ, sed etiam ipsum digito ostendit, quarto commendat eum ab auctoritate doctrinæ.*

2 Hic est. *Mala. 3.*

3 Ecce ego mit. *Ioannem qui duxit vitam angelicam.*

4 Ante fa. *i. ante Christum quia filius dicitur figura Dei Patris & per consequens facies eius.*

5 Qui præ. *i. corda audientium ad recipiendum Christū per prædicationem suam, & baptisma suum, & vt comprehendat summā commendationem Ioannis, subdit.*

6 Amen di. vo. *Non negat quin æqualis surrexit inter natos mulierum. Christus enim maior fuit, sed non proprie dicitur filius mulieris sed Virginis, quia mulier de communi cursu accipitur pro fœmina corrupta.*

Qui

7 Qui autem mi. *idest, in beatitudine.*

8 Maior est il. *Quia quilibet beatus quantumcumque minimus maior est actu quam quicunque viator purus, licet aliquis viator sit maior in potentia aliquo beato. Et quia dixerat, quod Ioannes erat plus quam propheta, ideo consequenter declarat hoc di.*

9 A diebus. *Quia Ioannes incepit prædicare consecutionem regni cęlestis per pęnitentiam, quod ante esse non poterat.*

10 Et vio. ra. il. *Non enim potest homo natus in terra rapere cęlum nisi sibi faciat violentiam coercendo a delectabilibus proprium appetitum.*

11 Omnes eni m. *Quia in lege & prophetis veritas de Christo erat sub figuris & ænigmatibus tradita, sed a Iohanne est manifeste ostensa dicente. Ecce agnus Dei, &c.*

12 Et si. *Non in persona sed in spiritu, quia fuit similis Eliæ, & hoc in tribus. Primo in austeritate pœnitētiæ, quia de Elia scribit. 4. Reg. 1. quod erat vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Dicitur autē ibi pilosus propter hoc quod habebat vestē hirsutam & asperam. Similiter de Ioanne dictum est supr. 4 quod habebat vestimentum de pilis camelorum. Secundo, in soliditate constantiæ. De Elia enim scribitur, quod ipse constanter arguebat regem Achab 3. Reg. 22. & Ochoziam regem. 4. Reg. 1. Similiter Ioannes constanter arguebat Herodem. Mar. 6. Tertio in auctoritate doctrinæ, quia sicut Elias venturus est per prædicationem suam, denuncians Christi aduentum secundum, ita Ioannes præuenit primum, vt dictum est supra 3. cap. & hoc notatur cum subditur.*

Qui

MORALITER.

9 *A diebus.* Per regnū cęlorū potest intelligi militans ecclesia, quæ non est ipsi parietes, sed fideles, quorum multi valde passi sunt martyrium per violentiam tyrannorum, & sic rapuerunt regnum cęlorum.

11 *Omnes enim pro. &c.* Per legem & prophetas significantur doctores ve. Te. per Ioannem vero doctores noui, propter

† quod

a *Cui au.* Laudato Ioanne trāsit ad increpandum illos, qui
A nec prędicatione Ioannis moti sunt, vel ipsius Christi prædicationem despiciunt. Ioannes talis ac tantus vt dixi, & adeo dignus, vt ei debeat credi, sed vos cui estis assimilādi qui noluistis credere ei?

b *Simi. est pu.* Pueri doctores sunt humiles spiritu. Horū, synagoga vel ipsa Ierusalē, vbi iura præceptorū Dei recondebant. Coęquales cōtribules quos solebāt exprobrare, qđ ad laudes Dei nō assurrexerunt corde deuoto, membro-
B rum agilitate, quod notat saltus. Nec per lamenta prophetarum pro excidiis iam factis vel faciendis ad pœnitentiam conuersi sunt.

c *Cecinimus vobis.* Vt Dauid Exul.di. adiu.no.iub.d. Iac. &c. huiusmodi.

d *Lamentauimus.* vt. *Conuer. ad me in toto corde vestro in ie. & fle. & pl. & huiusmodi.*

C e *Venit enim.* Sicut tunc, ita & nunc vtranque viam salutis respuitis. Lamentauimus ad Ioannē, cecinimus ad Christū, D
Hęc est summa. Generatio ista nec plorat cum Ioanne plorante, neque gaudet cū Christo gaudente. Nec mirum si duplicē viam salutis contemnunt, cum & ieiunium & saturitatem petitur spernunt, si ieiunium placet, cur Ioannes displicet? si saturitas, cur filius hominis?

* Iunilius Africanus. Ideo dictum est, non manducans & non bibens, quia illo victu quo Iudæi vtebantur, non vtebatur.

f *Et iustificata est sapientia, &c.* Ostendit filios sapientiæ intelligere, nec in abstinendo, nec in manducando esse iustitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam, & temperantiam non se corrumpendi per abundantiam. Non est regnum Dei esca & panis, quorū non vsus sed concupiscentia reprehenditur, in quibusdam libris habetur. Iustificata est sapiētia ab operibus suis, quia sapientia non quærit vocis testimonium, sed operum. E F

Lib. 2. contra positorum in terrogatione 17.

† Luc. 7. c.

† 35. di. c. sexto die.

Rom. 14. c.

a Cordis. b Quod dixi mystice intelligat.

a test. qui habet aures audiēdi audiat. † Cui autē similē æstima-

a Tot moniti salutis audientem & non obedientem. b Iudaicam. c Huic toti negotio. Sicut Dauid & Ieremiæ. d Ierusalem. Quantum ad monitores. Vbi lex & iura promuntur.

b bo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro

Quantum ad monitos.

qui clamātes coæqualibus dicūt. Cecinimus vobis, & non sal

a Non assurrexistis operando. b Penitentiæ lachrymas necessarias vobis prædiximus, & non acquieuistis, nec adhuc acquiescitis. Per compassionem. c Exponit prædictam similitudinem.

c tastis. † lamentauimus. * & non planxistis. † Venit enim Ioan-

a Exemplo abstinentiæ suæ penitentiam vobis indicens, & noluistis humilari cum eo.

d nes, neque manducans neque bibens, & dicunt dæmonium

e a Cibo & potu lætitiam futuri regni præsignans, & noluistis cum illo gaudere, sed calumniati estis.

habet: Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt,

ecce homo † vorax & potator vini, publicanorum & pec-

a Quidquid me puteris, ego tamen Dei virtus & Dei sapientia iuste facere intelligor ab apostolis. b Quibus pater reuelauit quæ prudentibus abscondi.

catorum amicus. † Et iustificata est sapientia a filijs suis.

f

Tunc

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui ha. au.* Ad denunciandum, quod illud quod immediate, præponitur, mystice est intelligendum.

2 *Cui autem.* Hic cōsequēter exprimitur condemnatio obstinatorū, & primo in generali respectu Iudæorū cōmuniter, secundo in speciali respectu aliquorū, quib. specialia beneficia cōtulerat, ibi. Tūc cępit exprobrare. Ad euidentiā primi aduertendū, quod multū valde facit ad virtutē, quod aliqui a pueritia sua sint consueti operibus virtuosis, & iō expedit quod pueri exerceantur in ludis honestis & inducentibus ad virtutem & trahentibus a vitiis, propter qđ pueri Hebræorū habebant talē ludum. Diuidebātur.n. in medio ciuitatis in duas partes ęquales, & illi qui erāt ex vna parte canebāt carmē lętitię, & alii ex opposita carmē lugubre, postea opprobrabāt sibi mutuo. Et exultantes dicebāt aliis quare sibi nō cōgaudebāt & e cōuerso aliis.s. lamentantes quare sibi non compatiebantur, & hoc fiebat ad exprimendum vanam lætitiam & defectum compassionis & amicitię ad inuicem in hoc mūdo. Et hoc modo sicut videmus frequenter quod in eadē ciuitate, & immo & in eodē vico etiā in domo aliqui lætatur, & aliq ex opposito tristātur. Hoc simile erat de Iudæis quantū ad hoc, quia viderant austeritatē Ioannis, nec per hoc fuerāt moti ad pęnitentiā & postea dulcedinē & mansuetudinē Christi, qui dulcedinē misericordiæ eis prædicauit, & cū eis dulciter & mansuete conuersatus est, nec graues pęnas imposuit pęnitentib. sed dixit, *Vade & noli amplius peccare.* & tñ per hoc non fuerunt moti ad deuotionis dulcedinem & pietatis, sed magis remanserunt obstinati in peccatis, scilicet, vtriusque vitam in malum interpretando, & hoc quod dicitur. *Cui autem similem æstimabo generationem, &c.* de qua scribitur in cap. seq. Generatio mala & adultera signum quærit.

3 *Similis est, &c.* Non quantum ad eorum innocentiam, sed quantum ad ludi eorum interpretationem.

4 *Qui clamantes.* Quia pueri in partes æquales diuisi sibi dicebant mutuo ea quæ sequuntur.

5 *Ceci. vo.* Et patet ex prædictis.

6 *Venit enim Ioannes, &c.* Hic applicat similitudinem ad propositum.

7 *Neque manducans neque bib.* Idest, in abstinentia maxima viuens, ille enim qui parum comedit, dicit non comedere secundū communem modum loquendi, sicut qui male videt, dicitur non videns.

8 *Et dicunt.* Iudæi, scilicet.

9 *Dæmonium habet.* Austeritatem Ioannis dæmoni attribuēdo. dæmoniaci.n. possunt multa agere & pati quæ non possunt alii.

10 *Venit filius hominis.* Idest, Christus.

11 *Manducans & bibens.* Idest, communem vitā inter homines ducēs. Hoc.n. debebat facere, quia erat mediator Dei & hominū & ideo talem vitam debuit communiter ducere, vt communiter viuentes & peccatores haberent accessum familiarem ad ipsum.

12 *Et dicunt.* Scilicet Pharisæi male interpretando.

13 *Ecce homo vorax.* In quo notant eum de excessu in quantitate cibi.

14 *Et pota. vi.* In quo notant eum de ebrietate, quod erat falsum, quia perfectissimæ vitæ fuit, vt post baptismum. 40. diebus & noctibus ieiunauit, vt supra visum est.

15 *Publicanorum & peccatorum amicus.* Hoc accipiebant ex hoc quod videbant eum cum eis comedentem & bibentem, vt supra dictum est cap. 9 hoc tamen non erat, vt eorum vitia amaret, sed magis sanaret, vt ibidem dicitur.

16 *Et iustificata, &c.* Hoc dupliciter exponitur. Vno mō referēdo ad Apostolos & est sensus, licet Christus qui est sapiētia Dei patris sit prædicto mō a Pharisęis reprobatus, tñ iustificatus est.i. cognitus iustus a filiis suis, hoc est a discipulis, qui sunt filii Christi per adoptionem, secundum quod dicitur Ioan. 1. Quotquot autem recep. eum, &c.

Aliter exponitur referēdo ad pueros Iudæorum prædicto mō ludentes, & tunc sensus est. Et iustificata est sapientia.s. Ioannis & Christi.

17 *A filiis suis.* Hoc est a filiis Iudęorum, quia declarata est eorum iustitia & sapientia in quantum representabatur per eorum ludum obstinatio patrum suorum, sicut patet ex prædictis.

Venit Tunc

MORALITER.

† quod debent ei assimilari in tribus prædictis, scilicet, mentis constantia, austera vita, & sana doctrina.

2 *Cui autem si. &c.* Sequitur.

5 *Ceci vob. &c.* Illi vero non saltant ad cantū qui audientes prædicationē de gaudiis cęlestibus, & non eleuantur ad ipsa per deuotionis affectum, & illi non plangunt ad lamentationem qui prædicationem audiunt de punitione peccatorum quod non mouentur ad aliquam contriti onem.

6 *Venit enim, &c.* Abstinentia Ioannis fuit aliis exemplum pęnitentiæ. Manducatio vero Christi fuit aliis exemplum condescēsionis & misericordiæ, per illos igitur qui vtrunque in malū interpretabantur, significantur detractores, bonos actus aliorum nequiter deprauantes.

A a *Tunc.* Qui hactenus Iudeos communiter increpauit, nunc nominatim ciuitates exprimit, quæ frequenter audita doctrina & visis tot signis credere noluerunt: quibus nō optat mala, sed prędicit ventura.

Sup. 4. d. b *Væ tibi.* Supra vbi legitur, quia circumibat Iesus ciuitates & omnes vicos, curans omnem languorem: intelligendum est inter alias etiā in Corozaim et Bethsaida dominum fecisse virtutes. Corozaim interpretatur mysteriū meum Bethsaida domus fructuum vel venatorum.

B * Theoph. Vt intelligas eos qui nō crediderūt, non a natura, sed a volūtate malos esse, meminit Bethsaidę, ex qua Andreas & Petr⁹ & Philipp⁹, & filij Zebedei fuerunt, atq; ita non naturę, sed volūtatis malitia fuit. Nam si naturæ fuissent & illi mali.

Act. 21. a. c *Si in Ty.* Hoc impletum modo videmus, quia Corozaim & Bethsaida præsente domino credere noluerunt. Tyrus & Sidon postea prædicātibus apostolis crediderunt, a deo deuoti, vt Paulū Tyro abeuntē omnes cum vxoribus & liberis, vsque ad naues prosequerent. Cur ergo non crediturus prędicauit, crediturus euitauit ipse scit cuius vię sunt misericordia & veritas. Propositum tamē fines Iudęę non excedere, ne iustā Pharisęis & sacerdotibus persequutionis occasionē daret. Et erant tunc qui in Corozaim essent vocandi, nec tamen de contemptu grauius puniendi.

Psal. 24. b.

Tyrus angustia. Sidon venatio.

C d *Et tu Capharnaum.* Non solum Corozaim & Bethsaidę vę erit, sed & tibi Capharnaum, quia.

e *Nunquid vsque ad cęlum exaltaberis?* Nonne tu es quem fama hospitij mei, & signorum in te factorum famosa effeceris, vel contra prædicationem meam superbissime restitisti? Capharnaum interpretatur villa pulcherrima, in qua condemnatur perfida Ierusalem, cui dicitur. *Iustificata est Sodoma soror tua ex te.* id est, ex tui comparatione cum illa exemplo Loth non est correcta, tu filij Dei verbis, & miraculis sęper extitisti ingrata. D

Ezec. 16.

Luc. 10.

f *Respondens Iesus.* Respondens tacitæ obiectioni, quasi quæreretur, quæ ratio, quod Iudaicus populus Dei cultor, Dei Filium in carne venientem tam obstinatus reiecit, quē gentilitas tam prona recepit?

† facco.

g *Domine cęli & terræ.* Qui facis cœlos, & relinquis in terrenitate quos vis, vel ad literam. E

h *Paruulis.* Sapientibus & prudentibus, nō opponit insipientes & habetes, sed paruulos, vt probet se tumorem damnare, non acumen.

† bonis tas.

i *Ita pater.* Blandientis affectu loquitur vt inceptum in apostolis beneficium compleatur. Hic exemplum humilitatis accipimus, ne temere discutere præsumamus superna consilia de vocatione horum, & repulsione illorum, cum enim vtrumque artulisset, non mox rationem reddidit, sed sic Deo placitum dixit, ostendens quia iniustum esse non potest quod iusto placet. In omnibus ergo quæ exterius disponuntur, apertæ causa rationis est occultæ iustitia voluntatis.

k *Quoniam sic fuit placitum ante te.* Ne quis iterum quærat, cur humiles eligat, sapientes reprobet. F

---

a Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus in quibus factę sunt plu- 1
b rimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam. † Væ tibi 2

a Quæ quondam misterium Dei tenuisti. Spiritua.es venatores missi sunt. b Quæ fructum gignere debuisti, ad quam c In ciuitatibus gentium, quas diabolus venatur in angustia tentationum comprehendit.

c Corozaim, vę tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factę 3

a Pro memoria pungentis peccati.

essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in † cilicio & ci- 4

a Pro mortis consideratione. b Sed neque factæ sunt in eis, neque pęnituerunt, & tamen.

nere pęnitentiam egissent. Verumtamen dico vobis, Tyro 5

a Sicut minor fuit culpa eius quæ nuncios veritatis non habuit quam eius quæ refutauit, ita minor pęna. b Quæ simili culpæ subiaces.

& Sidoni remissius erit in die iudicij quam vobis. Et tu Ca- 6
d pharnaum, † nunquid vsque in cœlum exaltaberis? Vsque in

Ideo maioribus supplicijs punieris, quia credere noluisti visis virtutibus.

† que etrsque ad cœlū exaltata vsque in.

e infernum descēdens. Quia si in Sodomis factæ fuissent virtu- 7 8

a Certe. b Non contigisset eis subuersio, vbi fuisset correctio.

tes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent vsque in hanc diē.

a Quia minor culpa.

† 1. q. c. nōne.

† Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remis- 9

Cum exprobasset Iudæis.

f sius erit in die iudicij, quam tibi. In illo tempore respondens 10

a Gratias ago in te exulto. b Mi. c Non pater.

g Iesus dixit. † Confiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia 11

Gratias ago.

a Sacramentum mei aduentus. b Scribis & Pharisæis qui sibi sapere videntur.

h abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuela- 12 13

Et hoc per me. Humilibus spiritu. a Vt humilis redeat, qui superbiendo recessit.

i k sti ea paruulis. Ita pater, quoniam sic fuit † placitum ante 14 15

Nun- Omnia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc cę. expro. *Hic in speciali ostendit Christus condemnationem aliquorum propter eorum ingratitudinem, quia illi, prædicauerat Christus frequenter, & inter eos miracula fecerat, & licet eius prædicationem primo recepissent deuote, tamen postea ad vomitum reuersi, in infidelitate remanserunt, sicut prædictum fuerat per Isa. 9. Primo tempore alleuiata est terra &c. sicut expositum est c. 4. & hoc est quod dicit.* Tunc cępit ex. &c.

2 Væ tibi. *ista erat vna de ciuitatibus, in quibus prædicta fecerat.*

3 Væ tibi Berzaida. *de ista ciuitate erat Petrus & Andreas.*

4 Quia si in Tyro & Sidone factæ. *quod patet, quia receperunt prædicationes Apostolorum & deuote crediderunt, vt patet Act. 21. b. vbi Paulū conduxerunt vsque ad nauem ex deuotione, Per hoc tamen, non intelligitur aliqua variabilitas in diuina prædestinatione, sed tantum in hominum voluntate.*

4 Veruntamen dico. *Quia grauius est auditam fidem repellere, quam mori in gentilitate. Illi autem erant gentiles, qui habitabant in* Tyro & Sidone.

6 Et tu. *hoc dicit improperando quia per prædicationem Christi & miracula debuisset ex altari ad diuinas sed quia propter peccatū ingratitudis semper peiora peioribus feruntur ideo sequitur.* Vsque infer.

7 Quia si in so. *quia tū fuerūt homines pessimi, vt habetur Genes. 13.*

8 Factę. *quia fecissent pęnitentiam sicut Niniuitæ ad prædicationē Ionæ. Dicit autem forte, non ad notandum dubitationem ex parte sua sed ad denotandum mutabilitatem liberi arbitrii ex parte hominis.*

9 Veruntamen di. *quia repugnato veritatis agnitæ quæ fuit in istis, quia veritatem Dei cognitam per prædicationē Christi postea impugnauerūt, cū sit species peccati in spiritū sanctū grauius est peccatū quā sit vitium luxuriæ contra naturā quo erant infecti isti Sodomitæ.*

10 In il. tem. *Hic consequenter ponitur deuotorum commendatio. Et circa deuotionem primo ponitur principium motiuum secundo ipsū mediū ibi. Omnia mi. tra. sunt. Circa primum aduertendum quod posset ab aliquo quæri, quæ fuit causa quod Iudæi illiterati & in populo famosi pro maiori parte in infidelitate remanserūt, simplices autem & illiterati ad fidem vocati sunt. Huic quæstioni tacite respondet Christus per modum diuinæ laudis, dicens.*

11 Confi. t. *idest, ad gloriam tuam declaro.*

12 Quia abscon. *hæc. i. mysterio fidei.*

13 A sa. & pru. *i. in sapientia humana confidentibus, & isti sunt sapientes in oculis suis tantum, sed non simpliciter.*

14 Et re. ea par. *idest humilibus, & sic patet quod etiā a parte credentium fuit eorum humilitas, quæ ad sapientiam disponit, vt dicitur* Prou. 11. a. Vbi *humilitas, ibi sapientia ex parte autē nō credentiū fuit eorum superbia, quæ est intellectus excęcatiua, sed ex parte Dei causa fuit simplex voluntas diuina & hoc est quod subdit.*

15 Quoniā sic. *quenim aliqui sint electi, & aliqui reprobati bene potest*

MORALITER.

1 *Tunc cępit exprobare, &c.* Per istas ciuitates, in quib. Christus frequēter prędicauerat & miracula fecerat, significantur illi qui frequenter audiunt Dei verbum, & vident exempla virtutum, & tamen in peccatis suis obdurantur, propter quod cæteris paribus alijs grauius punientur.

10 *In illo tempore. &c.* sequitur.

13 *Et reuelasti, &c.* Magnus honor ex hoc est humilib. veris quia sunt de secreto consilio summi Regis, & quoniā humilibus omnia patienter sustinentibus frequēter imponuntur grauia. ideo indigent recreatione diuina, propter quod subditur. *Venite ad me, &c.*

In MO-

a *Omnia mi. &c.* Tradentem patrē & accipientem filiū mystice intellige. Alioquin si iuxta fragilitatē nostrā accipis, cū ceperit habere qui accepit, incipiet nō habere qui dedit per oīa coomnipotentē nota, per tradita, filiū, cui per naturam omnia pro vnius substantię iure sunt propria, non data per gratiam. Tradita autem omnia non cœlum & terra & cętera quæ fecit, sed hi qui per filium accessum habent ad patrem, & ante rebelles, dominum postea sentire ceperunt. Tradita autem non alia sunt quam quę in filio soli nota sunt patri. Nota vero filio soli esse quę patri sunt, atque ita in hoc mutuę cognitionis secreto intelligitur, non aliud in filio quam quod in patre agnoscibile sit extitisse.

b *Et ne. no. fi. &c.* Seipsum reuelare. Et nemo nouit patrem nisi filius, & cui patrem voluit reuelare. Ad vtrumque enim illud subditum refertur. Verbo enim suo pater se declarat. Et verbum seipsum declarat, quia mentis nostrę lumen est.

✠ Hilarius. Non enim nisi per mutuam testificationem cognosci, vel per patrem filius, vel per filium pater potuit. Vox è cœlis est, sermo etiam filij est. Tam ignorabilis est filius quam & pater. Omnia. n. ei tradita sunt, & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Sic potestas exęquata est, sic secretum cognitionis ęquale est: si natura in nominibus est, quæro quomodo quod vocantur nō sunt, quorum & vis in potestate, & difficultas in cognitione non differt.

c *Nisi filius & cui filius voluerit.* Mutua cognitio, quę est ęqualitate naturę. Illa autem tantilla quę in nobis est, dignatione reuelantis est.

* Chrysostomus. Reuelat filius non quantum cognoscit, sed quantum nos recipere possumus. Hoc enim si Paulus fecit, quāto magis Christus? Ille quippe ad suos discipulos scribēs, sic ait. Nō potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus.

d *Tollite iugum &c.* Iugū Christi, euāgeliū est, quod Iudeos & gentes in vna fide coniungit, *Tollite super vos.* Id est, in honore habete, non subtus, vt contemnatis. Qui laboratis, difficultate legis, & onerati peccatis, scilicet, reficiam si iugum tollitis, id est, pręcepta mea. Et quid iugo eius suauius, quid onere leuius? probabilem fieri, abstinere a malo, bonum velle, amare omnes, æterna sequi, pręsentibus non capi, nolle alij facere quod pati non vis.

* Theophylactus. Iudęos facientes traditiones legis & in opere mandatorum legis fatigatos: Gentiles quoq; onere peccatorū oppressos, quiescere facit Christus. Duorum nimirum laborantium & oneratorum nomine, Iudęi & gentiles intelliguntur.

e *Dis. à me.* Docente verbo & exemplo, vt sitis humiles mentibus, mites moribus. Humiles, vt neminem contemnant. Mites vt nullum lędant. Corde, vt idem extra in opere sit & in corde, ne lateat serpens in specie columbę.

✠ Athanasius. Mansuetudinem igitur de se docuit dicens, *discite à me &c.* non quidem vt coequemur illi, cum hoc sit impossibile, sed vt in eum respicientes, mansueti perseueremus in omni tempore, sicut cum nos firmo & indissolubili inuicem affectu conciliaret, ex se mutuatus est exemplum, & dixit, vt sint vnum quemadmodum & nos. (sermone 4. cōtra Arianos.)

f *Iugum enim meum.* Quomodo euangelium lege leuius est, cum ibi opera, hic & concupiscentia damnatur? Sed in lege multa iubentur, quæ apostolus impleri nō posse dicit, hic volūtas quærit quæ in arbitrio nostro est, & quæ sola sufficere potest & præmium habere. Item quō iugum Christi suaue, cum supra dicitur: Arcta via est quæ ducit ad vitam? Sed angusta, quia non nisi angusto initio incipitur, processu vero temporis ineffabili dilectionis dulcedine dilatatur

Onus

(Omnipotens. — Consubstantialis patri. — Hoc naturæ.)
b te te. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et nemo nouit fi- 1
a (Non quod solus. — Hoc naturæ.) 2
c lium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui fi- 3 4
(Hoc gratiæ. — a Et quia per me habet is accessum ad patrem. — Credendo obediendo. — a Quasi victi.) 5
lius voluerit reuelare. Venite ad me omnes qui laborati & 6
(a Peccatis, vel iugo legis. — b Interius non tantum exonerabo.)
d onerati estis, & ego † reficiam vos. Tollite iugum meum 7 8
(a In fide combinatos. — Quia nullum lædo. — Moribus. — b Quia nullum despicio. — Mente.)
e super vos, & † discite à me, quia mitis sum, & humilis 9
(a Non fictæ, scilicet. — b Hic spe, & postea re. — c Euangelium.) 10
f corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum 11 12

NICOLAVS DE LYRA.

potest assignari causa in generali etiā ex parte Dei, vt in electis appareat Dei misericordia, in alijs autem eius iustitia, quia sicut ad gloriam regis terreni & decorem sui regni non solū pertinet aula in qua strenui milites honorantur, sed etiam patibulum in quo malefactores puniuntur, sic ad gloriam Dei non solum pertinet pręmiatio beatorum, sed etiam punitio reproborum. In speciali tamen non potest assignari ratio ex parte Dei, quare istum eligat & illū dimittat, nisi eius simplex voluntas, vnde dicit August. sup. Ioan. Quare illum trahat, illum autem dimittat, noli velle diiudicare, si non vis errare.

1 *Omnia mihi tradita sunt à patre meo* Hic ponitur prædictæ vocationis medium. Christus enim mediator est Dei & hominum. Debitus est autem processus, vt ab extremo in extremum procedatur per medium, & ideo omnis processus gratiæ deriuatur ad nos per Christū, & hoc est quod dicit: *Omnia mihi tradit.* Quod verum est in Christo, quia secundum naturam diuinam habet esse à patre, & per consequens posse, licet habeat idem esse numero & posse cum ipso, & sic omnia sunt sibi tradita à patre ab æterno, secūdum autem naturam humanam omnia tradita sunt in potestate Christi & domini à Deo patre. Sed hoc intelligendum est dupliciter. Vno modo quantum ad authoritatem, & sic omnia creata sunt sibi subdita ab instanti conceptionis, quia eo ipso quod natura humana verbo est vnita, omnia creata sunt subiecta sibi. Alio modo quantum ad effectum, & sic in iudicio oīa erunt subiecta pedibus eius, quia tunc eius voluntas perfecte implebitur in omnibus, vt habetur ad Heb. 10. Et quia secundum diuinam naturam idem est cum patre, ideo subditur.

2 *Et nemo no. filium.* Eodem modo, non tamen per hoc excluditur spiritus sanctus, quia dictio exclusiua addita vni personæ in diuinis respectu termini essentialis, non excludit aliam, sed potius includit, quia licet alia sit persona patris, alia filij & alia spiritus sancti, tamen istæ tres personę sunt vnus Deus, ita quod nec in diuinitate, nec in essentialibus habent alietatem aliquam, dictio autem exclusiua solum excludit quod alietatem importat. Notitia autem absolute sumpta, essentialiter accipitur, ideo communis est tribus. & ideo cum dicitur, quod nemo no. fi. ni. pater, &c. per hanc dictionem exclusiuam, nisi ab hac notitia non excluditur spiritus sanctus, sed magis includitur, vt dictū est. Sciēdum etiam quod hæc dictio nemo, non accipitur proprie, id est, nullus homo, quod patet per hoc quod ab ista vniuersali negatiua excipitur pater per dictionem exclusiuam, cum subditur.

3 *Nisi pater: neque patrem.* Qui tamen pater non est homo, solus enim filius in diuinis est homo, & ideo dicendum quod nemo, ibi accipitur magis large, id est, nullum suppositum naturæ intellectualis & sic bene excipitur pater, qui licet non sit homo, est tamen natura intellectualis, & tamen ipse cognoscit filium pfecte. Et quia Christus est mediator Dei & hominū, ideo notitia diuinorum ad nos deriuatur per ipsum, propter quod subdit.

4 *Et cui filius voluerit.* Non quia isti quibus fit reuelatio mediante filio habeant notitiam comprehensionis sicut filius, quia hoc est impossibile creaturæ, illud enim quod comprehenditur, totaliter & perfecte cognoscitur, & quia dictum est Dei filius est mediator Dei & hominum, ideo consequenter ostendit quod familiariter & secure possumus accedere ad ipsum, di.

5 *Venite ad &c.* Sub onere legis, quod onus fuit importabile patribus antiquis, vt habetur Act. 15.

6 *Et ego re. vos.* In præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam.

7 *Tollite.* Voluntarie, scilicet.

8 *Iugum meum su.* Id est, legem euangelicam, quæ dicitur iugum à iungo. gis, quia lex euangelica est lex amoris, & per consequens iungit fideles adinuicem, Iudęos & Gentiles: quia amor est vis vnitiua secundum Diony. consequenter ostendit qualiter nutriatur amor iste, dicens.

9 *Discite à me.* Nullum lædendo.

10 *Et humilis corde.* Neminem contemnendo. Istis autem duobus maxime nutritur dilectio. Præmium autem amoris subiungit, cum di.

11 *Et inuenietis requiem animabus vestris.* Quia secundum quod dicit August. lib. confes. inquietum est cor meum, donec requiescat in te. Quæ quidem quies hic inchoatur, sed in patria perficietur. vbi charitas consummatur. Et ne ex iugo legis euangelicæ aliqui terreantur, ideo subditur.

12 *Iugum enim &c.* Quia secundum quod dī. 1. Io. 5. a. Mandata eius grauia non sunt, quod exponens Aug. dicit, s. amanti.

ADDI-

a *Onus me. Quia illud momentaneum nostræ tribulationis æternum pondus gloriæ operatur in cælis.*

2. Cor. 4. † commodū vel blandum. Sap. 7. b.

a Non detrectantiquis, sed dilatato corde currentibus. b Disciplina.

enim meum † suaue est, & onus meum leue.

※ Theophylactus. Dicuntur omnia mandata Christi iugum leue, quoniam propter futuram retributionem leuia, tametsi ad breue tempus grauia videantur.

ADDITIO.

In cap. 11. Vbi dicitur in postil. Et ideo aliter dicendum, quod Ioannes non dubitauit de prædictis,

Hæc ratio postillatoris non videtur consona literæ sequenti cum dicit. *Euntes renunciate Ioanni quæ audistis & vidistis &c.* Si enim Ioannes non proponebat hanc quæstionem propter se, sed tantum propter discipulos, cum hoc nō latebat Christum, qui cogitationes hominum perfecte cognoscebat, superfluum & impertinens videtur dicere: Renunciate Ioanni: Ioannes enim de hoc certus erat sed potius debuisset dicere. *Attendite quia audistis & vidistis:* dirigendo verba sua discipulis, qui hoc indigebant, vt dicit postillator, non autem Ioannes. Sed meliori iudicio semper saluo ad hanc admirationem tollendam aliter posset dici. Pro cuius declaratione attendendum, quod non est inconueniens, vt quis sciens aliquam veritatem certitudinaliter per vnum modum, vlterius proficiat sciendo eandem veritatem per alium modum licet secundus modus sciendi non sit ita perfectus sicut primus. Quod patet ex hoc: nā Christus qui non solū secūdū scientiam increatam sed ēt secundū scientiam infusam oīa cognouit, vt cōiter tenetur, secundū tñ scientiam acquisitam, s. experimētalem legiť profecisse. Luc 2. g Iesus proficiebat scientia & ætate &c. Similiter dicendū est, quod licet Ioannes certitudinaliter
B cognouisset Christū per diuinā reuelationem, & per spiritū sanctū sub forma visibili descendentem & hmōi: adhuc tñ poterat proficere in ipsius cognitione experimentali, hoc est cū experientiam haberet quod opera ipsius Christi manifeste corresponderent his quæ de eo in propheticis scripturis prænosticata fuerūt, iuxta illud Ioan. 10. a. *Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me.* Sed cum quælibet cognitionis perfectio sit appetibilis seu desiderabilis, præsertim cognitio Christi, idcirco Ioānes non dubitando de Christo an esset Christus, sed potius desiderando habere ipsius cognitionē experimentalem ex operibus, quā iā habuerat ex reuelatione diuina, dicebat. *Es tu, an alium expectamus.* Hoc est dicere, desidero te cognoscere esse Christum ex operib' per te factis, sicut te iam cognoui per inspirationem seu diuinā reuelationē. Vnde notanter dicit euangelista. *Cum audisset Ioan. opera Christi &c.* licet. n. viderat Christum & ipsum verę cognouerat, vt dictū est, non tñ viderat opera Christi presertim illa q̄ testimoniū de ipso perhibebant, s. miracula. Ad q̄ Christus tanq̄ sciens cogitationē cordis ipsius Ioannis, proprie rñdit. *Renunciate Ioanni &c.* Vbi attendendū, q̄ non solū dixit, renunciate Ioāni quæ vidistis, licet forte hoc videretur sufficere, sed dixit, quæ vidistis & audistis ad denotandū, q̄ ea quæ audiuerant à prophetis per Christum fienda, videbant per ipsum impleta, vnde dicit. *Cæci vident, & clau. amb. &c.* Hæc n. miracula in propria forma leguntur in propheticis vaticinijs: vñ Isa. 35. b. loquens de Chri-
C sto ait: *Deus veniet, & saluauit nos.* Sequitur. *Tunc aperientur oculi corū.* Similiter Isa. 61. a. *Ad annunciandum seu euangelizandū pauperibus misit me.* Ex quibus patet, quod Christus in hac rñsione satisfaciebat desiderio Ioannis recte ordinato circa cognitionem Christi, ostendendo quod opera sua miraculosa correspondebāt vaticinijs ꝓphetarū, & sic poterat de Chřo notitiā experimētalē hēre ex operib', de quo iā habuerat notitiā diuinit' reuelatam.

REPL. *In cap. 11.* Vbi agitur de qōne Ioannis baptistæ ad Iesum, de qua postil. dicit, cū qūo sit dubitabilis propositio, non mouet in persona Ioannis, qui fuit per diuinā reuelationē & occultam visionē certificatus, sed mouet in persona discipulorum Ioannis hæsitantiū, sed Burg. dicit taliter dictū nō esse consonū literæ, quæ dicit rñdendo. *Euntes renunciate Ioanni* quæ rñdet Ioanni, non discipulis eius. Ad q. pōt dici dupliciter. Primo q̄d remisit Christus discipulos ad Ioānē, vt ex relatione discipulorū hæsitantiū Ioannes materiā acciperet eos plenius informādi, secundo dici pōt, q̄ Christus tenuit modū curialē, nā directe rñdendo ad discipulorū hęsitationē quā nouit, visus fuisset hęsitationē eorū redarguisse, q̄ curiale non fuisset circa legationē Ioannis factā. Curialitas igitur vř tam ex parte quærentis quā ex parte
E rñdentis, dū & Ioannes in sua persona incredulitatē discipulorū nō detegeret, & Christus sic curialiter quęrenti rñdit, ne in credulitatem legatoris increpare videretur, cū ad forū Ioannis pertinerent. Modo aūt dicendi Burg. quę hic addit multa inconuenientia contingunt, primo quia ponit Ioannē per diuinā reuelationē de Christo & de his quæ de ipso erant scripta, certitudinaliter & sufficienter instructū, & tñ q̄ Ioānes petiuit amplius instrui, ex secūda. n. parte infertur oppositū primæ partis, quia bene sequiť. Ille petit de vna conclusione perfectius instrui, igitur perfecte non fuit instructus, cuius oppositū dicit Burg. addens quod secundus modus sciendi non sit ita perfectus sicut primus, ex quo patet Ioannē plus quęsisse curiosa quā vtilia, sicut logica secundū cōmentatorem. 2. metaph. non est scientia, sed modus sciendi, qui igitur esset perfecte instructus in Theologia, & post quæreret scire logicā, curiosus veniret iudicandus. Secundū inconueniens, quia Burg. dicit dñm nostrū Iesum Christū profecisse scientia acquisita per experientiā, & hoc vř dubium, nam si Christus aliquid didicisset per experientiā quod prius vel qualiter prius non nouit, sequiř quod non fuit ab instanti conceptionis suæ oī sciens, quod est contra sanctos doctores & magistrum lib. 3. d. 14 sed 13 di. exponit qūo intelligitur Christū profecisse, non vt Burg. vult. Tertiū quod Burg. ponit Ioannē Baptistā mouisse ex parte sui qōnem, vt eū quem sciret esse Christū per diuinam reuelationem & sensibilem ostensionem, ēt sciret per miraculorū operationem, vř absurdū quia Iudæi non ita plene docti de Christi aduentu cū peterent signa audierunt. Generatio praua signū quærit. Matth. 12. & sic Ioannes vř ad generationē prauam pertinere, eo quod ab infallibili veritate doctus singularia signa & fallibilia quærit secundū Burg. quod absurdū dictu vř. Confirmatur, quia post medium sciendi infallibile, si verū diceret Burg. Ioannes quæsiuisset mediū sciendi valde fallax. s. operationem miraculorum, nam & praui antichristiani dabūt talia media non ad instruendum sed ad fallendū, vt dicit beatus Au- F
gust. 2 de ciuit. Dei, cap. 13 & octogintatrium qōnum, q. 55. & quamplurima alia, quæ contingunt huic singularitati.

CAP. XII.

a IN illo tempore. Narrata prædicatione & miraculis vnius anni ante quæstionem Ioannis factis, transit ad illa quæ facta sunt alio anno scilicet post mortem Ioannis, quando iam in omnibus Christo contradicitur.

† Mar. 2. 6. Lucæ 6. a.

hom. 30. in Matth.

b *Abijt Iesus per.* ※ Chrysostomus. Volebat quidē soluere sabbatū, sed non simpliciter, ideoq; non sine causa id soluit sed dans occasionē rationabilē, vt & legē cessare faciat, & legē non offendat. Et ideo vt Iudęos mitiget, naturę necessitatem præmittit, & hoc est, quod diciť. discipuli autē esurientes. Alleg. Sata, sunt auditores, per quę discipuli transeunt, cum sollicite doctores inspiciunt, qūo vnumquemque attrahere possint, quorum salutem esuriunt. Spicas vellunt, dum singulos homines à terrena intentione retrahūt.

CAPVT XII.

Iterum datur occasio contradicendi Iudæis.

a b IN illo tempore. † Abijt Iesus per sata 1

Fricant

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XII.

1 IN *illo tempore. Abijt, &c.* Postquam posita est confirmatio dubitantium cap. preceden. vt patet in discipulis Ioannis, hic consequenter ponitur confutatio impugnantium, s. pharisęorū. Et diuiditur in quatuor partes, quia aliqui impugnabant Iesum Christū reprehendendo eius veritatē quasi cōtra legē agētē, aliqui calūniādo eius bonitatē opera diuina virtute facta dęmoni attribuēdo, ibi. Tūc oblatus est, alij tētando Diuis.

MORALITER.

1 *In illo tempore abiit Iesus per sa. &c.* Per sata pōt intelligi gētiliū doctrina, in qua sunt multæ spicæ, i. dicta philosophica habentia grana veritatis, palleis tñ vanitatis & falsitatis admixta. Igitur discipuli cū Christo per sata transeūt qñ Christianę fidei zelo doctrinā philosophicā studendo discurrūt, vt ibi reperiant aliqua fidei Christi accōmoda, & esurientes spicas velleāt, qñ veritates ibi cōtētas ab erroneis & friuolis separāt, & cōmedūt qñ in vētre memoriæ recondūt, sm illud Aug. de doc. Christ. Si in dictis infideliū inueniant nostræ fidei accōmoda, non solū non sunt abhorrenda, sed ēt ab ipsis tanquā ab iniustis possessoribus accipienda, & in nostrū vsum vendicanda. Per pharisæos aūt factum discipulorum arguentes, significātur aliqui doctores indiscreto zelo quod ignorant reprobantes sed saluator rationabiliter excusat, nam omne verum a quocunque dicatur a Deo est.

Et cum

A ☞ Fricant, dum exemplis virtutum etiam a concupiſcentia carnis mentes exuunt. Grana comedũt, dũ emundatos in corpus eccleſiæ traiciũt. Bene hoc agũt diſcipuli ante dominũ. quia neceſſe præcedat ſermo doctoris, & ſic gratia cor illuſtrabit auditoris. Sabbato quia hoc agunt ſpe quietis æternę, ad quam & alios inuitant.

MORALITER.

.3.c. .25. o. Item per ſata cum domino ambulant, qui diuinis imperiis ſtudẽtes in ſcripturarum meditatione delectantur. 21.b. *Eſuriunt qui in eis panem vitæ.* Ideſt, Dei amorem inuenire deſiderãt. Sabbato, dum a turbidis cogitationibus vacare, & videre quam ſuauis eſt dominus, gaudent. Vellunt B ſpicas & terunt, cum teſtimonia aſſumũt & diſcutiunt, donec in 5.cap. i,1.§. eis medullam dilectionis inueniunt, quæ latebat in litera. Sed qui ſolam ſuperficiẽ literæ ſequuntur, neque mentis refectionem norunt neque animarum requiem quærunt, vnde confutatio ſequitur, At ille dixit eis.

a *Eſurientes, &c.* Quia vt alius ait Euangeliſta, nec locum veſcendi habebant pro turbis, propter nimiam importunitatẽ eorum.

c.6.a. Alii Euangeliſtæ addunt, manibus cõfricaſſe. Vnde & Petro dicitur. *Macta & manduca.*

40.in thæom * Chryſoſtomus. Quamuis in peccatis quę manifeſta ſunt nulla ſit excuſatio, neque enim occidens ad ſui excuſationẽ poteſt furorem prætendere, neque qui adulterat, concupiſcẽtiam, ſed nec aliam vllam cauſam, hic tamen famem inducens, diſcipulos ab omni accuſatione liberat.

ro.b cap. b *Non licet.* Secundum præceptum legis. Sed quia alia ſcriptura dicit *Miſericordiam malo quam ſacrificium.* Melius fuit hominẽ de famis periculo liberare, quam facrificiũ Deo offerre, quia hoſtia placens eſt ſalus hominum. De vaſtatione frugum non arguunt, quia licet per legem inde edere.

c *At ille dicit, &c.* In hoc facto nihil aliud inſtruimur, niſi vt ſabbatum non ad literam, ſed ſpiritualiter intelligamus.

g.11.b. d *Non legiſtis.* Si Dauid & Abimelech non reprehenditur. C quorum vterque mandatum legis probabili neceſſitate trãſgreſſus

greſſus eſt, & hic ſimilis cauſa famis eſt, cur non idem probatis in apoſtolis? D

e *Panes propo.* Quod ſignificauit ſacerdotalẽ cibũ tranſiturum in vſum populorum. Vel quia omnes ſacerdotes debemus imitari. Vel quod omnes ſacerdotes ſumus.

a ſabbato, †diſcipuli autem eius eſurientes cęperunt vellere 1

a Auſtera uita non preparatos, ſed ſimplicea cibos quærere, uel comedere. b Peccatorum conuerſio ſtultis ſabbati defenſoribus diſplicet ſed a ſabbati domino probatur.

ſpicas[a] & manducare. Pharisæi[b] autem videntes dixerũt ei:

a Nota quod apoſtoli literam ſabbati deſtruunt. b De uinea uel fruge uicini licet edere, ſed non falcem mittere, uel foras eiicere.

b Ecce[a] diſcipuli tui faciunt qđ non[b] licet eis facere ſabbatis.

c At ille dixit eis: † Non legiſtis quid fecerit Dauid, quando 2

d eſuriit, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in do- 3

mum Dei, & panes propoſitionis comedit, quos non lice- 4

e bat ei edere, neque his qui cum eo erant, niſi ſolis ſa-

f cerdotibus? Aut non legiſtis in lege, quia ſabbatis ſacerdo

a Dum tauros cedunt, pueros circuncidunt, & dum unam legem ſeruant, ſabbatum deſtruunt. 5

b Tamen. 6

g tes in tẽplo ſabbatum violant[a] et[b] † ſine crimine ſunt? Dico 7

a Ipſe Ieſus dominus templi. In hoc loco. 8

h autem vobis, quia tẽplo maior[a] eſt hic. † Si autem ſciretis, 9

Comedũt in ſabbato quando de menſa tollebantur aliis ſubſtitutis, Erat etiam tũc neomeniæ dies.

f *Quia ſabbatis ſa.* Hic ſine neceſſitate oſtendit ſabbatum violari ab ipſis qui calumniantur. Vnum exemplũ datum eſt rẽgiæ poteſtatis de Dauid, aliud ſacerdotalis, de his qui per miniſterium templi ſabbatum violant, vt multo minus ad ipſum pertineat crimen ſpicarum ſabbato vulſarum, qui verus rex & ſacerdos eſt & dominus ſabbati. E †nil eis imputatur

hom.40.in Matthęum * Chryſo. Ne mihi dicas, quoniam afferre in medium alium peccantẽ, non eſt erui ab accuſatione, cum enim non accuſatur quæ fecit, excuſatio fit circa id qđ factũ eſt. Verũ hoc hic non ſufficit, ſed quod maius eſt, dixit, quod ſine crimine ſunt: Vide autẽ quanta poſuit. Locum, vbi dicit. In templo. Tempus, cũ dicit Sabbatis. Legis remiſſionẽ, cum dicit, violant & non ſoluũt. Et quod nõ ſolum liberantur a pęna, ſed a culpa liberati ſunt. Vñ dicit. Sine crimine ſunt. Neque autẽ hoc ſecundum ſimile eſt priori, quod dixerat de Dauid. Illud enim ſemel factũ eſt, & a Dauid nõ ſacerdote, & neceſſitatis cauſa. Hoc autem ſecundum, ſingulo ſabbato, & a ſacerdotibus & ſecundum legem.

g *Dico autem vo.* Quaſi dicat. Si figurale tẽplũ potuit defendere ſacerdotes ſibi ſeruientes, cur ſpirituale non poteſt defendere diſcipulos ſibi credentes?

* Hieronymus. Hic non pronomen ſed aduerbium loci eſt, quod maior templo ſit locus qui dominum templi teneat.

h *Si autem.* Et vt oſtenderet omnia futuri tẽporis ſpeciem continere, adiecit. Si autẽ ſciretis. i. quia Deus per gratiã diſpoſuit liberare populum, & non per exteriores obſeruãtias, non reprehenderetis meos, ſi vetera omittunt. F

☞ Do-

NICOLAVS DE LYRA.

* *tando eius poteſtatem, propter hoc quærebant ſigna de cęlo, ibi. Tũc reſpondebant ei quidam de ſcribis, alij inſidiando eius aſſumptæ infirmitati, ibi. Adhuc eo loquente. Prima adhuc in duas, quia primo reprehendunt veritatem in ſuis diſcipulis, ſecundo, in perſona propria, ibi.* Et cum inde tranſiſſet. *In prima ergo parte repræhendunt cum de hoc quod diſcipuli eius tranſeuntes die ſabbati per blada vellebant ſpicas & confricantes manducabant grana, quaſi contra legem agerẽt ex Chriſti doctrina. Conſiderandum tamen, quod non arguebant eos agere contra legem quaſi raperent alienum, quia licitum erat intrare ſegetem proximi & comedere, non tamẽ metere falce, vt habetur Deut. 23. ſed quia violabant ſabbatum, quia præceptum erat in lege quod cibaria præpararentur die præcedenti & nõ in die ſabbati, vt habetur Exo. 16. Ipſi autem præparabant ſibi cibum ſpicas fricando, & hoc eſt quod ſubditur.*

1 Diſcipuli. *Quod non licet eis facere ſabbatis. Sed Chriſtus reſpondet eis oſtendendo, quod non faciebant contra legem, quia aliquid quod eſt lege prohibitum, bene efficitur licitum propter neceſſitatem imminentem. Sicut Dauid qui legitur ſanctus, manducauit panes propoſitionis ſibi datos a ſacerdote in neceſſitate, & tamen in lege erat præceptum, quod ſoli ſacerdotes comederent, qui ſacerdos inde non reprobatur, quod dedit alys, nec etiam Dauid, quod comedit cum viris ſuis. Ex hoc patet quod neceſſitas faciebat aliquid licitum, quod alias eſſet illicitum. Hic in propoſito, dato quod non eſſet licitum fricare ſpicas in die ſabbati, tamen fiebat licitum propter neceſſitatem famis, & hoc eſt quod dicit ſaluator phariſæis.*

2 Nonne legiſtis. *vos ſupple qui debetis ſcire legem.*

3 Quid fecerit Dauid. *Quem tamen reputatis ſanctum.*

4 Quomodo intrauit in domum. *Et hoc factum habetur. 1. Reg. 21. b. cætera patent ex dictis vſque ibi.*

5 Aut non. *Vbi ponitur alia reſponſio, quia ſacerdotes in die ſabbati in templo manualiter operabantur, quia immolabant animalia Deo oblata, & excoriabant & hoſtias lauabant, & conſimilia, & tamen non violabant ſabbatum, quia talia opera erant ordinata ad Dei cultum, & hoc eſt quod dicit ſaluator.*

6 Sacer. in tem. ſab. vio. *Ideſt, manualiter operantur.*

7 Et ſine cri. *Quia etiam erat præceptum a domino quod talia opera facerent in ſabbato, & eadem ratione apoſtoli vellentes ſpicas in die ſabbathi & comedentes ex præcepto Chriſti non peccabant, quia melius eſt ipſi Chriſto obedire, quam victimas in templo offerre. Et hoc eſt quod dicit ſaluator.*

8 Dico autem vobis, quia templo. *Scilicet, ego (cuius auctoritate hoc faciunt) ſum maior, & in hoc etiam ipſe oſtendit ſuam deitatem. Vnde ſequitur.*

9 Si autem ſciretis. *Ideſt, intelligeretis id quod ſcriptũ eſt Hoſeæ. 6. b.* Miſericordiam volo, & non ſacrificium. *ex quo oſtenditur per dictum prophetæ, quod opera miſericordiæ ſunt magis accepta Deo quam victimæ.*

Nun-

A a *Dominus est enim.* Si Dauid pastus & sacerdotes tẽpli ministerio sabbatũ violantes sine crimine sunt, quanto magis filius hominis qui verus est rex & sacerdos & dñs sabbati.
b *Et ecce homo.* Iste homo dicit cementarius fuisse, quia manus cui spiritualis edificii cura cõmissa fuit, arida erat vsque ad tempus Christi.
Ecce homo ma. Significat humanum genus in fœcunditate boni operis arctactum pro manu ad pomũ extensa, quam sanauit manus innocens in cruce extensa. Bene manus in Synagoga erat arida, quia vbi maius donũ scientię, ibi trãsgressor maiori subiacet culpæ.
c *Interrogab.* Quia discipulos de violatione sabbati ꝓbabili exemplo excusauerat, ipsum volunt calumniari, vt si non curet crudelitatis, vel imbecillitatis vel curet, transgressionis arguant. B
Mat. dicit interrogasse, Mar. & Lu. interrogatos esse. Sed sciẽdũ, quod illi prius interrogauerunt, deinde intelligens cogitationes accusationesque quærentium, constituit in medio sanandum, & interrogauit, quod Marcus & Lucas ait. *Et tunc illis tacentibus proposuit simile* de oue, & conclusit quod licet sabbato bene facere. Postremo circumspectis eis (cum ita dixit) extende.
✠ Chrysostomus. Non interrogant vt addiscant, sed vt accusent eum. Vnde sequitur, *Vt accusarent eum*, quamuis & ipsum opus sufficeret, si accusare volebant, sed & per verba volebant captionem inuenire maiorem, copiam argutionum sibi præparantes. C

Margin: innoxios. — Mar. 3. a. Luc. 6. b. — Mar. 3. a. Luc 6. b. — hom. 44. in Matth.

a Quam & Abimelech fecit, dum esurientes panit.
quid est, misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam 1
Idest apostolos. a Idest, præcept, & non subest veteri obseruantiæ, & ideo non peccat qui secundum eius ordinationem obseruat.
a condemnassetis † innocentes. † Dominus est enim filius ho 2
a Altero sabbato vt Lucas ait.
minis, etiam sabbathi. Et cum inde transisset, venit in Syna
gogam eorum. Et ecce homo * manum habens aridam, & 3
b interrogabant eum, dicentes. Si licet sabbatis curare, vt ac-
c d cusarẽt eum. Ipse autem dixit illis. Qui erit ex vobis homo 4
e qui habeat ouem vnã, & si ceciderit hæc sabbatis in foueã 5
a Non animali, sed suæ auaritiæ consulens. 6
nonne tenebit, & leuabit eã? Quãto magis melior est homo
a Quia illa die licet sibi utile facere. Alii.
f oue? Itaq; licet sabbatis bene facere. Tũc ait homini. Extẽde
a A lumine recedentes. 7
manũ tuã. Et extẽdit, & restituta ẽ sanitati sicut altera. Exeũ
g a Liuore permoti, non enim culpa fuit, uel hominem manum extendere, vel Christum sanare,
tes autẽ pharisæi consiliũ faciebant aduersus eũ, quomodo 8
a Eorum insidias vt homo fugit odientes. b Accessit vbi inuenit sequentes. 9
h i perderent eũ. † Iesus autẽ sciens recessit inde, & sequuti sunt 10
11

D d *Sabbatis, &c.* Præcipue docet & operatur Iesus, non solũ propter speciale sabbatum, sed & propter celebriorem populi conuentum, quærens salutem omnium.
e *Quis erit.* Competenti exemplo soluit quæstionẽ, vt eos ostendat sabbatũ violare in opere cupiditatis, qui cum violare arguunt in opere charitatis. Arguit eos qui legem male interpretantur, qui dicunt in sabbato a bonis operibus feriandum. Sed a malis tantum feriandũ est vñ dicitur. *Omne opus seruile nõ f. in eo.* Idest, peccatum. Sic & in æterna requie a malis tantum feriabuntur, non a bonis.
E f *Extende.* Quia nil plus valet curationi eleemosynarum largitate, vnde dicitur. *Non sit manus tua ad accipiendum porrecta, sed ad dandum collecta.* Quia frustra pro peccatis rogaturus manus ad Deum expandit, qui has ad pauperes pro posse non extendit.
g *Sicut alte.* Homo ante aduentum Christi dexterã habuit languidam, quia ab eleemosynis torpebat, sinistram sanam quia suę vtilitati intendebat, sed veniente Christo dextera sanatur vt sinistra, quia quod congregauerat auide, modo distribuit charitate.
h *Recessit inde.* Nota exemplum. *Si vos perse. fu. in v. c. f. in aliam.*
i *Secuti. sunt.* Docti, visis virtutibus persequuntur, indocti, opinione eius ducti amando sequuntur, vnde & curari merentur. F

Margin: † Mar. Luc. 6. — *erat Leu. — Eccl. — † Mar. Io. 10. — Supr.

Sab- Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquam condemnassetis. *Idest, discipulos meos in necessitate famis de licentia mea sibi prædicto modo subuenientes. Et quod posset eos licentiare ostendit.*
2 Dominus enim est, &c. *Quia obseruantiam illam poterat mutare, sicut patet quod in nouo testamento auctoritate eius mutata est.*
3 Et cum inde trans: *Hic ponitur confutatio eorum qui reprændebant eius veritatem in propria persona. Et primo ponitur eorum confutatio, secundo ex hoc oriens machinatio, ibi.* Exeuntes autem Pharisæi. *Circa primum considerandum, quod ad reprehendendum eum proposuerunt ei quæstionem malitiose, vtrum licitum esset sabbato curare, quia si non curaret, arguerent eum de impotentia, si autem curaret, de sabbati transgressione, & hoc est quod dicitur.*
Interroga. &c. *sequitur.*
4 Vt accu. eum. *Aliquo dictorum modorum. Mar. 3. & Lu. 9. dicitur quod ipse Christus interrogauit eos. Dicendum, quod non cõtrariantur, quia primo interrogauerunt eum malitiose, vt dictum est. Et hoc scribit Matthæus. Postea autem statuto homine infirmo in medio, quæsiuit a pharisæis, si licet sabbato curare quasi repetendo quæstionẽ ab eis motam antequam solueret eam. Et hoc secundum scribunt Marcus & Lucas quod tacuit Matthæus, & omittũt illud primum quod ipse expressit. Sequitur.*
5 Ipse autem dixit illis. *Vbi Christus soluit quæstionẽ primo verbo, ostendens per locum a minori quod licitum erat sanare hominem in die sabbati, quia brutum animal lapsum in foueam licitum erat in die sabbati extrahere, ergo multo fortius hominem qui melior est cum sit ad imaginem dei factus, si in infirmitatem ceciderit, licitum est sabbato curare, & hoc est quod dicitur.*
6 Quis erit ex vo. *Et patet ex dictis, secundo soluit quæstionem facto hominem habentem manum aridam sanando.*
7 Tunc ait homini, &c. *Et patet.*
8 Exeuntes autem, &c. *Hic ponitur ipsorum pharisæorum cõtra Christum machinatio, & ipsius Christi humilis declinatio. Homines enim in malitia obstinati per rationem non possunt compesci, & ideo pharisæi non potentes Christo respondere per rationem, inceperunt cogitare, aduersus eum fraudem.*
9 Iesus autem sciens. *Scilicet, machinationes eorum, quia nihil latebat ipsum.*
10 Recessit inde. *Non quia timeret mortem, sed quia futurum erat, vt aliqui infirmi Christiani non auderent stare in persequutione, ideo ne fuga eorum imputaretur in peccatum, voluit ostendere facto, quod fugere persequutionem aliquando est licitum, sicut supr. plenius dictm est, cap. 16. Sequitur.*
11 Et sequuti sunt eum multi, &c. *Scilicet ex eo quod viderãt prædictum hominem sanatum.*

Ipse Et

M O R A L I T E R.

3 *Et cum inde trans.* Sequitur. *Et ecce homo ma. ha. ari. &c.* Per quem auarus significatur, cuius manus ad opera pietatis & largitatis inualida reperitur, sed vt sanetur per Christum, ei dicitur.
† *Extende ma.* Quia cum ex Dei dono ad opera charitatis extenditur, tunc sanatur.
8 *Exeuntes autem Pha. &c.* Per hoc autem quod Iesus a consilio malignantium recessit, & sequentibus se bene fecit, informauit prædicatorem, vt fugiat obstinatos, & foueat deuotos.

Exten- Et

a *Et præcepit.* Non timore, ne proditus occideretur, sed parcendo Iudęis, ne inuidia trucidarentur in eius innocentia & mansuetudine.
Hic mystice nos instruit, ne cum aliquid magnifacimus, laudem foris quæramus.
b *Anima mea.* Per animam omnis affectus demonstratur.
c *Arundinem.* Iudæos, omni vento cedentes, qui ab inuicem discrepando dissipati sunt, non mox damnabit, sed supportabit. *Arundinem quas.* Qui peccanti non porrigit manum, nec portat onus fratris, quassatum calamum confringit. Et qui fidei modicam scintillam contemnit in paruulis, linum fumigans extinguit. Quod Christus non fecit, quin potius venit quærere quod perierat, patientiam namque seruauit, donec iudicium quod in eo agebatur, ad victoriam perueniret, & expulso mundi principe ad regnum rediret, in dextera patris sedens, donec ponat inimicos sub pedibus.
d *Linum fu.* Gẽtes, quas naturalis legis ardore fere extincto fumus erroris amarissimus, & odoris noxi⁹ inuoluit, quas nõ extinxit, sed de parua scintilla in magnum ardorem ignis Dei suscitauit.
e *Donec.* Tandiu p̃dicatio eius nullis insidijs superata mundo lucet, donec ponat in terra iudicium, & impleatur. Fiat voluntas tua, sicut in cęlo & in terra.
✻ Aug. Hoc autem vltimum iam videmus impletum, Quis enim speraret gentes in Christi nomine speraturas, quando tenebatur, ligabatur, cædebatur, illudebatur, & crucifigebatur, quando & ipsi discipuli spem perdiderant, quam in illo hẽre iam cęperant? quod tunc vix vnus latro sperauit in cruce, nunc sperãt gentes longe lateque diffusę. Et ne in æternũ moriãtur ipsa in qua ille mortuus est, cruce signãtur.
f *Et curauit.* Tria signa simul facta sunt, quæ & quotidie in cõuersione hominum fiunt, vt expulso dæmone lumen fidei videant & Deum laudent.

a eum† multi, & curauit eos omnes & † præcepit eis ne manife- 1 2
stum eum facerent, vt adimpleretur quod dictum est per 3
a In persona patris de filio. b Qsia in forma serui poterat facere. ¶Redimere humanum genus. c Ad opus quod nullus alius
Isaiam prophetam dicentem, † Ecce puer meus quem elegi, 4 5
a Quia ipse solus est agnus sine macula. b Voluntati meæ. c Quod alibi Requiescit su. e. spi. domini.
b dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam 6 7
a Non Dei verbum, sed puerum. b Futurum & modo iudicia agit. c Per prædicatores noui Testamenti.
spiritum meum super eum, & iudicium gentibus nunciabit. 8
a Quia cum malediceretur, non maledicebat, sed sicut ouis ad occi. du. est, & non aperuit os suum. b Mystice. Qui latam uiam insistunt & non audiunt uocem Christi.
Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in 9
c plateis vocem eius, Arundinem quassatam non confringet 10 11
d & † linum fumigans non extinguet, donec eiiciat ad victoriã 12
e a Quia non est aliud nomen sub cęlo, in quo oporteat saluari.
iudicium, & in nomine eius gentes sperabunt. † Tũc oblatus 13 14
f est ei dæmoniũ hñs, & cęcus & mutus, & curauit eũ, ita vt lo- 15 16

†interminatus est.
* Chrys. Mirãda est nequitia dæmonis; vtrũque ingressum oppilauit, per quem ille erat crediturus, auditum. s. & visum.
* Hylarius. Non autem sine ratione cũ turbas omnes creatas in communi dixisset, nunc seorsum dęmonium habens cæcus & mutus offertur. Oportebat. n. vt postquam manus aridæ homo oblatus est, qui in sinagoga curabatur, in vnius huiusmodi hominis forma gentiũ salus fieret, vt q. erat habitatio dæmonij, & cæcus & mutus, Deo capax pararetur, & Deum contineret in Christo, & Christi opera Dei confessione laudaret.
✻ Tertul. Dęmones autem non tantum despicimus, verum & resistimus, & quotidie de corporibus traducimus, & de hominibus expellimus, sicut plurimis notum est.
* Idẽ. Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem dęmone angi cõstet, iussus a quolibet Christiano loqui spiritus ille, tã se dęmonẽ cõfitebitur, de vero, quam alibi Deum de falso, & paulo post. Subijciuntur seruis Dei & Christi, ita de cõtactu deq; afflectu nostro cõtẽplatione & representatione ignis correpti, etiam de corporibus nostro imperio excedũt inuiti & dolentes, & vobis pręsentibus erubescentes. Credite illis cum verum de se loquũtur, qui mentientib. creditis. Nemo ad suum dedecus mentitur.

Margin: hom. 41. in Matth. — † Isa. 42. a. — † sup. 9. d. — li. ad scapulã. — in Apologet ca. 23. — potas est expellendi dæmones mansit in ecclesia.

Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cu. eos omnes. *Et quo patet eius benignitas, quia per sequutus a Iudæis beneficia sanitatum eius impendit.*
2 Et præ. eis. *i. sanatis.*
3 Ne ma. eum fa. *Pharisæis eum manifestando, non quia mortem timeret, vt dictum est, sed vt ostenderet, quod sicut aliquando est licitum in persequutione fugere, ita licitum est se occultare ad cedendum malitiæ. Et vt ostenderet magnitudinem suæ potentiæ, & hoc confirmat dicto Isa. 42 secundum translationem 70.*
4 Ecce puer. *i. Christus, qui fuit puer in forma serui.*
5 Quem elegi. *Hoc duplicatur ad ostendendum, quod ipse fuit electus ad perficiendum opus nostræ redẽptionis & nullus alius, quia per nullum alium poterat ita competenter fieri.*
6 Dilectus, &c. *Hoc dicitur metaphorice de Deo, ad exprimendum magnitudinem paternæ dilectionis ad filium, sicut apud homines ille qui multum diligitur, dicitur haberi cordi.*
7 Ponam spiritum. *Quia spiritus sanctus requieuit super eum in humana natura, vt habetur Isa. 11. a.,* Egredietur virga de radice Iesse, &c. *sequitur.* Et requiescet super eum spiritus sanctus, &c.
8 Et iu. gen. *Quia Christus futurum iudicium nunciauit hominibus per suam prædicationem, vt habetur infr. Similiter in iudicio futuro sententiam iudicij feret in humanitate, quia in eadem forma in qua iudicatus est corã Pilato, in ea. sedebit in iudicio hoc excepto, quod tunc apparebit in forma gloriosa, & hoc est quod dicitur act. 1. b.* Hic Iesus qui assumptus est a vobis, sic veniet. *s. ad iudicium,* sicut vidistis eũ ascendentem. *i. in forma humanitatis gloriosa, in qua ascendit in cælum, sequitur.*
9 Non conten. *s. vt vindicetur, vt patet ex prædictis, quia persequutionem pharisæorum declinauit humiliter absque contentione.*
10 Neque cla. *Vt. s. liberetur, sicut patuit in sua passione.*
11 Neque au. *Quod patet ex sua taciturnitate coram Pilato, quia hoc fuerat prædictum Isa. 53. c: Sicut agnus coram tondente se obmutescet, & non aperuit os suum.*
12 Arund. *quasi per arundinem quaßatam intelligitur populus Iudaicus a fide & pietate vacuus.*
13 Et linum fug. *Per hoc intelliguntur Gentiles, in quibus claritas rationis naturalis erat extincta per consuetudinem peccandi, remanente fumo voluntatis male faciendi, Vult ergo dicere, quod Christus per fortitudinem deitatis noluit resistere Iudæis et gẽtilibus eum crucifigẽtibus, quia Iudæi crucifixerunt linguis suis, ipsum iniuste accusando, gẽtiles vero manib. ipsum crucifigẽdo, quia milites Pilati qui erant gentiles hoc fecerunt, vt habetur Io. 19. sequitur,*
14 Donec eijciat, &c. *i. donec veniat ad exequendum extremum iudicium, in quo manifestabitur sua victoria. Tunc. n. inimici eius ponentur plenarie sub pedibus eius, vt habetur in Psal. 8. b.* Omnia subiecisti sub pedibus eius.
15 Et in nomine eius gentes spe. &c. *Quia ad prædicationem apostolorum gentiles ad fidem conuersi sunt. Iudæis pro maiori parte in infidelitate remanentibus.*
16 Tunc ob. &c. *Hic consequenter ponitur confutatio calumniantium Christi bonitatem, attribuendo eius miracula spiritui maligno, et primo ponitur eorum calumniatio, secundo calumniæ confutatio ibi,* Iesus autem sci. *Circa primum ponitur euidens miraculum de eiectione dæmonis cæci & muti, non quia talia sint in demone formaliter sed effectiue, quia hominem quem obsederat, cæcum & mutum effecerat, & ideo ipso eiecto homo loquebatur,*

Et

MORALITER.

2 *Et præcepit eis, &c.* Per hoc ostendens quod prædicator non debet quærere humanam laudem, neque cum obstinatis contentionem, ideo subditur de eo.
9 *Non conten. &c.* Tunc oblatus est ei dęmonium habens, cæcus & mutus. Possessus a dęmone per peccatum mortale, cæcus est in his quę ad suam pertinent salutem, & mutus ad pronunciandum laudem diuinam, sed cum curatur a Christo, videt sibi proficua & pronunciat præconia diuina. Per pharisæos autem Beelzebub attribuentes, significantur maledici bona in malum peruertentes.

Omne

* Aug. Vera pietate homines Dei aeream potestatem ini-
A micam contrariamque pietati, exorcizando eijciũt non placando.

Lib. 10. de ciuitate ca. 22.

a *In Beelze.* Beel. i. Baal: muscarum, ob sordes immolaticij [illegible]. Deus est Accarõ, quo nomine vocant principem dęmoniorum.

b *Omne re.* Necessaria complexione eos arguit. Vel. n. Christus virtute Dei dęmones eiicit, vel in principe dęmoniorũ. Si virtute Dei, frustra calumniãtur. Si in principe dęmoniorũ, regnum eius diuisum est, nec stabit, & ideo a regno eius recedant, quod innuit eos sibi elegisse, dũ in se nõ credũt.

†Mat. 2. c. Luc. 11. b. †Mat. 3. c.

B c *Et omnis ci.* Eadem ratio est ciuitatis, & domus, quæ regni. Ciuitas Ierusalẽ semper gloriosa, postquã in Christũ & in Apostolos exarsit, facta diuisione excidio cecidit.

d *Et si ego in Beelzebub.* Si expulsio dæmonũ in filijs vestris, Deo non dæmonibus deputatur, quare in me idem opus eandem non habet causam?

Hom. 42. in Matthęum

* Chrys. Post primam solutionem venit ad secundam, prima manifestiorem dicens, Et si ego in Beelzebub, &c.

C e *Ipsi.* Contemptibilia mundi in quibus sancta simplicitas meæ virtutis apparet. Vel ita potius. Filii. i. apostoli qui bene sibi conscij erant, nihil malę artis ab eo didicisse, ideo ipsi testes mei iudicij iudicantes. 12. tribus Israel.

D f *Si autem ego.* Illa pars. Si ego in Beelzebub eijcio dęmones ad plura inconuenientia perducta est, modo agitur de alia parte complexionis. *Si autem ego in spiritu Dei.* Hic Lucas ait in digito. Digitus dr̃ spiritus sanctus pro partitione donorum. Regnũ Dei vel seipsũ dicit. Vñ alibi, *Medius inter vos stetit, quem vos nescitis.* Vel, regnum quod Iohannes & ipse Iesus prædicauit. *Pęnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cęlorum.* Est & tertiũ regnũ scripturæ sanctæ, quod aufertur a Iudęis & datur genti facienti fructũ eius. Vel regnum. i. omnes mũdi partes, Apostolis & successorib. eorum ad conuertendum distribuit.

Infr. Luc. 11. 25. q. Luc. 1. Ioh. supr. infr. E

g *Aut quomodo po.* Ostendit ergo dominus per manifestam parabolam, quod nõ concordat in fallaci operatione cum dęmonibus sicut calũniabantur, sed virtute diuinitatis hoĩes a dęmonio liberaret. ideoq; grande scelus committunt, qui q̃ Dei esse cognouerãt, diaboli esse clamabant. Neque. n. possunt esse concordes, quorũ opera diuersa sunt. Vnde addit. *Qui non est me. &c.* F

---

a Mirantur minus eruditi, & ob misericordiam & beneficium filium Dauid prædicant.
quereretur, & videret. Et stupebant omnes turbæ, & dicebãt. 1
a Qui sapientes videntur, uel negant, uel detractant, quasi non sint opera Dei, sed immundi spiritus. 2
a Nũquid hic est filius Dauid? Pharisæi autem audientes dixe- 3
a In quo nescientes confitentur diuisionem dæmonum. 4
runt. Hic non eijcit dæmones, nisi in Beelzebub principe
a ¶ Vel ut sic crederent in eum qui cordis occulta uidebat. 5
b dæmoniorum, Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit 6
c eis: † Omne regnum † contra se diuisum desolabitur & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si Sa-
¶ Ideo. a Cuius intra se bellum pax est hominum ut iam non habeat in mundo locum.
d thanas Sathanam eiicit, aduersus se diuisus est: quomodo er-
a Idest, non stabit, ut iam sit finis mundi.
go stabit regnum eius? Et si ego in Beelzebub eijcio dæ- 7
e ¶ Exorcistæ Iudæorum, qui ad Dei nominis inuocationem eijciebant dęmones [illegible] a Non potestate, sed comparatione, quia Deo tribuunt quod illi Beelzebub. ¶ Iudicantes duodecim tribus Israel. 8
f mones filii vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices uestri e- 9
¶ Incipit destrui potestas diaboli, ut regnet Deus in uobis. 10
g runt. Si autem ego in spiritu Dei eijcio dæmones, igitur † per
a Nisi præualeret diuina potentia. 11
uenit in vos regnũ Dei. Aut quomodo potest quisquam in-
a Mundum qui in maligno est. b Diabolus, a quo nemo poterat se eruere. c Homines 12
decepti. d A seductione electorum compescuerit, potestatem ademerit. 13
trare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alliga-

Domum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et stupebant.* Admirantes, diuinam virtutem in Christo.

Diuisio.

2 *Et dicebant num. &c.* Q. d. sic, quia hic est Christus nobis promissus, de semine Dauid.

3 *Pharisæi autem, &c.* Turbas. s. cõfitentes ipsum esse Christum propter euidentiam facti.

4 *Dixerunt hic, &c.* Quia. n. factum mirabile negare non poterãt ideo modum faciendi calumniabant, dicẽtes ipsum per aliquem dæmonem superiorẽ sibi familiarem & priuatum eijcere dęmones inferiores de corporib. obsessorum sicut supra dictũ est ca. 9.

5 *Iesus autem sci.* Hic ponitur calũniæ confutatio, & primo ostendit quod miracula quæ faciebat, non poterãt attribui spiritui maligno secundo, quod oportebat ea attribuere spiritui diuino, ibi. Aut facite arborẽ bonã. Prima in duas, quia primo oñdit propositũ per rõnem, secundo istorũ calumniantium damnationẽ, ibi. Iõ dico vobis. Primum oñdit quatuor rõnibus, prima rõ talis est quia si per dęmonẽ aliquẽ eijciebat alios, sequitur quod diuisio esset inter eos. & sic non posset stare diu potestas diaboli, & ex hoc sequitur aduentus Christi, per quem potestas dæmonis erat auferenda, & hoc est quod dicitur.

Miracula Christi [illegible] facta

Secũda ratio.

6 *Omne re. di. &c.* Et patet litera, secunda ratio ponitur, ibi.

7 *Et si ego.* Quia non solũ Christus eijciebat dęmones, sed etiã discipuli Christi in nomine eius, & nõ solũ modo discipuli sed et aliqui Iudæi, qui non erãt Christi discipuli secũdũ quod dicitur Marc. 9. c. *Vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, qui non sequitur nos* non poterant autem Iudæi dicere quod Apostoli facerent miracula virtute magica, cum essent simplices et illiterati. Et si diceret de Apostolis q̃ Christus docuit eos artẽ magicã, tamen non poterat dici de eis, qui non erant eius discipuli, cũ ergo eijcerent dęmones in nomine Christi, vt dictũ est, nec poterat hoc attribui spiritui maligno, vt visum est, similiter per cõsequens nec eiectio dæmonũ facta per Christum & hoc est q̃ dr̃. *Et si ego in Beelze. &c.* i. Apostoli qui erant de semine Iudęorum, uel alij Iudæi qui non sequebant Christum, in quo eijciunt? quasi dicat, cum non possitis hæc attribuere, nisi virtuti diuinæ, per consequens nec eiectio facta per me, vt patet ex dictis sequitur.

Luc. 11. b.

8 *Ideo ipsi &c.* De Apostolis patet, quod erunt Iudices. i. assessores Christi in iudicio, vt habetur. inf. 19 d. *Cum venerit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes. 12. iudicantes duodecim tribus Israel.* Si autem accipiatur pro Iudæis non sequẽtibus Christum, qui tamen eijciebant dæmones in nomine eius, sic dicuntur Iudices aliorũ non credentiũ, quia ex facto eorum alij ostendentur condemnabiles, quia nõ crediderũt in Christum, cuius deitas declarata fuit per miracula in virtute eius facta.

9 *Si autem ego, &c.* Sicut conclusum est ex prædictis.

10 *Igitur perue. &c.* i. Christus cuius regnum erat a Deo promissum, Isai. 9. a. *Regni eius non erit finis.* Et istud regnum expectabãt Iudæi, tamen in hoc erant decepti, quia credebant istud regnum temporale, quę errorẽ exclusit Christus dicens, Io. 18. f. *Regnum meum non est de hoc mundo.* Tertiam rationem ponit ibi.

11 *Aut quomodo &c.* i. diaboli de quo scribitur Iob. 41. d. *Non est potestas sub. ter. quæ ei compa.* Domus autem eius est homo obsessus, in quo habitat sicut in domo.

12 *Et va. &c.* Vasa autem sunt homines peccatores qui a Christo diripiuntur. quãdo de potestate dęmonis per ipsum eripiunt.

13 *Nisi pri.* i. diabolũ, quasi dicat, cũ ista fecerim, vt patet, sequitur quod ipse diabolus sit per me alligatus Ex quo concluditur, quod ipse sit vere Christus, quia in aduentu Christi potestas dæmo-

---

MORALITER.

6 *Omne re. di.* Tale regnum est anima hominis mali cuius sensualitas rebellat rationi, propter quod de talibus dicitur. 8 Eth. contendit ipsorum anima & hoc trahit huc, hoc autem illuc, quem admodum discrepantia. Et hoc regnum desolabitur, quia Christus qui rex est pacis, inde recedit, & diabolus ingreditur.

9 *Si autem &c.* Dæmon in spiritu Dei eiicitur, quando gratię donum diuinitus infunditur, & tunc Christus qui Dei regnum est, ingreditur.

11 *Aut quomodo, &c.* Fortis iste diabolus est, de quo dicitur Iob. 41. d. *Non est po. s. t. quæ ei. com.* Hũc alligabant apostoli quãdo prohibebant eum dare responsa populo idolorum cultori, & tunc eius vasa diripiebantur, quando idololatræ ad fidem Christi conuertebantur.

A a *Domum illius.* Vel domũ, id est, omnes mundi partes apostolis & eorum successoribus ad conuertendum distribuit.
b *Qui non est mecum contra.* Id est, qui dissimilia meis facit opera, cõtrarius mihi est. Ille trahit ad vitia, ego ad virtutes.
c *Omne peccatum.* Quod humana fragilitate contrahitur, remissibile est, si congregatio non deseratur. Si vero diabolica obstinatione de dispersione ad congregationem nunquam reditur, peccatum insolubile iudicatur.
Hieronymus. *Omne peccatum.* Non omnia peccata omnib[9] remittuntur, sed his qui in vita pęnitent. Refutantur hic Nouatianus, pęnitentibus eis qui in martyrio lapsi sunt veniam negans, & Origenes, omnes veniam consequuturos post vniuersale iudicium, transactis, licet multis seculis, asserens.
B
d *Spiritus autem.* Qui manifeste opera Dei intelligit, cũ de virtute negare non possit, si stimulatus inuidia calumniat̃, & dicit esse Beelzebub, isti nõ dimittet̃. Non quod & ei neget̃ remissio si pęniteret, sed quia hic blasphemus, exigentibus meritis suis malis, sicut nunquã ad remissionem, ita nec ad pęnitentiã peruenturus sit. Sicut Ioannes Euãgelista de quibusdã blasphemiæ suæ merito excæcatis ait, propterea non poterãt credere. Quod iterũ dixit Isaias. *Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & intelligant corde: & conuertantur, & sanem eos.* Qui spiritum sanctum non esse, vel minorem patre credunt, & dicunt, quia non inuidia diabolica, sed humana ignoratia hoc faciũt, irremissibilia crimine nõ tenent̃: Sed qui in similitudine diaboli cõtra cõscientiã suam maiestatem Dei oppugnant, non habent remissionem in ęternum, sicut Marcus aperte declarat, qui posito hoc testimonio domini subiunxit. Quoniam dicebant spiritũ immundum habet.
C

D

a Ereptos diabolo per diuersos gradus ecclesiæ ordinat: b Diabolus.
Opera mea non possunt operibus Beelzebub comparari, quia ego congrego, ille dispergit.

a b uerit fortem † Et tunc domum[a] illius diripiet. Qui non est me- 1

a Quia diabolicum est congregata dispergere.

cum, contra me est, & qui non congregat mecum[a], spargit. 2 3

Facti. Dicti.

Ideo dico vobis. † Omne peccatum, & blasphemia remitte- 4 5

c Est spiritus blasphemiæ contra veritatem, cum eam cognoueris induratio.

e tur hominibus, † spiritus autem blasphemiæ non remittetur. 6
d * Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, re- 7
e mittetur ei, qui autem dixerit † verbum contra Spiritum 8 9
f sanctum, non remittetur ei, neque in † hoc seculo, neque 10

a Id est, existimate vel iudicate.

g h in futuro. Aut facite[a] arborem bonam, & fructum eius bo-

† blasphemia. Mar. 3. d.

† verbum.

† præsenti.

e *Et quicunque.* Ambros. etiam qui scandalizatus infirmitate carnis meæ, purũ hominem vel voratorẽ suspicatus fuerit, remissibile erit.
f *Qui autem,* Gratiam sancti spiritus qua pęnitentia inspiratur, & ad congregationem reditur non cognoscens impęnitenti corde permanserit, cum hoc iam non sit humanum, sed diabolicum, irremissibile erit.
E
g *Neque in hoc se.* Quædam enim culpæ in hoc seculo laxantur: quædam vero (paruæ scilicet) etiam in futuro. Quæ quidem post mortem grauant, sed & dimittuntur, si homo bonis actibus in vita, vt ibi dimittantur, promeruit.
h *Neque in fu.* Quia sunt q̃dã leuia, q̃ si in hac vita nõdũ sunt remissa, post mortẽ grauant, sed & remittunt̃, si digni sunt. August. F

NICOLAVS DE LYRA.

dæmonis erat diminuenda & arcenda. Quartam rationem ponit ibi: Qui non est mecum, & talis est, Voluntas eius qui obedit alicui est conformis voluntati illius cui obedit saltẽ in facto, & ideo si Christus in virtute dęmonis faceret miracula, sequeretur quod Christus & dæmon essent concordes in factis, hoc autem patet falsum, quia facta Christi & doctrina erant ad retrahendum homines à peccatis, facta autem dęmonis sunt ad distrahendum hõmines per peccatum, ex quo sequitur quod Christus non operabatur in virtute dæmonis, & hoc est quod dicit.
1 *Qui non est, &c.* Per concordiam in facto & voluntate.
2 *Contra me est.* Et huiusmodi est diabolus, vt patet ex dictis.
3 *Et qui non con. me.* s. fideles ad vnitatem fidei reducendo.
4 *Spargit.* & hic est diabolus qui diuersas sectas & hæreses & schismata quantum potest introducit.
5 *Ideo dico vobis.* Declarata Pharisæorum falsitate, hic consequenter ostendit grauitatem peccati ipsorum. Ad cuius euidentiam aduertendum, quod Pharisæi & legisperiti ex cõsideratione operationis Christi, & ex consideratione scripturarum, in quibus de aduentu Christi erat tempus determinatum, vt habetur Dan. 9. & consimiliũm. Primo cognouerunt ipsum esse Christũ, vt habetur inf. 21. *Agricolæ videntes filium dixerunt intra se. hic est hæres,* & glo. ibidem dicit, quod primo cognouerunt ipsum esse Christum secundum veritatem, quia tamen incepit vitia eorũ reprehendere, & contra simulationem eorum publice pręedicare, ideo conceperunt odium & inuidiam cõtra ipsum, ex quibus excæcati à prima notitia ciderunt in errorem, quia talia peruertunt iudicium rationis rectum, & ex tunc inceperunt omnia facta eius interpretari in malum, & primo vocauerunt eum voracem, & potatorem, & peccatorum amicum, & in tantam insaniã proruperunt, quod miracula quæ nullo modo poterant fieri, nisi virtute diuina, dæmoni attribuebant, vt patet ex dictis. Et licet primum esset graue peccatum, tamen erat solũ blasphemia contra eius humanitatem. Secundum tamen fuit incomparabiliter grauius, quia erat contra eius diuinitatem, vnde talis blasphemia est peccatum in spiritum sanctum, quia est impugnatio veritatis agnitæ, quia sicut visum est, ipsi, primo veritatem cognouerunt de Christo, sed excæcati errore & inuidia impugnauerunt, & talis error causatus ex malitia non excusat, & hoc est quod dicit.
6 *Omne pec.* Scilicet, ex ignorantia & infirmitate.
7 *Et blasphemia.* Ex talibus procedens.
8 *Remittetur ho.* Id est, remissibile est peccatum de se, quia directe non obuiat principio, per quod fit remissio peccatorum, sicut obuiat peccatum in spiritum sanctum. Cuius sex sunt species, desperatio, præsumptio, obstinatio, finalis impęnitentia, inuidentia fraternæ gratiæ, impugnatio veritatis agnitæ cuius sufficientia sic accipitur, secundum quod remouetur ab homine principium, per quod fit remissio peccati, & hoc contingit tripliciter. Vno modo ex parte ipsius Dei, alio modo ex parte donorum ipsius, alio modo ex parte peccati ipsius. Ex parte ipsius Dei principium per quod remittitur peccatum, est ipsa Dei misericordia, & hæc tollitur per desperationem, sicut fecit Cain. Alio modo, timor iudiciorũ Dei est principiũ per quod aliquis resilit à peccato, & hic tollitur per præsumptionem, per quã aliquis præsumit consequi gloriam sine meritis, quantuncunque agat male. Ex parte autem donorũ Dei duo sunt quæ maxime faciunt hominem retrahi à peccato. Primũ est veritatis cognitio, & hęc tollitur per hoc quod aliquis veritatẽ agnitã impugnat, & sic viam salutis à se scienter repellit. Secundum est gratiæ diuinæ collatio, & hæc repellitur ab homine quantũ est in se per inuidentiã fraternæ gratiæ, & non accipitur hic inuidentia fraternæ gratiæ prout aliquis inuidet fratri suo vel alicui singulari personæ, sed quando est tanta malitia in eo, quod displicet sibi de gratia Dei crescente in mundo. Ex parte peccati vero duo sunt quæ retrahunt hominem à peccato. Vnum est turpitudo actus commissi, ex cuius consideratione solet homo pęnitere, & hoc tollitur per finalẽ impęnitentiã. Nec accipitur hic finalis impęnitentia prout est peccati circunstantia, scilicet qua aliquis in peccato mortali moritur, sed quãdo aliquis tantæ malitiæ est, quod elegit de peccato suo nunquam pęnitere, ita quod non vellet, quod Deus daret sibi gratiam pęnitendi. Secundum est breuitas delectationis quæ in peccato est, ex cuius consideratione solet homo secundũ electionẽ peccatũ refugere, & hæc tollit̃ per obstinationẽ, qñ, s. homo firmat propositum inhærendi oĩno peccato. Ex pręedictis aũt patet, quod peccatũ in spiritũ sanctum ita irremissibile dicit̃, quia de difficili est remissibile, & hoc est quod subditur.
9 *Spiritus.* Dicitur aũt spiritus blasphemiæ, qñ aliquis ex certa malitia blasphemat contra Deum, sicut erat in proposito, qñ miracula diuinitus facta attribuebant diabolo, vt visum est, & erat quædam species peccati in spiritum sanctum quæ tacta est, videlicet impugnatio veritatis agnitæ. Et per ea quæ dicta sunt apparet sententia illius quod sequitur. 10 *Et quicunque.* Vult dicere, quod blasphemia quæ erat contra humanitatem, non erat sic irremissibilis, sicut illa quæ erat contra diuinitatem.
11 *Aut facite.* Oñso ꝙ miracula à Christo facta nõ poterant attribui ipsi dęmoni, cõsequenter ostẽdit ꝙ oportebat ea attribui diuinæ

Species in spiritum sanctũ sunt sex.

MORALITER.

1 *Qui non est mecum.* per fidem formatam charitate.
2 *Contra me est,* Quoniam est cum diabolo aduersario Christi.
11 *Aut faci. ar. bo. &c.* August. Hoc pręceptum salubre est cui obedientia necessaria est. Quod autem dicit.

2 Contra

A * Augustinus. Facta resurrectione mortuorum, non deerunt quibus post pœnas quas patiuntur spiritus mortuorũ impertiatur misericordia, vt in ignẽ nõ mittantur æternum. Neque enim de quibusdam veraciter diceretur, quod non eis remittatur, *neque in hoc sæculo, neque in futuro*, nisi essent, quibus etsi non in isto, tamen remittetur in futuro.

Lib. 21. de ciuita. c. 24.

* Gregorius. Datur etiam intelligi quasdam culpas in hoc sæculo quasdam vero in futuro relaxari, quod enim de vno negatur, de quibusdam cõceditur, sed tamẽ hoc de paruis minimisque peccatis fieri posse credẽdum est, sicut est assiduus otiosus sermo, operatur risus, vel peccatum curæ rei familiaris, quæ vix sine culpa, vel ipsis agitur, qui culpam qualiter debeant declinare sciunt, aut in non grauibus culpis error ignorantiæ, quæ etiam post mortem grauant, si nobis in hac vita positis minime fuerint relaxata.

Lib. 4. dialog. cap. 39.

B † 23. q. 4. c. quoties.

a num, aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Si- 1
a Vtrum autem bonus sit auctor an malus, ex fructu cognoscitur. b Filij diaboli eius veneno corrupti.

b quidem ex fructu arbor cognoscitur. Progenies uiperarum, 2
a Fructus vester est blasphemia. b Cum sitis arbor mala.

c quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? † Ex abundan- 3
a Non enim potest de ore vestro procedere nisi malitia, quæ abundat in cordis intentione. 4
b Quia tantum boni quis facit quantum intendit.

d tia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro 5
a Tantum quoque mali quantum intendit.

profert bona. Malus autem homo de malo thesauro profert 6
a Quod sine vtilitate loquentis dicitur, & audientis vt de friuolis & fabulis. Scurrilia non sunt otiosa, sed criminosa.

e mala. Dico autem vobis, † quoniam omne verbum otiosum 7
quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de
a Si bona & bona intentione.

f eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iustificaberis 8

a *Aut facite.* Nihil enim medium quin boni auctoris bona tantum sint opera, & mali mala. Coarctat eos hincinde complexione, & vtroque cornu premit. Si malus est diabolus, non facit bona. Si bona sunt, non sunt diaboli.

Adhuc probat opus suum non esse diaboli, quia bonum: diabolus vero malus, qui nequit facere bonum. Quasi si diabolus malus est, bona facere non potest. Si bona sunt quæ videtis, non est diabolus qui ea fecit. Non enim potest ex malo bonum, vel ex bono malum nasci.

hom. 43. in Matth.

* Chrysostomus. Quasi dicat, Nullus vestrum dixit quod malum est hominem a dæmone liberare, sed quia operibus non maledicebant, sed diabolum dicebant hoc operantem demonstrat quod hæc accusatio est præter consequentiam rerum, & præter communes conceptiones: talia autem fingere est immensæ verecundiæ.

Sermone 12. de verbis Domini.

C * Augustinus. Quod dicit, facite arborem malam, & fructum eius malum, nõ præceptum est vt faciatis, sed monitio vt caueatis. Contra hos enim dixit, qui putabant, se D cum mali essent, bona loqui posse, vel bona opera habere. Hoc Dominus dicit esse non posse prius enim mutandus est homo vt opera mutentur.

Aut faci. Mystice arbor bona, Christus: fructus, prædicatio euãgelij curationes, redẽptio. Arbor mala diabolus, & sui, id est, Scribæ & Pharisæi, & cæteri mali, fructus, inuidia, detractio, blasphemia, hæresis & huiusmodi. Vnde sequitur.

† Lu

b *Progenies viperarum &c.* Ostẽdit eos malam arborem, & fructus afferre blasphemiæ.

E

c *Ex abun.* Homo sæpe fallitur, qui pensat corde, ore, & opere. Sed Deus opus & verba ex corde qđ nouit iudicat. Illi ergo ex abun. cor. os lo. qui scit ex qua intentione exit.

d *Bonus ho.* Thesaurus cordis intẽtio est ex qua Deus iudicat opera, vt & aliqñ minora maiorem, maiora minorẽ habeant mercedẽ. Hoc in loco, vel Iudæos ostẽdit de quali thesauro proferant blasphemiã. Vel cum superioribus hæret, ꝙ sicut bonus hõ non potest proferre mala, vel malus bona sic nec Christus mala, nec diabolus bona opera põt facere.

e *Verbum ocio.* Si de ocioso verbo reddet homo rationem in die iudicij, quanto magis vos qui opera sancti Spiritus dicitis esse Beelzebub.

* Chrysost. Otiosum verbũ est quod mendax est, qđ calumniã habet. Quidam aũt dicunt quoniã & vanum, quale est ꝙ risum mouet inordinatũ, vel turpe vel inuerecũdum.

hom. Matt.

Gregorius. Otiosum verbũ est, quod aut vtilitate rectitudinis, aut rõne iustæ necessitatis caret, quod. s. sine vtilitate & loquentis dicitur, & audientis, si omissis serijs de rebus friuolis loquamur, & fabulas narremus antiquas. Cæterum qui scurrilia replicat, & cachinnis ora dissoluit, & aliquid ꝓfert turpitudinis, hic nõ otiosi verbi sed criminosi tenebit̃ reus.

hom. Euan.

D

f *Ex verbis.* Mors & vita in manibus linguæ.

Tunc

NICOLAVS DE LYRA.

diuinæ virtuti. Ad cuius euidentiam sciendum secundum ꝙ dicit Hierony. licet virtute magica possint aliqua miracula fieri, tamen illa pertinent ad curiositatem tantum & vanitatem, sicut Simon Magus faciebat statuas ambulare, loqui, & ridere & consimilia, vt habetur in itinerario Clementis, sed illa quæ sunt salubria, vt curatio languidorum, illuminatio cæcorum, & huiusmodi non possunt Magicis artibus fieri, & ideo oportet talia attribui diuinæ virtuti, talia autem faciebat Christus, & ideo ex hoc concludit, quod miracula sua erant virtute diuina facta, & hoc est quod dicit. *Aut facite ar. bo. & fru. eius bo.* Arbor enim hic accipitur principium ipsorum operum, fructus autem ipsa opera. Inter autem arborem & fructum semper est similitudo, quia arbor bona fructum, bonum producit, ergo quia opera miraculosa quæ Christus faciebat non erant curiosa, & vana, sed salubria. Concludit, ꝙ principium per ꝙ talia faciebat, erat sanctum & bonum, & hoc est quod dicit. *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum.* quasi dicat, ex bonitate operum quæ ego facio, potestis perpendere, quod virtus per quam ego facio non est mala sed bona.

1 *Aut facite ar. &c.* Quasi dicat, ex operibus quæ fiunt per artem magicam cum sint mala, vana, & curiosa, potestis perpendere, quod fiunt virtute maligna.

2 *Progenies viperarum.* Postquam ostendit eorum falsitatem, ostendit huius falsitatis radicem. radix, scilicet, ista erat inuidia & odium, quia licet Pharisæi primo cognouerunt Christum vt dictum est, tamen tantum odium conceperunt erga eum ex hoc quod reprehendebat vitia eorum quod omnia facta eius interpretabantur in malum ad diffamandum ipsum, & hoc est quod dicit. *Progenies viperarum quomodo po. bo. &c.* Quia venenum inuidiæ ex vestris parentibus traxistis, qui persecuti sunt prophetas, ex inuidia & vos ex eadem ratione persequemini me, propter quod subdit.

Prou

3 *Quomodo po.* Quasi dicat, non potestis de me bona, loqui inuidia prohibente, & ideo subditur.

4 *Ex abundantia enim.* Quia verbum exterius est significatiuum interioris conceptus, & ideo subditur.

5 *Bonus homo de bono the.* Id est, de bona voluntate, quæ sicut thesaurus absconditus latet interius in mente, profert bona verba scilicet, & facta.

6 *Malus autem.* Id est, de mala voluntate profert mala, quia contrariæ causæ habent contrarios effectus. Et ne crederent talia verba remanere impunita, ideo subdit.

7 *Dico autem vo.* Et multo fortius si fuerit nociuum & blasphematorium, quale erat verbum Pharisæorum, tale reddet eos condemnabiles in die iudicij, propter quod sequitur.

8 *Ex verbis enim tu. iu.* Si fuerint sancta & bona & bonitati mentis consona.

Et ex

MORALITER.

1 *Aut faci. arbo. &c.* Non est præceptum vt faciatis, sed monitio vt caueatis.

5 *Bonus ho.* Iste thesaurus est fides charitate formata, de qua procedit operatio bona, malus thesaurus, est infidelitas, aut voluntas mala, de qua procedit actio praua.

† *Quoniam omne ver. ocio.* Gregorius. Verbum ociosum est quod vtilitate rectitudinis, aut ratione iustæ necessitatis caret.

Tune

Malis.

a & ex verbis tuis condemnaberis. † Tunc responderunt ei 1 2

a Quærentes adhuc calumniam.

quidam de scribis & pharisæis, dicentes. Magister, volumus 3

a De cęlo, vt alius euangelista ait. b Malos fructus faciens.

à te signum videre. qui respondens, ait illis † Generatio ma- 4 5

a Quæ dimisso uiro multis amatoribus se copulauerat. b Potentiæ qua indigna est.

b c la & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi 6

a De profundo, non de sublimi, passionis, non gloriæ. b Exponit signum Ionæ. 7

d signum Ionæ prophetæ. † Sicut enim fuit Ionas in ventre ce- 8

Vt Niniuen subuersione liberaret. a Mundum redempturus.

e ti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in 9

a In sepulthro. Synecdoche. b Qui sunt Assyrij, gens incredula.

f corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. † Viri Niniuitæ 10

a In communi omnium resurrectione. b Quę est populus Dei. c Non potestate sed comparatione.

resurgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt

a Non videntes signa. b Paucis diebus facta. c Minoris me. Quia tanto tempore signa facio. In medio uestrum.

eã, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce

A a *Tunc resp.* Cum Scribæ & Pharisæi verba nullatenus possent improbare, in operibus quærunt tẽtare, quærentes signa videre, quasi nõ fuerint signa quę viderant *Tunc responderunt.* Quidã calumniabant in Beelzebub eijcere dæmonia quib⁹ hucusque respondit. Alij tentantes, signũ de cęlo quærebãt adhuc inuidentes,& locum calumniæ inquirentes.

Qui calumniaris ea quæ vides, & vtilitatem sentis, quid facies de his qui de cęlo? Dices & magos in Aegypto signa fecisse de cęlo.

* Chrysostomus. Tunc responderũt. Tunc scilicet, cum flecti oportebat, cũ admirari, cum obstupescere: sed tunc à malitia non desistũt.

B b *Signum quærit.* Signum quærit de cęlo, quod indigna est videre. Discipulis signum dedit de cœlo, quibus & gloriam æternæ beatitudinis prius in monte figuraliter, & post veraciter in cœlum subleuatus ostendit.

* Chrysostomus. Similis est natura infidelitatis terrę arenosæ, quæ quãuis pluuiam susceperit, tamen quia in se nullos tenet humores, semper adhuc arescit. Talis est & conditio febrium. Quantumuis biberint febricitantes calore totum consummante, semper adhuc sitiunt: Sic maligni homines, quidquid boni viderint aut audierint, infidelitate totum consummante quod vident & audiant, semper vacui sunt, tanquam qui nihil viderint aut audierint.

c *Nisi sig.* Ostendit Iudæos ad instar Niniuitarum criminosos, & nisi pœniteant subuersioni proximos. Sed sicut illis & denunciatur supplicium, & demonstratur remediũ, ita Iudæi nõ debent desperare veniam, si saltem postquam Christus resurrexit a mortuis, commoniti egerint pœnitentiam, quia mors Christi reconciliatio est mundi. Vnde sequitur.

d *Sicut enim fuit Io.* Ionas, id est, dolens significat illum qui *dolores nostros portauit*, vel columba: Piscis qui vorauit in pelago, mors quam passus est in mundo. Sicut eiectus est in aridam, sic Christus surrexit in gloriam.

* Petrus Chrysologus. Ionas fuit Christi typus: vt enim Ionas fugit a facie Dei, ita Christus in ea ratione qua hominem assumpserat, adeo se exinaniuit, vt à facie deitatis aufugisse videretur. 2. vt Ionas descendit in Ioppem, ita Christus C de cęlo descendit in terrã. 3. vt Ionas in nauẽ se contulit: ita D Christus nauẽ ecclesię nauigaturus ascendit. 4. vt statim vẽti & tẽpestates Ionæ, ita inimici Christo, Iudas, pharisæi & principes aduersati sunt. 5. vt sorte Ionas missus in mare, ita iuxta prophetica oracula Christus morti expositus est. 6. vtque Ionas non nisi suo consensu demersus est, ita Christus suam ipse animam posuit & oblatus est, quia ipse voluit.

e *Tribus die.* More antiquorum, qui diẽ cum nocte pręcedẽte computabant. Partem diei qua sepultus est cum præterita nocte, pro nocte & die accipe, hoc est pro toto die per synecdochem. Sabbati noctem & diẽ integre. Noctẽ dominicam cum eadem die illucescente, partem pro toto & ita habes tres dies & tres no- E ctes. Primi dies propter futurum hominis lapsum a luce in noctem. Isti propter hominis reparationem a tenebris ad lucem computantur. † Luc. 11. d.

Mystice. *Tres dies.* tria tempora, ante legem, sub lege, sub gratia. Tres noctes, tres mortui quos suscitauit dominus. Sic ergo sibi conueniunt, vt vnus dies sit ante legem, quando peccatum latebat. Cuius nox est, cum puella in domo iacens tanquam peccatum in conscientia latebat. Secundus sub lege, qui peccatum protulit in publicum. Nox, adolescens filius viduæ foris portam, tanquam peccatum animæ manifestum. Tertius sub gratia, quando voluntatem domini sciens plus peccat, & peccatorum merito putet Nox, Lazarus, i. anima iam fętens. In his tribus diebus & noctibus iacet fides Christi in cordibus eorum qui habitant in terra. *Tres mortui tribus comparantur.* Matth. 5. d. Luc. 7. b. Ioan. 11. f.

f *Viri Niniuitæ.* Et est sensus: Ionas paucis diebus & sine signis prædicauit genti incredulæ, & profecit, ego longo tẽpore, & populo Dei, & cõpluribus signis, in vanũ prædico. Eo magis indigni sunt venia, quod ex lege sunt infideles, quo plus est fidei in his, qui legẽ nescierunt. Niniue, speciosa, signat gentilitatem quam Christus amauit fędam, ut faceret pulchram in Niniuitis. & regina Austri, fides ecclesiæ signat, quæ non minus per pœnitentiam peractæ insipientiæ quam per industriam discendæ sapientiæ Deo conciliatur. Duę enim partes sunt ecclesiæ, quę peccare nescit, & quæ peccare desistit, pęnitentia enim peccatum abolet, sapientia cauet. F

Cum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ex verbis tuis con.* Scilicet si fuerint mala & prædictis contraria.

2 *Tunc re. ei. quidam.* Hic ponitur confutatio tentantium eius potestatem. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur eorum confutatio, secundo denunciatur, eorum condemnatio, ibi. *Viri Niniuitæ*, & tertio, eorum excęcatio, ibi. *Cum autem immundus spiritus.* Circa primum sciendum, secundum quod dicitur Luc. 11. Aliqui volentes experiri Christi potestatem petebant sibi signa fieri in corporibus cœlestibus, quod petebant non ex deuotione, sed magis ex curiositate & calumniatione, & hoc est quod dicitur.

3 *Magister.* Non quodcumque, sed de cœlo, vt habetur Luc. 11. *Qui respondens ait illis,*

4 *Generatio.* Quia ex persecutoribus prophetarũ descenderãt.

5 *Et adultera.* Quia patres eorum idololatræ fuerant.

6 *Signum quæ.* De cœlo scilicet.

7 *Et signum non da. ei.* De cęlestibus, quia sunt indigni propter eorum curiositatem & malitiam.

8 *Nisi signum pro. Io.* Quasi dicat terreni sunt & infimi, & ideo de terra & infimis signum habebunt, & hoc est quod subditur.

9 *Sicut enim fuit Ionas.* Et patet.

10 *Viri Ni.* Hic exprimitur eorum condemnatio, quia gentiles peccatores egerunt pœnitentiam ad prædicationem prophetarum, & Pharisæi obstinati sunt in prædicatione Christi, qui tamen erat dominus prophetarum, & ideò ex facto illorum apparebit condemnatio iusta eorum, & hoc est quod dicit. *Viri Nini.* hoc est dictum ex facto eorum apparebit iusta condemnatio iustorum. sequitur.

Regina

MORALITER.

2 *Tunc responderunt.* Per istos qui quærebant signum de cęlo significantur curiosi theologi nitentes præsumptuose intima diuinitatis perscrutari, & sic opprimuntur à gloria, quia per hoc aliquando labuntur in erronea documenta, ideo dicitur eis.

3 *Generatio ma.* Quia quęrunt ea quæ non sunt scibilia, nec ad fidem vel mores vtilia & ideo non dabitur eis signum, nisi signum Ionæ prophetæ, quem deglutiuit cetus, & sic deglutit eos diabolus & deludit.

10 *Viri Ni.* Per Niniuitas significãtur peccatores ad vocẽ prę-

a *Cum autem &c.* Quasi dicat vos non estis similes Niniuitis vel reginæ Austri, quia me pdicante pœnitentiam nõ pœnituistis, & me docente sapientiam non didicistis. Sed estis similes homini, a quo diabolus exclusus iterum ingreditur.

Distat inter opera mea qui polluta mundo, & Sathanæ, qui mundata grauius contaminat.

b *Ambulat per lo.* Explorat corda fidelium a mollitie fluxæ cogitationis purgata, si quos gressus ibi figere possit, qd' quia nequit, ad humida redit.

* Gregorius. Loca arentia atque inaquosa, sunt corda iustorum, quæ per disciplinæ fortitudinẽ ab omni carnalis cõcupiscentiæ humore siccantur: loca vero humẽtia sunt terrenorum hominum mẽtes, quas humor carnalis cõcupiscentiæ, quia replet fluidas facit, in quibus diabolus iniquitatis suæ vestigia tanto altius imprimit quanto in eisdem mentibus per transitus illius, quasi influxa terra descendit.

c *Reuertar in dom.* Sub vmbra dormit, in secreto calami, & locis humentibus. Vmbra tenebrosa, conscientia. Calamus foris nitidus, intus vacuus, simulator. Locus humidus, lasciua mollisque mens.

* Euthymius. De liberatis a dæmone hic dixit, qui ob segnitiẽ ac negligẽtiã facile rursus ab eo inuaduntˊ & capiuntˊ.

d *Septem ali. spi.* Septẽ vitia, septem virtutibus spiritualibus contraria. *Nequiores.* quia non modo habet vitia, sed & bona simulat. Tanto nequiores, quanto callidiores. Septem, quia tot erant gratiæ cum Christo destinatæ.

Septem vitia, septem dæmonia septem spiritibus contraria spiritui sapientiæ & intellectus, & cę.

† hoc loco. † 4. Reg. 10. a. 2. Paral. 9. a. 8. q. 1. c. vereor † Luc. 11. c. lib. 33. moral. cap. 3. † De pœn. distin. 4. cap. reuertar. † Mar. 3. d. Luc. 8. c.

Non tantum gens Niniuitarum condemnabit eam, sed etiam regina.

plus quàm Iona † hic † Regina Austri surget in iudicio cum 1 2

a Quæ Dei sapientiam sibi loquentem non modo non audit, sed & blasphemat. b Comparatione facti melioris.

generatione ista & condemnabit eam: quia venit à finibus 3

a Cum magna difficultate, & imperio relicto. Quem fama nouerat.

terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plus quam 4 5

Inter vos. Inter vos est maior Iona vel Salomone, sed diabolus ad vos reuersus dominatur. a In baptismo.

Salomon hic. † Cum autem immundus spiritus exierit ab 6

a Hæretico & malo catholico.

homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non in- 7

a Quæ per incuriam vacat. b Per virtutem sacramenti. 8

uenit. Tunc dicit: † Reuertar in domum meam, vnde exiui. 9

Id est à bonis per negligentiam. a A vitijs per baptismum. 10

Et veniens inuenit eam vacantem, scopis mundatam & 11

a Simulatis virtutibus. b Vniuersa vitia quem enim uel hæresis uel cupiditas arripit in ima omnium uitiorum prosternit. 12

ornatam. Tunc vadit, & assumit septem alio spiritus se- 13

a Melius est uiam ueritatis non cognoscere quam post agnitionem retroire. 14

cum nequiores se, & intrantes habitant ibi, & fiunt no-

a Quia faciunt eos ad quos redeunt deteriores quam prius essent. Quo tendat parabola exponit.

uissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit & ge-

a Iudææ. b Videlicet. c Dum occupatus est officio prædicandi.

nerationi huic pessimæ. Adhuc eo loquente ad turbas 15

a Consobrini more ueteris scripturæ.

† ecce mater eius; & fratres stabant foris quæren-

e *Sic erit & ge.* quod de vna sola re dixit, hoc in hac tota gente fit. Immundus spiritus a Iudæis exiuit, quando legẽ acceperunt. Ambulauit ad gentes, quæ cum postea domino crederent, non inuento loco in eis dixit: Reuertar in Iudæos vacantes præsidio Dei & angelorum, increpationibus & correctionibus mũdatos, ornatos superfluis obseruationibus. Adduntur septem quia multo maiore numero dæmonũ possidentur blasphemantes Iesum quam in Aegypto possessi fuerunt. contra septem spiritus virtutum est numerus vitiorum.

f *Ecce ma. eius.* Mystice. Mater & fratres populus est Iudæorum qui Iesu intus docente nõ possunt intrare, quia spiritualiter eius verba intelligere negligunt, sed turba gentilis cõfluens interna mysteria capit. Foris stantes nec ipsi agnoscũtur parentes. Quõ ergo agnoscemur, si foris stamus? Foris stant cognati cum Iudęi spiritualẽ sensum nõ q̃rẽtes, in litera se fixerũt & Christũ potius ad carnalia docenda cogunt exire quã ipsi ad discẽda spiritualia cõsentiãt intrare. Sed Iesus eos nõ agnoscit quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Regina au.* Id est, regina Saba de qua habetur. 3. Reg. 10. Et dicitur hæc regina Austri, quia regnum eius est in australi parte respectu Ierusalem.

2 *Surget in iu.* Hoc est ex facto suo ostendetur istorum iusta condemnatio.

3 *Quia ue. à fi. ter.* Id est, a longinquis partibus.

4 *Audire sap. sa.* Quia non fuit nisi solum figura Christi.

5 *Et ecce plus quam Sa. hic.* Id est, Christus præsentialiter positus, cuius prædicationem Iudæi contempserunt.

6 *Cum au. immun.* Hic ponitur eorum excęcatio & possessio a diabolo. Ad cuius euidentiam sciendum, quod diaboli potestas fuit eiecta quodammodo a populo Iudaico per legis dationem, quæ excludebat cultum dæmonum, & inducebat ad colendum vnum Deum verum, & sic eiectus transit ad possidendum plenius gentiles sine lege, & prophetarum oraculis viuẽtes & ideo eos tenebat in idololatria subiectos. Sed adueniente Christi prędicatione & apostolorum Iudęi pro maiori parte fuerunt increduli, gentiles autem deuote fidem Christi & apostolorum acceperunt, & sic diabolus eiectus ab eis per fidem Christi reuersus est ad possidendum populum Iudaicum errore excęcatum, & sic facta sunt nouissima huius populi peiora prioribus, quia status populi Iudaici peior est modo quam fuerit a principio ante legem datam. hoc est ergo quod dicit. *Cum au. im. spi. ex. ab ho.* Id est a populo Iudaico viuẽte sub lege naturæ, quia eiectus est per susceptionem legis Mosaicæ.

7 *Ambulat per lo. ari.* Id est corda gentium.

8 *Quærens re.* Id est in ipsis perpetuam mansionem.

9 *Et non inue.* Quia pdicantibus Apostolis inde eiectus fuit.

10 *Tunc di. re. in do. me.* Id est Iudaicum populum.

11 *Et ue. in. eam ua.* Id est fide & bonis operibus vacuam.

12 *Scopis mun.* Quia populus Iudaicus habebat quamdam exteriorem mundiciam.

13 *Et orna.* Propter legis apparentiam.

14 *Tunc ua. & as.* Per hoc quod dicit, septem alios intelligit vniuersitatem vitiorum. hoc est dictum, quod ante legẽ datam fuerũt peccatis irretiti & a diabolo possessi, sed post aduentum Christi in peccato suo obstinati. sunt peiores facti, quia ex ingratitudine peccata eorum sunt quasi duplicata. Et hoc loquendo quasi de vno homine dici per similitudinem intelligatur, de toto populo Iudaico, patet per hoc quod dicit. *Sic erit & ge. hu. pes.*

15 *Adhuc eo lo.* Hic vltimo ponitur confutatio insidiantiũ ipsius infirmitati assumptæ in hoc quod ipso prædicante dixit ei quidam insidiator, quod mater sua & fratres eius expectabant eum foris, vt si propter hoc dimitteret prædicationem, argueret ipsum esse purum hominem motum propter affectionem carnalem. Sciendum tamen, quod hic dicuntur fratres cognati eius germani secundum morem scripturę, quæ frequenter nominat consanguineos fratres. Iesus autem illum insidiatorem confutauit, ostendens, quod spiritualis occupatio est carnali affectioni præponenda, di. Quæ

MORALITER.

dicatoris pœnitentiam agentes, & per reginam Austri simplices sapientiam Christi deuote quærentes, quorum salus secundum sententiam Saluatoris præponitur saluti eorum qui sunt multum literati de sua tantũ scientia prę sumentes.

6 *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine.* Per istum significatur peccator curatus per Dei bonitatem, sed propter ingratitudinem suam sequentem, dimittitur cadere in hypocrisis prauitatem, & sic fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus, quia sicut dici Hieron. Simulata sanctitas duplex est iniquitas.

15 *Adhuc eo loquente ad turbas.* Per hoc autẽ quod Saluator a prædicatione nõ destitit pp aduentum suæ matris & fratrum

A quia in carnalibus eis non assensit. Fratres domini, sunt consobrini eius, filij Mariæ materteræ eius, quæ dicitur mater Iacobi minoris & Ioseph, & Iudæ & Simonis.

a *Dixit autem ei.* Insidiose, vtrum spirituali operi carnem præferat, & ideo se nosse dissimulat matrem & proximos per cognationem, sed per coniunctionem spiritus esse sibi proximos dicit.

b *Quæ est mat. mea.* Non recusat obsequia matris sed præfert ministeria patris, fratres non contemnit, sed opus spirituale præfert cognationi, vt & nos carni spiritum præferamus. Vnde qui amat patrem aut matrem plus quam me non est me dignus.

* Hilarius. Non autem fastidiose de matre sua sensisse existimandus est, cui in passione positus, maximæ sollicitudinis tribuit affectum. D

* Hieronymus. Sed neque iuxta Martionem & Manichæum matrem negauit, vt natus de phantasmate putaretur, sed Apostolos cognationi prætulit, vt & nos in comparatione dilectionis, carni spiritum præferamus.

c *Ecce mater mea, &c.* Hi sunt mater mea, qui me in credentium cordibus generant. Hi sunt fratres qui faciunt opera patris mei. Fratres & soror credendo, mater prædicando.

a tes loqui ei. Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua & fratres
b tui foris stant quærentes te. At ipse respondens dicenti sibi,
c ait. Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens 1
manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea & fratres 2 3
mei. Quicumque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in †
cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est. (Pro vtroque sexu.)

B
NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ est.* Quasi dicat prædicatio non est interrumpenda seu dimittenda.

2 *Et exten. ma.* Quasi ad protestandum veritatem.

3 *Ecce mater, &c.* Quasi dicat in tantum est mihi aliquis propinquus in quantum est spiritualibus actibus intentus, & patet. E

MORALITER.

Per hoc autem quod subdidit. trum sibi loqui volentium, declarauit manifeste quod opus Dei præponendum est negotijs familiarium personarum.

† *Quicumque.* Ostendit quod propinquitas charitatis præponenda est propinquitati consanguinitatis.

CAPVT XIII.

1 N illo die exiens Iesus de domo (Iudæorum.) sedebat secus
2 mare, (Gentium.) † & congregatæ sunt ad eum turbæ mul-
tæ, ita vt † in nauiculam ascendens sederet, & 3
omnis turba stabat in littore, & locutus est eis multa in 4
parabolis, dicens. † Ecce exiit qui † seminat, seminare 5

a Ad prædicationem eius per apostolos factam.
a Ecclesiam in medio non credentium, & contradicentium ædificandam, quam gratia sua illustrat, & in qua mansionem sibi consecrat.
a In soliditate fidei, nondum tamen per gratiam baptismi recepti.
b Non omnia, quædam enim aperte, vt per ea ad obscura prouocentur.
a Similitudinibus.
b De sinu patris in mundum, vel de domo Iudæorum parte assumpta ad gentes.

CAP. XIII.

a IN *illo die.* Per hoc idicat hoc gestum consequenter, nisi forte dies po natur pro tempore more scripturę. Marcus eũdem tenet ordinẽ. Lucas in aliud transit, sed nec repugnat huic. Non solum facta & dicta domini, sed & itinera & loca plena sunt sacramentis. Post sermonem in domo vbi dæmonium habere dictus est, exijt ad mare, & docet, quia relicta perfida Iudæa, quæ domus domini fuit, ad gentes tumidis amarisque fluctibus similes, colligendas per apostolos transit, & externis interna contulit, C ad quæ Iudæi non intrauerunt, foris in litera fixi.

b *Turba sta.* Hi sunt q̃ nuper audire venerũt qui & a fluctib⁹ maris secreti sunt necdum cœlestibus mysterijs quę desiderant imbuti cũ Christo ascendunt.

* Hieronymus. Quoties turbæ vocabulum in euangelio inseritur, sicut diuersitas hominum, ita diuersitas intimatur voluntatum. Non enim omnes eadem voluntate, sed diuersis ex causis Christũ sequebantur.

c *Locutus est multa.* Quia turba nõ vnius est sententiæ sed diuersarum voluntatum, loquitur eis multis parabolis, vt iuxta varias voluptates, diuersas recipiant disciplinas. D

d *Qui semi.* Ipse Christus, qui verbum veritatis quod apud patrem vidit, hominibus per se vel per suos seminauit. Qui discipulis sacramenta loquebatur, exijt seminare Dei verbum in turbas.

* Chry-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

IN *illo die.* Postquam descripta est promulgatio euangelij facta manifeste: hic consequenter ponitur promulgatio legis euangelicæ facta parabolice, & diuiditur in duas partes, quia primo ponitur parabolica promulgatio, secundo ponitur huius promulgationis per miracula confirmatio. cap. seq. In illo tempore. Prima in duas, quia primo ponitur Christi prædicãtis multiplex documentum, secundo, populi audientis impedimentum, ibi. *Et factum est, &c.* Prima in duas, quia primo præponitur quędã præfatio, secundo, subiungitur euangelij parabolica promulgatio, ibi. *Ecce exijt.* In prima parte describitur promulgationis tempus, locus & modus. Tempus, cum dicitur.

1 *In illo die.* Quia secundum quod dicit Aug. ibi accipitur dies pro tempore secundum modum loquendi scripturæ, & est sensus. *In ill.* Id est, paucis interpositis inter illa quæ narrantur in fine præcedentis cap. & illa quæ subsequuntur in præsenti cap. Locus autem notatur, cum dicitur.

2 *Exiens de do.* Quia domus in qua erat Christus cum discipulis suis nõ poterat capere multitudinem quę venerat ad audiendum eius doctrinam, exijt ad loca spaciosa iuxta mare. Modus autem tangitur in duobus, primo in hoc quod.

3 *Ascendit naui.* Vt sic auditores essent ante faciem suam, vt possent magis attente audire. Secunda in hoc quod dicit.

4 *Et locutus est mul. in pa.* Non dicit omnia, quia si omnia loqueretur in parabolis, multitudo recessisset vacua sine vtilitate, & ideo aliqua parabolice loquebatur ea scilicet quæ erant secreta, & non debebant sciri a turba, sed solum à discipulis, vt videbitur infra eodem cap. alia autem loquebatur manifeste, ita quod turba poterat capere.

5 *Ecce exijt.* Hic ponit decursus ecclesiæ à ꝑdicatione Christi vsq; ad finẽ mũdi in septẽ parabolis sibi succedentibus. Et diuidit in duas partes, quia primo decursus ecclesiæ in istis parabolis describit, & secundo, intentio principalis cõcludit, ibi. *Intellexistis hæc omnia.* Prima diuidit in septẽ partes, secũdũ septem parabolas, secunda incipit, ibi. *Aliam parabolam.* tertia, ibi. *Aliam parabolã*, quarta, ibi. *Aliam parab. lam locutus est*, quinta, ibi. *Simile est regnum cęlorum*, sexta, ibi. *Iterum simile est regnum cęlorum homini negociatori*, septima, ibi. *Iterum simile est regnum cęlorum.* Prima diuiditur in duas, quia primo parabola ponit, secũdo eius intellectus Diuisio

MORALITER.

† *Exijt qui seminat semina.* Grego. hom. octaua dicit. Hæc lectio expositione non indiget sed admonitione. Quam enim veritas per semetipsam exposuit, hanc exponere humana fragilitas non præsumit, ideo de alia expositione taceo, transiens ad illud quod Saluator exponendum reliquit scilicet.

A * Chrysostomus. Vnde exijt qui vbique præsens est, qui omnia replet? aut qualiter exijt? Certe non loco, sed habitudine, atq; incarnationis dispensatione propinquior nobis factus est. Nã quia venire ad ipsum non poteramus, peccatorum materia ingressum prohibẽte, ipse ad nos egressus est.

Hom.45.in Matth.

a *Secus vi.* Via, est mens malarum cogitationum sedulo meatu trita & arefacta. Vbi dupliciter perit semen, quia & transitu cogitationum conculcatur, vt Lucas ait, & à volucribus rapitur. Dæmones dicuntur volucres, seu quia cęlestis spiritualisque naturæ, seu quia per aera volitant.

Luc.8.a. †semen suum.

† seminabat.

B b *Et vene.* Secundum Lucam ab hominibus conculcatum est, quia praua persuasione impiorum sublatum est.

c *Et come.* Quia à mẽtibus hominum illud surripuerunt.

† sexagecuplũ † trigecuplũ.

d *In petrosa.* Petrosa cito quærunt germinare, sed non figitur radix, quia non est alta terra, id est, quia parum inest de siderij salutaris. In hac expositione dñi discimus, quia res nõ semper in eadẽ significatione ponunt̃. Nã petra hic pro duritia, terra pro lenitate mẽtis, sol pro feruore persecutionis.

† Mar.4.c. Luc.8.b.

C Cũ sol alibi in bono. *Fulgebunt iusti sicut sol,* & petra in fundamẽto, ꝓ fortitudine fidei, & terra ꝓ terrenis cogitationib⁹.

Matth.13.f.

e *Altitu*-

Semina.
a † semen suum. Et dum seminat, quædam ceciderunt secus 1
a Hi sunt qui nec prædicatione compunguntur, nec bene agere incipiunt. b Rapuerunt. 2
b c viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt ea. Alia au- 3 4
a In duriciam proteruæ mentis. b Lenitatem animæ obedientis, & probatæ.
d tem ceciderunt in petrosa, vbi non habebant terram multam, 5
Quia dulcedine tantum auditi verbi & promissionis, ad horam delectantur, sed radicem non figunt.
Feruore persecutionis.
e & continuo exorta sunt, quia non habebant † altitudinem ter-
a Per impatientiam, quia verbum non firmiter hæserat menti.
ræ. Sole autem orto æstuauerunt, & quia non habebant ra- 6
a Virorem fidei perdiderunt. b In corda diuitiarum ambitione sollicita.
c Multiplicatæ sunt diuitiæ.
dicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in spinas, & creue- 7
a Occupauerunt mentem, vt fructus spiritualis in ea proficere non possit.
runt spinæ, & suffocauerunt ea. Alia vero ceciderunt in 8
a Fidelem, & deuotam conscientiam. b Cum omnia æternitatis intentione nos facere docet.
terram bonam, & dabant fructum, aliud † centesimum, aliud 9
a Cum perfectionem bonæ operationis docet. Hæc duo ad actiuam.
b Cum fidem sanctæ trinitatis insinuat. c Quia hoc mysticum est. d Interiores sensus audiendi, obediendi faciendique.
f † sexagesimum, aliud † tricesimum. † Qui habet aures au- 10
diendi, audiat. Et accedentes discipuli, dixerunt ei. 11
Per ænigmata.
g h Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens, ait 12 13
a Solis & vestris sequacibus qui ad me introeunt, non his qui foris sunt.
b Abdita scripturarum.
i illis. † quia vobis datum est nosse mysteria regni

D e *Altitudinem terræ.* Altitudo terrę est probitas animi disciplinis cęlestibus eruditi, & in tentationibus probati.

f *Sexagesimum.* Quia in numero senario mundi ornatus expletus est, per hunc bona operatio signatur.

g *Qui habet aures audiendi.* Quoties hęc admonitio in euangelio vel in apocalypsi Ioannis interponitur mysticũ quod dicitur insinuatur.

Luc.8.b. Apoc.2.

h *Et accedentes discipuli, &c.* Quomodo accedunt discipuli cum dominus in naui sederet? Sed forte intelligẽdum, quod dudum cum ipso nauem cõscenderint: & ibi stantes quærunt.

† profu[illegible]tem.

i *Vobis datũ est.* Nota non solum verba domini, sed & facta, parabolas esse, idest, signa mysticarum rerum, quæ non intelligebant multi qui foris sunt.

Nota. E † centu[illegible]

* Hieronymus. Quot enim se putãt nosse literas, & tenent signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille reserauerit, qui habet claũem Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit.

Epist.[illegible] linum. † Apoc[illegible]

* Chrysostomus. Non dixerunt, cur in parabolis nobis loqueris, sed se in proximos bene affectos esse ostendunt, vt cum dicunt, dimitte turbas, quia ecce iam triduo sustinent nos.

F *Qui*

NICOLAVS DE LYRA.

intellectus quæritur, ibi. *Et accedentes discipuli.* Parabola ergo prima est de semine proiecto in terram. Cuius quarta pars tantum fecit fructum, & in hoc denotatur prædicatio Christi, qui prædicauit Iudæis indifferenter bonis & malis, & pauci comparatiue ad eius prædicationem crediderũt, pro maiori autem parte in infidelitate remanserunt, & hoc est quod dicitur. *Ecce exijt* Christus scilicet secundum humanitatem, qui de vtero matris exijt in mundum ad docendum, vel de loco arcto, vt de domo ad locum spaciosum, vt visum est. Secundum tamen diuinitatem non potuit exire, nec de loco ad locum progredi, quia sic est vbique.

1 *Et dum se.* Id est, doctrinam indifferenter spargit. Comparatur autem eius doctrina semini, quia semen in terrã bonam proiectum resurgit multiplicatum, sic verbum diuinum in corde deuoto receptum facit multitudinem bonorum operum.

2 *Quædam ceci. se. vi.* Id est, super corda exposita tentationibus dæmonum, & per consequens contrita & conculcata ab eis per malum consensum & factum.

3 *Et vene. vo.* Id est, dæmones per peccatum superbiæ alta petentes. Vnde de diabolo scribitur Iob 41.d. *Ipse est rex super omnes filios superbiæ.* Peccata enim carnalia non possunt in dæmonibus esse.

4 *Et comeder.* Id est, fructum impediuerunt.

5 *Alia au. ce. in pe.* Id est, super corda humore fidei & deuotionis carentia.

6 *Sole au. or. æst.* Quia adueniente tribulatione & persecutione tales prius verbum receptum reijciunt.

7 *Alia au. c. in spi.* Id est, in corda sollicitudinibus diuitiarum lacerata, & ideo sollicitudo talis impediuit fructum prædicationis. Vt enim apparet ex decursu vtriusque Testamenti, Iudæi fuerunt semper auari, & omnino vitio cupiditatis fuerant excæcati, & semper elongati ab agnitione veritatis. Ex prædictis patet quod prædicator verbi diuini non debet cessare à prædicatione, licet videat paucos proficere, quia tres huius seminis partes dicuntur hic infructuosæ, quarta autem pars tantum fructũ facere, & tamẽ intelligitur ad literam de prædicatione Christi, qui est exemplum omnium prædicatorum, & ideo licet auditores non proficiant, prędicator tamen non faciens quod in se non est perdit meritum suum.

8 *Alia au. ce. in ter. bo.* Id est, in cor fidele & deuotum.

9 *Et dabant fru.* In hoc tanguntur tres gradus qui possunt signari in qualibet virtute (verbi gratia) in virtute castitatis. Primus gradus est castitas coniugalis, per quem gradum vitatur illicitus concubitus: licito tamen concubitu retento in matrimoniali actu. Secundus gradus est castitas vidualis, per quem euitatur de cętero omnis concubitus, vt animus possit de cętero liberius Deo seruire, licet possit licite matrimoniũ contrahere. Tertius est castitas virginalis, qui est superior istis per quem omnis concubitus simpliciter euitatur, vt mens ipsa tanquã sponso suo soli Deo per amorem copuletur, secundũ ꝙ dicitur 1. Cor. 7. f. *Virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu, quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.* Similiter in virtute fortitudinis põt tres gradus assignari. Primus gradus, qñ pp bonum virtutis sustinet constanter detrimentum in exterioribus bonis, vt in possessionibus & in diuitijs & hmõi. Secundo, qñ sustinet detrimentum ẽt proprij corporis, vt flagellationis & huiusmodi. Tertius autem gradus est, quando pp virtutem contemnit etiam totam vitam per martyrium. Sequitur.

Virtus[illegible] bet tri[illegible] dibus [illegible]guitur

10 *Qui habet aures audiendi.* Secundum Hier. vbicunque ponitur hoc verbum designatur mysticus intellectus, quia sub verbis parabolicis alius sensus est per intellectum requirendus.

11 *Et accedentes discipuli.* Hic consequenter quæritur huius parabolæ intellectus. Et primo quæritur. Secundo intellectus aperitur, ibi. *Ergo audite.* Primo ergo dicitur sic. *Et accedentes.* Quia apostoli percipiebant Christum mystice loqui & ideo quę sierunt intellectum. Aduertendum tamen, quod non quæsierũt tunc, cum esset in actu prædicandi, sed postea quando fuit in domo sine turba secundum quod habetur Mar. 4. b. *Et cum esset singularis interrogauerunt eum, &c.*

Diuisi[illegible]

12 *Quare in parabolis loqueris eis.* Volentes scire intellectum, conuenienter petierunt ab eo quare locutus fuerat turbis sic parabolice, vt ostenderent se non de se ipsis solum, sed etiam de alijs sollicitos esse.

13 *Qui respondens ait.* Apostoli. n. erãt quasi fundatores ecclesiæ

post

a *Qui enim ha.* Id eſt, apoſtolis habētibus fidē, ſi quid minus
A virtutū habent, conceditur Iudæis qui non credunt in filiū
Dei, etiā ſi quid boni per naturā habent, tollitur. Nam nihil
poſſunt ſapienter intelligere qui caput non habēt ſapientię.
b *Auferetur ab eo.* Nulla veræ ſapiētiæ dulcedine gaudebit.

* Theophylactus. Tollitur quod habere videtur, hoc eſt, etiamſi paruam quā dam ſcintillam boni habeat, & eam non excitet & accendat per ſpiritum & ſpiritualia opera, illa prorſus extinguitur.

c *Ideo in para.* Dicitur quod ideo excæcati ſunt, & ſententiæ domini per parabolas eis occultatæ
B ſunt, vt poſt ſalubrius conuerterent. Nam quia obſcure dicta non intellexerunt, ideo non crediderunt in eum, & ſic crucifixerunt, & ſic poſt reſurrectionem miraculis territi, maioris criminis reatu compuncti ſunt. Vnde accepta indulgentia ampliori flagrant dilectione. Sed Ioannes hunc locum ita dicit. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Iſaias. Excæcauit oculos eorum, vt non videant, vti* aperte dicit, non ideo factam excæcationem vt ea commoniti & dolentes ſe non intelligere conuerterentur aliquando. non enim hoc poſſent niſi crederent, ſed potius ideo excæcati, vt non crederent, quod aliis peccatis meruerunt.
C d *Videntes non vident.* Sicut auarus multas habet opes & nullas,

Qui clauſis ſenſibus non curant intrare. Vos vero verbo intendite, quia, Qui habet verbi amorem, dabitur ei ſenſus intelligendi.
a coelorum: illis autem non eſt datum. Qui enim habet, dabi- 1
Intelligentia. a Amorem verbi æterni. b Vel naturali ingenio, vel ſtudio literarum. 2
tur ei, & abundabit: qui autem non habet, & † quod habet 3 4
Nunc reddit cauſam apoſtolis, quare turbæ loquitur in parabolis. a Videre ſe præſumentes ingenio ſuo.
b auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes 5 6
c a Priuantur ſpirituali intellectu. Foris. Intus. Expoſitionem literæ etſi exponatur eis.
d non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt, & ut 7 8
Exteriori.
e adimpleatur in eis prophetia Iſaiæ, dicentis: † Auditu audie- 9 10
Oculo corporis. Oculo mentis.
tis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & † non videbi- 11
Abundantia malitiæ. Iudæorum. Alias eius. a Quia ingrate ſuſceperunt verba Dei. 12
tis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus graui- 13 14
a Intuitum mentis per inuidiam auerterunt. b Non ad horam, ſed cum tanta mentis impenitudine vt nunquam conuertantur ad fidem.
f ter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, ne quando o- 15
g Ad pœnitentiam. 16
culis videant, & auribus audiant, & corde intelligant, & 17 18
a Reddam innocentes. b Non Scribarum. c Interiores.
h conuertantur, & ſanem eos. † Veſtri autem beati ocu- 19
a Per fidem quod viſuri ſunt quandoque per ſpeciem. 20
b Interiores. Obediunt.
li, † quia vident, & aures veſtræ, † quia audiunt. Amen 21 22
i quippe dico vobis, quia multi prophetæ, & iuſti cupierunt 23

las, quia inutiles ſunt ei. D
e *Auditu audietis.* Hęc de turbis prophetata ſunt, quia ſtant in littore, & domini non merentur audire ſermonem.

* Chryſoſtomus. Ne quis eorum putet odio atque calumnia hæc dicta eſſe, prophetam in medium produxit.

f *Oculos ſuos.* Id eſt, ipſi ſibi cauſa fuerūt vt Deus eis oculos clauderet. Alius enim euangeliſta dicit. *Excæcauit oculos eorum.* Sed vtrum, vt nunquam videant: an vero ne vel ſic aliquando videant, cæcitate ſua ſibi diſplicentes, & ex hoc humiliati vt pie quærant Deum.

Mens eſt oculus, quia naturali vigore ad intelligendum aliquid dirigitur. Au E ris, quia alio docente diſcit.

g *Ne quando.* Id eſt, ideo, quia oculos & aures aperire noluerunt, non meruerūt aliquando conuerti: qđ tamen miſericorditer factum eſt eis.

* Chryſoſtomus. Ac ſi quidē diceret, noluiſti me videre & grām habeo: Nā ſi dignū me putaſſes, ſtatim flexus tibi affuiſſem. Niſi .n. eos cōuerti & ſaluos fieri voluiſſet, tacuiſſet, & neq; ī parabolis ęquā locutus fuiſſet.
h *Beati.* Vere beati, quia hoc etiam præſentialiter videre & audire meruerunt, quod nullus priorum quantiuis meriti meruit, quamuis multum deſiderauerit.
i *Et iuſti.* Lucas iuſtos reges dicit, qa motus ſuos bene regūt. F

Vos ergo

Hom. 46. in Matth.
Ioan. 11. f.
† id quod videtur habere.
† Iſa. 6. c. Ioan. 12. f. Act. 28. g.
† non perſpicietis, ſeu cognoſcetis;
† Luc. 10. b.
† quæ
Hom. 46.
Luc. 10. d.

NICOLAVS DE LYRA.

poſt Chriſtum. Vnde Apocalip. 21. d. dicitur: *quod murus ciuitatis habebat fundamenta duodecim, & in ipſis* duodecim nomina apoſtolorum & agni ſcripta, & ideo ad ipſos pertinebat ſcire ſecreta eccleſiæ, de quibus erat proceſſus eccleſiæ à prædicatione Chriſti vſque ad finem mundi, quia iſta erant futura in diuina diſpoſitione præordinata. Et iſtud vocatur hic myſterium regni cęlorum, id eſt, ſecretum eccleſiæ militantis.

1 *Illis autem non eſt dat.* Id eſt, vulgaribus turbis, vel etiam Phariſæis incredulis non eſt conceſſum iſta intelligere, & propter hoc loquebatur eis talia parabolice: vnde ſequitur.
2 *Qui enim habet dabit. ei.* Quia habentibus deuotionem & fidem, vt Chriſti diſcipulis datus eſt intellectus verus ſacræ ſcripturæ, vt habetur Lucæ vlti. g. *Aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas.*
3 *Et abundabit.* Quia ex abundanti reuelatus eſt eis proceſſus eccleſię, vt videbitur,
4 *Qui autem non habet.* Fidem ſcilicet & deuotionem ad Chriſti doctrinam.
5 *Et quod hab. auferetur ab eo.* Quia intellectus ſcripturæ veteris Teſtamenti quem habebant, ablatus eſt ab eis: propter eorum incredulitatem, & datus eſt gentilibus propter eorum fidem & deuotionem. Sequitur.
6 *Ideo in parabolis loquor eis.* Id eſt, velate & myſtice.
7 *Quia videntes.* Chriſti, ſcilicet opera & miracula.
8 *Non vident.* Id eſt, non intelligunt ea diuinitus facta, quia virtuti dæmonum attribuebant talia, vt viſum eſt ſupra.
9 *Et audientes.* Chriſti ſcilicet doctrinam ſanctam & bonā, & doctrinæ Moſi & prophetarum conſonam, & ipſius perfectiuam, vt ſupra viſum eſt.
10 *Non audiunt.* Aſſentiendo.
11 *Neque intelligunt.* Intellectum eius ſpiritualem qui principalior eſt, capiendo.
12 *Vt adimpleatur.* li. vt tenetur ibi cōſecutiue. Ex hoc enim facto impleta eſt prophetia. Iſa. 6. licet verba ſint aliquantulum alterata in tranſlatione Hieronymi.

13 *Auditu audietis.* Scilicet corporaliter.
14 *Et non intelligetis.* Scilicet Spiritualiter.
15 *Et videntes videbitis.* Chriſtum ſcilicet miracula & opera diuina facientem.
16 *Et non videbitis.* Eius ſcilicet diuinitatem.
17 *Incraſſatum eſt enim cor populi huius.* Locutio eſt metaphorica. Sicut enim craſſitudo circa cor congregata ſuffocat & extinguit vitam corporalem, ſic malitia Iudęorum extinxit in eis vitam ſpiritualem, vnde ſequitur.
18 *Et auribus grauiter audierunt.* Quia doctrinam Chriſti ſanctam & apoſtolorum audire non potuerunt, ſicut patet ex decurſu euangelij & Actuum apoſtolorum.
19 *Et oculos ſuos clauſerunt ne quando oculis videant & auribus audiant & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos.* Facta Chriſti euidentia peruertendo, & eius miracula virtuti dęmonis attribuendo, & ex hoc ſecuta eſt eorum excęcatio & induratio, quia ſuis culpis exigentibus ſunt derelicti a Deo.
20 *Veſtri autem oculi, beati, quia vident.* Oſtenſa excęcatione Iudęorum ex eorum incredulitate ſecuta, hic conſequenter oſtendit illuminationem apoſtolorum propter eorum fidem & deuotionem eis diuinitus datam dicens. *Veſtri autem oculi beati, quia vident.* Non ſolum facta exteriora conſpiciendo, ſed virtutem diuinitatis latentem intelligendo.
21 *Et aures veſtræ quia audiunt.* Non ſolum audiendo exterius, ſed etiam per fidem aſſentiendo interius.
22 *Amen quippe dico vobis.* Id eſt, fideliter.
23 *Quia multi prophetæ & iuſti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt.* Dicit multi, non omnes, quia aliqui viderunt ſicut de Abraham dicitur Ioan. 8. g. Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauiſus eſt.

Vel aliter. *Multi.* Id eſt, omnes: quia licet antiqui patres & prophetę aliqui viderūt Chriſtum per fidem a longe proſpiciendo, non tamen viderunt ipſum pręſentem inter eos conuerſando & docendo, ſicut viderunt Apoſtoli, & ideo dicuntur beati, quia in eis fuit completum quod antiquis patribus fuerat promiſſum.

, In præsentia. Nisi àlongo per aliquas species visionum, vos autem in præsentia conuescentes, & quæ vultis interrogantes.
videre, quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, &
a Quia vobis datum est nosse mysterium regni Dei.
a non audierunt. † Vos ergo audite parabolam seminantis. 1
a Per quod promittitur regnum. b Id est, ad actum non perducit. Nulla fide nulla saltem occasione vtilitatis capit.
Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit ma- 2 3
Diabolus.
lus, & rapit quod seminatum est in corde eius: hic est qui se- 4
a Vbi meatus cogitationum verbum abolet, nec quidquam boni incipit. b In duritiam proteruæ mentis.
b cus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus 5
Ad tempus. a Quia & vtilitatem probant, & desiderium gustant. 6
est, hic est qui verbum audit, & continuo cum gaudio accipit 7
a Cœpit, sed non perseuerauit. b Charitatis.
illud. Non habet autem in se radicem, sed est temporalis. Fa- 8
In loco suo. De loco ad locum. a Fidei.
cta autem tribulatione & persequutione propter verbum
Distat enim inter hunc, & eum qui multis pœnis compellitur Christum negare.
a Tranquillitatem mentis perdit.
continuo scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis, 9 10
a Spes acquirendi, timor perdendi.
c hic est qui verbum Dei audit, & sollicitudo istius seculi & fal-
a Quia promittunt quod non dant voluptatem & iucunditatem. b Quia dum bonum desiderium ad cor intrare non sinit, quasi aditum vitalis flatus claudit.
lacia diuitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur. Qui 11
Fidelem & deuotam conscientiam. a Foris.
vero in terram bonam seminatus est, hic est qui audit ver- 12
a Intus ædificatur. b Boni operis perducit ad maturitatem.
bum, & intelligit & fructum affert, & facit aliud quidem cen 13 †
d tesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero tricesimum. 14 15
Sedens in naui.
e † Aliam parabolā proposuit illis, dicens. Simile factum est re- 16

A a *Vos ergo au.* Primam parabolam exponit, vt idem attendant in cęteris.

Exponit non secundum singula verba, sed summam sententiæ.

Augustinus super Gen. ad literam libro octauo cap. septimo. Proinde quod narrauit euangelista (etiam factum est) dominum scilicet talia fuisse locutū. Ipsius autem domini narratio parabola fuit, de qua nūquam exigitur, vt etiam ad literam facta monstrentur, quę sermone proferūtur: Christus est lapis vnctus a Iacob, & lapis reprobatus ab ædificantibus, qui factus est in caput anguli.

† Mar. 2. b. Lucæ 8. b. Psal. 117. c.

B Sed illud etiam in rebus gestis factū est: hoc autem tantum in figuris prędictū. Illud quippe scripsit narrator rerum præteritarum, hoc prænuntiator tantūmodo futurorum.

b *Super pe.* Super petram & in spinis seminantur, qui bene accipiunt, sed vel aduersa terrēdo, vel prospera blandiendo, retardant eos ne perficiant. Diuitijs iungitur sollicitudo custodiæ, quæ affligit, & voluptas quæ effluere facit.

† Mar. 4. c.

Hom. 45. in Matth. c *Fallacia diuitiarum.* * Chrysostomus. Suffocantur spinis quæ audiuimus, non quidem ipsarum spinarum culpa, sed eius qui illas crescere permittit. Potes enim dūmodo velis perniciosa hęc germina sentiū incidere, aut diuitijs laudabiliter vti. Ideo nec sęculū dixit sollicitudinē sęculi, nec diuitias, sed diuitiarū fraudem. Nō ergo rebus causam, sed men

C ti corruptæ atq; aio attribuamus, possumus enim ita ditari, vt

D vt non decipiamus, & in seculo ita conuersari, vt harū rerū curis non submergamur. Duo quippe vitia inter se se opposita in diuitijs sunt, vnum quod incendit sollicitudinem, & offuscat curis, alterum quod molliores delitijs reddit.

d *Aliud quidem cente.* Tres differentiæ sunt in bona terra sicut fuere in mala. Triginta.n. refertur ad nuptias. Sexaginta ad viduas. Centū, qui numer[9] iam est in dextera ad virginitatem. Vel cētum quod transfertur ad dexteram, significat æternam beatitudinem. Siquidem triginta & sexaginta continentur in lęua, sed centū continentur in dextera. Quāuis enim magna sit fides quæ cognitionē Dei reuelat, magna opera quibus fides, ne sit ociosa cōsummatur, tamē ambo in hac vita sunt necessaria: pręmium vero fidei & operationis in futuro speratur. E Vel bona terra fert fructum centesimū martyrum propter sanctitatē vitæ vel contemptū mortis. Sexaginta virginum propter ocium interius, quia nō impugnant contra consuetudinē carnis. Solet.n. cōcedi ociū sexagenarijs post militiā. Tricesimū cōiugatorū, quia hæc est ætas pliātiū, & his est maior cōflictus ne libidine superent.

e *Aliam parabolam.* Quasi diues paterfamilias inuitatos diuersis reficit cibis, vt vnusquisq; secūdū naturā stomachi sui varia alimenta susciperet. Vnde & dixit aliā parabolā & nō alterā, vt plures sequi intelligant. Hęc parabola proponitur, dimissis turbis domi rogantibus discipulis exponitur. Et docet hic bonā voluntatem, & cautelā, & patiētiam, & discretionem, F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vos ergo audite parabolam.* Ostenso quod apostoli debebant scire secreta ecclesiæ, hic consequenter eis aperit intellectum parabolæ, dicens.

2 *Omnis qui audit verbum regni.* Id est, euangelij quod introducit ad cęleste regnum.

3 *Et non intel.* Quia non radicatur intra mentem tentationibus dæmonum peruiam: & hæc est pars seminis quæ cadit iuxta viam vt supra dictum est.

4 *Venit malus.* Id est, diabolus, non quia sit malus per essentiā, vt dixerunt Manichæi qui posuerunt duo principia, vnum bonū simpliciter, & alterum malum, sed quia est in malo obstinatus, & ad malum semper intentus.

5 *Qui autem semina.* Id est, supra cor humore fidei & deuotionis carens.

6 *Hic est qui ver. Dei au.* Quia tales ad horam aliquando ex aliqua passione moti cum gaudio suscipiunt prædicationem, sed quia non fundatur in humore fidei & deuotionis cito euanescit, propter quod sequitur.

7 *Non habet autem in se ra, &c.* Id est, ad modicum tēpus stans.

8 *Facta au. tribu.* Propter verbum euangelij susceptum.

9 *Continuo scandalizatur.* Cadendo ab eo quod cœperat.

10 *Qui autem seminatus est in spi.* Hic est qui perditur propter sollicitudinem diuitiarum. Et patet. Istis autem tribus de causis prædictis, prædicatio Christi & apostolorum fuit Iudęis pro maiori parte inutilis & infructuosa, non propter defectum doctrinæ, sed propter impedimentum suæ malitiæ.

11 *Qui vero in terram bo. sem. est.* Hic est qui audit verbum Dei, fideliter & deuote.

12 *Et intelligit.* Quia talibus datur intellectus sacræ scripturę.

13 *Et fructum affert.* Adimplendo opere.

14 *Aliud quidem cente.* Sicut supra expositum est. Per hanc autem quartam partem seminis quæ cadens in terram bonam fecit fructum secundum triplicem virtutis gradum, intelligitur prædicatio Christi & Apostolorum quantum ad illos Iudæos qui eam fideliter & deuote receperunt, & in fide remanserunt.

15 *Aliam parabo.* Hic ponitur secunda parabola, in qua describitur status ecclesiæ sequens immediate post mortem Christi & Apostolorum, quia diabolus inuidet fidei seminatæ in cordibus fidelium, & ideo inter fideles commouit aliquos ad perfidiam hæresis, quasi seminans Zizaniam in medio tritici ad ipsius destructionem, & hoc est quod dicitur.

16 *Simile fa. est, &c.* Id est, status ecclesię militantis.

Homini

MORALITER.

† *Et fa. aliud quidem.* Per quod Saluator ostendit triplicem gradum in virtute, vtpote in virtute castitatis: per fructum centesimum gradum castitatis virginalis, per sexagesimum gradū castitatis vidualis, per tricesimum gradum castitatis coniugalis, & sic posset triplex gradus in alijs virtutibus assignari.

15 *Aliam parabolam.* Scilicet de Zizania seminata in medio tritici, & de ista potest dici sicut de præcedenti, quoniam ipsam exponit Saluator sicut & primam, & in hoc capitulo interpositis tamen duabus alijs parabolis, & ideo de alia expositione pertranseo,

a Ecclesia. b Bonum non seminat nisi bonus qui semen bonæ voluntatis studet ad bona opera producere.
gnum cœlorum homini qui seminauit bonum semen in a- 1
¶Mundo. a Cautelam amonet. ¶ Idest, inertiæ & incuria torperent. ¶Diabolus.
a gro suo. † Cum autem dormirent homines, venit inimicus 2
¶Præcedente nomine Christi. a ¶Quæ de semine tritici, paleæ vero sunt hi, qui et si non vita, fide sunt de ecclesia. ¶Hæreticos permiscuit electis. b Idest, latuit & occultissimus factus est.
b eius, & super seminauit zizania in medio tritici, & abiit. Cũ 3
a Proficeret. b Bonæ spei opera monstraret. c Manifestauerunt se hæreticorum dogmata
aũt creuisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt &
¶Custodes messis.
zizania. Accedentes autem serui patrisfamilias dixerunt ei, 4
Domine nonne bonũ semẽ seminasti in agro tuo? Vnde ergo
habet zizania? Et ait illi. Inimicus homo hoc fecit. Serui autẽ 5
a De officio. b Vt excommunicemus eos. ¶ Ecce discretio. 6
c dixerunt ei. Vis † imus & colligamus ea? Et ait. Nõ. † Ne forte 7
d ¶Sic nec tu reddas uicem malis, ut scandalizes bonos, sed patere. a Longanimitas est, quę usque ad finem necessaria est. 8
e
f colligẽtes zizania, eradicetis simul cũ eis & triticũ. Sinite vtra 9

tionem, & longanimitatem, & iustitiam.

A ✠ Chrysostomus. In præcedenti parabola locutus est Dominus de his qui verbum Dei non suscipiunt, hic autem de his qui suscipiunt corruptionem sermonum. etenim hoc est diabolicæ machinationis veritati semper errorem inserere.

a *Homines.* Qui alijs ad tutelam & custodiam deputati sunt prælati in ecclesia, vel cum dormitionem mortis accipient apostoli.

✠ Chrysostomus. Demonstrat quod error post veritatẽ existit. Etenim post prophetas fuerunt pseudoprophetæ, post apostolos pseudoapostoli, post

B Christum Antichristum. Nisi enim diabolus viderit, quid imitetur, vel quibus insidietur, non tentat. Quia igit̃ vidit, quod hic reddit in fructu centesimum, ille 60. alius 30. & non poterat capere neque suffocare quod radicatum erat, per aliam deceptionem insidiatur interserens sua.

✠ Augustinus. Quæritur vtrũ superseminati sint hæretici, an male viuentes Catholici. Sed qđ dicit eos in medio tritici seminatos, quasi vñr illi significari qui eiusdem communionis sunt. Veruntñ quoniam agrum ipsum nõ ecclesiam, sed hunc mundum interpretatus est, bene intelliguntur hæretici, qui in hoc mũdo permiscentur bonis, vt illi qui in eadem fide mali sint, palea potius quam zizania deputentur, quia palea etiam frumenti habet cum frumento radicemq; communem. Schismatici aũt videntur spicis corruptis simi liores. Nec tñ consequens est, vt omnis hæreticus aut schismaticus ab ecclesia corporaliter separetur. multos. n. portat ecclesia, qui non ita defendunt falsitatem sententiæ suæ, vt intentam multitudinem faciant: quod si fecerint, tunc expelluntur.

b *Cum autem creuisset:* Quia cum spũalis esse cœperit, tunc iudicat oĩa & tunc ei apparent errores. Sed donec maturescat qui herba est, potest eum mouere, quare sub noĩe Chri-

C

sti multæ sunt hæreses. Vnde dicit: Nonne bonum semen D seminasti?

c *Vis imus.* Cũ spiritualis homo audit hoc esse a diabolo qui nihil valet contra voluntatem Dei, põt ei voluntas suboriri, vt tales auferat de mundo si facultatẽ habeat. Sed cõsulit iustitiam Dei an facere debeat, & an Deꝰ velit esse hoc offm hominum. Sed veritas respondet. Non nosse hominem in hac vita qualis futurus sit qui modo errat, & quid bonis conferat eius error: & ideo eos non esse tollendos, ne forte interficiantur, qui forte futuri sunt, vel ne bonis obsit, quibus prosunt, &c. E Tunc vero opportu ne fieri, cum iã non est commutandę vitæ tẽpus & proficiẽdi alijs: & tunc non ab hominibus, sed ab angelis dicit fieri. †24.q.3.c.notandum.

d *Et ait non &c.* Ecce patientia. Nõ. n. audito dolore exarsit in irã, nec mox vlcisci voluit, ita & nos lęsi patiẽter feramꝰ.

e *Ne forte.* Hic datur locus pñiæ, & monemur non cito amputare, quia qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur, triticum quod futurum erat eradicaret. Vel necesse est, vt mali permixti sint bonis per quos exerceãtur. Vel quorũ cõparatione nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis marcescit quod est eradicari. Ibi patienter tolerandi, vbi aliquid inueniuntur quibus adiuuentur boni.

Aug. Multitudo non est excommunicanda, nec princeps populi.

f *Sinite.* Hoc vr̃ contrarium illi apostolico. *Auferte malum ex vobis.* Sed sicut inter lolium & triticum quandiu herba est, parũ distat: ita monet dominus ne de ambiguo iudicemus, quod dominus in die iudicij non suspiciose, sed manifeste damnabit. i. Cor. 5.

In patiendo iustitiam meditemur. In iudicando iustitiam non negligamus. F

Augu-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Homini qui. *Homo iste Christus est. Ager autem ecclesia labore & sanguine Christi exculta. bonum semen est sancta doctrina & fides catholica.*

2 Cum autem dor. homines venit inimicus. *Post dormitionẽ Christi & apostolorũ per mortem istas hæreses inter fideles seminauit diabolus pro maiori parte, quia etiam aliquæ hæreses viuentibus apostolis fuerunt seminatæ, vt patet in epistolis Pauli & 1. canonica Ioan. 2. c.* Nunc Antichristi multi facti sunt. *Sequitur,* Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis.

3 Cum autem cre. herba & fru. *Quia cum fides catholica per orbem inciperet multiplicari, tunc hæreses quæ primo latuerent, manifeste apparuerunt in persecutione fidelium.*

4 Accedentes autem serui. *Serui isti sunt patres antiqui, qui fuerunt in primitiua ecclesia, qui admirantes perfidiam hæresis insurgentem ad Deum accesserunt per orationem inquirentes vnde talis perfidia oriretur, quibus fuit diuinitus reuelatum, quod hoc erat diaboli opere Deo permittente, & hoc vt stabilitas fidelium probaretur. Vnde sequitur.*

5 Inimicus ho. *Idest, diabolus hoc fecit.*

Serui

6 Serui autem dixerunt ei. *Idest, sancti patres per orationem diuinum consilium quæsierunt.*

7 Vis imus & col. *Separando eos a communitate ecclesiæ per excommunicationem, & tandem dimittendo iustitiæ seculari, exterminã dos per mortem.* Et ait non.

8 Ne for. col. *Ex quo patet, quod dominus non vult hæreticos permitti viuere absolute, sed in casu tantum scilicet quando nõ possunt separari a fidelibus sine periculo fideliũ. Et hoc contingit duplici de causa. Vna, quando non bene cognoscuntur, nec bene distinguuntur a fidelibus. Alia quando habent tantos defensores, quod si contra eos procedatur, maius periculum in ecclesia probabiliter timetur, vel schismatis vel interfectionis fidelium a fautoribus hæreticorũ, tunc. n. permittendi sunt propter maius periculum euitandum, vbi autem non occurrerent ista pericula, sunt separandi ab ecclesia & iustitiæ seculari relinquendi, vt exterminentur per mortem, ne per eos totum corpus ecclesię corrumpatur. Sequitur.*

9 Sinite vtraque crescere vsq; ad messem. *i. vsque ad mundi consummationem, quod duobus modis intelligitur. Vno mõ, quia in casu sunt permittendi, vt visum est. Alio modo, quia quantumcũque ecclesia hæreticos persequatur, nunquam tamen ab eis perfecte mundabitur vsque ad finem mundi.*

Et

MORALITER.

transeo, excepto eo quod Saluator inexpositum dimisit. s.

2 *Cum autem dormirent homines.* Hęc autẽ dormitio superiorum negligentiã significat circa custodiã gregis sui, & similiter negligentiam cuiuslibet circa custodiã suę proprię personæ. Vtramque. n. negligentiam explorat diabolus, & sic per suggestiones malas zizaniam seminat in humanis cordibus.

Aliam

A * August. Mea sententia erat neminem ad vnitatem Christi esse agendũ, verbo.n.agendum, disputatione pugnandũ,
Epist.48. ratione vincendũ. Sed hæc opinio mea, nõ contradicentiũ verbis, sed demõstrãtiũ superabat exẽplis. Harum.n.legum terror ita profuit, vt nunc alij dicant, iã hoc volebamus, sed Deo gratias qui nobis occasionem præbuit, & dilationis morulas amputauit.
Epist.50.ad Bonifacium. * Idem. Aliter non meruit pacẽ habere domus Dauid, nisi Absalon fuisset extinctus. Quid autẽ ei restitit, nisi perditũ flere, & sui regni pace acquisita, suã mœstitiam consolari? Sic ecclesia, si aliquorũ
B perditione, tam multos cæteros colligit, dolorẽ materni cordis lenit. Vbi est autẽ quod isti clamare cõsueuerunt, liberũ est credere vel non credere? Cui vim Christ⁹ intulit? quẽ coegit? Ecce habent Apostolum Paulum, agnoscant in eo prius cogentem Christum, & postea docentem: prius ferientem, & postea consolantem. Mirum est, quod ille qui pœna corporis ad euangelium coactus intrauit, plus, illis omnib. qui ad euangelium verbo vocati sunt laborauit.

a *Et in temp.* Qui longanimiter tulit per iustitiam digna retribuit: discretæ enim sunt virtutes, sed non contrariæ.

b *Et alli.* In hac vita non est alligatio, alioquin nõ tot ab errore resipiscerent.

c *Simi. est reg.* Regnum cęlorum, prædicatio est euãgelij, de
Infra 21.d. qua alibi. *Auferetur a vobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructum eius.* Vel notitia scripturarum.

d *Grano sina.* Grano sinapis cõparatur pro feruore fidei, qa dicitur

(a In ecclesia. ¶Iudicium.)

a que crescere vsque ad messem, & in tempore messis dicam 1

(a Non uobis. b Separate n bonis. ¶Hic uagos.) 2

b messoribus. Colligite primum zizania, & alligate ea in fasci- 3

(a Non unum falcem, quia pro modo peruersitatis suæ unusquisque punietur. b Vt qui unitatem amauerunt. c In celestes mansiones.)

culos ad comburendum, triticum autem congregate in hor 4

c reum meum. Aliam parabolam proposuit eis, dicens. †Simi- 5

(a Quanto plus teritur, tanto plus redolet. b Acceptum habens.) 6

d le est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo †

(a Deus in iusto, uel iustus uir in corde suo granum prædicationis fouet. b Hæc prædicatio primo humillima est omnium disciplinarum pro scandalo crucis.)

e seminauit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus

f seminibus. Cum autẽ creuerit, maius est omnibus oleribus, 7

& fit arbor, ita vt volucres cæli veniãt, & † habitant in ramis †

(a Vt pro uarietate uerborum uaria sit medicina. b Vita iustorum uel sancta doctrina) 8

eius. Aliam parabolam loquutus est eis. †Simile est regnum †

9

dr̃ venena expellere, idest, omnia dogmata prauitatis. Põt D in grano sinapis humilitas dominicę incarnationis intelligi. Quo accepto homo misit in hortũ suũ, quia corpus crucifixi Saluatoris accipiẽs Ioseph in horto sepeliuit. Expãdit ramos in quib. volucres cęli requiescent, quia prædicatores dispersit in mundũ, in quorum dictis & consolationibus fideles ab huius vitæ fatigatione respirarent.

Li. * Gregorius. Christus granũ fuit synapis, quod in agro seminatũ fuit, cum ille a populo comprehẽsus, & morti tradit⁹, tãquam in agro fuit satione quadã corporis consepultus. Tandem vero vltra mensuram oium olerum excreuit, & vniuersam prophetarũ gloriã excessit. Granum E fuit cum moreretur, vnde & dicebat de scipso. *Nisi granum frumenti, &c.* arbor fuit cum resurgeret. Granum per humilitatem carnis, arbor per potentiam maiestatis.

e *Cum au. cre.* Toto mundo vel in animo singulorũ, quia nemo repente perfectus. Creuerit & factum est in arborẽ, quia surrexit & ascẽdit in cęlum. Vel creuerit, i. mentibus hominum quantæ sit virtutis innotuerit. Cętera apparent olera, quæ cito crescunt & corruunt: non viuida, sed marcida: illa non olus, sed arbor fit, vbi folia cum fructu, & in eius diuersis sententijs spirituales quiescunt.

f *Oleribus & fit arbor.* Idest, dogmatibus Philosophorũ, quæ cito crescunt & corruunt, nil vitale promittentia.

* Gregor. In istis ramis volucres requiescunt, quia sanctæ animæ, quæ quibusdam virtutũ pẽnis a terrena cogitatione se suble-
Lib. ca. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in tempore messis. *Idest, iudicij.*

2 Dicam messoribus. *Idest, angelis.*

3 Colligite primum Zizaniam. *Quia ministerio angelorũ separabuntur mali tunc de medio iustorum, & mittentur in gehennam, habetur infra eodem ca.*

4 Triticum. *Idest, fideles in area huius mundi mihi contritos & flagellatos.*

5 Congregate in horreum. *Idest, in ecclesia gaudium.*

6 Aliam parabolam. *Hic ponitur tertia parabola in qua describitur ecclesiæ status sequens immediate surrectionẽ hæresum, quia contra hæreses insurgentes dominus in ecclesia suscitauit doctores sanctos literatos, vt sic possent hæreticos per rationem & scripturam cõfutare. Et licet primo fuerint humiles & abiecti, tamẽ diuina dispositione fuerũt postea exaltati, & maximis principib. valde chari, vt beatus Syluester Constantino, & beatus Ambrosius Theodosio, vt per potestatẽ secularem ecclesia ab hæreticis purgaretur, & hoc per rationẽ & scripturã quantũ ad illos qui doctrinã sanctorum reciperent. Vel per potestatẽ secularem quantum ad eos qui indurati essent, & iste status figuratur per parabolam de grano sinapis. Quod cum sit.* Mini-

7 Minimum. *In quantitate, tamen est magnum in virtute, quia crescit ad modum arboris.*

8 Vt volucres cœ. *Sic sancti prædicto modo fuerũt paruuli in humilitate, sed magni scientia & virtute, & ideo sic diuinitus exaltati quod volucres, idest principes huius mundi alta petentes, habitabant in ramis eorum, idest, regebantur per eorum consilium.*

9 Aliam parabolam. *Hic ponitur quarta parabola, in qua describitur status ecclesiæ sequẽs exaltationẽ prædicatorũ sanctorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit parabolã, secundo, subiungit huius parabolæ & aliarum rationẽ, ibi.* Hæc omnia, &c. *Circa primum considerandum, quod principibus huius mundi per sanctos prædictos ad fidei veritate inductis, data est licentia per totum orbẽ Romano imperio subditum prædicandi fidem catholicã, & ecclesias cõstruẽdi, & sic fides catholica in modico tempore per totum orbẽ vulgata est. Et hoc signatur per parabolam fermenti absconditi in tribus satis farinæ & fermentantis totum. Tria sata, sunt tres partes orbis. Asia, Aphrica, Europa, quæ tunc erãt subiectæ Romano imperio, vel pro toto vel pro maiori parte. Fermentũ autẽ propter calorẽ intrinsecum significat legem euangelicam, quæ est lex amoris: mulier autem ponens fermentum in tribus satis prædictis est diligentia sanctorum ad fidem catholicam vbique prædicandum.* Hæc

MORALITER.

6 *Aliam para.* Sequitur.

† *Simile est regnum cęlorum.* Istud moraliter exponi potest de virtute humilitatis, quæ fundamentum est aliarum virtutum, & sic habet proprietatem principiorum in scientijs quæ sunt minima quantitate & maxima virtute, ideo subditur.

† *Cum autem creue. maius.* Ideo scribitur Luc. 14. Qui se humiliat exaltabitur.

8 *Vt volucres.* Id est, angeli sancti qui ad consolationem humilium descendunt.

† *Et habitant in rã.* Per ramos istos possunt intelligi duodecim humilitatis gradus, qui ponuntur in regula beati Benedicti. Primus, est, in corde & corpore semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus. Secundus, vt pauca verba & rationabilia loquatur aliquis, non clamosa voce. Tertius, vt non sit facilis aut prõptus in risum. Quartus, taciturnitas vsque ad interrogationem. rogationem. Quintus, tenere quod habet communis monasterij regula. Sextus, credere & pronunciare se omnibus viliorem. Septimus, ad omnia indignum & inutilem se confiteri & credere. Octauus, confessio peccatorum. Nonus, pro obedientia in duris & asperis patientiam amplecti. Decimus, vt cum obedientia se subdat maiori. Vndecimus, vt propriam voluntatem non delectetur implere. Duodecimus, vt Deum timeat, & memor sit omnium quæ præcepit.

9 *Aliam parabolam, etc.* Sequitur. *Simile est regnũ cœlorũ fermento quod.* Licet in scriptura frequenter fermentum accipiatur in malum eo ꝙ est corruptiuum, tamen hic accipitur in bonum, & significat charitatem eo ꝙ continet calorem sicut in principio huius operis dixi de leone. Qui propter voracitatem diabolum significat, & propter constantiam Christum. Per tria vero sata significantur tres regulæ religiosorum, scilicet regula beati August. & regula beati Benedicti, & regula beati Frãcisci, quę fundantur

A se subleuant, in eorum dictis atque consolationibus ab huiusmodi vitæ fatigatione respirant.

a *In farinæ sa.* Vt spiritus, anima, & corpus in vnum redacta non discrepent inter se. Vel tres animæ virtutes in vnū rediguntur, vt in ratione possideamus prudentiam, in ira odium vitiorum, in cupiditate desiderium virtutum. Vel, mulier, ecclesia fidem hominū farinę tribus satis miscet, credulitati Patris & Filij & Spiritussancti. Cumque in vnum fuerit fermentatum, non nos ad triplicem deum sed unius deitatis notitiam perducit. quia non est diuersa natura in singulis.

Satum est genus mēsuræ iuxta morē Palæstinorū modiū & dimidiū capiens.

B Possunt in satis tribus illi dominici seminis fructus intelligi tricesimus. s. sexagesimus & centesimus, i. cōiugatorum continentiū, & virginum. Vel sata tria genera hominum. Noe, Daniel, & Iob.

b *Donec fermentatum.* Tamdiu charitas in mente recondita crescere debet donec mentem totam in sui perfectionem commutet, vt nihil præter Deum diligat vel recolat, quod hic incipitur, ī alia vita perficitur.

c *In parabolis ad tur.* Quia quidquid ibi dicitur de exercitu Israel, & omnia signa occulta sunt sacramenta.

d *Messis vero, &c.* * Chrysostomus. Alio loco ait, Messis quidem multa operarij autem pauci. In quibus verbis messem dicit iam adesse. Quomodo ergo hic eam dicit esse futuram? Sed sciendū quādo in alia significatione messē dicit,

a A gratia dei. b Mater ecclesia vel sapientia dei. c Commendat hominibus de tribus Noe filiis originem ducentibus quos ecclesia ad fidei ueritatem colligit.

a cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in fa-

a Non quia nihil proprie, sed quia nihil vbi non sit aliquid parabolæ.

b rinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. † Hæc om- 1

a Non, ad discipulos quibus volebat aperta loqui.

c nia loquutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabo- 2

Et sic impletum est.

lis non loquebatur eis, vt impleretur, quod dictum erat per

a In psa. 77. ex persona domini. b Qui prius aperui ora prophetarum. c De profundo elitiam.

prophetam dicentem, † Aperiam in parabolis meū os, eru-

Mystice. A tumultuantibus secessit ad electorum corda, qui digni erant instrui.

ctabo abscondita a constitutione mundi. Tunc dimissis 3

Familiares,

turbis, venit in domū, & accesserunt ad eum discipuli eius
dicentes. Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui re
spōdens ait illis. Qui seminat bonū semē, est filius hominis.
Ager autem est mundus. Bonum vero semen, hi sūnt filii re-

Omnes iusti. Omnia scandala.

gni, Zizania autem, filii sunt nequam. Inimicus autem qui se
minauit ea, est diabolus: Messis vero consummatio sæculi
d est. Messores autem, angeli sunt. Sicut ergo colliguntur

a Omnis immunditia in segete, zizania dicitur. b Filius hominis consummabitur.

zizania, & igni comburuntur, sic erit in cōsummatione secu

a Bonos quorum officio uindicta implebitur.
b Prius, quia in tribulatione præcedentes separabuntur impij a piis.

li. * Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno 4

Non qui fecerunt. 5

e eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem. & mit- 6

Nota duplicem pęnam,

f tent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, & stridor dentium. 7

a Quorum vita hic æstimatur insania. Sine defectu. Quia mystice omnia.

tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Qui ha- 8

Conuersatio iustorum. a Thesaurus cœleste desiderium est 9

g bet aures audiēdi, audiat. Simile est regnū cœlorū thesauro 10

D cit. Vnde, & ibi dicit, quod alius est qui seminat, & alius qui metit, hic autem eundem dicit esse qui seminat, & qui metit, quoniam ibi non ad sui differentiam, sed Apostolorum prophetas induxit. Etenim ipse Christus per prophetas seminauit in Iudæis. Idem ergo nominat semen, & messem secundum aliud & aliud. Cum enim de obedientia loquatur, & persuasione ad fidem, tunc vocat messem, sed cum de fructu auditionis verbi Dei, tunc consummationem dicit messem.

† Mar. 4. d.

e *Omnia scandala.* ✠ Augustinus. Nunquid de regno illo vbi nulla sunt scandala? de regno ergo isto eius quod est hic, scilicet ecclesia, colligentur.

Psal. 77. a. Lib. 20. d. ciuitate. cap. 9

E

f *Caminum ignis.* ✠ Chrysostomus. Ita duplicem punitionem videre licet, vnam, cum igni æterno ardebunt, alteram cū ab ineffabili gloria excident.

hom. 48. in Mat.

* IDEM. Vide autem ineffabilem Dei amorem ad homines. Est enim ad beneficia prōptus. & ad pœnam tardus Cum enim seminat, per seipsum seminat cum autem punit, per alios, mittit enim ad hoc angelos suos.

g *Thesauro abscondito in agro.* Thesaurus, potest accipi verbum Dei, qui in carne Christi absconditur. Vel scriptura, in qua reposita est notitia Saluatoris, Vel duo testamenta in ecclesia, pro quorum intelligentia omnibus renunciatur vt ī ocio discantur.

F

Terrenis regnum cœlorum similatur, vt per cognita surgat ad incognita animus, & diligat.

Ab-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Hæc omnia.* Hic consequenter redditur ratio prædictæ parabolæ & aliarum, Et diuiditur in duo. quia primo ponitur dicta ratio. & secundo, quæritur cuiusdam parabolæ prædictę interpretatio, ibi. *Tunc dimissis turbis.* Ratio autem quare loquebatur parabolice turbis supra est assignata, & iterum hic alia assignatur, scilicet, vt scriptura quæ hoc prædixerat Psal. 77. impleretur. Et patet litera excepto hoc quod dicitur ibi quod.

2 *Sine parabolis.* Quod non est intelligendum, quod nihil loqueretur nisi parabolice, vt expositum est in principio huius ca. sed quia cum hoc aliqua dicebat clare, illa scilicet quæ debebat turba scire, aliqua etiam interponebat parabolice, quæ scilicet pertinebant ad secreta ecclesiæ.

3 *Tunc dimis. tur.* Hic ponitur interpretatio parabolæ de Zizania in medio tritici seminata, & notat Euangelista locum, vbi facta est interpretatio ista dicens. *Tunc dimissis turbis venit in domum.* Vnde ex hoc etiam patet, quod alias parabolas eis ibidem exposuit, licet non fiat hic mentio de aliarum expositione parabolarum. Vnde dicitur Mar. 4. d. Seorsum autem discipulis dissere bat omnia. Interpretata est autem parabola prædicta à Christo, sicut superius exposita est. Et patet vsque ibi.

4 *Mittet filius hominis angelos.* Id est Christus, qui iudicabit mundum in forma humana, in qua iudicatus est coram Pilato, sed tunc apparebit in forma gloriosa.

5 *Et colligent de reg. eius omnia scandala.* Id est hæreticos, qui generant scandalum in ecclesia.

6 *Et eos qui faciunt iniquitatem.* quia non solum damnabuntur hæretici, sed etiam fidem tenentes habentes tamen opera mala.

7 *Ibi erit fletus.* In hoc signatur duplex pęna inferni. vna ex parte mentis, scilicet tristitia vehemens quæ signatur per fletum, & alia ex parte corporis, quæ signatur per stridorem dentium.

8 *Tunc iusti ful.* per dotem scilicet claritatis redundantis ex gloria animæ ad corpus.

9 *Qui habet aures.* exponatur sicut supra expositum est in eodem cap.

10 *Simile est regnum cœlo.* Hic ponitur quinta parabola designans ecclesię statū sequentē post prædictū, quia diuulgata fide in orbe

MORALITER.

dantur in perfectione charitatis, & ex earum doctrina inducitur ad charitatem totus orbis. Mulier autem abscondens hoc fermentum in tribus satis est diuina sapientia per quam omnia suaviter disponuntur.

10 *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro quem.* The-

Thesaurus iste sapientia est de qua dicitur Sap. 7. b. *infinitus enim thesaurus est hominibus, &c.* Ager autē est sacra scriptura sub sensu literali sensus mysticos habens absconditos tanquam thesaurum preciosum, quem inuenit qui sollicite eam studet & deuote, & sic pro isto thesauro vendit omnia quæ habet, quia in eius comparatione ea paruipendit, Sap. 7. a. *Et præposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius, &c.* Iterum

A a *Absconditi præ gaudio illius.* Vt seruetur a malignis spiritibus & laudibus hominum. Sic fit opus in publico, vt intẽtio maneat occulta.

b *Negociatori.* Beatitudinẽ qua exuti sumus culpa primi hominis, dẽmus omnes intelligendo recte, & operando bene negociari.

c *Bonas margaritas.* Bonæ margaritę, lex & prophetiæ. Vna preciosa, scientia saluatoris, pro qua homo vt Paulus omnibus mysterijs legis & obseruationibus renunciauit.

B d *Inuenta autem.* Idest, Christo, qui præest omnibus hominibus, vel spiritua li præcepto dilectionis. Vel intellecto verbo, quod erat apud Deum penetrata carnis testudine. Vel cœlestis vitę dul † *sua.* cedine, pro qua omnia vilescunt.

e *Sagena mis.* Impletur Ieremiæ vaticinium. Ier.16.c. *Ecce ego mitto ad vos piscatores multos.* Postquam audierunt Petrus & Andreas, Iacobus & Ioannes. *Ait illis Iesus Supra.4.c.* *Sequimini me faciam vos piscatores hominum.* contexuerũt sibi sagenam ex veteri & nouo Testamento, & in mare sęculi miserunt, quæ vsq; hodie trahi-
C tur, & in fluctibus tenditur, capiens quidquid incidit bonos D & malos, quos ad litus trahit. i. ad finẽ mundi, vt tunc fiat diuisio. Vnde sequitur. Sic erit in consummatione secu. &c. Sagenę comparatur ecclesia vel prædicatio euangelica, quæ a fluctibus sæculi ad cęlum trahit.

a Ager est celestis studij disciplina. b Qui impetrata gratia Dei. c Depredari, desiderat qui thesaurum publice portat in via.

a absconditio in agro, quem qui inuenit homo abscõdit, præ-

a Incipit ire, cum incipit diligere. b Omnibus terrenis renunciat. c Per contemptum terrenorum venit ad studium æternorum.

gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit a-

b grum illum. Iterum simile est regnum cęlorum homini ne- 1

¶ Qui cum sit pauper multis laboribus negociatur. a Bonos homines cum quibus viuat, vel bona præcepta, uel bonos intellectus.

gociatori quærẽti bonas margaritas: Inuenta autẽ vna præ- 2

c a Cęlestis uitæ & dulcedo, pro qua omnia uilescunt. b Renunciat omnibus suis & sibiipsi. 3

d ¶ Alias comparauit.

ciosa margarita, abijt & vendidit omnia quæ habuit, & emit

a Terret timore pœnæ quos præmij amore inuitauit.

eam. Iterum simile est regnum cœlorum † sagenæ missæ in

a In mundum. b Quę ad ueniam vocat omnis generis homines. ¶ Vniuersaliter. 4

e mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam cum

a In fine seculi. b Quia tunc uerum iudicium secernendorum patebit.

impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt

¶ In æterna tabernacula. ¶ In infernum.

f bonos in vasa, † malos autem foras miserunt. Sic erit in con-

¶ Ad opus sibi iniunctum. a Aperte dicit de tormentis malorum, ne quis se excuse per ignorantiam.

summatione sæculi. Exibunt angeli & separabunt malos de

medio iustorũ, & mittent eos in caminũ ignis, † ibi erit fletus 5

¶ Hæc ad apostolos qui sunt futuri magistri, quos non vult audire tantum vt populum. 6

& stridor dentium.* Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Etiã. 7

a Intelligentibus dignum testimonium reddet, dicens eos similes esse sibi. 8

g Ait illis. Ideo omnis Scriba doctus † in regno cœlorũ, similis 9

†

* Chrysostom. Hæc parabola distat a parabola zizaniorũ etenim illic hi quidem saluantur, hi autem pereunt, sicut & hic, sed illic quidẽ propter prauorum dogmatum heresim. In anteriori autem parabola de semine, quia non attendebãt quæ dicebantur, hic E autem propter vitæ nequitiam: propter quam quamuis & piscatione capti, idest, cognitione Dei fruentes, nõ possunt saluari.

f *Et secus littus.* Littus, finis sæculi, in quo boni ad cœlum mali ad tenebras mittentur, in pręsenti enim erant permixti.

d *Ideo omnis Scriba doctus, &c.* Quia intelligitis mysteria quæ vobis reuelo, ideo faciam vos prædicatores, & eritis mihi similes qui de thesauro scientię meę, noua F & vetera profero, vt vos similiter faciatis.

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

in orbe terrarum per prædicationem sanctorum, multi valentes viri & literati in doctrinis Philosophorũ cõuersi ad fidẽ catholicã inceperũt se exercere & suã scientiã cõuertere ad vtilitatẽ & regimen animarũ, sicut August. & multi alij valentes episcopi, & hoc signatur per thesaurũ absconditũ in agro, qui ager omnibus venditis emitur, vt thesaurus ibidẽ absconditus habeatur. Ager enim iste labor est politus in exercitio vitæ actiuæ, & operibus misericordiæ in regimine ecclesiæ. Thesaurus autẽ est premium cęleste. Ager aũt omnib. venditis emitur, vt thesaurus habeatur, quia pp magnitudinẽ pręmij cęlestis pręd. ctus labor est suscipiẽdus ex charitate alijs dimissis, vñ dicit Aug. in epistola ad Valerium. Cogitet religiosa prudentia nihil esse in hac vita maxime hoc tẽpore difficilius laboriosius periculosiusq; episcopi aut presbyteri aut diaconi officio: sed apud Deum nihil beatius, si eo mõ militetur quo imperator noster iubet. Ad intellectum autẽ huius parabolę maiorem sciendum, quod aliqua sunt quæ nunquã fuerunt in possessione alicuius, vt lapides preciosi in littore maris & huiusmodi, & talia sunt ipsius inuenientis. Alia autẽ sunt quæ aliquando fuerunt in possessione alicuius, sed tãtũ tẽpus est elapsum q, non est memoria, sicut thesauri antiquitus in terra occultati, & idẽ iudiciũ deberet esse sicut de perditis, sed pp pacem communem hominum, statutum fuit antiquitus, vt medietas inuentoris esset, & medietas illius cuius est ager in quo inuenitur, & ideo hic dicitur quod ille qui inuenit thesaurum vendit omnia & emit agrum, vt habeat ius possidendi totum.

1 *Iterum simile est regnum cælorum homini.* Hic ponitur sexta parabola, in qua declaratur status ecclesiæ immediate sequens præcedentẽ, quia post statũ prædictũ inceperunt aliqui contemptis mundi delitijs, diuitijs & honorib. intendere vitæ cõtemplatiuæ, sicut beatus Benedictus & alij sequentes ipsum in gradib. diuersis, & statibus religionũ. Et iste status figuratur p margaritã quæ inuenitur in cõchilijs maris, quia religio fundatur & nutritur in humore deuotionis. Ista autẽ margarita dicitur vna & preciosa.

2 *Vna.* Quia hominem vnit. Actiua autem vita magis diuidit, propter hoc dicitur quod Martha erat circa multa occupata: Maria vero circa vnum. Dicitur etiam.

3 *Preciosa.* Quia vita contemplatiua simpliciter & absolute melior est quã actiua, licet in casu actiua sit magis fructifera, pp qđ dr̃ Lu. decimo. g. *Maria optimam partem elegit sibi, &c.* Ista autẽ margarita venditis omnib. est emenda, in quo designatur, ad qđ statũ religionis requiritur relinquere terrena, saltẽ quantum ad proprietatẽ, & in particulari. Et quia iste status duraturus est vsque ad finẽ mundi, iõ non ponitur alia parabola post istã, nisi illa quæ signat finem mundi, & hoc declaratur, cum subditur.

4 *Iterũ simile est regnum cęlorum.* Idest, status ecclesię militãtis. Sicut. n. nõ distinguuntur boni pisces a malis quandiu sagena est intra aquã, sic in ecclesia admixti sunt mali cũ bonis, sed in fine mundi trahetur ad littus per apertum iudicium, quia tunc erũt manifesta abscondita cordiũ. & tunc iudicio diuino & ministerio angelorũ separabũtur mali de medio iustorũ. & mittentur in infernum, vt sic ecclesia purgata offeratur Deo patri sine macula & ruga.

5 *Intellexistis.* Hic ponitur principalis cõclusio. Ad hoc. n. in parabolis prædictis præscriptus est processus ecclesiæ militãtis vt apostoli q erãt ipsius fundatores post Christũ p sanguinẽ suũ, vt supra dictum est, intelligerent huiusmodi processum, & hoc est quod dicit. *Intellexistis.* quasi dicat ad vos pertinet intelligere.

6 *Dicunt ei. &c. scriba.* Idest, doctor.

7 *Doctus.* Idest, literatus & a Deo inspiratus.

8 *In reg. cœ.* Idest, in ecclesia militante.

9 *Similis est homini.* Quia sicut paterfamilias habet pascere filios pane corporali, sic iste paruulos fideles pane spirituali.

Qui

MORALITER.

1 *Iterum simile est regnum cælorum homini, &c.* Istę margaritæ sunt virtutes, inter quas vna est preciosa. s. charitas, sicut dicitur. 1. Cor. 13. b. *Maior autem horum est charitas.* propter quod ad habendũ ipsam omnia sunt exponenda. Can. octauo. c. Si dederit homo omnem substãtiã domus suę pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

4 *Iterum simile est regnum cęlorum.* Ista sagena regularis est disciplina, mittẽs eã, est inducẽs sęculares ad religionis ingressum. Trahens autẽ ad littus est recipiẽs ad professionis votũ & illos qui probati sunt de bonitate debet recipere, alios autem reiicere:

† *Omnis scriba doctus in regno cęlorum.* Sequitur. *Profert de thesauro*

A a *Qui profert de thesau. suo.* Vetus erat pro culpa ad infernũ descendere. Nouũ est per aduentũ Christi, vt conuersus in regno viuat, hoc ergo in conclusione ponit quod præmisit. Prius enim de regni similitudine thesaurũ & bonã matgaritã protulit, post de malorum combustione narrauit: tunc concludens subiungit. *Ideo om. scr.* Ac si aperte dicat. Ille in sancta ecclesia doctus est prædicator, qui noua scit proferre de suauitate regni & vetusta de terrore supplicij, vt pœnæ terreant quos præmia non inuitant. B

Apostoli sunt scribæ & notarij Christi, verba eius signantes in tabulis cordis, & pollent opibus patrisfamilias, eijcientes de thesauro doctrinarum suarum noua & vetera, quia quidquid in euangelio prædicatur legis & prophetarum vocibus comprobant.

b *Vt mira.* Magna cæcitas quem verbis & factis Christum cognoscunt, ob generis notitiam contemnunt.

c *Fabri filius.* Non sine re voluit dici faber filius, non illius quem putant, sed fabricatoris omnium. Sed huius sacramenti Iudæi ignari diuinæ virtutis opera carnalis prosapiæ contemplatiooe contemnunt. Non enim considerant præsentia eius opera, sed fragilem recordantur infantiam. D

✠ Chrysostomus. Per omnia ergo insensati vilipendunt eum ab eo qui eius pater esse putabatur, quamuis multa exempla præ manibus haberent, qui ex humilibus parẽtibus magni euaserint. Hom. 49. in Matth.

* Hilarius. Sic inhonoratur dominus a seruis. Et quanquã docendi prudentia & operandi virtus admirationem commoueret, non tamen credunt hæc illum in nomine Domini agere, sed paternæ artis quodam opprobrio lacessunt. † Mar. 6.a. E

d *Propheta.* Christus dicitur propheta: vnde Moses dicit. *Prophetam suscitabit uobis dominus de semine uestro.* Deut. 18.c.

a Nouum testamentum præponit dignitate.
a est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua 1 2
& vetera. Et factum est, cum consummasset Iesus parabolas 3
a Vt ibi doceat apertius. b Galilæam vel specialiter Nazareth. Conuentibus.
istas, transijt inde. Et veniens in patriam suam docebat eos in 4 5
b synagogis eorum, ita vt mirarentur & dicerent: † Vnde huic 6
Græci sapientiam, Iudæi signa petunt. Ad doctrinam. Tanta. Ad miracula.
c sapientia hæc, & virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne 7 8
a Cognati more scripturæ. Iustus.
mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioseph & 9 10
Simon & Iudas, & sorores eius nonne omnes apud nos sunt?
a Quia huic magna, huic humilia.
Vnde ergo huic omnia ista? Et scãdalizabãtur in eo. Iesus autẽ 11 12
Vel ego, vel quilibet alius. a Quia mos est ciuibus ciues inuidere, & recordari fragilitatem infantiæ. 13
d dixit eis. † Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, &
e in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas propter incredu- 14 15
litatem illorum.

d *In patria.* Id est, in populo Iudæorum: maiora autem facit in gentibus.

e *Et non fecit.* Fecit virtutes aliquas, sed non multas, ne incredulos condemnaret. Vel despectus pauca facit, ne penitus excusabiles sint, maiora autem in gentibus facit. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui profert.* Id est, de scientia in corde abscondita.

2 *Noua & vetera.* id est, auctoritates vel processus noui & veteris Testamenti. Ex quo patet, quod episcopi qui successores sunt apostolorum debent habere notitiam vtriusque Testamenti, in cuius signum portant mitram in capite cum duplici cornu.

3 *Et factum est.* Postquam euangelista descripsit Christi multiplex documentum hic describit populi doctrinam eius recipere debentis impedimentum, quia illi de patria sua propter paupertatem generis, ei inuidebãt, & ipsum despiciebant & in hoc irrationabiliter mouebantur, quia Dauid qui fuit radix regum & eximius prophetarum fuit pastor ouium, & ideo isti ex malitia sua facti sunt inepti ad recipiendum doctrinam Christi & eius miracula, & hoc est quod dicit.

4 *Cum consummasset Iesus parabolas, &c.* Docens discipulos suos & turbas.

5 *Transiit inde & venit in patriam suam.* id est, in Galilæam vbi fuerat conceptus & nutritus, licet fuisset in Bethleem natus, vt supra dictum est.

6 *Docebat eos in synagogis eorum, ita vt mirarentur.* Quia non viderant eum literas discentem, nec in lege studentem, propter quod dicebant.

7 *Vnde huic sapientia hæc.* id est notitia scripturarum.

8 *Et virtutes.* Quasi dicat non habet hæc à Deo, vel exercitij studio, sed magis à diabolo, quod arguunt ex ignobilitate seu infirmitate parentum.

9 *Nonne hic est fabri filius.?* Id est, Ioseph, qui vt dicitur erat faber lignarius, & ipse putabatur eius filius, vt habetur Lucæ tertio.

10 *Et fratres eius Iacobus & Ioseph & Simon & Iudas, &c.* Dicuntur autem fratres Christi, quia erant eius cognati germani, non quia essent de Maria & Ioseph post natiuitatem Christi generati, vt dicit Eluidius hæreticus, qui dicit Mariam esse cognitam à Ioseph post natiuitatem Christi, sed hoc supra improbatum est 1. cap. Sequitur. Eluidij error

11 *Vnde ergo.* Quasi dicat si non habet exercitio vel ex genere, habet ergo ex dæmone. Et ideo sequitur.

12 *Et scandalizabantur.* Attribuentes virtuti dæmonis quod debebat attribui virtuti diuinitatis.

13 *Iesus autem dixit eis.* Quia inuidia magis est ad patriotas & ad propinquos quam ad extraneos. Cuius ratio est, quia inuidia est tristitia de excellentia alterius inquantum apprehenditur, vt proprij boni diminutiua, excellentia autem alicuius distantis multum non apprehenditur, vt proprij boni diminutiua, propter quod inter artifices eiusdem artis est magis inuidia, & eadem ratione inter compatriotas. Sequitur.

14 *Et non fecit uirtutes multas.* Quia erant indigni. Causa subditur.

15 *Propter incredulitatem illorum.* Non tamen nullas, quia ibi aliquas virtutes fecit, vt non haberent excusationem de peccato suo videntes opera diuinitatis in eo.

CAP.

MORALITER.

sauro suo noua. Thesaurus iste est sacra scriptura continens nouum & vetus Testamentum, quorum differentia secundum August. est timor & amor, ergo prædicator doctus de thesauro suo profert vetera quando prædicat terrentia, ad incussionem diuini timoris, & noua quando prædicat demulcentia, inducens ad amplexum diuini amoris.

7 *Vnde huic sapientia hæc.* Hoc autem dicebant de Christo contemptibiliter propter paupertatem parentum, vnde subditur.

9 *Nonne hic est fabri filius?* Istis similes sunt illi qui doctrinam pauperum religiosorum contemnunt & diuitum venerantur, secundum illud Eccles. decimo tertio. d. *Diues locutus est & omnes tacuerunt, & uerbum illius usque ad nubes perducent, pauper locutus est, & dicunt, quis est hic.*

MORA-

CAP. XIIII.

A IN illo tempore audiuit Herodes. Lucas vero ita. Audiuit Herodes te. omnia, quæ fiebant ab eo, & hæsitabat, eo qđ diceretur a quibusdam, quod Ioãnes resurrexit, a quibusdã vero quia Elias apparuit. Quod ergo ait. *Hic est Ioannes.* Vel confirmatus quorundam sententia post hæsitationem dixit, vel adhuc dubius, hæc enim verba ad vtrũque se habent.

Luc.9.a. Luc.4.a. Ioan.4.f. iq.1.c. Paulianistæ de immortalitate animæ loquentiũ opinio

a * Chrysostomus. Vide quam magna sit virtus. Nam & defunctum Ioannem Herodes formidauit, & de resurrectione philosophatur. (Hom.49.)

† alligauerat.

b *Et ait.* Nota inuidiã Iudæorum. Hic alienigena dicit resurrexisse Ioannem, qui nullum signum fecit. Illi Iesum tot virtutibus approbatum nõ resurrexisse contendunt.

† 26. dist. c. vn

B

† Cũ autẽ agerent natalitia.

c *Et ideo.* Senserunt enim quod maioris virtutis sunt futuri sancti a mortuis resurgentes, quam fragili carne grauati.

d *Herodes enim.* Quia dixit de opinione resurrectionis cum nihil de morte dixisset, reuertitur, & narrat qualiter, & cur obierit. Herodes iste, & Philippus fratres fuerunt filij Herodis, sub quo dominus fugit in Aegyptum.

e *Herodiadem vxorem.* Herodias filia Arethæ regis quam ipse pater tulit Philippo, & in dolorem eius dedit Herodi inimico illius.

f *Non licet.* Herodes forsitan legem Iudæorum tenebat, & ideo Ioannes eum ab adulterio prohibebat.

C

CAP. XIIII.

IN illo tempore, audiuid herodes tetrar 1
cha famam Iesu, & ait † pueris suis: † 2
Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit a 3
mortuis, & ideo virtutes operantur in
eo Herodes enim † tenuit Ioannem, & 4
† alligauit eum, & † posuit in carcerem
propter Herodiadem vxorem † fratris,
sui. Dicebat enim illi Ioãnes. † Non licet tibi habere eam Et
volens illum occidere, timuit populum, quia sicut prophetã
eum habebant. † Die autem natalis Herodis, saltauit filia 5
Herodiadis in medio, & placuit Herodi. † Vnde cum 6
iuramento pollicitus est ei dare quodcum que postulasset 7

(Interlinear: ... libus populi. Fratre adhuc uiuente. mortuo enim non prohibebat lex. — a Facile a iustitia deuiat qui non hal et Deum in causis. — Non tantum populus, sed & Herodes. — Triclinio.)

g *Timuit populum.* Populum timebat, sed amor superabat, pro quo, Deum postponebat. Timor Dei corrigit, timor hominum differt, sed voluntatem non aufert, vnde, & auidiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit a crimine. D

h *Die autem.* * Hieronymus. Nullum alium inuenimus obseruasse diem natalis sui, nisi Herodem & Pharaonem, vt quorum erat par impietas, esset vna natiuitas.

i *Cum iuramento.* Ad hoc forte iurauit vt occasionem pararet, qua videretur facere inuitus quod faciebat spontaneus. Nõ enim hoc implesset de aliquo amato quod impleuit de propheta: quod & ante fecisset, si excusabiliter posset. E

Beda. Si quid nos forte incaute iurasse contigerit, quod obseruatum scilicet peiorem vertatur in exitum, libere illud consilio salubriori mutandum nouerimus, ac magis instante necessitate periurandum nobis, quam pro vitando piurio in aliud crimẽ grauius esse diuertendum. *Denique iurauit per dominum Dauid occidere Nabal virum stultum & impium, atque omnia quæ ad illum pertinerent demoliri*, sed ad primam intercessionẽ Abigail feminę prudẽtis mox remisit minas, reuocauit ensẽ in vaginã, nec aliquid culpę se tali periurio contraxisse doluit.

Isidorus. Non est conseruandum sacramentum quo malum incaute promittitur, velut si quispiam adulteræ perpetuam cum ea manendi fidem polliceatur, tolerabilius enim est non implere sacramentum, quam manere in stupro.

Con-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIIII.

1 IN illo tempore. *Posita promulgatione euangelij parabolica, hic ponitur huius promulgationis confirmatio. Et hoc ex duabus. Primo ex fama nominis. Secundo ex eius miraculis, ibi* Quod cum audisset Iesus. *Prima in duas, quia primo ostendit famam ipsius Christi. Secundo, ex hoc incidentaliter narrat mortem Ioannis, ibi.* Herodes enim. *Circa primũ aduertendum, quod miracula Christi fuerunt intantum euidentia, quod non solum fama eius fuit inter vulgares homines, sed inter magnas personas, & principes. Et hoc est quod dicit.*

2 Audiuit Herodes. *Dicitur autem tetrarcha, quia habebat quartam partem regni Iudaæ. Mortuo enim Herode Ascalonita qui interfecit innocentes, diuisum est regnum eius in duas medietates, ita quod Archelaus filius eius habuit medietatem, vt supra dictum est. 2. ca. Alia autem medietas diuisa fuit in duas partes, & vna data est Herodi, & altera Philippo, qui erant iuniores. Et ideo dicitur Tetrarcha, a quarta parte regni, a tetras quod est quatuor, & archos quod est princeps, quia principabatur in quarta parte, non tamen dicebatur rex, quia Romani abstulerant a Iudæis nomen regium ad frangendum eorum superbiam, Vnde dixerunt coram Pilato Ioan. 19. c.* Non habemus regem nisi Cęsarem. *Sequitur.*

3 Hic est Ioan. Baptista. *Opinio enim omnium loquentium de immortalitate animæ, & resurrectione fuit, quod post resurrectionem homo sit excellentioris virtutis quam ante, & ideo licet Ioannes Baptista in vita sua non fecisset miracula, tamen Herodes credens eum surrexisse a mortuis asserebat eum facere miracula.*

4 Herodes enim. *Quia fecerat mentionem de morte Ioãnis, ideo hic incidentaliter ostendit modum mortis. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit interfectionis eius causam. Et secundo modũ & ordinẽ, ibi.* Die autem natalis. *Causa autem fuit ista, quia Herodias, quæ fuit filia Aristobili, & soror Herodis* Agrippæ, *& neptis huius Herodis, & Philippi fratris sui, secundum quod dicit Iosephus, & magister in historiis, fuit coniuncta matrimonialiter Philippo fratri Herodis, quia hoc erat licitum secundum legem. Ipsam autem adamauit Herodes amore illicito, & ideo eam abstulit fraudulenter fratri suo, de voluntate tamẽ ipsius Herodiades, & hoc erat ei illicitum, vt viuente eius fratre haberet eius vxorem. Ioannes autem vir sanctus & iustus de hoc arguebat Herodem, propter quod ab eodem captus est & incarceratus, quia non audebat eum interficere, ne seditionem populi excitaret contra se, quia omnes reputabant Ioannem sanctum prophetam.*

5 Die autem nat. *Hic ponitur modus mortis ipsius. Herodias enim, timens ne ad prædicationem Ioannis Herodes pęniteret, & ipsam fratri redderet, & per consequens cum priori marito a quo recesserat cum periculo remaneret, ideo excogitauit modum quomodo interficaretur Ioannes absque seditione populi, & eiusdem doli Herodes conscius fuit, vt videbitur. Et hoc est quod dicitur.* Die autem natalis. *Ista erat consuetudo apud antiquos, quod principes solẽnizabant diem suæ natiuitatis, & diem etiam natalis imperij sui, in quo scilicet coronabantur. In illo ergo festo.*

6 Saltauit filia Herodiadis. *idest, tripudiauit, & hoc fuit, ex dispositione matris & ipsius Herodis.*

7 Vnde cum iuramento pollicitus est ei, &c.

At

MORALITER.

1 *In illo tempore audiuit Herodes tetrarcha* famam; &c. Sequitur

3 *Hic est Ioannes.* Omnes credentes resurrectionem mortuorum. dixerunt eos fore maioris virtutis post resurrectionem quam ante. Per quod moraliter significatur, quod resurgentes de morte culpæ maiora virtutum opera debent facere quam ante, vt sic ostendant se Deo gratos de sua resurrectione.

† *Dicebat enim.* Non omittens dicere veritatem propter potestatem Herodis, nec propter insidiationem Herodiadis Et in hoc dedit exemplum prædicatoribus euangelij, vt propter talia non omittant constantiam veritatem prædicandi.

5 *Die autem natas.* Per hoc quod in conuiuio Ioannes præcipitur decollari ad saltatricis petitionem, & suæ matris adulteræ monitionem, ostenditur quod multa fiunt propter crapulam, & mulierum malitiam. Eccl. 19. a. Vinum, & mulieres apostatare faciunt etiam sapientes.

Quod

a *Contristatus.* Vt discumbentibus videbatur. Talis quippe erat tristitia Herodis qualis pęnitentia videlicet Pharaonis.
b *Et decolla.* Minutus est Iohannes capite, exaltatus est in cruce Christus, quia illius fama decreuit, istius creuit. vnde, *Illum oportet crescere, me autem minui.* In truncato capite Ioannis, ostenduntur Iudæi Christum (qui est caput omnium prophetarum) perdidisse.

MORALITER

Mors Ioannis finē significat legis, qua finita merito migratur ad Christum, qui est finis legis ad iustitiam omni credenti.

* Ambrosius. Turpe quod regnū pro saluatione promittitur, crudele qđ mors prophetę pro iusiurandi religione donatur. Quanto tolerabilius tali sacramento periurium fuisset, si tamē periurium dici possit, quod ebrius inter vina iurauerat, quod deieratus inter saltantium choros promiserat.

* Hieronymus. Legimus in Romana, historia Flaminium ducem Romanorum, quod accubanti iuxta se meretriculæ, quæ nunquam vidisse se diceret hominem decollatum, accensus sit, vt reus quidam capitalis criminis in conuiuio truncaretur, a Censoribus pulsum curia, quod epulas sanguini commiscuerit.

* Gregorius. Deus suos sic premit in infimis, quia videt quomodo muneret in summis. Hinc ergo vnusquisque colligat, quid illi sint passuri quos reprobat, si sic cruciat quos amat.

c *Et sepelierunt.* Ioannes apud Sebastem occisus, apud Macherunta sepultus est. Narrat Iosephus vinctum Ioannem in castellū Macherontam adductum, ibique truncatū. Et ecclesiastica historia sepultum eum in Sebaste vrbe Palestinę, quę quōdam Samaria dicta fuerat, & a tempore Iuliani principis Paganos inuidentes Christianis, qui sepulchrum eius pia sollicitudine frequentabant, inuasisse monumentum, ossa dispersisse per campos, & rursum collecta igne cremasse, ac denuo dispersisse. Affuerunt tunc temporis ibidem de Ierosolymis monachi, qui mixti Paganis ossa legentes, maximā eorum partem congregauerunt, & ad patrem suum Ierosolymam detulerunt, at ille, misit ea beato Athanasio Alexandriæ episcopo, ibique seruata vsque ad tempora Theophili eiusdem vrbis episcopi.

Ioannes figuram legis tenet. Herodes significat populū Iudaicū, qui sibi velut vxorem Gentilis populi de eodem parente progeniti sociauit infidelitatem. Quod quia vetat Ioannes tanquam lex clausa tenetur, & vocem dare non permittitur. Ad vltimum in natali Herodis, id est, in expletiōe naturalis voluptatis saltat filia. i. exultat praua voluntas ex infidelitate orta. Et postulat addi ad delitias suas caput Ioannis. i. auferri Christum de intellectu legis, & per filiam defertur matri, quia per prauam voluntatem satisfit infidelitati. Quo facto discipuli Ioannis. i. auditores legis corpus Ioannis sepeliunt, idest, carnales in se obseruantias extinguunt, & sic a lege ad euangelium venientes, verbi Dei auditores sollicíti fiunt.

d *Quod cum audisset Iesus.* Postquam apud Iudæos lex, & propheta caput perdit, & vocem, Iesus transit ad desertum ecclesiæ locum, quæ ante non habebat virum.

e *Secessit.* Non fugit timore, sed secessit parcens inimicis ne homicidium homicidio iungerent, dans exemplum vitandæ temeritatis. *Vel secessit.* vt probaret fidem credentium, vnde. *Et cum audissent turbæ, &c.*

f *Pedestres, &c.* Proprio labore, vt ardorem mentis ostenderent. Relinquunt ciuitates, idest, pristinas conuersationes. Habent voluntatem, sed non vires perueniendi. Ideo Iesus obuiam exit, & misertus curat, vt plena fides statim premium habeat. Ecce quantū delectatur deuotione credentium.

(a Timente, ne Herodes, aliquando cum fratre suo conueniret.)
ab eo. At illa præmonita a matre sua, da mihi inquit hic in di- 1
(a Vt simulator ostendit, in quo se reum innuit. Tristitiam præferebat in facie, cum lætaretur in mente.)
a sco caput Ioannis Baptistæ. Et contristatus est rex, propter 2
(a Sub occasione pietatis impius fuit dum iuramento scelus excusat. Alias iuramento. b Vt omnes fierent consortes sceleris.)
iusiurandum autem, & eos qui pariter recumbebant, iussit
(In Pascalibus diebus.)
b dari. Misitque, & decollauit Ioannem in carcere. Et allatum 3
est caput eius in disco, & datum est puellæ, & illa attulit matri
(a Vt habeat in potestate linguam, quæ illicitas nuptias arguit.)
c suæ. Et accedentes discipuli eius, tulerunt corpus eius, & sepe 4
(a Quod Ioannes passus est,)
lierūt illud, & venientes nunciauerunt Iesu. Quod cum audisset 5 6
d e Iesus, secessit inde in nauicula in locum desertum seorsum. Et cum 7 8
(a Cum prædicatio Christi fieret in gentibus, multitudo credidit in eum. Vt mentis ardorem ostenderent.)
audissent turbæ, secutę sunt eum pedestres de ciuitatib. Et exiens 9
(Amauit. a Magna retributio laboris eorum.)
f vidit turbam multam, & misertus est eis, & curauit lāguidos eorū 10

NICOLAVS DE LYRA.

1 At illa præmonita a matre sua. *Petiuit caput Ioannis.*

2 Et contristatus est rex. *Hoc tantum fuit secundum apparētiam ad reprimendum populi seditionem. Quod patet primo, quia voluit eū, primo occidere, sed retardatus fuit tantum ex populi timore. Secundo, quia si vellet eum viuere, non interfecißet eum propter iuramentum quia in promissione facta in generali etiam cum iuramento non intelligatur aliquid illicitum sub obligatione cadere, cuiusmodi erat interfectio Ioannis. Tertio, quia non est verisimile, quod propter saltationē vnius puellæ promisisset sub iuramento etiam medietatem regni sui dare. vt habetur Marc. 6. Et ideo credendum est, quod totum fuit ficticium vt haberet occasionem apparentem interficiendi Ioannem. Ita enim ardebat libidine in Herodiadem, quod voluit fingere tantam malitiam. Et ideo quod sequitur.* Et contristatus est rex propter iusiur. *Totum est intelligendum secundum apparentiam, ad reprimendum populi seditionem, Et eodem modo exponendum est de ista materia, quod dicitur Mar. 6. sequitur.*

3 Et allatum est caput eius. *Primo enim allatum est in præsentia Herodis. Postea in Ierusalem. Et post in Aquitaniam apud Eugolistium, nunc autem dicitur esse Ambianis.*

4 Et accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius: *scilicet, de carcere.*

5 Et sepelierunt illud. *Scilicet, in Sebaste ciuitate, quæ antiquitus Samaria dicebatur.*

6 Quod cum audisset Iesus. *Hic ponitur confirmatio prædictæ doctrinæ ex Christi miraculis. Et hoc quadrupliciter. Primo, ex sanatione languoris multiplicis. Secundo, in multiplicatione panis, ibi. Vespere autem facto. Tertio, in calcatione maris, ibi. Et statim impulit. Quarto in sanatione infirmorum ad tactum suæ vestis, ibi: & cum transfretasset. In prima parte dicitur sic.* Quod cum audisset Iesus. *scilicet, mortem Ioannis propter doctrinam veritatis.*

7 Secessit inde. *Non timens mortem, sed vt ostenderet, quod aliquando est cedendum malitiæ humanæ.*

8 In locum desertum. *Vt daret prædicatoribus verbi diuini exemplum aliquando recedendi a turbis, et redire ad locum solitarium, ad corrigendum proprios defectus, qui contrahuntur ex conuersatione cum hominibus, & ad vacandum orationi, vt ibi prædicator hauriat quod postea populis effundat.*

9 Et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres. *Ex quo patet quod pauperes sequebantur Christum equos non habentes. Sequitur.*

10 Et curauit languidos eorum. *In quo verbo miracula multa includit, quia nomine languoris intelligitur omnis infirmitas.*

Vespere.

MORALITER.

6 *Quod cum audiuisset Iesus, secessit inde in nauicula.* Non propter timorem Herodis, sed vt ostenderet, quod aliquando dādus est iræ locus, & condescēdens fidelibus infirmis qui fugituri erant tempore persecutionis.

9 *Et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de ciuitatibus.* Adhuc populares, & pedestres magis vadunt ad sermones quam diuites, & equestres.

Vespere

A a *Vespere autem facto accesserunt ad eum*. Recedit Iesus de Iudea, vadit in desertum, turbæ sequuntur, quibus obuiat, & curat Hoc non mane vel meridie, sed vespere quando sol iustitiæ occubuit, finis mundi appropinquauit.

Homil. 50. in Matth. ✱ Chrysostomus. Cibaturus eos dominus expectat rogari quasi vbique prior non insiliens ad miracula, sed vocatus. Ideo autem nullus de turba accedit, venerabantur enim eum, & neque famis sensum accipiebant amore instantię. Sed nec discipuli dicunt, ciba eos, sed dicunt, *Desertus est locus*. Quod enim videbatur Iudæis in eremo esse miraculum, cum dicerent, *Nunquid potest parare mensam in deserto?* hoc, & per opera ostendit.

Supra. 10. a. Mystice Isa. 40. d. b *Discipuli eius*. Carnales, & de futuro miraculo refectionis B ignari quibus dictũ erat in viam gentium ne abieritis.

a Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius, di- 1
b a Tanto tempora idololatræ fuerunt
centes. Desertus est locus & hora iam præteriit. Dimitte tur- 2
a Idest a suis pharisæis emant sibi escam.
c bas, vt euntes in castella emant sibi escas. Iesus autem dixit
a Vt aliunde quærant cum ego sum panis.
eis. Non habent necesse ire, date illis vos manducare, Respõ-
d derunt ei. Non habemus hic, nisi quinque panes, & duos pi- 3
Legis intellectum ad me referte.
e sces. Qui ait eis. Afferte mihi illos huc. Et cum iussisset tur- 4
a Studio continentiæ calcata carne.
bam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus, &
a Vt nos sursum habere corda doceret. b Integri non in tot diuiderentur.
f duobus piscibus, aspiciens in cœlum benedixit, & fregit, &
a Qui prius apostolis dederat sensum, vt itelligerent scripturas, quæ per ministerium apostolorum aliis exponuntur.
g dedit discipulis suis panes, discipuli autem dederunt turbis. 5
a Intellexerunt. Edent pauperes & saturabuntur.
h Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt 6
reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos.
i Manducantium autem fuit numerus quinque milia vi-
k

catholicam. Iubilei requies, quinquagenerarij mysterio cõ- D tinetur. Quinquagnarius. n. bis ductus centũ facit, quia prius a malis actibus quiescitur, vt post anima plenius quiescat in cogitatione. Quidã igitur quinquageni, quia quidam sunt qui a malis actibus habent requiem. Quidã centeni, quia sunt E a malis actibus, & prauis cogitationibus habent requiem mentis.

lib. de pæd. ✱ CLEMENS ALEX frugalitatẽ ac tenuitatem mihi quoque videtur dominus significare cũ panes benedixit, & assos pisces, cibi non minus exquisiti pulchrum exemplar adducens.

f *Acceptis quinq. &c.* Accepit quinque panes, non nouos creauit, quia veniens in carne non alia quã prædicta erant prædicauit, & opere impleuit.

g *Benedixit*. Cum aperiens sensum, vt intelligerent scripturas, dono internæ B suauitatis multiplicauit. Fregit cum mysteria legis in medium protulit.

✱ Lactantius. Frangebat igitur ipse panem minutatim, carnemque piscium comminuebat, & vtraque in manibus eius augebantur.

* Hilarius. Non autem quinque panes multiplicantur in plures, sed fragmentis fragmenta succedunt. Crescit deinde materies, nescio vtrum in mensarum loco, aut in sumentium manibus.

h *Dedit discipulis*. ✱ Hilarius. Dantur Apostolis panes, quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda. Idem autem edentium numerus inuenitur, qui futurus fuerat crediturorum. Nam sicut in libro Actuum continetur ex Israel populi infinitate virorum quinque millia crediderunt.

i *Reliquias*. Secretiora quæ a rudibus capi nequeunt, non sũt negligenter habenda, sed a duodecim apostolis qui per cophinos duodecim significatur, & ab eorum successoribus diligenter inquirenda. Cophinis seruilia opera geruntur, & deus infirma mundi elegit, vt confundat fortia.

* Tertul. Panis nostri aliquid decuti in terrã anxie patimur

K *Quinque mi*. Pro quinq; sensibus corporis. hi sunt qui in seculari habitu exterioribus recte vti nouerũt. Hic qnq; panibus. i. legalibus præceptis ad huc necesse est vt instituant. Nã qui mundo integre renunciant: quatuor milia sunt, & septẽ panibus id est euangelica perfectione sublimes, & spirituali gratia reficiuntur. Quod alibi narratur: Hoc miraculũ panũ scripturus Ioãnes p̃termisit, quia proximũ erat Pascha dies festus Iudæorũ. Matthæus verò & Marcus hoc mox occiso F Ioan-

Mystice Fastidiunt Iudæi gentes recipi, & murmurant: quorum voce vtitur Isaias. *Ecce gentes quasi stilla situlæ*. Iterũ *Omnes gentes quasi non sint, sed sunt coram eo*. Sed dominus per apostolos reficere decreuit vnde subdit. Iesus autem, &c.

c *Dimitte turbas*. Diu est quod idola sequitur, ideoque non est a nobis pascenda pane verbi Dei. *Dimitte turbas*. His Marcus & Lucas consentiunt, hoc prętermisso, non habent necesse ire. Ioan. 6. a. Ioannes ait, pro spectis turbis dominum quęsiuisse a Philippo tentando. *Vnde ememus panes vt man. bi.* Intelligitur ergo discipulos prius rogasse, vt dimitteret turbas. Post hęc vero verba dominum inspexisse multitudinem, & dixisse Philippo quod Ioannes memorat, & isti prætermittunt. Deinde quod Philippus apud Ioannem respondet, hoc Marcus a discipulis esse responsum commemorat, volens hoc intelligi ex ore cęterorum Philippum respondisse. Ioan. 6. a. Mar. 6. c.

d *Date illis*. Prouocat ad dandum, vt illis se non habere testantibus notior sit magnitudo signi, vbi etiam innuit, quod per eos sunt pascenda ieiuna corda.

e *Quinque panes, & duos pisces*. Per quinq; panes, & duos pisces, totum vetus testamentum significatur. Per quinq; panes, quinque libri Mosi, qui bene hordeacei, qui cibus est iumentorum. rudibus enim aspera & grossa danda. 1. Cor. 2. d. Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei: intus tamen latet medulla suauissimi sensus. Per duos pisces prophetæ, & psalmi: vnde, & post resurrectionem ait. Luc. 24. f. Quæ scripta sunt in lege, & prophetis plurimis de me.

C Discubuere autem alii quinquageni, alii centeni. Diuersi discubitus, diuersi sunt ecclesiarũ conuentus, qui vnam faciũt cat-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vespere autem facto. *Hic consequenter ponitur secundum miraculum de multiplicatione panis.* Dicit ergo Vespere autem facto *Ex quo patet deuotio populi ad Christum, quia nec propter noctem imminentem recedebant ab eo. Sequitur.*

2 Et hora iam præteriit, dimitte turbas vt eun. *Redeundi scilicet ad propria, & quiescendi. Sequitur.*

3 Date illis vos man. *Ioannis. 6. a. dicitur quod petiuit a Philippo, vnde ememus panes? Et hoc est verum, quia primo interrogauit eum tentans eum, quia sciebat quid esset facturus, vt ib idem dicitur Et postea dixit illis quod hic ponitur.* 4 Et cum iussisset turbam discumbere super fœnum. *Id est super herbam agri.*

5 Aspiciens in cœlum benedixit. *in quo dedit exemplum ante comestionem ad laudem dei benedicere cibum.*

6 Et manducauerunt. *Ex quo patet, quod panes fuerunt multiplicati inter manus ipsius. quia ex tam modico cibo non potuisset tam magna multitudo saturari, nec tantæ reliquiæ remanere, quia plus remansit quam a principio fuerit. De modo autem multiplicationis est dubitatio inter doctores, quia non determinatur in litera. Dicunt enim aliqui quod hoc fuit sine additione alicuius materiæ sicut de costa Adæ formatum est corpus mulieris. Sicut enim deus potest de nihilo aliqui facere, ita modicum corpus in magnum conuertere sine additione materiæ Alij autem dicũt, quod hoc fuit p conuersionem alicuius materię prę existentis, vt aeris vel huiusmodi in substantiam panis, & piscis, & hoc videtur Aug. sentire super Ioan. 6. ca. dicens, inde multiplicauit quinque panes, vnde ex paucis granis creat segetes. Certum est autem, quod segetes creantur ex conuersione materiæ praexistentis in segetem.* Et

MORALITER.

9 *Vespere autem facto accesserunt discipuli eius dicentes. Desertus est locus, & hora iam.* Per hoc autem quod pauit eos corporaliter significatur, quod prælati, & curati debent subditos pascere verbo doctrinæ & sacramento eucharistiæ, vnde & Ioannes euangelista describens hcc miraculum præmittit, qđ prope erat pasca Iudæorum, in quo fideles pascuntur eucharistia. Et

Ioāne commemorant factum. Vnde colligitur Ioannem imminente eadem festiuitate fuisse decollatum, & anno sequēte cum denuo Pascha rediret, mysterium dominicę passionis esse completum.

a *Exceptis mulieribus & paruis.* Sexus fragilis & minor ętas sūt numero indigni. Significat infirmos in fide nondū idoneos pugnæ.

b *Et statim compulit Iesus discipulos.* Quia vt ait Ioannes venturi erant vt facerent eum regem, qui miraculum panum viderāt, quos fugit, docēs nos fugere de bonis nostris fauorem. Crucifixionibus vero prōptus occurrit, vt parati simus ad aduersa, cauti ad blanda, pro quibus ne nos emolliant oremus.

B

c *Præcedere eum trans fretum, donec dimitteret tur.* Quo præcederent Marcus ostendit ad Bethsaidam, quæ est in Galilæa ciuitas Andreæ & Petri, & Philippi, prope stagnum Genezareth, quod dicitur & Mare Galilææ, dicitur & Tyberiadis, a ciuitate Tyberiade. Sed quomodo dicit Marcus peracto miraculo panū isse ad Bethsaidam cum Lucas dicat hoc ipsum factum esse in locis Bethsaidæ? Sed Lucas ait in desertis locis non vicinis ciuitati, tamen pertinentibus ad eā. Marcus de ipsis confinib. ciuitatis. Vnde Lucas nō dicit in desertum locum qui est Bethsaida, sed qui est Bethsaidę. Ioannes autem dicit māducasse panem iuxta Tyberiadem, & inde discipulos venisse trans mare in Capharnaum, quæ ambæ sunt ciuitates in Galilæa.

d *Ascendit.* Pauit turbam vt Deus, ascendit orare, vt homo. Non quod omnia non habens in potestate, sed vt formā hominis impleret. In hoc officium pietatis est, sequitur insigne potestatis miraculum.

C

e *Vespere autem.* Merito dicitur hęc tēpestas esse in uespere, quia dū ecclesia in tribulatione est, dicitur esse quasi in nocte, & Sol iustitiæ se abscondisse videtur.

D

f *Nauicula aut m.* Nauis in medio Mari, solus Iesus in terra, quia aliquando ita est ecclesia non mō afflicta, sed & fœdata vt prorsus videatur derelicta a Deo, sed Deus eam non relinquit. vnde Marcus ait. *Vidit eos laborantes remigando.* Etsi non pſens, & si differt tñ videt & corroborat.

g *Quarta autem.* Tota nocte periclitantur, quia cū se homo confiderat, nihil inuenit nisi tenebras angustiarum & æstus hostium. Sed quarta uigilia dominus uenit, idest, iam diluculo, cum mentem ad præsidiū Dei, erigit quasi inter tenebras ortum luciferi videt, qui diem nunciat. Lucifer ad plus tres horas noctis, idest, totam vigiliam matutinam illuminat adest dominus qui sopitis periculis protegit.

E

h *Venit ad eos.* Marcus ait: volens præterire eos, pro quib. tamen liberandis venit. Quod fit ut ad horam turbati, sed mox liberati amplius stupeant, & gratias agant, quod idem sæpe fit in passionibus sanctorum.

i *Et videntes, &c.* Quia sępe fit, vt cum aliqua subito diutinæ tribulationis oritur sedatio, non statim credatur uera liberatio. Ideoque permanente priori formidine intensa, ad liberationem dirigitur oratio.

✻ Dyonisius Areopag. Vt ignoramus quomodo de virgine natus sit, ita quomodo super mare ambulauerit.

* Iustinus Martir. Non mutatione corporis in spiritum ambulauit dominus supra mare, sed diuina sua potestate fecit, ut ambulare posset mare, quod ambulare alioquin non pōt.

k *Ego sum nolite timere.* Non supponit quis, quia ex voce sibi nota poterant eum cognoscere. Vel quia ipse est qui dixit. Qui est misit me ad uos.

l *Domine si tu es.* Si tu es ille liberator, iube me venire ad tuā imitationem superando pressuras.

F

Mar. 6. f. | †Mar. 6. f. | † iussit. | † Luc. 5. c. & 6. b. | † Mar. 6. g. discipuli. | Lib. de diuinis nominibus c. 2 Quæst. 117 ad orthodoxos. | Exo. 3. d.

a virorum exceptis mulieribus & paruulis. † Et statim † com- 1
b pulit Iesus discipulos ascendere in nauiculā: & præcedere
c eum trans fretum, donec dimitteret turbas. † Et dimissa tur-

a Sic qui bene orat mentem sursum a terrenis eleuat. ¶ Nōn pro se sed pro nobis. b Nocte tribulationis appropinquante dissimulat opem ferre.

d ba ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto so
e lus erat ibi. † Nauicula autem in medio mari iactabatur flu- 2
f

a Dum Iesus abierat. b ¶Significat labores ecclesiæ in hoc seculo dum tendit ad patriam. a Malorum spirituum flatus.

g ctibus. Erat enim cōtrarius ventus. Quarta autem vigilia no 3

¶Etsi pondus carnis habeas. ¶Comprimens pressuras seculi.

h ctis, venit ad eos ambulans supra mare † Et videntes eum 4
i supra mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: quia phan- 5 6

a Magni timoris iudicium est confusus clamor & incerta vox. ¶Quia prope est omnibus timentibus eum.

tasma est. Et præ timore clamauerunt. Statimque Iesus lo- 7

a Contra desperationem. ¶Non phantasma.

k quutus est eis, dicens: Habete fiduciam, ego sum no-

a Quia vtique ardentissimæ fidei est. ¶ In persona præsentis ecclesiæ & laborantis.

l lite timere. Respondens autem Petrus dixit, domine, si tu 8

a In tua iussione nunc aquæ solidæ & corpus leue contra naturam.

es, iube me venire ad te super aquas. At ipse ait: Veni.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et statim, &c. *Hic ponitur tertium miraculum de calcatione maris, vt sicut ostenderat se dominum terræ in multiplicatione panis, ita ostenderet se dominum maris. Dicit ergo.* Et statuit, &c. *Causa hic tacetur, sed Io. 6. b. habetur, quia turba quæ viderāt miraculum de multiplicatione panis, voluerunt venire, & facere eum regem, ipse autē pręsciens præcepit discipulos suos vltra mare Galileæ transfretare, et ipse solus fugit in montem, vt posset ibi patrem orare. Et in hoc dedit nobis exemplum humilitatis, quia quęsitus ad honorem fugit, ut hic habetur, quæsitus autem ad mortem vltro se obtulit, vt habetur Io. 18.*

2 Nauicula autem in medio mari. *Ex quo insinuatur, quod illi qui carent Christi societate, exponuntur tentationibus. Sequitur.*

3 Quarta autem vigilia noctis venit, &c. *Ista erat consuetudo antiquitus in exercitib. quod nox in quatuor partes diuidebatur, & in qualibet parte diuersi milites sibi succedentes vigilabant ad custodiam exercitus, quarta ergo vigilia est vltima pars noctis. Ex quo patet quod in tribus partibus pręcedentibus in periculo fuerant.*

4 Venit ad eos am. supra ma. *Ex periculo enim pręcedenti longo magis desiderabant aduentum Christi.*

5 Et vi. eum, &c. tur. *Propter visionem insolitam.*

6 Dicentes, quia phantasma est. *Idest, apparitio rei non existentis.*

7 Et præ timore. *Timentes, ne esset apparitio alicuius spiritus maligni nocere volentis, & ideo Iesus assecurauit eos dicens.* Ego sum. *Sequitur.*

8 Respondens autem Pe. *In tantum desiderabat societatem Christi, quod nolebat expectare aduentum eius vsque ad nauem, sed volebat occurrere supra aquam, oblitus præ amore Christi aquę periculum. Et in hoc apparuit maius miraculum, quia non solus Christus virtute diuinitatis supra aquas ambulauit, sed etiam Petrus eadem virtute ad ipsum venit.*

Videns

MORALITER.

1 *Et statim compulit Iesus discipulos, &c.* Per ascensionem in nauiculam significatur promotio ad animarum curam quam nullus debet assumere nisi compulsus superioris auctoritate. Hebræo. 5. a. Nec quisquam assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron.

† *Et dimissa turba ascendit, &c.* Sicut dixerat supr. 6. a. Tu autem cū oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito.

2 *Nauicula autem in medio ma.* Id est, ecclesia turbabatur persequutionibus.

3 *Quarta autem vigilia noctis.* Permittit enim suos aliquādo perturbari, sed non debellari, faciens cum tentatione prouentum, vt possint sustinere, vt dicitur. 1. Cor. 10. c.

8 *Respōdens autem Pe.* Per hoc autem quod timens cœpit submergi, reprimitur aliquorum præsumptio, qui ardua petunt, in quibus deficiunt.

A a *Et descendens.* De humano desperans adiutorio, mente calcat pressuras, vt Iesu sit conformis.
b *Ambulabat super.* Ecce homo super aquas ambulat. Ne ergo dubites Christum verum corpus esse, quia super aquas ambulauit.

f *In terram Genesar.* Alleg. Genesar, interpretatur, ortus principum. Per Typum ergo apostolorum & nauis, intelligēdū est ecclesiam de persequutionibus liberatam a Domino duci ad littus, i. quietem, vbi paradisi restituetur hæreditas & primæ stolæ iocunditas. D

Super mare ambulare fecit, vt ostendat diuinam potestatē. Mergi facit, ne infirmitatē obliuiscatur, ne putet se æqualem Deo, & ne superbiat.
c *Et cum cœpisset &c.* Paululū relinquitur tentationi, vt augeatur fides, vt enim credidit se eius imperio posse fluctibus sustentari, sic dum mergi-B tur, posse eius virtute saluari.
d *Cessauit ventus.* In quocumque Deus per gratiam adest, mox vniuersa bella quiescunt. († Mar. 6. g.)
e *Et adorauerūnt, &c.* Viso signo filium Dei confitentur, cur ergo Arrius creaturam esse prædicat? († quotquot.) C

Et descendens Petrus de nauicula ambulabat super † aquam
(¶ Persequutionem vehementem.)
a b vt veniret ad Iesum. Videns vero ventum validum timuit. 1
Et cum cœpisset mergi, clamauit dicens, Domine saluum
(a Impendens auxilium, quia non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis. Sic nullus prædestinatus perit.)
c me fac. Et continuo Iesus extendens manum apprehendit
(Quia vel parum timuit. a Ardebat fides sed humana infirmitas in profundum trahit, in hoc ei ostenditur, quod non dominuo æqualis sit.) 2
eum, & ait illi. Modicæ fidei, quare dubitasti? Et cum ascen- 3
(Nautæ & vectores.)
disset in nauiculam, cessauit ventus. Qui autem in nauicula 4
d erant, venerunt, & adorauerunt eum, dicentes. Vere filius 5
(a In terminatam a vicinia loci. Genesar generans auram ex crispantibus undis.)
e Dei es. Et cum transfretassent venerunt in terram Genesar. 6
(a Alij rumore alij quoque facie.)
f † Et cum cognouissent eum viri loci illius, miserunt in vni-
(a Magna fides, quod non contenti salute suorum sed aliorum quærebant.)
uersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habē-
tes, & rogabant eum vt vel fimbriam vestimenti eius tange-
g rent. Et † quicumque tetigerunt, salui facti sunt. 7 8

g *Fimbriam ve. &c.* Id est, minimum mādatum, vel caro qua ad verbum Dei venimus, quē qui credendo tangit, ab omni morbo impietatis sanatur. († aqu)
* Chrysost. Nos autem non solum fimbriam aut vestimentum Christi habemus, sed etiam corpus eius vt comedamus. Si ergo qui fimbriā vestimenti eius tetigerunt, tantam acceperunt virtutem, multo magis qui totum ipsum summent. (Hom. ... Matth. ...)
Vt ex veste fimbria, ita ex ipso virtus spiritus sancti quæ apostolis data, salutem his qui tangunt, ministrat.

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Videns vero ventum validum timuit.* Permissus est autem Petrus ex timore submergi, vt cognosceret propriam fragilitatem, sicut ex sua saluatione cognouit Christi diuinitatem. Sequitur.
2 *Mod. fi.* In hoc. n. apparuit paruitas, fidei in Petro, quia ex quo ad præceptum Dei super aquas liquidas ambulauerat, de vento contrario timere non debebat.
3 *Et cum ascen.* In hoc ostendit se Christus dominū aeris, sicut in deambulatione super aquas ostenderat se dominum maris.
4 *Qui autem, &c. ado.* Adoratione, scilicet, latriæ quę soli Deo debetur.
5 *Dicentes. Vere filius Dei es.* Dicitur vere, id est, non metaphorice, nec per adoptionē, sicut sancti, sed proprie & eiusdē naturæ.
6 *Et cum transfre.* Hic ponitur quartū miraculum de curatione infirmitatū ad tactū suæ vestis. Homines. n. terræ Gerasenorum prius cognouerāt eū miracula faciētē & dæmones eiicientem, vt habetur, sup. 8. c. & ideo vidētes eum cognouerūt, & adduxerūt ad eū oēs infirmos illius regionis, sciētes, quod poterat eos curare & quia non poterant præ multitudine eum tangere. Ideo.
7 *Rogabant eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent.* Portabat enim Christus vestimētum factum ad modum Iudęorū, quibus erat præceptum, vt in angulis palliorum fimbrias insererēt, vt sup. habitum est. 9. c. Et illa erat pars vestimenti, quæ poterat facilius tangi. sequitur.
8 *Et quicumque tetigerunt salui facti sunt.* i. corpore & mēte, quia illos quos Christus sanabat corpore sanabat & mēte, secundum quod dicitur Io. 7. c. Totum hominem saluum fecit in sabbato.

MORALITER.

4 *Qui autem in nauicula erant, venerunt & adorauerunt eum.* Quilibet enim recipiens beneficiū, ostendere se debet esse gratum.
6 *Et cum transfretassent.* Per hoc, quod curauit oēs male habentes illius regionis, signatur quod prędicator euangelii dēt curare languidos spiritualiter medicina prædicationis & sanctę operationis: Vnde dicitur hic, quod tangentes fimbriam vestimēti Christi fuerunt sanati. Tangere vero fimbriā vestimenti prędicatoris est imitari vestigia suæ perfectionis.

CAP. XV.

a Tunc accesserūt. Hoīes Genesar minus docti credunt, sed qui sapientes videntur ad pugnam veniunt. († Mar. 7. b.)
* Chrys. Euāgelista tēpus designat, vt ostendat ineffabilē illorum nequitiam nulli credentem. Tunc enim venerunt quando plurima signa operatus est, quando infirmos ex tactu fimbriæ curauerat. (hom. 52. in Matth.)
* Remig. Duabus de causis rephēdunt. Et quia a Ierosolymis venerant. i. a loco sancto. Et quia seniores populi & legis doctores erant, & non ad discendum, sed ad reprehendendum venerant.

CAP. XV.

a Tunc accesserūt ad eum † ab Ierosolymis Scribæ & 1
(a Mira stultitia: filius Dei traditionibus hominum non est subiectus.)
Pharisęi, dicētes. † Quare discipuli tui trāsgrediunt

Non

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

1 *Tunc accesserūt ad eum, &c.* Superius posita est publicatio legis euāgelicę inter Iudęos. Hic ponit eius pmulgatio quātū ad gētiles. Et diuidit in duas partes, quia primo ondit ecclesia gētiū legitime fundata, Et secūdo Synagoga Iudęorū iuste reprobata vigesimo capitu. Item prima in duas, quia

MORALITER.

1 *Tunc accesserunt.* Per scribas & Pharisęos multū sollicitos de munditia exteriori & modicū de interiori, significantur hypocritę falsi, arguentes frequēter alios de modicis, cū tamen sint infecti grauibus peccatis. Propter quod eis dicitur supra septimo. a. Quomodo dicis fratri tuo, frater, sine vt eijciam festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo, &c.

Quare

a *Non enim lauant.* Intus nihil arguũt, qui intus liuore polluti sunt. In vanũ quidem sua baptismata seruant, qui suorum cordium & corporum sordes abluere negligunt.

b *Quare & vos.* Si vos mandata Dei contemnitis pp traditiones hominum, quare arguitis discipulos, qui mandata hominum dimittunt, vt scita Dei custodiant?

* Chrys. Christus non excusauit, sed re accusauit, demonstrãs quoniam eum qui magna peccat, pro paruis peccatis aliorũ sollicitum esse non oportet. Non dicit autẽ quod bene faciunt transgredientes, vt non det eis occasionem calumniæ, neque tamen vituperat quod ab Apostolis factum est, ne approbet eorum traditiones. Neque rursus accusat seniores, quia tanquam iniuriam repulissent.

c *Honora patrem.* Hieron. Honor in scripturis, non tantum in salutationib. & officijs deferendis, quãtum in eleemosynis ac munerum oblatione sentitur. Præceperat ergo Dominus, vel imbecillitates, vel ætates vel penurias parentum commemorans, vt filij honorarẽt etiam in vitę necessarijs ministrandis parentes suos.

d *Vos au. dici.* Vestra autẽ traditio contraria est. Hoc filios dicere parentibus compellitis, quod Deo oblaturus eram in tuos consumo cibos, tibique prodest o pater, vt ti neat consecrata comedere. Vel quod Deo offero, tibi ipsi prodest.

Impietatẽ sub nomine pietatis inducunt, qui docẽt quod oblatio domini, q̃ verus est pater, obsequijs parentum prȩferatur, & hoc pro lucris suis, vnde & patres ne sacrilegii crimen incurrant Deo consecrata deuitant, & egestate conficiuntur.

e *Quicumque dixerit.* Scilicet, vita æterna dignus erit. Vel *dixerit.* i. dicere proderit.

f *Proderit*: Quasi dicat, Non, imo sacrilegus esses, si acciperes, quia Deo deuoui, *Vel, tibi proderit.* Si Deo dedero.

* Aug. Vel aliter, munus quodcunque est ex me, tibi proderit, idest, munus quod offers causa mei, ad te iam pertinebit. Quibus verbis significant filij, iam sibi non necesse esse parentum pro filijs oblationem, quod ad eam ætatem peruenissent, vt possent iam ipsi offerre pro se. In hac ergo ætate constitutos, vt possent parentibus suis hoc dicere, cum hoc dixissent, negabant Pharisæi reos esse si parentibus nõ præstarent honorem.

a traditiones seniorum? ¶Non Dei. Non. n. lauãt manus suas, cum panẽ manducant. Ipse aũt respondens, ait illis. quare & vos 1
b transgredimini mandatum Dei propter traditionem ve- 2
c stram? ¶Imbecillitati consulens. Nam Deus† dixit. † Honora ¶à Dando necessaria. patrem & matrem. Et 3
a Debitis obsequiis parentes indignos iudicauerit. qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. ¶Aeterna. Vos au- 4 5
d tem dicitis. Quicumque dixerit patri vel matri, † munus 6 7
e ¶Deo deuotum. quodcũque est ex me, tibi proderit, & non honorificabit 8
f ¶Ita. patrem suũ aut matrem suã, & irritum fecistis mãdatum 9 10

† Exo. 20. b. Deut. 5. b. Eccl. 3. b.

† quidquid donum a me profectum erat.

Lib. de quæst. euang ca. 15

Bene

NICOLAVS DE LYRA.

quia primo fundatur ecclesia gentium in fide. Secundo, in moribus decimooctauo capitulo. Prima in duas quia primo reprobatur superstitio Iudaica in lege. Secundo declaratur in fide veritas euangelica, se. capit. Et tertio, confirmatur vtrumque duplici teste in Christi transfiguratione. 17 cap. Præsens capitulum diuiditur in tres partes, quia primo recedit a Iudæis confutato prius errore eorum. Secundo, transit ad gentiles, cõmendato in eis, fidei amore, ibi. Egressus inde. Tertio reuertit ad Iudæos collato eis ampliori munere, ibi. Et cũ trãsisset. Hoc aũt factũ est, vt per Christi facta ostẽderet nobis quid futurũ esset in ecclesia, quia in aduẽtu Christi Iudęi pro maiori parte sunt excęcati, & gẽtiũ populi illuminati, sed iterũ Christus in fine reuertet ad Iudeos, q̃n conuertent in fine mũdi. Prima in tres quia primo Christus arguit Iudęos de falsa legis expositione. Secũdo, de apparẽti sanctitate ibi. Hypocritę. Tertio, de vana superstitione, ibi. Audite & intelligite. Prima in duas, q̃a primo ponit Iudęorũ maligna interrogatio ad Chri deprehẽsionẽ. Secundo ponit eius rñsio vera ad eorũ cõfutationẽ, ibi. Ipse aũt rñdẽs. Ad euidentiã primæ partis aduertẽdũ, q̃ a tẽpore Moysi de voluntate Dei cõstituti sũt. 70. senes, ætate & moribus maturi, & sciẽtia p̃diti ad regimen ipsius populi, & Moyses erat sup eos, ita q̃d in vniuerso erãt 71. vt habetur Nu. 11. Et ex illo tẽpore statutũ est, quod tot essent ad regimẽ populi ordinati, & isti dicebant iudices ordinarij, quia per impositionẽ manus instituebant, vt hr̃ in glossis Hebraicis in multis locis, & isti residebant in Ierusalẽ, & ad eos fiebat recursus de ciuitatib. in ambiguis & difficilib. & eorũ determinatio hẽbatur pro lege firma, quã non licebat transgredi, vt hr̃ Deut. 28 Isti ẽt statuebant aliqua quæ pertinebãt ad regimen populi, & in statutis eorũ erant aliqua quæ cadebãt sub præcepto tanquã necessitatis, & aliqua sub monitione tanquã cuiusdã decẽtię & honestatis. De talib. aũt erat istud statutũ q̃ hic tangitur, videlicet quod accedentes ad mensam prius lauarent manus suas, veruntamen Pharisęi & scribæ intellectũ huius mandati volebant trahere ad quãdã falsitatẽ, videlicet q̃ per hoc acquireretur quædã mundities spiritualis. Mouebant aũt ad hoc, quia in lege aliquę immunditię per corporales oblationes dicebant emẽdari. Et q̃a discipuli Christi aliqua q̃ non erãt necessaria, sed magis cuiusdã superstitionis inquãtum intellectus sic trahebat, non obseruabant, quia Christũ in discipulis suis arguebant tanquã contẽptorẽ doctrinæ seniorum, vt sic redderent eum populo odiosum.

1 *Ipse autem.* Hic ponitur Christi responsio vera ad ipsorũ confutationem, dicens.

2 *Quare & vos.* Non respondet dicendo, quod lotio manuũ quę faciebat ad honestatem esset mala, vel quod apostoli ipsam omittẽndo bene facerent, vt facit ad honestatem, licet bene facerent omittendo propter superstitionem, sed quasi clauum clauo retundendo dicit eos deficere, quia faciebant transgredi mandatũ domini propter mandatum hominum. Quod probat dicens.

3 *Nam Deus di.* Exo. 20.

4 *Honora pa. & ma.* Honor iste non solummodo intelligit reuerentia; sed & administratio necessariorũ, hãc aũt excludebat per suã doctrinã falsam, quia sacerdotes qui erãt cupidi, vt bona quæ essent administranda parentib. cõuerterentur in lucra eorũ dicebãt, q̃ melius erat illa Deo offerre. Tũ quia est pater principalis & spiritualis. Tum quia licet per talẽ oblationẽ parentes sustinerẽt detrimentũ corporale, cõsequebantur tamen bonũ spirituale inquantũ illud quod erat in eorũ necessitatẽ conuertendum, Deo offerebatur, & ex hoc sequebatur q̃d pręceptũ de honore parentũ inquantũ intelligitur in hoc administratio necessariorũ, euacuabat per talẽ expositionẽ falsam. Et hoc est q̃d dicit Saluator.

5 *Vos autem dicitis.* Falso, scilicet, exponendo mandatum Dei.

6 *Quicumque dixerit patri, &c. quod est ex me.* Deo consecratum scilicet, & oblatum.

7 *Tibi prode.* Magis supple quam si expenderes in necessitates tuas, & est constructio defectiua. & est sensus. *Quicumque dixe.* i. licite & bene põt dicere q̃d dictũ est. Et impleuit præceptũ diuinum, & est dignus vita æterna, quod est falsum, quia secundum veritatem est transgressor præcepti. Et hoc est quod subditur.

8 *Et non honorifica. &c.* Illud quod erat sibi debitum subtrahendo.

9 *Et irritum feci.* Vos sacerdotes & Pharisæi.

10 *Mandatum Dei.* Ad maiorẽ intellectũ considerandum quod pater per se tenetur prouidere filiis, quia est causa eorũ quantũ ad esse, & ideo debet eis nutrimentũ & documentũ, filius autem tenetur prouidere parentibus de necessariis per accidens, s. si indigeant, & ipse sit potens, & ideo si pater iã necessitatẽ incurrerit, bona de quib. filius põt sibi administrare, iã sunt sibi debita. De alieno autẽ nullus potest Deo sacrificiũ facere, & ideo talia Deo offerre non est licitum, quia hoc est transgredi præceptum de hono-

MORALITER.

2 *Quare & vos.* Simile fit hodie, & in multis locis in quibus maior solicitudo habetur circa custodiam mandatorum hominum, quam circa custodiam diuinorum præceptorum, quia grauius satis punitur trãsgrediens mandatum principis vel pręlati (quod tamen frequenter non est malum nisi quia prohibitũ) quam transgrediens Dei mandatum, quod de se semper est illicitum.

A a *Bene prophetauit*, p̄uidit Isaias. In spiritu simulationem Iudæorum, quod in dolo repugnarent euangelio.

Isaias.29.d. Mar.12.b.

b *Labijs me honorat.* Magister. Scimus quia verax es. |Vel exteriorem munditiam commendando. interior, & quæ vera est, in eis non est.

c *Non quod intrat.* Nihil est extra hominem quod interius inquinet, nec idolothitum in hoc quod Dei creatura est, Vno sermone omnis superstitio obseruationum eliditur, cum in discernendis cibis religio putetur.

† Isa.29.d. † Appropinquat mihi populus hic ore suo, & cor eo(rum) & cætera.

B

✻ Chrysostomus. Non autem dixit nihil est obseruatio escatum, neq; quod Moyses male iniunxerat, sed per modum admonitionis, & consilij, a rerum. ipsarum natura testimonium accipiens, ait, *Non quod intrat &c.*

hom.52.in Matth.

11.q.3.c.inter verba. De ren.c.nisi 5e. rogaui. De voto.c.magne

a De sustentandis parentibus. ¶Quæ vestræ seruit auaritiæ, b Simulatores. c Quia bene conuenit moribus eorum.

a Dei pro^a^pter traditionem vestrã. Hypo^b^crita, bene pro^c^pheta- 1

¶In persona domini.

b uit de vobis Isaias dicens: † Populus hic labiis me honorat, † 2

¶Idem. a Non habituri mercedem cum veris cultoribus.

† cor autem eorum longe est a me. Sine ca^a^usa autem colunt 3 4

¶Contemptis diuinis.

me: docentes doctrinas & mandata hominum, Et conuoca- 5 6

a Quæ in Dei mandatis sitiebant.

c tis ad se turbis, dixit eis: Audite & intelligite: Non quod in- 7 8

¶Aug. Non timeo immunditiam obsonii, sed cupiditatis. a Verba malitiam cordis exprimentia. 9

trat in os, coinquinat hominem, sed quod p̄cedit ex ore, hoc 10 11

d coinquinat hominem. Tunc accedentes discipuli eius, di- 12

a Quorum religio est in cibis.

e xerunt ei: Scis quia pharisæi, audito verbo hoc scandalizati 13

D ✻ Hieronymus. Opponat autem prudens lector & dicat, Si quod intrat in os non coinquinat hominẽ, quare idolothytis non vescimur? Sciendum igitur quod ipsi quidem cibi & omnis Dei creatura per se munda sit, sed idolorũ & dæmoniorum inuocatio ea facit immunda, apud eos scilicet qui cũ conscientia idoli idolothytum manducant, & conscientia eorum cum sit infirma polluitur.

d *Tunc accedentes.* Pharisæorũ magna est religio in cibis, qui audito verbo hoc scãdalizati sũt idest indignati sunt. E

e *Scandalizati sunt.* Scandalon vel scandalum Græce nos offendiculũ vel ruinam, vel impactionẽ pedis possumus dicere. Vnde: Qui scandalizauerit aliquem. Id est, occasionem ruinæ dederit. F

Omnis

C

NICOLAVS DE LYRA.

honore parẽtũ. Secus aũt esset si filius bona sua deo vouisset vel cõsecrasset antequã parẽtes essent in necessitate politi. quia tũc nõ esset licitũ de eis prouidere parẽtib. quia si esset deo votũ factũ de aliquo immolatitio nõ posset immutari. Si autem de aliquo nõ immolatitio nõ poterat mutari, nisi per redemptionẽ. Ex dictis patet falsitas illius opinionis, q̃ dicit ꝙ filius post professionem factã in religione tenetur exire claustrum pp necessitatem parentum etiam contra voluntatẽ sui superioris, quia per talem professionẽ est deo iam consecratus, & ideo propter necessitatem parentũ non dẽt contra votũ tale facere. Hoc ẽt patet alia rõne, quia filius cũ venerit ad ætatẽ adultam, sicut põt inuitis parentib. licite matrimoniũ cõtrahere, vel ad sacerdotium promoueri, ita ẽt religionẽ ingredi cessante tunc necessitate parentum, sed per sacerdotiũ excusatur de hoc ꝙ, non tenetur subuenire patri per vsum armorũ si ab hostib. inuadatur, quia iã nõ est sibi licitũ pugnare corporaliter. Similiter per matrimoniũ excusatur, quod nõ tenetur manere cũ patre, qa est obligatus vxori. Ergo multo fortius p professionẽ factã in religione excusatur a subueniẽdo parentib. nisi secũdũ modũ cõueniẽtẽ suę regulæ. Et per consequẽs non dẽt pp hoc contra votum obedientiæ facere, imo esset inobediens hoc faciendo. Per hoc patet solutio cuiusdã rõnis q̃ solet ad oppositum induci, quę talis est, Votũ factũ de his quæ sunt super erogationis nõ p̃iudicat illis q̃ sunt de necessitate præcepti, cũ p̄ceptum implere sit necessitatis, vouere autẽ talia, non sed votũ religionis est de his q̃ sunt supererogationis, subuenire aũt parentib. in necessitate, est de necessitate p̄cepti, ergo p votũ religionis per professionẽ solennizatum non absoluitur aliquis, quin teneatur administrare parẽtib. sicut ante, ergo per cõsequẽs tenetur exire claustrũ pp necessitatem parentum ẽt contra volũtatem superiorũ. Dicendum ꝙ p professionem non absoluitur à pręcepto, bene tamen absoluitur ab aliquo modo implendi præceptũ, quia p̄ceptũ de honore parentũ est affirmatiuum, & ideo non obligat ad semper, sed pro loco & tẽpore & alijs debitis circũstãtijs, q̃ aliquando variantur secũdũ conditionẽ ipsius implẽtis pręceptũ, quia aliquis modus subueniẽdi patri efficit incõueniẽs & illicitus ipsi filio p assumptionẽ alicuius status liciti, imo ẽt perfecti, sicut subuenire patri p defensionẽ armorũ efficitur illicitũ p sacerdotij statũ, tenetur tñ ei subuenire alijs modis suo statui cõuenientibus. Ita eodẽ mõ post votũ obediẽtię subuenire patri contra volũtatẽ superioris efficitur illicitũ ipsi religioso, tenetur tamen ei subuenire modis conuenientibus professioni suæ.

An liceat filio exire religionem vt patri subueniat.

1 *Hypocritæ.* Hic redarguit Saluator Iudæos de falsa sanctitatis simulatione, qa ad hoc ꝙ essent in reuerentia populi oñdebant sanctitatẽ in verbis & in exteriori cõuersatione, cũ tñ corrupti essent intentione, sicut fuerat prophetatũ per Isa.29. licet sub aliis verbis ponatur quam hic. Sententia tamen est eadẽ. Sequit.

Sine

2 *Sine causa autem.* Idest frustra.

3 *Colunt me.* Sicut enim medicina dicitur sine causa vel frustra propinari quæ non confert sanitatem, sic cultus diuinus, qui non ducit ad veram fęlicitatem. Sequitur.

4 *Docentes doctrinas.* quia propter suam auaritiam docebãt trãsgredi mandatum dei propter traditionem suam, vt visum est in falsa expositione præcepti de honore parentum, & hoc ẽt faciebant propter suam superbiam, vt propter doctrinæ auctoritatem populus deferret eis maiorem reuerentiam.

5 *Conuocatis ad se turbis.* Reuocando eos a falsa doctrina eorũ.

6 *Audite, & intel.* Hic saluator arguit Iudæos de vana superstitione. Et diuiditur in duas partes, & primo facit quod dictũ est in generali. Secũdo magis explicat, intentionẽ suã in particulari. ibi. Respõdens aũt Petrus Prima in duas, quia primo in generali ponit suũ documentũ. Secũdo ex hoc subiũgit Pharisęorũ scandalũ, ibi. Tũc accedẽtes. Circa primũ aduertendũ, qđ sicut dictũ est, Lotio manuũ ante comestionẽ vel cibariorũ appositionẽ faciebat ad quandã honestatẽ & mundiciã corporalẽ, & in hoc erat bonũ sed si omitteretur dicere quod ex hoc incurreret immunditia spiritualis, hoc est falsum & superstitiosum, quia immunditia spiritualis prouenit, ab interiori delectatione & consensu mẽtis non ab ipsis rebus corporalibus. Et hoc est quod dicitur.

7 *Dixit eis. Audite.* aure corporis.

8 *Et intelligite.* aure mentis.

9 *Non quod intrat in os.* Idest cibus coporalis.

10 *Coinquinat.* Hominem, spiritualiter scilicet, nisi inquantum per delectationem male afficitur ad cibum.

11 *Sed quod.* .i. verba quæ sunt malitiæ interioris significatiua.

12 *Hoc coin. ho.* Considerandum, quod Christus non dicit hic contra legem. licet. n. aliqui cibi in lege reputarentur immundi vt caro porcina & huiusmodi, hoc tñ non erat secundum eorum naturã, quia oĩs creatura dei bona est. 1. ad Timo. 4. vñ Gene. 1. a. d. Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erãt valde bona. Dicitur tñ, porcus ĩmundus, & agnus mundus vt dicit Aug. cõtra Faustum, quia per animalia immunda secũdũ legẽ signãtur quædam vitia quæ sunt euitanda, & ideo quia lex euãgelica quæ spiritualis est inchoata erat per Christum, ideo & illa obseruatio figuralis ciborum non erat amplius obseruanda.

13 *Tunc ascendentes disci. eius.* Hic ex doctrina Christi ponitur Pharisęorũ scandalizatio, quia per doctrinã Christi videbant eorũ simulationẽ & doctrinam reprobatam, & ideo non poterant resistere per rationẽ vel scripturam, ideo ex inuidia mouebãtur cõtra Christũ ad mouendũ seditionẽ, Et quia veritas vitæ iustitiæ & doctrinæ non est dimittenda propter scandalũ aliorũ, quia tale scandalũ procedit ex malitia ipsius scãdalizati Vñ dicit beatus Grego. Si de veritate scandalum oritur, rectius oriri permittitur, quam quod veritas relinquatur. Ideo sequitur.

Omnis

MORALITER.

† *Populus hic.* Hoc potest dici de doctoribus & prædicatoribus qui docent bene & viuunt male. Cætera sunt ita moralia, quod non indigent alia moralitate vsque ibi.

Et

A a *Omnis plantatio.* * Hilarius. Docet traditionem hominum eradicandam, cuius fauore, legis præcepta transgressi sunt.

* Remigius. Omnis etiam falsa doctrina & superstitiosa obseruatio cum suis auctoribus permanere nõ põt, & quia a Deo patre non est, cum eisdem eradicabitur.

* Origenes. Sunt quædam intrinsecus in animabus vestris insita, quæ non plantauit cœlestis pater. Omnes quippe cogitationes pessimæ, homicidia adulteria, fornicationes, furta blasphemiæ, plantationes sunt, quas nõ plantauit cęlestis pater, sed inimicus hõ superseminauit ea.

b *Sinite.* permittite suo arbitrio, quia irreuocabiles, sunt. vnde Paulus, Hæreticũ hominem post primam & secundam correctionẽ deuita. B

c *Edissere.* quod aperte est dictum putant apostoli per parabolam dictum. Vitiosus est auditor, qui vel obscura manifeste vel manifeste dicta obscure vult intelligere.

Doctores enm sequentibus suis, qui non habent fundamentum Christum. cor figentes in terrenis. Carnalis cupiditas cui consulunt.

a sunt. At ille respondens ait Omnis plantatio, quam non plã-

a De terra viuentium. b Traditionibus tenebrosis luce mandatorum Dei priuati.

b tauit pater meus cęlestis, eradicabitur. Sinite illos cæci sunt

a Quia non solum sibi non prospiciunt, sed etiam alior in præcipitium trahunt.

& duces cæcorum † Cæcus autem si cœco ducatum præstet,

Ad prædicta.

ambo in foueam cadunt. Respondens autem Petrus, dixit ei,

Quasi mystica sit in hoc intelligentia. Increpatiue, Putatis mysticum quod est proprie dictum.

c Edissere nobis parabolam istam. At ille dixit. † Adhuc & vos sine intellectu estis. † Non intelligitis, quia omne quod in os

Post digestiones.

intrat in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Quæ autem

Vt verba turpia & nociua. De cordis immundicia. a Inquinatum cogitatione magis inquinant sordida loqutione.

procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant homi-

d nem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, † & blasphe-

Intus latentia. Exteriora autem.

e miæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem

f manibus manducare non coinquinat hominem. Et egressus

Duæ fuerunt ciuitates gentilium.

g inde Iesus secessit in partes Tyri & Sydonis. Et ecce mulier

a Ecclesia de gentibus. b A pristina conuersatione. c Per fidem vnde nouit clamare filium Dauid.

h Chananæa a finibus illis egressa clamauit, dicẽs ei; Miserere

Vt probaret patientiam & longanimitatem.

i mei, dñe fili Dauid, filia mea male a dæmonio vexat. Qui nõ

Iudęorum, per prędicationem iturus ad gentes. D

* Chrysostomus. Si quis quærat, cum discipulis suis dixerit, in viam gentium ne abieritis, qualiter Christus hanc ambulat viã. Primum non erat obnoxius præcepto quod discipulis dederat. Secũdo qa neq; vt prędicaturus abiit vñ & Marcus dicit. *Quia occultauit seipsum.* Hom. 53. in Matth.

g *Et ecce mulier.* Idẽ Marcus dicit, nisi quod ait: Iesum fuisse in domo cum muliere venit, Matthæus per ista verba: Dimitte eam, quia clamat post nos, innuit quod post ambulantem Iesum preces emisit. Venit ergo mulier in domum vbi erat Iesus, sed quia Matthæus ait: Nõ respondit ei verbũ, dedit intelligere quia ambo tacuerũt, & in silentio egressũ esse Iesum, & ita cętera contexuntur quæ in nullo discordant. Mar. 7. c. † Mar. 7. c. † conuitia. E

h *Clamauit. dic. &c.* per fidem clamat, vnde nouit vocare filiũ Dauid, Christi incarnationem confitens Rogat pro filia, idest pro populo suo nondum credente, vt ipsa fraude diaboli absoluatur Vel, filia, est anima vel conscientia cuiuslibet intra ecclesiã diabolo mancipata, pro qua mater ecclesia rogat, vel ipse homo pro fœdata conscientia.

* Chrysostomus. Non perrexit ad diuinos, non vocauit Magos, non alligaturas quæsiuit, non impostatrices mulieres adduxit, quæ solent dæmones prouocare, & incantationibus suis vulnus augere, reliquit illa omnia, & venit ad salutarem animarum portum. Hom. 17. ex varia in matth.

i *Qui non re.* Non de superbia, sed ne sit contrarius sententiæ suæ, *In viam gentinm ne abieritis*. Vnde vitat calumniam supra 10. a. F

☞ Iudæorum

d *De corde &c.* Non enim a diabolo immittũtur, sed ex propria voluntate nascuntur, Diabolus enim incentor est non auctor, quia nec interiora, nisi per habitus & gestus nouit.

e *Non lotis Spiritualia* dicta prophetarũ, de cordis & corporis castigatione, vt hęc: Lauamini mundi estote. Pharisęi carnaliter de solo corpore accipiebant, quod vanum est fieri.

f *Et egressus inde Ie.* Relictis calumniatorib⁹ intrat fines Tyri & Sidonis, vt filiam liberaret, & per fidem gentilis fœminę perfidiam scribarũ argueret. Relictis calumniatoribus significat quod post resurrectionem relicturus esset perfidiam

Iudæorum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Omnis plantatio. *Idest doctrina ab homine inuenta quæ non est legi ipsius dei consona.*

2 Eradicabi. *Quia non habet firmum fundamentum & radicem.*

3 Sinite il. *Idest doctrinam eorum euitate.*

4 Cæci sunt. *Idest, carentes vero intellectu legis.*

5 Et duces cęco. *Quia alios excæcant suo errore, & ducunt eos ad præcipitium.*

6 Respondens au. Pe. *Hic aperitur prædictæ doctrinæ Christi intellectus magis in speciali, quia Petrus pro se & pro alijs quæsiuit intellectum dicens.*

7 Edisse. nobis. *Idest, expone.*

8 Parabolam istam. *Idest, sententiam occultam.*

9 At ille dixit. Adhuc & vos sine intellectu estis. *quasi dicat, tã diu audistis doctrinam meam, quod statim deberetis intelligere ea quæ dicta sunt. Vnde sequitur.*

10 Non intelligitis quia omne. *Istud est verum per synecdochen quia aliqua pars de omni quod intrat in os.*

11 In secessum emittitur. *quia in omni cibo quantuncumque puro est aliquid impuritatis, & a natura expellitur tanquã superfluum, & aliquid retinetur tanquã ad nutritionem necessarium. Et neutrum istorum coinquinat hominem spiritualiter loquendo.*

12 Quæ autem procedunt de ore. *Vt verba.*

13 De corde exeunt. *quia sunt conceptus mentis significatiua.*

14 Et ea coinquinant hominem. *quando sunt malæ cogitationis significatiua. Et hoc est quod sequitur.*

De

15 De corde enim exeunt cogitationes ma. *Et per consequens.*

16 Homicidia. *Idest, consilia & colloquia ad perpetrandum huiusmodi vitia, quæ hic tanguntur, & consimilia.*

17 Hæc sunt quæ coinquinant hominem. *Spiritualiter.*

18 Non lotis autem manibus manducare. *immũditia spirituali.*

19 Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis, *Reprobato errore Pharisæorum, hic Christus transit ad Gentiles, vt ex deuotione Gentilium ostendatur iusta reprobatio Iudæorum. Et hoc est quod dicitur.* Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis. *Tyrus & Sidon sunt quædam ciuitates sitæ in terra promissionis prope montem Libani, quia filii Israel non potuerunt totaliter expellere Gentiles de terra sua.*

20 Et ecce mulier. *Natione scilicet, Chananæi enim habitauerunt in terra promissionis ante filios Israel, nec potuerunt per eos totaliter extirpari, vnde ista mulier ab illis qui remanserant descenderat, Ista autem audiuerat miracula & famam Iesu Christi, & ideo firmiter credebat, quod filiam suam sanare poterat.*

21 A finibus. *quia Christum sequebatur in via ad impetrãdum suæ filiæ sanationem. Marcus tamen dicit. 7. cap. quod venit ad Iesum intra domum, & hoc est verum primo, sed quia eam ibi non exaudiuit secuta est eum in itinere clamans.*

22 Miserere mei domine fili Dauid. *Audierat enim Christi promissum Iudæis descendere de genere Dauid.*

23 Qui non respondit ei verbum. *Non propter indignationem, sed vt ex perseuerantia eius in prece ostenderetur fides eius, & deuotio discipulis.*

Et

MORALITER.

19 *Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis.* Per mulierem Chananæam, cui dicitur a domino.

A Iudęorum, Gentium aūt salus, passionis & resurrectionis tē-pori seruatur. *Qui non respondit.* Mysticè. Si ad primā petitionem ecclesiæ dn̄s salutem animę differt dare, non est despe randum, vel a petendo cessandū, sed magis precibus insistē-dum, & ad Deum, & ad sanctos donec orent pro ecclesia, & tunc perficietur oratio.

gentium præsignabat. Magna est fides Gentium, quæ in auditu auris obediunt, & in Deo salutem sibi suisq; impetrat. Quod puerum Centurionis & filiam Chananeæ nō veniens ad eos sanat, significat gentes, ad quas non venit per præsentiam saluandas per verbum suum.

a Mysterij ignari, vel misericordia moti, vel importunitate eius carere cupientes.

respondit ei verbum. Et accedentes discipuli eius, rogabant 1

a Quam tenes non exaudiendo.

eum, dicentes. Dimitte eam, quia clamat post nos. Ipse autē 2

a Corporali missione.

a respondens, ait: † Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierūt 3

a Quæ a longe clamabat consequuta est eum. ¶Vt Deum. ¶Supra filij Dauid.

domus Israel. At illa venit, & adorauit eum, dicens: † Domine, adiuua me. Qui respondens ait: Non est bonum 4 5 6 7

b sumere panem filiorum, & mittere † canibus. At illa dixit: 8

¶Verum est. ¶Non mereor panem vel sedere ad mensam, sed contenta sum reliquijs. ¶Quas Iudæi vilipendebant.

c Etiam Domine: Nam & catelli edunt de micis, quæ ca- 9 10

d a Iudæorum quibus scriptura primo loco apposita est.

dunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Ie-

e f sus, & ait illi: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut 11 12

g vis. Et sanata est filia eius ex illa hora. Et cum transisset in- 13 14

a *Nō sum missus.* Quasi dicat, prius oportet me sacramētum mei aduentus complere in Iudæis, & sic adducere alias oues, & hoc de signo petitionē huius differendo.

† 1. q. 7. cap. testes.

b *Panem filiorū.* Verbum salutis, quod prius debetur Iudęis non est bonum dare canibus vel gentib. B canina rabie latrantibus semper.

c *Etiam domine.* Sub persona mulieris, mira fides ecclesiæ, & patientia, & humilitas prædicatur. Fides, quia credit posse sanari filiam. Patientia, quia toties despecta in precib. perstat. Humilitas, quia se non canibus, sed catellis comparat.

✻ Hierony. Mira rerum conuersio. Israel quondam filius, nos canes. Pro diuersitate fidei, ordo nominū commutatur. De illis postea dicit. *Circumdederunt me canes multi.* nos audiuimus cum muliere, *Fides tua te saluam fecit.*

d *Nā & catelli.* Mēsa est sacra scriptura, micæ puerorū, sunt interna mysteria quibus humiles reficiūtur sub mensa, quia scripturæ humiliter subditi, catelli gentes humiles. Paruuli edunt non panes, non crustas, idest, non literæ superficiem sed medullam.

Sup. 8. b. e *Magna est fides.* Sic superius de Centurione: Non inueni tā C tam fidem in Israel, qui similiter (vt hęc Chananæam) fidē gentium

✻ Chrysostomus. Propter hoc autem Christus tardabat, præsciebat enim eā hoc dicturā, nec occultari volebat tantam mulieris fidē & virtutē. *O mulier, &c.* ac si dicat, fides tua maiora his audire potest, verum interim fiat tibi sicut vis. Hæc autem Christi vox similis est illi voci quæ dixit. *fiat firmamentum, & factum est.* Vnde sequitur, *& sanata est.* Intende autem qualiter Apostolis non impetrantib. impetrat ipsa, tam magnum quid est instantia orationis. Etenim pro nostris vult magis a nobis rogari, quam ab alijs pro nobis.

f *Et sanata est.* Vbi datur exemplum catechizandi & baptizādi infantes, qui nec sapere, nec facere aliquid possunt, sed per fidem & confessionem parentum liberantur a diabolo.

✻ August. Quod puerum Centurionis & filiam Cananææ mulieris, non veniens ad domos eorum sanat, significat gentes ad quas non venit, saluas fore per verbum suum. Quod rogantibus filij sanantur, intelligenda est persona ecclesiæ quæ sibi est & mater & filij. Nam simul omnes quib. constat ecclesia mater dicitur, singuli aūt idem ipsi filij appellantur.

g *Et cum transisset.* Cum in filia Chananitidis salutē gētium præsignasset, reuertitur in Iudæam, quia cū plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet.

In montem

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et accedentes discipu.* Moti enim erant ad hoc videntes eius fidem & deuotionem.

2 *Ipse autem respondit.* Primo negatiue, tamen sine improperio dicens.

Iudæorū Apostolus dicitur Christus.

3 *Non sum mis.* Quia Christus erat primo & principaliter missus Iudęis tanquā apostolus eorū. Et iō in propria psona nō prædicauit nisi Iudęis, nec fecit miracula nisi in casu ex aliqua spāli causa, vt. s. ostēderet ecclesiā in fide gētiū esse fundandā, sicut hr̄ hic & Ioan. 4. vbi Christus prędicauit Samaritanis deuote cū recipientibus. Post mortē autē Christi fides prædicata est publice gentilibus, Et hoc est qd̄ dicit Apostolus Rom. 15. b. Dico autē Christū Iesum ministrum fuisse circūcisionis. s. apostolum Iudęorū pp veritatē Dei ad cōfirmandas promissiones patrū, quia antiquis patribus Iudæorū fuerat facta promissio de Christo, sicut Abrahæ & Dauid, quia tn̄ Iudęi pro maiori parte fidē Christi repulerūt, & gētiles eā susceperūt. iō Apostol⁹ subdit ibidē Rom. 15. c. gētes aūt sup misericordia honorare Deum, &c. Sequitur.

4 *At illa venit & ado.* Adoratione latriæ, dicens.

5 *Domine adiuua me.* Infirmitatem enim filiæ suæ reputabat suam, & per consequens sanationem.

6 *Qui respondens.* Negatiue, scilicet & cum improperio, ait.

7 *Non est bonum sumere.* Idest, doctrinā & miracula promissa Iudæis tanquam spiritualibus filiis propter cultum vnius Dei.

8 *Et mittere canibus.* i. dare gentilibus, qui erant dediti cultui idolorum, sicut canes circa cadauera animalium defunctorum.

9 *At illa dixit: Etiam, &c.* Idest, bonum est in casu.

10 *Nam & catelli edunt.* Quasi dicat, sicut catelli aliqua modica vt pote micas cadētes de cibo cōcesso filiis percipiūt, ita etiā gentiles debebāt, aliquid saltē modicū percipere de beneficijs Chr̄i. exquo patet qd̄ nō est cōtrarietas in verbo Christi, cū dicit. *Non est bonum, &c.* Et verbū huius mulieris dicētis, imo bonū est, quia verbū Christi est intelligendū, q. non erat regulariter & vniuersaliter bonū cū Christus esset apostolus Iudæorū, vt dictū est, verbū autem huius mulieris intelligendū est in causa, pp. s. petentis deuotionem, & vt ostenderet ecclesiæ gentium futuram fundationem.

11 *Tunc respondens Iesus Omu. ma.* Quod patet ex verbo & facto suo, quia non fuit retardata a feruore petendi, Primo pp Christi taciturnitatē. Nec secūdo pp eius responsionē negatiuā. Nec tertio propter improperium adiunctum responsioni negatiuæ. Et ideo subdit.

12 *Fiat tibi sicut vis.* Quasi dicat, fides tua hoc meretur. Quod patet ex facto, cum subditur.

13 *Et sanata est.* Patet etiam ex dictis, quod tarditas Christi ad exaudiendū eius petitionem non fuit ex ignorantia vel volūtate, sed vt ex perseuerantia mulieris ostenderetur fides eius & deuotio dignior exauditione.

13 *Et cum transisset.* Hic tertio Chr̄s reuertiẗ ad Iudæos, collato eius ampliori munere, sicut post conuersionē gentiū reuerteẗ ad Iudæos p fidei illuminationē, & ideo facit eis plura miracula quā ante. Primo infirmos eorū curādo. Secūdo eos corporaliter satiando, ibi. Iesus autem. Circa primum in quodam generali im-

MORALITER.

11 *O mulier magna, &c.* Potest rō superior intelligi, quæ legibus æternis inspiciendis & cōsulendis intendit secundum Aug. 12. de trinita, per filiam eius ratio inferior, per dæmonem autē ipsa sensualitas, quæ etiam per serpentem significatur, vt dicit Aug. ibidē. Sic igitur filia mulieris Chananeę a dęmonio vexatur, quando per sensualitatem inferior ratio ad consensum peccati mortalis impellitur, cuius sanatio per matrem. i. rationem superiorem a domino petitur, nam ratio superior semper ad optima deprecatur, & sicut dominus distulit exaudire petitionem mulieris Chananeę, vt eius fides clarius appareret, sic & domin⁹ aliquando dimittit impulsum rationis inferiores per sensualitatem diutius protrahi, vt augeatur meritum tentati, propter qd̄ Paulo petēti stimulum carnis a se auferri dicit dominus 2. Cor. 12. c. Virtus in infirmitate perficitur, &c.

14 *Et cum transißet.* Sequitur.

Et ac-

A a *In montem.* Dominus in monte, verbum in alto sedet, quia in sua maiestate non posset intelligi.
b *Cæcos.* Cæci sunt qui non intelligunt, etiamsi obediant iubentibus. Surdi qui non obediunt, etiam si intelligant.
* Chrysostomus. Hi autem in duobus fidem suam demonstrabant, & in ascendendo mōtem, & in hoc quia existimabant se nullo alio indigere, nisi vt proijcerentur ad pedes Iesu, neque ēt adhuc tangunt ad fimbriā vestimenti, sed & ad altiorem fidē ascendunt, vnde dicitur, *& proiecerunt eos, &c.* Et mulieris quidē filiam cū multa tarditate curauit, vt eius virtutem ostēderet. His autem non quia B meliores erant, sed vt Iudæorū ora obstrueret, confestim sanationem præbet.
c *Iesus autem.* Conuocat discipulos, vt doceat magistros cū minoribus communicare consilia sua. Vel vt ex loquutione intelligant signi magnitudinem.
d *Misereor tur.* Turba triduo sustinet dominum, quia fideles pœnitentes se ad dominum in opere & sermone, & cogitatione conuertunt, qui in p̄ntis vitæ via deficerent, si in sua C conscientia sine doctrinæ pabulo dimitterentur. In superiori signo propinqui memorantur, & vicini quinque sensuum & eorum non recordantur dñs, sed discipuli in vespera iam inclinato sole. Hic dñs se misereri dicit, & quare, quia triduo iam perseuerāt mecum. In toto seculo tertium tempus est, quo gratia datur, primum ante legem, secundum sub lege, tertiū sub gratia, quartum est in futuro, vbi dies erit sine nocte, ad quod tendens reficitur in via.
e *In deserto panes.* Panes prædicatores, desertum sese, id est, infœcundos dicunt. Quasi dicat, vnde nobis tanta facundia vt possimus tam auidis auditoribus sufficere.
f *Vt discumberent.* * Chrysostomus. Finis huius & alterius miraculi non est similis. Sequitur enim, *Et quod superfuit, &c. Erant autem, &c.* Quare autem minores fuerunt reliquiæ in hoc miraculo quam in primo, etsi non tot fuerint qui comederūt? Aut igitur hoc est, quia sportæ cophinis maiores erant, aut ex diuersitate remouetur & illius, & huius miraculi, & propter hoc tunc quidem fecit cophinos reliquiarum numero æquales discipulis, nunc autem sportas panibus æquales.
g *Et accipiens.* Vt ostendat se congaudere de salute hoīum, & nos ad agendas gratias informat etiam de temporalibus.

† mutilos
* mutilos incolumes vetera exemplaria.
† Matt. 8.a.
E
† Tot
F

a ¶Vt auditores erigat ad superna.
a de Iesus: venit secus mare Galilææ, & ascendens in montem, 1
a ¶Quia requies non nisi in cœlestibus quærenda est. b Mente deuota. c Regnantem in cœlo. d Fidelium. e Quos secum ducunt doctrina & exemplo. 2
sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habētes se- 3
a A confessione Christi. b Claudos per deuia praui operis non rectè euntes. c A lumine fidei. d Sarcina peccatorum. 4
b cum mutos cæcos claudos, † debiles, & alios multos, & pro- 5
a Quia mediatori per humilem aduentum curandos subijciunt sancti prædicatores. b Quasi confitendo humanitatem Christi.
iecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos, ita vt turbæ mi- 6
a Quia fideles inæstimabili gaudio exultant quando hæc vident. ¶Christum confitentes. ¶Per bona opera.
rarentur videntes mutos loquentes, * claudos ambulantes, 7
a Credendo. b Dicunt. Quis Deus magnus, sicut Deus noster? c Deum non recentem.
c cæcos videntes, & † magnificabant Deum Israel. Iesus autē 8
a Compatitur vt homo, pascit vt Deus. 9
d conuocatis discipulis suis, dixit: † Misereor turbæ, quia tri-
a In fide Trinitatis lucidi pro suis suorumque peccatis instanter supplicant. b Pro curatione suorum. ¶Pabulum scripturæ. 10
duo iam perseuerant mecum, & non habent quod mandu-
a Prius aufert debilitatem, post cibos offert fami. b A sacra admonitione vacuos. c Perit qui sine cœlesti pane ad patriam tendit. 11
cent, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Et di-
a Rudes in fide, qui non recordantur quinque panibus quinque millia hominum satiata fuisse. b Ipsi apostoli desertum, quia adhuc infœcundi.
e cunt ei discipuli: Vnde ergo nobis in deserto panes † tantos, 12
a Non ignarus, sed docendo responsurus.
f vt saturemus turbam tantam? Et ait illis Iesus: Quot panes 13
g a Scriptura noui testamenti. b ¶Sancti illius temporis, quo ea condita est, vel quorum fidem vitam & passiones continet.
habetis? At illi dixerunt, septem, & paucos pisciculos. 14
a Super ipsius montis soliditatem, nullo fœno interposito. b ¶Primum complens in se præcepta quæ dabat & sanctorum vitam in se præfigurans. 15
Et præcepit turbæ, vt discumberent super terram. Et acci-

Septem

NICOLAVS DE LYRA.

implicantur plura miracula & diuersorum generum, quæ si explicarētur in particulari, implerent vnum magnum librum, propter quod dicitur Ioā. vlt. quod si omnia facta Christi, essent scripta per singula, totus mundus non posset capere libros qui scribendi essent. Dicit ergo.
1 *Et accesserunt.* Scilicet, cum reuersus fuisset ad Iudæos.
2 *Turbæ multæ.* Quia de multis ciuitatibus, & castellis, & villis venerant ad impetrandum sanationem infirmorum: Et hoc est quod sequitur.
3 *Habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles.* Debilitas accipitur hic secundum Hiero. non in generali, sed in speciali, quādo scilicet, nō potest quis se iuuare de vna manu, hoc modo dicitur debilis sicut claudus, qui non potest ambulare, nisi de vno pede. Istæ autem infirmitates erant incurabiles via naturæ & medicinæ, ideo propter curationē earum recurrebant homines ad Christum, cui nihil impossibile.
4 *Et alios mul.* Hoc addit euangelista ad includendum omnia infirmitatum genera.
5 *Et proiecerunt eos ad pedes eius.* Vt illi qui non poterant fidem & deuotionem ostendere verbis vt surdi, & muti, saltem ostenderent eam facto.
6 *Et curauit eos.* Solo, scilicet, verbo. Ille solo verbo poterat curare, qui solo verbo poterat mundum de nihilo creare.
7 *Iesus autem conuocatis discipulis suis.* Hic ponitur miraculum de multiplicatione panum.
8 *Misereor turbæ.* Hoc autem prædixit apostolis, vt ipsos induceret ad pietatem.
9 *Quia triduo iam perseuerant mecum.* Quia tantum afficiebantur ad doctrinā Christi audiendam, & videndum eius miracula, quod per tres dies nō redierant ad loca propria manentes cū Christo in loco deserto, & sub diuo. Ex quo patet eorum deuotio.
10 *Et non habent.* Quia cibaria quæ de domibus suis apportauerāt iam erāt consumpta. Et ideo prima die vel secunda hoc miraculum non fecit. Tum quia alimenta adhuc habebant. Tum quia magis apparuit, quando eis victus omnino defuit.
11 *Et dimittere.* Quia plures eorum longe distabant a domib. suis, & die præcedenti parum comederant.
12 *Et dicunt.* Quasi dicat, locus est desertus, & villæ multū distant. Et ideo non possumus per humanā prouidentiā talia hēre.
13 *Et ait.* Non petit ignorando, sed vt eorum respōsione prouideat de modo.
14 *At illi di. sep.* Qđ erat quasi nihil respectu tātæ multitudinis.
15 *Et pauc.* Quia pauci erant in numero & parui in quantitate.

Et / Omnia

MORALITER.

1 *Et acces.* Cæcos autem illuminat, cum ignorantibus cognitione suæ salutis infundit. Mutos etiam curat, cum eorum linguas in laudem sui creatoris soluit. Similiter claudos cum in via iustitiæ gressus eorum dirigit. Debiles fortificat, cum pigros & accidiosos operari bonum viriliter facit. Turbæ verò mirantur, & Deum glorificant, cum ex talibus mutationib. quæ sunt dexteræ excelsi, Deum laudant.
8 *Misereor turbæ.* Per quatuor hominum milia qui Christum in deserto sunt secuti, significatur multitudo credentiū in Christum de quatuor partibus mundi.
11 *Et dimit.* secundum quod dicit Greg. in homil. In præsenti vita, quasi in via sumus qua ad patriam pergimus, ergo ne fideles in hac via deficiant, pascendi sunt per prælatos, doctores & curatos, pane sanæ doctrinæ, & sacræ scripturę & Eucharistiæ quo augetur septiformis gratia spiritus sancti, propter quod dicitur hic, quod fuerunt septem panes, & pauci pisces, per quos significantur sacrę scripturæ sententię a piscatoribus ecclesiæ cum labore quæsitæ.

in

a Sacramenta aperuit. b Quia miniſterio apoſtolorum voluit eccleſiæ diſtribui cibaria vitæ.

a piēs ſeptem panes & piſces & gratias agens, fregit, & dedit 1
diſcipulis ſuis, & diſcipuli dederunt populo, & come-

a Audiendo & exempla intuendo. b Memoriæ recondendo & operando. c Vt eſt. Si vis perfectus eſſe, vende omnia &c.

b derunt omnes, & ſaturati ſunt, & quod ſuperfuit de frag-

a Spiritualium ſumma perfectio.

c mentis tulerunt ſeptem ſportas plenas. Erant autem qui

a Noui teſtament populus non quinque ſenſibus obnoxius, ſed quatuor animi virtutibus exornatus. b Exceptis leuibus & infantibus qui in virum perfectum non creuerunt.

manducauerunt, quatuor milia † hominum † extra paruu-
d los & mulieres. Et dimiſſa turba, aſcendit in nauiculam, & 2
e venit in fines † Magedan.

A a *Septem panes*. Septiformi Spiritu paſcit, adiuncta apoſtolica, auctoritate, quaſi paucorū piſcium ſapore q nos reficiūt exemplo ſuę vitę vel mortis. Septē panes, ſcriptura noui teſtamēti in quo gratia ſpiritusſancti & reuelatur & dat. Nec ſūt hordeacei, vt ſupra, quia hic nō (vt in lege) vitale alimētum animæ figuris, quaſi tenaciſsima palea tegitur. Hic non duos piſces (vt in lege duo vngebantur rex & ſacerdos) ſed pauci id eſt ſancti noui teſtamenti, qui de fluctibus ſeculi ſunt erepti, & ſuſti- B nent turbulentum mare, & exēplo ſuo nos reficiunt, ne in via deficiamus. Ibi ſupra fœnum, vt deſideria carnis comprimātur, hic ſuper terrā vbi & ipſe mundus relinqui præcipitur. Vel mons in quo dominus reficit, eſt altitudo Chriſti. Ibi ergo fœnum ſuper terrā, quia ibi celſitudo Chriſti pp carnales carnali ſpe & deſiderio tegitur. Hic remota omni cupiditate carnali, coniuas noui teſtamēti ſpei permanētis ſoliditas continet. Ibi quinque milia, quia carnales quinque ſenſibus ſubditi. Hic quatuor propter quatuor virtutes quibus ſpiritualiter viuit prudentiā temperantiam, fortitudinem, iuſtitiam, Quarum prima, cognitio eſt rerū appetendarum & vitandarum. Secūda, refrenatio cupiditatis ab his quę tēporaliter delectant Tertia, firmitas cōtra moleſtias ſeculi. Quarta, quæ per omnes diffundit dilectio dei & pximi. Et ibi & hic mulieres & C paruuli excepti ſūt, quia in veteri & nouo teſtamēto nō mittuntur ad nunerū qui non perdurant ocurrere in virū perfectū, vel infirmitate viriū, vel leuitate mentis. Vtraque re- D fectio in mōte celebrata eſt, quia vtriuſque Teſtamēti ſcriptura altitudinem cęleſtium pręceptorum mandat & præmiorum, vtraque altitudinem Chriſti prædicat.

†virorum †Magdala

b *Et quod*. Altiora myſteria quæ nō capit communis turba apoſtoli ſuſtollunt, & implent ſeptem ſportas ideſt perfectorum corda ſeptiformi ſpiritus gratia ad intelligendum illuſtrata.

c *Septem ſportas*. Sportæ iunco & palmarum folijs ſolent cōtexi, & ſignificant ſanctos, qui radicem cordis in ipſo fonte vitæ collocant, ne areſcant, vt iuncus in aqua, & palmām æternæ retributionis in corde retinent. †prætexi E

✱ Aug. Si aliquis Euangeliſtarum hoc dixiſſet qui de quinque panibus non dixiſſet, contrarius cęteris putaretur Sed quia illi qui miraculum de ſeptem panibus narrauerunt, nec illud de quinque panibus tacuerunt, neminem mouere debet. Lib.2. de conſen. Euan. ca.

d *Et dimiſ. tur*. Hic docet qd prędicatores miniſtrato turbæ verbo ipſi intra cubiculū cordis virtutū debēt refici pomis. Mar.8.

e *In fines*. Magedan quę alio nomine dr Dalmanunta, quę eſt regio circa Geraſam Et interpretatur poma velnunciæ, & ſignificat hortum de quo dr. Hortus cōclu ſus, fons ſignatus vbi creſcunt poma virtutum. Et ibi nunciat nomen dni. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ Omnia iſta dicūtur ad maiorē declarationem miraculi, quod ex tam paruo cibo potuerit tanta multitudo ſatiari, & hoc fuit p multiplicationem cibi in manibus Chriſti eodem modo ſicut dictum eſt ſupra. c.9 Sequitur.

1 *Et dimiſſa turba*. Poſt miraculum oſtenſum aſcendit in nauiculam fugiens turbæ applauſum & reuerētiam, in hoc dans prædicatoribus exemplum.

Et

2 *Et ve. in fines Magedan*. Iſte eſt locus in quo Ioſias occurrens regi Aegypti, vulneratus eſt, vt habetur. 4. Reg. 24. Marcus autē dicit in fines Dalmanūta, ca. 8. b. Et dicendū ad hoc, quod nō eſt ibi diuerſitas ſecundū rē, quia ſecundū aliquos eſt eadē regio habēs duo nomina. Marcus accipit vnū & Matthæus aliud. ſecūdū alios ſunt duæ regiones diſtinctæ, ſed in extremitatib. cōiunctę. Et ideo exiſtens in confinio vtriuſque vere dicitur eſſe in fine iſtius vel illius, & in tali loco erat Ieſus.

CAP.

ADDITIO I.

In c. 15. vbi dicitur in po. Vos autē dicitis. falſe exponēdo mādatū.

Hæc expoſitio non vr valere pp duo primo quia nō conſonat literę, ſecūdo quia præſupponit falſum. Primū patet de ſe literā bene aſpicienti quod ēt ipſe poſtillator vr fateri cū dicit, qd hæc eſt conſtructio defectiua, Vbi ergo cōſtructio deficit, manifeſtū eſt qd litera non bene concordat ſenſui ſibi dato. Secūdū patet primo, qa nuſquā inuenit, Hebreos aſſerere, qd melius eſt deo offerre, quā ſubuenire parentib. in neceſſitate poſitis imo cōiter tenent, qd melius eſt, eleemoſynas largiri, quā ſacrificia volūtaria offerre, prout ex multis auctoritatib. veteris Teſtamēti dedu ci pōt. Vñ a fortiori melius eſt ſubuenire parentib. in neceſſitate cōſtitutis quā offerre & huiuſmodi. Secundo qa Rabbi Moyſes Aegyptius (q inter eos magnę reputationis eſt) ſuo libro de directione perplexorū, vbi de cauſis ſacrificiorū tractās, ſcripſiſſe tradit qp ſacrificia nō fuerūt præcepta populo Iſraelitico ex intentu principali, hoc eſt, quaſi fuiſſent p ſe intenta a deo, ſed ex intētu ſecundario quaſi p accidēs vel indirectē, vt. ſ. qd p huiuſmodi ſacrificia homines retraherent a ſacrificijs idolorū. Ad qd allegāt illud Iere. 7. f. *Non ſum loquutus cum patribus veſtris, nec præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocauſtomatum & victimarum*. Et alias auctoritates quę hoc ſonēt. Sed cōſtat qd præceptū de honoratione parentū eſt p ſe principaliter intentū, tanquā conſonū & conforme iuri naturali. Illud autē quod eſt p ſe, ſemper præfertur ei quod per accidens eſt. Et ideo nunquam etiam ſecūdū eos concederetur quod pp ſacrificia offerēda prætermittendū eſſet præceptū de honoratione parentū. Vñ ad iſtū paſſum bene intelligendū, recurrendū eſt ad traditiones Phariſaicas ſeu Talmudicas, quas Chriſtus intendebat in propoſito reprobare. Ad cuius euidentiā ſciendū, qd circa materiam votorū vnus liber a Talmudicis eſt cōpoſitus qui intitulatur Nedarim. i. vota, in quo libro plura erronea ſcripſerunt ſine aliquo fulcimēto ſacræ ſcripturę, inter quæ vnus error talis eſt. Tradunt enim, quod ſicut quilibet poteſt conſecrare bona ſua Deo, ſic qd facta huiuſmodi conſecratione per votum, poſtea non licet alicui talibus bonis vti, niſi in dei obſequiū ſcilicet in ſeruitio altaris vel tēpli & huiuſmodi. Sic quilibet pōt cōſecrare bona ſua ſingulariter, hoc eſt reſpectu vnius perſonę tantū, verbi gratia. Si qs dicit alicui proximo, volo ſeu voueo qd bona mea ſint cōſecrata reſpectu tui, tūc dicūt qd illa bona ſint cōſecrata reſpectu illius hominis tātū, ſic qd nullo mō pōt eis vti, ac ſi eſſent ſimpliciter cōſecrata, deo. dominus tñ illorū bonorū & etiā alij homines quicunque poſſunt vti talibus bonis, ac ſi nō eſſent cōſecrata, ſed mere † propria. Votū aūt huiuſmodi ſecūdū eos multipliciter oretenus exprimitur, & ſpecialiter cū verbis ſignificātibus aliquā rē cōſecratā Vt ſi dicat aliquis ſicut tēplū ſic eſt res mea, tūc illa res eſt cōſecrata tāq tēplū Similiter ſi dicat Munus ſit, vel eſt talis res, idē eſt iudiciū, intelligit. n. de munere deo oblato. Ex quib. inferūt qd ſi dicat quis patri ſuo. Munus quodcūque eſt ex me tibi proderit, tūc pater nullo mō pōt vti aliquo bono filij ſui, ēt filio volēte & patre in neceſſitate exiſtente & hoc iō, qd ſm traditionē ſuā prædicta oīa bona filii ſui, ſunt cōſecrata reſpectu patris, vñ manifeſte Phariſæi irritū fecerūt mandatū dei pp traditiones ſuas, vt Chriſtus dicit. Nā ſecūdū traditionē illā (quę nullius fundamenti eſt) filius excuſaretur a ſubuentione patris, qd eſt manifeſte ꝯ dei pręceptū. Verba aūt euangelij ſecūdū prędicta cōſtruuntur plane & ſine defectu ſic. Quicūque dixerit patri vel matri. Munus eſt qdcūque ex me, tibi proderit &c. Cuius ſenſus eſt, qd filius vouet, vt ſit tāquā munus altari conſecratū, quidqd ſit de bonis ſuis patri proderit, & ſic filius taliter vouēs nullo mō pōt prodeſſe patri ſecūdū eos, qd eſt de directo cōtra præceptū diuinū. Et hoc eſt quod legitur. Mar. 7. b. Corbā quodcunque ex me tibi proderit, & vltra non dimittitis eum quidquam facere patri

†propria

patri suo aut matri. Ex quo patet, quod nō persuadēdo Pharisæi hoc dicebāt, sed potius cogēdo, ꝙ patet ex hoc ꝙ dicit. *Non dimittitis eum, &c.* quia ex virtute illius voti prętensi, iam non poterat filius prodesse patri, & sic irritum fiebat mandatum Dei per suā falsam traditionē. Et sic iste error non procedebat ex auaritia sacerdotum, sed ex eo quod male interpretabantur sacram scripturam, & traditiones suas diuinis præceptis præferebant.

ADDITIO II.

In eo.ca.vbi dicitur in postil. Istud est verum per Synecdochē.

Attendendum ꝙ non dixit Christus. Totū ꝙ in os intrat, sed oē ꝙ in os intrat. Vnde ad sane intelligenda verba Christi hoc loco, non requiritur vt intelligatur per Synecdochē, sed sufficit ꝙ fiat ibi distributio pro specieb. singulorum, sicut cum dr: Oē animal fuit in arca Noe. Cuius intellectus cōmuniter est, ꝙ de qualibet specie animaliū fuit aliquod aīal in arca Noe. Et in proposito de qualibet specie ciborū aliquid emittitur licet aliquid ad nutritionē retineat. Sed adhuc hoc non videtur sufficere ad amouēdū scandalum Pharisæorum, qui videbantur credere, quod ea quæ remanebant in corpore possent hominem coinquinare, alioquin nihil faceret contra eos, quod cibus intrans per os emitteretur in secessum vel non. Vnde melius videtur dici secundum Hiero. scilicet quod quidquid ex alimento generatur, potest ēt per calorem naturalem resolui, & per occultos quosdam poros emitti.

Replica. *In cap. 15.* Vbi agitur de traditionib. seniorum infirmantib. obseruantiā diuinorū pręceptorum. Burg. in duobus redarguit Post. primo, quia vt dicit expositio eius nō cōsonat literæ secundo vt dicit, Postil. ꝓsupponit falsum. Primū probat per hoc quia Postil. dicit constructionē literę defectiuam cum dr. *Munus quodcunque est ex me tibi proderit.* Ex quo arguit Burg. igitur sensus ei datus non consonat literæ. Vbi dico quod hoc argumētum venit ex dissimulatione grāmaticę & rethoricę, vel ambarū artiū ignorantia. Sępe.n. in vete. Testa. facit Bur. mentionē de grāmatica Hebræorum, hic aūt grammaticam Latinorum videtur ignorasse. Est.n. in grammatica Aposiopesis defectiua oratio qua sępe vtitur scriptura. Est ēt in rethorica præcisio color verborum, qua sępe vtitur scriptura, & coincidit cū Aposiopesi: pręterquā quod hic excusat defectus figura, ibi oñditur ornat⁹ rhetoricus ex orōnis trūcatione. Argumentum igitur Burg. vr tentatiuū cum dr. Oratio vel constructio est defectiua, igitur sensus datus non consonat literę, Nā pro cōsonantia hēnda in litera suppletur, ꝙ p figurā vel colorē truncatū est. Secundo dicit Bur. Post ꝓsupponere falsum, in eo ꝙ dicit Iudęorū scribas & sacerdotes propter auaritiam fecisse inter cæteras traditiones ēt illā quod melius est offerre deo quā subuenire parentibus, &c. Hoc dicit Bur. falsum. Primo vt dicit, nusq̄ā reperit Iudęos hoc sensisse, quinimmo præferebāt eelemosynā spontaneis sacrificijs, multo fortius honoré parentiū &c. Vbi dico, ꝙ si consequentia valeat, antecedens est
C mihi valde dubium pp dicta B. Hieron. & propter gloss super Matth.

D Matth. & Mar & Scholasticā historiam, & pp dicta aliorum doctorum, quorū multi sciuerunt Hebraicum, & cōcorditer dicunt sicut Postil. qui ab eis recepit. Sed dato (quāuis nō concesso) qđ Iudæorū proceres sicut dicit Bur. sensissent, non tñ sequitur igiť sic facerēt vel docerēt auaritia cęcati, Nec hodie eorum docti docent vel faciunt id quod sentiūt, immo potius p Talmudicas & erroneas doctrinas simplicē populū decipiunt, & veram literam corrumpūt, secūdo dicit Bur. dictum Post l. falsum. Allegat ad id probandū Rabi Moysen Aegyptiū satis benedicentē, sed nō allegat bñ facientē qui traditionib. humanis diuina pręcepta ꝓponderat. Et ꝙ Bur. nos vltra in sua expositione ad Talmud remittit, & librum quē nominat Nedarim, nihil aliud est quā fideles Christi retrahere à sanctorum veris expositionibus, & remittere ad vidēdum vana scripta erroribus plena, prout ipse Bur. met testatur in multis locis. Nec est cautum simplices sensum literalem sæpe cupientes huiusmodi erroribus occupare.

In eo.c. vbi dr. *Omne quod intrat in os, &c.* Dicit Post. intelligēdum secundum Synecdochen, Bur. facit inutilem obiectionē, & incidit in id quod improbare putat. Dicit.n. quod non oportet dici per Synecdochen, quia non dicitur totum quod intrat sed oē, distributio dēt accipi vt dicit pro speciebus singulorum, vt sit sensus, de qualibet specie ciborū aliquid mittitur in secessū, licet aliquid ad nutriendū retineat. Nūc aūt & apud philosophos & theologos, totū vniuersale, & omne, ꝓ eodem accipiūtur. Qui.n. dicit oē, nihil excipit. Sic & similiter de toto vniuersali, & specialiter omne est totū in quantitate secundum logicos, vnde resolutio Bur. qua dicit de oī specie ciborum aliquid mitti, idē est sicut diceret dēre intelligi secundū partem, & sic omne capit, per Synecdochē, ꝙ voluit improbare. Sed mouet Bur. hic dubiū qa per vtranq; expositionē non vr tolli scandalū à Pharisæis & pp hoc dicit dubiū allegando B. Hier. quod vniuersaliter dēat accipi sic, quod quidquid intrat in os & ex alimento generatur potest ēt per calorem naturalem resolui, & per occultos quosdam poros emitti. Sed illud videtur frustra dici per Burg. Primū quia Chrs dicit, oē quod intrat &c. per hoc noluit nec curauit tollere scandalū Pharisæorū, quia dixit. Sinite eos, cæci sunt & duces cęcorū sed solū voluit instruere discipulos petētes. Et nō est verisimile, ꝙ de illis occultis modis digerēdi & egerēdi curauit discipulos instruere, sed innuere argumēto a maiori. s. vt si impurū nutrimēti ꝙ in secessum emittiť, nō coinquinat, igitur multo magis id qđ purū est non coinquinat, iuxta illā regulam. Si id ꝙ magis videť inesse nō inest, nec ꝙ minus. Sed si ex cibis deberet homo inquinari, magis videtur hoc verū de impuris, quod tñ non est, vt dr in litera. Et subintelligendū est moraliter, quia ex his quæ naturalia sunt nec laudandus quis est nec vituperādus. Si igiť p naturalē digestionē vel indigestionē ex puro vel impuro cibo gñrare tur corruptus humor vilē faciens hominē, ex hoc tñ non dicitur moraliter inquinari quamuis naturaliter, de qua hic non diciť. F

CAP. XVI. Et accesse. &c. Vt sig. de. Vt qui pa… multos paucis manna plueret quo omnes reficeret. Vnde Ioannes post edu… um panum: Quod signū facis, vt videamus & credamus tibi? quid operaris? *Patres nostri māducarūt manna. in deser.* Petebant tentando, vt in more Eliæ ignem de sublimi mitteret vel in similitudinem Samuelis æstiuo tēpore mugire tonitrua faceret quasi non possēt & illa calumniari, & dicere ex occultis & varijs aeris passionib. accidisse. ✻ Orig.

CAP. XVI.

a Legis fiducia insolentes, dedignantes opera uirtutum.

ET accesserunt ad eum Pharisæi, & Saducæi ten- 1
tantes, & rogauerunt eum, vt signum de cœ- 2
lo ostenderet eis. At ille respondens, ait illis: 3

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

ET acce. ad. *In pcedenti capitulo Christus reprobauit errorē Iudęorū in lege, hic docet fundationē ecclesię gētiū in fide, vbi primo aperit incarnationis mysteriū, secundo prædicit redēptionis preciū, ibi.* Ve rt autem Iesus in partes. *tertio imponit imitationis exēplum, ibi.* Tunc Iesus dixit discipulis. *Prima in duas, quia primo mysterium incarnationis aperit secūdo, ex hoc doctrina Pharisæorū nō solū sicut erronea sed sicut curiosa et inutilis excludit, ibi.* Et cū vidissent discipuli eius. *Circa primam partē aduertendū, quod aliqui Scribæ & Parisæi omisso studio legis & prophetarum studebāt in mathematicis & potissime in astrologia, vnde & vsque hodie aliqui eorū in hoc sūt valde curiosi. Et quia astrologi aliquando volunt iudicare per considerationē astrorū de inchoatione legum & sectarū diuersarum, ideo & isti per astra volebant prænosticare de aduentu Christi, hoc aūt est impossibile, quia virtus cęli non se extendit ad talia licet se extendat ad prænosticandum de futura dispositione aeris, vt siccitate, & pluuia, et huiusmodi, & hoc est quod dicitur.*

1 Et ac. ad eum ph. &c. *s. si possent eum in aliquo capere.*

2 Et rog. eum vt sig. *Declarando .s. tempus sui aduentus ex aliquo signo cęlesti.*

3 At ille resp. *i. aliquid prædicere de futura temporis dispositione potestis per considerationem cæli, quia ad hoc bene se extendit talis scientia propter quod subditur.* Serenum erit.

Ru-

MORALITER.

1 *Et accesserunt ad eum Pharisæi & saducæi tentantes eum, &c.* Per istos qui venerūt ad Christum nō addiscendi gratia, sed malignādi, significantur illi qui veniunt ad sermonē vel lectionem, non vt ędificentur, sed vt prædicatori uel lectori insidientur. Per hoc autem quod qu ęsierunt signum de alto † signi-

* Orig. Hi dogmatibus inter se dissidentes, concordes sūt, vt tētent Iesum. Simile quiddam vsuuenit inter Pilatum & Herodem, qui inter se facti sunt amici, vt Iesum occiderent. Frequenter autem & nunc videre licet in vita, eos qui maxime discrepant opinionibus, apparere concordes, vt irrideant oppugnentque Iesum Christum qui est in discipulis suis.

In cap. 16. Matth.

a *Facto ve.* Increpat eos, quod ex ordine elemētorū discernūt dies, sed signa tempo rum ignorant, cū omnis lex & prophetæ, aduētus sui indicia ex operū quę gereret admiratione significēt.

Cum qualitatē temporis futuri ex signis præsentib. cognoscerēt rem tā necessariā ex signis suis intelligere negligebant.

†Rutilat tribe sūt.

*Hypocritæ faciē quidem.

B * Chrysost. Sicut ergo in cęlo, aliud quidē est signū serenitatis, aliud pluuiæ, ita in me putare oportet. Nunc.n.in primo aduentu his signis quæ in terra sunt, opus est, quæ autem in cęlo sunt, reseruantur tempori secundi aduentus. Nunc enim sicut medicus veni, tunc sicut iudex adero.

†Intra se.

Hom. 54. in Matth.

b *Rutil.e.* Patiuntur apostoli post resurrectionem, per quos me iudicare in futuro scire potestis, quia cū non parco meis bonis, quin patiantur, non parcam alijs in futuro.

c *Sign.* ad tēpus gratiæ pertinētia a prophetis predicta, non possunt vobis fidē facere de meo aduentu. *Signa au.* Signa tēporum dixit de aduentu suo vel passione cui simile est roseum cęlum vespere. Et item de tribulatione ante aduentū futurum, cui simile est roseum cęlum cum tristitia.

Act. 1. a. C c *Non da.ei.* Sed datur fidelibus de cęlo quando videntib. Apostolis in cęlum ascendit, & spiritum sanctum misit.

* Orig. Illud signum hoc, erat signum, eo quod illud huius erat significatiuum, vt illius signi explicatio, quod ex seipso obscuritatem habebat, sit quod seruator passus est, quod in corde terræ tres dies, ac tres noctes egerit.

a Ita in morte mea debetis resurrectionem peccatorum per meum sanguinem intelligere.

a † Facto vespere dicitis serenum erit: † rubicundum est e- 1

a Futurum iudicium prævidere per præcedentes tribulationes sanctorum.

b nim cœlum: & mane, hodie tempestas, rutilat enim triste 2 3

¶Ex istis signis. 4

c cœlum. * Faciem ergo cœli diiudicare nostis, signa autem 5

a Nota eadem superius dicta. ¶Incredula pro spirituali carnalem intellectum habens. 6

temporum non potestis, scire † Generatio mala, & adultera 7

a De cœlo. ¶ Hoc potestatis suæ, signum constitutum esse demonstrat. b De inferiori.

d signum quærit: & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ

a Vt infidelibus, non dimissis Iudæis ¶Ad gentes.

prophetæ. Et relictis illis abijt. Et cū venissent discipuli eius 8

e trans fretum, obliti sunt panes accipere. Qui dixit illis: † In- 9

¶Idest, a vanis traditionibus, quibus addentur, quod non sunt.

f tuemini, & cauete a fermento Pharisæorum & Saducæorū 10

a Non, vult ut de panibus eorum accipiamus.

At illi cogitabant† inter se, dicentes: quia panes non acce- 11

a Cogitationes eorum.

g pimus. Sciens autem Iesus dixit: Quid cogitatis inter vos 12

a Neque mysterium intelligitis neque virtutem in memoria habetis.

modicæ fidei, quia panes non† habetis? Nondum intelligi- †

e *Obliti sunt panes accipere.* Quomodo panes non habent qui modo impletis sportis nauē ascenderūt & nauigātes audiunt vt caueāt a fermento Pharisęorū? Sed tamen ait scriptura quod obliti sunt tollere panes secum vnius veri & interni panis (qui cum eis erat) dulcedine capti, parum se curare iudicantes de cura corporis & necessarijs, cum & ipsa naturalis refectio a mente excellerat.

f *A fermento.* Fermentum est peruersa doctrina, quæ vel modica totam massam corrumpit, & in suum saporem trahit.

* Chrys. Non dixit attendite a doctrina Pharisæorum quia vult commemorare quæ facta sunt de multiplicatione panum, simpliciter autem de hoc incusare non videtur habere rationem, occasione autem ab eis recepta susceptibilem facit incusationem.

* Orig. Erat enim conspersio quædam doctrinæ fermētique vere veteris, quam prębebant Pharisæi & Saducæi, vnde Iesus non vult amplius edere suos discipulos, quos fecerat nouam & spiritualem conspersionem.

g *Quid cogitat.* Quid cogitatis me dixisse de terrenis panibus de quib. non est vobis dubitandum cum de tam paucis tētas fe-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Rubicundum est enim cęlum. *Talis enim dispositio cęlestis est signum futuræ serenitatis, quia.s. sic frequenter contingit, licet aliquādo impediatur.*

2 Et mane. *supple dicere potestis.*

3 Hodie tem. *erit supple.*

4 Rutilat. *quod contingit incoruscatione & tonitruo, & hoc est signum tempestatis, propter quod subditur.*

5 Faciem er. cęli diiudicare no. *inquantum.s. facies cęli, est signū alicuius dispositionis futuræ in elementis.*

6 Signa autem temporum non po. *Id est signa temporum definitorum in presentia dei de aduentu Christi non potestis per talia diiudicare, quia solummodo dependet ex diuina dispositione, & non ex constellatione. Et propter hoc aduentus Christi considerandus est (vt dictum est) ex dictis prophetarum, qui hoc habuerant ex diuina reuelatione, sicut habetur Dan. 9. vbi circa hoc taxantur hebdomadæ determinatæ & Gen. 49. Vbi signum aduētus Christi ponitur translatio regni Iudæorum ad alienigenam, quod factum est sub Herode.*

7 Generatio mala & adultera. *Hoc supra expositum est ca. 12.*

8 Et cum venissent. *Hic concludit doctrinam Pharisæorum vitādam a discipulis suis, non solum tanquam curiosam & inutilem, sed etiam malam & periculosam, propter hoc vocat eam fermentum propter corruptionem malitiæ & nequitiæ contentam in ea, & hoc est quod dicit.*

9 Intue. *Per diligentem considerationem mentis.*

10 Et cauete a fermento. *i. a doctrina corrumpente. Nec est mirum, si fermentum dicitur hic doctrina corrumpens, Supra, autem 13. cap. fermentum accipitur pro feruore fidei, vt vijs n est, quia eadem res ex diuersis proprietatib. bene significat opposita & dispar ata sicut Leo aliquando accipitur pro Christo, vt dicitur Apoc. 5. b.* Vicit Leo de tribu Iuda. *& hoc propter constantiam & audaciā in aggrediendo ardua & periculosa. Aliquando autem accipitur pro diabolo propter crudelitatem, secūdum quod dicitur. 1. Pet. 5. c.* Aduersarius vero vester diabolus tanquam leo rugiens circumit quærēs &c. *Ita eodem modo fermentum propter calorem inclusum significat feruorem fidei, propter autem corruptionem, doctrinam malam.*

11 At illi co. inter se di. quia pa. non. *Ac quasi dicerēt intra se, bene cauimus, quia ab eis nullum panem accepimus. Ex quo patet, quod intelligebant fermentum ad literam idest panem fermentatum. Patet etiam eorum deuotio ad Christum, quia sic ei inseparabiliter adhærebant, quod obliti fuerant accipere necessaria.*

12 Sciens autem Iesus cogitationes eorum, &c. *Tanquam Deus.*

Quare

MORALITER.

† signātur illi qui quęrunt audire subtilia, curiosa & inutilia, propter quod dictum est eis, quod sibi non dabitur signū nisi signū Ionę prophetę, qui propter suam inobedientiam fuit deglutitus a ceto, sic & ipsi deglutiendi sunt a diabolo, si tamen vere pęniteant de suis defectibus, saluabuntur, sicut Ionas vere pęnitens de ventre ceti fuit liberatus:

8 *Et cum venissent discipuli eius trans fretum, &c.* Per istos significantur illi qui Christi doctrinam audiunt, sed non retinent vel opere non adimplent, ideo dicitur eis.

† *Nondum in.* Et interrogabat discipulos suos dicens: Quem dicunt homines esse filiū hominis &c. Origenes. In hoc dedit exēplum, vt nos semper scrutemur qualis opinio sit apud homines de nobis, vt si quid mali, dicitur de nobis occasiones illius prescindamus. Si autem quid boni, occasiones augeamus.

Caro

fecit abundare reliquias?

A * Chryfoftomus. Quia discipuli circa obferuationes Iudaicas adhuc tepebant, ideo Dominus vehementer eos increpat ad vtilitatem omnium.

a *Cauete a fermento Pharifæorum.* A fuperftitiofa doctrina quæ more fermenti veri panis fimulat fe fubftantiam habere. Per hoc innuit, quid fignificant quinque panes vel feptem. Si enim fermentum dicit hæretica dogmata, panes funt vera doctrina.

b *In partes Cæfareæ Philip.* Ifte locus eft, vbi Iordanus oritur ad radicem Libani, ex Ior. & Dan. duob. fontibus.

B

c *Homines effe.* Homines funt qui de filio hominis loquuntur. Dii enim qui deitatem intelligunt.

d *Filium hominis?* Dominus de fe humilitatem humanitatis profitetur, difcipuli deitatē intelligūt.

fiones illius præcidamus, fi quid autem boni, eius occafiones augeamus. D

* Chryfoftomus. Plebis mentem quæ ad malum prona inflexu non erat, inueftigat, non Pharifæorum. Etfi enim multo humilior quam oportebat, eorum erat de Chrifto opinio, fed tamen a nequitia libera erat, Pharifæorum autem de Chrifto opinio, erat plena multa malitia. Hom. 55. in Matth.

a Expenforum.

tis, neque recordamini quinque panum † in quinque milia hominum, & quot cophinos fumpfiftis? Neque feptem

a Expenforum.

panum † in quatuor milia hominum, & quot fportas fumpfi

a Pane corporali.

ftis. † Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: 1

a Cauete a fermento Pharifæorum & Saducæorum. Tunc 2

intellexerunt, quia non dixerit cauendum a fermento panum, fed a doctrina Pharifæorum & Saducæorum. † Venit 3

a Quam in honore Tyberii Cæfaris Philippus frater Herodis extruxit.
b Vt veræ confefsionis mercedem reddat, non quafi nefciat.

b autem Iefus in partes Cæfareæ Philippi, & interrogabat 4

c difcipulos fuos, dicens. Quem me dicunt homines effe 5

a Non dicit me, ne infolenter loqui videatur.

d filium hominis? At illi dixerunt. Alii Ioannem Bapti- 6

e ftam, alii autem Eliam, alii vero Ieremiam, aut vnum 7 8

a Difcreti ab aliis, non homines fed Dii.

ex prophetis. Dicit illis Iefus. Vos autem quem me effe 9 10

a Sciunt & Apoftoli, fed Petrus refpondet.
b Omnia complexus eft, qui & naturam & nomen exprefsit. 11
Verum hominem, & uerum Deum credit & confitetur. 12

f dicitis? Refpondens Simō Petrus dixit. Tu es Chrift9 filius 13

† Et quinque milium.

e *Alij Iohannem Baptiftam.* fic poterant errare in Elia vel in cæteris aliis, ficut Herodes errauit in Ioanne cū ait. *Ioannes quem ego decollaui furrexit a mortuis, & ideo virtutes operantur in eo.* Ideo vult exponi errores eorum, vt eis repulfis difcipuli veritatem proferant, non ex vulgi opinione, fed ex domini reuelatione. Mar. 6. b. † Mar. 8. c. E

f *Refpondens Simon Petrus.* Ideo vnus refpondens, & vni refpondetur pro omnibus, vt vnitas in omnibus obferuetur.

* Origenes. Interrogat difcipulos, quem ipfum dicerent homines effe, quo nos difceremus ex Apoftolorum refponfo, id temporis apud Iudæos varias fuiffe de Chrifto opiniones. Et vt nos femper fcrutemur, qualis fit opinio apud homines de nobis, vt fi quid male dicitur de nobis, occafiones C

* Chryfoftomus. Quando Dominus de plebis opinione interrogat, omnes refpondent. fed omnibus difcipulis interrogatis, Petrus tanquam os Apoftolorum & caput pro omnibus refpondet. Hom. 55. in Matth. F

fiones Dei

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis.* Quafi dicat ex factis meis præcedentibus & doctrina deberetis fic effe illuminati, quod verbum meum intelligeretis, non de pane materiali, quia de hoc poffum vobis fufficienter prouidere. Quod probat duplici exemplo, in quo magnam multitudinem fatiauerat paruo cibo, Vt patuit, fupra 14. & 15. c. & hoc eft quod dicit. *Nondum intell. &c.* & patet. Sequitur.

2 *Tunc intellexerunt, &c. a fermento panum.* Materialium fed a doctrina Pharifæorum, quæ vocatur fermentum ratione prædicta.

3 *Venit autem Iefus in partes Cæfareæ Philippi.* In ifta parte oftēdit fe humanæ falutis preciū, & primo oftendit fe Dei & hominū mediatorem, & fecundo hominum redemptorem per fuā paffionem, ibi. *Et exinde cœpit Iefus, &c.* Circa primum primo ponitur difcipulorū confeffio, Secūdo, ex hoc fubditur poteftatis collatio, ibi. Refpondens aūt Iefus. Circa primū aduertendū, quod mediator inter aliqua debet participare extrema, & iō Chrs qui habebat duplicem naturam in vno fuppofito. f. diuinam & humanā, vnam fibi naturalem, aliam pro nobis affumptam, erat vere Dei mediator & hominū, & per cōfequēs aptiffimus vt effet humanæ redemptionis preciū. Hanc autē duplicem naturam declarat in feipfo. Humanā per euidentem oftenfionem, quia dicebat fe & oftendebat fe filiū hominis. Aliā ex vera confeffione Petri pro fe & alijs difcipulis diuinā naturam in eo cōfitentis, quam cōfeffionē tāquā veritatis expreffiuam approbat Chriftus. Dicit igitur. *Venit autem Iefus in partes Cæfareæ Philippi.* Dicitur autem Cęfarea Philippi, quia renouata & ampliata a Philippo Tetrarcha fratre Herodis. Extūc nominauit eā Cęfareā, in honorē Cęfaris qui dedit ei quartā partem regni, vt refert Iofephus, & habitum eft fupra. Dicitur etiā Cæfarea Philippi, ad differentiam alterius. quæ dr Cęfarea Paleftina, vbi Cornelius Centurio māfit Act. 10. & ifta ciuitas antiqtus dicta eft Lachis, & poftea Dā a filiis Dan eam occupātibus, vt hr Iudi. 18. poftea dicta eft Cęfarea Philippi & nunc Pelneas feu Palneas dicitur. In ifta āt ciuitate habitabāt Gentiles & in confinibus eius, & iō ex hoc quod Chrs hic myfterium fuæ incarnationis reuelauit, oftenditur fundatio ecclefiæ in fide Gentium. fequitur.

4 *Et interrogabat difcipulos fuos.* Non interrogabat ignorās qd crederent vel quid refponderent, fed vt eorum fideli confeffione conuenientius folidarentur in fide.

5 *Quem me dicunt homines effe filium hominis?* Ideft, turbæ vulgares. Et quia de ipfo erant variæ opiniones in populo. Ideo fequitur.

6 *At illi dixerunt, alii vero Ioannem Baptiftam.* Cuius opinionis fuit Herodes & fui fequaces, vt fupra vifum eft 14. cap.

7 *Alij autem Eliam.* Propter zelum veritatis.

8 *Alij vero Ie.* Propter patientiam in aduerfis.

9 *Aut vnum ex prophetis.* Antiquis, fcilicet, fecundū quod habetur Luc. 9. vbi hr fic, quod propheta vnus de prioribus furrexit. Opinio autem omniū loquentium de immortalitate animæ, & de refurrectione fuit, ꝙ anima feparata a corpore fit maioris virtutis, quā cōiuncta tali corpori quale nūc habemus, fecūdū quod dicitur Sap. 9. d. *Corpus quod corrumpitur aggrauat animam.* Et fimiliter, quod in refurrectione homines erunt maioris virtutis. Et quia videbāt Chriftū maiora facere miracula, quā aliquis ꝓphetarū fecerit, iō credebant quod vnus de antiquis prophetis furrexiffet a mortuis, & fic maiora miracula faceret, quā antea feciffet. & hoc modo motus eft Herodes ad credendum quod effet Ioannes Baptifta, vt habitum eft fupra. Sequitur.

10 *Vos autem.* Quafi dicat, fi alii errāt opinando falfa de me, vos tamen non debetis errare, qui tandiu mecum fuiftis, & meam doctrinam frequenter audiuiftis, & miracula tanta vidiftis.

11 *Refpondens Simon Petrus.* Tanquam principalis, inter alios pro fe & pro aliis dedit refponfum.

12 *Tu es Chriftus.* Quod interpretatur vnctus, & fic confiteт eius humanitatem in qua vnctus eft oleo gratiæ præ aliis.

13 *Filius Dei.* Naturalis. f. & non adoptiuus ficut alii, & per cōfequens eiufdem naturæ cum Deo patre, & fic confitetur veritatem

a In Petro omnibus respondit. b Tam altæ fidei confessione.

a Dei viui. Respondens autem Iesus, dixit ei: Beatus es 1

a Filius columbæ Syriacæ. b Carnalis quilibet. c Tantum arcanum.

b Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, 2 3

a Qui illustrat mentes hominum.

sed pater meus qui in cœlis est. Et ego dico tibi, quia † 4 5

a Tu dixisti mihi filius Dei, & ego dico tibi, cuius dicere est facere. b Idest Christum in quem credis.

c tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam 6 7 8

a Non separabunt eam a charitate mea & fide.

d e meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. 9 10

a Præsentis iudicij potestatem. b Ecclesiæ. c Quemcunque indignum remissione iudicaueris dum viuit, apud Deum indignus iudicabitur.

f g Et tibi dabo claues regni cœlorum. Et quodcunque liga- 11 12 13

A a *Dei viui.* Ad distinctionem falsorum deorũ, quos Gentes vel de mortuis hominibus, vel de sensibili materia sibi instituerunt.

b *Bariona.* Bene filius columbę, quia dominum pia simplicitate sequebatur, vel quia plenus spirituali gratia erat. Filius spiritus sancti dicitur, qui ostensus est in columba, ab eo quem filiũ dei viui vocauerat, & filio columbæ pater reuelat, quia vna est operatio patris & filij cum sancto spiritu. Reuelat inquam mysteriũ fidei, quia caro & sanguis non reuelare potuit. i. ho-

B mines carnali sapiẽtia inflati, qui nõ columbę filij, & iõ a sapientia spiritus alieni. de quibus, supra, *Alij Iohannem Baptistam, alii autem Eliam &c.*

c *Tu es.* non dico vocaberis, sed tu es Petrus ob fortitudinẽ fidei & confessionis constantiam.

d *Petrus.* A me petra, ita tamen vt mihi retineam dignitatẽ fundamenti, tu super me ordinabis lapides mundos, & abijcies leprosos.

Sicut lumẽ & cętera nomina, vt *Vos estis sal terræ*, a domino sortiti sunt apostoli, sic Simoni a se nomen Petri dedit. *Supra. 5. b.*

* Aug. Dixi quodam loco de Apostolo Petro, quod in eo tanquam in petra fundata sit ecclesia. Sed scio me postea sic exposuisse, quod a domino dictum est. *Tu es Petrus &c.* Vt super hunc intelligeretur quem confessus est Petrus, dicens, *Tu es Christus filius Dei viui*, ac si Petrus ab hac petra appellatus, personam ecclesiæ figuraret, quæ super hãc petram ędificatur. Harum autem duarum sententiarum quæ sit probabilior, eligat lector. *Li. 1. retractat. cap. 21.*

* Chrysost. *Super hanc petram.* i. in hac fide & cõfessione *ædificabo ecclesiam meam.* Hinc ostendit multos iam credituros, quod Petrus confessus fuerat, & erigit eius sensum, & pastorem ipsum facit.

* Leo Magnus. Et ego dico tibi, &c. Hoc est, sicut meus pater tibi manifestauit diuinitatem meam, ita & ego notam tibi facio excellentiam tuam. Quia *tu es Petrus.* i. cum ego sim inuiolabilis petra, ego lapis angularis qui facio vtraq; vnum. Ego fundamentum præter quod nemo potest aliud ponere. Tu tamẽ quoque petra es, qui a mea virtute solidaris, vt quę mihi potestate sunt propria, sunt tibi mecum participa- *Serm. 3. de B. Petro.*

C tione communia.

* Clemens

D * Clemens Romanus. Simon Petrus fidei merito & integræ prædicationis obtentu fundamentum ecclesiæ definitus est. A petra cognominatus est Simon Petrus, vt edoceamur, Petrum Christi vicem in terris habiturum, cuius nomen & accepisse cognouimus, & eandem petram vocari supra quã fundanda erat ecclesia, quę iam in Christo primario fundamẽto ędificari cęperat. Quãobrẽ dixit illi, *super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.*

* Hylarius. Est autem in nuncupatione noui nominis fęlix ecclesiæ fundamentum, dignaque ædificatione illi⁹ petræ, quæ infernales leges & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret.

* Orig. Petra est quisquis Christi discipulus est, ex quo biberunt de spiritali consequenter petra. Et super talem petrã construitur omnis ecclesiastica doctrina, & secundum hanc vitæ institutio.

e *Et portæ.* Portę inferi sunt peccata, minę, blãdimẽta, hæreses, quibus infirmi ruunt in mortẽ, qui non vere supra petrã, sed super arenam domum professionis suæ credendi sunt ędificauisse. i. non simplici & vera intentione Christum sequi, sed ob terrenam quamlibet causam habitũ pretendisse. Qui enim in intimo cordis amore fidem Christi percipit, quicquid ingruit extra facile vincit. E

* Euseb. Ecclesia sanctorum orationibus glorificata, neque hostibus terga dat, neque ipsis ianuis mortis cedit, propter pauca verba quæ Christus protulit, *Super petram ædificabo. &c. & portæ inferi non præualebunt.*

* Orig. Sed & singulæ spirituales nequitiæ in cęlestibus portæ sunt inferorum, quibus contrariantur portæ iustitię. Nõ autem exprimit vtrum petræ non præualebunt in qua ædificat Christus ecclesiam, aut ecclesiæ, quam ædificat super petram, tamen manifestum est, quia nec aduersus petram, nec aduersus ecclesiam portæ præualent inferorum.

f *Et tibi.* Vt omnib. constaret, quia absque ea confessione ac fide nullus regnum cęlorũ posset intrare. Qui prę cæteris cõfessus est prę cęteris donatur clauibus. Claues sunt discernẽdi scientia & potentia, qua dignos recipere, indignos excludere debet a regno, vnde subdit.

g *Et quodcunque liga.* Idest, quem in peccatis persistentem æternis pęnis adiudicaueris, vel quẽ humilem & vere peni- F

tentem

NICOLAVS DE LYRA.

tatem diuinæ naturæ & humanæ in eodem supposito.

1 Viui. *Hoc additur ad differentiam illorum qui colebantur tanquam Dii a Gentilibus, vt Hercules, Iupiter & consimiles. Fuit enim antiquorum opinio, quod quando tales excellentes personæ moriebantur, ad vitam deorũ transferebantur, vnde 2. Mac. 11. dicitur quod rex Antiochus scripsit de patre suo mortuo.* Patre nostro inter Deos translato, nos volẽtes eos q̃ sunt in regno nostro sine tumultu agere &c. *Ad istas ergo falsitates excludendas dixit Petrus*, Dei viui.

2 Respondens autem Iesus. *Hic consequenter ad confessionem deitatis subditur collatio potestatis.*

3 Beatus es Simon Bar. *i. filius Ioãna. Bar. enim idem quod filius. Iona autem ponitur per diminutionem subtracta media syllaba pro Ioanne, vnde est ibi compositio ex integro & corrupto. Vnde Bariona hic accipitur, ac si diceretur filius Ioannis, propter hoc Petrus dicitur Io. vlt.* Simon Ioannis. *dicitur autem hic* Bea. *quia confessio veræ fidei ducit ad beatitudinem.*

4 Caro & sanguis non reuelauit tibi *.i. homo mortalis nõ docuit te illam veritatem.*

5 Sed pater meus. *& per consequens tota trinitas, quia indiuisa sunt opera trinitatis ad extra.*

6 Et ego dico tibi. *Pro te & pro sociis tuis.*

Quia

7 Quia tu es Petrus. i. *confessor petræ veræ quæ Christus est, factus.*

8 Et super hanc petram. *Quam confessus es. i. super Christum.*

9 Aedificabo ecclesiam meam. Et portæ inferi. *i. persequutiones tyrannorum, & insultus & tentationes spirituum malignorum.*

10 Non prẹualebunt ad. eam. *A vera fide subuertẽdo. Ex quo patet, quod ecclesia nõ consistit in hominibus ratione potestatis vel dignitatis, ecclesiasticę vel secularis, quia multi principes et summi põtifices et alii inferiores inuẽti sunt apostatasse a fide, pp̃ q̃ ecclesia cõsistit in illis personis in quibus est notitia vera, & confessio fidei & veritatis.*

11 Et tibi da. *Non solum pro te, sed etiam pro aliis. Sicut enim confessio Petri erat cõfessio aliorũ, ita potestas hęc data Petro intelligitur dari alijs, licet Petro principalius inquãtum erat aliorum capitaneus.*

12 Claues regni. *Istæ claues non sunt materiales sed potestas spiritualis duplex. Vna est potestas discernendi peccatum a non peccato, sicut in veteri lege sacerdotes iudicabant inter lepram & non lepram. Aduertendum etiam, quod licet homo nõ possit hoc bene iudicare sine scientia, tamen scientia non dicitur clauis, sed potestas iudicandi per scientiam præhabitam, & ideo licet scientia non sit clauis, tamen necessario præexigitur ad debitum vsum huius clauis. Alia clauis est potestas admittendi ad regnum, vel excludendi, secundum verum iudicium præhabitum, quia debent indigni excludi, & digni recipi.*

13 Et quodcunque liga. *Quia supposito hic in terra debito vsu clauis,*

MORALITER.

4 *Caro & san.* Origen. Si ergo & nos patre nobis reuelante qui est in cęlis, quando conuersatio nostra in cęlis fuerit, confessi fuerimus

rimus Iesum Christum esse Dei veri filium & nobis dicetur.

8 *Tu es Petrus.* Petrus enim est omnis imitator Petri.

13 *Et quodcunque.* Hier. Istum locum episcopi & presbyteri.

male

tentem absolueris, sic erit & in cęlis.

A *Et quodcunque ligaueris super terram.* Hieronymus. Habent quidem eandem iudiciariam potestatem alii apostoli quibus post resurrectionem ait. *Accipite Spiritum sanctum quorum re. &c.* Habet etiam omnis ecclesia in presbyteris & episcopis, sed ideo Petrus specialiter accipit, vt omnes intelligant, quod quicunque ab vnitate fidei & societate eius se separauerit, nec a peccatis solui, nec cœlum potest ingredi. Hunc locum quidam non intelligentes, aliquid sibi sumunt de supercilio Pharisæorũ, vt damnare innoxios, vel soluere se noxios putent, cũ apud Deum non sententiã sacerdotum, sed reorum vita quęratur. Vnde in Leuitico ostendere se sacerdotibus iubētur leprosi, quos illi non faciunt leprosos, sed discernunt qui mundi vel immundi sunt, ita & hic.

Quemcumque soluendum iudicaueris dum viuit, & remissionem peccatorum consequetur a Deo.

ueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcũque solueris super terram erit solutũ & in cœlis. Tunc pręcepit 1

a discipulis suis, vt nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Chri

a Non aliis sed prouectioribus. 2

b

c stus. Exinde cœpit Iesus ostẽdere discipulis suis, quia opor- 3

teret eum ire Ierosolymam, & multa pati a senioribus, & 4

scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die re- 5

a Separatim, ne coram aliis magistrum arguat. Amantis affectu. 6

surgere. Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum, 7

Optando. a Non potest esse vt filius Dei occidatur.

d dicens. † Absit a te Domine, non erit tibi hoc. 8

Nota Christũ per se intus viuificare, ministris potestatẽ soluendi post vitam redditam tribuere. Non enim aliquem soluere possunt, nisi viuat, quẽ soluunt. Sed ad quid soluẽdi potestatẽ accipiunt, cum a Deo iam liberatus & viuificatus quem soluunt quæritur? Dicunt quidã ministros soluere, id est, solutos demonstrare recõciliatos ecclesiæ, quos prius de crimine manifestos vel conuictos ab introitu ecclesiæ probauerãt. Alii, a quadam impotẽtia bene operandi, quæ post remissionẽ & satisfactionem adhuc remanet, & est fęx & reliquiæ præcedentium peccatorum, non tamẽ peccatũ, ab hac purgatur homo cum reconciliatur ecclesiæ per iudiciũ sacerdotis. Vt enim in homine post febris purgationẽ debilitas quædã remanet quæ febris non est, a qua non cito purgatur. Sic in homine post criminalẽ remissionem pro qua iudiciũ ecclesiæ subiit, ipsius peccati debilitas remanet. Alii, veritati & euãgelio adhęrentes, ministros ecclesię a peccato soluere dicũt. Dicit enim veritas. *Accipite Spiritum sanctũ quorũcunque re. &c.* De hoc iterum Au. contra quinque hæreses. Nec eos audiamus qui negant catholicam ecclesiã non omnia peccata posse dimittere. Illi enim in Petro petrã non intelligunt, & non intelligentes ecclesiæ datas esse claues regni celorũ, ipsi

ipsi eas de propria manu amiserũt. Hic opponit quod solus Deus Lazarum suscitauit, apostolis soluendum tradidit. Itẽ quod solius ei dimittere peccatum est. Ad hoc dicũt, quod Deus prius Lazarum suscitauit, hoc est, quod ipse a se, non ab alio peccatum dimittit. Quod discipuli resuscitatum soluũt, hoc est quod non a se, sed a Deo habent quod peccata dimittunt, sic dicitur, solus Deus peccatum dimittit, quia hoc quod per ipsum facimus, ipse facit. D

Mar. 2. a.

✻ Orige. Vide autẽ quantam potestatem habet petra, supra quam ædificatur ecclesia eius, vt etiam iudicia maneant firma, quasi Deo iudicãte per eam. Vbi supra.

✻ Chrysostomus. Promittit se daturum quæ sunt propria Dei solius, scilicet, peccata soluere, & ecclesiam immutabilem facere inter tot tentationum & persecutionum procellas. Hom. 55. in Matth. E

a *Vt ne.* Supra aduentũ suum prędicare præcepit, hic ne dicant eum esse Iesum. Sed aliud est prędicare Christum, qđ est commune nomen dignitatis, aliud Iesum, quod est proprium saluatoris, quasi dicat, non prodest publice prædicari maiestatẽ populis, qui visuri sunt me multa pati, qđ tũc demum licebit, cum resurrectio potentiam deitatis ostẽderit.

b *Iesus Christus.* Saluator, ne scandalizarentur in eo quem paulo post visuri sunt conspui & crucifigi.

✻ Origenes. Qui vult etiam Christum prædicatum prius ab Apostolis, dicat quoniam leuiter præmittere voluit mẽtionem nominis sui, vt interim facto silentio prędicationis huius, hoc ipsum quod leuiter de Christo auditum fuerat, digeratur in cordibus auditorum. Aut ita est soluẽda quęstio, vt videatur ea quę prius de annunciando Christo sunt dicta, non ad tempus pertinere quod fuit ante resurrectionem, sed ad tempora post futura. Vbi supra.

c *Exinde.* Ecce causa prohibitæ prædicationis qua dicat, tũc me prędicate cum ita passus fuero, quia non ante prodest.

d *Absit.* Non vult Petrus destrui confessionem suam, nec putat filium Dei posse occidi. F

Chry.

NICOLAVS DE LYRA

* *clauis, Deus illud approbat in cœlis, aliter non.*

1 Tunc præcepit discipulis suis. *Hoc videtur esse contrarium ei quod est dictum ca. 10. quod misit discipulos, ad denunciandum aduentum suum. Dicendum, quod tunc denunciauerunt aduentum eius tanquam cuiusdã sancti prophetæ a Deo missi, & istud non præcipitur hic taceri, sed postquam cognouerant hic diuinitatem ipsius, vt patet ex confessione prædicta, præcepit vt eius diuinitatem aliis non diuulgarẽt ne vulgares homines qui viderent eum pati tam ignominiose, scandalizarentur de eorum prædicatione, sed postquam resurrexit, a mortuis, habita perfecta victoria mortis voluit hoc publice prædicari.*

2 Exinde. *Hic ostendit se esse mundi redemptorem per suam passionem, & hoc est quod dicitur.* Exinde. *Idest, post quam se ostenderat habere veram naturam diuinam, secundum quam est impassibilis, & humanam in qua poterat vere pati.*

3 Cępit. *Quia erat præordinatum a Deo Patre, quod ibi compleretur mysterium redemptionis nostræ. Illud autem quod præordinatum est a Deo infallibiliter euenit, quia licet non sit necessitas consequentis est tamen ibi necessitas consequentiæ. Modus autem nostræ redemptionis subiungitur cum dicitur.*

4 Et mul. pa. a. *Quia ab istis iudicatus est ad mortem, & præsidi traditus.*

5 Et occidi. *A Gentilibus, qui eum crucifixerunt manibus propriis, vt habetur Ioan. 19.*

6 Et tertia die resurgere. *Hoc prędixit, vt minus tristarentur de eius morte. Oportebat autem ista impleri, quia a Deo erant præordinata.*

7 Et assu. eum Pe. &c. *In secreto, scilicet, quia inferior non debet superiorem publice arguere.*

8 Absit a te domine. *Quasi dicat, indecens est, quod tu tam ignominiose patiaris.*

MORALITER.

† male intelligentes, aliquid de Pharisæorũ assumunt supercilio, vt vel damnent innocentes, vel soluere se noxios arbitrentur. cum apud dominum non sententia sacerdotũ, sed de eorum vita quæratur.

1 *Tunc præcipit discipulis.* Dans aliis exemplũ, vt nõ quærãt, sed magis fugiant gloriam hominum.

2 *Exinde cœpit.* Ad hoc. n. ignominiam suę passionis, & resurrectionis suæ gloriam prædixit, vt eius exemplo timorẽ passionis tolleret, & eos ad considerandum suæ resurrectionis gloriam eleuaret.

7 *Et assum. eum Pe. &c.* Hoc fecit Petrus ex affectu carnalis propter quod Christus dicit ei.

Vade

* Chrysostomus. Quid mirabile est, hęc pati Petrum qui de A his reuelationem non suscepit? Vt enim discas quod neque illa quæ de Christo confessus fuerat, ex se locutus est, vide qualiter in his quę nō reuelata sunt ei, turbationem patiatur, humana enim & terrestri cogitatione quę sunt Christi cōsiderans, æstimabat turpe & indignū esse ei quod pateretur.

Hom. 55. in

†Abi a *Vade.* Supra, omnia illa gloriosa in futurū promissa sūt, non in pręsenti data. Aedificabo ecclesiā meam, & tibi dabo cla. &c. Quę si statim dedisset, nunquam postea locum error inuenisset in eo.

Vbi supra. * Origenes. Sa- B tana dixit ei, quasi per ignorantiam aliquid habenti contrarium Deo.

† De simo. e. Matthæus.

e *Tollat cru.* Scilicet, Crux tollitur vel cū per abstinentiam D corpus, vel cum per compassionē proximi animus affligit. Crucem abstinentiæ habuit Paulus, dū dicebat. *Castigo corpus meum & in ser. &c.* Compassionis quoq; cum ait. *Quis infirmatur, & ego non infirmor?*

1. Co

a A laude ad vituperium. b Sequere sententiam meam.
c Aduersariæ meæ voluntati. d Offendis me volendo præire.

a Qui conue[a]rsus dixit Petro. † Va[b]de post me Sa[c]thana, sca[d]nda-
b lum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ ho-
Ego vere patiar & si quis vult me imitari, renunciet voluptatibus suis.
c minum. Tunc Iesus dixit discipulis suis † Si quis vult post
d me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & se-
e Faciendo hoc ex charitate. Hic.
f quatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere,
a In futuro. Quasi dicatur agricolę si frumentum seruas, perdis, si seminas renouas.
b Non propter vanam gloriam uel aliud quodlibet.
perde[c]t eam. Qui autem perdiderit animam suam pro[b]pter
a Cum deest persecutio, custodiatur cor, qu a pacis tempore licet viuere, licet & ambire.
g me, inueniet e[a]am. † Quid enim prodest homini, si mūdum
vniuersum lucretur, animæ vero suæ detrimentū patiatur?

* Chrysostomus.
Ne autem existimes
1 quod vsque ad verba
2 tantum & contume-
† lias oportet abne-
3 gare seipsum, osten-
4 dit ad vsque ad quan
5 tum abnegare seip-
6 sum oporteat, quia
7 vsque ad mortem
8 etiam turpissimam,
9 scilicet, crucis.
10 f *Qui enim voluerit.*
11 * Origenes. Hoc
12 dupliciter potest in-
13 telligi, primum sic.
14 Si quis amator vitæ præsentis parcit animę suę timens mori, & putans animam suam per hāc mortē perire, iste volens hoc mō saluare animam, perdet eam. Si q̄s contemnens vitam præsentem, vsque ad mortem pro veritate certauerit, perdet quidē animam suam, quantū ad vitā præsentē, sed quoniam propter Christum perdet eā, magis eam saluā faciet in vitam ęternā. Alio modo sic. Si quis intelligit quæ est vera salus, & acquirere vult eam ad salutem animę suę, iste abnegans semetipsum, perdit quantum ad voluptates carnales animā suam propter Christum, & perdens animam suam hoc modo, saluat eam per opera pietatis.

† A

† Ma Luc. Cor

Trac. Matt. &

b *Quia non.* Non placet tibi, vt per mortem meam mundū redimam, quæ voluntas patris, sed carnaliter hęc sapis.

Hom. 56. in Matth.

c *Si quis vult.* Prędicta apostolis passione & resurrectione hortatur ad sequendum tam eos quam turbas.

* Chrysostomus. Quasi dicat, Tu dicis. *Absit a te Domine,* Ego autem dico tibi; quoniam non solum me prohibere a passione nociuum tibi est, sed neque saluari poteris, nisi patiaris, & moriaris, & vitæ abrenuncies semper.

d *Abneget se.* Quod per vetustatem est, vt capiat quod vltra se est. Remotis vitiis, virtus sequatur, tollat crucem suam, & sequatur me. Quod erat per vetustatē, abnegauerit ille qui dicebat. *Viuo autem ego, iam non ego.* Quod vero vltra se erat, cę C perat. *viuit vero in me Christus.*

Gal. 2. d.

Tol-

g *Quid e. p.* Ecclesia habet tempus persequutionis, habet & tēpus pacis. Hæc tempora designat in præceptis. Nam tempore persequutionis ponenda est anima, & tēpore pacis frā- F genda

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui conuersus. *Idest, facie versa erga Petrum, vt eum de sua temeritate efficacius argueret.*

2 Dixit Petro. *Idest, aduersarie inquantum per istam increpationem: nam volebat salutem humani generis quodammodo impedire, & per consequens Christo aduersabatur qui erat huius salutis nuncius.*

Scādalū quid sit & quotuplex.

3 Scandalum es mihi. *Scandalum ibi improprie accipitur, quia scandalum actiuum proprie dictum, est dictum alicuius vel factum minus rectum, præbens occasionem ruinæ alteri. Scandalum autem passiuum, est ruina alicuius ex tali facto vel dicto. Neutrum autem potuit habere locum in Christo, & ideo scandalum hic accipitur pro impedimento, quasi dicat.* Scandalum es mihi. *Idest, quantum est in te vis me a salute mundi impedire. Cuius ratio subditur.*

4 Quia nō sapis ea quæ Dei sunt. *Quærendo, scilicet, impedimentum præordinationis diuinæ.*

5 Sed ea. *Quia illud quod dictum est, Petrus dicebat Christo motus ex affectu humano.*

6 Tunc Iesus. *Hic proponit Christus suæ imitationis exemplum. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est proponendo scilicet, exemplum suæ imitationis, secundo, promittit ex hoc gloriam futuræ resurrectionis, ibi.* Filius enim hominis. *dicit igitur.*

7 Si quis vult post me venire. *Per meam doctrinam & facta sequendo.*

8 Abneget semetipsum. *Idest, affectum humanum, non solum meam passionem non impediendo, sed etiam me in hoc imitando.*

9 Et tollat crucem suam. *Idest, paratus sit in animo voluntarie crucem portare in qua crucifigatur ignominiose. Ad hoc autē rationē inducit, dicens.*

10 Qui enim voluerit. *Hoc autē potest dupliciter intelligi. Perdere enim habet duplicem significationem. Vno modo idem est quod amittere, & in isto sensu cum dicitur hic.* Perdet eam. *subintelligendum est, in alia vita, quasi dicat.* Qui enim voluerit animā suam. *idest, delitiis & voluptatibus occupare in hac vita, quia hoc est vitam suam saluare secundum opinionem carnalium, talis perdet eam in alia vita, quia obligat eam ad pœnam inferni. Alio mō perdere idē est quod destruere, & tunc cum dicitur, perdet eam, subintelligitur in hac vita, & est sensus.* Qui enim voluerit animam, *quantum ad meritum vitæ æternæ.*

11 Perdet eam. *Idest, destruet corpus laboribus, & passionibus exponēdo, ex quibus sequitur separatio animæ a corpore. Et hoc est animam perdere secundum æstimationem falsam carnalium, licet sit saluare eam secundum veritatem, secundum hunc sensum vltimū sequitur.*

12 Qui autem. *Hoc est propter Deum mortem sustinendo.*

13 Inueniet eam. *In beatitudine Deo fruendo. Et quia anima cū sit immortalis præponenda est omnibus corruptibilibus & transitoriis, ideo subditur.*

14 Quid enim prodest. *Quasi dicat, nihil, imo per talia perdit multum, quia perdit illud quod est immortale & diuinum in eo.*

Filius

MORALITER.

Duo abstinentiæ genera.

† *Vade post me. &c.* Quasi dicat, non debes impedire passionem meam, sed magis sequi, ideo subditur.

6 *Tunc ait discipulis. s.* Maximus in sermone de sancto Ioanne Baptista. Duo autē abstinentię, & crucis sunt genera, vnum corporale, & aliud spirituale. Vnum est a potu & epulis temperare appetitum gulæ, a delectationibus & mollissimis suauitatibus coercere, & ab his quæ tactu, gustu, visu decipiunt sensum viriliter reuocare, ac violenter abstrahere. Alterū abstinentię & crucis genus est pretiosius atque sublimius motus animi regere, & perturbationis illius modestię trāquillitate placare, irę ac superbię impetus quasi feram bestiam refręnare, litigare quotidie contra vitia, increpare se quadam censura & austeritate virtutis, & rixā quodammodo cum homine interiore conserere.

10 *Qui enim vo.* Idest, vitā animalem voluptatibus exponere

11 *Perdet eam.* Aeternaliter.

11 *Qui au.* Idest, a voluptatibus retraxerit. *Inueniet eam.* ad gloriam ordinatam.

14 *Quid enim pro.* Quasi dicat, nihil, sed multum nocet, nam anima rationalis imagine trinitatis insignita preciosior est omnibus terrenis.

Filius

genda ſunt terrena deſideria. Nā quid prodeſt homini,&c.

a *Aut quam*. Nec lucra, nec timor, nec aliquid aliud retrahat a ſalute, quia quam commuta.da.homo.

Calicem ſalutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Vel nihil terrenum pro anima perdita poterit homo dare.

* Chryſoſtomus. *Quid prodeſt*. Quaſi dicat, Ne dicas quod qui pericula quę propter Chriſtū imminent effugit, ſaluet animam ſuam, ideſt vitam temporalem. Sed pone etiam cū anima, id eſt, vita temporali totum orbem terrarum, quid ex his homini erit amplius anima in ꝑpetuum pereunte? Si ẽn. famulos tuos videas in lætitia, te autem in malis vltimis cōſtitutum, quid lucrareris ex eorum dominio? Hoc etiam in anima tua reputa, cum carne laſciuiente ipſa futuram perditionē expectat.

* Chryſoſtomus. Ac ſi dicat, Diuitias ſi perdideris, poteris dare diuitias alias ad eas redimendas: animam autem perdens, non poteris animam aliquam dare, ſed neq; aliquid aliud. Quid autē mirabile eſt, ſi in anima hoc contingit? Etenim hoc videtur in corpore contingere. Etſi enim decem milia diademata corpori inſanabiliter ægroto circumpoſueris, non curatur. D Vbi ſupra.

a Q d. Quid retribuam domino, pro omnibus, &c. b Nihil dabit pro anima, quia filius hominis ſecundum opera dabit. c Quam ipſe redemit.

a Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua? Fi- 1

a Qui prius venit humilis.

b lius enim hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum ange- 2

a Omni conditioni, omni ſexui. ¶Stella enim differt a ſtella in claritate

lis ſuis, & † tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius. 3 4

a Quod quia incertum eſt.

Amen dico vobis, ſunt quidam de hic ſtantibus, qui non gu- 5

a A ſanctis mors, quaſi libando guſtatur, vitam verò poſſident in futuro.

c ſtabunt mortem, donec videant filium hominis venientem 6 7

a In ea claritate in qua erit peracto iudicio, quod completum eſt in transfiguratione, de qua ſtatim agit euangeliſta. 8

d in regno ſuo.

b *Filius e.* Nec durū videatur hoc pati, *quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ re. in nobis.* Rom. 8.d. E

c *Sunt quidam.* Quia rudes erant Apoſtoli, etiam in pręſenti vita promittitur eis aliqua conſolatio, vt certius credant de futuro.

d *In regno*. In regno beatitudinis æternæ, vel oſtendendo ſuam poteſtatem in præſenti eccleſia. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Filius enim. *Quia inuitauerat eos ad imitandum exemplum ſuæ paſſionis, ideo ne terrerentur morte corporali & tranſitoria, promittit eis præmium futuræ reſurrectionis, quod complebitur in aduentu Chriſti ad iudicium, quia tunc reſurgent homines ad vitam immortalem, et hoc eſt quod dicit:* Filius enim. *Ideſt, Chriſtus verus homo.*

2 Venturus eſt. *Ad iudicium.*

3 In gloria. *Quia in forma glorioſa iudicabit.*

4 Et tunc red. *Iuſtis gloriam animæ & corporis, aliis aūt pœnam vtriuſque. Et vt ſint de futura gloria animæ & corporis magis certi, promittit eis quod aliquibus eorum oſtendet in hac vita præſenti quod oſtendit in ſua transfiguratione, vt patebit in cap. ſeq. & hoc eſt quod dicit.*

5 Amen. *Id eſt, fideliter.*

6 Sunt qui. *Scilicet, Petrus, Iacobus & Ioannes, vt videbitur.*

7 Qui non guſta. *De vita præſenti recedendo.*

8 Donec videant.fi. *Scilicet, apparentem eis in forma corporis glorioſa, qualem habebit poſt reſurrectionem, cum adeptus fuerit poteſtatem regni, tunc ei im dixit diſcipulis ſuis Matt. vlt. d.* Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.

CAP.

MORALITER.

1 *Filius e. ho.* Hieronymus. Timens mortem, audi gloriam triumphantis, vereris crucem, auſculta angelorum miniſteria.

6 *Sunt quidam.* Cum Chriſto hic ſtant qui pro ipſo paſſiones patienter ſuſtinent, & iſti mortem culpæ vel gehennæ non guſtant, ſed cum ipſo tranſeunt ad gloriam ſempiternam.

ADDITIO I.

In capitu. 16. vbi dicitur in Poſtil. *Signa autem temporum non poteſtis.*

Hæc reſponſio ſecundum expoſitionē poſtil. non vr̃ pertinere ad propoſitū. Petebāt.n. Phariſęi ſignū de cœlo, in quo declararetur tēpus Chriſti aduentus, vt patet ex dictis ſuis. Dicere autē, ꝙ hoc non poſſent cognoſcere per conſtellationes ſiderū ſeu per faciē cęli, nihil vr̃ ad propoſitum facere cum ipſi ſuper naturalia ſigna petebant, non ſigna quæ ſecūdū curſū temporū naturalē apparēt. Vñ iſte paſſus melius exponitur per Chry. ſuper Mat. vbi ſic ait. *Sicut ergo in cœlo aliud quidem eſt ſignum ſerenitatis, aliud pluuiæ, ita & in me putare oportet.* Nam nunc in primo aduentu ſignis quæ in terra ſunt opus eſt, quæ autē in cęlo ſunt, cōſeruanꝰ tempori ſecundi aduentus, qñ virtutes cęlorū mouebuntur, hęc Chryſoſt. Quę quidem expoſitio proprie videtur applicari propoſito, vt patet ſeriem literæ bene intuenti.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi dicitur in Poſti. *Et ideo licet ſcientia non ſit clauis, tamen neceſſario præexigitur.*

Licet ſcientia diſcernendi peccatū a peccato ſecūdū magiſtrū in 4. di. 18. ſit clauis, nō tñ in hoc tenetur cōmuniter a doctorib. vt ibidē tractatur. Nam prout cōiter tenetur, in ſacerdotis ordinatione non infunditur habitus ſcientiæ de nouo, ſed imprimiꝰ ſacerdotalis character, in quo fundantur hæ duę poteſtates. ſ. diſcernendi & ligandi ſeu ſoluēdi, quę quidē poteſtates vnū ſūt in radice, ſed diſtinguuntur penes earum actus. Qđ āt dicit poſtillator, qđ ſciētia neceſſario præexigitur ad debitum vſum clauis, nō vr̃ verum. Quamuis.n. claues eccleſiæ recipere non debeat, niſi habēs ſcientię habitum conuenientē ſeu ſufficientē ad executionē huius poteſtatis, ex hoc tñ non ſequitur, quod ſi ſacerdos non habeat talē ſcientiā, quod nō habeat claues. Eſſet.n. maxime periculoſum, cū quamplurimi & innumerabiles ſacerdotes curā animarum habentes, talē ſcientiam non hēant, vt quotidie cōſtat per experientiā, & ſic tales nec ligarent, nec ſoluerent, quod crudeliſſimum eſſet opinari. Hoc tñ manifeſte ſequereꝰ ex dictis Poſt. dicētis, qđ ſciētia neceſſario præexigiꝰ ad debitum vſum clauiū. Nihil autē eſt ſine eo, quod neceſſario præexigitur. Vnde vr̃ dicēdū prout dictum eſt. ſ. quod ſacerdos de congruitate debet habere ſciētiā ſufficientē, non tamē de neceſſitate. Et ſic ſacerdos, qui non habet talē ſciētiam actualiter nec habitualiter, poteſt tamen vti clauium poteſtate, ſm quam ligat & ſoluit tanquam habēs diuinam poteſtatem, vt iudex eccleſiaſticus. Quod intelligendum eſt ſemper claue non errante.

REPLI. *In ca. 16* vbi dicitur. *Signa aūt temporum ſcire non poteſtis.* Quod exponit poſtil. ad intentionē beati Hiero. glo. or. & aliorum. Burg. autē adducit expoſitionē Chryſ. & ob hoc abiicit expoſitionē poſtil. ſine ratione, quaſi eiuſdē paſſus non poſſint eſſe plures expoſitiones, fidei tñ veritate per omnia ſeruata. Cū.n. poſtil. dicit, quod ſigna tēporum in diuina pręſciētia definitorum non poſſunt ſciri ex his quę in cęleſtibus corporib. fiūt, intelligit ēt ſi fiat pręter curſum communē naturę, de qua ratio redditur, quia huiuſmodi tēpora aduētus Chr̃i & ſigna, nō dependent ex his quæ in corporibus cęlorum fieri poſſunt, ſed ex diuina pręſciētia. vnde etiam cęli ortum habuerunt.

In eo. c. vbi circa collationē clauium poſtil. dicit, licet ſciētia nō ſit clauis, tñ neceſſario præexigiꝰ, de quo dicto Bur. magnū facit ſtrepitū, imponēs poſtil. falſum, ſed falſe. Nā Poſtil. non dicit ſciētiā neceſſario præexigi ad ſuſceptionē clauium, nec ad vſum clauium, ſed declarādo ſic dicit ſciētiā neceſſario præexigi ad legitimū & debitū vſum earū, & ſic Bur. in fine huius corruptorii venit in eandē ſententiā cū poſtil. dicens vſum clauium ſequi clauē, claue tñ nō errante. vbi igitur clauis errat, certum eſt vſum non eſſe legitimū, vtendo autē auctoritate diſcernendi abſque ſciētia & diſcretione, cōmittitur error. Ad euitādū igitur errorē neceſſario pręexigitur diſcretio quę ſciētia dici pōt nō clauis, quæ eſt ſententia poſtil. bene viſa, non truncatim. Qđ autē dicit Bur. de idētitate clauium in radice, & earum ſecundum actus diſtinctione, habet tractari lib 4. di. 18. & 19.

C A P. XVII.

a
b
E T post dies sex assumpsit Iesus petrum & Iaco- 1
a Gloriam maiestatis ostensurus. 2
bum & Ioannem fratrem eius, & † duxit illos in 3
a Vt discat gloriam non in profundo huius secuii, sed in regno supernæ beatitudinis esse quærendam.
¶ Non substantiam carnis, amisit, sed gloriam futuræ resurrectionis ostendit.
c montē excelsū seorsū, & trāsfiguratus est ante eos. Et resplē- 4
a Non habet clarius quod cui comparet. b Sancti quicunque baptizati estis Christum induistis. 5
d 6
e duit facies eius sicut sol, vestimēta aūt eius facta sunt alba si-

CAP. XVII.

A

Mar.9.a. Luc.9.d. a ET post di. Marcus dicit, sed Lucas octo. Hi ergo ponūt medios. Lucas addit & primum quo promisit, & extremum quo compleuit. Et illi post sex mundi ætates quiescendum ab omni labore, & hic octauo tēpore designat esse resurgendum. Tres dicit, qa qui fidē trinitatis firmiter seruauerint, in æterna visione gaudebunt. In mōtem etiā secundum Lucam oraturus, quia qui resurrectionem expectant,

B mentes, in excelsis habitare, & precibus cōtinuis debent insistere. Seorsum quia iusti & nunc animo sunt ab impijs separati, & in futuro omni modo separabuntur, cum abscondet eos in *abscondito faciei suæ a contur. hominum.*

Psal.30. b *Petrum.* Nomina istorū conueniunt. Quisque debet esse Petrus, idest, firmus in fide. Inde Iacobus, idest, supplātator vitiorum. Inde Ioannes, id est, omnia gratiæ diuinæ ascribens contra superbiam vitæ, quæ solet oriri ex virtutibus.

Hom.57.in Matth. ✠ Chrysostomus. Ideo hos tres assumpsit, quoniam aliter potiores erant. Intende autem qualiter Matthæus non occultat eos qui sibi præpositi sunt, hoc.n.& Ioannes facit præcipuas laudes Petri commemorans. Ab æmulatione enim

C & vana gloria mundus fuit Apostolorum chorus.

D c *Transfiguratus.* Speciem quam habebat per naturam ostendit non amittens carnem quam assumpserat voluntate. Illud autem corpus quod habuit per naturā, dedit discipulis suis in cęna, non mortale, non corruptibile.

Quale dederit discipulis in Serm. de resurrect.

✠ Cyprianus. Mirati sumus in transfiguratione quæ facta est præsentibus Apostolis, Petro, Iacobo & Ioanne, quā do sicut sol resplenduit facies Saluatoris, & vestimēta eius candorem oēm exuperantia Apostolorū hebetauere conspectum, sed momentaneus ille decor imaginem nō speciem, similitudinem non substantiam, partem non plenitudinem transformationis mirificæ explicauit.

Subd

E d *Resplenduit facies.* In exemplum futuræ beatitudinis & claritatis, quam videbunt iusti, prius sublatis impiis.

e *Vestimenta autem, &c.* Facta sunt alba quod non ante, quia nondum apparuit quod erimus, sed cū apparuerit, similes ei erimus. Marcus ait, qualia fullo sup terrā nō potest facere. Idest, Deus in hac vita, tam claras nequit facere quia nullus sine peccato. Nullus mundator sui in terra faciet, qd Deus in cęlo, mundans vestem suam ab omni inquinamento. Fullo

F est doctor animarum, vel mundator sui corporis.

Et ecce.

NICOLAVS DE LYRA.
C A P. XVII.

ET post di. Fundata ecclesia gentium in fide præced. ca. hic ponitur eiusdem fundationis confirmatio. Et diuiditur in duas partes, quia primò declarat gloriam futuræ resurrectionis, & secundo efficaciam suæ passionis, ibi 1 *Conuersantibus autem.* Procedit autem hoc modo, ordine, sc. licet, retrogrado ad præcedens capit. vt continuet principium huius cap. ad finem præcedentis, vbi promiserat gloriam futuræ resurrectionis, vt visum est. Prima diuid. tur in duas partes, quia primo ostenditur gloriæ futuræ resurrectionis, secūdo ex hoc subditur solutio duplicis quæstionis, ibi: *Et interrogauerunt discipuli.* Prima in tres, quia primo ad declarationem futuræ resurrectionis describitur Christi transfiguratio, secundo subiungitur huius transfigurationis testificatio ibi: *Et ecce apparuerunt.* tertio circa hoc ponitur discipulorū instructio, ibi: *Et descendentibus illis.* Circa Christi transfigurationem euangelista notat quatuor, videlicet, tempus determinatum, consortium, locum & modum Quantum ad tempus, dicit sic.

1 *Et post di.* Scilicet, a promissione præcedenti discipulis facta, qñ dixit: Sunt quidā de hic stantibus, &c. Considerandum tamē, quod Lu.9.dr *post dies octo*, quia Matthęus nō computat diem in qua Christus fecit eis promissionē, nec vltimam in qua transfiguratus est, sed cōputat tantū tempus intermedium, & ideo secūdū veritatē computando totum tempus a promissione facta vsq; ad trāsfigurationē, transfiguratio fuit in octaua die. Ratio autem huius sūt, quia ista trāsfiguratio facta est ad ostendendum discipulis gloriā futurę resurrectionis, illa aūt erit in octaua ætate mūdi, & propter hoc figurata est hic per octauam diem. Prima enim ætas mūdi fuit ab Adā vsque ad Noe, secunda a Noe vsq; ad Abrahā, tertia ab Abrahā vsque ad Dauid, quarta a Dauid vsq; ad trāsmigrationē Babylonis, quinta a trāsmigratione Babylonis vsque ad Christū, sexta a Christo vsque ad finē mundi. Istæ autem sex ætates accipiuntur secundū diuersos status viuētiū in hoc mūdo. Septima autē accipitur secūdū statū animarum quiescentium in paradiso, & iō incępit ab ascensione domini quando eis cęlū patuit, & durabit vsque ad iudiciū, & ideo ab ascensione domini currit cū sexta ætate quantum ad simultatē temporis. Octaua ętas erit resurgentiū, & sic patet, quod bene significatur hic per octauam diem & sic patet tempus conueniens huius transfigurationis. Cōsortium autem notatur cum dicitur.

Transfiguratio quare facta octauo die &c.

Aetates mundi initia & fines.

Mar.9.a. Luc.9.a.

2 *Assumpsit Iesus, &c.* Isti enim tres sunt assumpti ad videndū gloriā futurę resurrectionis propter pęrogatiuā eminētię specialis inter alios. Petrus enim pp feruorē fidei erat inter alios principalis, pp quod & principaliter datæ sunt ei claues ecclesiæ, vt patet in pręcedēti ca. Ioannes autē excellebat in prærogatiua virginitatis, pp qd erat inter alios Chro magis familiaris. Iacobus aūt inter alios discipulos primus sustinuit martyrium propter Christū, vt hr Act. Considerandum tamen quod beatus Ambro. super Luc. & Aug. super epistolā ad Gal. videntur dicere, qd Iacobus iste qui fuit in trāsfiguratione, fuit ille Iacobus qui primo rexit ecclesiā Ierosolymitanam, & ille nō fuit frater Ioannis, & filius Zebedæi sed filius Alphęi. Sed dicendū quod cū textus expresse dicat istū fratrē Ioannis, & per cōsequēs filiū Zebedęi, qd Aug. & Amb. nō loquūtur asserendo, sed magis opinionē aliorū referendo. Si tñ loquerent assertiue, non esset curandū de dictis eorum, qñ sacra scriptura expresse dicit cōtrariū, sicut hic. Vnde Aug. in epistola ad Vincentiū Donatistā dicit de doctrina sanctorū quę est extra scripturā canonicā. Hoc genus scripturarū ab illis quę canonicę nominant distinguendum est, non.n.ex eis ita testimonium proferendū, vt cōtrariū sentire nō liceat, maxime vbi aliter senserūt quā veritas se habeat, nos in illo genere sumus, vt non dedignemur ēt ab apostolo dictū suscipere, si quid aliud sapiti.s. Deus illud reuelauit. Consequenter euangelista designat locum di.

3 *Et duxit il. in mon. excel.* Ad designandum quod illi sunt apti ad contemplandum cęlestia, qui eminent in contemplatiua vita. Subdit autem.

4 *Seorsum.* Ad denotandum quod contemplatiui debent esse a tumultu secularium segregati. Consequenter describit trāsfigurationis modum di.

5 *Et transfiguratus est.* Non quod mutauerit lineamenta corporis vel figuram, sed propter claritatis vultus eius immensitatem, & hoc est quod subditur.

6 *Et resplē.* Ad cuius euidentiā cōsiderandū, qd anima Christi a principio creationis fuit gloriosa per apertā visionē & perfectā fruitio-

M O R A L I T E R.

a *Et post dies sex.* Origenes. Sex diebus factus est visibilis mundus. igitur qui transcendit omnes res mundi visibiles, potest excelsum montem ascendere & aspicere gloriam verbi Dei.

Et ecce

a *Et ecce.* Quales vel q.d loquuti, Lucas dicit. Visi in maiestate, & dicebāt excessum eius quē cōpletur⁹ erat in Ierusalē. i. passionem & resurrectionē. Significant oracula legis & prophetię, quæ in domino completa, & nunc doctis & in futuro omnib. electis patebūt. Et bene visi in maiestate, quia tūc apertius vr̄ quāta dignitate veritatis oīs diuinorū nō solū sensus, sed ēt sermo fuerit prolat⁹. Vel Moyses & Elias sigñant oēs cum Christo regnaturos. Mortuus Moyses, mortuos. Elias viuus, eos qui viui inuenientur. Quibus conuenit in maiestate videri pro gloria quā habebunt, & excessū memorare, quia vnica materia laudis sit fidelib. passio Christi. Et quia gustata dulcedine cęlesti vilescunt infima, Petrus visa dñi, & sanctorū maiestate, solis his perpetuo vult hærere dicēs: *Bonū est nos hic esse, faciamus hic, &c.* Secundum alium euangelistā nesciebat quid diceret, in eo q̄ in cęlis tabernacula quęrit, vbi nulla aduersitatis aura est timenda, q̄a Deus omnipotēs tēplum eius est & agnus. Sed in hoc sciebat quid diceret; *bonum est nos hic esse*, quia vere solum hominis bonum est intrare in gaudium domini sui. Quod si Petrus videns glorificatam humanitatē tanto afficitur gaudio, vt nunquam velit ab eius intuitu secerni, quid putādum est de his qui diuinitatem videre meruerunt?

* Tertullianus. Dominus quoque in secessu montis etiā vestimenta luce mutauerat, sed lineamenta Petro agnoscibilia seruauerat. Vbi ēt Moyses & Elias, alter in imagine carnis nondum receptę, alter in veritate nondum defunctę, eandem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria perseuerare docuerunt.

* Idem. Merito etiam in carne se Dominus ei (Moysi) ostendit collegæ ieiuniorum suorum, nō minus & Eliæ. Nam & Elias hoc primum q̄ famem fuerat imprecatus satis iam se ieiuniis vouerat. *Viuit*, inquit, *Dominus, cui assisto in conspectu eius, si erit ros istis annis & imber.*

a Vt ostendat eum esse quem lex & prophetæ promiserunt. b Legislator. c Eximius prophetarum.

a cut†nix. Et ecce ᵃapparuerunt illis ᵇMoyses & ᶜElias cum eo 1

a De passione eius & resurrectione. b Oblitus regnum non in terra, sed in cœlis esse promissum, nec mortali carne circundatos posse intrare.

b ᵃloquentes. Respondens autem ᵇPetrus dixit ad Iesum, Domi- 2 3

a His non respondet dominus, ostendens non improbum esse sed inordinatum quod cuperet.

ne, bonum est nos hic esse, si vis faciᵃmus hic tria tabernacu † 4

c la, tibi vnum, Moysi vnum, & Eliæ vnum. Adhuc eo lo- 5 6

* Damascenus. Moyses quidem gloria externa aduentante glorificatur, at Dominus Iesus haud quaquam ascititium gloriæ ornamentum habebat, verum ex insita diuinæ gloriæ claritate manans.

b *Domine bonum est, &c.* * Euthymius. Cū Petrus vehementer præceptorem amaret, nec vellet eum ire in Ierusalē, ne pateretur, palam quidē non audet eū prohibere, ne rursum increparetur. Viso autem q̄ mons magnam haberet securitatem, vtpote insidiatoribus incognitus, simul autē Moysem & Eliam idoneos qui vlciscerentur, (nam ille plurimas gentes deuicerat, hic vero ignem super quinquagenarios de cęlo detraxerat) consulit illi, dicens, *bonum est nos hic esse.*

c *Adhuc eo lo.* Vt discat qui tabernaculum quæsiuit in resurrectione non tegmine domorum, sed spiritusancti gratia protegendos esse.

Lib. adu. Psychicos.

3. Reg. 17.

Sermone de trāsfiguratione.

Ecce

NICOLAVS DE LYRA.

fruitionem. Veruntamen ex diuina dispositione fiebat, vt gloria animæ non redundaret ad corpus, vt sic corpus esset passibile & mortale ad implendum precium redemptionis humanę. Et eodē modo ex diuina ordinatione factum est, vt gloria animæ redūdaret ad corpus in hora trāsfigurationis, vt ostenderetur discipulis gloria futuræ resurrectionis non tantum animæ sed corporis, vt sic animarētur ad sequendum Christum in acerbitate passionis, ad quod eos inuitauerat in ca. præced. Et sic patet, quod claritas illa in transfiguratione fuit claritas glorię quantum ad essentiā, sed non quantum ad modum, quia fuit eiusdem rationis cum illa claritate quæ est in corporibus gloriosis, sed non fuit ibi per modū qualitatis permanētis, sicut est in illis, sed per modū passionis trāseuntis, & iō illa claritas non debet dici dos glorię, quia dos de sua rōne importat qualitatē permanentē. Et est simile de lumine eleuante aīam Pauli ad videndū in raptu diuinā essentiam quod fuit eiusdē rōnis cū lumine eleuante animas beatorū. Veruntamē, q̄a nō fuit in Paulo per modū qualitatis permanētis, sed per modū passionis transeuntis, ideo ex tali eleuatione siue visione non fuit Paulus beatus, quia beatitudo importat permanentem.

1 *Et ecce.* Hic ponit̃ testificatio. Et primo testificatio humana, secūdo diuina, ibi. *Adhuc eo loquēte.* Prima in duas q̄ primo ponit̃ testificatio eminētiū virorum in ve. Test. secūdo eminētiū in nouo ibi. *Respondens autem Petrus.* Dicit ergo primo quod Moyses & Elias apparuerunt illis, hoc est ipsis discipulis.

2 *Loquentes cum eo.* De quo aūt loquerētur, Lucas exprimit 9. c. dicens, quod loquebant̃ cū Iesu de excessu quē expleturus erat in Ierusalē, q̄ quidē excessus fuit in sua passione, in qua sustinuit dolorē excessiuum & ignominiā excessiuam p̄p amorem excessiuum ad nos. Ratio aūt quare Moyses & Elias magis apparuerūt quā alij, fuit quia Moyses erat legislator, & Elias maximus æmulator p̄ honore diuino, secundū q̄ de eo scribit̃ 3. Reg. 19. *Zelatus sum pro domino exercituum.* & iō per testimonium istorū apparuit, quod Christus nō erat dissolutor legis vt imponebāt sibi iudæi dęi sed magis adimpletor. Similiter nec blasphemator diuini nominis, vt imponebāt ei Iudęi, q̄a dicebat se filiū Dei, sed magis cōfessor veritatis. Cōsiderandū ēt, q̄ Moyses & Elias nō fuerūt ibi secundū apparentiā phantasticā, sed secundū veritatem, q̄a Elias fuit adductus ibi de loco quodā eminenti ad quē fuerat raptus, vt hr̄ 4. Reg. 2. & sic apparuit ibi in aīa & corpore. Moyses autē fuit adductus ibi de limbo sanctorū patrū, nō quia resurrexerit, sed quia aīa apparuit ibi, in quodā corpore sibi adaptato, sicut apparēt angeli in corporib. assumptis. Per hoc ēt ostenditur, q̄ Christus erat dominus vitæ & mortis, quia habebat testimonium ab Elia qui erat adhuc viuus & a Moyse qui iam fuerat mortuus.

3 *Respondens.* Hic ponit̃ testimonium apostolorum qui fuerunt eminētes in no. Test. Ad cuius euidentiā sciendū, q̄ beatitudo essentialiter cōsistit in aspectu claro ipsius diuinitatis & pfecta ei⁹ fruitione, accidētaliter aūt cōsistit in aspectu humanitatis Christi & delectatione cōsequēter per quā sicut per instrumentum conunctū diuinitati sunt sancti adducti ad gloriā. Isti aūt apostoli qui admissi fuerunt ad videndum transfiguratione Christi, non viderunt ipsius diuinitatē, sicut Paulus in raptu, sed tantum eius humanitatē in forma gloriosa, & tamen in eius aspectu fuerūt sic delectati, quod voluissent ibi perpetuo manere, propter quod dixit Petrus. *Domine, bonum est nos hic esse.*

4 *Faciamus hic tria.* Ad manendum scilicet hic continue.

5 *Tibi vnum.* Nō loquitur de tabernaculo faciēdo pro se & socijs suis, quia volebat cū Christo esse in suo tabernaculo, & socij sui cū alijs duobus. Lucas aūt dicit, q̄d loquebat̃ Petrus nesciēs q̄d diceret. Sicut. n. ex magnitudine passionis, vt timoris, vel amoris aliquis prorumpit in aliqua verba sine pręmeditatione, ita similiter ex magnitudine deuotionis & delectationis ex parte dixit Petrus illa verba, quæ tñ non erant rationabilia, q̄a in solo aspectu humanitatis Christi non cōsistit beatitudinis essentia, vt iā dictum est, & ideo illud non dēbat sufficere pro finali beatitudine.

6 *Adhuc eo.* Hic ponitur testificatio diuina. Sic enim in baptismo Christi, in quo consistit regeneratio & principium vitę spi-

MORALITER.

1 *Et ecce appa.* Origen. Si quis intelligit spiritualem legem cōuenientem sermonibus Iesu, & in prophetis absconditam Dei sapientiam, ille videt Moysen & Eliam in gloria cum Iesu.

† *Domine bonum est nos hic esse.* Scilicet in contemplationis dulcedine.

4 *Faciamus hic tria tabernacula.* Quæ contemplatiuus moraliter facit quando legem & prophetas & euangelium practice legendo disponit, scilicet corde credendo, ore confitendo, & opere adimplendo.

a quente, ecce nubes lucida obumbrauit eos. Et ecce vox de †
b nube dicens: ‡Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene 1
c a Qui prius dixit; Pœnitet me fecisse hominem. ¶Homo fragilis maiorem gloriam non sustinet, sed cadit. 2
d complacui, ipsum audite. Et audientes discipuli, ceciderunt 3 4
e a Non solum de patris, sed de filii maiestate. b ¶Quia per se surgere non poterant. c Vt metum fuget & membra solidet. 5
in faciem suam, & timuerunt valde. Et accessit Iesus, & tetigit 6
a Quos manu sanauit sanat imperio.
f eos, dixitque eis: Surgite nolite timere: Leuantes autem ocu- 7
¶Vbi cœpit filius designari, serui discesserunt.
g h los suos neminem viderunt, nisi solum Iesum. Et descenden- 8
i tibus illis de monte præcepit Iesus dicens: Nemini dixeritis †
visionem donec filius hominis a mortuis resurgat. Et inter- 9
a Cum iam se in gloria videcimus.
rogauerunt eum discipuli, dicentes. Quid ergo Scribæ di- †
¶Ante aduentum domini.
K cunt, quod Eliam oporteat primum venire? At ille
a Præcursor iudicii, vnde constat hunc non esse secundum aduentum
respondens, ait illis: Elias quidem venturus est, * & re- 10 11
a Præcursor redemptoris, vnde constat primum aduentum completum. ¶Non corpore, sed virtute & spiritu.
l stituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias iam venit, 12

A a *Ecce nu.lu.* Sicut baptizato domino, sic & clarificato mysteriũ sanctæ Trinitatis ostẽditur, quia gloriam eius quam in baptismo cõfitemur credẽdo, in resurrectione laudabimus videndo. Spiritus sanctus ibi in columba hic in nube lucida. Quia qui modo simplici corde fidem seruat, tunc aperta visione quod crediderit contemplabitur, & ea gratia qua illustrabitur, protegetur.

† De cons.dis. 2.c.fin. Homil. 57. * Chrys. Cum dñs comminatur, nubẽ tenebrosam ostẽdit, sicut in Sina. Hic autem quia non terrere volebat, sed docere, nubes apparuit lucida.

b *Et ecce vox, &c.* Quia imprudenter quæsiuit responsionem domini nõ meruit. Sed vox patris B de filio testatur, docetque Petrũ, & in eo cęteros veritatẽ.

c *Hic est filius.* Moyses & Elias sunt serui, & nobiscum debent in cordibus domino præparare tabernaculum.

d *Ipsum audite.* Hoc iam pater pręcipit, quod Moyses incarnationi testimonium Deut.28.c. dans prædicit: *Prophetam susci. &c.* Quasi diceret. Iste est quẽ Moyses promisit.

e *Et audientes discipuli ceciderunt in fa.* Altiorem enim sensu vnam vtriusque intellexerunt deitatẽ. Timuerunt, vel quia se errasse cognouerunt, vel quia nubes operuit eos, vel quia vocem patris audierunt.

f *Surgite nolite.* Pulso metu, doctrina datur, quo manente non audiretur.

g *Leuantes aũt oculos suos neminem, &c.* Ablata nube vident Iesum, & Moysen & Eliam euanuisse, quia postquam legis & C prophetarum vmbra discessit, quæ velamento suo apostolos texerat, verum lumen in euangelio reperitur.

h *Nisi solum Iesum, &c.* Si.n. Moyses & Elias cum Iesu perseuerassent, vox patris videret incerta, cui potius dedisset testimonium.

D i *Nemini dixeritis nisi, &c.* Ne gloria futuri regni prędostẽsa incredibilis esset, & apud iudeos sequens crux scandalum faceret.

K *Quod Eliam oporteat pri. ve.* Traditio Pharisæorum est iuxta Malachiã prophetam, quod Elias veniat ante aduentum Saluatoris & reducat corda patrũ ad filios, & filiorum ad patres, & restituet omnia in antiquum statũ. Aestimãt ergo apostoli transformationẽ gloriæ vltimã hãc esse quam viderant, & dicũt. Si iam venisti ĩ gloria, quo mõ præcursor tuus nõ apparet, maxime quia & Eliam viderant recessisse. Mal,

Hom Matt. E * Chrys. aduẽtum Eliæ non de scripturis sciebãt, sed Scribę eis manifestabãt. Scribæ aũt plebem euertẽtes, secũdum aduentũ solũ commemorabant plebi, & dicebãt. Quoniã si hic est Christus, oportebat Eliã præuenire. Est igitur solutio quam Christus inducit, Elias quidẽ venturus est, & restituet omnia. Ne autem existimes eum in sermone errasse, si quando dicit Eliam venturum, & quandoque venisse. Cum enim dicit, vẽturus est, de ipso Elia in propria persona loquitur, qui tunc inuenientur, quod est cõuertere corda patrum ad filios, idest, Iudæorum ad Apostolos.

* Tertullianus. Helias autem non ex discessione vitæ, sed ex translatione venturus est, nec corpori restituendus, de quo non est exemptus, sed mundo reddẽdus, de quo est translatus, non ex postliminio vitæ, sed ex supplemento prophetiæ, idem & ipse & sui nominis, & sui hominis.

F l *Omnia.* Vtiq; illa quę propheta prædixit, i. corda patrum ad fidẽ filiorũ, & econuerso restituet, ẽt hoc q mori debet, & soluet scilicet morietur, vt in Marco apertius demõstratur.

Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

spiritualis apparuit tota Trinitas, filius in carne, pater in voce, spiritussanctus, in specie colũbæ, ita similiter cõueniẽs fuit quod appareret in trãsfiguratione, per q̃ ostẽsus est terminus, seu perfectio vitæ spiritualis, videlicet gloria futuræ resurrectionis, & ideo sicut filius apparuit ibi in carne, decorata tamẽ claritate gloriæ, ita spiritussanctus in lucida nube, per quam significata est plenitudo veritatis in Christi prædicatione propter quod dictum est.

1 *Hic est fil.* Scilicet naturalis, alij autem sunt adoptiui.

2 *In quo mi.* i. in quo diuinum beneplacitum complebitur de redemptione mundi. Sequitur.

3 *Ipsum. au.* Pater autem apparuit in voce.

4 *Et audientes di. ceci. in fa. su. & timue. valde.* Hoc autem factum est ad declarationem humanæ fragilitatis iuxta excellentiam diuinæ maiestatis.

5 *Et acces. Ie.* Ad consolandum eos.

6 *Et teti. eos.* Familiariter & dulciter eos consolando. Sequitur.

7 *Leuantes au. oculos suos, &c.* Quia Moyses & Elias iam recesserant, reducti voluntate diuina ad loca vnde fuerunt abducti.

8 *Et descendentibus illis de monte præcepit Iesus, &c.* Hic ponitur, disciplinorum instructio de visione præhabita, quia p̃cepit eis Iesus, ne visionẽ p̃dictã alijs diuulgarent añ resurrectionem suam ne alij audiẽtes Christũ eis apparuisse in forma gloriosa scandalizarentur, postea videntes ipsum pati tam ignominiose.

9 *Et interrogauerunt eum.* Hic ponitur solutio duplicis quæstionis subortæ ex p̃dictis. Secũda ponitur, ibi. Et cũ venisset ad turbam. Circa primũ aduertendum, q discipuli audierant a Pharisæis & legisperitis, q Elias dẽbat venire circa mũdi consummationẽ vt hẽtur Malach. vlt. & ideo quia Eliam viderant, credebant finem mũdi propinquũ, nõ mirabantur tñ, quod ipse ita cito recesserat, & nihil docuerat, vel p̃dicauerat, cũ tñ scriptum sit Malach. vlt. quod dẽret conuertere corda patrũ ad filios, & ideo quærebant intellectũ huius, quomodo sit intelligendus eius aduentus ante Christũ. Et Saluator breuiter rñdet, qđ duplex ipsius est aduentus. Vnus ad iudiciũ in fine mũdi, & hũc præueniet Elias in propria persona prædicando Iudæis, & conuertendo ad Christũ, & falsitatem Antichristi detegendo, & hoc est quod dicit.

10 *Elias quidem venturus est.* In fine mundi. s.

11 *Et restituet omnia.* Quia omnes Iudæi qui tunc inuenientur, ad Christũ cõuertentur. Alius est aduẽtus ipsius Christi in mũdũ, q iã p̃cessit, & hũc præuenit in spiritu Elias. i. Ioãnes Baptista, qui habuit zelum veritatis sicut Elias, & hoc est quod dicit saluator.

12 *Dico autem vobis quia Elias iam venit.* i. Ioannes baptista qui uenit in spiritu & virtute Eliæ, vt habetur Luc. i.

Et

MORALITER.

† *Ecce nubes lucida.* i. cognitio vera, ideo subditur.

1 *Hic est filius meus dilectus in quo mihi compla. &c.*

4 *Et audientes, &c.* Nã sic illuminati venerant Dei maiestatem.

† *Nemini dixeritis, &c.* Quia diuina mysteria non sunt semper, sed loco & tempore debitis publicanda.

† *Quid ergo scribæ dicunt quod Eliam opor. primo veni. &c.* Sicut est duplex aduentus Christi, ita & duplex Elias. s. in spiritu & persona, prędicator autem euangelij gerit officium vtriusque, nã disponendo populum ad suscipiendum Christum per gratiam venientem gerit officium primi scilicet Ioannis Baptistæ. Disponẽdo vero populum ad suscipiendum Christum iudicem vẽturum gerit officium secundi. s. Eliæ personaliter. *Et cum venisset ad turbam, &c.* Sequitur.

Do-

A * Augustinus. Restituet omnia, idest, eos quos Antichristi persecutio turbauerit, vel vt ipse restituat moriendo, quæ debet.

a *Tunc intellexerunt,&c.* Et iudicio passionis suæ quam sæpe dixerat,& præcursoris sui quam completam videbant.

b *Et cum venisset.* Loca rebus cõgruũt. In monte orat, trãsformatur, arcana maiestatis aperit, inferius turba occurrit, miseros audit, infirmos confortat, docet, castigat.

c *Quia lunaticus est.* Hunc Marcus surdũ & mutum dicit quẽ Matthæus lunaticũ. Non quod luna dæmonibus seruiat, sed dęmon lunę cursum obseruans corripit homines, vt per creaturam infamet creatorem.

B * Orige. Medici loquãtur quę volũt, qa nec immũdũ spiritũ arbitrantur, sed corporalem aliquã passionem,& dicunt, humida moueri in capite secundũ aliquã passionem ad lumẽ lunare, quod humidam habet naturam. Nos autem qui euangelio credimus, dicemus hanc passionẽ immundũ spirituum in hominibus operari. Obseruat.n.quędam schismata lunę,& sic operatur, vt ab obseruatione lunę pati homines mentiatur, & per hoc culpabilẽ Dei creaturã ostendat. Sic & alii dæmones secundum aliqua stellarum schismata insidiantur hominibus.

Typice. Lunaticus est qui per horarum momẽta mutatur in vitia, nec perstat in incępto, sed crescit & decrescit, & nũc in ignem libidinis vel irę fertur, nunc in aquas cupiditatis, quę non valent extinguere charitatem.

d *Cadit in ignem.* * Chrysostomus. Considerandum est,

C

est, quod nisi prouidẽtia hic homo esset munitus, dudũ periisset. Dæmõ enim qui ipsum in ignem & aquam mittebat, interfecisset eum omnino, nisi Deus eum refrenasset. D

e *Et obtuli,&c.* Latenter accusat discipulos, cũ sæpe impossibilitas curandi non ex vitio curantium, sed eorũ qui curãdi sunt proueniat.

f *Respondens.* Non tædio superatus, qui mitis est, in verba erumpit, sed sicut medicus ægroto contra sua præcepta agenti.

g *O gener.* * Chryso. Ex multis mõstratur hunc hominem infirmũ in fide fuisse, non tamẽ tantum in eius personam inuehitur, ne ipsum conturbaret, sed in omnes Iudæos. probabile enim est, multos præsentium de discipulis inconuenientia cogitasse. E

h *Et increpauit.* Quia iratus est non homini, sed vitio,& per vnum hominem Iudæos arguit infidelitatis. Vnde addit. *Afferte illum huc ad me.*

i *Et exiit ab eo dæ.* Marcus dicit de isto, quia cum vidisset dominũ, statim spiritus conturbauit eum,& elisus in terra volutabatur spumans,& dño iubente vt exeat, clamãs & discerpens exit, quia sæpe dũ conuerti ad dominũ post peccata volumus, magis a diabolo impugnamur, vt vel odiũ virtutis incutiat, vel expulsionis suę vindicet iniuriã. Exiturus discerpit,& furenti clamore intuentes terruit, quia plerumque dũ de corde expellitur, acriores tentationes excitat, quam prius quando possidebat quietus.

K *Propter incre.* Ecce quãdo nõ exaudimur nõ est impossibilitas prestantis, sed culpa deprecãtis. Nã ex opposito si fides vestra tã feruẽs esset q̃ tribulata magis & magis calesceret, F Hila-

---

(Margin: Genua flectens. Hom. 58 in Matth. — Mar. 9. c. — seorsum — illud scilicet dæmonium.)

a Amauerunt. Spreuerunt decollauerunt. Pharisæi enim consenserunt.

& non cognouerunt eum, sed fecerunt in eo quæcunque 1
a A Iudæis Herode consentiente. 2

a voluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab eis Tunc in-
b tellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis. Et 3
cum † venisset ad † turbam, accessit ad eum homo † genibus 4
prouolutus ante eum, dicens. † Domine miserere filio meo, 5 †
a Deprecans exponit omnia incommoda ægroti.
c quia lunaticus est,& male patitur. Nam sæpe cadit in ignẽ, 6
d a In aquam voluptatis quæ emollit.
e & crebro in aquam. Et obtuli eum discipulis tuis,& non po †
f tuerunt curare eum. Respondens autem Iesus, ait. † O gene 7 8
g ratio incredula & † peruersa, quousque ero vobiscũ? Vsque- 9
a Per ipsum Iudæos arguit. b Puerum non dæmonem, vt ostenderet traditum esse immundo spiritui propter peccarum suum vel parentum.
h quo patiar vos? Afferte huc illũ ad me. Et increpauit illũ Ie 10
a Quia ibi nullus morbus præualet, vbi omnipotentis interuenit manus.
i sus,& exiit ab eo dæmoniũ,& curatus est puer ex illa hora. 11
Tũc accesserũt discipuli ad Iesũ † secreto,& dixerũt. quare 12 13
k nos non potuimus eiicere † illũ? Dicit illis Iesus. Propter in- 14

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non cognouerunt eum. *Idest, facta eius & doctrinam non approbauerunt, quia Pharisæi & legisperiti baptismã suum & doctrinam contempserunt. Herodes autem de eorum consilio, vt probabiliter creditur, eum incarcerauit.*

2 Sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt. *Ipsum incarcerando & interficiendo.*

3 Sic & filius passurus est ab eis. *Quia per consilium Pharisæorum captus est & morti adiudicatus,& manibus crucifigentium ipsum traditus.*

4 Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo, &c. *Hic ponitur solutio secũdæ quæstionis. Et primo ponitur quęstionis occasio, secũdo, quæstionis dissolutio, ibi.* Tunc ascenderũt. *Circa primũ cõsiderandũ, qđ alij tres discipuli videntes, quod non essent admissi ad secreta Christi, sicut alij tres discipuli prædicti, aliquod humanũ passi incurrerunt quendam motum turbationis & inuidiæ, sicut clarius videbitur capitulo sequenti, & ideo ex hoc factũ est, quod in absentia Christi non habuerunt tantam virtutem dæmones expellendi sicut ante, & propter hoc quendam dæmoniacum per lunationes afflictum eis oblatũ non potuerunt curare. Alia autẽ causa fuit incredulitas patris, qui perfecte no credebat, sed Christus adueniens ipsum solo verbo curauit, & hoc est quod dicitur.* Et cum venisset ad turbam. *Rediens de monte, vbi fuerat transfiguratus.*

5 Accessit ad eum homo. *Duplici enim de causa dæmon aliquando secundum varietatem lunæ affligit hominem magis quam alio tempore, vna est, vt p hoc creatura Dei, scilicet ipsa luna infametur. Alia causa est, quia propter molliciem cerebri in nouilunio quãdo abundãt humida super quæ luna habet dominium, cerebrum est aptius vt in ipso dæmon aliquid operetur. Sequitur.*

(Margin: Quare dæmõ affligit homines per lunationes.)

6 Nam sæpe cadit in ignem. *Quia diabolus volebat eum comburere vel submergere, si Deus permisisset.*

7 Et obtuli eum discipulis tuis, &c. *Causæ huius iam dictæ sũt.*

8 Respondens autem Iesus ait. O generatio incredula & peruersa. *Hoc dixit & propter discipulos & propter patrem pueri rationibus dictis.*

9 Vsquequo patiar vos. *Idest, defectus & malitias vestras.*

10 Et increpauit illum Iesus. *Scilicet dæmonem affligentem puerum.*

11 Et exiit ab eo. *Non audens resistere Christi præcepto.*

12 Et curatus est puer ex illa hora. *Quia ex tunc non affligit eum dæmon.*

13 Tunc accesserunt discipuli ad. *Videntes discipuli, qđ nõ potuissent curare puerum, cum tamen alias pluries eiecissent dæmonia de corporibus obsessis. Ideo accesserunt ad Iesum secreto. Probabiliter.n. timebant, quod ex culpa eorum erat in parte, & ideo nolebant de hoc Iesum publice interrogare, sed magis in secreto.*

14 Propter incredulit. *Quia vnũ peccatũ trahit ad aliud, inde est qđ postquam incurrerant motũ turbationis & inuidiæ contra alios apostolos, consequenter incurrerunt quendam teporem in fide, ex quibus secutum est, quod non potuerunt dæmoniacum curare.*

Amen

MORALITER.

† *Domine miserere filio meo quia luna. est.* Per quem instabilis designatur, sicut dicitur Eccle. 27. b. Stultus vt luna mutatur, Ideo sequitur.

6 *Nam sæpe cadit in ignem.* Scilicet iracundię, nam ira est accensio sanguinis circa cor.

† *Et crebro in aquam.* Scilicet voluptatis & luxuriæ, & de hoc dicitur infra.

* Hilarius. Crediderant quidem Apostoli, nondum tamen
A erant perfectæ fidei. Nam Domino in monte demorante, & ipsis cum turbis residentibus, quidam tepor eorum fidem relaxauerat.

a *Sicut gra. sina.* Fidem perfectã grano sinapis cõparat, quæ sit in facie humilis, & in pectore feruẽs, vilis videntibus, & nullarum virium apparens, sed pressuris trita, quid intus habet ostendit.

Tractat.4. in Matth. * Ori. Vel ideo omnis fides grano synapis cõparatur, quoniã cõtemnitur quidem fides ab hominibus & modicum aliquid
B & vile apparet. Cum vero consecutũ fuerit huiusmodi semen bonã animam quasi terram, fit arbor magna.

b *Dicetis monti huic.*

Hom. 58. in Matth. * Chrysostomus. Si autem dixeris, vbi Apostoli montem trãstulerint? Illud dicam quia multa maiora fecerũt, mortuos plurimos suscitantes. Dicũtur autem post Apostolos sancti quidã Apostolis minores, mõtes necessitate imminẽte transtulisse. Si autem Apostolorũ tempore montes non sunt translati, hoc nõ fuit quia nõ potuerũt, sed quia noluerunt, vtilitate nõ imminente. Nec dominus dixit, qđ hoc essent facturi, sed quod hoc facere possent, probabile tamen est, factum esse, sed scriptũ
C non esse. Neque.n. omnia miracula quæ fecerũt scripta sunt.

Hoc

credulitatẽ vestram. Amen quippe dico vobis. Si habueri 1
a Quod minimum contra montem. Vnde alibi. Quæcumque in nomine meo petie ere quia accipietis. b Superbo diabolo. c Ab obsesso corpore in altum maris, id est, in profundum inferni. 2
a tis fidẽ sicut granũ sinapis, dicetis mõti huic transi hinc, &
a Nulli incommoditas insanabilis.
b transibit, & nihil impossibile erit vobis. Hoc autem genus 3
c d non † eiicitur, nisi per orationem & ieiunium. Conuersanti- 4
e bus autem eis in Galilęa, dixit illis Iesus. † Filius hominis tra 5
a Si hoc contristat. Hodie ad ficet.
f dẽdus est in manus hominum, & occidẽt eum & tertia die 6
g resurget. Et contristati sunt vehementer. Et cum venissent 7 8
Exactores tributi. 9
Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebãt ad Pe 10
trum, et dixerunt ei: Magister vester non soluit didrach- 11
Vere non. 12
ma? ait. Etiam. Et cum intrasset in domum præuenit 13
14

†egreditur

c *Hoc autem ge.* Quomodo proteruitas diaboli superet ostẽ D
dit, vt grauiora quæque feramus ieiuniis & orationibus superanda, & iram Dei in nos hoc remedio posse placari.

d *Nisi per orationem.* Ista carnalium voluptatum mutabilitas non mutatur vel vincitur, nisi spiritus oratione confirmetur & caro per ieiunium maceretur. *Nisi per orationem & ieiu.* Ieiunium enim generale est, non modo ab escis sed ab oĩbus illecebris carnalibus & ab omnibus vitiis abstinere. Sic & orõ generalis nõ solum verbis, sed et in omnibus quæ in obsequiũ Dei
E & fidei deuotione gerimus, vnde dr. Sine intermissione orate. †Mar. Luc. 1.Tor.

e *Filius hominis.* Semper lætis miscet tristia, vt cum venerint quasi præmissa minus moleste ferantur.

f *Et contristati.* Hoc non de infidelitate prouenit, sed de dilectione, quia nihil humile de eo patiuntur audire.

g *Et cum venissent Caph.* Per Augustũ Cæsarem Iudęa facta est tributaria, & oẽs censi capite ferebantur, vnde & Ioseph cũ Maria profectus est in Bethleem. Rursus quia nutritus est in Nazaret, quod est oppidum Galileæ, vrbi Capharnaũ subiacens, poscuntur tributa, & pro signorũ multitudine nõ audent ipsum aggredi, sed cõueniunt discipulũ, siue malitiose, siue fideliter, vtrum reddat tributa, an contradicat Cæsari. Luc.

Quid

NICOLAVS DE LYRA.

1 Amen. *Id est, fideliter.*

2 Dico uobis si ha. fidem sic. &c. *Quod est modicum in quantitate, sed maximum in virtute.*

3 Dicetis. *Idest, dicere poteritis.*

4 Monti huic, trãsi hinc & trãsibit & nihil impossibile erit uobis. *Licet apostoli non legantur montes transtulisse ad literam, leguntur tamen maiora fecisse in virtute fidei, vt mortuos suscitasse, & cęcos illuminasse, & consimilia, quæ non possunt fieri nisi virtute supernaturali & diuina. Translatio autem montis ad alium locum, aliquando fit virtute naturali, sicut in terræ motu vehemẽti, vel potest dici, quod mons hic accipitur metaphorice, idest diabolus qui potest dici mõs propter superbiam, quia ipse est rex super omnes filios superbiæ, vt dicitur in Iob, & sic est sensus. Si habuissetis fidem feruentem scilicet charitatẽ potuissetis dixisse monti huic, idest diabolo transi hinc. i. de obsesso lunatico, & trãsisset de corpore exeundo, & sic in hoc ostendit causam quare non potuerunt eum eijcere, & hoc est quod subditur.*

Montis translatio quo mõ intelligenda sit. Iob.41.b

5 Hoc autem genus non eiicitur, &c. *Oratio autẽ quæ est mentis eleuatio in Deum, & ieiunium per quod refrenatur caro, sunt effectus fidei formatę per charitatem. Sciendum etiam, quod sicut in diuersis rebus corporalibus administrandis diuersi angeli a Deo præponũtur & diuersorum ordinum, sic etiam in diuersis tentationibus diuersi dæmones habent specialem effectum, quia aliqui potissime tentant de diuitys congregandis, aliqui de honoribus appetendis. Vnde & aliqui dicũtur spiritus superbiæ, & aliqui spiritus luxuriæ. Iste autem dæmõ habebat virtutem tentandi potissime de vitio carnis, quod vitium potissime refrenatur per orationem & ieiunium, & per consequens dæmon de talibus tentans per talia superatur.*

6 Conuersantibus autem illis. *Hic declarat se esse preciũ nostrę redemptionis. Et diuiditur in duo, quia primo ostendit suã futurã passionem, secundo ex quodam facto declarat suæ passionis efficaciam, ibi.* Et cum uenissent. *In prima parte dicit sic.* Conuersantibus autem eis. *Idest, Iesus & discipulis suis.*

7 In Galilæa. *Quæ erat terra vbi fuerat conceptus & nutritus.*

8 Dixit illis Iesus. Filius hominis tradendus est in manus hominum. *Quia per instinctum dæmonis intranti cor Iudæ traditus est in manus Iudæorum, vt habetur Ioan.13. Et a Iudæis traditus est in manus gentilium.*

9 Et occident eum, & tertia die resurget. *Cum morte sua prædixit resurrectionẽ suam, ne in passione eius incurrerent desperationẽ.*

10 Et contristati sunt vehementer. *Quia eius societas ita erat dulcis & grata, quod non mirum est si contristati sunt passione eius audita.*

11 Et cum venissent. *Hic ostẽditur passionis eius efficacia, quę est libertas vera, quia per passionem Christi sumus a seruitute diaboli liberati, & ista libertas sic declaratur, cum dicitur.* Et cum venissent Capharnaum accesserunt qui didrachma accipiebãt. *Capharnaum erat ciuitas, principalis in Galilæa, & ideo ibi manebãt qui tributum colligebant ex parte Romanorũ quibus Iudæa erat subiecta, & quilibet Capitaneus domus soluebat didrachma, & valebat didrachma duplex drachma. Drachma autem est octaua pars vnciæ, & valet sex obolos, obolus autem valet quantum vnus paruus turonẽsis, & sic quilibet Capitaneus soluebat annuatim quasi duodecim turonenses, ista autem possunt colligi ex his quæ dicunt Papias & Isidorus de ponderibus. Isti igitur qui didrachma accipiebant a quolibet Capitaneo, dixerunt Petro.*

12 Magister vester non soluit didrachma. *Nõ faciebãt mẽtionem de Apostolis quia non accipiebãt nisi a Capitaneis vt dictum est.*

13 Ait etiam. *Quasi dicat, hoc est verum.*

14 Et cum intrasset. &c. *Ea quæ facta erant in eius absentia sibi prędicendo. Et in hoc ostendit, quod nihil latebat ipsum. Sequitur.*

Re-

M O R A L I T E R.

5 *Hoc autem genus non eiicitur nisi per orationem & ieiuniũ.* Per ieiunium enim curantur pestes corporis, & per orationem pestes mentis.

6 *Conuersantibus autem eis in Galilęa dixit illis Iesus filius hominis tradendus est, &c.* Galilęa volubilis interpretatur, & ideo per hoc quod dominus ibi prædixit passionẽ suã discipulis significauit quod memores esse debemus mortis Christi, & etiam nostræ quandiu sumus in volubilitate vitę præsentis.

Et

11 *Et cum venisset Capharnaum, accesserunt qui didrachma, &c.* Didrachma continet duplex drachma. Et per vnũ potest intelligi pęnalitas corporis, scilicet fames & sitis, & huiusmodi. Per aliud autem pęnalitas mẽtis, scilicet timor, tristitia & huiusmodi. Hoc autẽ duplex drachma debet reddere quilibet imperatori omnium pro peccato primorum parentũ, quod facit patienter tolerando pęnalitates dictas. Licet autẽ Christus non haberet peccatum, tamen reddere voluit pro salute omnium, & quia carnem assumpsit similem peccatrici,

MORA-

a b eum Iesus, dicens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ a 1
De terris. De capitibus.
quibus accipiunt tributum vel censum, a filiis suis, an ab a- 2
Quanto magis dominus regum.
c lienis? † Et ille dixit. Ab alienis. Dixit illi Iesus. Ergo liberi 3
Non sumus eis causa offensionis.
d sunt filii. † Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, 4
Mira præscientia.
e † & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle 5
a Mira potentia, qua hoc dicendo creauit staterem.
Et aperto ore eius inuenies staterem. illum sumens da eis pro- 6
me, & te.

a *Quid tibi videtur*. Ante quam Petrus suggerat, dominus interrogat ne scandalizentur discipuli ad postulationem tributi, cum videant eum nosse quę eo absente gesta sunt.

b *Et eum piscem*. Dominus noster, & secundum carnē filius regis erat ex Dauid natus, & omnipotentis verbū: ergo vt filius regum tributa non debebat, sed pro humilitate carnis decet eum implere omnem iustitiam.

* ORIGENES. Sermo iste duplicem habet sensum. Secundum vnum enim, filij regum terræ, liberi sunt apud reges terrę, extranei autē extra terram liberi nō sunt, propter eos qui deprimunt eos, sicut Aegyptij filios Israel serui. Secundum alterum autem propter hoc ipsum quod aliqui sunt alieni a filiis regum terrę, sed sunt filii Dei, liberi sunt, qui manent in verbis Iesu, & cognouerunt veritatem, & veritas liberauit eos a seruitute peccati: filii autem regum terræ liberi non sunt, quoniam omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.

c *Ergo lib. &c.* Liberi sunt filij regni in omni regno, tūc multo magis liberi sunt filii illius regni, sub quo sunt omnia regna in quolibet terreno regno.

d *Vt autem.* ✠ Gregorius. Considerandum enim est, quia inquantum sine peccato possumus, vitare proximorū scādalum debemus. Si autē de veritate scandalum sumitur vtilius permittitur nasci scandalum quam veritas relinquatur. D

e *Reges terræ.* Alleg. Christus est piscis in hoc mari moratus, qui primus morti pro redēptione se obtulit, vt id quod in ore eius, id est, in confessione fuerat inuentum, pro Petro, & domino daretur. Et bene idipsū preciū, sed diuisū, q̄a pro Petro quasi pro peccatore. Dominus autem peccatum nō fecit. Stater dicitur qui habet duo didrachmata, vt ostēderetur similitudo carnis dū eodem precio dominus, & seruus liberā- tur. Sed etiam simpliciter intellectus ędificat, dum dominus tantæ fuit paupertatis vt vnde daret tributa, non haberet. Iudas quidem communia in loculis habebat, sed res pauperū in suos vsus conuertere nefas duxit, idipsum dans exemplū nobis. Christus est ipscis, mare mundus, hamus mors. Christus gerebat pretium nostrę redemptionis. Quod autem pretium in ore piscis inuentum est, significat redemptionē nostram ore Christi pręnunciatam esse. Ille censum soluit qui nil possidebat, tu qui lucrum seculi sequeris, cur seculi obsequium non agnoscis? E

11. q. 2. c. magnum, & q. 3. c. inter verba 23 q. ul. c. tributū

* Orige, Mystice in agro consolationis (sic enim interpretatur Capharnaū) consolator omnē discipulū, & liberū filiū esse pronūciat, & dat ei virtutē piscādi primū piscem, vt ascendente eo piscationem recipiat Petrus super eum quem piscatus est.

Tract. 4. in Matth.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Reges terrę a quibus accipiunt tributum vel censum, &c. *Hoc autem interrogauit, non ignorans quid erat responsurus, sed vt ex sua responsione melius informaret eum de veritate.*

2 At ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Iesus. *Concludendo veritatē*

3 Ergo liberi sunt filij. *Ipse autem Christus erat filius Dei secundum naturam diuinā, & per consequens nulli subiectus, Similiter secū dum naturam humanam erat filius Dauid, & per consequens liber a tributo: Et ex hoc sequitur, quod apostoli qui erant de eius familia, essent liberi. Verum tamen ne scandalizarentur illi qui colligebant voluit tributū reddere. Ad cuius euidentiam considerandum, quod scandalū aliquando oritur ex malicia, quale fuit scandalum Pharisæorum. Et tale est contemnendum, sicut dictum est sup. 15. cap. Aliquando oritur ex ignorantia, & tale scandalum vitandum est, salua tamen triplici veritate, scilicet iustitiæ, vitæ, & doctrinæ: & tale erat istud scandalū, quia illi qui colligebant tributum erant gentiles, legem, & prophetas ignorantes, & propter hoc ignorabant q̄ Christus esset immunis a tributo. Tum quia filius Dei secundum naturam diuinam: tū q̄a filius Dauid secundum humanam, quia non tenebantur talia scire, dare autem eis tributum non est contra veritatem vitæ, iustitiæ, & doctrinæ, ideo Christus voluit dare propter scandalum vitandum, eadem ratione ecclesia in aliquibus terris, vbi non est consuetum decimas dare, non repetit decimas ad scandalum vitandum, & hoc est quod dicit Christus.*

4 Vt autem non scandalizemus eos va. ad ma. & mitte. *Ex quo patet quod Christus erat ita pauper, quod non habebat vnde posset soluere tributum. Sequitur.*

5 Et eum piscem, &c. *Ex quo patet eius diuinitas, futura contingentia certitudinaliter prædicendo.*

6 Illum su. da eis pro me & te. *Stater enim valet duplex didrachma. Christus enim voluit dare tributum pro se & pro Petro, quia iam Petrum fecerat capitaneum super alios apostolos, vt habetur præcedēti capitulo.* F

C A P. XVIII.

a IN illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes 1
2

CAP. XVIII.

a *IN illa hora, &c. Quis pu.* Ex qualitate precii qua in tributi redditione domino fuerat comparatus, arbitrati sunt Petrum omnibus Apostolis prælatum.

* Chrysostomus. Tu autem considera, primum quidem quod nihil eorum quæ sunt in terris, quærunt. Deinde quod postea hanc passionem deposuerunt. Nos autem neque ad defectus eorum contingere possumus. Neque .n. quærimus, quis maior est in regno cœlorum, sed quis maior est in regno terræ.

In

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

IN illa hora, &c. *Superius fundata est ecclesia gentium in fide hic consequenter fundatur in moribus. Et diuiditur in tres partes secundum tres status diuersos in ecclesia. Primo enim describuntur virtutes actiuorum, & secundo religiosorum seu contemplatiuorum, sequenti capitulo, & tertio prælatorum. 20. capitulo. Prima in duas, quia primo describitur virtutum fundamentum, secundo, ædificium desuper constructum ibi.* Et qui susceperit. *Ad euidentiam primæ partis aduertēdū q̄ Saluator describendo virtutes actiuorum conuenienter incipit ab humilitate duplici de causa. Primo quia est fundamentū aliarum virtutum, vt dictū est. Secundo, quia habuit occasionem ex præhabitis immediate in præcedenti capitulo. Dictum est enim, q̄ saluator aßumpsit secum Petrum, Iacobum & Ioannem aliis dimissis, & duxit eos in mōtem seorsum. & transfiguratus est ante eos, ideo alij aliquid humanū passi, motum cuiusdam inuidiæ incurrerūt. Item quia pro Petro iusserat solui tributum quod solum a capitaneis colligebatur, ideo in hoc eum principalem aliis constituerat, & capitaneum, propter quod alij aliquo modo indignati, quia non erant adhuc confirmati per missionem spiritussancti, in via positi cœperunt inter se altercari de maioritate, quis eorum esset maior vt habetur expressius Mar. 9. & postea dum venisset ad domum Iesus quæsiuit ab eis, de quo in via disputauerant, & tunc ipsi præ verecundia tacuerunt, videntes motum superbiæ in eis depræhensum a Saluatore, & post paululum factum est quod hic describitur a Matthæo.*

1 Illa hora. *Hoc est post tempus modicum.*

2 Accesse. disci. ad Ie. *Videntes se esse depræhensos ab ipso de contentione maioritatis dicentes.*

Quis

M O R A L I T E R.

1 In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, &c. *Sequitur.*

A a *In regno cæl.* Vel regnum Dei, doctrina est euangelii, cui obedire simpliciter, & sine vlla retractatione debemus, sicut puer non contradicit doctoribus.

Mar. 9. c. b *Et aduocans.* Secundum Marcum puerum Iesus complectitur, significans humiles dignos suo complexu & dilectione.

c *Paruulum, &c.* Paruulum ætate, vt similitudinē demonstraret. Vel se statuit in medio qui non venit ministrari, sed ministrare. Vel. *Paruulum*, id est, spiritum sanctum posuit in cordibus eorum,

B vt humilitate superbiam vitarent.

d *Quicunque ergo hum. &c.* Inuitat discipulos suos, & omnes alios dominus, vt quod puer habet per naturam, id est, innocentiam, & humilitatem, hoc habeant discipuli, & omnes alii per virtutem.

e *Sicut paruulus iste.* Innocens erit sicut iste paruulus, qui non perseuerat in ira, Iesus non meminit, uisam mulierem

C non

† Mar. 9. e. Luc 9 f. † puellum.

Infr. 20. d.

† Mar. 9. f. Luc. 7. a. De ecaum. c.' nisi §. pro g. aui.

a In collegio iustorum. b Contra ambitionem gloriæ humilitatem proponit.

a † Quis putas maior est in regno cœlorum? Et aduocans Iesus 1

b † paruulum, statuit eum in medio eorum, & dixit: Amen di 2 3

a A uestra elatione. b Innocentes, & humiles per uirtutes.

c co uobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, 4 5 †

a Non sensibus, sed malitia. b Quia aliter non intratur. a Qui de se maiora non senserit, intus ceus erit. Talem per uirtutem qualis iste per naturam.

non intrabitis in regnum cœlorum. Quicumque ergo humi- 6 7

a Quem præpono, uel qui me imitatus fuerit qui me exinaniui formam serui acc piens.

d liauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cœlorum 8

a Humilem meę innocentię imitatorem. b Ne putent se honorari.

e Et qui susceperit unum paruulum talem in nomine meo me 9 10

a Magnus enim non potest moueri.

f suscepit. † qui autem scandalizauerit unum de pu- 11 12

D non cupit.

f *Qui autem scandali.* Etsi hoc generaliter dicitur contra omnes tamen hic spicialiter contra apostolos qui hic de dignitate videntē contendere, & in hoc poterant alios pdere. Mola asinaria secundum ritum dicitur prouinciæ, vbi ista pœna est maiorem criminum. *Expedit ei.* quia multo vtilius est inoxiū grauissima pœna vitam finire, quam lædendo fratrem mereri mortem perpetuam. Vel per molam asinariam secularis vitæ circumitus, & labor exprimitur, per profun-

B dum maris, extrema damnatio. Quicumque ergo speciem sanctitatis habens verbo, vel exemplo cæteros destruit, melius esset ei, ut eum sub exteriori habitu ad mortem terrena acta constringerent, quam sacra officia ceteris in culpa imitabilem ostenderent, quia si solus caderet tolera

F bilior eum pęna cruciaret.

Aliter.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quis putas ma. est in re. cęl. *Non fecerunt tun quæstionem quis esset maior inter eos de quo prius contenderant, sed quis esset maior in ecclesia militante per meritum, & quis in ecclesia triumphante per præmium. Et quia in moralibus magis mouent facta quam verba, ideo docens eos de humilitate posuit eis exemplum sensibile, & hoc est quod dicitur.*

2 Et aduocans Iesus paruulum. *Aetate. & malitia, scilicet beatum Martialem qui postea a beato Petro missus in Galliam prædicauit Lemouicensibus fidem catholicam.*

3 Statuit eum in medio eorum. *Vt ab omnibus videretur. & attente consideraretur.*

4 Et dixit amen. *Idest, fideliter.*

5 Dico vobis nisi conuersi fue. *Ab elatione, scilicet superbiæ, & ambitione maioritatis.*

6 Et efficiamini sicut paruuli. *Id est, humiles & simplices sine malitia peccati.*

7 Non intrabitis in regnum cęlorum. *Dæmones enim abiecti fuernnt per superbiam, & ideo oportet homines illuc venire per viam contrariam scilicet per humilitatem. Concludit ergo intentum, dicens.*

8 Quicunque ergo hu. se, &c. *Quasi dicat ille qui erit humilior erit maior hic per gratiam, quia humilitas est recta dispositio ad gratiam sucipiendam, secundum quod dicit beatus Iacobus. 4. b.* Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, *& talis etiam erit maior in ecclesia triumphante. Aduertendum tamen, quod ex hoc non sequit, ꝙ humilitas sit maxima virtutū, quia virtutes Theologicæ sunt maiores quam morales videlicet fides, spes & charitas. Humilitas autē est virtus moralis. Et iterū in virtutibus moralibus prudētia, q̄ dirigit alias virtutes morales, & ponit in eis medium, est maior aliis. Et iterū iustitia quæ importat rectum ordinem ad alterum, est maior quam humilitas, quæ facit hominem esse bene subditum huic ordini. Sed pro tanto dicitur, quod maioritas in regno correspondet humilitati, sicut thesaurus cælestis dispersioni thesauri terreni propter Deū, vt habetur inf. sequenti capitulo. Item quia sicut dictum est, humilitas est fundamentum aliarum virtutum, sicut ergo ex magnitudine fundamenti proiecti arguitur magnitudo ædificii superædificandi. sic in proposito ex magnitudine humilitatis, arguitur magnitudo fœlicitatis, licet humilitas non sit maior inter alias virtutes, quia illa quæ sunt priora generatione, nō sunt maiora simpliciter. Item quia virtutes sunt connexæ, & maxime virtutes in fusæ, quæ connexæ sunt in gratia, & charitate, & ideo quā tum crescit vna virtus in eodem homine, tantum crescit altera proportionabiliter, secundum illud quod est formale in virtute. Sicut digiti manus æqualiter crescunt, licet in se non sint æquales. Ille autem qui habet maiorem humilitatem loquendo de vera humilitate, per consequēs habet alias virtutes maiores, & ideo ille qui est magis humilis est maior in merito, & præmio: non propter humilitatem tantum, sed propter alias virtutes humilitati connexas, quę sunt etiā maiores ipsa humiltate.*

Quę virtus vocat superior.

9 Et qui susce. *Hic docet construere ædificium virtutum super humilitatis fundamentum. Istud autem ædificium consistit in communicatione ad proximum, & hoc contingit dupliciter scilicet ratione corporis, & ratione animæ. Primo ergo docet communicationem charitatiuā ad hominem ex parte corporis, vt ex notioribus procedat ad minus nō ta, bona autem corporis sunt nobis magis nota. Secundo docet communicationem ad proximum ex parte animæ, ibi.* Qui autem scandalizauerit. *Dicit ergo primo.* Et qui susceperit vnum paruulum talem. *Humilem scilicet, & fidelem.*

10 In nomine meo. *Hoc est propter Deum ipsum ad hospitium recipiendo, & necessaria corporis ministrando, & per hoc intelliguntur omnia alia beneficia quæ impenduntur propter Deū ex parte corporis.*

11 Me susce. *Quia vbi vnum propter alterum vtrobique tantum vnum, & ideo qui recipit proximum propter Christum, dicitur Christū recipere. Exemplum huius habemus in legenda beati Martini, vbi dicitur, quod Christus se vestitum ostendit illa parte chlamydis, quam beatus Martinus dederat pauperi propter Christum.*

12 Quia aut. scand. *Hic docet communicationem charitatiuam ad proximū ex parte animæ. Quæ consistit in duobus, primo ne proximo inferatur nocumētū, secundo vt ei præbeatur beneficiū, ibi,* Venit. n. filius hominis saluare. *Prima in duas quia primo admonet ne proximum scandalizemus, secundo, ne eū contemnamus, ibi.* Videte ne cōtemnatis. *Prima in duas, quia primo docet vitare scandalum actiuū. secundo passiuū, ibi,* Si autē manus tua. *Circa primum aduertendum ꝙ scandalū actiue dictum, est dictum vel factum minus rectum, præbēs occasionem alteri ruinæ. Scandalizare igitur aliquem est facere eum ruere in peccatum mortale ex dicto vel facto suo malo, & hoc est proprie inferre ei nocumentū ex parte animæ, quod est directe contra charitatem,*

MORALITER.

2 *Et aduocans Iesus paruulum, &c.* Moraliter. paruulus in medio statuitur, cum vere humilis in statu ponitur dignitatis, quia tunc sicut lucerna super candelabrum ponitur aliis in exemplū quia plus honoratus, plus reputat se indignum, Ideo subditur.

† *Nisi conuersi fue.* Scilicet a superbiæ fastu.

6 *Efficiamini sicut par.* Imitantes eius humilitatem, & non aspirantes ad dignitatem.

7 *Non intra. in reg. cæ.* Nam angusta est porta, vt dicitur sup. 7. ca. propterquod grossi per superbiam transire non possunt per ipsam, sed humles tantum. Ideo concluditur.

8 *Quicunque ergo, &c. Et qui susceperit unum paruulum talem in nomine meo, me suscepit.* Nam ab eo vere suscipitur qui ei conformatur.

12 *Qui autem scandalizauerit, &c.* Sequitur.

Expedit

Aliter. Asinus ad molam gentilis cęcus ad lapidem quem adorat. Hic cum persecutionẽ Christiano intulerit, hac pęna plectitur, vt cum sui sacrilegij mola iudicãdi sæculi fluctibus mergatur. Nota q; inquãtũ potes sine peccato vitare scandalum proximi, debes. Quia si de veritate est, pro scãdalo ueritas relinqui non debet. Quicumque speciem sanctitatis habẽs, verbo vel exemplo elationis ad alterius vitij, causa ruinæ infirmo fuerit, cui maxime nos oportet cõtulere expedit, &c. * Orig. Si hęc intelligeremus, q; sic vindicat Deus eos qui scãdalizati fuerint ab eis qui scãdalizauerint, & quæ intelligeremus timeremus, nunquã peccaremus in fratres, nec percuteremus conscientias eorum infirmas, pro quibus Christus mortuus est, propter quos quasi in Christum peccantes subimus pęnas, cũ requisitę fuerint animę, quæ propter nos perierunt ex nobis.

a *Expedit.* Quia multo melius est pro culpa breuem suscipere pęnam quam æternis seruari cruciatibus. Non.n. iudicabit Deus bis in idipsum.

b *Necesse est.* * Chrys. Cum dicit, necesse est, nõ destruit libertatem arbitrij, neque necessitati aliquarumq; rerũ supponit, sed quod omnino futurum est, prędicit. Scãdala quidem sunt prohibitiones rectę vię, nõ aũt prędictio Christi scãdala inducit neq; enim quia prędixit, propter hoc fit, sed omnino futurum erat, pp hoc prędixit. Sed dicet aliquis. Si omnes corrigantur, & nullus sit qui scandala afferat, nõne mendacij arguetur hic sermo? Nequaquam quia.n. inemendatos præuidit, futuros homines esse, propter hoc dixit, *necesse est vt veniant scandala.*

Onoui ...c.2. ...5.c. ...9 f. ...5.in

a pusillis his qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola 1
asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. 2

¶Ergo. a Quæ non cauet. b Tamen. ¶Vtile. c Vt qui probati sunt, meliores fiant.

b Væ mundo ab scandalis: Necesse est enim, vt veniant scan- 3
dala. † Veruntamen væ homini per quem scandalum venit. 4

a Quantumcunque vtilis adiutori. b Discursor in tuos visus. c Scandalizat qui dicto vel facto minus recte occasionem dat ruinæ. ¶Lædit te in causa animæ. d Rumpe affectu.

c † Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde 5 6 7

a De vita eius societatem quem castigare nequis.

d eum, & proijce abs te. Bonum tibi est ad vitam ingredi † de- 8 9

a Sine perniciosο adiutore vel discursore. b Cum his.

e bilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habẽ-

a Prouiser in consilijs in terrorem vult te inducere.

tem mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scãdalizat te, †
erue eũ, & proiice abs te. Bonũ tibi est cum vno oculo in vi-

Naum. 1.c. secũdum aliam translatiõẽ

c *Væ homini.* Quia nõ iudicatur secũdũ vtilitatem quę inde prouenit, sed secundum exitum quẽ intendit.

d *Si autẽ manus tua.* Docuit supra ne scandalizemus credẽtes, nunc quantum cauere debemus eos qui scãdalizare nos possunt, quia parum distat in vitio fallere vel falli, scandalizare vel scandalizari, si ex negligentia. Si ex inuincibili ignorantia distat, quia tunc falli peccatũ nõ imputat.

¶Maneum.

Inemẽdabiles amici sunt a nobis alienandi, ne per immũditiã eorũ, & ipsi polluti pereamus. Omnis affectus oĩs propinquitas amputet, ne p occasionẽ pietatis pateas scãdalis.

* Chrys. Vt autem discas quod non sunt absolutæ necessitatis scandala, audi quæ sequuntur. *Si autem manus tua vel pes tuus, &c.*

Hom. 60. in Matt.

e *Bonum tibi est, &c.* Melius est vitam solitariam ducere, quã ob vitę præsentis necessaria vitam æternam perdere.

* Orig. Vel sacerdotes rationabiliter possunt dici oculus, quoniam speculatores habentur. Diaconi autem cęterique, manus, quia per eos spiritualia opera geruntur: populus au-

Tractatu. 5. in Matth.

NICOLAVS DE LYRA.

ritatem, & ideo talis faciens aliũ sic ruere, si faciat hoc de intentione seu ex aduertentia semper peccat mortaliter, ẽt si factum vel dictum ex quo ruit alius, nõ esset de genere peccati mortalis. Sicut dicẽs mendacium iocosum mulieri intentione protrahendi eam ad adulterium, est peccatum mortale ex intentione finis.

Qui scandalizaue. vnum, &c. Dicit autem pusillis, quia nullus scandalizatur passiue, nisi inquantã pusillus.i. paruę virtutis, qa homo perfectæ virtutis ex dicto vel facto malo alterius non ruit in peccatum. Sequitur.

1 *Expedit ei, vt suspenda &c.* Loquitur euangelista ad modũ terræ Palęstinorũ in qua condẽnati ad mortẽ ligato saxo ad collum pręcipitabantur in mare. Sensus est ergo, *Expedit, &c.* i. melius esset homini mori corporaliter, quam ex malo exemplo suo facere aliũ ruere in peccatum mortale, quia ex hoc mereretur mortem æternam, quæ est grauior morte temporali, & ideo sequitur.

2 *Væ mundo ab scandalis.* i. mundanis hominibus, qui non curãt scandalizare proximos.

3 *Necesse est enim, vt veniant scandala.* Non est necessitas absoluta, sed tamẽ suppositione. Si.n. homines velint viuere mũdane. i. in omnibus voluntatem suam adimplere, necessario sequitur ad hoc scandalũ aliorum, quia non formidant proximos scãdalizare.

4 *Veruntamen væ homini illi.* i. comminatio pęnæ æternæ sibi infligendæ.

5 *Per quem scandalum ve.* Actiue scilicet proximum scandalizando.

6 *Si autem manus tua, &c.* Et quia scandalizare actiue semper est peccatũ, quia est ruina ex dicto alterius minus recto, ideo admonet pusillos, vt excludant a se occasionem ruinæ d. *Si autem manus tua, &c.* i. tibi est occasio ruinæ in peccatum per tactum inhonestum vel progressum dissolutum.

7 *Abscinde eum.* Non quia aliquod membrũ corporis sit amputandum ad vitandum peccatũ. Mẽbra.n. corporis sunt a Deo data, & iõ non est in potestate alicuius psonæ abscindere sibi mẽbrũ, sicut nec se occidere, sed semper hoc est illicitũ psonæ singulari nisi in casu, quando. s. vnũ membrũ pp sui corruptionem est in periculum totius corporis, quia vnicuique committitur cura sanitatis sui corporis, iõ tunc licitum est sibi per se, vel per aliũ vnũ mẽbrum abscindere ne pereat totũ corpus. Et eodẽ modo licitũ est ei qui tenet locũ iustitiæ publice interficere hoĩem vel mutilare pp conseruationẽ iustitię. Sed propter peccatum euitãdum non est alicui licitũ abscindere sibi aliqđ mẽbrũ. Tũ qa per hoc nõ excluditur concupiscẽtia interior in qua viget peccatũ. Tũ qa per aliã viã pt melius obuiare peccato, per rationem. s. & liberum arbitriũ, cohibendo mẽbrũ a peccati exercitio. Et sic dicitur manus abscindi inquantum prohibetur ab illicito actu, quia manus abscissa non põt aliqd agere. Et eodẽ modo exponẽdũ est de alijs mẽbris. Aliter tñ põt exponi, vt per manũ intelligat auxiliator in negotiis suis, quia manus est organũ organorum. Per pedẽ intelligatur cursor qui currit ad negotia peragenda. Per oculũ, cõsiliarius qui dirigit in agẽdis. Amicitia aũt istorum quantũcunq; sit vtilis in temporalibus, est tamen præscindenda a se, & remouẽda, si sit occasio ruinę in spiritualibus, propter hoc quod sequitur.

8 *Bonum est tibi.* Id est, melius.

9 *Ad vitam ingredi debilem vel claudum.* Sicut.n. sequẽti capitulo dicit saluator, q; vno modo dr castratus pp regnum cęlorũ q continet membra genitalia ab illicito actu, sic dr hic claudus qui cõtinet pedem ab inordinato gressu, & debilis qui continet manũ ab illicito tactu. Et sicut testimonio Saluatoris illa castratio, quæ est per membrorũ genitaliũ continentiã, est meritoria & laudabilis, nõ aũt illa quæ per membrorũ amputationẽ. Sic in proposito claudicatio vel debilitas seu cęcitas q est p cohibitionẽ manus ab illicito

MORALITER.

1 *Expedit vt suspendatur mola asina in collo eius.* Eligibilius enim est corporaliter affligi quam æternaliter cruciari.

6 *Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te. &c.* Per manum quæ est organum organorum, intelligi pot est opus bonum de genere, quod tamen non est necessarium ad salutem, & si tale bonum sit occasio ruinę, vt pote superbię, vel alterius mali debet dimitti. Per pedem vero potest intelligi gressus honestus non tamen ad salutem necessarius, & si sit occasio mali debet dimitti. Et

† *Et si oculus tuus scandalizat, &c.* Per oculum potest intelligi scientia sęcularis, quę licet sit bona, tamen si sit occasio mali debet dimitti, sicut dicit beatus Gregor. de sancto Benedicto, qui liberiori genere ex prouincia Murcię ortus Romę liberalibus literarum studiis traditus fuit, sed cum in eis multos ire per abrupta vitiorum cerneret, eum quem quasi in ingressu mundi posuerat pedem retraxit: Et subditur ibidem. Recessit ergo scienter nescius, & sapienter indoctus.

A autem sunt pedes ecclesiæ, quibus omnib. parcere nõ oportet, si scandalum ecclesiæ facti fuerint.

a *Videte ne contemnatis.* Sic præcipio vobis seueritatẽ dimittendi oẽs amicitias, vt admisceã clementiam, vt quæratis eorum salutem. Sed si persistant in malum, melius est solũ saluari, quam damnari cum pluribus. Quãuis pro scandalo omnis rumpẽdus est affectus, quęrite tamẽ salutem infirmorum quantum potestis.

✱ Origenes. Pusilli sunt, qui nuper in Christo sunt nati, aut tales qui permanent sine profectu, quasi nuper nati. Nõ autẽ habuit necesse mandare Christus de perfectioribus fideli bus non contemnendis, sed de pusillis.

† Luc. 15. b. Tractatu. 5. in Matth.

b *Quia angeli eo.* Cur non sunt contẽnendi? quia pro eis quotidie mittũtur angeli. Hieron Magna dignitas aĩarũ, vt vnaquęq; hẽat ab ortu natiuitatis ĩ custodiã sui angelũ delegatũ.

B

tam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est. † Venit enim filius hominis saluare quod perierat. Quid uobis uidetur? Si fuerint alicui centum oues, & errauerit una ex eis, nonne relinquet nonagintanouem in deserto, & uadet quærere eam quæ erraiut? Et si contigerit, ut inueniat eam. Amen dico uobis, † quia gaudebit super eam magis quam super nonagintanouem, quæ non errauerunt. Sic non est uoluntas ante patrem uestrum qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis.

(Interlinear: ¶Deputat eis custodiam. — a Non debetis curam hominum paruipendere pro quibus ego veni. — a Ad clementiam prouocat qui præmisit. Videte ne contemnatis. b Aliud de eodem refundit exemplum. — a Quia rationalis creaturę numerus pereunte homine fuit imminutus. ¶Alias relinquit. — a In cœlo ab homine derelicto. Alius euangelista dicit, in montibus, id est, excelsis. b In terram. c Hominem vt summa reintegretur. — a Quia maior gloria reformantis est perdita restaurare, quam ea quę sunt immota retinere. — a Docet parabolam ideo propositam, vt pusilli non contemnantur. Sicut non est voluntas pastoris, vt vna de ouibus pereat. — a Sed omni beneuolentia ab his quos offendunt corrigantur. Si perit non voluntate eius perit.)

(Margin letters: a b c d e f g; margin numbers: 1 † 2 3 4 5)

nunquam intus desint per contemplationem. Mittuntur ad hoĩum salutem, & tñ semper vident faciem patris, quia quolibet missi veniant, intra ipsum currunt qui vbique est. D

d *Venit enim.* ✱ Chrysostomus. Rursus aliam rationem ponit quare pusilli non sunt contemnendi prioire maiorem.

e *Si fuerint alicui centum, &c.* Dñs cẽtum oues habuit, dũ rationalis naturæ numerus angelorum & hominum integer. i. in sua perfectione mansit, sed vna errauit, cum homo peccauit.

Ouis perdita omnes peccatores qui per pœnitentiam recõciliantur Deo, nonagintanouẽ sunt superbi, quos reliquit in mõtibus per timore vel sollicitudinẽ q̃ gerunt in animo, qui solos se videri voluẽt, qui de se pręsumẽtes pęnitentib. preponũt se, quibus ad perfectionẽ vnitas deest.

f *Nonne relinquet, &c.*

(Right margin: Vbi s. — Angeli tur ac num. — Luc. — † Err. † 50. sancti E. — Hom. cum. Phil. Mar. Luc.)

* Orig. Quidam volunt ex eo dari hominibus Angelum adiutorẽ, ex quo per lauacrum regenerationis nati sunt infantes in Christo, dicẽtes non esse credibile incredulis & errantibus præesse Angelum sanctũ, sed tempore infidelitatis & peccatorũ est homo sub Angelis Satanæ. Alij autem volunt mox cum quis fuerit natus, eorum qui pręcogniti sunt a Deo, accipere sibi pręposĩtum Angelum.

Vbi supra.

✱ Idẽ. Angeli velut procurationem animarum nostrarum tenent, quibus dum adhuc paruuli sumus velut tutoribus & actoribus committimur vsque ad præfinitum tẽpus a patre.

Hom. 8. in Genesim.

✱ Chrys. Cum dicat vident faciem patris mei, nihil aliud, ostendit quam magis liberam præsentiam & maiorem eorum apud Deum.

c *Semper vident, &c.* Visione Dei manifesta perfruuntur, ideo non est spernendum ab homine, q̃ apud Deum tantę curæ est, ergo vos nolite spernere, quantum in vobis est.

Et si enim missi veniant, sic exterius implẽt ministeriũ vt nun-

C

Greg. Quia se psnm exinaniuit formam serui accipiens, angelica natura persistente in summa beatitudine. Alij in nonagintanouem iustorum numerum putant intelligi, in vno peccatorum, vnde alibi. *Non veni vocare iustos, sed peccatores.* In Luca scriptum est, *Maius gaudiũ est super vno pec. pœ. a. quam super nonagintanouem ius. q. non in pę.* Quia vt quotidie experimur, qui illicita non commiserunt, in rebus licitis sæpe sibi præbent vsum, ad cœlestia anxie non anhelãt. Et quia securi sunt, ad bona agenda pigri remanent. Econtra autem plerumq; peccator facit. Maius ergo gaudium de eo, quam de stãte iusto, vt dux in prælio. Plus. n. militem illum diligit qui post fugã reuersus hostem fortiter premit, quam eum qui nunq̃ fugit, nec vnquam fortiter egit. Sed & sunt qu dã iusti, de quib. est tm̃ gaudiũ vt eis nullus pœnitens præponi possit, qui etsi nõ sint malorum conscij sibi tamen licita respuunt, in omnibus se humiliant. Quantum ergo gaudium est, si humiliter plangat iustus, cum tãtum sit si quod male gessit dãnat iniustus.

g *Gaudebit, &c.* Magis dominus gaudet de nostra reparatione (quia F

NICOLAVS DE LYRA.

illicito tactu, & oculi ab illicito visu, et pedis ab illicito gressu, est meritoria & laudabilis, non autem illa quæ esset per membrorum priuationem. Cætera patent.

1 Videte ne contemnatis. *Hic consequenter prohibet ne proximum contemnamus. Cuius rationem assignat, quia quantumcunque homo sit paruus in hoc mundo, tamen habet angelum assignatũ a Deo ad sui custodiam, & ideo si homines tantum a Deo honorãtur, quod ad eius imaginem sunt facti, multo fortius a nobis sunt honorandi, & hoc est quod dicit.* Videte ne contemnatis. *Sequitur.*

2 Quia angeli eorum. *i. assignati eis.*

3 In cœlis semper vident faciem patris. *Quia quantumcunque mittantur ad temporalium rerum administrationem, tamen semper Deo inhærent per apertam visionem.*

4 Qui in cœl. est. *Licet. n. Deus sit vbique per essentiam, pręsentiam & potentiam, tamen specialiter dicitur esse in cęlis, vbi adest beatis per apertam visionem.*

5 Venit enim filius ho. *Ostenso quod non est proximo inferendum nocumentum ex parte animæ, hoc ostendit, quod ei est beneficium impẽdendũ, & primo in affectu, secundo in effectu ibi.* Si autem peccauerit. *Primum ostenditur exemplo saluatoris qui ad salutem hominũ descẽdit de cęlis dicens.* Venit enim filius hominis saluare quod perierat. *Et inducit ad hoc exemplum de illo qui habet centum oues. vna. n. errante dimittit nonagintanouem, & vadit ad quærendum illam, quæ errauerat, & cum inuenit eam gaudet speciali gaudio de inuẽtione eius. Non quia magis diligat illam solam quam nonagintanouẽ, sed quia sicut dictum est, habet specialem rationem gaudendi de inuentione, eius quam non habebat in alys. Sic Deus de reuersione peccãtiũ ad salutem habet specialẽ rõnem gaudij quam non habet de permanentibus in iustitia. Cæteris, tamen parib. permanentes in iustitia sunt magis dilecti Deo. Hoc autem inducit saluator ad considerandũ, quod similiter debemus gaudere in affectu de salute proximorum. Considerandum etiã, q̃ alia ratione aliquãdo Deus magis diligit peccatores reuertentes quam remanentes in iustitia, non quia peccauerunt, sed quia ex peccato commisso humiliores efficiuntur, & sanctiores, et in bono feruentiores. Vnde dicit B. Greg. in moralibus, quod princeps militiæ plus eum militem diligit qui post fugam fortiter hostem premit, quam qui nunquam fugit, nec vnquam aliquid fortiter egit. Et eodem modo est de peccatore post pœnitentiã viriliter agente, & de iusto tepido in sua iustitia permanente.*

Si

MORALITER.

Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. Graue ergo est contemnere quem Deus honorat angelo custode, & propter cuius salutem Dei filius voluit in mundum venire. Et hæ rationes tangũtur, cum dicitur.

† *Dico enim vobis, &c. Si autem pecca. in te frater tuus.* Id est, te sciente, vnde Aug. Quid est in te peccauit, ni si tu scis, quia peccauit.

Va-

(quia magis nos gaudere facit) quam de angelorũ immutabilitate. Maior enim Dei virtus & humilitas in nostra reparatione cognoscitur quam in nostra creatione. A

a *Si autem peccauerit in te, &c.* Si enim in Deũ, non est nostri arbitrii.

Hoc ordine scandala vitare debemus ne quem lædamus, & peccantem zelo iustitiæ corripiamus, & pœnitenti misericordiæ viscera pandamus.

* Chrysostomus. Ne hi quibus scandala inferuntur, ita resupini fiant, vt totum contemnentes in aliud vitium incidant, sed scandalizantes per omnia sibi parci volentes, in elationem incidant, hic dominus eos comprimit, & redargutionẽ fieri iubet. B

b *Corripe eum &c.* Non passim iubet peccãti dimittere, sed pęnitẽti. Ita peccat qui vidẽs fratrẽ peccare tacet, sicut qui pęnitẽti nõ indulget. Nã q. dixit, si pęniter dimitte, pmisit, si peccauerit increpa. Nec difficilis sit venia nec remissa idulgẽtia.

* Chrysostomus. Ideo autem præcepit arguere ei qui passus est, iniuriã, & non alii, quia ille qui fecit iniuriam, ab eo mansuetius sustinet, & maxime cum solus eũ corripiat. Cum.n. qui vindictam expetere debebat, hic salutis videtur diligentiam habere, maxime hoc eum potest propitium facere.

* Augustinus. Si tu solus nosti, tunc vere in te solum peccauit. C

a Iniuria vel contumelia affecerit.

a †Si autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum 1

b a Ne publice correptus verecundiam perdat qua perdita in peccato permaneat. b Per alterius salutem salus tibi acquiritur. 2

inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem

a Studio corrigendi vel conuincendi sub testibus.

tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecũ vnum vel duos, 3

c †vt in ore duorum vel trium testium † stet omne verbum. † 4

a Adhuc incorrigibilis extiterit. b Vt obiurgatio plurimorum eum corrigat. Hic auctoritas de manifesta uocatione.

quod si non audierit eos, dic ecclesiæ. † Si autem eccle-

d a Gentilis. b Exactor publicorum anathematis. 5

siam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. 6

e a Vincolo anathematis. 7

† Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis super 8

a Diuino iudicio. 9

f terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solueritis 10

peccauit. Nã si multis audientibus tibi fecit iniuriã, & in illos peccauit, quos suę iniquitatis testes fecit. Ergo ipsa corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnib. ipsa corripienda sunt secretius, quæ peccantur secretius. D

c *Adhibe tecum.* * Chryso. Quasi dicat, habes iã testimoniũ, quod totum fecisti quod tuũ erat. Etenim medicus cum viderit morbum nõ remitti non desistit, sed tunc magis præparatur ad curandum. Vbi supra.

d *Dic. ec.* Vt detestationi eum habeat. Et qui non potuit pudore saluari, saluetur opprobriis, & vt rubore sequestrationis emendetur, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Sed ne quis superbus talem contemneret sequestrationẽ subdit. *Amen dico vo.* Potestatem tribuit apostolis, vt sciant qui a talib. dominãt humanã sẽtẽtiã diuina sentẽtia corroborari.

†consistat. †De iureiu. c. queadmodum F †24.q.2.c.omnibus & 26.q.7.c. ergo 35.q.8.c.si.

e *Sicut ethnicus.* Detestabilior est qui sub nomine fidelis agit opera infideliũ, quã aperte Gẽtilis. Nec ideo salus eius negligenda est, nã & ethnicos. i. Gentiles & publicanos in numero quidem fratrum non deputamus, sed tamen eorum salutem semper inquirimus.

Typice, Publicani sunt qui lucra sęculi sectãtur & exigunt vectigalia negotiationis per fraudes, per furta & per piuria:

f *Amen dico, &c.* Adeo vestra sentẽtia cõfirmat diuina vel ad recipiendum pęnitentem, vel ad abiiciendũ contumacẽ. E

Orige-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si autem peccauerit.* Hic consequenter ostendit, quod debemus esse benefici proximo ex parte animę in effectu. Et hoc dupliciter. Primo, defectus eorũ charitatiue corrigẽdo. & secundo, offensam misericorditer remittẽdo, ibi. *Iterum dico vobis.* Ad euidentiã primi aduertendũ, q duplex est correptio. Vna quæ est ad peccãtis punitionẽ, p cõseruationẽ iustitiæ, & ista nõ ordinatur semp ad correctionẽ delinquentis, quia aliquãdo sibi infligitur, pęna mortis, & iõ principaliter est ad cõseruationẽ iustitiæ & terrorẽ aliorũ, & talis correptio nõ pertinet ad singulares psonas, sed ad iudicẽ ad quẽ ptinet cõseruare iustitiã inter homines, & pter hoc talis correptio est actus iustitiæ. Alia est correptio quę ordinatur ad fratris peccãtis emendationẽ, & hęc est actus charitatis, & pertinet ad oẽs, quia sicut dr in Ecclesiastico. *Vnicuique mandauit Deus de proximo.* Et iõ sicut quilibet tenet proximũ ex charitate diligere, ita tenet defectus eius charitatiue ad emendationẽ eius corrigere, si tñ probabiliter credat q ex sua correctione debeat se emẽdare. Et de tali correctione loqt hic Saluator nõ de prima, quę est actus iustitię. Tãgit aũt debitũ modũ huius correctionis dicẽs. *Si autem peccauerit, &c.* Et intelligitur istud in te dupliciter, vel qa te solũ lęsit vel te solo sciẽte peccauit. Si.n. alios lęderet, vel corã aliis peccaret, tũc nõ haberet locũ illud quod subditur.

2 *Vade & corripe eum, &c.* Quia peccata publica sunt in publico arguenda, secũdũ quod dr 1. ad Timoth. 5. d. *Peccantẽ coram omnibus argue. vt cæteri timorẽ habeant.* sed quando sunt secreta, tunc habet locũ correctio fraterna, quæ est actus charitatis, quę debet fieri primo in secreto. Cuius rõ est, Sicut.n. medicus corporalis si debito mõ procedat, nitit inducere sanitatẽ cũ minori dispendio corporis, vt sine membri abscisione, & si nõ possit, tũc abscindit membrũ minus nobile, vt cõseruet magis nobile vel totũcorpus. Sic ille q fratrẽ peccantẽ occulte corripit, charitatiue dẽt tẽtare, si possit fratrẽ emẽdare absq; detrimẽto suę famę: qa fama cõputatur inter maiora bona hoĩs citra virtutes, & iõ corrigẽs fratrẽ debet quãtũ põt cõseruare eius famã. Alia causa est, qa amissa fama vel lęsa, efficit hõ inuerecundus, & p cõsequẽs minus a peccato retrahit q prius. Est ergo debitus processus in correctione charitatiua, vt hõ corrigat fratrẽ suũ inter se & ipsũ solũ, vt sic possit eũ saluare cũ omnimoda integritate suę famę. Et hoc est q sequit.

3 *Si te audi. lucratus eris, &c.* Eum scilicet cum integritate famę ad salutem reducendo.

4 *Si autem te non.* Quia.n. fama est minus bonum, quã sit bona vita, si nõ possit seruari bona vita fratris sine detrimẽto suæ famę, tũc procedẽdũ est ad salutẽ bonæ vitæ cũ aliqua læsione suæ famæ, & ideo adducendus est vnus alius vel duo ad sciendũ. s. fratris delictũ, & vt corã eis arguat, & si se nõ correxerit, tũc simpliciter cõtemnenda est eius fama, vt conseruetur bona vita, vel saltẽ ordo iustitiæ ad terrorem aliorum, & hoc est quod sequitur.

5 *Quod si non audierit eos.* Se corrigendo.

6 *Dic ecclesiæ.* Idest, prælato per denunciationẽ publicã, & tũc sunt testes inducendi ad facti probationem, qui prius fuerant inducti ad fratris secretam correctionem.

7 *Si autem ec. non aud.* Præceptum prælati contemnendo.

8 *Sit tibi si. ethnic. &c.* Idest, separetur ab aliis fidelibus p excõmunicationem & censuram ecclesiasticam. Et quod talia possint prælati ecclesiæ inferre, subditur.

9 *Amen.* Idest, fideliter.

10 *Dico vo.* Quia Deus talẽ punitionem approbat, si iudiciũ ecclesię nõ errat. Cõsiderandum tñ circa prædicta, quod si peccatũ occultũ fratris fuerit in præiudiciũ cõmunitatis, vt si aliqs tractaret secrete cũ aliquib. ciuibus qualiter ciuitas esset hostib. tradenda, vel si aliqs hæreticus in secreto corrumperet fideles, tũc secreta correptio vel admonitio nõ esset expectanda, sed statim esset prælato denunciandum, qui posset tali periculo præcauere. Et idem iudicium de consimilibus casibus est habendum.

Iterum

MORALITER.

2 *Vade corripe eum inter te & ipsum solum.* Hierony. Corripiendus enim est seorsum frater, ne si semel verecũdiam amiserit, permaneat in peccato.

3 *Si te au. lu.* Per salutem enim alterius nobis quoque acquiritur salus.

4 *Si autem.* Glossa, vt si dixerit non esse peccatum, probet illud esse peccatum.

5 *Quod si non aud.* Chrys. Idest, his qui ecclesiæ præsident.

7 *Amen dico vobis.* Aug. Idest. Gentilis & paganus in numero fratrum non computandus.

9 *Si autem te.* Aug. De verbis domini in mõte. Cępisti habere fratrem tuum tanquam Ethnicum & publicanum, liga illum in terra, sed vt iuste liges eum vide, nam iniusta vincula dirumpit iustitia.

A * Origenes. Non dixit. *In cęlis* sicut Petro, sed in cęlo vno quia non sunt tantę perfectionis sicut Petrus.

Tractatu. 6. in Matth. Vbi supra. ⁂ Chysostomus. Et notandum quod non dixit primati ecclesiæ, liga talem, sed si ligaueris, indissolubilia erunt ligamina, quasi hoc eius iudicio relinquens. Vide autem qualiter incorrigibilem duplicibus colligauit necessitatibus, scilicet & pœna quę est hic, scilicet proiectione ab ecclesia quam supra posuit, dicens, *Sit tibi sicut Ethnicus &c.* & supplicio futuro, qđ est ligatum esse in cęlo, vt multitudine iudiciorum dissoluat fratris iram.

super terram, erunt soluta & in cœlo. † Iterum dico vobis,
a quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni 1
a Quæsita pro salute corrigendorum. b In sanctis. In omnibus quæ iudicando aguntur in terra ad salutem hominum, assum cooperator. 2 3
re quamcunque petierint, fiet illis a patre meo qui in cælis
a Monuit ad concordiam, nunc præmium pollicetur quod est in medio eorum.
est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo
b ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum 4
c dixit. Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimit- 5
a Pęnitenti quidem. 6
tam ei? † Vsque septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi, vsque †
d septies, sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est 7
a Vita iustorum. b Huic toti negotio. Typice Christo qui merita cuiusque examinat. †
e regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem po- 8 9
nere cum seruis suis. Et cum cœpisset rationem ponere 10
a Populus Iudaicus, decalogo constrictus multarum transgressionum reus erat. 11
oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem milia talenta †

D. v. dis. 3. c. septies. a *Si duo.* Typice. Vbi spiritus anima & corpus consenserint, vt non sit inter eos bellum, carne cupiente contra spiritum & spiritu contra carnem, quidquid petunt fiet. Quia si corpus vult, quæ spiritus vult, tantum bonarum rerum est petitio.

Hieronym. b *Ibi sunt in me.* Omnis sermo supra ad concordiam prouocat & pacem, quam adeo commēdat, vt dicat deū in medio esse eorum, quia pax & charitas sedem sibi in pacificis constituit, & vnitatis merito.

Vbi supra. * Origenes. Et ista est etiam causa propter quam non exaudimur orantes, quia non consentimus nobis per omnia super terram neq; dogmate neq; cōuersatione. Sicut enim in musicis nisi sit conuenientia vocium, non delectat audientē sic in ecclesia, nisi consensum habuerit non delectatur Deus in ea, nec audit voces eorum.

c *Tunc accedens.* Dixerat *videte ne cont. vnum de pu.* Idest adiecerat, si peccat, corripe, & premium promiserat. *Si duo ex vobis.* Prouocatus ergo Petrus quærit quotiens dimittit.

C d *Septuagies sep.* Hier. idest. 490. vicibus idest totiens in die quotiens ille peccare potest.

⁂ Aug. Typi. 11. Per se transgressionē signat, quia iam est extra decalogum. Cum vero multiplicatur per. 7. iam omnis intelligitur transgressio, propter septem vitia.

Nota. Aliter dat venia petenti fratri, vt nobis scilicet socia charitate cōicet, sicut Ioseph fratribus. Aliter inimico persequenti bonum ei velimus, & si licet faciamus, vt Dauid lugens Saul.

* Origenes. Vel quia numerus sex, videtur esse operis & laboris, septimus autem repensationis dicit remissionem fieri oportere fratrib. in hoc mūdo de gētibus secundū res huius modi peccantibus, Si autē aliquis vltra ea peccauerit, iam non habebit remisionem.

E e *Ideo assimilatum.* vt sciatis dimittendum esse conseruis, ostendam per similitudinem, quia si ille rex & dominus dimisit seruo, multo magis homo conseruis suis.

Mos erat Syriorum per parabolas loqui.

Chrysosto. Ne aliquis existimaret magnum quid & graue dominum iniunxisse, cum dicit dimittendum esse vsque septuagies septies adiict parabolam.

⁂ Orig. Filius Dei est regnum, non alicuius eorum quę sunt deorsum, sed omnium quæ sunt sursum. hoc ergo regnum cęlorum. i. filius dei, quando factus est *in similitudinem carnis peccati, tunc* similis factus est homini regi vniens hominem sibi, Serui autē hi soli sunt quantū ad istas parabolas, qui dispensatores verbi habentur, & quibus hoc est commissū, vt negotientur & fęnerēt. Omnis autē vitæ nostræ ratio ponenda est a rego, quando omnes nos præsentari oportuerit ante tribunal Christi. F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iterum di. vo.* Hic cōsequēter ostēditur, qđ non solum debemus fratrē corripere, sed ēt offensam nobis illatam remittere. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, secūdo ostēdit quotiens sit offensa fratris remittenda; ibi. *Tunc ac. ad &c.* Dicit igitur primo.

2 *Si duo &c.* Scilicet offensam sibi inuicem remittendo.

3 *De omni re. &c.* Quia oratio non est accepta coram deo, si teneat odium contra fratrem in animo, propter quod subditur.

4 *Vbi enim sunt.* Idest charitate vniti.

5 *In me. &c.* Acquiescēdo bonæ voluntati & petitioni eorundē, dum tñ illa oratio habeat conditiones conuenientes, quæ ad hoc requiruntur. s. quod aliquis oret pro se pie & perseueranter His in cōcurrētibus semper oratio exauditur, & si aliquādo differtur tñ tēpore cōpetenti impletur, sicut supra habitum est c. 5 Aduertendū tñ, quod licet offensa sit semper remittenda, non tamē iniuria Si. n. ex remissione iniurię pęnę debite sequeretur pronitas in eo cui remittitur ad facilius peccandum, non esset bonū ei remittere, similiter si ex tali remissione esset scandalum aliorum & omissio iustitiæ & in consimilibus casibus.

6 *Tunc ac.* Hic ostēditur quotiēs sit fratri remittendū & primo ostēditur propositū, secūdo cōfirmat per exemplū, ibi. Ideo as. est Circa primū aduertendū, quod sicut frequenter dictū est Petrus tāquā principalis aliquādo loquebatur pro se & pro aliis, & ideo audito a Saluatore qđ offensa fratris peccātis esset remittenda, interrogauit quotiens esset remitenda fratri, & hoc petiit si sufficeret ad salutem dimittere septies.

7 *Dici. il. Ies. Non di.* Et ponitur ibi numerus determinatus pro indeterminato, ac si di. totiens quotiens, vt dicit Augu.

8 *Ideo as. est.* Hic probat hoc per exemplū quia magis sumus debitores dei, & plus offendimus eū quā homo possit offendere proximū, quia tanta est offensa quantus ille qui offenditur. Deus autē est infinitus, & iō offensa in ipsum commissa quandam infinitatem habet, & tñ quotienscunque offendimus deum, ipse totiens paratus est remittere dū tñ velimus veraciter pęnitere, ergo multo fortius similiter debemus peccāti in nos facere, & hoc est quod dicit. *Ideo as. est.* Idest status ecclesiæ militantis.

9 *Homini reg.* Idest Christo, qui est verus homo & verus deus, rex regum & dominus dominantium.

10 *Qui voluit, &c.* Idest rationem gerere de factis humanis.

11 *Oblatus est ei vnus, qui debe. ei decem mi. talenta.* Idest obligatus ad magnam pęnam propter multa peccata.

Cum

M O R A L I T E R.

1 *Iterum dico vobis quod si duo.* Sub intelligendum est si petierint pie & perseueranter.

† *Domine quoties.* subditur.

† *Vsque sep. sep* Idest quadringentis nonaginta vicibus, vel vt dicit Aug. omnino quotienscunque peccauerit, ignoscas.

8 *Ideo assimulatum est regnum cęlorum.* Idest Christo qui est rex regum.

10 *Qui voluit rationem ponere cum seruis suis.* Huius enim regis serui sunt omnes homines, & cum eis rationem ponit, nam omnium actus diligenter discutit.

11 *Oblatus est ei vnus.* Idest quilibet peccator, quia præsentialiter sibi assistit.

† *Qui debe. ei de. mi.* Idest, debitum valde magnum, quia tanta est offensa, quantus ille est qui offenditur.

Cum

a Viribus ſuis hoc explere non poſſet. b Permiſit iuſto iudicio, malignorum ſpirituum ſeruum fieri.
Cum autem non haberet vnde redderet, iuſſit eum domi- 1 2
a nus venundari, & vxorem eius, & filios, & omnia quæ ha-
Cum ſponte nollet malus, coactus populus ille pœnitet.
bebat, & † reddi. Procidens autem ſeruus ille rogabat eum 3
Parce peccatis. a Credendo in te qui es finis legis.
b dicens: * Patientiam habe in me & omnia reddam tibi. Mi- 4 5
ſertus autem dominus ſerui illius, dimiſit eum, & † debitum 6
a In libertatem fidei vel de captiuitate liberatus.
c d dimiſit ei. Egreſſus autem ſeruus ille inuenit vnum de con- 7 8
a Id eſt recognoſcebat ab eo ſalutem præſtitam ſibi.
e ſeruis ſuis, qui debebat ei centum denario, & tenens ſuffo- 9 10
a Non finebat eum reddere lationem. b Obſerua carnales obſeruantias.
f cabat eum dicens: Redde quod debes. Et procidens con- 11 12
a Parce peccatis.
ſeruus eius * rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & 13
a Quidquid lex præcepit ſpiritualiter implendo. b Spiritualia. c A ſpirituali intellectu receſſit.
omnia reddam tibi. Ille autem noluit, ſed abijt & miſit eum 14
a Arctam tribulationem. b Hoc intendens, vt legem carnaliter impleret quod videbatur debere.
in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem 15
a Angeli qui referunt deo geſta hominum, vel prædicatores euangelij. b Propter afflictionem Chriſtiani populi.
g conſerui eius quæ fiebant, contriſtati ſunt valde, & venerunt 16
a Pro ſalute credentium contra dolum perſequutorum dominum implorant.
& narrauerunt domino ſuo omnia quæ facta fuerant. Tunc 17
Omnes præuaricationes.
h vocauit eum dominus ſuus, & ait illi. † Serue nequam, omne
debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me. Nonne ergo opor- 18
a Dignas miſericordia gentes reputare, quoniam omnes peccauerunt & egent gratia dei.
tuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum?

A a *Et vxorem.* Eum non ſolum populum, ſed etiam prelatos & ſubditos ſimul cum tota familia vel ſubſtãtia eorum pro magnitudine delictorũ tradidit exteris nationibus, vt quod noluerunt voto, ſoluant tormento.

Iuſſit pro cupiditate & operibus: quia vxore & filijs pœnas ſolueret.

b *Miſertus au.* Miſericors dominus non ſolum captiuitatem Iudaicam abſoluit, ſed etiam peccatorum omnium veniam in aduẽtu Chriſti ſe dare promiſit, ſi perſiſterent in incepto.

✠ Chryſoſtomus. Vnde autem diuini amoris ſuperabũdantiam: Petit ſeruus ſolius temporis dilationem, ipſe autem maius dedit: & dimiſſionem & cõceſ-
B ſionem totius mutui. Volebat autẽ à principio dare ſed nolebat ſolum ſuum eſſe donum, ſed & ſupplicationis illius, vt non incoronatus abſcedat. Ideo autem antequam rationem poneret, debitum non dimiſit, quia docere voluit a quantis debitis eum liberat, vt ſaltem ita ad conſeruos mãſuetior fieret.

c *Dimiſit ei.* Id eſt pondere carnalium obſeruationum abſoluit, & debitum dimiſit, Id eſt, priores tranſgreſſiones.

d *Inuenit vnum.* Gentilem populum, quaſi ſibi debitorem fatigabat, gratiam Chriſti non eſſe eis ad ſalutem dicens carnales obſeruantias ab eis non modo perſuaſionibus, ſed etiã tormentis expectabat.

C e *Centum denarios.* * Chryſoſtomus. Tanta eſt differentia peccatorum quæ committuntur in hominem & quæ cõmittuntur in Deum, quanta eſt differentia decẽ milium talentorum, & cẽtum denariorũ, magis autem & multo plus patet ex differentia perſonarum & à paucitate peccantiũ. Homine enim vidente & deſiſtimus, & pigritamus peccare, deo autem vidente, non obſiſtimus, ſed agimus informidabiliter oĩa & loquimur. D

f *Et procidens.* * Origenes. Conſidera ſubtilitatem ſcripturæ, quoniam ſeruus multorum debitor talentorum procidẽs adorauit regem: qui autem cẽtum debebat denarios procidens non adorabat, ſed rogabat conſeruum dicens. *Patientiam habe.* vbi ſupra. † mutuum.

✠ Chryſoſtomus. Vide domini charitatem, & ſerui crudelitatem, pro decem milibus talentis, hic autem pro centum denarijs: hic cõſeruum ille autem dominum rogabat: & hic quidem totalem abſolutionem accepit ille autem ſolam dilationẽ petebat, nec hoc dedit. vbi ſupra. E

g *Conſerui eius &c.* * Auguſtinus. Per cõſeruos intelligitur eccleſia, quæ illum ſoluit & ligat. † De conſecr. diſt.4.ca. quomodo in fi.

✠ Remigius. Vel conſerui forte angeli ſunt intelligendi aut prædicatores, ſiue quicunque fideles, qui contriſtantur de perditione conſerui.

h *Serue ne.* Sępe debita dimiſi tibi, qñ in anguſtijs rogaſti ſed liberatus cõpaſſionẽ non habuiſti, quin potius prophetas & apoſtolos perſequeris & ingratus, & de iuſtitia præſumẽs ſpernis gẽtes, indignas tua ſocietate in Chriſto iudicãs. D

Si

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cum autem non haberet, vnde red.* Quia peccator non habet vnde ſatisfaciat deo pro peccato.

2 *Iuſſit eum dominus venundari.* Quia omnia ſua ſunt pœnæ æternæ propter peccatum ſuum obligata.

3 *Procidens autem ſer.* Id eſt peccator per pœnitentiam.

4 *Patientiam hab.* Pœnam æternam in temporalem commutando.

5 *Et omnia reddam tibi.* Opera meritoria faciendo.

6 *Miſertus autem dominus.* Quia dominus paratus eſt miſereri & parcere vere pœnitentibus.

7 *Egreſſus autem ſer. ille à fa. domi.* Scilicet per recidiuum peccati.

8 *Inuenit vnum de conſer.* Id eſt de hominibus, qui ſunt ſerui Dei cum ipſo.

9 *Qui debet ei cen. dena.* Id eſt modicum eum offenderat, quia offenſa in hominem modica eſt reſpectu offenſæ commiſſæ in deum.

10 *Et tenens ſuffocabat eum.* Id eſt ſtrangulabat. Et dicitur à ſub & faucis, dicens.

11 *Redde quod de.* In quo oſtenditur auſteritas in repetendo vindictam à proximo.

12 *Et procidens conſer.* Per pœnitentiam.

13 *Rogabat eum dicens. Patientiam* quaſi dicat paratus ſum ſecundum poſſibilitatem meam ſatisfacere.

14 *Ille autem noluit.* In quo notatur crudelitas in modo repetendi vindictam.

15 *Videntes autem conſer. eius.* Iſti ſunt qui videntes crudelitatem hominum erga proximos contriſtantur, quia ad eandem virtutem pertinet gaudere de bono, & triſtari de oppoſito malo.

16 *Et ve. & nar. domino.* Quia in oratione petunt a dño talia vindicari ad declarationẽ iuſtitiæ, nõ ex liuore vindictæ.

17 *Tunc voca. illum dominus ſuus.* Iſta autem vocatio fit in morte, vbi oportet de omnibus rationem reddere ſtricte.

18 *Serue nequam omne debi.* Id eſt offenſam magnam in me commiſſam.

19 *Nonne ergo opor.* Paruam remittendo.

Et

MORALITER.

1 *Cum autem non ha. vnde red.* Quia peccator non habet vnde poſſet ſatisfacere Deo.

2 *Iuſſit eum dominus eius ve.* Per hoc ſignificatur determinatio eius ad pęnam debitam. Per vxorem autem eius ſignificatur delectatio praua, & per filios, actus mali procedentes inde: pro quibus eſt puniendus.

3 *Procidens autem.* Vt ſibi daret ſpacium vitæ, in quo poſſet per pœnitentiam ſatisfacere.

6 *Miſertus autem dominus.* Plus enim dat dominus quã roget.

7 *Egreſſus autem ſer. il.* Egreditur autem à domino peccatum reiterando.

8 *Inuenit unum de conſeruis ſuis.* Id eſt de peccatoribus, qui ei tenebatur in modico reſpectiue crudeliter cogebat eũ reddere.

15 *Videntes autem.* Per quos omnes Chriſtiani & angeli ſancti intelliguntur vnde Apoc.22.b. dixit angelus beato Ioanni. *Conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum.* Et coram deo repreſentant facta hominum.

18 *Serue nequam &c. nonne oportuit & te mi. conſerui tui.* q.di.ſic. Remigius, Seruus iſte nullum legitur reſponſum domino dediſſe, in quo demonſtratur, quod in die iudicij & ſtatim poſt hanc vitam ceſſabit omnis excuſatio peccati.

Et

a Iuſta animaduerſione. b In manus Romanorum, vel tartareis miniſtris. In perpetuum.

Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadus- 1 2
a que redderet vniuerſum debitum. † Sic & pater meus cœle- 3
a Repetet à vobis dimiſſa. Non ficta pace.
ſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo de
b cordibus veſtris. * Et factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus ſer- 4
c mones iſtos, migrauit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans 5
a De Galilæa. Ex pietate vt docearetur, & infirmi ſanentur. In Iudæa. 6
d Iordanem, & ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi. 7

A a *Sic & pater meus.* Si non dimiſeritis ex corde quod in vos delinquitur, & hoc quod per pœnitentiam dimiſſum erat à vobis exigitur. * delicta eorum.

Repetet: vel de mala voluntate damnando, à qua omne malum, vel de inobedientia quę eſt origo totius mali. Quoties enim quis peccat, inobediens efficitur.

Incipit narrare, quę dominus in Iudęa fecit, & docuit, & paſſus eſt, primo trans Iordanem ad orientem, poſt & citra Iordanem, quando venit à Iericho in Ieruſalem.

b *Sermones*. Quos D in Galilæa poſt tributum de humilitate & innocentia, & correctione, & venia habuit. † Mat.

c *Venit in fines Iu.* Omnis Iudæorum prouincia ad diſtinctionem aliarũ Gentium Iudęa dicitur, ſed ſpecialiter meridiana plaga ad differentiam Samarię, Galilęę, Decapolis, & cęterarum regionum eiuſdem prouincię.

d *Et ſecutæ ſunt.* Galilęos maluit curare in Iudęa, vt Gentes in eam veniam, quę Iudęæ parabatur, admitteret.

B

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et iratus dominus, &c. tort.* Ideſt, dæmonibus, qui in hoc ſunt executores diuinæ iuſtitiæ.

2 *Quoaduſque.* Id eſt, æternaliter, quia in inferno ſemper eſt redditio abſque quietatione, cum pœna ſemper remaneat æterna à parte finis.

3 *Sic & pater meus cœleſtis.* Hic inducitur applicatio parabolæ ad propoſitum eodem modo quo dictum eſt.

4 *Et factum eſt cum con.* Hic ponitur confirmatio doctrinæ præcedentis per operationem miraculorum, cum dicit. *Et factum eſt cum conſummaſſet Ieſus.* Sequitur.

E

5 *Et venit in fines Iudææ trans Iordanem.* Vbi erat poſſeſſio duarum tribuum & dimidiæ, ſcilicet Ruben & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe.

6 *Et ſecutæ ſunt eum tur. mul.* Ex quo patet deuotio populi ad eum, quia multi ſequebantur. Aliqui cauſa prędicationis audiendæ, aliqui cauſa curationis impetrandæ.

7 *Et curauit eos ibi.* Et ſic patet, quod Euangeliſta in vno verbo multa miracula ſanitatum includit, quia propter multitudinem miraculorum non poterant omnia in particulari deſcribi, vt dicitur Ioan. vlti.

MORALITER.

1 *Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus.* Id eſt, dæmonibus.

C 2 *Quoaduſque redderet.* Id eſt, vſque in perpetuum, nam in inferno nulla eſt redemptio. *Et factum eſt.* Sequitur.

5 *Et venit.* Origenes. Sanauit dominus turbas trans Iordanem, vbi dabatur baptiſmus. Vere enim à ſpiritualibus infirmitatibus curantur & ſaluantur homines in baptiſmo. F

ADDITIO I.

In eod. cap. 18. Vbi dicitur in Poſtil. Sicut digiti manus æqualiter creſcunt.

Hæc ratio nullam propriam præeminentiam attribuit humilitati inter cæteras virtutes. De qualibet. n. alia virtute vere poſſet dici, quod illa creſcente, cęteræ creſcunt proportionabiliter propter cõnexionem virtutum, vt Poſtil. allegat. Sed verba Chriſti dicentis. *Diſcite à me, quia mi. ſum & hu. cor.* Matth. 11. d. denotant quandam excellẽtiæ ſingularitatem in ipſa humilitate exiſtere. quam doctrinam communiter doctores ſequuntur. Auguſ. enim de vera religione dicit, quod tota vita Chriſti in terris diſciplina morum fuit ad imitandum præcipue humilitatem ſuam. Similiter Greg. in paſtorali dicit, quod in argumentum redemptionis noſtræ inuenta eſt humilitas Chriſti. Ex quibus patet, quod humilitas commendanda eſt ex aliquo ſingulari ſibi inter cæteras virtutes proprie pertinenti. Et ideo dicendum ſecũdum Tho. in ſecunda ſecundæ. q. 161. art. 5. in reſponſione ad 3. argm̃, quod humilitas cõmendatur ex hoc quod per illam maxime remouetur impedimẽtum humanæ ſalutis, quæ conſiſtit in hoc ꝙ homo ad cœleſtia tendat, à quibus impeditur, dum in terrenis magnificari ſtudet. Et ſic humilitas eſt quædam propria diſpoſitio ad liberum acceſſum hominis in ſpiritualia & diuina bona.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in poſtil. Venit enim filius hominis, &c.

Melius videtur continuari hoc dictum Chriſti cum pręcedentibus ſic. ſ. vt per aliam rationem fortiorem oſtendatur, quod nõ ſunt puſilli cõtemnendi, quod ſic patet. Nam poſſet quis dicere, quod ille proximus non eſt contemnendus qui. ſ. eſt iuſtus, ſeu de quo rationabiliter præſumi debet, quod eſt in ſtatu gratiæ, ſed prauus ſeu peccator videretur debere contemni, cum ſit à Deo remotus. Ad quod remouendũ Saluator inducit exemplum de ſeipſo, qui venit ſaluare quod perierat. Ad quod etiam inducit exemplum de centum ouibus, vt patet in litera. Et hęc videtur eſſe ſententia Chryſoſt. qui in hoc loco ſic dicit: Rurſus aliam rationem ponit, quare puſilli non ſunt contemnendi priori maiorem dicens. *Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat.* Quaſi dicat ſecundum Remigium non contemnat puſillos ſcilicet peccatores quia ego pro hominibus homo fieri dignatus ſum.

ADDITIO III.

In eod. cap. vbi dicitur in poſtil. Si duo ex &c.

Licet verum ſit quod oratio non eſt accepta coram Deo illius qui tenet odium contra fratrem in animo, non tamen ex hoc ſequitur, quod oratio ſemper ſit accepta coram Deo illius qui non tenet tale odium contra fratrem. Poteſt enim in alijs ſic deficere, vt non audiatur. Sed Chriſtus dixit. *Si duo ex vobis conſenſerint de omni re quam petierint, fiet illis.* Ex quibus ſequitur, quod oratio conſentientium ſemper audiatur, vnde aliter videtur dicendum. Ad cuius intellectum ſciendum, quod huiuſmodi conſenſus qui facit orationem efficacem ſecũdum doctores, non ſolum extendit ſe ad excludendum odium fraternum, ſed etiam ad includendum omnia quæ ad petitionem (quæ eſt digna exaudiri) requiruntur, ſcilicet vt orans ſibiipſi conſentiat. Vnde Hierony. dicit. Vbi ſpiritus & anima corpuſque conſenſerint, & non intra ſe bellum diuerſarum habuerint voluntatum, nulli dubium, quin bonarũ rerum poſtulatio ſit, vbi corpus vult habere ea quæ vult ſpiritus. Hęc Hieron. Similiter in hoc conſenſu etiam includitur, quod orantes ſibi ipſis conſentiant in omnibus ijs quæ ad veram doctrinam & bonæ vitæ conuerſationem pertinent. Vnde Orig. in hoc loco. Iſta eſt cauſa propter quam non exaudiuntur orantes, quia non conſentimus nobis per omnia ſuper terrã nec dogmate nec conuerſatione. Sicut enim in muſicis, niſi fuerit conuenientia vocũ, non delectant audientem, ſic in eccleſia niſi conſenſum habuerint orantes, nec delectatur Deus, nec audit voces eorum. Hæc ille. Vbi igitur conſenſus prędictis modis eſt, neceſſe eſt impetrare quod petitur. Includitur enim hic tam idoneitas petitionis quam petentium. Et ideo ſequitur in litera. *Vbi enim duo ſunt vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.* Vbi notandum, quod ſententia horum verborum, eſt redditiua rationis præcedentium. Non enim dixit: iterum dico vobis, id eſt, vbi enim ſunt duo vel tres, &c. ſicut immediate pręcedenti cõcluſione vbi denotatur diſtinctio illius dicti à præcedentibus, ſed dixit. *Vbi enim ſunt*, quaſi redditiuum rationis de huiuſmodi petitionis efficacia, vt intelligatur ſic. Ratio quare talis conſenſus eſt efficax, talis eſt, quia tales cõgregati ſunt in nomine meo. Vbi enim talis conſenſus eſt, tales congregantur in nomine Chriſti qui eſt vera pax, & vera concordia, & per conſequens eſt in medio eorum, quia vt ait Orig. Mox enim vt aliqui conſenſerint, Chriſtus inuenitur in eis.

REPL. *In cap.* 18 vbi Poſtillator cõmendat humilitatẽ cum debito moderamine Burg. vult humilitatẽ habere ſingularẽ excellẽtiã iter cęteras virtutes, patet hoc ex dicto beati Aug. de vera religione dicẽtis, ꝙ tota vita Chri̅ i terris diſciplina nobis fuit ad imitandũ pcipue humilitatẽ ſuã. Sed per hoc non põt Bur. aliquã inferre humilitatis prærogatiuã, quia beatus Aug. vult per hoc oñdere imitationẽ humilitatis faciliorem. Vita enim Chriſti in multis

in multis existit potius admirabilis quã imitabilis, quo ad humilitatem tñ faciliter imitabilis. Ideo idem B. Aug in ser. communi de martyrib. dicit. Christus dñs non dixit. Discite a me mortuos suscitare, super aquas siccis pedib. ambulare, nõ hoc dixit. Sed qd ait? *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde.* Et ad eundem sensum pertinet quod Burg. de B. Greg. Postillatore allegat. Nec concludit suum propositum per dictum scilicet, Tho. ex secunda secundę. q. 611. Nã cum dixisset, quod humilitas est quędã propria dispositio ad liberum accessum hominis ad spiritualia & diuina bona subdit idem S. Tho. ibidẽ. Igitur sicut perfectio potior est dispositione, ita & charitas. Et illæ virtutes quibus homo directe mouetur in Deum, sunt potiores humilitate, & ita dictum S. Tho. potius est cum Postilla, quam cum Burg. qui hic & alibi est truncator auctoritatum, &c. D

CAP. XIX.

¶Ex liuore vt decipiant.

1 ET accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum,
2 & dicentes. † Si licet homini dimittere vxo-
3 rem suam quacunque ex causa? Qui respondens,
4 ait illis: † Non legistis, quia qui fecit † hominem ab ini-
5 tio, masculum & fœminam fecit eos? Et dixit. † Propter
6
7
†
8

a Earum causarum quæ scribebantur in libro repudij. b Non sua respondit, sed historiæ veteris & mandatorum Dei recordatur.

CAP. XIX. ET acces. Quasi dicat complexione capiatur. Si diceret: Dimittenda est quacunque ex causa, & ducenda alia, pudicitiæ prædicator contra se facit. Si dicit non est dimittenda, a cõtra doctrinã Moysi & Dei facit. Ideo responsum temperat naturalem legem, primamque Dei sententiam secundo opponens, quæ nõ voluntate Dei, sed peccantium necessitate concessa est.

* Chrysostomus. Intuere eorum malitiam. Dominus enim supra de lege hac disputauerat, ipsi autem quasi iam nullo dicto interrogant, scilicet, opinantes oblitum esse eorũ quæ dixerat.

* Idem. Sicut autem si videas hominem assidue amicitias medicorum colẽtem, intelligis quia infirmus est, sic & cum videas virum siue mulierem de dimittendis vxoribus, aut viris interrogantes, cognosce quia vir ille lasciuus est, mulier illa meretrix est.

Vbi supra. E

Gen. 1. d.
Ibid. 2. d.
Eph. 5. g.
1. Cor. 6. d.

a *Et feminam.* Non ait fœminas, vt vnum coniugium sit non plura, quod ex repudio priorum quærebatur. F

Adhæ-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIX.

ET accesse. Hic consequenter Saluator docet virtutes contemplatiuorum seu religiosorum. Et diuidit in tres partes, quia primo docet continentiam. Secundo obedientiam ibi. *Tunc oblati sunt ei paruuli.* Tertio paupertatem uoluntariã, ibi. *Et ecce vnus.* In istis autem tribus consistit perfectio religiosorum. Prima diuiditur in duas partes, quia primo docet Christus illud quod est necessitatis in continentia videlicet continentiam coniugalem, Secundo illud quod est perfectionis. s. continentiam ab omni actu venereo, ibi. *Dicunt ei discipuli.* Prima in duas quia primo circa hoc ponitur Pharisæorum dolosa interrogatio. Et secundo ponitur ipsius Christi vera responsio, ibi. *Qui respondens.* Dicit ergo.

1 *Et accesser. ad eum.* i. ad Iesum.

2 *Phari.* Qui in populo Iudæorũ præ alijs videbantur religiosi, vt dictum est supra & dicetur inferius. 21. c.

3 *Ten. eum.* Capere. s. in verbis.

4 *Et dicentes si licet homini dimittere.* i. ex leui causa, vt propter aliquam fœditatem seu turpitudinem corporalem. Hãc quæstionem proposuerunt Christo ad capiẽdum eum, quia responsio ad vtranque partem erat calumniabilis, quia si diceret quod licet, videbatur laxare frena cõcupiscentię carnali, dicendo quod homo pro libito volũtatis suę possit vxorem dimittere & aliam ducere, & etiam cõtra dictamen legis naturæ, quia inseparabilitas est de ratione matrimonij vt dicetur post. Si autem diceret, quod non licet, videbatur contra Moysen dicere dicentem Deut. 24. a. *Si acceperit homo vxorem, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudii, &c.*

5 *Qui re.* Hic ponitur Christi responsio. Et diuiditur in duas partes quia primo ponitur responsio, secundo remouetur quędã sibi facta obiectio, ibi. *Dicunt illi.* Ad euidentiam primi, aduertendũ, quod indiuisibilitas est de ratione matrimonij, propter quod ponitur in diffinitione eius tanquam formale, cum dicitur. Matrimonium est coniunctio maris & fęminæ inter legitimas personas indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. i. indiuisibilitatem secundum totam vitam alterius coniugum. Ratio autem huius est, quia matrimonium est coniunctio maris & fęminæ ad educationem prolis ad cultum diuinum multiplicãdum. Ad hoc autem ꝙ proles sit apta ad cultum diuinũ, & possit sibi sufficere post emancipationem a parentib. requiritur magnus tẽporis tractus, quia oportet filium generari, educari & doceri, & sibi de necessarijs vitæ a parentibus prouideri. Quia secundum quod dicit Apostoli. 2. Cor. 12. Parentes dẽnt thesaurizare filijs, & nõ filij parẽtibus. Antequã autem homo possit generare de communi cursu, est. 18. annorũ vel. 20. Anteq̃ vero filius genitus sit educatus & edoctus a patre sciens & potens se & familiam regere, oportet ꝙ, sit. 20. an. vel circiter. Et sic patet, ꝙ licet vir generaret nisi vnum filiũ in vxore, tñ antequam filius esset dispositus ad recedendũ a patre, iam pater esset. 40. annorũ vel circiter, nunc aũt ita est quod masculus & fæmina dẽnt simul cohabitare indiuisibiliter quãdiu intẽdũt generationi & educationi prolis, sicut videmus in brutis animalib. & auibus, qđ determinatus mas, determinatæ fœminæ inseparabiliter cõiungitur tẽpore quo intendunt generationi & educationi filiorũ. Verumtamẽ, quia in alijs animalib. & auibus filij nati in modico tẽpore sunt sufficiẽtes victũ sibi quærere, iõ masculus & fœmina nõ coniungunť inseparabiliter per totã vitã, sed tantum tẽpore educationis filiorum. Cũ ergo natura humana dẽat magis esse ordinata quã natura brutorum, iõ de dictamine naturali est, qđ vir & vxor inseparabiliter coniungantur, quãdiu stat necessaria educatio, & doctrina filiorũ, & hoc est secũdum totã vitam coniugatorũ, quia sicut visum est, homo hẽt quadraginta annos antequã primus filius eius sit sufficienter educatus, & sic sola occasione primi filij dictat natura, qđ tantum dẽat cũ vxore inseparabiliter habitare. Et q̃a interim antequã primus sit sufficiẽter educatus, nascunť filij alij vel saltem possunt nasci, quib. cõsimiliter oportet per parentes prouideri. Ad qđ requiriť vlterior tractus temporis magnus. Iõ sicut natura dictat in alijs animalib. quod masculus & fœmina inseparabiliter cohabitẽt tẽpore determinato a natura in generatione & educatione filiorũ, ita dictat in natura humana, vt vir & vxor inseparabiliter cohabitẽt per totã vitã, & sic patet, qđ indiuisibilitas matrimonij nõ solũ est de iure diuino, sed ẽt de iure naturali. Hanc aũt veritatẽ declarat Saluator per scripturam veteris Testamenti, dicens.

6 *Non legistis quia qui fe. ho. ab in.* s. quando solum currebat lex naturæ ante datam legem per Moysen.

7 *Masculum & fęminam fecit eos.* In hoc tangitur materia ipsius matrimonij. s. masculus & fœmina, quia matrimonium ordinať ad generationem & educationem prolis. Ad hoc autem requiritur determinatum actiuum & passiuũ, & hoc in animalib. perfectis, quia non generantur ex putrefactione. In masculo autẽ est virtus actiua, & in fœmina virtus passiua. Homo autem est perfectissimum animalium, & propter hoc ad perfectionẽ eius requiritur distinctio sexuum videlicet maris & fęminæ. Sequitur.

8 *Et dixit, propter hoc dimittet homo patrem, &c.* In quo tangitur debita conditio materiæ pdictæ, quia matrimoniũ debet esse inter personas legitimas ad contrahendum. Tangitur aũt hic legitimitas per hoc quod excluduntur personæ illegitimæ, q̃ sũt pater & mater. Istæ. n. personę sũt excludẽdæ secũdu dictamẽ legis naturæ. Cuius rõ est, quia vir & vxor in actu matrimoniali ad paria iudicãtur, & ideo contra reuerentiam naturalem est, quod filia con-

MORALITER.

Et accef. Orig. Tentato autem domino, nullus discipulorũ eius qui positus est ad docendum grauiter ferat, si tentatus fuerit a quibusdã, sed tẽtantib. respondeat dogmata pietatis.

† *Propter hoc dimittet homo patrem & matrem.* Remigius. Mysterium hoc dixit esse Apostolus in Christo & ecclesia.

† Do-

A ✠ Adhærebit vxo. Si malū morib.si luxuriosa, seu quodlibet huiusmodi sit vxor, velimus nolimus sustinēda est. Cum.n. liberi essemus, volētes nos subiecimus seruituti. Si ancilla libero, vel seruus liberę supponitur, non reputatur coniugiū postquam detectum fuerit, sic & de consanguineis.

Hom.32.ope. imperfecti. ✠ Chrys. Si ergo quia ex viro est vxor, & ex vna carne sūt ambo, relinquet hō patrem suū & matrē, maior nunc charitas debet esse inter fratres & sorores, quia hi quidem ex eisdem parētibus exeūt, illi aūt ex diuersis. Sed hoc magnum est nimis, quia fortior est Dei constitutio quam virtus naturæ. Non n. præcepta Dei naturæ subiecta sunt, sed natura Dei præceptis obtēperat. Deinde fratres ex vno nascunt, vt diuersas vias petant, vir autem & vxor ex diuersis nascuntur, vt in vnum conueniant. Ordo etiā naturæ Dei ordinationem sequitur. Quod enim est in arboribus humor, est in hominibus amor.

†in carnē vnā

B

†Deut.24.a. Matth.5.c. Mar.10.a.

†Mar.10.b. Luc.16.d.

a hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori 1
(a Non vxoribus.)

b suæ, & erūt duo † in carne vna Itaque iam non sunt duo, sed 2 3
(a Non tres. b In carnali copula.)

c vna caro. quod ergo Deus coniunxit, homo non separet Di 4
(¶Quia vnum facit carnalis coniunctio. a Faciendo vnam carnem. b Sed Deus.)

d cunt illi. † Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repu- 5 6 7
(a Ecce aperiunt calumniam. b Quandoquidem Deus sic ordinauit, quare Moyses superordinauit.)

e dij, & dimittere? Et ait illis. Quoniam Moyses ad duritiam 8
(Non Deus.)

cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras, ab 9
(Non imperauit.)

initio autem non fuit sic. † Dico autem vobis, quia 10
(a Non sic habuit lex naturalis. Doctrina Christi concordat legi naturali, quia iam est tempus perfectionis.)

f quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicatio- 11
(a Quæ vnam carnem diuidit in alteram & separat.)

g nem, & aliam duxerit, mœchatur. Et qui dimis- 12 13
(¶Idest mœchiam facit.)

Nuptiarum præmiū quod est. b Et erunt duo in car. Prēmium nuptiarum est ex duobus vna caro. Castitas coniuncta spiritui vnus spiritus efficitur. Salubri consilio Dei factū est, vt portionem sui corporis vir amplecteretur in fœmina, ne a se putaretur diuersum esse, quod de se cognosceret fabricatum.

Hom.63.in Matth. ✠ Chrysost. Veteris legis verba interpretatur, dicens. Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Sicut enim qui spiritualiter se diligunt, vna anima esse dicuntur, dicente scriptura, omnium credentium erat cor unum & anima una, sic uir & uxor qui carnaliter se diligunt, una caro esse dicūtur. Quemadmodum ergo carnem incidere est sordidum, ita & mulierem diuidere est iniquum.

c Homo non se. Homo separat, qñ pro desiderio secundæ primā dimittit. Deus separat (qui & coniungit) quando ex con

C sensu propter cultum Dei, eo quod tempus in arcto sit, sic habe-

mus vxores quasi non habentes.

d Quid ergo Mo. &c. ✠ Chrys. Grauis est aūt fornicarijs interpretatio castitatis, sed cōtra rōnem rñdere non possunt, veritati tñ credere non acquiescunt. Conferunt se igitur ad patrocinium Moysi, sicut homines malam causam habentes, cōfugiūt ad potentes viros, vt si per iustitiam non possunt, vincant per personam.

e Quoniam Moy. Seruus constitutus in infirmitate permisit, ego aūt magister & dominus pręcipio. Moyses rudibus, in quib. lex naturalis hebetata erat indulget. Nō enim indulgeret, nisi haberet postea perfectos quos argueret, de rudibus .n. paulatim boni esse cœperunt. Consilium fuit hominis, nō Dei imperium, qui maluit indulgere diuortium, quam desiderio secundarum nuptiarum fieri homicidium uel perdurare odium.

✠ Chrys. Propterea bene dixit quod Moyses hoc permisit, non præcepit. Quod enim præcipimus, semper uolumus. Quod autem permittimus, nolentes indulgemus. permisit ergo uobis facere mala, ne faceretis peiora.

f Nisi. Albā. Vxor ut dimittatur, una carnalis causa est fornicatio, una spiritualis timor domini, ut uiua ea, alia ducatur, nulla causa in lege Dei est.

* Hier. Sola ergo fornicatio est quæ uxoris uincit affectum, imo cum illa carnem vnam in aliam diuiserit, & se fornicatione separauerit a marito, non debet teneri, ne uirum quoque sub maledictione faciat, dicente scriptura. Qui adulteram tenet stultus & impius est.

* Chrys. Sicut enim crudelis & iniquus qui castam dimittit, sic fatuus est & iniquus, qui retinet meretricem. Nam patronus turpitudinis est, qui crimen celat uxoris.

g Et aliam duxerit mœchatur. Et qui dimissam. Quia poterat accidere, ut aliquis calumniam faceret innocenti, & ob secundā cri-

NICOLAVS DE LYRA.

coniungatur patri, & filius matri. Vñ & aliqñ animalia magis appropinquanti ad industriā humanam, talem coniunctionem tanquam abominabilem refugiunt, sicut narratur de elephante, qui adductus a magistro ipsum custodiente ad impregnandum matrē propriam renuit, pp quod magister vultum eius operuit, & cū sic ignoranter matrē cognouisset, & discooperto vultu hoc videret, insiliit præ dolore in ductorē suum, & interfecit, & hoc est quod dicitur in litera. Propter hoc. Idest, propter opus generationis.

1 Dimittet homo, &c. Homo tñ est cōis generis, & ideo significat masculum & fœminā Est ergo sensus, quòd filius nullo modo debet copulari matri, neque filia patri. Consequenter ponitur id qd est formale in matrimonio, s. coniunctio indiuidua per totam vitam, cum dicit. 2 Et adhære. vxo. suæ. Per coniunctionem animorum ex amore & fidelitate. 3 Et erunt duo, &c. Quantum ad corporalem cohabitationem, & ad vnam carnem prolis ex ambobus procedendam. aduertendum tamē, quòd ista verba dicuntur hic verba dñi, & tñ Gen.2. dicūtur verba ipsius Adæ; non tñ hic est contradictio, quia illa verba protulit Adam ex diuina reuelatione, quia in extasi factus viderat mulierē, de costa sua formatā & iō illa verba fuerunt Dei principaliter tanquā reuelantis, & ipsius Adæ instrumentaliter, & sicut proferentis. Concludit ergo Saluator. 4 Quod ergo Deus coniun. i. virum & vxorem inseparabiliter, quantum ad totam vitam. 5 Homo non sepa. Dimittendo propria voluntate vxorem auctoritate tñ diuina aliquando separantur, quātum ad cohabitationem & debiti redditionē, non tñ quantum ad vinculum, & hoc contingit, quando separantur sic propter diuinum cultum altero religionem intrante.

Dicunt

6 Dicunt il. Hic remouetur quædam obiectio quam fecerunt ei Pharisæi de auctoritate Moysi sup. alleg. 7 Quid ergo. q.d. Manifeste dicit contra legē Moysi Deut 24. 8 Ait illis quon. Moyses. Quasi diceret, nō dico cōtra Moysem, quia Moyses non scripsit hoc tanquam licitum & bonū sed permisit pp maius malum vitandum, ne scilicet vxores eis ingratas occiderent quia minus erat dimittere, quàm occidere, sicut Deut.15. cōcessit dare ad vsurā extraneis ne fratres grauarēt. Sicut ergo qui nō dat ad vsurā nec extraneo nec propinquo, facit magis secundum intentionem Moysi, ita ille qui docet vxorē nō dimittendā, non dicit cōtra eius intentionem, sed magis supplet & perficit istius legis datę imperfectionem sicut supra dictum est 5.cap. 9 Ab initio aūt, &c. Idest, in statu naturæ institutę, sed in hominibus lapsis per peccatum permissum est propter maius malum euitandum, non tanquā licitum, sed sicut minus malum, & hoc est quod subdit.

10 Dico aūt vo. &c. Supplendum est peccat, & facit contra legem matrimonij. Tunc enim dimittenda est, si in peccato perseueret, ne vir videatur esse fautor malitiæ eius. Et hoc intelligendum est quantum ad cohabitationem & debiti redditionem, non tamen quantum ad vinculum, quod non soluitur, nisi per mortem. Et propter hoc subditur.

11 Et aliam dux. Hoc est dictum, si dimissa vxore præter fornicationem aliam duxerit.

12 Mœchatur. Quia remanet adhuc vinculum matrimonij cum prima, & sic patet quod litera huius versus prædicti defectiua est, & sunt ea quæ prædicta sunt interponenda ad hñdum sensum perfectum sicut contingit in pluribus locis sacræ scripturæ.

13 Et qui dim. A viro primo propter fornicationem.

Duxerit

MORALITER.

† Dñs.n. Iesus Christus, quasi patrem deseruit, cum de cęlis ad terram descendit, & matrem, idest synagogam deseruit propter eius infidelitatem, & hæsit vxori suæ, scilicet ecclesię. Et sunt duo in carne vna, id est, Christus & ecclesia in vno corpore, qui dixit ad illos.

Non

a Vt nullo modo sit dimittenda, nisi pro fornicatione.
sam duxerit, mœchatur. Dicunt ei discipuli eius. Si ita est
a Idest bonum est continere
a causa hominis cum vxore, non expedit † nubere. Qui dixit
a Quia non valemus nisi ex gratia dei.
b illis, Non omnes† capiunt verbum istud, sed quibus datum
a Continentes. b Sine instrumentis vel frigidæ naturæ.
c est. Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt, &
a Quorum neuter præmium habet, quia necessitate abstinet non voluntate.
d sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus, & sunt eunuchi,
a Qui voluntate se deuouerunt castitati.
e qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum. Qui po-
a Cum de castitate esset sermo. b Vt eis manu & voce benediceret. Quasi laudaret castos necessitate, non virtute continentiæ.
f test capere, capiat. †Tunc oblati sunt ei paruuli, vt manus eis
a Infirmi fide. b Timentes deum importunitate offerentium lassari.
imponeret, & oraret. Discipuli autem increpabant eos. Iesus

† ducere vxorem.

crimē impingeret primç vxori, sic priorem dimittere iubet, vt ea viuente secundam non habeat Et ne vxor idē faciat viro eadem cautela præcipitur ne secundum habeat virum Et quia adultera nō timet opprobrium, viro dicitur, quod si talē ducit sub adulterii crimine sit, dicit script. *Qui adulteram tenet stultus & impius est.*

a *Non expedit.* Videbant graue pondus vxorum, quod iracūdæ, ebriosæ & huiusmodi, quæ quidem sunt sustinēdç quia cum essemus liberi subiecimus nos seruituti.

b *Non omnes.* Quasi consentit, quod nō expedit, sed infirmitatem videns dicit. *Non omnes ca.* Non dicit, non possunt capere, sed, non omnes volunt capere.

Non omnes ca. Idest non omnes implere possunt præceptum continentiæ, quia non omnibus datum est a Deo, nec etiā omnibus prodest ad præmium continere, & hoc exponit.

* Hieronymus. Nemo autem putet sub hoc verbo quod addit, sed quibus datum est, vel fatum vel fortunam introduci, quod hi sunt virgines, quos ad hoc casus adduxit. Sed his datum est a Deo qui petierūt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt.

* Chrysostomus. Ideo non omnes capere possunt quia nō omnes volunt. Palma proposita est, qui concupiscit gloriā non cogitet de labore. Nemo vinceret, si omnes periculum timerent. Ex eo ergo quod quidam a continentiæ proposito cadunt, non debemus circa virtutem castitatis fieri pigriores, sicut qui in pugna cadunt, non exanimant cæteros. Quod ergo dixit, *quibus datum est*, illud ostendit, quia nisi auxilium gratiæ acciperemus, nihil nobis valeret. Hoc autem auxilium gratiæ volentibus non denegatur.

* Augustinus. Casti non sumus, non quia non possumus

C

mus, sed quia nolimus.

D

* Gregorius Nazianzenus. *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est*, adde his esse datum qui volunt & assentiuntur.

* Origenes. Quoniam sunt quidam qui calumniantur quod Christus ait, quibus datum est; quasi excusationem habentes, & volentes quidem esse in castitate, nō autem præualentes, Quibus respondendum est, quod attendere debent ad illud, *petite & dabitur vobis.*

c *Sunt enim.* Tria sunt genera Eunuchorum, duo carnalia, eorū qui sic nascuntur, & qui captiuitate & delitiis dominarū abscissi sunt. Tertium spirituale, qui cum possent esse viri, propter Christum cōtinent.

Eunuchorum genera quot sint.

E

d *Qui facti sunt.* Inter hoc computantur etiam hi qui specie religionis simulant castitatem.

e *Qui potest.* Vox est hortantis non iubentis, quasi vnusquisque vires suas consideret, an queat virginitatis & pudicitiæ implere præcepta.

* Tertullianus. Quandiu causabimur carnem quia dixit dominus *caro infirma*? Sed & præmisit, *& spiritus promptus* vt vincat spiritus carnem. Nam & qui potest capere capiat, inquit, idest, qui non potest, discedat. Nec ideo duritia imputabitur Christo, de arbitrii cuiuscūque liberi vitio. *Ecce*, inquit. *posui ante te bonum & malum, elige quod bonum est.* Si non potes, quia non vis (posse enim te si velis ostēdit, quia tuo arbitrio vtrumque proposuit) discedas oportet ab eo cuius non facis voluntatem.

Lib. de monogamia.

f *Tunc oblati.* * Chrysostomus. Dominus de castitate sermonem fecerat, audientes autem quidam obtulerunt ei infantes castitate mundissimos, putabant enim quia dominus

Hom. 32. operis imperfecti.

corpore

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Duxerit.* Accipiens eam in matrimonium.

2 *Mœchatur.* Quia remanet adhuc vinculū illius dimissç cū viro priori & ex hoc verbo patet intellectus literæ immediate præcedētis quç defectiua est, quia eadē rōne qua vxor dimissa pp fornicationē nō pōt duci ab altero viro, sic nec vir eā dimittēs pōt ducere alterā, qa çqualiter manet vinculū matrimonii ex vtraq; parte. 3 *Dicunt ei discipuli.* Posito eo qđ est necessitatis in virtute cōtinentiç, cōsequēter ponit id qđ est sup erogationis & cōsilij, vidilicet cōtinentia ab omni actu venero, discipuli.n. audientes quod vinculum matrimonii est indissolubile, dixerunt.

4 *Si ita est causa hominis cum vxo.* Quod non possit eam dimittere nisi modo prædicto.

5 *Non expedit nubere.* Ac si dicant, Melius est simpliciter cōtinere, & hoc duplici causa. Primo qa ex tali indiuisibilitate matrimonii possunt multa grauia sequi, qa si vxor incurrat leprā vel aliquā infirmitatē horribilē oportet tñ illi debitū reddere, secunda causa est, quia maius meritū est continere simpliciter quam cōiugalis continentia, vnde supradictum est. 13. ca quod cōtinētia virginalis habet fructū centesimū, vidualis sexagesimū, & coniugalis tricesimū. Et ad istū intellectū respondet Saluator cōsequēter. 6 *Non omnes capi. ver.* Quia altus est status, ad quem infirmi non possunt ascendere. 7 *Sed quibus da. est.* Scilicet a Deo ex speciali munere, quia secundum quod scribitur Sap. 8. d. Nemo potest esse continens nisi deus det, sed quia non omnis cōtinētia est laudabilis, ideo consequenter ostendit quæ sit laudabilis,

dabilis, & quæ non, dicens.

8 *Sunt enim eunuchi.* Quia cōtinētia quæ est ex naturali frigiditate cōtracta a parentibus, vel priuatione membrorū genitaliū, nō est laudabilis, nisi inquantū p voluntatē acceptatur, nec illa quç est p violentiā, sicut in illis quib. secant genitalia, & hoc est qđ dicit. 9 *Et sunt eunuchi.* Sed illa continentia quæ est per voluntatem reprimentem concupiscentiam ab actu venereo, illa proprie est laudabilis, & hoc est quod dicit.

10 *Et sunt eunu.* Non per membrorum abscissionem, sed per cōcupiscentiæ repressionem.

11 *Propter re.* Vt liberius cōtinētes vacent cōtemplationi diuinç, quia sicut scribitur. 1. ad Cor. 7. f. *Qui autem sine vxore est sollicitus est quæ domini sunt. & cogitat quomodo placeat deo, qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mūdi, quomodo placeat vxori, & diuisus est.* Sed quia talis status est altus, nec possunt omnes ad hoc attingere, sed solum perfecti, & ideo subdit.

12 *Qui potest capere capiat.* Quasi dicat tantum bonum non est necessitatis, sed super erogationis.

13 *Tunc ob. sunt.* Hic cōsequēter docet humilitatis obedientiā per hoc qđ paruulos sibi oblatos dulciter suscepit, manus illis imponēdo, & pro eis orando, vere āt obediētes illi sūt vere paruuli. & hoc est qđ dicit. *Tūc obla. sunt ei.* ex deuotione. s. offerentium.

14 *Vt manus eis impo.* Scilicet benedicendo & orando pro eis.

15 *Discipuli autem.* timentes ne importunitas offerentium offenderet magistrum.

16 *Iesus vero ait.* Suis discipulis.

Sinite

MORALITER.

6 *Non omnes capiunt verbum istud.* Sap. 8. d. Cognoui quia non possum esse continens, nisi Deus det.

9 *Et sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt.* Per obseruantiam castitatis.

12 *Qui potest capere capiat.* Cū adiutorio dei. Hiero. Hortātis

tis Dei vox est milites suos ad pudicitiæ præmiū cōcitantis, quasi dicat qui pōt pugnare pugnet, ac superet & triūphet.

13 *Tunc oblati sunt ei paruuli.* Sequitur.

15 *Discipuli autem eius.* In hoc per ipsos significantur illi qui iuuenes impediunt a religionis ingressu, quos dominus reprobat dicens.

Sinite

corpore mundos tantum laudaret.

A * Origenes. Iam experti erant quoniam per impositionem manuum eius & orationem repellũtur mala. Cõsiderabant enim quod impossibile est vt postquam per tactum Dominus dederit in eis diuinam virtutem, ruina aut demoniũ sit quod tangere eos possit.

Tract. 7. in Matth.

* Chrysostomus. Præsens locus instituit parẽtes vt filios suos sacerdotibus offerant, non enim sacerdos manus imponit sed Christus, in cuius nomine manus imponitur. Si enim qui escas suas per orationem offert Deo, sanctificatus eas manducat

Hom. 32. operis imp.

†dicis bonum

B (sanctificatur enim per verbum Dei & orationem vt Apostolus dicit) quanto magis pueros offerri & sanctificari Deo necesse est? Causa autem sanctificandarum escarum hęc est, quoniam totus mundus in maligno positus est, Consequenter infantes quando nascuntur, in maligno positi sunt.

Vtilitas manuum impositionis & benedictionis.

Cur benedicũtur cibi.

a *Sinite paruulos.* Si sancti sunt futuri, cur vetatis venire ad patrem? Si mali, cur sententiam profertis ante culpam.

b *Talium.* Nam quales sunt modo, meum quidẽ est, quod honorate, quales post futuri sunt, ipsorũ est, qđ miseremini. Non ait istorum sed talium, vt ostendãt non ætatem regnare sed mores, & his qui similem habent innocentiam & simplicitatem, præmium promittit.

c *Et cum imp.* Imponit manus paruulis, quando humilibus auxilium gratiæ tribuit.

d *Et ecce vnus.* Beda. Audierat ille similes paruulos cõdignos,

C esse regno, vultq; cæteris nõ per parabolas sed aperte exponi,

a Non enim personarum acceptor est Deus.

a vero ait illis. Sinite[a] paruulos, & nolite eos prohibere ad me 1

a Vt humiles sua benedictione dignos significet.

b venire, talium est enim regnum cœlorum. Et cum imposuis- 2

c set eis manus, abiit inde. Et ecce vnus accedens, ait illi: †Ma- 3

d gister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? 4

a Quid me vocas bonum magistrum, quasi aliquem hominum.

e Qui dixit ei. Quid me † interrogas de bono? † Vnus est bo- 5

a Viam quæ ducit ad vitam. Tentando quasi non legerit, vel dominus posset iubere contraria Deo. 6

f nus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serua mandata. Di- 7

a Hæc est puerilis innocentia & castitas. 8

cit illi. Quæ? Iesus autem dixit. Non homicidium facies. Non 9

10

adulterabis. Non facies furtum. Non falsum testimonium 11

Non quod facit, sed quod factus est. Non vitium tuum vel suum. 12

dices? Honora patrem tuum, & matrem, & diliges 13

g proximum tuum sicut teipsum. Dicit illi adolescens, 14

15

16

ni, quibus meritis vitam possit consequi.

Hieronymus. Iste adolescens & diues & superbus erat. Et secundum alium euangelistam cum non voto discentis sed tentantis interrogat.

e *Quid me interrogas de bono.* Quia bonum dixit magistrũ, & non Deum, vel Dei filium confessus est, dicit quemlibet sanctum hominẽ comparatione Dei non esse bonum. Christus autem non renuit testimoniũ bonitatis, sed magistri absque Deo excludit errorem.

Non se magistrũ bonum esse negat, sed magistrũ absq; Deo nullum bonũ esse dicit.

E

f *Serua mandata.* Iste quæsierat, quid faciam? contra non ait, disce, quia Deus eũ docuerat factor rationalis creaturæ, ostendens, quia ille non est bonus qui quęrit de bono, sed qui facit quod bonum est.

Beda. Ecce actiua vita quæ ad legem pertinet. Nota quod iustitia legis suo tempore obseruata non solum bona terræ, sed vitam æternam dabat.

g *Dicit ei adolescens.* BEDA. Non putandus iste (vt quidam aiunt) vel dominum tentasse, vel de sua vita mentitus esse, sed simpliciter vt vixit confessus est, alioquin (vt alius Euangelista ait) non intuitus arcana cordis eius diligere eum diceretur Iesus. Diligit enim eos qui mandata legis custodiunt, sed quod ibi minus est his qui perfecti volunt esse, adiungit: vnde sequitur. Si vis perfectus esse.

Om-

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sinite paruulos. *Quia isti sunt figura vere humilium & obediẽtium, quorum familiaritatem ego volo. Sequitur.*

2 Talium est enim regnum cęlo. *Sicut est dictum ca. præcedẽti nullus potest intrare regnum cælorum nisi fuerit paruulus & humilis.*

3 Et ecce vnus accedens. *Hic consequenter docet paupertatem voluntariã. Et diuiditur in duas partes, quia primo docet id qđ est necessitatis, secũdo id qđ est supererogationis, ibi.* Dixit ei adolescens. *In prima ergo parte ponitur cuiusdam volentis ascendere ad fratrum perfectionis interrogatio dicentis.*

4 Magister bone, quid boni faci. *Iesus autem respondit ei, primo quantum ad eius cogitationem, quia ille cogitabat Iesum esse purum hominem, licet crederet eum esse bonum & sanctum doctorem, & ideo quasi respondens Iesus cogitationi, dicit ei.*

5 Quid me inter. de bo. *Quasi dicat ex quo credis me purũ hominem, non debes me vocare bonum, cuius causa subditur.*

6 Vnus est bonus Deus. *Hoc est dictum, Deus est solus bonus per essentiã, & nullus alius. Cõsequẽter respõdit eius interrogationi dicẽs.*

7 Si autem vis ad vitam. *Quasi dicat hoc sufficit ad salutem, quod amplius est non est necessitatis, sed supererogationis.*

8 Dicit illi. *Scilicet, adolescens.*

9 Quæ? *Scilicet sunt illa mandata, quorum obseruantia est necessaria ad salutem.*

10 Iesus autem di. non homi. *Hoc est præceptũ decalogi, per qđ prohibetur nocumentum proximi in persona propria.*

11 Non adultera. *Per hoc prohibetur nocumentum proximi in persona sibi coniuncta.*

12 Non facies. *Per hoc prohibetur nocumentum proximi in re possessa.*

13 Non fal. test. di. *Per hoc prohibetur nocumẽtũ proximi in fama.*

14 Honora patrẽ tuum & matrem. *Per hoc præceptũ affirmatiuum intelligitur omne beneficium proximo reddendum, quia nomine patris & matris intelligitur omnis proximus, & hoc est qđ subditur.*

15 Diliges proximum tuum sicut teipsum. *Quia obseruãtia mandatorum non est meritoria vitæ æternæ, nisi fiat ex charitate. Aduertendum, quod licet ponãtur hic solummodo præcepta secũdæ tabulæ, quæ ordinant hominem ad proximum, intelliguntur tamẽ cum hæc præcepta primæ tabulæ ordinantia hominem ad Deum, quia homo magis tenetur Deo quam proximo, & ideo si obseruantia mandatorum secundæ tabulæ necessaria est ad salutem, multo fortius obseruantia mandatorum primæ tabulæ. Per prædicta etiam ostendit Saluator, qđ obseruantia præceptorum cęremonialium & iudicialium non erat amplius necessaria ad salutem.*

16 Dicit illi adolescens. *Hic cõsequẽter ostenditur quid sit supererogationis, scilicet abiectio omnium temporalium per paupertatẽ voluntariã. Et diuiditur in duas partes, quia primo docet paupertatis voluntariæ meritum, secũdo vt ad eã alliciat ostẽdit eius præmium, ibi.* Tunc respondens Petrus. *Prima in duas, quia primo docet paupertatis*

MORALITER.

1 *Sinite paruulos & nolite eos prohibere a me.* Chrysost. Nã si sancti futuri sunt, quid vetatis filios venire ad patrẽ? Si autem peccatores, vt quid sententiam cõdemnationis profertis antequam culpam videatis?

† *Et cum imposuisset eis manus abiit inde.* Remigius. Manibus impositis pueris benedixit, significans quod humiles spiritu digni sunt eius gratia & benedictione.

3 *Et ecce vnus accedens ait illi.* Sequitur.

5 *Quid me interrogas de bono?* Hieronymus. Saluator noster nõ renuit bonitatis testimoniũ, sed a magistris absq; Deo exclusit errorem. Quæ autẽ vtilitas; vt ita responderet reducit eũ paulatim & erudit liberari ab omni adulatione, & ab his q̃ sunt super terrã abducens Deo adhærere suadet, & futura quærere, & nosse eum qui vere bonus est, & radix & fons omnium bonorum.

7 *Si autem vis ad vitam ingredi, serua mandata, &c.* Remigius. Demonstratur his verbis, quod lex suis impletoribus non solum bona temporalia dabat, sed etiam vitam æternam, suo tamen tempore consequendam.

Si

A a *Omnia hæc.* Hieron. Mentitur. Si enim diligeret proximum suum sicut seipsum, opere compleslet, non esset tristis cum sua pauperibus dare iuberetur.

* Chrysostomus. Auarus fuit & pecuniarum amator, quia Christus talem esse redarguit, simulator autem nequaquam, quia non est securum de incertis iudicare, & maxime accusando. Marcus autem hanc suspitionem destruit. Dicit enim qđ occurrẽs & genuflectens rogabat eũ, & quoniam inspiciẽs eum Iesus amauit eum.
B Si etiam tentans accessisset, demõstrasset nobis hoc euangelista, sicut in alijs facit.

b *Abijt tristis, &c.*

* Augustinus. Nescio quomodo cum superflua terrena diligũtur, arctius adepta quam concupita constringunt. Nã vnde iuuenis iste tristis discessit, nisi quia magnas habebat diuitias? Aliud.n. est nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorporata diuellere.

c *Diues diffi.* Diuites non manentes, sed qui esse desierunt intrabunt. De omnibus tutius est, nec habere nec amare diuitias.

C * Hylarius.

* Hilar. Habere diuitias, criminis non est, sed modus in habendo retinendus est. Nam quomodo communicãdum est necessitatibus sanctorum, si communicandi materia nõ relinquitur? D

d *Facilius.* Mystice. Facilius est Christum pro dilectoribus seculi apti quam dilectores seculi ad Christum conuerti. Camelus dicitur Christus, quia sponte humiliatus infirmitatis nostræ onera sustulit. Acus est punctio per quam angustias passionis significat, qua passione velut acu nostræ naturæ quasi scissa vestimẽta resarcire dignatus est. i. reparare post lapsum. E

Aliter. Facilius est Gentilem populum gibbo peccatorum deformẽ p angustę viæ vitam ingredi, quam Iudeum de meritis suis gloriantem, & ad subeũdum leue onus Christi se humiliare nolentem.

e *Quam di.* Isidor. Nullus diues intrabit, idest, confidens in diuitijs, ut Iesus secundum Marcum exponit.

f *Mirabantur.* Quia in numero diuitum deputabãtur omnes qui amant diuitias, etsi non habeant. Aliter.n. cum sit maior turba pauperum, non dicerent. Quis poterit saluus esse? F

a Omnia hæc custodiui a iuuentute mea, quid adhuc mihi de- 1
a Quia ex voluntate est. In dilectione Dei. b Non pattem. 2
est? Ait illi Iesus. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia 3
¶Sic dando. a Retributionem, b Ecce contemplatiua, quæ ad euangelium pertinet. 4
quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, 5
a Non sufficit relinquere mala, nisi sequatur dominum, idest, imitetur. 6
& veni sequere me. Cum audisset autem adolescens verbum, 7
¶Quare? Cum amore. a Quæ semen Dei suffocauerunt. 8
b abiit † tristis, erat enim habens multas possessiones. Iesus au- 9
a Amator diuitiarum.
c tem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia diues diffi- 10
a Non impossibile est, sed rarum, quia difficulter contemnuntur diuitiæ.
d cile intrabit in regnum cœlorum. Et iterum dico vobis. † Fa- 11
a Ingentibus membris enormem.
e cilius est camelum per foramen acus transire, quam diui-
tem intrare in regnum cœlorum. Auditis autem his, disci- 12
f puli, mirabantur valde, dicentes, Quis ergo poterit

Deum

† Mar. 10.c. Luc. 18.c.

-omnia,

NICOLAVS DE LYRA.

tatis voluntariæ meritum. Secundo quid sit huius perfectionis retardatiuum, ibi. Cum audisset autem adolescens. *Circa primũ aduertendum quod adolescens iste volebat ad statum perfectionis ascẽdere, ideo dixit.*

1 Omnia hæc cu. *Mandata implendo.*

2 Quid adhuc mihi deest. *Ad perfectionẽ vitę. Hieronymus, autem dicit, quod iste iuuenis mẽdaciter & ficte loquebatur. Quod probat per hoc quod subditur postea. Cum audisset verbum, abijt tristis quod non fecisset, si ad Christum ex deuotione accessisset. Sed Bed. & aliqui alij expositores dicunt contrarium, videlicet quod simplici animo venit ad Christum petẽs de salute æterna, & quod verum dixit se obseruasse mandata, quod probatur per hoc quod dicitur Mar. 10.c.* Iesus autẽ intuitus eũ dilexit. *Quod nõ esset verũ si venisset fictus. Quod aũt arguit Hier. contrarium ex hoc quod sequitur.* Abijt tristis. *non est cõtra ista, quia aliquis potens est statum inferiorem seruare, qui tamen non est potens statum altiorem ascendere.*

3 Ait illi Iesus. Si vis perfectus esse. *i. ascẽdere ad statum perfectionis supra communem statum saluti necessarium.*

4 Vade. *Contemnendo omnia temporalia.*

5 Et vendi. quæ. *Propter Deũ, quia abijcere temporalia propter ostentationem non est meritorium, sicut aliqui philosophi fecerunt.*

6 Et habebis the. *Hoc non dicitur, quia paupertas sit maior virtus quã continentia vel obedientia, sed dicitur per quandam correspõdentiam, quia thesaurus cęlestis sic respondet voluntariæ paupertati, sicut exaltatio humiliationi, sicut dictum est c. præce. Sequitur.*

7 Et veni. seque. me. *Quia in sequela Christi per opera charitatis consistit perfectio principaliter. in paupertate autem voluntaria consistit inchoatiue per modum remouentis prohibentis & disponẽtis, quia per hoc auferetur cura temporalium quæ impedit animum a dilectione Dei, & disponitur animus ad libere Deo vacandum.*

8 Cum audisset autem. *Hic consequenter ostendit quid sit huius perfectionis impedimentum, videlicet nimia dilectio terrenarũ possessionũ, & hoc est quod subditur.* Cum audisset autem adolesc. ver. *scilicet, Christi de perfectione paupertatis voluntariæ.*

9 Abijt tristis. *Quia nimis amabat possessiones terrenas, & ideo non poterat ad perfectionem voluntariæ paupertatis ascendere. Consequenter ostendit quomodo diuitiæ faciunt difficultatem in attingendo perfectionem dicens.*

10 Amen dico vobis quia diues. *Nõ dixit impossibile, sed difficile, quia difficile est diuitias possidere, et non teneri nimis amore earum, quia secundum quod dicit Aug. in epistola ad Paulinum, Bona terrena diliguntur arctius adepta quam cõcupita. Aliud enim est nolle incorporare quæ desunt, aliud iam parata diuellere. Illa.n. velut extranea iam repudiantur, ista velut mẽbra præscinduntur, &c. Et Chrys. super Matt. Appositio diuitiarum maiorem apponit flammã, & vehemẽtior fit cupido. Et quia cupiditas est venenũ charitatis, ideo possessio diuitiarũ reddit hominem difficilem ad perfectionem acquirendam, non tamẽ facit impossibilẽ, quia Abrahã fuit valde diues, vt habetur Gen. 13. & tamen fuit perfectus, vt habetur Gen. 17. ideo dicitur Eccl. 31.a.* Beatus vir diues qui inuẽtus est sine macula, &c. *sequitur.* Quis est hic & laudabimus eum? *q.d. Vix & cum difficultate inuenitur. Consequenter ostendit qualiter diuitiæ faciunt impossibilitatem ad perfectionem & ad regnum cælorum consequendum, quando.s. homo constituit finem in diuitijs. Et hoc est quod dicit.*

Bonorũ terrenorũ cupido quomodo augeatur.

11 Facilius est camelum intrare in reg. cę. *Primũ est impossibile, vt patet manifeste, ergo & secundũ. Quod autem loquatur de diuite constituente finem in diuitijs, patet per illud quod habetur Mar. 10.c. vbi dicitur. Quã difficile est cõfidentes in pecunijs regnum Dei introire &c. & sequitur ibidem,* Facilius est ca. &c. *Ex quo patet, quod illud quod dicit diuitem impossibile intrare in regnũ Dei, intelligitur non de quocunque diuite, sed de diuite confidente in diuitijs, & in ipsis finem constituente, & hoc debet hic subintelligi.*

12 Auditis autem. *Quia talem perfectionem paupertatis voluntariæ & aliarum virtutum nullus docuerat, Ante Christum sequitur.* Quis ergo pote. sal. esse. *Ad quod respondens.*

Iesus

MORALITER.

3 *Si vis perfectus esse va. & ven.* Genadius de ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cum dispensatione erogare, sed melius est intentione sequẽti Christum totum simul donare absolutum a sollicitudine cum Christo egere.

Origenes. Non tamen sic intelligendum est, quod in ipso tẽpore quo bona sua tradidit pauperibus, fiat omnino perfectus, sed ex illa die incipiat speculatio Dei, adducens cum ad omnes virtutes, ideo subditur.

7 *Et veni se. me.* Hier Sequitur enim dominum qui imitator est eius, & per illius vestigia graditur.

8 *Cum audisset autem ado. ver. abijt tri.* Chrys. Non enim similiter detinentur qui pauca habent & qui in multis abundãt, quoniam adiectio diuitiarum maiorem accendit flammã & violentior est cupido, ideo sequitur.

1 *Amen dico vobis quia di. diffi. intra in re.* Chrys. Quod quidẽ dixit non pecunijs detrahens, sed eis qui detinentur ab ipsis, & discipulos pauperes existentes non debere verecundari propter inopiam.

Et

Apud

A a *Reum*. Qui ab amore terrenorum ad charitatem eternorum conuertit. Non quod cupidi, & superbi intrent.

Hom. 64. in Matth. * Chrysostomus. Dei autem opus hoc esse consequenter ostendit, quoniam multa opus est gratia, vt homo in diuitiis dirigatur.

b *Ecce nos reliquimus omnia.* * ORIGENES. Etsi Petrus minima cum fratre reliquit, sed non minima æstimata sunt apud Deum considerantem, quoniam ex tanta plenitudine, dilectionis, illa minima reliquerunt, vt etiamsi multas habuissent possessiones, omnia reliquissent. Et puto quod magis Petrus confidens de affectu suo, quam de ipsa quantitate rerum relictarum, fiducialiter interrogauit.

B

†28 q. 5. 1

d *Filius hominis*. Id est, cum serui forma quę iudicata est, iudiciariam exercuerit potestatem, eritis, & vos mecum iudices.

e *Super sedes duodecim*. Per duodecim sedes, vniuersitas iudicantiũ. Per duodecim trib⁹, vniuersitas iudicãdorũ intelligitur. Qui reliquerunt oĩa, & sequuti sunt dominũ, hi iudices erunt, qui licita habentes recte vsi sunt: Iudicabuntur, quibus dicetur. *Venite benedicti patris mei: Esuriui enim, & dedistis mihi manducare*: Duo enim sunt ordines bonorum.

* Chrysostomus. Non simpliciter dixit, Sedebitis, sed adiunxit, *Qui secuti estis me*, vt hinc Iudam excludat, & eos qui postea futuri erant attraheret.

f *Centuplum*. Id est, qui carnalia pro domino dimiserit, spiritualia accipiet, quæ cõparatione, & merito sui ita erunt, quasi paruo numero centenarius cõparetur. Marcus ait, Centies tantum nunc in tempore hoc cũ persequutionibus fratres, & sorores, & in futuro vitã æternã. i. in hac

a Suo aspectu attentos fecit.
saluus esse. Aspiciens autem Iesus dixit illis. Apud homines 1
a Vt per se a cupiditatibus suis conuertantur.
a hoc impossibile est, apud Deũ autem omnia possibilia sunt. 2
a Idest, uoluntatem habendi.
b Tunc respondens Petrus, dixit ei, ecce, nos reliquimus omnia 3
a Idest, etiam. b Quod est perfectio. c Præmii.
et sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit 4 5
a Non qui reliquistis tantum, quod & socrates fecit. b Quando mortui resurgent incorrupti.
c illis. Amen dico vobis, quod vos qui sequuti estis me in regeneratione, 6
d neratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, 7
Quia uobis credentibus credere noluerunt. †
e sedebitis, & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim 8
a Non tantum uos. b Omnes affectus charitati supposuerit. 9
tribus Israel. † Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, 10
aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut 11 †
f filios, aut agros propter nomen meum, centuplum acci- 12

c *In regeneratione*. Duæ sunt regenerationes, prima ex aqua, & spiritu sancto, secunda in resurrectione. Ita duæ adoptiones, & duæ resurrectiones.

C

Filiu

NICOLAVS DE LYRA.

1 Iesus di. illis. *Quia homo non potest ad hoc attingere ex virtute propria, sed solum ex diuina gratia, quod habetur ad Rom. 6. d.* Gratia Dei vita æterna: *& per hoc excluditur error Pelagy, qui posuit hominem ex sola libertate arbitrii, posse mereri. Et quia licet meritum vitæ æternæ non possit esse virtute naturæ, potest tamen esse virtute gratiæ diuinæ, ideo sequitur.*

2 Apud Deum autem omnia pos. *Aliter autem exponitur ab aliquibus illud. Facilius est camelum, &c. dicentibus quod quædam porta erat in Ierusalem quæ vocabatur porta acus, per quam non poterat camelus transire nisi prius deposito onere. Sic nec diues in regnum cęlorum nisi deposita sarcina terrenorum, sed quia hoc de scriptura non habet autoritatem, ideo eadem facilitate contemnitur qua probatur. Non enim inuenitur scriptum in aliqua scriptura autentica quod in Ierusalem fuerit aliqua porta sic nominata: & ideo prior expositio melior videtur.*

3 Tunc respondens Petrus. *Hic consequenter ostenditur voluntariæ paupertatis præmium, & præmittitur interrogatio Petri,*

4 Ecce nos reli. *Licet autem Petrus esset pauper, tamen asserit confidenter se reliquisse omnia, quia licet esset pauper in actu, tamen habebat multa in potentia. Et quia per paupertatem voluntariam non solummodo relinquuntur possessa in actu, sed etiam possibilitas acquirendi, & possidendi, & ista possibilitas aliquo modo se extendit ad omnia, ideo conuenienter Petrus dixit se reliquisse omnia.*

5 Quid ergo erit nobis? *In præmio retributionis pro tali voluntaria paupertate. Consequenter ponitur responsio Christi.*

6 Amen. *Idest, fideliter.*

7 Dico vobis. *Quia vos qui sequuti estis me, dimissis omnibus terrenis.*

8 In regeneratione. *Idest, in iudicio tempore resurrectionis mortuorum: quæ quidẽ resurrectio dicitur regeneratio, quia terminatur ad esse secundario acceptum.*

9 Cum sederit filius hominis. *Quia sicut in forma hominis fuit indicatus coram Pilato, ita in forma humana iudicabit, sicut dicitur Act. 1. b.* Hic Iesus qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet ad iudicium: *scilicet, quia sicut in humanitate ascendit, ita in humanitate descendet ad iudicium, quia tamen apparebit in forma humanitatis gloriosæ, ideo subditur.*

10 In sede maiestatis suæ. *In primo enim aduentu sedit in, sede humilitatis.*

11 Sede. & vos. *Aduertendum quod iudicare accipitur tripliciter. Vno modo principaliter, sicut iudex qui profert sententiam, & hoc modo solus Christus iudicabit, alio modo prosedere in loco eminenti iuxta iudicem, sicut assessores iudicis, & hoc modo apostoli, & alii perfecti cũ Christo iudicabunt, tertio modo large accipitur. s. pro sententiam iudicis approbare, & hoc modo omnes electi iudicabunt, quia sententiam iudicis approbabunt. Considerandum etiam quod licet iudiciaria potestas, quæ competit alicui, per modum assessoris, conueniat apostolis & viris perfectis ratione suæ perfectionis supra alios eminentis, tamẽ magis attribuitur voluntariæ paupertati quam aliis virtutibus & hoc per quandam correspondentiam, sicut supra dictum est, quia sicut exaltatio correspondet humilitati, sic iudiciariæ potestas paupertati, quia pauperes in hoc mundo conculcantur, & peruerse iudicantur, quia et eorum bona in malum interpretantur, ideo econtrario eminentia sedis iudiciariæ competit eis in generatione.*

12 Et omnis qui re. *Non est sic intelligendum, vt aliqui dixerũt, quod post aliquam reuolutionem temporum post iudicium centuplum omnium quæ hic dimittuntur propter Deum reddantur in eadẽ specie vt centum agri pro vno agro dimisso, sed est sensus quod qui corporalia pro Christo dimiserit, spiritualia bona recipiet hic in præsenti, quæ ita excedunt bona temporalia sicut centenarius numerus vnitatem.*

Et

MORALITER.

1 *Apud Deum omnia possi. sunt.* Remigius. Hoc non est sic intelligendum, quod possibile sit apud Deum, vt diues cupidus auarus, & superbus intret in regnum cęlorum, sed vt cõuertatur, & sic intret.

4 *Ecce nos re. e.* Gregorius. homil. 30. Multum dimisit qui cum re possessa etiam concupiscentias renunciauit. Tanta ergo a sequentibus dimissa sunt quanta a non sequentibus concupisci potuerunt.

† *Vos qui sequuti estis me.* Hieronymus. Non dicit qui reliquistis omnia. Hoc enim, & Socrates philosophus fecit, & multi alii diuitias contempserunt, sed qui sequuti estis me, quod propriẽ apostolorum est, atque credentium.

8 *In regeneratione.* Sequitur.

Se-

11 *Sedebitis, & vos super sedes duodecim.* Chrysost. Quod fuit ex tunc, quo gentes credere cæperunt in Christo † regenerate Ex tunc enim apostoli sederunt super duodecim thronos. i. in omnibus Christianis. Omnis enim qui recipit verbũ Petri fit thronus Petri, & idem de aliis apostolis est dicendum.

† *Iudicantes duodecim tribus Israel.* Hieronymus. Idest. condẽnantes, nam apostolis credentibus, Iudæi communiter credere noluerunt. *Et omnis qui re. do.* sequitur.

† *Centup. acci.* Origenes et in hoc seculo, quia pro fratribus carnalibus multos inueniet secundum fidem. Similiter patres, scilicet, episcopos, & sacerdotes, & filios, scilicet, iuniores credẽtes, & sorores, scilicet, oẽs qui se Chro exhibuerũt virgines castas, & agros, quia de agris multorũ fidelium pascũtur sufficienter, & hoc modo August. 20. de ciui. Dei exponitur illud. Apostoli tanquã nihil habentes, & oĩa possidentes.

Multi

hac vita persequutionibus plena gaudiũ regni degustãt, & omnium electorũ sincera dilectione

Multi prius feruentes postea torpent, multi subito inardescunt.
piet, & vitam æternam possidebit. † Multi autem erunt primi 1
Vt Iudas. Vt latro.
nouissimi, & nouissimi primi. 2

ne fruuntur.
Sed quia multi tepescunt vel retrocedunt subdit: *Multi autem erunt primi*, &c.

† Mar. 10.f. Luc. 13.f.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et uitam æternam.* In futuro, scilicet, propter quod concluditur in fine sic.

2 *Multi autem.* Quia illi qui sunt hic primi in honore alios iudicantes iniuste, tunc erunt nouissimi & inferiores & iudicio aliorum subiecti, & è contrario voluntarie pauperes qui sunt hic nouissimi, in iudicio futuro erunt primi: quia sicut dictum est, erunt iudicis assessores.

MORALITER.

Multi autem erunt primi. Origenes. Per hoc exhortatur eos qui nuper venerunt ad verbum, vt festinent ad perfectum ascendere præ multis, qui videntur senuisse in fide.

ADDITIO I.

In cap. 19. vbi dicitur in postilla. *Et sic patet, quod indiuisibilitas matrimonij non solum est de iure diuino, sed etiam naturali.*

Mirum videtur, quod astruere nititur Postillator videlicet, quod de iure naturæ matrimonium est indiuisibile inducens ad probationem huius conclusionis instinctum animalium, vt patet in litera postillæ, quod tamen nõ videt veritate fulciri. Ad quod probandum primo est euacuanda ratio eius. secundo sunt aliqua præsupponenda ad veritatem materiæ clarius lucidandã, tertio sunt aliquæ conclusiones formandæ. Circa primum dicendũ est quod ratio Postillatoris non probat intentum suum, nec eget alia solutione nisi interemptione, negatur enim animalia bruta ita simul adhærere, vt coniunctio sua in aliquo indiuisibilitatem sapiat: quinimo omnia fere animalia vel pro maiori parte ab inuicẽ post copulam discedunt, & vnus masculus sufficit pluribus fœminis, vt aries qui sufficit centũ ouibus, & vnus equus multis equabus, & vnus taurus qui sufficit multis vaccis, & sic de similibus, ideo nõ potest sumi ad indiuisibilitatem matrimonij efficax argm̃ ab animalibus brutis, & sic ratio huius cessat. Circa secundum primo præsupponendum est quod ius naturale dicitur multis modis. Interdũ enim ius naturale ponitur pro diuino, interdum pro illo iure quod est commune omnibus hominibus quod ius gentium appellatur, sed proprie sumpto vocabulo, ius naturale primæuum est, quod cõuenit omni animali. Hinc est quod solet dici. Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit, & ideo licet promiscue vtamur illo verbo, ius naturale, proprie tamen loquẽdo ius naturale solummodo dicitur illud quod conuenit omni animali. Ad loquendum igitur proprie in hac materia, ne incertitudo vocabulorum aliquam ambiguitatem vel errorem pariat, cũ dixerimus ius naturale, intelligimus de iure naturali primæuo congruenti omni animali, & de hoc videt intellexisse Postillator. Secundo est præsupponendum, quod ex hoc iure est maris & fœminæ coniunctio, liberorũ procreatio & educatio, & proprij corporis defensio, & similia, quæ pertinent ad conseruationem indiuidui & speciei, quod manifeste dicunt iura, cum de iure naturali loquuntur. Tertio est præsupponendũ quod est aliud ius quod dicitur Gentium, & ex hoc descendit consensus, & fuerunt inducti contractus, dominia distincta, introducta bella, seruitutes, & cætera huiusmodi. Quarto est præsupponẽdum, quod est aliud ius quod dicitur ciuile seu humanum, & ex hoc iure fuit data forma contractibus, & æquitas naturalis, quæ erat in confuso, fuit reducta ad certas formas, vt patet in diuersis casibus determinatis per legumlatores. Quinto præsupponitur, quod est ius diuinum, scilicet, quod in vtroq; testamento continetur, & quantum ad præsentem materiam pertinet, non est constituenda species in iure canonico, quia adhæret iuri diuino. Sexto præsupponendum est, quod homo est alligatus omnibus iuribus, diuersis tamen respectibus. Iuri primæuo naturali alligatur inquantum est animal. Iuri vero Gentium inquantum est animal rationale. Iuri autem ciuili inquantum est animal ciuile. Nam vt Aristoteles ait, à natura est ciuile animal homo & omniũ aggregabilius: iuri vero diuino vtriusque testamenti inquantum est animal catholicum & fidele.

His ergo præsuppositis circa tertiũ ponendæ sunt aliquæ conclusiones. Quarum prima est, quod de iure naturali primæuo nõ est indiuisibilitas matrimonij. Quod patet, quia de hoc iure non est matrimonium, ergo nec eius indissolubilitas. Antecedens probatur auctoritate principalium glossatorum vtriusque iuris. Ioannes enim Teutonicus glossator decreti, in cap. Ius naturale. dist. 1. cum textus loquẽs de iure naturali diceret. Ex hoc iure est maris & fœminæ coniunctio, quam nos matrimonium appellamus, exponens dicit coniunctio, scilicet, corporũ non animorum, quasi dicat, coitus est à iure naturæ, sed matrimonium non. Hoc idem notat Accursius. §. 3. instit. de iure naturali. Patet etiam hoc manifeste per rationem, nam si verum esset, quod matrimonium esset de iure naturæ, sequeretur quod concubinatus esset matrimonium, quia ius naturale primæuum quod competit homini vt animali, non facit inter illa differentiam. Nec obstat quod aliqui dicunt rationem naturalem inducere matrimonium, ex eo quod ratio dictat quod certi sint parentes propter educationem liberorũ. Nam fateor hoc, sed aliud est ratio naturalis, aliud instinctus naturalis. Instinctus enim naturalis est communis omni animali, & iste est à iure naturæ. Ratio naturalis est propria hominis, & ista est à iure Gentium: alias enim sequeretur, quod animalia bruta haberent rationem naturalem, cum ius naturale est (vt dictum est) quod natura omnia animalia docuit. Coitus ergo est ab instinctu naturali, qui descẽdit à iure naturę communi omni animali. Matrimonium vero, quod est quædam qualitas iustificatiua coitus descendit à consensu, qui prouenit à iure gentium. Forma enim essentialis matrimonij prout est de iure gentium, consensus est, vnde Legistæ solent dicere. Nuptias non concubitus, sed consensus facit. Sequitur ergo quod à iure naturali primæuo non est indiuisibilitas matrimonij, cum de tali iure nõ est matrimonium vt fuit assumptum. Secunda conclusio est, quod de iuregentium est matrimonium, sed nõ indiuisibilitas matrimonij. Prima pars conclusionis patet ex supradictis. Cum enim matrimonium formetur consensu, & consensus sit à iure gentium, ergo & matrimonium. Secunda pars probatur per rationem eiusdem iuris. Fundamentum enim in iure gentium est vt quidquid homines consentiunt de agẽdis, per eos seruetur, vnde & legislator dicit, quod nihil tam congruum naturali æquitati est, sicut ea quæ placita sunt inter homines seruare. Hinc ergo est, quod matrimonium descendit ex hoc iure vt consensus seruetur, sed in diuortio est consensus vtriusque coniugis ad discedendum, ergo seruandus est. Facit ad hoc regula iuris ciuilis quæ dicit, quod nihil est naturale, quod illa quæ vno genere ligantur, eodem genere soluantur. Cum ergo ius Gentium duntaxat respiciat naturalem rationem, sequitur quod matrimonium quod ex hoc iure consensu firmatur contrario consensu tollatur, & sic patet quod attento hoc iure matrimonium est indiuisibile. Tertia conclusio est, quod de iure ciuili non est matrimonium originaliter, sed est data forma accidentalis matrimonio, & additæ solennitates & ritus, sed tamen ex hoc iure nõ est indiuisibilitas matrimonij. Quę conclusio pro vtraque parte patet ex prædictis, & etiam quia iuristæ ciuiles tractant de ritu nuptiarum & de diuortijs & repudijs & de alijs materijs tangentibus matrimonia. Quarta conclusio est, quod de iure diuino consistenti in veteri Testamento matrimonium non est indiuisibile, cum ex iure hoc permittatur diuortium prout manifeste patet Deuter. 24. Quinta conclusio est, quod de iure diuino consistente in lege euangelica, & de iure canonico quod eius vestigia sequitur, matrimonium est indiuisibile, vnde veritas ait, vt patet in eodem capit. scilicet Matth. 19. *Quod Deus coniunxit homo non separet*, &c. Ex omnibus his conclusionibus elicitur vna conclusio, videlicet quod nec de iure naturæ nec Gentiũ, nec de ciuili nec diuino, prout est in veteri Testamento, est indiuisibilitas matrimonij, sed de lege euangelica, quam lex canonica sequitur. Ad diffinitionem matrimonij quam inducit Postil. pro fundanda sua opinione, dicendũ quod illa diffinitio datur secundũ legem euangelicam seu canonicam quę eã sequitur. Posset etiam dici, quod cũ in illa diffinitione ponitur, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens, intelligitur durante matrimonio, non autem post separationem legitimã, quæ secundum iura prædicta separationem permittentia fieri posset, vt ex prædictis patet, & sic prędicta diffinitio cõpetit matrimonio etiã secundũ iura ciuilia & hmõi. Ratio aũt huius differentiæ inter vetus testamentũ & nouũ circa indiuisibilitatem matrimonij potest esse duplex. Vna generalis sumpta ex imperfectione ve. le. quod nihil ad perfectũ adduxit, vt ad Heb. 7. vnde matrimoniũ ve. le. tãquam imperfectũ erat dissolubile, nouę vero legis quia perfectũ, indissolubile. Alia vero ratio magis specialis, prout in prima secundæ. q. 102. art. 5. in responsione 3. argumẽti. Matrimoniũ fuit in ve. le. prout erat officiũ naturæ, non autẽ prout est sacramentũ

coniunctionis Christi & ecclesiæ quæ nondũ erat facta, vnde in
A ve. le. dabatur libellus repudij, ꝙ est contra sacrĩ rõnẽ, non aũt in no. le. Quam quidem rõnem idem sanctus doctor amplius vult declarare super 4. dist. 33. in primam q. vbi dicit ꝙ tria bona matrimonij, s. proles, fides & sacrũ competunt homini secundum triplicem rõnem. Nam bonum prolis competit homini secundum naturam sui generis, vnde procreatio & educatio prolis cõis est aĩalibus, vt in 8. Eth. Bonum aũt fidei quod requirit ad congruã cõicationem operũ quæ sunt necessaria in vita humana cõpetit homini secundum naturam suæ speciei, s. inquantum homo. Bonum aũt sacrĩ competit homini inquantũ est Catholicus. & hoc quantum apud fideles, quia significat coniunctionem Christi & ecclesiæ. Ex quibus concludit, ꝙ pluralitas vxorum nec tollit nec impedit primũ finem, cũ vnus vir sufficiat pluribus vxoribus fecundandis, et educandis filijs ex eis natis, sed secundũ finem qui est fides, etsi non totaliter tollit multum tñ impedit, eo ꝙ non facile põt esse pax in familia, vbi vni viro plures vxores iunguntur, vt ibidem declarat. Tertiũ aũt finem, scilicet, sacramentũ pluralitas vxorũ totaliter tollit, eo ꝙ, sicut Christus est vnus, ita vna ecclesia. Ex quibus patet satis, ꝙ dissolubilitas matrimonij non est contra legem naturę, nisi inquantum matrimonium est sacramentum quod solum est apud fideles Catholicos. De hac materia plenius habetur supra Deut. 24. in additione 2. vide ibi.

ADDITIO II.

B *In eod. cap.* vbi dicitur in postilla. *Et sic patet quod litera huius versus prædict. defectiua. &c.*

Litera huius versus pręsupposito vero intellectu eorũ quæ traduntur circa libellũ repudij, supra Deut. 24. in additionibus ibi positis, non est defectiua sed plane sonat veritatẽ. Ad quod sciendum est prout ibidem fuit dictũ quod nullo modo licebat in ve. Test. repudiare vxorem nisi propter turpitudinem fornicationis, prout veritas literæ ibidem testatur, tamen secundũ Pharisaicã doctrinã, qui sæpe mandata Dei irritabãt propter suas falsas traditiones vt supra cap. 15. ex multis alijs causis licere repudium asserebant, etiam pro solo libito voluntatis viri. Cuius doctrinæ falsitatem Christus ostendit in hoc loco di. *Dico autem vobis quod quicunque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem & aliam duxerit, mœchatur.* Ex quo manifeste habet à contrario sensu, quod qui dimiserit vxorem suam ob fornicationem etiamsi aliam duxerit, non mœchatur, quod est verũ, eo ꝙ libellus repudij ex causa legitima ĩ lege determinata, scilicet, fornicatione, licitus erat, vt patet supra in additionibus supradictis. Quod aũt subditur. *Et qui dimissam duxerit, mœchatur*, intelligitur plane de illa de qua immediate ante loquitur, scilicet, de dimissa non ob fornicationẽ, talis enim dimissio nulla est, quia contra formam in lege datam & sic manet vinculũ vxoris sic dimissæ cũ viro priori & per cõsequens secũdus eam ducens mœchatur, vnde præsupposita veritate non oportet supplere nec interponere aliqua nisi solũ illa quę ex litera plano sensu accepta intelligenda sunt. Illud etiam quod Postil. dicit ꝙ eadẽ rõne vxor dimissa ab altero viro nõ põt duci, sicut nec vir eã dimittẽs põt ducere alterã, q̃a æqualiter manet vin-
C culũ matrimonij ex vtraq; parte vt dicit, manifestũ est veritatem non obtinere secundũ legem veterem secundũ quã pluralitas vxorum fuit licita seu permissa, nunquam autem pluralitas virorum.

REPLICA. *In cap. 19.* vbi Postillator dicit de indiuisibilitate matrimonij Burg. hoc sicut Deut. 24. grandem facit contra. Postillatorem commotionem ad quam sedandam clariori modo relegam factũ Burg. hic & Deut. 24 inter cętera dicta. Primũ dictũ eius, quod in ve. le. nõ fuit licitũ dimittere vxorem, *nisi propter fornicationem.* Hoc dictũ habet in sua digressione Deut. 24. Secundum dictũ est. Indissolubilitas matrimonij solũ pertinet ad legẽ euangelij. Tertiũ dictũ dare libellum repudij in ve. le. non solum fuit licitũ sed etiam fuit diuinum præceptũ. Quartum dictũ eius, quod ius naturæ in quo disponit de indiuisibilitate matrimonij solum intelligitur de iure expresso in euangelio & iure canonico ipsum sequente. Quintum dictum eius est tale, aliquid est ius naturale quod est commune omni animali, & hoc dicit proprie ius naturale. Sic quoque dicit postillatorem accepisse ius naturale quãdo dicit indiuisibilitatem coniugũ esse de iure naturæ, quod tamen non videtur verum, vt dicit Burg. Ex quibus dictis elicit certas conclusiones, quæ quia prolixæ sunt habeantur pro insertis. quia etiam tangentur in pertractatione istius digressionis.

Quantũ ad istam materiam primo videdũ de veritate & cõnexione dictorũ Bur. Secũdo respondebit ad rationes eiusdẽ factas cõtra postillatorem. Quo ad primũ dictũ Bur. videt falsum, quia dare libellũ repudij fuit permissum in ve. le. non solũ propter fornicationem sed etiam propter quamcunque fœditatem patet hoc Deut. 24. vbi dicit. *Si acceperit homo vxorem & non inuenerit gratiam ante oculos eius per aliquam fœditatem, scribet libellum repudij, &c.* Probat etiam per canonem priuilegia. dist. 4. vbi dicitur quod quædam permittuntur vt licita vt petere præmium, quędam aũt permittuntur vt illicita, sicut dare libellum repudij ne fiant grauiora. Videamus insuper quomodo illud primum dictum cum D
tertio concordet, Nam primum dictum vult traditionem libelli fore illicitam præterquam in casu fornicationis. In tertio aũt dicto dicit ipsam non solum simpliciter licitam, sed expresse à deo mandatam, quod tamen nullibi legitur, imo rotunda litera hic contradicit, quia dicitur hic *propter duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses, &c.* Et idem tanquam minus malũ permittitur ex canone priuilegia, supra allegato. Nullũ autem malũ in lege generaliter præcipitur. Et dico generaliter propter pręceptũ factũ Abrahæ de occisione filij, quod non erat regulare, nec generale sed ad tentãdũ singulare, Similiter & præceptũ datũ Osee prout patet in locis suis. Similiter & secundũ dictũ Burg. falsum est & contra literam euangelij præsentem, in qua Christus indissolubilitatem matrimonij sub euangelio probat per indissolubilitatẽ eiusdem sub lege naturæ, quæ fuit per Adam inspirante deo promulgata, dicit enim tentantibus Pharisæis. *Quia qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos*, & dixit, *propter hoc dimittet homo patrem & matrẽ & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, itaque iam non sunt duo sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit homo non separet.* Quid planius, nisi quod matrimonij inseparabilitas sub lege euangelica & canonica ortum habet ex inseparabilitate sub lege naturæ per Christum hic allegata? Vnde patet etiam quartum dictum Burg. esse falsum, quia in ea re (de qua sermo) lex euangelica & canonica se fundant super legem naturæ & matrimonij institutionem primariam.

Sic & tertium dictum falsum est & repugnans primo, vt supra E
ostensum est. Quintum autem dictum de iure naturæ primæuo cõi omni animali est confictum, quia nullũ tale ius reperitur in scripturis sacris neque canonibus. Nam ius sumptum in sua maxima generalitate solum ad vocalia extendi probat Gratianus auctoritate beati Isido. 2. Etym. dicentis. Ius generale nomen est, lex autem iuris est species. Ius autem dictum, quia iustum est. Omne autem ius legibus & moribus constat. Nunc autem iustum & iustitia ad sola rationabilia pertinent. Hoc autem ius generalissime acceptum vbi supra, distinguitur in ius naturale gentium & ciuile. Ius naturale dicitur cõ: omni nationi, sola autem rationabilia per nationes distinguuntur, & ideo cõe, quia vbique ex instinctu naturæ est, non constitutione aliqua, vt maris & fęminæ coniunctio, liberorũ successio, puerorum educatio, cõis omniũ possessio, & omnium vna libertas, acquisitio eorum quæ cœlo terra marique capiuntur, depositi vel commodati restitutio, violentiæ per vim repulsio, & hoc & si quid simile huic est, nunquam iniustum sed naturale æquumque hr. Hæc inquam omnia iuris naturalis portiones, solis rationabilibus conueniũt. Coniunctio aũt maris & fęminæ in irrationabilibus non est secundum ius naturale, sed secundum instinctum naturæ. Aliud est enim dicere de iure naturali & de instinctu naturali, quia se habẽt sicut inferius & superius. Nã omne ius naturale est instinctus naturalis, sed nõ e conuerso: quia alias extenderetur ius naturale non solum ad F
irrationabilia sed etiam ad insensibilia, quia instinctus naturalis ab appetitu naturali non videtur distingui. Ius igitur naturale sic distinctum ab alijs, primatum obtinet & tempore & dignitate. Cępit. n. ab exordio naturæ rõnabilis, nec tpe variatur, sed immutabile permanet, vt dr 5. dist. c. 1. Fingit igit Bur. tale ius naturale primæuũ, imo improprijssime diceret ius iuxta prædicta, idcirco falsum imponit postillatori ꝙ, ita acceperit ius in proposito. Et q̃a fundamentũ Bur. falsum est, nimirum falsæ sunt cõclusiones suę in eo fundatę. Prima nãq; cõclusio fundat super suo ficto iure naturali, & secũda cõclusio, s. ꝙ matrimoniũ est de iure gentiũ, sed non indiuisibilitas. Nam ex litera euangelij matrimoniũ est à prima institutione naturæ rõnalis, quæ ius gentiũ longe præcellit. Sed nec tertia conclusio est vera, quo ad hoc ꝙ ex iure ciuili non est matrimoniũ indiuisibile. Nec quarta conclusio, quę duæ innituntur eidẽ medio, videlicet, quia in iure ciuili tractat de diuortijs & repudijs, & in ve. Test. similiter: quæ media non probant bene illas cõclusiones, nã etsi diuortiũ in lege permissum est pp maius malũ vitandũ ex hoc arguere igit matrimoniũ est diuisibile, cõsequẽtia nõ valet, nec formaliter nec legaliter. Nõ formaliter, q̃a arguit à secũdũ quid ad simpliciter. Sicut argueret: Antichristus est permissiue ens, ergo igit ens, sicut in proposito. Nec legaliter valet consequentia. Non. n. sequit Lex apud legislatorẽ non est necessaria, igit non est necessaria. Sicut lex quæcunq; nõ ligat Deũ quin possit vel mutare vel dispensare, stat tñ legẽ esse solidã in se. Sicut necessario ignis calidus est & calefactiuus materia debita approximata, nõ tñ sequit in fornace triũ puerorũ nõ fuit calefactiuus, igit nõ fuit calefactiuus. Ita est de matrimonio ꝙ ex causis in litera expressis Deut. 24 fuerat separabile, nõ tñ sequitur, igitur non est indiuisibile. Iura aũt quę dicũt de diuortiis & repudiis, &c. non probant matrimonii diuisibilitatẽ, quia pertinẽt ad illegitime cõtractũ matrimoniũ, ꝙ nõ meret dici matrimoniũ, ꝙ de sua formali ratione est coniunctio legitimarũ personarum & si qua iura aliter de repudiis & diuortiis sentirent, essent abolẽda tanquam

tanquã naturali non cõsona, qđ hic in litera per Christũ allegaŧ.
A Quinta aũt conclusio quãuis in se vera, tñ non ad intentionẽ. Burg. ꝙ videlicet originaliter & primo matrimonium ex euangelio habeat suam indiuisibilitatem, nam sicut supra dictũ est euangelium & canones quo ad id se referũt ad legem naturalem per Christum hic allegatã. Ex his patet falsitas conclusionis per Bur. collectæ ex illis quinque ineptis conclusionibus, vt patet.

Nec valet responsio Burg. ad argm̃ postil. cum dicit diffinitionẽ allegatã in postil. tñ intelligi debere de cõiunctis in lege euangelica tm̃. Huius rñsionis falsitas ostensa est supra, immo dẽt intelligi in oĩ lege iusta & consona legi naturali & primeuæ à Deo institutæ in exordio rõnalis creaturæ. Diuortiũ aũt & repudium intelligenda sunt permissiue ex quibus non sequiŧ diuisibilitas nisi per accidens, vt prædictũ est & secundũ quid. Et ad hoc tendere vr̃ secunda responsio quã dat Burg. ad idem argm̃. quia dicit quod illa diffinitio tenet durante matrimonio, sed diuortio facto secundum permissionem iurium non tenet, vnde patet quod instantia Burg. ad diffinitionem matrimonij est secundum quid.

Nec valet differentia legis no. & ve. quam assignat Burg. quo ad hoc, quia quãuis vetus lex fuit imperfecta, tñ in ea fuerat verũ matrimoniũ de sui natura & institutione insolubili, quis pp malitiam eorũ qui erant sub lege, non aũt pp ipsius legis imperfectionem diuortiũ permittebatur secũdũ prius dictũ. Nec ex hoc dẽt dici matrimoniũ solubile nisi secundũ quid, s. solutione permissa.
B Nec valet quod Burg. de S Tho. adducit quod videlicet in ve. lege. ideo repudiũ erat licitũ, quia matrimoniũ pro tunc fuit in officiũ, non aũt erat sacramentũ significatiuum coniunctionis Christi & ecclesiæ, quæ nondũ erant, falsum est n. in veteri lege ecclesiam (quæ incipit ab Abel iusto secundũ beatũ Gregoriũ) Deo non fuisse coniunctam, quia vetus Test. frequẽter ostendit synagogam Deo desponsatam, quæ desponsatio est in vna sponsa vsq; ad nouissimũ iustũ, Cui ecclesiæ totali Christus vt sponsus secundũ deitatem ab initio coniunctus est, cuiusque coniunctio indissolubilis est vsq; ad consummationem seculi Matth vlt. Et ita oportet S. Tho. & Burg. sentire, nisi velint erronee dicere cũ Helyndio Christũ ante Mariam non fuisse. Christus. n. etsi ex tempore est factus homo, æternaliter tñ fuit Christus quia à patre vnctus, non vnctione vt dicit per vnctionem, sed vt significat vngendi per generationem cõicationem. Est. n. Deus vngens sicut est lumẽ, & sicut filius est lumen de lumine, ita est vngens ab vngente, sententia est Hila. 11. de trinitate prope medium. Item secundum sanctũ doctorem & magistrũ in 4. matrimoniũ fuit sacramentũ ante peccatũ, igitur alicuius sacræ rei signũ, & non nisi coniunctionis Dei ad animã iustam quæ est ecclesia, vel in ecclesia fuit ab exordio rõnalis creaturæ sponsus & sponsa mystica, & eorum coniunctio, quãdo igitur institutum fuit matrimoniũ, non deficit eius sacrum signum prout sanctus Tho. dixit & Bur. Sic igitur patet dicta Burg non habere connexionẽ nec veritatẽ.

Quantũ ad secundũ articulũ restat rñdere argumentis Burg. factis cõtra postillatorẽ sed prænotandũ ꝙ factũ Burg. fundatur
C super falsa imaginatione. Imaginatur. n. ꝙ quia Deus pcepit dari libellum repudij, ꝙ ergo præcepisset diuortiũ. Sed hoc falsum est, nam libellum præcepit dare, non simpliciter sed ex suppositione vt supposito quod quis habeat odiũ contra vxorem, & voluerit eam repudiare, det illi libellũ. Non igitur in hoc conditionato præcepto datur modus dimittẽdi vxorem, sed datur modus temperandi furorem & ita Christus in hoc respondet Pharisæis proponentibus fallaciam secundũ plures interrogationes, vt vnã dicentibus Quid ergo mãdauit Moyses dare libellũ & dimittere? Sed dñs Iesus hanc multiplicẽ qõnem distinxit tacite concedens, ꝙ Moyses bene mandauit dare libellũ, sed negauit quod Moyses mãdauit dimittere vxorẽ vnde dixit ad illã partẽ qõnis Moyses, ad cordis vestri duriciam permisit dimittere vxorem, ab initio aũt sic non fuit. Glos. interli. similiter & in arg. & est beati Hiero. Moyses permisit non Deus, quia contra legem naturalem. Hæc in glo. sparsim, & magistro lib. 4. circa hanc materiã. Sic interpretatur rñsio Christi. Et hoc est quod beatus Aug. de sermone dñi in monte vult. Non inquit qui præcepit dare libellũ, præcepit vt vxor dimittatur, sed qui dimittit, inquit, det libellum vt iracundiam temerariã proijciendi vxorem libelli coactio temperaret.

Per hoc ad argumenta. Et primo ad glo. Ioannis. Teutonici & Accursij dico, ꝙ vbi glo. directe vadit cõtra textũ sequenda est litera, & gl. spernenda, nisi haberet euidentẽ probationẽ qualiter non est hic. Quod aũt glo. corrumpat literam patet, quia vt dicit Burg. litera hẽt ꝙ de iure naturali est coniunctio maris & fœminæ quã matrimoniũ appellamus, Glo. coniunctio corporũ, non animorũ, vt allegat Burg. Talis aũt glo. destruit textũ, quia coniunctio corporũ sine coniunctione animorũ nõ est matrimoniũ, quia stat verũ matrimoniũ sine coniunctione corporũ Stat et coniunctionẽ corporũ esse sine matrimonio, qa in stupro adulterio & c. Male igitur glossatur coniunctio matrimonialis, dicendo eã coniunctionem corporũ tantũ. Alij volentes saluare glossas dicunt, quod loquũtur non de iure sed instinctu naturali, sed nec sic est
D coniunctio illa sacramẽtum & matrimonium sicut textus accipit, quia talis coniunctio se extendit ad irrationabilia & adulteria & cætera peccata, de quibus vadit argumentum Burg. quod valde ponderat, quamuis modicum valeat. In declaratione autem huius inualidi argumenti Burg. ponit tria inopinabilia, primum, ꝙ instinctus naturalis est à iure naturæ, secundum quod ratio naturalis est à iure gentium, tertium, quod matrimonium est qualitas iustificatiua coitus, & hoc à iure gentium propter consensum. Primum autem videtur irrationabile. Nam ius naturale sequitur instinctum naturę, non cuiuscunque, sed rationabilis naturæ, nõ igitur instinctus ille est à iure naturali ratione, & eius recto dictamine. Non igitur naturalis ratio est à iure gentium, quia dictamẽ rectæ rationis præcellit & gentes & ius gentium. Sic & tertium dictum non videtur verum. Quamuis enim coitus sit ex instinctu naturæ, tamen non ex lege naturæ generaliter, quia sic omnis esset iustus & ordinatus, & tunc non essent adulteria & cætera mala. Qui igitur generationem præcepit quæ sine coitu per naturã fieri non potest, hic rationalem dedit ordinem per institutionem matrimonij, quam institutionem hic Christus allegauit. Si igitur coitus cadit sub Dei præcepto pręcipientis generationem, non fuit de se malus, sic nec hodie est malus, Iustificatio igitur matrimonij non respicit directe coitum, sed eius vsum, vsus aũt irrationabilium non potest esse deordinatus, quia illa agunt secundum impetum naturæ. Natura autem nõ ponit laudem nec vituperiũ.
E Rationabilia aũt agunt secundum prohęresim & electionẽ quæ possunt deordinari. Illi autem conuenienter datur ordo per matrimonium, non ad iustificandum coitum qui ex instinctu naturæ bonus est, & per Deum mandatus, sed ad prohibendum abusum q factus fuisset & fieret, nisi lex matrimonialis interueniret.

Burgensis ponit hic tria inopinabilia.

Ad primum argumentum quod Burg. facit circa Deut. 24 dico quod lex naturæ satis exprimit matrimonij indissolubilitatem prout hic à Christo allegatur, non igitur oportuit in lege Mosaica de huiusmodi singulare mandatum dare.

Ad secundũ dico, ꝙ Deus præcipiendo dationem libelli, non dat modũ repudiandi sed dat modum temperandi pertinax odiũ per consequens dat magis modum impediendi dimissionem.

Ad tertium dico, quod quantumcunque fiat repudium semper manet vinculum, sed quod in veteri lege post repudium permittebatur vterq; nubere alteri, hoc fuit ad vitandum maius malum. Repudium enim permittebatur ad vitandum vxoricidium. Alteri nubere permittebatur ne remaneret odium & vitaretur incontinentia, De iustitia enim legis naturæ & euangelij quamuis videatur vinculum rumpi, non tamen rumpitur etiam facto diuortio in casu fornicationis. nã permissio de nubendo per euãgeliũ correcta est, pmissio aũt de diuortio manet ĩ casu fornicationis, sed illa nõ tollit vinculũ, quia separatione legitima facta neuter nubere põt sine mœchia, vt dr̃ in litera hic, & ita fuit in veteri lege de iustitia, secus fuit de permissione ex causis sæpe dictis.
F

Mar. 10. g. Luc. 18. c.

Ad quartũ assumptũ negaŧ, videlicet ꝙ repudiũ sit de expresso mãdato Dei. Probatio aũt non valet, quia non sequiŧ: Deus pcepit dare libellũ. ergo pcepit repudiũ, sicut patet ex dictis. Et cum postillator rñdet rõnibus alterius opinionis, Burg. replicat, sed nihil concludit. Cum. n. arguiŧ, ꝙ sicut pluralitas vxorũ non fuit in veteri lege illicita, sic neque repudiũ: Rñdet postillator ꝙ nõ est simile, quia pluralitas vxorũ non fuit prohibita, nec vnitas vxorũ est de lege naturæ sicut inseparabilitas, & ideo pp maius bonũ pluralitas fuit licita & sancta patribus sanctis. Secus est de repudio quod concessum est pp maius malum vitandum, hoc tñ minus malũ, non facit fore licitũ. Ibi replicat Bur. per illud Apostoli. *Non sunt facienda mala vt eueniant bona*, quasi habere plures vxores pp maius bonũ, deberet esse malũ, quod falsum est. Sed adhuc replicans Burg. arguit sic: Pluralitas virorũ est mala quia contra legem naturæ, igitur pluralitas vxorũ bona, cõsequentiã istam negat Scotus circa 4. dist. 32. in quæ. de bigamia. Sed quod incidentaliter dicit Burg. quod in repudio non permittitur aliquod malum, hoc redarguit hic plena litera, vide eam bene.

Sed & Bur. hic calumniat exemplũ postil. quod ponit de aĩalibus brutis quorũ coniunctio in parte & si nõ in toto manuducit ad videndũ inseparabilitatem matrimonij. Quod exemplũ etsi non sit in toto simile, non igitur calumniari debet, quia exempla & similitudines non semper currunt quatuor pedibus, prout patet sup. Osee 1. & inf. Mat. 20. in additione Burg. & patet totum.

In eod. cap. vbi dicitur. *Quicunque dimiserit vxorem, &c.* postillator dicit versum illũ supplendum, quia oratio defectiua est. Bur. dicit eum plane esse intelligendũ. Supposito quod verum sit totum quod ipse per suas digressiones hic & Deuter. 24. disseruit, sed suppositum non cedit, igitur nec reliquum. Sed quod obijcit contra postillatorem de pari iure viri & vxoris quo ad posse nubere alteri, allegans causam diuersitatis, quia pluralitas vxorum fuit in veteri Testã licita non autem virorum, non valet propter superius dicta & vide ibi Scotum in loco supra allegato.

CAPVT XX.

Exponit per simile. *Præsens ecclesia. a Vita iustorum.

S Imile † est regnũ cęlorum homini patri 1

Paterfamilias conditori, qui possidet electos in mundo, vt dominus subditos in domo. 2

a familias, qui exijt † primo mane con-

b ducere operarios in vineam suam. con 3

c uentione autem facta cum operarijs 4

d Prima hora ab Adam, vsque ad Noe. A Noe vsque ad Abraham.

ex denario † diurno, misit eos in vi- 5

e neam suam. Et egressus circa horam

a Quasi venales, si quis digne emere vellet, à bono tamen opere cessantes.

tertiam, vidit alios stantes in foro ociosos, & dixit illis:

Ite & vos in vineam meam, & quod † iustum fuerit dabo

a Ab Abraham vsque ad Moysem. 6

f vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam

CAP. XX.

A *Simile est re.* Ostendit per parabolã, quia primi erunt nouissimi, & nouissimi primi. Pater iste familias cõditor noster est, qui habet vineã, vniuersalẽ ecclesiam, quæ ab Abel vsq; ad vltimũ electũ qui in fine nasciturus est quotquot sanctos protulit, tot palmites misit. Hic pater exiit ad excolendam vineã mane hora tertia, sexta nona, vndecima operarios conduxit à mũdi huius initio vsque ad finem, ad erudiendam fidelium plebem prędicatores mittere non desistit.

a *Simile est re.* Non homini solum, sed toti negocio ab homine gesto, & in similibus similiter.

† enim.

B * Chrysostomus. Homo paterfamilias, Christus est, cui cœli & terra, quasi vna est domus: familia autem cęlestium, terrestrium, & inferiorũ creaturarum. Vinea autẽ eius iustitia est in qua diuersę species iustitiarum positæ sunt, quasi vites, puta mansuetudo, castitas patientia, cæteræq; virtutes, quæ omnes generaliter iustitia appellantur: homines autem vineæ cultores ponuntur. Deus enim iustitiam suam dedit in sensibus nostris, non propter suam vtilitatem sed propter nostram. Scitote ergo quia mercenarij sumus conducti. Sicut ergo nemo cõducit mercenarium, vt hoc solum faciat quod mãducat, sic & nos nõ solum vocati sumus à Christo, vt hæc solum operemur, quæ ad nostrũ pertinent vsum, sed ad gloriam Dei. Et sicut mercenarius prius aspicit opus suum, deinde quotidianum cibum, sic & nos primum debemus aspicere, quæ ad gloriã Dei pertinent, deinde quæ ad nostram vtilitatem. Et sicut mercenarius totam diem circa Domini opus impendit, vnã autem horam circa suum cibum, sic & nos omne tempus vitæ nostræ debemus impendere circa gloriam Dei, modicam autem partem circa vsus nostros terrenos. Et sicut mercenarius ea die qua opus non fecerit, erubescit intrare domum & petere panem, quomodo tu non confunderis intrare in ecclesiam, & stare ante conspectum Dei, quando nihil boni in conspectu Dei gessisti?

Hom.34. in Matth.

C b *Primo ma.* Manifeste cępit à primo iusto æterna mercede prædicatores ad plantandam ecclesiam inuitare.

D c *Conuentione.* Id est, confirmata promissione quod ad imaginem Dei reformandi essent, si ecclesiam ædificando mandatis decalogi insisterent.

d *Ex dena.* Hierony. Denarius habet imaginem regis qui olim pro decem nummis cõputabatur. Quanto plus aliquis in cultu ecclesiæ laborat decalogi mandatis insisten do, tãto plus informatur in imaginẽ regis Dei. Prędicatores sunt operarij, etiã vnusquisque dum fide recta in bono opere persistit. Mane hora tertia, sexta & nona antiquus & Hebraicus populus qui fide recta Deum coluit in electis, ad vndecimã gentiles vocantur. Possunt etiam diuersitates horarum in vno quoq; notari per momẽta ætatũ. Mane quippe intellectus nostri pueritia est: hora tertia, adolescẽtia, quia iã sol in altũ proficit. Sexta iuuentus, cum plenitudo roboris solidatur. Nona, senectus, qñ sol. i. calor ætatis descẽdit. Vndecima, decrepita ætas. In omnibus his aliqui ad bonam vitam perducuntur. Qui sibi viuit vt ociosus redarguitur. Qui & vsque ad vltimam ætatem differt: recte ei dicitur, *Quid hic statis*, id est, vel in vltimis resipiscite.

† ipso diluculo

† In

† quod H tes di horis cantur

E e *In foro.* * Origenes. Forum autem est quicquid extra vineam est, id est, extra Ecclesiam Christi.

* Chrysost. In hoc. n. mundo vendendo & emendo viuunt homines, & inuicẽ sibi fraudem facientes, vitã suam sustentant. Ociosi autem sunt peccatores. Illi enim mortui dicuntur. Ociosus autem est, qui opus Dei non operatur. Vis ergo nõ esse otiosus? non aliena tollas, & de tuis des, & operatus es in vinea Domini misericordiæ vitem colens.

Hom. rus im

Vbi s

f *Et quod, &c.* * Chrysost. Solis primis conuenit specialiter dare denarium, alios aũt sub incerto pacto conduxit, dicens. *Quod iustum fuerit, dabo vobis.* Sciens. n. Dñs quia præuaricatus fuerat Adam, & oẽs postmodũ in diluuio erant perituri, certum fecit pactum ad eũ, nequando dicat, ideo se neglexisse iustitiam, quia nesciebat quæ præmia fuerat recepturus. Istis autem non fecit pactum, quia tantum paratus est retribuere, quantum mercenarij recipere non sperabant. F

A nouissi-

NICOLAVS DE LYRA, CAP. XX.

S *Imile est.* Hic consequenter Saluator docet virtutes prælatorũ. In pręlatis aũt præ cęteris virtutibus debẽt esse quatuor. s. feruor ad continue laborandũ in agro dominico, vigor ad se martyrio exponendũ pro grege sibi cõmisso, humilitatis tenor etiã in statu alto, pietatis dulcor continue subditis benefaciendo, primũ tangitur in prima parte c. secũdũ ibi. *Et ascendens Iesus*, tertium, *Tunc accessit ad eum.* quartũ. *Et egredientibus illis.* primum ostendit in parabola illorũ qui vocati sunt ad operandũ in vinea à mane vsque ad vesperam. Ex quo patet q; prælati debent continue laborare per doctrinam in ecclesia, debent etiam operari ibidẽ sine inuidia & mutua ęmulatione, quod patet per hoc quia laborantes murmurantes hic reprehenduntur, propter quod Nu. 11. dicit quod cũ Iosue diceret Moysi, vt prohiberet Heldad & Medad prophetantes in castris, Moyses redarguit ipsum dicens, *Quid æmularis pro me? Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det dominus eis spiritum suum?* Igitur circa hoc duo tanguntur. Primum est vocatio ad laboris exercitium. Secundum ad recipiendũ præmiũ ibi. Cum sero factum esset, Circa primum ergo dicitur. *Simile est re.* id est, status ecclesiæ militantis.

In prælatis debent esse quatuor.

1 *Homini.* Iste est Deus pater, qui ita gubernat totum mundum sicut paterfamilias subditos in domo.

3 *Qui exijt.* Iste exitus non est per loci mutationem, sed per suæ bonitatis diffusionem in creatura subiecta. Vinea ista est vniuersalis ecclesia, quæ à primo iusto colligitur vsque ad vltimum, qui in fine mundi nasciturus est, vt dicit Greg. Operarii autem sunt doctores & prælati à Deo missi ad culturam huius vineæ per prædicationem & doctrinam. Primo ergo mane Deus pater operarios conduxit, quia à principio mundi vsq; ad Noe aliquos sanctos, patres ad eruditionem hominum misit, videlicet Adam Seth & Enoch, & alios iustos.

4 *Conuentio.* Conuentio ista est promissio vitæ æternæ pro labore. Quæ quidẽ vita æterna dr̃ denarius diurnus, qui est æqualis omnibus, quia vita æterna erit æqualis omnibus à parte finis.

5 *Et egres.* Hora tertia intelligitur mundi discursus à tempore Noe vsque ad Abraham, in quo aliqui sancti ad eruditionem aliorum missi sunt à Deo, vt Noe, Sem, Heber, Thare & Abraham, & consimiles.

6 *Iterum.* Hora sexta fuit ab Abraham vsque ad Moysen, in qua missi sunt Abraham, Isaac, & Iacob, & 12. Patriarc. Hora nona à Moyse vsq; ad Christum, videlicet tempore legis, in quo ad eruditionem populi missi sunt Moyses & Aaron, Iosue, iudices, reges, prophetæ, & sacerdotes.

Circa

MORALITER.

1 *Simile est.* Parabolã istã de laborantibus in vinea patrisfamilias, alias exposui literaliter & moraliter, prout cõpetit cõmunitati fidelium. Nunc autem eam exponam prout cõspicit cõmunitatem religiosorũ, quia religio vinea spiritualis est dñi, ad quam veniunt aliqui in pueritia quasi in mane, aliqui in iuuentute quasi hora tertia, & aliqui in ætate virili tanquã hora sexta, & aliqui in senectute tãquam hora nona & aliqui in senio tanquam hora vndecima. Dominus autem vineæ Christus est, procurator autem eius præsidens illi religioni, qui aliquando tantum vel plus honoris vel recreationis facit vltimo venientibus propter compassionem vel personarum reuerentiam seu aliam rationabilem causam, quantum primo venientibus. Et aliquando contingit quod primo venientes accipiunt inde occasionem murmurandi licet iniuste, propter quod merito arguuntur à domino.

MORA-

a *A nouissimis vsq;*. Quia qui in aduentu dñi vocati sunt ad re
A gnum, sine aliqua tarditate perueniunt, æquales his qui ab
initio mundi cęperunt, omnes quidem idem cęlũ, sed stella
differt a stella in claritate. A nouissimis incępit, dum prius la
tronẽ quam Petrum in paradisum introduxit. Quia prius ali
quando remuneran
tur sero venientes
quia prius de cor-
pore exeunt, quam
qui in pueritia voca
ti sunt.

b *Et accipientes.*
Quia antiqui patres
in infernum descẽ-
dentes a gloria dila-
ti sunt, quasi ergo
post murmurationẽ
denarium accipiũt,
B qui post longa infer
ni tempora ad gau-
dia peruenerunt. *Et
accipientes.* Hi sunt
qui in initio nascen
tis ecclesiæ vocatis
ex gentibus se præ-
ponebant, quasi po-
pulus Dei ab initio
mundi, & illi canes
qui pondus obser-
uationum portabãt.
Sed qui non venit
superbos vocare iustos, sed humiles pęnitentes, cui magis
placet humilis confessio malorum quam superba gloriatio
bonorũ, subdit. *Amice non facio tibi iniuriam.* Non dolẽt quasi
fraudati sua mercede, sed (ritu inuidorũ) quod illi plus quã
merentur, acipiunt, & non tam ipsi plus accipere, quam alios
nihil vel minus accipere desiderant, quasi alterius consortio
sibi præmium minuatur.

c *Murmurabant aduersus patremfamilias, dicentes. Hi nouissimi*
C *vna, &c.* Quæritur, quomodo accipientes murmurasse di-
cantur,

cãtur, cum in illa beatitudine omnis inuidia & murmuratio D
prorsus remouẽda sit? Sed hic est mos diuinę scripturę, vt cũ
de multis in collectione agat, quædã tantum quibusdam de
illa collectione, & non toti collectioni tribuat, Iuxta illud
Prophetæ. *Eduxit eos cum au. & arg.* Et inde. *Et induxit eos in* Psal. 104. d.
mon. cum tamen illi Ibid. 77. f.
q de Aegypto exie-
runt, omnes præter
Caleph & Iosue pro
pter incredulitatem
suam in deserto pe-
rierunt, quorum filij
in montem sanctifi-
cationis ĩductis sũt.
Ita ergo & de pri-
mis accipientibus
quidam & non om-
nes murmurant, qui
tamẽ post accipiũt,
Sicut sæpe contin- E
git quod multi do-
mino per longa tem
pora seruierunt, alii
autem mox in prin-
cipio suæ conuersio
nis martyrio vel ali-
quo modo ad dena-
rium recipiendum
translati sunt. Quod
audientes qui diu
laborauerũt, scilicet
quod alii statim ad pręmium transferunt, ipsi autem tanto
tẽpore in labore detinentur, de dilatione præmii quasi mur-
murare videntur. Potest etiam dici de malis qui in principio
quidem boni fuerunt, sed bonum quod incęperunt, ad finẽ
non perduxerunt. Vnde, non illi qui denarium acceperunt,
sed isti, qui in bonitate non perstiterunt, pręmio priuati
murmurant, quia denario carebant, qui in principio boni pro
quo etiam principio cum primis accipientibus connumerã F
tur, se promeruisse crediderant.

Chry.

a Ab Abraham vsque ad Moysem.
bo vobis. Illi autem abierunt. Iterũ autem exiit circa sextam
a A Moyse usque ad aduentum domini. b Ab aduentu domini vsque ad finem mundi.
c Per seipsum apparuit, qui prius per patres innotuit.
& nonã horam, & fecit similiter. Circa vndecimam vero * e- 1
a Gentilem populum a bono opere torpentem.
xiit & inuenit alios stantes, * & dixit illis. Quid hic statis tota 2
a Omni tempore pro salute laborare negligitis. b Vias vitæ nemo nobis prædicauit.
die ociosi? Dicunt ei, quia nemo nos conduxit. Dicit illis. Ite 3
Cum finis mundi uel cuiuslibet uenisset.
4
& vos in vineam meam. * Cum sero autem factum esset, dicit 5
Pater. a Filio cui omnia dedit in manus. b Statue ante tribunal tuum.
6
dominus vineæ procuratori suo. Voca operarios, & redde il- 7
a Vnicuique secundum opera sua prout gefsit.
8
lis mercedem, incipiens a nouissimis vsque ad primos. Cum 9
a Gentiles, uel qui decrepiti sunt vocati.
10
venissent ergo qui circa vndecimam horam venerant, acce- 11
a Eandem æternitatem cum his qui ab initio mundi uocati sunt. Idest, Iudæi.
perunt † singulos denarios. Venientes autem & primi, 12
a Digniorem locum in regno, qui prius in tabernaculo.
arbitrati sunt, quod plus essent accepturi, acceperunt 13
a Conformitatem claritatis corporis Christi.
14
autem & ipsi † singulos denarios. Et accipientes murmu- 15
rabant aduersus patremfamilias, dicentes. Hi nouissimi

* horam:

*Et quodcunque fuerit iustũ accipietis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Circa vndecim. vero exiit. *Vndecima hora intelligitur a tempore Christi vsque ad finem mundi, in quo gentiles vocati sunt per prædicationem apostolorum & aliorum ecclesiæ doctorum, & propter hoc dicitur hic.*

2 Quid hic sta. &c. *Quia qui a principio mundi vsque tunc laborare in bonis moribus neglexerant, quasi tota die ociosi stabant.*

3 Dicunt ei. *Idest, nullus doctor, nullus propheta ad nos instruendum venit, quia lex & prophetæ filiis Israel dati fuerunt, vt illi speciali sanctitate fulgerent, ex quibus Christus secundum carnem erat nasciturus.*

4 Ite & vos in vineam meam. *Interponitur hæc coniunctio copulatiua, quia gentiles Iudæis adiuncti sunt vt vna ecclesia ex ambobus fieret.*

5 Cum sero autem factum esset. *Hic describitur vocatio ad recipiendum præmium. Sero autem ab aliquibus hic dicitur finis mundi, in quo vocabuntur iusti ad receptionem præmii, vt habetur inf. 25. ca.* Venite benedicti pa. mei. &c. *Sed illud quod sequitur videtur contradicere, quod aliqui accipientes præmium murmurabant aduersus patremfamilias, quia nullus in fine mundi præmium æternum recepturus murmurabit contra Deum, sed erit suo præmio contentus. Ad quod respondet beatus Greg. quod ista murmuratio non est aliud quam dilatio præmii quam sustinuerunt patres sancti in limbo vsque ad passionem Christi, sed hæc responsio non videtur conueniens, quia murmuratores hic dicuntur nequam, quod non potest dici de sanctis patribus in limbo existentibus, & in fine parabolæ concluditur.* Multi sunt vocati, pauci vero electi. *Ex quo patet, quod ista parabola non solũ extendit se ad electos, cuiusmodi sunt illi qui in fine mundi recipient præmium. Et ideo dicendum, quod sero hic accipitur pro tempore gratiæ, quod incępit a Christo, vnde Ioan. 1. b dicitur.* Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. *& ideo cũ dicitur.* Cum sero autem fa. esset. *idest, cum tempus gratiæ aduenisset.*

6 Dicit dominus. *Idest, Deus Pater.*

7 Procuratori suo. *Idest, homini Christo, qui missus est ad procurationem salutis humanæ.*

8 Voca ope. *Illa merces bene intelligitur gratia, quia est quædam inchoatio gloriæ, cum gloria non sit aliud quam gratia consummata.*

Inci-

9 Incipiens. *Quia in primitiua ecclesia gratia Christi data est gentilibus qui vltimo venerant ad fidem, Iudæis pro maiori parte in infidelitate remanentibus.*

10 Cum venissent. *Idest, gentiles.*

11 Accepe. sin. *Idest, donum gratiæ quæ est quædam inchoatio & arra gloriæ.*

12 Venientes autem & pri. *Idest, Iudæi qui a principio legis datæ Deo seruierant.*

13 Arbitrati sunt. *Quia in primitiua ecclesia credebant, quod plus deberent habere de Christi gratia vnde reputabant gentiles indignos gratia Dei, secũdum quod dicitur Act. 10. vbi Petrus vidit linteũ submissum de cœlo, in quo erant animalia quadrupedia & serpentia & volatilia & immunda secundum legem. Et dictum est Petro.* Occide & manduca. *in quo signabatur incorporatio gentilium intra ecclesiã per fidem & gratiam, sicut patet ex litera consequenti, quia a Deo missus est Petrus ad prædicandum Cornelio Centurioni & aliis gentilibus, propter quod Petro abominationem habente de manducatione immundorum secundum legem, in quo signabatur (vt dictũ est) vocatio gentiliũ ad fidem, dictum est sibi a deo.* Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris. *Et inf. eo. c. dixit Petrus Cornelio & amicis suis.* Vos scitis quoniam abominatio sit viro Iudæo coniungi aut accedere ad alienigenã, sed mihi ostẽdit Deus neminem communem aut immundum dicere hominem.

14 Acceperunt. *Idest, cõsimilem gratiam, sicut & gentiles, & nõ maiorem, vnde Act. 10. dicitur, quod prædicante Petro cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbũ videlicet super Corneliũ & amicos eius, quia vt ibidẽ dicitur.* Receperunt spiritum sanctũ in signo visibili, & donum linguarum. *sicut receperant apostoli & alij discipuli qui erant Iudæi in die Pentecostes.*

15 Et acci. &c. *Quia ad literam in primitiua ecclesia cõuersi Iudęi murmurauerunt de hoc, quod consimilis gratia fiebat gentibus sicut & ipsis, vnde Act. 11. dicitur, quod cũ Petrus redisset in Ierusalẽ baptizato Cornelio & amicis eius disceptabãt aduersus illũ qui erat ex circũcisione dicentes. Quare communicasti cum illis, qui habent præputium, manducasti cũ illis. Et ibid. 6. a. dicitur.* In diebus illis crescẽte numero discipulorũ, factũ est murmur Græcorũ aduersus Hebræos, eo q despicerẽt in ministerio quotidiano viduę eorũ.

A ✱ Chrysostomus. Non autem oportet ea quæ in parabolis sunt secundum totum quod dicitur inuestigare, sed intentionem propter quam composita est intelligere & nihil vltra scrutari. Non ergo inducit hoc, vt ostendat aliquos esse inuidia morsos, sed vt ostendat hos tanto potitos honore, quod & inuidiam aliis poterant generare.

Hom.65.in Matth.

Hom.34.operis imp.

* Idem. Non autē dolebant, quasi defraudati de mercede sua, sed quia illi amplius quam meruerant, acceperant. Sic enim dolent inuidi, quando alteri aliquid additur, quasi eis subtrahatur, ex quo patet qđ ex vana gloria nascit̃ inuidia. Iō.n. dolet esse secundus, quia desiderat esse prior.

† in iis quę mea sunt

a *Huic nouissimo.*

† Luc.16.a.

B ✱ Orige. Forsitan autem Adæ dicit, Amice nō facio tibi iniuriam, nonne ex denario cōuenisti mecum? tolle quod tuum est, & vade. Tuū est salus, quod est denarius, *Volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi.* Non incredibiliter potest quis arbitrari hunc nouissimum esse D. Paulum, qui vna hora operatus est, & similiter omnes qui ante eum fuerunt.

Tract.10.in Matth.

b *Aut non licet.* Stulta quæstio contra bonitatē Dei. Quęrēdum esset, Non si daret quod non deberet, sed si non quod deberet.

a Idest, qui diu sub onere legis sudauimus, & longiora carnis tentamenta sustinuimus.

vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portaui- 1

a Carnis. b Quia par erat hominibus murmurandi ratio. Primæ horę operario.

mus pondus diei & † æstus? At ille respondens uni eorum di- 2

Reddo quod debeo. a Non enim promisi tibi nisi conformitatem in meum.

xit. Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne ex denario conue- 3

a Reddo tibi secundum opus tuum, in te itaque iustus sum. 4

b Gratia est & misericordia vt coæqualis & concorporalis tibi fiat populus Gentilis.

nisti mecum? Tolle quod tuum est & vade. Volo autem & 5

a Nonne est potestas iudicis, vel iustitiam facere, vel misericordiam cui vult impendere. 6

a huic nouissimo dare sicut & tibi. † Aut non licet mihi quod 7

a Intentio qua ad primatum niteris. b Inuidia plenus, cui mea non placet benignitas.

b c Sicut ostensum est.

volo facere? * An oculus tuus nequam est, quia ego bonus 8

a Gentiles, vel qui maioris videntur meriti, sunt minoris, & e conuerso. 9

Iudæi. Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant. 10

c sum? † Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. † Mul- 11

Ad fidem. a Ad regnum. b Secundum situm loci. 12

d ti enim sunt vocati, pauci vero electi. Et ascendens 13

Iesus Ierosolymam assumpsit duodecim discipulos suos 14

15

c *An oculus tuus, &c.* Vere Iudęi prauā intentionem habuerūt qui prohibuerūt Apostolos gentib. loqui, vt saluę fierēt. D

d *Sic erunt nouissimi primi.* Augustinus. Idest, Iudæi de capite vertentur in caudam, gentes de cauda in caput. Vñ Moyses in Deuteron. *Aduena qui tecum moratur, ascendet super te. ille erit in caput, & tu eris in caudam.* Sed tamē nec oēs primi nec omnes nouissimi ad numerum electorū pertinent.

* Chrysostomus. Aut ideo primos dicit esse nouissimos, & nouissimos primos, non vt nouissimi digniores sint quam primi, sed vt coæquētur, & nulla sit inter eos differentia temporis causæ.

Hom.11

† A

Quod autem dicit, *multi vocati, &c.* non ad superiores sanctos pertinet, sed ad gentes, quoniam ex ipsis gentibus qui multi vocati sunt, pauci sunt eligendi.

† Ma E

✱ Idem. Quod autem non omnes simul conduxit, sed alios mane, alios hora tertia, & sic de aliis ex differentia mentis eorum processit. Tunc. n. eos vocauit, quando erant obedituri. Nam & latronem vocauit, quando obediturus erat. Cōposita est ergo hęc parabola, vt eos auidiores faceret, qui in vltima senectute conuertuntur, ne existimarent se minus aliquid habituros.

Hom. Mat.

C *An* — *Ecce* F

NICOLAVS DE LYRA.

1 At ille re. *Per diuinam reuelationem apostolis factam.*

2 Vni, eo. di. *Sicut autem aliquando accipitur numerus indeterminatus pro determinato, ita etiam aliquando sumitur vnitas pro numero. sicut supra dictum est, quod Petrus loquebatur pro omnibus apostolis, ita similiter quod hic dicitur vni, intelligitur esse dictum multitudini eorum, qui de gratia data gentibus murmurabant seu admirabantur, & hoc factum est Act. 11. vbi Petrus rationem reddidit Iudæis murmurantibus de hoc, quod baptizauerat Cornelium, dicens quod ex diuina reuelatione fecerat, & quia viderat spiritum sanctum descendentem super Gentiles sicut super Iudęos, vt habetur ibidem. Sequitur.*

3 Amice non facio tibi iniuriam. *Quia iniuria non habet locū vbi est mera gratia, & ideo si det gratiam cuicunque voluerit, non facit alicui iniuriam.*

4 Nonne ex denario, &c. *Quia ad hoc aliquis venit ad fidem, vt habeat gratiam in præsenti, & gloriam in futuro.*

5 Tolle quod tuum est & vade. *Idest, gratiam quam meruisti credendo legi & prophetis de Christo, quia licet prima gratia nō cadat sub merito, augmentum tamen gratiæ cadit sub merito, quod quidem augmentum datum est Iudæis credentibus in Christum.*

6 Volo autem & huic nouissimo dare, sicut & tibi. *Idest, gētili vocato immediate ab idololatria, sicut Iudæo vocato a legis obseruantia.*

7 Aut non licet. *Quasi diceret, Sic, quia Dei voluntas nullo modo potest esse distorta.*

8 An oculus tuus nequam, &c. *Quia talis inuidia & iudicium procedebat ex humano defectu.*

9 Quia ego bonus sum. *Per essentiam, & ideo non possum male agere.*

10 Sic erunt nouissimi primi, &c. *Quia gentiles qui a Iudæis erant quasi viles reputati, sunt conuersi deuote ad fidem Christi.*

11 Et primi nouissimi. *Quia Iudæi qui fuerant populus peculiaris ipsius Dei, propter infidelitatem sunt ab eo deiecti, & hoc est quod subdit.*

Multi

12 Multi enim sunt vocati. *Ad fidem Christi per legem & prophetas.*

13 Pauci vero electi. *Quia pauci de Iudæis comparatiue crediderant in Christum, & de credentibus multi reuersi sunt ab ecclesia, & adhuc reuertuntur ad vomitum.*

Moraliter. *autem potest exponi parabola ista de vocatis ad gratiā secundum diuersas ætates. Ita quod hora prima, signat pueritiam, hora tertia, iuuentutem, quia sicut tunc sol incipit ascendere & calorē ostendere, sic in iuuentute calor naturalis in homine. Hora sexta ætatem virilem, quia tunc homo est in statu perfecto. sicut sol in cœli medio. Hora nona senectutem, in qua calor naturalis incipit, in homine refrigescere. Vndecima vero, signat senium, quia tunc homo est prope mortis occasum. Vocantur ergo operarij omnibus istis horis, quia aliqui vocantur ad fidem per gratiam operantem in pueritia, alij in iuuentute & sic de aliis ætatibus, & omnes habent denarium diuinum, quia quantumcunque homo tarde ad gratiam vocetur, dum tamen in ea perseueret, habet gloriam æternam. Contingit etiam quandoque, quod ille qui vocatur in senectute, consequitur tantam gratiam & gloriam a Deo, sicut ille qui in iuuentutē vocatur, tum ex diuina liberalitate, tum ex ipsius vocati feruenti voluntate & operatione.*

14 Et ascendens. *Hic saluator ostendit quod in prælatis debet esse uigor ad tolerandum martyrium, si necesse sit pro grege sibi commisso, & hoc docet per exemplum sui, qui voluntarie venit in Ierusalem ad sustinendum mortem pro salutę mundi, vnde beatus Gregorius exponēs illud Ioannis. 10. b.* Ego sum pastor bonus & animam meam pono pro ouibus meis, *dicit de se & aliis prælatis. In hoc ostensa est nobis via quā sequamur. Et hoc est quod dicit hic.* Et ascendens. *Quia respectu totius terræ promissionis est in alto sita, & propter hoc venientes illuc ab aliis partibus ibant ascendendo.*

15 Assumpsit duodecim. *Et hoc duplici de causa. Vna est, quia secretum mysterium suæ passionis futurum volebat apostolis cōmuniter præ aliis reuelare, ne videntes eum postea mori ignominiose scandalizarentur. Secunda est quia secreta mysteria sunt tantum maioribus reuelanda & detegenda, cuiusmodi erant apostoli, sequitur.*

Et

MORALITER.

13 *Et Ascendens, &c.* Hieronymus. Dominus crebro de passione sua discipulis ante prædixit, ne cum veniret persecutio & crucis ignominia, scandalizarentur.

passione — Et

a *Ecce aſcendimus,&c.* Hieron. Hoc ſępe eis dixerat, ſed quia
A multis interpoſitis poterat labi de memoria, iturus de Ieruſalē & apoſtolos ſecū ducturus, ad tentationem eos parat; ne de ignominia crucis ſcandalizentur, & paſsionis pęnā & reſurrectionis gloriam prædicit, vt cum morientem viderint reſurrecturum non dubitent.

* Chryſoſt. Omnis ſalus hominum in Chriſti morte poſita eſt, nec eſt aliqd propter qđ magis gratias agere debeamus Deo, quam ꝑpter mortem ipſi⁹. Ideo duodecim Apoſtolis in ſecreto mortis ſuæ annunciauit myſterium, quia ſemper pretio-
B ſior theſaurus in melioribus vaſis includitur. Si autem alij audiuiſſent paſſionē Chriſti futurā, viri forſitan turbarentur propter infirmitatē fidei, & mulieres propter mollitiem ſuæ naturæ, ex qua in tali negotio ad lachrimas excitantur.

a † ſecreto, & ait illis: Ecce aſcendimus Ieroſolymam, & fi-
¶ A iuda.
lius hominis tradetur principibus ſacerdotum & ſcribis, &
¶ Iudæi. a Pilato & miniſtris Romanorum.
condemnabunt eum morte & tradent eum gentibus ad il-
a Aue rex Iudæorum. b Vt iam cito reſurrectio euacuet ſcandalum crucis.
b ludendum & flagellandum & crucifigendum, & tertia die
c reſurget, † Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi
cum filijs ſuis, adorans & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei:
a Non de ignorantia, ſed vt illa palam proferat & ipſa ſit occaſio docendi.
d Quid vis? Ait illi: Dic vt ſedeant hi duo filij mei, vnus ad dex-
teram tuam, & vnus ad ſiniſtram in regno tuo: Reſpondens
a Matre petente, filijs reſpondet quorum voluntate illa petierat. b Quid ante humilitatem paſſionis vultis exaltari?
e autem Ieſus, dixit: Neſcitis quid petatis, Poteſtis bibere
f a Inexpertis leuius uidetur, quod experti timuiſſent.
† calicem quem ego † bibiturus ſum? Dicunt ei, Poſ-
g ſumus. Ait illis: Calicem quidem meum bibetis, ſedere
h autem ad dexteram meam, vel ſiniſtram non eſt meum

ſibi pręferri. Petrum. Vnde & alius euangeliſta dicit, quia D
prope erant Ieruſalem, putabant quod regnum Dei eſſet in ianuis ideſt aliquid ſenſibile.

d *Dic vt.* Bonū deſiderium ſed inconſiderata petitio. Et iō non voluntas non propoſitum culpatur, ſed ignorantia, & ſi impetrare non, debet ſimplicitas, non meretur confundi.

e *Neſcitis.* Qui ſedem gloriæ petitis vel quęritis, quā nōdum meruiſtis, delectat culmen honoris quos nondum exercuit via laboris.

* Chryſoſ. Contulit ſe diabolus ad conſueta arma mulierū: vt ſicut Adā per mulierem ſpoliauit, ita iſtos ſeparet per matrem, ſed iam nō poterat per mulierem perditio introire in ſāctos ex quo de muliere ſalus cunctorū proceſſit. Hom. 35. operis imperf. E

† bibo: *aut baptiſmate quo ego baptizor, baptizari.

f *Poteſtis.* Et hoc ſciebat, quod eius paſſionē poterant imitari, Sed hoc dicit, vt eo interrogante, & illis reſpondentibus, omnes audiamus, quia nemo poteſt cum Chriſto regnare, niſi paſſionem eius ſit imitatus.

✻ Chryſt. *Poteſtis bibere.* Q.d. Vos mihi de honore & coronis loquimini, ego aūt de oneribus vobis & ſudoribus. non .n. hoc eſt pręmiorū tēpus. Et modo aūt interrogationē eos attrahit. Non .n. dixit poteſtis infundere ſanguinem veſtrū ſed, *poteſtis bibere calicem.* deinde addit. *quem ego bibiturus ſum.* Hom. 66. in Math.

g *Cal.* Vt Iacob ab Herode tūcatus, & Ioānes i feruētis olei doliū miſſus, & ī Pathmos relegatus, aio nō defuit martyriū. Act. 10. a.

h *Non eſt meum dare.* Hoc eſt regnū cęlorum non eſt dantis F ſed

b *Ad illu.&c.* Ideo dominus in mundo noluit proſperari ſed grauia pati vt oſtenderet nos qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus.

c *Tunc acceſſit ad.* Audita reſurrectione putauit eū illico (immemor ſecūdi aduentus) regnaturum, & auiditate fęminea pręſentia cupit immemor futurorum.

* Chryſoſtomus. Videbant ſeipſos honoratos præ alijs &
C audierunt quod ſupra duodecim thronos ſedebitis, vnde primatum ipſius cathedræ petebant accipere, timebāt vero ſibi

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et filius hominis tradetur principibus ſacerdotum & ſcribis. *i. legiſperitis, quia eis per Iudam fuit traditus & venditus.*

2 Et condemnabunt eum morte. *Quia ipſi iudicauerunt eum eſſe reum mortis, licet non haberent poteſtatem interficiendi, quia iudicium ſanguinis erat eis ablatum a Romanis, qui dominabantur eis, & ideo ſequitur.*

3 Et tradent eum gentibus. *Videlicet Pilato præſidi & ſuis militibus, ad perficiendum illud quod non poterant, videlicet Chriſti mortem, & hoc eſt quod ſubditur.*

4 Ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum. *Iſta enim tria inflicta ſunt Chriſto per ordinem, vt videbitur infra.*

5 Tertia die reſurget. *Hoc autem ſubdit Chriſtus, ne apoſtoli eius morte audita abſorberentur præ triſtitia.*

6 Tunc. *Hic oſtendit tertio, quod in prælatis debet eſſe tenor humilitatis, quia non debent appetere præeſſe. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius documēti occaſio: ſecundo, ſubiungitur humilitatis inſtructio, ibi:* Ieſus autem vocauit eos. *Circa primū aduertendum, quod Iudæi æſtimabāt Chriſtum per prophetas promiſſum regnaturum temporaliter in Ieruſalem, quia ſcripturas de regno Chriſti carnaliter intelligebant, & ideo regnum ablatum eis per Romanos credebant ſibi reſtituendum per Chriſtum, propter quod apoſtoli dicebant Chriſto. Act. 1. a. Domine ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael, & hoc modo Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, & mater eorum audientes Chriſtum poſt mortem tertia die reſurrecturum crediderunt ipſum immediatè poſt reſurrectionem regnaturum in Ieruſalem temporaliter & ideo cupientes ei eſſe collaterales præ cæteris, quia erant eius cognati germani, informauerunt matrem ſuam de petitione ſequenti: & hoc eſt quod dicitur hic:* Tunc. *Ideſt, audita reſurrectione Chriſti futura.* Acceſſit

7 Acceſſit ad eum. *Ideſt, ad Chriſtum.*

8 Mater filiorum Zebedæi cum filijs ſuis. *Conſciis de petitione matris.*

9 Adorans & petens aliquid ab eo. *Non petijt primo in ſpeciali & determinatè, ſed tantum in generali, vt conceſſione facta in generali primo, minus poſſet poſtea ſibi denegari in ſpeciali.*

10 Qui dixit ei: Quid vis? *Non petit, vt inſcius, ſed vt petitio ſua poſtea conuenientius oſtendatur irrationabilis.*

11 Ait illi: Dic vt &c. *Ideſt, ſint tibi collaterales, & maiores in regno tuo poſt te. Quod quidem regnum credebant temporale, vt dictum eſt: nec mirū, ſi talia apoſtoli credebāt, & appetebāt, qui adhuc carnales erant & nondum illuminati perfectè, nec confirmati per gratiam ſpiritus ſancti.*

12 Reſpondens au Ie. di. &c. *Reſpondet filiis, & non matri, quia ſciebat ipſam eſſe miſſam a filiis, & informatam de petitione facienda pro eis.*

13 Poteſtis bibere ca. quem &c. *Ideſt, ſuſtinere mortem ignominioſam & crudelem quam ego paſſurus ſum: & per quam debeo venire ad regnum non temporale, vt creditis, ſed æternum,*

14 Dicunt ei: poſ. *Loquuntur ſicut inexperti propriæ fragilitatis, Quod patuit per effectum, quia in paſſione Chriſti fugerunt præ timore mortis.*

15 Ait illis: Calicem, &c. *Quia Iacobus propter Chriſtum ab Herode eſt occiſus, vt habetur Act. 12. & Ioannes in dolium feruētis olei propter Chriſtum miſſus eſt: & ſic patet, quod habuit promptā voluntatem moriendi propter Chriſtum. Fuit etiam miſſus in exilium propter ipſum. Exilium autem quædam mors eſt ciuilis.*

16 Sedere autem &c. dare vobis. *In illo ſupple ſtatu in quo eſtis, ideſt, nondum humiliatis, & adhuc carnalibus.*

Sed

MORALITER.

5 *Et tertia die re.* Chryſo. Quod quidem huius gratia dicit, vt cum viderent triſtia, reſurrectionem expectarent.

6 *Tunc ac. ad eum, &c.* Per iſtos qui per matrem petierunt a Chro præ cęteris diſcipulis alijs honorari, eo quod erāt eius conſanguinei, ſignificantur ambitioſi, qui habentes prælatum conſanguineum volunt per hoc in eccleſia præ cęteris promoueri, quibus bene reſpondetur: *Neſcitis quid petatis.* Nā honores eccleſiæ nō ſunt diſpenſandi ex propinquitate ſanguinis, ſed ex idoneitate perſonarum ratione ſcientiæ & virtutis, ideo ſubditur.

13 *Poteſtis bibere.* i. ſuſtinere martyrium propter Deum.

Et

sed accipietis. Non enim persona u m acceptio est apud Deum. Sed
A quicunq; dignus est accipit, q. non paratum personæ est sed
Act,10.c. vitę. Si itaq; tales estis qui consequamini, quod victorib. pa-
ter parauit accipietis. Vel, nõ est meum dare superbię quod
adhuc estis, sed ali js quibus paratũ est. Ergo & vos nolite es-
se quod estis, sed esto-
te alij, id est, humilia-
mini qui iam vultis
exaltari, & est para-
tum vobis.

a *Et audientes de.* Vt illi carnaliter pe-
tierunt esse super
omnes, sic & isti car-
naliter cõtristati sũt
esse aliquem ante se.

b *Scitis.* Ac si dicat Vos more seculariũ
petitis, per prælatio-
nem venire vultis ad
requiem vel regni
possessionem. *Scitis quia prin.gẽ.* Humilis
& mitis magister
nec immodicæ cupi-
ditatis duos arguit
nec decem indigna-
tionis & liuoris, sed
conuenienti exem-
plo docet eos frustra
immoderata quæ-
sisse, aut istos super
eorum desiderio do-
luisse, cum ad sum-
ma non potẽtia sed
humilitate veniatur.

Margin: † Mar.10.c. Luc.22.c. † earum. † eos. † erit. † vt sibi ministraretur. B † Mar.10.g. Luc.18.f. † Mar.10.g. Luc.18.f.

¶Nondum humilitatis.

a dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo. Et audien- 1
 a Non matri, quam ipsi miserant ad grandia petenda, ignorantes mensuram suam immodica cupiditate exaturerunt. 2

tes decem indignati sunt de duobus fratribus. Iesus autem 3
b vocauit ad se, & ait: † Scitis quia principes gentium domi- 4
nantur † eorum, & qui † maiores sunt, potestatem exercent 5
 a Cum econtra ad summam uirtutum ueniatur, non imperando, sed ministrando.
in † eos. Non ita erit inter vos: † Sed quicumq; voluerit inter † 6
 a Non primatum ambiendo, sed humiliter deuitando.
vos maior fieri, † sit vester minister, & q. voluerit inter vos pri
 a Quod charitas non conditio exigit. b Exemplum ponit, ut si uerbis non credunt erubescant ad opera.

c mus esse, erit vester seruus. Sicut filius hominis non venit
 a Non tantum prædicando uel miraculis admonendo sed animam quam pro nobis accepit impendendo.
† ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptio-
 a Non omnibus, sed prædestinatis. b Post resurrectionem gentes credunt in eum.
 c Luna & significat defectum nostræ immortalitatis. 7
d nem pro multis, † Et egredientibus illis ab Iericho, sequuta 8
 a Vterque populus sine Christo cæcus. b Iam uoto Christum cognoscere cupientes, aduentus eius præconia audierunt. 9
e est eum turba multa. † Et ecce duo ceci sedentes secus viam 10
 a Magno desiderio illuminari postulauerunt, confessi Dauid filium.
 b Quem Deum credimus, filium hominis factum.
audierũt quia Iesus transiret, & clamauerunt dicentes. † Do-
 a Carnalia desideria uel persequutiones obstabant. 11
f mine miserere nostri fili Dauid. Turba aũt increpabat eos vt
 a Orando pulsando insistebant donec strepitum turbæ uincerent. b Quia fides incarnationis temporalis ad æterna intelligenda nos præparat. 12
tacerẽt. At illi magis clamabãt, dicẽtes: Domine miserere no 13

pueris manus imponẽtẽ, & discipulis pedes lauantem, vt ip- D
si similiter faciãt fratribus. Nos autem tales sumus, vt etiam
principum mundi excedere videamur superbiam.

d *Egredientibus, &c.* Mystice. Christo de præsentis vitę defectu ad cœlos redeunte, & omnibus electis iam cœlum cum eo ingredienti-
bus cœpit vterque
populus diu perfidia
cæcus spem salutis
& illuminationis ha-
bere visum, & desi-
deranter quærere.
Nisi ab Ierusalem
descendisset in Ieri-
co, populus vsq; ho-
die in tenebris sede-
ret, sed ideo descen-
dit, vt multos secum
traheret.

e *Et ecce duo cæci.* De
istis vnum comme-
morat Marcus, quia
fuerat in illa ciuita-
te famosissimus qui
ex magna felicitate
eiect⁹ notissi nę erat
miserię. Cęcus nem- E
pe & mẽdicus vñ &
nomen eius memo-
rat, & nomen patris
eius Barthime⁹ Thi-
mei filius, quod in
alijs nõ facile occur-
rit, nisi in Iairo, qui
& in illo loco nobi-
lis fuit. Famositas autem illuminati, magnam famam miraculo comparauit.

Margin: † mag. 193. con. qual. nullu. Mar. † su.

Trastatu.12. in Matth. * Orig. *Reges gentium &c.* i. non contenti tantum regere subditos, sed violenter eis dominari nituntur. Inter vos autem qui estis mei, non erunt hæc, quoniam sicut omnia carnalia in necessitate sunt posita, spiritualia autem in voluntate, sic & qui principes sunt spirituales, principatus eorum in dilectione debet esse positus, non in timore corporali.

vbi supra. c *Non ve.mi.* ✻ Orig. Nã etsi Angeli & Martha ministrarũt ei, tñ nõ iõ venit vt ministret, sed vt ministret, & tm̃ creuit ministrans, vt impleretur quod sequtur, *Et daret animam suam in redemptionem, &c.* Ecclesiarum ergo principes imitari debent Christum, accessibilem, & mulieribus loquentem, &
C pueris

Venẽs Iericho vnum illuminat quod Lucas ait, quia morti propinquãs lumẽ euangelij predicauit Iudæis, exiẽs duos quia post resurrectionẽ, Iudæis & gentib. De quibus Marcus vnum ponit, qui gentibus scribit. Luc.

f *Turba autem.* * Chrysost. Videbant enim sordidas vestes, & non considerabant conscientiæ claritatem. Ecce fatus sapientia hominũ, existimabant enim iniuriam pati magnos, si a pauperibus non orentur. Hom. ris.

✻ Origen. Vel silentium non causa honoris exigunt, sed quod acerbe a cæcis audiebant quod negabant, scilicet, Domi- trast. Mat. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed quibus pa. *i. vere humilibus & spiritualia sapientibus.*
2 Et audien.de. *Scilicet, alii apostoli.*
3 Indignati sunt, &c. *Aliquid humanũ passi, quia adhuc erant carnales sicus & illi, & ideo indignati sunt, quod excellentiam super alios habere voluerunt.*
4 Iesus autem. *Hic consequenter instruit discipulos suos de humilitate ex prahabita occasione, vt ambitionem Iacobi & Ioannis reprimeret, & indignationem aliorum sedaret.*
5 Et ait, Scitis quia princi.gen. *Quasi dicat, maioritas in regno meo non eodẽ modo acquiritur, sicut in regno terreno, quia in regno terreno acquiritur per ambitionem & potestatem, sed in regno meo cõtrario modo acquiritur, videlicet per humilitatem, propter quod dicit.*
6 Quicunque vo. &c. *Idest, se exerceat in obsequiis humilitatis: Et quia in moralibus magis mouent facta quàm verba, ideo inducit suiipsius exemplum dicens:* Sicut filius hominis non venit &c.
7 Et egredi. *Hic consequẽter ostendit Saluator quod in prælatis debet esse pietatis dulcor ad continuè benefaciẽdum subditis: quia Christus non solũ in domo & in quiete existens, sed etiam in via ambulans non cessabat populum docere & infirmos curare, & hoc est quod dicitur hic:* Et egre.illis. *Idest, Christo, & eius discipulis.*
8 Ab Ierico. *Nomen ciuitatis est, quæ coram filiis Israel corruit, vt habetur in li. Iosue 6.c. sed postea reædificata est.*
9 Sequuta est eum. *Desiderantes audire doctrinã eius etiã in via*
10 Et ecce duo cęci se. *Marcus dicit, quod erat vnus. Non est hic contradictio, quia licet essent duo secũdum veritatẽ, vt dicit hic Matthæus: tamen vnus erat famosior altero, vel importunius clamabat, & ideo de illo tantum facit Marcus mentionem. Sequitur.*
11 Miserere no.fili Da. *Vocant eum filium Dauid, quia credebãt ipsum esse Christum per prophetas promissum, & notum erat apud omnes Iudæos, quod Christus nasciturus erat de semine Dauid.*
12 Turba autem &c. vt tace. *Quia per clamorem suum impediebant turbam ab audiendo Christi doctrinam.*
13 At illi magis clamabant, dicentes. *Timentes ne ab intrepatione aliorum impediretur auditio, & exauditio petitionis ipsorum.*

Et

MORALITER.

1 *Et au.* Chryso. Sicut duo carnaliter petierunt, ita & decẽ carnaliter contristati sunt, nam velle super omnes esse vituperabile est, non sustinere autem alterum super se minus est gloriosum.

† *Non ita erit, &c.* Chryso. Principes mundi ideo sunt, vt dominentur minoribus suis, & eos subijciãt seruituti, principes autem ecclesiæ fiunt vt seruiant minoribus suis, & ministrẽt eis quæcunque a Christo receperunt, & suas vtilitates negligant, & illorum procurent, & mori modo recusent pro salute inferiorum. *Et eg.il.&c.* Sequitur.

10 *Et ecce duo.* Per quos mystice significant duo populi, scilicet, gẽtiles, qui erãt excæcati per idololatriã, & Iudæi per doctrinam peruersam, mandatũ Dei transgredientes propter traditiones hominum, sed adueniente Iesu & eorum oculos mẽtales tãgente, illuminati sunt plures de Iudęis, & de gentibus pluriores, eum per fidem & opera sancta sequentes.

AD-

§ Dominum esse Dauid filihm. Vel qui crediderant, increpabant eos, ut non appellarent eum cõtemptibili nomine filium Dauid, sed potius dicerent, *fili Dei miserere nostri.*
a *Et stetit Iesus, &c.* Tran-

a Trãseunte Iesu cæci admoniti sunt, vt illuminentur, & astante illuminati sunt. b Non ignorat, sed audire vult confessionem qui nouerat intentionem.

a stri fili Dauid. Et ste^b^tit Iesus, & vocauit eos, & ait. Qu^c^id vultis 1
vt faciam vobis? Dicunt illi. Domine, vt aperiantur oculi no 2
a Oculos tangit, qui rad is suæ lucis conscientiam illustrat.
stri. Misertus autem eorum Iesus, te^a^tigit oculos eorum. † Et 3
a Fide. b Imitatione.
confestim † viderunt, & sequuti sunt eum. 4

Trãsiens audit, stans D illuminat, quia per humanitatem misertus, p verbi æternitatem (quæ non mouetur) lumen reddit. Quia cæci sequi non poterant, stat, & iubet vocari, ne turba prohibeat.

† visum receperunt oculi eorum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ste. Iesus. *In hoc apparet eius clementia, quia non dedignatus est stare, & alloqui personas viles, & pauperes.*

2 Quid vult. &c. *Non petit, quia ignoret eorum voluntates, sed quia ad miraculorum operrationem, vult habere sanandorum confessionem, vt ex boc magis appareat euidentia miraculi.*

3 Tetigit oc. eo. & co. *Idest, subito. Ex quo apparet, quod illa illuminatio fuit miraculosa, non naturalis, quia natura non operatur in instanti.* 4 Et se. sunt eum. *Fide, scilicet, & moribus, quia illi qui illuminati sunt a Christo corporaliter, ab ipso illuminati sunt etiam mentaliter, quia totum hominem simul fecit saluum, vt dicitur Io. 7. c. Totum hominem saluum feci in sabbato.* E

ADDITIO

B *In ca. 20.* Vbi dicitur in postilla. *Sed hæc responsio non videtur conueniens, &c.*

Non videtur responsio beati Grego. rationabiliter excludenda pp illas dissimilitudines quas allegat postil. Nã ea, q̃ parabolice dicũtur, non sunt totaliter applicabilia intẽtui, vnde ipsemet po stil. Luc. 16. expresse dicit, q̃ similitudo parabolica nõ currit sẽper quatuor pedibus, imo si teneretur in omnibus iã nõ esse similitudo, sed magis identias, præsertim cũ ad tollẽdas similitudines huius parabolæ sufficit sententia Chry. qui in hoc loco sic dicit. Non oportet ea quæ in parabolis sunt, secundũ totũ qđ dicit inuestigare, sed intentionẽ propter quã composita est intelligere, & nihil vltra scrutari. Nõ.n. inducit hoc, vt ostẽdat aliquos inuidiæ morsus, sed vt ostẽdat hos tanto potitos esse honore qđ et inuidiã aliis poterant generare. Hęc ille. Vnde in hoc loco murmuratores illi qui dicunt neq; nõ de sanctis intelligendũ est, sed de hoibus neq; qui in simili casu cõsueuerũt murmurare. Similiter & qđ dicit in fine Multi sunt vocati pauci vero electi, ẽm eũdem Chris. non ad superiores sanctos pertinent, sed ad gentes ex ipsis gentibus, licet multi sunt vocati pauci tamen electi.

Et aduertendũ, qđ in ipsa expositione postillatoris inueniuntur maiores dissimilitudines in principali seu finali parte ipsius parabolæ. Dicit enim. Qđ cũ sero factum esset intelligitur de tẽpore C gratię qđ incipit a Christo, qđ nõ potest stare. Primo q̃a illud sero iam non erat tẽpus operandi, sed potius recipiendi mercedẽ operationis, qđ patet ex hoc q̃ dicit dñs vineæ. i. Deus. Procuratori suo. i. Christo, Voca operarios, & redde illis mercedẽ. Ex quo patet, quod iam non erat tẽpus operandi, sed mercedẽ recipiendi. Non. n. dixit, voca oparios vt laborent, sed vt mercedẽ recipiant laboris pteriti, quod non competit tẽpore gratiæ in quo magis oportet laborare, q̃ in prædictis tẽporibus qui. s. antiquæ legis & huiusmodi. Vnde Apstolus. 2. Cor. 6. a. *Exhibeam⁹ nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, &c.* Quorum similia non leguntur dicta antiquis per modum exhortationis, licet aliquando per modum pęnæ. Secundo, quia licet gratia sit quędã inchoatio glorię, non tamẽ dicitur merces sed potius principium merendi. merces autẽ copiosa est in cęlis. supr. 5. b. Vnde sententia sanctorũ validior est, secũdũ quã per illud q̃ dicitur, cũ autẽ sero factũ esset intelligitur, cũ dies totius mundi ad uesperum consummationis inclinata esset.

REPLI. *In ca. 20.* Vbi dicit, sero quando operarij vocantur ad recipiendum mercedem, oportet accipere pro tẽporo gratię, quod a Christo incipit. Propter hoc quod dicitur quosdam murmurasse, quod in æterna beatitudine locum nõ habet. Burg. obiicit, quod tẽpus gratiæ, non est tempus recipiendi, sed merendi. Ad hoc potest dici, quod tempus gratiæ fuit & est tempus recipiendi quo ad prægustationem gloriæ, quæ copiosa fuit in primitiua ecclesia. Et sicut putat Burg. soluere argumentum postillatoris, per hoc quia parabolę non dicunt omnimodam similitudinem, per idem soluitur argumentum eius. F

CAP. XXI.

E *T cum appro.* Hic prætermittit Matthęus ea quę facta sunt antequam intraret Ierosolimam, quæ alij prolixius tractant.

a *Et cum ap.* Dominus spiritualiter Ierusalẽ appropinquauit quando incarnatus, ecclesiam in qua est visio pacis visitauit quam per confessionem sibi reconciliauit.

Bethphage enim domus buccæ dicitur.

b *Bethphage.* Bethphage erat viculus sacerdotum in monte Olіueti, in cuius mõtis latere est ciuitas Bethania. Bethphage, domus buccæ. Bethania, domus obedientiæ. Has dñs pergens Ierusalem sua præsentia sublimat, quia multos ante passionẽ docendo donis piæ confessionis, & obedientiæ impleuit. Sitæ autem sunt illę ciuitates in monte Oliuarũ, idest in Christo domino, a quo vnctio & lux omnibus venit, vnde. Non potest ciuitas abscondi super montem posita. supr. 5. b.

c *Ad montem Olіueti: tunc Iesus, &c.* Ad sublimitatem misericordiæ respiciens, Eleos, misericordia interpretatur.

CAPVT XXI.

Saluta data credentibus, ingredi cupit pacis Vrbem, & visionis Dei.

E T cum appropinquasset Ierosolimis, & venis- 1
a Domus buccæ interpretatur b Mons olіueti significat ecclesiam vel celsitudinem dominicæ dilectionis. c Quando misericordiæ recordatus est. 2
b set Bethphage ad m^b^ontem † Olіueti: tunc
c

† Oliuati.

olei

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXI.

E T cum ap. &c. *Postquam descripta est ædificatio ecclęsiæ gentilium in fide, & moribus, hic describitur reprobatio synagogæ Iudeorũ. Et hoc triplici ratione, quia primo fuerunt contemptores diuinæ maiestatis. Secundo, q̃a fuerunt contradictores diuinæ veritatis, ca. se. Tertio, quia fuerunt quantum in se fuit, deprauatores seu damnatores diuinæ bonitatis. 25. ca. Prima diuiditur in tres, quia primo ostendit propositum signo celebri. Secũdo, facto patenti, ibi.* Et intrauit Iesus. *Tertio, verbo rationabili ibi.* Quid autem vobis videtur. *Prima in duas quia prim ponitur veritatis adimpletio, secũdo, Iudæorum contradictio, ibi,* Cum intrasset. *Iterum prima in duas, quia prima ostenditur propositum per duplex celebre signum Christi. Secundum ponitur, ibi.* Plurima autem turba. *Circa primum aduertendum, quod signum aduentus Christi in Ierusalem ad redemptionem populi fuerat prædictum, & celebri fama diuulgatum, Zach. 9. videlicet quod Christus venturus erat in Ierusalem in paupertate, & humilitate sedens super asinam, & pullum eius. Et ideo legisperiti hoc videntes in ipso adimpletum, ostenduntur contẽ ptores suæ maiestatis, quia non receperunt eum sed magis tanquam deceptorem persecuti sunt. Et hoc est quod dicitur hic.*

1 Et cum appro, &c. *Scilicet. Iesus & discipuli eius.*

2 Et venis. Bath. *Mons oliueti est prope Ierusalem distans ab ea per*

MORALITER.

1 *Et cum ap. Ier. &c.* Per asinam, quæ erat oneribus assueta, significat Iudæa, quę legis oneribus erat subiecta. De quo dicit Petrus Act. 15. b. *Quid tentatis imponere iugum super ceruicem disci-*

Olei natura lucis ministra est,& laborum,& dolorum solamen,& excellit cęteris liquoribus.

a *Misit.* Quia lucernam quam accepit,non vult sub modio abscondi.

b *Duos di.* Duo propter scientiam veritatis,& mundiciã operis, & sacramentum geminę dilectionis prædicaturi. Quidam dicũt hos duos Petrum & Philippũ, qui primum gentiles ad Christũ adduxerunt, Philippus Samariam quã asinam interpretantur, Petrus Cornelium quasi Samariæ pullum.

Act.8.b. Ibidem.10.a.

c *Et pullum.* Pullus est populus gentiũ cui nullus doctorũ frænum correctionis imposuit, liber & lasciuus,q. & ipse vinculis peccatorũ irretitus erat. *Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei.* Alij de solo pullo, Matthęus qui Hebræis scribit.& de asina dicit docens nõ despari salutẽ Hebræis si pœniteãt Marcus dicit pullũ ante ianuã in biuio inuentum Ianua Christus,extra quam populus gentiũ stabat,ligatus nõ in una via fidei, sed in diuersis errorib'

Roma 3.c.

† mitte

Mar.11.a. † super illa

d *Soluite.* * Origenes. Vnde ascendens in cœlum iussit discipulis vt soluerent peccatores dans eis spiritum sanctum, Absoluti autem & proficientes digni habentur remitti in locum vnde assumpti fuerant,nõ iam ad opera priora.sed vt p̃dicarent filiũ Dei,hoc est quod dicit.Et confestim dimittet.

hom.67.in Matth.

✠ Chrysostomus. Neque paruum existimes quod factum est.Quis enim suasit dominis iumentorum,non velle cõtra dicere,volentes silere & concedere?Et in hoc discipulos erudit,quoniam poterat & Iudæos prohibere,sed noluit.Sed & docet,vt quod cũque petitum fuerit,darẽt.Si enim qui ignorabant Christum,ita concesserunt,multo magis discipulos conuenit omnibus dare.

C e *Dicite filiæ Sion.* Filia Siõ,est Ierusalem sita in monte Sion. Mystice. Ecclesia pertinens ad supernam Ierusalem, quæ est mater omnium nostrũ,cuius non minima pars tunc erat in populo Israel.

f *Rex.* Ne dicatis.Non habemus regem, nisi Cesarem.

g *Tibi.* Si credis contra te,si non, credis.

h *Super asinum pul.* Non ad literam super vtrumque sedit. Sed in pręcordiis vtriusque populi.

a Duos prædicatorum ordines alter in Gentes, alter in circuncisionem. Quia lucernam quam accendit non uult sub modio poni. Fenestrae Barbara,& indocta mundi lateta,quasi contrapositi castelli mœnia.

a Iesus misit duos discipulos,dicens eis.Ite in † castellum quod 1

a Iudæos legit iugo domitos,sed tamen peccatis ii retitos.

b contra vos est,& statim inuenietis asinam alligatam, c & pullum cum ea, soluite, & adducite mihi, 2

a A peccatis. Quecunque solueritis soluta erunt.

d Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite,quia dominus his opus habet, & confestim † dimittet eos.

a Obedientiam eorum denegare noluerit. b Non desistatis prædicando. c Simpliciter omnium rerum,cui seruire debet omnis creatura.

a Veri domini seruitio mancipandos.

Hoc autem * factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem, † Dicite 3

a Zachariam. Prædicatores.

a In spiritu videre,non oculis. b Vt ametur,non vt per potentiam timeatur. c Ecce mansuetudo.

e filiæ Sion: † Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super 4

a Non in curru,vel in equo superbiæ uel belli,sed in asina pacis quia in humilibus,& quietis requiescit. b Quia exemplo Iudæorum Gentilis populus credidit. c Christi uirtus qui cor illius domini ad dandum animal parauit.

f g h asinam, & pullum filium subiugalis. † Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus. 5

a Ministerium apostolorum.

Et adduxerunt asinam, & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua,

a Nota fidem,& mores.

i a Non ad literam super vtrumque sedit sed in præcordiis utriusque populi. b Id est,Iudæi.

k & eum † desuper sedere fecerunt. Plurima autem turba 6

Potuit dominus, super vtrumque ascẽdere, descendens de vno;& ascẽdẽs super alium.

✠ CHRYSOSTOMVS. Non sedet in curru aureo, pretiosa purpura fulgens, nec ascendit super feruidum equũ, discordiæ amatorem, & litis; sed super asinã tranquillitatis, & pacis amicã.

* IDEM. Non propter mysterium solum super asinam sedit,sed & mensuram nobis sapientia tribuere demonstrat scilicet quod non super equos ferri necesse est, sed sufficit asino vti,& eo q. necessitatis est,esse contentũ. Interroga autẽ Iudæos, quis rex super asinam delatus intrauit Ierosolymã non vtique alium habent dicere,nisi istum solum.

i *Et ad.* Sic & apostoli mundũ virtute Christi a potestate diaboli soluerũt, & imposuerunt vestimẽta super eũ.Sed cętera turba,id est, Iudęi vestimenta,id est, legis mandata sternunt,quę a christiãis erãt cõculcãda,in via,id est,in Christo.

K *Super eos.* Vestes apostolorũ sunt pręcepta diuina & gratia spiritualis,quibus turpitudo carnis nostrę tegit. His prius nudi populi, sed modo per apostolos ornati Christum habent sessorem.Minor turba non ponit vestes super asinam,sed in via nec vbi offendat, quia sancti martyres carnem exuentes sim plicioribus viam per exemplum suo sanguine parant.

Moral.Item Iesus asellum insidens Ierusalem tendit.nõ solum quando cuiusque fidelis animam regens ad pacis internę visionem ducit, sed etiam cum sanctę ecclesię vniuersaliter pręsidet,& eã in supernę pacis desideriũ accendit. Multi sternũt vestimenta sua in via,q. corpora sua domãt, vt ei iter ad mentẽ parent,vel exempla bona sequentibus pbeãt. Ramos

NICOLAVS DE LYRA.

per vnum miliare, quia dicitur Act. 1. quod distat tantum ab ea per iter sabbati quod continet mille passus,qui faciunt vnum miliare. Bethphage est quædam villa parua in descensu montis Oliueti versus Ierusalem, & erat villa sacerdotum, quia licet sacerdotes non haberent hæreditates ad excolendum,habebant tamẽ domos ad animalia nutriendum,& ad manendum tempore quo non vacabant cultui diuino in Ierusalem ex illo loco.

1 *Misit duos.* Id est, in Ierusalem quæ erat clausa triplici muro cum propugnaculis & fortalicijs ad modum castri,vt habetur,3. Reg. & ideo dicitur castellum.

2 *Et stat im,&c.* Ista asina erat cõis pauperibus non habentibus animalia, & qui operabatur in ea dabat sibi pabulũ,& facto opere reducebat ad locũ determinatum, vt alius indigeus posset accipere eam, & pullus eius nutriebatur cum ea pro cõsimili opere

3 *Hoc autem &c.* Zach.9.c. *Dicite fi.Sion,&c.* Hoc est,ciuitati Ierusalem, quæ dicebatur filia Sion quia in monte Sion erat fortalitium ciuitatis illius & protegebatur ciuitas ab illa parte,sicut filia à matre. Considerandum etiam,quod hic accipitur continẽs pro contento, scilicet, ciuitas pro habitantibus in ciuitate.

4 *Ecce rex,&c.* Id est, Christus.quia hæc auctoritas à doctoribus Hebræis exponitur ad literam de Christo.

5 *Sedens super asinam.* Non quia sederit super vtrumque simul, sed successiue,quia primo sedit super pullũ, quia tamen non erat domitus,quia adhuc non fuerat applicatus humanis vsibus,vt habetur Mar.11.& Luc.19. ideo postea sedit super asinã.Hoc aũt factũ est in figura,quia per pullum significabatur populus gentilis,qui nõ fuerat subiectus iugo legis, per asinam vero populus Iudaicus qui laborauerat sub lege.Ad hoc aũt veniebat Christ', vt vtrumque populum subiugaret sibi per fidem catholicam.

6 *Plurima autem tur.* Hic ponit secundũ signũ q. per Zachariã fuerat dictũ,quod Christo adueniente super asinã & pullũ ciuitas Ierosolyma exultaret, & lętaret & hoc factũ fuit tunc vt dicit hic & hoc patet in tribus. Primo quia dr̃ hic. *Plurima aũt tur. ster. vest. sua in via.* Et hoc fuit in signum exultationis & honoris,& ne asina & pullus offenderent ad lapides. Secundo in eo quod dr̃. Alij

MORALITER.

discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Per pullum vero de quo dicitur Marci.11.a. *in quo nemo sedit,* significatur populus gentilis qui non erat subiectus oneribus legis.Christus autem super vtrumq; sedit,quia ex ambobus vnam ecclesiam sibi subiectam fecit.

† *Et impo.super eos ves.sua,&c.* Scilicet Apostoli, per quorum vestimenta vestimenta significatur eorum doctrina, qua recepta à Iudæis & gentibus sedit in eis Christus.

6 *Plu.* Greg. Hom.24. Quid sunt terrena oĩa nisi quædã corporis indumẽta? Vestimẽta igitur in via sternere, est in via vitæ p̃sentis bona terrena pauperibus erogare. Ramos de arboribus cędere,est sctorũ exẽpla accipere. Osanna clamare est salutẽ supernam à dño postulare, nam Osanna interpretat̃ obsecro salua. Et cum

a *Ramos de, &c.* Ramos Vel frondes cędunt, quia verba, & sententias de libris patrum excerperunt vel exempla.

b *Osanna.* Ieron. Osi, idest. salua saluifica. Anna interiectio deprecantis, quasi salua obsecro. Osanna torū Hebraicum est, & significat, quod aduētus Christi saluus mundi sit. vnde sequitur. *Benedictus. Osanna.* id est, salua.

c *In ex.* Quia aduentus Christi non tantum hominum sed totius mundi salus est, terrena coniungens cœlesticus *vt in nomine iesu omne genu flec. cæle. ter. infer. In excel.* Quia & angelorum salus quorum numerum implet.

* ORIGENES. Homāam quidem Christi dispensationem laudant in eo quod dicebāt Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domine. Restitutionem autem eius insancta in eo quod dicebant, Osanna in excelsis.

d *Cum intrasset.* Frequenter ingressus est ciuitatem Ierusalē sed non cum his laudibus, non rex vocatur, quod semper fugerat, nisi modo cum ascendit passurus. Quod ideo factum est, vt amplius illorum aduersum se excitaret inuidiam, quia iam tempus passionis instabat.

e *Intrauit Iesus, &c.* Ingressus vrbem primo templum adiit, dans formam religionis, vt quo imus primo domum orationis (si ibi est) adeamus & per orationes Deo commendati sic ad agenda negotia secedemus. Appropinquāte passionis tempore appropinquauit Iesus loco vbi posset inueniri, ostendens se non inuitum pati. Hic introitus in Ierusalem factus est ante dies Paschę, in quo passio complenda erat, Dicit.n. Ioannes quod ante sex dies Paschę venit Bethaniam, vbi cęna facta a sorore lazari oleo punctus est, & in crastino asino insidēs, obuiante turba cum palmis venit Ierusalem Ecce quantum cōuenit veteri vmbrę. Ibi dicitur decimo die mēsis primi tollat vnusquisque agnū idest domi introducat, & seruet vsque ad .14. diem, qua immolabitur ad vesperam. Et dominus die 10 eius mēsis id est, ante quinque dies Pascbe, ciuitatē in qua passurus erat intrauit, certam præstolās horam immolationis. & 14 die ad vsperam comprehēsus, & ligatus sacramenta victimationis inchoauit.

f *Et eii.* Aug. Eiecerat, ante alia vice, quod Ioannes solus dicit, sed de hac vltima eiectione dicunt & alii.

* Chrysostomus In quo maior est accusatio Iudæorum quoniam cum bis hoc idem fecisset, morabantur tamen in sua dementia.

Origenes. Mystice templū Dei ecclesia est in qua multi sunt non sicut decet, viuentes, qui domum orationis de lapidibus viuis constructā faciunt speluncam esse latronū actibus suis. Sunt autem eorum tres species. Qui enim in populo ad nihil aliud vacant, nisi circa emptiones, & venditiones, rarius autem in orationibus permanent, ipsi sunt vendentes & ementes in templo Dei. Diaconi qui non bene tractant Ecclesiarum pecunias, & diuites fiunt de rebus pauperum, ipsi sunt numularii pecuniarū mensas habentes, quas Christus subuertit. Episcopi autem qui tradunt ecclesias quibus non oportet, ipsi sunt qui vendunt columbas, idest, gratiam Spiritus sancti, quorum cathedras Christus euertit.

a Idest, simplicibus in exemplum viuendi proponunt. Vt illæso pede pullus incederet
Idest, legis mandata sternunt b Fidem, & mores.
a strauerunt vestimēta sua in via. † Alii autem cædebant † ra- 1
a Primitiui patres, & eorum sequaces, cum magno affectu fatebantur, quia salus ascribenda est homini a Verbo Dei assumpta.
mos de arboribus, & sternebant in via. † Turbę autem
quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, dicen- 2
a Vel secundum Hierony. osi interiectio, anna salua, id est, o domine salua. Salus.
b Et tu a peccato immunis qui prius in forma serui tandem appariturus es in gloria domine.
c Vnde & ipse, Veni in nomine patris mei.
b tes, † Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in no- 3
a Qui prius redimes ab inferis. Alias in altissimis. b Cum tanta turba.
c mine domini, osanna in excelsis. Et cum intrasset Iero 4
a Mirans frequentiam, nesciens veritatem.
d solymam, commota est vniuersa ciuitas, dicens. Quis est 5 6
a A minoribus incipit confessio vt ad maiores perueniat. Sicut, & Moyses eum prophetam dixit.
hic? † Populi autem dicebant. Hic est Iesus propheta a Na- 7 8
Ardore spiritus concitatus.
e zareth Galilæę. Et intrauit Iesus in templum Dei, & † eiiciebat 9 †
f

† frondes

† 23.q.3.§.1

Mar.21.b.
Lucæ.19.g.
Ioan.2.c.

Lib.2.de consensu Euang. c.67.

Hom.68.in Matth.
† 1.q.3 c.ex multis 16. ought 7.c.& hoc diximus. tractatu 5. in Matth.

Mensas

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Alij autem cæ.ra.de, ar. &c.* Viriditas ramorum erat signum læticiæ, & exultationis. Tertio in eo quod dicitur.

2 *Clamabant dicentes. osan. filio. Dauid.* Osanna est verbū Hebraicum compositum ex osi, quod est salua & anna quod est aduerbium optandi, & valet vtinam. & dicitur osanna remota vltima litera primæ dictionis: vnde est ibi compositio ex corrupto. & integro, & ideo osanna tantum valet quantum vtinam, vel obsecro salua Et de qua salute intelligatur, subditur.

3 *Osanna in excelsis.* Quia Christus veniebat ad dandum salutem cœlestem, & æternam.

4 *Et cum intras.* Hic ponitur Iudæorum indignatio, quia principes sacerdotum, & maiores indignabantur de reuerentia Christo exhibita, & ideo dicitur.

5 *Commota est vni. ciuitas.* Quia factum maiorum dicitur esse factum totius ciuitatis, dicens.

6 *Quis est hic.* Quasi dicat, iste non est talis ac tantus, quod talia deberent sibi exhiberi.

7 *Populi autem.* Idest, simplices, & vulgares, quasi rationem de contrario reddentes

8 *Dicebant. Hic est Iesus, &c.* Et vocant eum prophetam, nō quēcunque, sed illum qui dictus fuerat per Moysen propheta. Deu. 18. & replicatur Act. 7.e. *Prophetam suscitabit vo. Deus de fra vestris, &c.* Et ideo merito debet honorari.

9 *Et intrauit.* Hic secundo ostenditur, quod Iudei fuerunt contēptores diuinę maiestatis in facto patenti. Et diuidit in duas, quia primo ostendit Christi diuinitas ex duplici facto, secundo subiungit Iudęorum impugnatio, ibi. *Videntes autem princ pes.* Prima in duas secundū duplex factū a Christo ostensum Secundū ponitur ibi, *Et accesserunt ad eum.* Ad euidentiā primi cōsiderandū quod principes sacerdotum, qui erant auari per astutias suas diuersas, conabantur excoriare populū, igitur quia de longinquis partibus aliqui veniebant in Ierusalē causa deuotionis quia nō erat eis licitū alibi sacrificiū offerre, & non poterant ex tā longinquo animalia adducere, & ideo sacerdotes statuerant in tēplo aliquos de sua familia, qui vendebant in atriis tēpli illa quę poterant in tēplo offerri, ne venientes a longe haberent excusationem cessandi ab oblationibus. Similiter quia aliqui veniebāt ad templū, qui non habebant pecuniā, vnde possent animalia offerenda emere, ideo sacerdotes statuerāt ibi numularios, qui sub certa cautione pecuniam traderent, & sic nullus excusaret quin posset sacrificiū offerre. Licet.n. pro illa accōmodatione pecunię non reciperent pecuniā vltra sortē, recipiebant tamen aliqua munera vel xenia, & sic patet quod peccabant ex facto quod erat illicitū, s. aliquid recipere vltra sortē quantumcunque modicū. Et ex loco, quia talia exercebant in locis orationi deputatis, & ideo Christus talia tanquā illicita de tēplo eiecit, & in hoc se dominū tēpli ostendit, & hoc est quod dicitur hic. *Et intrauit Iesus.* Templū autē aliquando accipitur proprie pro domo tēpli, quod diuidebatur in duas partes. Vna pars vocabatur sanctū vbi erat altare thymiamatis, mēsa, & cādelabrum. Alia pars erat sanctū sanctorū, vbi erat arca testamenti, & duo Cherubim. Illā partem quę dicebatur sanctū, intrabāt quotidie sacerdotes ad offerendū incensū, & nulli alij: intra sanctum sanctorū solus summus pontifex intrabat, & semel in anno Aliquando autē accipitur templum large pro quadam platea quadrata ante templum clausa muro, & dicebatur atrium sacerdotū quia sub diuo erat altare holocaustorū. & illud intrabāt nō solū sacerdotes, sed ēt Leuitæ eos adiuuātes in excoriatione hostiarū & ablutione, & consimilibus, vulgares autem homines illuc non intrabant, sed ad ostiū illius atrij animalia viua offerebāt sacerdotibus. Ista autē duo loca nō intrauit Christus, quia nō erat sacerdos nec

MORALITER.

4 *Et cum intrasset Iero, &c.* Per hoc significatum fuit quod intrante Iesu Ierusalem cęlestem, angeli dicturi erant, Quis est iste rex glorię.

9 *Et intrauit Iesus in templum Dei.* CHRYSOSTOMVS. Hoc erat proprium boni filii intrare domum patris. Et tu imitator Christi factus, cum aliquam ciuitatem fueris ingressus, primum ad ecclesiam curras.

† *Et eiiciebat omnes vendentes. &c.* Nam mercatores eiici debent de ecclesia.

Et

a *Mensas numula.* Quia de omnibus partibus ad templū ve-
A niebant, vendebāt sacerdotes non habentibus omnia anima
lia, etiā columbas quas pauperes offerrent, vt vendita postea
reciperent oblationes. Sed quia aliqui nihil habebant vnde
emerent, posuerūt numularios, qui mutuo darēt, & quia lex
vetat vsuram, pro ea
varias species, id est,
poma, vuas & huius-
cemodi accipiebant
hos eiicit. Sic, & my-
stice quotidie de ec-
† Esa.56. Hiere.7.b. Mar.11.c. Luc.19 g. clesia eiicit. Et ha-
bet vnius criminis
rereos vendentes &
mentes ecclesiastica
officia.
b *Et cathedras ven-*
B *den.* Quæ magistro-
rum sunt, idest, sacer
dotium eorum de-
struit qui de imposi-
tione manus, per
quam spiritus sāctus
datur, precium acci-
piunt Hinc est quod
hæresis Simonis dā-
natur. Ad literam au
tem absurdum est di
cere institores co-
lumaarum in cathedris sedere.
c *Latronum.* Latro est qui lucra sectatur, qui & non dantes
corporaliter persequitur, & dantes necat spiritualiter, & dū
læsionem proximi cogitat, quasi latro sedet in spelunca.
C d *Et accesserunt.* Mystice. Simplices peccatores ad se per
pœnitentiam accedentes, prius cęcos in cognitione & clau- D
dos in operatio illum mando & in viam rectitudinis dirigen-
do quotidie sanat.
e *Mirabilia quæ.* Vt flagello vnius & vilis tot eiici, mēsas sub
uerti, quo nihil mirabilius egit. Igneum & sidereum aliquid
radiat ex eius oculis
lucet in facie maie-
stas deitatis.
f *Dixit eis.* Non pa-
tet calumnię non ait
bene faciunt vel ma-
le, vel ætati parcite,
sed temperat, & se-
tacente verba pue- E
rorum testimonio
scripturæ confir-
mat.
✻ CHRYSO-
STOMVS. Quasi
dicat, Esto, mea cul-
pa est quia isti cla-
mant nunquid mea
culpa est, quia tot mi
lia amorum hoc futu
rum propheta prædi
xit. Infantes autem
& lactentes, nec
intelligere aliquem
nec laudare pos-
sunt.
g *Infantium & lac.* Testas miraculorum Christi infantes di
cuntur, non ętate sed simplicitate, Lactentes quasi lacte id
est, miraculorum suauitate delectati, quę di cuntur lac, panis
vero doctrina perfecta. F

a Altaria Dei sic propter auaritiam sacerdotum
a omnes vendentes. & ementes in templo, & mensas numula- †
a Gratiam sancti spiritus vt ordines, &c. †
b riorum, & cathedras vendentium columbas euertit, & dicit 1
Vnde Aug. Nemo in oratorio aliquid agat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen habet.
eis. Scriptum est, † domus mea domus orationis vocabitur, 2
c †
d vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et accesserunt 3
a Calumniatoribus virtutis potentiam ostendit, vt in his facta corporaliter, melius fiant in illis spiritualiter. b Testes vocis puerorum.
ad eum cęci, & claudi in templo, & sanauit eos. Videntes au- 4
e tem principes sacerdotum, & scribæ mirabilia, quæ fecit, & 5
pueros in templo clamantes, & dicentes, Osanna filio Dauid. 6
a Non ausi manum mittere, opera calumniabantur, & testimonium populi. b Quasi ascribis tibi hæc esse scripta de te.
indignati sunt, & dixerunt ei. Audis quid isti dicunt? Iesus au
a Perfidis contemptoribus. 7
f tem dixit eis. Vtique. Nunquam legistis, † quia ex ore in- 8
g a Perfectio laudis est fieri ab indoctis, in quibus sola veritas operatur, non ingenium hominis 9
b Incredulis, & contradicentibus.
fantium, & lactentium perfecisti laudem? † Et relictis 10
11

Abiit

NICOLAVS DE LYRA.

nec Leuita, sed præter istā duo loca, erāt adhuc duo alia loca, vbi homines sub diuo erant in oratione, & in vno orabant viri, & in alio mulieres, & ista atria nomine templi vocabantur, secundum quod scribitur Actu.3.a. *Petrus & Ioannes ascendebant in templū ad horam orationis nonam,* & de hoc dicitur hic. *Et intrauit Iesus &c.* Sed quæritur hic quomodo non restiterunt ei? Dicendum, quod ex oculis eius, & facie exibat fulgor terrens eos, ita quod non audebant resistere. Sicut in voce sua terruit eos, qui veniebant ad capiendum eum qui cum audiuerunt ipsum dicentem, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram vt habetur Ioan.18.a. In voluntate etenim Christi erat ostendere infirmitatem assumptam, & suæ diuinitatis virtutem. sequitur.

Saluatoris maiestas fulgore terruit Iudæos

1 *Et dixit eis Scriptum est.* Isa.56.

2 *Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis, &c.* Quia non curabant de cultu Dei, sed magis de excoriatione populi per astutias suas exquisitas, vt visum est. Spelunca autem latronum dicitur, esse locus, vbi spolia quæ rapiunt congregantur & hoc fecerunt sacerdotes de templo, vt visum est.

3 *Et accesserunt.* Hic ponitur secundum factum ostensiuum suę diuinitatis in curatione infirmitatum incurrabilium, quod non potest fieri nisi virtute diuina, & hoc est quod dicitur. *Et accesserunt ad eum cæci, & claudi in templo.* A priuatione enim in habitum non fit regressus per naturam.

4 *Et sanauit eos, &c.* Virtute propria, quod non poterat facere virtus creata.

Videntes

5 *Videntes autem prin.* Hic consequenter ponitur contra Christum Iudæorum indignatio, & diuiditur in duas partes, quia primo ex indignatione impugnant eius famam, & secundo eius doctrinam, ibi. *Et cum venisset in templum.* Prima in duas, quia primo ponitur Iudęorum impugnatio, secundo ponitur Christi responsio, ibi. *Iesus autem dicit eis.* Circa primum sciendum, quod sicut frequenter dictum est, principes sacerdotum conceperant rancorem, & odium contra Christum, propter hoc quod manifeste reprehendebat auaritiam, & alia eorum vitia. Et videntes miracula, quæ fecit, infirmos sanando. 6 *Et pueros, &c.* Ipsum scilicet esse Christum verum. 7 *Indignati sunt.* Veruntamen, quia non audebant miracula manifeste impugnare, ideo arguunt eum de applausu populi, quem sustinebat.

8 *Et dixerunt ei, au. quid.* Quasi dicat, si tu esses iustus, & bonus, tu non sustineres talem applausum populi

9 *Iesus autem dixit eis.* Hic ponitur Christi responsio, vbi Christus ostendit eos iuste reprobandos a Deo, & primo facto, secūdo euidenti signo ibi. *Mane autem reuertens.* In prima ergo parte dicitur sic, *Iesus autem dixit.* Quasi diceret, bene scio, quid isti dicunt me Christum confitendo, & quod hoc debeam sustinere patet, quia hoc est ex diuina præordinatione, secundum quod scribitur in Psal. propter quod subdit.

10 *Nunquam legistis, quia ex ore infan.* quasi dicat, vos qui estis legisperiti, deberetis scire scripturam & per consequens me non reprehendere.

11 *Et relictis illis ab.* Tanquam excæcatis per inuidiam.

Abiit

MORALITER.

† *Et mensas numulariorum, &c.* Chryso. Significans, quod in templo Dei non debent esse numi, nisi spirituales habentes imaginem Dei.

† *Et cathedras uendentium columbas euertit.* Id est, dignitates ecclesiæ obtentas simoniace.

2 *Domus mea domus orationis uoca.* Sed nunc domus dissolutionis potest vocari, & domus cupiditatis, ideo subditur.

† *Vos autem fecistis illam speluncam latro.* Magni latrones in speluncis suis existentes, quando sciunt aliquos parum habentes transire, non exeunt de speluncis, sed mittunt famulos suos ad illos spoliandum, sed quando sciunt homines transire multum pecuniosos currunt illuc de primis. Sic multi canonici, quando sciunt magnum lucrum temporale currunt ad ecclesiam, sed quando

quando modicum est lucrum remanent in domibus suis, & recreationibus, & ad ecclesiam clericos suos mittunt.

3 *Et accesserunt ad eum cæci, & claudi in templo.* Moraliter, cæci sunt ignorantes, claudi vero rectitudinem iustitiæ dimittentes. Et isti curantur, aliquando per pauperes prædicatores, Christi sectatores, per eorum bona consilia, & hortamenta, de quo tamen indignantur aliquando mali sacerdores. Contra quos subditur.

10 *Nunquam le. &c.* Quasi dicat si sacræ scripturæ notitiam haberetis, non indignaremini, sed gauderetis, & ita fit communiter, quod bene literati non indignantur sed gaudent, quia per hoc imposito sibi onere subleuantur.

11 *Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, &c.* Chrysostomus. Vt ibi maneret corporaliter, vbi habitabat spiritualiter.

Et uidens.

à In domum obedientiæ uocationem gentium præfigurans.
b Vsque ad consummationem seculi.
a illis abiit foras extra ciuitatem in Betha[a]niam, ibique † ma[b]n- 1
More studiosi operatoris qui mane surgit. a Pro ueritate carnis uel salutem credentium.
b sit. Mane autem reuertens in ciuitatem e[a]suriit, & videns fici 2
a Synagogam. b Non in uia spiritus, sed literæ. c Immobilem sine pedibus euangelij. 3
c arbore[a]m vnã † se[b]cus viam venit a[c]d eam, & nihil inuenit in 4
a Id est, eloquia legis & prophetarum Tali.
d ea nisi folia[a] tantum, & ait illi: † Nunquam ex te fructus nasca 5
a Damnanda b Folia & truncus aruit, sola radix uiuit, quæ in fine mundi pullulabit.
e tur in se[a]mpiternum. Et are[b]facta est cõtinuo ficulnea. Et vi- 6
a Quando maledicta est.
dentes discipuli mirati sunt, dicentes: Quo[a]modo continuo 7
aruit? * Respondens autem Iesus ait eis: † Amen dico vobis, 8
à Quæ non frangatur aduersis. b Vos accepturos quod petitis.
f si habueritis fide[a]m, & non hæsitaueriti[b]s, non solum † de fi- †
à Et ad literam quando ratio exigit, iam in multis factum est, uel superbo diabolo:
b De prædestinatis.
culnea facietis, sed & si mo[a]nti huic dixeritis † to[b]lle & 9
à In turbulentos infideles. Quæ ad salutem pertinent.
iacta te in ma[a]re, fiet. † Et omnia quæcumque petieritis
Non hæsitantes.
g in oratione credentes, accipietis. Et cum venisset 10
à Q. Si diceret se Christum arrogantem & superbum & sacrilegum inuaderent. 11
in templum, accesserunt ad eum docentem, principes 12
sacerdotum, & seniores populi, dicentes. † In qua 13 14

A a *Abijt foras.* Quia pauper, nullique adulatus, nullum in tanta vrbe inuenit hospitem, sed apud Lazarum receptus est.

* Chrysostomus. Malum hominem melius locum dando potest aliquis vincere, quam respondendo, quia malitia non instruitur sermonibus, sed excitatur. Et ideo dominus, recedendo cõpescere studuit, quos respondendo non conpescuit.

b *Fici arborem.* Sicut multa dixit in parabolis, ita & fecit. Cur enim in ficu fructum quæreret, cuius tempus nondum esse quilibet sciret, & ob id æternæ sterilitati damnaret, nisi quia plebem quam docebat verbo ter- B ruit hic facto? ne quis habens folia id est verba iustitiæ sine fructu operum moreatur excidi.

* Chrysostomus. Non propter hoc veniebat quia esuriebat, sed propter discipulos. Quia enim vbiq; benefaciebat, nullum aũt puniebat oportebat & punitricis eius virtutis demonstrationẽ tribuere. Noluit autem in hominibus hoc ostẽdere sed in planta.

c *Folia.* Traditiones Pharisęorũ sine fructu veritatis, vnde alius Euangelista: nondum erat tempus saluationis Israel, eo quod populus Gentium nondum subintrasset, vel quia præ- C terit tempus fidei, cum spretus ad gentes transijt.

d *Nunquam ex te fru.* Non facit iniuriã creator possidenti, si creatura sua ad arbitrium suum vtitur, & ad vtilitatem alio- D rum.

e *Et videntes.* Passurus dominus & scandalum crucis portaturus, discipulorum animos debuit signi anticipatione signare, vnde & mirabantur, quod ficus aruit, potuit eadem virtute inimicos siccare nisi per patientiam eorum expectasset salutem.

* Chrysostomus. Ideo aũt non in alia planta, sed in omniũ humidissima miraculũ fecit, vt & hinc maius miraculũ appareat. Cur autem in plantis vel in brutis fit aliquid tale, non quæras, qualiter iuste siccata est ficus E si tempus non erat. Hoc enim quærere, est vltimæ dementiæ, quia scilicet in talibus non inuenitur culpa & pœna, sed miraculum inspice & admirare.

f *Fidem.* Perfectam fidem habet qui per dilectionẽ operatur hic põt mõtes transferre. Alij de peccato veniam obtinent si ipsi alijs dimittunt

Mystice. Per prædicationem apostolorum dominus qui est mons a Iudæis est ablatus, & in mare Gentium missus.

Exclusionem suã de electis, amplius sequiendo vindicat in reprobis.

g *Accip.* Et si differatur ad tempus opportunum, & si non his quibus petitur, tamen qui dignè petunt.

In qua F

† diuersatus est.
Hom. 68. in Matth.
† Non vltra.
† Mar. 11. c. Luc. 17. b.
† id quod accidit ficui.
† tollere & iactare.
† Mar. 11. d. Lucæ. 20. a.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abijt foras extra ciuit. *Et in hoc quod dimisit eos corporaliter ostendit facto eos esse dimittendos a Deo spiritualiter propter eorum excæcationem.*

2 Mane autem rc. *Hic consequenter ostendit eos iustè reprobandos a Deo euidenti signo, in hoc videlicet, quod arborem fici habẽtem folia tantum, maledixit, & per hoc ostendit sacerdotes illos esse maledictos a Deo, in quibus non erant opera veritatis, sed tantum exterior apparentia sanctitatis: Sicut enim prophetæ non solum verbis, sed aliquando factis prophetabant, sicut Isaias iuit discalceatus, in signum quod populus sic duceretur captiuus, ita Christus maledixit ficui, non propter malitiam arboris, vel defectum eius, quia non erat tempus ficorum, vt dicitur Mar. 11. sed ad significandum, quod sacerdotes qui erant sine fructu bonorum operum, essent maledicti a Deo. Dicit ergo:* Mane autẽ. *Id est, in Ierusalem.*

3 Esurijt. *Ista autem esuries non fuit naturalis, quia in sero præcedenti comederat, nec erat adhuc hora comedendi, sed sicut maledictio arboris erat figuratiua sic ista esuries signabat desiderium Christi de salute populi.*

4 Et videns fi. *Per hoc autem quod arbor ista non erat in via, sed extra significabatur quod sacerdotes erant extra viam iustitię.*

5 Venit ad. *Quia Christus in sacerdotibus non inuenit fructum pietatis, sed tantum apparentiam sanctitatis.*

6 Et ait il. *Quia sacerdotes ex maledictione Dei fuerunt reprobati, & honore fidei & deuotioni totaliter priuati.*

7 Et vi. mi. *De subiea arboris exiccatione.*

8 Respondens aũt Iesus dixit e. *Ad miracula enim facienda requiritur fides, vel saltem signum fidei, quia etiam aliqui mali ad inuocationem Christi leguntur fecisse miracula, vt dictum est sup. eo. cap.*

9 Non solum de. fi. &c. iac. te in. *Hoc est aliquid æquale vel maius, licet enim apostoli & discipuli Christi nõ legantur transtulisse montes de loco ad locum, tamen leguntur maiora fecisse, sicut est suscitare mortuos, & illuminare cęcos, & consimilia, quæ non possunt fieri, nisi virtute diuina: euersio autem montium & præcipitatio eorum in mari aliquando fit virtute naturæ sicut patet in terræ motu.*

10 Et omnia quęcunque. *Dum tamen oratio sit pro se ad salutem & perseuerans.*

11 Credentes acci. *Quia omnis talis oratio semper exauditur, licet aliquando exauditio differatur, vt dictum est sup. 7. cap.*

12 Et cum venis. *Postquam sacerdotes impugnauerunt Christi famam & gloriam, hic impugnant eius doctrinam, & diuiditur in duas quia primo ponitur eorum impugnatio, secundo ponitur ipsius Christi cauta euasio, ibi:* Rñdens Iesus dixit, *Dicit ergo:* Cum ve. in tẽ. *Id est, in atrium templi, vbi conueniebant homines ad orandum, et verbum Dei audiendum, vt supra dictum est.* Diuisio.

13 Accesserunt ad eum do. *Ex quo patet quod non venerunt ex ignorantia, sed ex malitia.*

14 Dicentes in qua potestate hæc facis. *Aliqui exponunt hoc de miraculis a Christo factis, quasi dicerent, tu non facis virtute diuina sed arte magica, vnde supra dicebant. 12. b.* In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dęmones, *sed hoc non videtur verũ, quia illa die non legitur aliquod miraculum fecisse in templo, ideo intelligitur melius de actu docendi, quem exercebat actualiter, & hoc signatur, cũ dicitur:* Accesse. ad &c. *Et ideo fecerunt sibi duplicem quæstionem, ad terrendum eum & ad capiendum. Prima fuit: In qua potestate hæc facis idest, qua auctoritate doces populum, quia auctoritatem docendi in templo habebant sacerdotes, & legisdoctores, ad hoc assignati a principibus sacerdotum, & non alij. Christus autem neutram auctoritatem habebat. Secunda quæstio est.* Duplex quæstio.

Non ... *Quis*

MORALITER.

4 *Et videns.* Per arborẽ istam fructu vacuam, sed folia habentem significatur doctor vel prædicator vanus & curiosus, quærens auditorum applausum, & non fructum, propter quod Dei maledictionem incurrit, & per deuotionis defectum exiccatur, & igne gehennæ finaliter concrematur.

† *Amen di. vo.* Hoc fecerunt apostoli mystice qñ dæmones qui mõtes dici pñt ratione superbiæ, eiiciebant suæ fidei virtute.

10 *Et omnia, &c.* Hoc enim fit semper quando oratio est, pro se perseuerans, & de pertinentibus ad salutem.

Baptis-

A a *In qua potestate.* ✠ Chrysostomus. Ostendunt multas esse personas quae dant hominibus potestatem, siue corporalem, siue etiam spiritualem quasi dicerent, de sacerdotali familia genitus non es, Senatus tibi hoc non concessit, Caesar non donauit. Si autem credidissent quia omnis potestas ex Deo est, nunquam ita interrogassent. Omnis enim homo secundum se existimat alterum. Fornicarius neminem esti mat castum. Castus non facile de fornicario suspicatur. Sic qui non est Dei sacerdos, nullus sacerdotiũ putat ex Deo. (hom. 39. operis imperf.)

b *Interroga. &c.* Poterat aperte confutare eos, sed ideo interrogat, vt suo vel silẽtio vel sententia dãnentur, & in qua potestate hoc facit cognoscant per se, secũdum illud: Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum. (Psal. 57. a.) B

✠ Chrysostomus. Interrogãtem oportet docere, tentantem autem rationabili percussione confundere, non autem ei virtutem mysterij publicare. († supr. 14. a.; vbi supra.)

c *Nec ego dico vobis.* Duabus de causis occultatur veritas, vel quia non sunt capaces auditores, vnde: *Habeo multa vobis dicere sed non potestis portare modo.* Vel quia sunt contemptores, vnde, Nolite sanctum dare ca. (Ioan. 16. c.; supr. 7. a.) C D

d *Homo quidam habebat duos filios, & accedens, &c.* Facta sacerdotibus cauta responsione, statim inter parabolam, quae & illos ipietatis arguat, & ad gẽtes regnum Dei transferendum doceat.

Vt simpliciter, hec parabola est non de Gentibus & de Iudaeis, sed de peccatoribus & iustis, vt postea dominus dixerit: Amen dico vobis quia publica. & mere. praeced. vos in regno Dei. E

✠ Chrysostomus. Magna est fiducia iustitiae, vbi aduersario ipsa causa committitur. In parabolis ergo figurat personas eorum, vt non intelligant quomodo aduersum se sententiam dicerent.

e *Vade ho.* Ex quo homo conditus est legem habuit, Quod tibi non vis fieri, al. ne feceris. F

---

a Quasi non Dei, sed Beelzebub, vt supra. b Filium Dei negant, quem non suis sed alienis viribus operari putant.

a potestate haec facis, & quis tibi dedit hanc potestatem? Re- 1 2
b spondens autem Iesus dixit eis: Interrogabo vos & ego
vnum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego dicam vobis,
(Dicite mihi.)
in qua potestate haec facio. Baptismus Ioannis vnde erat: è 3
(a Ex statuto Dei. a An fictione hominum.)
coelo an ex hominibus? At illi cogitabant † inter se, dicentes. 4 5
Si dixerimus è coelo, dicet nobis. quare ergo non credidistis 6 7
(a Qui dixit. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Qui mihi testimonium perhibuit, & in qua potestate haec facio, demonstrauit. b Timent lapidationem, sed mag. s veritatis confessionem.)
illi? Si autem dixerimus ex hominibus, timemus turbam, 8
(a Cuius baptisma susceperant.)
† Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. Et re- 9 10
(a Non ego dico vobis quia non vultis faceri, quod vtique scitis.)
c spondentes Iesu dixerunt. Nescimus. Ait illis & ipse. Nec 11
ego dico vobis, in qua potestate haec facio. Quid autem vobis 12
(a Deus, qui paterne diligit omnes quos creauit. b Populus.)
d videtur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad 13 14
(a Gentiles quia Noe. sed dans intellectum in sensibus. Quia prius fuit gentilis quam Iudaeus. b Non in auribus c In tempore huius saeculi. d Quod tibi non vis alij ne feceris.)
e primum dixit. Fili: vade hodie operare in vineam meam. Ille 15 16
(a Superbe cum bonum reliquit, & malum elegit. b Hic liberum arbitrium. c In aduentu Christi.)
autem respondens ait. Nolo. Postea autem poenitentia mo- 17 18
(a Sermonis contumaciam labore correxit. Iudaeum qui ab Abraham.)
tus abiit. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille 19 20 21

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quis tibi dedit hanc potestatem.* Quia potestatem docendi non habebat à sacerdotibus nec ab imperatore, cui erant subiecti & sic a nullo videbat habere, sed magis sibi vsurpare.

2 *Respondens autem Iesus, &c.* Hic ponitur Christi cauta euasio, quia quasi retundens clauum clauo, proposuit eis aliam quaestionem per quam coacti sunt recedere absque Christi responsione: Quaestio autem ista fuit.

3 *Baptismus Ioannis &c. è coelo.* Id est, ex diuina ordinatione.

4 *An ex hominibus.* Id est, ex humana fictione.

5 *At illi cogitabant, inter.* Viam scilicet, respondendi, sed non habebant propter quod sequitur.

6 *Si dixerimus è coelo.* Id est, ex diuina ordinatione.

7 *Dicet nobis, &c.* Quare non receperant baptismum Ioannis, sed magis spreuerant. Similiter & testimonium Ioannis de Christo, quod ipsi audierant per nuncios ad Ioannem missos, vt habetur Ioan. 1. a. *Si autem dixerimus ex hominibus.* Hoc est, ex humana fictione.

8 *Timemus turbam ne.* Scilicet, lapidet nos, tanquam blasphemos. Cuius ratio subditur.

9 *Omnes enim habebant.* Id est, reputabant.

10 *Ioannem sicut prophetam.* Sanctum scilicet & verum, & per consequens verba eius & facta ex inspiratione diuina.

11 *Et respondentes, &c.* Ex sui enim taciturnitate compulsi sunt a sua petitione cessare. Sed quaeritur hic quare non respondit eis manifeste, quia statim poterat dicere, quod ipse non haberet auctoritatem docendi a sacerdotibus vel a Caesare: habebat tamen immediate a Deo patre, quod erat maius: Sicut & multi prophetae leguntur immediate missi ad docendum populum & non ex auctoritate regum, vel sacerdotum. Dicendum, quod licet posset praedicto modo respondere, noluit tamen, duplici de causa. Prima quia praedixerat supra. 7. a. *Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas ponere ante porcos.* Illi autem erant in malitia obstinati, & ideo non erant digni, vt eis veritas manifestaretur. Secundo, quia Christus voluit ostendere facto, quod licet vti cautelis contra cautelas malorum insidiantium bonis. Hoc modo Paulus posuit dissentionem inter Pharisaeos & Saducaeos volentes eum occidere, vt habetur Act. 23. & appellauit ad Caesarem, ne traderetur Iudaeis in Ierusalem, Act. 25.

12 *Quid autem vobis videtur.* Hic Christus ostendit Iudaeos contemptores suae maiestatis verbo rationabili, & hoc dupliciter. Primo, quia legem a Deo receptam non seruauerunt. Secũdo, quia legislatorem Christum impugnauerunt, ibi: *Homo erat paterfamilias.* Circa primum dicit sic.

13 *Homo quidam, &c.* Homo iste est ipse Deus: Qui dicitur homo propter hoc, quod homo est ad imaginem Dei factus, & propter humanitatem assumptam, isti duo filij sunt duo populi, gentiles & Iudaei.

14 *Et accedens ad primum.* Id est, ad gentilem populum qui incepit a Noe, Iudaei autem ab Abraham vel ab ipso Heber, vnde dicti sunt Hebraei, qui Heber fuit longe posterior ipso Noe. Sequitur.

15 *Dixit primo.* Id est, gentili populo.

16 *Fili: vade hodie operare.* Id est, fac iustitiam, quia nunquam Deus destitit homines incitare ad bonum per occultos instinctus.

17 *Ille autem respondens.* Quia gentiles per totum mundum ad idololatriam declinauerunt.

18 *Postea autem pęnitentia motus abijt.* Quia gentiles ad praedicationem Christi & Apostolorum credentes opera pęnitentiae humiliter egerunt.

19 *Accedens autem ad alterum.* Hoc est ad Iudaicũ populũ.

20 *Dixit similiter.* Per Abrahã & alios patriarchas & Moysem, quod scilicet facerent opera iustitiae.

21 *At ille respondens ait: Eo domine:* Quia Iudaei obligauerũt se ad seruiendum dño per susceptionem legis, vnde dixerũt Exo. 24. d. Cuncta quae loquutus est dominus faciemus.

Et non

MORALITER.

3 *Baptismus Ioannis, &c.* Per hoc ostendit Christus, quod malignantibus quales erant isti, non sunt Dei secreta reuelanda, sicut Christus dixerat supr. 7. *Nolite sanctum dare canibus:* Sed eorum malitia prudenter est declinanda.

13 *Homo quidam ha. &c.* Per primũ filiũ qui primo renuit patris praeceptum sed postea fecit significant peccantes qui pœnitent, postea viriliter operãtes, per secundũ vero filium qui facere voluntatẽ patris promisit & nõ fecit, significantur illi qui operari virtuose se promittũt, sed nõ faciunt, de quibus sunt multi religiosi profitẽtes seruare magna. s. euangelica consilia, cum tamen non obseruent etiam pręcepta propter quod seculares etiam peccatores tamen postea pęnitentes eis coram domino praeponuntur, cum dicitur.

Quia

A a *Quis ex duobus, &c.* * Origenes. Vnde poteſt conſiderari, dominum eſſe locutum in parabola iſta ad eos, qui modicum aut nihil promittunt, operibus autem oſtendunt, & cōtra eos qui magna promittunt, nihil autem ſecundum promiſſionem ſuam agunt.

b *Dicunt ei.* In quibuſdam codicibus habetur, pro primus nouiſſimus. Intelligunt enim veritatē ſed tergiuerſando vel ſubterfugiendo nolunt dicere quod ſentiunt, vt de baptiſmo Ioannis.

c *Quia publicani.* * Chryſoſtomus. Per hanc etiam parabolam oſtendit, quia B meliores ſunt populares, qui a principio ſecularem profitentur vitam, quam ſacerdotes qui a principio profitent Deo ſeruire. Quia populares quidem aliquando compuncti conuertuntur ad Deū, ſacerdotes autē impœnitibiles conſtituti nunquam deſinūt peccare in Deum.

d *Ioan. in vi. iu.* Ioannem Iudæi contemnentes, nec viā iuſti- C tię cōprehenderūt, nec de operibus malis pœnitētiā egerūt.

e *Vos autem.* Gregorius. Quia aperte nolebant reſpondere ſapientiæ, in parabolis capiuntur. D Sap. 5. b.

f *Vineam.* De qua Iſa. *Vinea domini ſaba. &c.*

* Chryſoſtomus. Aliam ponit parabolam, vt oſtendat eorum accuſationem eſſe maiorem, & venia indignam. Hom. 69. in Matth.

Moyſi. a Omnia quæcunque dixerit faciemus. b Quia filium extra vineam interfecit.
a reſpondens ait: Eo domine, & non iuit: Quis ex duobus fe-
a Vt ſuo iudicio damnentur.
b cit voluntatem patris? Dicunt ei. Primus. Dicit illis Ieſus: A-
a Vt Matthæus. Vt Maria.
c men dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos
a In cœlo, vel Eccleſia. b Quare. Prædicata, id eſt, Chriſto vel præceptis Dei.
d in † regno Dei. Venit enim ad vos Ioannes in via iuſtitię &
non credidiſtis ei. Publicani autem & meretrices credide-
a Viam iuſtitiæ quam prædicauit.
e runt ei: vos autem videntes, nec † pœnitentiam habuiſtis
a Saltem poſt completam eius prophetiam. b Vbi mortem ſuam eis improperauit. c Alias loquutus eſt.
poſtea, vt crederetis ei. Aliam parabolam audite. † Homo
a Dominus Sabbaoth. b Communitionem. ſ. terram promiſſionis. c Murum vrbis, vel angelorum cuſtodiam, vel bellicoſorum virorum, vt Dauid & Machabæorum.
f erat paterfamilias, qui plantauit vineam & ſepem circumde
a Impoſuit ei tormenta legalia, per quæ cogeretur ad bene viuendum. b Templum.
g dit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit
a Qui ſupra operarij in vinea. b Non mutando locum, ſed operandi relinquent liberum arbitrium.
h eam agricolis. & peregre profectus eſt. Cum autem tempus
a Moyſen & Aaron legiferos. b Qui te male colebant.
fructuum appropinquaſſet, miſit ſeruos ſuos ad agricolas, vt
a Vt inquirerent fructum legis. b Legis cuſtodibus.
acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehenſis ſeruis eius,
a Vt Ieremiam. b Vt Iſaiam. c Vt Zachariam quem occiderunt inter tem. & al.
alium ceciderunt, alium occiderunt, aliū vero lapidauerunt.

* Origenes. Homo paterfamilias Deus eſt, qui dicitur homo in quibuſdam parabolis, ſicut pater cum paruulo filio ſuo loquatur infantilia vt deſcēdat ad verba filij ſui. Tracta. 19. in Matth.

* Chryſoſtomus. Per ſepem intelligē cuſtodiam patrum iuſtorum, qui tanquam murus facti ſunt populo Iſrael. Hom. 40. operis imp. † pœnitentia morti fuiſti.

F * Origenes. Vel cuſtodia Dei fuit ſepes ipſius, torcular autem locus librationum. † Mar. 22. a. Luc. 20. b. Tractat. 19.

g *Fodit in ea torcu.* In foſſione timor notatur, quia præcepta illa legalia non amore ſed timore ſeruabant.

h *Tempus fructuum appropinquaſſet, &c.* Bene tempus fructuum, non fructus: quia nullus fuit in illo contumaci populo.

Nouiſſime, &c. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non iuit, *Quia Iudæi legem ſuſceptam non obſeruauerunt, ſed ad idololatriam & prophetarum occiſionem, & ad infinita mala declinauerunt, vt habetur lib. Iudicum. & libro Regum.*

2 Quis ex duo. fe. *Non enim aliter poterant reſpondere, quia minus malum eſt non promittere, quam promiſſum non ſeruare.*

3 Dicit illis Ieſus. *Ex reſponſione eorum confutans eos.*

4 Amen dico vobis, &c. *Q. d. non ſolum gentiles, ſed peſſimi de gentibus erunt maioris meriti apud Deum, quam vos, quia ſecundum Hieron. Simulata ſanctitas duplex eſt iniquitas. Et hoc vitium potiſſime vigebat in ſacerdotibus, & Leuitis. Et ad declarationē ſui dicti ſubdit.* 5 Venit enim ad vos Ioannes in via iuſtitiæ, &c. *Quia opera perfectionis faciebat, & iterum, quia Chriſtum annunciabat qui eſt ipſa iuſtitia ſempiterna, vt habetur Daniel. 9.*

6 Et non credidiſtis ei. *Opera eius imitando, & doctrinam eius audiendo.*

7 Publicani autem, & me. cre. ei. *Ad prædicationem eius pœnitentiam agendo.*

8 Vos autem viden. *Iſtorum, ſcilicet, pœnitentiam.*

9 Nec pœnitentiam ha.. *Ad imitationem eorum. Ex quo ſequitur aggrauatio peccati ſacerdotum, & Phariſæorum.*

10 Aliam parabolam. *Hic conſequenter oſtendit qualiter ipſi impugnauerunt Chriſtum legiſlatorem. Et diuiditur in duas, quia primo ad oſtendendum propoſitum proponit quandam parabolam, ſecundo cōfirmat ſuum propoſitum per ſcripturam, ibi.* Dicit illis Ieſus nunquam legiſtis. *Circa primum dicit ſic.*

11 Homo erat. *Iſte homo, Deus eſt, rationibus prædictis, Qui dicitur paterfamilias quia ſic gubernat totam creaturam, ſicut paterfamilias gubernat ſubditos in domo.*

12 Qui plantauit vineam. *Domum ſcilicet Iſrael, ſecundum quod dicitur Iſa. 6. b. Vinea domini exercituum domus Iſrael eſt.*

13 Et ſepem circum. ei. *Scilicet clauſuram legis, & mandatorum.*

14 Et fodit in ea torcular. *Dando doctrinam prophetarum, in qua exprimitur, & declaratur magis virtus legis.*

15 Et ædificauit turrim. *Scilicet templum in Ieruſalem, quod erat ædificatum ad modum turris vnde templum dicitur turris. Micheæ. 4. c.* Et tu turris nebuloſa. &c.

16 Et locauit eam agricolis. *Videlicet ſacerdotibus, & principibus, qui habent officium ſeruandi cultum diuinum, & iuſtitiam in hominibus.*

17 Et peregre profectus eſt. *Non quia mutet locum cum ſit vbique præſens, ſed quia dimittit homines agere ſecundum libertatem arbitrii, ſecundum quod dicitur Eccle. 15, c.* Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit eum in manu conſilij ſui.

18 Cum autem tempus fructuum appropinquaſſet. *Quia poſt legem ſuſceptam debebant facere fructum bonorum operum.*

19 Miſit ſeruos ſuos. *Id eſt, primos prophetas.*

20 Ad agricolas. *Id eſt, ad reges, & ſacerdotes principaliter, & ad alios eis ſubiectos conſequenter.*

21 Vt acciperent fructus *Per prædicationem ſuam eos ad fructum bonorum operum reducendo.*

22 Et agricolę apprehenſis ſeruis eius. *Quia reges multi, & ſacerdotes prophetas ſibi miſſos a domino turpiter comprehenderunt, & incarcerauerunt, ac occiderunt, & hoc eſt quod ſubditur.*

23 Alium ceciderunt. *Sicut Iſaiam qui ſerratus fuit cum ſerra ex præcepto Manaſſe regis Iuda.*

24 Alium occiderunt. *Sicut Amos quem Oſias vecte per tempora transfixit.*

25 Alium vero lapidaue. *Vt Zachariam, quem Ioas rex Iuda lapidari iuſſit inter templum & altare.*

Iterum

MORALITER.

† *Quia publi. & me. præc. vos in regno Dei, &c.* Sequitur *Homo erat paterfa. &c.* Secundū ſenſum allegoricū homo iſte Chriſtus eſt, qui plantauit eccleſiam de ſuo latere formatam.

13 *Et ſepem circumd. ei.* Id eſt doctrinam Euangelicam.

14 *Et fodit in ea tor.* Id eſt, martyrum patientiam qua roborata eſt eccleſia.

15 *Et ædif. tur.* Id eſt, contemplationē confeſſorū & doctorū. Et

16 *Et locauit eam, &c.* Rab. Moral. hęc vinea cuicunque locatur cū baptiſmi myſterium ſibi datur, vt bene operando in ea exerceatur. Mittitur ſeruus vnus alter tertius cū lex Pſalmus, prophetia legitur, ſed miſſus cæditur eiicitur, cū ſermo cōtemnitur, vel quod peius eſt, blaſphematur. Hęredē vero quantum in ſe eſt occidit, qui filiū Dei conculcauerit, & ſpiritui gratię cōtūeliā fecerit. Perdito malo cultore vinea alteri dat, cū donū gratiæ qđ ſuperbus ſpreuerit humilis accipit.

a Prophetárum choros.
Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis si- 1 2
a Adhuc locum dat pœnitentiæ.
a militer. Nouissime autem misit ad eos filium suum dicens: 3
a Non de ignorantia, sed semper ambigere dicitur Deus, vt libera volun- 4
tas homini res. ruetur.
b Verebuntur forsitan filium meum. Agricolæ autem viden- 5 6
c tes filium, dixerunt intra se. Hic est hæres, venite occidamus 7
d eum, & † habebimus hæreditatem eius. Et apprehensum 8 9
a Quia extra portam passus est, vel prius à cordibus incredulorum repulsus, deinde cruci- figitur. Iudicauerit.
e cum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. Cum ergo vene- 10
a Non ignorans quærit, sed vt sua responsione eos condemnet.
f rit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Ma- 11
a Ecclesiam de alijs nationibus eliget.
los male perdet, & vineam suam locabit alijs agricolis, qui 12
a Verbi vel facti, pro competentia temporis.
reddant ei fructum temporibus suis. Dicit illis Iesus: Nun- 13 14 15
g quam legistis in scripturis: † Lapidem quem reprobauerunt 16
a Duos populos in se vno condens. b Non humanis viribus, sed Dei potentia.
Suas traditiones.
h ædificantes, hic factus est in caput anguli? A domino fa- 17
a Concludo ex vestra concessione & prophetica auctoritate.
ctum est istud & est mirabile in oculis nostris. Ideo dico 18
a Iudæis. b Sacra scriptura. Vt non sitis quod esse præsumebatis.
vobis, † quia auferetur à vobis regnum Dei, & da- 19 20

A a *Nouissime, &c.* Vide patrisfamilias patientiam qui expectat ad pœnitentiam.
b *Verebuntur.* Quasi faciam quod meum est, ipsi videant quod suum est.
c *Hic est hæres.* Patet principes sacerdotum non per ignorantiam, sed per inuidiam occidisse Iesum, cum scirent eum esse, cui dicitur: *Postula à me, & dabo tibi gen. hære. tu.* vnde & consulentes sibi aiebant: Si dimittimus eum sic &c. (Psal. 2. b. Ioan. 11. f.)
d *Habebimus hære.* († occupemus.) Hæreditas Christi quam resurgens possedit, Ecclesia est, quam moliebantur præripere Iudæi: dum fide eius extincta iustitiam quæ ex lege est, Gentibus persuadere conabantur.
B e *Eiecerunt extra vineam.* Marcus mutat hunc ordinem, dicens: Occiderunt & eiecerunt extra vineam, quasi vile cadauer. In quo notat pertinaciam qua occiso domino, & resuscitato, à suis finibus eum excluserunt, & Gentibus miserunt. (Mar. 12. a. † Psal. 117. e. Mar. 12. a. Luc. 20. c. infr. 25. d. † 23. q. 7. c. si de rebus.)
f *Quid faciet agricol.* Hieron. Alij videntes contra se dictum, dixerunt secundum Lucam, Absit, cum etiam secundum Marcum dominus a se dixisset: *Malos male per. & vi. suam lo. agri. alie. q. r. e. f. t. suis.* (Luc. 20. b. Mar. 20. a.)
* Chrysostomus. Lucas quidem secundum responsionem oris eorum narrauit, Matthæus secundum responsionem cordis. Nam visibiliter in facie contradixerunt, dicentes absit. In conscientia autem, malos male perdet. (Hom. 40. operis imp.)
* Origenes. Sicut Cayphas, sic & isti non ex se prophe- (vbi supra.)
C tauerunt contra se, quoniam tollenda erant ab eis eloquia Dei, & danda gentibus fructum in tempore daturis, vel dominus quem occiderunt, statim venit resurgens a mortuis, & malos quidem colonos male perdidit, alijs autem colonis, id est, Apostolis vineam suam consignauit, id est, eis qui ex Iudaico populo crediderunt. F

* Chrysostomus. Dominus propter hoc eis parabolam proposuit, vt ipsi non intelligentes contra se sententiam proferrent, sicut Dauid factum est per Nathan. Rursus autem intelligentes esse contra se, dixerunt, Absit. (Hom. Mat.)
Mystice. Cuique vinea locatur colenda, cum mysterium baptismi datur, quod operando exerceat. E Mittitur seruus vnus & alter, cum lex psalmus, prophetia legitur, quorum monitu bene operetur. Sed missus ceditur eijcitur, cum sermo contemnitur, vel (quod peius est) blasphematur. Hæredem quantum ad se occidit, qui filium Dei conculcauerit & spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Perdito malo, vinea alij datur, cum donum gratiæ quod superbus perdit, humilis accipit.
g *Lapidem quem re.* Quod vinea alijs locabitur, affirmat prophetico exemplo. *Lapidem,* id est, Christum cuius fidem & iustitiam contempserunt.
* Chrysostomus. Nunquam legistis, id est, si parabolam meam non intelligitis, vel istam scripturam cognoscatis. (Hom. operis imp.)
h *Aedificantes.* Qui de subdita plebe quasi Deo domum struere videbantur. F

Et qui

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iterum misit alios seruos plures prioribus.* Multiplicando scilicet prophetas ad populi correctionem.
2 *Et fecerunt illis simi.* Eos, scilicet occidendo intantum quod impleuerunt Ierusalem sanguine prophetarum vsque ad os, vt dicitur. 4. Regum 21.
3 *Nouissime autem mi. ad eos fil. suum.* Pro nobis incarnatum, dicens.
4 *Verebuntur fors. fil. me.* Hoc non dicitur, quia Deus ignoraret contemptum quem Iudæi facturi erant Christo, sed per hoc exprimitur quid deberet fieri, ac si diceret. *Verebuntur fi. me.* id est, in reuerentia deberent habere.
5 *Agricolæ autem.* id est, sacerdotes & legisperiti.
6 *Videntes fil.* Id est, dominum Iesum Christum opera diuinitatis facientem, & omnia quæ prædicta erant de ipso adimplentem.
7 *Dixerunt intra se hic est hæ.* Quia de ipso veram notitiam habuerunt, vt iam dicetur.
8 *Venite occidamus eum.* Propter hoc tractauerunt de morte eius, ne occasione Christi venirent Romani, & auferrent eis locum & gentem, vt habetur Ioan. 11. & sic occiderunt eum, vt pacifice possiderent ciuitatem & templum: contrarium tamen accidit eis, quia per hoc in vindictam mortis Christi perdiderunt locum & gentem, quia per Titum & Vespasianum destructa est ciuitas & templum, & populus occisus & captiuatus.
9 *Et apprehensum eum eiecerunt extra vi.* Quia Christus extra ciuitatem Ierusalem crucifixus est.
10 *Cum ergo venerit dominus vineæ quid fa agricolis illis?* Venit dominus ad iudicandum & vindicandum illud factum, quando ex eius ordinatione venit contra eos exercitus Romanorum.
11 *Aiunt illi malos male perdet.* Lucas vero ista verba refert quasi a Christo dicta, & sacerdotes dixerunt contrarium; Absit, vt habetur Luc. 20. Dicendum, quod non est contradictio: quia in turba illa erant aliqui qui consentiebant doctrinæ Christi, & illi dixerunt: *Malos male perdet.* vt hic dicit Matthæus. Et hanc responsionem quasi approbando tanquam veram Christus repetijt, vt dicit Lucas. Et tunc consequenter sacerdotes videntes quod erat dictum cōtra eos, dixerunt *Absit*, Malos autem dominus perdidit, quando ciuitatem & templum per Romanos destruxit. Sequitur.
12 *Et vi.* Quia Christus ecclesiam suam regendam tradidit apostolis & alijs discipulis.
13 *Qui red. ei.* Quia ad prædicationem eorum credidit multitudo gentium.
14 *Dicit illis Ie.* Hic confirmat parabolam suam per sacram scripturam.
15 *Nunquam le. in.* Id est, in Psalmis. q. d. Vos qui estis legisperiti, deberetis hoc scire.
16 *Lapidem quem.* Ad literam dicitur de ædificatione templi Salomonis, qui quidem lapis pluries oblatus est in ædificatione, & quia non poterat conuenienter collocari, ideo pluries reiectus est quasi reprobatus ab ædificantibus, vltimo autem positus est in consummatione anguli, vbi cōiungebantur parietes templi, & de illo scribitur in Psal.
17 *A domino, &c.* Quia illud non fuit a casu, sed ex diuina præordinatione, quia lapis iste figurabat Christum, qui multotiens & multipliciter reprobatus est a principibus sacerdotum, & tamen factus est in caput anguli, coniungens Iudæos & gentiles, quasi duos parietes in vnam ecclesiam. Quod autē Christus dicatur lapis in scriptura habetur Dan. 2. g. *Lapis qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem probatum preciosum, &c.* Et ex auctoritate concluditur reprobatio Iudæorum.
18 *Ideo di. vo.* Qui Christum reprobatis.
19 *Auferetur à vo.* Id est regimen ecclesiæ.
20 *Et dabitur.* Id est, apostolis & eorum successoribus.

Et

a Gentilibus. ¶Opera.

a bitur Gẽnti facienti fructus eius. Et qui ceciderit ſuper lapi- 1
dem iſtum, confringetur ſuper quem vero ceciderit, conte- 2
ret eum. † Et cum audiſſent principes ſacerdotum & phari- 3
¶Illas parabolas.
ſæi parabolas eius, cognouerunt, quod de ipſis diceret, & 4
b quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam ſicut 5
prophetam eum habebant.

A a *Et qui ce.&c.* Qui credit, & tamen peccat, cadit ſuper illũ lapidem & non conteritur, ſed cõſtringitur, quia per patientiam ad ſalutem reſeruatur, ſed cui lapis irruit, ideſt, qui negat penitus cõteritur, vt nec teſta remaneat, vel cadit ſuper eum qui modo cõtemnit, & iniurijs afficit, necdum penitus interijt, ſed quaſſatur, vt non ambulet rectus. Cadit ſuper illum lapis, quando veniens in iudicio opprimit cum dicit. *Ite in ignem æternum.* ✠ Chryſoſtomus. B Aliud eſt confringi, aliud cõminui. De eo enim quod confringitur, aliquid remanet, quod autem cõminuitur, quaſi in puluerem conuertitur. Quod autem cadit ad lapidẽ non frãgitur ſecundum quod eſt lapidis virtus ſed inquantum fortiter cadit, aut pp pondus ſuum, aut propter altitudinẽ caſus, ſic & Chriſtianus peccãs, non tantum C perit quantum põt perdere Chriſtus, ſed quantũ ipſe ſe perdit per opera ſua, aut propter magnitudinẽ peccati aut propter altitudinem dignitatis. Infideles autem pereunt tantũ, D quantum poteſt eos perdere Chriſtus.

b *Et quærentes eum.* Quaſi mentientem interficere quęrunt, in quo vera probantur, quæ dixerat. Ipſe eſt.n. heres illi praui coloni, qui ſolo humano terrore retardantur donec veniret hora eius.

Myſticè. Principes & ſcribæ quęrunt manum mittere in Ieſum, nec audẽt timore cũ quilibet ſolo nomine frater, fides & pacis veritatem (quam non diligit) propter bonos cohabitantes vel erubeſcit, vel timet impugnare, qui tamen (ſicut de ſtultiſſima auium ſtruthione dominus ait) cum tempus venerit in altum alas erigit, quia perſequendo eccleſiam, quaſi Deum cruci adijcere & oſtentui gaudebit habere. E F

Ioan. 39.c. | ...I.c. ...9.g Col. & ...&g ſupra.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et qui ce.* Ille autem cadit ſuper lapidem, qui credens peccat per lubricitatem carnis, ſeu alijs peccatis, & ille confringetur ſed non comminuitur, quia nõ peccat tam grauiter, ſicut ille qui peccat peccato infidelitatis.

2 *Super quem.* Super illum vero cadit lapis, in quo inuenitur peccatum infidelitatis. Et iſte conteritur, quia ex pondere diuini iudicii grauiſsime punitur.

3 *Et cum au.prin.* Hic ponitur concluſio huius cap. vbi oſtenditur obſtinatio ſacerdotum, quia audientes doctrinam eius, non fuerunt contriti, ſed magis ad occidendũm eum incitati.

4 *Et quærentes eum.* Scilicet ad occidendum.

5 *Timuerunt turbas.* Ex quo patet, quod ſolo timore retracti fuerunt ab eius morte. Occaſione dictorum in hoc ca. quæritur vtrũ Iudæi cognouerunt Ieſum Nazarenum eſſe Chriſtum ſibi promiſſum. Et arguitur primo quod nõ per illud quod dicitur 1. Corinth. 2.b. *Si enim cognouiſſent, nũnquam dominum gloriæ crucifixiſſent &c.* Item Act. 3.c. dicit Petrus loquens Iudæis. *Scio fratres quod per ignorantiam feciſtis ſicut & principes veſtri.* Itẽ Luc. 23.e. dicebat Ieſus in cruce. *Pater dimitte illis, quia neſciunt quid faciũt.* Contrarium arguitur, per illud quod habetur Ioan. 15.d. *Nunc autem viderunt, & oderunt mè & patrem meum.* Quod autem videtur manifeſte cognoſcitur. Item ſuper illud quod dictum eſt in præſenti cap. *Agricolæ videntes filium, dixerunt intra ſe. Hic eſt hæres* dicit Hiero. Manifeſte probat dominus his verbis Iudæorum principes non per ignorantiam, ſed per inuidiam Dei filiũ crucifixiſſe. Reſponſio. Dicendum, quod in populo Iudæorũ aliqui erant maiores ſcientes ſcripturas legis & prophetarum, aliqui autem minores, ſicut laici & vulgares, tantummodo ſcientes illud quod eſt de neceſſitate ſalutis, vt præcepta decalogi & huiuſmodi quæ debẽt ſciri ab omnibus, ſed ſubtilitatem ſcripturarum & dicta prophetarum ignorantes. Item quod Chriſtus erat verus homo, propheta ſanctus & Deus in vnitate ſuppoſiti. Dicunt ergo aliqui & bene quantum ad hoc, ꝙ minores populi Iudæorum nõ cognouerunt Ieſum eſſe Chriſtum, nec quantum ad diuinitatem nec quantum ad humanitatem, quia licet cognoſcerent eum eſſe hominem verum, tamen non cognoſcebant illum eſſe hominem ſeu prophetam, qui erat a Deo promiſſus Chriſtus. Cuius ratio eſt, quia ignorabant ſcripturas quæ loquuntur de Chriſti diuinitate, & illas quæ loquuntur de determinatione temporis, & de ſignis ſui aduentus, ſed maiores cognouerunt eum eſſe verũ prophetam a Deo promiſſum, & miſſum, quia ſciebant ſcripturas loquentes de tempore ſui aduentus, & de ſignis, quæ omnia videbant in eo impleri, non tamen vt iſti dicunt cognouerunt ipſum eſſe Deum, & ſecundũ hoc loquitur Apoſt. in auctoritate pręall. *Quod ſi cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent.* Quaſi dicat nunquam cognouerunt eius diuinitatem. Sed hoc non videtur conuenienter dictũ, quia ſicut ſcripturæ determinate loquuntur de tempore ſui aduentus. Dan. 9.f. In hebdomadibus illis abbreuiatis, & de ſignis ſui aduentus, ſicut eſt translatio regni, vt habetur Gen. 40. Et modus eius adueniendi in paupertate & humilitate, vt habetur Zach. 9.a. vt dictum eſt in præced. cap. ita expreſſe vel expreſſius loquuntur ſcripturæ prophetarum de eius diuinitate Iere. 33.c. *Ecce dies veniunt, dicit dominus, & ſuſcitabo verbum bonum quod loquutus ſum ad domum Iſrael & Iuda, in diebus illis germinare faciam Dauid germen iuſtum, & faciet iudicium & iuſtitiã in terra, & hoc eſt nomen quod vocabunt eum, dominus iuſtus noſter.* In Hebraico vbi habetur hic, *Dominus* ponitur nomen domini tetagrammaton, quod nullo modo poteſt dici de aliquo niſi de Deo vero. Cum ergo iſta auctoritas ſecũdum omnes doctores etiam Hebraicos expoſita ſit de Chriſto, ſequitur ipſum eſſe verum Deũ. Item Iſa. 9.b. dicitur: *Paruulus natus eſt nobis.* Sequitur. *Et factus eſt principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi princeps pacis,* quæ etiam auctoritas ſecundum Hebræos intelligitur de Chriſto, & in ea fit expreſſa mẽtio de eius diuinitate ſicut de humanitate, & multæ aliæ auctoritates conſimiles poſſunt ad hoc induci, ſed propter prolixitatem omitto, & ideo dicendum, quod ſicut maiores populi Iudęorum habuerunt notitiam de tempore & ſignis ſui aduentus, ita notitiã per ſcripturas habuerunt, quantum ad eius diuinitatem. Conſiderandum tamen, ꝙ aliquid cognoſcitur in habitu, cuius tamẽ cognitio actualis impeditur propter aliquam paſſionem vel habitum impedientẽ, ſicut dicit Philoſophus 7. Ethico. qood incontinens differt ab intemperato, per hoc quod habet æſtimationem veram, non ſolum in vniuerſali, quam etiam habet intemperatus, vt ꝙ fornicari eſt malum, cum non peccet per ignorantiam, ſed etiam habet æſtimationem verã in particulari, & per hoc differt ab intemperato, & tamen adueniẽte paſſione corrumpitur æſtimatio vera particularis, quia paſſione vincente iudicat nunc fornicandum, ita quod paſſio impedit actualem conſiderationem veram in particulari, & ſi paſſio ſemper duraret ſemper ſic iudicaret. Eodem modo dicẽdum eſt, quod Iudæi habuerunt veram æſtimationem de Chriſto & in habitu, & in actu in principio, ſed quando incepit contra eos prædicare, excitati fuerunt contra eum paſsionibus iræ, rancoris, & inuidiæ, quibus paſsionibus impediebantur ab actuali conſideratione veritatis præhabitæ de Chriſto. Ideo machinati ſunt in eius mortem, ſicut & incontinens propter paſsionem concupiſcibilis eligit fornicari, quod tamen alias refugeret. Conſiderãdum tamen quod illa notitia quam habuerunt de Chriſto per ſcripturas prophetarum non erat certa certitudine euidentiæ: Tũ quia talis certitudo ſolum habetur per demonſtrationem vel ſenſum. Tum quia prophetiæ poſſunt aliquando varie exponi, & ideo erat magis notitia probabilis & veriſimilis coniecturæ, vel ſecundum alios erat ibi certitudo adhærentiæ quæ tamen poteſt impediri in actu modo prædicto. Per dicta poſſunt ſolui argumẽta ad vtramq; partem, quia illa argumenta, quæ probant quod habuerunt notitiam de Chriſto, intelligendum eſt de notitia habituali prædicto modo. Aliæ autem auctoritates quæ dicunt contrariũ, loquuntur de actuali cognitióne applicante ad opus, quæ fuit impedita propter paſsionem inuidiæ & rancoris, vt dictum eſt. Philoſophus

M O R A L I T E R.

3 *Et cum audißent, &c.* ✠ Chryſo. Hęc eſt differentia bonorum hominum & malorum, bonus enim comprehenſus in peccato gemit, malus autem fremit, non quia peccauit, ſed quia comprehenſus eſt in peccato.

ADDITIO I.

A *In capitulo 21.* Vbi dicitur in postilla. *In qua potestate hoc facis?* id est, qua auctoritate doces populum?

Ad maiorem harum quæstionum declarationem attendendum est, quod auctoritas docendi apud Hebræos duplex erat: quia aut secundū deriuationem generis, vt in sacerdotibus. Iuxta illud Aggæi. 2. cap. *Interroga sacerdotes legem.* Aut secundum graduationem. Sicut cum quis accipit gradum in scientia ab alio graduato habente ad hoc potestatem. Et tales erant illi septuaginta viri, qui ordinarie iudicabant populum, vt in libro Thamuldico, qui dicitur Shanhedrin tractatur. Et quia principes sacerdotum hanc quæstionem mouentes, sciebant Christum non descendere per lineam masculinam ab Aaron sacerdote, & per consequens non habere authoritatem docendi sacerdotalem. Idcirco dimisso hoc membro circa secundum quærebant scilicet. Quis dedit tibi hanc potestatem, quia talis potestas ab ipsismet senioribus & sacerdotibus concedenda erat, & non ab alio: Ab Imperatore enim non pertinebat talis licentia impetrari, quod patet ex hoc. Nam cum Christus Luc. 20. c. & inf. 22. b. respon-
B disset Pharisæis. *Quæ sunt Dei, date Deo.* Ex hoc non fuerunt indignati Herodiani, qui ibi erant, sed potius contenti de responsione Christi. Sed constat, quod doctrina diuinæ legis non est Cęsaris, sed Dei. Hoc etiam patet per communem doctrinam eorū secundum quam nullus recipiebat, nec hodie tempore captiuitatis eorum auctoritatem docendi legem recipiunt ab aliquo principe, quāuis sint subiecti. Et ideo ex his quæstionibus tacite seipsos glorificabant, & Christū vilipendebant, quasi dicerent. Nullam potest habere potestatem docendi, nisi a nobismetipsis qui sumus doctores legis, vnde Christus in sua cauta responsione non solum eis silentium imposuit, sed etiam ipsorum errorem exprobrauit. Errabant enim in hoc, quod nullam potestatem docendi attribuebāt Deo, sed hominibus, aut ex deriuatione generis vel graduatione personæ, vt dictum est, vnde Christus ostendit eis quod est alia auctoritas docendi præter illas, & illis altior scilicet ex Deo. Et ideo quærit de baptismo Ioannis, in quo noua doctrina fuit diuulgata, vtrum esset ex Deo an ex hominibus, in quo includitur, quod possibile est aliquam doctrinam esse ex Deo tātum, sicut patet de baptismo Ioannis, & per consequens remanebant confusi, eo quod præsupponebant quod omnis auctoritas docendi erat ab hominibus modo prædicto.
C

ADDITIO II.

In eod. ca. Vbi dicit in postil. *Iudæi ab Abraham vel ipso Heber.*

Hebręi non dicuntur ab Abraham ratione proprij nominis, vt manifeste patet per literas Hebraicas, vt ipsemet Postillator tradit, Gen. 14. Cuius ratio est, quia Abraham incipit ab aleph litera. Heber vero per ain. Et ideo si Hebræus diceretur ab Abrahā inciperetur ab aleph quod nō est verum, sed incipit per ain. Nec etiā dicuntur Hebræi ab Heber, quia si sic Ammonitæ & Moabitæ qui de Loth descendunt, similiter & Ismaelitæ & Madianitæ qui descenderunt ab Abraham. Similiter & Edomitæ, qui descendunt de Isaac, omnes dicerentur Hebræi, cum omnes prædicti descendant ab Heber, vt manifestum est in litera Gen. 11. & 16. & in alijs. Sed hæc denominatio accipitur ab Abraham, non ratione proprij nominis, sed alia ratione. Ad cuius euidentiam attendendum, quod inter Mesopotamiā & terram promissionis transit fluuius Euphrates, qui cum sit magnus & vnus de quatuor fluminibus paradisi, vt habetur Gen. 2. Idcirco in limitationibus terræ promissionis vocatur fluuius simpliciter, nō exprimendo nomen propriū quod est Euphrates vt habetur Exo. 23. d. vbi dicitur. *Ponam terminos, &c.* à deserto vsq; ad fluuiū, quod intelligitur de Euphrate qui terminabat terram promissionis ex parte Mesopotamiæ, vt patet ibidem. Et quia Abrahā natus fuit in Mesopotamia, vbi Thare pater eius & alij cognati seruiebant idolis, & inde adductus fuit diuina directione in terram Canaan, vbi segregatus ad cultum diuinum: ædificauit altaria domino inuocans nomen eius, vt habetur Gen. 12. Idcirco Abraham veniens in terram promissionis, Hebræus vocabatur, id est, transfluuialis. Heber enim cū ain scripta, Hebraice transfluuialis significat. Et ideo sicut illi qui veniunt de partibus vltramontanis cōiter vltramontani dñr, sic Abraham in initio suæ vocationis ad fidem, in terrā promissionis existens Hebræus vocabatur, hoc est transfluuialis, vnde Gen. 14. b. *Venit vnus de his qui euaserunt & nunciauit Abrahæ Hebræo* quod idem est dicere, vt si dicatur Abrahæ transfluuiali. Ex quibus patet, quod Abrahā dictus est Hebręus, eo q ex partibus transfluuialibus in terrā sanctam venit. Et quia ista trāsportatio fuit facta in principio sui accessus ad fidem vel salutem suæ publicationis, ideo inde cognominatus est cū sua posteritate, quasi à principio suæ fidelitatis. Quæ quidem ratio potest haberi Iosue. 23. vbi sic. *Hæc dicit dominus: Transfluuium habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor, seruieruntque diis alienis.* Et sequitur. *Tuli patrem vestrum Abraham de Mesopotamiæ finibus*, vbi in Hebræo habetur. *De Heber flu[...]j.* Id est, de transfluuio, & adduxi cum in terram Canaan vbi scilicet segregatus à parentibus idololatris se publicauit diuino cultui mancipatum. Ex prædictis patet, quare Ismaelitæ Edomitæ & huiusmodi non dicuntur Hebræi, licet descendant ab Abraham. Nam illi soli qui sequuntur Abraham in separatione ab idololatria & cognitione Dei, Hebræi debent dici tanquam sequentes rationem illius denominationis. Et hoc est quod sequitur in prællegata auctoritate scilicet Iosue 24. vbi loquens de transportatione Abrahæ à partibus transfluuialibus, subiungit. *Multiplicauitque semen eius & dedit ei Isaac*, nullam faciens mentionem de Ismaele & alijs. Consequenter dicit de Isaac, *Illique dedi Iacob, & Esau dedi montem Seir.* Et ad excludendum Esau subiungit, *Esau dedi montem Seir. Iacob vero & filij eius descenderunt in Aegyptum.* Ex quibus patet, quod illi tantummodo nominandi sunt transfluuiales, qui descendūt ab Abraham, per Isaac & Iacob, alijs exclusis ratione prædicta. D

ADDITIO III.

In eod. cap. Vbi dicit in postil. *Lapidem quem reprobauerunt, &c.*

Fundamētum huius expositionis, quam dicit literalem est fictitium seu fabulosum, nusquam enim legitur in scripturis auctenticis, quod hoc contigisset in ædificatione templi Salomonis scilicet quod aliquis lapis pluries fuisset reprobatus in ædificio, & deinde in caput anguli collocatus, licet magister historiarum hoc videatur dicere, vnde Rabbi Abraham Hebręus, qui inter alios expositores Hebræorum magis videtur sequi literalem sensum, hoc non exponit de lapide materiali, sed de spirituali. Dicit enim, quod lapis iste est populus Israeliticus, qui reprobatus à Gentibus in captiuitate existēs in posterum erit caput omnium non virtute propria, sed à domino factum est istud. Cuius expositio licet falsa sit in hoc quod dicit, quod populus ille qui modo captiuus est, erit sublimatus prout ipse credit tempore sui Messiæ. Tamen habetur in dictis suis quoddam verum scilicet quod hæc litera non tractat de ędificatione templi Salomonis. Similiter Rab. Sa. exponit hanc auctoritatem dictam de Christo, vnde tenendum est, quod ad literam lapis iste est Christus, qui dicitur *lapis abscisus sine manibus.* Dan. 2. g. Vt etiam Apostolus Petrus exponit Act. 4. Non enim esset Christi argumentum efficax si ex sensu mystico sumeretur, prout dicit Aug. contra Vincentiū Donatistam. Et quia ipsemet Postil. reuocat illa quę in hoc loco posuit de sensu literali illius versus Psalmistę in expositione ipsius Psalmi. Vbi de hoc largius tractat. Ideo ista ad pręsens sufficiant. E

ADDITIO IIII.

In eod. cap. Vbi dicitur in postil. *Sed hoc non videtur conuenienter dictum.* F

Hanc quæstionem disputat sanctus Thom. in 3. parte q. 47. artic. 5. in cor. quæstionis sub forma prædicta, vnde in solutione principali tenet eandem opinionem, quam hic Postil. conatur improbare, quæ quidem improbatio non videtur rationabilis. Ad cuius declarationem attendendum, quod licet omnia quæ in sacris scripturis credenda traduntur, sunt à fidelibus tanquam vera certissime amplectenda, cum sint à Deo reuelata, cuius testimonium fidele est, quædam tamen de his quæ ibidem etiam expresse traduntur, sunt exponenda taliter, vt non credantur sub propria verborum significatione, eo quod si sic acciperentur, repugnarent rationi naturali, seu etiam alteri auctoritati diuinæ. Verbi gratia. Licet de Deo in scripturis sacris dicantur expresse aliqua verba, quæ in prima significatione signant illius localem motionem seu alterationem, vel passionem & huiusmodi, vt cū dicitur in persona Dei. *Descendit Deus vt videret ciuitatem.* Gen. 18. c. Similiter Exo. 3. b. *Descendi, vt liberarem eum de manu Aegyptiorum.* Quæ locutiones in propria significatione signant Deū localiter moueri. Similiter & alibi sæpe legitur Deum iratum fuisse vel pęnituisse & huiusmodi, nullo modo tamen talia sub propria significatione sunt credenda de Deo, cum manifeste rationi naturali repugnent, quę Deum penitus immobilem atq; immutabilem demonstrant. Similiter & contra auctoritatem sacræ scripturę dicentem Malach. 3. b. *Ego dominus, & non mutor.* Vnde oportet hæc & similia de Deo intelligi non in propria verborū significatione, sed translatiue seu metaphorice, prout Ambrosius declarat in 2. libro de trinitate. Similiter contingit secūdum opinionem Hebręorum circa ea quę in scripturis sacris veteris Testamenti traduntur denotantia deitatem Christi. Dicūt enim oīa talia non in propria significatione esse intelligēda, sed similitudinarie seu metaphorice, quorum motiuum est, quia credunt q Deum incarnari implicat compositionem seu naturarū confusionem in Deo, quę manifeste sunt impossibilia, cum sint contra simplicitatem diuinam. Et hoc contingit eis non solum antiquis sed modernis, eo q non pñt capere seu intelligere habitudinem naturę assumptę ad verbū secūdū veram catholicā traditionem. Nec de hoc videtur esse multū mirandū, cum hęretici qui non solū authoritates veteris testamenti recipiunt, sed etiā noui, in

noui, in quo expressius mysteriũ deitatis Christi traditur q̃ in an
A tiquo, vt cum dicit. *Ego & pater vnum sumus*, vel *antequam Abraham fieret ego sum*. & huiusmodi. In qbus verbis & similib. clarius exprimitur deitas Christi. Sed hoc non obstãte deitatem Christi negare conãtur, peruerse exponẽtes p̃dictas auctoritates, vt Arrius & Sabellius & eorum sequaces. Ex quib. patet manifeste, ꝙ licet scripturæ sacrę prophetarũ q̃ mẽtionẽ expressam faciũt de diuinitate Chr̃i, sint satis euidentes ad huiusmodi mysteriũ fidelib. ostendendum, non tamen ex his sumit argumentũ efficax ad hoc, vt principes Iudęorũ habuissent cognitionẽ de eius diuinitate. Hoc .n. mysteriũ tantum excedit capacitatem humanam, qđ raro vel nunq̃ sine auxilio diuino intelligi posset. Inde est ꝙ Petro expresse cõfitẽti deitatẽ Christi dicẽdo. *Tu es Christus fi. Dei vi.* Matt. 16. c. Christus respõdit. *Caro & sanguis non reuelauit tibi*, &c. Ex quo patet, quod ad mysterium incarnationis intelligẽdũ seu veraciter confitendum, reuelatio diuina requiritur, pp eius summã excellẽtiam. Secus est de alijs conditionib. Christi in prophetis antiquis contentis vt de tempore sui aduentus, & de signis eiusdẽ. Similiter de virtutib. ipsius Christi, & de eius excellentia respectu aliorum prophetarum, & de modo adueniendi, & huiusmodi, nã talia in propria significatione possunt accipi, non enim excedunt
B communem humanæ intelligentiæ capacitatem. Et sic patet, ꝙ obiectio Postillatoris in hoc passu est inualida.

Similiter & eius opinio non vr̃ rationabilis ex tribus. Primo, qa præsupponit falsum. s. quod auctoritates antiqui testamenti solę sufficiũt ad cogẽdum Hebræos ipsas recipiẽtes, vt cognoscãt deitatẽ Christi. Cuius oppositũ patet ex dictis. Secũdo quia exẽplũ ꝙ inducit de incõtinente (cuius actualis cognitio particularis seu consideratio impedit seu corrũpitur pp passionẽ imminentẽ, vt hr̃ in 7. Ethic.) non vr̃ ad propositum facere. Nam incontinẽs semper hẽt æstimationẽ veram in vniuersali, adueniente tamen passione, corrumpitur æstimatio vera particularis. Sed in proposito vtraque ęstimatio est particularis seu singularis. Si. n. principes Iudęorũ ęstimassent Christũ esse Deũ antequam per passionem impedirer, deinde adueniẽte passione impedirer huiusmodi cõsideratio, ita quod crederẽt ipsum non esse Deũ prout opinat Postillator, manifestũ est, ꝙ vtraq; harum ęstimationũ est singularis seu particularis, cũ in vtraq; æstimatione Christus supponitur vt subiectũ, q̃ est persona singularis. Tũc igit aut simul & semel ęstimauerunt Christum esse Deũ, & Christum non esse Deum, quę sunt contradictoria & per cõsequens inęstimabilia circa idẽ, aut primus habitus totaliter corrũperet, & tñ remaneret in eis actualis consideratio, secundũ quã ipsum iudicarẽt hominẽ purũ. Cuius oppositũ dicitur de incontinẽti. s. ꝙ semper remanet in eo vera ęstimatio saltem in vniuersali philosophus in eodem loco manifeste ostendit, & sic exemplũ non facit ad propositũ. Tertio, qa hæc opinio non consonat sacris scripturis, quę circa hęc alligant. Nã in parabola Christi cũ agricolæ dixissẽt. Hic est hęres, nõ rõ
C nabiliter intelligi, qđ ipsi ęstimassent eũ hęredẽ in diuinitate, eo modo quo Apostolus ait ad Heb. 1. a. *Quem constituet hæredẽ vniuersorum*. Nulla. n. amentia ad tantam põt communiter deuenire insaniam, vt credat diuinam maiestatem in propria persona superare. Communis. n. conceptus est ẽt apud idololatras, ꝙ De° seu dij trãscendunt oẽs potestates, vnde ridiculum esset dicere, ꝙ eo ipso ꝙ principes illi credebant ipsum esse hæredem. s. Deum verum, auderent eum interficere. Hoc etiam vr̃ contra opinionem ipsius Post. met. qui dicit quod quando eum interficere voluerũt iã nõ æstimabãt ipsum Deum esse pp impedimẽtũ passionis inuidię & huiusmodi, & sic iã nõ dicerent de ipso. *Hic est hæres*. Oportet igit dicere, vt per hoc qđ dicebant. *Hic est hæres*. intelligebant qđ erat homo tãtæ excellentiæ, qđ poterat vocari filius Dei; non p̃ naturã, sed per specialẽ adoptionẽ seu excellentiã respectu prophetarum aliorum, qđ verificat de Christo ẽt secundum humanã naturã considerato, contra quem non obstante tanta excellentia potuerunt æstimare, vt eum possent superare sicut & alios antea missos, nã magis & minus non variãt speciẽ secundũ philosophũ. Similiter auctoritas B. Petri dicẽtis Act 3. c. *Scio quod per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri*. Vr̃ facere contra opinionem Postil. nam secundũ eum debuisset dicere, per odiũ seu inuidiam fecistis. Hæc. n. fuit cã principalis sui erroris secundũ Post. magis quã ignorantia. Secundũ vero primam opinionẽ quæ est S. Tho. hæc auctoritas proprie sonat, eo. n. quod habuerant ignorantiam de Christo. s. de eius diuinitate, ausi sunt ipsũ inuadere tãquam hominẽ purum, cui cõsonat auctoritas apostoli dicẽtis. *Si enim cognouissent nunquam dominum gloriæ crucifixissent*. Quod denotat manifeste, ipsos nunquam cognouisse ipsũ fuisse dominũ glorię. Et notandũ, qđ hæc ignorãtia non excusat principes Iudæorum a crimine, sed magis aggrauat, cũ esset quodammodo ignorantia affectata. Nã licet nõ attigissent ex scripturis prophetarũ ad cognoscẽdũ Christi diuinitatẽ, eo quod scripturæ de hoc loquẽtes sunt quodammodo exponibiles, vt dictũ est, debuissent tñ assen-
D tire sua doctrinæ secũdũ quã filiũ Dei se fatebatur. Tenebãtur .n. credere & obedire Chr̃o in lege promisso. Iuxta illud Deu. 18. c. *Prophetam suscitabit tibi, &c. ipsum audies*. Quod intelligitur de Christo ad literã, & sic eius deitatẽ tenebãtur credere tanquã ab eo dogmatizatã, & per miracula confirmatã. Vnde Ioan. 15. d. dr̃ *Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non habuissent, nunc autem excusasionem non habent, &c.* Fuerũt. n. impediti ab acquiescẽdo doctrinæ Christi per inuidiam & odium ipsius, & sic nec habitualiter nec actualiter crediderũt ipsum esse Deũ. Nam per scripturas antiquas de deitate loquẽtes nõ omnino cõuincebant vt dictũ est. Nec ẽt per doctrinã Christi de se hoc testantis, impedientibus rancoris & odii passionib. Sicut. n. homo cõmuniter natus est credere suo amico, sic & discredere inimico. Ex quib. bñ attentis sequit correlarie, ꝙ catholicus disputans cum Hebræis vel eis prædicãdo psuadẽs de mysteriis Chr̃i, nõ debet conari ad probandũ deitatẽ Chr̃i ex sacris scripturis ab eis acceptis. Posset .n. hæc declinare per varias expositiones, vt ẽt Postillator dicit in hoc capitulo, sed potius est procedẽdũ ad probandũ, ꝙ ipse sit verus Christus in lege promissus, cui est audiendũ & obediendũ ex præcepto diuino. Quo ostẽso, deitas Chr̃i facilius probat per doctrinã noui Testamẽti a Christo diuulgatã. Et iste ẽt est processus scientificus, quia secundum Philosophum 1. physicorum. Connaturale est nobis a magis notis ad minus nota procedere.

REPLI. *In ca.* 21. Vbi Postil. dicit Hebræos dictos ab Heber. Burg. obiicit cuius obiectio correcta est Gene. 10 & 12. E

In eo. ca. vbi dicitur. *Lapidem quem reprobauerunt, &c.* quem passum exponit Postillator por figurã de lapidę materiali in ædificio tẽpli, put Scholastica historia narrat, sed exponit de Christo tãquã figurato principaliter intento, sed Burgen. vult narrationẽ illã esse fictã, & vult primã literalem expositionem esse de Christo. Si Bur. accipit primã, pro principaliter, hoc nõ negat Postillator. Sed qđ figura sit ficta, nõ probat sufficienter Bur. p̃ Rabbi Abrahã qui minoris est auctoritatis apud sanctã ecclesiam q̃ Scholastica historia, immo plus fictũ vr̃, quod ille Rabbi exponit lapidẽ de populo Israelitico. Aliæ ãt expositiones adductæ nõ sũt literales, sed figuratiuæ. Oportet igitur aliquã assignare figurã, quæ etsi ficta foret, quia tñ nihil habet absurditatis, peccatũ nõ videtur cõmitti, quia nõ omnis fictio peccatum est, patet Exod. 7. in 2. correctorio.

In eod. ca. vbi requirit Postillator, an doctores & principes Iudæorũ nouerant Christum in lege promissum, &c. Recitat etiã opiniones quorundã dicentiũ, quod nouerũt eũ esse verũ Messiã, &c. sed non nouerunt eum esse Deum. Hanc tñ opinionẽ postillator reprobat optimis rationib. Burg ãt dicit sanctũ Tho. tenere opinionẽ illam, quam reprobat Postillator, & iõ pro Sancto Thom. certans magnam facit commotionem, quæ stat in certis dictis. Primum, quia Iudęi antiqui & moderni non potuerũt, nec F hodie possunt videre & intelligere modũ vnionis naturę humanę ad verbũ sine cõpositione & naturarum confusione, igitur nõ potuerũt eũ cognoscere Deum nec eius deitatem. Secundum dictum. Sicut hęretici male exponentes scripturas negant Christi deitatẽ, sic non est mirũ, quod Hebræi propter falsas expositiones hoc idem negant. Tertium dictum, quod mysteriũ deitatis Christi non potest intelligi sine speciali reuelatione probat hoc quia dictum fuit Petro Matthæi 16. c. *Caro & sanguis non reuelauit tibi*. Quartum dictum, tempus aduentus Christi & cætera, quę in scriptura de Christo traduntur, non excedunt communẽ intelligentiæ capacitatem, sicut eius diuinitas. Ex quibus dictis conatur Burg. cõcludere quod opinio postillatoris est irrationabilis, & obiectio eius contra oppositam opinionẽ inualida. Hic primo videndum est de irrationabilitate illorum quatuor dictorum Burg. Secundo de rationabilitate opinionis postillatoris. Tertio, de obiectionũ valore contra opinionem oppositã. Quo ad primũ articulum videtur primũ dictum Burg. valde irrationabile, quia ex eo sequitur nullum Christianum cognoscere Christum esse Deum. Probatur ex dicto sup, primo, quia nullus Christianus potest intelligere modum vnionis humanæ naturæ ad verbum, igitur secundum illationem Burgen. nullus Christianus potest scire Christum esse Deum. Antecedens est beati Leonis papæ dicentis Deum & hominem in vnam conuenisse personam, nisi fides credat, sermo non explicat. Excedit enim & multum supereminet humanæ rationis facultatem, & cætera quæ de hac ineffabili vnione sancti doctores sentiunt. Illatio est Burgen. consequens autem falsissimum, quia Christiani non modo Christum sciunt esse Deum, sed etiam ita tenaciter huic sentẽtię adhęrẽt, vt sanguinem pro ea effundere sint parati. Stat igitur simul, ꝙ Iudæorum sapientes, etsi cognoscere non poterant Christi deitatem ex modo incarnationis, poterant tamen scire ex scripturæ testimonio, prout post dicet.

A Nec secundũ dictum Burg. rõnabile est, nam & si peruersi doctores Hebræorum male scripturam exponentes & heretici, ex prauitate voluntatis intelligere nolentes Christum, dixerint non esse Deum, ex hoc non sequitur, ꝙ ex sacra scriptura non posset efficaciter ostendi Christum esse Deum. Nam peruersa scripturę expositio auctoritatem scripturæ non minuit. Sicut negato primo principio, principium ipsum non est minus verum, quinimmo remanet necessariæ veritatis, sed sic proteruiẽtes indigent sensu & pœna 4 Metaph. Nec postillator vult probationem ex sacra scriptura dicere sic efficacẽ, vt sufficere posfit fideli & infideli prauæ & corruptæ voluntati. Nã vbi voluntas erroris se tenet contra rectam rõnem ibi pertinax pugna est secũdũ B. Hylarium to. 10. de Trinit. Cum.n. scripturæ Christi deitatẽ sonantes, per authenticos Hebræorũ doctores bene exponuntur, hæretici & alij cõtra rõnem & auctoritatem eas exponentes fidẽ facere doctis & principibus non potuerunt, nisi voluntate praua præcedente, cũ hoc stat eos ex auctoritate sciuisse Christum esse Deũ, & si volũtas sic deprauata iudicium rectę rõnis absorbuisset, ex hoc non fuissent excusati, prout prætendit Bur. sicut nec incontinens excusatur a peccato si in actu venereo ratio dicatur absorpta.

B Nec tertium dictum Burg. valet, vbi sacra scriptura plane dicit aliquid ad fidem & mores pertinens, ibi fides debet adhiberi, vt dicit B. Aug. 11. de Trinit. ca. 3. Cum igitur sacra scriptura prout auctentice a doctoribus Hebræorum exponitur, clare dicit Christum fore Deum, & fides est accommodanda. Non igitur apud doctos & principes Iudæorum, ad id crẽdum necessaria erat specialis reuelatio, sed sufficere potuit fides acquisita non impedita per prauam voluntatem.

Nec Burg. probat suum propositum per ea quæ dicebatur Petro, quia Petrus ante missionem spiritussancti fuit idiota ignorãs scripturas de deitate Christi loquẽtes, & ideo Petro fuit facta specialis reuelatio prout dicit auctoritas allegata. Secus est de principibus & doctoribus Iudæorum. Ad falsificandum etiam hoc tertium dictum Burg. valet secunda quæstio prologi doctoris subtilis.

Sed quartum dictum vr̃ contradicere secundo. Nam Burg. fundat secundũ dictum super falsa expositione literæ, sonantis deitatem Christi, ex ea cõcludens ꝙ per sacram scripturam a Iudęis receptam non potest efficaciter probari Christum esse Deum. Nunc autem tempus sui aduentus in scripturis ita fuit occultatũ in computatione hebdomadarum a Daniele descriptarum, quod non solum apud Hebræos, quinimò apud catholicos doctores in

C expositione multa est diuersitas. Similiter & passus de Genealog. & aliis locis sonantes tempus aduentus Christi. Hebræi antiqui & moderni exponunt corrupte: igitur non potest sumi argumentum efficax ex scriptura de Christi aduẽtu, sicut nec de eius deitate, quod est oppositum quarti dicti. Et fortasse ex scripturis planius & efficacius argumentum põt sumi de Christi deitate, quàm de sui aduentu ipe. Quia aũt habemus Hebræorum expositores D de primo, de secundo aũt non: propter igitur Burg. inepta dicta non debuit dicere opinionem postillatoris irrationabilem.

Quantum ad secundum articulum, dico ꝙ positio postillat. est multum rationabilis, quia fundatur super expositionem lr̃ę apud doctores Hebræorum authentica translatione Chaldaica & cæteris quæ rationabiliter nullus Iudæus intelligens audet negare. Sed si quis negat non facit hoc ratiocinando, sed proteruiendo prauitate affectionis, quod non facit probationem apud vtentes ratione minus efficacem, prout supra dictum est in probatione secundi dicti Burg.

Quo ad tertium articulum, dico quod argumenta Burg. contra postil, non valent.

Non primum, quia falsę reportat postil. quasi dixerit, quod sola auctoritas literæ sufficiat, nam postil. non fundat probabilitatem positionis suæ super nuda litera, quę, sicut dicit Burg. varie potest & corrumpi, & exponi, sed fundat (sicut dictum est) super auctoritatibus Iudæorum, quas declinare eorum docti non consueuerunt.

Secundum Burg argumentum est sophisma pertinens ad vicũ E strammum. Putat enim Bur. quod quia Christus est suppositum singulare, ꝙ, Iudæi vel alii non possent de eo habere æstimationẽ in vniuersali, quod falsum est, quia de vnico supposito põt multa vniuersalia demonstratiua concludi, videlicet quod Sortes est risibilis corporeus, sensibilis, &c. Non solum in prædicamentis qualitatis, sed ẽt quantitatis Non aduertit Bur. Auicen. 5. Meta. suæ, qui dicit, quod omne vniuersale respectu subiecti in quo est singulare est, quia oẽ receptum recipitur per modum recipientis, vniuersale igitur comparatum ad intellectũ singulare est, & tamen de tali est scientia proprie dicta, quæ est consideratio in vniuersali, cum qua stat ignorantia in particulari, sicut exemplificat postil. de incontinenti. Est igitur exemplum illud bene ad propositum. Sic igitur docti Iudæorum habuerunt æstimationem veram de Christi deitate in vniuersali, particularis autem æstimatio fuit propter odium illius personę præpedita.

Similiter tertium argumentũ Burg. concludit solũ de actuali æstimatione in singulari, de qua Apostolus dicit. Si cognouissent &c. Non aũt concludit de vniuersali consideratione præcedente passiones excęcantes secundũ quam dixerunt. Hic est heres. Per idem dr̃ ad oẽs auctoritates adductas pro opinione. S. Tho. Nam ignorantia de qua loquit̃ beatus Petrus, similiter & Paulus, intelligit̃ ignorantia affectata, quo ad doctos Iudæorũ, prout ẽt Bur. dicit in notabili, sed ignorantia affectata nõ procedit primo ex F rationis errore, sed voluntatis prauitate peruertente iudiciũ rationis circa particulare, cuius vniuersale nouerat, put vult exemplum de incontinente, vnde patet rationes postillatoris pro sua positione non esse inualidas, sed potius Burgen. rationes in contrarium minime valere.

CAP. XXII.

a Simile factum. Iterum arguit per parabolas, non tacet quia exasperati sunt, sed peiorem iram Dei per aliam parabolam dicit eis esse venturam.

†Luc. 14. d.

CAP. XXII.

¶obuians eorum prauæ cogitationi de morte sua.

ET respõdẽs Iesus, dixit iterũ in parabolis eis dicẽs. 1 †

a Hic de persecutione apostolorum arguit. ¶Præsens ecclesia ¶Deo patri. b ¶Congregatio iustorum. ¶Per incarnationis mysterium ecclesiam filio copulauit. 2

a † Simile[a] factũ est regnu[b]m cœlorum homini regi, 3

uis & inuitatis ad nuptias, inter quos est exercitus regis. Addi tũ est aũt homini regi, vt hominib. quasi homo loquatur, & dispẽsat homines nõ cupientes dispẽsari a Deo. Sed tunc cessabit regnum cęlorũ esse simile homini, cũ cessante zelo & contentione, & cęteris passionibus & peccatis, cessauerimus secũdum hominem ambulare & videbimus eum sicuti est

Tracta. 20. in Matth.

* Orig. Regnum cęlorum simile est, secundum quidem eũ qui regnat, homini regi, secundum autem eum qui conregnat, filio regis, secũdũ ea vero quæ sunt in regno regis, seruis

Nuptias

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXII.

1 ET respondens. *Postquam ostendit Iudæos iuste reprobatos tanquam contemptores diuinæ maiestatis, hic consequenter ostẽdit eos iuste reprobatos, tanquam contradictores diuinæ veritatis, cui contradixerunt tripliciter primo, ipsam refutando, secundo, ipsam impugnando, ibi.* Tunc abeuntes Pharisæi. *tertio, contrarium errorem amplexando, ibi.* Congregatis autem Pharisæis. *Primum ostenditur per parabolam inuitatorum ad nuptias & nolentium venire, & ideo ipsis reprobatis, aly sunt vocati, in quo designatur vocatio Iudæorum, ad fidem Christi, vt videbitur, quam repellentes, iuste a Deo reprobati sunt, & gẽtiles loco eorum merito sunt vocati. Et ideo prima diuiditur in duas partes, quia primo describitur Iudæorum reprobatio* Diu. *digna, secundo gentium vocatio benigna, ibi.* Tunc ait seruis. *Circa primum dicitur sic.*

2 Regnum cęlo. *i. status ecclesiæ.*

3 Homini regi qui fec. nup. *Nuptiæ istæ non possunt intelligi beatitudo æterna in ecclesia triũphante, quia infra dicitur, ꝙ serui vocauerũt ad nuptias bonos & malos, & impletę sunt nuptię. Dicitur ẽt consequẽter ibidẽ, quod inuẽtus est ibi homo non habens veste nuptialem, & propter hoc eiectus in tenebras exteriores. Ad beatitudinẽ vero celestem non admittentur boni cum malis, sed solum boni, nullus etiã ibi*

receptus

MORALITER.

† *Simile est reg. & c.* Istud nuptiale conuiuium est eucharistię sacramentum, ad quod Christus inuitauit Iudęos Io. 6. d. dicens. *Non Moyses dedit vobis de cęlo, sed pater meus dat vobis panẽ verũ de cęlo.* Et istud conuiuium in cęna domini fuit paratum, Per tauros & altilia significantur spiritussancti dona, quę cõferuntur in huius sacramenti perceptione deuota.

a *Nuptias.* Nuptiarum thalamus, est virginis vterus. De inuitatis ad nuptias solus Mattheus narrat. Aliud simile ex parte Lucas dicit de cœna id est, æterno conuiuio, de quo nemo ingressus repellitur, sicut de præsenti ecclesia.

b *Tauri.* Quia prius prophetæ, & post apostoli ab infidelibus passi sunt, qui vobis modo sunt in exemplum, quid sit vobis credendum. Venite, fide, cæteris concordando. Tauri sunt patres veteris Testamenti, quibus indulta est licentia inimicos quasi cornu feriendi. Altilia ab alendo, id est pinguia interna charitate, præcones, noui Testamenti contemplationis penna superna petentes. Occisa, vel ab eo quod fuerant, vel per mortem carnis iam in requie positi.

c *Alius in villam.* In villam ire, est terreno labori immoderate incumbere. Negociari vero, terrenis lucris inhiare.

d *Rex autem.* Supra homo dum inuitabat & opera clementiæ agebat, nunc in vltione rex tantum.

e *Et missis.* Missis exercitibus, id est, angelis per quos iudicium exercebit, persequētes perdit: & ciuitatem, id est, carnem in qua habitauerunt cum anima in gehenna cremabit.

f *Nuptiæ quidem para.* Omne sacramentum incarnationis peractum est, natiuitas & passio, &c.

g *Ad exitus, &c.* Actiones, sunt viæ; exitus, defectus actionum: quia plerumque facile conuertuntur quos in terrenis actibus prospera nulla comitantur.

a Prius prophetas prænuncios incarnationis.
a qui fecit nuptias filio suo. Et misit seruos suos vocare inui- 1
a Iudæos, quibus in patriarchis hoc promiserat. b Id est, credere. c Apostolos qui asserunt factam, vnde, hic dicitur: Prandium paratum est, id est, mysterium incarnationis impletum.
tatos ad nuptias, & nolebant venire. Iterum misit alios seruos 2
a Doctrinam iustitiæ, & mensam scripturarum ex omnibus prophetis ordinaui. Introitus regni apertus in fide meæ incarnationis, qui ante fuerat clausus. 3 †
b dicens: Dicite inuitatis: ecce prandium meum paraui: tauri 4 5
a Fide cæteris concordando.
mei & altilia † occisa sunt, & omnia parata venite ad nuptias.
a Salutis suæ præconium.
c Illi autem neglexerunt, & abierunt: alius † in villam suam, 6 7
a Alij non solum contemnunt, sed & persequuntur.
alius vero ad negociationem suam. Reliqui vero tenuerunt 8
a De mortibus discipulorum dicit, qui supra in alia parabola de morte sua dixit.
d seruos eius, & contumelijs affectos occiderunt. Rex au- 9
a Vocem sanguinis. b Tamen cum tranquillitate iudicans. c Romanis sub Tito & Vespasiano.
e tem * cum audisset, iratus est, & missis exercitibus suis per- 10 11
a Iudæos interemit. b Ierusalem.
didit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit. 12
a Adhuc alios inuitat, quia sermo Dei & si alicubi laborat, alibi requiescit. 13
f Tunc ait seruis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed 14 15
a Iudæi. b Per legem & prophetas. 16
g qui inuitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exi- 17

† in agrum suum.

* Chrysostomus. Vel viæ sunt omnes professiones huius mundi, vt puta philosophiæ, militiæ, & huiusmodi. Dicit ergo. Ite ad exitus viarum, vt cuiuslibet conditionis homines vocent ad fidem. Adhuc, sicut castitas via est quæ ducit ad Deum, sic fornicatio via est quæ ducit ad diabolum, & sic de alijs virtutibus & vitijs. Iubet ergo vt cuiuscunque conuersationis vel conditionis homines inuitent ad fidem.

Homil. 41. operis imperf.

Vt videret

NICOLAVS DE LYRA.

receptus eijcietur, & ideo per istas nuptias intelligitur verbi incarnatio: tunc enim Deus pater fecit nuptias filio suo, quando naturam humanam copulauit naturæ diuinæ in suo supposito. Quæ quidem nuptiæ celebratæ sunt in vtero virginali de quo Christus. *Exijt tanquam sponsus procedens de thalamo suo.*

1 *Et misit ser. &c.* Isti inuitati sunt Iudæi quibus data est lex in qua facta est promissio de incarnatione Christi, vt patet Gen. penult. b. *Non auferetur sceptrum de Iuda &c.* & Deut. 18. *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum &c.* Serui autem qui missi sunt ad vocandum inuitatos istos, fuerunt prophetæ qui clarius denunciauerunt ea de Christo quæ obscurius erant posita in lege, hortabantur enim populum Iudaicum expectare Christi aduentum, & tendere in ipsum per fidem & bona opera.

2 *Et nolebant.* Quia nolebant verbis prophetarum obedire, vt patet ex decursu li. Reg. & Paralip.

3 *Iterum misit alios seru.* Isti serui secundo missi fuerunt illi qui de propinquo denunciauerunt aduentum Christi, vt Ioannes Baptista & discipuli Christi missi ab eo in omnem ciuitatem & locum quo ipse erat venturus, vt habetur Luc. 10.

4 *Ecce prandium meum paraui.* Videlicet sacramenta ecclesię, & doctrinam, quibus reficitur anima, & potissime sacramento eucharistiæ, in quo datur nobis caro Christi in cibum, & sanguis eius in potum.

5 *Tauri mei & al.* Tauri sunt præcepta moralia, altilia consilia superaddita.

6 *Illi autem ne.* Quia Iudæi prædicationem Christi & apostolorum contempserunt, quia pauci comparatiue de Iudæis crediderunt. Causa autem huius fuit cupiditas rerum temporalium. Propter hoc enim sacerdotes conspirauerunt in mortem Christi, ne perderent ciuitatem & templum, in quo quidem templo, hauriebant pecuniam populi, vt visum est capitulo præcedenti sub obtentu cultus diuini, & hoc est quod subditur.

7 *Et abierunt, alius in vi suam. alius in negociationem suam.* Per laborem vineæ intelligitur omnis occupatio corporalis circa terrena impediens diuina. Per negociationem vero, occupatio mentalis circa talia.

8 *Reliqui vero te. ser. eius & contu. af. occiderunt.* Quia Ioannes Baptista ab eis est incarceratus & occisus. Similiter Iacobus frater Ioannis, & Stephanus & alij discipuli Christi, & similiter prophetæ multi in testamento veteri.

9 *Rex autem cum au. iratus est.* Quia à Deo merito pro talibus sunt puniti.

10 *Et missis ex su.* Scilicet exercitu Romanorum sub principibus Tito & Vespasiano, qui ex diuina ordinatione venerunt contra Ierusalem 42. anno post Christi passionem.

11 *Perdidit ho. il.* Quia in vltionem sanguinis Christi, & suorum discipulorum ab exercitu Romanorum sunt trucidati, & captiuati de Iudæis vsque ad decies centum milia, vt dicit Iosephus in libro de Iudaico bello.

12 *Et ciuitatem il. succendit.* Quia tunc Ierusalem succensa est & templum in ea.

13 *Tunc ait ser. su.* Hic consequenter describitur vocatio gentium benigna, quia Iudæis repellentibus fidem Christi ab apostolis prædicatam, apostoli de mandato domini transierunt ad prædicandum gentibus per totum mundum, & ipsi deuote susceperunt fidem Christi ad prædicationem apostolorum, & hoc est quod dicitur Act. 13. g. vbi Paulus loquens Iudæis induratis, dixit sic. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, sic enim præcepit nobis Deus,* & hoc est quod dicitur. *Tunc ait ser.* Id est, apostolis & alijs discipulis per diuinam reuelationem.

14 *Nuptiæ quidem para. sunt.* i. mysteria Christi impleta sunt.

15 *Sed qui inuitati erant.* Scilicet Iudæi, vt visum est.

16 *Non fuerunt di.* Propter suam incredulitatem.

17 *Ite ergo ad exitus ui.* Id est, ad dispersionem gentium.

Et quoscun-

MORALITER.

1 *Et misit ser.* Scilicet apostolos aliosque discipulos.

† *Dicite inui.* Id est, Iudæis à Christo iam inuitatis, quorum aliqui renuerunt venire per negligentiam, & aliqui per occupationem terrenam, & aliqui per inimicitiam, quia Christi seruos occiderunt scilicet Stephanum, Iacobum fratrem Ioannis & Iacobum iustum, vt habetur in actibus apostolorum.

10 *Et missis, &c.* Id est, Romanis, qui dicuntur exercitus Dei, quia venerunt eius instinctu in vltionem mortis Christi.

11 *Perdidit il. ho.* Partim occidendo, partim captiuando. *Tunc ait.* Sequitur.

17 *Ite ergo,* Hoc fuit impletum Act. 13 a. cum Paulus & Barnabas constanter dixerunt Iudæis. *Vobis oportebat primū loqui verbū Dei, sed qm̄ repellitis illud, & indignos vos iudicatis vitę æternę, ecce*

a *Vt videret discumbentes.* Id est, videri faciat iudicādorum merita, & discernat.
b *Non vestitum veste nuptiali.* Confutatis autem Pharisęis supponit nō omnes qui sunt in ecclesia, esse dignos regno, ne torpeant sui.
c *Amice quomodo huc intrasti non hab. vestem nup.* Amicus, quia ad nuptias inuitatus. Quomodo, impudentiæ arguit.
d *Ligatis manibus & pedibus.* Ligantur pęna qui hic a malo noluerunt ligari, id est, cohiberi.
Manus quæ non extensæ ad eleemosynam. Pedes tardi ad bonum.
Ibi singula membra pœnis subiicientur, quæ hic singulis vitiis seruierunt.
e *Exterio. &c.* Quia hic interiores habēt tenebras cordis.
f *Multi autem sunt vocati, pauci vero electi.* Repulso vno, in quo oē corpus malorū exprimitur, generalis sentētia infertur. *Multi autem sunt v. c.* Quasi dicat. Et si de vno dixi, de multis est intelligendum.
g *Cum Herodianis dicen.* Tāquam ignotis, vt facilius deciperent, quia timebant turbas. Quod per se nō audent, præsidis manibus attentant.

† quotquot.
† 35. di. c. ecclesiæ.
† Sup. 20. b. Mar. 12. a. Lucæ 20. d.
Hieronymus

a Viæ, sunt errores gentium. b Cuiuscunque conditionis. Ad fidem.
tus viarum, & † quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias. Et 1 2
a De Iudæa. b Sectas gentium. c Sicut ecclesia inter cœlum & infernum est indiscrete malos & bonos colligit.
egressi serui eius in vias, congregauerunt omnes quos inue-
a Crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam.
nerunt malos & bonos: & impletæ sunt nuptiæ † discum- 3
a Ad iudicium veniens, illuminabit conscientias. b In fide requiescentes:
bentium. Intrauit autem rex, vt videret discumbentes, & vi- 4 5
a Omnes qui in malo sunt vnum. b Id est fidem habentem, non opera charitatis, per quam dominus ad societatem sibi ecclesiæ nuptias venit.
dit ibi hominem non vestitum veste nuptiali, & ait illi: Ami- 6
a Impudentiæ arguit. b Per fidem, non per orationem. c Noui hominis sed veteris.
ce quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? At 7
a Quia non locus negandi ibi est. b Ligantur pœna qui ligati fuerunt culpæ à bonis operibus.
ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris. † Ligatis manibus & 8 9
a Inferni quia hic inter omnes habent tenebras.
pedibus eius † mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit 10
a Oculorum in vanis vigorum. b Qui de edacitate gauisi sunt. c Ad nuptias. d Fide. 11
fletus & stridor dentium. † Multi autem sunt vocati, pauci ve- 12 13
a Ad regnum.
ro electi. † Tunc abeuntes Pharisæi consilium inierunt vt † 14
a Vt aliquid quasi eo ignorante extorquerent ab eo in quo argui posset. b Quasi minus notos, a quibus minus caueret, & reprehensi minus erubescerent. 15
caperent eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum 16
a Eo tempore Herodes erat Ierosolymis. b Quasi laudatus mysterium sui cordis simpliciter eis aperiat, eosque velit habere discipulos. 17
Herodianis, dicentes: Magister, scimus quia verax es, & viam 18 19
Non timens prælatam personam.
Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo. Non enim 20
a Indiscrete dicis veritatem maioribus & minoribus. 21
respicis personam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi vide-

Cum Herodianis. Id est, militibus Herodis. Sub Cęsare Augusto quādo descriptio facta est, Iudæa facta est tributaria. His tributis præpositus est Herodes antipatis filius alienigena & proselytus, rex Iudęis ab Augusto cōstitutus. Erat ergo seditio in populo, aliis dicentibus debere dari tributa, pro securitate & quiete, cum Romani pro omnibus militent Pharisæis contra nitentibus, non debere populum Dei qui decimas soluit, & cętera quæ lex dicit, humanis legib9 subiacere. Mittunt igitur Pharisæi si possent decipere.
* Chrysostomus. Propter hoc autem suos discipulos & Herodis milites simul mittūt, vt quodcunque dixerit, reprehendatur: cupiebant enim magis aduersus Herodianos eum aliquid dicere, quia enim eum detinere timebant propter turbas voluerunt ei periculum immittere, eo quod esset publicis tributis obnoxius.
h *Non est tibi cura, &c.* Illuc prouocāt, vt Deū magis timeat, quam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et quoscunque inue. vo. ad nup.* Quia nullus volens fidem catholicam recipere, repellendus est.
2 *Et egressi ser. &c.* Quia in ecclesia militante admixti sunt boni cum malis.
3 *Et imple. sunt nu. di.* Quia fides catholica diffusa est per orbem vniuersum.
4 *Intra. autem rex vt vi. di.* Discernendo scilicet merita & demerita credentium. Intrat autem dupliciter, generaliter intrabit in futuro iudicio, specialiter in morte cuiuslibet hominis.
5 *Et vi. ibi ho. non ve. ve.* Ista vestis nuptialis, est charitas quę diuidit inter filios regni & perditionis, vt dicit Aug. Dicitur autem vestis nuptialis secundum Gregor. quia ea indutus Christus ad nuptias venit, quando ex charitate incarnari voluit. Sequitur.
6 *Amice quomodo huc in.* Vocatur autem amicus peccator ꝓp naturam, quæ ad imaginem Dei facta est, propter fidem informem quæ Dei donum est, licet non sufficiat ad salutē.
7 *At ille ob.* Quia nullus potest respōdere Deo, sed propria arguente conscientia conuincitur, & mutus efficitur.
8 *Tunc dixit rex mi.* Angelis executoribus diuinæ iustitiæ.
9 *Ligatis mani. & pedi.* Quia post mortem non potest peccator bonum operari, nec ad salutem reuerti.
10 *Mittite eum in te. ex.* Tenebræ enim interiores sunt tenebræ mentales, quas solum habent modo peccatores. Tenebræ vero exteriores sunt tenebræ corporales, quas cum prędictis habebunt post mortem, quando in infernum detrudentur per diuinam sententiam.
11 *Ibi erit fle. & strid. den.* Hoc supra expositum est cap. 13.
12 *Multi autem sunt vo.* Scilicet ad fidem catholicam.
13 *Pauci vero electi.* Scilicet ad gloriam, quia pauci sunt .s. comparatiue respectu illorum qui sunt vocati ad fidem.
14 *Tunc abeun. Pha.* Hic ostenduntur Iudęi contradictores diuinæ veritatis ipsam impugnando, & diuiditur in tres partes, quia primo impugnauerunt Christum de veritate iustitię, secundo, de veritate doctrinę, ibi. *In illo die*, tertio, de veritate vitę, ibi. *Pharisæi autem au.* Prima in duas, quia primo ponitur Pharisęorū fallax interrogatio, secundo, ipsius Christi vera responsio, ibi. *Cognita autem Iesus nequitia eorum.* Circa primum aduertendum, quod Pharisęi malitiose conspirabant contra Christum, quorum malitia primo ostenditur, & hoc quadrupliciter. Primo in hoc quod dicitur.
15 *Consilium inierunt.* Vt ex colloquutione cōi melius perpenderent qualiter possent eum decipere. Secundo cū dr̃.
16 *Vt caperent eum in sermone.* Quia non poterant eum capere in malo opere. Et quia facilius capitur homo in verbis quam in factis. Tertio, cum subditur.
17 *Et mittunt ei discipulos suos.* Id est, homines Christo incognitos secundum ęstimationem eorum, vt coram ipsis audacius loqueretur, & laxaret linguam ad aliquid dicēdum, vnde posset capi. Quarto, cum subditur.
18 *Cum Herodianis.* Isti enim Herodiani erant milites Herodis, quia ista quęstio fuit facta Christo feria quarta ante passionem suam. Et de Herode legitur, quod ipse erat in Ierusalem cum exercitu suo in die passionis, quia venerat in Ierusalem propter solemnitatem Paschalem. Sic ergo milites Herodis missi sunt cum discipulis Phariseorum, vt discipuli possent eum capere in sermone, & milites statim raperēt eum, vt puniretur in corpore. Sic ergo patet, qualiter malitiose agebant contra eum verbo, quia primo commendant eum verbis, vt facilius inducant ad dicendum aliquid contra potestatem Cęsaris, de quo volebant sibi facere quęstionem, vt videbitur. Dicunt ergo sic.
19 *Magister scimus, quia verax es.* In vita. 20 *Et viam Dei in veritate doces.* In sana doctrina. 21 *Et non est tibi cura de aliquo.* In quo apparet tua iustitia, & sic eum commendant, licet fallaciter de veritate vitę, doctrinę & iustitię. Quasi

MORALITER.

conuertimur ad gentes, sic .n. nobis præcepit Deus. Sed qui veniunt ad conuiuiū carentes veste charitatis, quę est nuptiale vestimentū, mittuntur in tenebras exteriors ligatis manibus & pedibus, per quod impossibilis exitus designatur. *Tunc abeun. Pha. &c.* Sequitur.
19 *Magister sci. &c.* Chrysostomus. Hęc est hypocritarum prima simulatio, quia laudant quos perdere volunt.

Reddite

A quam Cęſarē,& ideo non debere ſolui tributa dicat, vt Herodiani quaſi auctorem ſeditionis teneant.
a *Hypocritæ*. Quia aliud ſunt, & aliud ſimulant.
* Chryſoſt. Non ſm ſermones eorum pacificos blande reſpondit, ſed ſecūdum conſcientiam eorum crudelem aſpera dixit, quia Deus voluntatibus reſpondet, non verbis. Dicit ergo
B eis hypocritæ, vt conſiderantes eum cordium humanorū cognitorem, quod facere cogitabant, perficere non auderent. Vide ergo quod phariſæi blandiebantur, vt perderent: ſed Ieſus eos confundebat, vt ſaluaret.
b *Reddite ergo*. Vel ſicut Cęſar exigit impreſſionem ſuæ imaginis, ſic & Deus animam lumine ſui vultus ſignatam.
c *Saducæi,&c.* Duę erant hęreſes in Iudeis. Phariſęorum, qui præferebant iuſtitiam traditionū & obſeruationū, & Sadu-
C cæorum,

tur. Licet cenſum darē Cæſari, an non? Cognita autem Ieſus 1
a Doloſitate. b Non ſecundum verba eorum blande, ſed ſecundum conſcientias eorum aſpere. 2
c Quia aliud eſt in corde, & aliud ſimulant in ore.
a † nequitia eorum ait. † Quid me tentatis hypocritæ? Oſten- 3
a Denarium, qui pro cenſu ſoluitur, qui & habet imaginem Cæſaris. b Genus nummi quod pro decem nummis computabatur. 4
dite mihi numiſma cenſus. At illi obtulerunt ei denarium. Et
a Satis patet, quod non de ignorantia interrogat, ſed vt ad verba eorum competenter reſpondeat 5
ait illis Ieſus. Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio? Dicunt 6
a Tyberij priuigni Auguſti, ſub quo paſſus eſt dominus. ¶ Tributum pecuniam.
b ei: Cæſaris. Tunc ait illis: † Reddite ergo quæ ſunt Cęſaris 7
a Deimas, victimas. b Qui credere debuerunt mirantur, quod non habent tentandi locum. †
Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Et audientes mirati ſunt, & reli-
a Infidelitatem reportantes. b Quo Phariſæi abierunt. c Qui interpretantur iuſti.
c cto eo abierunt. † In illo die acceſſerunt ad eum Saducæi, 8
a Phariſæi credebant & animæ & corporis reſurrectionem, ſed Saducæi etiam animas interire cum corporibus.
qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & interrogauerunt eum
dicentes: Magiſter, Moyſes dixit, ſi quis mortuus fuerit non
habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet
ſemen fratri ſuo. † Erant autem apud nos ſeptem fratres, &
primus vxore ducta defunctus eſt, & non habens ſemen re- †
liquit vxorem ſuam fratri ſuo, ſimiliter ſecundus & tertius
vſque ad ſeptimum. Nouiſſime autem omnium & mu-
a Opinabantur, quod ſi reſurgerent, quod ita tunc ſicut nunc in hoc ſeculo viuerent.
lier defuncta eſt: In reſurrectione ergo cuius erit de ſe- 9
ptem vxor? Omnes enim habuerunt eam. Reſpondens 10 11

cęorum, qui & ipſi vendicabāt ſibi, quod nondum erant id eſt, iuſti. Saducęi nāque iuſti interpretantur, qui reſurrectionē corporum non credunt, & animas interire putāt cum corpore, turpitudinem fabulę fingunt, quę deliramenti eos arguat qui reſurrectionem aſſerūt. Poteſt autem fieri, vt in gente eorum hoc aliquando acciderit.
* Chryſoſtomus. Quando recedebant Phariſæi, accedebant Saducęi forte tali conſilio, quia decertabāt quis eum deprehendere poſſet, vel ſi ratione eum non poſſent ſuperare, ſaltem per ipſam frequentiam ſubuerteret ſenſum eius.
Myſtice. Hi omnes ſeptem reprobi ſunt, qui tota hac vita quæ ſeptem diebus eſt, ſteriles a bono opere ſunt, quibus miſere mortuis, ad vltimum mundana conuerſatio quæ ſine fructu eſt, tranſibit.

Erra-

NICOLAVS DE LYRA.

Quaſi dicat non dimittes timore cuiuſcunque hominis etiam Imperatoris dicere veritatem, & tunc proponunt, quæſtionem brigoſam apud eos dicentes.

1 Licet cenſum dare Cæſa. an non. *Iſta quæſtio habuit ortum a tempore natiuitatis Chriſti, quia prout habetur Luc. 2. c. Cæſar Auguſtus præcepit, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Et hæc deſcriptio primo facta eſt in Iudæa, quæ eſt in medio terræ habitabilis, & in iſta deſcriptione omnes ibant ad ciuitates, de quibus erant oriundi, vt profiterentur ſe redditoros tributum Cæſari. Tunc ſurrexit quidam nomine Iudas, natione Galilæus, qui dicebat hoc eſſe Iudæis illicitum, quod ſcilicet recognoſcerent aliquem dominum in terris, ſed ſolum Deum qui in cælis eſt, & multos traxit ad ſe, vt habetur Act. 5. Et Ioſephus idem refert 20. lib. antiquitatum, & extunc aliquid huic opinioni adherebant, quia iſta opinio erat pro libertate populi, & pro honore ipſius Dei videbatur, e contrario alij aſſerebant, quod erat licitum dare tributum Romanis, quia pro defenſione patriæ militabant, & ab hoſtibus & a latronibus defendebant, & pacem inter homines conſeruabant & iuſtitiam. Hanc autem quæſtionem malicioſe propoſuerunt Chriſto, vt ſi diceret non eſſe licitum, ſtatim caperetur tanquam contrarius imperatori. Si autem diceret eſſe licitum, videretur eſſe contrarius libertati populi & diuino honori, & ſic incurreret maleuolentiam populi.*

2 Cognita autem, &c. *Hic ponitur Chriſti reſponſio. Primo reſpondet ad eorum intentionem.*

3 Quid me ten. &c. *Quaſi dicat non quæritis veritatē addiſcere, ſed me in verbis capere. Et ꝓpter hoc vocat eos hypocritas, quia aliud prętendebant, & aliud intendebant. Conſequenter reſpondet ad quæſtionem.*

4 Oſtendite mihi numiſma. *Id eſt, numerum qui datur annue pro cenſu imperatori.*

5 At illi obtulerunt. *Quia nummus, qui dabatur pro annuo cenſu a quolibet capitaneo domus valebat decem numinos vſuales. Et ideo vocabatur denarius, & erat de argento.*

6 Cuius eſt imago, &c. *Quia imago Cæſaris erat impreſſa in illo denario, & nomen eius in circuitu.*

7 Tunc ait illis. Reddi. &c. *Quia reddere debitum omnibus eſt bonum & iuſtum, non eſt autem inconueniens, nec contradictio, quod homo ſit ſubditus homini in temporalibus, & Deo immediate in ſpiritualibus, & maxime, quia iurauerant Iudæi ſeruare fidelitatem & reddere tributum Romanis a tempore Pompei qui Iudæam fecit tributariam Romanis, & audientes mirati ſunt, & relicto eo abierunt ſicut cōfuſi.*

8 In illo die. *Hic conſequenter oſtenditur quomodo impugnauerunt Chriſtum Iudæi, in veritate doctrinæ, ad quam pertinet reſurrectio mortuorum, quæ eſt de articulis fidei. Et primo circa hoc ponitur Iudęorum interrogatio. Secundo Chriſti reſponſio.* Reſpondens autem Ieſus.

Circa primum aduertendum, quod inter Iudæos quidam erant qui vocabantur Saducæi, qui recipiebant tantum quinque libros Moyſi, & dicebant animam hominis mortalem, & per conſequens negabant reſurrectionem, ſecundū quod Ioſephus refert de iſtis 20. libro antiquitatum, et magiſter in hiſtorijs, vbi plenius tangitur diuerſitas quę erit in ſectis Iudæorum, quod propter breuitatem omitto. Iſti ergo mouerunt quæſtionem, quæ videbatur eis inſolubilis, et propter hoc videbatur eis reſurrectio mortuorum impoſſibilis. Et ponitur caſus de muliere quæ deſponſata eſt ſeptem fratribus ſucceſſiue, quia quando aliquis moriebatur ſine filio, frater eius tenebatur accipere vxorem ad ſuſcitandum ſemen fratri ſuo, ita quod primus filius natus non aſcribebatur generanti, ſed mortuo fratri ſecundum quod ſcribitur Deut. 25. Iſta ergo mulier ſine prole ſuſcepta mortua eſt poſt omnes fratres. Et ideo proponunt quæſtionem Chriſto.

9 In reſurre. ergo, &c. *Quaſi dicerent, impoſſibile eſt quod detur alicui eorum determinate. Cuius cauſa ſubditur.*

10 Omnes &c. *Et per conſequens eadem ratione ſi debeat aſſignari vni & alteri. Item non videtur impoſſibile, quod detur ſeptē fratribus ſimul, quia eſt contra legem Moyſi, quod duo fratres ſimul coniungantur vni mulieri matrimonialiter, & ex hoc intenaūt concludere, quod impoſſibile ſit animam immortalem eſſe & hominem reſurgere.*

11 Reſpondens autem Ieſus. *Hic ponitur Chriſti reſponſio. Vbi tria*

MORALITER.

† *Reddite ergo, &c.* Orige. Mundi princeps diabolus Cæſar dici poteſt, non enim Deo reddere poſſumus quæ ſua ſunt, niſi prius principi mundi reddiderimus quæ ſunt ſua, id eſt, niſi depoſuerimus malitiam vniuerſam *In illa, &c.* Sequitur.

† *Erant apud.* Per iſtos ſeptem, qui non reliquerunt ſemen deſignatur vniuerſitas deſidentium, qui ex ſuis operibus non relinquunt aliquid memoria dignum.

In

A a *Erratis.* Ideo quia nescitis scripturas. Vnde sequitur, vt ne sciant virtutem Dei.
b *In resurrectione.* Resurgent quidem corpora, quę possent nubere & nubi, quod de his dicitur, qui habēt membra genitalia, sed alia ratione non nubent.

D d *De resurrectione, &c.* Hoc quidam de resurrectionis cōditionibus quęstioni propositæ reddidit. De ista vero resurrectione contra infidelitatem eorū ita ait. *De resurrectione autem mortuorum.* Ita testimonium ponit. Quod videretur ambiguū, vel nō satis ad resurrectionis pertinet veritatem, quia illi prophetas (vbi aperta sunt testimonia) non recipiunt, sed tantū quinq; libros Moysi. Et hic de resurrectione, & alibi de diuinitate quædā coram contēptoribus inuenitur dominus dixisse, nō vt daret sanctum canibus, & mitteret margaritas ante porcos; sed quia inter eos qui tentabant erāt aliqui qui vtiliter audebant, quos pro aliorum immunditia negligi non oportebat.

Tractatu.22. in Matt. ✠ Origenes. Queritur, cum saluator dicat, erratis nescientes scripturas, An dicat quod in quibusdam scripturis positū est quod sequitur, *In resurrectione neque nubent, &c.* quod in veteri testamento non legitur scriptū. Nos autem dicimus quia scriptum est, non in ipsis sermonibus manifeste ista dicentibus, sed in mysterio indicantibus, secundum intellectū moralem. Sed nec inuenio scriptum, *erunt sicut Angeli Dei,* nisi forte quis & hoc moraliter intelligat, secundum quod dicitur. Tu autem ibis ad patres tuos. Item appositus est ad populum suum.

† Exo.3 cap. Mar.12.c.

†Mar.12.cap.

a autem Iesus, ait illis. Erratis, nescientes scripturas, neque vir- 1 2
(a Quæ resurrectionem asserunt.) (a Qui potest corpora suscitare. Viri producent. b Feminæ producentur.)
b tutem Dei. In resurrectione enim, † neque nubent, neque † 3
(a Ecce spiritualis conuersatio. idest sine labe corruptionis visione Dei fruentur qui ibi erunt.)
c nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in cœlo. De resurrectio- 4
d (a In Moyse quem recepistis.) 5
ne autem mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo, 6
e dicente vobis. Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, &
f Deus Iacob. Non est Deus * mortuorum sed viuentium. 7
(a Simpliciter gaudentes miracula venerantes sequuntur doctrinam.)
† Et audientes turbæ † mirabantur in doctrina eius. Pharisæi autem audientes, quod † silentium imposuisset 8
(a Sapienti responsione.) (a Non habentibus quid dicerent.)
g Saducæis, conuenerunt in vnum, & interrogauit eum 9
h 10

B

c *Sed sunt sicut Angeli.* ✠ Chrysostomus. Notandum quod cum de ieiuniis & eleemosynis, cęterisque virtutibus spiritualibus locutus fuit, tanquam Angelorum similitudinē introduxit, nisi cum de absolutione a coitu loqueret̃. Quoniā sicut oēs actus carnales, opera sunt animalium, præcipue tamen actus libidinis, sic omnes virtutes sunt res Angelicæ præcipue tamen castitas, per quam vincitur natura virtutib.

Hom. 42. in operis imperf.

* Hilarius. Eandem quam Saducęi calumniam afferre plures solent, in quam formam muliebris sexus resurgat.

Lib.22. de ciuit.ca.22.

* Augustinus. Melius sapiunt, qui vtrumque sexum resurrecturum non dubitant. Non enim libido ibi erit quæ confusionis causa est. Nā priusquam peccassent nudi erāt, natura autē seruabitur, quæ tunc quidem a concubitu immunis C erit. Erunt tamē membra fęminea non accomodata vsui veteri, sed decori nouo, quo non allicitur aspicientis concupiscentia, quæ nulla erit.

De

E e *Non legistis.* In Moyse quem recipitis, alioquin posset apertiora de resurrectione testimonia prophetarum dare, sed prophetas Saducęi non recipiunt.

f *Deus Abraham, &c.* Qui iam mortui erant, quādo hæc dicebat, ergo per hoc animas probat permanere post mortē, nō enim diceretur Deus nō existentium. Et sic introducitur & corporum resurrectio, quę cū animabus bona vel mala gesserūt. *Deus Abraham, & Isaac, & Iacob.* Per hoc ꝓbat ęternitatem animarū, Et statim infert, *Non est Deus mortuorum, &c.* vt cū probauerit animas permanere post mortem, consequenter introduceretur etiam corporum resurrectio, quæ cum animabus bona vel mala gesserunt.

g *Silentium.* Nota venena inuidiæ superari posse, sed difficile conquiescere.

F h *Conuenerunt.* Vt multitudine vincerent quem non poterāt ratione. In tentando cōueniunt, qui in doctrina cōtrarii sūt. Iam confutati erant in ostensione denarii, iam viderāt etiam Saducęos obmutescere, sed tamen maleuolentia & liuor nutrit impudentiam.

Ten-

NICOLAVS DE LYRA.

tria facit per ordinem, quia primo ostendit eorum errorem, & erroris causam, dicens.

1 Erratis. *In hoc supple, quod resurrectionem negatis.*

2 Nescient. scripturas. *Ipsi enim non recipiebant scripturas prophetarum in quibus fit expressa mentio de resurrectione mortuorum, vt habetur Dan.* 12.*a.* Multi qui dormiunt in puluere terræ euigilabunt, &c. *Et Ezech.* 37.*a.* Facta est super me manus domini, &c. *Et ex ignorantia illarum scripturarum procedebat error eorum. Secunda causa tangitur, cum subditur.*

3 Neque virtu. Dei. *Si enim bene considerasent virtutem Dei, quæ pōt aliquid ex nihilo facere, quod ipsi habebant necesse cōcedere, ex quo recipiebāt libros Moysi, vbi fit expressa mentio de creatione mūdi non negarent quin posset resuscitare mortuos. Secundo soluit argumentum eorum, dicens.*

4 In resurrectione enim, &c. *Idest, viri non accipient vxores.*

5 Neque nuben. *Idest, mulieres, non accipientur a viris, quia homines non resurgent ad vitam carnalem cibis & venereis vtentem.*

6 Sed sunt sicut Angeli Dei. *Viuentes visione & fruitione Dei Et sic patet eorum argumentum nihil concludere, quia illa inconuenientia ad quæ deducebant, non sequuntur, nisi ex suppositione, quod actus carnales venereorū sint in resurrectione, quod patet esse falsum. Tertio confirmat veritatem resurrectionis auctoritate scripturæ dicentis Exod.3.*

7 Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. *Quando dominus protulit hæc verba, illi Patriarchæ erant mortui corporaliter, cum ergo aliquis non possit esse Deus rei non existentis vel eius quod est nihil quod idem est (quia creaturæ ad Deum est relatio realis quæ non potest fundari in nihilo) oportet ergo quod isti patriarchæ aliquo modo essent, & ideo cum non viuerent vita corporali, sequitur quod anima adhuc viueret, & per consequens quod immortalis erat, quare non destruitur destructo corpore, & per consequens sequitur q resurrectio erit, qa aīa nō pōt esse pfecte quietata, nec beata, nisi vniatur cum corpore, ad cuius vnionem habet inclinationem naturalem. Considerandum tamen, quod saluator bene accepisset auctoritatem magis expressam de immortalitate animæ & futura resurrectione, auctoritatem, scilicet prophetarum, vt visum est, sed illa non recipiebatur a Saducæis, & ideo non fuisses efficax contra eos.*

8 Pharisæi autem. *Hic consequenter ostenditur qualiter impugnauerunt Christum in veritate vitæ, in hoc quod proposuerunt sibi quæstionem tentatiuam de primo mandato legis. Circa quod primo ponitur eorum interrogatio. Secundo ponitur Christi responsio, ibi.* Ait illi Iesus. *Circa primum dicitur.* Pharisæi autem, &c. *Licet enim ipsi essent contrarii Saducæis in opinione de animæ immortalitate & de mortuorum resurrectione, vt visum est, tamen cōueniebant cum eis in Christi persequutione. Et ideo audientes, quod silentium imposuisset eis.*

9 Conuenerunt in vnum. *Ad inuadendum ipsum Chistum alio modo, & ad ipsum venerunt in magna multitudine ad magis terrendum.*

10 Et interrogauit eum vnus ex eis. *Vt si cōsensus esset, solus videretur confunai, si autem vinceret, omnes viderentur per eum, vicisse, secundum quod dicit Chrysostomus.*

Ten-

MORALITER.

† *In resurrectione enim, & c.* Resurrectio spiritualis est a morte culpæ ad vitā gratiæ, quæ est arra gloriæ, & ideo quādo hæc resurrectio firmata est per propositum cauendi recidiuū firmatum professione religionis & etiam obseruatū, tūc est similitudo ad angelicā vitam, quia per castitatem fit conformitas angelicæ puritati. Angeli similiter nihil propriū possident in hoc mundo. & obediunt continue ipsi Deo.

Magi-

a *Tentans eum.* Marcus ait, quod ei sapienter respondenti dominus dixerit. Non longe es regno Dei. Potuit enim fieri vt qui tentans venit responso domini conuersus sit. Vel tentatio non est mala quasi volentis decipere, sed causa volentis amplius experiri ignotum.

b *Diliges dominum Deum tuum.* Fictam conscientiam interrogatis dominus primo responso percutit. *Deus tuus vnus est Non assumes nomen Dei tui in vanum. Obserua diem sabbati.* Hec tria ad dilectionem Dei pertinent: Cuius cogites vnitatem, veritatē, voluntatē.

a Pro omnibus legis doctor, vt si uincat omnes uictores habeantur, uel si uincitur, solus erubescat: b Non scire desiderans. c Cuius non uult esse discipulus.

1 a vnus ex eis legisdoctor tentans eum: Magister quod est a Egregium. b Idest, diligere debes.

2 b mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus. † Diliges dominum

3 a Intellectu, vt nullum in confessione diuinitatis relinquas errori locum. b Idest, uoluntate, vt nihil ei contrarium velis.

4 c num Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua a Idest, in memoria nil reminiscens quo minus de eo sentias. b Dignitate. c Ordine.

& in tota mente tua. Hoc est † maximum & primum a Et si in exequutione sit primum. b Non par. Quia de dilectione.

5 mandatum. Secundum autem simile est huic; † Diliges pro- d

c *Ex toto corde.* Integritas fidei exprimitur. In tota anima, perfecta obedientia agitur. In tota mente, perseuerantia ostenditur

* Chrysostomus. Diligere Deum ex toto corde, est vt cor tuum non sit inclinatum ad alicuius rei dilectionem magis quam dei. Diligere autem Deum in toto anima, est certissimum animum habere in veritate, & firmū esse in fide. Alius est. n. amor cordis, & alius est amor animæ. Amor cordis quodāmodo carnalis est vt etiam carnaliter diligamus Deū quod facere non possumus nisi recedamus ab amore rerum carnalium, Tota mente diligere Deum, est vt omnes sensus Deo vacent.

* Augustinus. Deum ex toto corde diligere præceperis, vt omnes cogitationes tuas, ex tota anima, vt omnem vitam tuā, ex tota mēte tua, vt omnem intellectū tuum in illum conferas, a quo habes ea, q̄ aufers.

* Origenes. Ex toto corde idest secundum totam recordationem & operationem, & cogitationē, ex tota anima idest, vt parati sint eam ponere pro pietate Dei. In tota mēte, nihil aliud scilicet proferentes, nisi quæ Dei sunt.

d *Diliges proximum.* * Augustinus. Manifestum est, omnē hominem proximum esse putandum, quia erga neminem operandum est malum.

* Chrysostomus. Qui autem hominem amat, simile est sicut qui Deum amat, quia imago Dei est homo, in quo Deus diligitur, sicut rex in sua imagine honoratur. Et propter hoc dicitur hoc mandatum esse simile primo.

Exo. 20. a — Lib. de doctrina Christi, cap. 22. — * Et dicens. Tract. 23. in Matth. — † Deut. 6. a. — † Leu. 19 d. Mar. 12. c. Rom. 13. c — Lib. 1. de doctrina Christ cap. 30. — Hom. 42. operis imperf.

In his

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tentans eum.* Capere scilicet sermone. Marcus tamen uidet contrarium dicere 12. cap. vbi dicitur q̄ Christus dixit isti legis doctori q̄renti de primo mādato legis. Nō longe es a regno Dei. Dicendū, q̄ iste inprincipio venit mala intentione cū aliis, sed postea audita Chr̄i responsione vera, pœnituit, & Chr̄i responsionē approbauit, dicens. *Magister in veritate bene dixisti &c.* vt habetur Mar. 12. Et tunc Christus videns eius pœnitentiam intulit veba præmissa, dicens. *Non longes es a regno Dei, &c.* Simile autem habetur Ioan. 7. vbi dicitur quod principes, & pharisæi miserunt ministros, vt cōprehenderent Iesum Illi autem audientes Christi prædicationem pœnituerunt, & sic ad principes redierunt, & cū quærerent ab eis, quare non adduxissent eum, Responderunt *Nunquam loquutus est sic homo.* Consequenter proponitur q̄stio.

2 *Magister quod est mandatum magnum in lege?* Credebat enim, quod statim responderet de mandato primo primæ tabulæ. *Non habebis deos alienos.* Et tunc habuisset argumentum contra eum de præcepto Charitatis quod est maius, sicut & charitas est maior virtus ipsa fide.

3 *Ait illi Iesus.* Hic ponitur Christi responsio,

4 *Diliges dominum Deum tuum, &c. Hoc est maximum. & primum mandatum.* Hic tria sunt videnda de ipso præcepto charitatis. Primum est qualiter sit intelligendum. Secundum qualiter sit primum. tertium, qualiter implendum.

Circa primū sciendū, quod istud præceptū in quatuor locis traditur in scriptura scilicet Deut. 6. vbi ponūtur tria. *Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.* & hic Matth. 22. vbi dimittitur fortitudo, & duobus aliis additur vnum, quod Deus diligatur ex toto corde, & ex tota aīa, & ex tota mente. Mar. autē 12. ponuntur ista tria, & additur quartū. s. ex tota virtute quod est idem cū eo quod dicitur Deut. 6. *Et ex tota fortitudine.* Et eodē modo Luc. 10. habet nisi quod dicitur ibi, ex omnibus viribus tuis, quod idē est cū eo q̄ dicit, ex virtute vel ex fortitudine. Et sic patet, q̄ quatuor ista sunt de ratione illius præcepti. s. diligere Deum ex toto corde, ex tota mente, ex tota aīa: & ex tota anima, & ex tota fortitudine Cuius rō est, q̄a diligere est act⁹ volūtatis. Duplex est aūt actus ipsius, vnus est elicitus, & alter imperatus. Actus autem elicitus est qui immediate egreditur ab ipsa voluntate, & iste actus tangitur cum dicitur. *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde.* idest. ex tota voluntate, quia sicut ex corde oritur motus ad alias partes corporis, ita voluntas mouet alias potentias animæ. Actus autem imperatus voluntatis est actus alterius potentiæ motę ad suum actum p ipsam voluntatem. Per voluntatem autem informatam charitate mouetur intellectus ad assentiendum his, quæ sunt fidei, & ad meditandum de Deo dilecto. Et iste actus significatur cum subditur. *In tota mente* Ibi enim accipitur mens pro ipso intellectu, vlterius per voluntatē mouetur appetitus sensitiuus, vt conformetur superiori parti, quia sicut sphæra superior mouet inferiores suo motu, ita voluntas appetitum sensitiuum, vt habetur 2 de anima. Et iste actus notatur, cum dicitur. *Et in tota anima.* Per animā enim hic intelligitur pars sensitiua secundū qd̄ scribit Gen. 1. c. *Factus est homo in animam viuentem.* Idest, vitam animalem, & sensibilem corpori dantem, vt dicit glo. Vlterius per voluntatem mouentur potentiæ motiuę, & executiuę ad operandum ex dilectione. Et hoc notatur cum subditur. Ex *tota fortitudine tua, vel, ex omnibus viribus tuis.* Quod idem est, patet ergo primum.

Circa secundum considerandum, quod aliquid dicitur primū dupliciter. Vno modo origine, & sic illa quæ sunt imperfectiora priora sunt in illis, quę procedunt de potentia ad actū, vt dicitur 9. metaphysicæ. Alio modo dicitur aliquid primū dignitate seu pfectione. Hoc ergo secundo modo primitatis, mandatum de dilectione Dei dicitur primū, quia origine, dilectio pximi prior est secundū quod dicit beatus Ioan. 1. canonica. ca 4 d. *Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere;* Et sic patet secundū, Circa tertium consideranū, quod totum & perfectum idē sunt vt habetur 3. physicorum, & ideo diligere Deū ex toto corde, & ex tota aīa, & sic de aliis est diligere ex pfecto corde, vel ex perfecta anima, & sic de aliis Perfectum autē dicitur aliquid dupliciter. Vno modo, quando nihil sibi deest de perfectione sibi possibili. Alio modo, quando nihil sibi deest de pfectione sibi debita vel competenti, sicut homo mediocris staturæ dicitur perfectæ quantitatis, licet non habeat quantitatem gigātis. Sic ergo accipiendo perfectum primo modo, sic impletur præceptum dilectionis in patria, quia mens ibi fertur in Deum totaliter, & perfecte, quantum sibi possibile est, & sine aliqua interruptione, & secundum hoc dicit Aug. libro. De perfectione iustitiæ, quod mandatum charitatis solum implebitur in patria, vbi erit charitas perfecta. Si autem accipiatur perfectum secūdo modo, sic impletur in via, quando nihil diligitur contra Deum. Ista enim est perfectio quę debet inesse ex debito necessitatis & hoc sufficit ad salutem. Diligere ergo Deum ex toto corde, hoc modo est sic diligere Deum, quod nihil diligatur contra ipsū. Seqt.

5 *Secundum autem simile, &c. Diliges, &c.* Idest, ad eandem beatitudinem, ad quam diligis te.

Philosoph.

In his

MORALITER.

2 *Magister quod est mandatum magnum in lege.* Chrysosto. De magno mandato interrogat qui minimum nō obseruat. Et isti similes multi studentes, qui quærunt alta & subtilia, cū tamen ad huc ignorent communem doctrinam & prima rudimenta, volentes volare antequam alas habeant, & sic in vanum laborant.

In his

a In proximo, quòd Dei bonitate factus est. b Idest, etiam substantiam. c Idest ad hæc duo refertur totus decalogus, & monita prophetarum ibi habent finem.

a ximum tuum, sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuer- 1
a Quia illo fertur, vbi habet finem. b Qui ad tentandum venerant, occasionem dederunt suæ confutationis.
sa lex pendet & prophetæ. Congregatis autem Pharisæis, in- 2
b terrogauit eos Iesus, dicens. Quid vobis videtur de Christo, †
a Secundum carnem. b Non reprehenduntur, quod Dauid filium dicunt, sed quia filium Dei esse non credunt. c Si purus esset homo.
cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. Ait illis. Quomodo ergo 3 4 5
a Non de corde suo, sed in spiritusancto. b Qui non ante eum secundum vos. ¶Pater.
c Dauid in spiritu vocat eum dominum, dicens: Dixit domi- 6
¶Filio, ¶Non ad horam.
d nus domino meo, sede a dextris meis, donec ponã inimicos 7 8
¶Inobedientes. ¶Subiiciam tibi volentes, vel nolentes.
e tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum 9
a Quod est secundum deitatem. b Quod est secundum carnem.
f dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei re- 10
a Quia confutati sunt verbis. ¶Sed apertè comprehensum tradunt Romanæ potestati.
g spondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die
cum amplius interrogare.

a *In his duo.* Nam A ideo duæ tabulæ legis datæ sunt in quibus erãt decem præcepta legis quæ sunt decachordum psalterium. Tria in vna quæ sunt ad Deum, septem in altera quæ sunt ad proximum. In prima primũ est. Deut. 5. a. *Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.* B *Non habebis deos alienos:* quia Christus cum patre & filio & spiritusancto vnus est Deus. Exo. 20. b. Secundum. *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Idest, nomen Christi non debet in vanum accipi, vt putemus eum factum, per quem omnia facta sunt. Quia vero vnus Deus est pater & filius & spiritussanctus. Ibidem. In spiritusancto, idest, in dono Dei requies nobis promittitur. Vnde tertium sequitur. Ibidem. *Memento vt diem sabbati sanctifices:* in eo non facies omne opus. In altera tabula. *Honora patrem & matrem.* Et: *Non occides: Non mœchaberis: Non furaberis:* C *Non falsum testimonium dices: Non concupisces vxorem proximi tui: Non concupisces rem proximi tui.*

b *De Christo.* Siue venit, siue futurum creditis, quem purum hominem asseritis.

* Chrysostomus. Discipulos primum interrogauit, quid alii dicerent de Christo, & tunc quid illi dicerent, his autem non ita profectò seductorem eũ dixissent & malum, & quia malum eum existimabant, & quoniã Christus purus homo erat.

c *Dixit.* Istud dicere est æqualem sibi filium generare.

d *Domino.* Non secundum quòd de eo natus, sed quod de patre semper fuit.

e *Donec ponam.* * Chrysostomus. Non autem in hoc stat, sed vt timeant, subdit. *Donec ponam, &c.* vt saltem ita eos inducat.

f *Quomodo.* Repugnantia sunt hęc sm vestrum intellectum

g *Et nemo poterat, &c.* Nota venena inuidiæ superari posse sed difficile conquiescere.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In his duob. &c. *Sicut enim in speculatiuis omnes conclusiones dependent ex hoc principio: De quolibet affirmatio vel negatio. Sic in operabilibus omnia dependent ex dilectione Dei principaliter, & consequenter ex dilectione proximi. propter hoc omnia mandata legis & monitiones non sunt, nisi quædam explicationes istorum duorum mãdatorum, quia omnia ordinantur ad dilectionem Dei & proximi, vt patet intuenti. Et similiter doctrina prophetarum ad hoc ordinatur.*

2 Congregatis aũt, &c. *Hic consequenter ostenditur Pharisæis esse contradictores diuinæ veritatis errori contrario adhærendo. Ad cuius euidentiam considerandum, quòd licet pharisæi & legisperiti cognouerunt in principio Iesum esse verum Christũ, & per consequens Deum & hominem, vt supra dictũ est ca. præcedenti super illud* Hic est hæres, *quia tamen conceperunt contra eum odium & rancorem, ideo hęc vera æstimatio corrupta est in eis aliquo modo, vt supra dictum est, & ideo inceperunt eum negare & persequi tanquam blasphemum, quia dicebat se esse filium Dei, & per consequens incipiebant corrumpere scripturas & deprauare quæ loquebantur de eius diuinitate, propter quod Christus fecit eis istam quęstionem de Christo.*

3 Cuius filius est? Dicunt ei. *Solum scilicet diuinitatem negando.*

4 Ait illis. *Arguendo scilicet in contrarium.*

5 Quomodo ergo, &c. *Idest, Spiritusancto inspiratus.*

6 Vocat eum, &c. *Quod enim ista scriptura intelligatur de Christo. Patet, quia ipsi pharisæi non negauerunt hoc imò concesserunt.*

7 Sede a dextris, &c. *Sedere autem a dextris vno modo accipitur pro qualitate, & sic Christus secundum quod Deus, sedet ad dexteram. Alio modo est esse in potioribus bonis, & hoc modo conuenit Christo secundum humanitatem, quia vt sic in gloria pręest angelis.*

8 Donec ponam ini. &c. *Istud complebitur in iudicio, quando omnia perfectè subiicientur homini Christo.*

9 Si ergo Dauid, &c. *Quasi dicat cum secundum naturam humanam sit filius Dauid, & per consequens eo inferior, oportet ponere in eo aliam naturam, per quam sit dominus eius, & eo superior. Hæc autem est diuina, & sic in Christo duę sunt naturæ, diuina & humana.*

10 Et nemo poterat ei respondere. *Quia non poterant scripturam negare. Considerandum tamen, quòd Iudæi moderni diuinitatem Christi negantes dicunt prædictam authoritatem dictam esse ad literam de Abraham, & quòd Eliezer dispensator domus Abrahæ fecit hunc Psalmum, agens Deogratias de victoria quam habuit Abraham de quinque regibus, vt habetur Genes. 14. post quam victoriam apparuit dominus Abrahæ, dicens.* Noli timere Abraham, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. *Dicunt ergo, quòd Eliezer loquitur sic.* Dixit dominus *Idest, Deus cœli qui est Dominus omnium.* Domino meo, *Abraham.* Sede a dextris meis, &c. *Quia confortauit eum, vt visum est promittendo ei auxilium & præmium. Sed ista expositio patet falsa. Primò per titulum Psalm. vbi ponitur Psalmus Dauid, etiam in Hebræo, quod non ponitur in Psalm. factis ab aliis. Item per illud quod subditur in Psal. eod.* Ex vtero ante luciferum genui te. *Quod non potest dici de Abraham, quòd sit genitus ex vtero Dei vel substantia, & ante luciferum, idest ante mundi creationem, sed solum potest verificari de filio Dei. Et iterum in fine Psalmi dicitur.* Tu es sacerdos, &c. *Quod non potest verificari de Abraham. qui non fuit sacerdos, & dato quod fuisset, tamen sacerdotium eius non potuisset fuisse in æternum, sed solum Christi sacerdotium est æternum.*

CAP.

MORALITER.

1 *In his, &c.* Quia tota sacra scriptura ad dilectionem Dei & proximi ordinatur.

† *Quid vobis videtur de Christo:* Christus Grece dicitur vnctus Latine, quod cõpetit episcopis & regibus, pp quod debent imitari Dauid tanquam boni filij in mãsuetudine & iustitia ipsius. Dicitur. n. de ipso 2. Reg. 23. a. *Ipse est enim quasi tenerrimus ligni vermiculus*, qui licet sit mollissimus, tamẽ perforat lignum durum. Sic reges & episcopi debent esse molles & suaues erga bonos, & efficaciter punire rebelles obstinatos.

ADDITIO.

In eo. ca. 22. vbi dicitur in postilla. *Quia anima non potest perfectè esse quietata.*

Perfecta hominis beatitudo (quæ in visione diuinæ essẽtię principaliter consistit in anima) non dependet a corpore, vñ sine corpore potest anima esse beata, vt in 1. 2. q. 4 artic. 5. in cor. quæst. licet verum est, q̃ perfectius habebit animã suam propriam operationem in qua fęlicitas cõsistit, cum sit vnita corpori glorioso quàm sit separata, & hoc denotant verba Aug. 12. super Genesim ad literam si rectè intelligantur. Similiter dicendũ est, q̃ anima separata, in visione diuinæ essentiæ totaliter quiescit ex parte appetibili cum habet illud quod suo sufficit appetitui, licet non totaliter quiescit ex parte appetentis, quia illud bonum non possidet secundum omnem modum quo possidere vellet, vnde corpore resumpto beatitudo non crescit intensiuè, sed extensiuè tantum, vt in quæstione pręallegata. Non est necessarium q̃ deductio ista intelligatur in verbis saluatoris quia ad concludendum contra Saducæos sufficit probare, quòd anima sit immortalis. Nam ex mortalitate animæ quam ipsi credebant, procedebant ad negandum resurrectionem.

CAP. XXIII.

A a Tunc locutus est. Illis cōfutatis qui dolosi sunt, instruit eos qui idonei sunt, nihilominus hortās eos subijci illis pp sacerdotium, & nominis dignitatem, non opera, sed doctrinam considerantes.

b *Super cathedram, &c.* * Augustinus. Cathedra tibi quid fecit ecclesiæ Romanæ, in qua Petrus sedit, & in qua hodie Anastasius sedet, vel ecclesiæ Ierosolymitanæ, in qua Iacobus sedit, & in qua hodie Ioannes sedet, quibus nos in catholica vnitate cōnectimur,

B & a quibus vos nefario scelere separastis? Quare appellas cathedram pestilentiæ cathedram Apostolicam? Si propter homines quos putas legem loqui & non facere, nūquid Christus propter pharisæos, de quibus ait. *Dicunt & non faciunt,* cathedræ in qua sedebant vllam cathedram Moysi commendauit, & illos seruato cathedræ honore redarguit?

* Idem. Quia non habent hęretici quod in causa suę diuisionis defendant non nisi hominū vitia colligere affectant.

* Origenes. *Super cathedram, &c.* Iste sermo de me est, qui bona doceo & cōtraria gero, & sum sedens super cathedrā Moysi sicut scriba & phariseus. Pręceptum tibi est (ò popule) si non habueris accusationem vitę pessimę, & alienorum ab ecclesia dogmatū, conspexeris vero meā culpabilem vi-

C tā, vt nō habeas iuxta docētis vitam, tuam instituere, sed ea facere quæ loquor. Nullum imitemur, etsi volumus imitari

D quemquam, propositus est nobis ad imitandum Christus, descripti sunt actus Apostolorum, & prophetarum gesta.

c *Onera grauia.* Legis mādata permixtis suis traditionibus, secundū ea suadentes viuere, & nō venire ad facilē & delectabilē gratiā Christi, vnde supra. Veni te ad me qui laboratis & onerati estis. (Sup. 11. d.)

* Chrysost. Tales sunt qui venientibus ad pęnitentiam graue pondus imponūt, & sic dum pęna præsens fugitur, contemnitur pœna futura. Etsi erramus modicam pęnitentiam imponentes, nonne melius est propter misericordiam reddere

E rationem, quam propter crudelitatem? (Hom. 43. operis imperf. † 19. dist. c. secundum. † 1. q. 1. c. omnia & c. significastis & c. nō quales. 3. q. 7. §. final. † difficilia portatu.)

d *Omnia vero.* Dixit tales doctores audiēdos esse, non imitandos, nunc ostendit causam propter quid non possunt credere Christo, id est, quia omnia faciunt vt videantur ab hominibus. Non potest enim Christo cœlestia prædicanti credere, qui gloriam terrenam cupit.

* Chrysost. Tolle hoc vitiū (inanis glorię) de clero, & sine labore oīa resecabis, ex hoc.n. fit, vt difficile clerici peccantes pęnitentiā agant. Impossibile enim est vt credat Christo cęlestia prædicanti, qui gloriā hominū concupiscit terrenā. (Hom. 43. operis imperf. Hieronym.)

e *Dilatant.* Non vt faciendo sint iusti, sed vt dicendo appareāt iusti. *Dilatant enim philacteria.* Datis mādatis per Moysen intulit dominus: ligabis ea in manu tua, & erūt immota ante oculos tuos, i. sint tibi in opere & meditatione. Et Pharisæi

F male

CAPVT XXIII.

Vt confusio illorum illis sit disciplina, confutatur malus vt corrigatur bonus, quidquid facit malus, propter bonos fit.

a Tunc locutus est Iesus ad turbas & ad disci- 1
Doctrinam quam docuit Moyses.
b pulos suos, dicēs: † Super cathedrā Moy 2
a Propter cathedram, non vitam.
si sederunt Scribæ & Pharisæi † Oīa er- 3 4
a Ad cathedram pertinentia. In corde. In opere. Doctrinam tenete, non vitam.
go quęcunq; dixerint vobis, * seruate &
Quia non concordat vita cum doctrina.
c facite, scdū dū opera vero eorū nolite facere. Dicūt.n.& non 5
a Vndecunque traditiones colligant, quæ conscientiam non leuant, sed grauant, quas suis viribus implere non possunt.
faciūt. † Alligāt.n.onera grauia, & † importabilia, & imponūt 6
a Quasi ad hoc fortes sint. b Id est, nec in minimis perficiunt, quæ sine gratia implenda docere præsumunt.
d in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere. 7
Et hoc per partes ostendit dilatant, &c. a Eo fine, vt venentur gloriam, & ideo non possunt credere Christo cœlestia prædicanti.
Omnia vero opera sua faciunt, vt videantur ab homini- 8
a Per partes ostendit.
e bus. Dilatant enim phylacteria sua, & magnificant fim- 9

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXIII.

1 Tunc loqutus est Iesus, &c. Hic ostenditur tertio Iudæos esse iuste reprobatos, quia fuerunt fictores bonitatis. Et diuiditur in duas partes, quia Saluator primo ponit huius fictionis motiuum. Secundo concludit huius motiui multiplicem effectum, ibi. *Væ autem vobis scribæ & pharisæi.* Prima in duas, quia primo saluator huiusmodi motiuum ostendit. Secunda, hoc motiuum a suis discipulis excludit ibi. *Vos autem.* Motiuum autem fuit superbia Pharisęorum & legisperitorum. Et hęc superbia ostenditur ex tribus. Primo ex abusu suæ potestatis. Secundo ex simulatione sanctitatis, ibi. *Omnia ergo.* Tertio ex ambitione dignitatis, ibi. *Amant autem primos recubitus in cœnis.* Circa primum cōsiderandum, quòd a tempore Moysi fuerunt constituti a Deo 70. senes ætate & scientia prouecti, qui cum Moyse haberent curam populi, & dicebantur iudices ordinarij, quia ad ipsos fiebat recursus in dubijs causis. Magnæ etiam causæ non tractabantur sine eis, & istud fuit obseruatum apud Iudæos quandiu fuerunt in potestate. Et hoc est quod dicit hic saluator.

2 *Super cathedram.* Id est, in auctoritate iudicandi populū.

3 *Sederunt scribæ.* Quia illi qui videbantur in populo esse magis periti ad hoc eligebantur.

4 *Omnia ergo quæcunque dixe.* Quia prælatis etiam malis est obediendum, nisi in his quæ sunt manifeste contra Deum, & sunt habendi in reuerentia, quandiu tolerantur in officio suo. Quod patet per exemplum Dauid qui venerabatur Saulem regē, licet sciret eū esse malum, & a Deo reprobatum.

5 *Opera vero.* Quia nō sunt imitandi in malis: imo tantū in bonis. 6 *Alligant enim onera.* Quia supra legis præcepta cōstituerant multa ex suis traditionibus, sicut supra patuit ca. 15. quæ erant subditis grauia & importabilia.

7 *Digito autem suo.* i. modicū conatū ad agendū talia nolunt apponere. Ex hoc patet, q̄ ille qui constituit legē aliquā, licet nō sit subditus legi, quantū ad hoc q̄ puniatur per hominem si contrariū faciat, tñ obligatus est ad legē implēdā, & grauius punietur a Deo si faciat contrariū, quia transgressio eius grauior est pp scandalū pp quod dicit sapiens: Patere legem quam ipse tuleris. Et extra de consti.ca. Cum oēs, dr. Quod quisquis iure in altero statuit, ipse eodē iure vti dēt. Patet ēt ex prædictis, q̄ illi qui statum ecclesiæ in generali, seu aliquem statū ecclesiæ in speciali onerant grauibus statutis sine magna & euidenti necessitate, abutuntur sua potestate, sicut faciebant Scribæ & Pharisæi. vnde dicit Aug ad inquisitiones Ianuarij loquens de religione Christiana. Ipsam religionē nostrā quā dñs noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorū celebrationibus voluit esse liberam, quidam seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudęorū, qui nō humanis præsumptionibus, sed diuinis subijciuntur institutis.

8 *Omnia vero.* Hic ondītur superbia Pharisęorū ex simulatione sanctitatis, quia hoc faciebāt vt essent in reuerētia & honore in populo. Et hoc est quod dicit. *Omnia vero opera sua, &c.* i. propter gloriam humanam, quia videri in bonis propter gloriam diuinam non est malum, sed magis meritorium, vt supra dictum est 5. cap.

9 *Dilatant phylacteria sua.* Phylacteria secundum quod dicit Hieron.

MORALITER.

1 *Tunc loqutus.* Sequitur. 4 *Omnia ergo quæcunque dixe. vob. ser. & fa. secundum opera vero eorum nolite fa.* Hoc generaliter intelligendum est de omnibus bene docentibus & male viuentibus, nam eorum doctrina debet acceptari, & vita repudiari.

6 *Alligant enim &c.* Hiero. Hoc generaliter dicitur aduersus omnes magistros qui grandia iubent, & minora non faciunt. Chrysost. Tales autē sunt qui graue pondus venientibus ad pęnitentiā imponunt, & sic dum pęnitentis pęna fugitur, contemnitur futura. Si enim fascem super humeros adolescentis, quem non pōt portare posueris, necesse habet vt aut fascem reijciat, aut sub pondere confringatur. Sic & homini cui graue pondus pęnitentiæ imponis, necesse est vt aut pęnitentiam reijciat, aut suscipiens dum ferre non potest, scandalizatus amplius peccet. Deinde si erramus modicam pœnitentiam imponendo, nonne melius est propter misericordiam reddere rōnem quam propter crudelitatem? Vbi paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax. 8 *Omnia vero opera sua faciunt.* Chrysost. In omni

A male interpretātes ſcribebant decalogũ in membranulis, & ligabant in fronte, per q religioſi viderentur populi. Iuſſerat ēt Moyſes, vt in quatuor angulis palliorum facerent fimbrias, vt p hoc eſſent diſcreti Iſraelitici populi. Illi vero faciebāt grādes fimbrias, & in eis ligabāt acutas ſpinas, vt eundo & ſedendo interdum pungerentur, quaſi ſic commoniti retraherentur ad officia Dei. Huiuſmodi faciũt hodie zelo Dei, ſed non ſecundum ſcientiam, mulierculæ in paruis euangelijs, & ligno crucis, & in huiuſmodi rebus, quod ſuperſtitio eſt.

**veſtimentorum ſuorum. † Ma. 12.d. Luc. 11.f. & 20.g. *rabbi*

B Phylacteria hebraicum nomen eſt, & ſonat ſeruatoria, phylaxe enim ſeruare, Thorath lex interpretatur.

Phylacteria. † Iac.3.a.

a *Amant.* * Chryſ. Nō vituperat eos qui primo loco recũbũt, ſed eos qui amāt primos diſcubitus, ad voluntatem vituperationem referens, non ad factum. Sine cauſa enim loco ſe humiliat, qui corde ſe præfert.

Hom.43.operis impfecti. † Luc.14.cap. & 18.c.

C * Idem. Intende autem vbi in eis vana gloria dominabatur, in ſynagogis ſcilicet, in quas intrabant alios directuri. In cę-nis

Hom.73.in Matth.

D nis hoc pati qualitercunq; tolerabile erat, quãuis doctorem in admiratione eſſe oporteat, nō in eccleſia ſolũ ſed vbique.
b *Vos au.* Duplici rōne ab his attendere iubet, ne eorum ſimulatione ſeducamur, vel ne æmulatione inflammemur.
c *Vnus eſt.* Qui illuminat hominem, q non alius homo ſed tantum exercet docē do non intellectum præſtat.
d *Pater ve.* Deus dicitur pater & magiſter natura, homo indulgentia. Pater, vt honor ætati deferatur, non vt autor vitæ habeatur. Magiſter, ex conſortio veri magiſtri tanquam eius nuncius, & pro reuerentia eius a quo mittitur, honoratur. E
e *Qui maior.* Certantibus de prioratu diſcipulis (vt Lucas ait) Chriſtus non eos initæ contentionis arguit, ſed formam humilitatis oſtendit. *Qui maior eſt.* i. maioris meriti, vel qui præfertur alijs, debet eos præuenire obſequendo, non ſuperbe dominando. Bene agentibus per humilitatem ſit ſocius, contrà delinquētes, zelo iuſtitię ſit erectus. Nonnunquam grauius delinquitur, ſi inter peruerſos plus F
æqua-

a Q. mercedem ſuæ religionis gulam ſequuntur, & in publico gloriam quærunt. b Magiſtros primos ſedere non vetat ſed eos arguit, qui hæc habita vel non habita indebite appetunt.

a brias. Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas 1
cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab 2 3

a Magiſtri. b Ideſt quod Deo debetur vobis præſumatis, nec alios rabbi vocetis, nę diuinum hominibus honorem deferatis.

b c hominibus, rabbi. Vos autem nolite vocari rabbi. Vnus eſt 4

Ab vno facti vnius naturæ.

enim magiſter veſter, omnes autem vos fratres eſtis. Et pa- 5 6

a Auctor naturæ, quia ex ipſo ſunt omnia.

trem nolite vocare vobis ſuper terram, vnus eſt enim pater

a Ne appetatis vocari

d veſter, qui in cœlis eſt. †Nec vocemini magiſtri, quia magi-

a Repetit propter filium per quem ſunt omnia, vel per quem reconciliati ſumus. b Cui quidquid ſcitis attribuendum eſt. c De primatu non ſit contentio inter vos. 7

e ſter veſter vnus eſt Chriſtus. Qui maior eſt veſtrum, erit mi- 8

a Incaute eleuauerit. b A domino, etſi non coram hominibus. 9

niſter veſter. † qui autem ſe exaltauerit humiliabitur, & qui 10

a De benefactis prouide. b A deo. c Qui habetis notitiam legis & prophetarum. 11

ſe humiliauerit, exaltabitur. Væ autem vobis Scribæ & 12

NICOLAVS DE LYRA.

Hiero. erāt quædam charta in quibus ſcribebatur decalogus mādatorũ & ponebatur illa charta in capite ad modũ coronæ. Per hoc ſignificabatur, q debebant legem in memoria habere, ſecundum quod habetur Deut. 6. Dicebantur autem phylacteria a phylaxe quod eſt ſeruare, & Thorach quod eſt lex, quia erāt quædā ſigna ſeruādæ legis Phariſęi igitur vt viderentur præ cæteris religioſi, faciebāt ſibi phylacteria magis lata, & ſcribebant in eis decalogum de greſſiori litera, & eadē ratione faciebant fimbrias maiores in paliis ſuis. Quæ autem eſſent iſtæ fimbriæ, dictum eſt ſup. 9. cap. ſuper illud verbum. Tetigit fimbriam veſtimenti eius.

Diuiſio.

1 Amant autem. *Hic conſequenter oſtenditur ſuperbia eorum ex ambitione dignitatis, cum dicit.* Amant autem primos recu. in cę. *Et hoc duplici de cauſa ſcilicet ratione gulæ, quia ibi ponuntur fercula meliora, & ratione ſuperbiæ, quia eſt locus honorabilior.*

Phariſæi amant primos recubitus in cęnis duplici de cauſa.

2 Et primas cathedras in ſynagogis. *Vbi conueniebant homines ad audiendum verbum Dei.* Et ſalutationes in foro. *i. in loco patēti.*

3 Et uocari ab hominibus rabbi. *Deſiderare enim ſcientiam & actum docendi non eſt malum, ſed meritoriũ, ſed deſiderare nomen tantum, hoc eſt malum & ſuperbiæ peccatum. Si tamen deſideretur nomen & auctoritas magiſterij ad hoc, quod ſcientia iam habita aliquis melius poſſet vti, non eſt malum, ſed eſt bonũ, quia bonus doctor debet quærere illa quæ faciunt ad efficaciam ſuæ doctrinæ. Veruntamen quia homo non eſt magiſter principalis, ſed ſolus Deus, ideo dicit.*

4 Vnus eſt enim magiſter ueſter. *Quia ſolus Deus poteſt interius docere intellectum illuminando, ſeu ſpeciem intelligibilem infundendo, homo autem docet tantum exterius aliqua proponendo, ex quibus formantur phantaſmata debita, a quibus intellectus agens facilius abſtrabit ſpeciem intelligibilem, ſicut in ſanatione hominis natura agit tantum principaliter, medicus autem aliqua adminiſtrat ex quibus natura iuuatur.*

5 Omnes autem uos fratres eſtis. *Quia filij Dei per creationem & adoptionem gratiæ.*

6 Et patrem nolite uocare. *Licet enim aliquis poſſit vocari pater in terra ratione generationis, doctrinæ, ſiue ætatis, tamen ſolus Deus eſt pater principalis, quia ab eo ſolo habemus animam intellectiuam, quæ eſt forma hominis, pater autem eſt ille qui dat formam.*

7 Nec vocemini magiſtri, &c. *Sicut iam ſupra expoſitum eſt.*

8 Qui maior eſt veſtrum. *Ideſt, vult eſſe ſecundum veritatem.*

9 Erit miniſter ve. *Ideſt, paratus ad officia humilitatis ſecundum decentiam ſui ſtatus, propter hoc papa vocat ſe ſeruum ſeruorum.*

10 Qui autem ſe exaltauerit. *In præſenti per ſuperbiam.*

11 Humilia. *in futuro per gehennæ pęnam.*

12 Væ autem vobis. *Poſtquā Saluator oſtendit hypocriſis motiuũ, quod eſt ſuperbia, hic oſtendit eius multiplicē effectum. Et diuiditur in duas partes, quia primo deſcribit ex multiplici effectu hypocriſis culpā ſecundo ſubiungit pęnam, ibi* Serpentes genimina *Circa primum aduertendum quod hypocriſis eſt ſimulatio falſa, & ideo opponitur veritati. Veritas autē triplex eſt, doctrinæ, iuſtitiæ, & vitæ. Et iō diuiditur in tres partes, quia primo oſtenditur qualiter Phariſæi corrũpebāt per hypocriſim veritatem doctrinæ, ſecundo idem oſtenditur de veritate iuſtitiæ, ibi.* Væ vobis ſcribæ Phariſæi hypocritæ qui decimatis, *tertio idem oſtenditur de veritate vitæ, ibi.* Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypo. qui munda. *Circa primum conſiderandum, quod doctrina legis ad tria ordinabatur, videlicet ad cognitionem Chriſti in lege promiſſi, ſecundo ad ſalutis conſequutionem per mandatorum impletionē, vt ſupra dictum eſt. 9. c.* Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. *Tertio ad cultum vnius Dei obſeruandũ. Et ideo diuiditur in tres partes. ſecundum quod iſta tria per hypocriſim corrumpebant Phariſæi ſecunda ibi.* Væ vobis ſcri. & phar. hypo. qui circum. *tertia ibi.* Væ vobis duces cęci. *Conſiderandum autem, quod in omnibus iſtis effectib. hypocriſis præponit hāc dictionē væ, quæ maledictionem ſignificat. Cuius ratio eſt, quia ſicut in lege veteris Teſtamenti ponuntur benedictiones obſeruantibus legem, & maledictiones tranſgredientibus eam, vt habetur Deut. 28. ita in euāgelio ponuntur beatitudines, vt habitũ eſt 5. c. & hoc reſpectu iuſtorũ, & hic ecōtrario ponũtur maledictiones cōtra hypocritas falſo iuſtitiam ſimulātes. dicit ergo.* Væ autem vobis ſcribæ & phari. *Regnum cœlorũ hic accipitur pro beatitudine æterna. Oſtium per quod intratur ad ipſam Chriſtus eſt, ſecundum quod ipſemet dicit Ioan. 10. b. Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur.*

Clauis

MORALITER.

† omni renaſcitur quod eā exterminat. Sicut in ligno uermis, & in ueſtimēto tinea. Vnde ſacerdotum miniſterium qui poſiti ſunt ad ædificationem ſanctitatis, corrumpere diabolus nititur, ut hoc ipſum bonum dum propter homines fit, fiat malum.

ũ *Amant primos recubitus in cęnis, & primas cath.* Iſta recipere cum exhibentur ordinate, non eſt malum, ſed ipſa concupiſcere.

Et

6 *Et patrem nolite vocare vobis ſuper terram.* Non excludit exhibitionem honoris debiti ſed indebiti ſcilicet ut propter adulationem uel aliquid huiuſmodi non fiat.

12 *Vę autem vobis ſcribæ & pha. hy. qui cla. reg. cę. ante homi. &c.* Hoc faciunt illi qui nequiter repellunt prædicatores, & confeſſores uiam ſalutis aperire peccatoribus uolentes, & ſimiliter illi qui fulminant indiſcrete ſententias excommunicationis ſuſpen-

† ſionis.

¶ equalitas quamdisci plina custoditur. Rectorem, & matrem exhibeat pietas, & patrē disciplina. Cauendumque est, ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa.
a *clauditis.* Vel malo exemplo, vel mysteria scripturarum tollendo. Exemplo enim, & doctrina eorū qui magistri sunt, alij quidem Christū non recipiunt.
3 b *Circumitis.* In toto orbe euangelio detrahitis, & si quis vobis adhęret, duplę pœnæ filius est, quia neque remissionem peccatorum accipit, & in eorum societatem incidit qui Christum sunt persecuti. Quisque eius filius dicitur cuius opera agit.
c *Proselytum.* Proselyti sunt de gentibus in

a Quia aduentum Christi doctrinæ simulatione ab conditis, qui aperit regnum cœlorum.
a Pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante ho-
a Non creditis. b Credere uolentes.
mines. Vos enim non intratis nec introeuntes sinitis intrare. 1
a Qui vestra super stitione nihil intenditis, nisi vt prædam de subiecta plebe faciatis. 2
† Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui comeditis do- 3
a Qu. Seruus domini voluntatem sciens, & non faciens, uapulabit plagis multis 4
mos viduarum, orationes longas orantes, propter hoc † am
plius accipietis iudicium. Væ vobis Scribę & Pharisæi hypo
Totum orbem. †
b critæ, qui circumitis mare, & aridam, vt faciatis vnum prose-
c Ad legem conuertatis vnum aduenam de gentibus. a Dum videns uitia uestra, reuertitur gentilis factus, & pro præuaricatione, maiori pœna dignus. 5
lytum, & cum fuerit factus, facitis, eum filium gehennæ † du-
a Scribę, & Pharisæi. b Aliorum. c Stulti. d Si conuictus fuerit mendacii, non tenetur criminis reus. 6
d plo quam vos. Væ vobis duces cęci, qui dicitis, quicumque 7
a Reus periurii non tenetur. b In pecunia, quæ sacerdotibus offertur, si conuincitur, statim in quo iurauerit cogitur exoluere. 8
iurauerit per templum nihil est, qui autem iurauerit in auro
a Proterui; b A uero lumine, qui putatis maius sanctificatum quam sanctificans.
templi debitor est. Stulti & cęci, quid enim maius est, aurum.
Non est reus periurii. 9
an templum, quod sanctificat aurum? Et quicumque iurauerit
a In oblationibus & uictimis, & cæteris quæ offeruntur, hæc mox repetuntur. 10
in altari nihil est, quicumqne autem iurauerit in dono quod est
Sanctificatum. 11
super illud, debet. Cæci, quid enim maius est, donum
an altare, quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in al- 12
Ex quo oblatorum sanctificatio deriuatur. 13
tari, iurat in eo, & in omnibus, quæ super illud sunt. Et 14

in synagogam recepti, quorum raritas per vnū significatur quia vix aliquis post Christum. D
d *Quicunque.* Pharisæi qui omnia fecerunt propter lucrum dicebant esse etiam sanctiora oblata quā templum vel altare: vt homines promptiores essent ad offerendā dona, quam ad preces fundendas in templo, vel iustitias faciendas. In quo nō Dei timorem sed suā cupiditatem attendebant. Ideo arguit eos dominus stultitię, & fraudulentiæ. E
✱ Chrysostomus Templum vel altare ad gloriam Dei pertinet, & ad hominis salutem. Aurum, vel donum altaris, & ipsa ad gloriam Dei pertinent, & tamen magis ad delectationem F

† abundantius
† duplo magis
Hom. 48 operi imperfecti.

NICOLAVS DE LYRA.

Clauis autem qua aperitur hoc ostium vel clauditur, est doctrina propter quod autoritas docendi vocatur clauis scientiæ, vt habetur Lucę. 11. & ideo per sanam doctrinam aperitur hoc ostium, & per falsam doctrinam clauditur. Ergo quia pharisęi, & scribæ autoritates quæ sunt in lege & prophetis de Christo corrumpebāt, vt visum est præce. ca. ideo claudebant regnum cęlorum ante homines, eos a fide, & notitia Christi veri auertendo, ideo sequitur.
1 *Vos enim.* Quia a cognitione quam habuerunt de Christo per odium & rancorem conuersi sunt in errorem vt visum est ca. pręce. & ca. 12. 2 *Nec introeuntes, &c.* Id est, intrare volentes, quales erant simplices populi.
3 *Sinitis.* Quia per istos pharisæos fuerunt decepti, & a fide Christi pro maiori parte auersi.
4 *Væ vo. scri.* Hic ostendit qualiter corrumpebant veritatem doctrinæ in his quæ pertinent ad salutem, dicebant, enim, quod obseruare legem erat necessarium omnibus ad salutem quod est falsum, quia multi Gentiles sunt saluati, vt Iob, & plures alii. Ex suppositione autem huius falsi discurrebant aliqui doctores Hebræi per diuersas ciuitates & castra, vt possent conuertere aliquos de gentilitate ad Iudaismum, & hoc est quod dicit hic.
5 *Qui circumitis ma.* Proselytus enim legis dicebatur ille qui de Gentilitate ad Iudaismum conuertebatur.
6 *Et cum fue. fa. &c.* Quia per malā vitam suam ipsum in moribus corrumpebant, sed additur.
7 *Duplo quam vos, &c.* Quia ille sic in moribus deprauatus ad gētilitatē reuertebatur & sic erat apostata a lege q̄ obseruare promiserat, & sic in morib. & fide peccabat. Similiter āt faciunt illi qui multū laborāt ad hoc vt possint aliquē ad statū religionis adducere, & cū adductus fuerit, per mala exempla faciunt ipsum apostatare, & sic fiunt nouissima eius priora prioribus. *Væ*

8 *Væ vobis duces cæci qui dicitis, quicunque, &c.* Hic cōsequenter ostēdit qualiter corrumpebant veritatē doctrinæ in his quæ pertinent ad actū latriæ, cuius actus est iurare mō debito, & iuramētū obseruare. Pharisæi. n. & scribæ ex cupiditate moti, dicebāt, qđ illi qui iurabāt p tēplū Dei, nec peccabāt, nec erāt in aliquo obligati. sed ille qui iurabāt p aurū tēpli, erant obligati ad soluendū sacerdotibus certā portionē auri. Et iste error pcedebat ex cupiditate, vt dictū est. In rebus. n. materialib. nō est aliqua sanctitas, nisi inquātū ordinātur ad cultū diuinū, ad hoc aūt directe ordinabaf templū. Aurū autē quo operiebanf parietes tēpli interius, magis ordinabaf ad tēpli decorē, pp hoc dicitur. *Duces cæci.* Quia erāt in errorem, & alios in errorē inducebant.
9 *Quid enim ma. est aurum autem, &c.* Quasi dicat nulli dubium quod templum est maius ratione prædicta.
10 *Et quicunque iu. in.* i. nō peccat, nec est in aliquo obligatus
11 *Quicunque autem iura. debet.* Id est, obligatus est ad soluendum tantum quantum valet illud donum. Et iste error similiter procedebat ex cupiditate, propter quod subditur.
12 *Cæci, quid enim maius est, donum, an altare, quod &c.* Quasi dicat ipsum altare, qa si qs fecisset tunc oblationē Deo alibi quam in Ierusalē & quā in altari quod erat in templo, non erat acceptabilis Deo, immo in hoc incurrebat crimen sacrilegii. Addit etiam secundam rationem ad hoc.
13 *Qui ergo iu. &c.* Ex quo patet, qđ iuramentū qđ fit in altari includit illud qđ fit in dono qđ est sup altare, & non e cōuerso, & sic se habet ad illud sicut totum ad partem. Addit etiā tertiam rationem ad hoc dicens.
14 *Et qui iu.* Quia n. tēplum erat ordinatum ad diuinum cultū, iō Deus speciali mō habitabat in tēplo, iō iurās p tēplū iurat per Deū qui colif in tēplo, & hoc est maius quā iurare in dono quod sibi offertur. Confirmat autē vltimū dictū per exemplū. *Et*

MORALITER.

sionis aut interdicti.
4 *Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui comeditis.* Isti sunt begbardi sanctitatem simulantes propter quæstum, non propter salutem animarum.
† *Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui circumitis mare & aridam, &c.* Istis sunt similes aliqui religiosi, qui cū magna diligentia inducūt seculares ad religionis ingressum, & postea male nutriuntur, & sic peiores fiunt quam in seculo, propter exempla mala quæ vident, & frequenter reuertuntur ad seculum. *Væ*

8 *Væ vobis duces cæci qui dicitis quicunque iurauerit per templū nihil est, &c.* Chrysostomus. Multi autem Christiani sic insipienter intelligunt. Etenim si aliqua causa fuerit, modicum videtur facere qui iurat per Deū, qui vero iurat per euāgeliū, maius aliquid fecisse videtur. Quibus similiter respondēdum est, Scripturæ, propter Deū sunt, & non Deus propter scripturas. Maior est ergo Deus qui sanctificat euangelium quam euangelium quod sanctificatur a Deo.
August. Templum autem & altare ipsum Christū intelligimus, aurum & donum laudes & sacrificia quę per eū offerimus, non enim ille per hęc sed ista per illum sanctificant. *Væ*

nem hominum, & vtilitatem sacerdotũ. Et ideo aurum quo
A delectantur, & dona quibus pascuntur, sanctiora dicuntur, vt homines promptiores sint ad illa offerenda.

Typice. Templum & altare est Christus. Aurum & donũ, laudes & sacrificia quæ Deo offeruntur: non enim ille per hæc, sed hæc per illũ sanctificantur.

su m. Menta autem & anethũ & cyminum ciborũ condituræ sunt nõ principales cibi. Sic in conuersatione nostra quędam sunt necessaria ad iustificationẽ, vt iudicium misericordia & fides. Alię sunt quasi condientia actus nostros, & suauiores eos facientia, vt abstinentia risus, ieiunium, &c. D

a Astringitur sacramento continentis, & contenti, & sanctificantis, & sanctificati.

quicunque iurauerit in templo[a], iurat in illo, & in eo qui ha-

a bitat in ipso. Et qui iurat in cœlo, iurat in throno Dei, & in 1

a Hic arguit eos auaritiæ, quia nihil prætermittunt de his quæ ad commodum suum sunt.

b eo qui sedet super eum. † Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypo- 2

a Qui quæritis decimam. ¶Diligenter exigit decimas cunctarum rerum b Idest, vilia olera. 3

c critæ, qui decimatis mentam & anethum & cyminum, & re- 4

¶Incorrecta. ¶Si negligantur. a Idest, vt recte inter vos iudicetur. ¶In discutione causarum. b. In pauperes, & viduas.

liquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium & misericordiã & 5

a In Deum. ¶Maiora. b Vos vel populum. ¶Principaliter. c Minora, idest, decimas terrenorum fructuum exigere, vel illos dare.

d fidem. Hęc oportuit facere, & illa nõ omittere. Duces cęci ex 6 7

e a Aliquem liquorem magis purum facere vetat. ¶Onera.

f colãtes culicẽ, camelũ autem glutiẽtes. † Væ vobis Scribæ & 8 9

g ¶Illud. ¶Omnia fallaciter faciunt.

h i Pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod de foris est calicis, & 10 11

a *In cælo.* Per creaturam, vbi non putatis periurium esse, iurat in cęlo, idest, per subiectam creaturã iurat, & p diuinitatem pręsidentẽ creaturæ.

Luc. 11, f.

b *Væ vobis.* Et hic arguit eos auaritiæ, qa nihil prætermittunt de his quæ ad cõmodum suum sunt.

c *Qui decimatis.* Quia Deus præceperat om-
B nium rerum decimas offerri propter alimoniam sacerdotum. Nota quod per eleemosynam aliqua impunitas non emitur in iniquitate manentibus.

d *Hæc opor.* Ne eleemosyna fructuũ terrę, videretur respuere, hęc addidit.

e *Duces cæ.* Opinione religionis ĩ minimis q̃ lucrũ hñt diligẽtiã ostẽditis, sed magna pcepta de iudicio fide & misericordia deuoratis & negligitis.

f *Excolantes.* Mystice. Culicis noĩe seditiosus homicida Barrabas signat: qa hoc animal strepẽdo inquietat & sanguine delectatur. Cameli nomine propter humilitatẽ ad subeunda onera, dominus intelligit. Colant ergo Iudęi culicẽ. i. minima obseruant, quia Barrabam qui non soluerat sabbatũ dimiserũt, & camelũ glutiũt. i. maiora contemnunt, quia Christum spiritualiter sabbatum insinuantem per iudicium & misericordiã & fidẽ (quæ illi cõtennũt, occiderũt. E

Hom. 44 operis imperf.

* Chryso. Quia sacerdotes auaritia pleni, si quis decimas alicuius rei minimæ non obtulisset, corripiebant eum quasi magnum crimen fecisset. Si quis autẽ alterũ lædebat, aut in Deũ peccabat, non curabant eũ corrigere, de lucro aũt suo solliciti, & de gloria Dei ac salute hominem negligentes. Seruare.n. iustitiam & facere misericordiã & habere fidẽ, propter suã gloriam Deus mandauit, decimas autẽ offerre propter vtilitatem sacerdotũ, vt sacerdotes quidẽ populo in spiritualibus obsequãtur, populi autẽ in carnalib. sacerdotibus subministrent, sic & mõ fit, quia omnes de suo honore sunt solliciti, de honore autẽ Dei, nulli. Portiones enim suas diligenter defendunt, sed circa obsequium ecclesiæ, curam impendere non attendunt.

Tract. 25. in Matth.

❊ Origenes. Scribæ moraliter sunt, qui amplius nihil æstimant positum in scripturis quã simplex sermo demonstrat. Pharisæi aũt sunt omnes qui iustificant seipsos, & diuidũt se
C a cęteris dicentes, noli mihi appropinquare quoniã mundus sum.

g *Væ vo.* Diuersis similitudinib. simulationis & mẽdacij arguit pharisęos qui aliud hoĩbus ostendũt, aliud domi agunt.

h *Qui mun.* Frustra sanctitatẽ exterius prętenditis, sicut si qs calicẽ mũdet exterius, intus aũt relinquat sordes, cũ ei[9] vsus sit interior. Lucas ait. *Stulte, qui fecit quod deforis est, etiam id quod intus est fecit*, idest, qui vtranq; naturã hoĩs fecit, vtramq; mundari voluit. Nemo igitur putet fornicationem & huiusmodi corporalia vitia solummodo grauia esse, & auaritiam, & superbiam, & iram, & cętera spiritualia leuia esse.

Luc. 11.

❊ Orig. Hic sermo nos admonet vt festinemus esse iusti nõ apparere. Qui.n. studet vt appareat iustus, q̃ a foris, sũt mundat, & quæ vñr, curat, cor autem & conscientiam negligit.

Tract. 25. in Matth.

i *Calicis.* Per similitudinem, non quod in calice & paropside sit eorum superstitio. F

Qui ædifi.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et qui iu. in cælo.* Quia sicut dictum est sup. c. 5. qui iurat per cęlum, iurat quodammodo per ipsum Deum, inquantum virtus diuina relucet speciali modo in cęlo.

2 *Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocri.* Hic ostendit qualiter Pharisæi corrumpebant veritatem iustitiæ per hypocrisim, quia illa quæ erant parui ponderis, multum reputabant ad simulationem sanctitatis, & illa quæ erant maioris necessitatis ad salutem, contemnebant, & hoc est quod dicit.

3 *Decimatis men.* Hoc pt intelligi dupliciter. Vno modo respectu sui, quia licet ministri templi acciperent decimas a populo, tamẽ de illis acceptis a populo, & de his quæ habebant ex labore suo, decimas reddebant summo sacerdoti, vt habetur nu. 18. Et ideo ad simulationem sanctitatis reddebant eis decimas de minimis. Hoc ẽt faciebant ratione cupiditatis, vt per exẽplũ sui inducerẽt populum ad reddendum sibi decimas de omnib. vsque ad minima. Aliter potest intelligi respectu aliorum, qđ per doctrinam suam inducebãt ad decimas stricte soluendum sibi, vt sit sensus. *Qui decimatis mentam & anethum.* hoc est qui decimare docetis.

4 *Et reliquistis quæ grauiora sunt, &c.* Hoc similiter intelligitur dupliciter. Vno mõ respectu sui, quia q̃ erãt magnę necessitatis, facere omittebant. Alio mõ respectu aliorũ quia alios ad talia obseruãda inducere negligebãt. Similiter faciũt sacerdotes ecclesię & prælati, qui sollicite arguunt & argui procurant subiectos de redditione decimarum & consimilium quæ eis debentur, & parũ curant, si in maioribus criminibus inuoluantur. Quæ autem sint illa maiora a Pharisæis neglecta, subdit.

5 *Iudicium & misericordiam & fidem.* Fides importat debitum ordinẽ hominis ad Deũ. Iudiciũ aũt importat debitum ordinẽ hominis ad proximũ in his quæ habent rõnem debiti. Misericordia aũt in his quę hẽnt rõnem doni. Et etiam in istis trib. intelliguntur omnia illa quæ sunt multum necessaria ad salutem. Sequitur,

6 *Hæc oportuit facere, &c.* Tanquam magis necessaria.

7 *Et illa non omittere.* Tanquam minora bona. Hoc autem dicit, ne forte ex verbis prædictis crederet aliquis, quod non esset bonum soluere decimas de minimis.

8 *Duces cæco.* Vocat eos duces, qui hẽbant regere populũ, & cæcos, quia peruertebãt intellectũ scripturarũ, dicentes esse multũ curandũ de minimis, & parum de magnis, propter quod subdit.

9 *Excolantes culicem.* i. minima cum diligentia perquirentes & tractantes.

10 *Camelum autem glu.* i. illa quæ sunt maioris ponderis pro nihilo reputantes, quia camelus animal est magnum & ponderosum.

11 *Væ vobis.* Hic cõsequẽter ostendit qualiter corrũpebant veritatẽ vitæ, & ponit tria exempla. Primum erat in rebus exterioribus. Pharisæi.n. ad ostentationem munditię quando dẽbant ascẽdere in templum ad orandum, primum lauabant vtensilia domus & vestimenta & consimilia, & parum curabant de interiori munditia, & hoc est quod dicit. *Qui munda.* sequitur.

In-

M O R A L I T E R.

2 *Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam & cyminum.* Per hoc arguit illos qui modica diligenter obseruant, & negligunt maiora, sicut aliqui religiosi plus ponderant & puniunt silentij fractionem, vel inclinationis omissionem quam defraudationem proximi, vel aliquid huiusmodi pro monasterij sui vtilitate temporali.

11 *Væ vobis scri.* Chrys. Calix est vas ad potum, & paropsis ad cibum. Sermo ergo per quem spiritualiter potamur, & omnis narratio per quam nutrimur, vasa sunt potus & cibi. Qui ergo studet sermonem compositum proferre, magis quam sensu salutari repletum, calix eius a foris est mundatus, intus autem vanitatis sordibus est repletus.

Væ

a Vas quadratum eſt. b In conſcientia. c Auaritia. d Sordibus vitiorum.
par opſidis, intus aũt † pleni eſtis rapina, & † immũditia. Pha 1
a Qui intus non vides. b Cor & conſcientiam a fraude & malis deſiderijs.
riſæe cæce mũda prius qđ intus eſt calicis & paropſidis, vt 2
a Vt poſſis foris veraciter oſtendere ſanctitatem per opera. b Non eſt mundum quod intus eſt ſordidum. c Item alia ſimilitudine eos arguit.
fiat & id quod de foris eſt mundum. † Væ vobis Scribæ & 3
a Id quod ſupra ſimilitudo calicis. ¶Vos enim eſtis ſepulchra quibus alios mortificatis.
Phariſæi hypocritę, quia ſimiles eſtis ſepulchris † dealbatis 4
a Sic peruerſi magiſtri qui alia docent, & alia faciunt.
quæ a foris † parent hominibus ſpecioſa, intus vero plena
a ſurredine & fœtore. b Omnes ſuperiores ſimilitudines breuiter hic exponit.
ſunt oſſibus mortuorũ, & omni ſpurcicia. Sic & vos a foris
a Habitu veſtis, phylacteria longa oratione.
quidem paretis hominibus iuſti: intus autem pleni eſtis hy
¶Amore vanæ laudis. ¶Odio veritatis.
pocriſi & iniquitate. † Væ vobis Scribæ & Phariſæi hy- 5
¶Hypocritæ omnia fallaciter faciunt propter opinionem vulgi.
a pocritæ, qui ædificatis ſepulchra prophetarum, & ornatis
a Aliorum, ſi non verbis opere ambitioſe ornando monumenta iuſtorum quos a patribus non negant occiſos eſſe.
monumenta iuſtorum, & dicitis: Si fuiſſemus in diebus
¶Effundendo.
b patrum noſtrorum, non † eſſemus ſocij eorum in ſangui- 6
c ne prophetarum. † Itaque teſtimonio eſtis vobiſmetipſis
quia filij eſtis eorum qui prophetas occiderunt, & vos im- 7
¶A patribus ſeptem. ¶Doloſi homicidæ. De homicidis nati. ¶Non enim ædificando ſepulchra.
plete menſuram patrum veſtrorum. Serpentes, † genimina 8
¶Vt impleatis quod patribus defuit de me & meis. 9
d viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennæ? Ideo 10
a Qui ventura dicant. b Qui ſcripturas exponunt. Moralium latores. 11
e f ecce ego mitto ad vos prophetas & ſapientes, & ſcribas, & 12
a Vt Paulum. b Vt Petrum. c Vt apoſtolos in actibus apoſtolorum.
ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſy- 13 14
¶De Iudæa ad gentes.
nagogis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatẽ, vt 15 16
a Debita vltio pro effuſione ſanguinis iuſti.
g veniat ſuper vos omnes ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper 17

A a *Qui ædifi.* Extruitis memoriam occiſorum propter fauorem vulgi, vt iuſti videamini, arguitis etiam facinora patrum veſtrorum. (Lu. 11. c)

✻ CHRYSOSTOMVS. (Hom. 75. in Matt.) Non illos incuſat quoniã ſepulchra ædificant, ſed intentioni eorum detrahit cum qua ædificabãt, quoniam non propter honorẽ eorum qui occiſi fuerant, ſed ſicut pompam ſibi ſtatuentes in occiſionibus eorum. († apparent) († Mat. 11. g)

B ✻ Idem. (Hom. 45. oper. imp.) Vel quia dicebant apud ſe. Si bene fecerimus pauperibus, nõ multi vident & pro tempore vidẽt. Aedificia verò facim⁹, quę omnes aſpiciũt, non ſolum nunc, ſed in poſterum. O inſipiens homo quid tibi prodeſt poſt mortem iſta memoria, ſi vbi es torqueris, & vbi non es laudaris? (Luc. 11. g)

b *Itaque.* Quia ſcelera patrum deteſtamini pro ſpecie quidem ſanctitatis, Dum Chriſtum perſequendo & apoſtolos eadem facitis facto probatis vos eſſe filios non ſolum carne, ſed imitatione iniquia, & patet eos ſciẽtes peccare. († iniuſtitia)

D Idem eſt contra vos loquimini dum patres dãnatis, ſimiliter enim facitis.

c *Et vos.* Probato quod filij ſunt homicidarum ponit id ad quod tẽdebat. *Et vos implete*, quod illis defuit implete, illi prophetas vos dominum prophetarum occidite. Non iubet, ſed quod facturi ſunt oſtendit. († Lucæ 11. f) († calce illitis)

d *Quomodo fu.* Hieronymus. Sepulchra ſanctorum ædificando, an potius corda a malitia mundãdo. Liberabunt vos ſancti, quorum ſepulchra ornatis? Non certe. Sancti non ſunt amici inimicis Dei, fruſtra ſanctos honorant, qui ſanctitatem ſpernunt. (E) († fuiſſemus) († Germina progenies.)

e *Sapientes.* Qui ſciũt quem proferant ſermonem.

f *Scrib.* In lege peritos.

g *Vt ve. ſu.* Non hos tantum præſentes dicit, ſed omnem generationem malorum præcedentem & futuram, quia omnes vna ciuitas ſunt, vnum corpus diaboli.

☞ *Abel*

C ——— F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Intus autem. *Et hæc erat magna cæcitas, quia munditia exterior non eſt Deo accepta niſi propter munditiam interiorẽ propter hoc dicit.*

2 Phariſæe &c *Per interiora enim calicis & paropſidis intelligit metaphorice interiora mentis, ex cuius munditia dependet bonitas exterioris munditiæ propter quod ſequitur.* Vt fiat & id quod de.foris eſt mun.

3 Væ uobis ſcribæ. *Hic ponitur ſecundum exemplum quod erat in proprijs actibus, quia exteriorem conuerſationem habebant honeſtam, vt cooperirent malitiam occultam, hoc eſt quod dicit.*

4 Quia ſimiles eſtis ſe.de.&c. *Et patet litera.*

5 Væ uo. *Hic ponit tertium exemplum, quod reſpicit actus prædeceſſorum ſuorum. Iſti enim Phariſæi, vt viderentur iuſti reſpectu præcedentium patrum, ornabant & ædificabant ſepulchra prophetarum a prædeceſſoribus interfectorum & hoc eſt quod dicit.* Qui ædificatis ſepul. *ſequitur.*

6 Itaque teſtimonio &c. *Hoc enim ipſi dicebant, vt patet ex litera immediate pręcedenti vbi dicitur.* Si fuiſſemus in diebus pa.no. &c. *Sed quia non ſolum erant filij prædeceſſorum ſuorum quantum ad naturam, ſed etiam quantum ad mores ſubdit.*

7 Implete. *Ideſt implebitis.*

8 Menſuram pa. *Quod factum eſt, quando occiderunt Chriſtum, cuius ſerui fuerunt prophetæ, qui fuerant a patribus Iudæorum occiſi, & ideo Phariſæi impleuerunt menſuram patrum ſuorum, eos in malitia excedendo.*

9 Serpentes. *Poſtquam in Phariſæis arguit hypocriſis culpam, hic oſtendit conſequentem pęnam, & primo pęnam æternam, ſecundo temporalem, ibi.* Ieruſalem Ieruſalem. *dicit ergo.* Serpentes *venenum inuidiæ habentes.*

10 Genimina uiperarum, &c. *Quia venenum malitiæ a parentibus traxerant.*

11 Quomodo fugietis a iu.gehennæ. *Quaſi dicat nullo modo quia erant in malitia obſtinati. Non ſolum autem hanc pœnam meruerunt propter mortem Chriſti, ſed etiam propter occiſionem apoſtolorum & diſcipulorum eius propter quod ſequitur.*

12 Ecce ego mitto &c. *Quia in diſcipulis Chriſti multi habuerunt ſpiritum propheticum, ſicut Ioannes Euãgeliſta, vt patet in Apo. & Agabus & multi alij, vt patet in actibus apoſtolorum. Aliqui etiã fuerunt Scribæ, ſicut euangeliſtæ qui ſcripſerunt euangelia ad inſtructionem populi Chriſtiani. Fuerunt etiam ſapientes, quia de diuinis & cęleſtibus a Deo illuminati.* (Luc. 11. g)

13 Et ex illis occi.&c. *Quia Iacobus frater Ioannis ab eis occiſus eſt. Act. 12. & Stephanus. Act. 7. & multi alii.*

14 Et crucifigetis. *Vt Petrum & Andream fratrem eius, & multos alios.*

15 Flagellabitis in ſynagogis uc. *Hoc patet etiam in Actibus apoſtolorum. 16. vbi dicitur quod Paulus & Sylas flagellis cæſi ſunt & 2. Corint. 11. e. dicit Paulus.* Ter uirgis cæſus ſum, &c.

16 Et perſequemini de ciuitate in ciuitatẽ. *Hoc patet Act. 13. g. vbi dicitur, quod Iudæi Paulũ & Barnabam eiecerũt de finibus ſuis.*

17 Vt ueniat ſuper. *De iſto Abel nulla eſt ambiguitas, quin fuerit ille, quem Cain frater eius occidit. De Zacharia autem ſunt opiniones. Vna eſt, quod ipſe fuerit pater Ioannis Baptiſtæ, & hæc fuit opinio Orige-*

MORALITER.

5 *Væ vo.* Chryſ. Vt quid vis apparere quod nõ vis eſſe? nam quod turpe eſt apparere, turpius eſt eſſe, & quod formoſum eſt apparere formoſius eſt eſſe, aut ergo eſto qđ appares, aut appare qđ es. *Væ vo. ſcri. & pha. hyp. qui ædi. ſepul. prophe.* Sequitur.

6 *Itaque teſti.* Illi ſe eſſe filios malorum teſtantur, qui mores eorum ſequuntur, ſed tunc adimplent eorum menſurã, quãdo excedunt eorum malitiã, & ſic fecerunt Iudæi, quorum patres occiderunt prophetas, & ipſi dominũ prophetarum.

12 *Ideo ecce ego. mit. ad.* Multi de Chri diſcipulis iſtas gratias habuerunt, qui tamen a Iudæis perſequutiones paſſi ſunt. *Vt veniat ſuper vos & cæte.* Sequitur.

a *Abel iusti.* Iustitia Abel approbata est per munerum acce-
A ptionem.
b *Vsque ad.* Cur vsque adhuc, cũ multi posthũc occisi ante
natalẽ Christi, & Christo nato mox pueri ab hac generatio-
Gen.46. ne sunt perẽpti? Sed quia Abel pastor ouiũ, fuit necatusq; in
agro, Zacharias sacer dos necatus est in atrio tẽpli vtriusque gradus martyres & 1.Pet.25.f. laicos & officio altaris mancipatos, sub eorũ voluit intimare vocabulis. Zacharias q occisus est a rege Ioas inter templũ & altare, vt historia Regum narrat, filius fuit Ioiadę & in euãgelio quo vtuntur B Nazaræi, p filio Barachiæ legitur filius Ioiadę. Sed vt iustitia Ioiadę sacerdotis p̃dicetur ipse Barachias vocatur .i. benedictus domini.
2.Pa.24.f. Iste Zacharias de duodecim prophetis vnus erat, sicut pater Ioannis de prophetis vnus erat.
c *Super ge.* Quæ a primo parricida vsque ad vltimum perditionis filium computatur. Quasi, similes erunt in pęna sicut sunt in culpa.
d *Ierusalem.* Q.d. Reiestis sanguinis, & merito, quia multotiens missi ad vos congregandos, & noluistis.
* Chrysost. Missum ad te Isaiam serrasti, & seruum meũ
Hom.46.ope. imper. Ieremiam lapidasti. Ezechielem tractum per lapides ex-
C cerebrasti, quomodo saluaberis, quæ ad te medicum nul-

Cuiuslibet laici. Sacerdotis.
a terram, a sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem zachariæ †
b a Benedicti domini. ¶Quem occidit vestra generatio in atrijs templi sub diuo.
filij Barachiæ, †quem occidistis inter templum & altare. A- 1
a Ne miremini super his quæ dico. b Scelera.
c men dico vobis, venient hæc omnia super generationem 2
a Homines non fixi, plangit affectu patris. b Dominum nunciantes prophetarum.
c Duritia cordis a te repellis, vel corporaliter vt Stephanum.
d istã. Ierusalẽ Ierusalem quę occidis prophetas, & lapidas eos 3
a Per prophetas missos a me hactenus. In vnitatem fidei. Patriarcharum hæredes. 4
e qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, 5
6
f quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & 7
a In proximo. b Templum vel ciuitas Romanis tollentibus gentem & locum. 8
g noluisti. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Di- 9
a Nisi pœnitentiam egeritis, & confessi fueritis me filium omnipotentis patris, meam faciem non uidebitis. Post passionem. 10
co enim vobis, non me videbitis à modo donec dicatis. 11
¶Confitemini filium omnipotentis quem benedictum idest a peccato immunem, misit pater ad glorificandum nomen suum. 12
h Benedictus qui venit in nomine domini.

nullum venire permittis? Et nõ dixit occidisti, aut lapidasti, sed occidis & lapidas .i. hoc, quasi propriam & naturalem consuetudinem habes, vt occidas & lapides sanctos.
e *Quotiens.* Ac si dicat. Ego volui, & tu noluisti, & quotquot cõgregaui mea volũtate semper efficaciter volẽte feci, quia sẽper ingrata fuisti.
* Orig. Dicit quoties volui, cum sit manifestum semel eũ docuisse in corpore Iudęos. Sẽper.n. Christus præsens fuit & in Mose & in prophetis & in Angelis ministrantib. saluti humanę per singulas generationes.
f *Gallina.* Hoc animal magnum affectum habet in filios, ita vt eorum infirmitate affecta infirmetur, & eos alis protegens contra miluum pugnet. Sic Dei sapiẽtia per carnem infirmata, protegit nos & defendit a diabolo.
g *Relinquetur.* Ciuitas auxilio Dei nudata suæ ditioni relinquetur, quæ bene derelicta, cum a Deo derelinquitur.
h *Benedictus qui venit.* Hoc turbę dixerunt domino venienti Ierusalem. Quod aũt his transactis hic dominus dicit, cogit Mystice intelligi de aduentu charitatis suæ, vbi confitebuntur filium quem crucifixerunt.
* Chrys. Per hoc occulte secundum aduentum significauit, quoniam, tunc omnino eum adorabant. Quod autem dicit Amodo, ad tempus crucis refertur.

Non

NICOLAVS DE LYRA.

Origenis dicentis quod propter hoc occisus est in templo domini, quia beata Virgo post partum filij sui venit adorare in Ierusalem, & stetit in illa parte vbi virgines consueuerant stare in oratione, in quo loco non erat licitum mulieribus cognitis a viro orare, & ideo ministri templi voluerant eam repellere. At Zacharias pater Ioannis, qui eam virginem sciebat, opposuit se eis dicens, quòd erat digna stare in loco illo, & ideo ipsum Zachariam tanquam legi contradicentem interfecerunt. Hoc autem reprobat Hierony. tanquam apocriphum. & dicit quod iste Zacharias fuit filius Ioiadæ sacerdotis qui interfectus est in templo, vt habetur 2. Paral. 24. Sed contra hoc videtur, quod iste dicitur hic Barachiæ filius, ille autem dicitur filius Ioiadæ. Ad quod respondet Hieron. quod Saluator voluit hic exprimere sanctitatẽ Ioiadæ sacerdotis. ideo vocauit eum Barachiam, idest, benedictum domini, sicut aliquando contingit, quod aliquem liberalem hominem vocamus Alexandrum, ad exprimendum liberalitatem eius: quamuis hoc non sit proprium nomen eius. Aliter possumus dicere, quod Ioiadæ fuit binominis, sicut pater Dauid vocatus est Iesse, & Isai, & multi alij in sacra scriptura. Saluator hic exprimit vnum nomen eius, aliud exprimitur. 2. Paralip. 24. Sequitur.

Opiniones de Zacharia occiso inter altare.

1 Amen. *Idest, fideliter.*
2 Dico vo.&c, *Idest, super populum Iudaicum est, quia pro istis punitus multipliciter diuersis temporibus. Considerandum etiam quod Abel fuit simplex homo, pastor ouium & illiteratus. Zacharias autem fuit sacerdos & legisperitus. Per hos ergo duos intelliguntur omnes iusti ab eis occisi, & est sensus: Vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est a sanguine iusti Abel vsque ad sanguinem Zachariæ, idest, a sanguine iusti minimi vsque ad sanguinem maximi iusti.*

Ieru-

3 Ierusalem Ierusalem. *Hic prædicit eis consequenter pœnam temporalem, scilicet destructionem ciuitatis & templi quæ facta est per Titum & Vespasianum in vindictam mortis Christi. 42. anno a prædicta passione, dicens ergo Ierusalem Ierusalem, Alloquitur hic populum Iudaicum sub nomine ciuitatis metropolitanæ. Et hic est communis modus loquendi, hoc enim dicitur ciuitas facere quod populus habitans in ea fecit.*
4 Quæ occidis pro. *Idest, consueuisti occidere.*
5 Et la. eos &c. ad te mis. *Idest, ad instructionem tuam, sicut patet in prophetis antiquis, & in Ioanne Baptista, qui fuerunt a Iudæis occisi. Vnde 4. Reg. 21. c. dicitur, quod tempore Manasse effusus est sanguis innoxius in Ierusalem donec repleretur vsque ad os.*
6 Quoties vo. *Sub cultu vnius Dei per fidem & charitatem.*
7 Filios tuos. *Idest, Iudæos.*
8 Quemadmo. *Ponitur exemplum de gallina, ad ostendendum affectum suum ad populum Iudaicum, quia inter alias aues gallina videtur magis affici ad conseruationem & nutritionem pullorum.*
9 Et noluisti. *Quia primo prophetas a Deo missos, postea Ioannem Baptistam, & vltimo dominum nostrum Iesum Christum contempserũt, propter quod subditur pœna.*
10 Ecce relinquetur vo.do. *Id est, ipsum templum, quod per Romanos fuit destructum nec reædificabitur amplius, quia secundum quod dicitur Danieli 9. vsque in finem mundi perseuerabit desolatio.*
11 Dico enim vobis, &c. *Idest a tempore passionis Christi, quę de proximo imminebat futura, quando Christus dixit ista.*
12 Donec dicatis Benedictus qui venit in nomine. *Hoc erit quando apparebunt signa euidentia aduentus eius ad iudicium, tunc enim Iudæi qui credituri sunt in Christum in fine mundi laudabunt, & confitebuntur ipsum.*

Et

MORALITER.

† *Vsque ad san.* Orig. Zacharias interpretatur memoria Dei Omnis ergo qui memoriam Dei perdere festinat in eis quos scandalizat, Zachariæ sanguinem effundere videtur. Abel autem luctus interpretatur. Qui ergo non recipit quod scriptum est: *Bea. qui lugent.* sanguinem effundit.
10 Ecce. Chry. Sicut enim corpus anima recedente primo quidem frigescit, deinde putrescit & soluitur, sic & templũ nostrum Dei spiritu sancto recedente, prius seductionibus & indisciplinationibus repletur, deinde venit ad ruinam.

Et

ADDITIO.

A *In capitulo.23.Vbi dicitur in postilla, idest, a sanguine iusti minimi vsque ad sanguinem iusti maximi..*

Quod Abel sit minimus iustus & Zacharias maximus, siue intelligatur simpliciter siue respectu occisorũ tantum, ex scripturis non habet auctoritatem, vnde secundum Hie. eadẽ facilitate contemnitur qua approbatur. Nec etiã ex hoc quod præsupponitur Abel fuisse simplicẽ pastorẽ illiteratum, & quod Zacharias fuit sacerdos & legisperitus, sequitur quod Abel fuit minim⁹ iustus & Zacharias maximus Non.n. excellentia iustitiæ sequitur literaturam. Quod patet in plurib. præsertim cũ antiqui patres, licet non legantur literas didicisse, fuerũt tamen in diuinis maxime illustrati. Quod patet de Adã & patriarchis. Et forte ex his quæ legũtur de vtroque.s. de Abel & Zacharia plura ad rationẽ iustitiæ pertinentia legũtur de Abel, quam de Zacharia. In hoc enim qđ fuerũt ambo sine culpa occisi, æquales videnƭ, sed de Abel super hoc legitur, qđ tam ipse, quam munera eius fuerunt Deo accepta Gen.4.b. quod est maximum testimoniũ suæ iustitiæ, vnde Hiero. in hoc loco de Abel dicit, iustus aũt non ex hominũ sententia, sed ex Gene. testimonio cõprobatur, vbi accepta eius a Deo narranƭ munera, vnde planior potest ratio assignari circa nominationem istorũ duorũ scilicet qđ loquendo de temporib. præteritis ante passionem Christi, qñ ista dicebãtur a Christo, Abel fuit primus iustus qui sine culpa legitur occisus: Zacharias vero vltimus, vnde cõuenienter nominat extrema, ad hoc, vt oẽs intermedii includanƭ. Quicũque enim fuerit iste Zacharias secũdum diuersitatẽ opinantiũ, ipse tamen fuit vltimus iustus occisus, de quo in scripturis expressa mentio habeaƭ. Si aũt obiiciatur de Ioãne Baptista, respondeƭ, qđ ille non fuit occisus a Iudæis sed ab Herode alienigena, hic aũt agiƭ de occisionib. factis per Hebræos & eorũ prædecessores, inter quos occisio Abel debet cõputari, cum tũc temporis omnes fideles erant sub vna lege naturali, cui successit lex scripta quod patet in hoc quod dicitur. Ierusalem Ierusalem quę occidis prophetas, &c. D

REP. In c.23. vbi Postil. reddit rationẽ nominationis illorũ.s. Abel & Zachariæ quia vt inquit, per eos significantur omnes iusti a quibuscũque occisi, siue magni siue parui, sic quod magnificantur per Zachariam magnum sacerdotem & doctorem, per Abel autem parui & illiterati Burgen. nolens intelligere Postil. putat quod velit dixisse iustitiam sequi literaturam, quod non est verum. Nam quod comparat paruos iustos Abel, hoc est per quãdã similitudinem, nõ proprietatẽ. Nõ igiƭ sequitur cũ ergo fuisset paruũ iustũ sicut Christus cõparatus oui, leoni &c. non iõ dr̃ ouis vel leo. Ista autem translatio potest habere rationem, quia numerus quicumque incipit a minimo. Numerus igitur sanctorum incipit ab Abel, recte igitur minimi denominantur ab illo. Ratio autem assignata per Burg. ad idem, non est obiectionis expers, sed transeat.

CAP. XXIIII.

NOn relin. hic la. super la. Mystice. Recedente domino de tẽplo omnia legis ædificia & compositio mandatorum ita destructa est, vt nihil possit a Iudæis implere. Diuinitus B autem prouisum est, vt crescente euangelii gratia templum illud cum suis ceremoniis tolleret, ne quis infirmus in fide illis stantibus Iudaismi occasionem haberet. Idem qui comminatus est verbo, ostendit signo, dum egreditur ab illis facta comminatione.

a *Sedente autem.* Vbi Marcus ait. *contra tẽplum.* Sedet contra templum cũ de ruina eius & excidio Gẽtis disputat vt & corporis situs verbis suis congruat.

Mystice. Sedet in monte Olіueti, idest, in ecclesia quietus manens superborũ C detestatur arrogantiam.

Accesse-

b *Accesserunt.* ✻ Chrysostomus. Secreto accesserunt quia de magnis erãt interrogaturi. Etenim cupiebant discere diem aduentus eius, quia vehementer desiderabant gloriam eius videre. Hom.76. in Matth. E

c *Dic no.* Quia dixit omnia destruenda, tempus & signa destructionis quærunt. Tria quærunt quo tempore destruenda Ierusalem sit? quo uẽturus Christus? quo consummatio seculi ventura sit? Discipuli Christi quæ fuerunt tria.

* Chry. Lucas autẽ ait vnam esse interrogationem quæ est de Ierosolyma, quasi æstimãtibus discipulis tunc futurum esse Christi aduẽtum & finem mundi quando Ierosolyma destrueretur. Marcus autem ait nõ omnes eos de consummatione Ierosolymæ, sed Petrum Iacobum, Ioannem, & Andream, quasi liberius & securius Christi loquentes. Hom.79. in Matth. * Nonne. F

Vide-

CAP. XXIIII.

ET † egressus Iesus de templo ibat. Et accesserunt discipuli eius, vt ostenderent ei ædifi- 1
a Non ignotas, sed tanquam admirandas, quia videbatur quod nunquam destrueretur tale opus & frustra esset comminatio Christi.
catio^a^nes templi. Ipse autem respondens, ait 2
a Videtis tam firmam ædificationem. Quod.42. anno post passionem domini factum est a Romanis.
illis * Videtis hæc omnia. Amen di^a^co vobis, non relinque- 3
Quasi contrarius ciuitati.
a tur hic lapis super lapidem qui non destruatur. Sedente autẽ 4 †
a Idest, fructiferam ecclesiæ celsitudinem. b Marcus ait Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas. †
eo super mo^a^ntem † Oliueti, accesserunt ad eum discipu^b^li eius
b c †secreto dicẽtes. Dic nobis, quando hæc erũt & quod signũ 5
6

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXIIII.

ET egressus Iesus de templo ibat. *Postquam posita est legis Euangelicæ promulgatio & confirmatio per miracula hic consequẽter ponitur iudicium secũdũ legẽ illam. Et quia lex euangelica est perfectissima & extrema, ideo sibi correspondet iudiciũ extremũ, quod erit perfectissimũ. Et diuiditur in duas partes quia primo ponũtur quædã antecedentia ipsum iudiciũ, secũdo ipsum iudiciũ describitur, ca. sequenti. Prima in duas, quia primo circa hoc ab apostolis præponitur quæstio & secũdo ponitur quæstionis solutio, ibi.* Et respondens Iesus. *Prima in duas, quia primo ponitur quæstionis occasio, secũdo habita occasione formatur quæstio, ibi.* Sedente autem eo super montẽ Oliueti. *Circa primũ cõsiderandũ, qđ Christus in fine ca. præcedentis dixerat, quod domus templi relinqueretur deserta, ideo in principio huius ca. dicitur quod Iesus egressus de templo ibat. In hoc ostendebat per factum quod templum esset a diuina protectione relinquendum.*

1 Et acce. *Non quia ostenderent sibi aliquid incognitum, cum frequenter in templo fuisset, vt patet ex præcedẽtibus, sed vt ex nobilitate ædificiorum quæ erant facta ad diuinum cultum, prouocarent eum ad misericordiam, & per consequens mitigaret pęnam prædictam.*

2 Ipse au. *Quasi dicat quantumcunque sunt magna & fortia.*

3 Amen. *Idest, fideliter.*

4 Dico vobis. *Non est sic intelligendum quin remaneret lapis super lapidem, saltem in fundamentis, sed est modus loquendi ad exprimendum magnitudinem destructionis, quæ completa est sub Tito & Vespasiano, vt dictum est ca. præcedenti.*

Sedente au. *Ex prædictis formatur duplex quæstio. Quia enim audierant a Christo euersionem illam, credebant propinquam esse mundi consummationem, ideo quæsierunt primo.*

5 Dic nobis quando. *Idest, destructio ciuitatis & templi secundo quæsierunt.*

6 Et quod si. *Vtrumque enim simul fiet, & propter hoc est quæstio vna*

MORALITER.

1 *Et egressus Iesus de templo &c.* Sequitur.

† *Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non &c.* Origenes Omnis homo qui suscipiens est verbum Dei tẽplũ est. Si post peccatũ adhuc saluat ex parte vestigia fidei & religionis, tẽplum est ex parte destructum, & ex parte consistens. Qui aũt postquã peccauit curã sui non habet paulatim minuitur, donec ad plenum recedit a Deo viuẽte, & sic non relinquetur lapis super lapidem mandatorum Dei, qui non destruatur.

† *Sedente autem eo super montem oliueti.* Contra templũ sedens de ruina Iudaicę gẽtis disputat, vt ẽt ipso situ corporis monstret, ꝙ quietus in ecclesia manens, impiorũ supbiã cõdẽnat.

a *Videte.* Cum hęc fient, ne putemus instare diē domini, cu-
A ius signū perspicue ponitur in sequētibus. Pręmunit ne turbentur, vel deficiāt per deceptionē, vt per Simonē Magum, vel per tribulationē & persecutionem, vt per Neronē. Nota hęc venientia ante excidiū Ierusalem similia sunt & eadem fere his quæ fient in consummatione seculi, & loquitur ita de vno quasi de alio.

Hom. 76. in Matth. * Chrysostomus. Non de destructione Ierosolymæ neque de secundo aduentu respondit statim, sed de malis quibus, statim obuiandum erat.

† Mar. 13. a. Lucæ. 21. b. Eph. 5. b. Col. 2. d.

b *Multi.* Imminente Ierusalem excidio multi fuerunt principes qui se dicerent esse Christos, & tem-

† Lucæ. 21. ea. Sap. 5. d.

B pus libertatis prope esse. Multi in ecclesia temporibus apostolorum, qui pręter alia falsa dicerent instare diem domini.

c *Audituri.* Hæc in Iudæa a passione domini abundauerūt, quibus ne territi apostoli Ierusalem & Iudæam deserant admonentur, quia non statim finis, sed post quadraginta duos annos.

Epist. 80. ✻ Augu. Interrogantibus discipulis dominus respondit ea quæ iā ex illo tēpore fuerant secutura, siue de excidio Ierusalem siue de aduentu suo per ecclesiā in qua vsque ad finē venire nō cessat, siue de ipso siue in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cum itaque signa dicat, quę ad ista tria pertinent quo eorum trium signorum ad aliquid bonum referēdum sit diligenter considerandum est, ne forte quod pertinet ad vnum referendum putemus ad alterum.

Vbi supra. ✻ Chrysostomus. Hic loquitur de præliis quæ Ierosolymis erant futura.

Tractatu. 28. in Matth. ✻ Origenes. Qui audit ipsas voces quæ fiunt in præliis
C audit prælia, qui autem de præliis longe gestis audit, rumo- D
res vel opiniones audit preliorum.

d *Consurget enim gens &c.* Mystice. Regnū surget in regnum & pestilentia eorum, quorū sermo vt, cancer serpit. Et fames verbi Dei, commotio terræ, & a fide separatio. Vltima enim tribulatio multis pręuenitur, & per crebra mala iudicantur mala perpetua. Et ideo post bella & seditiones non statim finis, quia multa mala debent præcurrere, vt nuncient mala sine fine. Eorum autem alia e cœlo, alia e terra, alia ab elemētis, alia ab hominibus. *Surget gens.* Ecce hominum. *Terræ motus.* Ec- E
ce respectus iræ desuper, *Pestilentia.* Ecce inęqualitas corporū. *Fames.* Ecce sterilitas terræ. *Terrores de cœlo & tempestates.* secundum Lucam. *Ecce inæqualitas aeris.* Oīa ergo consummando conturbantur, vt qui in omnib. deliquimus in omnibus feriamur, vnde *Pugnabit pro eo orbis terræ contra insensatos.*

* Chrysostomus. Et non simpliciter hæc fient secundum consuetudinem antea in hominibus existentem, sed exorta quæ erit desuper. Et propter hoc non simpliciter dixit ea esse ventura, neque repente, sed cum quadam significatione. vnde subdit, hæc autem omnia initia sunt dolorum, idest, Iudaicorum malorum.

✻ Origenes. Sicut ægrotant corpora ante mortem, sic necesse est ante corruptionem mundi, vt quasi languens terra frequentius terræmotibus conquassetur. Aer vim mortiferā concipiens, pestilens fiat, & vitalis virtus terræ deficiēs suffocet fructus. Consequens autem est, vt propter inopiam ciborum, in auaritiam & bella homines excitentur. F

aduentus tui, & consummationis sæculi? Et respondens
a Ne quis persuadeat, quasi hæc omnia mox sine futura. b Antichristi pro Christo quorum
primus Simon magus, cui omnes in Samaria auscultabant dicentes Hæc uirtus Dei magna est. 1
a Iesus, dixit eis. † Videte, ne quis vos seducat, Multi enim 2
b a Ante horum completionem. 3
uenient in nomine meo, dicentes. Ego sum Christus, & mul- 4
Hic tentatio. Ante excidium. Quæ ad hostes. Expectationes vt rumores.
In Luca, seditiones. Quæ ad ciues.
c tos seducent. Audituri enim estis prælia & † opiniones præ- 5
a Iudæam deseratis. Quantum ad prælia. b Constat hæc omnia contigisse tempore
iudaicæ seditioni ante vltimam prouinciæ euersionem. 6
liorum, uidete ne turbemini. Oportet enim * hæc fieri, sed 7
a Audituri estis pre. & opi &c. Consur. enim gens. 8
d nondū est finis, † Consurget enim gens cōtra gentē, & regnū 9
Hæ sunt partes præliorum. 10
in regnū, & erunt pestilētiæ & fames, & terræmotus per loca 11 12

Hæc

NICOLAVS DE LYRA.

vna. Notandum etiam quod istæ quæstiones fuerunt sibi factæ super montem olíueti, & hoc rationabiliter, quia locus iste distat solum a ciuitate per vnum miliare, & sic ciuitas illa & templum ex illo loco clarissime videntur, & occasione huius de tempore destructionis illius ibi quæritur. Similiter etiam iudicium extremum futurum est circa illum locum, vt habetur Ioe. 3. ideo conuenienter fit sibi quæstio de futuro iudicio.

1 Respondens. *Hic ponitur vtriusque quæstionis solutio, & primo primæ, secundo, secundæ ibi.* Orate autem. *Circa primum duo facit*
Iosephus *quia circa ea quæ pertinent ad destructionem ciuitatis & templi primo scribit initium, & secundo finalem exitum, ibi.* Cum ergo videritis. *Circa quod considerandū, quod inchoatio & signum destructionis futuræ fuerunt clades & pestilentiæ, quæ fuerūt in Iudæa ante bellum Romanorum contra eos, vt dicit Iosephus libro de Iudaico bello. Diuiditur ergo in duas partes, quia primo tanguntur mala quæ contigerunt Iudæis in generali, secundo, mala quæ contigerunt Christi discipulis in speciali, ibi.* Tunc tradent vos. *Circa primum quatuor tanguntur Primum est seductio erroris, quod notatur cum dicitur.*

2 Videte ne quis vos seducat. *Ista autem prædixit, quia minus iacula feriunt quæ præuidentur.*

3 Multi enim venient. *Idest, ascribentes sibi nomen meum, quod patet per hoc quod subditur.*

4 Dicentes ego sum Christus &c. *De talibus fuit Simon magus qui per hoc seducebat Samaritanos, de quo habetur Act. 8. b. qd Samaritani dicebāt de illo.* Hic est virtus Dei quæ dicitur magna. *Hie. etiam dicit super locum illum, quod ante destructionem ciuitatis plures apparuerunt qui dicebant se esse Christos.*

5 Audituri enim estis. *Hic ponitur secundum quod est cōcussio timoris, cum dicit.* Auditurí enim estis prælia. *Secundum enim quod refert Iosephus lib. antiquitatū. 20. post passionem Christi ante destructionem ciuitatis, multæ seditiones et multa prælia fuerūt apud Iudæos, quia Samaritani qui partim tenebant ritum gentilem, insurgebant contra Iudæos, & econuerso. Item in populo Iudæorum erant plurimi qui incitabant populum ad rebellandum contra Romanos, alij autem contrarium. Sequitur.*

6 Et opiniones præliorum. *Quia ante destructionem ciuitatis multa signa apparuerunt, quæ interpretabātur ab aliquibus in bonum & pacem ciuitatis, ab alijs autem in contrarium & destructionem, & inter alia ponit vnum scilicet. Et sydus stetit super ciuitatem per annum simile gladio. Quam apparitionem quidam dicebant significare auxilium sibi affuturum contra inimicos. Aliqui e contrario dicebant significare vindictam Dei contra mala habitantium in ciuitate, & per hoc erant diuersæ opiniones de prælijs inter eos.*

7 Videte ne tur. &c. *Recedēdo de Iudæa propter talia. Voluit. n. Christus quod discipuli sui manerent aliquantulum in Iudæa post mortem suam ad prædicandum fidem Catholicam.*

8 Oportet enim hæc. *Quia sunt a Deo præordinata.*

9 Sed nondum est. *Quia post auditionem talium stetit adhuc ciuitas per longum tempus scilicet 40. annis post passionem Christi.*

10 Consurget enim gens. *Hic ponitur tertium, videlicet disturbatio pacis, cum, dicitur.* Consurget gens in gentem. *Quia gens Iudæorum erat diuisa intra se, vt patet.*

11 Et regnum aduer. *Quia regnum Iudæorum contra regnum Romanorum rebellauit, & hoc patet ex prędictis.*

12 Et erunt pesti. *Hic ponitur quartum, scilicet perturbatio orbis seu elementorum ex quibus consurgunt pestilentię in aere & mari, & per consequens sterilitas & fames in terra. Quod autem hoc acciderit illo tempore, patet Act. 11. d, vbi dicitur qd propheta Agabus prædixit famem magnam futuram, quæ facta est imperante Claudio propter quod fideles qui erant Antiochiæ, miserunt auxilium de facultatibus suis fidelibus qui erant in Iudæa & Ierusalem per manus Barnabæ & Sauli. Sequitur.*

Hæc

MORALITER.

1 *Multi enim venient in nomine meo dicentes, ego sum Christus &c.* Idest, Multi videntur plus dicere facto, quia sua statuta districtius faciunt obseruari quam præcepta Dei.

Con-

10 *Consurget.* Hic. Mystice autem videtur regnum contra regnum consurgere, & pestilentia eorum quorum sermo serpit vt cancer, & fames audiendi verbum Dei, & commotio vniuersę terræ in hæreticis magis intelligi, quia contra se inuicem dimicantes, ecclesię victoriam faciunt.

Tunc.

a Futurorum. b Ministris. c Exercendos.
a Hæc autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent vos 1
b
a Per apostolos omnium credentium persona signatur. b In fine mundi similes apostolis, tribulationibus sunt probandi. 2 3
in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus 4
a Propter assertionem veritatis. b Discedent a fide timore vel portentis vel immanitate commentorum. 5 6
c gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabun- 7
a Gladio domini ab inuicem separante eos quod in principio prædicationis factum est maxime tempore Antichristi est futurum. b Frater infidelis fratrem fidelem.
tur multi, & inuicem tradent & odio habebunt inuicem. † 8
a Vt miraculis seducant. ¶ Hoc tempore iudaicæ vastitatis plene tempore Antichristi.
d Et multi pseudo prophetæ surgent, & seducent multos. † &
a Vnde Apostolus. Erunt homines aman. se. b Infidelitas. c Pro tribulatione quæ ante tribulationem videbatur calere vel calebat vt cumque in pace.
quoniam abundabit iniquitas refrigescet charitas multo- 9
In fide & charitate. ¶ Quocumque tempore incipiat. Præsentis vitæ.
rum. † qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus 10
a Aedificatorium ecclesiæ ante finem mundi sicut ante destructionem Ierusalem per apostolos. 11
e erit. Et prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe, 12

A a *Hæc au.* Hæc autem omnia sunt initia, non consummatio quasi præconia Antichristi, vel excidij vrbis. Hęc partim ad euersionem Iudęorum, partim ad diem iudicii pertinet, quia ita apostoli interrogauerant de vtroque.

✻ Hieronymus. Quod dixit, *hęc autem initia sunt dolorum*. melius transfertur, parturitionum: vt quasi conceptus quidam Antichristi non partus intelligatur.

b *Tunc tra.* Quo merito hęc Iudæis eueniant, subdit, q̄ post occisionem Christi, nominis & fidei eius pręcones persecuti sunt.

* Chrys. Quia discipuli audiētes ea quæ de Ierosolyma prædicebātur, si dispositi erant, vt extra turbationē essent quasi de aliena pęna audiētes sibi vere prospera futura sperabant, propter hoc eis grauia prænunciat in solitudinem eos statuens.

B c *Et tunc scandalizabuntur.* * Idem. Postquam duplex preliū posuit scilicet quod est a seductoribus & quod est ab inimicis consequenter tertium prælium ponit quod est a falsis fratribus.

d *Et mul. pseu.* Quidam hoc ad euersionem Iudæorū referūt. Sed tunc inter eos, quia nullus erat fidelis, ad quem fieret exhortatio melius hoc accipitur de hæreticis, quorū primus Simon Magus fuit. Extremus maior omnibus, Antichristus est. Diligenter intuendum est, quod signorum ad excidium vrbis, quod ad diem domini referatur. Respondit enim dominus, quæ ex illo tempore erant secutura siue de excidio Ierusalem siue de aduentu suo.

Et

D e *Et prædicabitur.* Quia nouerat dominus corda discipulorum de excidio & perditione suę gentis contristandi, hęc solatio releuat vt scirent multo plures socios gaudij æterni de toto orbe colligendos.

Adhuc tenete hoc signum, quod non instet dies domini vel desolatio Ierusalem antequam apostoli toto orbe dispersi sunt præter duos Iacobos, qui prius in Iudæa interfecti sunt. Dispersi inquam, vt si doleret de perditione suæ gentis, solatium habeant plures socios de omni gente collectos. † 1. q. 3. c. Saluator.

* Chrys. Quod autē ante captionē Ierosolymę vbique prædicatū est euangeliū audi quod ait Paulus in omnem terram exiuit sonus eorum Et vides eum a Ierusalem in Hispaniam currentem. Si autē vnus tantam portionem accipit, excogita reliqui quanta operati sint. Vbi supra. †De rebus ec. non ali. c. si.

E ✻ Aug. Non est ab Apostolis prędicatio ista completa quādo adhuc sunt gentes in quibus nōdum cępit impleri. Quod autem dixit Apostolus. *In omnem terram &c.* verbis quod futurum erat dixit, non quod iam factum est. Epist. 80.

✻ Orig. Cum omnis gens audierit euangelij prædicationē tunc erit seculi finis. Multæ autem non solum barbarorum, sed etiam nostrarum gentium nondum audierunt Christi verbum. Tract. 28.

✻ Hieronym. Non puto aliquam remansisse gentem quę Christi nomen ignoret. Et quamquam non habuerit prędicatorē, tamen ex vicinis gentibus opinionem fidei non potest ignorare.

F ☞ *Abo-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hæc autem omnia. *Idest, quatuor prædicta.*

2 Initia sunt do. *Qui quidem dolores fuerunt consummati in destructione ciuitatis & templi per Romanos.*

3 Tunc tr. *Hic ponit mala quæ contigerunt Christi discipulis in speciali, vbi ponuntur quatuor. Primum est violentia afflictionis dupliciter, scilicet ab intra & ab extra. Illa quæ fuit ab extra, fuit a Iudæis fideles persequentibus, de quo habetur Act. 8. a. vbi dicitur, quod post mortē beati Stephani facta est persequutio magna in ecclesia, quæ erat Ierosolymis & ibidem subditur, quod Paulus deuastabat ecclesiam.*

4 Et occi. vos. *Quia illo tempore occisus est Stephanus a Iudæis, vt patet Act. 7. g. Iacobus filius Zebedæi. Act. 17. a. Iacobus frater domini. vt dicit Iosephus lib. 22. antiquitatum.*

5 Et er. odio. *Idest, aliquibus omnium gentium.*

6 Propter no. meum. *Hoc additur ad eorum consolationem, quia ad hoc sequitur magnum præmium, vt habitum est sup. 5. c.*

7 Et tunc scandalizabuntur. *Hic ponitur afflictio ab intra scilicet a falsis fratribus, quia multi qui receperant fidem Christi videntes persequutionem oriri contra eos scandalizabantur, cadentes propter hoc a fide suscepta, & sic habebant odio veros discipulos Christi, quos ad mortem tradebant.*

8 Et mul. pseu. *Hic ponitur secundum scilicet vehementia seductionis, quia multi prophetæ falsi denunciabant contraria prædicationi Apostolorum.*

9 Et quoniam abunda. ini. *Hic ponitur tertium scilicet abundantia iniquitatis, quæ erat in falsis Christianis, & propter hoc refrigescebat charitas in multis alijs, licet non caderent totaliter propter quod concludit.*

10 Qui autem perseueraue. vsque. *In fide scilicet formata charitate, hic saluus erit.*

11 Et prædicabitur. *Hic ponitur quartum quasi ad consolationem prædictorum, quod est euidentia credulitatis, & hoc est quod subditur.* Et prædicabitur hoc euangel. *Idest, euangelium Christi quod introducit ad regnum cœleste, quod non faciebat lex propter quod erat imperfecta respectu euangelij, vt supra dictum est in princi. huius libri.*

12 In vniuerso mun. *Quod enim ante destructionem ciuitatis per Titum et Vespasianum in tribus partibus orbis scilicet: Asia, Aphrica & Europa, prædicatum sit euangelium Christi, patet sic. Viuente enim Petro fides prædicata est in Italia, & non solum in Italia, sed etiam in Gallia, quia sāctus Sauinianus qui fuit vnus de lxx. missus a beato Petro in Galliam cum pluribus alijs ciuitatem Senonensem (quæ tunc erat metropolis Gallię, & vocabatur ciuitas aurea) conuertit ad Christum: & ibi tribus ecclesiis ædificatis vna scilicet in honore beatæ Virginis, alia in honore beati Stephani protomartyris, & alia in honore sancti Ioannis Baptistæ, quartam ædificauit in honore Apostolorum quę quia viuēte Petro constructa est, ideo ecclesia B. Petri viui adhuc nominata est vsque in hodiernum diem. Ex loco autem illo sanctus Sauinianus socios suos circa alias partes Galliæ misit ad prædicandū. Ex quo patet, quod viuente Petro fidei prædicatio peruenit versus mare occidentis, vbi terminatur vltimum clima nostræ terræ habitabilis. Quod autem est vltra, secundum auctores astronomiæ ponitur extra climata. Ierusalem autem de qua exierunt apostoli, & alii Christi* discipuli

M O R A L I T E R.

2 *Tunc.* Quod nunc impletur mystice, quia pauperes religiosi per homines malos, & specialiter per clericos peruersos tribulantur, & per detractiones eorum linguarum gladiis occiduntur, & plures infirmi scandalizantur, odientes statum suum, & fratres suos nequiter accusant ab ordine recedentes.

7 *Et multi.* Idest, prædicatores, quæ sua sunt tamen quærentes surgunt, & multos simplices seducunt, & sic frigescente charitate abundat iniquitas.

9 *Qui au. perse.* Scilicet in doctrina Christi, & a talibus verbo & facto prædicatur euangelium regni.

A a *Abominationē, &c.* Vel fide excidio vrbis abominatio, idest, idolum. Pilatus enim posuit imaginem Cęsaris in templo desolato. Vel hoc dicitur de statua Adriani equestri, quę in ipso sanctorum loco longo tempore stetit.

Epist. 80. ✠ Augustinus. Lucas quidem vt ostenderet tunc factam fuisse abominationē desolationis quæ a Daniele prędicta est, qñ expugnata est Ierusalem eodem loco hæc domini verba cōmemorat. *Cum videritis circundari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius.*

† Dan. 9. g Lucæ 21. d Lucæ 21.

† Mar. 13. b Lucæ 21. d

✠ Hilarius. Totum iudicium aduentus futuri dominus ponit dicens, *Cum videritis, &c.*

B De Antichristi enim temporibus hic locutus est, propheta. Abominatio ex eo dicta est, quod aduersus Deum veniens honorem Dei sibi vendicasset: desolationis autem abominatio, quia bellis & cædibus terram desolaturus sit, atque ob id a Iudæis susceptus, loco sanctificationis instituitur, vt vbi sanctorum precibus Deus inuocabatur, illic a Iudæis susceptus venerabilis sit, & quia proprius iste Iudæorum error erit, vt qui veritatem respuerunt suscipiant falsitatem, Iudæam deseri monet, & transfugere in montes, ne admixtione plebis illius Antichristo crediturae vis afferatur.

† vestimenta sua

b *Tunc qui in.* Hæc ad literam facta sunt cum appropinquāte exterminio Iudæorum oraculo moniti omnes Christiani fugerunt in regnum Agrippæ qui parebat Romanis.

Mystice. Tunc. Id est cum hæreses & flagitia regnare cœperint inter sanctos, & pacem eorum distrahere, quanto plures vident sequi praua, tanto altius virtutes petant.

C c *Væ au.* Quia sarcina grauatę fugere non poterunt. In isto qui in Iudæa sunt fugiant ad montes, concordat Lucas, cętera videtur aliter dicere, ita & qui in medio eius discedant. Sed quomodo cum prædixit euangelista circundari Ierusalem ab exercitu, qui in medio sunt, idest, cum ita vrgebit periculum vt euadi non possit, discedant, id est non capiantur desiderio huius seculi in aliam vitam migrare parati? Idem quod alij dixerūt q. in tecto est non descendat tollere aliquid de domo sua hoc est nullo affectu inclinetur ad carnem. Et hoc quod Lucas ait, *& qui in regionibus non intrent in eam.* Idest, qui iam bono proposito cordis extra illam facti sunt non eam rursus carnali cupiditate desiderent. Hoc alij & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam suā hoc est, iterū inuolui curis quibus exutus erat. Graues animæ peccatis, & quæ nutriunt Idest, imperitę Antichristū effugere non poterunt. Vel væ illis qui sua germina non produxerunt in virum perfectum.

d *Orate.* Si de captiuitate, orent ne fuga eorum sit hyeme vel sabbato, quia in altero prohibet duritia frigorum ad solitudinēs fugere, & in desertis latitare. In altero transgressio legis est si fugere volunt, vel mors si remanent. Spiritualiter autē præcipitur, nō frigescat fides in Deū & charitas, neq; ociosi in opere torpeamus virtutum sabbato. Hanc sñiam Lucas illustrat. Dicit enim *Attendite vobis, ne grauentur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos dies illa repentina.* Vigilate itaque omni tēpore, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt. Ad hyemē pertinēt curæ quæ tristes sunt, vt hyemes: crapula & ebrietas ad sabbatū qa in eis delitiis affluere mos erat Iudęis, ignaris veri sabbati. Et

---

¶Suæ damnationis. ¶Non credentibus. a Post hæc omnia.

in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet † con- 1

a Non statim, sed non prius. b Hominem peccati, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus qui destruit, & ad solitudinem rediget suscepturos se.

a summatio. † Cum ergo videritis abominationem desolatio- 2 3

¶Prædicta. a In templo Dei, vel, vbi non debet secundum Marcum, quod idem signat.

nis, quæ dicta est a Daniele propheta stantem in loco sancto

a Illam prophetiam vel sequentia. b In confessione fidei. ¶Vel dimissa occidente lucra & Iudaica prauitate æternis approprient mentibus.

b qui legit intelligat. † Tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad mon- 4 5

a Virtutum culmen altius ascendant. b Qui excedit carnem animo non redeat ad aliquos ctus pristinæ conuersationis.

tes. Et qui in tecto, non descendat tollere † aliquid de domo † 6

a Carne vel mundo. b Qui operatur in ecclesia. Qui exierit ciuitatem huius mundi. c Idest rem secularem qua se exuit, vt nudus Christum sequatur. d Væ ambitiosis parituroru.

c sua, & qui in agro, non reuertatur tollere † tunicā suā. † Væ au- † 7

a Diuitias quas adepti sunt fouentibus, quia sarcina grauati fugere non poterunt. b Qui initia fidei habent & egent nutrimento magistrorum. c Non tunc primo incipiatis declinare a malo, cūm morte præueniente iudicium Dei non potestis effugere.

d te prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Orate aūt, vt 8

NICOLAVS DE LYRA.

discipuli ad prædicandum, est in medio terræ habitabilis, quia est in quarto climate, vbi primo publicata est fides catholica, & ideo sicut a Ierusalem vsque ad fines terræ habitabilis ex parte Galliæ vbi prædicata est fides per sanctum Sauinianum & socios eius: similiter ex parte Hispaniæ, vbi Paulus prædicauit, eadem ratione probabile est, quod a Ierusalem vsque ad alios terminos terræ habitabilis peruenit prædicatio fidei per alios apostolos & discipulos ad hoc missos, & sic patet, q̄ viuente Petro fides Christi prædicata est in vniuerso mundo, quia cognitio fidei peruenit ad omnes partes orbis. Petrus vero martyrizatus est sub Nerone: post imperium aūt Neronis destructa est ciuitas Ierosolymitana secūdo anno imperij Vespasiani, vt hētur li. de Iu. bello ī fine.

1 In testi. *Quasi dicat adhoc prædicanda est fides in vniuerso orbe, vt testimonium Christi audiretur in omni gente, secundum quod dictum fuit apostolis Act. 1. a.* Eritis mihi testes in Ierusalem & Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ.

2 Et tunc. *Quia post prædicationem euangel. j prædictam facta est consummatio destructionis ciuitatis a Christo prædicta. Considerādum autem quod alia est prædicatio euangelii futura in omnibus gentibus quantum ad efficaciam, sic quod omnes gentes recipient fidem Christi & hoc erit in consummatione seculi.*

3 Cum erg. *Hic describitur excidium ciuitatis quantum ad eius terminum. Et ponuntur ibi duo. Primum est prophetiæ impletio quæ habetur Dan. 9. g. vbi dicitur quod destructa ciuitate & templo ponetur abominatio in desolationem, id est, idolum (quod nomine abominationis intelligitur in vet. te.) debebat poni in templo desolato, hoc autem impletum est quādo Aelius Adrianus imaginem suam fecit statui vbi steterat arca testamenti vt scribitur in Scholastica historia, et hoc est quod dicit.* Cum er. &c. *Sequitur.*

4 Qui legit intel. *Q. d. qui legit prophetiam Danielis intelligat eam esse dictam de hoc facto. Secundum quod ibi ponitur est Iudæorum captiuatio & perfecta eorum dispersio, cum dicit.*

5 Tunc qui in Iu. sunt fu. *Q. d. ex tunc Iudæi non habitabunt in Iudæa plus, quia licet Aelius Adrianus Ierosolymā reædificauerit, præcepit tamen ne aliquis Iudæus haberet licentiam intrandi illuc. Aliter autem exponitur ab aliquibus de tempore quod fuit ante destructionem ciuitatis immediate, quia fideles qui erant in Ierusalem admoniti sunt per angelum vt fugerēt in regnum Agrippæ vltra Iordanem, quia rex Agrippa erat confœderatus Romanis, & ideo ibi fideles saluati sunt, vt scribitur in Scholastica historia. Sequitur.*

6 Et qui in te. *Q. d. melius est quod saluet vitam suam quam rem possessam.*

7 Væ autem. *Quia pregnantes non possunt bene fugere aggrauatę pondere, nec etiam nutrientes propter curam circa paruulos.*

8 Orate autem. *Hic incipit soluere secundam quęstionem de consummatione seculi. Et diuiditur in tres partes, quia circa consummationem seculi primo ostendit tribulationis magnitudinem, secundo temporis incertitudinem, ibi.* De die autem illa & hora. *tertio excitat nostram solicitudinem, ibi.* Vigilate itaque. *Prima adhuc in duas quia primo tangit tribulationem futuram tempore Antichristi & secundo aduētum ipsius Christi ad iudicium, ibi.* Statim autē. *Prima in duas, sed quod tribulationem futuram tempore Antichristi describitur ex duobus primū est violentia afflictionis: secundum est vehementia seductionis quod tangitur, ibi.* Tunc si quis vobis dixerit. *Circa primū aduer-*

MORALITER.

3 *Cum ergo videritis abominationem desolationis.* Abominatio stans in loco sancto est prælatus malus in ecclesia de quo dicitur Zach. 11. d. *O pastor & idolum derelinquens gregem.*

5 *Tunc qui in.* Idest confessione veritatis.

† *Fugiant ad montes.* Id est, quęrant auxilium à Deo vt prouideat de pastore bono.

6 *Et qui in te.* Per quem significatur bonus contemplatiuus.

† *Et qui in agro, &c.* i. bonus actiuus: quasi dicat isti nō dimittant occupationem suam bonam propter prælati malitiam.

7 *Væ autem prægnantibus & nu.* i. quilibet debet optare vt non impediatur fuga tanti mali ecclesiæ.

Erit

a *Et nisi.* Quæ ergo spes electis, nisi gratia Dei, quæ dat patiẽtiam piis, vt citius demat potentiam impiis? Quãto enim erit hęc tribulatio grauior, tanto erit breuitate moderatior. Vel dierum nomine, ipsa mala significantur.

b *Breuiati fuissent.* Non mensura, sed numero, ne mora tẽporum fides concutiatur credẽtium. Erũt enim hæc mala tribus annis. Et dimidio tantum.

* CHRYSOSTOMVS. Intende autem Spiritus sancti dispensationem, quoniam nihil horum scripsit Ioannes, vt non videretur ex ipsa eorum quæ facta sunt historia scribere, etenim post captionem Ierusalem vixit multo tempore Sed qui ante mortui sunt & nihil horum viderunt, ipsi scribunt vt vndique fulgeat prænunciationis virtus.

a Quia hæc tempora non sunt itineri conuenientia. b Hoc proprie temporibus Antichristi.
nõ fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Erit enim tũc tribu
a Cuius non concutiatur fides, cum persequutor pietatis erit operator virtutum.
a latio magna qualis nõ fuit ab initio mũdi vsque modo, ne-
b que fiet. Et nisi breuiati fuissent dies illi, nõ fieret salua oĩs
a Ne desperent. In illa pressura.
caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi. Tunc si
a Vestris imitatoribus. Apud Arrianos. Apud Donatistas vel huiuscemodi.
c quis vobis dixerit. † Ecce hic C̃rus, aut illic, nolite crede-
a Membra eius qui se efferet super omne quod dicitur deus aut quod colitur.
re. Surgẽt enim pseudo Christi, & pseudo prophetæ, & da
a Aliquid magni significantia.
bunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducan-
Vt præscii vigiletis. Quia præmoniti estis.
d tur si fieri potest etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo
e a Christus non moratur in dogmate gentilium philosophorum. b A fide ad doctrinam eorum.
f dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in

* Idem. Cum complesset dominus ea quę de Ierosolymis sunt ad suum de cætero peruenit aduentũ, & dicit eius signa non illis solum vtilia, sed & nobis, vnde dicit. *Tunc si quis vobis, &c.* Sic autem cũ supra dixit Euangelista. In diebus illis venit Ioannes baptista, non tẽpus quod immediate est cõsequens exposuit, cum 30. anni in medio essent. Ita & hic cum dicit, Tunc, totũ mediũ tẽpus prætermisit, quod futurũ erat a captione Ierosolimę, vsq; ad initia cõsummationis mũdi.

c *Ecce hic Christus.* Habet vnaquęque hęresis, vel certas mundi partes, vnde dicitur.

Ecce hic & ecce il. Vel in occultis aut in obscuris conuẽticulis curiositatem hominum decepit, vnde dicitur. *Ecce in cubilibus, ecce in deserto.*

Multi

D Multi erunt qui non credent Christum esse communem salutem omnium, sed quorundam, vnde dicitur, hic aut illic.

* Chrysostomus. Ecce hic. Non enim sicut in priori aduentu in Bethleem apparuit, & in paruo angulo orbis terrarum, & nullo sciente a principio, ita & tunc erit, sed manifeste veniet, ita vt non indigeat quod aliquis eius aduentum annunciet. Vbi supra.

* ORIGE. Quando hęretici secretas & nõ vulgatas scripturas proferunt ad confirmationem mendacii sui; videntur dicere. Ecce in solitudine verbum est veritatis. Quoties aũt canonicas proferunt scripturas, in quibus omnis Christianus cõsentit, vidẽtur dicere, ecce in domib. est verbum veritatis. Sed nos non debemus exire a prima ecclesiastica traditione. Si dixerint vobis. Ecce in solitudine est nolite exire a regula fidei. Veritas enim similis est fulgori egredienti ab oriente & apparenti vsque ad occidentem. Tractatu 30. in Matth.

E d *Si fieri pos.* Idest, si aliquo modo fieri posset, vt Dei præfinitio mutaretur, & ideo non de veris intelligi potest electis.

e *Electi.* Non quod diuina electio frustretur, sed qui iudicio humano videntur electi.

* Origenes. Exaggeratorius sermo est, vult enim ostendere quoniam frequenter valde persuasorii sunt sermones hæreticorum, & commouere potentes eos qui sapienter agunt. Tractatu 30. in Matth.

f *Ecce in deserto.* Multi etiam credunt non venire in publicũ sed

NICOLAVS DE LYRA.

aduertẽdum, quod quia prædixerat tribulationẽ Iudęorũ ex destructione ciuitatis Ierosolymitanę, vt patet ex prędictis, & nũc prędicit tribulationẽ fideliũ futurã sub Antichristo maiorem, iõ cõuertit se ad discipulos suos, in quibus admonet fideles pro illo tempore futuros dicens. *Orate au. &c.* Idest, tempore incompetẽti ex aeris importunitate.

1 *Vel sabbato.* Idest, tempore incompetenti ad fugã ex quacũque alia causa, quia tũc nõ erit sabbatũ obseruandũ, in quo non erat licitũ Iudæis ambulare vltra mille passus. Per sabbatũ ergo intelligit tempus inconueniens ad fugam modo prædicto, & subiungitur ratio cum dicitur.

2 *Erit enim tunc.* Idest, tempore Antichristi.

3 *Tribulatio magna, &c.* De præterito.

4 *Neque fiet* De Futuro. Ex quo patet qđ loquiť hic de tribulatione Antichristi quæ ab omnibus doctoribus dicitur maxima.

5 *Et nisi bre. fu. di. il.* Nõ est intelligendũ quod dies sint breuiores tẽpore Antichristi quã sint mõ, quia quantitas diei causatur ex motu solis qui est vniformis: sed dies hic accipiũtur pro tẽpore quia tẽpus illius tribulationis erit breue, qa nõ durabit vltra tres annos cũ dimidio vt habetur Dan 12 c. vbi dicitur, quod durabit per tempus & tempora & dimidium temporis. Causa autem huius breuitatis subditur cum dicitur.

6 *Non fieret sal. omnis caro.* Caro autem hic accipitur pro homine secũdũ qđ habetur Gen. 6. a. Nõ permanebit spiritus meus in homine in æternũ qa caro est. Sensus ergo est iste. Ois caro non fieret salua. i. nullus homo fieret saluus, si esset lõgũ prędictæ tribulationis tẽpus. Negatio. n. postposita huic signo vniuersali oĩs facit ipsum æquipollere signo vniuersali negatiuo, quia omnis non valet nullus, propter quod subditur.

7 *Sed propter electos bre.* Ne ex tribulationis magnitudine cadant a veritate.

8 *Tunc.* Hic cõsequẽter ostẽditur magnitudo tribulationis ex vehemẽtiã seductionis, quia multi discipuli Antichristi veniẽt ad seducendũ populũ, dicẽdo, quod ipse sit vere Christus in lege & in prophetis promissus, & ideo hoc prædicit, ne fideles tunc decipiantur, di. *Tunc.* Idest, tempore Antichristi.

9 *Si quis vo. di.* Et quia non solum modo habebunt verba ad decipiendum, sed etiam signa quod est dici filius ad euadendum, ideo subdit.

10 *Surgent enim.* Per hoc intelligit Antichristum & discipulos eius, qui sunt membra ipsius.

11 *Vt da. sig.* quia virtute dæmonum possunt multa mirabilia fieri, quando permittuntur a Deo.

12 *Ita vt.* Hoc dicit quia prædestinatio licet sit certa, tamen non tollit libertatem arbitrii. Ista enim propositio Prædestinatus potest damnari, falsa est in sensu composito, tamen in sensu diuiso vera est, sicut diffusius declaratur primo sententiarum.

18 *Ecce prædixi vobis.* quasi dicat Ad hoc ista prædico nunc, vt caueatis pro tunc, quia minus iacula feriunt quæ præuidentur, secundum quod dicit beatus Grego.

14 *Si ergo di. vo. ec. in.* Christus supple, tanquam homo religiosus in loco deserto existens.

15 *Nolite exi. ad vi.* Scilicet, eum ne seducamini, Et si dixerint.

16 *Ecce in pe.* Idest, in locis occultis.

Noli-

MORALITER.

2 *Erit enim tunc tribulatio magna qualis &c.* Scilicet, figuratiue quia malus prælatus est Antichristi figura, qui sedebit in tẽplo Dei, vt dicitur 2. Thessa. 2. b. Iõ dicitur. 1. Io. 2. c. *Iam Antichristi multi sunt.* Tamẽ dies talium aliquãdo breuiãtur per bonorum orationes.

9 *Tunc si quis.* Nunc autem fit hoc mystice, nã adulatores multi laudant malos prælatos & principes, tanquã sint boni Christiani. Christus enim Græce dicitur vnctus Latine. Episcopi vero & reges saltem aliqui sunt vncti.

A sed in deserto. Multi credunt Christum dedisse secretiora præcepta fidei aliis, nõ omnib. vnde dicitur, in penetralibus. Nolite credere, quod Christus in deserto vel in penetralibus, sed quod fides eius ab oriente in occidentem in chatolicis fulget clara & manifesta. Ne ergo credatur schismaticis, nomine Orientis & Occidentis totum orbem designat.

a *Sicut enim fulgur.* Pro manifestatione & claritate inter nu- († apparet) bila, vel noctẽ huius seculi. Stultum est ergo eum quærere († Lu.17.g.14 q.4.c. quoniã vetus) in paruo loco, vel in abscondito, qui totius (*Enim Ioel 2.g. mar.14.c.) mundi lumen est. Et ne loci in quo

B futurus est essemus ignari, ait. Vbicunque fuerit corpus id est in cœlum quo († apparebit 1. Thes.4.d.) hinc leuauit corpus susceptum. *quia rapiemur obuiam Christo in aera,* & sic semper cum domino erimus. De naturali exemplo Christi astruit sacramentum. Aquila & vultures dicuntur transmarina sentire cadauera, ibique cõgregari. Non ne ergo nos rationales congregabimur ad eum qui vt fulgur erit? Vel per corpus quod significantius dicitur cadauer, qđ morte cadat, passionem Christi intellige ad quam prouocamur, vt vbicumque legitur congregemur, & per illam venire possimus ad verbum Dei.

(Hom.77.in Matth.) Vel sancti sunt Aquilę, qui innouantur consumpta vetustate ad petram qui est Christus.

C b *Statim autem post.* * Chrysostomus. Tribulationem dicit dierum Antichristi & pseudo prophetarũ. Tribulatio D enim tũc erit magna, tot existentibus deceptoribus, sed non extendetur per temporis lõgitudinem. Si enim iudaicũ bellum ꝓpter electos decurtatum est, multomagis propter eos hæc tribulatio abbreuiabitur, propter hoc addit *statim.*

Hæreticorum, qui se iactant arcana dei nosse. Contra hoc quod dixit. Ecce in penetralibus. a Cunctis videntibus, non in secreto.

a penetralibus, nolite credere. † Sicut fulgur exit ab oriente,

a Contra quod dixit. Ecce hic, ecce illic. b Nec vno loco, nec occultus erit aduentus Christi sed in toto orbe manifestabitur.

& † paret vsque in occidentem, ita erit aduentus filii homi-

a Verus Christus non est fictitius. b Eo festinat intentio sanctorum, qui in veri splendore solis suos possunt figere intuitus.

nis. † Vbicumque * fuerit † corpus, illic congregabuntur &

a Non quod totæ transacta, sed quia præcedet tribulatio vt sequatur quorundam defectio.

b aquilæ. † Statim autem post tribulationem dierum illo-

c rum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stel-

a Idest lumine carebunt. b Timebunt Angeli, quanto magis homines.

læ cadent de cœlo & virtutes cœlorũ cõmouebuntur. Et tunc

Et venient ad vos. a Thau, impressum frontibus fidelium. Vel signum crucis, vt videant in quem transfixerunt, uel uexillum signum victoriæ triumphantis. Sero accusante conscientia.

† parebit signum filii hominis in cælo, & tũc plangent omnes

Ad iudicandum.

d tribus terræ, & videbunt filiũ hominis venientem in nubibus

c *Sol obscu. &c.* Mystice. Ecclesia speciosa vt luna, electa

1 vt sol, & quæ noctẽ

2 illuminat vt stellæ, tunc non apparebit impiis vltra modũ sæuientibus. Et ca-

3 dent multi qui fulge

4 re videbantur, & fir

5 missimi turbabũtur.

6 Vel sol & luna &

7 stellę ad tempus suo

8 lumine priuabũtur,

9 vt vicinũ indicẽt ad

10 uẽtum domini. Sed

11 peracto die iudicii

12 mũdo innouato ma E

13 ius lumen recipiẽt.

14 Vel superueniẽte claritate veri luminis, videbuntur obscurari & nullius esse luminis, & angeli in tenebras reputabuntur.

Iob dixit. *Columnæ cœli contremiscunt, & pauent aduentum eius.*

* Origenes. Sicut autem in dispensatione crucis sole deficiente tenebræ factæ sunt super terram, sic & signo filii hominis in cęlo apparente deficient lumina solis, lunæ & stellarũ.

d *In nubibus.* * AVGVSTINVS. Ipsum aduentum accipe, quando venturus est ad viuos & mortuos iudicandos in corpore suo in quo sedet ad dexteram patris, in quo etiam mortuus est, & resurrexit & ascendit in cœlum, & sicut in actibus legitur, *Nubes suscepit eum, &c.* F

& quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nolite cre. *Ratio autem subditur.*

2 Sicut enim ful. *Quia licet aduentus Christi in carne fuerit occultus, tamen aduentus eius ad iudicium erit ita manifestus, quod non poterit aliquem latere propter quod subditur.*

(Diuisio.) 3 Vbicumque fue. *Idest Christus in humanitate, quia sicut supra frequenter dictum est, iudicabit in forma humana, gloriosa tamen.*

4 Illic congrega. *Idest sancti occurrentes obuiam Christo uenienti ad iudicium, secundum quod dicitur infra 1. ad Thessal. 4.*

5 Statim autem. *Descripta tribulatione, quæ futura est per Antichristum, describit aduentum Christi ad iudicium. Et diuiditur in duas partes, quia primo describit quædam signa præcedẽtia iudicium. Secundo describit iudicis aduentum, ibi.* Et tunc apparebit. *Circa primum aduertendum quod prout dicunt doctores & sancti, post tribulationem Antichristi, antequam appareant manifesta signa iudicij, erit tempus breue in quo poterunt illi qui fuerunt decepti per Antichristum pęnitere, & hoc signatur Apoc. 8. a.* Factum est silentium in cęlo quasi media hora. *Istud. n. tẽpus non durabit vt dicunt nisi per. 40. dies vel circiter & hoc est quod dicitur hic.* Statim autẽ, &c. *Idest, paruo tempore elapso post tribulationem Antichristi apparebunt signa manifesta, propinqui iudicij, & hoc est quod subdit.*

6 Sol obscura. *Non per priuationem sui luminis cum sit ei naturale, Corpora autem cœlestia tunc manebunt in sua natura integra, sed ista obscuritas erit respectu nostri per interpositionem alicuius corporis opaci, quemadmodum fit in eclipsi.*

(Quomodo intelligitur qđ luna nõ dabit lumen.) 7 Et luna. *Quod potest dupliciter intelligi vno modo, quia erit interposita inter terram & solem, & sic pars lunæ quæ est versus terram obscurabitur, cum non habeat lumen nisi a sole. Alio modo per interpositionem nubium obscuratum.*

8 Et stellæ cadent de cęl. *Non quantum ad earum substantiam cum sint incorruptibiles, sed secundum apparentiam, quia vere stellæ abscondentur per nubium densitatem, & de nubibus versus terram descendent exhalationes ignitæ, quæ dicuntur stellæ cadentes.*

9 Et virtutes cęlorum com. &c. *Virtutes hic accipiũtur angeli, qui sunt de medio ordine secundæ hierarchiæ, ad quorum officium spectat cooperari aliquo modo ad miracula, secundum quod dicit Beatus Dionysius. Et ipsi tunc frequentius solito mouebuntur ex diuina voluntate ad faciendum miraculosas transmutationes in elementis, ad incutiendum hominibus terrorem iudicis venientis.*

10 Et tunc. *Hic describit iudicis aduentum, & circa hoc duo facit quia primo facit quod dictum est. Secundo inducit exemplum ab arbore fici. Dicit ergo.* Tunc. *Idest immediate post signa prædicta.*

11 Parebit signũ filii homi. *Idest crux, claui, & lancea, quæ sunt passionis Christi instrumenta.*

Vel aliter. Signum, *idest cicatrices, quæ apparebunt in Christi corpore. Ista autem apparebunt in cœlo idest in aere, qui aliquando vocatur cœlum in scriptura.*

12 Et tunc plan. &c. *Idest aliqui de omnibus tribubus & nationibus in quibus sunt aliqui mali, quibus aduẽtus iudicii erit tristabilis.*

13 Et videbunt filii hominis. *Quia sicut dictum est in forma hominis iudicabit.*

14 Venientem in nu. cęli. *Sicut in nube ascendit in cœlum ab apostolis propter quod dicitur Act. 1. b. Iesus qui assumptus est a vobis sic veniet.*

Cum

MORALITER.

1 *Nolite credere.* Scilicet talibus adulatoribus, quia prophetæ sunt Antichristi.

3 *Vbicunque fuerit, corpus illic congregabuntur &c.* Idest vbi est bonus pręlatus, ibi congregantur bonæ personæ.

5 *Statim autem post tri.* Scilicet electionis vel prouisionis peruersæ, nam talis prouisio est ecclesię magna tribulatio.

6 *Sol obscurabitur &c.* Quod fit moraliter quando malus pręficitur.

7 *Et luna non dabit lumen suum.* Idest, ecclesia quæ lumen habet a bono pastore sicut luna a sole, propter quod ipso subtracto deficit lumen ecclesiæ.

8 *Et stellæ cadent de cœlo.* Idest religiosi de contemplationis excelso.

9 *Et virtutes cœlorum mo.* Nam perfecti de Dei patientia in permissione mali prælati mirantur.

14 *Et videbunt &c.* Idest, Christum qui in tali tribulatione venit aliquando pro consolatione bonorum, deiiciens malum prælatum, & substituens bonum.

Et

Et

& quia illic dictum est ab Angelis, hic veniet quomodo vidistis eum euntem in cęlum, merito credendus est nō solum in eodem corpore sed & in nube venturus.

Vel in nubibus.i.in sanctis, sicut quotidie facit dum prædicatores & angelos mittit.

c *Ab arbo.* Mystice. A populo Israel, in quo cæcitas ex parte D
contigit, & fuit ficus damnata. Sed cum de arido ligno ramus fidei & charitatis in eo viruerit, & folia, idest, verba prę, dicationis exorta fuerint, prope est æstas, quæ expectatur.i. æterna serenitas, & renascētium desiderata nouitas. Cum.n. tandem ablata perfidia Israel omnis salus fiet, prope esse diem iudicij non dubitandum est.

a *Cum vir.* Secundus aduentus non in humilitate vt prior, sed in gloria demōstrabitur.

b *Cum tuba, &c.* ✻ Chrys. Sonus tubę pertinet ad resurrectionē ad gaudiū ad representandum stuporem, qui tunc erit, ad dolorem illorum qui relinquentur, & in nubibus nō rapientur.

c *Et congregabunt.* ✻ Orig. Scriptum est autem in numeris, quod ex quatuor ventis congregabāt sacerdotes tubicinātes eos qui sunt ex castris Israel, secundum quorum comparationē de Angelis Christi consequēter dicitur, *& congregabunt.*

a Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in celum.
Qui quasi humilis & infirmus iudicatus est.

a coeli cum † virtute multa & maiestate. † Et mittet angelos 1

á De qua apostolus loquitur. b Tam aperta & tam intensa voce quæ vbique a mortuis audiatur. c Ad iudicium 2 3

b suos cum † tuba & voce magna, & congregabunt electos 4

c a Idest, mundi climatibus Oriente, Occidente, Aquilone, Austro. 5

d eius a quatuor ventis, a summis cœlorum vsque ad terminos 6

a Sub exemplo arboris docet de aduentu consummationis. 7

eorum. † Ab arbore autem fici discite † parabolam, cum iam 8

e Intelligitis æstatis aduentum. 9

ramus eius tener fuerit & folia nata, scitis quia prope est æ-

a Quæ scripta sunt, quæ dixi supra. b Ne putetis iam esse consummationem mundi, sed præcursiones quasdam quæ ostendunt quod prope sit in ianuis.

stas. Ita & vos cum videritis hęc omnia, scitote quia prope

a Credite quæ dixi. b De morte ad immortalitatem, donec veniat dies domini.

est in ianuis. † Amen dico vobis, quia non præteribit hæc 10

✻ Vel omne genus hominum, Vel, gens Iudęorum, quæ non deficiet donec veniat dies domini.
b Aereum non æthereum. c Innouabuntur.

f generatio, donec omnia fiant. † Cœlum & terra transibunt, 11

á Sed sicut dicuntur, sine vlla imminutione implebuntur. 12
Ne Apostoli quærerent certam horam aduentus Christi, qui intelligitur etiam in morte vniuscuiusque.

verba autem mea non præteribunt. De die autem illa & 13

g a In quo filius & Spiritussanctus intelligitur. 14

h hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi pater solus 15 16

f *Cęlū & terra.* Innouabuntur, deposita priori forma, permanente autē substantia, vnde dicitur. Terra in æternū stabit. † Mar. 13. c. † Extrema † Similitudinē Eccl. 1. a.

g *De die.* Ne forte auditis signis, quærerent etiam illius diei certum terminum, ait. De die nouissima, post quot annos vel dies ventura sit, nolite esse solliciti. Nulli diffinitum est, quo vel in die vel in nocte iudicium futurum sit. Sed pro manifestatione dicitur dies, vel pro occultatione nox. E † 35. q. 10. c. fraternitatis *Mens.

d *A summis cę.* Ne quis putaret a quatuor plagis terrę, & non a cunctis finibus eius, simul & mediterraneis regionibus electos esse congregādos, subditur. *A summo terræ vsq; ad summū cęli.* i. ab extremis terrę finibus per directum vsque ad vltimos terminos eius, vbi longe aspicientibus circulus cœli, terrę videtur insidere.

Ab

h *Nemo scit, &c.* In quibusdam codicibus additur, neq; filius. Qui quidem omnia scit cū patre, sed non facit homines scire, sicut Apostolus ait. *in eo esse absconditos thesauros sapientiæ & scientiæ.* Nō facit scire, quia inutiliter sciretur. Sed semper simus incerti de aduētu iudicis, vt sic quotidie viuamus quasi in alia die iudicandi simus. Neque electi angeli quemquam scire fecerunt. Vel nulli sanctorū angelorum cōcessit Deus F
Col. 2. a. Luc. 21. f.

noti-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum virtute mul. *Quia primus eius aduentus fuit in infirmitate, secundus erit in virtute.*

2 Et maie. *Quia veniet vt dominus, qui primo venit, vt seruus.*

3 Et mit. angel. su. *Quia ministerio angelorum colligentur cineres mortuorum.*

4 Cum tu. *Sicut enim in datione legis auditus est sonitus terribilis vt habetur Exod. 19. c. ita audietur tunc sonitus consimilis, uirtute angelorum factus in elementis.*

5 Et vo. ma. *Illa vox erit vox Christi vocantis mortuos ad iudicium ex cuius virtute suscitabuntur.*

6 Et con. ele. *Licet enim omnes adducantur ad iudicium, tamē electi specialiter adducentur ministerio sanctorum angelorum, quia erunt conciues eorum.*

7 A quatuor ven. *i. a quatuor partibus mundi, vnde oriuntur principales venti, & per hoc intelliguntur aliæ partes orbis minus principales.*

8 A summis cęlorum, &c. *Iste modus loquendi est secundum apparentiam, quia summum cęli videtur esse super zenith capitis nostri. Terminus autem cęli videtur vbi terminatur aspectus noster, quia ibi videtur cęlum coniungi terræ, licet secundum veritateem æqualiter distet a terra vndique. Est ergo sensus.* A summis cęlorum, &c. *idest, ab omni loco qui sub cælo est, adducentur electi ad locum iudicij.*

9 Ab arbore autem fici discite parabolam. *Hic ad declarationem prædictorum adducit exemplum, quia sicut viriditas arboris incipiens est signum æstatis propinquæ, ita signa prædicta erūt signa ipsius iudicis immediate venientis, & hoc est quod dicit.* Ab arb. fici. *Idest, similitudinem ad propositum congruam, & patet litera. Sequitur.*

Amen

10 Amen dico vob. &c. ge. hæc. *i. congregatio fidelium.*

11 Donec omnia fi. *Quia quantumcunque fideles opprimantur tempore Antichristi, tamen aliqui permanebunt in fide stabiles vsque ad finem mundi.*

12 Cęlum & ter. &c. *Non quia corrumpantur secūdum suam substantiam, sed quia cessabit motus cæli, & transmutatio in elementis. Ista enim ordinata sunt ad complendum numerum electorum, & ideo ipso completo in iudicio cessabunt, sicut ea quæ sunt ad finem habito fine.*

13 Verba autem mea non. *Per verbū enim Christi factus est mundus, & ideo verbum eius est ipso mundo stabilius.*

14 De die autem. *Hic circa iudicium ostendit temporis incertitudinem. Posset enim aliquis credere, quod ex signis prædictis posset aliquis tempus iudicij determinatum certitudinaliter cognoscere, ideo hoc excludit dicens,* De die autem illa. *Quia per rationem naturalem homo non potest tempus illud certitudinaliter cognoscere, quia dependet ex simplici voluntate Dei. Similiter nec per reuelationem cognoscit, quia si hoc reuelaßet aliquibus, hoc fuisset factum apostolis qui fuerunt maxime illuminati, & tamen ipsis de hoc quærentibus, Act. 1. a. respondit.* Nō est vestrum nosse tempora vel momenta quæ pater posuit in potestate sua. *Quod exponens Aug. 18. de ciuitate Dei, dicit. Omnium calculantium digitos resoluit ille qui hoc dixit, per digitos, potentiam numerandi intelligit.*

15 Neque angeli cęlorum. *Sicut enim principium mundi a solo Deo fuit præcognitum, quia mundus immediate est ab ipso factus, ita & finis mundi soli Deo est cognitus, & homini Christo reuelatus ad quem pertinet iudicare de omnibus.*

16 Nisi pater solus. *Per hoc nō excluditur filius vel spiritussanctus,*

sed

MORALITER.

3 *Et mittet ange. suos, &c.* Tunc enim mittuntur angelici viri cum tuba prædicationis ad congregandum electos hinc & inde in vnitate charitatis.

8 *A summis cęlorum.* i. a maioribus vsque ad minores, quia prędicatio debet esse communis.

9 *Ab arbore fici discite, &c.* Per ficum cuius dulcis est fructus, signi-

significatur bonus prælatus, qui in institutione sua incipit virescere per opera bona, & hoc est signum fructificationis bonæ in se, & in alijs de proximo futuræ.

14 *De die autem illa & hora nemo, &c.* Istud ad literam exponitur de die iudicij generaliter. Moraliter autem potest exponi de die iudicij particularis, qui est dies mortis cuiuslibet hominis. Diem autem mortis suæ nullus scit nisi Deus sibi

† reue-

notitiam diei huius, neque filio adoptiuo.i. neque vlli san-
A ctorum hominum.

a *Sicut autem.* Subitum aduentus sui diem plurimis affirmat exẽplis, Nam & fulguri cito oĩa transuolanti comparauit & diebus Noe, vel Loth secundum alium euangelistam æquiparat.

Luc.17.f. Gen.6.c.

e *Duæ mol.* Due differentiæ sequentium orbem rerum mobilium, qui feminino genere designantur, quia maiorũ consilio reguntur feminæ a viris.

f *Duo in lecto.* Qui ociũ eligunt, & quietẽ, quæ significantur nomine lecti, nec secularibus nec ecclesiasticis negocijs occupati.

Hom.78.in Matth. † Ge 6.& 7. Luc.17.f. * Chrys. Vt autem addiscas quod non ignorantiæ suæ est quod de die & hora iudicij tacet, aliud signum inducit de diebus Noe, ostendens quod repente venit & inopinate & multis lasciuientibus. Hoc enim & Paulus dicit, *cum dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus.*

† ducẽtes vxores.

† pistrino. Mystice. Noe arcam ædificauit, cum dominus ecclesiam
B construit quam consummatam ingreditur cum eam in die iudicij præsentia visionis suæ æternus habitator illustrat. Sed cum ædificatur arca, iniqui luxuriantur. Cum intratur intereunt, quia qui hic sanctis errantib. insultant, illis coronatis punientur.

† Mar.13.d.

a Sic repentinus interitus incredulis superueniet cum dixerint pax, &c.
a † Sicut autem in diebus Noe, ita erit & aduentus filij homi- 1 2
¶ Gulæ deditì.
b nis sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & 3
Ebrietati dediti. Et his toti dediti & iudicij diem contemnentes perstiterunt usque in eum diem.
bibentes, † nubentes, & nuptui tradentes, vsque ad eum diem
a Cognoscere noluerunt quamuis Noe prædicante.
quo intrauit in arcam Noe, & non cognouerunt, donec ve-
a Tanquam fur comprehendit filios noctis.
nit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduentus filij homi- 4
a In illa consummatione. b Prædicatores. c ¶ Inuenientur in semente pares, sed non æque metentes fructus. 5
nis. Tunc duo erunt in agro, vnus assumetur & † vnus relin-
c Occupati secularibus. Qui habuerunt tanquam non habentes.
d a Qui in incerto diuitiarum sperauerunt.
quetur. Duæ molentes in † mola, vna assumetur, & † alte- 6
a Continentes, non occupati ecclesiasticis uel secularibus.
e ra relinquetur. Duo in lecto, vnus assumetur, & † alter relin-
f a Ecce quo tendant quæ dixit. Solliciti estote. Hæc enim est causa, cur nescire vult nos diem aduentus sui.
g h quetur. † Vigilate ergo, quia nescitis qua † hora dominus
i Probat quod debent vigilare & sobrij esse.
K vester venturus sit. Illud autem scitote, quoniam si sciret pa- 7
Spiritus. a Deus in morte. b In illa hora quæ sibi esset suspecta.
terfamilias, qua hora fur venturus esset, vigilaret vtique, &
Idest corpus. Sine macula & ruga.
non sineret perfodi domum suam. Ideo & vos estote parati;

g *Vnus assu.* Qui propter Deum continere studet, vt sine sollicitudine viuens cogitet quæ Dei sunt. Qui autem humana laude, vel aliqua vitiorum corruptione monasticam vitam elegerit, relinquetur a Deo. Non sunt alia genera hominum, quam hæc tria in ecclesia. Vnde Ezechiel tres viros liberatos, vidit Noe, Daniel, & Iob id est, rectores vt Noe, continentes vt Daniel, coniugatos vt Iob. Et secundum hæc tria genera hominum, tres supponit parabolas. In prima agit de laborantibus in agro, quod est vbi dicit. *Vigilate ergo.* In secunda agit de existentibus in lecto, qđ est vbi dicit. *Simile est regnum cœlorum decem virginibus.* In terra agit de molentibus in mola quod est ubi dicit. Sicut enim homo peregre profici. &c.

b *Comedentes & bibentes nuben. &c.* Nõ alimenta & nuptię sed immoderatus licitorum vsus arguitur. Post bella fames terręmotus, &c. tunc breuis sequetur pax, vt fidelis probetur an transactis malis speret iudicẽ venturum, vñ dicitur. *Cum enim dixerint pax & securitas tunc repente interitus superueniet.*

1.Thes.5.a. Luc.12.e. c *Tunc.* Lucas in illa nocte.i. in illa tribulatione qua probantur, in qua alij permanent, alij cadunt.

d *Duo erunt.* Duæ differentiæ prædictorum sunt in ecclesia quasi in agro laborantium, eorum qui sincere Christum annunciant, & eorum qui uerbum Dei adulterant.

Hom.78. in Matth. * Chrysostom. Aliud signum ponit per quod ostendit & quod inopinabiliter dies ille veniet & quod diẽ illum ignorat dicens, *Tunc duo, &c.* Ex quibus verbis ostenditur quod assumẽtur & relinquentur & serui & domini, & qui in otio
C & labore.

Duæ

h *Vigilate ergo.* * Hier. Non dixit quia nescimus sed quia nescitis, ut ostendat se diem iudicij non ignorare.

* Greg. Vigilat, qui ad aspectum ueri luminis oculos apertos tenet. Vigilat, qui seruat operando quod credit. Vigilat, qui a se corporis & negligentiæ tenebras repellit.

i *Quia nescitis.* * August. Imparatum enim inuenit ille dies, quem imparatum inuenerit suæ vitæ ultima dies.

* Idem. Vani sunt omnes siue qui consummationem mundi scire se profitentur quando erit, siue quæ uitæ proprię finem scire se gloriantur, quem nemo scire potest, nisi spiritu sancto illuminatus.

k *Si sciret, &c.* Nesciẽte patre familias fur domum perfodit, qa dũ a sui custodia spiritus dormit, improuisa mors carnis habi-

NICOLAVS DE LYRA.

sed magis includuntur, quia vna est notitia trium personarum. Dictio enim exclusiua addita vni personæ in diuinis respectu termini essentialis non excludit aliam, vt diffusius tractatur primo sententiarum sic autem est in proposito, quia illa quæ important respectum ad creaturam sunt communia tribus: Huiusmodi autem est notitia diei iudicii. Confirmat autem prædicta per exemplum veteris testamenti, dicens,

1 Sicut autem fuit in die. Noe. *Quando diluuium erat occultum.*

2 Ita erit aduentus fi.ho. *i. Christi venientis ad iudicium.*

3 Sicut enim erant in diebus ante diluuium. *i. in magna securitate existens.*

4 Donec uenit dilu. & tulit. *i. perdidit excepto Noe, & his qui cum eo erant in arca.*

5 Ita erit aduentus filij hominis. *Quia hominibus in securitate existentibus, & de nullo timentib. subito veniet tribulatio Antichristi Vel secundum alios istud refertur ad tempus post mortem Antichristi ipso mortuo, & per consequens hominibus in securitate existentibus*

In-

subito apparebunt signa iudicij & iudicis aduenientis.

6 Tunc. *Per existentes in agro intelliguntur prælati, quorum officium est laborare in agro militãtis ecclesiæ. Per molentes in mola, vbi est magnus labor corporalis, intelliguntur actiui. Per existentes in lecto intelliguntur contemplatiui, qui sunt in requie cõtemplationis. De istis tribus dicitur.* Vnus assumetur, *quia istorum trium statuũ aliqui stabunt in fide in persecutione Antichristi, & aliqui cadent. Et similiter adueniente iudicio aliqui assumentur ad gloriam, aliqui relinquentur ad pęnam.*

7 Vigilate. *Hic ex prædictis excitat nostram sollicitudinem. Quia. n. tempus iudicij est incertum, ideo semper debemus esse parati ad ipsum expectandum, quia in tali statu, in quo aliquis capietur in morte, quæ etiam nobis incerta est, ita etiam in tali statu præsentabitur in iudicio. Ad hoc etiã adducit duplex exemplum. Primum est de patre familias qui sollicitus est de custodia domus, & multo fortius nos debemus esse solliciti ne perdamus vitam æternam. Quod erit si inueniamur imparati per carentiam gratiæ in morte, & hoc est quod dicit.* illud autem. *& patet litera. Secundum exemplum ponit ibi.*

Quispu-

MORALITER.

† reuelauerit, ideo subditur.

1 *Sicut autem fuit in diebus Noe, &c.* Erãt enim tunc comedentes & bibentes in securitate, diluuium non timentes. Sic etiam multi de morte sua non cogitant, quamuis certitudinaliter sint morituri, ideo subditur.

Ita

2 *Ita erit & aduentus filij hominis.* Ad particulare iudicium venientis. Nam aliqui moriuntur repente in prandiis & festiuitatibus magnis, & de operantibus in agro vnus aliquando fulguratur, & alii relinquuntur, & sic est in aliis sequentibus exemplis, & ideo concluditur.

7 *Vigilate ergo.* Vos ad mortem sollicite pręparando.

Quispu-

habitaculum irrumpit,& ad supplicium trahit. Furi autē resisteret si vigilaret, quia aduentum iudicis occulte veniētem præcauens occurreret pœnitendo.

a *Quis putas est fidelis seruus*. Tribus similitudinibus fulguris furis, & submersionis Pētapolis terrorem iudicij introduxit communiter ad omnes, vt vigilarent & parati essent. Nunc specialiter ad prelatos loquitur qui humiles, prudentes nō appetentes bonum propter lucrum temporale, sed verbo & exemplo, & opere debent pascere oues. *Quis putas*. quasi dicat. Admonendi estis: namquam rarus est domino propter dominū seruiens oues Christi non ad lucrū, sed amore Christi pascens.

b *Prudens*. In futuro sibi prouidens.

c *Quem consti*. Quam ratus qui sit vocatus a Deo tanquam Aaron, & non magis se ingesserit, & qui non magis se pascat quā oues.

Sit etiam fidelis seruus & prudens, vt non effundat rationabilem & spiritualem cibum quibus non oportet, volens ostendere esse prudentem illis, scilicet qui magis necessarium habent verbum quod mores eorum ædificet, & vitam componat quam quod ædificet scientiæ Luc.

a Difficultatem ostendit per quis non impossibilitatem virtutis.

a quia † nescitis qua hora filius hominis uenturus est. † Quis- 1

¶Bene erogando pecuniam domini sui. ¶Christus.

b c putas est fidelis seruus, & prudens, quem constituit domi- 2

a Discernens capacitatem singulorum. ¶Ecclesiam. b Pro capacitate auditorum. c Sermonis diuini, vel exempli sui.

nus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore. † 3

a Christus.

d Beatus ille seruus, quem cum uenerit dominus eius, inue- 4

a Cibum ministrantem.

e nerit sic facientem. Amen dico uobis, quoniam super om- 5 †

a Pro tempore & ceteris supra dictis. Tum pro uita sua. Tum pro gregis custodia. ¶Non vt soli, sed ut præ cæteris habeant æterna præmia. ¶Econtra si dissimulauerit iudicium Dei in proximo uenturum securitatem sibiipsi faciens.

nia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus seruus ille 6

in corde suo, moram facit dominus meus uenire, & cœperit 7

a Iniurijs afficere. b Ipse autem sit deditus gulæ uel ebrietati, uel facinoribus, & illecebris seculi plenus sit.

f percutere conseruos suos, manducet autem & bibat cum

a In quo omnes mali præpositi intelliguntur.

ebriosis, ueniet dominus serui illius in die qua non † spe- 8

a A consortio fidei. b Sortem eius.

rat, & hora qua ignorat, & † diuidet eum, partemque eius po- 9

g a Licet non fuissent hypocritæ. b Pro calore. c Pro frigore. 10

h net cum hypocritis, illic erit fletus & stridor dentium. 11

d *Beatus ille*. Aeterna autē beatitudine glorificandus est qui domino veniente ad iudicium repertus fuerit fideliter annonā verbi ministrans, & in cura gregis vigilans. †Luc.12.e. De pe.di.1.§.si sacerdos.

Rarus inuenitur fidelis vel prudens, sed qui talis inuenitur beatus est. †Luc.12.e.

e *Super*. Id est, super omnia cęlestis regni gaudia, cæteros id est, bonos auditores faciet discumbere, & transiens ministrabit eis.

f *Percutere conseruos*. Iniurijs afficere, vel infirmorum cōscientias prauo verbo, vel exemplo vitiare. Vnde Lucas ait seruos, vel ancillas quorum quanta infirmior est ætas vel sexus, tanto facilior est ruina. †Expectat. Luc.12.f.

* Origenes. Conuenire in vnum fidelem & prudentem rarissimum est. Vt aūt in tempore det cibum, necessariam habet quis prudentiam, vt autem non adimat quis cibos indigentium, opus est fide, quoniam & secundum simplicē intellectum opus habemus, vt fideles simus ad dispensandum Ecclesiæ reditus, & non deuoremus quæ sunt viduarum, vt memores simus pauperum, & ne occasionem accipientes ex eo quod scriptum est dominus constituit his qui euangeliū prędicant de euangelio viuere, amplius quæramus quam cibum & vestimenta, & vt nec amplius teneamus nobis, quam his qui necessitatem patiuntur: prudentes autem, vt prudēter intelligamus indigentium causas propter quas sunt indigētes. Sit

Origenes. Peccat autem in Deum quicumque Episcopus qui non quasi conseruus, ministrat, sed quasi dominus & frequenter, ut amatus dominus per vim dominatur, & nō esurientes suscepit, sed epulatur cum ebriosis, & semper somniat quod post multum temporis venturus est dominus. Tract.31.

g *Cum hypocri. &c*. Cum illis scilicet qui erant in agro; & qui molebant, & nihilominus derelicti sunt. Qui dicuntur hypocritæ, & in agro, & in mola, id est, qui bona videbantur facere, sed ex itus diuersæ voluntatis apparuit.

h *Fletus*. Per similitudinem membrorum magnitudo ostenditur tormentorum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quis putas. *de seruo patrisfamilias qui solicitus est regere domum sibi commissam, non solum in præsentia domini, sed etiam in absentia, vt sic veniens dominus eum remuneret. Si autem in contrariis actibus ipsum inueniat æternaliter puniat. Iste autem seruus est quilibet Christianus, qui est dispensator domini sui. Quod potest intelligi tripliciter Vno modo in dispensatione spiritualium, quod proprie pertinet ad prælatos. Alio modo in regimine temporalium quod pertinet ad principes seculares, & iudices. Tertio modo in bono vsu gratiarum sibi a Deo collatorum, & hoc pertinet ad omnes: hoc ergo est quod dicit*. Quisputas est fidelis, &c.

2 Quē consti. *Et potest responderi, vt patet ex prædictis. Hic est bonus prælatus vel bonus iudex, vel etiam bonus simplex Christianus, quia vt dicitur in Ecclesiast. Cuilibet mandauit Deus de proximo suo*.

3 Vt det illis. *Idest auxilium id est in tempore necessitatis, ad quod quilibet prædictorum tenetur, vt visum est*.

4 Beatus ille ser. quem. *Quærens in morte rationem seruitij sui inuenerit sic facientem idest in actus charitatis se exercentem, quia per talia meretur beatitudinem propter quod subditur*.

5 Amen dico vobis quoniam super. *Quia beatitudo est status omnium bonorum congregatione perfectus, vt dicitur 3. de consolatione*.

6 Si autem dix. malus seruus ille in corde suo moram facit dominus meus. *Hoc dicunt illi qui non cogitant de morte*.

7 Et cœperet percutere conseruos. *Idest, occupare se in actibus malis, & charitati contrarys*.

8 Veniet dominus &c. *Quia nihil est incertius hora mortis*.

9 Et diuidet. *Separando animam a corpore in morte*.

10 Patremq; eius. *Id est, cum falsis christianis separando ipsum a beatis & coniungendo condemnatis*.

11 Illic erit fletus. *Hoc supra expositum est cap. 13*.

MORALITER.

1 *Quisputas*. Hic est bonus prælatus, qui subditos suos pascit pabulo sacræ scripturæ & eucharistiæ, quem si dominus inuenerit vigilantem super personæ suæ gregisque sui custodiam.

† *Super omnia bo*. Dando ei seipsum, & per consequens omne bonum.

6 *Si autem dixe*. De aduentu eius in morte nihil cogitando.

7 *Et cœperit percu. conser*. Idest viuere iniuriose & gulose.

8 *Veniet dominus ser*. Repetens mortis debitum repentinæ, sicut frequenter accidere consueuit.

ADDITIO.

In cap. 24. vbi dicitur in postilla. *Homini autem est notitia diei iudicij*.

Quæcunque notitia Deo attributa etiam si non importaret respectum ad creaturam, necessarium est quod sit communis tribus personis, eadem enim est cum essentia diuina.

Replica. In ca. 24 vbi dicitur de notitia diei iudicij, quod pater solus &c. dicit Postil. quod per hoc non excluditur filius & spiritussanctus, quia omnis respectus Dei ad extra est communis tribus: talis autem est notitia diei iudicii. Burg. dicit quæcunque notitia Deo attribuitur, etiam si non importaret respectum ad extra, necesse est vt sit communis tribus personis: eadem enim est cum essentia diuina. Sed si ratio Burg. valet, paternitas erit communis tribus personis, quia est eadem essentia diuina. Sed dictum in se non uidetur scholasticum, quia per notitiam generatur uerbum. Si igitur illa est communis tribus tres personæ generant uerbum. Item uerbum est notitia, per paternum intelligere expressa, & ideo dicitur sapientia. Si igitur illa notitia est cōmunis tribus, patet utique erit sapiens sapientia genita, quod negat beatus August. 1. Retrac. c. 25.

CAP.

CAP. XXV.

A a TVnc simile &c. * Chrysostomus. In superiori parabola dominus pœnam ostendit eius qui percutiebat & inebriebatur, & bona domini sui dispergebat. In hac autem parabola punitionem indicit etiam ei, qui vtilitatem non affert, neque copiose hæc quibus indiget sibi præparat.

Hom. 79. in Matth.

Decem virgi. Virgines sunt omnes qui se a luxu sæculi continent.

* Hieronymus. Quidam parabolã simpliciter interpretantur

B de virginibus, quarum aliæ iuxta Apostolũ corpore & mẽte virgines sunt, aliæ virginitatem tãtum corporum reseruantes, vel cætera opera nõ habent vel parentũ custodia reseruatę nihilominus mente nupserunt. Sed mihi videtur ex superioribus esse alius sensus, non ad virginalia

C corpore, sed ad omne hominum genus hanc comparationem pertinere.

† quæ fatu.

*suis

* Chrysostomus. Ostendit quod licet virginitas magnum quid sit, tamen si ab operibus misericordiæ sit deserta, cum adulteris foras eiicietur.

b *Et sponsæ.* Omnes simul sunt sponsa quæ modo desponsata est virgo a corruptione sæculi. Nubet, cũ mortalis immortali coniungetur.

c *Quinque.* Quia quinque pertita est continentia in carnalibus illecebris, videlicet vt in quinque sensus contineant se a voluptatibus.

d *Morã autẽ faciente sponso.* Quia nõ est parũ tẽporis inter priorem & secũdum aduentum Christi.

e *Dormitauerunt omnes dormierunt.* Quia postea suscitandi.

f *Media autem nocte clamor factus est.* Id est nullo sciente vel sperante. Vnde Dies domini sicut fur in nocte veniet.

CAP. XXV.

Hæc parabola tam ad subiectos quàm ad prælatos refertur. Aliud de eodem exemplum. a Ecclesia permixta omnibus tam religiose quam superstitiose continentibus.

a TVnc simile erit regnum cœlorum decem 1
a Opera quæ secundum continentiam fiunt.
virginibus, quæ accipientes lampades suas 2
a Concordauerunt voluntati sponsæ & matris Ecclesiæ. 3
exierunt obuiam sponso & sponsæ. † Quin- 4
b a Quia veritati seruiunt pro laudibus hominum. b Quia veritati seruiunt pro æternis, scilicet, premiis. 5
c que autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. † Sed
a Accepta ostensione bonorum operum.
quinque fatuæ acceptis lampadibus non sumpserunt o- 6
a Gloriam intra conscientiam vel, oleum est letitia mentis quam habet qui intus deo placet.
b Nitorem gloriæ. c Idest, in conscientijs suis.
leum secum. Prudentes vero acceperunt oleum in vasis
a Ostensione bonorum operum. b Iudicium differente extremum.
suis cum lampadibus. * Moram autem faciente sponso, dor- 7
d a Ante mortem languoribus. b Electi & reprobi. c Somnio mortis. d Securis, omnibus. d In insperato. 8
e mitauerunt omnes, & dormierunt. Media autem no-
f a In voce archangeli, & in tuba Dei. b Ad sociandam sibi perpetuo virginem.
c Occurrite ei in aeta. 9
cte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obuiam 10

Date

NICOLAVS DE LYRA.
CAP XXV.

TVnc simile erit. *Data lege euangelica, postquam saluator ostẽdit quædam antecedentia iudicium extremum, hic describit ipsum iudicium. Et quia vniuersitas iudicanda distinguitur in tres status videlicet actiuorum contemplatiuorum, & etiam prælatorum, ideo diuiditur in tres partes secundum tres parabolas, quas hic ponit ad istos tres status pertinentes. Prima pertinet ad contemplatiuos, secunda ad prælatos, ibi.* Sicut enim homo peregre &c. *Tertia ad actiuos, ibi.* Cum autem venerit filius hominis. *Prima in duas, quia primo circa vitam contemplatiuam ponitur meritum, & secundo ponitur circa hoc examinationis iudicium, ibi.* Media autem nocte. *Dicit ergo primo.*

Diuisio.

1 Simile erit. *Idest ecclesia militans, quantum ad statum contemplatiuum.*

2 Decem virgi. *Per quas signatur vniuersitas contemplatiuorum Numerus enim denarius est primus digitus vel primus limes numerorũ, vnde & numeri sequentes componuntur ex denario pluries sumpto vel aliqua parte eius, sicut patet viginti bis decem. 30. ter decem & sic consequenter. Similiter. 11. vnum & decem. & 12. duo & decẽ, & sic consequenter. Propter quod dixerunt aliqui philosophi quod numeri non procedunt in infinitum, sed solum vsque ad decẽ, vt habetur. 3. Physicorum, & ideo denarius numerus bene significat vniuersitatem. Virginitas autem quæ tenet supremum gradum in virtute castitatis, significat vitam contemplatiuam, quia castitas eleuat mẽtem a carnalibus. Et sicut disponit intellectum ad contemplationem veritatis, sic contrario luxuria deprimit mentem & causat hebetudinem intellectus, & sic reddit hominem quasi bestialem propter quod in. 1. Ethicorũ vita voluptuosa vocatur vita pecudum.*

3 Quæ accipientes. *Lampades istæ sunt opera vitæ contemplatiuę, quæ sunt bona de genere.*

4 Exierunt. *Ad hoc debet ordinari exercitium vitæ contemplatiuæ vt homo possit secure decem obuiare Christo venienti ad iudicium, qui tunc coniunget sibi ecclesiam totaliter mundatam, non habentem maculam neque rugam.*

5 Qinque autem. *Prudentia autem est virtus directiua operum humanorum in finem debitũ. Propter quod a philosophis, & a sanctis dicitur auriga virtutum. Virgines autem prudentes sunt contemplatiui seu religiosi, opera sua bona de genere ad finem debitum ordinantes, videlicet ad gloriam Dei principaliter, ad perfectionem sui, & ædificationem proximi consequenter. Et quia fatuitas est priuatio prudentiæ contraria, ideo fatuæ virgines, dicuntur contemplatiui a prædicto fine deuiantes, propriam gloriam & fauorem hominum vel quæstũ principaliter intendentes, & merito dicuntur virgines fatuæ, quia bonum opus de genere perdunt propter defectum intentionis rectæ.*

6 Sed quinque. *Oleum istud est spirituale gaudium quod oritur ex operibus bonis factis propter Deum. De quo dicit* Apostolus *ad Phil. 4. a.* Gaudete in domino semper. *Hoc autem oleũ non habent virgines fatuæ propter defectũm intentionis rectę, licet habeant lampades, id est opera bona de genere.*

7 Prudentes. *Quia propter rectitudinem intentionis gaudent in domino de suis operibus bonis. Dicitur autem gaudium istud oleum quia nutrit & fouet ignem charitatis. Ex hoc enim quod aliquis delectatur in opere, fortius & melius operatur secundum Philo. & per consequens disponitur vt ei maior charitas infundatur.*

8 Moram autem. *Mora ista est decursus temporis ab ascensione Christi vsque ad diem iudicij. Quod tempus propter longitudinem vocatur hic mora: iam enim durauit per mille ducentos, & septuaginta quinque annos & residum est nobis incertum. In hoc autem temporis interuallo moriuntur omnes tam boni quam mali. Quæ quidem mors signatur hic per dormitionem, quia ita faciliter excitabuntur a morte per Christum ad iudicium venientem, sicut homo purus excitat alium dormientem.*

9 Media autem nocte. *Hic ponitur examinationis iudiciũ circa prædicta opera cõtemplantium. Dicit ergo,* Media autem no. *Nõ est intelligendum per hoc quod iudicium extremum sit celebrandum de nocte. Sed de die prout dicit Apostolus infra. Co. 3. c.* Dies domini decla. &c. *Sed quia tẽpus iudicij est nobis occultũ, vt patet ex præcę. ca. iõ hoc signatur per hoc quod dicitur.* Media autem no. *quia illa quæ fiunt media nocte, sunt hominibus occulta.*

10 Clamor autem. *Idest, vox Christi vel angelorum ad vocandum mortuos ad iudicium vt dicetur infra eodem ca.*

Tunc

MORALITER.

1 *Tunc simile erit regnum cęlorum decem.* Per quas intelligi põt vniuersitas fidelium, qui propter integritatem fidei virgines nominantur secundum illud. 2. Corin. 11. a. Despondi vos vni viro, virginem ca. &c.

Quin-

6 *Quinque autem ex eis erant fatuæ.* Idest, bonis operibus vacuæ, quia fides sine operibus mortua est.

† *Et quinque prudentes.* Idest, opera bona habentes, & sic acceperũt oleum ad ornatum suarum lampadrum, propter quod a Christo dicuntur receptæ, aliæ vero exclusæ.

Sicut

a *Date nobis de oleo, &c.* Quorum facta aliena fulciuntur laude, eadem subtracta deficiunt, & de consuetudine id semper inquirunt, vnde gaudere animus solet. Itaque hominum qui corda non vident, testimonium volunt habere apud Deum, qui cordis inspector est.

b *Extinguntur.* i. aduetu iudicis intus obscurātur, & a Deo nō hēnt mercedē, quia receperunt laudem.

c *Ne for.* Quia quisque pro se rationem reddet, nec alieno testimonio iuuatur quis apud Deum, cui secreta patent, & vix sibi quisque sufficit vt ei perhibeat testimonium conscientia sua. *Ne forte.* vnusquisque pro suis operibus mercedem suscipiet nec possunt in die iudicij aliorum virtutes, aliorum vitia subleuare.

d *Ad venden.* Vendentes sunt adulatores, quia dāt laudem & accipiunt aliquam mercedem.

e *Dum autem.* Inclinantibus se illis in ea quæ foris sunt, & solita gaudia requirentibus, cū interna non nouerunt, venit ille qui iudicat:

✱ Chrysostomus. Per hoc autem quod dicit *dum autem irent.* ostendit quia etsi misericordes efficiamur post mortē, nihil hinc lucrabimur ad effugiendum, sicut nec diuiti profuit, quod factus est misericors & sollicitus circa eos quid sibi attinebant.

D

✱ Orig. Est inuenire quosdam qui quando debuerunt neglexerūt aliquid vtile discere, in ipso autem exitu vitę suę, dum disponunt discere, comprehenduntur a morte. Tractatu. 32. in Matth.

f *Clausa est.* Post iudicium magna est eius seueritas, cuius est ante ineffabilis misericordia.

g *Nouissime ve.* Per veram pœnitentiam per infructuosas lachrymas pulsant foris relictæ. Non dr̄ q, emerūt oleum, quia nullo iam remanēte gaudio de alienis laudibus, in angustijs redeunt ad imploratione Dei.

h *Vigila.* Videlicet vt testimonium bonæ conscientiæ nobis preparemus, ne cum fatuis virginibus foris remaneamus.

E

† Mar. 13. d. Lucæ, 13. e.

i *Nescitis diem neque horam.* Non solum diem iudicij, sed diē mortis cuiusque, vel horam, in qua qui paratus inuenitur, & tunc paratus inuenietur: Et quia paratos nos inuenire desiderat, subijcit aliam de eadem re parabolam.

† Potentiam vires.

K *Peregre proficiscens vocauit seruos suos &c.* Locus carnis terra est, ergo Christi carnem nostram ad peregrina duxit, quando cœlū ascendit.

✱ Orig. Secundū diuinitatis suę naturam non peregrinatur sed secundum dispēsationem corporis q suscepit. Qui enim dicit Tractatu. 33. in Matth.

F

---

a A somno mortis. b Boni & mali. ¶ Continentes. ¶ Numerauerunt secum opera sua pro quibus remunerationem expectant.

ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, & ornauerunt 1 2

a Sua fiducia deceptæ intus vacuæ dicunt proximis: b Testimonium laudum, dicendo de operibus nostris quod vidistis.

a lampades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt. Date 3

a Opera nostra quæ hominibus clara videbantur.

b nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguntur.

a Non de auaritia sed timore quia in illo die testimonium cuiusque vix sufficiet sibi, nedum sibi & proximo.

c Responderunt prudentes dicentes. Ne forte non sufficiat 4

a Increpando. Ite, id est, modo videamus quid vos adiuuent qui vobis laudes vendere consueuerant. b Veniamini laudes vestro more. Non dant consilium, sed ex obliquo commemorant crimen earum.

d e nobis & vobis, ite potius ad vendentes, & emitte vobis. Dum 5

a Quibus conscientia dabat bonum testimonium.

autem irent emere, venit sponsus, & quæ paratæ erant in- 6 7

a Vbi munda anima verbo Dei copulatur. b Aditus regni cœlestis, quia precibus postea nullis parebit aditus post iudicium.

f trauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. † Nouissi- 8 9

g a Dolore repulsionis compulsæ appellationem ingeminant dominationis. 10

me vero veniunt & reliquæ virgines dicentes, Domine do- 11

mine, aperi nobis. At ille respondens ait. Amen dico vobis 12

a Ideo vos desero, quia per vitæ meritum non recognosco. ¶ Ecce quo parabola tendit.

h nescio vos. Vigilate itaque, quia nescitis, diem neque ho- 13

i K ram. † ✱ Sicut enim homo peregre proficiscēs vocauit seruos 14 15

a Dedit bona hominibus naturalia & gratuita. b Exteriorum scientiam quinque sensibus acquisitam. 16

suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinq; talenta, alij 17

a Intellectum & operationem. b Intellectum. c Non pro largitate vel parcitate alij plus alij minus, sed pro viribus accipientium: 18

autē duo, alij vero vnum, vnicuique secundū propriā † virtu-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc surre. omnes vir il. *Quia omnes resurgent boni & mali, vt appareant in iudicio Christi.*

2 Et orna. *Iste ornatus non est aliud quam recursus ad montem cogitando de iustitia suorum operum & bonitatem circumstantiarum;*

3 Fatuæ autem. *Ista petitio vana & responsio negatiua significat quod nullus ad alium quantumcūque iustum poterit recurrere, pro auxilio habendo, nec aliquis quantumcunque iustus poterit alium iuuare sed sibi soli sufficiet iustitia sua, & hoc est quod subditur.*

4 Ne for. *Exprobratio est præteritæ fatuitatis in hoc quod bona opera de genere dederunt propter fauorem laudis humanæ, quia venditores olei sunt adulatores secundum Aug. quasi dicat, Considerate quid valuit vobis pro tali fauore continenter viuere.*

5 Dum au. *Per hoc insinuatur remorsus propriæ conscientiæ dicentis testimonium de prædictis contra se.*

6 Venit sponſ. *i. Christus ad remunerationem bonorum.*

7 Et quæ pa. *Per opera charitate formata.*

8 Intrauerunt cum eo ad nup. *i. ad gloriam cęlestem, aliis relictis ad pœnam.*

9 Et clausa est ianua. *Quia post iudicium no: erit alicui aditus possibilis ad gloriam propter quod subditur.*

10 Nouissime vero. *i. nimis tarde.*

11 Veniunt & reliquæ vir. di. domine domine ape. *Per hoc quod vocant eum dominum, signatur quod crediderunt in Christū. Sed quia fides earum fuit informis ideo subditur.*

12 At ille respondens. Amen dico vobis, nescio vos. *Notitia scilicet approbationis, qua soli electi a Deo cognoscuntur. Et in fine huius parabolæ ad nostram instructionem concluditur.*

13 Vigilate itaque. *Ad habendum scilicet fidem formatam charitate.*

14 Quia nescitis diem neque horam. *s. mortis nec per cōsequens statūs pro die iudicij. Quia sicut dictum est in tali statu præsentabitur quilibet in iudicio, in quo inuenietur in morte.*

15 Sicut enim homo peregre. *Hic ponitur secūda parabola quæ pertinet ad prælatos. Et primo circa statum eorum describitur meritū & demeritum propriæ actionis. Secundo iudicium discretionis, ibi.* Post multum vero temporis. *Dicit ergo primo.* Sicut homo peregre. *proficiscens. Homo iste est Iesus Christus, qui licet secundum diuinitatem non possit proficisci de loco ad locum, quia sic est vbique semper, & de necessitate, secundum tamen naturam humanam peregre profectus est quando ascendit in cœlum, quia locus proprius omnium compositorum ex elementis, vbi naturaliter quiescūt, est terra, vt habetur. 2. de generatione, quia elementa grauia excedunt in eis secundum quantitatem molis.*

16 Vocauit seruos suos. *i. prælatos ecclesiæ, qui speciali modo sunt eius serui.*

17 Et tradidit il. bo. *Bona scilicet naturæ, bona gratiæ gratis datæ, bona scientiæ, bona potentiæ, & bona opulentiæ, et dicuntur talēta, quia per bonum vsum talium potēst homo sibi acquirere cœleste præmium.*

18 Et vni dedit quinque ta. *Quia aliqui habent omnia ista a Deo sibi collata, alii plura istorum. & alii vnum tantum.*

Abijt

MORALITER.

15 *Sicut enim peregre proficiscens, &c.* Hoc communiter exponitur de Christo qui ascendens in cœlum suis fidelibus bona sua dedit, de quibus rationem exiget in iudicio finali. Potest etiam exponi de Christo nobiscum existente in huius mundi peregrinatione, sicut ipse dicit in fine huius † euan-

dicit discipulis suis ego vobiscum sum vsq; ad cōsummationem seculi, vnigenitus Dei est, qui non est, corporeo ambitu circunclusus. Hoc autem dicentes non soluimus Iesum, sed vnicuiq; substantiæ proprietatem eius saluamus possumus et dicere quod peregrinatur dominus per fidem ambulantibus, & non per speciem: si autem peregrinantes a corpore cum domino fuerimus, tunc & ipse erit nobiscum.

A

g *Intra in gaudium domini tui.* Admixtus choris angelorum sic intus lætare de munere, vt iam non sit quod exterius doleas de corruptione.

h *Qui duo talenta acceperat.* Iste viribus suis quidquid in lege Dei didicerat, in euangelio duplicauit. Siue conscientiam & opera præsentis vitæ futuræ beatitudinis typos intellexit.

a *Et profectus est statim.* non locum mutans, sed liberam eis potestatem operandi permittens.

b *Operatus est in eis.* A visibilibus se custodiendo, alios pro posse exhortando, vt de visibilibus ad inuisibilia trāseant.

B Vel vtriq; sexui prędicando, & de bonis moribus informādo geminauit accepta talenta.

† Bene recte & inf sup. 7. b

c *Et posuit ratio.* Cœpit singulorū actus discutere accusante conscientia vnumquemque vel excusante.

Vbi supra. d *Et accedens.* Origenes. Intellige accessum, de hoc mundo transitum ad illum.

e *Ecce alia quinque.* Quotquot ab errore conuertit, tot domino obtulit, testimonium sibi dante conscientia, quod per gratiam sibi datam non tantū sibi profuit, sed etiam quos potuit lucri fecit.

(Promouit. a Scientiam exteriorum & si mystica non penetret; Dum se a visibilium voluptate custodit ab his etiam alios amouendo compescit.)

† tem, & profectus est statim. Abijt autem qui quinque ta- † 1

a
b lenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia

(a Intellectum & operationem. b Prædicando, & mira operando, tales instruit qui itidem forent scientia & opere.)

quinque. Similiter qui duo acceperat, lucratus alia duo. Qui

(a Intellectum. b Per se, sed non rediens per se. c Terrenis actibus se applicauit, nec lucrum spirituale quæsiuit.)

autem vnum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit

(a Quod est ab ascensione domini vsque ad secundum aduentum. a Ad iudicandum.)

c pecuniam domini sui. Post multum vero temporis venit 2
dominus seruorum illorum, & posuit rationem cum eis 3

d (Præparans se ad reddendum rationem.)

Et accedens qui quinque talēta acceperat, dicēs. Dn̄e quinq;

e talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum.

(a Non tua quærens, sed quæ Iesus Christi.)

Ait illi dominus eius: † Euge serue bone & fidelis, quia su- 4

(a Gaudens dominum in gaudium intrare iubet.) 5

f per pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in 6
g
h gaudium domini tui. Accessit autem & qui duo talenta ac- 7
ceperat, & ait: Domine duo talenta tradidisti mihi, ecce

(a Non tua quærens, sed quæ Iesu Christi.)

alia duo lucratus sum. Ait illi dominus eius. Euge serue bone
& fidelis, quia supra pauca fuisti fidelis supra multa te con-

(a Accipe quod oculus non vidit nec auris audiuit. b In felicissimum habens a sua conscientia testimonium.)

stituam, intra in gaudium domini tui. Accedens autem & qui 8
vnum talentum acceperat ait, domine † scio, quia homo 9

(Alias austerus. b Non parcis, sed præcidis falce iudicij tui eos quibus legem non commisisti. c In regno tuo bonos, etiam ex gentibus, & ex eorum comparatione naturalem legem seruant, damnas eos qui negligunt scripturas.)

i durus es, metis vbi non seminasti, & congregas vbi non 10
k (Per liberum arbitrium.)
l sparsisti & timens abii; & abscondi talentum tuum. 11

i *Durus es.* Quia ardua est via quę ducit ad vitā, & quia quanto gradus altior, tanto casus grauior.

* Hieronymus. Vere enim hoc qd scriptum est. *ad excusandas excusationes in peccatis*, huic seruo contigit, vt ad pigritiam & negligentiam superbiæ quoque crimen accederet. Qui enim debuit simpliciter inertiam confiteri, & orare patrem familias e conuerso cā lumniatur, & dicit se prudenti fecisse consilio ne dum lucra pecuniæ quæreret, etiā de sorte periclitaretur.

* Origenes. *Durus est.* Intelligimus quod vere domin⁹ noster metit quę seminauit quoniam iustus seminauit in spiritu, ex quo metet vitam æternam. Metit etiā vbi non seminat, & congregat vbi non spargit, quia computat sibi esse collata quæcunque in pauperibus fuerint seminata.

f *Super pauca.* Pauca sunt bona præsentis vitæ quāuis multa videātur, quia nō sine alicui⁹ molestię admixtione sūt. Multa āt bona ęterna, quę sunt sine omni corruptionis molestia.

C

In-

K *Et timens abii, &c.* Et timens aggredi altioris vitę gradū, ne alterius salutem quærens ipse periclitaretur.

l *Abscondi talentum tuū.* Nō prædicaui q te donāte intellexi.

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abiit au. *Quia aliqui sunt qui ista talenta multiplicant & geminant bene vtendo prædictis ad sui perfectionem & proximi ædificationem. Alij autem abscondunt in terra, qui prædictis vtuntur ad mundi gloriam & temporale lucrum seu quęstum.*

2 Post multum vero temporis. *Hic ponitur circa prædicta examinationis iudicium.* Post multum vero temporis venit dominus seruorum illorum. *Quia magnū tempus est ab ascensione Christi in cęlum vsque ad aduentum eius ad iudicium, vt prædictum est.*

3 Et posuit rationem &c. *Quia tunc districte exiget rationem de bonis ab eo collatis, bene operantes remunerando. Propter qd sequitur.*

4 Euge. *Interiectio est gaudentis.*

5 Serue bone & fidelis. *Quærens in suis actibus gloriam domini non suam.*

6 Quia super pauca &c. *Bona enim in hac vita collata homini parua sunt respectu bonorum gloriæ, quia ibi confertur homini bonum infinitum propter hoc sequitur.*

7 Super multa te constituam &c. *Et patet.*

Acce-

8 Accedens autem & qui &c. *Quia mali licet (inuiti) apparebunt in extremo iudicio diuino conspectui.*

9 Ait domine. *Tūc quia Deus a seruis suis requirit opera ardua scilicet opera virtutis. Tum quia in iudicio durus erit, qui modo est pius & mansuetus.*

10 Metis vbi non seminasti, &c. *Hoc intelligitur dupliciter. Vno modo quia non solum requirit in prælatis ecclesiæ bona in propria persona, sed etiā in aliena, quia eorum officium est inducere alios ad bonum. Alio modo, quia requirit ab homine opera meritoria vitæ æternæ & tamen nō seminauit in natura hominis principium sufficiens huius operis. Homo enim ex puris naturalibus non potest mereri vitam æternam imo cōtrarium dicere est hęresis Pelagiana, non tamen Deus iniuste requirit opera meritoria vitæ æternę, quia si homo faciat quod in se est, Deus infundit sibi gratiam per quam possit prædictū opus exercere.*

11 Et timens abii, & abscon. ta. *Quia ex pusillanimitate aliqui refugiunt aggredi opera virtutum, & declinant ad vitia, & ad sola terrena quęrenda, curantes autem de corpore & nullo modo de anima, propter quod sequitur.*

Ecce

MORALITER.

† euāngelii. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi.* Ipse etiam dat nobis bona sua inæqualiter, tamen secundum sapientiæ suæ ordinem.

† *Et profectus est sta.* Per hoc nō intelligitur eius recessus ab ecclesia, sed quia dimittit nos agere pro libertate nostra. Illi vero duplicant talenta, qui ex eis faciunt opera bona. Illi vero abscondunt, qui viuunt ociose, vel ex eis temporalia tantum lucra quærunt. Venit autem dominus rationem quærere in cuiuslibet hominis morte, & duplicantes talenta remunerat, alios vero damnat.

Cum

a in terra. Ecce habes quod tuum eſt. Reſpondens autem 1
a Superbe qui calumniam facis domino. b Qui lucrum facere neglexiſti. 2
b dominus eius dixit ei. Serue male & piger ſciebas quia meto 3
Quia etiam ab his exigo quibus non commiſi ad erogandum.
vbi non † ſemino, & congrego vbi non ſparſi. Oportuit ergo
Diuinum ſermonem. a Numularii ſunt qui prædicationem auditam ualent uerbis & opere exercere. b Ideſt merita diſcutiens.
c te pecuniam meam committere numulariis & veniens ego 4
a Et te per gratiam bene diſpenſatam, & per te acquiſitos.
recepiſſem vtique quod meum eſt cum vſura. Tollite itaque 5
a Intellectum. b Qui exteriora bene adminiſtrauit ſed intellectu adhuc vacuus fuit.
d ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. † Omni
e a Studium verbi erogandi, dabitur gratia ſuper gratiam.
enim habenti dabitur, & abundabit. Ei autem qui non ha- 6
a Hoc ſtudium vel charitatem. b Vel naturali ingenio, vel literali ſtudio. c Quia nulla du cedine internæ ſapientiæ gaudebit. 7
f bet, & quod † videtur habere auferetur ab eo. Et inuti-
a Infructuoſum qui ſponte & negligentia ſua corruit in interiores tenebras. b Non delectatio, vt in iſtis fuit. 8
lem ſeruum eiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus, & 9
a Qui eſt & filius Dei. b In diuinitate qua iudicabit qui prius venit in humilitate.
g ſtridor dentium. Cum aũt venerit filius hominis in † maieſta- 10
a Regnabit. b Eccleſiam, in qua tunc apparebit omnis potentia eius. 11
h te ſua, & omnes angeli eius cum eo tũc ſedebit ſuper ſedem 12
13

a *In terra.* In carnali vita ſubſiſtẽs, ſicut habui, ſic tenui nõ augẽs vel minuens. Nota quod piger ſeruus inertiam nõ excuſat, ſed ſupbit calumniando dominum. Et dicit ſe prudenter feciſſe, ne dum lucra quærit periclitetur etiã de ſorte, & vocat eum durum, cui tñ non ſeruit ad lucrum. Cui ſimiles ſunt in eccleſia, qui meliores vitæ vias aggredi metuunt, & iacere in ignauia nõ verentur, & cum ſe peccatores conſiderant, ſanctitatis viam arripere timent, & tamẽ in iniquitatib. remanere nõ timẽt. Quorum Petrus adhuc infirmus ſpeciem tenuit, cum viſo piſcium miraculo dixit. *Exi a me domine, quia homo peccator ſum.* Imo ſi peccator es Deum a te non repellas: Quod faciunt hi qui vidẽtes ſe infirmos nolunt ad meliora progredi. Peccatores quidẽ ſe fatentur & dominum repellunt, & velut in perturbatione conſilium non habent. Dum moriuntur, & vitam timent, hac ſibi blandientes peruerſitate quaſi dicerẽt. Sufficit mihi de me rationẽ reddere, quid opus eſt aliis miniſtrare, vt de eis quoq; cogat rationem reddere? Cum etiã hi inexcuſabiles ſint, qui non audita lege vel euangelio dormierunt, cum per creaturã Deum cognoſcere potuerunt. Vnde dicitur. *Meto vbi non ſemino, &c.*

b *Sciebas quod.* Quare iſta cogitatio non incuſſit tibi timorem vt ſcires me mea diligentius quæſiturum? Quod dixit pro excuſatione, vertitur in culpam.

* Origenes. Non confeſſus eſt dominus ſe eſſe durũ ſicut ille arbitrabatur, cæteris autem eius ſermonibus conſenſit. Sed vere diceres ẽt his qui miſericordia Dei abutuntur ad negligentiam ſuam non ad conuerſionem.

c *Numulariis.* Vel cęteris doctoribus vt apoſtolis, & epiſcopis. Vel, cunctis credentib. qui poſſunt pecuniam duplicare.

d *Et date ei, &c.* Hoc in eccleſia fieri plerũque videmus, qa plerique

pleriq; dum bene miniſtrant exteriora quæ accipiunt, per adiunctam gratiam ad intellectum quoque myſticum perducuntur. D

e *Omni enim.* Multi enim natura licet ſapientes & acuti, ſi ſint deſides, perdunt bonum naturæ, & præmium quod erat eis promiſſum, videtur tranſire ad alios qui quod habent minus per naturam, acquirunt per induſtriam. Vel qui habet fidem & bonam voluntatem, etiam ſi minus habet in opere dabitur ei a bono iudice. Sed qui in fide nõ habet etiã virtutes quas naturaliter habet perdit ſine qua nõ ſunt virtutes. Vel qui habet amorẽ verbi, datur ei ſenſus intelligẽdi. Qui vero non habet, etiam ſi naturali ſtudio callet deficit. Vel qui non habet charitatem, amittit omne bonum quod habet. Nota quod hoc quod cuique datur in rebus mundanis, vel ſpiritualibus pro talento imputatur, de quo eſt rationem redditurus.

†Seminaui

† Supra.13.b Luc.8 c. Mar.4.c

E

†Gloria miſericordiæ operũ corporalis ſufficientia

f *Et inutilem ſeruum.* * Chryſoſtomus. Vide autem quia nõ ſolum qui rapit aliena, aut qui mala opinatur, punitur extrema pęna, ſed etiam qui bona non facit. Hom.79.in Matth.

g *Cum autem.* Tradendus in proximo cruci præmiſit gloriã triumphantis, vt ſecutura ſcandala hac promiſſione compẽſaret. Poſt parabolas de fine mundi nunc exequit dominus modum futuri iudicii. Hom.80.in Math.

* Chryſoſtomus. Eſt hæc pars delectabiliſſima, quam continue in animo vertentes audiamus cum ſtudio & omni cõpunctione. Nam & ipſe Chriſtus terribilis eſt, & lucidius hũc pertractat ſermonem. Ideo non dicit de cætero, ſimile eſt regnum &c. ſed reuelate ſeipſum oſtendit dicens. *Cum venerit.*

h *Omnes ange.* Qui teſtes ſunt humanorum actuum, ſub quorum cuſtodia vel bene vel male egerunt.

Oues F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ecce habes &c.* Quia aliqui ad tantam inſaniam deueniunt, quod dicũt. Deus fecit animam, curet de ea ſi voluerit. Alii autẽ præſumentes credũt habere gloriã ſine merito dicentes. Deus nõ fecit animam pro damnatione, ipſam ſaluabit & trahet ad ſe.

2 *Reſpondens autem dominus &c.* Ex verbo enim ſuo eum condemnat, quia in iudicio conſcientia vniuſcuiuſque teſtificabitur contra ſe.

3 *Sciebas quia me.* Quaſi diceret ex quo ſciebas me eſſe durũ in repetendo multiplicationẽ talentorũ tibi traditorum per exercitium bonorum operũ, ex hoc oſtendens te iuſte condemnandum, propter quod ſequitur.

4 *Tollite itaque &c.* Bona diuinitus collata non cedent ad gloriam male operantibus, vel ocioſis, ſed magis ad pęnam.

5 *Et da. ei decem talen.* Quia damnatio reproborũ cedet in gloriam electorum, ſecundum quod ſcribitur in pſalmo. *Lætabitur iuſtus cum viderit, vin. &c.* propter quod etiam ſequitur.

6 *Habenti dabitur &c.* Quia quũ reperietur in gratia dabitur gloria, & gaudebit, non ſolum de ſua & aliorum glorificatione, ſed etiã de impletione diuinæ iuſtitiæ in malorum reprobatione. Ei

7 Ei *autem qui non habet &c.* Quia ei qui non inuentus fuerit in gratia in morte, bona naturæ & gratiæ quæ habuit, cedent ei ad pęnam.

8 *Et inu.* Peccatores. n. non ſolum habent tenebras interiores quæ ſunt tenebræ mentis in inferno ſed habebunt cum hoc tenebras corporales quæ ſunt tenebræ exteriores.

9 *Illic erit.* Ideſt dolor mentis & corporis. Et ad iſta reducitur omnis pęna infernalis.

10 *Cum au.* Hic ponitur tertia parabola, quę ptinet ad actiuos ad quos pertinet ſe exercere in actib. miſericordię, pro quo exercitio remunerabũtur, deſiſtentes aũt a talibus cõdemnabuntur. Dicit ergo. *Cum autem ve.* Licet enim idem ſit filius Dei & hominis, facit tamen mentionem de filio hominis, quia in forma humana veniet ad iudicium.

11 *In maie.* Quia tũnc apparebit in forma hominis glorioſa, qui in primo aduentu apparuit in forma paſſibili & infirma.

12 *Et omnes ange.* Tum propter honorem iudicis. Tũ propter executionẽ iudicii, quia miniſterio ſanctorũ angelorũ deducent electi ad cęlũ, per malos angelos reprobi trahentur ad infernũ.

13 *Tunc ſede.* Per hoc ſignat poteſtatem iudiciariam, quæ data eſt Chriſto homini. Et

MORALITER.

10 *Cum autem.* Hoc etiam poteſt exponi de aduentu Chriſti ad iudicium particulare, ſicut eſt pars præcedens, nam a tempore aſcenſionis ſedet in maieſtate ad dexteram Dei patris, & angeli ſunt cum eo, omnes etiam gentes congregatæ ſunt ante eũ quia nuda & aperta ſunt oculis eius omnia, Hebre.4. Ipſe etiam ſegregat oues ab hędis, omnium merita & demerita diſcernendo, & ponit bonos ad dexteram dando eis gratiam quæ eſt arra gloriæ, & per oppoſitum malos ad ſiniſtram arram gloriæ denegando, & ſic dicit bonis.

Poſſidete

A a *Oues ab.* Duo ordines erunt in iudicio electorum scilicet & reproborum, sed electorum alii iudicabunt, quib. dicitur. *Sedebitis & vos super se. duo. iud. tri. Israel.* Alii iudicabūtur quib. dicitur *Esurivi & dedistis mihi manducare.* Item reproborū, alii qui extra ecclesiam sunt, non iudicabuntur. Alii qui iudicabuntur, quibus dicitur. *Esurivi, & non dedistis mihi manducare &c.*

b *Hœdos.* Hœdus est animal petulcum & olidum, qui pro peccatis offerebatur in lege, & significat peccatores. Nec dicit capras quæ possūt habere fetus.

Hom. 80. in matth. ✠ Chrysostomus. Hos vocat hœdos, illos autem oues, vt horum infructuositatem ostendat, nullus enim fit ab hœdis fructus: Illorum autem vtilitatē, multus enim est ouium fructus & a lana & a lacte a & fetibus qui parturiuntur. Nomine autem ouis in scripturis diuinis innocentia & simplicitas solet designari.

B c *Benedicti pa.* Beneficio patris mei promoti ad obtinendam gloriam, in qua sine corruptione regnetis, ad quam prædestinati estis a constitutione mundi.

✠ Rabanus. Vel uocantur benedicti, quibus pro bonis meritis debetur æterna benedictio. Patris autem sui dicit esse regnū, quia ad eum refert potestatem regni e quo ipse rex est genitus, vnde per auctoritatem regiam, quia ipse solus exaltabitur in die illa, proferet iudicii sententiam.

Hom. 80. in Matth. ✠ Chrysostomus. Non dixit accipite, sed possidete siue hereditate, sicut familiaria bona siue paterna, sicut vestra vobis antiquitus debita.

Vbi supra. C d *Esurivi.* * Chrysostomus. Pro quibus ergo sancti cęlestis boni regna accipiant manifestat, cū subditur, esurivi. Ad literam nota opera misericordię. Mystice. charitati perfectionem. Qui esurientem & sitientem iustitiam, pane verbi reficit, vel potu sapientiæ refrigerat, charitatis agit opera. Et qui errantem in domo matris ecclesiæ reuocat, & qui infirmū in fide assumit, & qui tribulatione aliqua seu carcere tristitię oppressō subuenit compatiendo vel consolando, verā dilectionem adimplet.

e *Tunc Respondebunt.* Non diffidentes de verbis domini sed vel stupētes pro magnitudine maiestatis regis. Vel quia parū videtur illis omne bonum quod fecerunt, vnde dicitur. Non sunt condigna passiones huius t. ad fu. glo. &c.

* Origenes. Humilitatis causa laude beneficiorum suorum indignos se proclamant, non obliti eorum quę fecerunt.

f *De his fra.* Fratres mei & mater sūt qui faciunt voluntatem patris mei.

* Chryso. Per hos autem nō solos monachos intelligit, sed vnumquemque fidelem etsi fuerit secularis, fratrem enim baptisma facit, & ministeriorum communicatio.

g *Maledicti.* ✠ Origenes. Considerandum quoniā in sanctis dictum est *benedicti patris mei.* non autem nunc dicitur *maledicti patris mei.* Nam benedictionis quidem ministrator est pater, maledictionis autem vnusquisque sibi est auctor, qui maledictione digna est operatus.

h *In ignem æternum.* ✠ Origenes. Ignis æternus alterius est gnis ab hoc igne quem habemus in vsu. Nullus. n. ignis inter homines æternus, sed nec multi temporis. Et considera quoniam regnū quidem non Angelis præparatum dicit, ignem autem æternum diabolo & angelis eius, quia quantum ad se homines non ad perditionem creauit.

(Omnis temporis, omnis conditionis, omnis sexus, omnis ætatis.)

maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes 1
(Qui posuit animam pro ouibus suis. b Bonos.)
a & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab 2
(A malis. Confirmabit in beatitudine bonos.) 3
b hœdis. Et statuet oues quidem a dextris suis, hœdos autem 4
(In miseria æterna. Regum. Ad beatitudinem pertinentia. a Inuitat ad regnum non expellit ad pœnam.) 5
a sinistris. Tunc dicet rex his qui a dextris eius erunt. Venite 6
c benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a 7
d constitutione mundi. Esurivi enim, & dedistis mihi man- 8
ducare. Sitivi, & dedistis mihi bibere. Hospes eram & colle- 9
gistis me. Nudus, & cooperuistis me. Infirmus, & visitastis †
e me. In carcere eram, & uenistis ad me. Tunc respondebunt †
ei iusti, dicentes. Domine quando te vidimus esurientem †
& pauimus, sitientē, & dedimus tibi potum? quando autem †
te vidimus hospitem, & collegimus te, aut nudum, & coope- †
ruimus te, aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, †
& venimus ad te? Et respondens rex dicet illis. Amen dico †
(Innuit se non dixisse generaliter de omnibus pauperibus, sed de his qui pauperes sunt spiritu.)
f vobis quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis,
(Capiti in membri. a A sinistris sunt qui sinistra, idest præsentia quamdiu vixerunt ardenter amauerunt.)
mihi fecistis. Tunc dicet rex & his qui a sinistris erunt. †Dis-
(a Vt tollatur impius ne vi. glo. Dei. b Quia visi sunt esse cum eo, dum permixti sunt bonis mali. c Iudicium fiet ei sine misericordia, qui non fecit misericordiam. d Præordinatus a constitutione mundi, vt bonis regnum.)
g h cedite a me maledicti in ignem ęternum, qui paratus est dia-

---

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et congrega. *Quia nullus tunc poterit latere.*

2 Et separa. *Quia iustitia cuiuslibet & malitia apparebit omnibus manifeste, & talis distinctio vocatur separatio, & cum hoc forte distinguentur secundum situm.*

3 Sicut pastor. *Per oues intelliguntur iusti propter eorum innocentiam, per hœdos reprobi, propter eorum nequitiam. Hœdus enim quādo crescit est animal fetidum & luxuriosum, vnde & in lege hircus offerebatur pro peccato principis, vt habetur Leui. 4.*

4 Et statuet oues. *Idest in potioribus bonis, quia sancti transferentur ad gloriam.*

5 Hędos au. *Quia mali dimittentur ad pœnam, vel quia forte sic erunt dispositi secundum situm in iudicio, quia dextera est locus honorabilior, & ideo conuenit electis.*

6 Tunc dicet rex his qui a dextris eius erunt. Venite benedicti pa. mei. *Idest, a patre meo.*

7 Possidete. *Idest æternaliter tenete.*

8 Paratum vo. *Quia a principio mundi factum est cęlum empyreum, quod est locus beatorum.*

9 Esurivi enim, & dedistis mihi manducare &c. *Hic tanguntur sex opera misericordiæ quæ sunt necessaria ex parte corporis. Et intelligitur per hoc septimum quod est sepelire mortuos. Sufficientia autem istorum hoc modo accipitur, quia homo in vita præsenti primo indiget ex parte corporis alimento, sine quo non potest esse. Et bo[...] alimen-*

MORALITER.

8 *Possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Secundum quod dicitur Luc. 17. e. Regnum Dei est intra vos.

9 *Esurivi.* In membris mei desiderantibus eucharistiam.

† *Et dedistis mihi manducare, &c.* Vos sacerdotes bene ministrando.

† *Sitivi.* Potum sapientiæ salutaris.

† *Et dedistis mihi bibere.* Vos doctores & prædicatores ecclesiæ.

† *Hospes eram.* Exclusus a consummitate ecclesiæ.

† *Et collegistis me.* Vos pii iudices absoluentes me.

† *Nudus.* Operimento virtutum.

† *Et cooperuistis me.* Reducendo me ad virtutis bonum.

† *Infirmus.* Infirmitate passionis inordinatæ.

† *Et visitastis me.* Supportando charitatiue.

† *In carcere eram.* Ligatus praua consuetudine.

† *Et venistis ad me.* Soluendum a tali ligamine. E contrario vero dicit malis.

Hospes *Esurivi* *Tertul-*

A ✠ Tertullianus. Longe alius est ignis qui vsui humano, alius qui iudicio Dei apparet, siue de cælo fulmina stringens, siue de terra per vertices montium eructans. Non enim absumit quod exierit, sed dum erogat, reparat.

✠ Idem. Dissiliunt superbissimi montes ignis intrinsecus fœta: & cum dissoluant, cum deuorentur, nunquam tamē finiuntur. Quis hæc supplicia interim montium, non iudicis minantis exemplaria deputabit? Quis scintillas tales non magni alicuius & inæstimabilis foci missilia quædā, & exercitatoria B iacula consentiet?

* Augustinus. Adhærebunt dæmones licet incorporei, corporalib⁹ ignibus cruciandi, accipientes ex ignibus pęnam, non dantes ignibus vitam. Ignis aūt ille corporeus erit, & cruciabit hominū corpora cum spiritibus, dæmones aūt spiritus sine corporibus.

a *Non dedistis, &c.* Quid meretur qui aliena rapuit, si æternaliter damnatur qui de suo non dedit?

* Augustinus. Si in ignem mittitur, qui non dedit rem propriam, putas vbi mittendus est, qui inuasit alienam? Si cum diabolo ardere habet qui nudum non vestiuit, putas vbi arsurus est qui expoliauit.

✠ Chrysostomus. Omnia sufficientia sunt ad pœnam, primo quidem facultas petitionis, panis enim erat. Secūdo, miseria eius qui petebat pauper enim erat. Tertio cōpassio C naturæ, homo erat. Quarto desiderium promissionis, regnū enim promisit. Quinto dignitas eius qui accipiebat, Deus e- D nim erat. Sexto super abundantia honoris, quoniam dignatus est ab hominibus accipere. Septimo iustitia dationis ex suis enim a nobis accipit.

b *Domine quando.* Excusare se satagunt quasi Deum fallere possint qui homines fallebant. Sed non habent excusationē qui conuerti a malis & agere eleemosynas noluerunt, vnde subdit: *Quandiu non fec. vni. &c.*

* Augustinus. Quidam putant eos solos arsuros æternitate supplicij qui pro peccatis dignas eleemosynas facere neglігūt, ideo iudicem illum noluisse commemorare aliud se esse dicturum, nisi eleemosynas. Sed qui digne pro peccatis suis eleemosynas facit, prius eas incipit facere a seipso. indignum est enim vt ipse sibi non faciat, qui facit in proximum, cum audiat dicentem Deum: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Itemque audiat, *Miserere animæ tuæ placens Deo.*

c *In supplicium æter.* Frustra ergo Origenes spōdet liberationē post multos annos malis hominibus & ipsis demonibus.

✠ Origenes. Attende quod cum prius dixisset, Venite benedicti, deinde discedite maledicti, propterea quod proprium boni Dei est, primum recordari benefacta bonorum quam malefacta malorum, hic prius nominat pęnam malorum, deinde vitam bonorum, vt primum quæ timoris sunt, euitemus mala, postea quæ honoris sunt, appetamus bona. F

a bolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi potum, Hospes eram, & non collegistis me. Nudus, & non cooperuistis me. Infirmus & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt ei & b ipsi dicentes: Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem aut nudum, aut infirmum, vel in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis dicens: Amen dico vobis: quandiu non fecistis vni de † minoribus his, nec mihi fecistis. † Et ibunt hi in supplicium ęternum c Iusti autem in vitam æternam.

Solatium charitatis. — a Humilibus spiritu. — Capiti vos exhibuisse gaudeatis.

Lib. 21. d. ciuitate c. 3.

† minimis. E

† Ioan. 5. e.

Tracta. 34. in Matth.

NICOLAVS DE LYRA.

alimentū duplex est. Vnū est calidū, & siccū, & hoc vocatur cibus, & sic vnū opus misericordiæ est pascere esurientem. Vnde dicit philosophus 2. de aīa, q esuries est appetitus calidi & sicci. Et aliud est alimentū corporis frigidū & humidū, & illud vocatur potus, & sic secundū opus misericordiæ est potare sitientē Et sic dr 2. de aīa, q sitis est appetitus frigidi & humidi. Secundo indiget aliquo, sine quo non pōt bene esse, videlicet indumento & domicilio in quo possit requiescere: Et sic est duplex opus misericordiæ, s. vestire nudū & colligere vel recipere hospitē. Tertio indiget post vitā istā sepultura, & sic ponitur quintū opus misericordiæ, s. sepelire mortuum. Ista aūt quinque prædicta sunt oībus cōia. Alia sunt duo opera misericordiæ, quæ impendunt alicui ex aliquo accidente superueniente, vt si aliquis incurrit infirmitatē vel capiatur ab hostibus, & sic accipiuntur duo opera quę sunt visitare infirmū, & redimere captiuū. Et in noīe redemptionis intelligitur omne beneficiū eis impensum. Ista autē septē opera misericordiæ habent in vno versu. Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, cōdo & patet sentētia ex pdictis. Versus. Ista aūt septē impensa Christi fidelibus pp Christū, sibi reputat totū factū, quia fideles sunt mēbra eius. Et ē cōtrario fidelibus denegata, sibi reputat denegari: pp q facietibus opera misericordiæ reddit vitā æternā, denegantibus aūt pœnam. Ex istis patet litera. Aduertendum tamen, quando dicitur.

1 *Domine quando te vidi, &c.* Non est quęstio procedens ex ignorantia, quia iusti certitudinaliter cognoscent, q opera misericordiæ facta mēbris Christi Christus sibi reputat fieri, & pro talibus certitudinaliter se saluari. Et similiter mali scient se dānari pro contrario. Sed est quæstio admirationis pro magnitudine gratiæ, quæ fiet electis, & magnitudine miseriæ quæ infligetur reprobis. Considerandū etiā, quod hic non fit mentio de operibus misericordiæ ex parte aīæ, quia illi pertinent pro maiori parte ad prælatos, ad quos pertinet alios instruere, & dirigere in salutem, hic autem agitur de iudicio circa statum actiuorum, vt visum est. Cętera patent ex dictis.

Misericordiæ opera spiritualia in iudicio subticentur & quare.

MORALITER.

Esuriui enim & non dedistis mihi manducare, sitiui, &c. Expositio patet ex dictis per negationē collationis dictorum beneficiorum: & sicut conferentes digni sunt pręmiatione, ita denegantes & dare potentes punitione. Ideo concluditur in fine. *Et ibunt hi in supplicium æternum. Iusti autem, &c.*

CAP. XXVI.

a *ET fa. est, cum con.* De consummatione sæculi, & discretione iudicij, vel ab initio euangelij vsque ad passionem omnia faciendo & prædicando compleuerat. Post sermonem quo se venturum in claritate prædixit, passurum se ostendit, vt sacramentum crucis admixtum esse gloriæ ęternitatis admoneat.

CAPVT XXVI.

a ET factum est, cum consummasset Iesus sermones hos 1

✠ Scitis

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXVI.

1 ET fa. Postquam Matthęus euangelista in principio sui euangelij declarauit personam mediatoris, & vlterius legem euangelicam a Deo datam ad instructionem hominis transgressoris, hic consequenter describit ipsius mediatoris passionem, per quam solutum est precium nostrę redemptionis Et diuiditur in duas, quia primo ostenditur maligna Christi comprehensio per explorationem Iudęorum, secundo eius iniusta condemnatio per executionem gentilium capitulo sequenti. Prima diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur Christi vēditio facta nō ex eius ignorantia, sed magis ex pręscientia & voluntate. Secundo ipsius venditi traditio, non ex displicentia, sed ex charitate ibi. *Prima autem die azymorum.* Tertio ipsius traditi cōprehensio non ex ipsius impotentia, sed ex sua mititate, ibi: *Adhuc eo loquente.* quarto, comprehensi illusio. non ex eius iniustitia, sed ex eius humilitate ibi: *Princeps autem sacerdotum.*

Circa primū quatuor per ordinē ponunt. Primū est ipsius venditionis

MORALITER.

1 *Et fa.* Sequitur.

A a Scitis quia. Sicut ex Ioānis narratione colligitur ante sex dies paschæ venit Iesus Bethaniā, ibiq; factum est illud conuiuium, in quo de vnguēto pretioso fit cōmemoratio. Inde venit Ierusalē sedens super asellum; postea geruntur ea quę narrantur, post hunc aduentū Ierosolymis acta vel gesta. Ex illo ergo die, quo venit Iesus Bethaniam vsque ad diem, quo omnia ista gesta & dicta sunt, intelligimus esse consummatum quatriduum, vt occurreret dies quē ante biduum paschę Matthæus & Marcus diffinierunt.

† Mar. 14. a. Luc. 22. a.

† Mar. 14. a. Mystice. Post duos dies clari luminis vete. & no. te. verum B pascha per mūdum celebratur. Pascha quod Hebraice dicitur phase, non a passione sed a transitu nominatur, quia exterminator viso sanguine in foribus Israel transiuit eos, & Deus auxilium præbens eis desuper ambulauit.

Exod. 12. d.

Mystice. Quia in ea festiuitate agnus Dei de hoc mundo erat transiturus, vel nos salubri transitu quasi de Aegypto huius mundi educturus. Pascha proprie solus dies dicit, quo agnus ad vesperam occidebatur, idest, 14. luna primi mēsis, Decimaquinta luna qua egressi sunt de Aegypto erant azyma septem diebus. Sed indifferenter & pascha pro diebus azymorum, & dies azymorum pro pascha ait Marcus: *Erat pascha & azyma post biduum.* Lucas: *dies festus azymorum dicitur pascha.*

Mar. 14. a. Luc. 22. b.

C Mystice. Vno die agno immolato septem dies azymorū sequuntur: quia Christo semel passo, per totum tempus seculi viuendum est in azymis sinceritatis & veritatis. D

✱ Leo Papa, Prouidentibus ergo principibus ne in sancto die tumultus oriretur, non festiuitati, sed facinori studebant. Seditiones enim fieri in pręcipua solennitate metuebant, nō vt populus non peccaret, sed ne Christus euaderet.

Ser. pass.

a omnes, dixit discipulis suis. † Scitis, quia post biduum Pascha 1
a Prænouit, & non declinauit, sed etiam cæteris ire nolentibus, pergit intrepidus. 2
b Qui debuerant se parare ad pascha contra verum agnum se armant.
fiet, & filius hominis tradetur, vt crucifigatur. Tunc congrega- 3 4
ti sunt principes sacerdotum * & seniores populi in atriū prin- 5 6
cipis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & consilium fece- 7 8
a Nam si palam timebant ne eis tolleretur. 9
runt, vt Iesum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem. 10
a Non timentes seditionem, sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. 11
b Nō in die festo. † Ne forte tumultus fieret in populo. Cū autem 12 13
a Mundum redempturus moratur, in domo obedientiæ.
b Olim, sed postea à Christo mundati. 14
c d esset Iesus in Bethania, in domo Simonis Leprosi, accessit ad 15 16
a Genus marmoris in quo bene seruantur vnguenta sine detrimento. 17
e f cū mulier habens alabastrū vnguenti preciosi, & effudit super 18

b Cum au. Habito consilio ordo narrationis illuc trāsit, tūc abiit vnus ex duodecim, vt factum Iudę coniungatur ad consilium sacerdotum, Redit autem ad eū diem, qui erat ante sex dies paschæ dicens: *Cum autem, &c.*

c Simonis. Permanet pristinum nomen vt virtus curantis appareat. Per eā domum accipe illā partem populi quæ credidit domino & curata est. Simon, id est, obediens. E

d Accessit. Hieronymus. Diligenter obserua, quæ de duabus super caput. Siquidem peccatrix super pedes, & ea quæ dicitur non fuisse peccatrix, super caput.

e Mulier ha. Maria Magdalena soror Lazari modo iusta & familiaris, quæ quondam peccatrix venit, & pedes lachrymis lauit, nunc caput & pedes vnxit, pedes nunc, vt Ioannes dicit.

Io.

f Vnguenti preciosi. Marcus: nardispicati, id est, de spicis & folijs confecti, quod preciosius est. Ioannes nardi pistici, id est, fidelis non adulterati aliis herbis: pistis, Græce, fides Latine.

Mystice. Hæc deuotio Mariæ, fidem significat ecclesiæ, quæ dum deitatem Christi prædicat caput vngit: dum huma- F

NICOLAVS DE LYRA.

venditionis prænunciatio. secundum venditionis consultatio, ibi: *Tunc congregati sunt.* tertium venditionis occasio, ibi. *Cum autem esset Iesus*, quartum venditionis modus & ordo, ibi: *Tunc abiit vnus ex duodecim.* Circa primum considerandum, quod ea quæ prædicta sunt capitulo præcedenti, prædicauit Christus feria tertia ante passionem suam, & eadem die predixit discipulis suis passionem suam futurā post duos dies, sicut postea fuit completum. Ex quo patet quod non fuit ex ignorantia traditus, sed ex sua præscientia & voluntate, vt dictum est, hoc est ergo quod dicitur hic. *Et factum est*, quia continetur cap. præcedenti.

1 *Dixit.* Eadem die scilicet.

2 *Discipulis.* In secreto, & non coram turbis.

3 *Scitis quia.* Id est, immolabitur agnus paschalis, qui debebat immolari vespere feriæ quintæ a quo incipiebat solennitas sequentis diei.

4 *Et filius.* Quia eadem nocte traditus est a Iuda Iudæis.

5 *Vt crucifi.* Quia vlterius Iudæi tradiderunt ipsum Pilato ad crucifigendum.

6 *Tunc con. sunt.* Hic ponitur ipsius venditionis consultatio, quæ facta est feria quarta ante passionem, & tunc Iesus non venit in Ierusalem, sicut fecerat alijs tribus diebus præcedentibus, sed mansit in Bethania, vt daret Iudæis locum tractandi liberius de morte sua, & hoc est quod dicitur hic. *Tunc*, id est, sequenti die postquam dixit Iesus apostolis verba præmissa.

7 *Congregati sunt.* Qui conceperant erga Christum rancorem & odium, vt patet ex præmisis.

8 *Et se.* Isti erant iudices ordinarij, de quibus supra dictum est 15. cap. in prin.

9 *In at. pri.* Id est, qui primus dederat Iudæis consilium de morte Christi, vt habetur Ioan. 11.

10 *Et consilium.* Prius enim determinauerant ipsum interficere, sed consilium quærebant de modo faciendi qualiter possent facere occulte, & sine populi seditione, & hoc est quod subditur.

11 *Dicebant autem.* Id est, in solennitate paschali imminente de proximo, vt visum est.

12 *Ne for.* Multi enim propter solennitatem paschæ venerant in Ierusalem. Et quia aliqui reputabant Iesum esse verū Christum, alij autem seducti a sacerdotibus reputabant eū Magum, & ideo si occideretur durante solennitate paschali timebant periculosam seditionem populi, propter quod consulebant mortem eius vsque post festum differri, tamen istud consilium postea mutauerunt, quia inuenerunt opportunitatem eum capiendi per Iudam, vt dicetur infra.

13 *Cum autem.* Hic ponitur venditionis Christi occasio. Iudas enim cupidus, motus fuit ad Christi venditionem, vt posset recuperare per hoc valorem vnguenti super caput eius effusi, & hoc est quod dicitur: *Cum autem.* Illud fuit factum sexto die ante passionem Christi, vt habetur Ioan. 12. sed hic recolitur a Matthæo, quia fuit occasio venditionis Christi, vt dictum est iam.

14 *In domo.* Iste enim tunc non erat leprosus, quia iam fuerat curatus a Christo, retinuerat tamen nomen leprosi, sicut Matthæus post vocationem ad statum apostolicum adhuc vocabatur Publicanus, vt dictum est supra 10. cap.

15 *Accessit ad eum mulier.* Ista fuit Maria soror Lazari, vt dicitur Ioan. 12.

16 *Habens ala.* Id est, vasculum factum de alabastro, quod est genus marmoris candidi, quia tale vasculum optime cōseruat vnguenta in terra illa, & hoc est quod dicitur.

17 *Vnguenti pre.* i. contentiui vnguenti. Aduertendū tñ, q. vnguentū hic vocatur lachryma fluēs de arboribus quę est multū preciosa in terra illa, quia valet ad multa medicinalia.

18 *Et effu.* Sicut effunditur aqua rosacea propter refrigerium & odorem.

Recum-

MORALITER.

3 *Scitis quia post bi.* Moraliter exponendo Christus post biduum mortis suæ die tertia transijt ad gloriam corporis, & nos eius membra post biduum confessionis & satisfactionis transibimus ad gloriam patris. *Tunc congr. &c.* Sequitur.

11 *Dicebant autem, &c.* Sic hæretici de proditione verbi Dei tractant in occultis, timentes contra se fieri tumultum a Christianis.

15 *Accessit ad eum mu.* 1. Corin. 11. a. dicitur caput Christi Deus, itaque Christi caput vngit qui ad honorem Dei omnia opera sua facit, secundum illud 1. Cor. 10. g. Omnia in gloriam Dei facite.

11 Dicebant *Videntes*

humanitatem, pedes. De hoc vnguento in domo Simonis leprosi in Bethania dicunt, & Matth. & Marcus, & Ioannes. Lucas vero aliud dicit simile huic factum ante in domo alterius Simonis Pharisæi non leprosi, neque in Bethania, sed de eadem muliere quæ tunc accessit peccatrix.

ctum fuerit, suscipere, fouere & augere, & non ex principio omnem diligentiam expetere. Quisquis enim interrogasset antequam fecisset hoc mulier, non mandasset hoc fieri, sed post effusum vnguentum, non habebat locum discipulorū increpatio &c, ideo hęc dixit in consolationem mulieris.

✠ AVGVSTIN. Non sunt ita Domini pedes Mariæ, vnguento perfusi, vt luxuriosorum, & nequam hominum solent. In omnibus enim talibus non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est. Quisquis enim rebus sic vtitur, vt metas bonorū consuetudinis inter quos versatur excedat, aut aliquid signat, aut flagitiosus est. Itaq; quod in aliis plerunque personis flagitium est, in diuina vel prophetica persona, magnū cuiusdam rei signum est. Odor enim bonus fama bona est, quam quisquis bonæ vitæ operibus habuerit, vt dū vistigia Christi sequitur, quasi pedes eius pretisissimo odore perfundit.

Synecdocha.

a caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli indignati 1
sunt, dicentes, † Vt quid perditio hæc? Potuit enim * istud ve- 2 3
nundari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Iesus, ait- 4 5 6

Deuotionis, & pietatis.

b illis. Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum o- 7
perata est in me. Nam semper pauperes habetis vobiscum: 8 9
me autem non semper habebitis. Mittens enim hæc vnguen 10
c d tum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Amen

Idest, quocunque se dilatauerit ecclesia. b Nota notitiam futurarum in Christo.

e dico vobis, vbi cunque prædicatum fuerit hoc euangelium in- 11 12

a Idest, ecclesia. b Id est, obsequium quod mihi præ exhibuit. c Mariæ.

toto mundo, dicetur, quod hæc fecit in memoriam eius. † Tūc 13 14

a Damnum de effusione vngueuti vult magistr precio comprensare. Memoria mortis.

f abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Scarioth, ad 15 16
principes sacerdotum, & ait illis. Quid vultis mihi dare, & ego 17 18 19

a Idem precium quo Ioseph venditus est a fratribus.

g vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos

c *Me au.* Corporali præsentia, alioquin dicit alibi, omnibus diebus, vitæ vobiscū sum vsque ad consummatiōem sęculi. d *Mittens enim.* Officium est sepulturæ quod vos perditionem esse putatis. Nec mirum, si mihi dat fidei odorem, pro qua mox fusurus sum sanguinem. e *Amen dico vobis.* ✠ Chrysostomus. Ecce, quod dixit, factum est. Vbicunque enim terrarum abieris, videbis hanc mulierem famosam. Et regum quidem multorum victoriæ silentur: mulier autē hæc oleum effudit in domo leprosi cuiusdam duodecim viris præsentibus, & hoc omnes cruciunt.

a *Discipuli indignati.* Ioan. dicit hęc Iudam locutum, & hoc gratia cupiditatis, alij potuerunt verbis eius consentire, vel etiam idem dicere, sed propter curam pauperum.

* Chrysostomus. Qui discipuli audierunt Christum dicentem, Misericordiam volo, & non sacrificium, apud se cogitabant, si holocausta non acceptat, multo minus olei vsū.

b *Opus enim bo.* Sicut Maria pro deuotionis adepta est gloriam, ita e contra Iudas contradicens perfidiæ infamiam, sed dominus qui bona laudat, tacendo hæc præteriit.

* Chrysostomus. Non simpliciter dixit, *bonum opus, &c.* sed prius posuit. *Quid molesti estis, &c.* erudiens nos quodcunque geritur bonū a quocunq; etsi non valde diligenter factum

f *Tunc abiit.* Præmissā est causa, quæ cōpulit Iudā ad vēdendū dominum. Cum enim fur esset, & loculos haberet, & vidisset vnguentū super caput & pedes domini effusum, quod putauerat esse vendendum, & precium sibi esse tradendum vt aliquid inde furaretur, quod perdiderat in effusione vnguenti voluit recompensare in venditione magistri.

Quando congregati sunt principes. Vbi patet quod non inuitus neque coactus, sed sponte iniit consilium sceleratorū. Quarta feria congregati sunt principes sacerdotum, &c. Iudas accessit, vt venderet magistrum. Et hoc ostendit prophetia Isa. q legit quarta feria vbi dicit, *Ecce merces eius cū eo.* g *Quid vultis.* Quasi vile mancipium tradens, ponit in potestate ementium quantum velint dare.

Et

Margin: * vnguentum. Infra.28.d. Hom.18. Matth. † Mar.14.a. Luc.22.a. 11.q 3.c. abiit Iudas. Isa.30.c.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Recumbentis.* Idest, residentis in mensa, qa faciebant magnū festum Christo & discipulis eius, & Lazarus qui fuerat resuscitatus ab eo erat vnus de recumbentibus, sicut habetur Io. 12.a.

2 *Videntes autem.* Hic ponitur plurale pro singulari secundum communem modum loquendi, quia quod vnus de aliqua societate facit, tota societas dicitur facere. Solus enim Iudas murmurauit, vt habetur, expressius Ioan. 12. Vel si forte aliqui cum eo murmurauerunt, fuerunt ab eo incitati.

3 *Dicentes vt quid perdi.* Putabat enim Iudas vnguentum perditum propter hoc, quod non habebat apud se precium.

4 *Potuit enim.* Istud expressius ponitur Ioan. 12. a vbi dicitur, quod poterat vendi pro trecentis denariis.

5 *Et dari pau.* Non dicebat hoc Iudas compatiens pauperibus, ut habetur Io. 12. sed quia dolebat quod vnguentū non fuerat sibi traditum, vt eius precium sibi retineret, & furaretur.

6 *Sciens au.* Scilicet, malignitatem Iudæ.

7 *Ait illis, quid molesti estis.* Quasi dicat, sine causa. Cuius ratio subditur.

8 *Opus enim bonum operata in.* Quasi dicat, semper potestis recuperare ad faciendum illis eleemosynam.

9 *Me autem non, &c.* Sed contrarium videtur Mat. vlt. d. vbi dicit discipulis suis *Ecce ego vobisc um sum vsque consumma. seculi.* sed hic intelligitur de esse cum hominibus per gratiam, & etiam sacramentaliter in sacramēto altaris, sed istis modis nō possunt sibi corporalia obsequia exhiberi, Sequitur.

10 *Mittens enim.* Quasi dicat, in hoc facto pręfigurauit sepulturam meam futuram de propinquo, vnde Ioan. 12. dicitur, quod præcepit partem vnguenti ad sepulturam suam reseruari vnde credendum est, quod hæc mulier hoc fecit edocta a spiritu sancto. Sequitur. 11 *Amen dico vobis.* Hoc est, factum huius mulieris pertinens ad euangelium Christi.

12 *Dicetur, & quod hæc.* Id est, ad laudem eius recitabitur tanquam factum virtuosum, & hoc patet adimpletum.

13 *Tunc abiit.* Hic consequenter describitur venditionis Christi modus & ordo. Et primo quantum ad tempus, cum dicitur: Tūc. Idest feria quarta quando principes sacerdotum fuerunt congregati ad tractandum de morte Christi vt dictum est.

14 *Abiit vnus.* Idest, ex principalibus Christi discipulis.

15 *Qui di.* Hoc dicitur ad differentiam alterius Iudę qui fuit frater Iacobi minoris. Et notandum quod Scarioth est nomen villę de qua erat oriundus Iudas proditor, propter quod inde cognominatur. 16 *Ad prin.* Quos audierat esse congregatos ad tractādum de morte Christi.

17 *Quid vultis.* Occulte scilicet, & sine strepitu, propter quod mutauerunt consilium prędictum.

18 *At illi.* Idest, ex pacto firmiter promiserunt.

19 *Triginta argen.* Argenteus nummus valebat decem nummos vsuales, & per cōsequens triginta argentei valebant trecētos de nūmis vsualibus. vt patet manifeste si multiplicēt triginta pro decē, & sic in vēditione Chri recuperauit valorē pdicti vnguēti.

Et

Margin: Diuisio. Scarioth

M O R A L I T E R.

2 *Videntes autem.* Per hoc designantur detractores bonorum opera denigrantes.

13 *Tunc abiit vnus de duode. &c.* Per istum significatur hæresiarcha, qui verbum Dei promittit tradere in conclaui.

A a *Et exinde.* Multi hodie sunt, qui factum Iudæ execrant, & idē faciunt. Nā cum pro munere falsum testimoniū dicunt, quia veritatē negant, Deū qui veritas est vendunt, deū charitatem violant, Deū qui charitas est produnt, presertim cū nō ignorantia, sed opportūitate faciendi quęsita hoc faciūt.

b *Prima autem die, &c.* Id est, quartadecima die primi mensis, quando abiecto fermento agnum immolant ad vesperam quod exponit. Apostolus. *Et enim pascha no. im. est, &c.* Qui licet die sequenti, id est, 15. luna sit crucifixus tamen ea nocte passionis suæ tentus a Iudæis celebrauit exordium.

1. Cor. 5. b.

B

†Mat. 14. b. Luc. 22. c. Ioan. 13. c.

c *Vbi vis, &c.* Non erat eis certa domus: In quo improbatur ædificatio superfluorum.

d *Ad quem.* Eundem significat, quem Marcus, & Lucas dicūt patrem familias. Qui ergo ait ad quendam, tanquam ex persona sua (& non domini) studio breuitatis illum compendio insinuauit. *Ad quem.* Non ad quemlibet, sed ad aliquem certum, quem ex persona sua loquens recte posuisset. Modo autem cum verba domini posuit, Ite in ciuitatem, interponit ipse, ad quendam, non quia dominus hoc dixerit, sed vt ipse nobis insinuaret tacito nomine proprio fuisse ibi quendam ad quem mittebantur.

Mar. 14. b. Luc. 22. a.

a Quod sine turbis eum tradere posset, quod Lucas aperte ait.

a Et exinde quærebat opportunitatem, vt eum traderet. Pri- 1

b a Ecce opportunitas. b Paschæ. 2

ma autem die azymorum accesserūt discipuli ad Iesum di- 3

c centes. Vbi vis paremus tibi cōedere pascha? At Iesus dixit: 4

d Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei. Magister dicit, tē- 5

pus meū prope est, apud te facio pascha cū discipulis meis. 6

e Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, & parauerunt 7

a Quando verus sol ad occasum properabat. b Quia eis æternam requiem præparabat, & Per eos aliis. 8

pascha. † Vespere autem facto discumbebat cum duodecim 9 10

f discipulis suis. Et edentibus illis dixit. Amen dico vobis, q a 11

* Chrysostomus. Ex hoc manifestum est quoniam non erat ei domus neque tugurium. Ego autem æstimo neque discipulos habuisse. Profecto enim eum rogassent illuc venire.

✠ Hilarius. Ideo hominem cum quo pascha celebraturus esset, non nominat, non enim Christiani nominis honor credentibus erat præstitus.

e *Et fece. di. si.* In alio Euangelio scribitur. Inuenerunt cœnaeulum gran. stra. Cœnaculum, lex spiritualis est, quæ de angustiis literæ egrediens in sublimi loco recipit Saluatorem. Nam qui literam sequitur in imo pascha facit. Sed qui aquæ baiulum, id est, præconem gratiæ in domum ecclesiæ sequitur hic per spiritum literam transcendens in alto mentis Christo refectionem parat.

f *Quia vnus.* Qui prædixit de passione, prędicit de proditore vt videns se non latere pęniteret facti.

* Mittit crimen in numero, vt agat conscius pęnitentiam, non tamen designat specialiter, ne impudentior fieret.

✠ Chrysostomus. Edentibus illis disputat dē traditione Iudæ, vt, & a tempore, & mensa ostendat malitiam proditoris.

C

* Chry- Cœne-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et exinde.* Scilicet, temporis, & loci.

2 *Vt eum.* Scilicet, occulte, quod adimpleuit in nocte diei sequētis, vt infra patebit.

3 *Prima autem.* Hic describit ipsius Chri venditi traditio vbi quatuor tangunt, quia primo præmittitur paschale conuiuiū ad proditoris reuocationē, secundo, instituit eucharistiæ sacramētū ad fideliū refectionem, ibi, *Cœnantibus autem.* tertio prædicitur discipulorū scandalum ad ipsorum pręmunitionē, ibi. *Tunc dixit illis.* quarto subiungitur Christi desideriū ad nostrā redemptionē ibi. *Tūc venit Iesus.* Dicit ergo sic, *Prima autem,* Ista dies fuit feria quinta, q̄ erat vigilia paschę in q̄ immolabat agnus paschalis ad vesperā illius diei, q̄ erat dies quartadecima primi mensis, & tunc tenebant vesci panibus azymis vsq; ad vesperā vigesimę primę diei eiusdē mensis, vt habet Exod. 12. Aduertendū tamen est, q̄ Gręci dicūt Christū cęnasse cū discipulis suis ante passionem suē tertiadecima dei primi mensis, ita qđ anticipauit immolationē agni paschalis per vnā diē, quia præuidebat se passurū in crastinū quando debebat agnus immolari secundū legē, hoc autē probāt ex euangelio. Ioan. 18 vbi dicitur. q. Iudęi ducentes Chrm ad Pilatū, non intrauerunt in pretoriū, vt non contaminarent, sed, vt manducarēt pascha, ex quo concludunt qđ eadē die passus est in qua immolabant agnū paschalē. s. quartadecima die mensis primi, & p consequēs die tertiadecima cęnauit cū apostolis. Ex quo vlterius concludunt, qđ Christus confecit corpus suū in pane fermentato q̄a Iudęi non vescebantur azymis ante vesperā quartedecimę diei. Ex quo vlterius in tantā insaniā prorumpunt, qđ dicūt Matth, Marcum, & Lucā falsum scripsisse, quia describūt Christū cęnasse cū apostolis prima die azymorū, in qua agnus paschalis immolabat. propter qđ dicūt vlterius, quod Ioan. qui scripsit posterior in hoc correxit eos 22. cap. dicēs. Ante diē festū pasche, &c. vbi consequenter agitur, qūo lauit pedes discipulorū suorū & eadē nocte traditus est, Sed ista sunt falsa, & erronea: Dicere. n qđ in scriptura canonica sit aliquid falsū est erroneū. cū sit tradita a spiritu sancto, & iterū si cōcedant esse falsa in aliquo loco p consequens non potest habere aliqđ firmitatis in aliis locis, vt arguit. Aug. in episto. ad Hieronymū. Itē quod dicūt Chrm cōfecisse in fermentato, hoc est ꝯ Chryso, qui fuit doctor Grecus q dicit super Mar. Apertissime Dominus demonstrauit, q a principio circuncisionis suæ vsq; ad diē paschę extremū nō erat contrarius diuinarū legū. In lege autē pręcipiebat, qđ carnes agni paschalis comederent cū panibus azymis, ergo in illa cęna vltima in qua cōfecit corpus suū, erant panes azymi, & propter hoc bene scribit Mat. qui scribit. *Prima dies azymorum. &c.* Quod autem arguunt de Ioan. qui dicit qđ Iudæi non introierant pretoriū ne impedirentur a manducatione paschę. Dicendū quod pascha accipitur non pro agno pascheli qui fuerat immolatus nocte pcedenti, sed pro azymis panibus quibus vtebantur septem diebus ad quorum comestionē requirebatur quod hō esset mundus. Ad secundum quod arguunt de. euangelio Io. 13. a. *Ante diem festum, &c.* dicēdū qđ quintadecima dies mensis primi, illa erat dies festiuitatis paschalis, quę tamen festiuitas incipiebat a vespere diei pręcedentis, & propter hoc illa eadem die incipiebant comedere azymos panes in vespere, vt patet ex prædictis. Ex quo patet, quod Ioan. non contradicit aliis, sed magis conuenit cum eo. sequitur.

4 *Vbi vis pare. tibi. co. pa.* Idest, agnum paschalem?

5 *At Iesus di. in ciui. ad quen.* Mat. hic loquitur generaliter. quia Christus non expressit illius nomen ad quem debebāt ire, tamen dedit eis signum. per quod poterant determinate cognoscere, secundū quod habetur Mar. 14. b. vbi dicitur sic. *Occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans, sequimini eum, & quocunque introierit, dicite domino domus, &c.*

6 *Tempus me.* Scilicet, patiendi.

7 *Prope est apud te. fa. pa. cum dis. me.* Quasi dicat, prouide mihi de loco & cibo, vnde creditur quod ille erat discipulus Christi occultus tamen. Patet etiam quod Christus ita pauper erat, quod nec domicilum habebat, nec vnde posset cibum paschalem emere, sequit 8 *Vespere au fa.* Quia illa erat hora comedendi agnū paschalem. 9 *Discumbebat. cum duo. di. su.* Ex quo patet, quod quantū erat in se reuocabat proditorem amore primo, cum esset vnus đ duodecim, & tamē illum non repulit a conuiuio agni paschalis, licet eius proditio non lateret eum.

10 *Et edentibus illis.* Hic secundo reuocat proditorem dolore, prædicendo coram eo passionem suam, quæ debebat esse discipulis suis materia doloris, & hoc est quod dicitur.

11 *Amen dico vo. quia vnus vestrum.* Id est. 12. discipulorum principalium.

Me

MORALITER.

3 *Prima autem die azymo, &c.* Sequitur.

6 *Tempus me. pro. est. apud te fx. pa.* Per hoc autem, quod Christus morti propinquus non solum agnum typicum, sed etiam corpus suum verum sacramentaliter cū apostolis suis manducauit, ostenditur quod quilibet Christianus periculo mortis imminente, debet si potest, sacramentaliter communicare, Sed si non potest, communicet saltem fide secundum verbum Aug. Crede & manducasti. *Vespere autem fa.* Sequitur.

10 *Et eden. illis dixit, amen dico vo. quia vnus vestrū me tra, est.* Per hoc

a *cœperunt sing.* Quia plus credunt magistro quam sibi, & timentes etiam fragilitatem suam, quærunt de peccato cuius non habent conscientiam.

✻ Origenes. Vnusquisque enim discipulorum sciebat ex his quæ docuerat Iesus, quoniã ad malum vertibilis est humana natura, & in colluctatione aduersus rectores huius mundi tenebrarum, ideo vnusquisque eorum timens interrogauit.

b *Qui intingit.* Aliis contristatis, & a cibo manum retrahentibus, ea impudentia qua tradidit manum cũ magistro mittit, vt audacia bonã conscientiam mentiretur. Ecce humilitas & patientia, qua proditorem ad mensam admittit.

✻ ORIGENES. Hæc est autem consuetudo malorum, vt post salem, & panem insidientur hominibus, maxime nihil inimicitiæ ab illis habentibus.

c *In pato.* Mar. in catino, Paropsis est vas escarum quadrangulum a paribus absidibus, idest, ab æquis lateribus dictum: Catinum vas fictile aptum ad amittendum liquorem, & potuit fieri vt mensa fictile vas, quadrangulum contineret.

Pęna prædicitur, vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia.

d *Bonum e. ei.* Multo melius esset omnino non esse, quam male esse, vsitate, & simpliciter hoc dicit. Non potest. n. ei bene esse qui non est. An diabolo dicit non nasci ad peccatum: an etiam bonum illi erat vt Christo nasceretur per vocationem, vt non esset apostata per proditionem. Vel solemus dicere simpliciter, melius esset non esse, quam male esse.

* Chrysost.

a Quia non erant sibi huius reatus conscii.

a vnus vestrum me traditurus est. Et contristati valde cœpe- 1
runt singuli dicere. Nunqu id ergo sum domine? At ipse re- 2

a Qui latenter notatus non resipiscit, manifestius arguitur, non tamen ex nomine. 3

b spondens, ait. Qui intingit mecum manum in paropside, hic

a Homo pacis meæ, qui edebat panes meos mag. s. m. su.

c me tradet. Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de 4
illo. Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur. 5

a Ne tacendo videretur se prodere, aliis interrogantibus. 6

d Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Respondens au 7
e f tem Iudas qui † tradidit eum, dixit, Nunquid ego sum rabbi? 8 9

a Tu prodidisti non ego. b Finito veteri pascha transit ad nouum. 10 11

g h Ait illi. Tu dixisti. † Cœnantibus autem eis, accepit Iesus pa- 12
i nem, & † benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, & ait. 13 14

a Q. Intelligite. b Quod sub specie panis videtur. 15

k † Accipite, & comedite. Hoc est corpus meum. Et accipiens

✻ Chrysostomus. Quamuis scriptum fuerit passurum esse Christum nihilominus tamen incusatur Iudas. Non enim traditio Iudæ salutẽ nostram operata est, sed sapientia Christi qui aliorũ nequitiis ad id quod nobis expediebat, vtebat. D

Hom. 82. in Matth.

e *Rabbi.* Alii dicũt, domine. iste rabbi. Quasi minus peccatũ habens prodere magistrum quam dominum vel blandiendo.

f *Nunquid ego sum.*

✻ ORIGENES. Iudas post omnium Apostolorum interrogationes, & post Christi narrationem de ipso, vix aliquando ipse interrogauit versuto cõsilio, vt similia cæteris interrogãdo, celaret proditionis consilium. Nam vera tristitia non sustinet moram.

Tractat. 35. in Matt.

† catino

E

† gratias egit

g *Tu dixi.* Nec hic aperte dicitur, an ipse esset. Potest enim intelligi, quasi dicat non ego dixi.

h *Cęnantibus autem, &c.* Finitis solennibus gaudiis veteris pasche q̃ in memoriã liberationis populi Dei de Aegypto agebantur, transit ad nouum quod in sui memoriam, ecclesiam frequentare volebat, Vt videlicet pro carne agni ac sanguine, sui corporis ac sanguinis sacramentum substitueret. Ipsũque esse monstraret, cui iurauit dominus, & non pęnitebit eum, tu es sacerdos, &c.

Psal. 109. a.

i *Accepit.* Hieronymus. Postquam typicum pascha fuerat impletum, & agni carnes cum apostolis comederat, assumit panem.

K *Et bene. ac. f.* Qui hominem assumptum ita morti subdidit vt ei immortalitatis potẽtiã inesse, & ideo cito resurrectutũ esse F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Me tradi. & contri. val.* Non solum propter mortem magistri futuram contristati sunt, sed quia quilibet timebat de se ne esset ille qui debebat eum tradere, propter quod.

2 *Cœpe. sin. di. nunquid ego sum do.* Quia quilibet debet sibi timere de peccato futuro quantumcunque sit sanctus.

3 *At ipse resp. ait: Qui intin. me. m. in pa. hic me tra.* Per hoc non poterant perpendere quis esset determinate, quia omnes comedebant in eodem vase, in quo erant carnes agni paschalis positę,

4 *Filius qui ho. va.* Ad passionem scilicet,

5 *Sicut scri. est de il.* Isa. 53 c. vbi dicitur sic tanquam ouis ad occisionem ducetur. &c. & Dan. 9. Post hebdomadas 72. occidetur Christus, & in pluribus aliis locis simile habetur.

6 *Væ au.* Hic tertio reuocat proditorẽ timore, prędicendo ei pęnam damnationis suæ di. *Vę autem hom. il. per quem fi. ho. tra.*

7 *Bonum erat ei si na. non fuis. homo ille.* Minus enim malum, accipit hic pro bono. Minus autem malum est nõ esse simpliciter, q̃ esse damnatũ, quia etsi nõ sit minus malũ ratione pęnæ adiũctæ, quę non priuat totum esse creatũ, minus tamen malũ est ratione culpę mortalis, quę separabiliter adhęret damnatis, & ipsa non solũ priuat quoddã esse creatũ sicut pœna, sed ẽt priuat bonũ infinitum. s. diuinũ, propter quod esset misserum miseria culpæ mortalis æternaliter, hoc est peius quam si non esset simpliciter.

8 *Respondens au. Iu.* Hic quarto reuocat proditorẽ pudore, quiã illi ostendit se suam proditionem cognoscere, hoc est quod dicit. *Respon. au. Iu. qui t. eum di. Nunquid ego sum rab.* Si enim Iudas aliis de hoc quærentibus tacuisset, reddidisset se eis suspectum.

9 *Ait il. tu. d.* Et in hoc delictum suũ aliis non publicauit, sed conscĩetię Iudę significauit se eius delictum scire. Poterat enim per hoc uerbum mentem Iudę sic mouere, quod alios latebat.

10 *Cęnantibus au.* Hic instruitur eucharistię, sacramentum ad dominicę passionis recordationẽ. Et diuidit in tres partes q̃a primo describit huius sacramẽti institutio. secundo, prędicat immortalis vitę inchoatio ibi. *Dico autem vobis.* tertio, p̃ vtroque redditur gretiarũ actio, ibi *Et hymno dicto,* Circa primũ aduertendum, quod istud sacramentũ duplici sub specie institutum, est. s. panis & vini, quia panis conuertitur in corpus Christi, & vinũ in sanguinẽ, & istę conuersiones fiunt separatim, quia Christi sanguis fuit separatus a corpore vel a carne in passione. Hoc autẽ sacramẽtũ, vt dictum est, institutũ est quasi quoddã memoriale illius passionis, & iõ consecratio carnis & sanguinis fit sub speciebus distinctis. Considerandũ ẽt, quod sub vtraq; specie est totus Chr̃s, quia sub specie panis est totũ corpus ex vi conuersionis vel sacramenti, sanguis autẽ & aĩa & diuinitas sunt ibi ex concomitantia naturali & inseparabili. Similiter sub specie vini sanguis tantum est, ibi ex vi sacramenti, cętera autẽ ex concomitaantis, vt diffusiꝰ tractatur. 4. sententiarum. Dicit ergo *Cœnant au. il.* Idest, postquã comederant carnes agni paschalis, antequam surgerent de cęna

11 *Acce. Ie.* Quia vbi terminatur figura, ibi debet incipere veritas, agnus autem paschalis erat figura huius sacramenti, & ideo institutum est post comestionem agni.

12 *Et bene.* In hoc dedit nobis exemplum, quod ante sumptionẽ huius sacramenti debet mens eleuari in Deum.

13 *Deditq;* Inter quos erat Iudas, vt dicunt sancti communiter, licet Hilarius dicat contrarium. Ratio autem quare Chr̃s dedit ei corpus suum, fuit, quia peccatum eius erat discipulis aliis occultum, & propter hoc in ecclesiea obseruatur, quod peccatori eucharistia non negatur. 14 *Et ait. Ac. co. h. est. cor m.* Si enim verbum Christi tantę est virtutis, quod fecit de nihilo omnem creaturam, non est mirum, si vnam creaturam conuertit in aliam.

15 *Et ac. ca.* Separatim cõsecrabat sanguinem a corpore ratione prędicta.

Gratias

MORALITER.

hoc, quod in cœna pœnitentiam proditoris denunciauit, significauit, quod proditiones innocentium, frequenter fiunt in conuiuiis, scilicet, per venenum. *Cœnantibus autem il. acc. Iesus panem* Augustinus. De vno pane Petrus accepit & Iudas, sed Petrus ad vitam, Iudas ad mortem.

15 *Et acci.* Ad significandum perfectam animę refectionem

esse monstraret. *Fregit.* vt ostendat corporis sui fractionē nō
A sine sua sponte fore. Benedixit prius, quia naturam q̃ assum
psit cū patre & spiritusancto, gratia diuinę virtutis impleuit.
· Ideo post cęnam corpus suum dedit, quia necesse erat Pa-
scha typicū prius consummari, & sic veteri Paschę sacramē
ta post substitui. Nos vero pro reuerentia tanti sacramēti prius reficimur dominicæ passionis sacramentis, quam corporalibus escis.

a *Gratias egit.* Ostendit quod quisque facere debet in flagello culpæ propriæ, cum ipse æquanimiter tulit alienæ, quia panis corpus confirmat, vinum sanguinem operatur.

Inter aduersa. b *Ipse æqualis Deo patri, quid ergo subditus faciet*

a calicem gra^a tias egit, & dedit illis dicens. Bibite ex hoc om- 1
a Dedicator. *b Non veteris, quod sanguine hircorum dedicatum est.* *c Quia impossibile est sanguine hircorum peccata auferri.*
b nes. Hic est enim sanguis meus nou^i testamenti, qu^i ꝓ mul 2
tis effundetur in remissionem peccatorum. †Dico autem vo- 3 4
a Mortalitatem bibit Christus, & legis uetustatem, dum ei placuit, mortalitas, & passibilitas. *b Quod est* *c Et humanitatis.*
c d bis, non bibam amodo de ho^b c genimine uitis, vsque in diē 5 6

. Mystice. Hoc ad corpus, illud ad sanguinem Christi refertur. Verum nec panis sine aqua conficitur, nec vinum sine aqua offertur, per aquā populus signatur, qui nec sine Christi passione saluatur, nec sine eius amore Christus passus est. Oportet ergo vt nos ei vniamur, vt ipse in nobis maneat, & nos in ipso.

Catechc. b *Hic est enim sanguis.* ⁎ Cyrillus. Ierosolymit. Cum Christus ita asseueranter dixerit, hic est sanguis meus. quis vnquam dubitauerit, vt dicat non esse eius sanguinem? Aquam olim in vinum conuertit in Cana Galileæ, quod cum quādam habeat cum sanguine propinquitatem, facile in illum transmutat. Etenim parū dignū existimabimus, cui credamus q͂ vinū in sanguinē trāsmutet? Nā in specie panis, dat nobis corpus & in specie vini dat nobis sanguinē, vt cū sūpseris, gus-
B tes corpus & sanguinē Chri factus eiusdē corporis & sanguinis particeps. Sic. n. efficimur Chrophori, hoc est, Chrm in corporibus nostris ferētes, cum corporis eius & sanguinē in membra nostra recipimus. Quamobrē non sic attendas velim tanq̃ sit nudus, & simplex panis, nūdū, & simplex vinū, corpus. n. sunt & sanguis Christi. Nā etsi sensus aliud tibi renunciat, fides tamen te confirmet ne iudices rem ex gustu.

In ancoratu. ✻ Epyphanius. videmus quod accepit Saluator in manus suas, veluti euangelium habet, quod surrexit in cœna & accepit hæc, & vbi gratias egisset, dixit, hoc meū est, hoc, & hoc. Et videmus qđ nō æquale est, neque simile, non imagini in carne, non inuisibili deitati, non lineamētis membrorū. hoc enim est rotundæ formæ, & insensibile, quantum ad potētiā Et voluit per gratiam dicere, hoc meū est, hoc, & hoc, & nemo non fidem habet sermoni. Qui enim non credit esse ipsum verum, sicut dixit, is excidit a gratia & salute.

Lib. 4. de sacramentis cap. 5. ✻ Ambrosius. Ipse Dominus Iesus testificatur nobis quod corpus suum accipiamus & sanguinem, nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare?

* Chrysostomus. Quoniam ille dixit. *Hoc est corpus meum*, nulla teneamur ambiguitate, sed credamus, & oculis intellectus intueamur. Vestimenta eius desideras videre, ipse vero seipsum tibi tradidit, non vt videas solum, verumetiam, vt tangas & in te habeas?

Lib. 3. de sacerdotio. ✻ Idem, O miraculum, o Dei benignitatem: qui cum patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac se ipse tradit volentibus ipsum excipere ac complecti.

In epist. ad Calosyrium. * Cyrillus Alexand. Ne dubites an hoc versum sit, eo manifeste dicente, *hoc est corpus meum*. sed suscipe potius verba
C Saluatoris in fide, nec dubites.

✻ Euthymius. Non dixit Christus hæc sunt signa corpus meum, & sanguis meus. Oportet ergo non ad naturā eorum, quæ proponuntur aspicere, sed ad virtutē eorū. Quemadmodū enim supernaturaliter assumptam carnē deificauit (si ita loqui liceat) ita, hæc ineffabiliter transmutat, in ipsum viuificū corpus suum, & in ipsum preciosum sanguinem, & in gratiam ipsorū.

✻ Theodoretus. Erauistes, Quid æstimas donum altaris quod per sacerdotis inuocationem offertur? *Orthodoxus.* Ego cibum & potum vt ex sui natura est iudico. Erauistes Sed quid facta sanctificatione reputas? *Orthodoxus*, Corpus & sanguinem Christi.

⁎ Theophylactus Cum benedixisset, hoc est, gratias egisset, fregit panem, id quod nos etiam facimus, preces adiungendo. *Hoc est corpus meum.* hoc, inquam, quod sumis. Non. n. figura tantum & exemplar corporis Domini, panis est, sed in illud ipsum conuertitur corpus Christi.

* Damascenus. Si volens ipse Deus verbum factus est homo, & ex sanctæ virginis purissimis & illibatissimis sanguinibus in seipso sine fœmine carnem sustentauit, nō potest panem sui ipsius corpus facere, & vinū & aquam & sanguinē? Dixit in principio, producat terra herbam virentem, & vsq; nūc pluuia facta ꝓducit germinia, diuino coadiuta precepto dixit Deus. *Hoc est corpus meū, & hic est sanguis meus, & hoc facite in meā commemorationem*, & omnipotenti eius præcepto donec ueniat efficitur Sic panis & vinū & aqua per inuocationem & aduentū Spiritus sancti, supernaturaliter transmutatur in corpus & sanguinem Christi, & non sunt duo, sed vnū & idem. Non est figura panis, & vinum corporis & sanguinis Christi, absit enim hoc, sed est ipsū corpus Domini deificatum, ipso Domino dicente, Hoc est meum corpus non figura corporis sed corpus, & non figura sanguinis sed sanguis.

* Paschasius. Audiant qui volunt extenuare hoc verbum *corpus*, q͂ non sit de vera carne Christi, quæ nunc in sacramēto celebratur. Nescio quid volentes fugere, quasi quędā virtus sit carnis, cum ipsa veritas dicat, *hoc est corpus meum*.

c *Non bibam.* Non delectabor ceremoniis huius populi, in quibus sacra paschalis agni pręcipua sunt.

Post passionem non assumam carnem, donec assumam eam nouam, quę modo mortalis est.

d *De hoc gen. vi.* Vitis est humana natura. genimina eius mortalitas, & legis vetustas. Mortalitatē bibit Christus, & legis vetustatem, dum ipsi placuit, & ipse obseruando impleuit. De genimine vitis eiusdem bibit in resurrectione factus immortalis quia immortalitas est genimen illius vitis, quam in resurrectione bibent sui. Ideo dixit vobiscum. Immortalitate enim resurrectionis eadem remanebit substantia, & si qualitas sit mutata. S. autem vitem de cuius vetustate non passionis calicem bibit, Iudęos. accipis, signat etiam gentem ad corpus. Christi per nouitatem viæ accessuram, cum post gētes ingressus omnis Israel saluus fiet.

Vinea domini Sabaot domus Israel est, de qua semper bibit, qa non defuerunt aliqui quorum pietate delectaretur, sed passo domino tempus erat, vt illa legalis obseruantia cessaret, & in spiritum transiret.

Nouum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Gratias egit.* Eadem ratione, sicut in consecratione corporis est: sequitur.
2 *Hic est e. i.* ad confirmationē no. Te. quia sicut vet. Te. cōfirmatū est in sanguine animalium immolatorum, vt habetur Exod. 24. ita nouum te. sanguine Chri cōfirmatū est. In quo apparet excellentia no. Te. respectu veteris, vt arguit Apost. ad Hebr. 9. 3 *Qui pro m. e. f.* Dicit autē pro multis, quia sanguis Chri pro omnibus effusus fuit quātū ad sufficientiā, quantū autem ad efficaciam, non fuit effusus pro omnibus. 4 *Dico au.* Hic consequenter ꝑdicit̃ ęternę vitę inchoatio, qa perceptio huius sacramenti dat uitā ęternā, s̃m quod dicit Saluator Io. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam ęternā. Dicit ergo. *Dico au. vo.* hoc est ab hora qua instituit hoc sacramentum. 5 *De hoc gen.* hoc est de uino quod generat̃ in uitæ, 6 *Vsque in.* Idest, in nouo modo, hoc fuit impletum, quando post resurrectiōem suam comedit & bibit cū apostolis suis ad declarationem suæ resurrectionis, ut habetur Luc. ulti. Et tunc bibit nouo modo quia corpus suum non erat tunc passibile et mortale, sed gloriosum, non indigens cibo uel potu, sed solum comedit ad declarandum ueritatem suæ resurrectionis, ut dictū est.

In

MORALITER.

sicut ex cibo, et potu ut perfecta corporis refectio, separatā tamen fecit corporis, et sanguinis consecrationem, quia sanguis

a *Nouum in re.pa.* Dicens illud *nouum*, hoc vetus, ondit corpus, f. de veteri Adam quod immortalitate immutabitur. *Vobiscum:* per hoc & suis immortalitas promittitur, & si non eodem tempore. *De hoc genimine,* quia eadē corpora resurrectura. Erit aūt dies meæ resurrectionis, cum in regno Dei, id est, immortalitatis gloria sublimatus, de salute eiusdem populi spirituali gratia regenerati, nouo vobiscum gaudio perfundar.

b *Et hym.* Hoc est quod Psalmus dicit: *Edent pauperes & saturabuntur, &c.* Vel hymnum secundum Ioann. patri gratias agens cantabat in quo pro se & discipulis & crediturus precabatur.

✠ Chrysostomus. Audiant qui velut porci simpliciter mā ducantes cum ebrietate surgunt, cum deceret gratias agere, & in hymnum mensam desinere. Audiant quicunque vltimam orationem in sacris mysterijs non expectant.

c *Exierunt in mon.* Vt per sacramentorum perceptionem & suam intercessionem ad altiora charismata quibus corde pe tungamur nos conscendere doceat, vbi laboris refectio, doloris solatium.

d *Omnes vos scandalum pati.* Prædicit illis quid passuri sunt, vt post eum tunc non desperent, sed pœnitentia liberentur.

✠ Chrysostomus Docet nos quales ante crucem fuerunt discipuli, & quales post crucem. Etenim qui neque cum Christo dum crucifigebatur, stare poterant, post mortem Christi adamante fuerunt fortiores.

e *Postquam.* Sicut prædixit locum passionis, sic prædicit locum resurrectionis, vt sicut sunt tristes ex passione, sic letentur glorificati resurrectione vel visione.

f *Præcedam vos, &c.* Vt infirmitatem eorum, sponsione reditus sui consolaretur.

Genimen. a Immortalis & impassibilis.

a illum, cum illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei. 1

a Spirituali cibo pastus debet conscendere ad montem, virtutum qu. bus vngatur vel reficiatur.

b c † Et hymno dicto exierunt in montem † Olìueti. Tunc dicit 2

d illis Iesus: † Omnes vos scandalum patiemini in me in ista no- 3 4

a Id est, in ista tribulatione. Nocti congruit scandalum.

b In Zacharia: Percute pastorem, ex persona prophetæ. c Ab vnitate fidei soluentur.

cte. Scriptum est enim. † Percutiam pastorem, & dispergen- 5 6

e tur oues gregis. Postquam autem resurrexero, præcedam vos 7 8

f in Galilæam. † Respondens autem Petrus, ait illi. Et si omnes 9 10

g scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor, Ait illi 11

Petrus ex ardore promittit, Christus vt Deus ventura prædicit.

a Marcus dicit; Antequam gallus bis vocem dederit: cæteri. Antequam gallus cantet. 12

h Iesus, Amen dico tibi: quia in hac nocte antequā gallus cantet, 13 14

a Timor erit causa ter me negandi. b Intellexit enim quod timore mortis prædiceret eum negaturum. 15

ter me negabis. † Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit me mori 16

g *Et si omnes.* Non est mendacium nec temeritas, sed fides & ardens dilectio, in tantum vt imbecillitatem suam & fidem verborum Dei, non contueretur.

h *Antequam gallus.* Tres ita simpliciter, solus Marcus antequam gallus bis vocem dederit. Tertia negatio Petri, si tota post primum galli cantū inciperet, mētiri viderentur tres qui dicūt. *Antequam gal. cantum.* Item si tota ante, superflue diceret Marcus, anteq. bis cantet. Sed quia ante primū cępta, attenderunt illi tres, non quando completurus esset eam, sed quanta futura esset quandocumque incœpta, vel tota in animo timentis Petri peracta est ante primum cantum, quāuis verbis ante primū cœpta, ante secundum peracta sit. Tantus enim timor mentem eius inuaserat, qui ter negare faceret. Matthęus & Marcus negationem Petri subnectunt, postquam Iesus egressus est de domo, vbi manducauit pascha. Lucas & Ioānes, antequā inde egressus esset Iesus, Sed facile intelligimus illos recapitulasse, vel istos præoccupasse, nisi magis moueret, q tā diuersa non modo verba, sed etiā sententias dn̄i præmittūt: quibus permotus Petrus illā pręsumptionē præferret moriē di, vt magis cogant intelligi ter illū expressisse præsumptionem suā diuersis locis ad sermones Christi, & ter illa a dn̄o responsum,

† Oliuarum. † Mar. 14. c † Zach. 13. c mar. 14. d Ibidem E. Luc. 22. d Ioan. 18. a

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In re.pa.* Id est, ego tunc existens in regno patris mei bibam tunc vobiscum modo prædicto, licet enim Christus fuerit beatus ex parte animæ ab instanti conceptionis, ex parte tamen corporis erat viator & passibilis ante resurrectionem suam, sed completa resurrectione fuit beatus in anima & in corpore.

2 *Et hymno.* Hic consequenter ponitur pro prædictis gratiarum actio. Dicit ergo. *Et hymno.* Id est, cantico diuinæ laudis. *Dicto* pro sacramenti institutione & nouæ vitæ denunciatione, scilicet, in loco, vbi ista erant facta.

3 *Exierunt in mon.* Hoc est versus montem Oliueti, quia locus ad quem Christus exijt, & in quo fuit captus, erat situs in pede montis Oliueti vt dictum est.

4 *Tunc di. il.* Hic prædicitur discipulorum scandalum ad eorum præmunitionem, & primo prædicitur in generali respectu omnium, secundo, in speciali respectu Petri, ibi. Respondens autem. Dicit igitur.

5 *Omnes vos scan.* Id est, ruinam in peccatum.

6 *In me.* Id est, recedentes à me propter timorem humanum.

7 *In ista nocte.* Futura enim contingentia prædicit eis certitudinaliter, & determinato tempore, vt cognoscant ipsum esse Deum, qui potest talia cognoscere propria virtute.

8 *Scriptum est.* Zach. 13.

9 *Percu. pa.* Id est, Christum.

10 *Et disperg. tur oues.* Id est, discipuli ex timore fugientes. Aduertendum tamen, quod Zach. 13 mutantur verba, licet sit eadem sententia, quia ibi ponitur propheta ac si propheta loquatur ad dominum di. Percute pastorem, &c. hic autem ponitur, ac si dominus loquatur di. *Percutiam pa.* quia idem est verbum domini & prophetæ licet diuersimode, quia ipsius domini principaliter & ipsius prophetæ instrumentaliter.

11 *Postquam autem re.* Hoc addit, ad consolationem eorum vt qui audita eius morte erant desolati audita eius futura resurrectione essent aliqualiter consolati.

12 *Præced. vos in Gal.* Non solum promittit eis visionem suam in beatitudine & in loco multum distanti, sed in propinqua regione, scilicet, in Galilæa.

13 *Respondens autem.* Hic specialiter prædicit scandalum Petri. *Respondens autem Pe.* quia erat cæteris feruentior.

14 *Ait illi, & si omnes* In hoc non mentiebatur, quia sic habebat, in mente, sed præsumptuose loquebatur non considerans debilitatem fragilitatis suæ, propter quod grauius cæteris permissus est cadere, & iterum, quia futurus erat pastor ecclesię, vt ex suo casu sciret alijs condescendere.

15 *Ait il. Ie. Amen di. ti. quia in hac.* Mar. 14. ca. dicitur expressius. Antequam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Augustinus: in lib. de concordia euangelistarum dicit quod tertia negatio Petri fuit inchoata etiam ante primum cantum galli, antequam tamen esset consummata gallus cantauit, quia negatio secundum totalitatem suam accepta habet aliquem tactū tēporis, in hoc enim includitur verbum illorum qui dicebāt Petro. Tu es ex illis, & argumentum quod adducebāt ex loquela eius, & negatio Petri sequens, & sic patet quod bene potuit inchoari illa negatio antequam gallus primo cantaret & post terminari. Matthæus ergo Lucas & Ioannes qui dicūt Petrum ter negasse Christum, ante primum gallicantum, loquuntur habendo respectum ad negationis inchoationem. Marcus autem qui dicit tertiam negationem Petri esse post primum gallicantum, & ante secundū, loquitur habēdo respectū ad negationis cōsummationē.

16 *Ait il. Pet. etiam si opor.* Petrus & alij discipuli hoc dicendo non dixerunt mendacium, quia sic cogitabant fore dixerunt tamen falsum quia contrarium accidit.

MORALITER.

sanguis eius erat in cruce a corpore separandus.

2 *Et hym.* Merito de tāto cōuiuio gratię reddēdę erāt Deo.

4 *Tunc di. il. & c. Res. au. p.* Remigius. Quod ille prædixit prę uidendo, ipse denegat amando. Vbi moraliter instruimur, vt quantū confidimus de fidei feruore, tantū timeamus de humana fragilitate, videtur tamen Petrus accusabilis, quia contradixit. & quoniam alijs se præposuit di.

14 *Et si. o. scan.* Et tertio quoniā totum sibi attribuit, s. quod esset fortiter perseueraturus, vt hoc igitur in eo sanaret, permisit fieri casum eius, non impellens ad negādum, sed eum sibi deserens, & humanam naturā de fragilitate cōuincens.

responsum, quod eum ante galli cantum esse negaturus sicut post resurrectionem an se amaret ter interrogauit & ter de pascendis ouibus præcepit.

Ante gallicantum id est, crescentibus tenebris negat, post gallicinium, id est, luce vicina culpam lachrymis lauat.

mo dominatur, verū propassio est, vnde ait: cœpit cōtristari. Contristatur autem non timore patiendi, qui ad hoc venerat, sed propter infœlicem Iudam & scandalum apostolorum & eiectionem Iudæorum & euersionem Ierusalem.

d *Tristis.* Anima est quæ timet, & tristatur. Petrus inferior non timet dicens, animam meam ponam pro te: quia vt homo vim mortis ignorat. Christus timet quia vt Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, qui corpus suscepit omnia debuit subire quæ corporis sunt.

Luc. 22, d. Ioan. 18, a. † predium.

a *In vil. quæ dicitur Gethse.* Lucas, in mōtem Oliuarum Ioannes, trans torrentem Cedron, quod idem est, quia Gethsemani locus in quo orauit est ad radicem montis Olineti vbi est hort⁹. Gethsemani interpretatur vallis pinguium: & loca & tēpora plena sunt figuris. Cum in monte orat, sursum nos habere cor in oratione docet. Cum in valle, & hoc in valle pinguium, docet in oratione humilitatem, & internæ pinguedinem dilectionis esse seruandam.

† Manete.

Orantium dispositio.

a Ex amore & ardore eodem.

tecum non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt.

a Tunc venit Iesus cum illis in † villam quæ dicitur † Gethse- 1 2

a Non mouemini sicut nec loco, ita nec mente.

b mani. Et dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc 3 4

a Cuius oratio omnium redemptio, b Progressus parum. c Quibus secretiora manifestarat.

c & orem: Et assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi cœpit 5

Ne putetur irrationalis anima Christi. Animalia moerent sed non norunt cur & quousque tristentur.

d contristari & mœstus esse. Tunc ait illis: † Tristis est anima 6

a Pondus tribulationis. b A somno infidelitatis & torpore mentis, ne ingrauante diabolus obrepat.

e mea vsque ad mortem. † Sustinete hic, & vigilate mecum. 7

a Vt humilitatem mentis habitu corporis ostendat.

f Et progressus pusillum † procidit in faciem suam orans, 8

a Scilicet, vt me non moriente mors moriatur.

g & dicens: Pater mi, si possibile est, transeat à me 9 †

e *Vsque ad mortem.* Hilarius. Non propter mortem, sed donec apostolos sua liberet passione. Non mors sed tēpus mortis in metu est, quia post virtutem resurrectionis, fides est firmanda credentiū.

b *Et orem.* Proxima morte apte orat in valle pinguedinis, quia per humilitatem & charitatis pinguedinem pro nobis subijt mortem.

Tract. 35. in Matth.

* Origenes. Non conueniebat vt ibi caperentur, vbi cum discipulis manducauerat pascha; conueniebat autem prius quam proderetur, orare, & eligere locum mundum aptumque ad orationem.

Lib. 3. de fide cap. 24.

* Damascenus. Cū oratio sit ascensus intellectus in Deū, vel petitio decentium a Deo, qualiter Christus orabat? Neque enim ascensione intellectus ad Deum indigebat. Sed formans in seipso quod nostrū est, docuit nos a patre petere & ad ipsum extendi. Sicut enim passionē sustinuit, vt triumphum nobis aduersus eas victoriam tribueret, ita erat nobis viam faciens ad ipsam quæ ad Deum est, ascensionem.

C c *Cœpit contristari.* Non timore passionis, qui ad hoc venerat, sed pro scandalo apostolorum & perditione impiorū.

Hieronymus. Cœpit contristari, vt veritatē assumpti hominis probaret. Vere cōtristatus est, sed nō passio eius animo

* Damascenus. Naturales nostræ passiones secundū naturam & supra naturam fuerunt in Christo. Secundū naturam enim, quia permittebat carni pati quæ propria, supra naturā autem, quia non præcedebant in eo voluntatem naturalis, nihil enim coactum in Christo consideratur, sed omnia voluntaria, volens enim esuriuit, timuit, & contristatus est.

* Origenes. Tristis est, &c. Q. d. Tristitia cœpta est in me, non semper, sed vsque ad mortem. i. tempus mortis, vt cum mortuus fuero peccato, moriar vniuersæ tristitiæ, cuius principium tantum fuit in me.

f *Et progressus pusillum, &c.* * Origenes. Petrum magis de se confidentem, & alios adduxit, vt videant cadētē in faciem, & orantem, & discant non magna, sed humilia de se sapere, nec veloces esse ad promittendum, sed soliciti ad orādum.

g *Si possibile est.* Hoc nō pro timore, sed ꝓ misericordia, ne Iudæi qui excusationē ignorātiæ nō habent, me occidāt, vñ ait iste. i. populi Iudæorū, nō simplr calix: *Si pos. est.* vt sine interitu Iudæorū credant Gētiles, passionē recuso. Sin autē illi excæcandi sunt, vt gētes intrēt, fiat. nō mea, sed tua volūtas.

Non

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tunc ve. Ie.* Hic consequenter ostenditur Christi desiderium ad nostram redemptionem. Quod ostendit tripliciter Christus. Primo anxiando, secundo orando, ibi. *Et progressus pusillum.* tertio proditori occurrendo, ibi. *Ecce appropinquabit.* Circa primū aduertendum, quod anxietas animi est passio causata ex apprehensione magni mali de proximo imminētis impossibilis ad euadendum. Christus autem videbat mortem acerbissimam sibi de proximo imminentem & non euasibilem, quia sciebat hoc esse determinatum à Deo patre, à cuius determinatione non poterat declinare cum non posset peccare. Ista tamen necessitas libertatē arbitrij non tollebat. Igitur ex tali morte sic imminente Christus habebat materiam maximæ anxietatis. Item pars sensitiua non alleuiabatur à tali anxietate ex contemplatione diuinæ essentiæ seu promptitudine voluntatis, quæ erat in superiori parte animæ, quia diuina virtute fiebat, vt ex superiori parte animæ non fieret influentia in inferiorem, vt sic esset ibi dolor partis sensitiuæ maximus ad nostram redemptionem. Ex quo ergo ex tali anxietate Christus non fugiebat sed magis venit ad locum, vbi proditorem venturum sciebat, ostendit desiderium ad nostram redemptionem, & hoc est quod dicitur hic. *Tunc ve. Ie. cum il.* id est, discipulis suis.

2 *In vil.* Illa enim villa erat sita in pede montis Olineti & propter hoc dicitur Luc. 22. quod venit in montem Oliuarum. In fine etiam illius villę erat quidam hortus contemplationi aptus, & illuc intrauit Iesus, vt dicitur Ioan. 18. & est vltra torrentem Cedron, vt dicitur ibidē, quia vallis Iosaphat est inter media inter montem Olineti & ciuitatem Ierusalem, torrens autem Cedron currit per medium illius vallis, & sic patet quod euangelistæ concordant de loco, licet ipsum diuersimode nominent.

3 *Et dixit disci. su. se. hic.* Hoc dixit octo apostolis, quia Iudas non erat ibi, & tres secum duxit, vnde sequitur.

4 *Et assumpto Petro & duo. filij. Ze.* Isti enim tres erant magis familiares ipsi Christo, & ad eius secreta magis admittebantur quam alij. Ratio autem tacta est supra 17.

5 *Cœpit contri. & mœ. esse.* Hoc fuit ad ostendendum veritatem humanæ naturę. Et quod ista tristitia fuerit maxima, subditur.

6 *Tristis est anima mea vsque ad mor.* Et potest li vsque accipi dupliciter. Vno modo intensiue, quia tantum intensa erat quantum poterat esse vt visum est. Alio modo extensiue, quia durauit vsque ad horam mortis.

7 *Sustinete hic & vigilate me.* Tanquam amici speciales qui debent in angustijs amicis assistere.

8 *Et progressus.* Hic ostenditur Christi desiderium ad nostram redemptionem, quia per orationem offerebat spiritum Deo patri pro nobis. Quæ quidem oratio ostenditur perfecta quia solitaria, cum dicitur. *Et progressus pu.* recedens aliquantulum à prædictis tribus apostolis: quia oratio est eleuatio mentis in Deum, quod melius fit quando homo est sequestratus ab alijs. Secundo, quia humilis, quod notatur cum dicitur. *Procidit in faci. suam.* Tertio, quia deuota, cum dicit. *Pater mi.* Quarto, quia recta, quia noluit contraire prædestinationi diuinæ quod notatur cum dicitur.

9 *Si possi. est.* Sed voluntatem suā supponit voluntati diuinę di. Verum-

MORALITER.

1 *Tunc ve. Ie. cum il. in vil. quæ di. Gethse.* Quæ interpretatur vallis pinguedinis. Remigius. Pulchre appropinquans passioni in valle pinguedinis orasse dicitur, vt demonstraret quod per vallem humilitatis & per pinguedinem charitatis mortem pro nobis suscepit. Moraliter etiam nos instruxit, vt non gestemus cor aridum à pinguedine charitatis.

Sedete

4 *Sedete hic dum vadam illuc & orem.* Chrysostomus. Consuetudo illi erat sine discipulis orare, hoc aut faciebat erudiens nos in orationibus quietem constituere, & solitudinem quærere.

† *Transeat à me calix iste.* Hilarius. Pro his orat, qui post se passuri erant, di. *Transeat à me ca.* Id est, quomodo à me bibitur, ita ab eis bibatur, sine differentia spei, metuque mortis.

Verum-

a *Non sicut ego volo.* August. Transfigurat in se suos, qui nihil aliud vult quam pater, vt ibi. *Esuriui, & de.mi.man. Et quid me persequeris?* Docet autem eos priuatam voluntatem corrigere & dirigere iuxta diuinam.

Ambrosius. Hominem quem veritate corporis demonstrabat, æquabat affectu, vt diceret, Sed non sicut ego volo, sed sicut tu. Suscepit voluntatem meam, suscepit tristitiam meam. Confidenter tristitiã nomino qui crucem prædico.

✱ LEO PAPA. Discant hanc vocẽ omnes ecclesiæ filij vt cum aduersitas alicuius tẽtationis violenter incumbit, separato timore formidinis, accipiant tolerantiam passionis.

b *Vigilate.* ✱ Origenes. Vigilat, qui facit opera bona, & qui solicite agit ne in aliquod tenebrosum dogma incurrat sic enim vigilantis exauditur oratio.

c *Caro autem.* Non de se vtique hoc dicit, sed de his qui dixerunt se nunquam negaturos.

a Quasi in se reuersus hoc dicit. b Humano affectu. c Docet humanæ voluntati voluntatem Dei præponi.

a calix iste. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis. 1

a Præ tristitia somnum vincere non possunt.

† Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & 2

a Quia præ cæteris erat gloriatus, præ cæteris erat incrependus.

b dicit Petro: Sic, non potuisti vna hora vigilare mecum? Vigi

a Non, ne tentemini, sed ne tentatione superemini. Ideo orandum.

late, & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidẽ 3

a Ad confitendum. b Ad tolerandum. Quia nondum induci uirtute ex alto.

c promptus est, caro autem infirma. Iterum secundo abiit, & 4

Similiter.

d orauit dicens. Pater mi, si non potest hic calix transire, ✱ nisi 5 6

Vicina iam negatione.

e bibam illum, fiat voluntas tua. Et uenit iterum, & inuenit

a Languiscebant enim eorum oculi vicina negatione.

eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis 7

illis, iterum abiit, & orauit tertio eundem sermonem dicens. 8

Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis, Dormite † iam, & 9

Interposito aliquo silentio ait.

f requiescite. Ecce appropinquabit hora, & filius hominis tra- 10 11

detur in manus peccatorum. Surgite eamus. Ecce appro- 12

pinquabit qui me tradet. † Adhuc eo loquente, ecce Iudas 13

vnus de duodecim venit. & cum eo turba multa cum 14

g gladiis, & fustibus missi a principibus sacerdotum & 15

tis, & timor vilitatis, & timor doloris, contra quæ omnia docet nos debere muniri oratione. Vnde, & propter trinam tẽtationem passionis, potest intelligi dominus ter orasse.

✱ Chrysostomus. Quod secundo vel tertio orat, ex affectu, scilicet, humanæ infirmitatis, quo mortem timebat, certificat, quod vere factus est homo. Secundo enim vel tertio aliquid fieri, veritatis est maxime demonstratio in scripturis. Vnde Ioseph dixit Pharaon. *Quod vidisti secundo ad eandem rem pertinere, somnij firmitatis indicium est.*

f *Dormite.* Primo reuertens obiurgat, secundo silet, & tertio quiescere iubet. Quia primo post resurrectionem diffidentes reprehendit. Secundo, misso spiritu grauatos ad contuendam euangelii libertatem oculos visitauit. Tertio, claritatis suæ reditu securæ quieti eos restituit. *Dormite iã, & requi.* Huic videtur repugnare quod connectit. *Ecce appropin.* Sed sciendum post illa verba siluisse dominum, vt fieret quod promiserat, et post secundũ Marcum intulit. Sufficit, quod iã requieuistis. Addidit que: *Ecce ap. Surgite eamus.* Vltro nos offeramus, non timentes inueniant, vt confidentiã & gaudiũ passuri videãt.

d *Iterum secundo.* Secundo orat, id est, si non potest Niniue saluari aliter, nisi aruerit cucurbita idest, populus Iudæorum, qui prius fuit eius tabernaculum, vt me occidat.

e *Orauit ter.* Tribus vicibus orauit, vt & nos a præteritis peccatis veniam, & pœnitentibus malis tutelam, & futuris periculis cautelã oremus, & vt omnem orationem ad patrẽ, & filium & spiritum sanctum dirigamus. Itẽ sicut est trina tentatio cupiditatis, ita & timoris. Est.n. concupiscentia carnis concupiscentia oculorũ, & ambitio seculi. Est & timor mortis,

Postquam in hortum dominum cum discipulis ingressũ dixit Ioannes, non commemorat quid illic egerit donec traditor venit.

g *Cum gla. & fu.* Factum congruit mutatæ menti. Iã enim venit cum fustib. qui quãdiu cum pace fuit tranquillius se egit. De-

Hom. 38. in Matth.

✱ mæ.

† de cætero

† Mar. 14. e. Luc. 22. e.

Mar. 14. e.

Io. 18. e.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Verumtamen non sicut eg.* Quinto, charitatem suam, quia in agonia mortis positus dulciter suos discipulos visitabat, vnde, sequitur. *Et ve. ad di. su.*

2 *Et dicit Pe. Sic. &c.* Quasi dicat, non ostendis tantum feruorem facto, quantum verbo, Sequitur.

3 *Vigilate & ora.* Idest, vt non superemini tentatione de proximo imminente, sicut fuerunt postea superati.

4 *Spiritus quidem.* Ad dicendum, scilicet, quod estis parati pro me mori, vt patet ex præcedentibus.

5 *Caro autem infir.* Ad sustinendum imminentem tentationem Hoc autem dixit Christus, quia apostoli dixerant ex magno spiritu prius mortem subire quam ipsum negare, cuius tamen contrarium fecerunt impulsu carnali.

6 *Iterum se. abiit.* Vbi iterat orationem, ostendens quod oratio debet esse continua. Similiter iterat visitationem discipulorum suorum, quia opera charitatis debent esse coniuncta orationi.

7 *Et relictis il.* Ter orationem replicat, sicut ter fuerat tentatus, vt supra patuit. 4. ca, vt liberet nos primo a malis præteritis per veniam, secundo, a præsentibus per tutelam, tertio a futuris per cautelam. 8 *Tunc venit ad discipulos suos.* Ter discipulos visitat, sicut ter orat ratione prædicta. Et

9 *Et dicit illis.* Quasi compationes eis propter tentationem de proximo eis imminentem.

10 *Dormite iam, & requiescite.* Quasi dicat parum poteritis hoc facere.

11 *Ecce ap.* Hic tertio ostenditur Christi desiderium ad nostram redemptionem, quia non solum proditorem cum turba venientem expectauit, sed etiam occurrit eis, vt habetur Io. 18. & hoc est quod dicitur hic. *Ecce approp. ho.* Postquam enim dixerat discipulis suis. *Dormite iam & re.* Vt dictum est, dimisit eos aliquantulum quiescere, postea cum sciebat Iudam appropinquarem dixit eis Sufficit, ut habetur Mar. 14. e. & tunc euigilauit eos dicens. *Ecce appropinquabit hora.*

12 *Surgite eamus.* Obuiam, scilicet, Iudæ proditori.

13 *Adhuc eo loquen.* Hæc est tertia pars principalis huius ca. vbi describitur ipsius Christi traditi comprehensio vbi tria describuntur per ordinem. Primum, est ipsius Iudæ fraudulentia, secundum, est Christi patientia, ibi. Et ecce vnus, tertium, discipulorũ ignauia, ibi. Tunc discipuli. Circa primum dicitur sic. *Adhuc eo loquen.* Scilicet, Christo cum discipulis suis.

14 *Ecce Iudas vnus.* Idest, principalibus Christi discipulis.

15 *Venit, & cum eo tur. mul.* Talem autem turbam adduxit ne forte alii credentes in Christum ipsum vellent eripere. Sequitur. Qui

MORALITER.

1 *Veruntamen non sicut ego vo.* Leo papa, Hæc vox omnes fideles instruxit, omnes confessores accendit, omnes martyres coronauit. Nam mundi odia, tentationum turbines, persecutores, & errores quis posset superare, nisi Christus in omnibus, & pro omnibus patri diceret. Fiat uoluntas tua?

4 *Spiritus quidem promptus est caro autem infirma. Iterum secundo abiit & orauit dicens.* Hilarius. Itaque quantum de ardore fidei confidimus, tantum de carnis fragilitate timeamus.

11 *Ecce appropinquabit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum Surgite eamus. Ecce appropinquabit qui me tradet.* ORIGEN. Sed & nunc in manus peccatorũ Iesus traditur, quando hi qui videntur in Christum credere, habent eum in manibus suis cum sint peccatores, sed & quotiescunque iustus habens in se Iesum, in potestate traditur peccatorum.

A a *Dedit eis signum.* Putabat signa quæ viderat non diuinitus sed magice facta, & quem in monte transformatum audierat, timebat ne tali modo nunc de manibus eorum laberetur, & ideo dabat signum.

b *Quemcunque oscu.* Habebat adhuc aliquid de verecundia discipuli, cum nō eū palam tradidit perfecutioribus, sed per signum osculi.

c *Et oscu. est.* Suscepit dominus osculū, non quod simulare nos doceat, sed ne proditionem fugere videatur, vnde: *Cum his qui oderunt pacem eram pa.*

* Origenes. Ego puto quod omnes proditores veritatis, amare veritatem fingentes, osculo vtuntur. Omnes etiam heretici sicut Iudas, Iesu dicunt, Rabbi. Iesus autem placabilia respondet, amice ad quid venisti? Dicit enim amice, improperans simulationem. Hoc enim nomine neminem bonorum in scripturis cognoscimus appellatum. Ad malum enim dicitur. *Amice, quomodo huc intrasti? Amice, non facio tibi iniuriam.*

Tract. 35. in Matth. † Mar. 14. e. Lucæ 22. e. Ioan. 18. b. 23. q. 3. cap. pro membris & q. finali. & c. secundo & 24. q. 1. c. ñ Petr. modo.

B

a senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit eis signum, 1
b dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. †
a Impudens confidentia magistrum vocare, & osculum iungere ei quem tradidit.
c Et confestim accedens ad Iesum, dixit: Aue rabbi: Et oscu- 2
Ironice. Vt supra. Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem.
latus est eum. Dixitque illi Iesus: Amice: ad quid † venisti? 3 4
Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum, & tenue- 5
Petrus eodem ardore mentis quo cætera, zelatus sicut Phinees.
runt eum. † Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, exten- 6 7
d dens manum exemit gladium suum, & percutiens seruum 8 9
principis sacerdotum, amputauit auriculam eius. Tunc ait 10 †
Cesset vindicta, exhibeatur patientia, vt patientiam nostros doceamus non vindictam.
illi Iesus. † Conuerte gladium tuum in locum suum. † Om- 11
a Nam è contrario. b Si omnes, tunc & Iudæi. b Exercuerint vindictam, ipsa vindicta erit eis causa perditionis.
e nes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An pu- 12 13
f tas, quia non possum rogare * patrem meum, & exhibebit mihi modo plus quàm duodecim legiones angelorum? Quo- 14
a Quibus est. Tanquam ouis ad oci. du. est, &c.
g modo ergo implebuntur scripturæ? quia sic oportet fieri. 15

quod est rex vel regnaturus. Quod seruus inuentus est pertinet ad vetustatem quę in seruitutē generat, sed cum accessit sanitas, figurata est libertas. Lucas addit, quod dominus tangens aurem sanauit, qui nec hostium pietatis obliuiscitur.

e *Gladio per.* Gladio, illo quo igneus vertit ante paradisum, id est, diuinæ vindictæ, & gladio spiritus, id est, verbi Dei.

* Augustinus. Id est, omnis qui vsus fuerit gladio. Ille autem vtitur gladio qui nulla superiorítate, aut legitima potestate vel iubente vel concedente, in sanguinem alicuius armatur. Nam Dominus iusserat, vt discipuli eius ferrum ferrent, sed non vt ferirent. Quid ergo indignum, si Petrus post hoc peccatum factus est pastor ecclesiæ, sicut Moyses post percussum Aegyptium factus rector & princeps synagogæ? Vterque enim non detestabili immanitate sed emendabili animositate regulam excessit.

f *An putas quia, &c.* Quasi dicat, non indigeo auxilio apostolorum duodecim qui possum habere duodecim legiones angelorum, in quibus sunt .72. milia quibus omnium gentiū lingua exprimitur. Innuit autem non esse verendum, si contra Iesum omnes nationes insurgant, cum multo fortiores ipse habeat exercitus angelorum. Aliter. Hic numerus significat omne genus hominum cum Romano imperio contra Iudæos certaturum. Hi sunt angeli Dei, qui post resurrectionem anno quadragesimo secundo, cum Tito & Vespasiano perdiderunt homicidas illos, & ciuitatem illorum succenderunt.

g *Sic oportet fieri.* * Chrysostomus. Non solum autem per hoc

* Raba. Exulta Christiane, in cōmercio inimicorū tuorū vicisti, quod Iudas vendidit, & Iudæus emit, tu acquisiuisti.

Psal. 119. a. d *Seruum prin. sa.* Mystice. Seruus, est apostolus Iudęorum principibus sacerdotum indebite mācipatus, qui in dñi passione dexteram aurem, id est, spiritualem intelligentiā perdidit, sinistra, idest, vilitate literæ cōtentus, non Petro tollēte, sed diuino iudicio ablatam pandente, qua auris in his qui credere, maluerūt pietate Dei restituit. Vel auris amputata & sanata significat auditum ablata vetustate innouatū vt sit in nouitate spiritus, & non in vetustate literę, qđ cui datur a Christo, datur & regnare cū eo. Vnde bene Malchus dicitur

C quod

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui autem tradidit eum, dedit eis signum dicens.* Hoc autem fecit ne loco Christi caperent Iacobum minorem qui erat similis Christo in facie, propter quod dicebatur specialiter frater domini. Sequitur.

2 *Et osculatus est eum.* In quo apparet maxima Christi mansuetudo, qui non negauit osculum proditori suo.

3 *Dixitque il. Ie. Amice.* Quasi dicat, tu ostendis amicitiam signo & agis proditionem de facto, quod patet ex hoc quod sequitur.

4 *Tunc accesserunt.* Scilicet qui erant in comitiua Iudæ.

5 *Et manus iniecerunt in Iesum.* Violentas quantum erat ex parte ipsorum.

6 *Et tenuerunt eum, &c.* Quando enim voluit tentus est, & non ante.

Christi patientia. 7 *Et ecce vnus.* Hic describitur ipsius Christi patientia, & hoc pliciter, primo, facto secundo, verbo, ibi. In illa hora. Patientia autem Christi facto ostenditur in hoc quod discipulos suos prohibuit à defensione eius, & hoc est quod dicitur. *Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu.* Iste fuit Petrus, vt habetur Ioan. 18.

8 *Extendens manum, ex. gla. su.* Habebat enim duos gladios, vt habetur Luc. 22. d quos credo fuisse duos cultellos magnos qui bus vsi fuerant in decisione agni paschalis.

9 *Et percutiens seruum princip.* Quem tamen sanauit Christus tactu suo, vt habetur Luc. 22. & in hoc adimpleuit quod prædixerat Mat. 5. g. *Benefacite his qui oderunt vos.*

10 *Tunc ait.* Prohibendo defensionem armorum: Et ad hoc inducit multiplicem rationem. Prima ratio tangitur ibi.

11 *Omnes enim qui acce. gla.* Gladium enim accepit qui eo vtitur ad vindictam propria authoritate, & hoc est illicitum, gladio autem vtitur sibi tradito qui eo vtitur ad punitionem malorum zelo iustitię sicut principes qui auctoritatem habent à Deo quia in hoc princeps minister Dei est, vt dicit Paulus apostolus, & similiter ministri ad hoc à principibus constituti. Secundam rationem assignat cum dicit.

12 *An putas.* Quasi dicat, per aliā viā possem euadere, si vellē.

13 *E exhib. &c. le. an.* Legio autem continet sex milia sexcentos sexaginta sex. Aduertendum tamen quod Christus non dicit hoc propter hoc quod indigeret auxilio angelorum, sed magis è conuerso ipsi indigent suo auxilio. sed vt ostendat quod pluribus modis poterat euadere. Tertiam rationem assignat cum dicit.

14 *Quomodo ergo implebun. scri.* Scripturæ enim diuinitus reuelatæ loquuntur expresse de passione Christi, vt patet Isa. 53. & Dan. 9. & in pluribus alijs locis quæ non implerentur nisi Christus pateretur, quod est inconueniens, cum sint deriuatæ à prima veritate, propter quod subditur.

15 *Quia sic oportet fieri.* Quia ex quo aliquid est secūdū prædestinationē à Deo pdictū oportet illud impleri. Ibi est necessitas consequentiæ

MORALITER.

Sacerdotio libidinose abutentes inculpantur. † *Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim, ac.* Hieronymus. Dic sacerdos dic clerice quomodo eisdem labijs deosculáris filium virginis, quibus deosculatus es filiam meretricis, O Iuda, osculo filium hominis tradis. *Et ecce vnus.* Sequitur.

9 *Et percutiens ser. prin. sa.* Hieron. Populus Iudęorum seruus factus est impietatis & deuotionis sacerdotum, dexteramque perdidit auriculam, vt literæ veritatem audiat in sinistram.

† *Conuerte gla. tu. in lo. suo.* Rabanus. Oportuit vt auctor gratiæ fideles patientiam, suo doceret exemplo, & potius ad sustinendum aduersa fortiter instrueret, quam ad vindicandum prouocaret.

hoc timorem discipulorum euacuat, sed etiã per hoc quod scripturas in medium introducit.

a *Existis cum gla.* Stultum est cũ gladijs & fustibus quęrere eũ qui vltro se tradit, & in nocte per proditorem inuestigare quasi latitantẽ, qui quotidie in templo docebat. Sed in tenebris congregamini, quia potestas vestra in tenebris.

* Remigius. Ac si diceret. Latronis officium est nocere, & latitare: ego vero nemini nocui sed plures sanaui, & in synagogis semper docui.

b *Tunc di. om. re.* Sicut Petrus qui negationẽ lachrimis abluit, & confessione Dei funditus extirpauit, recuperationẽ eorum significat qui in martyrio labũtur. Ita cæteri qui fugerunt, cautelam fugiendi docẽt eos qui minus idonei sunt ferendis aduersis; quibus tutius est latere, quam se discrimini committere. Ita etiã adolescens, qui secũdum Marcum relicta syndone nudus profugit, illorum opus & animum designat, qui vt securiores sint, oĩa quæ in mũdo habent abijciunt, & Deo potius famulari nudi quam hæren do mundi rebus, materiã tentandi & a Deo reuocandi dare didicerũt. Iuxta exemplum Ioseph, qui relicto adulterę pallio, maluit nudus Deo quam indutus meretricis cupiditatibus seruire. D

c *Ad Cai.* Conuenit nomen actioni. Caiphas, id est, inuestigator vel sagax ad implendam, scilicet doli sui nequitiam. Vel vomens ore, quia impudens ad proferendũ mendaciũ, & ad petendum homicidium.

d *A lon.* Merito a lõge, qui in proximo fuerat negaturus, significat ecclesiã imitaturam passionem Christi longe differenter, quia ecclesia patitur ꝓ se sed Christus pro ecclesia.

e *Duo falsi testes, &c.* Quia non eo sensu quo dominus, qui dixit de templo corporis sui: sed in verbis quibusdã additis vel mutatis quasi iniustã calumniam faciunt. Dominus dixerat. *Soluite templũ hoc.* Cõmutant. Ego dissoluam templum hoc manufactum. Vos inquit, soluite non ego: quia non est licitum vt nobis mortem inferamus. Item dominus dixerat. Et ego suscitabo, qđ de animali templo dicitur. Illi inuertunt. Aliud manufactũ ædificabo, vt proprie de templo Iudaico dictum videatur.

✲ Chrysost. Non adduxerunt in mediũ accusationẽ de solutione sabbati, quia multoties eos super hoc confutauerat. F

☞ *Tu dixisti.*

† Mar. 14. f. e. Luc. 22.

† Mar. 14. f. Luc. 22. f. Ioan. 18. c.

Gen. 39. e.

† Mar. 14. f. Luc. 22. f. Ioan. 18. c. E

Ioan. 2. d.

Hom. 38.

a In illa hora dixit Iesus turbis: † Tanquam ad latronem exi- 1 2
stis cum gladijs & fustibus comprehendere me: quotidie a- 3 4
pud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis. 5

a Promptum animum ostendit ad patiendum, vt sua passione asserat prophetarum dicta. b Tanquam ouis ad oc. ductus est.

Hoc autem tãtum factum est, vt adimplerẽtur scripturæ pro- 6

Timorem mortis ostendentes.

b phetarum. † Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. † At 7 8

Qui pontificatum illius anni precio sibi acquisierat ab Herode Romanorum principe, prius tamen ad Annam, vt Ioannes ait.

c illi tenentes Iesum duxerunt ad Caipham principem sacer- 9

a In hoc diuersus à cæteris.

dotum, vbi scribæ & seniores conuenerant. † Petrus au- 10 11

a Hoc est deuotionis. b Hoc timoris naturæ est, quod negat, obreptionis est, quod penitet fidei est.

d tem sequebatur eum à longe vsque ad atrium principis sa- 12 13

a Per discipulum notum pontifici. b Expectans, vel amore discipuli, vel humana curiositate.

cerdotum. Et ingressus intrò sedebat cum ministris, vt vi- 14

a Quid iudicaret pontifex de Iesu.

deret finem. † Principes autem sacerdotum & omne consi- 15 16
lium quęrebant falsum testimonium contra Iesum, vt eũ morti 17

a Quia non erant vt Marcus ait conuenientia testimonia.

traderent. Et non inuenerũt, cum multi falsi testes accessissent. 18 19 20
e Nouissime autem venerunt duo falsi testes & dixerunt: Hic 21 †

NICOLAVS DE LYRA.

consequentię non tamen consequentis: quia diuina pręordinatio non tollit contingentiam a rebus.

1 *In illa ho.* Hic ostenditur Christi patientia verbo, quia nõ impatienter, sed rationabiliter alloquutus est turbam ipsum comprehendentem.

2 *Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me.* Quasi dicat, sine causa fecistis hoc, cuius rationem assignat di.

3 *Quotidie.* Id est, frequenter.

4 *Apud vos.* Id est, in loco in quo habetis potestatem.

5 *Sedebam.* Pacifice & sine armis, quasi dicat, tunc potuistis me comprehendere. Sequitur.

6 *Hoc autem totum factum est, vt adimplerentur scripturæ prophetarum.* Quia scriptũ erat de eo, quod tractaretur sicut malefactor & latro, Isa. 53. d. Cum sceleratis reputatus est.

7 *Tunc disci.* Hic describitur discipulorum Christi ignauia. Primo omnium in generali, cum dicitur. *Tunc disci. om. reli. eo.* Id est, Christo magistro suo.

8 *Fuerunt.* Timore perterriti, & dimiserunt magistrũ sum sicut latronem deduci, propter quod sequitur.

9 *At illi te. Ie. du. cum ad Cai.* Licet enim primo fuerit ductus ad Annam, vt dicitur, Ioan. 18. tamen Matthæus de hoc nõ facit mentionem, quia non fuit ibi ductus nisi ꝑꝑ quandam reuerentiam, quia erat socer Caiphæ, vt ibidem dicitur.

10 *Vbi scribæ.* Id est, legisperiti.

11 *Et seniores.* i. iudices ordinarij, vt visum est supra. ca. 15.

12 *Conuenerant.* Ad examinandum & iudicandũ Christũ.

13 *Petrus autem.* Hic ponitur ignauia Petri in speciali, cum dicitur quod.

14 *Sequebatur eum a lon.* Quia timebat ne perciperetur eius esse discipulus. Sequitur.

15 *Et ingres. in.* Qualiter aũt ingressus fuerit dr̃ Io. 18. f. per impetrationem alterius discipuli, qui erat notus pontifici.

16 *Vt videret finem.* Licet aũt non auderet Christũ confiteri seu defendere, tñ volebat videre, quid finaliter fieret de eo.

17 *Principes.* Hæc est quarta pars principalis huius cap. in qua describitur ipsius Christi apprehẽsi illusio, vbi quatuor tangũtur per ordinem. Primum est eius accusatio maligna per falsos testes. secundum, accusati iniusta cõdemnatio per malos iudices, ibi. Et surgens, tertiũ cõdemnati vituperatio per malignos apparitores, ibi. Tunc expuerunt, quartũ Petri negatio per tres vices, ibi: Petrus aũt sedebat. Circa primũ dr̃ sic. *Principes au. sa.* Quia verum non poterant inuenire.

18 *Vt eum mor.* Per Pilatum præsidem, quia ipsi non habebant altam iustitiam.

19 *Et non inue.* Vnde possent eum accusare tanquam dignum morte coram Pilato.

20 *Cum multi fal.* Ad id quod dictum est procurandum.

21 *Nouissime au. ve.* Sed quæritur quõ isti dicuntur falsi testes, quia Ioan. 2. d. scribit quod Christus dixit Iudęis. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Quod vr̃ idem esse cum eo quod hic dicitur. Dicendum, quod illa verba quę dixit Christus Ioan. 2. intelliguntur de templo corporis sui, vt ibidem dicitur, & hoc sonant verba ibidem posita, quia dixit ibi. Soluite templum hoc, non præcipiendo eis, sed pręd icendo eis, quid essent facturi dissoluẽdo corpus eius: quod erat templum spirituale Dei, vnde sensus est. Soluite id est, soluetis corpus meum per mortem quã mihi inferetis, vnde sequitur ibidem. Et in tribus diebus excitabo illud. Excitare. n. est a somno mortis reuocare quod non cõpetit tẽplo materiali sed tẽplo spirituali. s. suo corpori. Isti aũt testes loquebantur ac si de tẽplo materiali Christus intellexisset, cũ dicebat, in tribus diebus reædificabo illud, quia reædificare proprie respicit tẽplũ materiale. Itẽ, Non dixit destruã, vel possum destruere, vt ipsi imponunt, sed dixit. *Soluite.* Id est, soluetis mihi mortẽ inferendo: prædicens mortem suã & resurrectionem, vt patet ex prædictis. Et sic patet, ꝙ isti testes mutauerunt verba eius & sententiã, in quo apparet falsitas eorũ. Dato etiam, ꝙ bene repetissent verba eius & sententiam, tñ possunt dici falsi testes alia ratione. s. ex falsa intentione, quia intendebant procurare mortem innocentis.

Et surgens

MORALITER.

7 *Tunc disci. omnes relicto eo fugerunt.* Sicut prædixerat eos scandalum passuros.

† *Hic dixit, possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud.* Hieronymus. Falsus testis est qui non eodem sensu dicta proponit. Saluator dixerat: *Soluite templum hoc.* Isti cõmutant & aiunt: *Possum destruere templum Dei.* Item dixerat: & excitabo illud, quo est viuentis corporis, & non lapidei.

Iesus

a *Tu dixisti.* Marcus: Ego sum, quod idem est: Et est similis
A contra Pilatum & Caipham responsio, vt a propria senten-
Mar. 14. f / Phil. 2. c — tia condemnentur.
b *Filium hominis.* Me in forma quam iudicatis exaltatum, & habentem nomen quod est super omne nomen.

Velauerunt enim faciem eius secundum Marcum, non D vt eorum scelera non videat, sed vt a seipsis gratiam cognitionis eius abscondant. Sicut velum fuit super faciem Moysi, quod vsque hodie manet.
f *Pe. vero.* * Hieronymus. Foris sedebat, vt videret exitum rei, & non appropinquabat Iesu, ne ministris aliqua suspitio nasceretur.

c *Scidit ve.* Furor, qui fecit de solio surgere, facit & vestem scindere. Magno mysterio, cum vestis domini nec a militibus scindi potuit. Significat enim sacerdotum eorũ pro sceleribus pontificatum esse penitus soluendum: Sed soliditas ecclesiæ (quæ vestis Dei dicitur) vsque B in finem seculi indirupta manebit.

† Mar. 14. f / Ioan. 2. d / Ioan 19. d

Mos est Iudæorũ cum aliquid blasphemiæ audiunt, scindunt vestimenta.
Act. 14. b — Quod Paulus & Barnabas fecerũt in Lycaonia, cum dicti sunt Iupiter & Apollo.
† Mar. 14. c / Luc. 22. g
d *Tunc expue.* Sicut tunc consputus est saluus infidelium, ita nunc opprobrijs exhonoratur falsorum fidelium, & colaphis id est blasphemijs eorundem cæditur.
e *Propheti*ʒ*a.* Dicunt contumeliam ei, qui se prophetam haberi voluit à populis.

dixit: † Possum destruere templum Dei, & † post triduum 1
(a Motu corporis indicat insaniam mentis. b Iratus quia non inueniebat calumniæ locum.)
reædificare illud. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi: 2
Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur?
(a Sciens vt Deus, quidquid respondisset torquendum in calumniam.)
Iesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi: Ad- 3
iuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius
(a Didicisti in lege. b Quamuis vt hominem condemnatus tamen dico.)
Dei. Dicit illi Iesus: Tu dixisti. † Veruntamen dico vobis a- 4
a modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis 5
b (a Ad iudicium in nube vel mirabiliter operantem in sanctis.)
Dei, & venientem in nubibus cœli. † Tunc princeps sacer- 6
c dotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemauit. Quid ad- 7
huc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam. * Quid
(a Quia eum blasphemum putauerunt, ideo morti addixerunt.)
vobis videtur? At illi respondentes, dixerunt: Reus est mor-
(a Significat eos qui gratiæ eius præsentiam respuunt. b Colaphis cædunt, qui honores suos præferunt.)
d tis. † Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum cæcide- 8
(a Significat eos qui eum venisse negant tanquam præsentiam eius a se repellentes. Alias alapas.) 9
runt. Alii autem palmas in faciem eius dederunt: dicentes
e Prophetiza nobis Christe. Quis est qui te percussit? Pe- 10
f (a Non appropinquabat Iesu ne ministris aliqua suspicio oriretur.) 11
g trus vero sedebat foris in atrio. Et accessit ad eum vna an- 12

† Chrysostomus. Qui quando magistrum captum vidit, ita efferbuit vt gladium euaginauerit, & auriculam absciderit, quando contumelias Christi audiuit, negator efficitur & vilis puellæ minas non sustinet.
g *Vna ancilla.* Cur E prima ancilla prodit cum viri magis poterant cognoscere: nisi vt iste sexus ostẽdatur in necem domini peccasse, & per passionem redẽptus Et ideo, mulier prima resurrectionis mysteriũ accepit, & mandata custodiuit, vt veterem præuaricationis aboleret errorem. Sicut per fœminam hostis antiquus primum parentem seduxit, ita per mulierem ad magistrum negandum quem Christum filiũ Dei confessus fuerat, principem ecclesiæ compellit. F

C — Velauerunt — Exeunte

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et surgens princeps sacer.* Hic consequenter ostenditur qualiter Christus condemnatus est per malos iudices. Dicit ergo sic. *Et surgens princeps sacer.* Ex impatientia surrexit de tribunali, quia non inueniebat vnde posset iuste Christus condemnari.
2 *Ait illi. Nihil respondens ad ea quæ isti aduersum te.* Quia ea quæ contra Christum dicebantur, erant falsa, & responsione indigna, ideo nolebat respondere. Item, quia volebat adimplere illud quod de ipso scriptum erat Isa. 53. c. *Quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperuit os suum.* Sequitur.
3 *Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu.* Ad hoc autem respondet Christus propter reuerentiam diuini nominis inuocati dicens.
4 *Tu dixisti.* Supple veritatem, quod patet ex sequentibus.
5 *Veruntamen dico vobis, amodo videbitis.* Quia in iudicio extremo sic videbitur ab illis qui eum iniuste condemnauerunt. Dicit igitur amodo, quia à tempore suæ passionis eum vlterius non viderunt.
6 *Tunc princeps.* Iste erat mos Iudæorum, scindere vestimenta in signum doloris quando audiebant blasphemiam diuini nominis. Hoc autem imponebat princeps sacerdotum Christo, propter quod subditur.
7 *Blasphemauit.* Propter quod ipse & alij assistentes iudicauerunt eum dignum morte, cum tamen diceret veritatem, vt patet multipliciter ex prædictis in hoc euangelio.
8 *Tunc expuerunt in fa.* Hic consequenter ostenditur qualiter Christus fuit turpiter vituperatus per malignos apparitores, & hoc dupliciter, primo facto, cum dicit. *Expuerunt in faciem eius.* Tanquam in hominem pestiferum & dignum morte. Mos enim erat Iudæorum super tales spuere in contemptum.
9 *Et colaphis eum ceciderunt.* Sine causa percutiendo, & vituperando eum. Secundo, verbo dicentes.
10 *Propheti*ʒ*a.* Quasi dicat, tu es falsus propheta.
11 *Petrus vero sedebat foris in atrio.* Hic ostenditur qualiter Christus fuit negatus a suo discipulo per tres vices. Primo simplici verbo, secundo cũ iuramento, tertio, per detestationem cum iuramento. Id est, per execrationem quod est qñ aliquis non solum iurat per Deum sed etiam imprecatur sibimet aliquod malum, nisi id quod dicit sit verum. Dicit igitur: *Petrus vero sedebat foris in atrio.* Non enim Petrus erat simpliciter extra domum, sed erat extra locũ, vbi Christus illudebatur in quodam atrio in quo erat ignis accensus in medio, secundum quod dicitur Lucæ 22.
12 *Et accessit ad eum vna ancilla.* De istis negationibus Petri videntur euangelistæ diuersimode scribere maxime de secunda & tertia, quia de secunda dicitur hic, quod fuit ad vocem ancillæ. Lucas autem dicit quod fuit ad vocem hominis. Ioannes autem dicit quod fuit ad vocem plurium. Similiter de tertia dicit Ioannes, quod fuit ad vocem vnius qui erat cognatus illius cuius Petrus abscidit auriculam. Matthæus autem hic dicit, quod fuit ad vocem illorum qui stabant. Dicendum igitur quod principalis intentio euangelistarum erat negationem trinam Petri exprimere, & in hoc conueniunt omnes euangelistæ. Exprimere aũt personas accusantes Petrum, non erat principalis intentio eorum, sed tantum ex accidenti. Tñ non contrariantur in hoc quia verisimile, quod multi ad illa verba concurrebant circa Petrum, & consimilia verba proferebant ipsum accusando, & sic vnus euangelista unam personam nominat, alius aliam, unam uel plures, nec est ibi falsitas, ratione dicta. Videtur autem secundum ueritatem historiæ, quod prima negatio sit facta ad uocẽ hostiariæ principaliter. Secunda ad uocem illorũ qui stabant ad ignem, fuerunt tamen excitati ab alia ancilla, propter quod Matthæus illam exprimit hic & de alijs tacet. Quod autem hic dicitur quod facta est Petro exeunte ianuam intelligendũ est se disponente ad exitum, quia adhuc erat prope ignem ut dicit Ioãnes sed timens ne perciperetur exire. Tertia autem negatio facta est multis eum accusantibus, inter quos principalis erat cognatus illius cuius Petrus abscidit auriculam, propter quod exprimit illum Ioannes de alijs tacendo. His dictis litera patet usque ad illum locum. *Nam*

MORALITER.

† *Iesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi.* Augustinus. Ex hoc autem loco discimus calumniantium & falsorum testium voces, vt nec responsione dignas habeamus, maxime vbi maius est libere fortiterque sustinere, quam defendere sine ullo profectu.
7 *Tunc expuerunt in faciem eius & colaphis eum.* Augustinus. Per hoc significauit eos qui præsentiam gratiæ eius respuunt. Et tanquam

a *Exeunte au.* Hic Marcus adimplet quod iste breuitatis causa omisit. *Exijt inquit foras ante atrium & gallus cantauit.* Quo reuerso, in atrio fit negatio. *Exeunte autem.* In hac secūda negatione a duobus cōpellit᷑. Ab ancilla, vt ait Matthæus & Marcus & ab alio vt ait Lucas dicēs. Et post pusillū ait alius. Et tu de illis es. In hoc pusillo exijt, & reuersus stans ad focū, vt Ioānes ait: Iterū negat. *Exeunte autem illo.* Id est cum exiret, hoc est, cū exurgeret vt exiret, animaduertit eum ancilla, & dixit his qui circa ignem erant. Quibus rediēs iurat Petrus. *Non noui hominem.* Id est, nō sum eius discipulus, in quo & ipse Christum negauit. Nota primum ait. Nescio quid dicis. Secundo, cum iuramento negauit. Tertio cœpit detestari & iurare, quia nō nouisset hominem, quia perseuerare in peccato dat incrementum, & qui minima spernit, cadit in maiora.

b *Non noui ho.* Quod noxia prauorum colloquia, quæ cogunt Petrum negare Christum, uel hominem se nosse, quē confessus est inter discipulos Dei filium?

c *Qui stabant.* Ioannes & Lucas unum dicunt cognatum Malchi. Sed uel est plurale pro singulari. Vel unus erat qui eum uiderat, & præcipue dicebat, quem secuti cæteri similiter arguebant.

d *Et continuo gal. can.* Post tertiā negationem sequitur gallicantus. Sacramenta rerū, per statū temporum designantur. Media nocte negat in gallicantu pœnitet, post resurrectionem sub luce quem ter negauerat ter se amare professus est. Quia quod in tenebris obliuionis errauit, speratæ iam lucis rememoratione correxit: & eiusdem veræ lucis pœnitentia plene quidquid nutauerat erexit. D

cilla, dicens; † Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus; dicens: Nescio quid dicis. Exeunte autem illo † ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi. Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento, quia non noui hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es: † Nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari & † iurare, quia non nouisset hominem. Et continuo gallus cantauit: † Et recordatus est Petrus verbi Iesu, quod dixerat: priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amare.

(Interlinear glosses: a Quia manifestare se expauit qui adhuc nolebat mori. — Cum quibus calefaciebat se Petrus. — a Ab illis inquisitus quibus ancilla propalauerat. — a Lucas ait quasi facto interuallo vnius horæ. — Ierosolimitæ & Galilæi æque sunt Hebræi vnius linguæ, sed quæque prouincia habet suum sonum. — a Respiciente se domino. — a Vt haberet liberum locum flendi.)

Mystice. Gallus aliquis doctor est, qui somnolentos increpans, ait. Euigilate iusti & nolite peccare. Quod Petrus ante primum gallicantum negat, eos significat qui Christum ante resurrectionem Deum non putauerunt esse morte eius turbati. Quod bis ante secundum gallicantum negat, illos significat, qui nunc in illo secundum hominem vel secundū Deum in vtraq; substantia errāt, & ideo veritatem negāt. Primus gallicantus, est domini resurrectio in seipso. Secundus, est eiusdem in corpore ecclesiæ. E

e *Recordatus est.* In alio Euangelio dicitur: *Respexit dominus Petrum, & intuitu prouocauit ad lachrymas.* Quasi in mentem ei reducens quotiens negauerat, & quod ei prædixerat, nec potuit in tenebris permanere, quem lux mundi respexit. Luc. 22. g.

f *Et egressus.* Ab impiorū cōsilio seclusus culpā lauat, q; nō intus. Ob hoc hæsitare permissus est, vt in ecclę principe remediū pœnitētię cōderet, & nemo auderet de sua uirtute cōfidere.

✠ Leo Papa. Fœlices ò Apostole, lachrymę tuę, quę ad diluēdā culpā negationis uirtutem habuere sacri baptismatis. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nam & loquela, &c.* Licet enim lingua Hebræa sit vna, tamen aliquo modo variabatur secundum diuersitatem prouinciarum, & ideo illi de Galilæa aliter loquebantur aliquo modo quam illi qui erant de Ierusalem sicut lingua gallica est vna & tamen aliter loquuntur illi qui sunt de Picardia quam illi qui habitant Parisius, & per talem varietatem potest percipi, vnde aliquis sit oriundus. Sequitur.

2 *Tunc cœpit de. &c.* In hoc significatur iuramentum per execrationem.

3 *Et re. est Pe.* Dominus enim respexit Petrū, vt dicitur Luc. 22. g. Et ex hoc Petrus recordatus est de verbo Christi, quod dixerat eum negaturū & ad pœnitētiam reductus est, vnde sequit.

4 *Et egres. foras, &c.* Et ex tunc Petrus traxit in consuetudinē, vt à primo gallorum cantu vsque ad horam matutinam staret in oratione flens pro ista negatione, vt habetur in Itinerario Clementis.

MORALITER.

Et tanquam colaphis eum cædunt qui ei suos honores præferunt. Et palmas in faciem eius dant, qui superbia cæcati eum non venisse affirmant.

† *At ille ne. &c.* Rab. In hac autem negatione Petri discimus non solum negare Christum, qui dicit eum Christum non esse, sed qui cum sit, se negat esse Christianum.

ADDITIO.

In cap. 26. Vbi dicitur in postil. *Prima autem die azymorum, &c.* Ista dies fuit feria quinta.

Ad declarationem temporis cęnæ domini circa quod non solum inter græcos & latinos, sed etiam inter sanctos doctores diuersitas non modica inuenitur, olim quandam formaui quæstionem, quam in hoc loco super addere decreui, cuius tenor talis est. Vtrum quinta feria in qua Christus cum discipulis, pascha manducauit fuit. 14. luna primi mensis, in qua agnus paschalis secūdum legem immolari debuit. Et videtur primo quod sic. Mat. 26 b. legitur quod prima die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes. *Vbi vis pa. tibi pas. &c.* Sed prima dies azymorum. Vel est. 14. luna in cuius secūdis vesperis immolatur agnus qui cum azymis comedebatur. Vel. 15. luna quæ erat prima dies solemnitatis azymorum. Sed in proposito non est 15. luna. Nam si sic, nec Christus pascha comedisset in tempore debito, nec in tempore à lege præfigurato fuisset passus, quorum vtrumque est valde inconueniens in proposito, patet consequentia, quia sic comedisset pascha in 15. & fuisset passus in 16. ergo prima die azymorum prædicta est 14. luna. Præterea Mar. 14. *Prima die azymorum quando pascha immolatur, dicūt ei dis. &c.* Vbi expresse habetur, quod in † propria die immolationis agni Christus pascha comedit, quod est propositum, nam illa solum est, 14.

Præterea Luc. 22. a. *Venit ante dies azym.* In qua necesse erat occidi pascha & misit Petrum & Ioannem, &c. sed nulla dies est in qua necesse sit occidi pascha, nisi. 14. luna, vt patet Exod. 12. & Num. 9. & in alijs quam plurimis locis, ergo propositum.

Idem patet per Chry. super Mat. dicentem quod vsque ad vltimum diem non fuit Christus contrarius legi. Quod fuisset si pascha comedisset non tempore debito secundum legem.

Idem patet per Hieron. dicentem expresse, quod Christus cęnam fecit. 14. Sed ad oppositum arguit sic: Sexta fe. in qua Christus fuit passus erat luna. 18. ergo fe. quinta immediate præcedens erat luna. 13. Consequentia patet de se, & antecedens habetur Ioan. 18. e. vbi dicitur quod Iudæi non introierunt prætorium pilati, vt non contaminarentur, sed manducarent pascha. Sed cum pascha manducari non possit legitime, nisi. 14. luna, scilicet, secundis vesperis, vt Exo. 12. ergo dies passionis Christi fuit 14. luna quod fuit assumptum. Nec consonum videtur quod manducare pascha in loco euangelij allegato intelligatur de cibis paschalibus, scilicet de azymis, prout videtur sentire Chrysost. quē sequi. S. Tho. & etiam aliqui moderni glossatores. Tum quia licet pascha cum azymis debeat comedi, nusquam tamen legitur quod azyma nec agrestia dicantur pascha nec è contra. Tum quia azyma poterant comedi etiam ab immundis, cuius contrarium non legitur in aliquo loco vbi agatur de hac materia in sacra scriptura. Quod etiam consuetudo Hebræorum hodierna testatur, quia licet profiteantur se esse immundos & contaminatos isto tempore (cum careat legitima aspersione cineris vitulæ rufæ de qua Num 19. comedūt tamen hodie azyma & agrestia in pascatis tempore, non curantes de contaminatione.

Item Ioan. 19. expresse dicit. *Erat autem para. paschæ, &c.* Cum enim parasceue alicuius festi idē est quod præparatio ad illā diē & nō dicit parasceue sabbati, sed paschæ, manifeste ostendit, quod in illa

A illa die pascha sperabatur quod propositum.

Item si sexta fer. in qua est Christus passus fuisset, 15. sequeretur quod res non corresponderent propriæ figuræ, quod est valde inconueniens in hac materia. Nã cũ agnus Paschalis nihil aliud figurabat nisi passionẽ Christi, ad cuius agni immolationẽ sola. 14. luna erat tempus determinatũ, intantũ quod impediti a comestione agni pp euentum contaminationis, non poterãt defectũ supplere in 15. sequenti, nec in alia quacumque, sed in 14. luna mensis secundi, vt hr Num. 9. ergo nullo mõ dicendũ vr, quod e principaliter figurata esset in 15. luna, vnde & idẽ Chrysost. expresse dicit, Christũ reseruasse suã occisionẽ sextæ feriæ, qñ verus pascha fiebat. Nec vr rõni consonũ quod Remigius & alij doctores dicunt, s. quod Christus fuit ligatus & tentus in 14. in vesperis, & quod tunc inceperunt passionis exordia. Nã immolatio Christi propria nõ fuit nisi in ara crucis, vt cõis doctrina ecclesiæ testat. Itẽ feria sexta in qua Christus fuit passus, non fuit celebris nec solẽnis in obseruantia Hebræorũ, ergo non fuit 15. luna mensis primi, consequentia patet, nã Exod. 12. de eadẽ die, s. 15. legitur. *Dies prima erit sancta ac solẽnis nihil operis facietis in ea, exceptis his quæ ad vescendum pertinent.* Ex quibus verbis manifeste elicitur quod quicquid operis prohibetur in sabbato, est prohibitũ in 15. luna primi mensis, exceptis his quæ ad vescendũ pertinent. Sed assumptũ probatur, nã multa fecerunt Hebræi in eadẽ sexta feria, quæ nullo modo licebant fieri in sabbato, nec in tali solẽnitate, videlicet accusare, flagellare, testes prẹsentare, examinare & sententiam
B diffinitiuã ferre, quæ oĩa exercuerunt circa personã Christi, vt euangelistæ testant. Quæ quidẽ iudicialia ẽt apud nos in solẽnibus diebus festiuis sunt illicita, multo magis apud eos qui nimis literalizant. Itẽ angariauerunt patrẽ Alexãdri & Rufi. Mar. 15. quod est manifeste, prohibitum in diebus festiuis præsertim extra ciuitatem, Iere. 17. quod licet de sabbato dicat, idẽ tñ est de prima die solẽnitatis paschalis, vt dictũ est. Nec est dicẽdũ quod hoc cõmisissent ex odio Christi, nam ipsi tenebantur iustificare facta sua, & per legẽ mosaicã ea reuelare, dicentes. *Nos legẽ habe. &c.* Præterea veritas assumpti patet expresse in sepultura Christi, Fuit. n. sepultus per Ioseph ab Arimathia & Nicodemũ qui iusti erant, & nullo modo quod non liceret in tpe solemni fecissent, vnde super illud Io. 19. ibi. *Propter parasceue Iudæorũ, quia iuxta erat monumentũ, &c.* Aug. Acceleratam vult intelligi sepulturã ne aduesperaret, qm iam facere aliquid non liceret, Sed constat quod si feria sexta fuisset 15. luna, sic erat illicitum in eadẽ sepelire sicut erat in sabbato, hoc idẽ patet Luc. 23. quia dies erat parasceue, & sabbatũ illucescebat. Ex quo vr, quod sepultura illa licita erat in sexta feria, nõ tñ in die sabbati. Ex quo patet quod feria sexta illa non erat prima die solemnitatis paschalis apud Hebræos, quod fuit assumptũ, &c. Nec valet dicere, quod Ioseph ab Arimathia ex deuotione Christi festũ violasset pro eius sepultura. Nam de Magdalena quæ Christũ feruentius diligebat, & de cæteris mulieribus ipsum sequentibus legitur Mar. 16. *Et cũ transisset sabbatũ emerunt aromata.* Vbi manifeste apparet, quod ab emptione aromatũ pro sepultura dñi pertinentium, (quod est valde leuius opus quã sepultura) mulieres deuotæ pp obseruantiam sabbati abstinuerunt. Idẽ Hiero. super illud Mat. 28. a. *Venit maria Magdalena, &c.* Sepulto nãque feria sexta dño mulieres præparauerunt aromata & vnguenta, quamdiu licuit operari, s. vsque ad solis occasum. Sabbato siluerunt, i. quieuerunt ab operando sm
C legis mandatũ, vt Lucas ait. Hẹc Hieron. Ex quo sequitur quod feria sexta illa non erat celebris solemnitas azymorũ. Nam si sic oĩa prẹdicta fuissent illicita, sicut in sabbato, vt dictũ est. Præterea Io. 19. f. *Erat dies illa magna dies sabbati.* Ergo in illa die sabbati concurrebant duæ festiuitates, s. sabbatina & paschalis, & per consequens dies sabbati erat 15. luna apud eos, consequentia patet, quia tota celebritas hebdomadæ azymorũ erat solum in prima die & 7. vt patet Leuit. 23. Concordat Beda dicens. Erat magna dies illa sabbati, i. pp solemnitatem paschalẽ. Ad cuius difficultatis declarationem aliqua sunt circa festiuitates legis antiquæ præsupponenda, quorum quædam sumuntur ex sacra scriptura vel in ea habent aliquod fundamentum, quædam ex regulis Calendarij hebræorum apud eos diuulgatis, & vsque in hodiernum diem infallibiliter obseruatis.

Primũ præsupponendũ est, quod dies naturalis apud hebrẹos incipit ab occasu solis diei sabbati, & terminatur in occasum solis diei dñicæ, & sic de alijs. Et sic intelligit illud. *A vespere vsque ad vesperã celebrabitis Sabbata vestra.* Leuit. 23. Secũdũ est, quod mensis apud eos est lunaris & perficitur ex † 30. diebus & 10. horis naturalibus & duabus tertijs vnius horæ cũ † tribus minutis, quẹ quidẽ cõputatio cõcordat cũ Ptolemæo & alijs astronomis secundũ cursum mediũ lunæ qui est inuariabilis. Tertiũ est quod annus hebraicus incipit a Calẽdis seu nouilunio, quod est prope æquinoctiũ vernale. Vnde Exod. 12. a. *Mensis iste vobis principiũ mensiũ primus erit in mẽsibus anni.* Et inf. Exo. 13. a. *Hodie ingredimini in mense nouarũ frugũ.* Quartũ, quod omnia festa Hebræorum præter sabbatum exordium computationis, & per consequens mobilitatem per diuersas ferias hebdomadæ sumunt a neomenia primi mẽsis prædicti. Verbi gratia. Sit prẹdicta neomenia in quinta feria, tunc dies solemnitatis azymorũ erit similiter quinta feria, quia in 15. luna est dies immolationis agni solemnitatis paschalis iuxta illud Num. 28. d. *Numerabitis ergo ab altero die sabbati, &c.* Septem hebdomadas plenas, & festum tubarum erit in die sabbati. Nã sex menses lunares qui cõputabantur à neomenia primi mensis vsque ad neomeniam septimi sunt centũ 70. & septẽ dies integri, qui reuoluti per hebdomadas in sexta feria finiũtur, & sic neomenia mensis septimi sequentis erit in sabbato. Consequenter festum expiationis erit feria secunda, nã est in decima die a festo tubarũ. Consequenter festum scenophegiæ seu tabernaculorũ erit in sabbato, quia in 15. festo tubarũ & sic de similibus, quæ oĩa Leuit. 23. & in alijs locis habentur. Quintũ est, quod in quacũque die coniunctio luminariũ secundũ mediũ cursum supradictum prope æquinoctium vernale occurrerit, in eadẽ die est Calendæ seu neomenia mensis primi pdicta nisi in certis casibus in quibus repellanda est seu transferenda ad sequentẽ diẽ, & qñque ad subsequentẽ. Qui quidẽ casus duo sunt. Primus: qñ talis coniunctio transcendit. 18. horã eiusdem diei in qua est. Cuius repulsionis ratio est, quia tunc magis declinat talis cõiunctio ad diem sequentẽ quã ad illam in qua est, cum iam transit tres quartas partes illius diei, & attingit quartã vltimam, & talis coniunctio vocatur apud eos nouiluniũ vetus seu antiquum. Verbi gratia. Si nouilunium æquinoctij vernalis esset in 18. hora sabbati vel infra, tunc Calenda seu neomenia esset fienda in eadem die sabbati, & per consequens principiũ cõputationis festiuitatũ totius anni esset ab eadem die sabbati. Si aũt coniunctio esset vltra 18. horam, tunc talis neomenia esset transferenda seu repellenda ad diem dñicam immediate sequentem, & per consequẽs paschalia festa & aliæ festiuitates illius anni transferrentur ad ferias correspondentes diei dñicẹ & non sabbati, vt patet ex dictis. Secundus casus est qñ nouilunium vernale occurrit in secũda feria quarta vel sexta. In his. n. tribus ferijs non pñt figi Calendæ seu neomenia ẹquinoctij vernalis. Cuius ratio patebit infra. Sexto prẹsupponendũ est, quod qñque oportet quod fiant duẹ repulsæ de eadem neomenia. Hoc patet ex duobus casibus supradictis, nã si nouiluniũ vernale occurrat in die dñica vltra 18. horã, tunc in eadẽ die non est neomenia figenda pp antiquitatem seu vetustatem nouilunij secundũ primũ casum. Nec in secunda feria sequenti pp hoc quod est vna de tribus ferijs interdictis, iuxta secundũ casum, & sic oportet qđ transferatur ad tertiã feriã, & hoc contingit apud eos satis frequenter. Nec sentiendũ est erroneũ seu contra mentẽ legis loquẽtis simpliciter de prima die mensis, nã cõputatio mensiũ quantũ spectat ad cultũ festiuitatũ sufficit, quod sit vniformiter regulata & apud oẽs cõiter suscepta, & aliqualiter veritati propinqua, prout gratiosius & remotius contingit in cõputo nostro circa festiuitatem paschalẽ & alia festa mobilia ipsam sequentia Ratio aũt quare prædictẹ tres feriẹ. s. secũda, quarta & sexta repelluntur, ne in aliqua earũ neomenia primi mensis figatur, quãtũ ad secundã & quartã feriã vna est & est talis. Nã cũ festũ expiationis sit celeberrimũ sicut dies sabbati, intantũ quod cibaria non permittũtur in eadem die parari sicut nec in sabbato, vt ex sacra litera põt haberi, inde est quod ex earũ traditione antiqua seu consuetudine immutabili, quæ vsque hodie durat, habetur quod dies expiationis nunquã concurreret in die veneris nec in die dñica. Nã si dies sabbati à parte ante vel a parte post cõtinuaretur cũ festo expiationis, tũc essent duo dies naturales continui celeberrimi, in quibus nullo modo liceret parare cibaria, quod esset graue & valde onerosũ toti populo. Ex quo sequitur, quod neomenia prædicta primi mensis non põt esse in secunda feria, nam sic festum expiationis occurreret in sexta feria, & continuaretur cum die sabbati à parte ante, quod est cõtra pdicta. Similiter nec neomenia primi mensis habet esse in quarta feria, nã sic festũ expiationis esset in dñica, & per consequens continuaretur cũ sabbato à parte post, quod est cõtra pdicta, vnde patet ratio repulsæ secundæ feriæ & quartæ. Sed ratio quare ferię sexta excluditur ad hoc, vt in eadẽ neomenia primi mensis non figurat apud eos talis est. Nã in festo tabernaculorũ seu scenophegiæ, quod festũ secũdũ eos & ẽt secũdũ doctores nostros pceptũ fuit ad cõmemorandũ beneficiũ diuinẹ protectionis, & eductionis qđ habuerunt per desertũ, vbi in tabernaculis habitauerunt, in quo habebãt lẹtari per septẽ dies corã dño sumentes fructũ arboris pulcherrimæ spatulasque palmarũ, & cẹ. prout legitur Leuit. 23. ad significandũ, qđ per aridã terrã deserti deduxit eos Deus ad terrã delitiosam, prout sanctus Tho. prima secũdẹ. q. 102. art. 4. in rñsione ad 10. ar. ponit, in qua lẹticia put tradit in eorũ codicibus apud eos autẽticis, circumibãt altare solẽniter cũ hmõi spatulis & ramis semel in prima die & in alijs diebus vsq; ad sextam inclusiue. In septima aũt circumibant septies in memoriã captionis Iericho q̃ fuit prima ciuitas terrẹ pmissionis

† 29.
† certis.

n ab eis capta per huiusmodi circuitiones septenarias,vt habet
Iſue ſexto. Vnde,& in illa septima die procedebant in huiusmodi
tula intantū,quod quedā ibi facta non licebat fieri in die ſab-
bati,Cuius circūitionis memoria hodie fit inter eos in gyro rotu
egis,cū altare non habeant. Sed si neomenia primi mensis fuis
in sexta feria , sequeretur quod festū tabernaculorū concur
ret in die dominica,vt patet computanti,& sic septima dies ta-
naculorū esset in die sabbati. vnde cessarent illa q̃ dicta sunt.
quibus omnibus elicitur quedā regula in Calendariis eorū
que & apud oēs diuulgata, & vsque in hodiernū diē infallibi
er obseruata. Quia prima dies solemnitatis paschalis nunq̃ est
a secūda,quarta,nec sexta. Septimū est,quod anno quo Chrs
sus fuit,concurrit cōiunctio luminariū prope ęquinoctiū ver
le iuxta verā computationē Hebræorū quæ est secūdū mediū
rsum solis & lunę,vt dictū est in feria quinta post 19. horā cum
tis minutis,hoc est certissime calculatū per me,& cū peritis He-
ęorū diligentissime repertū & concordatū. Quibus presuppositi
patet solutio dubii prędicti. Nā in anno passionis Christi licet
unctio luminariū,vt dictū est,fuit feria quinta,nō potuit in ea
omenia figi pp ipsius vetustatē,quia fuit vltra 18. horā,vt pa-
in septimo præsupposito, & per consequens occurrit primus
sus repellendi supradictus,habuit ergo transferri ad sequentē
em,sed quia sequēs erat sexta feria,nec in ea poterat neomeni
ignari,vt dictum est , nam est secundus casus repulsionis iam
ctus,habuit ergo repelli seu transferri neomenia ad diem sab-
ti,& per consequens. 15 luna fuit eodem anno secundum he-
aicam computationem legitimam, & assuetam in die sabbati,
qua concurrunt duæ festiuitates solemnes apud eos,sabbatina
ilicet,& paschalis,quæ est prima dies solemnitatis azymorum,
sic erat magna dies illa sabbati secundum Io & in feria sexta
mediate præcedenti fuit secundum eos. 14. luna in qua legi-
me erat pascha immolandum. Vnde in eadem sexta feria fuit
molatus verus agnus paschalis ab eis,similiter,& typicus,pro
ius typici manducatione,vt non contaminarentur nō intraue-
nt prætoriū secundum Io. Christus autē in huiusmodi neome-
a primā repulsam tantū tenuit,& non secundā. Prima.n est ra-
nabilis in se,& sine respectu ad festa futura , sed solū propter
tustatem coniunctionis vnde neomenia illius anni apud ipsum
it translata ad sextam feriā:sed de sexta ad septimā nullatenus
C buit transferri apud eum,nam ratio illius repulsæ ex festis fu-
ris in mense septimo depēdebat,vt patet ex iā dictis,quæ festa.
utura cū Christus sciuisset per passionē suam de propinquo im
nentē cassari,sicut,& cætera legis cerimonialia,nullā vim ha-
bant transferendi seu repellendi præsentē neomeniā,vt patet
tuenti. Nā cessante causa pertim finali cessare habet effectus.
uit ergo iuxta verissimam & infallibilem notitiā Christi neome
a tempore suę passionis in sexta feria. Similiter, & prima dies
aschalis solemnitatis,hoc est. 15. luna apud eū,vnde & in feria
uinta præcedenti fuit vera. 14 luna in qua pascha cū discipulis
mpore determinato secundū legis veritatē manducauit. In hoc
videtur cōcordare magister historiarum,dicens. Quod si tabu
computi diligenter retro percurramus,inueniemus qđ tempo
passionis Christi feria sexta fuit. 15. luna. Et hoc est verum,li-
et tabula nostri computi sit grossior q̃ hebraica in hac materia.
Ex quibus habet,qđ tempore passionis Christi duplex fuit. 14.
una sicut & neomenia primi mensis, Vna.s.vera simul,& legiti-
ma secundum veram computationem Christi,cuncta legis miste-
ria tā pręsentia quā futura scientis . Alia vero legitima tantum
secundum communē & assuetam computationem aliorū omniū
preter Christū,& in vtraque.14,vterque agnus fuit immolatus ve
rus & Typicus. In 14.enim vera & legitima quę fuit feria quīta
Christus manducauit agnū typicū & cōsequenter verū agnū sub
sacramēto discipulis tradidit. In.14. vero legitima tantū q̃ fuit
sexta feria,agnus verus fuit immolatus,cōsequēter autē Typicus
& sic reddendo singula singulis , oīa veraciter concordant .Nam
Mat. Marcus & Lucas qui de cęna domini notabilē mentionē fe
cerunt exprimendo,in illa agnū Paschalē solemniter Christū cū
discipulis manducasse,& in eadē sacramētū eucharistię instituis-
se

se vt patet ex eorū dictis,qlibet eorū ipsam feriam quintā notat, D
tanquā propriam ad immolationē agni,& per consequens.14.lu
nā secundum verā computationem Christi prędictam secundum
quam autoritates Chrys. & Hie.ad partē affirmatiuā supra indu
ctę & similes obtinent veritatē . Sed Ioannes qui de cęna domini
breuissime se expediuit solum,dicens. Cęna facta &c.Ioan.13.ni
hil exprimens de agni manducatione, nec de sacramenti institu-
tione,cū iā de hoc sacramento plus cęteris tradiderat,fecit potius
mentionē de secunda 14.s.legitima tantum, quæ fuit sexta feria,
vt dictum est Ad excludendum errorē qui insurgere posset ex hoc
quod principale figuratū non corresponderet figurę in tempore
iā districte per legē determinato , vnde & vocat eum parasceue
Paschæ .i. vigilia . Et dicit quod Hebræi nondū māducauerant
pascha tēpore passionis Chri,quod habet veritatē secundū legi-
timam computationē hebræorū & ceterorum mysteria passionis
pro tunc ignorantiū. Et ideo in illa sexta feria licuit eis iudicialia
exercere,sepelire,angariare,& huiusmodi. Et sanctis mulieribus
in eadē sexta feria aromata præparare tanquā in die non festiuo.

Ex quo clarius patet error Grecorum dicētium,quod Ioan.cor-
rexit alios euangelistas asserentes quintā feriā protunc. † 13.lu †14.
Nam vt ex iā dictis patet Ioan. non correxit alios , sicut nec ipsi
falsum aliquod asseruerunt, sed potius vt de more euāgelistarum E
est,illud quod alii prætermiserunt ipse declarauit .s.† 13. lunam †14.
protunc ēt fuisse feria sexta secundum aliā computationem legi
timam cui concordant historiæ Hebræorū dicentium manifeste,
quod in vigilia paschę Christus fuit patibulo suspensus,& quod
a sęculis nunquam fuit inter eos prima dies paschalis feria sexta.

Et attendendum,quod ex verbis euangelii prædicta differentia
duplicis neomeniæ seu.14. lunæ aliqualiter posset notari. Nam
Matth.26.legitur. Magister dicit. *Tempus meum prope est apud te fa*
cio pascha cum discipulis. Vnde si li tempus meum prope est,diligē
ter intelligatur. Nam licet sit verum quod tempus passionis erat
prope,non tamen consonat cum litera sequenti. Dato.n.quod
tempus passionis esset protunc remotius,adhuc Christus habebat
pascha manducare cū discipulis suis,vt legem adimpleret. Sed ve-
rus intellectus iuxta prædicta videtur talis. Magister dicit. *Tem-*
pus meum.i. tempus manducandi Pascha secundū veram meam
computationem prope est,idest,hodie feria quinta,licet aliquo-
rum tempus iuxta ipsorum assuetam computationem fuisset re
motius,scilicet,in feria sexta. Et ideo sequitur. *Apud te facio &c.*

Et notandū etiam uidetur,quod in manducationd paschæ cum
non fit mentio de aliis discūbentibus , uel conuescētibus nisi de
duodecim discipulis tantum,sicut & illis tantum secrete passionē
futuram denunciauit Mat. 20.c.concordat prædictis. Nam ex pas
sione futura , quam solis Apostolis secreto expresse prænostica-
uit, diuersitas huius paschalis temporis dependebat vt dictum
est. Et ideo nimirum si sanctæ mulieres,& Ioseph ab Arimathia,
& huiusmodi , potius sequerentur hebraicam computationem
communē, quam Christi veram computationē . Nam mysteria
passionis,& præcipue legalium euacuatio abscondita fuit etiam
apostolis post resurrectionem usque ad tempus. Et sic iuxta sen-
tentiam phi.i.Ethi. omnia uera consonant uero . Diuina igitur
prouidentia circa hæc deuote attendenda est quæ paschalia festa
sic in antiqs præordinauit , ut tempore passionis Christi duplex,
14.luna occurreret ad agni immolationē psignata , ut in prima
Christus sacrificiū adimpleret legale , & nouū institueret, et in
secūda se. Deo in sacrificiū offerret uespertinū,ut utrumq; tēpo
re præsignato pro humana salute pficeret,q̃ nobis concedat,&c.

Repli. *In ca.26.* Cum postillator soluisset omnes difficultates
circa cœnā domini & esum agni pascalis moueri consuetas pre-
sertim a Græcis. Burg.facit unam longam singularem computa-
tionem in qua multa ponit multis dubia cui placet uideat. Et fi-
naliter in eodem capitulo dicit quis fuerit ille hymnus de quo
dicitur. *Et hymno dicto, &c.* Et dicit,quod fuit magnū alleluia
quod incipit a Psalmo, Laudate pueri, usque ad Beati immacu-
lati,exclusiue. Idem dicit circa Psalmum. *Laudate pueri.* Si uerum
est placet. Autoritatem autem ad id sacri canonis non habemus.

CAP.

CAP. XXVII.

A a **M**Ane autem. Matthæus, & Marcus contexerunt narrationem de his quæ cum domino acta sunt vsque ad mane, sed postea redeunt, vsque ad negationem Petri narrandam, qua terminata redeunt iterum ad mane, vt inde cætera contexerent. Mar. 14. f.

b *Peccaui tradens &c.* Quam in potestate sua esset mutare perfecutorum sententiam, licet autem mutauerit voluntatem, tamen primę voluntatis exitum non mutauit. Penitentia Iudæ instructiua.

* Chrisostomus. Vide quoniam pænitentiam agit, quando cōpletum est, & finem accepit peccatum. Nō enim permittit diabolus eos qui non vigilant, videre malum antequam perficiant. † Mar. 15. a. Luc. 23. a. Ioan. 18. c. † consilium Hom. 86. in Matth.

B

c *Quid ad.* Quid ad nos pertinent de hoc tu videris. tu scias q̄d fecisti. Vel quid videris pertinere ad nos. Quid ad nos pertinet precium acceptum: tu istud probaueras, tu inde fac quod vis. † inocentem. † videbis.

Qui ad mortem peccant, tantam habent ignorantiam, & cæcitatem, vt nec turbentur in sceleribus suis, nec pęnitentiæ dolore crucientur.

d *Et proiectis.* Sicut pęnitentia eius fuit infructuosa, sic & hęc oblatio in templo est execrabilis.

C e *Et abiens.* Hieronymus. Nihil profuit Iudę egisse pęnitentiam, per quam scelus corrigere non potuit. Sed quando[...]ter sic peccat in fratrem, vt emendare valeat quod pecca[...] potest ei dimitti. Sin autem permanent opera, frustra v[...] assumitur pęnitentia. Hoc est quod de eo dicitur Et oratio[...] us fiat in peccatum, vt non solum emendare nequiuerit p[...] ditionis nefas, sed [...] prij homicidii sce[...] addiderit.

Leo Papa. Scele[...] or omnibus o Iuda [...] infelicior. exti[...] quē non pęniten[...] reuocauit ad dom[...] sed desperatio tra[...] ad laqueum. Exp[...] ctasses consolatio[...] criminis tui, & d[...] nec sanguis Chri[...] omnibus effunde[...] tur, informis læti [...] spendium distul[...]

f *Non licet eos.* Ve[...] colantes culicem, [...] camelum glutien[...] si enim ideo non [...] tunt pecuniā in c[...] banā, id est, in gaz[...] phylacium, id est, [...] ter dona Dei, qu[...] preciū sanguinis [...] cur ergo ipse sang[...] effunditur? Et qu[...] pręmii eis, si inde ager emitur in sepulturam pauperum.

g *Emerunt, &c.* Allegor. Magnum mysterium est in [...] iniquitatis. Figulus est Deus in cuius manu ex eodem lu[...] facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Ag[...] eius seculū quod vniuersum precio eius emitur, vt ei con[...] mortui sepeliant peregrini. Non vtiq; Israel, sed alieni, qu[...] in precio sanguinis Christi sepulti æternā requiē sortientu[...] Illi

CAP. XXVII.

Vide quam solliciti in malo tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium.

a **M**Ane autē facto † consilium inierunt om 1
nes principes, sacerdotū & seniores popu 2
li aduersus Iesum, vt eū morti traderent.

a Quem vinxerant in horto. vt Ioannes ait. b Mos erat, quem morti adiudicasset, ligatū in iudici traderent.

Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato 3 4

a Magnitudinem auaritiæ impietatis pondus excludit.

præsidi. Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quod damna- 5
b tus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos prin- 6 7

a Quanto magis qui emerunt.

cipibus sacerdotum, & senioribus, dicens: † Peccaui, tradens

Emisse se audiunt, & tamen extra reatum se credunt, & in vendente scelus constituunt.

c sanguinem † iustum. At illi dixerunt Quid ad nos? Tu † vi- 8 9

a Vt ostenderet se perosum cœli, & terræ.

d e deris ∵ Et proiectis argenteis in templo recessit, & abiens la- 10
queo se suspendit. Principes autem sacerdotum acceptis ar-

a Oblatio impiorum abominabilis est domino quæ offertur ex scelere. a Corbonan interpretatur oblatio. Gazophilatium.

f g genteis dixerunt. Non licet eos mittere in corbonam quia 11 12
precium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis †

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVII.

MAne autem. *Ostenso qualiter passio Christi fuit per Iudæos inchoata, hic ostenditur qualiter fuit per gentiles consumata. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur ipsius Christi crudelis occisio. Secundo, eius fidelis, & deuota tumulatio, ibi.* Cum sero factum esset. *Prima adhuc in duas, quia primo describitur ipsius Christi iniqua condemnatio. Secundo, ipsius sententiæ iniquæ executio, ibi.* Et postquam illuserunt ei. *Prima in quatuor, quia primo describitur ipsius Christi coram præside præsentatio. Secundo ipsius præsentati diligens interrogatio, ibi.* Iesus autem stetit. *Tertio, in nocētiæ eius declaratio, ibi.* Per diem autem solemnem. *Quarto, inocentis cōdemnatio, ibi,* Videns autem Pilatus. *Prima adhuc in duas, quia primo describitur ipsius Christi præsentatio, vt dictum est Secundo, incidentaliter subditur Iudæ desperatio, ibi.* Tunc uidens. *Circa primum dicitur sic.* Diuisio

1 Mane autem facto. *Quia a media nocte vsque ad illam horam illuserunt eum conspuendo, & palmis cædendo, vt visum est.*

2 Consilium inierunt, &c. *Non enim ex testimoniis præhabitis habebant aliquid, vnde possent accusari coram Pilato, sicut reus mortis & ideo vlterius, consulebant qualiter eum sicut dignum morte accusarent, vt patebit infra. Sequitur.*

3 Et uinctum adduxe. *Illi enim qui reputabantur digni morte, ducebantur coram iudice ligati.*

4 Et tradiderunt Pontio. *Aliqui dicūt quod Pilatus erat propriū nomen eius, compositū ex nomine matris quæ dicebatur Pila, & patris qui decibatur Atus. Pontius autem cognomen eius, quia fuerat iudex missus a Romanis ad insulam pontianam, hoc autem diffuse habetur in quadā legenda quæ vocatur aurea. Sed quia ibi multa dicuntur de hoc quæ videntur prima facie falsa, quæ propter prolixitatem omitto. Ideo aliter dicendum, quod Pontius erat proprium nomen eius, quod patet ex duobus. Primo, quia post ponitur cognomen, & non præponi[...] proprio nomini saltem de cursu communi. Secundo quia hoc nōme[n] commune est in Burgundia, vnde Pilatus erat oriundus. Erat enim na[...] tione Lugdunensis, vt dicit magister in historiis. Et idem dicit Iosephu[s] libro antiquitatum. Philatus autem erat eius cognomen. Præses aute[m] erat nomen officii sui. Et dicitur a præsidendo, quia præsidebat Iudæ[is] ibidem missus a Romanis.* Pontius nomen propriū, & Pilatus cognomē q̄ Lugduensis erat

5 Tunc ui. *Hic incidētaliter subditur Iudæ desperatio, cum dicitu[r]* Tuc ui. Iudas qui eum tra. quod da. es. *Hæc autem desperatio pr[o] cessit ex duobus. Primo ex magnitudine sceleris, tradendo ad morten[m] illum cuius tantam sanctitatem expertus fuerat. Secundo quia damna[...] tionem suam audierat a Christo, vt dictum est capitulo præce. quen[m] sciebat prophetam verissimum.*

6 Pęnitentia du. *Infructuosa tamen, quia erat sine spe veniæ, sicu[t] de his qui sunt in inferno dicitur. Sap. 5. a. Dicentes intra se pęnitentia[m] agentes.* 7 Retulit tri. argen. prin. sa. *Ex quo patet, quod cupidi[...] tas sua nihil valuit sibi, Sequitur.*

8 At il. di. Quid ad nos? *Quasi dicat, nō curamus, si peccasti vel nō*

9 Tu uide. *Idest, ad te pertinet videre factum tuum.*

10 Et abi. la. se su. *Ex desperatione. Et in hoc plus peccauit quam i[n] tradendo Christum, vt dicit Hiero. Cuius ratio est, quia in traditione Christi peccauit contra eius humanitatem directe, sed in desperatione illa peccauit directe cōtra eius diuinitatem, quia contra infinitatem di[...] uinæ misericordiæ. Sequitur.* 11 Non licet eos, &c. Corbām h[e] braice, idem est quod oblatio. *Corbonam autem erat, locus ad po[...] oblationes factas in templo pro reparatione templi, & aliis necessari[...] is. Magna igitur apparet sacerdotum excæcatio, qui occisionem Christi reputabant sibi licitam, imo tanquam sacrificium Deo facerent, & tamen precium venditionis eius reputabant nefarium, & indignum applicari ad vsus templi.* 12 Consilio autem inito, &c. *Quia ille cuius ille ager erat figulus fuit, ideo sic vocabatur, Vel forte, quia ibi erat terra apta ad faciendum vasa fictilia.*

In

MORALITER.

5 *Tunc videns Iudas qui eum tradidit quod damnatus esset pęnitentia.* Orige. Si autem locum pœnitentiæ, requisisset, & tempus pus pęnitentię obseruauisset, forsitam inuenisset eum qui di[...] cit. Nolo mortem peccatoris, sed magis vt cōuertat, & viuat.

12 *Emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum, &c.* AVGVST. Peregrinis inquam qui sine domo, patria & toto orbe

Illi quidem fecerunt alia voluntate, vt ęternũ relinquerẽt
A suæ nequitiæ monimentum. Sed nos qui peregrini eramus a lege, & ꝓphetis, praua eorum studia suscepimus in salutem, & in precio sanguinis Christi requiescimus.

a *Per Ieremiam.* Hieron. Hoc non in Ieremia, sed in Zacharia legitur: tamen alijs verbis. Legi nuper Ieremiæ apocryphũ, in quo hæc verba scripta reperi. Sed tamen magis mihi videtur hoc sumptũ de Zacharia more apostolorum, qui verborum ordine prætermisso, sensus tantum de veteri Testamento proferunt.

✻ Idem. Absit ergo de pedissequo Christi, quòd possit argui de falso, cui cu-
B ra fuit non verba, & syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere.

Per Ieremiam prophetam. Sed hoc in Ieremia nõ inuenitur: sed in Zacharia fere secundũ sensum, non secundũ verba. Vnde quidã codices non habent, per Ieremiam, sed tantũ, per prophetam. Tamẽ secreto Dei consilio factum est, vt animo Matthæi ꝓ Zacharia occurreret Ieremias: q̃a omnes prophetę vno spiritu sunt loquuti, ita vt singula sint oĩum, & oĩa singulorũ. Quare ergo Matthæus hoc emendaret, quod spiritu regente fecerat: vt per hoc admoneremur tantã inter prophetas esse concordiã, vt vni deputetur congrue quod ab alio dr̃. Vel apud Ieremiam inuenitur de empto agro, sed non sub hoc nomine precij. Apud Zachariam de triginta argenteis: & nihil de emptione agri. Vtrumque ergo interpretatur Euãgelista ad hoc quod de Domino completum est, & confert in vnũ triginta argenteos quod est in Zacharia, & agrum emptũ quod est in Ieremia. Quod subdit. *Quem appreciauerunt.* Apud neutrũ inuenitur, sed ex persona Euangelistę accipiendũ est, quia hoc ex reuelatione Domini cognouit ad hãc rem, quę de precio Christi facta est huiusmodi pertinere ꝓphetiã. Liber quippe empti agri apud Ieremiam iubet̃ mitti in vas fictile. Et hic emitur ager figuli de precio domini in sepulturã peregrinorum, id est, ad permansionẽ quietis eorum qui peregrinãtur cum domino & consepeliuntur ei per baptismum, nã & illã emptionẽ agri hoc significare Ieremiæ dñs dicit, quia erit permansio de captiuitate liberatorum in illa terra. D

b *A filijs Israel, &c.* A quibus minus oportuerat, qui magnificare debuerant.

c *Tu es Rex Iudæorum.* Secundum Lucam duo obiecerant, s. quòd prohibebat dari censum Cæsari, & quòd diceret se regem. Luc.23.a Luc.20.d

¶Huius seculi.
agrum figuli in sepulturam peregrinorum: propter hoc vo- 1
catus est ager ille Acheldemach, † hoc est ager sangui- 2
nis, vsque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod 3
a dictum est per Ieremiam Prophetam, dicentem. † Et ac- 4
¶Quod in Zacharia, appenderunt, id est, alij rei comparauerunt.
a ¶Hoc.s. b ¶Illius Christi. c ¶Scilicet me.
ceperunt triginta argenteos, precium appreciati, quem ap- 5
a ¶Id est, non pluris precij me facientes, quam vile mancipium.
b preciauerunt a filiis Israel, & dederunt eos in agrum figu- 6
¶Constitutum mihi reuelauit.
li, sicut constituit mihi Dominus. † Iesus autem stetit an- 7
c te præsidem, & interrogauit eum præses, dicens: Tu es Rex 8
¶Sic temperat, vt sermo eius calumniæ non pateat, & tamen verum dicat.
d Iudæorum? Dixit illis Iesus: Tu dicis. Et cum accusaretur 9
¶Vt verum patientiæ det exemplum, sicut flagellatus ante, ita modo silet accusatus. 10
e a principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respondit. 11

De regno ergo Pilatus, quia nescit interrogat. De tributis: quia audierat eũ respondisse: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari;* quasi aptum mendacium inuidorum negligit. Vnde Marcus. *Et non erant conuenientia testimonia eorum.* In hoc quòd Pilatus nihil aliud criminis interrogat, nisi an sit Rex Iudæorum: arguuntur impietatis Iudæi, qui nec falso inuenire potuerunt quod obijcerent Saluatori. E

Hacel dema. hoc est. †Zac.11.c Mar.24.f †Mar.15.a Luc.23.a Ioan.18.f

✻ Origenes. Iudex totius creaturæ constitutus a patre, vide quantum se humiliauit, vt acquiesceret stare ante iudicem tunc terræ Iudææ, & interrogatus est interrogationem, quam forsitan Pilatus deridens, aut dubitans interrogat. Tracta.35. in Matth.

Chrysostomus. Quia sciebat Pilatum nullam curam facientem legalium, ad publicas accusationes rem ducunt. Homil.87. in Matt.

d *Tu dicis.* Sacerdoti, quasi de præteritis respondit: quia lex omnis venturum Christum prædicauerat. Tu dixisti: quasi venturum Christum ex lege ipse dixisset. Huic legis ignaro dicitur. *Tu dicis;* quia per fidem præsentis confessionis salus gentium est. Nota quòd Pilato aliqua ex parte respondet qui inuitus ferebat sententiam. Pharisæos vero indignos suo sermone iudicauit.

Chrysostomus. Confessus est se esse regem, sed cęlestem, vt in alio Euangelio manifestius legitur, *Regnum meum non est de hoc mundo.* Vt neque Iudæi, neque Pilatus excusationem habeant, huic accusationi insistentes. Homil. 87. in Matth.

e *Nihil respondit.* ✻ Origenes. Accusatus Iesus sicut tunc nihil respondit, sic nec & modo: non enim fit eis verbum Dei, sicut aliquando fuerat ad prophetas: sed neque dignum erat vt Pilato interroganti responderet, qui non habebat permanens & firmum de Christo iudicium, sed ad contraria trahebatur. Tracta.35. in Matth. F

Consue-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In sepulturam peregrinorum.* Quia non habebant proprium sepulchrum.

2 *Propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach.* Hoc ex Dei ordinatione factum est ad memoriam proditionis Iudę, & passionis Christi.

3 *Tunc impletum est quod di. est per Ier.* Quia secundum quòd dicit Hiero. licet autoritas sequens non sit in libro Ieremiæ quem habemus: tamen Hiero. vidit autoritatem istam de verbo ad verbum in quodam libello Hebraico qui dicebat̃ esse Ieremiæ prophetæ. Multi. n. libri prophetarum non habentur. Vel aliter ly Ieremiã nõ est de textu, vt dicit Hiero. nec etiam in antiquis libris est & tũc qđ dr̃ per prophetam intelligere debemus Zachariam: quia Zachariæ vndecimo habetur ista sententia, licet verba aliquantulũ sint mutata.

4 *Et acceperunt triginta argenteos, precium appreciati.* Id est ipsius Christi.

5 *Quem appre. fi. Is.* Quia istud precium fuit constitutum inter Iudam, & sacerdotes qui erant de filijs Israel.

6 *Et de. eos in ag. fi.* Hoc est pro agro figuli.

7 *Sicut constituit mi. dominus.* Hoc est additum ab euangelista, quia ista prædicta erant a Deo præordinata.

8 *Iesus autem stetit.* Hic ponitur ipsius præsentati interrogatio. Ad cuius euidentiã considerandũ, q̃ Iudæi accusauerunt Christũ coram Pilato de tribus, vt habetur Luc. 23. a. Primũ fuit, ꝙ subuertebat gentem Iudæorũ a cultu legis. Secũdum, q̃ auertebat populũ a redditione tributi Imperatori Romano. Tertiũ, q̃ dicebat se esse regẽ, & sic volebat sibi vsurpare regnũ. De primo non curauit Pilatus, quia erat homo gentilis, & ideo nõ curabat de obseruatione, seu violatione Iudaicæ legis. Secundũ sciebat esse falsum, quia audiuerat a Christo responsum fuisse Iudæis. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c.* vt supra, habitũ est 22. De tertio autem interrogauit ipsum Christum: quia contra Imperatorem videbatur esse directe, q̃ aliquis diceret se esse regem Iudæorum qui seruiebãt Imperatori Romano sub tributo, propter quod Romani abstulerant a Iudæis nomen regiũ a tempore Pompeij, & hoc est quod dicitur hic. *Et interrogauit eum Præses dic. Tu es rex.* Iudæi accusauerũt Christũ coram Pilato de tribus.

9 *Dixit illi Iesus. Tu. di.* s. veritatẽ: q̃a nõ negauit se esse regẽ, sed magis cõsensit, veruntamen exposuit dictum suũ, dicẽs. Regnũ meũ nõ ẽ de hoc mũdo; vt habet̃ Ioã. 18. g. Et in hoc satisfecit Pilato: q̃a regnũ imperatoris nõ põt esse nisi ĩ hoc mundo, & sic regnum Christi non erat ꝯtrium imperatori.

10 *Et cum accusaretur &c.* Quæ hic dicta sunt, expressius tanguntur Luc. 23.

11 *Nihil respondit.* Tũ q̃a manifeste falsa erãt, & rñsione indigna. Tũ q̃a volebat ĩplere illud ꝙ erat scriptũ de eo. Isa. 53. c Sicut agnus corã tõdẽte se obmutescet, & nõ aperiet os suũ.

Tunc

MORALITER.

orbe exules iactantur, requies Christi sanguine prouidetur. Istos aũt peregrinos dicimus esse deuotissimos Christianos, qui renunciantes sæculo & nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt.

8 *Iesus autem stetit, &c.* Sequitur.

A a *Consueuerat præses.* ✱ Origenes. Sic enim quasdam gratias præstant gentes his quos sub iciunt sibi, donec cõfirmetur super eos iugum ipsorum. Tamen consuetudo hæc fuit aliquando apud Iudæos. Saul enim non interfecit Ionathan, omni populo eum petente ad vitam.

Vbi supra.

b *Qui di. Bar.* Barrabas in Euangelio, secundum Hebræos filius patris, vel magister eorum interpretatur. Ipse est Antichristus, quem illi Christo præferunt, quibus dicitur. *Vos ex patre diabolo estis*, Pilatus qui os malleatoris interpretatur, diabolum significat, qui est malleus vniuersæ terræ, per quem dominus vasa sua permittit probari:& ad vltimum cõteret, quando in extrema damnatione confringet.

Ioan.8.f

B

c *Quem vultis.* Populo volens satisfacere dat optionem, quamuis non dubitet Christum eligendum sciens per inuidiam traditum.

✱ Chrysostomus. Quasi dicat. Si non vultis, sicut innocentem dimittere; saltẽ sicut condemnatum festiuitati dimittatis. Si enim oportebat in peccatis manifestis existẽtem dimittere, multo magis in dubijs. Vide autem ordinem conuersum. Petitio pro condemnatis solet esse plebis, concessio autem principis, nunc autem princeps petit a plebe,& plebs ferocior redditur.

†Mar.15.b Luc.23.c Homil.87.in Matt.

C

d *Qui*

---

a ¶Ethnicus est qui condemnat Iesum, sed causam refert in populum Iudæorum.

Tunc dicit illi Pilatus: Non audis † quanta aduersum te di- 1

a ¶Ne crimen diluens dimitteretur a præside,& crucis vtilitas differretur.

cunt testimonia? Et non respondit ei ad vllum verbum, ita vt † 2

miraretur præses vehementer. † Per diem autem solennem 3

a ¶Non imperiali sanctione, sed ductus populi consuetudine, cui placere uolebat.

a consueuerat præses dimittere populo vnum vinctum, 4

a ¶Propter seditionem,& homicidium.

quem voluissent. Habebat autem tunc vnum vinctum 5

a ¶Vulgatum in malitia. b ¶Barrabas filius magistri, vel Barrabas filius patris, quod rectius.

b insignem, qui dicebatur Barrabas. Congregatis ergo il-

c lis dixit Pilatus. Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, 6

d an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim, quòd per in- 7

a ¶Timentes, ne omnes crederent in eum. b ¶In Pilato,& uxore eius, Christum iustum confitentibus, gentilis populi testimonium est.

e uidiam tradidissent eum. Sedente autem illo † pro tribunali, 8

f misit ad eum vxor eius dicens. † Nihil tibi,& iusto illi. Multa 9

g enim passa sum hodie † per visum propter eum † Principes au- 10 11

a ¶Egressa est iniquitas a senibus,& iudicibus.

tem sacerdotum, & seniores persuaserunt populis, vt pete- 12

h rent Barrabam: Iesum vero perderent. Respondens autem

præses, ait illis. Quem vultis vobis de duobus dimitti? At

i illi dixerunt, Barrabam. † Dixit illis Pilatus. Quid igi-

¶Qui Rex uester est.

tur faciam de Iesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes:

† ne quid rei sit tibi cum iusto illo.
† in somnis

---

d *Qui dicitur Christus.* Idem quod Marcus ait: regem Iudæorum, quorum rex Christus vocabatur.

e *Pro tribunali.* Tribunal sedes iudicum, vt solium regum, cathedra Doctorum.

D

f *Vxor eius.* Vxor viri gentilis hoc in visione intelligit, quod Iudæi vigilantes intelligere noluerunt.

g *Nihil tibi.* Nunc demum diabolus intelligens per Christũ se spolia amissurum, sicut primum per mulierem mortem intulit, ita modo per mulierem vult Christum de manibus Iudæorum liberare, ne per mortem eius mortis amittat imperium.

†Mar. Lu. Io.

E

h *Barrabam, & cæt.* Filium diaboli elegerunt pro filio Dei, vt Saluatorem cum sua salute perderent, & proditorem liberarent, quæ sua petitio hodie etiam hæret eis, amissa gente,& loco,& libertate: quia datorem libertatis perdere voluerunt.

i *Quid igitur faciam de Iesu.* Multas quærebat occasiones, vt eum cum beneuolentia populi liberaret. Primo, latronem iusto conferens: Deinde. *Quid ergo faciam de Iesu, qui dicitur Christus?* Et cum dicerent, crucifigatur, non statim acquieuit, sed iuxta suggestionem vxoris ait: Quid enim mali fecit? Quo dicto Pilatus absoluit Christum.

F

Lauit

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tunc dicit illi,&c.* Eadem ratione non respondit ei:& iterum quia nolebat impedire passionem suam Sequitur.

2 *Ita vt miraretur.* De Christi patientia sic tacendo: cum oĩa quæ contra eum dicebantur, posset excusare vno verbo.

3 *Per diem.* Hic consequenter ponitur innocentiæ Christi declaratio. Et primo ostenditur eius innocentia. Secundò Iudæorum resistentia, ibi. *Principes autem.* Prima in duas: quia innocentia Christi primò declaratur de verbo iudicis. Secundò: ex testimonio suæ vxoris, ibi. *Sedente autem.* Ad euidentiam primæ partis aduertendum, quòd in fauorem Iudæorum concessum erat a Romanis, vt in solemnitate Paschali dimitteretur vnus incarceratus secundum voluntatẽ eorum in memoriam liberationis eorũ de Aegypto: quia in solemnitate Paschali fiebat memoria illius beneficij. Pilatus aũt sciebat eos cupidos, de obseruãda illa cõsuetudine. Ex altera parte volebat Christũ liberare: iõ proposuit eis optionẽ dicens, q̃ liberaret eis Iesum vel Barrabam,& nullum aliũ, per hoc subtiliter credens liberare Christum de consensu eorum: quia non credebat aliquo modo quòd peterent liberationem Barrabæ, quia erat homicida & seditiosus & pessimus, vt habetur Luc.23.& ideo credebat, quòd prælegerent liberationem Iesu. Et hoc est quod dicitur. *Per diem au. so.* Non quãcunque, sed in solẽnitate paschali, vt dictum est.

4 *Consueuerat.* Ratio dicta est.

5 *Habebat au.* Dicitur autem hic insignis non nobilitate generis, sed ex famositate sui criminis: quia etiam bonum ad mala transferimus vt dicitur 5. Meta. sicut aliquis dicitur bonus latro, ita potest dici insignis. Sequitur.

6 *Quem*

6 *Quem vultis.* Quasi dicat nullum alium habebitis & p̃ hoc credebat liberare Iesum, vt dictum est. Cuius ratio subditur.

7 *Sciebat enim.* Quia publice arguebat vitia sacerdotum & Pharisæorum.

8 *Sedente.* Hic declaratur innocentia Christi per testimonium vxoris Pilati. Ad cuius euidentiam sciendum, q̃ diabolus qui captionem Christi procurauerat per Iudæos, per aliqua signa perpendit q̃ ipse esset vere Christus, & per consequens, q̃ per eius mortem spoliaretur infernus: hoc autem perpendit per eius patiẽtiã,& per scripturarum impletionẽ,& forte per sanctorum patrum in lymbo existentiũ exultationẽ:& iõ mortẽ Christi impedire volebat per vxorẽ Pilati: cuius preces efficaces credebat in ɔspectu viri sui. Et hoc est quod dr̃ hic. *Sedente autem eo.* iudicando scilicet Christum.

9 *Misit ad eum vxo.* Quasi dicat nullo modo condemnes eum, sed magis eum dimitte.

10 *Multa enim passa.* Quia diabolus apparuerat ei, mouens eam terroribus ad liberationem Christi. Vtrum autem talis apparitio fuerit ei facta in somno vel vigilia expresse non habetur hic: videtur tamen quòd fuerit in somno, per hoc quòd hic dicitur per visum: Christus enim fuit præsentatus Pilato valde mane, vt dictum est in principio huius capituli. Et ideo probabile est, quòd vxor eius iacebat adhuc in lecto, quia dominæ non solent ita mane surgere, sicut viri sui.

11 *Principes.* Descripta Christi innocentia, hic subiungitur Iudæorum resistentia: intantum enim, odiebant eum, quòd prælegerunt liberare hominem pestiferum, ne Christus liberaretur. Et hoc est quod subditur hic. *Princ. aut. sacer.& se.* Falsas rationes inducendo.

12 *Vt peterent.* Et patet vsque ibi.

Quid

MORALITER.

† *Et non respondit ei,&c.* Ratio dicta est c. præced. secundum August. Hic. Vel ideo nihil respondit ne crimen diluens dimitteretur a præside,& crucis vtilitas differretur.

Principes.

11 *Principes.* Origenes. Est & nunc videre, quomodo populus Iudæorum a senioribus suis, & Iudaicæ Doctoribus suadetur,& excitatur aduersus Iesum, vt perdant eum:& hodie in locis pluribus fit idem aduersus membra eius.

Innocens

a *Lauit manus.* Gentilem populum ab impietate Iudęorum alienum designans, qui clamauerũt. Crucifige, crucifige eũ.
b *Sanguis eius.* Perseuerat vsque hodie imprecatio, & sanguis Christi non aufertur ab eis.
Chrysostomus. Intuere Iudęorum insaniam qui sibi maledicunt, sed tamen misericors Deus eorum sententiam non firmauit, sed ex eis, & eorum filijs suscepit, qui pœnitentiam egerunt. Etenim, & Paulus ex ipsis fuit, & multa milia eorũ qui Hierosolymis crediderunt.
c *Tunc dim. il. Barra.* Barrabas latro seditiosus, & homicidiorum auctor, dimissus est populo Iudæorum.
Isidorus. Diabolus qui iam olim ob superbiam a patria lucis expulsus, & in tenebrarũ carcere fuerat missus. Et ideo Iudæi pacem habere non possunt, quia seditionũ principẽ eligere maluerunt. Vel Barrabas typum gerebat Antichristi.
d *Iesum vero fla.* Ideo credendus est Pilatus Iesum flagellasse & militibus ad illudendum dedisse, vt satiati pœnis eius, & opprobrijs, Iudæi eius mortem vltra non sitirent. *Iesum verò.* Sequens Romanis legibus, quæ crucifigendos prius iubent flagellari.
✱ AVGVSTINVS. Proh dolor, iacet extensus ante hominem Deus, & supplicium patitur rei, in quo nullum peccati vestigium potuit inueniri.

e *Chlamydem*

e *Chlamydem coc.* Quęcunq; fecerunt, licet alia mente, tamẽ nobis sacramẽta dederũt. Chlamydẽ idem quod Marcus dicit purpuram, in qua Christi caro passionibus obiecta insinuatur: vnde ꝓpheta, *Quare ergo rubrum est indu. tuum.* In spinea corona, nostrorũ susceptio peccatorum, quæ per spinas notantur. In calamo: venenata occidit animalia. Iuxta Lucã apud Herodem alba veste induit, in quo innocentia, & castitas assumptæ humanitatis exprimitur, & gloria regni immortalis, quam per passionem accepit. Vel induitur purpura, idest sanctis Martyribus, alba veste, alijs sanctis: quia vero solet calamo scriptura fieri, caput Christi percutiũt calamo, qui diuinitati illius contradicentes, errorem suũ auctoritate scripturæ sanctæ cõfirmare conantur. In faciem spuunt qui Iesum in carnem venisse denegãt. Vt illi falso adorabant, ita hodie qui credũt, sed peruersis actibus verba eius, & promissa regni despiciunt quasi fabulosa.

Mar. 15. b
Isai. 63. a
1. q. 4. ca. Ecclesia.
Luc. 23. b
† videbitis

Hiero. In chlamyde coccinea opera gẽtium cruenta sustentat. In corona spinea, maledictũ soluit antiquum. In calamo, venenata occidit animalia. Vel calamum tenet in manu, vt sacrilegium scriberet Iudęorum. In suis vestibus non illudit, sed in his quę propter peccata nostra portauit. Cum crucifigeretur, suum recepit ornamentum statim: quia elementa turbantur, & creatori testimonium dat creatura.

Exeuntes

a ¶Vt vxor mandauerat, nihil tibi & iusto illi.
Crucifigatur. Ait illis præses. Quid enim mali fecit? At illi 1
a ¶Quanto plus audiebant, quod Pilatus uellet eum liberare. 2
magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Videns autem Pi- 3
a ¶Id est, rebellionis crimen ei contra Cæsarem impingeretur. 4
latus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, ac- 5
a ¶Quodammodo contestans, ego innocentem uolui liberare. b ¶Non in hoc Deum fallit, particeps est, sed innocentior illis qui dicunt, Crucifige, crucifige. 6
a cepta aqua lauit manus coram populo, dicens: Innocens †
a ¶Ego minister sum legum, uestra uox sanguinem fundit.
ego sum a sanguine huius iusti, vos † videritis. Et respondens
¶Culpa, & pœna. ¶Vnde per Isaiam: Si leuaueritis manus ad me, non exaudiam, manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.
b vniuersus populus, dixit. † Sanguis eius super nos, & super
c
d filios nostros. † Tunc dimisit illis Barrabam: Iesum vero 7
a ¶A Pilato, ut Ioannes ait. ¶Ideo flagellatum, ut nos a flagellis liberemur. 8
flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur. Tunc milites 9
a ¶Quia obijciebatur ei quod usurpasset imperium in populo Iudæorum, illusionibus hoc o[illegible]enaunt.
præsidis suscipientes Iesum in prætorio, congregauerunt ad 10
a ¶Proprijs uestimentis. b ¶Pro purpura qua reges utebantur.
e eum, vniuersam cohortem, & exuentes eum, chlamydem 11
a ¶Pro diademate. 12
coccineam circumdederunt ei. Et plectentes coronam de 13
¶Pro sceptro. 14
spinis posuerũt super caput eius, & arundinem in dextera e- 15
16

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quid enim mali fecit.* Quasi dicat non allegatis causam sufficientem suæ mortis.
2 *Et illi magis.* Per clamorẽ aũt, & tumultũ populi voluerũt obtinere quod non poterãt per rationem habere, dicentes.
3 *Crucifigatur.* i. morte turpissima, & acerbissima moriatur.
4 *Videns au.* Declarata Christi innocentia, vt visum est, hic ponitur ipsius innocentis iniusta condemnatio, quę processit ex parte iudicis ex timore, ne si dimitteret eum contra clamorem populi, accusaretur postea ad Cæsarem, & hoc est quod dicitur hic. *Videns au. Pi.* Ostendendo Christi innocentiam ad eius liberationem.
5 *Sed magis tu.* Scilicet clamantis ad contrarium per seductionem sacerdotum, vt visum est.
6 *Accepta aqua la.* Ad hoc vt Iudæi totum peccatum super se acciperent, & ipse immunis esset a peccato. Sed hoc non sufficit ad omnimodam eius excusationem, quia cum esset iudex tenebatur ex officio seruare iustitiam: & ideo grauiter peccauit faciendo contra eam, ad habendum populi fauorem: minus tamen peccauit quàm Iudæi: quia eius motiuum fuit minus malum: Iudæi enim ad occidendum Christum moti sunt per rancorem, & odium. Pilatus autem propter timorem Cæsaris, & fauorem Iudæorum habendum.
7 *Tunc di. il. Bar.* Iacta responsione a Iudæis, quòd totum peccatum reciperent super se, & filios suos.
8 *Iesum au.* Licet ista flagellatio Christi ponatur hic post sententiam iudicis, tamen fuit ante facta, vt habetur Ioan. 19. quia ad hanc intentionem eum præcepit Pilatus flagellari, & illudi, vt Iudæi essent satiati sanguine eius, videntes eum sic punitum etiam vltra cõdignum, & ideo ponitur hic quasi per recapitulationem.
9 *Tunc mi.* i. post flagellationẽ immediate, & ante sentẽtiã.
10 *Susci. Ie. in præ.* Vt magis illi illuderent in loco patenti, & coram multitudine.
11 *Et exu.* Scilicet vestimentis suis.
12 *Chlamy. coc.* id est, rubeam in similitudinem purpurę qua vtuntur reges.
13 *Circund. ei.* ipsum vestiendo.
14 *Et plecten. co. de spi.* i. de iuncis marinis ad modũ spinarum acutis. Et ego qui hæc scripsi, audiui a quodam qui fuerat vltra mare cum Sancto Ludouico Rege Frãcię, quòd in littore maris senserat puncturas iuncorũ per sotulares intermedios.
15 *Posuerunt su. ca. eius.* Pro similitudine coronę regiæ.
16 *Et arund. in de. eius.* Pro sceptro regio.

Et genu.

MORALITER.

† *Inno.* Leo Papa. Excessit ergo Pilati culpam facinus Iudæorum, sed nec ipse euasit reatum, qui reliquit proprium iudicium & in crimen transijt alienum.
7 *Tunc d.* HILARIVS. In quo arcanum infidelitatis futuræ ostenditur, scilicet Antichristum Christo præferendum.
9 *Tunc mili.* Chrysost. Quæ igitur erit nobis cura de cætero, si contumelias ab aliquo patiamur, postquam Christus hæc passus est: Etenim quod fiebat in Christo, vltimus contumeliæ terminus erat: nec vna particula tantum, sed vniuersum corpus patiebatur iniurias, caput per coronam & arũdinem & colaphos. Facies: quia conspuebantur genæ & alapis cædebantur corpus totum per flagella denudatur, & circundationem Chlamydis ad fictam adorationem: manus per arundinem quam dederunt ei pro sceptro: ac si timerent ne prætermitterent aliquid grauissimæ præsumptionis.
MORALITER. Rab. Caput Christi Deus, igitur calamo Christi caput percutiunt qui diuinitati eius contradicentes errorem suum auctoritate sacræ scripturæ quæ calamo scribitur firmare conantur. Spuunt in faciem eius, qui pręsentiam gratiæ suę verbis execrandis respuũt, & Deũ in carne venisse denegant. Falso autem illum adorant qui eum credunt, sed peruersis actibus despiciunt.

a ¶Adorant vt regem:

ius: & genuflexo ante eum illudebant ei, dicentes: † Aue rex 1
Iudæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & 2
percutiebant caput eius. Et postquam illuserunt ei, exuerunt 3 4
eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis eius, & du- 5 6
a xerunt eum, vt crucifigerent. † Exeuntes autem inuenerunt †
b hominem Cyreneum nomine Simonẽ: hũc † angariauerunt 7
vt tolleret Crucem eius. † Et venerunt in locum qui dicitur 8 9

a ¶Vt vbi erat area damnatorum, ibi sint vexilla martyrum. b ¶Decollatorum. c ¶Qui omnes conuersi sunt ei in amaritudinem vitis alienæ.

c Golgotha, quod est * Caluariæ locus. Et dederunt ei † vinum 10

¶Vel pro amaritudine. a ¶Gustauit quidem mortem ad horam, sed tertia die resurrexit

d bibere cum felle mixtum. Et cùm gustasset, noluit bibere. 11
e Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt vestimenta 12 13
eius sortem mittentes, vt impleretur quod dictum est per 14
f Prophetam dicentem. † Diuiserunt sibi vestimenta mea, & 15

a *Exeuntes autem*. Primo dominus crucẽ suã portauit: quod A Ioannes refert antequã iste veniret obuius: cui imposita est, (Ioan.19.c) Et hoc congruo ordine mysterij, q. Christus *passus est pro nobis, no. re. exem. vt se. ve. eius*. (1.Pet.1.d) Et quia Simon de Cyreneis est, quæ est in lybia, per eum gentes significantur, qui primò peregrini a testamento Dei, nunc obediendo ciues sunt, & domestici Dei, & hæredes. Simon enim obediens Cyrene hæres interpretatur. Qui bene B de villa venit, id est, (†mar.15.b Luc.23.d) de gentilitate. Villa Græce pagus, vnde pagani, qui a ciuitate (Matth.15.b Luc.23.c Ioan.19.d Golgo.ha *interpretatũ) Dei sunt alieni: qui relictis paganis ritibus passionis vestigia imitantur. Vel in domino figurantur: qui sponte portant Crucem Domini, in Simone qui inuiti.
b *Cyreneum*. Ecce (¶Psal.21.d) non Hebræus, sed alienigena opprobrio Christi subditur, vt plenitudo sacramentorum transire a circuncisione ad præ- C putium ostendatur.
c *Golgotha*. Syrũ est, & interpretatur Caluaria non ob caluitium Adæ quem mentiũtur ibi sepultum, sed ob decollationem nẽ damnatorum. Adam iuxta Hebron in libro Iesu legitur sepultus. Loca sunt foris portam in quibus capita truncabantur damnatorum. Et Caluariæ; hoc est decollatorum sumpsere nomen. Quasi dicat ergo noxius inter noxios.
d *Cum felle mixtum*. Alius Euangelista dicit Myrrhatum, id est, amarissimum. Et potuit vtraque esse commixtio fellis, & myrrhæ.
e *Et cum gustasset noluit*. Hoc Marcus tacet noluit bibere. Hoc est quod Marcus ait: non accepit scilicet vt biberet.
f *Diuiserunt*. Hoc Ioannes distinctius vestimenta in quatuor partes, vt Ecclesia in quatuor partibus mundi signetur. Tunica sortita, significat omnium partium vnitatẽ vinculo charitatis, quæ sorte, id est, gratia Dei prouenit, non humano arbitrio.
✻ Chrysost. Nõ parua hęc abiectio Christi erat. Quasi enim circa dehonoratũ, & oĩum vilissimũ in Christo hoc agebãt in latronib. aũt nihil tale operati sunt. Diuidere. n. vestimẽta in valde vilib. ɔdẽnatis, & abiectis fit, & nihil aliud habẽtib⁹
Cat. sam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et genufle. an. eum. il. ei*. Facto similiter & verbo: vnde seqᵗ.
2 *Dicen. Aue rex Iu*. Quasi dicat voluisti regnare, & non potuisti, & sic eorum illusio accusationi Iudęorũ correspondebat.
3 *Et expue. in eum*, Tanquam in personam contemptibilem & vilem.
4 *Acceper. arun*. De manu eius.
5 *Et percu. caput eius*. Et ratione cõtẽptus & ratione doloris infligendi: quia ex tali persecutione aculei coronæ intrabãt caput eius.
6 *Et postquam*. Postq̃ descripta est ipsius Christi condẽnatio iniusta, hic ponitᵣ iniquæ sñię executio. Et primò ponitᵣ ipsi⁹ Christi iudicati crucifixio. Secundò, crucifixi illusio, ibi. *Prætereuntes*. Tertiò, illius expiratio, ibi. *A sexta autem hora*. Circa (Circa Christi passionẽ quatuor tãguntur) Christi crucifixionẽ quatuor tanguntur, loci vilitas: Iudęorũ crudelitas, ibi. Et dederũt. Militum cupiditas, ibi. *Postquã aũt*. Latronum societas, ibi. *Tũc crucifixi sunt*. Circa primũ dicit sic. *Et postquã il*. Quia chlamydẽ illam coccineã imposuerunt sibi solũ ad deridendũ eũ sicut regẽ falsũ. 7 *Et indu. eum ve. e*. Quibus spoliauerunt eum, vt prædictum est: & hoc fecerunt, vt ductus ad mortem magis cognosceretur in propria veste quam in aliena. 8 *Exeun*. Hoc non est contra id quod dicitur Ioan. 19. c. Et baiulans sibi crucem, &c. Ipse enim primò portauit crucem suam, quando exiuit de domo Pilati, vt dicit Ioannes, sed quia erat fatigatus ex præcedenti labore ieiunijs & vigilijs: ideo milites coegerunt Simonem ad portãdum eius crucem, vt citius possent peruenire ad locum crucifixionis, vt dicitur hic.
9 *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha: quod est Cal. lo*. Ille locus non est sic nominatus a Caluaria Adę ibi sepulti, vt dicunt aliqui; quia Adam fuit sepultus in Hebron vt habetur Iosue 14. propter quod Hebron dicebatur antiquitus Cariatharbe, id est, ciuitas quatuor; quia quatuor magni patriarchæ sunt ibi sepulti cum vxoribus suis scilicet Adam & Eua, Abraham & Sara, Isaac & Rebecca, Iacob & Lia. Dicitur ergo Caluariæ locus, quia locus ille erat plenus capitibus mortuorum, qui ibi decollabantur; quia ibi malefactores puniebãtur: & sic, patet loci vilitas, in quo Christus crucifixus estᵗ.
10 *Et dederunt*. Hic cõsequenter ponitᵣ Iudæorũ crudelitas, cum dicitur. *Et dede. ei vi. cum fel. mix*. Ioannes autem dicit, q. dederunt ei acetum. Ad euidentiã aũt huius considerãdum q. aliqui dicũt hoc esse factũ, vt citius moreretur: & sic milites de eius custodia citius expedirentur, quia debebant eum custodire, quousq; expirasset. Dicũt enim, q. exeuntes in tormento si potentur aceto citius moriuntur. Sed hoc non videtur multũ probabile: quia acetũ est frigidũ, & per cõsequens videtur magis mortẽ taliũ differre: propter quod aliter dicendũ est. Scribitur enim in quodam libro Hebraico qui apud eos intitulatur liber Iudicũ ordinariorum: q. quia Salomon dixerat: Prouer. 31. a. *Date siceram*, id est, potũ inebriatiuũ *mœrentibus, & vinum his qui amaro sunt animo, vt bibant, & obliuiscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius*. Ideo ex occasione huius verbi seniores Iudęorum statuerant, vt condemnatis ad mortem daretur vinũ aromaticũ ad bibẽdũ, vt facilius tolerarent passionẽ. In Ierusalem aũt erant matronæ deuotæ, & compassiuæ, quæ hoc vinum dabant ex deuotione. Iudæi ergo ex nimia crudelitate moti tale vinũ datũ pro Christo, & alijs duobus cum eo crucifixis acceperunt sibi, secundum q. dictum erat Amos 2. c. *Vinum damnatorum bibebant, & loco eius posuerunt acetum cum felle mixtum*.
11 *Et cum gu. no. bi*. Marcus dicit. Et non accepit: quia non accepit ad bibendum, sed solum ad gustãdum modicum, vt sic impleretur in eo quod scriptum est in Psal. 68. c Dederũt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.
12 *Postquam cruci. eum*. Hic ponitur militum crucifigẽtium cupiditas in hoc quòd abstulerunt sibi vestimẽta sua omnia: cum tamen damnatis ad mortem dimittatur aliquod vestimentum ad carnis suæ operimentum: & hoc est q. dicitur.
13 *Diuiserunt ve. e*. In quatuor partes, secundum quod dicitur Ioan. 19. quia quatuor erant milites ipsum crucifigentes.
14 *Sortem mitten*. Ista sors fuit missa super tunicam Domini inconsutilem, quæ erat facta quasi reticulato opere: & ideo non poterat bene diuidi cum nõ haberet aliquam suturam, & ideo miserunt sortes, vt quis haberet eam integram.
15 *Vt adimpl. quod dictum est per prophe. d. Diui. si*. Secundum Hieron. istud non est de textu Matthæi, nec est in antiquis libris, sed tantum in Euangelio Ioan. Expositio tamen huius auctoritatis patet ex dictis.
Et

MORALITER.

† *Et du*. Extra ciuitatem, vt per hoc ostenderetur, quod pro totius mundi salute patiebatur Heb. 13. b. *Iesus vt sanctificaret populum suum extra portam passus est*.
8 *Exeuntes autem inue. ho. cy*. Hierony. Mystice crucem suscipiunt nationes, & peregrinus obediens portat ignominiam Saluatoris.
10 *Et dederunt vin bi. cum felle mixtum*. Hoc moraliter faciunt qui membra eius amaritudinibus affligunt.
13 *Diuiserunt*. Hoc nequiter attentant, q. ecclesias spoliant.
Tunc

a *Causam.* Pro qua eum Iudęi Pilato tradiderunt. Rex p cru cē nō perdidit, sed cōfirmauit imperiū, velint nolint Iudæi.
b *Vnus a dex.* Vnus a dextris per quem mortificatio significatur carnis pro cœlesti gloria, vnus a sinistris, per quem iterum significatur mortificatio carnis pro aliqua mūdi causa.

a Tunicam inconsutilem. b Diligentia hæc nobis profecit, vt apertior virtus resurrectionis appareat.

super vestem meam miserunt sortem. Et sedentes seruabant 1
a Pilatus, & ministri.
a eum. † Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptā. 2
Hic Iesus † est rex Iudæorum. Tūc crucifixi sunt cum eo duo 3
a Non in via veritatis pedem ponentes.
b latrones, vnus a dextris, & vnus a sinistris. † Prætereuntes au 4
a Sicut mobiles gressu corporum, ita & mente, ita sermone.
tem blasphemabant eum mouentes capita, & dicentes.
c a Fatuus populus concordat voci falsorum testium.
† Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reædifi- 5
d cas. Salua teipsum. Si filius Dei es, descende de cruce Simili- 6 7
ter & principes sacerdotum illudentes cum scribis, & senio 8
Nolentes verum dicunt, & qui hoc potuit, posset vtique, sed minus volebat, vt faceret maius.
ribus, dicebant. † Alios saluos fecit, seipsum non pōt saluum 9 10
facere. Si rex Israel est, descendat nūc de cruce, & credemus 11
e f ei. Confidit in † Deum, liberet eum nūc si vult. * Dixit.n quia 12
Plurale pro singulari.
g filius Dei sum. Idipsum autem, & latrones, qui crucifixi erāt 13 14
Compatiuntur elementa conditori suo. a Ne sol pendentem dominum videret, vel ne impij sua fruerentur luce.
h cum eo improperabant ei. A sexta autē hora tenebræ factæ 15

c *Blasphemabant.* Prædictum erat in libro sapientiæ. *Morte turpissima condemnemus eum. Erit enim respectus in sermonibus illius. Si enim vere filius Dei est suscipiet illum, de manu contrariorum suorum liberabit illum.* Quia ergo crucifigebatur, & non liberabatur, credebant illum non esse Dei filium, propterea pendenti in ligno insultant, & caput agitāt.
d *Si filius Dei es.* Si insultātibus cedens descenderet de cruce, virtutem patientiæ non demonstraret.
e *Et credemus ei.* Fraudulenta promissio, maius facit surgens de sepulchro, & non creditis, si ergo de cruce descenderet, non credere tis. Sed hoc dæmones immiserunt, statim enim senserunt virtutem crucis, & suas vires fractas, & hoc agunt, vt de cruce descendat. Sed sciens hoc dominus, permanet, vt diabolum destruat.
f *Confidit in Deum, liberet, &c.* ✻ Chrysostomus. O inquinati valde? Nunquid prophetę, & iusti non erant, quia eos non eripuit a periculis Deus? Si autem illorum gloriæ non obfuit, quod eis pericula induxistis, multomagis in ipso non oportebat vos scandalizari per ea quæ patitur, quia semper per ea quæ dixit hanc vestram remouit suspitionem.
g *Idipsum autem & latro.* Prius vterque blasphemauit, deinde visis signis vnus credidit. Ita vterque populus Deū prius blasphemauit, sed alter signis territus pœnituit, & nunc Iudæos arguit.
Vsitate dicitur. Et rustici insultant mihi, si vnus hoc facit. Ita & hic. Lucas enim ait vnum fideliter dixisse. Memento mei Domine dum, &c. D Luc.23.f

Moralem sanctæ crucis figuram describit Paulus, vbi ait. *In charitate radicati, & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi.* Ephe.3.d In latitudine quippe opera charitatis significat. In longitudine perseuerantiam conuersationis sanctę vsque in finem. In altitudine, spem cœlestium præmiorum. †Mar.15.c In profundo, inscrutabilia iudicia Dei. Quando ista gratia inter homines venit & hæc coaptantur sacramento crucis, vt in latitudine accipiatur transuersum lignum quo extendūtur manus propter *Eum operum significationem. In lōgitudine, ab ipso vsque in terram, vbi totum corpus erat significatur E †Mar.15.c persistere.i.longanimiter permanere. Luc.13.f In altitudine ab ipso transuerso ligno sursum versus vbi caput erat, propter spectationem supernorū ne illa bona opera, & in eis perseuerentia propter beneficia Dei terrena ad temporalia facienda credatur, sed propter illud sempiternum quod desuper sperat fides quæ per dilectionem operatur. Gal.5.a In profundo autem pars illa quæ in terra abdita defossa latet, sed inde cōsurgit omne illud quod eminet. Sicut ex occulta Dei voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ alius sic, alius autem sic. Supereminentem vero scientiæ charitatem Christi, eam profecto vbi pax illa est, quæ præcellit omnem intellectum.
h *A sexta au. ho.* Nota sole a centro mundi recessuro crucifigitur dñs, quia pp peccata moritur, & Adam post meridiē cum peccasset vocē dñi audiuit. Et ordo est rationis, vt quo F tempore præuaricanti Adæ clausit, eo tempore pœnitenti latroni ianuam reseret paradisi. Quod Marcus ait hora tertia ☞ crucifi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et seden. ser. eum.* Ne aliquis raperet eum de cruce antequam esset mortuus.
2 *Et imposue. su. ca.* Iste erat modus Iudæorum, quod super capita crucifixorum ponebatur causa condemnationis ipsorum. ipse autem accusatus fuerat, quod sibi volebat vsurpare regnum Iudæorum, vt visum est.
3 *Tunc cruci. cum eo.* Hic describit latronum societas, ad hoc enim crucifixi sunt cum Christo ex intentione Iudæorum, vt Christus videretur particeps, & magister in malefactis eorum. Sed ex intentione Dei hoc permittentis factum est, vt impleretur quod de Christo scriptum erat, Isa. 53.d. Et cum sceleratis reputatus est.
4 *Prætereuntes au.* Hic describitur ipsius Christi crucifixi derisio, quia primo fuit derisus a prætereuntibus, hoc est a vulgarib. hominibus circa locum crucis concurrentib. dicētib.
5 *Vah.* Interiectio est insultantis, seu deridentis. *Qui destruis tem. Dei.* Imponebāt.n.sibi, quod hoc dixerat. Sed hoc falsum erat, vt visum est cap. præc.
6 *Salua te ipsum.* Q.d. non potes, ex quo patet falsitas tua. Secundo fuit derisus a sacerdotibus, & hoc est quod dicitur. Similiter
7 *Similiter & prin. sa. illu. cum scribi.* idest, legisperitis.
8 *Et seniori.* idest, iudicibus ordinarijs.
9 *Dicebant, alios sal. fe.* Q.d. non est verum, quia si posset facere talia saluaret semetipsum.
10 *Si rex Israel est.* Non quicunque, sed Messias promissus in lege.
11 *Descen. nunc de cru.* Quia alij reges nō possent talia facere.
12 *Et crede. ei.* Falsum dixerunt, quia maiora fecit, quando Lazarum suscitauit, & quando post mortem de sepulchro surrexit, & tamen non crediderunt ei. Tertio fuit derisus a latronibus, & hoc est quod dicitur.
13 *Idipsum.* i. verba præmissa.
14 *Et latro. impro. ei.* Contrarium videtur Lucæ 23.f. vbi dicitur, quod vnus increpabat eum, alter autem rogabat eum, dicens. Domine memento mei, dum veneris in regnum tuū. Dicendum quod Matthæus loquitur secundum illum modum loquendi, quo societas dicitur aliquid facere quando vnus de societate hoc facit. Vel aliter dicendum, quod vterque improperauit primo Christo, sed alter videns postea patientiā Christi pœnituit, & misericordiā petijt, & sic inuenit.
15 *A sexta autem hora.* Hic cōsequēter describit ipsius Chri crucifixi

MORALITER.

3 *Tunc crucifixi sunt cum eo duo.* Per istos duos latrones designantur oēs qui arctioris vitæ continentiam apprehendūt. Quicunque enim intentione placendi Deo hoc faciunt, designantur per illum qui a dextris Christi crucifixus. Qui vero pro appetitu laudis humanæ, vel aliqua minus digna intētione, per illum qui a sinistris. Præ-
4 *Prætereuntes autem blasphemabant.* Sic & modo qui viam prætergrediuntur iustitiæ, non cessant ipsum blasphemare.
† *Si filius Dei es.* Rabanus. Si autem tunc de cruce descenderet, virtutem patientiæ non demonstraret, sed expectauit paulum, irrisionem sustinuit, & qui de cruce descendere noluit, de sepulchro resurrexit.
16 *A sexta.* Origenes. Sicut Moyse extēdēte manus in cœlū

A crucifixisse dominum, ideo est, vt Iudæos qui se excusant, magis crucifixisse ostendat linguis, quam milites quorũ manib. factum est, qui hora tertia, vt crucifigeretur inclinauerunt. Quando enim crucifixus est, hora erat quasi sexta, id est non adhuc plene sexta.

Tractat. 35. in Matth. * Origenes. Dicunt filij huius seculi, quomodo hoc factum, tam mirabile nemo græcorũ scripsit? Phlegon quidẽ in chronicis scripsit in principatu Tyberij factum, sed non signauit in luna plena: arbitror ego, sicut cętera signa quę facta sunt in passione, ita hoc in Ierusalem tantum factum.

† Mar. 15.c. Io. 19.f

† Mat. 15.e

B

Hom. 89. in matth. * Chrysostomus. Hoc admirandũ erat quod in omnem terram tenebræ sunt factę, quod nunquam prius contigerat. In Aegypto n. solum tenebræ factæ sunt, quando pascha perficiendum erat.

a *Et circa horam no.* Cum inclinata est dies ad vesperam, & tepefactus est sol a feruore, passionem consumat, ostendens se mori propter peccata nostra quibus a diuina luce, & dilectione in hanc noctem cecidimus. Mane surrexit dominus, docens resuscitatos in anima se esse producturum in lucem æternæ fœlicitatis.

b *Eli Eli lamma.* Quorum suscipit naturam eorundem plorat miseriam. In quo ostendit quantum ipsi flere debent, qui peccãt. Ne mireris verborum humilitatem, & querimonias derelicti, cum formam serui sciens scãdalum crucis videas.

Hom. 89. in matth. * CHRYSOSTOMVS. Quidam quia non possunt exponere, derelinqui Christum a Deo, dicunt quod per humi- C litatem dictum est. Sed manifeste intelligere poteris, quid sit quod dicit, faciens comparationem glorię illius, quam habuit apud patrem, ad confusionem, quam contemnens sustinuit crucem.

Tracta. 35 * Origenes. *Dereliquisti me*, i. talibus exinanitum calamitatibus tradidisti, vt populus qui apud te fuerat honoratus, recipiat quæ in me ausus est, vt priuetur a lumine tuæ prospectionis, sed & pro salute gentium dereliquisti me, forsitã autem, & videns peccata hominum pro quibus patiebatur, dixit, quare me dereliquisti, vt fierem quasi qui colligit stipulam in messe, & racemos in vindemia. Non autem æstimes humano more Saluatorem ista dixisse ppter calamitatẽ, quæ comprehenderat eũ in carne. D

* Damascœnus. Etsi mortuus est, vt homo, & sancta eius anima ab incontaminato diuisa est corpore, sed tamen deitas inseparabilis ab vtrisque permãsit, ab anima dico, & corpore. Et neque vna ita hypostasis in duas diuisa est. Corpus. n. & anima sicut a principio in verbi hypostasi habuerũt existentiam etiam in morte, neque. n. anima, neque corpus propriam habuerunt hypostasim, pręter hypostasim verbi.

a Ne putetur consueta eclipsis per tres horas tenebræ factæ sunt.

a sunt super vniuersam terram, vsque ad horam nonam. † Et 1
b circa horam nonam clamauit Iesus voce magna dicens.† Eli 2

a Susceptæ naturæ in primis parentibus corruptæ deplorat miseriam.

eli lamma azabtani: hoc est: Deus meus, Deus meus: vt quid 3 †

a Humana natura erat derelicta, sed non Dei filius.

c dereliquisti me? Quidam autem illic stantes, & audientes di- 4

Ex eo quod dixit Eli.

d cebant. Eliam vocat iste. † Et continuo currens vnus ex eis 5
acceptam spongiã impleuit aceto, & imposuit arundini, &
e dabat ei bibere. † Cæteri vero dicebant. Sine videamus, an

a Quid dixerit. Lucas aperit. Pater in manus tuas commendo spiritum meum.

veniat Elias liberans eum. Iesus autem iterum clamans 6

c *Quidam autem.* Non omnes, forsitan Romani, Hebręi sermonis ignorantes proprietatem. Vel aliqui Iudæi Christum minorem Elia reputantes, vt eius auxilium deprecetur.

d *Et continuo cur.* Quare acetum sit ei datum Ioannes ostendit dicens. *Sciens Iesus quod omnia alia consummata sunt, vt & hoc impleretur. Et in siti mea potauerunt me aceto, dicit. Sitio.* Iudæi erant acetum degenerantes a vino patriarcharum de pleno vase, de iniquitate huius seculi impleti, cor habentes, vt spongiam cauernosis, & tortuosis latibulis fraudulentum, vt spongiã. Spongia herba est vacua, & cauernosi. Hisopus humilis herba, & purgans pectus, humilitatem Christi significat. Spongia ergo hisopo circumponunt, quia humilitatem Christi circundederunt, & se circumuenisse putauerunt. Arundo significat scripturam, quæ hoc facto implebatur. Imponunt ergo spongiam arundini, id est, euentum rei præmissę prophetiæ adiungunt.

e *Sine, videa.* Quia vocem domini male intelligebant, frustra Eliæ expectabant aduentum.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

crucifixi, & derisi expiratio, vbi primo notatur perturbatio elementorum quasi Christo morienti compatientium. Secũdo cõfessio assistẽtiũ ibi. *Centurio autẽ.* Prima in duas, q̃a primo describit pturbatio corporũ superiorũ. Scđo inferiorũ, ibi. *Et ecce velum.* Circa primũ dicit sic. *A sexta hora tenebræ factæ sunt.* Hieronymus dicit super istum locum, quod istæ tenebræ fuerunt factæ per retractionem radiorum solis diuina virtute. Origenes autem dicit, quod hoc factum est per interpositionem nubium densarum. Sed in hoc magis credẽdum est Dionysio, qui dicit in epistola ad Policarpum, hoc fuisse per interpositionem lunæ inter terram, & solem, sicut fit in eclipsi solis. Et ibidem dicit, quod ipse hoc vidit, tunc existens in Aegypto, vbi est aeris puritas, quia rarissimæ fiunt ibi nubes, & pluuiæ, propter quod talia potuit tunc magis perpendere. Vidit ergo vt dicit lunam ab oriente ascendentem versus meridiem, & supponentem se soli. Hieronymus autem & Origenes non loquuntur de illa eclipsi asserendo, quod sic fuerit, vt dicunt, sed quod potuit sic fieri. Ex dictis patet, quod illa eclipsis non potuit naturalis esse, sed miraculosa. Et hoc multipliciter. Primo quia luna erat quintadecima, vt patuit ca. præcedenti, & tunc luna distat a sole per diametrum cœli. Eclipsis autem solis non potest fieri naturaliter, nisi tempore coniunctionis solis, & lunæ, propter quod dicit Dionysius, quod mirabatur, quia non erat tempus conueniens ad talem coniunctionem. Secundum miraculum fuit ibi, quia transacta eclipsi, luna rediit ad oriẽtem, ita quod in vespere fuit in oriente sole existente in occidentes, & sic orbes eorum sunt ad pristinum statum restituti. Tertium miraculum fuit ibi, quia pars orientalis solis prima fuit obscurata, & iterum vltimo illuminata. Cõtrario autem modo fit eclipsi naturali.

Eclipsis tempore passionis Christi fuit miraculosa.

1 *Super vniuersam terram.* Hic accipitur pars pro toto, Eclipsis enim solis non potest esse vniuersalis, & propter hoc quando dicitur super vniuersam terram, intelligendum est de terra Iudææ.

2 *Vsque ad horam nonam.* ex quo patet, quod luna fuit immobilis sub sole per tres horas. Et in hoc fuit quartum miraculum illius eclipsis, q̃a in naturali eclipsi luna continue mouetur sub sole.

3 *Eli Eli lamma azabatani.* Et in Hebræo idem est q̃d Deus, iota litera Hebraica adiuncta facit significare cum hoc meus, & ideo Eli idem est quod Deus meus, lamma vna est dictio per se, & idem valet quod quare in Latino azabtani non est vera litera, quia nõ designat idem quod dereliquisti me, sed debet præponi ibi quædam litera quæ vocatur Ain, & sonat sicut. a. formatum in gutture, vnde debet sic scribi azabtani, & tunc significat idem quod dereliquisti me, sed per ignorãtiam scriptorum corrupta est litera in latinis libris. dicit autẽ Christus se derelictum a Deo patre, quia dimittebat eum in manibus occidentium. 4 *Quidam autem illic stantes.* Scilicet milites ipsum custodientes, qui erant gentiles propter quod linguam Hebraicam ignorabant, dicebant.

5 *Heliam vocat iste.* Cætera patent vsque ibi.

6 *Iesus autem iterum clamans voce magna emisit spir.* Ex quo patet quod illa vox non fuit naturalis, sed miraculosa, quia homo magno cruciatu, & longo afflictus, & ex tali afflictione morti sic proximus non posset sic clamare virtute naturæ.

Et

MORALITER.

factæ sunt tenebræ super Aegyptios, sic & Christo hora sexta manus extendente in cruce ad cęlum super populum qui clamauerat, Crucifige eum, factæ sunt tenebræ, & omni lumine priuati sunt in signum futurarum tenebrarum, quæ apprehensuræ erant Iudaicam gentem.

Deus

† *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me.* Glossa. Subtraxit protectionem, sed non soluit vnionem. Sic martyres in manibus carnificum dereliquit, quos tamen charitate firmissima sibi iunxit.

6 *Iesus autem iterum clamans vo. ma. emi. spi.* Ostendens ex clamore supernaturali, quod ex maxima charitate tradidit nostræ saluti pretium.

Et

a *Et ecce velum templi.* Vt arca testamenti,& omnia sacramẽta legis quæ tegebantur appareant,& ad gentes transeant Iosephus ait virtutes angelicas præsides quondam templi tunc pariter conclamasse. Transeamus de his sedibus.

✻ Origenes. Duo autem fuisse vela intelliguntur, unum quod velat sancta sanctorum, aliud exterius, siue tabernaculi, siue templi. In passione ergo Domini, velum quod erat a foris conscissum est, a sursum vsque deorsum, vt ab initio mũdi, vsque ad finem conscisso velamine mysteria publicent, quæ vsque ad aduentum Domini rationabiliter fuerant occultata. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc auferetur etiam secundum velum, vt videamus etiam quæ interius sunt occultata, scilicet veram arcam testamenti.

✻ Tertullianus. Spiritum cum verbo sponte dimisit, præuento carnificis officio. Eodem momento dies medium orbem signante sole, subducta est. deliquiũ vtique putauerunt, qui id quoque super Christo prędicatum non scirent. et tamen eum mundi casum relatum in archiuis vestris habetis.

Non alius extorsit.
a voce magna, emisit spiritum. † Et ecce velum templi scissum 1
a In nouum,& vetus testamentum. b Ab initio mundi quando homo conditus est, vsque ad consummationem seculi.
b est in duas partes, a summo vsque deorsum. Et terra mota 2
a In typum futuræ resurrectionis.
c est,& petræ scissæ sunt,& monumenta aperta sunt, & mul- 3
d ta corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt. Et 4
e a Quo ordine hoc,& quando, considerandum est. b Ad testimonium dominicæ resurrectionis. 5
exeuntes de monumentis post resurrectionem eius vene- 6
a Pro antiquo nomine, vt Matthæus publicanus. Idest, idoneis. Non omnibus, quia non 7
genera lis resurrectio. 8
f runt in sanctam ciuitatem,& apparuerunt multis. † Centu- 9
Milites.
g rio autem: & qui cum eo erant, custodientes Iesum, viso terręmotu,& his quæ fiebant, timuerunt ualde, dicen-
h tes. Vere filius Dei erat iste. Erant autem ibi mulieres mul- 10
i tæ a longe* quæ sequutæ erant Iesum a Galilæa ministran- 11
a De qua dominus eiecerat septem dæmonia. b Soror matris domini. c Minoris. 12
k tes ei. Inter quas erat Maria Magdalenæ, & Maria Iacobi, 13
Quæ regnum suis postulauerat filijs. 14
& Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi. † Cum 15
16

b *Terra mo. est.* Omnia elementa suum dominum crucifixũ demonstrant. Terra mouetur, dominum suum pendentem ferre non sustinens.

c *Petra.* i. corda gentilium, vel vaticinia prophetarum, q petræ dicuntur a petra Christo, vt quidquid in eis duro legis velamine clausum erat, scissum pateret gentibus.

Mystice. Corda terrenorum per passionem Christi commutantur. Petræ scissæ sunt, quia duritia Iudaica erat ex parte emollienda. D

d *Et monumen.* Et tamen cum monumenta aperta sunt, nõ ante surrexerunt, quam dominus resurgeret, vt esset primogenitus ex multis fratribus.

c *Corpora san.* hi credendi sunt cum domino ascendere similiter ascendisse cum corpore. Rom. 8. f

f *In sanctam ciui.* Ierusalem, quæ sancta dicitur propter templum, & sancta sanctorum quod nulla alia.

g *Centurio autem.* Hi in scandalo crucis cõfitentur Deum. Arrius in ecclęsia prædicat creaturam, quem cæci Iudæi, nec tot miraculis credunt. E

In cẽturione fides ecclesiæ designatur, quæ velo cœlestium mysteriorũ per mortem domini reserato Iesum filium Dei tacente synagoga confirmat. † Mar. 15. d Luc. 23. g Io. 19. f Luc. 23. g

h *Mulieres multæ.* Matthæus,& Lucas dicunt Mariam Magdalenã a longe stetisse. Ioannes vero iuxta crucem, q a tanto interuallo aberat, vt iuxta diceretur, quia præsto erat in conspectu eius,& lõge comparatione turbę propioris. Possumus ẽt dicere q illæ quæ erant cum matre dñi postquam eam cõmendauit discipulo, abire cœperint iam, vt a densitate turbæ eruerent se,& cætera quę facta sunt longius intuerentur. Io. 19. f F

i *Ministrantes ei.* Consuetudinis Hebraicæ erat, vt mulieres de substantia sua præceptoribus suis ministrarent, quod dominus accepit, vt exemplum daret apostolis.

k *Iaco.* Iacobus Alphæi minor dicitur ad differentiam Iacobi, q inter primos apostolos vocatus est,& electus a domino.

☞ Homo

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ecce velum templi.* Hic secundo declaratur perturbatio elementorum inferiorum, quia ad motum terrę,& aeris velum templi scissum est. Illud autem velum erat secũdum aliquos in introitu templi, prohibens aspectum eorum quæ erant intra templum,& ideo per talem scissionem declarata est impletio veritatis in morte Christi, quæ latebat in figuris veteris Testamenti. Secundum alios vero, non fuit velum quod erat in introitu templi, sed velum quod erat intra templum inter sanctum,& sanctum sanctorum, & scissio eius idem significat quod prius dictum est,& hoc dicunt communius doctores. De vtroque vero velo dictum fuit plenius. Exo. 26.
2 *Et terra mo. est.* Quasi non potens sustinere mortem Chri.
3 *Et petræ scissæ sunt.* In signum huius, quod corda quantumcunque dura deberent Christo morienti compati.
4 *Et monumenta aperta sunt.* Ex terræmotu ad denotandum, quod resurrectio Christi propinqua erat,& aliorum cum ipso resurgentium.
5 *Et multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt.* Non tunc quando monumẽta aperta sunt. s. hora mortis Christi, sed postea quando resurrexit, quia cum eo surrexerunt tanquam testes suæ resurrectionis,& hoc est quod subditur.
6 *Et exeunt. de monum. post resurr. eius.* i. Christi.
7 *Venerunt in sanct. ciu.* i. Ierusalem. Quæ dicebatur sancta, propter templum diuino cultui deputatum, quod erat ibi.
8 *Et apparuerunt multis.* Ad declarationem dñicę resurrectionis. 9 *Centurio aũt.* Hic ponitur assistentium confessio,& primo centurionis,& suæ societatis, qui uidentes signa pdicta in morte Chri, cõfessi sũt veritatẽ suę diuinitatis dicẽtes.
10 *Vere filius Dei erat iste.* Et per consequens eiusdem naturę cum eo. Secundo ponitur confessio mulierum deuotarum, q confitebantur cum facto, inquantum assistebant ipsi morienti, quod non audebant facere apostoli, quia solus Ioannes legitur ibi stetisse,& hoc est quod dr. 11 *Erant autem mulie. multæ a longe.* Contrarium vr Io. 19 vbi dr, quod stabant iuxta crucem. Dicendum, quod erant longe respectu militũ Christum crucifigentium,& custodientiũ, sed prope erant respectu aliorum astantium. Non erant. n. ita longe, quin possent eũ loquẽtẽ audire, qñ dixit matri suę. *Mulier ecce filius tuus, &c.*
12 *Quæ secu. erant.* Ex deuotione quam habebant ad audiendum verbum eius. 13 *Ministrantes ei.* Necessaria vitæ suæ de facultatib. suis, iste. n. erat mos Iudęorum, quod necessaria vitæ administrabãt doctorib. 14 *Inter q. erat Maria Magdalena.* Sic nominata a Magdalo castello. 15 *Et Maria Iac. & Ioseph ma.* Ista erat soror Mariæ matris Christi. Et mater filiorũ Zebedæi. s. Iacobi,& Ioãnis. 16 *Cum sero au. fact. esset.* Hic describit ipsius Chri mortui deuota tumulatio, vbi duo ponuntur, primum est sepelientium deuotio, sm Iudæorum malignantium machinatio, ibi. *Altera au. die.* Circa primũ aduertendum, quod licet mors Chri fuerit ignominiosa, vt patet ex pdictis, sepultura tñ eius fuit nobilis,& sumptuosa. Cuius rõ est, quia passibilitatẽ,& humanitatẽ assumpsit Chrs pp nram redemptionem,& iõ ipsa cõpleta in sua morte, pdicta debuerũt cessare, & ea q sequebant quodãmõ ad gloriã suæ resurrectionis ptinere. Vtrũq, aũt fuerat pdictũ p Isa. pphetã de turpitudine mortis eius, Isa 53. c. *Tanquam ouis ad occisionem ducetur.* Et seqt ibidẽ. *Cum sceleratis reputatus est.* De nobilitate sepulturæ eius dr Isa. 11. c. *Radix Iesse, q stat in signũ populorũ ipsum gẽtes deprecabunt, & erit sepulchrũ eius gloriosũ.* hoc est ergo qd dr hic. *Cũ sero aũt factũ esset.* Quia circa vesperã feriæ sextæ Diuisio

MORALITER.

1 *Ecce velum tem. scis.* Dei templum est fidelis aĩa 1. Cor. 3. d. Templum Dei sanctum est, qd estis vos. Cuius velũ scindit, qñ velamen hypocrisis dissipatur, terra mouetur, qñ terrenũ desiderũ in amorẽ cęlestiũ commutatur,& petræ scindunt, qñ duritia cordis per pietatẽ emollitur,& mortui resurgunt, quando ... depositus quãdo somnus pigritiæ ad boni operis exercitiũ excitatur.
16 *Cum sero autem factum esset.* Sequit. *Et petijt corpus Iesu.* Ille corpus Iesu postulat, qui pro digna receptione eucharistiæ, Deum suppliciter exorat, & inuoluit syndone mũda, quãdo recepit mẽte pura,& ponit in monumento nouo. i. in corde per grãm renouato. Et aduoluit saxum magnum ad ostium, quando

A a *Homo diues.* Quia ad præsidem nisi diues accedere non poterat, non quod diuitias commendet euangelista. Dictus est & Decurio, quia fuit de ordine curiæ, & officium curiæ ministrabat: per hoc potuit habere facultatem, per hoc quod discipulus, hoc ministerio dignus fuit.

tur sexta sabbati, id est, in qua præparabant necessaria sabbato, vt de manna dictum est: sexta die colligetis duplū, qa sexta die homo factus est & in septima requieuit dominus. Ideo sexta die Iesus pro homine moritur: vnde & dixit. *Consummatum est*, id est, sexta die pro redemptione mundi opus expletum est: & in sabbato quieuit in sepulchro. Ita & nos ī hac sexta ætate pro dño pati debemus, & in septima (quæ est mortuorū) in secreta pace quiescere, donec octaua resurrectionis veniat. In Genesi septimus dies vesperā habere non legitur quia in illo seculo requies animarum nullo mœrore consumitur, sed gaudio futuræ resurrectionis augetur. Nostrum pascha est immolatio Christi, i. parasceue. i. præparatio eius ab hora captionis.

Hom. 89 in matth. † serum fieret

Chrysostom. Inspice huius viri fortitudinem, In mortis enim periculum se tradidit, inimicitias ad omnes assumens propter beneuolentiam Christi. Et non solum audet corpus petere, sed & sepelire.

¶ De consecr. dist. 1. ca. consulto.

b *Discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum.* Etsi occultus, vitans prius inimicitias Judæorum, in hoc extremo officio nihil curat de illis.

B c *Insyndone munda:* Mystice, Syndone munda Iesū inuoluit, qui pura mente eum suscipit. Hinc etiam mos ecclesiæ habet, vt sacrificium altaris non serico, non panno tincto, sed puro lineo celebretur.

a †sero autem factum esset, venit quidam homo diues ab A- 1
a Ipsa est Ramatha, Helchiæ, & Samuelis ciuitas.
b rimathia nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu Hic 2 3 4
Ecce Ioseph dignus apud seculum.
accessit ad Pilatum, & petijt corpus Iesu, Tunc Pilatus iussit 5
Maioris meriti apud Deum.
reddi corpus. † Et accepto corpore Ioseph inuoluit illud in 6 7
a In simplici sepultura domini condemnatur ambitio diuitum, qui nec mortui diuitijs carent.
c d †syndone munda, & posuit illud in monumento suo nouo 8 9
a Vt non posset aperiri sepulchrum sine auxilio multorum.
quod exciderat in petra. Et aduoluit saxum magnum ad 10 11
e ostium monumenti, & abijt. Erant autem ibi Maria 12 13
Magdalenæ, & altera Maria sedentes contra sepulchrum, 14
Præparationem Paschæ.
f Altera autem die, quæ est post parasceuen, conuenerunt 15
principes Sacerdotum, & Pharisæi ad Pilatum dicentes. 16
a Non sufficit scelus mortis nisi post mortem famam eius lacerent. Quod erant, domino imponunt.
g Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit ad-
h huc viuens; post tres dies resurgam. Iube ergo † custodi- †
ri sepulchrum vsque in diem tertium, ne forte veniant disci-
puli eius, & furentur eum, & dicant plebi, surrexit a mortuis,
a Ignoranter verum dicunt, quia peior est contemptus pœnitentiæ, quam error ignorantiæ.
& erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus, † 17

g *Quia seductor ille.* * Herony. Principes Sacerdotum, licet immensum facinus in nece Domini perpetrauerint, tamen non sufficit eis

d *In monumento suo nouo.* Quia si in monumento, vbi alius positus esset, poneretur, alius fortasse resurrexisse fingeretur. In petra, ne si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur.

C e *Erant autem ibi.* Alijs notis Iesu ad sua redeuntibus, solæ mulieres, quæ arctius amabant, obsequium funeris inspiciebant, expectantes quod promiserat Iesus, & ideo primæ resurrectionem vident.

f *Post parasceu.* Parasceue, idest præparatio, hoc nomine dicitur

nisi etiam post mortem eius conceptæ nequitiæ virus exerceant, quem innocentem sciebant, seductorem vocāt. Sicut autem Cayphas ignorans ante prophetauerat, dicens, *expedit, &c.* sic & modo. Seductor.n. erat Christus, non a veritate in errorem mittens, sed a falsitate in veritatem, a vitiis ad virtutes, a morte ad vitam ducens.

h *Post tres.* A parte totum, pars sexti diei quo crucifixus est cum sua nocte pro vno die. Sabbatum integre. Tertius dies parte prima. i. nocte totius cum suo diurno, & sic est triduū

Municrunt

NICOLAVS DE LYRA.

depositus est de cruce.

1 *Venit quidam homo diues.* Et propter hoc potuit de facili accedere ad Pilatum, & quia erat nobilis, & vnus de curia, vt habetur Luc. 23.

2 *Ab Arimathia.* Ista est ciuitas quæ 1. Reg. dicitur Ramatha. De qua fuit oriundus Samuel.

3 *Nomine Ioseph.* Nomen autem eius exprimitur, quia erat homo famosus,

4 *Qui & ipse disci. erat Iesu.* Occulte tamen ne expelleretur de synagoga, quia secundum quod dicitur Io. 12. f. Ex principib. multi crediderunt in Iesum, sed propter Pharisæos non confitebantur, ne de synagoga eijcerentur.

5 *Hic accessit ad Pi.* Deposito. n. timore, confidenter.

6 *Petijt corpus Ie.* ad sepeliendum honorifice.

7 *Tunc Pilatus ius. reddi. c.* Tunc quia Ioseph erat homo valens, & nobilis, propter quod Pilatus petitioni eius voluit acquiescere. Tum quia sciebat Christum crucifixum iniuste.

8 *Et accepto cor. Io. inuol.* Hoc est in panno lineo mundo. Propter quod corpus Christi non consecratur in altari super pānum sericum, sed lineum, quia corpus Christi in sepulchro tali panno fuerat inuolutum.

9 *Et posuit illud in monumento suo.* Quod erat sumptuose factum.

10 *Nouo.* Quia si aliquis fuisset ibi ante sepultus, calumniari posset

posset a Iudæis, quod ille surrexisset, & non Christus.

11 *Quod excide. in pe.* Eadē ratione factum est hoc, ne si Christus fuisset sepultus in terra, diceret a Iudæis quod discipuli rapuissent corpus eius fodientes in terra desubtus per viam subterraneam.

12 *Et aduolu. sa. ma.* Quod non posset de facili amoueri nec aliquis veniens posset rapere corpus Christi.

13 *Ad ostium mo.* Monumentum illud factum erat ad modū cuiusdam domūculæ in cuius medio erat sepulchrū, & in domuncula erat quoddam ostium ad habēdum illuc ingressum. 14 *Erant au. ibi Ma. Mag.* Assistentes sepelientib. Christum ex deuotione, ad videndum qualiter possent reuerti ad ipsum iungendum. 15 *Altera au.* Hic ponitur Iudæorum machinatio, quia impetrauerant custodiri sepulchrum, ne discipuli Christi raperent corpus eius, & diuulgarent eū resurrexisse. Sed quia non est consilium contra dominum, vt dicitur Prou. 21. d. ideo factum Iudæorum magis fecit ad oppositum. s. ad certitudinem dominicæ resurrectionis, quia ab ipsis custodibus testificata est, vt habetur sequenti ca. & hoc est magnum. s. habere testimonium ab aduersarijs. Dicit ergo *Altera die quæ est post pa.* i. sabbato, qa feria sexta in qua passus est Christus, dicta est parasceues. i. præparatio, quia illa die præparabantur cibaria pro sequenti die. In crastino igitur dominicæ passionis. 16 *Conuenerunt prin. sacer.* Patet vsq; ibi 17 *Ait illis Pi.* i. concedo, quod accipiatis milites ad custodiendum eum pro voluntate vestra.

Illi

MORALITER.

quando ponit diligens obstaculum contra peccati recidiuū, & mulieres sedent contra sepulchrum, cum animæ deuotæ considerant passionis Christi mysterium.

15 *Altera au. die.* Sequitur.

† *Iube ergo custodiri se.* Notandum, quod volentes impedire diuinam prouidentiam, contra suam intentionem promouent illam, sicut fratres Ioseph vendiderunt ipsum, ne adorarent eum, & per hoc compulsi sunt eum adorare secundum

dum ordinem prouidentiæ diuinæ, sic principes Iudæorum volētes impedire celebritatem nominis Christi, fuerunt valde diligentes de custodia sepulchri, & per hoc celebrata est fama de veritate suæ resurrectionis, & per consequens sui nominis.

† *Et erit no. er.* Veritatem ignoranter dixerunt, sicut & Caiphas, nam error eorum quo milites pecunia corruperunt, vt furatum corpus Christi mentirentur, peior fuit errore, quo petiuerunt custodiam sepulchri, ne discipuli corpus Christi furarentur.

a *Munierunt se.* Diligentia eorum nostræ profuit fidei. Nam quãto amplius seruabatur, tanto magis virtus resurrectionis ostenditur.

b *Signantes lapidem cum custodibus,* ✱ Chrysostomus. Non autem permittit Pilatus solos milites sigillare: Si enim soli milites sigillassent, possent dicere, quoniã milites permiserunt, quod discipuli corpus Domini furarentur, & ita resurrectionis infringere fidem: nunc hoc dicere non possunt, cum ipsimet sepulchrum sigillassent.

a ¶Q. diceret. Sufficit vobis quòd in nece consensi innocentis, vobiscum permaneat error.

† Habetis custodiam: † Ite custodite, sicut scitis. Illi autem 1

a ¶Quanto diligentius seruatur, tanto magis virtus resurrectionis ostenditur.

a abeuntes munierunt sepulchrum † signantes lapidem cum 2

b custodibus.

D † Mar. 16. e † sigillantes

NICOLAVS DE LYRA.

1 Illi autem abeuntes, *Militibus armatis.*

2 Signantes

2 Signantes lapidem cum cust. *Sigillo suo, ne aliquis posset ingredi sine scitu eorum.*

CAP. XXVIII.

a V*Espere autem sab. &c.* Marcus ait: Valde mane in quo discordat a Luc. & Ioãne, Matthęus a prima parte noctis, id est, a vespera noctẽ significat: cuius fine venerunt ad monumentum. Ideo autem sit nominat, quia ab eo tempore licebat facere quòd vellent transacto sabbato, Vespere autem sabbati, id est, nocte diei sabbati. Vespere quidẽ cœperunt venire, id est, aromata præparare: sed lucescente mane peruenerunt: Quod Matthæus causa breuitatis ponit obscurius alij apertius. Vespere solet tenebrescere: sed Mystice dicit lucescere, pro gloria resurrectionis. Hucusque diem nox pręcedere dicebatur: nunc ordo mutat̃, & nox qua resurrexit, diei quo se ostendit adiuncta est. Congrue prius diem nox sequebatur, quia homo a luce in tenebras ceciderat. Nunc dies sequitur noctem: quia post resurrectionem a peccatis ad vitam reducimur. *Vespere,* id est, nocte quæ lucescit, id est, quæ terminatur luce, quod non prima pars noctis est, sed extrema pars noctis est diluculum quo venerunt.

Hieronymus. Quòd diuersa tempora istarum mulierum in Euangelijs describũtur, non mendacij signũ est, sed sedulę visitationis officium, dum crebro abeunt, & recurrunt, & nõ patiũtur a sepulchro Domini diu abesse, vel lõgius. Sepulto Domino quandiu licuit eis operari, i. vsque ad occasum Solis vnguenta parabant: & quia præ angustia tẽporis opus explere non potuerũt, transacto sabbato, id est, occidente Sole vbi licentia operandi rediјt, emerũt aromata. Et quia nocte præoccupante sepulchrũ adire non potuerunt, mane adesit.

✱ Beda. Ab exordio mundanæ creationis vsque huc, ita temporum cursus distinguebatur, vt dies noctem præcederet, quia homo a luce paradisi peccando lapsus, in huius seculi tenebras ærumnasque decidit. Aptissime autem nunc dies sequitur noctem, quando per fidem resurrectionis a peccati tenebris, & vmbra mortis ad lucẽ vitæ Christo largiente reducimur.

Hom. 1. inter æstiuales de tempore.

E

CAPVT XXVIII.

a V† Espere autem † sabbathi, quæ lucescit in 1

¶Quando primum licuit operari.

b prima sabbathi, venit Maria Magdalenę, 2 3

& altera Maria, videre sepulchrũ. Et ecce 4

¶Præbens obsequium domino suo.

c terręmotus factus est magnus, Angelus. n. 5

a ¶Non vt egressuro ianuas aperiat, sed vt egressum eius pandat, iam factum.

d Domini descendit de cœlo, & accedẽs reuoluit lapidem, * & 6 †

† sabbatorum qui

* Ab ostio

b *Maria Magdalenæ, & altera Maria.* Duæ vnius nominis, & deuotionis mulieres, duas significant plebes pari deuotione Christi passionem, & resurrectionem amplectentes.

c *Terræmotus.* Sicut in passione, & in resurrectione fit motus terræ: significat autem corda terrenorum per fidem passionis, & resurrectionis ad pœnitentiam mouenda.

d *Reuoluit la.* Clauso potuit exire sepulchro, qui clauso natus est virginis vtero. Reuolutio lapidis significat reserationem sacramentorum Christi, quæ velo literæ tegebantur: quo ablato resurrectio, mortis abolitio, vita æterna cœpit toto orbe prædicari.

✱ Hieronymus. Angelum non putemus idcirco venisse, vt aperiret sepulchrũ Domino resurgẽti, & reuolueret lapidẽ, sed

F quæst. 6. ad Hedibiam.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXVIII.

V*Espere autem sabb.* Postquàm Euangelista descripsit Christi passionem, & sepulturam, hic consequenter describit ipsius resurrectionem, & primo describitur Dominicæ resurrectionis manifestatio. Secundo, ipsius manifesta diuulgatio ibi: *Vndecim autem.* Prima in tres, quia primo, manifesta est resurrectio per descendentem Angelum, secundo, per apparentem Dominum, ibi: *Et exierunt,* tertio testimonium militum custodientium, ibi: *Quæ cum abissent.* Circa primum tria notantur. Mulierum deuotio, Angeli apparitio, ibi: *Et ecce terræmotus.* Et Resurrectionis manifestatio, ibi: Scio enim. Ad euidentiam primi considerandum, quod denominatio fit a nobiliori, ideo apud Iudæos omnes dies hebdomadæ denominabantur a sabbato: ita quòd dies immediate sequẽs sabbatum, dicebatur prima sabbati, id est, prima a sabbato, alia secunda sabbati, & sic consequenter. Ab illa autem hora qua Christus fuerat sepultus, non poterant mulieres emere aromata ad inungendum Christum vsque ad vesperam diei sequentis, quia solemnitas sabbati incœpta erat ab hora sepulturæ, in qua non licebat aliquid emere vsque ad vesperam sequentis diei, scilicet sabbati, & tunc scilicet vespere sabbati emerunt aromata, & præparauerunt se ad veniendum: non tamen venerunt propter noctem de proximo imminentem, sed in mane sequenti venerunt in prima hora diei sequentis; quæ dicebatur prima sabbati. Sic ergo construenda est litera.

1 *Vespere autem sab. quæ.* Scilicet vespera.

2 *Lucescit in prima sab.* Id est, incipit illucescere in principio diei sequentis.

3 *Venit Maria.* Præmittitur autem ibi: *Vespere autem sabbati:* non quia illa hora venerunt ad monumẽtum, vt dictum est: sed quia tunc se præparauerunt ad veniendum videre sepulchrum, i. qualiter possent ingredi ad vngendum Christum.

4 *Ecce terram.* Hic describitur angelica apparitio, nõ ad hoc ꝙ angelus præpararet exitũ de sepulchro domino resurgenti: quia Christus exijt clauso sepulchro, sicut intrauit ad discipulos ianuis clausis, sed vt ostenderet sepulchrum vacuum, & resurrexisse dominum, hoc est ergo quod dicitur: *Et ecce terræmotus factus est magnus.* Cuius causa subditur.

5 *Angelus enim Domini descendit de cœlo.* Id est, virtute eius factus est ille terræmotus, quia corporalia obediunt angelis ad nutum, quantum ad motum localem.

6 *Et accedens re. la.* Vt ostenderet Christi resurrectionem completam.

Erat

MORALITER.

4 *Et ecce terr.* Bed. Quod terræmotus resurgẽte domino, sicut & ipso moriente in Cruce factus est magnus, significat terrena prius corda, per fidẽ passionis, ac resurrectionis eius ad pœnitentiam concutiendo salubri pauore commota.

5 *Angelus enim do. descen. de cœ.* Angelus iste significat bonum prælatum, de quo dicitur Malach. 2. b. *Angelus Domini exercituum est, qui descendit de altitudine contemplationis diuinæ, propter reuelationem necessitatis fraternæ.*

† *Reuoluit la.* Impedimentum tollens accedendi ad Christi monumentum, quia mouet mentes subditorum ad considerationem mortis Christi per compassionem, & resurrectionis eius per cœlestium amorem.

Aspectus

ſed poſtquàm Dominus reſurrexit,hora qua ipſe voluit,& q̃
A nulli mortalium cognita eſt, indicaſſe quod factũ eſt : Et ſe-
pulchrũ vacuũ reuolutione lapidis,& ſui oſtendiſſe pſentiã.
vbi ſupra. Beda. Angelus reuoluit lapidem, non vt egreſſuro Dño
ianuã pãdat,ſed vt egreſſus eius iam facti,hominibus pręſtet
indicium. Qui enim mortalis clauſo virginis vtero potuit naſcendo ingredi mũdum,ipſe factus immortalis clauſo ſepulchro potuit reſurgẽdo exire de mundo.

tijs ad virtutes tranſmigramus.

Exierunt cito currentes nunciare. Lucas idẽ dicit, *Regreſſæ nunciauerunt omnia illis vndecim, & cæteris omnibus.* Sed Marcus ait: *fugerent exeuntes. Inuaſerat enim eos timor, & nemini quidquam dixerunt.* Nemini ſcilicet non Apoſtolorum,ſed Angelorum, quibus non fuerunt auſæ aliquid reſpondere. Vel certe ipſis cuſtodibus quos iacentes viderunt.

¶Ipſo habitu terribilem futurum reprobis,& blandum ſignificat iuſtis.
a ſedebat ſuper eum: † Erat autem aſpectus eius , ſicut ful- 1
¶Quia terribilis impiis.
b gur , & veſtimentum eius, *ſicut nix. Præ timore autem eius 2
a ¶Quia vitam viuere ſperabant. ¶Quia blandus iuſtis. 3
exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui. Reſpondens
c autem Angelus dixit mulieribus : † Nolite timere vos. Scio 4
a ¶Quia multi hoc nomine dicebantur,determinat qui crucifixus eſt.
b ¶Per præſentiam carnis.
enim , quòd Ieſum qui crucifixus eſt , quæritis , non eſt hic: 5
a ¶Impoſſibile eſt non fieri quæ dixit. 6
b ¶Et ſi verbis non creditis.
Surrexit enim, ſicut dixit, *Venite, & videte locum , vbi poſi- 7 8
d tus erat Dominus. Et cito euntes dicite diſcipulis eius, quia †
e ſurrexit, * & ecce præcedet vos in Galilæam : Ibi eum vi- 9
debitis: ecce prædixi vobis. † Et exierunt cito de monu- † 10
f mento cum timore, & gaudio magno currentes nuncia- 11
¶Quia ſic intente. a ¶Vt maledictum Euæ in mulieribus ſolueretur. 12
g re diſcipulis eius. Et *ecce Ieſus occurrit illis, dicens: Aue- 13
h te. Illæ autem acceſſerunt, & tenuerunt pedes eius, & a- 14 15
dorauerunt eum. Tunc ait illis Ieſus: Nolite timere. Ite, 16
¶Non in Iudæa,ſed in Gentibus. 17
i K l nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam: ibi me vi- 18
19

† ſpecies forma
* Album
* Vobis
* a mortuis
Mar.16. a
* dum ibant vt renunciarent diſcipulis ſuis

a *Sedebat.* Regnantem iudicans, qui in natiuitate ſtãdo, bellaturum ſignificauerat. Super lapidem, quo monumentum
B claudebatur, vt clauſtro infernorum ſuperato doceret. Marcus dicit. *Introeuntes mulieres in monumentum, iuuenem vidiſſe in dextris coopertum ſtola candida.* Quod poteſt mouere, niſi intelligamus, vel Matthæum tacuiſſe de illo Angelo,quem intrantes viderant: vel Marcum de illo quem foris ſuper lapidem viderunt, vt duos viderint,& vt a duobus ſingulatim eadem audierint. Aut certe intrantes in monumentum, hoc in aliqua ſepta maceriæ debemus accipere (quia locum tunc fuiſſe munitum credibile eſt) ſcilicet in aliquo ſpatio ante petram : qua exciſa locus factus eſt ſepulturæ, vt ipſum viderint in eodem ſpatio ſedentem a dextris, quem dicit Matthæus ſedentem ſuper lapidem.

b *Sicut ful.* In candore veſtis ſignificabat blandum iuſtis,in terrore fulguris,ſignificat terribilem futurum reprobis.

c *Nolite ti.* Quæ veſtros conciues videtis. Illi timeant qui
C ad eorum ſocietatem non pertinent.

d *Et cito eunt.* Nec conceſſum eſt nobis hoc gaudium occulto cordis tenere,ſed ſimiliter amantibus pandere.

e *Et ecce præce.* Quia iam a morte ad vitam trãſmigrauerat, cuius reſurrectionis gloriã poſt læti videbimus: ſi modo a vi-

tijs

f *Cum timo. & gau.* Duplex eſt affectus in eis,timoris,& gaudij. Alter de magnitudine miraculi, alter ex deſiderio reſurgẽtis, & vterque gradum fœmineum concitabat.

g *Et ecce Ieſus, &c.* Sic omnibus iter virtutum inchoantibus adiuuando occurrit Chriſtus.

h *Et tenuerunt.* Superius dictũ eſt clauſo exiſſe monumento,vt immortale corpus intelligeres: Hic tenẽtur pedes, vt veram carnẽ comprobes. Et quia tantã viſionẽ tremebant, primum pellitur timor: Nolite timere : vt mente placida poſſint audire quæ dicuntur. Iſtæ tenent pedes quæ adorant reſuſcitatum : ſed illa quæ neſciebat adhuc reſurrexiſſe filium Dei audit merito : *Noli me tangere,nondum enim aſcendi ad patrem meum.*

i *Nunciate.* Vt mulier mortifera ſerpẽtis verba narrauit,ita modo verba viuificatoris,vt a qua tunc mors,mõ ab ea vita.

K *Fratribus meis.* Ante etiam ſeruos vocauit, modo fratres, vt poſt reſurrectionem eandem humanitatem reſumpſiſſe, & illos idem ſperare doceat.

l *Vt eant in Gali.* Non tamen ibi ſolum, neque ibi primum viſus eſt a diſcipulis, Lucas enim, & Ioãnes ſatis aperte dicũt, ipſo die reſurrectionis Dominũ viſum eſſe in Ieruſalem: Primo Mariæ Magdalenæ,qñ dictum eſt ei: *Noli me tangere.* Deinde eidẽ,& alij Mariæ currentibus nũciare Apoſtolis,qñ & pedes eius tenuerunt: viſus eſt etiã ipſo die duobus diſcipulis

in

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Erat au.aſpe.eius ſicut ful.* Ad incutiendũ terrorẽ cuſtodib.
2 *Veſti.eius ſicut nix.* Ad dandum cõſolationem mulieribus, propter quod ſubditur.
3 *Præ timore autem eius exterri.ſunt cu.* Et illud quod ſequitur. *Reſpondens autem Angelus dixit mulieribus,nolite timere.*
4 *Scio enim.* Hic ponitur dominicę reſurrectionis manifeſtatio: quæ quidem reſurrectio primo manifeſtatur mulieribus ipſum deuote quærentibus. Et hoc eſt q̃ dr̃: *Scio enim,q̃ Ieſum qui crucifixus eſt.* Hoc additur ad differentiam aliorum : quia multi erant qui vocabantur,nomine Ieſu.
5 *Quæritis.* In ſepulchro ſicut mortuum.
6 *Non eſt hic ſurre.enim ſicut di.* Hoc autem addidit Angelus, vt reduceret ad memoriam verba Chriſti dicta ante paſſionem ſuam , vt ſic magis crederẽt reſurrectionem eius factã.
7 *Venite,& vi.lo.* Vacuum ſcilicet.
8 *Vbi poſitus erat.* Et patet litera. Sequitur.
9 *Præcedet in Gal. ibi eum vi.* Non ſolum in beatitudine, ſed in propinquo tempore, & propinqua regione , antequàm aſcendat in cœlum.
10 *Et exierunt.* Hic ponitur manifeſtatio dominicæ reſurrectionis per ipſum Dominum apparentem mulieribus de ſepulchro reuertentibus:& hoc eſt q̃ dicitur: *Exierunt cito:* ad denunciandum bonos rumores Chriſti diſcipulis.
11 *Cum timore.* Ex inſolita Angeli viſione.
12 *Et gaudio magno.* Ex Chriſti reſurrectione.
13 *Currentes nunci.* Diſcipulis: Mar.16.dicitur quòd fugerunt de monumento, timentes , & nemini quidquam dixerunt. Dicendum, quòd verbum Marci intelligendum eſt de militibus, qui iacebant præ timore, ſicut mortui : & nemini illorum mulieres aliquid dixerunt,ſed verba Angeli cum eis loquentis Apoſtolis dixerunt.
14 *Et ecce Ie. oc. il.* Reuertentibus ſcilicet de monumento : antequam venirent ad Apoſtolos.
15 *Dicens: Auete.* Verbum eſt conſolatorium.
16 *Illæ autem acceſ.& tenu.e.pedes e.* Ex deuotione.
17 *Et adorauerunt eum.* Adoratione latriæ.
18 *Tunc ait illis nolite timere.* Hoc dicit ad earum perfectam conſolationem , quia timor qui inuaſerat eas ex aſpectu Angeli,adhuc non totaliter receſſerat ab eis.
19 *Ite & nuncia.* Diſcipulos ſuos vocat fratres, eos amicabilius nominãs ſolito,vt ſecurius accedãt ad eum,& nõ timeãt accedere,propter hoc q̃ reliquerant eum in ſua captione.

Quæ

MORALITER.

1 *Aſpectus eius ſicut ful.* Nam obſtinatos terret.
2 *Et ve.eius ſicut nix.* Quia pœnitentes demulcet:in ſignum huius ſubditur.
3 *Præ ti.au.e.ex.ſ.cu.& mu.di.No.ti.vos.Veni.& vi.lo.* Per diligentem meditationem prædictorum.
† *Et cito eun.* Id eſt,alios inducentes ad ſimile bonum.
9 *Præcedet vos in Gal.* Quę tranſmigratio interpretatur,quia Chriſtus tranſmigrans ad cœleſtia pręceſſit ad præparãdum electis ſuis loca.
† *Ibi eum vi.* Facie ad faciem in gloria.
14 *Et ecce Ie.occur.il.* Rabanus. Per hoc oſtendit omnibus iter virtutum inchoantibus, vt ad ſalutem perpetuam peruenire queant,adiuuando ſe occurrere.

9 Præcedet

Pecuniam

in via. Visus est etiã & Petro. Quod quomodo factũ sit Euangelista nõ declarat. Visus est etiam, & discipulis simul, cũ loquerẽtur reuersis illis qui cognouerunt eum in fractione panis, quando stans in medio eorum dixit: *Pax vobis*: Tñ specialiter Matthæus, & Marcus scribũt dixisse Angelũ, vel ipsum dominum q; in Galilæa videndus esset. Mystice quidem, quia Galilæa dicitur transmigratio. Præcedet ergo vos in Galilæam, id est, gratia Dei transmigratura a Iudæis ad gẽtes præcedet vos viam in cordibus eorum præparando: & ibi videbitis eum, id est, membra eius, & viuum corpus eius ibi inuenietis. Vel Galilæa dicitur reuelatio, non in forma serui, sed in ea in qua patris est æqualis. Illic nos præcessit, cum similes ei erimus, ibi *videbimus eum sicuti est.* Et hæc est beata reuelatio, vel transmigratio de isto seculo ad æternitatem.

a *Quæ cum abijssent.* ✱ Chrysostomus. Signorum quæ circa Christum apparuerunt, quædam fuerũt orbi terrarum communia, puta tenebræ, quædam propria militibus custodientibus, sicut mira Angeli apparitio, & terræmotus, quæ propter milites facta sunt, vt stupefierent, vt ab ipsis fiat testimonium veritatis. Veritas enim a contrarijs diuulgata, magis refulget, quod & contigit.

b *Pecuniam co.* Hieronymus. Qui rebus Ecclesiæ abutuntur in alijs rebus, quibus suam expleant volũtatem, similes sunt Scribarum, & Pharisæorum, & sacerdotum redimentium mendacium, & sanguinem Saluatoris.

c *Furati sunt eum nobis dor.* Augustinus. Si dormierunt, quomodo viderunt? Si non viderunt, quomodo testes esse potuerunt? D

Auaritia quæ captiuauit discipulum comitem Dñi, decepit, & milites custodes sepulchri: & sic Iudæos seduxit, vnde subdit: *Et diuulga. est.*

a debunt. Quæ cum abijssent, ecce quidam de custodibus ve- 1
(a ¶Indocta simplicitas fatetur veritatem.) 2
nerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus sacerdo- 3
(¶Miracula quæ viderant. a ¶Astuta duplicitas modum quærit, quomodo astruat falsitatem.)
tum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum senioribus 4
(a ¶De templo acceptam, sicut prius 30. argenteos.) 5
b consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus di- †
c centes: Dicite, quia discipuli eius nocte venerunt, & furati
(¶Furtim eum sublatum.)
sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit † a
(a ¶Ne quidquam a vobis exigat. ¶Absque periculo.)
præside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus. At illi
(a ¶Error empti mendacij perseuerat ne in Christum credant.)
accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et diuulgatum 6
est verbum istud apud Iudæos vsque in hodiernum diem. 7 8
d Vndecim autẽ discipuli abierunt in Galilæam in montem vbi 9
(a ¶Credentes, se ante eum humiliauerunt.) 10
e constituerat illis Iesus. Et videntes eũ adorauerunt, quidam au- 11

✱ Seuerian. Plane amiserunt milites, perdiderunt Iudæi, sed discipuli magistrum suum non furto, sed fide, virtute, non fraude, sanctitate, non crimine, viuum non mortuum sustulerunt. E

In cathena D. Thomæ in Matth.

✱ Chrysostomus. Qualiter furati sunt discipuli homines pauperes, & idiotæ, & neque apparere audentes? Nunquid ostiũ sepulchri poterãt euertere? Nũquid non erat sigillum superpositum? Propter quid nõ furati sunt prima nocte, quando nullus sepulchro affuit? Sabbato enim petierũt a Pilato custodiam. Quid autem sibi volũt hæc suda ia, quæ Petrus vidit iacẽtia? Si enim vellent furari, non possent nudum corpus furari, nõ solum ne iniuriarentur, sed ne etiam in exuendo tardarent, & tribuerent militibus se detinendi facultatem.

Homil. 91. in Matth.

¶sub præside, id est, si res apud illum iudicem agatur.

d *Abierunt.* A Ierusalem in Gal. In montem: quia corpus de communi terra susceptum super omnia terrena erat eleuatum. Et monet nos, vt si eum videre volumus, ad superna de infimis eleuemur. Præcessit Christus primitiæ dormiẽtium, sequuntur alij in suo ordine, & videntes eum adorant, id est, sine fine laudant. F

e *Quidam au.* Dubitauerunt vt Lucas ait: existimantes se spiritum videre, quem moriendo tradidit.

Lucæ 14. f

c *Furati* Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ cum abijssent.* Hic declaratur resurrectio Christi per testimonium custodum, qui vt dicitur hic.

2 *Venerunt in ciuita.* De sepulchro Christi, quod erat aliquantulum extra Ierusalem, vt dicitur Ioan. 19.

3 *Et nunci. prin. sa.* A quibus erant positi ad custodiendum sepulchrum Christi.

4 *Omnia quæ fac. f. e.* Scilicet Christi resurrectionem, & Angeli terribilem apparitionem.

5 *Et congrega. cum senioribus.* Istud mẽdacium militum emerunt care, quod adhuc tenet Iudæos in errore, vnde sequitur postea.

6 *Et diuulgatum.* Tanquam verum quod tamen erat falsum apud Iudæos vsque in hodiernum diem.

7 *Vndecim aut. dis.* Hic ponitur resurrectionis manifestatæ diuulgatio, & primo quãtum ad Christi discipulos, secundo, quantum ad omnes populos, ibi: *Euntes ergo.* In prima ergo parte dicit; *Vndecim autem discipul.* Quia Iudas erat mortuus, vt visum est cap. præced.

8 *Abierunt in Galilæam.* Secundum mandatum Christi, & Angeli.

9 *In montem.* Scilicet Thabor, in quo transfiguratus fuit coram Iacobo, Petro, & Ioanne, vt habitum est sup. cap. 17. Ibi enim paucis ostẽderat gloriam suę resurrectionis, vt ibidem dictum est: & ideo ibi resurrectionem completam manifestauit omnibus discipulis suis. Vnde probabiliter creditur, q; illa sit manifestatio, de qua scribit Apostolus 1. Corint. 15. a. *Deinde visus est plus quàm quingentis fratribus simul*, hic tamen nõ exprimuntur, nisi vndecim Apostoli, qui erant principales Christi discipuli. Prius tamen visus est septies personis, specialibus. Primo, Mariæ Magdalenę manenti iuxta sepulchrũ alijs recedentibus, vt dicitur Ioan. 20. & Marci 16. Secundo, ipsi Marię Magdalenę cum alijs mulieribus a sepulchro reuertentibus: quia postquam viderat Christum, sequuta est alias, & inuenit eas in itinere, & tunc apparuit eis Christus. Tertio, Petro, secundum quod habetur Lucę vlti. licet non habeatur expresse ex Euangelio, quando facta est ei ista apparitio. Probabile tamen est, q; hoc fuit quando ipse, & Ioannes cucurrerunt ad monumentum: & non inuento corpore Christi abijt Petrus mirans secum quod factum erat, vt dicitur Lucę vlt. & ideo dum esset in tali admiratione solitarijs, creditur Christus sib apparuisse. Quarto, apparuit duobus discipulis euntibus in Emaus vt habetur Luc. vlti. Quinto, apparuit decem Apostolis absente Thoma, vt habetur Ioã. 20. Et istę quinq; apparitiones factę sunt ipsa die resurrectionis, vt patet Euangelia intuenti. Sexto, apparuit vndecim Apostolis, existẽte ibi Thoma, vt habetur Ioan. 20. & fuit octaua die post resurrectionẽ, vt habetur ibidem. Septimo, apparuit Petro, & socijs suis ad mare Tyberiadis, vt habetur Ioã. vlti. Et octauo, in monte Thabor, vt hic dr̃ apparuit Apostolis, & multis alijs. Et iterũ bis apparuit discipulis in die Ascẽsionis: semel in Ierusalẽ ipsis cõuescẽtib., & semel in mõte Oliueti hora suę ascẽsionis, vt hr̃ Mar. vlt. & Luc. vlt. & Act. 1. Sequit.

10 *Et videntes eum adorauerunt.* Adoratione latrię.

11 *Quidam autem, &c.* Ex quo patet, q; ibi erant alij quàm Apostoli, qui iam erant certificati de eius resurrectione, etiã Thomas qui inter alios fuit magis incredulus, & hęc patent ex pręcedentibus.

Et

MORALITER.

† *Pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes dicite.* Hilarius. Emitur ergo resurrectionis silentium, & furti mendacium argento: quia honore seculi qui in pecunia est, & cupiditate Christi gloria denegatur. Item illis Iudęis similes sunt qui cũ magnis sumptibus, & laboribus conantur ad subuersionem veritatis in speculabilibus, vel agibilib., cuiusmodi sũt aduocati dolosi & doctores gloriosi. Et illi q; eos ad hoc inducũt.

7 *Vndecim aut. disc. abier. in Galil. in mon. vbi const. il. Iesus.* Rabanus. In monte quidem apparuit eis dñs, vt significaret q; corpus quod de communi generis humani terra nascẽdo susceperat, iã sup oĩa terrena subleuabat. Et vt admoneret fideles si illic celsitudinẽ resurrectionis eius cupiunt uidere, hic ab infimis voluptatibus studeant ad superna desideria transire.

Euntes

a tem dubitauerunt. Et accedens Iesus loquutus est eis, di- 1
b cens: Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. †Eun 2
c 3
d tes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine 4
e 5
6
Patris, & Filij, & Spiritussancti: docentes eos seruare omnia 7 8
f quæcunque mandaui vobis. Et ecce ego vobiscum sum om- 9
nibus diebus vsque ad consummationem seculi. 10

a Dubitatio eorum nostram auget fidem.
a ¶Vt qui ante regnabat in cœlo, per fidem regnet in terris.
a ¶Id est, primum catechisate, quia sine fide impossibile est placere Deo.
b ¶Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritusancto, non potest intrare in regnum cœlorum.
¶In inuocatione nominis. ¶In processione Trinitatis.
a ¶Quia fides sine operibus mortua est.
¶Quæ quidem non sunt pauca, vel leuia.
¶Diuinitatis.
¶Cum finitis laboribus mecum regnabitis.

A a *Et acce.* Et ideo pius magister & illos ad fidē confortat, & dubios ad fidē vocat intimās ad quantam peruenerit gloriā.

b *Data est.* Hoc non de coæterna patris diuinitate, sed de assumpta dicit humanitate, in qua minor angelis, in qua etiam gloria & honore coronatus est & omnibus superpositus. (Hebr.2.b)

c *Euntes.* Quia iam in lucem venit, quod hactenus quibusdam de causis dubium hominibus fuerat.

d *Docete.* Cōgruus ordo. Primo enim docendus est auditor. Deinde fidei sacramentis imbuendus, tunc ad seruanda mandata instruendus. Quia nisi prius anima fidem recipiat, non est dandus baptismus, nec valet inundari, si post non insistat bonis operibus.

B ✠ Beda. Qui ante passionem suam dixerat, *in viam gentium ne abieritis*, surge a mortuis dicit, *Ite, docete omnes gentes.*

(Lib.3. de Spiritusan.) e *In nomine patris, &c.* ✠ Didymus. Licet autem quis posset existere mentis alienæ, qui ita baptizare conetur, vt vnum de prædictis nominibus prætermittat, videlicet contrarius Christo legislatori: tamē sine perfectione baptizabit, immo penitus a peccatis liberare non poterit, quos a se existimauerit baptizatos.

f • *Et ecce ego vobiscum sum.* Quæ autem merces piæ conuersationis, quodve pignus futuræ beatitudinis etiam in præsenti sit fidelibus, subdit: *Ecce ego vobiscum sum, &c.*

Quod Apostolis, per successiones vniuersali Ecclesię promittit. Nota quod vsque in finem seculi non sunt defituri qui diuina mansione sunt digni.

(Homil. 91. in Matth.) ✠ CHRYSOSTOMVS. Quia magna eis iniunxerat, erigens eorum sensus dicit, *Ecce ego, &c.* quasi dicat, ne dicatur difficile esse iniunctum negocium, ego sum vobiscum, qui omnia facio leuia. Non autem cum illis solum dixit se futurum esse, sed & cum omnibus illis qui post illos credunt, non enim vsque ad consummationem seculi Apostoli mansuri erant, sed sicuti vni corpori fidelibus loquitur.

✠ Rabanus. Ex hoc autem intelligitur, quod vsque ad finem seculi non sunt defuturi in mundo, qui diuina mansione, & inhabitatione sunt digni.

✠ Hieronymus. Ostendit se a credentibus nunquam recessurum.

(Homil. 91. in Matth.) ✠ Chrysostomus. Rememorat autem eis, & consummationem, vt eos magis attrahat, & ne præsentia solum inspiciant, sed & futura bona, & sine fine manentia.

C (Lib.3. de consensu Euangelistarū, c. vlti.) Augustinus. Prima sabbati diluculo (sicut omnes Euangelistæ consentiunt) vētum est ad monumentum. Iam factum erat, qđ solus Matthæus ait, de terræmotu, & reuoluto lapide, & territis custodibus Venit autē Maria Magdalena cæteris feruētior. Vnde Ioannes de ea commemorat tacitis alijs, quæ cum ea fuerant: vidensque lapidem sublatum, antequā diligentius inspiceret, credēs sublatum corpus, cucurrit nūcians Petro, & Ioanni, qui etiam concurrerunt ad monumētum: & non inuento corpore crediderūt, quod Maria dixerat ablatum, abierunt q;. Maria autem stetit foras plorans, in horto, scilicet vbi ingressæ fuerant. Tunc viderant Angelum sedentem super lapidem reuolutum, de quo Matthæus, & Marcus dicunt. Qui dicit illis: *Nolite timere: scio enim quòd Iesum qui crucifixus est quæritis.* Quibus similia Marcus non tacuit. Ad hæc verba Maria dum fleret inclinauit se, & prospexit in monumento, & vidit duos Angelos vnum ad caput, & vnū ad pedes sedentes in albis. Dicunt illi: *Mulier quid ploras? Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum.* Hic intelligendum est Angelos surrexisse, vt & stantes viderentur, sicut Lucas ait: qui & eos dixisse refert: *Quid quæritis viuentem cum mortuis, &c.* Post hæc conuersa est Maria retro: & vidit Iesum stantem (vt Ioānes ait) & nesciebat quia Iesus esset, putans hortulanū: vbi & nominata agnouit eum cui & dictum est. *Noli me tangere. Tunc egressa est de monumento,* id est, de loco ante lapidem effossum: *& cum ea aliquas* (vt Marcus ait) *timor inuaserat, & nemini quidquam dicebant.* Tunc iam secundum Matthæum: Ecce Ie. oc. e di. Auete. Illæ autem ac. & te. pe. e. Sic colligimus, & Angelorum allocutionem bis eas habuisse venietes ad monumentum, & ipsius Domini semel, quando Maria hortulanum putauit: & nunc cum eis iterum occurrit, vt eas ipsa repetitio firmaret. Venit ergo Maria Magdalenæ nuncians discipulis, & alię quę cum ea erant, quas Lucas commemorat. Plures quidem fuerunt apparitiones quod innuit Paulus dicens: *Visus est Iacobo, visus est plus quàm quingentis fratribus simul.* sed decem legimus in Euangelijs. Quinquies in ipso resurrectionis die. Primo apparuit Mariæ Magdalenæ flenti ad monumentum. Postea eidem, & alij Mariæ egredientibus nunciare Apostolis. Tertio, Simoni. Quarto, Cleophæ, & socio eius. Quinto reuersis illis, & narrantibus quomodo cognouerunt eum in fractione panis, apparuit ianuis clausis vbi Thomas abierat. Sexto post dies octo, quando cum eis erat Thomas. Septimo, piscantibus ad mare Tyberiadis. Octauo, in monte Galilææ qui non longe erat ab Ierusalem. Nono, recumbentibus illis vndecim, die quo ascendit. Decimo, viderunt eum iam non in terra positum, sed eleuatum in aera, cœlos petentem, dicente eis Angelo: *Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et accedens Iesus loq. est ei di.* Ad certificandum eos qui dubitabant de sua resurrectione, dicens.

2 *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Quia licet Christus quantum ad diuinitatem ab æterno haberet hanc potestatem, & inquantum homo ab instanti conceptionis haberet potestatem in cœlo & in terra auctoritatiue, tamen executiue nō habuit ante resurrectionem suā: sed voluit esse possibilitati subiectus propter nostram redemptionem.

3 *Euntes ergo.* Hic ponitur diuulgatio dominicę resurrectionis quantum ad omnes populos, quæ facta est per prædicationem apostolorū per vniuersum orbem. Et hoc est qđ dr̄.

4 *Docete om. gen.* Prius enim dixerat eis, quòd solum prædicarent Iudæis vt supra dr̄ 10. c. quia ante Christi resurrectionem fides Christi non erat diuulganda per vniuersum orbem, vt ibidem dictum est.

5 *Baptizantes eos.* Præposuit, docete, quia cathechismus debet præcedere baptismum, vnde adulti prius debent instrui de his quæ pertinent ad fidem quam baptizentur.

6 *In no.* Propter vnitatem substantia.

7 *Pat. & fil.* Propter distinctionē personarū. Ista est forma bapismi instituta a Christo, sed familiari consilio spiritussancti quodammodo mutata est in primitiua ecclesia, quando apostoli baptizabāt in nomine Christi, vt habetur Act. 10. & 19. vt nomen Christi quod tunc erat odiosum magnificaretur: & hoc diffusius tractatur in quarto sententiarum.

8 *Docentes eos seruare omnia.* Videlicet sacramenta a Christo instituta & alia ad fidem Catholicam pertinentia.

9 *Ecce ego vobiscum sum om. die.* Et hoc dupliciter. Vno modo assistendo eis in operibus miraculosis ad confirmationem doctrinæ. Alio modo existendo in sacramento Eucharistiæ, vbi est totus Christus, vt patet ex prædictis cap. 26.

10 *Vsque ad consummationem seculi.* Ex quo patet q; fides Catholica nō deficiet vsque ad finē mundi, quantūcunq; tribulationibus

MORALITER.

3 *Eūtes ergo docete omnes, &c.* Ex hoc patet, quòd prædicatores euangelij debent oībus magnis & paruis sine acceptione prædicare & ministrare sacramentum secūdum gratiam & potestatem immediate à domino vel per ministros suos sibi datam,

A lationibus agitetur. Aduertendum etiam, quod licet Deus non assistat continue doctoribus ecclesiæ per operationem miraculorum, quia non est necesse cum fides Catholica sit sufficienter confirmata per miracula facta in primitiua ecclesia, tamen aliquando hoc modo assistit Ecclesiæ faciendo miracula aliqua ad consolationem fidelium. Assistit etiam Ecclesiæ semper ipsam dirigēdo p occultos instinctus spiritussancti, vt sic non deficiat fides Petri. Ad laudem, & gloriam Domini nostri Iesu Christi. Cui est honor, & gloria in secula seculorum. Amen. D

MORALITER.

datam. Quibus promittitur assistentia domini, cum dicitur. *Et ecce vobiscum sum, &c.* Scilicet dirigendo sermonem ad salutem audientium, & meritum vestrum.

Proœmium Venerabilis Patris Fratris Nicolai de Lyra in Euangelium Marci.

B

FAcies leonis a dextris ipsorū quatuor, Ezech. 1. cap. Secundum quod dictum fuit in principio Euangelij secundum Matthæum per quatuor facies quas vidit Ezechiel propheta in animali vno, designantur quatuor euāgelistę, seu quatuor euangelia ab eis scripta de Domino nostro Iesu Christo, & sicut in facie hominis designatur Euangelium Matthæi, sic in facie leonis designatur Euangelium Marci, de quo dicitur verbū propositum. Facies leonis, &c. In quo quidem verbo circa Marci Euangelium possumus quatuor notare, videlicet. Procedendi modum, cum dicitur. *Facies.* Speciale subiectum, cum dicitur, leonis. Ordinem, vel situm, cum dicitur a dextris. Ipsius cum alijs certum numerum, cum dicitur, ipsorum quatuor. C

Circa primum considerandum, quod licet facies sit breuis pars corporis, tamen in ea continentur omnes sensus, videlicet visus, auditus, &c. sic in euangelio Marci, licet sit breue respectu aliorum, tamen in eo breuiter continentur sententiæ aliorum trium euangeliorum, secundum quod dicit Greg. super Ezech. Si quæras quid Marcus de incarnatione domini senserit, hoc nimirum quod Matthæus Lucas, & Ioannes, & ideo talis modus procedēdi in quo sub quodam compendio, continentur aliorum sententię competenter p faciem designatur, de quo pōt accipi illud quod dr Esther 15. d. *Facies tua plena gratiarum.* quia modus procedendi ipsius sancti Marci Euangelistæ, licet sit breuis, vt dictum est, tamen plenus est sententiarum gratiosarū, & sic patet primū.

Circa secundum considerandum, quod licet Marcus de omnibus Christi factis scribat, sicut & alij, tamen specialiter versatur, & immoratur circa resurrectionem, & regnū Christi q uod assecutus est Christus in sua benedicta resurrectione, secundum quod dixit apostolis immediate post resurrectionem suam. Matth vlt. d *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Quod quidem regnum per leonem conuenienter designatur, qui est rex animalium, vt dicit Isidorus libro Etymol. 13.

Et iō speciale subiectum circa quod specialiter immoratur Marci Euangelium designatur in nomine leonis, & hoc propter tria quæ in resurrectione Christi reperiuntur, & ꝓprietatibus leonis assimilantur. Primum est, resurrectionis efficiens principium, quod in alijs hominibus est extrinsecum, sed in Christo fuit intrinsecum, secundum quod ipse dicit Io. 10. d. Potestatem habeo ponendi animam, & potestatem habeo iterum sumendi eam, quia propria virtute resurrexit. & simile huius in proprietate leonis reperitur. Dormit n. oculis apertis, secundum quod dicit Isido. vbi sup. Licet autem caro Christi in sepulchro dormierit per veram mortem, & animæ separationem, tamen diuinitas vtroque coniuncta vigilabat secūdum quod dicitur Can. 5. a. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* & virtute huius deitatis sic vigilantis surrexit a somno mortis, vnde potest exponi de eo quod dicitur Ierem. 4. b. *Ascendit leo de cubili suo*, quia Christus qui est leo de tribu Iuda de sepulchro ascendit virtute propria. Secundo assimilatur leoni propter tempus, & modum, quia resurrectio Christi facta est post triduum, quod tamen accipitur per synecdochen, ita similiter leo natus de nouo tribus diebus dicitur dormire secundum Isidorum vbi supra, & postea fremitu, & rugitu patris excitatur, sic Christus post triduum dormitionis in sepulchro virtute Dei patris fuit excitatur a mortis somno, secundum quod dicitur Act. 3. c. *Hunc Deus suscitauit a mortuis, & cætera.* & ideo de hoc potest exponi illud Genes. 49. b. *Catulus leonis Iuda*, & subditur, *Requiescens accubuisti, vt leo*, scilicet in sepulchro, & subditur. *Quis suscitabit eum.* scilicet de somno mortis post triduum? Ad quod potest responderi, Deus pater, vt patet ex prędictis. nec istud dictum contrariatur ei quod pręmissum est, scilicet quod Christus resurrexit virtute propria, quia vna, & eadem simpliciter est potestas patris, & filij. Tertio assimilatur resurrectio leoni propter assequutum imperium, quia licet Christus ante resurrectionem suam humilis, & abiectus apparuerit, tamen in resurrectione dominium obtinuit, secundum quod dicit Apostolus ad Philippen. 2. a. *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & cætera.* Et in leone inuenitur huiusmodi similitudo, inquantum est rex animalium, vt prædictum est, & ideo nomen leonis dicitur a leon Græce quod significat regem Latine, & de hoc dicitur Apoc. 5. b. *Ecce vicit leo de tribu Iuda.* quia per suam benedictam passionem, & resurrectionem subiecit sibi omnem creaturam, & sic patet secundum. E

Tertio in verbo præassumpto notatur huius euangelij situs, vel ordo, cū dicitur. *A dextris.* In illa enim visione imaginaria Ezechieli prophetæ ostensa sic apparebat animal habens quatuor facies quod facies hominis erat in directo aspectu prophetæ, facies autem leonis in dextera parte, & bouis in sinistra, & ideo sicut euangelium Matthæi, quod designatur per faciem hominis ponitur primum, ita euangelium Marci rationabiliter ponitur secundum, quia dextera pars prior est sinistra, & de hoc potest exponi quod dicitur Deuteronom. 33. d. *In dextera eius ignea lex*, idest, lex euangelica a Marco descripta, quæ dicitur ignea, quia accendit animos fidelium ad amorem cœlestium inquantum describit resurrectionem Christi, per quam introducimur ad cœlestia, quia tunc Saluator noster deuicta morte æternitatis nobis aditum reserauit, sicut dicitur in Collecta Paschæ, & in signum huius Angelus resurrectionis Christi nuncius, qui perennem vitam eius nunciare venerat, recte in dextera sedebat secundum quod dicit Beatus Gregorius Homil. 12. Et sic patet tertium. F

Quarto in verbo pręassumpto describitur numerus determinatus euangeliorum, cum dicitur. Ipsorum quatuor. Circa quod considerandum, quod licet plura euāgelia, & a pluribus fuerint scripta, quatuor tamen tantum sunt approbata, secundum quod dicitur in prologo super Matthæum, & hoc propter figuram sacramenti, quia iste quaternarius numerus multipliciter fuit in lege figuratus. Primo in quatuor fluminibus de paradiso exeuntibus, Genes. 2. Item in quatuor patriarchis princip. bus a quibus denominata est Cariatharbe, idest, ciuitas, quatuor Gen. 23. quia quatuor principales patriarchæ sunt ibi sepulti cum suis vxoribus. Tertio in quatuor circulis arcæ Testamenti. Exod 25. Quarto in quatuor pedibus mensæ propositionis, ibidem. Quinto in quatuor cornibus altaris holocaustorum, Exod. 27 Sexto in quatuor ordinibus lapidum rationalis, Exod. 28. Septimo in quatuor deambulatorijs domus Salomonis, tertio Regum septimo. Octauo in quatuor ventis mortuos viuificantibus, Ezech. 37. Nono in quatuor minimis terræ, præ cæteris tamen sapientibus. Prouerbiorum 30. Decimo in quatuor viris in fornace Deum laudantibus, Daniel. 3. Vndecimo in quatuor fabris cornua hæresum deijcientibus, Zach. 1. Duodecimo in quatuor quadrigis per orbem discurrentibus, Zach. 6. Tertiodecimo in quatuor animalibus occulatis ante & retro, Apoca. 4. de quibus ibidem subditur, quod requiem non habent die, ac nocte dicentia *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens. Cui est honor, & gloria in secula seculorum, Amen.*

Incipit quędam introductio in hunc prologū.

A

Quatuor in euangeliis.

Hieronymus. Quatuor sunt qualitates de quib sancta euangelia contexuntur. Præcepta mandata, testimonia, exempla. In præceptis, iustitia; in mandatis charitas: in testimonijs, fides; in exēplis, perfectio. Præcepta huiusmodi. *In viam gentium ne abieritis:* hoc est, diuertere a malo: Mandata vt hoc: *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem*: hoc est facere bonū, & charitatem implere.

Matth.10.a

Psal.33.c

Ioan.13.d

B

Testimonia quæ in ore duorum, vel trium testium, vt hoc: *Ioānes testimonium perhibet de me, sed habeo testimoniū maius Ioanne. Est enim pater qui testimonium perhibet de me.* Exempla vt hoc: *Discite a me, qui a mitis sum, & humilis corde.* Et: *estote perfecti, sicut et pater vester*, & alibi. *Exemplum. n. dedi vobis, vt & vos ita faciatis.* De his.n. Dauid. *Præceptum domini lucidum illum.* Historiam maxime præcepta continent, Et alibi. *Latum mandatum tuum nimis*, quia qui diligit proximum, totam legem impleuit. Itē. *Testimonia tua intellexi.* Et alibi. *Testimonium Domini fidele*, quia plus fide animi, quam oculis carnis testimonium indiget. Quarto. *Iudicia domini ve.iu.in se.* Vt sic scilicet sint iudiciorum nostrorum exempla iustificata, sicut in iudicijs Dei comparata habemus. Vnde idem alibi. *A iudicijs.n.tuis timui.* In quo.n. iudicio iudicauerimus, iudicabitur de nobis. In his quatuor qualitatibus sunt timor, fides, spes, charitas. Timore namque incipimus, fidę seruamus quæ incipimus spe erigimur, charitate consummamur. *Finis.n. præcepti est charitas.* Hi sunt quatuor mēses, quos Christus ante messem prædixit dicens. Nonne quatuor menses sunt vsque ad messem. Vt & nos per præcepta domini, atque mandata, ac testimonia, & exempla maturos post iudicium metamus fructus cum gaudio, qui in lachrymis timoris semina pœnitentiæ iactauimus in terra nostros portantes charitatis manipulos cum gaudio metamus in cœlo.

Ioan.8.c.

Ioan.1.b

Matth.11.d

Ibidem 5.g

Ioan.13.b

Psal.18.c

Ibi.118.m

Ibidem

Psal.18.d

C

Ibidem c.

Incipit Prologus beati Hieronymi in Euangelium secundum Marcum.

Marcus euangelista Dei electus, & Petri in ba 1
ptismate filius atque in diuino sermone di 2
scipulus, sacerdotium in Israel agens, se- 3
cundum carnalem Leuita, conuersus ad fi-
dem Christi euangelium in Italia scripsit: 4
ostendens in eo quid & generi suo deberet, & Christo. Nam 5
Confirmationem. a Quæ est de Ioanne Baptista, qui est de genere Marci, quia 6
de tribu Leuitica, & ita ostendit Marcus quid debeat generi suo. 7
initium principii in voce propheticæ exclamationis insti- 8
Idest, dignitatis.
tuens, ordinem Leuitæ electionis ostendit, vt prædicans præ- 9
a Idest, sola gratia Dei creatum. 10
destinatum Ioannem filium Zachariç in voce angeli annū 11
Idest, ad hoc emissum, vt esset vox, & angelus annuncians, quæ notantur in illis duabus autoritatibus. 12
Vox clamantis. Et, Ecce ego mittam.
ciantis emissum. Non solum verbum carnem factum, sed & 13
Ecclesiam. a Idest, prædicationem filij Dei. Quod ostendit ibi ante faciem
tuam, & ante te, scilicet hominem, & hoc est quod Christo debet. b Ioannis. 14
corpus domini in omnia per verbum diuinæ vocis anima-
a Idest, charismatum impletum donis. b Hoc ibi, Qui præparabit viam tuam. Et ibi, 15
Parate viam domini, rectas facite semitas. Et hoc item debet Christo.
tum in initio euāgelicę prædicationis ostenderet: vt qui hęc
16

HIERONYMVS. Marcus Euangelista Dei, Petri discipulus, Leuiticus genere, & sacerdos, in Italia hoc scripsit euangelium primus Alexandriæ Episcopus cuius per singula opus euangelij dicta scire, & in se disponere, & disciplinam in se legis agnoscere, & diuinam domini in carne intelligere naturam. Qui seminat post Matthæū, qui fremit, vt leo, qui volat vt aquila, qui discit, vt homo, qui immolat, vt sacerdos, qui irrigat, vt flumē, qui florescit, vt ager qui

Sequitur Postil. Venerabilis Patris, Fratris Nicolai de Lyra in prologum Euangelii Beati Marci.

Marcus Euangelista. Euāgelio Marci beatus Hieronymus præmittit prologum istum. Qui diuiditur in tres partes, quia primo Hieronymus ostēdit scriptoris autoritatem, secundo scribēdi modum, & ordinem, ibi: *Nam initium principij.* tertio, ordinis rationem, ibi. *Denique.* Circa primum ostenditur autoritas beati Marci scriptoris huius euangelij. primo, quantum ad officium post eius conuersionem ad fidem Catholicam, cum dicitur.

1 *Marcus Euangelista Dei electus.* Ad officium enim scribendi euangelium fuit a Deo electus, & assumptus, secundo, quantum ad eruditionem in fide Catholica pleniorem, cum dr.

2 *Et Petri in baptismate filius, atque in diuino sermone discipulus.* Ex hoc enim, qđ fuit filius spiritualis beati Petri fuit ei magis familiaris, & per cōsequens specialius ab eo eruditus de factis, & doctrina Christi, secundum quod Petrus viderat in Christo, & audierat ab ipso, propter quod certius poterat scribere euangelium a Petro auditum, quam cæteri discipuli eius, tertio ostenditur eius autoritas ex statu quem habuit ante conuersionem, cum subditur.

3 *Sacerdotium in Israel agens.* Quia ad Sacerdotes, & Leuitas pertinebat scire præ cæteris scripturas veteris Testamenti, quæ de Christo testimonium perhibent.

4 *In Italia scripsit.* Vbi tunc vigebat studium quod a Gręcia fuerat Romam translatum, & in eadem ciuitate Marcus rogatus a fratribus scripsit illud euangelium, vt dicit Hier. in libro illustrium virorum, & ex solennitate loci scriptoris ostēditur autoritas, quia in talibus locis non solent scribere, nisi homines autentici. 5 *Ostendens in eo.* Sacerdotes.n. Leuitici, qui debent intelligere scripturas prophetarum testimonium de Christo perhibentium ex hoc reddūtur magis idonei ad scribendum euangelium. 6 *Et Christo.* Quia licet breuiter scripserit euangelium, tamen sufficienter Christo reddidit debitum eius euangelium complete scribendo.

7 *Nam initium.* Hic consequenter ostendit Hieronymus scripturæ ipsius Marci ordinem. Circa quod sciēdum, quod Marcus in principio sui euangelij ponit quandam præfationem vsque ad illum locum. Fuit in deserto Ioannes, vbi prę missa præfatione incepit narrationem. Primo ergo ostendit Hieronymus ordinem scripturæ Marci quantum ad præfationem, seu prologum. Secundo, quantum ad narrationem, seu tractatum, ibi. Denique cum perfecti. Circa primū sciendum, quod Marcus in præfatione sui euangelij ponit duas prophetias. Prima habetur Malach. 3.a. Ecce ego mitto angelum meum, & loquitur de aduentu Christi in mundo, ad quem denunciandum præmissus est Ioānes Baptista in hac prophetia designatus per angelum. Angelus.n. interpretatur nuncius. Secunda habetur Isa.40. *Vox clamantis in deserto, parate viam domini.* Et loquitur de aduentu Christi in corde humano per fidem, & deuotionem, & de istis duob. ostēdit hic Hieronymus, licet obscure quod contineantur in præfatione ipsius Marci euāgelistæ, cum dicitur. *Nam initium prin.* i. initiale principium, seu prologum a quo incipit suum euāgelium. 8 *In voce propheticæ exclamationis instituens.* Quia prologum suum inchoat a prophetijs, vt dictum est. 9 *Ordinem Leuiticæ electionis ostendit.* i. suę electionis ad scribendum euangelium ostendit ordinem per hoc quod a principio sui operis allegat prophetias, quarum intellectum sacerdotes Leuitici generis, de quibus fuerant, debebant habere.

10 *Vt prædicans Ioannem prædestinatum.* i. a Deo præordinatū.

11 *Emissum in voce angeli.* i. significatum nomine angeli, vt dictum est. 12 *Annunciantis.* Scilicet Ioannis.

13 *Non solum verbum carnem factum.* Idest, aduentum Christi carnem, per quam in mundo visibilis apparuit.

14 *Sed & corpus do.* Idest, ecclesiam, seu congregationem fidelium, quæ est corpus Christi mysticum.

15 *In omnia per verbum diuinæ anim.* i. viuificatum: quia sicut anima viuificat corpus vita naturæ, ita verbum diuinum qđ est Dei filius veniens in mentibus hominum, viuificat eos vita gratiæ, & vtrumque aduentum Christi, scilicet in carnem, & in mentem denunciauit Ioannes Baptista per suam prędicationem. Et quia ista prędicatio Ioannis fuit ordinata ad eruditionem fidelium, ideo subditur.

16 *Vt qui hæc le.* Id est, animaduerteret.

Cui

Qui feruet, vt vinum. Christus.n.de quo loquitur, vt homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendendo.

Hieronym. Marcum pene intactum, maiores nostri prætereunt, quia pene eadẽ quæ Matthæus narrat, licet quibusdam distinctis testimonijs, vt alterius ala alam alterius tangat animalis, & rota rotam eadem via sequatur, & versis adinuicem vultibus sese animalia contueantur. In primo canone Marcus cũ Matthæo Lucaque comitatur, & Ioanne. In secundo cum

(a Ioanni, b Principium carnis. c In virtute Domini,& operatione.)
†legens sciret cui initiũ carnis in domino,& Iesu aduenien
(a Se esse habi. b Vt in se inueniret illa caro. c Filium Dei.)
tis habitaculum caro deberet agnoscere,atque in se verbum
(Ioannis. Idest,Adam,& Eua,& diabolo. a Illa caro. b Idest recuperet in Christo.)
vocis quod in cõsonantibus perdiderat inueniret. Denique cum perfecti euangelii opus intrasset, a baptismo Domini prædicare Deum inchoans, non laborauit natiuitatem car-
(a Idest,Matthæo,pluralis pro singulari,vel quia plures ante eum scripserũt.)
nis,quam in prioribus viderat dicere,sed totius exprimens
(a Non numerum ieiunij,sed ieiunij numerum,quod quasi subest numero pro mysterio numeri.)
expositionem deserti, ieiunium numeri, tentationem diaboli,congregationem bestiarum,& mysterium protulit angelorum, vt instituens nos ad intelligendum singula in breui
(a Idest,Matthæi dicta destrueret.)
cõpingens,ne authoritatem factæ rei demeret,& perficiẽdi
(a Idest,prætermissum ab eo suppleret.)
operis plenitudinẽ non negaret. Deniq. amputasse sibi post fidem pollicem dr̃, vt sacerdotio reprobus haberetur, sed tm̃
(Fidelibus volentibus ipsum pastorem.)
consentiens fidei prædestinata potuit electio, vt nec sic in opere verbi perderet, quod prius meruerat in genere. Nam A-

cum Matthæo,& Luca. In quarto cum Matthæo,& Ioanne. In sexto canone comitatur semper cum Matthæo, vt duo anuli in vno vecte, id est, in quadraginta nouem capitulis. In octauo canone cum Luca comitatur in tredecim capitulis. In proprijs vero quę maxime vtcunque explanare dispono, decem & octo incedit spaciatim capitulis, quæ simul omnia ducenta triginta tria sunt capitula. Marcus, excelsus mandato. Lucas, iste consurgens, vel ipse eleuans.

Beda. Marcus Petri discipulus rogatu Roma-

D E

Marcus quare euãgelium scripserit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cui initium carnis in Deo.* i.in Christum,cuius caro non habuit principium ex viro,quia non de semine virili natus est, sed virtute spiritussancti illa caro sanctissima fuit formata.

2 *Et Iesu aduenien.ha.* i.mentem humanam, quæ est habitaculum ipsius Iesu venientis in mentem, vt dictum est.

3 *Caro debe.agno.* i.homo,qui in sacra scriptura vocatur caro,Isa.40.b. Omnis caro fœnum,& omnis gloria eius quasi flos agri,quia per prologum Marci euangelistæ homo legẽs debet cognoscere vtrumque aduentum Christi, scilicet in carnem,& in mentem.

4 *Atque in se verbum vo.* i. Dei filium per Ioannem, qui vocatur vox verbi,secũdum quod habetur Io.1.c.Ego vox clamantis in deserto,annunciatum.

5 *Quod in conso.perdi.* i.in primis parentibus suasioni serpentis consentientibus in quibus genus humanum perdidit verbum Dei mentes viuificans vita gratiæ.

6 *Inueni.* Per fidem verbi incarnati,quam prædicauit Ioannes,prout traditur in euangelio Marci. Aliter exponitur ab aliquibus ab illo loco. *Caro deberet agnoscere.* i.pater carnalis Ioannis Baptistæ.s.Zacharias deberet agnoscere,quod angelus ei apparens verum sibi annunciauerat, quia propter dubium verbi eius factus est mutus.

Atque in se v.vo. i.loquelam articulatam. *Quod in conso.per.* Quia licet multi possint sonare vocales saltem aliquas non tamen cum eis possunt sonare consonãtes. *Inueniret.* quia Zacharias in natiuitate filij firmiter credendo recuperauit loquelam,quam perdiderat verbis angeli discredendo.

7 *Denique cum perfecti euangelij,&c.* Hic consequenter ostenditur ordinem scripturæ Marci quantum ad narrationẽ seu tractatum sui euangelij, ostendens eum ordinate scripsisse per hoc quod aliqua omisit:eo quod sufficiẽter erant a Matthæo expressa aliqua etiam ab eodem Matthæo dicta breuiter tetigit,vt vitaret prolixitatem & verborum Matthei ostẽderet firmitatem; quia in ore duorum vel triũ testium stat omne verbum. Et in hoc etiã, ꝙ aliqua adducit Matthei dicta ad perfectam euangelij descriptionem, & hoc est quod dicitur: *Denique cum perfecti,&c.* Id est, narrationem euangelij,incipiens,& dicit perfecti euangelij,quia lex Mosaica licet esset bona,tñ fuit imperfecta, quia populo rudi & imperfecto fuit data,ideo dicitur Heb.7.c Nihil ad perfectum adduxit lex, sed euãgelium imperfectionẽ legis suppleuit,vel aliter dr̃. *Perfe.euan.* vt cõtinuetur litera cum hoc qđ sequit̃.

8 *A baptismo inchoans.* Quia Christus tempore prædicationis suę incœperat 30. suę ætatis annum, vt habetur Luc.3.qđ est tempus ętatis perfectę,& secundum hoc potest dici. *Per. Euangelij opus in. &c.* Eo quod incipit narrationem euangelij sui a baptismo Christi, quo tẽpore in ætate fuit pfecta.

9 *Non laborauit natiuitatem carnis.* Scilicet Christi.

10 *Quam in prio. vi.* Scilicet dictis, Matthæi ad vitandum superfluitatem.

11 *Sed to.ex.* Idest, quomodo post baptismum immediate intrauit desertum ibi habitando.

12 *Ieiuniũ nu.* Scilicet 40.dierũ,q̃ numerus est mysticus, eo quod consurgit ex denario,per quaternarium ducto, in quo significatur, quod impletio decalogi in fide verbi incarnati in quaternario euangeliorum descripti ducit ad vitam beatam, secundum quod dicit Saluator Matt. 19.c. Si vis ad vitam ingredi,serua mandata.

13 *Tentationem diaboli.* Quæ plenius describitur Mat.4.

14 *Congregationem bestiarum, & mysterium protulit ang.* Vt ostenderet,quod animalia irrationabilia,& creaturæ intellectuales cœlestes obediant ei.

15 *Vt instit.nos,&c.* Ad hoc prædicta breuiter tetigit,vt instrueret nos.

16 *Ad intelligen.* Quod eadem latius dicta a Matthæo vera essent, ideo subditur.

17 *Ne autoritatem factæ rei.* Idest,euangelij descripti a Matthæo.

18 *Demeret.* Sed magis adderet,& confirmaret.

19 *Et perficiendi operis.* Addendo aliqua his quæ a Matthæo fuerant prædicta.

20 *Denique amputasse.* Hic consequenter ostenditur prædicti ordinis rationem, licet n.spiritussanctus principaliter causa fuerit huius ordinatæ descriptionis. Marcus tamen fuit causa instrumentalis,& ex parte eius hic assignatur dicti ordinis causa. Et primo ex eius humilitate,secundo ex studiositate,ibi. *Cuius per singula.* Circa primum sciendum,quod sapiẽtis est ordinare se,& ordinate scribere. Humilitas autem maxime disponit ad sapientiam diuinam, secundum quod dicitur Prou. 11. *Vbi humilitas,ibi sapientia.* & ideo ostenditur Marci humilitas,cum dicitur. *Denique amputasse sibi post fidem pol.dicitur,vt sa.repro.habe.* Ex humilitate.n.reputabat sese indignum,& ideo reformidabat ascendere tantum gradum.

21 *Sed tantum consentiens fidei prædestinata po.* i.diuina ordinatio,quæ ita potens est quod ei nullus potest resistere.

22 *Consentiens fidei.* i.condescendens deuotioni fideliũ,qui desiderabant eum habere episcopum,fecit aliter ipsum promouendo,licet ex humilitate resurgeret,ideo subditur.

23 *Vt nec sic in opere ver.perderet.* i.in prædicatione,quod est opus episcopi,vnde Act.7. *Apostoli quorum successores sunt episcopi.* vt habetur in decretis dist.21.c.in nouo Testamento,ad ministrationem temporalium septem diaconibus commiserunt,vt operis prædicationis liberius vacarent.

24 *Quod prius meruerat in genere.* Fuit enim de tribu Leui,ad quam spectabat sacerdotium.

25 *Nam Alexandriæ episcopus fuit.* Non obstante, quod amputasset sibi pollicem. Non enim dicitur quod amputauerit sibi totum pollicem,sed forte aliquam partem per quam non impediebatur a congregando. Et similiter legitur factũ in libro qui dicitur Paradisus de Antonio Anachorita,quem cum quidam ciues vellent rapere,& constituere sibi episcopum,ferro secuit sibi aurem sinistram,dicens. Lex diuina iubet nullum aure præcisa optari in episcopum,quod cũ Theophilo episcopo hoc dictum fuisset, respondit a Iudæis lex ista seruatur: Ego autem si dederitis mihi aliquem auribus truncatum,sed moribus probum non dubito eum Episcopum facere:hoc tamen modo non obseruatur.

F

Diuisio.

Mutilati an & quando ad ordines promouendi sunt.

Cuius

lexandriæ epiſcopus fuit. Cuius per ſingula opus fuit ſcire 1
euangelij in ſe dicta diſponere, & diſciplinam in ſe legis a- 2 3
gnoſcere, & diuinam in carne domini intelligere naturam. 4
a Vt prius faciamus opera bona, poſt doceamur.
quæ in nos primum oportet requiri, dehinc inquiſita volu- 5
a Bonę exhortationis. 6
mus agnoſci, habentes mercedem exhortationis, quoniam 7
Tantum.
qui plantat, & qui rigat vnum ſunt, qui autem incrementum 8
præſtat, Deus eſt. 9

A Romanorum euangelium ſcripſit, vt quod Petrus verbo prædicauerat, conſeruaretur in perpetuum literarum memoria. B Primo, expulſio dæmonis in ſynagoga ab homine. Secundo, liberatio ſocrus Simonis a febre. Tertio, leproſum mũdauit. Quarto, paralyticum curauit. Quinto, in ſynagoga manum aridã curauit. Sexto, dæmoniacum a legione poſſeſſum, liberauit. Septimo, fluxũ ſanguinis tactus a muliere reſtrinxit. Octauo filiam

filiam Iairi in domo ſuſcitauit. Nono, quinque panib. quinque millia hominum ſatiauit. Decimo, a filia Syrophenissæ dæmonium expulit. Vndecimo, ſurdi, & muti hominis aures, & linguã aperuit. Duodecimo, cæcum extra vicum Bethſaidę illuminauit. Tertiodecimo, quatuor millia ſeptem panib. ſaturauit. Quartodecimo hominem a ſurdo, & muto ſpiritu (quod diſcipuli nequibant) liberauit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cuius per ſingula opus.* Hic conſequenter redditur ratio ex ſtudioſitate. Homines.n. ſtudioſi magis poſſunt cogitata ordinare, & ordinatius ſcribere. Marcus autem fuit valde ſtudioſus, ſecundum quod dicitur hic. *Cuius per ſingula opus ſci.* ſ. prophetias de Chriſto prænunciatas.

2 *Euangelij in ſe dicta diſponere.* Non ſolum intelligendo, ſed C etiam operando.

3 *Et diſciplinam in ſe leg. agno.* Non ſolum literaliter intelligendo, ſed etiam ſpiritualiter.

4 *Et diuinam incar. domini intellig. natur.* Quantum ad diſtinctionem naturarum, vt ſuppoſiti vnitatem. Et quoniam vitam, & doctrinam beati Marci debemus imitari, ideo concludit Hieronym.

5 *Quæ in nos pri. opor. requi.* Doctrinam beati Marci imitando. 6 *Dehinc inquiſita volumus agnoſci.* Supple ab alijs, quia perfectionem quam aliquis habet, debet alijs tradere, ſecundum illud. 1. Petri 3. b. *Vnuſquiſque prout accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei, quia hoc cedit ad magnum meritum,* vnde ſubditur.

7 *Habentes mercedem, &c.* Sed quia iſte labor ſine Dei adiutorio non proficit, ideo ſubditur.

8 *Qui plantat.* Primo erudiendo.

9 *Et qui rigat, &c.* illam eruditionem fouendo, & nutriendo, vnde dicit Apoſtolus 1. Cor. 3 b. *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit, qui eſt benedictus in ſæcula ſæculorum. Amen.*

Quæſtio an liceat mutilare ſeipſum.

Occaſione cuiuſdam dicti in hoc prologo poteſt quæri, vtrum licitum ſit alicui ſeipſum mutilare. Et arguitur quod ſic, quia beatus Marcus amputauit ſibi pollicem (vt dictum eſt) nec tamẽ ex hoc reprobatur. Item occidere ſeipſum peius eſt, quam mutilare. Samſon autem ſeipſum interfecit, vt habetur Iudi. 11. g. Et tamen numeratur inter ſanctos, vt habetur Heb. 11. f. Item Razias ſeipſum interfecit, vt habetur 2. Machab. 14. g Et tamen ſcriptura videtur ex hoc ipſum cõmendare, quia ibidem dicitur eligens nobiliter potius mori, quam ſubditus fieri peccatorib. Item minus bonum eſt cõtemnendum propter conſeruationem maioris boni, ſicut ad conſeruationem vitæ aliquis proijcit merces in mari, ſed virtus caſtitatis eſt maius bonum, quam membrum corporale, ergo licite poteſt ſibi quis abſcindere virilia pp conſeruationem caſtitatis. Cõtrarium arguitur per illud quod habet in Decretis diſ. 55. cap. Si quis amputauit ſibi virilia, clericus non fiat, quia homicida ſui eſt. Rñſio, quælibet pars corporis ordinatur ad totum, & iõ de ipſo ordinandum eſt, prout reſpicit bonum totius corporis, & vlterius prout reſpicit bonũ hominis, & cõitatis, quia ſicut pars corporis ordinatur ad totum corpus, ſic corpus ad hominem, cuius eſt pars, & vnus homo ad totam cõitatem. Ergo ſi membrum aliquod ſit noxium corpori, vtpote, quia propter aliquam ægritudinẽ aliorũ membrorũ corruptiuum, licite põt abſcindi, ne vitiet alia mẽbra, & hoc ab eo cuius eſt ſi habeat artẽ meditãdi, vel ab alio de voluntate eius, quia cuilibet eſt commiſſa cura ſalutis ſui corporis, ſicut ẽt homicida, vel raptor per iudicem licite occiditur, & a cõitate hominum abſcinditur, inquãtum eius vita eſſet in nocumentum cõitatis, quia iudicib. cõmittitur cura ſalutis cõitatis. Si autem membrum ſit ſanũ, tunc rñr non eſt licitum alicui ſeipſum mutilare. Primo quia homo naturaliter amat ſeipſum, & per conſequens omnia quę ſunt de integritate ipſius. Et ideo mutilare ſeipſum eſt agere contra charitatem, q̃ quilibet tenetur habere ad ſeipſũ. Itẽ homo ſingularis eſt pars cõitatis, & ideo inferre ſibi nocumentum per mutilationem, eſt agere contra cõe bonum. Item Deus eſt inſtitutor naturæ, inſtituendo mẽbra in corpore, & ideo mutilans ſeipſum agit contra Deum, in caſu tñ licitum eſt, vt ex pręcepto Dei occulto, q̃ alio modo vocatur inſtinctus ſpiritusſancti, quia Deus eſt author naturæ, & dñs vitæ, & mortis humanæ, & per conſequens omniũ mẽbrorum. & iõ ſi præcipiat homini auferri ſibi vitam vel mẽbrum aliquod, non ſolum licitum, ſed ẽt debitum eſt hoc fieri, & hoc modo dicit Aug. 1. de ciui. Dei, q̃ Samſon interfecit ſeipſum cũ Philiſtæis. Quod probat ex hoc q̃ dñs ad hoc agendum reſtituit ſibi miraculoſe priſtinam fortitudinẽ, vnde dicit ibidem Aug. q̃ ille hoc latenter iuſſerat fieri, qui per ipſum miracula faciebat. Et hoc ẽt modo dicit Aug. de quibuſdam ſanctis mulierib. q̃ tpe perſecutionis ſeipſas occiderunt, de quib. eccleſia memoriam facit. Iudæi vero & aliqui Chriſtiani in hoc ipſos ſequẽtes dicunt, q̃ ẽt ſine tali pcepto diuino, vel inſtinctu licitum eſt alicui ſe occidere, vel mutilare in caſu. ſ. qñ videt rõe ſuæ vitæ, vel alicuius mẽbri imminere ſibi ludibriũ in contẽptũ Dei, quia debet negligere vitã propriã, multo fortius aliquã partẽ ſui corporis, ſed ad præcauendũ contemptũ honoris diuini, & hoc modo dicunt q̃ Samſon interfecit ſeipſum, conſiderans q̃ Philiſtæi exercebant in eo ludibriũ ad laudẽ idolorũ ſuorũ, & in diuinũ cõtemptũ, & Razias, vt hr̃ 2. Machab. Et eodẽ mõ quædã mulieres ſanctę legunt̃ ſibi nares amputaſſe ne ab infidelib. exerceretur luxuria in corporib. earũ in contemptũ diuinũ: Sed iſtud dictũ vr̃ eſſe expreſſe ꝯ dictũ Saluatoris Ioan. vlt. f. dicentis Petro. Cũ eſſes iunior cingebas te, & ambulabas vbi volebas, cum aũt ſenueris extẽdẽs manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Et ſubdit̃. Hoc aũt dixit ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deũ. Super quẽ locũ dicit Aug. q̃ hic ſatis expreſſit non a ſeipſo, ſed ab alio debere occidi qui veſtigia ſequitur Chriſti. Et eodẽ modo dicendũ de mutilatione. Rõ ẽt q̃ inducit̃ pro oppoſito non valet, quia licet intentio infideliũ ſit exercere ludibriũ in ſanctis ad Dei contemptũ, tñ ex diuina ordinatione q̃ ex malis elicit bona, ordinatur ad Dei gloriã, & meritũ electorũ. Quod patet in martyribus qui quanto maiora ludibria, & magis exquiſita tormẽta ſuſtinuerunt, tanto glorioſius de tyrannis triũphauerunt ad tyrannorũ confuſionẽ, & propriũ meritũ, & Dei gloriã, qui in martyrib. triumphabat. Ex dictis patet ad primum argũ. q̃ Marcus creditur ſibi amputaſſe pollicem inſtinctu ſpũſancti. Et eodem modo dicendum ad ſcdm, & tertiũ. Ad quartum dicendum, q̃ non eſt licitum ſibi amputare virilia pp obſeruantiã caſtitatis. Tũ quia hoc nõ eſt efficax remediũ. Tũ quia p hoc non abſcindunt̃ cõcupiſcentiæ interiores. Tũ quia aliã viã habetur melius remedium, vt per conatum liberi arbitrij reſiſtendo tentationib. cũ adiutorio Dei, ſcdm illud 1. Cor. 10. c. Fidelis Deus eſt q nõ patiet̃ vos tẽtari ſup illud quod poteſtis, ſed faciet cũ tẽtatione pꝛuẽtũ, vt poſſitis ſuſtinere.

ADDITIO.

Marci in prologo ſecundo, vbi dicitur in poſtilla: *Ratio etiam quæ inducitur pro oppoſito.*

Hæc rõ eſt valida, & conſona autoritatibus ſãctorũ in poſtilla allegatis: licet poſtillator eã reijcere vr̃. 1. Reg. 31. vbi vr̃, tenere cũ Hebræis & alijs minus bene ſentientibus, qui aſſeruerunt q̃ Saul poſſet excuſari ab occiſione ſui, eo q̃d timebat ne in ipſum, qui erat principalis in populo, fierent ludibria in contemptum Dei, quam aſſertionem, ſeu opinionẽ ibidẽ recitat tanquã verã, vel ſaltẽ tolerabilẽ, q̃ manifeſte contrariat̃ his q̃ in hoc loco tenet, quæ manifeſte ſunt vera, put patet legẽti ea q̃ hic, & alibi a poſtillatore ponunt̃, &c.

REPLIC. In prologo circa euãgeliũ ſancti Marci poſtillator mouet qõnẽ. An ſit licitũ quẽquã ſeipſũ mutilare. Et rñdet q̃ non, niſi interueniat inſtinctus diuinus. Et addit q̃ Iudæi & qdã Chriſtiani in hoc eos ſequentes dicũt q̃ licitũ ſit
non

A non solum se mutilare, verumetiã occidere sine tali instinctu, ad præcauendum ludibrium & contemptum honoris diuini, sed illum modum dicendi reprobat postillator, & excludit rationem eius, quia ludibria & tales contemptus Deus scit conuertere in bonum patientis, &c. Hic putat Burgẽ Postil. velle inuoluere in contradictorijs commendans illum modum dicendi hic. Sed dicit eum sentire oppositum illius 1. Regũ vlt. Sed diligenter perlegenti quod postillat. sentit de Saul & alijs se interficientibus. D patet quod Burgen. ei falsum imponit. Postill. enim opinionem Hebræorum & aliquorum Latinorum ibi recitat, sed finaliter in hoc residet quod beatus August. 1. de ciuit. nullam personam excusat sese occidentem, nisi interuenerit diuinus instinctus. Ita de Saul dici potest, si viæ aliæ non sufficiunt, vnde patet Burgen. frustra Postillatorem notasse.

C A P. I.

a INitium Euangelij. Isidorus. Euangelium bona annunciatio, quod proprie ad regnum Dei & remissionem peccatorum pertinet, vnde: *Pœnitemini & credite euangelio, & appropinquabit regnum cœlorum*.

Hieronymus. Quatuor Euãgelia vnum sunt, & vnũ quatuor. Itaque & Marci liber dicitur euangelium, & similiter aliorum, B quia vnum omnia, & omnia vnum.

b *Iesu Christi* Hieronymus Iesus Hebraicè, Sother Græcè, Saluator Latinè. Christus, Græcè, Messias Hebraicè, vnctus Latinè, id est, rex sacerdos: dicitur de genere Dauid regis, & Leuitico.

c *Filij Dei*. Beda. Matthæ. dicit, filij Dauid, filij Abraham. Marcus dicit, filij Dei, vt paulatim a minoribus ad maiora surgamus. Et Matthæus qui humanam generationem scribit, conuenienter eum filium hominis dixit. Marcus autem qui suum librum ab initio euangelicæ prædicationis inchoat, conuenienter eum filium Dei appellat. Euangelium enim solius Dei est. Vbi notandum, quod euangelistæ vno spiritu scripserunt, sed diuersum sibi scribendi & initium & finem statuerunt. Matthæus, a natiuitate incipit, in re- C surrectione finit. Marcus ab initio prædicationis Christi vsque ad ascensionem & discipulorum prædicationem peruenit. Lucas, a natiuitate Ioannis vsq; ad ascensionem domini, cum discipuli in Ierusalem expectant aduentum spiritus sancti: Ioannes ab æternitate verbi Dei inchoat, in resurrectione domini consummat.

d *Sicut script*. Marcus prophetarum testimonia præmittit quibus hæc vetera & non noua, sed a prophetis præscita & prædicta asserit, in quo & Iudæos, qui legem & prophetas susceperant ad euangelium inuitat, & Gentiles qui euangelium tenebant ad venerationem legis & prophetarum prouocat, F ne quis iuxta hæreticos alterum sine altero suscipiat: †in prophetis

e *Ecce mitto*. Beda. Angelus dicitur Ioannes non societate naturæ, vt mentitur Origenes, sed officij dignitate: Sicut & sacerdotes, de quibus dicitur: *Labia sace. cu. sci. & legem exquirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est*. †Mala. 3. a. Matth. 11. b. Luc. 7. d. Malac. 2. b.

Beda. Nota quod hoc testimonium. *Ecce e. mit. an. &c.* Malachiæ est, vtrumque tñ dicit Isaiæ esse quia etsi non verba, sensus tamen inuenitur in Isaia, & manifestius in hoc versu. Vox cla. in des. Angelus enim qui mittitur ante fa. d. est vox clamantis in deserto: præparat autem viam dicens. *Parate viam dom. &c.* Potuit autem pro Malachia Isaiæ nomen diuinitus occurrere, nec voluit Marcus emendare, quia omnes prophetæ vno spiritu loquuti sunt quasi vno ore. Malach. 3. a. F

Cla-

INCIPIT EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

CAPVT I.

¶Saluatoris. ¶Vncti.
a I NITIVM Euangelij Iesu Christi fi- 1
b lij Dei, sicut scriptum est in Isaia pro- 2
c ¶Spiritus ad patrem de filio per Malachiam, vel vox patris ad 3
d filium de Ioanne. b Ioannem. ¶Angelus nun- 4
cius, qui nunciat de Christo]. Post me venit qui ante me factus 5
e est.
pheta. † Ecce mitto[a] ange[b]lum meum
ante faciem tuam, qui preparabit viã

Incipit Postilla Venerabilis Patris Fratris Nicolai de Lyra in Euangelium Marci.

C A P. I.

Diuiso. INitium Euangelij Iesu Christi. *Euangelium secundum Marcum in duas partes diuiditur, scilicet in prologum & tractatum, secunda ibi.* Fuit in deserto Ioannes. *Sicut patet ex prædictis Marcus breuitati studuit in scribendo, & ego similiter intendo breuitati studere ipsum exponendo, ea quæ repetit dicta in Matthæo omittendo, & ad expositionem ibi positam remittendo, maxime vbi esset immorandum. Dicit ergo.*

1 Initium euangelij *Euangelium idem est quod bona annunciatio, quia ibi annunciatur inenarrabile bonum, quod ab antiquis patribus fuit summe desideratum, secundum quod dicit Saluator Luc. 10. d.* Multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis & non viderunt, & audire quæ vos auditis, & non audierunt.

2 Iesu. *Idest, Saluatoris.*

3 Christi. i. *vncti, quia est rex & sacerdos, quibus in lege debebatur vnctio.*

4 Filij Dei. *Matthæus autem in principio sui euangelij dicit. Filij Dauid filij Abraham, quia eius genealogiam secundum humanã naturã enarrare volebat, vt patet in principio euangelij sui. Marcus vero illam tanquam sufficienter enarratam dimittens, vocat eum filium Dei s. naturalem, non adoptiuum, diuinam naturam (in qua est idem patri) ostendens. Sciendum etiam, quod Marcus ante conuersionem ad fidem, erat instructus in lege & prophetis de Christo testimonium perhibentibus, & ideo a prophetis de Christo incipit suum euangeliũ, sub vno contextu duas prophetias coniungens. Quarum prima scribitur Malach. 3. Secunda Esa. 40. quarum intellectus patet ex prædictis in prologo, verumtamen Marcus hic solum exprimit Isaiam prophetam dicens.*

5 Sicut scri. *Quia licet ambo prophetæ vno spiritu prophetauerint, Isaias tamen principalior est altero, ideo solus nominatur. Et quia auctoritas vltima est ipsius Isaiæ, res autem denominatur a fine. Item quia Marcus breuitati studebat, vt dictum est in prologo.*

Fuit

M O R A L I T E R.

1 *Initium euangelij Iesu Christi filij Dei sicut scriptũ est in Isa. &c.* Per hoc quod Marcus Euangelium a verbis propheticis inchoauit, prædicatorẽ Euangelij sermonem incipere a sacra scriptura debere non a Poeticicis verbis aut Philosophis demonstrabit.

a Penitentiam. b Filium, vel ante præsentiam aut incarnationem. c Ioannes de quo clamat dominus ad Iudæos. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, &c. d Ad surdos obturantes aures voci. ¶ Christi. e De Iudæa.

a tuam ante te. Vox clamantis in deserto. Parate viam domini
b
a Quas incuruastis declinando ad dexteram vel ad sinistram.
c rectas facite semitas eius. Fuit Ioãnes in deserto baptizãs, & 1
d
a Beda Vt ita baptismum penitentiæ quo peccata soluuntur, suo baptismate quo peccata solui non possent præcurreret. ¶ Ideo.
e
f prædicans baptismũ penitentiæ in remissionẽ peccatorũ. † Et 2
g egrediebatur ad illum omnis Iudææ regio, & Ierosolymitæ 3
Vel is.
h vniuersi, & baptizabantur * ab illo in Iordane flumine confi- 4

A a *Clamantis.* Isido. Ad Iudæos surdos propter peccata longe positos indignationis clamore dignos.

b *In des.* In deserto fit vox & clamor, quia deserta domus Iudæa vacãs scopata sine spiritu Dei, propheta, rege sacerdote. Vnde Iesus & Ioannes quærunt quod in deserto amissum est. Vbi vicit diabolus, ibi vincitur, vbi cecidit homo, ibi resurgit.

† Isa. 40. a Matt. 3. b Ioan. 1. c

c *Parate.* Isid. Pęnitẽtiã agite & prædicate. Vnde Parasceue añ sabbatum dicitur, idest, pęnitentia ante requiem. Hic & initium prædicationis Ioannis & Christi. *Pęnitentiam agite, &c.* qa in die septima requieuit Deus ab omnibus operibus suis. Necesse enim nobis septem vitia tanquam septem gentes delere per pęnitentiam, vt possideamus quieti terram desiderabilem.

* omnes Matth. Gen. 2. a

d *Viam domini.* Hieronymus. Via domini qua ad homines ingreditur pœnitentia est, per quam ad nos Deus descendit, & nos ad illum ascendimus. Vnde angeli ascẽdentes descendentesque memorantur super filium hominis.

B e *Rectas fa. sem.* Isidorus. Præcipit, vt regia via euntes, proximos diligamus, vt nos, & nos vt proximos. Qui se diligit & non proximum, ad dexteram declinat. Qui proximum non se, ad sinistram. Multi bene agunt, & non corrigunt, vt Eli. Alij corrigunt sed non bene agunt; vt Scribę & Pharisei, qui sedebant super cathedram Moysi. Hinc os turturis ad ascellas in lege retorqueri iubetur, vt non separetur os ab opere, nec opus ab ore.

Semitæ post viam, quia mandata moralia post pœnitentiam secundum Marcum vel Matthæum explanantur. Paratur via per fidem & baptismum, & pœnitentiam.

Rectæ semitæ per austera indicia vestis, zonæ, cibi, potus, vocis humillimæ. Vnde:

f *Fuit Ioan.* Isidorus. Ioannes, Gratia Dei. A gratia Dei, incipit, vnde sequitur.

g *Baptiz. &c.* Per baptismum peccata dimittuntur: vnde: Quod gratis accepistis, gratis date. Et Apostolus: *Gratia saluati estis.*

Baptizans, &c. Hieronymus. Baptismum pœnitentiæ dedit, baptismum in remissionem peccatorum prædicauit, tamen non dedit. Sicut prædicatione sua Christi prædicationem præcurrit, sic baptismo pœnitentiæ baptismum remissionis. Quod consummatur per sponsum, initiatur per paranymphum. Vnde cathecumeni, idest, instructi incipiunt per sacerdotem, chrismãtur qui episcopum. Nunc per amicum sponsi inducitur sponsa, vt Rebecca Isaac, per puerum pallio albo velata.

C * Idem. Vt enim ante præcursor domini, sic & baptisma eius

premium Christi baptismatis fuit. Qui de terra est, aiebat, terrena loquitur. At qui de supernis venit, super oẽs est.

* August. Baptizatos a Paulo eos qui iam baptismo Ioannis baptizati fuissent, legimus in actibus Apostolorum, non ob aliud, nisi quia Ioãnis baptismus nõ fuerat baptism⁹ Christi.

* Idem. Non renatice bantur qui baptismate Ioannis baptizabãtur a quo & Christus baptizatus est, sed quędam pręcursorio illius ministerio, qui dicebat parate viam domino.

* Idẽ. Ita credo baptizasse Ioannem in aqua pęnitentiæ, in remissionem peccatorum, vt ab eo baptizatis in spe remitterentur peccata, reipsa vero in domini baptismo id fieret, sicut resurrectio quæ expectatur in fine, spe in nobis facta est, sicut dicit Apostolus.

✠ Damascen. Hoc Ioannis baptisma elementarium erat & rudimentarium, eosq; qui baptizabantur ad pęnitentiam ducens, vt Christi fidem postea amplecterentur.

✠ Victor Antiochenus. Discis hinc Ioannem præcursoris tantum personam sustinuisse, hoc est, viam ad cœleste illud donum, quod est peccatorum remissio, docendo & prædicando ita nominasse, vt tamen illud nõ impartiret. Nec mirum. Siquidem manus illius non erat expiare aut sanctificare, sed eorum animas qui vniuersorum Deum suscepturi erant ad eiusmodi munditiem disponere & præparare. Pœnitentiæ itaque baptisma quod prædicabat Ioannes, ad sanctitatem internamque animi munditiem disponebat, at perfectam vero sanitatem, vt baptisma Christi nequaquam præstabat. Hæc enim sanitas contingit per gratiam, qua Ioannis Baptisma destituebatur.

* Beda. Baptismus Ioannis in remissionem peccatorum dari non potuit. Remissio enim peccatorum in solo baptismate Christi tribuitur.

In Iorda. Hieronymus. Iordanis aliena descẽsio, vbi peccata absoluuntur. Arca enim per eum in terram alienam transiuit, & media parte in mare fluente, altera ad montis formam erigitur. Sic nos olim alienati a Deo per baptismum humiliati erigimur ad alta, Quia qui se humiliat, exal. Pars quæ fluit in mare amaricatur, quia arca Dei, idest, corpus Christi, non mundatis non proficit, sed in deterius mutat.

h *Confiten. &c.* Scilicet Hieronymus. *Confessio & pulchritudo in conspectu eius*, id est, sponsi. Vnde desilit sponsa de camelo, cum se humiliat ecclesia Christo, qui figuratur per Isaac, in cuius natiuitate risum fecit Deus Saræ. Sicut ad Mariam dicitur, quæ est princeps cum Deo: *Benedicta tu in mulieribus.*

Beda.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Fuit Ioan. in. *Hic ponitur tractatus siue narratio. Circa quod considerandum, quod intentio euangelistæ est ostendere reductionem peccatoris in Deũ per opus mediatoris, & ideo primo ostendit personã mediatoris, secũdo, reductionem peccatoris, ibi. Et statim spiritus expulit.*

Circa primũ mediator ostenditur dupliciter. Primo verbo præcursoris, secundo, facto et verbo Dei patris, ibi. Et factum est in diebus. Circa primum describitur locus vbi Ioannes prædicabat, cum dicitur. Fuit Ioan. in. d. *Quia prædicabat pęnitentiam agẽdam. Vt homines essent dispositi ad Christi de proximo venturi receptionem: Et sic loci cõditio congruebat suæ prædicationi. Asperitas enim deserti, austeritatem pęnitentiæ designat.*

2 Et præ. ba. *Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de Baptismo Christi, virtute cuius dimittuntur peccata. Et quia tale baptismum Ioannes dare non poterat, ideo ipsum prædicabat dandum per Christum in proximo venturum, et secundum hoc ly baptizans, refertur ad baptismum Ioannis. Et quod sequit.* Prædicans baptismum. *ad baptismũ Christi futurum. Alio modo exponitur de baptismo Ioannis, et sic baptizãs & prædicans referuntur ad prædicationẽ Ioannis & baptismum eius, quia licet baptismo Ioannis non dimitterentur peccata, tamẽ susceptio illius baptismi erat quædam protestatio agendi verã pęnitentiam de peccato, per quam dimittuntur peccata.*

3 Egredieba. ad illum omnis Iudæa, &c. *i. multi de illa regione & de Ierosolymis. Et est hyperbolica loquutio, sicut in communi modo loquendi dicitur de aliquo spectaculo. Tota ciuitas uadit ad tale spectaculum, licet aliquando maior pars populi non uadat.*

4 Et baptiz. ab illo in Iorda. flu. *Per illud enim flumen filii Israel transierunt ad terram promissionis, & ideo baptismus Ioannis conuenienter factus est in Iordane flumine, quia erat quædam protestatio pęnitentiæ agendæ, per quam est transitus ad terram uiuentium, secũdũ quod dicitur Matt. 3. a.* Pęnitẽtiam agite, appropinquabit enim regnum cęlorũ. *Et quia prędicatorem decet austeritas vitæ secũdum quod dicit Paulus apostolus 1. Cor. 9. d.* Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prędicauerim, ipse reprobus efficiar, *& ideo subditur.*

Et

MORALITER.

1 *Fuit Ioannes in deserto baptiz. & prædic. &c.* Hieronymus. Vestis autem Ioannis, cibus & potus austeram uitam prędicantium designat.

Ve- Ve-

a Aliter non valet baptiſmus. b Merito egrediebantur, & baptizabantur a Ioanne quia Ioannes erat veſtitus, &c. b Conueniens veſtis prædicatori. d Diuites gentium.

tentes peccata ſua. † Et erat Ioannes veſtitus pilis cameli, & 1

a Pauperes. b Sapientes. c Fideles. Habitatores ſolitudinis non decet ciborum delitias quærere, ſed tantum neceſſitatem ſupplere.

zona pellicea circa lumbos eius, & locuſtas & mel ſilueſtre

a Miſericordia. Gratia. b Per gratiam remiſsionis. 2

edebat, & prædicabat dicens. † Venit fortior me poſt me, cu-

a Explicare. b Quam fecit ſibi de noſtra mortalitate. Ideſt, myſterium incarnationis Dei. 3

ius non ſum dignus procumbens ſoluere, corrigiam calcia- †

a Quia. Homo purus. b Non ſpiritu. c Deus. d Beda. Non ſolum in die baptiſmi, ſed quotidie, cum per gratiam ſpiritus proficimus. 4

mentorum eius. Ego baptizaui vos aqua, ille vero baptiza- 5

a Qui ſuper aquas. b Cum Ioannes baptizaret. 6

bit vos ſpirituſancto. Et factum eſt in diebus illis, venit Ieſus 7

8

9

Bed. Confitentes peccata ſua baptizantur. Debent. n. melioris vitę nouitatem promittere, qui baptiſmũ deſiderãt accipere. Vnde prędicante Paulo dicitur. *Multi veniebant confitentes & annunciantes actus ſuos.* Et Petro dicit. *Macta & manduca.* Q. d. Occide mala q̃ in eis erãt, & ſic mũdatos Chriſtianã religionem promittentes in eccleſiæ membra commuta.

a *Et erat Ioann. &c.* Hiero. Veſtis prophetæ & cib. & pot⁹, totã auſteram vitam prędicantiũ ſignificãt, & gentes ad gratiam Dei q̃ eſt Ioannes int⁹ & foris eſſe iũgendas, pili cameli, diuites gentiũ, zona pellicea, pauperes mũdo mortui, locuſtæ, ſapiẽtes huius mundi, qui ſtipulas aridas relinquentes Iudæis frumenta myſtica trahunt, & in calore fidei ſaltus inhabitant. Melli ſilueſtri fideles de inculta ſilua præparati comparantur, quia omnia a gratia euangelij, in qua non eſt diſtinctio Iudæi & Gręci.

Beda. Veſtitus pi. came. quia peccata non fouit, ſed aſpere increpauit, dicẽs: *Genimina viperarum, &c.* Zona pellicea circa lumbos, quia carnem ſuã crucifixerunt cum vitiis, &c. Locuſtas & mel ſilue. e. quia prædicatio eius adeo dulcis fuit, vt ẽt Chriſtus putaretur. Sed cito hæc opinio decidit, quia eũ non Chriſtum ſed Chriſti præcurſorem eſſe innotuit. In melle enim dulcedo, in locuſta alacer volatus, ſed cito deciduus.

* Theophylactus. Veſtis de pilis camelorum, doloris, erat oſtenſiuum. Dolorem. n. ſaccus ſignificat. Zona vero pellicea mortificationem Iudaici populi. Eſca ẽt Ioannis non ſolum abſtinentiam notat, ſed ẽt eſt indicatiuum intelligibilis eſcę, qua tũc populus veſcebatur, nõ quid altum intelligẽs, ſed tamen in alta ſaliens, iterumque ſe deprimẽs. Talis enim eſt locuſta in altum ſaliens, & iterum cadens.

b *For. me.* Hier. Quis fortior eſt gratia qua abluuntur peccata? Ille qui ſepties & uſque ſeptuagies ſepties peccata dimittit Gratia quidem prior eſt, ſed ſemel remittit, peccata per baptiſmum. Miſericordia vero in miſeros ab Adam vſque ad Chriſtum, per ſeptuaginta ſeptem generationes, & vſque ad centumquadragintaquatuor millia peruenit.

c *Soluere corrigiam calciamentorum eius.* Bed. Modus fuit apud veteres, vt ſi quis eam quæ ſibi competeret accipere vxorẽ nollet, ille ei calciamenta ſolueret, qui ad hanc ſponſus iure propinquitatis veniret. Chr̃us aũt ſpõſus eſt eccleſię, de quo dicit idẽ Ioannes. *Qui habet ſponſam ſponſus eſt.* Quia ergo homines Ioannẽ Chriſtum eſſe putabant, recte ſe indignũ ſoluere corrigiã dicit. Q. d. Ego redemptoris veſtigia nudare

C non valeo, quia ſponſi nomen mihi non vſurpo.

Hier.

Hier. Corrigia calciamentorum, myſterium. ſ. incarnatio- D

nis, quomodo verbũ caro factum eſt, vnde caro Chriſti, vnde anima, vnde ſpiritus ſumit exordium, vt verus homo fiat per omnia abſque peccato, vt verus Deus in Deo vero ſine Ioan. 1. a

principio, id eſt, filius hominis qui eſt in cœlo, & quomodo tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. i. de virginali vtero clauſũ relinquens. Vnde aduе- Pſal. 10. b.

niente vero ſponſo, domus Ioannis domus diſcalciati dicitur. Vnde in ſpecie columbę ſpirituſſanctus deſcendit. De Cant. 2. d.

ſponſa dicitur: *Spõſa mea amica mea, proxima mea, dilecta mea, columba mea,* Sponſa in patriarchis, amica in prophetia, proxima in Maria & Ioſeph, dilecta in Ioanne Baptiſta, colũba in Chriſto & apoſtolis, quib. dicitur. *Eſtote prudẽtes ſicut ſerpentes, &c.* Calx extrema pars corporis. In fine. n. ad iuſtitiam eſt Matth. 10. b

Saluator incarnatus, vnde. In Idumęam extendam calcea E

mẽtum meum, quia niſi iungatur ſcientia ſpiritus nemo per Pſal. 59. b

gratiam remiſſionis inueſtigat incarnationis myſterium.

* Victor Antioch. Aliud eſt calceamenta portare, quod dicit Matthæus, aliud procumbere & calceamentorum corrigiam ſoluere, quod habet Marcus. At neuter interim euangeliſta aut a veritatis ſcopo aberrat, aut cũ altero pugnat. Veriſimile fit. n. Baptiſtam diuerſis temporib. vtrumque dixiſſe, quin eãdem quoque rem diuerſis ſæpe verbis diuerſoque modo commemorant, quippe qui maiorem rerum quã verborum curam habere ſoleant.

d *Ego ba. vos aqua.* Beda. Nondum Ioannes dicit Deum aut Dei filiũ eſſe aperte, quia rudes erãt auditores, ſed paulatim per humanitatem glorificatam ad fidem diuinitatis ducit, dicens. Ille vero baptizabit ſpirituſancto. Sed poſtea uero cum capaciores iam uideret, Dei filium iam aperte prędicat Ioan. 1. c.

dicens. Teſtimonium perhibuit, quia hic eſt Dei filius.

Iſidor. Ego baptizo vos aqua ille, &c. Dei fluuius ſemper plenus, ſemper æqualis, de quo. *Fluminis impetus lætificat ciuit. Dei.* Multum diſtat inter ſpiritum qui fertur ſuper aquas nõ Pſal. 45. a

ſubter, & aquam, quantum inter animã quæ regit, & corpus quod regit. Sed manſit ſuper eum ſpiritus. Hæc eſt vnctio Chriſti ſecundũ carnem, de qua. *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Oleũ nõ poteſt eſſe ſub aqua, nec crea Pſal. 44. b

tor ſub creatura. Oleũ de amaritudine radicis ſurgit in pabulũ luminis, medicinam vulneris, refectionẽ eſurientis. Vnde fit q̃ vnctio Chriſti de amaritudine paſsionis puenit ad gloriã reſurrectionis, vnde apoſtolus. *Hoc ſentite in vobis, quod et in* Phil. 2. a

Chriſto Ieſu, &c. vſque. *Propter quod & Deus illum exaltauit.* F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et erat Ioannes veſtitus pilis camelorum. *In quo oſtenditur auſteritas veſtitus. Et etiam quia Ioannes veniebat in ſpiritu & virtute Eliæ, vt habetur Lucæ 1. ideo deſcribitur in conſimili habitu, prout habetur 4 Reg. 1.*

2 Et locuſtas & mel ſilueſtre edebat. *In quo oſtenditur auſteritas victus. Iſte eſt enim cibus pauperum in terra illa.*

3 Et prædicabat dicens, veniet fortior me. *Hoc autem dicebat Ioannes ad remouendam falſam opinionem populi, quia credebant ipſum eſſe Chriſtum.*

4 Cuius non ſum dignus procumbens ſolue. corrigiam calceamentorum eius. *Matt. 3. c. dicitur: Cuius non ſum dignus portare calceamenta, potuit enim Ioannes vtrumq; dicere. Matthæus tamẽ expreſſit deportationem, Marcus autem ſolutionem, tamen per vtrumque idẽ intelligitur. Q. d. Ioannes: Tantæ excellentiæ eſt Chriſtus reſpectu mei, quod non ſum dignus ei exhibere etiam minimum obſequium non enim Chriſtus habebat calceamenta portanda vel ſoluenda, quia ſcribitur Act. 1. a.* Cœpit Ieſus facere & docere. *Ipſe aũt diſcipulis ad prædicandum miſſis impoſuit ſine calceamentis incedere, vt habetur Lucæ 10. & ideo non eſt credibile, quod calceamentis vteretur.*

5 Ego baptizo vos aqua. *Quia baptiſmus Ioannis lauabat tantum corpora.*

6 Ille vero baptizabit vos ſpirituſancto. *Quia in baptiſmo Chriſti confertur gratia ſpirituſſancti.*

7 Et factum eſt. *Hic conſequenter oſtenditur mediatoris perſonæ teſtimonio Dei patris, cum baptizaretur a Ioanne, & hoc eſt quod dicitur.*

8 In diebus illis. *Scilicet in quibus Ioannes baptizabat & prædicabat, antequam in carcere clauderetur.*

9 Venit Ieſus a Nazareth Galilææ. *In illa ciuitate fuit nutritus, vt habetur Lucæ 2.*

Et ba-

MORALITER.

† *Venit fortior me, &c.* Per hoc autem oſtendit Ioãnes, quod prędicator veritatis ſe iactare non debet, ſed magis alios (veraciter tamen) commendare.

9 *Venit Ieſus a Nazareth Galil.* Scilicet vt baptiſmum Ioannis, & eius doctrinam approbaret. In hoc dans exemplum maioribus, vt approbent bona opera ſubditorum.

Flos. Rota. Gratia.

a a Nazareth Galilææ, & baptizatus est in Iordane a Ioanne & 1

a Post baptismum. b Qui aperiuntur baptizatis, clausi Adæ interposito Cherubim & flammeo gladio qui extinguitur in aqua baptismi. 2

b statim ascendens de aqua, vidit † apertos cęlos, & spiritum

c tanquam colūbā† descendentem & manentē in ipso † Et vox

a Non Ioannes.

d facta est de cœlis. Tu es filius meus dilectus† in te complacui. 3

4

† descendentē in ipsum.

a *Et baptizatus est in Iordan.* Tribus causis. Vt iustitiam & hu-
A militatem impleret. Vt baptismum Ioannis cōprobaret. Vt Iordanis aquas sanctificans per descensionem columbæ spiritumsanctum in baptismo adesse monstraret.

Psal. 41. a Hier. Marcus. Sicut ceruus desiderans ad fontes aquarum saltus dat, culmina pratorum carpit, palmas ī vertice portat, velut apis mellisflua flores agri (cui odor veri Isaac simulatur) summatim gustat. Gen. 27. d Vnde a Nazareth Galilææ venientem Iesum ad baptismū in Iordane acceptū a Ioanne enarrat, & statim de aqua ascendisse, apertos cęlos vidisse, spiritū vt colūbam descendisse, in ipso mansisse, voce de cęlis facta patri in dilecto filio cōplacuisse, & spiritum cū in desertū expulisse, tentatū a Sathana, 40. diebus & 40. noctibus cum bestijs angelis ministrantib. commoratum. Quē ordinē nobis sequendū ad consortia angelica festinantibus
B prius opere quā voce ostendit Christus. Debemus enim de volubilitate mūdi penduli, voluptatis odore, floris mūditia tracti cum adolescentibus post sponsum currere, & sic per baptismi sacramenta de duobus fontibus dilectionis Dei & proximi gratia remissionis absoluimur, & ascēdentes, spe cęlestia secreta mūdis cordis oculis intuemur. Deinde spiritū sanctū spiritu contrito & humiliato, cū simplici corde descēdentē ad mansuetos, & cū charitate nunquā cadente manētem suscipimus & vox a Deo ad nos dilectos dirigitur. *Bea-*
Matth. 5. a *ti pacifici quoniam filij Dei vocabuntur.* Et tūc in nobis complacet patri cū filio & spiritusancto, quādo efficiemur vnus spi-
Ioan. 17. b ritus cū Deo. Vñ. *Vt sint vnum sicut & nos vnum sumus.* Tunc spiritus nos expellit in desertum 40. dierum numero tētandos a Sathana, vt patiētia probationem, probatio spem, spes aūt charitatem generet, cum nobis non sit colluctatio aduersus
Rom. 5. a carnē & sanguinem, sed ad. prin. re. te. Et tunc bestiæ erunt
Ephes. 6. b pacatę nobis, cum in arca aīæ nostræ munda cum immundis mansue facimus, & cum leonib. sicut Daniel cubamus,
Luc. 1. a cum spiritus nō sit aduersus carnē, nec caro aduersus spiri-
Marc. 16. a tum. Post hęc angeli ministri, qui vidēt semper faciem patris
Apoc. 1. d. in cęlis, mittuntur in solatium dicētes. Exaudita est oratio
Ibidem 2. b. tua, Et. *Nolite timere, Iesum quærentes Nazarenum.* Et. *Ego quos*
C *amo arguo. &c.* Et, *Vincenti dabo edere de lig. vitæ, quod est in p. d. m. Vi-*

b *Vidit aper. cœ. &c.* Bed. Mysteriū trinitatis in baptismo demonstratur: filius baptizatur, spiritus est in colūba, pater in voce sonat. Aperiūtur cęli non reseratione elemētorū, sed spiritualib. oculis. Sedit colūba super Iesum, ne putaretur vox ad Ioannē facta, non ad eum. Pulchre autem addidit, & manentē in ipso, hoc. n. proprium est Christo, vt semel eum implens spiritus, semper in illo maneat. Fidelibus vero aliquando confertur ad miracula facienda, aliquando tollitur. Quibus tamē ad operationem iustitiæ ad amorē Dei & proximi conseruandū nunquam abest. Vnde apud nos manebit, & in nobis erit iuxta mensurā fidei spiritus. De Christo autem dicitur. *Plenum gratiæ & veritatis.*

* Victor Antiochenus. Cęli σχίζονται diffunduntur, vt habet Marcus. Vt autem Matthęus legit ἀνοίγονται aperiūtur, denotat hoc, autem sanctimoniam e cęlo hominibus obuenire, cęlestiaque rebus terrenis se consociare.

* Idem. Spiritussanctus in specie columbæ descēdit. Nā vbi reconciliatio cum Deo intercedit, ibi columba pręsto esse consueuit. Quare vt in arca Noe columba nō defuit, ita nunc quoq; spiritussanctus in columbę specie, nō assumpto corpore, aduenit, suoque aduentu Dei miām orbi annunciauit.

c *Manentem in ip.* Manet in eo spiritus, nō ex quo baptizatus sed ex quo conceptus. Quod autem in baptismo descendit, significat nobis gratiam spiritualem in baptismo dari quib. in remissionem peccatorum ex aqua & spiritu regeneratis solet amplior spiritus gratia per impositionē manus episcopi cęlitus dari.

d *Tu es fi. me. di.* Bed. Non quod nesciebat docetur, sed nobis q̄ credere debeamus ostēditur, ipsum. s. qui quasi hō cum alijs ad baptizandum venit, verum esse Dei filium, & iō in spiritu baptizari posse, nos quoq; per aquam absolutionis & spiritū sanctificationis Dei filios effici. Quotquot. n. receperunt eum dedit eis potestatē filios Dei fieri. Bñ autē in specie columbæ descēdit spiritus, quæ simplex animal & sine felle, quia simplices quærit, nec habitat in mentibus impuris.

* Victor Antiochenus. Vox hæc cœlitus delata, non patris propria extitit, sed in patris persona angelorum ministerio deformata fuit.

Spi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et baptizatus est a Ioanne in Iordane. *Quamuis enim non indigeret aliquo baptismate, venit tamen ad baptismum Ioannis. Primo ut illum approbaret, & ipsum a Deo ordinatum ostenderet contra malitiam aliquorum Iudæorum, qui dicebant ipsum humana fictione adinuentum. Secundo vt Ioannes ipsum esse Christum in lege & prophetis promissum populis denunciaret, secundum quod dicitur Ioan. 1. c.* Sed ut manifestetur in Israel. *propterea* veni ego in aqua baptizans. *& ideo dixit de eo.* Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.

2 Et statim ascē. de aqua, vidit apertos cęlos. *In baptismo enim Christi apparuit tota trinitas, pater in voce, spiritussanctus in columbæ specie, & filius in carne, verumtamen caro vnita erat filio in vnitate suppositi, vox autem & columba non habebant vnitatem suppositi cum patre & spiritusancto, sed tantum in representationi signi & cum per talem apparitionem trinitatis baptizato Christo significatum fuit, quod baptismus Christi deberet conferri in nomine Patris & Filij & Spiritussancti, tamen in primitiua ecclesia ad tempus collatus fuit in nomine Christi, vt habetur Act. 2. & 10. vt nomē Christi in maiori reuerentia haberetur.* Et *ad excludendum errorē illorum, qui virtutem baptismi attribuebant ministris, secundum quod habetur 2. Cor. 1. b. dicentes* Ego sum Pauli, ego aūt Apollo, ego vero Cephæ, &c. *sed cessantibus illis causis redijt ecclesia ad formam prædictam.*

3 Tu es fil. meus, &c. *Præ cæteris, quia filius es naturalis, alij autem adoptiui.*

4 In te complacui. *Ad perficiendum in te opus redemptionis humanæ. Ad maiorem intellectum dictorum potest quæri hic vtrum conueniens fuit cęlum aperiri Christo baptizato, & vocē patris audiri. Arguitur quod non, quia talis apertio non fuit secundum veritatem, cū corpora cœlestia sint incorruptibilia. Nec secundum apparentiam tantum, quia falsitas fuisset in operibus diuinis, quod non conuenit. Item, Christo baptizato non fuit aperta ianua cęlestis, sed in passione, cum ergo talis apertio cœli significaret apertionem beatitudinis, videtur q̄ nō debuit fieri Christo baptizato, sed ipso passo. Item, vox patris super Christum erat quædā approbatio suæ prædicationis, vnde Matt. 17. a. vbi similis vox facta est super ipsum in trāsfiguratione, additur ipsum audite, sed non prædicauit immediate post baptismum, sed post incarcerationem Ioannis, vt dicitur inf. eo. ca. ergo &c. Responsio, dicēdum q̄ Christus baptizatus fuit a Ioāne, non vt baptismo indigeret, sed vt virtutē regenerandi aquis conferret, & vt testimonio Ioannis manifestaretur, vt dictum est. Et propter vtrumq; conueniens fuit cœlum aperiri, vocem patris audiri, quia cum testimonio Ioannis quod erat humanū fuit testimonium Dei patris & spiritussancti apparentium in voce & columba, & similiter creaturæ irrationabilis et insensibilis testimoniū per illam apertionem cœlestē. Item, conueniens fuit ad significandum virtutem baptismi dandi per Christum, per quem est introitus in regnū Dei, secundum quod dicitur Ioan. 3. a.* Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, non potest introire in regnum Dei.

Ad primum dicendum, quod illa apertio non fuit in corpore cœlesti sed in aere, sicut solet fieri in coruscatione in qua videtur cœlum aperiri, & sic dicunt homines vulgares: Cœlū aperitur in coruscatione, scriptura autē sacra communiter tenet modum loquendi vulgarem. Nec fuit ibi falsitas aliqua, quia sufficiēs erat ad significandum apertionē ianuæ per baptismum, sicut secundum aliquos Doctores columba illa nō fuit vera columba, & tamen non fuit ibi falsitas aliqua ratione dicta quia sufficiebat ad representandum, vel significandum spiritumsanctū Ad

MORALITER.

2 *Et stati m ascendens de aqua, vidit cœlos, &c.* Per hoc designatum fuit, quod baptizatus baptismo Christi recipit spiritum sanctum, & efficitur Dei filius adoptiuus.

Et

¶Post baptismum. Sanctus. a Vt nos & mundi illecebras fugiamur.
a Et statim spiritus expulit eum in desertum. † Et erat in de- 1
¶In prosperis. In aduersis.
b serto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tenta- 2 3
Vt nos post baptismum non solum ad bona agenda, sed etiam ad mala toleranda accingamur. Vt homo.
c batur a Sathana. Eratque cum bestiis, & angeli ministrabant 4
Vt Deo. Lex. Euangelium.
d illi. Postquam autem traditus est Ioannes, venit Iesus in Ga- 5 6
a Hoc. b Bedã, de qua. Vbi venit plenitudo temporis, in quo misit Deus filium suum in ter. &c. Gentes. Quod ducit ad regnum.
lilæam prædicans euangelium regni Dei, & dicens. Quoniã 7
e impletum est tempus, & appropinquabit regnum Dei. 8 9

a *Spiri.* Beda. Ne dubium quis spiritus, Lucas consulte præmittit. Iesus plenus spiritusancto regressus est a Iordane, deinde intulit, & agebatur a spiritu in desertum, ne putetur immundus spiritus quicquam contra eum potuisse.

* Victor Antiochenus. Quandoquidem quæcunque dominus faciebat aut tolerabat, ad nostram doctrinam & instructionem faciebat & tolerabat, propterea, sese in desertũ abduci, diabolique tentamentis exponi patitur, ne videlicet baptismo expiati, animo statim concidant, si post susceptum sacramẽtum, graui nonnunquam inexpectataque tentatione pulsari se sẽtiant, verum infracto semper imperterritoq; animo cõsistãt, cunctaq; quæcunque tandem euenerint viriliter perferant.

* Idem. Filium Dei non simpliciter in desertum profectũ, sed per spiritum abductum dicit, per hoc insinuans, neminẽ vltro eis tentationibus se obiectare, verum si quo casu in illas inciderit, animose eisdem resistere debere.

b *Quadraginta dieb.* Beda. Totum tẽpus significat, quo mẽbra eius diabolus tentat. Quadripartitus .n. mundus per obseruantiam decẽ pręceptorũ contra diabolum certando dño famulatur. Quater vero decẽ quadraginta faciunt. Vbiq; & semper adest aduersarius, qui iter nostrum impedire non cesset.

* Victor Antiochenus. Deus baptismi sacramento initiatos a diaboli vexationibus & tentamentis non absoluit. Vt hinc discas multo te nunc maiore robore pollere, quam dudũ ante. Deinde quo carnis & dæmonis tentationibus obnoxium te intelligens intra mediocritatis limites te contineas, neq; propter donorũ magnitudinẽ te extollas. Hinc vt malignus spiritus per tentationũ experimenta edoctus, perfecte te illum deseruisse cognoscat. Mox vt hac conflictatione, veluti ferrum induratus fortior subinde euadas. Postremo vt quãti thesauri opes tibi concreditæ sint, ex hac re perspicias. Neque enim diabolus adeo infestus esset, nisi in maiori honore D & loco te nunc quam antea constitutum animaduerteret.

c *Eratq; cum bestiis.* Nos quoque si in eremo sanctæ conuersationis bestiales hominum mores impolluta mente toleremus, ministeriũ angelorum meremur, a quibus corpore absoluti in cœlũ transferamur. †Matt.4.a. Lucæ.4.a.

d *Postquam autem.* Isidor[9]. Accepimus gratiam pro gratia, carnalia decollant, spiritualia viuificantur. Cessante vmbra adest veritas. Ioannes in carcere, lex in Iudæa, Iesus in Galilęa, salus in gentibus.

* Beda. Nemo putet traditum Ioannẽ statim post tentationem 40. dierum & ieiuniũ domini. Inuenitur enim in euangelio Ioannis, dominum ante multa docuisse & miracula fecisse, & hoc fecit initiũ signorum Ie. in Chana Galilææ. Ioan.2.b. E Et iterum. *Necdum erat missus in carcerem Ioannes.* Fertur autem, quia cum aliorum legisset Ioannes euangelia, & probasset eos vere historiam texuisse, sed vnius anni tantum in quo & passus est post carcerem Ioannis, prætermisso anno, cuius acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam traderetur Ioannes, gesta narrauit. Ioan.3.1.

Postquam autem. * Victor Antiochenus. Hæc Euangelista Marcus satis consentanee ad ea quæ exponit Matthęus. Ille enim posteaquam dixerat: *Ecce angeli accesserunt, &c.* statim subiungit: *Cùm autem audisset Iesus quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam*, & paucis interiectis: *exinde cœpit Iesus prædicare & dicere, pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* Matth.4.

e *Prædicans euangelium regni Dei, &c.* Hieronymus. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsi possidebunt, &c.* Regno terreno succedit paupertas, paupertati Christianorum regnum sempiternum, vnde: *Regnum meum non est de hoc mundo:* omnis enim honor terrenus, spuma, fumus, somnus. Matth.5.a. F

Pœni-

NICOLAVS DE LYRA.

Ad secundum dicendum, quòd licet per Christi passionem ianua cęli sit aperta quantũ ad remotionẽ impedimẽti generalis, quod erat ex peccato Adæ, tñ applicatur virtus passionis quantum ad singulares personas beatitudinem intrantes per baptismum: per quem incorporantur Christo & efficiuntur participes redemptionis factæ per passionem, & ideo conuenientius fuit cælum aperiri in baptismo, quã in passione, quia per baptismum est immediate ingressus ad beatitudinem, vt visum est.

Ad tertium dicendum, quod licet Christus incæperit prædicare publice & communiter post incarcerationem Ioãnis, vt dicitur inf. eo. ca. tamen ante incarcerationem dictam docuit, & miracula aliqua fecit & discipulos habuit, vt habetur Ioan. 2. & 3. licet non ita publice prædicauerit sicut post.

1 Et statim spiritus. *Hic consequenter describitur reductio peccatoris in Deum per opus mediatoris: Et primo per ipsius prædicationẽ, secundo, per passionis redemptionẽ, ca. 14. tertio, per resurrectionis glorificationem, cap. 16. Circa primum ponitur prædicatio Christi per viã amoris, scilicet cum prædicatione curando, & miracula faciendo, secundo per viam timoris terrorem futuri iudicij incutiendo, cap. 13. Adhuc circa primum præmittitur Christi prædicatio per seipsum tantum. Secundo, cum hoc per discipulos, secunda pars incipit circa mediũ 3. ca. ibi:* Et ascendens in montem. *Adhuc circa primum præmittitur Christi prædicatio, secundo, ex hoc ponitur Iudæorum æmulatio. seq. ca. Adhuc circa primum præmittitur prædicatoris debita dispositio, secundo prædicationis executio, ibi:* Postquam aũt traditus est Ioãnes, *tertio sequens aliquorum conuersio, ibi:* Et prętereũs secus mare. *quarto conuersorum confirmatio, ibi:* Et ingrediuntur Capharnaũ.

Circa primum sciendũ, quod debita dispositio prædicatoris est mortificatio carnis, vt sit subdita spiritui, secundũ quod dicit Paulus 1. Corin. 9. d. Castigo corpus meum & in seruitutẽ redigo, ne forte cũ alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. *Et solitudo contẽplationis, vt ibi hauriatur quod postea populo per doctrinã effundatur. Et licet Christus talib. non indigeret, cum in carne eius nulla fuerit rebellio, & ab instanti suæ conceptionis fuerit repletus gratia, virtutib. & scientiis: veruntamen egit talia præbens aliis formã & exemplum, & ideo primo præmittitur solitudo deserti, cum dicitur:* Et stat. *qui est locus aptus cõtẽplationi propter segregationem a tumultu secularium spiritus autẽ iste a quo dicitur expulsus in desertum, intelligitur spiritus diuinus & etiam humanus, quia Christi voluntas erat omnino conformis voluntati diuinæ, & sequitur maceratio carnis, cum dicitur.*

2 Et erat in deser. *In quibus ieiunauit, vt Matth. 4.*

3 Et tentab. a Sa. *Modus autem & ordo huius tentationis hic tacetur, sed exprimitur Matth. 4.*

4 Eratque, &c. *Non tamen nocebat ei, sed magis applaudebant.*

5 Et an. mi. il. *Per hoc ostendebatur dñs terrestrium & cęlestium.*

6 Postquã autem tra. est. *Hic consequenter describitur Christi prędicatio. Et primo quantum ad tempus, cum dicitur:* Postquam tra. est Ioan. *Sicut enim Ioannes erat Christi præcursor, ita prædicatio ipsius erat præuia prædicationi Christi, & ideo Christus non prædicauit communiter & publice antequam incarceraretur Ioannes finita eius prædicatione, secundo quantum ad locum, cum subditur.* Diuisio.

7 Venit Ie. in Gal. *Quare autem ibi primo prædicauerit loquendo de publica & communi prædicatione, Matthæus expressit 4. cap. circa medium, & ibi est expositum.*

8 Imp. est tẽ. *Scilicet redẽptionis humanæ per prophetas prædicta.*

9 Et appropin. re. Dei. *Quia per Christum aperta est ianua cæli.*

Peni-

M O R A L I T E R.

1 *Et statim spir.. eum in des. &c.* Per hoc insinuatur, quod illi qui sunt Dei filij adoptiui, sequuntur instinctum spiritussancti, Roman. 8. c. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt.

4 *Eratq; cum be.* Scilicet pacifice.

5 *Et angeli, &c.* Per hoc Moraliter insinuatur, ꝙ illi quorũ sensualitas sub ratione pacifice tenetur, per angelorum ministerium ad cœlestia transferentur.

7 *Venit Iesus in Gal. &c.* Per hoc insinuans ꝙ prædicator Euangelij prius debet transmigrare de carnalibus ad spiritualia, & de terrenis ad meditandum cœlestia, quia Galilæa transmigratio interpretatur.

A a *Pœnitemini.* Hieronymus. Amaritudinem radicis, dulcedo pomi compensat, pericula maris spes portus delectat, dolorem medicinæ spes salutis mitigat. Qui desiderat nucleũ, nucem frangat, pœnitentiam agat, qui vult æterno adhærere bono. Præconia Christi narrare pñt, qui ad palmã indulgentiæ peruenire meruerunt: Vnde post pœnitentiam prædicatores eliguntur.

† Peniteat vos seu resipiscite

* Victor Antiochenus. Obseruandum, Ioannem dum prædicandi initium facit, cœlesti regno pœnitentiam præmittere: Christum vero, non quidam statim, *Pœnitentiam agite*, prædicare cœpisse, verum impletum est tẽpus, appropinquauit regnum Dei. Nam cũ Ioannes ad hoc missus esset, vt viam domini præpararet, par erat vti penitentiam ante celeste regnum prædicaret. Porro pœnitentia quam prædicabat Ioannes non erat eiusdem rationis cum ea quam exigebat Christus. Ioannes enim pœnitentiam prædicando, ad vitæ emendationem, hoc est, ad peccatorum, quæ in vita designarant detestationẽ, scelerumq; patratorum expiationẽ auditores puocabat. Christus aũt per verba illa, pœnitentiam agite, Iudæos a legali litera, ad legalem spũm qui in euangelijs reuelatur, transferre satagebat.

† Mar.4.d. Luc.5.6.

† statim;

† reficientes, sarcientes.

B

† Luc.4.c.

a Beda. Renunciate operibus mortuis. ¶Ergo. Aliter non intelligetis.
¶Non fiunt opera vt sit fides, sed fides vt sequantur opera. Mundum volubilem.

a † Pœnitemini, & credite euangelio. Et præteriens secus ma- 1

Prius instituuntur piscatores ad prædicandum, vt fides credentium in virtute Dei putetur esse, non in eloquentia vel doctrina hominum. Obediens. Virilis. 2

b re Galilææ vidit Simonem & Andream fratrem † eius, mit-

a Mundanis intentos lucris ...

tentes retia in mare. Erant enim piscatores. Et dixit eis Iesus

a Cum retibus euangelij ...

† Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum.

Omnino Post vocationem horum.

Et † protinus relictis retibus sequuti sunt eum. Et progres-

Supplantatorem. Fugitiui. Gratiam.

sus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius, & ipsos † componentes retia in naui, & statim vo-

a Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.

cauit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in naui cum merce- 3

Villam consolationis. 4

c
d narijs sequuti sunt eũ. Et ingrediuntur Capharnaũ, & statim 5

b *Vidit Simonem.* Hieron. Simon obediens, Andreas virilis, Iacobus supplantator, Ioannes gratia. His nominib. in imaginẽ Dei cõuertimur: Obediẽtia, vt obediamus, virilitate vt pugnemus, supplãtatione vt perseueremus, gratia vt conseruemur. *Nisi enim dominus ædif. do. in va. la. qui. &c.* Hæ quatuor virtutes cardinales dicuntur. Per prudentiam obedimus, per iustitiam viriliter agimus, per temperantiam serpentes calcamus per fortitudinem Dei gratiam meremur.

Psal.126.a.

Hieron. Quem non inebriat eloquentia sæcularis? Difficile homines potentes, & nobiles, & diuites, & multo his difficilius eloquentes credunt Deo. Obcæcatur mens eorum diuitijs & opibus atque luxuria, & circundati vitiis non possunt videre virtutes, simplicitatemque scripturæ sanctæ, nõ ex maiestate sensuum, sed ex verborum iudicant vilitate.

4.Reg 2.b

Hieronymus. Vocantur quatuor piscatores, Simon, Andreas, Iacobus, & Ioannes: Relictis omnibus sequuntur. Hac quadriga vehimur ad æthera, vt Elias, his quatuor angulis cõstituit prima ecclesia, his quatuor lr̃is Hebraicis Tetragrãmaton

C

maton nomen Dei cognoscitur a nobis, Quibus etiã similiter præcipitur, vt audiamus dñm vocantem, & obliuiscamur populum vitiorum, & domum paternæ traditionis, quæ est stultitia Deo, & rete aranearum quo nos pene lapsos velut culices tenebat aer inanis. Nauẽ pristinæ conuersationis fugiamus. Pellibus eñ mortuis tegitur Adã pater noster secundũ carnem, quo deposito cum actibus suis nouũ sequentes, pellibus Salomonis tegimur, quibus sponsa se gloriatur formosam.

Beda. Quæritur quomodo primũ Petrum & Andream & post pusillum Iacobum & Ioannem vocauerit, sicut narrat Mattheus & Marc⁹, cum dicat Lucas in magna captura pisciũ socios Petri fuisse Iacobum & Ioannem, & Iesum dixisse Petro: Ex hoc iam eris homines capiens, & similiter eum secutos fuisse, subductis ad terrã nauibus. Sed qđ dicit Lucas, primo factũ est, & Petro prædictum est q̃ homines esset capturus, nõ q̃ extũc non esset piscaturus. Ad capturam enim piscium redierũt, & postea sicut Matthæus & Marcus narrant, bini vocati sunt. Primo Petrus & Andreas, deinde & alij. Tunc enim nõ subductis ad terram nauibus tanquam cura redeundi, sed tanquam vocantem & iubentem sequuti sunt.

c *Et ingrediuntur.* Hieron. Marcus dicta euangelij in semetipso disponens, ordinem historiæ non sequutus, mysteriorum ordinem seruat, vnde in sabbatis primã virtutem narrat dicens, *Et ingre. &c.*

d *Capharnaum.* Hieronymus. Capharnaum villa cõsolationis, sabbatum requies, Homo in spiritu immundo, genus humanũ, in quo immunditia regnauit ab Adã vsq; ad Moysen. Nã q̃ sine lege peccauerunt, sine lege peribũt. Qui sciẽs sanctum Dei obmutescere iubetur: Dum scientes quidẽ Deũ, *non sicut Deũ glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis,* Spũs discerpens hoĩem exijt ab eo, quia appropinquãte salute, appropinquat tẽtatio. Pharao dimissus ab Israel, psequitur eũ, diabolus contemptus surgit in scandala.

Beda, q̃ sabbato maxime curat & docet, ostendit se non sub lege esse, sed supra, & docet nos verum sabbatum, vt saluti scilicet animarũ studentes, ab omni opere seruili, idest, ab omnibus illicitis abstineamus.

Victor

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pœnitemini & cre. euan. *Quia sine pœnitentia præteriti delicti & fide Christi non habetur vita beata.*

2 Et præteri. *Hic consequenter describitur prædicationis Christi fructus, scilicet aliquorum conuersio ad ipsum, videlicet Petri, Andreæ, & Iacobi, & Ioannis, patet litera vsque ibi.*

3 Et reli. pa. suo. *Dicuntur autem hic mercenarij aliqui homines, qui in piscatione iuuabant Zebedæum pro mercede. Sciendum autem, quod ista vocatio de qua loquitur hic Marcus, fuit illa qua vocati sunt prædicti ad discipulatum Christi vlterius ad propria negotia non reuersuri. Prius enim vocati fuerant saltem tres illorum ad quandam Christi familiaritatem, postea tamen reuersi sunt ad propria negotia, de qua loquitur Ioannes, primo dicens quod duo discipuli Ioannis Baptistæ audientes eum dicentem de Christo, Ecce agnus Dei, sequuti sunt eum. Et ibidem subditur, q̃ Andreas erat vnus ex illis duobus, & de altero dicunt Doctores quod fuit Ioãnes euangelista. Et de vocatione Petri subditur ibidem. Ista tamen vocatio Ioannis & Andreæ fuit instrumentaliter verbo Ioannis Baptistæ, principaliter autem Christi inspiratione. Si autem quæratur, quomodo homines secularibus implicati ad solum Christi verbum, relictis omnibus sequebantur eum. Dicendũ, quod humanitas Christi instrumentum erat diuinitatis coniunctum, sicut manus est instrumentum artificis, et ideo sicut verbum Christi inquantum vox mouebat aurem, ita inquantum instrumentum diuinitatis mouebat mentem.*

4 Et ingrediuntur Caphar. *Hic consequenter ponitur conuersorũ confirmatio per opera miraculosa. Et describuntur hic tria miracula. Primum est de dæmoniaco curato. Secundum est de socru Petri sanata ibi:* Et protinus egredientes. *Tertium autem de leproso mundato, ibi:* Et venit ad eum. *Circa primũ dicitur:* Et ingrediuntur Cap. *In illa enim ciuitate in principio suæ prædicationis pluries Christus prædicauit, & multa miracula fecit, propter quod Luc. 10. c. Exprobrabat illi ciuitati, quia per hoc non fuerunt ad Deum vere conuersi.*

5 Et statim &c. *Synagoga enim est locus vbi conueniebant legisperiti, & communis populus ad audiendum doctrinã legis, maxime diebus sabbatorum, in quibus diuinis erat vacandum, & ideo tali loco & tempore docebat Christus, quia erant conuenientia doctrinæ eius.*

Et stupebant

MORALITER.

1 *Et præteriens secus mare Galilææ.* Per hoc autem quod Petrus & Andreas relictis retibus, & Iacobus, & Ioannes relicto patre vocantem dominũ statim sunt sequuti, nobis ostenditur quod non cupiditas temporalis, nec affectio carnalis retrahere nos debent a sequela Christi.

Et

✻ Victor Antiochenus. Sabbatis vel solum vel potissimum inter se coibant Iudæi, idque non tam virtutis hoc est sanctimonię & obedientię amore, quam legalis pęnę formidine.

a *Erat enim.* Beda. Scribę dicebant quę scripta erāt in Moyse & prophetis. Iesus vt Deus & dn̄s, ipsius Moysi libere quæ deerāt legi addebat vel commutabat, vn̄ in Matthæo. Audistis quia dictū est antiquis, &c. Ego autem dico vobis.

* Victor Antioche. Stupebant super doctrina eius, quia non loquebatur ad gratiam, neque vlli prorsus adulabatur, nec auditorum laudes captabat, sed erat sermo eius in potestate. Hortabatur enim non ad quęuis promiscue, sed ad cœlestia & animæ salutaria, perfidisq; & obstinatis peccatoribus imperterrite supplicia comminabatur.

✻ Theophylactus. Docebat etiam in potestate, transmutans homines ad bonum, & pœnam non credentibus minabatur.

b *Quid nobis, &c.* Beda. Non est hic voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio, sicut seruus fugitiuus visum dominū timet, & de verberibus deprecatur. Dæmones enim in terris dominum cernentes se continuo iudicandos credebāt esse.

* Victor Antiochenus. Te tandem (clamat nequam spiritus) præsentem conicio, te tandem aduenisse suspicor. Nam etsi hoc absolute se scire simulet, perindeq; ac si certo sciat. verba fundat, attamē necdum certam & firmā satis de illius præsentia notitiā hauserat. *Venisti ante tēpus perdere nos.* Quorsum hæc pertinent? Huc vtique. Nullum nobis amplius locū reliquum facis. Nam & impietatem e medio tollis & errorē proscribis, & Dei notitiam mortalium pectoribus inseris. D

c *Obmutes.* Beda. Cōgruo ordine lingua serpētina quæ prima virus sparsit, ne vltra spargat primo obcludit, deinde fęmina quę prima seducta est a carnali concupiscētię febre curatur. Tertio vir qui male cōiugi obediuit, ab erroris lepra mūdatur, vt sit idē ordo restaurationis in dn̄o qui perditionis in protoplasto.

* Victor Antiochenus. Salutare documentū p hoc nobis tradidit, ne videlicet vllā vnquā dæmonibus fidem habeamus, etiā si vera se dicturos profiteantur.

d *Dis.* Beda. Vel cōuexans, sicut quidā codices habent Lucas autem dicit q̄ nihil ei nocuit. Sed quod Marcus ait, discerpens, idē est q̄d Lucas, cū proiecisset eū in mediū. Quod vero addidit, nihilq; nocuit, intelligendum est, quia illa iactatio non eum debilitauit, sicut exeunt dæmones amputatis vel auulsis aliquibus membris.

Beda. Virum a dæmonio liberatum, animum ab immūda cogitatione purgatum intelligimus. Fęminā vero a febribus consequenter curatam, carnem a concupiscentiæ feruore per continentiæ præcepta frenatam.

e *Quid nā est?* Per ea quę vidēt ad inquisitionē eorū quę audierāt excitātur. Ad hoc. n. & ipse dn̄s signa facit, & discipulis facere dedit, vt p hoc euāgelio certius credat̄, dū q. cęlestia promittūt terrenis, cęlestia & diuina opera operent̄ in terris. F

Requies.
sabbatis ingressus in synagogam docebat eos. † Et stupe- 1
Ideo. Substantialem & propriam.
a bant super doctrinam eius. Erat enim docens eos † quasi po- 2
Cum doceret.
testatē habens, & non sicut scribæ. Et erat in synagoga eorum † 3
Commune.
b homo in spiritu immundo, & exclamauit dicens.* Quid no- 4
a Præsentia Iesu, tormenta sunt dæmonum.
bis & tibi Iesu Nazarene? Venisti† perdere nos? Scio quia sis 5
c sanctus Dei. Et comminatus est ei Iesu dicens. Obmutesce, 6
d & exi de † homine. Et† discerpens eum spiritus immundus, & 7 8
a Quod exiens ei non plus nocuisset.
exclamans voce magna exiit ab eo. Et mirati sunt omnes, ita
e vt coinquirerent inter se, dicentes. Quidnam est hoc?
Propria alii in accepta. Etiam.
Quænam doctrina hæc noua? Quia in potestate * spiri- 9
Vt Deo. Quia tanta faciebat.
tibus immundis imperat, & obediunt ei. Et processit ru- 10
mor eius statim in † omnem regionem Galileæ. † Et 11

Gen.3.a. †Matt.7.b. †tanquam †Ah. Matth.1.cap. E †ante tēpus †conuexans †etiam †Mar.8.b. Luc.4.f.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et stu. super do. eius. *Idest, admirabantur. Tum quia legem & prophetas non didicerat, & tamen clarissime docebat. Tum quia doctrinam suam diuinis operibus confirmabat, vnde subditur.*

2 Erat enim doctrina eius q. ha. *Scilicet faciendi miracula. Quod statim ostenditur per factum cum subditur.*

3 Et erat, &c. *Idest, obsessus a dæmone.*

4 Et ex. *Dolens de Christi doctrina, quæ erat animarū salus & medicina. Et quia de salute hominum torquetur diabolus inuidia motus, ideo subditur.*

5 Venisti perde. &c. I*dest, diminuere & auferre potestatem, nostram nocendi hominibus.*

6 Scio, quia sis san. *Idest, Christus ad salutem hominum missus. Per prophetias enim de Christo dictas quæ determinauerant tempus, locum & modum veniendi ipsius Christi, secundum quod plenius declaraui in quadam quæstione de aduentu Messiæ completas in eo, & per alias circunstantias sciebant ipsum esse Christum in lege promissum. vnde infra eo. cap. dicitur, quod non sinebat eos loqui, quoniam sciebant eū, scilicet esse Christum, secundū quod expresse dicitur Luc. 4. verūtamen nesciebant ipsum esse Deū. Nec per tentationem Christi in deserto, diabolus potuit scire de Christo vtrum esset Dei filius per naturam habens eandem naturā numero cum patre, licet ad hunc finem tripliciter eum tentauerat, vt dictum fuit plenius Matt. 4. Si enim cognouissent dęmones ipsum esse Deum, nunquam induxissent Iudæos ad ipsum crucifigendū secundum quod dicitur 1. ad Cor. 2. b.* Si cognouissent, nunquā dominum gloriæ crucifixissent. *Aliqui autem doctores dicūt, quod non solum non cognouerunt dęmones ipsum esse Deum (vt dictum est) sed nec etiā cognouerūt certitudinaliter ipsum esse Christū in lege promissum, sed tantū hoc cognouerunt quadam coniectura probabili multū, quæ in hoc loco & alijs locis euangelij pluribus nomine scientiæ exprimitur. Sed primum dictum magis videtur consonum textui, & dictis sanctorum.*

7 Obmu. *Compellat enim Christus dæmones ad tacendū de ipso, ne veris falsa miscerēt, & ne videretur quærere testimoniū ab ipsis. Maxime quia Pharisæi dicebant ipsum in Beelzebub principe dæmoniorum eiicere dæmonia, vt habetur Matt. 12. vbi dictum Pharisæorū plenius excluditur, sicut ibidem exposui.* 8 Et discer. *Contrariū videtur Luc. 4. vbi dicitur de isto dæmone, quod exiuit ab illo & nihil ei nocuit. Dicendum, quod dæmones ab obsessis corporibus solent exire, non solū cum afflictione corporis, sed etiā cū mutilatione alicuius mēbri. Per hoc ergo quod Lucas dicit, quod nihil ei nocuit, intelligendum est quantum ad mutilationem, quia exiuit absque mutilatione membri. Quod autem dicit Marcus discerpens eū, intelligendum est quantū ad afflictionem, quia licet in exitu non mutilauerit eū, tamen multum afflixit, & hoc idem habetur Luc. 4. f. vbi dicitur.* Et cū proiecisset illud dæmonium in medium. *per quod intelligitur obsessi afflictio, ibidem subditur.* Exiuit ab eo, nihilque ei nocuit. *per q̄d excluditur mutilatio.*

9 Quænam do. *Quia præceptis veteris legis addebat nouitatē cōsiliorum, & etiam quia nouo modo confirmabat doctrinam suam, scilicet per operationem miraculorum, & ideo subditur.*

10 Quia in potestate, &c. *Sequitur.*

11 Et protinus egredientes. *Hic ponitur secundum miraculum Et diuiditur in duas partes, in principalem & incidentalem, secundum ibi. Vespere autem facto. Circa primum dicitur.* Et protinus egredientes de sy. *scilicet, post Christi prædicationem & eius confirmationem per expulsionem dæmonum.*

Vene-

MORALITER.

1 *Et stupebant super doctrina eius. Erat enim docens quasi potestatem habens.* Idest, suam doctrinam confirmans operibus miraculorum.

† *Et non sci. scri.* Qui suam doctrinam affirmabant in stantia verborum, Per hoc ostēditur, quod prædicator euangelii non debet doctrinam suam ostentare uerborum affluentia, sed eam firmare per opera sancta.

3 *Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo.* Per quem significatur homo pollutus carnis uitio, de quo dicitur.

8 *Et discer. eum.* Quia vitium carnale non curatur, nisi carnis afflictione, vt per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.

Recum-

a *Et statim dicunt ei, &c.* Lucas dicit quia rogauerūt pro illa
A Modo enim Saluator rogatus, modo vltro curat, ut cōtra ui tiorū quoque passiones, & se precibus fideliū semper adesse, & quę nō intelliguntur, vel intelligēda dare, uel nō intellecta, dimittere pie petētibus ostēdat, vnde. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.*

Luc. 4. f. Psal. 18. d.

b *Et accedens.*

Christi corpus sanitatis instrumentum.

✻ Victor Antiochenus. Accessit ad illum verbum, corporeaque manu extensa, febricitantem erexit. Nam indiuulsam se cū carne sua societatem habere, persuasum volens, pleraque miracula per corporis ministerium edebat.

c *Apprehensa.* Socrus Petri febricitans apprehensa manu leuatur. Febris, intemperātia est, de qua nos filii synagogæ per manum disciplinæ, & leuationem desiderii sanamur, & huius qui sanat nos ad vesperam declinationis a nobis ministratur voluntati.

Matth. 8 b. B

*Christi esse

d *Ministrabat eis.* Beda. Tropo. idest, membra quæ seruierant immunditiæ seruiant iustitiæ.

Rom. 6. d.

✻ Victor Antiochenus. Socrus Petri a febribus liberata, suum vicissim ministerium exhibet, nos per hoc erudiens, ne sanitatis beneficium frustra aut præpostere a Deo expetamus, verum eo præcipue animo, vt sanitatem iam adepti, preceptis illius accuratius parere, sanctisque eiusdem necessaria vitæ præsidia subministrare valeamus.

Quo animo sanitas expetenda,

e *Vespere autem.* Beda. Occasus solis mors Christi. Afferebant ad eum omnes male habentes. Plures enim per apostolos post mortem suam sanauit, quam cum in carne viuēs Iudęis prædicauit.

Luc. 4.

f *Ad ianuam.* Hieronymus. Ianua regni, moraliter pęnitentia est cum fide, quæ operatur salutem variis languoribus. Varia enim sunt vitia, quibus languescit ciuitas mundi.

Luc. 4. g. Moraliter. C

(Iesus & discipuli.) (a Circuncisionem Petro commissam.)

protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis & Andreæ cum Iacobo & Ioanne. Recumbebat au- 1 2

(a Asseg. Synagoga quodammodo mater ecclesiæ commissæ Pet. 10. laborans, & ecclesiam persequens.) (b Inuidiæ æstibus)

a b tem socrus Simonis febricitans, & statim dicunt ei de illa. Et

(a In spiritualem vsum erexit carnalia eius opera.) (b Non remanente molestia ęgritudinis, vt solet sanitas quæ datur imperio domini, tot a simul redit.)

c d e accedens eleuauit eam apprehensa manu eius, & continuo dimisit eam febris, & ministrabat eis. † Vespere autem facto 3

(Beda. Morte.) (b Beda. Christus qui dicit, quandiu in mundo sum, lux sum mundi.)

cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habētes

(Penitentiam.)

& dęmonia habentes, & erat omnis ciuitas congregata ad ia- 4

(Vitiis.)

f g nuam. Et curauit multos qui vexabantur uariis languori- 5

(a Beda. Peccatori dixit, quare tu enarras iustitias meas, &c.) (Ne quis dum audit prædicantem, sequatur errantem & falsa veris miscentem.)

bus. Et dæmonia multa eiiciebat, & non sinebat ea loqui, 6

(a A morte.)

quoniam sciebant eum*. Et diluculo valde surgens, e- 7 8

(a Gentes.) (Beda. in suis.)

h i gressus abiit in desertum locum, ibique orabat. Et prose- 9

(Obediens.)

quutus est eum Simon, & qui cum eo erant. Et cum inuenissent eum, dixerunt ei, quia omnes quærunt te.

D g *Et curauit multos.* ✻ Victor Antiochen. Euangelista Marcus Christum multos male habentes curasse asserit. Verū is scripturarum more multitudinis nomē generatim pro omnibus accipit (scripturæ namque dictionem hanc frequenter in eo sensu vsurpant, aut certe per τὸ multos, eos omnes & solos denotat, qui in illum credebant. Fides namq; ad præstandum sanitatis beneficium alliciebat. Verum Lucę contextus cum priori expositione magis facit, ait enim, *at ille singulis manus imponens curabat eos.*

h *Quoniam sciebant eum.* Beda. Lucas dicit apertius. *exibant dæmonia a multis clamantia & dicentia, quia tu es filius Dei & increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant eū esse Christum.* Dæmonia ergo Christum esse sciunt & filium Dei esse confitentur. In ieiunio enim fatigatum hominē diabolus putauit, nec tentando potuit eum experiri, an esset filius Dei. Sed postea per signorū potentiā, vel potius suspicatus est, vel intellexit. Non igitur eum quia ignoraret crucifigi persuasit, sed quia morte illius damnandum se esse nō præuidit, vnde Paulus. *Nemo principū huius sæculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.*

E

* Augustinus. Sciebant Christum esse qui per legem fuerat promissus. Omnia enim signa, videbant in eo quæ dixerant prophetæ. Mysterium autem diuinitatis eius ignorabant sicut principes eorum,

i *Et dilu.* Beda. Sicut per occasum solis mors, sic per diluculū resurrectio Chri, cuius manifesta luce abiit in desertū gētiū & in fidelibus orabat, qa eorū corda ad orationē excitabat.

Ad

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venerunt in do. *Vt ibi acciperent refectionem post laborem.*
2 Recumbebat autem socrus Simo. &c. *Licet. n. virtute naturæ febris possit curari, non tamen in instanti. Christus autem sanauit eam hic subito, & ita perfecte quod illa mulier ministrabat eis. Ex quo ostenditur illa curatio miraculosa ad discipulorum confirmationem.*
3 Vespere autem facto. *Hic ponitur pars incidentalis, occasione enim huius sanationis illi qui habebant infirmos in illa villa adduxerunt eos ad Christum quærentes remedium, & hoc est quod dicitur,* Vespere autem facto. *Dicit autem Theophilus expositor, quod ita tarde adduxerunt eos ad Christum, quia illa dies erat dies sabbati, & credebant curationes non esse licitas durante die sabbati, quæ finiebatur in vespere illius diei.*

Et

4 Et erat omnis ciu itas. *Idest, multi de ciuitate. Et est modus, loquendi hyperbolicus, sicut supra dictum est.*
5 Et cura. mul. *Idest, omnes qui fuerunt ibi adducti, qui erant multi. Aliter exponitur.* Multos. *idest, plures de adductis, quorum fides & deuotio curationem merebatur.*
6 Et dæmonia multa eiiciebat. *Eodem modo dupliciter exponitur idest, omnia vel plura.*
7 Et non sinebat ea lo. *Ex causis prædictis.*
8 Quoniam scie. eum. *Iam dictum est, qualiter hoc sit intelligendum.*
9 Et di. val. sur. *In hoc dominus exemplū dat, vt prædicator & mirabilium diuinorum operator debeat fugere populi applausum, verumtamen quia non debet omittere salutem animarum, ideo subditur.*

Eamus

MORALITER.

2 *Recumbebat autem socrus Simonis febricitans.* Per quam significatur mulier calore luxuriæ laborans, quæ manu eius apprehensa sanatur, quia talis mulier eius repressa libertate curatur. Eccl. 26. b. In filia non auertente se firma custodiam.

3 *Vespere autem facto.* Beda. Mystice solis occubitus passionem, mortemque significat illius qui dicit. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. & sole occidente plures quam ante. dæmoniaci & ægroti sanantur, quia qui temporaliter in carne viuens paucos Iudæorum docuit, omnibus per orbem gentibus fidei salutisque dona transmittit.

7 *Et non sinebat ea loqui.* Theophilus. In hoc docens nos non credere dæmonibus, etiam si vera dicant, quia si aliquos credentes sibi inuenerint, veritatibus mendacia miscent. Vnde in collatione Moysi abbatis dicitur, quod quidam anachorita deceptus fuit a dæmone in angelū lucis se trāsformante, quia post plura vera quæ sibi dixerat, proiecit seipsum in puteum ad eius verbum. Nam ei dixit quod tanti meriti erat apud Deum, quod ex hoc nullum pateretur malum, quod fuit falsum, nam ex hoc lætaliter fuit vulneratus, & cito post mortuus.

9 *Et diluculo val. surgens egressus abiit in desertum locum.* Per hoc ostendens, quod prædicator euangelii redire debet ad orationis secretum, vt ibi hauriat quod postea populis effundat, ideo sequitur.

Et

¶ Iam facto sermone. a Non decet ociosum esse prædicatorem.

Et ait illis: Eamus in † proximos vicos & ciuitates, vt ibi præ-
a dicem: Ad hoc enim veni: Et erat prędicans in synagogis eo- 1
b rum, & in omni Galilæa, & dæmonia eijciens. † Et venit ad † 2

¶ Ostendit vulnus, remedium postulat.

c eum leprosus deprecans eum, & genuflexo dixit: Si vis potes 3

a Misericordiæ affectum.

d me mundare. Iesus autem misertus eius, extendit manum 4

¶ In hoc humilitas. a Gratia superat legem non timet contaminari qui alios liberat.
¶ Nullum spernamus, & si maculosum videamus. b In hoc pietas. c In hoc potestas.
d Be. Nihil medium inter præceptum & opus. e Illud. Volo mundare.

e suam, & tangens eum, ait illi: Volo: Mundare. Et cum dixisset 5
f statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. Et comminatus 6
est ei, statimque eiecit illum, & dicit ei: Vide nemini * dixe- 7
g ris, sed vade ostende te † principi sacerdotum, & offer pro e-
h

a Secundum legem offerri. b Si Deo credat, si impietatis lepra discedat. ¶ Salutis.

mundatione tua, quæ præcepit Moyses in testimonium illis.

¶ Prohibitus est dicere, At ille egres. a Sed nec ad horam potuit abscondi.

i At ille egressus cæpit prædicare, & † diffamare sermonem, ita 8

¶ Tumultuosas carnalium mentes fugit, secretos a mundanis curis visitat.

K vt iam non posset manifeste in ciuitatem introire, sed foris 9

¶ Allego Hi sunt quos nihil potest separare a charitate Christi.

in desertis locis esse, & conueniebant ad eum vndique.

a *Adhoc enim veni.* Victor Antiochenus. Commode hoc subdit euangelista. Neque enim solũ illius diuinitatis auctoritas, per hoc adumbratur, verum etiam spontaneæ euacuationis humilitas. Lucas autẽ, quo verbi œconomiam exprimat. *Ad hoc enim missus suas, scribit.* Quare is patris de verbi incarnatione beneplacitum, Apostolatus nomine designat.

b *Et erat prædicans in synago.* Beda. In hac pdicatione intelligitur etiam sermo ille habitus in monte quem refert Matthęus: nã Marcus adiungit: Et venit ad eũ le. de quo talia dicit. Quibus intelligitur ille esse quẽ Matthæus dicit sanatum, postquam dominus descendit de monte. Sic enim Matthæus ait: Cum autem descendisset Iesus de monte, se. sunt eum tur. m. & ecce leprosus veniẽs adorabat eum, dicens, Dñe si vis potes me mundare.

c *Et genu.* Beda. Humilis, pudibundus. Debet. n. quisq; de maculis vitæ suæ erubescere, sed cõfessionẽ verecundia nõ reprimat, ostẽdat vulnus, remediũ poscat.

Hiero. Leprosus genuflexo domini voluntatem deprecãs mundatur, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Lepra nostra peccatum primi parentis, quæ a capite incępit, quando regna mundi desiderauit radix omniũ malorum cupiditas, vnde Giezi auaritiã secutus, lepra suffunditur. Hæc vero sacerdoti secundum ordinem Melchisedech ostensa, oblatione mundatur, dicenti: *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt.*

Beda. Leprosus genus humanum significat, qui secundũ Lucam, lepra plenus fuisse perhibetur: *Omnes enim peccauerunt & egent illa gloria Dei.* Scilicet, vt extenta manu Saluatoris, id est incarnato verbo, humanamq; contingente naturam a varietate prisci erroris mundentur, & qui diu a populo Dei secreti erant, templo Dei reddantur, & vero sacerdoti offerre (qui est in æternum secundum ordinem Melchisedech) corpora sua hostiam viuentem. s.d.p.

d *Si vis potes.* Beda. In voluntate tribuit potestatem, nec dubitat vt incredulus de voluntate domini, sed colluuionis suę conscius non præsumit.

C

Beda. Qui exclusus a lege domini se potestati curari postulat, supra legem indicat gratiam esse. Vt enim in domino potestatis auctoritas, sic in illo fidei constantia.

✠ Theophylactus. Non dixit si Deum deprecatus fueris, sed si vis, quasi ipsum credens Deum.

e *Extendit manum.* Beda. Leprosum tangi lex prohibet, sed quia dominus legis est, non obsequitur legi, sed legem facit. D
Non ideo tangit, quia sine tactu curare non poterat, sed sic probat, quia legi subiectus non erat.

f *Volo, mun.* Beda. Illud mirabile, quo rogat eo sanat genere, *Volo, mundare, & cũ dixisset, statim discessit ab eo lepra.* Beda. Nihil medium inter opus & pręceptum. Dixit & facta sunt. (Psal. 32. b.) Vides quia voluntas potestas est. Itaque tanquã potestatem habens sanandi, & auctoritatem iubendi, non refugit testimonium operandi. Volo enim dicit ppter Fotinum, imperat propter Ariũ tangit propter Manichęũ. (Psal. 113. b)

(† Mar 8. a, Luc. 5. c)

g *Vide nemi.* Beda. Non quia voluit qđ non potuit, quia omnia quæcunq; voluit fecit. Sed docet nostra beneficia reprimi, non tantũ a mercede pecuniæ, sed etiam gratiæ.

(* quidquid) E

(* diuulgare)

h *Osten.* Beda. Vt intelligat non legis ordine, sed gratia quæ super legem est esse curatum. Offerre iubet, vt ostendat quia non legem soluit, sed implet, dum secũdum legem gradiens supra legem sanat, quos remedia legis non sanabant. Nec sacrificium, significant cessare debebat, cum nondum significatum confirmatum erat constitutione apostolorum & fide credentium.

✠ Victor Antiochenus. Quo impudentem Iudæorum linguam obstruat, secundum legis decretum ad sacerdotum principem mundatum amandat, uade, inquit, ostende te sacerdotum principi, vt cum paulo post veluti erronem & impostorem me persequentur, tute mihi testimonium perhibeas, & quod a me sanatus fueris, & quod iuxta legis pręscriptum sacerdotis iudicio te sistere iussus. Ostende te nihilo secius, ne extra hominum consortium eijciare.

i *At il. egres.* Beda. Vnius saluatio multos ad dominum cogit. Non potest tacere beneficium, etiã iussus ab eo qui dedit. Præcepit dominus abscondi. Vult enim, vt in bonis quæ agimus latere velimus, quod est humilitatis, & inuiti prodamur vt alijs prosimus, quod magnæ est sublimitatis, cum etiam si ipsi velimus, opera non possunt taceri.

K *Ita vt iam.* Hiero. Nõ omnibus manifestatus est Iesus, qui latis atque plataneis seruiunt laudibus, & proprijs voluptatibus, sed his qui foris cum Petro exeunt, & in desertis locis sunt, quæ elegit dominus ad orandum & reficiendum populum, qui deserunt delectationes mundi, & omnia quæ possident, vt dicant: *Portio mea dominus.* Gloria vero domini manifestatur his qui cõueniunt vndiquę, id est, per plana & ardua, quos nihil potest separare a charitate Dei. F (Psal. 118.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Eamus in proximos vicos & ciuitates, &c. *Cætera patent.*

2 Et venit ad eum, &c. *Hic ponitur tertium miraculum de leproso mundato, cũius fides exprimitur cum dicitur.*

3 Si vis potes me. *Confitendo enim in Christo diuinam potentiã, meruit curationem, ideo subditur.*

4 Iesus autem mi. *Licet enim secundum determinationem legis ex tactu leprosi contraheretur immunditia, tamen hoc in Christo locum non habuit, quia ex tactu lepram curauit.*

5 Ait illi, volo. *Hic est punctus, & quod subditur.*

6 Mundare. *Imperatiuum est, vt ostendat se per modum imperij lepram curare, tanquam dominus creaturæ.*

7 Et comminatus est ei. *Prohibendo ne hanc curationem diuulgaret, donec ostendisset se sacerdotibus, & sacrificium in lege præceptum pro suæ emendatione obtulisset. Legalia enim habuerunt cursum suum, & obligationem vsque ad Christi passionem, in quo oblatum est vnum perfectum sacrificium euacuatiuum legalium, & ideo vsq; tunc Christus legalia seruauit, sicut declaratum fuit Mar. 5. super illud verbum:* Non veni soluere legem, sed adimplere. *Et similiter aliis seruandũ mandauit, vt hic patet.*

8 At ille. *scilicet post factam oblationem prædictam.*

9 Vt iam non pos. *Propter pressuram hominum sibi occurrentium ad quærendum sanitates, & videndum miracula.*

MORALITER.

† *Et prædicans in syna. &c.* *Et venit ad eum leprosus.* Per lepram quæ morbus est contagiosus, originalis culpa significatur, quæ per carnalem generationem ad posteros deriuatur, qui manu Christi tactus sanatur, quia virtute eius per baptismum emundatur. per oblationem autem muneris, & diuulgationem operis significatur quod baptizatus tenetur Deo fideliter seruire, & eum iugiter collaudare.

AD-

ADDITIO I.

A *In capit. 5.* Vbi dicitur. In poſtil. *Ideo non eſt credibile, quod calceamen is vteretur.*

Vti calceamentis manifeſtum eſt eſſe de communi hominum conſuetudine, non ſolum rudium ſeu imperfectorum, ſed etiam ſanctorum vt patet de Moyſe Exo. 3. b. cui in reuerentiam terrę ſanctæ dicitur per angelum, *Solue calceamenta de pedibus tuis.* Similiter de Ioſuę legitur Ioſ. 5. d. Vnde non eſt incredibile, quod Chriſtus qui non ſolitariam duxit vitam, ſed cũ hominibus conuerſatus eſt, vt Baruch. 4. d. calceamentis vteretur. Conuenientiſſimum enim eſt, vt quis cum eis quibus conuerſatur, ſaltem in licitis & honeſtis conformetur, vnde 1. Cor. 9. d. *Omnibus omnia fa. ſum.* Nec obſtat illud quod Poſti. allegat, quod Chriſtus impoſuit diſcipulis ad prædicandũ miſſus ſine calceamentis incedere.

Primo, quia non omnia quæ ipſis diſcipulis ad prædicandum miſſis impoſuit Chriſtus, ipſe ſeruauit. Præceperat enim eis. *In ciuitates Samaritanorum non intraueritis.* Matth. 10. a. quod tamẽ ipſe Chriſtus non ſeruauit, vt habetur Ioan. 4. Similiter Matth. 10. a. *In viam gentium ne ab. ſe.* Chriſtus autem abijt in viam gentium, vt patet Mat. 15. b. vbi legitur. *Seceſſit in partes Tyri & Sydonis.* Vnde illud quod legitur Actu 1. a. *Cœpit Ieſus facere & docere.* Intelligitur de his quæ ſimpliciter ſunt bona ſecundum legem naturalem vel diuinam, ſeu de his quæ pertinent ad perfectionem vitæ. Vſus autem calceamentorum de ſe nec eſt bonus nec malus ſecundum vtramque legem prædictam: vnde ſecundum Aug. de doc. Chriſtiana. In omnibus non vſus rerum, ſed libido vtentis in culpa eſt.

B Secundo, quia illud quod dicitur Luc. 10. a. *Nolite portare peram nec calceamenta*, a doctorib⁹. Intelligitur, non vt litera ſonat, ſed figuratiue, vnde in glo. ibidem vtrumque de mortui animalis corio fit, vnde nihil mortale vult eſſe in illis quos ad prædicandum mittit, hæc in glo. Quæ quidem glo. non myſtica tantũ cenſenda eſt, ſed potius literalis. Nam cętera quæ Chriſtus prohibuit diſcipulis ad prædicationem miſſis, ad literam intellecta ſunt impeditiua officij prædicationis, inquantũ aliquam ſolicitudinem ſuperfluam ſecum trahunt, ſicut eſt poſſidere aurum & argentum, vel portare ſacculum vel peram & huiuſmodi. Sed calceamenta manifeſtum eſt, quod non impediunt ad itinerandum, ſed potius expediunt, vnde dominus qui Iſraeliticis exeuntibus de Aegypto, ad feſtinationem exeundi & ambulandi hortabatur in eſu agni paſchalis, præcipiebat eos habere calceamenta in pedibus, vt patet Exod. 12. b. Cuius ratio eſt, ne nudis pedibus ambulando per offenſionem lapidum vel huiuſmodi, impedirentur ab itinere. Ex quibus videtur ſequi quod Chriſtus nõ prohibuit prædicatoribus materialiter calceamenta, ſed intelligendum eſt prout in gl. allegata. Hoc enim patet. inf. 6. c. manifeſte, vbi Chriſtus diſcipulis ad prædicãdum miſſis iubet calceari ſandalis, vbi Auguſ. de conſenſu euangeliſtarum dicit, quod Marcus dicendo calceari ſandalis, aliquid hoc calceamentum myſticę ſignificationis admonet, & ideo nullam contradictionem includit, ſi vno loco calceamenta diſcipulis prohibeantur, & in alio eiſdem præcipiantur, cum ſecundum myſticam expoſitionem vtrumque ſit verum.

C Si quis autem intantum voluerit proteruire, ꝙ nullo modo calceamenta intelligantur niſi materialiter, tunc ex dictis apoſtoli habebit concedere, quod prædicatores euangelij debent habere calceamenta. Dicit enim Eph. 5. c. *State ergo ſuc. &c.* Et ſequitur. *Et calceate pedes in præparatione euangel. j pacis.* Oportet ergo dicere, quod tã in dictis Chriſti prohibentis calceamenta diſcipulis, quam in dictis Apoſtoli præcipientis prædicatoribus calceari, vtrobique intelligantur calceamenta non materialiter. ſed ſpiritualiter. Tertio, nã conſuetudo eccleſiæ vniuerſalis maximã habet auctoritatem. Ipſa enim doctrina catholicorũ doctorũ ab eccleſiæ auctoritatem habet. Dicit enim Aug. in lib. de vtilitate credendi. Non crederem euangelio, niſi eccleſia illud mihi traderet. Conſtat aũt, quod ex conſuetudine eccleſiæ vniuerſalis prædicatores diuini verbi materialibus vtuntur calceamentis, nec ex hoc reprehenduntur, niſi forte illi qui ex regula vel conſtitutione ad hoc reſtringuntur. Cæteri autem nullo modo tam generaliter & irreprehenſibiliter hoc feciſſent ſi ex pcepto Chriſti hoc fuiſſet interdictũ pdicatoribus, vt poſti. vr̃ ſentire. Quarto qa ex his verbis Ioannis Baptiſtæ Aug. intellexit ad literã, ꝙ Chriſtus calceamẽta materialiter portabat, vnde dicit in li. de verbis dñi. De his calceamentis quibus calceati ſumus confortat me dñs Ieſus, quia niſi calceatus fuiſſet, de eo Ioãnes nõ dixiſſet, cuius nõ ſum dignus corrigiã calceamẽti ſoluere. Surrepat ergo humana pſumptio di. Ego euangeliũ ſeruo, quia nudo pede ambulo. Hæc ille. Eſt ẽt alia rõ ad ꝓpoſitũ, vide. infr. c. 6 in additione ſecunda.

ADDITIO II.

In eo. c. Vbi dr̃ in poſtil. *Dicendum quod illa apertio non fuit in corpore cœleſti ſed in aere.* Melius dicendum eſt ſecundum Hiero. ſuper Mat. dicentẽ, quod nõ reſeratione elemẽtorũ, ſed ſpiritualibus oculis cęli aperti ſunt, ſicut Ezechiel in primo ſui voluminis apertos eſſe cõmemorat, ſecũdũ quã ſententiã nec in corpore cęleſti,

D cęleſti, nec in aere apertio illa fuit facta, ſed tantũ reſpectu ipſius Chriſti hanc apertionẽ ſpiritualiter cõſiderãtis. Quod ẽt ipſe modus loquẽdi euãgeliſtarũ teſtat. Dr̃. n. Mat. 3. d. *Et ecce aperti ſunt cœli.* Vbi Chryſ. Quod corporaliter aperitur, oĩbus apertũ eſt. Similiter & Marcus dicit de Chriſto tñ. *Vidit cœlos apertos.* Quaſi ipſa apertio cœlorũ ad viſionẽ Chriſti referatur, ſ. intellectualẽ, prout Chriſtus baptiſmo iã ſanctificato vidit apertũ eſſe cęlũ hominibus. quod tñ antea viderat fiendũ, vnde in hac apertione ſecundũ Tho. in 3. par. q. 29. ar. 5. in cor. q̃onis. Tria ſunt conſiderãda quæ pertinent ad efficaciam noſtri baptiſmi. Primo quidem principalis virtus ex qua baptiſmus efficaciã habet. Quę quidẽ eſt virtus cęleſtis. ſ. diuina, quod recte ſignificatur per apertionẽ cœlorũ. Secundo, ad efficaciã baptiſmi operatur fides eccleſiæ & eius qui baptizatur. Baptiſmus. n. eſt fidei ſacramentũ, per fidẽ aũt cognoſcimus cęleſtia, quæ ſenſum & humanã rationẽ excedunt, ad quod ſignificandũ aperti ſunt cęli. Tertio, quia per baptiſmũ aperitur nobis introitus regni cęleſtis, prout in poſtilla.

ADDITIO III.

In eod. cap. Vbi dicitur in poſtil. *Si enim cognouiſſent dæmones ipſum eſſe Deum, nunquam induxiſſent.*

Non videtur ratio quare dæmones non induxiſſent Iudæos ad crucifigendum Chriſtum, etiam ſi cognouiſſent ipſum eſſe Deum. Dæmones. n. cum ſint in termino damnationis, quanto ad maiora peccata homines trahere poſſunt, tantum ad illud magis conantur, & ideo Beda in hoc loco loquens de diabolo ſic dicit. Non igitur ideo Iudæis eum crucifigere perſuaſit, quia Dei filiũ non eſſe putauit. Ex quo patet, quod ẽt ſi filium Dei ipſum eſſe putaſſet, adhuc perſuaſiſſet vt crucifigeretur. Dictũ autem Apoſtoli. 1. Cor. 2. b. dicentis. *Si. n. cognouiſſent, nunquã dominũ gloriæ crucifixiſſent, &c.* Non facit ad propoſitum. Loquitur enim de hominibus qui tanquã viatores quantuncumque viles ſint, nondum tamen communiter attingunt ad terminum damnationis.

REPLI. *In primo cap.* Vbi dicitur. *Non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamenti, &c.* Poſtil. hoc exponens dicit, per hoc ſignificari vile obſequium quaſi dicat, non ſum dignus ei in minimo obſequium præſtare. Non enim ad literam Chriſtus calceamenta ſoluenda habuit qui apoſtolis ne portarent interdixit, quia cœpit Ieſus facere & docere, &c. Burg. hoc dictum ægre ferens fortaſſe propter poſtil. nudi pedem calceamẽtorum vſum paruipendit, non attendens quod ſanctus Dionyſius cap 15. angelicæ hierar. ſingulari miſterio deſcribit angelos diſcalceatos, vt oſtenderet ad diuinas illuminationes ſuſcipiendas & communicandas nudi pedes eſſe aptiores. Attendat Bur. primum eccleſię electũ & deputatũ rectorẽ Moyſen, non niſi nudipedẽ ad diuina contemplanda accedere potuiſſe. Exod. 3. a. Et prophetarũ diſertiſſimũ Iſaiã ad Dei pręceptũ nudipedẽ inceſſiſſe, Iſa. 20. b. Et magiſtrũ vniũ nudi pedem ſediſſe, vt patet ex Mariæ pœnitentia, quæ pedes eius lauit, Luc. 7. g. Apoſtoloſque calceatos nõ fuiſſe. Et quamuis oĩum illarũ rerũ ſint rõnes myſtice per doctores & gloſſam aſſignatæ, verũ eſt tñ ad literam illã contigiſſe, & Moyſi & Iſaiæ & apoſtolis præcepta fuiſſe: Eccleſiæ catholicæ vſus eſt in picturis & imaginibus aliquorũ ſanctorũ depictis cũ calceis, imagines tñ apoſtolorũ & Chriſti nudi pedes apparent, quæ picturæ libri laicorũ dicuntur, & rerũ geſtarũ rememoratiuæ, Vnde. Burg. ſe inaniter fatigat, in cõmendatione calceamentorũ in ſuggilationem poſtil. quaſi dixerit vel ſenſerit euangelicos prædicatores ſub præcepto Chriſti aſtrictos ad abiectionem calceorum, quod tñ non intendit, ſed dicit apoſtolos prohibitos. Conſtat aũt prædicatores verbi Dei multa licenter facere, quæ facere apoſtolis non licebat. Conſtat. n. apoſtolos reliquiſſe oĩa q̃ eorũ ſucceſſores non relinquunt, ſed quidẽ theſaurizant. Cõſtat etiã apoſtolos vota emiſiſſe, quæ ſucceſſores eorum non emiſerunt. Conſtat apoſtolos in illatis cõtumelijs fuiſſe gaudentes, ſucceſſores eorũ iniurias acriter vindicãtes, & ſic de multis alijs. Fruſtra ẽt Burg. ſe fatigat ad perſuadendũ Chriſtũ inceſſiſſe calceatũ, quia vt dicit conuenientiſſimũ fuit ſe conformare cũ his cum quibus conuerſabatur in licitis & honeſtis. Allegat ad hoc apoſtolũ. 1. Cor. 9. d. *Omnibus omnia factus ſum.* Et ſicut Burg. ſubſumit de calceamẽtis, ita & ego ſubſumo de diuitijs & poſſeſſionibus, q̃ ſunt honeſtæ & licitæ, igit cõueniebat Chriſtũ fuiſſe diuitẽ & proprietariũ, ſicut Burg. arguit eũ calceatũ, ſed conſequens eſt cõtra Chriſti profeſſionẽ. Dixit enim. *Vulpes foueas habent, &c. filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet.* Ita ſubſumi poteſt de nuptijs & multis alijs licitis & honeſtis, patet igit principiũ Bur. modicũ veritatis habere. Item ſi propter conuerſari cũ hoĩbus, prout allegat Burg. Baruch. 3. Chriſtus debuit eſſe calceatus igitur fuit calceatus antequã incarnatus. Tenet cõſequentia, quia illa conuerſatio cũ hominibus, allegata, exponitur ad literam de conuerſatione cum Iudæis in deſerto. Apoſtolus etiã per Burgen. allegatus, per totum capitulum probat oppoſitũ intentionis ſuæ, quia probat ibi auctoritatibus & rationibus à licitis abſtinendũ veris prędicatoribus, ſicut accipere ſumptus neceſſarios ab his quibus prædicant. Vide Bon. in apologia. Nec valet

reſponſum

responsum Burg. ad argumentū Postillatoris, quia facit glossam nouā illius dicti. *Cepit Iesus facere & docere*. Et puto suā glossam fore errori propinquā, illud. s. dictum intelligendum esse solum de his quæ simpliciter sūt bona secūdū legē naturalem & diuinā, quia secūdū illam glossam Christus non fecisset nec docuisset opera supererogationis neq; cōdescensionis, neq; consilia, quę nō sunt similiter bona ad legē naturalē & diuinā pertinentia, alias .n. nō possent omitti sine peccato, qđ falsum est, vt patet Mat. 19. Melius ante glossat illud dictū, q̄ cępit Iesus facere & docere. i. quidquid ad virtutē & austeritatē vitæ, pertinet, qđ Christus docuit, ipse primo fecit. Et quia nudipeditio austeritatis est, & apostolis præcepit, ideo fecit, quod est argumentum posti.

Sed huic rationi Burg. dat instantiā dicēs. Christus præcepit apostolis. *In viam gentium ne abieritis*. Mat. 10. a. & tamē ipse transiit per mediā Samariā, &c. Hic dico, q̄ instantia nō valet, quia nō dicitur Act. 1. qđ Christus docuit quidquid fecit, sed dicit, quidquid docuit, hoc primū fecit, & fecit quę nō docuit faciēda, prout Aug. dicit. Nō .n. Christus dixit. Discite a me mortuos suscitare, sup aquas siccis pedib. ambulare. Nō hoc dixit, sed qđ ait? Discite a me, quia mitis sum & humilis. Potest ēt dici, quod cum Christus transiret per mediā Samariā, ibāt etiam cum eo apostoli, qui per eū prohibiti erāt ad prædicandū gentibus propter causas assignatas in glo. auctoritatis allegatę & sic Christus ēt seruauit, q̄a occasionalis fuit eius transitus per Samariam, non principaliter intentus ad ibi prædicandum. ideo Matthæi quintodecimo. c. dixit mulieri. *Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel*. Et sequitur. *Non est bonum sumere panem filiorum & dare canibus*.

In eod. cap. Vbi dicitur. *Cœli aperti sunt. postil.* exponit de signo visibili sensibili, vel imaginaria visione considerato. Burgen. autem non vult aliquod fuisse reale signum in aere, sed solius Christi specialem intuitum significare cœlum apertum. Sed doctores per eum allegati non loquuntur cum præcisione, restringentes se ad solam spiritualem visionem Christi, cuius signum representatiuum in aere apparuit etiam Ioanni Baptistæ, propter id quod dicitur Ioan. 1. Ipse baptizans accepisse a Deo signum agnoscendi baptizatum. Nam si præcise de Christo intelligeretur visio spiritualis illius apertionis cęli, mirum videtur ad quem finem, cū anima Christi viderit omnia in verbo quę verbū. Sicut igiť nō oportuit dici aperiri cęlū, vt cęlū videat, quia perfectior est visio omnium in verbo quā in specie propria. Intelligibilius igitur vř dici, q̄ Ioānes viderit imaginaria vel sensuali visione (sicut Ezechiel) sup Christū cęlū aperiri, sicut vidit spiritū descendere ad perhibendū testimoniū de efficacia baptismi Christi. per qđ aperitur ianua cęli. Vidit inquam in hoc, sicut in signo representātē. D

In eod. cap. postil. prępondérat opinionē dicentiū dæmones nō sciuisse Christū esse Deū, propter hoc qđ diciť primæ. Co. r2. b. *Si enim cognouissent, nunquam dominum glorię crucifixissent*, idest, induxissent Iudæos ad crucifigendum. Burg. autē abiicit rationē dicens, q̄ nō videtur ratio etiā si nouissent eū esse Deum, quare nō induxissent, quia conātur homines trahere ad peccata maiora libentius. Sed Burg. potuit bene videre rationē multiplicē, cur ad crucifigendū nō induxissent. Nā diabolus sciuit p mortē Christi suū perire imperiū, & hominē saluari, & regnū Christi exaltari, &c. quæ quia diabolo præiudicāt, sciēter ad sui præiudiciū nō conatur, unū & si trahit libēter homines ad uitia, non tamē in suæ potestatis destructionem, & sic allegatū de Apostolo est magis ad propositum quam de hominibus malis, de quibus Burg. exponit quia nemo utens ratione sibiipsi nocere cupit. E

CAP. II.

a *Ita vt non*. Beda. Prædicante domino, in domo non capiuntur, neque ad ianuam, quia prædicante in Iudæa Christo gentiles ad audiendum nondum intrare voluerunt, ad quos tamen (etsi foris positos) doctrinæ suæ verba direxit per prædicatores suos.

b *Paralyticum*. Hieronymus. Paralysis Typus est corporis, quo piger iacet in mollicie carnis, habens desiderium salutis, sed turbis ignauis & duplis cogitationibus, ac si eneruatis membris offenditur. Quę portant quatuor quas supradiximus virtutes ad regulas diuinitatis & sapientiæ in domo carnis Christi patefactas. Cui vice muneris diciť portare carnem quæ se portabat, vt per aliam viam cum magis in suam regionem redeat.

* Victor Antiochenus. His non absimilia exponit Lucas quoque vno illo duntaxat excepto, quod ciuitatis in qua miraculū editū fuerat, nomē nō exprimat. Matthęus vero, quod de tecto reuulso narrať, suppresso, eadē fere verborū serie, signū in sua ciuitate factū scribit. At ciuitas illius nō Capharnaū, sed Nazareth hēbatur, nisi quis Capharnaū ob id forsan ciuitatē illius appellatam dicat, quod frequenter ad modū in illa degeret multaq; subinde miracula in ea patraret. Sūt quiputent (quod loca illa paruo inter uallo a se inuicem distarent) euangelistas non tam curasse, vt locum præcise indicarent, quam vt miraculum ipsum exponerent, de hoc autem omnium sententias inter se conspirare, etiamsi alii alio modo historiam texant.

CAP. II.

a Beda. Post desertum. Sed quia nec carnales deserit, iterum intrauit in Caphar. Be. ciuitatem.

1 ET iterū intrauit Capharnaum post dies a Be. in Iudæa. octo, & auditū est, q̄ ī domo esset, & cō- Ideo. uenerūt multi, ita vt nō *† caperēt† neq; Scilicet, domus. a Bede. Tamen. b Be. Per apostolos. Doctores. ad ianuā, et loquebatur eis verbum. † a. Be. Alle. Animam molicie carnis torpentem. b. Quia quatuor libris Euangelii omnis doctrina firmatur. b Et venerunt ferentes ad eum paralyticum, qui a quatuor portabatur. † Et cum non possent offerre eum illi præ- 2

*amplius
† caperentur

† Matt. 9. a. Luc. 5. d.

b *A quatuor portabat*. Beda. Quia quatuor virtutibus ad dominum fiducia mentis erigitur. De quibus dicitur in libro Sapientiæ. Sobrietatem & sapientiam docet, & scientiam & virtutem, quas alii prudētiam, fortitudinem, temperantiam & iustitiam nuncupant. Sap. 8. b.

C F

Nuda-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

1 ET iterum intra. in Ca. post di. octo. Postquā descripta est Christi prædicatio, hic consequenter describitur insurgens ex ea Iudæorum æmulatio, & hoc in quatuor casibus scilicet in paralytici curatione, in Matthæi vocatione, in discipulorū Chri argutione, & in manus aridę sanatione, secūda pars incipit ibi. *Et cum præteriret*. vidit Leui. tertia. ibi. *Et erant discipuli Ioannis*. quarta in principio se. c. Circa primū pmittiť æmulationis occasio, secundo, æmulorum puersa cogitatio, ibi. Erāt āt illic quidā de scribis, tertio ipsorū cōfutatio, ibi. *Quo statim cognito Iesus*. Istæ tres particulę expositę sūt Mat. 9. in princi pio capituli, hoc excepto q̄, ibi tacetur modus offerēdi paralyticū ipsi Chro, q hic exprimitur cū d?.

2 *Et cum non pos. of. eum, & c. nu. tec.* Scilicet domus in qua erat Christus. Ad cuius intellectū sciendū q̄ domus in terra illa habēt plana tecta & ibi ascendūt homines causa recreationis ad habēdū aerē & confabulandū ad inuicē, quia de tecto vnius domus potest de facili trāsiri ad tectū alterius domus, & propter qđ diciť Saluator Mat. 19. c. *Quod in aure auditis*. i. in secreto *prædicate super tecta*. idest, in publico vbi conueniūt homines. Et in quolibet tecto est vna clausura quæ aperitur, qn̄ homines de domo ascēdunt super tectum

MORALITER.

1 *Eliterum intr. in Ca.* Sequitur.
† *Et vene. fe. & c.* Per quem significatur turpi marcens ocio, Lectus in quo iacet est praua consuetudo, portatores eius ut sanentur a Christo sunt quatuor suę salutis procuratores, scilicet monens secrete, prædicans publice, orans pro eo, & inuitans exemplo, & sic ante Deum locatur, & dictorum meritis, si tamen obicem non ponat, sed magis consensum, sanatur & tollit lectū malæ consuetudinis per exercitium boni operis, & sic procedens de virtute in uirtutem, uadit ad domum suam cœlestem illi uero qui inde murmurant significant dæmones qui inde ualde dolent

Et

a *Nudauerunt tectum vbi erat.* Tectum domus in qua Christus
A docet, sublimitas est scripturæ, in qua corrigit adolescentior
Psal. 118. b. viam suam, in custodiendo sermones tuos.
Luc. 5. e. Beda. Domus Iesu secundum alium euãgelistam tegulis tecta dicitur, q̃a vtilitate literæ sensus spiritualis tegitur. Cũ grabato añ Iesum deponitur, quia cognoscere Iesum dẽt ẽt in carne hac cõstitutus.

b *Cum au. vidi.* Bed. Multum valet apud Deum fides propria, vbi tantũ valuit aliena, vt homo interius & exterius sanatus repẽte exurgeret aliorũ que meritis, sua ei relaxarentur errata.

†Luc. 5. d. c *Fili.* Mira humilitas, despectum ab omnibus, dissolutum totis artubus, filium vocat. Aut certe ideo, quia dimittuntur ei peccata.

* Victor Antiochen. Quod paralyticũ hũc filium vocat, illud, aut
B propter fidem quam
†Matt. 9. a. Luc. 5. e. Ioan. 5. b. de ipso conceperat, facit, aut certe ad creationis causam respicit. At quid hoc
†superceat est, inquit intra se ille, quod de peccatis audio? Aliud expecto, & aliud largieris. Detulerunt me huc illi, vt recuperata sanitate ambulẽ, tu vero aliud pro alio sanas. Cernis haud dubie quæ non illi cernunt. Cognoscis. n. quæ secreto admisi, quę illi non cognoscunt. Anima pręcorpore laborat, morbi itaque causam e medio submouens, ipse etiam morbus vna submouebitur.

d *Dimittun. ti. pec.* Ostendit pp peccata fuisse morbo percus-
Ioan. 5. c. sum, & ideo non posse sanari nisi prius his dimissis. Sicut paralytico ad piscinã. *Ecce sanus factus es, iam noli pec. ne deterius tibi con.* Bed. Quinque de causis afficiũtur homines molestijs carnis. Aut propter merita augẽda, vt Iob & martyres. Aut propter humilitatem conseruandam vt Paulus ab angelo Sa-
Quibus de causis afficiantur molestijs carnis. 2. Cor. 12. b Nu. 12. c. thanæ. Aut ob peccata intelligenda & corrigenda, vt Maria soror Moysi. Et hic paralyticus qui non nisi dimissis peccatis potuit curari, aut ad gloriam Dei, sicut cæcus, de quo. Neque hic peccauit, neque paren. eius, &c. & Lazarus, cuius infirmitas non fuit ad mortem, sed pro gloria Dei, aut ad initiũ æternæ damnationis, vt Herodes.

Ioan. 9. a Ioa. 11. b e *Quis potest di.* Bed. Verũ dicunt. Solus Deus hoc potest: so-
C lus ẽt per eos dimittit quibus potestatem dimittendi peccata tribuit, iõ vere Deus. Verum testãtur, sed personã Christi negãdo falluntur. Errãt igitur, quia ut Deum esse, & peccata dimittere credũt, Christũ tamen esse eum nõ credunt. Sed dementius Arriani, qui & Christum esse & peccata dimittere negare non audent. Deum esse, negare non timent. *Quid*

f *Quid est.* Beda. Q. d. Qua potentia cordis occulta intueor, eadem peccata dimitto. Quasi dicat. Ex vobis intelligite quid consequatur paralyticus. D

* Victor Antiochenus. Vtique peccata reipsa dimittere difficilius est, quam dicere, dimittuntur tibi peccata. Neque. n. is facile falsitatis redargui põt, qui dicit, dimittuntur tibi peccata tua, quippe cũ hic effectus sub sẽsum nõ veniat. Si quidem vulnus nõ patet, vt medici virtus diiudicare possit. Quia ergo verbo fidem non hẽtis ẽt opus adiicio, quo illud statuatur ꝙ sub aspectũ non cadit. Etenim si Dominus primum exterius paralyticum sanasset, atq, deinde illi peccata cõdonasset, rati fuissent primum quidem præstitum, secundum vero manere incertum. Quia ergo primũ erat ambiguũ, vulgoque parum creditum, adiectum est secundum.

g *Filius hominis.* Bed. Solus Deus dimittit peccata, & filius hominis habet potestatem dimittendi peccata, ergo idem Deus & filius hominis est. Ita homo Christus per diuinitatem dimittit peccata, per humanitatem pro peccatoribus potest mori.

* Victor Antioch. Filius hominis signum patraturus hæc uerba præmittit. *Vt autem sciatis, &c.* Vt planũ fiat diuinitatis uim, propter indiuulsam utriusque unionem, in humanã quoque naturam sese diffundere, quasi diceret. Quamuis homo iam factus, cum Deus alioqui essem, propter carnis œconomiã in terris degam, nihilominus ut Deus signa edo, peccatisq; obstrictis vincula relaxo.

h *Vade in do. tuam.* Bed. Qui languerat, grabatum domum reportat, cum aĩa peccatorum remissione curata, se ad diuturnam sui custodiam cum ipso corpore refert, ne quid iterum vnde feriatur admittat.

* Victor Antiochen. Mirantur omnes id quod in omnium oculos incurrebat, & quod maioris momenti erat, puta peccatorum remissionem missum faciunt.

i *Et egressus, &c.* Bed. Post curationẽ paralytici in Capharnaũ ad mare egreditur, quia non solum ciues, sed & maris habitatores instruit, & fluctiuagos mundi motus fidei firmitate contẽnere docet. Ibi turbã multã erudit, ibi Publicanũ apostolum facit, ibi peccatores per pœnitẽtiã correctos, suo dignos reddit conuiuio, & auditu suorũ arcanorũ, & ab vndis cupiditatũ separatos ad solitudinem quietæ conuersationis quæ est in spe cęlestium ptrahit. Nam sequitur. Et cum præteriret,

(a Cogitationum. — Domus: — b Scripturarum mysteria.)
a turba, nudauerunt tectum vbi erat, & patefacientes sub- 1
(Carnem. — Torpens.)
b miserũt grabatum in quo paralyticus iacebat. Cum autem
c vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili dimittuntur
d (a In incredulitate non surgentes ad fidem.)
tibi peccata. Erãt autem illic quidam de scribis sedentes &
(a Ideo inuident, quia dixit. Dimittuntur tibi peccata. — Non Dei. — Despectiue. — Tam alte. — Enim.)
cogitantes in cordibus suis. Quid hic sic† loquitur? Blasphe
(a Quia perfidos saluare desiderat occultorum cognitione, & operum virtute se Deum esse manifestat.)
e mat.† Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Quo
statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarẽt intra se,
(a Hoc. s. cogito. — b Mihi.)
f dixit illis. Quid ista cogitatis in cordib. vestris? † Quid est fa
(a Dixit & facta sunt. — Hiero. Q Eiusdem sententiæ est animam sanare & corpus. — b Quod spirituale, quod solus Deus nouit qui facit.)
cilius dicere paralytico, dimittunt tibi peccata, an dicere:
(a Quod corporeis oculis videri potest. — b Vt visibile miraculum probet inuisibile.)
surge tolle grabatũ tuum & ambula? Vt autem sciatis, quia
g potestatem habet filius hominis in terra dimittẽdi peccata
(a Beda. A carnalibus desiderijs. — Beda. Carnem per continentiam spe cęlestium a terrenis segrega.)
h ait paralytico. † Tibi dico, surge, tolle grabatũ tuũ, & vade
(a Paradisum quæ prima domus hominis fuit. — b Mira domini virtus, sine mora salus in iussu est.)
ĩ domũ tuã. Et statim surrexit ille, & sublato grabato abijt
(a Damnata blasphemia ad laudem vertuntur.)
corã oĩbus, ita vt† mirarentur omnes, & † glorificarent Deũ,
(Post curatum paralyticum. — a Capharnaum. — b Vt maritimos colligat.)
i dicẽtes, q̃a nũquã sic vidimus. † Et egressus est rursus ad mare, omnisq; turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cum 2

NICOLAVS DE LYRA.

tectum, & clauditur, quando descendunt. Illi igitur qui putabãt istum paralyticum, non potẽtes ingredi domum, in qua Christus erat propter turbã, quæ non solum erat intra domum, sed etiam ad ostium, per aliã domum contiguam portauerunt illum paralyticum super tectum domus in qua erat Christus, & aperientes clausuram tecti prædictam.

1 Submiserunt. *Paralyticum in lecto ante Christum. Cætera exponuntur, sicut exposita sunt Matthæi nono.*

2 Et cum præteriret vidit Leui. *Hic describitur æmulatio Iudęorũ contra Christum in Matthæi vocatione. Et primo ponitur æmulosum*

MORALITER.

2 *Et cum præteriret vidit Leu.* Ibi sedent aliqui cupiditate lucri per artem campsoriam, & aliqui per artem deceptoriam in ludo taxillorum. Et aliquando tales vocantur a domino, non solum ad pœnitentiam agendam, sed etiam ad prædicandum, sicut hic vocauit Matthæum, & cum talibus voluit discumbere, ostendens

teriret,vidit Leui,&c.
a *Leui.* Hieron. Leui additus, qui a teloneo negociorum sæcularium sequitur solum verbum quod dicit, quia qui nō renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse disci.
Beda. Marcus & Lucas verecundiæ causa & honore euangelistæ nomē vulgatum non ponunt. Ipse (secundum hoc quod scriptū est. *Iustus in primis accusator est sui*) Matthæum se & publicanum nominat, vt ostēdat nullū conuersum debere de salute diffidere cum apostolus & euangelista de publicano sit factus repēte.
b *Sequutus est eum.* BEDA. Lucas plenius. *Et relictis omnibus sequutus est eum.* Sequitur. Qui vt pauperem Christum nō tam corporis gressu quam mentis affectu possit sequi, omnia relinquit, sicut Matthæus qui non solum lucra vectigaliū, sed etiam periculū quod propter imperfectas rationes accidere poterat a principibus seculi contemnit, cupidus sequendi. Qui enim exterius vocauit, vt mox sequeretur, intus accendit, & modum docuit. Merito ergo qui obediendo humana contēpsit negotia, diuinorum dispensator factus est talentorum.
c *Et factum est dum.* Beda. Lucas. *Fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua.* Qui enim Christū intus recipit, voluptate delectatur vbertate, & dominus libēter ingreditur, & in eius recumbit affectu. Hoc est spirituale conuiuium bonorum pauperum, quo diues eget, pauper epulatur.
d *Publicani.* Qui publica vectigalia exigūt, vel seculi lucra sectantes, qui exemplo publicani conuerti iam de salute præsumunt, nec vt Pharisæi calumniantur in vitiis permanentes, sed pęnitentes. Vnde enim, &c.
Beda. Ad conuiuium peccatorum vadit, vt docendi occasionem habeat, & spirituales cibos impertiat. Eundo ad peccatores, domini humilitas ostenditur, in conuersione pęnitētium patet doctrinę eius potentia.
Beda. Per vocationem Matthæi fides gentium, quæ relictis lucris seculi, epulis charitatis & operum bonorum cū domino conuiuantur. Per pharisæorum supercilium, de salute gentium Iudęorum inuidia designatur, quibus dicitur. Publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei.
C c *Quare cum publicanis.* ✻ Victor Antiochenus. Lex polluta omnia reiiciebat, Christi autem gratia malum in bonum cōuertebat. Neq; enim Christus venerat vt iudex, sed vt medicus. Quare quod medicorum ars & professio deposcit, familiariter cum his agebat, qui sanationis egentes erant. D
f *Non necesse.* Beda. Si medicum dicit, qui miro medicandi genere vulneratus est propter iniquitates nostras, & liuore eius sanati sumus. Isa.53.a.
g *Et erant dis.* Beda. Alii euāgelistæ dicūt pharisæos & discipulos Ioannis hoc quæsiuisse. Hic vr̄ dicere, q alii quæsierūt quos eiusdem rei cura mouisset. Vnde colligit hoc a pluribus fuisse obiectū, a Pharisæis, a discipulis Ioannis, a conuiuis, vel quibuslibet aliis. E
Beda. Discipuli Ioannis & pharisæorum ieiunāt, quia qui operibus legis gloriantur, vel (quod peius est) traditiones sequuntur hominum, vel etiam Christi præconium tantum aure, non cordis amore percipiunt, & spiritualibus bonis ieiuni corde tabescunt. Discipuli Christi nō ieiunant, quia qui fideliter membrum Christi est, corpore ipsius epulatur & sanguine alitur. Dominus cū peccatoribus manducat & bibit, sed ideo, quia illi abstinentia meritū auget, cui nulla potētia naturæ est. Dominus autē qui delicta naturaliter delere potest, manducantes ieiunantibus pōt facere puriores. Ieiunauit tamē Christus vt ieiunares, māducauit cū peccatoribus, vt gratiam cernēs potestatē agnosceres. Mystice.
h *Nunquid poss.* Matthæus ita *Nunquid possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus, &c.* Spōsus Christus, spōsa ecclesia, de quo spirituali cōnubio apostoli creati sunt, qui lugere & ieiunare non possunt, quādiu sponsum cum sponsa vidēt. Quādo transierint nuptiæ, ac passionis & resurrectionis tempus aduenerit, tunc ieiunabunt.
✻ Victor Antioch. Nunc nuptiarū, nunc vocationis, nunc doctrinæ tēpus est, nunc pueri educant nunc uocati lacte pascuntur, nullus nunc ieiunationi locus est. Dominus autē tempus quo in carne cum discipulis familiariter versabatur, nuptias vocat, quia omnem ægritudinem & molestiā secludere natū erat. Is enim iustam lugendi causam habet, qui bonum quod desiderat, nō obtinet, siquidū optati boni absentia, sua natura affligere solet, expetitur nāque eius fruitio. At vero q præsenti bono iā potitur, is ab omni cura mœroteq; solutus F Mat.9.d.
iure

a Oculis misericordiæ. b Additus. c Ad curam vectigalium, telos enim Græce Latine vectigal.
a præteriret uidit Leui Alphei sedentem ad telonæum, & ait 1
a Imitare. Propter pauperem Beda. Et fecit conuiuium quod Lucas dicit.
b illi. Sequere me. Et surgens sequutus est eum. † Et factum est † Mat.9 b. Luc.5.f.
c cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccato
d res simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius: Erāt e-
Penitentes.
nim multi † qui sequebantur eum. Et scribæ & pharisæi videntes, quia manducaret cum publicanis & peccatoribus di
e cebant discipulis eius. † quare cum publicanis & peccatori-
Cum peccatoribus iustus.
bus māducat & bibit magister vester? Hoc audito Iesus, ait
Magister pro discipulis respondit. Superbi. Humiles.
f illis, Non † necesse habent sani medico, sed qui male habēt.
a Ideo uos declino. b Vos qui tanquam iusti fugitis peccatores, qui v[estr]am iustitiam statuentes, iustitie Dei non estis subiecti. c Qui se peccatores agnoscuns. Non per legém iustificari se uidentes, Christi gratiæ colla submittunt, ideo ad peccatores declino.
g Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. * Et erant disci 2 *ad pęnitētiā
a Causam sequentis quæstionis præmittit.
puli Ioannis & Pharisæi ieiunantes, & veniunt, & dicūt illi.
† quare discipuli Ioannis & Pharisæorum ieiunant, tui au-
Ideo. Id est, debent.
h tem discipuli nō ieiunant? Et ait illis Iesus Nunquid possunt
Apostoli. a Christi & ecclesiæ. b Christi. c Corporis præsentia. Non. d Quia.
filii nuptiarū, † quā diu sponsus est cūm illis, ieiunare Quan-
a Cuius plus proficit præsentia, quam corporalis abstinentia.
to tēpore habēt sponsum secū nō possunt ieiunare. Venient
a Ascensionis. Passionis. b Corporalitèr. c Bed. Tam a cibis quam a mundi amore.
autē dies cum † auferetur ab eis sponsus, & tūc ieiunabunt in

NICOLAVS DE LYRA.

rum murmuratio, secundo, eorum confutatio, ibi. Hoc audito Iesus. *Circa primum dicitur.*
1 Vidit Leui Alphei sedentem ad telonæum. *Matthæus enim ante vocationem Leui vocabatur, & erat Alphei. Cætera exponantur sicut supra exposita sunt Matt.9.*
2 Et erant discipuli Ioannis. *Hic describitur æmulatio Iudęorum contra Christum in discipulorum Christi argutione, volentium retorquere apparentem defectum (licet non existentem) discipulorum Christi in magistrum. Et ponitur duplex casus. Secundus ponitur ibi.* Et factum est iterum. *Primus casus est de hoc, quod arguebant discipulos Chisti, eo quod non ieiunabant sicut discipuli Ioannis & Pharisæi, sed Christus eos confutat, discipulos suos rationabiliter excusando, & expositio literæ patet ex his quæ dicta sunt Matth.9. parum ante medium capituli.*
Et

MORALITER.

ostendens quod nullus debet eos despicere, ignorans quid Deus de ipsis disposuit ordinatu.
2 *Et erant discipuli Ioannis* Per istos autem qui propter suum ieiunium se discipulis Christi præferebant, significātur hypocritæ, præ apparentia suæ religiositatis alios contemnentes, di. illud Luc. 18.b. Non sum sicut cęteri hominum, rap. adul. &c. Sequitur ibidem. Ieiuno bis in sabbato, &c.
Et

iure meritoq; lętatur. *Cum auferetur ab eis sponsus.* Hoc est, quā-
A do is ad cęlos assumetur, qui ecclesiā sibi desponsaturus est.
Si quidē priori nupta, hoc est, synagoga eiecta, facta est noua
quędā desponsatio. Desponsatio autem nihil aliud est, quam
arrabonis datio. Arrabo autē q̃ hic intercessit, est spiritussan-
cti gratia, per hanc enim & mundus creditur, & piscatorū cœtus terrarum orbem flexit, & in aliud vitę genus trāsformauit.

tunc spiritūsanctum acceperunt, quo quasi nouo musto noui
vtres repleti sunt.
c *Cum sab.* Beda. Nota primo apostolos literam sabbati de-
struere contra Hebionitas, qui cum alios discipulos recipiāt,
Paulum quasi transgressorem legis repudiant.

† immissuram panni nōdum a fullone curati.

Moraliter: † deterior

Matt. 12. a. Luc. 6. a.

BEDA. Quandiu sponsus nobiscū est, in lętitia sumus, nec ieiunare possumus, nec lugere, cum vero pro peccato recedit & auolat, tunc ieiunium indicēdum, tunc luctus multiplicandus.

a *Nemo assument.* BEDA. Discipulos, vestimēta vetera dicit, idest, adhuc carnales, necdum innouatos fidei firmitate, quibus si nouus pannus, idest, pars doctrinæ quę ad nouā vitam pertinet assuatur, & ipsa quodāmodo scinditur, cuius pars importune tra-
B ditur, quæ ad ieiunium valet ciborum, cum illa doceat ieiunare, non a cibis tantum, sed ab omni voluptate carnis.

a Ideo non ieiunant, quia. b Seueriora præcepta nouæ vitæ. c Apostolis veteri consuetudini deditis.

a illis diebus. Nemo † assumentum panni rudis assuit vestimen-
a Si assuit. b Repugnat noua vita veteri.
to veteri, alioquin, aufert supplementum * nouum a veteri,
a Quia si quid boni inerat, nimio quasi pondere pressum perit. b Spiritualia præcepta.
& † maior scissura fit. Et nemo mittit vinum † nouum in v-
a Apostolos. Non possunt pati, quia carnales adhuc. b Doctrina spiritualis memoriæ non commendatur.
tres veteres, alioquin dirumpet vinum * vtres, & vinum ef-
Qui habent perdunt. Spiritualis doctrina. Spirituales.
b fundetur, & vtres peribūt. Sed vinum nouum in vtres nouos
c mitti debet. † Et factum est iterum cum sabbatis ambularet, 1
d per sata, & discipuli eius cœperunt prægredi, & vellere
spicas. Pharisæi autem dicebant ei: Ecce quod faciunt
a Veterem historiam obiicit.
e discipuli tui sabbatis quod non licet. Et ait illis: † Nun-
a In Nobe. b Fugiens Saulem.
quam legistis quid fecerit Dauid, quando necessita-
tem habuit, & esurijt ipse, & qui cum eo erant, quomodo
f introiuit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdo- 2

d *Et vel. spi.* Esuriūt vt homines, præ turba manducandi spacium non habentes. Sed exemplum austerioris vitæ præbent, non præparatas epulas, sed simplices quę sunt.

BEDA. Discipuli per sata trāseunt, cū prælati subditos pia sollicitudine circunspiciunt, & qualiter quemque ad fidem trahāt, sedule perpēdunt, quorum salutē esuriūt. Vnde Petro interpretes esurienti oblatis quas esuriebat dapibus dictum est, *Surge Petre, occide & manduca.* Et iura sacramenti concordia, ibi mactari & manducari iubentur animalia, hic spicas conuellunt discipuli, & s̄m alios euāgelistas manibus confricantes manducant, vnde. *Mortificate membra vestra, & exuite veterem hominem.* Aliter enim nō transeunt in corpus Christi. Aliter doctorē sui profectus fructus nō pascunt. Vellere itaq; spicas, est ab oī intentione terrena radicē mētis eruere. Fricare manib. exemplis virtutū a cōcupiscentia carnis quasi aristarū folliculis mentē exuere. Grana manducare, est purgatū quēq; p̄ prędicatorum ora ecclesię incorporare. Hoc discipuli āñ dn̄m faciunt, q̄a pręcedit sermo doctoris, subsequit̃ gratia supernę visitationis. Et hī sabbatis, q̄a prædicatores pro spe quietis laborant, & auditores admonent, vt a curis seculi feriantes, pro æterna requie laborent.

Bed. Per sata cum domino ambulant, q̃ eloquia sacra domino obtemperantes meditant̃. In satis esuriunt, cū in eis illa inuenire desiderāt, quib. amplius accensi, amore dei quasi pane pascantur, & hoc sabbatis, vnde Gustate & videte, quā suauis est dn̄s. Vellunt spicas & conterunt, quia testimonia scripturarum assumunt & perscrutātur, donec medullā dilectionis extrahāt quę sub vilitate literę quasi sub aristarū horrore velatur. Hoc dn̄s sabbati probat, stulti defensores sabbati improbant, qui solam literæ superficiem diligunt, mentis refectionem nesciunt, requiem animarum non norunt, vnde & ait illis. *Nunquam legistis quid &c.*

✻ Victor Antioche. *Ecce discipuli, &c.* Obiiciunt hæc illi q̄ non expendunt legislatorem sua lege non teneri. Neque.n. quicquam est omnino, quod regi in suis legibus non liceat
e *Nunquam leg.* Prę cęteris in med ū adfert Dauidē, q legis sāctimonię aduersatus videri potuit. Facit āt hoc eo cōsilio quo p̄ honorē & reuerētiā quā Dauid deferebant, cōpesca impudētē sycophantiā, quā Apostolis maligne intentarunt Quasi diceret, an nō Dauidē legis seruitute obstrictū meministis? Ego autem etsi filius hominis dicar, sabbati dn̄s sum
f *Sub Abiathar principe sacerdot.* Non te turbet quod alii dicūt Achimelech, ambo enim tūc illic aderant, Achimelech pater,

Cauendum est doctori, ne animæ nondum innouatę, sed in malitiæ vetustate perduranti, nouorum mysteriorum secreta committat.

* Victor Antiochenus. Vos itaque qui priscis illis ritibus & consuetudinibus etiam non addicti obstrictique hæresis, Mosaica ieiunia merito obseruatis. Isti vero qui vt noua antequam inaudita præcepta & leges hominibus tradunt, designati sunt, ad vestras ieiunationes hoc tempore cōpelli nō debēt. At suis nihilominus locis, vna cum cęteris virtutib. ieiunii quoque obseruantiā & religionem ostensuri sunt. Non quod aliqua legis necessitate ad hoc adigantur, aut q̄d vestro more aut sensu veteribus ritibus adhuc resistendū arbitrabūtur, sed q̄d hoc mediū veluti salutare & opportunū, ad virtutis perfectionisq; studiū suo postea tempore adhibituri sūt. Enimuero inter eos qui in Moysi, & eos q̃ in lege gratię ieiuniis dant operam, hoc præter cætera interest, quod illi quidē ieiunia pręfinita habebant, quæ explere obligabantur, etiāsi alias noluissent, hi vero virtutis amore liberaq; volūtatis electione ieiunant, verius quā vlla legis coactione. Quod si vero quadragesimale vel aliud quodcūque ieiuniū definitū habemus, propter ignauos & negligentes, quo nimirum ij quoq; officium faciunt, definitum habemus. Studiosi nāque pietatiq; dediti, certo animi consilio, propensaq; voluntate ieiunium illud persoluunt magis, quam vlla omnino legis aut præcepti vi impulsi.

Allegorice Beda. Veste foris tegimur vino intus reficimur. Vestis bona opera quibus hominibus foris lucemus. Vinum, feruor fidei spei & charitatis, quo in conspectu Dei intus sensus no-
C uitate reformamur.
b *Sed vinum no.* Erant autem noui, cum post ascensionē desiderio consolationis eius sperando & orādo innouabātur, tunc

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et fac. est ite. *Hic ponitur secundus casus, quia arguebāt Christi discipulos, eo quod euellebant spicas, & comedebant die sabbati, sed Christus confutat eos excusando per scripturas vete. T e. Et patet expositio huius literæ ex dictis Matth. 12. in principio, hoc excepto quod hic additur.* 2 Sub Abia. *Et videtur hoc falsum, quia princeps sacerdotū tunc erat Achimelech vt habetur. 1. Reg. 22. Dicēdū, q̄d Abiathar erat filius Achimelech, & tūc agebat sacerdotiū sub patre, verūtamē magis hic exprimitur Abiathar quā pater eius Achimelech, quia interfecto Achimelech a Saule Abiathar filius eius fugit ad Dauid vt ibidē dic. & fuit socius itineris & laboris ipsius, & p̄ cōsequēs maioris nominis & auctoritatis fuerat quā pater eius pp q̄d hic exprimit̃ tacito patr*

MORALITER.

1 *Et fac. est ite. cū do.* Per sata significantur sacri libri, in quib. sunt semina verbi, Dei. Luc. 8. b. *Semen est verbum Dei.* Igit̃ per sata discipuli cū Christo ambulāt, cum sacras scripturas deuote student & hoc fit sabbatis, quia studium hoc quietē exigit mentis. Spicas autē vellūt, cum ibidem vitæ panem inueniunt, sed tunc manducant, cum sibi per impletionē operis incorporant, & hęc refectio a malignantibus reprobatur, sed a Christo veraciter approbatur.

ater,& Abiathar filius,qui occiso patre a Saule,comes exilij Dauid factus est.& eo regnāte summus pontifex maioris nominis quam pater,& ideo dignus cuius dominus mentionē faceret,quasi summi sacerdotis,etiam patre viuente.

* Victor Antiochenus. Sunt qui Achimelechum binominem extitisse existiment,adeoq; hunc eundem esse cum illo,alii Regū libros Achimelichi tanquā simplicis sacerdotis meminisse respondent,Abiatharem autem per idem tēpus pontificem, hoc est, summum sacerdotē fuisse.Et huic sentētiæ fauet scripturæ contextus. Neque enim Achimelichum pontificem, sed sacerdotem pluresque alios sacerdotes,Saulis iussu trucidatos asserit.

Panes propo. Beda.Quasi dicat. Si Dauid & Achimelech a vobis non reprehendūtur,sed pro fame excusant,cur in his causam improbatis quam in cæteris probatis? quāuis sit magna distantia:hi spicas confricant,illi panes Leuiticos comederūt,& accedebat sabbato neomeniarum dies quando in conuiuio requisitus fugit ex aula regis.

Beda.Figurate,quod Dauid & pueri eius panes sanctificatos

a tum, & panes propositionis manducauit quos non licebat
Et leuiticis. Achimelech
b manducare nisi sacerdotibus & dedit † eis qui cum eo erant?
a Aliter probat idem. b Bedà,ideo solius hominis prima custodia sabbati,prout hominis vtilitas exigit.
Et dicebat eis, Sabbatum propter hominem factum est, &
c non homo propter sabbatum. Itaque dominus est filius ho-
d minis etiam sabbati.

tos comedunt significat sacerdotalem cibum in vsum trāsitu D
rum populorū,quia omnes sacerdotum vitam debemus imitari,& omnes filii ecclesiæ sacerdotes sunt, inuncti in sacerdotium sanctum,offerentes seipsos spirituales hostias Deo.

b *Et dedit eis.* Hoc sequutus. *Misericordiam volo,& non sacrificiū.* Hoseæ.6.q. melius iudicauit a famis periculo homines liberare,quam sacrificium offerre.Hostia Deo placabilis, hominum salus. †etiam iis

c *Homo pro.saj.* Beda. Ita sabbatum custodiri præceptū est, vt si necessitas fuerit, non sit reus qui violauerit.Sabbato circuncidi nō est prohibitū, quia necessariū. Iosue muros Iericho septē diebus circumit.Machabæi in sabbato pugnant.Quod non est licitum in lege, necessitas licitū facit.Sic & hodie in ieiuniis, si quis ieiunium fregerit ægrotus,reus non tenetur. Iosue.6.e.f. Mat.2.c.

d *Itaque dom.* Quasi dicat. Si Dauid rex & sacerdotes (sm alium euāgelistam)propter templi ministerium sabbatū violantes,crimine carent?quāto magis filius hominis verus rex & sacerdos,& ideo dominus sabbati in sabbato vulsarum spicarum crimine non tenetur reus? Mat.12.a.

CAP. III.

ET *introiuit,&c.* ✻ Victor Antiochenus. Lucas cæteris adiungit docendi gratia in synagogam venisse, cum sanitate potitum dextram manum aridam habuisse. B Matthæus autem de miraculo hoc ita scribit. *Quis erit ex vobis homo, qui habet ouem vnam, si ceciderit hæc in sabbatis in foueam nonne tenebit & leuabit eam?* Omnia hæc summo consensu probant,humanæ salutis causa,corporale sabbatum soluere nefas non esse. Neque enim ex diuinis tantum scripturis Dominus id euincit sed oppositū statuētes,euidentibus planeque inuictis rationibus refellit, adeoque miraculum ab omni prorsus crimine, sinistraque suspitione alienum esse ostendit.

CAP. III.

a Vbi maius donum scientiæ ibi maius periculum culpæ.

a ET introiuit iterum in synagogam, & erat ibi ho- 1
Genus humanum.
b mo habens manum aridam, & obseruabant eum
c Calumniam præuenit.
si sabbatis curaret * vt accusarent illum. Et ait
Vt ab omnibus videatur.
homini habenti manum aridā. Surge in medium. Et dicit eis.
Hominem curare an non.
d † Licet sabbati benefacere, an male, animam saluam 2
e 3

b *Manum ari.* Beda. Quæ ad fructum vetitum extensa est, a bono opere aruit,per manus Christi in cruce extensas,bonorum operum succis restituta.

Hiero.Homo iste significat auaros,qui nolentes dare,volunt accipere,prædari & non largiri, quibus dicitur vt extendant manus suas,idest,qui furabatur iam non furetur magis autem laboret operans manibus suis quod bonum est,vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti.

c *Et obseruabant.* Beda. Quia discipulos probabiliter excusauerat,ipsum obseruant,vt si in sabbato curet,transgressionis, si non curet,crudelitatis aut imbecillitatis arguant.

Licet

d *Licet sabbatis be.* Beda. Arguit,q, legis præcepta praua interpretatione violant, æstimantes in sabbato a bono feriandū, cum lex dicat. *Omne opus seruile non fa.in eo.i.* peccatum. Hoc Leui.23.a. præcepto figurat,quia qui per sex sęculi ętates bona fecerint E in septima a malis tantum feriabunt. Non enim erit ociosus boni operis fructus, in laude Dei quiescere.

Matthæus dicit illos interrogasse. Marcus & Lucas, interrogatos fuisse. Sed illi prius interrogauerunt,& Iesus cognita nequitia eorū,statuit in medio eorū sanandum, & interrogauit quod Marcus & Lucas dicunt. Et tunc illis tacentibus, similitudinem proposuit de oue, & conclusit quod liçet sabbato benefacere. Et sic circunspiciens. Matt.12.e. *cum

✻ Pet.Chrysol. Ad infamiā iudicis & nequitiā cognitionis, queritur de cura crimē,de pietate accusatio,reatus de virtute,de salute suppliciū.Sed mirū nō est,semper offendūt bona malos,pia impios,sancta profanos obseruabant solliciti sacerdotes sabbatis,nō si peccaret,sed si curaret, vt accusarēt eū. Amatores criminum inuigilāt,insidiātur in accusatione virtutū,quasi cōtra salutem nō pro salute sabbatū sit prouisum. Sermon.32.

✻ Victor Antioche. Marcus & Lucas Dominū ex Pharisæis id sciscitatū scribunt. *Licet ne sabbati,&c.* Matthæus autē Pharisæos,liceret ne sabbatis curare ex illo interrogasse narrat.

e *Ani.* Be.Hominē totū p partē significat. Vel qa pp animā hoc faciebat,vel q, hæc manus sanatio, aīæ salutē significat.

Per-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

1 ET introiuit iterum. *Hic ponitur quartus casus de sanatione habētis manū aridā. Vbi primo ponitur Iudæorum insidiatio, secundo,eorum cōfutatio,ibi.* Et ait homini, *tertio,eorum obstinatio, ibi,* Exeūtes autem. *Expositio primarum duarum partium patet ex dictis Mat.12.vbi casus iste plenius ponitur,hoc excepto,qd subdit hic.*

2 Licet sab.benefa. *Circa quod sciēdum,quod aliqui sunt actus boni in genere entis,qui tamen ex se non habent bonitatem in genere moris,sicut ædificare domum vel huiusmodi,& talia non erāt licita in die sabbati. Alii autē sunt actus boni in genere moris secundum se, sicut sunt opera virtutum,& talia licita sunt in die sabbatis,de quib.erat sanatio manus arida,quia erat opus pietatis,& cum hoc erat ad gloriam Dei manifestandam inquantum fiebat miraculose, & iō de talib.nulli debet esse dubium, quin possint fieri in die sabbati,non solum licite, sed etiam laudabiliter,& hoc est quod dicitur.* Licet sab.benef. *Quasi dicat certum est omnibus quod sic.* F

2 Animam saluam face. *Idest,hominem curare.* Et *accipitur hic anima pro ipso homine,quia est principalior pars hominis. Et per talem modum loquendi dicitur* Exo.1.a. *Omnes animæ quæ egressæ sunt de femore Iacob,&c.*

At

MORALITER.

1 *Et intr:iterum ha.man.ari.* Per manum quæ est organū organorū,vt dicitur 3.de anima,cōuenienter intelligitur opus meritorium,& iō manus est arida,quæ est ad hoc opus inualida,sed cum ad verbum Christi surgit per gratiam,tunc manum extendit ad sanctam operationem.

Exeun.

a *Perdere.* Beda, Non quod summe pius quemquam possit
A perdere, sed eius non saluare est perdere. Sicut dicitur indurasse cor Pharaonis, non quod obdurauit, sed obduratum nō emolliuit.

c *Exeuntes autem.* Qui per se non possunt socios iniquitatis quærunt.

f *Cum Hero.* Ministri Herodis propter inimicitias quas ipse aduersus hominem exercebat, Iesum insidiis & odiis persequebantur, quem Ioannes prædicabat.

Vbi supra. b *Et circumspiciens.* * Petrus Chrysologus. Circumspiciens dixit, non conspiciens, idest, non tantum faciē vt homo intuens, sed vt Deus corpora, corda, mentes, sensus, præterita, præsentia contemplatus. Circumspiciens eos cum ira contristatus. irascitur vt Dominus, cōtristatur vt parens, dolet vt homo intuetur vt Deus. *Extēde manum tuā.* Agnouit pœna iudicem, opus Deum, indulgentia prodidit conditorem.
B

(Margin: † occidere. † illius sana vt altera. Mat. 12. b. Ioan. 10. g. Mar. 4. d. Luc. 4. g.)

c *Extende manum.* BEDA. MORALITER. Infructuosa debilitas animę, non melius curatur quā eleemosynę largitione, vñ. *Qui habet duas tunicas, det vnam non habenti, & qui habes escas, similiter faciat.* Et in ecclesiastico. *Fili, non sit manus tua porrecta ad capiendum & ad dandum collecta.* Frustra. n. in oratione manus ad dominum expandit, qui eas ad rogantem viduam non extendit. (Luc. 3. b. Eccle. 4. d.)

d *Et resti. est ma. illi.* Magnum studium nequitię in crimē reputant, quod ad verbum illius sanata est manus. Neque & sabbato potest cōuinci laborasse, qui dixit & facta sunt, cum ipsi in sabbatis cibos portent, calices porrigant, & cętera victui necessaria.
C

(a Non audentes respondere. Quasi incredulitati illorum irascens.)
a facere, an † perdere? At illi tacebant. Et circumspiciens eos 1
b cum ira contristatus super cæcitam cordis eorum, dicit ho- 2
(Ilico.)
c mini. Extende manum tuam. Et extendit & restituta est ma
d (a Hiero. Similis similem quærit. b Quia soli non possunt.)
nus, illi. † Exeuntes autem statim pharisæi, cum Hero- 3
e (a Cens sine consilio. Magna insania, qui salute indigent, de nece Saluatores consiliantur. b Quia ratione vincuntur mortem machinantur.) 4
f dianis consilium faciebant aduersus eum † quomodo eum
(Ideo. a Medicus cedit insano populo. b Odientibus cedit, amantibus accedit.)
g perderent. Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare, 5
(Rota. Confessio.)
h † & multa turba a Galilæa & Iudæa sequuta est eum
(Visio pacis. Sanguinea. Aliena descensio.)
ab Ierosolymis, & ab Idumæa & trans Iordanem,
(Angustia. Venatio piscis.)
i qui circa Tyrum & Sydonem, multitudo magna, audientes
(Beda. Opinione virtutum. Ideo.)
quæ faciebat, venerunt ad eum. Et dixit discipulis suis, vt in 6

✻ Theo. Herodiani dicūtur milites Herodis. Heresis namque noua surrexerat, quæ Herodē Christū esse dicebat. Prophetia enim Iacob innuebat, quod quādo deficeret principes de Iuda, tunc Christus veniret. Et quia Herodis tēpore nullus supererat Iudaicorū principū, sed ipse solus regnabat, quidam putauerūt ipsum esse Christum & hæresim constituerunt.

g *Sec.* Fugit vt homo, quia nōdū venerat hora eius, & passionis eius extra Ierusalē non erat locus.

Bed. De synagoga secedit ad mare &c. Iudęam relinquit ad gentes, venit cū discipulis. s. prædicantibus apostolis corda gentium adiit, & sic multos ad se venientes suscepit, & desideratam salutē dedit, vnde apte subditur. *Et dixl dis. suis.*

h *Et mul. tur.* Beda. Magistri plebis & ministri regis odio persequuntur, vulgus indoctum dilectione sequitur, & plurimi sanari merentur.

i *Qui circa Tyrum, &c.* ✻ Theophylactus. Tyriis & Sydoniis tametsi essent allophyli proderat Cognati autem eius cū persequebātur, adeo nulla a genere prouenit vtilitas, nisi

Exeun- ☞ simul

NICOLAVS DE LYRA.

1 At illi ta. *Non potentes contradicere verbis eius, nec tamen volentes confiteri veritatem.*

2 Et cir. eos. *Propter eorum cæcitatem & malitiam. Ad maiorem intellectum huius dicti quæritur, vtrum ira fuerit in Christo. Arguitur primo quod non, quia non est nisi duplex ira secundum doctores catholicos scilicet ira per vitium, & ira per zelū, sed neutra, fuit in Christo ergo &c. Probatio minoris, quia Greg. dicit. s. mora, quod ira per vitiū excæcat oculum mentis, ira per zelum ipsum turbat, sed oculus mentis in Christo nō fuit excæcatus nec turbatus, ergo, &c. Item ira opponitur mansuetudini, vt habetur 4. Ethic. sed Christus fuit maxime mā suetus ergo ira in ipso non habuit locum. Contrarium dicitur in litera,* Et circunspiciens eos. *Dicēdum quod ira est appetitus vindictæ propter illatā iniuriam sibi vel alteri, vt habetur 2. Rhetoricæ. Talis autē vindicta potest appeti præter ordinem rationis, & sic est vitiosa, & vocatur ira per vitium, de qua dicitur Iacob. 1. c.* Ira viri iustitiam Dei non operatur. *Alio modo potest appeti secundū ordinem rectę rationis, & hoc est laudabile, secundum quod dicit Psal. 57. b.* Lætabitur iustus cum viderit vindictam, &c. *Idest. laudabiliter appetitur de quo quis iuste lætatur & talis ira est per zelum, secundum quod dicit Aug. super Ioan 2. Zelo domus Dei comeditur, qui omnia peruersa quæ videt emendare cupit, & si emendare nō potest, tolerat & gemit, & talis ira fuit in Christo, vnde Ioan. 2. illud Psal. 68. b.* Zelus domus tuę comedit me *introducitur tāquā dictū de Christo. Ad primū dicendū, qđ ira per zelum in nobis aliqualiter bene turbat oculum mentis, quia potentiæ animæ sic se habēt, quod vna intensa in actu suo alia remittitur. Et iō motus iræ qui est in irascibili parte quamuis sit moderatus ratione, impedit intellectum a contemplatione ueritatis, & sic dicitur turbare oculum mentis. Talis tamē turbatio non est peccatum, ueruntamē in Christo nō habuit locum, quia uirtute diuina qualibet potētia permittebatur agere illud quod erat sibi proprium, ita quod vna nō impediebat aliam in actu suo. Et ideo sicut gaudium fruitionis in anima Christi non impediebat dolorem passionis in parte inferiori, sic e conuerso motus iræ in parte inferiori in nullo impediebat actum mentis siue rationis. Ad secundum dicendum, quod ira quæ est præter rationem opponitur mansuetudini, non autem illa quæ est moderata ratione, quia de ratione mansuetudinis est, quod faciat talem moderationem.*

(Margin: Philosoph.)

3 Exeun. au. *Hic describitur Iudæorum obstinatio, quia nec verbis Christi nec factis resilierunt a malo suo, sed magis obstinati sunt incipientes machinari in mortem Christi.*

4 Cum Herodian. *Hoc exponitur dupliciter, quia dicunt alij, qđ isti Herodiani fuerunt quidā Iudæi, fingentes quandam sectam nouā, dicentes de Herode Ascalonita, quod erat Messias, moti ex falso intellectu illius quod dicitur Gene. 49. b.* Nō auferetur sce. de Iuda. *vbi dicit. quod ablatio regni a tribu Iuda erat signū aduentus Messiæ. Iste autem Herodes obtinuit regnū illud, cum tamē esset alienigena, qa pater eius fuit Idumæus, secundum qđ dicit Iosephus & alij historiographi. Et q. Messiā promissum illi intelligebant regnare temporaliter, nec videbant alium regnare tunc in Iudæa, nisi Herodem, iō dixerunt eum esse Messiā, cum tamen prophetia Iacob prædicta esset secundum veritatem intelligenda de Christo, qui natus fuit tempore dicti Herodis, vt habetur Matth. 2. a. Isti igitur habebant occasionem persequēdi Christū, eo q. ipsū esse Christum sicut erat secundum veritatē, erat contrarium sectæ suæ. Alij āt dicunt, qđ isti Herodiani erāt milites Herodis Antipæ, qui fuit filius prædicti Herodis & dominabatur in Galilæa, non sicut rex sed vt Tetrarcha, vt habetur Luc. 3. Et iste incarcerauit Ioannem, ex quo habebat aliquam occasionem persequendi Christum quem prædicauerat Ioannes. Et ex his patet malitia pharisæorum qui cum peruersis hominibus tractabant consilium ad perdendum Christum.*

5 Et Iesus. *Hoc expositum est Mat. 12.*

6 Et dixit Iesus discipuils suis, &c. sibi deser. *Infirmitatē ostendens in se carnis.*

Quot

MORALITER.

3 *Exeū. autem.* Per pharisæos qui diuisi interpretantur, discholi qui dissensiones faciunt, significantur. Per Herodianos aūt superbi, quia gloriosi in pellib. interpretantur. Isti vero consiliū faciunt contra Iesum, qui cum humilibus & charitatem habentib. commoratur, & ideo recedit ab eis se elongando & humiles eum sequuntur, & a Deo salutem consequūtur.

Et

simul & boni mores adsint. Et alienigenæ q̄dē a remotis locis ad eū veniūt. Iudęi autē cū ad ipsum venissent, insectant.
a *Nauicula*. Ecclesia de gentib. cōgregata fluctus sęculi mē te transgressa, quæ quanto sinum cordis gratię recipiendę dilatat, tanto fluctus sęculi securius calcat.

f *Vt esse duode.* Speciē Iacob dilexit Deus cum videret excelsus gētes, & separaret filios Adam. Statuit terminos populorum iuxta numerū filiorū Israel, vt sint super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Quibus data est potestas, quam filius accepit a patre secundum carnē, vt opera quæ ipse fecit & ipsi faciant, & maiora horum facient. Ioan. 14. b. D

b *Neque compri.* Comprimunt, qui ecclesiæ pacem turbant. Tangunt, qui fidem vero corde & dilectione suscipiunt, qui tetigere sanati esse perhibentur, fugiens comprimētes nauiculam ascendit.
c *Et spir. im. &c. di.* BEDA. Vterque & plagas habentes, & immūdi spiritus. Sed infirmi pia intentione salutis, dæmoniaci, vel potius in eis dęmones, non solum timore coacti ad procidendum, verumetiam ad confitendū maiestatem eius. Pręsentia enim eius perterriti, quem filium Dei esse iamiāque nouerant, celare non poterant. Saniores Arrianis, qui etiam hodie negant filium Dei esse.

a Ecclesia de Gentibus congregata. b Discordes:
a nauicula sibi deseruirent propter turbam, ne comprimerent
a Ideo confluebant.
b eum. Multos enim sanabat, ita ve irruerent in eum, vt illum
Fideles.
c tangerent quotquot habebant plagas. Et spiritus immundi
Dæmones.
cum illum videbant procidebant ei, † & clamabant dicen-
a Peccatori dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas, &c. b Dæmonibus & curatis.
d tes. Tu es filius Dei. Et vehementer comminabatur eis, ne
a Deum esse ne differretur passio. b Gratia. Non meriti, sed diuinæ gratiæ est.
e manifestarent illū. Et ascendens in montē vocauit ad se quos
a Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Libero arbitrio. b Vt ter quaterni fidem charitatis per quatuor partes orbis prædicarent, vnde ab oriente portæ tres, ab aquilone portæ tres, ab austro portæ tres, ab occasu portæ tres.
f voluit ipse, & venerūt ad eū. Et fecit, vt essent duodecim † cū
illo, & vt mitteret eos prædicare. Et dedit eis potestatem cu-
g randi infirmitates, & eiiciendi dæmonia. † Et imposuit Si-

BEDA. Dedit etiam potestatē mortuos suscitandi, sicut Matthæus dicit, vt Mat. 10. a.
1 virtus ostensa fidem
2 verbo daret, & noua facerent qui noua Luc. 4. g.
prædicabant, nunc
3 autē quia numerus
4 fidelium creuit, mul
5 ti vitam virtutum tenent, & signa virtutum non habēt, quia
† frustra foras miraculū ostēditur, si deest secum.
† qui intus operetur,
† quia linguæ in signū sunt non fidelibus, sed infidelibus. Mat. 10. a Luc. 6. a

d *Ne manifestarent.* Beda. Non solum dæmones, qui inuiti, vel ab eo sanati, qui spōte confitētur, sed & apostoli toto orbe post passionē prædicaturi, ante passionem tacere iubētur, ne diuina maiestate prædicata passio differretur, & sic salus mundi.
e *Et asc.* Beda. Postquam immundos spiritus se prædicare prohibuit, sanctos elegit, qui eum prædicarent, & nefandos spiritus eiicerent.
Mons iste significat altitudinem iustitiæ, qua instruendi, & quam prædicaturi erant, per locum admonet ad cœlestia erigi, sic & legem in monte dedit.
* Victor Antiochenus. Ecclesiæ duces & pastores admonere per hoc voluit, vti prius in oratione pernoctent, quam illis manus imponant, quos ad sacrorum ministerium consecrare deliberatum habent, ne forte eiusmodi promotio frustra cadat. Ille enim qui omniū corda vt Deus, explorata habebat, non absque iudicio Apostolorum delectum habuit. Et si interim quo palam fieret, nō ipsam hominū naturā, in causa esse vt alii saluentur, alii peccant, sed liberā vniuscuiusque voluntatē, Iudam Iscariotam, sciens volensque in Apostolū asciuerit. Vnusquisque enim seipsum vita vel interitu dignum declarat.
Hiero. Consuetudo diuinę scripturę est allegorice loqui, sed nos sic excelsa sensibus nostris applicemus, vt historię veritatē cernamus. Christus enim solus spiritualiter mōs est, cęlestium rerum qualitate copiosus, ex quo fluunt aque viuę, & quidquid summe bonū creditur, in hoc fundatur qui est mōs omnium montium, & sanctussanctorū, quos quotidie ad se inuitat. In montem vocantur excelsi & merito & verbo, vt locus congruat meritis altis. C

Vt

g *Et imposuit.* Beda. Non modo primum, sed cum adducto ab Andrea dixit. *Tu vocaberis cephas, quod interpretatur Petrus.* Ioan. 1. f
Sed hic euāgelista te attentū reddit dicens, quod cum dominus sic cognominauerit. Alter. n. putares sic vocari casu, nō prouidentia Dei. Voluit autem eum Deus prius alio nomine vocari, vt ex mutatione nominis viuacitas sacramēti notaretur Græce vel Latine Petrus, qđ Syriace cephas, & in vtraque lingua a petra di Iū, de qua; Petra aūt erat Chrs. Sicut. n. a Christo luce lux mundi vocātur apostoli, sic a petra Petrus. Simon ponēs mœrorē negationis scilicet viuo domino post resurrectionem. Vel audiens tristitiam mortis scilicet cum ei dicitur. *Alius te cinget & ducet quo tu non vis.* E 1. Cor. 10. b. Ioan. 21. f.
Hiero. *Et impo. Simoni nomen Petrus.* De obedientis ascendit ad agnitionem. Qui enim habet dabitur ei, & abun. Inf. 4. e.
* Victor Antiochenus. Ne quis casu aut temere Apostolos electos putet. Euangelista singulorum nomina ordine recenset, dicit autem Simoni imposuisse nomē Petri, quo nimirū nomine rē ipsam anticipet. Quia enim Dominus supra petram, hoc est, supra infractam sanamque Petri doctrinā, incōcussamque eius fidē, ecclesiam suam ædificaturus erat, ob id prophetico spiritu Petrum illum appellat. filios autem Zebedæi Iacobum minorem & Ioānem, Boanerges, hoc est, filios tonitrui vocat, siquidē diuina illorū prædicatio magnū quendam & illustrem sonitum, per terrarum orbem datura erat.
Et Iacobum. Qui supplātata habet desideria carnis. Et Ioannem, qui gratia accepit quod alii per laborem. *Et impo. eis no. Boaner. quod est filij toni.* Quorū sublime meritum in mōte meretur audire tonitruū patris per nubē de filio tonantis. *Hic est filius meus dilectus*, vt per nubē carnis & ipsi Christi ignem ac fulgura in pluuiam spargerent in terris, quoniam dominus in pluuiam fulgura fecit, vt extinguat misericordia quod iudicium exurit. vnde. *Misericordiam & iudicium cantabo tibi domino.* Matt. 17. a Psal. 134. b Psal. 100. F

Iacob

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quotquot hab. pla. *i. infirmitates uarias.*
2 Et spiritus immundi. *In hoc ostendebat virtutem suæ deitatis, vtrūque enim necesse est confiteri fuisse in Christo, scilicet infirmitatem carnis, & potētiam deitatis, & ideo vtrumque manifestabat Christus in operibus suis.*
3 Tu es filius Dei. *Coniecturaliter loquebantur.*
4 Et vehementer comminabatur eis. *Cuius causa assignata est supra in primo capite.*
5 Et ascendentes in mōtem vocauit ad se. *Postquam descripta est Christi prædicatio per seipsum tantum, hic consequenter describitur eius prædicatio etiam per apostolos, & primo describitur potestatis collatio, secūdo, dictæ collationis exequutio 6. c. ibi.* Et vocauit. 12. *Circa primū primo potestas confertur, secundo, dubium remouetur, ibi.* Et veniunt ad domum. *Circa primum describitur electio apostolorum, & numerus, & nomina eorum, & potestas eis collata, & patet sententia ex his quæ dicta sunt Matt. 10. hoc excepto.*

Boaner-

MORALITER.

5 *Et ascendens in montem.* Per hoc autem quod apostolos instituit in monte, significauit quod episcopi qui sunt apostolorum successores, in superiori gradu sunt ecclesiæ, vnde dicuntur ab Epi quod est supra, & Scopos intentio, quia supra gregem dominicum debent intendere, vt eum dirigere valeant ad superna.

Et

† *Et fecit vt essent duod.* Ad significandum, quod quilibet eorum, per quatuor partes suæ dięcesis fidem trinitatis debēt prędicare, duodecim. n. consurgunt ex ductu quaternarij per ternarium.
† *Et dedit eis po.* Curandi infirmitates peccatorum.
† *Et eiiciendi dæmonia. i.* excommunicandi superbos & rebelles de ecclesia.

a *Iacobum.* Qui curam carnis domino vocante ſupplantauit,
A ipſam carnem Herode trucidante contempſit.
b *Ioannem.* Beda. In quo eſt gratia, vel domini gratia, qui ob amoris præcipui gratiam quam virginali gloria promeruit, ſupra redemptoris ſui pectus in cęna recubuit.

c *Filij.* BEDA. Quorum vnus intonans, vocem theologã (quã nemo prius edere nouerat) emiſit. *In principio erat verbum, &c.* Quam tanto pondere grauidam reliquit vt ſi aliquanto plus intonare voluiſſet, nec ipſe mundus capere potuiſſet.
d *Et Andream.* Hieronymus. Qui viriliter vim facit perditionis ſuæ vt reſponſũ mortis ſemp in ſe habeat & animam ſemper in manibus ſuis.
e *Et Philip.* Hieron.

a Vocauit ad ſe. b Supplantatorem. Fugitiui.

a moni nomen Petrus, et Iacobum Zebedæi & Ioannẽm fra
b trem Iacobi, & impoſuit eis nomina Boanerges, quod eſt 1

a Beda. virilis, a Græco aner, quod eſt vir, quia viriliter domino adhæſit. b Os lampadis vel lampadatum. c Filius ſuſpendentis aquas prædicatores ad cęleſtia, vnde vberius inebrient corda terrenorum. Syrum eſt.

c filii tonitrui. Et Andream & Philippum, & Bartholomæũ,
d

a Donatus. b Abyſſus vel geminus, Grȩce dydimus. c Ad differentiam Iacobi Zebedæi. d Corculus, ideſt, cordis cuſtos. Docti vel milleſimi.

e
f & Matthȩum, & Thomam, & Iacobum Alphei, & Thadeũ
g

a Ponens triſtitiam. b Ad differentiam Simonis Petri. c Huius caſus confirmat alios in humilitate. d Memoria mortis.

h
i & Simonẽ Chananȩum, & Iudam Scarioth, qui & tradidit
k

a Fȩlix occupatio ſaluatoris, fȩlix ſtudium turbæ confluentis. b Idiotæ minus eruditi.

l illum. Et veniunt ad domum, & conuenit iterũ turba, ita vt 2
m Etiam. 3
n non poſſent neque panem manducare. Et cum audiſſent 4
o

Qui os lampadis eſt, qui illuminat ore quod accepit: cui datũ eſt opus oris illuminati. Hoc loquutionis genus ſæpe ſcriptura commemorat, quando nomina propter myſteria ſunt poſita, quod nunc euangeliſta, ex Dei perſona vehementer affe
B ctans interſerit.
e *Et Bartho.* Hieron. Qui eſt filius ſuſpendentis aquas illius
Eſa.5.b. ſcilicet qui dicit. *Mandabo nubibus meis ne pluant.* Nomen vero filii Dei per pacẽ & dilectionem acquiritur. Beati enim paci-
Matth.5 a. fi. quoniã fi d. v. Et diligite inimicos veſtros vt ſitis filii Dei.
Luc.6 d f *Et Matthæum.* Qui eſt donatus, cui non ſolũ remiſſio peccatorum, ſed etiam in apoſtolorũ numero eſſe datur, vt leo & bos ſimul comedant, & lupus cum agno.
Eſa.11.b.& 65.d. Nota, quod alii euangeliſtæ Matthæum præponunt, & publicanum non dicunt. Ipſe poſt Thomam ſe ponit, & publicanum, ſe dicit.
g *Et Thomam.* Hiero. Qui eſt abyſſus. Multi enim profunda
2.Cor.12.a. ſciunt, ſed non proferunt. *Vnde ſcio hominem in Chriſto, &c.* vſque, quæ non licet homini loqui.
Beda. Thomas abyſſus, quia altitudinem virtutis in reſurrectione penetrauit. Vel geminus Græce, quod dicitur dydimus, ideſt, dubius propter dubium cor, quia reſurrectionem vix credidit.
Pſal.90.b. h *Et Ia. Al.* i. docti vel milleſimi cuius a latere cadent mille, & decem millia a dextris tuis. Hieron. Iacobum Alphæi,
Eph.6.b. cui non eſt colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & po.te.&c.
Ioan.19.c. Beda. Iacobum Alphȩi, qui & frater domini dicitur, quia. Maria Alphæi fuit Soror matris domini quã Ioannes Mariã Cleophȩ dicit fortaſſe, quia idem Alphæus & Cleophas. Vel defuncto Alphȩo poſt natum Iacobum Cleophæ nupſit. Qui merito filius Alphȩi, ideſt, docti: inde enim poſt reſurrectionem, ſtatim Ieroſolymorum ordinatur epiſcopus, tanquam doctus vel docti filius.
Luc.6.c. i *Thadæum.* Cuſtos cordis. Hũc Lucas in euãgelio, & in acti-
Act.1.b. bus apoſtolorum Iudam Iacobi nominat, quia frater Iacobi
C fra-
tris domini. Vnde dicitur filius Mariæ matris Iacobi & Ioſeph & Iudæ & Simonis.
Hiero. Et Thadȩum qui eſt corculus, ideſt, Cordis cultor qui ſeruat cor ſuum omni cuſtodia. Munditia namque cordis videtur Deus, vt per vitrum mundum.
K *Et Simonem.* BEDA. Simon Chananæus a chana vico Galilææ, qui & Simon zelotes, id eſt, æmulator. Chana zelus, chananæus Zelotes.
l *Et Simon Chananæum.* Qui & Zelotes Simon ponens vel habens triſtitiam. Beati namque qui lugẽt, quoniam ipſi con. Trinum luctum implet qui conſolationem quærit futuram. Deflet propria peccata cum Dauid & Maria. Cum Paulo flet cum flentib. Et flet multum cũ Ioanne qui dicebat. Et ego flebam multum, quia nemo dignus inuẽtus eſt qui ape.li. & ſol fig. eius. Zelotes autem dicitur quem comedit Zelus domus Dei, vt Phinees: & ceſſauit quaſſatio.
m *Et Iudam ſca.* Qui non delet peccatum ſuum per pȩnitentiam, nec illud deletur per memoriam. Vnde *& peccatum matris eius non deleatur. Fiat contra do. ſper.*
Iudas confitens vel glorioſus, Scarioth memoria mortis. Confeſſores multi ſunt in eccleſia ſuperbi & glorioſi, quorũ primus Simõ magus, & alii hæretici, quorum memoria mortalis in eccleſia celebratur, vt deleatur.
Hieron. Iudas Scarioth a vico in quo ortus, aut a tribu Iſachar. Iſachar merces, precium. ſ. perditionis. Scarioth memoria mortis, quia non repente, ſed præmeditatus Deum tradidit. Hic prouide inter apoſtolos eligitur, quia magna vis veritatis quã nec aduerſarius miniſter infirmat. Voluit dominus prodi a diſcipulo, vt tu a ſocio proditus modeſte feras, tuũ erraſſe iudicium, tuum periſſe beneficium.
Hiero. Hi enim apoſtoli circa tabernaculum domini per quadrum terni excubãt, & ſancta domini verba propriis operum humeris portant, vt tabernaculũ vnum manſionib. multis ad terrã promiſsionis portẽt, quos vnius exemplum ad timorem humiliat, vt angelos luciferi caſus, vt nõ glorietur ſapiens in ſapientia ſua, ſed qui gloriatur in domino glorietur.
n *Et veniunt, &c.* Beda. Qui aliorum curam ſuſceperũt, ſollicite cuſtodire debent conſcientiæ donum, vt ſe prius, inde alios regant.
Hiero. Domus in qua cõueniet, primitiua eccleſia eſt. Turbæ quæ impediunt panem manducare, peccata & vitia ſunt quia *qui manducauit corpus domini indignus iudicium ſibi manducat & bi. non di. c. d.* Vnde dominus in furorem vertitur cum dicit. *Niſi manducaueritis carnem filij hominis & bi. e. ſ. n. h. v.*
o *Et cum audiſ. &c.* Turba frequentat eũ, ſui tãquã furioſum deſpiciunt, in quo ſalus gẽtiũ notatur, & inuidia Iudæorum reprobatur de quibus, *In propria venit & ſui eum nõ receperunt.*
Victor

NICOLAVS DE LYRA.

1 Boanerges &c. fil. tonit. *Sic enim vocati ſunt a Chriſto, quia in transfiguratione Chriſti audierunt verbum Dei patris dicentis de Chriſto.* Hic eſt filius meus dil. &c. *Quod quidem verbum vocatur tonitruum ſecundum illum modum loquendi Iob. 26. d. Cum vix paruã ſtillam ſermonis eius audierimus, tonitruum magnitudinis illius quis poterit intueri?*
2 Et ve. *Hic conſequenter remouetur dubium. Ex hoc enim, qđ contulerat poteſtatem prædicandi apoſtolis, poſſet aliquis credere, quod in perſona propria vellet a prædicatione ceſſare, quod remouetur per hoc quod feruentius prædicauit quam prius. Et iſte feruor primo oſtenditur in generali, ſecundo in ſpeciali ſe.ca. Adhuc circa primũ dictus feruor primo oſtenditur, ſecundo, irrationabilis loquutio ex hoc inſurgens expellitur, ibi.* Et cum audiſſent ſui. *Circa primum dicitur.*
3 Et conue. ite. tur. *Ad audiendum verbum Dei ab ipſo, & ipſe ita feruenter intendebat prædicationi, quod ipſe & diſcipuli eius non habebant tempus manducandi.*
4 Et cum audiſ. *Hic irrationabilis loquutio inſurgẽs ex prædicto feruore repellitur, & hoc in tribus caſibus. Secundus ponitur, ibi.* Et ſcribȩ. *Tertius ibi.* Et veniunt mater eius. *Circa primum ſciendũ quod illi qui erant de cognatione ſua ex parte matris videntes inſolitũ feruorem in eo, quia ſicut dictum eſt, propter feruorem prædicandi omittebat horam comedendi. Videbant etiam in vultu eius inſolitam claritatam ex virtute diuinitatis procedentem. Item audiebant eum*

M O R A L I T E R.

v *Et conuenit ite. tur. & c.* Hoc eſt contra illos, qui dimittunt opus prædicationis propter ſaturitatem comeſtionis.
Et

4 *Et cum au. & c. exi. te. eum.* Similiter illi qui ſunt feruidi ad ſequendum Chriſtum a mundanis hominibus inſani reputantur, & ab eis quantum poſſunt tetinentur.
Quo-

A ✻ Victor Antiochenus. Vnde isti venerint, vel vnde Christum furere audiuerint, diserte non exponitur. Probabile fit autem malum hoc a Scribis & Pharisæis, qui a Ierosolymis venierant, ortũ fuisse. Illi.n. cum admirabilia eius facta audiuissent, turbasque ingentes circumfusas vidissent, inuidia simul & ira perciti, & quasi in vesaniã acti illũ furere dixerunt, atque ita vt eum tenerent, irruerunt, alijque vt idem facerent, authores fuere. Arbitrabantur enim & illum pati, quod ipsi re vera patieban tur, furia enim aperta, & pudenda mentis vesania erat, tantarum rerum opificem, tantumque animarum curatorẽ, cœlestisq; doctrinę magistrum, in furorem versum existimare. Quamobrem turbæ multo in Christum æquiores erãt quam Iudæorum proceres. Horum enim mentis iudiciũ impediebat ambitio, vanæq; gloriæ cupido, illorum vero quædam animi hebetudo mentisque caligo.

✻ Theophylactus. *In furorem versus est*, idest, dęmonium habet & furit, & ideo eum tenere volebãt, vt incarcerarent tanquam dæmoniacum. Et quidam sui hoc volebant, id est, propinqui forte compatriotæ eius, vel fratres eius. Stulta autem fuit insania, quod tantorum miraculorum factorem, in furiam versum concipiunt.

a *Et scribæ.* Beda. Si qui tarditate mentis nõ intelligunt verbum Dei, remanet tamen spes salutis, si forte intelligãt. Qui autem intelligere nolunt & inuertunt quod intelligunt, nulla spes est. Vnde, scribę, idest, sapientes, &c.

b *Ab Ierosolymis.* Quod significat eum a ciuibus suis esse psequendum vsq; ad mortem. Legimus supra quia sequuta est eum turba a Galilæa & Iudęa & Ierosolymis, & trãs Iordanem & circa Tyrum & Sidonẽ, quæ sunt ciuitates gẽtilium, & Scribę ab Ierosolymis blasphemabãt, quia turba populi Iudęorum illum cum palmis & laudibus perduxit, gentiles desiderabant, scribę & seniores populi de nece eius tractabant.

c *Beelzebub habet.* Vir muscarum siue habẽs muscas, quo nomine principem dæmoniorum cognominabant propter sordes immolatitij cruoris.

C d *Quomodo potest Sathanas, &c.* Beda. Eligant quod volunt. Si Sathanas Sathanam non potest eijcere, nihil cõtra dominum

---

a Discipuli. b Quem faciunt alij magnum, sui despiciunt, quia non est prophetã sine honore, nisi in patria sua. c Tanquam furiosus. d Quia sapientiæ eius altitudinem capere non poterant, alieno sensu loquutum putabant. e Ex hoc errabant discipuli.

sui exierunt tenere eum: dicebant enim quoniam in furorem

a Sapientes.

a versus est. † Et scribæ qui ab Ierosolymis descenderant, di- 1

b a Hoc. b Hic patitur ipse quod nos pati docuit dicens: Beati eritis cum maledixerint vobis ho. c Vir muscarum.

c cebant, quoniã Beelzebub habet, & quia in principe dæmo-

a Vt probet ratione, quia neque mentecaptus est, neque in beelzebub eijcit dæmones. b Vt non intelligant donec capiantur.

niorum eijcit dæmonia. Et conuocatis eis, in parabolis dice- 2

Hoc. ¶Sicut dicitis me in Beelzebub eijcere dæmonia. ¶Nullo modo quis.

d bat illis: Quomodo potest Sathanas Sathanam eijcere? Et si † †

Causa præmissa. a Dæmones pugnent contra se. b Discordia maximæ res dilabuntur.

regnum in se diuidatur, non potest stare regnum illud. Et si †

Aliter probat idem. a Contra. Pugnando.

domus super semetipsam dispertiatur, non potest domus illa

Ergo. De cuius regno estis. Contra.

stare. Et si Sathanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus

a Vos dicitis, quia in Beelzebub eijcio dæmonia, sed. Nemo po. &c. b Homines a diabolo deceptos. c Diaboli.

e est, & nõ poterit stare, sed finẽ hẽt. Nemo potest vasa fortis †

a Be. Mundum in maligno positum, in quo vsque ad aduentum Saluatoris quasi in pacato imperio sine contradictione quiescebat. b Diabolum. c A seductione compescat.

f ingressus in domũ diripere, nisi prius fortẽ alliget, & tũc do

a Ereptos a diabolo ecclesiæ adunauit, & per distinctas graduum dignitates ordinauit. Dicitis me immundum spiritum habere, sed. Hæc contra Nouatianum qui in martyrio lapsis veniam negat.

mum eius diripiet. † Amẽ dico vobis, quoniam oĩa dimitten-

Digne pœnitentibus. a In quoslibet. b In Deum.

tur filiis hoĩum peccata & blasphemiæ, quib. blasphemaue-

---

num dicunt. Si autem potest, recedant a regno eius, quod diuisum stare non potest. D

* Victor Antiochenus. Dominus ab ipsa rerum natura, quod illi dicebant fieri non posse validissime probat. Siquidem omne omnino regnum intestinis tumultibus & seditionibus inter se dissectum, non potest paulatim non infirmari, penitusque tandem dilabi. Hoc ipsum etiã in familijs, & ciuitatibus, & quibuscunque alijs communitatibus contingere videmus. Ea ꝓpter si Sathanæ regnũ inter se diuisum est, vt re vera diuisũ est, interitui vicinum sit necessũ est. Quandoquidẽ imperium quod dæmones obtinent, in homines potissimum obtinẽt. Si hoc autem sibi mutuo adimunt, nihil aliud dici potest, quã regnum illorum dissolutum iam esse. Quod si vero diaboli regnũ adhuc subsistit, isque rerum humanarum etiamnũ potitur, manifestum fit, regnum illius necdum de medio sublatum esse, atque ideo Sathanam diabolum non expellere. E

e *Nemo potest.* * Idem. Quandoquidem homines propter peccata dæmonum vasa euaserant, inque potestatem illorum deuenerant, fieri non potuit, vt dæmones suo illo peculio prius arcerentur, quam bello fusi, in vincula paterentur, ne amplius videlicet sese erigere, nouaque in posterum bella, de adempta sibi possessione ciere possent. Hæc autem dæmonum fusio, & in vincula petitio, a dæmonibus nunquam est facta, sed neque fieri quoque potuit, vt ipsi ea potestate, quam in homines exercebant, se mutuo quoque spoliarent.

✻ Theophylactus. Exemplum tale est. Fortis est dęmon, vasa eius sunt homines in quibus recipitur. Nisi ergo quis prius vincat dæmonem & alliget, quomodo vasa eius, id est, dæmoniacos ab eo diripiet? Sic & ego qui diripio vasa eius, id est, libero homines a dæmoniaca passione, prius alligo dæmones & supero illos, & inimicus eorum sum.

f *Et tunc domum eius diripiet.* Beda domum diripuit, quia omnes mũdi partes a diabolo possessas, apostolis & eorum successoribus quasi diuisas prouincias, vt populos ad fidem conuerterent distribuit. F

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

eum loquentem de diuinis ardua, & insolita, & per consequens eis non intelligibilia, ideo credebãt eum loqui sicut arreptitium vel furiosum: ideo voluerũt eum tenere & ligare, ne sibi vel aliis posset nocere, & isti mouebantur pietate. Circa casum secundum qui ponitur, cum dicitur.

1 Et scribæ. *Considerandum, quòd isti moti contra Christum inuidia & malignitate dicebant ipsum Christum habere quendam dæmonẽ priuatum, aliis dæmonibus superiorem, per cuius virtutem expellebat dæmones inferiores a corporibus obsessis ab eis, et ideo Christus illorum & istorum irrationabilia verba repellit cum dicitur.*

2 Et conuocatis eis. *Quia rationabiliter loquendo, ostendit se non esse furiosum. Et vera & sancta docendo, ostendit se non habere dæmonem priuatum, cum sit pater mendacii, vt habetur Ioan. 8. Cætera patent ex his quæ dicta sunt Matth. 12.*

Et ve-

M O R A L I T E R.

† *Quomodo potest Sathanas Sathanam eijcere.* Hoc autem moraliter fit quando vitium vnum aliud expellit, vt prodigalitas auaritam, vel econuerso.

* *Et si re. in se diuida.* Regnum animæ diuiditur, quando sensualitas rationi contrariatur.

† *Et si domus super se.* Hoc contingit, quando in eodem homine habitus malus ad aliquid declinat, cui conscientia recalcitrat.

† *Nemo potest vasa fortis.* Iste fortis est fomes, qui fortiter incli-

a Ideſt, Qui intelligens opera Dei, cum negare non poſſit ex inuidia contra dicit, & opera ſpiritusſancti dicit eſſe Beelzebub. b Quia pœnitere digne non poteſt.

a runt. † Qui autem blaſphemauerit in ſpiritumſanctum, non

a Quia ſimilis diabolo, contra conſcientiam ſuam maieſtatem Dei oppugnat. b Quia ipſe delinquit qui nunquam pœnitet.

b habet remiſſionem in æternum, ſed reus erit æternis † delictis

c quoniam dicebant, ſpiritum immundum habes. † Et veniunt 1

Eo prædicante. Populus Iudæorum. a In litera. b Foras.

mater eius & fratres foris ſtantes miſerunt ad eum vocantes

a Be. In ſpirituali intelligentia quieſcebat. Gentilium.

d eum. Et ſedebāt circa eum turba, & dicūt ei. Ecce mater tua

a Nos quoque ſi foris ſtemus, non cognoſcemus.

& fratres tui foris quęrunt te. Et reſpondens eis ait. Quæ eſt

Vt attentos faciat.

e mater mea, & fratres mei? Et circumſpiciens eos qui in circumitu eius ſedebant, ait. Ecce mater mea, & fratres mei.

a Propter vtrumque ſexum fidelium.

f qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus & ſoror mea & mater eſt.

a *Qui autem blaſphe.* Hier. Quia non meretur pęnitentiā agere vt accipiatur, qui Chriſtū intelligens, principē dæmoniorum eſſe dicebat, quia nunquā ſoluitur a carcere qui quadrātem verbi nouiſſimum non ſoluerit ante finē vitę. Quatuor namque partibus fundatur denarius ęternę vitæ, vt quod corde credis, ore cōfitearis, & quod cōfiteris, opere cōpleas, & quod compleueris, docere non ceſſaueris. Qui enim fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cęlorum.

Denarius quatuor partib. Matth. 5. cap. † 25. dist. cap. qualis. Ibidem 11. c.

Beda. Matthæus dicit. *qui blaſphemauerit in ſpiritum ſanctum vel verbum dixerit contra ſpiritum ſanctum, non habebit remiſſionem neque in hoc ſæculo, neque in futuro.* Vbi oſtendit quædam reuelari in futuro. Quod de minimis intelligēdum eſt, vt de ſermone ocioſo, de riſu nimio, quorū etiam hæc vita veniam promeruit.

❉ Victor Antiochenus. Blaſphemiā in Deum (quem Spiritusſancti nomine deſignat, ſiquidem vt ſpiritusſancti virtus eſt regnum Dei, ita conuiuium in ſpiritumſanctū, eſt blaſphemia in Deum) venia indignum pronunciat. Dicitur autē peccatum venia indignū, quia ex ſe veniæ cauſam non adfert. At vero blaſphemiam in filiū cum altera illa collatam venia dignā affirmat. Nam etſi hic reipſa Deus eſſet, vulgo tamē tenuis ſortis, obſcurique generis homo habebatur. At grauius cenſetur peccatum in Deum quam in hominem.

b *In æter.* Hoc contra Origenem, qui omnibus peccatoribus veniam promittit poſt iudicium trāſactis innumeris ſeculis.

* Victor Antiochen. Apud Matthæum legitur. *Qui dixerit verbum in ſpiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro.* hoc eſt, neque ſupplicium in hoc ſeculo in blaſphemos conſtitutum euadet, neque illud etiam quod in futuro. Quandoquidem lex morte illū multari iubebat, qui in Deū blaſphemus extiterat. Cui legis decreto Dominus ſeſe confirmans, eiuſmodi peccatum neutrobique remiſſum iri comminatur. Hęc aūt cum de blaſphemię peccato Seruator noſter differit, neq; cōuitium in filium abſolute remiſſibile, neq; blaſphemiā rurſus in Spiritusſanctum ſimpliciter irremiſſibilē definire vult. Quaſi nullus prorſus eiuſmodi blaſphemis pęnitētiæ locus ſit relictus, verum cōparatione quadam inter hanc & illam contumeliā facta, indicat eam quę cadit in filium, tanquam quæ in hominem proxime ferri videatur, multo minorē cenſeri illa, quę fit in Spiritumſanctum.

c *Reus erit æter. de.* Bed. Nō quia ſpiritum non eſſe, vel quia eſſe, ſed nō Deū eſſe, vel Deum eſſe, ſed minorē patre & filio, quia hoc nō inuidia diabolica, ſed humana ignorantia, ſed, *quoniam dice. &c.*

d *Fratres.* Hiero. Nō filij Mariæ ſemper virginis vt mētitur Heluidius, vel Ioſeph ex alia vxore, ſicut alij garriūt, ſed cognati.

Bed. Mater & fratres, populus Iudęorum ex quibus Chriſtus ſecūdum carnē, foris ſtant in literali ſenſu. Turba in domo, gentes in ſpirituali myſterio. Foris volunt Iudęi videre Chriſtū, quia ſpiritualem intelligentiam non quęrentes, potius ad carnalia docenda eum exire cogunt vel quærunt.

e *Quæ eſt mater.* Beda. Non refutat obſequi matri qui dicit *Honora patrē & matrē.* ſed oñdit ſe plus debere paternis miniſterijs, quā maternis affectibus, idē exēplo monſtrauit, quod verbo ait. *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus.* Nec fratres iniurioſe cōtēnit, ſed opus ſpirituale pfecit cognationi, docēs meliorē eſſe copulā cordiū quā corporū.

f *Ecce mater mea &c.* Hier. Vt ſciamus nos eſſe & fratres eius & matrem ſi voluntatē patris eius fecerimus, vt cohęredes ſimus quia nō in ſexib. ſed in factis diſcernit. Soror & frater credendo, mater prędicando dum per prędicationem amor Chriſti quaſi ipſe Chriſtus in corde auditoris generatur.

❉ Theop. Non negans matrem hoc dixit, ſed oſtendens quod nō ſolum eſt digna honore propter hoc quod genuit Chriſtum, ſed propter omnem aliam uirtutem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et veniunt mater eius & fratres. *Hic cōſequenter ponitur tertius caſus. Ipſo enim prædicante nūciatum fuit ſibi inſidioſe, quod mater eius & fratres ſtabāt foris ad tentandum, ſi ex affectu carnali ad matrem dimitteret vel interrumperet prædicationem, & ipſe hoc verbū malignū repulit rationabiliter vt patet ex his q̄ dicta ſūt. Matt. 12.*

C

MORALITER.

inclinat ad malum, ſed per rationem fortiter alligatur, quando virtutis habitus in iraſcibili & concupiſcibili per bonum exercitium confirmatur, & tunc eius vaſa, ideſt opera diſſipantur.

Et

1 *Et veniunt mater eius & fraters foris ſtantes.* Chriſti mater, & eius fratres poſſunt dici ſynagoga & Iudæi, qui foris ſtare dicūtur Chriſto prædicante, quia gentibus Chriſto credentibus ſynagoga cum Iudæis extra fidem manſit pro maiori parte.

CAP. IIII.

Eodem die, vnde Matthæus poſt ſuperiorem ſermonem, continuo ſubiunxit. In illa die exiens, &c.

a ET † iterum cœpit docere † ad mare, & congregata eſt 1

a *ET iterum cępit docere.* Beda. Exiens de domo vbi dæmonium habere dicitur, docet ad mare, vt oſtenderet ſe ob perfidiæ culpam Iudęam relicturum & ad gentes tranſiturum. Vnde apte præmittitur, quia prædicāte eo in domo, mater & fratres foris ſteterunt.

Luc. 8. a.

Hieronymus. Cœpit docere ad mare, vt locus indicet auditores amaros & inſtabiles. Et ideo in parabolis loquitur vt qui non intelligerent, ab apoſtolis quos contemnebant inquirentes diſcerent myſterium regni quo carebāt. Mare mūdus eſt, qui gratus amarus eſt, & vitiorum fluctib. inquietus, ſed ab ipſo domino eripiuntur prædeſtinati, qui amara dulcificat, triſtia conuertit in gaudium, ægritudinem in ſalutem.

Nauim

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

1 ET iterum cępit docere ad mare, & congregata eſt, &c. *Hic conſequenter oſtenditur feruor prædicandi in ſpirituali.*

Et

Et *primo deſcribitur feruor prædicationis, ſecundo, ex hoc inſurgens liuor æmulationis, in principio 6. cap. Circa primum euangeliſta primo deſcribit prædicationis typum, ſecundo, prædicationis fructum, ibi* Et dice. Sic eſt regnum Dei. *Tertio, confirmans miraculum; ibi*

Et

MORALITER.

1 *Et iterum cępit, docere ad mare, & cong.* Sequitur.

Et

a *Nauim ascendens se. in ma.* Beda. Ecclesiam, quę est in mari inter infideles, quam Deus gratia suę visitationis illustrat, & dilectam sibi mansionem consecrat.

b *Et omnis turba circa mare.* Hiero. Hi sunt qui nuper ad audiendū verbum venerunt, inde pietate animi, ab amaritudine reptoborum tanquam a mari sequuti sunt, sed nondum cum domino in naui sunt, quia nōdum cœlestibus mysteriis vel sacramentis quæ desiderant imbuti sunt.

c *In parabolis multa.* Parabola est rerū natura discrepātium sibi sub aliqua similitudine facta comparatio. More suæ prudentiæ loquitur, vt qui cœlestia capere non poterant, per similitudinem terrenam audita percipere potuissent. Gręce, similitudo dicit quando quod intelligi volumus, per aliquas cōparationes indicamus, vt ferro, aliquem durū, velocem, ventis comparamus & auibus. Idē fit in tricesimo sexagesimo & cētesimo fructu, id est, lege prophetia, & euangelio, q, in ore triū testium mysterium regni in monte ostensum, idest, Moysi, Elię & Iesu consistit.

✻ Victor Antiochenus. Quo auditorem attentiorem reddat, præsentem parabolam instar proœmii in acie collocat. Docet autem per ęnigmata & parabolas, primo quidem propter scribas & pharisęos, qui multitudini admixti erant. Mox vero quo sermonē illustriorem apertioremq; reddat. D

a Be. Frequentia populorum ad fidem confluentium.

a ad eū turba multa, ita vt in nauim ascendens sederet in mari

Infidelium.

b omnis turba circa mare super terram erat, & docebat illos

c in parabolis multa, & docebat illos in doctrina sua. Audite.

a Christus. De sinu patris in mundum, vel de Iudæa ad Gentes, vnde Habacuc. Egressus es in salutem populi tui. b Verbum per se vel per suos.

†Ecce exiit seminans ad seminandum. Et † dum seminat, a- †

a Circa.

d liud cecidit secus viam, & venerunt volucres, & comederunt

a Be. Duritiam proteruæ mentis. b Be. Leuitatem animi obedientis.

illud. Aliud vero cecidit super petrosa, vbi nō habuit terram

a Be. Quia audito verbo ad horam delectantur.

multā & statim exortum est, quoniam non habebat alti-

a Probitatem animi cęlesti disciplina exercitati, & ad obediendum regulariter instituti. b Feruor persequutionis.

tudinem terræ, & quando exortus est sol, exæstuauit, & eo

a Firmi desiderii. b Quia huiusmodi ad horam audito sermone delectantur. c Corda diuitiarum cura sollicitata.

quod nō habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in spinas,

a Multiplicatæ sunt diuitiæ. b Nec potest fructificare verbum. Ideo.

& ascenderunt spinæ, & suffocauerunt illud, & fructum

Fidelem mentem.

non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam, & dabat fructum ascendentem & crescentem, & afferebat vnum trigin-

a Fidem sanctæ trinitatis. In coniugatis, quod significat index & pollex, ad significandum tricenarium quasi blando osculo iuncti. b In viduis. c In virginibus. d Significat se alta dixisse.

ta, & vnum sexaginta, & vnum centum. Et dicebat. Qui ha-

a Cordis b intelligat. c Secretus a turba.

bet aures audiendi audiat. Et cum esset † singularis, interro- I

a Discipuli.

gauerunt eum hi † qui cum eo erant duodecim parabo-

a Qui mecum non his qui foris sunt. b Secreta scripturarum.

lam. † Et dicebat eis. Vobis datum est † nosse mysterium

a Nolunt accedere. b Non in naui mecum. c Non modo verba, sed & facta, quia non poterant capere spiritualia, quæ in eis tegebantur.

regni Dei, Illis autem qui † foris sunt, omnia in parabolis

†factū est dū seminaret.

†solitarius

†scire

Postremo quo res per parabolas sensibus quodammodo subiicens, cognitu obseruatuq; necessaria, auditorū memoriæ altius imprimat. Porro non dicit, qui sementem faciebat, semen iuxta viā sparsisse, sed semē iuxta viā cecidisse. Aliud vero cecidit super petrosā, aliud inter spinas, aliud in terram bonam. Atque ita ex toto semine, quarta dūtaxat pars seruatur. Sed neque hoc quoque fructū ex æquo fundit, sed magno cum discrimine. Hæc autem ea de causa proponitur, vt hinc intelligamus, Christum dominum copiose & candide citra vllam personarum acceptionem, diuinum illud verbi semen spargere, omnibusque proponere, vt enim illi qui agrum seminant, inter hanc & illam agri partem non secernunt, sed simpliciter & indiscriminatim semen deiiciunt, ita Seruator noster, quod suarū erat partium, omnibus pmiscue diuini verbi pabulum offerebat, esto, quid de multis futurū erat, nō ignoraret. Cęterū prophetæ de Iudaici populi cętu, perinde quondā verba faciebant, atq; de quadā vinea. Christus vero ecclesiæ corpus sementi cōparat. Cum autē audis, exiit q seminat ad seminandum, ne ταυτολογίαν ineptāq; repetitionē cōmitti existimes. Si quidē sator non semper ad seminandū egreditur, sed interdū quoque pp alia quædam negotia, puta vt herbas noxias extirpet, &c. Hoc autē loco seminator ad serendū egressus dicitur. At vñ prouenit, inquis, vt maior seminis pars interierit? Interitus causa non extitit penes seminantem, sed penes terram, quę semē exceperat, hoc est, circa audientium animas, tametsi Dominus, ne auditores vehemētius perstringat, aut ne quem forsan in desperationem coniiciat, diserte id non asserat. Per hanc parabolam discipulos instruit, F E

✻ Victor Antiochenus. Indicat euangelista apposite accurateque theatrum instituisse, vt nulli omnino dorsum obuerteret, verum omnes ex aduerso positos haberet. Cęterum parabolę quas ordine hic iam subiungit, aliud ferme nihil esse videntur, quam quędā earum rerum adumbrationes, & quasi delineationes, quas circa verbi ministeriū euenturas, iā tum pręuidebat. Orditur autem a prędicationis fructu & incremento, illorumq; qui fide destituti, aliorum more, aures cęlesti doctrinę non accommodant, peruersitate.

d *Aliud cecidit secus viam, & venerunt volucres, &c.* Lucas. *Et cōculcatum est, & volucres cæli comederunt.* Via mēs, metu carnaliū cogitationum trita, vñ semē perit nec fructum affert, & a volucribus rapitur, idest, a dæmonibus. Qui volucres cœli dicuntur, siue quia cęlestis & spiritualis naturæ, uel, quia in aere habitant.

Victor

NICOLAVS DE LYRA.

Et ait in illa die. *Circa primū primo describitur prædicationis Cħri sti tempus & modus. Secundo prædicationis parabola siue typus, ibi.* Ecce exiit seminans. *Tertio huius parabolæ aperitur intellectus, ibi.* Et cum esset singularis. *Et ista pars diuiditur in duas, quia primo aperitur intellectus parabolæ apostolis specialiter, secundo prædicitur aperiendus per apostolos omnibus generaliter, ibi.* Nunquid venit lucerna. *Tres primæ partes expositæ sunt Matth. 13. paucis exceptis.*

1 Et cum esse singularis. *Idest, extra pressuram turbarum, tunc exposuit parabolam apostolis.*

Nun-

MORALITER.

† *Ecce exiit seminans.* Sicut docet quis verbo, sic etiam exemplo. Matthęi 13. parabolam istam exposui de verbo doctrinę hic autem exponi potest de exemplo vitę, quod semen dici potest. Videntes autem exemplum hoc semen recipiūt, sed diuersimode. Nam aliqui sunt dęmonum suggestionib. peruii qui rapiunt semen illud, significati per volucres, p superbiam alta petentes. Aliqui vero sunt, in malitia indurati sicut petra propter quod semen in eis non facit fructum. Aliqui vero sunt sicut spinæ pungitiui & maledici, propter quod ex bono exemplo non proficiunt sed magis deficiunt attribuentes illud hypocrisi. Aliqui vero sunt bonæ voluntatis & deuotionis, & isti proficiunt inde diuersis tamen gradibus secundum gratiam a domino sibi datam.

instruit, ne animo consternantur, si plures interdum, ex his qui euangelij doctrinam exceperant, perire, quam ad salutis portum appellere intelligant. Et quidem agricola iure incusaretur, si temere vbiuis semen dispergeret. At doctor si hoc fecerit, laudē promeretur. Agricola, inquam, non iniuria reprehenderetur si citra vllum soli delectum, semen deijceret, quia is petrosam, vt neque protritam, neque spinosam in pinguem & vberem mutare valet. Verum in spiritali semente, potest tellus saxea in pinguē glebā transmutari. Sic rursum anima quæ ante instar viæ publicæ ab omnis generis vitijs calcabatur, ab ea conculcatione liberari potest, & in fructuosum solum verti.

a *Vt videntes non videant*. ✲ Idem. Videndi facultas aderat illis ex illius, & per illi⁹ gratiam quē coram cernebant. Quod autem nihil videbant, hoc inde oriebatur, quod oculos suos ad obiectam lucem studiose clauserant, seseque nihil videre maligne confingerent. Sic quoque quod non audirent, ex eo prouenie-bat, quod illa quæ dicebantur, intelligere non vellent, sed publice contemptui ducerent.

(Margin: † temporarij — † curæ * huius — † Matt. 5. b Luc. 8. c. & 21. c — † in propatulum — † Matt. 7. a Luc. 6. f. — * qui aud tis † Luc. 8 c Matt. 13. b)

a Exterius. b Exteriora. c Corde. d Exterius.
a fiunt, vt videntes videant, & nō videant, & audientes audiāt,
¶Corde. a Idest, vt non. b Q. Ideo non conuertuntur, nec remittuntur eis peccata.
& non intelligant, ne quando conuertantur, & dimittantur
a Excitat attentionem.
eis peccata. Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoscetis? Qui seminat verbum
¶In quibus.
b seminat. Hi autem sunt qui circa viam vbi seminatur ver-
a Quia nulla fide, nullo intellectu, vel tentandæ vtilitatis occasione percipiunt.
bum, & cum audierint, & cōfestim venit Sathanas & aufert verbum quod seminatum est in † cordibus eorum. Et hi sunt
¶Be. Hi vtilitatem probant desiderium gestant, sed aduersa impediunt quæ formidant.
similiter qui super petrosa seminantur, qui cū audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud, & non habent ra-
¶Fidem firmam. a ¶Ad tempus credunt. ¶Ergo. b Interiori.
dicem in se, sed † temporales sunt, deinde orta tribulatione
a De loco ad locum.
& persequutione propter verbum, confestim scandalizan-
¶Diuitijs, qui diuersis curis pungunt, qui permultis indigent, qui permulta possident.
tur. Et alii sunt qui in spinis seminantur, hi sunt qui verbum
a Curarum. b Appetitus deficiens.
audiunt, & † ærumnæ seculi, * & deceptio diuitiarū, & circa
a Acquirendi. b Idest, strangulant guttur mentis, nec bonum desiderium ad cor transire sinunt.
c reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, & si-
¶Fidelem conscientiam.
ne fructu efficitur. Et hi sunt qui super terram bonam semi-
a Beda. Hi excipiunt, conseruant, & fructificant.
nati sunt, qui audiunt verbum, & suscipiunt, & fructificant,
a Fidem trinitatis in electorum cordibus. b Perfectionem bonæ operationis, quia sex diebus ornatus mundi expletus est. c Be. Perpetuam beatitudinem, quia centenarius a læua transfertur in dexteram digitali computatione.
vnum triginta, vnum sexaginta, & vnum centum. Et dice-
a Q. Vobis datum est a.m.r. sed cæteris per vos idem mysterium reuelandum, & ideo carnali timore non abscondatis. ¶Verbi Dei. b Vita vestra.
d bat illis: † Nunquid venit lucerna, vt sub modio ponatur, aut 1
a Carne. b Corpus. ¶Vt dominetur. 2
e sub lecto? Nonne vt super candelabrum ponatur? † Non est 3
f Alias reueletur. 4
enim aliquid absconditum, quod non manifestetur, nec factum est occultum, sed vt † in palam veniat. Si quis habet 5
a Intelligendi verbum Dei. b Memoriæ mandet. Non te subtrahas, non auditum ad fabulas conuertas. c Q. Omnia quæ potestis solerter facite, quia in qua mensura men. fue. reme. vo.
aures audiendi, audiat. Et dicebat illis: Videte quid au-
a In præsenti, sensus intelligendi, & effectus operādi, & in futuro dona æternæ retributionis adijcientur.
g diatis. † In qua mensura mensi fueritis, † remetietur vo- 6
a Q. Verbo quod audistis operam date. Qui enim habet, &c. b Amorem verbi. c Sensus intelligendi quod amat.
h bis, & adijcietur vobis. * † Qui enim habet dabitur illi, & 7
¶Amorem. a Naturali ingenio, vel literarum exercitio. 8
b Beda. Idest, nulla veræ sapientiæ dulcedine gaudebit. 9
qui nō habet, etiā quod habet auferetur ab eo. Et dicebat. 10

d *Lucerna, &c.* Hiero. Lucerna: verbū Dei. Modius aut lectus auditus inobedientium. Candelabrū, apostoli: quos illuminauit verbum Dei. Absconditum & occultum, quod palam fit cum a Domino tractatur.

Beda. Modius, vita nostra diuina præscientia mensurata. Lectus caro, in qua quiescit anima. Lucerna verbum quod illuminat. Qui ergo amore præsentis vitæ, & carnalis illecebræ occultat verbum Dei, quasi sub modio vel lecto lucernā operit, quia ei carnis concupiscentias præponit.

e *Nonne vt super candelabrum ponatur?* Beda. Vt dominetur prædicatio veritatis, subsit seruitus corporis, per quam tamen excelsior appareat doctrina tanquā per candelabrum lucerna.

f *Non est enim aliquid &c.* Quasi dicat. Nolite erubescere euangelium, quia nihil occultū modo, quod non fiat palam in iudicio, *quando illuminabit Deus abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium* vbi vobis a Deo laus illis autem pœna æterna.

g *In qua mens. me. &c.* Hieronym⁹. Etenim secundum mēsuram fidei vnicuique diuiditur intelligētia mysteriorum, & adijcietur nobis donū scientiæ, etiam adijcientur virtutes.

b *Hi autem.* Differentias ponit eorum qui audiunt verbum. Sunt autem quidam, vt gentiles, qui nec audiunt.

Prouer. 7. a — c *Reliqua concu. & c. suf. ver.* Quod præceptum est, præcipitur enim. *Concupiscens sapientiam serua mandata, &c.* Et alibi. *Beatus*

Psal. 111. a — *vir qui timet dominum in mandatis eius volet nimis.* Hæc concupi-

C scentiæ bonæ, qui reliqua concupiscit, & aberrat.

h *Qui enim, &c.* Scilicet qui fidem habet, habebit virtutem & qui habet opus verbi, habebit intelligentiam mysterij. Et econtra, qui non habet fidem, deficit virtute, & qui non habet opus verbi eius intelligentia caret, & qui non intelligit iam auditum perdit, ac si non audisset.

Lucerna, — Sic est

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquid venit lucerna. *Hic ostenditur doctrina euāgelica per apostolos publicanda. Quod factum est post ascensionem Christi ad cælos, tunc enim dispersi sunt per orbem vt in omnem terram exiret sonus prædicationis eorum, & etiam ante passionem Christi missi sunt ad prædicandum, non tamen ita diffuse, & hoc est quod dicitur.*

Nunquid venit lucerna. *Idest, doctrina euangelica secundum il*

Psal. 118. *lud Psal.* Lucerna pedibus meis verbum tuum.

2 Vt sub modio ponatur, &c. *Idest, occulte in latebris doceatur, sicut doctrinę suspecta hæreticorū & hominū malorū, quasi dicat.* Nō.

3 Nonne vt super candelabrum ponatur. *Hoc est in palam, & publice doceatur, quasi dicat. Sic.*

4 Non est enim aliquid absconditum. *Quia illa quæ Christus docuit apostolos secrete, voluit per apostolos prædicari publice & manifeste secundum quod dicitur eis Matt. 10. e.* Quod in aure auditis prædicate super tecta.

5 Si quis habet aures audiendi. *Idest, desiderium intelligendi doctrinam Christi, quasi dicat talis potest proficere non solum sibi intelligendo, sed etiam alijs ipsos docendo, ideo subditur.*

6 In qua men. mensi. fu. *Quod exponit sic Be. Si solerter omnia quæ valetis bona facere ac proximo intimare studetis, aderit diuina pietas quæ vobis in præsenti sensum altiora capiendi conferet, & in futuro retributionem æternam adiiciet, & ideo subditur.* Et adiicietur vobis.

7 Qui enim ha. da. ille, &c. *Quia habens fidem & gratiā ex vi talis gratiæ meretur, q iterū sibi detur gratia ad augmētū præcedentis.*

8 Et qui non habet. *Scilicet fidem & gratiam quales erāt Scribæ & Pharisæi,* 9 Etiam quod hab. au. ab eo. *Quia notitia legis quam habebāt ablata fuit ab eis in quātū non valuit eis ad salutē, sed magis fuit eis in augmētū suæ damnationis, secūdū dictū Saluatoris Luc. 12.* Seruus q sciuit volūtatē dñi sui, & nō facit, vapulabit multis.

10 Et dice. *Hic consequēter describitur Christi prædicationis fructus primo in vno homine, secundo, in cōmunitate ecclesiæ, ibi.* Et dice c assi. *Circa primum sciendum, quod semē intelligitur prædicatio, sicut patet in parabola præcedenti. Ex semine autem isto recepto in aliquo homine*

a *Sic est regnum.* Hier. Scriptura diuina per terrenas similitudines monstrat cęlestia sacramenta, sicut per totũ euãgeliorũ corpus cõstat. *Regnum Dei,* est ecclesia quę regitur a Deo, & ipsa regit homines, & uitia calcat, vt Centurio hẽns sub se milites. Hõ iaciens semen filius hominis est. Semen, est uerbum, Terra, corda humana, Dormitio hominis, mors est saluatoris. Exurget semen nocte, & die, post somnum Christi, numerus credẽtium per prospera, & aduersa magis, magisque germinauit in fide, & creuit in opere, *dum nes. il.* Tropica est ista loquutio, & in diuinis creberrima, nescit, idest, nescire nos facit, quis fructũ in fine afferat, dũ dicit. *Qui perseuerauerit in fine, hic saluus erit. Vltro enim terra. fructifi.* dum volũtatem nostram Deus expectat dicens. *Si vis peruenire ad vitam serua mandata. Primum herbam.* Idest, timorem. Initium sapientiæ timor domini. *Deinde spi.* Idest, pęnitẽtiã lachrymosam. *Deinde ple. fr. in spi.* Idest charitatem. Plenitudo enim legis est charitas. *Et cum ex se pro.* Falx, est mors, vel iudicium qđ secat omnia. *Quo. adest mes.* i. consummatio sæculi, in qua iusti gaudebunt, qui in lachrymis seminauerunt.

Ecclesia. — Filius hominis. — Verbum.
a †Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat semẽ †
Corda. — Moriatur. — Aduersis. — Prosperis.
tem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & semen
a In opere. — b Nescire facit. — ¶ Quia in arbitrio hominis est.
b germinat & †increscat dum nescit ille. Vltro. n. terra fructi
a Timorem. — b Pœnitentiam lachrymosam. — Charitatem.
ficat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum fru 1
c mentũ in spica. Et cum ex se produxerit fructus, statim mit
Mortem vel iudicium. — Finis seculi.
tit falcem, quoniam adest messis. Et dicebat. Cui assimilabi 2
a Beda. Prædicatio euangelij, quæ ducit ad regnum Dei, de qua dicitur. Auferetur a vobis regnum, &c. 3
mus regnum Dei, aut † cui parabolæ comparabimus illud? †
a Bed. In corde credentis, vel in mundo.
d †Sicut granum sinapis, quod cũ seminatum fuerit in terra, †
e a In timore.
f minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra, & cum na
a Primo parua. — b Charitate.
g tum fuerit, ascẽdit in arborem, et fit maius omnibus oleri-
h a Omnis caro fœnum. — b Prædicatores ex ipsa prædicatione nascentes. — Ramos misericordiæ & compassionis. — c Protectione Dei, de qua sub vmbra illius quam desiderabam, sedi, &c.
bus, & facit magnos ramos, ita vt possint sub vmbrã eius
a Sancti.
aues cęli † habitare. Et talib. multis parabolis loquebat̃ eis 4

c *Mittit falcem.* Messis quidẽ tempus consummationis, falx D Dei verbum oĩ gladio ancipiti penetrabilius. Ceterum falx hoc loco non denotat suppliciũ aut maledictionẽ vt alicubi apud prophetas. Neq; enim ea de causa falx hic in messoris manu ponit̃, quo perdat, verum ne quid de frumẽto pereat. Hæc præsens igitur parabola de solis iustis agit. Prima autẽ quatuor ordines hominum ponit e quibus tres diuerso modo noxa constricti pereunt, vnus seruatur, quamuis hoc ipsum quoque pro fidei & operũ diuersitate varie. Assignatur enim isthic triplex iustorum hominum discrimen. Hic autẽ triplex illa differẽtia in vnam classem redigitur. Omnes enim ferunt frumẽtum, etsi non æque multũ omnes. E

d *Sicut granũ.* Hier. Hoc semen iterum comparat grano sinapis, quod minimũ in timore est, magnum in charitate, quę maior est omnibus oleribus quia Deus charitas est, & omnis caro fęnum & qui infirmus est, olera mãducet. Et facit ramos misericordię, & cõpassionis. Cuius sub vmbra pauperes Christi, qui sunt cęli animalia, delectantur habitare. 1. Ioan. 4. c. Esa. 40. b Ro. 14. a Matt. 13. e.

✻ Victor Antioch. Per regnum Dei fides in Christum, verbique aduentus in carnem significatur. Hoc igitur regnum assimilatum est homini semen in terram spargenti, homo enim est, & quis cognoscet eum? Etenim Dei filius citra vllam sui mutationem nostri cã homo factus, terram conseuit, mundumque vniuersum diuinę cognitionis luce illustrauit postea vero acsi dormitum aliquo cõcessisset, ad cęlos abijt, animo interim benigno & patienti, vt illi qui semen illud cęleste salutaremque doctrinam exceperant, fructum opportunum ferrẽnt, expectans.

b *Dum nescit ille.* ✻ Idem. Quorsum hæc? Liberę doctrinæ semen suscipientium voluntati, vt velint, operẽtur, permittit. Ipse namq; nõ omnia per se efficit, ne bonũ nobis quasi inuitis obueniat, sed nostram quoq; synergiam efflagitat. Quare statim quoq; subdit, vltro enim terra fructificat. Neq, enim C liberũ hominis arbitriũ necessitate aut vi, aut astrorum circunuectione, aut fortuna, aut fato cogitur, vt stolide quidam nugantur, sed libere ad hoc vel illud fertur.

Mit-

✻ Theop. Paruissimum quidem est fidei verbum. Crede in Deũ, & saluus eris. Sed sparsim super terrã p̃dicatio dilatata est & augmentata, ita vt cęli volatilia. i. contemplatiui homines & alti intellectu & cognitione, sub eo habitẽt. Quanti enim sapientes gentilium relinquentes sapientiam sub prædicatione euangelij requieuerunt?

e *Seminatum fue.* A Christo siue ab homine in terra, vel in agro. i. in corde suo. Hic homo est sensus noster & animus, qui fouens granum prædicationis humore fidei facit pullulare in agro pectoris sui.

f *Minus est, &c.* Quasi cõtẽptibilia prędicãs, & primo nõ creditur, q̃a p̃dicat Deũ hoĩem mortuũ crucifixũ. hoc eloquentiæ & sapientiæ Philosophorum cõparatũ minus inuenitur.

g *Ascendit, &c.* Quę altitudine, amplitudine, annositate trãscẽdit herbarũ natura. Alta est, q̃a ad cęlestia sustollit. Ampla q̃a totũ mũdũ occupauit. Annosa, quia nõ poterit finiri. F

h *Olerib.* Bed. Philosophicis disciplinis, quę quanto apertius excrescũt, viliores fiunt, q̃a sicut olera herbarũ cito decidẽt.

Sine

NICOLAVS DE LYRA.

homine fit talis processus, quia primo concipitur timor diuinorũ iudiciorum, et significatur per herbam, quæ est quid imperfectum, cũ dicit. Fructifi. pri. h. *Et quia ex timore cessat homo a malis, & incipit se exercere in bonis, ideo secundo concipitur spes diuinorũ beneficiorum quæ signatur per spicam, in qua iam est spes grani futuri, cum dicitur.* Deinde spi. *Tertio, ex hoc datur charitatiuus amor, qui habet opus perfectum, & ideo significatur per plenum frumentum, cum dicitur.*

1 Deinde plenum fru. *Quia vt dicitur ad Ro. 13. c. Plenitudo legis est dilectio, & tunc est homo dispositus, vt de statu gratiæ transeat ad gloriam, ideo subditur.*

2 Quoniam adest mes. *i. collectio iustorum in patria.*

3 Et dice. *Hic consequenter describitur fructus prædicationis Christi quantum ad communitatem ecclesiæ, quæ de paruo statu creuit ad magnum sicut sinapis granum, & patet sententia ex dictis. Matt. 13. excepto, quod hic subditur.*

4 Et tali. mul. *Quod exponit Theophilus dicens. Quoniã turbæ erãt indoctæ a consuetis nominibus instruit eas per similitudinem rerũ sensibilium, quæ erant eis cognitæ. Sed hoc videtur cõtradicere ei quod supra dixit Christus apostolis eodem capitulo, vobis datũ est nosse mysterium regni Dei. Illis autẽ qui foris sunt in parabolis, vt vidẽtes videãt & non* Parabolice quare dominus populis prædicauit.

MORALITER.

† *Sic est re.* Beda. Cum desideria bona concipimus, semẽ in terra iactamus, cũ operari recta incipimus, herba sumus, cũ ad profectum boni crescimus, ad spicam peruenimus, cũ in eisdẽ operationis perfectione solidamur, iã plenũ frumẽtũ in spica proferimus. Missio vero falcis tẽpus est bonę mortis.

Cui

† *Cui assimilabimus re. Dei.* Sequitur.

† *Sicut gra. si.* Seminatio, est boni propositi cõceptio, profectus seminis incipit a timore qui principium est sapiẽtiæ, & est minimum inter septẽ spiritussancti dona, sed fit magnũ introducta charitate quę maior est omnib virtutibus. 1. Cor. 13. Et facit ramos per actus charitatis distinctos, in quibus aues cœli, idest, contemplatiui requiescunt.

a *Sine parabola.* Beda. Non quod nullum sermonem turbis apertũ faceret, sed quia nullus sermo eius inuenitur in quo aliquid parabolæ non inueniatur.

b *Seorsum autem discipulis.* Hiero. Illi enim digni erant audire mysteria in intimo penetrali sapiẽtiæ, qui remotis cogitationũ tumultibus in solitudine virtutũ permanebãt. Sapientia enim est in tempore ocij discenda. († Mat. 3. c)

c *In naui.* Bed. Allegoricè. Mare sęculi æst⁹. Nauicula crux, qua mundi fluctus ascẽdim⁹, & ad littus patriæ cœlestis peruenimus. Aliæ naues quæ cum domino fuisse, nec in altum ductæ, nec tempestatem pertulisse dicuntur, eos significant, qui ita fide dominicæ crucis imbuuntur, vt tanquam rudes nondum tribulatione pulsati suscepta fidei mysteria in pace conseruent. Vel eos qui post tribulationum crebras procellas ad tempus pacis serenitate vtuntur. Erant enim forsitan illæ naues nuper factæ, & in portum tantum deductę, vel post maris pericula ad portum reductæ.

(Allegoricè. † In vlteriorẽ ripam. † Mat. 8. d. † Irruebant. B. † Mat. 8. c. † Quisnam. † Luc. 8. d)

a Lac potum dedi vobis, non escam.
a verbum prout poterant audire. † Sine parabola autem non
¶A turba. ¶Spiritualibus spiritualia dignis intelligere. ¶Aperte,
b loquebatur eis. Seorsum autem discipulis suis † differebat. 1
a Appropinquante occasu veri solis.
omnia. Et ait illis in die illa cum sero esset factũ. Trãseamus
† contra. † Et dimittentes turbam assumunt eum, ita vt erat
¶Vel cum eo. a Persequutorum vel dæmoniorum.
in naui & aliæ † naues erant cum illo. Et facta est procella †
c ¶Ecclesiam.
magna, venti & fluctus † mittebat in nauim, ita vt implere-
a Alias naui. b Corpus cui diuinitas, sicut caput inclinata recumbit. c Corporaliter vt homo.
d tur nauis. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens. Et
e a Be. Ne diutius resurrectionẽ dilata perirent omnino. b Discipuli turbati precantes resurrectionem, ¶Q. Non est tibi curæ.
excitant eum, & dicunt illi. Magister, nõ ad te pertinet quia
a A morte per mortem destruxit eum qui habebat mortis imperium. b Diabolo.
perimus? Et exurgens comminatus est vento, & dixit
a Persequutoribus. b Be. Iudæorum rabiem per resurrectionem repressit quæ caput quatiens clamauit. Si filius Dei est descendat nunc de cruce. ¶Imperat vt Deus.
f mari. Tace, obmutesce. Et cessauit ventus, & facta est tran-
a Pax in ecclesia post pressuras vel theorica post actiuam. ¶Ideo timidi quia nec &c.
g quillitas magna. Et ait illis: † Quid timidi estis? † Necdum
h habetis fidem? Et timuerunt timore magno, & dicebant ad 2
¶Verè mirabilis.
alterutrum: † quis putas est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?

* Victor Antioch. Ne autem discipuli ob id se efferant quod cæteris missis soli ipsi assumpti fuerunt, dominus graui tempestate illos iactari finit. Quamuis per hoc quoque illorum constantiam explorare voluerit. Non sinit autem illos iactari præsentibus alijs, ne infirma illorum fides cæteris patefieret ipseque seorsum illos commodius instruere & corrigere posset. Neque enim ipsi quoque conuenientem satis de illo opinionem habebant. Nam etsi scirent & crederent a somno excitatum maris æstum compescere posse, dormientem tamen id posse nunquam credebant.

d *In puppi.* Hier. Puppis mortuis pellibus viuos continet & fluctus arcet, & ligno solidatur, idest cruce & morte domini saluatur ecclesia.

Psal. 120. a / Psalm. 88. b — Hier. Puppis initium est sanctæ ecclesiæ in qua dominus dormit morte corporali, quia nunquam dormiet, qui custo. Ierusalem. Cominatur vento & mari, de quo dicitur. *Tu dominaris potestati maris.* Ventus & mare, dæmones & persequutores sunt, quibus dicit tace quando compescit edicta iniquorum regum vt voluerit quia non est hominis, vt dirigat gressus suos. Tranquillitas mag. pax ecclesiæ post pressuras (C) siue theorica post actiuam vitam.

e *Dormiens.* Beda. Discipulis nauigantibus Christus obdormit, quia fidelibus regni futuri quietẽ meditantibus & spiritussancti secũdo flatu vel remigio proprij conatus mũdi fluctus post terga iactantibus subito Chri passio aduenit, quo ascendẽte puppim crucis, vt somnum mortis caperet, fluctus blasphemantium dæmoniacis excitati procellis assurgunt, quibus tamen non turbatur eius patientia sed discipuli turbantur, trepidant, periclitantur.

Moraliter. Cum signo crucis imbuti, mundum relinquere disponimus nauem cum Iesu conscendimus, mare trãsire conamur. Sæpe qui non dormitabit neque dormiet custodiens Ierusalem nobis nauigantibus dormit, quia inter medios virtutum nisus, vel dæmonum vel hominum prauorum, vel nostrarum cogitationũ impetu fidei splẽdor obtenebrescit, spei celsitudo tabescit, amoris flamma refrigescit Sed ad gubernatorem recurramus, illum sedulo excitemus, qui non seruit, sed imperat ventis, qui omnia sedulo sedabit, qui portum salutis indulgebit.

f *Tace ob.* Nota quod omnis creatura sentit imperiũ creatoris? Non quod omnia animata, vt mentiuntur hęretici, sed maiestate conditoris quę nobis insensibilia, illi sũt sensibilia.

g *Quid timi. estis.* Beda. Quasi dicat Quid me præsente timetis? Cui simile est, quod post resurrectionem exprobrauit incredulitatem illorum, & duriciã cordis, quia his qui viderunt eum resurgere, non crediderũt. Et item. *O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ loquuti sunt prophetæ. Nonne oportuit sic pati Christum, & intrare in gloriam suam?*

h *Et timue.* Matthæus. Porro homines mirati sunt dicentes Qualis est &c. Non ergo discipuli, sed alii qui in naui erant mirabant, de eo dubitantes, cui mare & vẽtus obedirẽt. Vel etiam ipsi discipuli rectè homines dicti, quia necdum nouerant potentiam Saluatoris.

* Theophylactus. Dubie se habebant erga eum. In quantum. n. iussu mare placauit, non baculo vt moyses, non precibus, vt Elisæus Iordanẽ, neque arca vt Iesus Naue, secũdũ hoc vere deus eis videbat, secũdũ vero q dormiebat homo.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

& non videant & Matth. 13. d. In parabolis loquor eis, quia vidẽtes non vident, &c. *Dicendum quod sacra scriptura hoc habet proprium quod sub vna litera habeat plures sensus, quorum aliqui sunt potentiores & alii magis latentes, & ideo in parabolis Christi turbæ capiebant sensum magis patentem non autem latentem, sed de tali intellectu docebat Christus apostolos ad partem, ideo subditur.*

Seor-

1 Seorsum autem discipulis &c. *De turbis autem prædictum est vt videntes videant, & non videant. i. capiant sensum magis patẽtem, non autem latentem.*

2 Et ait illis in illa die. *Hic consequenter describuntur miracula doctrinæ Christi confirmatiua, Et primo describitur miraculum factum in mari, secundo, in terra in principio sequentis capituli. Sententia primę partis patet ex his quæ dicta sunt, Matth. 8.*

MORALITER.

† *Et facta est procella ma. &c.* Nauis quam Christus ingreditur est anima iusti quæ ab eo per gratiam inhabitatur, Procella vero surgẽs est tribulatio, quæ frequenter insurgit pie viuentib. in Christo. Sed Christus dormit cum talia permittit secundum vulgare dictum, sed excitatur cũ oratio patiẽtis exauditur. Et fit tranquillitas exterius cum persequutio cessat, vel interius quando Deus sustinenti patientiã bonam prębtat, Et hęc tranquillitas melior est quam prima sicut dictum fuit Paulo. 2. Cor. 12. c. *Sufficit tibi gratia mea.* Propter quod subiunxit. *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.*

CAP. V.

A E*T venerunt &c. Geraseorum* BEDA. Gerasa vrbs insignis Arabiæ trans Iordanem iuncta monti Galaad in tribu Manasse, non longe a stagno Tyberiadis in quo porci præcipitati sunt significat gentes quas post resurrectionem suā dominus missis prędicatoribus visitare dignatus est. Vnde bene Gerasa siue Gergesi colonū eiiciens, siue aduena appropinquans, interpretatur, quia gētium populus colonum scilicet diabolum a quo diu incolebatur expulit, & qui erat lōge, factus est prope in sanguine Christi.

✱ Victor Antiochenus. Emendatiora exemplaria neq; Gadarenorum neque Gerasenorum legūt sed Gergesenorum. Est autem Gadara ciuitas Iudææ, propter salubres vicinasq; thermas haud ignobilis. Huius promontorio adiacet lacus quem incolæ mare appellant. Gerasa est oppidum Arabię nullum neque mare neque lacum vicinum habenis. Gergesa est locus a quo Gergesenorum ciuitas denominatur vetus quidē illa, non procul ab ea sita quæ nunc Tyberias appellatur. Circa quam extat rupes præcelsa, & lata ex qua porci dæmonibus acti, in mare se precipites dedisse feruntur. Interpretatur autem Gergesa, eiectorum vicina ab euētu fortassis hoc nomē sortita, quod loci illius homines Christum si non vi certe precario inde expulerint, siquidem rogabant illum, vt a finibus eorum discederet. Vel certe quod mali dæmones porcos inde in mare deturbarint.

a *Homo in spiritu.* Isidorus. Homo iste desperatissimus est populus gentium quem enumerat apostolus. Elatus superb. immundus, sanguinarius, idololatra, ignominiosus, nec lege naturę, nec Dei, nec humano timore ligatus, cui legio nomē est idest, decem milia quæ cadunt a dextera patris quæ est Christus. Huic grex porcorum creditur: hi sine respectu misericordiæ simul in inferno per imperium immaturę mortis suffocantur. Ab his multi fugiunt, q. pascebant eos. *Flagellato enim stulto sapiens sapientior fit vel prudentior.*

✱ Victor Antiochenus. Marcus & Lucas vnius tantum qui a dæmone vexabatur mentionem faciunt. Mattheus autē C duorum: at hęc non pugnant, pugnarent tamen si Marcus & Lucas vnum duntaxat extitisse scriberent. Mattheus autem duos. Verisimile fit Marcum & Lucam sæuiorem de duob. D elegisse. Quare etiam calamitatem illius accuratius exponūt quā Mattheus. Scribūt namque vinculis catenisq; disruptis per loca deserta diuagari consueuisse. Marcus addit lapidibus seipsum concidisse.

CAP. V.

E-T venerūt † trās fretum maris in regionē † † Gerasenorum. Et † exeūti ei de naui sta-
a Beda gentes quæ dæmoniacis illusæ doctrinis idola colunt.
tim occurrit de monumētis homo in spi- 1
a Quia gentes mortuis operibus, id est, peccatis delectantur.
a ritu immūdo, qui domicilium hēbat in
a Beda. Perfidorum corpora animę peccatis mortuæ sunt sepulchra.
b Legibus diuinis quia non erat dignus. ¶ Vel Deus, vel homo.
b monumentis. Et neque catenis iam quisquam poterat eum ligare, quoniam sæpe compedibus & catenis vinctus dirupisset catenas, & compedes comminuisset & nemo pote-
¶ Aduersis. ¶ Prosperis. ¶ In feditate operum.
c rat eum domare. Et semper nocte ac die in monumentis 2
In fastibus superbiæ. a Be. Per verba durissimæ infidelitatis. b Beda. Idolis.
¶ Quoniam arreptis caucibus seipsos furibundi concidebant.
& in montibus erat clamans & concidens se lapidibus. Videns autem Iesum a longe cucurrit, & adorauit eum, & cla-
a Be. Q. nihil commune nobis. Hoc contra Iudæos dicunt. In beelzebub eiicit dæmo.
mans voce magna, dixit. Quid mihi & tibi Iesu fili Dei
a Hoc contra Arrium qui negat filium Dei. Credunt & contremiscunt filium Dei. Alias summi.
altissimi? Adiuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi. Exi spiritus immunde ab homine isto. Et inter 3

b *Et neq; catenis &c.* Beda. Catenis & cōpedibus graues, & durę leges gentium signātur, quib. peccata in re eorū publica cohibebātur. Ruptis catenis (vt Lucas scribit) subito agebatur a domino in deserto quia etiam transgressis illis legibus ad ea scelera cupiditate raptabantur, quæ iam vulgarem excederent cōsuetudinem. E

† Mat. 6. d. Luc. 8. d. † excunte

Lucæ. 8. e.

c *In monumentis.* Victor Antiochen⁹. Demones in sepulchris versantur, quo rudi plebi execrandum dogma persuadeant, nēpe demortuorū animas in dæmones trāsformari.

d *Quid mihi & tibi.* ✱ Victor Antiochenus. Quandoquidem Apostoli in naui Christum hominem esse confessi fuerant, prodeunt nunc in medium dæmones qui illius diuinitatem aperte promulgent. Ea propter qui mare fluctuans rursumque conquiescens non audierant, illi iam dæmones magna ad voce clamantes audiunt, quod mare per subitam tranquillitatem iam ante clamaret.

e *Torqueas.* Beda. Magnum tormentum erat a læsione hominis cessare, & tanto dimittit grauius, quanto possidet diutius.

* Victor Antiochenus. Ne adulandi studio *Iesu fili Dei &c.* clamitare videantur, rerum experientia, hoc est pęnarū sensu compulsi veniūt huc ante tempus torquere nos vociferantur. Nam ne illorum supplicatio de fraude suspecta haberi queat, verbis modo allegatis inimicitiam inter se intercedere manifeste testantur. Neque enim igni qui sub sensum non cadebat Christique præsentia diie tantum incendebantur & torquebantur, verum etiam impendentium malorum metu. Arbitrabātur enim vltimum supplicium iam tum adesse adeoque ad inferorum cruciatus vestigio sese abreptum iri. Metu itaque cōsternati, rogant, perque omnia sacra obtestantur, ne ante tempus ad pœnarum locum amandētur. Vt ii ergo qui tēpus adhuc reliquum habeant intra quod ea quę libet circa homines exerceant, non sine contentione cum domino ex postulant, tāquam qui ante legitimum tempus vim ipsis adferat, pęnamque citra iustam causam inferat. F

Quod

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

ET venerunt trans fretum. *Hic consequenter describuntur Christi miracula facta in terra ad doctrinæ suæ confirmationem. Et primum describitur dæmoniaci curatio, secundo filiæ Archisynagogi resuscitatio ibi.* Et cum ascendisset Iesus in naui. *Prima in duas quia primo describitur curatio dæmoniaci, secundo deuotio ipsius curati, ibi.* Cumque ascenderet. *Expositio primæ partis patet ex dictis Matt. 8. paucis exceptis quæ discurrentur.*

1 Occurit ei de monu. homo in spi. immundo. *Idest obsessus a dæmone dæmone Mat. 8. b. dicitur quod erant duo, Ad quod dicendū quod secundū veritatē duo erant dæmoniaci, vt dicit Mattheus, sed vnus erat sæuior altero in quo erat legio dæmonū, vt dicitur infra & iste solus nominatur hic a Marco, & alius tacetur, quia non erat ita famosus in malo.*

2 Et semper &c. in m. *Scilicet gentilium damnatorum super quorum animas dæmones iam habebant potestatem, & ideo habitabāt vbi corpora eorum erant sepulta, tanquam habituri potestatem super ea post finale iudicium.*

3 Et interrogabat eum quod ti. no. est. *Interrogauit autem Christus, non quia ignoraret, sed vt multitudo dæmonum in illo homine habitantium ex confessione eorum appareret vnde subditur.*

Legio

MORALITER.

† *Et venerunt transfretum.* Sequitur.

1 *Statim oc. &c.* Per istum dæmoniacum diabolus significatur, qui in monumētis & in montibus, idest, in fœdis & in superbis hominibus habitat & concidit se lapidibus, idest, hominibus in fide stabilibus quos acriter tentat. Sed cōciditur nam ab eis deuincitur. Nomen eius legio, quia multis in malum sociatur. Eius autem eiectio per Christum, significauit dæmonum multitudinem deijciendam per ipsum. Quod autem dęmones eiecti porcos intrauerunt, significat, quod intrant ducentes vitam porcinam, & eos præcipitant in gehennam.

A a *Quod tibi nomen est?* Beda. Non quasi nescius interrogat, sed vt cõfessa publica peste quam tolerauerat, virtus curãtis gratior appareat. Sed etiam sacerdotes nostri temporis qui per exorcismum dęmones eiiciunt solent dicere, non aliter patiõtes posse curari, nisi quantum sapere possunt omne qđ a dęmonibus visu, auditu, vel quolibet sensu corporis aut animi vigilantes dormientesve pertulerunt, patenter confiteantur.

b *Legio mihi nomen est, &c.* BEDA. Significat populum gẽtilem innumeris idololatriæ cultibus mancipatũ, cui contra est. *Multitudinis cre. e. cor vnum & anima vna.* Vnde bene in Babylonis cõstructione linguarũ vnitas per spiritum superbiæ scissa, ĩ Ierusalem per gratiã spiritussancti linguarũ B varietas est adunata & illa confusio & hæc pacis visio dicitur, quia electos in pluribus linguis & gentibus, vna fides & pietas toto orbe pacificando confirmat, reprobos aũt plures sectæ quam linguæ dissociando confundunt.

omnes dęmones. Luc. 8. f.

a rogabat eum. Quod tibi nomen est? Et dicit ei · Legio mihi 1
b nomen est, quia multi sumus . Et deprecabatur eum multum 2
a Sed mitteret in gregem porcorum, & hoc est, Erat enim, &c.
ne se expelleret extra regionem . Erat autem ibi † circa mon- 3
c tem grex porcorum magnus pascens in agris. Et deprecaban-
d tur eum † spiritus, dicentes. † Mitte nos in porcos , vt in eos
a Vt porcorum perditio, omnibus esset salutis occasio, pastores enim videntes statim nunciauerunt ciuitati. b Beda. Accepta potestate a Deo, aliter enim nec pecoribus nocerent.
introeamus . Et concessit eis statim Iesus. Et exeuntes spiritus
e immundi introierunt in porcos, & magno impetu grex præ-
f cipitatus est in mare ad duo millia, & suffocati sunt in mari.
g Qui autem pascebant eos , fugerunt, & nunciauerunt in ci-
uitatem & in agros . Et egressi sunt videre quid esset facti, &
h veniunt ad Iesum , & vident illum, qui a dæmonio vexabatur
i sedentem vestitum, & sanæ mentis, * & timuerunt. Et narra-
k uerunt illis qui viderant , qualiter factum esset ei qui dæmo-
a Conscii fragilitatis suæ adhuc infirmi pondus sapientiæ eius sustinere non poterant.
l nium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum vt di-
scederet de finibus eorum. †Cumque ascenderet nauim, cœpit
a Dissolui, & esse cum Christo multo melius est. 4
illum deprecari qui à dęmonio vexatus fuerat, vt esset cum il-
a Quia manere in carne propter alios necessarium est.
m lo, & non admisit eum , sed ait illi. Vade in domum tuam ad
tuos, & annuncia illis, quanta tibi fecerit dominus, & miser- 5
tus sit tui . Et abiit & cœpit prædicare in Decapoli quanta 6

çum diabolus potestatem non accipit, nisi forte ad probandum, non autem ad perdendum.

e *Grex præci. est.* Beda. Quia iam clarificata ecclesia, & liberato populo gentium a dęmonum dominatione in abditis agũt sacrilegos ritus qui Christo credere noluerunt cęca & profunda curiositate submersi.

f *Ad duo millia, &c.* BEDA. Erubescat Manichæus si de eadem substãtia, & ex eodẽ auctore hominum bestiarumque sunt animæ, quoniã ob vnius hoĩs salutem duo mill. porcorum suffocantur.

g *Qui autem.* Quia quidã primates impiorũ quãuis Christianam legem fugiant, potentiam tamen eius stupendo & mirando per gentes prædicant.

h *Et vident illum.* Beda. Lucas sedentem ad pedes eius, quod signat eos qui a peccatis correcti sunt fixa mentis intẽtione vestigia Saluatoris quæ sequantur, intueri.

i *Vestitum.* Virtutũ studio, quod vesana mẽte pdiderat. Vnde filius pdigus ad patrem rediẽs, mox stola prima cum annulo induit, q̃a quisquis corde pęnituerit potest donante Christi gratia pristina iustitiæ opera de quibus ceciderat, cum annulo inuiolatæ fidei recuperare.

* Victor Antiochenus. Non dicit numerum pręcise sed simplici voce magnam adesse multitudinem indicat. Siquidem exacta numeri discussio, nihil ad rẽ quæ quærebatur faciebat. *Et deprecabantur eum spiritus, &c.* Ne scilicet extra prouinciam ipsos deiiciat, aut ne in Abyssum abire iubeat, vt habet Lucas (Abyssus enim secessio est ex hoc sæculo.) Ex eo autem quod dęmones, ne extra prouinciã, aut extra hominũ consortiũ, in tenebras exteriores quæ paratæ sunt diabolo & angelis eius, expellãtur, tantopere rogant, planum fit, dũm alio illos amandare potuisse si voluisset, permisit autẽ eos in terra illa hęrere, quemadmodũ diabolum quoque in mundo hoc circumagere sinit, non qđ nobis male velit, sed ne per aduersarii absentiã, humana natura corona, hoc est, obtentæ victoriæ præmio spolietur. Tot autẽ porcos perire passus est, vt palã faciat, quanta ira & indignatione dęmones in homines ardeãt. Voluit etiam ostẽdere multo minora damna inferre hominibus, quam inferrent, nisi Dei virtus prohiberet.

Luc. 8. e. c *Mitte nos.* Beda. Lucas. Et rogabant eum ne imperaret illis, vt in Abyssum irent. Sciebant ergo aliquãdo futurum vt per aduentum eius mitterentur in Abyssum, nõ futura prædiuinantes, sed prophetarum in se dicta recolentes, ideoque gloriam Christi quam mirabantur, ad suam tendere timebant damnationem.

d *In porcos.* Beda. Porci significant homines immundos, q C vocis & rationis expertes in mõte superbiæ pascuntur, & lutulẽtis actibus oblectantur, quib. per cultum idolorum possunt dæmones dominari. Nã nisi quis porci more vixerit, in eum

k *Et timuerunt.* Multi enim antiqua suauitate delectati honorare se, sed pati nolle Christianã legẽ dicunt, quia eã implere non possunt, admirantes tamen fidelem populum a pristina conuersatione sanatum.

l *Et rogare cęperunt eum.* Rabanus. Vt Petrus. *Exi a me domine, quia homo peccator sum, &c.* Ne tangant arcam Dei, vt Oza.

* Victor Antiochenus. Agnoscunt enim se indignos, qui tantum bonum in sua regione habeant, simulque ne ob præsentis virtutem, grauius quiddã propter admissa peccata patiantur, plurimum formidant.

m *Vade in domũ tuam.* Beda. Sic quisque post resurrectionẽ peccatorũ in conscientiam bonã redeat & propter aliorum salutẽ euangelio seruiat, vt post cum Christo quiescat, nedũ prępropere vult iam esse cũ Christo, negligat prædicationis mysterium fraternę redemptioni accommodatum.

Hieronymus. Homo sanatus mittitur in domum suam idest, in spiritualem legis obseruantiã, & pręeicat in Decapoli, idest, obseruat decalogum, dum a Romano nunc regno cõuertuntur Iudæi. i. sunt de ecclesia, qui etiam in litera tantum pendent decalogi, quia moralia ad literam obseruanda sunt. Beda. Matthæus duos. Marcus & Lucas vnum a dęmone curatum dicũt quia vnus eorum clarioris est nominis, & famosioris, & ideo curatio eius est famosior.

Allegorice. Duo, gentes significant de duobus filiis Noe.

NICOLAVS DE LYRA.

Legio quid est. 1 Legio mi. nomen est. *Legio autem proprie dicitur numerus determinatus armatorum in exercitu. Et continet sex millia sextentos sexaginta sex, & inde dicitur legio in dæmonibus qui militant contra nos.*

2 Et deprecabatur. *Scilicet legio dæmonum.*

3 Ne se ex. &c. *Idest, extra hominum habitationem, vnde & Luca 8. e. dicitur in Abyssum, locus enim inferni debetur dæmonibus, permittuntur tamen inter homines habitare vsque ad iudicium vt gloriosior sit electorum victoria in dæmonum tentantium superatione.*

Cum-

4 Cumque ascende. *Hic describitur curati deuotio, quia gratus de beneficio sibi collato, voluit sequi Christum. Iesus autem.*

5 Non admisit eum. *Idest, non recepit eum ad apostolatũ vel discipulatum propter horrorem præcedentis passionis. Item ne ascriberetur dæmoni, quod ista faceret si esset discipulus Christi. Ex hoc loco accipitur, quod dæmoniaci & furiosi post curationem non promouentur in ecclesia Dei.*

6 Et abiit & cępit prędicare in Decapoli quam, &c. *Nomen est regionis, & dicitur a deca quod est decem, & polis quod est ciuitas.*

Et

Noe. Cum enim Noe tres filios genuerit, vnus assumptus est in possessionem Dei, duo idolis dediti.

a *Et venit quidam de ar. &c.* Hieronymus. Post hæc Iairus archisynagogus venit, quia cum intrauerit plenitudo gentium tūc omnis Israel saluus fiet. Iairus illuminans vel illuminatus idest, Iudaicus populus vmbra literæ deposita spiritu illustratus & illuminatus, procidens ad pedes, idest, ad incarnationem Iesu se humilians, rogat pro filia qui sibi viuit alios viuere facit. Abrahā & Moyses & Samuel rogant pro plebe mortua, & sequit Iesus preces eorum.

Beda. Iairus illuminans vel illuminatus, quia uerbis uitæ populum illuminauit, & vt hoc posset a spiritu sancto illuminatus est.

* VICTOR. ANTIOCHENVS. Miraculum miraculo succedit. Etenim princeps Synagogæ non tam de fide ad promerēdum Christi gratiā, instructus, quam lethali filiæ morbo impulsus, præsidii causa ad Iesum venit.

b *Quoniam filia mea.* Beda. Lucas, quia filia vnica erat illi ferè annorū 12. & hæc moriebatur. Filia Archisynagogi, est synagoga sola legali instituti one composita, quasi vnica Moysi nata. Hęc 12. anno, idest, tempore pubertatis appropinquāte moriebatur, quia nobiliter a prophetis educata, postquam ad intelligibiles annos peruenit, & spiritualem Deo sobolem generare debuit, subito errorum languore consternata, spirituales vias desperabiliter omisit.

✻ Victor Antiochenus. Hanc Matthæus mortuā, Marcus grauiter ægrotantē, & tantum non animam agentem affecit. Quare paulo post de Archisynagogi familia venere, qui domino adhuc iter carpente, puellam vita functam denūciarunt. Ideoque magistrū eius rei gratia amplius vexare, superuacaneum videri. Verum nulla est repugnantia. Siquidē Matthęus miraculum hoc exponēs, vnum breuiter per alterū designat. Ex hoc enim quod dominus mortuam exuscitauit, vtrumque inferre licuit, nempe & mortem obiisse, & in extremis laborasse adolescentulā. Matthæus ergo exacta illa narratione missa, dominum operam suam pollicitum, vna cum discipulis exuscitatum abiisse scribit.

c *Et comprimebant.* Dum ad puellā sanandam vadit, a turba comprimitur, quia Iudæis salutis monita præbens, quib. ęgrā eorum conscientiam erigeret, noxia carnaliū populorum consuetudine grauatus est.

d *Et mulier quæ, &c.* Pergente domino ad filiam Archisynagogi, morbosa mulier annis 12. præripit sanitatem, & post filia sanata est, & suscitata est, q̄a sic dispensata est salus humani generis, vt primo aliqua ex Israel, deinde plenitudo gentium & sic omnis Israel saluus fiet. Rom. 11. c.

Beda. Notandum quod puella duodenis & mulierem 12. annis sanguine fluxit, idest, quādo hęc nata fuit illa infirmari cœpit. Vna enim pene eademque sæculi ætate synagoga in patriarchis nasci & gentes cœperunt idololatria fędari.

Beda. Mulier sanguinaria a domino curata est, ecclesia est de Gentibus ingenti carnalium delectationū fluctu polluta, & iam a cœtu fidelium segregata. Hæc dum Christus Iudæam sanare discerneret, iam para tā aliisque promissam salutem spe certa præuenit.

sibi fecisset Iesus, & omnes mirabantur. Et cum † transcendisset Iesus in naui rursus transfretum, conuenit turba multa † ad eum, & erat circa mare. Et venit quidam de archisynagogis nomine iairus; & videns eum procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum dicens. Quoniam filia mea in extremis est, veni impone manum tuam super eam, vt salua sit & viuat. Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum. † Et mulier quæ erat in profluuio sanguinis annis duodecim, & fuerat multa perpessa a compluribus medicis, & † erogauerat omnia sua, nec quidquam † profecerat, sed magis deterius habebat, cum audisset de Iesu, venit in turba retro, & tetigit vestimentum eius. Dicebat enim quia si vel vestimentum eius tetigero, salua ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius, & † sensit corpore, quod

(Glossæ interlineares: Moyses legislator. — a Beda. Humiliat se. — b Caput Christi Deus. pedes, incarnatio est. — Incarnationem. — Plebs Iudaica. — In desperatione. — a In carnem. — b Misericordiæ. — A vitiis. — In virtutibus. — Hæmorroissa. — Naturalem industriam. — Per fidem. — Radix immundæ cogitationis.)

(In margine: 1, 2, 3; †traiecisset; Nota; †Mat. 8. c. Luca. 8. f.; †adiumēti sen serat; †cognouit)

✻ Theophylactus. Per Hæmorroissam intellige humanam naturam. Profluebat enim perfectum, quod animam occidens, quasi sanguinem fudit animarum nostrarum. Hęc a pluribus medicorum, sapientium dico huius mundi, & legis & prophetarum curari non valuit, mox vt fimbriā Christi tetigit, idest, carnem eius sanata est. Qui enim credit filium Dei incarnatum, hic est qui vestimentorum fimbriam tangit.

e *Multa perpessa a complurib. medicis, &c.* Beda. Falsis Theologis Philosophis, legum secularium doctoribus, qui se vtilia viuendi pręcepta dare promittebant. Dęmones, quoq; quasi hominibus consulendo se pro Deo colendos ingerebāt, quibus audiendis, quanto magis naturalis industrię vires expendebāt, tanto minus sanari poterant. Sed cum audissent populum Iudęorum ęgrotasse & verum medicum de cęlo venisse, cœperunt languoris sui & sperare & inquirere remedium.

f *Venit in tur. re.* Beda. *Si quis mihi ministrat me sequatur.* Et alibi. *Post dominum Deum ambulabis.* Vel quia Deum præsentem in carne nō videt, sed post ad fidei agnitionis gratiam peruenit, & tactu, idest participatione sacramentorum eius meruit sanari a peccatis. Fons q̄ppe, sanguinis, origo peccati, primordium immundę cogitationis, ex quo omne peccatum oritur, Sed dominus nō solum opera, sed verba mala & cogitationum radicem sacramentis euangelicis quasi suis vestimētis, fontes

(In margine: Ioan. 12. d. Osee. 11. d.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cum transcen. Ie. in na. *Hic consequenter describitur resuscitatio filię Archisynagogi. Et primo describit huius facti inchoatio, secundo, interponitur mulieris sanguifluę curatio, ibi.* Et mulier quę erat in profluuio sanguinis, *tertio, describitur prædicti facti consummatio, ibi.* Adhuc eo loquente. *Sententia istarum trium partium patet ex his quæ dicta sunt Matth. 9. exceptis aliquibus quæ exponentur. Quantum ad primam partem dicitur hic.*

2 Deprecabatur eum mul. di. quoniam. *Mat. 9. c. dicitur quod Archisynagogus dixit Christo.* Filia mea modo defuncta est. *Ad quod dicendum quod euangelistæ repetendo dicta alicuius vel aliquorū, aliquando repetūt eadem verba aliquādo vero sententiam per alia verba. Filia autem Archisynagogi laborabat in extremis, secundum quod dicit hic Marcus, veruntamen erat ita propinqua morti, quod reputabatur mortua, vnde etiam secundum communem modum loquendi de aliquo qui sic est morti propinquus dicitur, quod mortuus est, quia quod modicum distat quasi nihil reputatur, & hoc modo loquendi vsus est Matthæus. Circa secundam partem dicitur.*

3 Et fuerat mul. *Scilicet non solum in facultatibus, sed etiam in corpore, vt patet per literam sequentem.*

Et

MORALITER.

† *Et venit quidam de Archisynagogis.* Per quem intelligi pōt vnus de sacerdotibus curatis, qui si habeat aliquam personā in periculo mortis spiritualis, cui non potest aut nescit succurrere, debet ad Iesum venire, idest, ad illum qui habet zelū salutis animarum, & scit & potest remedium adhibere. Etsi aliqui velint impedire dicentes.

† *Quoniam filia.* Idest, quod impossibile sit remedium adhibere, propter hoc dimittere non debet, quia de nullo desperandum est vita præsenti durante.

† *Et mulier quæ erat in proflu.* Humanitas Christi dicitur eius vestimentū Philip. 2. a. In similitudinem hominū factus est, & habitu inuētus vt homo. Cuius fimbria sunt pedes tāquā extremitas. Mulier 12. annis sanguiniflua fuit Magdalena multo tempore peccatis polluta, sed tangendo Christi pedes fuit simpliciter emundata.

fontes obsceni sanguinis emundat.

A a *Tetigit.* Bed. Sola fidelis mulier dominum tangit, quę passim comitans turba comprimit. Quia qui diuersis inordinate glomeratium hęresib. vel peruersis moribus grauatur, solo fideli ecclesiæ corde tangitur, vñ. *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrẽ meum.* Quia veraciter tangere est euãgelistę qualẽ patri credere.

Ioan. 20. d.

† de se.

subitę credulitatis & sanationis, & ita ipsa confirmaretur in fide, & alijs præberet exemplum.

c *Vade in pace.* ✠ Victor Antioch. Corpore mulieris sanato, dominus animæ quoque eiusdem benigne facit. Amãdat enim illam ad bonorum fastigium, nempe ad pacem illã, in qua De⁹ habitare dr̃.

Hic. Septima virtute suscitatur mortua, sed intra viã tãgit fimbriam retro mulier sanguinaria quę cũ salute substãtiã in medicos nihil pficientes perdiderat. Septimo die requieuit Deus ab oĩ opere. Quãdo suscitatur mortua intus & semiuiua foris cũ tur bis, flux⁹ sanguinis sterilitatem facit. Vnde dicitur ad

Matt. 9. c. Luc. 9. g Luc. 8. f. Matth. 2. a

B ecclesiam Gẽtium. *Lætare sterilis quæ non paris.* Retro accedit idest, post resurrectionem. Fimbriã tangit, ac cymbala & mala punica quę pẽdent in extremis oris tunicæ summi sacerdotis Cymbalum, confessionem, malũ punicũ martyrij voluntatem significat & virtutum candorem.

Gal. 4. d.

tumultuanti.

sanata esset a plaga. Et statim Iesus in semetipso cognoscens 1
virtutem quæ exierat[a] de illo, conuersus ad turbam, aiebat,
a Beda. Interrogat vt salus quam mulieri dederat, declarata & agnita fidei virtute multis proficiat.
Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli sui. 2
Inordinatos. Hæresibus, prauis moribus.
a Vides turbam comprimentem te, & dicis, quis me tetigit? Et
a Beda Oculi domini super iustos, & a. e. in pre. e. Iste pauper clamauit, & dominus, exaudiuit eum. 3
circumspiciebant, videre eam quæ hoc fecerat. Mulier au-
b tem timens & tremens, sciens quod factum esset in se, venit,
& procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Iesus au-
a Ideo quia fidelis. b Beda Non dicit faciet. In eodem quod credidit iam salua est.
tem dixit ei. † Filia, fides tua te saluam fecit, vade in pace, &
a Beda. Perseuerando in eadem fide. Qui enim perseuerauerit vsque in &c.
c esto sana a plaga tua. Adhuc eo loquente veniunt nuncij ad
archisynagogum, dicentes, quia filia tua mortua est, quid vl-
d tra vexas magistrum? Iesus autem audito verbo, quod dice- 4
e batur, ait Archisynagogo. Noli timere, tantummodo crede.
Et non admisit quemquam sequi se, nisi Petrum & Iacobum 5
f & Ioannem fratrem Iacobi. Et veniunt in domum Archisy-
g nagogi, & vidit tumultum, & flentes & eiulantes multum, &
ingressus ait illis. Quid † turbamini, & ploratis? Puella non
Irrisoribus.
h est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse vero eiectis
i *¶ Qui miraculum venerentur.*
k omnibus assumit patrem & matrem puellæ; & qui secum

d *Adhuc, &c.* Beda. Muliere sanata statim nũciatur puella mortua, quia ecclesia Gentium a labe vitiorum curata, & ob fidei meritum filia nominata, continuo synagoga perfidiæ leto resoluta est, quia in Christũ non credidit, & inuidiæ, quia ecclesiam credere doluit.

e *Quia filia tua, &c.* Beda. Multi enim hodie statum synagogæ videntes, restaurari posse non credunt, & pro restauratione eius supplicãdum esse non æstimant. Sed quod hominibus est impossibile, Deo est possibile, vnde sequitur, *Iesus autem, &c.*

f *Archisynagog.* Archisynagogus, cœtus est doctorum legis de quibus. Super ca. mo. seder. scrib. & Pharis. Qui si credere voluerint etiam subiecta eis synagoga salua erit.

✠ Victor Antioch. Virtutes quæ ex Seruatore in alios dimanabant, non locali aut corporali motu, ab illo decedebant. Nam cum corporis expertes essent, ita de alio in alios transibant, alijsque impendebantur, vt tamen in illo esse nõ desinerent. Quemadmodum enim scientię & penes doctorem consistunt, & discentibus nihilominus traduntur, ita Christi virtus, & penes illũ manebat; & in illos nihilominus cum bona illius voluntate deriuabatur, qui fide eũ tangebant. Apposite aũt Euangelista non dixit, sentiens autem virtutem, sed cognoscens virtutem quæ exierat de illo. Neque. n. virtutes illius sentiebantur, cũ corporeæ non essent, sed tãtum intelligebantur. Cęterum illi Christum spiritualiter tangũt, qui in illum credunt. Cæteri vero qui in illum fidem nõ habent, eum verius comprimunt & affligunt, quã tangũt. Qui autem Christum vere tangit, is illum ad clementiam & misericordiam allicit. Negabant autem omnes se illum tetigisse.

C Nam cum in illum non crederent, non tangebant eum, sed tantum comprimebant.

b *Mulier autem.* Bed. Ecce quo tendebat interrogatio, vt mulier scilicet confiteatur veritatem diuturnæ infirmitatis, & subitæ

g *Et non admisit quemquam, &c.* Bed. Blasphemis & irrisoribus non sunt reuelanda mysteria, sed fidelibus qui honorẽt. Vnde alibi. Iustificata est sapientia ab om. fi. su.

h *Flentes & eiu.* Bed. *Lætentur omnes qui sperant in domino, & in æternum exaltabunt, & ha. in e.* Hanc lætitiam merito infidelitatis synagoga amisit, & ideo inter flentes & vlulantes mortua iacet. Sed Iesus eam funditus interire nõ patitur, vnde sequitur. *Et ingressus est.*

i *Non est mor.* Mihi in cuius dispositione & anima recepta viuit, & caro suscitanda quiescit. Hinc mos est Christianis, vt mortui qui resurrecturi non dubitantur, dormientes uocentur, vnde Nolumus uos ignorare fra. de dor.

Bed. Cum anima quæ peccauerit moriatur, ea tamẽ quam dominus ad uitam ęternam prǽuidet, nobis quidem mortua fuisse, sed ei obdormisse non incongrue dici potest.

K *Eiectis omnibus.* Bed. Turba eijcitur ut puella suscitet, quia nisi secularium curarum multitudo a corde eijciatur, anima quæ intus iacet, mortua non suscitatur. Dum enim se per uniuersas cogitationes spargit, ad considerationem sui sese nullatenus colligit.

Thabi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et statim Ie. in. *Non est intelligendum, quod aliqua virtus existẽs in Christo migrauerit extra ipsum, sed talis exitus intelligitur per modum causæ producentis effectum in quem dicitur exire inquantũ causa relucet in effectu. Et per talem modum loquendi dicitur Sap. 7. d. de sapientia increata, quod per nationes in animas sanctas se transfert, & amicos Dei & prophetas constituit. Quæ translatio non potest intelligi, quod sapientia increata sit alicubi vbi prius non erat, cum de necessitate sit vbique præsens, sed quia causat ibi nouum effectum. Vtrũ autem talis virtus in Christo fuerit virtus diuina tantum, vel cum hoc humana, dicetur in fine huius cap.*

2 Quis teti. *Non quærit ex ignorantia, sed vt per confessionem mulieris sanatæ appareat fides eius, & a Christo commendetur, & quia manifestatio miraculi dictæ sanationis cedebat ad gloriam Dei, & Archisynagogi assecurationem, vt per hoc certificaretur de futura suscitatione filiæ suæ.*

3 Turbam compri. *Licet in tali pressura eum tangerẽt corporaliter non tamen tangebant eum cum tali deuotione & fide sicut illa mulier tetigerat, & de tali tactu singulariter quærebat. Circa tertiam partem dicitur sic.*

4 Quid ultra ue. *Licet enim crederent ipsum posse eam sanare, non tamen a mortuis suscitare, ex quo patet quod eorum fides erat imperfecta.*

5 Et non admisit, &c. *Ostendens, quod in operibus miraculorum nõ debet faciens quærere ostentationem, in hoc dans exemplum eius discipulis qui erant facturi miracula, verumtamen, quia in operib. miraculosis manifestatur Dei gloria, ideo aliquando faciebat miracula valde publice, sicut patet in Lazari suscitationi, & cæci illuminatione, ostendens exemplum discipulis, vt in talibus quærerent Dei gloriam tãtum, & non propriam.*

Thabi-

a Beda prius mundat manus Iudæorum quæ sanguine plenæ sunt, aliter puella non resurgeret.

erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacens, & tenens manū
Beda. Id est, puella surge.
puellæ ait illi. † Thabita cumi, quod est interpretatum, puel- 1
Beda. a vitijs
la tibi dico surge. Et confestim surrexit puella, & ambulabat.
Beda. In bonis operibus.
Erat autem annorum duodecim, & obstupuerunt stupore
magno. Et præcepit illis vehementer, vt nemo id sciret. Et 2
† iussit dare illi manducare. 3

A *Thabita cumi*. In Syro sermone quem euangelista ponit, nō [plus] est quā puella surge. Sed forte ad vim dominicę iussionis exprimendā hoc addidit tibi dico surge, & magis sensum [lo]quētis quā verba intimare curauit Sic sępe apostoli & euangelistæ cum aliquod testimonium assumunt, magis sensum [q]uam verba ponunt.

Hieronymus. Ad puellam dicitur thabita cumi, id est, puella surge. Archisynagogo dicitur. Filia tua mortua est, Iesus. Non est mortua, sed dormit, vtrumque est, mortua vobis, sed mihi dormit. B Annorum 12. erat puella, & annis 12. mulier perpessa, peccata in credentium apparent in initio fidei credentium, vnde dicitur. *Credidit Abraham Deo, & repu. est ei ad iu.*

Beda. Quod Christus tres mortuos suscitauit, tria genera animarū significat. Puellam suscitat adhuc in domo clausā, id est, animam, consensum tantum non actum delectationi malæ præbentem. Iuuenem suscitat iam extra portam delatum .i. peccatorem qui consensum iam produxit ad actum. C Suscitat Lazarū iā fętentē, & longa consuetudine peccandi animā male olentem, & alios fama corrumpentē. Puellam D paucis alloquitur, quia eā facile resuscitat, quā & mortuam negat, & animam similem cito resuscitari demonstrat. Iuuenē plurib. corroborat, cū dicit. *Tibi dico surge*, quia tales animę aliquando difficilius reuiuiscunt, Ad monumentum Lazari fremit, turbatur, lachrymatur, magna voce clamat. *Lazare veni foras*. Similiter longa consuetudine peccādi pressus, vix & quasi cū labore suscitatur. Notandū quoque, quod publica noxa publico eget remedio. E Leuia aūt & secreta possunt deleri pęnitentia leui & secreta. Puella in domo iacens paucis arbitris surgit, & eis pręcipit, vt nemini dicant. Iuuenis extra portam turba multa comitāte & vidente. Lazarus de monumento vocatus intantum innotuit, vt propter hoc turbæ cum palmis domino occurrerent, & multi abierunt ex Iudæis, & crediderunt in Iesum. Quartum mortuum annunciante discipulo audiuit, sed quia viui qui pro eo precarentur, defuerunt. *Dimitte inquit mortuos sepelire mortuos suos*. F

Mortui per Christū quot & quomodo suscitati sūt.

Matth. 8.c

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Thabita cumi. Duæ sunt dictiones Hebraice, quarū prima est nomē, secūda verbum, vt patet per interpretationem. Sciēdū autē ꝙ Thabita non est nomen commune, sed est propriū nomē illius puellæ quę fuit suscitata, & hoc patet per simile Act. 9. f vbi dicitur. In Ioppe autē fuit quædam discipula nomine Thabita, & iō Marcus pro nomine proprio posuit commune interpretando. s. puella. Sciendū ēt, quod illud quod ibi interponitur. s. tibi dico non est de significato sermonis Hebraici hic positi, sed additum fuit ab euangelista ad maiorem expressionem, quod ad verbum Christi illa puella suscitabatur.

Et præcepit illis vehe. &c. Causa iā est expressa, per hoc volens dare exemplum aliis, vt non quærerent ostentationem in operibus miraculosis.

Et iussit dare man. Ad probationem veræ resurrectionis, sicut & Christus post resurrectionem suam manducauit cū apostolis, vt habetur Luc. 24.

Ad maiorē euidentiā eorū quę dicta sunt hic & alibi de miraculis Chri, quærit̄ vtrū Chrs fecerit miracula sola diuina virtute. Et arguitur primo qđ sic. Dicit. n. Leo Papa in epistola ad Flauianū. Cū in Christo sint duę naturę, vna earū est. s. diuina quæ fulget miraculis, altera. s. humana quę succumbit iniuriis. ergo sicut se habet humana natura ad succumbēdū iniuriis, sic se habet diuina ad agendū in operib. miraculosis, sed sola natura humana iniuriis succumbit, quia talia pati repugnat deitati. ergo sola natura diuina agit in operibus miraculosis.

Et confirmatur auctoritate Psal. 135. a. *Qui facit mirabilia magna solus*, ergo sola diuinitas est principium agendi miraculum.

Item opera miraculosa excedūt totā virtutē naturę createę, natura autem humana in Christo creata est, ergo vt videtur in nullo attingit opera miraculosa.

Cōtra qa Christus per tactū corporis sanabat miraculose, vt dictū est de muliere patiēte fluxū sanguinis, & infra 6. g. *Quotquot autem tangebant eum, salui fiebant.* si ergo talis tactus nil ageret in sanatione prædicta frustra adhiberetur, qđ nō cōuenit ipsi Christo. s. aliquid frustra agere, ergo ille tactus aliquid faciebat, & certū est ꝙ pertinebat ad humanitatē, ergo, &c. Responsio, in hac quęstione sic est procedendū, qa primo videdū est qualiter viri sancti viui vel defuncti quorū miracula scripta sūt, in illis opati fuerūt, secūdo qualiter Christus inquantū hō operatus fuerit.

Circa primū aliquid est certū, videlicet ꝙ miracula non possunt fieri aliqua virtute tāquā principaliter agēte nisi uirtute diuina, quia sicut dictū est, operatio miraculosa excedit totā facultatē virtutis creatæ. Similiter certum est, ꝙ sancti viri ad miracula possunt operari meritorie, quia frequenter expertum est mira cula facta fuisse a Deo ad preces sanctorum.

Sed dubiū est vtrū viri sancti in miraculis aliqñ operati sint per aliquā virtutē in eis existentē, non quia illa sit principalis ratio agendi, sed tantū instrumētalis, vt sic deus tāquā principaliter agēs fecerit miracula ꝑ sanctos tanquā per quædā instrumenta. Et hāc quęstionē relinquit Augustinus 22. li. de ciu. Dei, insolutam, vbi enarratis multis miraculis martyrū dicit sic. Siue enim deus ꝑ seipsum miro mō quo res tēporales operaṫ ęternus, siue ꝑ suos ministros ista faciat, & eadē ipsa quę ꝑ ministros facit, siue quędā faciat, ēt ꝑ martyrū spiritus, siue ꝑ homines adhuc in corpore cōstitutos, siue deus ista ꝑ angelos quib. inuisibiliter immutabiliter, incorporaliter, imperat operet̄, vt quę ꝑ martyres fieri dicunt̄ eis orantib. tātū & impetrantib. nō ēt operantib. fiāt, siue alia istis, siue alia illis modis, qui nullo mō comprehendi a mortalib. possunt, ei tñ attestatur fides hæc in qua carnis in æternū resurrectio prędicatur. Beatus tñ Gregorius hanc quęstionem determinare vr̄. 2. lib. Dialogorū, vbi dicit sic. Qui deuota mēte deo adhęrent, cū rerū necessitas exposcit, exhibere signa mō vtroq; solēt, vt mira quęq; aliqñ ex prece faciant, aliqñ ex potestate cōcessa illis a deo. Et hoc probat cōsequenter ratione & exemplo. Ratio autē talis est. Cui cōceditur illud qđ est maius, nō est mirū si aliqñ cōcedatur qđ est minus, sed maior est potestas filios Dei fieri, ēt per adoptionem, cum hoc solum sanctis cōcedatur, quam miracula operari, quod etiam aliqñ malis conceditur, vt habetur Mat 7. Sed primū conceditur hominib. sanctis, secundum ꝙ dicitur Ioan. 1. a. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri*. Itē probat hoc exemplo, quia Petrus suscitauit Tabitā orādo, vt habetur Act. 9 g. Ananiam vero & Saphira morti tradidit subito absque oratione, sed solū culpam eorū increpando. Act. 5. a. & sic vr̄ illud factum fecisse ex aliqua potestate sibi cōcessa a Deo tāquā instrumentū diuinę iustitiæ. Itē ad hoc vr̄ facere, quod gratia Dei diuiditur per gratiam gratis datā & per gratiā gratum facientem, & licet aliquando ab aliquibus dictū fuerit, quod gratia gratū faciens nihil ponit in anima, tñ de gratia gratis data ab hominibus cōceditur, qđ aliqd ponit in anima, & hoc patet manifeste de gratiis gratis datis, quæ vocātur sermo sapiētię & sermo sciētiæ 1. Corin. 12. a. qa significāt quasdā eminentes cognitiones diuinorū & humanorū, quę ponūt aliqd in anima. Similiter fides, prophetia genera linguarū, & interpretatio sermonū. Et eadē ratione vr̄, quod gratiæ sanitatū & operatio virtutū. i. miraculorum, quæ ponuntur gratię gratis datæ dicant aliquā virtutē in anima existentem. Dicunt tamen aliqui, quod ista virtus operantis miracula non est aliqua virtus mansiua per modū habitus, sed per modū passionis transeuntis, sicut & ꝓphetia, pp quod tales non possunt facere miracula quotiescunq; volunt, nec prophetare. Sed quidquid sit de conclusione, tō tñ non valet, qa sicut dictū est, talis virtus operādi miracula, nō est principalis, sed tātū instrumētalis. Instrumentū autē operari nō potest, quāuis sit perfectū, per formā suā, nisi moueatur actualiter per manū artificis sicut patet qđ securis non potest secare, nisi ꝑ manū artificis moueatur, & ideo dato qđ talis virtus sit mansiua nō potest tñ operari ad miracula absque motione diuinæ virtutis principaliter agentis, si tñ talis virtus sit mansiua vel ꝑ modū passionis trāseuntis solū, sicut est motio instrumēti cū mouet̄ ab agente principali, nihil dico mō. Item ad conclusionem inducit̄ illud quod a sanctis & Doctoribus Catholicis dr̄ de sacramentis nouæ legis, videlicet quod efficiunt quod figurant, ita quod tan-

A NICOLAVS DE LYRA.

tanquã quædã instrumenta diuinæ misericordiæ ad inductionẽ gratiæ ipsam instrumentaliter attingendo, vel saltẽ aliquã dispositionẽ ad ipsam, vt characterem, vel aliquid simile correspondens in sacramẽtis, quæ nõ imprimũt characterẽ, ita quod in sacramentis est aliqua virtus ad efficiendũ mõ prædicto, & tamen sacramẽta cõsistũt in quibusdã rebus sensibilibus, & iõ multo fortius vr̃ quod in animabus sanctorũ virorũ defunctorum vel viuẽtiũ possit poni aliqua virtus diuinitus eis cõcessa in operibus miraculosis per modũ prædictũ. Ex dictis patet quid dicẽdum sit de humanitate Chr̃i, quę est organũ seu instrumẽtũ coniunctum ipsius deitatis, sicut manus est instrumẽtũ artificis. Homines autẽ alii quãtũcunque sancti nõ sunt sic coniuncti, & iõ sunt quasi quędã instrumẽta deitatis separata, & adhuc plus separata sũt ecclesiæ sacramẽta, instrumentũ autẽ coniunctũ magis participat efficaciam agentis principalis quã separatum, & iõ talis virtus operãdi miracula efficacior inuenit̃ in humanitate Christi, quã in quibuscunque alijs. His dictis potest respõderi ad argumẽta. Ad primũ dicẽdũ, quod simile tenet quãtũ ad hoc quod sicut humanitas in Christo fuit rõ patiẽdi, sic deitas est ratio & principium faciendi miracula principaliter, nõ tñ tenet quantum ad secundum, quia non repugnat humanitati Chr̃i operari ad miracula per modũ instrumẽti, repugnat ãt deitati qualitercumque pati. Verumtamen ratione idẽtitatis suppositi idiomata cõmunicãtur, qa sicut hæc est vera. Deus passus est, ita hæc est vera demõstrato Chr̃o, iste puer creauit stellas. Ad illud ꝙ inducit̃ de Psal. dicendũ quod ly solus nõ excludit humanitatẽ tãquã instrumentaliter agentẽ, sed tanquã principaliter, & sic intelligẽdum est respectu aliorum sanctorum, quod solus deus facit miracula. s. tanquam principale agens. Ad secundum dicẽdum, ꝙ instrumentum in virtute principalis agentis bñ attingit ad aliquid, ꝙ excedit facultatẽ propriam conuenientẽ ei secũdum se, sicut calor naturalis in virtute animę generat carnẽ, vt hr̃ 2. de anima. Argumenta autẽ in cõtrarium cõcludunt tantum, quod humanitas Christi agebat ad miracula sicut agens instrumentale & secundarium, quod conceditur.

CAP. VI.

B ET *egressus.* Sequitur.

a *Vnde huic, &c.* Mira cæcitas. In factis & dictis Christum cognoscere possunt, ob solam generis notitiã contemnunt.

Ioan. 1. e. b *Faber.* BEDA. Qui operatur igni & spiritu, vnde. *Ipse baptizabit nos in igne & spiritu.* Faber est qui fabricatus est auroram & solem. Hieronymus. Filius fabri vocatur, & hoc mysticum, scilicet fabri qui fabricatus est aurorã & solẽ, ecclesiã primã & sequẽtem, in quarũ figura mulier & puella sanat̃.

stupebant

Matt. 13. g. c *Non est, &c.* Prope naturale est ciues ciuibus inuidere qa non opera sed infantiam quam viderunt recordantur.

†in nullo precio habitus

3. Reg. 12. d. Psal. 137. b.

Isidorus. Comitatur sæpe vilitas originem. *Vt quis est filius Isai.* Sed *humilia dominus respicit, & alta a lõge cognoscit.*

C d *Et non pot. ibi. virt. vllam.* Ne ciues incredulos peius condemnaret faciẽs multas virtutes. Vel quia in patria sua despicitur, paucas ibi virtutes fecit & signa, ne penit⁹ inexcusabiles sint. Maiora quotidie ĩ gentibus signa facit, non tam in corporum sanatione quam animarum.

✻ Victor Antiochenus. Hoc propter eorum duritiam & incredulitatem dicitur, qui illiusmodi beneficio potitur erant. Quia enim ad impetrandum sanitatem vtrumque coire debet, nimirũ eorũ qui cura egent fides & illius rursus qui curaturus est, virtus, si alterum horũ defuerit, non temere sanitatis beneficium obueniet. Potest quoque addi, rationi non satis consentaneum videri, sanitatem ei præstare, qui propter fidei inopiam, detrimentum potius, quam emolumẽtum inde percepturus credit.

✻ Theophylactus. Quod dicit, *non poterat*, intelligere oportet, non acceptabãt, qa nõ ipse impotẽs, sed illi infideles erãt, ergo ibi non operatur virtutes, parcens eis, ne maiori reprehẽsione digni essẽt etiam factis miraculis non credentes.

e *Et mir.* Beda. Nõ quasi de improuiso, sed quasi mirandum ostẽdit, qa nec ꝓphetis credũt, nec ipsi quem p̃sentẽ cernũt.

CAP. VI.

ET egressus inde abiit in patriam suam, & 1
sequebantur eũ discipuli sui. Et facto sab
bato cępit in synagoga docere, & multi
audiẽtes† admirabãtur in doctrina eius,
a dicentes. Vnde huic hæc omnia? Et quæ est sapientia quæ †
data est illi, & virtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur?
b †Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Iacobi & Ioseph 2
& Iudæ & Simonis? Nonne & sorores eius hic † nobiscum
sunt? Et scandalizabantur in illo.† Et dicebat eis Iesus, quia
c non est propheta † sine honore, nisi in patria sua, & † in co-
d gnatione sua, & in domo sua. Et non poterat ibi virtutem vl- 3
lam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit
e & mirabatur propter incredulitatem illorum. Et circumibat 4 5

[Interlinear: a Nazareth, vbi natus fuit. — a Male sabbatum celebrat qui vacat a bonis operibus. — a Vt pluribus proficiat. — Idest, doctrina. — Vel huic. — a Beda. sanitates. — Miracula. — Cognatus. — Hac de causa. — Ergo. — Prophetam suscitabit vobis Deus.]

Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

ET egress. *Postquam descriptus est feruor prædicationis in Christo, hic consequenter describitur liuor æmulationis contra ipsum propter doctrinam & miracula ipsius, & patet sentẽtia ex dictis Mat. 13. exceptis quæ sequuntur.*

2 Nonne. *In Matthæo dicitur fabri filius. Credebant enim isti quod esset eiusdem artis cum patre suo putatiuo Ioseph, qui dicitur fuisse faber lignarius. Et probabile videtur, quod Christus eandem artem exercuit, quia non fuit occupatus in doctrina & miraculis vsque ad tricesimum ætatis annum, nec ante fuit intentus studio secundum quod dicitur Ioan. 7.* Quomõ hic literas scit, cum non didicerit. *Nec verisimile, quod tanto tempore fuerit ociosus, magis autem verisimile est ꝙ fuerit occupatus in arte patris sui putatiui quã in alia, & hoc videtur per verbum istorum qui erant de Nazareth, qui modum suum viuendi cognoscebant, & fabrum eum vocabant.*

3 Et non po. ibi, &c. *Istud non posse, non refertur ad potentiam eius absolutam, sed congruitatis & decentiæ, quia non erat congruum quod ibi faceret multa miracula cuius causa subditur, cum dicitur.*

4 Et mirabatur propter. *Fides enim credentium est meritoria de congruo, quod eis fiant miracula sicut patet cap. præcedenti de muliere sanguiniflua cui dictum est a Christo. Fides tua te saluam fecit, & in multis alijs locis in euangelio simile habetur.*

5 Et circumibat. *Quia sui doctrinam eius repulerant, cõuenienter ad alios docendos transiuit, & ita fecerunt apostoli, secundum quod dicitur Act. 13. g.* Vobis oportebat primum loqui, scilicet Iudæi verbum Dei, sed quia repellitis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, sic enim præcepit nobis Deus.

Et

MORALITER.

2 *Et egressus inde abijt in patriam suam, &c.*

Vnde

† *Vnde huic hæc.* Isti similes sunt rustico, qui crucifixum adorare nolebat, eo quod lignum creuerat in horto suo.

Et

Et conuocauit. Hier. Mittuntur 12. apostoli, & datur eis potestas pręcepta docendi vt comitetur verbum simul & factum, & cum promissis inuisibilibus virtutes misceantur, & cum vngunt ægros oleo, infirmitatem fidei virtute corroborent.

✻ Victor Antioch. Marcus numerũ eorum quos ad munus illud delegerat accurate exponit. Matthæus autem nõ hoc solum, sed missorum quoque nomina edit. Marcus rursus missionis modũ diuertis verbis aperit. Scribit enim dominum binos & binos simul ad euangelizãdum misisse, Matthæus autem nõ modo qui missi fuerant, exprimit verumetiã missorum ordinem describit. Indicat nãque quis eorum fuerit primus, quis secũdus, &c.

b *Et dabat ill. &c.* Benignus dominus & magister non inuidet discipulis & eruis potestatẽ suã. Sed ipse potestate sua agit, illi sua infirmitate, si quid agũt, & domini virtutem confitentur dicentes. In Iesu nomine surge & ambula.

c *Ne quid tolle. &c.* Tãta sit in domino fiducia, vt nihil deesse certissime sciant, ne dum sibi prouident temporalia, minus his prouideant æterna.

Bed. Matthæus & Lucas memorant dominum discipulis dixisse, vt nec virgã ferrent. Marcus, ne quid tollerẽt nisi virgam. Sed illi realiter virgam accipiũt. Marcus per virgam potestatem accipiendi necessaria a subditis intelligit.

✻ Victor Antioch. Apud Matthæum non hæc tantum, sed gemina quoque tunica, & calceamenta & virga prohiberi videntur. At vero apud Marcum virga permitti videtur. Et præcepit, inquit, illis, ne quid tollerent in via, nisi virgam tãtum. Ibidem sandaliorum quoque vsus permittitur. Verum quod de virga hic asseritur, tantum secundum quandam indulgentiã assertum videtur. Certe verba eiusmodi quiddam insinuant, habent. n. nisi virgam, tantum quasi dominus dicat. Nihil omnino volo vos in via deferre, nisi forsan virgam qua nitamini. Particula itaque *μόνον*, neque ita late hoc loco vsurpatur, vt nõ absolute neget, sed aliquatenus etiam permittat.

d *Calceatos sandaliis.* Beda. Vt pes neque tectus sit neq; nudus ad terram, idest, nec euãgelium occultetur, nec terrenis commodis innitatur. D

e *Ne indue. dua. tu.* Beda. Quod est vt simpliciter ambulent, non dupliciter.

f *Excutite puluerem de pe.* Beda. Puluis excutitur de pedibus in testimonium laboris sui, quod ingressi sunt ciuitatem, quod prædicatio vsque ad illos peruenerit. Vel quod nihil ab eis acceperint ad victum necessariũ qui euangelium spreuerunt. Luc. 10, a.

* Victor Antioc. Cũ ostendere vellet, impune non habituros, qui Apostolos nõ receperint, aut sermones illorum non audierint, iubet vt puluerem pedib. cohærentẽ, in eos excutiãt qui illos non admittunt, qui itineris laborisque illorum causa frustra suscepti, testis sit.

g *Et vngebant oleo.* Bed. Iacobus dicit. *Infirmatur quis in vobis, indu. p. ec. & o. super e. vn. e. o. &c.* Vnde patet ab apostolis hunc morem esse traditum, vt energumini & alij ægroti vngãtur oleo a pontifice consecrato.

✻ Victor Antioch. Oleum autem inter alia & laborum molestias mitigat, & lumen fouet, & hilaritatem conciliat. Oleũ quod in sacra vnctione adhibetur, & Dei misericordiam, & morbi sanationem & cordis illuminationem denotat. Dici tamen potest orationem hæc omnia efficere, oleum autem eorum omnium quæ fiunt, externum tantum symbolum esse.

h *Et audiuit rex.* Bed. Lucas. Audiuit Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant, ab eo & hæsitabat, eo quod dicebatur a quibusdam, quod Ioannes resurrexit a mortuis, a quibusdã vero quod Elias apparuit. Vnde intelligendum, aut confirmatum eum ex aliorum verbis credẽdo dixisse, aut adhuc hęsitando. *Quem ego decol. &c.* Luc. 9. a.

i *Quia Ioannes Baptist. &c.* Bed. Mira cõtra dominum inuidia Iudęorum: Ioãnem (de quo dictum est, quia nullum signum fecit) potuisse resurgere nullo attestante credunt. Iesum signis & virtutibus approbatum, cuius mortem elementa tremuerunt, & resurrectionem & ascẽsionem angeli & apostoli viri & fęminæ prædicauerunt, non resurrexisse, sed sublatum esse furtim credere maluerunt. F

a castella in circumitu docẽns. Et conuocauit duodecim, & 1

Charitate concordes.

b cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem † spirituum

c immundorum. Et præcepit eis, ne quid tollerent in via, nisi †

a Potestatem viuendi de euangelio. — Onus sæculi. — Delitias.

virgam tantum, non peram, non panem, neque in zona

a Occultam sapientiam: ¶ Ne alia induti, aliam in futuro reseruent, non quod vna tunica in locis glacialibus contenti esse debeamus.

d e æs, sed calceatos sandalijs, & ne induerentur duabus tunicis. 2

a Alienum est prædicatorem per domos cursitare, & hospitij iura mutare.

† Et dicebat eis. † Quãcumque introieritis domum, illic ma- †

nete donec exeatis inde. Et quicumque non receperint vos

f nec audierint vos, exeuntes inde, excutite puluerem † de pe-

a Accepta potestate & auditis præceptis a domino.

dibus vestris in testimonium illis.* Et exeuntes prædicabant

a Quæ est prima via salutis.

vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, &

Sic — a Quia tot signa fiebant.

g vngebant oleo multos ægros, & sanabantur. † Et audiuit rex 3

h *a Pelliceus. — b Hier. Non est fas lucernam abscondi sub modio. — c Christi.* 4

Herodes, manifestum enim factum est nomen eius, & dice-

a Beda. Bene sentit de resurrectione, quod scilicet maioris potentiæ sunt sancti futuri post resurrectionem.

i bat. Quia Ioannes Baptista resurrexit a mortuis, & propterea virtutes operantur in illo. Alii autem dicebant, quia Elias

† aduersus spiritus immundos. Luc. 5. c.

† vbicunque

† qui est sub

* Amẽ dico vobis tolerabilius erit Sodomis aut Gomorrheis in die iudicii, quam illi ciuitati. E

Phi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et conuocauit duodecim & cępit eos mittere. *Superius 3. c. descripta est collatio potestatis prędicandi facta apostolis, hic describitur executio dictæ potestatis, & primo describitur apostolorum missio ad prædicandum, secundo eorum reuersio ad Christũ, ibi. Et conuenientes apostoli ad Iesum. Prima in duas, quia primo describitur dicta missio, secundo ex hoc surgens Herodis opinio, ibi. Et audiuit rex Herodes. Expositio primæ partis patet ex dictis Matthæi 10. exceptis quæ sequuntur.*

2 Sed calceatos sandalijs. *Matth. 10. dicitur quod non portarent calceamenta. Ex quo patet, quod sandalia non dicuntur calceamenta proprie, quia illis poterant vti apostoli, vt hic dicitur.*

3 Et vngebant oleo mul. *Ex hoc loco patet quod vnctio extrema quæ est infirmorum, fuit instituta a Christo.*

4 Et audiuit rex Herodes. *Hic consequenter describitur opinio Herodis de Iesu. Et diuiditur in duas partes, scilicet principalem et incidentalem, secunda ibi. Ipse enim Herodes. Circa primum sciendum, quod apostolis prędicantibus aduentum Christi & eius miracula, quia non solum erant prædicantes, sed etiam facientes miracula in nomine eius, Herodes audiuit famam de Iesu & credidit, licet falso, quod ipse esset Ioannes Baptista, quem ipse decollauerat, & quod a mortuis surrexisset. Ex quo patet, quod iste Herodes non fuit de secta Saducæorũ, qui negabant resurrectionem, sed de secta Pharisæorum qui eam confitebantur, vt habetur Act. 23. Cætera patent ex dictis Matt. 14.*

Et — Ipse

MORALITER.

1 *Et conuocauit.* 12. Sequitur.

† *Et præcepit eis ne quid, &c.* Bed. Per peram onera seculi, per panem delitiæ corporales, per æs in zona sapientiæ occultatio designatur, quia quisquis officium doctoris accipit, neque oneribus secularium negociorum deprimi, neque delitijs carnalibus resolui, neque commissum sibi talentum verbi sub ocio lęti corporis debet abscondere.

† *Quicumque introieritis in domum, illic manere, &c.* Theophilus ne de gula contingeret eos reprehendi ab alijs in alios transeuntes.

4 *Et audiuit rex Herodes: manifestum enim factum, &c.* Sequitur postea.

Et

A a *Philippi fratris sui.* Beda. Vetus historia narrat Philippum maioris Herodis fuisse filiū, & fratrem Herodis, sub quo passus est dominus, & duxisse Herodiadem filiā Arethæ, & postea Aretham ortis simultatibus filiam suam tulisse, & Herodi inimico Philippi in dolorem ipsius nuptijs copulasse. Egesippus, vel Iosephus tamen longe aliter.

b *Non licet tibi habe.* Beda. Qui venerat in spiritu & virtute Eliæ Herodem arguit & Herodiadem, sicut Elias Achab, & Iezabel, malens apud regem periclitari, quam immemor esse præcepti Dei.

3. Reg. 18 c & 21. f

* est ipse

Beda. Soli Herodes & Pharao leguntur natalis sui diem celebrasse, & vterque solemnitatem sangui
B ne fœdasse. Sed Herodes tanto nequius, quanto sanctum & veritatis doctorem & regis cœlestis præconē occidit, & pro voto saltatricis caput occisi ante conuiuas inferre non puduit. Pharao peccantem Eunuchum occidit. Vtriusque tamen exemplo melius est & vtilius nobis, diem mortis semper commemorando timere, quam diem natiuitatis luxuriando celebrare. Homo enim ad laborem nascitur, & sancti per mortem transeunt ad requiem.

* quando

† vsque ad Gen. 40. d Iob 5. d

* Theophylactus. Lex præcipiebat qd frater vxorem fratris acciperet, cum defunctus prolem non haberet. Ibi autem erat filia, propter quod erant nuptiæ sceleratæ.

c *Et iura.* Beda. Non excusatur a periurio per iuramentum. Ideo enim forte iurauit, vt occasionē inueniret occidendi. Et
C si illa patris aut matris interitum postulasset, non vtique concessisset

---

est, alij vero dicebāt, quia propheta est, quia sit vnus ex pro-
(a *Esset.* a Non dominus prophetarum. b Beda. Hæc pronunciatio, vel affirmatiua, vel dubitatiua.)
phetis: Quo audito Herodes ait: Quem ego decollaui Ioan-
(a Hieron. Non per ironiam expresse pronunciat.)
nem, * hic a mortuis resurrexit. Ipse enim Herodes misit ac 1
tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcerem propter Hero-
(a Beda. Tetrarchæ Itureæ & Traconitidis regionis.)
a diadem vxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam: Dice-
b bat enim Ioannes Herodi: Non licet tibi habere vxorem
(Adhuc viuentis.)
fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, & volebat eum 2
(Ideo, vel enim.)
occidere nec poterat: Herodes autem metuebat Ioannem, 3
sciens eum virum iustum & sanctū, & † custodiebat eum. Et
audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et cum 4
dies opportunus accidisset. * Herodes † natalis suæ cœnam
fecit principibus & tribunis, & primis Galilææ. Cumque
introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset
Herodi simulque recumbentibus, rex ait puellæ: Pete a me
c quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quia quidquid petieris,
dabo tibi † licet dimidium regni mei: Quæ cum exisset, di-
(a Beda. Timebat ne Herodes aliquando resipisceret vel fratri amicus fieret.)
xit matri suæ: quid petam? At illa dixit, caput Ioannis Ba-
ptistæ. Cumq; introisset statim cum festinatione ad regem
(In altari. Dignum saltatione sanguinis præmium.)
petiuit, dicēs: Volo vt protinus des mihi in disco caput Ioa-
(¶Opinione non re.)
d nis Baptistæ. Et contristatus est rex. Propter iusiurandum, & 5
(a Beda. Vult omnes simul sceleris sui esse consortes, vt in luxurioso conuiuio cruentæ epulæ deferentur.)
propter simul recumbentes noluit eam cōtristari, † sed mis-
(¶Altari.)
e so spiculatore præcepit afferri caput eius in disco, & decolla-
(a Christum. b Legis.)
uit eū in carcere. Et attulit caput eius in disco, & dedit* illud

---

cessisset Herodes.

* Victor Antiochenus. Colligimus hinc autem tria, Ioannem Baptistam capite multasse, nimirum adulterium, saltationem, & iusiurandum. Quare si mentis iudicio valemus tria hæc auersemur, vt quam maxime, si non propter aliud certe ne cum ijs communicemus, culpæ obnoxij euadamus qui mortis præcursoris auctores & causæ extitere.

d *Et contristat. &c.* Beda. Consueto more scripturę cōtristatus nō re, sed mu. torum opinione. Sicut & ipse Ioseph a b ipsa quoque Maria dicitur pater Iesu, sic contristatus Herodes, quia hoc discumbentes putabant. Dissimulator mentis suæ tristitiam præferebat in facie, lætitiam celebrat in mente. Scelus iuramento excusabat, vt sub occasione pietatis impius fieret.

e *Caput eius in dis.* Beda. Caput legis est Christus, a corpore abscinditur, proprio, id est, a Iudaico populo, & datur puellæ de gentibus, id est, Romanæ Ecclesiæ, puella dat matri sue adulteræ, id est, synagogæ in fine credituræ. Corpus Ioannis sepelitur, caput in disco locatur, littera humo tegitur, spiritus in altari honoratur & sumitur.

Beda. Ioannes capite minoratur, id est fama illius qua Christus a populo credebatur minoratur, Christus in cruce exaltatur, quia qui propheta tantū credebatur, Deus & dñs prophetarum est cognitus. Vnde & ipse Ioannes. *Illum oportet crescere, me autem minui.* Ioannes tem quē oportebat minui, cum dies decrescere incipiunt, natus est.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipse enim. Herod. *Hic ponitur pars incidentalis. Intentio enim principalis euāgelistæ erat describere gesta Christi. Et quia propter opinionem Herodis de Christo fecerat mentionem de decollatione Ioannis Baptistæ, ideo incidentaliter hic describit modū dictæ decollationis. Et primo describitur eius incarceratio, secundo incarcerati decollatio,* ibi. Herodias autem, *tertio decollati tumulatio.* ibi. Quo audito discipuli eius vene. &c. *Sententia autem istarum trium partium patet ex dictis Matth. 14. exceptis quæ sequuntur circa partem secundam*

2 Herodias autem insid. *Ipsa enim timebat ne Herodes ad prædicationem Ioannis de peccato suo pœniteret, & eam marito suo redderet, & ideo quærebat mortem Ioannis.*

Hero-

3 Herodes autem metuebat Ioan. *Solo enim metu tenebatur a interfectione Ioannis, quia propter sanctitatem eius quæ erat nota populo, timebat si Ioannem interficeret, ne totus populus insurgeret contra eum, vt plenius patet Matth. 14.*

4 Et libenter eum audiebat, &c. *Totum istud erat simulatorium vt ex tali auditu Ioannis, & obtemperatione dictis eius in aliquibus teneret populum a rebellione contra ipsum. Et similiter quod postea iurauit dare puellæ saltanti quidquid peteret, fuit malitiose factum, ratione iuramenti & multitudine magnatorū cum eo comedentium haberet occasionem decapitandi Ioannem absque rebellione populi, quia habuit eum excusatum saltem in parte propter ista. Et hanc sententiam tenet Beda super locum istum, & quod subditur.*

5 Et contristatus est rex. *Dicit Beda, quod licet tristaretur in facie, lætabatur tamen in corde.*

Et

MORALITER.

5 *Et contris. est rex, &c.* Bed. Dissimulator mentis suę tristitiā præfert facie, cum lætitiam haberet in mente, scelusque, excusat iuramento, vt sub occasione pietatis magis impius fieret,

ret, & iō per ipsum significantur illi qui sub specie religiositatis machinatur opus facere malignātis. Per Herodiadem vero signatur luxuria. Per saltatricē dissolutio libidinosa. Per quam Ioannis, idest, hominis gratiosi frequenter procuratur mors spiritualis, & aliquando corporalis.

Et

tus est. Christus autem qui lux est mundi, cum incipiũt crescere dies.

a *Et tule.* Bed. Iosephus narrat Ioannem vinctum in castellũ Macheronta adductum, ibique truncatum. Ecclesiastica narrat historia, in Sebasthe vrbe Palestinę, quę dicta est quõdam Samaria tempore vero Iuliani Paganos inuidentes Christianis, qui sepulchrum eius sollicitudine frequentabant, monumentum inuasisse & ossa eius per campos dispersisse, & rursus collecta igni cremasse, ac denuo per agros sparsisse. Affuisse tamen ibi de Ierosolymis monachos, qui immixti Paganis ossa egentibus, maximã eorum partem congregauerunt, & ad Philippum Ierosolymam detulerunt, & ille misit ea Athanasio Alexandriæ vrbis episcopo, & ibi postea seruata Theophilus iubẽte Theodosio omnibus gentium phanis destructis expurgato a sordib. templo Serapis ossa eadẽ ibi posuit, & basilicam in honore sancti Ioannis consecrauit.

sesque & corpus suum suo tempore curare, & reficere debere, maxime vero post ministerium absolutum.

e *Requiesci* Vt aues in ramis sinapis. Pusilla hic requies sanctis longius labor, sed post dicitur illis, vt requiescant a laboribus suis.

D

a Ecclesiã de gentibus. ¶Synagogæ.

puellæ, & puella dedit matri suæ: † Quo audito discipuli eius

¶Literam.

a venerunt, & tulerunt corpus eius, & posuerunt illud in monu

a Riui ad fontem. Gratias agentes.

b mento. Et conuenientes apostoli ad Iesum renunciauerunt 1

a Ne malis consentiatis. 2

c illi omnia quę egerant, & docuerant. Et ait illis: Venite seor- 3

d a Hic breuis requies sanctis, longus labor. Ideo oportuit discipulos requiescere: 4

Erant enim, &c. b Felix studium discentium. 5

e sum in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant enim

f Vt latro. Vt Iudas. Fęlix labor docentium. Quia nondum est conuiuium horum.

qui veniebant, & † redibant multi. Et nec spacium mandu-

a Non solum discipuli, sed cum domino, vt Matthæus dicit.

g candi habebant. Et ascendentes in nauim † abierunt in deser- 6

a Ignis non absconditur qui semper lucet.

tum locum seorsum. Et viderunt eos abeuntes, & cogno- 7

h uerunt multi, & pedestres de omnibus ciuitatibus cucur- †

rerunt illuc, & præuenerunt eos. * † Et exiens vidit

i turbam multam Iesus, & misertus est super eos: quia

erant sicut oues non habentes pastorem, & cœpit illos 8

f *Erant enim.* Hier. In arca Noe animalia quæ intus erant foris mittebantur, & quæ foris erant, intus erumpebant. Sic in ecclesia Iudas discessit, latro accessit. Quamdiu receditur a fide, nec ecclesiæ requies est sine mærore. Rachel plorãs filios suos, &c. Non est hic cõuiuium in quo bibatur vinum nouum, cum cantabitur canticum nouum in cœlo nouo, & in terra noua ab hominibus nouis? Cum quinque panibus & duobus piscibus quinq; milia hominum vespere vitę pascentur? Cum decem Cophini octaua virtute fragmẽtis pleni colligũtur? Cũ sedẽt sup thronos 12. trib. Israel, quę sunt fragmenta Abrahã, Isaac, & Iacob, quando reliquię Israel sal. fi. quãdo facie ad faciẽ Deum videbimus q, in lege Moysi & prophetis & psalmis de Christo legimus. Vnde post quartam vigiliã noctis compescit Christus Iesus tumorem maris ambulans super illud, & dicit. *Confidite ego sum.* quia eum videbimus sicuti est, tunc cessabit ventus & procella, Iesu sedente & regnãte in naui quæ est vniuersalis ecclesia.

† Mat. 14. b. Ierem. 31. c. † abijt. † Matt. 9. d. E Rom. 9. f. 1. Cor. 13. d. 1. Ioan. 3. a.

b *Et conuenientes.* Hieronymus. Ad locum vnde exeunt flumina redeunt. Deo gratias semper referunt super his quæ acceperunt.

c *Omnia quæ.* Non solũ quæ ipsi egerant & docuerunt apostoli domino renunciant, sed etiam quæ Ioannes eis docentibus pascit. Vel sui vel eiusdem Ioannis discipuli, sicut Matthæus scripsit, vnde sequitur. *Et ait illis.*

d *Venite se.* Bed. Non solum requisitionis causa, sed mystice significat, quod relicta Iudæa quæ sibi prophetiæ caput abstulerat, non credendo in deserto ecclesię quæ virum non habuerat, verbi cibaria quasi panẽ & pisciũ epulas esset largiturus. Ibi enim prædicatores sancti qui apud Iudęam non credentẽ, sed contra dicentẽ diu graui tribulatione premebantur, requiem adepti sunt de gentib. gratia fidei collata. Venit seorsum ducit quos eligit, vt inter male viuentes mala non attendant, vt Loth, in Sodomis, & Iob in terra Hus; & Abdias in domo Achab. Et ait illis.

* Victor Antioch. Per hoc Christus ecclesiæ doctores & pastores monet, ne externis turbis perpetuo se dedant sed priuatim sæpe, secretoque agentes, animos colligant, eundẽque a publicis negotijs & occupationibus quantum res patitur identidem seuocent. Docet etiam in verbi ministerio descendentes, nonnunquam respirare & interquiescere, sese-

g *Abierunt in desertũ.* Bed. Petendo solitudinem fidem turbarũ an se sequatur explorat & exploratam digna mercede remunerat. Turbæ autem non iumentis nõ vehiculis, sed proprio labore pedum, iter deserti arripiunt, & salutis desideriũ ostendunt. Rursus ipse excipiẽdo fatigatos, docẽdo inscios, sanando ægrotos recreando ieiunos, quantum deuotione credentium delectetur insinuat.

h *Et pedestres.* Nota quia non in aliam maris ripã sine Iordanis nauigio peruenerunt. Sed transito aliquo freto vel stagno proximos eiusdem regionis locos adierunt, quo etiam pedestres indigenæ peruenire potuerunt.

i *Et mise.* Bed. Quomodo misertus sit, Matthæus plenius exponit hoc mõ. Et misertus est eis, & curauit languores eorum. Hoc est. n. pauperum & nõ habentium pastorem veraciter misereri, & viam veritatis aperire, & languidos curare & ieiunos reficiendo ad laudem supernę largitatis animare quæ sequentia eum fecisse declarant.

F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et conuenientes. *Hic describitur reuersio apostolorum ad Christum, vbi primo describitur condescensio Christi ad apostolos redeũtes secundo ad populum ipsum sequentem, ibi.* Et viderunt. *Circa primum dicitur,* Et conue. *De prædicatione redeuntes ad ipsum.*

2 Renun. *Miracula faciendo.*

3 Et docuerant. *Prędicando ostendentes, quod mandatum eius executi fuerant fideliter.*

4 Et ait il. *Compatiendo eis de laboribus suis.*

5 Venite se. *Vt scilicet, post laborem quiescerent aliquantulum, in hoc ostendit Christus quod prædicatores verbi diuini post laborem possunt recipere recreationem competentem.*

6 Et ascen. in na. *Vt segregati a turbis posent quiescere.*

Et

7 Et viderunt. *Hic consequenter describitur condescentio ipsius Christi ad populũ ipsum sequentẽ. Et primo describitur dicta cõdescẽsio, secundo Pharisæorum cõfutatio c. seq. Circa primum primo describitur condescensio Christi ad populos ipsos pascendo, secundo ad discipulos eos de periculo liberando, ibi.* Et coegit discipulos suos. *tertio ad infirmos ipsos curando, ibi.* Et cum transfretassent. *Sententia autem istarum trium partium patet ex his quæ dicta sunt. Mat. 14. vsque ad finem illius ca. exceptis quæ sequũtur. Quantum ad primam partem dicitur.*

8 Erant sicut oues non. *Sacerdotes enim illius temporis & principes erant sicut lupi rapaces spoliantes populum bonis tẽporalibus, & per malum exemplum spiritualibus, sed Christus tanquam bonus pastor pascebat eos spiritualiter continue verbo doctrinæ suę, & aliquando corporaliter, secundum quod dicitur consequenter.*

Eun-

M O R A L I T E R.

4 *Et ait illis, venite seorsum.* Theophylus. Quiescere facit Christus discipulos suos, vt discant præpositi, quod qui laborant in opere & sermone requiem promerentur, & quod non debent continue laborare.

† *Et pedest, &c.* Adhuc temporibus istis pauperes & mediocres personæ magis currunt ad sermones quam magnæ.

a Vespere, vnde Lucas, Dies autem cœperat decli.

a docere multa. Et cum iã hora multa[a] † fieret, accesserunt * di-
scipuli eius dicentes . Desertus est locus hic : & iam hora †
præterit, dimitte illos, vt euntes in † proximas villas, & vicos
a Q.d. Vestrum est officium.
b emãt sibi cibos † quos manducent. Et respondens ait illis dã[a]
c te illis manducare . Et dixerunt ei : † Euntes emamus du-
centis denariis panes , & dabimus illis manducare. Et di-
cit eis. Quot panes habetis? Ite & videte. Et cum cognouis
Libros Moysi. Prophætas & Psalmos.
d sent, dicunt : Quinque, & duos pisces. Et præcepit illis, vt ac-
Diuersos ordines.
e cumbere facerent omnes, † secundum contubernia super viri
continentem carnem. a Perfectam requiem. Requiem.
f de fœnum. Et discubuerunt † in partes per centẽnos & quin-
g quagenos . Et acceptis quinque panibus , & duobus pisci-
a Sursum dirigendam aciem mentis significat ad lucem scientie quærendam.
h bus, intue[a]ns in cœlum benedixit, & fregit panes, & dedit di-

a *Et cum.* Die declinata Saluator turbas reficit, quia vel fine seculi propinquante, vel cum sol iustitię pro nobis occubuit a diuina spiritualis medię sumus liberati fame.

Allegorice. Beda. Christum deserta gentium petentem multę fideliũ cateruæ relictis mœnibus priscæ conuersationis, neglectoque variorum dogmatum præsidio sequuntur, & cum primum notus in Iudęa Deus, tunc exaltatus est super cœlos & super omnem terram gloria eius.

† facta esset.

Psal. 75.

† quid manducent non habent.

✻ VICTOR ANTIOCHENVS. Discipuli a Christo vt turbam dimittat, petunt, allegantes tum loci solitudinẽ, tum commeatus quoque tenuitatem. At vero diues ille & benign[9] pater corporeã quoque mensam illis apponi iussit, discipulos tantum non oratione compellans: Ne de escis plus satis anxij sitis, en ego adsum, qui magnam copiam, & affluentiam subministrare valeo. Cum illi autem quo tenderet, non intelligerent, animoque propter rei difficultatem penderent, sciscitatus est quot panes habetis? Ipsi vero facta inquisitione, quinque, & duos pisces responderunt.

† per accolas.

B

b *Date illis.* Prouocat apostolos ad fractionem panis, vt illis se non habere testantibus, magnitudo signi notesceret . Et insinuans, quia quotidie per eos ieiuna corda sunt pascenda cum eorum exemplis vel verbis ad amanda cęlestia suscitamur. Notandum, q̃ hoc panum miraculum Ioan. scripturus præmisit, quod proximum esset pascha. Matthæ. & Marcus hoc interfecto Ioanne, continuo esse factum dicunt, unde colligitur Ioãnem imminente pascha fuisse, decollatum, & sequente Pascha crucifixum dominum.

Ioan. 6. a. Matt. 24. b.

c *Euntes emamus.* ✻ Augustinus. Hoc Philippus apud Ioãnem respondet, sed Marcus a discipulis responsum esse commemorat, volens intelligi hoc ex ore cęterorum, philippũ respondisse, quanquam, & pluralem numerum pro singulari vsitatissime ponere potuerit.

Lib. 2. de. consensu euang. cap. 46.

d *Quinque.* Beda. Quinque panes quinque Mosaicæ legis libri, quibus diuinæ æternitatis cognitio, mundi creatio, cursus labentis seculi, & vera Deo seruiendi religio humano generi innotuit, Duo pisces, psalmi. & Prophetę, qui eruditum in lege Dei populum de promissione dominicę incarnationis nouę gratię dulcedine pascebant quibus tota veteris te. series comprehenditur. Vnde. *Oportebat oĩa impleri quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & psal. de me.* Et cũ apuisset illis sensũ, vt intelligerẽt scripturas, & ĩtellectus fideliter auditoribus traderẽt, quasi benedicens aplicis pãibus, & piscibus, eos internæ suauitatis dono multiplicans turbis dispartiri pręcepit. Et bene secundũ Ioannem panes hordeacei dicuntur, qui cibus est iumentorũ maxime, rusticorum ac seruorũ, quia incipientibus auditoribus asperiora & quasi grossiora sunt committenda pręcepta. Animalis vero hõ non percipit ea quę sunt spiritus Dei. Et ideo dominus cuique pro viribus tribuẽs dona, & semper ad perfectiora prouocans, primo quinque pani bus quinque milia, secundo, septem panibus quatuor milia reficit, tertio, discipulis suis carnis, & sanguinis mysteria credidit, ad vltimũ vero magno munere dat electis vt edant, & bibant, super mensam suam in regno suo.

Allegorice.

Luc. 24. c. f.

C

Ioan. 6. a.

e *Secundum con.* BEDA. Diuersi discubitus, distincti ordines qui ecclesiam vnam catholicam faciunt.

f *Per cente. & qui.* Per quĩquaginta iubilei requies. Quinquagenarius autem bis ductus centum facit, & ideo vtriusque quietis perfectionem significat, scilicet, corporis, & mentis. Qui enim quiescit ab actibus prauis, requiem habet corporis. Qui autem a cogitationibus etiam peruersis, requiem habet mentis.

Bene autem super viride fęnum discumbentes, Dei pascuntur alimentis, qui p̃ studium abstinentiæ, calcatis illecebris carnis, audiendis implendisq; verbis Dei operã impendunt. Ideo alij quinquageni, alij centeni, quia requiescitur primo a malo opere, vt post sit etiam requies in mente.

g *Et acce.* Non noua cibaria creat, quia incarnatus, non aliquam quæ scripta erant prædicat, sed legem, & prophetas mysteriis grauidos esse demonstrat.

✻ Victor Antiochenus. Merito nunc in cœlum suspicit & gratias agit, nempe quo facto hoc omnibus planum faciat id totum quod fiebat, cœlesti patri ascribere.

✻ Theophylactus. Intuetur etiam in cœlum, vt instruet a Deo petere escam, & non a diabolo, sicut faciunt illi qui iniuste alienis laboribus nutriuntur. Ex hoc etiã turbis tunc innuit quod non esset Deo contrarius, sed Deum inuocare. Dat autem panem discipulis apponendum turbis, vt tractando panem non dubium sed miraculum videatur.

* Victor Antiochenus. Quandoquidem Deus manna Israelitas in deserto pauerat, ipsiq; obiicere quandoque ausi fuerant, *Nunquid, & panem poterit dare*, &c. ne ea in re patre inferior videatur, panes hic in deserto multiplicat. Interim ne Iudęis qui varias calumniandi occasiones aduersus illum venabantur, iustam aliquam cauillandi ansam offerat, quasi Deo sese adęquet, aut eidem se preferat, prius ad cęlum spectat, quam panem multiplicet, totumque quod fiebat, & futurum erat, patri tribuit.

F

h *Fregit.* Et ante turbas ponenda distribuit discipulis suis quia sacramenta sanctis doctoribus, qui hæc toto orbe prædicent, patefecit.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Euntes emamus. &c.* Ioan. 6. a. dicitur. quod Iesus quęsiuit Philippo. *Vnde ememus panes, vt manducent hi.* & ibidem subditur, & *Hoc autem dixit tentans eum.* Ipse. n. sciebat quid esset facturus, & tunc Philippus respondit, vt ibidẽ dicit, *Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, &c.* quasi dicat. Tantũ precium non habemus cũ pauperes simus . Et hic Mar. discipulos generaliter hoc respondisse, licet aliquo modo sub aliis verbis, *Euntes emamus ducentis denariis.* quasi dicat si vellemus eis dare ad manducandum, oporteret nos ire ad emendum panes precio ducentorum denariorum, & tamen hoc precium non habemus, & sic se excusabãt per impotentiam. Dicuntur autem hic discipuli respondisse illi quod solus Philippus respondit Tum quia nõ solum ex persona sua sed etiam aliorum loquebatur. Tum quia illud quod facit aliquis de aliqua communitate vel dicit, dicitur communitas hoc fecisse vel dixisse, & tũc discipulis se excusantibus de datione ciborum populis Christũ sequentibus dixit Christus quod hic habetis.

2 *Quot panes habetis,* Ioan. 6. dicitur solus Andreas hoc respondisse, per alia tamen verba dicens. *Est puer hic vnus qui habet quinq; panes, &c.* Dicuntur tamen hic discipuli hoc respondisse, in generali quod dixit Andreas eo modo sicut dictum est Philippo. Circa secundam partem dicitur.

Et

MORALITER.

† *Et cum iam hora multa, &c.* Beda. Mystice declinata die turbas saluator reficit , quia cum sol iustitiæ pro nobis occubuit, a spiritualibus inediæ tabe sumus saluati. Prouocat apostolos ad fractionem panis , insinuans quod quotidie per eos sint corda nostra pascenda ; eorum scilicet , literis, exemplis . Per quinque panes quinque libri Moysi, per duos pisces prophetæ , & psalmi figurantur . Duodecim cophini sunt

Qui sunt dispensatores verbi. Aperirent.
scipulis suis, vt ponerent ante eos, & duos pisces diuisit om-
a nibus. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sustu-
lerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos,
b & de piscibus. Erant autem qui manducauerunt * quinque
a Quia sicut Ioannes post hanc refectionem statim continuat, venturi erant vt caperent, & facerent eum regem.
c milia virorum. † Et statim coegit discipulos suos ascendere 1
d nauim, vt præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum 2
e ipse dimitteret populum. Et cum dimisisset eos: abiit in mon- 3
a Beda. Pro se obsecrat, sed pro me impetrat. b Sic ecclesia in fluctibus seculi tendens ad li tus patriæ cœlestis.
f tem orare. Et cum sero esset, erat nauis in medio mari, & †
a Pietatis aspectu, scilicet corroborat.
ipse solus in terra. Et videns eos laborantes in remigan-
Flatus dæmonum.
g do, erat enim ventus contrarius eis. Et circa quartam vigi-
Comprimens omnia pericula mundi.
h liam noctis venit ad eos ambulans supra mare, & volebat præ- 4
Ad horam vt gratior esset liberatio.
terire eos. † At illi vt viderunt eum ambulantem supra mare,

Lucæ 9.b. * panes fere.

a *Et sustule.* * Victor Antiochenus. Duodecim sportæ reliquiis implentur, quo miraculum euidentius fieret, eorumque qui interfuerant sensibus tenacius infixum hæreret. Nã hoc quoque perfecto obseruatoque, discipuli dubij adhuc hærebant vt euangelista indicat paulo post, ait namque. *Non enim intellexerãt de panibus: Erat enim cor corum obcæcatum.* Deinde vt publice constaret, tãtam rerum abundantiam magis prouenisse, ad ostendendam facientis virtutem, quam explendam populi necessitatem. Moyses quondam manna Israelitis suppeditabat, verum id tãtum ad necessariũ vsum. Si quidem quo plus colligebatur, hoc statim in putredinem vertebatur. Quare vbi primum terræ Palestinæ fructus apprehenderunt, manna illico descendere desijt. Sic Elias quoque viduæ farinam & oleum multiplicauit, verum tantisper hoc solum, dum pluuiæ terram irrigaturæ descenderent, vbi enim hæ descendere cępere, statim quoque farinæ multiplicatio cessauit. Quo ergo discrimen inter hos & illum appareat, magnam residuorum copiam reliquam fecit, ita vt illi etiam qui saturati fuerant, reliquiarum vim mirarentur. Nil vero mirum si Dominus ad subministrandam alimentorum copiam, hac potestate non semper vtatur. Siquidem signum non temere sed publicę vtilitatis causa fieri debet, nempe quo faciẽtis virtus per illud manifestet, & Catholica rursum fides, per illud ipsum statuatur & nutriatur. Insinuatum est hic deniq; alimẽta ab his percipere, quos in fide erudimus.

Beda. Secretiora mysteria quæ rudes capere nequeunt, perfectiores diligenter inquirunt. Nam per cophinos, duodecim apostoli, & per apostolos sequentes doctores figurantur, foris despecti, intus salutaris cibi reliquiis ad alenda humilium corda cumulati. In cophinis enim seruilia geruntur opera, sed ille eos panis fragmentorum impleuit, qui infirma mundi, vt fortia frangat vel confundat, elegit.

b *Quinque mi.* Beda. Propter quinque sensus corporis. Hi dominum secuti, significant eos qui in seculari adhuc habitu positi, exterioribus quę possident bene vti norunt. Qui recte quinque panibus aluntur, quia necesse est vt tales legalibus adhuc præceptis instruantur. Qui autem mundo omnino renunciant, & quatuor sunt milia & septem panibus refecti, hoc est euangelica perfectione sublimes, & spirituali gratia intus eruditi.

c *Et sta. co.* Exemplũ dat nobis vt in oĩbus bonis quæ agimus humani fauoris retributionẽ vitemus, ne nos operatio virtutum ad concupiscẽtiam flectat temporaliũ. Quod ipse dominus nobis insinuans, cũ hi qui virtutes eius admirabantur, regem eum facere vellent, fugit in montẽ orare: Crucifixoribus prõptus occurrit, vt scilicet parati simus ad aduersa toleranda tolerãda, cauti ad blãdimẽta si arriserint, & ne nos si affluãt emolliendo decipiant crebris a dño precibus imploremus. D

d *Ad Bethsaidam.* Beda. Bethsaida ciuitas est in Galilæa Andreæ & Petri & Philippi prope stagnum Genesareth. Sed Marcus dicit peracta refectione venisse trans fretum ad Bethsaidam: Lucas quod in locis Bethsaidæ factum fuerit miraculũ. Ait enim assumptis illis secessit in locum desertum qui est Bethsaidæ. Quod cum cognouissent turbæ sequutæ sunt illum, & excepit eos, &c. vsq; ad refectionem illam. Sed forsitan Lucas desertum locum qui est Bethsaidæ, non ipsius viciniam ciuitatis dixit, sed loca deserti ad eam pertinentis. Marcus enim dicit aperte, q̃ pręcederent eum ad Bethsaidam, vbi ipsius fines ciuitatis notat. Lucas vero qui non dicit in desertũ E locũ qui est Bethsaida, sed qui est Bethsaidę. Forte nõ ipsam ciuitatẽ, sed locũ desertũ ad ipsam pertinẽtẽ intelligi voluit. Ioan.6.a. Ioãnes dicit turbas mãducasse panẽ iuxta Tyberiadẽ, & ascẽdentes nauim discipulos venisse in Capharnaum trãs mare, quæ ambæ sunt ciuitates in Galilæa iuxta stagnum Genesareth, quod etiã Tyberiadis á Tyberiade ciuitate sic vocatur.

e *Abijt in mon.* Beda. Bene orat qui Deum orando quærit, a terrenis ad superiora progrediens, verticẽ curię sublimioris ascendit. Qui de diuitijs, aut honore seculi, aut de morte inimici orat in imo iacens viles ad Deũ preces mittit: *Orat autem dominus, non pro se, sed pro me.* Nam etsi omnia posuerit pater in manu filij, filius tamen ut formã hominis impleret obsecrat patrẽ pro nobis qui aduocatus est nobis, unde: *Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum.* Si aduocatus est, debet pro nostris interuenire peccatis. Non ergo quasi infirmus obsecrat, sed quasi pius impetrat. Omnia quæ uult potest, quia aduocatus & iudex noster est alterum pietatis officium, alterum potestatis insigne. Ioan.5. 1.Ioan.2.a.

f *Et ipse solus, &c.* Qui aliquando omnino in periculis ecclesiam deseruisse uidetur, unde: Vt quid domine re.lon.&c. Sed quia differt auxilium non aufert subsidiũ, unde sequit.

g *Et circa quar.* Beda. Stationes & uigiliæ militares, horarũ spacio diuiduntur, patet ergo eos tota nocte laborasse, & diluculo appropinquante auxilium habuisse, quia cũ pressuris obsita humana fragilitas paruitatẽ uirtutum suarum cõsiderat, in se nihil nisi tenebras angustiarũ & hostiũ insurgentiũ æstus cernit. Cum uero mentẽ ad superni præsidij lumen, & ad perpetuæ retributionis dona erigit, quasi inter umbras noctis repente ortũ Luciferi cõspicit, qui diem proximum, id est, Christum nũciet. Lucifer namque tres horas noctis, id est, totam uigiliam matutinam illuminare dicitur. Psal.9.d. F

h *Et volebat præterire eos.* Beda. Vt ad horam, scilicet, conturbati, sed continuo liberati, plus liberationis suæ miraculum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et statim coegit discipulos suos ascendere nauim vt præcederent eum trans fre.* Quia non libenter recedebant absque magistro suo, eius societate & doctrina delectati.

2 *Ad Bethsaidam dum ipse.* Locus erat unde recedebant. 3 Et

3 *Et cum dimisisset.* Per hoc ostendens quod prædicator uerbi diuini debet post sermonem suum ad Deum in oratione redire, ut quidquid boni ibi fecerit gloriæ Dei ascribatur.

4 *Et volebat præterire eos.* Eo modo sicut post resurrectionẽ suam ambulans cũ duobus discipulis suis euntibus in Emaus finxit

MORALITER.

sunt duodecim fructus spiritus sancti, quibus reficimur in eucharistiæ sacramento.

3 *Et cum dimisisset eos, abijt in montem.* Per hoc ostendens, quod orans non debet in terrenis desiderijs iacere.

† *Erat nauis in me. ma. &c.* Nauis est corpus humanũ, in quo secundũ Platonicos anima est sicut nauta in naui, quę fluctibus passionũ iræ & concupiscentiæ (quæ sunt inorganis corporalibus) frequenter impellitur & aliquando periclitatur, nam motus passionis aliquãdo subuertit iudicium rationis. Sed quarta uigilia quæ terminatur in luce matutina, Christus uenit, quia dum mens ad superni luminis claritatem oculos erigit, passionum impetus conquiescit, & tunc fit applicatio ad terram Genesareth, id est, generantis auram, per quam significatur spiritus auræ lenis, ubi est dominus. 3.Reg.19. & sanantur infirmi a languore peccati.

A miraculum ſtuperent, & ereptori ſuo maiores gratias referrent. Sic ſępe diuina pietas in tribulatione videtur fideles deſeruiſſe quaſi laborantes in mari diſcipulos putetur Ieſu voluiſſe prætcrire, vnde, *Quare me de. & qua. contri. in. dum affli. me. inimi.* Sed continuo dominus adeſt, quaſi diceret: Cum tranſieris per aquas tecū ero, & flumina non operient te; cum ambulaueris in igne, nō combureris, & flamma nō ardebit in te, vnde ſequitur. *Et ſtatim loquutus eſt, &c.*

a *Putauerunt*, Beda. Adhuc hæretici putant phantaſma eſſe, nec veram carnē de virgine aſſumpſiſſe. Theodorus enim Pharanitanus Epiſcopus ſcripſit pondus corporale, ſecundum carnem non habuiſſe dominum, ſed abſque pondere & carne ſupra mare ambulaſſe. Fides autem catholica & pondus eum ſecūdum carnem habuiſſe prædicat, & onus corporeum & cum pondere & onere corporali incedere ſupra aquas non infuſis pedibus. vnde Dionyſius in opuſculis de diuinis nominibus ita ait. Ignoramus qualiter de virgineis ſanguinibus alia lege præter naturalem formabatur, & qualiter non infuſis pedibus corporale pondus habentibus & materiale onus, deambulabat in humidam & inſtabilem ſubſtantiam.

b *Nolite ti.* Prima ſubuentio eſt pellere timorē, ſecūda, tēpeſtatē præſentiæ ſuæ virtute cōpeſcere. Nec mirum ſi domino aſcendente in nauim ceſſat ventus, quia in quocūque corde per gratiā ſui amoris adeſt, mox vniuerſa vitiorum & aduerſantis mūdi & malignorum ſpirituum bella quieſcūt.

※ Victor Antiochenus. Hac Chriſti voce audita metus quidem illorum ſedatior factus eſt, interim apparentis viri nouitas eorum animos adhuc dubios & ſuſpēſos tenebat. Ea propter quo id quod videbat, phantaſma nō eſſe accuratius diſcerent, tum rurſum quo ipſe quoque nouæ huius rei periculum faceret, Petrus magno animi feruore incitatus, ad Ieſu dixit: *Domine, ſi tu es, iube me ad te venire ſuper aquas.* Per hoc tamen quod laborantibus nō ſtatim adfuit, diſcipulos & nos per illos docere voluit, ne a malis, in quę forſan incidimus, liberationem è veſtigio petamus: verum vndecunque illata, forti animo perferamus.

b *Non enim intelle.* Beda. Miraculo panum, quod eſſet rerum conditor oſtendit. Ambulando ſuper vndas, quod totum corpus habebat liberum ab omni grauedine peccati. Placando ventos & vndas, quod elementis dominaretur oſtendit. Sed carnales adhuc diſcipuli magnitudine quidem virtutum ſtupebant, ſed diuinæ maieſtatis veritatem non cognoſcebant.

c *Cognoue.* Rumore, non facie vel magnitudine ſignorum: etiam vultu plurimis notus erat.

d *Fimbriam veſtimenti eius tangerent.* Beda. Minimum mandatum quod qui tranſgreſſus fuerit, minimus vocabitur in regno cœlorum, vel aſſumptionem carnis per quam venimus ad verbum Dei.

(Non enim putabant verum corpus ſuper aquas incedere poſſe.)

a putauerunt phantaſma eſſe, & exclamauerunt: Omnes enim vi- (Iſidorus. videbimus eum ſicuti eſt.)
derunt eum, & cōturbati ſunt. Et ſtatim locutus eſt cum eis, &
dixit illis: Cōfidite, ego ſum nolite timere. † Et aſcendit ad illos (Eccleſiam.)
in nauim & ceſſauit vētus. Et † plus magis intra ſe ſtupebant. (a Magnitudine miraculorum, & non cognitione deitatis, & hoc eſt, Non enim, &c.)
b * Non enim intellexerunt de panibus: (Quare.) erat enim cor eorum
obcæcatum. † Et cum transfretaſſent venerunt in terram Ge-
neſareth, & applicuerunt. * Cumque egreſſi eſſent de naui, 1 (Incolæ.)
c continuo cognouerunt eum, (Mira fides, non præſentium tantum ſalute contenti ſunt, mittunt ad illos per per circumitum, vt currant omnes ad medicum.) & præcurrentes vniuerſam * re- 2
gionem illam, cœperunt in grabatis eos qui ſe male habebant (Infirmos.)
circumferre, vbi audiebant eum eſſe, & quocunque introi-
bat in vicos vel in villas, aut ciuitates, in plateis ponebant
d infirmos (Non ipſum.) & deprecabantur eum vt vel fimbriam veſtimenti
eius tangerent, (a Hoc in futuro.) & quotquot tangebant eum, ſalui fiebant. (Quando aufugiet dolor & gemitus.)

* & admirabantur.
† Mat. 14. d.

NICOLAVS DE LYRA.

finxit ſe longius ire vt habetur Luc. vlt. Nec tamen fuit ibi aliqua duplicitas ſeu falſitas ſecundum quod dicit bea. Greg. Hoc enim fecit, vt ſic oſtenderet ſe eis exterius qualis apud eos erat in mentibus eorum interius, erant enim dubij in fide reſurrectionis Chriſti, & tardi ad credendum, vt ibidem dicitur, & propter hoc dubium erant aliquantulum elongati à veritate, & ideo apparuit eis in peregrina effigie & finxit ſe longius ire, quia tales apparitiones fiunt communiter ſecundum diſpoſitionem interiorem ipſorum quibus fiūt. Et eodem modo dicitur hic quod volebat pręterire eos, quia erant paruæ fidei, ſecundum quod dicitur in textu, quia putabant phantaſma eſſe, & tamen iam viderant tanta miracula eum feciſſe, quod credere debebant ipſum ſuper aquas poſſe ambulare. Circa tertiam partem dicitur.

1 *Cumque egreſ. eſ. de. con.* Scilicet, illi de terra Geneſareth, quia per famam quam audierant & miracula quæ aliqui eorum viderant, cognouerunt, quod ille erat, qui infirmos curabat, & mirabilia alia faciebat, & ideo ſubditur.

2 *Et præcur. vni. re.* Quia Geraſeni miſerunt per ciuitates ad hoc, quod adducerentur infirmi ad præſentiam Chriſti vt fimbriam veſtimenti eius tangerent. Iudæi enim erant diſtincti ab alijs gentibus, non ſolum in lege, ſed etiam in habitu, quia Nu. 15. præcipitur, quod facerent fimbrias in angulis palliorum, & talem habitum portabat Chriſtus ſicut & legem ſeruauit, & ad tactum huiuſmodi fimbriarum curabantur infirmi.

ADDITIO I.

In cap. 6. vbi dicitur in poſtil. *Nec eſt veriſimile, quod tanto tempore fuerit ocioſus.*

Cum Chriſtus etiam in hac vita ſummum gradum contemplationis attigit, nullo modo dici potuerit ocioſus, etiam ſi aliquando ab omni actione ſeu exercitio corporali ceſſaſſet, hoc enim pertinet ad contēplatiuam vitā ab exteriori actione quieſcere ſecundum Grego. in 6 moral. & ideo irrationabile eſt attribuere Chriſto occupationem in artibus mechanicis ad remouendum ab eo ocioſitatem, nec ex hoc quod illi de Nazareth ipſum fabrum vocabant, concluditur ipſum fuiſſe fabrum, ſicut nec ſequitur ipſum habuiſſe ſorores, licet ipſi dixiſſent. *Nonne ſorores eius hic nobiſcum ſunt?* ſed fabrum ipſum dicebant ad vilipendendam doctrinam Chriſti. Frequenter enim hi qui occupantur in actionibus corporalibus, deficiunt ab intellectualibus. Vel dicendum ſecundum Aug. quod eo ipſo fabrum Chriſtum credebant, quo fabri filium, quia cōiter filij creduntur habere artem patris.

ADDITIO II.

In eod. ca. vbi dicitur in poſtil. *Ex quo patet quod ſandalia non dicuntur calceamenta.*

Manifeſtum eſt ex communi modo loquendi, quod ſandalia ſunt quædam ſpecies calceamenti. Calceamentum enim ſe habet vt genus ad omnia quibus pes induitur. Vnde ſi apoſtoli prohibentur ne aliquo modo portarent calceamenta, prout intelligit Poſtillator, ex conſequenti nō poſſent portare ſandalia cum ſint quædam ſpecies calceamenti, & ſic eſſent eis iniuncta contraria præcepta, quod eſt manifeſte contra rationem: vnde aliter dicendum eſt. Ad quod ſciendum, quod calceamenta ſeu ſandalia poſſunt dupliciter portari. Vno modo in pedibus prout communius fit. Alio modo ligata ſub cingulo vel recondita in ſacculo vel in pera & huiuſmodi, prout pauperes itinerantes quandoque faciunt, vt cum corrumpuntur vel deficiunt calceamenta ſeu ſandalia quæ habent in pedibus prouideant ſibi de alijs, quæ ſecum portant modo prędicto. Primo modo nunquam fuit prohibitum apoſtolis vt ſandalijs nec calceamentis ſcilicet in pedibus, quia hoc pertinet ad velocius ſeu expeditius incedendum. Vnde Iſraeliticis vt citius exirent de Aegypto, & non deſidioſe ambularent, præcipiebatur à domino ut haberent calceamenta in pedibus, prout ipſemet poſtillator dicit Exo. 12. Secundo uero modo prohibitum eſt apoſtolis euntibus ad prędicandum, ſcilicet, portare calceamenta in ſacculo uel huiuſmodi, quia

quia hoc est impedimentũ itineranti,sicut & alia superflua vel duplicia,q̃ omnino prohibebantur apostolis eũtibus ad p̃dicandũ. vt in presenti ca. Veritas autẽ huius distinctiõis.s. de duplici modo portandi calcementa, patet ex modo loquẽdi sacrę scripturę. Nã Mat.10.b.vbi calceamenta eis prohibebant, nõ prohibet eis portare in pedibus. Dicit.n. *Nec calceamenta.nec virgam.* Similiter Luc.10.a dicit. *Nec peram,nec calceamenta*. non exprimens in pedibus,secundũ Mar.in hoc ca.non permittit apostolis portare sandalia simpliciter,quia hoc esset ꝯ aliud præceptum de directo,sed permittitur eis calceare sandaliis,quod est portare sandalia primo modo,vnde expresse dicit.Sed calceatos sandaliis,Similiter Apostolus ad Eph.6.c.in eadem materia dicit: *Calceati pedes in præparatione euangelii.* Non enim dicit,quod portent calceamenta,quod potest intelligi secundo modo portandi, sed quod portent in pedibus,& sic in his duobus præceptis nulla est cõtradictio, etiam si sandalia,& calceamenta pro eodem sumantur,& de hac materia vide supra cap.i,inadditione secunda.

Ripli. *In cap.6.* vbi dicitur. *Nonne hic est faber.* dicit Postillator, quod non est verisimile Christum a iuuentute vsque ad tricesimum annũ fuisse ociosum.Bur. dicit Christũ non debuisse opari opera mechanica,quia impediuisset opa intellectualia.in quibus Christus summũ gredum tenuit,iõ ociosus dici non potuit. Hoc dico,quo ad factum, quod & si Chr̃s nihil opando corporaliter ociosus non fuit,prębuisset tñ exemplũ ociosis,qui ab eo sumerẽt velamẽ excusatiõis. Laborauit igit sicut & orauit,nõ ad suffragium,sed ad exemplum.Nec talis labor in Christo potuit remittere summum gradum intellectualis contemplationis, ut Burg. arguit,sicut nec dolor summus in passione potuit remittere summam fruitionem,de quo alibi. D

In eo.c. vbi conceduntur apostolis sandalia. Postillator volens saluare literã,Matth.10.vbi prohibẽtur calceamenta,dicit sandalia proprie non esse, nec dici calceamenta. Burg. vult,quod sandalia sint contẽta,vt species sub genere calceamentorũ.Et soluit eã contrarietatẽ quã mouit postillator de Mat.10. & hic p portare inpedibus vel in sacculo, &c. Sed non videtur maturũ de hoc oportere fieri mãdatũ,quod raro & p viles personas fieri cõsueuit. s.portare calceamenta in dorso ligata. Ridiculosa igitur videtur distinctio Burg. Satis enim dictum arbitror de vsu calceamentorum in pedibus Christi & apostolorum super Matth.10.

De sandaliis autẽ hic concessis secus est,qa nõ pertinent ad genus calceamentorũ. Genus dico logicũ,sed pp similitudinẽ vsus respectu pedũ,modũ habent calceamenti,quæ alio nomine dicũtur caligę,iuxta illud Act 12.b.vbi dicitur Petro. *Calcea te caligas tuas.* Gręcus sermo habet sandalia,vbi nos caligas. Et vt quidam volunt,sandalia sunt in soleis integra,superius aperta, & sic cum non sint calceamenta,habent tamen aliquid simile,quia pedum contra asperitatem vię sunt munimenta, & sic prohibitis calceamentis,conceduntur sandalia sine contrarietate. Ad plenam enim calceationem requiruntur multa.s. caligæ ligaturę,&c. Ab huius modi curiositate sunt apostoli prohibiti, & cęteris quę in litera enumerantur,sandaliis concessis.

CAP. VII.

ET conue.Beda. Patet quam vera sit confessio domini ad patrem qua dicitur. *Quia abscondisti hæc a sapientibus & a prudentibus,& reuelasti ea paruulis.* Indocti veniunt infirmos adducunt,vt vel fimbriã eius contingant,& ideo cupita salute potiuntur. Pharisæi vero, & Scribæ qui doctores populi esse debebant,non ad uerbum audiendum, non quasi ad medicũ,sed ad quæstionum pugnas concurrunt.

CAP. VII.

a ET conueniunt ad eum Pharisæi, & quidam de Scribis (a Aperit quare venissent.) venientes ab Ierosolymis. Et cum uidissent quos-
b dam ex discipulis eius, † communibus manibus id
c est non lotis manducare panes† vituperauerunt. Pharisæi enim (Ideo.) (Panem.)
d & omnes Iudæi, nisi crebro lauent manus, non manducant, 2
(a Non Dei. b Redeuntes. c Lauentur. Frustra baptizantur sic. dum in nomine saluatoris non abluuntur.)
tenentes traditionem seniorum. Et a foro nisi † baptizentur,
non comedunt, & alia multa sunt, quæ † tradita sunt illis ser- 3
uare baptismata calicum & vrceorũ, ęramentorũ & electro-
e rum. † Et interogabant eum Pharisæi, & Scribę. Quare disci (Immundis.)
f puli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens dixit

† inquinatis
† abiuti fuer.
† acceperunt, tenenada ablutiones.

b *Communibus ma.* *HIERONYMVS. Immundis,vel communibus manibus communionem gentium significat Munditia Pharisæorum sterilitæ est, communio apostolorum nõ tota extendit palmites suos vsque ad mare.

c *Non lotis.* De non lotis corporis manibus vituperant, cum in eorum operibus nihil immunditiæ inueniatur.Ipsi qua exterius loti, conscĩtiæ liuore intus sunt polluti.

Victor Antiochenus. Non est hoc eo sensu accipiendum, quasi discipuli manus nullo modo lauerint, non ita enim res habet. Verum quia a Domino ita edocti erant, vt ea, quę ad explendam communem corporis necessitatẽ faciũt, pro rerum vsu,loci & temporis cõmoditate administraret, soli autẽ virtutum studio ex animo incumberent,quo tẽpore cibus sumendus erat,de receptis apud Pharisæos lauationibus,non multũ curabant. Hoc autem cum Scribę & Pharisæi animaduertissent,illos veluti vsitatarum traditionũ trãsgressores,apud Christum accusabant. E

d *Pha.* BEDA. Superstitiosa hominum traditio crebrius lauari, ob manducandum, & huiusmodi Sed necessaria doctrina veritatis eos iubet,qui panem vitæ qui de cœlo descendit manducare desiderant, crebro eleemosynarum alio rumque iustitiæ fructuum lamento sua opera purgare.

e *Baptismata cali.* Frustra vasorum baptismata seruant,qui cordium suorum,& corporum sordes negligunt. Non enim hoc de materialibus manibus dictum est, sed pro mentium emundatione,& operum castigatione,& animarum sanctimonia,& salute.

f *Quare discipuli tui non ambulant, &c.* Mira stultitia filium Dei arguunt,quia nõ seruat pręcepta hominum.Manus autem,ide st,opera non corporis sed animæ lauandæ,sunt, vt fiat in illis verbum Dei. F

Bene

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

1 ET conueni. Postquam descripta est erga discipulos Christi conde scensio,hic consequẽter describitur Pharisæorum confutatio, & hoc quadrupliciter. Primo in eorũ obseruantiis. Secundo in miraculis Christi, seq c.ibi. *Ex exierunt Pharisæi.* Tertio in lege permissis 10.c. Quarto in parabolis.12. cap. Circa primum primo describitur Pharisæorum confutatio, secundo populorũ consolatio.ibi. *Et inde surgens.* Circa primum primo describitur Pharisæorum obseruatio vana, secundo,eorũ interrogatio maligna,ibi. *Et interrogabant Pharisæi.* tertio eorũ ꝯfutatio vera ibi. *At ille respondens.* quarto, dictæ confutationis expositio plana,ibi: *Et cum introisset in domum.* Sententia vero istarũ partium patet ex dictis Matt. 15.exceptis quæ sequuntur.

2 *Pharisæi enim, &c.la.ma.&c.* Volentes per munditiam exteriorem pretendere,quod haberent interiorem, cũ tamen essent pleni iniquitate,& immunditia,secundum quod dicitur Mat.22.

3 *Et a fo.nisi bap.non come.* Quando enim exibant ad negocia exteriora in publico,reputabant se immunditiam aliquam contrahere ab aliis,qui tamen erant meliores ipsis, & ideo redeuntes a talibus negocijs lauabant se antequam comederent, quasi purgantes immunditiam ab aliis contractam.

Moyses

MORALITER.

1 *Et conueniunt ad eum Pharisæi,& quidam de Scribis venien.* Spiritualiter. Illotis manibus manducare est immundum viuentem eucharistiam tractare.

A a *Bene propheta.* Hieronymus, Latratum Pharisæorum reprimit furca rationis, idest, Moysi, & Isaiæ increpatione, vt & nos hæreticos verbis scripturæ vincere possimus.

b *Bene irritum fe.* Falsam calumniam vera ratione confutat, quasi vos propter traditionem hominum præcepta Dei contemnitis, & negligitis, quare ergo s meos discipulos arguitis, qui iussa seniorum paruipendunt, vt custodiant mandata Dei?

† Isa. 29.d. Mar. 13.a.

c *Vos autem dicitis.* Beda. Consulens dominus imbecillitati, vel ætatum vel penuriæ parentum, præcepit vt filij honorarēt patres etiam in necessariis huius vitæ. Hanc autem legem Scribæ, & Pharisæi subuertentes, vt impietatem sub nomine pietatis inducerent, docuerunt filios suos, vt si quis ea, quæ parentibus offerenda sunt, Deo vouere voluerit, qui verus pater est, oblatio domini præponatur.

† Exo. 20.b. Leu. 20.b.

B * VICTOR. ANTIOCHENVS. *Vos autem dicitis.* Id est, si quis ob dehonestatos parētes munus, hoc est, illud Deo in sacrificium sese oblaturum promiserit, quod patri alioqui debebat, vos id iustum pronunciatis. Vos, inquam, rem qua filij parentes alere, & honorare omni iure obligabantur, Deo offerre licitum asseritis. Id quod aliud nihil est quam manifestaria diuinæ legis, propter vestram traditionē euersio, & abrogatio.

Matt. 15.b

† 15. q. 5. c. 1.

* Theoph. Volentes Pharisæi quæ offerebantur, comedere, instruebant filios, quod cum peculia aliqua habebāt, & parentes hęc peterent responderent illis, Corbam, hoc est, donum quod a me petis, iam obtuli domino, & ita hęc nō exquirerent quasi Domino oblata. i. ad salutem parentum proficua, & sic decipiebant filios, vt parentes non honorarent, & ipsi oblata deuorarent.

C d *Tibi prode.* Isid. In tuos vsus consumitur, quod sacrilegiū est. Vel interrogatiue. Quasi dicat. Proderit tibi? Non debet. Hoc metuentes patres afficiebantur inedia.

e *Nihil est extra, & c.* Bed. Nec idolothitum inquantum cibus est, inquantum Dei creatura est, sed dæmoniorū inuocatio hoc facit immundum. Vnde. *Non potestis bibere calicem domini, & calicem dæmoniorum.*

Iudęi se partem Dei iactāt, communes cibos vocāt, quibus omnes homines vtūtur, vt ostrea, lepores, huiusmodi animalia, quę vngulam non findunt, nec ruminant, nec squamosa in piscibus sunt.

* Victor Antiochenus. Hinc lex secundum spiritum, se paulatim prodere incipit. Neque enim hęc vt Mosaica, circa corporales expiationes ciborumq; differentias, versatur, sed circa virtutē spiritus. Ne mireris autem, si veteri lege corporum inquinamenta diiudicāte, & auersante, Christus hoc loco contradicere videatur, (loquitur enim perinde atque si nulla corporalis immunditia in hominem cadere queat,) siquidē lex vetus ad externū tantum hominē spectabat, Christus autem ad internū mentis aciē coniiciebat, veluti tempore illo iā præsente, quo crux illis rebus typicis & corporalibus fine impositura erat.

f *Et vos impru.* Corripiuntur, quia, quæ per se patent, mystica putant. Ex quo aduertimus vitiosum esse auditorem, qui obscura manifeste, aut manifeste dicta obscure vult intelligere.

g *Et in secess.* BEDA. Hinc calumniantur quidam hæretici, qd dominus physice ignarus putet omnes cibos in uentrem ire & in secessum digeri, cum statim infusæ per artus & venas & medullas neruosq; fundantur. Vñ & multos qui vitio stomachi perpetem vomitum sustinent, post cęnas & prādia statim euomere dicūt, & tamen corpulētos esse, quia ad primū tactū liquidior cibus & potus per mēbra funditur. Sed quāuis tenuissimus humor & liquens esca, cū in venis & artubus cocta fuerit & digesta, per occultos meatus (quos Græci poros vocāt) ad inferiora dilabitur & in secessum vadit.

Aug. Quædam sic accedunt vt etim mutent & mutētur, sicut & ipse cibus amittens speciem suam, in corpus nostrū vertitur, & nos refecti in robur mutamur.

h *De corde hominum.* Beda. Animæ locus principalis non iuxta Platonem in cerebro, sed iuxta Christum in corde est.

Arguun-

a cis. Bene prophetauit Isaias de vobis hypocritis sicut scriptū
Extrinsecus ... a Et quia longe est cor. In vanum, &c.
est. † Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum † lōn- †
¶ Quia.
gè est à me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas
¶ Non Dei. ¶ Necessaria.
& præcepta hominum, relinquentes mandata Dei tenetis
¶ Vanas. ¶ Non Dei. ¶ Scilicet.
traditiones hominum, baptismata vrceorum & calicum, &
¶ Superstitiosa & inutilia facitis.
b alia similia his facitis multa. Et dicebat illis. Bene † irritū fe- †
cistis pręceptum Dei vt traditionem vestrā seruetis. Moy- 1
a Non tantum salutatione & officio deferendo, sed munere, sicut illud est, Honora viduas, idest, tribue necessaria.
ses enim dixit. Honora[a] patrem tuum & matrem tuā, & qui
c maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem di-
a Q. Bene potest dicere. b Filius. ¶ Quod Deo voui.
citis. Si dixe[a]rit ho[b]mo patri aut matri, corbā, qđ est donum 2
¶ Alias profuerit. a Sic.
d quodcūque ex me tibi proderit, et vltra non dimittitis eum
Boni. a Qui debet sustentari necessarijs huius vitæ. b Quasi in hoc rescinditis. c De parentibus.
quidquam facere pa[a]tri suo aut matri[c] rescinde[b]ntes verbum
¶ Vestræ auaritiæ. ¶ Non Deus.
Dei per traditionem vestram quam tradidistis. Et similia hu
¶ Contra mandatum Dei, ¶ Confutatis superbis humiles aduocat & docet.
iusmodi multa facitis. Et aduocans † iterum turbas, dicebat †
e illis. Audite me omnes & intelligite. Nihil est extra hominē,
introiens in eum, quod possit eum coinquinare, sed quæ de
a De corde hominis. b Alias communicant. Commune enim dicunt Iudæi immundum. ¶ Attentos facit.
homine[a] procedūt, illa sunt quę coinqu[b]inăt hominem. Si 3
quis habet aures audiendi audiat. Et cum introisset in do-
¶ Relicta, ¶ Exponere.
mum a turba, interrogabāt eum discipuli eius † parabolam.
f Et ait illis. † Sic & vos † imprudentes estis? Non intelligitis,
quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest
Vel communicare.
eum coinquinare, quia non intrat in cor eius, sed in vētrem
g vadit, & in secessum exit purgās omnes escas? Dicebat aūt, 4
quoniam q̄ de homine exeunt, illa † coinquinant hominem.
In quo est sedes animæ.
h † Abintus enim de corde hominum cogitationes malæ pro- 5

NICOLAVS DE LYRA.

1 Moyses enim dixit. Honora patrem, &c. *Dominus aūt dixit hoc, vt habetur Exo. 20. sed Moyses explanauit qualiter esset intelligendum contra quem intellectum sacerdotes & Pharisæi docebant.*

2 Corbam quod est do. *Corban non significat donū generaliter acceptum, sed donū Deo oblatū vel offerendum. Pharisæi et sacerdotes auaritia moti dicebant, quod melius erat filijs offerre Deo bona sua, quam prouidere parentib. in necessitate positis, & sic euacuabāt præceptum Dei de honore parentum, vt plenius dictum fuit Matth. 15.*

3 Si quis ha. *i. si quis habet voluntatem audiendi veram, doctrinā, audiat meam, & non Pharisæorum.* 4 In secessum. *Natura. n. quæ est sagax, impuritatem quæ est in alimento suscepto, emittit per secessum, retinens illud quod est ibi purum ad corporis nutrimentum, & sic purgatur esca corporis nutritiua.*

5 De corde hominum. *i. consensus deliberatiui ad mala agenda, quæ explicat magis in particulari, cum subdit.*

Adul-

MORALITER.

† *Populus hic labijs me honorat.* Labijs & non corde Deum honorare, est bene loqui & male viuere.

† *Bene irritum fecistis.* Hoc autem faciunt principes & prælati facientes statuta sua sub graui pęna diligenter obseruari, & parum aut nihil curant de obseruatione mandatorum Dei.

† *Et aduocans iterum, & c.* Hoc est ita morale, quod non indiget alia moralitate. *Et inde surgens, & c.* Sequitur.

Mu-

Arguuntur etiam ex hac sententia qui cogitationes a diabolo immittit putant, non ex propria nasci voluntate. Diabolus incetor, & adiutor malarum cogitationum esse potest, autor esse non potest, Si autem in insidiis semper positus leuem cogitatioum nostrarum scintillam suis fomitibus inflammauerit, non debemus opinari eum quoque cordis occulta rimari, sed ex corporis habitu & gestibus extimare, quid versemus intrinsecus, vt si pulchrã mulierem nos crebro viderit inspicere, intelligit nos amare.

a *Et inde fur.* Relictis scribis, & Pharisæis calumniatoribus, in partes Tyri & Sidonis secessit, vt Tyrios Sidoniosque curaret.

b *Neminem vo.* BEDA. Quamuis latere non potuerit, non tamẽ factum est quod voluit. Sed exemplũ eis dabat, quibus sanandi infirmos gratiam conferebat, vt in miraculis humani fauoris gloriam quantum possent declinarent, nec tamen a pio opere virtutum cessarent, cum hoc fieri vel fides bonorum iuste ex peteret, vel incredulitas prauorum necessario cogeret, Ob hanc enim causã Tyri, & Sidonis fines intrabat, vt filiam syrophœnissæ a dæmonio liberaret & per fidem gentilis fęminæ scribarum, & pharisæorum perfidiam argueret.

c *Mulier enim.* Marcus dicit dominum fuisse in domo, cum venit ad eum mulier. Matthæus dicit, quod clamat post nos. Per quod innuit, quod post ambulantem preces emiserit. Venit ergo ad eum mulier in domum, sed quia Matthęus ait. *Nõ respondit ei verbum.*, dedit intelligere, quod ambo tacuerunt, & cum silentio ingressi sunt. Et ita cętera contexuntur, quæ in nullo dissentiunt.

Hieronymus. Mulier, est mater nostra Romana ecclesia. Nota, dæmoniaca occidentalis barbaries, cuius fides fecit de cane ouem. Micas intellectus quærit non panem infractum literæ cupit.

Beda. Mulier gentilis, sed cum fide ad dominum veniens ecclesiam significat de gentibus collectam, quæ pro filia dæmoniaca dominum rogat, idest, pro suis populis nõdum credentibus, vt ipsi a diaboli fraudibus absoluantur. Quæ bene secundum Matthæum de finibus suis egressa, secundum Marcum ingressa ad dominũ atque ad pedes procidisse dicit, vt ex vtroq; colligatur, quia illi soli fideliter, & recte pro errantibus orant, qui priscas suæ perfidæ mansiones relinquunt, at que in domum Dei, id est, ecclesiam pia se deuotione transferunt. D

d *Sine prius saturari filios.* Quasi dicat, Futurum est, vt, & vos gentes salutem consequamini, sed prius oportet Iudęos qui antiqua electione filij Dei nominãtur pane cœlesti, refici, & sic tandem gentibus vitæ pabula ministrari.

cedũt. Adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritię (Inuidia.) nequitię, dolus, impudicitia, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia. omnia mala hæc ab ĩtus procedũt, & coinquinant hominem. Et inde surgens abiit in fines Tyri & Si-
a dõis, & ingressus domum, neminem voluit scire & nõ po-
b (a Idest, Romana, ecclesia. b Ideo. c In auditu auris obediuit mihi. d Occidentalis ecclesia.)
c tuit latere. † Mulier enim statim audiuit de eo cuius filia habebat spiritũ immundũ: intrauit, & procidit ad pedes e-
(a Causa cuius venerat mater ad Iesum. b Humanitatem. a Hic fides qua credit filiam posse saluari.)
ius. Erat enim mulier gentilis Syrophœnissa genere. Et rogabat eum, vt dæmoniũ eiiceret de filia eius. Qui dixit illi
d Sine prius saturari filios. † Non est n. bonũ sumere panem (Gentilibus. Hic patientia qua toties contempta vt Matthæus dicit perseuerat)
e filiorũ, & mittere canibus, At illa respõdit & dixit ei. vtiq;
(a Humilitas, que se non canibus sed catellis cõparat Mystice loquitur mulier gentilis. b Intellectus. c Non ad mensam.)
f dñe. Nã & catelli comedunt de micis sub mẽsa puerorũ.

1 pane cœlesti, refici, &
2 sic tandem gentibus
3 vitæ pabula ministrari.
4 ✻ VICTOR ANTIOCHENVS.
5 Christus petitæ sanita-
6 tis beneficium distulit,
7 partim quidem quo Iu-
8 dæis per hoc ostendat,
9 non pari se facilitate ip-
10 sis, & exteris hominibus
11 sanitatem præstare, par-
12 tim etiam, vt mulieris
13 huius fides omnibus ma- † Matt.15.c.
14 nifesta euadat. Quo hac Psal.37.b.
15 quoque ratione, compa- Psal.147.a.
16 ratione quadam facta Iu-
17 dæorum perfidia, & duritia magis in apertum veniat.

e *Filiorum. & mit.* BEDA. Mira conuersio E nam Israel quondam filius, nos canes. Pro diuersitate fidei ordo nominum mutatur. De illis dicitur: *Circũdederunt me canas multi.* De nobis. *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili.* Psal.21.c. Ioan.10.e.

✻ Victor Antiochenus. Venit Dominus ad Cananæos, non tanquam ad domesticos, sed tanquam ad eos quibus cum patribus ad quos promissio facta fuerat. nihil commune erat. Et quia res ita habebat, Tyriis, & Sidoniis aduentum suum non indicauit, sed quantum commode fieri potuit, celauit. Fecit hoc autem, ne ante tempus ad gentes migrare videretur. Cum quo Iudæos, propter beneficia, quæ in illos adferebat, virtutesque quas inter ipsos exercebat. ad fidem prouocaret Nihilominus nonpotuit per omnia latere. Sed neque rationi consentaneum erat, vtiis qui fide Israelitis multis partibus præstabant, nullo prorsus iudicio aut beneficio sese manifestaret, maxime vero propter Apostolos, quos ex hoc facto certam coniecturam facere oportuit, salutis ostium gentibus quoque patefactum esse.

f *De micis.* Non integros cibos digna sum recipere, reliquiis catellorum contenta sum, vt sic veniam ad panem integrum.

Beda. *De micis, &c.* Mensa, scriptura, vnde. *Parasti in conspe. meo men. &c.* Micę puerorũ interna mysteria, quibus humiliũ corda reficiunt, secundũ illud; Et adipe. fru. fati. te. Conuersi enim ad fidẽ catelli, idest, q̃ ingẽtibus erãt despecti, uõ literę superficiẽ, sed spiritualiũ sensuũ inquirũt medullã, & hoc sub F mensa Allego: Psal.22.b.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Adulteria*, In quibus est violatio thori alieni.
2 *Fornicationes.* Idest, illiciti concubitus personarũ a matrimonio solutarum. 3 *Homicidia.* Quibus infertur nocumentum in p̃sonas proximorum. 4 *Furta.* Quibus res alienæ subtrahuntur.
5 *Auaritię.* In quantum aliqua iniuste retinentur.
6 *Nequitiæ.* Quę consistunt in calumniis proximorum.
7 *Dolus.* In deceptione eorum.
8 *Impudicitia.* Quantum ad tactus & aspectus immundos.
9 *Oculus malus.* Quantum ad odium & inuidiam, quia non permittunt videre recto oculo bonum proximi.
10 *Blasphemiæ.* Id est, iniuriæ in Deum.
11 *Superbia.* Dei vel proximi contemptus.
12 *Stultitia.* Idest, quælibet iniuria in proximo.
13 *Et inde surgens.* Hic consequenter describitur consolatio populorum. Et primo gentilium. Secũdo Galilæorũ, ibi. *Et iterũ exiens.* Circa primũ dicitur, Et *inde surgens.* Vbi habitãt gentiles, ad quos transit Christus ad benefaceẽdum eis, relinquens Iudęã propter maliciam Pharisæorum, & ingratitudinem.
14 *Et ing. &c.* Idest, noluit manifestari aduentum eius per discipulos suos, ostendens, quod prędicator, & operator miraculorum non debet quęrere propriam ostentationem.
15 *Et non potuit latere.* Illud non posse, non refertur ad eius potẽtiam absolutam, sed congruentiam. Non. n. erat congruum, quod aduentus medici lateret infirmos. Nec fuit decens, q̃d manifestaretur p̃ suos discipulos, vt dictũ est. Et ideo manifestatus per alios qui famã eius audierant, & aliqui eum viderant, quia non solum de Iudæa, sed etiam de nationibus aliis multi veniebant ad eũ propter miracula & sanitates quę operabatur, vt habetur supra 4.c.
16 *Mulier enim statim, &c.* Non est intelligendum quod curauerit filiam eius existens in domo, quia tunc noluit facere, sed magis in via cum ipsa clamaret post eos, vt habetur Mat. 15.c.
17 *Erat enim mu.* Idest, de Syria Phęnicis, est enim Syria nomen generale prouinciæ, phęnix autem nomen cuiusdam specialis contratæ in illa prouincia, & inde componitur syrophenissa, idest, de tali contrata oriunda.

Propter

MORALITER.

16 *Mulier enim, &c.* Peccatrix anima bene mulier dicitur fragilis & infirma, cuius filia est operatio a dæmone possessa. Peccatores dicũtur catelli, propter quod nõ sunt digni recipere panem Dei, sed cum humiliter confitentur peccata, de quorum numero est mulier ista cuius filia sanatur, nam operatio praua deletur.

A mensa domino rum suorum, idest, dum verbis Dei humiliter subditi, & adimplenda, quæ scripta sunt cuncta cordis, & corporis officia supponunt, vt ad speranda superna q̄ a domino promissi sunt premia in cœlo, merito se humilitatis erigant.

a *Propter hũc ser.* BEDA. Hic datur exemplum cathechizãdi & baptizandi infantes: quia per fidem & confessionem parentum, in baptismo liberantur a dæmonio paruuli qui necdum per se sapere vel aliquid agere bonum possunt, aut mali.

✻ VICTOR ANTIOCHENVS Matthæus sanationis causam fidei, Marcus sermonis virtuti adscribit, sed in idem redit: efficax enim sermo ex efficaci fide prodibat.

b *Tyri.* Hieronymus. Tyrus angustia significans Iudæam, cui dominus, *Coangustatum est stratum breue est pallium tuum, vtrumque operire non potest, vt transferat se ad alias gentes.* (†Hophethah. Esa. 28.)

B c *Sidonem.* Hieronymus. Sidon, venatio, fera indomita, nostra regio vel natio est.

d *Decapoleos.* Beda. Regio decem vrbium trans Iordanem ad Orientem. Quod autem dicitur. *Venit ad mare Ga. inter me. fi. De.* Non ipsos eum intrasse significat, neque enim mare transnauigasse dicitur, sed vsque ad mare venisse, atque ad lacum, q̄ medios fines decapoleos longe trãs mare positos respiciebat.

Hieronymus. Saluator ad saluandas gentes ab apostolis deducitur, & docet quod adolescenti eum interogãti respondit *Nosti mandata hęc fac, & viues.* (Luc. 18. d.)

e *Surdum, & mutum.* Beda. Qui scilicet, nec aures verbis Dei audiendis, nec os proloquendis aperit. Quales necesse est, vt hi qui audire, & loqui verbum Dei longo vsu didicerunt, domino sanandos offerant, vt eos quos humana fragilitas nequit gratiæ dextera sanet.

Hieronymus. Genus humanum tanquam vnus homo varia peste absumptus in protoplasto cæcatur, dũ videt: surdus fit dum audit, dum odorat emungitur, obmutescit dum loquitur, mancus fit, dum manus erigit incuruatur dum erigitur, hydropicus fit dum concupiscit, claudus dum pregreditur, lepra suffunditur dum mundatur, dæmone impletur dum diuinitatem appetit, moritur morte dum audacter excusat.

f *Et deprecabantur.* Incarnationem domini prophetæ & patriarchę cupiebant

g *Et apprehendens eum &c.* Seorsum a turbulentis cogitationibus & actibus inordinatis sermõibusque incompositis educitur qui sanari meretur. Digiti qui in aures mittũtur, verba spiritussancti, de quo dicitur. *Digitus dei hic. Et, opera digitorum tuorum sunt cœli.* Tetigit linguam. &c. Spuma de carne domini diuina sapientia, quæ soluit ignorantiam humani generis, vt dicat. Credo in Deum patrem omnipotentem, &c.

C h *Seorsum de tur.* BEDA. Prima salutis via est de turba educi. De turba educit dominus infirmum, cum mẽtem peccatis languidã visitando illustrat & a consuetæ conuersationis moribus aduocat, & ad sequenda pręcepta sua prouocat. Digitos autem in auriculas mittit, cum per dona spiritus sancti aures cordis ad intelligenda, & suscipienda verba salutis aperit. Et quia cognitionem veritatis debet sequi confessio. Sequitur. *Et expuens* Cum scilicet, ad confessionem fidei catechizatorũ struit. Sputum namque domini est sapor sapientiæ, q dicit. *Ego ex ore altissimi prodij primogenita.* Vnde, sputo c terræ commixto cus illuminatur. Sputum enim, quod capite domini descendit, diuinam eius naturam exprimit ex Deo est. Porro terræ cui sputum immixtum est, humanam significat naturam. Sic ergo ex sputo ac terra composito medicamento oculos cęci nati aperuit, quia genus humanum p cõfessionem vtriusque suæ naturæ ab ingenitis errorum tenebris eruit. Expuens ergo linguam muti vt loqui valeat tangit, cum ora didicta ad uerba sapientiæ proferenda contactu suæ pietatis informat.

* Victor Antiochenus. Infert digitos in aures eius, cum solo verbo miraculum patrare potuerit, quó corpus, modo qui verbis exprimi nequit, ipsi vnitum, animaque intelligenti & rationali informatum diuinæ virtutis vim obtinere commonstret.

i *Et suspiciens, &c.* Hieronymus, *Ingemuit.* Gemere nos docuit, & in cœlum thesaurum nostri cordis erigere, quod per compunctionem cordis a friuola carnis lętitia purgatur, vt dicitur. *Rugiebam a ge. cor mei. Domine ante te omne desi. meum, &c.* *ait illi. Effeta quod est adape.* Corde creditur ad iusti. &c. *Et statim apertæ. &c.* Aures apertę sunt ad hymnos, & cantica & psalmos. Soluitur lingua, vt eructet verbum bonum, quod non possunt nec minæ nec verba cohibere vel prohibere. Vnde Paulus *Ego vinctus sum, sed verbum Dei non est alligatum in me.* ... *lis ne cui dice.* Non in virtutibus gloriandum esse docuit, sed in cruce & in humiliatione. *Quanto autem eis præci, &c.* Ciuitas in monte posita vndique circunspecta abscondi non potest: humilitas semper pręcedit gloriam.

✻ Victor Antiochenus. Cœlum respicit, partim quidem ea quę faciebat, ad cęlestem patrem tanquam ad primarium autorẽ referens, partim vero humanæ naturæ causam dolore & commiseratione prosequens. Expendebat enim in quam calamitatem & miseriam omnis bonę actionis hostis diabolus, primorumque parentũ incuria & lapsus, illam deiecissent.

K *Adape.* Ad aures proprie. Aures enim ad audiendũ apiendæ, lingua vt loq possit erat soluẽda, vnde seqtur. *Statim apertę &c.*

Beda Humilem, fidelem. Hiero. Prudens humilis meretur quod poscit.

a Et ait illi. Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium a 1
filia tua, Et cum abiisset domum, inuenit puellam iacentem 2

Abea.

supra lectum, & dæmonium exiisse. Et iterum exiens de fini- 3

Angustia. Venatio. a Fructuosam volubilitatem. b Alias contra.

b bus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios 4

Mandata decalogi. a Genus humanum. Quia audiuit. b Quia loquutum.

c d fines Decapoleos, & adducunt ei surdum, † & mutum. Et de- 5

a Patriarchę, uel prophetæ incarnationem domini desiderantes. Misericordiæ.

e f precabantur eum, vt imponat illi manum. Et apprehendens

Alias illum. De strepitu mundi. Isidorus, verba spiritus

g h eum seorsum de turba misit digitos suos in auriculas eius: 6

a Sapientiam. b Vt dicat, Credo in Deum patrem, &c. c Quasi homo
d Quia inde verba mutis, auditus surdis, medela cunctis infirmis.
Docens corda ad dominum dirigi. 7

Et expuens tetigit linguam eius, & suspiciens in cœlum in-

a Gemere nos nocuit vel pro nostris vel pro nostrum tearibus supplicantes.
b Vno sermone curauit quia Deus. c Ad hymnos & cantica & psalmos.

i K gemuit, & ait illi. † Effeta quod est adaperire. Et statim apertæ 8

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Propter hunc ser.* Idest, propter tuę fidei confessionem.

2 *Exiit dęmonium a filia tua.* Quia confessio fidei de congruo est meritoria miraculi. Cętera patent ex dictis Matth. 25.

3 *Et ite.* Hic consequenter describitur consolatio Galilæorum. Et primo in curatione dæmoniaci. Secundo, in ministratione alimẽti, in principio sequẽtis capituli. Circa primam partem determinatur locus vbi Christus fecit sequentem curationem, cum dicitur.

4 *Inter me.* Decapolis est nomen regionis, vt dictũ est supra. c. 5. Et huiusmodi regionis una pars est vltra Iordanẽ, alia citra vt patet in discriptione terræ sanctę. Igit mare Galileę quod est quidã lacus, per quem transit Iordanis fluuius, respicit terminos vtriusque partis regionis prędictę.

5 *Et addu. ei sur. et mu.* Non erat talis a natiuitate, nec ab infirmitate superueniente, sed a dęmone ipsum obsidente, eius auditum impediente, & loquelam.

6 *Misit di gi.* Christus aliquando sanauit infirmos tangendo corporaliter, vt ostenderet humanitatem suam esse diuinitatis instrumentum modo supra dicto cap. 5.

7 *Et suspiciens in cœ. inge.* Vt ostendere se uerum hominem Deo quęrens auxilium.

8 *Et ait il Effeta, &c.* Ostendens se verũ Deũ curando p imp...

Et

MORALITER

5 *Et adducunt ei surdum & mu.* Spiritualiter, surdus est inobediens, mutus laudes Dei debitas omittens, sed tactu Christi vtrumque tollitur impedimentum, quia cum Christus sua gratia tangit cor hominis fit humiliter obediens, & deuote Deum laudans. Quod autem Christus sursum aspiciens ingemuit, fuit ad ostendendum, quod omne remedium est inde cum deuotione quęrendum.

Et

a *Et loquebatur re.* Beda. Ille solus recte loquitur vel dominum confitendo, vel alijs prædicādo. Cuius auditū vt cœlestibus possit auscultare & obsecundare mandatis diuina gratia reserat: Cuius linguam dominus tactu sapientiæ quæ ipse est ad loquendum instruit. Hic talis dicere potest: *Domine labia mea aperies,&c.*

Vt eructet verbum bonum.
a sunt aures eius, & solutum est vinculum linguæ eius, & lo-
a Quia non est in altis gloriandum, sed in cruce & humilitate. Humilitas præcedit gloriam.
b quebatur recte. Et præcepit illis, ne cui dicerent. Quanto au- 1 2
tem eis præcipiebat, tanto magis† plus prædicabant, & eo 3
Hoc, scilicet.
amplius † admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.

b *Quanto autem eis præcipiebat,&c.* Sciebat ille qui omnia nouit antequā fiant, quod magis prædicarent, & hoc præcipiendo pigris voluit ostendere, quanto studiosius quantoque † frequentius prædicare debeant, quibus iubet vt prædicarent: quando illi qui prohibentur, tacere non poterant.

† abundantius.
† feruentius.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et præcepit, &c.* Ostendens, quod benefactor de suis beneficijs propriam laudem non debet quærere.
2 *Quanto au.* Quia beneficiatus de acceptis debet se gratū ostendere, & benefactorem laudare, quamuis hoc benefactor non quærat.
3 *Et eo.* De tanta eius humilitate.
4 *Bene omnia.* Licet non exprimat hic nisi vnum surdum & mutum esse curatum, tamen plures fuerunt cæci & claudi & muti curati, vt habetur Matth. 15. Sed inter illos erat vnus cuius cura fuit mirabilior inter cæteros: quia in ipso tria miracula concurrerunt, secundum quod dicitur Hier. quia auditus fuit ei redditus, & affatus, & à dæmone fuit liberatus & hic solus exprimitur à Marco.

MORALITER.

1 *Et præcepit illis, ne cui dicerent, &c.* Ad ostendum quod homo de suis bonis actibus non debet quærere laudes hominum.

CAP. VIII.

a IN il. di. &c. * Victor Antiochenus. Vt dominus iam ante, quo hac via & ratione populū ad fidem alliceret, escas multiplicauerat, ita nunc denuo idem signum instaurat, vtrobique commoda occasione, quæ se offerebat, ad hoc vsus. Ea autem præsenti loco erat, inuicta plebis quæ eum sequebatur perseuerantia. Nam triduo, vt hic scribitur, illū iam sustinuerāt. Etenim cum panes non haberent, neq; commode in deserto habere possent, citra detrimenti cuiuspiam periculum impráfi dimitti non poterant. Quod si eiusmodi necessitas non vrsisset, seruator vtique cōsuetam miraculorum virtutem, hic non ostendisset: siquidem turbæ non sectabantur illum propter corporalem annonam, sed propter spiritalem escam, Etsi interim ex toto numero non deessent, qui hunc quoque scopum præfixum haberent.
b *Misereor super tur.* Quia verus homo miseretur & compatitur affectu humanæ fragilitatis. Quod de septem panibus & paucis pisciculis quatuor milia hominum satiauit, diuinæ potentiæ opus est contra Euticetis errorem.
c *Triduo sustinent.* Quare triduo sustinerent Matthęus dicit sic: *Et ascendens in montem sedebat ibi, & accesserunt ad eum turbæ multæ habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos.* Turba triduo dominum sustinet propter sanationem infirmorum suorum, cum electi quique fide sanctæ trinitatis lucidi domino, pro suis suorumque peccatis, animæ peccantis, scilicet, languoribus instanter supplicant.
Item. Turba triduo dominum sustinet, cum multitudo fidelium peccata sua per pœnitentiam declinans ad dominum se in opere, in locutione, & cogitatione conuertit.
* Theophylactus. Vel per eos qui per triduum expectant, significat baptizatos. Baptismus enim illuminatio dicitur, & trina submersione perficitur.
Beda. Hoc miraculo designatur, quod viam præsentis seculi, aliter incolumes trāsire nequimus, nisi alimento verbi sui Christus nos reficiat. Hoc vero typice inter hanc refectionem & illā quinque panum & duorum piscium distat, quod ibi litera ve. te. spirituali gratia plene designat: hic noui testamenti veritas & gratia ministrāda monstratur. Vtraq; aūt refectio in monte celebrata est, vt aliorum euangelistarum narratio declarat: quia vtraque scriptura recte intellecta prædicat altitudinem cęlestiū præceptorū & præmiorum, & altitudinem Christi qui est mons in uertice montiū. Ipse enim ædificatam super se ciuitatem, i. ecclesiam in alta bonorū operū extollit, & cunctis manifestat. Ipse ab infimis delectationibus abstractā pane cœli reficit, atq; ad appetitū supernæ suauitatis cibi spiritualis dato pignore accendit.
d *Si di. eos.* Quia cōuersi peccatores in pśentis vitæ via deficiunt, si in sua cōscientia sine doctrinæ pabulis dimittant.
e *De longe.* Moraliter. Qui nihil carnalis corruptionis expertus, ad seruitutem Dei festinat, de longinquo non venit, qui etiam nulla impudicitia, nullis flagitijs inquinatus, solū autem coniugium expertus, nec iste de longinquo. Alij post multa flagitia veniunt, & ideo de longinquo.
f *Septem.* Beda. Mysterium est noui testamenti, in quo septiformis spiritus gratia plenius creditur & datur. Nec sunt panes hordeacei, sicut illi quinque, de quibus quinq; milia hominum satiata sunt ne sicut in lege, vitalis animæ alimentū corporalibus sacramentis tegeretur. Hordei enim medulla tenacissima tegitur palea.

CAPVT VIII.

IN illis diebus iterum cum turba multa 1
a esset † cum Iesu, nec haberent quod mā-
a Materiam miraculi præmittit. Scilicet suis.
b ducarent, conuocatis * discipulis ait illis
c † Misereor super turbam, quia ecce iam
triduo † sustinent me, nec habent quod †
Ideo.
d manducent: & si dimisero eos ieiunos
Iudæi de prope lege & propheris edoctis gentes de longe veniunt ad Christum nullius doctoris de eius fide præmonitæ.
e in domum suam, deficient in via. Quidam enim ex eis de longe venerunt. Et responderunt ei discipuli sui: vnde istos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? Et interro-
f gabat eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem

† Mat. 15.
† Mat. 14. 2.

Hieron.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

1 IN *illis diebus, &c.* Hic consequenter ponitur consolatio Galilæorum in alimenti datione. Et patet sententia ex his quæ dicta sunt Matth. 15. hoc excepto.

Venit

MORALITER.

1 *In il.* Sequitur.
† *Misereor su.* Triduo vero dominum sustinent, qui contriti, confessi & satisfacientes pro suo posse Dei bonitatem expectant, quorum miseretur, & pascit eos septem panibus, id est, septem donis spiritus sancti, ne deficiant in via huius mundi. Per septem sportas remanentes, significantur septem dotes quæ reseruantur dandæ post hanc vitam: quæ sunt, clara Dei visio, fruitio, tentio, quantum ad animam. Impassibilitas, subtilitas, agilitas, & claritas, quantum ad corpus in resurrectione.

A Hieronymus. Septem panes, septem dona spiritus sancti. Quatuor milia, annus noui testa cum quatuor temporibus Septem sportæ: septē primæ ecclesiæ. Fragmenta panū mystici intellectus primæ septimanæ sunt. Pisciculi benedicti; libri noui testamenti, qūo piscis assi partē resurgens postulat, & piscem superpositum prunis discipuli in captura piscium porrigit.

a *Super ter.* Beda. In refectione quinque panum turba supra fenum discubuit quæ autem septem panibus reficienda est, super terram discumbere præcipitur; quia per legem carnis desideriū calcare iubemur quæ est fenum. *Omnis caro fenum.* In nouo autem testamento ipsam quoque & facultates temporales relinquere iubemur. Vel quia mons in quo fit refectio, Christi altitudinem significat; ibi supra fenum, hic supra terram reficitur: quia Christi celsitudo ibi propter carnales homines & Ierusalem terrenam carnali spe

† Mat. 16.b Ioan. 6.d. Isa. 40.a.

† Mat. 12.b Luc. 11.d.

B

a Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens
a Hieron. septem dona spiritus sancti. b Ostendit quantum gaudeat de salute nostra. Et nos docet gratias agere de carnali & spirituali refectione. c Sacramenta aperuit. d Quia spiritualem scientiam tradidit eis, & per eos alijs.
b septem panes gratias agens, fregit, & dabat discipulis suis, vt
Libros noui testamenti.
c apponerent: & apposuerunt turbæ: & habebant pisciculos
d paucos: & ipsos benedixit, & iussit apponi. Et manducaue-
a Attente audiendo. b Edent pauperes & saturabuntur. Plene perficiendo. Mysticus intellectus.
e runt & saturati sunt, & sustulerunt quod superauerat de frag-
Primas ecclesias.
f mentis septem sportas. † Erant autem qui manducauerant
a Annus noui testamenti. Vt in ipso numero se doceant pastos esse euangelij præceptis.
g quasi quatuor milia & dimisit eos. Et statim † ascendens na-
uim cum discipulis suis venit in partes Dalmanuta. Et exie- 1
h runt Pharisæi & cœperunt conquirere cum eo, quærentes 2
a Pro infidelitate eorum. Vt vetus homo.
ab illo signum de cœlo tentantes eum. Et ingemiscens spiri-
Incredula.
tu, ait: † Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vo-
Id est, non dabitur, sicut illud est: Si Dauid mentiar. Aposiopeßs. Vt infideles.
i bis, si dabitur generationi isti signum. Et dimittens eos ascen- 3
Discipuli.
k dens iterū nauim abijt trans fretū. Et obliti sunt sumere panes
a Mystice. Christum panem vitæ, cuius qui infiniuntur amore minus curant de terreno pane.
& nisi vnū panē non habebant secū in naui. † Et præcipiebat 4

cut hic: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes, &c.

f *Septem spor.* Septē sportæ, spiritus sancti gratia septiformi repleti. Fiunt enim sportæ de iunco, & palmarū folijs. Iuncus nascitur super aquas, palma victorē coronat. Sancti quoque ne ab humore æternitatis arescant, in ipso vitæ fonte se collocant, & æternæ retributionis palmā expectant.

g *Et statim.* Pro hoc in Matthæo habemus: *Ascendit in nauiculam, & venit in fines Magedan.* Sed non est dubitandum eundem locum esse sub vtroque nomine. Nā plerique codices habent Magedan, etiā secundum Marcum.

h *Quærentes ab.* Quasi ea quæ viderant, non fuissent signa. Sed quid quęrāt per hoc determinatur, de cœlo, vel in morem Eliæ ignem de sublimi, vel ad similitudinem Samuelis æstiuo tempore mugire tonitrua, vel fulgura, vel imbres, quasi nō possent & hæc calumniari qui ea calumniabantur quæ oculis viderant, manu tangebant, utilitate sentiebant. Vel signa de cœlo, manna, ut qui paucis panibus multa hominum milia satiauit, nunc sicut Moyses manna cœlitus misso populum omnem passim reficiat. Vnde Ioannes post edulium panum turbas quæsisse dicit: Quid operaris? *Patres nostri manducauerunt manna in deserto.*

✠ Victor Antiochenus. Expectabant ut solem sisteret, aut retrorsum flecteret, aut fulmina dimitteret, aut aerem immutaret, &c Verum aliud primi aduentus tempus deposcit, aliud secūdi, priori conuenere & necessaria fuere signa terrena, cuiusmodi sunt, quæ dominus in terra adhuc cum hominibus uersans edebat. Cœlestia autem posteriora aduentus tempestati asseruantur. Nunc tanquam medicus occulte uenit, tunc autem tanquam iudex, summa cum gloria & claritate uenturus, pœnasque a sceleratis exacturus est.

i *Si dabi.* Augustinus. De concordia euangelistarum. In Marco ita scriptum esse dicit, & signum non dabitur ei.

Beda. Generationi isti, id est, tentantium Deū & contradicentium uerbis eius, non dabitur signū de cœlo, quod tentantes quærunt, quibus tamen multa cœlestia signa dabat in terra. Generationi autem quærentium dominum signum de cœlo ostendit, quando cernentibus apostolis in cœlum ascendit, spiritum misit, ad impositionem manuum Apostolorum gratiam sancti spiritus de cœlo plurimis credentibus infudit.

K *Ascendens na.* Beda. Septē sportis modo impletis statim ascenderunt in nauiculā, & uenerūt in fines Magedā & ibi nauigantibus

& desiderio regitur, hic autem remota omni cupiditate carnali conuiuas noui testamenti spei permanentis firmamentum tanquam ipsius montis soliditas nullo fœno interposito continet.

b *Gratias agens.* ✠ Victor Antiochenus. Quasi cæterorum more, virtutem & energiā circa id quod propositum erat, a Deo accipiat, gratias illi agit, cum tamen eiusmodi vim non aliunde vt sancti viri solent, sed seipso peteret.

c *Piscicu.* Beda. Sanctos illius temporis, per quos eadē condita est scriptura, vel quorū, ipsa scriptura, fidē, vitā & passiones continet, qui de fluctibus sæculi erepti, & diuina benedictione consecrati refectionem nobis, ne in huius mundi excursu deficiamus, vitæ suæ & mortis suæ exēplo prębuere.

d *Manducauerunt.* Beda. Sunt multi qui quamuis omnia sua relinquere, & altiora huius mundi nequeant implere, tamen esurientes & sitientes iustitiam saturantur, cum audientes mandata Dei ad vitam perueniunt æternam.

* Victor Antiochenus. Omni ex parte miraculum fit manifestum, primo quidem ex eorum saturitate, qui epulati fuerant: mox vero ex escarum copia, quæ super fuerant, postremo ex eorum multitudine, qui ad saturitatem vsq; manducauerāt. Admonemur autem hoc exemplo, rerum vsum ex necessitate spectandum & metiendum esse, nihil autem vnquam grauiori necessitate seclusa, propter habendi studium subducendum.

C e *Quod su* Beda. Altiora præcepta vel exhortamenta, & cōsilia, quæ generalis fidelium multitudo nequit attingere sicut

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Venit in.* Mat. 15. dicitur: Et venit in fines Magedan. Dicendum est quod eadem regio dupliciter vocata.

2 *Et exie.* Hic consequenter describitur confutatio Pharisæorum in miraculis. Et primo ponitur dicta confutatio. Secundo discipulorum repręhēsio, ibi. Et pręcipiebat eis. sententia primę partis patet ex dictis Matth. 10 hoc excepto.

3 *Si dabitur, &c.* i. non dabitur, quia accipitur si pro non, sicut Psal. *Quibus iuraui in ira mea si introibunt in requiem meam.*

4 *Et præcipiebat.* Hic ponitur discipulorum Christi repræhensio. Et primo in eis arguitur ignorantia. Secundo ostenditur eorū impotentia, sequenti ca. ibi. *Et veniens ad discipulos.* Tertio reprimitur eorum ambitio vel superbia, ibi. *Et inde profecti.* Circa primum describitur primo repræhensio discipulorum generaliter. Secundo: ipsius Petri specialiter, ibi. *Et ingressus est Iesus.* Adhuc autem primo arguitur ignorantia discipulorum verbo, & secundo facto, ibi. *Et veniunt Bethsaida.* Circa primum dicitur.

Cauet

MORALITER.

2 *Et exie.* Istis signum de cœlo quærentibus Christus non dedit, quoniam irrisores erant & indigni. Apostolis autem dedit quando ipsis videntibus ascendit in cœlum.

Videt

nauigantibus dictum est, quod cauerent a fermento phari-
sæorũ & Saducæorum. Sed scriptura dicit quod obliti sunt
panes tollere, in quo ostenditur quod modicam curam car
nis haberent intenti domini præsentiæ.

a *Cauete à fermento.* ✻ Victor Antiochenus. Et si Matthæus
scribat, *cauete à fermento pharisæorum & Saducæorum*: Marcus
vero, *à fermento pharisæorum & Herodianorum*. Lucas autem,
fermento Pharisæorum, tantum, nulla
amen interuenit
nic pugna: Siqui-
dem omnes tres pri
narios īter illos no-
minarunt, puta pha
risæos: duo autem
nter posteriores fe-
erunt. Alter nāque
pharisæis adiungit
Saducæos, alter He-
rodianos. At neuter
interim, vel hos vel
los solos extitisse
fferit. Verisimile
t autem Marcum,
d narrationis ex-
lectionem Hero-
ianos, quos Mat-
hæus prætermise-
it, cæteris adiecis-
e.

Quid cogi. Beda.
Accepta occasione
docet quid signifi-
cent quinque panes
& septem, & pauci
pisciculi, quinque
milia hominum aut
quatuor. Si enim fermentum pharisæorum & Herodis tra-
ditiones peruersas & hæretica significat dogmata, quare
cibi quibus nutritus est populus Dei, non veram doctrinam
integramque significant?

c *Et expuens.* Beda. Sputum ab intus a capite domini proce
dit. Manus vero mēbra corporis exterius posita. Expuens
ergo in oculos cæci, manus suas imponit, ut uideat, q̃a cæci-
tatē humani generis & per inuisibilia diuinæ pietatis dona
per ostensa a foris sacra assumpta humanitatis abster sit.
Quem

a Id est, Legem Dei traditionibus hominum postponere, verbis prædicare, factis impugnare, dominum tentare, doctrinæ eius vel operibus non credere.
a eis, dicens: Videte & cauete à fermento pharisæorum & fer- 1 2
a Quod est adulterium, homicidium, temeritas iurandi, simulatio religionis.
mento Herodis. Et † cogitabant ad alterutrum dicentes: quia
a Quasi hoc ideo dicit quia pa.
b panes non habemus. Quo cognito, Iesus ait illis: Quid cogi-
Me ideo hoc dixisse: quia pa.
tatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis, nec in-
a Spiritualem sensum. b Post tot miracula.
telligitis? Adhuc cæcatum habetis cor vestrum. † Oculos ha-
Interius.
bentes non videtis, & aures habentes non auditis. ‡ Nec recor-
damini quando quinque panes fregi in quinque milia, & quot
cophinos fragmentorum plenos sustulistis. Dicunt ei: Duode-
cim: Quando & septem panes in quatuor milia: quot sportas
* fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem. Et dicebat eis.
a Post tot miracula. b Hieron. domus vallis, id est, mundus qui est vallis lachrimarum.
quomodo nondum intelligitis? Et veniunt Bethsaida, & ad- 3
a Qui non videt quod fuit, quod est, quod erit. b Vt lamentationem de cæcitate cordis agat flens cum Ieremia subuersionem ciuitatis Dei, id est, animæ suæ. Tangitur qui compungitur. c Vt ad bonum opus confortet.
ducunt ei cęcum, & rogabat eum vt tangeret illum. Et appre-
a Ciuitatem malorum. Corrumpunt bo. mo. co. ma. b Vt videant voluntatem domini per flatum spiritus sancti.
c hensa manu cæci eduxit eum extra vicum, & expuens in ocu-
a Misericordiæ.
los eius impositis manibus suis interrogauit eum, si aliquid vi- 4
a Maiestatem. A magnitudine enim creaturæ cognoscitur creator.
d deret. Et aspiciens ait. Video homines, velut arbores
e ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super ocu-
a Mundo corde.
los eius, & † cœpit videre, & restitutus est, ita vt clare videret 5

Quem vno verbo totū simul curare poterat, paulatim cu- D
rat, vt magnitudinē humanæ cæcitatis ostendat, & quæ vix
& quasi per gradus ad lucem redeat, & gratiam suā nobis
indicat per quam singula perfectionis incrementa adiuuat.

* Victor Antiochenus. Expuit manusque imponit, per
hoc ostendens verbum diuinum actionemque verbo adiunctam, opera quæ
admirabilia habebantur, & erant absoluere. Manus enī
operationis est symbolum & organum
verbi autem quod de ore procedit, opus ipsum perficit.

† Psal. 113. b. 2. Reg. 24. c.

d *Video homi. &c.* Hieronymus. Omnes æstimat sibi superiores, se indignū
iudicans, vt Dauid se vocari hominem,
sed canem mortuū & pulicem vnum.

‡ Mat. 14. c. supr. 6. e. Luc. 9. b. Ioan. 6. b. E

* plenas:

Primo autem videt homines quasi arbores ambulantes, id
est, formas corporum ita vt non sit facile, an homo sit an
arbor discerni: quia primus pfectus virtutis est cæterorum
vires vitam, mores, inspicere, bonū imitari, malum cauere.
Sed quia longa obscuritate & desipuit, & inter bonum &
malū, fidem & perfidiam, sinceritatem & simulationem adhuc discernere ne-
scit, hoīes cernit ambulantes sicut arbores, quia facta eorum
absq; luce discretionis uidet. Huic dn̄s secūda impositione
manuum, lucem oīa clara uidendi restituit, s. quid creden-
dum, quomodo uiuendum, quæ prēmia sint speranda.

e *Deinde ite.* Hiero. Vt clare uideret oīa, i. per opera uisibi-
lia inuisibilia ītelligeret, & quæ oculus nō uidet, & clarū ani
mæ suæ statum post rubiginem peccati mundi cordis oculo F
contēplaretur. *Beati enim mundo corde quoniā ipsi Deū videbunt.* Mat. 5. a.
Et misit

NICOLAVS DE LYRA.

Cauete à fer. Id est, à doctrina eorum peruersa qua præpone-
bant traditiones suas diuinis præceptis, vt dictum est cap. 7.

Et fermento Herodis, &c. Id est, a secta erronea Herodiano-
rum, de qua dictum est supr. capit. 3. Hoc autem dictum Christi
discipuli intellexerunt de fermento vel pane materiali, in quo
apparet eorum ignorantia: Tum quia Christus frequenter fue-
rat eis locutus in parabolis, & eas eis exposuerat, vt dictum est.
capit. 3. & ideo bene intellexisse debuissent hoc verbū Christi
dictum parabolice: Tum quia ipsis videntibus Christus satiaua-
rat quinque milia hominum de quinque panibus & duobus pi-
scibus, vt dictum est supr. 6. cap. Item quatuor milia hominum
de septem panibus, vt dictum est in hoc capitulo. Et ideo bene
debuissent intellexisse quod Christus non erat solicitus de mate
riali pane, nec de ipso loquebat᷑. Cætera patēt ex dictis Mat. 16.

Et veniunt Bethsaida. Hic arguitur ignorantia discipulorum
dicto per hoc quod ipsis pręsentibus illuminauit cæcum, primo,
imperfecte, quod notatur cum dicitur.

Interrogauit eum si aliquid vi. Et aspi. ait: video ho. ve. ar. am.
Non enim distinguebat lineamenta humanorū corporū, videbat
tamen obscure corpora eorum moueri de loco ad locum, & po-
stea illuminauit eum perfecte, quod notatur cum dicitur. *Ite-
rum imposuit manus super oculos eius.* Et subditur.

5 *Et restitutus est. ita vt cla. vi. omnia.* Certum est autem, quod
Christus poterat eum statim perfecte illuminare, sed per talem
modum fecit, vt designaret discipulos adhuc in parte, obscuratos
caligine ignorantiæ, & ad clare intelligendum indigebant maio
ri illuminatione, vnde & post resurrectionem suam aperuit illis
sensum, vt intelligerent scripturas, vt habetur Luc. 24. Et per ta-
lem modum Christus maledixit ficum habentem tantum folia,
vt habetur. infr. 11. cap. ad significandum quod sacerdotes Iu-
dæorum erant maledicendi & puniendi à Deo eo quod non ha-
bebant fructum iustitiæ, sed tantum folia verborum, secundum
quod dicit August. in home. Et simili modo Ieremias prophera
qui denunciauerat captiuitatem Babylonicam, hoc idem signi-
ficauit sensibili signo, per hoc quod de mandato domini posuit
catenas in collo suo vt habetur Hieremiæ 27 per hoc designans,
quod sic catenati ducerentur Iudæi in Babylonē captiui. Alij aūt
exponunt illuminationē huius cęci successiue factā propter par-
uitatem fidei ipsius colli offerentium ipsum Christo. Et potest
esse, quod ista causa & prædicta concurrerunt ad ipsum effectū.
Et egressus

M O R A L I T E R.

Videte & cauete à fermento, &c. Theophilus. Fermentum
vocat doctrinam corruptiuam. Herodiani enim doctores erant
qui Herodem Christum esse dicebant, pharisæi vero traditio-
nes hominum Dei præceptis præponebant.

3 *Et ueni. &c.* Per hoc autem quod istum cæcum illuminauit
successiue, significauit, quod aliquando Deus dat suam gratiam
augmentando primam datam.
Interrogabat

a omnia. Et misit illum in domum suam, dicens: Vade in do-
b mum tuam & si in vicum introieris, nemini dixeris. † Et e- 1
gressus est Iesus & discipuli eius in castella Cæsareæ Philip-
c pi, & in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem †
d me dicunt esse homines? Qui responderunt ei, dicentes: Alii
Ioannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi vnum de pro-
e phetis. Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Re-
f spondens Petrus ait ei: Tu es Christus. Et comminatus est
g eis, ne cui dicerent de illo. † Et cœpit docere illos, quoniam †
oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus
& à summis sacerdotibus & scribis, & occidi, & post tres dies
h resurgere. Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens
eum Petrus, cœpit increpare eum. Qui conuersus, & videns
i discipulos suos comminatus est Petro, dicens: Vade retro †
k me Sathana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt

Cor. — Hieron. id est, cæcitatem tui cordis prædica non virtutem. Vnde Paulus Blasphemus fui, & persequutus sum ecclesiam Dei. — a Nec in eundo docere cessat. — a Non dominum prophetarum opinantes. — Vos qui dij. — a Beda. Vnus pro omnibus. omnes enim idem sciebant. — a Eum filium Dei esse. — b Præmunit ne passione deficiant. — Causa quam non dicant. — a Nota quod eum quem tot pati oporteat, filium hominis appellat quia passo in carne Christo diuinitas impassibilis mansit. — Spe resurrectionis confortat. — De morte & resurrectione. — Seorsum. — Ad discipulos. — a Non contra. — a Aduersarius siue contrarius, quia contraria loqueris voluntati meæ. — Vt pro salute hominum moriar.

A a. *Et misit.* Hierony. Vt videret in se quod ante non vidit, non enim putat desperans homo de salute omnino posse se quod facere illuminatus per spem potest, perficere.

Mystice. Admonet dominus omnes qui agnitione veritatis illustrantur, vt ad cor redeant, & quantum sibi donatum fuerat solicita mente perpendant, & beneficijs Dei digna operatione respondeant.

b. *Nemini dixeris.* Beda. Quod sanationem silere iubet, exēplum est suis, ne si miranda faciant, fauorem quærant, sed diuinis aspectib⁹ sint placere contenti.

B Beda. Philippus frater Herodis tetrarcha ituræ, & traconitidis regionis in honore Tyberij cesaris, Cesaream Philippi (quæ nunc Paneas dicitur) appellauit: imitatus Herodem patrem suum: qui in honore Augusti Cesaris appellauit Cesaream, quę prius turris Strathionis vocabatur. Cesarea Philippi est, vbi Iordanis oritur ad radices Libani: & habet duos fontes: vnum Ior, alterum, Dan, qui simul mixti Iordanis nomen efficiunt.

† Mat. 16. c. Luc. 9. c.

c *Quem me dicunt.* Pulchre primo sentētiam hominum interrogat, ne confessio eorum vulgi opinione, sed veritatis agnitione videatur infirmata, ne sicut Herodes de auditis hesitare putentur. Vnde Petro secundum Matthęum dicit: *Caro & sanguis non reuelauit tibi.* Id est, doctrina hominum.

Mat. 16. c.

d *Homines.* Pulchre qui hominum more diuersam de dño sententiam ferunt, homines dicuntur. Nam qui veritatē potentiæ eius pia mente cognoscunt, non homines, sed dij appellari merentur. Vnde dicit illis: *Vos vero, &c.* Quasi dicat. Illi homines humana opinantes, sed vos dij quem me esse dicitis.

C e *Tu es Christus.* Beda. Omnia complectitur qui & naturā & nomen exprimit, in quo summa virtutum, Paulus dicit: *Nihil iudicaui me scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum.* Petrus nihil amplius quam Dei filium putauit confitendum. Nos & quando & quomodo natus sit, & quantus sit, humanæ infirmitatis contemplatione rimamur. Finis ergo fidei meę Christus est, finis fidei meæ Dei filius est. Non licet mihi scire generationis seriem. Non licet tamen nescire generationis fidem.

1. Corin. 2. a.

* Victor Antiochenus. Hunc locum Matthæus præsenti euangelista accuratius exponit. Marcus namque ne quid in Petri magistri sui gratiam dicere videatur, compendio contentus exactiorem historiæ explanationem prætermittit.

f *Et comminatus est.* Beda. Noluit se ante passionem & resurrectionem prædicari: quia completo sanguinis sacramento apostolis opportunius dicit: *Eūtes docete gētes Baptizantes in nomine*

Mat. 28. d.

mine patris & filij & spiritus sancti. Quia nōn prodesset eu[m] publice prædicari, quem flagellatum sunt visuri, & crucif[i]xum multa pati.

g *Quoniam oportet filium hominis multa, &c.* Hieron. Sicut gu[]bernator peritus tempestatem in tranquillitate præcauen[s] nautas paratos vu[lt] esse suos. Sicut alib[i] Si quis vult venir[e] post me, abneg[et] se. &c.

* Theophylactu[s] Postquam domin[us] confessionem disc[i]pulorum acceptau[it] dicentium veru[m] Deum, tunc ipsis re[]uelat crucis myst[e]rium.

h *Et apprehendens.* Beda. Amantis affe[]ctu dicēs: *Absit à te [do]mine.* Vel vt meli[us] in Græco habetur *Propitius esto domine non erit istud.* Id es[t] non potest fieri: n[ec] recipiunt aures me[æ] vt Dei filius ocide[n]dus sit.

Et apprehendens eu[m] Petrus. Beda. Qu[i] nimis amat dom[i]num. Et quia con[]tendo dixit: *Tu es Ch[ri]stus.* Et præmiu[m] suum audiuit secu[n]dum Matthæum: *B[ea]tus es Simon ba. &c.* Non vult destrui confessionem suam, nec putat posse fier[i] vt Dei filius occidatur: apprehenditque eum in affectu[m] suum, vel separatim ducit, ne præsentibus cæteris mag[i]strum videatur arguere.

* Victor Antiochenus. Dicebant satius esse prorsus no[n] mori quam mori iterumque resurgere: alijs itaque omnib[us] perturbatis & hæsitantibus, rursum Petrus tanquam cęter[is] ardentior in medium prosilit, deque eo quod quæstione[m] habebat, audenter inquirit.

i *Vade retro.* Beda. Multi putant quod nō Petrus sed adue[r]sarius spiritus sit correctus, quo suggerēte hoc Apostolus d[i]cebat. Sed mihi error Apostoli de pietatis affectu veniēs, n[un]quā incentiuū videbitur diaboli. Diabolo dr: *Vade retro Sa[tana]* Petro: *Vade retro me.* Id est, sequere sententiam meam.

* Victor Antiochenus. Mirum non est, si qui felix a D[o]mino ante prædicatus fuerat, tam cito prolabitur, & impi[n]git, siquidem nullam ille de Christi passione & cruce no[]tiam e cœlo acceperat: Christum Dei esse filium, diuinit[us] ei patefactum fuerat, & crucis mysterium adhuc ipsum f[u]giebat. *Erat enim*: Et Lucas ait. *Verbum istud absconditum ab e[is].* Cęterum ad Satanam cum Iesum in deserto tentaret, di[ctum] non est, *vade post me Satana*, sed dictum est, *vade Satana, [scri]ptum est enim, &c.* Ad Petrum vero qui adhuc peccatis, obf[u]ctus erat, adeoque post Iesum non ibat, dicitur, *vade post [me] Satana, scandalum es mihi.* Vade post me, id est, sequere me.

K *Quæ Dei sunt, &c.* Mea est voluntas & patris, vt pro sa[lu]te hominum moriar: tu non vis granum frumenti in te[r]ram cadere, vt multum fructum afferat.

☞ *Si q*

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio.

1 *Et egressus est. &c.* Hic consequenter describitur increpatio Petri specialiter. Et primo ponit increpatio Petri. Scdo, incitatio ad palmā martyrij, ibi. *Et conuocata turba.* Circa primū premi[ttitur] de Christo hominū falsā opinio. Secūdo, subdit discipulorū v[era] cognitio, ibi. *Tunc dixit illis.* Vero, &c. quia Petrus pro se & al[ijs] aposto

MORALITER.

† *Interrogabat disci. &c.* Per hoc ostendens, quod doctores debent inquirere de sua fama, ut si bona sit, bonis operibus augeatur, si vero mala, occasio tollatur. Nam bona fama doctoris multum facit ad doctrinæ fructum, & mala ad detrimentum Gregor. Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur.

† *Et cœ. do. &c.* Sequitur.

† *Vade retro me, &c.* Per hoc ostendit quod illi qui detinent affectu carnali adhuc apti non sunt eum sequi: propter qu[od] petenti quod permitteret eum primo sepelire patrem suum [di]xit: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos Matthæ. 8.

Si q

a *Si quis vult,&c.* Beda. Postquam mysterium suæ passionis & resurrectionis ostendit, hortatur omnes ad imitandū passionis exemplum, & omnibus salutem promittit animarum. Sed perfectioribus, quanta passurus quod a mortuis resurrecturus esset aperuit, formam tribuens prędicandi, vt scilicet pro suo quisque modo instruatur, neque infirmis altiora committantur,

b *Deneget.* Non valet apprehendere quod vltra ipsum est si nescierit mactare quod est. Nisi quis a semetipso deficiat, Ad Deum qui supra ipsum est, non appropinquat.

* Theophylactus. Sicut qui abnegat alterum fratrem aut patrem quamuis vulnerētur aut moriantur, non compatitur nec irritatur, sic, & nos debemus spernere corpus nostrū, vt si vulnerari contingat pati non curemus.

c *Tollat crucem.* Vel per abstinentiam macerando corpus, vel per compassionem animum. De corpore dicit Paulus. *Castigo corpus meum, & in ser. re. &c.* Idem de compassione animi. *Quis infirmatur, & ego non infirmor?*

d *Qui enim.* Beda. Duo tempora ecclesia significat, aliud persecutionis, quādo ponenda est anima. Aliud pacis, quādo frangenda sunt desideria terrena. Vnde sequit. *Quid e. pro. &c.* D

e *Qui enim me.* Quia multi auaritiam vincunt, labentia despiciunt, sed fidei rectitudinem quam habent verecundia impedit, non exprimunt voce. Addit. *Qui enim me. &c.*

* VICTOR ANTIOCHENVS. Non sic est si fidē animo retineas, aut corde tantum credas, sed opus est prætera confessione quæ fit ore. Neque enim frustra sua nos gratia Christus iungit; verum quo libero ore eum profiteamur, maioremq; dilectionis affectum in medium afferamus, adeoque illustriores hac ratione euadamus. E

f *Amen dico.* BEDA Cum de futura vita loqueretur, ideo necessariū fuit, vt hoc promitteret de pœnitenti vita, vt rudes adhuc discipuli hac consolatione confortarentur, sicut de Iudaico populo dicitur. *Dedit illis regiones gentium, & la. po. pos. vt custodiant iustificationes ei⁹ & legē ei⁹ req*

g *Regnum dei, &c.* Idest, ecclesiam contra mundi huius gloriā erectam. Vel futuram in cęlis beatitudinem, quam in monte viderunt. Qđ pia prouisiōe factū est, vt æternum gaudium tametsi ad breue momentū prębitū, ad aduersa tolerāda fortius animaret F

Prius solis discipulis loquebatur altiora arcana.

hominum. Et conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis: 1

Siue discipulus siue alius. b Alter factus ex altero. c Veterem hominem exuat, & nouum induat. Vnde Paulus: Viuo ego iam non ego, uiuit autem in me Christus.

a b c d Si quis vult me sequi, † deneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. † qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam suam propter me, & euangelium, saluam eam faciet: †

Ac si dicatur agricolæ, frumentum si seruas, perdis. Si seminas, renouas.

a Q. In aduersitate perde ida 'est anima, in pace autem cor muniendum omni custodia. b Tempore pacis quia licet viuere, licet ambire.

Quid enim proderit homini si lucretur mundum totum, & † detrimentum faciat animæ suæ? Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua? Qui enim me † confessus 2

Corde, ore, opere.

e fuerit, & verba mea in generatione ista adultera, & pecca- 3

trice, & filius hominis † confitebitur eum, cum venerit in 4 5

gloria patris sui cum angelis sanctis. Et dicebat illis. Amen †

Consolatoria promissio. a Discipulis. b Ad horam habituri vitam æternam.

f dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei † veniens in vir

g tute.

a corporalem. b Ecclesiam. Al as venientis vel viuentis.

† Mat. 16. d. Luc. 16. g. Mar. 16. c. i

† confusus

Psal. 104. d.

† venisse.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

postolis respondit. Tertio, ponitur Christi passionis prænnunciatio, ibi. *Et cœpit eos docere.* Quarto, describitur Petri increpatio, ibi. *Et apprehendens Petrus eum.* Petrus enim ex zelo Christi volebat impedire eius passionem. Et quia iste zelus erat indiscretus quia passio Christi erat ordinata ad salutem generis humani ideo meruit duram reprehensionem. Sententia autem partium istarū patet ex dictis Matthęi. 16.

Et conuoca. Quia Christus increpauerat Petrum volentem impedire passionem eius, ideo hic consequenter inuitat fideles ad tolerantiam passionis. Et primo facit hoc verbo. Secundo facto in principio sequentis cap. Sententia primę partis patet ex dictis Mat. 16 hoc excepto quod subditur.

2 *Qui enim me confessus. &c.* Hęc est uera litera, quia sic habent antiqui libri & correcti, & ēt Gręci, Et hoc patet per illud, quod habetur Luc. 9. vbi eadē sententia ponitur per alia verba sic, q me erubuerit & meos sermones.

3 *In genera.* Quia Iudęi descenderant a patribus qui ad idolola triam declinauerant dimisso Deo qui eos desponsauerat in datione legis in monte Sinai, Et ideo filii ab eis descendentes adultera generatio vocantur.

4 *Et peccatrice.* Quia sicut patres eorum persecuti fuerant prophetas eos occidendo, ita ipsi persequebantur Christum mortē eius quęrendo.

5 *Et filius hominis, &c.* Hęc est vera litera, quia sic habent gręci & Antiqui. Et patet per illud quod habetur Luc 9. c. vbi dicit. *Et filius hominis erubescet eum*, i. non recognoscet eum de suis, sicut homo non libenter recognoscit illum de quo erubescit. Et per talem modum loquendi dicit Hiero. de quadam sancta. Quia nō est confusa Christum, Christus non confundetur eam. Nec est curandum, si est impropria locutio secundum regulas grammaticę quibus non subiacet theologia.

CAP.

MORALITER.

† *Si quis vult post me sequi, &c.* Beda. Persecutionis tempore ponenda est anima. Pacis autem tempore frangenda sunt desideria terrena.

† *Et dicebat ills, &c.* Gustare mortem est incurrere culpam mortalem, quod non faciunt illi, qui regnum Dei semper attendunt, vel qui seueritatem venientis iudicis contremiscunt.

Et

MORAL-

CAPVT IX.

Multi vocati pauci vero electi.

a b E T post dies sex † assumpsit Iesus Petrum & 1
Iacobum & Ioannem, & ducit illos in mon-

a Non substantiam veram carnis amisit. Gloriam resurrectio ostendit.

c tem excelsum seorsum solos, & † transfigu- 2

a Sancti.

d ratus est coram ipsis, & vestimenta eius facta sunt splendē

a De quo amplius laua me ab iniquitate mea. b Non posset in terra claritatem date fidelibus suis quam eis conseruat in cęlis.

e tia & candida nimis velut nix, qualia fullo super terrā nō
f pōt cādida facere. Et † apparuit illis Elias cū Moyse, & erāt †

Stupe factus tanta claritate.

g loquētes cum Iesu. Et respondēs Petrus, ait Iesu. Rabbi bo
h

Quamuis stupefactus, insitum tamen sibi affectum indicat.

nū est nos hic esse & faciam⁹ tria tabernacula, tibi vnū, &

Quasi stupefactus.

Moysi vnū, & Eliæ vnū. Non.n. sciebat quid diceret. Erant
i enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrās eos, &

CAP. IX.

A E T post dies, &c Hieronymus. Post comminationem crucis resurrectionis gloria ostenditur, vnde, sequitur.

a *Et post dies, &c.* Vt non timerent opprobia crucis, qui oculis sui s viderant gloriam resurrectionis.

Luc. 9. b Beda. Et post dies sex. Lucas. Factum est autem post hæc verba fere dies octo &c.

† Mat. 17. a Luc. 9. d Octauo die resurrectionis gloriā manifestat, vt ostensa cęlestis vitæ dulcedine, cunctorum corda quæ hoc audire possūt refoueat, & octonario numero verum tempore resurrectionis gaudiū doceat esse vē

† visus turū. Ipse.n. post sextā sabbati qua crucem ascendit, & septimam qua in sepulchro quieuit a mortuis resurrexit, & nos post sex huius seculi ętates in quibus pro domino pati gaudemus & septimā animarum quæ interim in alia vita agitur, octaua ætate resur

Matt. 17. a gemus. Quod autem Matthæus & Marcus dominum post
B sex dies transfiguratum dicunt, nec tempore, nec mysterio discrepant. Illi enim medios dies tantum ponunt. Vnde & absolute post sex dies dicunt factum. Hic primum quomodo hoc dominus promisit & vltimū quo compleuit adiungit, & iō temperātius ponit, fere dies octo. Et Mystice. Illi post sex mundi ætates sanctis ab omni labore quiescendum, hic vero tempore octauo significat esse resurgendum. Vnde sextus

Psal. 6. a Psalmus pro octaua inscribitur. *Dñe ne infurore tuo, &c.* Quia per sex ætates quibus operari licet, precibus est insistendū, ne ī octauo retributionis tēpore ab irato iudice corripiamur.

✻ Victor Antiochen. Lucas post octo dies, quæ sequuntur accidisse scribit, verum hæc non pugnant, sed oppido inter se conspirant. Quandoquidem Lucas diem quo Dominus dixit, sunt quidam de hic stantibus, & illum rursum quo Petrum Iacobum & Ioannem secum assumpsit, cęteris connumerat. Marcus autem tantum sex illos, qui inter duos extremos intereesserunt, percenset.

Luc. 9. d b *In montem ex.* Bed. In montem vt oraret, secundum Lucam. In montem oraturus, vt sic transfigurandus ascēdit, docēs eos qui fructū resurrectionis expectāt, qui regem in decore suo videre desiderant, mentem in excelsis habere, & continuis precibus incumbere. Tres solummodo discipulos secū ducit, vel quia multi vocati, pauci vero electi: Vel quia qui fidē sanctæ trinitatis incorrupta mente seruauerint, tunc ęterna eius visione merebuntur lętari.

✻ Victor Antiochenus. Poterat sane in domo gloriam suam discipulis patefacere, verū quod montis celtitudo quādam cum maiestatis illius celsitudine cognationem haberet, quos secum ex discipulis assumpsit, in montē excelsum subduxit.

C c *Transfiguratus.* Beda. Non veram substantiam carnis amisit, sed gloriam futuræ suæ, vel nostræ resurrectionis ostendit. Talis post iudicium cunctis apparebit electis. In iudicio in forma serui & bonis & malis, vt impii quem spreuere, quem dei negauere, milites quem crucifigere, Pilatus Herodesq quem iudicauere, nequeant iudicem agnoscere.

✻ Victor Antiochenus. Transfiguratio de qua hic agit secūdū quendā exte num fulgorē facta e Nā vt Matthæus na rat. *Facies eius resplēdu vt sol, vestimenta aut eius facta sūt alba vt ni* Hinc tamen infer nō licet aliquam na ralis formæ mutatio nem in cęlesti illo re gno olim futuram. V enim Christi effigi secundum se non immutata, sed tantu illustrata, ita nec i sti quoque qui co pore claritati illi conformabuntur, cundum formam in tabuntur, sed illoru tantum corpora qua dam splendoris lucis accessionem ceptura sunt.

d *Et vest.* Vestimēta domini sancti. Vnde. *Qui in Christo ba e. Chri. in.* Hęc domino in mundo manente videbatur desecta, sed ipso montem petente nouo candore refulgent. *nunc quidem filij sumus Dei sed nondum apparuit quod erimus.* C ergo apparuerit similes ei erimus, quia videbimus eum si ti est, vnde subditur.

e *Qualia fullo. et ap. &c.* Moyses sanctus mortuus, Elias vi in cęlum raptus, visi in maiestate cū domino (vt Lucas dic futuram in illo omnium sanctorum gloriam significant, tempore iudicii vel viui in carne reperientur, vel mortu

✻ VICTOR ANTIOCHENVS. Moyses & Elias præ teris apparēt. Cuius rei plures sunt causę. Primo hoc fa lorū opinio refutabatur, qui Christū Eliam aut Ieremiā vnum ex prophetis esse existimabant. Mox vero planum hoc mysterio euasit. Apostolum Petrum recte laudatū, qu Christum Dei viui filium esse confessus fuerat.

f *Elias cum.* Bed. Legislator, & eximius prophetarum ap rent. Loquuntur cum domino in carne viuente ostend ipsum esse quē lex & prophetę promiserunt. Non in infi sed in monte cum illo, quia qui terrena desideria mēte t seunt solui maiestatem scripturæ sanctæ quæ in domino pleta est, perspiciunt.

g *Rabbi.* Quāuis stupefactus insitum tamen affectum sibi dicat, oblitus sanctis regnum promitti, non in terris, sed & cęlis, & se & coapostolos mortali carne indutos immort vitę statū subire non posse, & domum manufactam neces riam non esse. Legi quoq; & prophetis & euangelio tria bernacula facere cupit, cum non possint separari, vnum ha bentia tabernaculum, idest, ecclesiam Dei.

h *Bonum est.* Multo ergo melius choris sanctorum intere deitatis pfrui visione. Si sic delectat humanitas Christi t figurata, & duorum societas ad punctum ostensa.

i *Nubes obum.* Vnde quia quæsiuit materiale tabernacul nube F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IX.

1 E T post dies. Hic ponitur incitatio ad martyrium facto. Illud enim quod maxime excitat ad tolerantiam martyrij, est magnitudo præmij, quę magis mouet visa quam audita, ideo Christus ostendit tribus principalibus suis discipulis gloriam resurrectionis in transfiguratione, in qua ostendit se eis in claritate gloriæ. Et primo describitur ista ostensio. Secundo ex hoc mouetur quę- quæstio, ibi. *Et interrogabant eum.* Sententia istarū partiū pate dictis Mat. 17. exceptis quæ sequuntur.

2 *Et transfi.* Non est intelligēdum, quod figura corporis Ch fuerit mutata, sed quia figura est in extremitatib. corporis, & militer claritas glorię q̄ tūc in corpore suo habuit est in extre tate corporis, & iō vocat transfiguratio, & per talē modū loq di dicit Apostolus Phil. 3. d. *Saluatorem expectamus dominum strum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis no confi*

MORALITER.

1 *Et post dies, &c.* Sex diebus factus est mundus Gen. 1. propter quod per sex dies figurari potest totus mundi decursus, quo cōpleto Christus suos vere discipulos, id est, electos ducet in montem excelsum, id est in cœlum empyreum gloriosos in anima & corpore videntes eius gloriam singularem.

† *Et ap. illis El. cum Moy.* i. legem & prophetas cum euang concordantes. Quod autem Petrus dixit, Faciamus hic tria tab nacula, nesciuit quid diceret, nam omnium erit vna gloria si vnus denarius diuinus, licet in illa sint diuersi gradus.

Præ

a Patris pro filio respondentis.
a venit vox de nube dicens: † Hic est filius meus charissimus 1
a Moyses & Elias serui, huic faciendum taberuaculum huic seruiendum non illis. Et Moyses tanquam me ipsum audietis. b Vbi cœpit filius designari, mox serui discesserunt ne ad illos vox facta putaretur.
b audite illum. Et statim circumspicientes, neminem amplius
Post transfigurationem.
c viderunt nisi Iesum stantem tantum secum. † Et descenden-
d tibus illis de monte, præcepit illis ne cui quæ vidissent nar- †
Nemini dicentes.
rarent, nisi cum filius hominis à mortuis resurrexerit Et ver- 2
Hoc.
e bum continuerunt apud se, conquirentes quid esset, cum à 3
a Q.d. Si iam apparuisti in gloria. Quid ergo, &c.
mortuis resurrexerit. Et interrogabant eum dicentes: Quid
ergo dicunt pharisæi & scribæ, quia Eliam oportet venire
a Non aliter est secundus aduentus, nisi ille præcedat. Q.d. Non est hic aduentus quem putatis, quem præcederet Elias: Elias enim cum venerit, &c.
f primum? Qui respondens ait illis: Elias cum venerit, primo
g restituet omnia: quomodo scriptum est † in filium hominis
a Sic & Elias. Quasi dicat. Venturus est Elias ipse in corpore, sed etiam venit in spiritu & virtute, scilicet, Ioannis.
vt multa patiatur, & contemnatur. Sed dico vobis, quia & E- †
a Spreuerunt, decollauerunt.
lias venit, & fecerunt illi quæcumque voluerunt, sicut scri-
De monte.
h ptum est de eo. Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam 4
Disputantes.
i magnam circa eos, & scribas conquirentes cum illis. Et 5
a Indocti, non scribæ sapientes. b Quasi stultus. Timor non est in charitate.
confestim omnis populus videns † Iesum, & stupefactus est,
a Quasi serui.
k & expauerunt, & accurrentes salutabant eum. Et interroga-
uit eos: † Quid inter vos conquiritis? Et respondens vnus

nubis accepit vmbraculũ, vt discat in resurrectione nõ tegmine domorũ, sed spiritus sancti sanctos esse protegendos.
a *Hic est.* Q.d. Hic vere est ille quẽ Moyses iste vobis promisit, huic auscultate & oẽs auscultare iubete. Nota q; sicut in baptismo sic in monte mysteriũ trinitatis declarat, quia gloriam eius quã in baptismo credentes confitemur, in resurrectione videntes collaudabimus. Hic spiritus in nube lucida, illic in columba, qua quã percipit fidem qsquis simplici corde seruat: tunc lucẽ apertæ visionis quã crediderat contemplabitur: ipsaque illustrabitur gratia & in perpetuum protegetur.
b *Et statim.* Beda. Cũ fieret vox super filium hominis inuentus est ipse solus. Quia cum manifestauerit seipsum electus: erit Deus omnia in omnibus: imo ipse cum suis vnus persona Christus, i. caput cũ corpore splendebit, vnde. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cœlo.*
c *Præcepit illis.* Nõ vult gloriã regni futuri & triumphi quã in monte ostẽderat publice prædicari: ne & incredibile esset pro magnitudine, & post tantam gloriam apud rudes animos sequens crux scandalũ faceret.
d *Verbum conti.* Hierony. Id est, cum absorpta mors fuerit in victoria, non erunt in memoria priora, cum abstulerit dominus sordem filiæ Sion auferens omnem lachrymam ab oculis sanctorum.
e *Quid ergo.* Tradunt scribæ secundum Malachiam, quod Elias veniat ante aduentũ saluatoris, & reducat corda patrũ ad patres eorũ, & restituat oĩa in antiquum statum. Existimant ergo discipuli hanc aduentus gloriam esse, quam videant in monte, & dicũt Si iã venisti in gloria, quare præcursor tuus non apparet? maxime quia vident recessisse Eliam.

* Victor Antiochenus. *Quid ergo?* Quomodo hæc inter se cohæreant, paucis expendamus. Cum discipuli in monte adhuc essent, Dominique transfigurationem coram conspexissent, & regni illius nonnullum iam gustum hausissent, de eo illum consuluerunt, quod scribæ & pharisæi de Eliæ aduentu frequenter in ore habebant. Dominus autem cõsultus, prophetę oraculum non infirmat, sed confirmat.
* Theophylactus. Proponit autẽ hoc dominus ad resistendum pharisæorum opinioni, qui tenebant quod primi aduentus præcursor erat Elias, quasi ad inconueniens eos adduceret, vnde subdit, *& quomodo scriptum est, &c.* † Mat. 17. b
f *Restituet, &c.* Scilicet conuertet cor Patrum ad filios, & cor filiorum ad patres. Restituet enim morti quod debet & diu viuendo sustulit, vnde addit. † de filio.
g *Et quomodo scrip.* Quasi dicat. Sicut de Christi passione prophetę multifarie scripserunt: sic & Elias multa passurus est. Restituet ergo omnia. Primo, corda hominum illius temporis ad credendum in Christo, resistendum Antichristo. Deinde ponet animam pro Christo. † eum.
h *Turbam magnam.* Hiero. Nõ est requies sub sole, semp occidit paruulos inuidia, magnos percutiũt fulgura mõtes, alij discentes cũ fide, alij inuidẽtes cũ fastu, ad ecclesiã veniunt.
i *Conquirentes.* Beda. Quid conquirerent euangelista non dicit. Sed potest intelligi de hoc quæstionem motam fuisse, quare discipuli dæmoniacum qui in medio erat, nõ possent liberare. Hoc enim ex sequentibus concipi potest.
K *Et interroga.* Beda. Nota quod loca rebus congruunt. In monte orat, transformatur, discipulis arcana suæ maiestatis aperit, in imo a turba excipitur, miserorũ fletu pulsatur. Sursum

NICOLAVS DE LYRA.

configuratum corpori claritatis suæ.
1 *Venit.* Sicut in baptismo Christi auditum est testimonium patris de filio eius naturali, sic & in transfiguratione. Cuius ratio est, quia homines fiunt filij Dei adoptiui per assimilationem ad filiationem naturalem ipsius Christi. Quæ quidem, assimilatio fit dupliciter. Vno modo in præsenti per gratiam. Alio modo in futuro & perfectius per gloriam, secundum illud. 1. Ioan. 3. a. Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. In baptismo vero Christi data est aquis virtus regenerandi per gratiam. In transfiguratione vero ostensa est claritas gloriæ in corpore Christi. Et quia in istis duobus vt dictum est assimilantur homines filio Dei naturali, ideo cõueniens fuit, vt in baptismo Christi & eius transfiguratione audiretur testimonium patris de eius naturali filiatione.
2 *Et verbum con.* Secundum præceptum Christi.
3 *Conquirentes, &c.* Videbatur enim eis inconueniens, quod Christus moreretur & resurgeret à mortuis: postquam viderant eum in claritate gloriosa, ad quam alij venient post resurrectionem, ideo terminus resurrectionis vel finis iam videbatur eis completus in Christo.
4 *Et veniens, &c.* Hic ostenditur discipulorum Christi impotentia in hoc quod non poterant curare dæmoniacũ eis oblatũ. Vbi sic proceditur, quia circa hanc curationẽ primo ostenditur discipulorũ impotentia, secundo Christi efficacia, ibi. *Qui respondens eis dixit. O generatio, &c.* Tertio vtriusque causa, ibi. *Et cum introisset in do.* Sententia istarum partium patet ex dictis Mat. 17. exceptis quæ sequuntur. *Et veniens, &c.* Scilicet, quos dimiserat assumptis tantum secum tribus, corã quibus transfiguratus fuit.
5 *Vidit turbam, &c. conqui.* Quia deridebant eos, eo quod tentauerant curare dęmoniacum eis oblatum & non potuerant, vt patet in litera sequenti.

MORALITER.

† *Præcepit illis, &c.* Per hoc ostendens quod secreta diuina nõ nisi debito tempore sunt publicanda. *Elias cum vene.* Sequitur.
† *Sed dico vobis quia, &c.* Per hoc ostendit duplicem Eliam, sicut & aduentum Christi duplicem. Officium primi Eliæ facit homo monens fratrem charitatiue, sicut & primus aduentus fuit in mansuetudine. Officium vero secundi facit prælatus corripiens ex authoritate, quia secundus aduentus erit in potentia & maiestate.

A sum discipulis mysteria regni referat, deorsum turbis pecca-ta infidelitatis exprobrat. Sursum voce patris his qui audire poterat pādit, deorsum malos spūs expellit. Nūc pro meritorum qualitate alijs ascēdere, alijs non desistit descendere.

Et interrogauit. Hieron. Scit & interrogat, vt confessio pariat salutem, & murmur cordis nostri sermonibus soluatur prius vt est: Dic iniquitates tuas prius vt iustificeris.

Esa 43. d. secundū 70.

a *Et dixi discipulis.* Latenter culpam obliquat in discipulos, cum sæpe curatio non curantium, sed curandorum impediatur vitio.

† Mat. 17. c. Luc. 9. e

b *O generatio.* Non homini irascitur, sed vitio. Non tædio affectuū hoc dicit, sed vt medicus ægro cōtra præcepta agenti. Et arguit per vnum Iudæos incredulitatis.

† illisi ad eum. † discerpsit.

B * Victor Antiochenus. Scriptura hunc hominem infirmæ fidei extitisse ostendit. Primo ex eo quod dominus ait, *O generatio incredula*, Item. *Si potestis credere, omnia sunt possibilia credenti.* Mox ex eo quod cum lachrymis ad Christum accedens, *Adiuua domine incredulitatem meā.* Dixerit. Tertio ex eo quod dæmonio, ne denuo ingrediatur in eum Dominus imperat. Quarto ex eo quod ad Seruatorē dicit. *Si quid potes, adiuua nos, nostri misertus.* Quare incredulitas illius in causa fuit, quod dæmon ad Apostolorum vocem cedere noluerit. Dicis, si ita est, cur Dominus Apostolos oblique incusat? ostendere voluit, nonnunquam etiam citra offerentium fidem ægris quibusdam sanitatem obtingere posse. Cæterum ne hominem ad desperationem adigat, non in illius solam personam orationis neruum intendit, sed generatim omnes Iudæos, incredulitatis perstringit. Probabile fit enim nullos ex præsentibus ob Apostolorum imbecillitatem offensos, ea de illis cogitasse, quæ non satis conueniebant.

C c *Statim spi.* Quia dum post peccatum ad dñm conuerti volumus, magis a diabolo impugnamur, vt vel excutiat virtutem, vel vindicet suam expulsionem.

d *Ab infantia.* Hieronymus. Significat gentilem populum cui a natiuitate increuit cultus Idolorum, vt stulte immolaret filios suos dæmonijs, vnde sequitur.

Et frequenter eum, &c. Alij enim ignem, alij aquam venerabantur.

e *Adiuua.* Hieron. Credulitas nostra, vt rostrata lingua infirma est, nisi innixa adiutorio Dei. Fides cum lachrymis optata vota capit vt est: Fiat tibi secundum fidem tuam.

* Victor Antiochenus. Atqui si credebat, vt se crederet aiebat, qua ratione adiuua incredulitatem meam dixerit? Non vnius rationis est fides. Est enim fides inchoata, est rursum cōsummata. Prorsus igitur credebat vt dominus virtute sua quod deerat, adijceret, opus habebat. Sic discipuli ad Seruatorem aiebant *Adauge nobis fidem.*

f *Surde & mute.* Spiritui imputat quod homini præstat dum ille audiret, neque loqueretur quod peccator pœnitens audit & loquitur. Et *ab eo & amplius ne introeas, &c.* Exiens a homine nunquam reuertitur, si cor suum seruauerit clauis humilitatis, & ostium obtinuerit homo municatis, vnde: Esto mihi in Deum protectorem, & in locum mu. vt sal. me facias.

* Victor Antiochenus. Quod dicit, *ego præcipio tibi.* id diuinæ virtutis energiam, etiamsi humana fides non adsit, arguit. Quando porro addit. *Exi ab eo, & amplius ne introeas eum*, Indicat facile altera vice dæmonem in illum qui fidei satis munitus non erat, ingredi potuisse, nisi Domini præceptum ne id fieret, impediuisset. Quando quidem hoc ipso etiam vrgente, dæmonium non absque difficultate & tergiuersatione abscedebat. Nam & vociferabatur, & hominem discerpebat, & tandem decedere coactum, mortuo similem deserebat.

Discerpens

---

a Deprecandi per conquestionem exponit incommoda filij.

de turba, dixit: Magister, attuli filium meum ad te habentem † spiritum mutum, qui vbicumque eum apprehenderit, † allidit illum & spumat, & stridet dentibus, & arescit. Et dixi discipulis tuis, vt eiicerent illum, & non potuerunt. qui respondens eis, dixit: † O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? Quamdiu vos patiar? Afferte illum ad me. Et attulerunt † eum. Et cum vidisset eum statim spiritus † conturbauit eum, & † elisus in terra volutabatur spumans. Et interrogauit patrem eius: Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait. Ab infantia. Et frequenter eum in ignem & in aquam misit, vt eum perderet. Sed si quid potes, adiuua nos misertus nostri. Iesus autem ait illi. Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et continuo exclamans pater pueri cum lachrymis, aiebat: Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Et cum vidisset Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo dicens illi. Surde & mute spiritus, ego tibi præcipio, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et cla-

Interlinear: a Hieron. Allē. Peccatorum spumat stultitia. b Iracundia. Ignauia. — Quasi dicat. Incredulitas vestra impedit salutem. — a Puerum non dæmonem, vt ostendat illum dæmonio traditum propter peccatum suum vel parentum. — a Non quasi ignorans interrogauit, sed vt diuturnitas infirmitatis ostensa curationem gratiorem faciat. — a Moraliter iræ vel libidinis. b Cupiditatis. — a Libertatem arbitrij indicat. b Quæ in nomine Iesu postulantur. — Alias fine in. — a Alias credentem. b Q. d. Comminatio potentia est. — Cuius præcipere, est facere.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Allidit illum.* Id est, ad terram proijcit.

2 *Et spumat, &c.* Ad ostendendum vehementiam passionis.

3 *Et cum vidisset eum statim spiritus, &c.* Videns enim se cito eiiciendum, faciebat peius quod poterat.

4 *Et inter.* Non ex ignorantia, sed vt ex responsione patris appareret omnibus diuturnitas passionis & difficultas curationis, vt ex his miraculum esset euidens.

5 *Si quid po.* Ex quo patet, quod pater erat dubius in fide, dubitans de Christi potestate.

6 *Omnia possibilia, &c.* Fides enim credentis meretur de congruo, vt ei detur beneficium per omnipotentiam Dei.

7 *Credo domine adiu.* Qui dixit: Credo, non erat omnino incredulus, sed vocauit incredulitatem suam fidei suæ imperfectionem, quam petebat à Christo suppleri & perfici.

8 *Surde & mu.* Non formaliter, sed effectiue, quia in puero obsesso auditum impediebat & loquelam.

Et fact

MORALITER.

† *Magister attu. &c.* Per istum ab infantia vexatum à dæmone, significatur peccator ab infantia nutritus peruerse, sicut refert beatus Gregorius de puero quinquenni, quem cum teneret pater in sinu suo vidit dæmones in specie Maurorum venientes ad rapiendum ipsum, & tunc Deum blasphemauit, & statim expirauit. Et quoniam in tali ætate crescente crescit malitia, subditur.

† *Habentem spiritum, &c.* Quia talis non audit correctionem ad bonum.

† *Qui vbicunque apprehenderit allidit illum, &c.* Quia cedit cuilibet tentationi dæmonum.

2 *Et spumat.* Per gastri margiam.

† *Et stridet dentibus.* Per iracundiam.

† *Et arescit. per ignauiam.* Hunc discipuli curare non possunt quia contemnit monitiones hominum, sed solus Deus aliquando de gratia speciali curat eum, Ideo subditur.

† *Ego ti.* Et non alius.

† *Exi. ab.* Quod fit quando ex Dei adiutorio non patitur recidiuum, ad quod designandum subditur.

Iesu

a mans,& multum discerpens eum, exiit ab eo,& factus est si 1
b (Mundo.)
cut mortuus, ita vt multi dicerent, quia mortuus est. Iesus †
autem tenens manum eius eleuauit eum,& surrexit. Et cum
introissent in domum, discipuli eius secreto interrogabant
eum. † Quare nos non potuimus eijcere eum? Et dixit illis.
c Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione,& ieiunio. 2
Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam, nec volebat 3
(Se ibi esse.)
quéquam scire. †Docebat autem discipulos suos,& dicebat
illis. Quoniam filius hominis tradetur in manus hominum,
d & occident eum,& occisus tertia die resurget. At illi ignora- †
e (Villa pulcherrima.) 4
bant verbum, & timebant eum interrogare. Et venerunt
f Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: 5
(Præ verecundia.) 6
quid in via tractabatis? † At illi tacebant. Siquidem in via 7
g (Quia.) 8
inter se disputauerant, quis eorum maior esset. Et residens
h vocauit duodecim,& ait illis. †Si quis vult primus esse, erit
omnium †nouissimus, & omnium minister. † Et accipiens †
i puerum statuit eum in medio eorum. Quem cum comple-
(a Q. Formam virtutis seruent propter me rationis auxilio, quam paruuli ætatis beneficio.)
K xus esset, ait illis, Quisquis[a] vnum ex huiusmodi pueris re-

a *Discerpens,&c.* Hieronymus. Discerpit diabolus appropinquantes ad salutem, quod est ei esca dilecta, quos in vẽtrem suum trahere desiderat per terrores,& damna, vt Iob.

b *Factus,&c.* Isidorus. Raban. Sanatis enim dicitur. *Mortui enim estis,& vita vestra ab.est cum Christo Ie.d.* Vnde infirmitas Christianorum non est mors, sed mortis similitudo.

c *Hoc genus in nullo.* Hieronymus. Stultitia ad luxuriam carnis pertinet,& ieiunio sanat. Ita & ignauia oratione depellitur. Medicina cuiusque vulneris adhibẽda est ei. Non sanat oculum quod calcaneum, ieiunio passiones corporis, oratione sanantur pestes mentis.

✻ Victor Antiochenus. Discis hinc quomodo Christus Seruator noster doctrinam de ieiunio proponat eiusdemq; necessitatẽ,& vsum insinuet. Neque mihi hic paucorũ quorundam qui citra ieiunium dæmonia eiecerunt, exemplum opponas.

d *Occident eum,&c.* Prosperis miscet tristia, vt cum venerint, non impræmeditatis ferantur animis. Si contristat eos, quia occidendus est, debet lætificare, quia die tertia resurrecturus est.

✻ Victor Antiochenus. Quando Christus de sua morte,& cruce verba facit, statim miraculum aliquod adiungit. Et quidem ante,& post traditam doctrinam nõ raro hoc facit, prout multis passim locis obseruare id licet. *Exinde*, scribit Matthæus, *cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quia oportet eum ire Ierosolymam,& multa pati.* Tunc, inquam quando Apostoli illum filium Dei confessi sunt. Et post transfigurationem suæ passionis meminit.

e *Ignorabant.* Non tam ingenij tarditate, quam amore, quia Deum verum cognouerant, moriturum credere nequibãt. D Et quia eis in figuris loqui consueuerat, horrentes eius mortem, in his quoque eum loqui figurate putabant.

f *Capharnaum.* Hieronymus. Villa consolationis. Congruit prædictæ sententiæ, occisus die tertia resurget. Granum frumenti moritur, vt multiplicius colligatur, si non moritur, solum manet. Ioan.12.d

g *Quid in via,&c.* Hieronymus. In via tractabant de principatu, similis tractatio loco. Principatus enim vi ingreditur, sic deseritur,& dum tenetur labitur; & incertum in qua mãsione, idest, in qua die finiatur, vnde dicit. Qui vult esse primus,&c.

Beda. Hinc exorta videtur disputatio, quia viderant Petrum,& Iacobum & Ioannem seorsum ductos in montem,& aliquod secretum ibi eẽ creditũ eis, sed & Petro sicut Matthęus dicit, claues regni cęlorum promissas,& ecclesiam sup petram fidei a qua ipse nomen acceperit ędificandã. putabant ergo, vel illos tres cęteris, vel omnibus Petrum esse p̃latum.

-At illi ignorabant verbũ, & timebant interrogare eum

†Matt.18.a Luc.9.f.

Matt.16.c

†Matt.18.a Luc.9.f

h *Et residens,&c.* Illi euntes disputabant de principatu.& ipse sedens docet humilitatem. Principes.n. laborant, humiles quiescunt. Desideriũ gloriæ vult humilitate sanare,& primo simplici monet imperio, mox innocentię puerilis exemplo. F

i *Complexus.* Significat humiles dignos esse suo complexu, qui iure possunt gloriari & dicere. Lęua eius sub capite meo,& dextera illius am.me. Cant.2.b

K *Quisquis vnum.* vel simpliciter pauperes Christi ab his qui velint esse maiores, pro eius honore ostendit esse recipiendos. vel ipsos malitia paruulos esse suadet, vt tanquam paruuli simplices sint.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et factus est sicut mor.* Vt per hoc magis declararetur Christi virtus, quia ad tactum Christi surrexit perfecte curatus.

2 *Hoc gen. in nul.* Dæmones enim non sunt æquales in virtute naturali,& ideo vnus ab alio potest difficilius expelli. Ad expulsionem autem istius requirebatur in expellente subiectio carnis ad spiritum, quæ fit per ieiunium,& magna eleuatio spiritus in Deum quæ fit per orationem, talia autem adhuc non erant in apostolis, quia pro tempore illo non competebat eis ieiunare, vt dictum est sup.c.2. Nec erant adhuc in Deum perfecte eleuati, quia fuerunt rudes,& imperfecti vsquequo receperunt post passionem Christi pleniorem gratiam spiritussancti. Matt.17. dicit illis Christus, quod non potuerant illum eijcere propter incredulitatem suam, quę causa ibi est exposita. Et tenendum, quod vtraque causa scilicet illa quę hic exprimitur,& illa quę in Matthęo ponitur, simul concurrerunt in discipulis, propter quas illum dęmonem expellere non potuerunt.

3 *Et inde.* Hic consequẽter exprimitur discipulorum Christi superbia, vbi primo exprimitur ipsius Christi humiliatio. Secundo exprimitur discipulorum ambitio, ibi. *Qui cum domi essent.* Circa primum describitur humiliatio Christi per hoc quod prædixit eis ignominiam suę passionis, quam voluntarie erat passurus,& hoc debebat discipulis exemplum esse humiliationis, verumtamen tanquam adhuc rudes non capiebant ad plenum verbum eius. Ideo sequitur.

4 *At illi igno.* Quia frequenter loquebatur eis in parabolis, propter quod dubitabant si hoc verbum esset parabolicum.

5 *Qui cum,&c.* Hic reprimitur ambitio discipulorum. Et diuiditur in partem principalem & incidentalem. Secunda, ibi. *Et respondit illi Ioannes.* Et primæ partis patet sententia ex dictis Matth.18. exceptis quę sequuntur. Diuisio

6 *Interrogabat eos.* Non ex ignorantia, sed vt ex doctrina sequenti appareret Christum non ignorare verba quæ dixerunt inter se ipso absente.

7 *At illi taceb.* Verecundia ducti. Cuius causa subditur, cum dicitur.

8 *Siquidem in via,&c.* Quod in eis erat verecundum,& reprehensibile, cum magister eorum esset humillimus,& immediate eis prædixerat humiliationem suæ passionis.

Respondit.

MORALITER.

† *Iesus autem. Docebat autem di.&c.* Sequitur.

† *Et occi.* Theophylactus. Postquam vero dixerat, quod erat triste, adiunxit quod debet lætificare, vt disceremus ex hoc quod post angustias lętitiæ subsequentur.

Siquidem

8 *Siquidem in via,&c.* Hier. Vbi notandum, quod illi euntes disputabant de principatu, ipse vero sedens docet humilitatem, quia principes laborant,& humiles requiescunt.

† *Et accipiens pue.&c.* Beda. In quo malitia paruulos esse suadet, vt simplicitatem sine arrogantia, charitatem sine inuidia, deuotionem sine iracundia conseruent.

Ma-

A a *Et quicumque.* Quia in pueris se recipi docebat, vt caput in membris, ne putaretur hoc solum esse quod videbatur, adiunxit. *Et quicumque me susce.&c.*

b *Respondit illi.* Quia dixerat, quisquis vnum ex huiusmodi pu. receperit, me recipit, intelligit Ioannes quod in nomine eius eos nō recipiat, qui non sincere ambulant, vnde ait.

B c *Magister vi. quem.* Quasi dicat. Hic in nomine suo non debet suscipi.

※ Victor Antiochenus. Non inuidia aut praua aliqua æmulatione percitus tonitrui filius hęc aiebat, verum omnes qui Christi nomen inuocabant, Christum ibidem sequi, vnaque cum Christi discipulis ætatem agere debere persuasum habebat. Multi autem in Christum alioqui non credentes apud Iudæos extiterunt, qui istiusmodi gratias, & prærogatiuas acceperant. Qualis erat is de quo hoc loco sermo est. Talis quoque erat Iudas Iscariotes. Nam etsi ille nequam esset, soloque corpore Christum sequeretur, miraculorum tamen gratia ornatus erat.

C

d *Et prohibuimus eum.* Putauit eum excludendum a beneficio qui non vtitur officio, sed docetur neminē a bono, quod ex parte habet arcendum, sed ad hoc potius quod non habet, prouocandum, vnde. *Nolite prohibe.*

Philipp.1.c e *Nolite prohibe.* BEDA. Hinc Apostolus. *Sed siue occasione, siue veritate Christus annuncietur, & in hoc gaudio semper gaudebo.* Tales quamuis signa faciant, & ob aliorum salutem censeantur esse non prohibendi, non tamen eis secura consciētia. Immo cum dixerūt. *In nomine tuo prophetauimus, & dæmonia eiecimus, &c. dicetur eis, quia nunquam noui vos, discedite a me* Luc.7.d *qui operamini iniquitatem.* itaque hæreticis, & schismaticis, & malis catholicis non sacramenta communia, in quibus nobiscum sunt non contra, sed diuisionem paci veritatique contrariam, quam aduersum nos sunt, & dominum nō sequuntur nobiscum, detestari, & prohibere debemus.

※ VICTOR ANTIOCHENVS. Addit hoc ob eos fortasse qui postea in prophanas hæreses prolapsi sunt. E quorum numero erat Simon magus Menander item, & Cherinthus: pluresque alij, fieri nihilominus potest, ne hosce quidem vera in Christi nomine miracula patrasse, sed quibusdam prestigiis, & imposturis, mortalium mentibus illusisse.

ceperit in nomine meo, me recipit. Et quicumque me susce-
a   a Solum. Suscepit. b Quia inter eum, & me nihil distat.
perit, non me suscipit, sed eum qui me misit. † Respondit illi 1
b Ioannes, dicens † Magister vidimus quendam in nomine †
c tuo eiicientem dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibui-
d mus eum. * Iesus autem ait. Nolite prohibere eum. Nemo 2
e est enim qui facit virtutem in nomine meo, & possit cito ma
a Q. dico, quisquis vnum ex huiusmodi, &c. sed ne paupertatis excusationem prætendatis. Quisquis enim.
le loqui de me. Qui enim non est aduersum vos, pro vobis
a Leuissimo enim præcepto excusationem diluit.
est. quisquis enim potum dederit vobis calicem a aquæ frigi- 3
f dæ in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, non
g perdet mercedem suam. Et quisquis scandalizauerit vnum 4
a Magni nulla modo mouentur, pusilli occasiones quærunt.
ex his pusillis credentibus in me, bonum est ei magis, si
h circumdaretur † mola asinaria collo eius, & in mare mitte-

D f *Frigidæ.* Ne paupertate, & penuria Lignorū aliquis se excuset. Similiter dici Apostolus ad Galat. *Communicet autem is qui cathechizatur verbo ei qui se. ca. in omnibus bonis.* Et ne quis se paupertate excuset, ait. *Nolite errare Deus non ir.* Quæ.n.seminauerit homo hæc & metet.

E g *Et quisquis scand.* Quamquam hoc generale sit, potest tamen secundum consequentiam sermonis contra apostolos dici, qui de primatu disputabant, & eos quos ad fidem vocabant, exemplo suo perdere poterant.

Beda. Nota quod in bono opere nostro aliquando cauendum est scandalum proximi, aliquando pro nihilo habendum. Inquantum sine peccato possumus, vitare proximorum scandalum debemus. Si autem pro veritate scandalum sumitur, vtilius nasci permittitur, quam veritas relinquatur.

※ Victor Antioc. Pusilli in primis dicuntur, qui in illum credunt. Tum illi rursum qui nomen illius inuocant, etsi eum non sequantur. Tum illi tandem qui aliud nihil valentes, quæ tantum frigidæ poculum propter nomen illius offerūt.

h *Mola asin.* Hier. Secundum morem prouinciæ. Hęc.n.pœna maiorum criminum erat. Et re vera est melius innoxium pœna atrocissima temporali tantum finire vitam corporeā quam lædendo fratrem mortem animæ mereri perpetuam. Per molam asinariam secularis vitę circumitus, & labor, p[ro]fundum maris, extrema damnatio. Melius est, vt solus pe[reat] sub habitu exteriori, non simulando se bonum, q̃ simulad[o] se bonum corrumpere alios. Leuius ergo est si sub exteriori habitu ad mortem terrena acta constringant, q̃ si sacra officia culpam cæteris imitabilem demonstrent, quia si solus [ca]deret, tolerabilior vtcunque eum inferni pœna cruciaret.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Respondit il.* Hæc est pars incidētalis. Ex hoc.n.q. Christus dixerat paruulos recipiendos in nomine eius, quamuis sint paruæ reputationis, ideo Ioannes mouit quæstionē de quodam eiiciente dæmonia in nomine Christi, qui tñ non erat de societate eius, quem prohibuerāt discipuli: vtrū bene vel male fecissent ad sciendum si essent hoc alias facturi in casu consimili. Et circa hoc primò ponitur responsio Christi, secūdò, prohibitio scandali, ibi: Et quisquis vnum de pusillis, &c. tertio. declaratio cuiusdam dicti, ibi: Omnis.n. igne salietur. Circa primum est duplex modus dicēdi. Dicunt.n. aliqui q. iste de quo quæsiuit Ioannes, nō erat fidelis. Aliqui.n. infideles videntes per experientiam nomen Christi virtuosum in nomine eius eijciebant dæmones, vt habetur Act.19. Dicit tamen Christus, q. ille qui sic facit, nō est prohibendus: quia talis eiectio dæmonis facit ad declarationem virtutis Christi. Nec etiam talis (licet sit infidelis) habet frontem loquendi contra fidem Christi, cum glorietur de signis in nomine eius factis. & hoc est, quod subditur.

2 *Nemo est enim, &c.* Infideles.n. aliqui bene in aliquib. conueniūt cum fidelibus, vt quod Deus sit vnus & huiusmodi: & in talibus sunt cum eis, licet nō in alijs. Alij vero dicunt, quod iste de quo Ioannes q̃siuit, erat fidelis credens in Christum. & hoc dicit Chrysost. verumtñ non erat tantæ perfectionis, q. vellet seq. Christū, & discipulos eius in modo viuendi: sicut nec modo oēs fideles volūt seq. Christū p religionis ingressum. Et talis etiam non est prohibēdus, quia beneficia diuina non solum dantur per maiores, sed etiam aliquando per minores, & imperfectos, vt in hoc etiam declaretur virtus nominis Christi, quæ per magnos, & paruos indifferenter potest operari. Et quia tales imperfecti aliquando ad tēpus credunt, & in tempore tentationis à fide recedunt, ideo subditur. *Nemo est enim qui facit virtutem in nomine meo.* Qui si aliquis imperfectus fecerit miracula in nomine Christi, & postea recedet à fide, non habet frontem loquendi contra Christum in cuius nomine fecerat miracula, de quibus gloriabatur. Et quia non solum in nomine Christi fienda sunt miracula, sed etiam opera meritoria, ideo sequitur.

3 *Quisquis enim potum dederit vob. cal. aquæ frig.* Hoc dicit ad ostēdēdū, q. q̃libet quātūcunq. paup pōt aliqua pietatis opera facere: q̃a potū aq̃ frigidæ pt dare q̃libet quātūcūq; paup.

4 *Et quisquis scandaliz au. vnum, &c.* Hic consequenter ponitur prohibitio scandali. Et patet sententia ex dictis Mat 18. excepto quod sequitur. *Vbi*

MORALITER.

† *Magister vidim. &c.* Et per istum qui non erat de societate apostolorum significatur laicus bonus, qui non habet prædicandi officium, tamen bonis verbis, & exemplis agit ad expulsionem dæmonis de cordib. proximorum, quamuis non sequatur Christum per statum religionis, & clericatum. Et

4 *Et quis. scan. &c.* Greg. per molam asinariam secularis vitæ circumitus, & labor exprimitur. Per pfundū maris extrema dānatio designatur. qui ergo ad secularitatis speciē deductus verbo cæteros destruit, vel exēplo, melius profectò erat, vt hunc ad mortē sub exteriori habitu terrena acta cōstringā[t] q̃ sacra officia in culpa cæteris imitabilē demōstrarent, quia nimirum

a *Et si scan.* Quia supra docuit, ne scãdalizemus eos qui credunt in eum, admonet quantum debemus eos cauere, qui scandalizant.

Scandalon Grecę offendiculum, vel ruina, vel impactio pedis. Vel vt alij, scrupulus. Ille ergo scandalizat fratrem, qui ei dicto, vel facto occasionem ruinæ præbet.

b *Manus tua.* Amicus, cuius ope & consilio indigemus quotidie. Sed si hic lædere in causa animæ voluerit, excludendus est a nostra societate, ne si cum perdito in hac vita partem habere volumus, simul cum illo pereamus.

c *Quam duas ma.* Hieronymus. Duę manus, principatus, humilitas, & superbia. Abscide superbiam, tene humilem principatum.

d *Vbi vermis.* Beda. Fœtor vermium de corruptione carnis, & sanguinis, ideoq; caro recens sale conditur, vt exiccato humore sanguineo, vermis esse nequeat. Caro ergo, & sanguis vermes creans, quia delectatio carnalis cui condimentum continentiæ non resistit, pœnam luxuriosis generat æternam. Debemus ergo corpus continentiæ sale, & mentem condimento sapientię ab erroris, & vitiorum labe castigare.

✠ Victor Antiochenus. Vermis nomine designatur impura scelerataque conscientia. Siquidem vna hæc animam peccatricem nulliusque boni sibi consciam, inutilis pęnitentiæ aculeis, instar edacis vermis continuo pungit, & rodit.

e *Omnis enim igne.* Quia tertio mentionem fecit ignis, & vermis, ostendit quomodo vtrumque valeamus vitare. *Omnis enim igne.* Mire dictum est. Quod .n. sale salitur, vermis putredinem arcet. Quod vero igne .i. in igne, asperso sale carnē quoque consumit. Hæc secundum legem in hostijs fiebant quæ in altari cremabãtur, vbi in omni victima, & sacrificio sal offerri præceptum est.

✠ Victor Antiochenus. Cognatum est huic illud Paulinum, *vniuscuiusque opus quale sit.* ait ille, *ignis probabit.* Est autē præsens hic locus, ex illo Leuitici petitus. *Quicquid obtuleris sacrificij sale condieris,* rursum. *In omni oblatione offeres sal.* obseruamus autem preceptum hoc secundum mysticum sensum legemque spiritus, si omni dono sacrificij nostri, quod plurimum per orationem exhibetur, aliud donum, quod in vsum proximi cedat, hoc est, eleemosynam adiūxerimus, quo hac nimirum ratione, gratiam in cōspectu domini inueniamus. D

Dicimus rursum sacrificij nostri munera sale condire, si iuxta diuinarum literarum pręscriptū Deo illa litauerimus & obtulerim⁹ vniuscuiusque ꝓinde opus. hic quidem sale ibi vero igne salietur. quod si vero sacrificium nostrum hic quoque igne condiendū est, diuino illo cœlestiq; igne quem dominus in terram mittere venerat, audiatur, itā vt iuxta Pauli doctrinā, spiritu posthac feruētes simus. Luc. 12. Roman. 12 E

a retur. † Et si scandalizauerit te manus tua, abscinde illam. †
b Bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas ma-
c nus habentem ire in gehennam in ignem inextinguibilem,
vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et
si pes tuus te scandalizat, amputa illum. Bonū est tibi, claudū
in vitam æternam introire, quam duos pedes habētem mitti
d in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum non 1
moritur, & ignis non extinguitur. Quod si oculus tuus scā
dalizat te, eiice eum. † Bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, vbi verbis eorum non moritur, & ignis non
e extinguitur. Omnis enim igne salietur, & omnis vi- 2
f 3
g ctima sale salietur. Bonum est sal. † Quod si sal insulsum 4 5

(Interlinear glosses: Quia. Sine cupito principatu. — a Inferni pœnas enumerat, vt exterreat. — a Putrido gehennæ. b HIERON pœna exterius sæuiens inconsumpta, vnde propheta, Ambulate in lumine ignis vestri, in flammis quas succendistis uobis. Conscientia sera, scilicet dolor interius accusans eos. — a Amicus necessarius cuius tibi quotidianis usibus seruit discursus. b Cum corrigere nequeas, amputa a societate tua. c Quia. — a Qui tibi prouidet. In oculo, nostri carnaliter amici, spiritualiter aduersarij significantur. — Quia. — a Gratia spiritussancti, uel tribulatione. b Asperso sale, sicut in hostijs fiebat. — a Humanum genus. b Purgatorio igne. c Sapientia. HIERON Bonum est uerbum Dei audire, sale sapientiæ cor condire, immo cum apostolis sal esse, idest, alijs sapientiam ministrare. d HIERON. Sal insulsum est, qui amat principatum, qui inquit me non audet, nec confiteri, nec de synagoga eijciatur diligens gloriam hominis magis, quam Dei.)

Sal dulcedo sapiētiæ, ignis, sancti spiritus gratia. *Om. e. ig. sa.* Quia omnis electus sapientia cōditur, vt digna victima Dei efficiatur altaribus, vnde bene addit.

f *Omn. vi. sa. sal.* Ille enim vere domini victima est qui corpus, & animam a vitijs emundando per amorem spiritussancti Deo cōsecrat. Nec solum sale aspergitur, sed igne consumitur, quando non peccati tantum contagio pellitur, sed etiam præsentis vitæ delectatio tollitur, & futuræ vitæ conuersatio tota mente suspiratur, vnde. Nostra conuersatio in cœlis est, Et, Obsecro per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam sanctam, &c. Aliter, Altare Dei, cor bonorum hostiæ, & sacrificia, bona opera fideliū. In omnibus sacrificijs sal, quia nullum opus bonum sine sapientia. Ignis sacrificia in altari consumit, de quo. Ipse vos baptizabit in spiritusancto, & igne. Vel, ignis, tribulationes. Respicit hoc ad superiora, vbi scandalizantia membra euelli præcepta sunt, quia hoc est igne saliri, & tentationib. exerceri ob Christi amorem dilectos, & proximos nobis abnegare. *Om. vi. sa. sal.* Hiero. Victima genus humanum, quod hic sapientiæ sale, vel ratione salitur, dum corruptio sanguinis, custodia putredinis, & mater vermium hic consumitur, & post purgatorio igne examinabitur. F Mat. 5. b Luc. 15. g Phili. 3. d Roman. 12. a Mat. 3. e

g *Quod si sal.* 1. si quis semel condimentis veritatis refectus ad apostasiā redierit, quo alio doctore corrigitur, q. eā q̄ gustauit sapientiam, vel aduersis territus, vel prosperis illectus respuit? Vñ. Quis medebitur incātatori a serpente percusso? In Eccl. 12. e

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vbi vermis eor. &c.* Idest, aculeus, vel remorsus conscientiæ, qui continue affligit damnatos.

2 *Omnis e. ig.* Hic ponitur declaratio cuiusdam dicti. Dixerat enim Christus, quod ad euitandum scandalum pes esset amputandus, & manus, & oculus eruendus. Quæ quidem mutilatio non est intelligenda per abscissionem, vel erutionem alicuius membri; sed per restrictionem ab actu malo, quod fit per macerationem carnis, & disciplinam, vbi necessaria est discretio sapientię, vnde dicitur. *Om. e. ig.* In quo docet modum acquirendi discretionem sapientiæ, quæ acquiritur tribulationis igne, qa vexatio dat intellectum, & hoc est quod dicitur. *Om. e. ig. sa.* i. tribulationis igne sapiens efficietur. Sicut enim per ignem decoquentem materiam conuertitur in sal; sic per ignem tribulationis acquiritur sal discretionis.

3 *Et om. vi.* Sicut enim in lege veteri sal ponebatur in omni sacrificio Dei, sic in omni opere bono requiritur discretio.

4 *Bonum est sal.* Id est, discretio bona est, per quam opera humana habent bonitatem.

5 *Quod si sal insul. fu.* Hic accipitur sal pro hominibus discretionem habentibus, eo quòd aliquis excellens in aliqua ꝓprietate non solū denominatur ab ea concretiue, sed etiam abstractiue sicut notabiliter liberalis vel sapiens dicitur ipsa liberalitas vel sapientia. Et per talem modum loquendi Christus dixit apostolis qui cæteros præcellere debebant sapientia. Vos estis sal terræ. Matth. 5. b. Dicit ergo Saluator. *Quod si sal ins.* Quia si ille qui debet alios dirigere per eminentiam suæ discretionis & sapientię, fuerit insulsus per defectum discretionis, iste defectus redundat in alios.

Habete

MORALITER.

nimirum & si solus caderet, vtcunque hunc tolerabilior inferni pœna cruciaret.

† *Et si scandaliz. te ma. tua absc. ill. &c.* Sanctus Iob 29. c. dicit Oculus fui cæco & pes claudo, id est, consiliarius ignorantium & adiutor impotentium. Ergo manum abscindere, & oculum eruere ne scandalizent, est hominem quantumcunque sibi vtilem in temporalibus a sua societate expellere, si sit sibi ad periculum ruinæ in spiritualibus.

2 *Omnis en. ign. sal.* Per ignem intelligere possumus spiritus sancti virtutē, qui datus fuit apostolis in specie ignis per quē omnis salietur, quia eius discretione ad bonum dirigitur, quia sicut dicitur Sap. 13. Incertæ sunt prouidentiæ nostræ.

† *Et om. vi. sa. sal.* Id est, opus Deo acceptum conditur spiritussancti directione.

5 *Quod si sal. ins. fu.* Id est, si humana discretio careat spiritusancto, non proficit, sed aliquando magis officit, quia facit hominem nimis confidere de seipso.

In hoc Iudam,& socios eius significare creditur,qui Phylargyria corruptus,& apostolatum perdere,& dominum tradere non dubitauit.

Quia autem sunt multi quos dum maior scientia erigit,ab aliorum societate disiungit, & quo plus sapiunt, eo plus a concordiæ virtute desipiunt,subiungit.

a *Habete in vo.sal.& pa.* Beda. Habere sal, sine pace, non virtutis est donum, sed damnationis argumentum. Quo enim quisque melius sapit eo deterius delinquit.

✱ Victor Antiochenus. Ecquidnam inquit Baptista est sal quod dominus hoc loco vnumquemlibet habere pcipit,dicens.*Habete in vobis sal,& pacē habete inter vos?* Ecquid rursum Apostolus vult,dū ait. *Sermo vester semper in gratia sit conditus* Dni itaque verbis docemur,ne quam vnquam mutuæ auersionis,aut dissidij materiam subministremus,verum vt ipā vnitatem in vinculo pacis perpetuo indiuulsam conseruare studeamus.Per Apostoli autem verba vnusquilibet nostrum dicti illius admonetur. Num quis panem manducare potest absq; sale. Num quis sapor in verbis inanibus inesse potest? Admonemur per hæc,inquam,vti orationem nostram ad fidei ædificationem, hoc est eo modo,& ratione instituamus, vt gratiam apud eos,qui audiunt conciliet. Interque loquendum,tempus opportunum,ordinemque compositum,& ad fidem auditoribus faciendam idoneum obseruemus.

Matt.9

a Iustitiam. HIERON.Sal correctionis amor proximi temperet,& dilectionem sal iustitiæ condiat. b Dilectionem. Qui sapienter loquitur,magnopere metuat,ne eius eloquio vnitas rumpatur.

a fuerit,in quo illud condietis? Habete in vobis sal,& pacem 1
habete inter vos. 2

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Habete in vobis sal.* Idest,discretionem. *Et*

C

2 *Et pacem habete inter vos.* Q d.Per sapientiam pax inter homines acquiritur,& etiam conseruatur.

ADDITIO.

In cap.9. Vbi dicitur in Postil. *Et similiter claritas gloriæ quam tunc in corpore suo habuit,est in extremitate corporis.*

Quod figura sit in extremitatibus corporis,patet ex definitione.Figura.n.est quæ termino,vel terminis comprehenditur,vt ait Geometra. Sed quod similiter se habeat claritas gloriæ,vt.s.sit tantum in extremitatibus corporis, hoc non est verum.Claritas.n.gloriæ non solum extremitates continet,sed totum corpus penetrat,cum totum sit gloriosum,sicut & totum agile. Et ideo in trāsfiguratione legitur.*resplenduit facies eius,sicut sol.* Sed constat,quod claritas solis non est tantum in extremitatibus eius,sed etiam in omnibus partibus suis intrinsecis. Ratio autem quare assumptio claritatis transfiguratio dicitur licet figura non mutetur, est, quia sicut color(qui participat claritatem imperfecte)in superficie corporis colorati attenditur, sic & claritas quæ est perfecte lucida,in eius superficie attendi potest.

REPLICA.In cap.9. *vbi dicitur de transfiguratione, Postil.* Dicit claritatem transfigurati fuisse in forma, & figura corporis,per consequens in extremitate Burg. autem dicit hoc non esse verum,quia vt inquit,claritas gloriæ non solum extremitates continet,sed totum corpus penetrat,cum totum corpus sit gloriosum, sicut & totum agile. Sed Burgen.hic vnum supponit satis dubium,quod videlicet corpus Christi in transfiguratione fuerit gloriosum,non fuit vere passibile, & formaliter, quod cum glorioso corpore simul stare non potest, quia omne corpus gloriosum impassibile est. Cum enim Christi transfiguratio fuit facta ad ostendendum gloriam resurrectionis ipsis Apostolis,quorum oculi pfundum corpus videre non potuerunt,sed solum superficiem corporis,& figuram,sufficere debuit claritas extremitatum.Et dato, quod redundantia gloriæ in corpus passibile ex singulari dispensatione fuerit penetratiua,ab oculis tamen non glorificatis videri non potuit,nisi superficietenus,nisi Burg.aliud ponat miraculum circa miraculum quod communiter ponitur in amotione obicis redundantiæ gloriæ, scilicet q, oculi Apostolorum fuissent miraculose eleuati ad videndum claritatem existentem in profundo corporis.

Nec ratio Burg.concludit,quæ vult ex litera quod *resplenduit facies eius,sicut sol.* Sol autem habet claritatem non modo in superficie, sed etiam in profundo, nam secundum Burg. in multis locis similitudo non est recipienda omnimode, quia alias esset identitas non similitudo,quæ currat quatuor pedibus.Argumentum autem a simili nō valet generaliter, quia stat faciem Christi,sicut solem resplenduisse, & tamen claritatem tantum superficietenus habuisse.

CAPVT X.

a *ET inde exurgens.* Hucusque ea quæ in Galilæa fecit,& docuit.Hinc narrat quę in Iudęa fecit,& docuit,& passus est.Et primo quæ trans Iordanem ad Orientem,deinde quę cis Iordanem,quando venit Iericho,& Bethaniam, & Ierusalem. Cum.n.omnis Iudæorum prouincia generaliter ad distinctionem aliarum gentium Iudæa dicta sit, specialius tamen meridiana plaga dicitur Iudea ad distinctionē Galilææ,Decapolis, & cæterarum in eadem prouincia regionum.

✱ Victor Antiochenus. Venienti autem rursum occurrūt turbæ quas ille more suo iterum instituit,necnon a morbis,vt Matthæus habet,quib.tenebant,liberos asserit.Contulit autem illis geminam sanitatem,corporis vnam,animę alteram,hanc quidem per doctrinam illam vero per diuinam virtutē. Cęterum corporalium infirmitatum profligatio,nō ijs modo,qui sanabant, in diuinæ cognitionis materiā cedebat,sed alijs quoque.At non ita Pharisęis.Illi.n.p hoc ipsum magis incendebantur, multoque efferatiores efficiebantur.

b *Pharisæi inter.* Magna distantia inter turbas,& Pharisæos. Hæ conueniunt, vt doceantur,& infirmi curentur,sicut Matthæus aperte dicit. Illi vt tentando decipiant.Has.n.deuotio pietatis,illos adducit stimulus liuoris.

c *Si licet,vi.* BEDA. Cornuto syllogismo tentauit,& quidquid respōdeat capere putant. Si dicit dimittendam,& aliam ducendam,pudicitiæ prædicator sibi videtur contraire.Si non dimittendam,reus sacrilegij,& contra doctrinam Moysi,& per Moysen contra doctrinam Dei facere. Igitur dominus respōsum sic temperauit,vt transeat decipulam, scripturam sane intellectam in testimonium adducens,& naturalem legem,primamque Dei sententiam secundæ opponens,q̄ non voluntate Dei,sed peccantium necessitate concessa est. *At*

CAPVT X.

a ET inde exurgens venit in fines Iudææ ✱ vltra Iordanem: & conueniunt iterum turbæ 1
ad eum, & sicut consueuerat iterum docebat illos. Et accedentes pharisæi interroga-
b (Hoc.)
c bant eum, si licet viro vxorem dimittere, tentantes eum †

NICOLAVS DE LYRA. CAP. X.

Diuisio

1 ET inde exurgens. Hic ponitur confutatio Pharisæorum de aliquibus in lege permissis,& primo,describitur confutatio Pharisæorum, secundo sacerdotū,seq.cap. Prima in duas,quia primo describitur Pharisæorum confutatio,secundo discipulorum instructio ibi. *Et offerebant illi paruulos.* Sententia primæ partis patet ex dictis Mat.19.Licet.n.Matthæus idem factum sub alio refert ordine,non tamen differt quantum ad veritatem, vt dicit Aug.& hoc inuenitur frequenter in vete.Testam.vt pote libris Reg.& Para.quod eadem dicta,& facta exprimuntur hic,& ibi,sub alio tamen ordine. *Quid*

MORALITER.

1 *Et inde exurgens venit in fines Iudææ,&c.* Sequitur. *Si*

2 *Si licet vir.* Vxor ista pōt intelligi sapiētia Philosophica:& hæc nō est a doctorib.Theologis simpliciter repellenda, nisi

a *At ille respond.* ✠ Victor Antiochenus. Neque semper tacet, ne machinationem, & conciliorum illorum ignarus videatur. Neque semper rursum eos reprehēdit, quo per omnia miti patientique animo perferenda esse nos doceat. Prudenti autem interrogatione, de legis decreto, illorum sententiam primo explorat, quo per anticipationem hoc illi respondere compellantur quod ipsum alioqui respondere oportuisset.

b *Moyses permisit li.* ✠ Victor Antiochenus. quia propheta Malachias ad hoc quosdam tacite iam responderat *uxorem pubertatis tuæ ne despicias, fuit enim socia tua, & uxor fœderis tui, &c.* Ob id problema hoc tanquam omnino insolubile, illi proponunt, eo nimirum quod Prophetæ oraculum legi, quæ ea de re cauerat, videt plane aduersum, uerum dominus seruator noster ea sapientia respondet, ut neque Prophetas dictū interius, neque legem tamen ullius iniquitatis accusat, sit autem.

Hieronymus. Iterata sententia verbi, non fastidium, sed esuriē, & sitim præstat. vnde. *Qui me comedunt, adhuc esuriunt, & qui me bibunt, adhuc sitiunt.* Melliflua sapientiæ eloquia gustata, diligentibus multimodum saporem reddunt. Quod significatum est quando dominus pluit manna ad manducandum, sub sole liquescens, vt est hoc. *Fulgebunt iusti, sicut sol in regno patris eorum.* Ad ignem duratur, vt panis cor hominis confirmet, vt est. Si quis vult post me venire, &c. D

Eccl.24.c Exo.16.c Matt.13.f Luc.9.c Matt.5.e

a At ille respondens dixit eis. Quid vobis præcepit Moyses? 1
b †Qui dixerunt, Moyses permisit libellum repudii scribe- 2
c re, & dimittere. Quibus respondens Iesus, ait. Ad duri-
(a Moyses. Q.d. Hominis est consilium, non Dei imperium.)
tiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. Ab
(Non fœminas. In hoc ostendit secunda esse uitanda coniugia.)
initio autem † creaturæ, masculum, & fœminam fecit eos
Deus. † Propter hoc relinquet homo patrem suum, & ma-
(Non ad vxores. Non tres.)
d trem, & adhærebit ad vxorem suam, & erunt duo † in
carne vna. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod
(a Faciendo vnam carnem viri, & fœminæ.)
e ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et in domo ite-
f (De quo Pharisæi.)
rum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum. Et ait
illis. †Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit,
g adulterium committit † super eam. Et si vxor dimiserit vi-
(a Forsan quia paruulum statuerat in medium discipulorum, & complexatus fuerat.)
rum suum, & alii nupserit, mœchatur. Et offerebant illi 3
h †paruulos, vt tangeret eos, discipuli autem † comminabantur offerentibus. Quos cum videret Iesus, indigne tulit. Et
ait illis. Sinite paruulos venire ad me, & ne prohibeatis eos.
i (Vere talium, quia amen dico vobis.) †
k Taliū enim est regnum Dei. Amen dico vobis, quisquis non †

† vna caro, vel in carnem vnam
Separationis coniugatorū causa sola est fornicatio
† increpabant E

c *Ad duritiam cor.* Beda. Nunquid Deus contrarius sibi est, vt aliquid ante iusserat, & idem post nouo fregerit imperio? Non. Sed Moyses videns propter desiderium secundarū nuptiarum vxores primas interficit, aut in malam vitam duci, maluit indulgere dissidium propter discordiam, quam per odia, & homicidia perseuerare nuptiarum copulam.

d *Et erunt, &c.* Præmium nuptiarum est e duobus unam carnem fieri. Castitas iuncta spiritui vnus spiritus efficitur,

e *Homo non sep.* Desiderio secundæ vxoris. Deus separat, qui coniungit, quando ex consensu vtriusque propter seruitutem Dei (eo quod tempus breue sit) sic habent vxores qua si non habentes.

f *Et in domo, &c.* Hieronymus. Non discipuli interrogauerunt prius, sed Pharisæi. Sed secunda interrogatio ab alijs, id est, ab Apostolis iterum dicta est, quia de eadem re de qua Pharisæi.

g *Quicunque dimis.* Beda. Matthæus plenius. Quicunque dimiserit vxorē suam, nisi ob fornicationē, & aliam duxerit, mœchatur. Vna ergo solummodo causa est carnalis fornicatio, vna spūalis, timor Dei, vt vxor dimittatur, sicut multi religionis causa fecisse leguntur. Nulla autem causa est Dei lege præscripta, vt alia ducatur viuente ea quæ est relicta.

h *Discipuli autem comminabantur offerentibus.* Non quia nollent eis, & manu, & voce Saluatoris benedici, sed nondū plenā fidē habētes putabant eū more hominum offerentium importunitate lassari.

i *Talium enim est regnum Dei.* Talium significanter dicit, non istorum. Q.d. Mores regnant, non ætas. His promittitur regnum cœlorum, qui similem habent simplicitatem, & innocentiam, quibus congruit illud Apostoli. *Nolite effici paruuli sensibus, sed malitia paruuli estote.* 1.Cor.14.d F

✠ Theophylactus. Puer.n. non odit, neque aliquid malitiose operatur, neque verberatus a matre discedit, sed etsi eum vilibus induat vestimentis, præfert ea regalibus indumentis. Sic & ille qui viuit secundum virtutem ecclesiæ matris suæ, nihil huic præhonorat, neque etiam reginam multorum, voluptatem.

k *Quisquis non receperit reg.* Qui non perseuerat in ira, læsus non meminit, videns pulchram mulierem non concupiscit, non aliud habet in ore, aliud in corde. Q.d. Si tales non fueritis, non intrabitis in regnum cœlorum.

Hiero- Re-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quid vobis præcepit Moyses.* Matth.19. dicit quod Pharisæi hoc dixerunt Christo quasi ei obijciendum. Et dicendum, quod Christus primo quæsiuit hoc ab eis, vt hic dicit, quia antequam diceret suam sententiam, volebat quod audiretur eorum falsa opinio, qua credebant hoc esse licitum, & ideo tunc quasi obijciendo dixerunt.

2 *Moyses permisit libellum repudij, &c. Et in do. ite. di.* Quia discipuli adhuc rudes ad plenum non intellexerunt verbum Christi, ideo cum venissent ad domum iterum interrogauerunt eum, & ipsi idem repetiit quod prius dixerat in præsentia Pharisæorum.

3 *Et offere.* Hic consequenter describitur instructio discipulorum, & primo ponitur dicta instructio, secundo instructionis confirmatio, ibi. *Et proficiscente eo de Ier.* Prima in tres, quia primo instruit discipulos de humilitate, quæ est fundamentum aliarum virtutum, secundo, de voluntaria paupertate, ibi. Et cum egressus esset, tertio, de toleranda aduersitate, ibi. *Et assumens iterum duodecim.* Primum autem docet per hoc quod dicit nullum intrare in regnum cęlorum, nisi puerum, id est, humilem, eo modo loquendi quo dicitur 1. Regum 15.c. *Cum esset paruulus in oculis tuis. Et patet sententia ex dictis Matthæi* 19.

Et

MORALITER.

in multis valet ad fidei consolationem, & disputando cum hæreticis ad eius defensionem, sed si fornicetur est repudianda. Et hoc fit, quando propter rationes Philosophicas incipit quis dubitare de fide quæ est supra rationem.

3 *Et offere.* Paruuli pñt dici pauperes, & generis infimi per discipulos aūt impedientes ne offerantur Christo, significātur ecclesiæ rectores vel religiosi, qui propter paupertatem vel generis infirmitatem repellūt eos a debita promotione vel receptione ad religionem, cum tamen alias sint apti, propter quod impedientes arguuntur ore Christi, ideo subdit.

† *Talium est enim regnum Dei.* Matth. 5. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum, &c.*

† *Quisquis non receperit regnum Dei velut par.* Id est, sine superbia & dolo.

a *Regnum Dei.* Id est, doctrinam euangelij, sicut paruuli accipere iubemur. i. sicut paruulus doctorib. non contradicit rationes aduersus eos non componit, sed fideliter suscipit, cũ me tu obtemperat, & qui escit, ita & nos obediendo simpliciter, & sine omni contradictione verba dñi debemus suscipere.

A

e *Ne adul.* Beda. Hæc est puerilis innocentiæ castitas, quæ nobis imitanda proponitur, si regnum Dei intrare velimus. notandum sane, quod iustitia legis suo tpe custodita, non solum bona temporalia, sed etiam vitam cõferebat æternam.

f *Magister.* Beda Non putandus est voto tentantis (vt quidã putant) dominum interrogasse, & de sua vita mentitum esse, cum legis mandata custodisse dixerit, sed simpliciter confessus. Si.n.mentiretur, nunquam intuitus arcana cordis eius eum diligere diceretur Iesus. diligit n. eos qui mandata legis etiam minora custodiunt, & quod in lege min⁹ fuerat his qui perfecti esse desiderant, ostendit quia non venit soluere legem, sed adimplere, vnde addit. Vade, quæcumque habes vende, & da pauperibus, &c.

b *Et complexans eos, & imponẽs manus, &c.*

✻ Victor Antiochenus. Cõtinue apte que illos complectitur suamque complexis benedictionẽ impertitur, siquidem conditoris opus, quod initio in peccatum prolapsum, ab ipso seiunctum fuerat, rursum erigitur, & quasi

B inter brachia subleuatur. Imponit autem infantibus manus, diuinæ virtutis illapsum, proprijque operis complementum per eam manuum impositionem tacite designans. Et quidem secundum communem hominum consuetudinẽ. Nam vt vetus, numerisque omnibus perfectus homo erat, itaque humana

C quoque vere operabatur, & patiebatur. At vero interius non operabatur, vt homo, aut ritu humano, sed vt Deus prout verus quoque Deus erat.

a receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud. †
Vt significet tales sua dilectione, & gratia, & benedictione esse dignos.
b Et complexans eos, & imponens manus super illos, benedi-
c cebat eos. Et cum egressus esset in via, procurrens quidam † 1
genu flexo ante eum, rogabat eum, dicens. † Magister bone,
quid faciam, vt vitam æternam † percipiam? Iesus autem di-
Comparatione Dei. a Qui solus bonus ex se, alii per ipsum boni.
d xit ei. Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi vnus Deus. † †
e † Præcepta nosti, ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne fal-
sum testimonium dixeris, ne fraudem feceris, † honora pa-
f trem tuum, & matrem. At ille respondens ait illi. Magister,
a Arcana cordis eius.
omnia hæc obseruaui a iuuentute mea. Iesus autem intuitus 2
a Ad perfectionem, b Omnia omnino, non partem sicut Ananias.
eum, dilexit eum, & dixit ei. † Vnum tibi deest. Vade, quæ- †
a Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem.
b Quem nec ærugo, nec tinea demolitur.
cumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesau- † †
a Quia hoc solum non sufficit. b Imitando, sicut ego ambulo ambulando.
g rum in cœlo, et veni, sequere me. Qui contristatus in ver- †
a Causa tristitiæ, b HIERON. Q. spinas nascentes, & tribulos, quæ sementem dominicam suffocauerunt,
bo, abijt mœrens. Erat enim habens multas possessiones. Et
h circumspiciens Iesus, ait discipulis suis. Quam difficile, qui †
pecunias habent In regnum Dei introibunt Discipuli autem

† hæreditate possidebo?

†Exo.20.b

†Matt.19.c Luc.18.d

g *Et veni, & sequere me.* Beda. Q.d. Post contemptas diuitias Saluatorẽ imitare. i. relictis malis fac bona. Facilius saccus contemnitur, q̃ concupiscentia, vel voluptas

c *Procurrens quidam genu.* Beda. Audierat credo iste a domino tantum eos qui volunt paruulis esse similes introitu regni cœlestis esse dignos, & ideo certior esse desiderat, non per parabolas, sed aperte, quibus operum meritis vitam æternam consequi possit.

d *Quid me di.* Beda. Quia magistrum vocauerat bonum, & non Deum, vel Dei filium, discit quemuis sanctum hominem, comparatione Dei non esse bonum. De quo. *Confitemini domino quoniam bonus.* Vnus autem Deus bonus, non pater solus, sed & filius, qui dicit. *Ego sum pastor bonus.* Et spiritussanctus bonus est, de quo. *Pater de cælo dabit spiritum bonum petentibus se.* Vna scilicet, & indiuidua trinitas, pater, & filius, & spiritussanctus, solus & vnus Deus bonus est. Non igitur bonum se negat, sed Deum esse significat. Nec se magistrum bonum non esse, sed absque Deo, nullum bonum esse testatur.

Psal.106.a

Ioan.10.b Luc.11.b

h *Quam difficile.* Beda. Qui multiplicandis diuitijs incũbunt patet, quia vitæ alterius gaudia quærere contemnunt. Sed aliud est pecuniam habere, aliud amare. Multi habent, & non amant, & multi non habent, & amant. Item alij, & habent & amant. Alij vero non habere, nec amare se gaudẽt, qui tutiores sunt, & quidem cum Apostolo dicere possunt. *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Vnde & Salomon non ait *Qui habet, sed qui amat diuitias, fructus non capiet ex eis.* Et ipse dominus in his verbis discipulis obstupẽtibus dicens. *Filioli.* Non ait, impossibile (Quod.n.impossibile est, omnino fieri nõ potest, quod difficile, cum labore potest fieri) sed cum magno labore iuuante Dei gratia, vt pecunias habentes, vel etiam in eis confidentes exutis Phylargyriæ retinaculis intrare possint regnum Dei.

✻ Victor Antiochenus. Hæc Christi oratio ipsa pecunia in ius non vocat, aut damnat, sed illos, qui citra modum illis conquirendis inhiant, aut nimis auare conquisitas detinent. At quorsum ad discipulos, qui pauperes erant, nihilq omnino

Ne

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et cum egres. esset.* Hic consequenter docet discipulos de voluntaria paupertate. Circa quod primo mouetur quæstio, secundo ponitur quæstionis solutio, ibi. Iesus autem dixit ei. In qua solutione Christus primo ostendit quid sit necessarium ad salutem, videlicet obseruatio mandatorum, secundo, quid requiritur ad maiorem perfectionem quæ consistit in obseruatione cõsiliorum, in qua perfectione, primum est abrenuntiatio temporalium, vt quis libere possit sequi Christũ, & hoc ponitur ibi. *Iesus autem intuitus, &c.* Sententia duarum partium primarum patet ex dictis Mat. 19.

2 *Iesus autem intuitus.* Hic docetur voluntaria paupertas, & primo quantum ad eius perfectionem, secundo, quãtum ad eius difficultatem, ibi, *Qui contristatus.* tertio, quantum ad eius remunerationem, ibi. *Et post hæc cœpit ei pe.di.* Sententia istarum partium patet ex dictis Mat. 19. exceptis quæ sequunt *Iesus autem in. est eum, & di. ei.* Propter bonam conuersationem suam præteritam, ostendit sibi vultum amicabilem. Verumtamen ad perfectionem maiorem non potuit ascendere propter impedimentum diuitiarum. Aliqui enim sunt apti ad bene viuendum in inferiori statu, non tamen in maiori, & perfectiori.

Iesus

Propter

MORALITER.

† *Non intrabit.* Sequitur.

† *Magister bo.q.* ipsum interrogabat, quia licet crederet eum hominem purum, tamen eum reputabat in lege peritum, propter quod respondit dicens.

† *Quid me dicis bonum.* Ex quo credis me hominem purum.

† *Præcepta no. &c.* Quasi dicat, eorum obseruatio sufficit ad salutem, sed non ad euangelicam perfectionem, ideo subditur.

† *Vnum ti. dee.* Beda. Non partem tantum, sicut Ananias, & Saphira Act. 5. b.

Et

† *Et da pauperibus.* Non amicis carnalibus nisi fuerint indigentes.

† Et *ha. the. in cœ.* Chryso. Ostendit quod plus reddit quant maius est cœlum, quam terra.

† *Qui contri. abijt mœ,* Impeditus a perfectione, quam quærebat, possessionũ amore. BEDA. Inter pecunias habere, & amare, multa distantia est, vnde. Salomon non ait. Qui habet, sed qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. E accipit amare pro fidem in diuitijs ponere. Et de talibu subditur.

† *Quam diffici. qui pecunias hab.* Et capitur hic difficile pro impossibili, vt patet ex litera sequenti, & declaratum fuit plenius Matthæi 19.

Ecce

omnino in bonis habebunt ait. *Filioli quam difficile qui pecunias habet in regnum Dei introibit?* voluit per hoc illos admonere, ne pp paupertatem erubescant, aut animum despondeant.
a *Facilius est ca.* Beda. Quomodo ergo in euangelio Mattheus, & Zacheus, & Ioseph, & in veteri Testamento, quam

annorum fabulam post resurrectionem iustorum dogmatizant, quando omnia quæ propter Deum dimisimus, multiplici nobis fœnore sunt reddenda, insuper & vita æterna. nec vident quam sint inepti, saltem in centenis vxoribus secundum alios euangelistas, præsertim cum dominus dicat, nec nubent, neque nubentur, & ea reddenda in hoc tempore cum persecutionib. quæ post resurrectionem omnino iustis nullæ erunt. Sensus ergo est: qui propter euangelium Christi carnalia reliquerit spiritualia bona recipiet, quæ sui merito, & comparatione, ita erunt quasi paruo numero cētenarius comparatus, quia fratribus, & sororibus (quib. spirituali glutino colligatur) multo gratiorem etiam in hac vita recipiet charitatē, vnde, multitudinis cre. erat cor vnum, & anima vna & erant illis omnia communia. Aliter Centenarius a læua translatus in dexteram, licet eadem in flexu digitorum videatur tenere significationem, vel figurā quam denarius in læua numerum tamen

Luc. 20. f

plurimi diuites intra uere? Forte quia diuitias pro nihilo habuere, vel ex toto contemnere didicerunt, vnde Dauid. Vnicus, & pauper sum ego. Et idem. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Non ait nolite suscipere.

Allegorice. Facilius est Christum pati pro dilectoribus seculi, quam eos ad Christū posse conuerti. Camelus enim Christus est sponte humiliatus infirmitatis nostræ onera sustulit. In quo. n. melius intelligitur. Quā to maior es, humilia te in omnibus. Acus pūctiones. i. dolores, passiones. Foramen acus, angustia passionis, qua (velut scissa) vestimenta nostræ naturæ quodammodo resarcire. i. reparare dignatus est. vnde post lapsum melius induti gaudeamus. Ad hoc testimonium Apostoli. *Quicunque baptizati estis in Christo, Christum induistis.*

a Quia non poterant intelligere.
Obstupebant in verbis eius. At Iesus rursus respondens, ait
a Non dicit habentes, sed in eis confidentes.
illis. Filioli quam difficile est confidentes in pecunijs in re-
a Vere difficile, quia. b Christum. c Angustias passionis.
a gnum Dei introire. † Facilius est camelum per foramen a-
Diuitias amantem. Quod est pauperum.
cus transire, quam diuitem intrare in regnum Dei. Qui†
a Quam ante quia idem repetendo confirmauit. Cum pene omnes cupiant fieri diuites.
b magis admirabantur, dicentes ad semetipsos. Et quis potest
saluus fieri? Et intuens illos Iesus ait, Apud homines impos-
c sibile est, sed non apud Deum. Omnia enim possibilia sunt
Quia audiuit diuites non posse intrare in regnum cœlorum.
d apud Deum. Et cœpit ei Petrus dicere. Ecce nos dimisimus †
e omnia, & sequuti sumus te. Respondens Iesus ait: Amen
dico vobis nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut
sorores, aut patrem, aut matrem, * aut filios, aut agros, pro- 1
a Omnes sancti, & quæcumque habent communicantur ei.
f pter me, & propter Euangelium, qui non accipiet centies 2
a Spirituales. 3
tātum nunc in tempore hoc domos, & fratres, & sorores, &
a Hoc enim persequutionibus plenum est tempus.
matres, & filios, & agros cum persequutionibus, & in sæculo
Iudas de Apostolo apostata.
g futuro vitam æternam. † Multi autem erunt primi nouissimi,
Vt latro.
& nouissimi primi. Erant autem in via ascendentes Ie- 4
a Quasi caput vnus moriturus pro omnibus. Ad mortem impeterritus. 5
h rosolymam, & præcedebant illos Iesus, & stupebant, 6

† Amplius stupebant

*aut vxorem

E

Act. 4. f

✠ Victor Antiochenus Obseruandum hic quoque est dominum non simpliciter dicere difficile esse diuitem in regnum Dei intrare, sed quadam emphasi, & vehementia vsū rem hanc quodammodo impossibilem definire. Quod discimus ex exemplo, quod de camelo, & foramine acus in medium adfert, patet. Ostenditur autem cœlestium rerum meditationi impigre vacare donum esse eiusmodi, quod hominibus diuitibus, & præpotentibus non temere obueniat. Quare Dominus quoque studium hoc peculiare Dei opus appellat.
b *Et quis po.* Cum plures sint pauperes, quam diuites, non hoc dixissent, nisi in diuitum numero intellexissent cunctos qui diuitias adipisci vellent.
c *Apud de.* Qui a cupiditate terrenorum ad charitatem æternorum conuertere potest, & superbos facere humiles.
d *Ecce nos di.* Grandis fiducia: Piscator erat, diues nōn erat, victum manu, & arte quærebat, & tamen confidenter dicit. Ecce nos reliquimus omnia, &c.
e *Et se. su.* Quia non sufficit, sic dimittere iungit quod perfectum est, & secuti sumus te. Q. d. Fecimus quod iussisti. Quid ergo dabis præmij?
f *Centies ta.* Beda. Hac occasione quidam Iudaicam mille annorum

quantitatis magnitudine superuadit, quia omnes qui propter regnum Dei temporalia spernunt, etiam in hac vita persecutionibus plena, regni gaudium fide certa prægustant, & in expectatione patris cœlestis quę per dexteram significat omnium pariter electorum verissima dilectione fruuntur.
g *Multi au.* Quia multi incipiunt, sed non perficiunt. Terribilis sententia subditur. Multi autem, &c.
Latro in cruce confessor eodem die quo pro peccatis suis crucifixus est, gratia fidei cum Christo in paradiso gaudet. Quotidie quoque videmus multos laicos magis vitæ meritis excellere, & alios a prima ætate spiritualis studio feruentes, ad extremum otio torpescere.
✠ Victor Antiochenus Illi autē inter cæteros futuri sunt primi qui in Christū credūt seseque ac sua omnia, pptr ipsū deserūnt. per nouissimos Pharisęos innuere videtur, id quod ante quoque visus est facere cum nimirum filios regni in tenebras extra ire pdicabat: vel certe per nouissimos diuites, illos designat, qui pecunijs obstinatius q̄ par est inhærēt quorū proinde salus perdifficilis est. Certum est. n. Apostolos ad diuites spectasse quando dicebant. *Et quis potest saluus fieri.*
h *Et stupebant.* Ideo. s. quia imminebant quod se passurum multa a summis sacerdotibus & scribis prædixerat, & occidendum. Metuebant ergo ne vel ipsi cum eo occiderentur, vel ille cuius vita & magisterio gaudebant, occideretur.

F

G *Et*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Propter me.* Idest, propter amorem mei.
2 *Et propter euang.* Idest, doctrinam Christi.
3 *Qui non ac.* Quia pro temporalibus accepti in præsenti bona spiritualia, quæ tantum excedunt temporalia quantum centenarius vnitatem. Aliter autem potest exponi de religiosis qui pro vno patre carnali, vel fratre dimisso, habent spirituales patres, & fratres multos, & possessiones, & agros, inquantum ex possessionibus omnium fidelium sufficienter sustentantur secundum illud Apostoli, 2. Cor. 6. b. *Quasi nihil habentes, & omnia possidentes.*
4 *Et no. p.* Quia reprobatis Iudæis quibus data fuit lex tanquam populo a Deo præelecto, gentiles sunt vocati. potest etiam exponi aliter, quia aliqui tarde venientes ad fidem, vel religionem, aliquando ita feruide operantur quod præcedūt meritis illos, qui venerunt in iuuentute.
5 *Erant au. in via.* Hic consequenter Christus instruit discipulos de toleranda aduersitate, Et primo ponitur eorum instructio, secundo reprimitur ipsorum ambitio, ibi. Et accedunt. Primum docet Christus exemplo sui, quia prompte & hilariter ascendebat in Ierusalem, vbi erat passurus mortem secundum quod discipulis iam prædixerat, & hoc adhuc replicat, & patet sententia ex dictis Mat. 20. hoc excepto.
6 *Et stupebant.* Ex hoc quod ita prompte, & hilariter ibat ad locum passionis.

Et

MORALITER.

† *Ecce nos dimisimus omnia, & se.* Hoc moraliter facit qui inordinatum amorem ad omnia terrena deponit, & talis nunc recipit centies tantum, quia pro abiectione carnalis amoris recipit charitatis donum, quo se & omnia ordinat in Deum.
† *Multi autem erunt.* Quia detenti circa terrenorum amorem inordinatum, primi sunt in hoc seculo, sed erunt nouissimi in futuro.

Quia videbant eos timere.

a & sequentes timebant. † Et assumens iterum duodecim cœ- 1
Hæc scilicet.
pit illis dicere, quæ essent ei ventura, quia ecce ascendimus †
a Ad quem pertinet pati quia non potest diuinitas pati, vel lædi.
Ierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & senioribus, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die resurget.
b † Et accedunt ad eum Iacobus, & Ioannes filij Zebedæi di- 2 3
Astute sine nomine munus.
cente. Magister volumus, vt quodcumque petierimus fa-
Interrogat, vt stultitiam confessis corrigat.
cias nobis. At ille dixit. Quid vultis, vt faciam vobis? Et dixerunt. Da nobis, vt vnus ad dexteram, & alius ad sinistram
Regnare vultis, qui non meruistis culmen honoris sine exercitio laboris.
c tuam sedeamus in gloria tua. Iesus autem ait eis, Nescitis †
a Passionem vnde appropinquante passione sua. Pater si vis transfer calicem hunc a me.
quid petatis. Potestis bibere calicẽ quẽ ego bibo, aut baptis- 4
a Id est tinctura passionis.
d mo[a] quo ego baptizor baptizari? At illi dixerũt ei Possumus
e Iesus autem ait eis. Calicem quidem † quem ego bibo bibe-
f tis, & baptismo quo ego baptizor baptizabimini, sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum da-
g Petitionem eorum
h re vobis, sed quibus paratum est. † Et audientes decem [+] in 5
i dignati sunt de Iacobo, & Ioanne. Iesus autem vocans eos ait illis, Scitis quia hi qui videntur † principari gentibus dominantur eis, & principes eorum potestatem habent ipsorum. † Non ita est autem in vobis, sed quicumque volue-
In cœlo. In terra. Id est.
rit fieri maior, erit vester minister, & quicumque volue-
a Quod debetis amplecti.
rit in vobis primus esse, erit omnium seruus. † Na[a]m & filius

Mat. 20. d Luc. 18. f

a *Ita ss*. Beda. Præuidens discipulorum animos ex passio- A ne sua perturbandos, longe ante & passionis pœnam, & resurrectionis gloriam prædicit, vt cum morientem viderẽt, resurrecturum non dubitarent. Paganorum quoque demẽtiam (qui eius crucem irridẽt) aperte confutat, cum & passionis tempus quasi futurorum præscius ostendit, & locum mortis quasi intrepidus adit.

✱ Victor Antiochenus. Operæpretium videbatur, vt dominus iste hæc fore discipulis prædiceret. tum quo hinc discerent quod futurum erat non ignorasse, sed omnia du- B dum ante præscisse. Tum maxime quo planum hinc foret non inuitum, sed vltrone um mortis supplicium subiisse, atq; vnum hoc in causa erat, vt frequenter illud ipsum fore repeteret, & ne cruciatibus illius plus æquo conturbarentur.

Mat. 20. a

b *Et acce.* Audita resurrectione, immemores secundi aduentus putant eum more hominum regnare. Matthæus dicit matrem postulasse, sed Marcus dicit ipsos desiderium eorum volens aperire, C quorum cõsilio mater petebat.

† Cœperunt indignari

93 dist. diaconi sunt. 9. qu. 3. c. nullus primas.

✱ Victor Antiochenus. Nam quo filij supplicationem instituant efficaciorem, perque matris intercessionem Christum facilius in suam sententiam inducant, vel certe quod rubore impediti per se petere non audeant matrem assumunt eãdemque veluti clypeum Christo obiiciunt, verum licet mater interueniret, petitio tamen filiorum erat, vnde. Et in vtroque euangelista dominus non matri, sed ipsis respondit.

c *Nescitis quid petatis.* ✱ Victor Antiochenus. Nescitis quanta res sit ad Dei patris dexteram consedere non intelligitis quanto interuallo sessio isthæc omnium supernarum virtutum vim, & dignitatem excedat.

d *At illi dixerunt possumus.* ✱ Victor Antiochenus. Sperantes in se concessum audituros quod petitioni statim promittunt.

d *Aut baptismo.* Item qđ calix vnde alibi de passione sua dicit. Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor vsque perficiatur.

e *Calicem qui.* Beda. Iacobus ab Herode capite truncatur Ioãnes in feruentis olei dolium missus. Inde ad coronam martyrii Athleta Christi processit statimque in Pathmos relegatus. Itaque & martyrio animo non defuit, & calicem confessionis bibit quem biberunt in camino tres pueri, licet persecutor sanguinem nõ fuderit.

f *Sedere au.* Quasi Vultis, vt hoc tribuã vobis? Sed regnum cœlorum non est dantis, sed accipientis. Non enim personarum acceptio est apud Deum, sed quicumque dignus fuerit, accipiet quod nõ personæ, sed vitæ paratum.

✱ Victor Antiochenus. Moriemini quidẽ mei causa certisq; mei in passione socij, at hoc interim sat nõ est, vt primas vobis sedes vindicetis. Si n. alius quispiam accesserit qui vita cum martyrio omnem aliam virtutem secum deportauerit aut certe multo plura multoque excellentiora virtutum ornamenta in medium attulerit, quam illa, vtique præcedet.

g *Vobis.* Adhuc superbis, Q. d. Si vultis accipere, nolite esse quod estis alij paratum est, & vos alij estote, & vobis paratũ est, quod est, prius humiliamini qui iam vultis exaltari.

h *Indignati sunt.* Non de matre, sed de filijs, qui ignorantes mensuram suam immodica cupiditate ardebant.

i *Iesus autem vocans eos.* Humilis magister, & pius, & mitis, nec cupiditatis immodicæ duos arguit, nec decem indignationis increpat, & liuoris, sed docet maiorem esse q̃ minor fuerit, & dñm qui seruus sit. Frustra igitur, aut illi ad maiora suspirãt, aut hi super desiderio eorũ dolent cũ ad summitatẽ vir-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et sequentes timebant.* Quia nondum erant perfecti vsque ad tolerantiam martirij. Quod patuit per effectum, quia Petrus inter alios feruentior, postea timore mortis negauit Christum. 2 *Et accedunt.* Hic consequenter reprimitur discipulorum ambitio. Et primo duorum in speciali, secundo omnium in generali, ibi. Audientes decem. Sententia primæ partis patet ex dictis Mat. 20. excepto quod seq. *Filij*

3 *Filij Zebedæi di. Magist.* Matth. 20. dicitur, quod mater eorum formauit istam petitionem. Sed quia fuit introducta ad hoc per filios, ideo dicuntur hic eam fecisse. Quia quod per amicos facimus quodam modo per nosipsos facimus.

4 *Aut baptismo quo ego baptizor.* Tincturam enim sanguinis sui in sua benedicta passione vocat hic baptismum.

5 *Et audientes decem.* Hic reprimitur ambitio discipulorũ in generali. Et patet sententia ex dictis Matth. 20. *Et*

MORALITER.

† *Quia ecce ascendimus.* Frequenter prædixit discipulis passionem suam, per hoc significans quod multoties esset passurus in membris suis, vnde Act. 9. a. dixit. Saule Saule quid me persequeris? Et Petro imminente sua passione dixit, Vado Romam iterum crucifigi.

2 *Et accedunt.* Isti credebant Christum in Ierusalem temporaliter regnaturum. Et quoniam erant cognati, volebant esse post eum primi. Et istis quantum ad hoc sunt similes, qui de terrenis honorib. sunt multum solliciti, & de cœlestibus negligentes, quod est valde fatuum. Ideo dominus dixit illis.

† *Nescitis quid.* Sicut fatuus qui petit caseum, & negligit aurum.

5 *Et audientes.* Humanum quid passi, propter quod Christus vtrosque reprimens, cœpit eos docere de humilitate, per quam honor cœlestis acquiritur, & contemnitur terrenus. *Et*

¶In carne: ¶Nota eum qui ministrat, hominis filium appellari. a ¶Intantum vt etiam animam daret.

hominis nõ venit vt ministraretur ei, sed vt ministraret, et da-

¶Non pro omnibus, sed pro his qui credere volunt.

a ret animam suam redemptionem pro multis. † Et veniunt Ie-

b richo. Et proficiscente eo de Iericho, & discipuli eius, & plu- 1

a ¶Hiero. Qui scripturam seruat, nec complet, iuxta mensam mendicans esurit.

c rima multitudine: filius Thimei Barthimæus cæcus sedebat †

d iuxta viam mendicans, Qui cum audisset, quia Iesus Nazare- 2

e nus † est, cœpit clamare, & dicere: Iesu fili Dauid miserere †

a ¶Peccatoris. b ¶Dæmones compescent clamorem pauperis quem exaudiuit Dominus.

f mei. Et comminabantur illi multi, vt taceret. At ille multo

¶Qui transiens audiuit.

magis clamabat, fili Dauid miserere mei. Et stans Iesus præce

¶Per Apostolos. a ¶Id est, Perseuera in oratione.

g pit illum vocari. Et vocant cæcum, dicentes ei: † Animæquior 3

a ¶Per pœnitentiam. b ¶Per baptismum. c ¶Nudus veteri homine. ¶Vt hinnulus super montes.

h esto, surge vocat te. Qui proiecto vestimento suo, exiliens 4

i venit ad † eum. Et respondens Iesus dixit illi. Quid tibi vis

k

virtutum non potentia, sed humilitas ducat. Suis deniq; proponit exemplum, vt si dicta paruipenderēt, ad opera erubescerent. *Nam & filius hominis.*

a *Et veniunt Iericho.* Hiero. Ierico luna vel Anathema quod congruit appropinquanti passioni. Defectus carnis Christi, præparatio est cælestis Ierusalem, vnde Iericho deserētes, Ierusalem, i. visioni pacis appropinquant.

b *Et proficiscente eo.* Beda. Quia ascendente ad cœlos domino & fidelibus sequentibus, cunctis. s. electis ab initio mundi cum illo regnum cœleste ingredientibus, mox gētium populus diu perfidia cæcus, audito Christi aduentu, cœpit lumen salutis sperare. Iuxta viã sedens mendicat, quia nõdum veritatis iter agnoscēs sedula desiderij inquisitione ad hoc venire cõtendit, vt Cornelius q. Deũ quem colebat, crebris precibus vt se illuminare dignaretur, orabat. Transeundo audit, stando illuminat quia per humanitatem miseretur, in qua natus, passus, resurrexit, ascendit quæ est actio temporalis, & transitoria. Et stans cæcum illuminat, quia verbi æternitas non transit, quę in se manens omnia renouat Stare Dei, est incommutabili dispensatione mutabilia cuncta disponere. Quare ergo transiens audit, stans illuminat? quia qui propter nos temporalia pertulit, inde nobis lumen tribuit, vnde transitũ mutabilitatis habere nescit.

Beda Matthæus in hoc loco dicit duos cæcos secus viam sedentes illuminatos. Lucas, cum appropinquaret Iericho, vnum illuminatum pari ordine: sed Lucas scribit quod Matthæus omisit. Quod autem hoc loco Matthæus duos dicit, Marcus dicit vnum, alterum non negat. Sciendum est vnum eorum fuisse notissimum: vnde nomen eius, & patris commemorat Marcus: quod in alijs non facit, nisi cum Iairum expressit nomine, quia & ille nobilis fuit: Ita iste ex aliqua fœlicitate deiectus, notissimæ, & famosissimæ miseriæ fuit qui non solum cæcus, verumetiam mendicus sedebat: Huius ergo illuminationem Marcus describit, quia hoc miraculo maiorem famam comparauit.

Beda. Appropinquans ergo Iericho cęcũ vnũ illuminauit, quia in carne veniens, & passioni propinquans, nõ multos ad fidem adduxit. Non enim primo, sed paucis annis antequam pateretur lumen verbi exhibuit. Sed de Iericho proficiscens cæcos illuminauit: quia resurgens a mortuis, atque ascendēs in cœlum, Spiritum sanctum Apostolis misit, eosque ad illuminationem omnium populorum in mundum dispersit.

Typice. Vnũ, appropinquans Iericho illuminat, quia ante passionem suam vni tãtum Iudæorum populo prędicauit. Et proficiscens de Iericho duos, quia post resurrectionē p Apostolos, & Iudęis, & gētibus prædicauit, & æternæ diuinitatis & assumptæ humanitatis arcana patefecit. Marcus vnũ scribit, quia ad gentes, quibus scribebat, respicit qui omnino a luce erant alieni quorum cæcitas quanto famosior, tanto illuminatio gratiosior. Mattheus duos, quia Hebręis credētibus scribebat Euangeliũ quod ad gentium quoq; notitiam erat peruenturũ, vt ad easdem vnam fidei gratiã pertinere doceret. Hinc etiã est quod Matthæus asinam, & pullum refert, alij tres qui gentibus scribunt conuersis, asinum tantum ad dominum ductum dicunt. D

Cæci quos dominus illuminauit homines sunt supernæ lucis (quæ Christus est) nescij, sed ipso donante ad confitendam cæcitatē & petendam veritatis lucem sunt compuncti. Iericho, luna quę defectum nostræ mutabilitatis significat vnde. *Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho.* Luc.10.c

Matt.20.d Luc.18.f

c *Barthimæus cæc.* Hieron. Cæcitas Iudæorũ quæ illustrabitur in fine in aduētu Eliæ & Enoch.

d *Qui cum au.* Populus gentiũ audita fama Christi, cuius particeps quærebat fieri contradicebant multi, primò Iudæi post etiam gentiles, ne illuminandus sanãdusque mundus Christũ inuocaret, nec tamē ad vitam præordinatos æternam poterat impugnantium furor prohibere. †Confide, vel Bono animo esto. E

e *Fili Da.* Hierony. Per merita Patriarcharum illuminatur Iudaicus populus, cui adest misericors Deus, & miserator illuminans cæcos, & erigens elisos.

✻ Victor Antiochenus. Cæcus Christum Dominum filium Dauid vocat. Et quidem dominus genus illud non repudiat, esto alibi omni carnali gente sese superiorem ostendisset, neque enim sanitatē cæco impendisset si Dauidis filiũ falso illũ vocasset, aut ex vana fide aut blasphema oratione & noīe eundē cõpellasset, Sicuti nugantur, qui quadam externa tantũ apparētia Dei verbũ in mũdũ venisse, aut ex aliena substantia, & nõ ex Dauidis massa carnē suscepisse mētiunt.

f *At il. mul. ma.* Ingrauescente bello vitiorum, manus leuandæ sunt ad lapidem adiutorij cum clamore, id est, ad Iesum.

Hiero. Conueniens ordo salutis. Audimus primò, deinde clamamus per fidem, vocamur per Apostolos, surgimus per pœnitentiam, exuimur per baptismum, interrogamur p voluntatē: vnde qui proiecto vestimēto suo, exilire nudus veteri homine, dicit' vt hinnulus saliens super mõtes, segniciēde ponēs, patriarchas, & pphetas, apostolos in altis considerãs.

g *Et vo. cæ.* Beda. Alleg. Cæcum clamantem Dominus vocat, dum populo gentium scientiam veritatis desideranti, per sanctos prædicatores verbum fidei committit. Qui vocantes cæcum animæquiorem esse, & surgere, ad eumque venire, præcipiũt, cum prædicando spem salutis habere, de vitiorum torpore surgere, atque ad virtutum studia quibus illuminari mereatur, accingi iubent, quasi dicat, Accedite ad eum, & il. Et, Surge qui dor. &c. Allego.

h *Qui proiecto ve. suo.* Id est abiectis mundi curis, expedito mentis gressu ad datorem lucis properat. Psal.33.a

i *Exiliens.* Prõptam voluntatem completione desiderij remunerat vnde. *quod cunq; petieritis in oratione credētes accipietis.* Ephe.5.d.

k *Quid tibi vis.* ✻ Victor Antiochenus. Cur dominus istud rogat? nequis dicere queat Christum aliud dedisse, aliud cæcum expetiuisse: nam prius vbique illos voluntatem, & serpum qui sanitatem ambiebant exquirere, exquisitamque præsentibus omnibus patefacere solitus erat quam sanitatē præstaret. Partim quidem quo alios ad piũ quēdam zelũ, & æmulationē prouocaret, partim etiã quo sanitatis beneficiũ Inf.11.c F

indignos

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et proficiscente eo de Iericho.* Hic ponitur instructionis præcedentis confirmatio per illuminationem cæci. Et patet sententia ex dictis Matthæi 20. excepto quod sequitur.

2 *Cæcus sedebat.* Matth. 20. dicitur quod erant duo cæci, sed quia vnus erat magis notus, & clamabat altero fortius, ideo hic solus exprimitur.

3 *Animæquior esto* Id est, magis quietus animo, ac si dicant appropinquat tua illuminatio.

4 *Qui proiecto.* In quo mēdicabat, vt celeri' veniret ad Chrm.

Rabboni.

MORALITER.

1 *Et proficiscēte eo de Iericho. & discipulis eius, & plurima.* Seqt.

† *Barthimæus cæ. se.* Barthimæus q. filius pinguedinis interpretatur significat hominem delitijs carnalibus nutritum, iõ dicitur cęcus scilicet sapiētiæ luce priuatus de qua dicitur Iob 28. quod non inuenitur in terra suauiter viuentium, quia deliciæ carnales hebetant intellectum.

† *Qui cum audisset.* Talis enim cum audit de Saluatore, debet clamare per orationem deuotam, vt ab eo recipiat sapientię lumen qui dat oībus affluenter, saltē de necessarijs ad salutē.

in dignos collatum publice constaret. Quod in his patet primò quidem ex ardēti illius inuocatione, mox vero ex eo qđ a domino vocatus, cum omni alacritate exiliens ad illū accurrens vestem, vt expeditior esset quasi veterē hominē abiecerit dominus fidei illius testimoniū perhibuit, ait. n. *Vade fides tua te saluum fecit.*

A
denique salutem cōsequutus non, vt solent ingrati, resilit.

Matth.6.b
Matth.20.d
Luc.18.g

Scit quid velit, sed peti vult, quod se dare & nos petere praenoscit qui importune admonet ad orandum & tamen dicit. Scit namque pater vester quid opus sit antequam petatis eum. Ad hoc ergo requirit vt petatur, & cor ad orationem excitet, vnde cæcus.

✲ Theophylactus. Dicit autem quod secutus est dominum in via, scilicet in hac vita. Quia post hanc excluduntur omnes qui hic eum non sequuntur operando mādata eius.

a *Rabboni vt vi.* Nō aurū quærit, sed lumen. Cæcus enim diuitias habere potest, sed nō videre quod habet. Exēplo huius nō talias diuitias quæramus, sed lucē quam cum solis Angelis videre possumus ad quam via fides est. Vnde illuminato cæco dicitur. *Vade fides tua saluum te fecit.*

b *Vidit & se.* da. Videt & sequitur qui quod bonum intelligit operatur, qui imitari vnde dicitur. quis mihi ministrat me sequatur.

¶Magister. a ¶Vnam petij a Dominō hanc requiram vt videam volunta. Do.

a faciam? Cæcus autem dixit ei. Rabboni, †vt videam. Iesus au- 1

¶Vide.

b tem dixit ei. † Vade, fides tua te saluum fecit. Et confestim vi-

c dit, & sequebatur eum in via.

c *In via.* Consideremus qua via graditur, & sequamur per humilitatem, per labores.

Via quæ dicit. *Ego sum via, veritas, & vita.* Hæc est via angusta quæ ducit ad ardua Ierosolymæ, & Bethaniæ ad montem Oliuarum, qui est mons luminis, & consolationis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Rabboni.* Id est magister mi.

CAPVT XI.

ET *cum ap.* Sequitur.

a *Betha.* Beda. Bethania villa siue ciuitas in latere montis Olineti, quæ stadis. 12. ab Ierusalē vbi Lazarus suscitatus est, domus obedientię interpretat. Et bene Ierusalē venturus

B & mūdum sanguine redēpturus, primo Bethaniam venit, & ibi a deuota muliere vnctus est quia multos ante passionē docēdo domū sibi obedientiæ fecit, quorū pia actione quasi odorifero vnguento delectatur. Hinc ciuitas etiā hæc in mōte Olineti posita dicitur, vt ecclesia per gratiā Dei esse saluā

°hoc

da tigetur, quā vnctione spiritualium charismatū, & scientiæ & pietatis luce fouet. Mōs enim Olineti spiritualium distributor gratiarum.

Matt.5.b

Ne autem absconderetur ciuitas super hunc montē posita mittit duos de discipulis suis in castellum quod contra eos est, doctores scilicet, qui indocta vel barbara orbis loca, quasi oppositi castelli mœnia prędicatione diruerent. Duos propter veritatis scientiam & operis munditiam.

b *Duos ex disci.* Hier. Bini vocantur, bini mittūtur, quia charitas non in minus quam duobus cōsistit, vnde. *Væ soli.* Duo educūt Hebręos

Eccle.4.a

de Aegypto. Duo portāt botrum de terra sancta, vt sem per præpositi coniungant operi scientiam. Duo mādata de duabus tabulis proferāt, in duobus fontibus abluantur & abluant

C

& duobus vectibus arcam domini portent, & inter duo cherubim dominum cognoscant, spiritu mente psallentes.

Allego.

c *Et statim.* Beda. Introeuntes mundum prędicatores inuenerūt populum nationum, peccatorum funiculis alligatum

Rom.3.c
Matt.21.a

& etiam Iudæorum. Omnes enim peccauerunt. Vnde apud Matthæum asina quoque cum pullo alligata reperitur, quę subiugalis, & domita significat synagogam, quæ iugum legis traxerat. Pullus lasciuius, & liber gētes sup quē nemo doctorum sedit, quia nemo rationabilium doctorū ei frenū correctionis imposuit, quo vel linguam a malo cohiberet, vel in arctā vitæ ire cogeret. Duo discipuli ad alia missi, duo ordines prædicatorum, vnum in gētes, alios in circumcisionem missi. Et abeūtes inue. p &c. Bene pullus ante ianuam foris inuenitur in biuio. Ianua enim est Christus, ait. *Ego sum ianua, si quis per me introierit, egredietur, & ingredietur, & pascua inueniet.* quibus pascuis pullus gentium carebat, cū adhuc extra ianuam, in biuio ligatus erat. Bene. in biuio, quia non vnam certam huc vnam viam que viā certus tenebat, sed plures sectabatur, vnde Lucas ait, quid dixerunt domini eius ad illos. *Quid soluitis pullū?* Nō vni quippe superstitioni deditus erat, sed pro libitu immundorū spirituum raptabatur varijs erroribus. Cōmunis. n. qui est qui immundus est qui autem mundus & sanctus est, filius Dei est.

CAP. XI.

a ¶Visioni pacis in qua immobilis fœlicitas quæ est mater omnium nostrum.

a ET cum appropinquaret Ierosolymę, †& 1

Bethaniæ ad montem oliuarum, mittit †

a ¶Charitate iunctos. ¶Propter dilectionem Dei, & proximi.

b duos ex discipulis suis, & ait illis. Ite in †

c castellum quod cōtra vos est. Et statim

¶Gentes. ¶Peccatis.

d introeuntes illuc, inuenietis pullum ligatum super quem ne- †

a ¶Rationabilium Doctorum corrigendo. 2

mo adhuc hominum sedit. Soluite illum, & adducite. Et si †

quis vobis dixerit, quid facitis, * dicite quia † domino neces- †

sarius est, & continuo illum dimittet huc. † Et abeun-

tes inuenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in bi-

¶Fidei.

uio, & soluunt eum. Et quidam de illic stantibus, dicebant

d *Pullum li. Iero.* Pullus ligatus & indomitus quem soluunt & domant, populus gentilis est. Ante ianuam fidei, cum vinculis peccatorum suorum in biuio stat in libertate arbitrij dubitat inter mortem & vitam.

✲ Theoph. Vel. *In biuio.* Id est, in vita hac, solutus est autem discipulis per baptismū, & fidē. Cōsidera vero quāta dns discipulis prædixerit. i. quod inuenirēt pullū, vnde sequit. *Et statim introeūtes &c.* Et quod impedirēt ab accipiēdo vnde sequitur. *Et si quis vobis dixerit quid facitis, dicite &c.* Et qđ hoc dicentes permittunt accipere, vnde sequit. *Et continuo illū dimittet huc.* Et sicut dominus prædixerat, ita impletur, vnde sequitur. *Et abeunt. inuen. pul. lig. ante ianuam foris in biuio & soluunt eum.*

Et

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XI.

Diuisio. ET *cum ap.* Hic consequenter describitur confutatio sacerdotum. Et primo ponitur aduētus Christi ad tēplū, secūdo, subditur confutatio sacerdotum, ibi. Et alia die. Sententia primæ partis patet ex dictis Mat. 21. exceptis quæ sequūt.

1 *Et cum ap. Ier.* Mons enim Olineti est medius inter Ierusalem & Bethaniam & ideo est propinquus vtrique.

2 *Inuenietis pul. li.* Cum ipso asina erat similiter secundum quod dicit Matthæus. Sed Marcus hic tacet de ea quia non oportet quod omnia a quolibet euangelista referantur. Et quia principaliter quærebatur pullus ad obsequium Christi.

1 Et — Bene-

MORALITER.

1 *Et cum ap.* Sequitur.

† *Mittit d. ex di.* Per binarium insinuans quod discipuli sui habere debēt geminam charitatem scilicet Dei & proximi.

† *Ite in ca.* Id est in mundum ad prædicandum.

† *Illuc, inue. pullum liga.* Id est hominem dissolutum, praua consuetudine ligatum.

† *Super quem ne.* Quia nulli voluit obedire.

† *Soluite.* Monitis vestris extrahentes eum de sua praua consuetudine.

† Illuc, — Et

Et dimi. Beda. Quia in soluẽdo contradicebãt, audito nomine domini dimiserunt. Quia magistri errorũ qui prius do...ribus contradicebant, postquam per miracula virtus fidei ...minicæ apparuit, amplius resistere nõ valebãt: & sic liber ...edentium populus ad Dominum ducebatur. *Et imponunt ... vestimenta sua.* ...octrinam, scilicet ...rtutum: vel scriptu...rum discretionem, ...l ecclesiasticorum ...gmatum varieta..., quibus hominũ ...rda, nuda ante, & ...gida, quo Christo ...sore fiant digna o...tiunt.

Theophylactus. ...on autem eo ab ei ...ecessarius pullus, eũ ...æsiuit ostendens, ...od debebat se ad ...entilem populum ...ansferre.

Et sedit. Hierony. ...cepit regnare, vt ...regnet peccatum ...mortali vel lasciua carne: sed iustitia & pax & gaudium ...spiritusancto.

B *Multi autem stra.* Quia multi martyres se ꝓpriæ carnis ami... exuentes, simplicioribus viã suo sanguine parãt, vt inof...nsi ad supernam ciuitatem, ad quam ducit Iesus incedant. Moraliter. Saluator noster asino sedens Ierusalem tendit ...ãdo animam cuiusquẽ fidelis regens, quasi iumentum ...um ad pacis æternæ visionem ducit. In pullo etiam sedet, ...im ecclesiæ vniuersaliter præsidet, eamque in supernæ pa... desiderium accendit.

Hiero. Multi &c. Pedes, sunt extremi quos ad iungen...m, constituit Apostolus, qui etsi non sunt dorsum, in quo ...dit dominus, tamen cum militibus a Ioanne instruuntur.

Alij aut. Hiero. Iusti vt palma florebunt, Angusti in radi...bus, lati in floribus & fructibus: quoniam bonus odor ...hristi sunt: & sternũt viam mandatorum Dei bona fama. Beda. Alij autem. Frondes vel ramos de arboribus cędũt, ...i in doctrina veritatis verba, & sententias patrum de ...rum excerpunt libris. Et hæc in via Dei ad animum audi...ris venientis humili prædicatione submittunt.

* Theophylactus. Sternamus & nos viam vitę nostrę cę...entes ramos de arboribus, Id est, sanctos imitantes. Nam ...bores sancti sunt, de quibus ille ramos cędit, qui virtutem ...orum imitatur.

Et qui præibant. Præcessit Iudaicus populus secutus est ...entilis. Et quia omnes qui fideles sunt vel fuerunt in Chri...um crediderunt & credunt, & qui præeunt, & qui sequun...r osanna clamant: quod salua nos Latine dicitur: ab ipso ...im omnes priores etiam salutem quæsierunt.

C Theophylactus. Sed & qui præeunt & qui sequuntur no...torum actuum, ad laudem sunt Dei. Quidam enim in prę...itã vita bonum fecerunt initium, sequens vero non est ...prior: neque in laude m Dei finita.

Bened ctus qui ve. Quoniam vna fides, vna spes omnium. ...lli expectabant & venturum credebant, & nos venisse cre...mus. *Et qui præibant.* Hiero. Præeunt prophetæ, sequuntur ...postoli. *Abyssus abyssum inuocat,* id est, lex legem alteram.

a ¶Q. Quis potest dimittere peccata. ¶Theophylactus. Vel prohibentes sane dæmones quibus fuerunt Apostoli fortiores.

illis: Quid facitis soluentes pullum? Qui dixerunt eis, sicut

¶Quia Domino necessarius est. ¶Pullum.

a præceperat illis Iesus: & dimiserunt eis. Et duxerunt pullum †

a Per baptismum. b ¶Id est, primam stolam immortalitatis.

b ad Iesum: & † impo^b^nunt illi vestime^a^nta sua, & sedit super †

a ¶Hi sunt qui corpora sua per abstinentiam domant, vt menti iter parent; vel, bona exempla sequentibus præbeant. ¶Vt inoffenso pede pullus transiret. †

c d eum. † Multi autem strauerunt vestimenta sua in via. Alij †

¶Sententias. ¶De libris. ¶Prophetæ Patriarchæ. †

e autẽ frondes cædebant de arboribus, & sternebant in via. Et

¶Apostoli. ¶Saluifica.

f qui præibãt, & qui sequebãtur, clamabãt dicentes: † Osanna,

g h benedictus qui venit in nomine Dñi, benedictũ quod venit 1

a ¶Mane venit ad Iudæos Christus. 2

i k regnũ * patris nostri Dauid: osanna in † excelsis. Et intro^a^iuit †

g *Benedictum.* Secundum Ioannem. Cum turbæ eum rapere vellẽt, & facere regẽ, fugit: & regnum adhuc victurus noluit. Nunc autẽ iam passurus regem non refugit se dici. Non hymnos filio Dei, & rege dignos non eos reprimit qui regnũ Dauid in eo restaurandum, & priscæ benedictionis donum concinunt: quia scilicet non temporalis, & terreni, sed æterni in cœlis rex esset imperij: ad quod per contemptum mortis, & gloriã resurrectionis, & triumphum ascensionis perueniret. Vnde discipulis post resurrectionem ait. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Matth. 28. d D

h *Regnum patris, &c.* Beda. Per hoc quod iungitur: osanna in excelsis: quod est salus: significat quòd aduentus Christi nõ solum hominum salus, sed totius mundi terrena iungens cœlestibus, vt ei omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Hosiah na taltissimis Philip. 2. d Luc. 1. c E

Hieron. Hoc Gabrieli consonat: qui ait: Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur: & Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris sui. Vt scilicet gentem quam Dauid temporaliter rexit, & exempla iustitiæ præbuit, & spiritualibus hymnis ad fidem, & Dei amorem accendit, ipse sanctis, verbis, donis, & promissis regnum cœleste regeret, & ad visionem Dei introduceret.

i *Osanna in ex.* Hieron. Saluifica vt iusti ædificentur in ruinam Angelorum, & terreni saluentur ab eo benedicto vincente, & veniente in nomine Domini, id est, patris sui: quoniam filius de patre nomen suscepit, & pater de filio.

Osanna: verbum Hebræum, & compositum ex integro, & corrupto. Hosiah enim salua, vel saluifica, na interiectio deprecantis. Denique in Psalmo vbi Septuaginta interpretes transtulerunt: O Domine saluum me fac: in Hebræo habetur na adonai Hosiah na quod noster Hiero. ita transtulit. *Obsecro domine, salua obsecro.* Idem ergo est. O Domine, per interiectionem obsecrantis, quod obsecro Domine, per ipsum verbum obsecrationis.

K *Et intro.* Hiero. Iam appropinquante passione in loco passioni præfinito ante secula vult esse, vt qui eum capere vellẽt ibi inuenire possent, vt ostenderet, ꝙ non inuitus, sed sponte mortem subiret. Introiuit autem ante quinque dies Paschæ. Dicit enim Ioannes, ꝙ ante sex dies Paschæ venit Bethaniã, vbi cœna ei facta, & Maria soror Lazari vnguento eum perfudit, & in crastino asino sedens obuiante cũ palmis turba Ierusalem venit. In lege enim dictum est, ꝙ decima die mẽsis tollat vnusquisq; agnum, & seruet eum vsque ad decimumquartum diem mẽsis, immoletq; eũ multitudo filiorũ Israel ad vesperum. Vnde Dominus decima die mẽsis, i. ante quinque dies Paschæ ciuitatem in qua pateretur ingressus est, & certum suæ immolationis diem conspirante ꝯ eum oĩ consilio principum, & seniorũ expectauit. Agnus immolabatur 14. die primi mensis ad vesperum, & Dñs eadem hora agnũ cũ discipulis suis mãducans vbi legalis Paschæ decreta compleuit, Ioan. 12. a F

NICOLAVS DE LYRA.

Benedictum quod. Credebant enim ipsum cito regnare in regno Dauid, & restituere regnum temporale quod a Romanis erat vsurpatũ, cuius ꝯtrariũ dixit Christus coram Pilato Ioann. 18. f *Regnum meum non est de hoc mundo.* Sed supple de cœlo. Et hoc diuina ordinatione signabatur verbis laudantium, cum dicebant.

2 *Osanna in ex.* Licet non intelligerent, sicut & Caiphas dixit mortem Christi futuram pro salute mundi Ioan. 11. licet hoc non intelligerent.

MORALITER.

Et du. pul. Ad confessionem fidei Christianæ. Sequitur.
Et im po. illi ve. Id est, virtutum opera.
Et sedit su. eum. Per obedientiæ actum.
Multi autem stra. Nã quando aliquis insolens perfecte conuertitur ad Deũ, alij plures animari solẽt ad simile faciendũ.

† *Alij autem frondes.* Per quas significatur lætitia propter quod per istos significantur illi qui gaudent, & Deum laudant mutatione tali.

† *Et introiuit Iero. in templo.* Beda. Formam nobis religionis quam sequamur demonstrans, vt cum quęlibet loca in qbus sit domus orationis intramus, ad hanc primo diuertamus.

pleuit, egressus est, cũ eis ad locũ orationis, vbi cõprehẽsus a
A Iudæis, & ligatus, iam sacr̃m beatę immolationis inchoauit.
a *In templum.* Exemplum dedit nobis, vt quocunq; venire-
mus, primum ad domũ orationis si ibi sit, diuertamus: & cũ
nos per orationis studium Deo cõmẽdauerimus, ad ea pro-
pter quæ venimus, agenda secedamus.

✻ Theophylactus. Mystice autem Dominus introiuit in tẽplum, sed rursus exiuit, ostendens quod ipsũ relinqueret desertum, & in rapinam.

† abijt

b *Et circumspe. &c.* Non semel hoc fecit, sed per omnes quinque dies. Per diem in templo docebat, noctibus exiens in monte Oliueti morabatur, sicut Lucas ait. Docendo enim incredulis officiũ correctionis sedulus impendebat, manendo apud fideles gratiam benignitatis propitius exhibebat.

Luc. 22. g

B

† De custo. eucha. c. 6. Luc. 19. g

† Isa. 56. c Iere. 7.

Moraliter. Circunspecti, & cæt. Inspicit omnia corda, & in contradicentibus veritati non inuenit vbi caput reclinet. Secessit ad fideles, & in eis qui obediunt mansionem fecit. Bethania namque domus obedientiæ interpretatur.

a ¶Si quis eum hospicio susciperet. Tantæ enim paupertatis fuit, & ita nulli adulatus, vt in tanta vrbe nullum hospitium inueniret. ¶In vespere mundi visitat nos.

a Ierosolymam in templum, & circumspectis omnibus cum 1
b a ¶Vt qui in vrbe non inueniebat, in agro paruulo apud Lazarum, & sorores eius haberet hospitium.
iam vespera esset hora, † exijt in Bethaniam cum duodecim. †
a ¶Veritatem humanæ carnis ostendit. ¶Salutem hominum æstuans ad incredulitatem Israelis. †
c Et alia die cum exiret a Bethania esurijt. † Cumque vidisset 2
a ¶Id est, synagogam, uestitam mandatis hominum, & superstitionibus scopatam, cui denegat fructum in æuum unde templum ingrediens eijcit uendentes, & ementes, &c. b ¶Verba. c ¶Homo factus. d ¶Boni operis.
a lõge ficum habentẽ folia, venit, si quid † forte inueniret in
a ¶Reliquiæ in fine fructificabunt.
d ea. Et cum venisset ad eam, nihil inuenit præter folia. Non
e enim erat tempus ficorum. Et respondens * dixit ei: † Iam nõ
amplius in æternum quisquam ex te fructum manducet. Et 3
audiebant discipuli eius, & veniunt Ierosolymam. Et cum
f introisset in templum cœpit eijcere vendentes, & ementes
g ¶Quod soli orationi dedicatur. ¶Qui honores uendunt, & gradus emunt.
h de templo: & mensas nummulariorum, & cathedras venden †
i tium columbas euertit: † Et non sinebat vt quisquam trans- †
a ¶Commune immundum mercandi gratia non Deo dedicatum. ¶In Isaia. 4
ferret vas per templum: & docebat dicens eis: Nonne scri-
¶Non taurorum, uel hircorum.
k ptum est: † quia domus mea domus orationis vocabitur,

✻ Theoph. Volens ostendere discipulis quod si vellet h[...] D
qui crucifixuri erant ipsum, in momẽto posse exterminar[...]
d *Non enim erat temp. ficorũ.* ✻Chrysostomus. Dominus a[...]
te tẽpus fructũ quæsiuit in ficu, & non inueniens maled[...]
Quia omnes qui mandata legis adimplent, isti suo temp[...]
re fructificare dicu[...]
tur. sicut est illud m[...]
datũ, *non mœchaber[...]*
Qui autem non [...]
lum non mœchatu[...]
sed permanet virg[...]
quod est magis, v[...]
tutibus excedit, D[...]
minus autem a per[...]
ctis nõ solum exig[...]
vt virtutes obseru[...]
sed supra mãdata [...]
ctificent.

✻ Victor Ant[...]
chenus. Insinua[...]
facto illo profundi[...]
quoddam myster[...]
habenti dabitur, &
qui non habet etiam
feretur id quod hab[...]
videbatur.

e *Iam non ampl.* Beda. Tu quoq; si vis audire in iudi[...] a Christo. *Discedi[...] me mal. in ig. æter. q[...] esu. & non de. mi[...]* Arbor sterilis esse[...] ueto, sed potius C[...]

c *Cumque vidisset.* Beda. Sicut per parabolas loquitur ita facit: ideo esuriens in ficu fructum quęrit cuius nondum tẽpus esse nouit. Eã tamẽ perpetua sterilitate damnauit, vt ostẽderet plebem quam docebat propter folia, id est, verba iustitiæ quę habebat sine fructu, id est, bono opere non posse saluari: sed excidi, & in ignem mitti. Esuriens ergo dominus vidit ficum folia habentem, & fructum in ea quæsiuit & non inuenit: quia salutem humani generis desiderãs vidit Iudæam habentem eloquia legis & prophetarum, quæsiuit in ea fructum boni operis docendo, corripiendo, miracula faciendo, & non inuenit, ideo damnauit.

✻ Victor Antiochenus. Et cur inquis, seruator noster ficui, quæ insons alioqui erat, neque enim ficuum tunc tempus erat, maledixit? Propter discipulos hoc fecit. Posteaquã enim vbique beneficia præstiterat, nullum autem punierat, consentaneum erat, vt aliquod quandoque punientis virtutis specimen ederet, quo Apostoli hinc discerent, licet Iu-
C dæis veniæ pœnitentięque locum clementer indulget, neque omnem statim vitæ succum illis adimeret, tamen, imò vero in nihilum illos redigere potuisset.

✻ Theop.

sto pauperi, & esurienti fructum pietatis quo indiget, offi[...]
f *Cœpit eijce.* In ipsa re ostendit quod per figuram in ficu fecit. Ficus enim non peccauit si ante tempus fructum non [ha]buit, sed sacerdotes.
g *Vendentes.* Beda. Ea scilicet quę qui de longinquo ve[ne]runt ab indigenis offerenda emebant. Si ergo hoc prohi[bet] quanto magis risum, & vaniloquium, & huiusmodi?
h *Et ca.* Beda. Colũbas vẽdunt qui de impositione ma[nus] munus accipiunt, per quam spiritus datur, qui per colum[bam] significatur qui in specie columbę super Christum [ap]paruit. Horum cathedras euertit, quia sacerdotium tal[ium] dominus deseruit. Hinc canones tales a sacerdotio pri[uari] præcipiunt. Omnes enim tales vel ante Dei oculos, vel a[pud] humanos semper priuantur sacerdotio.
✻ Theophyl. Sed & si quis baptismatis gratiam, & po[tes]tem tradiderit dæmoni, per peccatum, suam columbam v[en]didit, & propter hoc, foras est, & de templo eijcitur.
i *Et non si.* Futuri iudicij exemplum præmittit, quãdo o[m]nes reprobos ab ecclesia repellit, & ne vltra ad eam turba[n]dam intrent æterno verbere compescit.
K *Domus me.* Moral. In præsenti domus domini cor est. E[le]ctio, cordis purificatio, vt non tãtum peccata quæ intrant [pel]lat compunctio diuinitus immissa, sed ne vltra repetatur[...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et cir. &c.* Licet fuisset honorifice receptus a communi populo, & prædicasset per totam diem vsque ad vesperam, nullus tamen inuitauit eum ad hospitium in domum suam: & ideo cum discipulis redijt in Bethaniam, vbi manebant Martha, Maria, & Lazarus.

2 *Et alia die cum exirent.* Hic consequenter describitur cõfutatio sacerdotum: & primo signo sensibili: secundo, facto mirabili, ibi. *Et cum introissent*: tertio, verbo rationabili, ibi. *Et veniunt rursum.* Sententia primæ partis patet ex dictis Matt. 21.

Actu. 13. b

3 *Et cum introissent in templum.* Hic ponitur confutatio sacerdotum facto mirabili, & primo describitur dicta confutat[io]: secundo, incidenter ponitur discipulorum instructio, ibi. cum vespera esset. Circa primum sciendum, quod satis mira[bi]le factum fuit, quod vnus homo pauper omnes vendentes, & [e]mentes eijceret de templo, & nullus ei resisteret. Secũdo enim quod dicunt sancti, quidam fulgor mirabilis egrediebat[ur] de vultu eius, & oculis: quo territi sacerdotes, & etiã alij no[n] valebant resistere ei. Et ista eiectio fuit signum, quod sacerdo[tes] essent eijciendi de templo, & officio, tanquam indigni.

4 *Et non sinebat vt quisquam transfer. vas per templum.* Et loq[uitur] de vasis humanis vsibus applicandis, quia vasa diuino cu[ltui] deputata[...]

MORALITER.

i *Et circumspe. om.* Quia nullus recepit eum in domum suã.
† *Abijt in Bethaniam.* Quamuis gaudiose recepissent eum in mane: & ideo per istos significantur illi qui cum gaudio recipiunt prędicationis verbum, & tamen non faciunt fructum.
† *Cumque vidis.* Ideo per ipsam significatur hypocrita habẽs tantum apparentiam sanctitatis, & non opera: propter quod Dei maledictionem incurrit.

Et

3 *Et cum introisset &c.* Isti sunt adulatores qui laudes fal[sas] vendunt prælatis, & ipsi eas ẽmunt ecclesiasticis benefic[ijs] indebite collatis.
† *Et mensas.* Isti sunt mali prælati, & curati qui magis [inten]dent pecunijs leuandis, quàm animabus saluandis.
† *Et cathe. &c.* Id est, ecclesiastica sacramenta, in quibus [da]tur gratia: sic igitur domus Dei spelunca latronum efficit[ur] quia latrocinium est quidquid dictis modis acquiritur.

Quo

...c diuina gratia perseuerans.
a *Vos autem fe.* Ad hoc enim in tẽplo erãt, vt vel nõ dantes ...oraliter persequerẽtur, vel dantes spiritualiter necarẽt. Tẽplũ,& domus Dei mens est,& conscientia fideliũ,quæ in ...tione pximi peruersas cogitationes pfert, quasi in spe...lũ a latrones resi...de..., & simpliciter ...gẽtes interficiũt: & ... mens iam non ...domus Dei, sed spe...lunca est latronum. ❧ Theophylactus. Spe...luncam latronum tẽ...plum nominat, pro...pter lucrum. Gẽs ...que latronum ad ...crum se congre...gat quia ergo illa a...nimalia quę ad sacri... oblata erant, ... lucri vende...bant, latrones ipsos d... Ad hoc enim ...mplo erant vel ...non dantes cor...aliter perseque...rentur:vel dantes spi...ritualiter necarent. ...ens fideliũ spe...lũ a latronis fit, ...do relicta sim...plicitate sanctitatis, ... conatur agere ... valeat proximis ...ere.
b *Aridam fa.* Beda ...dicibus arefacta ...ficus, vt ostende...ret gens impia, nõ ...mpus, vel ex parte corripienda externorum incursibus, ...t pœnitentiam liberanda,sicut sæpe factum est,sed om... æterna damnatione ferienda. ...liter. Arefacta est a radicibus, vt ostendatur non solum ...ano extrinsecus, sed diuino intus fauore funditus desti...tuta:nam & vitam perdidit in cœlis, & patriam in terris.
c *Recordatus Pe.* Petrus agnoscit aridam,& abscisam radicẽ ...accedit oliua pulcherrima fructifera vocata a Domino. ...re sequitur: *Amen dico vobis.*
d *Quicunque dixe.* Beda.Solent quidam dicere, q̃ nostri nõ ...plenam fidem habuerunt, qui montes transferre non ...terunt. Quibus respondemus, q̃ nec omnia facta Christi sunt scripta:& hoc tamẽ legimus factum precibus Gregorij Neocęsarię Ponti Episcopi.Sed mõs,diabolus propter superbiã qua se contra Deum erexit dicens. Similis ero altissimo,hic ad præceptum prędicatorũ ab electis expulsus in mare, i.in infidelium amaras, & turbulentas mentes vesaniam suam exercere permittitur: qui tanto acrius in eos quos possidet sæuit, quanto a piorum læsione se expulsum gemit.

D

Hierony. Sed hoc factum est. quando dixerunt Apostoli: Digne transferimur ad gentes, quia vos indignos iudicatis. † Matt.21.b

Beda. Notanda est distinctio deprecantium. Qui perfectam fidem habet orãdo, vel iubendo etiam potest transferre,vel corporales montes, vel etiam spirituales, vt Paulus de Elima mago quem oculis, & arte nefanda priuauit: & de Phytonissa in Philippis. Qui autem ad fastigium tantę perfectio nis ascendere nequeunt, petant sibi peccata dimitti, quo ad vitam mereantur intrare perpetuam: & sine dubio impetrabunt, si tamen in se peccantibus primo dimittunt.

† habetis Matt.17.c.& 22.c Isa.14.c

Matth. 21.a Ioan.14.b

† Mat.6.b

E

† Mat.18.d

a ❧Non in Iudæa,uel Ierusalem tantum. b ❧In Ieremia.

a omnibus gentibus. Vos autem fecistis eam speluncam latronum. † Quo audito principes sacerdotum,& Scribæ quærebant quomodo eum perderent: timebant enim eum: quoniam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius. Et 1

a ❧Quia in Iudæis tenebras reliquit Sol egrediens. b ❧Ad aliam beneuolam, & obedientem.

cum vespera esset facta egrediebatur de ciuitate. † Et cum

a ❧Cum Sol occidit Iudæis,oritur Apostolis. b ❧Ipse cum Apostolis. c ❧Synagogam. d ❧Cain,& cæteris,a quibus omnis sanguis iustus requiritur ab Abel vsque ad Zachariam.

b mane transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus.
c recordatus Petrus dixit ei: Rabbi ecce ficus cui maledixisti aruit. Et respondens Iesus ait illis. †Habete fidem Dei: †Amẽ

a ❧Id est Christo, qui est mons crescens de lapide abscisso sine manibus.

d dico vobis, quia quicunque dixerit huic monti, tollere, &

a ❧Gentes.

mittere in mare,& non hæsitauerit in corde suo,sed crediderit: quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei. †propterea dico vo- 2
bis,omnia quæcumque orantes petitis credite, quia accipie- 3

a ❧Rectæ fidei. b ❧Vos qui tantæ perfectionis non estis.

e tis,& venient vobis. Et cum stabitis ad orandum † dimittite, 4

a ❧Querimoniæ. b ❧Qui vos læsit. c ❧Magna fiducia. d ❧Non unius,omnes enim fratres estis.

si quid habetis aduersus aliquem, ut & pater vester qui in cęlis est, dimittat vobis peccata vestra.† Quòd si vos non dimiseritis, nec pater vester qui in cœlis est dimittet vobis peccata

a ❧Iustis. ❧Tremenda sententia. ❧A Bethama.

vestra. Et veniũt rursum Ierosolymam. Et cum ambularet in 5

e *Et cum sta.* Hieron. Marcus suo more,septem versus orationis dominicæ vna oratione comprehendit. Is namque cui dimissa sunt omnia quid amplius rogabit, nisi quòd perseueret in eo quod obtinuit?
❧ Victor Antiochenus. Sensus est,vt animi mũditia quam vera pęnitentia parit,vobis obtingat,veniamq; peccatorum consequamini, per gratuitam iniuriæ ab homine vobis illatas condonationem, viam vobis ad Deum munitæ; ansamque,vt vestras verbis noxias, gratuito condonet, illi affectu. Per hæc autem Apostolos in spem erigit,quasi dicat,nullam vnquã repulsam metueritis,dũmodo orationẽ purã fideque munitam

F

NICOLAVS DE LYRA.

...tãtã ibi debebant esse,& non alia. Cætera patent ex di... Matt.21. 1 *Et cum vespera esset.* Hic incidenter describi... discipulorum instructio,eo quod Petrus fecit mentio... de arefactione ficus subita ad maledictionẽ Christi,& iõ ...uit eos occasione huius de efficacia fidei.Secũdo,de ef... ...cia orationis,ibi.*Propterea dico vobis.*Sententia primę par... ...atet ex dictis Matth.21. 2 *Propterea dico vobis.*Hic in... ...discipulos de efficacia orationis quæ procedit ex duo..., videlicet ex fidei certitudine, quod notatur cum di... 3 *Quæcumque orantes,&c.*Et hoc est intelligendum, ...do quis orat,pie,pro se,& perseueranter. Nisi enim quis ...ret id est,de pertinentibus ad salutẽ,oratio eius non est ...dibilis. Itẽ si oret pro alio de pertinentibus ad salutem, ...carere effectu ex demerito illius pro quo orat. Itẽ si orat ...pro se,non tñ perseuerãter põt carere effectu, quia Deus ...statim dat beneficium petitum,sed differt aliquando vt ...ruo tempore detur, & vt ex dilatione carius heat. Secũ... ...n ex quo oratio habet efficaciã,est dispositio orãtis .s.qñ ...retinet iram, vel rancorem ꝯ illum qui sibi iniuriã fecit, ...le dr̃ Eccl.28.a.Homo homini seruat iram,& a Deo quę... ...medelam,quasi dicat frustra: propter hoc. Et subditur.
4 *Et cum stabitis ad orandum.* Sciendum tamen,quod hoc intelligitur de remissione offensæ, quia homo tenetur esse in charitate, sed remissio iniuriæ non est de necessitate. Potest enim aliquis petere secundum ordinem iustitiæ recompensationem pro iniuria sibi facta.
5 *Et veniunt rur. Iero.* Hic ponitur confutatio sacerdotum, Scribarum: & Seniorum verbo rationabili: & patet sententia ex dictis Matth.21.

Ad euidentiam dictorum,& dicendorum quęritur vtrum Christus in prædicationibus suis debuit vitare offensionem, vel scandalum sacerdotum,Scribarum,& Pharisæorum.

An Christus, vitandi scandali causa,debuit intermittere Pharisęorum increpationem.

Et arguitur primo quòd sic 1.ad Timot.5.a.dicitur: Seniorem ne increpaueris: sed obsecra vt patrem: prædicti autem erant seniores populi,& patres:ergo &c.

Item 1.ad Corinth.10.g.dicitur: *Sine offensione estote Iudæis, & gentibus, & ecclesiæ Dei*: cum igitur facta Christi, & dicta fuerint nobis data pro exemplari, videtur quòd debuit cauere ab offensione prædictorum.

Contra Isa.8.fuerat prophetatum,quod Christus foret in lapidẽ offensionis,& petrã scandali duabus domibus Israel.

Rñ. Duplex est scandalum,actiuũ & passiuũ.Actiuum nõ habuit in Christo locũ,q̃a tale scãdalũ est dictũ vel factũ alicuius minus rectũ,prębẽs alteri occasionẽ ruinę,vt hr̃ ex verbis Hier.sup Mat.Oĩa aũt facta & dicta Christi fuerũt rectissima,

Scandalum duplex.

MORALITER.

† *Quo audito principes sacerdotum,&c.*Adhuc durat ista persecutio contra detestantes vitia eorum. *Baptismus Ioannis.* Sequitur.

Neque

munitam obtuleritis. Quia ergo diuinam illius virtutem non
A satis exploratam habebant, propterea ab incredulitate qua tenebantur, tacite illos abducere, necnon quantum sit fidei robur ostendere contendit.

a *In qua potestate*. De Dei dubitant potestate: & volunt subintelligi diaboli esse quod facit.

✻ Theophylactus. Hæc autem dicebāt, credentes, ipsum in iudicationem reducere, vt si diceret, in potestate mea, ipsum tenerent. Si autem diceret, in potestate alterius, ab eo discedere populum procurarēt, qui ipsum Deum esse credebāt. Dominus vero illos interrogat de Ioanne non frustra, neque sophistice, sed quia de eo Ioannes perbibuerat testimonium.

¶Matth.21.c Luc.20.a Ioan.16.c

b *Interrogabo*. Poterat aperta responsione calumniam tentatorum confutare: sed prudenter interrogat, vt vel silentio suo vel sententia condemnentur.
B

Psal.131.c

c *Si dixerimus*. Hier. De lucerna mundi obscurantur: vnde dicit: Paraui lucernā Christo meo: inimicos eius indu cōfu.

d *Quare ergo &c.* Quasi dicat. Quem confitemini de cœlo habuisse prophetiam: mihi testimonium perhibuit & ab illo audistis in qua potestate hæc facio.

e *Si*

e *Si dixerimus*. Quodlibet horum respondeant: vident laqueū ruituros timent lapidationem: sed magis confu[sio]nem veritatis.

f *Neque ego dico vo*. Beda. Duabus de causis scientia ve[ritatis] occultatur quærentibus, cum aut his qui quærit minus i[ntel]ligit, aut odio, a[ut con]temptu veritati[s in]dignus est cui de[beat] aperiri. Propter [prio]rum dicitur: A[dhuc] multa habeo v[obis] dicere, quæ non [po]testis portare m[odo]. Propter alterum [di]lite sanctum dat[e ca]nibus.

✻ Victor A[ntio]chenus. Cum in[quit] to sic responsu[m] re vos detrectat[is] quod verum ig[noratis] tis, sed quod v[o]... dicere non ve[litis]. *Neque ego dico v[obis in] qua potestate ha[ec fa]ciam*. Non resp[ondet ne]scio, s[ed re]spondet *non dico*. S[i] quidem testem illum, qui in testimonium venerat, vt testimonium perhiberet de lumine non recipitis. Enimuero si illius testimonium me veram illam lucem esse crederetis, [in]telligeretis vtique, me iure tenebras a templo submou[isse]: quid enim aliud sunt auaritia, & turpe lucrum, quibus [tem]plum scatet, quam tenebræ, quæ bonum & honestum [cer]ni non sinunt.

templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, & scribæ, & se-

Q. In Beelzebub eijcis dæmonia. a ¶Aperte filium Dei negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere.

a niores, & dicunt ei: †In qua potestate hæc facis: & quis dedit tibi hanc potestatem, vt ista facias? Iesus autem respondens,
b ait illis: Interrogabo vos, & ego vnum verbum, & respondete mihi, & dicam vobis in qua potestate hæc faciam. Baptismū Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. At

¶Cornuto coarctati syllogismo.

c illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus de cœlo, dicet
d nobis: Quare ergo non credidistis ei? Si dixerimus, ex homi-
e nibus, timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem, quia vere Propheta esset. Et respondentes dicunt Iesu. Nesci-

a ¶Quia non vultis fateri vos quod scitis. ¶Hieron. Hic cum peruerso peruertitur Deus.

f mus. Et respondens Iesus, ait illis. Neque ego dico vobis in † qua potestate hæc faciam.

NICOLAVS DE LYRA.

sima: & ideo questio ista intelligit de scādalo passiuo. Quod est quando aliquis ex dicto vel facto alterius bono scādalizatur ex imperfectione sua. Et istud scandalum aliquando procedit ex ignorantia, vel infirmitate illius qui scandalizatur. Et tūc dicta vel facta bona, occultāda sunt vel differēda, quousq; infirmi vel ignorātes instruātur, nisi sint talia bona quæ sint de necessitate salutis, quæ non sunt omittenda pp scandalum alterius. Si aūt infirmi vel ignorantes post instructionē debitā in scandalo permaneant: iā tale scādalū non
C procedit ex infirmitate vel ignorātia, sed malitia. Et tale scādalū est contemnendum, maxime, qñ est contra bonum cōmune: quia bonum commune semper est præferendū vtilitati & paci quorumcūque hominū singularium. Tale autē fuit scandalū sacerdotū, Scribarum, & Phariseorū, quia sua malitia nitebant impedire doctrinā Christi, in qua consistebat salus

lus populi. Item suis malis exemplis, & moribus trahe[bat] populus ad peccādum. Item per doctrinam suam m[ale in]cuabant Dei mādata propter suas traditiones, vt dictu[m est] sup. & ideo Christus in publico debuit vitia eorū repre[hende]re: nec ab hoc cessare pp scandalū. Propter quod M[atth.15] cū discipuli dixissent Christo. Scis, quia Iudei audito ho[c ver]bo, scandalizati sunt: rñdit. Sinite illos: cęci sunt, & duces eorū. Si cęcus cęco ducatū prestet: ambo in foueam cad[unt]. Ad primū dicendū, q loqtur de senib. honestate, & m[ori]bus: nō de senib. ætate, malitia corruptis: q a tales sunt a[cri]ter arguēdi, sicut Daniel dure increpauit illos senes impud[icos] Daniel. 13. Ad secūdū dicēdū, q hō dēt eē sine offensi[one] Iudeis, & gētibus, ita q dicto suo, vel facto minus recto [nulli] prebeat alicui occasionem ruinę. Sed si de veritate scan[dalum] sumitur rectius oriri permittitur, quam quod veritas re[lin]quatur, secundum quod dicit B. Greg. super Ezechielem.

MORALITER.

Duab. de causis scia veritatis occultāda.

† *Neque ego di. vo.* Beda. Quasi dicat. Non dico vobis quod scio, quia nō vultis dicere quod scitis. Duabus autem causis maxime scientia veritatis est occultanda querentibus: C[um] is qui querit, aut nō est capax ad intelligēdū quod querit, [aut] indignus est, vt ei debeat aperiri: & hic vtrūq; concurre[bat].

CAP. XII.

a ET cœpit illis in parabolis, &c. Sequitur. *Lacum*: siue torcular, aut altare, aut illa torcularia quorū titulo quidam psalmi

CAPVT XII.

a ET cœpit illis in parabolis loqui. † Vineam † pa- †
a ¶Domum Israel plantauit. a ¶Deus pater humano affectu. b ¶Custodiam Angelorum, uel murum vrbis. c ¶Legem.
stinauit homo, & circundedit sepem, & fodit lacū, †
a ¶Templum. b ¶Sacerdotibus. ¶Operarijs conductis hora tertia, & sexta, & nona.
b & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre †

1 psalmi prænotan[tur].
2 b *Peregre profe[ctus]*. liberū arbitrium [re]perandi non m[uta]tione loci, quia [vbi]que Deus, & o[mnia] compler.

Seruu[m]

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XII.

1 ET cœp. il. in pa. Hic consequenter ponitur confutatio sacerdotum, & seniorum in parabolis. Et primo ponitur confutatio sacerdotum, secundo Phariseorum, & Herodianorum, ibi. *Et mittunt ad eum*. tertio Saduceorum, ibi. *Et venerunt ad eum Saducæi*. quarto Scribarum, ibi. *Quomodo ergo dicunt scribæ*. Sententia primę partis patet ex dictis Matthęi 21. exceptis quę sequuntur.

2 *Vineam pastiu. ho.* i. coluit. Et dicitur a pastus pasta pastin[are], & est proprie modus colēndi quo ponitur fimus, vel pin[gue] do terræ circa radicem vineæ, vel arboris: Radices enim [se]cundū Philosophum 2. de Anima, sunt ori similes, quia [sicut] in aīalibus per os sumitur alimentū, vnde aīalia nutriun[tur], sic per radices trahitur alimentum terrænascentium.

3 *Et fodit lacum*. Lacus proprie dicitur locus vbi recipitur aqu[a].

MORALITER.

1 *Et cœpit illis in parab. loqui, vineam p. sti. homo*. Id est, Christus plantauit Ecclesiam sanguine suo.
† *Et circundedit sepem*. Id est, Euangelicam doctrinam,

3 *Et*

3 *Et fodit lacum*. Id est, abundātiæ Spiritussancti defluxi[o].
† *Et ædificauit turrim*. i. spiritualem Angelorum custodi[am].
† *Et locauit eam agricolis*. Id est, Christianis.
† *Et peregre profectus est*. Beda. Non loci mutatione, abit

a ruum. Primo missus est Moyses, q. fructum legis quam dederat a cultoribus inquirebat, sed cæsum dimiserunt & vacuum: vnde. Irritauerunt Moysen in ca. & a. san. do. Et vexatus est Moyses propter eos &c.

b *Et iterum mi. a. ser.* Dauid & alios psalmistas, qui missi sunt post Moysen: vt cultores vineæ ad exercitium boni operis excitarent. Sed ipsum quoque Dauid, qui caput psalmodiæ, & fons in Spiritusancto clarus erat, abiecerunt dicentes. *Quæ nobis pars in Dauid, aut quæ hæreditas in filio Isai?*

c *Et rursum alium.* Prophetarum, chorum cum suis socijs, quibus attestationibus populum conuenient, & mala huic vineæ ventura prædixerint: *Et rursus aliũ mi.* His tribus seruorum gradibus omnes doctores qui sub lege & prophetis fuere intelligimus. vnde. bi. *Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me.*

a ¶Non in prouentu, fructus, quia nullus erat. b ¶Prophetas.
a profectus est. Et misit ad agricolas in tempore seruum, vt ab †
a ¶Fructus uineæ obedientia.
agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehensum eum
a ¶Alij prophetæ cæsi, alij uulnerati, alij occisi.
b cæciderunt, & † dimiserunt vacuum. Et iterum misit alium
seruum ad illos, & † illum in capite vulnerauerunt, & contu-
c melijs affecerunt. Et rursum alium misit, & illum occiderũt,
& plures alios quosdam cædentes, alios vero occidentes Ad- †
a ¶Christum vnigenitum.
huc ergo vnum habens filium charissimum, & * illum misit
¶Per ironiam.
d ad eos nouissimum, dicens: quia reuerebuntur filium meum.
e † Coloni autem dixerunt ad inuicem: † hic est hæres. Venite 1
occidamus eum, & nostra erit hæreditas: & apprehendentes
a ¶Id est, plebem, dicentes, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes.
f eum occiderunt, & eiecerũt extra vineam. Quid ergo faciet
g dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos, & dabit vineam
¶Qu. quo alio modo implebitur hæc scriptura. ¶Christum.
h aliis. Nec scripturam hãc legistis: † Lapidem quem reproba-
a ¶Magistri, qui se & alios Deo dignam domum ædificare debebant.
b ¶Duos condens in semetipso, ex utroque populo unam ciuitatem, & unum templum sibi ædificans.
uerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: a Dño fa-
ctum est istud, & est mirabile in oculis nostris. † Et quærebant 2

Victor Antiochenus. Per primum seruum, alij eos pastores, & Doctores designatos volunt, qui sub Eliæ vixere, & ipsum etiam Eliam, cæterosque prophetas, qui tunc temporis apud Iudæos florebant. Per secundum vero Isaiam, Oseam, Amos, & reliquos hisce patribus æquales. Per tertium autem Ezechielem, Danielem, aliosq; illius ætatis Synagogæ duces, & ministros. Iuxta hanc ergo partitionem, paterfamilias tribus diuersis annis, hoc est, temporibus venit fructum ex hac ficu, vel vinea quærens, sed nullum comperit. Ad prophetas itaque triennium illud referatur, vt quartus aduentui Domini nostri asseruetur, & non tertius.

d *Quia reuerebuntur.* Non hoc ignorando dixit, quia omnia nouit, sed semper ambigere dicitur Deus, vt libera voluntas homini reseruetur.

Beda. Interrogamus Arriũ, & Eunomium ecce pater dr ignorare, & sentẽtiam temperat, & quantum in nobis est dr esse mentitus. Quidquid pro patre responderint, hoc intelligant pro filio, qui se dicit ignorare consummationis diem.

Victor Antiochenus. Hunc autem misit, tametsi quid futurum erat non ignoraret, quo colonos illos omni prorsus ignominia, & pœna dignos palam ostenderet, si hunc tanto, tam benigno filiofamilias morem non gererent.

e *Coloni autem.* Beda. Probat Iudæorum principes non per ignorantiã Christum crucifixisse, quia intellexerunt eum eẽ de quo dr: Postula a me, & da. tibi gen. hære. tuam, &c. Vnde Pharisæi fraudulentes dicebant. *Ecce mundus totus post eum a. & si dimittimus eum, sic omnes credent in eum.* Hæreditas ergo filij Dei ecclesia est de cunctis gẽtibus ei data, quẽ sanguine acqsiuit, resurgendo possedit. Hanc mali coloni præripere moliebantur, cum eum crucifigentes fidem eius extinguere, & suam iustitiam quæ ex lege est, præferre nitebantur. D

f *Et eiecerunt.* Notat pertinaciam eorum: qui nec crucifixo, ac resuscitato Domino ad prædicationem Apostolorum credere voluerunt, sed quasi vile cadauer proiecerũt: quia quãtum in se erat, a suis finibus excludentes gentibus suscipiendũ dederunt.

✠ Victor Antiochenus. Coloni illi Christũ extra vineã, hoc est, extra templum, & ciuitatẽ eiectum, occiderunt.

g *Veniet, &c.* Beda. Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. Hoc autẽ diuinitus fuisse procuratum prophetico testimonio, vel exẽplo probat dicens. *Nec scripturam, &c.*

Hieron. Vinea datur alijs ab oriente, & occidente, & austro, & aquilone venientibus, & recumbentibus cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum.

Beda. Cuicunque fidelium mysterium baptismi, q, operãdo exerceat committitur, quasi vinea quam excolat ei locatur. Mittitur seruus vnus, vt alter, & tertius: qui fructũ accipiãt, cum lex, psalmodia, prophetia, quarum admonitionem ad bene agendum populus sequatur, legitur. Sed missus seruus cõtumelijs affectus vel cæsus eijcitur, cum sermo auditus vel contemnitur, vel blasphematur. Missum heredem quantum in se est occidit, qui & filium Dei conculcat, & spiritui gratiæ quo sanctificatus est cõtumeliam facit. Perdito malo cultore vinea datur alij, cum dono gratiæ quod superbus spernit, humilis ditatur. Manum mittere in Iesum, timore turbæ retinentur, cum quilibet solo nomine super eam quam non diligit ecclesiasticæ fidei & pacis vnitatem, propter cohabitantium multitudinem, aut erubescit, aut timet impugnare. Cum autem tempus fuerit persequendo ecclesiam quasi dominum crucifigere, & ostentatui habere gaudebit.

h *Lapidem quem re.* Hiero. Lapis reprobus, quem gessit angulus, coniungens in cœna agnum cum pane, finiens vetus, nouum inchoans Testamẽtum, hic p̃stat mira in oculis nostris.

✠ Victor Antiochenus. Dominus seipsum lapidem vocat F ædificatores autẽ illos ipsos, quos paulo ante vineæ colonos, nimirũ Iudæorũ põtifices, & doctores: seipsum porro posteaquã ab architectis illis repudiatus fuerat in caput anguli cõstitutum asserit vtpote mediũ inter Iudæos & gentes. Addit tãdẽ a domino factum esse, & apud hominem præsertim intelligẽtes miraculi loco haberi. Admirãtur enim & merito, Christum post mortem Deum viuũ in mediũ prodire, summaq; potẽtia cælestib. simul, & terrestrib imperare, & gẽtes ante profanas, sãctas deoque acceptas & familiares efficere. Et

* suum
† Matt. 21. d
E
Matt. 8. b
† Psal. 117. c
Matt. 21. d
Luc. 20. c
Moraliter. 1
† Matt. 21. d
Luc. 19. g
Matt. 11. d

NICOLAVS DE LYRA.

aque a riuulo, & ibi colliguntur. Et ad similitudinem huius loci vbi recipitur vinum fluẽs a torculari, dicitur hic lacus. 1 *Hic est hæ.* Ex hoc dicit Bed. q sacerdotes, & legisperiti habuerunt cognitionẽ de Iesu, q ipse erat vere Chr̃s in lege p̃missus: sed ista cognitio postea ex inuidia fuit in eis obscurata, & hoc plenius fuit declaratũ Mat. 21. ĩ q. quadã de hoc mota in fi. huius c. 2 *Et quære. eum tene.* Ex quo patet eorũ obstinatio

MORALITER.

...e dicitur a vinea, quia vinitoribus liberum operandi arbitrium dereliquit.

† *Et mi. seruos suos ad agr.* Id est, bonos episcopos ad malos Christianos arguendum. Et aliquos cæciderunt, vt Ioannẽ Damascenum, cui absciderũt manum, & sanctum Brictium contumelijs affectum, & Sanctum Thomam Cantuariensem occisum, & de pluribus alijs similia leguntur.

† *Adhuc er. vnum h. f.* Hic est Christus q mittit inuisibiliter a patre, quando aliquem instigat ad bonũ: sed aliqui sunt ingrati, eius instinctũ non solũ repellentes, sed & pessime agẽtes: propter quod quantum in eis est, occidunt eũ, de quibus dr Heb. 6. a. *Rursus crucifigentes filiũ Dei.* Et sic Dei iustitia mali perdũtur, & vinea locat alij, cũ eorũ loco boni subrogant.

2 *Et quærebant eum te. & ti. t.* Rabanus. Hoc quotidie geritur in ecclesia, cũ quilibet solo nomine super eam quam diligit eccle-

A a *Et mit. ad eum.* Beda. Turbam timebant, atque quod per se non poterant, terrenæ potestatis manibus efficere tentabāt: vel vt ipsi a morte eius viderētur immunes. Nuper enim In
Luc.2.a dæa sub Augusto Cæsare, quando in toto orbe celebrata est descriptio, stipēdiaria facta erat. Vnde seditio magna. Alij dicebāt Romanis pro omnibus militantibus debere tributa persolui. Pharisæi nō debere populū Dei qui decimas, & quæ in lege præcipiebantur solueret, subiacere legibus humanis. Cuius seditionis fomes adeo inualuit, vt post resurrectionem Domini patriam, & gentem, & regnum, & omnia perdere maluerint, quàm esse tributarij.
Matt.22.b Luc.20.d †caperent †censum †hypocrisim, simulationem

B b *Magister, sci.* Beda. Blanda, & fraudulēta interrogatio ad hoc prouocat respondentem, vt magis Deum quàm Cæsarem timeat, & dicat nō debere tributa solui, vt audientes Herodiani seditionis contra Romanos auctorem teneant.
†Matt.20.e Luc.20.d Rom.13.b †liberos

c *Qui sci. ver.* Qui putant interrogationem Saluatoris ignorationem esse non dispensationem, ex hoc loco discant, quod potuit scire cuius imago esset. Sed interrogat, vt ad sermonem eorum competenter respondeat.

a ¶Quasi mentitum contra se, in quo magis probant eum uera dixisse, ipse enim est hæres, illi mali coloni. b ¶Ad modicum timore retardantur, qu a nondum ueneral hora eius.

eum tenere, & timuerunt turbam. Cognouerunt enim, quo- 1
¶Id est propter. ¶Alias dixerit.
niam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto illo abie-
a ¶Militibus Herodis, qui Ierosolymis erant illis diebus.
a runt. †Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis, & Herodia- 2
a ¶Mellitis sermonibus circundant, sicut apes mel portantes in ore, aculeum in dorso.
b nis vt eum † caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei: Ma- †
gister, scimus quia verax es, & non curas quemquam. Nec
enim vides in faciem hominum: sed in veritate viam Dei
c doces. Licet dari † tributum Cæsari, an non dabimus? Qui
sciens † versutiam eorum, ait illis. Quid me tentatis? Affer-
a ¶Sapientia sapienter agit, ut suis sermonibus capiantur.
d te mihi denarium, vt videam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis.
Cuius est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Respon
¶Quod necessitatis. a ¶Nummum, tributum, pecuniam.
e dens autem Iesus ait illis: † Reddite ergo quæ sunt Cæsaris †
a ¶Quod uoluntatis. ¶Vos, & decimas, primitias. b ¶Quia insidiarum calliditate præualere non poterant. c ¶Id est, super sapientia eius.
f Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Et mirabantur super eo. † Et ve- 3
g nerunt ad eum Saducæi, qui dicunt resurrectionem non es-
se, & interrogabant eum, dicentes: Magister, † Moyses scri- †
psit nobis, vt si cuius frater mortuus fuerit, & dimiserit vxo-
rem, & † filios non reliquerit, accipiat frater eius vxorē ipsius,
h & resuscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant,

d *Denarium.* Denarius genus nummi qui pro decem nummis computatur, & habet imaginem Cæsaris.

e *Reddite er. quæ sunt Cæ.* Hoc ipse fecit pro se & pro Petro soluendo tributa. *Quæ sunt Dei Deo.* Hoc quoque fecit patris implens voluntatem. Aliter. *Reddit e quæ sunt Cæs. Cæ.* Impressionem suæ imaginis. *Quæ sunt Dei Deo.* Animam lumine vultus eius illustratam: vnde. Signatum est super nos lumen vultus tui, &c.
Psal.4.b

f *Et quæ sunt.* Victor Antiochenus. Adiunxit autem *reddite quæ sunt Dei Deo*, ne quam Iudęis cauillandi ansam relinquat. Nam ni hoc fecisset, dicere poterant, Cæsari adulari voluisse. Siquidem abiecta quædam res vilisque seruitus videtur, hominem homini obstrictum certumque vectigal illi exoluere obligatum esse, Deo autem nihil. Demum responsionis acumen admirati (neque enim vlla ratione illum carpere poterant) victi confusique abierunt.

g *Saducæi &c.* Duæ hæreses erant in Iudæis, Pharisæorum
C & Saducæorum. Pharisæi traditionum & obseruationum (quas illi deuterosis vocant) iustitiam præferebant: vnde & diuisi vocantur a populo. Saducæi autem, id est, iusti, & corporis & animę resurrectionem negabant.

* Victor Antiochenus. Et quidem nullam hic illi de carnis resurrectione quæstionē directe mouent, [co]gunt autem rem quandam tanquam vere gestam, que [pro]babile fit) nunquam vsu venerit, puta vnam mulierē [...] dine fratribus nupsisse. Rati hoc cōmento in inextri[ca]biles difficultatem se Christum cōiecturos, nullamq; post [...] tam carnis re[surre]ctionem, super[...] certo euicteros.

Saducæi, &c. B[e]da. Qui resurre[ctio]nem corporum negant, vel non [cre]dunt, animas [cum] cantes interire [...] corporibus, re[...] iusmodi fabula[m fin]gunt, quæ delira[...]ti arguat eos qu[i a]serunt resurrect[ionem] corporum. Potu[...]tem, & in gent[...]rum aliquando accidere.

h *Septem ergo.* Beda. Turpit[udi]nem fabulæ [...] nunt, vt resurre[ctio]nem negēt: Sed [mys]tice, septem fr[atres] sine filijs de[functi] omnib. reprob[i...] gruunt: qui p[er] vitam (quæ [...] diebus vo[lu]it[ur]) bono opere [...] sunt, qui bus [...] morientibus, ad [...] mum, & ipsa [...]na conuersatio moritur, id est, transit, quasi vxor infœ[cun]da, quam illi sine fructu boni operis exegerunt.

Hier. Mulier sterilis, nec relinquens semen ex septem [fra]tribus, nouissime moriēs, synagogam significat relictā, [et] mortuam a spiritu septiformi, qui septem patriarchas [im]uit, qui non reliquerunt ei semen Abrahæ quod Chr[istus] est. Licet enim Iudæis natus, tamen gētibus datus. H[æc mu]lier mortua Christo, nulli de septem in resurrectione [iungi]tur. Septenario enim perfectorum vniuersitas signifi[catur]. Sicut versa vice per Isaiam dicitur. *Apprehendent septem [mu]lieres virum vnum.* Septem sunt ecclesiæ quas dominus [...] amat, arguit, castigat: adorāt enim vna fide. Hę sunt [sep]sportæ fragmentis panum plenę. Panes verba spiritualia. Sportæ vero ecclesiæ. Panes Iesus benedicens fregit, & [dis]cipuli eius diuiserūt turbę, cū die septimo benedixit opera requiescens in eis. Vnde luce facta primo die, qui est [sa]pientia: & firmamento in secūdo, qui est intellectus: & arida [tert]io, qui est consilij: & luminibus quarto, quę sunt virtute[s ...] volatilibus & piscibus quinto, qui sunt sciētię: animatis & [ani]ma viuente sexto homine ad imaginem Dei facto, quod [est] pietatis: septimo die spiritu timoris domini qui perma[net] sanctus in seculum seculi, & replet orbem terrarum, [...] Ecclesia repletur non habens maculā, neq; rugam. Ideo Ecclesia septiformi, id est, perfecto timore repletur, qui[a ju]stus saluabitur, qui rogat. Non intres in iudicium cum [...] tu[...]

NICOLAVS DE LYRA.

natio in malo.

1 *Et timuerunt turbam.* Ex quo patet, quod ex solo timore populi retardabantur a morte eius.

2 *Et m. ad e.* Hic consequenter describitur cōfutatio Pharisæorum, & Herodianorū: & patet sententia ex dictis Matt[...]

3 *Et ve. ad eum sa.* Hic consequenter ponitur confutatio [Sa]duceorum: Et diuiditur in duas, in partem principalem, [&] [in]cidentalem, Secunda ibi, *Et accessit vnus de scribis.* Sente[ntia] primæ partis patet ex dictis Matt.22.

MORALITER.

Ecclesiasticæ fidei & pacis vnitatem, propter cohabitantium fratrum bonorum multitudinem aut erubescit aut timet impugnare.

† *Magister scimus, &c.* Communiter dicitur. Qui bene scit vngere, bene scit pungere, propter quod minutores vngunt [...] lanceolas suas, vt melius possint venam pungere: & sic fecerunt isti, & similiter alij proditores.

† *Reddite ergo, &c.* Per Herodianos qui gloriātes in pelli[bus] interpretantur, pręlati bene fortati significantur. Per Pha[ri]sæos qui interpretantur diuisi, significantur religiosi hab[itu] & vita ab alijs diuersi, & isti reddere debent Deo deuot[io]nem, & mundo vitam exemplarem.

† *Magister, Moyses, &c.* Exponatur vt supra Matt.5.

Inter

A ...o domine: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis ...uēs. De his septē qualitatibus spiritus, cōmemorat Dauid: *quid negligentia nostra peperit, quid diligentia quæsierit, quid diuina prouidentia contulerit, quid inimici instigatio fraudauerit, quid obliuio lubrica subtraxerit, quid humana fragilitas intulerit, quid ignorantia prouida fefellerit.* ...os omnes effectus ... psalmis inuenimus. Primus. *Cōcepit dolorem & peperit iniquitatem.* Secundus. *Inueni in maturitate ... clamaui.* Tertius. *Incerta & occulta sapientiæ tuæ.* Quartus ... *Inimici mei animā meam circundederunt.* Quintus. *Obliuioni datus sum tanquā mortuus &c.* Sextus. *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus.* Septimus. *Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas &c.* Hos effectus, spiritus septiformis eneruat vel ...minat & illuminat. Vnde septem lucernæ ab austro ardentes, & aquilonares tenebras in tabernaculo domini illuminantes. Spiritus sapientiæ in pigro negligentiam repellit. Spiritus intellectus negligentiam rationabiliter quærit. Spiritus consilij, diuinam prouidentiam prudenter innuit. Spiritus virtutis, instigationes fortiter retundit. Spiritus scientię, obliuionem lubricā ...esse non finit. Spiritus pietatis humanam fragilitatē clementer indulget. Spiritus timoris improuidā ignorantiā attenter & bene decoquit & bene replet. Sapiētia domū ędificat. Intellectus gubernacula inuenit. Cōsiliū bona discreta facit. Virtus, in patientia animā possidet. Sciētia diuitiæ fidei & salutis munera acquirunt. Pietate, prosperitas p̄sentis vitæ & futuræ consistit. Timore humilitas conseruatur, & oē peccatum expellitur, quia initium sapientiæ timor domini.

meū inflammat nec spinas sub maledicto germinatas absumit. Inquiens: Deus Abrahā & Deus Isaac & Deus Iac. Ter Deū nominando trinitatē significat, Deū iterans vnā substantiā. Viuunt aūt qui vendicant portionem suā quam elegerūt. Mortui vero sunt qui quod vendicauerūt perdiderūt. D

& primus accepit vxorem, & mortuus est, non relicto semi-

Ipse

ne. Et secundus accepit eam & mortuus est, & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter. Et acceperunt eam similiter septem & non reliquerunt semen. Nouissima omnium defun

Mundana conuersatio.

cta est & mulier. In resurrectione ergo cum resurrexerint, cuius de his erit vxor? Septem enim habuerunt eam † vxorem, Et

Quia.

respondens Iesus, ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes scri

a Ideo. b Christum.

a pturas neque virtutē Dei? Cum enim à mortuis resurrexerint

a Nemo ibi moritur, nemo nascitur, nec infans nec senex ibi.

b neque † nubent neque nubētur, sed sunt sicut angeli Dei in cęlis.

a Soluta quæstione probat resurrectionem esse.

c lis. De mortuis autem, quod resurgant, non legistis in libro Moysi † super rubum, quomodo illi dixerit Deus, inquiens, †

a Hic probat æternitatem animarum.

ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Non

Hic resurrectionem corporum.

est Deus mortuorum, sed viuorū. Vos ergo multū erratis. † Et 1
accessit vnus de scribis, qui audierat illos † conquirentes: & vi-

Cum in diuersis libris diuerse ordinentur.

d dens quoniā bene illis responderit, interrogauit † eū, quod es- 2
e set primū omnium mandatū. Iesus autē respondit ei: quia pri- †
mum omnium mandatum est. † Audi Israel, dominus Deus 3

a Dij Gentium multi sunt.

† tuus Deus vnus est. Et diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex

Id est maximum.

tota virtute tua. Hoc est primum mandatum: secundum autem
f simile est illi Diliges proximū tuū † tāquā teipsum. Maius horū
g aliud mandatū non est. Et ait illi scriba: Bene magister veritate 4

De mortuis autem. &c. ✠ Victor Antiochenus. Quod autē carnis resurrectio p diuinam potentiam fieri queat, eademque certa futura sit olim, id dominus humanæ rationis argumentis missis, ex diuinæ scripturæ fundamentis constituit. Neque enim Deus apud Moysen eorū quę non sunt Deum se vocat, sed rerū existētium. *Ego,* inquit, *Ibi sum Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob,* hoc est, ego viuentium eorumque existētiū Deus sum, mortuorum aūt aut eorum, quæ nusquā existunt, non ita. E

Beda. Cum multa apertiora testimonia de resurrectione posset proferre, hoc tamen protulit quāuis ambiguum: quia Saducæi, nec angelos, nec spiritum nec resurrectionē corporū cōfitentur: & animarū interitū mētiuntur. Tantum quinq; libros Moysi recipiunt, prophetas respuūt. Stultum ergo erat eorum testimoniū proferre, quorū auctoritatē nolebāt recipere. Porro ad ęternitatē aīarū pbandā ponit exēplū. *Ego sum Deus Abra. & De. Isa. & De. Ia.* Et infert: *Deus non est mo. sed vi.* vt cū probauerit aīas manere post mortē: non enim poterat Deus esse eorum qui non subsisterent, cōsequenter induceretur corporū resurrectio, quæ cum animabus vel bona vel mala gesserūt. F

† vxorem.
† Exod. 3. b. Matth. 22. c.
† Matth. 22. d
† disputantes.
† Iesum.
† sicut.

a *Cum à mort. resur. neque nub. &c.* ✠ Victor Antiochenus. Sensus horum est. Vos Saducæi pro rationis vestræ fundamento mendacium ponitis scripturæ, quæ de carnis resurrectione agunt, non intelligentes, neque virtutem Dei, quæ solo verbo ex ijs q̄ non sunt, cōstituit vniuersa, corruptaque & in aerē dilapsa, in integrum identidē instaurat, non comprehendentes, *Erunt sicut angeli Dei in cœlis.* Quemadmodū .n. angelorū multitudo tametsi ingens per generationē nō est multiplicata, neque vnquā multiplicabitur, sed tm̄ per creationē, ita quoque ex suscitatorum hominum multitudo fęlici illi sęculo, per generationem amplius nō propagabitur.

b *Neque nu. neque.* Beda. Græco idiomati Latina consuetudo non respondet: Nubere enim proprie mulieres dicuntur: & viri ducere. Sed nos simpliciter dictum intelligamus neque nubent viri, neque nubentur mulieres.

c *De mor. au. & c. super ru.* Ie. In quo similitudo vestra in quo ignis ardebat, sed nō eius spinas cōsumebat, sic vos eloquiū meum

d *Interroga. eum.* Hierony. Quid sibi vult hæc quæstio cum hoc sciant omnes periti in lege? Sed diuersa in Exodo & Leuitico & Deut. ordinantur mādata. De his enim duobus vberibus super pectora sponsæ leuatis alitur nostra infantia.

e *Primum omnium, &c.* Maximū quod ante oīa debemus in corde, quasi vnicum pietatis fundamentum locare, hoc est, scilicet cognitio atque confessio diuinæ vnitatis cum executione diuinæ operationis, quæ in dilectione Dei & proximi perficitur, hæc est fides quæ per dilectionem operatur.

f *Simile est.* ✠ Theoph. Propter hoc dicit esse simile, quia hæc duo mādata alternatim sunt sibi consona, & reciproce cōuertūtur. Nā qui diligit Deū, diligit & facturā suā. Principale aūt factorum eius est hō: vnde qui diligit Deum, diligere dēt oēs homines. Qui vero diligit proximum, qui multoties dat causam scandali, multo magis eum dēt diligere, qui semper præstat beneficia, & ideo propter cohærentiam horum mandatorum subdit. *Maius horum aliud mandatum non est.*

g *Bene mag.* Beda. Ostendit scriba in hac r̄nsione inter scribas & pharisęos grauem quæstionem diu versatā esse, quod esset

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et accessit.* Hæc est pars incidentalis. Quia enim Christus confutauerat rationabiliter Pharisæos, & Saducæos, hoc videns quidam scriba quæsiuit ab eo.

2 *Quod esset pri.* Quia de hoc erant tunc q̄ones apud sapientes.

3 *Iesus autem re.* Vt patet sententia ex dictis Mat. 22. exceptis quæ sequuntur.

4 *Bene magister iin ve. dixisti.* Ex dictis videtur, quod ille scriba

MORALITER.

Interrog. eum, &c. Iste quærebat de primitate dignitatis, vt patet ex sequentibus: propter quod sibi similes sunt nouitij qui statim ardua religionis volunt facere, & non potentes recedunt à religione.

esset primum mandatum & maximũ in lege. Alij hostias & sacrificia laudabant. Alij fidei & dilectionis opera pferebāt, quia plurimi patrum ante legem absque omni sacrificiorum consuetudine, ex fide tantũ quæ per dilectionē operat̃ Deo placuerant: nemo autem absq; fide & dilectione in qua sententia scriba iste declarat se fuisse.

a *Non longe es à regno Dei, &c.* Isidorus. Quamuis ad tentandum venerit: Longior namq; est ignorantia quam scientia, vt Saducæis dicitur. Erratis nescientes scripturas neque virtutem Dei.

Mat. 22. c.

* Theophylactus. In hoc tamen non esse perfectum testatur: non enim dicit intra regnum cœlorum es, sed *non longe es à regno Dei.*

B * Victor Antiochenus. Hoc ipso quod *non es procul à regno Dei*, aiebat illum a regno adhuc distare iudicabat, etsi nō ita pcul, vt ante idq; eo animo differebat, vt ea, quæ ad finem hunc obtinendum ipsi adhuc deerant, studiose inquireret.

† Mat. 23. a Luc. 11. f. & 20. g.

† prætextu prolixe orantes.

† abundãtius. Matt. 23. d. Sapien. 1. a.

Beda. Matthæus dicit, quia tentando quærebat, cui secundum Marcum dicitur. *Non longe es à regno Dei*, cum scriptura dicat, in simplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenietur ab his qui nō tentant eum. Sed forte audito responso dñi mox ad pietatis gratiam redijt, & quem prius tentando decipiendum putauit, mox amplectendo sequendum cognouit. Aut certe tentationem accipiamus non malā quasi decipere volentis inimicũ, sed cautam quasi experiri amplius volentis ignotum, secundum illud: Qui facile credit, leuis est corde, & minorabitur.

Eccles. 19. a.

b *Et nemo.* Quia in sermonibus confutant̃, vltra nō interrogant, sed aperte cōprehēsum. Romanæ potestati tradũt, vnde

C

dixisti, quia vnus est Deus, & non est alius præter eum. Et † vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine; & diligere proximum tanquam 1 seipsum, maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificijs. Iesus autem videns quod sapienter respondisset dixit illi:

a Quia noui testamenti sententiæ & euangelicæ perfectioni consentit.

a b Non longe es à regno Dei. Et nemo iam audebat eum inter 2

a Hieron. Palam loquitur, vt inexcusabiles sint, & vt ignis incendit arida scribarum & pharisæorum exempla.

rogare. Et respondens Iesus dicebat docens in templo. † 3

a Non reprehenduntur, quia Christum Dauid filium dicunt, sed quia filium Dei esse non credunt.

b Hominem simplicem.

c Quomodo dicunt scribæ Christum esse filium Dauid? Ipse †

a Non errore, non propria voluntate.

enim Dauid dicit in spiritu sancto: † Dixit dominus domino d meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo Dauid dicit eum dominum

Tantum & non Deus.

& vnde est filius eius? Et multa turba eũ libenter audiuit. Et di-

a Voluntatem arguit, non gradum. b Cultioribus vestimentis in publicum procedere.

e cebat eis in doctrina sua: † Cauete à scribis qui volũt in stolis ambulare, & salutari in foro, & in primis cathedris sedere † f in synagogis, & primos discubitus in cœnis: qui deuorant domos viduarum † sub obtentu prolixæ orationis: hi ac- 4 5

a Quam qui amant in angulis stantes orare, hi enim non solum laudes hominum, verum etiam pecuniam quærunt.

cipient † prolixius iudicium. Et sedens Iesus † contra 6

de patet venena inuidiæ superari posse, sed difficile quiescere.

c *Quomodo dicunt scribæ.* * Victor Antiochenus. Postea quam saluator illum laudauerat qui vnum tantum Deum esse dixerat, ne iure illi obijcere possent, qd signa quidem & miracula patraret, legi nihilominus & Deo hoc ipso manifeste aduersaretur, & diuinitatem temere sibi arrogaret. Propterea quæstionem hãc mouet, arte quadam huc illos inducere contendens, vt ipsũ Deũ esse agnoscant & fateantur.

d *Sede à dex.* Nō in hoc infirmitatē filij, sed quia alter in alterum operatur ostēdit. Nam & filius subijcit inimicos patri, & Deum patrem glorificat super terram.

e *Cauete.* Beda. Nota, quia non vetat eos qui huius officij sunt in foro salutari, primos sedere, sed quia hoc amant, quasi improbos docet esse cauendos, animam scilicet, non gradum redarguens. Quamuis & hoc culpa careat eum foro litibus intersit se, qui in cathedra Moysi magister vult appellari. Duabus de causis vanæ gloriæ cupidos cauere iubemur: ne eorum simulatione seducamur, vel æmulatione ad idem inflammemur.

* Theophylactus. Specialiter etiam Apostolos docet, vt nullam cum scribis habeant cõuersationem, sed ipsum Christum imitetur, ordinansque ipsos magistros in his quæ sunt circa vitam agenda alios, alios eis supponit.

f *Qui deuorant domos viduarum.* Quasi patroni in iudicio futuri, ab infirmis & peccatorum conscientia turbatis pecuniam accipere non dubitant: cũ commendet Deo orationem minus porrecta ad dandum: non collecta ad accipiendum: quibus illud congruit. Oratio eius fiat in peccatum.

Gazophy-

NICOLAVS DE LYRA.

scriba interrogauerat Christum, non ad capiendum eum in verbo sicut alij præcedentes, sed ad audiendum veritatem, quam scire desiderabat propter varietatem opinionum. Vel aliter potest dici, quod à principio malitiose quæsiuit, sed ex Christi responsione contritus Christum commendauit, & Christus eum videns ipsum emendatum. Et hanc secundam expositionem posuit Matth. 22. August. vero libro de consensu euangelistarum ponit vtrumq; dicens. *Nec moueat* quemquam, quod Matheus dicit tentātem fuisse à quo dominus interrogatus est. Fieri enim potuit, vt quamuis tentans accesserit, domini tamen responsione correctus sit, aut certe ipsam tentationem non accipiamus malam tanquam decipere volentis inimicum, sed tanquam experiri volentis amplius ignotum.

1 *Et diligere proximum tanquam seip. maius est.* Circa hoc enim tunc erant opiniones doctorum: quia quidam dicebāt sacrificia & oblationes magis esse accepta Deo quam exercitium in operibus charitatis. Alij autem dicebant contrarium. Et huius opinionis quæ vera est, videtur fuisse iste scriba, & propter hoc eius dictum approbatur à Christo cum subditur.

2 *Non longe est à regno Dei.* Id est, à veritate euangelij quæ pluribus locis vocatur regnum Dei, & inde credendum est, quod iste conuersus fuit ad Christum.

3 *Et respondens Iesus.* Hic describitur confutatio scribarum primo ponitur dicta confutatio, secundo discipulorum instructio, ibi: *Et sedens Iesus contra Gazophylacium.* Sententia primæ partis patet ex dictis Matthæi 23. excepto quod subditur.

4 *Qui deuorant domos viduarum.* Bona earum sibi attrahendo fallaciter per simulationem sanctitatis.

5 *Hi accipient prolixius iudicium.* Quia simulata sanctitas duplex est iniquitas, secundum quod dicit Hieron.

6 *Et sedens Iesus contra.* Hic ponitur discipulorũ instructio. Sacerdot

MORALITER.

† *Quomodo dicunt scribæ Christum esse filium Dauid?* Per Christum qui vnctus interpretatur rex, per vnctionem institutus sicut est rex Franciæ significatur, qui filius est episcopi Parisiensis in spiritualibus, & eius dominus in temporalibus: sic Christus est filius Dauid secundum carnem eius dominus secundum deitatem.

† *Cauete à scribis qui volunt.* In fine concluditur.

5 *Hi accipient prolixius indi.* Id est, condemnationem, quia sicut dicit Hier. Simulata sanctitas duplex est iniquitas.

6 *Et sedens Iesus contra Gazophylacium aspiciebat quomodo turba iactar*

Gazophilacium. Beda. Phylaxe Græce, seruare Latine. Ga Persice, diuitiæ, Gazophylaciū locus quo diuitiæ seruan-[tu]r, & Arca, i. in qua populi donaria cōgregabantur ad vsus [te]mpli. Vnde in lib. Reg. Tulit Ioiada pontifex Gazophyla-[ci]um vnum, aperuitque foramen desuper, &c. & porticus in [q]uibus seruabantur.

[V]nde: Hæc verba lo[c]utus est Iesus in [g]azophylacio, do[ce]ns in templo.

Aspiciebat quomo. [Di]cut appetitores [pr]imatus & vanæ [glo]riæ cauendos es-[se] dixit, & simulatio [...] orantibus proli-[xi]s iudicium prædi[cat], sic etiam offeren[tes] iusto examine di[sc]ernit, vt retribuat [sin]gulis, secundum [co]r & opera, quod hodie facit in ec-[cl]esia.

Diuitiarum custodiam.

a b gazophylacium aspiciebat quomodo turba iactaret æs in

a Hieronymus. Qui proferunt de thesauro cordis sui noua & vetera, quæ sunt incerta & occulta vtriusque testamenti.

c gazophylacium, & multi diuites iactabant multa. † Cum ve- 1

Ecclesia. Spiritu. a Dilectionem Dei & proximi.

d nisset autem vna vidua † pauper misit duo minuta, quod est 2

e quadrans. Et † conuocans discipulos suos ait illis. † Amen di-

f co vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit,

g qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis miserunt, hæc vero de penuria sua omnia

a Hieronymus. Quia tota voluptas corporis in victu consistit, vnde totus labor hominis in ore suo est.

quæ habuit misit, totum victum suum.

Diuites. Beda. Diuites, Iudæi de iustitia legis elati. Vidua [p]auper, ecclesia quæ spiritum superbiæ, & temporales re-[ru]m concupiscentias quasi mundi diuitias abiecit. Vidua, [qu]ia eius vir pro ea mortuus est, & ab eius oculis occultus in [c]ælo est. Hæc duo minuta offert, quia in conspectu diuinæ [ma]iestatis qua oblationes deuotæ nostræ operationis quasi [cer]to numero conscriptæ, & consignatæ seruantur, vel di-[lec]tionem Dei, vel proximi, vel fidei orationisque munera [De]o offert. Quæ respectu fragilitatis minuta, sed merito piæ [i]ntentionis accepta, cunctis superborum Iudæorum operi-[bus] præstant.

d *Vidua pauper.* Hieronymus. Hæc paupercula me & si-[mi]les signat, qui mitto quod possum, & desidero quod non [p]ossum vobis explanare. Non quantum, sed ex quanto de-[sid]erat Deus. Vnusquisque quadrantem potest offerre. Hęc [es]t torta panis in Leuitico, quæ est voluntas prompta. Qua-[dra]ns quia ex tribus consistit, cogitatu, verbo & facto.

* Victor Antiochenus. Time itaque, & Dei iudicium admirare. Neque enim is tam munerum magnitudinem considerat, quam animi alacritatem & promptitudinē ponderat. Illi, inquit, qui opibus affluebant, ex eo q, ad quotidianū vsum necessarium non erat, impenderunt. Hęc aūt totū, quod in bonis habebat, obtulit. Hęc prouide vidua non solū scribis & pharisæis verum lasciuientibus quoque ventrique & gulæ deditis viduis, multis partibus faustior & honoratior est. Illę enim magistrarum partes sibi sumentes, garrulis blandisque sermonibus, nec non nugis ad animæ salutem nihil facientibus, perpetuo intentæ, impune ligurriunt, ligurientesque & aliena absumentes, vagæ passim per domos discurrunt: Hæc autem cuncta quæ habebat nullo vitæ præsidio sibi relicto, clam, Deo largita est. Neq; enim procerum assentatione, aut adulatione mota fecit, sed Deo secreto voluntatem suam probare voluit.

e *Quadr.* Quadrantem vocant calculatores quartam partē cuiusque rei, scilicet, loci, temporis, pecuniæ. Forsitan ergo hic quartam partem sicli: id est, quinque obolos significat.

f *Vidua hæc.* Moraliter intimatur quam sit acceptabile Deo quod offertur bono animo, qui non offerentium substantiam sed pensat conscientiam. Nec perpendit quantum offeras in eius sacrificio, sed ex quanto.

g *Omnes enim.* Beda. Iudæus ex abundanti mittit in munera, quia de iustitia sua præsumit & dicit: Deus gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri homines, &c. Omnem victum suum in Dei munera mittit ecclesia, quia omne quod vicit dicit non sui esse moriti, sed diuini muneris dicens: Deus propitius esto mihi peccatori, & iterum. fortitudinem meam ad te custodiam: quia tu Deus susceptor meus, Deus meus, misericordia eius præueniet me.

† Luc. 21. a.

† 24. q. 1. ordi. in fin. De pœn. dist. 5. cap. 1. ac fi.

Moraliter.

Allegorice. Matth. 18. b.

Ibidem. Psal. 58. b.

NICOLAVS DE LYRA.

[Sacer]dotes enim qui erant auari, docebant quod ille qui plus offe-[re]t in tēplo absolute loquendo, plus habebat de merito, quod [est f]alsum, quia quantitas meriti non accipitur secundum quan-[ti]tatem doni absolute, sed per cōparationem ad facultatem dan-[tis] & promptitudinem suæ voluntatis & deuotionis. Et hanc sen[ten]tiam docet Christus cum dicitur. *Et sedens Iesus contra gazophylacium.* Locus erat vbi ponebatur pecunia oblata pro necessarijs templi & sacerdotum & ministrorum.

1 *Et multi diuites iacta.* Secundum doctrinam illorum sacerdotum. Sequitur sententia Christi.

2 *Vidua pau.* Non absolute loquendo, sed considerata facultate sua. plus est enim vni puero ferre quinque quam viro forti ferre viginti. Et eodem modo plus est pauperi dare modicum, quā diuiti multum modo prædicto.

MORALITER.

[Iac]taret æs in gazophylacium. Magis ponderans quantitatem de-[uoti]onis, quam muneris, vnde consequenter vidua pauper ponēs [duo] minuta plus laudatur ab eo quam diuites ponentes munera [mag]na.

Moraliter. Hæc vidua pauper dici potest persona simplex carens diuitijs & scripturarū notitia, quæ tamen apud Deum plus meretur orationibus & bona vita, quam potentes in temporalibus & scientia magna. vnde Augustinus cum legisset vitam Pauli simplicis dixit. Simplices & illiterati rapiunt cœlum, & nos cum literis nostris trahimur ad infernum.

ADDITIO.

[I]n cap. 12. vbi dicitur in Postilla, *quod quantitas meriti non ac-[cipi]tur secundum quantitatem doni.*

[D]e quantitate meriti quomodo accipi debet proprie habetur [in p]rima parte. q. 95. artic. 4. in cor. q. vbi sic quantitas meriti ex [duo]bus potest pensari. Vno modo ex radice charitatis & gratiæ: [et t]alis quantitas meriti respondet præmio essentiali, quod consi[s]tit in Dei fruitione. Qui enim ex maiori charitate aliquid fa-[ci]t, fruetur Deo perfectius. Alio modo potest pensari quantitas [mer]iti ex quantitate operis. Quæ quidem est duplex, scilicet, ab-[solu]ta & proportionabilis. Vidua enim quæ misit duo æra minu[ta in] gazophylacium minus opus, fecit quantitate absoluta, quā [ill]i qui magna numera posuerunt, sed quantitate proportionabi-[li v]idua plus fecit secundum sentētiam domini: quia magis eius [volu]ntatem superabundabat: vtraque tamen quantitas meriti re-[spo]ndet præmio accidentali, quod est gaudium de bono creato, [ha]ec sanctus Thomas. Quibus bene consideratis & ad proposi-[tum] applicatis, patet quod hæc vidua commendatur à Christo, ex hoc solum quod quantitate proportionabili plus fecit quam alij qui maiora obtulerant, non aūt de quantitate meriti essentialis, quæ cōsistit in radice charitatis, quę quidē charitas est causa proxima deuotionis. Hoc.n. soli Deo est notum. Vnde non dixit Christus: hæc vidua plus meruit, sed dixit, plus oībus misit.

REPL. *In cap. 12.* vbi postillator dicit, q, quātitas meriti nō accipitur ſm quantitatē doni. Ibi Burg. dicit satis bene & cōformiter cū sancto Thoma & Postillator. Sed addit de suo, q, Christus non cōmendauit viduā de quātitate meriti essentialis: quod consistit in radice charitatis q̄ est causa proxima deuotionis: Sed sic dicendo vr Christū non directe reprobasse errorē sacerdotū dicētiū, quod plus meretur qui plus offert. Hoc aūt probat Christus esse falsum de vidua q̄ obtulit minuta duo, quia maioris meriti est ex magna deuotione offerre modicū, q̄ remissa deuotione multū, quia Deus plus pensat affectū, quā censum, secundū beatū Greg. Si igitur vidua cōmendatur ex deuotione quæ secundū Burg. causatur ex charitate, sequitur quod eius cōmēdatio pertinet ad quantitatem meriti essentialis, cuius oppositū dicit Burg.

CAP. XIII.

A a ET cum egre. Beda. Recedente de templo domino omnia legis ędificia & compoſitio mandatorum ita deſtructa eſt, vt nihil a Iudæis impleri poſſit, & capite ſublato vniuerſa inter ſe mēbra compugnent. Apte poſt laudatam in paupercula muliere eccleſiæ deuotionem, de templo egreditur quia fundata in gentibus Chriſti eccleſia, Iudæa ſuæ perfidiæ pœnas, erat luitura & ędificia ruitura.

† Mat. 24. a. Luc. 21. b.

b *Ait illis vnus ex diſcipulis ſuis.* * Victor Antiochenus. Marcus vnū Lucas quoſdam Matthæus diſcipulos vniuerſe quæſtionem hāc mouiſſe aſſerit. Marcus rurſum & Lucas vnam duntaxat quæſtionē motam ſcribūt eam nimirū quæ de Hieroſolymorum & tēpli euerſione agit. Exiſtimabant hi forte ſecundum Chriſti aduentum, & Hieroſolymorum deuaſtationem ad idem tempus ſpectare. Matthæus autem, de templi & ciuitatis deſtructione ſeorſum. De ſecundo rurſum Chriſti aduentu ſeculique conſummatione ſeorſum interrogaſſe tradit. Potuit etiam vnus cæteros anteuertens petere, quod alij poſtea repetiuerunt, quos Matthæus tradit indefinite percunctatos. Vt veriſimile ſit non omnes ſed eos tantum id exquiſijſſe, quos Marcus paulo poſt, ad Ieſum acceſſiſſe, eaque de re eum conſuluiſſe exponit. Hi enim cæteris maiorem fiduciam & libertatem apud dominum habebant. Ad alterum dici poteſt, de vtraque re quæſtionem quidem agitatam fuiſſe, uerum, Marcum & Lucam vnam tantum, Matthæum autem vtramque attigiſſe.

† ex aduerſo templi, e regione tēpli.

B

† conſummanda ſunt.
† Mat. 24. a
Luc. 21. b
Epheſ. 5. b
† rumores.
† Luc. 21. c

CAPVT XIII.

Facto oſtendens quæ verbo dixerat.

a ET cū egrederetur de tēplo, ait illi vnus ex 1
b diſcipulis ſuis: Magiſter aſpice quales la-
Hieron. Quæ enumerat potius ſpernenda ſunt quam tractanda.
pides, & quales ſtructuræ? Et rñdēs Ieſus
ait illi: Vides has oēs magnas ædificatio-
De ruina templi & excidio gentis diſputans.
c
d nes? Nō relinquet lapis ſuper lapidē, qui nō deſtruatur. Et cum †
a Ipſe ſitus corporis congruit verbis. b Quia prædixerat omnia eſſe deſtruenda, diſcipuli ſecreto tempus & ſigna deſtructionis quærunt, & cum ſe. in mōn.
ſederet in monte oliuarum † contra templum, interrogabant
eum ſeparatim Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas: Dic 2
nobis quando iſta fient? & quod ſignum erit quando hæc om- 3
e nia † incipient conſummari? Et reſpondens Ieſus cępit illis di- 4
f cere, † Videte ne quis vos ſeducat. Multi enim venient in no- †
mine meo dicentes, quia ego ſum, & multos ſeducent. Cum †
a Hoſtium. b Seditiones ciuium.
audieritis autem bella, & † opiniones bellorum ne † timueri-
g tis. † Oportet enim hęc fieri, ſed nondum finis. Exur- †
get enim gens ſuper gentem, & regnum ſuper regnum:

c *Vides has.* Diuinitus autem procuratum eſt, vt patefacta per orbem fidei euangelicę gratia, ipſum templum cum ceremonijs tolleretur: ne forte aliquis paruulus adhuc, ac lactens in fide, ſi videret manere illa a prophetis facta, a domino inſtituta, admirando ſanctum ſeculare, paulatim ad Iudaiſmum relaberetur: Aufertur ergo vmbra, & palmam tenet veritas per orbem declarata.

C Hieronymus. Prænunciat cladem nouiſsimi temporis id eſt, deſtructionem templi cū plebe & litera ſua. De qua: Lapis ſuper lapidem non relinquetur, id eſt, teſtimonia prophetarum ſuper eos in quos Iudæi retorquebant ea vt in Eſdram, in Zorobabel, in Machabæos.

d *Et cum.* Beda. In ſanctis quietus manet, dū ſuperborū domicilia deteſtatur amenuā. Mons. n. oliuarū fructiferā eccleſię celſitudinē ſignificat. Mons ille non infructuoſas arbores ſed oliuas gignit, quibus lumen alitur, vmbra fugatur, requies laſſis tribuitur, infirmitas ſanatur.

e *Et reſpon.* Beda. A tempore dominicæ paſſionis in populo Iudæorum qui latronem ſeditioſum elegerunt, Chriſtum ſaluatorem abiecerūt, nec bella hoſtium nec ſeditiones ciuium ceſſauerunt. Sed apoſtoli ne his aduenientibus terreantur & ne Ieroſolymam Iudęamque deſerant admonentur, quia non ſtatim finis. Sed quadrageſimū enim annū deſolatio prouinciæ & vltimū vrbis ac templi excidium protelatum eſt.

f *Multi enim venient.* Imminente excidio multi venerūt qui ſe eſſe Chriſtos, & iam tempus libertatis adeſſe mentirentur. Multi etiā in eccleſia temporibus apoſtolorum inter cæteros diem dñi inſtare minati ſunt. Multi in nomine Chriſti venire Antichriſti quorum primus Simon Magus, cui auſcultabant omnes qui erant in Samaria a minimo vſque ad maximum dicentes. Hic eſt virtus Dei quæ vocatur magna, quod multo tempore magicis artibus dementaſſet eos.

g *Exurget enim.* Beda. Hæc omnia ante ultimos & acerbiſſimos dolores, quibus omnis uaſtata eſt prouincia tempore Iudaicæ ſeditionis conſtat ad literam contigiſſe. Poteſt uero regnum ſuper regnum & peſtilentię eorum quorum ſermo ſerpit ut cancer, & fames audiendi uerbum Dei, & cōmotio uniuerſę terræ, & a uera fide ſeparatio, in hæreticis magis intelligi: qui cōtra ſe inuicē dimicātes, eccleſię uictoriā faciunt.

* Victor Antiochenus. Significat per hæc autem ſeipſum quoque impetum in Iudæos facturum, bellaq; & prælia contra illos concitaturum, nō ſolum per hoſtiles exercitus, uerum etiam per famē, terræmotus, aliaſq; plagas, quales peccatoribus diuinitus inferri ſolent, hæc autem omnia *initia dolorum* qui nimirum obſtinatæ illi genti obuenturi ſunt.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

ET cum egrederetur de temp. Superius à primo capitulo vſq; huc docuit Chriſtus per viam amoris miracula faciendo, & beneficia conferendo. Hic incipit docere per viam timoris, terrorem futuri iudicij incutiendo. Et circa hoc primo duplex quæſtio proponitur, ſecundo ſoluitur, ibi. *Et reſpondens Ieſus.* Circa primum proponitur quæſtionis occaſio, per hoc quod Chriſtus templum prædixit deſtruendum, & ideo diſcipuli quæſierunt ab ipſo primo de tempore huius deſtructionis quod notatur cum dicitur.

2 *Dic nobis quando hæc fient, &c.* Et quia poſt deſtructionē templi credebāt de propinquo vltimum iudicium fieri, ideo de hoc quæſierunt ſecundo quod notatur cum dicitur.

3 *Et quod ſignum erit quando hæc omnia incipient conſum.* Tunc enim erit conſummatio huius mundi.

4 *Et reſpondens Ieſus.* Hic ponitur dictæ quæſtionis duplicis ſolutio, & primo primæ, ſecundo ſecundæ, ibi. *Orate ergo.* Circa primum præmittitur diſtrictæ deſtructionis templi inchoatio, & ſecundo conſummatio, ibi. *Cum autem videritis.* Adhuc circa primum prædicitur quid eueniendum ſit oībus generaliter, ſecūdo quid diſcipulis Chriſti ſpecialiter, ibi. *Videte autem voſmetipſos.* Circa primum prædicuntur pericula, ſ. ſeductio erroris, ibi. *Videte ne quis vos ſeducat.* incuſſio timoris, ibi. *Cum audieritis.* cōmotio orbis, ibi. *Surget gens, &c.* turbatio orbis, ibi. *Et erunt terræmotus.* Et patet ſententia iſtarum partium ex dictis Mat. 24. vſque in

MORALITER.

1 *Et cum egrederetur de templo.* Templum Dei quælibet religio poteſt dici, quæ ſic deſtruitur, quod non remanet lapis ſuper lapidem, quando non remanet ibi conformitas aliqua ad primum fundatorem.

† *Et cum ſederet in monte Oliuarum contra templum.* Per hoc ſignificauit, qđ cultus noui Teſt. abijceret ceremonias Iudæorum.

† *Multi enim venient in no.* Athanaſius. In vnaquaque hæreſi diabolus figuratus dicit. Ego ſum Chriſtus, & apud me veritas eſt.

† *Cum autem audieritis bella & op.* Ambroſius. Sunt autem alia bella quæ vir ſentit Chriſtianus, ſcilicet, diuerſarum prauę cupiditatum, ſtudiorum conflictus, multo enim grauiores ſunt hoſte domeſtici quam extranei.

† *Opor.* Sed nondum eſt finis. Magnitudo malorum pcedentium generale iudiciū eſt figura ſequentiū incōparabiliter grauiorum

Tra

Videte autem. Beda. Quare hæc omnia inferantur, dicit *idete &c.* Ea enim vel sola maxima causa est excidij, quia ost occisionem domini, nominis quoq; ac fidei præcones nul & confessores impia crudelitate vexabant.

* Victor Antiochenus. Opportune interserit hoc loco plo posuit, vel statua Adriani equestris, quæ in ipso sancto- D sanctorum loco multo tempore stetit. Abominatio quoque sm scripturā, idolū nuncupatur, & ideo addit, desolationis, quia in desolato tēplo atque deserto, idolum positum est.

* Victor Antiochenus. Sunt qui Pilatum clam nocte Cæsaris signum in templū intulisse, & erexisse dicant, eamq; rem magnas inter Iudęos turbas & tumultus excitasse. Ex eo enim tēpore, vt Iosephus refert, intestina seditio exorsa non prius grassandi & sæuiendi finem fecit, quā templum incensum, & ciuitas tota in vastam solitudinem versa est, hanc ergo Cęsaris statuam i templum illatam merito desolationis abominatio nem vocat, quippe E quę illi seditioni per quam ciuitas tota in perfectam solitudinē versa est, causam initiumque dederit. Maiorem autem in modū admirari hic licet cum Christi virtutem, tum apostolorū quoq; constantiā & fortitudinē vt qui toto illo tempore, quo Iudæorū res erant afflictissimę vt pote ex omni parte oppugnatæ, constanter semper sacris concionibus operam dederint.

† Initia. † Matth. 10. b. & 24. a. † Apud. † Mat. 24. b † Luc. 21. c † Odio habiti ab. † Mat. 10. c. & 24. b. † Perseuerauerit. * Oportet. † Mat 24. b

a Lu. Terræ motus magni erunt per loca & pestilentiæ & fames.

& erunt terræ motus per loca, & fames. † Initium dolorum

a hæc. † Videte autem vosmetipsos. † Tradent enim vos in

concilijs, & in synagogis vapulabitis, & † ante reges & præ-

a Constantes animos tām bona causa dabit. Hieron. vt clamet ecclesia. A finibus ter. ad te do. cla. Q. Ne de perditione vestræ gentis tristemini, qui socios de omnibus gentibus estis habituri.

b sides † stabitis propter me in testimonium illis. Et in omnes

Ante præsides.

c gentes primum oportet prædicari euangelium. † Et cum 1

a Voluntatem tantum offerte: ego loquar qui sum in vobis & gratia spiritussancti in respondendo aderit. b Antē præsides.

duxerint vos tradentes, † nolite præcogitare quid loquamini

A spiritu.

* sed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquamini,

Quod continet omnia scientiam habet vocis. a Hoc in persequutionibus frequenter visum est.

d Non enim vos estis loquentes, sed spiritussanctus. † Tradet †

a Non est eorum fide affectus quorum diuersa est fides.

autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & consurgent filii in parentes, & morte afficient eos. Et eritis † odio

a Tam bona constanter causa tuenda fuit. Non enim martyrem facit pœna sed causa.

omnibus propter nomen meum. † Qui autem sustinuerit

a Finis non pugna coronat.

e in finem, hic saluus erit. † Cum autem videritis abomina- 2

a Antichristum vel imaginem. Adriani vel Cæsaris milites: Vict. b Matth. In loco sancto qui idēm est quia in loco sancto abominatio stare non debet. c Prophetas qui hoc prædixerunt.

tionem & desolationem * stantem vbi non † debet, qui legit

f intelligat. Tunc qui in Iudæa sunt fugiant in montes, & qui †

g super tectum, non descendat in domum, nec introeat vt tol- †

lat quid de domo sua, & qui in agro erit non reuertatur retro †

h tollere vestimentum suum. † Væ autem prægnantibus & †

commoda, & persecutiones, quę Apostolis cōtingent, quę men geminā con siderationem adiunctam habēt, alteram malorum communione, (neque enim ipsi soli vexationem illam sustinebunt, sed vna cū multis alijs) alteram eo quod propter Christi nomen, siue propter Christum ipsum, hæc incommoda perpessuri dicuntur. *In testimonium illis.*

B * Idem. Significatur per hæc nullam Iudæis iustam excusationem reliquam futurā. Quippe cum apostoli & propter incommoda, quæ illis auctoribus pertulerūt apertum aduersus eorū perfidiam & incredulitatem testimonium laturi sint.

Et in omnes gen. Beda. Quia nouerat dominus corda discipulorum de perditione suæ gentis tristanda, hoc modo consolatur vt sciant amissis Iudæis se socios regni cœlestis ex toto orbe habituros. Sicut enim ecclesiasticæ historiæ testantur multo ante excidium Iudææ, omnes apostoli ad prædicandum euangelium per totum orbem sunt dispersi, exceptis Iacobo Zebedæi, & Iacobo fratre domini, qui prius in Iudæa pro verbo euangelij sanguinem fuderunt.

Et cum duxerint vos &c. * Victor Antiochenus. Denunciat illis ne anxie præmeditentur quid responsuri sint corā magistratibus cōstituti. *Ego enim* inquit. *Dabo vobis os & sapientiam, cui non poterūt resistere. & contradicere oēs aduersarij vestri.*

Tradet autem frater fratrem in mortem. Victor Antiochenus. Ob id bella intestina occultasque seditiones & machinationes & tantam rerum omnium confusionem, & tempestatem grassatura insinuat, vt nullus prorsus familiaritati, aut societati, nullus cognationi aut affinitati locus reliquus futurus sit. Quo fit vt triplex belli genus assignari queat, vnum quod infertur a familiaribus & domesticis: alterum, quod ab hæreticis & seductoribus. Tertium & postremum, quod ab externis hostibus. At Simon interim solamen adfert quod C hæc omnia propter Christi nomen illis euentura prædicantur: hoc vnum enim propter futurā spem, at est ad mitigandum & submouendam omnem omnino animi tristitiam, æternamque ærumnam vndecumque ortam vel illatam.

Cum autem videritis &c. Beda. Potest abominatio intelligi vel Antichristus, vel imago Cęsaris quam Pilatus in templo

Beda. Iuxta spiritualem sensum cum viderimus abominationem desolationis stare vbi non debet, id est, hęreses & flagitia regnare in eis qui cęlestibus mysterijs sunt consecrati, cum operantes inquitatē, loquentes mendacium, viros sanguinum & dolosos pacem fidelium turbare perpendimus. Tunc qui in Iudæa, id est, in confessione veræ fidei persistimus ad montes fugiamus, id est, culmina virtutum. Tunc qui super tectum qui scilicet excedit animo carnalia, & tanquam in aura libera spiritualiter viuit, non descendat in domum ad infimos scilicet actus pristinæ conseruationis, vt ea quæ reliquerat mundi desideria carnis vt repetat. Domus nostra, vel hic mundus vel caro, in qua degimus.

f *Tunc qui in Iu. &c.* Beda. Hęc facta sunt cū appropinquante Romano bello & Iudeæ exterminio qui in prouincia erāt Chrani admoniti oraculo (vt Ecclesiastica narrat historia) trans Iordanē secedentes, sub Agrippæ regno manebāt ad tempus in Pela ciuitate quę cum ea quæ sibi obtēperare voluit parte Iudæorum semper parebat imperio Romanorū. Lucæ 21. d

g *Et qui super tectū non descend.* * Victor Antioc. Quasi dicat magni tum tpis beneficij loco ducatis si vel nudo corpore euadere mortē licet: quāmobrem qui tūc in tectis, vel agris versabuntᷓ ne sint solliciti, vt descēdāt, & vestimēta accipiāt. Per hęc aūt alia genus similia mala prorsus ineuitabilia talisque calamitas insinuatur, quæ nunquam habitura sit finem. 2. Reg. 4. b F

h *Væ au. Prag. &c.* Quia vel vteri pōdere vel filiorū sarcina grauaræ 2. Reg. i. b

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et cum duxerint vos.* Cuius sententia patet ex dictis Mat. 10.

2 *Cum autem videritis.* Hic prædicitur consummatio desolationis templi, & patet sententia ex dictis Matth. 24.

2 Cum ... Orate

MORALITER.

Tradet au. fra. Spiritualiter autem vnusquisque tradit proximum suum in mortem, quando vnus inducit alterum in culpam mortalem.

Cum au. vi. Per quam potest intelligi simoniæ vitium quod Deo abominabile. Est etiam desolatiuum ecclesiæ, quia per indigni promouentur, & digni repelluntur. Quæ quidem abominatio stat vbi non debet, quando in ecclesiæ prælatis locum habet. † *Tunc qui.* Id est, in confessione veritatis eo quod Iudæa confessio interpretatur. † *Fugiant.* Id est, recurrant ad ciues cœlestes per orationem deuotam vt Deus amoueat pestem istam. † *Et qui su.* Id est, bonus contemplatiuus. Et qui in agro, id est bonus actiuus neuter istorum quærat, sed magis fugiat talem promotionem, vel potius damnationem, ideo sequitur. † *Væ autem præ.* Id est, illis qui conceperunt in animo taliter promoueri. † *Et nutrientibus.* Id est, promotis

gratuitæ fugere non poterunt. Vnde in libro historiarum legitur vxorem Ionathę turbatam fuga, filium sinu suo lapsum recepisse perpetuo claudum.

a *Orate autem.* Hieronymus. Vt non fiat fuga vestra hieme vel sabbato. Isido. ne finiatur fructus operis vestri cum fine temporis. Hieme enim finitus fruct⁹, sabbato tempus.

† lactantibus.

Beda. *Orate autem.* Si de captiuitate a Tito & Vespasiano facta hæc accipimus orare debent, ne fiat fuga eorum hyeme vel sabbato. Hyeme enim prohibet frigus fugere ad solitudinem, & in montibus desertis latere. In sabbato autem, aut transgressio legis si fugiunt, aut mors, si remanent. Si de consummatione mundi intelligitur, præcipitur, vt fides & charitas nostra in Christum non refrigescat, neq; vt ociosi in opere Dei torpeamus virtutũ sabbato. Hæc enim domini loquutio partim ad captiuitatem Iudaicam, partim ad diem iudicij pertinet, vnde Matthæus: Dic nobis quando hęc erunt, & signũ aduentus tui, & consummationis seculi.

† Matth. 24. b

Mat. 24. b Luc. 17. d.

B

† Matth. 24. c Luc. 21. c

Matth. 24. a.

se deceptum trahebant. Sed ibi nullus erat fidelis, quẽ Deus exhortaretur, ne pueriles magistros sequeretur. Oẽs & obsidentes & obsessi alieni a Christo obdurabãt, vñ melius de hæreticis accipiendũ qui contra ecclesiã venientes, se Christos esse mentiuntur: quorum primus Simon Magus: extremus Antichristus.

a Matthæus autem. Orate autem vt non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.

a † nutrientibus in illis diebus. Orate vero vt hyeme non † fiant. 1

Ideo orandum. Erunt enim. Hæc proprie ad Antichristum quando crebriora, & acerbiora tormenta inferentur fidelibus, & quod grauius est, signa quoque comitabuntur.

Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt † ab initio creaturæ quam condidit Deus vsque nunc, neque

b fient. † Et nisi † breuiasset dominus dies, non fuisset salua

Hieron. Ne malitia mutet intellectum eorum.

c omnis caro. Sed propter electos quos elegit breuiauit dies.

d † Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce † hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. Exurgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa & portenta ad seducendos (si fieri potest) etiam electos. Vos ergo videte: Ecce prædixi vobis

Ad gelida corda.

e omnia. Sed in illis diebus post tribulationem illam † sol contenebrabitur, & luna non dabit splendorem suum, & stellæ cę-

f li erunt decidentes, & virtutes quæ sunt in cœlis † mouebun-

g tur: † Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus

h cum virtute multa & gloria. Et tunc mittet angelos suos, &

a Vt triticum ventilatum, de area totius terræ.

i congregabit electos suos à quatuor ventis, à summo terræ

* Theophylactus. Postquam ea quę ad Hierusalem pertinebant, dominus compleuit, nunc de aduentu loquitur Antichristi, dicens: *Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis.* Hoc autem quod dicit tunc non sic intelligas, id est statim cum completa fuerint suprad[icta] circa Hierusal[em] sicut & Matthæu[s] post Christi generationem dicit: *In diebus illis venit Ioannes.* Nũquid immediate post Christi natiuitatem? Non, sed indeterminate, vel indistincte. Sic & in hoc loco *Tunc,* accip[e] test non scilicet quando Hierusalem desolabitur sed tempus aduentus Antichristi.

b *Et nisi breuiasset domi.* Q.d. Quod in tantis malis refugiũ? Quæ spes electis? hoc solum. s. vt Deus qui dat virtutẽ patiẽdi, breuiet potẽtiã psequẽdi, & hoc est. *Et nisi breuiasset, &c.*

Beda. Et nisi breuiasset dñs dies. Hæc tribulatio quanto cæteris grauior, tanto breuitate moderatior. Tribus annis scilicet, & dimidio quantũ ex Daniele & Apocalypsi Ioannis conijci potest, ecclesia per orbem impugnatura est.

* Victor Antiochenus. Vel per omnem carnem, vniuersam Iudæorum gentem designat, hoc est tam eos, qui intra ciuitatẽ obsessi tenebant, quã eos qui extra illã in diuersis locis & ciuitatibus diuersabantur. Neque .n. illi solũ oppugnabantur & ad necẽ petebantur, qui in Iudæa ætatẽ agebãt, sed alij præterea oẽs qui per terrarũ orbẽ passim dispersi erant.

c *Sed propter electos quos elegit breuiabit dies.* * Ibidem. Quos quæso electos vocat? Eos vtique quos in medio oppugnatorum cætu fideles comperit. Ne enim Iudæi mentiri possent mala, quæ pertulerant & perferebant, propter electos illos & promulgatum Christi euangelium accidisse. Oppositum verũ asserit. Asserit, inquam, nisi pauci illi electi extitissent, ad vnum omnes funditus interituros fuisse. Etenim ne illi, qui Christo per fidem ex Iudęorum genere adiuncti fuerãt, vna cum cæteris infidelibus extinguerentur, benignus dominus cruenta illa bella tempestiue dissoluit, sæuisque prælijs, & pugnis mature finem imposuit.

C

d *Et tunc si quis.* Beda. Quidam hoc ad captiuitatẽ Iudaicã referunt, quãdo multi Christos se esse dicentes, populũ post se

e *Sed in illis diebus, &c.* Beda. Sidera in iudicio videbuntur obscura, non lucis suæ diminutione, sed superueniente veri luminis claritate, i. summi iudicis cum venerit in maiestate sua & patris, & sanctorũ angelorũ, quãuis nihil prohibeat vere intelligi tunc solem & lunam cũ alijs sideribus ad tempus suo lumine priuari, sicut sol in passione dñi. Luna... temporis cũ esset plena sub terra latebat, vnde illud loci adhuc imperfectũ est, qui cũ dixisset: Sol conuertetur in tenebras addit & luna in sanguinẽ antequã veniat dies dñi magnus & manifestus. Et quod de die iudicij Isaias dicit; *Erubescet luna & sol confundetur, &c.* Sed peracto die iudicij & clarescente futuræ gloria vitæ, cum fuerit cęlum nouum & terra noua, tunc fiet quod idem propheta alibi dicit. *Et erit lux lunæ sicut sol & lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum.*

f *Decident.* A lumine quando pene deerit semen Abrahæ cui assimilãtæ sunt stellæ.

g *Et virtutes quæ.* Beda. Quid mirum tremere homines cum aspectu iudicij tremant angelicę potestates? Vnde Iob *Columnæ cęli contremiscunt, & pauent ad nutum eius.* Et quid patitur virgula deserti, vbi concutitur cedrus paradisi?

h *Mouebuntur.* Hieronymus. Ad irã vindictæ quando mittentur a filio hominis veniente in nubibus cœli cum virtute, quæ prius sicut pluuia in vellus descendit in humilitate.

i *A qua. uen.* Ab Oriẽte & Occidẽte, Austro Aquilone, nõ tm̃ ab his, sed a summo terræ vsque ad summũ cęlũ, i. extremis finibus terræ per directũ vsq, ad vltimos terminos eius, vbi longe aspicientibus circulus cœli terræ vr̃ insidere.

A sic

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Orate vero.* Hic soluitur secunda quæstio: In cuius solutione Saluator primo excitat discipulorum deuotionẽ, quæ est necessaria tempore magnæ tribulationis. Secundo prædicit tribulationem futuram ante iudicium, ibi. *Erunt enim dies illi tribulation[is]* tertio prædicit iudicis aduentum, ibi. *Et tunc videbunt filium h[ominis]* quarto excitat attentionem credentium, ibi. *Videte, vigilate, &* & ideo concludit in fine.

Qu...

MORALITER.

simoniacæ, se laute nutrientibus de bonis ecclesiæ.

1 *Orate vero vt hyeme non fi.* Id est, vt dictæ promotiones simoniacæ non fugiantur tepide, sed in charitatis feruore.

† *Erunt enim dies illi tribulationis tales quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus.* Scilicet, maiores quam tempori bus tyrannorum, de qua beatus Bernardus exponit illud Isa. 38.c. *Ecce in pace amaritudo mea amarissima,* dicens, quod hoc dicere potest modernis temporibus ecclesia, quia maiora mala, spiritualiter patitur sub pace principum Christianorum, propter simonias & alia mala clericorum quam pateretur ex persecutione tyrannorum, & dominus per suam gratiam breuiet ista mala.

Luc. 21.

† *Tunc si quis, &c.* De episcopo vel sacerdote male promoto, qui Christus, id est, vnctus dici potest, eo quod per vnctione est institutus.

† *Ne credideritis, &c.* Quia sic commendantes eos de scient[ia] vel vita sunt mendaces. Sequitur.

† *Sol contene.* Id est, Christus secundum apparentiam hominum, vnde dicunt, quando fiunt tales peruersæ promotione[s] quod Christus dormit, eo quod talia mala permittit.

† *Et stellæ cœli, &c.* Nam homines boni & literati per dic[ta] deprimuntur in ecclesia Dei.

† *Et virtutes quæ.* Nam homines contemplatiui mirantur a[d] quando propter prædicta de patientia Dei.

† *Et tunc videbunt fili.* Quia recogitant, quod Christus bo[nis] viris hic derectis reseruat bona maiora.

A sicu

Prophetia.

a vſque ad ſummum cœli. † A ficu autem diſcite † parabolam. †

Verba.

Cum iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoſcitis, quia in proximo ſit æſtas. Sic & vos, cum videritis hæc fieri, ſcitote quod in proximo ſit in oſtiis. Amen dico vobis,

a Vel omne genus hominum, vel ſpecialiter Iudæorum.

quoniam non tranſibit generatio hæc, donec omnia iſta fiant.

b Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt.

a Q.d. Signa illius diei præmuncia dixi; De die autem il-

De die autem illa vel hora nemo ſcit neque angeli † in cœlo,

Hieron. id eſt, corpus eius in terra poſitum, quod eſt eccleſia. Nobis.
In quo & filius. Hieron. Vigilia opus eſt mentis ante mentem corporis.

c neque filius, niſi pater. Videte, vigilate & orate: Neſcitis enim

a Iudicij. b Hieron. Corpus Chriſti in cœlum delatum relinquens ſomum, id eſt, eccleſiam. Locus carnis propriè terra eſt.

quando tempus ſit. † Sicut homo qui peregre profectus reli-

a Hieron. Octo talenta ſecundum Matthæum, decem minas ſecundum Lucam.

quit domum ſuam, & dedit ſeruis ſuis poteſtatem † cuiuſque †

a Qui ducit in domum cœli:

d e operis, & ianitori præcepit vt vigilet. † Vigilate ergo, neſcitis †

a Quando occiſa ſunt primogenita Aegypti.

f enim quando dominus domus veniat ſero, an media nocte, an † gallicantu, an mane: ne cum venerit repente, inueniat vos

a Hieron. Hoc fine concludit ſermonem, vt commune omnium præceptum nouiſſimi per primos audiant. b Generale bonum non ſingulare.

g dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. I

B a *A ficu autem*. Quaſi dicat, quomodo cum fuerint in ficu teneri cauliculi, & gemma in florem erũpit, intelligitis adueutum æſtatis & ueris & fauonij, ſic cum hæc quæ ſcripta ſunt uideritis, non putetis iam adeſſe finem mundi, ſed quaſi præcurſores uenire, qui oſtendant prope eſſe.

Beda. Ficus ſynagoga, quæ quia ad ſe ueniente domino fructum iuſtitiæ non habuit, æterna ſterilitate damnata eſt. *Si quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael do. pl. in.* & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret, di ſterilis arbor fici fructum reddet quẽ negauit, unde Iob: *Lignum ſi præci. fu. rur. &c.* Hoc ut factũ uideris, ſcito in proximo eſſe diem iudicii, & æſtatem uere pacis.

Hieronymus. Fici parabola, id eſt, prophetia. Folia nata, uerba ſunt præſentia, æſtas uero proxima dies eſt iudicij, in quo unaquæque arbor manifeſtabit quod intus habuit, aridum ad comburendum, an uiride ad plantandum in eden cum ligno vitæ cuius folia in ſanitatem Gentium, id eſt, verba quibus dicetur, *Venite benedicti pa. mei: &c.*

b *Cœlum & terra tranſibunt*. Cęlum aereum, à quo aues cœli & nubilia cęli, vnde Petrus: *Cœlum autem qui nunc ſunt & terra eodem verbo repoſiti ſunt & igni reſeruati*, aperte docẽs, quia alij cœli ſunt igne perituri quam aqua perditi, i. inania & nebuloſa. Aqua enim diluuij quæ tantum quindecim cubitis cacumina montium trãſcendit vltra aeris ætheriſq; confinia nõ peruenit. Eccleſiaſtes: *Generatio præterit, & generatio aduenit: terra vero in æternum ſtat.* Sic ergo cęlum & terra tranſeunt, ſecundum imaginem, manent in æternum ſecundũ eſſentiã.

c *Neque fi.* In eo enim ſunt oẽs theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Ideo abſconditi, quia nobis ſcire nõ expedit, vt ait: *Non eſt veſtrum noſſe tempera, vel mo. quæ p.p. in ſ.p.* In quo oſtendit q; ſciat, ſed noſſe apoſtolis non expediat, vt ſemper incerti de aduentu iudicis, ſic quotidie viuant quaſi alia die iudicandi. Scit ergo filius ſibi, ſed nõ nobis, vt ſemper ſimus ſolliciti, unde: *videte, vigilate, &c.*

D Hilarius. Filius & ſpiritus ſanctus, quia non ſunt a ſe, de die illa neſciunt a ſe: pater autem quia a ſe eſt, ſcit a ſe. Matth. 24.

d *Et ianitori, &c.* Hieron. Ei, ſcilicet, qui prædicat. Cui dicitur: Si non annunciaueris iniquo iniquitatem ſuam, ſanguinem eius de manu tua requiram. Ezech. 3. c

† ſimilitudinem.

e *Vigilate ergo*. Premiſſo patrisfamilias exẽplo cur conſummationis diem reticeat, dicit: *vigilate ergo*. Qui dormit, non corpora, ſed phantaſias videt, cum euigilat nihil habet de his quę viderat. Sic ſunt quos mundi amor rapit in vita, deſerit poſt vitam.

† qui in cęlo ſunt.

f *Neſcitis quando dominus domus veniet.*

✻ Victor Antiochenus. Per dominum domus ſeipſũ nõ obſcure deſignat ſaluator. Quod ad hunc autem locum attinet excitat ignauos & deſides ad ſtudium & vigilãtiam, mouetque vt quantam curã & diligentiam circa pecuniæ cuſtodiam adhibẽt, qui ne furto ſubducantur, probabili ratione ducti formidant tãtam illi; & nos omnes circa ſalutem noſtrã adhibeamus.

† & vnicuiq; opus ſuum.

E

† Mat. 24. d & 25. a

* Theophylactus. Vide autẽ quia non dixit. Neſcio quando tempus erit, ſed neſcitis. Propter hoc enim hoc occultauit, quia nobis expediebat. Nam ſi nunc ignorantes finem non curamus, quid faceremus ſi finem ſciremus? Malitias nanque noſtras differimus vſque ad vltimum. Attendamus etiam dictiones: ſero namque finis exiſtit, cum quis moritur in ſenectute, media nocte, cũ quis moritur in medio iuuentutis, gallicãtu vero cum ratio completur in nobis. Cũ enim incipit puer ſecũdum rationem viuere tunc gallus in eo vociferatur excitans a ſomno ſenſualitatis: Mane autem puerilis eſt ætas, oportet enim omnes iſtos finem pręſcire, nam & puero cauendum, ne imbaptizatus pertranſeat.

g *Quod autem vobis.* Nõ ſolum rectores eccleſiæ ſed & omnes vigilare præcipimur, ianuas cordiũ cuſtodientes, ne antiqui hoſtis mala ſuggeſtio ſubintret, ne nos dñs dormientes inueniat, vnde Paulus: Vigilate iuſti, & nolite peccare.

F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Quod autem vo. Oſtendens quod non loquebatur pro diſcipulis tantum ſed pro omnibus fidelibus præſentibus & futuris. Sententia autem iſtarum partium patet ex dictis Matth. 24.

Ad maiorem prędictorum intelligentiam quęritur hic, vtrum Chriſtus doctrinam ſuam debuerit tradere ſcripto.

Et videtur quod ſic, quia ſcriptura inuenta eſt ad hoc vt doctrina memoriæ commendetur, ſed doctrina Chriſti erat maxime memoriæ commendanda, ergo, &c.

Item figura debet reſpondere figurato & è conuerſo, ſed lex vetus quæ fuit figura legis nouæ, fuit data in ſcripto ergo, &c.

Ad contrarium arguitur, quia nulli libri ab eo ſcripti habentur in canone, ſed tantũ à diſcipulis ſuis, vt apoſtolis & euangeliſtis.

Reſponſio. Doctrina Chriſti fuit immediate tradita à Deo, quia ipſe in vnitate perſonæ fuit, & eſt verus Deus & homo. Vetus autem Teſtamẽtum licet fuerit datum à Deo non tamen immediate, ſed mediantibus angelis, vt dicitur Gal. 3 c. *Lex data eſt per angelos in manu mediatoris*. & Act. 7. g. dixit Stephanus Iudęis: *Accepiſtis legem in diſpoſitionem angelorum.* Et ideo doctrinę Chriſti debebatur excellentiſſimus modus tradendi eam, qui eſt in hoc quod doctrina aliqua non immediate ſcribitur in pelle mortua, ſed in mentibus hominum, quæ ſunt ad imaginẽ Dei factę. Quod factum eſt de doctrina Chriſti, quam impreſſit mentibus diſcipulorum. Et hoc fuit prædictum Ierem. 31. e. *Ecce dies venit, dicit dominus, & feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum, non ſecundum pactum quod pepigi cũ patribus veſtris in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, &c.* Et ſubditur. *Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Iſrael, dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam.* Sed per apoſtolos alioſq; diſcipulos Chriſti deriuata eſt doctrina eius verbo prædicationis & etiam ſcripto, vt patet in euangelijs apoſtolorum & epiſtolis: Ex hoc patet ſolutio primi argumenti.

Ad ſecundum dicendum, quod figura deficit à perfectione figurati, & ideo lex euangelica non ſolum fuit ſcripta in tabulis lapideis & pellibus mortuis ſicut lex vetus, ſed etiam in mentibus humanis, vt dictum eſt, quantum ad primam eius conſcriptionem. Secundario autem fuit ſcripta in libris, vt dictum eſt.

CAP.

M O R A L I T E R.

A ficu autem. Cum enim incipit ramos & folia producere, ſignum eſt fructificationis futuræ, ſic bona indoles iuuenis ſignũ eſt boni profectus ſequentis. † *Sicut homo, &c.* Hoc de Deo dicitur, eo qđ à nobis in præſenti non videtur. † *Et dedit ſer.* Hoc dicitur, quia dimittit homines agere ſecundum libertatem ſuæ voluntatis. † *Et ianitori, &c.* id eſt, rationi, quę debet eſſe vigil ad claudendũ oſtium conſenſus diabolo, & ad aperiendũ Chriſto qui ad oſtiũm pulſat, quando ad bonum nos inuitat.

† *Sero an media noct, &c.* Per mane ſignificatur iuuentus, per gallicantum virilis ſtatus, per mediam noctem ſenectus, per ſero ſenium. Et quia domini aduentus eſt nobis incertus, ideo vigilandum eſt omnibus ætatibus, vt in morte venientem cum recipiamus per bonam voluntatem.

CAP. XIIII.

A **E**Rat autem pa. Hieronymus. Pascha, transitus interpretatur, Phase vero immolatio. In immolatione agni & transitu per mare vel per Aegyptũ præfiguratur passio Christi & redemptio populi de inferno, quando post biduum nox visitat, i. plenissima luna, ætate Christi perfecta, ut parte nulla tenebrosa carnes agni immaculati qui tollit peccata mundi, in una domo quæ est una ecclesia catholica, calceati charitate, & armati virtute comedamus dicentes: *Etenim Pascha nostrum immo. est Christus.*

Matth. 26. a / Luc. 22. a / Ioan. 12. a / 1. Cor. 5. c / 1 Mat. 26. a

Beda. Pascha quod Hebraice Phase, a transitu, non a passione, eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum transierit, nec percusserit eos, vel dominus auxilium dans eis desuper ambulauerit, cuius mysterium Ioannes aperuit. Ante diem festũ Paschæ sciens Iesus quia venit hora eius, ut transeat de hoc mundo ad patrem. Ubi ostendit sic mystice notatũ, quod agnus Dei qui peccata mundi tollit, de hoc mundo esset transiturus. Vel nos salubri transitu, de Aegyptiaca seruitute redempturus est vel educturus. Beda. Pascha, solus dies quo agnus occidebatur ad vesperã quartadecima, luna primi mẽsis, Azyma quindecima luna, qñ filij Israel egressi sunt de Aegypto, quæ septem celebrabantur diebus, i. usque ad vicesimum primum eiusdem mensis diem ad vesperam. Sed indifferenter alterum pro altero ponitur, quia & dies Paschæ in azymis celebrabatur, & nos quasi perpetuum Pascha facientes, semper ex hoc mundo transire præcipimur. Uno quippe die agno immaculato immolato ad vesperum, septem ex ordine dies sequuntur azymorum, quia Christus pro nobis semel in fine sæculorum vel tẽporum passus, per totum huius seculi tempus (quod septem diebus agitur) in azymis sinceritatis & veritatis nobis præcepit esse uiuendũ, & omni nisu desideria terrena quasi Aegypti retinacula fugere, & ueluti a mundana conuersatione secretam solitudinem iter, scilicet, admonet subire uirtutum.

Exod. 12. d / Ioan. 13. a

B b *Et quærebant summi sa.* Hieronymus. A principibus egressa est iniquitas, qui templum parare, & uasa, & se purificare secundum legem ad esum agni debuerant.

c *Non in die fe. sto.* Hieronymus. Vitant diem festum, quod conuenit illis: Non est festiuitas eis qui uitam & misericordiam perdiderunt.

* Victor Antiochenus. Sane festum propter cædem, quẽ iam tum animo conceperant, haud inuite transiluissent, at per legem non sinebantur. Siquidem decretum, quod in legalibus illorum libris traditum extabat, impleri oportebat. Erat aũt illud eiusmodi: *Pascha vestrum quartadecima die mensis primi immolabitis.* In eo enim mense illoque die uerũ illud Pascha immolari necessum erat. Ostenditur hic autem qũo Christus Dominus in mortem, quam nostri causa subijt, ultro sese obtulerit. Quandoquidẽ cum illum comprehẽdere volebant, ut sæpenumero iam dudum ante voluerant, eũ comprehendere non potuerunt. Quando vero de illius cõprehẽsione nihil deliberatũ habebant: tunc præter omnem illorũ spem ultro se illis dedidit, factumq; est, ut id in quo diu multumque magno studio incubuerant, tandem aliquando ad fidem perducerent.

Exod. 12. C

CAPUT XIIII.

Transitus: quod Heb. phase.

† **E**Rat autem pascha & azyma post biduum, & quærebant summi sacerdotes & scribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent: Dicebant enim: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. † Et cum esset * Bethaniæ in domo Simonis leprosi, & recumberet, venit mulier †

(a b c d e f g)

Non seditionem timebant, sed ne auxilio populi de manibus eorum tolleretur.

a Simon enim obediens dicitur. b Nomen pristinum manet, ut virtus curantis appareat. Leprosus enim fuerat, sed à domino curatus erat. Hieron. Ecclesia: habens fidem quæ dicit nar. me. de o. suum.

d *Et cum esset Beth.* Hieronymus. Hinnulus ceruorũ semper ad lectulum suũ redit, id est, filius obediens patri usq; ad mortẽ: obedientiam a nobis petit: Simon enim obediens dicitur.

* Victor Antiochenus. *In domo Simonis.* Quæ in Bethania in domo Simonis leprosi acciderunt, illa etiã Matthæus æque atque Marcus cęteris adiungit. Et prima quidem facie, unam eandemque mulierem apud omnes Euangelistas decantari uideri queat. Et tñ res ita non habet. Nam apud tres una eademque celebratur. Nempe ad mirabilis illa Lazari soror Maria: Atq; hoc ipsum quoque Ioannes regiæ ciuitatis Episcopus profitetur. Origenes uero aliam illam esse dicit, quę apud Matthæum & Marcum in domo Simonis leprosi unguẽtum super caput Iesu effudit, aliam rursus eã quę cũ in ciuitate peccatrix esset, in domũ Pharisęi ingressa pedes illius lachrymis abluit & unguento perfudit. Apollinarius tandem & Theodorus eandem apud omnes Euangelistas describi aiunt, Ioannem uero historiam illam cæteris accuratius persecutum. At longe uerisimilius fit quod paulo ante dicebatur, neque Origenes quoque diserte inficiatur, etsi de ea, cuius fit mentio apud Ioannem nihil dicat, uidelicet Matthæum, Marcum, & Ioannem de eadem omnino agere, omnes namque in Bethania (quæ est vicus quidã à Hierusalem non procul distans) rem hanc accidisse tradũt. At illa vero de qua Lucas agit, alia oĩno erat; scribit enim *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix ut cognouit quia Iesus accubuit in domo Pharisæi, &c.* Hæc itaque & peccatrix erat, & in ciuitate viuebat. Altera autem illa neq; peccatrix appellatur, neq; in ciuitate versata describitur, sed in Bethaniæ vico.

e *Simon leprosi.* Hieronymus. Simon leprosus mundum infidelem primo, postea fidelem significat.

f *Et recumberet ve. &c.* Hieronymus. Recumbente seipso id est, humiliante se, ut cum tangeret fides peccatricis, quæ de pedibus ascendit ad caput, a capite descendit per fidem, id est, a Christo ad membra eius.

g *Mulier.* Beda. Maria Magdalena soror Lazari quẽ suscitauit dominus. Hoc Ioannes dicit esse factum ante sex dies Paschæ pridie quam asino sedẽs venerit Ierusalẽ. Ipsa est enim nõ alia, quæ quondam adhuc peccatrix (ut Lucas scribit) pedes domini rigauit & unguento unxit nunc iustificata & familiaris facta, non tantum pedes, ut Ioannes dicit, sed & caput, ut Matthæus & Marcus perhibẽt, oleo sancto perfudit.

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XIIII.

1 **E**Rat autem, &c. Postquam descripta est reductio peccatoris in Deum per mediatoris prędicationem, hic consequenter describitur eadem reductio per passionis suæ redemptionem. Et quia superius prædixit passionem suam per Iudæos inchoandã, & per gentiles consummandam, ad quos tunc pertinebat iudicium sanguinis in Ierusalem: ideo primo describitur eius passio per Iudæos inchoata, secundo, per gentiles consummata, ca. seq. Circa primum quatuor per ordinem describuntur. Primum est ipsius Christi venditio, non ex eius ignorantia, sed ex eius præscientia & voluntate, secundo. venditi traditio, non ex eius displicentia, sed charitate, ibi. *Et prima die azymorum.* tertio, traditi comprehensio, non ex sua impotentia, sed mititate, ibi. *Et adhuc eo loquente.* quarto comprehensi condemnatio, non ex sua iniustitia sed humilitate, ibi. *Summi vero sacerdotes.*

f Circa primam partem præmittitur venditionis occasio, quæ fuit duplex. Prima sacerdotum inuidia, & hæc ponitur in principio. Secunda fuit Iudæ auaritia, qui voluit recuperare precium vnguenti effusi, quæ ponitur ibi. *Et cum esset Bethaniæ, &c.* Tertio ponitur ipsa venditio, ibi. *Et Iudas Scariothes, &c.* Secunda pars principalis incipit ibi. *Et prima dies azymorum.* ut dictum est. Et diuiditur in quatuor, quia primo ponitur paschale conuiuium ad proditoris reuocationem, secundo, instituitur eucharistiæ sacramentum ad charitatis vnionem, ibi. *Et manducantibus illis.* tertio, prædicitur discipulorum scandalum ad eorum confirmationem, ibi: *Et ait illis Iesus: Omnes vero scandalizabimini &c.*

MORALITER.

† *Erat autem pascha.* Theophilus. Voluit enim dominus in Paschate crucifigi, quia ipse erat verum Pascha.

† *Et quærebant sum. sa. &c.* Adhuc aliqui de istis Christum persequuntur in membris suis.

† *Et cum esset, &c.* Per hoc ostendit, quod prædicatores non debent abhorrere peccatores.

† *Venit mulier ha. ala. &c.* Mulier ista est rationalis anima, quæ frangit alabastrum, cum rationabiliter domat corpus proprium. Et quoniam hoc cedit ad honorem Dei, effundit super caput Christi 1. Cor. 11. a. Caput Christi Deus.

a *Alaba.* Alabastrum marmor candidum variis guttis distin[c]tum vnguenta incorrupta seruet.

b *Nardi specati.* Pistica nardus dicitur mixta, quia non solum [de] radice, sed de spicis & de folijs compositum erat, quod est [pre]tiosius.

c *Et fract.* HIE[RO]NYMUS. Do[mus] impleta odore, [cae]lum, terra est. [Fra]ctum alabastrum [car]nale est deside[riu]m, quod frãgitur a[d] caput, ex quo om[ne] corpus compagi[na]tum.

Beda, Deuotio [Ma]riæ, fidem, & pie[ta]tem designat ec[cl]esiæ, quæ dicit, Dñ[s] [d]ũ [e]sset rex in accubitu [suo], nardus mea de[dit] odorem suum. [Qu]od ad literã Ma[riæ] manibus com[plu]it, & qutidie [spir]itualiter in mem[bri]s suis implere nõ [des]init, quæ in toto [mu]ndo gloriando di[cit]. *Deo autem gratias ago qui semper triumphat nos in Christo Iesu.* [Et] odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, *quo[nia]m Christi bonus odor sumus Deo.* Cum potentiam diuinitatis [qu]æ illi vna est cum patre digna reuerentia confitetur, [la]udat, & prædicat. Caput eius vnguento perfundit precio[so, c]um humanitatem digna reuerentia suscipit. In pedes vn[gu]entum pisticum, idest, fidele, & verum perfundi, quia illã [na]turam eius, qua terram contingere, id est, inter omnes con[uer]sari dignatus est, pia prædicatione & deuotis veneratur [ob]sequiis.

d *Erant autem quidam.* Beda. Per syuecdochen plurale pro sin[gul]ari posuit. Ioannes Iudam hoc dixisse dicit, quia fuerat [fur], & loculos habens ea quę mitte. por. Forsitan, & alii disci[pul]i aut senserunt hoc, aut dixerunt aut Iuda dicente persuasi [sun]t. & omnium voluntatem Matthæus & Marcus verbis ex[pre]sserunt. Sed Iudas quia fur, & alii propter curam pauperũ. [Ioan]nes autem illum solum commemorare voluit, cuius hac [de] causa furandi consuetudinem intimare curauit.

e Victor Antiochenus. Multis prouide & variis rem hanc [ae]mulantibus, Dominus, qui omnium sensus, & corda com[per]ta habebat, tametsi generali oratione vtatur solum Iudã [ta]quam auarum perstringit verius, quam reliquos discipu[los]. Notat enim ex quadam potius animi simplicitate, quam [ex] malitia aut inuidia, mulieris factum improbasse: venerat [en]im illis in mentem illud Christi. *Misericordiam volo & non sa[crifi]cium.*

e *Vt quid perditio ista.* Hiero. Perditus de salute perditionem [inu]enit, vt in ficu fructifera mortis laqueum nancisceretur.

f *Poterat enim vnguen.* Hierony. Sub prætextu auaritiæ myste-rium loquitur fidei. Etenim nostra fides trecenti semituri de nariis, idest, decem sensibus per corpus, & animam, & spiritum triplicatis, vt & nos sicut Gedeon trecentorum virorum numerum assumentes, Allophylorum castra pauperes spiritu fractis lagũculis nostris cum turbis, & lucernis destruamus. Etsicut Abraham cũ trecentis viris spolia diuidamus ad vesperam. D

Carnale desiderium.

habens alabastrum vnguenti nardi † pisticæ preciosi, & fra-

Carnali desiderio. a Hieron. Per synecdochen dicitur unus pro multis & multi pro vno.

a b c d e f

cto alabastro effudit super caput eius. Erant autem quidam indigne ferentes † intra semetipsos, & dicentes. † Vt quid perditio ista vnguenti facta est? Poterat enim vnguentum istud venundari plus quam trecentis denariis, & dari paupe-

Beda: Hoc de solo Iuda, synecdochycos.

ribus. Et fremebant in eam Iesus autem dixit. Sinite eam † Quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me, Semper enim pauperes habetis vobiscum, & cum volueritis potestis illis benefacere, me autem non semper habebitis.

a Hieronymus Non aliunde quæramus quod in nobis habemus.

h a Idest, Antequam ueniret qui excluderet.

i Quod habuit hæc fecit, præuenit vngere corpus meum in sepulturam. Amen dico vobis: vbicumque prædicatum fuerit

k euangelium istud in vniuerso mundo, & quod fecit hæc,

† fidelis vel probatæ.

† Ad quid

* VICTOR ANTIOCHENUS Cum discipuli vnguentum istud plus trecentis denariis di uendi potuisse assẽrũt quantum mulier illa in vnguentum illud insumpserat, quantumq; est consequens, animi a lacritatem, & pietatem erga Christum declarat nobis diuinandum relinquamus. E

g *Bonum opus operata.* Hieronym. Qui credit in Deum, reputatur ei in opus iustitiæ. Aliud enim est credere ei, aliud est credere in eum, idest, totum se iniic ere in illum.

h *Me autem non semper.* Beda. Corporali pręsentia, & familiaritate coniunctum sicut nunc, vnde Apostolus. Etsi nouerimus Christum secundum carnem sed nunc iam nõ nouimus Spiritualiter autem semper est nobiscum; vnde. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi o. di.* 2. Cor. 5. c.

Hieronymus. Ita intelligendum est, Me autem non semp habetis in corporali præsentia, vt prius in conuictu & familiaritate. Vnde & per Apostolum, Si nouerimus Christum secũdum carnem, sed nunc iam non nouimus.

i *Quod habuit.* Quod putatis perditionem esse vnguenti officium sepulturæ est. Nec mirum si mihi dedit odorem fidei bonum, cum ego pro ea fusurus sum sanguinem meum. 2. Cor. 5.

* Theophylactus. Præuenit enim quasi a Deo ducta vngere corpus meum in signum sepulturæ futuræ in quo prodito rem cõfundit, ac si ei dicat. Qua conscientia mulierem confundis, quæ in sepulturam corpus meũ vngit, teipsum vero non confundis, qui me in mortem tradis? Prophetisat autem dñs cõsequẽter duas prophetias. s. quod Euangelium eius prę dicabitur in uniuerso mundo, & q opus mulieris laudabitur.

K *Amen dico vobis.* Beda. Nota in Christo notitiam futurorum, passuros post paucos dies: præscit euangelium suum toto orbe prædicandum.

Bed. Notandum, qđ sicut Maria toto orbe quo est ecclesia diffusa gloriam meruit de pio obsequio, quod domino deuote exhibuit: sic, & Iudas qui ei detraxit, perfidiæ nota longe lateque F

f Poterat

NICOLAUS DE LYRA.

[...]to, describitur Christi desiderium ad nostram redemptionem, ibi. [V]eniunt inpredium. *Tertia pars principalis huius capituli, quæ in[cip]it, ibi.* Et adhuc eo loquente. *Diuiditur in tres, quia primo de[scribi]tur Iudæ fraudulentia, secundo, Christi patientia, ibi.* Vnus au[tem] de circunstantibus. *Tertio, discipulorum ignauia, ibi,* Tunc di[scip]uli relicto eo fugerunt. *Quarta pars principalis, quæ incipit, ibi* S[um]mi vero sacerdotes. *Diuiditur in quatuor, quia primo scribitur [a]ccusatio Christi per falsos testes, secundo, eius condemnatio per iniu[sto]s iudices, ibi.* Exurgens autem summus sacerdos. *Tertio, condẽ[mnati] vituperatio per malignos satellites, ibi.* E cœperunt quidam [cons]puere eum. *Quarto, negatio Petri per tres vices, ibi.* Et cum esset Petrus *Sententia autem huius totius capituli patet ex dictis Mat. 26. a. vbi ista sunt exposita eodem ordine quo hic ponuntur & sub eisdẽ verbis pro magna parte & restant pauca exponenda quæ discurrentur. In prima parte principali dicitur.* Erat autẽ pascha, & azyma post biduum. *Solemnitas autem paschalis Iudæorum celebraĩ quinta decima die primi mensis, vt habetur Leui. 23. Hæc solemnitas incipiebat a vespere quartædecimæ diei quando immolabatur agnus, & tunc vescebantur azymis vsque ad septimum diem.*

1 Alabastrum vnguen. *Dicunt aliqui, quod nardus est herba faciens spicas in cacumine, de quibus extrahitur liquor optimus, sicut aqua rosacea de rosis, & talis liquor vocatur hic vnguentum. Alij dicunt quod est frutex vel arbor paruula, & inde fluit vel extrahitur liquor modo prædicto. In secunda parte principali dicitur.*

Et

MORALITER.

† *Erant autem quidam indigne ferentes intra semet.* Istis sunt [sim]iles illi, qui grauius portant expensas decem solidorum pro Christo, quam quinquaginta vel centum pro mũdo ideo sequitur.

† *Sinite illam.* Eius approbando operationem.

Et

lateque infamatur. Sed dominus bonum pia laude remunerat, futura impii contumelias tacet.

A

a *Vnus de du.* Hieron. Vnus numero, nō merito, nomine non numine, corpore non animo, vnde sponsus ad sponsā. *Vulnera*
Cant.4.b. *sti cor meum soror mea in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.* Oculus, & crinis sapientia est & virtus
Mat.13.b. Luc.10.c. quoniam Iudæ cum
† eius fœmininum est. cæteris dicitur: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei.* Et. *Dedi vobis potestatem cal. &c.*
Psal.18.a. Ecclc 13.b. b *Abiit ad. Ille abiit ad principes: & post, quam exiuit, intrauit in eum Sathanas.* Hic nox nocti indicat scientiam. Vnūquodque animal ad sibi
† Mat.26.q. Luc.22.a. Mat.28.d. simile iungitur. Maria currit ad apostolos, vt dies diei eructet verbum, Iudas ad Iudæos, vt nox nocti indicet scientiam.

c *Vt proderet eum illis.* * THEOPHILACTVS. Vt annūciaret illis quando

B solus existeret. Time-

a Remi. Dominum effusi ungventi vult compensare precio magistri.
a narrabitur in memoriam † eius. † Et Iudas Scariotis vnus †
a Non inuitatus, non coactus, precium quoque in voluntate ementium posuit, quasi uilis mancipii. Quid uultis mihi dare. &c.
b de duodecim, abiit ad summos sacerdotes, vt † proderet eum
c a Amiserunt vitam quam pecuniam ipse recepit cum vitam amisit.
illis. Qui audientes gauisi sunt, & promiserunt ei pecuniam
a Opportunitas doli nunquam inuenitur, nisi dicatur enim hic vel ibi.
d se daturos. Et quærebat quomodo illum opportunè traderet.
e Et prima die azymorum quando pascha immolabant, dicūt 1
a Hieron. Vt cum uoluntate Dei dirigamus gressus nostros. b Alias, vt manduces.
f ei discipuli † Quo vis eamus, & paremus tibi comedere pas-
a Charitas non est sola. Ecclesiam.
g cha? Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in ciui- †
a Primitiuus populus. b Legem literæ.
h tatem, & occurret vobis homo † lagenam aquæ baiulans. 2
i Sequimini eum, & quocumque introierit, dicite domino do
Diuersorium meum.
mus quia magister dicit: Vbi est refectio mea, vbi pascha 3
cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis demonstra- 4
k bit cenaculum grande stratum *, & illic parate nobis. Et

discipuli, vbi aquæ infertur lagena, vt adesse tempus insi[...] ent, quo cultoribus veteris Paschę typicus de limine ac post[...] bus cruor auferatur, & ad tollenda mundi crimina [...] fontis baptisma consecretur.

Hieron. Ciuitas est ecclesia quæ muro fidei cingitur, hom[...] occurrens primitiu[...] populus est, amph[o]ra aquæ lex literæ.

h *Homo lage. aqu[...]* BEDA. Consulte, [...] aquæ baiuli, & dom[...] ni domus tacita su[...] vocabula: vt omn[...] bus verum pasch[a] celebrare volentib[us] id est, sacrament[is] Christi imbui: cu[m] que suæ mentis h[o]spitio suscipere, qu[ae] rentibus, facultas d[an]da signetur.

* VICTO[R] ANTIOCHENV[S]. Mittit illos ad h[o]minem ignotum [...] num per hæc fac[...] potuisse non pati [...] qui solo verbo [...] spiritis huius men[...] potuit flectere & [...] mouere, in alios [...] uisum fuisset, q[...]

bant autem in eum irruere quando docebat, propter turbam

d *Et quærebat quomodo illum, &c.* Hieronym. Promittit se tradere, vt magister eius ante dicebat: Tibi dabo hanc potestatem vniuersam.

Beda. Multi hodie scelus Iudæ exhorrent nec tamen cauent. Cū enim pro muneribus falsum contra quemlibet testimoniū dicunt, quia veritatem pro pecunia negant, Deū pro pecuniā
Ioan.15.a. vendunt: Qui dicit. *Ego sum via, veritas & vita.* Cum societatem fraternitatis aliqui discordia cōmaculant, Deum produnt, quia Deus charitas est. Et quod peius est, non infirmitate, nō ignorantia, sed sicut Iudas quærūt opportunitatem, vt amotis arbitris mendacio veritatem crimine mutent virtutem.

1.Cor.5.c. e *Et prima die azymorum.* Beda. Quartadecima luna, quando abiecto fermento agnus occidebatur ad vesperum. Quod exponēs Apostolus ait. Et enim. *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Quamuis enim sequenti die quindecima luna sit crucifixus, hac tamen nocte qua agnus immolabatur, & discipulis suis corpus sanguinemque suum dedit & a Iudæis tentus & ligatus ipsius immolatiōis, dest, suæ passionis exordiū sacrauit.

Isidorus. Cum amaritudine comeditur azyma, quæ est redemptio nostra. Amaritudo enim est passio domini.

f *Quo vis eamus, & paremus tibi, vt. m. p.* * Victor Antiochenus. Hinc manifestum fit Christum dominum nullum proprium domicilium, aut diuersorium habuisse. Idem de illius discipulis citra temeritatem dici quoque potest, vt qui iam dudum ante ab omnibus se abdicassent. Nam si quam habuissent, ad illam vtique seruatorem inuitassent.

Luc.22.a. g *Ite in ciuita.* Beda. Indicium est præscientiæ diuinitatis, quod & cum discipulis suis loquens quod alibi fit nouit. Pulchre

C autem paraturis Pascha homo lagenam vel amphoram (secundum alium euangelistam) aquæ baiulans occurrit, vt ostēdatur huius Paschę mysterium pro ablutione mundi esse celebrādū. Aqua enim lauachrum gratię, lagena fragilitatem eorum designat, per quos hęc gratia mūdo erat ministranda. vnde, habemus thesaurū istum in vasis fictilibus. Parant Pascha discipuli

non potuisset? Deinde vero, quia vt Marcus & Lucas narr[ant] ignorabant, quasi certum itineris ducem, dedit illis signu[m]. Neuter autem Euāgelistarum, Christum, tecū pasca mā[ducare] dixisse, scribit, verū. *Vbi est diuersorium.* vel cœnatio *vbi pa[scha] cum discipulis meis manducem?*

* Theophylactus. Lagenam aquæ portat qui baptisatus [est]. Qui autem baptisma baiulat, venit ad requiem secundum [...] tionem viuens, & sicut in domo requie ponitur.

i *Sequimini.* Hierony. Qui ducit in altum vbi refectio Chri[sti]. Vnde Raab exploratoribus mandat, vt non per ima, sed [per] excelsa irent.

K *Cœnaculum gran.* Hierony. Ecclesia magna, quæ narrat [no]men domini strata varietate virtutum, & linguarum, vn[de] Circumamicta varietate virtutū, in qua paratur domino [pas]ca. Dominus domus Petrus apostolus cui dominus dom[um] suam credidit, vt sit vna fides sub vno pastore.

Beda. Cenaculum lex spiritualis, quæ de angustiis liter[æ] grēdiens in sublimi loco recipit saluatorem. Nam qui ad[huc] occidentem literam seruauerit, qui in agno non aliud quā [pe]cus intellexerit in imo pascha facit, quia maiestatem spiri[tus] nō comprehendit in verbis Dei: qui autem baiulū aquę id [est] gratię pręconem in domum ecclesię fuerit secutus, per spi[ri]tum scientię illustrantem superficiem literę trāscendend[o] alto mentis folio parat refectionem Christo, quia cuncta [...] lce sacramēta &c. legis decreta eius esse sacramēta cognos[cit].

* Theophylactus. Dominus domus intellectus est qui o[sten]dit cęnaculum grande, id est, altitudinem intelligentiaru[m] quod etsi altum sit, tamen nihil habet vanæ gloriæ & tu[mo]ris, sed sternitur & planum fit humilitate. Ibi autem, id est tali mēte pascha Christo paratur, a Petro scilicet. & Ioanne [id] est ab actione & contemplatione. Beda. Consulte autem [...] baiuli aquę, siue domus domini sunt pręter missa vocabul[a] omnibus verum pascha celebrare volentibus hoc est Ch[ri]sti sacramentis imbui, eumque mentis hospitio suscipere q[uæ]rentibus, facultas danda signetur.

Vesper

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et prima, &c. *De ista die est cōtrouersia inter Græcos & Latinos quæ plenius tractata est Mat.26. Ioan.13.*

2 Occurret uobis, &c. *Istud signum dedit eis ad inueniendum locum pro cœna. Et creditur quod dominus illius domus esset discipulus Christi occultus.*

3 Vbi est. *Idest, agnus Pascalis, quia dominus illius domus non solum prouidit de loco, sed etiam de agno.*

4 Vobis de. *In illo cœnaculo Pascha comederunt, & in illo resurrectionem latuerunt discipuli propter metum Iudæorum, [...] il[...]*

MORALITER.

† Et *Iudas scharioth vnus.* Beda. Multi hodie scelus Iude, scilicet, quod dominum ac magistrum deumque suum pecunia vendiderit, velut immane ac nefarium abhorrent. Nec tamen cauent nam cum pro muneribus charitatis ac veritatis vitā spernūt, Deū qui veritas, & vita est, spernunt. *Et primo die azymo.* Sequitur.

† *Et mit. duos ex di. suis, &c.* Scilicet Petrum, & Ioannem, [vt di]citur Luc.22. per Petrum significatur actio bona, per Ioan[nem] contemplatio deuota, quæ præparant Pascha, id est, dispo[nunt] ad Christi corpus debite sumendum. præparant autem in [ce]nacul[o]

a *Vespere au.* Hieron. Vespera diei vesperam indicat mun-
A d Circa vndecimam namque horam veniunt nouissimi, qui
ni denarium accipiunt vitæ ęternæ, quia ante crucem A-
nam erat in inferno, & post crucem latro in paradiso.
b *Amen di.* Sicut de passione prędixerat, ita de proditore prę
tdans locum pœ
ndi, vt cum intel-
lesset cogitationes
su præsciri a Deo
puteret eum facti
Non tamen ex
nine designat, ne
te redargutus
udētior fiat. Mit-
crimen in nume-
, vt conscius pœ-
ntiam agat.
c *Vnus ex vo.* Dum
tas arguitur ve-
comprobatur
npletur. Quicde
pa.ine.ma. super
sup. Omnes tan-
tur vt fiat harmo
in cithara. Om-
nerui bene su-
si consona voce
ondent. *Nunquid*
sum domine? Vnus
B issus, & peccuniç
re affectus dixit. *Nunquid ego sum Rabbi.*

poris sponte sua & procuratione venit, vnde *Potestatem habeo* D
ponendi ani.meam, &c. Prius quam frangeret benedixt, quia na- Ioan.10
turam hum.nam quā passurus assumpsit, vna cū patre, & spi-
ritu sancto gratia diuinæ virtutis impleuit. Benedixit panem
& fregit, quia hominem assumptum ita morti subdidit, ut ei
diuinæ immortalita-
tis veraciter inesse
potentiam demon-
straret, ideoque velo
cius a morte resusci-
tandum.

abierunt discipuli eius, & venerunt in ciuitatem, & inuene
Fine mundi
a runt sicut dixerat illis, & parauerunt pascha. Vespere autem †
facto venit cum duodecim, & discumbentib. eis, & man-
b ducantibus ait Iesus. † Amen dico vobis, quia vnus ex vobis
c tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt contrista-
d ri, & dicere sigillatim: Nunquid ego? † Qui ait illis. Vnus ex
e duodecim, qui intingit manum mecum in catino, Et filius 1
f quidem hominis vadit sicut scriptum est de eo. Væ autem
a Hieron. Multi bonum ut Iudas faciuntr sed nihil eis proficit. b Simpliciter dictum.
g h hōmini illi per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei
a Latens materuo utero, melius est non esse quam ad tormenta esse. Alias fuisset.
i si natus non esset homo ille. † Et manducātibus illis, accepit Ie †
k sus panē & benedicens fregit & dedit eis, & ait: Sumite *: hoc
a Hieron, Gratia non meretis saluati sumus a Deo.
l est corpus meū. Et accepto calicē gratias agēs dedit eis. Et bi
Non ueteris, de quo Hic sanguis testamenti est. Quod umandauit ad uos Deus
m berunt ex illo oēs. Et ait illis. Hic est sanguis meus noui testā- †

* VICTOR ANTIOCHENVS. Insinuat hic, Iudam † & alius nunquid ego.
tametsi diuinorum
mysteriorum partici-
pem effectum sui sem
per similem mansis-
se, hoc est tremendæ
illius mensæ cibo re- † Mat.26.c. Luc.22.b. 1.Cor.11.e.
fectum, nihil prorsus
mutatū, aut emenda- * comedit
tum esse: verum in
sua nequitia, & aua-
ritia obstinate vsque
perstitisse. Ioannes
post acceptā bucellā
Sathanam in illum in
troisse scribit. Et hoc
ea de causa non con-

d *Contristari.* Sciut vndecim quia nihil mali contra dominū
cogitauerant, sed plus credunt magistro quam sibi & timētes
fragilitatē suam tristes de peccato suo interrogant, cuius nō
habebant conscientiam.
e *Vnus ex duodecim.* Hieronymus. Separat seorsum ouem lu-
pus cupit. Ouis quę de ouili egreditur, lupi patet morsibus.
f *Qui intin.* Beda Mira domini patientia. Prius dixit, vnus
ex vobis tradet me, perseuerat proditor in malo. Apertius ar-
guit, & tamen non proprie designatur. Iudas aliis cōtristatis
& manum retrahentibus a cibis, temeritate & impudentia
qua dominum tradit, etiam manum cum magistro in catino
mittit, vt audacia bonam conscientiam mentiretur.
g *Et filius quidem hominis vadit.* * Victor Antiochenus. His.
verbis mortem suam transitioni, aut discessui cuipiam simi
lem ostendit, quam veræ morti. dixerat idem ante ad Iudę-
os quoque. *Vado ad eum, qui* misit me. Significat per eandem
vocem quoque, sponte ad mortem abire.
h *Væ au.* Beda. In sempiternum væ homini illi qui ad men-
sam domini indigne accedit. Ille enim in exemplum Iudæ fi-
lium hominis tradit non Iudæis quidem peccatoribus, sed ta-
men peccatoribus mēbris, scilicet, suis, qui accipere dominici
corporis sacramentum temerarie præsumit. Ille dominū ven
dit qui eius timore & amore neglecto terrena pro illo, & ca-
duca, imo & criminosa diligere & curare non metuit.
i *Bonum autem.* Beda. Nec primo nec secundo correctus pœnitat
sed patientia domini nutrit impudentiam suam, & thesauri-
zat sibi iram. Pœna prędicitur, vt qui pudore non vincitur, ti
more corrigatur.
k *Manducant.* Beda. Finito veteri pascha qđ in commemora-
tione liberationis populi Dei ab Aegypto agebat, transit ad
nouū, quod in suæ redēptionis memoriā ecclesia frequētare
volebat, vt scilicet, pro carne agni ac sanguine, sui corporis, ac
sanguinis sacramentū substitueret, & se esse monstraret. *cui iu*
rauit dominus & non pœnitebit eū, tu es sacerdos in æternū, &c. Fran-
C git ipse panem, quem discipulis porrigit, quia fractio sui cor-
poris

tigit quod Sathanas acceptum Christi corpus pro nihilo du- E
ceret aut cōtemneret, sed quod Deus impudētem proditoris
ausum impunem abire non vellet. Dominus autem, licet om
nium consiliorū Iudæ gnarus esset, attamen a sacramenti sui
accessu illum non prohibuit. Cur ita? nempe vt hinc discat, ni Clem. lib.5. c.13. Constit Apost. alii nonnulli.
hil eorum prætermisisse, quæ eū ad sanam mentem reducere
quoquomodo poterant Sunt tamen, qui Iudā ante porrectū
Eucharistiæ sacramentum exiisse existiment. Sane Ioannes
quiddam eiusmodi subindicare uidetur. Dicunt hi nequaquā
decuisse, ut corporis Christi minister salutaris cōmūionis sym
bolum acciperet. addunt fidem, Christum ęquanimiter tole-
rasse, hoc uero tātum piaculum neutiquā permittere uoluisse
k *Accc.* Hiero. Figurans corpus suū in pane quod est eccle Exod.12.d.
sia præsens quæ accipitur in fide, benedicitur in numero, fran
gitur in passionibus, datur excēplis, sumitur doctrinis. Formās
sanguinē suū in calice uino & aqua mixtū, ut alio purgemur a
culpis, alio redimamur a pęnis. Sanguīe nāque agni domus ser Mystice
uatur a percussionibus angeli. Et aqua maris rubri extingun-
tur inimici, quę sunt mysteria ecclesiæ Christi.
Beda. Panis qui confirmat cor hominis refertur ad corpus Apoc.17.d.
uinum quod sanguinem operatur, ad sanguinem. Sed quia
nos in Christo, & Christū in nobis manere oportet, uinum a-
qua miscetur, quia teste Ioanne, Aquæ populi sunt neque a-
quam solam uinum solum, sicut nec solum granum sine aquę
confectione in panem cuiquam licet offerre, ne uideatur a
membris caput secernere, uel Christum sine nostræ redem-
ptionis amore pati potuisse, uel nos sine illius passione saluari
* Victor Antiochenus. Quod dominus potestatem cele-
brandi, & conficiendi noui testamenti mysteria Apostolis
per hæc contulerit, hoc nemo, opinor, in dubium uocat.
l *Gratias.* Gratias egit & benedixit iam proximus passioni,
qui pęnam alienæ iniquitatis suscipit, qui nihil dignum passio
ne egit, ut ostendat quam ęquanimiter unusquisque propriæ
culpæ flagella sustinere debeat.
m *Bibe.* Hieron. Ebrietas fęlix, salutaris satietas quę quanto co
piosius sumitur tāto sobrietatē mētibus dignatur donare. Et F
Iudas

NICOLAVS DE LYRA.

ille *spiritum sanctum receperunt in die Pentecostes, vt habetur A.2.*

1 *Qui intin. m*ā. *Vas est fictile ad refrigerandum vinum, & in illo erat ius lacturarum agrestium, cum, quo carnes agni debebant comedi, vt dicitur. Exodi.12.*

1 Qui Abba

MORALITER.

nalo, idest, in homine per orationē in Deum eleuato Gran
di longitudine longaminitatis, lato latitudine Charitatis, stra
to arietate uirtutis.
† *Vesp.* Per hoc autem quod Christus in mensa denuncia-
uit suum proditorem designauit quod multi proditorie ueni
unt ad mensam suam.
Hieronymus. Dic sacerdos, dic clerice, quomō eiusdem
labiis deoscularis filiū uirginis, quib. deoscolatus es filiā mere
tricis,

tricis, o Iuda osculo filium hominis tradis?
† *Et mā.* Per Iesum qui salus interpretatur intelligit bonus
prelatus Christi uicarius, & de sua subditorūque suorū salute
sollicitus, hic accipit panē cū diligenter studet sacrā scripturā
& benedicit qn̄ Deo attribuit eius intelligentiā, frangit autē
& dat deuote prędicando, ecōtra de ignorante dicitur Thre.
4.a. paruuli petierunt panem. & non fuit qui fran.
† *Et ac.* Per quē persequutio designatur in scriptura, hic ca
lix, sumit patiēter tolerādo & dat aliis ad simile exhortādo.
Et

A Iudas bibit, ſed non ſaturatur, nec ſitim extinguit ignis æterni, quia qui indigne ſumit myſteria Chriſti, hic macula in luna oſtenditur quæ nunquã deletur. Luna eccleſiæ comparatur merito, quæ a ſe non habet ſplendorem ſed a ſole certis modis ſuſcipit lumen, id eſt, a Chriſto qui permanet in æternum. Sunt enim quidam in eccleſia quos ſacrificium nullum emundat, ſed inſipiens cogitatio perducit ad culpas: qui ſe crudelitatis cœno miſcuerunt. Sanguis enim noui Teſtamẽti qui pro multis effunditur, non omnes emundat.

Matth. 26. c

In no. &c iſta.

a Iam non bi. Hiero. Hic mutat ſacrificiũ ſed non mutat tempus, vt nos nunquam cœnã Ieſu ante quartamdecimam lunã faciamus. Qui facit in quartadecimã reſurrectionẽm, in vndecima cœnam domini facit, quod nunquam inuentum eſt nec in no. nec in ve. Teſt. B

a Hieron. Pro multis effunditur ſed non omnes emundat.

menti, qui pro multis effundetur. † Amen dico vobis quod
a b iam non bibam de genimine vitis vſque in diem illum cum

a Hieron. Laudabunt Deum qui requirunt eum. Et adorauerunt eum & manducauerunt omnes pingues terræ.

c illud bibam nouum in regno Dei. Et hymno dicto exierunt 1
d e in montem oliuarum. Et ait eis Ieſus: Omnes ſcandalizabi- 2
f g mini in me in nocte iſta, quia ſcriptum eſt: † Percutiam pa-

a Apoſtoli. b Hieron. Promittitur reſurrectio, ne deſperent.

ſtorem, & diſpergentur oues. Sed poſtquam reſurrexero,
h præcedam vos in Galileam, Petrus autem ait illi: † Et ſi om- 3

a Non eſt temeritas nec mendacium, ſed fidei ardens affectus. b Petrus ex ardore fidei promittebat, ſed Chriſtus vt Deus futura prænouerat.

nes ſcandalizati fuerint, ſed non ego. Et ait illi Ieſus: † Amen 4
i dico tibi, quia, tu hodie in hac nocte prius quàm bis gallus
vocem dederit, ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur: Et ſi oportuerit me ſimul commori † tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. Et veniunt

Iſa. 5. b.

b *Vitis.* Beda. Vitis vel vinea domini ſynagoga, vnde: Iſa. *Vinea domini Sabbaoth domus Iſrael eſt*. De hac dominus multo tempore bibit: quamuis pluribus ramis in amaritudinẽ conuerſis, pijs tñ quorumdam cogitationibus ſummiſque virtutibus delectabatur. Sed poſt paſſionem dñi figuralia, in ſpiritualem ſenſum tranſlata ſunt. Iturus ergo ad paſſionem ait Iam non bibam de genimine vitis vſque in diem cum il. bi. vo. in. re. Dei. Quod eſt, non vltra carnalibus cęremonijs ſynagogæ delectabor, in quibus erat & paſchalis agni ſacramentum quod pręcipuum eſt. Aderit tẽpus cũ in regno Dei poſitus immortali gloria ſublimatus, de ſalute eiuſdẽ populi baptiſmo regenerati nouo vobiſcum gaudio perfundar.

* Victor Antiochenus. Patris regnum ſuam reſurrectionem appellat, per hanc enim & ipſi regnum obuenit. Et cæteris hominibus eiuſdem regni ſocietas obtigit. Illud igitur. Non bibam amodo de hoc genimine vitis vſq; ad diem illum, &c. vtrumque denotabat, nempe mortis & paſſionis Chriſti vicinitatem, & certam nihilominus eiuſdem ex mortuis reſurrectionem, & circa paſcalis tempus myſteria perficiebat, quo omni ex parte cõſtaret veteris legis author extitiſſe, & illa quæ iſtic obtinebant, ea adumbraſſe quæ pertinent ad nouam.

c *Et hymno dicto.* * Victor Antiochenus. Ante paſſionem laudat grateſque Deo depromit per hoc oſtendens, ſe vltro libenterque pati. Tum nos quoque exemplo hoc admonens vt aduerſa ſigna q̃ nonnunquã ſeſe offerant, grato patientique aĩo perferamus. Ciboque ſumpto de percepto munere, Deo largitori debitam gratiarum actionem perſoluamus.

Ioan. 17.

Beda. Poteſt intelligi hymnus quem ſecundum Ioan. patri gratias agens decantabat: in quo & pro ſe & pro ſuis diſcipulis, & pro his qui per verbum eorum credituri erant, eleuatis ſurſum oculis precabatur: Et pulchre diſcipulos ſacramento ſui corporis & ſanguinis imbutos, & hymno dicto patri commendatos, educit in montem oliuarum, vt doceret nos per acceptionem ſacramẽtorum, & per opem interceſſionis ſuæ ad altiora virtutum dona, & chariſmata ſancti ſpiritus quibus in corde perungamur, debere cõſcẽdere. C

d *In montem oliuarum.* * Victor Antiochenus. Cur in montem exijt? Quo ſpretis latibulis, ijs commodo loco ſeſe exponit, manifeſtumque faciat, qui illum comprehenſuri erant. Maturabat enim illum locum occupare, vbi ante orare ſolitus erat, & quem proditor optime compertum habebat.

Hieronymus. In mõte Olíueti tenetur Ieſus, & inde aſcẽdit ad cęlos, vt ſciamus quia vnde aſcendimus ad cęlos vnde vigilamus, & oramus & ligamur nec repugnamus in terra.

e *Omnes ſcanda.* Beda. Prædicit quid paſſuri ſint, vt cum paſſi fuerint non deſperent, ſed pœniteant.

f *In no. iſta.* Qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſũt & qui ſcandalizantur, nocte ſcandalizantur, id eſt, ment[...] obſcurati.

Hierony. Omne[...] cadunt, ſed non om[...]nes iacent. Nunqui[...] quia dormit non a[...]ijciet vt reſurgat: Carnale eſt cadere diabolicũ eſt iacer[...]

g *Percut. ã paſtore[...]* Hieronym. Percut[...] paſtorem. Prophe[...] poſtulat paſſi[...] dñi: pater rñdet. Pe[...]cutiã paſtorem. Pr[...]cibus ſanctorũ fili[...] a patre mittitur: i[...]carnatur & percutitur, & patitur, diſperguntur oues paſto[...] capto. Reſurrectio promittitur, vt ſpes non extinguatur.

* Theophylactus. Dicit autem pater *percutiam paſtore[...]* quia ipſum percuti dimiſit.

* Victor Antiochenus. Cum Petrum, cæteroſque om[...] precari & dicere oportuiſſet adiuua nos domine, nec a[...] auellas, ſibi ſuiſque viribus nimium confiſi, ea temere pr[...]miſere quæ non præſtitere. Siquidem Dominus nimiam [...]lam quam præ ſe ferebant audaciam, animiq; fiduciam [...]ſtigare volens, Petrum quidem in trinam negationem pr[...]labi, cæteros vero omnes per fugam diſpergi paſſus eſt.

h *Petrus autem.* Hieronymus. Auis ſine pennis in altum v[...]lare nititur, ſed corpus aggrauat animam, vt timore hum[...]næ mortis, timor domini ſuperetur.

* Victor Antiochenus. Hic tu modo perpende quam d[...]miſſus, quamque modeſtus. Apoſtolus Petrus poſt lapſu[...] euaſerit. Qui enim ante caſum nihil non ſibi arrogare, au[...]bat, is poſt lapſum contraria ſtudia ſectatus nihil quicqua[...] ſibi, ſed omnia Chriſto dño tribuebat. *Viri Iſraelitæ,* aiebat, *quid nos intueamini, quaſi noſtra virtute, aut poteſtate fecerimus h[...] ambulare,* Offertur hic aũt nobis ſingulare quoddã docum[...]tum, nempe ad depellendas grauiores tentationes, nulla[...] promptitudinẽ ſat eſſe, ſi cœleſte ſubſidiũ deſijt, neq; vlla rurſus ſupernaturalẽ gratiam ſpirituale lucrum afferre, ſi a[...]mi promptitudo ſtudioſique hominis ſynergia non adſit.

i *Bis gallus uocem.* Beda. Alij ſimpliciter: Priuſquam gall[...] cantet, ter me negabis. Marcus: *Prius quam gallus bis uocem [...]derit, ter me negabis.* Quod non eſt contrariũ. Tota enim Pe[...] negatio trina negatio eſt, & in eo propoſito animi rem[...] vſquequo amare fleuit. Hęc tota ſi poſt primũ galli cãtũ i[...]ciperet: falſum tres dixiſſe viderentur qui dixerunt domi[...] dixiſſe. *Prius quam gallus cantet, ter me negabis.* Item ſi totã an[...] peregiſſet quam gallus cantare inciperet, ſuperflue dixiſ[...] Marcus ex perſona dñi: prius quam gallus bis vocem ded[...]rit: ter me es negaturus. Sed quia ante primum galli cantu[...] incœpta eſt: attenderunt tres non qñ eam impleturus eſ[...] ſed qñ futura: qñ cœptura: quia trina. Scilicet, cœpit an[...] galli cantum. Poteſt etiam intelligi, quia ante primum ga[...] cantum tota in animo eius fuerit, quamuis enim verbis an[...] primum gallicantum ſit cœpta, & ante ſecundum compl[...]ta: tamen in affectione & timore animi Petri ante primu[...] galli cantum tota cœpta eſt: ſicut & illud. Qui viderit mu[...]rem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam. F

Hiero

MORALITER.

1 *Et hymno.* Per hoc oſtenditur quod aſcendens ad vitam arctiorem primo debet implorare clementiam diuinam.

2 *Et ait.* Chryſoſtomus. Carnale eſt cadere, ſed diabolicum eſt iacere.

3 *Petrus.* Communiter accidit quod illi qui alijs in virtute ſe præferunt, turpius alijs cadunt, ideo ſubditur.

4 Amen

4 *Amen di. &c. Et ve. in præ. quod di.* Quod interpretatur va[...] pinguedinis, ideo ſignificat humilitatem gratioſam. Per hoc i[...]tur quod Chriſtus orauit ibi humiliter, ſignificatur quod orat[...] humiliantis ſe veraciter Deo eſt accepta. Eccleſ. 35. capit. *Ora[...] humiliantis ſe nubes penetrat, &c.* Per hoc autem quod dicit[...] dominus hic ter oraſſe, docuit nos orare perfecte, quia perfect[...] conſiſtit in tribus, ſcilicet, principio, medio, & fine.

Quemcumque

Hieronymus. Gallus cantat. Petrus negat ter. Gallus nun- cius lucis spiritus sanctus est. Cuius voce in prophetis, & apo stolis nos de trina negatione qua dominum negauimus, nos- ...voce ancillæ exterriti exhortamur ad amarissimos fletus ...lapsum, qui male cogitauimus de Deo male locuti sumus ...oximum, & ma ...uimus ad nos me ...sos.

habui æternus cum patre. Orat transire calicem, quia homo D sed propter quod missus est, reminiscens perficit dispensatio nẽ, & dicit. *Non quod ego volo sed quod tu*. Q. d. si moritur mors me non moriente, secundum carnem transeat calix, sed quia aliter non fiet. *Non quod ego volo, sed quod tu.*

HIERONYMVS ...ta, quod Petrus ...gat, & tertio ne- ...sed q ostquam gal ...cecinit, & disce- ...tibus tenebris ...ina lux nunciata ...conuersus amare ...uit, & trinæ nega- ...nis sordes lauit la- ...imis.

a *Gethsemani*. Hiero ...Id est, vallis pin- ...gium, vbi tauri pin- ...gues obsederũt eum ...vituli multi cir- ...dederunt eum.

...*Sedet hic*. Isido- ...Separantur in ...tione qui sepa- ...tur in passione: ...ille orat, illi dor ...mint pinguedine ...dis oppressi.

c *Donec orem*. Beda. ...n dominus in ...ite orat, admo-

a in prædium cui nomen † Gethsemani; & ait discipulis suis:
b † Sedete hic donec orem. Et assumit Petrum, & Iacobum &
c Iohannem secum, & cœpit pauere, & tędere. Et ait illis. Tri
d
e stis est anima mea vsque ad mortem † Sustinete hic, & vigi-
f late. * Et cum processisset paululum, procidit super terram

a Humilitatem mentis ostendit habitu corporis.

& orabat, vt si fieri posset transiret ab eo hora, & dixit. Abba 1

a Heron. Hebreice, & Græce quia non est distinctio Iudæi & Græci.

g pater, omnia possibilia sunt tibi: transfer calicem hunc a me:
sed non quod ego volo, sed quod tu. Et venit, & inuenit eos

Hieron. Sicut dormiunt mente, ita dormiunt corpore.

h dormientes. Et ait Petro, Simon dormis. † Non potuisti vna
i hora vigilare? Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationẽ
k Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma. Et iterum
l abiens eundem sermonem orauit, dicens. Et reuersus denuo
m inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati, &

a Languescunt oculi apostolorum negatione uicina.

ignorabant quid responderent ei. Et venit tertio, & ait ills:
n Dormite iam, & requiescite. Sufficit. Venit hora, ecce filius
hominis † tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus.
o Ecce qui me † tradet prope est. Et * adhuc eo loquen-

HIERONYMVS. Hoc contra Euticia nos qui dicunt vnam tantum in Christo o- perationem, vnam voluntatem, hic au- tem ostendit huma- nam, quæ per infir- mitatem carnis recu sat passionem, & di- uinam, quæ prompta est perficere dispẽ sationem. † manete

b *Sed non quod*. Hieronym. Vsque in finem non cessat do- cere nos patribus o- bedire, & volunta- tem eorum volunta- ti nostræ præponere. Matt. 6. c.

i *Et ait Petro, &c.* Qui dixerat. Et si o- porteat me mori te- cum non te negabo et si omnes scandali zati fuerint, sed non ego: nũc tristitiæ ma- gnitudine somnum vincere non potest. † tradit † Matt. 26. e. † simbolum * continuo E

K *Vt non in*. Non ait vt non tentemini, sed vt non intretis in tentationem, id est vt tentatio vos non superet, non teneat intra suos casses.

...& nos vt orando sublimia, idest, cœlestia petamus. Sed ...in valle, & hoc in ualle pinguium vel pinguedinis, monet ...humilitatẽ in orationibus habere, & pinguedinẽ dilectio- ...æternæ. Et pulchre approprians morti in ualle pinguium ...quia per vallẽ humilitatis & pinguedinem charitatis pro ...s subiit mortem, unde. Humiliauit semetipsum factus ...iens vsque ad mortem. Et maiorem hac dilectionem ...o habet ponat quis animam suam pro amicis suis.

d *Et cœpit p.* Hieronymus. Pauere & tristari docemur ante ...cium mortis, qui non possumus per nos dicere nisi per il- ...*Venit princeps huius mundi & in me non habet quidquam.*

...*Tristis est*. Beda. Non propter mortem tristis est, quia eum ...itio corporalis affectus nõ formido mortis ostendit. Nã ...orpus suscepit omnia debuit subire quæ sunt corporis, vt ...ret, & sitiret, angeretur, & tristaretur. Diuinitas autem ...t commutari per hos affectus.

...eda. Tristis est anima &c. Timet Christus Petrus non ti- ...m modicit. Animam meam pro te ponam. Christus di- ...nima mea turbata est vsque ad mortem. Petrus quasi ho ...vim mortis ignorat. Christus, quia Deus in corpore con- ...tus exponit fragilitatem carnis, vt homo verus appareat, ...is est anima mea. Suscepit tristitiam hominis, & volunta- ...hominis sicut & dolorem hominis, qui pro se quod dole ...õ habuit: semota delectatione æternę diuinitatis afficitur ...o humanæ infirmitatis.

...Theophylactus. Quid autem hoc sit intelligunt, quasi di- ...tristor enim non quod mori debeo, sed, quod Israelitas ...inqui mei me crucifixuri sunt, & per hoc a regno dei de ...excludi.

...Victor antiochenus. Vbique illorum superbiam, & con ...tiam frangere, ipsumque ad continua, & præmia cęle- ...prouocare contendo, sed incassum omnia

f ...*ustinete*. Beda. Non a dormitione præcipit abstinere, cuius ...est tempus iminente discrimine, sed a somno infidelita- ...corpore mentis.

g ...*ora*. Beda. Hęc vox est sonus infirmitatis nostrę. Multi ...tur morte futura sed habẽt rectũ cor vt vitẽt mortẽ quã- ...ossunt. Sed si nõ possunt dicãt quod ipse Christus. Pater si ...po. trã. a me ca. iste. Ecce habes voluntatẽ humanã exp̃s- ...vnde, rectũ cor, sed nõ q̃d ego volo sed quod tu vis, vn- ...non veni facere voluntatem meã scilicet, quam tempora C ...sumpsi ex virgine sed vo eius qui misit me, quã scilicet habui

Hieronymus. In tentationem intrat qui orare negligit. Ter discipuli dormiunt, ter dominus orans suscitat. Trina dormi- tio tres mortuos quos dominus suscitauit, significat. Primus in domo, secũdus ad sepulchrum, tertius de sepulchro. Trina domini vigiliat tres personas nos habere in orando docet, & de preteritis & de præsentibus, & futuris veniam rogare.

l *Spiritus quidem*. * Theophylact. Quasi dicat. Spiritus qui- dem vester promptus est ad me non negandum, & propter- ea hoc promittitis. Sed caro vestra intantum infirma est quod nisi Dominus per orationem uirtutem carni dederit, in ten- tationem intrabitis.

* Victor Antiochenus. *Caro namque pondere suo ad ima sem- per trahit*. Beda.

m *Et iterum abiens eundem serm. d.* ✠ Victor Antiochenus. Q̃d Dominus noster secundo, & tertio idẽ orationis opus repetit illud indubitatæ ueritatis argumẽtum existit. Nam eiusdem iteratio in scripturis sacris, certũ rei euentum ostẽdit. Quare etiã Ioseph ad Pharaonem aiebat. *Quod autem*, uidisti secundo ad eandem rem pertinere, firmitatis indicium est, eo; quod fiat sermo Dei. ut ergo idem somnium repetitum est, Ita do- minus noster quoque ut certo se uerum hominem esse per- suadeat, eandem orationem tertio redintegrat.

Temerarios reprimit, qui quidquid crediderunt putant se posse consequi, sed quantum ex mentis ardore cõfidimus, tã tum ex fragilitate carnis timeamus, sed tamen secũdum Apo stolum spiritu facta carnis mortificemus.

n *Dorm.* Nota q, hoc dicto, aliquãtulũ siluit & requeuerũt. ũde dicitur. *Suf.* q. requeuistis deinde intulit. Ecce uenit hora, &c.

* Theophyl. Quod Ironice. *Dormite iam*, apparet per hoc q, subdit. *Sufficit venit hora. &c.* Q. d. nunc tempus est ut dormia- tis quando inimicus appropinquat Deinde subiungit. *surgite ea mus*, non vt fugerent hoc dixit sed vt inimicis obuiarent.

o *Surgi.* Postquam tertio orauit, & apostolorũ timorẽ pęnitẽ tia corrigendum docuit, securus ad passionem pergit, dicens, Sur. ea. Q. nos non inueniant timentes, sed vltro eamus obui am, vt passuri gaudium & confidentiam videant. Gen 4. a.

✠ Victor Antiochenus. Per hæc, sicut per cætera fer me omnia, nullius, quod fiebat, necessitatis fuisse ostendit, sed ad mirabilis cuiusdam dispẽsationis, etenim proditorem certo venturũ sciebat, & tamẽ ea be causa ab eo fugã non inibat vt obuiam F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abba pater, omnia possibilia, &c. *Idem significant, tamen vnum est Græcum, & aliud Latinum. In tertia parte principali dicitur.*

Et

obuiam quoque illuc procederet.

A a *Venit Iudas Schar. Vnus de duodecim.* * Victor Antiochenus. Quod vnus de duodecim Apostolorum numero, vna cum turba venisse scribitur, id insignem diaboli malitiam infandamque proditoris nequitiam, & impudentiam arguit. Qui enim pari cum cęteris Apostolis honore & dignitate potiebatur, is eorum ducem & antesignanū se præbet qui Christum ad supplicium, & mortem petitum venerant.

7 tuto secute. b *Sig.* Hieronymus. Dat signum osculi cum veneno diaboli: Sicut Cain obtulit sacrificium sub dolū & reprobatum vnde vinum cum aceto in cruce ponunt.

7 Rabbi rabbi
* Matth. 26.c
Luc. 3.f
Ioan. 18.b
Osee. 7.b

c *Rabbi.* Beda. Impudens & scelerata cōfidentia magistrū vocat & osculum ingerit ei quem tradit. Aliquid tamen habet de verecūdia discipuli, quia non palam eum persequutioribus tradit, sed signo osculi. Psal. 119.a B Suscipit osculum dominus non vt doceret nos simulare, sed ne proditionem videatur fugere. Illud etiam complet: Cum his qui ode. pa. &c.

7 Matth 26.f
Luc. 22.f
Ioan 18.b
* autem.

Hieron. Confidit de virtute seculi, qui desperat de auxilio Dei.

a te venit Iudas Scharioth vnus de duodecim, & cum eo turba
multa cum gladijs & lignis missi à summis sacerdotibus & scri-
b bis & senioribus. Dederat autem traditor eis signum, di-
cens: quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & † 1
ducite † caute. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait

a Hieron. Ad est Ioseph vinctus, uenditus à fratribus, & ferrum pertransiuit animam eius.

c † Aue rabbi: Et osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in
d eum, & tenuerunt eum. † Vnus autem quidam de circun-
stantibus educens gladium percussit seruum summi sacer-

Hieron. Prædicatio Petri, auditum regni Dei abscidit Iudæis.

dotis, & amputauit illi auriculam. Et respondens Iesus, ait †
e illis: Tanquam ad latronem existis cum gladijs & lignis com-
prehendere me. Quotidie eram apud vos in templo docens
f & non me tenuistis. Sed vt impleantur scripturæ. † Tunc di-

a Hieron. Adimpletum est. Elongasti a me amicum & proximum & notos meos à me.

g scipuli eius relinquentes eum, omnes fugerunt. † Adole- 2

Nihil indumenti habebat nisi solam syndonem.

scens autem quidam sequebatur eum amictus syndone su- 3 4

Alias reiecta.

h per nudo: & tenuerunt eum. * At ille relicta syndone, nudus †

Hieron. Fit congregatio taurorum in vaccis populorum.

i profugit ab eis. Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdo-
k tem. † Et conuenerunt * omnes * sacerdotes & scribæ &

a Hieron. Vir duplex animo inconstans est in omnibus uijs suis timor retrahit, charitas trahit.

l seniores. Petrus autem à longe sequutus est eum vsque †

Num. 25.c. Luc. 22.f d *Vnus.* Beda. Petrus secundū Ioan. eodem ardore mentis quo cætera. Sciebat enim quando Phinees puniendo sacrilegos, mercedem iustitię & sacerdotij perennis acceperat. Lucas ait. *Quia dominus tam auricu. sa. eam.* Ipse enim pietatis nūquam obliuiscitur, hostes etiam suos vulnerari non patitur.

Ioan. 18.b. Mystice. Docens eos qui in suæ mortis consensione vulnus animæ contraxerunt, si digne pęnituerint salutem posse mereri.

* Victor Antiochenus. Neque enim gladio aduersarios nos vult sternere, aut profligare, sed virtute, & prudentia, & beneuolentia, alijsque similibus. hęc enim sunt arma quibus aduersus hostes familiariter nos vti iubet. Illum porro qui plagam acceperat, vi quadam diuina vt alius Euangelista exponit, in integrum statum restituit illos, qui ad comprehendendum eum venerant, hoc quoque signo se Deum esse palam ostendens.

e *Tanquam ad latro.* Beda. Quasi dicat, Stultum est cū gladijs & fustibus comprehendere, qui vltro se vobis tradit, & in nocte quasi latitantem inuestigare per proditorem cum quotidie in templo doceat. Sed ideo aduersum me congregamini in tenebris, quia potestas vestra in tenebris est.

f *Tunc.* Beda. Implet q. dixit, q. oēs scandalizarentur in ipso in illa nocte. Nā etsi turba permittente ad petitionem domini fugerunt secūdum Ioan. pauorem tñ mentis ostendebant,

C bant, & ad fugā prōptiores erant quā ad patiendi fiducia...

Beda. *Tunc d sci. &c.* Sicut Petrus qui negationē lachrym... abluit, & confessione dominici amoris trina, funditus ex... pauit, recuperationem eorum ostendit, qui in martyrio l... buntur. Sic discipuli alij qui articulum comprehensionis f... giendo pręueneru... cautelam fugien... docent eos, qui se... supplicia minus se... tiunt idoneos: qui... tutius est latere, q... se discrimini opp... nere. Ita etiam ad... lescens qui relic... syndone nudus pr... fugit ab impijs, ill... rum opus desig... & animum qui vt... curiores sint, omn... mundana abijciun... & nudi potius do... no famulari, qua... mundo adhærent... materiam tentan... & a Deo reuocan... aduersarijs dare... dicerunt.

g *Adole.* Quis... fuerit euangelista... dicit. Quia vero p... cæteris domin... amauerit, res ipsa... dicauit, alijs fuga... tibus ipse donec... hoste comprehen... retur charitatis v... culo astrictus don... num sequi non ou... sit. Nondum tam... perfectam charitatem habuit qui vel tentus fugere potu... Possumus tamen hunc Ioannem fuisse intelligere præ cæte... ris dilectum a magistro, quem eo tempore fuisse adolesce... tem longa post vita eius acta inditio est. Potuit autem h... fieri, vt ad horam elapsus, mox sumpto vestimento redier... & sub dubia noctis luce se turbis ducentiū Iesum quasi un... ex ipsis immiscuerit, quo ad perueniret ad atrium pont... cis, cui erat notus, sicut ipse dicit.

h *At il.* Sicut Ioseph relicto pallio nudus de manibus im... dicæ dominæ effugit. Qui aūt uult effugere manus iniqu... rum relinquens mente quæ mundi sunt, post Iesum fug...

i *Ab e.* Quorū p̄sentiā detestabatur & fuga. Non a d... cuius amorem etiā absens corpore fixū seruauit in mente

K *Summum.* Caipham, s. qui secundum Ioan. erat pontif... anni illius de quo consentaneum scribit Iosephus, quod p... tificium sibi absque merito dignitatis emerat a principe R... mano: quid ergo mirum, si iniquus pontifex inique iudic...

l *A longe.* Beda. Quia negationi proximus, si Christo p... ximus fuisset non negasset. In hoc tamen admirandus e... quod dominum non reliquit etiam si timeat. Quod tim... naturæ est, quod sequitur, deuotionis est, quod negat ob... ptionis est, quod pœnitet fidei est.

Alleg. Quod ad passionem eunte Petrus a longe sequi... significat ecclesiam quidem secuturam dñi passionem, l... longe differenter, ecclesia. n. pro se patitur: ille pro eccle...

Atn...

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ducite.* Ne forte rapiatur de manibus vestris, quia populus communis habebat deuotionem ad eum.

2 *Adolescens.* Quia iste non nominatur hic, ideo dicunt aliqui quod fuit Iacobus frater domini, Alij autem quod fuit Ioannes euangelista, qui iunior erat inter apostolos. Alij autem dicu... quod fuit iuuenis de illa domo in qua comederant pascha.

3 *Amictus syndone.* Id est, veste linea.

4 *Super nudo.* Scilicet, corpore. quia non habebat aliam veste... In quarta parte principali dicitur.

Audiui...

MORALITER.

† *Quemcumque.* Amicitiæ signis proditores vtuntur, vt eorum dolus latentius peragatur.

† *Et cum.* Hoc signum fuit de mentis aure Iudęorum amputanda, sicut patet per effectū, quia nihil audire volunt de salute sua.

† *At ille re. syn. nu. profu. ab.* Beda. Qui vult fugere manus iniquorum, relinquens mente quæ mundi sunt, fugiat post Christum sicut Ioseph, relicto pallio fugit de dominæ manibus impudicæ.

† *Petrus autem, &c.* Beda. Merito à longe sequebatur qui e... de proximo negaturus, non enim negare posset, si Christus p... ximus adhæsisset.

Et sede...

a *Atrium.* Hieronym. Atrium, ſecularis circuitus eſt. Mi[illegible] dæmonia ſunt. Ignis deſiderium carnale, cum quibus [illegible] manet, fiere peccata non valet.
b *Et calefaciebat ſe.* Beda. Eſt ignis charitatis, de quo dicitur [illegible]em veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat? Eſt [illegible]am cupiditatis, de [illegible]o dicitur. Omnes [illegible]ulterantes velut [illegible]banus corda eorũ. [illegible]c ſuper credentes [illegible]ſcẽdens, variis lin[illegible]gis eos dominum [illegible] dare docebat. Ille [illegible] atrio Caiphæ in[illegible]ctu maligni ſpiri[illegible] accenſus, ad ne[illegible]dum ac blaſphe[illegible]ndum dominum [illegible]fidorum linguas [illegible]nabat. Quod e[illegible]n intus in domo [illegible]ligna ſynodus ge[illegible]bat hoc ignis in a[illegible] inter frigora no[illegible] accenſus figura [illegible]t. Qui huius ignis [illegible] prætorio flammã [illegible]nxit, dicat, Fa[illegible]s ſum ſicut vter [illegible]pruina, &c. In qui[illegible]s autem flammam [illegible]aritatis vitiorum [illegible]mina obruerunt [illegible] domino audiant. [illegible]oniam abundat [illegible]iquitas, refrigeſcit [illegible]aritas multorum. [illegible]c frigore torpens [illegible]horã Petrus, quaſi [illegible]nis miniſtrorum [illegible]phę calefieri cupiebat, quia temporalis commodi ſolatiũ [illegible]fidorum ſocietate quęrebat. Sed reſpectus a domino tum [illegible]em perfidorũ corpore, tum infidelitatem reliquit mente. [illegible]poſt reſurrectionem domini, ſancto igne recreatus, fundi[illegible] exceſſum trinæ negationis trina dilectionis confeſſione [illegible]gauit. Tunc enim completa illa memorabili captura pi[illegible]um, cum veniret ad dominum, vidit cũ diſcipulis ſuis pru[illegible] poſitas & piſcem ſuperpoſitum, & panem, moxque ſui [illegible]dis arcana prunis inflammauit amoris.

a intro in atrium ſummi ſacerdotis, & ſedebat cum miniſtris, †
b & † calefaciebat ſe ad ignem. † ſummi vero ſacerdotes & om †
ne concilium quærebant aduerſus Ieſum teſtimonium, vt
a Mentita eſt iniquitas, ſibi, vt regina aduerſus Ioſeph, ſacerdotes aduerſus Suſãnam, ſed ignis ſine materia defecit.
c eum morti traderent, nec inueniebant. Multi † enim falſum
teſtimonium dicebant aduerſus eum, & † conuenientia teſti-
a Quod variatur incertum eſt.
monia non erant: Et quidem ſurgentes falſum teſtimonium
ferebant aduerſus eum, dicentes. Quoniam nos audiuimus
a Dominus dixit, Soluite vos ſed non ego, quia nullus debet ſibi inferre mortem.
eum dicentem. † Ego[a] diſſoluam templum hoc manufactum 1
Hoc addunt, vt proprie de templo iudaico videatur dixiſſe.
Dominus dixit, ſuſcitabo, viuum animal ſignificans, & ſpirans templum.
& † poſt triduum aliud non manufactum ædificabo. Et † non
d erat conueniens teſtimonium illorum. Et exurgens ſummus
e ſacerdos in medium interrogauit Ieſum, dicens. Non re-
ſpondes quidquam † ad ea, quæ tibi obiiciuntur ab his? Ille
Sicut ouis ad occiſionem ducitur, & obmutuit a bonis. Taciturnitas Chriſti Apologiam Adæ ſoluit.
autem ta[a]cebat, & nihil reſpondit. † Rurſum ſummus ſacer-
f dos interrogabat eum, & dixit ei. Tu es Chriſtus filius Dei
Hieron. vt inexcuſabiles ſint. Bedb. Marcus, Ego ſum Mat. Tu dixiſti, quod idem eſt.
g benedicti. Ieſus autem dixit illi. Ego[a] ſum, & videbitis filium 2
Hieron. In uita regnantem ſempiterna & uirtute diuina.
h hominis ſedentem a dextris virtutis Dei, & venientem
i cum nubibus cœli. Summus autem ſacerdos ſcindens †
k

non agnoſcebat, ſed longe poſt de eo futura canit. D
✻ VICTOR ANTIOCHENVS. Quando quidem multi Chriſti nomine appellabantur. Nam, ſacerdotes, & prophetas, & reges, Chriſti dicebantur? propterea Pontifex interrogat, ſit ne ipſe Chriſtus per excellentiam, hoc eſt Chriſtus Dei benedicti filius? Quærit hoc autem non vt credat, verũ vt habeat, quo illum arguat, & condamnet, ſi ſe hoc eſſe forte reſpondeat. Neque enim ita comparati erat pontifices, vt aliquando crederẽt. Quare dominus apud Lucam ita illos affatur. *Si vobis dixero non credetis mihi.* Veruntamen nehoc illis reliquum fiat, vt iure dicere queant Seruatorem noſtrum ſe Chriſtũ Dei filium eſſe, nuſquam diſerte affirmaſſe, ob id Marcus planis verbis id illũ pronunciaſſe commemorat. *Tu es Chriſtus filius Dei benedicti.* Per hæc plano ſenſu oſtẽditur, Caipham cæteroſque Iudæorum proceres diuinitatis Chriſti prorſus ignaros nõ fuiſſe. E Venerat autem in eius rei ſiue notitiam ſiue ſuſpicionẽ, per ſigna quæ ediderat. Nã quorſum hoc ſolum, ipſe ne Chriſtus Dei benedicti filius eſſet, interrogare attinebat, niſi eum id eſſe ſuſpicati fuiſſent? Neque enim ex aliis reis quidpiam tale interrogare ſoliti erant.

† Matt. 26. f. Luc. 22. g.
† autem
† æqua ſufficiẽtia, aut bõ hoc veritatia cõſentanea. Victor Antioch.
† ne ſic quidẽ
Mat. 26. f. Lucæ, 22. g.

c *Falſum teſtim.* Beda. Falſus qui non in eodem ſenſu dicta in[illegible]igit quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo cor[illegible]is ſui, ſed in ipſis verbis calumniantur paucis additis vel [illegible]tatis. Mos hæreticorum eſt, vmbram de veritate trahere. Ille non [illegible]it quod illi dicunt, ſed ſimile verbum. Vt de templo corpo[illegible] ſui quod poſt triduum reſuſcitauit, dominus dixit. Soluite [illegible], ſed non ego, quia nullus debet ſibi mortem inferre. Hoc [illegible]unt, vt proprie de templo Iudaico videatur dixiſſe.
d *Et exurgens, &c.* Iratus, quia non inuenit locum calumniæ, [illegible]tu corporis inſaniam mentis demonſtrat.
e *Non reſpondens, &c.* Ad reſponſum prouocat, vt ex qualibet [illegible]aſione ſermonis locum accuſandi inueniat. Ieſus autem [illegible] reſpondit, quia præuidit quidquid reſponderet in calum[illegible]n verti.
f *Tu es Chriſt.* Hierony. Quem expectabat a longe non vide[illegible] prope? ſicut Iſaac caligantibus oculis, Iacob ſub manibus non

g *Et vid.* Sacerdos interrogat filium Dei. Ieſus reſpondit filium hominis, vt intelligamus eundem filium Dei eſſe filiũ hominis, ne quaternitatem faciamus in trinitate, & homo in Deo, & Deus in homine ſit.
h *A dexteris vir.* Quia humiliauit ſeipſum factus obediens vſque ad mortem, propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. Philip. 2. a.
✻ Theophylactus. Ac ſi diceret videbitis me tanquam filium hominis a dextris Patris ſedẽtem, virtutem nanque hic Patrem dicit. Non autem ſine corpore veniet, ſed qualis apparuit crucifigentibus, in iudicio eis apparebit.
i *Cum nubibus cœli.* Hieronymus. Aſcendit in nube, cum nube veniet, id eſt, cum corpore ſolo ſuo quod aſſumpſit a virginę, aſcendit & cum multi formi eccleſia, quæ eſt corpus ipſius & plenitudo ad iudicium venturus eſt, ſicut dicit Matthęus Cum autem filius hominis, & omnes angeli cum eo, &c. Eſa. 19. a. Mat. 24. c.
K *Summus autem ſacerdos.* Beda. Eadem rabies, quæ prius de ſede excuſſerat, ad ſciſſionem veſtium prouocat, vt oſtendat Iudæos ſacerdotalem gloriã perdidiſſe, & ſedem vacuã eſſe.
Mos Iudæorum erat, cum aliquid blaſphemiæ, & quaſi contra Deum audiũt, ſcindere veſtimẽta. Quod etiam Paulus & Barnabas Act. 14. c. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Audiuimus eum dicentem, Ego diſſoluam templum hoc manufa[ctum], &c.* Falſum enim impoſuerunt ei, quia hoc non dixerat, vt [hab]etur Ioannis. 2. ſed ſic dixerat: Soluite templum hoc &c. prędi[cens] mortem ſuam, in qua corpus eius quod erat templũ deitatis ſolutum lutũ eſt. Et ſi de materiali templo intelligat, adhuc falſum impoſuerunt quaſi abſolute dixerit, quod tamen dixerat cũ conditione, & ideo bene ſubditur. *Et non erat conueniens teſtimonium illorum.*
2 *Ieſus autem dixit illi, &c.* Interrogatus de veritate diuinorum reſpondet qui prius in aliis tacuerat, quia de diuinis nõ debet ita taceri

MORALITER.

† *Et ſedebat.* Hieron. Atrium ſacerdotis eſt circumitus ſecularis, miniſtri dæmonia, cum quibus qui ſedet non poteſt fiere peccata. Ignis autem deſiderium eſt carnis.
† *Summi vero ſacer. &c.* Modus autem iniquorum eſt aduerſus innocentes quærere teſtimonia & recipere falſa.
† *Summus autem ſa. ſcin.* Per hoc fuit ſignificatum, quod præſcindendum erat ſacerdotium Iudæorum, ſicut & ſtabilitas ſacerdotis Chriſti, per hoc quod eius tunica etiam a crucifigentibus cum non fuit ſciſſa,

Barnabas cum in Lichaonia quasi dij honorarētur, fecerunt.

A * Theophylactus. Vt ergo monstraret quod Christus magnam, & intolerabilem blasphemiam dixerit, vestimenta scidit.

a *Vestimēta sua.&c.* Hieronymus. Hoc est Ephod in quo Iudæi habebant honorem, amiserunt. Hic adest Samuel scisso pallio de manu Saul id est, regno. Milites gentiles non sciderūt tunicam Christi, sed sacerdos scidit sacerdotii sui dignitatem,

† opus habemus ltibus. 1.Reg.15.f. Ioan.19.d.

Magno mysterio factum est, vt in passione domini pontifex sua vestimenta scinderet, cnm domini tunica nec a crucifigentibus militibus scīdi potuit. Figurabatur enim q̄ sacerdotium Iudæorum pro sceleribus pōtificum esset scindendum. Soliditas vero ecclesiæ, quæ vestis est redemptoris, sui, nunquam valet dirumpi. Quamuis.n. Iudæi, gentiles, hęretici, mali Catholici, humilitatem dn̄i contemnant, eius tamen inuiolata permanet castitas vsq; ad consūmationē seculi in illis, quos sors electionis inuenerit.

† Mat.26. Luc.22.g. Ioan.18.c.

a vestimenta sua, ait. Quid adhuc † desideramus testes. † Au-
b distis blasphemiam, quid vobis videtur? Qui omnes con-
c demnauerunt eum esse reum mortis. Et cęperunt quidam †
d conspuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cæde- †
e re, & dicere ei. prophetiza. Et ministri alapis eum cædebant. †
f † Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit vna ex ancillis
g summi sacerdotis, & cum vidisset Petrum, calefacientem se,
h aspiciens illum, ait. Et tu cum Iesu Nazareno eras. At ille
i negauit dicens. † Neque scio, neque noui quid dicas. † Et
K exiit foras † ante atrium, & gallus cantauit. Rursus autem
Cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus,
quia hic ex illis est. At ille iterum negauit. Et post pusil
lum rursus qui astabant, dicebant Petro. Vere ex illis es,

[Interlinear glosses: a Ideo. — a Faciem meam non auerti a conspuentibus in me. — Vt nos lauaret. — b Vt velamenta cordium auferret. — c Vt caput nostrum qnod Adam est sanaret. — Opprobriis exhonoratus. — Vt applaudamus ei manibus. — Dedi maxillam meam alapis. — Titubatio. — c Prædicator, qui dicit, Vigilate iusti. & nolite peccare. — a Consensus. — Non quæ prius. Vnde Matthæus, Vidit eum alia ancilla. — Actus.]

†Neque noui neque scio. † in vestibulum atrii

b *Quid vob. videtur.* * Victor Antiochenus. Non ait Caiphas condemnationis sententiam per se, aut ex se, sed exigit illam ab assessoribus, & circunstantibus, tanquam de homine in manifesta rio, planeque confesso blasphemiæ crimine deprehēso. Pręoccupat autem auditorum animos eiusmodi sermone. *Quid vobis videtur?* En apertam modo blasphemiam audiuistis. Hæc pontifex non tam illos, qui aderant, vt mortis sententiam in Iesum ferrent, sua oratione incendens, quam vi quadam importuna huc prorsus compellēs. Aut non ipsi, sed ipse verius odio, & inuidia instigatus eiusmodi sententiam promit.

c *Qui omnes, &c.* Hieronymus. Quo reatu suo nostrum reatum solueret, & velamen faciei suæ velamen cordium nostrorum auferret, & sputis susceptis faciem animæ nostræ lauaret, & colaphis quibus in caput percussus est, caput humani generis quod est Adam sanaret, & alapis quibus expalmatus est, maxima laus eius a nostris manibus & labiis plauderet. Vnde. *Omnes gentes plaudite manibus.* Et cruce sua, cruciatum nostrū solueret, & morte sua nostram necaret, quia serpentē de virga facto, alii absorpti sunt serpentes. Vnde. Ero mors tua o mors, & morsus tuus ero inferne, Opprobria eius nostrum obstruxerūt opprobrium. Vincula eius nos liberos fecerunt.

Osee.13.d.

C Corona spinea capitis eius, diadema regni adepti sumus. Vulneribus eius sanati sumus. Sepultura eius resurgimus. Descensu eius ad inferos ascendimus ad Cęlos. Hic inuenitur mel in ore leonis mortui. Hinc propheta. *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?*

d *Velare fa. &c.* Non vt scelera eorum non videat, sed vt ipsi quondā Moysi fecerunt, a se gratiam cognitionis eius abscondant. Hoc velamentum vsque hodie manet super cor eorum quod in Christum credentibus est ablatum. Vnde eo mor[...]te velut templū scissum est, & sancta sanctorum arcana pat[...]cta.

e *Prophetiza.* Secundum alios. Quis te percuissit, Hoc [...]ciunt in contume[...] eius qui se propl[...] tam voluit habe[...] Sed dispensauit h[...] vt nos ad toleran[...] pro eius nomine [...] risionem prępara[...] qui pro nobis su[...]nebat.

f *Alapis eum cæ.* Beda. Qui tunc [...]sus est alapis, & [...] cæditur blasphe[...] falsorum Chri[...]rum. Qui con[...]ptus saliuis inf[...]lium, nunc v[...] fidelium opprob[...] exhonoratur.

g *Et cum esset.* [...]cilla primum P[...] prodit, cum viri [...]gis possent eum [...]gnoscere, vt & [...] sexus ī morte d[...]ni videatur pec[...] & per passionem [...]mini redimeretur. Et ideo mulier. prima resurrectionis a[...]pit mysterium, & mādata custodit, vt veterem præuaric[...]nis aboleret errorem.

* VICTOR ANTIOCHENVS, Beatus Petrus (pr[...] domino prædictum fuerat) infirmatur, vniuersorum do[...] & Seruatorem negat. Idque non semel, & iterum, sed t[...] vice. Neque id simpliciter rursum, sed cum iuramento, [...] dūtaxat ancillæ voce exterritus, & exanimatus, vtique [...] illa consternatione animique perturbatione occæcatus, [...] nicę illius comminationis. *Qui me negauerit coram hominibu[...] gabo, & ego eum coram patre meo, qui est in cælis*, penitus ob[...] fuerat. Quādoquidem non semel tantum, sed aliquoties [...] omnibus illum negat.

h *At ille.* Nota, quod negat Christum qui se negat eius [...] discipulum. Dominus enim non dixit, Negabis te discipu[...] meum, sed me negabis. Negauit ergo eum, cū se negauit [...] esse discipulum.

i *Et exiit foras, &c.* Hieronymus. Petrus sine spiritu, voci a[...]læ cessit, cum spiritu, nec regibus nec principibus terræ c[...] Prima ancilla titubatio, secunda consensio, tertius vir, a[...] Hæc trina negatio, quam abluit per fletus verbi Christi r[...]datio. Tunc autem nobis gallus cantat, cum prædicato[...] compūctionem corda nostra reuocat. Tunc incipimus f[...] cum ignimur intus per scintillam scientiæ, & foras ex[...] extra quod fuimus,

k *Gallus cantauit.* De hoc gallicantu alii tacent, non ta[...] negant, sicut & alia multa quæ alij dicunt, alij prætereun[...]

* Victor Antiochenus. Iterum hic negat, siue an[...] quæ circunstantibus vnum illum ex discipulis Iesu esse i[...]cium faciebat, eadem fuerit cum prima; vt Marcus insi[...]re videtur, siue alia, vt. Matthæus scribit. Neque enim [...]tium animus fuit, vt isthuc accurare memoriæ proderet[...]

NICOLAVS DE LYRA.

taceri veritas si interrogetur sicut de humanis. In quarta parte minus principali dicitur sic.

Nam

MORALITER

† *Et cæperunt quidam conspuere eum. &c.* Hieronymus. Vt sputa minibus susceptis, faciem animæ nostræ lauaret, & velamine faciei suæ velamen cordium nostrorum auferret.

† *Et colaphis eum cædere, & dicere ei, prophetiza.* Quibus in capite percussus est caput humani generis quod est Adam, [...]ret.

† *Et ministri alapis eum cædebant.* Quibus expalmatus est eius maxima manibus nostris, labiisque plauderet, vt dic[...] Omnes gentes plaudite manibus.

borabat, vt quod ad ſalutaris fidei rationẽ non ita mulconferret. Quamobrẽ Lucas nulla ancillę facta mentio ante ſecũdam negationem, Petrum vnum eſſe ex iſs, nabat qui erãt cum Ieſu, virum fuiſſe commemorat, ve licet hęc non ita exacte inter ſe conuenire videãtur, in amen quod hic uiſſet propoſitum erat, ſumme con unt omnes vi et Petrum ſe lo negaſſe, nec cum iuramento hominem illum cognoſcere aſ raſſe.

a nam & Galilæus es*. Ille autẽ cœpit †anathematizare, & iu- 1
rare, quia † neſcio hominem iſtum quem dicitis. Et † ſtatim 2 †
b iterum gallus cantauit . † Et recordatus eſt Petrus verbi
quod dixerat ei Ieſus , priuſquam gallus cantet bis, ter me
Compungi.
c negabis. Et †cœpit flere.

†Deteſtati de nouere

†Secundo iterum

a *Nam & Gali.* Beda. Eadem lingua Galilęis & Ieroſolymit, ſed tamen quæcunque prouincia & regio habet prom loquendi ſonum quem mutare non poſſit. Vnde cum ſtoli omnibus linguis loquerentur, inter alios etiam qui itabant Iudæã dixiſſe referuntur. *Nonne ecce omnes iſti qui untur Galilæi ſunt? & quo.n.a.v.l.n. in qua nati ſumus?* Et Pe loquens fratribus in Ieruſalẽ ait, Notum factum eſt om us habitantibus in Ieruſalem, ita vt apellarétur ager ille ua eorum acheldemach, quod ideo dicitur, quia nomen d aliter Ieroſolymitæ, aliter Galilæi ſonabant.

b *Et recor.* Beda. Petrus nocte negat ad gallicantum pœnitet. In die quẽ tertio negauerat, ſe tertio amare profeſſus eſt. Quod enim ĩ tenebris obliuionis errauit, ſperatę iã lucis rememoratione correxit, & eius iam adepta præſentia plene totum quidquid mutauerat erexit. D

c *Et cœpit flere.* Beda. Quam noxia prauorum colloquia inter ĩfideles hominem ſe negauit noſſe quem inter condiſcipulos iam filiũ Dei fuerat confeſſus. Sed in atrio Caiphæ pœnitentiam agere non poteſt, egreditur foras (vt alij Euangeliſtæ narrant) vt ab impijs ſecretus, negationis culpam liberius abluat fletibus.

* Theophylactus. Lachrymæ enim Petrum Chriſto per pęnitentiam adduxerunt. Confundantur itaque Nouatiani qui dicunt, quod qui poſt ſuſceptionem baptiſmatis peccauit non ſuſcipitur vt ſibi delictum remittatur. Ecce enim Petrus qui & Chriſti corpus ſumpſit, & ſanguinem, per pęnitentiam eſt ſuſceptus. Etenim ſanctorum defectus propter hoc ſcripti ſunt, vt & nos ſi per incautelã deciderimus, recurſum haberemus per eorum exemplum, & ſperemus per miſericordiam ſubleuari.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nam & Galilæus es. *Licet enim eſſet vna lingua omnium Hebræorum, tamen ſecundum varias partes Iudææ variabatur in aliqua proprietate, ſicut lingua Gallica in Picardia & in Normãdia per quã percipitur in loquela de qua natione ſit aliquis.*

2 Cępit ana. *Ideſt, maledicere ſibiipſi ſi cognouiſſet Ieſum, vnde anathematizatio ſignat iurationem quæ eſt per execrationem ſcilicet, quando aliquis imprecatur ſibimetipſi malum pęnæ ſi ita ſit ſicut imponitur ei.*

MORALITER.

† *Et ſta.* Hier. Gallus lucis nuncius quid eſt niſi ſpiritusſanctus, cuius voce in prophetis & apoſtolis nos de trina negatione excitamur ad amariſſimos poſt lapſum fletus, q male de Deo cogitauimus, & male locuti ſumus de proximo, & male fecimus ad noſipſos. E

ADDITIO.

In cap. 14. Vbi dicitur in poſtil. *Abba pater*, idẽ ſignificat tamen vnum, &c.

Abba eſt proprie nomen ſyrum, ideſt, Chaldaicum, & frequenter habetur in translatione Bibliæ Chaldaicæ.

CAP. XV.

Et cõfeſtim, &c. Sequit. *vin. Ieſum.* Mos erat Iudęis, vt quẽ morti adiudicaſſent, vinctũ iudici traderent. Et notanm, quod non tunc primũ ligauerant, ſed mox comprehen m nocte in horto, vt Ioannes dicit, & ſic adduxerũt eũ ad nam primum.

a Hierony. Adeſt ſon vinctus a Dala. Sãſon interpretur ſol eorum qui s occubuit ſol in eridie. Dalila, ſitu interpretatur, id t, ſynagoga quæ ſiilę more limpidũ quorem nõ tenet, quiſquilias immundas colligit. Sãon noſter maxilla erbi ſui innumeras cateruas Iudæorum & dæmonum hic ernit, & fonte perennis vitæ ſitientibus nobis .i. corporis ſui aperit. C

CAP. XV.

Vide quam ſint ſolliciti in malo totã nocte vigilauerunt vt facereut homicidium.

a ET confeſtim mane conſilium facientes ſummi 1
ſacerdotes cum ſenioribus & Scribis & vniuerſo
a Non ſolum ad Pilatum, ſed etiam ad Herodem ductus eſt vt illuderet ei vterque.
conſilio vinciẽtes Ieſum duxerunt & tradiderunt Pilato. † Et
b interrogauit eũ Pilatus. Tu es rex Iudæorũ. At ille reſpondens †
ait illi. Tu dicis† Et accuſabãt eum ſummi ſacerdotes in multis
c

†Mat. 27.b.

b *Tu es rex Iudæorum.* Cum Pilatus nihil criminis interrogat niſi an ſit rex Iudęorum, arguitur impietas eorum qui nec falſo quidem quod obiiciant, inuenerunt.

c *Tu dicis.* Sic temperat reſponſum, vt verũ dicat, nec tamẽ calumniæ pateat. Et nota, quod Pilato qui inuitus fert ſententiam, aliqua in parte reſponderit. Sacerdotibus autem & principibus reſpondere noluerit, indignoſque ſermone ſuo iudicauerit.

* Victor. Antio. Vel vſus eſt hoc reſpõſi genere, ne per abſolutam ſolẽnem illorũ calũniã cõfirmare videret. Tũ ẽt ne per exquiſitã criminum iuſtificationẽ aut deprehẽſionẽ, in timoris cuiuſpiã ſuſpi- F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XV.

1 ET confeſtim. *Hic conſequenter deſcribitur Chriſti paſſio per gentiles cõſummata. Et primo deſcribitur ipſius Chriſti crudelis occiſio. Secundo eius fidelis & deuota tumulatio, ibi.* Et cum iam ſero eſſet factum. *Prima in duas, quia primo deſcribitur Chriſti iniqua condemnatio. Secũdo, iniqua ſententiæ executio, ibi.* Et poſtquã illuſerũt ei. *prima in quatuor, quia primo Chriſtus gentili iudici pręſentatur. Secundo ab eo examinatur, ibi.* Et interrogauit eum Pilatus. *Tertio eius innocentia declaratur, ibi.* Per diem autem feſtũ. *Quarto, inique condemnatur, ibi.* Pilatus autem volens ſatisfacere populo. *Sententia iſtarum partium patet ex dictis Matth. 27. vbi iſta ponuntur eodem ordine a principio illius ca. vſque prope medium tamen aliqua ſunt ibi interpoſita quæ hic omittuntur, quia Marcus breuitati ſtudebat, vt dictum fuit a principio huius libri.*

Poſt-

MORALITER.

† *Et interrogauit eum Pilatus. Tu es rex Iudæorum.* Iudæi traditi ſunt Romano exercitui qui ſaluatorem tradiderunt Romanorum Præſidi.

ſuſpicionem forte veniret.

A a *Vide in quan.* Ethnicus condemnat Ieſum, ſed cauſam refert in populum Iudæorum. *Vide in quantis, &c.*

b *Per diem au. &c.* ✠ Victor Antiochenus. Vnicus hic impijs Iudæis propoſitus erat ſcopus, vt vitæ authorem in mortem præcipitem darent. Facto hoc propalam oſtendentes ſe homine dolorum culturæ addicto nequiores eſſe: ſiquidē Pilatus Chriſtum Ieſum nō ſemel ſæpius ab omni prorſus crimine alienū pronūciaret, illi autem manifeſtas calumniarū cauſas hincinde colligentes, vrgent & inſtant. *Tolle tolle crucifige eum.* Inſanis vocibus clamitant.

† Quanta aduerſum teſtantur.

† acclamaſſet

† Potius

† ei quem dicitis regem.

c *Vt magis Bar.* Beda. Adhæret Iudæis vſque hodie petitio ſua, quā toto labore impetrauerunt. Data enim optione ſibi, pro Ieſu latronem pro ſaluatore interfectorem elegerunt. Merito ergo ſalutem & vitam perdiderūt & B latrocinijs ac ſeditionibus intantū ſe ſubdiderunt, vt regnum & patriam perderēt & libertatem corporis & animæ nunquā reciperent.

† Quod eſt prætorium.

Pilatus autem rurſum interrogauit eum dicens. Non reſpon-
a Ne crimen diluens à præſide dimitteretur, & crucis vtilitas differretur.
des quidquam? Vide † in quantis te accuſant. Ieſus autem
a amplius nihil reſpondit, ita vt miraretur Pilatus. † Per diem 1
b autem feſtum ſolebat dimittere illis vnum ex vinctis quecūque petiſſent. Erat autem qui dicebatur Barrabas, qui cū ſeditioſis erat vinctus, qui in ſeditione fecerat homicidium. Et cum † aſcendiſset turba cœpit rogare ſicut ſemper faciebat illis. Pilatus autem reſpondit eis, & dixit. Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? Sciebat enim quod † per inuidiam tradidiſſent eum ſummi ſacerdotes. † Pontifices autem conci- 2
¶ Hircum emiſſarium.
c tauerūt turbam, vt † magis Barrabam dimitteret eis. Pilatus 3
autem iterum reſpondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam † regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt crucifige eum.
a Quod dicendo Ieſum abſoluit. b Inſaniæ fatis ſuæ facientes, non interrogationi reſpondentes præſidis.
d Pilatus vero dicebat illis. Quid enim mali fecit? At illi † ma-
e gis clamabant: Crucifige eum. Pilatus autem volens ſa-
a Hircum emiſſarium. b Pro peccatis occidendum.
f tisfacere populo dimiſit illis Barrabam, & tradidit Ieſum
g Vt nos a cruciatibus liberaret.
flagellatis cæſum, vt crucifigeretur. † Milites autem duxerunt eum in atrium † prætorij, & conuocant totam cohor-
Gentili eccleſia.
h em, & induunt eum purpura, & † imponunt ei plecten-
a Vt reges efficiamur.
tes ſpineam coronam, & cœperunt ſalutare eum. † Aue 4
i rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, &
k conſpuebant eum, & ponentes genua adorabant eum.

d *Pilatus vero.* Multas occaſiones dedit Pilatus liberandi ſaluatorē, primo iuſto conferēs latronem, deinde inferēs, *Quid ergo vultis faciam regi Iu.* Cumq; reſpondiſſent, crucifigatur, non ſtatim acquieuit, ſed ſecundum ſuggeſtionem vxoris quæ mandauerat ei (vt Matthæus dicit) *Nihil tibi, & iuſto illi* reſpondens ait: *Quid enim mali fecit?* Quod dicendo Ieſum abſoluit.

Pſal. 21.c Eſa. 5. b. Leuit. 16.c
e *At illi magis.* Dauid. *Circundederunt me ca.m. &c.* Eſa. *Expectaui vt faceret iudicium, fecerunt autem iniqui. & iniu.* Hieronymus. Facta eſt hæreditas mea mihi ſicut leo in ſilua, dederunt ſuper me vocem ſuam.

f *Barrabam & tra.* Hiero. Hi ſunt duo hirci, vnus apompeius, ideſt, emiſſarius cum peccato populi in deſertum inferni abſolutus dimittitur. Alter pro peccatis abſolutorum, vt agnus occiditur. Pars domini ſemper mactatur, pars diaboli, qui eſt magiſter eorum effrenata in tartara præcipitatur.

Pſal. 90.b Pſal. 31.c Ioan. 19. a
g *Ieſum fla.* Vt nos a flagellis liberaret, vnde: Flagellum non appro. ta. tu. Cum prius diceretur: *Multa flagella peccatoris.* Beda. *Ieſum fla. cæ.* Cæſus eſt ab ipſo Pilato, vnde Ioannes Apprehendit Pilatus Ieſum & flagellauit. Et poſt ſubiunxit. *Et milites plectentes coronam de ſpinis, &c.* Et militibus illudendum præbuit. Quod ideo fecit, vt eius pœnis & opprobrijs ſaturati vltra mortem non ſitirent.

✠ Victor Antioche. Aut hoc fecit quo publice conſtet, non citra grauem cauſam morti adiudicatum eſſe, adeoque iudicium ſuum ab omni iniuſtitia & iniquitate alienum eſſe.

Mar. 27.c
h *Et indu.* Beda. Matthæus ita. *Et ex. eum chla. coc. cir. ei.* Quod C idem eſt. Pro regia enim purpura data eſt ei chlamys ab illudentibus dētibus, & eſt quædā rubra purpura cocco ſimillima. Poſſet videri, quod Marcus purpuram cōmemorauit, quā coccinea. mvs habebat, quamuis eſſet coccinea. *Et indu.* Veſtimentis fuit nudatus, id eſt, Iudæis purpura induitur, ideſt, gentilis eccleſia de amaris populis collecta. Item ea ſcandalizante ...

eſt, conſcientia tua, pūctiones tibi & aculeos vitiorum creare non ceſſabit. Quod vero ſecūdum Lucā apud Herodem alba veſte induitur, & ſecūdum alios a militibus purpura coccineo vel purpureo habitu induitur, in vno innocēt... humanitatis caſtitas, in altero exprimit veritas paſſionis quam venit ad gloriam regni immortalis. Purpura enim paſſionem & regnum ſignificat. Sed quia vt ait Apoſtolus *Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum indui. &c.* Eſa *His velut ornamento indueris.* Poteſt in vtroque habitu probroſa quidem in ... corū iudicio, ſed domini electione glorioſiſsima multitudo electorū deſignari, quæ in martyres cęteroſq; fideles diſtinguitur. Alba veſte induitur cum munda confeſsione iuſtorum circundatur. Purpura vel cocco veſtitur, cum triū... glorioſorum martyrum gloriatur.

i *Et percutiebāt caput eius arundine, etc.* Caput Chriſti Deus. Caput ergo Chriſti percutiunt qui eum denegant eſſe Deum. Et qui ſcripturæ auctoritate errorem ſuum defendunt (quia ſcriptura arundine ſolet fieri) quaſi arundine caput eius feriunt. In faciem eius ſpuunt qui præſentiā gratiæ eius execrandis verbis ex interna cęcæ mentis inſania conceptis ſpuunt, & eum in carne veniſſe negant.

K *Adorabant eum.* Quaſi falſo ſe dixiſſet Deum. Sed hoc (quod eſt grauioris inſaniæ) quidam eum certa fide vt Deum verum adorant, ſed peruerſis actibus mox verba eius quaſi fabuloſa deſpiciunt, ac promiſſa regni illius temporalibus illecebris poſtponunt.

[right column fragments:] tus, in fine Iudæis rurſum induitur be. Cum enim plenitudo gētiū ſubintrauerit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit. C... rex dicebatur, & ſacerdotes & ſc... imponebant, qui... periū in populo ... paret, illudendo ... duunt purpura ... reges vtunť, pro ... demate ſpineā co... nā, pro ſceptro re... calamū donāt, ... Matthæus dicit. *E... rant quaſi regem, &...* Sicut Caiphas ... ſciens dixit. Op... enim vnum ho... mori pro popul... milites omnia ... ſticè neſciētes f... Purpura caro ei... bra paſſionibus, ... de. *Quare rubrū i... dumentum tuum ... t. ſi. cal. in tor.* Sp... coronā portat, ... pro nobis factus ... talis noſtra ſuſ... delicta. Vnde: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Q... autem ſpinæ pec... ſignificent, dom... ſic oſtendit. *Ter... ſpinas & tri. ger. ti...*

Et edu

MORALITER.

1 *Ita vt miraretur Pilatus.* Scilicet, de eius patientia, quem audierat peritum in lege & potentem ad omnia reſpondere.

2 *Pontifices autem cōcitauerunt turbam, &c.* Adhuc enim hodie aliqui magis nituntur ſaluare, & etiā promouere malos homines quam bonos.

3 *Pilatus autem, &c.* Sic faciunt mali iudices pro fauore humano iuſtitiam ſubuertentes.

4 *Et cæ.* Ita faciunt multi in eccleſia, deuotè ſalutantes eum in apparentia, ſed eum expoliant bonis & affligunt, & percutiunt in membris ſuis.

Et an

A d *Et educunt illum, vt cruci.* Hieronymus. Hic educitur Abel in agrum a fratre vt perimatur. Hic adest Isaac cũ lignis, & Abraham cum ariete inter vepres herente. Hic adest Ioseph talari tunica lita sanguine. Hic adest Moyses cũ virga & serpente suspenso in ligno. Hic botrus in ligno portatur. Hic est Elisæus cum ligno ad quærendam securim quæ in imo demersa est, & natatad lignum, id est, genus humanũ, quod ligno vetito in infernum, cecidit, per lignum crucis Christi & per baptismum quæ ad paradisum reuocauit. Hic adest Ionas de ligno nauis fo..., & in mare ventremque ceti triduo missus.

e *Caluariæ loca.* Hieronymus. Tradunt Iudæi, quod in hoc loco montis, immolatus fuerit aries pro Isaac, vt ibi decaluetur Christus, idest, carne sua scilicet Iudæa carnali separetur. D Genes.22.a

Beda. Extra portam truncabantur capita damnatorum, & Caluariæ decollatorum loca dicũtur. Ideo ibi crucifixus dominus, vt vbi erat area damnatorum, ibi erigatur vexilla martyrum. Et quoniam pro nobis factum est maledictum crucis & flagellatus & crucifixus pro salute omnium quasi noxius inter noxios voluit crucifigi.

Gentili ecclesia.

†Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & indue- 1

Iudæis. Tanquam frater Cain, Abel in agro.

a runt eum vestimentis † suis, & educunt illum, vt crucifige-
b
c rent eum. † Et angariauerunt quempiam prætereuntem. †
d Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Ale- 2
xandri & Rufi, vt tolleret crucem eius. Et perducunt
e eum in † Golgotha locum, quod est interpretatum Cal-

a Amara vitis, amarum vinum facit, & propinat Iesu vnde. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. b Noluit bibere secundum Matthæum.

f uariæ locus. † Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, & non 3

a Maledictus omnis qui pendet in ligno factus est maledictus vt nostrum tolleret maledictum. 4
b In quatuor ordines. In quatuor partes secundum Ioannem.
c Mandata. Et alia præter tunicam.

g
h accepit. † Et crucifigentes eum diuiserunt vestimenta eius,
i

Vt cru. Hieronym. Ipsa crucis species quid est nisi forma quadrati mũdi? Oriẽs de virtute fulget, Arctõ dextera tenet, auster in læua consistit, occidens sub plantis firmatur. Vñ Apostolus. *Vt sciamus quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas & profundũ.* Aues in forma crucis ad æthera volant, homo adorat & natat in forma crucis, nauis per maria antenna cruci assimilata sufflatur. Tau litera signum salutis & crucis demonstrat. B

Et angariauerunt. Beda. Ipse dominus primo crucem suã portauit, sicut Ioannes dicit. Post iste Simõ, de quo & alij dicunt, & hoc satis cõgruo ordine mysterij. Christus enim passus pro nobis, nobis re. ex. vt se. ve.

✻ Theophylactus. Dixit autem quorum filiorum erat pater ad maiorem fidem & affirmationem. Nam homo ille adhuc viuebat, qui poterat omnia quæ circa crucem facta sunt narrare.

Et quia nõ Ierosolymita, sed Cyreneus a ciuitate Libyæ recte per eum gentes signãtur, qui quondã peregrini & hospites testamẽtorũ, nũc obediendo ciues sunt & domestici Dei sicut alibi, Hęredes quidem Dei, cohæredes autem Christi? Vnde. Simon obediens. Cyreneus hæres interpretatur.

Et nota, quod de villa venire dicitur. Villa enim Grece, pagos, vnde paganos appellamus, quos a ciuitate Dei alienos & quasi vrbanę conuersationis vidimus expertes. Sed de pago Simon egrediens crucem Iesu portat, cum populus nationũ paganis ritibus relictis vestigia dominicę, passionis obedienter amplectitur.

Hiero. Simon qui portat crucem in angaria, hic est qui laborat pro laude humana. Cogunt eum homines huic labori quem non cogit timor vel dilectio Dei.

d *Patrem Alexandri.* Magnę opinionis Simõ iste videtur esse, cum & filij eius tanquã noti omnibus ex nomine designantur.

Hierony. Alij per merita patrum suorum commemorantur, alij per merita filiorum. Hic autẽ Simon qui crucẽ in angaria portat filiorum suorum meritis qui erant discipuli cõmemoratur. Per hoc monẽtur in pręsenti vita patres adiuuari per merita filiorũ suorum, vt populus Iudaicus per patriarcharum, prophetarum, & apostolorũ merita sæpe commemoratur. De amaritudine enim radicis surgit dulcedo oliuę. Vñ: Hieremias. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit dominus nomen tuum. C

Calua-

vt & felle & myrrha amarissimum redderent vinum.

f *Et dabant.* BEDA. Matthæus, cum felle mixtum, quod idem est. Fel enim pro amaritudine posuit. Myrrhatum enim vinum est amarissimũ, quamquã fieri possit Matth.27.d

✻ Theophylactus. Vel ordinatione quadam existente, alij alia afferebãt, quidam acetum & fel, quidam vinum myrrhatum. E

* Victor Antiochenus. Siquidem non omnes de eadem propinatione agunt, sed de alia & alia, vnus namque ex illis quid antequam in crucem ageretur factum fuerit, exponit, alter vero quid in ipsa cruce oblatum sit describit. Sic quoq; accipere, & gustatum reddere, & initio gustare noluisse, non pugnãt, sicut nec hysopi quoque quod expresse nõ meminerũt aduersatur: abfit. Nam cum milites multa nefarie summa cũ licentia in Iesum designarent (prout in magna insanientis multitudinis cõfusione fieri cõsueuit) vnus obtrudebat hoc, alius illud, alius itẽ aliud. Multa quoque quę istic facta fuerãt, ab Euangelistis omnino prætermissa sunt. Addi his potest, quod scribit; *Cum accepisset Iesus acetum dixit consummatum est.* Nõ dicere vere bibisse, siquidem simpliciter tantũ degustare, & nõ bibere non contradicunt, sed prudentis menti vnum idéque offerunt. Neque enim tunc aut vt fors ferebat quę acciderãt scriptis mandabant, sed accurate & bona fide. Neque quorũlibet rursum hominum tẽpora scribebant, sed eorum ętate, iisque adhuc vita superstitibus: qui si quid literis cõprehendere ausi fuissent pręter id quod hic acciderat falsitatis eos reuincere poterant.

Hieronymus. Et dabant, &c. hoc aceto succus lætalis pomi abstergitur. *Et non accepit.* Id pro quo patitur, vnde de eo. Quod non rapui tunc exoluebam. Psal.68.

g *Et non accepit.* Matthęus. *Et cum gustasset noluit bibere.* Indicat Matthæus, quod pro nobis amaritudinem mortis gustauerit, sed die tertia resurrexit.

h *Et crucifigentes eum.* Hieronymus. Hic figitur salus in ligno. Primo infixa est mors in ligno, lignum primum, scientię boni & mali. Secundum boni tantum, & vitæ nobis lignum est. Extensio primæ manus ad lignum, mortẽ apprehẽdit, extensio secundæ vitam quæ perierat inuenit. Ligno hoc vehimus per mare vndosum ad terram viuentium. F

i *Vestimenta sua.* Beda. Quadripartita vestis Christi secundũ numerum militum, significat ecclesiam quatuor partibus orbis æqualiter, idest, concorditer distributam.

Hiero-

NICOLAVS DE LYRA.

Postquam. *Hic consequenter describitur iniquæ sententiæ latæ in Christum executio, vbi primo ponitur ipsius Christi iudicati crucifixio, secundo, crucifixi illusio, ibi.* Et prętε. *blasphemabant, tertio, illusi expiratio, ibi.* Et facta hora sexta. *sententia istarum partium patet ex dictis Matth. 27. exceptis quæ sequuntur.*

2 Patrem Alexandri. *Hic dicit Hieronymus, quod nomen istius Simonis hic exprimitur ratione filiorum suorum, qui erant discipuli Christi.*

3 Et dabant. *Dicunt aliqui, quod istud vinum dicitur myrrhatum ex proprietate myrrhæ quæ est valde amara, ista tamen amaritudo causabatur ex admixtione fellis. Alij autem dicũt, quod non solum fuit ibi mixtio fellis, sed etiam myrrhæ.*

4 Et non accepit. *Contrarium tamen videtur Ioan.19.f. vbi dicitur.* Cum accep. Iesus acet. &c. *Ad quod dicendum, quod aliquid accepit ad gustandum, modicum tamen propter impletionem prophetiæ dicentis.* In siti mea potauerunt me aceto. *Et quia illud quod modicum est quasi nihil reputatur, ideo hic dicitur,* quod non accepit, *scilicet ad perfecte bibendum.*

Et Erat

MORALITER.

† *Et angariauerunt.* Sic multi portant hodie in angaria crucem pęnitentiæ.

3 *Et dabant.* Similiter hodie multi dant Christo bibere potũ amarum, & diuidunt sibi vestimenta sua, rapientes bona simplicium Christianorum.

Et

Et

Hiero. Vestimenta dñi mandata sunt, quibus tegitur corpus eius quod est ecclesia, quæ diuiduntur inter milites gentiũ vt sint quatuor ordines, cum sit vna fides, idest, coniugati, vidua ti, præpositi, separati. Sortiti sunt tunicã indiuisã quæ est pax & veritas in cunctis in modũ regalis amictus vel anuli.

* Theop. Quod autem ponebant sortẽ super Vestimẽta eius hoc illudentes fecerunt quasi regis uestimenta diuidentes. Etenim vilia erant non valde pretiosa hoc autem Ioannes Euangelista, planius exponit quia. s. milites cętera in quatuor partes iuxta suum numerum diuidentes, de tunica quæ incon sutilis desuper cõtexta per totum, sortem miserunt.

✱ Theop. Scripserũt autem hũc titulum, scilicet causam propter quam crucifix⁹ est, quasi vituperantes eius opinionem, qui regem seipsum faciebat, vt sic prætereuntes misereri non valerent, sed magis ei improperarent tanquam tyranno.

(Alias sua.)
a mittentes sortem super eis quis quid tolleret. Erat autem ho
b ra tertia, & crucifixerunt eũ, † Et erat † titulus causæ eius in 1
c (Hebraicè. Græcè & Latine.) scriptus: Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos latro-
d (a Oues a dextris. Hic assumitur. b Hœdos a sinistris. Hic relinquitur.)
e nes, vnum a dextris, & alium a sinistris eius. Et impleta est (Latronibus.) scriptura quæ dicit: † Et cum iniquis reputatus est. Et prætereuntes blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicen- †
f tes: † Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus re- (a Insultant nefarij salutem quam inchoauerat.) ędificas. Saluũ fac temetipsum descẽdens de cruce. † Similiter & summi sacerdotes illudentes ad alterutrum cum scribis
g dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum fa- (Fraudulenta promissio.)
h cere, Christus rex Israel descendat nũc de cruce, vt videamus (Plurale pro singulari.)
i & credamus. † Et qui cũ eo crucifixi erant cõuiciabantur ei.

†Inscriptio · †Esa. 53 d · Luc. 22. d · † Matt. 27. c · † Matt. 27. c · Luc. 23. f · Psalm. 2.

B

a *Mittentes sor.* Hiero. Super tunicam, scilicet quæ erat inconsutilis. Hæc sortita omnium partium significat vnitatem quæ vno vinculo charitatis continetur, quia quæ supereminet omni scientiæ, & super omnia præcepta est, quasi desuper contexta est. In sorte gratia Dei commẽdatur, sic enim in vno ad omnes peruenit, cum sors omnibus placeat, quia Dei gratia in vnitate ad omnes peruenit, & sors solius Dei iudicio venit, vel cedit.

b *Erat autem hora ter.* Hier. Hoc proprie Marcus: nam sexta hora tenebræ suffuderunt terram, vt nõ quis posset mouere caput. A tricesimo namque fructu Marcus ascendit ad centesimum, idest, a tertia hora crucis vsque ad tertiam resurrectionis quæ post tres dies fuit. Tricesimus fructus in cruce, sexagesimus in inferno, centesimus in paradiso. Quasi dico, quod milites crucifixerunt eum, quod factum est hora quasi sexta secundum Ioannem, sed prius Iudæi hora tertia crucifixerunt eum, qui magis dicendi sunt eum crucifixisse quãtus nitantur hoc dissimulare, quam milites qui secundum officium suum duci suo paruere.

c *Et erat ti.* Beda. Titulus ostẽdit, quod nec occidendo potuerunt efficere, quod nõ esset eis rex vnde. *Ego autem constitutus sum rex ab eo, &c.* Bene enim simul est rex & pontifex, cũ eximiam patri suę carnis hostiam offerret in altari crucis, & regis dignitatem titulo prætenderet, vt cũctis insinuaret, quod per crucis patibulũ nõ perdiderit, sed cõfirmauerit imperiũ.

Hiero. Quod in titulis psalmorũ prænotatur. In finem ne corrumpas, & cum tribus linguis. Marcus Iudęorũ, basileos exomolisson, rex confessorum, hæ tres linguæ in crucis patibulo coniunctæ sunt, vt omnis lingua commemoraret perfidiam Iudæorum.

Eli eli lamma zabac tani · Rom. 6 a

C

d *Et cum eo cru.* Beda. Sicut dicit apostolus. Vetus homo noster simul cũ illo crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltra nõ dominetur super nos peccatũ. Quãdiu ergo agũt opera nostra vt euacuetur corpus peccati, quãdiu exterior homo corrumpitur vt interior renouetur, tẽpus est crucis. Hæc quidem et sunt bona opera tamen adhuc laboriosa, quorum merces requies eius. Sed iõ dicitur spe gaudentes, vt requiem futurã cũ hilaritate expectemus in laboribus. Hanc hilaritatẽ signat crucis latitudo in transuerso ligno, vbi figuntur manus. Per manus.... opera, per latitudin... hilaritatem operant... intelligimus, quia tr... stitia facit angustias. Per altitudinem cu... caput adiungitur, ... pectationẽ retribu... nis de sublimi iustit... Dei. per longitudi... qua totũ corpus ex... ditur, tolerantiam, ... de longanimes dic... tur. per profundu... quod terræ est infi... ipsum sacramenti ... cretum. Vnde Apostolus. *Vt in charita... radicati & fundati p... sitis conprehendere c... omnibus sanctis quæ ... latitudo, longitudo, sul... mitas & profundum.*

e *Duos latrones.* Beda. Latrones qui cum domino crucifixi sunt signãt eos qui fide & confessione Christi, vel agonẽ martyrij, vel quãlibet arctam continentiam subeunt. Et q... hoc pro æterna gloria gerunt, dextri latronis merito & fi... signant. Qui aũt pro humanæ gloriæ vel qualibet minus d... gnã intentione, sinistri latronis mentem imitatur & actus.

✱ Victor Antiochenus. Erat sane Israel quod quidem a... Iudæorum stadium & scopum attinebat, nihil aliud, qua... mera indignaque quædam contumelia reipsa autem prop... tice illius, *Et cum iniquis reputatus est* fide expletio, & in me... tem reductio erat.

✱ Theophylactus. * Vt scilicet homines prauam op... nionem contra eum conciperent, quod & ipse latro & m... leficus esset.

Hiero. Cum iniquis veritas deputata vnum relinquit si... strum, alterum assumit dextrũ, sic faciet in die iudicij, ex... mili crimine dissimiles sortiuntur vias, Alter præcedit P... trũ in paradisum, alter Iudã in infernũ. Confessio breuis v... acquirit longam, & blasphemia finita pęna plectitur ęter... Hic pullus Iudę ligatur ad vitem. ana bologiam, idest, pal... tingitur in sanguine vuæ, hic lacerant hœdi vineam.

f *Mouentes ca.* Hieron. Emittitur mors iniquorum quan... excitantur vincula inferni vsque ad ceruicem, quę est cer... humani generis.

g *Alios sal.* Hiero. Etiam nolentes confitentur, quod ali... fecit saluos, & se propria damnant sententia, quia alios salu... fecit, & se si vellet saluare poterat.

h *Descendat nunc.* Plus est de sepulchro surgere, & tam... non crediderunt. Hi omnes declinauerunt, simul inutiles ... cti sunt.

i *Et qui cum eo.* Beda. Secũdum Lucam vnus latro blasp... mabat dicens. Si tu es Christus, saluum fac te & nos. Alter ... redarguit & dicit. *Domine memento mei dum veneris in regn... tuũ.* Sic hodie q. ficto corde & ficta mẽte dominicę passio... sacramenta gestant, ad mundi gaudia liberari a domino ... piunt, & ideo a domino contemnuntur, nec vlla respõtic... digni iudicantur. Qui autem cum Apostolo in cruce Chr... glo

NICOLAVS DE LYRA.

1 Erat au. Io. xix c. *Dicitur* Erat autem hora quasi sexta. *secundum, veritatem erat hora media inter sextam & tertiam, medium ... ro denominatur ab vtroque extremorum, & ideo ab euangelistis al... do denominatur tertia aliquando sexta.*

Viden

MORALITER.

† Et *cum iniquis reputatus est.* Sic fit hodie ipsius membris per iustitię subuersionem in multis locis.

Et

† Et *prætereuntes blasphemabant eum mouentes capita sua, & ... centes.* Hoc similiter faciunt detractores bona facta membror... Christi denigrantes.

Deu

A periantur, ita potius a presentibus ærumnis optant exui, vt spiritum sanctū suum in manus Dei commēdēt, vnaque cum Christo regni cęlestis participes esse desiderent. Vnde domi[nus] preces eius qui salutem quęrebat pie audiuit, quia qui in [tri]bulationibus positi a domino tantum temporalia solacia [quæ]runt, & a temporalibus separantur, & [æter]nis priuantur, qui [cæ]lestia petunt ad ea [si]ne dubio Christo [me]diante & miseran[te] perueniunt.

[Et] Victor Antiochen. [Lu]cas alterum ex illa[tronibus] [i]llum conuitiatum [nar]rāt, alterum vero [co]nuitiatorem Insolentiam graui oratione compressisse. Cui [de]inde magna ma[nifes]t magnusq; honos [a] Christo promissus [est]: fieri nihilominus [po]tuit initio vtrum[qu]e, quod causam pro[pt]er quam dominus mortem condem[na]t⁹ fuerat ignoraret [bla]sphemasse, postea vero Christi innocentia comperta al[ter]um quidē conuitijs vale fecisse, alterum vero insanabili ani[mi] malitia detentum, post cognitam quoque domini inno[ce]ntiam conuitiari perrexisse.

Theoph. Indicium sunt duo latrones duorum populorum [Iu]daici ac gentilis, ambo iniqui primo, sed gentilis pęnitens [Iu]daicus vsque in finem blasphemans.

a Sol refugit quia non potest videre mortem Christi & collaborat laboranti. Vel ne impij blasphemantes sua luce fruerentur.

a Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt † per totam terram
b vsque in horam nonam. † Et hora nona exclamauit voce

a Beda vt homo loquitur, vt homo flet, vt homo crucifigitur, vt homo turbatur.

magna Iesus dicens. † Eloi eloi lammazabathani quod est

Hier. principium est vicesimi primi psal. quod enim in medio ponitur respice in me in Hebræo non habetur,

c interpretatū De⁹ meus Deus meus, vt quid me dereliquisti? †
d Et quidam de circumstantibus audientes dicebāt. Ecce Eliā

a Ipsos cauos igni aptos.

e vocat. † Currens autem vnus, & implens spongiam aceto,

a Dolo malitia. b Amaritudinem c Dulcedini.

circumponensque calamo potum dabat ei, dicēs. Sinite, vi-

¶Qui de cœlo.

f deamus si veniat Elias ad deponendum eum. Iesus autem

a Nos cum nulla, vel cum vna quæ de terra. Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Cœlum aperitur.

g emissa voce magna expirauit. † Et velum templi scissum est †

a Nouissimi primi. Gentilis confitetur plebs iudaica cæcata negat visitat eius error peior priore.

h in duo à summo vsque deorsum. Videns autem centurio, I

[E]t facta hora. Bed. Notandum quod hora sexta i. sole recesso a centro mundi crucifixus sit, & diluculo, oriente sole re[su]rrexit, quia mortuus est propter peccata nostra, & re. pro[p]ter iust. no. De Adam enim peccāte dictum est, quod audie[rit] vocem domini in paradiso deambulantis ad auram post [m]eridiē inclinata iam luce fidei. Ad auram refrigescente fer[uo]re charitatis. Deambulans aūt audiebatur, quia ab homi[ne] peccāte recesserat, Rationis ergo imo diuinę pietatis or[do] poscebat, vt eodē temporis articulo quo. Adæ pręuarican[ti] [ob]cluserat, latroni pęnitenti ianuam reseraret paradisi. Et [ea]dem hora primus Adam peccando mundo mortem intulit [ea]dem hora secundus Adam mortem moriēdo destrueret.

Victor Antioch. En hac ipsa hora exhibetur quod Iudæi [an]te a Christo petiuerant nempe signum cæleste. hoc autem [pau]lo post aliud maius consequitur, & quodnam illud? Illud [uti]que quod dominus se daturum promiserat Generatio, aie[ns], mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur [ei] nisi signum Ionæ prophetæ, & alio rursum loco Cū exal[tau]eritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Et[en]im multo admirabilis erat, cum ex cruce adhuc pendebat [vir]tute illius hæc accidisse, quam si cum in terris adhuc am[bu]labat euenissent.

[T]enebræ fa. Hier. Hic adest Noe inebriatus ac nudatus cęlo [&] terra inebrioso pallio tectus, & ab homine irrisus hic stilla[t] de ligno sanguis.

Deus meus. Hier. inscribitur psalm. iste. Pro assumptione ma[tuti]na, qua Christus ad crucem ducitur. Verba filij hominis [per] propheta, Vnde etiam sequitur iuxta Lucam, In manus [tu]as commendo spiritum meum. Nona hora, inuenitur euer[sa] domo decima drachma quæ perierat.

Theop. Vel hoc loquitur homo crucifixus Deo p me: nos C [en]im homines sumus derelicti: ipse nāq; a patre derelict⁹ fuit [nunquam]. Ille n. qui dicit, *non sum solus, sed pater mecū est*. Etsi etiam hoc pro Iudęis dixerit secundum carnem Iudęus existens, ac si D diceret vt quid populum Hebraicum cum dereliquisti vt tuū crucifigeres filiū? sicut. n. aliquando cōsueuimus dicere Deus induit me. i. meam naturam scilicet humanam sic & hic dereliquisti me, oportet intelligere humanam naturam vel Iudaicum populum.

d *Et quidam.* Non omnes. Forsitan milites Romani non intelligentes proprietatem Hebræi sermonis, ex eo quod dicitur Eloi putauerunt Eliam ab eo vocari. Vel Iudæi solito sibi sermone verba domini deprauantes, imbecillitatis, infamabant eū quod Eliæ vocaret auxiliū. † super

e *Currens autē.* Beda. Ioānes plenius dicit. Postea sciens Iesus, quia iam omnia consummata sunt vt consummaretur scriptura dicit. *Sitio.* Vas ergo positū erat aceto plenum, &c. Q. Hoc minus fecistis, date quod estis. Erant. n. acetum degenerantes à vino prophetarū & patriarcharum, tanquā de pleno vase de iniquitate huius mūdi pleni, cor habentes sicut spōgiā cauernosis & tortuosis latibulis fraudulētū. Hissopo circūposuerūt spōgiā aceto plenā. Hissop⁹ herba humilis pect⁹ purgās Christi significat humilitatē quā circundederunt & circūuenisse putauerūt, vnde. *Asperges me domine Hissopo, & mundabor.* Chri[sti] enim humilitate mūdamur, q a nisi humiliasset semetipsū factus obediēs vsq; ad mortē, mortē aūt crucis, sanguis eius in mundationē nostrā fusus nō esset. Per arundinē cui imposita est spōgia, scriptura significatur, quę hoc facto impletur, quia arundine scribitur, sicut locutio (quę per linguam formatur) lingua dicitur. Vnde linguā gręcam & latina dicimus. Hier. *Currens autem.* Inuenit similitudinē eorū. Spōgiā concauā, arnatē aridā, ignibus aptā, implet aceto, hoc malitia & odio uel dolo de quo dñs plātauit vineā Soreth. *Et quomodo cōuersa es in amaritudinē vitis alienæ, et expectaui vt faceres vuas, et fecisti spinas?* Ioan. 19. f. — † Mat. 27. f. Lucæ. 23. f. — Psal. 50. b. E — Phil. 2. b. — Esa. 5. a.

f *Iesus au.* Bed. Quid dixerit Lucas aperit. *Pater in manus tuas commendo spiritum meum & hoc dicens expirauit.* Quod aūt dicit Ioānes. *Cum accepisset acetū dixit consummatū est & inclinato capite tradidit spiritū.* Inter hoc qđ ait. *Consummatū est & illud. Inclinato capite emisit spiritum*, emissa est vox illa magna, quam Ioannes tacet, cæteri commemorant. *In manus tuas, &c.* Luc. 23. f. Io. 19 f. Luc. 23. f

Hier. Iesus aūt. Infirmata etenim carne mox virtus diuina inualuit quę dicit. Aperite mihi portas iustitię, &c. Nox autē cum nulla, vel vna voce morimur qui de terra sumus. Ille. n. cum exaltata voce expirauit qui de cęlo descendit. Psal. 117. c.

g *Et velum te.* Vt arcā testamenti, & omnia legis sacramenta quę tegebantur appareāt & ad gentes transeant. Añ dicebatur. *Notus in Iudæa Deus in Isra. m. n. e.* Nunc autē. *Exaltare super cæ. Deus & in omni, &c.* Et in euangelio prius. *In viā gentium ne abieritis.* Et post passionem. *Ite & docete omnes gentes.* Psal. 75. a. Ibid. 56. b. Mat. 10. a. Ibid. 28. d.

✲ Victor Antioch. Vna hæc vox & velum templi discidit & monumenta aperuit, & domū Dei desertam reddidit. fecit hoc aūt non in tēpli cōtumeliam, sed in sacerdotū notam. Oportebat adhuc vaticinium quod de futura templi desolatione editum extabat impleri. Oportebat æque legis vmbra iam consummata iustificatisque per fidem in Christū sancta sanctorum iam tandem patefacta demonstrare.

h *Videns autem.* Ostēditur quare centurio miratur, q i vidit ☞ eum F

NICOLAVS DE LYRA.

Vi. au. cen. q. ex aduer. *Videbat enim, quod illa vox nō poterat naturaliter formari ab homine sic propinquo morti, & ideo conclusit, quod esset formata virtute Dei dicens. Vere hic homo filius Dei erat.* Et

MORALITER.

Deus me. Propter q nō dēt Christianus mirari si a Deo permittitur per malos tribulari, quia sic suo capiti cōformatur.

Et velum templi scissum est. 1. Corin. 3. d. dicitur Templum Dei sanctum est quod estis vos, & ideo velum huius templi scinditur quando per cōpassionem mortis Christi fidelis ab omni terrenorum inordinato amore separatur.

I *Videns autem centurio.* Per hoc quod iste gentilis confitebatur in Christo veritatem deitatis significata fuit illuminatio futura gentium, & excęcato Iudæorum.

A cum sic expirasse, idest, spiritum emisisse. Nullus enim habet potestatem emittendi spiritum nisi conditor animarum.

* Hieronymus. Gentilis populus confitetur, Iudęa cęcata negat vt fiat eis error peior priore.

* Theophylactus. Et sic ordo conuertitur, dum Iudæi occidunt, & gentilis confitetur, & discipuli fugiunt, & mulieres expectant. Centurio autem dicitur qui centum militibus præest.

*Illius.

†Matt.27.f. Luc.23.g.

a *Vere, &c.* Hieronymus. Nota quod centurio ante crucem in ipso scandalo passionis vere filium Dei confitetur, & Arrius in ecclesia prædicat creaturam. Vnde merito per centurionem fides ecclesię significatur, quę velo mysteriorum cœlestium per mortem domini reserato continuo Iesum & vere iustum hominem, & vere filiũ Dei synagoga tacente confirmat.

Arrius gentilium credulitate confutatur.

† Honestus consul.

B

b *Erant au.* Hie. Sicut non excluditur mulie bris sexus a salute per Mariam virginem, ita non repellitur a mysterio crucis scientiæ & resurrectionis per viduam Mariã Magdalenam & cæteras matres.

*Ipsi.

†Mat.27.g. Luc.23 g. Ioan.19.g.

a qui ex aduerso *stabat, quia sic clamans expirasset, ait. Vere
Beda. Hominem & Deum confitetur.
b hic homo filius Dei erat. † Erant autem & mulieres de lon-
c ge aspiciẽtes inter quas erat Maria Magdalenę, & Maria Ia
a Ad differentiam Iacobi Zebedæi qui inter primos apostolos vocatus est & electus a domino
cobi minoris, & Ioseph mater & Salome. Et cũ esset in Ga
a Beda. Mos erat vt mulieres præceptoribus de sua substantia ministrarent.
lilæa sequebantur eum, & ministrabãt ei, & aliæ multæ quę
In fine.
d simul ascenderant cum eo Ierosolymam. † Et cum iam † sero 1
e esset factũ, quia erat parasceue, quod est ante sabbatum, ve 2 3
a Deponens. All go. Iudaicus populus deponens desperationem. b Quę & Ramatha ciuitas Helcanæ & Samuelis.
f nit Ioseph ab Arimathia † nobilis decurio, qui & ipse erat 4
Ad Christianos. Malleator. 5
expectãs regnum Dei. Et audacter introiuit ad Pilatum, & 6
Viaticum. †
petiit corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur si iam obiisset,
& accersito cẽturione interrogauit eũ, si † iã mortuus esset,
g & cum cognouisset a centurione, donauit corpus Ioseph
a Cor mundum & peccatis mortuum.
† * Ioseph autem mercatus syndonem, & deponens
In munimine fidei.
eum inuoluit syndone, & posuit eum in monumento

e *Venit Ioseph.* Hiero. Ioseph venit sero parasceue ab Arimathia, quæ interpretatur deponens, ad deponendum corpus Christi in monumento. *Nobilis decurio expe. redem. Dei. Intra. ad Pila. & petiit. cor. Iesu.* Ioseph inuoluit syndone, in syndone inuolutũ corpus posuit in monumẽtum qđ excisum erat petra & aduoluit lapidem ad ostiũ monumenti. Mariæ aspiciunt ponerettur. Hęc omnia congruunt ad populum Iudaicum sine credentem, nobilitatur fide, Abrahæ sit filius de nit desperationem pectat regnum Dei trat ad Christianos baptizetur, quod significat nomen Pilati est, os malleatoris est, qui domat ge feras, vt regat eo virga ferrea, & p sacrificium quod natur pœnitentib fine, idest, viatic Et mũdo corde & catis mortuo, inu in munimine fidei bilitum operculo per opera charita concludit. Finis e præcepti est chari Aspicientibus a lo electis qui sunt stellæ maris, quando si fieri potest scandalizabuntur etiam electi.

* Theophylactus. Imitemur & nos Ioseph, recipientes Christi corpus per vnitatem, & ponamus illud in monumento exciso in petra, idest, In anima memorante & non obliuiscẽte Deum. illa enim anima est ex petra excisa, idest, ex Christo qui est petra, qui continet firmitatem. inuoluere etiã debemus ipsũ in Syndone, idest, in corpore puro suscipere. Syndon namque est corpus quod est animę indumentum: de enim non solum pura anima corpus Christi suscipere, se corpore puro. Inuoluere autem oportet. sed nõ aperire, sanctum clausum est & occultum.

f *Decurio.* Officiũ curię administrãs magnę dignitatis ad sęculũ, maioris apud Deũ fuisse legitur. Talẽ enim fuisse cebat, qui corpus domini sepeliret, qui & per iustitiã dig esset, & per nobilitatem secularis potẽtię facultatẽ obtine Non enim ignotus aut mediocris ad pręsidem accedere & crucifixi corpus posset impetrare.

g *Ioseph autem.* Beda. Ex simplici sepultura domini, ambitio diuitũ condẽnatur, qui nec in tumulis possunt carere diuitiis.

Allegorice. Corpus Christi, non auro, non gemmis, aut serico, sed lineo puro obuoluendum est.

Moraliter. Autem. Ille in syndone mũda Iesum inuoluit qui eũ pura mente suscipit: Hinc ecclesia sacrificiũ altaris non serico neq; pãno tincto, sed lineo terreno celabat, sicut corpus domini in syndone munda sepultum est. sic a papa Sylvestro statutum est.

Ioan 19.e.

c *Iacobi minoris & Ioseph.* Beda. Minorem Iacobum dicit Iacobum Alphei, qui & frater domini, eo quod esset filius Marię materteræ domini. De qua Ioannes *Stabant autem iuxta crucẽ Iesu mater eius & soror ma. eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalenę.* Cleophę videtur eam dicere a patre vel a cognatione.

Exo.16.e. Gen.2.a.

d *Et cum iam sero esset, &c.* Beda. parasceue Græce, preparatio Latine. Hoc nomine Iudęi inter gręcos morantes sextam sabbati appellabant, quia in eo q̃ sabbato erãt necessaria pręparabant secundũ quod de manna dictum est. *Sexta die colligetis duplum, &c.* Quia ergo sexta die homo factus est, & tota mundi creatura perfecta est, septima autẽ conditor ab omni opere suo requieuit. Vñ & hũc sabbatũ, idest, requiẽ dici voluit, recte saluator eadem sexta die crucifixus hominẽ restaurauit. Ideoque cum accepisset acetum dixit. *Consummatum*, est, idest, diei sextæ opus cõpletũ est quod pro mũdi reparatione suscepit: sabbato autẽ in sepulchro requiescẽs, resurrectionis quę octaua die futura erat expectabat exitum, vbi nostrę deuotionis & retributionis prælucet exemplũ quos in hac sexta ętate, pro domino pati, & mundo necesse est crucifigi. In septima vero ętate, idest, cum leti quisque debitum soluerit corpora quidem in tumulis, animas autem in secreta pace cũ domino gaudere, & post bona opera oportet quiescere, donec octaua veniẽte ętate & ipsa corpora resurrectione glorificata cum animabus simul incorruptionem ęternę hęreditatis accipiant.

C

Venit *Qui*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cum iam sero factum esset. *Hic describitur ipsius Christi deuota tumulatio, & patet sententia ex dictis Matthæi 27. exceptis quæ sequuntur.*

2 Quia erat parasceue. *Idest, præparatio, quia tunc erat feria sexta in qua præparabantur ea quæ debebant comedi die sequenti.*

3 Venit Ioseph. *Ad sepeliendum Christum antequam intraret sabbatum in quo non erat licitum facere talia.*

4 Ab Arimathia. *Quæ antiquitus dicta est Ramatha, de qua fuit Samuel, vt habetur. 1. Regum.*

5 Decurio, qui & ipse erat, &c. *Idest, vnus de curialibus. Decuriones enim dicuntur, qui sunt de curia alicuius magni principis. Dicuntur etiam decuriones, qui accipiunt curam plebis.*

6 Et audacter introiuit ad Pilatum. *Prius enim erat discipulus Christi occultus propter metum Iudæorum, sed exemplo mortis Christi animatus ostendit se publice esse Christi discipulum, petendo eius sepulturam & exequendo.*

Ab *I*

MORALITER.

3 *Venit Ioseph ab Arimathia.* Sequitur.

† *Et petiit.* Moraliter Ioseph qui interpretatur accrescens corpus Iesu petit, quando persona crescens in virtutibus eucharistiam sumit. Et inuoluit in syndone, quando deuotionẽ suam abscondit ab humana laude. Et ponit in monumento quando iugiter cogitat de ipso, quia monumentum dicitur, quasi monẽs mentem. per hoc autem quod sanctæ mulieres aspiciebãt vbi poneretur significatum fuit quod religiosæ personæ quæ sunt mundo mortuæ, debent cum eo per cõpassionem sepeliri, vt resurrectionis eius participes fieri mereantur.

suam

Quod erat exci. Beda. Dicitur, quod monumentum domi- domus rotunda fuit de subiacente rupe excisa tantę altitu nis vt homo rectus consistēs vix extenta manu culmē pos- attingere. Et habet introitum ab oriente: cui lapis ille ma- ius aduolutus atque impositus est. In eius parte aquilonati sum sepulchrum, est, locus domi- corporis de ea- em petra factus est ptem habens pe- s longitudinis, lum palmorū mē- ra a pauimento al us eminens. Qui licet locus non desuper, sed a latere meridiano per totum tet vnde corpus inferebatur. Color autem monumenti & culi albo & rubeo dicitur esse permixtus.

* Victor Antiochenus. Ex hoc autem Iosephi facto & mmam animi illius constantiam & fortitudinem spectare et parum enim aberat quin vitam ipsam Christi causa penderet. Quippe qui Iudæorum omnium inimicitiam opter illum in se susciperet, & summā rursum eiusdē erga mitum nostrum studiū & beneuolentiam. Non ob id solū od corpus a Pilato impetratum honorificentissime & sum uosissime sepeliret, verum ob id etiā quod in proprio eo; uo monumēto illud cōderet. Interim quod Christus domi s non in veteri, sed in nouo monumento conditur, illud non citra peculiarem Dei prouidentiam & sapientiam accidit, siquidem per hoc vnum prçcautum est, ne vlla prorsus suspitio oboriri possit alium pro alio inde resurrexisse.

a Quæ est Christus: b Per opera charitatis. Alias in. c Operculum fidei.

a quod erat excisum de petra, & aduoluit lapidem ad ostium 1

a Electi qui sunt stellæ maris.

b monumenti. † Maria autem Magdalenæ & Maria Ioseph 2 3

A lenge quia scendalizabuntur si fieri potest etiam electi.

aspiciebant vbi poneretur.

b *Maria au.* Be. Lucas dicit quia astabant omnes noti eius a lōge, & mulieres quæ secutæ fuerāt eū. Sed aliis deposito corpore eius ad sua remeātibꝰ solę mulieres quæ arctius amabāt funus subsecutæ quomodo poneretur inspicere curabāt vt ei congruo tēpore munus deuotionis offerrent.

Luc. 23. g

* Victor Antio. Mulieres assident, & accurate, vbi dominus ponatur, obseruant, quo Iudęis, quorum furiā muneribus iam forte deliniuerant, abeuntibus demortuum Christi corpus liberius complecti contrectareque queāt. Ostēdunt hæ autem ad mortē vsque magnam animi fortitudinem & charitatem magnamque in pecuniarum impensa liberalitatem & magnificentiam.

Beda. Moraliter Sanctæ mulieres die parasceues idest, præparationis idem faciunt, cum animæ humiles & quo maioris sibi consciæ fragilitatis, eo maiore saluatoris amore feruentes, passionis eius vestigiis in hoc sęculo (quo præparāda requies futura) diligēter obsequūtur. Et si forte valeāt imitari pia curiositate quo ordine sit eiꝰ passo amplectēda ppedūt.

NICOLAVS DE LYRA.

Et aduol. *Circa enim sepulchrum erat quædam clausura, & ad ... um illius clausuræ fuit positus lapis magnus non a solo Ioseph, sed etiam ab aliis qui fuerunt cum eo in sepultura Christi.*

2 Maria au. *Idest, quæ erat mater Ioseph.*

3 Aspi. v. p. *Ad hoc vt trāsacto sabbato venerēt ad vngēdū corpꝰ eiꝰ.*

CAP. XVI.

T cum trans. Beda Lucas dicit quia reuertentes a monumēto parauerūt aromata & vnguēta, & sabbato siluerunt, quia mādatū erat, vt sabbati silētiū a vespera vsq; in vesperā seruaretur. Ideoque religiosę mulieres sepulto domino cum licuit operari, idest, vsque ad solis occasum vnguenta parauerunt, vt Lucas dicit. *Et quia præ angustia temporis explere non potuerunt, mox transacto sabbato,* id est occidente sole, vbi operandi licentia rediit, festinauerunt emere aromata sicut Marcus dicit vt venientes mane vngerent Iesum. Neque vespere sabbati prçoccupante iam noctis articulo monumentum adire valuerunt.

Seuerianus. Mulieres hoc loco fęminea deuotione discurrunt quæ non vt uiuenti fidem, sed vt mortuo vnguenta deferunt ad sepulchrum & vt sepulto parāt męroris obsequia non vt resurgenti diuinorum gaudia triumphorum.

Theo. Non enim magnitudinē atque dignitatē diuinitatis Christi sapiunt, ueherunt autem iuxta consuetudinē Iudæorum vngere corpus Iesu, ut scilicet maneret odoriferū ne humiditate scaturiret, nā aromata uirtutē habēt desiccatiuam humiditatem corporis absorbentia, unde incorruptum conseruant.

Vt venientes vngerent. Moral. Sanctę mulieres, quę dominum fuerant secutę cū aromatibus ad monumentū venerunt & ei quem viuētē dilexerūt, etiam mortuo studio humanitatis obsequuntur. Et nos ergo in eū qui mortuus est credētes si odore virtutū refecti cum opinione bonorum operū quærimus dominum, ad monumētū eius cū aromatib. veniamus

CAP. XVI.

Post tristia sabbata irradiat dies.

E T cum transisset sabbatum Maria Magda 1

Electi qui sunt stellæ maris.

lenę & Maria Iacobi & Salome emerūt

aromata, vt venientes vngerēt Iesū. † Et 2

a Idest, prima sabbato. Eadem prima sabbathi dicitur quæ nunc dominica appellatur. Theop. vel vna, idest, prima dierum hæbdomade. sabbathi namque die hæbdomadæ nuncupantur. b Idest, requietionum in sabbatis custodiebantur.

valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentum.

quod autē mane veniunt ad monumētū orto iā sole, idest cū iam cęlum ab oriētis parte albesceret qd fit solis orientis vicinitate, ad literā magnus quærendi & inueniēdi dn̄m feruor charitatis ostēditur. Mystice autem nobis exēplum dat illuminata facie decussis vitiorum tenebris odorē bonorum operum dn̄o & orationū suauitatē offerre.

† Mat. 28. a Luc. 24. a. Ioan. 20. a

Hie. Nunc cū aromatib. redolētib. cum spōsa & adolescentulis currunt, post eā cōspergimus librū. i. cū elemētis nostrę. *Nūc ītroducit nos rex in celliara sua. Nūc surgit amica Maria hyems abiit pluuia recessit, flo. ap. uox turturis audita est in terra nostro, ut flo. odo. de.* rediit sponsus de umbra sub qua dormiūt in meridie Post. tristia sabbata felix irradiat dies quę primatū in dieb. tenet luce prima in ea lucescente, & domino in eo cū triūpho resurgente & dicente. *Hæc est dies quam fecit dominus, &c.*

Can. 2. a Ibid. 2. a Psal. 117. d

c *Et ual. ma.* Hie. Qđ alius dicit diluculo. Diluculum est inter tenebras noctis & diei claritatē in qua salus uenit in ecclesia declarāda more solis, qui cōsurgens roseam præmittit auroram, ut tantus splendor præparatis oculis possit uideri, cum

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

1 T cum trās. *Postquā descripta est reductio peccatoris in deū per Christi prædicationē & suæ passionis redēptionē hic consequenter scribitur dicta reductio per suā resurrectionē & ascēsionē. Et primo scribitur manifestatio suæ resurrectionis. secūdo sublimatio suę ascēsionis. ibi. Et dominus quidē Iesus. prima in duas quia primo describit manifestatio resurrectionis p denūciationē angeli. Secūdo p apparitio ipsius domini ibi.* Surgēs Iesus. *Circa primā partē describitur aduētus mulierū ex deuotione ad sepulchrū, vbi audierūt ab angelo resurrexisse dominū & hoc est quod dicitur.* 1 Et cum trās. *Quādiu enim durauerat sabbatū non erat eis licitū aliquid emere, sed in vespere einsdē diei terminabatur solēnitas, & tūc emerūt aromata, vt in crastino bene mane venirent ad sepulchrum, ideo subditur.* 2 Et ual. *i. prima dierū illius hebdomadæ post sabbatum sicut dicitur Gen. 1. Et factū est uespere & mane dies vnus, idest, primus. Sciendū etiam quod omnes dies illius hebdomadę vocabātur sabbata pro tāto quia erant festiuæ eo quod solennitas pascalis durabat septem diebus. prima tamen dies & septima erant celebriores intermediis, ita quod in illis poterant emi aromata illa.*

Orto

MORALITER.

Et cū trans. Sequitur. *Vt ve. vn.* Grego. Nos autē in eū q mortuus est credentes si odore virtutū referti cū operatione bonorū operū deū quęrimus, ad monumētū ipsius cū aromatibꝰ venimꝰ.

¶ cum tempus dominicę resurrectionis illuxit, vt tunc laudes
A Christi tota cantaret Ecclesia sanctarum fęminarum, quando
Matt.24.5 vitam præstitit & lumen credulitatis infudit.

a *Orto iam sole.* ✻ Augustinus. Quod Lucas dicit. *Valde diluculo.* Et Ioannes. *Mane, cum adhuc tenebrę essent,* Hoc intelligit Marcus dicens. *Valde mane, orto iam sole,* idest, cum cœlū ab Orientis parte albesceret, quod fit vtique solis Orientis vicinitate: eius enim est ille fulgor, qui nomine Auroræ appellari solet, ideo nō repugnat ei q ait, *Cū adhuc tenebræ essēt,* die quippe surgēte, reliquię aliquid tenebrarū tanto minus sunt, quanto magis oritur lux. Nec accipiendū est quod ait. *Valde mane orto iam sole.* tanquam sol ipse iam videretur super terram, sed de proximo adueniente in has partes sole, idest, ortu suo iam cęlum illuminare incipiente.

b *Et dicebant adinuicem.* Hieronymus. Aquilæ congregātur
B ad corpus, martyres & Apostoli vident lapidem reuolutum, qui est lex mortis, quasi dicat. Vbi est mors aculeus tuus?

c *Reuolutum lapidem* Beda. Quomodo lapis per Angelum sit reuolutus, Matthæus dicit.

Matt.28.a. Allegorice autem lapidis reuolutio resurrectionem sacramentorum Christi quæ velamine literæ legis tecta erant insinuat. Lex etenim in lapide scripta est cuius ablato tegmine, gloria resurrectionis ostensa est, & abolitio mortis antiquæ, & vita nobis speranda perpetua toto orbe cępit prædicari. (Exo.24.c.& 31.d. & 34.a.)

✻ Seuerianus. Obscuratum erat vestrum pectus, oculi clausi, & ideo patefacti sepulchri gloriam prius non videbatis.

Eccl.11,d. d *Iuuenem.* Hieronymus. Non senem, non infantem, sed iocūdum ætate vt dicitur. Lętare iuuenis in adolescentia tua, quæ non est hic vera dum senio mixta.

Beda. Mulieres Angelos vident quę cum aromatibus venerunt, quia illæ mentes supernos ciues aspiciunt, quæ cum virtutibus ad Deum per sancta desideria veniunt.

✻ Theophylactus. Si Matthæus dicit Angelos sedere super lapidem, Marcus vero quod *mulieres introeuntes monumentum viderunt sedentem iuuenem,* non mireris. Nam quem viderunt prius sedentem super lapidem, ipsum etiam intus in monumento postmodum viderunt.

De consensu Euange. lib.3. ca.24. * Augustinus. Aut intelligamus Matthæum tacuisse de illo Angelo quem intrantes viderunt, Marcum vero de illo quē
C foris super lapidem sedentē viderunt, vt duos viderint, & a duobus sigillatim audierint quæ dixerint Angeli de Iesu, aut certe intrantes in monumentū, in aliqua septa macerię debemus accipere qua cōmunitum locū tūc fuisse credibile est in aliquo spatio ante petrā, qua excisa locus factus fuerat sepulturę vt ipsum viderint in eodem spatio sedentem a dexteris quem dicit Matthæus sedentem super lapidem.

* Victor Antiochenus. Non nescimus autem esse, qui varias visiones contigisse dicant, edoceant, eaque ratione omnem, quę se inter Euangelistas offerre videtur, d[ia]phoniam e medio tollant. Aiunt itaque, alias esse mulier[es] quarum fit mentio apud Matthęū, alias rursum quarū ap[ud] Marcum. Addunt Mariā Magdalenam, propter Incensum [er]ga Christum studiū, omnibus se adiūxisse, eaque de causa [v]illi diuersas visio[nes] obtigisse. Scribu[nt] tandem tēpora q[ui]bus a mulieribus [ad] monumentum ve[n]tum est, ab Euang[e]listis diuersa assig[na]ri. Secundum illo[s] igitur, libri alias m[u]lieres, alia temp[o]ra, alia referunt visa. [Ne]que ita vnus Euan[ge]lista, quod ab aliis [di]ctū fuerat nō euer[tit].

c *Seden. in dex.* Be[da]. Ad meridianam p[ar]tem loci illius, [vbi] positum fuerat c[or]pus Iesu. Corpu[s e]nim quod supini[m ia]cens caput habe[bat ad] occasum, dexterā [ne]cesse erat habere [ad] austrū. Scribit autē Matthęus, quod Angelū qui reuoluit [lapi]dē ab ostio monumēti, primo vidērūt super ipsum lapid[em se]dentē, qui eas intrare in locū vbi positus erat. Dominus [iussit] & videre quod iam resurrexit a mortuis. Lucas autem, q[uod] intrantes in monumētū duos Angelos stātes ibi inuene[runt].

Greg. Per sinistram vita præsens, per dexterā vita æte[rna] signatur iuxta illud. *Læua eius sub capite meo, & dextera eius a[mple]xabitur me.* Quia Christus iā præsentis vitæ corruptionem [tran]sierat, recte qui eius vitam perennē nūciabat in dextera [sede]bat. Qui in stola candida apparuit, quia & suę & nostrę fe[stiui]tatis gaudia, nunciauit. Illa enim Domini resurrectio, & [nos] ad immortalitatem reduxit, & ad Angelorum numerum [re]stituens cęlestis patrię damna reparauit.

f *No. ex.* Gre. Q. d. Paueant illi qui nō amant aduentum [ho]mini vt supernorum ciuium, qui vitiis pressi de eorum so[cie]tate desperāt. Vos autē quid timetis quę vestros concíu[es vi]detis? Vnde Matth. Angelum apparuisse describens ait. [Erat] *aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix.*

g *Iesum.* Salutare. Sed quia multi nō substantialiter se n[un]cupatiue hoc nomine dicebantur, determinat per locum [Na]zarenum, & causam subdit. *Crucifi.* Atque addit.

h *Sur. non est hic.* Per præsentiam carnis, qui tamen nusq[uam] deest per præsentiam maiestatis.

i *Ecce lo.* Ostenditur mortalitas mortalibus ad actionē [gra]tiarum debitam, vt intelligamus quid simus & fuerim[us &] sciamus quid erimus.

k *Et Petro.* Beda. Petrus vocatur ex nomine, ne desperet [ex] negatione. Nisi enim eū Angelus nominatim exprimer[et, qui] magistrum ter negauerat, inter discipulos venire nō aude[ret]. Et notandum cur eum quē Ecclesię suę omnipotēs præ[fectum] proposuit, ad ancillę vocē negare permisit. Hoc n. actum [est] magna pietatis dispensatione, vt qui futurus erat pastor e[cle]siæ in sua culpa disceret quomodo aliis misereri deberet.

Hier. *Et Pet.* Qui se indignum discipulatu iudicat, c[um] magistrum negat. Sed peccata præterita non nocent, q[uan]do non placent.

a [a Post occasum corporis. b Christo.]
b Orto[a] iam sole[b], & dicebant adinuicem: Quis reuoluet nobis 1
[a Legem mortis. b Originale peccatum.] 2
lapidem[a] ab ostio monumenti? Et respicientes viderunt[b] 3
[a Legem mortis. ¶ Idest, etiam infantes tangit in vtero gemitus omnium & omnibus gratis.]
c reuolutum lapidem[a]. Erat quippe magnus valde. Et in- 4
[a Beda. In domum, scilicet rotundam quæ erat excisa in petra. b Regnantem in prosperis. Hic iuuenis formam resurrectionis timentibus mortem ostendit.]
d troeuntes in monumentum[a] viderunt † iuuenem seden[b]- 5
e [a Quæ vera lætitia est, hoste repulso regno adepto: b Hieronymus. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit quæ præ. do. dil. se.]
tem in dextris † coopertum stola[a] candida, & obstupue[b]-
[Deus charitas est, timor non est in charitate.]
f runt. Qui dicit illis: Nolite expauescere: Iesum quæ-
g [A loco. A causa. a Radix amara crucis euanuit, flos vitæ cum fructibus erupit. qui iacuit in morte surrexit in gloria.]
h ritis Nazarenum crucifixum. surrexit, non[a] est hic. Ecce locus
i [a Mulieribus dicitur, vt nuncient Apostolis, quia per mulierem, mors nuncius est, per mulieres vita resurgens.]
K vbi posuerūt eum. Sed ite dicite[a] discipulis eius & Petro, quia 6

† indutum

¶ Præc[edet]

NICOLAVS DE LYRA.

2 Orto iam so. *Idest, ad ortum iam appropinquante. Sol enim potest intelligi oriri dupliciter. Vno modo perfecte, quando primo egreditur, & apparet super terram, & sic non accipitur hic. Alio modo quando lux eius incipit apparere, scilicet in aurora, & sic accipit hic ortus solis, & ideo Ioan. 20. dicitur quod adhuc tenebræ erant, quia aurora media est inter tenebras noctis & lucem perfectam diei, & ideo ab vtroque potest nominari sicut medium ab extremis, quia participat naturā vtriusque extremi.* 2 Quis reuol. *Quasi dicat, non possumus reuoluere per nosipsas, quia erat magnus valde, & postea subditur.* 3 Viderunt reuo. *Per Angelum qui venerat ad manifestādum Christi resurrectionem factam.* 4 Et introeun. *Idest, intra clausuram [quę] erat circa monumentum. Dicitur autem monumentum quasi m[onens] mentem, scilicet illius qui aspicit vt oret pro anima sepulti & [co]gitet de morte propria.* 5 Viderunt iu. *Luca. 24. a. dicitur. Ecce [duo] viri astiterūt secus illas in veste fulgenti, idest, duo Angeli in spec[ie] virorum, propter hoc dicit Augustinus, quod ibi apparuerūt tres A[nge]li, vnus extra monumentū, intro tamen prædictam clausuram sedens [su]per lapidem reuolutum, sed intra monumentum apparuerunt duo, vn[us ad] caput & alius ad pedes vbi positū fuerat corpus Iesu, vt dicit Ioan. 20.* 5 Dicite di. *specialiter nomininat Petrum, aliter non fuisset [au]sus venire ad præsentiam Domini quem negauerat.*

Inu

MORALITER.

3 *Viderunt reuolutum.* Per hec autem reseratio mysteriorum Christi significatur, quæ velamine legis in lapide scriptæ [te]gebantur.

Pr

a *Praece. vo.* Breuis sententia in syllogismis, licet ingens in quantitate promissio. Ibi est gaudij nostri fons, æternitatis nostræ origo præparata est. Ibi cōgregantur dispersiones Israel, & sanantur contriti corde. Ibi eum videb. sicut dixit vobis. Non sicut vidistis.

Præcedet. Bene de redemptore nostro dicitur de Galilæa quæ transmigratio facta interpretatur. Iam .n. a passione ad resurrectionem, a morte ad vitā, a pœna ad gloriā trāsmigrauerat. Et bñ post resurrectionem in Galilæa a discipulis videtur, quia resurrectionis eius gloriā post læti videbimus, si modo a vitijs ad virtutum celsitudinem transmigremus. Qui ergo in sepulchro nunciatur, in transmigratione ostenditur. Et qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.

Bed. Nota q̄ Marcus dicit. Præcedet vos in Galilæam ibi eum videbitis sicut dixit vobis. Nec tamen ibi visum retulit. Matthæus aūt dicit, discipulos in Galilęam abijsse in montē, atque Dominum vidisse & adorasse, & præceptum ab eo accepisse eūdi, docendi, baptizandi oēs gētes in nomine patris & filij & spiritussancti. Alij autē Euangelistę docēt eum sæpius discipulis visū fuisse, maxime die resurrectionis in Hierusalē, & ipso die in castello Emaus. Quare ergo in Galilæa specialiter pręcessurum, & ibi videndum prędixit, cum neq; ibi solū nec primum visus sit? Quia vero specialiter hęc vox non Euangelistæ narrantis, sed angeli ex mandato Domini, & ipsius Dñi est, prophetice dictum intelligendū est: Galilęa namq; trāsmigratio vel reuelatio dicitur. Prius secū transmigrationis significationem, q̄ dicitur. Præcedet vos in Galilæam ibi eum videbitis, significat, quod gratia Christi de populo Israel erat trāsmigratura ad gentes a quibus Apostoli nullo mō prædicantes susciperentur, nisi eis ipse viam præparasset in eorum cordibus, & hoc est. *Præcedet vos in Galilæam.* Quod autem gaudentes mirantur, victis omnib. difficultatib. aperiri sibi ostium in Domino per illuminationem fidelium, hoc est. *Ibi eum videbitis.* i. ibi membra eius inuenietis, ibi corpus eius viuum in eis qui vos susceperint cognoscetis. Secundū autem hoc quod Galilæa reuelatio dicitur, nō intelligēdum est in forma serui, sed in qua est æqualis patri qui dicit. Ego diligam eum & ostēdam ei meipsum, nō secundnm hoc quod videbant eum, non ēt secundum hoc quod cum cicatricib. videndum & tangendum post resurrectionem ostēdit, sed secundum ineffabilem lucē quę illuminat omnem hoīem venient in hunc mundū, secundū quā lux lucet in tenebris & tenebrę eum non comprehēdēt. Sic nos pcessit, vnde ad nos veniēs non recessit, & quo pcedēs non nos deseruit. Illa .n. reuelatio vera est Galilæa cū similes ei erimus, & videbimus eū si. est. Ipsa ēt erit beatior transmigratio ex isto sęculo in illam æternitatē, si eius præcepta sic amplectamur, vt ad eius dexterā aggregari mereamur. Tunc .n. ibunt in ignem æternum sinistri, iusti autē in vitam ęternā. Hinc illuc transmigrabūt, & ibi eū videbunt, quo modo nō vident impij. *Tolletur enim impius vt non videat claritatem Dei, & impij lumen non videbunt.* Hęc est autem vita æterna, vt cog. te ve. de. & quē mi. Iesum Christū, sicut in illa æternitate cognoscetur, quo & nos perducet propter formam serui, vt liberi contemplemur formam Domini.

C *Fugerunt.* Hiero. De futura vita dicitur. Fugiet dolor & gemitus. Imitātur mulieres ante resurrectionem omnium D quod faciunt post. i. quod facturæ sunt fugiunt mortem & Esa. 35. pauorem.

✣ Victor Antioch. Etsi Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Salomæ aromata præparauerant, attamen si Eusebio Cæsariensi credimus, non sunt tres illæ eæ quæ orto iam sole ad monumentum venerunt, sed aliæ, Innominatę. Multæ enim erant, quæ vna cum Christo Hierosolymā ascenderant. Ille vero quæ secundum Marcū, exorto iam sole, ad sepulchrum venerūt, erant admodum simplices & imperfectæ. Quare etiam non noctu, sed mane ad monumentum veniunt. Ad hæc cum ab Angelo audiuissent. *Ite & nunciate discipulis eius & Petro,* statim fugerunt, neque quicquam omnino ex ijs, quæ in mandatis acceperant, cęteris patefecerunt. Metuebant .n. neque fidem quoque quam oportebat, visioni habebant. Et quia tales erant, neque quæ saluatorem viderent, neque Angelum instar fulguris fulgentem, aut duos Angelos in monumento sedentes, aut duos viros iuxta, vt Lucas narrat, astantes conspicerent dignæ visæ sunt. viderunt autem quendam tantū iuuenē alba stola amictum hoc est visionem animi illarū exilitati & simplicitati plane cōformem. Secundū Eusebiū igit̄ E Marcus non de Magdalena, sed de alijs incerti nominis mulierib. hæc narrat, negat .n. fieri posse, addit idem, vt Magdalena post tātas res visas, orto demum sole ad monumentū veniret, aut quis lapidē reuolueret, anxie inquireret. Nō desunt tandem, qui Euāgelistas aut q̄s ijs, quæ in Chri resurrectione acciderūt nō interfuisse dicant, diuino interim spiritu rem omnem ita ordināte & administrante, vt omnibus palā constaret, de resurrectionis miraculo, cæterisque omnibus fidei mysterijs simpliciter, omni prorsus curiositate anxiaque disputatione seclusa, scripsisse & docuisse. Illud ipsū tamen ea sapientia & cautione, vt nunquam vere pugnāria prædicauerint, aut litteris mandauerint.

c *Et ne.* Hier. Quia illi soli mysterium resurrectionis vident, Ioan. 20. a. qui meruerunt, vñ secundum Ioan. Petrus autem surgens Lucæ. 24. b. cucurrit ad monumentum, vt videret quæ audiuit. Matth. 18. a.

Bed. Mor. *Et ne. q. d. Luc, Et regre. a mo. nū. hæc o. il. vn.* Matt. *Et exierunt ci. de mo. cū ti. & gau. mag. cur. &c.* Sed possum⁹, intelligere, quia nemini Angelorum quicquam dixerunt. i. ad ea quæ ab illis audierāt nihil responderunt, aut custodib. quos iacentes viderūt. Illud aūt gaudium, q̄ Matth. dixit, non repugnat timori de quo Marcus scribit, vtrumque .n. in earum animo fuit sed Matthæus timorem tacuit.

d *Sur. au.* Mane surrexerit, sero sepult⁹ est, vt hoc adimpleret. *Ad vesperū demo. fle. & ad ma. l.* Sepultus ergo sexta sabbati q̄ Psal. 29. b. vocat̄ parasceue circa vesperā sequēti nocte & die sabbathi, cum sequenti nocte in monumento positus, die tertia. i. primo mane primo sabbathi surrexit. Et bñ vna die & duab. noctibus in sepulchro iacuit, quia lucem suæ simplæ mortis nostræ duplæ mortis tenebris adiunxit. In morte .n. animæ & spiritus tenebamur, vnde ad nos suam. i. carnis mortem attulit, & duas nostras soluit, simplam suam duplæ nostræ contulit, & duplam nostram moriens abstulit.

e *Ap. pr. Ma. Mag.* Marię Magdalenę primo ōndit̄, de qua eiecerat septē dęmonia, q̄a meretrices, & Publicani pcedūt synagogā i regnū Dei, vt latro pcessit Apost. Apostoli flēt & lugēt, q̄a necdū viderūt, sed cito cōsolabunt̄, vñ. *Et illi aud. &c.* Matth. 21. c.

Bed. F

a præcedet vos in Galilæam. Ibi eum videbitis, sicut dixit † vobis. [Non sicut vidistis:]

b At illæ exeuntes fugerunt de monumento. Inuase- 1

c rat enim eas pauor & tremor, & nemini quicquam dixe- 2 [a Angelorum & hominum.]

d runt. Timebant enim. Surgens autem Iesus mane prima sab- 3

e bathi apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat [a Quomodo, & vbi hæc apparitio facta sit, Ioannes pleuissime dicit.]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Inua. e. e. p. *Ex insolita apparitione Angeli, & ex visione custodū iacebāt ibi quasi mortui.* 2 Et ne. *Contrarium videtur Mat. vbi dicitur. Currentes nunciate discipulis. Quod soluit Aug. quia non dicitur hic.* Nemini quicquā dixerunt. *s. de custodib. nec etiam Angelo loquenti responderunt, sed cucurrerūt nūciare Apostolis quod audierāt & viderant.* 3 Sur. au. Ie. *Hic manifestatur resurrectio per apparitionē Domini. Et diuiditur in tres partes secundnm tres apparitiones. Secūda ibi.* Post hæc aūt du. *Tertia ibi.* Nouis. aūt. *Circa primum dicitur.* Sur. aūt Ie. *Sciendū q̄ apud Heb. dies hebdomadæ denominātur a sabbatho, quia denominatio fit a digniori, et ideo dies illa quæ immediate sequitur sabbathum vocatur, prima sabbathi. & alia, secunda sabbathi, idest, a sabbato & sic de alijs. Dixerunt autē aliqui, quod Christus resurrexit media nocte, & tunc hæc dictio mane non refertur*

MORALITER.

Præcedet, &c. Quæ trāsmigratio interpretat̄, propter quod qui vult Deū videre debet de vitijs ad virtutes trāsmigrare.

Et nemini. Theoph. Mulieribus enim audire, non loqui datum est, discere, non docere.

3 *Surgens autem.* Bed. Recte autem hæc mulier quæ lætitiam Dominicæ resurrectionis primo nunciauit, a septem dæmonibus curata memoratur, ne quisquam digne pęnitens de venia commissorum desperaret, & vt vbi abūdauit peccatum, superabundare gratia monstraretur.

Sur- Post

a septem dæmonia. Illa vadens nunciauit his qui cum eo fue- 1
rant lugentibus & flentibus, & illi audientes quia viueret,
a Quomodo factum sit, Lucas exponit.
& visus esset ab ea; non crediderunt. † Post hæc autem 2
¶ Laborantibus.
b duobus ex eis ambulantibus ostensus est in alia † effigie
a Non in natura sua.
c d euntibus in villam. Et illi euntes nunciauerunt cæteris, nec
Aliqui eorum. a Die Ascensionis. Vt omnes testes sint, & omnibus narrent quod communiter viderunt & audierunt.
e illis crediderunt. Nouissime autem recumbentibus illis 3
a Vt succedat credulitas.
vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem illo-
f rum & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resur-
a Hier. Nunc post acceptum spiritum sanctum, tanquam nunc linola per ignem confirmata.
rexisse, non crediderunt. Et dixit eis. † Euntes in mun- 4

Bed. In principio mulier auctor culpę viro fuit; executor vir erroris extitit, nūc q̄ prima mortē gustauit, resurrectionē prima videt. Et ne ꝑpetui reatus apud viros opprobrium sustineret, quę viro culpā trāsfuderat, trāsfudit & gratiam. Vñ hæc quæ lugentibus lætitiam resurrectionis prima nunciauit, a septem dęmonibus curata memoratur, vt vbi abundauit peccatū, superabundasse & gratia mōstraretur. Septenariū n. pro vniuersitate ponūt. Quæ autem a septem dæmonibus hóc est vniuersis sceleribus liberata erat, prima resurgentem Dominum vidit, ne quis digne pęnitens de venia desperet, videns eam quondam tot vitijs subditam, nec a Deo dilectam, vt ipsis Euangelistis & Apostolis resurrectionem Euangelizaret.

a *Et illi aud.* Beda. Quod discipuli resurrectionem tarde credunt, non tam est illorum infirmitas, quam nostra firmitas, dubitantibus enim resurrectio per multa argumenta mōstrata est, quibus & nos firmius solidamur.

b *Duobus ex his.* Bed. Hoc Lucas apertius. *Oculi eorum te. ne. e. ag. &c.* Post cognouerunt eū in fractione panis. Et sicut Luc. ait. Surgentes eadem hora re. sunt in Hierusalem, &c.

c *Ambulantibus.* Hier. Fides hic laborat agens actiuam vitam, illic contemplatiua secura visione regnat. Hic per speculum contuemur imaginem, illic facie ad faciem videbimus veritatē. Vnde post hóc duobus ex eis &c. ambulantibus, idest, laborantibus ostensus est in alia effigie. Et illis nunciantibus non est creditū, dum sicut Moyses viderūt quod nō sufficiebat eis. Vnde Moyses dicit. *Ostende mihi teipsum.* Oblitus c...nis suæ postulat in ista vita quod post illam speramus in ...tura.

d *Nec illis.* Bed. Lucas autem dicit. *In ve. autem congre.* II eos qui cum ipsis erant dicentes. *Quia sur. Dominus vere &c.* Sed notandum, ... aliqui fuerunt qu... crediderunt. Vi... Marcus, *Nec illis, &c.*

✠ Seuerian. Vi... Marcus dicit. *Nun... nerunt cæteris nec illi ... diderunt.* Cum Lu... dicat quod. *Iam in... quebantur resurrexi... minū.* Et Simoni ap... ruisse, quod intell... dum est nisi aliq... ibi fuisse qui nolle... credere.

✠ Theophilact. Tunc enim de A... stolis vndecim ... dicit, sed de quib... dam alijs quod cæ... ris nominat.

e *Nouissime autem recumbentibus illis vndecim. &c.* Bed. Qua...gesimo die quando erat iam ab eis recessurus in cęlum, ... eis maxime illo die exprobrare voluit, quia his qui vide... eum resurgentem non crediderūt, antequam eum ipsum ...derent, cum post Ascensionem eius pręedicantibus illis E...gelium gentes quæ non viderūt crediture essent. Vnde ...tim adiunxit Marcus, & dixit. *Euntes in mundum vniuersum ... dicate Euangelium.*

f *Duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse, non c...derunt. Et dixit eis, &c.* Hier. Vt succedat cor carneum ch...tate plenum. Hinc quod cateruæ martyrum mortem hu... sæculi libenter affectant, quia norunt pro temporali int...tu perpetuo se esse victuros.

Omn...

NICOLAVS DE LYRA.

fertur, ad surgens, sed ad verbum quod sequitur, apparuit, quia illa hora primo apparuit Mariæ Magdalenæ. Alii autem dicunt, quod resurrexit in Aurora: & tunc ly mane refertur ad surgens, ita quod determinat horam resurrectionis. Et huius opinionis est Augustinus & communiter tenetur.

1 Septem dæmonia. Illa vadens. *Ex hoc dicunt aliqui, quod fuerunt duæ Mariæ, & quælibet fuit cognominata Magdalena. Vna earum, & alia dicitur fuit soror Lazari nominata a Magdalo castro, quod cessit in partē eius de hæreditate paterna, & ista non legitur fuisse dæmoniaca. Alia quæ fuit nata de Magdalo, non tamen domina illius castri, & ista dicitur fuisse peccatrix, & propter peccata sua possessa a dæmoniis. Gregorius autem dicit quod fuit eadem, & quod per septem dæmonia intelliguntur omnia vitia: Et vsus ecclesiæ in officio hoc tenet.*

2 Post hæc autē. *Hic describitur secunda apparitio, quæ facta fuit duobus discipulis Christi euntibus in Emaus. Quam apparitionem describit plenius Lucæ 24. Et quia erant dubii in fide, vt ibidem dicitur, ideo Christus apparuit eis in alia effigie, vt per hoc designaret quod talis erat apud eos in mente. Dicunt autem aliqui quod hoc factum est per aliquam mutationem factam in facie Christi, sicut in transfiguratione per claritatem gloriæ ad horam, vt dictum fuit supra 19 cap. Alii vero dicunt, quod ista mutatio fuit tantum in oculis videntium, et huic dicto concordat quod dicitur de ista apparitione. Luc. 24. c.* Oculi autem eorū tenebantur, ne eum agnoscerent. *Qualitercunque tamen factum sit non fuit ibi aliqua falsitas. Cuius ratio est quia sicut aliquid potest fingi verbis, ita & factis, primum autem fit sine falsitate, vt patet in para. noui ac vet. Testamenti, quibus aliquid fingitur verbis ad veritatem aliquam conuenientius designandam. Et eodem modo hic Christus facto apparuit in effigie, vt hic dicitur.* Et finxit se longius, *vt habetur Luc. 24. d. vt per hoc designaretur quod erat quodammodo alienus & longinquus ab eorum cordibus quibus apparebat propter dubium in fide, & hoc est quod dicit Gregorius Homel. 13. quia adhuc eorum cordibus peregrinus erat eis a fide ire se longius finxit.*

3 Nouissime autem re. *Hic describitur tertia apparitio de qua dicunt aliqui, quod nō fuit facta in die Ascensionis Domini, sed ante, ... hic describitur.* Et exprobra. incre. *Ante enim diem Ascensionis resurrectio Domini tot argumentis fuerat declarata, quod iam tunc erant increduli. Alij autem dicunt, quod facta fuit in die ascensionis & ad hoc concordat textus, cum dicitur.* Nouissime autem re. *simul quod postea subditur. Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis assumptus est in cœlum. Ex quo videtur quod ista apparitio fuit facta immediate ante Ascensionem suam. Ad argumentum in oppositum potest dici, quod increpauit incredulitatem non Apostolorum, sed aliorum aliorum qui erant cum eis qui de resurrectione Christi non credebant ad plenum Apostolis. Aliter etiam dicitur quod increpauit incredulitatem Apostolorum, non quæ tunc erat in eis, sed quæ fuerat ante, sicut patet de Thoma qui non credidit aliis discipulis. Ioan. 20. & similiter alij non crediderunt Mariæ Magdalenæ, quæ eum viderat, & aliis mulieribus. Et conuenienter Christus recedens ab Apostolis increpauit hanc incredulitatem ad designandum quod gentes ad quas Apostoli erant mittendi, vt patet ex sequentibus, essent merito increpandæ & condemnandæ, si non crederent Apostolis de his quæ ipsi viderunt in Christo, vnde subditur.*

4 Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium. *Idest, omni homini qui habet conuenientiam cum omni creatura, esse enim conuenit cum inanimatis, per viuere cum vegetalibus & ...tis, per sentire cum animalibus, per intelligere cum Angelis, ideo designatur nomine omnis creaturæ.*

Qu...

MORALITER.

2 *Post hæc autem duobus ex eis ambulantibus ostensus est in alia effigie euntibus in villam. Et illi euntes nunciauerunt cæteris, nec illi crediderunt, &c.* Per hoc significatur quod dubitantibus de ... ueritas non reuelatur aperte.

Tra...

a dum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. †
a Beda, fide quæ per dilectionem operatur.
b Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non 1
c crediderit condemnabitur. Signa autem eos qui credide- 2
a Beda. Bonis exhortationibus malitiam auferendo ab aliorum cordibus.
d rint hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eijcient, lin- 3
e guis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferū quid 4
f biberint, non eis nocebit, super ægros manus imponent, & 5 6
Qui de cęlo descendit.
g h bene habebunt. Et dominus quidem Iesus postquam loquu 7 8
¶Vnde venerat.
i tus est eis, assumptus est in cœlum, & sedet à dextris Dei. 9 10
¶Præceptum obedientia, obedientiam signa comitantur.
k l Illi autem profecti prædicauerunt vbique dño cooperante, 11 12

a *Omni creaturæ.* Omni nationi gentium. Ante enim dictum est. *In viam gentium ne abie.* vt.s. apostolorū prius a Iudæa repulsa prædicatio tunc gentibus adiutorium fieret.

A Hier. Omni generi humano, quod habet aliquid commu omni creaturæ, angelis, pecoribus, lignis, lapidibus, igni aquæ, calido & frigido, humido & arido, quia minor, mundus homo dicitur.

Theop. Vel omni creaturæ idest, credē & non credenti.

b *Qui credider. &c.* Per alios paruuli credunt, sicut ex alijs ea quæ in baptismo eis remittuntur peccata contraxerunt.

Theoph. Nō enim sufficit credere. Nā qui credit & nōdum

B baptizatus, sed Catecumenus nōdum perfecte salutem adeptus.

Greg. Fortasse autem vnusquisque apud semetipsum dicit. Ego iam credidi, saluus ero, verum dicat si fidem operibus teneat, vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, operibus non contradicit.

c *Signa autem.* Nunquid si signa non faciamus, nō credimus? Sed hęc in exordio necessaria fuerunt, vt fides miraculis nutriretur, fide autem ecclesiæ iam confirmata non sunt necessaria.

d *Dæmonia eiicient, &c.* Hoc hodie spiritualiter facit ecclesia, dum per exorcismi gratiam manum credētibus imponit, & malignos spiritus expellit.

e *Linguis loquentur nouis.* Hoc fit dum fideles veteris vitæ secularia verba relinquunt, & sancta mysteria insonant, & Dei laudes & potentiam quantum valent extollunt.

f *Serpentes tollent.* * Theop. Hoc est, dispergent intellectualiter, sicut illud. Calcabitis sup & serpētes & scorpiones. Intellectualiter intelligitur. Potest autē intelligi de sensibilibus serpentibus sicut etiam Paulus a vipera nullam habuit nocumentum. Sequitur.

* Theoph. Multa talia facta in historijs legimus. Multos namque venena bibita Christi munita signaculo lędere nō

C valebant.

Si

g *Si mortiferum quid, &c.* Dum pestiferas persuasiones audiūt, nec ad operationes vsque perducunt, quod inde eis non nocet si mortiferum bibunt. D

h *Super ægros manus, &c.* Dū proximos in bono opere cōfirmatos roborant exēplo bonę operationis, sup ægros manus imponūt, & bene habebunt. Hęc miracula tanto maiora, quanto spiritualia, per hoc enim animę suscitantur non corpora.

i *In cęlum.* Aug. Nota, quod aliquādo cęlos pluraliter & aliquando cęlum singulariter inuenis, sed quodā modo loquutionis abusiuæ singularia plurali numero dicimus, & pluralia singulari. Ad orientē vero quod Psalmista dicit, euangelistæ tacent, significat Ierusalem, quæ est in orientis partib collocata, vnde apostolis videntibus ascendit, & terra multis plena miraculis vbi fidelium credulitas plus actibus quam locutionibus eruditur. E

K *Et sedet a dex.* Bed. Et nunc omnia iudicans, in fine omniū Iudex venturus est. Stephanus vidit eum stantem, quia in certamine habuit eum adiutorem. Act.7.g.

* Augu. Sessionem igitur istam non accipiamus quasi sit in humanis membris positus, tanquā pater sedeat in sinistra, & filius sedeat a dextris, sed ipsam dexteram intelligimus potestatem, quā accepit ille homo a Deo, vt veniat iudicaturus, qui primo venerat iudicandus. Sedere enim habitare intelligitur, quomodo dicimus de quocunq; homine, in illa patria sedit per tres annos.

l *Illi autem.* Bed. Nota q̃ Marcus euangelium suum quanto inchoauit tardius, tāto in lōginquiora tempora scribēdo porrexit. Neque.n. de natiuitate ipsius domini aut pręcursoris eius, neq; de infantia, nec de pueritia cuiuslibet horū aliqua commemorans, nec de natiuitate saluatoris aliquid scribens excepto quod in capite euangelij sui filium Dei nominat. Ab initio euangelicæ pręd:cationis quod per Ioannē factum est narrando peruenit, quo apostoli idem euangelij verbum per totum orbem seminauerunt.

☞ Aug. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui crediderit.* Nō.n. sufficit fides absque baptismo, per quem quis incorporat Christo si adsit facultas recipiēdi baptismū, si vero nō adsit facultas sufficit baptismus sanguinis vt in martyrib. qui pro Christo fuerūt interfecti antequā essent baptizati, vel flaminis sicut est in habentib. fidē Christi, qui desiderāt baptismū & præueniuntur morte, antequam hoc possint adimplere.

2 *Signa autem.* In primitiua ecclesia fides erat nutriēda & firmāda miraculis, ideo gratia miraculorū non solū dabatur apostolis & alijs maiorib. sed etiam frequēter alijs simplicibus credentib.

3 *Linguis loquentur.* Hoc factum est in apostolis & alijs credentibus qui erant cum eis, quando per gratiam spiritussancti in die pentecostes receperunt donum linguarum.

4 *Serpēt tol.* Hoc patet de Paulo Act.28.a. Qui pcuss⁹ à vipera ī illo læsus fuit, sed viperā pēdētē ad manū eius in ignē excussit.

5 *Et si mortiferum quid biberint.* Quod patet de Ioanne Euangelista, qui venenum mortiferum hausit, & nihil ei nocuit.

6 *Et dominus quidem Iesus.* Hic consequenter describitur ascēsio vel Christi sublimatio, cum dicitur.

7 *Assumptus est in cęlum.* Nō virtute aliena, sed propria. Tū rōne Deitatis qua p̄t omnia. Tū ratione humanitatis gloriosę, quia corpus gloriosum obedit ad nutum aīæ quātum ad motum localem per dotē agilitatis quæ erat in corpore Christi glorioso, & iō nubes quę suscepit eū ab oculis apostolorū, vt hētur Act.1. & angeli assistentes nō fuerunt ibi nisi ad ostendendū, quod creatura corporalis & spiritualis subiecta est obsequio Christi.

8 *Et sedet a dex. Dei.* Si referatur ad Christū ratione deitatis, sic ista sessio importat æqualitatē cū patre, quia secundum diuinitatē filius est æqualis patri. Si aūt referatur rōne humanitatis, hoc p̄t esse dupliciter. Vno mō inquātum est vnita actualiter ipsi verbo, & sic ista sessio importat quādā associationē honoris, qa eadē veneratione venerat̄ humanitas inquantū vnita verbo cum ipsa deitate, sicut vestis regia cū ipso rege qn̄ est ea actualiter indut⁹. Alio mō secundū se, & sic sedere ad dexterā patris designat esse in potiorib. ei⁹ bonis, sicut dextera est pars nobilior & potior corporis. Designat ēt quandā iudiciariā potestatē q̄ cōmunicata est ipsi Chr̄o homini, quia sicut fuit iudicatus in forma humana, sic veniet ad iudicandū mundū, secundū q̄ dicitur Act.1.b. Quēadmodum vidistis eum ascendentem in cælum. s. in forma humana, cui cōpetit videri oculis corporalib. & de loco ad locū moueri, ita veniet in eadē forma ad iudicandū mundū, veruntamē iudicatus fuit in forma humana passibili, ascendit autem in cęlum & veniet ad iudicium in forma humana impassibili & gloriosa.

9 *Illi autem.* s. apostoli & Christi discipuli.

10 *Profecti.* Secundum mandatum Christi prædictum.

11 *Prædicauerunt vbique.* Secundum quod dicitur Psal.18.a. In omnem terram exi. so. eo.

12 *Domino cooperante.* Eos dirigendo & protegendo.

Et

MORALITER.

† *Præd. euan.* Id est, omni homini indifferenter sine acceptione.

1 *Signa autem.* In nomine enim eius dæmonia eijciunt, qui dæmonum tentationes fide & signo crucis repellunt, sicut legitur de sancta Iustina. Linguis loquuntur nouis qui verba sacra habent in ore, dimissis friuolis & immundis. Serpentes tollunt qui detractores efficaciter reprehendunt, mortiferum bibunt, sed eis non nocet, qui persuasiones mortiferas audiunt sed non consentiunt. Super ægros manus imponunt & bene habent, qui per bona verba & opera alios a peccatis retrahunt & in bono confirmant. Et hæc signa spiritualia sunt corporalibus meliora, quanto quæ sunt animæ corporalibus præferuntur.

de-

❧ * Augustinus. Non vtique a domino sic mandatum est a Apostolis, tanquam ipsi soli, quibus tunc loquebatur, tantum munus fuerint implerari, sed sicut eis solis videtur dixisse. Ecce ego vobiscum sum, vsque ad consummationē sæculi, quod tamen vniuersę Ecclesię promisisse quę alijs morientibus, alijs nascentibus, hic vsque ad seculi consummationem futura est, quis non intelligit? * Theoph. Sciendum est autem & hic, quod sermo per opera confirmatur. sicut in Apostolis tunc operationes confirmabant sermonem sequentibus signis. Fiat autem Christe vt nostri sermones, quos de virtute dicimus, per opera confirmentur & actus, vt tandem simus perfecti te cooperante in omnibus verbis & operibus, quia te decet, & sermonum & operum gloria, Amen.

& sermonem confirmāte. 1
† sequentibus signis.

per subsequentia signa,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et sermonem confirmante sequentibus signis. *Sicut.n.veritas quæ subiacet facultati naturali intellectus, declaratur & firmatur per reductionem ad prima principia per se nota, sic veritas quę transcēdit naturale lumen intellectus (cuiusmodi est doctrina fidei Catholicæ, saltem quantum ad principales articulos fidei) declaratur & firmatur per opera miraculosa soli Deo possibilia. Cum enim talia fiunt ad testimonium veritatis ipsius doctrinæ, declarata est veritas, cum Deus non possit esse testis alicuius falsitatis. Et hoc mō declarata est veritas euangelica coram principibus & potestatibus ac sapientibus huius mundi ad laudem & gloriam domini nostri Iesu Christi, Cui est honor & gloria in secula sæculorum, Amen.*

Incipit proœmium venerabilis Patris Fratris Nicolai de Lyra super Lucam.

F*Acies bouis a sinistris ipsorum qua.* Sicut fuit dictum in principio euangelij secundum Matthæum, Ezechieli prophetæ in visione animalis quatuor facies habentis, designatum fuit Christi Euangeliū fore quadrifarie describendū, videlicet à Matthæo in facie humana, a Marco in facie leonina, a Luca in facie bouina, a Ioanne in facie aquilina. & iō in verbo proposito circa Euāgeliū Lucę quatuor designantur, primum est elegantia stili, cū dicitur. *Facies.* Materia libri, cum subditur *Bouis.* Ordo Euangelij, cum dicitur. *A sinistris.* Præfixio numeri, cū additur. *Ipsorum qua.* Circa primum cōsiderandū, q̄ facies est elegantior & nobilior pars corporis, & iō conuenienter per faciē notitia & elegantia scripturæ designatur quæ in Euāgelio Lucę specialiter reperitur, vt patet intuenti, pp quod dicit B. Hier. Sermo autem Lucæ tam in Euangelio quam in Actibus Apostolorum comptior est & seculari redolet eloquētia, pp quod de hoc pt dici illud quod scribitur Apocalyp. 1. Facies eius sicut sol lucet in virtute sua, qa sicut claritate solis refulget tota mūdi machina, sic ex descriptione Euāgelij secundū Lucā tā eleganter tradita, refulget & relucet tota vniuersalis ecclesia. Circa secundū considerandum, q̄ licet Lucas Euangelista describat totū decursū Euangelij, incipiēs a Christi miraculosa conceptione, p trāsiens per eius natiuitatē, conuersationē, mortē, & resurrectionē, termināns eius Euāgeliū in eius ascēsione vt sic ab eodē inciperet Actus apostolorū in quo terminauerat Chri Euāgelium, tñ eius principalis intētio est circa Christi mortē & passionem describendā, pp quod ipse Lucas designaf in facie bouis q̄ est annimal immolaticiū secundū traditionem legis, pp q̄, suum euangeliū incepit a sacerdotio Zachariæ, ad q̄ officiū spectas immolare. Et iō materia principalis huius libri designatur in facie bouis, qa sicut dictū est, Lucas principaliter describit Iesū Christū pro nobis immolatum pp q̄, de hoc potest exponi q̄ scribif Prouer. 14. Vbi plurimę sunt segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis. In Euangelio.n. cōtinentur segetes plurimæ, videlicet domini nostri Iesu Christi verba q̄ sunt animarū pabula, ibi etiam manifesta est fortitudo bouis. Virtus.n. fortitudinis est circa terribilia bonę mortis, fortis.n. impauidus est circa bonā mortē, vt 4. Ethic. mors aūt Christi non solū fuit bona, sed etiam preciosissima, fuit etiā circa maxime terribilia, & ideo virtus fortitudinis Christi hominis maxime apparuit in ipsa. Et qa Lucas p̄ cæteris describit hāc mortē & passionē, vt dictum est, iō de eius Euangelij descriptione conuenienter dr̄ q̄ ibi est manifesta fortitudo bouis, quia ibi maxime relucet fortitudo Christi hominis pro nobis immolati ad modū bouis. Circa tertiū considerandū, q̄ facies bouis erat tertia in situ illius aīalis hētis quatuor facies. Facies hominis erat prima, quia in recto aspectu prophetę sita, & per consequens facies leonis secunda q̄ erat in dextera, qa pars dextera prior est & potior sinistra, & sic facies bouis q̄ describif in sinistra parte erat tertia. prout in principio Matthæi plenius fuit declaratū, & sic inter quatuor Euangelia Euangeliū Lucę tenet tertium q̄ notatur, cū dicitur. A sinistris. In figuram huius dicif Iud. 7 quod Gedeon hēbat in dextera tubā, & in sinistra lāpadē. Gedeō vero Matthæus euāgelista pōt intelligi. qa Gedeō interpretatur circūiens in vtero, & Matthęus describit Christum natum de vtero virginali. Per tubā vero in eius dextera existētē, intelligitur euangeliū Marci, quod est quasi quidā rugitus leonis qui assimilatur sono tubę terribilis. Per lampadem in sinistra existentem, intelligitur euangeliū Lucę q̄ procedit lucide & clare, & de hac sinistra potest exponi quod scribitur Prou. 3. In sinistra illius diuitiæ & gloria. In euangelio.n. Lucæ virtutum diuitiæ continētur actualiter & gloria virtualiter, quia per exercitium virtutum acquiritur gloria beatorum. Circa quartum considerādum q̄ licet plures scripserint euangelia, tamen quatuor sunt approbata, vt dr̄ in prologo super Matthæum, & hoc pp figuram sacramenti ostensi Ezechieli prophetæ in animali hēnte quatuor facies, & in rota quatuor facies hēnte, Ezec. 1. Et iste quaternarius figuratus est in multis quaternarijs, vt declaratū fuit diffusius in principio euāgelij fm Marcū. Et vltimo designaf manifeste Apoc. 4. in quatuor animalib. oculatis ante & retro, quia euangelia respiciunt ad tempus preteritum & futurum. De quibus animalibus ibidem subditur, quod requiem non habebant die ac nocte, dicentia. *Sanctus Sanctus Sanctus Dominus Deus Omnipotens cui est honor & gloria in sæcula seculorum, Amen.*

Incipit Prologus S Hieronymi in Euangelium secundum Lucam.

¶ Vel Antiochenus.

1 L
2 VCAS Syrus natione & Antio-
3 chensis arte medicus, discipulus
4
5 apostolorum, postea Paulum sequutus vsque
6
7 ad † consummationem eius seruiens domino sine

a Petri & Pauli, sed maxime Pauli. b ¶ Commendat consilio.
a Mortem vel fidei, quia id. m prædicauit.

Incipit Postilla Venerabilis Patris, Fratris Nicolai de Lyra super Prologum Hieronymi in Euangelium Lucæ.

LVcas Syrus natio. *Euangelio secundum Lucam B. Hieronymus Prologū præmittit. In quo primo exprimit B. Lucæ commendationem, secundo, suam excusationem ibi.* Quod & legentibus. *Circa primum præmittitur cōmendatio B. Lucæ, quantum ad euangelium ab eo descriptum, secundo, quantum ad descriptionem Actuum apostolorum, ibi.* Cui Lucę nō immerit.&c. *Prima diuiditur in tres partes, quia primo ostenditur Lucæ scriptoris authoritas, secundo, scribendi necessitas siue vtilitas, ibi.* Qui cum iam essent scripta. *tertio, scribendi modus, qualitas, ibi,* Cui ideo post baptismum. *Circa primum declaratur Lucæ authoritas ex patria, cum dicitur.*

1 Lucas Syrus natio. *Fuit enim antiquitus Syria valde nobilis prouincia. Et a ciuitate propria, cum subditur.*

2 Antiochensis. *Fuit enim Antiochia valde nobilis ciuitas a Seleuco rege Asię ædificata, & in nomine Antiochi patris sui denominata.*

3 Arte medicus. *Vt ex medicina corporali designaretur futurus medicus spiritualis animarum.*

4 Discipulus Apostolorum. *Quia ab ipsis didicit euangelium, secundum quod ipse dicit in prologo sui euangelij vt patebit infra.*

5 Paulū sequutus. *Quia fuit comes indiuiduus suæ peregrinationis.*

6 Vsque ad consummationē eius. *Per martyriū in vrbe Roma.*

7 Seruiens domino. *Fuit quantum ad exercitium boni.*

Sine

a Mortali, quod ex continentia pater.
ſi: crimine. Nam neque vxorem vnquã ha- 1
¶Exiſtens. 2
bis neq; filios, ſeptuaginta quatuor annorũ 3
obijt in Bithynia plenus ſpirituſancto: qui 4
a A pſeudo, & a veris. b Hebraice.ſ.
cum iam eſſent ſcripta euangelia, per Mat- 5
thæum quidem in Iudæa, per Marcum autem
¶Inſpirante. ¶ Græciæ.
in Italia, ſancto inſtigante ſpiritu in Achaiæ 6
¶ Græce.
partibus hoc ſcripſit euangelium, ſignificans 7
a In prologo ſuo b Ad differentiam præſentis qui eſt Hieronymi.
etiã ipſe in principio ante ſuum, alia eſſe de-
Ideſt, præter hoc quod melius ordinauit. Hiſtoriæ.
ſcripta. Cui extra ea quę ordo euãgelicæ diſpo 8
¶ Neceſſaria cauſa. 9
ſitionis expoſcit, ea maxime neceſſitas laboris 10
a Et maxime. b Ab omnibus prophetis prædicti.
fuit, vt primum Gręcis fidelibus omni prophe 11
a Quantum ad prophetas. 12
tatione venturi in carnem Dei Chriſti manife 13
¶ Et vt.
ſteſſet humanitas, ne Iudaicis fabulis attẽti, 14
in ſolo legis deſidero tenerentur, vel ne hæ- 15
reticis fabulis & ſtultis pollicitationibus ſedu D
16 cti exciderent a veritate, elaboraret. De hinc,
17 ¶Alia cauſa.ſ.tertia. Sul. Baptiſtæ.
18 vt in principio Euangelij Ioannis natiuitate
¶Præmiſſa. Ad honorem cuius.
19 præſumpta, cui Euangelium ſcriberet, in quo
20 a Verbo in prologo ſuo, & in ipſo opere.
21 electus ſcriberet indicaret, conteſtans in ſe
¶Plene ſcripta. ¶ Euangeliſtis.
22 completa eſſe, quæ ab aliis eſſent inchoata:
¶Lucæ.
23 Cui ideo poſt baptiſmum filii Dei a perfectio
ne generationis in Chriſto † impletæ, & re- †completæ
a Quia Matthæus iam ſcripſerat. Sed. Chriſto, vel Ioſeph. qui fuit initium natiuitatis Chriſti, vnde Genealogia incipit a Ioſeph.
petendæ a principio natiuitatis humanæ po-
¶A ſpirituſancto. ¶Scire volentibus.
teſtas permiſſa eſt, vt requirentibus demon-
a Per quem.ſ.per Chriſtum b Ipſe, vel quilibet Deum.
ſtraret in quo apprehendens erat per Nathan
¶Dauid. ¶Ideſt, in principio.
filium* introitu recurrentis in Deum gene- *Dauid
¶Ideſt deducto. Alias inſeparabilis.
rationis admiſſo, indiſparabilis Dei, vt præ-
a Ideſt, hominem in quo perfecta ſunt opera ſex dierum.
dicans hominibus Chriſtum ſuum opus per- E
fecti

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sine crimine.* Quantũ ad euitationem mali, quia vixit ſine peccato notabili ſaltem poſt ſuam conuerſionem. Quod declaratur per hoc quod ſubditur.

2 *Nam neque vxorem vnquam habens.* Ex quo patet eius continentia.

3 *Septuaginta & quatuor annorum obijt.* In prologo ſuper actus apoſtolorum dr̃. Octoginta quatuor annos ętatis agens, &c. Et dicunt aliqui, qđ iſtud cõtigit vitio ſcriptorum a principio, ex quo alij libri ſequẽtes in hoc ſunt deficientes. Alij dicunt, ꝙ in prologo ſuper Actus apoſtolorum computantur omnes anni ſuæ ætatis, hic vero computantur tantum anni conuerſionis ſuę ad fidẽ Catholicam. Sed hoc non videtur probabiliter dictum, quia hic dicitur quod ante conuerſionem fuit arte medicus. Puer aũt decem annorum tantum non poteſt illã artem ſcire, & multo minus exercere, quod tamen oportet dicere ſecundum iſtos.

4 *Plenus ſpirituſanct.* Ex quo patet eius fęlix conſummatio.

5 *Qui cum iam eſſent ſcripta.* Hic conſequenter oñditur ſuę ſcripturæ vtilitas, ac ẽt neceſſitas, quę fuit duplex. Vna pp veros euãgeliſtas, qui licet vera ſcripſiſſent, tñ aliqua de Chriſto omiſerãt, quorũ notitia eſt valde vtilis, immo neceſſaria, vt de cõceptione & natiuitate noſtri Saluatoris, & ẽt ſui præcurſoris, q̃ per Lucam fuit ſuppleta, vt patebit infra: vt ſic quatuor euãgeliſtę in deſcribendo veritatẽ Euangelij concordarent, & tñ ſinguli aliqua propria dicerẽt. Secundo fuit neceſſitas pp pſeudo euangeliſtas, qui ſub noĩe, diſcipulorum Chriſti, vt pote Thomę & Matthiæ, ſcripſerũt euãgelia inferẽtes hæreſes. vt ſub nomine diſcipulorũ Chriſti ſeducerẽt ſimplices, quorũ falſitas ex deſcriptione euangelij Lucę deprehendit. ſicut & per alia euãgelia a Matthęo Marco & Ioãne deſcripta. Hanc igitur ſententiã ponit hic Hieronymus ſatis inuolute p̃mittens ꝙ Lucas ſcripſit poſt Matthæum & Marcum, cum dicitur. *Qui cum iam eſſent ſcripta.*

6 *In Achaiæ partibus.* Hoc eſt in Græcia.

7 *Significans etiam ipſe in principio.* i. in prologo Euangelij ab eo deſcripti, vt patebit infra. Conſequenter ponit cauſam ſecundã, quare ſcripſit ſcilicet ad excludendum hæreſes cum dicitur.

8 *Cui extra.* Ideſt, præter.

9 *Ea quæ ordo Euangelicæ.* i. præter illam cauſam ſcribendi illud euangelium, quæ fuit vt veritas euangelij in quatuor euangelijs ordinaretur propter quòd myſterium in ſcriptura ſacra multipliciter deſignatur.

10 *Ea maxime neceſſitas laboris.* ſ. Lucæ ſcribentis.

11 *Fuit vt laboraret qualiter manifeſta eſſet humanitas Chriſti Dei.* Quia eſt verus homo & verus Deus.

12 *Primum Græcis fidelibus.* Scilicet eſſet manifeſta dicta Chriſti humanitas.

13 *Omni prophetatione venturi in carnem.* Quia omnes prophetæ de eius aduentu prophetauerunt, ſecundum quod dicitur Act. 10.g. Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent.

14 *Ne Iudaicis fabulis attenti, in ſolo legis deſiderio tenerentur.* Credentes eſſe ſalutem in legis obſeruatione.

15 *Ne hæreticis fabulis & ſtultis pollicitationibus ſeducti.* Per pſeudo euangeliſtas vel alios hæreticos.

16 *Exciderent a veritate.* Quia primi credentes de Gręcia erant in fide teneri, & iõ indigebant per euangelium Lucę (qui Græca lingua ſcripſit) in fide ſolidari. Conſequenter Hier. ponit cauſam primam ſcribendi euangelium. ſ. vt ea quæ omiſſa erant ab alijs complerentur, & hoc eſt quod dicitur.

17 *Dehinc vt in principio euangelij Ioannis.* ſ. Baptiſtæ præcurſoris domini.

18 *Natiuitate præſumpta.* i. in principio Euangelij Lucæ poſita.

19 *Cui euangelium ſcriberet.* ſ. Theophilo epiſcopo in hoc quod euangelium ſuum incępit a ſacerdotio.

20 *Et in quo electus ſcriberet indicaret.* i. in quo animali electus eſſet ad ſcribendum euangelium, ſcilicet in figura bouis, quod eſt animal immolaticium.

21 *Conteſtans in ſe.* i. in euangelio ab eo deſcripto. Et bene dicit in ſe & non a ſe, per hoc inſinuans quod ſcriptura ſui euangelij eſſet Deo attribuenda tanquam principali ſcriptori.

22 *Completa eſſe quæ ab alijs eſſent inchoata.* Licet n. Matthæus de natiuitate Saluatoris ſcripſerit, non tamen ita perfecte ſicut Lucas. Matthæus etiam & Marcus conceptionem & natiuitatem præcurſoris tacuerant, quam Lucas expreſſit, & in multis alijs dicta eorum compleuit. F

23 *Cui ideo.* Hic conſequenter deſcribitur modus ſcribendi euãgeliũ Lucę ſeu qualitas. In deſcribendo. n Chriſti Genealogiam Matthæus inchoauit ab Abrahã vſq; ad Chriſtum deſcendẽdo. Lucas aũt ordine retrogrado inchoauit a Chriſto aſcẽdendo, non ſolũ vſq; ad Abrahã ſed ẽt ad Deum, vt patebit inf. 3. ca. Cuius rõ fuit, quia ſicut Matthæus oñdebat modum qualiter Deus venit in mũdũ carnem aſſumendo a patrib. deſcendentib. ita Lucas oñderet quomodo per benedictam Chriſti incarnationẽ reducimur in Deũ per veram fidem quę ẽt fuit in patrib. veteris Teſtamenti, licet non ita explicita ſicut eſt in fidelib. noui Teſtamenti, Hãc aũt ſentẽtiã ponit. B. Hieronymus multũ intricate, ſed ego accipiã verba eius nõ ſecundum ordinẽ ſcripturæ ſed ſententię. *Cui.* ſ. Lucę. *poteſtas permiſſa eſt.* ideſt, conceſſa, *a perfectione generationis in Chriſto impletæ*, ideſt, ſcribere perfecte Genealogiam in Chriſto impletam, quia ibi terminatur deſcendendo. *Et repetendæ a principio natiuitas humanæ poteſtas permiſſa eſt.* Ideſt, retrogrado modo ſcribere Genealogiam prędictam, in qua incipit ab humanitate Chriſti. *Poſt baptiſ. fi. Dei.* Quia poſt baptiſmũ Chriſti immediate ſcripſit Genealogiã prędictam, vt habetur infra 3. ca. *Ioan.* 1. propter cauſam quæ ſtatim dicetur prędicto modo deſcripſit Genealogiam. *Vt requirentibus.* ideſt, ſcire deſiderantibus. *Demonſtraret in quo apprehendens erat.* i. ipſum Deum in quo terminat Genealogiam, in cuius apprehenſione per apertam viſionẽ conſiſtit beatitudo. *Introitu admiſſo gener. in diſp. Dei.* Id eſt, ipſius

a Ad statum vnde ceciderat. Vel propter quem omnia sunt perfecta.
A fecti hominis redire in se per filium faceret,
a Christi vel Nathan. b Ad Deum.
qui per Dauid patrem venientibus iter præ-
a Idest, præberi ostendebat.
bebat in Christo. Cui Lucæ non immerito e- 1
tiam scribendorum actuum apostolorum po- 2
Bene in ministerio, quia bene scripsit.
testas in ministerio datur, vt Deo in Deum 3
a Dicta ascensione in qua plenus Deus esse comparuit. Iud, scilicet.
pleno, & filio perditionis extincto, oratione 4
† domini ab ipsis apostolis facta, sorte † dominicæ ele- 5
ctionis numerus compleretur. Sicque Paulus 6
consummationem apostolicis actibus daret,
quem diu contra stimulum recalcitrantem 7
dominus elegisset. Quod & legentibus ac 8
† requi-

Pro quamuis.
9 † requirentibus Deum etsi per singula expedi-
10 a nobis vtile fuerat, sciens tamen quod opera-
11 tem agricolam oporteat primum de fructibus
12 Laudem humanam.
13 suis edere, vitauimus publicam curiositatem,
ne non tam volentibus Deum demonstrare [...]-
deremur quam fastidientibus † prodidisse. † [...]
ctorem obsecro studiose paginas recensentem
huius libri, ea quæ incaute contra eas styli p[...]
currentis designata vestigio sunt, non mo[...]
coniungat errori, sed peto meæ ignoscere ig[...]
rantię, & quę obstinatio legentis ampliata vir[...]
exercitat ad purum dociles, mentis meę fa[...]
ribus meique memor benigne.

NICOLAVS DE LYRA.

ipsius Christi qui secundū Deitatē est indispar a patre, qa sicut est ei ęqualis *Quē Christum*. Ponit in introitu.i.in principio *Genera*.i.Genealogiæ ab eo descriptæ. *Recur. in Deum*. Quia ad ipsum terminatur, vt dictū est. Per Nathan filiū. Sicut.n. Matthæus ponit Salomonē filiū Dauid in Genealogia Christi ab eo descripta, ita Lucas ponit Nathā filiū Dauid duplici cā. Vna est, quia Nathan dr̄ fuisse filius Dauid adoptiuus, nos aūt reducimur in Deū per hoc ꝙ efficimur filij Dei adoptiui, & iō Lucas qui scribit Genealogiā ascēdendo in Deū, descripsit eū per Nathan filiū adoptiuū. Alia cā est, quia Nathā interpretatur donum, & iō figurat Christū, qui est filius naturalis, & per hoc quod fuit in nobis datus a patre, efficimur filij Dei adoptiui, quia per eum tanquā per mediatorem reducimur in Deum patrem, iō subditur. *Vt præ*.s. ipse Lucas. *Hominibus Christi su*. Quia datus est hominib. a patre pro eorū salute. *Opus per.h* i. conditione naturæ humanæ in statu innocentię quæ fuit perfecta virtutibus, & sciētijs. *Recurre. in se*.i. redire in dignitatē pristina a qua ceciderat. *Face.per fi*.i. per
B Nathan figuratiue, rōne prædicta, sed per Christū effectiue, qui est Dei filius secundū naturam diuinam & filius Dauid secundū carnem. *Qui per Da.pa.ve.in Chri*.i. descentibus vsque ad Christū per generationes. *Iter præbe.in Christ*.i. viam & modum veniendi vsque ad Christum.

1 *Cui Lucæ*. Posita commendatione B.Lucæ in scribendo euāgelium, hic consequenter ponitur eius commendatio in scribendo Actus apostolorum, cum dicitur. *Cui Lucæ non imme*.i. non irrationabiliter, sed ex magna ratione.

2 *Etiam scrib. Actuum apostol.po.in mini. da*. Quia sicut supra dictum est, fuit discipulus apostolorū & specialiter Pauli, cuius fuit comes indiuiduus, & sic vidit facta eius, de quib. liber Actuū apostolorum pro maiori parte loquitur quæ certius potuit scribere tanquā visa. In principio tamen illius libri fit mentio de Christi ascensione & Matthiæ electione, & hoc est quod dicitur.

3 *Vt Deo in Deum imple*. Christus autem dicitur Deus in D[eo], quia filius semper est in patre quantum ad ipsam Deitatem, [quan]tum vero ad humanitatem fuit plene cum Deo patre, quando humanitate gloriosa assumptus est ad dexterā patris, de qu[o fit] mentio in principio libri.

4 *Et filio perditionis extincto*.i. Iuda proditore, de cuius mort[e] [...]dem agitur ante electionem Matthiæ.

5 *Oratione ab ipsis apostolis facta, sorte dominicæ electionis num[erus] compleretur*. Quia in electione Matthiæ apostoli pręmissa or[atio]ne dederunt sortes, & cecidit sors super Matthiam & sic com[ple]tus fuit numerus apostolorum duodecim a Christo electorū [...] quorum numero Iudas ceciderat.

6 *Sicque Paulus*. Quia in actibus eius iste liber terminatur.

7 *Quem diu contra stimulum recalcitrantem dominus eleg*. Qui [...] persequeretur Christum in membris suis, fuit a Christo elec[tus], vt habetur Act. 19.

8 *Quod & legentibus*. Post Lucę commendationem, hic Hier[ony]mus ponit suā excusationē ad hoc qđ ita breuiter trāsierat, q[uod] fecit ad vitandum prolixitatem & curiositatem, & hoc est q[uod] dicit: *Quod etsi*.i. quamuis. *Legentibus ac re. Deum vtile fue. a no[bis] pe*. idest, per nos enucleari.

9 *Per singula*.i. particulatim & plenius.

10 *Sciens tamen*. Scilicet ego Hieronymus.

11 *Quod operantem agricolam*.i. doctorem.

12 *Oporteat primum de fructibus suis edere*.i. de doctrina sua fru[ctum] percipere, quod fit quando auditores proficiunt.

13 *Vitauimus publicam curiositatem ne non videre.tam*.i. tantu[m]. *Demonstra*.i. plane ostendere. *Deum*.i. veritatē de diuinis. *Qu*[...] quantum, *Fastidientibus prodi*.i. scribere ab libitum & volu[ntatem] curiosorum, qui attędiantur in auditu vtilium, & magis in [...]libus & parum vtilibus delectantur. Videtur tamen in aliqu[ibus] salua reuerentia B.Hieron. ipsam sententiam quæ plane & [...] de dici posset, verbis obscuris & intricatis obumbrasse.

Vt

a QVoniam quidem. Beda. Lucas de omnibus quæ fecit Iesus & docuit vsque in diem qua assumptus est sermonem facturus, primo eorum qui de eo falsa scripserunt redarguit audaciam. Scribit autem historico stilo. Magis enim in describendis rebus quam exprimendis præceptis studium habuit, & historico more de narratione sumpsit exordium, & eam historiam plena digestione prosequitur.

Beda. Nota, ex causa maxime scripsisse euangelium, ne pseudo euangelijs esset facultas prædicandi, qui sub nomine Christi apostolorumque conati sunt sectas perfidiæ inducere.
C
† quā. lo quidē

Procemium B. Lucæ in Euangelium suum incipit.

a Vt Basilides Appelles & qui sub nomine Thomæ vel Matthiæ vel apostolorum falsa scripserunt.

a b c QVoniam quidem multi conati 1 2

* Sanctus Titus Bostrorum Episcopus. Cæteri Euangelistæ ab ipsis statim rebus initium faciunt, Lucas vero [tan]quam grandia quædam expositurus breui exordio p[ræ]misso, rem aggreditur.

b *Multi*. Beda. Non tam numerositate quam hæresum [di]uersitate. Qui non spiritus sa[ncti] munere donati, sed vacuo la[bo]re conati, magis ordinarent [nar]rationē quam historiæ tex[ere] veritatem.

c *Conati*. Ambrosius. [...] natur, qui incipit nec perfi[cit], qui suis viribus non gratiæ [Dei] quæ irrigat confidit, qui quod ab alijs dictum videt abo[...] inte[...]

Incipit expositio Venerabilis Patris, Fratris Nicolai de Lyra super Procemium.

QVoniam quidem. *Hic incipit Beatus Lucas scribere. Et primo suo euangelio præmittit præfationem, secundo subiungit euāgelij narrationem, ibi. Fuit in diebus Herodis. In præfatione sua ponit duplicem causam quare scripsit euangelium.s. ad complendum aliqua [quæ a] Matthæo & Marco fuerant omissa, vel minus plene dicta, & a[d ex]cludendū falsa quæ ab hæreticis sub nomine discipulorum Christi [scri]pta fuerant; sicut plenius dictum est in prologo Hieronymi, & h[oc est] quod dicitur.*

1 Quoniam quidem.*i.certe*.

2 Multi conati sunt ordinare narrationes rerum. *id est*, [...]

tendit. Non conatur, qui diuino spiritu res, & dicta mini-
A rante, cœpta complet.
Sanctus Titus Bostrorum Episcopus. *Conati sunt.* ἐπεχείρησαν
hoc est, tentarunt, adorti vel aggressi sunt. Matthæus non ten-
tauit, sed cœlesti spiritu afflatus, conscripsit idem status de
Marco, Ioanne, & Lu-
ca. Porro Euangeliũ,
quod inscribitur se-
cundum Aegyptios,
& illud rursum, quod
duodecim Apostolo-
rum titulum præfe fert,
hoc ab iis prodiit
qui Euãgelium scri-
bere conati sunt. Fe-
runtur permulta a-
lia Euangelia, verum
ecclesia ex omnibus
quatuor duntaxat recepit.

Non nos sed in nobis Deus fecit.

a †sunt ordinare † narrationes quæ in nobis † completæ sunt, 1
a Euangelii. b Non solum corporali sed potius mentis intuitu.
b rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & 2
a Huius verbi quod caro factum est. b Et quoniam hoc est.
c Non humana voluntate, sed spiritusancto intus instigante. Cuius gratia geritur, vt id quod bonum est, nobis etiam bonum videatur
c d ministri fuerunt sermonis, visum est mihi † assequuto a prin 3 4
cipio omnia, † diligenter ex ordine tibi scribere optime 5 6
e f Theophile, vt cognoscas eorum verborum de quibus erudi 7
tus es, veritatem. 8

Completæ. Ambrosius. Redundant per vniuersum mun-
B dum, mentes fidelium rigant & confirmant.
Ambrosius. Quod redundat in nullo deficit, & de comple
to nemo dubitat, cum fidem affectus astruit, exitus probat.
Rerum. ✠ Origenes. Dicit autem *Rerum*, quia non secun-
dum phantasiam iuxta hæreticos, exercuit Iesus carnalem
suus aduentum, sed cum veritas esset, re vera negotiũ pro-
cutus est, affectum autẽ suum indicat ex hoc quod ait. *Quæ
nobis completæ sunt.* Idest, quæ in nobis manifestissime sunt
lensæ.
Nobis. Beda. Non solum Marcus & Lucas auditu didice
runt quæ scriberent, sed etiam Matthæus & Ioannes multa de
infantia, pueritia, genealogia Saluatoris filiis narrantibus di-
dicerunt.
Viderunt, & ministri fuerunt ser. Ambrosius. Gemina virtus
est in homine perfecto, intentio & actio. vtramque notat in
Apostolis fuisse, & visionem, idest, intentionem, & ministe-
rium, idest, actionẽ, vt per id quod viderint diuinę cognitio-
nis intelligatur intentio, per id quod ministri fuerunt, eorũ
actio declaretur.
✠ Chrysostomus. Euangelista autem non solum testi-
monio contentus est proprio, sed ad Apostolos totum re-
fert, inde robur venatur sermoni, & ideo subdit. *Sicut tradide-
runt nobis, &c.*
Eusebius Caesarien. Tradunt autem quod Euange-
C lium suum ex Pauli ore conscripserit, sicut & Marcus, quę ex
Petri ore fuerant prædicata, conscripsit.

Ambrosius. Hoc verbum non prolatiuum, sed substan-
tiuum interiori mente videtur. Vnde Moyses dicit, quia popu- Matt. 4. c.
lus videbat vocẽ, quæ non solet videri sed audiri. Audiuit Pe Exod. 20. cap.
trus verbum, quod dictũ est ei. veni post me, faciam te piscator.
homin. Ministrat qui
tollit crucem, & se- † elenissimæ scientiæ.
quitur Christum.
e *Omnia.* Beda. Non
omnia quę assecutus,
sed de omnib. quę ad
fidem legentiũ cõfir
mãdã credit idonea. † assectato.
Et cõsulto enim mul
ta prętereit, quæ alii
dicunt, ut diuersa in
Euangelio gratia re-
fulgeret, & propriis
quibusdam libris singula mysteriorum gestorum miracula
eminerent.
E Ambro. Prolixiorem notat hunc euãgelii librum quã alio
rum euangelistarum, vnde & a Paulo laudatur, quia oĩa asse- 2. Cor. 8 d.
quutus est, nõ quod omnia scripserit, quę nec mundus capit.
* S. Titus Bostr. Quæ dicit, huc tendunt. Postea quã omnia
quæ iam inde ab exordio, acciderunt, accurate percepi, forsi
tan periculi expers non forem, si tanti ponderis res silentio
premerẽ. Scripturus sum autem non quæ obiter tantum audi
ui, sed quę explorate noui, quæque ordine & exacte a primo
initio consequutus sum. Cõmendat autem beati Lucę diligẽ
tiam ipse etiam Apostolus, scribit enim. *Misimus cum illo fra-
trem nostrum cuius laus est in ecclesia.*
f *Theophile.* Beda. Theophyl. Amans Deum, vel amatus a
Deo. Qui amat Deũ vel a Deo vult amari, ad se putet euãge
lium scribi, & vt bonũ depositum sibi commendari. Nõ no-
ua Theophilo promittuntur, sed eadem quib. est eruditus, vt
quo quid ordine a Dño gestum dictumve sit agnoscat, quia
perfectus non solum in Iesum credere, sed & fidẽ perpetuæ
diuinitatis & temporaneæ dispensationis illius debet ordi-
nem nosse.
✠ Chrysost. Vel vt certitudinem haberes, & securus existas
quæ auditu perceperas prospiciens in scriptura.
* Theophylactus. Plerumque cum sine scripto aliquid di-
citur, calumniantur illud quasi falsum, cum vero quia quæ di
cit scripserit, tunc magis credimus quasi nisi putaret vera, nõ F
scriberet.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

*euangelicorum, quia sicut dictum est aliqui scripserant vere, sed ta
men aliqua omittendo, aliqua autem false hæresis inferendo.*
1 Quę in nobis completæ sunt rerum. *Idest, Euangelio a nobis
scripto, quia compleuit dicta eorum qui vera scripserant, & exclusit
ea eorum qui falsa inseruerant.*
2 Sicut tradide. *Ipsi apostoli a quibus didicit veritatem euangelij.*
3 Visum est mihi. *Scilicet, veritatem euangelij modo prædicto.*
4 Omnia a prin. di. ex or. *Quia incipit euangelium suum a conce
ptione præcursoris & Saluatoris. Quod autem dicit omnia, nõ est intel
ligendum, quod omnia acta Christi scripserit, quia totus mundus non
posset capere tãtam scripturam, vt habetur Ioan. 21. sed accipitur hic
omnia, quia scripsit de omnibus necessarijs, quorum notitia erat neces-
saria ad salutem.*

5 Optime Theophi. *Ex hoc verbo dixerunt aliqui, quod iste Theo-
philus fuit vir potens & princeps Achaiæ, quia Paulus tali modo lo-
quendi vtitur ad Festum, Act. 26. f. Nõ insanio optime Feste. Sed illud
motiuum nullum videtur, quia talis modus loquendi proprius est ad
prælatos qui alios debet excellere in bonitate vitæ. Item non est veri-
simile, quod tantus euangelista omissis episcopis (ad quorum officiũ spe
ctat euangeliũ, scire, & de hoc alios docere) scriberet principi seculari
euangelium. Et ideo melius videtur dicendum, quod fuit episcopus, vt
dictum est, sup. & hoc videtur per hoc quod subditur. Quibus eruditus
es, &c. Dicit ergo optime Theophile, nõ quod pro ipso solo scriberet, sed
quia scripturam ei dirigebat pro ipsius & omnium fidelium, salute.*
6 Vt cogno. *Scilicet, plenius.*
7 Veritatem eorum. *Ad fidem catholicam pertinentium.*
8 De quibus eruditus, &c. *Non tamen ita perfecte sicut post le
ctionem huius scripturæ.*

Opti- IN-

CAPVT I.

A F*Vit in diebus Herodis Regis Iudææ*. Ambrosius. Vitulus sacerdotalis hostia. Per vitulum ergo hoc Euangelium figuratur, in quo a sacerdotibus inchoatur, & in vitulo consummatur, id est, in Christo qui pro mũdi vita immolatur.

* Sanctus Titus Bostrorum. Meminit autem Herodis Regis, ne quenquam tempus quo gesta sunt quæ hic narrantur, lateat. Appellat autem Iudeorum regem, quia ea literis mãdat, quæ apud Iudæos contigerant.

B b *Sacerdos quidam*. Impleuit ordinem, dixit regem, & regionem in qua fuit, sacerdotem & gentem eius & vxorem illius indicat.

Beda. Ambrosius. Non solum a parentibus, sed etiam a progenitoribus nobilitas Baptistæ monstratur, non sæculari potestate sublimis, sed religione. Tales enim parentes prænuncius habere debuit, vt quasi iure naturæ infusam fidem aduentus Christi prædicaret.

Ambrosius. Docet diuina scriptura in his quos commendare volumus, non solum mores, sed etiam parentes oportere laudari, vt quasi hæreditario iure puritatem habere videantur illi quos laudamus. Nobilitatur itaque Ioannes Baptista parentibus, miraculis, moribus, munere, passione, sic Samuel, sic Isaac a parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam posteris reliquit.

C c *Zacharias*. Zacharias, memor Domini: Cui apparet Angelus a dextris altaris, quia ei qui memor Domini est, demonstratur mysterium.

d *De vice Abia*. Beda. Abia, pater Dominus. Et aptum fuit, vt in tempore officij patris Domini conceptus esset iste qui patrem Dominum prædicaret.

Cum Dauid cultum domus Domini ampliaret, ministeria sacerdotum in 24. sortibus diuisit. In quibus familiam Abia de qua Zacharias sors octaua contigit, vt præco noui Testamenti in octaua sortis vice nascatur, quia per octo, nouum, sicut per septem Testamẽtum declaratur vetus.

e *Et vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius*. * Sanctus Titus Bostrorum. Cum Zachariam vtrinque legitimum sacerdotem extitisse ostẽdere vellet, vxorem illius de filiabus Aarõ ortum duxisse asserit.

f *Elizabeth*. Elizabeth, Dei mei saturitas, signat Mariam, quæ plena Dei fuit.

g *Erant autem ambo*. Beda. Ambrosius. Plena laudatio quæ genus in maioribus, mores in æquitate, officium in sacerdotio, factum in mandatis, iudicium in iustificationibus comprehendit.

h *Iusti ante Deum*. Ambrosius. Non enim omnis qui iustus est ante homines, iustus est ante Deum. Aliter enim vident homines, aliter Deus, homines in facie, Deus in corde. Ideoq; fieri potest, vt aliquis affectata bonitate popularis iustus videatur mihi, iustus tñ non sit ante Deum, si iustitia non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur.

* Sanctus Titus Bostrorum. Iustus esse ante Deum, id est solidæ perfectæq; laudis est. Solus namque Deus est, qui hominum corda exacte perspecta habet.

INCIPIT EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

CAPVT I.

¶Iam alienigena regnabat.

a b c d e f g h
F Vit in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, & vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabeth. 1 2 3 4 5

a Non coram hominibus, quia omnis sterilis in lege maledicta fuit.

b Qui non fallitur vt homines.

Erant autem ambo iusti ante Deum, 6 †

Man-

Incipit Postilla Venerabilis Patris, Fratris Nicolai de Lyra super Euangelium secundum Lucam.

CAP. I.

Diuisio. F Vit in diebus. *Hic incipit Lucas narrationem euangely: Et diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur Saluatoris ingressus in mundum per suam incarnationem. Secundo, eius progressus per suam prædicationem 3. cap. Tertio, eius egressus de mundo per suam passionem 22. cap. Quarto eius regressus ad patrem per suam resurrectionem & ascensionem 24. capit. Prima in duas, quia primo describitur præcursoris & Saluatoris conceptus. Secundo vtriusque ortus, circa medium huius cap. ibi*: Exurgens autem Maria. *Prima adhuc in duas, quia primo describitur conceptus præcursoris, secundo ipsius Saluatoris, ibi*: In mense autem sexto. *Circa primum, conceptus præcursoris ostenditur mirabilis ex tribus, primo ex parentum conditione, secundo ex angelica nunciatione, ibi*: Factum est autem cum sacerdotio. *Tertio ex patris increduli punitione, ibi*: Et dixit Zacharias. *Circa primum in describendo conditionem parentum beati Ioannis præmittitur tempus regis sub quo fuerunt, cum dicitur.*

Fuit

1 Fuit in diebus Herodis regis Iudææ. *Quia Iacob Patriarcha spiritu prophetico dixit Genesis xlix. b. Signum aduentus Christi quando regnum Iudææ esset translatum ad alienigenam, secundum quod dicitur ibidem*: Non auferetur sceptrum de Iuda & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, &c. *Iste autem Herodes fuit alienigena, quia pater suus fuit Idumæus.*

2 Sacerdos quidam nomine Zacharias. *Per expressionem nominis intelligitur quòd iste fuit famosus in vita & doctrina.*

3 De vice Abia. *Secundum quod dicitur primo Paralipom. 24. Dauid volens ampliare cultum Dei ordinauit de vigintiquatuor generationibus vigintiquatuor sacerdotes, qui successiue seruirent per hebdomadas in templo Domini, & octaua sors cecidit super Abiam, vt dicitur, de quo descendit iste Zacharias.*

4 Et vxor illius de filiabus Aaron. *Hoc exprimitur, quia propter dignitatem sacerdotalem filiæ de tribu Aaron diligentius & honestius seruabantur.*

5 Et nomen eius Elizabeth. *Quod nomen exprimitur propter eius bonam famam & vitam, sicut dictum est de Zacharia, vt subditur.*

6 Erant autem ambo iusti ante Deum. *Hoc dicitur ad excludendum hypocrisis fictionem.*

Inc

MORALITER.

Fuit in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos. Inter Euangelistas Lucas significatur per mysticum vituli vultum qui est animal immolatitium, quia prædicauerat Christum pro nobis immolatum. Immolare vero pertinet ad sacerdotis officiũ, propter quod a sacerdotio Euangelium incœpit.

6 *Erant autem ambo iusti*. Bene ex iustis accepit originem qui nunciare venerat iustitiam consummatam.

† *Ante Deum, &c*. Non sicut hypocritæ qui fingunt iustitiam ante mundum.

Facta

A *Manda.& iu.* Amb.Be.Prius mandatũ,ſecunda eſt iuſtificatio, cũ enim mandatis cœleſtibus obedimus,in mandatis Dei incedimus.Cum recte & congrue iudicamus,tenere domini iuſtificationem videmur.

* Sanctus Titus Boſtr. Cur in omnibus Domini præceptis & cęremonijs ἀμέμπτους,Hoc eſt,inculpatus inceſſiſſe additur? quo huic cognoſcatur, nullum prorſus fuiſſe ſtum,aut inanis gloriæ ſtudium, aut aliud quodcunque iſtiuſmo vitium in animo fuiſſe.

Sine querela. Ecce perata iuſtitia. Plerumque durior iuſtitia hominum querelam prouocat, vnde Apoſtolus.Prouidentes bona non tantum coram Deo,ſed etiam coram omnibus hominibus.Et eccleſiaſtes.Ne ſis multum iuſtus, Vel.*Incedentes in omnibus manda.& iuſtificationibus Do.ſine quer.* Ideſt,ſine cõſcientia vanę laudis.

a Non quod non peccauerint,ſed quia per gratiam Dei abluti peccare deſierint:

a incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Do-

Duæ cauſæ non habendi memorantur,vt maior appareat virtus.

b mini † ſine querela . Et non erat illis † filius, eo quod

c eſſet Elizabeth ſterilis , & ambo proceſſiſſent in diebus

d ſuis . Factum eſt autem, cum Sacerdotio fungeretur Za-

e charias in ordine vicis ſuæ ante Deum, ſecũdum conſuetu-

f

Hic notatur ſummus.

g dinẽ ſacerdotii, †ſorte exiit, vt incenſum poneret, ingreſſus

B *Et non erat illis.* Beda.Diuinitus procuratum fuit,vt de prouectis diuque fructu coniugii priuatis Ioannes naſceretur, vt inopinato ortu prolis & ipſos donum Dei gratius afficeret, & cęteros ſtupor miraculi pararet auditui futuri prophetæ. Vnde poſtea ſubditur.Poſuerũt omnes qui audierant in corde ſuo dicentes.Quiſputas puer iſte erit?

* Sanct.Titus Boſtr.Quia vero Euangeliſtæ in animo erat admirabilem Domini ortum orbi patefacere ſimulque eũ, qui noſtri cauſa in medium prodibat, naturæ opificem eſſe oſtendere,præmittit ſterilis mulieris partum. Subdit enim. *Et non erat illis filius eo quod eſſet ſterilis.*

Chryſoſtomus.Nõ ſolum autem Elizabeth erat ſterilis, ſed & Patriarcharum cõiuges,Sarra,Rebecca,Rachel, quod dedecus erat antiquis Non poſſumus dicere quod peccati effectus eſſe ſterilitas,cuncti iuſti,cuncti virtuoſi. Hæc aũt fuit ſterilitatis cauſa, vt cum videris virginem parientẽ Dominũ non ſis incredulus, excitans mentem tuam in alium ſterilẽ.

Theophyl.Et vt etiam tu addiſceres quod lex Dei multiplicationem filiorum nõ appetit corporalem ſed magis ſpiritualem.*Proceſſerant* Ambo non ſolũ ſecundum corpus,ſed ſe

C cundum ſpiritum aſcenſiones in corde ponentes,& vitã ſuã vt diem,& non vt noctem habẽtes, quaſi in die honeſte ambulantes. D

d *Factum eſt autem.* Cum ex pręcepto Moyſi vno ſacerdote decedente,vnus ſuccedere iubeatur, tempore Dauid ſtatutum eſt vt viciſſim miniſtrantes per octonos dies a ſabbatho vſque ad ſabbathũ tẽpore vicis ſuę ſinguli caſtimonię ſtuderent, nec interea domum tangerent.

e *In ordine vicis ſuæ ante Deum.* Ambroſius. Zacharias deſignatur ſummus ſacerdos qui vno tantum anni tempore ſolus intrat templum, cum ſanguine quem offert pro populo. Qui tũc ſorte quærebatur, cum verus ſacerdos adhuc ignorabatur qui in æternum permaneret,& tunc vices erãt nunc perpetuitas. Solus intrat,quia illum ſignificat cuius ſacrificium non eſſet commune cum cæteris. E

f *Sorte.* Beda.Non noua tunc ſorte electus, quando incenſum erat adolendum,ſed priſca ſorte præelectus,cum primũ ex ordine ſui pontificatus in vicem Abia ſuccederet.Hæc ſolemnitas ſeptimo menſe celebrabatur,& dies expiationis ſiue propitiationis vocabatur,qñ ſolus pontifex introibat in ſecũdum tabernaculum cum ſanguine. In quo ſignificatur Ieſus ſacerdos qui impleta diſpẽſatione carnis,cęli, ſecreta ſubiit, vt propitiũ faceret nobis patrẽ & interpellaret pro peccatis eorum qui adhuc pro foribus expectant orãtes & diligũt aduẽtum eius.Pulchre igitur ea die deſcenſio eius per Angelũ nunciatur,qua eius per legẽ aſcẽſio figurabatur,quia qui deſcendit ipſe eſt qui aſcendit, qui quodammodo prædicitur dum ille promittitur præcurſurus. Ephe.4.b.

g *Ingreſſus in templum.* * Chryſoſtomus.Ingreſſus Zacharias in Templum vt preces ferret pro cunctis ad Deum, & quaſi Dei & hominum mediator,vidit Angelum intus ſtantem.

Ambro.Ingreditur Zacharias templum,ideſt, Chriſtus in Mariam,populus orat libertatem de captiuitate. Apparuit non dixit,venit,quia antẽ ibi erat.Zacharias turbatur, ideſt, Iudæi adueniente Chriſto. F

San.

NICOLAVS DE LYRA.

Incedentes in omnibus mandatis. *Quantum ad obſeruantiam moralium præceptorum.*

Et iuſtificationibus Domini. *Quantum ad obſeruantiam cęremonialium.*

Sine querela. *Quantum ad obſeruantiam iudicialium,qui a pacifice ad proximos ſe habebant.*

Et non erat eis filius. *Cuius duplex cauſa ſubditur. Vna ſpecialis mulieris ſcilicet ſterilitas. Alia communis viro & mulieri ſcilicet ſenectus,& hoc eſt quod dicitur.*

Eo quod eſſet Elizabeth ſterilis & ambo proceſſiſſent,&c. *a quod tranſierat tempus generandi in patre & concipiendi in matre ſecundum curſum communem naturæ.Ex quo apparet conceptio præcurſoris miraculoſa,quia non fuit per naturam tantum, ſed per naturam aliàs diuina adiutam.*

Factum eſt autem. *Hic deſcribitur conceptio præcurſoris mirabilis ex denunciatione Angelica.Et primo deſcribitur loci conditio. Secundo denunciatio Angeli,ibi.* Apparuit autem. *Circa primũ dicitur* Factum eſt autem. *Patri enim exiſtenti in loco ſancto,ſcilicet in tẽplo,& in diuino officio occupato, facta eſt diuina denunciatio de prole habenda,ad denotandum ſanctitatem futuram prolis.*

Sorte exijt. *Quia diſtributiones hebdomadarum in quib.ſucceſſiue debebant vigintiquatuor ſacerdotes miniſtrare, vt prædictum eſt, fuerunt diſtributæ per ſortem,vt habetur.1.Para.24.*

Vt incen.poneret. *Ex hoc loco dixerunt aliqui,quod Zacharias fuit pontifex vel ſummus ſacerdos,quia incenſum ponere ſemel in anno intra ſanctum ſanctorum,ſcilicet in feſto expiationis ſoli ſummo ſacerdoti erat licitum,& hoc videtur dicere beatus Ambroſius,& Beda ſuper locum iſtum,& tempus conceptionis præcurſoris videtur concordare,quia feſtum expiationis celebrabatur decima die ſeptembris,& poſt illud fuit conceptio beati Ioannis circa finem eiuſdem menſis, reuerſo Zacharia ad domum ſuam poſt completionem ſui officij, & ſic ab illo tempore vſque ad natiuitatem beati Ioannis fluxerunt nouem menſes, qui continent periodum a conceptu pueri vſque ad natiuitatem. Sed qualiter ille Zacharias fuerit ſummus ſacerdos non legitur, ideo ad declarationem huius dixerunt aliqui, quod vigintiquatuor ſacerdotes prædicti erant æquales in ordine & in dignitate, non tamen ſimul ſed ſucceſſiue,quia ille in cuius hebdomada feſtũ expiationis cadebat, erat ſummus ſacerdos toto illo anno.Et ad hoc confirmandum inducunt illud quod dicitur Ioannis 11.quod Caiphas erat pontifex anni illius.Dicunt ergo quod Zacharias fuit ſummus ſacerdos anno illo,eo quod prædictum feſtum cecidit in hebdomada ipſius,ſed quia nulla ſcriptura authentica neq; Ioſephus, neque alij hiſtoriographi deſcribentes ſacerdotium Iudæorum,aliquam mentionẽ faciunt de ſummo ſacerdotio huius Zachariæ,ideo ſaluo meliori iudicio videtur melius dicendum eũ fuiſſe ſimplicem ſacerdotem. Nec ex his quæ inducta ſunt, oſtenditur fuiſſe ſummus ſacerdos,ſed magis oppoſitum vt videtur.*

Tum quia dicitur hic quod ingreſſus fuit templum ad ponendum incenſum tantum,hoc autem licitum erat minoribus ſacerdotibus,ſecũdũ quod dicitur Heb.9.In primo quidem tabernaculo quotidie intrabant ſacerdotes ſacrificiorum miniſteria conſummantes,quia peracto ſacrificio in altari holocauſtorum quod erat in atrio vbi miniſtrabant minores ſacerdotes, ſacerdos,qui ibi miniſtrauerat lotis prius manib. & pedibus

M O R A L I T E R.

Factum eſt autem. Per Zachariã qui Domini memor interpretatur,bonus prælatus ſignificatur,qui ſemper in ſuo pectore debet gerere Dei memoriam pro ſua & ſuorum ſubditorũ ſalute.Hic autem templum ingreditur per diligẽtem diuini cultus ſolicitudinem,& offert incenſum per feruentẽ orationem,& populus orat per eius informationem & Angelus apparet ei per diuinam conſolationem,ideo ſubditur.

* San. Titus Bostr. Quandoquidem Deus & Dei Angelus non apparent promiscue omnibus, sed ijs qui puro castoque sunt animo cuiusmodi erat Zacharias, ea propter is Angelum Domini coram cernere promeruit.

a *Apparuit.* Amb. Beda. De Deo vel de Angelis dicitur apparere qui non possunt præuideri, sed repentino aspectu videntur, nec in potestate nostra est illos videre, sed in potestate illorum est apparere & videri quando volūt. Et bene in B templo, iuxta altare & a dextris, apparet, quia veri sacerdotis aduentum, & ministerium sacrificij vniuersalis, & cœlestis doni gaudium, quod per dexteram significatur, prædicit.

in templum Domini, & omnis multitudo populi erat foris 1
orans hora incensi. Apparuit autem illi Angelus Domini 2
a stans a dextris altaris incensi. Et zacharias turbatus est 3
b videns, & timor irruit super eum. Ait autem ad eum Ange-

a Facta pro populi redemptione, non pro sobole, quam desperabat se posse habere.

c lus. Ne timeas zacharia, quoniam exaudita est † depreca- 4 5

Bed. Ecce ordo salutis exprimitur, cum illis natiuitas prædicitur, qui præconando redemptori sit iter facturus, prædicando pœnitentiam & fidem Christi:

tio tua. Et vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & vo- 6 7

* Chryso. Manifeste autem apparuit non in somnis eo quod nimis arduum annunciabatur, vnde manifestiori & mirabiliori visione egebat,

* Damascen. Tamen angeli non vt sunt, hominibus patefiunt, sed trāsfigurati prout possunt visores aspicere, in quodcunque iusserit Dominus.

* Basilius. Dicit autem altaris incensi eo quod alterum erat altare deputatum ad holocausta.

* San. Titus Bost. Extabat alia ara ære tecta in qua alia dona & sacrificia afferebantur.

b *Et Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum, &c.*
C Ambrosius. Solemus turbari & a nostro affectu alienari quando perstringimur superioris potestatis occursu. Sed sicut humani defectus est terreri, ita Angelicæ benignitatis est [illegible] uentē suo aspectu blādiendo solari. Cōtra, dæmones, [illegible] sua præsentia territos senserint, ampliore horrore concu[illegible]

* Athanasius. Vnde non difficilis est bonorum spiritu[um] malorumque dis[cre]tio. Si enim post morē successerit g[au]dium, a Domino [ve]nisse sciamus auxil[ium], quia securitas ani[mi] præsentis maiesta[tis] indicium est. Si a[utem] inconcussa form[ido] permanserit, ho[stis] est qui videtur.

c *Quoniam exau[dita] est deprecatio tua, vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius.* Exau[di]ta est magis quam petisti. Rogasti pro liberatione plebis, [et] donatus est tibi præcursor.

* Ambrosius. Multa diuina beneficia hic sunt congesta. P[ri]mum, deprecationis fructus, deinde sterilis partus. Tum l[æti]tia plurimorum, & magnitudo virtutis, altissimi etiam pr[o]pheta promittitur. Quinetiam ne qua esset dubitatio, futu[ri] nomē designatur. Tantis igitur supra votum fluentibus, n[on] immerito diffidentia pœna plectitur silentii.

* Aug. Vbi primo attendendum est, quia non est verisimile, vt cū pro peccatis populi vel salute, vel redemptione sa[cri]ficiū ille offerret, quod potueris publicis votis relictis, ho[c] senex vxorem habens annū, pro accipiendis filiis orare p[ræ]sertim. Nā nemo orat accipere, qd acceperū esse desper[at]. Vsque

NICOLAVS DE LYRA.

dibus accipiebat prunas de altari holocaustorum, & intrans primam partem templi quæ vocabatur sanctum vel sancta, concremabat in illa super altare incensi thymiama, & tunc erat sacrificium consummatum in illa vero parte templi quæ dicebatur sanctum sanctorum solus summus sacerdos intrabat cum sanguine hirci & vituli immolati pro peccato populi, vt ex illo aspergeret contra propitiatorium. Quod autem Zacharias intrauerit cum sanguine tali, non dicitur hic, sed solum ad ponendum incensum. Si enim intrasset templum ad inferendum sanguinem intra sancta sanctorum, nō est verisimile, quod Euangelista tacuisset cum hoc sit maximum inter omnia quæ ad officium summi sacerdotis pertinebant, vt habetur Heb. 9. & Leui. 16. & ideo nō videtur, quod intrauerit sanctumsanctorum quod erat de officio summi sacerdotis, sed solam primam partem templi ad quam simplices sacerdotes poterant ingredi, vt dictum est.

Item Angelus apparuit ipsi occupato in solemniori parte sui officij propter solemnitatem nuncij quod nunciare venerat. Hic autem dicitur quod apparuit ei stans a dextris altaris incensi. Illud altare non erat intra sanctumsanctorum, secundum quod dicit Hieronym. & omnes Doctores & Hebræi & Catholici, excepto Augustino, cuius dictum non videtur in hoc tenendum, tum quia contrariatur dictis omnium aliorum quorum aliqui fuerunt valde experti in scriptura veteris Testamenti. Tum quia textus sacræ scripturæ videtur contrarium dicere. Exod. vlt. & 30. vt ibidem plenius declaraui. Quod autem dicitur soli summo Sacerdoti licitum esse ponere incensum intra sanctum sanctorum in die expiationis, dicendum quod verum est, sed illud incensum non ponebatur ad offerendum, sed vt nebula inde consurgens operiret oraculum quando pontifex aspergebat sanguinem hirci & vituli contra oraculum, vt habetur Leuit. 16. non autem habetur ex hoc loco quod Zacharias posuerit incensum hoc modo, vt patet ex dictis, sed solum quod posuerit incensum offerens ipsum super altare incensi ad consummationem sacrificij. Quod autem dicitur, quod expiationis dies cecidit in hebdomada sua, hoc non probatur, vt patet ex dictis, & dato quod verum fuerit, non tamen ex hoc concluditur quod intrauerit sanctum ad ponendum incensum, quia propter illum ingressum qui pertinebat ad summum pontificē tantum, quotidie intrabant sacerdotes minores ad offerendum incensum in altari incensi, vt prædictum est, & hoc modo ingressus est Zacharias in hebdomada sui ministerij. Quod autem vlterius dicitur, quod de viginti quatuor sacerdotibus ille erat summus sacerdos vel pontifex annum, in cuius hebdomada cadebat expiationis festum, videtur esse fictitium. Tum quia hoc in nulla scriptura authentica habetur. Tum q[uia] vt habetur in libris Regum & Paralip. post ordinationem viginti quatuor Sacerdotum vnus erat summus Sacerdos super eos, non solum [in] anno sed per totam vitam suam, & ita communiter factum est vsque [ad] tempus Machabæorum, in quo Græci super Iudæos obtinuerunt Dominium, & tunc ex cupiditate Græcorum & ambitione Iudæorum ali[i] sunt amoti de sacerdotio ante mortem, & alii instituti, sicut patet 2. [Ma]chab. 4. de Iasone, & Menelao, & Lisimacho, & 14. cap. de Alchim[o]. Et eodem modo postea factum est quando Romani cœperunt Iudæis [do]minari, quia tunc erat venale sacerdotium, vnde dicit Iosephus q[uod] Caiphas emit sacerdotium vnius anni, potuit etiam esse quod Iudæi [in]ter se ordinauerunt propter istas contentiones, & ambitiones quod [sa]cerdotium vnius duraret tantum per annum. Ad dictum vero Am[bro]sij, & Bedæ dicendum, quod non loquuntur assertiue.

1 Et omnis multitudo populi erat foris orans hora incen[si]. *Quia non erat licitum populo ingredi templum, sed tantum atrium.*

2 Apparuit illi Angelus Domini stans a dextris altaris [in]censi. *Hic cōsequēter describitur Angeli denunciatio & præmitti[tur] Zachariæ stupefactio, cum dicitur.*

3 Et Zacharias turbatus est videns. *s. ex visione Angeli insoli[ta] & ex fragilitate humana iuxta Angelicam potestatem, sicut de D[a]niele legitur. Danieli 10. propter quod Angelus consolatus fuit eum [di]cens.*

4 Ne timeas Zacharias. *Q. d. Veni ad consolationem tuam, [vt] subditur.*

5 Quoniam exaudi. depre. tua. *Frequenter. n. Deum deprecatus [e]rat de Aduentu Messiæ, & de habenda prole. Et ideo Angelus vtr[un]que sibi denunciat, dicens.*

6 Et vxor tua Eli. pa. tibi fi. *Et dicit. Tibi, hoc est, ex te. tamen c[um] virtute naturæ fuit ibi virtus gratiæ, vt prædictum est. Angelus aut[em] loquens Ioseph de partu Mariæ, non dixit.* pariet tibi, *sed pariet ab[s]te, quia Ioseph nihil cooperatus est, ibi.*

7 Et vocabis nomen eius Ioanne. *Prænominatur ab Ang[elo] propter sanctitatem eius futuram, & officii proprietatē. Ioannes. n. [in]terpretatur, in quo est gratia, quia Ioannes Christum manifestauit [in] quem gratia & veritas facta est, vt habetur Ioan. 1.*

Et

MORALITER.

4 *Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita.* Et filius ei nascitu[r]us nunciatur. i. de bono successore aliquādo certificat, sic fuit beato Martino de successore beati Bricii, & beato A[n]tori de successione beati Germani.

Et

A q; adeo autem ille iam se habiturum filios desperabat, vt c Angelo promittēti non crederet. Ergo quod ei dicitur. *audita est deprecatio tua*. Pro populo intelligēdum est cuius puli quoniā salus & redemptio, & peccatorum abolitio r Christū futura erat, adhuc nūciatur Zachariæ nasciturus ius, quia præcurr Christi destinaitur. Chrys. Vel quod audita sit eius deprecatio probat per hoc q gignēd⁹ erat fili⁹ clamās. *Ecce nus Dei q tollit, &c.* Theop. Quasi ipdicēte, vnde erit ihi hoc manifeim? ait Angelus, hoc quod Elizat pariet, credes q ccata populo sūt missa.

cęlesti glorię mancipatum a sæculi illecebris abstinere. D

d *Et spiritu san. reple.* Bed. Cum intrante beata Maria, in vtero genitricis exultauit, & pcursionis suę officiū quoad potuit impleuit. Necdū erat illi spiritus vitę, & iā erat spiritus grę.

e *Et multos filiorū Israel conuertet.* Beda. Cum Ioannes Christo testimonium perhibēs, in fide Christi baptizās, dicat filios Israel ad Deū cōuertisse, patet Christum esse Dominū Deum Israel.

f *Præcedet ante.* Be. Sicut Elias pręco iudicis, sic Ioānes pręco redēptoris. Ambo in desertō, ambo victu parci, vestitu inculti. Ambo regum insaniam tolerāt. Ille Iordanē diuisit cęlū petiturus, hic ad lauacrū salutare quo cœlum petitur conuertit. Hic cum domino conuersatur in terris, ille cum eo manifestatur in gloria.

a cabis nomen eius Ioannem. Et erit tibi gaudium, & exulta-
b tio, & multi in natiuitate eius ga[a]udebunt. Erit enim ma[b]gnus
c coram Domino, vinum & siceram non bibet, & Spiritu-
d sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ, & multos filio-
e rum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum. Et ipse
f præcedet ante illum in Spiritu & virtute Eliæ; vt con-
g uertat corda patrum in filios, & † incredulos ad pru-
h dentiam iustorum, parare Domino plebem † perfectam
i Et dixit Zacharias ad Angelum. † Vnde hoc sciam?
k

a Quia per eius prædicationem gaudebunt in vitam æternam.
b Amb. non virtute corporis sed animi magnitudine.
¶ Manens in vtero.
a Prius natus, prius prædicat, prius moritur, præcurrit præco iudicem.
¶ Sancto. Signorum.
Præcedet.

† incredibiles
† apparatam dispositam
† In quo cognoscam.

E

Ioannem & er. &c. Beda. Singularis meriti est indicium quoties hominibus a eo vel imponit nomen vel mutatur, vt Abram qui pater ultarum gentium erat futurus, Abrahā est vocatus. Iacob i Deū vidit, Israel est appellatus. Ioannes ergo interpretaur in quo est gratia vel Dñi gratia. Primo, gratia sterilibus rentib. donatur, deinde ipsi Ioanni qui magnus coram Do no futurus, & spiritu sancto ex vtero matris replendus. Po emo filijs Israel, quos ad Dominum erat conuersurus.

B

Gaudium & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt, &c. Bed. Merito gaudet pater quod in senectute natū, & quod is gratię accepit filium. Gaudent alij quib. regni cœlestis āgelizaret ingressum. Nato pręcursore multi gaudēt. Na Dño gaudiū magnum nunciatur, quod erit omni popu quia hic salutem multis prædicat, ille vero omnibus dat. Amb. Gaudium & exultatio. Monentur parentes nō mi gratias agere pro ortu sanctorum filiorum quā pro me s. Non enim paruum munus Dei est dare liberos propagatores generis, successionis hęredes. Iacob in generatione filiorū gaudet, Abrahæ filius datur Zacharias exauditur. uinum igitur munus, est fęcunditas parentis. Agāt igitur res gratias quia genuerūt, filij quia generati, matres quia norantur præmijs coniugij.

Vinum & siceram. Bed. Magnæ corā Deo virtutis est pręcare in deserto gaudia cęlestia, terrenas delicias asperna ob ludū lasciuiētis puellę capite truncari. Cuius ordinem gnitudinis subiūgit. *Vinum & siceram nō bi.* Sicera interpretatur ebrietas. Quo nomine signatur omne poculū Dei quaque materia factum q inebriare possit. Decet autem vas

C cœle-

g *In spiritu & virtute.* Amb. Bene iungūtur spiritu & virtute. Nō enim sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus est. Elias virtutem habuit abstinentiæ, & patientiæ, & conuertendi animos populorum a perfidia ad fidem, spiritum autem Prophetandi habuit.

h *Conuertat, &c.* Bed. Corda patrū in filios conuertit dū spiritualē sanctorum antiquorum scientiam populis prædicādo infundit. Prudentia vera iustorū est, nō de legis operib. iustitiā psumere, sed ex fide salutē quęrere, vt quāuis in lege positi, legis iussa pficiāt, gratia tñ Dei se saluandos p Christum intelligant. Iustus.n. ex fide viuit. Qua sententia, qa diutius increduli, & p Ioan. imbuti, & p Elia sunt imbuēdi. Fere eadem verba q Angelus de Ioanne, Malach. prędixit de Elia.

Rom. 5. b.

i *Parare do. &c.* * Theop. Ioannes plebem parauit, nō incredulam, sed perfectam. i. pręparatam ad suscipiendū Christū. * Orig. Sacramentum autem Ioannis vsq; nunc expletur in mundo. Quicunque. n. crediturus est in Iesum Christum, antea spiritus & virtus Ioannis in animam illius venit, & pręparat Domino populum perfectum.

Malac. 4. b

k *Vnde, &c.* Be. Si hō esset q promittebat impune liceret qrere signū; sed cū Angelus sit q pmittit nō decet dubitare.

Bed. Propter altitudinem promissorum dubitat, signū inquirens quomodo credere valeat, cui Angeli visio & allocutio pro signo sufficere debuerat. Vnde tacendo merito diffidentię pęnam luit, cui eadem taciturnitas, & signum fidei q quæsiuit, & infidelitatis esset pęna, quam meruit.

☞ Ego

NICOLAVS DE LYRA.

Et erit tibi gau. In mente interius. 2 *Et exultatio.* Exterius. Dicitur.n. exultatio quasi extra saltatio, & hoc est proprie, qñ gaudium est tantū interius, quod nō potest bene contineri, q̄n appa t exterius. 3 *Et multi in nati. e. ga.* Secundum q dicitur infra, od in ortu eius congratulabantur vicini. Et nunc ēt videmus pletum, q dies suæ natiuitatis non solū festiuatur ab omnibus Christianis, sed ēt à Saracenis & aliquibus alijs. 4 *Erit e.* Vnde cit Saluator. Matt. 11. b Inter natos mulierum non surrexit maior Ioāne Baptista. 5 *Vinū &c.* i. quēcumq; potū inebriatiuū. 6 *Non bibet.* Erat etiam Nazaræus .i. consecratus Domino per tam vitā suā, & ideo ab omni inebriatiuo abstinuit, sicut Nazaræi in veteri lege tempore separationis suæ, vt habetur. Num. 6. 7 *Et spiritu san. re.* Quantum ad purgationem originalis peccati, & ad operationem boni meritorij. 8 *Et multos fi. Isra. con.* ad *Do.* i. ad Christum per suam prædicat. 9 *Et ipse præ.* Primo propter similitudinem vitæ, quia vterque vixit in austeritate victus & vestitus. Secundo, propter similitudinē in veritate doctrinæ, quia vterque constanter vitia redarguit, etiam personarum ma-

F

magnarum. Tertio propter similitudinē officij, quia sicut Elias præcedet aduentum Christi secundum, ita Ioannes primū præcessit. 10 *Vt con. &c.* Scilicet patrum vet. Testa. ad discipulos Christi, quia plures de Sacerdotibus & senioribus Iudæorum qui dicebantur patres populi, conuersi fuerunt per Apostolos ad fidem Christi. 11 *Et incr.* Scilicet illos qui prius fuerant increduli. 12 *Ad pru. iust.* Quæ prudentia non consistit in operibus legis, ex quibus non iustificatur, vt habetur Rom. 3. sed in operibus fidei charitate formatæ & deuotionis.

13 *Parate, &c.* Per Euang. susceptionem, quia neminē ad perfectum adduxerat lex, vt habetur Heb. 7. c. & propter hoc illa lex dicitur lex timoris, quia imperfectorum est timore pęnæ retrahi a malis. Lex autem Euangelica dicitur lex amoris, quia perfectorum est retrahi a malis amore boni. 14 *Et dix. Zac.* Hic ostenditur conceptio pręcursoris mirabilis ex punitione incredulitatis in patre. Et primo ponitur dicta punitio, secundo, sequens consolatio, ibi. *Et factū est.* Circa primum sciendum, quod Zacharias verbis Angeli non credidit, quod ostendunt verba eius cum dr. 15 *Vnde hoc sciam?* Et causa incredulitatis subditur.

Ego

MORALITER.

Et multi in natiuit. Magnum.n. gaudium debet esse de boni parentis creatione, quæ est quædam natiuitas.

5 *Vnde hoc sciam?* Per hoc autē, quod dubitans factus est mutus, & fidem calamo con[firma]ns apertum est os eius, & loquebatur benedicens Dominum, significatur quod lingua dubitantis in

in fide facta est muta, quoniam eius oratio non est Deo accepta, sed hominis in fide firmi est Deo grata. Ideo dicitur Iacobi, primi, a. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet eam à Deo, qui dat omnibus affluenter, postulet autem in fide nihil hæsitans, qui enim hæsitat similis est fluctui maris &c Sequitur. Non ergo æstimet homo ille, quod accipiat aliquid à Domino.

A a *Ego sum senex & vxor mea processit, &c.* ✱ Chrysost. Aetas intempesta, natura inepta, ego generans debilis, terra sterilis, nõ autem censetur propter hoc dignus venia sacerdos, dũ seriẽ rerũ expostulat, quandocumque. n. Deus aliquod iudicat, oportet in fide suscipere. Nam super huiuscemodi disceptare, contumacis est animę, vnde sequit. *Et respond. Angel. Ego sum Gabriel.*

per traditiones Phariseorũ discisa minus habilis est ad gerandũ. ingreditur Zacharias templũ, quia sacerdotum est intrare in sanctuariũ, & intelligere nouissima mysteriorum cęlestiũ. Foris erat multitudo, quia dũ mystica penetrare necesse est vt humiliter intendat doctorum monitis. D...

† Ge. 18. b.

✱ Bed. Quasi dicat si talia homo promitteret impune signũ flagitare liceret. At cum Angelus promittat, iã dubitare non decet.

• pro

✱ Chrys. Vt cum audias me a Deo missũ fore, nihil humanum estimes ex his quæ tibi dicunt Neq; enim ex me loquor, sed mittentis relata denuncio, hæc est enim nuncij bonitas, vt nihil ex se referat.

a †Ego. n. sum senex, & vxor mea processit in diebus suis. Et 1
a Fortitudo Dei. b Alias assisto.
respondens Angelus dixit ei. Ego sum Gabriel qui asto 2
3
b ante Deum, & missus sum loqui ad te, & hæc tibi Euange 4
a Bed. Dat signum quod rogatur vt qui discredendo loquutus est, iam tacendo credere discat.
5
lizare. Et ecce eris tacens & non poteris loqui, vsque in diẽ 6
quo hæc fiant pro eo quod non credidisti verbis meis quę
c implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Za- 7
chariam, & mirabantur quod tardaret ipse in templo. E- 8
Per hoc. s.
gressus autem non poterat loqui ad illos. Et cognouerunt 9
d quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuẽs illis, 10
e & permansit mutus. Et factum est, vt impleti sunt dies offi- 11
Officij Zachariæ.
cii eius abijt in domum suam. Post hos autẽ dies concepit 12

altari Thymiama ... nit, nasciturum Ioa... agnoscit, quia dum ... ctores altiori sens... diuinæ lectionis a... rent, gratiam Dei ... Iesum Christum ve... ram, de interiori lit... medulla quasi de v... Elizabeth produci... reperiunt. Et hoc ... Angelum, quia lex ... Angelos ordinata ... manu mediatoris. ... credens mutus fit, ... mutus est qui spiri... lem sensum in li... non intelligit, & ... magister quasi veri... rationis expers po...

B b *Ante Deum.* Bed. Cum ad nos veniunt Angeli, sic exterius implent ministerium, vt tamen ante Deum interius per cõtemplationem assistant. Quia etsi Angelus est spiritus circũscriptus, sũmus spiritus qui Deus est, incircunscriptus est, intra quem currit Angelus quocũque moueatur vel mittatur.

✱ Sanctus, Titus Bostr. Quod Angelus pro responso adfert, eiusmodi est. Quandoquidem Angelo, qui Deo assistit, fidẽ non habes, neque Deo qui illum misit, credis, magisque rei difficultatem, quam dicentis virtutem cõsiderans, vocẽ edidisti plane incredulam, propterea voce tantisper orbabere, donec te iam expleta, & tuam in credendo tarditatem, & Dei rursum agnoscas potentiam.

c *Et erat plebs expectans.* ✱ Sanctus, Titus Bostr. Moras silentijque causam, quam populus discere auebat, Zacharias nutibus indicat, siquidem huc spectat, quod Euangelista dicit. *Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus.*

Bed. Alle. Per Zachariam sacerdotem, sacerdotium Iudęorũ. Per Elizabeth, lex signatur, quę sacerdotũ doctrinis exercitata, quasi virili auxilio spirituales filios Deo gignere debebat. Sed quasi sterilis erat, quia neminẽ ad perfectũ ducebat nec ianuam cęli aperiebat. Ambo erãt iusti quia lex bona, & mandatũ iustum & sanctũ & sacerdotium legale secundum dispẽsationẽ illius temporis, bonum, sanctum & iustũ. Ambo processerant in diebus suis, quia legalis deuotio tẽpore Moysi quasi in adolescentia fuit & effloruit, sed adueniẽte Chri-

C sto iam incuruatur ad senium, cũ & sacerdotij ordo per ambitiones & contentiones pontificum cõfunditur, & ipsa lex per

non docet, sed quasi tacitis nutibus innuit, quia nec rati... attendit sacrificiorum, nec curat scire dicta prophetarũ. ...to permanente Zacharia concipit Elisabeth Ioannem, licet pontifices & Pharisæi, nec ipsi intrent, nec auditores interiora legis intrare permittant, interiora tamẽ legis mentis Christi abundat. Cõceptum Elizabeth quinque ...sibus occultat. Siue quia Moyses legifer quinque libris ...steria Christi parabolatim designat. Seu quia ipsa lex, ... dispensationem in quinque mundi ætatibus per sancto... facta vel dicta figurat, quia ideo & incarnatio Christi, ve... ta sęculi ætate futura, vel adimpletionem legis erat pro... ra, recte sexto mense concepti Ioannis Christi ... nunciatur.

d *Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus, &c.* Sine voce ...porales actus indicare moliens, nec exprimens volunta... Cui similis populus Iudęorum, actuum suorum impo... reddere rationem.

* Chrys. A vi generatiua ad organa vocalia vincula tran...runtur. Nec intuitu sacerdotij ei parcitur, sed ob hoc pl... batur amplius, quia circa fidem cęteris præesse debeba...

✱ Theoph. Sed quia verbum quod iugi animo habetur ... test etiam surdum significare. Quia bene t... lis erit surdu... non poteris loqui. Conuenienter enim hæc duo passus... Tanquam enim inobediens surditatem incurret, & tãqu... contradictor taciturnitatem.

e *Vt impleti sunt, &c.* Quia vicis suę tẽpore, põtifices ter... tantũ officijs mancipati, nõ solum a complexu vxorum ... etiam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego enim sum, &c. *Q. d. tempus generandi in me transiit, & in ea tempus concipiendi.*

2 Et respondens Angelus. *Arguendo eius incredulitatem.*

3 Ego sum Gab. *Angelus sanctus zelans pro salute Israel, vt habetur Dan. 9. d.* 4 Qui asto ante. *Licet enim Angeli mittantur in ministerium pro salute hominum, vt habetur Heb. 1. tamẽ non recedũt a contemplatione diuina, & sic dicuntur Deo astare per iugem cõtemplationem.*

5 Et mis. sum lo. &c. *Ex parte Dei cuius veritas nõ potest impediri.*

6 Et ec. eris ta. *propter incredulitatem tuam. Tum quia Angelus dedit, sibi signum respectu futuri implendi, & pęnam ratione incredulitatis præteritæ. Tot enim signa veritatis concurrebant quod Zacharias non potuit discredere absque peccato, quia Angelus apparuit ei in sacro loco, & existenti in ministerio diuino, nunciabat etiã ea quę pertinebant ad omnium hominum salutem & ad Dei gloriam, ex quibus debebat Zachariæ constare, quod erat bonus Angelus, et per cõsequens quod erat verum dictum eius, cum mẽtiri non possit, et in hoc peccauit Zacharias, quia credẽs seipsum bonum Angelum ex prędictis circũstãtijs (quibus concurrentibus non permittitur Angelo Sathanę vt transfiguret se in Angelum lucis) & tamen non credidit verbo eius, & in hoc peccauit, propter quod punitus fuit.*

7 Et erat p. ex. *Quia nõ erat eis licitum intrare templum, sed atrium tantum.*

8 Et mi. quod tar. *Quia oblatio incensi non requirebat ta... tempus.*

9 Et co. *Tamen nesciebat qualem.* Ex hoc enim quod *videban... ciem eius mirabiliter mutatam ex collocutione cum Angelo, et ... loqui non potentem, coniecturabant ipsum habuisse visionem.*

10 Et ipse erat innuens. il. *s. signis visibilibus, quia audib... non poterat.*

11 Et factum est, &c. *Hic consequenter ponitur Zachariæ ... latio, non quantum ad loquelæ restitutionem, sed quantum ad ... promissi cõceptionem, cum dicitur.* Et factum est, vt imple. sun... of. c. abijt in do. suam. *Quia tota hebdomada qua in templo ... bat Sacerdos ad hoc deputatus in templo manebat, & non ... propria negotia intentus ad Diuina. Et ex hoc inoleuit cõsuetudo ... aliquos religiosos sancta & honesta. s. quod ille qui est hebdoma... per totam hebdomadam manet intra claustrum, non exiens ad ex... ra negotia, intentus ad diuina, quia illo tempore medius est, & se... ster inter conuentum & Deum.*

12 Concepit Elizabeth, &c. *Duplici de causa, Vna, quia lic... concepta prole gauderet, tamen verecundabatur aliquantulũ, eo ... iam transierat tempus vacandi amplexibus causa prolis generãd... cut Sarra dixit Genesis. 18. Postquam consenui & Dominus meus ... tulus est, voluptati operam dabo? Quasi dicat, non decet. Alia c... est, quia magis voluit certificari de aduentu rei antequam id pro... laret.*

eti a domorũ ingressu abstinebãt. Nostris aũt sacerdotib. qu is nõ carnalis successio, sed spũalis perfectio quærit, qui qu idie præsto debẽt esse altari, perpetua castitas indicitur.
a cul. Ambros. Occultat, quia partus sui erubescit ætatem, ne senectute libidini vacasse videatur, quæ etiam in iuuen- tu non debet exerce causa sobolis. Et ta n lætatur carere op obrio sterili tatis, qu opprobrium est m eribus nõ habere fili, non habere præ- m nuptiarũ. Propte- rea psæ nuptiæ cele- bra tur, & coitus car- nal in tempore con- ge generationi excu sa. Hinc datur intel- lig quod iam non con ue ebant inter se con i concubitu, ne- q enim ea quæ seni- le non erubesceret coitum, erubesceret partum.

eda. Erubescit onus parentis quandiu nescit mysterium ionis, sed quę occultat se, quia genuit filium, veniete bea ta Maria exultat, quia genuit prophetam, quæ ante erubesce b enedicit, & quæ dubitauerat firmatur & clamat: Ecce vt cta est vox salutationis tuæ in &c.

mbr. Occultat se propter pudicitiam, vt probaret si verũ ꝙ conceperat, *Mensibus quinque*. Hoc est, quinque milli- æculi, siue quinque libris Moysi. *auferre oppr.* sterilitatis, & nceptionis in senectute inter homines, quod non fuit o obrium apud Deum.

* rigenes. Ideo dicit. *Mensibus quinque*. Idest, donec Maria co iperet, & fętus eius exultans cum gaudio prophetaret.

b *a sic fecit* Bed. Gesta sunt hęc inquit Ioannes Chryso- st us, mense Septẽbri, octauo Kalendas Octobris, Luna. 11. qñ lebratur ieiuniũ Scenophegiæ in æquinoctio qñ incipit n crescere, quia ille concipiebatur qui dixit. Me oportet m i, illum aũt crescere. Minorata enim fuerat lux a tene- br cum secundum legem Deo sacrificia offerrentur quæ iã ce re debent cũ Baptista concipitur. Et ideo pater eius mu- tu t, quia oportet sacerdotalia sacrificia cessare veniente sacerdote qui pro peccatis omniũ se offerret. In die ieiuniorũ conceptio Ioannis prædicitur, quia per ipsum afflictio pęnitentiæ erat prædicanda. D

c *In men. au. se.* Hie. Sicut sexto mẽse missus est Gabriel Angelus a Deo in ciuitatem Galilææ, ita sexto millenario missus est Christus.

a vxor eius, & occultabat se mensibus quinque dicens. Quia 1
¶ Istis.
b sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respexit auferre
¶ Quod non opprobrium Domini. ¶ Vicesimo quinto die Martij Dominus conceptus est & passus.
c opprobrium meum inter homines. In mense autem sexto
d missus est Angelus Gabriel a Deo in ciuitatem Galileæ, cui 2
a Quia Nazareus, idest, sanctasanctorum nunciabatur futurus. 3
e nomen Nazareth, † ad virginem desponsatam viro, cui no- 4
a Ioseph, saluator, quia saluauit Aegyptum a fame, sic iste Mariam ab infamia. b ¶ Non solum ad Ioseph, sed ad Mariam hoc referendum est. c Bed. Maria maris stella, vel domina, quæ lucem fluctuantibus in sæculo genuit, & dominum totius mundi. 5
men erat Ioseph, de domo Dauid, & nomẽ virginis Maria. † 6
f Et ingressus Angelus ad eam, dixit: Aue gratia † plena 7

d *Gabriel* Be. Ideo Angeli ex nomine aliqñ signantur, vt ex ipso nomine qd ministraturi veniant, demonstretur. Gabriel fortitudo Dei, quia illum nunciat qui ad debellandum diabolum veniebat.

e *Ad virg.* Mulier a diabolo seducta mortẽ intulit: Contra mulier ab Angelo edocta salutem edidit.

† repleta.

E

Quare Maria desponsata viro.

Bed. De desponsata voluit nasci, vt p Ioseph texeretur ordo gñationis, & ne quasi adultera lapidaret. In quo & impudicis virginib. occasio tollitur, ne dicãt matrẽ dñi fuisse infamatã. Et virgo solatiũ viri, teste virginitatis haberet, & vt diabolus mysteriũ ignoraret. Fides et Marię verbis maior ascribitur, & mendacij causa remouetur. Vt enim culpam obumbrasse voluisse mẽdacio innupta virgo. Maluit Dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare. Sciebat enim lubricam famam pudoris, nec voluit ortus sui fidem matris iniurijs astruere.

Amb. Mystice. Maria desponsata, sed virgo, typus est ecclesiæ quę est immaculata, sed nupta. Concipit nos de spiritu virgo, parit nos sine gemitu virgo. Et ideo fortasse Maria alij nupta, ab alio repleta, quia singulæ ecclesiæ spiritu quidem replentur, tamen ad speciem temporalis sacerdotis.

f *Aue gr. p.* Gr. Vere gratia plena, quæ prima inter feminas virginitatis gloriosum munus Deo obtulit, quæ etiam ideo Angelico visu & alloquio meruit, perfrui, quæ gratiæ totius auctorem mundo edidit.

* San. Titus Bostr. Quandoquidem Deus ad Euam dixerat. *In dolore paries filios*. Propterea Angelus gaudium, per quod dolor olim decretus soluatur, virgini denunciat. F

Domi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 mẽ. au. sex. *D. scripto conceptu præcursoris, hic consequenter de- scr tur cõceptus Saluatoris. Circa quod primo ponitur Angelica salu ta Secundo Mariæ consolatio, ibi.* Quę cũ au. *Tertio, filii conceptio, ibi* Dixit aũt Maria. *Circa primũ præmittitur tempus salutationis, cũ citur.* In men. au. se. *a conceptu præcursoris, quia fuit cõceptus in Se mbri circa finem mensi: Saluator autem circa finem Martij.* 2 Mis. est An. Ga. *Quod aũt hic ponũtur tot nõĩa propria, s. Angeli m virginis, ad quã mittebatur, sponsi sui, & loci: hoc fuit ad ostenden di certitudinem historiæ.* 3 Cui no. Na. *Hoc fuit, vt adimpleretur pr hetia Isa. 11. a. vbi dicitur: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de dice eius ascendet. Vbi secũdum veritatem Hebraicam habetur: Et N areus de radice eius ascendet.* 4 Ad virg. de. *Et hoc diuina or atione multiplici rõne factũ est, vt desponsaretur antequam impre g etur. Et accipiunt aliquæ causæ ex parte pueri, aliquæ ex parte ma tri & aliquæ ex parte nostra. Ex parte aũt pueri fuit conueniens ipsũ de rgine desponsata nasci, ne ab infidelibus tanquam illegitime natus ab eretur, vnde dicit Amb. super Luc. Quid Iudæis posset ascribi, si na tu x adulterio viderẽtur persequi. Secundo, vt modo consueto scriptu ra genealogia Christi describeretur per virum. Tertio, vt partus vir gi diabolo celaretur. Quarto, vt puer natus a Ioseph nutriretur, vn- de pater eius dictus est, quia nutritius eius fuit. Ex parte verò ma- tri accipiuntur aliquæ causæ. Primo, quia per desponsationem fuit im- m is a pœna lapidationis, ne tanquã adultera calumniaretur a Iudæis. Se ndo, vt per hoc ab infamia liberaretur. vnde dicit Amb. super Lu- ca, quòd desponsata est ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, cu grauis aluus corruptelæ videretur insigne præferre. Tertio, vt virgi- m Ioseph exhiberetur ministeriũ, vt dicit Hiero. Item ex parte nostra a piuntur quinq; causæ. Primo, quia ex testimonio Ioseph cõprobatũ e ertius Christũ ex virgine natũ, vnde dicit Amb. super Lucã. Locu- p ior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset dolere iniuriam, & vindicare opprobriũ, si non agnosceret sacramentum, Secundo, quia per hoc verba virginis virginitatẽ suam asserentis magis credibilia reddun tur, vnde dicit Ambr. super Lucã. Fides Mariæ verbis magis ascribitur, & mendacii causa remouetur. culpã. n. obumbrare voluisse mendacio videretur innupta prægnans. Causam aũt mentiendi desponsata non habuit, cum coniugij præmium & gratia nuptiarum partus sit fœmininũ, quæ quidem duo pertinent ad nostræ fidei firmitatem. Tertio, vt tolleretur excusatio virginib. quæ pp incautelam suã incurrunt infamiã. Vnde Amb. super Lucã. Non decuit virginibus sinistra opinione viuentib. velamẽ excusationis, relinqui. quòd infamata quoq; mater dñi videretur. Quarto, per hoc designatur ecclesia quæ cum sit virgo, desponsata tamẽ est vni viro, vt dicit Aug. lib. de sancta virginitate. Quinto, quia eo quòd mater Dñi fuit desponsata & virgo, in persona ipsius simul virginitas & matrimoniũ honorãtur contra hæreticos alteri istorum detrahentes.* 5 De do. D. *Hoc exprimitur ad ostẽdendũ, ꝙ Christus descendit de semine Dauid, sicut fuerat p pphetas prędictum. Licet. n. Ioseph nõ fuerit pater Saluatoris, tñ virgo Maria de qua Christus carnẽ assũpsit, fuit de eadẽ tribu cũ Ioseph. Qd probatur per hoc ꝙ mulieres in hæreditate paterna succedẽtes nõ poterãt cõtrahere matrimoniũ nisi cũ viris suę tribus, ne fieret cõfusio sortium, vt habetur ex dñi sñia Nu. 36. Beata Virgo fuit vnica Ioachim patri suo, succedẽs ei in hæreditate. Ex quo sequitur, ꝙ ipsa & Ioseph cui desponsata fuit, erant de eadem tribu, s. Dauid.* 6 Et in A. ad e. *Ber. sup Missus est, dicit ꝙ ingressus est in secreto cubiculo, vbi clauso sup se ostio orabat patrẽ in abscondito. Si. n. conceptio præcursoris fuit denũciata patri occupato in sacro officio, vt prædictum est, multo pbabilius est ꝙ conceptio Saluatoris denũciata fuit virgini in deuotione & oratione actualiter existenti.* 7 Aue gr. pl. *Quod exponit Hieron. in sermone de assumptione, & bene plena, quia cæteris p partes præstatur gratia: Mariæ vero tota simul se infudit plenitudo gratiæ. Item ista gratia non solum impleuit eius mentem, sed etiam ventrem, inquantum singulari gratia Dei factum est, vt conciperet Saluatorem.*

Domi-

MORALITER.

In mẽ. a. &c. Hie. Et bñ Angelus ad virginẽ mittit, quia sem per est Angelis cognata virginitas. † *Et no. vir. Ma.* Quę interpretatur maris stella. Ber. O quisquis te intelligis in huius sæ culi profluuio inter turbines & procellas magis fluctuare quã sup terra ambulare, respice stellã, voca Mariã. 6 *Et in An. ad eam.* Bernar. Quo ingressus? In secreto cubiculo vbi orabat patrem in abscondito. Item Ambros. Disce virginẽ moribus quę sola in intimis penetralibus, quam nemo virorum videt solus Angelus reperiret. 7 *Aue gratia plena.* Hieronymus. Et bene plena, quia cæteris per partes præstatur gratia. Marię vero simul totam se infudit plenitudo gratiæ;

a *Dominus tecum.* Quam nouo castitatis amore ad cœlestia sustulit, & post mediante humana natura, omni plenitudine diuinitatis consecrauit.

b *Benedicta tu in mulieribus.* Quæ sine exemplo muliebris conditionis, & virgo, & mater est, & Deum genuit.

Mulieris verecundia

c *Turbata est, &c.* Quia nesciebat si præteritum an futurum esset, quod Angelus dixit.

Vidisset.

Beda. Trepidare virginum est, & ad oēs viri ingressus pauere, & omnes affatus vereri. Hinc discant mulieres propositū pudoris imitari. Solam sine comite Angelus repperit, ne quo genere de hominis deprauaretur affatu.

a Dominus tecum, benedicta tu † in mulieribus. Quæ cum
b ª More humanæ fragilitatis, de Angelica visione, & de insolita salutatione.
c † audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat
d qualis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei: Ne timeas
e ª Hic verum hominem de substantia maternæ carnis Angelus asserit.
Maria: inuenisti enim gratiam apud Deum. † Ecce conci-
f pies in vtero, & paries filium; & vocabis nomen eius Iesum.
g ¶Hic verum Deum in Deo patre.
h Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Et dabit illi dñs

✠ August. *Dominus tecum.* Magis quam mecum: Ipse enim in tuo est corde, in tuo fit vtero, adimplet mentem, adimplet ventrem.

B

✠ Græcus, apud Sanct. Tho. Hoc est autem totius legationis complementum Deum enim verbum, vt sponsum supra rationem vnionem efficiens tanquam ipse germinans, idemq; germinatus totam naturam humanam sibiipsi confirmauit, vltimum vero ponitur, vt perfectissimum & compendiosum: *Benedicta tu in mulieribus.* Vna scilicet præ cunctis mulieribus, vt etiam benedicantur in te mulieres, sicut mater in filio, sed magis vterque in vtrisque.

d *Qualis esset.* Ambrosius. Ex verecundia pauet, ex prudentia nouam benedictionis formulam miratur. Erubuit Elizabet de culpa, Maria de verecundia. In muliere enim modus adhibetur, in virgine gratia pudoris augetur.

✠ Ib. Id. Attende virginis & pudicam, & prudentē, & animam simul & vocem. Audita lætitia, dictum examinauit. Et neque manifeste obstitit per incredulitatē, nec statim paret ex leuitate. Quæ leuitatem deuitans simul & Zachariæ duritiam, vnde dicitur. *Et cogit. &c.* Non conceptio, nam adhuc ignorabat immensitatem mysterij, sed *Salutatio*, nunquid libidinosa, vt a viro ad virginem, an diuina, dum Dei faceret mentionem dicens *Dominus tecum.*

✠ Ambros. Benedictionis etiam nouam formulam mirabatur, quæ nusquam est ante comperta, soli Mariæ hæc sonabatur.

✠ Origenes. Si enim sciuisset Maria ad alium quendam similem factum esse sermonē, vt pote quæ habebat legis scientiam,

C

nunquā eam quasi peregrina talis salutatio exterruisset.

c *Et ait Angelus ei. Ne timeas Maria.* Turbatam insolita salutatione quasi familiarius notam vocat ex nomine. Ne timere iubet, & quare gratia plenam vocauerit, plenius explicat.

✠ Sanctus Titus Bostr. Quod August. *Inuenisti gratiam.* H[...] illi cum alijs mu[...] cōmune erat, si qu[...] multi alij ante ip[...] gratiam apud De[...] inuenerunt: At v[...] quod subiungit: n[...] pe. *Et concipies & [pa]ries filium:* Id nōh[...] commune sed fa[...] pmissionis propr[...] Dicit hoc autem [...] dominum nost[...] non aliunde quam [e]x ipsomet virginis vtero, carnis nostræ substantiam suscep[...] planum faciat.

f *Et paries filium.* ✠ Greg. Nis. Quoniam contingit spe[cia]liter diuinum concipi spiritum, & spiritum parere salutare[m] secundum prophetam: Ideo addidit. *Et paries filium.*

✠ Ambros. Non autem omnes sunt sicut Maria, vt dum [de] Spiritu sancto concipient verbum parient. Sunt autem q[ui] abortiuum excludant verbum antequam pariant, sunt qu[i in] vtero Christum habeant, sed nondum formatum.

g *Iesum.* Iesus Saluator, siue salutaris dicitur. Ipse enim [sal]uum faciet, non populum Israel, sed suum populum, siue [ex] præputio, siue ex circuncisione, in vnum ouile sub vno pa[sto]re congregatum.

✠ San. Titus Bost. Merito Iesus appellatus est, quia sal[uti]s nostræ causa in hunc mundum ingressus est. Quandoq[ui]dem nomen hoc Iesus in Græcam linguam translatu[m] θεοῦ σωτηρίαν καὶ ἴασιν, Hoc est Dei salutem & sanitatem son[at].

h *Hic erit magnus.* Bed. Ambr. Non quod ante partum vi[rgi]nis magnus non fuerit, sed quia potentia quam filius Dei [na]turaliter habet, homo ex tempore erat accepturus, vt [vna] sit persona, homo est Deus.

Bed. Ioannes, magnus, vt homo coram Domino. Hic [ma]gnus, vt Deus & Dei filius. Ioannes magnus merito abstin[en]tiæ, quia vinum & siceram non bibit: hic magnus potentia [na]turę, quia cum peccatoribus comedit.

✠ Origenes. Vide ergo magnitudinem Saluatoris quom[o]do in toto orbe diffusa sit, ascende in cœlos, quomodo cœ[le]stia repleuerit: descende cogitatione ad abyssos, & vide il[lu]m eum descendisse: hoc videris, pariter intueberis opere co[m]pletum, hic magnus.

Sedem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dominus tecum. *Non tantum per essentiam, potentiā, & præsentiam, qualiter est in omnibus rebus. Nec solum per gratiam, eo modo quo est in sanctis hominibus, sed etiam per carnis assumptionem, quia corpus diuinitatis vnitum, fuit formatum de beatæ virginis purissimis sanguinibus, & intra viscera virginis latuit nouem mensibus.*

2 Benedicta tu in mul. *Id est, præ omnibus mulieribus, id est, omnes mulieres benedicentur in te sicut & viri in filio.*

3 Quæ cum. *Hic consequenter ponitur virginis consolatio de duobus. Primo, de cōceptione filij. Secundo, de modo concipiendi, ibi:* Dixit autem Maria ad Angelum. *Circa primum sciendum, quod beata virgo solita erat videre Angelos, & ideo de apparitione Angeli non fuit admirata & turbata, sed de salutatione insolita, quia nihil mirabilius est vere humili quam sua exaltatio, & ideo cum beata virgo esset humillima, audiens salutationem tantæ excellentiæ turbata fuit non turbatione incredulitatis, sicut Zacharias, vt supra dictum est, sed turbatione admirationis. Ideo bene dicitur.*

4 Turbata est in ser. eius. *Scilicet Angeli, non autem in visione.*

5 Et cogitabat. *Quod enim turbata fuit, virginalem verecundiam humilem ostendit. Quod autem cogitauit de ista salutatione, declarat prudentiam maximam Mariæ, & ideo Angelus eam consolatur dicens.*

6 Ne timeas Maria. *de salutatione insolita. Cum causa subditur.* Inue-

7 Inuenisti enim. *Non solum pro te, sed pro toto humano gen[ere]. Ideo subditur.* 8 Ecce concipies in vtero. *Quia hæc conce[ptio] non est facta per apertionem claustri virginalis, sed per virtutem S[piritus] sancti intra vterum virginis corpus filij formantis.*

9 Et paries filiū. *Virgo permanens in partu, sicut & in concep[tu].*

10 Et vo. no. e. Ie. *Non dicit impones, quia hoc nomen fuit imp[osi]tum a Deo patre, secundum quod fuerat prædictū per Isa. Proph. 6[2]. Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. Sed istud [no]men fuit diuulgatum per Angelū ipsi Mariæ & Ioseph, & per eos a[lijs]. Nomen etiam impositum est secundum proprietatem futuram, qui[a sa]lus humani generis futura erat per Iesum. Et hoc est quod dixit Ang[elus] ipsi Ioseph Matth. 1. d. Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum [fa]ciet populum suum a peccatis eorum. Iesus enim salus interpretat[ur].*

11 Hic erit mag. *Semper enim fuit magnus Deus, sed futurus [er]at magnus homo, & magnus Propheta, secundum quod dicitur Luc[æ 7]. Propheta magnus surrexit in nobis.*

12 Et filius altissimi vo. *Id est, ipsius Dei qui solus est altissi[mus], homo enim altus est inter creaturas corporales, sed Angelus altior, [De]us autem solus altissimus. Ista etiam filiatio Dei accipitur hic per n[atu]ram, in omnibus autem alijs quantumcumque sanctis est tantum [fil]iatio Dei per adoptionem.*

13 Et dabit illi Do. Deus se. Da. *Contrariū videtur per hoc [qu]od habetur*

MORALITER.

3 *Quæ cum audis. tur. est.* Quod turbata fuit virginalis fuit verecundiæ. Quod non perturbata, cōstantię. Quod cogitauit qualis esset ista salutatio, prudētię. Vnde canit ecclesia: Virgo prudentissima quo progrederis, quasi aurora valde rutilans, &c.

6 *Ne timeas Maria.* Bernard. Solent virgines (quæ vere virgines sunt) semper esse pauidæ, & nunquam securæ, & v[t] [ca]uenda caueāt, ět tuta pertimescere. Dicitur enim. 2. Re. 1[3]. c. quod Thamar cum fratre suo credens esse secura, fuit ab [eo]dem violenter deflorata.

8 *Ecce con. in vte.* Iam enim eum per fidem & deuotionē ceperat in corde suo. Et hoc modo debemus eum cōcipe[re] [per] fidem & deuotionem, & parere per sanctam operationem.

Et i

Sedem Dauid patris eius Beda. Id est, Israeliticam plebem, i Dauid & filij eius tẽporalis regni gubernacula præbue- int. Huius regnum spirituale datum est Christo, qñ dispo- sum est a Deo, vt de semine Dauid incarnaretur, qui illam ntẽ in perpetuum vocaret regnum. Et non solum in vna te Iudæorum, sed gnabit in domo cob in æternum, c est, in tota eccle quæ per fidem & nfessionem Chri- ad patriarcharum rtinet sortem. Si- in illis qui de Pa- archarũ sorte na- Siue in his qui de astro incisi in Oli n bonam sunt in- iti.

*Basilius. Non au n in materiali se- Dauid sedit Dominus trãslato Iudaico regno ad Hero- m, sed sedem appellat Dauid in qua resedit Dominus, lissolubile regnum.

*Chrysostomus. Dicit autem ad præsens Domum Iacob qui de numero Iudęorum crediderunt in illum, vt enim ulus dicit. Non omnes qui ex Israel sunt: hi sunt Israeli- sed qui sunt filij promissionis computantur in semine.

Quomodo fiet. Ambrosius. Cum Sara risit de promissio- Dei, & Maria dixit. *Quomodo fiet istud, quoniam virum non co gnosco.* Cur non fuerunt mutæ, sicut Zacharias? Sed Sara & aria non dubitant faciendum quod promittitur, sed mo- m requirunt. Zacharias qui negat scire, negat se credere, ilium auctorem suæ fidei quærit, & ideo accepit signum endi, quia signa non fidelibus sed infidelibus dantur.

Beda. Legerat Maria uirginem parituram, non dubita- , sciebat enim quia impleri oportebat quod ab Angelo nciabatur. Sed quia quomodo fieret non legerat, nec ab gelo audierat, quo ordine impleri debeat, requirit, quia mysterium a seculis absconditum, a Prophetis non præ ctum, ab Angelo est reseruatum.

*Sanct. Titius Bostri. Neque enim ante eiusmodi quippiam, nempe vt virgo pareret, factum fuerat, neq; in poste- rum vnquam futurum erat. Quare Angelus quæsitum in bonam partem accipit, modumque his verbis exponit.

c *Spiritussanctus*. Spiritus superueniens in virginẽ, & mentẽ illius a sorde vitiorũ castificauit, vt cęlesti esset digna partui, & in vtero eius, redemptoris corpus sua operatione, non virili semine, creauit de carne virginis. Vnde ẽt idẽ spiritus nominatur altissimi. *Spiritussancti*. Nomẽ est omnis gratię quę a Deo inspiratur. *Virtus altissimi obumbrabit tibi*. Abscondite in Aegyptum fugiendo. Vel, *Virtus altissimi obumbrabit tibi*. Potest vtraque Saluatoris natura intelligi, quia vmbra a lumine & corpore obiecto solet formari. Et virgo sicut purus homo plenitudinem diuinitatis capere nequibat, sed virtus altisimi obumbrat, dũ incorporea lux diuinitatis, corpus suscepit humanitatis, vt sic posset Deum pati.

* Sanctus Titus Bostri. At quomodo Christus, qui, Apostolo teste, Dei virtus est, superueniet? Sane tu vim cælitus allabentem non cernes, interim mysterium illud, quod sub sensum non venit, fabre effectum dabit.

d *Sanctum vocabitur filius Dei*. Iesus nascitur sanctus, qui conditionem naturæ corruptibilis vinceret, & commixtione copulæ carnalis conceptus non est. Nos conditione corruptibilis naturæ constricti, per gratiam possumus sanctificari. Et congruit, vt quæ contra morem virgo concepit, supra morem humanæ consuetudinis Dei filium generet.

e *Et ecce*. Beda. Ne virgo desperet de partu, accipit exemplum sterilis anus pariturae, vt discat oĩa Deo possibilia quę ordini naturæ videntur contraria. Vel, non quasi incredulã exẽplis hortatur ad fidem, sed credenti quę audierat ampliora replicat mysteria, vt quæ Deum virgo erat paritura, præcursorem quoque de anu sterili nasciturum cognosceret.

Cognata

---

a In præsenti vita corda inhabitans regnabit In futuro de exilio ad gloriam vocans.
a Deus sedem Dauid patris eius † & regna[a]bit † in domo Ia- 1
a Beda. Isaias, Et pacis eius non erit finis. In sæcula sæculorum laudabunt te.
cob in æternum, & re[a]gni eius non erit finis Dixit autem 2 3
a Amb. Liquet, quod faciendum credit, quæ quomodo fiet quærit. b Vt concipiam & pariam, quæ in uirginitate permanere dispolui. c Ecce tangit quod ipsa uouerat castitatem.
b Maria ad Angelum: Quo[a]modo fiet istu[b]d, quon[c]iam virũ non 4
c cognosco? Et respondens Angelus dixit ei: Spiritussanctus 5 6
a Contra incentiua uitiorum. Dabit tibi umbram contra omnem tribulationem. 7
superueniet in te, & virtus altissimi obu[a]mbrabit tibi. † Ideoq; 8
a Quia non per uirilem coitum. 9
d & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Et ecce 10 11
e 12

† super domũ
† Isa, 6. d

NICOLAVS DE LYRA.

h etur Hier. 22. g. de Ieconia rege Iuda: Scribam virum istum ilem, nec erit de semine eius qui sedeat super thronum Da- u. Beata autem virgo Maria de qua natus est Iesus descendit d econia, vt patet Matth. 1. quia ponitur in Christi genealogia. I endũ quod Ieremias loquitur de regno temporali ipsius Da , in quo nullus postea regnauit de semine Iechoniæ, quia Ioã Hircha & aliqui alij qui resumpserunt regium nomen in Iu aante Herodem Ascalonitam, non fuerũt de tribu regia, sed tribu sacerdotali: Christus etiã qui descendit de Iechonia se- dum carnem per virginem Mariam nõ sedit super thronum uid loquendo de temporali regno, imo istud negauit coram ito, dicens. Regnum meum non est de hoc mundo. Ioan. 18. men in resurrectione sua accepit potestatem etiam in quan- homo super omnem creaturam, secundum quod ipse dicit tth. 28. d. Data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra. In- ntum enim Deus non accepit aliquam potestatem de nouo in tempore. Angelus autem hic loquitur de regno spiritua- & cęlesti, quod figuratum fuit per Regnum Dauid tempora- sicut & cęlestis Hierusalem per temporalẽ, vnde & subditur.

Et regnabit in domo Iacob in æternum. Id est, super electos. e domo enim Abraham & Isaac aliqui fuerunt reprobati, sicut nael & Esau, sed in domo Iacob omnes eius filij à sanctis do- ribus inter electos sunt computati, quia etsi aliqui peccaue- nt, pœnitentiam egerunt.

Et regni eius non erit finis. Christus enim non solum inquan- m Deus, sed etiam inquantum homo regnabit in æternum, nõ um super homines, sed etiam super Angelos.

Dixit autem Maria ad Angel. Hic consequenter ponit consolio Mariæ quantũ ad modũ concipiendi, licet. n. crederet firmi verbũ Angeli implendũ de cõceptione filij promissi, quia tñ gelus ad plenum non expresserat modũ concipiendi, ideo de hoc quæsiuit beata virgo dicens. 4 *Quo. fiet*. Tanquam enim certa de facto, quærit de modo fiendi. Cuius causa subditur. 5 *Quo. vi. non cog.* Id est, non cognoscere propono. Secundum enim quod dicunt doctores catholici, beata virgo antequam desponsaretur Ioseph habuit obseruantiam castitatis virginalis in desiderio, non tamen sic vouit expresse, sed cum postea Deo ordinãte esset ei desponsata qui erat in simili proposito, simul emiserunt votum. 6 *Et respond. Ang.* Ad declarandum modum concipiendi. 7 *Dixi ei Spirit. su. in te.* Id est, non concipies humano modo, sed diuino, quia non virtute seminis virilis, sed virtute spiritussancti: Et bene dixit: *Superue. in te.* Quia prius venerat Spiritussanctus super virginem adhuc in vtero matris existentem eam ab originali purgando, vt communiter dicitur. Vel secundum alios, vt communiter etiam dicitur à peccato originali præseruando. Sed in conceptione filij Dei superuenit spiritussanctus, i. iterum venit ad conferendum maiorem gratiæ plenitudinem quę non solum sanctificauit mentem, sed etiã ventrem. 8 *Et virtus altissi.* Id est, Dei filius, qui est Dei patris sapientia & virtus, vt dicitur 1. ad Corin. 1. 9 *Obumbr. ti.* quia in beata virgine sub vmbra carnis latuit virtus Deitatis. 10 *Ideo. &c.* Dicit sanctum absolute, absque determinatione, quia si dixisset sanctus Deus vel sanctus homo vel aliquid cõsimile, nõ expressisset sanctitatem eius complete, quia in eo est sanctitas diuina & humana, & quicquid sanctitatis põt cogitari in quacunque creatura, eminentius est in Christo, ideo dicit sanctũ absq; determinatione. Sicut ẽt dñs dixit Moysi Exo. 3. d. Ego sum qui sum, sic dices filijs Israel: Qui est misit me ad vos: vt per hoc ostenderet quod plenitudo essendi, immo infinitas est propria ipsius Dei. 11 *Vocabi. filius Dei.* Non adoptiuus sicut alij, sed naturalis. Et ad maiorem assertionem declarat Angelus dictũ suum per exemplum, cum subditur. 12 *Et ecce Elizabeth, &c.* Vt qui supra naturam conceptũ dederat sterili daturus crederetur & virgini.

Et hic

Duę opiniones quę Catholicæ tenentur.

MORALITER.

Et reg. in &c. Qui interpretatur supplantator. In illis enim qui supplantant passiones inordinatas & vitia, regnat Christus. In illis autem qui supplantantur ab eis, diabolus.

Spiritus-

† *Spiritussanctus, &c.* Prius enim in eam venerat in sua sanctificatione, & superuenit in filij conceptione.

12 *Et ecce Elizabet, &c.* Quæ senex erat & sterilis, & tamen ex Dei dono concepit & peperit filium maximi valoris, & per hoc significatur, quod aliquando personæ prouectæ ætatis, &

a *Cognata tua.* Quia de tribu Leui, id est de tribu Dei.
A Beda Legimus, qd Aaron qui de tribu Leui erat, accepit vxorē de tribu Iuda Elizabeth, sororē Naason. Et in poste-
1.Par.22.d. ris Dauid legimus, qd Ioiada pontifex vxorē habuit de tribu regali Iosabeth filiam Ioram, vnde vtraq; tribus regalis & sacerdotalis erant
Psal.109.a coniunctæ. Hic Maria & Elizabet cognatæ. Et congruit, vt de vtraque tribu mediator nascatur, qui regnat in æternum, & est sacerdos in eternum secundū ordinem Melchisedech. Et conuenit vt eum altera de spiritu conceperit, al-
B tera spiritu repleta prophetauerit. Secūdum carnem quoq; videantur fuisse cognatæ, quæ secundū Deum spiritualis cognationis consortio non carebant.

a Elizabet cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute
Martius. A conceptione.
sua. Et hic mensis est sextus illi quæ vocatur sterilis, quia 1 2
non erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit au- 3 4
a Ecce prompta obedientia. Vt dicitur. Filius ancillæ tuæ. Fiat sine virili semine conceptus in uirgine.
b tem Maria: Ecce ancilla Domini fiat mihi secundum 5
c d verbum tuum. Et discessit Angelus ab illa. Exurgens au- 6 7
a Non retardat asperitas itineris, b Non gaudet diu in publico uideri.
e tem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festina- 8 9 †
a Vt grandæuæ prægnanti iuuencula deseruiret.
f tione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ, & sa- 10 11
a Quasi congratulans de dono quod eam accepisse didicerat.
g lutauit Elizabeth. Et factum est, vt audiuit salutationem 12 13

* Sanctus Titus Bostri. Admirabili autem sapientissimaque sacrosancti spiritus gratia, & prouidentia factum est, vt hæc quoque Zachariæ coniux perinde atque Aaronis, Elizabeth appellaretur, quo nimirum per nominum cognationem, hanc generis propinquitatem, ex prima illa Elizabeth prouenisse liquido discamus.

b *Ecce ancilla Do.* Non de singularitate meriti se extollit, sed suę cōditionis & diuinæ dignationis per omnia memor, se ancillam illius esse fatetur, cuius mater eligitur, & cum magna deuotione promissionem Angeli optat impleri.

✠ Sanctus Titus Bostri. Hæc sacratissima virginis oratio huc tēdit. En tabula sum, quamuis scripturam excipere idonea: Scribat in me scriba ille, quodcunque visum fuerit, fa-
C ciat de me vniuersorum Dominus, quicquid libuerit.

c *Et discessit.* Beda. Accepto virginis cōsensu, cęlestia petit Angelus, quem virgo sequitur quæ in mōtana progreditur: sic anima quæ verbum Dei concepit, virtutum cacumina gressu amoris conscendit, vt ciuitatē Iuda, id est, confessionis & laudis arcem penetret, & vsq; ad perfectionem fidei, spei, & charitatis, quasi tribus mensibus in ea commoretur.

d *Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda.* Ambrosius. Non incredula de oraculo, non incerta de nuncio, non dubitans de exemplo se[d] læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio, visitat Elizabeth, & eandem humilitatē quam Angelo exhibuit, hominibus quoq: exhibere curat. Et hoc etiam minoribus [su]perior vt minor adiuuetur: vnde cito beneficia aduētus Mariæ & dominicæ præsentiæ declarantur dum subditur. *Et factum est vt audiuit.*

* Chrysostomus. Vel aliter celabat quæ supra dicta fu[erant] in se virgo, nec cuiquam hominum pandit. Non enim c[re]debat ab illis posse fidem adhiberi mirandis relatibus, [i]magis putabat se pati conuitia si diceret, quasi volens sce[lus] proprium palliare.

e *Et intrauit in domum Zachariæ.* Hinc discant sanctæ mulieres, quā sedulitatē prægnantibus debeāt exhibere cognat[is].

f *Et salutauit Elizabeth.* Beda. Prior salutat, quia decet quanto castior, tanto humilior sit.

g *Vt audiuit salutationem, &c.* Beda. Ambros. Ordine naturæ prior Elizabeth audit vocem, sed ratione mysterij prior Iōannes exultat, quia prior sentit gratiam, quia sicut illa Mariæ, sic iste domini sentit aduentum.

a *Exultau[it]*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et hic mensis.* Scilicet mensis in quo ipsa concepit.

2 *Quæ vocatur sterilis.* Eius enim sterilitas à tanto tempore iam erat nota, quod sic vocabatur: Veruntamen, quia istud exemplū non est vsquequaque perfectum, quia maius est virginem concipere quam sterilem, ideo Angelus inducit rationis efficaciam ex Dei omnipotentia, cum dicitur.

3 *Quia non erit impossibile.* Id est, factum: quia dicere Dei est facere, secūdum illud Psal. 148. a. *Dixit & facta sunt.* Quicquid enim contradictionem non implicat, totum est Deo possibile, cuiusmodi est, virginem concipere.

4 *Dixit autem Maria.* Hic consequenter ponitur filij Dei conceptio: quia Maria certificata de facto & de modo fiendi assensit fide & deuotione dicens humiliter.

5 *Ecce ancilla Domini.* Super quod verbum dicit Bernardus: Quæ est tam sublimis humilitas, quæ cedere nescit honoribus, insolescere gloria nescit, mater Dei eligitur & ancillam se nominat.

6 *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Quod statim factum est, quia virtute diuina concepit filium.

7 *Et discessit Angelus ab illa.* Peracto nuncio, & filio Dei concepto.

8 *In diebus illis.* Postquam descriptus est præcursoris & Saluatoris conceptus, hic cōsequenter describitur vtriusque ortus. Et primo præcursoris. Secundo Saluatoris, se. cap. Circa ortum præcursoris præmittuntur aliqua præcedentia. Secundo aliqua ortum concomitantia, ibi. *Mansit autem.* Tertio, quædam ortum consequentia, ibi. *Et fact. est die octauo.* Circa primum tria ponuntur. Primum est, exultatio nascituri infantis. Secundum est inspiratio matris, ibi. *Et repleta est.* Tertium, decantatio vir[gi]nis, ibi. *Et ait Maria*: Mirabilis autem exultatio pueri nascituri fuit propter præsentiam Domini sui in vtero virginali, & id præmittitur aduentus Mariæ, cum dicitur.

9 *Exurgens autem Maria.* A quiete deuotionis & orationis q[uæ] erat præuia omnibus operibus suis.

10 *Abiit in montana.* Quia locus vbi manebat Zacharias e[rat] altior Galilæa, a qua recessit Maria.

11 *Cum festinatio.* Vt ostenderet, quod virgo non debet mo[ra]ri in loco publico, nec ibi contrahere colloquia.

12 *Et salutauit Elizabeth.* Tum quia erat humillima, tum q[uia] erat iunior, & ideo prius eam salutauit, & quia ad eius obsequi[um] venerat.

13 *Et fact. est &c. exul. inf.* Congaudens ad præsentiam D[omini]. Hoc aūt duobus modis potuit fieri ſm quòd dicit August. V[no] modo sic, q̄ Ioannes nondū natus cognosceret per spiritum sanctum dn̄m præsentē in vtero virginis, & ſm hoc oportet dic[ere] quod in eo fuit acceleratus vsus rōnis. Alio modo, sic q̄ Ioann[es] non cognosceret præsentiā Saluatoris, sed mater eius quæ habebat vsū rōnis. Illa tn̄ motio pueri & exultatio facta est à Deo [in] declarationē sanctitatis virginis & prolis in ea existētis, sicut [de] beato Francisco legitur, qd aues rōne carentes p̄dicationē e[ius] attēte audiebāt ac si verba eius ītelligerēt. Quod factū est à D[eo] ad approbationē p̄dicationis viri sancti. Neutrū tn̄ modū det[er]minate asserit August. sed dicit, qd siue hoc mō siue illo facta [fue]rit dicta exultatio, attribuēda tn̄ est diuino miraculo. Et hoc [sa]tis patet, quia non poterat fieri per naturā. Aliqui autem alij e[x]positores dicūt determinate, qd facta fuit dicta exultatio pri[mo] mō: Vn̄ dicit Gręcus expositor: Propheta parēte acutius vid[it] au

M O R A L I T E R.

bonis operibus steriles ex donis spiritussancti faciunt magnum fructum in ecclesia Dei, sicut patet de sanctis Dionysio & Augustino, qui prouectæ ætatis vocati fuerunt ad fidem Christi.

5 *Ecce ancilla Domini.* Ber. Quæ est tam sublimis humilitas, quæ cedere nescit honoribus, & insolescere gloria nescit, mater Dei eligitur & ancillam se nominat. 8 *Exur. au.* Ambr. Quo iam Deo plena nisi ad montana conscenderet. *Cum festina.* Ambrosius. Discite virgines non circuncursitare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico immiscere sermones, ecce Maria in domo sera, festinat in publico.

† *Et int. in do. Zac. &c.* Ambr. Discite vos sanctæ mulieres sedulitatem quam debeatis prægnantibus exhibere cognatis. Ma[ria] quæ ante in intimis penetralibus versabatur, non eam à publi[co] virginitatis pudor, non à studio asperitas montium, non ab of[fi]cio, prolixitas itineris retardauit. Discite etiam virgines humi[li]tatem Mariæ, venit propinqua ad proximam, iunior ad senior[em], nec solum venit, sed etiam prior salutauit. Decet enim, vt quan[to] castior virgo, tanto sit humilior, nouerit deferre senioribus, [sit] magistra humilitatis in qua est professio castitatis, quia superi[or] venit ad inferiorem, vt inferior adiuuetur: Maria ad Elizabeth, Christus ad Ioannem.

† Et

Et recla.

a Quia senserat aduentum Domini.
a Mariæ Elizabeth, † exultauit infans in vtero eius. Et reple- 1
a Non tam clamosa quam deuotoa. b Quia magna dona Dei cognouit.
b ta est spiritu sancto Elizabeth, & exclamauit voce magna, & 2
a Prophetant matres spiritu paruulorum. b Non solum inter mulieres benedicta, sed inter benedictas maiori benedictione insignis. c Non sicut alii homines benedicti, sed sicut Apostolus ait, Qui super omnia Deus benedictus in sæcula, & per quem benedicto venit alijs.
c dixit. Benedicta tu † inter mulieres, & benedictus fructus 3
a Ambrosius. Quasi dicat, quantum bonum mihi accidit, quod mater Domini mei venit ad me, sed qua mea iustitia, quibus meis meritis?
d ventris tui. Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini 4
e mei ad me? Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ 5
f in auribus meis, † exultauit in gaudio infans in vtero meo. 6
g Et beata quæ † credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta 7
h 8
i

exultauit, &c. Quia lingua non poterat, animo exultante [...]tat. & suæ præcursionis officium inchoat. Ecce apparet, q[...]d angelus dixerat, spiritu sancto replebitur adhuc ex utero [m]atris suæ.

b *Et re.* Ambrosius. Beda. Non prius repleta mater quam [...]s, sed filius reple[...] replet, & matrē. [M]aria ante conceptum, Elizabet post [con]ceptum repletur.

ORIGENES. [Ioan]nautem antea re[p]lus fuerat, spiritu [...] ec assisteret, quę [Chr]istum gerebat in [ute]ro. Tunc autē, & [spiri]tu erat plenus, [...] resultabat in pa[...]e.

[A]mbr. Illa autem [qu]e se occultauerat, & [c]onceperat filiū, [...]are se cępit quia gerebat prophetam. Et quæ erubesce[b]ante, benedicit, vnde sequitur. *Et exclamauit voce magna Be[n] &c.* Voce magna clamauit, vbi Domini sensit aduentum, [...] religiosum credidit partum.

Origenes. Dicit autem. *Benedicta tu inter mulieres.* Nulla.n. [...]uam tantæ fuit gratiæ particeps, aut esse poterit, vnius e[...] diuini germinis parens est vnica.

c *Benedicta tu.* Beda. Ambrosius. Conueniunt uerba Euange[li]j [cu]m verbis Psalmi in quo promittitur Dauid. De fructu [ven]tris tui ponam super sedem tuam. Et eadem voce Maria [b]edicitur ab Elizabeth qua a Gabriele, vt & Angelis & ho[m]ibus veneranda, & nostris fœminis præferenda monstre[...]

d *Et benedictus fructus.* * Theophylactus. Quia vero alias Sanctæ mulieres fuerunt; quæ tamen genuerunt filios peccato [...]natos subiungit. *Et benedictus fructus ventris tui.* Vel ali[...] [i]ntelligitur: dixerat, *Benedicta tu inter mulieres.* Deinde quasi [in]terrogante aliquo quare, subiungit causam. *Et benedict. &c.* S[...]t dicitur in Psal. *Benedictus qui venit in nomine Domini Deus D[om]inus & illuxit nobis.* Consueuit enim sacra scriptura, & pro [...] qui reciperet.

Origenes. Fructum autem ventris Dei genitricis domi[...] dixit, quia nequaquam ex viro, sed ex sola Maria proces[...] Nā q̄ semē sumpserūt a patribus, fructus eorū & existūt.

Graecus. Solus ergo hic fructus benedictus, quia absque [...] & absque peccato producitur.

Beda. Iste est fructus qui Dauid promittitur. *De fructu ven[tris t]ui ponam super sedem tuam.*

Eusebius. In qua parte emergit Eutichis redargutio dum [fruc]tus ventris Christus asseritur. Omnis enim fructus eius[de]m naturæ est cum planta, vnde, & virginem relinquitur e[...]dem esse naturę cum secundo Adam qui tollit peccat mū[...]d ed & qui phantasticam opinionem de carne Christi con[...]fiunt, in vero Dei genitricis partu erubescant. Nā ipse fru[...]ctus ex ipsa substantia procedit arboris. Vbi sunt etiam dicentes, quasi per aquæ ductum Christum transiisse per virginem D aduertant ex dictis Elizabeth, quam repleuit spiritus Christum fructum fuisse ventris.

e *Et vnd. hoc.* Beda, Ambrosius. Non ignorat spiritussancti esse operationem, quod mater prophetæ a matre Domini ad perfectum sui pignoris salutetur, sed non sui meriti hoc, sed diuini fatetur esse muneris, quia idem spiritus qui prophetiæ donum dedit pariter humilitatē præstitit.

* Sanctus, Titus Bostr. Cuiusmodi suo postea tempore deprompturus erat Ioānes eiusmodi ferre hoc loco depromit mater illius Elizabeth. Vt enim ille indignum se pronunciabat, qui Christo proxime assisteret, ita hæc quoq; deiparæ virginis præsentia indignam se pronunciat. Vnde, ait hoc mihi, &c. Quasi dicat, quo excellenti opere promerita sum, vt mater Domini mei ueniat ad me? vocat autem illam matrē E cum vterum adhuc gestaret partus tempus prophetica voce anteuertens. Prædicat vero illam beatam, vt quæ certo ea effectum sortitura crediderit, quæ ipsi a domino prædicta fuerant.

* Origenes. Diuina autem prouisio duxerat Mariam ad Elizabeth, vt Ioannis testimonium ab vtero perueniret ad Dominum. Ex tunc enim Ioannem dominus in Prophetam constituit.

f *Mater do.* Sentio miraculum, mysterium cognosco, mater Domini verbo fœta, Deo plena.

g *Vt facta.* Ipso momento quo vox intrat ad aures corporis, virtus spiritualis cor intrat audientis, & non solum matrem, sed etiam sobolem amore aduenientis accendit.

h *Exultauit.* Bed. Reuelante spiritu quo impleta erat, intelligit quid exultatio infantis significet: scilicet venisse matrem illius cuius præcursor erat futurus. Et quę ante onus parentis erubescebat, dū nesciret mysterium religionis, iam benedicit Et se occultabat, quia conceperat filium, iactat se, quia genuit prophetam, Et quæ occulto cognouerat, his qui simul aderāt & audiebant palam Euangelizat, dicens. *Beata quæ cre.* Credidit virgo, vbi sacerdos negauit.

i *Et be.* Apparet Mariam non dubitasse, sed credidisse, & ideo fructum consecutam esse. Apparet etiam Elizabet ipsa verba Angeli ad Mariam dicta per spiritum intellexisse.

Ambrosius. Beda. Congrue ante Iohannem Elizabeth, & ante Domini generationem prophetat Maria, vt sicut peccatum in initio a muliere cœpit, ita in initio salutis bona a muliere inchoarent.

* Ambrosius. Sed & vos beati qui audiuistis, & credistis. Quæcumque enim crediderit anima, & concipit & generat Dei verbum, & opera eius agnoscit. F

Beda.

NICOLAVS DE LYRA.

[...] *salutatque prophetatum.* Et *subditur ibidem. Et insinuauit gra[...] natura ignota extiterant, reclusus ventre miles agnouit Domi[nu]m ac regem oriturum, ventris tegmine non obstante mysticę visioni, [in]uexit enim non palpebris, sed spiritu.*

1 Et reple. est. *Hic consequenter describitur inspiratio matris, quæ [...]ditur, cum subditur.*

2 Et exclamauit voce magna. *Ista magnitudo magis intelligenda [...]atione deuotionis interioris quam soni exterioris.*

3 Bene. tu inter mu. *Idest, super omnes mulieres. Cuius ratio, subditur.*

4 Et benedi. fru. *Per hoc enim quod conceperat Dei filium, contraxerat quodammodo infinitatem bonitatis, inquantum mater est filij bonitatis infinitæ. Angelus autem salutans virginem supra non dixit, benedictus fructus uentris tui, quia virgo nondum conceperat filium Dei, sed postea cum consensit, tunc concepit, vt supra dictum est.*

5 Et vnde hoc mi. *Ista enim non poterat scire Elizabeth nisi per reuelationem spiritussancti.*

6 Exul. in gau. *Ipsa enim Elizabeth per spiritumsanctum cognouit, quod illa exultatio fuit propter præsentiam Domini in vtero virginali.*

7 Et beata quæ. *Quia per ascensum fidei concepit.*

8 Perficientur ea quæ dicta *Per Angelum nunciantem & etiam per spiritum sanctum mentem virginis illustrantem, & eā immediate docentem.*

Et

MORALITER.

1 *Et reple. est spiritusancto Elizabeth.* Scilicet audita salutatione [Ma]riæ, quia quæcunque ipsa respicit oculto clementiæ vel [...]tur, recipit a Deo donum gratiæ & in laudem prorumpit Mariæ. Ideo subditur.

2 *Et exclamauit voce magna, & dixit.* Origenes. Si autem Dominus nec augmentum nec detrimentum recipere potest, quid est quod Maria loquitur?

1 *Magnificat*

* Bed. Omnis autem anima quæ verbum Dei mente concepit, virtutum statim celsa cacumina gressu cõscendit amoris quatenus ciuitatem Iuda .i. confessionis & laudis arcem penetrare, & vsq; ad perfectionem fidei, spei, & charitatis, quasi tribus in ea mensibus valeat commorari.

A

ter Christi, secũdum spiritum omnium fructus est Christ. Magnificatur Dñs, non quod ei aliquid humana vox adi gat sed quia magnificatur in nobis, dum anima nostra quę imaginem Dei creata est, per iustitiam se Christo cõforn qui est imago patris. Et sic dum ipsum Christum imitan magnificat, quad participatione n gnitudinis, eius sublimior, vt illã i ginem splendido norum colore fac rum, & quadã g latione virtutis i videatur exprime

a Audita responsione Elizabeth, quia beatam prædicauit matrem Domini appellauit fide fortem laudauit, non amplius tacere potest dona quæ perceperat, Et quæ virginali pudore ac ceptum oraculum tegebat silentio, iam congruo tempore patefecit. b ¶Ambro, Anima & spiritu Deo patri deuota & filio, vnum Deum ex quo omnia, & vnum dominum per quem omnia pio veneratur affectu.

a sunt † tibi a Domino. Et ait Maria: Magnificat anima mea 1 2 3 4
(Patrem.) (Filio saluatore)
b Dominum. Et exultauit spiritus meus, in Deo salutari meo. † 5
(¶Vt vnus Deus.)
c d Quia respexit † humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc 6 7 8
(a Iudæorum & gentium. Alias omnes gentes. b Et.)
* beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi † 9
e (a Quia singularis potentiæ culmine omnia quæ fecit transcendit longe, & inuocatio huius nominis sanctitatis facit participes. ¶In me incepta dilatatur.)
f g magna qui potens est, & sanctũ nomen eius. Et misericordia 10 11 12 13

a *Magnificat anima mea Dominum*. Beda. Primo dona sibi spiritualiter concessa profitetur, deinde beneficia Dei quibus generaliter humano generi i ęternum consulere non desistit, enumerat. Quasi dicat, Tanto munere me Dominus sublimauit, vt nullo linguę officio explicare possim, sed totũ animi interioris affectũ magnis gratiarum laudib. offero. Totum quod viuo, totũ quod sentio, totũ quod discerno, in eius magnitudine contemplanda, in eius pręceptis obseruandis impẽdo,

† paruitatem exiguitatem, siue nihilitatẽ. Hic enim non significat virtutẽ animi nunc.

B

✠ Sanctus, Titus Bostr. Cum sacrosancta virgo dicit. *Magnificat anima mea Dominum*. seipsam laudis hostiam sese offerre ostendit, idque ex debito, sensus enim est. Quam illustre & magnum est mysterium & miraculum, cui subseruio, tãtum cum magnificare obligor, qui mirabilia in me & per me operatur, atque ideo, *Spiritus meus in Deo salutari meo*. Exultat, ingentique gaudio perfusus, in eodẽ sese oblectat. Etenim qui mũdo salutem per me largitur, is & Deus meus & Seruator meus est. Spiritus autem & anima pro eodem hoc loco vsurpantur.

b *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* * Sãctus Titus Bostr. Quasi dicat, non tu sola Elizabeth posthac me fęlicẽ fortunatamque pręd icabis; sed omnes omnino fidelium omnium generationes.

Beda. Moraliter. Quęcumque anima credit, concipit & generat verbum Dei, & opera Dei agnoscit. Sit ergo in singulis anima Marię vt Deum magnificet. Sit in singulis spiritus Marię, vt exultet in Deo. Et si secũdũ carnẽ vna est mater

C

c *Et exul.* Be. Quia terrena non ro, prosperitas n emollit me, adue tas nõ frangit, sec la illius memoria lectat, a quo salus ratur ęterna, illius diuinitate lętor cuius tẽporali concept ne mea caro fętatur.

d *Quia respexit*. Beda. Ecce quam vilia de se sentit, & tot gratiæ attribuit, suo iudicio se humilem sentit, sed respo gr ę sic sublimatã, vt voce cunctarum gẽtium beatitudo pręcipua dicatur, vt sicut per superbiã Euæ mors intrau mundum, sic per humilitatem Mariæ vitę introitus pat tur. Ideo etiam magnificat anima mea Dominum, quia hi magna dignatus est facere, nihil meis meritis tribuo magnitudinem ad illum refero, qui essentialiter potens & de paruis & infirmis magnos facit & fortes.

e *Qui fe. mi. ma.* Quia in me carnem sumpsit, & me a pecc mundauit, & dona spiritussancti mihi contulit.

✠ Sanctus Titus Bostr. Admirabilia, inquit, per me oper est potens ille, nam cum virgo essem, pręp otenti illius vo tate naturę fines supergresse, accepi: Nulliusq; viri comm cio vsa, digna effecta sum, quę non cuiusuis promiscue vnigeniti Dei mater, filij Dei mater fierem.

f *Et san.* Be. In Gręco Agyõ, q sonat extra terrã, qa non eius cõsecrati, nõ in terra cõuersionẽ, sed in cęlis dent h

g *Et mi.* Beda. A specialib. donis ad generalia Dei iudic conuer

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ait Ma.* Hic consequenter describitur decantatio virginis, & præmittitur titulus cantici, cum dicitur, *Et ait Maria*. Hoc.n. cãticum sic intitulatur, quia Canticum Mariæ nominatur, & subditur ipsum canticum.

2 *Magni.* Quasi dicat Maria. O Elizabeth tu me magnificas, sed ego totũ deo attribuens ipsum magnifico in hoc cantico. Vbi primo ponitur modus cantici. Secundo subditur causa cantãdi ibi. *Quia respex.* Circa primum declaratur laus virginis tanquam magna, cum dicitur. *Magnifi.* Secundo, vt deuota, ibi.

3 *Anima mea.* Nõ tãtũ labia mea. Tertio, vt debita, cũ dicitur.

4 *Domin.* cui debetur laus & honor. Quarto, vt iucunda, ibi. *Et ex. spi. m.* Quinta, vt recta, ibi. In deo saluta. &c. Et dicit.

5 *In Deo.* Ratione creationis.

6 *Salutari.* Ratione recreationis.

7 *Meo.* Ratione assumptę humanitatis, quia sic fuit ipsius virginis & non alterius.

8 *Quia respe.* Hic cõsequẽter describitur causa cantandi .s. diuina beneficia collata. Et primo virgo recolit beneficia sibi collata singulariter. Secũdo, beneficia collata toti mũdo generaliter, ibi. *Et misericordia eius.* Tertio beneficia collata populo Iudęorũ specialiter. ibi *Suscepit Israel.* Circa primũ dr̃. *Quia res. hu. an. s.* Q. virgo beata. Bene debeo magnificare & laudare Dñm. *Quia hu.* Quia licet ex omnibus virtutibus fuerit disposita ad co ptionem filii Dei, specialiter tamen hoc fuit ex humilitate.

9 *Ecc. enim ex hoc &c.* Idest, Iudęi & Gẽtiles. Ex omnib nerationib. aliqui sunt cõuersi ad fidẽ, qui cõfitentur istã vir beatã. Hoc ẽt patet in Saracenis, vnde in Alchorano Mahu dr̃ de Maria virgine. Dixerunt Angeli. O Maria Deus anni tibi verbũ ex ipso, & erit nomẽ eius Iesus filius Mariæ. Et in eodẽ libro dixerũt Angeli. O Maria Deus vtiq; elegit te, rificauit te, & elegit te clarã sup mulieres sęculorũ. Et mult ibi dicũtur ad laudẽ virginis. 10 *Quia fe. mi. m.* In sanctific ne, sed maxima in filii Dei conceptione. 11 *Qui po. est.* V te.n. potentię dei infinitæ facta sunt hęc. 12 *Et sanct.* Quia quicqd sanctitatis põt cogitari, totum eminentius est i

13 *Et mise. eius.* Hic recolit beata virgo beneficia exhibit mundo, cum dr̃. 14 *Et misericordia eius.* Idest, beneficiũ nationis quod ex misericordia dei factum est. Vñ petebat D Ostẽde nobis Dñe misericordiã tuã. q.d. Ostẽdisti potẽtiam in creationẽ mundi de nihilo, & sapientiã tuã in mundi gub tione sic ordinata, & iustitiã tuã in peccatorũ punitione, sic diluuio & subuersione Sodomę & Gomorrę, & ideo ostend bis Domine misericordiam tuam in filii tui incarnatione.

A pri

MORALITER.

2 *Magnificat anima mea Dominum*. Sed si considerem dominum Saluatorem imaginem esse inuisibilis Dei, & animam meam factam ad eius imaginem, vt sit imago imaginis, tũc videbo quoniã in exemplo eorum qui solent imagines pingere quando magnificauero animam meam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, & ipse dominus cuius imago est in anima mea magnificatur, † *Et exultauit spirit. &c.*

Theoph. Ille autem Deum magnificat, qui digne sequit̃ Christum, & dum Christianus vocatur, Christi non minus dignitatem magna & cælestia operando, & tunc spiritus eius idest, spiri le charisma exultabit, & non mortificabitur.

8 *Quia respexit. &c.* Aug. O vera humilitas, quæ Deum h nibus peperit, vitam mortalibus edidit, cęlos innouauit, mũ purificauit, paradisum aperuit, & hominũ animas liberauit, f est Mariæ humilitas, scala cęlestis, per quã Deus descendit ad ras. 10 *Quia fe ce. mibi.* Chrys. Dicit autem qui potens e si quis diffidat in conceptionis negotio, dum virgo manens c pit, retorqueat miraculum ad potentiam operantis.

14 *Et mise.* Be. A specialibus se donis ad generalia conuer toti

cipertit,& totius humani generis ſtatum deſcribẽs, quid ſu-
A perbi,quid humiles mereantur,quid filii Adę per liberũ arbi
trium,quid q̃ filii Dei sũt per gratiam,explicat,quaſi dicat.Nõ
mihi ſoli fecit magna, ſed etiam omnibus timentibus eũ, in
omni progenie Iudæorum & gentium. Vel in omnes proge
nies totius mundi
eius credituras præ-
dicit.
Cõmendata miſe-
ricordia in timenti-
bus,ſubdit quid con-
temptores mereantur.
a Fecit poten. in bra-
chio ſuo. Beda. Ideſt,
in Dei filio per quẽ
omnia facta ſunt, per
quem omnia poteſt.
Et quod brachium
diſperſit ſuperbos
mente cordis ſui. Ini-
tium totius mali ſuperbia, per quam primus homo exul fa-
ctus eſt,in qua perſeuerantibus grauior vindicta futurę diſper
ſionis reſeruatur.

✠ Sanct.Titus Boſtr. Siquidem opus hoc non hominis
B manus illius opus eſt, patris namque brachium eſt filius.
Iuxta illud; *Liberaſti in brachio tuo populum tuum.* Per hunc igi-
tur contra ſpirituales hoſtes,qui iam olim in genus noſtrum
tyrannidem exercebant, victoriam obtinuit triumphumque
exit.

b Cyrillus. Erant & quandoque Iudæi poteſtate ſuperbi,
ſed proſtrauit hos incredulitas. Ex gentibus autem ignobi-
les & humiles,per fidem ad apicem conſcenderunt.

c *Depoſuit potentes de ſede.* Beda. Paulus pro ſuperbia de ſede
legalis doctrinę depoſitus ob humilitatem ad Euãgelizandã
ſe ſublimatur. Sic etiam fit ſæpe in alijs. Superbi qui ſupra
menſuram ſe extollunt. Iidem potentes quia nõ in Deũ,ſed
in ſua virtute confidunt, qui deponuntur, quia omnis qui ſe
exaltat humiliabitur,& qui ſe humiliat exaltabitur.

d *Eſurientes impleuit bonis.* Beda. Qui æterna toto ſtudio de-
ſiderant,ſaturabũtur,cum Chriſtus apparuerit in gloria. Sed
qui terrenis gaudent,in vltimo inanes totius beatitudinis di-
mittuntur. In præſenti etiam videmus humiles diuina gratia
repleri,ſuperbos lumine veritatis priuari.

C Baſilius

(In omni gente,qui timet Deum acceptus eſt illi. — Et hoc per filium.)

a eius a progenie in progenies, timentibus eum. Fecit poten-

(Ideſt, voluntate.)

tiam in brachio ſuo, diſperſit ſuperbos † mente cordis ſui.

(Ideſt, deponet.)

b

c † Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. Eſurien-

(Sicut medicus ægrum.)

d tes impleuit bonis, & diuites † dimiſit inanes. Suſcepit Iſrael

(Ideſt, vt memor eſſet.)

e puerum ſuum, † memorari miſericordiæ ſuæ. Sicut loquutus
f eſt ad patres noſtros, Abraham & ſemini eius † in ſæcula.
g

✠ Baſilius. Diſpoſuit quidem nos præſens verbum, etiam D
quoad ſenſibilia, educens rerum mundanarum incertitudi-
nem. Caduca ſiquidem ſunt hęc, ſicut vnda quę ab impetu vẽ
torum hinc inde diffunditur. Intellectualiter autem ſumen-
do eſuriebat genus humanum, exceptis Iudæis, hos namque
ditauerat legis tradi- 1
tio, & ſanctorũ dog- 2
mata prophetarum. 3
Quia vero non humi 4
liter hæſerunt verbo 5
humanato, dimiſſi 6
ſunt inanes, nihil de- 7
ferentes non fidẽ, nõ 8
ſcientiam, & ſpe bo- 9
norũ priuati ſunt, & 10
a terrena Ieruſalem 11
& a vita futura exclu 12
ſi. Quos vero de gẽti- 13
bus fames & ſitis cõ- 14
triuerat, cum hæſiſ- 15
ſent Domino, repleti ſunt ſpiritualibus bonis.

(† Cogitatione) († Temiſit.) († vſque in ſæculum.)

d *Suſcepit Iſrael. pu. ſu.* Poſt generalem diuinæ pietatis & iu-
ſtitiæ commemorationẽ, ad ſingularem nouæ incarnationis
diſpenſationẽ conuertit verba. *Suſcepit,* quaſi medicus ægrũ.
Viſibilis inter homines factus, vt faceret Iſrael, ideſt, viden-
tes Deum, puerum ſuum ſibi obedientem & humilem, quia E
non niſi per humilitatem ſaluandi ſunt.

✠ Sanctus Titus Boſtr. Hoc ad carnalem Iſraelem referri
poteſt. Siquidem multas myriades ex ipſis in Chriſtum cre-
diderunt credenteſque ſalutem conſecuti ſunt. Poteſt rur-
ſum ad ſpiritualem, hoc eſt, ad eos qui interius mẽtis oculis
Deum cernunt (hoc enim ſonat Iſael) cuiuſmodi ſunt, qui ex
gentibus ad Chriſtum conuerſi ſunt, haud incommodari.

e *Memorari miſericordiæ ſuæ.* Quia quod hominẽ redemit, nõ
meritum eſt hominis, ſed donum diuinæ pietatis.

f *Sicut locutus eſt ad patres noſtros.* Memoriam patrum quibus
hæc ſalus reuelata eſt faciens, Abraham nominatim expri-
mit, cui primo incarnatio manifeſtata eſt.

g *Et ſemini eius in ſecula.* Non tam carne genitis, quam fidei
veſtigia ſecuti, quibus aduentus Saluatoris in ſæcula eſt pro-
miſſus, quia ipſa promiſsio hæreditatis nullo fine clauditur.
Nam & vſque in finem ſæculi credentes non deerunt, & F
beatitudinis erit gloria perennis.

❧ Manſit

NICOLAVS DE LYRA.

A pro. *ſ. Iudæorum, quia ſicut dicitur* Ioan. 4. *c. Salus ex Iudæis quia incarnatio facta eſt in virgine Iudæa natione, ſed quia benefi-cium incarnationis ad totum mundum diffunditur. Ideo ſubditur*

In proge. *Scilicet omnium gentium. Veruntamen, quia licet bene-ficium incarnationis ſe extendat ad omnes quantum ad ſufficientiam, non tamen quantum ad efficaciam, ſed tantum ad iuſtos. Ideo ſub-ditur.*

Timentibus eum *ſ. timore & filiali & caſto.*

Fecit potentiam in brachio ſuo. *i. in filio ſuo, qui vocatur bra-chium Domini, Iſaiæ.* 53. *a. Brachium Domini cui reuelatum eſt.*

Diſperſit ſuperbos. *i. legiſperitos & Phariſæos qui fuerunt ſu-perbi.*

Mente cordis ſui. *Spernentes conſilium Dei, vt dicitur infra 7. c. ideo ipſi cum cæteris Iudæis. 42. anno a paſſione Chriſti fuerũt capti, & captiuati per Titum & Veſpaſianum, & per orbẽ diſperſi. Et loquitur hic virgo de futuro per modum præteriti, propter certitudinem euẽtus a Prophetia.*

Depoſuit potentes de ſede. *i. Iudæos qui erant potentes in le-ge & Prophetis, dimittens eos ex ſuo demerito in profundo erroris ſe-cundum quod dicitur Romanorum.* 11. *cap. Cæcitas ex parte contigit in Iſrael.*

8 Et exal. hum. *i. Gentiles humiliter & deuote prædicationem Apo-ſtolorum ſuſcipientes. Et ideo ſubditur.*

9 Eſurien. impl. bonis. *Quia gentiles cum magno deſiderio, quod per eſurientem deſignatur, verbum Dei receperunt.*

10 Et diuites dimiſit inanes. *i. legiſperitos diuites ſcripturarum prius repletos, dimiſit inanes per excæcationem eorum & falſum in-tellectum ſcripturarum.*

11 Suſcepit Iſrael puerum ſuũ. *Hic recolit beata virgo beneficia exhibita populo Iudæorum ſpecialiter, cum dicitur.* Suſcepit. *Quia Deus accepit carnem puerilem de populo Iſrael, quod fuit beneficium illi populo collatum, maxime quantum ad credentes de populo illo.*

12 Memorari miſericor. ſuæ. *Ad modum enim recordantis ſe ha-buit, quando filium ſuum patribus antiquis promiſſum in carne miſit. Ideo ſubditur.*

13 Sicut locutus eſt ad patres noſtros. *i. ad patriarchas & Pro-phetas.*

14 Abraham & ſemini eius. *Secundum quod dicitur Ge. 22. In ſe-mine tuo benedicentur omnes gentes terræ.*

15 In ſæc. *Quia caro humana permanebit æternaliter deitati vnita.*

Man-

MORALITER.

totius humani generis ſtatũ deſcribit, dicens. *Et miſer. eius a proge. in pro. timen. eum.* Q. d. non mihi ſoli fecit magna, ſed & in omni gente, qui timet Deum acceptus eſt illi.

Fecit potentiam in brachio ſuo. Origen. Timẽtibus autem ſe fecit potentiam in brachio ſuo, quia licet infimus ad Deum acceſſeris, ſi timueris eum, promiſſam virtutem conſe-queris.

Depoſuit potentes. Cyrillus. Magna ſapiebant dęmones, gẽ-tilium ſapientes, Phariſæi & Scribę Iudęorum, hos tamẽ de-poſuit, erexitque humiliantes ſe ſub potenti manu eius, dans illis virtutem calcandi ſuper ſerpẽtes & ſcorpiones omnem-que poteſtatem inimici.

9 *Eſurientes impleuit bonis.* Gloſſa. Qui ęterna toto ſtudio qua-ſi eſurientes deſiderant, ſaturabuntur cum Chriſtus apparue-rit. Sed qui terrenis gaudent, in fine totius beatitudinis ina-nes dimittentur.

11 *Suſcepit Iſrael puerum ſuum.* Bed. Puerum ſuum obedientẽ ſcilicet & humilem, nam qui contemnit humiliari, non po-terit ſaluari.

13 *Sicut locutus eſt ad pa. no. Abraham & ſe. e.* Bed. Semini eius dicit, non tam carne progenitis quam fidei eius veſtigia ſe-quutis, quibus aduentus Saluatoris in ſęcula eſt promiſſus.

Man-

A a *Mansit autem Mar.* Beda. Tandiu mansit, donec videret præcursoris natiuitatē, propter quā maxime venerat. Nec causa sola familiaritatis tandiu mansit, sed vt tanto tēpore & Elizabeth & Ioannis cresceret profectus, Nā si in primo aduentu Mariæ spiritu sancto sunt repleti, multū est illis superadditū tāta mora mansionis.

* San. Titus Bostr. Redit autē quia circa Elizabetis partū, magna hominū multitudo ad Zachariæ ædes confluxura erat, virgo autem sanctissima virgineo quodā pudore tenta, hominum conspectū declinabat. Cur tot mensibus isthic māsit? forsan vt admirandæ rei B euentum spectaret. Tum etiam quod eiusdem rei magnitudine attonita, quidque facto opus non satis gnara, de iis quæ ad se attinebant, consilium capere vellet.

a Post partum eius. 1 2

a Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, & re- 3
b uersa est in domum suam. Elizabeth autem impletum est 4 5
c tempus pariendi, & peperit filium. Et audierunt vicini & 6
cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiam 7 8
suam cum illa, & † congratulabantur ei. Et factum est 9
d in die octauo, venerunt circumcidere puerum, & voca- 10
e a Amb. Bed. Spiritu prophetiæ didicit, quod non didicerat a marito, non poterat ignorare prænuncium quæ prophetauerat Christum. 11 12
bant eum nomine patris sui zachariam. Et respondens ma- 13
a Ambr. Bed. sicut ab Angelo Zachariæ erat prænunciatum. 14
ter eius dixit. Nequaquam: sed vocabitur Ioānes. Et dixerūt 15

† cōgratulabātur.

Mystice. Anima casta quæ spiritualis verbi desiderium cōcipit, necesse est, vt alta exercitus cælestis iuga subeat, & quasi trium mensium dies ibidem demorata, quousque fidei spei, & charitatis luce radietur, perseuerare non desistat.

b *Impletum est.* Beda. Verba impletionis sacra scriptura in bonorū tam ortu, vel obitu, vel actu ponere consueuit, quorū vitā plenitudinem perfectionis habere signat. Vt impleti sūt dies Mariæ vt pareret. Impleuit Salomon ædificare domum. Defunctus est Abrahā plenus dierum. Cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Sed cōtra dies impiorum, inanes & vacui.

Inf. 2. a.

* Sanctus Titus. Obseruatione dignum est. Num in tota veteri & noua scriptura, de peccatoris ortu vsquam dictum comperiatur. *Et impletum est tempus pariendi.* Arbitror equidem non facile quempiā illud scriptum inuenturū, nisi verbis, qui nascitur, iustus nominatur. Quia ergo istud hic locum habet recte Euangelista ait. *Elizabeth impletum est, &c.*

Gal. 4. a.

c *Et audie.* Ambrosius. Beda. Habet sanctorum edio lætitiam C plurimorū, quia commune bonum est. Iustitia enim cōmunis virtus est, & ideo in ortu iusti futuræ vitæ insigne præmittitur, & gratia futuræ virtutis exultatione vicinorum præfigurante, signatur.

d *Die octauo.* Per circūcisionem resurrectio Domini figuratur, quia & octaua die, idest, post sabbathum facta est. Et sicut illa a reatu mortis absoluere solebat, sic ista immortalis vitæ natiuitatē, & in auctore nostro exhibuit & in nobis monstrauit sperandam.

* Chrysostomus. Circūcisionis norma primo tradita est Abrahæ in signū distinctionis, vt genus Patriarchæ impermixtū conseruetur, & si promissa bona consequi valeant, vbi autem pacti consummatur negotium, oppositum signum de medio tollitur. Sic igitur & per Christū Circūcisione cessante baptismus succedit, sed antea Ioannem circūcidi decebat, vnde dicit. *Et factum est, &c.* Dixerat autē Dominus, *Infans octo dierū circuncidatur in vobis.* Hanc autē temporis mensuram a diuina clementia constitutam autumo duplici de causa. Primo quidē vt in tenerrima ætate leuius patiatur dolorem sectionis carnis. Secūdo vt ex ipsis operibus moueamur, quoniam hoc agebat in signi... Tener enim puer minimus discernit quæ circa ipsum fiunt post circuncisionem autem nomen imponebatur, vnde sequitur. *Et vocabant eum, &c.* Hoc autem ideo fiebat, quia prius oportet sumere signaculum Domini, & postea nomen humanum, vel quia nullus nisi prius abiiciat carnalia, quod significat circuncisio, dignus est quod in libro vitæ nomē eius scribatur.

e *Et vocabant eum.* Beda. Ioannis celebrata natiuitas, est noui testamenti inchoata gratia, cui Iudæi (qui legis obseruatione quasi affinitate iuncti erant) nomē patris volūt imponere quia magis iustitiam quæ ex lege est, volunt suscipere, quam gratiā quæ ex fide. Qui puerum nomine patris vocāt, eos figurāt dño noua gratiæ munera declarāte cuperēt eū potius con-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Mansit autem Maria.* Hic consequenter describūtur cōcomitātia ortum præcursoris, quorum primū respicit virginē, quod notatur cum dicitur. *Mansit autem Maria cum illa.* Idest, cum Elizabeth pro cuius consolatione & obsequio venerat.

2 *Quasi mensibus tribus.* Et sic patet quod mansit vsque ad tempus partus Elizabeth, quia in fine sexti mensis nunciauit sibi Angelus conceptionem Elizabeth.

3 *Et reuersa est in domum suam.* Completo tamen prius ortu præcursoris, vt communiter dī. Vnde dicūt aliqui, quod ipsa recepit præcursorē & tenuit. Aliqui tñ doctores, vt Theophilus Græcus, dicunt qđ imminente partu Elizabeth recessit. Tū qa virgines in partu mulierū nō solent adesse. Tū quia aliæ mulieres iā venerāt ad partum Elizabeth Et ideo obsequium Mariæ non erat vltra sibi necessarium, quod per alias mulieres poterat fieri. Secūdum respicit matrem præcursoris, quod notatur cum dicitur.

4 *Elizabeth autem impletum est tempus pariendi.* Scilicet nouem mensium.

5 *Et peperit fi.* Sicut per Angelum fuit prædictum.

6 *Et audierunt vicini.* Idest, illi qui erant cohabitantes.

7 *Et cognati.* Qui erant ex eius consangninitate & affinitate.

8 *Quia magnifica. Dominus.* Idest, magnam misericordiam ei fecit auferendo sterilitatis opprobrium, & dando tantum ac talem filium sic nunciatum mirabiliter, & conceptum supernaturaliter.

9 *Et congratulabantur ei.* Secundum quod dixerat Angelus Zachariæ. *Multi in natiuitate eius gaudebunt.*

10 *Et factum est.* Hic ponūtur cōsequentia ortum præcursoris. Quorum primum est, pueri noui nominatio, secundum, populi admiratio, ibi. *Et mirati sunt vniuersi.* Tertium patris inspiratio ibi. *Et Zacharias.* Circa primum dicitur.

11 *In die Octaua.* Scilicet a natiuitate præcursoris.

12 *Venerunt circumcidere puerum.* Sicut præcipitur Gene. 17 De ratione huius præcepti & modo intelligendi dictum fuit ibi. Et quia in circuncisione imponebatur tunc nomē puero, sicut modo imponitur in baptismo, ideo subditur.

13 *Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Quia istud antiquitus fuit satis communiter obseruatum, & adhuc obseruatur frequenter maxime in magnis personis, qđ primo genitus filius nominatur nomine patris.

14 *Et respondens mater eius.* Scilicet uocabitur Zacharias.

15 *Sed vocabitur Ioannes.* Hoc enim fuit sibi a Deo reuelatum quia a marito non didicit, cum esset factus mutus antequam rediret ad eam de templo, vt patet ex prædictis.

Nemo

MORALITER.

1 *Mansit autem Maria cum il.* Moraliter autem Maria dici potest quælibet persona sibi deuota, sicut & diligens Deum Deus dicitur secundum Augu. Dicit enim si terram diligis, terra es: si aurum diligis, aurum es, & si diligis Deum, deus es, scilicet per charitatis vnionē. Hæc igitur Maria exurgens ascendit in montē, exurgit acidiæ teporana excutiendo, ascendit in moueant diuina meditando, in ciuitatem Iudæ, confessionem diuinæ laudis exercendo, intrat domum Zachariæ ecclesiam deuote frequentando, & salutat Elizabeth, idest, Mariam ad quam habet specialem deuotionem. Elizabeth enim interpretatur Dei absconsio. Et hoc competit Mariæ in qua deus nouem mensibus fuit absconditus Isa. 45. c. Vere tu es Deus absconditus Saluator Israel. Et ab Elizabeth, idest, Maria resalutatur, quia sui memorum nequaquam immemor existit, Et manet cum tali persona sibi deuota tribus mensibus, idest, tribus temporibus, scilicet iuuentute, senectute & medio tempore.

4 *Elizabet aut, &c.* Be. Alleg. aūt Ioannis celebrata natiuitas grā noui Testamēti inchoata sublimitas. Cui vicini & cognati patris nomē magis quā Ioannis imponere volebāt, qa Iudæi q eius obseruatione quasi affinitate iuncti erant, magis iustitiā quæ ex lege est sectari, quam fidei gratiam suscipere cupiebant sed Ioannis hoc est gratiæ dei vocabulum, mater verbis, & pater literis pronunciare satagunt, quia & lex ipsa psalmique prophetæ apertis sententiarū vocibus gratiam Christi prædicant

Et

ſueta veteris ſacerdotii edicta prædicare. Vnde bene Zarias memor domini interpretatur, quia memoriā antiquę eruationis a Domino datæ figurat, Mater quæ verbis, & er qui ſcriptis quod Ioannes vocetur aſtruūt, ſignificat qđ legis doctrina, de ſuſcipiēda gratia Chriſti viua voce in- ut, dicendo per islatorem. *Prophe- t ſuſcitabit vobis do- us de fratribus ve- ipſum audite, & m ſacerdotium le- ceremoniarum ty-* quaſi mutis lite- m figuris) gratiā ngelii ſi recte in gatur, exprimit.

Innuebant autem i eius, &c. Qui in- int patri de no- e pueri, ſignifi- t illos qui teſti- mo legis, inten- aſtruere gratiam i.

Et mirati ſunt. &c. Theophylactus. it in taciturnita- Zachariæ miratus opulus, Ita & cū ius eſt vnde di- *Et factum eſt, &c.* propter hæc duo gnum aliquid cir- atum puerum v- rſi exiſtimant, hęc autē omnia diſpenſatiue fiebāt, vt qui s eſſe Chriſti debebat, exiſteret & fide dignus vnde ſe- ur. *Et poſuerunt omnes &c.*

c *Apertum eſt au.* Quia declarato & confirmato nomine Ioā peruit os Zacharię & benedixit, patet, quia manifeſtata er Apoſtolos gratia noui Teſtamenti. Multa ēt turba ſa- lorū, relicta taciturnitate nociua, obedit fidei, & prędicat a redēptoris, & quæ prius occultabantur in ſacerdotio le rationabiliter intellecta ſoluūtur. Quod in die circunci- is Ioannis factus eſt timor ſuper vicinos, ſignificat quod pore dominicæ reſurrectionis, Apoſtolis dato ſpiritu & icata gloria Chriſti, ſalubris timor non ſolum Iudæorū rant vicini vel ſitu loci, vel ſciētia legis, ſed etiam extera gentium corda cōcuſſit. Nec tātum mōtana Iudęę, ſed nia mundani regni mundanęq; ſapiētiæ culmina Chriſti fama tranſcendit. Præcurrētia ſigna præbent iter præcurſori veritatis, & futurus propheta præmiſſis cōmēdatur auſpiciis.

d *Et zacharias pater, &c.* Chryſo. Non quocunque modo gratiam Spiritusſancti nactus, ſed ad plenum, & fulgebat in eo prophetiæ donum.

D

Ambro. Beſt. aduerte hoc nomen eſſe generis ſed vatis.

ad illā · Quia nemo eſt in cognatione tua, qui vocetur hoc 1
a Amb. Quia incredulitas a ſatumiei eripuit & auditum. Quod voce non poterat manu & literis locutus, & nutu interrogatur.
a nomine. Innuebant autem patri eius, † quem vellet vocari 2
a Ambr. Quia lex ſcripta in tabulis lapideis myſteria loquitur. b Ambr. Bede. Hoc nomen nos non imponimus, qui iam a Deo accepit, habet ſuum nomen, quod agnouimus, non quod elegimus.
eum. Et poſtulans pugilarem, ſcripſit, dicens. Ioannes eſt 3
a De conuenientia inter patrem & matrem. b Iam ſoluit fides linguam qu m incredulitas ligauerat.
b nomen eius. Et mirati ſunt vniuerſi. Apertum eſt autem illi- 4
c co os eius & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum. 5
Et factus eſt timor ſuper omnes uicinos eorum, & † ſuper 6 7
omnia montana Iudęę diuulgabantur omnia verba hęc. Et 8
a Excitati miraculo, & timore ſtupefacti. b Tacite euentum rei expectantes.
poſuerunt omnes qui audierant in corde ſuo, dicentes. Quis 9
d putas puer iſte erit? Etenim manus Domini erat cum illo. Et 10
e zacharias pater eius impletus eſt ſpiritu ſancto, & prophe- 11 12
a Bed. longā infirmitate tabeſcentem. Apparens in carne. Quaſi dicat longius a ſe recedentes iuſtificare curauit. Eſt vel ſit.
f tauit dicēs. Benedictus Dominus Deus Iſrael, quia viſitauit 13 14
g
a Sanguine filii redemit ſub peccato vendita. b Quam ſuam viſitando fecit. c Id- eſt firmam celſitudinem ſalutis.
h & fecit redemptionē plebis ſuæ. Et erexit cornu ſalutis no- 15 16 17

† quid

† in tota montana regione.

E

✻ Origenes. Plenus autem Spiritu ſancto Zacharias duas prophetias generaliter nunciat, primam de Chriſto, alteram de Ioanne. quod manifeſte de verbis illius probatur in quibus quaſi de præſenti, & quaſi iam verſarentur in mundo, loquitur de Ioanne, & primo de ſaluatore dicens. *Benedictus Dominus Deus Iſrael.*

e *Et prophetauit di.* Beda. Magna largitas diuinæ pietatis. Ecce loquela quæ ſola ablata eſt diffidenti, cum ſpiritu Prophetiæ reſtituta eſt credenti.

AMBROSIVS. Elizabeth paucis, Zacharias multis prophetat, vterque ſancto ſpiritu repletus loquebatur, ſed diſciplina ſeruatur, vt mulier magis diſcere quæ diuina ſunt ſtudeat quam docere.

f *Benedictus.* Quia dum bonitatem Dei rogauit pro liberatione, præcurſor donatus eſt.

✻ Chryſoſtomus. Dum Deum benediceret Zacharias, viſitationem dicit eſſe factam ab eo erga populum ſuum, ſiue materiales Iſraelitas quis velit accipere. *Venit enim ad oues quę perierant domus Iſrael.* Siue ſpirituales, ideſt fideles qui digni fuerunt hac viſitatione, efficacem ergà ſe diuinam prouiſionem facientes.

g *Viſitauit.* Quod proxime faciendum cognouerat, Prophetico more quaſi iam factum narrat.

h *Cornu ſalutis nobis.* Beda. Per cornu quod carnem excedit, cum omnia oſſa carne tegantur, regnum Chriſti ſignificatur quo mundus & gaudia carnis ſuperātur. In cuius figurā Da- uid

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nemo eſt in cognatione. *Non eſt intelligendū, quod nullus Iu vocatus fuiſſet prius Ioannes, quia alij Iudæi fuerunt ante ſic no- , vt patet. 1. Mach. 1. de Ioanne fratre Iudæ Machabæi, & de Ioā polemij, ſed cognatio hic accipitur propinquitas generis, quia nul rat ſic vocatus de cognatione Elizabeth aut mariti eius.*

2 nuc. au. pa. e. *Per ſigna viſibilia, ex quo patet quod non tantum utus ſed etiam ſurdus. Si enim potuiſſet intelligere verba quæ me breuius exprimunt mentis conceptum, quæſiuiſſent ab eo per ver non per alia ſigna.*

3 oannes eſt nomen eius. *Ideſt, hoc nomen non impono, ſed im- m eſt a Deo.*

4 mirati ſunt. *Hic conſequenter deſcribitur populi admiratio ex libus quæ videbant circa puerum natum & parentes eius, vide- x mirabili conuenientia patris & matris in nomine pueri, & in la reddita patri, ideo ſubditur.*

5 Apertum eſt au, &c. *Per confeſſionem enim fidei ſcripto quam facere non poterat, meruit liberari, ſicut propter verbum dubita demeruerat ligari.*

6 Et fact. eſt t. ma ſuper om. &c. *Ideſt admiratio magna vel ti- Domini qui ſic mirabiliter punierat Zachariam & liberauerat.*

7 Et ſuper omnia. *Quia facta inſolita & mirabilia libentius narrantur.* 8 Et poſuerunt omnes. *Quia talis magis memoriæ cōmendantur.* 9 Dicentes. Quis putas puer iſte erit. *Quaſi dicat valde magnus erit. Cuius cauſa ſubditur.*

10 Etenim manus Domini erat cum illo. *Ideſt virtus Dei operatiua miraculorum eius annunciatione, conceptione & natiuitate oſtenſorum, ex quibus rationabiliter concludebatur magnitudo pueri futura coram Deo, ſicut fuerat prædictum Zachariæ. Et enim magnus coram domino.* 11 Et Zacharias. *Hic conſequenter deſcribitur patris inſpiratio, cū dicitur.* Et Zacharias pater eius impletus eſt ſpiritusanct. *Et ſubditur eius prophetia per modum cantici ſeu diuinæ laudis expreſſa, cum dicitur.* 12 Benedictus. *In quo cantico primo præmittit pertinentia ad redemptorem. Secundo pertinentia ad ipſius præcurſorem, ibi.* Et tu puer. *Circa primum dicitur.* Benedict. Do. *ominū per generalem gubernationem.* 13 Deus. *Per creationē* 14 Iſrael. *Per ſpecialem cultum & deuotionem & beneficiorū ſpecialem populo Iſrael exhibitionem.* 15 Quia viſi. *Ideſt, viſitabit. Loquitur enim de futuro per modum præteriti propter prophetiæ certitudinem. Hæc autem viſitatio facta eſt in Chriſti natiuitate, quæ erat adhuc futura, & cōuerſatione, qua viſitauit nos ſicut medicus infirmū, ſicut dicitur Luc. 6. c. Virtus de illo exibat & ſanabat omnes.* 16 Et fecit redem. *In ſua benedicta paſſione, per quam redempti ſumus.* 17 Et erexit cornu ſalutis nobis. *Ideſt, virtutem conſequendi ſalu-*

MORALITER.

6 *fac. &c.* Gre. Myſtice tēpore dominicæ reſurrectionis prædi gratia Chriſti, ſalubris timor nō ſolū Iudæorum qui erāt vici ſitu loci, vel ſciētia legis, ſed etiam exterarū gentiū corda uſſit. Nec tan ū montana Iudææ, ſed omnia mundani regni, danæque ſapientæ culmina Chriſti fama trāſcēdit. 1 *Et Z. &c.* Per Zachariā ſacerdotem, deſignatur bonus epiſcopus, qui ſpiritusancto debet eſſe plenus, & pater ſpiritualis Ioannis ideſt hominis gratioſi coram deo hominibus bonus. Debet etiam Deum de ſuis beneficiis collaudare, ideo ſubditur dicens.

12 *Benedictus Dominus Deus.* Ideſt, omnium fidelium.

15 *Quia viſitauit. &c.* In ſua natiuitate, in qua viſitauit nos oriens ex alto, vt dicitur infra. 15 *Et fecit redemptionem. &c.* In ſua paſſione. 17 *Et erex. &c.* In ſua reſurrectione, & Aſcēſione In

Quid Salomon cornu olei, sunt in regni gloriam consecrati, vt A prius Saul lenticula.

1. Reg. 10. a *Cornu*. Idest, Christū, quia cornu nec caro nec os. Sic Christus nec caro tantum, nec os tantum diuinitatis.

a *Qui a sæculo sunt prophetarum*. BEDA. Tota veteris testa. scriptura de Christo præcessit. Et a tempore Adæ sancti patres, suis quique factis eius dispensationis testimonium reddunt.

b *Salutem ex inimicis nostris, & de manu.* Erexit nobis salutem ex inimicis, & est explanatio superioris versiculi, in quo breuiter idem præmiserat. Et B *erexit cornu salutis nobis.*

c *Omnium qui oderunt nos*. BEDA. Quasi dicat, vel hominum peruersorum, & spirituū immundorum, de quorum manu interim, & spe salui facti sumus, & in futuro re ipsa saluandi.

d *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti, &c.* Locutus est, & erexit nobis salutem ad faciendam misericordiam, vt misericordiam quam patribus promisit, impleat in nobis, & iuramentum quod fecit patribus deliberatione nostra, in nobis per Christum compleatur.

Gen. 12. e *Iusiurandum, &c.* * Titus Bostr. Episcop. Dixerat enim C Deus ad Abraham, *Benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te*. Multiplicatum est enim semen Abraham, cū gentium populus, per fidem ad Christum conuersus, ce[...] tur in illius semine.

f *Et tu puer Propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante* f[aciem] *Domini parare, &c.* Bed. Non mirum, si alloquitur infante[m ...] dierum, quia q[...] vtero matris [...] tionem Mariæ [...] uit, iam natus p[...] vocem agnouit. [...] propter illos insi[...] dos qui aderant [...] tura filii munera [...] per Angelum di[...] rat, depromit.

Beda. Cum de [Do]mino loqueretu[r ...] pente ad Prophe[...] verba conuertit [...] hoc quoque be[...] cium esse domin[...] signaret, ne cun[...] blica numeraret, [...] si ingratus sua be[...] cia tacuisse vide[...] quæ agnoscebat [...] filio susceperit.

g *Scientiam salut[is ple]bi eius, in remi[ssionem] peccatorum eorum*. [...] *viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos, &c.* Bed[...] men Iesu, idest, Saluatoris exponere, & diligentius com[men]dare volēs, salutis frequentat mentionem, cum cornu [...] erigendum, salutem ex inimicis futuram, scientiam [sa]lutis plebi dandam commemorat. Et ne tempora[...] salutem promitti putares, addit in remissionem pecca[to]rum eorum.

a Qui de Iudæis nascetur. b De femore Dauid natus.

a bis in domo Dauid pueri sui. Sicut loquutus est per os san- 1

b ctorum, qui a sæculo sunt prophetarum † eius. Salutem ex 2

c inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Ad 3

d 4

a Memorem se ostendit, vel, memores nos faceret.

faciendam misericordiam cum patribus nostris, &† memo- 5

a Et ad faciendum. Bed. In te benedicentur omnes cognationes terræ.

e rari testamenti sui sancti. Iusiurandum quod iurauit ad A- 6

a Scilicet per carnem vel per fidem.

braham patrem nostrum daturum se nobis. Vt sine timore 7

de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus Illi. In 8

a Intellectu. b Operatione. c Non in conspectu hominum. d Non ad horam.

sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus † nostris. †

f Et tu puer Propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante 9

g faciem Domini parare vias eius. Ad dandam† scientiam sa- 10 11

lutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum. Per vi- 12

a Non hominum meritis. b Per viscera. c Assumpta carne. d Verbum patris ortum veræ lucis aperiens. 13 †

scera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriēs 14 15

NICOLAVS DE LYRA.

salutem æternam, & hoc fecit in sua resurrectione, qua resurrexit ad vitam immortalem, educens patres sanctos de limbo inferni, detentos ibi, & sua Ascensione qua illos ad cœlestia introduxit.

1 In domo Dauid pueri sui. *Quia ista adimpleuit Christus in carne assumpta de Domo Dauid.*

2 Sicut locutus est per os Sanctorum qui a sæculo sunt, &c. *Hoc est, a mundi principio qui ista prædixerunt, secundum quod dicitur Act. 10. b.* Huic omnes Prophetæ testimonium perhibēt, &c. *Et sicut promiserat per Prophetas, ita fideliter adimpleuit.*

3 Salutem ex inimicis nostris, & de manu omniū qui oderunt nos. *Supple consecuti sumus per Christum, videlicet de mundo, carne & diabolo.*

4 Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris. *Quia mysterium incarnationis impleuit, non propter nostram iustitiam, sed propter suam misericordiam adimplendam quam patribus promisit.*

5 Et memorari testamenti sui sancti. *Idest, pacti firmissimi quod habuit cum patribus veteris Testa. de Christo venturo. De quo testamēto ad modum rememorantis seu recordantis se habuit quando pactum impleuit.*

6 Iusiurandum quod iurauit &c. *De quo dicitur Gene. 13. c.* Per meipsum iuraui, &c. *Quod iuramentum impleuit Deus pater mittendo filium.*

7 Daturum se nobis. *Quia Deus pater dedit etiam se nobis in filio, qui est eiusdem substantiæ cum patre.*

8 Vt sine timore de manu inimicorū nostrorum liberati, &c. *Quia per hoc euacuatur timor seruilis, qui non est in charitate.* Et

9 Et tu puer. *Hic consequenter exprimit in cantico quæ perti[nent] ad præcursorem, dirigens ad ipsum sermonem. Si autem quæratur [cur] ad ipsum sermonem dirigeret, cum puer adhuc non intelligeret? D[icunt] aliqui, quod virtute supernaturali intelligebat patrem loquētem, [et] intelligit Christum in vtero matris existentem, vt prædictum est. [Ali]i aūt dicunt, quod sic loquebatur puero, non propter eius intellectu[m], sed propter aliorum instructionem de mysterio incarnationis qui [ha]bant vsum rationis.*

10 Propheta altissimi, vo. &c. *Cōtra hoc videtur illud Ioa[n.] c. quod Ioannes Baptista negauit se esse Prophetam. Ad quod di[...] quod verum respondit secundum intentionem quærentium, quia q[uære]bāt si esset vnus de antiquis prophetis, vt Elias, Elisæus, vel h[...] vt patet ibidem, & secundum veritatem non erat vnus de illis. [...] etiam dicitur quod negauit se esse prophetam tantū, quia fuit Pr[ophe]ta, & plus quam Propheta, secundū testimonium Saluatoris Mat[...]*

11 Præibis enim ante faciem Domi. *Idest, ante filium D[ei, qui] est similitudo vel facies Dei Patris. Per faciē enim designatur [...] secundum Greg. super Ezechielem. Ea autem quæ ad notitiam pe[rtinent] in diuinis filio approprìantur.*

12 Parare vias eius. *Per prædicationem Christum annunci[ando], & per baptismum assuefaciendo, quia homines per baptismum Io[annis] disponebantur ad facilius recipiendum baptismum Christi.*

13 Ad dandam scien. salu. ple. eius. *Idest, ad prædicandum [salu]tem fiendam per Christum.*

14 Per viscera misericordiæ Dei nostri. *Idest, per intima & occultam Dei misericordiam facta sunt hæc:*

15 Oriens ex alto. *Idest, ex sinu patris in mundum.* Ill

MORALITER.

1 *In domo Dauid pueri.* Quia de illa domo natus fuit.

2 *Sicut loquutus est per os sanctorum.* Act. 10. g. *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent.*

3 *Salutem ex inimicis nostris.* Scilicet dæmonibus & tyrannis.

4 *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris.* In limbo prius detentis.

5 *Et memorari testamenti sui sancti.* Et quid sit illud testamentum, subditur.

6 *Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrorum daturum se nobis.* Gen. 22. Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Quod impletum est in Christo, Vt

8 *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, &c.* [Sci]licet seruili.

† *Seruiamus illi, in sanctitate, &c.* Quia ipse est sanctus sanct[orum].

9 *Et tu puer propheta altissimi vocaberis, &c.* Greg. Quisqu[is au]tem prędicando, a sordibus vitiorum audientiū corda m[un]dat, Domini venientis ad cor viam præparat. Et sic pat[et ...] per Ioannem prædicator Euangelij designatur.

13 *Ad dandam scientiam salutis, &c.* Et non curiositatis.

† *In remissionem peccatorum.* Quę fit per Dominum ope[ran]tem, & per prædicatorem disponentem, ideo subditur.

14 *Per viscera, &c.* In sua natiuitate, vt dictum est: Et ad[...] quotidie visitat illustratione suæ gratiæ, ideo subditur. Illi

Illuminare his. Beda. In longa peccatorum & ignorantiæ citate depressis, quia exclusis errorum tenebris attulit veram cognitionis suæ lucem, & certum iter patriæ cœlestis ostendit. ¶ *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* … per omnia gressus nostrorum operũ illuminatoris nostri gratiæ concordent, ut hæc ad mansionem perpetuæ pacis intremus. ¶ *Puer autem crescebat.* … *Et er. in.* Be. Prædicator pęnitentię futurus aspera solitudinis elegit, vbi primæuam exigit ętatem, vt iuuenis liberius ab amore mundi auditores suos reuocaret. D

✻ *Erat in desertis.* Sanct. Titus Bostr. Cur istud? Nempe vt super mundanum Christum annunciaturus, extra sceleratorum hominũ qui mundi nomine designantur, consuetudinem, ætatem agat, Christoque testimonium perhibiturus, nec non hominum nequitiam redarguiturus, testis doctorque omni exceptione maior habeatur. 1.Re.2.c.

Visitauit vt illuminaret.
a ex alto: Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis 1
a Beda Prius illuminantur corda, postea opera diriguntur.
b sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis; † Puer 2 3
Corpore.
c autem crescebat & † confortabatur spiritu, & erat in deser † 4
tis vsque in diem ostensionis suæ ad Israel, 5 6

NICOLAVS DE LYRA.

1 Illuminare his qui in tenebris. *Idest, patribus in limbo existentibus, quos Christus illuminauit, quando post passionem suam ad illos descendit.*

2 Et in vmbra mortis. *Idest, viuentibus adhuc in hoc mundo, qui sunt quadam vmbra mortis, quos illuminauit Christus per seipsum prædicando, & Apostolos per orbem ad prædicandum mittendo, vt habetur Marci vltimo.*

3 Puer autem crescebat. *Hic cõsequenter describitur precursoris Christi profectus & conuersatio, cum dicitur.* Puer autem crescebat. *Quantum ad augmentum corporis,*

4 Et confortabatur spiritu. *Quantum ad augmentum gratiæ & virtutis.*

5 Et erat in desertis. *Quantum ad perfectionẽ conuersationis. Ibi enim habitauit vsque ad tempus suæ prædicationis, vt contemplationi liberius vacaret, diuinam sapientiam hauriendo, quam postea effudit prædicando, & vt viuens in desertis vitam austeram duceret, & ne ex cohabitatione cum peccatoribus in tumultu populi maculam aliquam in fama vel vita contraheret.*

6 Vsque in diem ostensionis suæ ad Israel. *Quod factum est anno 15. Imperij Tyberii Cæsaris. Tunc enim exiit de desertis ad prædicandum populis, vt habetur infra 3. capitulo.*

MORALITER.

1 *Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis sedens.* Idest, in culpa mortali, quæ est vmbra pęnę inferni. E

† *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Scilicet internę fraternæ & supernæ, in qua diriguntur liberati a peccato mortali per donum gratiæ diuinę.

3 *Puer autem cre. & confor.* Beda. Prædicator pęnitentię futurus, vt liberius auditores suos a mundi illecebris erudiendo sustollat, in desertis primæuam transiuit vitam.

ADDITIO. I.

Lucæ in ca. 1. Vbi dicitur in postil. *Ideo saluo meliori iudicio videtur melius dicendum eum fuisse simplicem sacerdotem.*

Sententia Ambr. & Bedæ vr̃ probabilior, nõ obstantib. his quæ per postillatorẽ obiiciuntur. Ex his. n. quæ ab Euãgelista tradunẽ in hoc loco, satis ostẽditur Zachariam fuisse summum sacerdotẽ. Ad cuius euidẽtiã sciẽdũ, quod incensum de quo Euãgelista hic facit mentionẽ, nõ debet intelligi de cõmuni incenso, quod in qualibet die bis concremabatur in altari incensi, ut hr̃ Exod. 30. Quod quidẽ incensum ẽt per simplicẽ sacerdotẽ administrabatur, sed intelligẽdum est de incenso illo quod semel in anno. s. in festo expiationis tantum per summum sacerdotem in sancta sanctorum administrabatur.

Quod quidẽ incensum licet esset eiusdẽ speciei cũ alio cõmuni, tñ quantũ ad eius administrationẽ in templo, a communi incenso differebat in multis, & specialiter in trib. Primo. s. in hoc, quod qñ summus sacerdos prædicta die illud incensũ ministrabat, nulli erat licitũ esse in tabernaculo, donec summus sacerdos ĩde egrederet, vt hr̃ expresse Leuit. 17. vbi tractãs quomõ summus sacerdos intrare deberet in sancta, & ponere sup ignẽ aromata, & aspergere sanguinẽ, & huiusmodi, subdit. Nullus hominũ sit in tabernaculo qñ pontifex ingrediẽ sanctuariũ, &c. donec egrediatur. qđ de alio incenso quotidiano minime legitur. Et iõ Euãgelista notãter dixit, qđ oĩs multitudo populi erat orãs foris hora incẽsi. In quo ostẽditur quod hora istius incensi oĩs multitudo debebat esse foris. s. extra tabernaculũ seu tẽplum, qđ pertinebat in incenso diei expiationis tãtũ. Secũdo, qđ in incenso huius festiuitatis erat singulare, qđ qui nisi administrareẽ rite cũ igne ab altari holocausti accepto, pontifex erat reus morte tẽporali, sicut de filiis Aarõ Nadab & Abiu. Leu. 10. legiẽ. Et inde est q Leui. cap. preallegato, vbi de solemnitate festi expiationis agiẽ, præmittiẽ illẽ. Loquutus est Dñs ad Moysen post mortẽ duorũ filiorum Aaron qñ offerentes ignẽ alienũ interfecti sunt, &c. quasi dicat comminatorie qđ illa quę ibi pręcipiebantur, oportebat seruari ne contingeret ipsi Aarõ sicut & filiiẽ suis supradictis in administratione incensi. Et inf. declarãs qđ istud periculũ specialiter erat referendũ ad officiũ propriũ incensi illius festi, subiũgit. Assumpto thuribulo, qđ de prunis altaris impleuerat, & hauriẽs manu thymia ma incensũ, &c. vapor operiat oraculũ qđ est sup testimonium. i. sup arcã & nõ moriatur. Ex quo patet qđ summus sacerdos in officio huius incensi in die expiationis erat maxime astrictus ad ceremonialia eius rite celebrãda sub pęna subitę mortis tẽporalis, sicut de Nadab & Abiu. Et iõ hora in qua istud incensũ administrabaẽ, populus attẽte aspiciebat orãdo deũ p summo sacerdote, ne periclitareẽ in illo officio, vt & ipse cũ eis expiarẽtur, vñ notãter dicit Euãgelista. Et oĩs multitudo populi erat orãs foris hora incẽsi. Nõ. n. in cæteris dieb. qñ bis in die incensum concremabatur p simplicẽ sacerdotem, credendũ est qđ oĩs multitudo populi cõuenisset ad orandũ, esset. n. valde onerosum. Similiter notãter dicit euãgelista, hora incensi, nõ faciẽs mentionẽ de immolationibus & distillationib. & cęteris officijs in illo festo. s. celebrandis pp rationem prædictã, quia in illo officio incensi præcipue cõsistebat prædictum periculũ sacerdotale. Hoc idẽ patet ex eo qđ dr̃ infra eod. cap. Et erat plebs spectans Zachariã, & mirabantur qđ tardaret. Nõ. n. verisimile videtur, quod plebs spectasset simplicẽ sacerdotẽ in officio incensi quotidiani, quod hic qualibet die administrabaẽ. Tertio, qa sicut dicit postillator, hoc incensum. s. festi expiationis non exponebatur p modũ oblationis seu ad adolendũ sicut quotidianũ, sed solũ vt nebula cõsurgẽs operiret oraculũ, vt patet Leui. cap. alleg. qđ denotat Euãgelista, cũ dicit. *Vt incensum poneret.* Nõ. n. dixit, incensũ offerret, sicut sup. eo. ca. Sacerdotes Dei incensum offerũt. Nec ẽt dixit, vt adoleret, sicut Exo. 30. loquẽs de quotidiano incenso, dicit. *Et adolebit incensum super eo, Aaron suaue flagrans, &c.* Sed tãtũ dixit, vt incensum poneret, vt denotaret qđ hoc incẽsum nõ administrabaẽ p modũ oblationis seu ad abolendũ, sed tãtũ ponebatur ratione prædicta. Itẽ notãter dixit Euãgelista, vt incensũ poneret ingressus in tẽplũ dñi, &c. In quo ostenditur, quod positio huius incensi erat sibi debita ex ingressu tẽpli dñi, nõ ratione consumptionis sacrificij, sed ad tuitionẽ sacerdotis sanguinẽ intra sancta sanctorũ aspergentis hoc incensum ponebatur, qđ est singulare in summo sacerdote & in festo expiationis, vt dictũ est. Ex quib. manifeste patet, qđ officiũ huius incẽsi de quo Euãgelista loqẽ, ptinebat tãtũ ad summũ sacerdotẽ, ad quẽ solum officium festi expiationis pertinebat. Vt Le. ca. allegato. Idẽ patet p hoc quod hr̃ eod. cap. vbi sic. Et factũ est vt impleti sũt dies officij eius, abiit in domũ suã. Singulare. n. erat in summis sacerdotib. vt per septẽ dies añ festũ expiationis separarẽtur a propriis domib. & habitarẽt in certis cęnaculis tẽpli, vt deo deuotius manciparentur, vt hr̃ expresse in Thalmud in libro q intitulatur Ioraa. i. dies expiationis. s. vbi tractatur principaliter de hoc festo. Quę quidẽ separatio secundũ eos habet fundamẽtũ Leuit. 21. vbi de summo sacerdote ad literã tractãs dicit. Et nõ egrediaẽ de sanctis. vbi Hebraica veritas habet, de sanctuario. Qđ intelligiẽ de tẽpore celebrationis huius festi. De cęteris ãt sacerdotib. nõ legitur simile. Et sic manifeste patet qđ Zacharias erat summus sacerdos, eo q incensum ponebat in festo expiationis, quę positio soli summo sacerdoti ptinebaẽ. Et sic sentẽtię sanctorũ. s. Amb. & Bedę sũt validę. Cui cõcordat magister historiarũ, & nullus sanctorũ doctorũ oppositum F

A positum afferere videtur, Vnde & in ecclesijs huius regionis in officio matutinali natiuitatis B. Ioannis Baptistæ, expresse legitur, quod hæc positio incensi fuit in die expiationis. Est etiam maxime consonum rationi, quod conceptio præcursoris Christi (qui ad dandam sciẽtiam salutis plebi in remissionem peccatorum venerat) in die expiationis (qui in memoriam remissionis peccati vituli agebatur) fuisset annunciata & consequenter cõceptio Christi die immolationis agni paschalis, qñ ẽt Christus passus est, annũciata fuisset. Cũ.n. annunciatio præcursoris fuit in die expiationis. s. decima luna mẽsis septimi cuius cõceptio fuit per aliquos paucos dies post, quãdo scilicet Zacharias reuersus fuit ad domũ suam, sequitur q̃ sextus mẽsis a dicta cõceptione finiretur in decima quarta luna primi mẽsis, fere qñ agnus immolabatur. Vtrũ aũt hoc decima quarta luna concurrisset cum octaua Calendas Aprilis, prout magister historiatum dicit, vel nõ, non est multum curãdũ. Nam computatio festiuitatum in lege antiqua, solũ respiciebat menses lunares. Ad illud aũt q̃ obijcit postillator de hoc q̃ nõ fuit facta mentio q̃ ingressus esset Zacharias nisi ad imponendũ tm̃ incensum, &c. Dicendum, q̃ quia in administratione incensi pręcipue cõsistebat periculũ summi sacerdotis in illo festo, qua rõne & multitudo populi in illa hora specialiter orabat vt dictum est. Idcirco de illo officio tantummodo fecit mentionẽ, non autem de aspersione sanguinis, in qua non consistebat eodẽ modo periculum tale. Licet etiam credendum est, quod celebrasset aspersionem sanguinis, & fecisset omnia talia ad huiusmodi officium pertinentia, quæ tamen Euangelista prætermisit, non curans tractare nisi de incenso, in quo tempore populus orabat & Angelus apparuit.

Ad aliud q̃ obijcit de hoc quod dicitur. *Apparuit ei Angelus stans a dextris altaris incensi, &c.* Dicendum, q̃ posito quod illud altare non sit intra sanctasanctorum, sed intra sancta tantum, ex hoc non sequitur Zacharias non intrasse sanctasanctorum, sed quod Angelus apparuit ei intra sancta.

B Ad aliud autem quod dicit, quod illud incensum. s. festi expiationis non ponebatur ad offerendum, sed vt nebula consurgens operiret oraculum, &c. Dicẽdum quod hoc est verum, sed magis facit contra eum, vt dictum est.

Ad hoc autem quod dicit vlterius, quod præter illum ingressum quod pertinebat ad summum sacerdotem tantum, quotidie intrabant sacerdotes minores, &c. Dicendum quod verũ est, sed Zacharias intrauit vt summus sacerdos ad ponẽdum incensum, pertinens ad diem expiationis vt iam dictum est.

Ad illud q̃ dicit, q̃ vr̃ esse ficticium, vt summus sacerdos esset ille in cuius hebdomada cadebat expiationis festũ, &c. Dicendũ, q̃ verum est hoc non esse autenticũ, sed veritas huius nõ requirit ad veritatẽ sñiæ Ambrosij & Bedę supradictę. sed tantũ requirit quod essent plures summi sacerdotes simul, & nõ vnus tantum. Quod ẽt in templo primo posset concedi. Nã in illa ordinatione, quam fecit Dauid de sacerdotib. vt videtur. Parali. 14. a. Satis patet quod Sadoch erat summus sacerdos inter filios Eleazar, & Achimelech inter filios Ithamar & sic erant duo summi sacerdotes seu pontifices, licet Postil. videtur dissentire. Sed quidquid sit de templo primo, saltem in templo secundo, præsertim versus finem manifeste patet, quod erant plures summi sacerdotes simul. Nam in passione Christi. Mar. c. 14. dicitur, quod illi qui venerãt ad capiendum Christum, fuerant missi a summis sacerdotibus. Et sic patet quod similiter concurrebant plures summi sacerdotes in vnum, quorum quilibet poterat celebrare in festo expiationis. Sed ad eligendum quis eorum ministraret, prouidebatur per sortem, quia forte quilibet retrahebat se a celebratione illius diei timore periculi supradicti. Vnde Euangelista dicit. Sorte exijt, vt incensum poneret. Non enim dixit, vt sacrificaret, vel huiusmodi, licet essent principalia in illo officio. Sed positionem incensi commemorat, vt innueret periculum quo ab hoc officio retrahebantur. Posset etiam illud verbum forte exijt (vt quidam dicũt) referri ad primam electionem Zachariæ in pontificatũ, quæ forte per sortem fuerat, &c.

ADDITIO II.

In eo. cap. Vbi dicitur in postil. *Quia fuit conceptus in Septembris mense.*

C Vt dictũ est in præcedenti additione, præcursor cõceptus fuit circa medium mensis septimi, & per consequens Saluator circa medium mensis primi, loquendo de mensibus lunaribus, quibus tunc festa regulabantur.

ADDITIO III.

In eod. cap. Vbi dicitur in postilla. *Licet enim Ioseph non fue. Sal. pater.*

De hac materia fuit large tractatum supra in additione Matthæi primo vbi agitur de genealogia Christi, vide ibi.

ADDITIO IIII.

D *In eo. cap.* Vbi dicitur in postil. *Mulieres benedicentur in te.*

Melius vr̃ dici secundum Greg. in glo. vbi sic. Vtrisq; in vtrisq; benedicentur. Velut.n. per vnam & vnũ fœminam, & marẽ peccatum simul & tristitia, sic & nũc per vnam & vnũm benedictio reuocata est, & lętitia ad singulos est profusa.

ADDITIO V.

In eo. cap. Vbi dicitur in postil. *Quoniam virum non cogno*

Licet.n. q̃ nostri doctores tradunt de proposito beatæ virg circa virginitatẽ, similiter & de eius voto sint tenenda tanq ra, verba tñ beatæ virginis dicentia. *Quoniam virum nõ cogno* Non videntur hoc dicere, nec ex eisdẽ verbis videtur hoc se Possibile enim est, quod aliquem virgo non cognoscat virum muniter loquendo seu intelligendo de viri cognitione, & ta non habeat propositum nec votum virginitatis. Sed prędict ginis verba peramplius videntur enucleanda.

Ad quod sciendum, quod secundum Aug. in libro de mo ecclesię, & etiam antiquos Philosophos, virtutes multiplicit siderantur. Vno. s. modo prout sunt exemplares, & sic perti ad Deum in quo præexistunt omnium rerum rationes. Ali prout sunt politicæ, & sic pertinent ad hominem inquantu cte se habet in rebus humanis gerendis. De quibus virtutib politicis Philosophi communiter tractant. Inter quas virtu politicas & exemplares, quædam mediæ interponuntur. s. v tes purgatoriæ, quæ pertinent ad illos qui virtutes politic scendentes in diuinam similitudinem conantur tendere. Su super hęc virtutes purgati animi quæ dicuntur virtutes ia dammodo assequentium, diuinam similitudinem, qu hac vita possibile est quæ a Philosopho in septimo Ethico tutes Heroicæ dicuntur, idest, diuinæ. Secundum quam co rationem dicunt, quod temperantia purgati animi atting iam quis tantum assequitur diuinam similitudinem, vt ten cupiditates nesciat. Et secundum hunc modum virginitas attribuenda beatæ virgini, sic. s. vt terrenas concupiscentia dum non habeat, seu proponat vel voueat non habere, sed e vt eas penitus nesciat, quod est altius & perfectius quam vi tatis propositum habere seu vouere. Et hanc sententiam p sonant ipsius verba, cum dicit. Virum non cognosco, quæ prie pertinent ad virginitatem purgati animi s. heroicam, quidem distinctio virtutum quadripertita tractatur ad ple in 1. 2. quæst. 61. artic. 5. in corpore quæst.

ADDITIO VI.

In eod. cap. 1. Vbi dicitur in postil. *Verumtamen. Quia istud plum non est vsquequaque.*

Hoc exẽplũ est satis perfectũ interrogationis virginis M Ipsa enim (vt dictum est) non quęrebat de facto, sed de mõ di. s. vtrum ordine naturali conceptura erat vel supernatural ideo cum Angelus ei inducit exemplum de conceptione ste quæ est supernaturalis, sufficienter erat virgo edocta de m fiendi, quod erat, scilicet miraculosum per omnipotentiam nam, & ideo subdit, quia non est impossibile, &c.

ADDITIO VII.

In eo. cap. Vbi dicitur in postilla. *Sed postea cum assensit conce. &c.*

Vr̃ postillator sentire, q̃d cõceptio filij Dei fuit facta stati beata virgo dixit. *Fiat mihi secundum verbum tuum*, & non a Et est vera & cõmunis opinio doctorum. Vñ magister in 3. d dicit. Post concessum seu consensum virginis sanctæ, Spiritu ctus peruenit in ipsam secundum verbum Domini. Et infra tentiam Dei verbi receptiuam præparans simul autem & ge tiuam. Similiter S. Tho. in 3. parte. q. 30. art. 1. in corpore. q. alias rõnes quas assignat, quare fuit conueniens virginem an ciari per Angelum, Vna est, vt ostenderetur esse quoddam tuale matrimonium inter filium Dei & humanam naturã, per annunciationẽ spectabatur consensus virginis quẽ expr dicendo. *Ecce ancilla domini, &c.* Qui requirebatur ad illud tuale matrimoniũ. s. incarnationis inter filiũ Dei & humani turã. Bernard. ẽt sup missus est. Homel. 3 ostendẽs. qd conse virginis requirebatur ex diuina ordinatione ad incarnation bi diuini, quasi alloquẽs virgini in psona humani generis Statim liberabimur si cõsentis. Et infra eã alloquẽs, dicit. R de itaque citius Angelo, immo per Angelum dño responde bum profer tuum & concipe diuinum. Emitte transitoriu amplectere sempiternum. Ex quo patet, quod ex mente Be di est, q̃ dum beata virgo protulit verbum, tuum, vel saltẽ in mo instãti prolationis cõcepit verbũ ęternũ. Sed fuerũt quic huiusmodi veritate deuiãtes, q vñr asseruisse, q̃ incarnatio diuini pcessit salutationem Angelicam. Vñ in quibusdam sijs ẽt cathedralibus & alijs nõ modicę auctoritatis, in quad ctione de annũciatione virginis hęc verba cõtinent. Missu Gabriel ad virginẽ & anteq̃ ad virginẽ peruenisset, inuenit D virgineis illapsũ visceribus. & diuinã maiestatẽ virginalis vẽtri uitate cõclusã. Et infra post pauca subdit. Deniq; & Archã nõ ait. Aue gratia replẽda, sed plena, nec, veniet in te, sed D cũ. Hęc in pdicta lectione. Quę quidẽ assertio veritati Euã cę manifeste repugnat. Testat.n. Euãgelista Angelũ post sa tionẽ virgini dixisse. *Ecce concipies in vtero*. Ex quo patet,

nceptio Christi in vtero etiam post salutationem fuit fu-
a, non ergo ante prædictam salutationem in vtero conce
, cum talis conceptio non fuit nisi salus. Legitur etiā infra
c. 2. de Christo quod vocatum est nomē eius Iesus, quod
catum est ab angelo priusquam in vtero cōciperetur. Ex
o patet manifeste quod quando angelus dixit beatæ vir-
ni. Vocabis nomen eius Iesum, nondum conceptus erat
vtero Christus. Sed constat, quod salutatio præcessit præ-
tam vocationem, ergo quando virgo fuit salutata, non-
m conceptus erat Christus in vtero Quod manifeste eua
at prædictam assertionem. Probationes autem quas præ-
cta lectio inducit, nihil faciunt ad propositum suum osten
ndum, quia cum dicit, gratia plena, intelligitur de gratia
ificationis, seu sanctificationis, q̄ semper fuit in virgine. Si
liter cum dicit, dominus tecum. Sed cum hoc stat quod
t replenda per conceptionē verbi incarnati, & iō angelus
eā post salutationē quærentē. Qūo fiet istud? ait. Spūs sctūs
perueniet in te qđ sonat de futuro. Sīr. Et virtus altissimi
umbrabit tibi, qđ sīr de futuro sonat. Vnde si in dictis ali
orū doctorum inueniantur, verba q̄ prima facie sonāt, qđ
us erat cum beata virgine ante missionē angeli, seu ante sa
tationē, & hmōi intelligenda sunt s̄m gratiā habitualem,
sanctificationē mētis virginis, nō aūt s̄m verbi diuini in
nationē. Aliter. n. ꝯ dicerent euāgelicæ veritati, vt dictum
Quā quidē lectionē tanquā erroneā, & euāgelicæ veritati
onsonā in ecclesia Burgensi, cui ad præsens indignus, &
meritus diuina tamē permissione præsum, correxi, & ad
formitatē euāgelicæ veritatis, & sententiæ sanctorū do-
sub verbis ad hoc pertinentib. reduxi, submittēs tñ me
quæcunque mea sacrosanctæ sedis apostolicæ determina
ni, & correctioni, & cuiusque verius sentientis, &c.

ADDITIO VIII.

In eo. cap. vbi dicitur in post. *Quia licet ex omnibus virtutibus fuit dispositæ ad conceptionem filij Dei, specialiter tamen hoc fuit humilitate.*

Ratio quare virtus humilitatis magis fuit dispositio ad cō
ptionem, q̄ aliæ virtutis. Beda declarat dicēs. Dicebat. n. vt
at p superbiā primæ parētis mors intrauit in mūdū, ita p hu
ilitatē Mariæ vitæ introitus pādereī. Et nota s̄m Greg. sup
d. Beatā me dicent. Non aūt beatā se appellat inani vexata
oria, sed sacro tacta spiritu, quæ futura sunt pphetauit, &c.

ADDITIO IX.

In eo. cap. Vbi dicitur in postil. *Aliter etiam dicitur, quod nega se esse prophetam tantum, &c.*

Aliter etiam posset dici, quod negauit se esse prophetam.
illum, de quo Deut. 18. d. legitur. Prophetam suscitabo eis,
. qđ intelligitur ad literam de Christo, de quo principali-
t quærebant sacerdotes, & Leuitæ, vt Ioan 1. potest haberi.
REPL. In primo c. euangelij Lucæ postil. dicit, quorūdam
sanctorum sententiam esse, q̄ Zacharias pater Ioannis fue
summus sacerdos, cui sententiæ adhæret Burg contra po
qui tenet ꝯrium. Et quamuis hæc veritas opinionū de sa-
dotio Zachariæ non vr̄ multum facere ad sensum literæ,
ia siue Zacharias posuerit incēsum, vt summus sacerdos,
e vt simplex, sufficit hora incensi fuisse Ioannem annun-
tum per angelum, tñ verisīle est Zachariam nō fuisse sum
um sacerdotem. Maxime ideo, quia tpe dñij Græcorū, &
omanorum super Iudæos, summum sacerdotiū vendebaī.
dicit Iosephus Caipham summum sacerdotium emisse.
on aūt verisimile, quod Zacharias cum esset iustus, hmōi
us simoniacos fecerit, vel approbauerit. Ea aūt q̄ Burg. p
firmatione suæ opinionis narrat, vñr ficta, quia ex scriptu
ra fundm̄ non hñt. Primum quod dicit, quod tpe incensi in D
die expiationis tm̄ populus foris orabat, non probat, qa po-
terant singulis dieb. tpe incensi foras orare Nec s̄m dictum
Bur. fundantur in litera per eum allegata. Dicit. n. quod filij
Aaron fuerunt puniti pp excessum factū p eos in festo expia
tionis. Nā ex litera potest haberi oppositum, quod pc̄m illo
rum non fuit factum in die expiationis, qa ponere incensum
illa die, verius ptinebat ad summū sacerdotē, qa sol⁹ illo die
intrauit in sanctasanctorū. Filij aūt Aaron nō fuerūt summi
sacerdotes, sed simplices, vt patet ex eorum consecratione,
& vnctione, Leui. 8. ideo nihil ad eos de depositione incensi
illius. Fuit igitur error eorum de quotidiana positione incē-
si per simplices sacerdotes fiendi. In qua quia ꝯ pceptū Dñi E
fuerunt ebrij, vt vsī igne alieno prohibito puniti sunt, vt col-
ligit Leui. 10. a Nec illud periculum mortis comminatū est
ipsi Aaron, & filijs eius residuis, & eorū successorib. pro solo
festo expiationis, sed in oī ministerio quod corā dño facere
debuerunt, iō dr̄ cōtequēter, vbi sup. Hoc est quod loquutus
est dñs. Sanctificabor in his qui appropinquāt mihi. i. qui in
tabernaculo faciunt aliquod officiū sacerdotale. Ad obiur-
gādū aūt vitia punitorū subditur cōsequēter. Vinū & oē q
inebriare potest non biberis tu, & filij tui qñ intrabitis taber
naculū testimonij, ne forte moriamini, subintelligit, sicut fi-
lij tui puniti sunt ob ebrietatē, & ignē alienū. ideo sequr. Vt
habeatis sciētiā discernendi inter sanctū, & prophanū, s. ignē
offerendū. Constat igitur illum ingressum tabernaculi nō so
lum fieri in die expiationis, nec sciētiā discernēdi esse neces
sariā solū die illo. Patet igitur qđ ea q̄ Bur. pro sua opinione
adducit, ex plana litera non habetur, sed potius oppositum.

Et quod dic. Burg. plures simul fuisse summos sacerdotes,
non habetur ex litera per eum allegata, sed potius oppositū.

Nec valet quod allegat ex euāgelio plures fuisse summos F
sacerdotes, qa prout dictū est hoc pcessit ex auaritia Roma-
norū, & Iudæorū ambitione, q̄ emerūt summū sacerdotiū a
Romanis, & Romani vt amplius reciperēt pluries, & pluribus.
vendiderunt, qui ꝯctus in Zacharia non putatur verisimilis.

In eo. c. vbi conceptionis virginis ponitur exemplum con-
ceptio sterilis, non vsquequaque simile, vt inquit post. Burg.
aūt dicit ipsum exēplū sufficere ad virginis interrogationē, q̄
non de facto, sed de modo fiendi quæsiuit, hoc tñ non vr̄ ve-
rum, quia virgo prius de facto, & de modo fuit sufficiēter in-
structa qñ angelus dixit. Spūssanctus superueniet in te, &c.
Exemplum igitur non fuit positū ad docendū virginem de
aliquo. Nec virgo sumpsit exemplū illud pro doctrina, sed p
solatio, quia alias sequeretur quod virgo visitans, Elizabeth
iuisset ad probandū exēpli dati veritatem, quod falsum est,
& ꝯ beatum Amb super Lucam, qui dicit virginē visitasse
non quasi incertam de nuncio, nec quasi dubitantē de exē-
plo, sed quasi lætā pro voto, religiosam p officio, nec vt ver-
bum angeli mulieris in attestatione probaret. *In eo. c.* vbi dr̄
de Ioanne. *Tu puer propheta altissimi, &c.* Postillator obijcit, qa
Ioannes dixit se non esse prophetam. i. procul fantem, sicut
antiquitus, quia quod dixit, *digito demonstrauit*, Vel aliter nega
uit se prophetam tm̄ quia fuit plusquam propheta. Bur. autē
aliter soluit, dicens, quod negauit se illū prophetā, de quo dr̄
Deut. 8. b. qđ ad literā de Christo exponitur. Sed videtur qđ
iuxta Bur. solutionē non satisfecisset quærentib. neque ꝯni,
quia cum prius dixisset, Non sum ego Christus, de quo vt di
cit Bur. exponitur illud Deut. allegatum de hoc non quæsie-
runt amplius. Sed cū audirent quod non esset Christus, neq;
Elias. Quæsierunt, quid ergo? saltē propheta es tu? Nō igitur
q̄sierūt de ppheta promisso in Deut. prout Burgensis vult.

CAPVT II.

a F*Actum est autem*. Sequitur.
b E*xijt edi. a Cæ.* Aug. Beda. Augustus 12 annis circa na-
tiuitatem Christi in pace regnauit, vt etiam ad literam com
pletum videatur illud propheticum. *Conflabunt gladios suos in vomeres, &c.* Pacatissi
mo autem tempore
venit Christus na-
sci quia pacem ma-
gnopere quæsiuit, &
amauit, quia pacis amatores semper inuisit. Voluit etiam, vt
discipuli quos ad prædicandum missus erat, quocunque vel
lent securi transire possent, & ab imminentium seditionum
feruore tremenda Romani nominis vmbra protegerentur.

Nascituro domino describitur mundus, qa ille apparebat
in carne, qui electos
suos ascriberet in æ-
ternitate, in quo no-
men Augusti uere
impletur, qui suos
au-

CAPVT II.

a Quibus crescebat Ioannes, vel quibus Maria in domum reuersa est post tres menses, quibus cum Elizabeth mansit.

a b FActum est autem in diebus illis exijt edictum a Cæ 1 2

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT II.

F*Actum est au.* Descripto ortu præcursoris, hic consequē
ter describitur ortu Saluatoris. Et primo describitur
saluatoris ortus, secundo debitus ritus, ibi. Et postquā con-
summati, tertio, pueri profectus, ibi. *Puer autem crescebat.* Cir-
ca ortū saluatoris primo describitur tps, scdo locus, ibi. *Et ibant omnes,* tertio virginis partus, ibi. *Factum est autem,* quarto
angelorū cātus, ibi. *Et pastores erant.* Circa primum dicitur.

2 *Exijt edi. a Cæ.* Hic ostēditur tps natiuitatis Christi, q natus
est anno 42. Augusti Cæsaris, qui noīat⁹ fuerat Augustus ab
augendo,

MORALITER.

1 *Factum est autem.* Sequitur.

augere sufficiens, censoribus suæ professionis non pecuniæ, sed fidei oblatione signare præcepit, quia dū professio secularis obtenditur, spiritualis impletur. Abolito autem censu synagogæ vetusto, nouus census ecclesiæ paratur, qui tormenta non exigit, sed aufert, qui non vno numismate, sed vna signatur fide.

Quietissimum, & pacatissimum erat regnum, quia vna descriptione totum mundum conclusit.

Propterea census datus est, vt sciret rex numerum hominum, & magnitudinem, hic primum Iudæa facta est, stipendiaria Romanis.

censum, vt proficeretur vniuersus orbis terræ

a sare Augusto, vt † describeretur vniuersus orbis. Hæc descri- 1

Professio. Dominico. 2

b ptio prima facta est a præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes 3

c *a Vt nullus extra ecclesiam censum Deo reddat.* 4

d vt profiterentur singuli in suam ciuitatem. Ascendit autem 5

a Vbi conceptus est Christus.

e & Ioseph a Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam ciui- 6

a Qui gerebat typum Christi. b Domus panis, quia ibi natus est qui suos reficit in æterno pane. In præconium futuri.

tatem Dauid, quæ vocatur Bethleem, eo quod esset de 7

a Vbi profitetur iustus, & virgo, nisi vbi Christus nascitur, idest, in pacato corde. Prope est verbum in corde tuo, & in ore tuo.

domo, & familia Dauid, vt profiteretur cum Maria despon 8

f sata sibi vxore prægnante. Factum est autem cum essent 9

a Non in domo parentum, sed in via nascitur, quia per humanitatem quasi in alieno nascebatur, non secundum potestatem, sed secundum naturam.

ibi, impleti sunt dies † vt pareret, & peperit filium suum 10

a *Vniuersus orbis.* BEDA. AMBROS. Multæ gentes erant, quibus non imperabat Augustus, sed his verbis regnum Christi exprimitur, qui omnibus erat imperaturus. Quis.n. posset totius orbis professionem exigere, nisi qui totius orbis habeat imperium?

b *Prima.* Beda. Iam diuersis temporibus pleræque partes terrarum leguntur descriptæ, sed hæc est prima earum, quæ totum orbem concluserunt quæ professio est mentium, quia nullus excluditur. Vel certe tunc primum cœpit, quando Cyrinus a Cæsare in Syriam missus est, censor patrimoniorum futurus.

c *Syriæ.* Syria in qua Iudæa est media, & quasi vmbilicus est totius terræ. Cēsus ergo primum in medio terræ exigitur, vt inde postea vsque ad fines terræ exigeretur, & redderetur.

d *Cyrino.* Amb. Historico more scribens, vt seriem tpis designat, nomen præsidis tanquam consulis signi gratia huic libro ascribit. Nam si consules ascribuntur tabulis emptionis, quāto magis redemptori omnium debuit tempus ascribi? Habemus hic omnia quæ in contractibus esse solent. vocabulum summam potestatem gerentis, diem, locum, causam, testes etiam qui adhiberi solent. Hos quoque natiuitatis suæ & generationi Christus adhibuit, qui signarent euangelium, cens. *Vos eritis mihi testes in Ierusalem.*

Beda. Sicut imperante Augusto, & præsidente Cyrino ibant singuli in suam ciuitatem, vt profiterentur censum modo imperante Christo, per doctores, ecclesiæ præ[ceptores] profiteri debe[mus] censum iustitiæ [...] camus iugum qu[od] leue est veniamu[s] requiem animar[um] quæ est patria n[ostra] sicut Cæsari solu[i]tur denarius qui [de]cem nummos [ha]bat, qui etiam n[omi]ne Cæsaris titul[a]tur, sic offeramu[s] [Re]gi nostro decal[ogum] legis, in quo vul[tus] nostri regis, id [est co]gnitionem vol[un]tatis eius inuenie[tur].

Quem denarium quasi sacculo inclusum portamus in [corde], cum in occulta conscientiæ meditatione seruamus. *P[ri]mus autem cum regem in decore suo conuenerimus, vel etiam p[ro]mus, cum ea quæ in tenebris diximus, in lumine dicimus, & quod [in au]re audiuimus, prædicamus in tectis.*

e *Naza.* Be. Quotidie dominus in Nazareth concipit[ur, in] Bethleē nascit, cū aliquis flore verbi suscepto, se domū [æter]ni panis operādo efficit. Quasi in aluo virginali cōcipit[ur], corde credētis per fidē, gñatur p baptisma. Quotidie D[ei ge]nitrix ecclesia, suū comitata doctorē, de tota mūdi in[cer]tē cōfessionis, & laudis ascendens, cēsum suæ deuotion[is re]gi æterno persoluit. Quæ quasi alij desponsata, sed ab ai[ne] cundā, dū proposito sibi pontifici visibiliter iungitur, [in]uisibili spūs virtute cumulatur. Vnde Ioseph auctus inte[rpre]tatur, indicās ipso noīe q instātia loquentis magistri nih[il va]let nisi augmētum superni iuuaminis, vt audiatur accep[tus].

f *Factum est autē.* Alibi concipi, alibi nasci dominus vo[luit].

NICOLAVS DE LYRA.

augendo, quia notabiliter auxit imperium Romanum, & propter hoc in diebus suis alijs gentibus imperio Romano subiectis, fuit in orbe pax vniuersalis, ideo mandauit.

1 *Vt describe. vniuerso.* Vt per hoc sciretur qualiter terræ diuersæ essent populatæ, & quanta tributa singulæ possent reddere, vt sic tributis indebitis non grauarentur, & sciretur per quem modum singulæ terræ sub imperio Romano melius regerētur. Ex hoc etiam patet quod Christus natus fuit tempore maximæ pacis, sicut fuerat prenunciatum a prophetis. Psal. 71.b. Orietur in diebus eius iusti tia, & abundantia pacis. Item Isa. 2.b. Non leuabit gens contra gentem gladium. Et 9.b. *Vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.*

2 *Hæc descriptio prima facta est.* Dicitur autem prima quantū ad generales descriptiones orbis, quia ante istam bene fuerunt aliæ descriptiones partiales, sicut patet 2. Reg. 24. & 1. Paral. 21. de numeratione populi, & descriptione quā fecit Ioab de mandato Dauid. dicitur etiam prima secundū alios quantum ad alias artes eiusdem descriptionis quia Syria est in medio terræ habitabilis, & iō ibi fuit inchoata ista descriptio, vt inde denunciaretur fieri in alijs prouincijs circulariter.

3 *A præside Syriæ Cy.* Hunc enim Cyrinum Cæsar Augustus præfecerat Syriæ ad ipsam regendam.

4 *Et ibant omnes, vt profiterentur singuli in suam ciuitatem.* Hic describitur natiuitas Saluatoris quantum ad locum, quia ista descriptio præcepta erat fieri in principalibus ciuitatibus, & ibi conueniebant, quia ibi habuerant originem, vt sic descriptio fieret non solum secundum numerum personarum, sed etiam secundum determinationem genealogiarum, vt sciretur numerus determinatus nobilium, & ignobilium, & hoc est quod dicitur. *Et ibant omnes, vt profiterentur singuli in ciuitatem suam.* Profitebantur autem dupliciter se subiectos Romano imperio, scilicet, scripto, quia eorum nomina scribebantur de mandato imperatoris, & etiam fa[cto], quia soluebant censum imperatori, propter quod in numismate census erat imago imperatoris, vt habetur Matthæi 22.

5 *Ascendit au. & Io. a Ga.* idest, in qua manebat.

6 *In Iudæam ciu. Da.* Iudæa hic accipitur adiectiue, quia Bethleem est quædam ciuitas in regno Iudææ, & vocatur ci[uitas] Dauid, quia inde oriundus fuit, vt habetur 1. Reg. 16.

7 *Eo quod esset de domo, & familia Dauid.* Vt patet per genealogiam descriptam cap. se. & Matt. 1.

8 *Vt profiteretur cum Ma. sibi.* Ipsa enim erat de eadem t[ribu] cum Ioseph, & successerat in hæreditate paterna, ideo [ven]it ad profitendum cum eo, licet esset partui propinqua. [Hoc] etiam diuina dispensatione factum est, vt sic Christus n[asce]retur in Bethleem, sicut erat prædictum Mich. 5 a Et tu [Beth]leem Ephrata paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi e[gre]dietur qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab ini[tio, a] diebus æternitatis.

9 *Factum est autem cum essent.* Hic consequenter describ[it]ur virginis partus, cum dicitur.

10 *Et peperit filium suum primo.* Et dicitur primogenitus [non] quia post illum Maria alios filios habuerit vt dicit Heluidius hæreticus sed quia ante illum non habuit, vnde & in le[ge fi]lius vnigenitus offerebatur domino, & redimebatur [tan]quam primogenitus, quia ab vno mense redimebant, v[t ha]betur Numer. 3. & tunc primogenitus dicebatur, dato q[uod] nullus sequeretur.

MORALITER.

5 *Ascendit au.* Per Mariam, ecclesia designatur, & p Ioseph sponsum eius episcopus, propter quod annulum habet, sicut sponsus. Et sicut Maria fœcundata fuit, non tamen a Ioseph sponso, sed a spiritu sancto, sic & ecclesia fœcunditatem gratiæ habet a Deo. Ascendunt autem in Bethleem ciuitatem suam. s. cœlestem. Bethleem. n. domus panis interpretatur, & in cœlesti ciuitate panis viuus in propria specie degust[a]tur, & profitentur omnium imperatori se seruire.

10 *Et pe. filium suum primogenitum.* Ecclesia vero filium in qualibet bona persona, quādo bonum prius concep[tum] producit ad effectum, & pannis inuoluit, quando ab hu[ma]nis laudibus hoc abscondit. Et in præsepio reclinat, qu[ando] ex opere bono non eleuatur, sed se magis humiliat.

insidiantis Herodis furorem facilius euaderet. Humilitas Christi commendatur, quia non solum incarnari, sed etiam tempore nasci voluit, quo mox natus censui Cæsaris per nostram liberationem subderetur.

Primogenitum. ✻ S. Titus. Non quod sanctissima Dei- ... ullum vnquam ... m filium habuit. ... a Christus, qui ... nem ex illa susce ... cum verus alio- ... Deus esset, se- ... dum carnem fa- ... s est frater no- ... st.

✻ Hieronymus. ... hoc loco Helui- ... s nititur probare ... nogenitum dici ... posse, nisi eum ... abeat, & fratres, ... t vnigenitus ille ... atur qui parenti ... sit solus filius. ... s autem ita definimus. Vnigenitus est primogenitus, ... omnis primogenitus est vnigenitus. Primogenitum ... esse dicimus eum, quem alij subsequuntur, sed ante ... m nullus.

b *Pannis eum inuoluit.* Vilibus induitur pannis, vt stolam im ... ortalitatis reciperemus. Manus, & pedes stringuntur, vt ... nus nostræ ad bene operandum, pedes in viam pacis di- ... ntur. Paruulus tactus, vt nos perfecti simus

✻ Hieronymus. Nulla autem est ibi obstetrix, nulla mu- ... ularum sollicitudo intercessit. Ipse pannis inuoluit in- ... tem, ipse mater, & obstetrix fuit.

c *Locus in diuersorio.* Diuersorium est domus inter duos mu ... duas ianuas habens Figurat ecclesiam inter paradisum, ... mundum.

Beda. In diuersorio, vt in via nascitur, qui ait. *Ego sum uia,* ... ad patriam veritas, & vitæ veniamus.

d *Et pastores.* Beda. Nato sũmo pastore, pastores ab insidijs noctis, gentium greges more pecudum prius viuentes vigi- lando defendunt, & in aulam Dei congregant. Quibus bene vigilantibus angelus apparet, & eos claritas circumfulget, quia illi præ ceteris sublimia videre merentur, qui fidelibus sollicite præsunt, super quos diuina gratia largius coruscat. D

✻ S. Titus. Præ ceteris pastoribus beneficium hoc obtigit, quia præ cæteris simplices dolique exortes erant, sectabãtur enim veterum consuetudinem. Nã vt patriarchæ, & ipse etiam Moses, pascendis ouib. quondam intenti erant, ita nunc ipsi quoq;. E

a Beda. Non post quem alij, sed ante quem nullus. b Ponitur in præsepio, idest, corpus Christi super altare.

a b primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in 1 2
a Beda. Vt sancta animalia carnis suæ frumento reficiat, qui panis est angelorum.
b Beda. Loco eget, vt nos plures in cœlis habeamus mansiones.
c †præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Et pastores 3
d erant in regione eadem† vigilantes, & custodientes† vigi- 4
a Amb. Grex populus, nox seculum pastores sacerdotes, vel etiã angeli.
e lias noctis super gregem suum. Et ecce angelus domini stetit 5
a Vt non solum voce sermonis, sed etiam diuinę lucis claritate ortus veri luminis astruatur.
f iuxta illos, &, † claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt 6
timore magno. Et dixit illis Angelus. Nolite timere. Ecce e- 7
nim† euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni 8
a Beda. Fidelium de cunctis diuersitatibus gentium congregando, æternum gaudium nunciatur. Homo, & Deus.
g populo, quia natus est† nobis hodie saluator qui est Christus 9
10

†custodias

e *Et ecce angelus do.* Beda. Et concipiendum, & conceptum, & natum dominum, cœli ciues testantur, vt & mortales sufficienter imbuant, & suum authori seruitium impendant.

✻ Origenes. Ante aduentum erant pastores angeli qui res humanas regerent, Et cum horum vnusquisque suam custodiam conseruaret, venit angelus nato Domino, & annuntiauit pastoribus, quod verus esset pastor exortus. Angeli.n. ante aduentum parum poterant commissis sibi vtilitatis adferre. Vix. n. aliquis vnus ex singulis gentibus credebat in Deum, nunc autem populi accedunt ad fidem iesu. Homil. 12. in Lucam.

f *Circumfulsit.* Beda. Idest, ex omni parte illorum fulsit, radios sui luminis aspersit, quod in tota veteris Testamenti serie non inuenitur. Consonat autem qui ait. Nox præcessit, dies autem apparet. Abijciamus ergo o.te. & ind ar.lu. Rom. 13. d F

g *Hodie saluator qui est Christus.* Cum nox esset. Non ait, hac nocte, sed hodie, quia scilicet gaudium venerat nunciare. Vbi tristia geruntur, noctis mentio solet fieri: vt, Scandalum patiemini in me nocte ista.

☞ *Infantem*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et pannis eum inuoluit.* Per seipsam. Ex hoc patet falsitas ... scribitur libro de infantia Saluatoris, scilicet ipsam ob- ... ices habuisse in partu, quæ non requiruntur nisi propter ... ctionem matris in partu, quæ non habuit locum in vir- ... , quia peperit sine dolore, imo cum maximo gaudio, & ... ctatione, & ideo per seipsam puerum natum recepit, in- ... it, & reclinauit, vt hic dicitur.

2 *Et reclinauit eum in præsepio.* Ioseph.n. in illo itinere addu- ... it secum asinum ad portandum vxorem prægnantem, & bouem ad vendendum in Bethleem vbi erat congregatio ... puli magna, vt de pretio solueret expensas in via, & illis ... obus animalibus fecit præsepium iuxta se in quo beata ... rgo reclinauit filium natum, secundum quod fuerat prædi ... m Abacuch 3. secundum translationem LXX. quam se- ... tur officium Ecclesiasticum. *Domine audiui auditum tuum, ... ui. Consideraui opera tua, & expaui, in medio duorum anima- li.* Fuit.n. prophetæ admirationis pauor quod in loco tam ... mili reclinaretur Saluator, vnde subditur.

3 *Quia non erat ei locus in diuersorio.* Est.n. diuersorium hospitaria ad quam diuertunt venientes ab extra ad hospitan- ... dum. Ciuitas autem Bethleem tunc erat plena populo, qui ... erat ad prædictam professionem, & illi qui erant poten- ... tes occupauerant loca maiora, & ideo licet Ioseph erat de nobili genere, vt prædictum est, non tamen erat de ditio- ... ri & ideo ita paruum locum habuit, quod Saluator natus in præsepio reclinatus fuit, ad impletionem prophetiæ prædictæ, & ad dandum exemplum humilitatis perfectæ, a qua Saluator incœpit a natiuitate, & eam continuauit vsque ad mortem, in qua humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, sm quod dr Phil. 2.

4 *Et pastores.* Hic consequenter describitur angelorum cantus exultantium in natiuitate Saluatoris, vbi primo describitur natiuitatis huius denunciatio. Secundo angelorum exultatio, ibi: *Et subito facta est cum angelo.* Tertio pastorum deuotio, ibi: *Et factum est.*

Circa primum præmittitur quibus facta est dicta denunciatio, cum dicitur: *Et pa.e.in re.ea.ui.* Erãt enim simplices & absque cautelis malitię, & occupati in officio sanctorum patriarcharum, qui dicuntur fuisse pastores, Genes. 47. Talibus autem solent fieri diuinæ illuminationes, & consolationes, & non hominibus in sapientia huius mundi, quæ stultitia est apud Deum, occupatis, secũdum quod dicit Saluator Mat. 11 d. *Confitebor tibi pater domine cœli & terræ,* quia abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, iõ subditur. 5 *Et ecce angelus domini stetit iuxta illos.* Paratus ad reuelandum eis diuina.

6 *Et claritas Dei circumfulsit eos.* Non tantum exterius in corpore, sed etiam interius in mente.

7 *Et timuerunt.* Ex insolita visione, sed angelus eos consolatur, dicens. *Nolite timere.* Cuius causa subditur, cum dicitur.

8 *Ecce enim euangeli. & c. quod erit omni pop.* Non solum Iudæorum, sed etiam gentilium.

9 *Quia natus est nobis hodie Salua.* Et dicit hodie quia quamuis esset nox, erat tamen pars diei naturalis. Vel aliter, & melius, vt videtur, quia nox illa ex claritate diuina prædicta fuit ita illuminata, ac si esset dies clarissima, secundum quod fuerat prædictum Psalmo 138. b. *Et nox sicut dies illuminabitur.*

10 *Qui est Christus domin.* Christus Grece idem est qđ vnctus Latine

MORALITER.

Et pastores erant in regione eadem uigilantes, & custodientes uigilias noctis super gregem suum. Hi sunt boni prelati & curati, qui vigilant super propriam vitam ne delinquant, & custodiunt vigilias noctis super gregem suum, ne luporum infernalium morsibus pereant. Et iuxta illos stat angelus ad corum custodiam, & claritas Dei circumfulget illos ad suam, & subditorum directionem, & timent timore filiali, propter quod eis dicitur.

9 *Natus est nobis hodie Saluator.* Qui timentibus Deum spiritualiter nascitur per gratię suę influxum Malach. 4. a. Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ.

a *Infantem pannis inuolutum.* Beda. Crebris infantia saluatoris & angelorum testimonijs, & euangelistarum est inculcata, vt mentibus nostris altius infigatur quid pro nobis sit factus. In quo humilitas conatur, quia cum esset diues, pauper pro nobis factus est, vt inopia sua nos ditaret.

2. Cor. 8. b

b *Multitudo militiæ cœlestis.* Ambros. Bene Angelorum nominatur exercitus, qui sequebantur militiæ ducem, qui contra malignos spiritus ad tutelam nostram angelorum ordinat exercitus.

Beda. Vno euangelizante, multitudo consona in laudem prorumpit, vt & officium suum Deo impēdat, & nos instruat vt quoties sacram eruditionē ex fratris ore audimus, Deo laudes corde, ore, opere, reddamus. quia vero Deus, & homo nascitur, hominibus pax cum ipsis Angelis, Deo canitur gloria, qui ab angelis pro nostra redēptione glorificatur.

†in hominib. bona voluntas, seu beneplacitum.

c *Et in terra pax.* Quādo peccando eramus a Deo extranei, extraneos nos angeli deputabant. Sed quia cognouimus regem nostrum, recognouerūt nos angeli ciues suos. Et tin[c] angelus adorari ab humana nā quā in suo rege consider[at].

✠ S. Titus, Indicat Deum, qui ante illorum (Angeloru[m]) gloria erat, qui degebant in supremis, nūc eorum pacem [per]fectum esse qui versantur in terra. Etenim qui factus est r[...] bis pax, bonae voluntas, is illos c[...] in cœlo, & illos r[...] sus, qui in terra [...] gunt, vnum greg[e] absoluere palam [...] stendit.

d *Hominibus bo[næ] voluntatis.* Beda. C[...] suscipiunt natū C[hri]stum, Nō his qui [...] dita eius natiui[tate] sunt turbati, & e[...] persecuti. Non [est] pax impijs, dicit [...]

e *Pastores loque[bantur].* Ambr. Non sit [...] persona pastoru[m] quia quo vilior ad prudentiam, eo pretiosior ad fidem. A pastoribus fidem Maria colligit. A pastoribus populu[s] Dei reuerentiam congregatur. Mirati sunt enim de his [quæ] dicebantur a pastoribus ad illos.

f *Transeamus.* Moral. Sic nos abiectis carnalibus conc[u]scentijs, cogitatione, & desiderio mētis in supernam [...]

---

a In Bethleem, vnde Dauid natus. b Signum salutis fidelibus, humilitas saluatoris quæ est opposita superbiæ, per quam mors in mundum intrauit.

dominus in ciuitate Dauid Et hoc vobis signum. Inuenietis 1
a infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. † Et su- 2

a Ne paruus vnius Angeli videatur authoritas. b Quæ Christum ducem sequitur. 3

b bito facta est cū angelo multitudo militiæ cœlestis, laudan 4
c tium Deum, & dicētium, Gloria in altissimis Deo, & in terra 5 6

a Pax multa diligentibus legem tuam domine, & non est illis scandalum.

d pax hominibus bonæ voluntatis. Et factum est, vt discesse- 7 8

a Credentes verbis angeli pastores, testimonium dant uero agno.

e runt ab eis angeli in cœlū, pastores, loquebātur adinuicem. †

a Non aspiciamus retro, nec ad dexteram, vel sinistram, nisi in solum Christum. b Beda. Quod in principio apud patrem fuerit caro, & hic ostensum nobis quod in deitate non poterat videri. Ambros. Cum caro Domini videtur, verbum videtur, quod est filius.

f Transeamus vsque Bethleem, & videamus hoc verbū quod 9 †

NICOLAVS DE LYRA.

Latine. Antiquitus autem in veteri lege vngebantur tantum reges, & pontifices, Christus autem rex est, & pontifex, & ideo bene dicitur Christus, id est, sanctus, non vnctione humana, sed diuina, quia in humanitate pro nobis assumpta fuit vnctus a Deo patre, imo a tota trinitate plenitudine gratiæ, secundum quod dicit Psal. 44. b. *Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Propter quod dicitur Io. 3. quod datus est ei spiritus, non ad mensuram, scilicet aliorum hominum, sed secundum omnem plenitudinem. Non solum sufficientiæ, sed etiam redundantiæ in omnes alios quantum ad sufficientiam, secundum quod dicitur Io. 1. b. *Et de plenitudine eius omnes nos accepimus.*

1 *Et hoc vobis signum.* Per hoc. n. quod angelus dedit eis signum magnæ humilitatis, & paupertatis, significatum fuit pastoribus, quod non veneret ad regnandum temporaliter, vt Scribæ Iudæorum credebant Christum venturum. Potest autem aliter dici, quod illud fuit proprium signum Saluatoris nati. Ad cuius intellectum considerandum, quod illa quæ fuerunt in veteri Testamento, fuerunt figuræ noui, vt dicitur 1. Cor. 10. In veteri autem Testamento duo Saluatores Iudæorum, imperfecti tamen, præcesserant tanquam figuræ Saluatoris pfecti Iesu Christi. Primus fuit Moyses, qui liberauit eos de seruitute Aegyptiaca, vt habetur Exod. 13. c. Secundus fuit Cyrus, qui liberauit eos de captiuitate Babylonica, vt habetur 1. Esdr. 1. *Et habetur de vtroque natus fuit inuentus in magna paupertate,* sicut patet de Moyse Exod. 2. quem inuenit filia Pharaonis positum in flumine in fiscella iuncea. Similiter de Cyro dicitur in Ecclesiastica historia super Daniele, quod Astyages rex Medorum, & Persarum vidit in somnis vitem nascentem de vtero filiæ suæ totam Asiā occupātem, & a coniectoribus fuit sibi responsum, quod visio ista significabat ex ea puerum nasciturum, qui occuparet regnū Medorum, & Persarum propter quod timens ne ipse, vel filius suus per hoc regno priuaretur, dedit filiam suam militi pauperi, & cum hoc ēt cum filia sua facta fuisset prægnans, fecit tempus partus sui explorari, & puerum natum sibi apportari, quem tradidit cuidam militi, vt secreto interficeretur. Qui compatiens puero ipsum non interfecit, sed in quodam nemore puerum fortunæ dimisit. Ad quem quædam canicula pastoris regis quæ erat iuxta nemus, frequenter veniebat, & ipsum lactabat, & pastor prædictus volens scire, vbi canicula declinabat inuenit puerum, ita in paupertate [...] tem, quem accepit, & tradidit vxori suæ nutriendum, & [po]stea factus est rex Persarum, atque Medorum ad liberat[ionem] Iudæorum. Cum igitur figura, & figuratum debeant h[abe]re correspondentiam, & prædicti duo qui fuerūt figuræ C[hri]sti, in maxima paupertate inuenti fuerunt in sua natiuit[ate] signum conueniens, & correspondens figuræ dedit an[ge]lus pastoribus de Christi nati inuentione di.

2 *Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præs[epio].* Et credendum est, quod pastores hoc intellexerunt illum a[...] ti a Deo.

3 *Et subito facta est.* Hic consequenter ponitur angelor[um] exultatio, cum dicitur. *Et subito facta est cum an[gelo].* Qui tanqu[am] principaliter inter alios nunciauerat Christi natiuitatem.

4 *Multitudo militiæ cœlestis.* i. angelorum, qui nomine m[ili]tiæ designantur, quia pro salute hominum cum demonib. p[ræ]liantur, secundum quod dicitur Apoc. 12. b. Michael, & a[nge]li eius præliabantur cum dracone, &c.

5 *Laudantium Deum.* De Christi natiuitate, eo quod per [ip]sum sciebant deduci homines ad salutem, quam desider[abant] & ruinam angelorum per hoc reparandum.

6 *Et dicentium, Gloria in altissimis Deo.* Quia licet eius glo[ria] vbique reluceat maxime tamen in cœlo empyreo, vbi e[st an]gelorum, & beatorum habitatio.

7 *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Id est, homini[bus] bonis. Per bonitatem enim voluntatis dicitur homo [sim]pliciter bonus, magis quam per bonitatem aliarum po[ten]tiarum animæ, quia voluntas mouet alias potentias ad a[ctu]s suos, & ideo bonitas eius vel malitia in omnes alias pot[entias] redundat, sicut influentia causæ mouentis in motis ab [...] Malis aūt hominibus nō est pax, secundum q dicitur Is[a. ...] d. Non est pax impijs dicit dominus. Ex hoc etiam verb[is an]geli patet, quod ista pax quę principaliter per prophetas dicta fuit futura in aduentu Christi, erat pax interior b[onæ] voluntatis, quia secundum q dicitur Prouerb. 12. *Non c[on]tristabit iustum quidquid ei acciderit.* Pax autem temporalis fuit in aduentu Christi pacatis omnibus gentibus sub i[mpe]rio Romano, fuit figura huius pacis principaliter inten[tæ].

8 *Et factum est.* Hic consequenter describitur pastorum [de]uotio, quia statim post visionem istam dimisso grege [cur]runt ad videndum puerum natum, dicentes.

9 *Transeamus vsque Bethleem, vt videamus hoc verb[um].* Id es[t ...]

MORALITER.

3 *Et subito facta est cum angelo multitudo.* Beda. Vno angelo euangelizante natum in carne Deum, mox multitudo militiæ cœlestis in laudē prorumpit creatoris, vt & Christo deuotionem impendant, & suo nos instruant exemplo, quoties aliquis fratrum sacræ eruditionis verbum insonuerit, vel ipsi quæ pietatis sunt ad mentem reduxerimus, Deo statim laudes corde, ore & opere reddamus.

† *Pastores loquebantur adinuicem.* Nam de reuelationibu[s an]gelicis loqui debent pastores ecclesiæ quæ continent [in] sacra scriptura, propter quod subditur.

9 *Transeamus vsque Bethleem.* Quæ domus panis interpr[eta]tur, ideo per eam sacra scriptura significatur, nam in ea verba quæ sunt panes vitæ continentur. Et sic in Bethle[em] transire, est sacram scripturam diligenter studere.

† *Et videamus, &c.* Nam in ea videtur verbum caro fac[tum].

Pastores

vii panis debemus transire, illum amãdo, qui pro nobis ca-
A rcactus est, vt ad eius visionem perueniamus.

S. Titus. Hoc facto ecclesia pastores sacerdotio, quæ in iatos adumbrant. Horum namque munus est cœlestem p em hoc est agnum illum Dei, qui tollit peccata mundi, q que pro sua in- g ti clemẽtia, quo- ti cin mystica ara sé offerri sinit stu- di se inquirere.

a *Et ve. fe.* Beda. Nõ
B cia desidia Christi quærenda est præsen ti. Ideo pastores si- nnora inueniunt, q a non ficta fide crunt videre, quæ ai ierant. Horum e- xemplum pastores ecclesiæ, imo cuncti fideles imitari dẽnt, vide, & virtute pro fiant, & cœlesti ora- do erecti, præcedẽ tm patrum vitam qua panis vitæ sẽ- , & seruatur, & reficit, quasi Bethleem portas contẽplan- subeant. Ibi catholicæ ecclesiæ pulchritudinem quasi Ma m, & doctorum cœtum quasi Ioseph, & humilem media is aduẽtum scripturæ paginis insertum quasi in præsepio ienient

b *Videntes autem.* Visio Dei cognitio Dei est, & hæc est sola hominum, vt cognoscant verum patrem, & quem misit I um Christum esse vnum Deum.

C c *Mirati sunt.* Mirantur, & de mysterio incarnationis, & de ta pastorum attestatione qui fingere audita nescirẽt, sed simplici facundia vera prædicarent. Sic dominus non rheto res sed piscatores ad euangelizandum destinauit. Sic & in ve te festa suæ dispensationis nuncios pastores ordinauit: I- do non est paruipendenda pastorum attestatio.

Maria

a Caro. b Pater, & filius, & spiritussanctus fecit, idest, incarnari constituit, & sic factum ostendit.
a factum est, quod fecit dominus, & † ostendit nobis, & vene- 1
Ministros natiuitatis: Hominem natum. 2
runt festinantes, & inuenerunt Mariã, & Ioseph, & infantem 3 †
In carne. a Carnem. Recto ordine per cognitionem natiuitatis venerunt ad cognitionem verbi.
b positum † in præsepio. Videntes autem † cognouerunt de 4
a Quod erat in principio.
verbo quod dictum erat illis de puero hoc, & omnes qui au- 5
c dierunt mirati sunt, & de his quæ dicta erant a pastoribus ad 6
d ipsos. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferẽs 7
e in corde suo. Et reuersi sunt pastores glorificantes, & laudã- 8
a Ab Angelis. b In Bethleem. 9
f tes Deum † in omnibus quæ audierant, & viderant, sicut di-
ctum est ad alios. Et postquam consummati sunt dies octo, 10
g vt circunciderctur † puer, vocatum est nomen eius 11

d *Maria au.* Amb. Maria non minus ore pudica quam cor- D
pore secreta, quæ nouerat nulli diuulgat, sed tacito corde scrutans congruum tempus quo hæc Deus vulgari velit reuerenter expectat conferens ea quæ viderat circa se acta, & quæ legerat in scripturis agenda ei. Ei dictum erat ab angelo. *Ecce concipies in vtero, & pa. fi.* prædixit Isa. *Ecce virgo conci. & pari. fi.* Videbat se de stirpe Dauid ortam. In Nazareth de spiritusancto concepisse, in Bethleem peperisse. quorum omnium testimonia in diuersis prophetis legerat. Comparat ergo verba prophetarum factis, & in omnib. habet argumenta fidei. Si Maria a pastorib9 discit debemus a sacerdotibus discere. si Maria ante apl'i præceptum tacet dẽmus post apostoli præceptum magis doceri, quam docere.

Sup. r. c
Isa. 7. c
† Notum fecit
† Diuulgauerunt
E
Maria a pastoribus didicerat, & facta scripturis cõparabat.

f *Et reu.* Beda. Sic spirituales pastores modo dormientibus alijs contemplando cœlestia subuehuntur, modo castra fidelium lustrant, & probitatis exempla quærendo circumeunt, modo ad publicum pastoralis officij redeunt docendo, vt quid in priuato gustauerunt, alijs prædicando eructent.

Sicut dictum est ad illos. Beda. Et in hoc glorificant, quod non aliter inueniunt, quam dictum erat, vel sicut dictum est ad illos ab Angelis, referunt laudes, & gloriam Deo. Non quod angeli imperassent laudare, sed ipsi laudando offerebant formam deuotionis suæ, dum dicunt, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

F

g *Vt circunc.* Beda. Ritus circũcisionis ab Abrahã sumpsit exordium

NICOLAVS DE LYRA.

id est, puerum natum per verba angeli nobis significatum.
1 *Quod fecit domi.* Hoc non est de textu. Græci enim & antiqui nõ habẽt, fecit, sed tantum quod dominus oñdit nobis.
2 *Et venerunt fe.* Ex desiderio videndi Christum principaliter, & secundario, vt citius redirent ad gregem quem sine custodia dimiserant.
Et inuenerunt. Sicut angelus eis dixerat.
Vide. au. de ver. Quia non solum fuerant illuminati exterius, sed etiam interius de cognitione verbi incarnati, vt pdictum est. 5 *Et omnes qui au. m. sunt.* Et materia admirationis subditur, cum dicitur.
Et de h. Et accipitur hic & pro. i. his quæ dicta a pastorib. ad ipsos, sicut superius est expressum.
7 *Maria au. conser.* Quia prudenter attendebat quomodo prophetiæ implebantur in puero nato. Et ista collatio erat ei valde delectabilis, & toti ecclesiæ valde vtilis, quia secundum quod dicit Hier. in sermone de assumptione beatæ virginis. ipsa post ascẽsionem filij sui remansit ad tempus in terris cum apostolis, vt eos plenius instrueret de verbo incarnato, de quo erat plenius edocta per spiritumsanctũ, & omnia familiarius viderat, & tractauerat propter quod melius exprimere poterat secundum quod dicit Hiero. Quod melius nouimus, melius, & proferimus. 8 *Et re. sunt pa.* Redeundo ad gregem suũ. 9 *Glorifican. & lau. d.* De beneficio toti mundo collato generaliter, & eis ostenso specialiter, ideo subditur. In omnibus quæ audierant, & viderant.
10 *Et postq.* Hic ponitur debitus ritus circa puerum natum quia secundum ritum veteris legis debebat circuncidi, & in templo offerri, & ideo primo agitur de eius circuncisione, secundo de oblatione, ibi. Et postquam impleti sunt dies, circa primum dicitur. *Et postq. con. s.* Hoc erat tempus determinatum circuncisioni, prout habetur Gen. 17. b.

Voluit autem Christus circuncidi, quamuis non esset legi subiectus. Primo vt ostenderet in se veritatem carnis humanæ contra Manichæum, qui dixit ipsum Deum habuisse corpus phantasticum, & contra Valentinum dicentem Christũ corpus de cœlo attulisse. Secundo, vt approbaret circuncisionem, quam Deus olim instituerat. Tertio vt ostenderet se esse de genere Abrahæ, qui circuncisionis mandatum accepit Gen. 17. b. Et facta est repromissio de Christo. Quarto, vt Iudæis excusationem tolleret de non recipiendo eum si esset incircuncisus. Quinto vt obedientiæ virtutem nobis suo commendaret exemplo præceptum legis obseruans, cui tamen non erat subiectus. Sexto, vt qui in similitudine carnis peccati venerat remedium quo caro peccati consueuerat mũdari non renueret. Septimo vt legis onus in se sustinẽs, alios a legis onere liberaret, sm illud Gal. 4. a. Misit Deus filiũ suũ factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret.
11 *Voca. est no. e. Ie.* nõ dicit impositũ, qa a Deo fuit impositũ hoc

Error Manichæi
Error Valentini

MORALITER.

2 *Et venerunt festinantes.* idest, cum desiderio uidendi.
3 *Et inuenerunt Mariam, & Ioseph.* Per Mariam quæ interpretatur amarum mare, significatur amaritudo pœnitentiæ, & per Ioseph qui interpretatur accrescens, significatur augmẽtum virtutis, & gratiæ. Et ad hæc duo inducit studium sacræ scripturæ. † *Et infantem positum in præsepio* Quod est maxime mirabile, cum dicat Iere. 33. e. Cœlum, & terram ego impleo. 5 *Et omnes qui aud erunt.* Pastores. n. ecclesiæ, & doctores debent alijs communicare, quæ didicerunt ab angelis. i. per studiũ sacræ scripturæ p sanctos angelos reuelatæ.
8 *Et reuersi sunt pastores.* Nam doctores ecclesiæ post aliorũ doctrinam debent ad considerandum propriam conscientiam reuerti, & laudare bonitatem Dei.
10 *Et postq. consummati, &c. puer.* Cui debemus conformari, non circuncisione carnis, sed mentis Rom. 2. d. *Non qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis spiritu non litera cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.*
11 *Vocatum est nomen eius Iesus.* Idest, salus, quia fecit salutẽ in medio terræ. Ideo dicit Bernar. de hoc nomine, quod est mel in ore, melos in aure, iubilus in corde.

exordium, quādo & nominis amplificationem accepit, ad quam imitationem nomen imponebatur pueris in die eorū circumcisionis. Sic etiam factum est ipsi Iesu. Octaua die circumciditur Iesus, quia vtraque nostra innouatio, & in præsenti spiritus per baptismum, & in futuro, carnis, & in sua resurrectione est præfigurata, & in nostra quandoque est perficienda. Christus autē die octaua surrexit, & post sex sæculi huius ætates. & septimam sabbati quæ nunc interim in alia vita geritur, quasi octauo tēpore resurgemus, tunc verissime ab omni corruptione circumcisi, vbi verum præputium auferetur, quia ibi neque nubent, neque nubentur.

Infra 20.f

a Non decuit tam gloriosum nomen primum ab hominibus appellari, sed excellentiori natura, ne homo videatur … nominis.

a Iesus. Quod vocatum est ab angelo, priusquam in vtero con- (Mariæ, vel Domini.)
1 ciperetur. Et postquam impleti sunt dies purgationis eius
b secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, vt si- 2
c (a Offerrent, & consecrarent.)
d sterent eum dño, sicut scriptum est in lege dñi. †Quia omne 3

a *Quod vocatum ab Angelo, priusq. &c.*
* Origenes. Nomē Iesu gloriosum omniq; cultu dignissimum, nomē quod est super omne nomen, non decuit primum ab hominibus appellari, neque … cis afferri in mundum.

Greg. Qui in similitudine carnis peccati venerat remediū quo caro peccati mundari consueuerat, non respuit, sicut baptisma nouæ gratiæ, non necessitatis, sed exempli causa subijt. Et nota, quod idem auxilium curationis in lege circuncisio præstitit, quod nunc baptisma confert tempore gratię, nisi quod introitus in regnum nondum patebat. *Significat autem hæc circuncisio carnalis illam circūcisionem in die iudicij, cum omnibus animæ, & carnis corruptionibus exuti, ad faciem creatoris videndam ingrediemur. Significat etiam præsentem circuncisionem, idest, ablutionem vitiorū per baptismum. Significabat etiam illum de Abraham nasciturum, qui & in præsenti per baptismum, & in futuro per resurrectionem ab omni sorde suos purgaret, erat etiam in Abraham signaculum iustitiæ.

Beda. Sicut a Christo Christiani, sic & in vtraque nostra circuncisione a Iesu. i. a Saluatore saluati vocamur. Quod nomen, non solum antequam concipiamur in vtero ecclesiæ per fidem, sed etiam ante tempora secularia a Deo nobis vocatum est.

* Sanctus Titus. Circuncisus est Christus duplici de causa, primo quidem quo nos per legis consummationem a legis onere redimeret. Deinde vero quo per obedientiam … dis omnibus perfectam insignem Adam innocentiam … ret. Atque huc tendit illud Apostoli. *Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obe…tionem iusti constituerentur multi.*

* Sanctus Titus Bostrorum Episcopus. *Priusquam in v…ro, &c.* Miror quomodo exorti sint quidam qui ipso sta… temporis articulo quo Angelus dixit, *Aue gratia plena*, in… ro conceptum fuisse asserere audent.

b *Tulerunt illum*. Paruuli qui de toto regno Iudæorum templū portabantur, si erant de tribu Leui, in ministeriū … mus perpetuo detinebantur. Si de alia tribu, pretio dato a… rentibus primogeniti redimebantur ad propria referendi.

c *Sicut scrip.* Beda. Scriptum est in lege, *Mulier quæ suscep… mine pe. ma. mas. immunda erit septem diebus.* Ad distinctionem … lius quæ virgo peperit. Non ergo filius, non mater hostij… digebat purgari, sed vt nos saluaremur a timore legis. … tum autem erat puerum post tricesimumtertium circu… sionis diem ad templum deferri, & pro eo hostiam dar… mogenitum sanctum domino fieri. Per quod significa… nullum nisi circuncisi vitijs dignum esse conspectu dom… nullum nisi mortalitatis nexibus absolutum, supernæ ci… tis gaudia subiturum. Vera. n. circuncisione purgatus … plum Ierusalem cum muneribus ingreditur; qui gloria … surrectionis ab omni labe excoctus, cum bonorum ope… fructibus supernæ beatitudinis gaudia subit.

d *Omne mas.* Beda. Oē, tā hominis, q̄ pecoris qd̄ Deo sanctificari, & sacerdotis esse iubebatur, vt sacerdos primogen… homin…

NICOLAVS DE LYRA.

hoc nomen, sed per angelum denūtiatum Marię, & Ioseph, & per ipsos alijs diuulgatum.

Et quia aliquis infidelis, potissime Iudæus, quod hoc nomen non fuisset conuenienter impositum, posset arguere.

Tum quia Isa. 62. a. dicitur. *Vocabitur tibi nomen nouum quod os domini nominauit.* Hoc autem nomen Iesus non erat nouum tūc, qui a ante alij fuerant nominati hoc nomine, vt patet de Iesu filio Iosedech, & de Iesu Naue, in Genealogia Christi qui describitur cap. se. vbi idem habetur.

Item quia Isa. 7. c. dicitur. Vocabitur nomen eius Ema. & 8. a. dicitur. Voca nomen eius, accelera, spolia detrahe, &c. & 9. b. Vocabitur nomen eius admirabilis, cōsiliarius, deus fortis, &c. quæ nomina sunt alia a nomine Iesu. Et similia possunt induci de alijs locis scripturæ.

Ideo dicendum, quod hoc nomen fuit proprie impositū ei. Nomina enim si bene imponantur, imponi debent a proprietatibus rerum, & hoc patet de nominibus generum, & specierum, de quibus dicitur 4. Metaph. Ratio quam significat nomen est definitio, quæ designat propriam rei naturā.

Philosophus.

Nomina autem singulorum hominum si bene imponātur, imponi debent ab aliqua proprietate eius, cui imponitur nomen. Aliquando a tempore, sicut nomina aliquorum sanctorum imponuntur pueris natis in festis eorum. Vel a cognatione, sicut cum filio imponitur nomen patris, vel alicuius de cognatione eius. Aliquando ab euentu, sicut Moyses vocauit filios suos, vt habetur Exod. 2. Aliquando autem ex aliqua qualitate eius cui nomen imponitur, sicut Gen. 35. b. Primogenitus Isaac vocatus est Esau, quod interpretatur rubeus, vel rufus, quia de vtero matris exiuit rufus, & totus in morem pellis hispidus. Aliquando ex aliquo dono Dei gratuito, sicut Matt. 16. c. dictum est. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Et Io. 1. f. Tu vocaberis Cephas, igitur quia homini Christo hoc munus gratię collatum erat, vt per ipsum omnes saluarentur, ideo vocatum conuenienter nomen eius Iesus. i. Saluator, vel salus. Et hanc rationem assignauit angelus Ioseph Matth. f. d. *Vocabis nomen eius Iesum, ipse. n. saluum faciet populum suum a peccatis eorum.* … primum dicendum, quod hoc nomen fuit nouum in Christo, inquantum fuit ei impositum ab hac proprietate, quia est omnium Saluator, quæ non fuit in aliquo præcedenti … cet fecerint salutem in aliquo facto particulari. Sicut Iesus Naue saluauit populum Israel, hostes eius debellando, vt … gitur in libro Iosue, & ita potest dici de alijs.

Ratio autem huius nominis Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus, includitur in nomine Iesu. … hoc … quod fuit nobiscum per suam incarnationem, fecit nobis salutem. Et eodē modo potest dici de alio, quia saluauit … infernum spoliando. Et sic de tertio, & de consimilibus.

1 *Et postquam impleti sunt.* Hic consequenter agitur de … oblatione, vbi primo describitur huius oblationis præ… tio; secundo præsentati receptio, ibi. *Ecce homo.* Tertio … pti commendatio, ibi. *Et erat Anna.*

Circa primum sciendum, q̄ in lege veteri circa pueros … tos duo fiebant in templo. Vnum erat generale omnibus, quia pro filio nato vel filia completis diebus purificationis matris offerebatur sacrificium. vt habetur Leui. 12. c. Aliud erat speciale circa primogenitos, quia erāt cōsecrati domino, eo, q̄ percussit primogenitos Aegyptorū, filios Israel saluans, ideo offerebātur in templo, & redimebātur, vt habetur E… 13. Christus autem fuit primogenitus, vt dictum est supra, ideo vtrūq; fuit factum circa eum, vt hic dicitur. Et primo quātum ad id quod erat speciale primogenitis cum dicit.

2 *Tulerunt illum in Ierusalem.* Id est, offerendo domino. Cuius causa subditur.

3 *Quia omne masculinum adaperiens vuluam.* Id est, primo nascens, cuiusmodi erat primogeniti. Secundo, quantum ad illud quod erat generale, quod notatur, cum dicitur.

MORALITER.

1 *Et postquam impleti sunt dies purgationis, &c.* Beda. Post tricesimum autem & tertiū circuncisionis diem domino sistitur. Insinuans mystice, Neminē nisi circuncisū vitijs dominis dignum esse conspectibus, neminē nisi mortalitatis nexibus absolutum, supernæ ciuitatis gaudia pfecte, posse subire. Et per hoc etiam ostenditur, q̄ Christianus debet a vitijs circuncidi, & tunc per deuotionem apparere in cōspectu Dei, & offerre par turturum, id est, castitatē mentis & corporis, duos pullos columbarum, id est multiplicationem operum bonorum, eo quod columbæ sunt aues in prole fœcun…

hominis redimi faceret, sic & omne animal immundū. Quæ primogenita illum significāt, qui vnigenitus Dei, dignatus fieri primogenitus omnis creaturæ, qui vere est sanctus domino, quia sine peccato. Qui ad generandos sibi populos fœtum genitale sanctæ ecclesiæ sibi aperuit.

Vel moraliter. Primogenita, significant bona initia nostræ actionis, q̄ quasi decerimus, quæ Dei gratiæ deputare debemus. Male ge- redimere fructibus pœnitentiæ iubetur.

a *Par turtu.* Beda. Hæc oblatio pauperum erat, qui nō sufficerent offerre agnum, vt per omnia humilitas Domini pateat.

MORALITER. Si quis fortia opera quæ masculi nomine, siue infirma, quæ fœminæ significantur, creauerit, vt domino legitime consecrētur, necesse est, vt lachrymas compunctionis offerat, quæ per gemitum illarum auium significantur, qui a lachrymis etiam in bonis indigemus, quia de fine consummandi sumus, nescimus. Qui non inuenit agnum, idest, diuitias innocuæ vitæ ad lachrymas recurrat. Sunt autem duo genera compunctionis. Dum vel malorum dolentes supplicia timemus. Vel dum desiderio cælestium ardentes de dilatione gemimus. Vnde duo pulli offerri iubentur, vnus in holocaustum, quando amore cœlestium inflammamur. Alter pro peccato, dum de malis perpetratis ingemimus.

Beda Ambr. Columba, quæ in grege conseruatur actiuā, turtur solivagus contemplatiuam vitam significat, quæ paucorum. Et quia vtraque hostia accepta est Deo, cōsulte vtraque auis oblata est pro domino. Qui clauso ostio patrē orat in abscōdito turturem offert. Qui compares operis quærit, columbam ad altare portat.

Turtur in desertis habitat, nō multis diuulgaī, pullos non pascit, morticinio nō pascit. Sic ecclesia deserta est a peccatis, nec Chr̄s in multis locis diuulgaī, nisi in fide trinitatis, & veritatis. In nocte mūdi sanctos pascit, hr̄sim non suscipit.

Beda, Puer primo circunciditur, & post interpositis dieb. cum hostijs Ierusalem defertur, quia & ipse iuuenis resurgendo corruptionem carnis calcauit, & interpositis diebus cum carne, quam hostiam fecerat, ad cęlum ascendit. Sic & nos prius in baptismo circuncidimur a peccatis & proficiēte gratia ad altare ingredimur, consecrādi hostiam corporis & sanguinis domini nostri. Sed in fine omnis ecclesia corruptionem exuet, & cum victimis bonorum operum in ęternam Ierusalem transferetur. D Lib. 2. dist. cap. 16.

a Beda. Consueto natiuitatis more loquitur non quod dominus ventris hospitium ingrediens, uel egrediens deuirginasset.

masculinum adaperiens vuluam sanctū domino vocabitur.

Et vt darēt hostiam, secundum quod dictum est in lege do- 1

a Turtur, castitatem, columba simplicitatem significat, & casta, & simplex iustorum conuersatio gratum Deo offert sacrificium.

a b mini, pār turturum, aut duos pullos columbarum. Et ecce 2

Idest, signum.

homo erat in Ierusalem, cui nomen Symeon, & homo iste

c iustus, & † timoratus expectans consolationem Israel, & spiri 3

Mente. 4

tussanctus erat in eo. Et responsum acceperat a spiritusan- 5

Experturum. Carnis. a Oculis carnis, alias cordis. b Messiam. 6

Messias, Hebraice, Christus Græce, unctus Latine. 7

cto, non visurum se mortem nisi prius vi^a^deret Christū^b^m do 8

a Beda. Eadem gratia qua uenturum prænouerat, uenientem cognouit.

d mini. Et venit in spiritu^a in templum. Et cū inducerent puerū 9

Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem 10

a Beda. Magna humilitas saluatoris, qui loco non capitur, grandæui hominis ulnis gestatur.

e legis pro eo, & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit 11

12

b *Et ecce homo.* Nō solū angeli, sed omnis ætas, & sexus testimonium nato reddunt puero. Et sicut ab omnium seculorum fidelibus præsagiabatur, ita veniens omnium sanctorum laude prædicatur. E

c *Iustus, & timoratus.* Difficile iustitia sine timore custoditur. Non pęnali, sed qui permanet in seculum seculi, quo iusto quanto plus Deū diligit, tanto solertius offendere cauet. Et bene iustus, qui nō suam, sed populi gratiam quærebat, cupiens ipse dissolui, sed expectans videre promissum autorem salutis, vt qui ab Herode pressi fuerant, aduentu Saluatoris liberati acciperent consolationem.

✠ S. Titus Optabat pius senex, vt Israeliticus populus in Christum crederet, credendoque consolationem, hoc est, a Romanorum dominatu, Herodisque hominis alienigenæ tyrannide liberationem quandoque inueniret.

✠ Gregorius. In quo etiam discimus quanto desiderio ex plebe Israelitica sancti viri incarnatione eius mysterium videre cupierunt. Lib. 7. mor. cap. 4 F

d *Puer.* Cum pueritia post septem annos infantiæ incipiat, Iesus frequenter puer dicitur, non tam pro ætate, quā ꝓ seruitio, vnde propheta. Ecce puer meus, quia filius hominis non venit ministrari sed ministrare. Esa. 42. a secundum Lxx. Mat. 20. d Col. 3. b

e *Et ipse acci.* Beda. Moral. Veteranus accipit infantē, docēs vt exuētes veterem hominem qui corrumpitur, induamur eū qui secūdum Deum creatus est. Iustus secundum legem ☞ acci-

Beda

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et vt daret hostiam, &c. par turturum, aut duos pullos columbarum.* Ista erat oblatio pauperum, secundum quod habetur Leu. 12. d. Ex quo patet, quod supra dictum est de paupertate Mariæ, & Ioseph. Sciendum autem circa hoc quod beata virgo non tenebatur ad ista quę dicta sunt de purgatione, quia Leu. 12. a. Scribitur. Mulier si suscepto semine peperit masculum, &c. & ideo lex illa ligabat tantum mulieres de viri semine concipientes, quod non habuit locum in virgine. Hoc etiam patet per hoc quod hic dicitur, & accipitur de Exo. & Leu. Omne masculinum adapariens vuluam, sanctum domino vocabitur. Ex quo patet, quod loquitur de masculino concepto, & nato per apertionem claustri virginalis. Quod non habuit locum in beata virgine, quæ virgo permansit in conceptu, & partu. Veruntamen sicut eius filius circuncidi voluit, & legalia obseruare ex sua humilitate, quamuis non teneret, sic beata virgo q̄ fuit humillima voluit obseruare.

2 *Et ecce homo erat in Ierusalem. cui n. Simeon, &c.* Hic describitur Christi præsentati receptio, vbi primo describitur recipientis conditio, cum dicitur.

Et ecce homo erat in Ierusalem. In loco solenni, & sacro. Tum quia ibi erat diuinus cultus. Tum quia ibi erat studium legis & prophetarum.

3 *Cui nomen Symeon.* Ex hoc patet eius fama, quia inter sacerdotes erat famosus, & nominatus. Patet etiam eius sancta vita, cum dicitur.

4 *Et homo iste iustus.* Recte se habendo ad proximum.

5 *Et timoratus.* Quo ad Deum.

6 *Expectans consolationem Israel.* Quantum ad fidei rectitudinem.

7 *Et spiritussanctus erat cum eo.* Quantum ad gratiæ plenitudinem, quia non solum habuit gratiam iustificantem, prout habetur communiter a iustis, sed etiam quantum ad illuminationes, & consolationes diuinas speciales, iō subditur.

8 *Et respon.* In orationibus suis deuotis ad Deum. Tunc enim erat opinio communis apud intelligentes, quod immi nebat aduentus Christi secundum signa a patriarchis & prophetis data, & ideo Symeon de hoc feruentius orabat Deū & in oratione responsum acceperat quod Christum natum videret, antequam vitam præsentem finiret.

9 *Et venit in spi.* Id est, per reuelationem spiritussancti, vt videret Christum, sicut erat ei promissum.

10 *Et cum indu. pue. Iesum pa.* Ad faciendum quæ prædicta sunt secundum legem.

11 *Et ipse acce. eum in vl. suas.* Cū maximo cordis gaudio, secūdū qđ dicitur Prouer. 13. d. Desideriū si cōpleatur delectat animam. Secundo, ponitur gratiarum actio, cum dicitur.

12 *Et bene. Deum.* Gratias agendo pro tanto beneficio.

Et

MORALITER.

3 *Et ecce homo erat in Ierusalem &c.* Simeon (qui obediēs interpretatur) bonum religiosum significat. Et hic manet in Ierusalem quæ interpretatur, pacifica, quia manet in pace æterna, & fraterna. Et bene dicitur iustus. s. ad proximum, & timoratus ad Deum expectās consolationem Israel, idest, diuinę visionis, eo quod Israel interpretatur videns Deum, & spiritussanctus est in eo, per suæ gratiæ beneficium.

9 *Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo.* Pater enim autoritatiue &

A accipit puerum in vlnas, vt innuat iuſtitiam legis gratia euã gelicæ fidei mutandam. Accipit etiam ſenior mundus innocentiam Chriſtianæ infamiæ, vt renouetur. ſicut aquila.

Beda. Quod Symeon, & Anna prouecti Ieſum excipiunt, & laudant, ſignificat fidelem ſynagogam, quæ poſt longam expectationẽ ꝓmiſſionum fide non ficta eum recepit, qui prænunciabatur.

Hom.15. in Lucam ✻ Origenes. Si ad tactum fimbriæ veſtimenti mulier nata

B eſt quid putandum eſt de Simeone, qui in ſuas vlnas accepit infantem. Et tu ſi vis tenere Ieſum, & amplexari manibus, omni labore nitere, vt ducem habet ſpiritũ veniaſq; ad tẽplũ.

Philip.3.d a *Nunc dimittis ſeruum tuum d.* Ambroſ. Qui vult dimitti, veniat in Ieruſalem, conuerſationem habens in cœleſtibus, veniat in templum imitetur exemplum illorum in quibus Deus habitat, Expectet dominum, accipiat in manibus verbum Dei, brachijs fidei, ſpei, & charitatis amplectatur, tunc dimittetur, vt non videat mortem, quia viderat vitam.

Luc.10.d b *Quia viderunt ocu. &c.* Sciebat quod beati oculi qui Chriſtum eſſent viſuri, & ideo donec illum videret, nolebat morte diſſolui, quem tamẽ, vt vidit, mox optauit in pace dimitti.

c *Quod paraſti. &c.* Et in primo aduentu Chriſtus ante faciem populorum a Deo paratur, vt credant, & diligant, & in

Rom.2.a ſecundo aduentu parabitur, vt videat eum omnis populus, & reddat vnicuique ſecundum opera ſua.

d *Ad reuelationem gen.* Vt reueletur cæcis oculis gentilium nulla ſpe dominici aduentus erectorum, & vt ipſe Iſrael glorietur, excipiens ſuum promiſſum, & deſideratum, & prefertur reuelatio gentium glorię Iſrael. Quia cum plenitudo gen-

Rom.11.c C tium intrauerit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit.

e *Symeon.* Qui interpretatur, audiens triſtitiam, figura eſt prophetarum, qui vindictam ſibi a Deo dictam ſuper populum audiebat, Anna quæ gratia dicitur, figura eſt eccleſiæ.

f *Ecce poſitus eſt hic.* In ruinam illorum qui ſteterant, & reſurrectionem illorum qui ceciderãt. Vel in ruinam vitiorum, & in

a Viſo redemptore. Q. Dimitte. Ad mortem carnis.

a Deum, et dixit. Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecun 1

a Quia reſponſum acceperat a ſpirituſancto, non viſurum ſe mortem, niſi prius videret Chriſtum Domini. b In ſinu Abrahæ requieturum. c Beati qui vident, quod Symeon uidit. Beati qui non uiderunt, & crediderunt. d Et carnis hominem, & cordis Deum. Chriſtum.

b dum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei ſaluta 2

a Quem poſtmodum omnibus populis quærendum dilectione, & conſpiciendum fide præuidi iam carnis, & mentis oculis ſaluatorem contemplor. b Ipſe ſaluator, ipſe lux illuminans.

c re tuum. Quod paraſti ante faciem omnium populorum. Lu 3

Ad gloriam fidei. Ad. 4

d men ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuę Iſrael. 5

a Ioſeph qui ad conſeruandam famam Mariæ pater eſt ab hominibus deputatus, & qui erat nutritius. b Ab Angelis, a paſtoribus, a Symeone. 6

Et erat pater eius, & mater mirantes ſuper his quę dicebantur de illo. 7

Deo & Mariæ. 8

tur de illo. Et benedixit illis Symeon, & dixit ad Mariam ma 9

e a Quia lapis offenſionis. b Non credentium

trem eius. Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurre- 10

f Quia lumen, quia gloria. Credentium.

ctionem multorum in Iſrael, & in ſignum cui † con- 11

g Ideſt, euangelium, in quo dicitur. Veni hominem ſeparare aduerſus matrem, & reliqua. 12

h tradicetur. Et tuam † ipſius animam pertranſibit gladius, 13

in reſurrectionem virtutum.

Non in ſe tantum, ſed in ſuis quoque prędicatoribus p[...]tus eſt in ruinam, & reſurrectionem, vnde apoſtolus, Chri[...] bonus odor ſumus Deo, in his qui ſalui fiunt, & in his qui [...]reunt. Bono enim odore, alij ſaluantur, alij pereunt.

✻ Titus Bo[...] Ep. Non ita accip[...]da eſt, quaſi Chriſ[...] autor ſit, vt cada[...] alijs neceſſaria ca[...] vt reſurgant null[...]nim ruinæ cauſ[...] offert, nec vllum [...]ſus, vt reſurgat, c[...]pellit. Rectius d[...]tur, per Chriſti [...]uentum effectum [...] is qui ante in pec[...]to immotus perſ[...]bat, peccato per [...]nitentiam cadat, ſique moriatur, q[...] iuſtitiæ deinceps [...]uat, perque fidem [...] Chriſtum reſurg[...] Vt enim meliora [...]xurgant, peiora [...] oportet. Niſi e[...] ſcortatio cadat, [...]dicitia nunquam exurget.

* Origenes. Videndum eſt ne forte Saluator non æ[...] alijs in ruinam venerit, & in reſurrectionem. Quia enim [...] peccato ſtabam, primo mihi vtilitas fuit, vt caderem, & [...]cato morerer Denique & ſancti prophetæ quãdo augu[...] aliquid contemplabantur, cadebant in faciem ſuam, vt [...]cata per ruinam plenius purgarentur.

g *In ſignum cui contra.* Omnia quæ de Chriſto narrantur [...]gnum ſunt, quod natus de virgine, quod ſurrexit, quod c[...]ſis ianuis intrat, cui ſigno contradicitur ab infidelib. Spũ[...]ter ſignum eſt in fide dñicę crucis, qđ vbique contradic[...].

* Titus. Per ſignum ſalutarem viuificamque crucem [...]cipimus. Moyſes enim fecit ſerpẽtem æneum, & poſuit e[...] in ſigno, hoc eſt in cruce.

h *Gladius.* Beda. Dolor dominicę paſſionis, quia non po[...] videre crucifigi ſine affectu materni doloris etſi ſperaret [...]ſurrecturum, & mortem deuicturum. Vſque ad finem [...]li animam eccleſiæ gladius tribulationis pertranſit, cum [...]gno fidei ab improbis contradicitur, cum multos rue[...]det, cum reuelatis cordium cogitationibus, vbi bonum [...]men ſeminauerat, zizania germinare conſpicit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et dixit, Nunc dim. ſer.* Ideſt, de cætero dimittes me de hac vita tranſire in cordis quiete.

2 *Quia vid. ocu. m. ſa. tu.* Lætanter enim volebat deſcendere ad limbum patrum, ex quo ſciebat Saluatorem natum.

3 *Quod paraſti ante fa. omnium po.* Ideſt, coram omnibus populi, quibus myſterium incarnationis, & redẽptionis prædicatum eſt per apoſtolos, ſecundum quod dicitur Pſalm. 18.a. In omnem terram exiuit ſonus eorum.

4 *Lumen ad reuelatio. gentium.* Quæ prius errorum tenebris tenebantur.

5 *Et glo. plebis tuæ Iſrael.* Magna eſt enim gloria Iudæis ad fidem Chriſti conuerſis, quod Chriſtus ſecundum carnem natus eſt de ipſis. Tertio ponitur parentum benedictio, cum dicitur.

6 *Et erat pater eius.* Ideſt, Ioſeph qui meruit vocari pater Chriſti, eo quod nutritius eius fuit.

7 *Et mater.* Scilicet, Maria quæ fuit mater eius vera.

8 *Mirantes ſuper his quæ di. de illo.* Tunc a Symeone, & prius a magis, a magis, & paſtoribus, & Zacharia, & Elizabet.

9 *Et bened. illis Symeon.* Quamuis enim Maria, & Ioſeph [...]ſent maiores Symeone in ſanctitate, ille tamen erat mai[...] quantum ad ſacerdotis officium, ad quem ſpectabat be[...]cere populum. Et non ſolum benedixit, ſed etiã futura p[...]dixit. 10 *Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſur.* Qui[...] paſſione Chriſti, quæ futura erat, multi Iudæi fuerant ex[...]cati a veritate cadentes, & multi fuerũt illuminati, qui p[...] erant ſimplices & ignorantes, vt patet de Apoſtolis, qui[...] poſt paſſionem Chriſti, data eſt intelligentia ſcripturar[...] ſecundum quod dicitur infra vlt. g. *Et tunc aperuit illis ſen[...] vt intelligerent ſcripturas.*

11 *Et in ſignum.* Scilicet, fœderis inter homines, & Deum.

12 *Cui contradicetur.* A ſacerdotibus, & legiſperitis, & m[...] alijs.

13 *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius.* Ideſt, dolor [...]ſionis eius pertranſibit animam tuam per compaſſion[...]. Ex hoc dicit Hiero. in ſermone beatæ virginis, quod qu[...] parte impaſſibili paſſa eſt, pluſquam martyr fuit.

MORALITER.

& mater impetratiue inducunt Ieſum, vt detur deuotis dulciter amplexandum, & ſic cum Symeone de tãto beneficio benedicunt dominum, & deſiderant exire de mundo, v[...] detur ad perfecte fruendum, ſicut & Paulus dicebat Ph[...] 1. *Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto.*

a *vt reuelentur.* Ante erat incertum, qui Iudæorum Christi gratiam reciperent, qui conspuerent. Sed audita natiuitate reuelantur cogitationes, & Herodes, & alij turbantur, quidam ad Christi magisterium accedunt.

✲ Titus. *Vt reuelentur, &c.* Hoc est, vt omnes omnium cogitationes manifestarentur, cunctisque fiant, qui ex omnibus ex animo illum dilexerint, eamque cum dilectionē constanter vsque ad mortem declarauerint. Qui rursum fucati, minimeque veræ fidei in eum fuerint, graueque propter crucē, scandalum passi fuerint.

b *Et erat Anna &c.* Qua per virum & mulierē vita totius mundi perdita est, testimonio vitæ in Christum redeū Anna coniungitur Symeoni. Conuenit mysterio ecclesiæ, quod Anna gratia interpretatur, q̃ est filia Phanuel, qui facies Dei dicitur, vnde sup. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. De tribu Aser. Id est, beati descendit, qui inter duodecim patriarchas ordine nascendi octauus est propter mysterium resurrectionis. Quinque sunt Annæ. Prima mater Samuel, secunda vxor Raguel, tertia mater Tobiæ, quarta filia Phanuel, quinta mater Mariæ.

✲ Titus. Anna hæc quæ tam illustri euangelistæ testimonio commendatur, mundi Israelisque salutem præ foribus iam adesse cernens confitebatur domino, hoc est, gratias illi animo agebat.

c *Processerat in di.* Beda. Iuxta historiam Anna, & deuotæ conuersationis, & venerandæ ætatis digna describitur, q̃ domino testimonium perhibeat: Significat autem ecclesiam q̃ in præsenti quasi sponsi dominiq; sui morte est viduata. Sed quia 12. octoginta quatuor faciunt Septem ad cursum huius vitæ, duodecim ad pfectionē apostolicæ doctrinæ pertinent. Quisquis ergo totum vitæ tpˢ apostolicis mancipat institutis, quasi octoginta quatuor annis cęlestis limina templi seruit, & domini præstolari aduentū laudatur, dum a dn̄o pertinatur. Septem anni q̃bus cum viro vixit, significāt perfectionem illius temporis, quo a domino cōuersante in carne edocetur, qui anni post ea per duodecim multiplicantur propter apostolicam doctrinam.

D

d *Quæ non.* Quia circa templum frequens erat. Eam nō discedere dicit, non quod ad horam non discesserit. Sic sancta ecclesia, & in prosperis, & in aduersis Deo seruiens a cœlo non recedit.

Vel moraliter. Anima a templo non recedit, cū semper studet & castum, & immaculatū custodire tēplum corporis sui Hinc præcipitur sacerdotibus veteris testamenti, vt tēpore ministrationis iugiter maneant in sanctis, quatenus anima quę Deo ministrare cupit, non quiescat a bonis operibus suis.

a ¶Vt malæ cogitationes quæ prius occultabantur proferantur in publicum, & destruantur a Deo quamdiu enim occultantur non possunt sanari. b ¶Anna (quæ gratia Dei) figura est Ecclesiæ. ¶Gratia eius.

a vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna[b] 1

b a ¶Persona Dei. ¶Aula Dei. ¶Prouectæ ætatis, erat. 2

c prophetissa filia Phanuel de tribu Aser. Hæc processerat in

¶Similiter synagoga cum heptatico ante octauam diem noui testamenti, a uirginitate, id est a lege naturæ.

diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem a virgi-

a ¶A tempore amissæ uirginitatis. b ¶Erat.

nitate sua. Et hæc vidua vsque ad annos octoginta quatuor,

a ¶Hoc exemplum uiduis proponitur quæ sunt in Ecclesia. ¶Alias orationibus.

d quæ non discedebat de templo, ieiunijs, & obsecrationibus 3

a ¶Quia Simeon accepit. 4

e seruiens nocte, ac die. Et hæc ipsa hora † superue- 5

¶Laudabat. 6

f niens * confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus 7 † assistens

qui expectabant redemptionem † Israel. Et vt perfecerunt 8 E † in Ierusalem

g omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in Galilæam 9

10

11

e *Et hæc.* Propheta uerat Symeon, prophetauerat copulata coniugio, prophetauerat virgo, prophetauerat, & vidua, ne qua aut professio deesset, aut sexus, & ideo talis Anna inducitur, & stipendijs viduitatis, & moribus, quæ digna sit nunciare redemptorem omnium venisse. Congruus ordo, non venit ante virum mulier, cuius verba non sunt digesta, sed generaliter dictum est, quod cōfessa sit domino, & loquuta de eo, quæ longa castitate, longisque ieiunijs ad hoc culmen peruenerat, vt spiritum prophetiæ acciperet, sed auctoritatem docendi mulier non accepit

f *Omnibus qui, &c.* Omnibus fidelibus q iugo Herodis alienigenæ grauati, liberationē ciuitatis, & populi expectabant, promittebat per aduentum Christi in proximo redemptionem a tyrannide alieni.

✲ Titus Quid loquebatur? Hic inquiebat est mundi redemptor, hic hominum est seruator, hic ille est, qui nostram mœstitiam, animæque eiectionem, in gaudium, & lætitiam conuertet. F

g *Reuersi sunt in Galilæam, &c.* Prætermittit hoc loco Lucas, quæ a Matthæo plenius posita sunt, scilicet puerum ob metū Herodis, delatum esse in Aegyptū, & mortuo Herode inde relatum, & habitasse in Nazareth. Solent enim singuli euangelistæ, Matt. 2. c

---

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et reuelantur, &c.* Ly, vt, non tenetur hic causaliter, sed cōsecutiue seu cōcomitatiue. Licet enim beata virgo ex passione filij maxime afflicta fuerit, tamen in fide immobilis, & firmiter stetit. Alij aūt discipuli quantumcūque solidi dicuntur dubitasse, & circa hoc mutationes diuersarum cogitationū habuisse quousqꝫ viderūt ipsū a mortuis resurrexisse. Aliter exponit Origenes de reuelatione occultorum peccatorum in confessione, quæ per effectum passionis in sacramento pœnitentiæ operantis sanantur.

2 *Et erat An. &c.* Hic consequenter describitur Christi recepti confessio seu commendatio, vbi primo describitur persona confitens ex nomine, cum dicitur: Et erat Anna. Secundo ex mentis eleuatione cū dicitur: *Prophetissa*: Et ex cognatione, cū dicitur: *Filia Phanuel de tribu Aser*: Et exprimūtur patria & tribus, ad declarandū certitudinē historiæ. Et forte ad distinctionē huius Annæ, ab alijs q̃ vocabātur hoc nomine. Describitur etiā ab ętatis maturitate, cū dicitur: Hęc processerat in diebus multis: & a castitate, in matrimonio, & ante & post, cū dicitur: Et vixerat cū vi. &c. Commēdatur etiam ab orationis sedulitate, cum dicitur.

3 *Quæ non discedebat.* De templo: Non quod ibi semper esset, sed frequenter: Sicut de homine bene frequentāte ecclesiam dicitur cōi modo loquēdi: Talis semper est in ecclesia.

4 *Ieiunijs.* Quibus incentiuum carnis reprimitur.

5 *Et obsecrationibus.* Id est, sacris orationibus, quibus mens in Deum eleuatur.

6 *Seruiens nocte & die.* i. valde frequenter, vel quia non erat ibi interruptio, p peccatū meritū auferēs pdictorū.

7 *Et hæc ipsa, &c.* Non a casu vel humana dispositione, sed spiritussancti reuelatione, sicut dictum est de Symeone.

8 *Confitebatur domino.* Gratias agens de tanto beneficio adimpleto.

9 *Et loquebatur de illo omnibus, &c.* Annuncians eis natum esse redemptorem.

10 *Et vt perfe. omnia, &c.* Scilicet, Maria, & Ioseph nihil omittentes, quamuis non tenerentur.

11 *Reuersi sunt in Galilæam ciuitatem suam Nazareth.* Hic accipitur Galilæa adiectiue, quia Nazareth est in terra Galilęę, sicut supra dictum est de Bethleem q̃ vocatur ciuitas Iudæa.

Puer

MORALITER.

Et erat Anna prophetissa filia Phanuel, &c. Ista moraliter ē exemplar non solum viduis, sed etiam mulieribus alijs. Primo quantum ad castitatem ante matrimonium, & in matrimonio, & post per tempus longum. Secundo, quantum ad deuotionem. Nam in obsecrationibus, & ieiunijs dicitur hic seruiens die ac nocte. Tertio quantum ad loquendi modestiam, quia non de fabulis, sed de Christi mysterijs loquebatur, propter quæ & alia bona dono prophetiæ replebatur.

¶Aetate. ¶Corpore.
a in ciuitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat, & † con- 1
¶Spiritu. a ¶Secundum quod homo.
b fortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant 2
¶Ad immolandas hostias.
†parentes eius per omnes annos in Ierusalem in die solenni 3
¶Per duodecim annos significantur duodecim tribus quæ ad Christum ueniunt.
c Paschæ. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendenti- †
¶Quia octonis protelabatur diebus.
bus illis Ierosolymam secundum consuetudinem diei festi,
consummatisque diebus cum redirent remansit puer Iesus 4
d † in Ierusalem, & non cognouerunt parentes eius. Exi- 5
a ¶Id est inter eos qui simul fueram comitati.
stimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter 6
¶Vicinos.
e diei, & requirebant eum inter cognatos: & notos. Et non in- †
uenientes, regressi sunt in Ierusalem requirentes eum. † Et
f factum est post triduum, inuenerunt illum in templo seden- 7
¶Eos.
tem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem, 8

gelistæ, sic quędam omittere quę ab alijs cōmemorata vide-
A rint, vel ab alijs cōmemoranda spiritu præuiderint, vt continuata suę narrationis serie, quasi nulla p̄termisisse videantur.
✠ Titus. Et si natura illorum ciuitas, illorum ciuitas esset Bethleem; attamen quod fixum annos iam aliquod domicilium in Nazareth obtinerent, vulgo ciuitatis Nazareth ciues habebantur, & dicebantur.

†Ioseph, & mater
a *Puer autem*. Beda. In eo quod puer erat, id est, homo fragilis, poterat crescere, & confortari. Nō in eo quod verbū, secūdum quod plenus sapientia, & gra-
†Ierosolymã
B tia perhibetur. Sapiē-tia, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Gratia, qa eidem homini Christo magna gratia donata est, vt ex quo homo fieri cœpisset perfectus esset, vt Deus.
Colos. 2. b.
✠ Theophylactus. Si dum paruus ætate erat, omnem sapientiam demonstrasset, videretur prodigium, sed per profectum ætatis seipsum ostendebat, vt totum impleret orbem, non autem quasi suscipiens sapientiam, spiritu confortari dicitur. Quod enim ab initio perfectissimum est, quomodo potest deinde perfectius fieri?
b *Et ibant pa. &c.* Beda. Merito Lucas inter quatuor animalia vitulo cōparatur, qui quasi animal hostiis deputatum circa templū, maxime & Ierusalem, narrationis suæ versatur incessu. In principio sacerdotē collocat ad aram orantem pro populo foris stante. Maria concepto domino Ierusalem mittit ad domum pōtificis, ibi Baptistam natum refert. Illuc ipsum cū parentibus singulis annis ducit. Duodennem in templo choris Doctorū interserit. Et post cętera talia, discipulos domini in templo laudantes in fine euangelij sui concludit.
C c *Et cum factus esset, &c.* Vtraq; natura Christi hic aperitur, & quę iuxta maiestatem patri, & q̄ iuxta fragilitatē decebat matri. Ascendit homo cū hominibus ad offerēda sacrificia, seruat legem quam seruādam imperauerat, vt nos ad seruandum instrueret. Duodecennis audit seniores, & interrogat, vt eorum reprimat audaciā, qui indocti, non ad discendum, sed ad docendum volunt submitti. Mox maiestatem suā ap[er]it. Congrue duodecimo anno prima fidei rudimēta reuel[at], q[uæ] per duodecim apostolos per totū mundum erāt propa[ganda].
Beda. Cum duodenarius multiplicatis inter se septe[narii] partibus constet, iure per ipsum rerū, & temporum vniuersitas, & perfectio [desi]gnatur. Et ideo [re]cte a duodecimo a[nno] iubar sumit exo[rdium], quo omnia lōe [sui] tempora doce[ret oc]cupari. Nō erg[o ne]ciose immemo[r pe]rhibetur carna[lium] parentū, sed vt [osten]dat, quia anteq[uam] ibi parentes e[ss]et, ipse in ciuitate [&] templo Dei pat[ris] iure residebat.
d *Et non*. Be[da]. S[i] quęritur quō m[odo] potuit a parent[ibus] obliuiscēdo rel[inqui], qui tanta paren[tum] prouidentia nu[trie]batur. Rn̄den[dum] est, quia filijs I[srael] ad festa conflu[entibus], vel ad p̄pria re[deun]tibus, mos erat seorsum viros, seorsum fęminas choro[s du]cētes incedere, pueri cū quolibet parēte indifferenter i[re po]terant, ideo Mariā, & Ioseph vicissim putasse puerum I[esum], quem secum non cernebant, cum altero parente reue[rti].
✠ Orig. Sicut autē qn̄ ei insidiabantur Iudæi, elapsus e medio eorum, & non apparuit, sic & nunc furto rema[nsit] puerum Iesum, & parentes eius vbi remanserat, ignorat.
e *Require*. Metuebant, ne quod Herodes in infantia eius [pene]trare quæsierat, tunc iam in pueritia positū, inuenta opp[ortu]nitate alij interficerent, & ipsi proditores illius inuenire[ntur].
✠ Orig. Non statim vt quæritur, inuenitur, non enim inter cognatos, & carnis propinquos inuenitur Iesus, neque enim [po]terat humana cognatio Dei filiū continere. Non conuen[itur] inter notos, qa maior est mortali notitia, in multorū con[cursu] tu non pōt inueniri, nec vbiq; inuenerunt, sed in templo; tu ergo quære Iesum in templo Dei, quære in Ecclesia, Christi sermonem, atque sapientiam, i. filium Dei repe[ries].
f *Post triduum. &c.* Vna die reuersi sunt ab Ierusalem, sec[un]da die quærunt inter cognatos, & non inuenientes, terti[a] die regressi Ierusalem inueniunt.
Post triduum reperitur in templo, vt esset iudicio, qa p[er] triduun

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Puer autem, &c.* Hic cōsequenter describitur pueri oblati profectus, quantū ad corpus, cū dicitur: Crescebat, & quātū ad animā cū dr̄: Et cōfortabatur. Aduertēndum tn̄, quod in corpore Christi fuit augmentum reale quantitatis: sed in anima eius non fuit augmentum reale gratiæ, & virtutis: qa totam plenitudinem gratiæ habuit ab instanti suæ conceptionis. Sed quātum ad ostensionē in effectu magis apparebat, secundū quod ille crescebat, & secundū quod volebat.
2 *Et ib. parentes eius.* Tanquam deuoti & religiosi.
3 *In die solemni.* Ter in anno debebant omnes masculi apparere in Ierusalem coram domino secundum quod habetur Exo. 23. scilicet in pascha, pentecoste, & festo tabernaculorum. Sed cum illis qui erant longe a Ierusalem, cuiusmodi erant Galilæi, dispensabatur de duobus vltimis festis.
4 *Remansit puer.* Nō a casu vel obliuione, sed sua volūtate & ordinatione vt a pueritia ostēderet zelū suū circa spiritualia.
5 *Et non.* Ad solennitatem vero Paschæ, viri ibant seorsi a mulieribus in vno comitatu & mulieres in alio, & simil[iter] reuertebantur, vt magis religiosè solēnizarēt festū ab vxo[ri]bus continentes, sicut & in datione legis p̄ceptū fuit, qd̄ c[onti]nerent per tres dies ab vxoribus suis, prout hr̄ Exo. 19. P[ueri] aūt indifferenter poterant ire in comitatu virorū, aut m[ulie]rū, & ideo Ioseph quando non vidit puerū Iesū in comi[tatu] virorū, existimauit eū esse cū Maria in comitatu mulier[um] eodē modo Maria credidit eum esse in comitatu viroru[m].
6 *Venerunt iter.* Et cum die sequenti quæreretur in ista [co]mitiua, & in illa, non inuenerunt eum: ideo tertia die rec[urre]runt in Ierusalem, a qua recesserant per vnam dietam & quarta die inuenerunt eum, & hoc est quod subditur.
7 *Post triduum, &c.* Non in theatro, vel in ludo, sicut sol[ent] pueri inueniri, sed in loco orationi, & doctrinæ sacræ de[pu]tato. 8 *In medio do.* Vt melius posset omnes audire [&] melius cum eis conferre.
Stupebant

MORALITER.

1 *Puer autem, &c.* Scilicet, secundum corpus. Nā secūdum animā ab instanti conceptionis fuit totaliter perfectus. Sed hanc perfectionem non ostēdebat, nisi prout conuenientia tēporis exigebat, secundum illud Ecclesiastis 8. a. Tempus & respōsionē cor sapiētis intelliget. Et in hoc literatis & sapiētibus dedit exemplum, vt non ostendant sapientiam sua[m] nisi secundum loci, & temporis opportunitatem.
† *Et cum factus esset Iesus, &c.* Per hoc ostendit, quod a pu[e]ritia debent assuefieri homines ad diuina: Et ad idem [fa]cit, quod alijs recedentibus in loco diuini cultus reman[sit].
† *Et requirebant eum inter cognatos & notos, & non inuenien[tes] regressi*

...m illius triumphalis passionis, in sede cœlesti, & ho... diuino fidei nostræ, se resurgens ostenderet qui mor... credebatur.
Quæsitus aduentus Christi a patriarchis ante legē, non est inuentus. Quæsitus a prophetis, & iustis sub lege non est inuentus. Quæsitus sub gratia gentilibus inuenitur.
...er, id est, ecclesia. Mater, id est, synagoga, per tres leges quærunt Christum & nō inueniūt ... er Euāgelium.
In medio. Beda. ... fons medius ... rum sedet, sed ... exemplar hu... tis prius inter... & audit quàm ... at, ne paruuli a ... ibus doceri e... cant, ne infir... docere audeat.
Origenes. Inter... autem non vt addisceret, sed vt interrogans erudi... Ex vno quippe doctrinæ fonte manat, & interrogare, & ... ndere sapienter.
Stupebant. Ecce signum diuinitatis. Apparet, quod non ob ... ritiæ necessitatem audiebat, sed ad ostendēdum quod ... o erat, homines magistros humiliter audit. Ad probādū ... Deus, eisdē loquentibus sublimiter respondet, diuina ... a sapientiam prodebat, sed ætas humanā infirmitatem ... debat. Vnde mirātur Iudæi & turbātur, sed nō miratur ... s, q cū propheta clamat: *Paruulus natus est nobis, filius datus ē.* ... Paruulus factus, vt inter paruulos crescēdo, & proficiē... ulatim eos ad capienda suæ virtutis arcana proueheret.
Quid est quod me quærebatis? Beda. Non quòd eum quasi ... m quærunt vituperat, sed quis sit sibi verus pater insi..., & quid potius debeat ei cui est æternus filius, mentis ... os attollere cogit. Quia enim Deus, & homo est, nunc ... Deitatis, nunc infirma præfert humanitatis. Quasi fi... Dei in templo commoratur, quasi filius hominis cum ... tibus ... o iubent regreditur.
Origenes. Cur dolentes eum querebant? An ex'eo quod ... rit, aut errauerit? Absit. Nunquid enim fieri poterat, vt ... eum formidarent infantem, quem Dominum esse co... ierāt? Sed quomodo tu si quādo scripturas legis, quæris ... sensum cum dolore, nō quod scripturas errasse arbitre... veritatē quam intrinsecus habeat, quæris inuenire, ita ... uærebant Iesum, ne forte relinquens eos reuersus eēt ad ... m, cum illi placuisset iterum descensurus. Oportet ergo eum

eum qui quærit Iesum, non negligenter, & dissolute transire, sicut multi qrunt, & nō inueniūt, sed cum labore, & dolore. D
c *Nesciebatis.* Inuentus in templo dicit, *In his quæ patris mei sunt oportet me esse.* Ostendens templū non minus ad se quā ad patrem pertinere, quia quorum est vna maiestas horum etiā vna fides, & vna domus; nō solum materialis, sed etiā spiritualis. Alibi enim ad mysteriū mater impellit, hic mater arguitur, quia adhuc quæ humana sunt exigit. Sed cum hic duodecim describatur annorum, ibi discipulos habere docetur. Vides matrem didicisse de filio, vt exigeret a validiore mysterium, quæ stupebat in iuniore miraculum.

Ambrosius. Magister veritatis offi- E

a Stupebant autem omnes qui eum audiebant super † pru- 1
¶Super responsorum prudentia. a ¶Hoc. b ¶Maria, & Ioseph, uel quicunque alij hoc uidentes. 2
dentia, & responsis eius. Et videntes * admirati sunt. Et dixit 3
¶Futatiue.
mater eius ad illum: Fili quid fecisti nobis sic? Ecce pater
b tuus, & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid est 4
c quod me quærebatis? Nesciebatis, quia in his quæ patris mei 5
6
sunt oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod 7
¶Congrua uerba: Vere descendit qui humiliatur sub illis.
loquutus est ad illos. Et descendit cum eis, & venit Naza- 8
a ¶Quasi sub signaculo recondebat.
d reth, & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia 9
a ¶In natura humanitatis. 10
e verba hæc in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia, & 11
12

† intelligentia
* eum

ci um implet pietatis. Et miramur si defert honorem patri qui subditus est matri. Ista subiectio non est necessitatis, sed pietatis. Ecce quid parentibus debeamus, ostendit.
✢ Titus. Dominus noster humana responsione quam dare licebat repudiata diuinam attulit, minime obscure per illam ostendens, se Deum esse carne obtectum. Nam cum Deipara Iosephum qui vulgo illius parens habebatur, patrē illius appellasset, ipse sermonem ita excepit, vt templi dominum, hoc est, Deum, non autem Iosephum patrem suum planum esse faceret.
d *Et mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo.* Omnia quæ de domino, vel a domino facta cognouit, siue quæ intellexit, siue quæ nondum intelligere potuit, omnia in memoria recondebat, vt quando tempus prædicandæ, seu scribendæ incarnationis eius adueniret, sufficienter vniuersa, prout essent gesta posset explicare quærentibus. Sic nos crebra factorum, & dictorum domini, meditatione importunos cogitatus repellamus, & alios instruere laboremus.
* Titus. Conseruabat omnia quæ Angelus, & quæ pastores, & quæ Simeon, & quæ Anna, & quæ ipsemet tandem filius ad illam dixerat.
e *Proficiebat sapientia.* Beda. Sicut est carnis ætate proficere, sic est animæ rationalis sapientia, & gratia proficere, non quod hoc eguerit susceptor Deus, præsertim cum supra plenus fuisse sapientia describitur, sed quia hoc pro remedio nostræ salutis suscipere elegit, vt cum caro, & anima rationalis a Deo suscipitur, vtraque pariter saluaretur. F

Gregorius.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Stupebant,* Id est, valde mirabantur.
2 *Super prudentia & responsis eius.* Quia alias inauditum fuerat quod puer talis ætatis, tam sapienter loqueretur.
3 *Et dixit mater eius ad illum: Fili quid fecisti nobis sic?* Ioseph ... m dicet pater eius diceretur, tamen non fuit ausus il... arguere, cum firmiter crederet ipsum esse Dei filium, ... mater ex maxima dilectione, quam habebat ad illum ... fecit, quia amor excellens dominium nescit.
4 *Dolentes quærebamus te* Id est, dolentes de absentia tua, cu... præsentia est nobis dulcissima. Per hoc moraliter desi... ur quod Christus in dolore contritionis quærendus ... sic inuenitur, nisi per peccatum a nobis absentetur.
5 *Et ait ad illos: Quid est quod me quærebatis?* Scilicet inter con... guineos, q.d. magis quærendus sum in occupatione cir... spiritualia. Ideo subditur.
6 *Nesciebatis, quia in his quæ patris mei sunt oportet me esse?* Magis enim afficiebatur ad patrem naturalem, & æternum, quam ad matrem naturalem & patrem putatiuum.
7 *Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad illos.* Quia non erant adhuc assueti audire talia ab eo.
8 *Et descendit, &c.* Ad eorum consolationem.
9 *Et erat subditus illis.* Ad nostram instructionem, & superbiæ nostræ confusionem.
10 *Et mater eius conseruabat omnia verba hæc.* Exponatur sicut supra.
11 *Et Iesus profic.* Et iste profectus erat realis, inquantum erat a parte corporis, vt prædictum est.
12 *Sapientia, & ætate.* In Christo duplex ponit sapietia. Vna diuina, & hęc nō potuit augeri, vel diminui cū necessario sit infinita, alia humana, Et hęc ponitur duplex in Chro Vna habitualis, & ista in Christo non fuit augmētata, quia ab instāti conceptio-

Duplex sapiētia in Christo

MORALITER.

... *sunt in Ierusalem requirentes eum.* Per hoc ostenditur, quod ... itualiter nō inuenitur in carnali societate, sed in templo ... est locus orationis, & sacrę doctrinę. Per hoc autem quod ... entus fuit post triduum significatur, quod post triduum ... ntritionis, confessionis, & satisfactionis a fidelibus spiritualiter tualiter inuenitur.
8 *Et descendit cum eis, & venit in Nazareth, & erat subditus illis.* Ex hoc arguitur humana superbia, quæ frequenter renuit subijci superioribus suis.
11 *Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.* Exponatur vt supra.

Gregorius. Iuxta hominis naturam proficiebat sapientia,
A non quod ipse sapientior tempore, qui a prima conceptionis hora spiritu sapientiæ plene permanebat, sed eãdem qua plenus erat sapientiam cæteris ex tempore paulatim demonstrabat. Iuxta hominis naturã proficiebat gratia, non quod ipse non habebat per accessum temporis accipiendo, sed pandendo donũ gratię quod habebat apud Deũ, & homines. Quia quantum pficiente ętate patefaciebat dona gratię hoĩbus quæ sibi inerãt, & sapientię, tñ eos ad laudẽ Dei excitabat, per considerationẽ ipsius sapientię, & gratię quas Deus ipsi cõtulerat, sic & Deo patri ad laudem, & hominibus ad salutem proficiebat. Ecclesiastes ait, Sapientia mea stetit mihi.

ætate, & gratia apud Deum, & homines.

Hieronymus. Stetisse sapientiam est, quod etiam in carne sito sibi permansit sapientia. Quod habet profectum sapientia, non stat ei sapientia, qui autem non recipit profectum, nec per momenta succrescit, sed semper in plenitudine est iste dicere potest, stetit mihi sapientia.

Beda. Super Exodum, [...] tat verbo virtutis suæ Christus omnia, & est agnus Dei qui tollit peccata mundi, & sacerdos in ęternum, omnis sanctitatis ornatu pręclarus, non quæ [...] tus in carne per exercitiũ laboris accepit, sed quod in vtero virginis incarnatus, perueniente gratia spiritus totũ simul hab[...]

NICOLAVS DE LYRA.

conceptionis habuit tantam plenitudinem sapientię, quanta põt conferri naturæ humanæ. Alia experimẽtalis quæ accipitur per operationẽ sensuum. Et secundũ hoc dicunt aliqui, quod in
B Christo fuit sapientia, vel scientia acquisita, quia intellectus agẽs in Christo fuit eiusdem naturæ cum alijs hominibus, & ideo cum nõ sit ponẽdus ociosus, in eo habuit operationem abstrahendi species intelligibiles a phãtasmatibus, & istę species recipiebantur in intellectu passibili ipsius, & sic profecit in tali sapiẽtia, seu sciẽtia accepta a sensibilibus. Alij vero dicũt, quod nõ pfecit in tali sciẽtia quãtũ ad habitũ, qa duo habitus eiusdẽ rõnis nõ possunt esse simul in eodẽ intellectu, talis autem scientia acqsita nõ vr esse alterius rõnis quã infusa circa idẽ obiectũ, sicut oculus miraculose datus, est eiusdẽ rõnis oĩno cũ oculo dato, vel generato per naturã: Nec tñ propter hoc intellectus agẽs in Christo fuit ociosus, qa nõ solũ in abstractione specierũ intelligibiliũ necessaria ẽst operatio intellectus agẽtis, sed ẽt in consideratione secundũ habitũ scientiæ iam prius acqsitæ, in qua consideratione nõ abstrahit de nouo spẽs. Si aũt consideretur sapientia Christi quantũ ad ostensionẽ in effectu, sic fuit ibi pfectus quoquõ, inquãtũ sapientiam suã non tm̃ humanã, sed ẽt diuinam magis ostendebat secundum suum beneplacitum, & prout nostræ saluti expediebat, sicut dictum est supra de profectu ipsius in gratia, & vir[...]

ADDITIO.

In cap. 2. Vbi dicitur in Postilla. *Quia duo habitus eiusdem rationis non possent esse simul, &c.*

Habitus scientiæ infusæ non est idem specie habitui scientię acqsitę, licet sint de eodem, & circa idem obiectum: Cuius ratio est, Nam habitus non solum distinguuntur secundũ naturam, aut obiecta, sed etiam secundum principia actiua talium habituũ, seu dispositionũ, prout habetur in prima secundę quęst. 54. art. 2. in cor. qõnis Et inde est, quod habitus sciẽtiarũ diuersificãtur non solũ secundũ diuersitatẽ obiectorũ, sed ẽt secundũ diuersa media, qbus demonstrãtur conclusiones ipsarũ scientiarũ. Sicut habitus scientię astrologię de rotunditate terrę, qui demonstratur per media mathematica, est alius ab habitu scientię naturalis de eadẽ rotunditate terrę, qui demonstratur per medium naturale. Vnde licet conclusio demonstrata p vtramq; pręd ictarum scientiarum circa hoc sit eadem, habitus tñ scientię talis conclusionis diuer
C sificantur specie secundũ diuersitatem harũ scientiarũ, put habetur parte 2. q. allegata. Cum igitur principium actiuum habitus scientię acquisitę sit lumen naturale intellectus agentis, principium vero actiuum habitus scientię infusę sit lumẽ supernaturale, sequitur quod tales duo habitus sunt diuersarum rationum, & sic possunt esse simul in eodem intellectu.

Nec est simile de oculo miraculose facto, &c. put dicit Postillator. Nã res nãles distinguunt spẽ secũdũ principia intrinseca tantum; præcipue secundum formam, non autem secundum principia extrinseca, sicut est principium efficiens. Ignis. n. generatus ex alio igne idẽ specie igni generato ex reflexione solarium radiorũ, eo quòd forma specifica vtriusq; ignis est eadẽ specie, licet causa efficiens sit diuersa. In habitibus aũt diuersitas specifica accipitur, ẽt sm principiũ extrinsecũ, vt est principiũ efficiens, sicut ẽt diuersificatur secundũ obiectum, quod est extrinsecũ, vnde credendum est, quòd Christus profecit in scientia acquisita, scilicet experimẽtali, non solũ quantũ ad actum, sed ẽt quãtũ ad habitũ. Et hæc est opinio, quam sanctus Thomas veriorem esse asserit in hac materia tertia parte quęst. 12. art. 2. in cor. q. Quæ quidem opinio magis consonat literæ. Testatur enim euangelista, quod Christus profecit in sapientia. Cum igitur quælibet sapiẽtia proprie dicta, est habitus, sequitur quod profecit in habitu sapiẽtiali. Similiter prædicta opinio est magis cõsona rationi. Nã non solũ est incõueniens dicere quod intellectus agens in Christo esset ociosus, sed etiam si Christo deesset aliqua naturalis actio intelligibilis, humanæ naturæ ptinẽs, sicut est actio abstractionis intellectualis, quod maxime pertinet ad humanum intellectum.

REPLICA.

In cap. 2. Vbi Iesus dr̃ pfecisse sapiẽtia Postill. excludit vnã opinionẽ dicẽtẽ, qd nõ pfecit secũdũ habitũ infusũ, sed experimẽtalẽ & acquisitũ. Et arguit postillator, qa habitus vterque, est eiusdẽ rõnis circa idẽ obiectũ, duo aũt accidẽtia eiusdẽ speciei in vno subiecto esse nõ posũt, qualiter igitur illi habitus essent in eodẽ intellectu? Hic Burgensis sumit certamen pro Sancto Thoma dicens, quod illi habitus non sunt eiusdem speciei, quia habitus non solum distinguuntur per obiecta, sed ẽt secundum principia actiua talium habituum. Sed Burgensis inuolutio est contra cõem Philosophorũ scholã. Secantur enim sciẽtiæ, quemadmodum secantur, & res, vt dr̃ de Anima. Nihil. n. pertinens ad cãm effectiuã ponit distinctionẽ in scientijs, qa alias scientia a diuersis pceptoribus traderetur caperet distinctionẽ, quod falsum est: Nec valet quod de sancto Thoma adducit, quod habitus diuersificãtur diuersitate mediorũ: nã hoc improbat Arist. 1. poster. Nã demõstratio non variatur p media, sed in post. vel latius subsumendo, vt dicitur idem in cap. Augentur aũt demonstrationes. Nec valet quod adducit de medijs mathematico, & naturali: nam si eadem conclusio pbatur p diuersa media, ex hoc non variatur scientia, qa manet eadem conclusio, quãuis diuersimode pbata. Sicut si eadem conclusio, s. Deus est vnus pbaretur rõne & auctoritate, s. sacrę scripturę, vnũ esse principiũ creditũ, aliud aũt ratiocinatiuũ, eadem tñ esset scientia illius cõclusionis, quamuis non idem principium, ideo in talibus benediuersificatur intellectus, sed non scientia. Quia intellectus est habitus principiorum, scientia vero conclusionum ex prioribus posteriorum, principijs enim existentibus pluribus maxima cõclusio, per cõsequẽs vna sciẽtia. Nec verum est quod Burgens. adducit, quod principium actiuũ scientiæ acquisitæ sit lumen naturale intellectus agentis, & scientiæ infusæ lumen supernaturale, qa huiusmodi lumina, & si sint principia manuductiua actuũ, nõ tamẽ habituũ, vnde & si habitus acquisiti sint ab actibus frequentatis, hoc solum est materialiter, nõ efficiẽter, iõ Aristoteles circũloquendo genus causę materialis dicit habitũ ex actibus, nõ ab actibus, qa actiuũ respectu actus & habitus ex potẽtia cũ obiecto tãq duę causę materiales cõcurrentes ad actũ eliciendum, ex cuius actus multiplicatione habitus fit, nõ tanq a principio actiuo, sed materiali, qa actus nõ mouet potẽtiã, sed pducitur a potẽtia & obiecto cõcurrentibus secundum Burgensẽ, igitur fieret circulatio in causis eiusdẽ generis phibita Philosophis. Lumina igitur dicta cõcurrunt in pductione actuum, nõ vt principia actiua, sed vt obiecti ostensiua sicut lumẽ cõcurrit ad visionẽ coloris, visionem tamen non efficit, sed solum visibile in potentia, vt visio fiat ostendit, & sic ptinet ad actum, sine causalitatem habet. Ex quo igitur actus non habet causalitatẽ actiuã, sed materialẽ respectu habitus. vt dictũ est, lumina illa efficiũt habitũ. Nec valet qd Burgen. ad pbãdũ inducit, qd videlicet principiũ effectiuũ, extrinsecũ aliquid faciat specificandũ habitũ, qa vt dicit obiectũ distinguit & specificat habitũ, & tñ est principiũ habitus extrinsecũ. Ad hoc dico, quod obiectũ se solo nõ est principiũ actiuũ respectu habitus, sed est materiale, qa materia, circa quã habitus versatur sic distinguit & specificat, sed actiuũ & motiuũ est, nõ respectu habitus, sed potẽtię, cũ cõcursu potẽtię est actiuũ, respectu actus eliciẽdi. Ex istis igitur dictis falsis n̄ bñ infert Burgensis quod habitus infusus & acqsitus, circa idẽ obiectũ sint diuersi agẽs naturale & supernaturale. Nã supnaturaliter illuminati naturali[...]

naturaliter videt, ita & supnaturaliter instructus naturaliter intelligit. Hæc aũt opinio Burgẽsis, & Sãcti Thomę est cõtra Beatũ August. 3. de Trinit. cap. 9. & Beatũ Ambr. de incarnatione verbi, quorũ sñia est, q differentia originis non diuersificat speciem. Et ponunt exemplũ de hoĩe creato, & generato qui sunt eiusdẽ speciei. Volẽs videre huius opinionis pulchrã deductionẽ videat Scotũ circa tertiã distinctionẽ decimãquartã, vbi soluuntur oĩa argumenta opinionis cõtrariæ. D

CAP. III.

a ANno autem, &c. Herodes, Philippus, & Lisanias, q cũ Pilato Romano preside regũt Iudẽã, filij fuerunt maioris Herodis sub quo natus est Dñs. Inter quos & ipsũ Archelaus 10. annis regnauit, quo pter superbiam remoto regnum in quatuor tetrarchias diuisũ est, vt minueretur superbia Iudæorum. Annas, & Caiphas principes sacerdotum quando Ioãnes cœpit prædicare, & Annas illum anno quo Ioãnes incepit prædicare, Caiphas illum quo Dominus crucifixus est, administrabat, quia pôtificatus, nõ iure, vel generis merito, sed Romana potestate præstabatur. Multos legimus pontifices tũc fuisse, quos subticet Euãgelista, ponens tantum illos qui ad domini pertinent passionem. Quia vero Ioannes illum veniebat prædicare, qui ex Iudæis quosdam, & multos ex gentibus redempturus erat per regnum gentium, & principes Iudæorum prædicationis eius tempora designãtur. Et quia gentilitas per fidem colligenda, Iudæa pro perfidia dispergenda erat, vnus gẽtium, multi Iudæorum principes describuntur, quia ad finem regni veniebat, quæ tot regibus subiacebat. Sacerdotum etiam facta est memoria, quia ille nunciatur, qui simul rex, & sacerdos erat. Origenes. In prophetico sermone solis Iudæis prædicatorum solum Iudæorum regnum describitur. Visio, inquit, Isaiæ in diebus Oziæ, Ioathan, & Acham regum Iuda. Et in Euangelio quod erat prædicandum vniuerso mundo, dominium describitur Tyberij Cæsaris, qui totius orbis Dñs videbatur.

b *Factum est verbum, &c.* Beda. Cõgregaturus ecclesiam Dei filius primũ operatur in seruulo, vt Ecclesia non ab homine cœperit, sed a verbo, vt appareat maior auctoritas Ioannis nouum baptismi ritum instituentis factum est verbum Dñi super Ioannem, id est, ad Ioannẽ. Quod quidem est desuper, sola Dei gratia, prius operatur verbum intus, & declarat Ioanni quæ velit ab ipso proferri, postea profert Ioannes: Sequitur verbum interius operans, sonus vocis exterius sonans; *In deserto.* Id est, In Ecclesia quæ prius deserta, modo plures habet filios. Factum est ergo verbum in deserto, vt quæ tunc erat deserta fructum nobis in terra generaret factũ est verbum, vt Ioãnes pęnitentiam prædicaret, non remissionem daret: Vnde Ioãnes est figura legis quæ peccatum nunciat, non condonat. Ioannes prenuncius Christi, ita lex prenũciat gratiam Ecclesię. Matthæus, & Marcus commendant Ioannem ex vestitu, & cibo, & cinctu, sufficit Lucæ Ioãnem commendare sola commemoratione prophetiæ. Nullo enim indicio sui eget, qui verbo Dei abundat. Vnum itaque dixit, & omnia declarauit. E Matth. 3. a Mar. 1. a

✠ Titus. Hæc clare ostendunt Ioannem ad baptismi & verbi ministerium se non ingessisse, sed a Deo vocatum, & missum fuisse. Cæterum vnũ hoc munus in causa fuit, cur tam stupenda, & admirabilia, in ipso statim initio, circa illum acciderint. Oportebat enim non modo Christum ipsum, sed Christi quoq; precursorem idoneum apud oẽs haberi, cuius dictis fides accõmodaretur. Factum est autem verbum Dñi in deserto, quia plures futuri erant filij desertę, quam nuptæ. F

CAP. III.

a ANno autem quintodecimo Imperij Tybe- 1
rij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iu- 2
dæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, 3
Philippo autem fratre eius, tetrarcha Itu-
¶Terræ. ¶Regio est.
rææ, & Traconitidis regionis, & Lisania 4
Abilinæ tetrarcha, sub † principibus sacerdotum Anna, & 5
a ¶Istud. Vade, & prædica baptismum.
b Caipha, factum est, verbum Domini super Ioannem Zacha- 6

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

1 ANno autem quintodecimo. Postquam descriptus est saluatoris ortus per suam incarnationẽ, hic cõsequẽter describitur eius pgressus per suã predicationẽ. Et circa hoc primo describitur pdicatio pcursoris, secundò ipsius saluatoris seq. cap. Circa primum describitur pdicationis Ioannis tempus, secundò subditur pdicationis actus, ibi: *Et venit in omnem regionem*, tertio, pdicatio fructus, ibi: *Et interrogabant eum.* Circa primum considerandum, q tempus predicationis Ioannis describitur per nomina & tempus Imperatoris tunc regnantis, & præsidis Iudeę, & tetrarcharum, & sacerdotum, ad ostendendum certitudinem historię, & auctoritatem predicationis Ioãnis Baptistę, sicut in scriptis authenticis solet fieri, cum dicitur; *Anno autem quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris.* Iste Tyberius successit Octauiano Augusto, sub quo natus est Christus, 42. anno imperij eius, & similiter Ioannes Baptista per dimidium annum ante: Augustus autem imperauit 57. annis, ex quo patet q anno 15. Tyberii Ioannes fuit 30. annorum, & hoc est tempus debitum prædicationi, quia tũc viget ætas virilis, vnde Ioseph 30. annorum erat, quando stetit coram Pharaone, Gen. 41. & Ezechiel quando incepit prophetare, Ezech. 1. 2 *Procurante Pontio Pil. Iud.* Pilatus iste non fuit Iudæus, sed gentilis de territorio Lugdunẽsi oriundus secundũ Iosephũ, & a Romano Imperatore fuit missus ad regendã Iudæã tũc Romanis subiectã. 3 *Tetrarcha autem Galilææ Herode, &c.* Romani volentes frangere Iudæorum superbiam, & auferre ab eis rebellãdi occasionẽ abstulerunt ab eis nomen regium diuidentes regnum in plures partes, q̃ tetrarchiæ dicebãtur. 4 *Et Lisania Abilinæ tetrarcha.* Glo. Beda. Dicit, q isti tres hic nominati, s. Herodes, Philippus, & Lisanias fuerunt filii Herodis, sub quo natus est Christus, & ipso mortuo Archelaus eius filius, & frater prædictorum successit ei in regno 10. annis, quo accusato apud Cæsarem, & misso in exilium apud Viennam, imperator regnum tribus fratribus prędictis diuisit per tetrarchias. Sed, q iste Lisanias fuerit filius Herodis ex historiis authenticis nõ habetur, q a nec Iosephus, nec Scholastica historia ponunt eũ inter filios Herodis, sed magis dicũt ipsum fuisse filium Ptolemęi Mannei, q sub libano habitabat, & Alexãdrę filię Aristoboli q de Machabæis descẽderat. 5 *Sub principibus sacerdotum, &c.* Secundum q dicit Iosephus, & Scholastica historia. Sacerdotium tunc nõ pcedebat secundum Genealogiã, & dignitatẽ generis, put in lege fuerat statutum, sed passim a Romanis vendebatur, ita quòd non solum singulis annis mutabatur summus sacerdos, sed etiam aliquando in eodem anno, & ideo a 15. anno Tyberii quo incipit prædicatio Ioannis vsque ad 18. annum Tyberii in quo passus est Iesus, plures fuerũt summi sacerdotes, q̃ isti duo, sed quia Anna erat summus sacerdos, quando Ioannes incepit prędicare, & Caiphas, quando passus fuit Christus, ideo Lucas de istis duobus tantum mentionem facit. 6 *Factum est verbum domini, &c.* Per reuelationem diuinam per quam habuit mandatum de prędicatione exequenda.

MORALITER.

1 *Anno autem quintodecimo imperii.* Quòd autem prędicatio Ioannis tam solenniter describitur, scilicet per tempora Imperatoris, & Pontificum, & Principum, est ad designandum eius excellentiam, quẽ nunciare veniebat, vtpote qui summus imperator, & Pontifex, & gubernator oĩum existebat. 6 *Factum est verbum domini super Ioannem.* Per quem significatur prędicator Euangelij, propter quod super eum debet esse verbum Domini, vt eius instinctum viuendo, & docendo sequatur, & non ẽ conuerso, sicut faciunt prędicantes propter quęstum qui pro libito suo formãt verbum, prout ęstimant consequi temporale lucrum.

a *Prædicans baptismum pœnitentiæ, &c.* Beda. Ioannes baptismum pęnitentię prædicauit, & quibusdam etiā dedit, sed remissionē peccatorum dare non potuit. Non ergo ait. Dans baptismū pęnitentię in remissionē peccatorū, sed prædicans. Quia enim dare non potuit baptismum quo peccata soluerentur prædicabat, vt sicut verbo prædicationis verbum patris præcurrit, ita baptismum pœnitentię quo peccata soluuntur, præcurretur suo baptismate quo peccata solui non possunt.

✠ Titus. Baptisma Christi ex vi propria perfectam peccatorum remissionem habet. At Ioannis baptisma, licet peccatorum remissionem adiunctam habebat, non eam tamen ex se habebat, sed ex pęnitentia. Erat enim imperfectum quamuis cæteris Iudæorum baptismatis perfectius, pręparabat enim homines ad pęnitentiam.

b *Vox clamantis.* Vox qa prenūcius verbi. *In deserto.* qa desertę, & destitutę Iudęę solatiū redēptionis annūciat. Nullū verbum sine voce auditur, nec vox sine verbi intelligentia valet.

c *Parate viam Domini, &c.* Qui fidem, & bona opera prędicat quid aliud quam venienti Domino ad corda audientium viam parat, vt hęc vis gratię illustret, vt rectas Deo semitas faciat, dum mundas cogitationes in animo per sermonem prędicationis format.

†Matth. 5. a
Mar. 1. a
Ioh. 3. c

*Dicentis
† Isa. 40. a
Matth. 3. a
Mar. 1. a
Ioh. 1. c

riæ filium in deserto. † Et venit in omnem regionem † Ior- †
¶Idem præco prænunciat, quod post per seipsam veritas. 1
a danis prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem 2
¶Ecce Ioannis prædicatio firmatur prophetæ testimonio.
peccatorum: sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ pro-
¶Ioannes est verbi vox. ¶Istud. ¶Prauitates abijcite fidem, & bona opera accipite.
b phetæ. * † Vox clamantis in deserto parate viam Domini re- †
c ¶Vt non pro terrenis seruiatis. ¶Omnis qui se humiliat exaltabitur. †
d ctas facite semitas eius. Omnis vallis implebitur, & omnis 3
¶Et qui se exaltat humiliabitur. †
e mōs, & collis humiliabitur. Et erūt † praua in directa, & aspe- 4
f ¶Homo Iudæus, & gentilis, vir & mulier iuuenis, & senex. ¶Christum. 5
g ra in vias planas, & videbit omnis caro salutare Dei. Dicebat 6
¶Beda. Pharisæorum, & Saducæorum qui pœnitentia, & correctione maxime indigebant. 7
¶Venenati venenatorum filij qui bonis inuidetis, & persequimini.
h ergo ad turbas quę exibāt vt baptizarentur ab eo. † Genimina 8

✠ Titus. Is Dei semitas rectas facit, qui per illius iusti[tiam] graditur. Siquidem malitia, & improbitas res obliqua, [&] [da]nnosa est.

d *Omnis val.* In aduentu domini humilis gentilitas im[ple]ta est, & crescit plenitudinem gratiæ accipiendo. Et Iudæ[a su]perba per erro[rem] perfidiæ hoc v[...] perbiebat perdid[...]

* Titus. Per [pro]fundas valles, p[...] tes, & colles inc[on]cinnos sensuum [mo]tus, inconcinna[s] animi perturba[tio]nes, & omnia o[...] no obstacula, [quæ] dæmonum ma[...] obijcit designat.

e *Et erunt praua.* Da. Praua, id est, [ma]lorum corda pe[r] iustitiam distort[a] [ad] regulam iustitiæ [di]rigentur.

g *Et aspera.* Id [est], immites, & iracundę mentes per infusionem gratiæ ad [man]suetudinem redibunt, vt ibi prędicator planam viam i[nue]niat vbi prius pro asperitate gressum ponere non potera[t].

g *Et videbit.* Beda. In hac vita omnis homo Christum [vide]re non potuit, sed in die iudicii in sede maiestatis, & elec[ti] & reprobi pariter videbunt, vt iusti remunerentur, & m[ali in] ęternum gemant. Vnde & subditur.

h *Genimina viperarum quis ostendit vobis fugere a ventura.* Ventura enim ira est animaduersio vltionis extremę, q[uam] tunc fugere peccator non valet, qui nunc ad lamenta pœ[ni]tentię non recurrit.

Titus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et venit.* Hic consequenter ponitur prædicationis actus. Et primo quantum ad exhortationem boni, secundo quātū ad argutionē mali ibi: *Dicebat ergo.* Circa primū dr̄. *Et venit in omnem regionem Iordanis.* quia exiuit de deserto, vbi pauci habitabāt, & venit ad loca magis habitata, vt plures possent venire ad eius prædicationem, & baptizari ab eo in Iordane.

2 *Prædicans baptismum pœnitentiæ.* Hoc expositum est, Mar. 1. vsque ibi.

3 *Omnis uallis implebitur.* Hęc auctoritas quę habetur Esa. 50. exponitur a Iudęis de reditu captiuitatis Babylonicę, de qua prædixit Isaias vias tūc complanari per hoc quod valles eleuarentur ad ęqualitatem planiciei, & colles deprimerentur, vt sic Iudæi de Babylonia reuertentes in Iudæam possent de facili trāsire p viā. Sed qa nec in scriptura sacra, neque in aliqua Historia autētica inuenitur esse impletū, iō illa scriptura sacra reducēda est ad aliū intellectū in aduētu Christi adimpletū p quē humiles qui p valles intelligūtur repleti sunt bonis spiritualibus, & superbi q p colles intelliguntur humiliati sunt sicut supra expositum est ca. 1. in cātico beatæ virginis.

Aliter etiam exponitur hoc, quia sicut via corporalis redditur difficilis ad ambulandum propter profunditatem vallium, & eleuationem colliū, ita via spiritualis qua Deus graditur super corda fidelium impeditur per depressionem terrenæ cupiditatis & p eleuationē mūdanę vanitatis, & vtrūq; impedimentum fuit amotum per aduentum Christi in multis. Primum patuit in Zachæo qui dicit domino. Ecce dimidium bonorum meorū do pau. &c. vt habetur infra 19. & in Matthæo qui dimisso teloneo secutus est Christum legitur Matt. 9. Patet secundum in mundi principibus, quorum colla sunt subiecta Christo.

4 *Et erunt praua.* Id est, corda distorta per iniustitiam per [æ]quitatem iustitię rectificabuntur.

5 *Et aspera in vias planas* Id corda q̄ Christum indurata [mol]lificabuntur, sicut patet de Paulo q Christū psequens a C[hri]sto illustratus, statim ad mansuetudinē obedientię fuit cō[uer]sus dicēs. *Domine quid me uis facere?* Act. 6. a. 6 *Et videbit omnes caro salutare Dei.* i. Christum. Et accipitur hic omnis car[o] omnis homo, quia aliquid de omnibus hominibus viderunt eū inter hoīes conuersantē. Diuidebatur enim tūc cōitas [ho]minū in duas partes, s. in Iudęos, & gentiles, & multi de ii[s], & de illis viderunt eū in mundo conuersantē. Pōt ēt hoc v[er]bum intelligi de visu spirituali quo vident eum cōuersi ad [fi]dem Catholicā ex oībus gentibus totius mundi. Videb[unt] etiam eum generaliter oēs in forma humana in die iud[icii].

7 *Dicebat ergo.* Hic consequenter describitur actus prędicationis quātum ad reprehensionem mali, & patet sententi[a ex] dictis Matth. 3. exceptis quę sequuntur. *Dicebat ergo ad tur.* [&c.] accipitur totum pro parte quia illud quod seqtur non d[icit] nisi Pharisęis, & Saduceis qui cum aliis veniebant ad Ioa[n]nē non ex deuotione, sed magis ex malignitate, vnde subdi[tur].

8 *Genimina vi.* Genimina est neutrius generis, & dicitur a [gi]gno, is, & ideo filii nati ab aliquo dicuntur eius genimina [vn]de Matt. 3. dicitur Progenies viperarum.

MORALITER.

† *In deserto.* Talibus enim fiunt reuelationes diuinę Psal. 62. In terra deserta, & inuia, & inaquosa.

1 *Et venit in omnem regio. Ior. &c.* Id est, ad loca populosa in quibus poterat magis proficere, & in hoc dedit exemplum prędicatoribus Euangelii qui non debent quęrere loca recreationis, sed fructificationis verbi diuini.

† *Vox clamantis in deserto.* Ambrosius. Id est, in gentium populo qui desertum dicitur eo quod peccatorum spinis impletur.

† *Parate viam do. &c.* Per prędicationem enim hominum corda pręparantur, vt in ipsa Deus per gratiam ingrediatur.

3 *Omnis vallis implebitur, &c.* Hoc fit quādo peccator lapsus in profundum peccatorum, ad spem suę salutis erigitur.

† *Et omnis mons & collis humiliabitur.* Quando superbus o[be]dientię Dei subiicitur.

4 *Et erunt praua in directa, &c.* Quando distortio iustitię rectitudinem reparatur.

5 *Et aspera in vias planas* Quando per exercitium bonum [ef]ficitur leue quod prius erat durum, & sic disponitur audi[tor] verbi diuini ad videndum salutare Dei.

7 *Dicebat ergo ad turbas quæ exibant vt baptizarentur ab eo.* H[oc] quantum ad sensum literalem dicebat propter Pharisęos [&] Sadducęos in malum obstinatos, vt patet Matthęi 3. de q[ui]bus subditur.

8 *Genimina viperarum.* Quasi dicat nullus, quia superius e[st] iudex

nis oſtendit. Ambr. Quis oſtēdit in prudentia miſeratio-
ei infuſa, vt pœnitentiam delictorum agentes, terrorem
ij ꝑuida deuotione metuatis? Ad generationē ergo nō
cceſſionem referēda eſt comparatio viperarū. Vel ideo
ntibus comparat, vt oſtendat eos habere naturalē pru-
iam prouidendi
a, vnde: *Eſtote*
nntes, ſicut ſerpen-
tes, eoque monen-
operis potius,
n generis clari-
n quærere, quia
genus, ſed ſola
valet, quam ad
es transferendā
hetat.
Dignos. Beda.
debet eſſe par
is boni operis
qui nihil, vel
is peccauit, &
qui grauius ce-
cit.
t ne cœper. Beda.
ſe peccatores
noſcere nole-
, quia de ſtirpe
hę deſcēderāt.
edicitur: *Ne cœperitis dice*. Quia non qui filij carnis, hi
in ſemine, ſed qui fidei. Vnde ſubditur: Potens eſt Deus
pi. iſtis ſuſci. &c.
Dico enim vo. Ambr. Qui amiſſo ſenſu rationis, lapidibus
ot ineſſe alicuius rationem diuinitatis ipſi in naturā la-
non vſu corporis, ſed mentis habitu vertūtur. Quos au
apidibus cōparauerat, quia ante deformes ad vſum, nu-
ornatum, ſteriles ad fructum, irrationabiles ad perfectū,
arboribus comparat, qa proceſſu rationis iam intelligit
is aliquem clementiorem profectum, quod rationabili
iam munere naturæ, iam ſunt decori ad vſum, venuſti
pectum, optimi ad fructum, ſurgunt cacuminibus, fun-
ur brachijs, replentur fructibus, veſtiuntur frondibus.
Iam enim. Beda. Ideo agite pœnitētiam, & ne. d. pa. ha. Iam
ſecuris ad radicem ar. &c. Faciet ergo fructum qui po-
gratiæ, qui debet pœnitentiæ.
Beda. Arbor, humanum genus, ſecuris, redemptor, qui ve-
x manubrio tenetur ex humanitate, ſed ferro incidit, i.
uinitate: Qui etſi expectet per patientiam, videt tamen
facturus ſit per iniuſtitiam. Nec ad ramos, ſed ad radicē
am dicit ſecurim. Cum enim filii malorum tolluntur,
aliud quam rami infructuoſæ arboris abſcinduntur? Cū
progenies cum parente tollitur, arbor radicitus abſcin-
dit, ne qd remaneat vnde iterum aliqd germinis oriatur.

f *Et interrogabant eum*. ✠ Theoph. Tres ordines inducun- D
tur ſciſcitantium Ioannem ſuper ſalute ſua, turbarum pu-
blicanorum, & militum.
✠ Titus. Singulis opportuna remedia præfinit. Et quidem
turbæ, vt mutua beneuolentia ſe inuicem cōplectantur, mu-
tuiſque operibus ſe
mutuo ſubleuent, in
iungit. Publicanis ve
ro ad telonium ſedē
tibus, ad immodera-
tam auaritiam, viam
obſtruit. Militibus
autem, ne quem te-
mere concutiant.
g *Qui habet duas*. Be
da. Tunica plus vſui
neceſſaria, quàm pal
lium ad dignum pe-
nitētiæ fructum per-
tinet, vt nō exteriora
minus neceſſaria, ſed
etiā ipſa valde neceſ-
ſaria cū proximis di-
uidamus, vt eſcā qua
viuimus, & tunicam
qua veſtimur. Ecce
quātum valent ope-
ra miſericordiæ quæ
ad dignum fructum pœnitentiæ præ cæteris præcipiūtur, vn-
de, *Date eleemoſynam, & ecce omnia m. ſ. v*. De duabus tunicis di-
uidendis datur pręceptum, quia ſi vna diuidatur, nemo veſti-
tur. In dimidia tunica, & nudus remanet, qui accipit, & qui
dedit. Miſericordiæ enim ipſius pro poſſibilitate humanæ
conditionis ſeruatur menſura, vt nō ſibi vnuſquiſque totum
eripiat, ſed quod habet cum paupere partiat.
✠ Origenes. Profundiorem locus iſte recipit intelle-
ctum. Quomodo enim non debeamus duobus Domi-
nis ſeruire, ſic nec duas habere tunicas, ne ſit vnum indu-
mentum veteris hominis, & alterum noui: ſed debe-
mus nos exuere veterem hominem, & ei dare qui nu-
dus eſt.
✠ Theophylactus. Quidam tunicas duas eſſe dixit,
ſpiritum ſcripturæ, & literam, habentem vero duo hæc mo-
net Ioannes, vt inſtruat ignorantem, & det ei ad minus li-
teram.
h *Publicani*. Beda. Qui vectigalia publica exigunt, ſiue qui
conductores ſunt vectigalium fiſci, vel rerum publicarum.
Necnon & hi qui huius ſeculi lucra per negocia ſectantur,
quos pariter vnumquemque in ſuo gradu ab agenda iniu-
ria coercet, vt dum primo ab alienorum ſe temperarent ap-
petitu, tandem ad propria cum proximis communicanda
pertingerent. F

Margin: in vobiſmet-ipſis; †Matth. 3. c; †Matth. 3. c & 7. c; Matth. 3. b; † mittitur; Infra 11. f; E; Homil. 23. in Lucam.

a ¶Bed. Quare non prius deponitis venenum, vt ſic ad baptiſmum ueniatis? ¶Nemo, cum non pœniteti;; Sed ego demonſtro, & hoc eſt. Fa. ergo fru. di. ¶A uindicta.

a viperarum, quis oſtendit vobis fugere a ventura ira? Facite †

¶Pro æqualitate culpæ. ¶Peccatores enim eſtis.

b ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere, * pa- †
c
d trem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia poteſt

a ¶Beda. Gentilibus quorum corda inſenſibilia. b ¶Si autem vos Chriſti, ergo Abrahæ ſemen eſtis, quia ſemini eius Chriſto per fidem uniti. c ¶Seueritas iudiciaria, ad funditus extirpandos infructuoſos præparata eſt.

e Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios * Abrahę. † Iā enim ſecu- †

a ¶Vt gentiles, & hypocritæ qui nullum, & hæretici qui malum.

ris ad radicem arboris poſita eſt. † Omnis ergo arbor non fa-
f ciens fructum bonum, † excidetur, & in ignem † mittetur. Et 1

a ¶Ex uerbis Ioannis terrore percuſſi notantur, qui conſilium quærunt. b ¶Ne excidamur, & ne in ignem mittamur.

interrogabant eum turbæ dicentes. Quid ergo faciemus?

¶Id eſt, ſuperfluas.

g Reſpondens autem dicebat illis. Qui habet duas tunicas 2
† det non habenti, & qui habet eſcas, ſimiliter faciat. Vene- 3 4
h runt autem, & publicani, vt baptizarentur, & dixerunt ad † 5

Et ... ⚜ *Magiſter*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et interro*. Hic conſequeuter ponitur prędicationis Ioannis fructus. Erat enim prædicatio Ioānis ordinata ad hoc, qđ populus ad ſuſceptionē Chriſti præpararetur, & vt Chriſtus manifeſtaretur. Primo ergo ponitur fructus ꝑdicationis eius quātū ad primū, ſecundo quātū ad ſecundū, ibi: *Exiſtimāte autem*. Circa primū ſciendū, quod populus prępar abatur ad Chriſti ſuſceptionem, per veram pęnitentiam, quę apparet quando homo paratus eſt corrigere vitam ſuam, & hoc oſtenditur hic eſſe factum ad prædicationem Ioannis, primo in vulgaribus hominibus, cum dr̄. *Et inter. eū tur. di. Quid ergo faciemus?* Quaſi dicat, vitā noſtram corrigere parati ſumus.
2 *Reſpondens autem, &c.*
3 *Qui habet duas tuni*. Id eſt veſtimentum ſuperfluum.
4 *Det non haben*. Illa enim terra in qua erat Ioannes calida eſt & de communi curſu ſufficit vna tunica, vel vnum veſtimentum. Et ita intelligendum eſt de alijs rebus quibuſcunque quæ ſuperfluunt conſiderata conuenienti neceſſitate ſtatus & perſonæ. Secundo hoc oſtenditur in pedagiorum & tributorum collectoribus, cum dicitur.
5 *Venerunt au. pu*. Tales enim dicuntur publicani, quia intromittunt ſe de negocijs pertinentibus ad publicum.

At

MORALITER.

iudex iratus. Inferius, horrendum chaos inferni. A dextris, peccata accuſantia: A ſiniſtris, dæmonia ad interitum trahentia: Foris, mundus ardens: Intus conſcientia vrens, peccator ſic reprehenſus quo fugere poterit latere erit impoſſibile, apparere autem intolerabile, ideo ſubditur.
† *Facite ergo fructum dignum pœni*. Hæc eſt enim via euadendi mala prædicta.
† *Et ne cœ. dicere*. Nam ſine fructu pœnitentiæ nullus ſanctorum per ſua merita poterit peccatores ſaluare.
† *Iam enim ſecuris, &c.* Iſta ſecuris dici pōt calor naturalis qui continue conſumit humidum radicale, quo conſumpto arbor mala, per quam ſignificatur peccator, exciditur per mortem, & quantum ad animam mittitur in gehennā.
3 *Qui habet duas tuni*. Per quas poſſunt virtutes quæ ſunt animæ veſtes intelligi, nam habens eas debet eas applicare ad bonum proximi.
† *Et qui habet eſcas*. Spirituales eſcæ ſunt ſacræ ſcripturæ, quas habens debet proximum ſpiritualiter paſcere.
5 *Venerunt au*. Per quos poſſunt intelligi officiales & præpoſiti, qui non debent a populo exigere, niſi quod conſtitutum eſt ſecundum ordinem iuſtitiæ.

Inter-

a *Magister quid faciem.&c.* Beda. Magna vis in sermone Ioannis, qui etiam publicanos, & milites ad consilium salutis suæ cogit, quibus præcepit, ne vltra præscriptum exigant.

b *Neminem con.* Beda. Iusto moderamine eos promouet, ne ab eis calumniando prædam requirant, quibus militādo prodesse debuerāt. Docens idcirco stipendia constituta militiæ nedum sumptus quæritur, prædo grassetur: Nullū officiū, nullum genus, nulla ætas, ab agenda misericordia excluditur, omnes in commune monentur, vt conferant non habenti. Misericordia enim plenitudo est virtutum.

c *Existiman. autem.* Beda. Non solum cogitabant, sed sicut alius Euangelista declarat, missis ad eum sacerdotibus & leuitis, an esset Christus requirebāt. Vnde & Ioannes subditur respondisse. Patet Iudæis fuisse notum secundum scripturas dominicæ incarnationis tēpus adesse, sed mira cæcitas, quod in Ioanne sponte credebant, hoc in Saluatore tantis signis, & virtutibus approbato, & ipso etiā Ioanne attestante non credunt, quem per mulierem credebāt venturum, per virginem venisse non credunt.

Ambrosius. Videbat Ioannes cordis occulta, sed Dei reuelantis gratia, qui prophetis palam facit occulta cordis.

✱ Titus. Tantæ fidei tantæq; auctoritatis apud omnes erat Ioannes, vt Iudæorum populus in eam suspicionem veniret eum esse Messiam, & Christum.

✱ Orig. Dignum erat vt plus Ioanni quam cęteris hominibus deferretur, q aliter quam cuncti mortales vixerat, quam ob causam diligebant quidem eum iustissime, sed non seruabant in charitate modum. Habet autem peccatum dilectio si modum trāseat. Debet enim qui aliquem diligit, naturam & nō plus diligere quā meretur. Nā mēsurā Charitatis modūq; si transcenderit, & qui diligit, & q diligitur, in peccato erunt.

d *Ego quidem.* Beda. Ambr. Cito probauit se non esse Christum qui visibili tantū operatur officio. Aqua non spiritu baptizat quod solius est Christi, nec verbo, sed opere Christum se non esse declarat. Vt sicut natiuitatē Christi, ita baptismo quoq; eius suo præcurreret, imaginemque sacramēti nō vi...

e *Veniet autem.* Ideo baptizo aqua, quia ille venit qui baptizabit spiritu, & oportet, vt illi via præparetur.

(Margin: †exigatis — †Expectante, Sperante. — †Matth. 3.c — †permundabit — Ioan. 1 b — Homil. 25. in Lucam.)

a illum: Magister quid faciemus? At ille dixit ad eos: Nihil amplius quā quod constitutū est vobis † faciatis. †Interrogabant 1 2
autem eū, & milites, dicentes: Quid faciemus, & nos? Et ait il 3
¶Non timore, & amore.
b lis: Neminem concutiatis, neq; calumniā faciatis, & contenti 4
c estote stipendijs vestris. † Existimante autem populo, & co- 5 6
¶Id est an.
gitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse 7
d esset Christus, respondit Ioannes dicens omnibus. †Ego qui-
a ¶Tingo corpora aqua, & in ritu vsum baptizandi, donec veniat qui abluat animas per spiritum. b ¶Et si humilis, & ego magnus reputor, tamen ille fortior, quia Deus.
e dē aqua baptizo vos, veniet autē fortior me post me, cuius non
f sū dignus soluere corrigiā calceamētorū eius, ipse vos bapti-
a ¶Beda. Id est, purgatione sanctificationis, & probatione tribulationis, vel spiritu qui sanctificat, & accendit amore Dei, vel hic spiritu in futuro igni purgatorio permundabit. b ¶Discretio iusti examinis. c ¶Quia omne iudicium dedit pater filio.
zabit in spiritu sācto, & igni. †Cuius vētilabrū in mānu eius, &
a ¶A paleis. b ¶Præsentem Ecclesiam. c ¶Immobiles a spe æternorum.
g †purgabit areā suā, & congregabit triticū in horreū suū, pa-
¶Beda. Quia neque extinguetur, neque extinguet cruciatos, sed æternaliter puniet, dicitur autem ad differentiam illius de quo dicitur. Igne nos examinasti.
leas autem cōburet igni inextinguibili. Multa quidem & alia 8
h exhortās euangelizabat populo. Herodes autem tetrarcha,

f *Cuius non sum.* Beda. Non sum dignus mysterium incarnationis indagare. Vel nomē sponsi mihi non vsurpo, nec spōsus credi... amicus sponsi vel non sum dignus portare per totum mundū prædicationem calceamenta, id est mysterium incarnationis. Hoc enim est Ioannis prædicantis officium, & apostolorum sequentium. Calceamēta nuptiale, euangelii prædicatio qua ... ceati sunt Apostoli.

g *Purgabit.* Beda. Purgat, dū vel ... senti ob ... peccata purifi... Ecclesia ejicit... post mortē ...

g *Paleas.* Paleæ sunt qui fidei sacramentis imbuuntur, solidi non sunt. Zizania qui & operę, & professione ab eis secernuntur, qui hoc ventilabro non remouentur, qui iudicati sunt, sed paleæ ventilantur.

✱ Gregorius. Miro modo expressus est ignis gehennæ. Ignis namque noster corporeus, per congesta ligna nutritur, nec valet nisi fotus subsistere. At contra gehennæ ignis cum sit corporeus, & in se missos reprobos corporaliter vrat, lignis non nutritur, sed creatus semel inextinguibilis durat.

h *Herodes.* Anteaquam Lucas aliquid narret de actibus ... dicit Ioannem ab Herode captum, vt ostendat se solummodo ea facta descripturum, quæ eo anno gesta sunt, quo Ioannes vel captus est, vel punitus.

Herod. au. Bed. Non his diebus captus est Ioannes, sed ... Euangeliū Ioannis post aliqua signa gesta a domino, & ... eius baptismum diffamatum, Sed a Luca ad exaggerandam Herodis malitiam præoccupatum est, qui cū videret ad prædicationē Ioānis multos cōfluere, milites credere, publicanos pœnite-

NICOLAVS DE LYRA.

At ille dixit ad eos. Ni. am. Hoc autem dixit, quia collectores talium solent esse proni ad plus colligendum quam sit eis mandatum, vt quod est amplius, eis remaneat. Tertio, ostenditur in militibus, cum dicitur.

2 *Interrogabant au. eum & mi.* Parati consilio eius vti.

3 *Et a. il. Ne. con.* s. opprimendo paupere, & eos despiciēdo.

4 *Neque calumniam faci.* Id est, non imponatis falsum crimen diuitibus, & potentibus, vt occasionem extorquendi bona eorum habeatis, quia per aliam viam a talibus bona rapere non possunt.

5 *Conten. esto. sti. ve.* Quæ dabantur eis ab imperatoribus pro labore militum, quem habent substinere in defensione patriæ. Redditus autem quos habent multi milites super homines sibi subditos, habent locum stipendiorum, & ideo debent eis esse contenti. Ad tria autem dicta inducebat beatus Ioannes milites quia solent esse proni ad vitia contraria.

6 *Existiman.* Hic describitur fructus prædicationis Ioannis quantum ad Christi manifestationem. Et primo manifestatur Ioannis testimonio, secundo Dei patris signo ibi: *Factum est autem.* Tertio, euangelistæ scripto, ibi: *Et ...* Circa primū, ostenditur in Ioanne doctrinæ veritas in Christi manifestatione, secundo, mentis stabilitas in Herodis reprehensione, ibi: *Herodes autem Tetrarcha.* Sententia primæ partis patet ex dictis Mat. 3. exceptis quæ sequuntur: *Existimante autem po.* Quia aliqui eorum viderant, & alij fama publica audierant mirabilem eius conceptum, ortum, & vitæ ... meritum, quæ superius sunt declarata, & ex his opinabantur ipsum esse Christum.

7 *Et cogitant. omn. in cord.* Non solum cogitauerunt, sed etiam de Ierusalem (quæ erat Metropolis) miserunt ... nuncios solennes ad Ioannem, vt quærerent ab eo, si ipse esset Christus, vt habetur Io. 1.

8 *Multa quidem & alia exhortans.* Ex quo patet, qđ no ... facta & dicta Ioannis scripta sunt, sed pauca respectiue sicut & de Christo dicitur Ioan. 21. g. *Multa quidem & alia, &c.*

MORALITER.

2 *Interrogabant autem eum & milites dicentes.* Per quos possunt intelligi prędicatores, quos armat Apostolus Ephe. 6. b. dicens Accipite armaturam Dei, &c. Et in fine dicit, & gladium spiritus, quod est verbum Dei: Istis dicitur.

3 *Neminem concu. iatis.* Nimis aspere prædicando, & sic ad desperationem inducendo.

4 *Neque calumniam faciatis.* Prædicationem subtrahendo, reputantes eos indignos exhortationis verbo.

5 *Et contenti esto.* Quæ stipendia sunt redditus assignati prædicatoribus, possessiones habentibus, & eleemosynæ mendicantibus.

6 *Existimante autem populo, & cogitantibus, &c. de Ioanne, ne forte ipse esset, &c. Respondit Ioannes.* Per eius responsionem qua se humiliauit, & Christum exaltauit, informatur prædicator Euangelii, vt de bonis operibus suis, non quærat laudem propriam, sed diuinam.

Herod.

G A ...enitere,& totum vulgus baptismũ suscipere,ipse ẽ contra ...nõ solum Ioannẽ contemnit, sed & vinculat & occidit. * Eusebius. Erat enim Herodi coniux Arethæ regis Ara...m filia, quam cum coniux esset fratris sui Philippi, more ...crilego duxit,quamuis prolem haberet a fratre. His enim ...lum licebat, hoc ...ere, quorum fra...es sine prole vitam ...mpleuerant.

Christus credit baptizandũ, se videndum in columba exhibet spiritussanctus, de cęlo pater commendat filium. Non enim filio quod ignoraret, sed Ioanni, & cæteris qui aderãt qui ignorabant indicabatur, vnde & Ioannes quem prius virum fortiorẽ & Christũ euangelizabat, iam edoctus Dei filiũ aperte prædicat. D

cum corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris sui, & 1
de omnibus malis quæ fecit Herodes, adiecit & hoc supra
Prius autem hoc. Nam quasi transito mari rubro, necatos quidem gratulamur Aegyptios.
omnia,& inclusit Ioannem in carcerem. † Factum est autem 2
a A Ioanne, quod alij plenius dicunt.
a cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato & oran- 3
a Quia in natura diuinitatis a mortalibus non poterat videri. Beda. Quia spiritus disciplinæ effugiet fictum non habitat in cor. sub. sub. peccatis.
te, apertum est cœlum, & descendit spiritussanctus corpora- †
b li specie sicut columba in ipsum, & vox de cœlo facta est. †
a Non Ioannes. b Consubstantialis. c Placitum meum constitui, id est, per te facere quod mihi placet. In Adam d displicuit.
c *† Tu es filius meus dilectus, in te † complacui mihi. Et ipse 4
a Quia natura non erat, sed putabatur, quia Maria eum genuit, quæ Ioseph erat desponsata.
d Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur fi- 5
a Auctus. Secundum legem Ioseph filius est Heli, sed secundum carnem Iacob.
b Deus meus vel scandens. c Donans peccata. d Additus.
lius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, 6

Beda. Notandum ...uod Ioannes euan...lista qui de diuini...te Christi scribere ...scepit, testatur, qa ...sus Ioanne Bapti...a qui figura legis ...adhuc prædican... & baptizante plu...s faceret discipu...s, & baptizaret, ...ystice docens Ie...m antequã in car...e nasceretur æter...i per secula Deũ, B fidelium per legẽ ...ctorem fuisse po...ulorum. Alij euangelistæ qui humanitatem Christi descri...nt ab incarceratione Ioannis, sumunt exordium dñicæ prædicationis, quorũ officium est, post corruptam a Iudeis legẽ, quasi tenebris carceris ignorantia cæcaque traditione ...itam, domini in carne apparentis & per carnem operãtis ...asi aduenientis in Galilæam cęlestem pandere doctrinã.

Et Iesu baptizato. Beda. Baptizatur dominus, non munda indigens, sed tactu mundæ carnis aquas mundans, vt uim ...luendi habeat. Et ideo qui ad lauacrũ Christi venerit, peccata deponit, quia (quod innumera sub lege baptismata nõ ...ualant) contra præuaricationis malũ, vim regeneratiuæ sanctificationis aquæ concipit. Vnde cũ baptizatum populum ...ceret, nihil magnũ addidit, sed baptizato Iesu & orãte, dicit apertum cęlũ, quia dum ille aquas Iordanis subijt, nobis ...li ianuam pandit, & dum caro innoxia aquis frigentibus ...gitur, opposita quondam noxiis rõphea ignea restringit & ibi Christo cęlum cępit aperiri, sed in his verbis ostendi ...r virtus baptismi. Orat autẽ, vt nos ad orandũ informet, vt ...st baptismum precibus & ieiunijs & eleemosynis & aliis ...nis cęlum nobis aperiatur. Quia etsi peccata in baptismo ...nt laxata, nõ adhuc caro est solidata, sed in deserto munda C ...conuersationis hostes occurrunt, qui sudore nr̃o vincunt ...er gratiam Christi, donec tandem inducamur in aulam pa...s. Nulli inter natos mulierum secundus est Ioannes, cui se Christus

b *Sicut colum. in ip.* Beda. Post diluuium non coruus, sed columba ramum qui pacem redditam nũciaret detulit docẽs quia solis in simplicitate cordis baptizatis, vnctio sancti spiritus adsit. Et dominus non primũ post baptismum spiritu sancto est vnctus, sed ideo monstratur columba, vt intelligamus quod in corpore eius, id est, ecclesia baptizati præcipue accipiunt spiritum sanctum. Et qui ad exẽplum Simonis in felle amaritudinis iniquitatis obligatione perdurant forte in spiritu sancto & partem nullatenus habere possunt. Vnde cum mundi crimina quondam in figura baptismi diluuio purgarentur, non corui, sed columbæ ore delatus oliuæ ramus pacem redditam seculo nunciauit. E

† Eum. Matth. 3. d. Mar. 1. a. Ioan. 1. d.

† complacuit.

c *In te complacui.* Non aliena in filio, sed sua laudat, quasi dicat. Quæcunque habes tu, mea sunt.

d *Annorum tri.* Beda. Quod tricennalis baptizatur, nobis etiam conuenit propter mysterium trinitatis & operationẽ decalogi, quia decalogus per fidem & melius intelligitur, & impletur.

Beda. Tricesimo anno baptizatur, facit miracula, docet vt reprimat temerarios, qui omnem ætatem ad hæc officia idoneam credunt, quod non est, nisi aliquando miraculo Dei contigat, ut in Ieremia & Daniele.

* Titus. Christus triginta plus minus natus annos accedit ad baptisma. Siquidem communi mortalium consensu, illa ætas perfecta haberi solet. Voluit per hoc quoque indicare, mysticam regenerationem viros secundum Spiritum perfectos generare. Quin primus quoque homo perfectus conditus est, statim enim veluti adultus collocatus est in paradiso, eundemque excolere & custodire iussus est.

d *Vt pu. fi. Io.* Beda. Non per Mariã quę vere genuit sed per Ioseph qui alienus est a gñratione texit ordo generationis F quia

NICOLAVS DE LYRA.

Hero. au. tetr. cum cor. Hic describitur stabilitas mentis in Ioãne, qui non timuit facinus Herodis tetrarchę arguere, & sententia huius patet ex dictis Matth. 14. & Mar. 6. vbi factum istud plenius continetur.

2 *Factum est au.* Hic describitur manifestatio Christi per signũ datum de cęlo à Deo patre cum baptizaretur à Ioanne, & patet sententia ex dictis Matth. 3. & Mar. 1. excepto quod hic additur.

3 *Et oran. te.* In quo dedit Christus exemplum quod in receptione sacramentorum debet mens hominis eleuari in Deum.

4 *Et ipse Iesus.* Hic consequenter describitur manifestatio Christi euangelistæ scripto, qui hic describit eius genealogiam, vt sicut natiuitas eius æterna fuerat manifestata verbo patris dicentis: Tu es filius meus scilicet, naturalis, ita natiuitas eius temporalis manifestaretur per descriptionem genealogiæ. In qua descriptione considerandum, quod sicut supra dictum est in prologo, Matthæus ostendit qualiter Christus venit ad nos, ideo describitur genealogia descendendo. Lucas vero qualiter per Christum reducimur in Deum, ideo eam describit ascendendo, propter quod eam terminat in ipso Deo. Dicit ergo. *Et ipse Iesus erat in. quo. anno. tri.* Secundum August. & Chrys. Christus tunc habebat triginta annos completos & incęperat tricesimumprimum, & secundum hoc sic intelligenda est hæc litera. Erat autem Iesus annorum triginta incipiens, id est, incęperat 31. & secundum hoc Christus prædicauit duobus annis cum dimidio, secundum alios vero doctores quorum opinio communis tenetur, Iesus tũc habebat 29. annos completos, & incęperat 30. & secundum hoc est sic intelligenda hæc litera. *Erat Iesus inci. an. tri.* id est, tricesimum annum, de quo habebat 12. dies, & secundum hoc Christus prædicauit tribus annis & dimidio vsq; ad passionem suam 18. anno Tyberij.

5 *Vt putabatur filius Ioseph.* Qui erat sponsus Mariæ, cuius causæ supra expressæ sunt cap. 1.

6 *Qui fuit Heli.* In Matthæo dicitur quod Ioseph fuit filius Iacob, & ibi ista controuersia soluta est. Qui

MORALITER.

Herodes autem tetrar. cum corrip. Iste qui Ioannem ligauit in carcerem, eo quod de malis suis arguebat eum charitatiue, & ...ui similia faciũt sunt similes phreneticis qui pium medicum percutere & occidere quærunt.

† *Apertum est cœlum, & descendit.* Beda. Non ei tunc apertum est cœlum cuius oculi cernebant interiora cœlorum, sed virtus baptismatis ostenditur, de quo quicunque egreditur ei regni cęlestis ianua aperitur.

† *Et descendit spiritus sanctus.* Per apparitionẽ sanctę trinitatis in baptismo Christi, significatum fuit, quod eius fideles deberent in sanctissimæ trinitatis nomine baptizari.

4 *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph.* Per hoc insinuans quod officium prædicandi non debet aliquis exequi ante perfectam ætatẽ sicut non legitur Christus antea prædicasse.

5 *Qui fuit Heli. qui fuit Mathat, qui fuit Le.* Hic nõ occurrit aliqua notabilis moralitas, nisi quod per generationem spiritualẽ quæ designatur per hanc genealogiam, homo recurrit in suum creatorẽ, sicut hæc genealogia in Deũ terminatur, cum dicitur.

quia non est mos scripturarũ vt generatio texatur per nomi
na mulierũ. & ex vna tribu erãt Maria & Ioseph, vnde & si-
matth.3.d mul cẽsentur, & sic per Ioseph origo Mariæ declarat. Gene
rationẽ carnis dicturus, præmisit testimoniũ patris, *Tu es filius meus dilectus*, vt appareat verũ Deũ & hominis esse filiũ.

ostenderunt. Iudæis itaque & Græcis omnis prorsus hæsi
tionis & offensionis causa adempta est.

Beda. Si intelligimus Matthæũ quadraginta duas gene
tiones posuisse, vt vnum Iechoniæ nomen bis numeret, in
patre & filio hic numerus præsens ecclesiæ tẽpus design

quo domino co... rãte in spẽ futuri ... bati laborat. Sep... em seni quadrag... ta duo. Sex ad op... septem ad requi... pertinẽt. Vnde po... lus de Aegypto li... ratus, quadragit... annis in deserto ... ratur, sed qa sub ... intrandi in requi... exerceetur, septies ... na, id est, quadrag... taduo castram... tur. Quorum vlti... Iesu duce aperto ... dane, victis hosti... pmissas olim ... ingreditur. Sic d...

a Rex meus. b Dexter. c Auctus. filius iste Ioseph. d Donum Dei vel aliquando.

a qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, qui fuit Ma-

b a Onerans uel onerauit. b Consolatio uel consolator. c Adiuua me.

thathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui

a Meridies vel meridianum. b Desiderium. c Donum Dei vel aliquando.

fuit Nage, qui fuit Maath, qui fuit Mathatiæ, qui fuit Se-

a Obediens. b Augmentum. c Confitens. d Dominus gratia eius, vel dominus misericors.

mei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit

a Misericors. b Princeps vel magister Babylonis. c Petitio mea Deus. d Lucerna mea.

Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui I

a Regnum meum. b Robustus vel violentus. c Diuinans. d Dei mensura.

fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Helma-

a Vigilans vel vigilia vel pellicens. b Saluator. c Deus meus adiutor. d Dominus exaltans, uel est exaltans.

dan, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim

Ambros. In generationibus viri nomẽ & persona quæritur, quæ etiam in senatu & in reliquis curiis ciuitatum generis asserit dignitatem.

a *Qui fuit*. Matthæus ponit, genuit: quia carnis solas successiones numerat. Lucas, non genuit, sed qui fuit in quo designat se etiam adoptiuos interponere filios, & Matthæus a Dauid ad Christũ

B pauciores. Lucas ponit plures generationes, quia cum per alias personas generatio texatur, potest fieri vt alij longæuam, alij breuiorem transegerint vitam, cum videamus plures senes cum suis nepotibus viuere, multos statim susceptis filiis obire.

Qui Io. fuit filius Heli. Qui Heli fuit filius Mathat. August. vero de veteris & noui testam. quæstionibus. Qui Christus fuit filius Mathat.

b *Qui fuit Mathatiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli.* Beda. Mathan qui per Solomonem descendit, de vxore sua Iacob filium genuit, & defunctus est. Tunc Mathat qui de Nathan, de eadem vxore suscitat semen defuncto fratri, & generat Heli, & sunt vterini fratres, Iacob & Heli. Et Heli accepta vxore moritur sine semine, cuius vxorem accipit Iacob, & generat Ioseph. Et merito Lucas adoptionis originem suscipit & vsque ad Deum transit, quia per adoptionẽ efficimur filij Dei, credẽdo in filium Dei, qui per carnalem generationem ostenditur factus filius hominis.

* Titus. De Christi ortu secundum carnem controuersia nonnulla est. Matthæus enim genealogiã è Salomone orsus, deducit illã in Nathan Iacob & Ioseph. Lucas vero initio a Nathan facto, descendit in Mathan, Heli & Ioseph. Ex quo apparet vtrumque euãgelistã aliud & aliud proximũ genus Iosepho assignare. Nã vt idem Ioseph simul ex Iacob & Heli ortũ duxerit, vr̃ impossibile. Cuius difficultatis inuestiganda est solutio. Tertius ergo è fine, secũdum Matthæi genealogiã est Mathan. Quintus autem a fine secundum Lucã, est Melchi. Melchi porro & Mathan diuersis tẽporibus vnam candemq; Estham vxorem habuere. Primus duxit eã, Mathan, procreauitq; ex illa Iacob. Mathan autẽ vita defuncto

C Melchi: qui erat ex eadẽ tribu etsi non ex eodẽ genere, eandẽ Estham, iam tum viduã, asciuit sibi in coniugem, suscepitq; ex illa Heli. Iacob igitur & Heli fuerũt fratres vterini, vtpote ex eadem matre editi. Cęterũ cum Heli accepisset vxorem, nullisq, ex ea liberis susceptis, mortem obijsset secundũ legis præscriptũ ingressus est ad illam Iacob tãquam frater, Heli germano semen excitaturus. Procreauit itaq; Ioseph, atq, ita idẽ Ioseph & naturalis filius est Iacob, & legalis rursum filius Heli. Matthæus ergo naturalẽ Iosephi parẽtem expressurus, Iacobũ nominat, & vnde hic descẽdit indicat. Lucas vero legalẽ patrẽ manifestaturus, Heli in mediũ adducit, stirpemque vnde descendit, aperit. Adhæc cũ Iudęi tanquã lege obstricti, legales parentes agnoscãt, Gręci vero & Pagani, quibus nihil cũ lege cõmune est, naturales tantũ progenitores spectent, Euangelistæ Iosephum ex vtroq; patre legali & naturali genus suum ad Dauidem reducere ostende-

nus quadragesima secunda generatione, ex quo mũdus ... sex cæcitatis tenebras ab Abraham credente, discussit, ... niens in carne, per baptismum cœli ianuas pãdit, & nos p... fectæ vitæ cursu sub eiusdem numeri sacramento, post ... tum Christo duce Leth fluuium promissa regna intram...

Beda. Matthæus qui regiam instituit in Christo insinu... personam, præter ipsum Christũ 40. homines in generat... nis serie nominauit, quo numero signatur istud tps, qu... hac terra regi nos oportet a Christo per laboriosam d... nã. Neque. n. quadragintaduæ quę faciunt ter. 14. sed pp ... Iechoniam bis numeratum 41. generationes fiunt ... ipsi Christũ annumeramus, qui tẽporali vitæ regendæ tanq... quadragenario numero pſidet regulariter. Quatuor ad ... di partes, vel tempora referunt. Decem ad legis decal... quo contra vitia pugnamus. Vnde & ieiuniũ ecclesiæ ... 40. dierum consecratur. Et quia ad istã mortalitatẽ no... participandã descendentem Christũ significare vol... istas generationes descendendo cõmemorat, ab initio eu... gelij sui, in quo significatur susceptio peccatorum nos... a domino Christo. Lucas qui vitulus tanquã sacerdote... expiandis peccatis assignans, a baptismo in quo ho... cipit ascensus, generationis seriẽ ascendendo dispon... abolitio peccatorum nostrorum significatur a dño Ch... Proinde Matthæus a Dauid per Salomonem descendit, cuius matrẽ ille peccauit. Lucas ad Dauid per Nathan a... dit, per cuius nominis prophetam Deus peccatum illius ... piauit. Lucas septuaginta septem generationes ponit, q... numero remissio omnium peccatorum significatur, qu... considerandum est in partibus in quibus multiplicatur ... est, vndecim & septem. Per vndecim transgressio den... (quo in vineam Christi, conducti sunt remunerand... est, perfectionis significatur. Et multiplicantur vnde... per septem, vt significetur illa transgressio ex motu ho... nis fieri. Septem enim è tribus & quatuor congregan... Tria ad naturam humanæ animæ, propter triplicem ... referuntur. Quatuor ad corpus quod quatuor constat ... mentis. Vnde homo non incongrue per septenarium nu... rum significatur. Per septem vndecim multiplicantur, q... per motum hominis transgressio perpetratur. Hoc ergo ... mero omne peccatum intelligitur, hoc ipso numero ... nium peccatorum remissio accipitur, expiante nos carn... cerdotis, a quo nunc iste numerus incipit, & reconcilia... nos Deo, ad quem nũc iste numerus peruenit, per spirit... sanctum, qui in columbæ specie in baptismo, vbi iste nu... rus commemoratur, apparuit.

NICOLAVS DE LYRA.

I *Qui fuit Neri.* Matthæi primo dicitur quod ille Salathiel fuit filius Iechoniæ. Ad quod dicendum, quod verum est quod Salathiel fuit filius naturalis Iechonię, sed fuit filius Neri adoptiuus quia

quia mortuo Iechonia Nerus adoptauit eum in filium, & i... Matthæus qui describit genealogiam Christi carnalem posu... choniam. Lucas qui magis describit genealogiam spiritualem ... nit istum Neri.

g. *o fuit Leui.* Non autem hi quatuor qui hoc loco inseruntur
A ...b filij fuerunt, sed quod eorum nominibus participabāt.
B D A. Quasi nominibus alludens quod in illis figuratum
...hoc istis adaptat. Quatuor genera virtutum cognoscimus
fi...e in quatuor filiis Iacob, quorum isti posteri sunt. In Iuda
...figuram domini
...passionis myste-
...n prophetarum.
In Ioseph præcessis-
se castitatis exem-
plum. In Simeone
...ctam læsi pudo
...s Leui officium
...rdotis. Non ergo
n...ina tantorum
pa...archarum Lu-
ca... pretermittenda
pu...uit, vt quia vnus
...ia Christus Ie-
su in singulis quo-
q... maioribus gene
...irtutum diuersa
p...ederent.
b *Nathan.* BEDA,
...d Matthæus per
S...monem. Luces
p...Nathan texit ge-
n...tionem, ille re-
g...m, iste vt vitulus
...dotalem osten-
d...familiam, quia
C...istus rex ex re-
g...s, & sacerdos ex
...dotibus, secun-
d... carnem ex rega
l... sacerdotali fa-
m... est exortus, qui
c...stis rex in Dei
vi...te lætatur, & cui iudicium a Deo rege defertur, & sacer
d...est in æternum secundum ordinem Melchisedech.
c *Qui fuit Sale.* Vel Sela. Beda, Generatio Cainam non de
H...raica veritate, sed habet de septuaginta interpretum edi
tio... In Gene. Arphaxat Sela pro Sale filium nullo interposi
to ...hibet genuisse. Porro Arphaxat vixit triginta annos, &
ge...it Sale. Item in Paralipomenon. Arphaxat autem genuit
Sela

a Vt supra. b Adiutor. c Audiuit tristitiam vel signum. d Confitens.

a qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Symeon, qui fuit Iuda

Augmentum. Columba, uel dolens. Dei resurrectio.

qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Heliachim, qui fuit

Rex eius. Viscera mea. Donum. Be. Per Nathan, prophetiæ dignitatem expressam aduertimus. Dedit vel dantis

b Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathata, qui fuit Nathan, 1

Manu fortis. incensum. Seruitus. Fortis.

qui fuit Dauid, qui fuit Iesse, qui fuit Obeth, qui fuit Booz, 2

Sensibilis vel pacificus. Augurium uel serpentinus. Populus voluntarius.

qui fuit Salmon, qui fuit Naason, qui fuit Aminadab, qui fuit

Electus vel excelsus. Sagitta. Diuisio. Confitens.

Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit

Supplantator. Risus vel gaudium. Pater multarum gentium vel videns populum. Exploratio vel pastura, siue nequitia.

Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham, qui fuit Thare, qui

Requieuit lux. Lorum uel corrigia dependens vel perfectio. Aegrotans uel pascens. Diuidens vel diuisus.

fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragan, qui fuit Phaleg,

Transitus. Tollens. Lamentio vel possessio eorum. Sanans depopulationem.

c qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainam, qui fuit Arpha 3

Nomen vel nominatus. Requies. Humiliatum vel percutientem ues percussum. vel humilem. Mortis emissio uel mortuus est & interrogauit.

d xat, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Ma-

Deductio. a Descendens siue continens. b Laudatus Dei, vel laudans Deum.

e f thusale, qui fuit Enoch, qui fuit Iared, qui fuit Malaleel, qui

a Lamentatio vel possessio eorum. b Homo vel desperans vel uiolentus. a Positio siue posuit. b Homo vel terrenus vel indigena.

g h fuit Cainan, qui fuit Enoch, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui 4 †
fuit Dei.

Sela, qui & ipse genuit Heber. Sed apud septuaginta ita scribi D
tur quod Arphaxat centum trigintaquinque annorū genuit
Cainan, & ipse Cainan cum centum triginta annorum esset
genuit Sela, quorum quid verius sit, Deus nouit.
d *Noe.* Noe iustus, ædificator arcæ, præfigurat ædificationē
ecclesiæ.
e *Mathusale.* AMB.
Anni Mathusalē vl-
tra diluuium nume-
rātur, significat Chri-
stum, cuius vita ætа-
tem nescit.
f *Qui fuit Enoch.*
BEDA. A baptiza-
to Dei filio vsque
ad Deum patrem a-
scendens, septuage-
simo gradu Enoch
ponit, qui dilata mor-
te translatus in para-
disum est, vt signifi- E
cet eos qui in gratiā
electionis filiorum
ex aqua, & spiritusan-
cto regenerantur, in-
terim post corporis
absolutionem æter-
nam suscipiendo in
requiem. Septuage-
narius enim propter
septimam sabbati il-
lorum requiem si-
gnificat, qui iuuante
Dei gratia decalo-
gum legis implent,
quos in resurrectio-
ne immutabili Dei
sapientiæ contemplā
plandæ per secula monstrat esse iungendos.
g *Seth.* Seth posterior Adæ filius, non siletur, vt cum duæ po
puli sint generationes, significet Christum in posteriore poti-
us quam in priore generatione numerandum.
h *Qui fuit Dei.* A filio Dei generatio incipit, terminatur in fi-
lium Dei, præcedit creatus in figura, vt sequatur natus in verita
te, præit factus ad imaginem vt propter eum imago descēdat. F
CAP.

NICOLAVS DELYRA.

1 *...fuit Nathan.* De isto Nathan dicunt aliqui, quod fuit filius D...id naturalis de Betsabee, vt videtur dici. 1. Paral. 3. Sed hoc ...contra illud quod dicit Salomon Pro. 4. a. Ego fui vnige-...& tenellus coram matre. Ille enim filius, quem habuit de ...id ante Salomonem non computatur, quia fuit mortuus i...rcuncisus. Per hoc ergo quod Salomon dicit se vnigenitū ...tris suæ, videtur quod Nathan non fuit natus de Bethsa-...& Dauid, & ideo dicunt aliqui, quod iste Nathan fuit Na-...an quem propter eminentiam sanctitatis Dauid adoptauit filium mortuo eius patre naturali. Et secundum hoc potest ...quod fuit filius adoptiuus Bethsabee vxoris Dauid, & ...undum hoc connumeratur inter filios Bethsabee. 1. Para-...3. b. De aliis autem tribus ibidem nominatis dicendum quod ...erunt filii Vriæ naturales & adoptiui filij Dauid, quando ac...pit matrem eorum, & sic Salomon fuit vnigenitus matri ...æ respectu Dauid vt uidetur Prouer. 4. Causa autē quare Luc. ...scribit Christum descendere a Dauid per Nathan vna fuit, quia ...et omnes sapientes Hebreorū cōcorditer tenerent Christum ...ere descendere de Dauid, aliqui tamen eorū opinabantur ...ū descendere ab eo per Nathan propter excelentiā suæ sanctita...t & prophetiæ. Alii vero per Salomonē propter dignitatē re giam & suæ excellentiam sapientiæ. Secundū veritatem autē descendit per vtrumque; aliter tamen, quia per Salomonē descen dit secundū lineam naturalis generationis. Per Nathan vero secundum lineam legalis generationis, quia Nathan filius Da uid adoptiuus, vt prædictū est, & Ioseph qui ponitur imme-diate post Christum ascendendo, fuit filius Heli adoptiuus. s. legalis prout plenius fuit declaratum Mat. 1. Alia causa est, quia Luc. describit Christi genealogiam prout in Deū reducimur vt prædictum est, Reducimur autem in deum per Christum in quantum efficimur filii Dei adoptiui. 2 *Qui fuit Booz.* Tres fuerunt immediate se sequentes huius nominis. s. filius, pater & auus, vt plenius declaratum fuit Mat. 1. 3 *qui fuit Cainan.* Secundum Hieronymum, & secundum translationem, qua utimur, non ponitur aliquis medius inter Sale, & Arphaxat, vt patet Genes. 10 Septuaginta autem interpretes ponunt istū Cainan medium. Et ad concordiam huius potest dici quod iste Cainan fuit pater Sale legalis siue adoptiuus, Arphaxat vero pater naturalis ipsius, vterque pater hic ponitur, & maxime, quia Lucas in describendo sequitur translationem sep tuaginta, quæ suo tēpore erat valde autentica. 4 *Qui fuit Dei.* Non per generationem sicut alii, sed per formationem de li-mo terræ, & infusionem animæ, vt habetur Gene. 1.

NICO-

MORALITER

† *Qui fuit Adam.* Nam per generationem spiritualem efficimur Dei filii adoptiui.

CAPVT IIII.

a I
b Esus aũt plenus ſpirituſancto regreſſus eſt 1
à Iordane, & agebatur in † ſpũ in deſertũ †
a In quo Adam exulauerat, nec quomodo redire poſſet, habet. Dux ergo ad erroneum accepit.
c diebus quadraginta & tẽtabatur à diabolo. † 2
Et nihil mãducauit in diebus illis, & con-
d *Tentatio a gula. Vini. Duritiam ſignificat diaboli. Quia ſicut ſcriptum. Ipſe dixit & facta ſunt.*
e ſummatis illis esuriit. Dixit autem illi diabolus. Si filius Dei 3
es, dic lapidi huic, vt panis fiat. Et reſpondit ad illum Ieſus:

CAPVT IIII.

A a IEſus, &c. Sequitur. *Et agebant.* Ambr. Agebatur in deſertum hoc conſilio, vt diabolum prouocaret. Nam niſi ille certaſſet; iſte mihi non viciſſet, Myſterio, vt Adam de exilio liberaret. Exemplo, vt oſtẽderet nobis diabolum ad meliora tendentibus inuidere.

Beda. Ne cui in dubium veniret, a quo ſpiritu ductus Ieſus in deſertum diceretur, præponit quia plenus ſpirituſancto cuius voluntate locum certaminis quo aduerſarium ſternat, de victoria certus ingreditur. Sic nos accepta in baptiſmo remiſsione, & ſpirituſancto illuminati, contra inſidias diaboli accingi, & ſeculum debemus deſerere, vt quaſi manna deſerti ſola æterna eſuriamus.

Hom.29.in Lucam. ⁂ Origenes. Quando legis Ieſum plenum ſpiritu ſancto, & in actibus, quod apoſtoli repleti fuerunt Spirituſancto, vide ne æquales putes Apoſtolos ſaluatori. Quomodo enim
B ſi volueris dicere, hæc vaſa plena ſunt vino vel oleo, non ſtatim dices, quod æquali menſura ſunt plena.

Hiſto. b *In deſer.* Hiſtorialiter in illo deſerto quod eſt inter Ieruſalem & Iericho, vbi figuraliter dixerat Adam a diabolo victum fuiſſe.

Beda. Tria ſunt quę proficiunt ad vſum ſalutis. Sacramen-
Tria ad vſum ſalutis proficientia. tum baptiſmi, deſertum, ieiunium. Nemo enim coronabitur niſi qui legitime certauerit. Nemo ad certamen admittitur uirtutis, niſi prius ablutus a maculis gratiæ cœleſtis munere conſecretur.

Deut. 9.b. c *Diebus* 40. Quadraginta diebus ieiunauit legiſlator & pro-
3.Reg.19.b. pheta, ut ieiunium Chriſti teſtimonium habeat à lege & prophetis. Hoc numero ſignificatur excurſus huius ſeculi in his qui uocantur per gratiã ad eum qui uenit legem non ſoluere ſed adimplere. Decẽ ſunt pcepta legis, & quatuor partes mun-
Matth.5.b. di, & quater decẽ fiunt quadraginta, & per gratiam Dei, ad impletionem decalogi uocantur de quatuor partibus mun-
1.Pet.2.b. di. Ieiunat Chrs ante mortẽ carnis, quaſi clamet. Abſtinete a deſiderijs ſeculi dum eſtis in agone. Comedit poſt reſurrectionẽ, quaſi dicat, etſi nõdum habetis corpus immortalitatis iã paſcimini, quia dum uiam domini capimus, & a uanitate ſeculi ieiunare & refici debemus futuri promiſsione.

Quadraginta diebus, decẽ ad decalogum, quo Deum & proximum diligere iubemur refert. Sed quia motu corporis quod de quatuor elemẽtis conſtat, charitas Dei & proximi
C uiolatur, ad diluenda peccata in 40. tempus pęnitentiæ ſurgit. Congrue exercetur ieiunium in illa anni parte quæ contigua eſt paſsioni dominicæ, quia in ea ſignificatur hęc vita laborioſa, cui opus eſt continẽtia, vt ieiunetur a mundi amicit[ia].

Beda. Niſi ieiunaſſet, diabolo occaſio tentandi non ade[ſ]ſet, ſecundũ illud: *Fili accedens ad ſeruitutem Dei præpa. ani. tu. ten.* Quia quanto m[a]gis diabolus ſibi r[e]bellare conſpicit, [tan]to amplius expugn[a]re contendit.

⁂ Origenes. Tentatur Ieſus a diabo[lo] quadraginta dieb[us], & quæ fuerint ten[ta]mẽta neſcimus, q[uæ] ideo fortaſſe prætermiſſa ſunt, quia m[a]iora erant quam literis traderentu[r].

d *Eſuriit.* Beda. N[on] eſt ſcriptũ de M[oyſe] vel Elia, quod poſt ieiunia eſurierint. Non quod homi[nes] illi fortiores quam hic Deus. Sed ideo factum eſt, ne ab tentando panes hoſtis aufugeret, qui multa cœleſtia ſi[gna] viderat in eo. Eſuriit ergo humilis Deus homo, ne imm[ane] innoteſcat ſublimis homo Deus. Fames domini pia f[raus] eſt ne caueat diabolus tentare. Eſuriit autem nõ tam cib[um] corporis quam ſalutem animæ.

e *Si filius Dei es.* Ambr. Nouerat Dei filium venturum, venisse per infirmitatẽ corporis non putabat. Nã fal[ſum] in Deo humilia nõ poteſt credere. Aliud itaque explo[rantis], aliud tentãtis eſt & Deo profitetur ſe credere, & ho[minem] natur illudere. Sed cum ille tẽtat vt exploret, ſic explora[t ut] tentet. Dñs è contra ſic fallit vt vincat, ſic vincit vt fallat. [Si] enim conuerteret naturam, proderet creatorem. Ergo [ut] homo commune ſibi accerſit auxilium, vt diuinæ lectio[nis] pabulo intentus famem corporis negligat. His armis do[mi]nus hominem aduerſus irritamenta gulæ munit. Huic p[a]intenti Moyſes & Elias famem prolixioris non ſenſeru[nt] iunij, qui hoc verbo non veſcitur, non viuit.

* Orig. Rogato autem patre a filio panem, nec dante [la]pidẽ pro pane, iſte quaſi aduerſarius verſipellis & fallax p[ro] pane dabat lapidem. Puto etiam quod & vſque hodie la[pi]dem diabolus oſtendit, vt hortetur ſingulos ad loquendu[m] dic vt lapis iſte panis fiat. Si videris hæreticos dogmatũ ſu[o]rum mendacium pro pane comedere, ſcito lapidem eſſe [ſer]monem eorum, quem monſtrat ei diabolus.

Gregorius. Tribus modis fit tentatio ſuggeſtione, delectatione, conſenſu. Chriſto autem ſuggeſtione ſola, quia delectatio peccati mentem eius non momordit. Nec illum dignum eſt tentari, qui occidi venerat, vt ſua tentatione [no]ſtras vinceret, ſicut ſua morte noſtra tulit peccata.

☞ *Script.*

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII.

1 IEſus autem. Deſcripta prædicatione præcurſoris, hic conſequenter deſcribitur prædicatio Saluatoris, & primo deſcribitur eius prædicatio per modum amoris miracula faciendo & beneficia conferendo. Secundo per viam amoris terrorem futuri iudicij incutiendo cap. 21. Adhuc circa primum deſcribitur primo prædicatio Saluatoris per ſeipſum tantum. Secũdo, cum hoc permiſſionem diſcipulorum 9. cap. Circa primum præmittitur Chriſti prædicatio, ſecundo ex hoc frequens aliquorum conuerſio capit. ſequenti. Prima adhuc in duas, quia primo deſcribitur idoneitas prædicatoris. Secundo executio prædicationis, ibi. *Et regreſſus eſt Ieſus.* Idonea vero diſpoſitio prædicatoris eſt maceratio carnis per ieiuniũ, per quod carnis incentiuum exprimitur, ſecundum quod dicit Paulus 1. ad Cor. 9. d. Caſtigo corpus meũ & in ſeruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim ipſe reprobus efficiar, & ſecundo, feruor orationis in loco ſolitudinis, vbi diuina ſapientia hauritur, quæ poſtea per prædicationem [ef]funditur, vnde Paulus antequam mitteretur ad prædicandu[m], in oratione fuit illuſtratus, ſecundum quod habetur Act. 9.[c]. Ecce enim orat, & poſtea ſubditur: Vas electionis eſt mihi, vt portet nomen meum, &c. Tertiũ eſt victoria tentationis. [Non] enim eſt ad prędicandum idoneus qui ſuccumbit tentationib[us]. Iſta autem tria oſtenduntur de Chriſto per hoc quod ante p[ræ]dicationem intrauit in deſertum orationi ſolitariæ aptũ, & q[uod] ibi ieiunauit & triplicem dæmonis tẽtationem deuicit, non q[uia] iſtis indigeret pro ſe ſed pro nobis ad dandum exemplum præ[di]catoribus alijs. Et patet ſententia prædictorum ex dictis Ma[tth.] vbi iſta ſunt expoſita exceptis paucis quæ ſequuntur.

2 *Et nihil man.* Hic accipiuntur dies naturales, quia nihil m[an]ducauit de die nec de nocte.

3 *Dic lapidi huic vt panis fiat.* Hic accipitur ſingulare pro p[lu]rali eo modo loquendi quo dicitur Exod. 8. f. Venit muſca g[ra]uiſſima, id eſt, multitudo muſcarum, vnde Matth. 4. a. dici[tur]. *Dic vt lapides iſti panes fiant.*

MORALITER.

1 *Ieſus autem, &c.* Sequitur.

† *Et agebatur.* Per hoc ſignificans, quod homines ſpirituales, cuiuſmodi ſunt religioſi, debent in aſperitate nutriri, nam acrius ſolent à dæmone tentari. Eccleſiaſt. 2. a. Fili accedens ad ſeruitutem Dei ſta in iuſtitia & timore Dei & præpara animam tuam ad tentationem. Et hoc ſignificatur, cum dicitur hic de Chri[ſto].

† *Et tentabatur hic à diabo.* Per hoc autem quod hic primo [po]nitur tentatio de gula cum dicitur.

3 *Dic lapidi huic.* Deſignatur quod hæc tentatio occurrit [ho]mini. Primo quoniam ab infantia. Secundo vero ponitur te[nta]tio de cupiditate terrenorum, cum dicitur.

a *Scriptum est.* Docet magis doctrina quam miraculis pugna re humilitate quam potentia, nihil pro diaboli arbitrio, nec declarandæ virtutis consideratione faciendum.

b *Et duxit.* Lucas sicut res gesta est exequitur, mediam ponẽs auaritiam, vltimam superbiam, secundum mores præsentis tẽporis, quia superbia post omnes virtutes fit. Mattheus non sequitur ordinem historiæ, sed tentationis Adæ.

c *Ostendit.* Non qđ visum eius, qui omnia videt, amplificauit, sed vanitatem humanæ pompæ quã amabat quasi speciosam ostendit, facere amari volebat. Vel sciens diabolus, quod Christus sibi regnum tolleret, ostendit ei omnia regna mundi, nõ Persas, non Indos, sed quomodo in omnibus terrenis regnat, vel per gulã, vel per superbiam, aut per alia, vt suadens quod volebat, cum sibi subiiceret.

d *In momen.* Ambr. Beda, Non tam celeritas conspectus, quã caducæ fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta prætereunt.

Titus. *Et ostendit illi omnia, &c.* hoc est, omnia mundi regna oratione declarauit, delineataque menti illius, vt opinabatur, impressit. Qui enim omnia condiderat, nihil ille eorũ omnium quæ diabolus ostendere volebat, ignorabat. Nã, ni sic exponamus, quomodo potuit omnia orbis loca in vnũ quasi centrum adducta, corporeis oculis spectanda subiicere, ac veluti digito intento, agere, hoc Persarum, hoc Iudæorum esse regnum dicere.

e *Tibi da.* Hæc de arrogantia dicit non, quod totus mundus sit eius, sunt enim aliqui boni.

f *Mihi trad.* Non a diabolo est potestas, sed obnoxia tamen in his diaboli. Nec ideo mala ordinatio potestatum, quia mã... sunt obnoxiæ potestates.

Amb. Docemur hic omnem ambitionem despicere, quia omnis dignitas secularis diabolicæ subiacet potestati, ad vsum fragilis, & inanis ad fructum. Nota autem quia omnis potestas a Deo, quia ordinatio potestatum a Deo, sed a malo ambitio potestatis. Dicet ergo diabolus se dicat dare potestatem ... tamen illa ad tempus permissa non abnuit. Itaque ille ... permisit ordinauit, nec potestas mala, sed is qui male vtitur potestate, qui ambit.

g *Tu ergo.* Beda. Dicens diabolus Saluatori, si procidens adoraueris me, & contrario audit, quod ipse magis adorare eum ... debeat dominum, & Deum suum.

h *Et illi soli ser.* Beda. Græce latria dicitur seruitus, quæ soli Deo debetur. Dulia quæ etiam hominibus inuicem exhibetur. Iubemur ergo per charitatem seruire inuicem quod Græce dulia dicitur. Iubemur Deo seruire secundum quod Græce latria dicitur, vnde hic, & illi soli seruies.

i *Et du.* Nec indignum videatur dominum ab illo deferri qui crucifigitur a membris diaboli. D

* Origenes. Sequebatur plane quasi athleta, ad tentationem sponte proficiscens, & quodammodo loquebatur, duc quo vis, & inuenies me in omnibus fortiorem. Hom. 31. in Lucam.

a In Deuteronomio. Q. persuasio tentatio est quia agis de cibo corporeo, & non de cibo mentis.

a † Scriptum est, quia non in pane solo viuit homo, sed in om
b ni verbo Dei. Et duxit illum diabolus in montem excelsum, 1
Tentatio.
c & ostendit illi omnia regna orbis terræ † in momento tem-
Non quia hoc possit. Regem te faciam horum.
d e poris, & ait illi: Tibi dabo potestatẽ hanc vniuersam, & gloriã
f illorum, quia mihi tradita sunt, & cui volo do † illa. Tu ergo si 2
a Qui diabolum adorat, ante corruit.
† procidens adoraueris coram me, † erunt tua omnia. Et re-
a In Deuteronomio. b Qui solus remunerat fructu amplissimo.
g spondens Iesus, dixit illi. * scriptu^a m est, † Dominu^b m Deum
Caret ambitione deuota religio
h i tuum adorabis, & illi soli seruies. Et duxit illum in Ierusalem †
k & statuit eum supra pinaculum templi, & dixit illi. † Si fi-
l m lius Dei es, mitte te hinc deorsum. † Scriptum est enim, quod
n angelis suis † mandauit de te, vt conseruent te, & quia in
o manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem
p tuum. Et respondens Iesus, ait illi. Dictum est. † Non
a O homo. b Patrem & filium, quia ego & pater vnum sumus.
q tenta^a bis do^b minum Deum tuum. Et consummata omni 3

K *Supra pin.* In hoc quod Christus in altum tolli se permittit, sed monenti cadere non obedit, ostendit, quod cuique bona, & alta imperãti obediamus, sed præcipitare volenti contra eamus. *Supra pin. t.* Ita est iactantia, vt dum putat vnusquisque ad altiora ascendere, sublimium vsurpatione ad inferiora trudatur. Quia vero diabolus fortè sentit iactantiã prætẽdit, quæ etiam fortes decipit.

l *Si fil. Dei.* In omnibus tentationibus hoc agit, vt intelligat si filius Dei sit. Sed Christus sic respõsum temperat, vt ambiguũ relinquat.

† in puncto
† illam, scilicet, gloriam
† erit tua ois
† Deut. 6. b.
† Mat. 4. a.
† Psal. 90. c.
E
† Deut. 6. c.

m *Mitte te de.* Quem nec gula nec auaritia vicit, tentat vana gloria, si forte illum vel ipsa victoriæ suæ iactantia valeat deiicere. *Mitt.* Hæc vox ei conuenit qui omnes præcipitare satagit. In quo infirmus ostenditur, qui nulli possit nocere nisi prius ille se deorsum miserit.

n *Scriptum est.* Quia scripturarum exemplum pretulerat, scripturarum vincitur exemplis. Vtitur autem diabolus per hereticos testimoniis scripturarum, non vt doceat, sed vt fallat.

* Origenes. Vnde tibi diabole scire quod ista scripta sunt? Nunquid legisti prophetas, vel diuina eloquia? Legisti quidẽ non vt ipse ex lectione eorum melior fieres, sed vt de simplici litera eos qui amici sunt literæ, interficias. Hom. 31. in Lucam.

o *Ang.* Beda Hæc prophetia non de Christo est, sed de sancto viro. Quæ etiam si de Christo esset, etiam quod sequitur debuerat meminisse: *Super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem.* Sed de angelorum auxilio quasi ad infirmum loquitur, de sua conculcatione quasi tergiuersator tacet. Psal. 90. c

p *Non tenta.* Beda. Suggerebatur enim quasi homini, vt signo aliquo exploraret, quantum apud Deum valeret: sed pertinet ad sanam doctrinam, quando habet quid faciat homo, non tentare Deum. Vnde præcipit: *Si vos persecuti fuerint in ciuitate vna, fugite in aliam.* Quando vero deficit humana prouidentia, si homo se totum diuinæ committit potentiæ, non est dicenda tentatio. Nunc autem poterat Christus aliter descendere de templo, quã per iactantiam se præcipitare. Mat. 10. c.

Dauid Goliam tribus lapidibus de torrente prostrauit, Christus diabolum tribus testimoniis de lege. Notandum quod exempla de Deuteronomio tantum protulerit vt secundæ legis sacramenta confirmet. 1. Reg. 17. f. Deut. 6. c. & 8. a.

q *Et cõs.* Beda. Tribus tẽtationibus victis omnẽ tentationẽ dicit cõsummatã, quia in his omnium vitiorũ origo cõtinetur. F

i Et | Quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et duxit il. dia.* Ista tentatio quæ ponitur hic secunda, Mat. 4. ponitur tertia, q̃ starũ fuit secunda, & tertia, certũ nobis non est, dicit Aug. neque refert ad veritatem, quia nõ oportet, qđ facta semper eodem ordine referantur quo facta sunt, vt frequenter dictũ est. Sed quod duo euangelistæ varie narrent ordinẽ potest ratio assignari, qa vna tentatio est de cupiditate principaliter, alia de elatione. Et frequenter contingit quod vnum vitium ex alio nascitur & e conuerso, ideo Matthæus vnam præponit, Lucas vero aliam.

2 *Quia mihi tradita sunt.* Mentitur hic diabolus, neque mirũ, quia mendax est & pater mendacii, vt habetur Ioan. 8. f. Non enim potestatem habet super creaturas ad libitum suum, sed solum inquãtũ Deus permittit secundum occultum iudicium suum ad exercitium patientiæ electorum. Sicut data est ei potestas affligendi Iob in vastatione bonorum suorum, & in morte prolis, & in infirmitate sui corporis, vt habetur Iob. 1.

3 *Et consummata omni tentatione diabolus recessit, &c.* Tanquam victus.

Quia | Vsque

MORALITER.

Et duxit illum dia. Quia post tentationem gulæ sequitur tentatio cupiditatis terrenæ. Tertio vero ponitur tentatio de præsumptione, cum dicitur.

† *Et duxit illum in Ierusalem.* Nam tentatio qua quis de meritis suis præsumens exponit se periculis, non est nisi post plurima tempora.

A Quia *omne quod in mundo est concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ*, quæ alijs nominibus, curiositas, gula, vana gloria noïantur. Cum tentatur homo cōcupiscentia carnis dicat: Nō in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Cū tentatur auaritia, quā Apostolus seruitutem simulacrorum nominat, Deū adoret, pro solis æternis illi seruiat. Si tentatur vana gloria, quæ etiam de præcedentibus victoriis solet crescere, non tentet dominum, quod facit qui de suis viribus præsumit, quasi amplius peccare nō possit.

1.Ioan.3.c. Deut.8.a. Col.3.a.

B Nota diabolum in his vinci, in quib[us] vicit Adam: Quem de gula tentauit, dū de ligno vetito gustare rogauit. De vana gloria dum dixit: Eritis sicut dij. De auaritia, dum dixit: Scientes bonum & malum. Nota diabolum non esse pertinacem in stadio, sed cedere veræ virtuti, & si non desinit inuidere, tamen formidat instare, ne frequentius triumphet.

sabbatorum. Gene.3.a.

a Passionis, quando non tantum dolis, sed aperte impugnauit. Sic etiam nos ille antiquus hostis aliquando tentare intermittit, ut quasi securos repente rediens facilius irrumpat. b Cum iam traditus esset Ioannes, iterum uenit in Galilæam. De primo aduentu tacet.

a tentatione, diabolus recessit ab illo vsque ad te[b]mpus. † Et re- 1
Signis miraculorum.
b gressus est Iesus in virtute spiritus in Galilæam & fama exiit 2
per vniuersam * regionem de illo. Et ipse docebat in synago- 3 4
c gis eorum, & † magnificabatur ab omnibus: † Et venit Na- 5 6
a Ecclesiam in qua sit homo non obliuiscitur. Vnde illis uilescebat.
d za[a]reth, vbi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinē 7
a Quando omnes confluebant ad legis monita quieto corde meditanda. Ad publicos autem conuentus accedit, ubi doctrina illius à multis audiatur. b Si minori reuelatum fuerit, senior taceat. c Ab illis qui Christi aduentum desiderantes, etiam ipsius aduentus manifesta indicia reliquerunt.
e suam die[a] † sabbathi in synagogam, & surre[b]xit legere. Et tra[c]di- 8
f tus est illi liber Isaiæ prophetæ Et vt † reuoluit librum, inuenit 9 10
g locum vbi scriptū erat. † Spiritus domini super me, eo quod vn 11
Vt beati pauperes spiritu.
xit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos cor 12 13
a Iudæis de Pharaone, gentibus de diabolo. b Tam Iudæis quam gentibus. c Vnxit uel misit. 14
de, prædicare ca[a]ptiuis remissionem, & cæci[b]s visum, dimitte[c]re 15 16

* Enitimam. † glo. incabatur in omnib.

litis sanguinis necessitudine cōiunctis facere volens, palam que a Deo se inuictum ostendere instituens, non absque singulari consilio, ciuibus oppidi Nazareth apud quos secundum carnem nutritus fuerat, istud præ cæteris docuit.

d *Et intra.* Intrauit Christus die sabbathi in synagogam, [ut] ritum legis Mosa[icæ] cumulo cœlestis g[ra]tiæ adimpleret.

c *Et surrexit leg[ere].* Beda. Qui non v[e]nerat ministrari, [sed] ministrare, lect[oris] officium non de[di]gnatur suscipere. [Et] prouide Lucas ge[sta] domini scriptu[ras] ab explicatione p[ro]phetiæ inchoau[it], quia omnes prop[he]tiæ ad ipsum per[ti]nent, & in ipso co[m]plētur, & per ipsu[m] nobis aperiuntu[r]. Surrexit igitur le[ge]re, vt quos nou[...] gnorum operati[o] non cōuerterat, [...] prophetiæ lectio [...] atte statione cor[...] ret.

a *Et fama exiit.* Non tantum a præsentibus propter uisa miracula honoratur, sed apud absentes fama diuulgabatur.

Beda. Ne quis putet ea quæ per ordinem sunt exponenda post ieiunium confestim facta, sed post aliquot a domino miracula, uel in Iudæa, uel in Galilæa patrata, quæ apud Ioannem leguntur primo aduentu facta.

b *Docebat.* Post miracula ecce sapientia, qua docet, qua doctrina per miracula præcedentia magnificat.

C c *Et venit, &c.* * Titus. Manifestum deinceps seipsum Israelitis

f *Et vt re.* Librum prophetiæ clausum accipit, sed reue[la]tum legit, quia mysterium incarnationis suæ in proph[etis] obscurum, & prius suscepit implendum, & post mortalib[us] aperuit intelligendum.

Accipit librum, vt ostendat se esse qui locutus est in p[ro]phetis, & remouet sacrilega perfidorum testimonia, qui [...] veteris dicunt, alium Deum esse noui testamenti. Vel [qui] dicunt, initium Christi esse ex virgine. Quomodo enim [inci]pit ex virgine, qui ante virginem loquebatur?

g *Spiritus.* Beda. In superioribus prophetię Saluator de [gen]tium vocatione & ecclesiæ confirmatione loquēs, dicit:

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vsque ad tem.* Quia appropinquante tempore passionis suscitauit ei persecutionem per principes sacerdotum.

2 *Et re. est Ie.* Descripta idoneitate prędicatoris, hic consequēter describitur executio prædicationis, & primo quātum ad eius doctrinam, secundo, quantum ad doctrinę confirmationem, ibi. Et in synagoga erat homo habens dæmonium. Prima in duas, quia primo describitur docuisse in Galilæa generaliter. Secundo in ciuitate sua Nazareth specialiter, ibi. *Et venit in Nazareth.* Circa primum dicitur, *Et egressus est Iesus.* scilicet, à deserto quod intrauerat post baptismum, vt doceret populum.

3 *In virtu spi.* Id est, in virtute signa & miracula faciēdi de quo spiritu dicitur 4. Reg. 2. c. Spiritus Eliæ requieuit super Elisæum qui diuisit aquas miraculose, verumtamen virtus faciendi miracula non erat in Elisæo, sed in Deo qui faciebat miracula ad preces Elisæi, sed ista virtus erat in Christo cum sit Deus & homo.

4 *In Galilęam.* Ibi enim primo prædicauit, vt impleretur prophetia Isa. 9 a. Primo enim tempore alleuiata est terra Zabulon & terra Nephtalim, &c. vt habetur Matth. 4. c.

5 *Et magnificabatur, &c.* Propter excellentiam doctrinæ & miraculi.

6 *Et venit Nazareth.* Hic consequenter describitur eius doctrina in Nazareth ciuitate sua, circa quod eius doctrina præmittit. Secundo contra eum æmulatio excitatur, ibi. *Et dicebant, nonne hic est, &c.* Circa primum dicitur. *Et venit Nazareth vbi erat nutritus.* Hoc autem dicitur ad designandum quod alibi fuerat natus, scilicet, in Bethlehem, vt supra dictum est cap. 2.

7 *Et intrauit secundum consuetudinem suam die sabba. in synago.* Quæ erat locus orationis & doctrinæ legis quibus Iudæi secundum præceptum legis vacare debebant in die sabbathi. Christus autem legem obseruare voluit, vt dictum est supra cap. 2.

8 *Et surrexit le.* Vt non prædicaret seipsum verbo suo tantum, sed etiam testimonio sacræ scripturæ.

9 *Inuenit lo.* Non à casu, sed à proposito, quia sciebat pa[ssus] scripturæ loquentes de eo.

10 *Spiritus domini super me.* Hoc scribitur Isai. 61. a. Sed [in] trāslatione nostra mutantur aliqualiter verba, sed fit eadem [sen]tentia. Lucas autem hic allegat scripturā prout habetur in tr[ans]latione LXX. Circa quod sciendum, quod Iudæi expectant [il]la quæ promittuntur eis Isa. cap. prædicto, impleri per Messi[am], quem expectant futurum, & dominaturum toti mundo tem[po]raliter, & educturum Iudæos de captiuitate, & positurum eo[s in] maxima gloria & honore supra oēs gētes, sed quia tēpus ad[ue]ntus Christi iam transiit, ideo Christus hunc locum conuenie[nt]er de seipso exposuit, di. *Spiritus domini super me.* i. me deduc[i]s, quia humanitas Christi organum est ipsius diuinitatis cōiun[ctum], & ideo in omnibus mouebatur secūdum diuinitatis instinct[u]m.

11 *Eo quod vnxit me.* Ab instanti conceptionis plenitudine [gra]tiæ. Ex hoc enim quod humanitas Christi deitati coniungi[tur], plenitudine gratiæ repletur, secundum quod dicitur. Ioan. 1 [Vi]dimus eum quasi vnigenitum à patre plenum gratię & verit[a]s.

12 *Euangelizare pau.* Id est, humilibus quibus sua doctrina [pro]ficit, non superbis.

13 *Sanare con.* Contritis per pœnitentiam datur gratia [sa]nans vulnera peccatorum.

14 *Prædi. ca. re.* Id est, detentis in limbo, ad quos descend[it] & eos inde eripuit.

15 *Et cæcis visum.* Id est, Gentilibus excæcatis per errore[m ve]ram Dei cognitionem, secundum quod dixit Simeon supra de Christo. Lumen ad reuelationem gentium, &c.

16 *Dimitte. conf.* A pondere legis relaxādo, de quo dr. Act. [...]

MORALITER.

6 *Et venit Nazareth.* Per hoc ostendit quod prædicator euangelij debet diebus dominicis & festiuis populo prædicar[e] & Christi mysteria nunciare.

dominus in tempore eius ſubito faciam illud. Confeſtimque in-
t. Spiritus domini ſuper me, ſecundum quod homo. Vnde
ſal. *Vnxit te Deus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Præ cæteris
tis vnctus eſt ſpirituali vnctione, quando in Iordane ſup
tizatum ſpiritus in ſpecie columbæ deſcendit, & mãſit cũ
ill. Vnctus eſt igi-
virtute cœleſti, vt
pertatem condi-
is humanæ the-
o reſurrectionis
ret æterno: ca-
itatem mentis au
et, cœcitatem il-
inaret animarũ,
fractis, & contri-
corde medere-
, alligando con-
ones eorum, &
ittendo peccata,
vt eos qui legis
dere deprime-
tur releuaret, &
miſſionem gra-
piritualis admit-
t prædicare an-
n domini acce-
B n. Annus iubilei
& ere libertatis, tem
gratiæ, quo eccleſia in corpore verſata peregrinatur a do
o, vnde Apoſtolus. *Ecce nunc tempus accep. ecce nunc dies ſalu*
Et poſt annum acceptabilem prædicare diem retributio-
quando filius hominis veniet in gloria cum angelis redde
vnicuique ſecundum opera ſua. Ad hæc cuncta euangelizã
el agenda, ideo ſe dicit miſſum quia ſpiritus domini eſt
r eum.

Titus. Per hęc autem auditoribus planiſſime oſtendit, ſe
n ipſum eſſe, qui tum per prophetam loquebatur, quiq;
anam naturam indutus, olim in mundum hunc inferio-
venturus, eundemque de morte in vitam aſſerturus erat.

Euangelizare pauperibus, &c. Gentes intelligit quæ erant vere
peres. Neque enim Dei cognitionem, neque legem, neq;
prophetas, neque aliud quicquam in bonis habebant, & cęte
omnibus ſpiritualibus opibus erant deſtitutæ.

a *Et cum plicuiſſet*. Beda. Audientibus illis qui aderant legit,
ectum miniſtro reddit, quia cum eſſet in mũdo, palam lo
is eſt mundo, docens in ſynagogis & in templo, ſed ad cę
C a regreſſurus his qui ab initio ipſum viderant, & miniſtri
ſermonis

a Iudæos lutum fabricando, gentes idolis ſupplicando. b Annus domini quatuor habet tempora, ideſt, quatuot euangelia. Duodecim menſes, ideſt, duodecim apoſtolos.

confra[a]ctos in remiſſionem, prædicare [b]annum domini 1

a Prædicare. b Iudicii.

a acceptum [a]et diem tetributio[b]nis. Et cum plicuiſſet librum 2
reddidit miniſtro, & ſedit. omnium in Synagoga 3
oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad 4

a Impleta eſt in hoc, quia ſicut illa prædixerat, & magna faciebat, & maiora euangilizabat. 5

illos. Quia hodie [a]impleta eſt hæc ſcriptura in auribus ve- 6
ſtris, & omnes illi teſtimonium dabant, & mirabantur 7

a Tamen. b Scribæ & Phariſæi inuidentes. 8

b in verbis gratiæ, quę procedebant de ore ipſius, [a]et di[b]- 9

a Beda. Magna cęcitas, eum quem verbis & factis Chriſtum eſſe cognoſcunt, ob ſolam generis notitiam comemnunt apud ſe nutritum, & per ætatum tempora profeciſſe uiderant.

cebant. Nonne hic eſt filius Ioſeph? Et ait illis: † Vti 10
11
que dicetis mihi hanc ſimilitudinem: Medice cura tei- 12

c a Quid prouerbium contineat aperit. f Quanta. a. f. f Q. non credimus quod
d incerta fama nulgauit, cum apud nos nihii tale faceris, quibus conientius talia impeudenda erant beneficia.

pſum. Qu[a]anta audiu[b]imus facta in Capharnaum, fac &

ſermonis fuerant, euangelizandi officium tradidit. Stãs legit, D
quia dum nobis ſcripturas quæ de ipſo erant aperit, in carne
dignatus eſt operari. Sed reddito libro reſidet, quia peracto di
ſpenſationis officio: diſcipulos doctrine ſuæ ſequaces elegit,
ſeque ſupernæ quietis ſolio reſtituit. Sic prædicator verbi ſur-
gat, legat, id eſt, ope-
retur, & prædicet. Et
reſideat, id eſt, præ-
mia quietis expectet.

Beda. Reuolutum Ioan. 16. c.
legit, quia eccleſiam
miſſo ſpiritu omnem
veritatem docuit. Pli
catum miniſtro red-
didit, quia non om-
nia omnibus dicen-
da, ſed pro capacita-
te audientium com-
mittit doctori diſpen-
ſandum verbum.

b *Teſtimonium dab.* † Omnino
Teſtabantur, vt ipſe
dixerat eum eſſe de-
quo prophetæ ceci-
nerant, vere ſpirituſ- E
ſancti gratia perun-
ctum, vere ſe paupe-
res cœcos captiuos
confractos, illius ſuper omnia indigere muneribus.

c *Medice*. Sicut fabri filium, ita eadem erroris demẽtia, medi
cum vocãt, ſed in errore illorum veritas latet. Vere.n. erat fi-
lius fabri, qui per ipſum in principio omnia fecit, q operatur
in ſpiritu ſancto & igni, qui in magna domo huius mundi fa-
cit vaſa diuerſi generis. Eſt & medicus, quia per ipſum om-
nia quæ in cęlis & quæ in terra ſunt reſtaurata. Qui de ſe di-
cit. Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus. Mat. 9. b.

* Titus. Protritum vſitatumque apud Iudæos erat, vt medi-
cos in morbum prolapſos, faceto hoc dicto, medice cura tei-
pſum quidam exciperent.

d *Cura teipſ*. Quia in Capharnaũ plures te curaſſe audiuimus
cura etiã te ipſum, & fac ſimiliter in tua ciuitate vbi cõceptus
es, & nutritus, Qđ quare dñs non fecerit, alius euangeliſta oſtẽ
dit, & excuſat dñm, dicens. *Quia non poterat ibi vllam virtutem* Mar. 6. a.
*facere, niſi quod paucos infirmos curabat, & mirabatur propter incre-
dlitatem eorum*. Non ergo viluerat domino patria, qui amabat
ciues, ſed incredulitas eorum hoc non merebatur, & patria
ſe charitate præualebant deſpicientes Chriſtum quaſi notũ. F

☞ *Amen*

NICOLAVS DE LYRA.

tentatis imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod neque nec patres noſtri portare potuimus?

Prędicare an. do. ac. *Iſte eſt annus paſſionis Chriſti, quo Deus platus eſt humano generi ſoluta emenda primi peccati.*

Et diem retri. *Ideſt, diem iudicij, in quo vnicuiquę retribuetur ſecundum opera ſua.*

Et cum pli. lib. *Hoc fecit ad oſtendẽdum, quod libri ſacræ ſcripturæ ſunt reuerenter tractandi, vnde, & Iudæi hanc reuerentiam faciunt libris veteris Teſtamenti, quod nullo modo ſederent iuxta illos, ſedẽ ita alte ſicut illi ſunt poſiti.* Ex quo patet, quod illi Chriſtiani ſunt valde reprehendendi, qui non ſolum libros veteris teſtamenti, ſed etiam ...ri, etiam ſacra euangelia ita irreuerenter tractant, & irreuerentius quam libros gentilinm damnatorum. Aliqui etiam Theologi dicta eorũ cum maiori pondere & certiori quotatione allegant in ſermonibus ſuis & in ſcholis quam dicta Chriſti & apoſtolorum.*

4 Et ſedit. *Vt exponeret mature quod ſtando legerat reuerenter, & deuote.*

5 Et omnium, &c. oc. er. in. in eum. *Quia in facie eius quidam ſplendor diuinæ gratiæ relucebat, qui animos intuentium attrahebat.*

6 Cępit autem, &c. impl. eſt. *Scilicet in ipſo, vt patet ex prędictis*
Et

7 Et omnes teſtim. illi da. *Videlicet quod illa ſcriptura in eo eſſet impleta.*

8 Et mirabantur in verbis gra. *Ideſt, gratioſis.*

9 Et dicebant. *Hic conſequenter deſcribitur æmulatio contra eum. Licet enim illi de Nazareth primo recepiſſent verba eius reuerenter, & gratioſe, vt dictum eſt, tamen poſtea moti ſunt contra eum ex inuidia, deſpicientes eum propter paupertatem parentum, quia licet eſſent nobiles, vt ſupra dictum eſt cap. 2. tamen erant pauperes, vnde dicebant deſpectiue.*

10 Nonne hic eſt filius Ioſeph? *Vt patet Matth. 13. & Marc. 6. propter quod pauca miracula fecit ibi, quia erant indigni, vt ibi dicitur, Vnde & eorum inuidia intantum proceſſit, quod miracula eius dicebãt eſſe falſa.* Et *hoc eſt quod ſubditur.*

11 Vtique dicetis mihi hanc ſimilitudinem. *Ideſt, obiectionem a ſimilitudine ſumptam.*

12 Medice cura teipſum. *Sicut enim medicus verus citius, & libentius ſeipſum curat & alios ad ſe pertinẽtes quam extraneos, ita dicebant ei. Si tu faceres vera miracula citius faceres ea inter propinquos tuos, & in ciuitate tua quã inter extraneos. Sed ipſe conſequenter reſpondit, quod non dimittebat inter eos facere miracula ex impotentia vel falſitate aliqua, ſed ex eorum malitia. Et ad hoc inducit ſacræ ſcripturæ exempla. Cum ſubditur.*
In

M O R A L I T E R.

5 *Et omnium in ſynagoga oculi erant intendentes in eum*, Nam illi ſunt merito de numero fidelium, audiunt deuote verbum diuinum. Sed de indeuotis ſubditur.

9 *Et dicebãt Nonne hic eſt filius Ioſeph*. Hoc autem dicebant cõtemptibiliter, per quos ſignificãtur illi qui ſermonem audiũt vel lectionem non ad ſuam ædificationem; ſed ad prędicatoris vel doctoris deriſionem, propter quod arguuntur a Chriſto per duas hiſtorias veteris Teſtamenti, quarum ſenſus moralis poſitus eſt. 3. & 4. Regum in ſuis locis.

Q.d. Ideó non operor inter vos, quia vos increduli non quia patriam oderim, cui beneficium meæ natiuitatis contuli.

a hic in patria tua. Ait autem, † Amen dico vobis, quia nemo
propheta acceptus est in patria sua. † In veritate * dico vo- 1
b bis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clau-
sum est cœlum annis tribus, & mensibus sex, cum facta esset
fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est 2
c Elias, nisi in Sarepta Sidōiæ ad mulierem viduam. † Et multi 3
leprosi erant in Israel sub Elisæo propheta, & nemo eorum
d mundatus est nisi Naaman Syrus. Et repleti sunt omnes in 4
e synagoga ira hæc audientes. Et resurrexerunt, & eiecerunt 5
f illum extra ciuitatem, & duxerunt illum vsque ad superci- 6
lium montis, supra quem ciuitas illorum erat ædificata, vt
præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum 7

† Mat. 13. g. Mar. 6. a. Ioan. 4. f. † de incredulitate Christi. 3. Re. 17. b.

A a *Amen dico vobis*. Beda. Non solum dominus, & caput prophetarū, quia a Moyse propheta nominatur, sed & Elias, & cæteri minores prophetæ minus in patria quam in cæteris ciuitatibus sunt honorati, quia propemodum naturale est ciues ciuibus inuidere. Nec enim considerant præsentia viri opera non virtutem, sed fragilem recordantur infantiam, quasi non & ipsi per eosdem ætatis gradus ad maturam ætatem peruenerint.

Hinc declaratur, quod frustra opem misericordiæ cœlestis expectes, si alienæ virtutis fructibus inuides. Aspernator enim dominus est inuidorum, & ab his qui diuina beneficia in aliis persequuntur miracula suæ virtutis auertit.

Hom. 33. in Lucam

* Origenes. Quantum ad Lucę historiā

B pertinet, nondum in Capharnaum fecisse aliquod signum describitur. Nam antequam veniret in Capharnaum, in Nazareth dixisse legitur. *Quæcunque audiuimus facta in Capharnaum*, vnde puto aliquid latitare mysterii, Nazareth esse typum Iudæorum, Capharnaum typum gentium. Erit tempus quando dicturus est populus Israel. Quæ ostendisti vniuersos orbi ostende, & nobis, prædica sermonem tuum populo Israel, vt saltem cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus fiat. Vnde magis mihi videtur intelligi vt dicimus, patriam omnium prophetarum fuisse populum circuncisionis. Et nationes quidem susceperunt vaticinium Christi, magis habentes Mosem & prophetas de Christo prędicantes, quam illi, qui ex his non susceperunt Iesum.

b *In diebus Eliæ*. Bed. Q.d. Non est contrarium exemplo prophetarum, quod vobis meis ciuibus fastidiosis diuina beneficia subtraho, quia sicut tempore famis nemo in Iudæa est dignus repertus hospitio Eliæ, sed exteræ gentis vidua est quæsita, quę a tanto propheta visitaretur. Et sicut multis leprosis ibidē existentibus solus Naaman Syrus, qui deuote quæsiuit, est curatus, sic & vos modo q me ex inuidia spernitis superno munere estis priuati, non causa meæ impotentiæ, vel inuidię. *In diebus Eliæ*. In quibus Elias est operatus. vel quia diem faciebat illis qui in eius operibus lucem videbant gratiæ spiritualis, & conuertebantur ad dominum. Et ideo aperiebatur cœlum videntibus diuina mysteria, claudebatur quando fames erat, quia nulla erat cognoscendæ diuinitatis vbertas.

c *Viduam*. Beda. Vidua ad quam Elias mittitur, gentium figurat ecclesiam, quę a suo conditore diutius deserta, populū rectę fidei nesciuit, quasi pauperem filium egena stipe nutriebat. i. verbo secularis scientię absque humilitatis fructu doce-

C bat. Quæ bene in Sarepta Sidoniorum fuisse dicitur. Sidonia enim venatio inutilis. Sarepta, incendium vel angustia panis interpretatur. Quibus omnibus Gentilitas exprimitur, quę inutili venationi dedita, id est, lucris & negotiis seculi seruiēs incendium carnaliū copuditatum panisq; spiritualis angustias patiebatur, donec Elias, idest, propheticus sermo mittitur eum, qui in Iudæa fame periclitabatur. Clausa cęli ianua, id est cessante scripturarum intelligentia pro perfidia Iudæorū. Venit ergo propheticus sermo ad ecclesiam, vt receptus pasceret & reficeret corda credentium. Prius panis spiritualis erat in angustiis, ibi farina, & oleum ore prophetico benedicitur, id est, fructus, & hilaritas caritatis, vel gratia dominici corporis, & unctio chrismatis, indefectiuo verbi cœlestis munere secundatur, & hæc munera, ad Ecclesiam non deficiunt. Hæc mulier mysticum panem facturа duo ligna colligit, in quo figura crucis exprimitur qua nobis vitæ ęternæ pręparatur panis.

d *Naaman Syrus*. Beda. Naaman, qui decor interpretatur, populum significat notium, olim perfidię scelerumq; labe maculosum, sed sacramento baptismi ab omni mentis & corporis fęditate purgatum. Qui capte consilio puellę, id est supernæ inspirationis gratia (quam Iudęi seruare non valentes rapuere gentiles) cōmonitus, septies lauari iubetur, quia illud baptisma saluat quod septiformi spiritu regenerat. Vnde caro eius post lauacrum sicut pueri apparuit, quia mater gratia, omnes in unam parit infantiam. Vel factus est vt puer id est, exuto veteri homine conformatus est Christo, de quo dicitur. *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis*. Partem sane terræ tulisse dicitur, quia oportet baptizatos dominici corporis participatione confirmari.

e *Et eiecerunt*. Beda quod dominus de eis supra dixerat, hoc ipsi de se verum esse facto ostenderunt, quia eiiciunt extra ciuitatem, nec salutem merentur, qui Saluatorem pellunt a suis finibus.

f *Et duxerunt*. Beda. Peiores Iudæi discipuli, diabolo magistro. Ille verbo ait. *Mitte te deorsum*. Isti facto mittere conantur illorum mente mutata subito, vel obstupefacta descendit, adhuc illis locum pęnitentię reseruat. Et quia nondum venerat hora passionis, nec elegerat hoc genus mortis. Quod capitur a paucis & tenetur, voluntatis est, quod a populo non tenetur, sed transit maiestatis est. paucis voluit crucifigi, vt multorum esset sacrilegium sed in authores crucis inuidia torqueretur, & paucis affigeretur pro omnibus moriturus.

Beda. Dicitur, quod cum dominus de manibus illorum ipsus per medium illorum de rupis vertice descenderet, sub ipsa rupe lateret, subito ad tactum vestis illius saxum illud subterfugit, & ad instar ceræ resolutum quendam sinum quo dominicum corpus reciperetur a effecit Tantę vtiq; capacitatis, quantę ipsum corpus extitit quantitatis. In quo vsque hodie vniuersa lineamenta, & rugæ vestis, quæ a tergo domini fuerat

NICOLAVS DE LYRA.

1 In ueritate dico uobis, Multę ui &c. clau. est cœ. *Orationibus Eliæ, vt habetur. 3. Reg. 17. vbi ista historia diffuse tractatur quæ hic breuiter ponitur.*

2 Et ad nul. il. *Quia non erant ita deuotæ sicut illa mulier gentilis Sareptana. Et quia Elias persecutionem patiebatur in terra Israel, quæ debuisset sibi esse grata.*

3 Et mul. le. &c. & ne. il. mun. est. *Propter eorum ingratitudinem erga Deum, quia regnum israel declinauerat ad idolatriam colendo vitulos aureos, quos fecerat Ieroboam.*

4 Nisi Naaman Syrus. *Cuius historia ponitur. 4. Reg. 5. vbi describitur bonitas eius ante curationem, cum dicitur:* Per illum enim dedit Deus salutem Syrię. *Et post curationem fuit adhuc melior, & valde gratus Deo Elisæo, vt habetur ibidem.*

5 Et reple. sunt omnes in syna. ira. *Quia præponebat eis gentiles quos abominabantur sicut canes.*

6 Et eiecerunt illum extra. *Tanquam dignum morte, vt illum interficerent, vt patet in litera.*

7 Ipse autem transiens per medium. *Virtute diuinitatis, qui poterat sic se seruare illæsum quando volebat. Dicit autem Beda, quod dominus de manibus eorum elapsus, de vertice montis descenderet & sub rupe latere vellet, subito ad tactum dominicæ vestis saxum illud subterfugit, & instar ceræ solutum quendam sinum effecit, id est, concauitatem, in quo dominicum corpus reciperetur. In quo loco omnia lineamenta & rugæ vestis & vestigia pedum in rupe apparent adhuc sicut testantur qui viderunt.*

MORALITER.

5 *Et reple. i.* Per istos significantur illi, qui prædicatores ueritatis persequuntur, eo quod dicunt eis displicentia.

7 *Ipse autem transiens per medium.* Non percutiens illos aut repellens, nec aliquo modo se uindicans. In hoc docēs prædicatores euāgelii ut non quęrant uindictam de iniuriis factis

rant, veluti diuini sculptoris expressa manu seruantur.

A * Titus. Non ideo per medium illorum transiens ibat, quod crucem fugeret, sed quod tẽpus eam ad rem idoneũ nondum adesset. Cœperat enim iam tum primũ Euãgelium seminare. Veruntamẽ quod hic fecit, euidenti argumento est, Iudæos nullo modo eum in crucẽ acturos valituros fuisse, nisi ipse vltro in mortem se tradidisset.

a *Et descendit, &c.* Beda. Nec indignatione cõmotus, nec periculo offensus, nec iniuria violatus, Iudæos deserit, sed memor clementiæ nũc docendo, nunc liberando, nunc sanãdo, incredulæ plebis corda demulcet. Quod sabbatis maxime sanat & docet, se non sub lege, sed supra legẽ docet, nec solui lex si fit renouatio hominis iam latis.

b *Sabbatis.* Beda. Sabbatis dominicæ medicinæ opera cœpta significant ibi nouã creaturam incipere vbi vetus creatura ante desinit. In quo etiã se creatorem oñdit, qui opera operibus intexit & prosequitur opus quod iam cœperat. Incipit autem a minoribus, vt ad maiora perueniat, liberare a dæmone etiam homines possunt, sed in Dei verbo resurrectionem mortuis imperare, solius diuinæ est potestatis.

c *Et stupebant.* * Titus. Quoniam Iudæis persuasum erat, Christum nihil præ cæteris sanctis peculiare habere, quo ma iorem de seipso opinionem conciperent, cõmunem prophetarum mensuram excedit. Neque enim dicere cõsueuerat, hæc dicit dominus, verum tanquam legis dominus, multa quæ legis modum exuperabant, edicebat, immundosque spiritus cum potestate Deo digna increpabat.

d *Quia in pote.* Beda. Sermo doctoris in potestate fit cũ cum quæ docet operatur. Qui enim facto destruit quod prædicat, contemnitur. Vel secundum alium euangelistam, erat docens illos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ qui de præceptis legis alios docebant, sed Iesus quasi author & impletor legis vel mutabat vel augebat.

e *Et in synagoga.* Beda. In synagoga est homo habens spiritum immundum, quia spiritum sanctum amiserat. Introierat enim diabolus, vnde Christus spiritualiter exierat.

Mystice. Homo in synagoga habens dæmonium, populus est Iudæorum, qui adeo improbi, vt negent quem diabolus confitetur.

f *Et exclamauit.* Moraliter. Omnis amaritudo, & ira & clamor, immundi spiritus furor est. Fornicatio, immunditia, concupiscentia mala, auaritia febris illecebrosæ carnis est.

g *Sine.* Beda. Paululum a me vexando quiesce, cui nulla est D societas cum nostra fraude.

h *Quid nobis & tibi.* Beda. Extorta confessio non hẽt meritum, sed est veluti fugitiui serui, qui post multũ tempus videns dñm suum, nihil aliud nisi de verberibus deprecat̃. Sic dæmones ad se vindicandos dñm venisse credentes, præsentia illius tormentantur.

i *Iesu Nazarene, &c.* Bona natura q̃ Deũ confitetur, mala operatio diaboli, quæ Deo aduersatur.

Nota quod nomẽ Iesu Nazareni ab euangelista diabolus primus dixisse inducitur, quia est huius impudentię, vt inter homines aliqd prius vsurpet, & ad homines quasi nouum deferat, quo errorem suæ potentiæ incutiat. In Genesi etiam diabolus prim⁹ Deũ nominauit. E

a ibat. Et descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ, ibique 1
b docebat illos sabbatis. † Et stupebant in doctrina eius, quia 2
c d in potestate erat sermo ipsius. Et in synagoga erat homo ha- 3
e f bens † dæmonium immundum, & exclamauit voce magna
a Quæ communicatio Christi ad Belial. Nob*i*s tormenta, & tibi gloria.
g h dicens † Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti per-
Vehementer opinor.
i dere nos, Scio te, quia sis sanctus Dei. Et increpauit illum Ie-
k l sus, dicens: † Obmutesce, & exi ab illo. Et cum proiecisset il-
m a Nullum membrum amputauit.
lum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque ei nocuit.
Et factus est pauor in omnibus, & colloquebantur ad inui-
Res digna verbo.
n cem, dicentes: † Quod est hoc verbum, quia in potestate &
virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt? Et diuulga-
batur fama de illo in omnem locum regionis. Surgens autem
o Iesus de synagoga introiuit in domum Simonis: † Socrus autẽ †

† Matth. 8. b Mar. 1. c Genes. 3. a

k *Scio te.* Per opera potuit probari filius Dei. Sed nonne dixit Apostolis: *Maiora facietis?* Solutio, per opera, id est, modum operationis. Alij dicebant: *In nomine Iesu, &c.* Ipse dicebat: *Tibi dixi, & cętera.*

* Titus. Hoc ideo nequam spiritus aiebat, quia fore sperabat, vt per istiusmodi adulatoris blandimenta aliquod inanis gloriæ desiderium in eius pectore excitaret, eaque ratione efficeret, ne vel se vel sui ordinis alios increparet, hãc minimam gratiam pro impensa gratia rependens. Ast fraudulentus prædo quam consectabatur prædam non est assecutus. Deus enim non irridetur, nec dolo cuiuspiam capitur.

l *Obmutesce.* Beda. Quia per linguam serpentinam primo intrauit mors in mundum, prius lingua serpentina occluditur, ne virus vltra spargat. Deinde fœmina quæ prima seducta est, a carnalis concupiscentiæ febre est curata. Tertio vir qui dicta coniugis audiuit, a lepra curatur.

m *Et cum proiecis.* Beda. Curandus permittitur a dęmone in medium proijci, vt virtus patefacta plures ad salutẽ inuitet.

Beda. Marcus ait: Et discerpens eũ spiritus immundus, & exclamans voce magna exijt ab eo. Et hoc est qđ Lucas ait: *Et cum proiecisset eum in medium.* Sed nihil nocuit illa iactatio, nec eum debilitauit, sicut solent exire dęmones quibusdam membris amputatis vel euulsis. Vnde etiã pro tam integra restauratione etiam non credentes admirantur.

Beda. Moraliter. Homo a dęmonio liberatur, cum animus ab immunda cogitatione purgatur. Femina a febribus curatur, cum caro a concupiscentiæ feruore refrenatur.

n *Et virtute.* Non vt homines qui in verbo Dei dæmonia eijciunt, sed propria potestate virtutes operatur. Moraliter.

o *In domum Simonis.* Domus Petri, circũcisio est eius apostolatui commissa. F

NICOLAVS DE LYRA.

Et descendit in Capharnaum. Vt impenderet aliis doctrinam sacram, qua illi de Nazareth erant indigni.

Et stupebant in doctrina eius, quia in potestate erat sermo ipsius. Scilicet miracula faciendi, vt patet ex sequentibus.

Et in synago. Hic consequenter describitur doctrinæ Christi confirmatio per miracula Christi. Sicut enim illa quorum cognitio subest naturali facultati intellectus, cõfirmantur esse vera per deductionem ad prima principia, sic veritas illorum quæ trãscendunt naturalem facultatem intellectus, de quibus erat doctrina Christi, confirmantur per operationem miraculorum, quæ â solo Deo possunt fieri, & ideo cum inducuntur ad confirmationem alicuius doctrinæ ostenditur esse vera, cum Deus testis esse nõ possit alicuius falsitatis, igitur ad hoc inducuntur hic duo miracula in speciali. Primum est de dæmoniaco curato. Secundum de socru Petri â febribus curata, ibi. *Surgens autem de synagoga.* Tertio multa ponuntur in generali, ibi. *Cum enim sol occubuisset omnes qui habebant infirmos, &c.* Et patet sententia istarum partium vsque ad finem cap. ex dictis Mar. 1. vbi ista posita sunt eodem ordine quo hic & exposita.

MORALITER.

Et in synagoga. Per hoc autem quod Christus increpauit dæmonem qui suam potestatem confitebatur & sanctitatem, ei silentium imponens, docuit nos fugere laudes turpium personarum, quia sicut dicit Seneca lib. de virtutibus: Tam turpe tibi sit laudari â turpibus, quam si lauderis ob turpia.

† *Socrus autem Simonis, &c.* Per quam significatur persona, iracundiæ calore, aut concupiscentiæ laborans, super quam stans Iesus istas passiones mitigat, & tunc ei deuote ministrat.

latui cõmissa. Socrus, est synagoga q̃ quodãmodo mater est
A Ecclesiæ Petro cõmissæ. Hęc febricitat, quia inuidiæ æstibus laborabat persequẽs ecclesiã. Sed Iesus stans super eã sanat, quia vbi timor Dei incipit esse, talis æstuatio solet recedere.

a *Et rogauerunt.* Beda. Modo Saluator rogatus, modo non rogatus curat, ostendens se contra virorum quoque passiones & precibus fidelium semper annuere, & ea nonnunquã quæ ipsi non in se intelligunt, vel intelligenda dare, vel pie petentibus etiam nõ intellecta dimittere, vt, *Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me domine.*

B b *Surgens.* Beda. Naturale est febricitantibus incipiente sanitate lassescere, & molestiam ęgritudinis sentire. Sed sanitas quæ domini datur imperio, tota simul redit, & etiam eo robore firmat, vt suis adiutoribus continuo ministrare sufficiat, & iuxta leges tropologię membra quæ seruierant immunditiæ, seruiant iustitiæ.

c *Cum sol autem occidisset.* Beda. Solis occubitus, passio Christi, per quam plures sanantur dæmoniaci, quam ante viuens in carne ægrotos sanauerat, quia in carne viuens paucos Iudæorum docuit, post resurrectionem gentibus apparuit.

C d *Tu es filius Dei.* Beda. Cum ieiunio fatigatum diabolus videret, verũ hominẽ intellexit, sed quia tentando nõ præualuit, vtrum etiã Dei filius esset, dubitabat. Nunc ergo per ... gnorũ potentiam iam certior effectus, filium Dei ... tur. Non ergo eũ ideo crucifigit, vt filium Dei ignoret, ... quia eius morte se damnandũ nõ prędidet. Hoc enim my...

a Alij euangelistæ non dicunt quod rogassent.

a Simonis tenebatur magnis febribus, & rogauerunt illum pro ea. Et stans super illam † imperauit febri, & dimisit illam, &
b continuo surgens ministrabat illis. Cum sol autem † occidis- 1
c set, omnes † qui habebant infirmos varijs languoribus, du- (Misericordiæ.)
cebant illos ad eum: At ille singulis manus imponens curabat eos. † Exibant autem dæmonia à multis clamantia & di-
d e centia, quia tu es * filius Dei. Et increpans non sinebat ea lo-
f qui, quia sciebant ipsum esse Christum. Facta autem die, egres- 2
sus ibat in desertum locum, & turbæ requirebant eum, & venerunt vsque ad ipsum, & detinebant illum, ne discederet ab eis. Quibus ille ait: Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia † ideo missus sum. Et erat prædicans in synagogis Galilææ.

Marginalia: † occideret. † quotquot. † Mar. 3. b Psal. 18. d * Christus. Rom. 6. d

...rium a seculis est a... sconditũ, quia si c... gnouissent, domi... gloriæ nũquam cr... cifixissent.

e *Et increpans non sinebat.* Beda. Id... prohibet loqui, ... dum aliquis audit ... ra prædicantem, ... quatur errantem... probus enim ma... ster veris falsa p... miscet, vt specie ... ritatis testimon... fraudis obtexat.

* Theophylact. Quia non est spec... sa laus in ore pec... toris, vel quia nc... bant inuidiam ac... dere Iudæorum hoc quod ab omnibus laudaretur.

* Chrysostomus. Percipe Christi humilitatem. Non ... nebat vt dęmones immundi eum manifestarent. Non en... oportebat eos surripere Apostolici officij gloriam, nec d... bat Christi mysterium lingua fœda publicari.

f *Facta autem die.* Mystice. Manifesta luce resurrection... credentium turmis requiritur, & in gentium deserto ... tus ne abeat retinetur.

MORALITER.

1 *Cum sol autem, &c.* Per hoc significauit, quod passio sua in qua iustitiæ sol occidit, futura erat medicina omnis spiritualis infirmitatis.

2 *Facta autem die, &c.* Dans in hoc exemplum prædicat... bus reuertendi ad solitudinem contemplationis post labor... prædicationis, & vt gratias Deo agant de profectu præterito, ... se disponant pro futuro.

CAP. V.

a F*Actum est autem.* Nec tempore, nec loco turba a studio sanandi cohibetur, vesper icumbit, & tamen sequitur, stagnum occurrit, & turba vrget, & ideo ascendit in nauim Petri.

b *Secus sta.* Beda. Stagnum, præsens seculum designat. Dominus autem iam non in stagno quasi iam non in carne passibili, sed secus stagnum, quia in ea carne in qua passus est, stabilitatem perpetuæ quietis adijt.

c *Genesareth.* A proprietate loci, quasi generãs auram, quia crispantibus aquis ... se auram emitt...

CAPVT V.

Conuentus turbarum, fidem designat populorum.

a F † Actum est autem cum turbæ irruerent in 1
a Qui magna fecit in terra, transit ad mare, vt & ibi faciat, & dominus maris terræque appareat.
eum, vt audiret verbũ Dei, & ipse stabat 2
b a Legem.
c secus stagnum Genesareth. Et vidit duas †
Legem. A naui in littus.
d naues stantes secus stagnum, piscatores autem descende- 3
e f rant, * & lauabant retia. Ascendens autem in vnam nauim 4

Marginalia: Mar. 4. a. * ex illis.

d *Vidit duas naues.* Beda. Duæ naues circuncisio & præ... tium, quas vidit, ... in vtroque popu... nouit qui sunt eiu... quorum corda a fl... ctibus seculi ad tr... ræ vitæ tranquillit... tem, quasi ad litt... misericorditer vi... do prouehit.

e *Piscatores.* Doctores ecclesiæ retibus fidei comprehe... sos, & de profundo ad lumen elatos, terræ viuentium, qu... littori pisces ingerunt.

f *Lauabant retia.* Lota retia plicat, qui intermisso prædicã... offici...

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

1 F*Actum est autem cum turba, &c.* Descripta pdicatione Christi & eius confirmatione, hic consequenter describitur conuersio aliquorum ad ipsum. Et primo describitur eorum vocatio ad discipulatum Christi. Secundo, eorum promotio ad Apostolatum, sequenti capitulo, ibi. *Factum est autem in diebus illis.* Prima in duas, quia primo describitur vocatio Petri cum alijs adiunctis sibi, secundo, vocatio Matthæi, ibi. *Et post hæc exiuit & vidit Iesus Publicanum.* Circa primum primo describitur discipulorum vocatio seu conuersio, secundo, conuersorum confirmatio, ibi. *Et factum est, cum esset in vna ciuitatum.* Circa primum dicitur sic: *Factum est autem cum tur. irrue. in eum.* Præ nimia deuotio... audiendi ipsum.

Diuisio.

2 *Et ipse stab.* Lacus magnus est per quem transiit Iordanis f... uius. Et quia ibi extenditur aqua in latitudine magna, aliqua... do vocatur stagnum, aliquando lacus, & aliquando mare secu... dum modum loquendi Hebraicum, quo omnis congregatio ... gna aquarum vocatur mare, secundum illud Genes. 1. a. *Congregationesque aquarum appellauit Maria.*

3 *Piscatores autem descen. & la. re.* Amouentes immunditias ... retia plicarẽt, quia nullos pisces ceperãt, vt patet ex sequẽtib...

4 *Ascendens autem in vnam nauim.* Vt populi plausum declin... ret, & de naui populũ sedentẽ in littore conuenientius docere...

MORALITER.

† *Et vidit duas naues &c.* Beda. Duæ naues mystice circuncisionem & præputium significant, quas vidit dominus, nam in vtroque populo nouit qui sunt eius, & ad futuræ vitæ tranqu... litatem quasi ad littus videndo hoc est misericorditer visitan... prouehit.

io, quod alios docuit, ipſe implere ſatagit.
a *Quæ erat Si.* Nauis Simonis, primitiua eccleſia circũciſio-
ne cuius auctoritate docet gẽtes vſque hodie. Quę bene
quia multitudinis credentium, erat cor vnũ & aĩa vna.
Hæc nauis apud Matthæũ fluctuat, in quo attendit̃ prin-
cipium eccleſiæ, quã trepidantibus diſcipulis Chriſtus ad hoc dormit, quando Petrus ſuis meritis firmus, alienis turbatur, quãdo Iudas pro ditor adhuc eſt immixtus. Lucas dicit piſcibus repleri, quia finem eccleſię refert, vbi fructus exuberat, vbi perfecta in fide Chriſtus vigilat, vbi perfidia proditoris ceſſat, vbi perfecta dilectio.
b *Rogauit eum.* Beda. Quod primo ro- gat nauim a terra reduci puſillum, ſignificat vel temperate vtendum verbo ad turbas, vt nec terrenis eis pręcipiãtur, nec a terrenis in profunda ſacramentorũ recedant, vt ea penitus non intelligant. Vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum. Sed dum dicitur Petro: Duc in altum, ad remotiores gentes qu bus poſtea prædicatum eſt, pertinet.
c *Duc in altum.* Ambroſius. Et ſi aliis imperatur ut laxent retia, ſoli Petro dicitur. *Duc in al.* id eſt, in profundum diſputationum, vt quãdo de æterna verbi generatione diſſeritur quæ non uiſu ſed ſola fide attingitur, uel quando de uirtute reſurrectionis, uel de ſpiritusſancti profluentibus donis inſtruitur eccleſia & armatur.
d *Laxate retia.* Beda. Retia ſunt uerborum complexiones & quaſi quidam orationis ſinus & diſputationum receſſus, qui quos capiunt non amittunt, unde & retia quaſi retinentia ſunt uocata, quæ captos non perimunt, ſed reſeruant.
Titus. De hac piſcium captura, Cyrillus Alexandrinus ſcribit in hunc modum. Dominus per munia piſcatoria, piſcatur diſcipulos piſcatores, vt hinc diſcant uoluntatem habere omnipotentem, tum rurſum per euidens hoc miraculum ueluti per typum uel imaginem quempiam admoniti certoque certo apud ſe ſtatuant, operam quam euangelicę doctrinæ rete laxantes inſumpturi eſſent, ſua mercede & fructu nequaquam fruſtratum iri, ut qui citra ullam controuerſiam gentium greges per illud ſint collecturi. C
e *In uerbo, &c.* Beda. Niſi uerbo gratię laxata fuerint inſtrumenta diſputationum, fruſtra prædicator uocis ſuę iaculum D mittit, quia fides populorũ non in ſapientia verbi cõpoſiti, ſed diuinę vocationis munere prouenit. O uacua p̃ſumptio, O humilitas fructuoſa. Qui nihil ante ceperãt, magnã in verbo concludunt multitudinẽ. Rũpitur rete pro multitudine piſcium, quia modo cũ electis tot reprobri intrãt, qui ipſam eccleſiam hęreſibus ſcindant. Rumpitur rete, ſed non labitur piſcis, quia dominus ſuos ſeruat, etiam inter perſequẽtium ſcandala.

Ab amore terrenorum.
a quæ erat Simonis, rogauit eum à terra reducere puſillum. Et
b ſedens docebat de nauicula turbas. Vt ceſſauit autem loqui,
a Ad Chriſtum aſcendentem in altum. b Quia boni & gentiles parati erant accipere legem.
c d dixit ad Simonem: † Duc in altum, & laxate retia veſtra in 1
Sicut humilis.
capturam. E reſpondens Simon dixit illi: † Præceptor per 2
Per veterem legem laborantes nullum duximus ad vitam.
e totam noctem laborantes nihil cepimus, in verbo autem 3
Piſces ſunt qui hanc vitam enauigant.
tuo laxabo rete. Et cum hoc feciſſent, concluſerunt piſcium
Moraliter. Rumpitur qui diuitias & paupertates non ſuſtinet.
f multitudinem copioſam. Rumpebatur autem rete eorum, 4
& annuerunt ſociis qui erant in alia naui, vt venirent & ad-
a Quia eccleſiam & ſynagogam, conuertit.
g iuuarent eos. Et venerunt & impleuerunt ambas nauiculas,
ita vt pene mergerentur. Quod cum videret Simon Pe- 5
trus, procidit ad genua Ieſu, dicens: Exi à me domi- 6
h ne, quia homo peccator ſum: Stupor enim circundede- 7
rat eum, & omnes qui cum illo erant in captura piſcium
Circundederat ſtupor.
quam ceperant. Similiter autem Iacobum & Ioannem filios

Boni & ſi per ſequutionem patiãtur, à domino ſeruantur.

† Præfecte.

f *Rumpebatur.* In eccleſia circunciſionis rumpitur rete, quia non tot intrant de Iudæis quot apud Deũ ad vitam erant pręordinati, Alia ergo nauis, id eſt, eccleſia de gẽtibus ſuccedit, quæ electos ad ſalutẽ colligit. Qui E non intrant niſi rupto reti, quãdo ante Simon magus, ante Ananias & Saphira, ante multi quos Ioãnes antichriſtos vocat, abierunt retrorſum, quam Paulo uel Barnabæ comitat̃ apoſtolatus gentiũ.

1. Ioan. 2. c.

* Titus. Quod Simon & qui cum eo erant eiuſdem piſcationis ſocios nutu aduocarint, deſignabat multos eſſe & fuiſſe & olim futuros eſſe quibus hic piſcandi labor cũ apoſtolis communis eſſet. Inter quos primas facile tenent, qui ſacrorum euangeliorum uolumina conſcripſerunt, & in lucem ediderunt. Secundum hoc autem cæteri paſtores & doctores populorumque duces & candidi dogmatum ueritatis interpretes.
g *Et imple.* Beda. Hæc impletio uſque in finem ſeculi creſcit. Sed impletæ merguntur, i. in ſubmerſione premuntur non tñ periclitantur ſic ut mergantur. Mergi. n. eſt homines ad prauitatem ſeculi de qua elati fuerant redire. Quales etiã Petrus adhuc in infirmitate poſitus hoc loco demõſtrat unde ſequit̃. *Quod cũ vidiſſet Si. Pe.* Quia carnales in eccleſia ſpiritualibus rectoribus in quibus p̃ſona Chriſti eminet, honorẽ quidẽ exterius deferũt, & ſpecie tenus humiliant̃ ſub illis. Sed tñ moribus nõ uoce cõtradicũt, & nolũt ab illis gubernari, quorũ uita & prædicatio ipſorũ contraria eſt uoluntati.
h *Stupor enim.* Excuſat Petrum, non ſtudio malitiæ ſed ex humano defectu hoc dixiſſe. Admirabantur autem diuina dona, & quo plus meruerat, hoc præſumebat minus. Et talis humilitas meretur piam domini conſolationem. F

Noli.

NICOLAVS DE LYRA.

Duc in al. Hoc eſt ad locum aquæ magis profundum, qui eſt conuenientior ad piſcandum.
Præceptor per totam no. labo. nihil cep. Quamuis diligentiam magnam adhibuimus.
In uerbo autem. Id eſt, confidens in virtute verbi tui.
Rumpeba. autem, &c. Ex quo patet duplex miraculum, quia non ſolum ceperant magnam multitudinem piſcium ſupra modum ſolitum & poſſibilem per viam humanam, ſed etiam illa multitudo tenebatur in rete rupto, ideo ſubditur.
5 *Quod cum uideret Simon, &c.* Propter prædicta miracula facta, dicens.
6 *Exi à me domine quia homo, &c.* Reputabat enim ſe indignum præſentia tam ſanctæ perſonæ.
7 *Stupor enim.* Id eſt, admiratio magna propter facta Chriſti inſolita.

Et

MORALITER.

1 *Duc in al.* Ambroſius. Myſtice autem nauis Petri ſecundum Matthæum fluctuat, ſecundum Lucam repletur piſcibus, vt & principia fluctuantis eccleſiæ, & poſteriora exuberantis agnoſcas. Non turbatur iſta quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Iudam habet, in vtraque tamen Petrus, ſed qui ſuis meritis firmus eſt, turbatur alienis. Caueamus ergo proditorem ne per eum plurimi fluctuemus.
6 *Exi à me domine.* Per Petrum qui cum ſociis per totam noctem laborans nihil ceperat, & in verbo Chriſti cepit multitudinem piſcium copioſam, & tamen ſibi non attribuit niſi culpam, dicens. *Exi à me domine, quia homo peccator ſum.* Significatur prædicator euangelij, qui proprie innitens virtuti nihil proficit, ſed innitens diuinæ virtuti, facit magnum profectum, tamen non debet attribuere ſibi niſi defectum, & tunc à Deo confortatur dicente.

Noli

A a *Noli time.* Beda. Non recedit, sed ad littus producit, & vi- nificandi potestatem tribuit In quo significatur, quod spirituales viri etsi peccatis turbarum commoti, nō tamen debēt habere voluntatem dimittēdi ecclesiasticum munus vt securius & trāquillius viuant. Nemo de suę conscientię culpa tremens, vel de aliorum innocentia stupens sanctitatis iter formidet aggredi.

† Matth. 4. d. Marc. 1. b

b *Ex hoc iam.* BEDA. Hoc ad ipsum Petrum specialiter pertinet cui exponitur quid captura significet piscium. Sed sicut tunc per retia pisces, sic verbo aliquando capiet homines, in quo Petro est Typus totius ecclesiæ.

† ex hoc nūc, vel post hæc.

Matth. 8. a. Mar. 1. d.

c *Relictis omnibus.* BEDA. MYSTICE. finem seculi significat, quo ab huius mundi salo qui Christo inhæserint, pœnitus sunt recessuri.

B d *In vna ci.* Hic duo aduentus in Capharnaū notātur. Primus incarcerato Ioanne quando fecit continue illa tria miracula. Secundus quando descendit de mōte electis apostolis quando fit istud miraculum de leproso.

† Matth. 4. d. Mar. 1. b. Ioan. 6. a.

Zebedei, qui erant socii Simonis† Et ait ad Simonem Iesus. 1
a Nondum eligitur in apostolatum sed prædicitur quod aliquando sit eligendus. 2
a Noli timere. †Ex hoc iam eris homines* capiens. Et subdu- 3
b a Qui adhuc habent voluntatem redeundi. 4
c ctis ad terram nauibus relictis omnibus sequuti sunt eum.
a Alias venisset in vnam ciuitatem.
d †Et factū est cum esset in vna ciuitatū, & ecce vir plenus le- 5
e
f pra. Et videns Iesum, & procidens in faciem suam, rogauit
a Beda. Ambro. Voluntati potestatem tribuit, nec quasi incredulus dubitat, sed suę colluuionis conscius non præsumit.
g eum dicens. Domine, si vis potes me mundare. Et extendēs
a In hoc humilitas. Beda. Non quod sine tactu sanare non posset sed ut indicet se non subiectum esse legi. b In hoc pietas. Eo genere sanat quo obsecratur. Si vis possum mun. c In hoc maiestatis potentia. d Quia dixit & facta sunt.
h
i manum, tetigit eum Iesus, dicens: †Volo: Mundare. Et con
a Ambr. Nihil medium inter præceptum & opus quia in præcepto est opus. b Non erat necesse, vt sermone iactaret quod corpore præferebat.
festim lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi, vt nemini
k a Mittit ad sacerdotes propter humilitatem, & ut uidentes credant ei, uel non credentes inexcusabiles sint. b Non debent auferri signa priusquam ueniant significata.
l diceret, sed vade, ostende te sacerdoti, & offer pro
m a Pro emundatione efferebant tortam panis, turtures duos, & sextarium olei.
n emundatione tua, sicut præcepit Moyses in testimo-
Sanitatis & doctrinæ.
nium illis. † Perambulabat autem magis sermo de illo,

Gen. 1. b.

e *Vir plenus.* Amb. Bed. Quarto signo ex quo in Capharnaū venit iste sanatur. Nam sicut quartū diem sole alluminauit, & clariorem cęteris fecit diebus, cum illucescerent elementa mundi, sic & hoc clarius opus debet existimari. Secūdum Matthęum, post nouum Testamētum in monte datum, hic primus a domino sanatus inducitur, vt ille qui excludebatur a lege purgari se domini potestate pręsumens, non ex lege sed supra legem esse gratiam indicaret, qua leprosi maculā, posset abluere.

f *E proci.* Sicut humilis & vitæ suæ maculas erubescens & confessionem verecundia non reprimens, sed detecto vulnere remedium quærens.

g *Domine si vis po.* Amb. Bed. Sicut in domino potestatis auctoritas, ita in isto fidei constantia declaratur.

h *Tetigit.* Propter humilitatē, vt nos doceret nullum spernere pro aliqua corporis maculatione. Tangit, non dedignatus imperat non diffisus, adhibet operis testimoniū. Volo, dicit, propter Fotinum, imperat propter Arrium, tāgit propter Manicheum.

Hæreses tres hic perimuntur.

C Bed. Tetigit non quin sine tactu sanare posset, sed vt indicet se non subiectum esse legi, sed dominum legis ostendere qui non timet contagium.

i *Et confestim.* Ambro. Super hunc locum. Vides quod dubitari non potest, quia voluntas Dei, potestas est.

* Beda. Vbi leprosus mundatur non exprimitur locus, ... ostendatur non vn... populus alicuius ... uitatis specialis, ... omnium populos fu... se sanatos.

Beda. Typice. L... prosus, genus hum... num significat, pl... num lepra, quod e... tenta manu, idest, v... bo Dei humanam c... tingente naturam ... prisci erroris v... tate mūdatur, vt d... abominabiles & ... questrati, iam que... templo reddi. Te... plum Dei sanctu... est, quod estis vos. ... sacerdoti offerri. ... quo dicitur: *Tu e... cerdos in æternum ... cundum ordinem M...* Et offerāt pro emu... datione, corpora s... hostiam viuā, sanct... Deo placentem.

k *Præcepit illi.* Bed. Taceri iubet, nec taceri potest. Non quod aliquid voluerit ... non potuerit, sed dat exemplum vt sui in magnis quę faciū latere velint, sed vt prosint alijs, probantur inuiti.

Hilar. Docet non vulganda nostra beneficia, sed premenda, vt non solum a mercede abstineamus pecuniæ, sed eti... gratiæ. Iactātia vitata facit ne lepra possit trāsire in medi... Iō etiam imperatur silētium, quia meliores putabat qui fid... magis spontanea quam qui speratis beneficijs credidissent.

l *Ostende te sacer.* Bed. Vt intelligeret sacerdos non legis ordine, sed gratia Dei curatum.

✠ Chrysostom. Et quia vt plurimum homines dum ægrotant Dei sunt memores, vt autem conualescunt ... betantur, mandat vt Deum præ oculis habeat dans gloriam Deo.

m *Offer pro.* Non soluit legem sed implet, qui secundum legem gradiens, supra legem sanare eos quos remedia legis non sanauerant, videtur.

n *Sicut præce.* Lex spiritualis est, ideo videtur sacrificiū spirituale mandasse, vt sit in testimonium illis, si Deo credant, ... impietatis lepra discedat.

✠ CHRYSOSTOMVS. In testimonium illis ... hoc est, ad reprehensionem eorum, & ad probationem ... quod

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ait ad Simonem Ie. *Ipsum consolando.*

2 Noli. ti. ex hoc. *i. de cætero.*

3 Ex hoc, &c. *Per sanam doctrinam trahendo ad vitam beatam. Verbum enim Dei hamo piscatoris comparatur, quia sicut hamus non capit piscem, nisi ab ipso capiatur, sic nec verbum Dei capit hominem ad vitam æternam, nisi ipsum verbum mente ipsius capiatur.*

4 Et subdu. *Simon Petrus & alij qui erant cum eo. Et licet Andreas hic non nominetur, tamen intelligitur ibi fuisse, secundum quod dicit Aug. vt habetur ex verbis Mat 4. & Mar. 1. Dicunt tamē aliqui, quod isti non secuti fuerunt Christum, tunc ei totaliter inhærendo, sed causa venerentiæ aliquantulum secuti sunt eum associādo, ad propria tamen reuersuri. Sed postea vocati sunt, nō reuersuri amplius ad propria. De qua vocatione loquitur Matthæus & Marcus. Alij vero dicunt quod ista vocatio de qua hic loquitur Lucas, est eadem cum illa de qua loquitur Matthæus & Marcus, quia vocati sunt simpliciter ad societatem Christi, & hoc videtur verius, quia hic dicitur, relictis omnibus secuti sunt eum. Qui modus loquendi proprie non conuenit nisi adhærentibus Christo totaliter. Itē quia hic dicitur Petro a Christo. Ex hoc iā eris idest, de cætero vacabis prædicationi. Et tali modo loquendi vtuntur Matthæus & Marcus, qui secundum alios describunt vocationem eorum simpliciter adhærendo Christo absque reuersione ad propria.*

5 Et fa. est. *Hic consequenter describitur vocatorum confirmatio per opera miraculorum.* Et *describuntur hic duo miracula. Primum est de leproso sanato, secundū de paralytico curato, ibi.* Et factum est in vna dierū. *Sētentia primæ partis patet ex dictis Mat. 8. & Mar. 1. excepto quod sequitur.*

Ipse

MORALITER.

2 *Noli. time.* Et maior profectus sibi promittitur, cū dicitur.

3 *Ex hoc iam, &c. Et factum est cum in vna esset, &c.* Beda. Typice autem leprosus humanum genus languidum peccatis designat, plenum lepra, quoniam omnes peccauerunt & egent gratia Dei, vt scilicet, extenta manu, i. verbo Dei, humanam contingente naturam, a pristini erroris varietate mundentur, & offerant pro sua emundatione corpora sua hostiam Deo viuam.

Et

qui legē reuereor. Cùm enim te curauerim mitto te ad sacerdotum experientiā, vt attesteris mihi quod non sum prævaricatus in legem. Et quāuis dominus impendens remedia iuberet nemini dicere, instruens nos vitare superbiā, fama tamen eius volabat vndique instillās auditui cunctorum miraculum.

sita recludūtur, quia sępe anima post infirmi corporis desidiā ad Deum respiciens, & diuina gratia innouari desiderans, pristinę conuersationis obstaculo retardatur. Sępe dum cū Deo in orationibus colloquitur, turba cogitationum interueniēs, aciem mentis ne Christus videat intercludit. Sed non est exterius in infimis, vbi turbæ tumultuantur remanēdum sed tectum domus in qua Christus docet ascēdēdum, id est, sacrę scripturę sublimitas est appetenda, & lex Dei nocte dieque meditanda, quia in custodiendo sermones Dei corrigit iunior viam suam. Et patefacto tecto, id est, reseratis scripturis, ęger submittitur, quia ad Christi humilitatem fidei pietate descenditur, & ad Christi notitiam venitur.

a & conueniebant turbæ multæ, vt audirent, & curarentur * ab
b infirmitatibus suis. Ipse autem secedebat in desertum, & ora- 1
c bat. Et factum est in vna dierum, & ipse sedebat docens: 2
d Et erant Pharisæi sedentes, & legisdoctores qui venerant
ex omni castello Galilææ & Iudææ, & Ierusalem, & virtus
e domini erat ad sanandum eos. † Et ecce viri portantes in le- †
f cto hominem, qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non inuenientes qua parte illum
ᵍ Diuinitatem cognitam.
g inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas † submiserunt eum cum lecto in medium ante Iesum.
ᵃ Non paralytici qui sensu carebat.
h quorum fidem vt vidit, dixit: Homo remittuntur tibi pec-
i cata tua. Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi di-
k centes: quis est hic qui loquitur blasphemias? † Quis
l potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Vt autem cognouit Iesus cogitationes eorum respondens dixit ad

* ab eo

a *Et conueniebant turbæ &c.* Beda. Sanat huius multas ad dominum congregat turbas, Vt enim infra exterius & exteriùs sanatum docere, perceptū beneficium etiā iussus praedicet. Sed & Marcus dicit, euangelico functus officio, mox egressus, cœpit prædicare & diffamare sermonē, itá vt non possit manifestè in ciuitatem introire, sed foris in desertis locis esse, & conueniebant ad eum vndique.

b *Et ora. &c.* Quando orat, theoricam vitam, cúādo sanat, actiuam informat.

c Sanat vt Deus, orat vt homo In vrbe miracula facit, in deserto orat, vt & actiuæ & contemplatiuę documēta mōstret, ne quis pro cura proximi amorē Dei, vel pro amore Dei curas sit superior, curam dimittat proximi. In desertū secedit orat, qui exurgentē strepitum vitiorū premit, & quod-dam sibi cum domino intra se desertum, quærit, vt cum illo exteriore tumultu cessante) per interna desideria silenter loquatur.

Gregorius Redemptor noster per diem miracula in vrbibus exhibet, & ad orationis studium in nocte pernoctat, vt perfectis prædicatoribus innuat, quatenus nec actiuam amore speculationis funditus deserant, nec cōtemplationis gaudia operationis nimietate contēnant, sed quieti cōtemplātes sorbeant, qđ occupati erga proximos loquētes profundant.

c *Et factum est, &c.* Beda. Vbi sedens docuerit Lucas breuiandi causa præteriit, sed Matthęus in ciuitate sua. Marcus in Capharnaū hoc eum fecisse testatur. Sed ciuitas Christi dicitur Galilæa, in qua erat Nazareth & Capharnaū, ad distinctionē regionis transmarinę Gerasenorum, de qua trāsfretando venit in Galilæam, sicut Matthęus scribit. Vel ipsa Capharnaū ciuitas Christi est, quam non nascendo, sed virtutibus illustrando suam fecerat.

d *Venerant.* Ambro. Inter cęterorum remedia debilium, cōuenientibus ex omni parte doctoribus hæc paralitici sanatio describitur, vt magna & magnę rei significatiua, vnde orasse præmittitur, non propter suffragium sed propter dandū exēplum, ideft, quod docetur vnusquisque æger petendę salutis rogatores adhibere, per quos vitę nostrę compago resoluta, iamque nostrorum clauda vestigia verbi cęlestis remedio reformentur.

e *Portantes.* Alleg. Idest, erigentes ad superiora animum hominis, quamuis exterioris hominis debilitate torpentē, quorum fultus adminiculis, & attollere & humiliare, se facilius affectum locetur, dominico dignus videri aspectu. Humilitatem enim respicit Deus.

f *Et quære. &c.* Beda. Desiderant offerre, sed turba interposita

adsit doctor qui referet, diuina spiritualis gratię virtus inuenitur. Quod cū lecto deponitur, significat ab homine adhuc in ista carne constituto Christum debere cognosci.

g *Et per te.* Beda. Domus Iesu tegulis tecta describitur, quia sub contēptibili litterarū velamine, si †Mat. 9. a.

h *Quorum fi.* Beda. Multum valet fides propria cuiusque, cum per alienam fidem homo interius & exterius sit saluatus.

Beda. Hæc curatio paralytici significat saluationē animæ suspirātis ad Deū de diuturna illecebra carnalis inertiæ, quæ indiget bonis doctoribus qui eum subleuēt; & Christo offerant, & pro ea intercedāt. Qui apud Marcū quatuor fuisse leguntur, propter quatuor euangeliorū libros, seu propter quatuor virtutes, quib. ad promerendam sospitatem mētis fiducia erigitur, quæ sūt, prudētia fortitudo, temperantia, iustitia.

i *Homo remit.* Tu homo peccator, ego Deus qui peccata remitto, qui aliorum merito tibi peccata relaxo. Qui ergo peccatis grauatur, adhibeat ecclesiam quę pro eo precetur.

Quia pro culpa animæ etiam corpus infirmabatur, ideo sanaturus corpus prius sanat animam.

K *Quis potest dimit.* Nemo dimittit peccata nisi Deus, qui per eos quoque dimittit quibus potestatem dimittēdi dedit. Cū ergo Christus dimittat, vere Deus probatur. Verū testimoniū Deo reddunt, sed personā Christi negando fallūtur. Perfidia enim confiteri potest, credere non potest. Itaque testimoniū nō deest diuinitati, fides deest saluti, Deus autem volens saluos facere peccatores, & occultorū cognitione se Deū esse demonstrat, & admiratione factorū illis respondēs. Quid cogitatis mali in cordibus vestris? Eadē maiestate & potentia qua cogitationes vestras intueor, possum hominibus delicta dimittere. Ex vobis intelligite quid paralyticus cōsequatur. Sed quia spiritualē gratiā non cognoscitis, nec creditis quod interius factum est, probetur signo visibili quod non minoris constet esse potentiæ, vt in filio hominis latentē cognoscatis potētiam maiestatis, quia potest peccata dimittere vt Deus.

l *Vt autem co. &c.* Ambros. Magnus sacerdos lepram videbat in cordibus Iudæorum, & peiores ostēdit illo leproso cui purgato iussit se offerre sacerdoti. Sed hos summus sacerdos repudiat, ne alios quoque eorum lepra contaminet. Leui. 13. d.

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipse autem se. &c. *Ad ostendendum, quod prædicator verbi diuini debet fugere populi applausum, & retrahere aliquando se a multitudine vt vacet orationi.*

Et

2 Et fa. *Hic describitur de paralytico curato miraculum, quod factum fuit in Capharnaum, vt habetur Mar. 2. Et patet sententia huius partis quantū ad curationē paralitici ex dictis Mat. 9. & quantū ad præsentationē dicti paralytici Mar. 2. quæ omittitur in Mat. & a Mar. supplet.*

Et

MORALITER.

† *Et ecce viri. &c. para.* Paraliticus est peccator operibus meritorijs priuatus, sed iacet in lecto, quando tenet eum peccati consuetudo. Ipsum autē portantes, sunt iusti pro eo deprecātes, & sic ponunt eum ante Iesum, qui eum respicit qñ preces eorum exaudit. Et tunc lectū suum tollit, qñ a peccatorum consuetudine recedit, & vadit in domum suam, quando bonis actibus festinat ad patriam cœlestem, & in populis Deū magnificat de tali mutatione, quantum est dexteræ excelsi.

Et

illos. Quid cogitatis† mala in cordibus vestris? Quid
a Dicto facere. Quod solus noui, qui dimitto. b Quod vos etiam videre potestis. Innuit resurrectionem omnium.
est facili[a] dice[a]re, dimittunt tibi peccata, an dicere, surge[b] &
Quia idem est filius hominis & Deus.
ambula?† Vt autem sciatis, quia filius hominis habet pote-
a statem in terra dimittendi peccata, ait paralytico. Tibi dico
b
a Vt quod fuit testimonium infirmitatis, fit probatio sanitatis. b Ne christiana fide curatus, moretis in perfidia Iudæorum. c Beda. Magna virtus, vbi sine mora salus imperium comitatur: unde merito qui uiderant relictis blasphemiis stupentes, ad laudem conuertuntur tantæ maiestatis.
surge, tolle† lectum tuum, & va[b]de in domum tuam. Et con[c]-
festim consurgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat, &
c abiit in domum suam † magnificans Deum. Et stupor ap-
prehendit omnes, & magnificabant Deum. Et repleti sunt
timore dicentes, quia vidimus † mirabilia hodie. † Et post 1
a Non tam corporeo quam miserantis intuitu. b Leui additus uel assumptus, quia diuina eum electio assumpsit, & in numero apostolorum addidit.
d hæc exiit, & u[a]idit Iesus publicanum nomine Leui sede[b]ntem
a Pertinaciter lucris inhiantem. Telos græce, uectigal. b Ambro. Non gressu corporis sed mentis affectu. Amodo. c Non lucra.
ad telo[a]næum, & ait illi. Sequ[b]ere me[c]. Et relictis omnibus sur-
a Non leuitate ductus, sed uirtute operum & diuina potentia intus operante, sequitur tam corpore quam mente.
gens secu[a]tus est eum. Et fecit ei conuiuium magnū Leui in †
a Beda. Viderant publicanum a peccatis ad meliora conuersum, locum inuenisse pœnitentiæ, & ob id etiam ipsi non desperant salutem.
domo sua. Et erat tu[r]ba multa publicanorū & aliorum, qui
a Dupliciter errant, quia & se iustos putant cum sint superbi, & illos reos cum iam pœniteant. Vel uerunt. b De ieiunio gloriantes.
cum illis erant discumbentes. † Et mu[a]rmurabant Pha[b]- 2
e risæi & scribæ eorum, dicentes ad discipulos eius, Qua-
re cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? &
a Ideo uos declino, quia putatis vos non egere. b Qui gratiam non quærant.
f respondēs Iesus dixit ad illos.† Non ege[a]nt qui sani[b] sunt me-
a Hos iuno qui pœnitendo dant locum gratiæ. b Qui iustitiæ suæ confidunt.
g dico, sed qui ma[a]le habent. Non enim venit uocare iu[b]stos, sed

a *In terra dimit. &c.* ※ Theoph. Vide quod in terra dimit-
A tuntur peccata. Dū enim sumus in terra peccata delere possumus. Postquam vero a terra tollimur, non valebimus confiteri, clauditur enim ianua.

b *Tibi dico sur.* Beda. Surgere, est animam a carnalibus desideriis abstrahere. Lectum tollere, carnem †mala a terrenis desideriis ad voluntatem spiritus attollere. Domū ire, ad paradisum redire, vel ad internam sui custodiam, ne iterum peccet. Ecce per remissionem pœnæ, remissionem culpæ intellige.

†Mat 9.a. Mar.2.b. c *Et sta.* Ambrosius. Spectant surgentem increduli mirantur abeuntem, & diuini †grabatū tuū & ambula †glorificans †inopinabilia, †incredibilia. operis miracula malunt timere, quā credere nam si crederēt, non timerent sed diligerent. Perfecta.n. dilectio foras mittit timorem.

Hom.30.in Mat. ※ Chrysostomus. Paulatim serpunt Iu-
B dei magnificātes deū, non tamen putant eū Deum esse, obstabat enim eis caro, nec tamen erat modicum æstimare eum præ- †Mat.9.b. Mar.2.c. 23.q.4.c.infideles. cipuum esse mortalium, & a Deo processisse.

d *Leui.* Beda. Idem Leui qui & Mattheus. Sed Lucas & Marcus †1.quæ.1.ca.multi De pœ.di.1.c.ecclesia & di.3.c.adhuc. propter honorem euangelistę nomē vulgatum tacent. Matthæus autem in sermonis principio, accusator sui factus Matthæū seu publicanū nominat, ne quis a salute desperet pro immanitate peccatorum, cum ipse de publicano in apostolum, de teloneario in euangelistam sit mutatus.

Beda. Ambro. Reliquit propria, qui rapiebat aliena. Nec solum lucra reliquit vectigalium, sed & periculū contemnit, quod poterat venire a principibus seculi, qui a rationes vectigaliū incompositas reliquerit. Et quia in nullo prorsus huius vitę respectum vel cogitationem sibi reseruauit, dominicorum talentorum fidelis dispensator esse meruit.

C Beda. Per Matthęi electionem, fides gentium, quæ prius mundanis inhiabāt, sed nūc corpus Christi sedula deuotione reficiunt, exprimitur. Per superbiam Pharisæorum insinuatur Iudæorum inuidia, quæ de gentium salute torquetur.

Hom.31.in Lucam. ※ Chrysostomus. Vocatum Leui dominus honorauit, dum cum eo confestim epulatus est. Hoc enim ei maiorem præstabat fiduciam. Nec solum cum eo discumbit, imo cum pluribus. Conuenerant enim publicani ad eum sicut ad collegam & hominem eiusdem officij sed & ipse gloriās de præsentia Christi conuocauit omnes. Christus etiam quodlibet genus remedij exhibebat, & non solum disputando & præstando sanitatis remedia, vel etiā redarguendo ęmulos, sed etiā comedendo nonnullos errantium corrigebat, inde nos instruēs quodlibet opus & tempus potest nobis vtilitatem afferre.

e *Quare c.* Amb. Omnis quęstio ex lege quæ tenax iusti, non habet misericordiam. Omnes enim declinauerūt sed eius austeritatem mitis filius Dei gratia euangelica tēperauit. Prouocat ergo ad pœnitentiam peccatores cuius cibus & potus & ambulatio & omnia quæ gessit, saluti seruiunt.

Ambrosius. Beda. Qui domicilio Christum recipit interioris maximis exuberantium pascitur delectationibus voluptatum. Itaque dominus ingreditur, & in eius qui credidit recumbit affectus. Sed illius accēditur inuidia perfidorum futuræ pœnæ species præfiguratur. Epulantibus enim fidelibus & in regno cœlorum recumbentibus, perfidia ieiuna torquetur. Ostēditur etiam quantum intersit inter ęmulos legis & gratiæ, quia qui legē sequuntur, mentis famē patientur æternā. Qui vero in interiorib. verbū receperint, alimenti cęlestis & fontis vbertate recreati esurire & sitire non possunt, & ideo qui animo ieiunant, murmurant, dicentes, quare cum pu. &c. Filii diaboli, venenum serpentis diffundunt. Serpens primam vocem emisit, dicens Euæ, quid est quod Deus dixit. Nolite manducare ex omni ligno? hunc imitantur isti.

f *Medico.* Christus medicus qui miro medicandi genere vulneratus est propter iniquitates nostras. Hoc medicamine serpentis venenum excluditur. Qui hoc medicamento vtitur non remanet ieiunus.

g *Vocare iustos.* Bed. Iustos vocat eos, qui Dei iustitiam ignorantes, & suam volentes cōstituere, iustitię Dei non sunt subiecti, & de lege pręsumētes gratiam euāgelii nō quęrūt. Peccatores qui sua mala attendētes, nec per legem se posse iustificari putantes, Christi se gratiæ pęnitendo submittunt.

☞ Qua

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et post hæc exiit. *Hic cōsequēter describitur vocatio Matthæi & primo describitur ista vocatio, secundo describitur murmurantium confutatio, ibi.* Et murmurabant. *Sententia primæ partis patet ex dictis Mat.9.b.*

2 Et mur. *Hic consequenter describitur malignantium confutatio, & hoc in tribus casibus. Secundus ponitur, ibi.* At illi dixerunt. *tius in principio sequentis capituli. Primus casus est, quia Pharisæi murmurabant de communicatione Christi cū peccatoribus in cibo & in potu, quam murmurationem Christus ostendit irrationabilem patet ex dictis Matthæi 9. Secundus casus est, quod arguebant discipulos Christi, eo quod non ieiunabat sicut Pharisæi*

MORALITER.

1 *Et post hæc exiit & vidit Ie.* Sequitur.

† *Et fecit ei conuiuium magnum Leui.* Chrysostomus. Christus quodlibet genus remedij exhibebat, & non solū disputando, & pręstando sanitatū remedia, vel etiam redarguendo ęmulos, sed etiam comedendo nōnullos errantium dirigebat. Inde nos instruens, quod quodlibet opus & tempus potest nobis vtilitatē afferre. Et publicanorū participationē non vitauit, propter vtilitatem sequentem, more boni medici qui saniem tangeret, a morbo non liberaret.

Qu

a *Quare disci.* Beda. Matthæus dicit ipsos discipulos hoc [d]ixisse. Sed sciendum, quia vtrique quæsierunt. Beda. Spiritualiter discipuli Ioannis & Pharisæorum ieiu[na]nt, quia qui opera legis vel traditiones hominũ sequitur, [&] qui etiã vocem Christi tantum aure percipit, abstinens a [bon]is, ieiuno corde [esuri]t. Sed q Chri[sto] adhæret, reficitur [qui]a carne eius epu[la]tur & sanguine. Ioã[nes] vinũ & siceram [no]n bibit, quia absti[nen]tia meritum au[get], cui nulla est po[ten]tia naturæ. Domi[nus] autem qui pec[cata] potest condo[nare], cur a peccatori[bus] declinaret quos [ab] bibentibus pote[rat] facere iustiores? [Ieiu]nat & Christus [ne] præceptum de[clinet]. Manducat cũ [pec]catoribus, vt gra[tiam] & potestatem [intel]ligas.

b *Nunquid enim po.* [Be]da. Quamdiu spõ[sus] nobiscum est & [in l]ætitia sumus, nec [ieiu]nare possumus, [nec] lugere, Cum au[tem] propter peccata [nostra] recedit, tunc indicendum est ieiunium, & recipiendus [est l]uctus.

c *Filios sponsi.* Beda. Sponsus, Christus, sponsa, ecclesia. De [hoc] sancto connubio apostoli sunt creati per lauacrum re[ge]nerationis, vnde Marcus filios nuptiarum eos appellat. [Qui] lugere & ieiunare non possunt, quamdiu sponsum in [tha]lamo vident & sciunt esse cum sponsa, sed quando tran[sie]int nuptiæ & passionis & resurrectionis tempus aduene[rit], tunc filij sponsi ieiunabunt, desiderantes iudicis aduetũ.

d *Venient autem.* Beda. Quasi dicat. Facturi estis, vt lugẽtes [ie]iunent, quia estis spõsum occisuri. Hic luctus absentiæ spõ[si n]õ tantũ post mortem sponsi, sed & ante incarnationẽ il[lius] per totum huius seculi tempus est celebratus, qñ deside[ra]bant sancti incarnationẽ. Post ascensionem vero deside[ran]t sancti aduentũ iudicis. Neque hic luctus requieuit nisi [qua]mdiu cum discipulis dominus in carne conuersatus est.

e *Tunc ieiunabunt, &c.* De vtroq; ieiunio quod est in tribu[lati]one vel gaudio rñdet: Cũ ablatus erit sponsus, tunc erũt [in m]œrore & luctu, donec per spiritumsanctũ consolatio tri[bua]tur, quo dono percepto, ieiunium quod fit per lætitiam, [r]enouati in vitã spiritualem celebrabunt. Et hic prius agit [de] ieiunio quod pertinet ad humilitatem tribulationis. Illud [aut]em quod ad gaudium mentis pertinet (quando mens ad [spir]itualia suspenditur, & ideo a cibis corporeis alienat) se[que]ntibus similitudinibus significat, ostẽdens quod carnali[bus] & ob hoc adhuc veterẽ sensum trahentibus, hoc genus ieiunij non congruit.

f *In vestimento.* Beda. Veteri vestimento comparantur discipuli, qui adhuc sunt vetus homo: Quibus nouus pãnus, id est, aliqua particula nouæ vitæ non dẽt immitti. Quod si fit, etiam ipsa noua vestis, id est, doctrina nouæ vitæ quodammodo scinditur, cuius particula quæ ad ieiunium ciborum valet importune traditur, cũ illa doceat generale ieiunium, non a concupiscentia ciborum, tantum sed ab omni lætitia temporalium delectationum. Cuius generalis ieiunij illa pars, quæ ad cibos pertinet, non debet impertiri hominibus adhuc veteri consuetudini deditis, quia & illic videtur quasi scissio fieri. Et ipsi vetustati non conuenit, quia timendum est ne per nimiã austeritatem, etiam fidem quam habebant amittant, quia non deberet misceri act[9] veteris & noui hominis. Non enim placet sponso discolor vestis, unde Apostolus: Exuite veterem hominem cum actibus suis, & induite no.

a Conuerti uolentes.
a peccatores in pœnitentiam. At illi dixerunt ad eum: Quare † discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & † obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorum, tui autem edunt & bibunt?
b c Quibus ipse ait. † Nunquid potestis filios † sponsi, dum cum
d illis est sponsus, facere ieiunare? Venient autem dies, cum
a Ab amore mundi non solum à cibis. In humilitate tribulationis.
e ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus.
Quare nondum conueniat apostolis ieiunium.
Dicebat autem & similitudinem ad illos: † quia nemo com- 1
a Particulam. Ablatam. Ieiunio vitiorum.
f missuram à vestimento nouo immittit in vestimentum vetus,
a Quia incipit displicere & si ante placuerit.
alioquin & nouum rumpit, & veteri non † conuenit com-
a Ablata. Vitæ nouæ misteria non sunt committenda mentibus nondum innouatis.
g h missura à nouo, Et nemo mittit vinum nouum in vtres vete- 2
Quod si fit, nec rudes mentes hoc parti possent, & ipsa doctrina nihil prodest, & ipsæ mentes pondere peccatorum suffocantur vel premuntur.
res: alioquin rumpet vinum nouum vtres & ipsum effundetur,
Noua mysteria innouati mentibus committantur.
i tur, & vtres peribunt. † Sed vinum nouum in vtres nouos
a Doctrina memoriæ traditur & mens non est sine fructu.
mittendum est, & vtraque conseruantur. Et nemo bibens
a Vult enim postea si innouatur, quod etiam contigit apostolis.
uetus statim vult nouum, dicit enim, vetus † melius est. 3 4

† obseruationes.
† thalami nuptialis.
† Matth. 9. b. Mar. 2. d.
† conueniet.
† suauius.

g *Vinum.* Vino intus reficimur, veste foris tegimur. Vestis ergo sunt bona opera quę foris agimus, quibus coram hominibus lucemus. Vinum, feruor fidei, spei, & charitatis, quo in conspectu Dei in nouitate sensus intus reformamur.

h *In vtr.* Beda. Veteribus ẽt vtribus cõparantur, qui nouo vino. i. spiritualibus præceptis facilius dirũpuntur, quã cõtineant. Erunt aũt noui vtres, cũ post ascensionẽ accepto spiritu, desiderio consolationis eius orando innouabuntur.

Aliter. Aiæ nõdũ innouatæ, sed in vetustate malitiæ perseueranti, nouorũ mysteriorũ sacramenta non debẽt cõmitti. Aliter. Veteres vtres sunt scribę & pharisæi. Nouus pãnus & nouũ vinum, pcepta euangelij, quæ nõ pñt sustinere Iudæi, ne maior scissura fiat, cum quibus Galathæ pcepta legis miscebãt in vtres veteres vinũ nouũ. Conueniunt aũt apostolis nõ his q traditionibus maiorũ deprauati, sinceritatẽ præceptorum Christi nequeunt custodire, vnde subditur. *Et nemo.* Quia Iudæis veteris vitæ saliuis imbutis, nouæ gratiæ præcepta sordebant quia maiorum traditionibus aecumulati, dulcedinem spiritualium verborum percipere non valebant.

i *Sed vi.* Fragilitas humanæ cõditionis aperitur cũ corpora nostra exuuijs defunctorum animalium cõparantur. Sed renouatis vtribus noua vina conduntur, cũ sacramẽta q accepimus inuiolata seruamus. Hos vtres si pleni sunt, gratia seruat, si vacui, tinea & erugo cõsumit. semper ergo sint pleni.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Ioannis discipuli, sed Christus eos excusabat rationabiliter, [p]atet sententia ex dictis Matth. 9. hoc excepto.

1 *Quia ne, &c.* Commissura idem est quod iunctura: Et dicitur à con quod est simul, & mitto, tis, quasi simul mittere. Illa [en]im quæ coniunguntur, simul mittuntur.

2 *Et ne. &c. vi.* Consuetudinarie.

3 *Statim vult.* Id est, repente.

4 *Dicit enim.* Quia magis sapit sibi propter consuetudinem bibendi, eo quod consuetudo est quædam natura, sed paulatim assuefaciendo ad bibendum nouum, tandem efficitur sibi sapidum: Et eo modo hominibus conuersis de nouo ad vitam perfectionis, opera inconsueta sunt eis difficilia, sed paulatim assuefaciendo efficiuntur eis facilia & delectabilia.

CAP.

MORALITER.

† *Quare di. &c.* Per Pharisæos, qui diuisi interpretantur, hæreti ab ecclesia præcisi significantur, per discipulos ergo Ioannis [qui] se coniunxerunt Pharisæis, significantur simplices christia[ni] qui cum hæreticis familiaritatem contrahunt ex aliqua occa[sio]ne, & ex hoc aliquando trahuntur ad eorum mala.

† *Nunquid, &c.* Quasi dicat. Non. propter quod apud proba[tissi]mos Aegypti monachos statutum fuit, vt nullus ieiunaret à [Pas]chate vsque ad Ascensionem propter gaudium resurrectionis Christi, quo tempore frequenter discipulis apparuit & cum eis comedit, vt dicitur in Collationibus patrum Collatione prima Theonis abbatis.

1 *Quia nemo.* Per istas similitudines significatur, quod doctrina no. testam. non conueniebat actiue nisi hominibus renouatis per donum spiritussancti. Tunc enim data fuit eis intelligentia perfecta scripturarum, & loquentia omnium linguarum.

2 *Et nemo, &c.* Sic imbuti legalibus obseruantiis nolebant eas dimittere, vt habetur Actu. 15.

MORA-

CAP. VI.

A a FActum est autem in sabbato secundo primo, Beda. Dicit quod sabbati litera solui cœperat, deuteron, proteron, id est, secundo primum sabbatum vocat, per hoc innuens obseruātiā legalis sabbati cessaturam, & naturalis sabbati libertatē (que vsque ad Moysi tēpora cęterorum dierum similis erat restituenda) qua credentes per gratiam septiformis spiritus a malis operibus vacant. Sabbatum ergo gratiæ, ad distinctionem legalis sabbati, secundo primum dicitur, id est, primum secundo prelatum. id est, superius, & dignius inferiori legali. Vel ordine tēporis, quia & ante legem hoc sabbatum a patribus ita agebatur, sicut nunc agitur a nobis. Vel secundoprimum dici potest, vt vnum idemque noui testamenti sabbatum, &
B secundum sit, quia post legale a nobis obseruatur, & primū quia ante decreta legis a iustis obseruabatur antiquis.

† Mat.12.a. Mar.2.d. De cou.dis.5. discipulos

† 3.Re.21.b † Mat.12.a. † esurisset

* etiam Eccel.4.d.

CAP. VI.

Vna dictio est vel duæ sunt dictiones.

F † Actum est autem in Sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebāt discipuli eius spicas, & manducabant cōfricāntes manibus. Quidam autem Pharisęorum dicebant illis, Quid facitis quod non licet † in sabbatis? Et respondens Iesus ad eos dixit † Nec hoc legistis quod fecit Dauid, cùm † esurirèt ipse, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domū Dei, & panes propositionis sumpsit, & māducauit, & dedit his qui cū ipso erant. quos nō licebat mādu care nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis. Quia dñs est filius hominis etiam sabbati. Factū est autem & in alio sabbato vt intraret in synagogam, & doceret. † Erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem scribæ

(margin letters: a b c d e f g h i k; interlinear: "Secundum preceptum legis."; "a Præest non subest ueteri obseruantiæ & ideo non peccat qui secundum eius obseruationem obseruat."; "Beda. Sabbatis maxime curat & docet, non solum propter insinuandum spirituale sabbatum, sed etiam propter celebriorem conuentum.")

Secundo primo. Ad literam, in altero sabbato quod post illud fuit primitus secūdum, vel quod occurrit prius, post secūdum, ab eo quo præcedentia sunt dicta vel facta.

* Titus. Quod de Sabbato primo secundo euangelista hoc loco commemorat, illud sanctus Isidorus pelusiotes ita exponit. Dicitur, inquit, Sabbatum primo secundum, quia secūdū erat solennitatis Paschæ, primum autem azymorū. Neq; mireris secūdum diem Sabbatum appellari. Iudeis.n. totum paschalis celebritatis tempus. Sabbatū appellare legitimū erat. Quare alicubi festum hoc sabbatum sabbatorum appellatur.

* Theophylactus. Dicit autem in sabbato secundo primo, quia Iudei omnem festiuitatem sabbatum nuncupabant, requies enim dicitur sabbatum. Multoties ergo contingebat in parasceue festiuitas, & vocabant parasceuem sabbatum, ꝑpter festum, deinde principale sabbatum secundum primū dicebant, quasi secundū existens a ꝓcedentis diei festiuitate.

b Per sata. Mystice. Ager mundus, Agri seges, humani generis fęcunditas. Spicæ, fructus ecclesię, quibus saturantur apostoli nostro se alentes profectu.

c Vellebant di. &c. Non habentes discipuli spacium manducandi propter importunitatem turbarum esuriebant vt homines, sed vellentes spicas inediam consolantur, quod est indicium austerioris vitę non pręparatas escas, sed cibos simplices quærere. Et nota quod apostoli literam sabbati iam de-
C struunt aduersus Hebionitas, qui alios apostolos recipiunt, Paulum quasi legis transgressorem repudiant.

Beda. Mystice. Discipuli esurientes salutem hominum transeunt per sata, id est, per regiones quæ albæ sunt ad messem. Spicas confricant, quia in illis quos in corpus Christi volunt traiicere, mortificabant veterem hominem cum actibus a terrena intentione extrahendo, exempla operū proponendo, aristarū integumenta remouendo, & grana mundata per prædicantium membris ecclesię incorporando. Apud discipuli pręgredientes dominum hoc egisse referuntur necesse est, vt d... ris sermo p... ut sic cor aud... gratia supernæ ... tutionis illustret ... hoc putant ... sabbato non lic... Christus vero ... gratiæ munere ... gnat esse ocium ... opus gratiæ, ... doctores legis ... legem.

d Dicebant il. ... Alii dicunt ... mino hæc su... iecta. Sed a d... & ipsi domino, ... scipulis p... obiici, & ... obiectum sit, ... sum maxime ... cit.

e In sabbat... ta significant... tiones. Vel q... hoc seculo ag... a vacantibus ... stitionibus ... Vel quę in futuro agentur, quando in perpetua solen... manducabimus bona terræ.

f Nec hoc legi. &c. Bed. Quomodo domino ad crimen ... citur, quod in seruo pro crimine non tenetur? Verus ... sacerdos, & ideo dominus sabbati euulsarum sabbato sp... noxa non tenetur.

g Dauid cum, &c. Beda. Si Dauid, & Achimelech excu... ne famis mandatum legis transgredientes non reprehe... tur, cur eandem in apostolis famem non probatis?

Alle. Dauid qui cum sociis fugit a facie, Saul, significat C... stum, qui cum discipulis latet principem mūdi, Dauid ... uator legis panes consecratos manducat, & dat illis qui ... illo sunt, significans sacerdotalem cibum ad vsum ... rum populorum, siue quia omnes filii ecclesię sunt sacer... vncti spiritusancto vt seipsos offerant.

* Chrysost. Attende quod quandocumque domino ... mo pro seruis, id est, discipulis, seruos ducit in medium ... cet Dauid, & sacerdotes, quando vero pro se, introduc... trē sicut ibi. Pater meus vsque modo operatur & ego operor.

h Intrauit in domum Dei. Magna hospitalitatis gratia, ... to mortis periculo, non declinat hospitem animus ... tis. Et sic nos debemus aliena pericula in nos transferre ... & verum Dauid hospitio mentis nec pro periculo mo... ri excludunt sacerdotes.

i Homo. Bed. Myst. Hō iste humanū genus significat in ... ditate boni operis arefactum, pro manu in primo pa... lignū extensa, quam sanat manus innocens in cruce ex... Et bene manus in synagoga erat arida, quia vbi maius ... scientiæ, ibi maiori transgressor subiacet culpæ.

K Obserua. Bed. Quia destructione sabbati, quam in dis... ar...

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

FActum est. Hic ponitur tertius casus, quia Scribæ et Pharisęi arguebant Christum et discipulos eius de violatione sabbati, & hoc in duplici casu, secundus ponitur ibi.

1 Factum est. Sententia autem istarum duarum partium p... dictis Matt.12. vbi isti duo casus ponuntur eodem ordine quo hic & ... ponuntur eodem modo, excepto quod sequitur.

MORALITER.

1 Factum est autem, Per spicas conuenienter intelligi possunt figurę ve.test. continentes sub velamine literę grana spiritualia noui, vt sub pręcepto carnalis circuncisionis, munditia circuncisionis mentalis. Sic ergo spicas vellere est literā hoccidē rem tollere, & spūalem sensum retinere. Quod fecerunt apostoli, aliique discipuli, & sic manducabant, incorporando credentes ecclesiæ mystico corpori.

† Nec hoc le. Moralitas autem huius ponit 1. Reg. loc...

† Factum est autem in alio sab. Manus arida ad operand... inualida, ergo per hominem manum aridam habēten... ficatur piger, & ociosus, sed cum ad verbum Christi stat... dio virtutis, manus eius sanatur, & in bonis operibus e... tur.

Fal...

arguebant probabili magistri excusauit exemplo, nunc ipsũ A
obseruando magistrum, calumniari volunt, vt si non curet
crudelitatis, vel imbecillitatis, si curet, trãsgressionis arguãt.

a *Interrogo vos.* Beda. Præueniens calumniam, quam sibi pa-
rabant arguit cos, qui præcepta legis male interpretando, et
bonis operibus sabbato feriandum æstimabant, cum lex
a seruili opere, idest, a malis abstinere præcipiat in sabbato. In
B quo significatur in vltima quiete illis, qui in sex ætatibus huius seculi bo-
na fecerunt, non a bonis, sed a malis vacuas habituros.

b *Animam saluam.* Beda. Corpus curaturus de animæ salua-
tione interrogat, quia miracula propter animæ salutem fa-
ciebat, & ipsa sanatio manus salutem animæ significabat. Vel
nomine animæ totus homo significatur.

c *An perde.* BEDA. Non est autor mali Deus, sed quos non
saluat, perdere dicitur.

Aug. Potest moueri quæstio, quomodo Matthæus dixe-
rit quod ipsi interrogauerunt dominum, si licet sabbato cu-
rare, cum Lucas hic illos potius a domino interrogatos esse
perhibeat. Itaque intelligendum est, quod illi prius interro-
gauerunt dominum, deinde videns cogitationes eorum, aditũ
calumniandi quærentium, constituit in medio eum quem fue-
rat sanaturus, & interrogauit quæ Marcus, & Lucas eum in-
terrogasse commemorant.

d *Extende.* Beda. Infructuosæ debilitas animæ nullo melius
quam curatur, quam eleemosynarum largitate, vnde dici-
tur. Non sit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dan-
dum collecta. Quia frustra pro peccatis rogaturus manus ad
Deum extendit, qui has ad pauperes pro posse non ex-
tendit.

e *Insipi.* Quia solo liuore permoti sunt, non enim in culpa
erat, vel hominis manum extendere, vel Iesum sanare. Ma-
gis insipiẽtia erat de nece eius tractare cuius beneficijs plu-
rimum indigebant.

f *Exijt in montem orare.* Mons in quo apostolos eligit, & do-
cet, altitudinem significat iustitiæ, quia instituendi erant, &
prædicaturi ne in infimis remaneant, sed ad superna erigan-
tur. Sic & lex in monte data fuit. Apostolos præeminentius
elucit, vt a monte prius montes suscipiant pacem populo
annunciandam.

annunciandam. Sic & Moyses solus legem spiritualiter intel- D
ligens, montis verticem in quo Deus erat ascendit.

Moraliter. Qui Deum orando quærit ad superiora progre-
ditur verticem curiæ sublimis ascendit. Orat autem, domi-
nus, non pro se quasi impotens, sed pro me, sicut clemens.

& Pharisæi, si in sabbato curaret, vt inuenirent, vnde accu-
Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.
sarent eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum, & ait ho- 1
mini qui habebat manum aridam. Surge, & sta in medium.
a Et surgens stetit. Ait autem ad illos Iesus. Interrogo vos, si
Exponit. Idest hominem curare.
b licet † sabbato bene † facere, an male, animam saluam fa-
a Idest a perditione saluam non facere. b Quasi iratus illis obmutescentibus.
c cere, an † perdere? Et circunspectis omnibus dixit homini.
a Ad pauperem, ut proximum iuues, uiduæ præsidium feras, extende ad Deum pro peccatis tuis orando. b Quæ crimine aruerat, succis bonorum operum salutaribus rigatur. c Quia statim Dei Imperium sequitur miraculum.
d Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus
Idest inuidia.
e eius. † Ipsi autem repleti sunt † insipientia, & colloqueban- 2
Quomodo eum perderent. 3
tur ad inuicem, quidnam facerent de Iesu. † Factũ est autem 4
a Forma præscribitur, quam debeas æmulari.
f in illis diebus, exijt in monte orare, & erat pernoctãs in orõ †
Non seculi.
g ne dei. Et cũ dies factus esset, vocauit discipulos suos † & elegit 5
a Vt quadratum orbem fide trinitatis insignirent.
duodecim ex ipsis quos, & apostolos noĩauit. Simonẽ quem 6
a Scilicet vocauit.
h † cognominauit Petrũ, et Andream fratrem eius, Iacobũ, & 7

Vnde statim subditur. *Et cũ dies factus esset.* Omnes qui eius ma-
gisterio discunt iter regni.

✻ Titus. Per hæc Euangelista, vt placet Cyrillo, voluit E
ostẽdere Christum, omnia quæ faciebat ad communem vti- † Agere
litatem eorum, qui in illum credituri erant, fecisse. Voluit
per hæc rursum spiritalis vitæ formam seipsum proponere, † Amentia
quique inter veros adoratores censendi sunt, patefacere. 12. q. 7. c. plerumque
Voluit tãdem exemplo suo docere preces, secreto, hoc est, † Mar. 10. a Mat. 9. c
nemine quo ad eius fieri potest, cernente, vel obseruante,
transmitti debere. Qui ergo salubriter
precari cupiunt, sanctas, purasque, & ab omni ambitione
alienas manus ad Deum subleuent cumque in modum sese
componant oportet, quasi diuinam maiestatem coram assi-
stere conspiciant, debent ad hæc mentem ab omni tumultu,
mundanaque cura, & cogitatione seuocare debent æque
non remisse, nec ignaue, hoc est, cum quodam mentis tæ-
dio, & animi inconstantia illud ipsum facere, sed constanter
& studiose. Debent postremo opus, si quod forsan præ mani-
bus est, in secundis habere, neque mirari, aut frangi, si non
statim audiantur, audiuimus enim dominum nostrum, non
quouis modo, hoc est, obiter orasse, sed in oratione Dei
pernoctasse. F

g *Discipulos.* De quibus elegit 12. quos Apostolos, id est
suo loco missos nominauit, vnde. *Sicut misit me pater, & ego
mitto vos.* In montem ascendens ad se vocat, elegit quos Ioan. 20. e
vult, quia non illorum est studij, sed diuinæ gratiæ, vt in apo- Ibidem 15. c
stolatum vocarentur, vnde. *Non vos me elegistis, sed ego
elegi vos.* Non sapientes, non diuites, non nobiles elegit, ne
duxisse pro prudentia, ne redemisse diuitijs, ne potentiæ no-
bilitatisque auctoritate aliquos ad gratiam traxisse vide-
retur.

h *Cognominauit.* Non modo primum, sed longe prius cum
ab Andrea adductus dicitur. Tu vocaberis Cephas quod in-
terpretatur Petrus. Sed volens Lucas nomina 12. apostolorũ
nominare,

NICOLAVS DE LYRA.

Et ait homini qui. Hoc autem fecit Christus, vt miraculum
euidentius, & manifestius argueretur cæcitas mali-
gnantium.

Ipsi autem repleti sunt insipi. Idest, irrationabili iracundia,
cum magis deberent esse grati de beneficio diuino.

Et colloquebantur ad inuicem quidnam facerent de Iesu. Iam e-
nim tractabant de morte ipsius, sed Christus noluit mori an-
te tempus præfinitum a patre, vt implerentur scripturæ pro-
phetarum de ignominiosa eius morte.

Factum est autem in illis. Postquam descripta est uocatio
aliquorum ad Christi discipulatum, hic consequenter describi-
tur promotio aliquorum ex illis ad apostolatum, & primo
describitur

describitur dicta promotio, secundo promotorũ instructio,
ibi. *Et ascendens Iesu de monte.* Circa primum dicitur *Factũ est.*
per hoc ostendit Christus, quod promotioni aliquorum ad
statum dignitatis in ecclesia Dei debent orationes deuotæ
præmitti, ideo subditur.

5 *Et elegit duodecim.* Quibus succedunt episcopi in ecclesia
Dei.

6 *Simonem quem co.* Ante conuersionẽ enim vocatus est Simon,
sed postea mutatũ est nomen eius. Et ex hoc inoleuit con-
suetudo, quod quando aliquis creatur in Papam mutatur no-
men eius. 7 *Iacobum.* i. filium Alphei. Et iste vocatus est Ia-
cobus iustus, & frater domini, quia erat ei valde similis in fa-
cie, & in lineamentis corporis.

Iudam

MORALITER.

Factum est autem in illis diebus. Christus apostolos electu-
rus orauit prolixe, vnde subditur.

† *Et erat pernoctãns in oratione Dei.* per hoc ostendens quod
episcopi qui sunt successores apostolorum non sunt eligen-
di per inductiones, & per falsas promissiones, sed per deuo-
tas orationes.

nominare, cum necesse haberet Petrum dicere, breuiter voluit innuere, quod non antea vocaretur, sed ita dominus cognominauit, vt non casu factum putetur, sed ex commutatione sacramentum petræ audientibus commendaretur.

a *Matthæum.* Matthæus compari suo Thomę, in ordine causa humilitatis se supponit, cum cæteris Euangelisti prælatus sit.

b *Et descendens, &c.* Electurus apostolos dominus in montana subijt, turbas docturus ad cāpestria redit, quia non nisi humili turbę Christū videre sufficiūt, & raro inuenitur quod vel turba dominum ad altiora sequatur, vel quispiā debilis in monte curetur, sed extincta febre libidinū, & succensa luce scientiæ, pedetentim quisq; subijt culmē virtutū.

c *Maritima.* Non a proximo mari Galileæ, qa hoc non miraculi loco ponūt, sed a mari magno cognominatur. in quo et Tyrus, & Sidon comprehendi poterant. Sed quia sunt ciuitates Gentium, consulte nominatim ponuntur, vt quanta sit virtus Christi intimetur, quæ etiam exteras ciuitates excitat.

d *Vt audirent.* Si dicamus duos esse sermones, ascēdit in mōtem, & habuit ibi discipulos, & post descendit, & fecit istum ad turbam Si dicimus vnum fuisse, ita intelligendum e[...] ascendit in montem, & post aliquantulum descendit, & fecit sermonem, vbi erat planicies

e *Eum tangere.* Tangit Christum qui fideliter credit in [...] Tangitur a Christo qui firmatur in illo. Qui sic tangit, [...] gitur, spiritus [...] virtute sanatur.

f *Et ipse eleuatis [...] li in discipulos, &c.* Etsi generaliter o[...]nibus loquitur, [spe]cialiter in discipu[los] oculos leuat, vt [...] intenta co[...] verbum Dei pe[r]piunt, latius la[...] intimi lumen [...]piant, quibus o[...] monte sedens [...]rit, vt magna [...] ret in eos [...] campo ocul[...] gir, vt audita pa[...] ter[...]te [...]

a Ioānem, Philippum & Bartholomæum, Matthæum, & Tho
mam, Iacobum Alphei & Simonem, qui vocatur Zelotes, Iu
b dam Iacobi, & Iudam Scarioth, qui fuit proditor. † Et descē- 1
dens cum illis de monte, stetit in loco campestri, & turba di- 2
scipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa
c & Ierusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis qui venerant,
d vt audirent eum, & sanarentur a lāguoribus suis. Et qui ve-
xabantur a spiritibus immundis curabantur. Et omnis tur- †
e ba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, 3
f & sanabat omnes. Et ipse eleuatis oculis in discipu- 4
(a Hi a peccato abstinent, seculum calcant, illecebrosa non quærunt. — Spiritu.)
g los suos dicebat. Beati pauperes, quia vestrum est re- 5 6

g *Beati pauperes, &c.* Qui nondum consummatæ virtutem conscendere possunt, generalis interim perfectionis sunt beatitudine perfouendi vt paulatim ad meliora p[...]si, dum domino in planicie stante libenter, auscultant hunc quandoque in montem sedentem sublimiter asce[ndant]. Nam quorum cordib. adhuc edomandis insistit, hos q[uasi] stans affatur. Quos longo studio exercitatos, & iam do[ctos] inuenit, his quasi quietus residens mystica intimat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iudam Iacobi.* Idest, fratrem Iacobi.

2 *Et descendens.* Hic consequenter post electionem apostolorum ponitur instructio de operibus perfectionis, quia promoti ad gradum maiorem debent habere maiorem cognitionem, licet autem sermo Christi sequens factus fuerit magnæ multitudini, tamen Christus sermonem suum ad apostolos principaliter dirigebat. Dubitatur tamen hic, vtrū iste sermo fuerit idem cum illo qui a Matthæo describitur 5.c. Et dicunt aliqui quod sic. Tum quia hic, & ibi eodem modo incipitur, cum dicitur. *Beati pauperes, &c.* & eodem modo terminatur, cum dicitur. *Omnis qui audit sermones meos, & facit, versus finem huius ca.* & Mat. 7. in fine. Item quia illa quæ ponūtur hic fere ibi ponuntur. Alijs autem videtur oppositum, tū quia hic dicitur. *Et descendens Iesus.* Mat. 5. a. dicitur. *Videns Iesus turbas, ascendit in montem.* Item hic dicitur. *Stetit in loco campestri, &c.* ibi autem dicitur. *Et cum sedisset accesserunt ad eum discipuli eius Et aperiens os suum docebat eos, &c.* Et ideo iste sermo & ille videntur differre quantum ad locum, quia iste sermo videtur esse factus in terra plana, & campestri. Alius autem in monte. Item quantum ad faciendi modum, quia iste videtur esse factus a Christo stando, alius autem sedendo. Itē quia multa in illo ponuntur quæ hic omittuntur, vt patet intuenti. Qui vult tenere primam opinionem, potest dicere ad ista quæ videntur contrariari. Dicendo, quod Christus primo ascendit cacumen montis ad eligendum apostolos, & ibi docuit eos de aliquibus sedendo secundum quod dicit Matthæus, sed postea descendit ad aliquam partem montis planiorem, quæ hic dicitur campestris, vt ibi conuenientius doceret multitudinem, & hoc stando, secundum quod hic dicitur. Qđ aūt dr, ꝙ hic multa omittuntur q̄ in alio ponuntur, non obstat, quia Euangelistæ non semper vniformiter referūt idem factum Christi, vel dictū, & ꝙ vnus omittit alius supplet, vt sic conueniant, & cum hoc specialia, & singularia dicant. Qui autem vult tenere secundam opinionem, potest dicere ad primum alterius opinionis Non esse inconueniens, quod duo sermones a Christo facti diuersis temporib. eodem modo incipiant, & terminentur, & eandem materiā saltem pro magna parte contineant. His præmissis procedēdū est ad diuisionem, quia primo describitur instructio Christi directa principaliter apostolis, secūdo, communiter facta turbis cap. 8. Adhuc primo ponitur dicta instructio, secūdo, eius confirmatio, c. seq. Prima in tres. Quia primo in [ser]ne p̄mittit quasi quædā p̄fatio, secundo subditur ipsa in[stru]ctio, ibi. *Et ipse eleuatis oculis.* Tertio, infert intenta conclu[sio], ibi. *Omnis qui venit ad me.* Circa primum describitur locus [cum] dicitur. *Et descendens cum illis, &c.* Et faciendi modus, & c[um] dicitur. *Stetit in loco.* Et expositio patet ex dictis secundu[m du]plicem opinionem. Et assistens populus, cum dicitur. *Et tur[]ba discipulorum.* Et causæ aduentus, cum dicitur. *Qui venerant, vt audirent eum & sanarent.* Quantum ad illos qui erāt infir[mi].

3 *Quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* Non est intelligendum quod aliqua virtus existens in Christo, transiret [in] alios eadem numero, sed iste exitus intelligitur in quantum effectus exit a causa, quia virtus diuina existens in Chri[sto] ciebat sanitates in infirmis Qualiter autem humanitas Chri[sti] ad hoc operabatur, dictum fuit Marci 5.

4 *Et ipse eleuatis oculis in discipulos.* Hic consequenter de[scri]bitur ipsa instructio, & primo de actibus beatitudinum, [se]cundo, de actibus virtutum, ibi. *Sed vobis dico.* Prima in [...] Quia primo, inducit ad actus beatitudinum. Secundo, re[tra]hit ad actibus vitiorum contrariorum, ibi. *Veruntamen væ vo[]bis.* Secundum opinionem illam quæ dicit eundem ser[mo]nem hic descriptum, & Matt. 5. tres primæ beatitudines [ibi] positæ exponentur, sicut expositæ sunt ibidem. Hoc add[o], quod secunda beatitudo hic posita intelligenda est de e[su]rie iustitiæ, sicut ibi ponitur. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iu[sti]tiam, &c.* Quarta autem beatitudo hic posita, quæ ibi po[ni]tur octaua, non est proprie beatitudo dicenda, sed con[fir]matio præcedentium, vt ibi dictum fuit. Secundum opi[nio]nem aliam, quæ dicit istum sermonem alium ab illo, [di]cendum, quod Saluator hic inducit ad quatuor virtu[tes] quæ videntur oppositę terrenæ, seu mundanæ beatitudi[ni] quam Boetius in libro de consolatione vocat falsam, [&] mendacem fœlicitatem, per quas quidem virtutes deue[ni]tur ad veram beatitudinem. Beatitudo enim terrena pri[mo] consistit in abundantia temporalium bonorum, quæ [conse]quenter est occasio multorum malorum. Et ideo salua[tor] inducit ad oppositum, cum dicitur.

5 *Beati.* Et accipitur hic paupertas voluntaria per qu[am] quis contemnit, & abijcit a se bona temporalia, quant[um] potest fieri bono modo, vt homo liberius vacet operi[bus] vitæ contemplatiuæ. 6 *Quia vestrum.* Scilicet hic [in] spe, & postea erit vestrum in re. Secundo consistit in h[...] quo[...]

MORALITER.

† *Et omnis turba quære.* Beda. Tactus saluatoris est opus salutis, quem tangere est in eum fideliter credere, & ab eo tangi est ab eius vulnere sanari,

4 *Et ipse eleuatis oculis.* Illa quæ sunt ab hoc loco vsque finem huius capituli sunt de se moralia propter quod ni[hil] pertranseo, & quia supra Matth. 5. 6. & 7. ca tetigi breu[iter] mystice exponendo.

Iuſtitiam.
a gnum Dei† beati qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini. †Beati 1
a De præſenti miſeria, de dilatione bonorum. 2
b qui nunc fletis, quia ridebitis. † Beati eritis cum vos oderint 3
Corde. a Pellendo de ſynagogis. b Nomen crucifixi. 4
homines, & cum ſeparauerint vos, & †exprobrauerint, & eie
a Quantum ad Iudæos, & gentiles nomen Chriſtianum ſæpe a memoria abraſum, & eiectum eſt ab hominibus. b Nulla alia cauſa. c Cuius nomen veſtrum facitis cognomen.
cerint nomen veſtrum, tanquam malum propter filium ho-
a Multa patientibus in terris, multa merces erit in cœlis.
c minis. † Gaudete in illa die, & exultate, ecce enim merces
d veſtra multa eſt in cœlo. Secundum hæc enim faciebant 5
a Qui timore non deficiebant a veritate. b Nunc quidem poſſunt exprobrare, & deiicere. Sed inde eis væ. c Quia perdetis vſum temporalium quem nunc deligitis.
e prophetis patres eorum. † Veruntamen uæ uobis diuitibus, 6
a Contra neceſſarias temporis miſeriis. b Quam quæritis. c Qui in deſideriis vobis placentes nullam veri boni famem patimini. 7
8
f qui habetis cõſolationem veſtrã. Vę vobis qui ſaturati eſtis, 9
Scilicet epicuris.
g quia eſurietis. Væ vobis, qui nunc ridetis, quia lugebitis, 10 11
h & flebitis. Væ cum benedixerint vobis omnes homines 12

A Beda. Quod apud Matthæum plenarie per octo beatitudines dicitur, in ſermone perfectionis ad apoſtolos in ſummo montis: hoc apud Lucam temperantius per quatuor cardinales virtutes comprehẽditur in leuiore ſermone ad turbas in imo. Dicit ergo. *Beati pau.* Ecce temperantia, quæ etiam facit cordis munditiã.
a *Beati qui nunc eſuritis.* Qui compatiũtur alijs, & miſerentur, & tribuũt ſua, non quę rapiunt aliena. Ecce iuſtitia, quæ etiam facit miſericordiã.
Beati qui nunc fletis. Ecce prudentia quę oſtendit, quam miſera hæc terrena, quã beata cœleſtia, quæ etiam pacem facit.
B *Beati eritis cum vos od.* Ecce fortitudo, quæ facit eſſe manſuetudinem Fortis eſt qui vincit iram, & alios motus animi. Connexæ virtutes, vt qui vnam habeat, plures habere videatur, ſed ea quæ fuerit vberior, & vberius prçmium. Hoſpitalitas, & humilitas, & ſanctitas Abrahę commendantur, ſed quia fide præſtitit, fide præ cæteris meruit principatum.
a *Qui nunc.* Qui eſurit eſurienti compatitur, compatiendo largitur, largiẽdo fit iuſtus, æqualem ſe inferioribus præſtat, dolum excludit veritatem requirit.
b *Qui nunc fletis, quia ridebitis.* Qui propter diuitias hæreditatis Chriſti propter panem vitæ æternæ, propter ſpem cœleſtium gaudiorum fletus eſuriem paupertatemque deſiderat beatus eſt, multo beatior, qui has virtutes inter aduerſa ſeruare non trepidat.
c *Gaudete, & exul.* Inter odia cordium inter probra linguarum inter manus perſequentium, lætiori corde verſamini in intuitu ſupernæ mercedis.
d *Secundum hæc.* Exemplo prophetarum confortat illos, qui vera dicentes perſecutionem ſolent pati.
e *Veruntamen væ, &c.* Matthæus in monte, beatitudines ſolummodo proborum. Lucas vero in campo, etiam vę deſcribit improborum, quia rudes adhuc auditores minis, & terroribus ad bona ſunt cõpellendi, perfectos ſatis eſt præmiis inuitari *Veruntamen væ.* Cũ ſupra regnũ cœlorũ paupertũ eſſe dicatur, ex oppoſito apparet, quod ab hoc regno ſe alienat, qui conſolationem quærit in tpalib. Nec tam diuitiæ, quam amor diuitiarum in culpa eſt.

D Myſtice. Diues populus Iudaicus, vel hæreticus, vel philoſophus mundi, qui vbertate verborum, & facundiæ patrocinio delectati, ſimplicitatem veræ fidei ſupergreſſi theſauros inutiles condiderunt, ſecundum vſum ſeculi de generatione Chriſti diſputantes, qui in futuro egeſtatem fidei ſuę recognoſcent, cibum que perfidiæ, quæ in præſenti eructant æterno macerati ieiunio. cauſam tanti ſupplicii eſſe ſcient. Eritq; tempus cum riſus ſuos lugeant. Quibus bene dicitur. Væ cum benedixerint vo. ho. quia dum hic placent potentibus, maledicto perpetuo ſe ſubdunt, quia ſicut pauperes eſurientes, flentes improbitate malorum probantur, ſic diuitiis, epulis, riſuique uacantes, mala obſequentium clientela maiorem fouentur ad pœnam.

† Matth. 5. a

†Probriis affecerint

E ✻ Titus Boſtrorum Epiſcopus. Poſteaquam Deus bonorumque omnium dominus oſtenderat ſanctos, qui paupertatem illius amore conſectantur, eſuriuntque, & ſitiunt, & lugent, &c. ſua mercede non carituros ad eos nũc ſermonem dirigit, qui contrarijs ſtudiis incumbunt. Væ, inquit, *vobis diuitibus, &c.* Inſinuat iſthæc huiuſmodi eſſe, quæ & ſuppliciũ procreent, & vindictam inferant, quo nimirum impendentium tormentorum metu exterriti diuitiis congerendis non nimium inhient, neque in voluptatibus, & iocis, & mũdi huius delitiis ætatem tranſigant. Cæterum quod de diuitibus hoc loco traditur, illud non pertinet ad omnes, ſed ad eos tantum, qui totum animi deſiderium ad pecunias contulerunt.

f *Qui ſaturati eſtis, quia eſurietis.* Qui inter diuites amplius abundatis, ſicut diues qui induebatur purpura, & byſſo, & epulis, qui de digito Lazari quærit guttam aquæ. Infra 16. d F

g *Væ vobis, qui nunc, &c.* Salomon. *Cor ſapientis, vbi eſt triſtitia, cor ſtultorum vbi eſt lætitia.* docens ſtultitiam ridentibus, prudentiam flentibus aſcribendam. Eccleſ. 7. a.

h *Benedixerint vobis omnes homines, &c.* Magna pars pœnæ eſt peccatorum ſua ſcelera non modo nõ argui, ſed inſuper quaſi bene geſta laudari.

Diligite

NICOLAVS DE LYRA.

quod benefit homini quantum ad corpus, videlicet in cibis & potibus, & huiuſmodi carnis delectabilibus. Et ideo ſaluator inducit ad oppoſitum dicens.

Beati qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini. Abſtinentes a prędictis delectabilibus quãtum bono modo poteſt fieri, vt caro redigatur in ſeruitutem animæ, vt ſic percipiantur conſolationes diuinæ, ideo ſubditur.

1 *Quia ſatura.* Inchoatiue in præſenti vita, percipiendo prædictas conſolationes, ſed perfecte in patria, ſecundum quod dicitur Pſal. 16. d. *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Tertio conſiſtit in temporali iucunditate inepta ad cuius oppoſitum inducit dicens. 3 *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.* Conſiderando, quod tempus præſentis vitæ non eſt niſi luctus & triſtitię. Tum ratione culpæ ſine cuius commiſſione vita præſens non poteſt tranſire ſaltem quantum ad culpam veniam. Tum ratione dilationis gloriæ ſecundum quod dicitur Cant. 5. c. *Nunciate dilecto, quia amore langueo.* Quarto conſiſtit in fauore hominum, & laude, ex quibus frequenter homines ſuperbiunt, & in alia vitia cadunt. Ideo inducit ad contrarium.

Beati eritis cum vos oderint homines, & cum ſeparauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint, &c. Non quod aliquis debeat odiũ hominum quærere, & affectare, ſed quia timore huius odii non debet veritatem vitæ, iuſtitiæ, & doctrinæ dimittere.

5 *Secundum hæc enim faciebat prophetis patres eorum.* ſ. veris, vt patet de Ieremia quem propter veritatem ab eo dictam reputauerunt proditorem, & eum incarcerauerunt, & tãdem lapidauerunt, vt dicunt aliqui. Et de Iſaia quem cum ſerra ſecauerunt, & de multis alijs.

6 *Veruntamen.* Hic conſequenter retrahit ab actibus vitiorum, dicens.

7 *Væ vobis diuitibus.* Diuitiis abutentibus, veruntamen quia multi bene vtuntur diuitiis, ſecundum quod dicitur Eccleſ. 31. a. Beatus vir diues, qui inuentus eſt ſine macula, & cæt. Et beatus Ambroſius dicit, *Sicut diuitiæ impedimenta ſunt reprobis, ita probis ſunt adimenta virtutis,* ideo ſubditur.

8 *Qui habetis conſolationem veſtram.* Abutentes diuitijs ad vitæ voluptatem.

9 *Væ vobis qui ſaturati eſtis.* In prçſenti.

10 *Quia eſurietis.* In futuro.

11 *Væ vobis, qui nunc ridetis.* per ineptam lætitiam ad peccatum mortale declinantem, ſecundum quod dicitur Prouerbiorum ſecundo cap. Qui lætantur cum male fecerint peſſimis. 12 *Væ cum benedixerint vobis omnes homines.* per applauſum talem nutrientes vos in malis, ſecundum quod dicitur Pſalm. 9 d. Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur.

a *Diligite inimicos*. Dicto quid ab inimicis possint pati, supponit qualiter ad ipsos se debeant habere inimicos. Et hic ecclesia non lacte imbuitur, sed validiore charitatis cibo roboratur. Non sufficit non odisse, sed quod vltra humanam naturam est, præcipitur diligere. Et cum lex vicissitudinem imperet vltionis euangelium inimicitijs charitatem, odijs benignitatem maledictis vota, persequentib. patientiam, esurientibus etiam gratiam remunerationis impertit.

B ✠ Basilius. Inimici quidem propriũ est obesse, & insidiari. Omnis igitur qui qualitercunque nocet alicui, dicitur inimicus.

✠ Chrysostomus. C Non autem dicit, ne odio habeas, sed diligas, neque simpliciter mandauit diligere, sed etiam benefacere.

b *Orate pro calumn.* Quod prophetæ videntur imprecari, non vota sunt optantium, sed prænunciationes futurorum, ipsi enim pro inimicis orabant.

†Pseudo

Hom. 18. in Matth.

†Mat. 5. g

†mutuum dant

d *Præbe illis*. Medicus animarum quos ad curandos pro[xi]mos instruit, omnia quæ ad salutem proximorũ valere p[os]sunt tolerare præcepit. Et pertinet ad misericordiam, vt ta[n]quam a filiis ægrotantibus, & freneticis si salus illorum h[oc] exigat, multa patiantur, donec infirmitas transeat. quid ta[m] mirum, quam pe[r]cutienti maxilla[m] præbere, immo, o[m]nis indignãtis impetus frangitur, ira [se]datur, & per patie[n]tiam ille inuitatur [ad] pœnitentiam.

e *Vestime.* Quod [de] vestimento, & tu[ni]ca dicitur, & in al[iis] est faciendum, q[uæ] aliquo iure tempo[ra]liter nostra esse di[ci]mus. Si enim de n[e]cessarijs hoc impe[ra]tur, multo magis [su]perflua contemn[ere] præcipitur.

f *Nec.* Quia cha[ri]tas ẽ patiẽs, benig[na] est, non tm̃ iniu[rias] inimici fortiter [su]stinet, sed etiam am[icos] quoq; gratiam be[ni]gne præuenit, vt [be]neficiis alijs traha[t]. Vnde latius instru[it] subdendo. *Et pr...*

g *Et pro.* Ne videatur legem dissoluere, in beneficijs vicem seruat, q̃ negligit in iniurijs. Nec ait pr[out] faciunt, sed prout vultis, vt faciãt vobis hoĩes, & vos fac[i]tis illis, vt vicissitudo sit cumulatior, cum votis actus æq[ua]tur. Et non tantum iam ad amicos opera charitatis exte[ndi]te, sed ẽt ad inimicos, vt amici esse incipiant, & prius affec[tu] dilectionis, & postmodum opera extendite charitatis.

h *Et si di.* Quantum vobis gradus professionis eximior, necesse est, vt cura virtutis sit vberior, vt etiam non aman[tes] charitatis sinu amplectamini.

a Idest, benedicebant pseudo prophet's, qui ob captandum vulgi fauorem de corde suo prophetabant.

Secundum hæc faciebant † prophetis patres eorum. Sed vo- 1 2

a Hoc, perfectum non impossibile. b Homines non vitia. c Ministrando cibum mentis, vel etiam corporis.

a bis dico q auditis. Diligite inimicos vestros, benefacite his 3

a Bona optate. Hinc Apostolus. Maledicimur, & benedicimus: blasphemamur, & obsecramus. 4

b qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, orate 5 6

c pro calumniantibus vos. Et qui te † percusserit in maxillam 7

Exterius.

d vnam, præbe illi, & alteram. Et ab eo qui aufert tibi vesti- 8

Interius. Quia parum est non nocere, addit de beneficijs.

e mentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petẽ 9

a Rem, vel correctionem. b Domum, fundum, & generaliter quamcumque pecuniam. Cum lite, & contentione.

f ti te tribue, & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. † Et prout 10

g vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. 11

Ideo quia. 12

h † Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? 13

Ethnici, & publicani. Natura duce. 14

Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si benefeceritis 15

Ideo quia.

his qui vos diligunt, quæ vobis gratia est? Siquidem &

peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his a 16

Ex hoc solo quod speratis recipere, non pro Deo datis.

quibus speratis recipere; quæ gratia est vobis? Nam 17

Commodant.

& peccatores † fœnerantur peccatoribus, vt recipiant 18

1. Cor. 13. b

Hom. 18. in Matth.

c *Et qui te.* Cum charitas patiens sit, debet patientiam verberantis sustinere, cum benigna sit, non debet respondere maledictis. Si non quærit quæ sua sunt, non debet resistere rapienti, si non æmulatur non debet odisse inimicum.

✠ Chry. Nã & medici cũ calce feriuntur ab insanis, tũc maxime miserentur eis, & accingũt se ad eorũ remedia. Tu quoque similem habeas cõiecturam erga persequẽtes. Ipsi nãq; sunt q præcipue infirmãtur, nec prius desistamus, quam totã amaritudinem euomuerint, tunc vberes gratias agent tibi.

Præbe

Duo

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Secundum hæc faciebant prophetis patres eorum.* Scilicet, falsis qui ad habendum populi applausum prophetabant falsum, sicut patet 3 Reg. 22. de Sedechia qui fecit sibi cornua ferrea ad prophetandum falsa, non solum verbis, sed etiam factis, sicut & prophetæ veri verbis, & factis aliquando vera prophetabant. 2 *Sed vobis dico qui audi.* Hic consequenter inducit ad actus virtutum, & primo quantum ad virtutes quæ perficiunt appetitum. Secundo quantum ad illas quæ perficiunt intellectum, ibi Dicebat autem illis. Illa distinctio tamen non est præcisa, sed a principaliori parte, quia in quolibet ponuntur aliqua pertinentia ad perfectionem intellectus & voluntatis. Circa primum dicitur.

3 *Diligite inimicos vestros.* Pharisæi, & legisperiti circa hoc errabant dicentes, quod sicut amicus est diligendus, ita inimicus odiendus quem errorem remouet saluator dicens *Diligite*: quia licet vitium eorum sit odiendum, natura tamen est diligenda. Sciendum tamen quod diligere est velle alicui bonum. Triplex est autem genus bonorum, quia quædam sunt spũalia, quæ sunt bona gratiæ, & gloriæ, & quantum ad hoc oẽs tenemur inimicos diligere optando eis bona grãæ, quib homo non potest male vti, & ideo tenemur ea velle ẽt inimicis, quia omnis homo est ex charitate diligendus. Alia sunt bona naturæ, vt fortitudo corporis, sanitas, subtilitas ingenii, & cõsimilia. Alia autem sunt bona fortunæ. s. diuitiæ, honores, & similia. Et istis duplicib bonis possunt homines bene vti, & male, pp quod talia non tenemur inimicis velle, nisi inquantum faciunt ad eorum salutem.

Bona tripli cia sunt, non tamẽ æqualiter omnibus optanda.

4 *Benefacite his qui vos oderunt.* Beneficentia est effectus dilectionis, & iõ proportionatur ei, sicut effectus suæ causæ, & iõ tenemur benefacere inimicis in his q̃ spectant ad eorum salutẽ, p loco & tẽpore & alijs circunstantijs debitis cõcurrẽtibus, non autẽ tenemur in aliis. Et qa est quoddã beneficiũ, quod a quolibet quantũcunque paupere potest exhiberi & ptinet ad salutẽ. s. orare p salute animarũ, & iõ istud beneficiũ p loco & tẽpore & aliis circunstantiis tenemur exhibere ẽt inimicis, iõ subditur. 5 *Benedicite maledicent.* Imprecãdo eis bona gratię & glorię. 6 *Et orate pro calumniant.* Optando eis dicta bona. 7 *Et qui te percusserit in max. præbe illi, & alte.* Istud non est intelligendum semper quan[tum] ad effectũ exteriorem, vnde & Christus in maxilla percu[ssus] vt habetur Io. 18. non obtulit aliam, sed magis percutient[em] se charitatiue correxit dicens Si male locutus sum, testi[mo]nium perhibe de malo. Si autem bene, cur me cædis? Sed intelligẽdum scdm pparationẽ animi, scdm qd dicit Aug. lib. de sermone dñi in monte, quia homo debet habere animum paratum ad sustinendum percussionem in illa maxilla an[te]quam suscitaret scandalum, vel aliquid aliud 9 charitate[m].

8 *Qui aufert tibi vestimentum etiam tunicam noli prohibere.* [Eo]dem modo intelligendum est scdm præparationẽ animi in casu simili. Non aũt in casu, in quo ex tali permissione nutrire[t] rapiens in malitia sua, imo in tali casu non esset bonũ su[ffer]re, nisi pp scandalũ, vel aliquod aliud maius malũ euitan[dum].

9 *Omni autem petenti.* s. donũ, vel verbũ, scdm quod dicit A[ug]. Quia si irrationabiliter petat, tribuendum est ei verbum, [cor]dendo quod irrationabiliter petat. Et tunc, sicut dicit A[ug]. Melius n. ei aliquid dabis, cum iniuste petentem correxe[ris]. Si autem rationabiliter petat, tribuendum est ei donum [quod] petit. Et si sit in necessitate extrema positus, talis datio ca[dit] sub præcepto, vnde dicit beatus Amb. Pasce fame morien[tem], si non pauisti occidisti, alias est supererogationis. 10 *Et qui au.* s. in iudicio. Et hoc intelligendũ est scdm præparation[em] animi, sicut dictũ est de auferente vestimentũ. 11 *Et prout vultis.* Hoc intelligitur de velle rationabili, & ordinato [ut] 12 *Et vos fa.* Istud facere in casu necessitatis est præcept[i], alijs supererogationis. 13 *Et si dil. e. qui vos.* Tantũ me[rces]. 14 *Quæ vo. est gratia.* i. merces a Deo reddenda in æterna [vi]ta? q. d. Nulla, quia talis dilectio non procedit a charitat[e] [quæ] se extendit ad omnes homines, & ideo non est meritori[a]. 15 *Et si.* Eodem modo exponendum est, quia benefice[ntia] est effectus dilectionis, vt prædictum est. 16 *Et si m.* E[odem] modo exponendum est. 17 *Nam & p.* i. dant mutuũ, quod patet ex hoc quod subditur. 18 *Vt reci. æqualia.* vltra sortem, sed mutuum æquale si voluerint petere.

Veruntam

A Duo sunt genera beneficii. Vel cum beneuole donamus quid damus. Vel cum reddituro commodamus.
a *eruntamen.* Postquam dilectionē & mutuum beneficium peccatorum quasi infructuosa redarguit: Nūc qualiter hęc a fidelibus fructuose fieri debeāt, ostēdit quasi dicat. Quamuis

D discipulus es magistrū, peccator innocentē, quos non oportet increpare, sed monere & charitatiue corrigere, nec ēt iudicādum est in incertis & qualibuscunque, quę nec similitudinē habēt peccati, aut quę nō sunt grauia neque prohibita.
e *Mensuram bonam.* ✲ Theophylactus. Quasi dicat,

a æqualia, verumtamen diligite inimicos vestros, & benefaci- 1
Vltra fortem. In cęlo.
b te, & mutuum date nihil inde sperantes, & erit merces ve- 2
a Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Cohæredes Christi.
stra multa, & eritis filii altissimi, quia ipse benignus est † su- 3
c per ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater 4
a Non tantum in largitate beneficiorum sitis misericordes, sed etiam iudicando.
vester misericors est. Nolite iudicare, & non iudicabimini. † 5
A deo. a Iniurias. Et quędam aperta.
d Nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, &
a Peccatum vestrum. b Beneficia. c Vita æterna. d Vtilem.
dimittetur vobis. Date, & dabitur vobis. Mensuram bonam 6
e a Idest, plenam. c Conquassatam. c Erunt causa ut Deus det, quia occasio promerendi fuerunt. 7
& † confertam & coagitatam, & supereffluentem dabunt in 8
sinum vestrum. † Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis 9
f remetietur vobis. Dicebat autem illis & similitudinem. † Nun- 10
Stultus stultum docere. In perditionem. 11
g quid potest cæcus cœcum ducere? Nonne ambo in 12
a Apostolus homo fragilis. b Christum Deum omnipotentem. 13
h foueam cadunt? † Non est discipulus super magi- 14
strum. Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister 15
i a Leuius crimen, uel quicquid turbat oculum mentis. 16
eius. † Quid autem vides festucam in oculo fratris 17
k 18

peccatoribus non prit talis dilectio & mutuum beneficiin, tamen vos diligite, non tantū durum naturæ, sicut illi inimicos, sed altiori gradu virtutis inimicos. Philosophi tres partes diuidunt iustitiā. Vnam in Deum quę pietas dicitur. Alteram in parentes, vel reliquū humanū genus. Tertiam in mortuos, vt his exequiarum iusta soluātur. Sed dominus legis oraculo, & prophetię fastigiū supergressus eos quoque qui lęserint pietatis portat officium.
b *Nihil inde speran t & erit.* Nō in homine spē mercedis ponētes. Qui siue reddat quod cōmodastis, reddet tamen & Deus quo iubente fecistis, siue non reddat, hæreditas vestra in æternum erit.
c *Estote ergo misericordes sicut & pater vester misericors est.* Pluit super malos, prouentus terra, non negat, idem sol bonos & malos illuminat.
Mystice. Populum Iudæorum propheticis pluuiis irrigat non merentib. radius ęterni solis refulsit. Si ergo illi crediderint, estote eis misericordes, docēdo, & extollēdo, & nolite temere iudicare, ne quis sui conscius delicti in alterum concurrat ferre sententiam.
d *Nolite iudicare.* Sunt quædā media & incerta quo animo fiant, quia bene & male possūt fieri. Nescimus ēt qualis futurus est, qui nunc apparet malus de cuius correctione desperare, eum que quasi abiectum reprehendere temerarium est. De apertis quę bono animo fieri non possunt, permittitur nobis iudicare.
C * Chrysostomus. Non iudices pręcedentes te, idest, qui disci-

sicut si farinam sine parcitate mēsurare velles conferte eā, coagitares & supereffunderes abunde, sic dominus mensuram magnam & supereffluētem dabit in sinum vestrum. †Et pluit.
f *Eadem quippe.* Generaliter de omnib. potest accipi, quæ mēte, manu lingua aguntur, quia secundum opera singulorum reddet Deus. Mn.7ta,a.
Eadē quippe. Ambro. Non iniqua mensura rependet Deus, sed est ac si dicat. Ipsa temeritas iudicādi & iniqua mēsura tibi nocet, te punit, & sæpe nō illum de quo hoc agis. Vel si recte iudicas & metiris tibi pdest, te saluat & si aliqñ nō illū cui hęc impendis. †Matt.15.b.
E

g *Dicebat.* Per quam inuitat ad eleemosynam dādam & ad dimittendam iniuriam.
h *Nunquid potest.* Si cōtra violētum ira te cæcauerit. Si contra petentē auarus eris, nunquid vitiata mente tua vitiū eius curare poteris? Nec solum qui tibi iniuriam fecit, sed etiā tu qui ferre nescis reus eris. Sed si improbitas illius te tranquillū inuenit, & ille pęnitebit, & tu de patiētia coronaberis, quia cęcū vidente oculo .i. sereno corde ad lumē ducere curasti.
* Theophy. Quasi dicat, si tu aliū iudices, & ipse in eisdem peccas, nōne assimilaris cœco cęcū ducēti? Quomodo .n. ille a te ducetur ad bonū, cum & tu pecces? Non est enim discipulus supra magistrum. Si igitur tu peccas, qui te magistrum putas, vbi erit qui a te disciplinatur & ducitur.
i *Sicut ma.* Deus non suas vlciscitur iniurias, sed tolerando persequutores mitiores reddere voluit, discipuli qui homines sunt, hanc regulam perfectionis debent imitari.
K *Quid au.* Vere peccās peccantē castigare nō valet, quia qui F
super-

NICOLAVS DE LYRA.

Verumtamen dili. inimi. *Nihil extra sortem, nec seruitiū, nec aliud, sed ex charitate quæ est principium & ratio meredi apud Deum.*
1 Et mutuum date nihil inde spe. *Hoc est iam expositum supra, ideo subditur.*
3 Et erit mer. &c. & eritis fi. al. *Quia sola charitas diuidit inter filios regni & perditionis.*
4 Estote misericor. &c. *Deus enim reuelat miserias nostras non expectando aliquid a nobis, sed propter suam bonitatem. Sic homo debet moueri ad reuelandum miseriam proximi propter amorem bonitatis diuinæ.*
5 Nolite iudicare. *Qualiter autem iudicium sit peccatum dictum fuit Matth. 7.*
6 Date & dabitur vo. *Scilicet bonum naturæ, fortunæ, gratiæ & gloriæ, dum tamen datio fiat ex charitate, ideo subditur.*
7 Mensuram bo. *Quantum ad bona fortunæ, quæ aliquando conferuntur propter opera pietatis.*
8 Et confertam. *Quantum ad bona naturæ, sicut sanitas & huiusmodi, quæ etiam aliquando conferuntur propter opera pietatis.*
9 Et coagita. *Quantum ad bona gratiæ.*
10 Et supereffluen. *Quantum ad bona gloriæ, & ideo dicit Apostolus 1. ad Timo. 4. c.* Pietas ad omnia valet, promissionem vitæ quæ nunc est habens & futuræ.
11 Eadem quippe mensura, &c. *Quia secundum quod opera pietatis sunt maiora, & retributio diuina. Ista tamen maioritas non est, attendenda semper secundum magnitudinem operis exterioris, sed magis secundum magnitudinem interioris affectus. Vt de & Marci. 12. vidua quæ misit duo minuta in gazophylaciū secundū testimonium Saluatoris dicitur plus misisse quā multi diuites qui magna dona miserant.*
12 Dicebat autē il. *Hic cōsequenter inducit Saluator exemplum ad virtutes perficientes intellectum, quæ sunt sapientia de diuinis & scientia de humanis inquantum ordinantur in Deum. Et istę virtutes potissime requiruntur in prælatis & rectoribus aliorum, cuiusmodi futuri erant apostoli, & alij Christi discipuli, & eorū successores scilicet episcopi & sacerdotes curati, & hoc est quod dicitur.*
13 Nunquid potest cæcus, &c. *Idest, carens scientia & sapiētia.*
14 Cæcum ducere. *Idest ignorantiam dirigere, quasi dicat Non. ideo subditur.*
15 Nonne ambo in foueam cadunt. *Idest, in trāsgressionē, peccatum, quasi dicat. Sic. Vnde Gregorius in pastorali. Cum pastor per abrupta graditur, consequens est grex ad præcipitium sequatur, ideo sequitur.*
16 Non est discipulus super magistrum. *Et ideo non est mirū, si ipsum sequatur, vnde sequitur.*
17 Perfectus autem omnis si sit sicut magister eius. *Quia si assimiletur bono magistro, erit perfectus secundum veritatem. Si autem malo, erit perfectus secundum quandam transsumptionem, eo modo loquendi, vt dicitur quinto Metaphysices. Sic autem transferentes & ad mala, dicimus calumniatorem perfectum, & latronem perfectū, quoniam & bonos dicimus ipsos, & latronem bonum, & calumniatorem bonum. Et quia prælatus & rector malus non habent frontem corrigendi, ideo subditur.*
18 Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ: *Hoc expositum est Matth. 7.*

superbia vel odio vel alio vitio præuenti, leuia hęc vel nulla
A iudicātes, grauiter increpāt illos quos a statu mentis vident, vel ira vel aliquo leui peccato perturbatos, hi tales amāt magis vituperare & condemnare, quam corrigére & emēdare.

a *Non consideras.* Apertus oculus male videt, scilicet iactātiā sui, dū aliis vult mederi, sed cęcus se nō valet intueri dum in hoc deterius cadit.

b *Hypocrita.* Si quē vis reprehēdere, primum vide si similis eis sis. Quod si es, pariter ingemisce & noli eum tibi obtemperare, sed pariter conari mone. Quod si non es similis, tamē quia olim fuisti, vel esse potuisti, condescende, & non ex odio sed misericordia
B argue. Raro ergo nō sine magna necessitate sunt obiurgationes adhibendę, & nō nisi respectu Dei, remota ab oculo trabe.

Obiurgatio-nes nō sine magna necessita-te adhibendæ sūt & quomodo.

† fructū marci dum.

Iacob. 14. es

ł cordis sui.

Hi enim odio vel liuore omnia accusare suscipiunt & volunt videri consultores, sine exēplo suæ emendationis. Sed prius debent auferre trabem inuidiæ, vel malitiæ, vel simulationis de occulto sui cordis vt valeāt eiicere festucam iræ vel alicuius liuoris culpę de oculo fratris.

c *Non est.* Arbor bona vel mala, non natura, quę a Deo in omnibus bona creata est, sed bona vel mala volūtas. Fructus, opera, quæ nec bona malæ voluntatis possunt esse, nec mala bonæ voluntatis.

d *Neque arbor.* Si veram vis habere iustitiam & non fictam quæ verbis ostendis factis imple, vt sis bona arbor, & bonis fructib. orneris. Quia etsi fingat hypocrita, nō est bonus qui facit opera mala, & si reprehendit insontē, nō ideo malus est qui facit opera bona. Et nota, quod de manifestis hic agitur.

e *Vnaquęque enim arbor ex fructu suo.* Mali suo fructu noscunt, dū bonos opprimunt, & Deum si nō verbis, blasphemant factis. Et maxime per impatientiā dignoscuntur in tēpore aduersitatis. Ieiunia enim & oratio, & huiusmodi sunt simultatis ut & bonis. Sed non debent oues pelles suas deponere etiam si aliquando lupi eis se contegant.

f *Cognoscitur.* Non a veste, sed ab operibus quę fiunt ab eis cognoscuntur. Quia ut spina non facit vuam, sic bona arbor bonum, mala malum, & non e conuerso.

g *Neque enim de spinis.* Non de spinis, idest, solicitudinibus mundi, ficus, idest, dulcedo resurrectionis, neque de rubo, idest, punctione vitiorum, uua. i. fructus animæ. Quæ sicut vua proxima terrenis, corrumpitur, in superioribus maturat. Vel de carne quæ generat spinas & tribulos, non vindemiamus Christum, qui sicut vua pependit in ligno.

Spina & rubus, hęretici, a quibus nullus sapientium sanctitatem vel virtutem poterit inuenire, sed conscindūt & cruē-
C tant approximantes. Vel spinę & rubi, curę seculi & punctiones vitiorum. Vua & ficus, dulcedo nouæ cōuersationis quā Christus in nobis esurit, & feruor dilectionis qui lætificat cor hominis.

Nō de spinis & rubis vua vel ficus, quia mēs adhuc hominis veteris pressa consuetudine, potest quidē simulare, sed nō ferre

Grauius crimen. Intentione. Non potest minus, vt iram in fratre emendare, donec maius vt odium, vel inuidiam pepuleris de corde tuo.

a tui, trabem autem quæ in oculo tuo est non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater, sine eiiciam festucam
b de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non vides? Hypocri-
a Non enim est prius doctor alii idoneus mederi, qui non[illegible] se sanauerit.
ta, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc percipies vt e-
Voluntas.
c ducas festucam de oculo fratris tui. † Non est enim arbor
Opera. Voluntas. Opera.
d bona quæ facit † fructus malos, neque arbor mala faciens
e fructum bonum: Vnaquæque enim arbor ex fructu suo co-
f g gnoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de
Sed. a Intentione cogitationis.
rubo vindemiant vuam, † Bonus homo de bono thesauro
a Prouentum operis. Thesaurus cordis idem est quod radix arboris, quod de corde profertur, idem est quod arboris fructus. 1
h cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro
a Quasi ex thesauro. b Deo etsi non hominibus. 2
i k * profert malum. † Ex abundantia enim cordis os loquitur.
l Quid autem vocatis me domine domine, & non facitis quæ 3
Per fidem. Cum deuotione.
m dico? Omnis qui venit ad me & audit sermones meos & facit 4
a Ipsi Christo mediatori.
eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædifi- 5
n Ecclesiam, in qua perpetuo manet.
o canti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamenta supra

ferre fructum noui hominis. Quod si quando facta vel d[...] malorum prosunt bonis, non hoc faciunt mali, sed fit de[...] consilio Dei.

h *Prof. bo.* Diligit inimicū. Omni petēti tribuit, & huiusmo[...]

i *Profert malum, &c.* Odit amicum, aufert aliena, non dat [...] & huiusmodi q[...] Deus iudicat sec[...] dum intentionē c[...] dis. Et vere, quia [...] bono vel malo c[...] de procedit, bo[...] vel malus debet i[...] cari fructus, qui[...]

k *Ex abund.* Q[...] interius latet, *lo[...] tur os*, idest, pro[...] dit exterius effec[...] tam in verbis qu[...] factis. Hoc est qu[...] ad diuinum exam[...] cui loquitur os c[...] dis, quia ex qua in[...] tione verba pro[...] dunt, non igno[...] Quia etiā verba c[...] exterius bona v[...] tur, quia ex mal[...] dice proced[...] bona esse iud[...] de subdit. *Qu[...] voca me. do* Q. d. [...] folia rectæ cōfes[...] nis vos germ[...] iactatis, qui ne[...] boni operis fr[...] ostenditis.

Ex abundantia. [...] oris loquutionē, vniuersa quæ actu vel cogitatu de corde [...] feruntur, dominus significat. Nam & verbum pro facto [...] poni, Vnde. Non fuit verbum, quod non ostenderet eis.

* Chrysostomus. Naturalis consequentia est, vt cum [...] tus abundet nequitia, effluant ore tenus verba nequā. V[...] cum audiueris hominem inhonesta proferentem, non ta[...] in eo putes latere malitiam, quanta verbis exprimitur, [...] coniecta fontem riuo vberiorem.

l *Quid.* Hęc vocatio videtur fructus bonę arboris, sed q[...] non procedit de pinguedine charitatis, Deus non bonum [...] dicat. Quę autem bonorum malorum vel fructuum vera [...] cretio sit, sub alia figura supponit. *Omnis qui ve. &c.*

m *Omnis qui ve.* Postquā de aperte malis, de vere & simul[...] bonis diu disputauit, bonos auditores verbi sibiipsis, ma[...] diabolo assimilat. Quia sicut Christus variis hominū perso[...] vnam ecclesiam construit, erudit, gubernat, in vitā ætern[...] perducturus. Sic bonus auditor variis virtutibus supernā [...] mansionē ędificat in futuro cum Christo de dedicatione [...] taturus, Et sicut diabolus obediētes sibi de cęlis ad terren[...] ad, peccata trahit, vbi non est fundamētū, quia malum es[...] ne substātia, & semper in deteriora pręcipitat, sic malus a[...] tor siue sit initiatus mysteriis Chr̄i, siue ex toto alienus, q[...] in puteum sine fundo præcipitatus, non inuenit vbi se te[...] neat, sed cum venerit in profundum malorum, contemn[...]

n *Fodit in altum.* Fodit in altū qui præceptis humilitatis [...] rena omnia de suorum cordib. funditus eruit, ne propter [...] qđ fluxibile Deo seruiat, vt incōcussā in eis habeat mā[...]

o *Posuit fund.* Fundamenta pluraliter, doctores, singular[...] fundamentum, doctor doctorum Christus.

Moraliter. Fundamenta domus, intentiones bonæ con[...] sationis, quas per humilitatem Christianā exhaustis super[...] cuarum cogitationum ruderibus perfectus auditor in se [...] serit, hoc in se spiritualiter agens, quod Christus in vniu[...] ecclesia generaliter agit.

Inunda

NICOLAVS DE LYRA.

1 Bonus homo de bo. *Qui thesaurus est scientia & virtus.*
2 Profert bonum. *Per doctrinam sanam & vitam exemplarem.*
3 Et abundantia. *Quia secundum quod dicitur 1. Peri hermenias Voces sunt notæ, idest, signa earum passionum quæ sunt in anima. Et quia*

quia mali rectores dicunt se esse vicarios Christi, ideo subditur.
4 Quid autem. *Q. d. talis auctoritas non cedet vobis ad vtilitat[...] sed magis ad damnationem.*
5 Omnis. *Postquam saluator præmisit suam instructionem hic sequēter inducit ad eius cōseruationem & patet litera ex dictis Ma[...]*

...nud atione. Hanc inundationem alibi portas inferi appel... Et portæ inferi non præ.ad.eam. Hęc inundatio tribus ... fit, quia tentatur quisque a propria concupiscentia, vel ...rũ fratrũ improbitate, vel apta exteriorũ impugnatione.
b *...llisum.* Potest per impetum fluminis, extremi iudicii di... ...ẽ intelligi, quã ... ecclesia vtraque ...consummata. *Omni... se exaltat humiliabitur, & qui se ...iliat exaltabitur.*
c *Domui illi.* Singu... nostræ domus, quotidie, vel immũ... spirituũ vel ...roborum homi... vel suæ ipsius ...is vel carnis in... ...tudine pulsan... ...t quantum pro ... viribus fidunt ...inantur, quantũ ...ct.ssimæ petræ adhęrent, labefactari nequeunt.
d *Supra terram, &c.* Diabolus mũdum qui in maligno posi...tus est super terram ędificat, quia ad terrenorum amorẽ trahit. Sine fundamẽto ędificauit, quia peccatum in propria nã non subsistit, quia malum substantia non est, quod tamẽ vbicumque fit in bona natura coalescit vel sine fundamento. i. sine fundo. Sicut ergo qui in puteo mergitur, putei in fundo retinetur, sic anima lapsa quasi in quodã loco fundi cõsistit, si in aliqua peccati mẽsura se retinet. Sed cum peccato in quo labitur nõ potest esse contenta, dum ad deteriora quotidie ducitur, quasi in puteo quo cõcidit fundum quo figatur nõ inuenit. D
e *Concidit & facta est ruina domus illius magna.* Omnis conscientia, quæ spe fixa in Deum nõ permanet, in tentationibus non valet persistere, & tanto plus agitur, quãto plus in illis quæ mundi sunt a superioribus disiungitur. Et vere omnes mali vel ficte boni ingruente qualibet tentatione, peiores fiunt.

a Petra erat Christus, cuius fidei & dilectioni ecclesia sanct... nihil præponit. Non in terrenis. b Persecutione insurgente. c Vniuersæ impulsiones. d Aedificationi virtutum. Fluminis impetus leti.c.Deu. san.ta.su.al.Deus im me c.non commouebitur.

a petram. Inundatione autem facta illisum est flumen domui
a Potest irruere sed non diruere. Quod stat, non sibi, sed Deo tribuitur.

b illi, & non potuit eam mouere. Fundata enim erat supra †
a Quæ ergo cadit non ædificatur in Christo. b Exterius & ideo non habet excusationem. De quo dicitur. Inimicus homo hoc fecit.

c petram. Qui autem audit & non facit, similis est homini qui
d † ædificat domum suam supra terram sine fundamento, in
a Quia monita salutis contempsit. Vt in ignem æternum.

e qua illisus est fluuius, & continuo concidit, & facta est ruina domus illius magna:

† firmam.

CAP. VII.

a *Cum autem im.* Pulchre vbi præcepta compleuit, formam docet suorum exequẽdi pręceptorum. Nã statim gentilis Centurionis seruus Domino sanandus offertur, ...uo Gentiles qui ...ndana seruitute ...tenebantur, bene...cio Dei saluandi ...timuntur.
b *Intrauit Capharnaum: Centurionis autem cuiusdam seruus male habens, &c.* Non ...e intrauit quam verba terminasset, & statim post hec verbũ intrauit. Priusquam ...n. intraret, in ... interuallo mundatus est leprosus, vt Matthæus ponit.
c *Misit ad eum seniores, &c.* Diuina prouidẽtiã seniores Iudæorum mittuntur, & eis præsentibus languidus sanatur, vt inexcusabiles sint si credere noluerint.
Centurio amicos mittit, ne præsentia sua verecundiã Domini grauare videretur, & officiũ officio prouocasse. Significat autem, quia nos qui de Gentibus credimus ad Dominũ, ...n ipsi venire possumus quẽ in carne videre nõ possumus, ...ad residentem in dextera patris. Gentilis populus quasi C...nturio stipatur milite virtutum, & spiritualiũ perfectione ...ę p centum significatur. Sublimis nihil terrenũ a Domino sibi suisque requirens, sed sola ęternę salutis gaudia. Et hi pro seruis. i. pro his qui adhuc spiritu seruitutis in timore premũtur, domino supplicant, vt eis paulatim ad superiora prouectis, perfecta dilectio foras mittat timorem. E
Matthæus dicit, Centurionem accessisse, quod per fidem intelligendum est. Per fidem enim vere ad Deum acceditur, quæ in Centurione a Domino commendatur. *Non inueni tantam fidem in Israel.* Porro Lucas ordine quo gestum est exequitur, vt intelligere cogeremur, quomõ eũ accessisse dicit Matthæus. 1. Ioan. 4, d. Matth. 8, a.
✠ Chrysostomus. Qualiter autem Matthęus dicit qđ ipse dixit. *Non sum dignus vt intres &c.* Lucas autem hic dicit, quoniã rogat vt veniat. Mihi videtur quod Lucas significat nobis Iudaicas blanditias. Credibile enim est vt cũ vellet abire Centurio, retraheretur, a Iudæis blandientib. & dicentibus, quia nos euntes ducemus eũ vnde & eorum preces adulationibus plenæ sunt. Sequitur. n. *At illi cum venissent, &c.* Dicebat siquidẽ ipsos dicere, quoniã ipse volebat venire & supplicare, nos autẽ detinuimus, calamitatẽ vidẽtes, & cadauer quod in domo iacebat, aut promere fidei eius immensitatẽ, sed nolebant, propter inuidiã, fidẽ viri detegere, ne magnus aliquis esse videretur cui preces porrigũtur. Hom. 27. in Matthę. F

CAP. VII.

a Stans in loco campestri.

a Vm autem † implesset omnia verba sua in 1
a Ad quam descenderat. b De cacumine montis.

b aures plebis, intrauit Capharnaum. Centu- †
rionis autem cuiusdam seruus male ha-
a Nisi fide precantis Deum, & miserantis Christi pietate fuisset vitæ redditus. In quo notatur quod sic inimicos dilexit, vt morti eriperet, & spem salutis perpetuę daret.

bens erat moriturus, qui illi erat preciosus. Et cum au- 2 3
c disset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum 4

† complessent

Gentem

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

CVm autem. *Postquam descripta est Christi instructio, hic consequenter ponitur eiusdem instructionis confirmatio, & primo ...no sensibili, secundo facto inuisibili, ibi.* Rogabat autem ...um. *Prima in duas, quia primo describuntur quędã miracula facta ...am turbis, secũdo, corã discipulis Ioannis, ibi.* Et annunciauerunt ...anni. *Circa primũ ponũtur duo miracula, primũ est de seruo Centu...nis sanato, secũdũ de filio viduæ resuscitato, ibi.* Et factum est deinceps. *Sentẽtia primæ partis patet ex dictis Matthæi octauo exceptis quæ sequuntur.*

2 Erat moritu. *Ex illa infirmitate nisi per Christũ fuisset sanatus.*

3 Qui illi erat preciosus. *Idest, charus & dilectus & propter hoc vocatur eius filius, Ioan. 4. secundum Chrysostomũ. Alii tamẽ dicunt, quod fuit aliud miraculum ab isto, & etiam alia persona curata hic & ibi, vt ibidem plenius dicetur.*

4 Misit ad eum seniores Iudæorum. *Matt. 8. dicitur quod ipsemet accessit ad Iesum. Sed non est intelligendum in persona propria, sed quia accessit per amicos & nuncios; Quod enim per amicos facimus, facimus quodammodo per nosipsos.*

Vt

MORALITER.

Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis intrauit. Se...itur.

Centurionis autem cuiusdam seruus male. Per istum Centurionem significatur ratio vel intellectus, cuius seruus est appetitus sensitiuus, q debet obedire rationi, vt dicitur. 1. Ethicorum, sed ex corruptione naturæ, infirmus est ad obediendũ, propter quod homo per rationem cognoscens hãc infirmitatem in suo appetitu sensitiuo per se & per alios rogare debet Deum, vt sanet seruum suum. Et quoniã humilitas rogantis pro se, plus aliquando placet Deo, quam preces aliorũ, ideo subditur.

A a *Gentem nostram.* Mystice. Gentilis populus (cuius figuram gestat centurio) non longe habet a domo Iesum, tametsi sub tecto inuitare non audet, quia prope timentes cum salutare ipsius. Qui naturali lege recte vtitur, vt bona quæ nouit operatur, eo illi qui vere bonus est appropiat. At illis quos errore gentilitatis crimina vinxerant aptari potest, quod alibi dicitur. *Quidam enim ex his de longe venerunt.*

Mat. 8. a. † Audiuisse, scidulo.

b *Iesus autem ibat.* Solo verbo poterat curaturus, ad humilitatis commendationem visitare dignatur languentem, & qui ad sanandum reguli filium ire noluit, ne diuitias honorasse videretur ad seruum vadit, ne seruilem conditionem spreuisse putaretur. Elucet fides in operibus dum sanat, sed plus operatur humilitas in affectibus, dum vadit.

† Matt. 8. a. 83. q. 1. c. noli. De cõs. dis. 2. c. quotidie. Ioan. 4. g.

c *Non sum ar.* Propter vitæ gẽtilis conscientiam, grauari se magis dignatione putauit domini quam iuuari, nec posse habere hospitem Christum, cuius etsi fide præditus, nondum tamen sacramentis imbutus. Sed quia quod infirmitas humana non præsumit, diuina gratia dare nouit in figuram gentilis populi, & suam fidem nondum cathechizatus a Domino laudari & famulum sanari promeruit.

B

a vt veniret, & sanaret seruum eius. At illi cum venissent ad Ie- 1
sum, rogabant eum sollicite dicentes ei. Quia † dignus est
b vt hoc illi præstes. Diligit enim gentem nostram, & synago- 2
gam ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et cum 3
iam non longe esset a domo, misit ad eum Centurio amicos,
a Militari tumore deposito, reuerentiam sumit, ad fidem facilis, ad honorificentiam promptus.
c dicẽs. † Domine, noli vexari. Non enim sum dignus, vt sub tectũ meũ intres, propter quod & meipsum non sum arbitratus
Magna fides quæ Dei dicere credit esse facere.
dignum, vt venirem ad te, sed dic verbo, & sanabitur puer
d meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic vade, & vadit, & alio veni,
Ita Angeli ibi seruiunt.
& venit, & seruo meo fac hoc, & facit. † Quo audito Iesus
a Quod suam intellig. t maiestatem. Non vt turbati animi, sed docentis nos, quos opus est moneri de huiusmodi imitari.
miratus est, * & conuersus sequentibus se turbis dixit. † A-
a Præsentis temporis. Inuenit enim in antiquis. b Et si a Prophetis edocti.
e men dico vobis, nec in Israel tantam fidem inueni. Et reuersi †
f qui missi fuerant domum, inuenerunt seruum qui lan- 4
g guerat, sanum. Et factum est deinceps, ibat Iesus in ciuita- 5
h tem quæ vocatur Naim, & ibant cum illo discipuli eius, † & 6 7
i turba copiosa. Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis,
k l ecce defunctus efferebatur filius † vnicus matri suæ. 8
m

* cum.

d *Nam & ego.* Si ego homo sub alio possum imperare minoribus, quanto magis tu qui super omnia habes famulantes Angelos, potes per eorum ministeria sine corporis præsentia dicere infirmitati vt recedat & recedet, & sanitati vt veniat, & veniet.

e *Nec in Israel.* Fides istius etiam electioribus & Deum videntibus antefertur. Etiam in isto vno, fides gentium præfertur Israeli.

Matt. 8. b. f *Et reuersi sunt.* Matthæus planius explicat, quod dicente Domino. Sicut credidisti fiat tibi, sanatus sit puer. Sed mos est beato Lucæ ab aliis plane exposita breuiare, vel etiã de industria prætermittere quæ breuiter dicta ab aliis, vel omissa solertius dilucidare.

g *Inuenerunt ser.* Credente Domino sanatur seruus, quia potest meritum Domini etiam seruis suffragari, non tantum fidei merito, sed etiam studio disciplinæ.

h *Et factum est, &c.* Post sanatum infirmum suscitauit mortuum, quia infirmitas præcedit mortem.

C * TIT. BOSTR. EPISC. Post sanatum Centurionis seruum ad demortui adolescentis exsuscitationem se cõfert; licet nonnulli quandoque proderet, qui diceret, Centurionis seruum non fuisse mortuum. Et quãuis Euangelista positum scribat, dicere tamen poterant, magis illum speciem ad gratiam quam ad veri narrationem.

i *Quæ vocatur Naim.* Naim, est ciuitas Galilææ in secundo miliario a Thabor cõtra meridiem iuxta Endor qui est vicus grandis. Naim autẽ interpretatur fluctus vel commotio.

k *Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis, &c.* BEDA. Cum verbum caro factum, gentilem populum per portas fidei ad cęlestem Ierusalẽ inducere [...] ce Iudaicus populus minor, propter perfidiã defunctus [...] fertur, quem mater ecclesia nil [...] do quasi prop[...] possidens, mul[...] puiorum turb[...] cumsepta, pio [...] ctu plorat, & ad [...] pus lachrymis [...] care laborat. Cui & interim in p[...] Iudæorum con[...] sis, & tandem in [...] nitudine imperat.

l *Ecce defunctus efferebatur.* Defunctus, qui coram multis extra portam effertur, significat criminaliter peccantem & peccatum non cordis cubili tegentem, sed iudicio operis vel locutionis, quasi per ostia suæ ciuitatis aliis propalantem. Quem sicut vnicum deflet mater ecclesia, quæ licet ex multis collecta personis, vna est tamen virgo mater ecclesia, singuli autem filii. Porta qua effertur, aliquis est de sensibus quo aliquis in peccatum corruit. Vt qui videt ad concupiscendum, qui aurem ociosis vel turpibus audiendis, qui linguam commodat litigiis.

m *Filius vnicus matri suæ.* Ambrosius. Adam de terra portatur a quatuor elementis, vnde homo constat. Tangitur loculus a Deo, idest, lignum crucis, quia periit Adam per lignum paradisi. Homo a terra portatur, quando sola terrena cogitat, quando æger est, & ambulare non potest. Ab aqua portatur, quãdo luxuriari cogitat, vel quãdo præ nimio frigore corporis tangi non potest. Ab aere portatur, quando oĩa pro laude humana facit, vel quando præ ægritudine flare non potest. Ab igne portatur, quando auaritiam cogitat, vel quando præ nimia febre tangi non potest.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt veniret & sana. *Centurio nõ rogabat, vt veniret ad sanandũ, vt patet ex litera sequenti, sed seniores Iudæorum missi hoc petierunt præter Centurionis intentionem credentis quod solo verbo posset eum curare absque præsentia corporali.*

2 Diligit enim. *Idest, Iudæos. Ex quo patet, quod erat gentilis positus ibi ad custodiam terræ a principibus Romanis.*

3 Et synagogam ipse ædificauit. *Licet enim haberent vnum locum tantum ad offerendum sacrificia & oblationes scilicet templum quod erat in Ierusalẽ, tamen in singulis ciuitatibus & castris habebãt loca, in quibus conueniebant causa orationis & audiendi verbum Dei, quæ synagogæ vocabantur.*

4 Inuenerunt seruum qui languerat sanatum. *Ex verbo Christi absentis vt habetur Matth. 8.*

5 Et factum est deinceps. *Hic consequenter describitur miraculum de filio viduæ resuscitato.*

6 In ciuitatem quæ vocatur Naim. *Ciuitas parua est in Galilæa prope montem Thabor.*

7 Et ibant cum illo discipuli eius & turba. *Hoc factum est vt euidentius esset miraculum coram multis factum.*

8 Ecce defunctus efferebatur filius vnicus matri suæ. *A[d] sepeliendum. Antiquitus enim loca sepulturæ erant extra ciuitates, [ne] cadaueribus interficerentur habitatores ciuitatum.*

Mi[...]

MORALITER.

† *Nec in.* Et si puer eius sanatur.

5 *Et factum.* Sequitur.

8 *Ecce defunctus efferebatur filius vnicus matri suæ.* Per istũ defunctum significatur mortuus per mortale peccatum. Eius mater est ecclesia. Portitores huius funeris, sunt facto vel verbo fouentes hominem in peccatis. Porta per quam effertur mortuus, est exterior sensus peccati manifestatiuus. Isa. *Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderũt.* [Si]c enim mortuus per peccatum mortale suscitatur misericorditer a Deo per preces ecclesiæ.

a ...tur. Multi cum Domino, multi cum vidua, vt viso mira-
A cu... multi Dei laudationis, & testes fiant.
b ...etigit locu. * Tit. Bostr. Episco. Loculum tetigit, quia vo-
lu... vt hinc disceremus corpus Christi Dei nostri corpus vi-
ta... esse, eiusdemque carnem vnigeniti filij Dei, verbiq; cun-
...potentis carnem.
...n cum caro eius, ...il effecta sit ppria, ...qu... viuificat omnia, ...fi... t ipsa quoque sit v...ifica, mortemque ...& corruptionem in- ...te... mere idonea.

...oculus quo effer-...t, secura desperati p...catoris est cōsciē-...tiā quē fert sepelien-...d...n, vel immunda ...d...ideria, vel adulan-...ti...n blandimenta, ...q...e quasi agger ter-...r... peccantes obruūt. ...Si Domino tangē-...t... conscientiam pec-...c...oris, futuri metu ...i...icij, turba carna-...l...n voluptatum, & ...i...iustarum laudatio-...r... coercetur, & mēs ...s... se reuersa, Deo vo... ...ti ad vitam occur... ...& respondet obe-...e...ndo saluatori.

Loculus quo de-...f...tur, corpus est hu...m...nū. Portatores, sunt mali mores, q ipsum corpus ad mor-...t... trahunt. Sed Iesus loculum tangit, cum fragilem naturam ...l...igno crucis erigit. Tunc stant funeris portatores, quia nō ...v...ent sicut prius ad mortē traherc, tūc loquitur Iesus, idest, ...d...onita salutis infundit. Quo verbo audito languidus ad vitā ...e...rigitur, & loquitur de eo bonis actibus, & sic redditr matri.
...c...t resedit. Tres mortuos suscitauit Dñs. Filiam archisyna-...g...gi in domo. i. cogitatione. Filium vnicum matris in por-...t...a. in verbo, Lazarum in monumento, idest, in opere.
* Titus Bost. Episco. Resedit & locutus est mortuus, ne cui ...f...undum externam tantum faciem & non vere resuscita-...t...us videretur, qn̄ quidē sedere & loqui verę exuscitationis ar-...g...umenta sunt. Corpus enim exanime neque sedere neque ...l...qui potest. Quare etiam tradidit illum matri suæ, tanquam ...i...te viuum vereque exuscitatum.
d ...Visitauit. Dum & verbum semel incorporari constituit, & ...qu...otidie spiritum sanctum in corda hominum, vt suscitētur ...m...ittit.
C *Et nunciauerunt.* Ambrosius. Non simplici corde, sed inuidia

inuidia stimulante. Vnde alibi quærunt dicentes: Rabbi qui D
erat tecum trans Iordanē cui testimoniū perhibebas, ec. hic Ioan. 3. e.
ba. & omnes ve. ad eū. Quibus tunc respondit Ioannes. Quia
non potest hō accipere quidquam, nisi fu. ei da. de cœlo. Qui- Ibidem.
bus verbis se purum hominē, & Iesum Dei filiū declarabat.

a Vidua est ecclesia quæ sponsi morte redempta, ab ipso peregrinatur tempore sui incolatus.

a Et hæc vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam

a Misericordia mouetur. Ecce imitandæ pietatis exemplum. Postea suscitat, in hoc fides mirandæ potestatis astruitur.

cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit 1

a Mortuum quem mox resurgere videbis.

b illi: Noli flere. Et accessit & tetigit loculum. Hi autem qui 2
portabant steterunt, & ait: † Adolescens tibi dico surge. 3

a Interna compunctione reuiuiscens. b Eis qui peccatum luxerant, vitam reducere indicans.

c Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illum 4

a Sacerdotali iudicio, sociatus communioni ecclesiæ. ¶Quanto desperatior mors animæ ad vitam reuocatur, tanto plures eodem corriguntur, & pietas Domini maior intelligitur.

matri suæ. Accepit autem omnes timor, & magnificabant
Deum dicentes. Quia propheta magnus surrexit in nobis, & 5
d quia Deus visitauit plebem suam. † Et exiit hic sermo in 6
vniuersam Iudæam de eo. Et omnem † circa regionem. Et 7
e nunciauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his. Et con-
uocauit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad Iesum, di-

¶Hoc dicite.

cens; † Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cum au
tem venissent ad eum viri dixerunt: Ioannes Baptista misit
nos ad te, dicēs: Tu es qui vēturus † es, an aliū expectamus? In
ipsa autem hora curauit multos a languoribus & † plagis, & 8
f spiritibus malis, & cæcis multis donauit visum. Et respōdens 9

Ambrosius. Sed qa inuidia adhuc expelli nequibat mittit eos ad Iesum, vt hac occasione videāt signa, & correcti credant in Iesum & magistro interrogante sibi dicant: *Tu es qui venturus est.*
Bed. Greg. Nō ait, qui venisti: Quasi dicat, Cū ab Herode interficiendus, & ad inferna sum descensurus, debeo te nunciare inferis qui nunciaui superis? An cōueniat filio Dei mori, an aliū ad hæc sacramēta missur⁹ es? Potuit .n. vates pius quē venturū prędixerat nō credidisse moriturum, nec fide sed pietate dubitauit: quia lapsus amoris fidem non impedit, talis enim lapsus est religiosus.

† Adolescentule
† Matt. 11. a.
† circumiecentem,
E
† erat.
† flagellis

Allegorice. Ioannes figura est legis, quæ prænuncia Christi pectorib. perfidorū quasi carcerib. luce vacuatis inclusa tenebatur, ne plenum testimonium dominicæ dispensationis sine Euangelij attestatione proferret. Mittit ergo discipulos ad Christum, vt supplementum scientiæ assequantur, quia plenitudo legis est Christus, vt quia plerumq; nutabāt dicta sine factis, eo fideles plenior gestorum testificationib. quam verborū sponsionibus exhiberetur, & quę tunc in pectorib. Iudæorum velut obscurata lege nutabat, eo ipso spectaculo Dominicæ crucis, & pleno resurrectionis testimonio panderetur. Quod ergo lex dubie Christum venturū nunciat. Euāgelium ob tot miraculum exhibitionem, venisse certissime confirmat. Rom. 13. e

f *Et respondens dixit illis. Euntes renunciate Ioanni quæ vidistis, &c.* Sciens Iesus neminem sine Euangelio plene posse credere, quia sicut fides a veteri incipit Testamento, ita impletur in nouo. Interrogatus de se, non verbo aliquo, sed factis se esse signauit, non respondens ad ea quæ interrogabantur, sed ad scandalum nunciorum. F

Cęci

NICOLAVS DE LYRA.

1 Misericordia motus super eam dixit. *Tum quia erat vidua. Tum quia non habebat alium filium a quo posset in senectute sustentari.*

2 Noli flere. *Quasi dicat cito consolata eris.*

3 Et accessit & tetigit loculum. *i. feretrum. Ad hoc enim tetigit, vt ostenderet, quod corpus suum diuinitati vnitum erat instrumentum diuinitatis etiam in miraculis faciendis. De modo autem cooperandi ad hoc dictum fuit. Mar. 5.*

4 Et cępit loqui & dedit illū matri suæ. Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deū dicentes. *Vt manifeste appareret, quod erat vere resuscitatus, & non apparenter tantum. Vnde & Simone Mago legitur, quod apparenter resuscitauit quendam mortuum, qui tamen loqui non poterat, per quod apparuit illam resurrectionem fuisse tantum apparenter.*

Quia

5 Quia propheta magnus surrexit in nobis. *Idest, ille magnus propheta de quo dicitur. Deut. 18. c. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum &c. Quod intelligitur de Christo in lege & prophetis promisso, & ideo subditur.*

6 Et quia Deus visitauit plebē suam. Et exijt hic sermo, &c. *Mittendo eis saluatorem.*

7 Et nunciauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his, &c. *Hic consequenter ad confirmationem doctrinæ Christi ponuntur miracula coram discipulis Ioannis facta, cum subditur.*

8 In ipsa autem hora curauit multos a lāguoribus & plagis, & spiritibus malis & cęcis multis, &c. *Et per hoc respondit quæstioni Ioannis ostendens quod ipse esset verus Christus per miracula soli diuinæ virtuti possibilia ideo subditur.*

9 Et respondens dixit illis, &c. *Consequenter ponitur Ioannis commendatio, cum dicitur.*

Et

MORALITER.

Et nunciauerunt Ioanni discipuli eius de omnibus his. Per Ioannem qui supra tertio cap. dixit de Christo. *Veniet fortior me post me:* Significatur vetus Testamentum, quod in Prophetis denunciauit Christi aduentum. Per Christum autem significatur nouum, quod est veteris impletiuum. De Christo vero dicitur Isaię. 61. a. Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me. Sequitur. Vt mederer contritos corde, &c. Et hæc ostendit Christus discipulis Ioannis esse completa dicens.

Euntes

a *Caeci vident.* Ecce plenum testimoniū, q̄ sit filius Dei. Hęc
A enim ante euangelium vel rara vel nulla. Vnde Tobias ocu-
Tobi.11.c. los recepit, & hoc fuit angeli, non hominis medicina. Elias
3. Reg. 17.d. mortuū suscitauit, quē tamen rogauit & fleuit. Eliseus lepro
4. Reg.5.d. sum mundari fecit, non tū ibi valuit pręcepti auctoritas, sed
mysterij figura. Sed
non iste quia admirabilia sunt
Mat.11.a. domini, g testificatio
nis, ad-
dit post signa de
cruce, & de sepultura, quod est plenitudo fidei. Nullum
†] Quicumque. enim maius diuinæ
Roma.15.c. personæ est testimonium, quam toto se vnum obtulisse pro mundo, hoc solo, plene dominus declaratur sicut etiam a Ioan
Io.1.d. ne declaratus est. *Ecce agnus Dei ecce qui tollit peccata mundi.*
b *Bea.* Quasi dicat
B Mira quidem facio sed abiecta pati non dedignor, & cauendum est hominibus ne in me despiciant mortem, qui signa venerantur.
† Excellentio rē propheta.
† Mala.3.b.
Mat.11.b.
Marci 1.a.
Psal.67.c.
c *Qui non.* Greg. Qui de potentia diuinitatis non dubitauerit. Hoc non contra Ioānē, quem mox adeo
† Matt.11.b. commendat, sed non credentes a perfidia reuocat, & Ioāni exponit quod quęrebat quia Deus saluos fa-
† Psal.67.c ciendi, & dominus dominus ex. m. Visis tot signis & virtutibus fidelis non potuit, de morte eius dubitare, sed admirari, sed infidelium mens scandalum in illo pertulit, cum & post miracula morientem vidit.

d *Quid.* Vbi monuit discipulos Ioannis in crucē dominicā esse credendū conuersus ad turbas, ad virtutē pauperes prouocat, ne exaltati corde, mente instabiles, consilio infirmi, speciosa vtilib. ęternis caduca pręferrent, sed crucē potius quam mūdi phaleras tollāt. Et iō laudat personā Ioānis, qui pro habito amore vitę iustitię formā nec mortis timore mutauit.

Deserto mundus cōparatur quia adhuc incultus & sterilis in quem non est ita prodeundum, vt homines mente carnis inflatos, & virtutis vacuos, & de fragilis mundi gloria iactantes, putemus esse imitandos.

✠ Graecus. Est etiam infallibile testimonium Ioannis vestitus cum carcere, in quem detrusus non fuisset, si sciuisset fauere principibus: mollibus autem vestimentis indutos, viuētes in delitijs significat.

Homil. 19. in Matth. ✠ Chrys. Mollis vestis dissoluit rigidam animam, etsi rigidū
C corpus assumat & asperum, facile per huiusmodi mollitiem delicatum reddit & fragile, facto vero corpore molliori, ne-

cesse est animam participare lęsionem. Nā vt plurimum operationes ipsius consonant dispositionibus corporis.

e *Arundinem ven.* Bed. Per arundinē carnalis animus, qui fauore vel detractione tangit, in quamlibet partē inclinatur. Sed Ioannes nō est arundo vento agitata, quia illū nec gratia blandū nec cuiusl[ibet] ira faciebat asperum, nec prospera erigebāt, nec aduersa inclinabant.

f *Quid exi.* Beda. Quomodo in delitijs [...] nē videre cupiebat qui erat clausus in carcere? Totus enim hic sermo spiritualiter est intelligendus.

g *Mollibus vestimentis indu.* Per vestem corpus humanum intelligitur. Prophetico ergo exemplo ad vitē subeundæ [...] hortatur. Ecce qui in veste preciosa. Quia fluida diuitijs molliter soluuntur, extere[...] lestis regni, [...] diabolo [...] reges tenebrarum [...] tra habitacula [...] mundi continentur.

Alleg. Ioannes non fuit mollib. indutus, qui vitam peccantium non blandimentis fouit, sed asperitate increpauit.

Greg. Nota [...] vita & prędicatio [...] bet palatia mollibus induti adulātes.

---

dixit illis. Euntes † renunciate Ioanni quæ vidistis & audistis. †

a † Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur

a Spiritu vel operibus illuminantur vt in prædicatione nulla sit distantia inter pauperes & diuites.

surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur

In hoc nuncios percutit.

b & beatus est † qui non fuerit scandalizatus in me. Et cum 1

a Ne turbæ Ioannem liuore morum suspicarentur, & vt sciant eum quæsisse non sibi sed discipulis.

c discessissent nuncij Ioannis, cœpit dicere de Ioanne ad tur-

a Quæ nesciebant mysterium interrogationis eius. Qui omni vento agitatur vt leuitate mentis deneget quem prædicauit.

d bas. Quid existis in desertum videre, arūdinē vento agitatā?

e *a In vana gloria ductus lucra quærit, pro dapibus vel vestibus qui locusti viuit, & pilis camelorum induitur.*

f Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestimentis

Qui ponunt puluinaria sub cubito, qui vitam peccantium palpant non pungunt.

g indutum. Ecce qui in veste preciosa sunt, & in delicijs, in

¶ Vbi aliquid venditur.

domibus regum sunt. Sed quid existis videre prophetam?

a Qui me venturum non tantum prædixit, sed etiam digito demonstrauit.

h Vtique dico vobis, & † plus quam prophetam. Hic est de

In Malachia. Nuncium. a Manifestationem.

quo scriptum est. Ecce * mitto angelum meum ante faciem

a Per via reddat tibi corda auditorum per pœnitentiam prædicando & baptizando.

b Vt summam virtutum eius comprehendam

i tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Dico enim vo-

a Non virginis: nulla enim collatio cum filio Dei.

bis, maior inter natos mulierum propheta Ioanne

a Tempore.

k Baptista nemo est. † Qui autem minor est in regno †

a Dignitate.

l Dei, maior est illo. Et omnis populus audiens & pu- 2 3

m blicani iustificauerunt Deum baptizati baptismo Ioannis 4

---

declinare quæ frequentant mollibus induti adulātes. Ne putet in fluxu & studio vestium peccatum deesse, aliōq de asperitate vestium non laudaretur.

Officium prophetæ est ventura prædicere, non etiam monstrare. Maior propheta in quo finis prophetarum.

h *Plusquam pro.* Quia angelus. Non natura, sed officio, qui pernum iudicem nunciare mittitur.

i *Dico autem.* In hoc non præfertur patriarchis & cunctis omnibus, sed æqualis cæteris sanctis ostenditur.

K *Qui au.* Omnis sanctus qui iam est cum Deo, maior eo qui adhuc est mundo. Vel, Ego quem minorem facit [...]rum opinio, in ecclesia sanctorum illi prælatus sum. Vel minimus angelus cęli, melior est quouis homine.

l *Et omnis po.* Si hoc a domino dictum esse intelligitur. Aut Ioannem, populus intelligitur esse designatus. Sic ab euangelista dicitur interpositum. Audiens ipsum dominum, de [...]nis magnitudine disputantem, restat intelligi.

m *Iustifica.* Iustificatur Deus per baptismum, dum homines propria peccata confitendo se iustificant sicut scriptū est *tu iniquitates tu. vt iusti.* Et iustificatur in eo, qui non per [...]matiam cōfutatur, sed per iustitiam Dei mūdus agnoscitur.

Iusti

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cum discessi. *Magis enim voluit Ioannem commendare in absentia discipulorum eius quam in præsentia, vt eius commendatio non ex fauore humano, sed amore veritatis procedere videretur. Cætera autem patent ex dictis Matt. 11. vsque ibi.*

2 Et omnis populus audiens. *Vbi post Ioannis commendationem ponit euangelista Pharisæorum & legisperitorum confutationem. Et primo verbis populi, secundo verbis Christi, ibi.* Cui ergo. Circa primum dicitur. Et omnis po. *Idest simplices & vulgares.*

3 Et publi. *Idest mundanis & publicis negociationibus occupati.*

4 Iustificauerunt Deum. *Ex hoc enim quod audierunt Christum tam excellenter commendantem Ioannem, cœperunt lau[...]*

MORALITER

† *Tunc.* In hoc etiam informauit prædicatores euāgelii & [...], vt non solum verbis doceant, sed etiam factis.

1 *Et cum.* Per hoc docuit nos fugere notam adulationis in commendatione aliorum & maxime magnorum in eorum præsentia. talis erat Ioannes baptista sicut dicitur postea.

† *Maior inter mulie.* Sequitur. *Et omnis po.* Ita modo contigit frequenter quod simplices & illiterati gratiam Dei consequentur, a qua mundi sapientes & superbi Dei iudicio [...]uantur.

Ai

Iustus enim dominus, & iustitias dilexit. In eo ergo iustificatio Dei non ad indignos & noxios, sed ad innocentes p ablutio factos, etiã ad iustos videatur sua munera contulisse. Qui confitetur Deo peccatum, iustificat Deum, cedẽs ei vin i, & ab eo gratiam sperans, In baptismate ergo iustificat Deus, in quo est confessio, & venia peccatorum.

Chrysostomus. Praemissa commendatione Ioannis, magnum Pharisæorum, & legisperitorũ prodit crimen, qui nec publicanos baptisma Ioannis acceperint.

a *Cui ergo, &c.* Laudato Ioanne, transit ad increpandum illos, qui nec prædicatione Ioannis moti sunt, vel ipsius Christi prædicationem despiciunt.

b *Similes sunt pueris.* Pueri, doctores spiritu humiles. Forum, synagoga, vel ipsa Ierusalem, in qua iura præceptorum Dei condebantur, quia contribulibus solebant exprobrare, quod nec psalmis allecti ad laudes Dei assurrexerũt corde deuoto, membrorum agilitate (quod notat saltus) nec Threnis, (id est, lamentationibus prophetarum pro excidijs iam factis vel faciendis) ad pœnitentiam sunt conuersi.

c *Cantauimus.* Nuptiale carmen, vbi verbo anima, spiritui copulatur. In his nuptijs Dauid nos voluit ludere dicens. *Exultate adiutori nostro, iubilate Deo Iacob. Su. Psal. & da. tym.* Quasi dicat. In ipso actu nuptiarum positus propheta quadam lætitia psallit. Sed non audiuit populus meus vocem meam, & Israel non in.m.

d *Venit filius hominis manducans & bibens.* Venit sicut tunc, ita & nunc, vtramque viam salutis respuitis. Lamentauimus ad Ioannem, cantauimus ad Christum.

e *Iustificata est sapientia.* Ostendit filios sapientiæ intelligere, nec in abstinendo, nec in manducando esse iustitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam & temperantia, non se corrũpendi per abundantiam. *Non est regnum dei esca, & potus.* Quorum nõ vsus, sed concupiscentia reprehenditur, *Iustificata, &c.* Quidquid putetis, ego tamen Dei virtus, & Dei sapientia iuste facere intelligor ab Apostolis, quibus pater reuelauit, quæ prudentibus abscondit. D

f *Roga.* Sicut proposuerat verbis, ita factis etiam astruit iustificatam sapientiam ab omnibus filiis quia etiam a Maria pœnitente post culpam.

* Titus Bostrorum Episcopus. Pharisæus hic a versipelli simulatione, latentique infidelitate immunis non fuit. Aiebat enim, *hic si esset propheta, &c.* At dominus eiusmodi hominem esse certo compertum habens nihilominus in domum illius ingredi mensæque accumbere non dedignatur. † acclamantibus † tibiis † Mat. 11. c.

g *Quidam de Pharisæis.* Mystice. Pharisæus de falsa iustitia præsumens Iudaicum populũ signat, qui dominum ad conuiuium inuitat, quia quem venientem nõ credidit, venturum sperare nõ desiit. Sed adhuc cum voto dicit, excita potentiam tuam, & veni. Dom⁹ Pharisęi, lex & prophetę in quibus ille populus mansionẽ habere gloriabat. Quã domũ in carne apparens ingreditur, quia non uenit legẽ soluere, sed adimplere. Discumbit, quia in maiestate sua nõ intellectus, p formã serui visibilis est factus. Cognoscit autẽ gentilitas immundis actibus dedita p ramã apostolici sermonis, *q misit Deus fi. su. fa. ex. mu. sub le.* Non vt Pharisæus, qui tantum literam attendit, iustificetur. Sed domus, id est, nos quia gratiã spiritus in lege sequimur, qui non vituperamus, quod peccatores recipit, sed laudamus, quod peccatores iustificat. † edax. E Psal. 79. a. Mat. 5. b. Gal. 4. a.

h *In domo.* In cuiuscunque domo interiore cognoueris sapiẽdam & iustitiam recumbentem recurre ad pedes, idest ad extremam sapientiæ partem, inquire lachrymis confitere peccata, expande capillos, id est sterne ante eum cunctas corporis tui dignitates, osculare, id est, nihil nisi sapientiam loqueris.

i *Attulit.* Quot habuit in se oblectaentam, tot de se inuenit holocausta. F

Quo mundum per passionem Christi saluare decreuit. a Vel contra, quia qui gratiam Dei respuit contra seipsum facit. Vel, ad seipsos missum Dei consilium, stulti, & ingrati respuerunt.

Pharisæi autem, & legisperiti consilium Dei spreuerunt in †
a semetipsos, non, baptizati ab eo. Ait autem dominus. Cui er- 1
(a Tot monita salutis respuenter. q Iudaicæ.)
go similes dicam homines generationis huius, & cui similes
(a Monitoribus. b Vbi lex & iura promuntur.)
b sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus
(a Ad illos quos monent.)
c ad inuicem, & dicentibus. Cantauimus vobis † tibiis, & non
(a Vt conueteremini in toto corde vestlo in iu. & f. &c. sed stultus populus me non cognouit.)
saltastis, lamentauimus, * & non plorastis. † venit enim Ioan-
(a Exemplo abstinentiæ suæ pœnitentiam uobis indicens & nuluistis humiliari cum illo.)
d nes Baptista neque manducans panem neque bibens vinum,
& dicitis, dæmonium habet. Venit filius hominis mandu-
(a Cibo & potu lætitiam futuri seculi præsignans, & noluistis cum illo gaudere, sed calumniati estis.)
cans, & bibens, & dicitis. Ecce homo † deuorator, & bibens
e f vinum, amicus Publicanorum, & peccatorum. Et iustificata 2
est sapientia ab omnibus filiis suis. Rogabat autem illum
(Idest, iustis, & post iustitiam pœnitentibus.) 3
g quidam de Pharisæis, vt manducaret cum illo. Et ingressus 4
domum Pharisæi discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in ciui-
(Iam Pœnitens. a In domo Pharisæi peccatrix meretur ueniam, quia cognitio peccati per legem, sic lex mittit ad gratiam.)
h tate peccatrix, vt cognouit quod Iesus accubuisset in do-
(a Prætendit præripere gratiam hospitis. b Genus est marmoris, in quo incorrupta seruantur unguenta.)
mo Pharisæi, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro

MORA

NICOLAVS DE LYRA.

glorificare Deũ tanquam iustum & gloriosum de hoc qđ erant baptizati a tanto & tali, & ad pęnitentiam vocati. Et per hoc apparet cõfutatio Pharisæorum, qui de sua scientia superbientes, spreuerunt baptismum Ioan. a Deo institutum, & hoc est quod dicit: *Pharisæi autem & legisperiti consilium Dei spreuerunt.* 1 *Cui ergo si.* Hic consequenter ponitur cõfutatio Pharisęorũ, & legisperitorum ex verbis Christi. Et patet sentẽtia ex dictis Matthæi. 11. 2 *Rogabat autem.* Descripta confirmatione doctrine Christi signo visibili, hic consequenter describitur eiusdem confirmatio facto inuisibili, videlicet per remissiõem peccatorum mulieris peccatricis, vbi primo describit locus cũ dicitur. 3 *Et ingressus.* Legitur autem Christus manducasse cum peccatoribus, vt eos ad pęnitentiam prouocaret, vt habetur Mat. 9. Item cum amicis familiaribus vt eorum deuotionem nutriret, vt dicitur Io. 12. de Martha & Maria. Item cum cognatis pauperibus, vt eorum inopiam suppleret, vt habetur Ioan. 2. de nuptiis. vbi dificiente vino, Chrs aquam vertit in uinum: Item cum Pharisæis superbientibus vt eorum superbiam confutaret, prout hic habetur, et videbitur prosequendo. 4 *Et ecce mu.* de peccatis suis plene & perfecte contrita. 5 *Et stans retro.* Quia præ verecundia sui peccati non audebat se anteponere.

Lachrymis

M O R A L I T E R.

Ait autem. Cantauimus vo ti. Per istos significantur inuidi, qui non gaudent de prosperitate bonorum, nec tristantur de aduersitatibus eorum.

Rogabat. Per mulierem peccatricem ad domini pedes accedentem, significatur quælibet persona uere de peccatis pœnitens, & contrita. Ad quod requiritur, quod sicut Deum offendit per culpam ita seruiat ei per pœnitentiam Rom. 6. d. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem exhibete nunc seruire iustitię in sanctificationem.* Et sic facit mulier ista. Vnde dicit Greg. Hom. 25. Liquet fratres quod illicitis actibus prius mulier intenta, vnguentum sib pro odore suæ carnis adhibuit. Quod ergo sibi turpiter exhibuerat, hoc iã Deo laudabiliter offerebat. Oculis terrena concupierat, sed hos iam per pœnitentiam conterens flebat. Capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed iam capillis maculas tergebat. Ore superba dixerat, sed pedes domini osculans, hoc in redemptoris sui vestigia figebat. Quot ergo in se habuit oblectamenta, tot de se inuenit holocausta. Conuertit ad uirtutum munera numerum criminum, vt totum seruiret Deo in pœnitentia quidquid ex se Deum contempserat in culpa.

Videns

¶ Moraliter. Affert vnguentum, quia bona opera agit, quib. A ecclesiam odore bonę opinionis respergit. Vnde dicitur. 1.Cor.2.d. *Christi bonus odor sumus Deo, &c.*

Hieronymus. Alabastrum vnguenti, idest, corpus cum fide. stās retro, idest, post ascensionem domini, secus pedes. i. apostolos lachrymis rigabat. i. charitate in terna in Deo, capillis Flens tergebat. i. superfluos cibos & vestimenta dat, osculatur, cum omnibus pacem hēt. Debat denarios quingento, hęc sunt peccata gētium quinq; sensibus commissa, alius quinquaginta .i. peccata Iudæorum.

a *Secus pedes*. Contra pedes stat, qui in peccatis positus itinerib. domini renititur. ‡ crediitori Sed qui ad pęnitentiā post peccata cōuertitur, C iam retro secus pedes stat, dum vestigia domini quę impugnabat, sequitur. Lachrymis pedes rigat, qui sanctorum tribulationibus compatit, qui tristitiam illorum putat esse suam, qui vltimis membris Christi inclinatur per affectum compassionis. Capillis (qui corpori superfluunt) pedes quos rigauerat tergit, qui de terrena substantia quæ superfluit sanctis, quibus ex charitate compatitur, incipit misereri. Pedes osculatur, qui studiose diligit illos quibus sua largitur, ne sit grauis tribuendi necessitas proximi. Vnguento vnxit, qui bene operando bonæ opinionis odore alios respergit, & ad bene operandum exemplo suo inducit. Vel potest per pedes, caro Christi significari, quam osculamur, dum mysterium incarnationis eius diligimus. Vngimus, dū ipsius humanitatis potentiam sacri eloquij bona opinione prædicamus. Sed Pharisæus hoc vidēs inuidet, quia cum Iudæi Gentiles vident prædicare Deum, sua malitia tabescūt. Quibus dominus bona Gentilitatis enumerat, vt cognoscāt in quibus malis ipsi iaceant.

(margin: † Vter eſt &c. ‡ Existimo)

[Interlinear: a Oculos quibus terrena concupierāt iam per pę nitentiam conterens plorat. b Quos ad compositionem vultus exhibuerat.]

a secus pedes eius, *lachrymis cępit rigare pedes eius, & ca- 1
b pillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vn- 2 3

[Interlinear: a Lachrymas. b Ore quo superba dixerat. a Quod sibi pro odore suæ carnis adhibuerat. b De falsa iustitia superbus, nulla compassione naturæ motus suæ fragilitatis oblitus.]

guento vngebat. Videns autem Pharisæus, qui vocauerat 4 5

[Interlinear: ¶ Medicum reprehendit, quia subuenit.]

eum, ait intra se, dicens: Hic si esset propheta sciret vtique 6

[Interlinear: a Vnguentum eius vitare deberet. b Aegram reprehendit de ægritudine.]

quæ & qualis est mulier quę tangit eum, quia peccatrix est. 7

[Interlinear: ¶ Conuincens superbum & sub specie mulieris commendans ecclesię meritum.]

Et respondens Iesus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi di- 8
cere. At ille ait, Magister, dic. Duo debitores erant cui- 9
dam † feneratori, vnus debebat denarios quingentos, &
alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. † Quis ergo eum plus diligit?
c Respondens Simon, dixit, † Aestimo quia is cui plus dona- 10

[Interlinear: Per misericordiam.]

d uit. At ille dixit ei, Recte iudicasti. Et conuersus ad mulie-

[Interlinear: a Corporaliter quidem uides, sed mysterium non uides. Iam olim intrauit cum legem dedit.]

e rem, dixit Simoni. Vides hāc mulierem? Intraui in domum 11

re perfundit aromatum. Sic et vniuersalis ecclesia in pręs[…] ti, Christi incarnationis (quę pedum nomine signatur) my[…] ria celebrādo, deuota redemptori reddit obsequia. In futu[…] etiam humanitatis eius gloriam & diuinitatis ęternitat[…] (quia caput Christi est Deus) simul intuēdo ppetuis cōt[…] nū laudib. quasi p[…] ca nardo glorifica[…]

Mystice. Duo de[…] tores, duo popul[…] qui Deo creatori d[…] nummum. i. anim[…] suā, regis imagine[…] gnitam, & ad seru[…] dū sibi cōmissā. V[…] usque debitum po[…] li per quinariū mu[…] plicatur, quia qui[…] sensus sunt quibus[…] hac vita vtimur, q[…] imaginem condit[…] quam accepimus[…] tollere debemus. S[…] minus debet Iud[…] cui decalogus leg[…] seruū datur: plus[…] Christianus, cui[…] filiū gratia vitæ[…] mittitur. Ideo h[…] per denariū, Chri[…] ni per centenariū[…] merum fęnus a[…] mulant. Sed[…] neuter suis viribus, sed gratia Dei per fidem saluatur. R[…] dicitur. *Non habentibus illis vnde red.dom.vtrisque*. Plus[…] diligit ecclesia gentium, quam Iudęus, quia ei si secund[…] præsentem statum maior ei gratia confertur, & secund[…] preteritū de maiori fęditate extrahitur, plus debet qu[…] accepit. Nullus potest tantum diligere, quantum ea qu[…] pluribus diligit.

c *Is cui plus*. Secūdū homines plus fortasse offendit, cui[…] debuerit. Sed p misericordiā domini causa mutatur, v[…] plus diligat qui amplius debuit, si tn̄ gratiam consequat[…]

✻ Titus Bostrorū Epis. Sępe quidem vsu venit, vt quig[…] uiter & multum impegit, per confessionem a peccatis a[…] uatur. Alius e diuerso, qui parum peccarat, per superbiam[…] fessionis Pharmacum aspernetur, adeoque in pęnarum[…] tum incidat. Neque enim ob id condemnationis iudic[…] euadet peccator, quod paucis delictis obstrictus tene[…] Nam & propter pauca quoq; condemnabitur, nisi eam[…] fessionem & pęnitentiam de paucis illis in medium af[…] quam oportet.

d *Recte iudicasti*. Sua sententia Pharisæus conuincitur, […] sicut phreneticus funem portat ex quo ligetur.

e *Intraui in domum*. Intraui carne assumpta in populum[…] dęorum.

Beda. Luc.7.f. Ioan.12.d. b *Cępit rigare*. Maria soror Lazari bis eodē functa est officio: Semel in Galilęa cum primo accedit cum humilitate & lachrymis, vbi remissionem peccatorum accepit. Secundo, in Bethania, non iam peccatrix nominata, sed casta, & ideo deuota. Ibi pedes, hic caput iniungit.

Moraliter. Sic quoque fidelis anima prius ad pedes domini humiliata a peccatis absoluenda incuruatur, post crescentibus meritis fragrantia, lętę fidei, domino quasi caput odore

B

* Tit[…]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Lachrymis, &c. *Ex quo patet magnitudo contritionis ex qua tantum fleuit, quod poterant lauari pedes vnius hominis nudis pedibus incedentis.*

2 Et capillis capitis. *Quibus ante ad compositionem vultus sui fuerat abusa.*

3 Et osculabatur pedes eius. *Vt totum Deo seruiret in pęnitentia, quicquid ex se Deum contempserat in culpa, secundum quod dicit Gregorius.*

4 Et vnguento. *Ad refrigerium caloris & mitigationem doloris ex labore itineris.*

5 Videns autem. *Hic consequenter ponitur Pharisæi indignatio, vnde subditur.*

6 Ait intra se, dicens. Hic si esset propheta. *Verus sciens occulta.*

Sci-

7 Sciret vtique quę & qualis est mulier quę tangit eum, &c. *Et per consequens non permitteret se tangi ab ea.*

8 Et respondens Iesus, &c. *Ad confutationem illius. Per h[…] quod respondit ad eius cogitationem quæ soli Deo nota est, ostend[…] plus quam propheta.*

9 Duo debitores erant cuidā fęneratori, vnus debebat, &c. *Parabola est, vt conuenientius concludatur contra Pharisæum de[…] responsione. Quæ subditur, cum dicitur.*

10 Respondens Simon, &c. *Quia amor in humanis plerum[…] causatur ex præcedentibus donis, & per consequens maior amor e[…] ioribus donis. Consequenter eum Christus redarguit ex triplici de[…] pietatis, cum dicitur.*

11 Intraui in domum. *Qui tamen erant fessi & dolentes ex[…] re itineris, & lutosi seu puluerizati, eo quod sine calceamentis in[…] bant. Secundo, ex defectu charitatis cum dicitur.*

Os[…]

M O R A L I T E R.

9 *Videns autem*. Per istū qui Christum notauit de ignorantia & mulierē de immūditia, significatur hypocrita de sua falsa iustitia psumens & alios contēnens, quia sicut dicit Ioannes os aureum, Vera iustitia compassionem habet, falsa vero indi-

indignationē, propter quod iste Pharisęus arguitur, de p[…] tis omissione in modicis respectiue, & mulier commend[…] de maioribus valde, cum dicitur.

11 *Intraui in domum, &c.* Propter quod sibi dicitur. *Remi[…] tur tibi.*

A

...itus Bostrorum Episcopus. Quasi dicat, Tu ne illis quidem ...sus es, quæ ad manum erant. Aquam enim quæ nusquam non obuia facile parari potest, pedibus meis non dedisti ...æc autem ea effudit etiam quæ difficillime habentur. Quæ ...loquidem lachrymis pedes meos abluit, at tanta lachrymarum profusio, ...aratu minime facile est.

a ...uam pedib. &c. Aqua extra nos est, ...r lachrymarũ ...nos. Infidelis ...populus, nec ...ra pro domino ...arnato tribuit. Contra gentilitas ...lum substantiam ...ed & sanguinẽ pro ...omino fudit. Osculum, dilectionis signum, & infidelis populus ex dilectione ei seruire no... ...ui tamen ex timore seruiuit. Sed gentilitas vestigia osculari non cessat, quia in eius amore ...ue suspirat.

... caput meum non vnxisti. Et si populus ille in Deũ se crederet & non in hominem fatebatur, tamen ipsam potentiam diuinitatis quæ per miracula apparebat digna laude prædicare neglexit. Sed gentilitas dum mysterium incarnationis ..., summa laude etiam infirma eius prædicat.

... pedibus. Enumerantur bona peccatricis, & mala ...isti.

b ...mittuntur ei peccata. In domo Pharisei, id est, in custodia legis & prophetarũ, non Pharisæus incredulus, sed peccatrix pœnitens glorificatur, quia ardor charitatis, in ea rubiginem delictorum combussit. D

✻ Titus Bostrorum Episcopus. Quasi dicat, Et quia intra te aiebas, hic si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier, &c. Agnosce vel ex hoc tandem, quod illius peccata non ignorabam, quia tuas cogitationes cognosco. Quãobrem, & te, & tua cogitata, tanquam omnium gnarus, explorare teneo, & peccatorũ molem qua hæc premitur, ne vtiquam nesciens, tibi dico: *Remittuntur ei peccata, &c.*

a tuam, aquam pedibus meis non dedisti. Hæc autem lachry-
mis rigauit pedes meos, & capillis † suis tersit. Osculum mihi 1 †capitis sui
non dedisti, hæc autem ex quo intrauit, non cessauit oscula-
ri pedes meos. Oleo caput meum non vnxisti, hæc autem vn-
b guento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi: Remit- 2
tuntur † ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui au-
tem † minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam:
c Remittuntur * tibi peccata. Et cœperunt qui simul accum- 3
bebant dicere intra se: Quis est hic qui etiam peccata di- 4

¶Quia intelligunt hoc opus esse solius Dei. ¶Confortans sanatam per pietatis sententiam.

d mittit? Dixit autem ad mulierem: Fides tua te saluam fecit: 5

a ¶Ne a via veritatis in viam scandali vlterius labaris.

e Vade in pace.

c *Et cœperunt qui simul.* Sanata ægra, de salute eius alij ægrotant. E

d *Fides tua te saluam fecit.* Fides eam saluã fecit, quia quod petiit, posse accipere non dubitauit, quia iam spem ab illo acceperat, a quo salutem quærebat.

e *Vade in pace.* ✻ Theophylactus. Postquam autem peccata ei dimissit, nõ sistit in remissione peccati, sed adijcit operationem boni, *Vade in pace*, id est, in iustitia, quia iustitia est pax hominis ad Deum, sicut peccatum est inimicitia inter Deum, & hominem. Quasi dicat, operare omnia quæ ad pacem te ducunt.

✻ Titus. Credidit illa Christum habere potestatem remittẽdi peccata Quod autem dicit, *Vade in pace*, idem est, quod noli amplius peccare. F

CAPVT

NICOLAVS DE LYRA.

1 *...sculum mihi.* Quod est amicitiæ signum. Tertio, ex defectu ...aritatis, seu letitiæ quæ nomine olei, designatur, vt dicit Psalm. 44. b *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus, &c.* Tria ...m dicta requiruntur in hospitalitate gratiosa. Et e contra ...udat mulierem de triplici perfectione opposita, vt patet ...litera Et ideo concluditur.

2 *...mittuntur ei peccata multa, &c.* Videtur autem, quod deberet dici contrarium, quia primo prædixerat donum esse ...am amoris, hic autem e contrario infert amorem esse ...am doni. Dicendum ad hoc, quod primo in parabola ...cebatur modo humano, vbi amor ex dono causatur. S... in applicatione parabolæ ad propositum conuertit se ...quendum de amore Dei erga nos, qui non procedit ex ...s meritis nostris, sed magis causat bonum in nobis, & ...conuenienter concludit dicto modo. ...el aliter potest dici, quod in peccato sunt duo remittenda: culpa & pœna. Culpa autem ex Dei liberalitate remittitur ...cum nullum bonũ meritorium possit esse in nobis sine gratia, ...quã non habemus ante culpæ remissionẽ, sed habita gratia, culpa dimissa, adhuc remanet pęna remittenda, ad cuius remissionem facit bonum opus nostrum charitate informatum. Et de hac remissione loquitur Dominus. Vnde sequitur: *Cui autem minus dimittitur, minus diligit.* Remissio autẽ culpæ, aut nulla est, aut totalis simul, sed remissio pœnæ fit per partes, & non tota simul, de communi cursu, licet aliquando fiat tota simul propter feruorem pœnitentis, & ex liberalitate Dei, & hoc fuit in proposito in hac muliere, Ideo sequitur.

3 *Remittuntur tibi peccata.* Non solum quantum ad culpam, sed etiam quantum ad pœnam ex vehementi amore Dei, & horrore peccati præteriri.

4 *Quis est hic qui, &c.* Hoc dicebant, quia videbant tantum humanitatem exterius apparentem, sed ignorabant Deitatem interius latentem, quæ potest peccata dimittere.

5 *Fides tua te saluam fecit.* Quia ista fides fuit formata charitate, & ideo fecit habentem dignam vita æterna. De ista muliere peccatrice dubitabant aliqui Doctores vtrum fuerit Maria soror Lazari, vel alia: De quo dictum est, quid sentiant Doctores: Ioan. 12. Ibi enim hoc posui, quia prius scripsi super Ioannem, quàm super Lucam.

ADDITIO.

In cap. 7. Vbi dicitur in Postilla. *Videtur autem, quòd deberet ... contrarium, quia primo dixerat donum esse causam amoris.* ...itanr simul, quod donum sit causa amoris, & amor causa ..., etiam loquẽdo de amicitia modo humano. Quod sic ...pet. Nã amicitia humana secundum Philosophũ in 8. Ethi... ...um triplex est. s. vtilis, delectabilis, & honesta. Sed constat ...d amor in amicitia vtili, causatur ex dono, seu vtilitate ...mato habita, seu sperata. In amicitia vero honesta, causatur amor ex virtute amantis, quæ amatum diligit, nõ propter donum vel vtilitatem habitam vel consequendã, sed pp virtutẽ ipsius amati, ex quo amore causatur, quod vult amato bonum & bonum operatur ei quantum in se est, vt verus amicus, & sic in amicitia honesta amor est causa doni. Vnde ...la cõtrarietas in hac parabola, nec in eius applicatione sa... intellectis reperitur, & loquẽdo vtrobiq; secũdũ modũ humanũ. Nã primo in parabola Christus loquitur modo humano secũdũ amicitiã vtilẽ, vbi amor ex dono causatur. Vnde ...certificat iudicium Simonis dicentis, quod is cui plus donauit, plus diligit. Secundo vero in applicatione loquitur etiam modo humano secundum amicitiam honestam, quæ procedit ex virtute, seu meritis amantis, & amati, secundum quam amans certificatus de amicitia, quam amatus hẽt erga amantem (quæ quidem amicitia secundum Philosophum vbi supra, est virtus, vel non sine virtute) prouocatur ad amorem sui amati, & per consequens ad impendendũ ei bona. Et de hac amicitia loqtur, cũ dr: *Remittuntur ei peccata multa, &c.* Quod autem sequitur: *Cui autem minus dimittitur, minus diligit,* Potest vno modo intelligi secũdum amicitiam vtilem, & sic correspondet principio huius altercationis vbi dicebatur, ꝙ is cui plus donauit, plus diligit, &c. Alio modo potest intelligi de amicitia honesta, de qua vltimo loquitur, vt sit sensus. Causa autem quare alicui minus dimittitur est, quia minus diligit. Et sic est amor causa doni. Vnde nulla contrarietas in huiusmodi reperitur, cum de diuersis amicitiæ speciebus loquantur, & vtrobique secundum modum humanum. Non est enim verisimile, ꝙ Christus loqueretur illi Pharisæo de amore diuino, q̃ pertinet ad ꝓdestinationẽ, vel de remissione culpę, & pœnæ, quorũ sciẽtia ꝑtinet ad eos q̃ iam ꝑfecti sunt in

in fidei rudi mentis. Iste enim Pharisæus adhuc erat infidelis
A & satis ignarus, vt satis patet. Et notãdũ, ꝙ pcessus Christi circa informationem Pharisęi, de his amicitiis est connaturalis homini. Incipit.n. ab imperfecto & magis noto ad pfectũ & minus notũ. Amicitia.n. vtilis est hominibus magis nota, & est impfecta, tãq̃ deficiẽs a ratione verę amicitię secũdũ Philosophũ vbi supra. Vnde istã amicitiã tantũmodo rudis cognoscebat Christus vero tradidit sibi notitiã pfectioris amicitiæ. s. honestæ, quæ habet verã rõnẽ amicitię, secũdũ Philosophũ. Itẽ notandũ, ꝙ secũdũ vtraque amicitiã Christus Pharisæũ cõuincit, ostẽdẽdo ei ꝙ illa mulier erat dignior ad recipienda beneficia Christi q̃ ipse Pharisæus. Nã ẽm primam s amicitiam vtilem sibi ostendit, ꝙ plures vtilitates seu obsequia habuit ab illa muliere quam a Pharisęo, & hoc cum dicit, *Intraui in domum tuam, &c.* Secundum vero amicitiam honestam, similiter ostendit ei ꝙ erat dignior, & hoc cum dicit: *Quia dilexit multum.* In quibus bene consideratis nos docet, ꝙ verus pœnitens debet habere exteriora opera pia &
B deuota, & interiora amore ferventia secundum doctores.

REPLICA.

In capitulo septimo, Vbi in parabola Christi innuitur, quod more humano loquẽdo amor oritur ex dono, cum dicitur: *Quis plus diligit?* Rñsum est. *Aestimo cui plus donauit.* Et sequitur verbum Christi: *Recte iudicasti.* Postillator exponit hoc de humano amore; in quo amor oritur ex dono, sed in applicatione parabolæ Christus conuertit stilum ad loquendum de amore Dei erga nos, qui nõ est ex meritis nostris, sed magis causat bonũ in nobis, & est donatiuus, ideo dixit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, vt sic amor non fit ex dono, sed donum ex amore.* Sed Burgensis hic vult absoluere contrarietatem quæ videtur in litera, per amorem vtilem & inhonestũ, vtrobique dicẽdo more humano. Secũdũ dictũ rectificatur iudiciũ Simonis, vt ex vtili surgat. Iuxta sm fit applicatio, qa dilectione ex meritis & virtutibus pendũtur ei bona. Hæc aũt applicatio Burgen. laborat æquiuocis, quia amor concupiscentiæ, & amor amicitiæ æquiuoce amor, quia diuersis rõnibus. Nõ est aũt verisimile Christum amorẽ æquiuocasse, nec est necessariũ amorem honestũ esse causam doni, put Burgens. vult, qa stat illũ esse rectũ sine omni dono dato vel sperato, alias esset mercenarius, per consequens non honestus. Virtus.n. amatur p se, per consequens virtuose sine respectu ad donum. aũt Burgensis dicit non esse verisimile ꝙ Christus sit locutus Pharisæo de amore pertinẽte ante prędestinationẽ & remissionẽ pœna & culpæ, hoc est contra beatũ Augustinũ sermone de Maria Magdalena sic exponentem hunc passum contra beatũ Bernardũ super Can. sermone 22. ante finem. Et vide de hac materia Sanctum Thomam prima secundæ 26 artic. 4. Ratio autem Burgens. ad sic dicendum non valet, quia pp ruditatem vel infidelitatẽ Pharisæi, Christus noluit prætermittere ea quæ fidelibus ad instructionẽ possent valere. Sæpe.n dixit corã perfidis quæ ipsi non intelligebant, tñ Ecclesię prodesse non cessat. cui datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris aũt in parabolis, vt vidẽtes non videant, & intelligentes nõ intelligant. Quãuis enim Pharisæus non intellexit, imo impugnauit veritatẽ dicẽdo intra se: Quis est hic qui et peccata dimittit? Nihilominus Christus dixit eo de remissione peccatorum quo ad culpã & quo ad pœnam quantũ ad liberalitatem Dei præcedentẽ mulieris dilectionem, quæ in peccato existens diligere non poterat, & quo ad pœnam debitam, propter mulieris primam dilectionem. Vnde: *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum.*

CAPVT VIII.

a ET *factum est.* More aquilæ prouocantis ad volandũ pullos suos, paulatim dñs discipulos suos in nido fidei plumis virtutũ induit, qbus postea sublimius volare, & alios instruere valeant. Prius docet in synagogis, miracula facit, famam vbique dispergit, turbas suscipit, curat, instruit, hic discipulos facit, ex quibus duodecim elegit, quos primo præsente turba docet, & miseris solita præstat beneficia, iam vero solos ipsos secum retinet, vt cum familiarius audiant, solis illis occultiora exponit mysteria, & sic demum virtutum suarum ostensione quasi alarum protectione firmatis, dat ipsis potestatem curandi, & mittit prædicare regnum Dei.

C

*Angulas

† De peniten. dist. 3. c. sunt plures.

CAPVT VIII.

a
1 ET factum est deinceps, & ipse iter faciebat per * ciuitates, & castella præ-
2 dicans, & euangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres ali-
3 quæ quæ erant curatæ a spiritibus ma-
4 lignis, & infirmitatibus. † Maria
5 b quæ vocatur Magdalenæ, de qua
c

❊ S. Titus. Qui doctor è cœlo ad terram descenderat, is ciuitatis, & oppida prædicãs, & regnum Dei annuncians peragrabat, quo eos qui vitã in terris degebant, ad cœleste regnũ reuocaret: (Est interim terra ipsius opus) quoq; ii q per seductionẽ a cęlesti ordine, & tranquillitate exciderant, per rerum terrenarum contemptũ, animo ad cœlestia assurgerent. Duodecim autem erãt cum illo, attamen verbi ministerio non obibant, sed ea tantum quæ ad Euangelii doctrinam faciunt, discebant: & a Christo præceptore hauriebant.

❊ Nazianzenus. Vadit de loco in locum, non solum vt plures lucretur, etiam vt multa ... cet loca, dormit, laborat, vt som... & laborem sa... cet, plorat, vt de... tium lachrymis ... dicat cœlestia, ... dientes exaltet.

b *Maria quæ v...* *Magdalena.* Cum ... ria iter faceret ... domino, & ei ... strare commen... tur, celebri eam vocabulo Magdalenam vocat: Vbi eam peccatricem describit, reuerenter eam generali nomine mulierem dicit, ne nomen tantæ famæ quod hodie veneratur prisci erroris nota fuscaret.

Maria. Amarum mare, propter insitum pœnitentiæ gemitum, quo ipsa, vel nos singula mala deflemus.

c *Magdalena.* Id est, turrensis, a Magdalo, id est, turri, de qua dicitur; *Tu es spes mea, turris for. a. f. ini.*

Dæmo...

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

1 ET *factum est, &c.* Descripta instructione Christi facta Apostolis principaliter, hic consequenter ponitur eiusdem instructio facta Apostolis per turbas communiter. Et primo præmittitur quasi quædam præfatio. Secundo subditur dicta instructio, ibi: *Cum autem plurima turba.* Circa primum dicitur.

2 *Ipse iter faciebat per ciuitates.* In quo apparet Christi diligentia in opere prædicationis.

3 *Et duodecim cum illo.* Id est, duodecim Apostoli, de quorũ electione dictum est sup. 6. cap. non tamen ibant cum illo ad prædicandum, sed magis ad audiendum, vt possent conuenientius prædicare ad quod missi sunt postea, vt patebit.

4 *Et mulieres ali.* Ideo sequebantur eum.

5 *Maria quæ voc.* Sic noĩata a Magdalo castro, & ista est de qua est sermo factus cap pced. Rõ tñ sui cognominis diuersimode assignatur a doctoribus diuersis. Illi.n.q dicũt, ꝙ fuit soror Lazari, dicũt ꝙ noĩata est Magdalena, eo ꝙ Magdalũ castrũ cecidit in partẽ suã de hæreditate paterna. Fuit pater eius magnus homo, & nobilis, habẽs dominiũ in multibus locis inter quę erat dictũ castrũ. Alii vero q dicunt ꝙ nõ fuit soror Lazari, sed alia eiusdẽ nõis, dicunt ꝙ nominata est Magdalene a Magdalo castro, eo quod erat inde oriunda.

MORALITER.

1 *Et factum est, &c.* Sequitur.

4 *Et mulieres, &c.* Quæ ministrabant ei necessaria de facultatibus suis, tanquam gratæ de suis curationibus, & factæ deuotæ. Hoc etiam consuetum erat fieri prædicatoribus Iudæorum.

a Dæmonia septem. Eandem ecclesiam de gentibus a sordibus vitiorum mundatam, quam Maria significat, significat & Ioanna pus cul ibus i dolorum dedi tam, sed iam Christi pietate redemptam, & gratia impleta, quæ quasi vxor erat prius diaboli. Gregorius. Per septem dæmonia vniuersa vitia intelliguntur. Quia enim septem diebus omne tempus comprehenditur, recte septenario numero vniuersitas figuratur.

b Ioanna, & cæt. Ioanna, dominus gratiæ, vel dominus misericors, cuius est omne quod viuimus.

c Procuratoris Herodis. Cum quilibet magnus spiritus per regno diaboli ad defendum laborat, quasi Herodis imperii procurator est.

d De facultatib. & c. Antiquus mos erat Iudæorum, nec ducebatur in culpam, vt mulieres sua substantia pascerent, & docerent Doctores. Hi quia hoc in gentibus scandalum poterat facere, Paulus se memorat abstinuisse. Ministrabant autem domino carnalia, cuius metebant spiritualia, vt formam prædicatoribus quod victu, & vestitu deberent esse contenti accipiendo a plebibus.

e Cum autem turba, & c. Quoties in Euangelio turbæ vocabulum interseritur, sicut diuersitas hominum: ita etiam diuersitas intimatur voluntatum. Non enim omnes eadem voluntate, sed diuersis ex causis Christum sequebantur: Quidam pro bono, quidam pro malo, omnibus tamen dominus beneficia præstat, docendo, alendo, sanando.

f Exijt qui seminat, & c. Exijt filius Dei de sinu patris, quo creaturæ non erat accessus, vt seminaret semen suum, venit in mundum, vt testimonium perhiberet veritati. Vnde Iesum iuxta alios euangelistas hanc parabolam dicturus de domo exijsse, mare adijsse, nauem conscendisse memoratur, ipsum situ corporis quod processus sermonis insinuans. Theophylactus. Exijt autem nunc, non vt agricolas plecteret, aut combureret terram, sed exiit seminare. Sæpe enim agricola qui seminat, ob aliam causam exiit, non vt seminet.

g Secus viam. Via, est cor seulo malarum cogitationum tritum & arefactum, ne semen verbi possit accipere vel germinare, sed a pessimis cogitationibus conculcatur, & a dæmonibus rapitur. Qui ideo volucres cœli dicuntur, quia cœlestis, & spiritualis sunt naturæ, vel quia per aerem discurrunt. Theophylactus. Non dixit quod seminans proiecit aliud secus viam, sed quod semen cecidit. Qui enim seminat, docet rectum sermonem, sed sermo diuersimode cadit in audientes, vt quidam eorum via dicatur.

a ¶Vitia vniuersa quibus plena fuerat, in figura Ecclesiæ de gentibus sordidæ.

a Dæmonia septem exierant, & Ioanna vxor Chuzæ procura-

b ¶Lilium propter odoriferum cœlestis vitæ candorem.

b

c toris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant 1

d ei de facultatibus suis. Cum autem turba plurima conueni- 2

e ret, & de * ciuitatibus properarent ad eum, dixit per simili-

a ¶Parabolam. b ¶Cuius est declarare voluntatem patris.

f tudinem. †Exiit qui †seminat seminare semen suum. Et dum †

g seminat, aliud cecidit secus viam, & conculcatum est, & volu-

a ¶Vt nec in memoria mens teneat, quod opere exercere neglexit. b ¶Vbi non est altitudo terræ, id est, studium disciplinæ.

h cres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit supra petram, &

a ¶Ad nutriendas lampades virginum.

natum aruit, † quia non habebat humorem. Et aliud cecidit

a ¶Corda sollicitudinibus agitata.

inter spinas, & simul exortæ spinæ, suffocauerunt illud. Et †

a ¶Mite cor, & docile. b ¶Cum perfecta bonorum operum plenitudine crescit.

i aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum cen-

a ¶Intelligentiam mentis. b ¶Spiritualiter hæc verba intelligat.

k tuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi au-

l

m diat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc

a ¶Quia fideles estis, & Pharisæis incredulis sancta non sunt danda.

parabola. Quibus ipse dixit: † Vobis datum est nosse † my-

a ¶Intelligentiam scripturarum de quo regno alibi dicitur. Auferetur a vobis regnum Dei. b ¶Qui foris sunt, vt Marcus ait, qui neque intueri, neque cognoscere curant veritatem.

n sterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, † vt videntes

non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc pa-

o rabola, † Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam,

h Supra petram. Petra indomitum cor nullo veræ fidei vomere penetratum, in quo non est verus amor, & perseuerantiæ virtus. †seminabat

i Centuplum, & cæt. Cum denarius pro perfectione soleat accipi (quia in decem legis præceptis custodia continetur,) centenarius qui per multiplicatum denarium surgit, pro magna perfectione ponitur. Cor igitur centuplum facit fructum quod per amorem proximi actiuam, & per amorem Dei contemplatiuam adipiscitur vitam, & spiritualium ornatur perfectione virtutum. †Mysteria †Matth. 13. c Marc. 4. b

k Qui habet aures. Vbicunque hæc admonitio interponitur, mysticum esse quod dicitur, & attentius quærendum, ostendit.

l Interrogabant. Non mox finita parabola (sed vt Marcus ait) cum esset singularis interrogauerunt eum hi qui cum eo erant duodecim parabolam: In quo moraliter instruimur, vt si intelligentiam diuinorum verborum assequi volumus, sepositis terrenorum tumultuum curis, domum Dei, id est, occulta scripturæ penetralia, orando, & meditando intremus, dicentes: Reuela oculos meos, & c. Mar. 4 b Psal. 118. c

m Hæc parabola. Nota hanc esse primam parabolam quæ cum interpretatione sua posita sit. Et cauendum est vbicunque dominus rogatus a discipulis intrinsecus sermones suos differit, ne vel aliud vel plus vel minus intelligere velimus, quam ab eo expositum est. Ideo autem hanc parabolam per seipsum dignatur ostendere, vt se figurate loqui innotesceret, & rerum significationes etiam in his quæ exponere noluit, quærendas esse doceret.

n Videntes. Doctores Iudæorum qui cum merito peruersitatis suæ excæcati sunt, mendaciter se videntes putant.

o Quod autem secus viam. Secus viam seminantur, qui nulla fide, nullo intellectu, nulla saltem tentante vtilitatis occasione percipere

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quæ ministrabant, & c. Apud Iudæos erat consuetum, quod mulieres sanctæ & deuotæ ministrabant doctoribus necessaria ex deuotione. Et ideo quia Christus docebat & prædicabat inter Iudæos, hoc modo accipiebat necessaria ab eis. Paulus autem qui prædicabat gentilibus inter quos non erat talis consuetudo, non habebat mulieres sequentes ipsum, & ei ministrantes, vt habetur 1. Corint. 9. Ne forte ex hoc gentiles scandalizarentur.

2 Cum autem, & c. Hic consequenter describitur ipsius Christi doctrina, seu instructio. Et primo describitur dicta instructio. Secundo instructionis confirmatio, ibi: Factum est autem. Prima in duas, quia primo describitur parabola suę prædicationis. Secundo feruor prædicantis, ibi: Venerunt autem ad illum. Prima adhuc in duas, quia primo parabola præponitur. Secundo exponitur, ibi; Interrogabant autem. Sententia autem istarum duarum partium patet ex dictis Matth. 13. Excepto quod sequitur in parte secunda.

Cum Nemo

MORALITER.

† Exijt qui seminat, & c. Semen istud potest dici eleemosyna: De qua seminatione dicitur 2. Corinth. 9. b Qui parce seminat, parce & metet, & c. Huius autem seminis cadit pars secus viam & diabolus tollit istud. Et hoc est quando recipiens eleemosynam, in vicitis consumit eam. Et aliud supra petram, quod fit, quando recipiens de beneficio non est gratus homini neque Deo. Et aliud cadit inter spinas, per quas significantur solicitudines vitæ præsentis. Et hæc pro parte sunt bona ecclesiæ, data clericis & religiosis, qui de illis viuunt carnaliter & pompatice, & implicantur secularibus negociis, cum tamen illa bona sint data ad seruiendum Deo deuote, & ad ministrandum pauperibus in sua necessitate.

† Et aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centupl. Istæ sunt eleemosynæ receptæ ad victum & vestitum necessarium Deo seruientium.

vitæ Nemo

percipere dignantur. Porro super petrã, & in spinis seminantur: qui audiunt quidem, & vtilitatẽ verbi probant, & desideriũ gustant, sed ne perueniãt ad id quod gestiunt: vel per aduersa terrendo, vel prospera blandiendo retardant. His tribus generibus quicunq; verbum auditum nõ faciũt, designãtur.

Recidiuum patiuntur plurimi, etiam bonæ voluntatis.

a *Ad tempus credunt.* Multi audientes disputationem contra auaritiam, vel luxuriam, dicunt cõtemptores seculi, & castos homines eẽ beatos: sed vbi species concupiscibiles eorum obtutibus præsentantur, mox recedunt ab eis quicquid recte cogitauerant.

149.dist. c.1. §.gibbosus.

b *Et diuitijs.* Diuitiæ etsi delectare videntur, tamen possessoribus suis spinæ sunt, cum aculeis curarum mentes eorũ confodiunt, quę auide quæruntur, sollicite seruantur; Vnde ab alio Euangelista fallaces diuitiæ vocantur; quia mentis inopiã non implent, nec diu manent. Et nota ꝙ diuitijs duo iungit, sollicitudinem, & voluptatem, quia & per curam mentes opprimunt, & per affluentiam resoluunt.

Matth.5.b

Matt.10.c Mar.4.c

B

propatulum, apertum

Matth.13.c

hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum
de corde eorum, ne credentes salui fiant. Nam † quod supra
petram, qui cum audierint cum gaudio suscipiunt verbum,
a & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tem-
pore tentationis recedunt. † Quod autem in spinas cecidit,
b hi sunt qui audierunt, & a sollicitudinibus, & diuitijs, & vo-
c luptatibus vitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum.
d Quod autem in terram bonam, hi sunt qui in corde bono, &
optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in
e patientia. † Nemo autem lucernam accẽdens: operit eam va- 1
f se, aut subtus lectum ponit, sed supra candelabrum ponit, vt
g intrantes lumen videant. † Non enim est occultum quod 2
non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur,

¶Studiose audite. a ¶Vt & in vestro pectore continue ruminetis, & aliena ructuare sufficiatis.

h & in † palam veniat. Videte ergo † quid audiatis, † Qui e- 3
i nim habet, dabitur illi, & quicunque non habet, etiam quod 4 5
k putat se habere auferetur ab illo. † Venerunt autem ad illum 6

¶Cognati. a ¶Gentium ad fidem Christi confluentium. 7

mater, & fratres eius, & non poterant adire † eum præ turba.

c *Suffocantur.* Quia voluptates, & diuitiæ suis importunis cogitationibus guttur mentis, ne bonum desiderium ad cor possit intrare quasi aditum vitalis strangulant flatus.

Homil.45.in Matth.

✠ Chrysostomus. Sicut spinæ non permittunt oriri semen, sed ex condensatione suffocant immissum, sic solicitudines vitæ præsentis, semen spirituale suffocare non sinunt. Increpandus autem esset agricola, qui super sensibiles spinas, & petram, & viam seminaret. Non enim possibile est petram terram fieri, nec viam non esse viam, nec spinas non esse spinas. In rationabilibus autem secus est.

d *In terram bonam, &c.* In bonos auditores qui verbũ audire satagunt, & in vẽtrem memoriæ recondũt, & sic opportuno tempore fructum operationis proferunt, inter prophetica & aduersa seculi patientes. Et bona terra cum patientia fructum reddit, quia bona agit & mala proximorum equanimiter tolerat, & dum humiliter flagella suscipiunt, post flagella in requiem suscipiuntur.

C

e *Nemo autem.* Hæc verba ponuntur secundum similitudinem humanæ consuetudinis.

Mystice autem docent fiduciam prædicandi vel patiendi.

f *Supra candelabrum.* Quia dixerat Apostolis. Vobi[s datum est] nosse myste. reg. Dei cœ a. in. p. Nunc ostendit per e[os a]postolos, aliquando & cæteris idem mysterium eff[un]dum, & omnes qui domũ Dei essent intraturi flan[t] illustrãdos: Q. d. Vobis pando mysteria, in vobis acc[endo lu]men fidei, v[...] hanc cande[...] alijs pandite[...] more carna[...] commodo[...] scondite. V[...] ne, vel lecti[...] tur caro, in[...] ma contin[...] quiescit. Pe[...] verbi Dei. [...] metu carna[...] tat verbum [...] sam carnem[...] nit manife[...] ritatis, & i[...] occultat ve[...] prædicare[...] Super cand[...] ponit verbi[...] corpus n[...] Dei subiici[...] rior sit pra[...] veritatis, & [...] seruitus corr[...] ipsam tamen[...] ris seruitute[...] sior luceat c[...] quæ officio linguæ, & cæterorum membrorum insi[...]

g *Non enim, &c.* Q. d. Timor carnaliũ non vos reta[rdet,] nec mala opinio, quæ de vobis modo habetur apud [...]los, quia etsi viles apparetis, quandoque claritas vestr[a appa]rebit, cum Dominus illuminabit abscondita tenebr[arum,] tunc & vos coronabimini, & punientur vestri aduers[arij].

h *Qui enim habet, &c.* Hæc specialiter apostolis, qui[bus cha]ritate nosse mysteria datur, & perfidis Iudæis (q p[...] quod nõ intelligũt audiũt) dicta videntur. Potest & g[enera]liter accipi, quia & ingeniosus, negligendo, sapientia priua[tur], & simplex studiosus laborãdo degustat. Quia [amo]rẽ verbi habet, dabitur & sensus intelligendi quod am[at.] qui nõ habet amorẽ audiendi, etiam si naturali inge[nio sine] labore studioso se intelligere putat nullam tamen ve[ri]tiæ dulcedinem gustabit.

i *Et quicunque non.* Ideo desidiosus ingenium acci[pit] vt de negligentia iustius puniatur, qui scire cõtempsit [quod] sine labore assequi potuit, & aliquando studiosus ta[rditate] intelligentiæ premitur, vt eo maiora prẽmia inuenia[t quo] studiosius elaborat.

k *Venerunt.* Quod dixerat in verbo, ostẽdit in mystic[...] scilicet, ꝙ Iudæi solã literam sequentes, etiam quod [...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nemo autem lucernam, &c.* Per lucernam saluator hic intelligit doctrinam euangelicam, quæ non est occultanda, nec in latebris tantum docenda, sicut doctrinæ suspectæ & malæ, sed in palam coram omnibus.

2 *Non est enim occultum, &c.* Quia licet Christus aliquando docuerit discipulos secreto, voluit tamen quod per eos talia publice docerentur, vnde dicit Matth. 10. c. Quod in aure auditis, prædicate super tecta. Ideo subditur.

3 *Videte ergo quid au.* Vt constanter per orbem prædicetis.

4 *Qui enim ha. &c.* Hoc subditur ad ostendendum præmium prædicationis apostolorum: Qui enim prædicant ex fide formata charitate merentur, vt sibi detur augmentum gratiæ in præsenti, & præmium gloriæ in futuro.

5 *Et quicunque non ha* Videlicet fidem charitate form[atam].

6 *Etiam quod putat, &c.* Quia gratiæ gratis datæ no[n prosunt] ei ad salutem, sed magis cedent ad damnatio[nis a]ugmentum, inquantum abusus fuerit eis.

Aliter exponitur de legisperitis & sacerdotibus Iud[æorum,] q fidẽ Christi nõ habuerũt, & ideo notitia legis & p[...] non valuit eis ad salutẽ, sed magis nocuit eis ad augm[entum] suæ damnationis, secundum ꝙ dicitur infra 12 cap. *Ser[uus qui] sciuit voluntatem domini sui & non fecit, vapulabit m[ultis].*

7 *Venerunt autem.* Hic consequenter describitur [...] Christi prædicantis ex hoc quòd propter aduentum [matris] suę, etiam expectantis foris; non interrupit prędicati[onem] licet eam summe diligeret & honoraret, sed respo[ndit] nunciantis sibi aduentum, dixit.

MORALITER.

1 *Nemo autẽ.* Hęc lucerna dicitur sacra scriptura Psal. 118. o. *Lucerna pedibus me. verb. t. &c.* Hanc autẽ lucernam operit vase qui verbis curiosis & extraneis exponit eam ad iactantiã suę famę. Ille vero sub lectum ponit qui igne hęresis ex sua expositione peruersa accendit, sicut lucerna sub lecto posita accendit stramina. Et de hac accensione dicit Hierony[mus &] habetur in decretis 24. q. 3. secundę. Arrius in Alexandri[a vna] scintilla fuit, sed quia non statim fuit oppressus, eius fl[amma] totum orbem depopulata est. Illi autem ponunt supe[r can]delabrum. qui per bonam vitam faciunt efficax v[erbum] suum, sicut e conuerso illi vasa operiunt, qui per mal[am vi]tam doctrinam suam contemptibilem reddunt.

tu ... ære pdunt. Nam mater, synagoga, & fratres populi Iudæorum, de quib. est Christus secundum carnem, ipso intus docente nequeunt intrare, quia eius dicta spūaliter negligunt intelligere. Sed pöccupans turba domum ingredit, quãdãte Iudæa, cōfluit ad Christū gētilitas, & illuminat.

a *Foris stant volent.* Foris stantes, volunt Dominum videre, q spūaliter sensum in lege non quęrētes, ad custodiam literæ sese fixerūt, & quasi Christum ad carnalia docere a potius cogūt exire, quam se discēda ūalia consentiat intre. merito ergo nō cognoscunt. Quo exemplo, & nos informamur quod nō agnoscemur si foris steterimus.

... non autem iniurio negligit matrē ... mater negatur, ... etiam de cruce agnoscitur. Sed religiosores copulę mē ... mōstrantur q̃ ... corum, & corporali necessitudini præscriptorum ecclesiæ ... forma præfertur. Figurat etiam Iudæis (de quibus secundum carnem) ecclesiam de gentibus quæ credidit ante ... dam.

MORALITER. Magister pceptururus aliis, q non relinquit ... trem & matrem, non est me dignus sñiæ suæ ipse primus se subiicit, non refutãs officium maternæ pietatis, sed paternis se ministerijs amplius quam maternis affectib. dēbere cognoscit. Itaque qui se intelligit propter diuinum mysterium in terras venisse, & propter conuētum ecclesiæ relictis parentibus ascendit in nauem.

THEOPHYLACTVS. Quidam hoc sic intelligunt, quod Christo docēte qdam inuidētes subsannantes eū super doctrina eius dixerūt. *Mater tua. &c.* Tanquam pp hoc eum ignobilem demonstrarent. Et ideo qui mentem eorum cognouit, sic eis respondit, quoniā nō nocet vilis consanguinitas, sed si ignobilis quis existat, audiat autem verbū Dei, ipsum consanguineum reputa.

b *Ascenderunt. Nauigantib. autem illis.* MORALITER. Cum Iesu nauim ascendit, qui signo Dominicæ crucis imbutus, sęculum relinquere disponit.

c *Obdormiuit.* In hoc facto verus homo monstrantur q dormit & verus Deus qui furorem coercet maris.

d *Et complebantur, & periclitabantur. Accedentes autem.* Merito turbantur nauis in qua proditor est cum bonis, & qui suis meritis firmi fuerant, turbantur alienis.

e *Suscitauerūt eū dicētes, Præceptor perimus.* Aduerte neminē sine

a Synagoga. b Populus Iudæorum. c Quia non habent spiritualem intelligentiam.

a Et nunciatum est illi: Mater tua, & fratres tui foris stant, volentes te videre. Qui respondens dixit ad eos: Mater mea, 1

a Id est, qui dicto, vel facto, vel exemplo, in cordibus proximorum generant Deum. b Voluntatem patris mei qui in cælis est.

& fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, & faciunt. † Factum est autem in vna dierum, & ipse ascendit in nauiculam, & discipuli eius, & ait ad illos: Transfretemus trans 2 3
b stagnum. Et † ascenderunt. Nauigantibus autem illis ob-
c dormiuit, & descendit procella venti in stagnum, & † com-
d plebantur, & periclitabantur. Accedentes autem suscitaue-
e runt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille † surgens increpauit ventum, & tempestatem aquæ, & cessa-
f uit, & facta est tranquillitas. Dixit autem illis: Vbi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt ad inuicem, di-
g centes: † Quisputas hic est? Quia & a ventis imperat

a Dæmonibus.

sine tētatione de hac vita trāsimigrare, cum et Apostolos (qb. Dñs adest) tentationum secularium sæpe procella percurbet. Sed cum simus subiecti procellis spūalis nequitiæ, excitemus gubernatorem q imperat ventis, q imperat mari, q etsi iam nō dormiat corporis sui somno, caueamus tñ ne nostri corporis sō no dormiat, & quiescat. D

f *Et cessauit, & facta est trãquillitas.* Nota. quod oīs creatura sētit creatorem. Impe rat, increpat, sentiūt imperãtem, non qđ secundum hæresim quorūdam sint animātia, sed maiestati cōditoris sunt sensibilia, q̃ apud nos sūt insensibilia.

†Mat.8.c. Mar.4.d.

† cōplebantur.

ALLEGORICE. Mare vel stagnū, tenebrosus est, & amarus mundi æstus. Nauicula, arbor crucis, cuius beneficio fideles adiuti, emersi fluctibus mundi, obtinent littus patriæ cęlestis. Ascēdūt discipuli admoniti cum eo, vnde ipse ait: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suam, & sequatur me.* Discipulis nauigantib. id est, seculum fidelib. calcantib. & futuri seculi quietem animo meditantib. & p Sanctispiritus flatum, vel etiam per proprij regiminis conatum infidos mundi fastus certatim post terga iactantib. subito obdormit Dñs, id est, aduenit tempus dominicæ passionis. Vnde & Marcus, nocte hoc factum memorat, vt veri solis occubitum significaret. Descendit procella, qa Dño somnum mortis in cruce subeūte, fluctus persecutionum dœmoniacis flatib. excitati assurgunt. qb. non ipsius patientia, sed discipulorum imbecillitas concutitur, & trepidat. ne eo dormiente pereant, quia cuius mortem viderant, resurrectionem optant, quę si differretur, ipsi in ppetuum periclitarentur, vnde: *Surgens increpauit uentum.* Quia celeri resurrectione, per mortem destruit superbiam diaboli, q habebat imperium mortis. Tempestatem etiam aquæ facit cessare, quia rabiem Iudæorum morti eius insultantium resurgens labefacit. Arguit eos, qui se præsente timebãt, cum perire non possit q firmiter adhæret ei: Quasi ipso gestu nauigationis diceret, quod post resurrectionem etiam voce dixit. *O stulti & tardi corde ad credēdū in omnib. quæ locuti sunt Prophetæ.* Nonne opor. pa. Christum soporari, vndis nauem (in qua quiescebat) hinc inde vexãtibus, & sic extemplo tumidis, gurgitibus sedatis, patefacere cunctis potentiam suæ diuinitatis?

† exper rectus.

E

infr. 9.c. Mar.8.d.

Mar.4.d.

F

inf.24.d.

g *Mirati sunt adinuicē.* Nō discipuli, sed nautæ & alij q in ...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mater mea & fratres mei hi sunt, q verbū Dei audiunt, & faciunt. Quasi dicat, ille est mihi propinquus, qui spūalib. operi est magis intentus. In hac ēt responsione Christus confutauit illum, qui ei nunciauit aductum matris suę, quia secūdū doctores nostros maliciose hoc fecit, vt si ex hoc pdicationē dimitteret, argueret ipsum esse hominem purū carnali affectione motū. Aduertēdum tñ q fratres Christi hic dicunt cognati sui Germani, eo modo loquēdi, quo apud Hebræos, fratres dicuntur illi qui sunt de eadem cognatione, et hoc modo vocauit Abrahã Loth nepotē fratrē suum, vt habe. Ge. 13.

2 Factum est aūt, &c. *Hic consequenter describitur doctrinæ Christi cōfirmatio, quę proprie fit per miracula, secundum q dicitur Mar. vlt. d. Sermonem confirmante sequentib. signis. Et primo describitur miraculum factum in mari. Secundo factum in terra;* ibi Et cum de naui egressus esset ad terram. *Sententia primæ partis patet ex dictis Mat. 8. Hoc excepto.*

3 Transfretemus transstagnum. *Mat. 8. vocatur mare: modo loquendi Hebraico, quo omnis congregatio aquarum in notabili quantitate vocatur mare, secundum illud Genes. 1. b.* Cōgregationesq; aquarum vocauit maria. *Secundum veritatem aquæ Iordanis fluuij extenduntur ibi in magna latitudine, ideo frequenter vocatur mare, & aliquando lacus, & aliquando stagnum.*

✠ E cum

MORALITER.

1 † *Et nunciatum.* Secundū sensum literalem maliciose fuit nunciatum, vt si p aduētum matris, & fratrum pdicationē dimitteret, argueret homo purus, vtpote affectione carnali tractus, pp q rationabiliter imposuit nūciati silētiū, dicēs. *Mater mea, &c.* Et in hoc docuit pdicatorem Euangelij rōnabiliter reprimere volentes eum maliciose impedire.

2 *Factum est aūt in vna dierum, & ipse ascendit in naucul. &c.* Per quod significatur corpus humanum in quo secundū Platonicos, anima est sicut nauta in naui. In hac aūt nauicula anima gubernat secūdū partem rōnalem. Irascibilis aūt, & cōcupiscibilis, sensus interiores, & exteriores sunt in corporalib. organis, & sic dēnt p rōnem q̃ nō est virtus organica gubernari, Deus tñ principalis est gubernator. Turbatur autē nauis ista corporis infirmitatib. & mens interior, dæmonū tentationib. Et Deus q principalis est gubernator, dormire dr, dum ab eo talia permittuntur. Excitatur autem deuotis precib. partis rationalis, quæ ad optima deprecatur, & tunc iubente Domino turbatio quietatur.

A nauierant mirantur. Vnde Matthæus. *Porro homines illi mirati sunt.* Dicẽtes: *Qualis est hic?* Quod si discipulos dicimus miratos fuisse, merito & ipsi homines sunt appellati.

Ma.8.d. a *Ad regionẽ Gerasenor.* Gerasa ciuitas Arabiæ iuxta montem Galaad in tribu Manasse, non longe a stagno Tyberiadis significat gentes quas post passionem & resurrectionẽ Dominus per prædicatores visitauit, vnde Gerase siue Gergesi colonum eiiciẽs, id est, diabolum a quo prius ĩcolebatur vel aduena propinquãs, qui longe erat in tẽpore.

Mt.8.d Mar.5.a. b *Occurrit illi vir.* Cum Lucas vnum; Ma.8.d. Matthæus duos occurrisse memorat, in figuram eiusdem gẽtilis populi est, quia cum Noe tres filios genuerit, & familia Mar.5.a solius Sem in posses sione Dei abscissa ẽ, ex duobus aliis diuersarum nationum B populi pullularunt, qui idolis seruierũt. Et nota hunc vnum Mat. 8.d. Mar.4.b fuisse celebrioris personæ, & maioris ĩsaniæ, de quo regio illa maxime dolebat. *Occurrit ergo vir.* Id est, ipse gentilis populus, q multis temporibus, id est, ab ipso pene mundi exordio vexabatur a dæmonio, nec vtebatur veste naturæ suę, id est, virtutib. fide & charitate, qb. primi parentes post culpam nudati leguntur, hæc stola redeunti filio offertur. Neq. in domo consciẽtiæ quiescebat, sed in mortuis operib. corporis quasi in sepulchris manebat.

c *In monumentis.* Quid aliud sunt pfidorum corpora, nisi q̃dã defunctorum sepulchra in qb. non habitant Dei verba.

✻ AVGVST. In domo non habitabat, id est, in cõscientia Li. 2. de quæ. in Au, q.13 sua nõ requiescebat. *In monumentis manebat*, Id est, in mortuis operibus, hoc est peccatis delectabatur.

d *Iesu fili Dei.* Arrius contendit esse creaturam, quem dæmon cõfitetur esse filium Dei. Iudęi dicũt; In principe dæmoniorum eiicit dæmonia, quẽ dæmonia negãt aliquid secum commune hẽre. Tormẽtum est diaboli ab hominis, C lęsione cessare, & quãtũ diutius possederat, tm̃ difficilius dimittit. Caueat ergo aliqs lęsus a diabolo, vt cito eius iugũ dirũpat, qa tãto facilius quanto citius eius dñium euitatur.

e *Vincieba. catenis.* Cãtenę & cõpedes, duræ, & graues sũt gẽtium leges, quib. & in eorum republica cohibebant̃ peccata. His tamen legib. ruptis, & ad ea scelera cupiditate ducebantur, quæ vulgarem consuetudinem excedebant.

Act.4.f. Ge.11.a f *Quia intrauerunt dæmonia multa, &c.* Multa dæmonia quæ vnum p̃mũt, signant multos cultus idolatriæ in vno gẽtiũ populo, E contra dicitur: *Multitudinis credentium erat cor ... & anima vna.* Vnde bene in Babylone vnitas linguarũ in Ierusalem est adunata.

g *Et rogabant.* Sciebant dæmones per aduentum Do[mini] se aliquando in abyssum mergendos; Non ipsi futur[a] diuinantes, sed ... tarum de se di[...] colentes.

---

a Mundanæ motioni. Velint nolint.

a & † mari, & obediunt ei. Enauigauerunt autem ad regio- † 1
nem Gerasenorum, quæ est contra Galilæam. Et cum de
b naui egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam,* qui 2
habebat dœmonium iam temporibus multis, et vestimento
c non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumen
tis. Is vt vidit Iesum, procidit ante illum, et exclamans vo-
d ce magna, dixit; † Quid mihi et tibi est Iesu filii Dei altissi-
mi? Obsecro te ne me torq ueas. Præcipiebat enim spiritui
immundo, vt exiret ab homine. Multis enim temporibus
e arripiebat illum, & vinciebatur cathenis, & compedibus

a In loca spiritualium infæcunda virtutum sicut profugus a lege, discretus a Prophetis, remotus a gratia.

custoditus, & ruptis vinculis agebatur a dœmonio in deser-

a Non vt ignarus inquirit, sed ut confessa peste quam furens tolerabat, uirtus curantis gratiosius emineat.

to.† Interrogauit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi no-

a Scilicet sumus non unus spiritus tantum.

f men est? At ille dixit: Legio. Quia intrauerunt dœmo-
g nia multa in eum: Et rogabant illum ne imperaret illis, vt in

Id est, gehennam

h abyssum irent, † Erat autem ibi grex porcorum multorum
i pascentium in monte, & rogabant eum, vt permitteret eis in
k illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dœmonia
l ab homine, & intrauerunt in porcos, & impetu abiit
grex per præceps in stagnum, & suffocatus est. † Quod
m vt viderunt factum, qui pascebant, fugerunt, & nunciaue-
n runt in ciuitatem, & in villas. Exierunt autem videre, quod

† aquæ. † illos.

---

h *Grex porco[rum]* ... ci, sunt homin[es] ... cis, & rationis ... tes, lutulentis ... dediti, in mon[...] biç pascentes. I[...] quis more po[...] xerit, diabolus ... potestatem n[...] pit, vel ad prol[...] tantum, non a[...] ad perdendun[...] pit.

✻ AVGVS[T.] Quod Marcus ... circa mõtem ... gregem porc[orum] ... Lucas autem ... te, ñ repugnat ... .n. porcorum ... gnus fuit, vt a[...] eius esset in n[...] aliquid circa ... Erant .n. duo ... porcorũ, sicu[t] ... cus expressit.

i *Et rogabãt e[um]* ... *permitteret eis* ... *ingredi.* Aduer[te] ... mentiam Do[...] Nullum pri[...] condẽnat, sed ... quisque ipse ... li autor est. N[on] ... tuntur in porcos dæmones, sed ipsi petũt; qa cęlestis ... nis claritatem ferre nõn poterant. Vnde & ante tem[pus] ... bita sibi tormenta formidant.

k *Et permisit illis. Exierunt. &c.* Permittit, vt per inte[...] nem porcorũ, detur occasio salutis hominib. Pasto[res] ... videntes statim nunciant. In quo notãdũ, quod nec ... nisi permissa dęmonia nocere possunt, multo minus ... nibus, nisi occulta tamen iustitia Dei permittantur.

l *Abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus est. Qu[od vi]derunt factum qui pascebant.* ALLEGORICE. Liberat ... lo gentium, a dominatione dæmonum, increduli ... tis agũt suos ritus sacrilegos, & cęca, & pfunda curi[...] submersi, & impetu ferũtur in p̃ceps, qa nullius m[...] templatione reuocãtur, sed ad inferiora p improbi ... cliue detrusi suffocantur, intercluso vitali commea[tu] ... tus in aquis voluptatum huius mundi.

m *Fugerunt & nunciauerunt in ciuitatem, & in villas.* ... res fugerunt, quia nec philosophi gentium nec pr[...] synagogæ pereuntib. possunt conferre medicinam, ... Christianam fugiant legem, potentiam tamen eius ... do, & mirando prædicant.

n *Exierũt autẽ videre quod factũ est, & venerũt ad Iesu, & [in]uenerunt hominẽ, &c.* Significat multitudinẽ sua venu[...] delecta[...]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et cum, &c. *Hic describitur miraculũ factũ in terra. Et primo de curatione dæmoniaci. Secũdo, de suscitatione filię Archisynagogi, ibi:* Factum est aũt. *Sententia autem primæ partis patet ex dictis Mat.8. & Mar.5. Hoc excepto quod sequitur,*

2 Et vestimento nõ induebatur, neq; in domo m[anebat,] sed in monumentis, &c. *Amẽtes .n. & dæmoniaci mult[a] sustinere quæ non possent alias sustinere, sicut patet de Nab[uchodo]nosor Danielis. 3. qui per septem annos habitauit cum feris quasi bos comedens.*

MORALITER.

† *Enauigauerunt autem ad regionem Gerasenorum quæ, &c.* Per hominẽ obsessum a dæmone, significatur populus gẽtilis longo tempore seruiens dæmonib. in idolis, & vestib. non vtebatur, qa nudatus erat virtutum ornamentis. Ruperat ẽt catenas, & vincula legis naturalis, sed Domino iubente p prædicationem Apostolorum dœmones sunt ab eis ei[ecti,] ad sanam mẽtem sunt reducti, & virtutum vestib. [orna]nati. Per hoc autem quod demones porcos intraue[runt,] in mare demerserunt, significatur, quod dæmones detractores, qui tanquã porci pascuntur immundi[tiis ...] rum & gruniunt contra vitam bonorum, propter q[uod] dæmonibus demerguntur in infernum.

† Fa[ct]um

de[...]ctatam, honorare quidẽ, sed nolle pati religionẽ Christi [...]am, dum dicunt, ꝙ eam implere non possunt. Mirãtur [...]delem populum à pristina ꝯuersatione sanatum, & se[...] ad pedes dñi, i. sano mẽtis examine vestigia saluatoris [...] sequatur intueri, & vestitum studijs virtutum, quæ de[...]us amiserat.

cut ait propheta: *Dies multos expectabis me.* Nõ fornicaberis & non eris cum viro, quia nunc synagoga nec est subdita Christo viro, nec fornicata cum idolo, longa expectatione sponsi amplexum præstolans. D

Huic lectioni ꝯsequenter subiungitur mors filiæ Archisynagogi in figuram eiusdem synagogæ, quam dum properat suscitare dominus, præripit sanitatem hęmorroyda mulier in figurã gentiũ quæ post venientes prius sanantur. Venit ergo

factum est, & venerunt ad Iesum, & inuenerunt hominem sedentem a quo dæmonia exierant, vestitum ac sana mente ad pedes eius, & timuerunt. Nunciauerunt autem il-
a lis, & qui viderant, quomodo sanus factus esset à † legione.
Et rogauerunt omnis multitudo regionis Gerasenorum, vt di-
b scederet ab ipsis, quia timore magno tenebantur. † Ipse autem ascendens nauim, reuersus est. Et rogabat illum vir a

Vt iactantiæ causa uitetur, & infidelibus sit exemplo.

quo dæmonia exierant, vt cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus, dicens: Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per vniuersam ciuitatem prædicans, quanta illi fecisset Iesus. † Factum est autem cum rediisset Iesus, ex-
d cepit illum turba. Erant enim omnes expectantes eum. Et ec-

a Illuminans Moyses enim dicitur Iairus, qui diuinis præceptis populum instruxit.

ce venit vir cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat, & cecidit ad pedes Iesu rogans eum, vt intraret in domum

a Synagoga, lege & prophetis instructa.

eius, quia filia vnica erat illi ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit dum iret, † à turbis comprimebatur

a [...]t rogaue. Conscij [...]litatis, pręsentia [...]ini se indignos [...]cant, non capien[...] [...]erbũ Dei, & in[...] [...]a mente pondus [...]entiæ non susti[...]es, & ideò diu[...] molestus non [...], sed regreditur, [...] non dignatur [...]re inuitos, sed [...] deserit infir[...]s, quibus oneri vi[...]esse suam pręsentia[...].

✠ CHRYSOST. A[...]endas Christi hu[...]itarem. Postquã [...]n collocatis a se [...]beneficijs emit[...]int eum, non ob[...] sed discedit, eos [...] seipsos indi[...]s sua doctrina [...]mulgauerant, re[...]quens.

1 ad Iesum, princeps, scilicet, Moyses, qui merito Iairus dicitur, id est, illuminatus a Deo, vel illuminans alios, dum verba vitæ quæ a spiritu sancto accepe-
2 rat, alijs ministrat. E
3 Cadit ad pedes quia
4 legislator cum toto populo illo, Christũ in carne venturum longe sibi intelligebat præferendum. Rogat intrare in domum quia desiderabat eum videre, vnde: *Multi reges & prophetæ v. vi. quæ vos vi.*

† dæmonis agitatus.

† Mar. 6. b.

† turbæ suffocabãt eum Luc. 10. d

b *Ipse autem, &c.* Quando de synagoga ad gentes trãsiuit, [...] somno, nauis tempestate pressa memoratur, hic nec [...] dormit, nec nauis periclitatur. Quia Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Tamen in hoc innuitur, quod passionis eius [tri]umphus, & resurrectionis gloria credituris Iudeæ popu[...] intimabitur, & cum prędicatio mortis suę vexillo credi a Hebræis cœperit, quasi repetita naui in qua dormierat, [pat]riam reuisit.

[...]pse autem qui relictis parentib. i. Iudęis, ascenderat na[ui]m, i. post resurrectionem, quasi transacta passionis suæ tẽ[pes]tate gentium procurauerat salutem, iam in patriam re[uer]titur, quia postquam plenitudo gentium intrauerit, tũc [o]mnis Israel saluus erit.

[c] *Redi in domum, &c.* ALLEGORICE. Post remissionem [pe]ccatorum redeundum est in bonam conscientiam, & [ser]uiẽdum euangelio, propter aliorum etiã salutẽ, vt de in[...]cum Christo requiescat, ne cũ iam prope vult esse cum [C]hristo, negligat mysterium prædicationis accommoda[...] fraternę liberationi, vnde Apostolus. *Cupio dissolui, & esse cum Christo*, multo melius, manere autem in carnę necessa[ri]um propter vos. C

Excepit il. In fine seculi cũ adhuc ad Iudæos redibit, per [fi]dei confessionẽ libẽter excipietur, quia expectant eum sicut

Huic erat vnica filia, id est, synagoga sola legali cõpositione instituta cũ ad duodecimum annum peruenisset, idest, cũ per legis & ꝓphetarum institutionem edocta ad annos intelligibiles peruenisset, vt iam apostolica doctrina viueret, & Deo spirituales fructus gigneret, moriebatur erroris languore. Ad hanc sanandam, dum carne assumpta properat Dei verbum grauatur noxia consuetudine carnalium populorum. Et ecce mulier id est ecclesia de gentibus congregata quæ interiorum lapsu criminum deperibat, a cœtu fidelium segregata, paratam aliis præripit fide salutem, ab annis duodecim. Quo tempore synagoga in cultu Dei creuerat, eodem tempore gentilitas per orbem idolatrię sanie fœdabatur, & carnis oblectatione. Quæ substantiã, id est, naturalis industriæ vires expenderat in medicos, id est, philosophos legum doctores, qui multa de vitijs & virtutibus disputãt etiam & præcepta viuendi dederant, nec per eos curari poterat, sed (vt Marcus ait) deterius habebat. Sed vt vidit Iudęos ægrotare, & verũ medicũ vidit adesse, sperat, & q̃rit medicinã, accedit ꝑ fidẽ apꝓpinquat retro dominũ suũ ambulãdo. Vel quia in carne dominũ nõ vidẽs pactis incarnationis sacramẽtis per fidẽ cœpit eius vestigia subseq. Tãgit fimbriã & vndã sanguinis restringit, quia beatus & vere mundandus, qui minimã verbi partẽ, manu fidei cõtingit. F Mar. 5.

In

NICOLAVS DE LYRA

✠ Ipse autẽ ascendens na. &c. & rogabat illũ vir a quo dæmonia exierãt, vt cum eo esset dimisit, &c. *Id, est, noluit quod [eum ip]sum sequeretur. Cuius ratio est quia discipulis sequẽtibus Christũ [da]ta est potestas faciẽdi miracula, vt patebit ca. 9. & 10. Si autẽ iste [qu]i fuerat dæmoniacus talia faceret, posset a simplicibus & etiã à [ma]litiosis hominibus imputari, quod talia faceret virtute dæmonis, [qu]od Christus excludere intendebat. Et ex hoc consuetum est in ec[cle]sia, ꝙ dæmoniaci & furiosi si curentur, non tamen ad ecclesiastica [offi]cia promouentur.*

Factum est autem. *Hic consequẽter describitur miraculũ de suscitatione filiæ Archisynagogi. Circa ꝙ primo ponitur dicti miraculi inchoatio. Secundo interponitur mulieris patientis fluxũ sanguinis curatio, ibi.* Et contigit dũ iret. *Tertio, dictæ suscitationis cõsumatio, ibi:* Adhuc illo loquẽte. *Sẽtẽtia istarũ partium patet ex dictis Matth. 9. & Marci 5. excepto quod sequit in prima parte.*

3 Excepit illũ turba. *Licet enim sacerdotes et legisperiti ex odio ipsum despicerẽt & doctrinam eius, tamen communis populus deuote audiebat verbum eius.*

4 Et ecce ve. vir cui n. Iairus. *Istud nomen nõ exprimitur Mat. 9. & Marci. 5. & ideo hic suppletur. Sciendũ tamẽ quod iste vocabatur Iair in idiomate Hebro, sed nomnia propria Hebracia quando transferuntur ad Latinum frequenter accipiũt hanc syllabam us, in fine sicut Iacob in Hebræo, Iacobus in Latino, & Saul Saulus. Et eodem modo Iair Iarius.*

✠ NICO.

MORALITER.

† *Factum est autem, cum rediisset Iesus, excipit illum turba.* Per [Ar]chisynagogum sacerdos curatus, & per filiam eius vnicã [su]a parochia designa?. Igiĩ Archisynagogi vnica filia moritur, cum sacerdotis parrochia male disponitur, sed ꝓ eius sanitate Iesum rogat cũ prędicatorem & cõfessorem pro salute animarum zelantem in auxilium suum vocat, & tunc eius filia sanatur, & ei cibus verbi Dei & eucharistiæ sacramentum ministratur.

A a *In medicos:* Medici, dæmones, qui quasi consulentes hominibus p Deo se coli exigunt, quibus seruierat gentilitas.
b *Tetigit fimbriam.* Fimbriam tāgit, qui incarnationis mysteria perfecte amat & credit, donec ad maiora capiēda perueniat.

i *Non permisit, &c.* Paucos arbitros resurrectionis accipit, quia non a multis continuo credita est resurrectio.
Filius viduæ publice suscitatur, hic pauci admittūtur, in quo moraliter pietas domini notatur, quia vidua mater v... nō patiebat moras, & ideo ne amplius affliceret, matu... additur. Signific... etiam in filio vi... ecclesia cito cre... ra. In archisynag... filia Iudei qui c... turi, sed ex plur... pauci.

Si consideremus quanta sit fides nostra, & intelligamus quantus sit filius Dei videmus quia comparatione eius, fimbriam tātummodo tangimus, superiorē vestimēti eius partē nequimus attingere.
c *Et confestim, &c.* Suscitaturus mortuā rediit ad fidem faciendam, prius curat hemorroidam. Sic Elisabet sterilis paritura indicatur, vt cōceptura virgo credatur.
d *Quis est.* Non quærit vt doceatur quæ nesciat, sed vt fides mulieris appareat.
B e *Turbæ te comprimunt.* Quem turbæ diuersis hæresibus affligunt, sola catholica ecclesia fideli corde tangit, nam alij tangentes non tangunt, sicut videntes non vident, audientes nō audiunt. Vnde & Mariæ dicitur: Noli me tangere, nondum.n. ascendi ad patrem meum.
✱ Gregor. Premente turba vna redemptorem nostrum mulier tetigit quia carnales quiq; in ecclesia eum cōprimunt, a quo longe sunt, & soli tāgūt qui huic veraciter humiles adiunguntur. Turba igitur premit, & nō tangit, quia & importuna est per præsentiam, & absens per vitam.

† Matth. 9.c. Mar. 5.c † quæ † ab illis 3. dist.c. ad eius, de pœn. dist. 3.c. inter hæc hircū 1. † Matth. 9.c. * eiectis foras omnibus. † Matth. 9.c. Mar. 5.d Io. 20.d. Lib. 3. mor. ca. 11.

† Et mulier † quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos † erogauerat omnem substantiam suā
a nec † ab vllo potuit curarari, accessit retro & tetigit fimbriam
b vestimenti eius, & confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et
c ait Iesus. Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omni-
d (a Q. Multi sunt qui te tetigerunt.)
e bus, dixit Petrus & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt, dicis, quis me tetigit? Et dixit Ie-
(a Q. Non quæro de tactu corporis, sed de tactu fidei.)
f sus: Tetigit me aliquis. Nam & ego noui virtutem de me exiis-
g se. † Videns autem mulier, quia non latuit, tremēs venit & procidit ante pedes eius, & ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo, & quemadmodum confestim sa-
(Per fidem. a Non factum est, sed fecit, in eo enim iam saluata es quod credidisti.)
nata sit. At ipse dixit illi: Filia, fides tua te saluam fecit: Vade
h in pace. Adhuc illo loquente, venit quidam † ad principem synagogæ dicens ei, quia mortua est filia tua, noli vexare † illum. Iesus autem audito hoc verbo respondit patri puellæ; Noli timere, crede tantum & salua erit. Et cum venisset ad
(a Petrus Iacobus & Ioannes fides, spes, & charitas.)
i domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum
(a ... episcopus. b M... ecclesia.)
k & Iacobum & Ioannem et patrem et matrem puellæ. Flebant
l autem omnes et plangebant illam. At ille dixit: Nolite fle-
(Qui non credit deridet.)
m re: Non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum,
n scientes quia mortua esset. Ipse autem * tenens manum eius, cla-
o mauit, dicens: † Puella, surge. Et † reuersus est spiritus eius et
p (a Ad testimonium vitæ vt non phantasma ... redere ...)
q surrexit continuo, et iussit illi dare manducare. Et stupuerunt
r parentes eius, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum
s erat.

✱ Theoph. Mortuam suscit... rus eiecit omnes... si nos docens a... inani gloria esse & nihil ad demon... tionē facere, & q... cum quis debet... racula facere, nō... cet ipsum esse in... dio plurimorum.
k *Patrem pu...* Pater puellæ, c... doctorum legis... licet, scribæ &... risæi, qui si cre... voluerint etiam... iecta synagoga... erit.
✱ Chrys. Assumpsit pare... in testes, ne qui... cere posset falla... se resurrectioni... dicium. Desfle... etiam exclusit, à... mo, & indigno... stēdit humsmo... sione.
l *Flebant aut...* Flent qui synag... à Deo qui vita... vident alienam... dolent, nec amp... posse viuificari... tant, & illa quæ i... si præsentiam qua viuere debet amisit, quasi inter plāgas mortua iacēs, nec hoc ipsum quidē quare plāgat intell...

C f *Nam & ego noui.* Non latet quicūque tangit: Deus nō indiget oculis vt videat, nec corporaliter sentit, sed ī se habet cognitionem omnium. Etiam virtus quæ præcipitatur omnibus iniquitatibus nostris, & sanat omnes infirmitates nostras, non ex nobis, sed ex Deo exit.
Infrà 8.e.
g *Videns autem mu.* Hæc mulier verecunda fimbriā tāgit, fidelis accessit, religiosa credidit, sapiens se esse sanatā cognoscit: Sic plebs gētium quæ Deo credidit, peccatum erubuit vt desereret, fidem detulit vt crederet, deuotionē exhibuit vt rogaret, sapientiam induit vt sanitatem suam & ipsa sentiret, fiduciam sumpsit vt fateretur quod præripiebat alienum.
h *Adhuc illo loq.* Mūdata ecclesia gentiū a profluuio vitiorum, & cognominata filia ob fidei meritū nūciatur synagoga leto perfidię & inuidiæ soluta, qa in Christum nō credidit, & ecclesiam credere doluit. Nuncius iste est, quicūq; credit statum synagogæ a Deo destitutum vt restaurari nō possit, ideoque pro restitutione illius supplicādum esse nō credidit, sed quæ impossibilia sūt apud homines, possibilia sunt apud Deum, vnde sequitur: *Iesus autem audito hoc verbo.*
i *Non*

m *Nolite flere.* Fleant mortuos suos, qui putant mortis, vbi est fides resurrectionis non est mortis, sed spes qui...
n *Non est mortua. &c.* Mortua est puella hominibus qui suscitare non possunt: Non Deo, cui anima viuit, & caro suscitando quiescit.
o *Sed dormit, &c.* A l l e g o. Cum anima peccās moritur si tamen a Christo suscitari meretur, nobis quidē mortua fuisse sed Deo dici potest obdormisse.
p *Deridebant, &c.* Merito exclusi sunt, qui deridere q... credere malebant, indigni videre resurrectionis mira...
q *Tenens manum.* Tenet manum, quia nisi manus Iudæorum (quæ sanguine plenæ) prius fuerint mundatæ, synagoga non surget.
r *Puella surge.* Quisquis a morte animę, a Christo manu sibi confortante resipiscit, a sordibus vitiorum debet surgere, & (sicut Marcus ait) in bonis operibus ambulare & cœlesti pane necesse est vt mox satietur, id est, verbi D... & altaris.
s *Quibus præcepit.* Sicut publica noxa publico eget remedio, ita leuia peccata leuiori & secreta queunt deleri p... tia. Vnde puella in domo iacens, paucis arbitris exurgit denique ne miraculum vulgarent, interdicitur.

MORALITER.

† 1 *Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis.* Per quam significatur persona peccatrix a longo tempore, quæ tamen remedium quærit a domino, dicens: Libera me de sanguinibus Deus Deus Deus salutis meæ, &c. Et illa sola dicitur Christum tetigisse, scilicet spiritualiter per fidem, licet multi eum comprimerent per tactum corporalem, propter quod ei singulariter dicitur: *Filia fides tua saluam te fecit.*

MORAL

D

CAPVT IX.

A *Conuocatis autem Iesus.* Concessa primum ptāte signorũ mittuntur pdicere regnum Dei, vt magnitudini pro missorum ettestatur etiam magnitudo factorum & fidem verbis daret virtus ostensa, & noua facerent, qui noua prædicent.

Nihil tuleritis. In Marco legitur, vt nihil tolleret in via nisi virgã tm. Sed sciẽdum est, qa vtrumq; præptum est a Domine, vt nihil nisi virgam ferret, & vt non virgam ferrent. Non ferre virgam, est non esse solicitũ de his q necessaria sunt humanę sustentatio ni quia hæc dentur prædicatorib. ab his; quibus pdicant, quã sine scandalo possit accipi. Nihil ferre nisi virgã, est vti illa iure accipiẽdi necessaria, quæ data est p̃dicatoribus.

✱ THEOPHYL. Quidam Apostolos non portare peram, neque baculum aut duas tunicas sic intelligunt, quod nõ the saurizent, hoc enim tra innuit congregans multa, neque sit iracundi, & tribulati spiritus, quod significat baculus, neque sint ficti, & duplici corde, quod significat tunica duplex.

Duas tunicas. Simplex vestimentum, est quicquid est necessarium, alicui secundum qualitatem loci vel temporis. Duplex est, quod vltra necessitatẽ est. Allegori. in duab. tunicis, duplicitatem prohibet.

Ibi manete. Ne excurseris per domos & inuiolabilis hospitij iura mutetis. Vnde secũdum Matthæ. Domus in qua manere debeant prius eligenda est, vt mutandi hospitij necessitas auferatur.

Puluerem pedum vestrorum. Puluis excutitur in testimonium laboris sui, qđ ingressi sunt in ciuitatẽ, & vsq; ad illos p̃dicatio peruenit. Vel, excutitur, vt nihil ab eis accipiant, qui euangelium spreuerunt, nec etiam necessaria vitæ.

ALLEGOR. Ne cõmunicetis inanibus verbis, & gestis perfidorum, quæ pulueri comparanda sunt, ne castæ mẽtis vestigiũ polluatur. Puluerem vero fidelis populi q̃ humana fragilitate colligitur, dẽt prædicator Euangelij abolere, & quasi suum in se suscipere. Vñ Apostolus. *Quis infirmat, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?*

CAPVT IX.

1 Conuocatis autem Iesus duodecim Apostolis dedit illis † virtutem, & potestatem super omnia dæmonia, & vt langores curarent. Et misit illos prædicare regnum Dei, & sanare infirmos. Et ait ad illos: † Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Et in quamcunque do- [a Quamdiu in illa ciuitate prædicabitis.] mum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa etiam puluerem pedum vestrorum executite in testimonium supra illos. Egressi autem circumibant per castella, euangelizantes, [a Dum hæc fierent a Domino in Galilęa Herodes decollauit Ioannem.] & curantes vbique. Audiuit autem Hærodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat, eo quod diceretur à quibusdam, quia Ioannes surrexit a mortuis, a quibusdam vero quia Elias apparuit, ab aliis autem, quia propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes: † Ioannem ego decollaui, quis autem est iste de quo ego audio talia? Et quærebat vi- [a Vt forte si ipse sit Ioannes, possit agnoscere.] dere eum. Et reuersi Apostoli † narrauerunt illi quæcunque

(Margin letters: a, b, c, d, e, f, g, h, i; B; C. Margin verse numbers: 1, 2, 3.)

(Marginal notes: † ptãte, & autoritatem. 2. Corn. 11. g. † Marc. 6. b. Ma. 6. b. † Matt. 14. b. Ma. 6. c. Mat. 14. a. Ma. 6. b. † nunciauerunt.)

f *Egressi autem circumibant.* In Marco legitur; Exeuntes prædicabant, vt pœnitẽtiã agerent, & dæmonia multa eiiciebãt, & vngebant oleo multos ægros & sanabant.

g *Audiuit autẽ Herodes tetrarc. om. &c.* Notandũ quod Herodes propter dissonos populi rumores prius hæsitauit, sed postea confirmato animo dixit pueris suis, vt apud Matthæũ, & apud Marcũ legitur. *Hic est Ioãnes Baptista, & ipse surrexit a mortuis, & ideo virtutes operant in eo.*

E

✱ THEOPHYLACTVS. Iste Herodes erat filius magni Herodis, qui pueros interemit, sed ille quidem Rex erat, hic autem tetrarcha.

h *Ioannes surrexit.* Qui Ioannem cuius nullum signum viderãt, resurrexisse dicebãt, p summam malitiam Iesum resurrexisse negabant, cuius multa mirabilia opera videtãt, in cuius passione multa miranda contigerant.

✱ THEOPHY. Iudæi resurrectionẽ mortuorum expectabãt in vita carnali, & in commessationib. & potib. sed resurgentes non erunt in carnalibus actibus.

i *Narra.* Narrant Apostoli Domino quæ fecerint, & q̃ꝰ docuerint, quomodo Ioannes dum ipsi doceret passus sit. Vnde sequitur.

F

Et assum-

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT IX.

1 Conuocatis autem. *Descripta prædicatione Christi per seipsum, hic consequenter describitur prædicatio facta per missionem discipulorum. Et quia prædicator verbi diuini post descensum per prędicationem ad p̃ximum, dẽt per orationem ascẽdere in Deum, sicut & in scala Iacob Angeli descendebant, & ascendebant, vt hẽtur Genes. 28. Ideo saluator primo mittit discipulos prædicare. Secundo docet eos orare. 11. c. Adhuc circa primum præmittit missio Apostolorum. Secũdo, subdit quia primo describitur Apostolorũ missio. Secundo, eorum reuersio, ibi:* Et reuersi Apostoli. *Prima adhuc in duas, in partem principalem, & incidẽtalem, quę incipit ibi:* Audiuit aũt Herodes. *Circa primã partẽ datur autoritas Apostolis prædicãdi, & ptãs. miracula faciendi ad confirmationem suæ doctrinæ, & sic mittuntur prædicatores. Et patet sententia huius partis ex dictis Matthæ. 10.*

2 Audiuit autem. *Hęc est pars incidentalis, quia per prędicationem Apostolorũ facta Christi prædicantium Herodes audiuit famã de miraculis Christi, & desiderabat videre ipsum, magis ductus curiositate videndi miracula quam deuotione, propter quod Christus noluit in præsentia eius aliquod miraculum facere, vt hẽtur infra, 23. Rõnes vero quare aliqui credebant Christum esse Ioannem de quib. fuit iste Herodes, alij Eliam, alij Ieremiam, alij vnum ex prophetis antiquis, tactæ fuerunt breuiter Mat. 16.*

3 Et reuersi Apostoli. *Hic describitur reuersio Apostolorũ de prædicatione, circa quod ostẽditur benignitas Christi ad Apostolos. primo eos benigne recipiẽdo. Secundo eos ad maiora incitando, ibi:* Et factum est cum solus esset. *Prima in duas, quia primo, describitur benignitas Christi ad Apostolos. Secundo ad populos ibi:* Quod cũ cognouissent turbæ. *Circa primum dicitur.* Et reuersi Apostoli narrauerunt q̃cunque fecerunt. *Licet.n. nõ indigeret tali narratione cum omnia sciret per se ipsum, & hoc etiam Apostolis esset notum, tamen retulerunt ei per modum amicabilis collationis discipulorum cum magistro.*

✱ Et assum-

MORALITER.

Conuocatis autẽ Iesus duodecim Apostolis dedit illis, &c. Hæc item facit prædicatorib. euangelij, si faciant, quod in se est dãdo potestatem eiiciendi dæmones spiritualiter de corporibus hominum & sanandi languores vitiorum.

Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, &c. Hoc faciunt qui se diuinæ prouidentiæ committũt, rationabiliter tamen ne Deum tentent.

† *Et quicunque non, &c.* Per quem significantur leues motus impotentię, qui solent etiam in viris perfectis ex hoc subito surgere, q statim sunt excutiendi per virturẽ patiẽtiæ.

2 *Audiuit au.* Per istũ significantur curiosi, qui facta mirabilia bonorum videre quærunt & audire, sed non imitari.

3 *Et reuersi.* Per hoc ostenditur q prędicatores post p̃dicationis discursum redire dẽnt ad contemplationis secretũ, & opera sua coram Deo discutere, vt de bonis gratias agãt, & de defectibus veniam petant.

A a *Et assumptis.* Non ociosis, non in ciuitate synagogæ, id est, secularis dignitatis residentib. sed inter deserta Christũ quærentib. cœlestis gratiæ alimenia impert tu . Qui.n.non fastidiunt, à Christo suscipiũtur, & spũaliter, & corporaliter, etiam si indigent, curantur. Et nota, quia postquam pfecta est mentio passionis Ioannis, Christus reficit, quia post defectum legis, euangelicus cibus incipit. Deniq; postquam curata est mulier q̃ gestat figuram ecclesiæ & postquam apostoli ad prædicãdũ sunt missi, fit mentio refectionis, quia per apostolos in ecclesia vera refectio fit

Mat.14. M Mar.6.d †Ciuitatis quæ vocatur Bethsaida.

b *Secessit seorsum.* De collato Ioanne secedit in desertum, quia relicta Iudæa, q̃ ꝓphetiæ sibi non credẽdo caput abstulerat, in desertum ecclesiæ, q̃ virum non hẽbat verbi pabula largit. Vnde & Bethsaida domus fructuum interpretatur. Et transeuntem ad gẽtes, multæ cateruę fidelium relictis mœnib. priscæ conuersationis, neglecto variorum dogmatum munimine, sequuntur, vt q̃ prius in Iudæa tm̃ erat notus, iam super omnem terrã exaltaretur.

†Mar.6. f. †Io.6.b. †discubitis. †discumbere fecerunt.

^a Non timere mortis, sed vt parceret inimicis, ne homicidium homicidio iungerent.
fecerunt. † Et assumptis illis secessit seorsum in locum de-
^a pertinens & vicinus Betsaidæ ciuit. ti Galilææ.
sertum † qui est Bethsaidæ. Quod cum cognouissent turbæ,
^Fatigatos. ^a Docet inscios.
sequutæ sunt illum, & excepit illos & loquebatur illis de
^a Non de secularibus. ^b Aegros.
regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. † Dies autem
cœperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi:
Dimitte turbas, vt euntes in castella, & villas quæ circa sunt,
diuertant, & inueniant † escas, quia hic in loco deserto sumus. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: † Non sunt nobis plus quam quinque panes & duo pisces: nisi forte nos eamus, & emamus in omnem turbam hanc escas. Erant autem fere viri quinque milia. † Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per † conuiuia quinquagenos: & ita fecerunt. Et † discubuerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus, respexit in cœlum, & benedixit illos, & fregit

B *Secessit.* Cum turbæ quidem voluntatem eundi, sed perueniendi vires non hẽrent, ideo egreditur Dominus de loco suo, & pergit obuiam, & visa turba miseretur, & curat languentes, vt fides plena statim præmium consequatur.

✲ THEOPHYLA. In desertũ locum abiit Dominus quia operaturus erat miraculum panum, ne qs diceret de ciuitate prope existente oblati sunt panes.

c *Sequutæ sunt illum.* Non iumentis, non vehiculis, sed pro labore pedum, vt ardorem mentis ostenderent.

d *De regno Dei, & eos qui cura indigebant.* ✲ THEOPHYL. Vt addiscas, quod q̃ secundum nos est sapiẽtia, diuidit verbo & opere, & quod docet dicere operãda & operari dicta.

e *Sanabat.* Nemo cibũ Christi accepit nisi antea sanat' fuerit, qa post remissionẽ peccatorũ tribuit alimonia cęlestis.

f *Dies autem cœperat.* Declinata die reficit, qa vel fine seculorum ꝓpinquãte, vel cum sol iustitiæ occubuit, a spũali fame sumus saluati. Et nota ordinem mysterii: Prius p remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuitur, postea alimonia mensæ cœlestis expenditur.

Io.6.b. Mat.8.b. Io.6.f.

g *Non sunt nobis.* Nota qa Dominus cuiq; p virib. dona tribuens, & ad perfectiora semp prouocãs, ne aut infirmum validior cib. opprimat, aut validum exilia alimenta nõ satiẽt. Primo quinq; panib. hordeaceis quinq; milia. Secundo septẽ panib. quatuor milia hominũ refecit. Tertio, discipulis C mysteriũ suæ carnis & sanguinis tradidit; Ad vltimum magno muner dat electis, vt edãt & bibãt sup mẽsã suã ĩ regno.

Nõ erant Apostolis nisi quinq; panes Mosaicæ legis, & duo pisces, id est, illæ duę psonæ q̃ in Israelitico populo vngebantur, ad regẽdum populum, reges & sacerdotes, in qb. nulla plenaria refectio poterat inueniri. Quãdiu.n.legitur Moyses, velamen positum est super corda eorum.

Exod. 34.d.

h *Nisi forte.* Nõdũ intellexerant Apostoli fidem populi credentis non esse venalem, sed nouerant nos potius e... dimendos per suas escas grauitas.

i *Quinque mil.* Per quinq; milia significantur, qui in ... ri adhuc habitatu per quinq; corporis sensus exterio... quæ possident, bene vti nouerunt. Qui quinq; panib... tur, quia tales n... se est legal. b. ad... ceptis institui, &... li timore comp... Nam qui mũd... tegre renuncia... quatuor sũt mil... Euangelicam d... nam, & septem... bus, id est, sep... mis spiritus ... tur gratia.

k *Per conuiuia quinq.* Diuersi cõ... tiũ discubitus, d... los p orbẽ eccle... designan conue... Quinquagen d... bũt qui adhuc ... nitẽtia peccato... poti, auditum ... percipiũt. Nã ... quagesimus est ... nitentiæ psalmu... Secundum alium ... gelistam centen... scumbunt, qui p... pta veniæ spe solo vitæ æternæ desiderio suspirant, qu... tenarius de læua transit ad dexteram.

✲ THEO. Docet Dñs, q̃ decet, cum hospitamur ali... reclinare ipsum; & oĩs consolationis participem facer...

✲ AVG. Qđ Lucas hic dicit quinquagenos iussos es... scũbere, Marcus vero quinquagenos, & cẽtenos, ideo... monet, qa vnus partẽ dixit, alter totũ. Verũ si alius de q... quagenis tm̃ cõmemoraret, alius de cẽtenis tm̃, valde... ret esse cõtrariũ, nec satis dignosceret vtrunq; dictum...

l *Et dis.om.* Secũdũ aliũ euãgelistã quinq; milia sup f... discũbũt, qa illi qb. adhuc sunt corporales sensus, meli... delectãt. Oĩs.n.caro fœnum. Quatuor milia super ter... recumbunt, plus est.n.terram premere q̃ sup fœno ...

m *Acceptis autẽ, &c.* Nõ noua creat cibaria, sed his, q̃ ... discipuli, bñdixit, qa veniẽs in carne nõ alia quã quæ p... sunt pdicat, sed ꝓpheticæ dicta mysteriis gratie grauid... monstrat. Aspicit in cœlũ, vt illic erigatur mẽtis acies ... lux est sciẽtiæ. Frãgit & discipulis tribuit, vt ponerent ... turbas, qa clausa legis & prophetarum eis, q p mundu... dicant patefecit. Quod superest turbis discipuli tollun... secretiora sacramenta q̃ rudes non capiunt, pfectiinqui... Nam per 12.cophinos Apostoli & eorum sequaces fig... tur foris hominib. despecti, intus salutaris cibi reliqui... alẽda humilium corda cumulati. Elegit.n. Deus infir... mundi, vt confundat fortia. Et manus, q̃ prius in coph... seruierat, iã p crucẽ Christi vitę cęlestis operat alimoni... & eo cibũ fidei ꝯgerit, vbi ante erat cœnũ pfidiæ Gen...

n *Et fregit.* Frãgẽdo multiplicati sunt panes, vt plurir... pascãt. Lex.n. Moysi dum exponitur, multos libros faci... lege dr. Non mœchaberis. Hunc pãnẽ frangit Christus ... audit hoc verbũ nõ aliunde adijciẽs, sed de suo partiẽs. ... videt inquit mu.ad cõ.eam; iã mœ:est eã. Hẽs fragmen... De suo addit: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum.* ... aliud. *Et si dextera tua, &c. abscide eam.* Et: *Qui dimissam à ... ducit, mœchatur.* Vides ex no quam multa fragmenta?

☞ *Distribuit.*

✲ NICOLAVS DE LYRA.

1 Et assump. *Vt requiescerẽt segregati a tumultu populorũ, & se recolligerent in oratione, sicut fuerunt dispersi in prædicatione.*

Diuisio. 2 Qđ cũ cog.tur. *Hic cõsequẽter describitur benignitas Christi erga populos. Primo recipiendo eos curialiter: q̃ notatur cũ dicitur:* Et excepit illos. *Secundo, quia pauit eos spiritualiter. Ideo sub...* Et loquebatur eis de regno Dei. *Tertio, quia curauit ... gnaliter, cum subditur.* Et eos q cura indigebant, sanabat. *... to, quia famelicos pauit corporaliter, vt patet in littera sequenti ... ius expositio patet ex dictis Matth. 14.*

✲ 1 . Et

† MORALITER.

† *Et loque.* Ostẽdens q̃ inter religiosos nõ dẽt esse locutio de fabulis, sed de sacris scripturis. † *Et eos &c.* Et sicut fecit corporaliter, sic dẽnt pdicatores & doctores facere spũaliter. Et hoc est contra illos, qui multum occupant circa vnã psonam cõsilio spirituali non multum indigentẽ, & circa peccatores multum indigentes paruam aut nullam adhibent curam. † *Et accedentes duodecim dis.il.di.tur.* Per quin... panes, quinque libri Moysi. Per duos pisces, Prophetæ ... agiographa. per 12. cophinos, noui testi doctrina, p Apostolos, scripta & prædicata designantur, quibus fideles spiritualiter nutriuntur.

† *Et inter*

a *distribuit discipulis suis.* Prouocat Apostolos ad fractionē pa...,vt illis nō habere tessaribus magnitudo signi notior fia... Insinuat quod per eorū doctrinam ieiuna corda quoti di... sunt pascenda.

b *Et saturati sunt* Quod māducās populus satiatur, signifi ca... famem in perpe tu... ab electis re pendendam, quia nō ... et qui accepe rit Christi cibum. Quod Apostoli mi ... ant, futuram di ... onem Dominici corporis & sangui nis pronunciat.

c *Cophini duodecim.* ... quinque mili ... hominum plus ... dat, quatuor mi lib ... minus? Quia quatuor milia tri ... cū Christo fue runt, & ideo ampli us cælestis pabuli re ... erunt

d *Et factū est.* Post miraculum cum tur ba vellent eum face re regē, demissa tur ba fugit & ascendit in montem solus o rat, & antequam di scipuli ascenderet in nauiculam, aderant cum ipso. Ipse aūt solus orat patrem. Possunt. n. sancti fide & amore Domino cōiungi, & eum hominib. excellentiorē videri, & conuersationem eius in carne passib. humilitatis sequi, sed incomprehēsibilia paternæ positionis arcana nullus penetrat, & solus quod orādum nouit orat. Cum discipu lis aūt non reperitur orasse, sed solus obsecrat, quia Dei consi lium humana corda non capiunt, nec quisquam potest interiorum particeps esse cum Christo.

e *Quem me dicunt esse turbæ.* Exploraturus fidē discipulorū, prius vulgi sententiam inquirit, ne Apostolorum fides fir mata videatur vulgari opinione, sed veritatis agnitione. Merito turbæ nominātur quod diuersas de Domino ferunt sententias, quorum sermo & sensus instabilis est & vagus, quibus suos distinguens ait: *Vos autem quem me esse.*

Ioannem Baptistam. Opinio de Ioāne ideo forte erat, quia vtero matris positus, Domini præsentiam sentiebat. De Elia, quia raptus est in cœlum, & venturus creditur. De Ie remia quia in matris vtero sanctificatus est.

Vos autem Qui tractat debet audientium cōsiderare personas, ne prius irrideatur quam audiatur.

Christum Dei Complexus est omnia, qui naturam & no men expressit. In nomine enim Christi & diuinitatis & in carnationis est expressio & fides passionis. hæreticus etsi no men Christi non negat Christum tamē negat, qui nō omnia quæ Christi sint confitetur.

Præcepit ne. Iubet tacere discipulos vt fallat pricipē mūdi, & dicit vt declinent iactantiam, doceat humilitatē. Simul ne adhuc rudes & imperfecti discipuli maioris prædicationis mole opprimerentur.

✻ Chrysostomus Iussit tacere, vt sublatis de medio scandalis & crucis cōsummato patibulo, imprimeretur audientium menti cōueniens de eo opinio. nam radicatum semel & postmodū euulsum, vix vnquā denuo insitum retinebitur. Quod autē semel insitum perse uerat immobile, de facili concrescit. Nā si Petrus ex solo auditu scādalizatus est, quid quam plures paterentur, cum audirent filium Dei esse, viderent autem crucifixum & consputum?

Completo autem passionis sacramento, oportunius dicitur apostolis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritussancti: Mat. 28. d. Tunc non prodesset eum publice prædicare Dei filium, quē mox erant visuri flagellatum & crucifixum. Prohibeat dr ergo eum Euangelizare Dei filium, vt Euangelizarent postea crucifixum.

& distribuit discipulis suis, vt ponerent ante turbas. Et man-
a ducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod
b superfuit illis fragmentorum cophini duodecim. Et factum
c est cùm † solus esset orans, erant cum illo & discipuli, & in- 1 †
d terrogauit illos dicens: Quem me dicunt esse turbæ? At illi
e responderunt & dixerunt: Ioannem Baptistam, alii autem
f Eliam, alii vero quia Propheta vnus de † prioribus surrexit. † antiqs. Isa. 40. b
g Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respon-
(Non popul sententiam expectat sed suam promit. — Vnus pro omnibus.)
h dens Simon Petrus, dixit: Christum Dei. At ille † increpans † intermi natus illis.
i eos præcepit ne cui dicerent hoc, dicens: Quia oportet fi- 2
lium hominis multa pati, & reprobari à senioribus & princi-
pibus sacerdotum & scribis, & occidi, & tertia die resurgere.
k Dicebat autem ad omnes: † Si quis vult post me venire, ab- †
(a Non tantum sua sed etiam ipsum secundum quod fuerat homo vetus.)
l neget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequa-
(Qui tempore persequutionis vel praesentem vitam custodit. — a In futuro.)
m tur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, per-
(a Vitam æternam. — b Econtrario. — Vitam præsentem.)
n det illam. Nam qui perdiderit animam suam propter me, sal-

k *Dicebat autem.* Quæ ad fidem Dominicæ natiuitatis vel passionis pertinent, solis seorsum discipulis aperuit, sed hęc ad omnes.

l *Abneget semetipsum.* Nisi quis a seipso deficiat, ad eū qui su per se est nō appropinquat: Et nouitatē ad quā vocatur nō apprehēdit, nisi mactet vetustatem, in qua natus fuit. Et cū cessat a vitiis exquirat etiam virtutes, vnde subiungitur.

m *Et tollat Crucem.* Gregorius. Crux tollitur quando per abstinentiam corpus afficitur, vel per compassionē pro ximi affligitur animus; Quod etiam aliqui Philosophi fece runt. *Et sequatur me.* Hoc solus Christianus. Hom. 32 in Euāg.

✻ Theophyl. Crucem hic dicit mortē exprobrabilē innuens quod si quis vult Christum sequi, non debet effu gere propter ipsum etiam exprobrabilem mortem.

n *Nam qui.* Gregorius. Sicut persecutionis tempore ponenda est anima, ita in pace frangenda sunt desideria ter rena, vt quanto videtur homo securior, tanto sit ad sui custodiam sollicitior. vbi supra.

✻ Theophylactus. Erubescit Christū, qui dicit, nūquid credam crucifixo? Sed & sermones eius erubescit, qui Euangelii ruditatem contemnit. Quod autem hunc Dominus erubescet in regno suo, tale est, sicut si aliquis pater familias habens seruum prauum, erubescat eū nominare. Quid

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et factum est. *Hic consequenter ostēditur beneuolētia Christi ad discipulos. incitando eos ad meliora, videlicet ad martyrium, quod est præcipuus actus charitatis, secūdū quod dicit Saluator Io. 15. b. Maiorem hāc dilectionem nemo habet, quā vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Primo igitur inuitat eos ad martyriū verbo. Secundo, facto, ibi: Factum est autē dum complerentur. Prima in duas: quia primo, incitat eos verbo ad martyrium Secūdo, ostēdit martirij præmiū, ibi:* Dico autem vobis. *Circa primū præmittitur Christi duplex interrogatio, & duplex discipulorū responsio: Videlicet quid vulgares de Christo dicerent. Et quid Apostoli de hoc sentirent, & patet sētētia ex dictis Matth. 16. Sciēdū tamē quod īterrogatio Christi nō procedebat ex ignorantia, sed vt ex responsione discipulorum qui credebāt ipsum esse veraciter Christum Dei filium efficacius incitaret eos ad martyrium exemplo eiusdem animati, qui cum esset tātæ dignitatis, voluit pro nobis mortem pati, ideo subditur.*

2 Hoc dicens quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari a senioribus, &c. *Patet sententia ex dictis Matth. 16. excepto quo subditur.*

✻ Nam

MORALITER.

† *Et interrogauit illos dicens quē me dicūt esse turbæ.* Hoc autē ideo fuit, vt falsas opiniones a suis discipulis remoueret, & de veritate melius informaret. sic doctor Euāgelicus debet errores destruere, vt melius possit astruere veritatem.

2 *Hoc dicēs: Quia oportet filiū hominis multa pati, & reprobari a senioribus. &c.* Prædixit suam passionem, & consequenter induxit ad ipsius imitationem dicens.

† *Si quis vult post me venire abneget semetipsum, & tollat crucē suam quotidie, &c.* Consimiliter boni prælati inducunt subditos ad bonum per exemplum sui.

A a *Quid enim pro ficit*. Quia aliqñ tpalia despicimus, sed humana verecundia præpediti, rectitudinem quam habemus in mente non audemus voce exprimere, congruum medicamentum subiungit. *Qui me eru.*

Persecutionis tẽpore poterant erubescere fideles substãtijs nudari, honoribus deijci, verberibus affligi. Pacis tẽpore sæpe veremur a proximis despici, iniurias verborum pati, prius satisfacere illis, quibus fuimus irati. Habet ergo Christianus etiã in pace vbi in confessione Christi veraciter possit probari, scilicet si imitatur humilitatem sui capitis.

b *Hunc filius homi.* Non sufficit ad probationem fidei vox professionis, quam defendit a verecundia professio generalitatis.

c *Aliqui hic stan.* Qui stat cum Christo non gustat mortem, quia nec tenuẽ mortis æternę sensum hẽbit, qui Christi consortia meruerit, cui nec in morte interrumpitur ordo viuendi.

d *Donec vi.re.* Quia arduum erat animam periculis, corpus morti offerre, sustẽtat infirmitatẽ humanę mẽtis remuneratione præsentium, ne frangatur desperatione vel tædio. Visa enim æterna gloria, etsi transitu & ad breue momẽtũ fortiores tamẽ ꝯtra mundi aduersa reddũtur. Promittit itaque futurã gloriam in transitu vidẽdam in terra, vt certius in cœlo speretur æterna. Vel ꝓmittit aliquos de discipulis victuros dilatationẽ ecclesiæ antequam ꝑ mortem recedãt de mundo, vt in præsenti contra mũdi gloriã erecti certius credantur in cœlo regnaturi.

✻ THEOPHYL. *Donec videant regnum Dei.* Id est, gloriam in qua iusti erant, hoc autem dixit de transfiguratione, quę forma erat futuræ gloriæ ac si diceret, sunt aliqui hic stãtes Petrus scilicet, Iacobus & Ioannes, qui non attingent mortem, donec in tempore transfigurationis videãt, in qua gloria erunt qui me confitentur.

e *Post hæc verba.* Alij qui sex dies tantũ numerãt post sex ætates seculi sanctis a labore quiescendũ signant. Lucas qui & primũ quo promittitur, & vltimũ quo promissio impletur connumerat, octaua innuit resurgẽdũ Nam sicut Christus post sextã sabbati qua crucem ascẽdit, & post septimã sabbati, qua in sepulchro quieuit octaua die resurrexit Sic nos post sex seculi ætates quibus pro domino patimur & laboramus, & post septimam quietis animarũ quæ interim

C in alia vita geritur, octaua ætate resurgemus.

f *Aßumpsit Petrum.* Tres tantum dicit, quia multi vo[...] pauci electi, & qui fidem trinitatis inuiolatam seruant, [...] na merentur visiõne lætari.

Scit meritorum cognitor perfectiores fuisse cæteris apostolos. Signant illos qui habent fidem, spem, charit[...] Vel per Petrum, [...] positi siue coniu[...] per Iacobum, pc[...] tentes vel actual[...] Ioannem, Virg[...] vel Theorici.

g *Ascendit in* [...] *tem* In mõtem o[...] rus ascendit, vt [...] nuat, quia qui re[...] rectionem expe[...] mentem in exc[...] eleuare, & conti[...] precibus debent [...] sistere.

Pro possibili[...] cuiusq; minuitur [...] bum, aut crescit [...] nisi altioris pru[...] tiæ cacumen a[...] das non tibi ap[...] sapientia, non a[...] ret mysteriorum [...] gnitio non app[...] quãta sit gloria, quanta sit spes in Dei verbo, sed appare[...] mo natus ex virgine literarũ opertus ĩuolutionibus. Se[...] cende, crede natũ de virgine, natũ de spiritu triũphant[...] cruce mortuos suscitantẽ, iam pfecta est verbi facies al[...]

h *Vt oraret.* ✻ DAMASSENVS. Aliter orant serui, a[...] orabat dñs. Serui orãtis oratio est per intellectus ascen[...] ad eum, sed sacer intellectus Christi qui secũdũ hypost[...] Deo vnitus erat, manu ducens nos ad ascensum, quo p[...] tionem ad Deum ascenditur & docens ꝙ aduersarius [...] non est, sed tanquam principium venẽratur genitorem.

i *Et factus est.* Transfiguratus, nõ substãtiam veræ car[...] misit, sed gloriam, vel suæ vel nostræ resurrectionis ost[...] qui qualis tunc apostolis, talis post iudiciũ cunctis app[...] bit electis, Nam in ipso iudicio & bonis & malis in fo[...] serui apparebit vt videant in quem pupugerunt.

k *Et vesti.e.* Vestes domini sancti sunt q Christũ indu[...] Quæ vestis domino in terris cõsistente despicabilis, & [...] rum similis visa est, sed domino montem ascẽdente fu[...] quia nondũ apparuit quid erimus, sed tandẽ similes e[...] mus, quando videbimus eũ sicuti est. Vel vestimenta v[...] sermones sunt scripturarum, & quædam indumẽta di[...] intellectus. Quia sicut illis apostolis in altera specie a[...] ruit ipse, & vestis eius refulsit, ita & oculis mentis tuæ [...] diuinarum sensus albescit lectionum.

l *Ecce duo vi.* Notandum est, non corpora vel animas [...] vel Moysi apparuisse, sed ex aliqua subiecta creatura ill[...] pora formata fuisse; potest etiam credi angelico minist[...] illud factum esse, vt angeli eorum personas assumeren[...]

uam faciet illam. † Quid enim proficit homini, si lucretur vniuersum mundum, seipsum autem perdat, & detrimentum sui faciat? Nam qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in † maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum. † Dico autem vobis verè, sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei. † Factum est autem post hæc verba ferè dies octo, & assumpsit Petrum & Iacobum & Ioannem, & ascendit in montem vt oraret. Et facta est dum oraret, species vultus eius altera, & vestitus eius albus † refulgens. Et ecce duo viri loque-

(Interlinear: a Id est, erubescibilia de me confiteri noluerit. — Abijciet. — Temporaliter. — a Glorificationem corporis in transfiguratione. — Imaginariam. — repræsentationem futuræ beatitudinis. — Vt tribus idoneis testibus totus mundus crederet. — a Qui claues cœlorum accipit. — a Qui primo solium sacerdotale ascendit. — a Cui mater committitur. — Sicut sol.)

(Margin: † Matth. 16.d. Mar. 8.d. — † Effulgurans.)

f *Aßumpsit*

Mor[...]

NICOLAVS DE LYRA

✻ 1 Nam qui me eru. *Non audens confiteri Christum & veritatem euangelij.*

2 Hunc fi.ho.eru. *Non reputans eum de suis. Ratio autem huius est, quia non solum credere est necessarium ad salutem, sed etiam confiteri ore, secundum quod dicitur Ro. 10.b. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Hæc tamen confessio pertinet ad præceptum affirmatiuum. Quod licet obliget semper non tamen ad semper, sed pro loco & tempore, occurrente casu in quo ex omissione confessionis fidei subtraheretur honor debitus Deo. Vt si quis interrogatus de fide taceret, quando ex sua taciturnitate crederetur ab alijs ipsum fidem non habere vel ipsam fidem falsam esse vel ob eius taciturnitatẽ alios auerti cõtingeret à fide, et sic peccaret mortaliter, & per consequens inter Dei filios nõ esset computandus.*

3 Dico autem vob. *Hic consequenter ostendit martyrii præmiũ vt magnitudo præmii auferat terrorem supplicii. Et primo desc[...] tur illa ostensio. Secundo æmulationis discipulorum reprehensio, i[...] factum est in sequenti die. Circa primum sciendum, quod i[...] ostendit præmium martyrii. inquantum ostendit se tribus disci[...] suis in forma gloriosa, quando transfiguratus fuit coram eis q[...] consimilem gloriam resurgent corpora martyrum, secundum q[...] dicit Apostolus ad Phil. 3.d.* Saluatorem expectamus I[...] Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ [...] figuratum corpori charitatis suæ. *Et patet sententia huius [...] tis ex dictis Mat. 17. exceptis quæ sequuntur.*

4 Et facta est dum oraret. *Non est intelligendum, quod q[...] tas vel figura faciei Christi fuerit mutata, sed a gloria anim[...] redundauit in corpus ipsius claritas, quæ est proprietas corpor[...] riosi.*

5 Et vesti.eius albus refulgens. *Vt claritas vestis corres[...] ret claritati corporis.*

✻ E[...]

MORALITER.

† † *Factum est autem post hæc verba.* Per Petrum in fide feruẽtissimum significatur fidei feruor. Per Iacobũ ĩter Apostolos primo martyrizatũ, constantiæ vigor. Et per Ioannem virginem munditiæ decor. Ista tria cõscendere faciũt cum Christo montem cõtẽplationis, & ibi videre speciẽ fu[...] beatitudinis. Et Moysen & Eliam cũ Iesu loquentes, [...] concordiam legis & prophetarum cũ euangelio. Et a[...] verbũ illud mẽtis auditu. hic est filius meus dilectus, & [...] dicere per experientiã dulcedinis diuinę *Bonũ est nos hi[...]*

† *Ma[...]*

a bantur cum illo. † Erant autem Moyses & Elias visi in ma- 1
b iestate, & dicebant † excessum eius quem completurus 2
c erat in Hierusalem. Petrus vero & qui cum illo erant, gra- 3
a Nemo nisi vigilans videt gloriam Dei.
uati erant somno: Et euigilantes viderunt maiestatem eius,
& duos viros qui stabant cum illo. Et factum est cum di-
a Vnde Apostolus. Cupio dissolui & esse cum Christo.
d scederent ab illo, ait Petrus ad Iesum. Præceptor, bonum
est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula, vnum tibi,
e & vnum Moysi, & vnum Eliæ. Nesciens quid diceret. Hæc au
Quia maiori luce suffudit.
f
g tem illo loquente, facta est nubes, & obumbrauit eos, & ti-
h muerunt intrantibus illis in nubem. Et vox facta est de nube,
i
k dicens: † Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et dum †
l fieret vox, inuentus est Iesus solus, & ipsi tacuerūt, & nemini
m †dixerunt in illis diebus quidquam ex his quæ viderant.† Fa- 4
ctū est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, 5

Mortuus & viuus apparent, vt significent Christum mo rituū & post victurū, & vt viuamus Christo, & moriamur mundo. Etiā apostolis dat signum de cęlo, vt fides eorū augeatur. Sed scribis tentantibus dare noluit, vt indurarētur.

a Erant autem Moyses, & Elias visi. Per Moysen, infernales, per Eliam, cœlestes, per Apostolos, terrestres ad iudicium venturi significantur.

b Dicebant excessum. Moyses, id est, legislator, & Elias prophetarū eximius apparent cum verbo, vt ostendant ipsum esse qui locutus est in lege & prophetis, & quem lex & prophetæ promiserunt. Qui non in infimis, sed in monte visi sunt, quia soli mente excelsi maiestatē scripturæ quę in Domino completa est perspiciunt.

Dicebāt excessum. Eius quem completurus erat in Hierusalem, quia lex & Prophetę quoscunq; in cacumine fidei inueniunt, dispensatio nis eius mysteriū docent. Per Moysem mortuū, signantur sancti, q ab initio mūdi vsq; ad diē iudicii defuncti, in ipso iudicio sunt resuscitandi. Per Eliam viuētē, qui viui inueniuntur, q in maiestate vīr, quia cum Christo regnabūt gloriosi, qui excessum eius dīt, quia tunc sancti misericordiā Domini laudabunt qui pro salute eorū dignatus est mori.

Tres testes habemus de terra, tres de cęlo. Moysen & Eliam & ipsum patrem. Septimus in medio eorum est Dei filius, cum soleat duorum sufficere testimonium, & hic est testimonium plurimorum.

c Grauati erant somno. Somno grauantur, quia splendore incomprehensibilis deitatis premitur sensus humani corporis. Vel somno grauantur, vt resurrectionis gloriā post corporis quietem viderent & sancti eo verius maiestatē Dñi videbunt, quo carnis suæ in qua mortē vicerant immortalitate gaudebunt. Tunc Moysen & Eliam speculabunt in gloria, quia melius intelligent quomodo vnum iota aut vnus apex non præteribit a lege, & quomodo Dominus legem & Prophetas non soluerit, sed adimpleuerit.

d Bonum est nos hic esse. Qui ad montanam conscenderat nō vult ad terrena descendere, sed semper in sublimi perseuerare, & est Petrus in persona ingredientium regnum Dei.

Bonum est nos hic esse. Bonum est in regno Dei esse. Q. d. Nos soli hac luce fruemur, non Iudæi inuidi. Tria tabernacula, i. verba, cogitationes, opera.

✻ Chrysost. Audiebat Petrus φ oportebat ipsum mori & die tertia resurgere, videbat autem multam distantiam & solitudinem, vnde considerauit quod plurimā haberet locus tutelam,

Vnum Moysi. Quomodo noscunt quos antea nō viderūt? per maiestatem super eos venientem, sicut in futura resurrectione vnusquisque alterum cognoscet, & desideratā in altero alter per charitatem intelliget.

e Nesciens quid diceret.. Et si Petrus ex humana infirmitate nescit quid dicat, insiti tamē dat ardoris initiū, dū eos quos videre delectabat, etiam officio sistere quęrit. Errabat, qa in terra & ī hac mortali carne, sibi & coapostolis suis dari cupiebat regnū, qđ in cœlis & carne mortali expoliatis est pmissum. Sic errat, qui tria tabernacula legi & prophetis & euangelio facere desiderat, cu hęc ab inuicē non discrepēt, nō tria sed vnū habentia tabernaculum, id est ecclesiā Dei. D

g Facta est nubes, & obūbrauit eos. Et si Petrus ex infirmitate ignorat, placet tamē obsequii deuotio. Vnde & nubes obūbrat, diuini spiritus est ista obumbratio quæ non caligat affectibus hominum, sed reuelat occulta, cuius profectus ostēditur audita voce dicentis, Hic filius meus.

Quia materiale quę siuit tabernaculum, nubis accipit obumbraculum, vt discat in resurrectione, nō tegmine domorū, sed spiritussancti gloria sanctos esse protegendos. E

h Et timuerunt. Timent, quia humana fragilitas conspectū maioris gloriæ ferre non sustinet, & quanto quis ampliora quæsierit, tanto magis ad inferiora collabitur, si mensuram suam ignorauerit. *Matth. 17.c. Mar. 9.c

✻ Theophyl. Petro dicente faciamus tria tabernacula, Dominus tabernaculum non manufactum fabricat, & illud ingreditur cū Prophetis, unde dicitur. Facta est nubes & obumbrauit eos, vt ostenderetur, quod non minor est patre. Sicut enim in vetere testamento in nube dicebatur Dominus habitare, sic & nunc nubes suscepit Dominum, nō caliginosa, sed lucida.

i Et vox. Vox patris Petrum sublato terrore docet veritatē. Et nota, φ sicut Domino baptizato, sic & transfigurato mysterium Trinitatis declarat, quia gloriam q̄ in baptismate ɔfitemur, in resurrectione videbimus. Spiritus ibi in columba hic in nube lucida, quia qui nūc simplici corde fidem seruat, tunc aperta luce visionis comtemplabitur, qđ credidit, ipsaque qua illustrabitur gratia, protegetur.

k Inuentus est Iesus solus. Non Elias, non Moyses, sed quem solum videtis, huic figendum est tabernaculum in corde. Recedūt ergo illi vbi Dominus cœpit designari, ne ad seruos vox patris missa putetur.

Typice. Ablata nube, & euanescentibus Moyse & Elia solus cernitur, quia legis & prophetarum vmbra discedente, verum lumen coruscante Euangelii gratia reperitur. Ho. 11. b

Tres in principio videntur, vnus in fine, quia in fide pfecta vnum sunt. Omnes enim in corpore Christi vnum sumus. Vel fortasse, quia lex & Prophetæ ex verbo: quæ autē ex verbo cœperūt, in verbo desinunt. Finis enim legis est Christus ad iustitiam omni credenti.

l Et ipsi tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his, &c. Dño iubente tacēt, donec filius hominis à mortuis resurgat, ne incredibile sit pro rei magnitudine, & post tātam gloriam apud rudes sequens crux scandalum faciat. Philip. 3.d.

m Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte. F
Pro qualitate meritorum, quotidie Dñs aliis ascendit, dū perfectos quorum conuersatio in cœlis est, sublimius extollēdo glorificat, & de æternis instruit, & docet quæ à turba non audiri valeant. Aliis descendit terrenos & incipientes confortat & docet & castigat.

a Occurrit

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Erant autē Moyses & Elias visi in maiestate. Scilicet ipsius Christi, qui tunc apparuit in claritate gloriosa, vt dictum est.
2 Et dicebant excessum eius quem completurus erat, &c. Id est passionem eius futuram quam sustinuit ex maxima charitate. Quæ dicitur hic excessiua, non quia excesserit modum virtutis, sed quia excellentissimum eius gradum attingebat.
3 Petrus vero & qui cum illo erant. Nam in præsentia maiestatis opprimitur fragilitas humana.
4 Et nemini dixerunt in illis diebus. Et hoc ex pcepto Dñi, vt patet Mat. 17. vbi præcepit eis dicēs. Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis à morte resurgat.
5 Factum est a. in s. d. Hic consequenter reprimitur discipulorū æmulatio. Et primo facto. Secūdò, verbo, ibi: Intrauit aūt cogitatio. Circa primū sciendū, φ eo q Christus duxit Petrū, Iacobū, & Ioannē seorsum ab aliis ad videndū gloriam suæ maiestatis, vt prædictū est, alii discipuli (qui nondū erant in bono confirmati) aliquid humanū passi, moti fuerunt quodam zelo inuidiæ contra tres prædictos, & ideò potestas eiiciendi dæmones fuit eis subtracta, & ideo nō potuerūt curare dæmoniacū eis oblatū, vt patet in litera, vt hoc aduertentes resilirent à tali æmulatione, & ideo in fine dicitur eis.

a *Occurrit illis turba.* In monte orat,docet,maieſtatē ſuam demonſtrat, patris vocem Apoſtolis aperit deſcendens à turba excipitur,miſerorum fletu pulſatur, infidelitatis peccata exprobrat,malos ſpiritus expellit.

b *Et ecce ſpiritus apprehendit.* Mattheus Lunaticum. Marcus Surdū & mutū deſcribit. Significat autem illos qui vt luna mutātur, nunquam in eodem ſtatu manente, ſed per diuerſa vitia creſcunt & decreſcunt, qui nec fidē confitentur, nec ipſius fidei audire volunt ſermonem.

c *Roga.diſcip.* Latenter diſcipulos accuſat impoſſibilitatis, cū impoſſibilitas aliquando non ad curatorem ſed ad curā du... referatur. Vnde Dominus: Fiat tibi ſecundum verbum tuum.

d *Vſqueq uo ero apud vos,& patiar.* Nō eſt tædio affectus Dominus, nec iratus homini ſed vitio, ſicut medicus quando videt ęgrotum contra ſua præcepta agentem, increpat illum. Cur artis ſuæ faciat induſtriam perire, ſe aliud iubente, illo aliud perpetrante? Et per iſtum vnum Iudæi arguuntur infidelitatis, vnde & additur. *Adduc huc filiū tuū.*

Ma.17.b Mar.9.c Ec.27.b Io.14.a.

occurrit † illis turba multa: Et ecce vir de turba exclamauit, dicens: Magiſter, obſecro te, reſpice in filium meum: quia † vnicus eſt mihi. Et ecce ſpiritus apprehendit illum, & ſubito clamat, & elidit, & diſſipat eum cum ſpuma, & vix diſcedit † dilanians eum. Et rogaui diſcipulos tuos vt eiicerent illum, & non potuerunt. Reſpondens autem Ieſus dixit: † O generatio infidelis & † peruerſa, vſquequo ero apud vos, & patiar vos? Adduc huc filium tuum. Et cum accederet eliſit illū dœmonium, & diſſipauit. Et increpauit Ieſus ſpiritum immundum, & ſanauit puerum, & reddidit illum patri eius. Stupebant autem omnes in † magnitudine Dei omnibuſque mirantibus in omnibus quæ faciebat, * dixit ad diſcipulos ſuos. 1 Ponite vos in † cordibus veſtris ſermones iſtos. Filius enim hominis, futurum eſt, vt tradatur in manus hominum. 2 At illi ignorabant verbum iſtud, & erat velatum † ante eos, vt non ſentirent illud, & timebant eum interrogare de hoc verbo. † Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum maior 3

a Intelligens cauſas eorum fuit deſiderium gloriæ humanæ contentione ſanare.

eſſet. At Ieſus videns cogitationes cordis illorum, apprehendens † puerum, ſtatuit eum † ſecus ſe, & ait illis: Quicun-

Pauperem:

que ſuſceperit puerum iſtum in nomine meo me recipit. Et

a Nō ſolum ſecundum quod homo extra uideor, ſed etiam ſecundum deitatem in qua ſum patri æqualis. Quia idem ſum cum illo.

quicunque me recipit, recipit eum qui me miſit. Nam qui minor eſt inter omnes vos, hic † maior eſt. Reſpondens 4 autem Ioannes, dixit: † Præceptor, vidimus quendam in †

† illi. * elidit. † hiſtoria. † magnificentia, maieſtate. † aures veſtras. † Matth. 18.a. Mar.9.a † puellū. * Matth. 9.f.

e *Et cum accederet.* Dū puer ad Dn̄m accedit, eliditur, quia conuerſi ad Dn̄m plerumq; a dęmonio grauius pulſantur, vt vel ad vitia reducant, vel de ſua expulſatione diabolus ſe vindicet. Sicut ī principio naſcētis eccleſiæ multa & grauia oppoſuit certamina illis quos ſuo regno ſubtrahi videbat.

f *Et increpauit.* Non puer vim patiens, ſed diabolus vim inferens increpatur, quia qui peccantē vult ſanare, vitiū debet arguere, & depellere, ſed hominem amando refouere donec ſanatum ſpiritualibus reddat patrib. eccleſiæ.

g *ponite vos.* Vos qui meo diſcipulatui adhæretis, quib. arcana mea manifeſtius aperui, pretio ſanguinis quo mundus redimendus eſt, euentum mēte recondite, dum cæteri mirantur tanta facta diuinæ altitudinis.

g *Futurum eſt vt trad.* Inter magnalia potētię diuinę ſępius replicat abiecta paſſionis humanæ, ne ſubito veniens terreat, ſed leuius feratur præcogitata.

i *At illi ignorabant.* Hæc ignorantia, non tam de tarditate ... de amore naſcitur, q̄a adhuc carnales, & myſterii crucis ig... ri, quē Deū cognouerunt, moriturum credere nequẽ... ſed ſicut p figura... quentem audire ... lebant ſic etiā qu... de ſua traditione ... quebatur, figural... aliud ſignificare ... tabant.

K *Intrauit aut. c...* Quia viderant ... trum & Iacobum & Ioannem in mo... ſeorſum ductos ... cretumque aliqu... eis eſſe traditū. ... & Petro ſuper ... ues regni cælorū ... ſe promiſſas, ecc... ſiamque ſuper ei... eſſe ędificandam ... ti ſunt, vel iſtos ... cęteris, vel omn... Apoſtolis Petrū ... prælatum. Vel q... in tributi ſolutio... Petrum ipſi do... no pacificatum v... rant, ipſum cæt... prçferēdum arbi... bantur. Sed ſcien... eſt iſtam quæſtio... & ante tributum ... poſt tributum ſo... tum eſſe factam.

* Theophi... Videtur hanc paſ... nem ad hoc ort... fuiſſe, quod dæm... niacum curare n... valuerūt, eis de h... altercantibus, vno dicente, quod non propter meam im... tentiam, ſed alterius curari non valuit, vt ex hoc acce... contentio fuerit, quis eorum maior eſſet.

l *Quicunque ſuſceperit puerū.* Vel ſimpliciter: Pauperes Chri... ſti ab his qui volunt eſſe maiores, pro eius docet eſſe honore ſuſcipiendos. Vel paruulos malitia docet eſſe, vt puer... innocentiæ ſimplicitatem conſeruent, vt formam virtu... quam natura duce puer obſeruat, ipſi pro nomine Chr... ſequantur ex induſtria

m *Me recipit.* Qui imitatorem Chriſti recipit, Chriſtum re... cipit, & qui imaginem Dei recipit, Deum recipit.

n *Ioā.di.* Ioannes diligens Deū, & a Dn̄o dilectus, exclud... dum putat a beneficio qui non vtatur obſequio, ideo do... tur neminē a bono quod ex parte habet eſſe arcendū, ...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ponite vos in cordibus veſtris ſermones iſtos. *Scilicet ad imitandum.*

2 Filius em̄ hominis futurū eſt, vt tradatur in manib. ho. Ad ſui humiliationē ſcd̄m illud. *Philip.2.a.* Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, &c. *Quaſi dicat. Non debetis per ambitionem inuicem æmulari, ſed magis in vobis humiliari. Cætera quæ in hac parte exponenda ſunt, patent ex dictis Matth.17.*

3 Intrauit autē cogitatio in eos, quis eorū maior eſſet. *... non ſolum cogitatio interior, ſed etiam contentio exterior, ſecund... quod habetur Marci.9.e. vbi dicitur. Si quidem inter ſe in via d... tauerant, quis eorum maior eſſet. Quod reprimit Saluator ve... & exemplo pueri poſiti in medio. Et patet ſententia ex dictis M... 18.& Mar.9.*

4 Reſpondens autē Ioannes dixit. Præceptor vidimus, &... *Hic ex incidenti reſpondet ſibi factæ quæſtioni. Et patet ſenten... ex dictis. Marc..19.*

* 1 Factum

MORALITER.

† *Magiſter. obſe. te. re. in filium meum.* Iſte non plene credebat: ideo dictum fuit ei.

† *O generatio infidelis & peruerſa.* Et per eius filiū dęmoniacū ſignificatur peccator a pueritia male nutritus, pp quod difficilior eſt cura eius, ideo dr̄, q Apoſtoli non potuerunt eum curare. Et cum adduceretur ad Chriſtum, dæmon alliſit eum, & grauiter afflixit. Per quod ſignificatur, quod qn̄ peccator maxime diuturnus vult reuerti ad Deū diabolus ſibi ſuſcitat graues afflictiones ad ipſum impediendū.

Per hoc autem, quod Chriſtus increpauit dęmonem al... gentem, & non afflictum hoīem, ſignificatur, quod me... cus animarum debet fouere naturam, & vitium increpa...

3 *Intrauit autem in eos cogitatio quis eorum maior eſſet. At Ie... videns cogitationes cordis illorum apprehendens.* Per pueru... quem Ieſus accipiens ſtatuit iuxta ſe, ſignificatur innoc... ſecularis, quem Chriſtus uocat ad obſeruantiam vitæ ... gularis. Et de iſto dicitur, quod licet ſit minor in mund... tamen eſt de maioribus in cœlo.

† *Præceptor vidimus quendam in nomine, &c.* Per hanc eiect... † nem

ad oc potius ꝙ nondum hēt esse prouocandum. Tales ēt iorum salutem admittendi censentur. Igitur in hære vel in malis catholicis, non sacramenta communia in obiscum sunt, & aduersum nos nō sunt, sed diuisionē veritatiq; contrariam, qua aduersum nos sunt, & dñm sequuntur nobi letestari, & phi- debemus.

Sanctvs Titvs Bostrorvm Episcopvs. *Præceptor, vidimus &c.* Hoc non est accipiēdum, quasi Apostoli inuidia p hoc dixerint, nō inuidebant, sed ijs quoque mu hoc, Apostolis qui proprium, cere liceret, a istodiscere cupie . Quamobrem eos de q̄sito hoc os instituens, ita re ondit. *Ne inhibeatis eum, qui conterit Satan in nomine meo.* is enim vobis nō acersatur.

a nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia
non sequitur nobiscum. Et ait ad illos Iesus, Nolite prohibe-
re: Qui enim non est aduersum † vos, pro † vobis est. Factum
Imminente tempore quo pati debuerat. Passionis. 1
b est autem dum complerentur dies assumptionis eius, & ipse
a Obstinata & imperterrite mente locum quo pati decreuerat, petit. 2
faciem suam firmauit, vt iret in Hierusalem. Et misit nun-
cios ante conspectum suum, & euntes intrauerunt in ciui- 3
Hospitium a Samaritani quia conspiciunt eum i. e Ierusalem, non receperunt, quia non coutuntur Iudæi Samaritanis. 4
tatem Samaritanorum, vt pararent illi. Et non receperunt
eum, quia facies eius erat † euntis in Hierusalem. Cum vi- 5 6
dissent autem discipuli eius Iacobus, & Ioannes dixe-
c runt. † Domine, vis dicamus, vt ignis descendat de cœ- 7
d lo, & consumat illos? * Et conuersus increpauit illos
e f & dixit: † Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non 8
g venit animas perdere, sed saluare. Et abierunt in aliud 9

Theophylactvs. Mirare autem Christi virtutē qualiter per indignos & non discipulos, & eius gratia operatur, sicut & per sacerdotes sanctificātur homines, quamuis sacerdotes sancti non fuerint.

a *Nolite prohibere. Qui enim.* Non reprehenditur Ioannes, q a amore faciebat, sed docetur, vt nouerit infirmorū esse fi orumque distantiam, quia Dominus, & si remunerat fortiores, non excludit infirmos.

b *Dies assumptionis.* ✻ Sanctvs Titvs Bostrorvm Episcop. Quid est quod de assumptionis illius die Euāgelista hic dicit? Aduētāte iam tpe quo eum saluta crucem nostri causa subire oportebat, cœloque repe, Deo patri dextræ assistere, nec amplius huc illuc diua , vrolq; & ciuitates obire, hoc.n denotatur verbis illis. *Ipse faciem firmauit, vt iret in Ierusalem.*

c *Domine, vis.* Bed. Apostoli adhuc rudes & modum vindicādi ignorātes, nō ex amore correctionis aliorū, vel finiē malitiæ in illis, sed ex odio vindictā desiderant. Hanc aūt ignorantiam Dñs reprehendit. Postquam vero eos de vera proximi dilectione docuit, aliquando ptātem tribuit tales vindictas exercēdi, sicut Petro in Ananiam & vxorem eius quorum mors viuentib. vtilem metum mortis incussit, & in illis, q puniebantur, peccatum quod augere poterant si viuerent finiuit. Sed hoc raro in nouo testamēto vbi ex amore seruitur, sæpius vero in veteri testamēto vbi timore premebantur, talis ptās sanctis viris a Deo collata est. Actu. 5.

† nos. † nobis.

✻ Sanctvs Titvs Bostrorvm Episcopvs. Quod dicūt vis dicamus, &c. Id arguit noui testamenti gratia necdum fuisse imbutos, sed veteris cōsuetudinis imperfectioni obstrictos adhuc hæsisse, dicebāt enim hoc in Eliam, qui bis quinquaginta viros vna cū duob. illorum igne absumpserat, mentis oculum conicientes. E

d *Dicamus vt ignis descendat de cælo.* Ad sermonem istorum ignis de cælo descenderet, quia sunt filij tonitrui.

e *Et consumat illos. Et cōuersus increpauit illos & dixit.* In similitudine Eliæ, qui & propria manu & igne diuinitus impetrato, presbyteros Baal morte affecit. Et in hoc quod Apostoli potestatem talis Prophetæ sibi præsumunt, ostēditur in ipsis fuisse meritum Prophetarum. 4. Reg. 1. c.

Ambrosivs. Non peccant Apostoli, qui legē sequuntur quia sciebāt, & Phinees reputatum ad iustitiā qui sacrilegos interemerat, & ad preces Eliæ ignem descendisse, vt Prophetæ vindicaretur iniuria. Sed vindicetur qui timet vindictam non quærit qui non timet. Num. 25. b.

f *Nescitis cuius spiritus estis.* Cuius spiritu signati estis, cuius acta imitamini, nunc piè consulentes, sed in futuro iustè iudicantes. F

g *Filius hominis non venit animas perdere, sed sal. &c.* Perfecta virtus non habet studium vltionis, nec vlla est iracundia, vbi est charitatis plenitudo.

☞ Beda.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ Factum est autē dum cōplerentur dies assumptionis. *Superius Saluator excitauit discipulos ad martyriū verbo, hic hoc facit facto. Et diuiditur in duas. Quia primo facit quod dictū est. Secundò, remouet aliqua à suis sequacibus, ibi:* Factum est autem *circa primum dicitur:* Factum est autē dū complerētur dies assumptionis eius. *Id est passionis, per quam trāsiturus erat & assumendus ad gloriam patris, secundum quod habetur infra: 24. d. oportuit pati Christum. & ita intrare in gloriam suam.*

Et ipse firmauit faciem suam. *Id est, firmiter disposuit.*

Vt iret in Ierusalē. *Constanter & prompte ad sustinendū mortem, vt suo exemplo discipulos animaret.*

Et misit nūcios ante cōspectum suum, & eūtes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum. *Vt aduētus eius nō lateret.*

Vt pararent illi. *Scilicet hospitium.*

Et nō receperūt eum, qa facies eius. *Ex modo incedendi apparebat, vt iter eius esset in Ierusalem ad festum. Pāschale, in quo et Christus passus est, Samaritanis aūt displicebat, quod aliqui irēt in solemnitatib. Ierusalem causa orationis, quia dicebant, quod locus orationis erat apud eos in monte Garizim, vt habetur Ioannis quarto. Itē quia ex vestimentis Christi, & discipulorum eius cognouerūt Samaritani, quod erant. Iudæi: quia Iudæi erant distincti ab alijs Gētilib. in vestibus, vt habet. Nume. 15. d. Iudæi autem erant Samaritanis odiosi, eo quod contemnebant eos nolentes comedere & bibere cū eis secundum quod habetur Ioannis quarto b. Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.*

7 Domine, vis dicamus vt ignis des. &c. *Propter malitiam suā secūdū Ambr. Hoc bono zelo dixerunt, licet indiscrete. Et allegauerunt simile de Elia, vnde sequitur: Sicut Elias fecit, vt habet 4. Re. 1. c. Beda vero dicit ꝙ hoc dixerāt impatiētes, sicut adhuc carnales volētes vindicari. Et ideo reprehendunt à Christo de indiscretione secundum Ambr. et de impatientia secundum Bed. cum subditur:*

8 Nescitis cuius spiritus estis. *Quia in nouo testamento (quod est lex amoris, non timoris sicut vetus testamentum) procedendum est suauiter & benigne, vnde subditur.*

9 Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Et abierunt in aliud castellum. *Statim inferendo pœnam mortis sicut vos vultis. Et in hoc datur exemplum prælatis, vt non statim cum impetu peccata puniant, sed magis tempus & locum expectent.*

✻ 1 Factum

† MORALITER.

m (licet aliquādo fiat a malis hominib. vt dr̄ Matthæi se imo) significatur opus bonū de genere, non tñ prohibē sunt hoc facere. Prouerb. tertio b. *Noli prohibere eum qui benefacit, si vales, & ipse bene fac.* Licet. n. opus tale nō sit meritorium sine charitate, tñ est dispositiuum ad emendationem vitæ.

4 *Et misit nuncios ante conspectum suum, & euntes intrauerunt in ciuitatē Samaritanorum, vt pararent illi. Et non receperunt eum quia.* Per Iacobum & Ioannem, qui adhuc imperfecti erant significantur homines imperfecti quærentes nimis dure vindicari, sed magister perfectionis prohibuit hoc fieri.

† Dixit

A BEDA. Non semper in eos, q peccant est vindicandum qa non nunquam amplius prodest clemẽtie tibi ad patientiam, quã lapso ad correctionẽ. Denique Samaritani citius crediderunt, a quibus hoc loco ignis arcetur.

a *Dixit quidam.* BEDA. Iste signorum magnitudine motus vult sequi, vt ex miraculo operum quæreret lucrum. Vnde & a domino repudiatur, qui nõ obsequiorum spẽm, sed affectus quærit puritatẽ. Dixit ergo tali fideli. Quid me propter diuitias, & seculi lucra cupis sequi? Ego tantæ sum paupertatis, vt nec hospitiolũ quidem habeam, nec meo vtar tecto. Vel miraculis motus pp inanem iactantiam sequi voluit, quam significant aues, & finxit obsequium discipuli, quæ fictio p vulpem figuratur.

a castellum. Factum est autem ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum. Sequar te, quocunque ieris. Et ait illi Iesus. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos. Filius autem
b *In tuo humili pectore non habet diuinitas vbi familiari mansione quiescat.*
hominis non habet vbi caput suum reclinet. Ait autem ad
c alterum. Sequere me. Ille autem dixit. Domine permitte mi-
d hi primum † ire, & sepelire patrem meum. Dixitque ei Iesus:
e *Non credentes. Hoc consortibus relinquant. id est qui de corpore fine fide exierunt.*
Abier. Sine vt mortui sepeliant mortuos suos tu autem vade, & an-
f *Hoc mandatur electis.*
nuncia regnum Dei: Et ait alter: Sequar te domine, sed permitte mihi primum † renunciare his, qui domi sunt. Ait ad illum
g Iesus. † Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens
h retrò, aptus est regno Dei.

B

Vulpis natura. b *Vulpes fo.ha.* BEDA. Vulpes animal fallax, insidiis ĩtẽtũ, rapinas fraudis exercens: ẽt inter ipsa hominum hospitia habitans in foueis. Ita hæreticus domum fidei non hẽns alios in suam fraudem trahit, & a fide seducit.

c *Vbi ca.su.re.* Reclinatio capitis, humilitatẽ Christi significat, quæ in illo simulatore, & superbo non hẽbat locum. Dẽt autem circunspectum esse fidei hospitium, nedum in fidelib. nostræ domus interna reseramus, in alienę perfidiæ casses improuida credulitate labamur.

d *Ait autem ad al.* Attende dominum non culpas aspernatum, sed fraudes: quia q repudiauit fraudulentum, elegit innocentem, sed eum cuius patrem sciebat mortuum, filium de quo dicitur; *Obliuiscere domum patris tui &c.*

Psal. 44. e *Domi per.* Quem miseratur dñs imprudentem vocat, q discipulatum non respuit, dignus est in quo diuinitas quiescat, sed prius pietate funeris expleta liberior seq desiderat. Sed dñs docet minora bona, pro vtilitate maiorum esse ptermittenda. Maius.n.est animas mortuorum prædicando suscitare, quam corpus mortui terra abscondere.

f *Sine vt mortui.* BEDA. MYSTICE. Non reuocatur ab officio patris filius, sed fidelis secernit a cõmunione perfidorum. Quorum guttur est sepulchrum patens, qual[is] hæreticus erat, quem supra vulpib. comparauit & aui[bus]. Psal. 13. C [Est] enim ppria iustorum sepultura, de qua dr̃; Hæc enim [mit]tens hoc vnguentum in caput meum ad sepeliendu[m me] fecit. Et ideo q bona in se fide sepelit Christum, vt cu[m eo] resurgat, diabo[li per]fidias in se sep[elire] non debet.

1 †
g *Renunciare h.* [Si] discipulus Dei[... se]cuturus arguit[ur ...] renunciare d[... q]uid fiet [...] nulla vtilitate [...] visitant domo[s ...] rum quas de[...] querunt.

† * SANCTVS TITVS BOSTRO[...] EPIS. Quidicebat, [se]quar te dñe pro[...] tudinem sane [...] dignam ostend[...] at vero dum ijs [...] ciare efflagitat, [...] mi erãt, animu[m ...] clatat adhuc ancipitem, & certa quadam ratione diui[...]. Nam domesticis aut genere propinquis, q perfectiori[...] institutum quandoque non probant, eiusmodi consi[...] velle communicare, istud est mentis etiam fluctuatis, [...] religionis proposito nondum satis firmatæ.

h *Nemo mit.ma.* SANCT. TITVS. Respicit retro, qui [...] hoc quod rem cum domesticis vult conferre, ijsdem [...] lefacere dilationis, & procrastinationis causam quær[...] les profecto non erant Apostoli. Nam vbi primum C[hri]stum dicentem audissent venite post me, statim relict[o pa]tre, naui, & retibus, secuti sunt eum.

Manum ad aratrum mittit, q quasi quodam instro [com]punctionis, ligno & ferro dñcę passionis duriciam [...] dis euertit, & ad bonos fructus aperit. Qui si ad relicta desiderio rapitur, regno Dei cum vxore Loth exclud[itur].

MORA. Oĩs arans si retro respiciat, aut inutilem aut [tor]tuosum faciet sulcum aut arantium boum suorum [...] gia vulnerabit: ita & qui directo tramite ac spirituali [...] re vitia mũdana persulcans, incedit ad regnum Dei: Si [...] aspectum suum ad impia & vana conuertit, biiugos [...], corpus atq; animam vulnerabit, & optimi itineris [...] losum nimis incurrit errorem.

CAPV[T]

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Factum est aũt. *Postquam Christus incitauit discipulos ad sequendum ipsum etiam vsque ad martyrium, hic consequenter remouet aliqua a volentibus sequi ipsum. Primum, est cupiditas terrenorum, cum dicitur.* Vulpes fo.habent. &c. *Secundum, est carnalitas propinquorum, cum dicitur.* Sine vt mortui sepeliant mortuos suos. *Et patet sententia istorum duorũ ex dictis Mat. 8. c. Tertium est inutilis dilatio, quæ notatur cum dicitur.*

2 Et ait alter. seq. te. domi. permit. mi. pri. *Sic faciũt q[ui] [...]tiliter ingressum religionis vel executionem melioris vitæ diffe[runt]. Et hoc remouetur exemplo conuenienti cum subditur.*

3 Nemo mittẽs manũ suã. *Arator. n. retro respiciẽs fac[it sulcum] tortuosum aut inutilem, sic accipiens melioris vitæ statu[m &] habens affectum redeundi ad pristinum statum: & prædicator [verbi] diuini retardans opus prædicationis pro amicis carnalib. vel t[erre]nis negocijs, ineptus est regno Dei adipiscendo vel possidendo.*

* NICOL[AVS]

MORALITER.

† *Dixit qui, &c. quo. ieris.* Iste non veraciter loquebatur ideo sibi dicitur.

† *Vulpes fou.ha.* Id est dolosi habent cautelas, ad quas refugiunt, ne in suis malicijs comprehendantur.

† *Et vo.cæ.ni.* Id est superbi quærunt in altis eleuari.

† *Filius autem.* Id est, qui secundum dictamen rõnis viuit talia non quærit.

† *Sine vt mor.* Moraliter mortui sepeliunt mortuos, [quan]do peccatores in peccatis suis mutuo se celant, & op[...] semetipsos.

3 *Nemo mit.* BEDA. Si autem secuturus dominum [disci]pulus quia domi renunciare velit arguitur quid fiet [...] nulla vtilitatis gratia visitant sępius domos illorum, [qu]os mundo reliquerunt.

† MORA[LITER]

ADDITIO I.

Ge. 28. c In ca. 9. *vbi dicitur in postilla.* Sicut & in Scala Iacob angeli descendebant & ascendebant.

Quod inducit de Scala Iacob, nõ facit ad propositum suum. Nam ibi per oppositum legitur. s. quod angeli ascendebant & descendebãt per eam secundum quam considerationem prædicator prius dẽt orare, & sic in Deum ascẽdere, quam per prædicationem ad proximum descendat. Et hic est modus rationabilior. Nam oratio potius respicit futurum quam præteritum. Iuxta illud Mat. 7. a. Petite & accipietis. Quod consonat vniuersalis ecclesiæ consuetudini, secun[dum quam] prædicatores verbi diuini & etiam auditores prius orant. V[nde non] est necessarium, quod hæc visio Scalæ Iacob applicetur distin[ctioni] posti. sed potius applicanda est prædicationis processui.

REPLI. In ca. 9. *vbi postil. facit aggressum & diuisionem [...] capituli, dicens: Christus primum mittit apostolos ad prædicã[dum ...] cundo docet eos ad orandum, vt prædicator verbi Dei primo p[er præ]dicationem descendat ad proximum: secundo, per orationem [ascen]dat ad Deum, sicut in Scala Iacob vidit Angelos descendent[es &] ascen. &*

ascē &c. Illud exemplū Burg. agri ferens, dicit scribi per oppositū Gen 8.c. Sed vide ibi correctum, & etiā dicit ordinem illū esse rationabilem, quod prædicator primū ascēdat per orationē quam descendit per prædicationē. Sed nō videtur conueniēs talis ordo, nam qui instituitur prædicator, debet primū, exercere officium ad quod institutus est: & sic primò aliis proficere iuxta materiā institutionis & consequenter ad Deū inuitentem couerti in oratione. Et quia iuxta institutionem suum debitum, orare debet post vt sortiatur effectum. quilibet enim non solū prædicator, prius debet se exercere in campo actionis quam ad contemplationē accedat. Nisi enim prius cum Lia contraxerit, ad amplexus Rachelis peruenire non meretur. D Cui nō obstat vsus ecclesiæ, qui prædicationi præmittit orationē, nā talis oratio est petitio suffragii: Illa autē quæ est portio contēplationis, est sursum actio desiderii, sicut prædicationi præmittitur studiū, ut reprimatur præsumptio, sic et oratio pro adiutorio, quæ ad contēplationē non pertinet, quæ est ascensus scalæ, &c. Contēplatio enim orat pro gratia sursum actionis, sed actio orat pro remotione īpedimēti frustrationis: Cōtēplatio in solo Deo quietatur, actio pro se & aliis sollicitat.

CAPVT X.

a Post hæc autem, &c. BED. Sicut in apostolis est forma eporum, sic in septuaginta duob. forma est presbyterorum. Scdi ordinis septuaginta duo mittunt, qui totidē linguarū gētib. euangeliū prædicarent, vt sicut primi, duodecim apostoli propter duodecim tribus Israel, ita hi propter externas Gentes destinentur imbuendas. Vel cum Christus se die, apostolos hominis diei nominet per hunc numerum prædicantium signum dat se fidem sanctæ trinitatis mūdo annunciaturum, sicut sol triduanum lucis ambitum per septuaginta duas horas efficere solet.

CAPVT. X.

a b Post hęc autem designauit dominus & alios
1 septuaginta duos, & misit illos binos ante fa-

a Vbi verba prædicationis præcurrunt, venit dominus ad mentis habitaculum.

2 ciem suam in omnem ciuitatem & locū, quo
3 erat ipse venturus. Et dicebat illis: † Messis
4 quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo
5 c d dominum Messis, vt † mittat operarios in Messem

a Septuaginta duos. b Secundum prophetiam, Lupi & agni simul pascentur. c Lupi, Scribæ & Pharisæi, qui sunt clerici Iudæorum.

6 e suam. Ite, Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.

b misit illos binos. Per hoc quod binos mittit, innuitur quod nemo prædicationis officium debet suscipere, qui erga alium charitatem non habet. Vel bini mittuntur, secundū quod bina animalia missa sunt in arcam, id est masculus, & femina, immunda prius in carnali generatione, sed mūdata ecclesiæ sacramento per spiritualem gratiam in discipulorum prædicatione.

c Messis quidem multa operarii autem pauci. Messis, turba credētium, operarii apostoli & sequaces eorū. Et licet messis verbo Dei sata, tamen culturæ laborē & sollicitum munus operarii requirit, ne aues cæli sparsa semina dissipent.

✻ THEOPHYL. Designauerat dominus discipulos propter multitudinem doctoribus indigentem sicut.n. nostri agri spicati multos messores desiderant, sic qui credituri erant, innumerabiles existentes, multis doctoribus indigebant.

✻ GREG. Non sine graui mœrore loqui possumus quod sequitur operarii autem pauci, quia etsi sunt, qui bona audiant, desunt qui dicant. Ecce mundus sacerdotibus plenus, sed tamen in messe Dei rarus valde reperitur, operator, quia officium quidem sacerdotale suscipim9, sed opus officii non implemus. Ho. 17. in euāg. E †Matth. 9.d. 21.di.c. in nouo.

d Rogate dominum. Ho. 33. in Matt.

✻ CHRYSOST. Insinuat quod magnum donum est operarios mitti in messem diuinam, quia dicit dominum messis esse rogandum.

✻ GREGO. Per hoc etiam inducendi sunt subditi, vt dominum suum rogent, vt digna eis operari valeant, nec ab exhortatione torpeat lingua, Sæpe enim pro sua nequitia prædicantium restringitur lingua, Sæpe vero ex subditorum culpa agitur, vt eis qui præsunt, prædicationis sermo subtrahatur. Ho. 17. in euāg.

e Sicut agnos inter lupos. Sicut lupus ouib. sic hæreticus insidiat fidelib. Et sicut lupus ouile circumit nocte, nō audens intrare Lupi natura. F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. X.

Post hæc autem. Postquam descripta est publicatio doctrinæ Christi per prædicationem apostolorum, hic consequenter describitur eiusdem publicatio per prædicationem septuaginta duorum discipulorum. Circa quod primò describitur eorum electio, secundo ad prædicandum missio, ibi: Ite ecce ego mitto vos. Tertio, eorum reuersio, ibi: Reuersi sunt autem. Circa primum dicitur: Post hæc autem, Id est post missionem apostolorum ad prædicandum.

Designauit dominus. Iesus id est signanter elegit. Vel dicitur, designauit, quia quos ab æterno prædestinauit ad hoc opus, tempora[li] ab hoc instituit, & applicauit.

Septuaginta. In signum quod post Christi resurrectionem & ascensionem in cælum, prædicaturi erant fidem Christi gentibus septuaginta duarum linguarum.

Et misit illos binos. Tum propter mutuam consolationem, & propter mutuam conseruationem vt unus esset custos castitatis alterius & aliorum bonorum. Tum propter confirmationē ueritatis prędicandæ ab ipsis, vt in ore duorū testium staret verbum. Tū in signum charitatis quæ debet esse in prædicatore, secundū quod exponit beatus Greg. dicens: Binos ergo discipulos in prædicationē mittit, vt per hoc nobis tacitus innuat, quod qui erga alterum charitatem non habet, prædicationis officium nullatenus suscipere debet.

5 Ante faciem suam. Vt aduentus Christi non lateret.
6 In omnem ci. & lo. Quia indifferenter Christus et apostoli prędicabant in ciuitatibus & locis magnis & paruis.
7 Messis quidem mul. Quia multitudo gentium ad suscipiendū verbum Christi per prædicationem apostolorum erat parata, vt dicit apostolus ad Rom. 11. & patet per affectū in Actib. apostolorū.
8 Operarii. Quia apostoli & Christi discipuli erāt pauci respectu tantæ multitudinis conuertendæ. Et adhuc est ita secundum quod exponit Greg. quia licet in ecclesia sint multi curati & ecclesiæ ministri, tamen pauci inueniuntur apti ad prædicandum ratione vitæ sanctæ & sanę doctrinæ. Vnde dicit Greg. super locum istum: Ecce mundus sacerdotibus plenus est, & tamen in messe Dei rarus valde inuenitur operarius, quia officium, quidem sacerdotale suscipimus sed opus officii non implemus.
9 Rogate ergo do. Quia nullus fit aptus ad prædicationem verbi diuini nisi per gratiam Dei, & nisi ab eo mißus medialè vel immediatè.
10 Ite: Ecce ego. Hic consequenter describitur discipulorū missio ad prædicandum, & patet litera ex dictis Mat. 10. vbi ea quæ hic ponuntur posita sunt licet non eodem ordine exceptis quæ sequuntur.

✻ Neminem

MORALITER.

1 Post hęc. Septuaginta consurgunt ex ductu denarii per septenarium, ideo significāt impletionem decalogi cū septē donis spiritussancti. Per binarium superadditum significatur gemina charitas, Dei, scilicet, & proximi, quæ debet esse in prædicatoribus euangelii.
4 Et misit il. binos. In signum mutuæ charitatis.
6 In omnem ci. GREG. Prædicatio præuenit, & sic ad habitaculum mentis dominus venit.
7 Messis quidem mul. Id est, credentium multitudo.
8 Operarii au. p. Quia licet sint multi prædicatores quæstuarii tñ quærentes tantū animarum salutē sunt pauci propter qđ rogādus est dominus, vt tales multiplicet, atq; mittat.
9 Ego mitto vos si. Id est, mansuetos etiam inter crudeles. Psal. 119. b. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus.

† Nolite

A intrare, canis somnū pastoris, absente eo vel desidiā explorans: sic hæreticus nocte suę interpretationis fideles decipere conatur ecclesiā non intrans, pastores ecclesię vel vitare, vel necare, vel in exilium mittere contendit. Lupus natura corporis rigidus, se inflectere facile non pōt, sic hæreticus intentionē duri cordis non solet ab errore reuocare. Vnde apostolus: *Hęreticum hominem post primā & secundam correctionem, &c.* Lupus vero suo impetu fertur, & ideo sępe illuditur, sic hæreticus impetum facit, sed sæpe remanet inanis ne nocere possit. Lupus si prius aliquem viderit, vocem illius quadam naturæ vi eripit, si homo illum prius viderit, eum exagitat. Sic quem versuta disputatione hęreticus pręuenit, mutum reddit. ne cōfiteatur verbum Dei, sed si quis commenta fraudis eius agnouerit, non patitur iactantiā vocis. Sicut lupus sic & hæreticus guttur inuadit. vitalibus vulnus affigit. Qualiter autem hos effugere possumus, supponit di.

Titū.3.a

*Autem.

a Nolite ergo portare sacculum, neque peram neque calceamenta: & neminem per viam salutaueritis: † In quamcunque domum intraueritis, primum dicite. Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: Sinautem, ad vos reuertetur. In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt: Dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum.† Et in quamcunque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis, & curate infirmos, qui in illa sunt, & dicite illis: *appropinquabit in vos regnum Dei. In quamcunque autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius dicite. Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos. Tamen hoc scitote, quia appropinquabit regnum Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa † remissius erit

(Interlinear: a In via non [...] eis sed in domo. — a Offerte pace [...] ut ingressus pacis b[e]nedictione celebre[tur]. — a Prædestinatus ad vitam, sequetur cæleste verbum quod audit. b Si audire noluerit. — a L[...] fructu non priuabimini. — Cibo [...].)

Margin letters: b, c, d, e, f, g, h

humanitatis alios salutare, sed addidit, in via, quia non [...]tationis sedulitas aufertur, sed obstaculum impediend[...]uotionis abolente, vt quando diuina mandatur pauli[...] sequestrentur humana.

c *In eadem autem domo.* Si pax vestra recipitur dignū es[t] ī ea maneatis, carn[alia] stipendia ab eis a[c]cipientes, quibus c[ælestia] offertis. Ecce [...] saccum & peram [pro]hibuit, sumptu[s] prædicatione co[nce]dit, sic tamen vt c[...]to cibo & potu [...] contenti.

d *Mane.* Non de domo in domum [...]ga facilitate dem[...]dum vt in hosp[...] amore seruetur c[on]stantia, ne coalit[æ ami]citiæ necessitudo c[...] le resoluatur.

e *Dignus est.n.* [...] quod vnū operi p[...] catorum duæ me[rce]des debentur: V[na in] via, quę nos in la[bore] sustentat: Alia i[n pa]tria, quæ nos in r[esur]rectione remun[erat].

f *Etiam pul. Et in q[uam]cunque ciui.* Descr[ipto] diuerso domus hospitio, quid etiam in ciuitatib[us] agere [de]beant docet, piis, scilicet, in omnibus communicare, a[b im]piorum per omnia societate secerni.

✻ Chry. Vide dignitatē Apostolorū, nihil sensibile [iube]nētur proferre, qualia qui circa Moysem & Propheta[s ...] bona terrena, sed quædā noua & mirabilia, s. regnum [...]

g *Etiam pul.* Puluerem excutere iubet: Vel ad cōtestat[ionem] terreni laboris, quem pro illis inaniter susceperunt: V[el vt] ostendant vsque adeò se ab ipsis nihil terrenum quær[ere] vt ēt puluerem de terra eorum nō sibi patiantur adhær[ere].

Aliter: Per pedes, ipsū opus & incessus pdicationis [signi]ficatur: Per puluerē quo aspergūtur leuitas terrenæ co[gita]tionis, à qua ipsi doctores immunes esse nequeūt, c[um au]ditoribus solliciti salubribus curis intendunt, & qu[i mu]nera mundi vix calcaneo terræ puluerem leg[unt. Er]go recipit verbū ipse afflictiones & curas docto[ris], q[ui] se tolerabat, in argumentū vertit humilitatis. Ab hoc [pul]uere per bonos auditores iubētur pedes euangeli[zantium] lui, & per ipsum Saluatorē narrātur abluti. Sed qui [spre]uerint doctrinam prædicatoris, ipse labores & pericula, tæd[ia]que sollicitudinū ad testimoniū dānationis sibi inf[e]rt. Hic ergo puluis in contēptores euangelij iubetur ex[cuti].

h *Quia sodomis in die illa.* Sodomitæ, etsi in vitiis exarc[erant] & inhospitales erant, tamen apud illos nulli hospites [tales] quales apud Iudęos prophetę, quales apostoli reperti [sunt].

Ma.10.c a *Nolite ergo portare sacculum neque peram.* Inde. Matthæus. *Nolite possidere aurum neque argentum, non peram, neque calceamenta.* Vtrumque de corio mortui animalis fit, i. nihil mortale vult esse in illis quos ad prædicandum mittit, ne mortis timore retardentur ab iniuncto itinere.

: *Nolite ergo portare sacculum neque peram.* Tanta prędicatori dēt esse fiducia in Deo, vt præsentis vitæ sumptus etsi non præuideat, tū sibi non defecturos certissimè sciat, ne dum occupatur mens ad temporalia, minus prędicet æterna.

Alleg. Pecunia in sacco clausa, sapientia est occulta, quæ proximo non erogatur. Per peram, opera seculi: Per calceamenta, mortuorum operum exempla figurantur, vt prædicator onus secularium negociorum non portet, nec stultorum operum exempla conspiciat, ne sua opera quasi

C ex mortuis pellibus credat munire. Qui non amore æternæ patriæ, sed præmiorum ambitu salutem prædicat audiētibus, quasi in itinere salutat, quia hanc ex occasione, non ex intentione salutem audientibus exoptat. Omnis enim qui in via salutat, ex occasione itineris salutat, non ex intentione habendæ eiusdem salutis.

b *Neminem per via salutaueritis.* Festinate iubet cōtendere, ne alicuius obuij confabulatione reflectantur ab iniuncto itinere. Nec sīpliciter ait: Neminē salutaueritis cū sit vsus humani-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Neminem per vi.sa. *Id est, saluū dixeritis in hac vita, in qua quilibet est incertus de salute futura, nisi sup hoc certificatus fuerit reuelatione diuina. Sed quia hæc expositio licet cōmunis sit tamē videtur spiritualis seu mistica, ideo aliter potest exponi magis ad literā. dicendo, q̄ in hoc ostendit quanta diligētia & festinatione prædicator verbi diuini debeat officium sibi iniunctum exercere, quia p hoc intelligitur, quod non debeat ab officio sibi iniuncto retardari p̄pter familiaritatē cū aliquo. Et tali mō loquēdi vsus est Elisæus mittens festinanter famulū suū ad suscitationē pueri defuncti, vt h[abetur]* 4.Reg.4.c. Accinge lūbos tuos, &c. *Et subdit: Si occurrerit tibi homo, nō salutes eū, et si salutauerit te quispiam, nō respondeas [ei]: hoc em intendebat excludere verba cū aliis retardātia cū ab itinere.*

2 Edentes & bibentes. *Nihil interrogantes propter consc[ientiam] sicut & Paulus postea docuit* 1.Cor.10.b.

3 Et cu. *Quia simplicibus hominibus & illiteratis, quales [erant] discipuli Christi, promittentibus regnum Dei nō crederetur, nisi [habe]rent potestatem miracula faciendi ad confirmationem [...]*

MORALITER.

† *Nolite ergo portare saccu.* Id est, prædicare ꝓpter questum.

† *Neque calceamenta.* Id est, exempla dare mortifera, nā calceamenta fiunt de pellibus mortuorum.

1 *Et neminem per ui.salu.* Id est nullum existentem in uia p̄sentis vitæ saluum dixeritis, † sicut aliqui propter questum aliquos assecurant de sua salute futura, cum tamen sit valde dubia. († sed.)

† *Dicite pax hu.d.* Id est, inducite inhabitantes ad pacē internam & fraternam.

† *Et si ibi fue.* Id est, prædestinatus ad pacem æternam.

† *Requiescet super illum.* Id est, à vobis nunciata.

† *Sin autem reuer.* Id est, nōn eritis priuati merito vest[ro].

† *In ea autem do. ma. &c.* Non mutantes hospitiū pr[opter] lautius prandium habendum.

† *In quamcunque autem ciui.* Ostendentes quod ipsos qu[æ]ratis, & non sua.

† *Dico uobis quia Sodomis in die illa remissius, &c.* Quia I[udæi] veritatem agnitam de Christo nequiter impugnaue[runt], quod est species peccati in spiritum sanctum.

Lot inter eos,& si iustus,non tamē aliquid docuit, nulla signa fecit. Et ideo cui multum donatum est, multū ab eo quæretur,& potentens potenter tormenta patientur.

a *Væ tibi Corozaim.* Corozaim, Bethsaida, Capharneum, & Tiberias ciuitates sunt Galileæ, in littore laci Genesaret. Has plangit Dominus, qa post tanta miracula & virtutes non pœnituerūt: Et sunt peiores gentilibus, naturale solum modo ius dissipantibus, qui post descriptæ legi cōtemptum, filii quoq; Dei cōculcare, gratiamque ingrati spernere nō timuerunt.

humiliatem reuocantur. Quia si diabolus propter superbiam de cœlo est præcipatus, multo magis isti de terra edi ti si superbierunt humiliabuntur.

g *Surgite postqua sederitis.* SANCTVS TITVS. Hæc Christi Domini oratio huc tēdit, si dæmonū antesignanus,& princeps cecidit, e cœlo, serui illius in posterū efficere, qd poterunt? Dicit vero se illum ruētem vidisse, siquidem alius q̃ iudex ille, q sub aspectum non venit, eū videre oīno nequit.

quam illi ciuitati. † Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida, 1
a quia si in Tyro, & Sidone, factæ fuissent virtutes, quæ factæ
sunt in vobis, olim in cilicio, & cinere sedentes † pœnite-
b rent. Veruntamen Tyro, & Sydoni, remissius erit in iudi
c cio quam vobis. Et tu Capharnaum vsque ad cœlum exalta-
d ta, vsque ad infernum demergeris. † Qui vos audit, me audit,
e Non faciendo misericordiam vni de fratribus minimis, nec mihi fecit. Nolens credere in filium. 2
et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit
a Qui ego & pater vnum sumus.
eum qui me misit. Reuersi sunt autem septuaginta duo cum
Quod in lege non fuit. 3
f gaudio, dicentes: Domine, etiam dœmonia subiiciuntur no- 4
Tunc quando corruit præsens eram. 5
bis in nomine tuo. Et ait illis: Videbam sathanam sicut ful-
g a Ita precipitem de supernis ad ima lapsum. Vel sicut fulgur, quia deiectus adhuc transformat se in Angelum lucis.
gur de cœlo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem † calcan-
a Qui dente aperte lædunt. b Qui cauda clam insidiantur.
h di supra serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem 6
i

b *In cilicio.* Aspera peccati pungētis memoria (qua in die iudicii sinistra pars induenda est) significat. *In cinere*, mortis consideratio, per quam tota humana generis massa in puluerem est redigēda, figuratur in sessione humilitas ppriæ conscientiæ. Vnde Propheta, *Surgite postquam sederitis* Id est, humiliamini sub potenti manu Dei, vt v.ex. in di. visitationis.

2 *Sicut fulgitur.* Hoc addit, quia licet diabolus prauo voluntatis proposito, effectus sit obscurus, & tenebrosus, secundū naturam tamen quādoq; illustris, & clarus extitit. Quod.n. Deus condidit hoc venustū, & pulchrū erat, id autem ī quo draco ille infernalis seipsum transformauit, hoc malum, & turpe est. Cum res ergo ita habeat, inquit, & ego is sum qui eam vobis ptātem contuli, nemo vestrum seipsum admiretur, nemo se efferat, aut magnifaciat.

† Penl- tuilsét. Matth. 10.d. 10.12.c. 8.q.1.c. qui vos spernit. Fulgur.

E

c *In cinere sedentes.* Impleta videmus verba Saluatoris, qa cum illæ ciuitates pdictæ, Dño psente credere noluerūt Tyrus & Sydon olim fuerūt amicæ Dauid & Salomoni, & postea euangelizātib. Christi discipulis, deuote fidem suscepe runt. Quare autem sit prædicatum non crediturisr & non pdictum credituris, nouit ille qui omnia nouit.

d *Et tu Caphar. vsque ad cæ. exal. &c.* Vel exaltata es superbe resistendo meæ prædicationi. Vel exaltata es, meo hospitio & eis signis & virtutib. & ideo maiori plecteris supplicio qui his credere noluisti, & ne aliquis putaret illis tantū ciuitatib. vel personis quæ Dominum in carne non receperunt conuenire hæc verba addit.

C

e *Qui vos audit me audit.* In audiendo vel spernendo. Euangelii pdicatorem quisque sciat se non viles personas, sed ipsum Saluatorem spernere vel audire, quia in discipulo magister auditur, & in filio pater honoratur.

f *Domine etiam* Bene confitentur deferentes honorem nomini Christi. quia infirma adhuc fide, gaudēt in virtutib. & signorum operatione efferuntur, exemplo terrent, & ad humilitatem

Secundum beatum Cyrillum, potest hic locus aliter exponi, vt sit sensus. *Videbam Sathanam, &c.* Hoc est, e sublimi in terram, a gloria ad ignominiam, a summa fortitudine, ad summam infirmitatem. Nam ante Dei aduentum, toto orbe terrarum potiebatur, colebaturque ab omnibus gentibus. Vbique extabant delubra in illius honorem erecta, vbique aræ, vbique sacrificia, post Christi aduentū, ruit ille vt fulgur.

h *Supra serpentes, & scorpiones.* Serpentes, sunt mali hoēs vel diaboli, qui incohandis virtutibus venena prauæ persuasionis obiiciunt. Scorpiones, q consumandas virtutes ad finem veritate contendunt.

F

* SANCTVS TITVS. Quod de serpētibus, & scorpionibus hoc loco scribitur, hoc totum ad diabolum referendum est.

i *Et super omnem virtutem.* Omnes immundos spiritus potestatis eiiciere de obsessis corporib. Vel ad literam. Sicut vipera nō nocuit manui Pauli, & haustum venenum non nocuit Ioanni, vnde & ipse Dominus; *Et sim. quid. bib. non. e. noc.* Ac. 28a. Ma. 16. d.

a Nolite

NICOLAVS DE LYRA.

* Væ tibi Corozaim væ tibi, *Sententia huius partis patet ex his Matthæ. 11.*

Qui vos audit me audit, & q vos spernit me spnit. Qui autem me spernit, &c. *Hoc addit Saluator in fine ad ostendendum q doctrina discipulorum eius est deuote, & reuerenter audienda, saltē propter reuerentiam Dei, cuius principaliter est doctriua hæc.*

Reuersi sunt autem septuaginta duo. *Hic cōsequenter describitur septuaginta duorum discipulorum reuersio. Et diuiditur in partem principalem, & incidentalem, quæ incipit, ibi;* Ecce qdam legisperitus. *Circa primam partem ostenditur benignitas Christi, erga discipulos reuersos in duob. videlicet eos benigne corripiendo, secundo, de illorum illuminatione, Deo ptri gratias agendo, ibi:* In ipsa hora. *Circa primum dicitur.* Reuersi sunt aūt septuaginta duo. *Ministerio suæ legationis completo.*

4 Cum gaudio. *Tum de sua prædicatione per quam populū ædificauerant. Tum de miraculorum operatione, quia dæmones eiecerūt. vnde*

vnde subditur. Dicentes.

5 Domine ēt dæmonia subiiciunī nobis in nomine, &c. *Veruntamen, quia ex hoc nimis gloriabantur, tanquam adhuc infirmi, & imperfecti, ideo hæc gloria reprimitur, cum subditur.*

5 Et ait illis videbam sathanam sicut fulgur de cælo cadentem. *Fulgur.n. cadit celeriter, manifeste, & cū fœtore & inflāmatione, sicut dæmones de cælo empyreo ceciderunt in instanti, & uidentib. sanctis Angelis, & cum fætore peccati proprii, & ad inflammādum homines per tentationem paratī. Et causa huius ruinæ elatio fuit siue superbia de sua excellentia, quasi diceret Saluator discipulis, cauere diligenter debetis ne ex elatione de potestate vobis cōcessa super dæmones nimis eleuemini, & sic corruatis.*

6 Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super oēm virtutem, &c. *Et sic in aduentu Christi videtur impletū illud Isaiæ, 11.b. Quod dicitur de serpētib. Nō nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo, quia repleta est terra scientia Domini, videlicet per prædicationem Christi, & discipulorum eius.*

* *Verumtamen*

MORALITER.

† 1 *Væ tibi Corozaime væ tibi Betsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes. &c.* In istis duabus ciuitatib. fecerat Iesus sanitates, & miracula multa, quibus ingrati fuerunt, propter quod taliter imprecantur.

6 Ecce

6 *Ecce dedi vobis ptātem calcandi supra serpentes, & scorpiones & super omnem virtutem &c.* Calcare serpentem est subiicere rationi sensualitatem, quæ secundum Aug. significatur p serpentem calcare scorpionem est detestari detractorē. Et calcare omnem virtutem inimici, est abijcere omnem occasionem mortalis peccati.

In ipsa

a *Nolite gaudere, quia spiritus vob. &c.* Malos spiritus eiicere & alias virtutes facere, aliqñ non est meritum illius, qa illa operatur, sed inuocatio nominis Christi hoc agit ad condẽnationem eorum. q inuocant, vel ad vtilitatem eorum q vident, & audiunt, vbi licet homines despicient signa facientes, Deum tñ honorant, ad cuius inuocationẽ miracula fiũt. Prohibet gaudere de humiliatione diaboli, q propter superbiam cecidit, sed gaudeant de sua sublimatione: vt vnde illi ceciderunt subleuati, illi ascendant humiliati.

b *Gaudete autem.* Si qs celestia siue terrestria opera gesserit, p hęc quasi literis adnotatus apud Dei memoriam æternaliter est affixus.

✻ SANCTVS TITVS. Scripta sunt, nõ p calamum, & atramentũ, sed p Dei memoriam eius dẽque Dei gratiam, & gloriam. Et qdẽ diabolus e cęlo deorsũ ruit, homines aũt q deorsum in terris degebãt, inter cælestes ciues cẽsentur, & describuntur.

c *In ipsa ho a.* Cum de subiectione immũdorum spirituũ de nominibus scriptis in cælo loqueretur ostẽdit pe quid hæc tanta certitudo data sit hominibus scilicet per humilitatem fidei christianæ.

d *Confiteor tibi. eo.* Gratias ago, qa apostolis aduentus mei aperuisti sacramenta, quæ ignorant scribæ & Pharisæi, q sibi sapientes videntur.

e *Reuelasti ea.* Non ait insipientib. & hẽtib. sed paruulis, idest, humilib. vt probet se tumorem damnasse, non acumẽ.

C

f *nia sic.* Nõ rõnem reddit cur. hos elegit, illos reprobauerit, sed sic Deo placitum dicit. In quo accipimus exemplũ humilitatis, ne temere discutiamus de supernis consiliis.

g *Omnia mihi, &c.* Commendata humilitate, per q̃ ad fidẽ venitur, pulchre de ipsa fide locus connectitur, cum oĩa sibi tradita dicit, nõ elemẽta, quę ipse creauit, sed illos paruulos, quibus pater sacramenta filii reuelauit.

Cum audis, oĩa agnoscis omnipotentem, non decolorem, non degenerem patris. Cum audis tradita confiteris filium, cui per naturam vnius substantiæ omnia iure sunt propria, non dono collata per gratiam.

Sancto.

† Infantibus insipientib.

* Et conuersus ad discipulos suos dixit.

Matth. 13.

B

Mat. 22. d.
Ma. 12. c.

inimici, & nihil vobis nocebit. Verumtamen in hoc nolite
a gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur. Gaudete autem 1 2
a Quæ mun . o, vilescunt. b Per humilitatem fidei vestræ. c De salute humilium quibus loquebatur.
b quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. In ipsa hora exulta-
a Meus consubstantialis. 3
c uit in spiritu sancto, & dixit. † Confiteor tibi domine pater
a Non pater, sed creator.
d cœli, & terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus, & † pru-
Qui se exatare non noturit.
dentibus, & reuelasti ea † paruulis: Etiam pater, quia sic †
e
Iniustum esse non potest quod iusto placuit.
f
g placuit ante te.* Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Et nemo scit, quis sit filius nisi pater, & quis sit pater nisi filius, & cui filius voluerit reuelare. Et conuersus ad discipulos suos,
a Interiores non exteriores Pharisæorum qui corpus meum viderunt. b Agnoscunt illa sacramenta quæ reuelantur paruulis. c Quibus me & patrem reuelaui.
dixit. † Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vo-
a Ventura prædicendo. b Se & alio regendo. 4
h bis, quod multi prophetæ, & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire, quæ auditis, et non audie-
a Verba legis tenens, u . legis ignoras.
i runt. Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum, di- 5
k cens. † Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo?
a Interrogat quod scriptum est, ut ex . uis responsis iustificetur uel damnetur.
At ille dixit ad eum. In lege quid scriptum est? Quomodo
l legis? Ille respondens, dixit † Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua, et proximum tuum si-
and at responsionem, non laudat factum.
m n cut teipsum. Dixitque illi. Recte respondisti. Hoc fac, & viues

h *Quod multi pr[ophe]tę.* Prophetę, & [reges]
1 a longe dñi glor[iam]
2 viderũt p specul[um]
ĩ ænigmate, sed [apo]stoli prẹsentem [do]minũ hẽntes, &
3 ipso q̃ volebãt in[ter]rogantes, non pe[r an]gelos vel varias v[isio]num species do[ce]bantur.

i *Legisperitus su[rre]xit.* Legisdoctor, [qui] sine fide in lege [sta]bat, surgit vt stet [. . .] dum magistrum [vo]cat, sed & [ten]tando [. . .]tat Deum tac[. . .] quod erat.

k *Tentãs illum.* [Le]gisperitus occasi[onem] tẽtãdi accipit ex [ver]bis dñi vbi ait: ga[udete], qa nomina ve[stra] scripta sunt in c[ælis] sed ipse in sua tẽt[atio]ne monstrat q̃ [. . .] sit confessio dñi, [. . .] patrem laudãs di[cit]. Abscondisti hæc a [sa]piẽtibus, & pote[ntibus] & reuelasti ea p[ar]uulis.

l *Ille respondens [di]xit.* Dixit quod le[gerat], sed non imp[le]uit, qp scriptum e[st] quia in prẹsentia habebat dominum quem diligere deberet, sed hunc magistrum non Deum vocat.

m *Recte Respondisti.* Perfectum iter vitæ cęlestis ostendit dum legisperito de dilectione Dei & proximi scripta p[roferen]ti rñdit. *Recte respondisti hoc fac & viues.* Et finita parabola adiecit. *Vade & tu fac similiter.* In quo ostendit, quod p[er il]lam dilectionem venitur ad vitam ęternam, sed ille pro[xi]mum non habebat, qui nunquam forsitan misericordiam fecerat, & ideo ignorabat.

F

n *Hoc fac & viues.* Ex primo legis capitulo docetur le[gis] ignarus, probans quod lex in principio statim patrem & filiũ pdicauit, & incarnationẽ filij annũciauerit dicens, *Diliges dominum Deum tuum, &, dili. proximum tuum sicut teips[um].*

Vnd[e]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Verũtamen in hoc nolite gau. *Quia signa facere in hoc mũdo aliquando concessum est etiam malis hominib. vt habetur Mat. 7. Non propter ipsos, sed ad confirmationẽ fidei Christi prædicatæ per ipsos.*

2 Gaudera au. &c. sc. in cę. *Id est, in libro vitæ. In quo aliquorũ nomina dicunt scribi dupliciter. Vno modo secundum pœnitentia iustitiã, alio modo secundum æternam prædestinationem. Et vtroque modo nomina eorũ erant scripta in cęlis, quia erant prædestinati, excepto Iuda proditore, & cum hoc habebãt gratiam Dei, quia ille gloriatio quam habuerunt de eiectione dæmonum, vt prædictum est, fuit mortale peccatum. Sequitur.*

3 In ipsa hora exultauit in spiritu sancto. *Et patet sente[ntia] ex dictis Mat. 11. vsque, ibi.*

4 Beati oculi q vident quæ vos videtis. *Et similiter patet [sen]tentia huius partis ex dictis Matth. 13.*

5 Et ecce qdam legisperitus. *Hæc est pars incidentalis, in [qua] ponitur duplex incidens. Primum est Christi responsio ad legisp[erito]rem: Secundum est, excusatio Mariæ ergo sororem, ibi:* Factum autem. *Primæ partis sententia patet ex dictis Matthæi vigesimo secundo & Marci. 12. vsque ibi.*

✻ Ill

† MORALITER.

2 *In ipsa hora exulta.* Per hoc quod Christus homo exultauit in spiritu de simplicium illuminatione, & superborum excæcatione, significatur, quod quilibet Christianus debet gaudere de similibus, vt Christo conformetur.

4 *Beati oculi qui vidẽt quæ vos videtis.* Videntes. n. Christũ p fidem charitate formatam beati sunt in spe, etsi perseuerẽt beati erunt in re.

5 *Et ecce quidam legisperitus surexit tentans illum dicens. Ma[gi]ster quid faciam.* BEDA. Super locum istum dicit, quod ist[e ten]tando quæsiuit de vita æterna, si forte Christus diceret [ali]quid contra Moysen, & ideo Christus per verba Moysi [re]spondendo confudit eum per hoc ostendens, quod der[isores] res fidei catholicæ sunt confutandi ab illis q sciunt & p[er] illud quod tenent indiscusse. s. Iudæi per scripturas Hebræorum, & Saraceni per legem Mahumeti.

5 Et

† Hor

V de & addit: *Hoc fa.* Sed ille qui cum neſciret proximū qa
A n credebat in Chriſtū reſpondit: *Quis eſt meus proxi.* Ita qui
C riſtū neſcit, & legē neſcit. Quomodo enim poteſt ſcire
le em, cum veritatem ignoret, cum lex annūciet veritatē?
a *Ille autē volens* Legiſperitus vt ſapienter reſpōdiſſe dica
tu primum ſe legis
fatetur ignorare mā
dum, qa humilia-
recuſans, & ſeip-
ſum iuſtificare vo-
les, arcana non po-
te vide e quæ reue
latur paruulis Chri
ſti. cui Chriſtus ita
propōſum temperat
vt omnis qui mi-
ſericordiā facit pro-
xi ius intelligatur,
& ſpecialiter ipſe
Dei filius qui nobis
p humanitatē pro
ximus factus eſt deſi
getur.

D poſſit cognoſcere. Sacerdos & Leuita q trāſeūt, ſacerdotiū
& miniſteriū veteris figurant teſtamēti, vbi vulnera lāguē
tis mundi monſtrātur, ſed nō curant. Samaritanus qui cu-
ſtos interpretatur, dominus eſt qui ꝓpter nos homo factus
vitæ præſētis iter arripuit, & venit ſecus vulneratū. *In ſimili
tudinem hominum fa-* Philip. 2.d.
ctus, & in. v. h. Com-
paſſionis noſtræ ſu-
ſceptione finitimus,
& miſericordiæ col-
latione vicinus. Alli-
gauit vul. eius pecca-
ra redarguendo co-
hibuit. Infundit oleū
dum pœnitentibus
tribuit ſpem dicens: E
Pœnitentiam agite,
quia appropinqua- Mat. 3.a.
bit regnum cœlorū
Infundit vinum dū
peccantibus terrorē
pœnæ incutit domi
nus dicens: *Omnis ar-*

a Quis putabat non ante Deum ſed ante hominem ſe ſtare: nec ipſum quem magiſtrum vocat proximum cognouit.

a Ille autem volens iuſtificare ſeipſum, dixit, ad Ieſum : Et quis 1
b eſt meus proximus? † Suſcipiens autem Ieſus dixit: Homo qui 2
c dam deſcendebat ab Ieruſalem in Ierico, & incidit in latro-
nes, qui etiam deſpoliauerunt eum, & plagis impoſitis abie-
runt † ſemiuiuo relicto. Accidit autem, vt ſacerdos quidam
d deſcenderet eadem via, & viſo illo præteriuit. Similiter & leui-
ta cum eſſet ſecus locum, & videret eum, pertranſiit. Samarita
nus autem quidam iter faciens venit ſecus eum, & videns eum

In baptiſmo.

e miſericordia motus eſt: Et apropians alligauit vulnera eius, 3

✻ Sanctvs Titvs. Iure cōſultus hic a domino lau
dus in ſuperbiam prorumpit. Ponit namque ſe nullū ha
bere proximum, hoc eſt nullum extare, qui ſecundum exa
ctam iuſtitiæ rationem cuum illo conferri queat.

B b *Quis eſt meus.* Nemo proximior homini quam Deus, q
i rinſecus & extrinſecus nouit, & omnia curare poteſt,
omnis incredulus vel tentator nec Deum nec hominē
proximum haber.

✻ Sanctvs Titvs. Hic legiſperitus ſcibit Peluſio-
ſolū iuſtū iuſto proximū iudicat. Eum autē ille tantum
illum cēſebat, qui ad virtutū faſtigium peruenerat Neq;
enim hominum inter ſe cognationē, aut excellentiā ex na
tura, aut naturæ ſimilitudinē ſpectādam putabat, ſed ex di-
gnitate & actione. Seipſum ꝓinde iuſtificare, hoc eſt iuſtū,
monſtrare, quātōſque in virtutibus aut iuris ſapiētia ꝓ-
feſſus haberet oſtētare volēs, aiebat, *& quis eſt meus ꝓximus*
quaſi dicat, oſtende mihi aliquem tantū quātus ego ſum,
hominibus aūt ꝓpinquitatem hanc nō ex dignitate vel præ-
clara aliqua actione æſtimari vult, ſed ex naturæ cōditione.

c *Homo quidā &c.* Avgvst. Homo iſte Adam ītelligitur
genere humano: Qui a beatitudine cœleſtis Ieruſalē præ
uaricationis prolapſione ad miſerias, & defectū huius vitæ
mutabilis & erroneæ deſcēdit, cū intumeſcere cœpit Et p
hoc etiā incidit in latrones, id eſt, in poteſtatem angelorū
deſertis, qui ſe transfigurant in angelos lucis, ſed perſeuerare
nō poſsūt: In quos nō īcideret, niſi eius mādati cœleſtis de-
C ſpectus ſe feciſſet obnoxiū. Qui etiā indumēta gratiæ ſpiritua
lis, immortalitatis ſcilicet & īnocētiæ offerūt, & ſic vulnera
inferunt, id eſt, peccata, qbus humanæ naturæ integritas vio
latur, & mors quaſi foſſis viſceribus inducitur. Qui ſeruat
intemerata, quæ ſū ſit indumēta, nō poteſt ſentire latronū
plagas. Abierunt, nō ceſſando ab inſidijs, ſed occultādo inſi
dias. Semiuiuo relicto, qa immortalitatē exuere ſed ratio-
nis ſenſum abolere nō poſſunt, quin homo ſapere, & Deū
poſſit

bor quæ non facit fructū bonum excidetur, & in ignem mittetur. Iu Ibidem
mentū caro ipſius eſt qua ad nos venit, in quam ſaucium 1. Petr. 2.d.
imponit, qa peccata noſtra portauit in corpore ſuo. Impo-
nitur vero qui ipsā incarnationē credit Stabulū eſt preſēs
eccleſia, vbi reficiūtur viatores in æternā patriam redeūtes
Impoſitus iumento. in ſtabulū ducitur, qa nemo niſi bapti
zatus, niſi corpori Chriſti adunatus eccleſiā intrauit. Et cu-
rā egit, ne æger præcepta quæ acceperat dimitteret. Sed nō
vacat Samaritano diu in terris degere, redeundū erat vnde
deſcenderat, Itaque altero die, id eſt, poſt reſurrectionē ſuā
quādo amplior æternæ lucis ſplendor, quā ante paſſionem
effulſit in mūdo, protulit duos denarios, duo teſtamēta in
qbus æterni regis nomē & imago cō tinetur, ſtabulario, id
eſt apoſtolis dedit, quia tūc illis ſēsū aperuit, vt intelligerēt
ſcripturas ad regēdū populum. Quodcumque ſupereroga-
ueris, Supererogat Apoſtolus cū dicit: *De virginibus præce-*
tū domini nō habeo, cōſiliū autē do. Supererogat, cum nō vtitur 1. Cor. 7.c.
poteſtate accipiendi neceſſaria. Rediens in iudicio reddet
dicēs. *Quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te cōſtituā, intra*
in gaudim domini tui. Quis horum. Iuxta literā patet, quod alie- Matth. 25.b.
nigena Ieroſolymitæ cui miſericordiā impēdēs, proximior
fuit quam ſacerdos vel Leuita eiuſdem gentis.

✻ Theophylactvs. Non dicit deſcendit,
ſed deſcendebat, ſemper enim humana natura ad inferio-
ra tendebat, & non in parte, ſed in toto vitæ attendebat paſ
ſibili.

d *Accidit autem, &c.* Sacerdos Dei legē annunciat: Deſcē-
dit quidē lux per Moyſen in mūdū, & nullā ſanitatem con
tulit huiuſmodi. Deſcendit Leuita, qui typu oſtēdit ꝓphe-
tarum, ſed & hic nullum ſanat, quia lex peccata arguit, ſed F
pertranſit, quia indulgentiam non largitur.

e *Miſericordia motus.* Hoc de ſacerdote & leuita non eſt
dictum quia lex nō habet miſericordiam, ſed iudicium &
vindictam,

✻ Ducit

NICOLAVS DE LIRA,

1 Ille autē volēs iuſtificare ſeip. *Quod exponitur dupliciter Vno modo quod vellet ſe iuſtificare ſecundū apparentiā. Alio modo ſecundum veritatē quærens à Chriſto intellectum præcepti huius, ut opere adimpleret. Et cauſa huius duplicis expoſitionis, quia ſicut dictum fuit Mat. 22. iſte videtur primo veniſſe ad Chriſtū mala intentione, & ſecūdū hoc procedit prima expoſitio, ſed poſtea Chriſti verbis compunctus fuit, & ideo dixit ei Chriſtus, Non longe es a regno Dei Mar. 12.c. & ſecundum hoc procedit ſecunda expoſitio, quia nō apparet clare ex textu vtrum quæſtionem de proximo fecerit ante compunctionem vel poſt.*

2 Homo

2 Homo quidā deſcendebat de Ieruſalē in Iericho, &c. *Secundum aliquos hæc eſt parabola, ſecundū alios eſt res geſta, quia inter Ieruſalē & Iericho erat quædā ſolitudo, vbi frequenter homines tranſeuntes ſpoliabantur à latronibus & occidebantur. In qua ſolitudine captus fuit ſedechias fugiēs ab exercitu Nabuchodonoſor vt habetur Iere. 6. Moraliter tamē exponitur de peccatore deſcēdēte à ſtatu iuſtitiæ in peccatū mortale, qui ſpoliatur à dæmonibus bonis gratiæ, & vulneratur in bonis naturæ, & relinquitur ſemiuiuus, quia tollitur ab eo vita gratiæ remanente vita naturæ. Cui Chriſtus appropinquans in ſua benedicta incarnatione.*

3 Alligauit vulnera eius infundens oleum. *Miſericordiæ cū vino iuſtitiæ.*

✻ Duxit

MORALITER.

† *Homo quidam deſcēdebat ab Ieruſalē. &c.* Per Ieruſalem ſtatus virtutis deſignatur, & ideo per hominē deſcendētē ab Ieruſalē in Iericho, peccator deſignat. Qui incidit in latrones, id eſt, dæmonēs ſpoliantes eū gratuitis, & ī naturalibus vulnerantes. Sacerdos autē & Leuita pertrāſeuntes abſque miſericordia, ſunt eccleſiæ mali miniſtri, curātes tātū de leuatione

uatione pecuniæ, & nō de ſanatione culpæ. Samaritanus aūt eſt prædicator & ꝯfeſſor motus ex charitate, alligans vulnera ſauciati per ſanum ꝯſilium, infundēs oleū miſericordiæ, & iuſtitiæ vinū, & imponens illum in iumentū, qa nō ſolū mente præbet auxilium, ſed ēt prout pōt corpore, quod eſt animæ iumentum, & ducit in ſtabulum. i. eccleſiæ, vbi datur pabulum verbi Dei, & ſacramenti euchariſtiæ.

A a *Duxit in stabulum* Non domum, sed stabulū vocat, quo nomine miserias, & fętores huius vitæ signa, tne homo in hoc exilio tanquam in patria gaudeat.

✻ SANCTVS TITVS. In stabulum, hoc est, in ecclesiā. Hæc enim cū omnium capax existat, omnes intra gremiū suum complectitur.

✻ CRYSOST. (in Hom. ex Luca.) Est stabulum ecclesia, quæ in itinere mundi lassatos & sarcinis delictorum defessos suscipit veniētes, vbi deposito onere peccatorū viator lassus reficitur, & refectus salubri pastu reparatur.

b *Dedit duos denarios stabulario, & cæt.*

B ✻ IDEM. Stabularij typum gerunt Apostoli, & qui illos secuti sunt, doctores & pastores. His enī Christus Dominus ad cœlum ascensurus obtulit duos denarios, mandatum dans vt diligentem curam agro impendant, certoque promittens vbi redierit, se id totum cumulate refusurum, q̄ supererogatum fuerit.

a Chrisma sancti spiritus. b Calicem suæ passionis.

infundens oleum & vinum, & imponens illum in iumentum

Spirituale

a suum duxit in † stabulum, & curā eius egit: Et altera die* pro-

b tulit duos denarios,[1] & dedit † stabulario, & ait: Curam illius 1

habe, & quodcumque supererogaueris, ego cum rediero red- 2

dam tibi. Quis* horum trium videtur tibi proximus fuisse 3

illi qui incidit in larrones? At ille dixit: Qui fecit misericor- 4

c diam † in illum. Et ait illi Iesus: Vade & tu fac similiter. Fa- †

d ctum est autem, dum irent, & ipse intrauit in quoddam ca- †

e stellum, & mulier quædam Martha nomine excepit illum in 5

domum suam, & huic erat soror nomine Maria. Quæ etiam 6

a Ministran necessaria mortali carni qua indutus erat Dei filius.

f sedens secus pedes domini audiebat verbum illius. Martha 7

g autem † satagebat circa † frequens ministerium. Quæ stetit 8

a Conquerens de sorore.

h & ait: Domine, non est tibi curæ, quòd soror mea reliquit me 9

i solam ministrare? Dic ergo illi, vt me adiuuet. Et respondens 10

k dixit illi dominus, Martha, Martha sollicita es, & turbaris 11

12

13

14

(Margin: † hospitium. † hospitij. * igitur. distrahebatur)

c *Qui fecit*. Cognatio non facit proximum, sed misericordia, quæ misericordia est secundum naturam. Nihil enim tam secundum naturam quam naturæ iuuare consortem.

ALLEGORICE. Nemo ꝓpinquior q̄ qui nostra vulnera curauit, q vnum est caput cum mēbris. Diligamus ergo eum, vt Deum & dn̄m. Diligamus quasi ꝓximum, diligamus ēt eum qui imitator Christi est, Vnde sequit̄: *Fac similiter*, id est, vere te proximum sicut teipsum diligere manifestes quidquid vales in eius corporali vel spirituali necessitate subleuanda deuotus operare.

✻ S. TITVS. *Fac similiter*. Q.d. Eli sacerdotij dignitas, & titulus rursum, nomenq; iureconsulti, res sunt quæ paruam vtilitatem sacerdotib. & iurisperitis afferunt, nisi bonis operibus illa probent & exornent.

C d. *Factum est, dum*. Habito sermone de dilectione Dei & proximi, supponitur exemplum vtriusq; dilectionis, non tā in solo verbo, quam in operis exhibitione. Per istas.n. duas sorores, duæ significantur vitæ spūales. Per Martham, operosa actuosa deuotio, qua ꝓximo in charitate sociamur. Per Mariā religiosa mētis intētio ī Dei verbo, in Dei amore suspiramus: Actiua panē vel corporalem esurienti, vel doctrinam ignoranti tribuitur, errantē corrigit, superbū ad humilitatem reuocat, quæ sing... expediant dispen... Contemplatiua, charitatē Dei & proximi retinet, sed ab ... terio: i actione quiescit, soli conditori desiderio inhæret, calcatis omnibus ... ris ad videndum faciem creatoris in... descit, & deside... misceri supernis c... bus, de æterna in c... spectu domini incorruptione gaudentibus.

c *In domū suam.* ... trante Iesu in dom... vita iniqua, etsi quando fuerat au... git, remanent dua... tæ innocentes, lab... riosa & ociosa, in eas medius est ... fons vitæ.

f *Sedens secus*. Qu... to humilius sedet, tanto amplius cadit. Aqua cōfluit ad ... uallem de tumoribus collis.

Maria sedet, qa contemplatiua pacatis vitiorum tumultib. optata iam in Christo mentis quiete fruitur. Martha stat, quia actiua laboriosa desudat in certamine.

g *Martha autem* Intēta erat Maria quomodo pasceretur a domino, intenta erat Martha, quomodo pasceret dominum hæc conuiuium parat domino, in conuiuio domini illa iocundatur.

h *Domine non est tibi curæ*. Ex illorum ꝑsona loquitur, qui huc diuinę ꝯtemplationis ignari, solum q̄ didicere, fraternæ dilectionis opus Deo placitum dicunt, ideoq; cunctos qui Christi deuoti esse velint, huic mancipandos autumā...

i *Et respondens* Maria non respondet, sed cām suam tam ociosa committit iudici. Si.n. pararet respondendi sermonem remitteret audiendi intentionem.

k *Martha, Martha*. Repetitio indicium est dilectionis, vel forte monendæ intentionis, vt audiret attentius.

F ☞ Po...

NICOLAVS DE LYRA

1 Duxit in stabu. *Id est, domū ecclesiæ, vbi simplices reficiuntur.*

2 Et altera die. *Id est, post resurrectionem suam.*

✻ 3 Dedit stabulatio: *Id est, cuilibet apostolo.*

4 Duos denarios. *Id est, intelligentiā noui & veteris Testamēti quia aperuit illis sēsū, vt intelligerēt scripturas, vt habet īfra 24. g. Et eis curā pęnitētiū cōmēdauit, promittes pro salario vitā æternā*

5 Vade & tu fac simi. *Ex respōsione cōcludēs quod propinquitas generis non facit proximum, sed opus misericordiæ impensum,*

6 Factum est autem. *Hic ponitur secundum incidens quod est excusatio. Mariæ erga sororē suam, vbi præmittitur locus cū dicitur*

7 Et ipse intrauit in quoddam. ca. *Scilicet Bethaniam.*

8 Et mulier quædam nomine Martha, &c. *Ad illā enim domū Christus frequēter diuertebat, & securè: Tū propter deuotionē ibi habitantium: Tum quia plura beneficia eis contulerat, quia ipsa Martham a profluuio sanguinis sanauerat secundū Ambros. & Maria a septem dæmonibus liberauerat, secundum illos doctores, qui dicunt illam fuisse sororem Lazari sicut supra dictum est 7.c.*

9 Quæ etiam se &c. *Intenta operibus vitæ contemplatiuæ.*

10 Martha autem, &c. *Occupata in operibus vite actiuæ;*

11 Quæ ste. *Quia fessa labore ministerij discurrendo per domū ... Christus & eius discipuli essent conuenienter recepti & refecti.*

12 Et ait, Domine, &c. *Cōquerens de ociositate sororis suæ, ... de Christi negligentia hoc permittētis* 13 Et resp. di. il. dō. *Excusando Mariā Inuenitur autē Maria accusata tripliciter, scilicet a Pharisæo, de præsumptione seu temeritate, eo q̄ Christū tetigit ... bēte vt dictū est sup. 8.c. & hoc secundū illos qui dicunt illā fuisse ... rorē Lazari & Marthæ. Itē a Iuda, de prodigalitate, eo q̄ preciosum vnguētū effudit, & pedes Iesu vnxit, vt habet Ioā. 12. Tertio a ... re, de ociositate, vt hic habet. Et vbiq; Maria tacuit, et Xp̄s eā excusauit, ostēdēs Pharisæo, q̄ factū Mariæ nō erat ꝑsumptionis, sed d... tionis. Itē ostēdēs Iudæ, & alijs discipulis, q̄ illa effusio vnguenti ... erat prodigalitatis, sed pietatis. Item quia ostendit sorori, quod se... Mariæ non erat ociosa, sed meliorib. actibus applicata, ideo sequit...*

14 Martha, Martha sol. es. *Quia opera actiuæ vitæ sollicitud... & distractionē mētis inducunt, & frequēter ꝑturbationē ingeru...*

✻ Po...

MORALITER.

2 *Et altera die, &c.* Per quos significatur gratia in presenti, & gloria in futuro, dandæ bono curato facienti debitum suum peccatorum sibi subditorum.

4 *Dedit stabulario.* Id est, dandos denunciauit.

† *Et quodcunque ero.* Faciendo circa subditum bonum ad quod non tenetur curatus.

† *Reddam tibi.* Id est, reddendum denuncio.

7 *Et ipse intrans in quod. ca.* Per & quod etiam per domum in qua receptus fuit Christus significat ecclesia. De qua ... Can. 6. d. Terribilis, vt castrorū acies ordinata. Et illud Io... c. *Nolite facere domum patris mei domum negociationis.* In hac ... tem domo sunt tres status. s. Actiuorum, qui status significatur per Martham de qua dicitur, *quòd satagebat circa ... m.i.* Et contemplatiuorum, qui per Mariam, de qua dicit... quod sedebat circa pedes domini, *& au. verb. il.* Et terti... status est militum ad vtrorumque defensionem, & significatur per Lazarum militem

† MOR...

a *Porro vnũ est.* Præponit vnũ multis. Nō.n.a multis vnũ, sed multa ab vno, & tñ multa sūt necessaria tēdētib.ad vnũ. b *Maria opt.* Nō reprehēdit pars Marthæ, qa & ipsa bona, sed laudatur pars Mariæ, quæ quare sit optima subinfertur. c *Quæ nō auferet* Quia ɔtēplatiua hic īcipit, & in cęlesti pria pficit: quia amoris ignis q hic ardere incho, cum ipsum quē amat viderit, in amore amplius ignescet. Nō ergo auferet contemplatiua q subtracta luce pñtis seculi pficit. Actiua cũ corpore deficit, qa in æterna pria panē non porrigit esurienti, qa nemo esuriet, nec cætera pietatis opera aget, qa nō erit necessaria, cũ pñti ergo seculo auferet actiua. Meritò igitur ɔtēplationi oīa iustificationũ merita, i mēsa virtutũ studia postponũt. *Quæ nō au.* Ex opposito intelligē q a Martha aufe- retur pars q̃ elegit, qa trāsito labor mul titudinis, remanet charitas vnitatis. D

a Deo iugiter inhærere.

a erga plurima. Porrò vnum est necessarium. Maria † opti- 1

2

b a Mariæ factus est aduocatus, qui iudex fuerat interpellatus.

c mam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. 3

† bonam

NICOLAVS DE LYRA.

Porrò vn.&c. *Id est, ipse Deus qui vnus est, & præ oīb. quærēdus, vel vnũ, i. vnitas mētis ad Deũ: Et istud respicit vitā contēplatiuam per quā mēs hæret Deo, q est simpliciter vnus, secundũ q dicit apostolus 1. Cor. 6. d Qui adhæret Deo, vnus est spiritus, sicut è cōuerso per vitā actiuā intendendo creaturis quæ multæ sunt, anima diuiditur.* Maria opt. par. elegit. *Q. d. Nō tu malā, sed illa meliorē. Distinguitur duplex actio a doctorib. Vna quæ consistit in exercitio virtutũ moralium, & ista disponit ad contēplationem secundum q dicit Beatus Greg. 6. moralium, Qui contemplationis arcem tenere desiderāt, necesse vt prius in cāpo actionis se probent. Cuius ratio est, quia secũdum Philosophum 7. Physicorum. Sedendo & quiescendo fit anima sciens & prudens. Sedatis.n. passionibus & tumultib. passionum per exercitium virtutum moralium disponitur anima, vt libere possit ele uari in contemplatione veritatis. Ex quo patet, q talis actus ordinatur ad contemplationem sicut ad finem. Finis aũt melior est his quæ sunt ad finem, & iō de tali actione concedunt oēs, q contemplatio est melior. Alia aũt est actio quæ sequitur contēplationem procedens ex plenitudine contemplationis, sicut est docere, & in regimine animarum laborare, & hmōi. De tali actione dicunt aliqui q est melior ipsa contemplatione, & de ista actione non loquitur hic Christus, vt patet intuenti. Alij vero dicunt, q ēt ista actione contemplatio melior est, quia illud quod simpliciter prælegitur, videtur esse melius absolutè, quàm illud quod præligitur tantum in casu: Sicut Philosophari, melius est simpliciter quàm ditari, licet ditari sit magis eligibile in casu magnæ paupertatis. Contemplatio autem est per se eligenda. Cura autē & regimen animarum, ad quod spectat populum docere, & dirigere in salutem est eligenda, vel potius suscipienda in casu necessitatis fraternæ, vnde dicit August. 19. de ciui. Dei, ociũ sanctum quærit Charitas, negocium iustum suscipit necessitas charitatis quā sarcinam si nullus imponit, intuendæ veritati vacandũ est: si autem imponitur suscipienda est propter charitatis necessitatem.* E

3 Quæ nō auferetur ab ea. *Opera enim vitæ actiuæ non habēt locũ nisi in præsenti vita & ideo aduenīēte futura auferentur, sed cō templatio primæ veritatis non tollitur. nisi quantum ad illud quod est imperfectionis, quia videmus nunc per speculum in ænigmate, tũc autem facie ad faciem, secundum quod habetur 1. Corinth. 13. d.* F

Capvt. XI.

a *ET factum est.* Post historiam sororum (quæ duas vitas significant) inducit dñm orasse, & discipulos ad orādum informasse, quia oratio quam docuit vtriusque vitæ continet mysterium ipsarum perfectio vitarum non nostris viribus, sed precibus est obtinenda. b *Vt cessauit.* Ideo fæ Saluator orans inducitur, vt discipulos ad orationis studiũ inducat. Vñ finita oratione, à discipulis sollicitatur, vt doceat qualiter dēant orare.

c *Cũ oratis dicite.* Matthęus septē petitiones ponit ī tribus æterna poscũtur, in quatuor, tēporalia, q̃ tamē propter æterna cōsequenda sunt necessaria. Quod enim dicimus *Sanctificetur nomen tuũ Adueniat regnũ tuũ. Fiat voluntas tua. sicut in cælo & in terra.* Hic inchoantur, q̃tuncũq; pficimus augētur in nobis & pfectæ sine fine in alia vita possidebunt. Quod vero dicimus. *Panē nostrum quotidianũ da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitorib. nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.* Ad pñtis vitę indigentiā ptinēt, qa hic & panis, tam corporalis q̃ spiritualis est necessarius, tam animæ q̃ corpori. Hic ēt fit remissio peccatorum, q̃ hic cō mittuntur. Hic fiunt tentationes, hic etiam ēt fit malum, vt cupimus liberari. In alia vita nihil horum est, Lucas non septē, sed quinq; ponit, & hoc cā breuitatis. In quinq; quæ ponit, septem illa intelligit contineri. Nomē quippe Dei sanctificatur in spiritu. Regnum vero Dei in carnis resurrectione venturũ est. Ostendens ergo Lucas tertiam petitionem superiorum quodāmodo esse repetitionem, magis eam intermittendo fecit intelligi. Deinde tres illas adiungit, de pane quotidiano, de remissione peccatorũ, de tentatione vitanda. At vero q Matthæus in vltimo posuit: *Sed libera nos a malo.* iste nō posuit vt ītelligeremus, ad id q de tēratione dictũ est ptinere. Iō nō ait: *Et libera nos a malo*, tanq̃ diuersam petitionē poneret: sed ait: *Sed lib. nos a m.* vnā petitionē esse demōstrās, vt sciat vnusquisq; in eo se a malo liberari, q nō infertur in intentionē.

Matt. 6. b

CAPVT XI.

ET factum est, cùm esset in loco quodam orans, vt ces- 1

a Orare.

sauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eum, Domine 2

a doce nos orare, sicut Ioannes discipulos suos. Et

c ait illis: † Cùm oratis dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum: 3 †

d Adueniat regnũ tuum. Panē nostrum quotidianum da nobis †

d *Panē no. &c.* Panis quotidianus dr̄, q hic est necessarius quātus aīæ carniq; est tribuendus siue corporaliter siue spiritualiter, siue vtroque modo intelligatur.

Nota legisperitus se iustificare volēs dñm tētatur⁹ adijt, sed ɔfusus abscessit. Ait Maria pedib. accliuis optimam partem Philosophiæ cęlestis elegit. Itē paruuli Christi, nō de sua iustitia, sed de redemptoris gloria præsumentes, quib. orationum

Supra 10. d.

NICOLAVS DE LYRA

ET fa. est. *Postquā Xp̄s misit discipulos suos prædicare, hic cōsequēter docet eos orare. Et primo īducit eos ad orōnis instātiā. Secūdo, ad fidei cōstātiā ca. se. Et tertio inducit populos ad pñiam ca. Circa primũ sciēdũ, q ad orōnē debitā duo requirunt, s. affectio pura, et ītētio recta. Prīo igit īducit ad primũ secūdo, ad secūdũ, ibi:* Ne o lucernā accēdit. *Circa primũ instructio discipulorũ, secūdo ponitur cōfutatio æmulorũ, ibi.* Et erat eijciēs dæm. *Adhuc circa primā. Prīo docet modũ orādi, secūdo, orōnē cōtinuādi, ibi:* Et ait ad eos. *Circa primũ præmittit Christi oratio, quia cœpit facere & docere vt dicitur Act. 1. a & ideo eius orationē pręmittit cum dicitur.*

Cũ esset. *Sciēdũ tñ, q Christus nō orauit inquātũ Deus quia sic nō cōpetit ei orare. Oratio.n. est explicatio pprie volūtatis apud Deũ vt eā impleat. Volūtas āt diuina per seipsā est effectiua eorũ q̃ vult, secūdũ illud Psal. 113.* Oīa q̃cũq; voluit dñs fecit. *sed quia Christus īquātũ hō habuit volūtatē humanā, quæ nō est per seipsā efficax ad implēdũ ea quæ vult nisi per virtutē diuinā, iō Christo secundũ q hō cōpetebat orare. Orauit igit vt pro nobis impetraret & vt exemplum nobis orādi daret. Orauit ēt p seipso ad obtinendum quod sibi deerat scilicet gloriam corporis Ioan. 17. a.* Clarifica me tu pater. *consequenter docet discipulos orare, cùm dicitur.*

3 Cũ oratis. *Patet snīa ex dictis Mat. 6. Sciēdũ, q Lucas hic omittit duas petitiones orationis dominicæ, s. tertiā & septimā, quia tertia implicite cōtinet in duab. præcedētibus, Si n. gloriā Dei principaliter quærimus, & participationē regni eius quæ cōtinentur in duabus primis petitionibus, bene voluntatem eius facimus, & eius voluntas impletur ī nobis, q cōtinetur in tertia petitione quæ est,* Fiat vol. tua. &c. *Similiter septima quæ est,* Sed lib. nos a ma, *continetur in sexta. Si enim in tentationem non inducimur ei succumbendo, sed magis præualemus resistendo. bene liberamur a malo.*

Diuisio.

Duo ad debitam oratio- nem requisita.

Et ait ad

MORALITER.

Cùm oratis di. Pa. san. no. tuũ. A v g. Sāctificetur, &c. Scilicet in nobis, vt ad nos possit eius sanctificatio peruenire. † *Adueniat reg.* A v g. Tūc enim venit regnũ dei, qñ sumus eius gratiā cōsequuti. † *Panē, &c.* A v g. Accipere quotidie q quotidie tibi psit, sic viue, vt quotidie merearis accipere

orationum modis eãdem gratiã aduocare debeant ingrũt audiùntq;& quibus verbis orare, & qua instãtia pseuerare & pro quibus maxime rebus suppicare debeãt scilicet fide, spe,& charitate,quodque perfecte petẽtes earundẽ largitorem a patre spiritũ bonũ percipiant.Contra hoc vero sicut in lectione de dæmoniaco legitur, sapientes & prudẽtes, quia spiritum gratiæ non petere, quærere & pulsare, sed blasphemare satagunt, irremissibiles, & hic & in futuro suæ pertinaciæ pœnas luunt.

A

† quotidie.

† Sed libera nos a malo.

a *Quis vestrum habet amicum*. Postquã formã orationis rogantibus proposuit instantiam etiam & frequentiam orandi illis iniungit, vt non solum diebus, sed etiam noctibus, oratio deferatur, qui enim media nocte panes ab amico petit, & in petendi intentione persistit, non fraudatur orans.

B

† hodie,& dimitte nobis peccata nostra, † siquidem, & ipsi dimittimus omni debenti nobis: Et ne nos inducas in ten-

Aliquis vel si quis

a tationem.* Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum,& 1

ibit ad illum media nocte,& dicet illi: Amice commoda mi- †

hi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, &

non habeo quod ponam ante illum, Et ille deintus respon-

Non debeo precibus tuis inquietari, quia.

b dens dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, †

c d & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere

a Non pudore petteri tus sed necessitate coactus.

& dare tibi. Et ille si perseuerãuerit pulsans, dico vobis etsi

Vel per se ins... r... do vel doctorem mittendo.

e non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter † im-

a Etsi non quantam ille aliud... ndo uoluerit.

probitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet

O ando Recte uiuendo.

f necessarios. Et ego vobis, dico: † Petite & dabitur vobis, 2

3

Mystice. Amicus ad quẽ nocte venitur Deus est, qui corpus suũ tradidit ꝓ nobis. Cui in nocte tribulationis supplicare,& tres panes,id est,intelligentiã Sanctæ Trinitatis, qua in ꝑsẽtis vitæ laboribus viuamus, efflagitare debemus. Hos panes,si dominum Deum tuum diligas,non solũ tibi sed ẽt aliis poteris emereri Amicus qui de via venit ipse est noster animus,qui quoties ad tẽporalia petenda euagatur, toties a nobis recedit. Redit cũ supna meditatur,& cœlesti alimonia refici desiderat. Cui ꝙ proponat non habet,quia animæ post tenebras ad Deum suspiranti,nihil præter ipsũ cogitare vel loq vel intueri libet,sed solũ trinitatis gaudiũ ꝙ recognouit, amplius intueri & ad hoc peruenire satagat.

C ✻ Sanctvs Titvs. Hæc per modũ parabolæ ꝓponẽtur,ne ignauo negligentiq; animo ꝑcationi insistãmus, ne vel si prima forte oratione fusa,auditi non fuimus,secũda statim, tanquam quæ nullum nobis operæpretium adferre queat,auersamur,insulse aliquid istiusmodi animo ꝑ tractantes. En sæpenumerò iã accessi,lachrimatus sũ obtestatus sum,nihil vnquã hactenus cõsecutus sũ. Nõ ita nos ratiocinari decet,cogitemus potius vniuersorum dñm peculiarem nostri curã habere, quidq; è re nostra sit,adeòq; qd concedere conueniat,probè nosse. Adde his,iubet nos ea frequenter petere,quæ modulum nostrũ nostris partib. excedunt. Ergo orationi impigre incũbamus in ea q... ueremus. Et enim quæ citra sudorẽ obtingũt,vel ex ... subministrantur,ea vt non cõtẽnãtur certe minoris ... que fiunt. *Media nocte*. Hoc propter illos adfertur, qui ... vitæ catastrophen,peccatorũ,quæ admiserũt, sensũ ... fideque ad C... sese adiungunt ... ro Amicus cui ... stium pulsatur ... min⁹& Deus & ... uator noster ... stus,qui omne ... git, omniumque ... tiam eorum, ... ipsum necdum ... dunt, salutem ... Per tres panes, ... in patrem & fi... & Spiritum sanct... designat.

b *Noli mihi*. ... aufert spem i... trandi,sed vehe... tiùs accendit de... rium orandi,o... difficultate cõ... di.

c *Iam ostium*. ... quod Paulus sib... periri petit ad loquendum mysteriũ Christi, & ꝙ Ioa... sibi apertũ vidit,intelligentia est diuini sermonis, quo... clausum tpe famis verbi Dei,cùm intelligentia non d... Et pueri id est,illi qui euangelicam sapiẽtiam tanq pa... erogantes per orbem terrarũ prædicauerunt,iam cum ... sunt in ęterna quiete,& tamen orando efficitur,vt orã... cipiat intellectum ab ipso domino, etiam si homo ... per quem sapientia prædicetur.

d *Non possum surgere*. Ambrosivs. Nemo timet ne excitet dormientem,scit semper orare vigilantem.

e *Propter improbitatem tamen eius,&c.* Multę sunt insidi... grauis corporis somnus,qa si dormire mẽs incipit, vi... suæ virtutis amittit. Excita ergo somnum tuum, vt p... Christi ostium, vt cum intraueris aperiantur tibi the... absconditi,& tenebrosi in Christo Iesu.

f *Petite & dabitur vobis*. Si amicus homo surgit,& dat ... amicitia,sed tædio cõpulsus,quanto magis dat Deus q ... tędio largissime donat ꝙ petitur? Ne ergo animus ab ... ius uanitate conuersus spirituali inopia diutius tabescat ... tamus epulas verbi,qramus amicũ qui det, pulsemus ... vbi seruant abscondita. Magnã.n.spem tribuit q ꝑmitt... nõ decipit. *Omnis enim qui petit accipit*. Opus est pseuerar..., vt consequamur. Quod si petenti datur,& quærens in... nit,& pulsanti aperitur,cui ergo non datur,& qui non ... nit,& ...

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et ait ad illos. *Hic cõsequenter inducit ad orationis cõtinuationem. Primo per exemplum eius,qui nõ solũ ab amico impetrat illud quod est sibi necessariũ propter amicitiam, sed etiam propter petendi continuationem.*

Moraliter *autẽ iste amicus ĩtelligitur ipse Deus, a quo prouenit nobis omne bonũ, tamen aliquando differt dare illud quod dare intẽdit,vt quod est nobis necessariũ,impetremus a Deo per orationis instantiam, & tale est quod pertinet ad salutẽ. Quãdo tamen ista tria concurrunt, videlicet, ꝙ aliquis petit,piè,id est, de pertinentibus ad salutẽ, & pro se, & perseueranter seu continue semper ... tratur quod petitur a Deo,nõ tamẽ semper statim datur, sed a... do differtur,vt congruo tẽpore detur. Si autem aliquis petat de ... pertinentibus ad salutẽ,non semper exauditur, quia frequenter ... nõ expedit exaudiri. Similiter si petat de pertinẽtibus ad salut... alio,aliquãdo non exauditur propter defectum illius pro quo ... Item si petat piè & pro se,non tamẽ perseueranter,impeditur ... ctus propter defectum orationis,ideo subditur.*

2 Petite. *Perseueranter.*

3 Et dabitur vobis. *Tribus prædictis concurrentibus. Et ... sententia ex dictis, Matth.7.*

✻ Et ...

MORALITER.

† *Et dimitte nobis debita nostra*. Titvs. Hoc autẽ necessario additum est pro eo ꝙ nullus sine peccato inuenitur,ne impediamur in sacra cõmunione propter humana peccata.

† *Et ne nos inducas*. Maximus,id est,non ꝑmittas nos voluptuosarum tentationum experientiam pati,vel mori.

† *Quis vestrum habebit amicum*. Per istum qui media nocte recurrit ad amicũ panibus abundãtẽ,vt reficere possit amicum famelicũ ad ipsum veniẽtẽ,significatur doctor vel cõfessor,ad quem aliquis recurrit pro sua cõsciẽtia serenãda. Et frequẽter cõtingit,quod talis doctor & cõfessor dubius est in casu sibi ꝓposito,ꝓpter quod debet recurrere ad magis intelligẽtem,vel ad Deum per orationẽ,qui potest ... nem supplere defectum. Per excusationẽ quæ ponitur ...

† *Noli mihi molestus esse*. Significatur dilatio qua Deu... statim donat quod petitur,vt eius donum carius con... tur. Quod autem subditur.

† *Et si nõ dabit illi surgens,eò quod amicus eius sit propter i...bitatem tamẽ surget,&c.* Non habet locũ in Deo, q nihi... ex tædio,sed ex amicitia: Tamẽ est hic argumentũ,qu... homo pseuerãter petẽti dat ex tædio, multo magis ... perseueranter petenti dat ex amicitia,ideo subditur.

2 *Petite & dabit vobis.&c.* Et erat Iesus eijciens dæm... & illud erat mutũ scilicet effectiue tãtũ,eo quod obse...

✻ ab eo ...

cui non aperitur, apparet quod non bene quæsierit, rit & pulsauerit.

ORIGENES. Quæret aliquis, quare orantes non exaudiantur, ad quod dicendum quod quicunque recto tramite ad quærendũ accedit, nihil omittens ex his quæ cõferunt ad petitorum obtentum, accipiet a quod precatus sibi dari. si qs autem diuertens a proposito debitæ petitionis, cum non petat t decet, non petit. Quo fit, vt cum non recipiat quod dicitur, nõ falsificetur. Nam & magistro dicente: Quicunque veniet ad me, assuet disciplinaque peritiam, adire magistrũ realiter accipimus, hoc est, vt diligenter vacet docentis ipsius. Vnde: Iacobus dicit petis & non accipitis, eo quod male petat scilicet, causa voluptatum vanarum. Scilicet aliquis, imo cum aliqui rogãt pro diuina notitia obtinenda & recuperatione virtutum, nõ obtinent. Cui dicendum quod non propter se bona potuerũt accipere, sed vt emendentur per ea.

a *Quærite & inuenietis*, Prope est dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, & voluntatem timentiũ se faciet. Alios qui non ita petunt redarguit Iacobus dicens. Petris & non accipitis, eo quod male petatis, quia perseueratis in peccatis.

b *Quis autem ex vobis patrẽ petit panem nunquid lapidem, &c.* BEDA. MYSTICE. Panis signat charitatem propter maiorem appetitum & necessarium vsum, quia sicut sine pane mensa videtur inops, ita sine charitate, aliæ virtutes nihil sunt, quæ in sola charitate perficiuntur. Huic contraria duritia cordis, quam lapidi comparauit. Piscis, fides est inuisibilium. Sicut enim piscis sub tegumento aquarũ nascitur, viuit, & alit, sic fides quæ in Deũ est, inuisibiliter in corde ignitur, inuisibili gratia spiritus per aquã baptismi consecratur, inuisibili auxilio diuinæ protectionis ne deficiat nutritur, inuisibilium præmiorum intuitu quæque volet bona operatur. Vel etiam ideo fides pisci comparatur, quia sicut ille crebris fluctibus maris tunditur nec perimitur, ita fides aduersitatibus non frangitur, cui contrarius est serpens ponit venenũ infidelitatis. Per ouum spei nostræ certitudo figuratur. quia in ouo nondum fœtus perfectus cernitur, sed fouẽdo speratur. Contra spem scorpionem ponit, cuius ictus venenatus retro est timendus sicut spei contrariũ retro respicere, cum spes futurorum, in ea quę antea sũt extendat.

Cum sitis mali. Malos vocat seculi amatores, qui dant illa quæ secundum suum sensum iudicant bona, quæ etiam in natura sũt bona, & ad vsũ infirmæ vitæ pertinẽtia. Vel, apostoli q merito electionis bonitatẽ humani generis excesserant, intuitu supernæ bonitatis adhuc sunt mali, qa nõ dũ immunes, a delictis, maxime ĩ verbis & in cogitatu, quæ quotidianis orationibus iubẽtur curare. Vel malos vocat, quia omnis creatura in cõspectũ diuinæ bonitatis est mala, quia nemo bonus nisi Deus, & tamen diuinæ bonitatis participatione rationalis creatura bona fieri potest, domino ita promittente, dabit spiritum bonum per se, vt per participationem spiritus fiant boni qui erant mali, dum per gratiam spiritus, fidem, spem & charitatem & cæteras virtutes consequentur. Vnde Matthęus non dixit. *Dabit spiritum bo. pe.* Scilicet, sed dabit bona petentibus. Ostendẽs spiritum sanctũ plenitudinem esse omnium bonorum, quia per eum omnia bona ministrantur.

D

Luc. 7. d.

Perseuerando.

a quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur.

S. quis. — Rigorem odiorum.

b Quis autem ex vobis patrem petit* panem, nunquid lapi-

Infidelitatem quam serpens primo homini spirauit.

dem † dabit illi? Aut piscem, nunquid pro pisce serpentem

Spem. — Desperationem.

dabit illi? Aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scor-

Quia non vestra datis.

c pionem? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona † data dare

d † filiis vestris, quanto magis pater vester cœlestis de cœlo

e dabit spiritum † bonum petentibus se. Et erat eiiciens dæmo

Mutos faciens.

1 nium, & illud erat mutum. Et cum † eiecisset dæmonium, lo-

a Scribæ & Pharisei, non simpl. x turba.

cutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ. Quidam autem ex

f eis dixerunt. In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæ- 2

g monia. Et alii tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. 3

* filius

† dona

Mat. 7. b.

† exisset

E

d *Quanto magis.* Aperta comparatio. Si. n. homo peccator adhuc fragili carne grauatur, petentibus filiis temporalia dare non abnegat, multo magis pater cœlestis filiis suo timore & amore præditis, non deficientia bona largitur in cœlis.

e *Et erat eiiciens.* Post prædicationis verba quę humilib. p posuit ẽt miracula operatur, vt qui pręedicanti non credũt, visis miraculis credant. Matthæus hunc dæmoniacum ẽt cæcum fuisse dicit. In quo tria miracula a domino fiunt, videt, loquitur, à dæmone liberatur. Quod aũt tũc in vno carnaliter factum est, quotidie fit in conuersione gentium, vt primum expulso dæmone, & omni spurcitia idololatriæ, fidei lumẽ videãt, deinde tacentia prius ora ad laudum Dei laxarentur.

Mat. 12. b.

f *In beelzebub.* Ninus rex conditor Niniue Belo patri suo statuã ꝯsecrauit, eiq; diuinos honores instituit, cuius simulacri similitudinẽ suscipientes Chaldæi Bel vocabant. Palæstini suscipiẽtes, Baal dicebãt, Moabitæ Beelphegor. Iudæi aũt vnius Dei cultores pp derisionẽ gentilium Beelzebub appellabant. Baal. n vir dr. Zebul musca, inde beelzebub, id est, vir muscarum, siue habens muscas, propter sordes cruoris, qui in templo eius immolabatur. Asserebãt ẽt Iudæi in hoc simulacro principem dæmoniorum habitare p cuius potestatem dicebant Iesum dæmonia pellere.

g *Signum de cœ.* Vt vel ignem de cęlo descendere faceret sicut tpe Eliæ duo quinquagenarij igne de cęlo sunt peremti: Vel vt contra cõsuetudinem terræ istius, æstiuo tẽpore tonitrua audirentur, imbres ruerent, fulgura discurrerent, sicut sub Samuele actũ est. Vel quæsierunt manna de cęlo: Quæ signa ideo a Christo tunc nõ sunt exhibita, quia simi liter & illa calumniarentur dicentes ex variis aeris passionibus contigisse. Vnde subditur.

F

4. Regu. 1. f.

1. Regu. 7. a.

☞ Ipse

NICOLAVS DE LYRA.

* Et erat eiiciens dæmoniũ & illud erat mu. *Posita instructione discipulorũ de sancta affectione in orando, hic cõsequenter describitur confutatio æmulorum de praua affectione facta Christi peruertẽde prauãdo. Et primo describit eorum æmulatio Secunda eorũ confutatio, ibi.* Ipse autem vidit. *Circa primum sciendum quod aliqui malignãtes miraculis Christi detrahebant dupliciter. Vno modo attribuendo virtuti dæmonis, & hic modus dictus est Mat. 9. & 12. Alio modo, miracula Christi reputando parua, eo quod erant circa inferiora, vt communiter, vt pote circa sanitates corporum, & huiusmodi. Et ideo quærebant ab eo signa fieri circa corpora celestia, sicut tempore Iosue, sol stetit immobilis ad spacium vnius diei, vt habetur Iosue, decimo cap. Et tempore Ezechiæ retrocessit sol decem gradibus, vt habetur Isaiæ 38. b. Et hoc notatur cum dicitur.* Et alij tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo,

* Ipse

† MORALITER.

alio fecerat mutum: Hoc autem fit spiritualiter, quando gratiam habens prædicandi, vel ecclesiam efficiandi est ab istis instigante diabolo quasi mutus, sed cum gratia Dei visitatur, eiicitur, dæmon, & os eius ad prædicandum & laudandum Deum aperitur. Per illos autem qui dicebant.

2 *In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia, &c.* Significantur maledicti qui peruertunt aliorum bona.

3 *Et alii tentantes signum de cœlo quærebant ab eo.* Per istos significantur doctores, & studentes nimis curiosè scrutantes diuina propter quod opprimuntur a gloria.

Ipſe autem vt vidit cogitationes eorum, dixit eis: † Omne 1
regnum in ſeipſum diuiſum, † deſolabitur, & domus ſupra 2
domum † cadet. Si autem & Sathanas in ſeipſum diuiſus eſt,
b quomodo ſtabit regnum ipſius? quia dicitis, in Beelzebub
c me eiicere dæmonia? † Si autem ego in Beelzebub eiicio
d dæmonia, filii veſtri in quo eiiciunt? Ideo ipſi iudices veſtri
e erunt. Porro ſi in digito Dei eiicio dæmonia, profecto † per-
f uenit in vos regnum Dei. Cum fortis armatus cuſtodit atriū
g ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet. Si autem fortior illo ſuper 3
uenlens vicerit eum, vniuerſa eius arma † auferet in quibus
h confidebat, & ſpolia eius † diſtribuet. Qui non eſt mecū, † ad
i k uerſum me eſt, & qui nō colligit mecū, diſpergit. † Cū immun 4
l dus ſpiritus exierit de hominine ambulat per loca inaquoſa 5
6

a *Ipſe autem vt vidit cogitationes eorum.* Hoc ſibi propriū dominus reſeruauit, vt cogitationes intueatur & iudicet.

A Proprium eſt Iudæorum quærere ſigna, vnde Paulus *Iudei ſigna petunt gentes ſapientiam.* (Cor. 1. d.) *Ipſe autem vt vi.* Non ad verba, ſed ad cogitata rn̄det; In quo dat certum potentiæ ſuæ ſignum qua ſecreta cordiū rimatur. Iuxta literā patet, qđ oē regnū ſolidum, & firmum ſi p partes diuiditur, in ſolitudinem redigitur († deſolatur; † cadit), vacuatū ab habitatorib. & dom⁹ ſupr. domum cadet (21. di. §. 1.) cū habitatores vnius domus ab alterius domus familia vel opprimunt vel puniūt. Quo autem hæc ſpiritualiter tēdāt, expu nit cum adiungit. († diſtribuit.)

Si au. & Sa. in ſeipsū di. eſt. Si ego vt vos dicitis, in principe dæmoniorū eiicio dæmonia, ergo regnū diaboli eſt diuiſum contra ſe, & ita ptās maliciæ eius ſtare non poteſt. Si autem dæmon dæmonem non poteſt expellere. falſo dicitis me in principe dæmoniorū dæmonia eiicere. Si vero poteſt ſicut dicitis, ꝓſpicite vobis, vt de regno

B eius ꝙ diuiſū eſt exeatis, ne in ruina eius pariter inuoluamini. In quo autem dominus eiiciat dęmones, ne dæmoniorum principem exiſtiment, attendant quod ſequitur.

b *Si autem ego in Beelzebub eiicio dæmonia filii.* Filios Iudęorū apoſtolos vocat, qui inter alia miracula q̄ a domino acceperant ēt dæmones pellebant. Quam expulſionem nō diabolo, ſed Deo aſſignabant, q ſibi conſcij erant nihil malarum artium a dn̄o didiciſſe. Ideo ipſi ignobilia & cōtemptibilia mundi eligentes. in quib. nulla malicia artificioſa fuit ſedebūt ſuper ſedes duodecim iudicātes duodecim trib. Iſrael. Vel, *filii.* Id eſt, exorciſtę illius gētis, q inuocato nomine dn̄i dæmones expellebant. Quaſi dicat. Si expulſio dæmonum in illis, non diabolo, ſed Deo deputatur, cur idem opus in me non habeat eandem cauſam?

c *Ideo ipſi iudices veſtri erunt.* Non ptāte, ſed comparatione dum illi expulſionem, non diabolo ſed Deo aſſignant.

Omne regnum. Si omne regnum diuiſum deſolatur, ergo regnum patris, & filii, & ſpirituſſancti, quod nulla cōtradictione nullo impulſu eſt deſolatum non eſt diuiſum, & iō eſt æternum, De hoc regno rn̄dit Pilato: *Regnū meū non eſt de hoc mundo.* (Io. 18. g.) Et ideo q in Chriſto ſpem nō gerunt, ſed in principe dæmoniorum eiici dæmones opinantur, eos regni negat eſſe ꝑpetui. Nam qūo pōt manere diuinum regnū cū fides ſcindatur, cum populus Iudæorū ſit ex lege, Chriſtus quoq; ſecundum carnem ex lege ſit generatus. Qūo poteſt

C regnum illud eſſe ꝑpetuum, quod ex lege, eſt, cum populus ille diuidat legem, cum à populo legis negatur Chriſtus, q ex lege debetur? Sed manet regnum eccleſiæ, in qua vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma.

Si autem. Quaſi dicat. Regnum diuiſum ſtare non poteſt, ſed regnū Sathanæ eſt diuiſum, vt vos dicitis, quod Sathanas Sathan expellat ergo, &c.

d *Porro ſi in di.* Filius, dr̄ manus vel brachium patris. Spirituſſanctus, dicitur digitus propter differentiam variorū donorum, quæ per Spiritumſanctum hominibus dātur, ſicut digiti inter ſe diſcreti ſunt; Nec nocet inæqualitas mēbrum. Licet enim brachium maius ſit digito, tamen brachium cum digito vnum eſt corpus. Hoc digito ſcripta lex in tabulis. Hunc digitum magi confeſſi ſunt in Aegypto.

e *Profecto peruenit reg.* Id eſt, iudicia ptās Dei. Qua bonos a malis ſecerner in die iudicii. Vel, *Regnum.* Id eſt, ſuperna beatitudo. Quaſi dicat, ſi in ſpiritu Dei eiicio dęmonia, ſine dubio ſciatis aditū regni cæleſtis patefactum credentibus.

f *Cum fortis atriu.* Quaſi dicat; Si ego in Beelzebub ſicut dicitis, eiicerem dęmonia, tūc in aliquo operib: diaboli ꝯſentirem, ſed nullo modo cum illo conſentio, ſed fortius illum ſuperare, & eiicere a meis fidelibus feſtino. diabolus: *fortis.* Ad nocēdum *armatus*, multis ſpūalib. nequitiis; *cuſtodit*, in ſua ſeruitute, *atrium ſuum.* Id eſt, mūdum, qui in maligno poſitus eſt, in quo vſq; ad aduētum filij Dei diabolus ſine cōtradictione principābatur, & male pacato fruebatur imperio in cordibus infidelium.

g *Si autem for.* Fortiorem ſe vocat, q nō concordi pace operatione, ſicut calumniabātur, ſed fortiori potētia ipſum proſtrauit, mūdūq; ab ipſius dominatione liberauit. Arma diaboli, q̄ abſtulit, callidiſſimæ ſunt verſutiæ ſpūalis nequitiæ. Spolia, sūt animæ ab eo deceptę, quæ victor Chriſtus diſtribuit, quod eſt inſignium triumphantis, quia captiuam ducens captiuitatem, dedit dona hominibus, quoſdam, quidem Apoſtolos, alios Euangeliſtas, alios pa. & do.

h *Qui nō eſt.* Et vere opera mea nō cōueniūt, cum operibus Sathanæ, qa ego ipſe in nullo conuenio cum illo, ſed omnino contrarij ſumus, qa ego humilis, benignus, animas volo ſaluare. Ille ſuperb. inuidus cupit ꝑdere. Ego prędicando mea virtutes congrego: Ille ſpargit & ſeparat ab vnitate eccleſię.

i *Et qui nō c.* Hæc de oīb. hr̄ticis vel ſchiſmaticis ex ſuperfluo pn̄t intelligi, qui omnes excluduntur a regno Dei.

k *Cum immundus ſpiri.* Quia ſubtrahitis vos a meo regno attribuētes opera mea diabolo, ideo diabolus habitat in vobis, ſicut in ſuo regno grauius quam in principio.

l *Exierit.* Exiuit diabolus à Iudæis, qn̄ legē, & cultū veri Dei populus iſte ſuſcepit, & tranſiuit ad gentes, q̄ erāt a ſinguedine Spirituſſancti & dilectione proximi arida, & ſteriles. In qb. iam non inuenit requiem, qa iam a cordib. Credentium ſuſcepta fide Chriſti expellitur, qn̄ dicit; Repetam deos quos ante dimiſi. Et inuenit ſcopis mundatam illam plebem, id eſt, ſuperfluis obſeruationib. Phariſęorum, & ceremonijs legis, q̄ iam nihil valent, poſt aduentum Chriſti. Et vt id firmius poſſideat, aſſumit vniuerſitatem dæmonum. Et modo deteriores Iſraelitæ ſunt, blaſphemantes Chriſtū in ſuis conuenticulis, quam olim fuiſſent in Aegypto ante perceptam legem, quia maior infidelitas eſt venientem non ſuſcipere, quam venturum non credere.

Poſſu

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipſe autem vt vidit. *Hic conſequenter deſcribitur confutatio malignantium prædictorum. Et primo illorum, qui opera Chriſti dæmoni attribuebant, ſecundo illorum qui ſignum de cælo quærebāt, ibi* Turbis autem concurrentibus. *Prima in duas, quia primo confutantur verbo Chriſt eorū malitiam arguentis, ſecundo, verbo mulieris deuote virtutem Chriſti confitentis, ibi:* Factum eſt autem. *Sententia autem primæ partis patet ex dictis Mat. 12. ca.*

✲ Factu

MORALITER.

2 *Omne re.* Per quod ſignificatur oīs congregatio carēs cōcordia, in qua ſunt duo Sathanæ, quorum quilibet nititur partem ſuam augmentare, vt ſic poſſit alteri præualere.

3 *Cum au.* Hoc literaliter exponitur de diabolo, moraliter pōt exponi de peccatore obſtinato, q defendit peccatū ſuū cōtra reprehēdentem, ſicut Saul contra Samuelem 1. Reg. Sed aliquādo talis cum Dei adiutorio vincitur, q auſert arma ſua, id eſt, rationes quib. defendit peccata, & ſpolia diſtribuit, quando eius actus & membra ad bonum conuertit.

4 *Cum im. ſpi.* Id eſt, peccati carnalis appetitus.

5 *Exierit ab ho.* Per virturem pœnitentiæ.

6 *Ambu. per lo.* Id eſt, ꝑ corda humanæ molliciei carētia in qb. fornicationis ſpiritus requiem non inuenit, & tunc ad priſtinum locum redit quando pœnitens patitur recidiuū.

†

quærens requiem,& non inueniens, dicit: Reuertar in do-
a mum meam, vnde exiui. Et cum venerit, inuenit eam ſcopis
b mundatam.* Et tunc vadit & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſe-
c cum nequiores ſe,& ingreſſi habitant ibi. Et fiunt nouiſſima †
d e hominis illius peiora † prioribus. Factum eſt autem, cum 1

a Magna fiducia inter blaſphemos confiteri Dei filium.

hæc diceret, extollens vocem quędam mulier de turba dixit il 2

a In figura eccleſiæ quæ in medio gentium confitetur creatorem.

li:Beatus venter qui te portauit & vbera quæ ſuxiſti. At ille di- 3 4

a Interiori aure percipiunt. Opere.

f g xit:Quinimmo:Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt 5 6

a Quaſi ad videnda miracula quæ ab eo audiebant fieri. Iudæorum.

i k illud. Turbis autem † concurrentibus cœpit dicere:† Gene- 7

a Adultera. b Quaſi illa quæ videꝑant ſigna non fuerint. c De cœlo,quo indigni ſunt.

ratio hæc generatio nequam eſt, ſignum quærit, & ſignum
l non dabitur illi,niſi ſignum Ionæ prophetæ:Nam ſicut Ionas
fuit ſignum Niniuitis,ita erit & filius hominis generationi iſti.

Hæc electa fuiſſe non dubitatur.

m †Regina auſtri ſurget in iudicio cum viris generationis huius, †
n o & condēnabit illos,quia venit à finibus terrę audire ſapientiā

P[…] ſunt hæc ad vnumquēque baptizatū referri, qui poſt acce[…]am gratiā negligit operari bona,ſed potius originali bus [pe]ccata actualia adiicit. Diabolus exit ab homine,cū in bap[tis]mo pompis illius homo abrenunciat, & p̄cedentiū pecc[a]torū illecebris, quem deſerens ambulat per loca ina- quo[sa], quia corda fid[elium ab] omni mo[llitie] fluxarum cogi[tationum & hu]mor[is] libidinis im- mu[nd]a callidus ten- tato[r] explorat, ſi quo[s] ibi ſuæ nequi- tiæ g[re]ſſus figere poſ ſit,v[t] le ſubditur.

a [Qu]ærens requi. & non i[nu]. Quia qui in prau[is] cogitationib. & a[ctib]. paſcitur, in me[ntib]. fidelium oīa ſua [inc]ntamenta ceſ- ſare [pe]rpendit. Tunc dici[t]

b [Re]uertar in dom. meam vnde exi. Reuer tar a[d] illius conſcien tiam vnde in baptiſ- mo e[ie]ctū fuerā, & pri[ſt]inam poſſeſſio- nem cōſueto domi- nio [m]ihi ſubijciam.

c [Et] cum ve. inue. eā ſco. m. Quia cum [a]nim[am] reprobum delictis cogentib. repetierit, inuenit con- ſciē[nti]am peccatoris à vitijs in baptiſmo mūdatam,ſed nul- lo [bo]no opere cumulatam.

d [Et tu]nc aſ.ſep. Plenitudinē oīum vitiorum. Qui.ſ.tales ſpi- ritu[s] nequio. Diabolo dicūtur,quia cum diabolus malus ſit illi[s] qui ſuis meritis impellentib. vitijs mancipantur,non ſoli[s] mali ſunt,ſed etiam ſpeciem bonitatis affectatis vir- tut[ib]us per hypocriſim oſtentare nituntur.

e [Et] fiunt nouiſſima hom. Melius erat viam veritatis ignora- re,[qu]am poſt agnitionem conuerti retrorſum.

f [Be]atus. Hic Maria laudat quæ dn̄m portauit. Et prauitas tam [p]ræſentium Iudæorum quam futurorum hæreticorū qu[i] eram Chriſti humanitatē negant,confutatur,qa verū De[i f]ilium aduerſus blaſphemos Iudæos confitetur, & ve- ru[m] hominis filium teſtatur,matri conſubſtātialem. Niſi en[im] eſſet vna caro cum matre, fruſtra venter ille virginis & [v]bera beatificarentur.

g [E]t vbera. Secundū phyſicos. Ex eodem fonte & lacte nu tr[ien]dis & ſemen ꝓcreādis pueris emanat,ergo de ſemine [v]irginis potuit concipi,qui eius lacte potuit nutriri.

C

h Quinimmo. Quaſi dicat. Non ſolum laudanda Maria,qa verbum Dei portauit in vtero,ſed maximè beata eſt,qa prę- cepta Dei ſeruauit in opere. Sic ēt omnes beati ſunt qui ver bum Dei auditu fidei concipiunt, & boni operis cuſtodiā in ſuo vel proximorum corde pariunt & nutriunt. D

✻ Titvs Bostrorvm Episcopvs. Cōuenienti tempore hoc ab eo dictum eſt, quandoquidem non deerāt ꝑ id tempus qui Dei verbum adeò nō audiebāt, vt eos ēti ius vocarent, palamque condemnarent, qui audiebāt. Dn̄s aūt oppoſitam quaſi viā ingreſſus, illos præ cæteris beatos p̄dicat, q Dei verbum audiūt & cuſtodiunt. Quin ob mutum & ſurdū quem paulo ante ſanauerat, illud dixiſſe videri poteſt. Hic.n. Chriſti bn̄ficio huc iam adductus erat,vt Dei verbum audire, audiēdo vero operari, operādo demum gloriæ coronam cū his omnibus, qui domini præcepta obſeruant, conſequi poſſet. E

† Matth. 12. c.

i Qui au. In laude eccleſiæ. E contrario damnantur Phariſæi,qui verbum Dei nec audire nec implere, ſed blaſphemare quærebant.

k Cœpit di. Quidam calumniabantur opera eius,quib. huc uſq; reſpondit. Alij tentantes, ſignum quærebant de cęlo, & illis hic reſpondet. F

l Signum quærit & ſignū non dabitur illi,&c. Diſcipulis ſignū dedit diuinitatis,& prius trāſfiguratus in monte, & poſtea ipſis videntibus ſubleuatus in cœlum. Sed incredulis de inferiori humanitatis paſſione.

Matth. 17. a. Actu. 1. a

m Regina auſtri ſurget. Hic condemnata plebe Iudæorum, eccleſiæ myſteriū exprimitur, Quæ in Niniuitis per pœnitentiam (quæ peccatum abolet) in regina Auſtri ſtudium percipiendæ ſapientiæ (quæ peccatum cauet) de totis finibus orbis congregatur, vt veri pacifici verba cognoſcat. Ex duobus enim cōſtat eccleſia, vt aut peccare deſiſtas, aut peccare neſcias.

n In iudicio. Non mille annis ante iudiciū ſicut Iudæi fingunt,ſed in ipſo iudicio ſurget.

o Cum viris. Beda. Ecce communis oſtēditur reſurrectio tam bonorum quam malorum.

☞ Condemna.

NICOLAVS DE LYRA

✻ 1 Factum eſt autem cum hæc di. *Hic ponitur cōfutatio præ[dict]orum verbo mulieris virtutē Chriſti cōfitentis cum dicitur;* Fa[ctu]m eſt autē cum hæc. *Scilicet Chriſtus reſpondens blaſphemijs [Iud]æorum.*

2 Extollens vocem. *Id eſt, ex corde & conſtanter alte proferēs [lau]dem Chriſti contra vituperium Iudæorum.*

3 Quædam mulier, *Iſta à ſanctis doctoribus dicitur fuiſſe ſan[cta] Marcella famula beatæ Marthæ ſororis Lazari.*

4 Beatus vēter qui te por. *Matrē beatificat & laudat ex filio [&] non ecōuerſo, quia ab illo prouenit gratia & gloria principaliter [rati]one deitatis, & inſtrumētaliter ratione humanitatis, quia humanitas Chriſti fuit organum coniunctum ipſius deietatis.*

5 At ille dixit *Commendando fidem & cōſtantiam mulieris, & aliorum ſimilium.*

6 Quinimo. Beati qui audiunt verbū Dei, & cuſtodiunt illud. *Iſtud quinimmo nō dicitur aduerſatiue, ſed cōcomitatiue, qua ſi dicat non ſolū illa quæ me portauit, beata eſt, ſed etiam qui audiūt verbū Dei, corde credentes & opere adimplentes. Vnde dicit beatus Auguſt. libro de virginitate, quod beata Maria felicius cōcepit Deū mente per fidem, quam corpore per carnis aſſumptionem.*

7 Turbis autem concurrenti. *Hic conſequenter ponitur confutatio illorum, qui ſignum de cælo quærebant, & patet ſentētia ex dictis Matth. 12.*

✻ Nemo

MORALITER.

† *Et, tunc. fi. e. no. ho. il. pe. prio.* Quia propter ingratitudinem [be]neficij pœnitentiæ præcedentis aggrauatur peccatum.

2 *Extollens vocem quædam mu. &c.* Per quā ſignificatur quæ[…] lib[et] perſona beatæ virgini deuota.

5 *At ille dixit quin.* Per quod ſignificauit Chriſtus beatam virginem ſe concepiſſe fœlicius per fidem & deuotionem ſpiritualiter quam corporaliter. Et hoc dicit Aug. lib. de ſā[cta] virginitate.

† *Regina au.* Per quam ſignificatur rationalis anima, quæ ſi bene regat vires inferiores ſecundum dictamen legis naturæ, dicitur regina. Sed ſi cum hoc faciat ex charitatis feruore, tunc dicitur regina Auſtri, eo quod ab Auſtro prouenit feruor caloris ſignificans feruorem charitatis. Et hæc regina venit ad verum Salomonem Ieſum Chriſtum, per deuotionem offerens ei aurum ſapientiæ, gemmas virtutum, & aromata bonæ famæ, iſtis vtēdo ad honorem diuinum.

† Regina

In hoc loco.

Salomonis. Et ecce plus Salomone hic. † Viri Niniuitæ ſur-
a gent in iudicio cum generatione hac, & cōdemnabunt illam,

a Quod Iudæi non fecerunt ad prædicationem Chriſti.

b quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce

a De ſeipſo hoc dicit. b Fidem.

c plus quàm Ionas hic. † Nemo lucernam accendit, & in abſcon
dito ponit, neque ſub modio, ſed ſupra candelabrum, vt qui

a Id eſt totius tuæ operationis.

ingrediuntur lumen videant † Lucerna corporis tui eſt ocu-

a Id eſt mentis intentio. Intentio. b Pura & recta. c Et ſi coram hominibus aliquid imperfectionis habere videaris.

lus tuus. † Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus

Si peruerſa intentio præceſſerit, prauum opus ſequetur, & ſi aliquando iuſtum videatur.

tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit, etiam corpus

a Ipſa intentio quæ animæ lumen eſt vitiorum tenebris fiat etur

tuum tenebroſum erit. Vide ergo, ne lumen quod in te eſt,

a Si bonum bona intentione facis, non habens in tua conſcientia aliquam partem malæ cogitationis.

d tenebræ ſint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non
habens aliquam partem † tenebrarum, erit lucidum totū, † &

Et hic & in futuro gratia lucis donaberis.

e ſicut lucerna fulgoris illuminabit te. Et cum loqueretur

a *Condemna.* Non poteſtate iudicij, ſed cōparatione melioris facti, quia relicto imperio, venit in Iudæā audire hominē ſapientia famoſum. ſed Iudæi veram Dei ſapientiam cū ipſis conuerſantem, non audiunt ſed blaſphemant,

b *In præ.* Ionas paucis diebus, Chriſtus lōgo tēpore prædicauit. Ille peregrinis Chriſtus ſuis ciuibus. Ille ſignum non fecit, Chriſtus multa fecit.

✲ THEOPHY. Sed Ionas poſt exitū ſuum a ventre ceti, ſua prædicatione Niniuitas conuertit, Chriſto vero reſurgenti Iudæorum generatio non credidit vnde præiudicium fuit eis, de quo præiudicio ſubditur duplex exemplum, cū dicitur regina Auſtri ſurget in iudicio.

†Matth. 5.b. Mar, 5.c

† Matt. 6.e.

† Quãdo igitur oculus.

c *Nemo* BEDA. Qui in figura reginę & Niniuitarū eccleſiam prætulit ſynagogæ, nunc hortatur nos vt fidem noſtrā potius ad eccleſiam transferamus. Quaſi dicat Quamuis dixerim nullum ſignum nequā generationi dādū, niſi Ionę ſignum, tamē fidelibus meis nō occultabo lucis meę claritatē, ſed teſtā humanę naturę flamine meę diuinitatis implebo, id eſt fide mea illuminabo. Et hanc fidem non ponam vmbra veteris legis, ſed ī claritate noui teſtamēti. Neq; ſub mēſura ipſius legis, & intra terminos Iudæę Gētis cohibebo, ſed cōſtituam ſuper eccleſiā, in qua ſeptiformis gratiæ ſpiritus relucet. In cuius rei ſignū ſolet in frōtibus credentium ſignum fidei affigi, vt q eccleſiā voluerit ingredi, lumen veritatis palam queat intueri. Hinc condēnātur Iudæi, q ſigna exterius quærēdo, apertā lucis ianuam nolunt ingredi credendo.

† tenebroſam.

d *Vide er. ne.*
† inſtitutionem
fidei etiā de bonis o-
peribus & bona in-
† tentione inſtru vt
non tantum o
1 ſed etiam cogi
2 nes & cordis in
3 tiones munde
4 Q.d. ego lucer
fidei in veſtris
5 bus accendo,
6 eccleſiam pono
7 autem quantu
8 vobis eſt, luce
9 veſtras accendit
10 eſt, intentiones
dis veſtri mun
11 vt ex intention
12 da placeant
13 opera.
14 Hæc contra hy-
15 pocriſim Phar
rum ſubdole
quærentium ſ
liter dicta, nos
moralem ſenſu generaliter inſtruunt.

e *Et cum loqueretur.* Non ait, cum loqueretur hæc, ſed cū loqueretur: In quo īnuitur, nō ſtatim finitis his verbis, ſed aliis interpoſitis ad Phariſæū diuertiſſe, quia finito hoc ſermone adhuc eo loquente, ecce mater & fratres quærentes loqui ei. De quibus poſtquam nuncianti ſibi reſpo.

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Nemo lu.ac. *Quia ſicut dictū eſt, ī deuota oratione requiritur affectio ſancta & intentio recta. Ideo poſtquā Saluator docuit diſcipulos de ſancta affectione, hic conſequenter inſtruit eos de recta intētione. Et quia recta intētio quæ dirigit oīa ad gloriā Dei corrūpitur per hypocriſim quæ ordinat oīa ad propriā laudem, iō Saluator primò diſcipulos de recta intentione inſtruit, ſecundo de hypocriſi æmulos arguit, ibi:* Et cū loqueretur. *Circa primum ſciendū, q intentio recta eſt actus voluntatis tendentis in finem debitum per aliquid ad finem debito modo ordinatum. Sicut cū aliquis dat eleemoſynam propter Deum, per hoc tendens in ipſum Deum, & ideo præexigit actū charitatis in Deum tendentis ſicut in finem propter quem eligit illud quod eſt ad finem. Præexigit etiam actum fidei vel cognitionis, cuius eſt ordinare hoc in illud. Lucerna autem hic accipitur pro intentione recta, vt videbitur, & ideo dicit Saluator.* Nemo ac.lu. *Id eſt, quia intentio eſt recta, includit lumen fidei, & ardorem charitatis, ad modum lucernæ ardentis.*

2 Et in abſc. *Quia intentio recta dirigitur ad ſuperna, ideo ſequitur.*

3 Sed ſu. *Sicut enim lucerna in alto poſita illuminat ea quæ ſunt in domo materiali. ſic intentio recta ea quæ fiunt & diſponuntur in domo eccleſiæ, & etiam in domo conſcientiæ, ideo ſubditur.*

4 Lucerna cor. *Hæc eſt locutio metaphorica, quia corpus accipitur hic p congerie operationū, ſicut corpus materiale eſt qdā aggregatio mēbrorum diuerſorum, & iō ſicut oculus dirigit mēbra ad operandum, vt pedem ad ambulandum, manum ad ſcribendum, ſic intētio recta prout includit fidem & charitatem, vt prædictum eſt, dirigit varias operationes in finem debitum, ideo ſubditur.*

5 Si oculus tuus fuerit ſim. *Id eſt, intentio tua recta ſine falſæ ſimulationis.*

6 Totum corpus tuum. *Id eſt, cōgeries operationum tuarum.*

7 Lucidum erit. *Id eſt, meritorium vitę æternæ, dum tamen operationes ſint bonæ de genere vel ſaltem indifferentes, aliter non ſtarent ſub recta intentione.*

8 Si autem nequam fuerit. *Id eſt, intentio peruerſa.*

9 Etiā corpus tuū tenebro. *Id eſt congeries operationum mala erit, quia opus bonum de genere, malum efficitur ex peruerſa intentione. Sicut cum aliquis dat eleemoſynam mulieri pauperculæ, intentione trahendi eam ad peccatum luxuriæ, ideo ſubditur.*

10 Vide er. *Id eſt. diligenter attende, ne intentio tua ſit perverſa quia per hoc corrumperentur omnia bona.*

11 Si ergo cor.tu. *Id eſt, congeries operationum.*

12 Tot.luc. fue. *Tum ex bonitate intentionis, Tum ex bonitate operis de genere.*

13 Erit lu.to. *Quia omnia cedent ad vitæ æternæ meritum*

14 Et ſicut lu.ful.il. *In præſenti per gratiam, & in futuro per gloriam.*

15 Et cū lo. *Hic conſequenter arguit æmulos de hypocriſi, quæ eſt corruptiua rectæ intentionis. Et primò ponitur Chriſti argutio, ſecundò reprehenſorum obſtinatio, ibi:* Cum aūt ad illos diceret. *Prima in duas, quia primò arguit Phariſeos, & ſecundò legiſperitos, ibi:* Reſpondens autem. *Circa primum dicitur.*

✲ R

MORALITER.

† † *Viri Niui.* Niniuitæ q interpretātur germina pulchritudinis, ideo ſignificāt iuuenes, exeuntes in ſtatu potiſſime iuuentutis. Qui ſolent de facili ad vitia declinare & ad bonā monitionem de facili pœnitere, propter quod ſubditur q pœnitentiam fecerunt ad prædicationem.

† *Ionæ.* Qui columba interpretatur, propter q per eū ſimpliciter admonēs ſignificatur. Ex facto ergo iuuenum prædictorum oſtenduntur, cōdemnabiles obſtinati ſenes ſignificati per generationem Iudæorum.

1 *Nemo ac.lu.* Secundū ſenſum literalem hic accipitur lucerna p intētione, quæ eſt actus volūtatis, præſuppoſito tamen actu rationis. Et ideo ad hoc q intētio ſit recta, requirit fidei lumē in ratione, & feruor charitatis in volūtate & ſic lucerna non abſcōditur per falſam ſimulationē, nec reſtringitur ſub modio, id eſt p carnalē affectionē, ſed in alto ponitur per debitā in Deum eleuationem, & ſic totū corpus, id eſt, cōgeries operationū lucidū eſt, id eſt Deo gratū.

8 *Si autem.* Quia ſi intētio fuerit peruerſa, tota congeries operationum erit mala.

15 *Et cum loqueretur rogauit eū quidam Phariſęus vt pranderet apud ſe.* Spirituale prandium eſt euchariſtia, ante cuius

† bratio

Q. e.no.pa.m.hic fra.me.& so. & mater est. Postea intrauit ad conuiuium Pharisæi.

TITVS BOSTRORVM EPISCOPVS. Christus ad prandium Pharisæi vocatus non recusauit, non quod illorum peruersitatem ignoraret, notat enim ille omnia. Verum cum docere & erudire in animo haberet, voluit rē hanc in spiritualis instructionis materiam & causam conuertere.

a *are non ba.* Iudæi frequenter lauāt manus antequam manducent, tenentes traditionem seniorum, & foro reuertentes nisi baptizentur non comedunt.

TITVS. Faciebant suo more (nam Moyses hunc ritum nunquam præceperat) rati omnes animorporisque sordes per eiusmodi baptismata sese deponere, stolidè: nā etsi ablutio, q̄ per solam aquā fit, vtilis & salutaris sit iis qui corporis inquinamenta contraxerunt, attamen impuritatem, quæ corde vel menti cohæret expiare nequaquam valet.

b *Calicis.* Marcus refert, Iudæos baptismata calicis & vrceorū lectorumque & æramentorū solitos obseruare. Calix vas vitreū. Catinus, fictile de terra. Per hoc figuratur fragilitas humani corporis, in quo exterius prętendunt sanctitatē & simulāt iustitiā, quod foris erat lauabant, intus nequissimi.

c *Quod autem intus est uestrum.* Nemo putet fornicationem & huiusmodi corporalia vitia solummodo grauia esse, & spiritualia vitia esse leuia, sicut auaritiā iram, superbiā, &c. sicut Pharisæi putabant.

d *Verūtamen quod superest.* Iam bonus doctor, quomodo cōtagio corporis mundari debeat, docet. Et hic latius explicat quod supra breuiter dixerat de mudando cordis oculo. Totus em̄ hic locus ad hoc dirigitur, ut nos ad studiū simplicitatis inuitet, & superflua Iudæorū & terrena cōdēnet, qui secundum corpus intelligendo, legem vitro & catino propter fragilitatem comparatur. In quo etsi grauiter peccant, ipsis tamen absolutio peccati promittitur, si misericordiā facere nitantur. Quod necessario vīctui & vestimento superest, date pauperib. Vel do consilium, quod restat solummodo post tanta scelera, date eleemosynam. Prima eleemosyna, est, mederi animabus vestris credendo in me qui corda mundo, & per fidem mundatis cordib. omnia etiam exteriora erunt munda. Qui ordinate vult dare eleemosynam, a semetipso incipit, & eam sibi primū dat. Est enim eleemosyna opus misericordiæ, vnde dicitur: Miserere animæ tuæ placens Deo.

e *Væ uobis.* Cum ad eleemosynam hortaretur Pharisæos, qui corporaliter quotidie eleemosynas faciebāt, quæ quia sine fide erant Deo non placebant, dicit se eleemosynas eorum non ignorare, vt ostendat cuiusmodi eleemosynas ab istis requirat, quasi dicat. Commonui vos ad dandam eleemosynam, per quam omnia sunt munda. Sed sciatis quod eleemosynæ quas facitis ad hoc non valent, nec de huiusmodi eleemosynis me admonere credatis, sed de iudicio & charitate, vt de vestra miseria iudicantes, & Dei charitatem quam vobis donauit diligentes, piè viuatis, iustum iudicium Dei confitentes, quia miseri effecti estis, & gratias referentes charitati, qua liberati estis.

f *Præteritis iudicium.* Breuiter multa eorū vitia perstrinxit, qui ad vilia ad decimāda intendentes, futuri iudicij metū, & Dei charitatem non habent. Prætereunt iudicium, quia non omnia, quæ agunt in iudicium referunt. Charitatem pretereunt quia non ex affectu Deum diligunt. Sed rursus, ne fidei vos studiosos faciat operum negligentes, perfectionem fidelis viri supponit, vt post fidem operetur.

---

rogauit eum quidam Pharisæus vt pranderet apud se. Et in 1
gressus recubuit. Pharisæus autem † cœpit intra se reputans 2 3
(*Lauatus more Iudæorum.*)
a dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait do- 4
b minus ad illum. † Nūc vos Pharisæi quod de foris est calicis 5
(*a Munditiam carnis exterius obseruatis. b Animæ turpitudinem retinetis.*)
c et catini mundatis, quod aūt intus est vestrum, plenum est 6
(*Sed. Q. d. qui fecit utramque naturam, utramque mundari uoluit.*)
rapina & † iniquitate. † Stulti, nonne qui fecit quod de foris 7
d est, etiam id quod de intus est fecit? † Veruntamen † quod su 8
perest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vo-
(*a Iustum iudicium Dei confitentes. b Non triticum solummodo & vinum.*)
e bis. † Sed væ vobis Pharisæis, qui decimatis mentam et ru- 9
f tham et omne olus, et præteritis iudicium et charitatem 10
(*Iudicium & charitatem. Vel per. a Primo loco. Eleemosynas fructuum.*)
Dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Vę vo 11 12
(*a Arrogantiam redarguit quia prima appetunt.*)
bis Pharisæis, qui diligitis † primas cathedras in synagogis,

† cum vidisset, ad miratus est quod nō prius lotus esset.

† 12.q.1. cap. quia tua, 16.q. c.q. decimas. De pen. dist.1.c. medicamentum Ecc.10.d † quę ad sunt.

Quis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Roga.il.qui. Pha. *Vtrum autem ex deuotione seu æmulatione eum inuitauerit, hic non dicitur, Videtur tamen ex fine huius ca. quod malitiosè eum inuitauerit, vt inter epulas aliquid calumniabile in verbis Christi audiretur.*

2 Et ingressus recubuit. *Sed hoc videt esse contra doctrinā eius quam mittens discipulos suos ad prædicandum dixit. In quamcunq; ciuitatem aut castellum intraueritis, interrogate quis dignus sit, et ibi manete, vt habetur Matth. 10. b. Iste autem Pharisæus erat indignus, vt videtur ex sequentibus. Dicendū, quod nō est simile de Christo & de discipulis eius, quia ex cohabitatione cum peccatoribus nō poterat peiorari sicut discipuli, quando erant ab eo segregati ad exercendum actum prædicandi, & maximè quia tunc nondum erant confirmati & ideò Christus domum Pharisæi intrauit, vt haberet occasionem arguendi vitia Pharisæorum.*

3 Pharisæus au.c.in se re.di.quare non esset ba. *Id est, lotus secundum traditiones Iudæorum.*

4 Et ait dominus ad illū. *Per hoc autem quod respondit ad cogitationem eius, ostendit se esse Deum cui nuda & aperta sunt secreta cordium.*

5 Nunc vos Pharisæi quod de foris est munda. *Quia de munditia exteriori in vasis & corporib. suis erant multū solliciti, et de munditia interiori ipsius mentis negligentes, cum tamē deberet esse contrario, quia interior munditia necessitatis est, exterior autē solummodo honestatis, q̄ potest omitti sine peccato & ideo Christus prædictam lotionem omisit, vt haberet occasionem arguendi Pharisęos, de exteriori munditia tantum curantes, & interiorem negligentes, & ideò sequitur.*

6 Quod autem intus est vestrum plenū est rapina. *Aliorū bona violēter accipiendo & iniquitate & fraudibus eos decipiēdo.*

7 Veruntamen quod sup.dato eleemo. *Quia primò debet fieri restitutio, & de eo quod remanet eleemosynarum largitio.*

8 Et ecce omnia mun.sunt vo. *Quia eleemosyna magnam habet virtutem ad peccatorum remissionem, vt habetur Dan.4.e. Peccata tua eleemosynis redime, &c. Sed quia Pharisæi ex hypocrisi non solum quærebant exteriorem munditiam, sed etiam apparentem iustitiam, idcò subditur.*

9 Sed væ vobis Phari.qui de.men.& ru. *Vt per hoc apparerent iusti, quasi volentes implere mandatum de decimis, reddendum etiam circa minima, vt perhoc crederentur multum voluntarij ad implendum diuina mandata, cum tamen essent transgressores in maioribus, ideò subditur.*

10 Et præteritis iudi. *Iustitiam subuertendo.*

11 Et charitatem. *Opera misericordiæ omittēdo. Et quia honor est præmium virtutis, secundum Philosophum, et ex appetitu apparentis iustitiæ, sequitur appetitus indebitus honoris, ideò sequitur.*

12 Væ vobis Pharisæi. *Et quia vitia occulta à Deo punietur grauius quam manifesta, quanto peccatores tales volunt hic alijs præferri in honoribus, ideò sequitur.*

* Væ

MORALITER.

† ...lotionem vel sumptionem requiritur baptismus spiritualis qui est confessio pura, & non exterior munditia, quę est hypocritarum propria.

6 Sed væ uobis Pharisæis qui decimatis mentam. Per hoc arguūtur illi qui de minoribus magnam vim faciunt, & de maioribus parum curant, sicut aliqui religiosi plus ponderant fractionem silentij quam iniustum grauamen proximi.

12 *Væ uobis Pharisæis qui diligitis primas ca.* Per hoc reprimitur omnis indebitus honoris appetitus.

A a *Qui estis ut mo.* Hic superstitionem ipsorum doctorum redarguit, qui foris speciem rectæ doctrinæ prætendunt, fœditatem vero quam intus gerunt, occultant.

b *Respon. au.* Audito verbo Dei Pharisæus ex mala conscientia sibi contumeliam fieri putat, & commemorata pœna perfidorū, intelligit se damnandum.

✠ Theophylactus. Erant alii legisperiti a Pharisæis. Nā Pharisæi diuisi ab aliis quasi religiosi videbātur, legis autem periti scribæ erant doctoresque, quæstiones legis soluentes. †parent.

c *Væ vobis.* Non arguuntur, quod exornant monumenta prophetarum, sed quia interfectores prophetarum imitantur, ædificando sepulchra, accusant paterna facinora. Sed persequendo Christum & Apostolos imitantur scelera patrum & sententiam dānationes quam in patres proferebāt, in seipsos retorquent. + cōprobatis opera. B †requiratur.

d *Profectò.* Propter vulgi fauorem capiādum ædificatis, quasi exhorreatis scelera eorum, sed ipso opere ostenditis, quod perfidiæ eorum consentitis, quia hoc bonum non bene facitis sed pro vana gloria.

e *Vos autem.* Propterea quia estis imitatores illorum, vt impleatis quod patribus defuit, s. vt me & meos persequamini, quem illi persecuti sunt in prophetis.

f *Prophetas & apostolos, & ex illis occident, & persequentur.* Mētiuntur hęretici, qui alium veteris, alium noui testamenti dicunt institutorem.

C g *A gener.* Omnes mali, una generatio sunt, una ciuitas, unum corpus diaboli, sicut omnes boni una generatio, & unum corpus sunt dicti.

h *Vsque ad sanguinem Zachariæ.* Cur vsq; ad hunc, cū post hūc multi occisi ante natale Christi, & nato Christo mox pueri ab hac generatione sunt perempti? Sed quia Abel pastor ouium fuit, necatusq; in agro. Zacharias sacerdos necatus in atrio templi, duos ordines martyrum signant, laicos, & e[...] qui altaris officio mancipantur. Gene. 4. 2. Par. 24. f.

✠ Theophilactus. Ostendit Dominus Iudæos esse hæ[...] des malitiæ Cain, ex quo subdit, A sanguine Abel vsque [...] sanguinē Zachariæ. Abel siquidē a Cain occisus est. Zac[...]riam autē quem [...]ciderunt inter alt[...] & ædem, quidam [...]cunt esse antiqu[...] Zachariam filiū I[...]dę sacerdotis.

✠ Titus. Gregorius Nyssenus Zac[...]riam, qui hoc lo[...] inter aram & ędē[...] trucidatus asserit[...] Ioannis Baptistæ [...]trem fuisse autum[...] Cędis autē causa[...] idem Gregorius [...]plicem allegat. Al[...]ram quod sacrati[...]mam Deiparam [...]riam, post immac[...]tum partum, a lo[...] qui secundum le[...] perscriptum, int[...]tare & ędem virg[...]bus in templo [...]gnatus erat, nō se[...]uerat. Alterū, qu[...] illum ipsum, qui [...]uina dispensati[...] secundum hum[...] naturam vere ex [...] in lucem prodie[...] totius creaturę regem esse prędicauerat. Iudęi itaque c[...] regium nomen exosum haberent, ac ne principi cuipi[...] obnoxij fierent timerent, Zachariam sacerdotem inte[...]tare & ędem peremerunt.

✠ Graecus. Alii aliam causam dicunt esse interitus [...]charię. Cum enim occiderentur infantes, magnus Ioan[...] cum coætaneis suis occidendus erat, sed Elisabeth er[...] filium de medio cędis, petiit heremu, vnde cum satell[...] Herodis Elisabeth & puerū non inuenirent, conuerte[...]iram in Zachariam.

i *Qui pe.* Duo erant altaria in templo. Vnum, incens[...]rius. Alterum holocaustorum exterius, inter quod & te[...]plum zacharias est occisus. *Vel inter al. & ædem* hoc e[...] consensum populi & sacerdotum, quorum alii per tem[...] alii per altare significantur.

(a) & salutationes in foro. Væ * vobis qui estis vt monumenta 1
quæ non patent, & homines ambulantes supra nesciunt. 2 3
(b) Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister 4
hæc dicens etiam nobis contumeliam facis. At ille ait: † Et 5
vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ
portare non possunt, & ipsi vno digito vestro non tangitis
(c) sarcinas: Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum 6
(d) patres autem vestri occiderunt illos. Profectò testificamini 7
† quod consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam
(e) quidem ipsi eos occiderunt: vos autem, ædificatis eorum sepulchra. Propterea & sapientia Dei dixit: † Mittam ad illos 8
(f) prophetas & apostolos, & ex illis occident, & persequentur, 9
vt † inquiratur sanguis omnium prophetarum, qui effusus
(g) est à constitutione mūdi, a generatione ista a sanguine Abel
(h)(i) vsque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædē.

[Interlinear: Arguit de hypocrysi. — Quia superficiem terræ communis ostendunt. — Vel rent. — Sicut Pharisæis. — a Legis. — b Secundum quod intelligeris & imponitis. — .i. nec in minimis perficitis, quia gratiam meam non quæritis, & iugum leue repellitis sed lex sine gratia nequit impleri. — Et hoc legis. — a Ambitiose ornando & seruando. — Ambitiose ornando. — Ab æterno disposuit. — a Matt. Ecce ego mitto ad vos. — a Qui prius prophetas, post apostolos misit. — Vel Iacobum. — b Vt pre recepti ab eis iuste ad Gentes migrent. — Id est, malorum. — Occisus a uestra generatione.]

✠

NICOLAVS DE LYRA.

1 Væ vobis. *In hoc est comminatio pœna æterna.*

2 Qui estis vt monumenta. *Id est, sepultura. Et dicitur monumentum quasi monens mentem, quia viuentes per hoc monentur de sua morte cogitare.*

3 Quæ non patent & homines ambulantes suprà nesciūt. *Scilicet, exteriùs, qualia sunt interius, quia aliquando monumenta pinguntur & ornantur exterius, & fœtoribus replentur interius.*

4 Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens etiam nobis cōtumeliam facis. At ille ait. *Hic consequenter Christus arguit legisperitos. Peccata enim eorum erant publica & manifesta, & ideò Christus contumeliam ei nō faciebat publicè arguendo, prout iste legisperitus imponebat ei, & ideò Christus eos arguit de tribus. Primò de immoderata dominatione, cum dicitur.*

5 Et vobis legisperitis væ, quia oneratis homines onerib. *Et patet sententia ex dictis Matt. 24. Secundò arguit eos de fal[...]ligione, cum dicitur.*

6 Væ vobis qui ædificatis. *Et patet sententia ex dictis Ma[...] excepto quod subditur.*

7 Profectò testificamini, &c. *Videtur magis sequi contr[...] Ad hoc enim ordinabant sepulturas prophetarū, vt viderentur [...]iores patrib. suis, qui occiderūt illos, vt habetur expressè Ma[...] Et ideo dicēdum, quod illud testificamini, refertur ad hoc quo[...] persequebantur Christum, qui erat propheta magnus eis pro[...] & discipulos eius, & ideò subditur.*

8 Propterea & sapientia Dei dixit. *Id est, Christus, qui [...]pientia patris.*

9 Mittam ad illos Prophetas & apostolos. *Quod autem [...]sit dictum à Christo, patet Matth. 23. d. vbi dicit: Ecce ego mi[...] vos prophetas & sapientes & scribas, & ex illis crucifigetis [...]cidetis, & c. Tertiò arguit eos de peruersa expositione sacræ [...]ræ, cum dicitur.*

✠ Væ vol[...]

---

†

MORALITER.

1 *Væ vobis qui estis vt monumenta.* Hic reprimitur quælibet sanctitatis simulatio falsa.

5 *Et vobis legisperitis væ.* Per istos significantur prælati aliis imponantes magna & grauia, pauca facientes aut nul[...]

6 *Væ vobis qui ædificatis.* Secundum literalem sensum [...] faciebant, vt viderentur horrere crudelitatem patrum [...]rum. Consimiliter faciunt qui vitia verbis detestant[...] immunes ab eis ignorantibus videantur.

†

qui tulistis clauem. Clauis, humilitas Christi, quam qui habent scripturas intelligunt. Hanc legisperiti nec ipsi in lege & prophetis intelligunt, nec ab aliis intelligi volunt. Intrare cuem, est non esse contentum superficie literæ, sed vsque ad arcana intelligenda penetrare. Vel doctor si illos quos verbo ædificat exẽplo scandalizat, nec ipse

† Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. † Væ vobis
b legisperitis, qui tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos, qui introibant prohibuistis. Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi, & legisperiti grauiter insistere, & os eius † opprimere de multis insidiantes ei, & quærentes † capere aliquid ex ore eius, vt accusarent eum.

(Id est abstulistis. — Sustinere.)

ipse regnum Dei intrat & illos, qui intra re poterant excludit. D
1
2 †Ma.23. d.
3
4 b *Cum autem hæc*
5 *ad illos diceret, cœperunt Pharisæi & le.*
6 Quam vera perfidiæ
7 simulationis, & impietatis suæ crimina
8 audierint, ipsi testantur qui tanto intonante turbine nõ resipiscunt, sed doctorem veritatis aggrediuntur.

NICOLAVS DE LYRA.

Væ vobis legisperitis. *Clauis scientiæ est autoritas docẽdi per quam intellectus verus latens interius aperiri. & ipsi è cõtrario clauebant peruerse interpretando, vt patet circa præceptum de honore parentum, quod euacuabant per doctrinam suam, prout dictum fuit Matthæi 15. & etiam de pluribus aliis præceptis, vt dictum fuit Matthæi 5.*
2 Ipsi non intro. *Ad intellectum veritatis.*
3 Et eos qui. *Id est, intrare desiderabant.*
4 Prohibuistis. *Peruersitate doctrinę vestræ.*

5 Cum autem hæc ad illos diceret. *Hic consequenter describitur Pharisæorum, & legisperitorum obstinatio, qui ex verbis Christi non fuerunt emendati, sed magis peiorati, ideo subditur.*
6 Cœperunt Pharisęi & legisperiti. *Vt cum turbarẽt & stupefacerent, quia conturbati minus præuident.*
7 Et os eius opprimere de multis insidiantes ei. *Vt sic ex variis quæsitis & obiectis extraherent aliquid calumniabile de ore eius.*
8 Vt accusarent eum. *Sicut postea fecerunt coram Pilato, vt habetur infra cap. 23.* E

MORALITER.

† 1 *Væ vobis legisperitis qui tulistis cla.* Similes sunt doctores ecclesiæ, qui verbis & opinionib. extraneis, & curiosis impediunt intelligentiam veritatis necessariæ ad salutem.

CAPVT XII.

a *Multis autem.* ✠ THEOPHYLACTVS. Pharisæi conabantur Iesum capere in sermone, vt populos abducerent, hoc aũt in contrarium vertitur. Magis. n. adibant populi p millenarios congregati, adeo cupientes hærere Christo, vt se inuicem comprimerẽt. Tam validum qd est verbis, & dolus imbecillis vbique.
b *Attendite.* Adhoc iter entum pertinẽt oria quæ superius in omo Pharisæi dixit, vñ & Apostolis. Non in fer. ve. sed in fer. ma. &c.
c *A ditca fer.* Pulcher hostenẽdæ simplicitatis & æmulandæ fidei more Iudæo aliud promanus affectu, aliud voce simulemus, cũm nimus in die iudicij non posse esse latebram fraudis.
c *Neque absconditum quod non sciatur.* Ideo ne ęmulemini simulatores, quia profecto veniet tẽpus in die iudicij, in quo & vestra virtus & illorum hypocrisis omnibus reuelabitur vnde sequitur.
d *Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur.* Non solum in futuro omnia patebunt, sed etiam in præsenti tempore in tota ecclesia per orbem terræ publice prædicabuntur, quæ in tenebris, id est, in vmbra pressurarum, & carcerum locuti estis, quando actus vestri legentur in excelsis.

CAPVT XII.

a 1 Multis autem turbis † concurrentibus, ita vt se inuicem conculcarent, cœpit dicere ad discipu-
b 2 los suos. † Attendite* à fermento Pharisæorum quod est hypocrisis. † Nihil † enim opertum est
c 3 quod non reueletur neque absconditum quod non sciatur.
d 4 Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine † dicentur,

(A simulatione. — Nequitia dis ooperletur, & vestra in entio soli Deo modo cognita ab omnibus scietur. — In mysterio. — Aperte.)

† circũstantib. — * vobis ipsis — † autem — † audientur

3 *Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur.* AMBROSIVS. Quod in tenebris, id est, in timore dixistis dicetur in lumine, id est, in fiducia veritatis accepto spiritu sancto. Et quod in aure, id est, secreto locuti, super tecta, id est, calcato carnis domicilio prædicabitur. F

Dico

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XII.

✠ Multis autem turbis concurrentib. *Postquã Christus induxit discipulos ad orationis instantiam, hic consequenter inducit eos ad fidei constantiam. Et hoc tripliciter. Primo, dissuadendo quædam à fide retrahẽtia. Secũdo, persuadẽdo quædã in fide stabilientia, ibi.* Nolite timere. *Tertio, ostẽdẽdo ad fidẽ attrahẽtia, ibi.* Dicebat autem. *Retrahẽtia aũt a fide sunt quatuor. s. astutia seductorũ, sæuitia persecutorũ, auaritia cupidorũ, cura nimia necessariorũ, & secundum hoc prima pars diuiditur in quatuor, secunda incipit ibi:* Dico autem vobis, *tertia ibi.* Ait autẽ ei, *quarta ibi;* Dixitq; ad discipulos suos. *Circa primũ sciẽdũ, quod hæretici moderni per simulationem sanctitatis frequenter corrumpunt fidem simplicium. Et hoc modo Pharisæi faciebant qui erant hypocritæ, vt patet ex prædictis, & per hoc auertebant multos à fide Christi, quod Christus docet cauere dicens.*
2 Attendite a fermento Pharisęorum; *Scilicet, per eorũ hypocrisim. auertamini a fidei veritate.*
3 Nihil enim coopertum. *Quia eorum falsitas in iudicio Dei manifestabitur.*
4 Quoniam quæ in tenebris dixistis. *Hoc refertur ad seductores. modus. n. seductorum est in tenebris, & occultis docere, sed talia venient in palam in iudicio extremo, & hoc notatur, cum dicitur.*
✠ Prædicabitur.

MORALITER.

† 1 *Multis autem turbis concorrentibus.* Sequitur.
2 *Attendite a fermento Pharisęorum.* Eam simpliciter deuitãdo. Et subditur ratio cum dicitur.
3 *Nihil. n. coopertum est quod non reueletur neq; absconditũ quod non sciatur.* Quasi dicat, Hypocritarum falsitas manifestabitur, & similiter fidei veritas, quæ temporib. ecclesiæ primitiuæ, propter multitudinem infidelium docebatur occulte.

† Dico

A a *Dico autem vob.* AMBROS. Cum gemina sit causa perfidiæ, quæ vel ex insolita malitia, vel ex accidēti metu nascitur, ne quis Deum quem corde cognoscit metu negare cogatur, dicit mortem corporis non esse timendam. Præclare autem & fidem acuendo intexuit, & ipsi fidei virtutum fundamenta subiecit. Nam sicut fortitudinis incentiuum est fides, ita fidei fundamentum est fortitudo.

Persecutorū duo genera. b *Ostendam autem vobis*. Quia duo sunt genera persecutorū vnum aperte persequentium, alterum fraudulenter blandientiū. Sicut supra contra hypocrisim, ita hic armat cōtra carnifices. Tot⁹ hic locus ad subeundā pro confessione domini passionem vel contemptu mortis, vel spe pmij vel māsuros in denūciatione supplicii instruit.

* affectalis duobus.

B c *Nonne quinque*. AMBR. Quinq; passeres, & quinq; corporis sensus vel duo secundum Mat. corpus & anima, quib. dedit natura gratiā ad æterna subuolandi, quia etiam caro si cōsentiat legi Dei in naturam spiritualem trāsit. Sed dum & in occultis & fœtidis locis, s. cibum quærunt, delictorum laqueis capti, ad supernorum operū fructus reuolare nequeunt, sed dipondio, id est, vili terrenæ cupiditatis pretio venundantur sub peccato, ita vt etiā anima malorum escis grauata, inclinetur in corporis naturam. Sed si Deus infidelibus hominibus vel in oriundo sole & terræ fœcunditate prospexerit, & misericordiæ munus impertit, non dubium fidelium contemplationem apud illum valituram.

Mat. x. d

Dipondius. d *Vene. di.* Dipondius est pondus ex duobus assibus cōpositum. Quod autem in numeris est vnum, hoc in ponderibus as, quod duo, hoc dipondius est.

e *Et unus ex.* Simplicitatis affectum inspirauerat, virtutem mentis erexerat, sola fides nutabat, hanc de vilioribus roborat. Quomodo dicit Apostolus: Nunquid de bobus cura est Deo? Sed aliud est cura, aliud est scientia.

f *Sed & ca.* Non actu computationis, sed facultate cognitionis, a similitudine pecunię quę numeratur vt seruetur.

C Vbi magna prouidentia Dei, quod nec parua, nec ociosa dicta eum lateant.

1. Cor. 9. b. g *Omnis quicunq;*. Ne quis tempore persecutionis sufficere sibi putaret fidem cordis, dicit: *Omnis quicunque.*

h *Confessus fue.* Cōfitetur quis Iesum ea charitate qu[...] dilectionem operatur, negat qui præceptis non obe[...]

i *Filius hominis.* Confitetur filius apud patrem illum [...] per filium habet accessum ad patrem. Negatur à filio patrem, cui no[...] nifestatur in d[...] tat s potentia [...] & pater. Et n[...] tur vna cōditi[...] nium & coru[...] studio & eoru[...] infirmitate ve[...] rantia negāt, [...]

Et omnis qui di[...] bum in fi. ho. re.

k *Coram angelis* [...] dixerat aperta [...] scondita esse [...] da, hanc reue[...] nem non in v[...] ciliabulo, sed [...] spectu angel[...] dicit agendan[...]

l *Et omnis qui* [...] ritus sancti bl[...] mia est, cū qu[...] nifestè oper[...] intelligit, & c[...] virtute negat[...] possit, stimu[...] uidia calūnia[...] dicit talia esse [...] zebub, huic r[...] mittetur, non [...] ei negetur re[...] si pœniteat, se[...] hic blasphen[...] gentib. malis [...] tis sicut nūqu[...] remissionē, [...] ad pęnitentiā [...] turus est, vnde Ioannes euangelista: Propterea non [...] rant credere, quia iterum dixit Isa. Excæcauit oculos [...] & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & n[...] telligāt corde, & conuertantur & sanem eos. Qui [...] sanctum humana ignorantia minorem patre credu[...] dicunt, irremissibili crimine non tenentur, quia n[...] bolica inuidia hoc agunt. Sed qui similitudine dia[...] tra suam conscientiam Dei maiestatem oppugnat, [...] bet remissionem in æternum, sicut Marcus apertè [...] rat, qui posito hoc testimonio domini subiungit: Q[...] dicebat, spiritum immundum habet.

m *Et au.* Ei etiam qui scandalizatus in infirmitate [...] me purum hominem vel voratorem suspicatus fue[...] missibile erit, sed qui gratiam spiritussancti (qua pœ[...] tia inspiratur, & ad congregationem reditur) non [...] scens impœnitenti corde permanserit, cum hoc ia[...] sit humanum sed diabolicum, irremissibile erit.

n *Cum autem inducent vos in synagogis, & ad magistrat[...] testates*. Terror talium conuentuum solet auferre [...] tem loquendi.

* THEOPHI[...]

Priuatim.
& quod in aure loquuti estis, in † cubiculis, prædicabitur in 1
Publice. Qui nil terrenum cupitis. Propter multitudinem vel ferocitatem eorum.
a tectis. Dicò autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his 2
a Non possunt efficere, quin animam Deus reddat, corpori, quin & ipsum corpus resuscitet.
qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid
Ei seruite in timore.
b faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis. Timete eum,
a Mittendo in æterna supplicia.
qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehen
a Nolite timere mortem corporis, qui mori non potestis sine nutu Dei quod in minoribus liquet.
c nam. Ita dico vobis, hunc timete. Nonne quinque † passeres 3
a Sed sunt omnia sub prouidentia Dei, quanto magis vos ad imaginem Dei facti.
d veneunt † dipondio: & vnus ex illis non est in obliuione co- 4
a Vt de massa corporis taceam, nam & minimæ particulæ Dei prouidentią conseruantur.
e f ram Deo? Sed & capelli capitis vestri omnes numerati sunt
a Omnem curam in eum proiicite, apud quem capillus non peribit. b Maioris precii quia [...] venales, quia æterni.
Nolite ergo timere, multis passeribus † pluris estis vos. † Di-
a Or[...] confessio ad salutem.
g co autem vobis: Omnis quicunque confessus fuerit me co-
Venite benedicti patris mei.
h i ram hominibus, & filius hominis confitebitur eum coram
a Timore. b Deum uel hominem esse. c Vbi prodesse debet mei nominis confessio.
K angelis Dei. Qui autem negauerit me coram hominibus,
a Non perducetur ad visionem patris, qua perfruuntur sancti.
denegabitur coram angelis Dei. Et omnis qui dicit verbum 5
l m in filium hominis, remittetur illi, ei autem qui in spiritū san- 6
a Contra terrores consolatio. Vt me negetis.
n ctū blasphemauerit, nō remittetur. † Cùm aūt inducēt vos in 7

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Predicabitur in te. *Domus enim in terra illa habēt plana tecta vbi congregantur homines ad spaciandū, & confabulādum, & ideò illa quæ dicuntur ibi, publicè dicuntur & hoc modo exponit Theophilus. Beda autem exponit hoc referendo ad discipulos Christi, quorum ea quæ passi sunt in tenebris carcerum, & pressurarum declarata sunt per orbem ad gloriam eorum, sed prima expositio magis concordat literæ præcedenti.*

2 Dico autem vobis. *Hic describitur secundum retrahens à fide quod est sæuitia persecutorum, quam Christus docet non timere. Et patet sententia ex dictis Matt. 10. exceptis quæ sequuntur.*

3 Nonne quinque passeres veneunt. *Id est, venduntur.*

4 Dipon. *Dipondiū est species monetæ, & valet duplex as* [...] *quinq; passeres vendebantur dipondio, vt hic habetur, et d*[...] *vt habetur Mat. 10. quia quintus passer non poterat diuidi* [...] *remanebat vendenti, sicut quando dantur quinque oua pro* [...] *nario, non dantur nisi duo pro obolo.*

5 Et omnis qui dicit verbum in filium hominis. *I*[...] *tra Christi humanitatem.*

6 Remittetur illi, &c. *Id est non est ita graue ad remi*[...] *sicut uerbum blasphemiæ dictum contra deitatem, & hoc fu*[...] *situm diffusè Matth. 12. c.*

7 Cum autem inducent vos in synagogas, &c. *Istud* [...] *positum Matth. 12.*

MORALITER.

† 2 *Dico autem amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant.* Hoc de[...] rale est, propter quod pertranseo vsque ibi.

D

THEOPHYL. Quoniam duplex est nostra infirmitas & pœnæ formidine martyrium fugimus, aut quia rudes sumus,& nescimus reddere rationem fidei, vtrumque excludit, metum quidem pœnarum, in eo quod dixit, ne timeatis occidentes corpus, timorem verò sciæ, in eo quod dixit, *Nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis.*

a *Nolite solliciti esse.* Voluntatem vestrã Christo offerte. Christus vero loquitur pro se.

b *Magister.* Cõmendat gratiã supernæ pacis & vnitatis vult iste ingerere molestiam terrenę diuisionis, vnde & homo dicitur, i. terrenus. Inter quos enim huiusmodi zelus & contẽtio est, homines sunt & secundum hoĩem ambulant. Inter fratres, patrimonium, nõ iudex medius, sed pietas debet sequestrare. Diuidere, quan... immortalitatis patrimonium non pecunia hominibus tenendum.

c *Quis me constituit.* Nolumus dissentionis, sed pacis & charitatis, qui veni hos pacificare cũ angelis, vt multi vnum cor & vnã animam habeant. Non ut diuidantur, sed ut habeant oĩa communia, nec sit aliquis egens inter eos. Ille qui non colligit mecum, est diuisor fraternitatis & dissentionis author.

Quia auaritia plerumque solet tentare virtutẽ patientiæ quam commendabat, & exemplũ & præceptũ huius abolendæ subijcitur, dicente dño: *Quis me constituit iudicem, &c.* Non dignatur iudex esse litiũ, nec arbiter facultatũ, qui viuorum & mortuorũ habet iudicium & meritorũ arbitriũ.

d *Ab omni auaritia.* Nemo putaret crimen esse, hęreditatẽ diuidere, fructus in horrea congregare, sed & hoc auaritiã indicat supernus iudex. vnde & subiũgit, *Hoĩs cuiusdam diui.*

Sicut supra contra Pharisæos & Hypocritas, ita hic occasione stultæ petitionis contra auaritiam disputat.

e *Non in abundantia.* Non in solo pane viuit homo, sed in verbo Dei, nec tẽporalis vita multitudine diuitiarum protenditur. Deu. 8.a Sup. 4.a

f *Dixit autem. &c.* Post prçceptũ subdit exemplum ad declinandam auaritiam temporaliũ.

g *Hominis cuiusdam diuitis vberes fructᵒ.* Non reprehẽditur diues, quod terram coluerit, vel fructus condiderit in horrea sed q fiduciam vitæ posuerit ĩ illis, nec pauperib. erogauerit, vt ab eis reciperetur in ęternis tabernaculis. E †47.d.c. sicut hi in ti.

h *Quid faciam, &c.* Fructus suos, & sua bona esse cõputans nõ erogat pauperibus quę supersunt, sed suę luxurię reseruare in futurum studet, & ignarus, quis cõgregatis sit vsurus.

i *Bona mea & dicã.* AMBR. Non sunt hominis bona, quę secum auferre nõ potest. Sola enim misericordia comes est defunctorum.

k *Requiesce.* Ecce cum pest auaritiæ iungitur pestis desidię, vt nec pro temporalibus Deum interpellaret.

l *Dixit autem.* Dicere Dei, est ad hominem prauas eius machinationes subita animaduersione compescere.

m *Stulte.* Quia longa tibi rempora diuitiarũ promittebas, hac nocte præreptus aliis congregata relinques.

n *Repetunt, &c.* In nocte aufertur anima, quæ in obscuritate cordis quod poterat pati, præuidere noluit. F

Et

---

a Publicos conuentus. b Principes synagogæ. c Regiam potestatem. De modo proferendi.

a synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite solliciti es-

Interrogantibus. De modo inueniendi. a Discere volentibus. b Quia non ex ingenio vel arte vestra verba procedent, sed ex spiritus sancti gratia.

se qualiter aut quid † respondeatis, aut quid dicatis, Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos

b dicere: Ait autem quidam de turba: Magister, dic fratri meo, 1

c vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo, quis 2 3

Litium. Facultatum.

me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Dixitque ad 4

a Tam ad turbas quam ad discipulos. b Rationem prouidete, contra quam si caro suggerit cauere.

d illos: Videte, & cauete ab omni auaritia, quia non in abun- 5

e dantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet. Dixit au- 6

f tem similitudinem ad illos, dicens: † Hominis cuiusdam 7

g Plus solito.

diuitis vberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se, di- 8

a Ecce nimia sollicitudo ex auaritia.

h cens: Quid faciam quod non habeo, quod congregem fru-

a Ex sollicitudine deliberatio.

ctus meos? Et dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, & fa- 9

Meo labore, uel, propter me solum.

ciam maiora, & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi 10

i & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona 11

A labore. Esuriem & sitim pelle. Magno opere.

k posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, † epulare. 12 † letare.

l Exactores.

m Dixit aũt illi Deus: † Stulte, hac nocte animã tuã repetunt a te, † 13

n 14 15

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ait autem ei, &c. *Hic Christus dissuadet tertium retrahens à quod est immoderata concupiscentia terrenorum, vbi præmittitur cuiusdam cupidi petitio dicentis Christo.*

2 Magister dic. *Inconuenienter petebat, quia non erat locus neq; tempus, nec Christus erat temporalibus intentus, immò ea contemnere docebat, & ideò Christus respondit ei.*

3 Homo. *Carnalis & rudis, & terrenus.*

4 Quis me constituit. *Similiter Apostoli, vt possent vacare verbo et curam temporalium à se abiecerunt dicentes Act. 6. a. Nõ est æquum nos derelinquere verbum Dei & ministrare mensis, & ideo ex hoc Christus consequenter docuit cauere auaritiam quæ à Deo separat, vnde subditur.*

5 Quia non in abundantia cuiusquam, &c. *Scilicet spiritualis, quam cõiungitur Deo: Nec ẽt corporalis, quia propter abũdantiam & superfluitatem mors plurium acceleratur: multo enim plures moriuntur ex repletione quam ex attenuatione. Vitæ etiam pauperum nullus insidiatur, diuites autem in nullo loco sunt securi, & omni cibo & potu timent intoxicari.*

6 Dixit autem similitudinem ad illos. *Ad suum propositum declarandum.*

7 Hominis cuiusdam diuitis, &c. attulit. *Id multo plures solito cursu.*

8 Et cogitabat intra se. *Quia abundantia diuitiarũ inducit magnam sollicitudinem, & per consequens animi anxietatem, quia nõ supplent indigentiam, vt declarat Boetius 2. lib. de conso. vnde sequitur.*

9 Quid faciam, &c. *Ecce abundantia fructuum faciebat eum horreis indigentem.*

10 Illuc congregabo. *Cùm è contrario deberet dicere, dispergam pauperibus.*

11 Et dicam animę meæ. *Id est, mihi metipsi, secundùm quòd totus homo denominatur à parte digniori.*

12 Requiesce. *Hic exprimuntur quatuor mala quæ solent ex abũdantia diuitiarum euenire, scilicet, ociositas, quæ notatur, ibi:* Requiesce. *Gulositas, cum dicitur,* comede, *ebrietas, ibi:* Bibe. *Comessationis celebritas, ibi:* Epulare. *Vnde infra 16. e. de diuite epulone dicitur, quod epulabatur quotidie splendidè.* Abundãtię diuitiarũ mala quatuor.

13 Dixit autem illi. *Id est, cõtrarium suæ cogitationis fecit. Dicere enim Dei facere est, secũdũ illud Psal. 32. b. Dixit & facta sunt.*

14 Stul. *Qui non cogitas de Dei prouidentia & iustitia.*

15 Hac nocte. *Scilicet dæmones quibus obligata est per peccata.*

✲ Hominis ✲ Quæ

MORALITER.

1 *Ait au. ei qui detur.* Per hoc aũt quod Christus noluit se ĩtromittere de diuisione hæreditatis inter fratres, ostẽdit q prædicatores euangelij, non se debent intromittere de negocijs secularibus determinandis.

7 *Hominis cuiusdã diuitis.* Per istũ intelligitur omnis homo congregans & conseruans bona temporalia, vt inde viuat ociose ideò sequitur.

11 *Et dicam ani.* Et etiam gulosè & deliciosè, ideò subditur.

† *Comede bibe.* Et freqũter cõtingit, qđ tales subitò moriuntur, & sic à proposito defraudantur, propter quod concluditur.

† *Sic*

Stultus & in nocte rapiendus.
a quæ aũt parasti cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, et non 1
a Quos specialiter ad contemptum mundi inuitat. b Ideo temporalium sollicitu 2
tinem uero ne cum diuitibus seculi uobis thesaurare conuocamini. 3
b est in Deum diues. Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico 4
a Vitæ quæ cibo substentatur. 5
c vobis. †Nolite solliciti esse animæ vestræ, quid manducetis, †
d neque corpori quid †induamini. Anima plus est quam esca
a Hoc ad escam. Matthæus uolatilia Hic ergo species pro genere. Quorum anima mortalis.
e & corpus plus quam vestimentum. Considerate coruos,
quia non seminant, neque metunt, quibus non est cella-
Propter rationem propter immortalitatem, quæ uobis promittitur plus ualetis.
f rium, neque horreum, & Deus pascit illos. Quanto magis
a Hoc de uestimento. b Sua sollicitudine & sagacitate.
vos † pluris estis? Quis autem vestrum † cogitando po-
a Illi ergo curam tegendi corpus relinquite, qui illud ad hanc mensuram fecit peruenire. Quasi nullus.
g test adiicere ad staturam suam cubitum vnum? Si ergo ne-
que quod minimum est potestis, quid de cœteris solliciti
Non sunt allegorica ista, sed ut de minoribus persuadeantur maiora.
a Coloribus se ornando.
h estis, † Considerate lilia, quomodo crescunt. Non laborant,
a Vt faciant sibi indumenta.
i neque nent. Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni
Si ista quę ad usum tantum corporis sunt & cito decidunt, igne cremabuntur, Deus tam uenuste adornat quam. &c.
k gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis. Si autem † fœnum
a Id est, in aceruum qui habet speciem clibani.
l quod hodie in agro est, & cras in clibanum mittitur, Deus
a .i. uester. b Qui ad imaginem Dei facti estis ad æterna uocari. c Ergo. Si enim de his diffiditis quomodo æterna speretis.
m sic vestit, quanto magis vos pusillæ fidei? Et vos nolite quæ-
a Et si hæc abundauerint non inde superbiatis.
rere, quid manducetis, aut quid bibatis: et † nolite in su-
n a Quibus nulla cura est de futuris, sed filiorum est quærere regnum Dei.
blime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt.
a Ne dubites de uoluntate patris. b Prouidet hæc omnia insuauia nobis esse necessaria. c Sed tamen non est in his finis ponendus, sed in regno propter quod & ista.
Pater autem vester scit quoniam his indigetis. † Veruntа-

A a *Et non est in de. di.* In Deum diues est, qui transitoria contẽnens pauperib. distribuit, cuius expectatio dominus est, cuius substantia, i. conscientiæ possessio qua substentatur & pascitur, est apud Deum, non in sacculis terræ.

Diues Deum.

b *Dixitque ad discipulos suos.* Apostolos per fidem in spe ęternorum confirmat, quia plures sũt quos torpentes facit amor præsentium & desperatio futurorum.

c *Nol. solliciti.* Perfectius esset pauperib. omnia dare, & de Mãmona iniquitatis amicos facere. Sed quia plerumque deuotio fidei infirmitate reuocatur, non prohibet prouidentiam, per quam in sudore vultus panis præparatur, sed vetat sollicitudinem quæ mẽtem perturbat, & ab æternis reuocat.

Matth. 6.d. † Vestiemini. Lu.c.16.c † Præstati illis.

B d *Quod mandu. neq. corpori, quid induamini. Anima plus est quam esca, & corpus plus quam uestimẽtum.* Indecorum est homini curare de cibo vel veste, qui militat ĩ regno Dei. Nouit rex quemadmodum familiam suam pascat, alat, vestiat.

†Matth. 6.d. Matth. 9.d.

MORALITER. Ad fidem instruit omnia credẽtibus à Deo posse conferri, qui ipsos ex anima & corpore composuit. Cum enim anima ĩdumẽto corporis vestiatur, & vigore animæ sine nostro labore corpus animetur, absurdum est vt victus copiam nobis defecturam putemus, qui viuendi iugem substantiam à Deo consequitur.

e *Considerate.* Sancti meritò auibus cõparãtur, qui nihil in mundo habentes, nec laborantes, sola contemplatione æterna petunt, iam similes angelis.

f *Quanto magis.* Si volatilibus non laborantibus, nec communes fructus aliquo sibi dominatu specialius vẽdicãtib.

C ꝓuidẽtia Dei necessaria largiũtur, verũ est causam inopiæ nostræ auaritiam indicare, qui communia quasi prop[ria] vendicamus & aliis inuidemus.

g *Si ergo ne.* Si nec in augmentatione corporis vestri op[era]ri potestis, quę operatio est Deo minima ad comp[ara]tionem spiritualis creaturæ quid soliciti estis de cu[ra] maioribus, id [est] de animæ conser[ua]tione?

h *Considerare li[lia].* Aperta compar[atio]. Lilia non sicut c[æte]ri fructus aliq[ua] agricolarum cul[tura] requirunt, Solet per lilium cœl[estis] beatitudo signi[fica]ri, ad quam nos i[nui]tat dominus. L[ilia] nõ in siluis, sed ĩ [hor]tis nascunt, sic & in hortis virtut[um] nasci debemus.

i *Nec salomon.* [AM]BRO. Salomõ & vestitus, & alib[i] opertus gloria turqui infirm[itate] corporeę natur[æ] luti quadam vi[r] mentis ad oper[um] operum gloria [ve]stiebat.

K *Vestib. sicut v[num].* Quæ purpura r[egum], quæ pictura tex[tilis] potest floribus [com]parari? Ipse colo[r] citur vestimen[tum] floris, sicut dic[it]: Operuit istum [ru]bor.

l *Cras in cliba[num].* Cras in scriptu[ra] futuro ponitur [di]cente Iacob: [Respon]diet me cras iu[stitia] mea.

m *Nolite quæ[rere] quid manducetis, [aut] quid bibatis.* Non ait. Nolite q̃rere vel solliciti esse de [cibo] vel vestimento, sed expressius quid manducetis aut bibatis. In quo videntur argui hi qui spreto victu vel [vestitu] cõmuni, lautiora vel austeriora præ his cum quib[us vi]uunt, alimenta vel indumenta requirunt.

n *Nolite in sub.* Prohibita sollicitudine victus vel ves[titus] quæ sunt ad necessitatem, prohibet etiam superbiam [quæ] solet de istis super abundantibus consequi. Ideò hæc [re]quiratis, quia talis sollicitudo facit in fidelibus simile[s]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Quæ autem parasti cuius erunt. *Quasi diceret, nõ erunt tua, quia non portabis tecum. hoc autem potissimè potest quæri à personis ecclesiasticis quę non possunt relinquere bona ecclesiæ suis hæredibus.*

2 Sic est. *Id est, similiter stultus & ad similem finem veniet*

3 Qui sibi thesaurizat *Bona temporalia.*

4 Et non est in Deum diues. *Id est, vacuus est bonis spi[ritua]libus.*

5 Dixitque ad discipulos suos. *Hic consequenter Salua[tor] dissuadet quartum retrahens à fide, quod est cura nimia & sup[erflua] respectu necessariorum. Et patet sententia ex dictis Matth. 6*

✻ No[lite]

MORALITER.

2 *Sic est qui sibi thesaurizat.* Quia solæ diuitiæ virtutum portantur de hoc seculo cum habente.

† *Nolite solliciti esse animæ vestræ quid mãducetis, neque corpori quid induamini. Anima plus est quã.* Scilicet sollicitudine superflua: quia Deus dat animã & corpus, quæ sunt maiora sine sollicitudine humana, & similiter pascit coruos & cr[eat] facit lilia. Et hęc omnia dicuntur hic ad literam, ad[...] dum a prædicatoribus euangelii sollicitudinem sup[...] de necessariis quantum ad vitam præsentem.

MORAL. Autem, virgines lilia dici possunt, c[...] augmentum virtutum in Deo crescunt, & induunt [...]tiæ vestibus in præsenti, & gloriæ in futuro.

† N[olite]

Et hæc omnia. Quia omnia sunt filiorum, ideò hæc omnia adiicientur vobis, & non quærentibus, vt nec in præsenti nec in futuro desit aliqua gratia fidelibus, quibus si hæc subtrahuntur, ad probationem est, si dantur ad gratiarum actionem, quia omnia cooperantur in bonum bonis.

b Nolite ti. Regnum quærite, & de regno date, quia pa[...] complacita bo[...] dabit vobis regnum, non vestris meritis.

c Pusillus. Vel ob comparationē maioris numeri reproborum, vel potius ob humilitatis deuotionem, per quā in charitatē crescit ecclesia, per quam peruenit ad regnū.

d Vendite. Non tantum timeatis ne propter regnum militantibus vitę necessaria desint, sed etiā vestra vendite pro eleemosynam, quæ via ad regnum dum per eam peccata redimūtur. Non tantum cibos vestros communicate pauperib. sed etiam vendite vestras possessiones, vt omnib. vestris semel pro Domino spretis postea labore manuum vestrarū operemini, vnde viuatis, vel eleemosynam faciatis.

e Date eleemosynam. Qui pro cęlo omnia mundana spernit vendat quæ habet & distribuat. Qui non est tantæ virtutis, de his quæ habet eleemosynam det.

Non prohibetur, vt nihil pecuniæ ad vsus necessarios a sanctis reseruetur, cum ipse dominus loculos habuisse legatur: sed ne Deo propter ista seruiatur, & ne timore inopiæ iustitia deseratur.

f Non deficientem. Tpalia, vel ex sua fragilitate deficiūt, vel si quid solidū superest, vt lapides preciosi, a furib. pñt tolli. Sed ista pro Christo æternū fructum conferunt in cęlis.

g Quo fur. Fures sunt hæretici & dæmones, qui ad hoc intenti sunt, vt spiritualibus nos spolient. Tinea quæ latēter vestes rodit, inuidia est, quæ studium vel fructum bonum lacerat, & compactionem vnitatis dissipat.

h *Vbi enim thesaurus.* Vniuersaliter, & de pecunia & de omnib. voluptatib. Gulosi thesaurus, est venter, vbi habet cor, sic & de aliis. Nam si in terra, cor est deorsum. Si in cœlestibus, est in Christo sursum. Necesse est enim, vt quo præcesserit dilectionis thesaurus, illic & cogitationis sequatur affectus.

Mystice. Si thesaurus boni operis causa temporalis cō modi cōgeratur facile corruit, quia si exterius fit ad fauorem hominum, diabolus rapit, vnde Receperunt mercedē suam. Si intus fit ad inanem gloriam, tinea scindit, cum in se confidentem & sibi placentem fragilitas humanę conditionis deserit.

i *Sint lumbi, &c. & lu.* Deo non placet vnū sine altero, cum quis vel bona agit nondū refrenata luxuria, vel caste viuit non exercens se per bona opera. Et vt ab amore tpaliū possitis remoueri, & bona quæ agitis, simplici intētione ęternorum agatis, cingite lumbos, i. motus carnalium desideriorū refrenate, & hēte lucernas ardentes, vt in operatione vestra solo Dei amore ardeatis & aliis exemplū prębeatis.

K *Expectantib.* Siue vitatis mala siue facitis bona, nihil mūdana, sed solum aduentum redemptoris expectetis.

l *Quando re.* Ad nuptias dñs iuit, cum post resurrectionem nouus homo angelorum multitudinem sibi copulauit. A quib. reuertitur, cum nobis per iudicium manifestatur. Vnde & bene de expectantibus subdit. *Vt cum uenerit.*

a nem quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc
(a Omnibus præpositæ, hoc sit finis propter hoc omnia agite. — Bona æterna.)
b omnia adiicientur vobis. Nolite timere † pusillus grex: quia
(a Non dabuntur quasi propter se, se superadduntur quasi necessaria ad aliud.)
c d complacuit patri vestro dare vobis regnum. Vendite quę 1 2 3
(a Quoniam propter regnum adiecit temporalia.)
e possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos, qui 4 5
(a Operando eleemosynis. — b Repositiones quarum merces durat in æternum.)
f non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis quo 6 7
(In spiritualibus & æternis — a Quia in aduersos electos Dei nulla fraus diaboli præualebit.)
g h fur non appropiat, neque tinea corrumpit. † Vbi enim 8 9
(a Quia diuitiæ sanctorum futuræ incorruptibiles sunt.)
thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit. † Sint lum- 10
i bi vestri pręcincti, & lucernæ ardentes in manibus 11 12
(Contra noctem.)
vestris, & vos similes hominibus expectantibus do- 13 14
k minum suum, quando reuertatur a nuptiis, vt 15
(Sitis.)

† Paruę greguli

†Matth. 6.b.
†De pg. dist. 1. c. qui sanctus.
In manibus vestris.
Mat. 6. d

Confestim.

D

E

F

NICOLAVS DE LYRA:

1 Nolite timere. *Hic consequenter Saluator suadet in fide stabilitatem. Et sunt quatuor scilicet præstolatio premij, expectatio iudicij, exigentia officij, & magnitudo beneficij. Et secundum hæc ista pars diuiditur in quatuor. Secunda incipit ibi.* Sint lūbi vestri præcincti, *tertia ibi.* Ait aūt. *quarta ibi.* Oīs aūt cui multū datū est. *Circa primū sciēdū, q spes vitę ęternę maximè stabilit in fide, unde dicit Saluator ipsis fidelib.* Nolite ti. *Persecutiones psētis uitę.*

2 Pusillus grex. *Et dicit pusillus, quia pauci erant fideles respectu infidelium, & quia pauci sunt electi respectu reproborum.*

3 Quia complacuit patri vestro dare vobis regnū. *Ex mera liberalitate diuina aliquos elegit ad regnū cœleste alijs dimissis, et quos ab æterno sit elegit, in tempore vocauit ad fidem, et iustificauit gratiā, vt sic digni efficerentur vita beata secūdū q dicit Apostolus Ro. 8. f. Quos aūt pdestinauit, hos et vocauit: quos aūt vocauit, hos et iustificauit: quos autē iustificauit: illos & magnificauit.*

4 Vendite quæ possi. *Quasi dicat ex quo vobis paratū est regnū cœlestium, parum debetis curare de terrenis. Sciendū tamen, q vendere possessa, ad dandum eleemosynam non est necesse nisi in casu extremæ necessitatis, alias est supererogationis propter hoc dicitur Mat. 19. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quę habes, & da pauperibus. Non dicit, si vis saluari, sed, si vis perfectus esse.*

5 Facite vobis saccu. *Id est, repositoria bonorum.*

6 Qui non veterascunt. *Et quæ sint illa, ostendit dicens.*

7 Thesaurum non deficientem in cęlis. *Ibi enim non potest esse corruptio ex intrinseco, nec per consequens inueteratio quia quod antiquatur et senescit prope interitum est, vt habetur Heb. 8. d. Similiter nō potest ibi violētia fieri ab extrinseco, ideò subditur.*

8 Quo fur non appropiat & cæ. *Iste autem thesaurus acquirit per prædictam eleemosynarum largitionē, vnde Mat. 19. c. cum dixisset Saluator. Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, subiunxit & habebis thesaurum in cœlo.*

9 Vbi est e. thesaurus vest. *Id est, res à te amata & desiderata.*

10 Ibi. & cor. *Quia secundum Aug. anima verius est vbi amat, quam vbi animat.*

11 Sint lum. ve. *Hic ponitur secundum stabiliens in fide, quod est expectatio iudicij futuri, vbi fideles qui nūc cōculcātur et deprimūtur, honorabuntur, et ideò ex tali expectatione solidantur in fide, disponentes se vt possint secure iudiciū expectare. Et ad hoc inducit Saluator. di.* Sint lu. ve. *Lumbi mentis, sunt voluntas, & intellectus, ex quibus procedunt cogitationes malæ. Lūbi verò carnis sunt in quibus viget motus luxuriæ, & vtrique lumbi sunt præcingendi, id est coarctandi ab illicitis cogitationibus, & operibus.*

12 Et lu. ar. *Id est doctrina clara procedens ex charitate.*

13 In manib. vest. *Implendo opere.*

14 Et vos simi. ho. *Id est, sitis discreti, vigiles et solliciti de uestra custodia, expectando dominū uenturū ad iudiciū, sicut antiq patres expectabant eum venturū in carne, & tunc eritis similes illis.*

15 Vt cum ve. *Venit autem dominus ad iudicium primò in morte cuiuslibet, quia talis præsentabitur in iudicio qualis inuenitur in morte, quantum ad gratiam vel culpam, ideò sequitur.*

✲ Beati

MORALITER.

1 *Nolite timere pusillus grex: quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.* Id est, congregatio humilium, quibus pater cœlestis præparauit regnum.

11 *Sint lumbi ve.* cingulo castitatis.

12 *Et lucer.* Per quas significantur opera bona de genere, & ex charitate facta, aliter essent extinctæ.

14 *Et vos similes.* Parati suscipere ipsum.

15 *Vt cū venerit, & pulsauerit.* Pulsat dñs hominis animum cum eū inducit ad melius propositū, cui confestim aperit per bonum consensum & sequentem affectū & tali seruo ministrat dominus gratiā in præsenti, & gloriā in futuro.

† *Et si*

A a *Confestim aperiant ei.* Non vult aperire iudici pulsanti, q timens videre iratum quem contempsit, de corpore exire metuit. Aperit qui iudicem letus, & securus sustinet, & de propinqua morte gaudet, vnde subdit. *Beati ser. il. quos cũ ve.*
b *Vigilantes.* Vigilat q oculos apertos ĩ vero lumine tenet, vt tenebras negligẽtiæ euitet, qui etiam quod credidit operatur, q sollicitus est in cura gregis sibi commissi. Quid verò vigilãtibus debeatur, subdit: *Amẽ dico vobis.*
c *Transiens.* Trãsiẽs ministrat cum de iudicio ad regnum rediens, sua claritate fideles satiabit. Vel post iudicium transibit, cũ a cognitione humanitatis quę in iudicio videbitur ad cognitionẽ diuinitatis post iudiciũ suos illuminabit.
B d *Et si venerit in se.* Vigilias vocat à similitudine excubãtiũ. In nocte huius mũdi semp debem⁹ esse contra hostem solliciti, & expectare lucem vẽturam, id est, aduentum iudicis. Prima ergo vigilia custodia pueritiæ est, secunda iuuentutis, tertia senectutis. Si quis verò in pueritia vigilare neglexerit, non tamen desperet, sed etiam in iuuẽtutæ, vel saltem tandem in senectute resipiscat, quia pius iudex moras nostras patienter expectat. Qui ad excutiendam mentis desidiam exteriorum damnorum similitudinem inducit, vt per hoc animus ad custodiam sui suscitetur. Vnde.
e *Hoc autem scitote quoniam si sciret paterfamilias.* Nesciente patrefamilias fur domũ perfodit, qa dũ à sui custodia spiritus dormit, improuisa mors carnis habitaculũ irrũpit, & ad supplicia trahit. Furi autẽ resisteret si vigilaret, quia aduẽtũ iudicis occulte veniẽtẽ pcauẽs pęnitẽdo occurreret.
f *Qua hora non putatis filius hominis veniet.* Vltimam horam semper ignorari voluit dominus vt semper sit suspecta, & ad eam semper præparetur.
g *Ait autem ei Petrus.* Cũ dominus duo ꝓposuerit scilicet & se subito vẽturũ, & illos expectando paratos esse debere
C quærit Petrus si illa sublimia instituta cœlestis vitæ sunt necessaria se præparantibus, ad Apostolos solos & similes eorum, an ad omnes saluandos pertineant.
h *Dixit autem dominus.* Respondens ad interrogata di[...] mum & secundum iudicium cunctis affuturũ, & si[...]

a Properando ad iudicium. b Per ægritudines mortem propinquam designando. Læti eam suscipiendo.

a cum venerit & pulsauerit, confestim aperiant ei. † Beati serui 1
Vere beati, quia.
b illi quos cum venerit dominus, inuenerit vigilantes. Amen 2
a Præparans se ad retributionem. b In æterna beatitudine refoueri. Nostrum recumbere est in regno quiescere. 3
dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & 4
a Adolescentia. 5
c transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda † vigilia, & si
d a Senectute. Id est, non in vna sola, sed in quacunque ætate possumus promereri. Saltem tunc.
in tertia † vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi:
a Per simile probat, quod debent vigilare.
e † Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua
a Illa hora cuæ sibi suspecta esset.
hora fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi do-
Ergo. Post similitudinem supponit exhortationem. Sine macula & ruga.
f mum suam, Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, 6
g h filius hominis veniet. Ait autem ei Petrus: Domine ad nos
a Vendite, facite sacculos qui non ve. sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes. vigilate.
dicis hanc parabolam, an & omnes? Dixit autem domi-
a Difficultatem notat, per quam quis, &c. non impossibilitatem virtutis.
a Pecuniam domini sui bene erogando.
i nus. † Quisputas esse fidelis dispensator & prudens, quem 7
K Christus. Ecclesiam. a Pro qualitate auditorum mensuram cibum diuini verbi vel exempli.
constituit dominus † super familiam suam, vt det illis in 8
l tempore † tritici mensuram? Beatus ille seruus, quem cum 9
venerit dominus inuenerit ita facientem. Verè dico vo- 10 11
a Cælestis regni gaudia.
m bis, quia † super omnia, quę possidet, constituet illum 12

[...] p meritis vel [...] nerandos vel [...] dos dicit. D[...] quod maxim[...] fierat, suppon[...] tiam virtutum [...] mundo attu[...] singulis, quan[...] tesi esse secla[...] quod est ibi. I[...] veni mittere i[...]
i *Quisputas [...] dispensator?* Q. [...] bis qui dispe[...] res esse institu[...] specialius pue[...] custodia & pr[...] tione, vt & ve[...] lios præparen[...] uẽtum iudici[...] pauci sunt qu[...] missã sibi be[...] ministrant di[...] tionem.
k *Et prudens [...] constituit domi[...] per familiam su[...]* Quam rarus [...] mino propter [...] num seruiens [...] Christi nõ ad [...] sed amore [...] pascens, pru[...] futuro sibi pr[...] quem constit[...] est, quam rar[...] fit vocatus à Deo tanquam Aaron, & non magis se [...] serit, & qui non magis se pascat quam oues.
l *Beatus.* Quasi dicat. Pauci sunt fideles. Iste autem [...] pertus fuerit fideliter annonam verbi ministrans, & [...] ram gregis vigilans, æterna beatitudine glorificabitu[r]
m *Super omnia quæ possidet.* Quanta inter bonos audito[res &] bonos doctores est distantia meritorum, tanta & pr[æmio]rũ. Auditores bonos facit discũbere, & transiens min[istrat] dispensatores constituit super omnia quæ possidet [non] soli, sed vt præ cæteris habeant æterna, tum pro sua [...] pro gregis custodia.
✻ THEOPHYLACTVS. Sicut in dispensationi[...] uitiarũ si quis fidelis fuerit domino suo, nõ aũt pru[dens ...] disperdit res domini nesciẽs illa dispẽsare sicut cõu[enit ...] dat quando non oportet, damnum facit dño maius [...] si pru[dens ...]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Beati serui illi quos cum venerit dominus. *In eorum morte.*
2 Inuenerit vi. *i. in statu gratiæ, & non in peccatis dormientes.*
3 Amen dico vobis. *Id est, fideliter assero quod.*
4 Præcinget se. *i. prompte & sine retardatione ministrabit illis vitam beatam.*
5 Et si ve. in se. vi. *Secundum beatum Gregorium prima uigila est custodia pueritiæ, maxime postquam incipit vsus rationis in pueris, secunda uigilia, est custodia iuuentutis, tertia, status virilis, quarta, senectutis, quia in quolibet statu aliqui moriuntur, & ideo in quolibet statu fideles debent eße parati per iustitiam ad recipiendũ mortem. Consequenter ad hoc inducit exemplum.* Hoc autẽ scito. &c. *patet ex litera.*
6 Ait autem ei Petrus. *Hic consequenter ponitur tertium stabiliens in fide, quod est exigentia officij, quia prælati qui debent alios in fide firmare, debent esse in fide magis solidi, & ideo debe[nt vigila]re non solum super se, sed etiam super gregem sibi commissu[m ne] surgat aliquid fidei & moribus contrarium. Et hoc est quo[d di]cit respondendo ad quæstionem Petri.*
7 Quisputas *Q. d. licet quilibet debeat uigilare super cu[stodiam] tamen hoc præcipue prælatis incumbit, qui sunt dispensato[res] & ideo debent eße uigiles, & solliciti, ut ministrent subdi[tis] spiritualia, & hoc designatur cum dicitur.*
8 Vt det illis. *Tempus tritici uocatur tempus euangelij, Christus se grano tritici comparauit. Io. 12. d.*
9 Mensuram. *Quia boni prælati debent administrare spi[ritualia] subditis secundum eorum proportionem & capacitatem.*
10 Beatus, &c. cum ve. *In morte ipsius.*
11 Inuenerit, &c. fa. *i. bona spiritualia fideliter dispensa[ntem]*
12 Super omnia. *Quia in beatitudine æterna consequet[ur bonum] infinitum, quod includit omnia bona.*

MORALITER.

† 5 *Et si uenerit in secunda ui.* Per istas tres vigilias possunt intelligi tria tempora scilicet iuuentutis, senectutis, & ætatis mediæ, in quibus perseuerantes in bono, beati sunt in spe, & postea erunt in re.
7 *Quisputas est fide.* Iste potest dici quilibet virtuosu[s ...] ratio regit vires inferiores debito modo, propter c[...] per omnia bona constituetur in cęlo.

Marginal notes: † Matth. 24. d. Mar. 13. d. — † De pe. di. 1. c. si sacerdos — † supra. † de men sum. Tres vigiliæ trium ætatum. † super.

...ens quis fuerit & expendat infideliſq; ſit & fur, is tā ...gis intolerabilis, quāto prudētior, ita in diuinis opus ... & prudētia. Scio enim multos q videtur virtute, & ... ac fide pditi dānoſos eſſe Eccleſię & nō ſolū facul... ed etiam animas perdere. Quiſqs igitur fidelis & pru ...uentus fuerit ...etur in mini... domini, hoc ... er omnes ſer... t vnicuiq; det ...ram frumen... pore ſuo, ſiue ... t ſermo doctri... o aluntur ani... ue operum e... lū vt mandatū ...odo viuere o... at. Beatus, qui ...uentus, & ſu... mnia ſua con... t illū dominus ...olum inter ſer ...d vt ſublimio... du prouehat, ... omnia conſti... vt ei & terrena ... t & cœleſtia.

a *...uod ſi dixerit ſer.* No inter vitia ſer... ...riptum, quod ... m putat domini reditum. In virtutib. boni non annu... tur, ꝙ hunc cito ſperauerit, ſed tantum quod fideliter ... ſtrauit. Nihil ergo eſt melius, quam vt patienter ſuſti... ...us ignorare, quod ſciri non poteſt, ſed tament laboremus vt idonei inueniamur.

THEOPHYL. Si cogitaremus venturū dn̄m, & in fo... ...nem atq; conſumationē vitę noſtræ, minus vtiq; pec... ...nus. Verum vide vt ſupplicium, diſſecabit inquit illū, ho... eſt priuabit illum docendi gratia, ne quis putet donū ... maiorem gratiam ceſſurum. quomodo inquit in bo... cedet ei donum, ac eo mundandus ſit. Enim vero ille ... miſerabilis inuenitur cū ſit caro & nō ſpiritus. Quia tu... ſumus in ſpiritu qn̄ ſpiritus Dei habitat in nobis, qui ...non ambulat in ſpiritu ſed in carne eſt, & expers inuen... ...uerit vitæ ſpiritualis, cum incredulis ordinatur, vtpote ...cum incredulo mundo condemnatur, quoniam nihil ...tatis a fide quam poſſidet, percipit, &c.

b *Et edere.* Id eſt cunctis ſcelerib. & illecebris ſæculi, quæ ...item errare faciunt, occupari, vel ad literā, ſi ſit deditus gulæ, & ebrietati.

c *Partemq;.* Mali cum infidelibus punientur, ſed differenter. illi. n. q ſcienter peccant, grauius punientur. Minus grauiter, qui peccant ex ignorantia. Et inter iniuſtos tanto quiſque tolerabiliorem habebit dānationē, quanto minorem habuit iniquitatem.

D

a E contra ſi diſſimulauerit iudicium in proximo uenturum, ſecuritatem ſibi faciens.

a Quod ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo, moram facit domi- 1

a Ad uitia incitare, uel conſcientias infirmorum prauo uerbo uel exemplo laniare. Quorum ætas uel ſexus quanto infirmior, tanto eſt ad ruinam facilior. †

nus meus venire, & cœperit percutere † pueros & ancillas, 2

a In quo omnes mali præpoſiti intelligantur.

b & edere, & bibere, & inebriari, veniet dominus ſerui illius in

a Iudicij vel mortis. b A conſortio fidelium ſegregando, & eis qui nec fidem habuerant ſociando, quia qui non habet curam ſuorum, negat fidem, & eſt infidel de erior. 3

diē qua non ſperat, & hora qua neſcit, & † diuidet eum, 4

c partèmque eius cum fidelibus ponet. † Ille autem ſeruus

qui cognouit voluntatem domini ſui, & non ſe præpara- 5

uit, & non fecit ſecundùm voluntatem eius, vapula- 6

a Non cognoſcere dicendus eſt, qui apprehendere uult ſed non valet. 7

bit multis: † Qui autem non cognouit, & fecit digna 8

d plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum da- 9

e Scilicet diuina iudicia. 10

tum eſt, multum quæretur ab eo, & cui commendaue- 11

a Feruorem ſpiritusſancti, qui corda illuminans ad ſuperiora prouocat, uicia conſumit, uaſa domus probat, qui etiam accendit lucernas quas ſuperius ardere monebat. 12

f runt multum, plus petent ab eo. Ignēm veni † mittere in 13

d *Paucis.* Mitiſſima omnium pœna eſt eorum qui præter originale nullum insuper addiderunt delictum.

† ſeruos

AMBRO. Multi exiſtimantes ſe minus vapulaturos, ſi neſciant quod operari debeant, auertunt ne audiāt veritatem. Sed cum poſſent ſcire, ſi vellent ſtudium adhibere, nō neſcientes, ſed contemptores iudicantur.

† diſſecabit.

† 23. q. 4. c. ea vſ dicta.

E

e *Omni autem.* Merito malus cognoſcens plus, & non cognoſcens minus vapulat, quia illi plus iſti minus, cōmiſſum eſt: & ab omni cui plus committitur, plus exigitur.

† ſi iā accenſus.

Vtrumq; ordinem prælatorum & ſubditorum innuit, multis ſubiectis ſępe datur cognitio dominicæ voluntatis & facultas implendi. Prælatis committitur cum ſua ſalute cura paſcendi gregis.

f *Ignem veni mittere in terram.* Quaſi dicat: Tu quærebas, q̄ oēs moneam accinctis lumbis ardētib lucernis aduentum dn̄i præſtolari? Sed ego qui tantum ob hoc veni in mundū vt à cupiditatib. mūdi ad cęleſtia hoīes accenderē, nil aliud volo, niſi vt incendij huius iubar vſq; ad finē ſeculi cunctas mundi partes illuſtret, & vt cordib. fidelium ita igneſcat, ne aliquo impetu fluctuū vel flatuū extinguat. *Ignem.* Quaſi dicat. Inuito vos ad pręparationē veſtri, & ad cuſtodiā gregis, incutiens timorem ex aduentu iudicis, q malos ſeruos dānabit. Sed quia exiguus eſt profectus, & parua meritorum gratia, metu ſupplicij ab errore reuocari, vos ex amore charitatis ad promerendam gratiam ſtudium veſtrum acuite, & dum aliquid facitis, illo igne accendamini, quem veni mittere in terram, id eſt in omnes credentes.

F

☞ THEOPHYLACTVS

NICOLAVS DE LYRA

1 Quod ſi dixe. *Non cogitando de aduentu domini in morte, & hoc malis operibus ſe occupauerit quæ ſunt cauſa ruinæ ſubditis ...notatur cum dicitur:*

Et cœpe. *Tunc enim prælatus pueros percutit, quando ſubdi... ſuos malo exemplo peccare facit.*

Venit do. *Ex inſperato repetens debitum mortis.*

Et diuidet eum. *A præſentis vitæ bonis, vel; Diuidit eum ſeparando animam à corpore.*

Pars eius cum: infi. *Ideſt, cū damnatis. Et ſubdit cauſam qua ...tales magis damnantur ſubditis malis di.*

Ille autem ſer. *Cuiuſmodi ſunt prælati qui ſciunt vel debent ...re ſcripturas ſacras, in quibus voluntas domini exprimitur.*

Vapulabit multis. *Ideſt. verberabitur vel punietur multum, ...ia talis non peccat ex ignorantia, ſed ex certa malitia.*

Qui autem non cognouit. *Cuiuſmodi ſunt ſubditi, qui vt in ...ribus ſunt illiterati.*

9 Vapu. pau. *Id eſt, minus punitur, quia talis peccat ex ignorātia ...e diminuit de peccato, niſi fuerit affectata. Sicut cū aliquis vult ...rare illud quod tenetur facere vel vitare, vt licetius peccet. Ex magna enim libidine peccandi prouenit, cum aliquis vult ignorare illud cuius ſcientia poſſet eum a peccato impedire vel trahere. Et in perſona talium dicitur Iob 21. b. Qui dixerunt Deo, recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus.*

10 Omni autem. *Hic conſequenter ponitur quartū ſtabiliens in fide, quod eſt magnitudo beneficij collati, quia non ſolū prælati debēt eſſe ſtabiliores alijs in fide, ſed etiam illi qui plus cæteris acceperunt à Deo de gratijs gratis datis quæ dantur ad vtilitatem eccleſiæ & promotionem fidei, cuiuſmodi eſt notitia ſcripturarū, gratia miraculorum, & cōſimilia, & hoc eſt quod dicitur.* Omni autē cui mul: *Scilicet de prædictis gratijs.*

11 Multum quæretur ab eo. *Non ſolum ſibi, ſed etiam Alijs proficiendo.*

12 Et cui com. *Differt commendatum à dato, & ideo per cōmēdatum non intelligitur hic notitia ſcripturarum, ſed magis docendi officium, quod eſt regimini annexum, vnde & ſubditi dicuntur eſſe commendati ſeu accommodati curæ paſtorali, ſecundum quod dicit Apoſtolus 1. Tim. 6. d. Depoſitum cuſtodi. Et à talibus requiritur, vt ſupra dictum eſt. & quia gratiæ gratis datæ non valent ad ſalutē niſi ſint cum charitate, ideo ſubditur.*

13 Ignem ve. *Scilicet, charitatem Dei & proximi.*

✲ Et quid

MORALITER.

1 *Quod ſi dixerit ſer.* Id eſt homo malus.

† *Moram facit.* Promittendo ſibi longam vitam, & ſic cū ſecuritate viuit peruerſe, venit dominus auferens eum de præſenti vita, & cum ponens in gehennam.

6 *Ille autem ſeruus.* CHRYSOST. Maior ſtatus fit maioris pœnæ occaſio, ſacerdos enim eadem peccans cum populo multo grauiora patietur.

13 *Ignem ve. mit. &c.* Id eſt, Dei verbum. Ieremiæ 20. c. Factus eſt ſermo Dei quaſi ignis exæſtuans.

✱ THEOPHYLA. Per ignē quidē & prædicatio intelligitur. Sermo.n.ignis q consumit oēm materialē & imperfectam cogitationem & simulacra abolet cuiuscumq; fuerint materiæ. Intelligitur ēt & zelus p virtute in vnoquoq; nostrum accensus, q ēt & hic est fortassis pp verbum Dei.

A

non dissimilis aūt est à priore, hoc.n.igne accendi vult Deus corda nostra.

† dare.

Ideo dñs fortasse ī igne venturus est, vt in resurrectionis tpe vitia vniuersa consumat, suoq; cōspectu desideria compleat singulorum meritorumq; & mysterio rum lumē accendat.

† Matth. 18.d. Aduentus Christi ī igne ratio triplex.

a *Baptisma autem habeo, &c.* Et vt ignis iste in fidelium cordib.queat accēdi, ita vt omnia tēporalia perfecte & se ipsos possint despicere, prius habeo baptisma baptizari.hoc est vnctione proprii sanguinis profundi.non enim daretur spiritus, nisi Iesus primum glorificaretur.

† Matth. 16. a. † imber. Ioā. 7. f.

Alind. — In cordibus fidelium.

a ram, & quid volo † nisi vt accedatur? † Baptisma autem ha- 1

Q Multum. — Vel angor. 2

b beo baptizari, & quomodo coarctor vsque dum perficiatur? 3

c † Putatis, quia pacem veni † mittere in terram? Non dico vo- 4

d bis, sed separationem.† Erunt enim ex hoc quinque in domo †

e Alias, quo. — Econtra.

f vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur. Pater in fi-

g lium, & filius in patrem suum, mater in filiam, & filia in ma-

h trem, socrus in nurum suam, & nurus in socrum suā. Dicebat 5

i k aūt & ad turbas: † Cum videritis nubem orientem ab occasu, 6

l statim dicitis, † nimbus venit, & ita fiet. Et cum austrum

b *Et quomodo.* Tāta est dignatio domini, vt infundēde nobis diuotionis & cōsummādæ pfectionis in nobis & marturādæ pro nobis studium passionis sibi inesse testetur, q cū in se nil haberet vnde doleret, nostris tamē angebat ærumnis, & tēpore mortis mœstitiam prætēdebat, quam non ex metu mortis suæ, sed mora redēptionis nostræ assūpserat.

B

c *Vsque dum perficiatur.* Qui vsque ad profectionē angitur de pfectione est securus, nec de ipsa angit, sed potius mors corporis absolutio est anxietatis, non coaceruatio doloris.

d *Putatis qui.* Quomodo post baptisma passionis, & post aduētū ignis terra sit arsura, dicit: qa ad fidē Christi totus orbis contra se est diuisus, vnaquæque domus habuit fideles & infideles, his contra fidem, illis pro fide pugnantibus.

✱ THEOPHYLACTVS. Christus quidē est pax nostra sed non venit missurus pacem, vnde ænigmatice hoc dictū est. dicimus igitur ꝙ non omnis pax vituperio caret & bona est, & est sæpe periculosa, & pcul à diuina charitate reiiciens, vtpote qñ pacem habemus & cōspiramus in destructionem veritatis: Hāc enim pacē nō venit Christus vt daret sed contrariū vult: nam vt dissideamus propter bonum ꝙ & in persecutione factum est: in vna enim domo pater gentilis a filio fideli differebat, & mater a filia & contra.

e *In domo vna.* Vnusquisq; homo, domus vna est, vel Dei vel diaboli. Itaque homo spiritualis, domus spiritualis est.

f *Diuisi.* Prima causa est religionis ad deum, secūda pietas ad proximū. Oportet enim vt diuinis humana posthabeat Nod est ergo pignoribus renunciandū, sed Deus omnibus præferēdus. Etenim naturæ pignora sūt Dei beneficia, nec debet plus amari beneficium ꝙ accipitur, quā Deus à quo beneficium acceptum seruatur.

C

g *Tres*

g *Tres in duos.* Id est, filius & filia & nurus, in patrē & matrem & duo in tres, id est. pater & mater, vbi etiam socrus intelligitur, in filium & filiam & nurum.

ALLEGOR. Per tres, significantur qui fidem trinitatis habēt. Per duos infideles qui in terra remanent. Boni contraria boni-tiendo atq; age- ab inuicē diuid

h *Pater in filiu filius in patrem.* modo quinq;, c personas numer tris & filij, mat filiæ, & socrus & rus? Sed quæ n est filij, ipsa est & crus vxoris ipsi lij, & sic eadem filiā suā & in nu diuisa. *Pater in fi* ter noster erat d lus, qa cum imi mur, sed venit qui nos ab illo separauit, & ostendit alterum patrē q in cœlis. Mater, synagoga cuius filia primitiua ecclesi. eam de qua genus duxit pro fide contradicentē & pse cem sustinuit, & ipsa ei cōtradicit. Socrus, synagoga. N ecclesia de gentibus, quia Christus, ecclesiæ sponsus s dum carnē, synagogæ filius est. Synagoga ergo in nu filiam est diuise, quia credentes de vtroque populo p tur. Sed & illæ in matrem & socrū sunt diuisæ, quia i carnalem circuncisionem suscipere.

i *Dice au.* Cum apostolos etiā de suo primo aduētu i masset, insinuās qd in eo factū sit, & de futuro, qualit expectare debeāt admonuisset, vertit sermonē ad tu in qbus pharisæi erāt, vt Matthæus īdicat: Quia nec p Aduentū factum credentes, nec secūdum recte exped signum de cœlo quærebant tētantes. Hos ergo arguit, si vellent attendere possent ex verbis prophetarum vtriusque aduentus habere indicium.

k *Cum vi.* MYST. Nubes ab occasu oriēs, carnē Chr morte resurgentē significat, ex quo tempore imber e licæ prædicationis omnibus terris est infusus. Auster ante æstum, leuiores tribulationes ante iudiciū signi

✱ THEOP. Hæc dicit dñs, exterrēs p hæc crassiores, pacē faciēdā cogēs, sciēs ꝙ eos q magis terrestres sūt, dāni vt suppliciorū plus emēdet. intelligētur hęc ēt de bolo, q noster aduersari⁹ est. Cū igit in via huius vitæ demus operā virtutibus vacādo, vt ab eo liberemur, & hil cōmune cū eo habeamus, ne qñ in futuro iudicio dat nos iudici. Opa enim eius quæ in hic vita facimus. dunt nos iudici, & iudex tradit nos exactori, id est D ni cuidā nos torquenti & affligenti & postea punit donec etiā minorū peccatorum pœnam luamus, & r suram pœnæ impleamus.

l *Nimb. ve.* Ad literā manifest⁹ ē sensus. Qui ex elemē

☞ immutat

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et quid. *Id est, augmentetur, quia charitas meretur augeri, vt aucta mereat perfici. Et quia passio Christi quā ex maxima charitate pro nobis sustinuit, est maximū charitatis incendium, iō subditur.*

2 Baptis. au. *Baptismū appellat sui sanguinis effusionem, ex quo baptismus & alia sacramenta ecclesiæ habent efficaciam.*

3 Et quo. *Quod dupliciter exponitur, Vno mō, vt per hoc intelligatur magnū desideriū eius perficiendi nostrā salutē per suā passionem. Alio modo, vt per hoc intelligatur tristitia & anxietas animi, quæ fuerunt in eo imminente passione, vt per hoc ostenderet veritatē humanæ naturæ. Et quia post passionem Christi ad prædicationē euāgelii, multi crediderunt aliis personis sibi iunctis in infidelitate remanentibus persequentibus eos vsque ad mortem, vt patet de sancto Chrysanto & patre eius, ideo sequitur.*

6 Puta.

4 Puta. quia. *Et patet sententia ex dictis Matth. 10.d.*

5 Dice. au. *Hic cōsequenter ponunt attrahentia ad fidē, & p ostenditur propositū, secundo, remouetur dubiū, ibi: Cū aūt v Circa primū sciendū quod duo sunt valde attractiua ad fidem C inter alia. Primū est, oracula prophetarū, quæ expresse loquunt aduentu Christi in mundum quantum ad conditionē personæ ve tis, & quantum ad determinationē temporis & aliarū circun tiarum, sicut plenius declaraui in quadam qōne de quolibet de a tu Christi, quę propter prolixitatē omitto. Et quia Iudæi saltē l riti in oraculis prophetarum erant edocti, ideo arguit eos sal de hoc, quod attractiuū ad fidem non cognoscebāt, & tamen de sitione aeris futura per signa iudicabant quæ tamen sunt fall oracula autem prophetarum sunt certa, & hoc est quod dicit*

6 Cum videritis nubem, *Et concluditur.*

✱

MORALITER.

† 1 *Et quid volo nisi vt accendatur?* Scilicet per sui diffusionē in cordibus fidelium.

2 *Baptisma aūt habeo.* Scilicet in mēbris meis, quos desidero baptizari spiritusācto. Quod impletū fuit, vt hr̄ Actu. 2. a.

4 *Putatis quia pacem.* Quasi dicat, non: & loquitur de pace qua mali conueniunt ad facilius agendum peruersè.

† *Erunt*

† *Erunt enim. &c.* i. cōtra tres, & ecōuerso, & hoc freq ter fiebat in ecclesia primitiua Nam simul manētes & pinqui diuidebantur in fide, & non credētes credētib uersabantur, in tantū ꝙ aliquādo ad mortē persequeb

6 *Cum videritis nubem.* Hoc dicitur cōtra illos quòd s ti sunt qualitatem futuram aeris considerare, & de te re suæ mortis, vel futuri iudicij nolunt cogitare.

✱

...mutatione aërarum statū possunt pnoscere, possent, et te...pus vtriusque aduentus scire. Tum ex dictis propheta-ru... Tum ex magnificentia operum.
a Hypocritæ, faciem cœli & terræ, &c. Et ne aliq rudes ī turba de...uperitia sua sibi blādientes se excusarēt, dicētes se legē & ...rophetas igno... supponit eos p...ralem rationē ...e discernere, vel ... qui opera fa...uæ nullus alius ...at, supra homi-...ne. & Deum esse: ...post tot sæculi ...stitias, iustū crea...: iudicium esse ...urum.
b Cum autem vadis. ...o in hac vita præ...s te ad placatam ...m iudicis vi-...dam, quamuis ...o Dei sit con-...us tuæ carni, ta-...eo vtere sicut custodia data tibi in hoc itinere, ne con...ptus te accuset. Hoc & Mattheus ponit, sed ille spāliter ...econcilianda pace dessidentium fratrū: Hic generaliter & de

a flantem, dicitis, quia æstus erit, & fit. Hypocritæ, faciem cœ-
...ici adnentus. Cæteris argumentis scripturarum & operum.
li & terræ nostis probare, hoc autem tempus quomodo 1
a Ex naturali ratione. b Me esse Deum, & ad iu...ium venturum.
non probatis? Quid autem a & vobisipsis non iudicatis quod 2 3
iustum est? † Cùm † autem vadis cum aduersario tuo ad 4 5
b c principem in via, da operam liberari ab illo: ne forte trahat te
Deum. a Diabolo qui pœnam exigit pro reatu quem suggessit.
d ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in
Inferni. a Id est nunquam sicut Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
carcerem. Dico tibi, non exies inde donec etiam nouissimum
a Id est, pro minimis peccatis puniaris.
e minutum reddas.

& de pœnitentia omnium & de emēdatione delictorum. D
c Cum aduersario. Aduersarius noster in via est sermo Dei, cōtrarius nostris carnalib. desiderijs in pñti vita, a quo liberat q pceptis eius humiliter subdit: Alioquin ex sermonis cōtemptu reus, in examine iudicis tenebit peccator, quē iudex exactori, id est, diabolo tradet, quia permittet vt diabolus animam eius ad pœnā trahat, & ipse exactor qui pœnam exigit pro reatu quā suggessit, eam retrudet in gehennam.
d Da operam libera. ab illo, &c. Hęc etiam ad calcandas mundi illecebras & ad iudicis aduentum presto landum pertinent. Quasi dicat: Quādoquidem cōstat districtum iudicem esse venturum, ergo hic ita viuite, ne in illo iudicio damnemini. E
e Reddas. Reddit semper penas pro peccatis patiendo, sed nunquam veniam consequendo.

†Cum autem &c. voc.

NICOLAVS DE LYRA

1 Hoc autem tempus. *Scilicet aduentus Christi:*
2 Quomodo nō probatis. *Per scripturas prophetarū quas habe... vnde & Daniel. 9. tēpus Aduentus Christi determinatur secū... certū numerum habdomadarum annorum. Secūdum attractiuū ...dem est conditio Euangelicæ doctrinæ, quæ si proponeret alicui ...nti, qui tamen non esset imbutus aliqua lege, & cum hoc aliæ le... diuinitus & humanitus traditæ, naturali iudicio rōnis iudicaret ...m Euangelicam puriorem, sanctiorem & perfectiorē lege veteri, ...multo plus aliis legibus humanitus confictis, sicut est lex Mahum... & consimiles, & hoc est quod dicit Saluator.*
3 Quid autem & a vobisipsis. *Id est, naturali iudicio rationis.*
4 Non iudi. quod iu. est? *Recipiendo doctrinam Euangelicam tanquam perfectissimam.*
5 Cū au. va. cum aduer. tuo. *Hic remouetur dubiū, quia supra dixerat Saluator; Non veni pacem mittere, posset aliquis credere, q intellexisset de omni pace, quod non est verum, sed solum de pace illa in qua aliqui concordāt in malo, ideo dicit:* Cū au. va. *Hic accipitur aduersarius frater vel proximus ab alio iniuste læsus, qui hēt causam trahendi ad iudicem illum qui læsit eum, & talis est reconciliādus per satisfactionem debitam, prout fuit expositū plenius Matth. 5. alioquin sequeretur maior punitio a Deo.* F

Supra c. 12. g.

MORALITER.

5 Cum aūt vadis cum aduersario tuo ad principem. Aduersarius pōt dici synderesis remurmurans malo, & sic aduersat peccatori, qui si non consentiat synderesi resistens a malo, condemnabitur per omnium iudicem, & mittetur in gehennam.

CAPVT XIII.

a Aderant autē Dum magister veritatis præsentes instrueret qualiter se præparare deberēt ad Aduētum iudicis, & qualiter qui se nō præparāt sunt ...nandi, nunciatur ei de Galilæis, q quasi iuste ideò pe...runt, q non bene se prepara...rūt, & respōdet Dominus, & ...sueré fuisse peccatores & iu...pusse, & similirer alios pec...tores perituros, si se peccato...s non attendunt.
...nunciantes. Quasi dicāt: Ap...ret istos fuisse peccatores & ...dos ī æternū, qui tam sce...rata morte ab impio præside īter sua sacrificia occisi sūt.
De Galilæis. Galilei impias scelerata morte scelorū suorū ...nas soluūt, quibus tamē nō ipsa mors obfuit. vt in secūdam morte mitterētur, sed improba vita. Puniti sunt autē ad correctionem viuētium, vt flagellato pestilente stultus sapientior fiat. vel ad exemplar corrigi nolentiū, ideòq; pessimè periturorum.

Prouer. 19. d.

CAPVT XIII.

a b c 1 Aderant autem quidam ipso † tempore nunciantes illi de Galilæis, quorum sanguinem

d Quorum sanguinem. ALLEGO. Corporalis mors Galilæorum, quorū sanguis sacrificiis est mixtus, significat spiritualē mortem eorum q nō pure offerūt sacrificiū quorum oratio fit in peccatū, sicut de Iuda est scriptum, qui īter sacrificia Dominici sāguinis prodiuonē cogitabat. Pilatus ergo sanguinē Galilæorū cū sacrificijs miscet, quando diabolus eleemosinam vel aliud bonum inuidia vel ambitione laudis vel qualibet alia peste commaculat, vt offerentibus nihil proficiat.

† in Psalm. 108. a

Omnes

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT. XIII.

1 Aderant autē quidam ipso. *Postquā Saluator induxit discipulos suos ad fidei cōstātiā, hic inducit peccatores ad pñitentiā. Et primo ponitur Christi monitio, secundo peccatorū cō...tio cap. 15. Prima in duas, et primò ponit informatio pœnitētiū, secūdo confutatio impœnitentiū, sequenti cap. Circa primum primo ...pœnitētiæ motiuū. Secūdo pœnitēdi modū, ibi.* Ait aūt quidā *Prima in duas quia primo describit motiuū pñiæ. Secūdo, ex hoc sequētē fructū ecclesiæ, ibi.* Dicebat ergo: *Prima in duas quia circa motiuū pñiæ, primo ponitur christi instructio, secūdo, instructionis cōfirmatio, ibi:* Erat autē docēs: *Circa primum īducit Christus ad pñiam primo per exēpla, secundo per rationē sumptā ex parabola, ibi.* Dicebat autē. *Circa primum secūdum, q motiuum ad pñiam frequēter cōtingit ex morte repētina & horrida aliquorum, de quo ponunt hic duo exēpla. Primū est de Galilæis à Pilato īterfectis, dum actu essēt occupati ī sacrificiis, de quibus est duplex opinio. Dicit.n.*

Cyrillus

† 1 Aderant autē &c. quorum sāguinem miscuit Pilatus, &c. Per Pilatum intelligi potest diabolus, cuius est mēbrum, sicut di... Grego. Homilia 10. An nō mēbrum diaboli Pilatus? Per sanguinē Galilæorum peccatum simpliciū, per sacrificia opera ficta opera de genere bona significant. Igit diabolus miscet sanguinem simpliciū in suis sacrificiis, cum eorū opera de genere bona fœdat peccatis adiunctis. Per turrē cadētē super decē & octo Iudæos significata fuit futura eorū destru

a *Omnes similiter*. Hoc impletum est post passionem Dñi, A quãdo Romani impœnitẽtes Iudæos incipiendo a Galilæa adeo deuastauerunt, vt non solũ atria templi, sed ẽt interiora domus, quo Galilæorum accessus non erat, humano sanguine fœdarentur.

b *Sicut illi decem.* Isti Ierosolymitæ sicut & Galilæi, non soli peccatores fuerũt, sed in terrorem reliquorũ puniti sũt qui ruina turris pressi significant Iudæos qui pœnitere noluerint, cum suis mœnibus esse perituros. B Nec frustra decẽ & octo, qui numerus apud Græcos ex iotha & ita exprimit, hoc est ex eisdem literis quibus nomen Iesus incipit. Significat autem Iudæos hinc maxime perituros, qui nomẽ saluatoris recipere noluerĩt. Illa turris significat illũ qui est turris fortitudinis, quæ merito in Siloa qa Siloa ꝙ interpretatur missus, significat eũ qui missus a patre venit in mundũ, qui omnes sup quos ceciderit cõtereret.

Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. Et respondens * dixit illis? *(Qui non ita sunt puniti)* Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? 1 *(a Huic aperte notat illos esse peccatores.)*
a Non dico vobis, sẽd nisi † pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis, † sicut illi 2
b decẽ & octo, supra quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos. 3
(Peccatores.) Putatis quia & ipsi debitores fuerint, † præter omnes homines habitantes in Hierusalem? *(Sed uos etiam)* Non, dico vobis, sed si non pœ-
c nitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Dicebat autẽ 4
d hanc similitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatã 5 6
e in vinea sua, & *(a Carne natus.)* venit quærens *(b Opera non umbram uerborum.)* fructum in illa, & non inuenit: 7

Ficus — c *Dicebat autẽ, &c.* Similitudo infructuosæ arboris, cui isti similes nisi pœniteant cito sũt perituri & eradicãdi. Cũ ergo ficulnea alibi generaliter oĩum, hic synagogę specialiter gestat typũ. Sicut sterilis ficus folijs exuberans, spe fructus Luc. 13. f. possessorẽ deserit, sic doctores synagogæ operibus infœcũdis, iam in vmbra legis gloriantes, subiectis nulũ operis boni exemplũ ministrant. In ficu loco floris quidã fructus crescunt, qui alijs succrescẽtibus decidũt, remanent tamẽ quidã de illis qui clementiori aura siluestrẽ animũ prioris succi exuẽtes, cæteris specie & maturitate pręferũ tur. C Sic antiquus synagogę corruit populus, cuius loco de antiq̃ religionis pinguedine nouus ecclesię emergit populus, remãserũt tamen ex populo Israel Apostoli qui cæteris præstiterunt.

Genes. 3.b. — d *Arborem fici.* In origine humani generis Adã & Eua cũ peccassent de foliis ficulneæ succinctoria sibi ferunt. folia ergo ficulneæ intelliguntur peccata. Eran autẽ sub arbore fiscij, tãquam sub vmbra mortis, de quibus dictũ: Qui sedebant sub vmbra mortis lumen ortum est eis. Quod Adam & Eua fici folijs se tegentes, præsentiã Domini vocantis declinabant transgressionis consci, significat quod populus Iudæorum in aduentu saluatoris qui vocaturus venit, exutum se virtutibus cognoscens, præ conscientiæ formidans à Domino recessurus, erat confusus verborum fl... tiũ velut foliorum laminibus adop...

✻ THEOPH...

Est ficus Iudæo... generatio, foli... tum amara faci... & nullum fruc... proferens. In vinea autem Dei stetit Iudaica vita, pat... milias autẽ Christus venit & quæsiuit fructũ fidei & ... rum operum in ea ac nõ inuenit. Tribus autẽ annis ... per Mosem, per Prophetas & seipsum, & quia nõ pœ... runt a dilectione Dei eos abscuit, nõ vltra enim gen... mini & sanctus vocat. in locũ enim eius gentes intro... sunt, quæ fructũ facere valent. Intelligitur & per ficu... tũ humanũ genus, per patrem familias pater & Deus... cultorem vineæ filius, Dei qui nobiscum peregrinat... vt tolleret & purgaret vineam.

e *Quærens fructũ.* Vinea Domini Sabaoh, domus Isra... in qua domo synagoga condita est sicut in vinea. Se... in vinea peccantẽ a viatoribus pmisit diripi, hanc eti... iussit excidi. In qua quærit fructũ, nõ qa deesse nescire... ostẽdit in figura, quia in synagoga iam fructũ habere ... ret. Nec ante tempus quærit qui per trienniũ venit. ... Moysen synagogã instituit, ipse ĩ carne apparẽs ĩ syna... crebrius docet, fructũ fidei q̃rit, sed in pharisæis nõ re...

NICOLAVS DE LYRA.

Quare Pilatus interfecerit Galilæos sacrificantes.

✻ *Cyrillus ꝙ isti fuerũt sequaces Iudæ Galilæi, de quo dicit Act. 5.g. quod auertit populũ in die professionis, quia dum Iudæi profiterentur se esse subditos Romano imperio, vt dictũ est supra 2.cap. iste Iudas Galilæus dicebat, quod hoc erat eis illicitũ, s. recognoscere aliquẽ Dominum præter Deũ qui eos eduxerat de Aegypto: & fecerat sibi populũ peculiarem, & multi consenserunt ei, in tãtum quod postea prohibebant oblationes fieri pro salute imperij Romani. de quo Pilatus indignatus repẽte cum multitudine Romanorũ venit super eos sacrificantes secundum ritum suum, & interfecit eos, ita quod sanguis interfectorũ fuit mixtus cũ sanguine sacrificiorum. In scholastica vero historia dicitur, ꝙ fuit quidã magnus de Galilæa qui dicebat se esse filium Dei. & dum multos seduxisset, & secũ duxisset in montem Garizim, promittẽs inde se ascensurum in cœlum, & dum illi sacrificarẽt ei sicut filio Dei Pilatus superueniẽs eos cũ armis interfecit ne maior seductio fieret: & hoc est quod dicit hic.* Ad. autẽ quidã. *Prædictis duplici de causa. Vna erat, quia aliqui eorum volebant notare Christũ de consimili seductione. Alia causa erat, quia alii illã occisionem subitam & horridam horribilibus peccatis ipsorum occisorum imputabant, & secundùm hoc dicit saluator.*

1 Putatis ꝙ hi Galilæi præ omnibus Galilæis, &c. *Quasi dicat, non est argumentum sufficiens, vnde subditur.*

2 Non dico vobis, sed nisi pœnitentiam, &c. *Non negat eos peccatores fuisse, & propter hoc perisse, sed asserit duo, s. quod talis mors non est argumentum sufficiens, quod grauius peccassent omnib. aliis, quia frequenter Dominus peccata minus grauia in præsenti vita punit, & grauiora post vitam præsentem differt grauius punienda. Asserit ẽt, quod nisi de peccatis propriis pęnituerint, similiter peribunt. Quod adimpletum fuit per Titum & Vespasianum in destructione Ciuitatis Hierusalem & occisione populi Iudaici, qui non pœnituerat de occisione Christi & alijs peccatis suis: Fideles ... tunc crediderunt Christo ante aduẽtũ Titi & Vespasiani per ... lum fuerunt admoniti, vt recederent de Iudæa, & tunc trans... ad regnum Agrippæ, qui tunc erat confœderatus Romanis. Se... autem exemplum ponitur cum dicitur.*

3 Sicut illi decẽ & octo, supra quos cecidit turris, & *... erant Ierosolymitani: & dum ædificarent quãdã turrim in ... cto, subito cecidit super eos & oppressit, quã ruinã aliqui imp... enormitati peccatorum suorum, de quo similem sententiã dici... stus sicut & de primo exemplo.*

4 Dicebat autẽ hanc similitudinem. *Hic ĩducit Salua... pœnitẽtiã ratione sumpta ex similitudine arboris, quæ præsci... nisi faciat fructũ, ex hoc concludens, quod similiter essent ... de præsenti vita & puniendi nisi facerent fructum pœnitẽtiæ & bonorum operum, & hoc est quod dicitur.*

5 Arborem fici. *Id est, gentem Iudaicam.*

6 Habebat quidã. *Id est ipse Deus, cuius pfectio & pro... non potest à nobis exprimi aliquo determinato nomine, secun... dicitur sexta propositione de causis. Causa prima superior ... narratione. ideo dicitur quidam, interminate.*

7 Plantatam in vinea sua. *Id est in Iudæa, quæ specia... dicebatur hæreditas Dei.*

✻

MORALITER.

† 5 *Arborem fici habebat quidam plantatam, &c.* Per arborem fici significat quælibet psona in ecclesia Dei plantata, vt fructificet ibi, p tres annos in quib. non facit fructũ, significantur iuuentus, ętas media & senectus: p pq qđ meruit ... per mortẽ de vita præsenti, p cultorẽ aũt angelus cus... ius hominis significatur q rogat vt adhuc vno anno, ... vt in senio viuere dimittatur, vt per eius diligentiã ... lẽ hominẽ fructificet, aliter succidatur, & in ignem ... †

a *Dixit autē ad cultorem vineæ.* Cultor vineę, doctores sūt, & Apostoli: eorum precib. & monitis assidua Dei cura suggeritur, quib. Dominus sæpe de infructuosa gente Iudęorum queritūr, qđ per tres annos suæ visitationis, id est, in lege, edictis, propheticis contestationib. Euangelij gratia negligens extiterit.

b *Ecce anni tres sunt.* Nullus in synagoga per tres annos fructus esse potuit, quia neq; tempore circuncisio nis purificari poterant qui circuncisione animi non quærebant: Nec per legē sanctificabantur, qui carnalia in lege tantum sequebātur. Ne quin gratia iustificabantur, qui de peccatis pœnitere nolebāt. Cum ergo meritò essent excidendi, quod quidem factum est per Romanos, iubetur illis, qui in circuncisione laborabant, vt successionis cladem annunciando pœnitentiā suggerant. Sed Apostoli intelligentes etiam aliquos de populo Iudæorum sua vocatione posse saluari, orant, vt differatur vltio dominicæ crucis.

c *Vt quid etiam terram, &c.* Pōt per terram sterili ficu occupatam iudaica plebs signari, q̄ noxia præpositorum vmbra premit, ne lumen veritatis videat, & exemplis eorum impeditur e sole dilectionis calescat. vñ. Væ vobis scribæ, & phar. qui clauditis regnum cælorum ante homines. Terram occupat, qui locum quem tenet bonis operib. non exercet, qui exemplo prauitatis impedimentum pręstat cæteris.

d *Vsque dum fodiam circa illam, &c.* Donec radicē infructuosæ mentis humilē, & pſentium pressurarum, & æternæ damnationis incutiendo metū. Fossa quippe in imo est, & increpando, dum mētem sibi demonstrat humiliat. Nouit cultor terram excolere, q nouit vitia repræhendere. Intellexit dudum, & superbiam Iudæorum causam esse sterilitatis. Pollicetur itaque dura corda apostolicis ligionibus esse fodienda, & superbientia ad humilitatem reuocanda.

e *Mittam stercora.* Id est, malorum, quæ fecit abominatio ad animū reducā, & compūctionis gratiam cū fructib. boni operis quasi de pinguedine stercoris exuscitem. Peccata carnis stercora dicuntur, quæ mittuntur ad radicem arboris, quando prauitatis conscientiæ tangitur cogitationis memoria, & dum inde pęnitet quasi per tactū stercoris redit ad fęconditatem operis.

f *Et si quidem.*

f *Et si quidem.* Cū pœnitentię ordo exigeret, vt apponeret, reseruabitur vel aliquid tale, nihil tamen subiunxit, sed suspendit sententiam. Cum vero adhęret.

g *Sin autem in futurum succides ea.* Scilicet non fecerit fructū continuè iudicium venturę damnationis annexuit, quia ꝓcliuiores ad negandū quam ad credēdum videbat.

h *Erat autem docens* Hanc similitudinem de ficulnea dicitur Dominus docuisse in synagoga, vt intimetur ad ipsam synagogam pertinuisse parabolā. Quod enim fructum quærit in ficulnea nec inuenit, significat, quod verbum commodat synagogæ, nec illa recipit, quam tamen non ex toto extirpandam, sed reliquias ꝑ fidem saluandas intelligēs, mox ibidem primitiuæ ecclesiæ sanatio sub specie incuruæ mulieris subsequitur. Idem.n. significat ficulnea reseruata, quod mulier erecta.

a Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo 1
b venio quærens fructum in † ficulnea hac, & non inuenio: 2

a Annuncia, quod perdituri sint locum & gentem, pro quo seruando Christum occiderunt, & suos. Cur etiam temporali copia vtitur.

c Succide ergo illam, vt quid etiam terram † occupat? At ille 3 4 5
d respondens dixit ei: Domine dimitte illam, & hoc anno vs- 6
e que dum fodiā circa illā, & mittā stercora. Et siquidē fecerit 7 8
f g fructum, † sin autem in futurum succides eā. Erat aūt docens 9 10
h in † synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier, quæ habebat 11

Amorem terrenorum. A rectitudine mentis.

i k l spirituum infirmitatis annis decem & octo. Erat † inclinata, 12 13

† onerat. † deflexa cōtra eā.

i *Sabbatis.* Sabbatis docet, & curuam erigit, quia per verbum prædicationis à temporalib. ad æterna erectos ad quietem resurrectionis perducit.

k *Ecce mulier quæ hēbat spiritum infirmitatis.* Hæc mulier nō nisi post decē, & octo annos erigi potuit, quia humana natura hanc corruptionem deponere, & ad inducēdam incorruptionem æternæ beatitudinis, erigi non poterit, nisi prius impleuerit legem, quæ in decem ꝓceptis continetur, & gratiam in qua Christi resurrectio facta est, & nostra expectat.

✱ THEOPHYLACTVS. Intelligas etiam oro miraculū illud ēt de interno homine, incuruatur.n. anima quādo ad terrenas tm̄ curas vergit, & nihil cœleste vel diuinum secū concipit, idcirco decē & octo annis ęgrotare dr̄. Quando.n. quis in obseruatione mandatorum diuinæ legis, q̄ sunt decem, & in spe octaui sæculi infirmus fuerit decem, & octo annis, dr̄ obstippus esse, nonne, qui terrenis addictus, & peccat semꝑ, mādata reprobat, & futurū sæculū non expectat? Sed Dominus in sabbato, & in ecclesia sanat talem animā.

l *Annis de.* Senarius in quo mūdi creatura ꝑfecta est, operū ꝑfectionē signat, q ꝑ tres multiplicatos decē & octo reddit, & signat eos, qui in trib. tēporib. dominicæ visitationis .s. ante legem, & sub lege, & sub gratia ꝑfectionem operū hēnt. Hoc ergo tpe Iudæa à suæ mentis rectitudine curuata fuit, quæ magis terrena quam cœlestia nouerat operat.

☞ *Vocauit*

Roma. 8.f.

✱ NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixit autem ad cultorem vineæ. *Id est, ad Angelū custodē* expositū *illi genti, qui tunc erat Michael, vt hētur Daniel. 10. cap.*

2 Ecce anni tres sunt. *Id est, tria tpa. s. tempus legis, tempus prophetarum, & tempus prædicationis Christi, in quibus Deus quæsiuit fructum bonorum operum à Iudæis, & nō inuenit, nisi in paucis valde, qui quasi nihil computantur respectu tantæ multitudinis, vt patet prædicta tempora consideranti.*

3 Succide ergo illam. *In quo ostendit, quod meruerāt occidi, & terra illa eiici, quod factū est postea per Titum, & Vespasianum, qui multos de illis occiderunt, & alios captiuos de terra eiecerunt.*

4 Domine dimitte illam. *Quia Angeli ꝓ illis quos custodiūt interpellant diuinam clementiam, vnde & destructio ciuitatis, & populi dilata est per 42. annos post passionem Christi.*

5 Vsque dum fodiam circa illam, &c. *Immittendo eis terrores diuinorum iudiciorum.*

6 Et mittam stercora. *Ostendendo eis fæditatem, & abominationem peccatorum suorum, per quæ solent homines pænitere de peccatis suis.*

7 Et si quidem fecerit fructū. *Quia in illis 42. annis dictæ dilationis multi de Iudæis pęnituerūt, & conuersi ad fidem fructum bonorum operum fecerunt, vt patet Act. 2. & in pluribus alijs locis.*

8 Sin autem in futurum succides eam. *Quia impœnitentes, & in sua perfidia remanentes fuerunt occisi, & captiuati per Titum. & Vespasianum, vt prædictum est.*

9 Erant au. *Hic consequenter ponitur doctrinæ Christi confirmatio per sequens miraculum, vbi notatur primo locus cum dicit.* Erat autem docens in synagoga eorum. *In loco communi vbi conueniebant Iudæi, & tempus cum dicitur.*

10 Sabbatis. *In quibus homines debebāt intendere diuino cultui, & ad audiendum verbum Dei.*

11 Et ecce mulier quæ habebat spirit. infir. *Id est, infirmitatem à spiritu maligno inflictā vel causatam, quod patet ex hoc quod infrà subditur: Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Sathanas, scilicet, vinculo infirmitatis.*

12 Annis decem & octo, &c. *Ex quo patet infirmitatis diuturnitas.*

13 Et erat. *In quo apparet infirmitatis grauitas, & deformitas. Et ista exprimuntur, vt miraculum sequens maius, et euidentius ostēdatur, vnde subditur.*

✱ Et confe-

MORALITER.

† 11 *Et ecce mulier quæ hēbat spiritum infirmitatis annis decē & 13 Et erat inclinata.* Per quam significat peccatrix ꝑsona, q̄ longo tpe diabolo procurāte sic ad inordinatum amorem terrestrium fuit incuruata, quod propter longam consuetudinem aspicere non potest superna. Sed Iesus eam tangit in sabbato, qn̄ consilio pręDicatoris vel cōfessoris salutem animarum desiderantis quiescit à peccato, & sic erigitur sursū per celestium appetitum. Archisynagogus autem indignās de tali curatione, malum curatum significat murmuratem de prædicatore vel confessore, propter, quod meritò arguit de murmure tali, quia cura maior circa humanam naturā, quam circa animalia bruta debet haberi.

Quia qui semper videt quod semper cogitat & vbi diu sponte persistit ibi etiam cum noluerit cadit coactus. b Prædestinando per gratiam
nec omnino poterat † sursum respicere. Quam cum vidisset
Illustrando per doctrinam.
a Iesus, vocauit ad se, & ait illi. Mulier, dimissa es ab infirmi-
a Spiritualibus donis adiuuando. b Ad glorificandum Deum, uidelicet in finem perseuerando in bonis operibus.
tate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, et
glorificabat Deum. Respondens † autem archisynagogus
a Vt æmulator literæ legis.
b indignans, quia sabbato curasset Iesus dicebat turbæ. Sex
dies sunt in quibus oportet operari. In his ergo venite, & cu-
ramini, & non in die sabbati. Respōdens autem dominus ad
c illum dixit. Hypocritæ, vnusquisque vestrum sabbato non
d soluit bouem suum, aut asinum a præsepio, & ducit adaqua-
e re? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Sathanas,
ecce decem et octo annis, non oportuit solui à vinculo isto
f die sabbati? Et cum hæc diceret erubescebant omnes ad-
g uersarii eius, et omnis populus gaudebat in vniuersis, quæ
a Fides per quam uenitur ad regnum.
h gloriose fiebant ab eo. Dicebat ergo. Cui simile est regnum
i Dei; et cui simile esse æstimabo illud? † Simile est gra-
k a Scilicet pro seruo e fidei. Vel, quia venena dicitur expellere, id est omnia dogmata prauitatis b Acceptabile habens. c Deus in uerbo loquitur; iustus uir in corde suo granum prædicationis. d Vbi crescunt germina uirtutum.
no sinapis, quod acceptum homo misit, in hortum
a Vbi folia cum & fructus, & cuius diuersis sententiis spirituales quiescunt, qui pennis uirtutum in alta conscendunt.
l suum, et creuit, et factum in arborem magnam, et
m a Vt pro uarietate morborum uaria sit medicina.
volucres cœli requieuerunt in ramis eius. Et iterum

A a *Vocauit.* Quos prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos iustificauit: Quos autem iustificauit, & illos magnificauit.

Gē. 2.a. b *Quia sabbato.* Deus ab operib. mūdi sabbato requieuit. Vñ, & Moyses sabbato à seruili, & noxia actione feriādū præcepit, præfigurās ips quo nostra secularia opera, ñ vero religiosa, id est, laudādi Deū cessabūt. In signū huius rei ēt sabbato dñs curat. Hoc aūt nō intelligēs archisynagogus fallitur, & fallit, qa lex in sabbato nō hominē curare, sed seruilia opera facere, id est, peccatis grauari prohibuit.

† Reflecti erige recaput.

c *Hypocritæ.* Merito hypocritas, id est, simulatores vocat, q cum magistri plebiu B videri appetant sanationem hominis nō reuerentur postponere curę pecoris.

d *Non soluit bouem.* MYSTICE. Bos qui cognouit possessorē suum, & asinus, qui nouit præsepe domini sui, Iudaicum, & Gentilem populum significant, qui vterque peccati vinculis absolutus, sitim estūque huius mundi per haustum dominici fontis deposuit. In C his ergo duobus animalibus vocationem duorum populorum, aduersantibus Iudæis prænunciat dominus.

Isa. 1.z.

e *Hanc au. &c.* Filia Abrahæ, queq; fidelis anima filia Abrahæ, ecclesia de vtroq; populo ad fidem collecta, q̄ tpe legis & dominicæ resurrectionis impleto, p septiformem grām Spiritussancti vincula longæ captiuitatis erupit, & sic idem est bouem vel asinum a præsepi solutos ad potum agi, qđ filiam Abrahæ a uinculo noxiæ inclinationis erigi.

f *Erubescebant omnes.* Qui de dictis saluatoris erubescunt, ficulneæ sterili se similes ostēdunt. Qui ergo gaudent de miraculis, ptinent ad filiam Abrahæ, id est, ecclesiam, Deū de sua erectione glorificantem,

g *Aduersarii.* Scribæ & Pharisæi, q nec aperte veritati contradicere possunt, nec propter inuidiam credere volunt.

h *Omnis populus gau.* Simplices, humiles verba veritatis, & miracula amātes, & isti sunt figura gentium, quæ excęcatis Iudęis congregandæ sunt ad fidem per humilitatem. [...]de & saluator fidem eorum commendat sub compar[...] ne grani sinapis.

i *Dicebat er.* Quandoquidem aderant & gaudentes, & [...]rificantes dicebat ad commendationem, & instructio[...] illorum, qui pe[...] militatem, & fid[...] uorem exaltan[...] in ecclesia.

k *Simile est gra*[...] Granū sinapis, r[...] lis & simplex, [...] terit, vim suā fu[...] Regnū ergo ce[...] id est, fides per q[...]
1 tur ad regnū cō[...]
2 grano sinapis; q[...] mo humilis & [...] abiecta, & amari[...]
3 ris pp infirmit[...] Christi & scādal[...] cis, sed trita adu[...] grām suæ vitutis[...] dit & odore su[...] cūstātes adimpl[...] gloriā resurrect[...]
4 & ascēsionis ēt[...] mortē pdicauit[...] orbe terrarū. V[...]
5 pus Christi gra[...]
† napis, qđ accep[...] seph in horto [...] uit, q postea in [...] rectione, & ascē[...] creuit. Expan[...] mos pdicatores[...] tū mūdnm mit[...] quorū dictis, & [...] lationib. fideles[...] gatione mundi[...] rāt. Qđ accepit[...] Christi dona q[...] uinitate nobis cum patre tribuit, ex humanitate no[...] accepit. Vnde. *Accepisti dona in hominibus.*

l *Et creuit.* Creuit in toto mūdo, uel in animo cuius[...]lis, quia nemo repente fit pfectus. Creuit ergo prædi[...] quia mentibus hominum quantę uirtutis esset inno[...]

m *In ar. ma.* Crescit non sicut herbæ quæ cito arescunt & corruunt, sed sicut arbor quæ longa annositate & opu[...]tilitate gaudent.

✻ THEOPHYLACTVS. Grano sinapis cōparat [...] Dei. Regnū. n. Dei pdicatio ē, & uerbū Dei; p pdicatio[...] regnauit in animab. hominū. Enimuero sicut sinapi[...] dē paruū esse, multū aūt hēt uirtutū, ita & sermo eu[...] cōtēnit qdē a multis ut apparet esse stultitia, cū uero [...] homo susceperit, & miserit in hortū animę suæ, arbo[...] gnā facit ita ut & ramos dilatet, & uolatilia cęli, hoc [...] mines, q in sublime uolare nitunt nidos habeant in r[...]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et confestim erecta est. *Licet enim per naturam possent aliquæ infirmitates curari, non tamen in instanti.*

2 Rñdens autem archisynagogus. *Id est, princeps synagogæ, & dicitur ab archos, quod est princeps, & synagoga.*

3 Sex dies sunt in quib. opor. op. *Hoc intelligitur de operib. seruilib. sed operatio miraculorum quæ ordinatur ad gloriam Dei, & videntium deuotionem excitandam; poterat fieri in die sabbati, & cōueniētius illa die quam in aliis, eo quod illa dies erat ordinata cultui diuine & deuotioni populi, & hoc ostendit Christus exemplo sensibili, cum dicitur* Hypo. vnusq. ue. *Et patet litera.*

Quibus modis Christus suos aduersarios confuderit.

4 Et cum hæc. *Confusi sua rōnabili responsione, cui nō poterant cōtradicere. Circa quod considerandum, quod Christus confundebat aduersarios suos. Aliquando exēplis, sicut hic, Aliquando miraculis sicut supra 5. e. t Vau ē sciatis, quia filius hominis hēt ptātem dimittendi in terra peccata, ait paralytico. Tibi dico surge, &c. Aliquā[...] scripturis. sicut Matt. 21. b. nūquā legistis, quia ex ore infantiū & [...]tium perfecisti laudē, &c. Aliquando rōnib. certis, sicut Mat[...] Cuius est imago hæc & superscriptio, &c. Aliquando testimo[...] Io. 5. e. Vos misistis ad Ioannē, & testimoniū perhibuit verita[...]*

5 Dicebat ergo. *Postquam saluator posuit penitentiæ mo[...] cōsequenter ostendit sequentem ex hoc ecclesiæ fructū. Circa q[...]rādum, q licet pęnitentes, & conuersi ad fidem catholicā pri[...]runt pauci & abiecti tēporib. persequutionis tyrannorū, & h[...]rum, tñ dominus postea induxit ad quos pænitentes ad fidem, [...]runt magni homines scientia & vita sicut fuit Ambrosius A[...] & consimiles, per quos ecclesia fuit exaltata valde prout hi[...]netur in duabus parabolis quæ expositæ sunt Mat. 13.*

✻

MORALITER.

† † *Simile est grano.* Granum sinapis minimum beatum Frāciscum significat humilimum pp, quod suos fratres uoluit uocare minores. Hoc autē granum homo Christus posuit in hortum suum. s. ecclesiæ militantis, ubi creuit pe[...] meritum, & per suæ religionis augmentum, & uolu[...] quiescunt in eius ramis, quia multi magni, & poten[...] quiescunt filiorum suorum, consiliis & doctrinis.

a *Quod acceptum mulier abscōdit in farinæ.* Mulier ecclesia, cu- ... farina sumus quotquot timoris & spei exercitio quasi ... la superiore & iferiore cōterimur, vt vnus panis multi ... s in Christo. Abscōdit ergo ecclesia fermētū dilectio- ... n farinæ sata tria, quia præcipit, vt diligamus Deū toto ... cole, tota anima, ... virtute. Vel, sata tria, vt spiritu, anima & corpus in vnum redacta, ... discrepēt inter se. Vel, tres animæ virtutes in vnum re...ntur, vt in ratione possideamus prudentiam, in ira, odiū vitiorum, in cupiditate desiderium virtutum. Vel, ecclesia fidem hominis farinæ sata tria miscet, ... credulitate pa... & filij & spiritus sancti. Cumque in ... fuerit fermē...m, non nos ad ... Deum, sed ... ius deitatis nonum perducit.

b *Sata tria, &c.* Satum genus est mensuræ iuxta morem Palestinę, modium & midium capiens. ...ssunt in tribus satis illi dominici seminis fructus in... tricesimus s. sexagesimus & centesimus, idest côiugatorum, continentium & virginum. Vel sata tria, tria genera hominum, Noe, Daniel, Iob.

c *Donec fer. &c.* Tādiu charitas recōdita dēt crescere, donec totā mētē in sui pfectionē cōmutet, vt nihil pter Deū ... at, & recolat qđ hic accipitur in aliā vitam perficitur.

d *Ait autem illi quidam.* ✠ THEOPHILACTVS. Pauci ... q saluantur, eo quod angusta via multos non recipiat ... it dominus paterfamilias, qui conuocat oēs homines ad andiū & fruitionem æternorum bonorū. Omnes ita ... virtute pditi ut vsq; ad Christum studuerunt intrare, ... ūt degeneres & ignaui qui post tēpus prādij venerūt ...duntur. Hora aūt prandij presens vita est hoc vtique ... randij est, quo præparamur, vt spirituali conuiuio ex... mur, cum aūt expergefactus fuerit paterfamilias hoc ... iudiciū surrexerit ac clauserit ianuā, vt per inutilem ...tentiā virtutis viā requirunt nudis verbis quasi pulsa... ibus, ac strepitib. quibusdā reuocantes illam operibus tamen carentes. Pater verò familias cū eos iustè excluserit, dissimulat scire vnde sint at merito: sunt enim ex diabolo: dominus autem ignoscit suos.

e *Et ibat, &c.* Vbique indifferenter prædicabat, non personas discernens, sed salutem credentibus quærens.

dixit. Cui simile æstimabo regnum Dei? † Simile est fermen- †
a to quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, do-
b nec fermentaretur totum. † Et ibat per ciuitates & castella †
c d docens, & iter faciens in Ierusalem. Ait autem illi quidam: 1
e Domine, si pauci sunt qui saluantur? Ipse autem dixit ad il-
f los. † Contendite intrare per angustam portam, quia multi 2
3
g dico vobis, quærunt intrare, & non poterunt. Cum autem 4
h intrauerit paterfamilias, & clauserit ostium, & incipietis 5 6
foris stare, & pulsare ostium, dicentes, Domine aperi †
i nobis. Et respondens dicet vobis. Nescio vos vnde sitis. †
K Tunc incipietis dicere: Manducauimus coram te & † 7
l bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis. † †

(Interlinear: a Charitas pro feruore vel sancta doctrina. — a gratia Dei, uel sapientia Dei. b Sancta mater ecclesia. c Id est, commendat hominibus, de tribus Noe filijs origenem ducentibus, quos ecclesia ad fidei unitatem colligit — a Quia ille unus pro omnibus quæsierat. b Ad uitam c Labores & ieiunia tamen amantibus iugum suaue est. d Salutis & amore præmiorum prouocati. — a Itineris asperitate perterriti. — a Apud vos fidei & dilectionis meæ characterem non approbo)

f *Contendite intrare, &c.* Quasi diceret Verè pauci, & illi cum magnis laboribus, quia nisi mētis intentio feruear, vnda mundi non vincitur, per quam anima ad ima semper reuocatur.

† Matth. 7. d.

g *Cum au. intra. pa.* Paterfamilias Christus, cum vbique ex diuinitate sit, illis iā intus esse dicitur, quos in cœlo præsens sua visione lętificat, sed quasi foris est his, quos in hac peregrinatione certātes occultus adiuuat. Intrabit ergo cū totam ecclesiam ad sui contemplationē perducet. Claudet ostiū, cum reprobis locū pęnitentiæ tollet qui foris stātes pulsabunt, i. à iustis segregati, misericordiam quam contēpserunt, frustrà implorabunt.

h *Incipietis foris sta.* Modo tpe misericordiæ contendite, quia tempore iudicii reprobis tollitur locus pęnitētię, qui nunc aperitur cunctis pie quærentibus.

i *Nescio vos.* Nō nouit lux tenebras, id est, nō aspicit, quia si aspiceret, tenebræ non essent.

k *Manducauimus co. te. &c.* Non festiuitatū epulatio iuuat, quem fidei pietas non cōmendat. Non scientia scripturarū notum Deo facit, quē operum iniquitas indignū ostendit. Vel de Iudæis simpliciter intelligēdū est, qui respuētes mysteria fidei gratos se Deo arbitrātur, qđ in templo victimis oblatis coram domino epulātur, & lectionem prophetarū auscultant, vel mysticè. Manducat corā domino & bibit, q verbi pabulū auidè suscipit. Vnde quasi exponēdo subiūgit.

l *In plate. &c.* Scriptura ī obscurioribus cibus est, quia quasi exponendo frangitur, & mādūcando glutitur. Potus eīn in apertioribus, vbi ista absorbetur sicut inuenitur. Et occulta ergo & aperta se intellexisse testātur, qui reprobantę indice, quod manducauerunt conqueruntur.

☞ Ibi

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ait autem illi. *Postquam saluator, supra posuit pęnitētiæ modum sequentem fructum, hic consequenter ostendit pœnitendi modum. Circa quod sciendum, q in pœnitentibus triplex est difficultas ... Vna est ex corruptione naturæ p peccatū primorū parentum, ex qua causata est in humana natura pronitas ad malū & difficultas ad bonum, secundum q dicit Gene. 8. d. Sensus & cogitatio humani cordis prona sunt ad malum ab adolescētia sua. Secunda quia ex peccatis præteritis causatus est in ipsis peccantib. quidā habitus, uel saltē dispositio inclinās ad peccata similia. Tertia est ex difficultate operis virtuosi, quia virtus est circa bonum arduum & difficile, & ideò modus pęnitendi ad hoc, quod sic efficax debet cū magno conatu fieri, & hoc est quod dicitur.*

2 Cōten. intra. *Et per hoc etiā soluitur quæstio pposita de paucitate saluandorum: q.a pauci respectiuè inueniuntur ita feruidè pœnitentes quod non impediātur propter dictas difficultates, ideo subdit.*

3 Mul. dico vob. quę. &c. *Et isti sunt tepidi pdictis difficultatibus impediti. Et quia nō semp durat tempus pęnitēdi ideò sequitur.*

4 Cum aūt intra. *Iste paterfamilias est Christus qui per passionem suam intrauit gloriam, vt habetur infrà. 24. d. Oportuit Christum pati & ita intrare in gloriam suam. Ex quo etiam ostenditur, quod alij non habebunt ingreßum facilem.*

5 Et clauserit ostiū. *In morte peccatori claudit ostiū pęnitētiæ.*

6 Incipietis foris stare & pulsare. *In quo ostenditur pęnitentia post mortem, sed infructuosa, secundùm quod dicitur Sapientiæ 5. a. Dicentes intra se pœnitentiam agentes, &c.*

7 Tūc inci. dicere. *Hoc potissime refertur ad Iudæos, inter quos Christus conuersatus fuit, & in plateis eorum docuit.*

✠ Nescio

MORALITER.

† *...ui si. &c.* Licet fermentum in scriptura frequētius accipitur in malo, tamē hic accipitur in bono, & ppter virtutem ... erandi significat verbum euangelicū, quando ad fidē ... mutauit magnā partem mundi, & adhuc amplius trāsmutauit, vnī in figura huius in Penthecoste quę celebrabatur ... pp beneficium legis datæ, quę fuit euangelij figura, ... erebantur duo panes de simila fermentata, vt habetur Le 23. b. Hoc autem fermentū positum fuit in satis trib. ... ribus mundi partib. à tempore apostolorū, & amplius ...tur donec fermentetur totum.

† *Et ibat.* Per hoc ostēdit qualiter prædicator euāgelij debet esse diligens in prędicatione verbi diuini.

2 *Contendite.* Non enim potest fieri sine conatu magno, quod homo terrenus fiat ciuis in cœlo.

4 *Cum autem in paterfa. &c. osti.* Quod in morte cuiuslibet clauditur, quia tempus suum merendi finitur.

† *Dom. ap. no.* Per hoc non significatur possibilitas intrādi sed voluntas, si possibile esset.

† *Nescio vos.* Scilicet per approbationem.

† *Manducaui. co. te.* Scilicet cibum eucharistię.

† *Et bibimus. po.* Salutaris sapientię.

† *Et in plateis no. docuisti.* Per prędicatores & doctores ecclesiæ. Et subditur.

a *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Fletus de ardore, stridor dentium de frigore solet excitari, quia ibi transibunt ab aquis niuium ad calorem nimiũ. Vel stridor prodit indignãtis affectũ, quod serò pœnitet, quod deliquit pertinaciter. Vel stridebũt dentibus, qui hic de edacitate gaudebũt. Flebũt oculi qui hic per concupiscentias vagabantur. Et not. per fletũ qui est oculorũ, & stridorem dentium veram impiorũ resurrectionem.

b *Et venient.* Multi prius feruẽtes postea torpent. Multi prius frigidi, subitò ardescunt. Multi in seculo despecti, in futuro sunt glorificandi. Alij apud homines gloriosi, ĩ futuro sunt damnãdi. Vel, gẽtiles qui diu sine fide vixerãt, ad fidem sunt vocãdi, Iudæi execrandi.

c *Dicite vulpi illi.* Vulpis animal dolosum, in fouea ad insidias latẽs, odore fœtens, nũquam rectis itineribus incedẽs. Hæc omnia Hæreticis (quorum Typum tenet Herodes) congruunt qui Christum, id est, humilitatem Christianæ fidei in credentibus conantur extinguere.

✻ THEOPHYL. Videtur quidẽ Herodẽ appellare vulpẽ, sed Pharisæos notat, si quis diligenter cõsideret, nõ .n. dixit vulpi illi, sed huic, media quadã voce vsus. Id est singulari numero dicendo vulpem, Herodem illos fieri fecit, dicendo autem huic quod est pronomẽ demonstratiuum nos ipsos esse dolosos illos, & profectò pharisæi ferebãt malignos versipelleq; vulpium mores.

Margin: Matt. 5. d. & 8. b. — Mat. 8. — non cõtingit fieri nõ potest.

Quasi dicat hoc non sufficit.

Nescio vos, vnde sitis. † Discedite à me omnes operarii ini- 1 2
quitatis. Ibi erit fletus & stridor dentium, Cum videritis A- 3
quibus successionem carnis, non fidei trahitis. — Quiescentes.
braham & Isaac & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei
vos autem expelli foras. † Et venient ab oriente & Occi- 4
dente & Aquilone, & austro, & accumbent in regno Dei. †
Et ecce sunt nouissimi qui erant primi, & sunt primi qui e- 5
vt la in — Galilæa, vbi dominabatur Herodes, & transit in Iudæam vbi nõ habebat potestatem.
rant nouissimi. In ipsa die accesserunt quidam pharisæorum, 6
dicentes illi: Exi & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. 7
a Vt homines sua peccata recognoscant & dimittant praecepta quibus ...
Et ait illis: Ite, & dicite vulpi illi: Ecce eiicio dæmonia, & sa- 8 9
a Vt viuant secundum præcepta mea quæ sunt vera sanitas. — b Et sic præparatos in resurrectione mecum glorificabo.
nitates perficio hodie et cras, et tertia die † consummor. Ve- 10
a Hæc ambulatio ad liberam intelligitur, qua ibit in Ierusalem.
runtamen oportet me hodie et cras, et sequenti die ambu-
a Absolute id est, non conuenit, vel, non capit Herodes.
lare, quia † non capit Prophetam perire extra Hierusa- 11
lem iuxta morem Palestinæ modum.

Non poterit ... bare Hærodes quid ita agam, & ita consummar, sed nec tem corporis mei poterit operari, quam in Hierusalem oportet fieri, vbi non ipse sed Pilatus dominatur.

f *Hodie & cras, & sequenti die ambulare, q̃a nõ capit prop.* Prima dies, est per Dei gratiam abrenunciare vanitati ... cum,

d *Ecce eiicio dæmonia & sa.* Quasi di... Nec Herodes hæretici quorum figura est, poterit perturbare quod tendo facere. ... do autem eiicere dæmonia de cordibus hominum, vt relictis vanitatibus in me credant, & per sanitates, vt secundum mea præcepta viuant, postea consummabor in meo corpore, quod est ecclesia, qua die resurrectionis glorificatũ ad ... tium Angelorum ducam. Quando ... ro patiar, nõ ... Herode, sed sub ... qui in Iudæa ... natur, patiar.

e *Veruntamen* ...

NICOLAVS DE LYRA

✻ 1 Nescio vos, vnde sitis. *Quia nesciet eos scientia approbationis, sed reprobationis.*

2 Ibi er. fletus & stridor dentium. *In fletu enim duo sunt, scilicet tristitia animi ex qua procedit fletus corporalis: & secundum hoc fletus erit in damnatis generaliter tam dæmonibus quã hominibus. Aliud ex parte corporis, scilicet resolutio lacbrymarũ, turbatio cerebri & oculorum, & quantum ad hoc fletus nõ potest esse in dæmonibus, neque in animabus separatis. Sed post resurrectionem in hominibus damnatis erit turbatio cerebri, & oculorũ, non tamen fluxus seu resolutio lachrymarum, quia cessante motu cœli tunc cessabit omnis generatio & corruptio. Stridor autem dẽtium non importat aliquam corruptionem, & ideo poterit ibi esse.*

3 Cum videritis Abrahã & Isaac Iacob, & omnes prophetas in regno Dei, &c. *Hoc proprie erit in extremo iudicio, quãdo reprobi videbũt electos resurrexisse in corporibus gloriosis, & audient vocẽ iudicis eos vocãtis ad regnũ celeste & cõdẽnantis reprobos ad pœnã gehenna, secundum quod dicitur Matt. 25. d. Tunc enim videbunt se expelli per dæmones executores diuinæ iustitiæ.*

4 Et venient ab Oriente & Occidẽte & Aquilone & austro & accumbent in regno Dei. *Quia ab vniuersis mũdi partibus Gentiles conuersi sunt ad fidem, qui tunc recipient gloriam in anima & corpore.*

5 Et ecce sunt nouissimi q erãt primi. *Scilicet Iudæi, qui erãt primi ad recipiendũ beneficia Dei, erãt posteriores Gẽtilib. propter suã incredulitatẽ, & hoc est quod dicit Apostolus Ro. 11. c. Cæcitas ex parte cõtigit in Israel, donec plenitudo Gẽtiũ intraret. &c.*

6 In ipsa die accesserũt quidam Phariseorũ, dicentes. *Hæc est pars incidentalis. Aliqui enim Pharisæorum nõ potentes doctrinæ Christi contradicere, per cautelam voluerunt terrere & sic eius doctrinam impedire dicentes.*

7 Exi & va hinc quia He. vult te oc. *De quo videtur, tũc erat in terra Herodi subiecta, veruntamen videtur quod dixerũt falsum ex hoc quod habetur infra 23. b. Herodes autem viso Iesu gauisus est valde erat autem ex multo tẽpore cupiens videre eũ, &c. Christus tamen in sua responsione ostendit se talibus non terreri, nec a bonis operibus impediri, dicens.*

8 Dici. uul. il. *Id est, Herodi. Vulpes enim est animal dolosum, rapax, tortuose incedẽs, & fœtidũ. Sic princeps malus qualis erat Herodes, est dolosus. p machinationes mali, rapax æris alieni, tortuose incedens p peruersitatẽ iudicii, fœtidus per infamiã ...*

9 Ecce eiicio dæmonia. *Et non possunt mihi resistere, cum tamen sint maioris potestatis quam Herodes, quasi dicat, non timere eum.*

10 Sanitates perficio hodie & cras, & tertia die co. *Christus duobus annis prædicauit ista beneficia conferendo, tertio anno suæ prædicationis passus est. Vel, hodie & cras paucis diebus vsque ad tempus passionis meæ in Ierusalem.*

11 Quia nõ capit prophetã perire extra Hierusalẽ. *conueniens fuit Christum pati in loco passionis prophetarũ, Hierusalẽ, vt patet ex decursu veteris testamẽti, vnde et de ... se rege Iuda dicitur 4. Reg. 21. a. quod impleuit Hierusalẽ sanguine prophetarũ vsq; ad os, & ideo cõueniẽs fuit Christũ ibi mori, quia est caput omnium prophetarũ: Tum quia oẽs prophetæ ...*

✻ *scripser*

MORALITER.

† 1 *Nescio vos vnde sitis.* Nam dicta bona uel alia non proficiunt defunctis sine gratia.

3 *Cum videritis Abrahã & Isaac & Iacob, & oẽs prophe. &c.* Per quẽ significatur bonus prælatus, eo quod interpretatur pater multarũ gentiũ. Per Isaac qui interpretatur risus significatur Deo seruiens in lætitia, & deuotione iocũdus. Per Iacob qui supplãtator interpretatur: supplãtãs uitia per uirtutem designatur. Per Prophetas boni doctores & prædicatores intelliguntur, & oẽs illi in regno Dei recipientur.

4 *Et uenient ab oriẽte & Occidẽte & Aquilone & austro, & accubent in regno Dei.* Per quẽ significatur tẽpus iuuẽtutis, per Occidentem tẽpus senectutis nam aliqui ueniunt ad seruitiũ in utroq; tempore. Et aliquãdo cõtingit qui tarde uenientes magis proficiunt q̃ primi, ideo sub...

5 *Et ecce sunt nouissimi qui erant primi.* BEDA. Multi feruentes, postea torpẽt, & multi prius tepidi subito ardescunt.

6 *In ipsa die accesserunt quidã Pharisæorũ, dicentes illi. Vade hinc quia Herodes.* Secundum sensum literalem per minas uolebant Christum expellere de Iudæa, ne prædicaret in ea, sed Christus ostendit se nõ timere, nec a prædicatione uoluit cessare. Per hoc ostendens, quod prædicator Euangelij pro talibus minis non debet ... tion

cida, concordare veritati moribus & vita. Tertia, est vlti[ma] glorificatio.

a *Hierusalem Hierusalē quæ.* Vbi pphetæ mei, ibi ego caput prophetarū debeo immolari, pro quo peccato iustè ipsa desletur, cui destructioni eorum sicut pius pater cōdoleo.

tuos, &c. omnes retrò prophetas à se missos testatur.

d *Quemadmodum auis nidum suū sub pennis, & noluisti, Et ecce relinquetur uobis.* Pulchre qui Herodē de sua nece tractantē vulpem vocauerat, se aui comparat, quia fraudulenta vulpes semper auibus insidias tendit.

THEOPHYLA. Dilectione nominis ostēdit amorem, quem erga illos habebat Dominus quem adiodū enim amator quis ab amica cōtemptus ita reuocat ad iteram Synagogam ostendit, item suā misericordiā, quod sæpe numero voluerit congregare illos, & eorum significat arrogantiam, dicendo: & noluistis relinquo vos postea in sātūm. n. odio habui malitiam vestrā, vt neque templum domum meā esse dicam sed vestram.

b *Quoties volui congregare.* Ac si dicat. Ego volui & tu noluisti: & quotquot congregaui mea voluntate semper efficate nolente feci, quia ingrata semper fuisti.

c *Filios tuos.* In hoc qđ dicit: *Quoties volui congregare filios tuos*

[Hominibus non sua plangit affectu patris.] [b Dominum Prophetarum nunciantes.]

a lem. † Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & la- 1

[a Duricia cordis a te repellis uel, corporaliter ut Stephanum.] [b Hactenus ad te missi sunt.] [c In ueritate fidei.]

b pidas eos qui mittuntur ad te: Quoties volui congregare

[a Patriarcharum hæredes.]

c filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis, &

[In proximo.]

d noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico

[a Post passionem.] [b Hora qua confiteamini filium omnipotentis, quem benedictum id est a peccato immunem missi puer ad glorificandum suum nomen.]

e autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cùm dice-

f tis, benedictus qui venit in nomine Domini.

g

e *Domus vestra deserta; Dico autem vobis, quia* Templum vel ciuitas, quam occiso Domino, Romani quasi vacuum nidum diripientes, tulerunt locum & gentem.

f *Non videbitis me donec veniat.* Nisi pœnitentiam egeritis & confessi fueritis me filium omnipotentis patris in secundo aduentu faciem meā non videbitis.

g *Cùm dicetis, benedictus qui venit in nomine Domini.* Hoc quidem turbę dixerunt Domino veniente in Hierusalem. Sed quia Lucas non dicit Dominum ad Galilæos post reuersum, vt ab illis hoc ei decantaretur, cogit mysticè hoc de aduentu claritatis intelligi.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

[…]serunt, secūdum q̄ dicitur *Act. 10. g. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent. Et propter dicta occasionem exprobrat consequenter ciuitati Herusalem.*

1 Herusalem Hierusalem, quæ oc. &c. *Patet sententia ex dictis Matth. 23.*

MORALITER.

[…]tis officium omittere, per quod dęmones eijciuntur, cū per hoc peccatores penitent, & sanitates perficiuntur, cum pœnitentes ad opera perfectionis anhelant.

1 *Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas & lapides eos, &c.* Istud exponetur infra.

NICO-

CAPVT XIIII.

a *ET factum est, &c. Hydropicus erat ante* Hydor aqua, inde hydropis, morb. aquosus subcutaneus, de vicio vesicę [cu]m inflatione turgente & anhelitu fœtido. Et est pro[prium] hydropici, quanto plus bibit, tanto plus sitit, & ideo cōparatur ei quem fluxus carnalium voluptatum exuberās ag[gr]auat, comparatur [et]iam diuiti auaro.

THEOPHYLACTVS. Dominus […]s sciēs Pharisæorum morositatem [ingr]editur in eorum [do]mus curę enim ei [er]at animarum vtilitas, & propterea ingressus ē. Potuisset eū vel ex doctrina & sermone, vel ex ostensius miraculorū vtilitatē percepisset siquidē voluissent. Porro cùm in mediū venisset hydropicus, non hoc considerabat Dñs, quomodo non offenderet multos, sed quomodo sanaret eos, q cura sua indigebāt. Oportet enim nos vbi magna prospecta vtilitas, nō curare insipientes qui scandalizantur.

b *Vt liceb.* Sabbatis præcipuè docet & operatur Iesus, nō solum propter spiritualė sabbatum, sed & propter populi celebriorem cōuentum, quæres salutem omnium.

CAPVT XIIII.

1 a ET factum est, cùm introisset † Iesus in domum cuiusdam Principis † Pharisæorum

[a Pharisæi.]

sabbato manducare panem, & ipsi obser-

[a Si sabbatum solueret.]

2 uabant eum. Et ecce homo quidam hydro-

[Insidiosis obseruatoribus.] [a A legisperitis legis iudicium quærit]

3 picus erat ante illum. Et respondens Iesus dixit ad legispe-

[Opera charitatis facere, ut non soluatur sabbatum.]

4 b ritos & Pharisæos, dicens: † Si licet sabbato curare?

5

† nō hēc Iesus. † sacerdotum.

† Matt. 12 a. † Marc. 3. a. supra 6. b.

At illi

NICOLAVS DE LYRA

CAPVT XIIII.

ET factum est. *Posita informatione pœnitentium, hic consequenter ponitur confutatio impœnitentium. Dicuntur autem impœnitentes propriè qui ad verbum Christi non conterebantur, sed potius indurabātur in malis suis, & insuper Christo insidiabātur quales erāt Pharisæi & legisperiti. Primo ergo ponitur istorū cōfutatio. Secūdo [sup]plicium informatio ibi:* Ibant autē turbæ. *Prima diuiditur in qua[tuor], quia primo cōfutat eos de ignorātia. Secundò, de superbia, ibi.* Dicebat autē *& ad inuitatos. Tertiò, de cupiditate, ibi:* Dicebāt autem. *Quartò, de ingratitudine ibi:* At ipse dixit. *Circa primū sciendum quod inuidia excecat intellectū, & ideo Pharisæi & legisperiti inuidia contra Christum excæcati dicebant eū legis transgressorem, eo quod curabatur in sabbato, quod tamē est falsum vt dictū est cap. prece.* & *hoc iterum ostenditur ad maiorem confirmationem in curatione hydropici, cum dicitur.*

1 Et factum est cùm int. *Iste inuitauit Christū, vt patet ex sequentibus. Et videtur quod hoc fecit malitiose, & non ex deuotione, vnde subditur.*

2 Et ipsi obser. *Attendentes si inter epulas aliquid diceret aut faceret vnde possent eum accusare.*

3 Et ecce homo quidā hydrop. *Et dicitur ab hydor quod est aqua, quia hydropicus habet aquam inter carnem & cutem.*

4 Erat ante illum. *Dicit Cyrillus quod iste non petebat à Christo sanari timore Pharisæorum, sed solum se ostendebat, vt Christus eū videns eius misereretur.*

5 Et respondens. *Non ad verba, quia quæstio sibi non proponebatur, sed ad cogitationes pharisæorum & legisperitorum, quoniam cogitabant curationem in sabbato esse illicitam.*

At illi

MORALITER.

1 *Et factum est.* Sequitur.

3 *Et ecce homo.* Per hydropicum q cū plus bibit plus sitit, significatur cupidus & auarus, q cū plus acquirit, ad acquirendū amplius inardescit. Iuuenalis, Crescit amor nūmi q̄tū ipsa pecunia crescit. Et iste stat ante Iesū, cū conuertit ad Deum, paratus acquisita dispēsare ad honorē diuinū, & sic recuperat sanitatē, quia de cupiditate mutatur in libertatem.

a At illi tacuerunt. Ipſe verò apprehenſum ſanauit eum, ac 1
b a A hac corporaliter ſanatum, ut ſe transferret ad ſalutem animarum. Omnes in hac 2
auaritia ſimiles eſtis.
c dimiſit. Et reſpondens ad illos, dixit: Cuius veſtrum aſinus 3
a Non animali, ſed ſuæ auaritiæ conſulens. 4
aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum
d Non intelligens in hoc violationem ſabbati
die ſabbati? Et non poterant ad hæc reſpondere illi. Dice- 5
e a Ab ipſo principe. b Aliud myſtice ſignificans. c Intelligens quomodo 6
illi de primis accubitibus laborarent, vnde reprimuntur.
bat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo 7
primus accubitus eligerent, dicens ad illos: Cùm inuitatus 8
f a Nuptiæ Chriſti & eccleſiæ coniunctio. b Quia poteſt contingere.
fueris ad nuptias, non diſcumbas in primo † loco, ne for-
g a Gratiolior inuitatori, & ſi aliis occultus. b Per gratiam ſuam, te & illum
oſtendens
tè honoratior te ſit inuitatus ab eo, & veniens is qui te & il-
Deus qui corda ſingulorum nouit. Intelligere te minorem.
h lum vocauit, dicat tibi: Da huic locum, & tunc incipias cum
† rubore nouiſſimum locum tenere. Sed cùm vocatus fueris,
a Quanto maior es, humilia te in omnibus. b Ad iudicium, vel, quotidie augendo
humilibus gratiam, quam aufert a ſuperbis.
vade, recumbe in nouiſſimo loco, vt cùm venerit qui te in-
a Ex humilitate te amicum recognoſcat, qui ex præſumptione poſtponebaris. b Ad maius præmium æternæ gloriæ, uel hic, ad maiora dona ſancti ſpiritus recipiendum.
uitauit, dicat tibi: Amice, aſcende ſuperius. Tunc erit tibi glo-
i a In eadem beatitudine, uel in eadem fide quieſcentibus. b Incaute de meritis allegat, 9
ria coram † ſimul diſcumbentibus, † quia omnis qui ſe exal- 10
a A deo, ſi non coram hominibus. b Proinde de beneficiis. c Adeo. 11
tat, humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur. Dicebat autẽ 12
k 13

a *At illi tacuerunt* Meritò tacent, qui cõtra ſe dictum quid quid dixerat vident. Si enim licet, cur obſeruãt? Si nõ licet, cur pecora curant?

A b *Ipſe verò.* Ideo ante Phariſæos hydropicũ ſanat, & mox contra auaritiam diſputat, vt ipſos auaritiæ arguat per quã ſabbatum violant, & legem malè ĩterpretantur. In ſabbato enim nõ à bonis, ſed à malis operibus feriandum eſt, vnde dicitur: *Omne opus ſerui le non facietis in eo, id eſt peccatum.* Sic in æterna requie à malis tantũ feriabitur, non à bonis. *Vitium.* quod iſte in corpore, Phariſæi geſtabant in mẽte & ideo coram ipſis curatur corporaliter, vt hoc, exemplo diſcant ſpirituali- bus curari.

Leuitic. 23.a. — † ab aliquo.

B

c *Cuius ve.* Competenti exemplo ſoluit quæſtionem, vt oſtendat eos ſabbatum violare in opere cupiditatis, qui eum violare arguunt in opere charitatis.

† pudore.

d *Bos in pu.* Congruè animali quod decidit in puteũ hydropicum comparat quia noxio humore peribat. Et bene bouem & aſinũ nominat, vt vel ſapientes vel hebetes, vel vtrumque populum ſignat, ſ. Iudæum preſſum iugo legis, & gentilem nulla ratione domitum, ſed ſtolidum & brutum, quos oẽs a puteo concupiſcentiæ demerſos extrahit: Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei.

† accumbentibus tecum. — C — Ro. 3.c.

e *Dicebat autem.* Poſtq̃ conuicerat illos de auaritia & violatione ſabbati, incipit docere de euangelica gratia illos qui aderant idonei, inuitans illos ad humilitatem cõtra tumorem quẽ habebant in lege Phariſæi, vel intendens in doctrina ſua quomodo debeant accubitus in eccleſia eligere.

✻ THEOPHYLACTVS, Vides cœnas Chriſti, quales ſint nẽpe in vtilitatẽ aĩæ, vt non in ſatietatẽ ventris vertantur. Ecce.n. ſanauit hydropicũ, docet Phariſæos, quid bonũ ſit ĩ ſabbato benefacere, vt poſtea vidẽs eos de primo accubitu tumultuari, ſanat & hac affectionẽ, quæ nõ ã par[...] magna, & vix effugabili cauſa incipit inani inquam g[...]

f *Cum inuitatus fueris.* Cũ per gratiam fidei vocatus [...] catore, mẽbris eccleſiæ te iunxeris, nõ te de meritis g[...]do, quaſi cæte[...]blimior extoll[...]

g *Ne forte h[...]* Honoratiori p[...]uitato locũ dat [...] de ſuæ conuerſ[...]nis confidentia [...]rior factus, cit[...]rum qui ſe in C[...]ſto ſecuti ſunt a[...]te præitur. Et [...] rubore nouiſſi[...] cum tenet &c. [...] de alijs melior[...]gnoſcens, quid [...] de ſua operatio[...]tum ſenſerãt h[...]liat, dicens cum [...]pheta: *Exaltat[...]tem humiliatus ſ[...] confuſus.*

h *Et tunc incip[...] rubore nouiſſim[...] cum tenere. Se[...] vocatus fueris, &* tunc erubeſcer[...] de te aliquand[...]iori præſumpſi[...]cipies ad pœn[...]tiam humiliat[...] te minoris co[...]ſcere meriti. Ne [...] incipias quære[...] tibi ſeruatur in [...] quia hereditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſima benedictione deficiet.

i *Tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus, quia oĩs exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabit.* Quotidi[...] minus dũ cõuiuas ſuos viſitat, & diiudicat, tãta ſpiritu[...] humilib. dona preſtat, vt eos cœtus fideliũ cũ admirat[...] glorificet, ſtupẽſq; in autoris ſui laudem proſiliat di[...] *Mihi autem honorificati ſunt amici tui Deus.*

K *Dicebat autem.* Secundum ordinẽ literę. Poſtq̃ mo[...] inuitatos qualiter debeãt accumbere, monet & inuita[...] quos debeat inuitare, ne tpalis expẽſio bonorum qua[...]cit, cedat in vacuum, vel forſitan augmentet peccatum[...] ita expendat temporalia, vt per hæc pateat via ad æter[...]

☞ i

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 At illi tacue. *Quia ſi dixiſſent: Non timebant ab eo ratione cõfutari. Si autem dixiſſent: Si non haberent frontem ipſum de hoc accuſandi.*

2 Ipſe verò apprehenſum. *Quia per impoſitionem manus ipſum curauit & poſtea manum retraxit.*

3 Et reſpondens. *Cogitationibus eorum quibus cogitabãt illud factum illicitum.*

4 Dixit. *Oſtendendo illud eſſe licitum & bonum, per exemplũ animalis bruti, cuius periculo licitum erat ſuccurrere in ſabbato ẽt ſecundum ipſos, & multo fortius ſuccurrẽdũ eſt homini propter quẽ facta ſunt animalia bruta, & qui factus eſt ad imaginem Dei.*

5 Et non poterãt ad hęc reſpondere illi. *Tanquam cõfuſi euidenti ratione.*

6 Dicebant autem. *Hic confutat conſequenter eos de ſuperbia & ambitione indebita honorum, quod notatur cum dicitur.*

7 Intendens quomodo primos, *Id eſt, primas ſedes in conuiuijs ſolemnibus.*

8 Cũ inuitatus fue. ad nup. nõ di. in primo. lo. *Per primũ locum non ſolũ intelligitur hic honorabilior ſeſſio in conuiuijs ſolemnibus, ſed etiã qualibet electio vel poſtulatio ſeu promotio ad a[...] dignitatem. Et hoc patet ex hoc quod præmittitur,* Dicebat au[...] ad ĩuitatos parabolã. *Parabola eſt alterius rei ſignificatiua. [...]gnitates autẽ ſe nullus debet ĩgerere, ſed alios meliores ſe præp[...] quãtũ eſt in ſe, alioquin inuitator principalis, ſcilicet Deus, à q[...] omnis poteſtas, deiiciet eum à ſua dignitate ſaltem ſpiritualite[...]tentia damnationis. Aliquãdo etiam deiicit tales pœna tẽpora[...]poſitionis. Si autẽ humiliter refugiens, ſicut faciebãt patres a[...] vt Greg. & Ambr. & conſimiles, tandẽ ex obedientia ſuſceperi[...] ex charitate fraterna ea bene vſus fuerit, tãdẽ cœleſtẽ gloriam [...]nebit, ideo ſubditur:* Et erit tibi gl. *Cuius ratio ſubditur cũ dic[...]*

9 Quia omnis qui ſe ex. *Præſumptè ſe ſe dignitatibus ĩge[...]*

10 Humiliabitur. *Modo prædicto.*

11 Et qui ſe hu. *Non fallaciter & fictè, ſecũdũ quod dicit[...] Eccle. 19 d. Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena [...] dolo. ſed qui veraciter & ex corde.*

12 Exaltabitur. *Secundum quod ſcribitur Prouer. 26. d. H[...]lem ſpiritu ſuſcipiet gloria.*

13 Dicebat. *Hic cõſequẽter arguit Phariſæos de cupiditate [...] faciebant conuiuia non moti pietate, ſed magis cupiditate, inte[...]*

✻ te

MORALITER.

† 8 *Cum inui. fue.* Oẽs catholici ſunt ad Chriſti & eccleſiæ nuptias inuitati, ſed illi in primo loco recumbũt, q dignitatibus eccleſiæ ſe ingerunt, quos ſponſus eccleſiæ Chr[...] deiicit ab eccleſia triumphante, & aliquando etiam a [...]tante, humiles vero recumbunt in nouiſſimo loco, vt [...]ſus eos exaltet in cœlo.

✻

a *Et ei qui se inuitauerat*. Principi Pharisæorum loquitur, q[ui]
fo[r]itā superbire poterat, qa tot ad cōuiuiū quasi ex mise-
ri[co]rdia vocauerat, vel sicut ex verbis Domini potest conci
pi, [i]deò potius inuitauerat, vt ab illis iterum inuitaretur, &
si[c] nulla specialis retributio sequeretur.

a Quacunque hora diei. b Vespere.
a & ei qui se inuitauerat. Cùm facis prandium aut cœnam: no-
a Carnali affectu vel cognatione coniunctos
b li vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos
Propter hoc quod diuites.
c neque vicinos, neque diuites, ne fortè, & ipsi te reinuitent, &
Non ait Et fiat tibi peccatum, sed fiat tibi retributio. a A quibus nihil in præsenti potes expectare.
d fiat tibi retributio. † Sed cùm facis conuiuium, voca paupe-
res, debiles, cœcos & claudos, & beatus eris: quia non † ha-
Vnde possunt, A Deo, scilicet. Alius retributione.
e bent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in resurrectione
a Quod in resurrectione essent beatificandi pauperum susceptores.
f iustorum. Hæc cum audisset quidam de simul discumbenti-
a Ego sum panis viuus qui de Cœlo descendit.
bus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei.
g a Quasi dicat, Vere beati qui comedent, sed dediti terrenis uel curiositati vel uoluptatibus huius mundi non comedent.
h At ipse dixit ei. Homo quidam fecit cœnam magnam,
i

· THEOPHY.
[D]uobus generib.
co[n]stabat cōuiuium
ex [v]ocatis, & his, qui
vo[ca]bāt vocatorum
ge[nu]s salubri admo-
ni[ti]one ad humilita-
te[m] induxerat, & cō
ui[ui]ū minime sum-
pt[u]osum illis propo
su[er]at, nūc & in eum
qu[i] vocauerat, vicis-
si[m] liberalitatem suā
ex[er]cet, & admoni-
ti[on]e reinuitat, abdu
ce[ns] eum ne conui-
ui[a i]nstituat humani
fa[u]oris vel remune-
ra[ti]onis mox incipiē
dę ratia.

b *Noli vocare ami*. [F]ratres, amicos, & di
ui[te]s alterutrum cōuiuia celebrare, nō quasi scelus interdi-
ci[t, s]ed ostēdit nō valere ad pmia vitę. Sunt aūt, & q̄dam ta-
li[a] diuitum cōuiuia, q̄ non solum in pręsenti retributio
n[em] sed ēt damnationem pcipiunt in futuro, vnde Aposto-
lu[s] Non in comessationib. & ebrietatib. id est, in luxuriosis
co[n]uiuijs, quæ aut collatione omnium, celebrantur, aut vi-
ci[nis] contubernalibus solent exhiberi, vbi neminem pudeat
al[iq]uid inhonestum facere vel dicere.

c *Ne forte*. Quasi dicat, Si intendis inuitare, vt inuiteris, ibi
p[o]tes falli, sed si distribueris pauperibus de mercede: non
fa[ll]eris.

d *Voca pauperes*. Qui pauperes vocat in futuro pmiū pci-
p[it]. Qui amicos, & fratres, & diuites uocat, recepit merce-
d[em s]uā. Sed si hoc pp Deū facit, in exēplū filiorum Iob, sicut
c[æ]tera fraternæ dilectionis officia, ipse q iussit remunerat.
Q[ui] luxuriosos propter lasciuiam vocat, pœna non carebit.

e *In resurrectione iustorum*. Cum omnes resurrecturi sint, ta
m[en] singulariter, & quasi propria dicitur resurrectio iusto
r[um], qui in ea sunt immutandi.

f *Hæc cum audisset quidam de si*. Intellectus dulcedine auditæ
r[esu]rrectionis in laudē eius prorumpit, & in ea uere beatos
fore asserit, etsi non bene intelligat quibus meritis ad illam
beatitudinem possit attingi. D

g *Beatus qui man*. Siqs māducauerit ex hoc pane viuet in
æternum. Si quis incarnationis saciamēto pfecte incorpo-
tatus, diuinæ maiestatis visione frui meruerit, hic æterna
beatitudine gaudebit. Sed qa multi fide tenus quasi orando pcipiūt, dulcedinem vero eius veraciter attingere fastidiūt torpor eorum redarguitur, vnde sequitur.

h *Homo quidam fe*. Verbum incarnatū satietatē internæ dulcedinis multis præparauit, sed pauci veniūt, quia multi qui per fidem ei subijciuntur, malè viuendo ei cōtinnò contradicunt. †poss[et]

✱ THEOPHYL. Quando vindicatiuā Dei virtutem scriptura significat Pantherā eum vrsum, & par E
dum uocat, quādo autem misericordiam uult insinuare, ho
minem inducit. Sicut & nunc misericordissimam eius di-
spensationem intelligens, q̄ operatur in nobis, qua nos facit
participes carnis filii sui hominē eū nominans. Cęnam.n.
magnam vocat dispēsationem hāc, cęnam qdem eo, quod
in nouissimis tēporib. etenim ad vesperā sæculi venit Do
minus, magna aūt cœna hæc, qm̄ ex confesso magnum est
salutis nostræ mysterium, & misit seruū suū hora cœnæ.
Quis est seruus ille? is q forma serui assumpta, filius Dei, ho
mo factus, & vt homo missus esse dr̄. Attende qūo non di-
xerit seruum, sed cum articulo seruum illum suum. Illum
pprie dixit, quia iuxta formam humanam ei placuit, & ser
uiuit: Nō.n. vt filius, & Deus tm̄ bene placitus est patri, sed
vt sicut homo ipse solu sine peccato, omnibus paternis cō
filijs, & mandatis ministrauit, & parauit, vt implens omnē
iustitiam seruire dicitur Deo, & patri, & ideo ipse solus p- F
prie, seruus Dei dicitur.

i *Cœna ma*. Hoc conuiuium, non prandium, sed cœna dici
tur, quia post prandiū de quo Matthæus agit, cœna restat,
post cœnam nullum conuiuium restat, de prandio multi, †Matth. 22.a.
& de cœna nullus eiicitur.

☞ *Et misit*

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *per hoc cons[equi] qui aliquam vtilitatem seu honorē per adiutoriū il[lor]um quos vocabant ad conuiuia, & hoc est quod dicitur:* Dicebat [au]tem & ei qui se inui. *Vt pro refectione corporali reprenderet [s]pūalem. s. documentum pietatis. Sciendum tamen, quod licet diri[ge]ret verbum ad ipsum, tamen per hoc alios assistentes, qui erant in [in]culpabiles arguebat.*

Cum fa. pran. aut cœ. no. vo. *Id est, ppter amicitiā secularē.*

Neque fratres tuos. *Id est, propter consanguinitatem.*

Neque cognatos. *Id est, propter affinitatem.*

Neque vicinos. *Propter familiaritatem.*

Neque diuites. Id *est, propter aliquam vtilitatem consequen[d]am, id[e]o subditur.*

Ne forte, & ipsi reinuit te. *Ista reinuitatio intelligit cuiuscū[q]ue boni tēporalis recōpensa[tione]m. Notandum tn̄, quod si vocentur pr[o]pe[...]ti ad conuiuia propter charitatem mutuam nutriendam, merito[ri]um est. Si autem ad lasciuiam aut gulam exercendam peccatū est. [Si] autem ad liberalitatem quandam seu vrbanitatem indifferens est, [quia] potest bene fieri, et male prout ad finem vlteriorem ordinatur, qui [pot]est esse bonus vel malus.*

Sed cum fa con. *Motus pietate.*

Voca pauperes. *Carentes sensu,*

Debiles. *Carentes conatu.*

Cęcos. *Priuatos visu.*

Claudos. *Carentes gressu.*

Et beatus eris. *Quia Deus retribuet tibi. Pietas, n. ad omnia vtilis est, promissionē habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ. 1. Tim. 4. c. in eo subditur* Retribuetur. n. tibi in resurrectione iustorum. *Sequitur.*

13 Hæc cum audisset quidam. *Christum loquentem de resurrectione, motus verbo Christi prorupit in hæc verba.*

14 Beatus qui manducabit panem in regno Dei. *Dicūt aliqui, quod per panē iste intelligebat beatitudinē veram quæ consistit in visione & fruitione deitatis Christi principaliter & humanitatis secundario, qui vocat se panem vitæ, Io. 7. Alij autē dicunt, quod iste erat rudis, & carnalis credens, quod resurrectio futura esset ad vitam cibis corporalibus indigentem sicut credunt Saraceni & Iudæi moderni. Et istud videtur verius, quia statim Christus respondens p[ro]posuit parabolam de his, qui propter suam ineptitudinem excludendi sunt à conuiuio cęlesti.*

15 At ipse dixit ei. *Hic consequenter Christus arguit eos de ingratitudine, quia Iudęi præ cæteris gentib. fuerunt inuitati ad beatitudinem cælestem, primo per Prophetas, secundo per ipsum Christum eis prædicantem in persona propria, tertio per Apostolos, & tamen renuerūt venire per fidem: & ideò vocati sunt gentiles secundum q[uod] dicitur. Act. 13. b.* Vobis oportebat primum loqui verbū Dei sed qm̄ repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, sic. n. nobis præcepit Deus. *Et hoc est, quod dicitur nobis parabolicè.*

16 Homo quidam. *Id est, Christus verus homo, et verus Deus.*

17 Fecit cœ. magnam. *Id est, statuit cęlestem beatitudinem, quę vocatur cœna, eo quod est refectio vltima.*

✱ Et vo-

† MORALITER.

2 *Cum facis prandium aut cœ.* Prædicator verbi diuini facit c[on]uiuium spirituale, sed si faciat hoc pp honoris vel lucri tē[po]ralis consecutionem, non habebit à Deo mercedem. Si vero faciat propter animarum salutem, recipiet cum iustis vitam æternam.

16 *Homo quidam*. Homo Christus fecit magnum conuiuium, quando instituit eucharistiæ sacramentum.

† *Et voca.*

Ordinem prædicatorum. In fine sæculi.

a & vocauit multos. Et misit seruum suum hora cœnæ dicere 1
b inuitatis,† vt venirent, quia iam parata sunt omnia. Et cœ- 2

Qui venire noluerunt. a Magno labore acquisiui, vel precio fidei, quam in Deo habeo hæc recepi.

c perunt † simul omnes excusare. Primus dixit ei. Villam emi, 3 4

a Ab interna contemplatione. b Totum studium ad eam applicare. c Ora pro me, quia peccator sum.

d & necesse habeo exire, & videre illam: Rogo te habe me ex-
e cusatum. Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo pro-

a Coniugium non reprehenditur, sed integritas ad maiorem honorem vocatur.

f bare illa: Rogo te habe me excusatum. Et alius dixit: Vxorem 5
duxi, & ideo non possum venire. Et regressus seruus nun- 6
ciauit hæc domino suo. Tunc iratus pater familias, dixit ser- †

a Qui in paupertate superbiunt.

g uo suo. Exi cito in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes ac † 7

a Qui suo iudicio apud se infirmi sunt. Qui gressus non habent in opere. b Qui lumen ingenii non habent. c Qui re- d Ordo prædicatorum.

debiles, & cæcos, & claudos introduc huc. Et ait seruus. Do-

A a *Et misit seruum suum hora cœnæ.* Hora cœnæ finis sæculi, vnde Apostolus. *Nos sumus in quos fines sæculorũ deuenerũt.* In hoc fine mittit seruus, id est, ordo prædicatorum ad inuitatos per legem, & Prophetas, vt repulso fastidio ad gustandam cœnam se præpararent, quia omnia iam sunt parata. Christo enim immolato, introitus regni patet.

1. Cor. 10.c.

b *Et cœperunt simul omnes ex. &c.* Ideo excusant, quia nemini intercluditur regnũ, nisi quem suæ vocis professio excluserit. Excusat autem se omnis qui plus terrena quam cœlestia diligit, etiam si ad cœlestia se tendere dicat.

† venire.

† similiter.

c *Villam emi.* Villa, id est, terrena substantia. Exit ergo videre villam, qui sola exteriora cogitat propter substantiam, & hoc est quod ab amatoribus mundi prius quæritur, scilicet substantia corporis.

AVGVST. In empta villa, dominatio notatur, & superbia. Here.n. villam, possidere, homines sibi subdere, vitiũ malũ vitium primum. Primus.n. homo dominari voluit, qui herere dominum noluit. Primus ergo inuenta superbia, venire noluit. Secundus ostendit quinq; iuga, id est, quinq; sensus corporis, quia nihil inuestigãdum intelligit, nisi quod per hos administratur, & ideo inuitãtes ad cœnam æternorum non sequitur. Hæc iuga bonum dicũtur, quia per hos terrena requirũtur, boues.n. versant terram. Et bene iuga dicuntur. Duæ.n. sunt aures, duo oculi, duæ nares. In gustu.n. duo instra lingua, & palatum. In actu gemina voluntas carnis, interius, & exterius. Tertius vxorem ducit, quia voluntas carnis multos impedit. Amor rerum terrenarum viscus est spiritualium pennarum.

d *Rogo te.* Dum dicit; *Rogo te habe me excu.* Humilitas sonat in voce dum venire contemnit, superbia in actione.

C e *Iuga bo.* Quinq; iuga boum, quinq; corporis sensus, qui recte iuga dicuntur, quia in vtroq; sexu geminantur, qui quoniam non interna, sed sola exteriora cognoscũt, & tangunt, recte per eos curiositas designatur, quæ dum exterius inuestigat vitam proximi, sua intima nescit. Et curiosi animus quanto est peritus alieni, tãto ignarus sui. Nec discrepant verba excusantis à significatione sui vitij, dũ dicit: *Eo probare illa.* Quia probatio ad curiositatem solet pertinere.

f *Vxorẽ duxi.* Quia multi non propter fœcunditatem, sed propter desideria carnis vxores ducũt, ideo per rem istam carnis voluptas designatur, propter quam ad cœnam Dei fa- sus venire recusat.

Tria genera hominũ à magna cœna videntur exclu- tiles propter immoderatum affectum temporalium. Iud- Christum respuentes iugum legis ceruicib. suis imp- vbi sunt quinc- ga decẽ verbor- quinque libri- ris legis, hæreti- velut Eua fœmi- affectu tentan- rem fidei, & l- facilitate pro- tes, lenocinia f- coris affectant- meratam negl- pulchritudine- ritatis. Itaque f- uitum fastidia- fert se domin- gẽtes. Introduc- nos, & malos, nos augeat, m- affectus in n- mutet. Inuitat- res ac debiles, & claudos, os- quod debilitas- ris nullũ excludit à regno, rariùsq; delinquat, cui de- cebra peccandi, & citius ad Dominum conuertatur, habet in mundo vnde delectetur.

g *Exi cito, &c.* ✻ THEOPHYLA. Per hos, qui in via, & sepes gẽtes intelligẽdæ sunt. Gẽtiles.n. à testamẽtis, ge Dei alieni erãt, & non facti ciues sanctorum, nec in sed in multis iniquitatib. & rusticitate magna versab- & apud sepes peccata dico. peccatum.n. magna sepes interstitium diuidẽs nos à Deo. per vias itaq; pecuinam- lium vitam, & in multas dissectam opiniones, per sepe- intelligit vitam illorum in peccatis, non simpliciter a- bet illos vocare, sed compelle inquit, quamuis volu- sit oĩb. credere, ceterum, & sciamus, magnæ virtutis I- se credidisse gentes in tanta versantes ignorantia, ideo *compelle*, & admirabilem translationem significare vo- cessitatem nominauit.

MORALITER. Mittit ad plateas cũ peccatores d- tib. viis vocat ad angustam, quæ ducit ad vitã. Mittit ad cum illos vocat quos temporalium rerum coarctat inopia- tit ad vias, cum illos vocat, qui iam in quodam bone vol- tis tramite constituti sunt nullis cupiditatib. temporalium pati. Mittit ad sepes, cum eos vocat, qui culta ab incultis nunt, & incursus arcent bestiarum, id est, bona a ma- stinguũt, & munimẽta fidei aduersus diaboli tentam- tendũt. Cum de vicis, & plateis vocat, iudæos signific- nere legem sub vrbana cõuersatione nouerant. Cũ d- & sepibus vocat; agrestem populum gentium signifi-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et vocauit. *Quia vult omnes homines saluos fieri, 1. Tim. 2.*

2 Et misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis, vt venirent, quia iam parata sunt omnia. *Id est, seruos accipiẽdo, singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f.* Venit musca grauissima, *Id est, multitudo muscarum.*

3 Et cœperunt simul oẽs excusare. Primus dixit ei: *Id est, per mala opera se retrahere, & accipitur hic oẽs pro maiori parte, quia pauci saluantũr respectiue, vt dictum est cap. præce.*

4 Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illã; Rogo te habe me excusatum, &c. *Hic notantur superbi per dominium villæ emptum, quia superbi volunt alijs dominari.*

5 Iuga boum emi. *Per hoc autem intelliguntur cupidi t- nimis intenti, finem suum ibi constituentes.*

6 Vxorem duxi. *Per hoc intelliguntur carnales, & lascii- ista vero tria vitia reducuntur omnia excludentia à beatitu- lesti, secundum quod dicit Ioannes 1. can. 2. c.* Omne quod mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupi- oculorum, aut superbia vitæ.

7 Exi cito in plateas, & vicos, &c. *Quia principes Iud- & sacerdotes, & legisperiti, & maiores illius populi propter- cata sunt dimissi à Deo. Pauperes autem & simplices, & pub- lius populi sunt vocati, vt in Apostolis, & in pluribus alijs ex- Euangelij.*

MORALITER.

† 1 *Et vocauit multos.* Nam oẽs catholici ad hoc gñaliter sũt vocati, sed illi vocati sunt spãliter, quibus Deus dat specialia dona, quasi ex spãli amicitia, vt pote donum corporalis decentiæ, vel donum temporalis abundantiæ, vel mundialis excellentiæ, quib. debent ad bonum vti, vt sint ad dictum cõuiuium specialiter præparati.

2 *Et misit.* Scilicet prædicatorem Euangelicum.

3 *Et cœperũt.* Excusatio ista est indispositio voluntaria, quia corpore decẽtes frequenter ex hoc cadunt in luxuriã, diuites in auaritiã, excellẽtes in superbiam: primi significãtur per vxorem ducentes, secundi per iuga boum ementes, t- villam emptam vendentes, & omnes isti ad cœnam nicam sunt inepti.

† *Tunc ira.* Contra contemptores suæ cœnæ.

† *Dixit ser.* Id est, prædicatori Euangelico.

7 *Exi cito in plateas.* Per pauperes intelliguntur vere- les, qui sunt pauperes spiritu, vt exponit Aug. Beati pa- spiritu, id est, non hẽntes inflãtem spiritum. Per debi- hil sibi virtutis attribuẽtes. Per cæcos visum ab illic- primentes. Per claudos, defectus proprios confide- Omnes sunt ad cœnam dominicam introducendi.

a *[I]tum est ut imperasti.* Multos tales ex Iudæis ad cenā tuā coll[e]gimus, sed isti locū conuiuii tui non implent, superest loc[us] vbi gentium numerositas suscipiatur, vnde subditur.
b *E[xi] in uias & sepes, &c.* Nota q͂ in hac tertia inuitatione non [d]icitur inuita, sed compelle intrare. Qui.n.huius mun di a[d]uersitatibus, fra[n]ti, dDei amorem red[eu]nt, atque a præ sent[is] vitæ desideriis cor[ri]guntur, illi non nisi [c]ompulsi intrāt. Qu[i] am autem vocan[tu]r & contemnur qui donum intell[ec]tus accipiunt, sed [o]pere non implen[t]. Quidā vocantur [&] veniunt, qui acce[p]tam intelligentia[m] opere adimplen[t].
[N]otandum quod sic[ut] peccatores fuerun[t] qui venire noluer[u]nt, ita peccatores [su]nt qui veniunt, sed [su]perbi peccatores [re]spuūtur, humiles [col]liguntur.
THEOPHYLA[CTUS]. Docet autem no[s] parabola hæc, sin[gu]licius pauperibus, & debilibus, potius quam diuitibus da[nd]ū, id quod vt paulò ante admonuerat, propterea istud [vi]detur parabola dicere, per hoc credibilius faciens pauperes [v]ocandos. Discimus & aliud, debere nos esse alacres & [li]berales ad pauperum susceptionem, atque etiam ita nolentes cogamus eos, vt participes fiant nostrorum bonorū. H[ic] & magistri admoneantur, quod operæ pretium sit discip[u]los etiam nolentes docere.
c *[Ib]ant autem turbæ multæ cū eo. Et conuersus dixit ad illos.* Turba[e] quæ sequuntur Iesum iter facientem in Hierusalem, signant eos qui ad cœnam inuitati vel compulsi veniunt, & [bona] intentione Iesum imitantur, præcedentem ad æternæ pa[cis] visionem. Hos ergo instruit qui sincero amore patriā il[la]m debeant appetere, & pro ea carnalis pietatis affectibus re[nu]nciare.
d *[S]i quis uenit.* Simul & odisse & diligere possumus: Vt co[gna]tione coniūctos, ex diuino pręcepto diligamus, & quos aduersarios in via Dei patimur, odiendo & fugiēdo nesciamus. Et vt hoc odium non de affectione, sed de charitate videatur procedere, addit.
e *Adhuc.* Tunc bene animam odimus, cum eius carnalib. desideriis non acquiescimus, sed reluctamur & frangimus. Hoc odium qualiter exhiberi debeat, subditur.
f *Et qui non ba.* Crux duobus modis baiulatur: Cum vel per abstinentiā caro affligitur: Vel per cōpassionem proximi affligitur animus.
Et qui non. Ita debetis odisse, crucem baiulare, venire post me, quia ita consummabitur ædificium, per quod venitur ad regnum.
g *Et uenit post me.* Aliquis enim carnem lacerat pro inani gloria, vel proximo carnaliter compatitur, vt culpę faueat, hic crucem ferre videtur, sed Deum non sequitur.
h *Quis enim ex uob.* Postquam Dominus sequentibus se in Hierusalem dedit sublimia præcepta de contemptu mundi, & de abiectione corporis, supponit pręceptum de perseuerantia ad quam necessaria est cum humilitate patientia. Et hoc per simile ædificantis.
✠ THEOPHILACTVS. Per parabolā turris docet nos Dominus, vt hi qui semel delegerint se sequi, ne solum iaceant fundamentum, hoc est ne incipiant tantū sequi & famem post non imponant, vt hi qui non habent sufficientem alacritatis præparationem. Tales fuerunt hi de quibus Euangelista Ioannes dicit. *Multi igitur ex discipulis eius abierunt retrorsum.*
i *Turrim ædifi.* Quia sublimia præcepta dedit, ędificādæ sublimitatis comparationem subiungit.
k *Computat sumptus.* Ille cōputat sumptus, qui discernit esse erogandam temporalem pecuniā, & cor auertendū à cupiditatibus mundi, & animā præparādā cōtra aduersa mūdi
Omnes

a mine factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait Do- 1
b minus seruo: Exi in vias & sepes, & compelle intrare, vt im- 2
Numero prædestinationem fidelium, qui numerus in expletus non remanebit. Excusantium.
pleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo virorum 3
a Et si per seram pænitentiam aliquando intrare quærant, vnde dicitur fatuis virginibus, Amen dico vobis, nescio vos, nemo ergo vocatus excuset se.
c illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam. † Ibant 4
a Captæ dulcedine prædicationis & miraculorum. b Discedente a domo conuiuii.
autem turbæ multæ cum eo: Et conuersus dixit ad illos: †
a Diligamus quod sunt, odio habeamus, quod in Dei itinere nobis obsistunt.
d Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem & 5 6
e vxorem et filios et fratres et sorores, adhuc autem et ani- 7
f mam suam, non potest meus esse discipulus. † Et qui non 8 9
a Crux a cruciatu dicitur, quæ semper est portanda, ut amor Christi ostendatur.
g baiulat crucem suam et venit post me, non potest meus esse
a Per assumptam patientiam. b Humilitatis.
h discipulus. Quis enim ex vobis volens turrim ędifica- 10
a Quiescens a tumultibus mundi. b Omne quod agimus, prauenire per studium considerationis debemus. Terrenum ædificium, congregando expensas construitur, cæleste autem expensas dispergendo.
i re, nonne prius sedens computat sumptus, qui necessarii 11 12
Fidei.
K sunt, si habeat ad perficiendum, ne postquam posuerit fun- 13

† Multi n. sunt vocati, pauci verò electi.
† Matth. 10.d.28 quęs.2.§. quod autem.
† Matth. 10.d.
† Mar.8.d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et adhuc locus, &c. *Quia non solum de Iudæis, sed etiam de [gen]tibus per diuersas partes orbis multi sunt uocati ad fidem & ad [glo]riam, ut prædictum est, & hoc notatur cum dicitur.*
[2] Exi in vias, &c. *Id est, extra Iudæam discurrendo ad populū gentium, sicut fecerunt Apostoli, ut prædictum est.*
[3] Dico autem vo. &c. *Non est intelligendū per hoc quod nullus [de] Iudæis sit saluatus, sed quia pauci comparatiuè: Sicut cōi modo lo[qu]endi dicitur: Nemo est in ecclesia uel in foro, quādo sunt ibi pauci.*
[4] Ibant aūt. *Posita confutatione impœnitentium, hic consequenter [po]nitur instructio, sequentium Christum, & primo simplici uerbo, se[cu]ndo parabolico, ibi:* Quis.n.ex vobis, &c. *Circa primum dicitur.*
[5] Si quis venit. *i. vult venire per fidem credendo, sicut sunt se[cu]lares, vel statum perfectionis assumendo, cuiusmodi sunt religiosi.*
[6] Et non odit. *Hic accipitur odium largè, inquantum propter per[tur]bationem parentum & amicorum, non dimittit uenire ad fidem [Cat]holicam, sicut patet de sancto Chrisanto & multis alijs: Vel de se[cula]ad religionem.*
7 Adhuc au. *id est, vitam corporalem, eam contemnendo propter Deum, paratus uitam suam exponere pro fide, casu necessitatis occurrente.*
8 Non po. *Discipulatus aūt Christi dupliciter potest intelligi. Vno modo generaliter secūdùm statum communem fideliū, & ad hoc sufficit fides cum obseruatione mādatorum. Alio modo cum hoc per obseruantiam consiliorum. In vtroque tamē statu requiritur repressio concupiscentiarum carnalium, magis tamen in secundo modo discipulatus quam primo, ideo sequitur.*
9 Et qui non ba. *Per carnis macerationem & concupiscentiatum repressionem.*
10 Quis enim ex vo. *Adducit hic cōsequēter duas parabolas ad suum propositū de aggressu status perfectionis, qui consistit in obseruātia consiliorū. Et primò ostenditur quid requiritur in tali aggressu secundò quid in debito vsu, ibi:* Bonum est sal. *Circa primum dicitur.* Quis enim ex vo. *Id est, aggredi perfectionem Euangelicam.*
11 Nonne prius se. *Id est, quietatus à tumultu passionū deliberās.*
12 Computat sump. *Id est, cōsiderat, si habeat illud quod ad hoc requiritur, quod est promptitudo ad relinquendum omnia propter Deum, vt patebit postea.*
13 Ne postquam po. *Quod consistit in obseruantia mandatorū.*
✠ Et non

MORALITER.

1 *[E]t adhuc locus est, &c.* Hoc dicitur, eo quod Ecclesia plu[res] recipere semper est parata.
5 *[S]i quis ve.* GREG. Homel. 25. Quasi per odium diligitur, q[ui] carnaliter sapiens dū praua nobis ingerit, non auditur. E[t] ic odiendi sunt, non solum domestici, sed etiam anima p[ro]pria, dum pars sensibilis nobis ingerit inhonesta.
9 *Et qui non baiulat, &c.* CHRYSOSTOMVS Non vt trabē super humeros apponamus, sed vt semper Christi mortē præ oculis habeamus.
10 *Quis enim ex vobis volēs turrim ædificare.* Turris hæc est ecclesia, quæ Canti. 4.b. dicitur turris Dauidica, quam ędificāt boni doctores & prædicatores. Sumptus autē huius ędificationis sunt scripturarum sanctarum intelligentia, & exēplaris vita, quibus carentes sunt ad hoc ædificium impotētes.
✠ At quis

a *Omnes qui vi*, Sicut ait Apostolus. *Fact. sumus spectaculum mundo angelis & hominibus.* Et in omni quod agimus, cōsiderare occultos aduersarios debemus, qui nostris operib. insidiantur, & nisi contra eos vigilemus, patimur irrisores quos habemus ad malum iuuatores.

quidē non bene potest ædificare, qui non cōputat su... nec secure potest occurrere qui non præmittit leg... ergo nec meus potest esse discipulus, qui non renūc... nibus. Hac igitur conclusione ostenditur, quod æ... turrim, facere pacem cum fortiore, nihil aliud est q... se discipulum ...

1. Cor. 4.b.

b *Aut quis*: Post similitudinem de turre ædificāda, supponit similitudinem maioris rei, de rege pugnaturo. In quo ostenditur, per impletionem præcedentium mandatorū nullum ad gloriā posse pertingere, nisi seueri iudicis sententia tēperetur per misericordiam. In conspectu enim Dei omnis homo imperfectus. Ergo sicut in superiori præmeditatio erat necessaria, ad cauendum inimici derisionem, sic est & ad impetrandam iudicis misericordiam.

✻ THEOPHYLACTVS. Et hæc parabola docet nos ne simus duplici anima, neque carni & Deo adhæreamus, sed si volumus bellum contra malignos dæmones suscipere, vt feramur in eos tanquam hostes, & illis verè obluctemur. Rex igitur est peccatū, regnās in mortali nostro corpore, si illud admittimus. Rex etiam vt animus noster conditus est. Si igitur cum resistendum est peccato, pusillanimier illud impugnat.

† Cōtra.

† Dicto v. le, dimittit omnia.

† Infatuatū fuerit insulsum fuerit.

† Aptū, accommodum

a Non habens confirmationem operum quæ conueniunt fidei. b Maligni spiritus qui gratulantur de nostro defectu.

a damentum & non pōtuerit perficere omnes qui † vident 1

a Ideo debet sollicitus esse in ædificando ne deficiens derisionem ab inimico patiatur.

incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædifica

a Quid committere bellum cum Deo, est intelligere aliquem se ex meritis iuste ab eo saluari.

b re & non potuit consumare. Aut quis rex iturus † commit 2

tere bellum aduersus alium regem, † non sedens prius † co-

c gitat, si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum vi 3

a i. si intelligit se ex æquo non posse occurrere. b Patienter expectante.

ginti millibus venit † ad se? Alioquin adhuc illo longe † agē 4

d te, legationem mittens rogat ea quę † pacis sunt. Sic ergo 5

e omnis ex vobis, qui non † renūciat omnibus quæ possidet 6

non potest meus esse discipulus. Bonum est sal. † Si autem 7

a Quis medicabitur incantatori percussos a serpente.

sal quoque † euanuerit, in quo condietur? Neque in ter- 8 9

a Quam suo iniectu germinare prohiberet. b Agriculturæ profuturo, quia licet vna cū glebis immixtum, non lætare semina frugum, sed extinguere semina solet. Quod non sinit fecundare. Ab unitate ecclesiæ secernendos.

f rām, neque in sterquilinium † vtile est, sed forās † mitte-

a Quib. verbum Dei percipere possit. b Obediendo & faciendo quod didicit.

tur. Qui habet aures audiendi audiat. 10

Præparare. verc... tus vel mittere... nem ad facien... cē, nihil aliud... renunciare om... quæ possidem... tamen distat i... nunciare omn... relinquere om... renunciare c... omnibus qui... vtuntur omni... danis quæ p... vt tamen men... dant ad æterna... quere est tantu... do perfectoru... omnia tēpora... ponunt & soli... nis inhiant.

e *Be.* Vere ... meus esse di... oportet ut re... omnibus, quia... bonum sal, i. ... constitui in numero apostolorū ad condienda co... ditorū spirituali sapiētia. Si aūt cōdimēto veritatis i... luminatus, iterū per amorē tēporaliū ad apostasian... rit, quo alio doctore corrigetur, qui dulcedinē sapie... gustauit, vel aduersis territus, vel prosperis illectus.

f *Neque in ster.* Sal sterilē facit terrā. Vnde ira vict... structas vrbes sale seminabat, ne in eis germē oriret... stoli destructo peccati regno, germen vitiorū cōp... Sal cibos cōdit, carnes siccat. Prædicatio à vermib. &... dine vitiorū illæsā seruat suo creatori humanā natu... *te*. id est si apostoli per quos alij cōdiendi sunt, prosp... aduersis cesserint, per quos eis error auferetur, cū eo... elegit tollere alijs? *Neque inter ne. in ster.* quia qui te... dit, neque ipse fructū ferre, neque excolere valet, se... tur. Vnde vtilis exhortatio subditur. *Qui ha. au. audi*...

c *Si possit.* Quasi cum decem milibus occurrit Deo, qui offert opera decem mādatorū quæ exterius gessit. Sed Deus quasi cum duplicato numero contrauenit, cum vix illum

C præparatum in solo opere, discutit simul de opere & cogitatione. Et ideò dum adhuc longe est per dilationem iudicij nos fragilitatis nostræ insufficientiā attendentes, ad impetrandā seueri iudicis pacem debemus præmittere legationem lachrymarum bonorū operū, piorum affectuum.

d *Sic ergo, &c.* Infert à præmissis similitudinibus. Quandoquidem

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et non po. per *Quia non habet promptitudinem animi ad relinquendū omnia quod est primū in statu perfectionis acquirēdæ. Talis fuit ille iuuenis de quo dicitur Mat. 19. c.* Qui obseruauerat mādata, cui dixit Christus. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. *Et sequitur ibidem, quod abiit tristis, eo quod multas habebat possessiones, quarum amore fuit impeditus à statu perfectionis, & ideo non habuit sumptus ad perficiēdum turrim cuius posuerat fundamentum.*

2 Aut quis rex. *Hic ponitur secunda parabola ad idem cum dicit Quis rex iturus committere bellū. Hic accipitur rex, quicūque vult aggredi perfectionis statum, quia debet bene regere operationes & cogitationes suas, & habet committere bellū, ad rapiendum sibi cæleste regnum, secundùm quod dicitur Mat. 11. b. Regnum cęlorum vim patitur, & uiolenti rapiunt illud.*

3 Si pos. *Id est, cum obseruātia decē mandatorū: Sed quia nō sufficit ad perfectionis statū acquirendū, vt prædictū est quia rex cælestis.*

4 Cum vigin. *Quia duplam obseruantiā exigit ab eo, scilicet mādatorum & consiliorum, ideò subditur.*

5 Rogat ea. *Assentiendo regi cælesti in obseruantia consi... quæ incipit ab euangelica paupertate, ideò concluditur.*

6 Sic ergo omnis, &c. *Ex hac conclusione patet, quod i... bola & præcedens vadunt ad istam intentionem.*

7 Bonum est sal. *Ostēsio quid requiritur in perfectionis... hic cōsequenter ostenditur quid requiritur in eius debito v... cet discretio quæ requiritur in omnibus operibus bonis s... quod dicit Aposto. ad Ro. 12 a.* Rationabile obsequium... *Et hoc est quod dicitur.* Bonum. *Id est, discretio, quæ est c... tum bonorum operum, sicut sal est condimentum ciborum.*

8 Si autem sal. *Id est, discretio defuerit.*

9 In quo condietur? *Quia opus bonum de genere insip... & inutile, si careat discretione.*

10 Sed foras mit. *Hoc est à perfectione cadet, vnde & in ... nibus patrum collatione secunda Moysi abbatis declaratur ... tiones & exempla, quod illi qui ceciderūt à statu perfectio... fuit communiter propter defectum discretionis.*

MORALITER.

✻ 2 *Aut quis rex iturus committere, &c.* Rex veniens cōtra nos cū 20. milibus est dominus noster Iesus Christus, veniēs ad iudiciū cū Angelis & potestatibus, cuius potestati resistere non valemus, & ideò dū adhuc est longè mittamus, ad eū legationem lachrymarum & bonorum operum, placare possimus.

7 *Bonum est sal.* Id est, discretio quæ condit opera no...

8 *Si autem sal.* Id est, si discretio ab operibus nostri... de genere defuerit, non erunt Deo accepta. In cuiu... sal in omni sacrificio ponebatur.

ADDITIO I.

In ca. 14. *vbi dicitur in postilla.* Sicut credūt Saraceni & Iudæi moderni.

Ex traditionibus Iudæorum Talmudicis & alijs apud e... ticis nullo modo habetur, quod in futuro sæculo homines cil... ralibus indigeant, & ideò si forte sint aliqui moderni qui ho... hoc co...

D

hoc *ntingit ex fatuitate eorum, vnde apud præcipuos doctores eo-* *run* *r secundùm Thalmudicas traditiones, prout habetur in li. Cā.* *bed* *1.cap. vlt. in futuro seculo non est cibus nec potus, nec vsus ve-* *ner* *rum, sed iusti ibidem in capitibus coronati delectantur in visio* *ne d* *inæ habitationis. Quod si rectè intelligeretur, bene adaptare-* *tur* *uitioni diuinæ; in qua sancti cū aureolis fruuntur visione Chri-* *sti,* *ruo est vera habitatio diuina, vnde magis redarguendi sunt* *quo* *ion receperunt doctrinam Christi, quæ traditionibus eorum be* *ne i* *llectis maximè consonat.*

ADDI-

ADDITIO II.

In eo. ca. *vbi dicitur in postil.* Iuga boum emi quinque, &c. *Proprius videt' hęc parabola p Augus., exponi in libro de uerbis domini vbi quod dicitur.* Villam emi. *applicat ad superbiam, put Postil. dicit. Vbi autem dicitur:* Quinque iuga boum. *ad quinq; sensus carnis, q geminati sunt, put ipse declarat, vbi notabiliter exponit illa verba excusationis, s. Et eo probare illa. Non enim dixit eo pascere illa, quia ad necessitatem naturalem bonum est vti sensib. non autem ad curiositatem & superfluitatem. Quod autem sequitur Vxorē duxi, exponitur ex carnalitate, in quo etiā Postil. cōcordat:*

CAP. XV.

[E]Rant. ✠ THEOPHILACTVS. Dominus quidem illud faciebat, cuius gratia īcarnatus est accedēs ad publicanos & p[e]ccatores tanquā medicus ad infirmos, qui autē re vera [pec]tores erant obmurmurationē tantæ humanitati re[pen]debant. Abomina[bi]le enim censebant [pu]blicanos, ipsi autē [do]mos viduarum & [or]phanorum comede[ban]t. Qui igitur do[mi]nus sicut misericors [er]ga illos qui suā [sa]lu[tem d]esiabantur mise[ri]cordiam: non enim [...]tur eos tāquam [...]entes, & murmu[ran]t, sed mansuetè [...] parabolam hanc [...]ibus dicens, & [...] nifestis & certis [...]suadet & confu[...] ne ægrè ferant [...] bonitatis effu[sio]n[e]m. [Q]a non solum iu[...]interitum pec[...] sed & peccator [...]lertiam potest [...]scere, plus ele[...] statuanti salus, [...] pœnitentium [...] admissa describitur, qui ad audiendum verbum Dei [ap]p[ropi]nquantes non solum ad colloquendum, sed etiam ad [c]o[n]descendum recepti sunt. Vnde dedignantur Pharisæi, [q]u[i f]alsa iustitia non compassionem sed dedignationem [ha]b[en]t. Sed quia ægri erant, ita vt esse ægros nescirent, quate[n]u[s q]uod erant agnoscerent, cœlestis medicus paradigma ob[ic]it, quo in eorum corde vulneris tumorem premit, di[cens].

b [Quis] ex vo. Didiceras in superioribus abnegare negligen[tiam], [vi]tare arrogantiam, deuotionem sumere, secularibus [oc]c[u]pationibus non teneri, caduca non præferre perpetuis. S[ed] quia fragilitas humana firmum nequit in tanto sæculi [...] ico tenere vestigium, etiam aduersus errorem, reme[dium] tibi medicus demonstrat, scilicet, iudex spem veniæ [no]n negat. Vnde S. Lucas tres ex ordine parabolas ponit, o[uis], drachmæ, filii.

C

c *Centum oues.* Quia cētenarius numerus perfectus est. Deus centū oues, i. perfectum numerum habuit, cum angelorū & hominum substantiā creauit, sed vna periit, quando homo pascua vitæ peccando dereliquit, ergo quia rationalis creaturæ numerus pereunte hoīe erat diminutus, quęrit in terra hominē vt summa integretur. ✠ THEOPHYL. Manifeste parabola hac iustos dicit per oues nonagintanouem & peccatorem per vnū. Dicunt autē nonnulli centum oues, omnem creaturam rationalem, vnam autem ouem rationalis naturæ hominem, quem errantem requirat pastor bonus, relictis nonaginta nouem in solitudine, hoc est, in superno loco cœlesti. Solitudo enim est cœlum, & à mundano tumultu sequestratū, plenumq; omni tranquillitate & pace. Dominus verò vt inuenit illam quæ errauerat, imposuit in humeros, infirmitates. n. nostras & peccata nostra ipse portauit.

*omnes.

† Matth. 9. b.

† 50. dis.

E ca. quia sanctitas tua. 26. q. 7. cap. pœnitētem. De pæn. di. 1 cap. ser pens. & c. impor tuna.

Cōgau dete, & infrà.

1. Pet. 2. d.

d *Nonne di.* Q. d. murmuratis, quia peccatores recipio, sed ego non veni nisi vt aberrantes colligam. *sicut unusquisque uestrum aberrantem ouem reducere laborat.*

e *Impo. in hu.* Ouē in humeris posuit, qui humanam naturam suscipiens, peccata nostra ipse portauit, vnde humeri Christi crucis brachia sunt, illic peccata nostra deposuit, in illa nobilis patibuli ceruice requieuit.

f *Et ve.* Reparato homine ad cęlum redit pastor, ibi angelorum choros inuenit. Quia amici, quia in stabilitate sua voluntatem eius continue custodiunt, qui & vicini, quia claritate visionis eius fruuntur. Et nota, quod non dicit: Congratulamini oui inuentę, sed mihi, quia gaudium eius est vita nostra.

g *Dico uob.* In nonagintanouē, iustorū numerus intelligit, ☞ in

CAPVT XV.

a *Quia publica vectigalia exigunt uel conducunt, & qui lucra seculi per negocia sectantur.*

a ERant autem appropinquantes ei Publicani 1

a *Duplici[ter] errant, quia & se iustos putant cum sint superbi, & illos reos cum iam pœniteant.*

& peccatores vt audirent illum. † Et mur- 2
murabant Pharisæi, & Scribæ, dicentes, 3 4

a *Q. d. contrarius est legi quæ hoc prohibet.*

quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad 5
b illos parabolam istam, dicens: † Quis ex vobis homo qui ha †

a *Deus pastor, cuius nos omnes centesima portio sumus.* †

c bet centum oues, & si perdiderit vnam ex illis, nonne di-
d

a *Angelicam naturam in summa beatitudine existentem quasi reliquit, dum seipsum exinaniuit.* b *i. in cælo, quod desertum est ab homine peccante.* c *Dum per prædicationem uocat.* †

mittit nonagintanouē in deserto, & vadit ad illam quæ pe-

a *Inuenit dum conuertitur aliquis.*

e rierat, donec inueniat illam? Et cum inuenerit eam, impo-
f nit in humeros suos gaudens, & veniens domū conuocat
amicos & vicinos, dicens illis: † Congratulamini mihi:
g quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico vobis, quod

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

ERant autem. *Superius descripta est peccantium monitio ad pœnitentiam, hic consequenter describitur eorum conuersio ad iustitiam, & primò in generali, secūdo in speciali c. 19. Prima in tres [partes], [q]ui[a p]rimò ostenditur quod peccatores redeuntes sunt benigne recipien[di], secundò cautè nutriendi. cap. 17, tertiò deuotè instruendi. c. 18. Pri[ma] in duas, quia primo describitur doctorum receptio benigna, secu[nd]ò docetur eorum satisfactio condigna, cap. seq. Circa primum ostenditur conuersio peccatorum cum dicitur.*

1 Erant autem. *Ex proposito emendationis vitæ.*

Vt

2 Vt audirent il. *Parati ei obedire, secundò subditur iniusta murmuratio malignantium, cùm dicitur.*

3 Et murm. *Notantes Christum de mala vita, eò quòd talib. amicabilem se præbebat, & sequitur Christi responsio, cum dicitur.*

4 Ait ad il. *In responsione ostenditur, quod peccatores redeuntes sunt dulciter recipiendi, & ad hoc inducuntur tres parabolæ. secunda incipit ibi:* Aut quę mulier, *tertia ibi:* Homo quidam habuit duos filios.

5 Quis ex vo. homo. *Hic ponitur prima parabola de oue perdita, & humeris pastoris cum gaudio reportata. Et patet sententia ex dictis Mattth. 18. c.*

✠ At quæ

MORALITER.

1 *Erat autem appro. ei Pu.* Sequitur.

5 *Q[ui]s ex vobis.* Per hominem centum oues habentem, significatur pręsidens monasterio centū religiosos habenti in clau[str]o. Quod desertū dicitur, eò q asperitas vitæ ibi seruatur. Per numerū ēt centenariū intelligitur quilibet alius numerus

numerus claustraliū, nam in nouo & veteri Testamēto frequēter ponitur determinatus numerus p indeterminato.

† *Et si perdi.* Per apostasiam.

† *Nonne.* Id est, in obseruatione claustrali, vbi sunt in tuto.

† *Et vadit ad illam quæ perierat.* Vt ad bonū reducat, & gaudet non de illius errore, sed de bona reductione.

† *Quia*

in vna oue peccatorum, vnde alibi: *Non ueni uo. iu. sed pec.* Dicit ergo. *Maius gau. erit in cæ. su. uno pec. pœn. agen. quam su. no. no. iu. qui non in. p.* Quia vt quotidie experimur, qui illicita non

Mat. 9. b commiserunt, in rebus licitis sæpe sibi vsum præbent, ad cœlestia anxiè non anhelant. Et quia securi sunt, ad bona agenda pigri remanent. E contra autem peccator plerumque facit. Maius ergo gaudium de eo quam de stante iusto, vti dux in prælio plus cum militem diligit, qui post fugam reuersus hostem fortiter premit, quam eum qui nunquam fugit, nec vnquam fortiter egit. Sed & sunt quidam iusti, de quibus tantum gaudium est, vt eis nullus pœnitens præponi possit, qui etsi non sint sibi malorum conscij, tamen licita respuunt, in omnibus se humiliant.

Vel coram angelis Dei.

Pœnitentiam agere, est perpetrata mala plangere & plangenda non perpetrare.

a ita gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam
b agente, quam super nonagintanouem iustis, qui nō indigēt †

a Drachma est nummus certæ quantitatis habens imaginem regis.

c pœnitentia. Aut quæ mulier habens drachmas decem, si 1
d perdiderit drachmam vnam, nonne accendit lucernam, & †
2 †euertit domum, & quærit diligenter donec inueniat eam? 3
e Et cum inuenerit, conuocat amicas & vicinas, dicens: Con 4
gratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram.
Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super vno

a Hæc parabola de Iudæo & Gentili. Generaliter autem de pœnitente & iusto, vel qui sibi iustus accipi potest.

f peccatore pœnitentiam agente. Ait autem: Homo qui- 5
g dam habuit duos filios, & dixit adolescentior ex illis patri: 6 7
Pater, da mihi portionem substantiæ quæ † me contingit. †

† uenerit, euertit.

B Quātum ergo gaudium est, si humiliter plangit iustus, cū gaudium sit, si quod male gessit plangit iniustus?

a *Gaudium.* Angeli, quia rationales, gaudent de reconciliato sibi homine, quod incendit nos ad probitatem, vt agamus quod illis gratum sit, quorum & affectare patrociniū, & offensam timere debemus.

b *Quam super.* Si in nonagintanouem iustis qui non errauerunt nec indigent pœnitentia, angeli intelliguntur, maius videtur impios iustificare quam iustos creare & conseruare, quia etsi vtrunque æqualis potentiæ, hic maioris misericordiæ & maioris gaudii.

c *Aut quæ.* Mulier, i. Dei sapientia, 10. drachmas habuit cū homines & angelos ad imaginem suam creauit. Sed vnam perdidit cum homo a similitudine Creatoris recessit. Sed Dei sapientia lucernam ad quærendum accendit, cum in carne apparuit, quia lucerna est lux in testa. i. verbum in carne. Quod vbi inter homines claruit, domum euertit, quia conscientias hominum de reatu suo perturbauit, & sic

C drachma reperitur dum in homine similitudo conditoris reparatur.

d *Habens drachmas decem.* Angelorum & hominum naturā, quam ad æternitatem dominus consistere voluit, ad suam similitudinem creauit. Decem ergo drachmas mulier habuit, cum nouem ordinib. angelorum additus est homo, vt compleretur decimus electorū numerus. Qui nec post culpā a creatore periit, quia eum sapientia Dei per carnem miraculis coruscans ex lumine testę reparauit.

e *Conuocat.* Amicæ & vicinę supernę potestates, quę tacitò Deo

Deo iuxta sunt, quāto eum vicinius contemplantur. vocat, dum per exhibitionem gratiæ hominibus im[...] ad amorem sui vehementius accendit.

Tres parabolæ non ociose proponuntur, ouis, drac[hmæ,] filii, vt triplici remedio prouocati vulnera nostra cure[...]

patrem.

f *Homo quidam.* Duabus præmissis parabolis, quantu[m] cum angelis gaudeat de pœnitentium salute, insinu[...] hac tertia nō solum gaudium ostendit, sed etiam m[...] inuidentium reprehendit.

Homo iste Deus pr, habuit filios, quia autor & cre[ator] duarum stirpium humani generis, i. Iudæorum & [Gentium.] Maior filius, qui in cultu vnius Dei permāsit. [...] qui vsque ad colenda idola Deum deseruit. Substa[ntia] omne quod viuimus, sapimus, cogitamus, loquimu[r,] Deus dedit æq; omnib. vnde: *Erat lux uera quæ illu[minat]*. Huius ergo substantiæ portionem minor sibi petit[...] homo rationalis suo sensu delectatus, per liberum a[rbitrium] se regere, & a dominio creatoris quęsiuit exire.

✠ Theoph. Olim humanę naturę possessio erat i[...] ideo & filius senior non insolescit, peccatū postea n[...] vnde filius iunior insolescit, qui cum peccato quod [...] natum est creuit. Vel aliter iunior dicitur peccator [...] nouator rerum insolens, interficiens à paterna volu[ntate.]

Et di. Sicut Deus nō habet alium à quo formetur [...] regatur, sic iste vult sua potestate vti, vt nullo form[...] lo regente viuat.

g *Pater da.* Dimidium patrimonium peretib.[...] culpa patris qui dat adolescentiori. Nulla in regno [...] firma ætas, nec fides grauatur annis, nisi ipse certè [...] uerit inidoneum qui poscit. Si iste non recessisset [...] impedimentum nescisset ætatis, sed peregrè profec[...] rito patrimonium vastat.

Et

Christus pastor [...] reuehit cuius pe[...] in suo corpore [...] pit. Mulier, id e[...] clesia quasi [...] drachmam rec[...] & suffragatur. [...] pater reconcil[...] recipit & vestit [...] diuini operis n[...] cordia, sed diuer[...] meritis nostris [...] Ouis a pastore [...] uocatur, dra[...] quæ perierat [...] tur, filius ad pat[...] priis vestigiis [...] a patre honorat[...] uis sumus, pe[...] pascua, drach[...] mus, festine[...]

✠ NICOLAVS DE LYRA.

1 Aut quæ. *Hic ponitur secunda parabola de drachma perdita et reinuenta. Vbi dicitur:* Quæ mu. ha. drach. d. *Mulier ista est sapientia diuina habens nouē ordines angelorum quasi drachmas nouem, & decima drachma est humana natura ad imaginē Dei facta, & ideò capax ipsius per cognitionem & amorem. Ista drachma decima fuit perdita per peccata primorum parentum.*

2 Nonne ac. *Lucerna est lumen in testa, quia diuina sapientia lumē Deitatis accendit in testa nostræ mortalitatis ad quærendū naturam humanam perditam, & reducendam eam ad beatitudinem.*

3 Et reuer. *Ista domus est synagoga quæ fuit euersa vt inueniretur natura humana.*

4 Et cum inue. *Id est, angelorū societates, quæ cōgaudent [pec]catoribus ad Deum conuersis, secūdùm quod dictum est in [...]p[r]ecedenti, & ex hoc iterum concludit. Ita dico vobis gaudiū [...]*

5 Homo quidam. *Hic ponitur tertia parabola de filio [...] per quē designatur populus Gētilis, qui erat subditus pecc[...] etiam quicunque peccator singularis. Dicit ergo:* Homo [...] *id est, ipse Deus pro nobis humanatus.*

6 Habuit du. *Id est, duos populos, s. Iudaicum & Gentil[em ...] duos filios, id est, iustos & peccatores, quia peccatores sun[t ...] inquantum sunt ad eius imaginem, licet non sint filij Dei p[...]*

7 Et dixit. *Id est, Gētilis populus, vnde et populus Iudaic[us ...] filius Dei primogen. Exo. 4. e. Filius meus primogenitus Is[rael ...]*

✠ pc[...]

M O R A L I T E R.

† † *Quàm super nonagintanouem iustis qui non in.* Non quia plus diligat illum, sed quia specialem rōnem gaudendi hēt de reductione eius, q̄ non habet de non errantib. tamen non errantes semper sunt plus diligendi cæteris paribus.

1 *Aut quæ.* Per hanc mulierem potest intelligi priorissa, vel abbatissa, habens moniales in quocunque numero ratione prędicta.

† *Si perdi. drach.* Intra domum per infamiam.

2 *Nonne accen. lu.* Quia debet diligenter inquirere veritatē quantum ad factum & circunstantias, & si inue[nerit] monialem innocentem vel veraciter pœnitenten[m ...] gaudere cum vicinis suis, i. cum monialibus aliis.

5 *Homo quidam.* Homo ille Christus est, eius autē omnes Christiani per eius baptismum regenerat[i ...] tamen aliqui sunt iusti, & aliqui peccatores.

7 *Et dixit.* Per quem significatur quilibet pecc[ator ...] iuuenis est moribus.

† *Pater da mihi portionem substan. quæ me con.* Per h[oc signifi]catur, quod peccator recedit a Dei patris lege, v[...] libito voluntatis suæ.

D

Et diuiſit illis ſubſtantiam. Et non poſt multos dies congre-
a gatis omnibus adoleſcentior filius peregre profectus eſt in 1 2
b Vſque ad obliuionem Dei. a Luxuria conſumit omnia bona naturæ,
c regionen longinquam, & ibi diſſipauit ſubſtantiam ſuam
a Ornamenta naturæ.
viuendo luxurioſe. Et poſtquam omnia † conſummaſſet, 3 4
a Bonorum operum atque uirtutum, in obliuione creatoris. Verbi Dei. Nam indigentia uerbi ueritatis eſt b Omnis locus abſente patre penuria eſt. †
d facta eſt fames valida in regione illa, & ipſe cœpit egere. 5 6
Sponte. Iamiam auctatus.
e Et abiit & adhæſit vni ciuium regionis illius, & miſit illum 7 †
f in villam ſuam, vt paſceret porcos. Et cupiebat implere 8
g Siliqua genus l gun inis, ſonoris ſolibus & vacuis quod ventrem magis onerat quam reficit. 9
h ventrem ſuum de ſiliquis quas porci manducabant & nemo 10
Bene ſe reuertitur quia a ſe receſſit, a Id eſt quanti ex Iudæis ob præſentia bona antum legem uſt diuini,non ex dilectione. 11
illi dabat: † In ſe autem reuerſus dixit. † Quanti mercenarij in 12
a In idololatria omni ueritate deſtituor, 13
domo patris mei abūdāt panibus, ego autē hic famē pereo. 14 15 16

Eruiſit Fidelibus ſuæ gratiæ protectionem, quam deſide-ra nt impertiēdo infidelibus vero naturalibus ſolum in-ge quo continenti erant, beneficium concedendo.

b *Non poſt* Nō multo poſt inſtitutionē humani gñis pla cu animæ liberum arbitrium ferre ſecū, quaſi quādā po-te iam naturæ ſuæ, & elerere cū à quo c dita eſt, confidēs vi bus ſuis. Et has vi re anto citius con-ſu mat quantò da-to m deſerit. Hæc eſt rodiga vita; quæ an t fundere & ſpa-ci t in pompis ex-te oribus relinquēs eu i qui ſibi eſt in-te or.

c *Peregre profe. &c.* THEOPHYL. Pro ò filius iunior om ia hęc ſimul de-te t, & quæ cauſa? Pr fectus eſt in ter-ra longinquā. Nā qu do egreditur ho-m a Deo & ſe à ti-m e Dei elongat o ia diuina dona ex ndit. Propinqui.n. Deo exiſtentes nihil tale quod inte rii dignum facimus. Diſſipauit igitur ſubſtātiā, & merito V us.n. terminum vnum habet, & vnū quoddam eſt, & m tia multifariam diuiſa eſt, eorumq; nullorumq; cā. vt ex pli gratia, fortitudinis vnus eſt limes, vitij autem duæ ſu ſpecies, timor & audacia. Vides ſpargi rōnem & vnita te virtutis diſperire.

on locum mutādo, ſed animū. Quāto qs in prauo ope re us delinquit, tanto ab eius gratia longius recedit. Quid lo gius q̄ a Deo recedere. Quia a Deo recedit, exul eſt pa-tri, ciuis mundi. Regio longinqua eſt membra mortis.

d *Et ipſe cœpit.* Quia nihil ſatis eſt pdigæ voluptati, qa vo-lu as ſemper hēt famē ſui, Merito ergo eget, q theſauros ſapientiæ, diuitiarumque cœleſtium altitudinem reliquit.

e *Vni ciuium.* Vnus ciuiū ille eſt qui cōcupiſcētiis terrenis merito prauitatis ſuę præpoſitus princeps mūdi vocatur. q in villam mittit, quia cupiditati mundialis ſubſtantię ſubiu gat. Porcos paſcit, cū ea qb. immūdi ſpiritus gaudēt, c peiat.

f *Vt paſceret porcos.* Porcus immundum animal, quod ſordibus delectatur, ſic diabolus qui in idolis cruore pecudum paſcitur, & morte ipſius hominis Miſit ergo in villam, id eſt ſuum fecit famulū, vt paſceret porcos, immolās ei animam ſuam.

† cōſum pſiſſet ex pendiſſet.

E

g *Et cupiebat.* Cibus dæmonum eſt ebrietas, fornicatio & huiuſmodi, quæ blanda ſunt & ad ſui vſum prouocant. Neque alia cura eſt luxurioſis, niſi vt ventrem ſuum impleant quorum Deus venter eſt. Sed eis non poteſt ſalutari, quia voluptas ſemper habet famē ſui. Vel ſiliquę cibus dęmonum ſunt carmina Poetarum & doctrinę ſeculares, ſterili ſuauitate reſonantes, q̄ cum delectent, in eis nihil eſt q ad vitam pertineat, ſed eſt ſonitus & ſtrepitus verborum, nulla refectio vbi ſtudioſi eorum famæ veritatis & virtutum pereant.

† Quot

Philip. 3.d.

Siliquæ ſterilia carmina Poetarū.

h *Et, ideo, nemo.* Qui aliquid ſolidū & rectum quærebat. Vnde iſte iā ab eis q̄ forinſecus illiciunt & ſeduciunt, in cōſcientiæ, interiora reducere faciens intentionem ſuā dicit: *Quanti mercenarij.*

Nemo illi dabat. Quia diabolus cū aliquē ſuum facit, vltra ad vitiorum abundantiā non pcurat, ſciens eſſe iā mortuū.

i *Quanti mercena.* Qui futuræ mercedis ītuitu digna opari ſatagunt,

NICOLAVS DE LYRA.

ptator qui dicit iuuenis moribus, & ideo dicit adoleſcētior filius.

1 Et diui. *Quia dona Dei hominibus largiunt. licet diuerſimode.*

2 Adoleſcentior. *Per multiplicationem peccatorum elongando ſe a Deo patre & a cœleſti ciuitate.*

3 Et ibi diſſi. ſub. ſu. *Quia per peccata, mortalia tolluntur bona gratiæ, & peiorantur bona naturæ.*

4 Viuendo. *Luxuria ſpiritualia, quæ eſt idololatria quantū ad Gentilem populum, & luxuria corporali non ſolum quantū ad Gentilem, ſed etiam quantum ad peccatorē informem fidem habentem.*

Facta eſt fames vali. *Per defectū verbi diuini & ſacræ ſcripturæ, quia gentilibus non eſt data lex vetus, neque oracula prophetarū ſecundum illud Pſal. 147. b.* Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. *Peccamus etiam Iudæis in tali ſtatu lex & prophetæ non valebant ad ſalutem. Ideo ſubditur.*

Et ipſe cœ. eger. *Spiritualibus bonis,*

Et habijt. *Scilicet diabolo, qui eſt ciuis ī regione ūbræ minoris,*

Et miſit il. *Id eſt, occupauit eum circa cupiditatē mundanam, cuius villæ diabolus dicitur dominus, Ioan, 14. d. Venit princeps mundi huius. in me non habet quidquam.*

Vt paſceret porcos. *Id eſt, vitia quæ fœtida ſunt & immūda, iuxta illud 1. Timoth. 6, b.* Radix omniū malorū eſt cupiditas, *quia ſicut radix miniſtrat nutrimentum omnibus ramis arboris, ſic abundantia temporalium circa quam verſatur mundana cupiditas, adminiſtrat materiam & fomentum omnibus vitus.*

10 Et cupie: &c. *Quia intentus cōgregationi temporaliū, quærit in talibus ſufficientiam, intendens eā habere per talia, ſed nō aſſequitur intentum, quia talia non minuunt cupiditatē, ſed magis eam augent. Quanto enim aliquis plus habet de bonis tēporalibus, tāto plus ad habenda maiora anhelat, ſecūdū quod dicit beatus Gregorius & hoc de communi curſu accidere videmus, & ideo bene ſubditur.*

11 Et nemo illi dabat. *Quia non aſſequitur quod intēdebat & quia conſideratio huius defectus inducit aliquando ad pœnitentiam. Ideo ſubditur.*

12 In ſe autē. *Homo enim peccando extra ſe egreditur, quia limites rectæ rationis tranſgreditur, & ideo pœnitendo ad ſe reuertitur.*

13 Quanta mercenarij. *Id eſt, ſeruientes pro mercede æterna.*

14 In domo. pa. *Id eſt, in eccleſia ſeu congregatione iuſtorum.*

15 Abundant pani. *Scilicet pane ſacræ ſcripturæ per eruditionem & pane euchariſtiæ per ſacramenti receptionem.*

16 Ego hic au. fame per eo. *Quia ſi ad populum gentilē referatur hoc dictum, patet, quod ei talia non adminiſtrantur. Si autem ad Catholicum peccatorem, patet quod talia non proficiunt homini quā diu manet in mortali peccato.*

✻ Surgam

MORALITER.

† 1 *Et diuiſit illis ſub.* Quia Deus dimittit quemlibet agere ſecundum arbitrii libertatem.

2 *Adoleſcentior filius peregre. profectus eſt.* Per multiplicationem peccati elongans ſe a patria cœleſti, ideo ſubditur.

3 *Et ibi diſſ. &c.* Bona gratuita pdēdo, & naturalia peiorādo

† *Et poſtquam conſumaſſet omnia facta eſt, &c.* Nam in regione peccati fit magnus defectus pabuli diuini.

Et ipſe cœpit egere: Nam exiſtens in mortali peccato fit egēs omni ſpirituali bono.

† *Et adhæſit vni ciuium, &c.* Id eſt, diabolo, qui ciuis eſt in regione vmbræ mortis.

8 *Et miſit illum in villam ſuam.* Id eſt, in peccatorum ſocietatem in qua dominatur ſicut in propria villa.

9 *Vt paſceret porcos.* Id eſt, immundiciæ peccata.

10 *Et cupiebat implere ventrem, &c.* De cibo porcorum qui eſt carnalitas.

11 *Et nemo illi dabat.* Quia nullus vtens ratione concedit carnaliter uiuere.

12 *In ſe autem re,* Id eſt, ad propriam cōſcientiam per rationis dictamen, a qua receſſerat ſequendo ſenſualitatem.

13 *Dixit quanti mercenarii.* Id eſt, Deo ſeruientes.

15 *Abundant pa.* Verbi diuini & Euchariſtiæ ſacramenti.

16 *Ego autem hic fame pe.* Priuatus omni bono.

8 Et

☞ satagunt, quotidianis supernæ gratiæ reficiuntur alimentis
A Sed fame perit, qui extra domum patris, id est, sine fide viuens, uitam beatam in inani philosophia inquirit.

a *Pater pec.* Et si Deus omnia nouit, vocē tamen expectat confessionis Sine periculo prodas quod scis iā esse cognitum habes causam vt pro te interueniat Christus, nec pro te gratis mortuus sit, habet & causam ignoscendi Pater, quia quod vult filius vult & pater. *Pater pec. in cæ. co.* Peccato animæ cœlestia significantur dona sancti spiritus imminuta.

† post hæc.

b *Fac me si.* Ad filii affectum qui omnia quæ patris sunt sua esse non ambigit, aspirare non præsumit sed mercenarii statum iam pro mercede seruiturus desiderat, sed nec hunc etiā nisi paterna dignatione se promereri posse testatur.

Seruus mercenarius & filius differunt.

B AMBRO. Distat inter seruum mercenarium & filium. Seruus est, qui timore pœnæ præsentis vel futurę tēperat a vitiis Mercenarius est qui spe & desiderio regni cœlorū. Filius est qui amore ipsius boni, & virtutum succensus qdqd est eis contrariū toto odio detestatur. Vnde prodigus cum ī se reuersus famis supplicia formidaret, iā seruus factus statim mercenarii iam de mercede cogitans cupiebat. Sed pater occurrens nō cōtētus minora cōcedere, vtroque gradu citius transcurso, pristinæ filiorū dignitati restituit, nec iam de mercede cōductoris, sed de hæreditate facit cogitare parentis. Vnde iste non addit ꝙ disposuerat se dicturum. Fac me sicut vnum de mercenariis tuis, cum panē non haberet vel mercenarius esse cupiebat, quod post osculū patris generosissime dedignatur.

c *Cum autem adhuc longe esset uidit il. pa. ip. &c.* Antequā intelligeret Deum, sed tamē cū iam pie eum quæreret, tamē nondum dignus operibus rediret, per verbū incarnatū anticipat filij reditum.
C Ante ad terras venit quā ille ad domū cōfessionis, ipsum verbum nō deserens, sed in verbo vsque ad peregrinationem nostrā condescendens. Brachium, i. filiū in amplexū reuertentis humiliauit. Pater super filii collum cecidit

b *Quia me iacere cognoui.* a *Qui longe recessi ad patrem. qui sub principe pecorum miserabili egestate tabesco:*

Surgām & ibō ad patrem meum: & dicam illi. Pater, peccaui 1 2 3
a *Coram angelicis spiritibus, sanctisque animabus in quibus Deus sedet*
a in cęlum & coram te. & † iam non sum dignus vocari filius
a *Sicut deliberauit ita implet.*
b tuus, fac me sicut vnum de mercenariis tuis. Et surgēs ve-
a *in ecclesia constitutus. Vbi iam peccatorum fructuosa possit esse confessio.* q *Ante oculos habet non nisi quæ diliguntur dici solent impios enim & superbos Deus non videre dicitur*
nit ad patrem suum. Cūm autem adhuc longe† esset, vidit 4
c a *Cum pro homine inducendo verbum in carnem misit.* *Ne quis impediat venientem.*
illum pater ipsius & misericordia mōtus est & accurrens † 5
in accursu præsentia in amplexu clementia. a *In ecclesia constitutus incipit peccatum confiteri*
cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Dixitque ēi
a *Quia cœlestem ierusalem reliqui.* a *Qui te deterro idola colui.* c *Cupit per gratiam fieri, quod fatetur indignum se esse per meritum.*
filius: Pater, peccaui in cœlūm & coram te. Iām non sum di-
a *Pater ex natura, ex substantia quam aliquando dedit non ergo pater iustus t² ntum*
b *Coadiutores in excolenda vinea.* c *Certificare de hæreditate immortalitatis habenda.*
d gnus vocari filius tuus. Dixit autē pater ad seruōs suos. Cīto 6
e a *Id est, vestem spiritussancti.* b *Id est signaculum similitudinis Christi & expressionem veritatis* 7
f proferte stōlam primam, & induite illum & date ānulum in 8
g a *Id est, operibus.* b *Christus vitulus saginatus omni spirituali uiritute opimus ut pro totius mundi salute sufficiat*
h mānu eius, & calciamenta in pedes eius, & adducite vītulum 9
i 10

lum cecidit, dum leue ingū suæ dilectionis sibi imposuit osculatus est eum, vt ostenderetur quod alibi dicitur *Osculetur me osculo oris sui.* Rediens osculum charitatis a patre accipit, dum per gratiam certificatur de indulgentia.

d *Dixit autem pater ad seruos.* ✣ THEOPHYLACTVS. Per seruos intellig... angelos ministratorios spiritus, qui mittuntur in ministerium, propter eos qui ... digni sunt: illi vestiunt a pe... reuertētem stolam primam, quam pri... peccaremus ... bamus, indun... scilicet incorru... nis, vel dignitat... præstat omnibu... baptismi dign... primum enim ... nos vestit, & ... sumimus hon... tis uestitum. V... seruos intellig... gelos qui mini... omnibus quæ ... pter nos fiunt, ... bus mediātibu... ctificamur, uel ... sacerdotes q... uersos per bap... vel verbū doctrinę induunt, & induūt eos Christū stolam primam. *Quicumque enim baptizati sumus in Christū, induti sumus Christum.* Et annulum dat in manū signaculū Christia... ꝙ per opera habemus, nam manus symbolum operationis est, annulus vero signaculi.

e *Cito proferte sto. pri.* Stola prima, vestis innocētiæ, i... primus homo conditus, sed post culpam se nudum ... & pellicium, id est, mortale sumpsit indumentum.

f *Anu.* Id est. signaculum fidei, quo signantur prom... cordibus credentium.

g *In ma.* Id est, operatione: vt per opera fides clarescat ... fidem opera firmentur.

h *Et calcia.* Id est, exēpla priorū munite in officio ... vt & opus ornet bene viuēdo, & cursus ad æterna ppa...

Et calciamē. Ne coluber iuadat, vt super scorpiones ... ei cōueniat. Quā speciosi pedes euā. Perdiderat enim ... tatem sponsi, & nudis pedibus Pascha celebrare nō po...

i *Addu cite ui.* Prædicate Christum & mortē eius ... vt & corde credat, occisum immitando, & ore pre... passionis sacramentum ad emundationem.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Surgam. *Per infidelitatis vel peccati derelictionem.*

2 Et ibo ad patrem meum. *Per vitæ meliorationem.*

3 Et dicam ei. Pater peccaui, &c. *Per veram fidei confessionē quantum ad populum gentilem secundum illud Ro. 10. b. Corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem quantum ad catholicum peccatorem per integram peccatorum contritionem & puram confessionem.*

4 Cum autem adhuc longe esset. *Id est, motus ad pœnitendū non tamen perfecte contritus ad quam requiritur gratia diuina præueniēs, Ideo subditur.*

5 Vidit illum. pa. *Oculo clementiæ. Sequitur.*

6 Dixit

6 Dixit autem, *Id est, ad apostolos & ecclesiæ ministros præcepit prædicare, non solum Iudæis, sed etiam Gentilibus non solum iustis, sed etiam peccatoribus.*

7 Cito proferte. *Id est, proferendam innocentiam & ... dam nunciate vere conuersis & pœnitentibus.*

8 Et date anulum in manu eius. *Id est, prædicate dan... nulum fidei per charitatem operantis.*

9 Et calciamente in pe. *Id est, sanctorum præcedentium ... pla, quia calciamenta fiunt de pellibus animalium mortuorum*

10 Et adducite uitulum. *Id est, sacramentum euchari... libus administrate, in quo immolatur Christus, qui est vitulu... natus propter gratiæ pinguedinem.*

MORALITER.

† 1 *Surgam:* De luto culpæ.

2 *Et ibo ad patrem meum:* Per conatum operandi bene.

3 *Et dicam ei, &c.* Recognoscēdo culpam & petēdo veniā.

4 *Cum autem adhuc longe esset.* Id est, attritus & non perfecte contritus, ad quod requiritur gratia Dei pręueniens. Ideo subditur.

4 *Vidit illum pater ipsius.* Oculo clementiæ.

† Et

† *Et accurrens cecidit super collum eius.* In signum rec... tionis perfectæ.

6 *Dixit autem pater ad seruos suos.* Id est, ecclesiæ mi... quibus Christus præcepit benigne recipere pœnite... confitentes.

7 *Cito proferte stolam primam, &c.* Administrādo si... siæ sacramenta vt sicut prius spiritualiter adornetur.

10 *Et adducite vitulum saginatum.* Id est, eucharistiæ ... mentum Christum continens immolatum.

† Et cal

a *Et cœperunt epulari.* Nō solū filius ꝑ quo vitulus occisus est reficitur, sed & pater & serui eius: qa refectio Dei & sanctorum est salus peccatorum. Et nota, ꝙ post datam stolā, annulum, calciamentum, vitulus immolatur, quia nisi qs prime immortalitatis induerit, nisi annulo fieri opera D uiuit, patri bene placens quæ soluitur siquidem parabolā quis expēderit quare dicta fuerit. Omnino enim qa obmurmurabāt domino Pharisæi mūdos & iustos se putātes eo quod susciperet meretrices & publicanos, ac ꝓpterea parabola ista cum his quæ ante iam dicta sunt eadem est

munierit, nisi ipsa fidem confiten prædicauerit, cœlestibus non potest interesse sacramētis.
b *Erat autem fi.* Filii, id est populus Israel, qui nec ad cœlesta idola elongauit. Neque in domo erat, quia interiora legis non penetrat, literali sensu contentus, terrena operans, terrena expectans. Hic est qui agrum emit, & quinque iuga boum, legis pressus, terrenis sensibus fruitur, & uxorem duxit, in actus carnis.
c *Et cum ve.* Appropinquat filius domū cum aliquis in po-

a Semper Christus credentibus immolatur. — Gaudium est coram Deo super uno peccatore pœnitentiam agente.

saginatum, & † occidite. † Et manducemus & † epulemur
a Per infidelitatem. b Per fidem. c Recedendo a consortio iustorum.
quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit, perierat, & in-
a Reditus matri ecclesiæ. Hæc in primitiua ecclesia, sed epulæ huius festiuitatis iam dilatata ecclesia, in orbe terrarum celebrantur.
uentus est. Et cœperunt epulari. Erat autem filius eius senior
a Id est in terrenis operibus, id est longe a consilio patris.
in agro. Et cum veniret, & appropinquaret domui, audiuit
a Symphonia est collatio quorum cuique sonorum & chorus uocum.
symphoniam & † chorum, & vocauit vnum de seruis, & in-
Propheticus sermo. a Ab extremis terræ unde maior exultatio. Vnde Cantate Deo canticum nouum, quia laus eius ab extremis terræ.
terrogauit quæ hæc essent. Isque dixit illi. Frater tuus venit,
et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia saluum illū re-
Etiam hunc bonus pater saluare cupit.
cepit. † Indignatus est autem, et nolebat introire. Pater ergo
illius egressus † cœpit rogare illū. At ille respondēs dixit patri
Quod est de uno Deo colendo.
suo. Ecce tot annis seruio tibi, nunq̄ mandatum tuū præter-

g *Ecce tot an.* HIERO. Iustitiam legis secutus, iustitiæ Dei
1 non est subiectus. † Lætemur.
Quæ enim maior est
2 iusticia Dei quam
3 ignoscere pœnitentibus?
4 h *Mandatum tuum.* Quasi non sit prætere-
5 ire, saluti alterius in
6 uidere, vel de iustitia
7 se iactare. *Nunquam præteriui, conuersatus sine querela.* Vel iactantia est, non veri- Ps. 18.c. E
tas, cui pater cōsentit sed alia ratione com-
8 pescit. Mecum es, le-
9 ge, qua stringeris, non quin peccaue-
10 rit, sed quia Deus
11 castigando semper retraxit. Vnde. Si dereliquerint filii eius

a b c d e f g

pollo spiritualiter legē intelligēs, labores seruilis operis improbat, & ecclesiæ libertatē considerat. Audit symphoniam & chorū, id est, spiritu plenos vocibus consonis euāgelium prædicare. Vocat vnum de seruis, cū sumit ad legē B aliquem de prophetis. Et cū interrogat, dū in eo scrutatur quæ sint hæc festa ecclesiæ in quibus se esse nō videt.
d *Audi.* Symphonia est diuersarum ętatum & virtutum vt variarum chordarum indiscreta concordia. Vnde. *Multitudinis creden ium erat cor vnum & anima vna.*
e *Interrogauit.* Et nunc quærit Israel cur Deus lætetur in assumptione gētium, & propter inuidiam nescit patris voluntatem & foris stat, quamuis per præcones rogetur.
f *Indignatus.* Indignabantur Iudæi & cōquerebātur, quia Deus cum Gentibus epularetur. Et adhuc de Gentiū salute indignantur nec volunt introire. Sed cum plenitudo Gentium introierit, egreditur pater ad rogandum Israel, quando manifesta erit vocatio Iudęorum.
C ✱ THEOPHYLACTVS. Hoc loco celebris mouetū q̄stio, quomodo appareat filius inuidus. q alioq viguit & seruiuit

legē meam, *& in iudi. meis nō am. &c. Visitabo. &c.* Nec mirū si patri mētitur, qui fratri inuidet: cū & in iudicio impudētius mētientur. *Nonne in no. tuo de. e. Nunquā dedisti mihi, &c.* Nullius sanguis ꝓphetæ vel sacerdotis a Romano imperio nos liberauit: & ꝓ Gētibus gloriosus sāguinis funditur. Cū amicis epulatur patre absēte, quia semper in agro, id est, in fine sæculi hœdum, id est. Antichristū immolabit. Et cum amicis dęmonibus saturabitur. Vnde dicitur. *Tu confregisti capita drac. de. e. es. po.* Aethio. id est, nolentibus conuerti, dedisti eum in quo delectentur. Ps. 72.c.
Occidisti il. vi. sa. Confitentur venisse Christū, sed inuidia non vult saluari, Sic de Iudæo & gentili. Generaliter autē de iusto & peccatore potest accipi. Sed qūo iustus inuidet fratri, nec vincitur de correctione patris? Sed omnis iustitia ī cōparatione Dei nō est iustitia: vnde Paulus quotquot ꝑfecti estis. Et alibi: Miser ego quis me li. de. c. m. huius. In sanctos autē cadit inuidia. Vnde apostoli indignat sunt pro petitione matris filiorū Zebedæi. Nec mirum, cū hoc etiā de angelis putetur. Sidera qppe nō sunt mūda in cōspectu eius F Ro. 7.d. Matth. 20.c. Iob 25.b

NICOLAVS DE LYRA.

✱ Et manducemus. *Quia in primitiua ecclesia non solū ministri ecclesiæ sumebant hoc sacramentum, sed etiā totus populus quotidie habet act. 2. f.* Et adhuc semel. *In anno quilibet Christianus tenetur refici hoc sacramento. Reficitur etiā quotidie, quia sacerdotes non solum sumunt hoc sacramentum pro se, sed etiam pro populo.*
Quia hic filius meus mor. erat. *Morte culpæ.*
Et reuixit *Vita gratiæ.*
Erat autem filius eius senior in agro. *Quia Iudaicus populus in cultu vnius Dei erat occupatus.*
Et cum. *Scilicet ecclesiæ.*
Audi. symphoniā & chorū. *Quia cū spiritussāctus descēdisset super apostolos aliosq; discipulos in die pentecostes, cœperūt laudare Deum varijs linguis, vt habetur Act. 2. a Et tūc Iudæi qui erāt in Ierusalem audientes voces eorū admirati sunt, & cœperunt quære vnde esset tanta gratia & exultatio, ideo subditur.*
7 Et vocauit vnum de ser. & īterro. quid hæc essent *Quia Petrus pro aliis respondit ostendens ꝙ erat ex donis spiritussancti qui iustificat venītes ad fidē in catholica, siue sint Iudæi, siue sint gentiles, vnde & similis gratia spiritussancti data fuit gētilibus credentibus, sicut & discipulis Christi in die pentecostes data fuerat, vt habetur Act. 10. de Cornelio & aliis gentilibus qui erant cum eo.*
8 Indignatus nolebat introire. *Quia Iudæi etiam ad fidē conuersi, fuerunt admirati quod gentiles quos prius despexerant æquarentur eis in gratia Dei, vt habetur Act 10. g. Vnde cum Petrus rediisset Ierusalem, illi qui erant conuersi ad fidem catholicam de Iudaismo, disceptabant aduersus illum, eo quod communicauerat cum illis, vt habetur Act. 11. a.*
9 Pater ergo illius, &c. cœpit rogare illum. *Quia Deus per apostolos & specialiter per Paulum ostendit rationabiliter & per scripturas. quod erant gentiles non contemnendi, sed gaudenter ad communionem fidelium recipiendi.*
10 Ecce tot annis seruio tibi. *Sub lege Moysi.*
11 Et nunquam mandatum tuum præterini. *Scilicet mandatum de cultu vnius Dei. Licet enim multi de Iudæis fuerant Idololatræ, tamen aliqui semper remanserunt in fide & cultu vnius Dei & illi possunt dici populus Iudaicus, sicut & frequenter pars nominatur nomine totius.*

✱ Et nunquam

MORALITER.

† *Et cœperunt epulari, &c.* Quia peccator vere pœnitens de peccatis ad mēsam Christi recipitur cum aliis Christianis.
4 *Erat autem filius eius senior in agro.* Per quem significatur Christianus perseuerans in iustitia, remisse tamen operando & talis aliquando miratur, ꝙ Deus magis respicit peccatorem conuersum dando ei virtutem fortius operādi sicut dedit sancto Bonifacio Martyri Et talis admiratio indignatio dici potest large loquendo, quia parabola quæ est q̄dam similitudo, non semper currit omni modo. Pater autem amouet hanc admirationem seu indignationē, quādo Deus per se vel per aliū ostendit isto, quod quicquid operatur, iuste fit, licet hominibus aliquando aliter videatur:

A

cius,& circa angelos ſuos peruerſũ qd intellexit. *Omnia mea tua ſunt.* Omnia, nõ ſemper ad totũ, ſed ad partẽ maximam refertur. *Vt omnes declinauerũt, ſimul inti. facti ſũt Omnnes q ve nerunt, fu. ſunt Omnibus omnia factus ſum. Omnes quæ ſua ſunt quę Omnia mea tua ſunt;* Non angeli, ſed lex & prophetæ, quamquam illi nil negauerit quẽ ad eſum hortatur vituli.

Pſa.13.a. Io.10.d. 1. Cor. 9.d.

a *Nunquã. &c.* Hoc non de omnibus ſed de his tãtum qui ad idololatriam nunquam verſi ſunt, qui etſi temporalia quærebant, ab vno Deo tamen ea deſiderabant.

b *Deuorauit ſubſtãtiam ſuam cũ meretricibus venit, occidiſti. &c.* Meretrices ſunt ſuperſtitiones gentilium, cum quibus ſtantiam diſſipat, qui relicto connubio verbi Dei cum mone fœda cupiditate fornicatur.

c *Fili tu ſemper mecum es.* Non quaſi mentientẽ redarg[illegible] ſed ſecum per[illegible] rantiam eius app[illegible] bans, & ad perf[illegible] tionem potiori[illegible] xultationis inuit[illegible]

d *Omnia mea.* In æterna beatit[illegible] ne, & omniũ ſi[illegible] la, & ſingulorũ [illegible] ma Noſtra ſunt [illegible] perſona ad vidẽ[illegible] Noſtra erunt a[illegible] lia ad conuiuẽ[illegible] Noſtra erunt [illegible] riora ad dominandum. Sicut enim cupiditas nihil ſin[illegible] guſtia, ita nihil cum anguſtia charitas tenet.

Id eſt, nunquam te mihi ad refectionem dediſti, eo ipſo quod te hœdum id eſt, peccatorem, & legis prophanatorem exiſtimaui. a Hoc ex perſona gentium plebe. Vel ex perſona populi Ieroſolymitani cum alijs tribubus Iſrael.

a iui: & nunquam dediſti mihi hœdum, vt cum amicis meis e- 1
b pularer: Sed poſtquam hic filius tuus, qui deuorauit ſubſtantiam ſuã cum meretricib. venit, occidiſti illi vitulum ſaginatum. At ipſe dixit illi: Fili tu ſemper mecum es, & omnia mea 2
c
d tua ſunt. Epulari autem & gaudere oportebat, quia frater 3 tuus hic mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus eſt.

a Si deſinis inuidere.

B

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et nunquam dediſti mihi. *Qui toto tempore legis Moſ. dicæ nunquam tantum beneficium datum fuit populo Iudaico, quantum datum eſt tempore euangelij gentili populo ad fidem conuerſo, ideo omnia beneficia illius temporis modica ſunt & quaſi nullius reputationis reſpect um beneficiorum nouæ legis:*

2 Fili tu ſemper. *Quia ſemper aliqui de iudæis adhiſerũt Deo per fidem, & multi ex eis receperunt fidẽ Catholicam, qui ſunt participes beneficiorum nouæ legis. Ideo ſubditur.*

3 Et omnia. *Cætera patent ex prædictis. Si autẽ referat iſta parabola ad iuſtum & peccatorem reuertentẽ, ſic filius ſenior exiſtens in agro eſt homo à iuuẽtute ĩ operibus virtuoſis exercitatus. Iunior autem filius eſt peccator pœnitens, qui diu malè vixit & aliquando datur à Deo maior gratia, & per conſequẽs maior gloria, quã ii bene vixit a iuuentute. Sicut patet de ſancto Bonifacio martyr põteſice, qui iuuẽtus in ſtupro pœnituit, et paſſus eſt ſub Diocl[illegible] cuius feſtum colit Eccleſia Romana 2. idus Maij, de quo iu[illegible] quando admirantur. Quæ quidem admiratio poteſt dici quaſi [illegible] gnatio, inquãtum talis nõ videtur dignus tãto bono. Sed Deus pacificat hanc indignationem, quãdo oſtendit per eruditionẽ v[illegible] ſpirationem quód hoc non prouenit ex parte peccatoris pœnit[illegible] ſed ex infinita bonitate Dei conferentis ſecundum vera ſua iu[illegible] facultatem humanam omnino tranſcendentia. Et ad hanc inte[illegible] poteſt de facili litera applicari.*

C

CAPVT XVI.

a Dicebat. ✻ THEOP. Oĩs parabola obliq: & figurato modo rerũ quarũdã naturã manifeſtat, non per oĩa rebus illis aſſimilata ꝑpter quas aſſumpta eſt. Idcirco non oportet omnes parabolarũ partes, curioſius ĩqrere, ſed quatenus apparent propoſito vtiles, reliquæ enim ſinendæ ſunt, quaſi parabolam cõtexentes, & nihil ad propoſitum conducentes, quomodo & in propoſita parabola faciendum.

Poſtquam tribus parabolis murmurãtes de pęnitẽtiũ receptione redarguit, ſupponit duas parabolas de danda eleemoſyna & ſequẽda parſimonia. Et cõgrue poſt pœnitẽtiã de eleemoſyna ſub[illegible] Iuſte enim a Deo pœnitentes miſericordiã expectat [illegible] gẽti fratri miſericordiã ꝑſtat Monet ergo apoſtolos a[illegible] mẽtiã. q. d. *Dimittite & dimittetur vobis, date & dabitur v[illegible]*

b *Ad diſcipu.* Quia Phariſæi ſuperbi & auari ſicut pete[illegible] veniam, ita eg[illegible] bus pecuniam [illegible] bant, ideo [illegible] nunc ad illos [illegible] illis audient[illegible] diſcipulos de [illegible] te verba facit.

c *Homo quidã.* [illegible] licus proprie, [illegible] cuſtos, ſed po[illegible] hic pro Oecon[illegible] id eſt, diſpens[illegible] qui vniuerſam [illegible] ſtantiã domus diſpenſat. In hoc ꝗppe diſpẽſatore nõ [illegible] imitat[illegible]

†delatus

CAPVT XVI.

Dicebat autem & ad diſcipulos ſuos: Homo 1
a quidam erat diues qui habebat † villicum 2
b & hic † diffamatus eſt apud illum: † quaſi 3 4
c diſſipaſſet bona illius, & vocauit illum, et 5 6

a Hæc accuſatio fit, quando non exercet opera pietatis erga illos quibus debuit.

a Diſſipatio eſt uel quando male congregatur, uel non bene expenditur. b Vocat quando incutit timorem æternæ damnationis.

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XVI.

✻ 1 Dicebat aũt, &c. *Poſtquam deſcripta eſt pœnitentiũ receptio benigna, hic cõſequenter deſcribit eorũ ſatisfactio cõdigna, quæ potiſſimè eſt ꝑ eleemoſynarũ largitionem, ſecũdũ illud Dan. 4. c.* Peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperũ. *Et ad hoc ſaluator inducit primo parabolã. Secundo, rẽ geſtã. Secunda ponitur ibi:* Homo quidã erat diues. *Circa primũ, primo ponit Chriſti eruditio. Secundo Phariſæorum deriſio, ibi:* Audiebãt aũt. *Prima in duas, quia primo ponit parabolæ narratio. Secundo, ipſius ad propoſitum applicatio, ibi:* Et ego vobis dico. *Circa primũ ſciẽdum ꝙ ad hoc inducitur parabola, vt per hoc intelligatur, ꝙ ſicut diſpenſator faciens curialitatẽ de bonis domini ſui, receptus dic[illegible] in domib. illorum quib. fecit, ſic diuites huius mundi, ſi de bonis Dei ſibi traditis ad diſpenſationem dent pauperib. recipiẽtur in d[illegible] ſorum, quæ eſt cœlum, ſecundum illud Matth. 5. a.* Beati pau[illegible] ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.

Diuiſio.

2 Homo quidam. *Id eſt, ipſe Deus pro nobis humanatus*

3 Erat diues. *Secundum ꝙ dicitur 21. propoſitione libri de [illegible] Primum eſt diues per ſe ipſum, & non eſt diues maius. Et Pſa[illegible]* Gloria & diuitiæ in domo eius.

4 Qui habebat villicum. *Id eſt, diſpẽſatorem cui tradid[illegible] temporalia ad diſpenſandum.*

5 Et hic diffamatus. *Quia nihil latet eum.*

6 Quaſi diſſipaſſet, &c. *Quia frequenter contingit, quòd* ✻ *huius*

MORALITER.

† 1 *Dicebat aũt, &c.* Parabolam iſtam literaliter expoſui de mala diſpẽſatione bonorum fortunæ. Nunc aũt eã exponã de mala diſpenſatione bonorum naturæ, quæ ſunt claritas intelligẽtię, capacitas memorię, viuacitas ſenſuũ exte[illegible] & integritas & ſanitas membrorum, quib. homo põ[illegible] & male vti. Et malus vſus, eſt diſpenſatio mala, & ta[illegible] ior altera, quanto bona naturalia; bonis fortunæ ſun[illegible] ra. Propter quod a domino iuſte reprehenditur, dic[illegible] ✻ Q

D

A …itandum debemus sumere.s. vt fraudulenter erga Deū …amus·Sed e contrario istæ similitudines dantur,vt intel…gamus,si laudari potuit a dño,cui fraudem faciebat,quā… magis placet Deo,q secūdum eius pceptum opera illa fa…. Nec reprehēdit villicus, in quo discimus, non ipsi esse …mini, sed potius …enarum dispensa…res facultatum. Et …o licet peccaue…; tamen quia sibi … posterum ex in…dgentia rerum do…ini quæsiuit auxi…,prædicatur.

poterit accipi. Quisquis indigētiam pauperis vel ex dimidia vel ex quinta parte alleuiat misericordiç suæ mercede donādus est. Vel si accipiatur, vt cum Iudæi decimas dederint sacerdotib. & Leuitis suis, super iustitiam eorum abundet iustitia ecclesiæ Christi. Et cum illi decimas isti dent dimidias: sicut Zacheus fecit de bonis suis, vel duplicent illorum decimas dado quintas.

ALLEGORICE. …llicus est, cui De⁹ …quas pecunias ad …ogandum pauperi…s commisit. Qui …ogitat talem villi…cionem cum vita … finiēdam, magis …amicis acquiren…,quam de congre…adis diuitiis ptra…t. Intelligens fini… vita ista nō esse ei …lum, vt terram suā … iota cōpūctione …fliat ad ferendum …ctum. Et ibi etiā …fusibile erit mē…cā,eo modo quo …ndicabunt fatuæ virgines

Dum uiuis cogita qualiter debeas operari.
ait illi: Quid hoc audio de te? † Redde rationem † villica-
A tempore mortis. Timore perterritus.
tionis tuæ: † Iam enim non poteris villicare. Ait autem
Vt pœnas euitem.
villicus intra se: Quid faciam, quia Dominus meus au-
fert a me, villicationem? Fodere non valeo, mendicare
Tempore huius uillicationis.
erubesco. † Scio quid faciam, vt cum amotus fuero a † vil-
a Illi quibus misericordiam impendero.
licatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaque
singulis debitoribus Domini sui, dicebat primo: Quan-
a tum debes Domino meo? At ille dixit: Centum † ca-
dos olei: Dixitque illi: Accipe † cautionem tuam, et se-
Dimidiam partem dimittit.
de cito, scribe quinquaginta. Deinde alio dixit: Tu vero
quantum debes? Qui ait: Centum Choros tritici. Ait illi. Ac-
a Quintam partem dimittit.
b Non de fraude, sed de prouidentia, quamuis peccantem laudat.
b cipe literas tuas, & scribe octoginta. Et laudauit dominus vil-
c licum † iniquitatis, quia prudenter fecisset, quia filii huius
Carnalis.
seculi prudentiores filii lucis in generatione sua sunt. Et ego

†
1
2
3 b *Et laudauit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fe.*
4 Si dispēsator iniqui
5 mammonæ dñi vo-
6 ce laudatur, ꝙ de re
7 iniqua sibi iustitiam
8 præparauit, & passus
9 dispendium, tamen laudat prudentiam eius non ꝙ aduersū dominum fraudulēter egerit, sed ꝙ pro se prudenter fecerit quanto magis Christus, qui nullum dānum sustinere pōt,
10 & pronus est ad cle-
11 mētiam, laudabit di-
12 scipulos, si in sibi cre-
13 ditos misericordes
14 fuerint.

† Oeconomiæ, dispēsationis.

† Oeconomia dispensatione.

E

† batos
† litera

a *Centum cados.* Cadus Græce, amphora dr̃ Latine conti…es tres vrnas. Chorus modijs 30. impletur. Simpliciter sic potest

c *Quia filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt.* Cuius quisq; opera agit, eius & filius dicitur, vnde; *Filij huius.* Id est, tenebrarum, & filij lucis æterne vitæ.

Facite

F

C

NICOLAVS DE LYRA

…lius mundi, & maxime ecclesiæ ministri, quib. tradita sunt bona tē…ralia ad exponendum in pijs operibus, frequenter consumunt ea in …itis, & superfluis contra voluntatem domini tradentis talia eo…n dispensationi.

Redde rationem villicationis tuæ. *Quia de omnib. sibi tra…is Deus exiget rationem vsque ad minimum quadrantem.*

Iam enim non poteris villicare. *Quia omnia a te auferen…r in morte.*

Ait autem villicus intra se: Quid faciam, qa dominus …eus aufert a me villicationem. *Quia aliquando contingit, ꝙ …ites huius mundi male consumentes bona sibi tradita, timore mor…s ducuntur ad pœnitentiam, & ad cogitandum de vita futura.*

Fodere non valeo. *Id est, proprio labore, & pœnitentia nō pos…m satisfacere de peccatis, & venire ad vitam beatam.*

Mendicare erubesco. *Quia verecundum debet esse huius mū…i diuitibus petere à pauperibus & religiosis suffragia spiritualia, … non rependere eis in temporalibus bonis.*

Scio quid faciam. *Quia bona temporalia eis distribuam.*

Vt cum amotus fuero a uillicatione. *Scilicet in morte.*

Recipiant me in domos suas. *Id est, per eorum suffragia & …erita recipiar in vita beata.*

Conuocatis itaque singulis debitorib. domini sui. *Quia …ligiosi & pauperes quantumcumque iusti, sunt debitores Dei: In hoc tñ tenet ista parabola, ꝙ sicut iste qui curialis fuit creditorib. de bonis domini sui; recepit ab illis curialitatem quib. fecerat. Sic diuites huius mundi si bona eis tradita pauperib. dispensent per hoc de offensis satisfaciunt; Parabola enim similitudo est. Similitudo enim non semper currit quatuor pedibus, imo si teneret in omnib. iam non esset similitudo, sed magis identitas.*

10 Et laudauit dominus villicum iniquit. *Nō de fraude, sed de prudentia. Sic diuites huius mundi non sunt laudabiles de consumptione bonorum in illicitis actib. sed de hoc si prudēter se conuertunt ad distribuendū bona in pijs operib. vt per hoc prouideāt sibi in vita futura, quia sola eleemosyna est comes defunctorum, secundum ꝙ dicit beatus Augustinus.*

11 Quia filij huius seculi. *Id est, homines temporalibus intenti.*

12 Prudentiores. *Id est, magis astuti sunt, & feruidi in temporalibus negocijs agendis.*

13 Filijs lucis, *Id est, quam homines spiritualibus deputati sint in negocijs spiritualibus. Et hoc videmus ad sensum frequenter accidere. Cuius vna ratio est corruptio naturæ, propter quam homo pronior est ad malum quam ad bonum. Alia ratio est, quia bona terrena sunt sensibilia, & ideo fortius mouent animum, quia bonum non mouet nisi, vt cognitum, secundum ꝙ dicit Augustinus; Inuisa diligere possumus incognita autem nequaquā: sensibilia autem bona sunt magis cognita quam spiritualia, quia sensibilia sunt cognita per experientiam sensu illa autem solum per fidem.*

Prudentia filiorū huius seculi. dupleꝯ

14 Et ego vobis dico. *Hic ponitur prædictæ parabolæ applicatio, cum dicitur,*

✻ Facite

MORALITER,

Quid hoc audio. Hoc autem dominus ei dicit, quando terrorem mortis immittit.

Ait autem villicus intra se: Quid faciam quia dñs meus, &c. Hoc autem dicit, quando non solum mortem timet corporalem, sed etiam æternam.

Scio quid faciam. &c. Id est, per alios bonos procurabo mi… salutem.

Conuocatis itaque singulis debitoribus dñi sui, dicebat pri. &c. …ēs autem quantumcūq; iusti, sunt debitores Dei. Homo vero donatus prædictis naturalib. bonis, de cursu communi abundans est in fortunæ diuitijs, quarum tamen non est dominus, sed dispensator, & ideo qñ de illis dat pauperib. donat de bonis domini sui, & per eorum merita acquirit salutem sibi ideo concluditur.

10 *Et laudauit dñs villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset.* Dicitur autem, villicus iniquitatis propter dissipationem bonorum naturæ, sed laudatur à domino, qa prudenter dispensauit bona fortunæ, propter quod inducit alios ad simile, dicens.

a *Facite vobis.* Mammona lingua Syrorum diuitiæ iniqtatis qa de iniquitate collectæ sunt. Si ergo iniquitas bñ dispẽsata vertitur in iustitiã, quanto magis epulæ diuini sermonis in quo nulla est iniquitas, bonum dispensatorem leuãt in cœlum. Vnde sequitur *Qui fidelis est in mini. &c.*

A Mãmona

b *Qui fide.* In pecunia cum paupere participanda.

†14. q. 5. c. qui habetis.

✻ THEOPHYLACTVS. Minimũ vocat terrenas diuitias, & reuera paruas immo quæ nihil sũt qñquidem trãsitorię sunt, multo vero cælestes, vt pote semp duraturas & qb. semp accedit, q vero in his terrenis diuitiis iniustus apparuerit, & sibi vendicat, quæ in cõmunem vsum fratrum sunt cõcessa, neq; illo multo dignus inuenietur, sed sicut iniustus repudiabitur.

Minimo

†Ma. 6. c

B

Et in maiori fidelis est. Adhærẽs creatori & cum eo spũs vnus effectus. Sed qui temporalia, quę possidet, non bene dispensat, ęternorum sibi gloriam de qua tumet, euacuat. Si. n. nõ diligit fratrem quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Et si habens substantiam, viderit fratrem egentem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

†Io. 4. d

c *Si ergo, &c.* Qui non dat fratrib. ad vtendum q̃ a Deo p omnib. est creatũ, iniquus erit in spiritualipecunia diuidẽda, vt non pro necessitate, sed pro personis doctrinam domini diuidat.

d *Et si in alieno.* Si carnales diuitias quæ labuntur, non bene dispensatis, veras. & ęternas diuitias quis dabit vobis?

e *Nemo seruus* Corripiens auaritiam dicit amatores pecunię Deũ amare nõ posse. Qui ergo Deum amat pecun[iam] cõtemnit. Non volet. n. simul transitoria, & æterna di[lige]re. Qui æternitatẽ diliget tpalia in vsu, non in affectu [pos]sidet. Ideo dẽtis fideliter distribuere, vt dñi tpalium no[n] serui, qa simul potestis seruire [Deo] & pecuniæ.

f *Aut vni adhærebit.* AVGVS. Non [ea]dem diliget. Nemo enim diligit diabolum, sed sua cupiditate implicitus, ei hæret, vt si quis [alie]næ ancillę cõiũ[gio] patitur seruitu[tem] non diligit eum [cu]ius ancillam dil[igit].

Et alte. Non qđ c[ontem]neat. Nullius. n. [con]scientia Deum [contem]nere potest, sed cõt[em]nit dum minas [eius] suis cupiditatibus postponit, & de[bo]nitate eius, & in[dig]nitate sibi bla[ndi]tur.

g *Non potestis seruire, & mammonæ.* Non ait habere diuitias, sed seruire [...] uit, qui custodit, vt seruus, sed qui seruitutis excussit iug[um] distribuit vt dominus. Qui seruit Mammonę, illi vt iq; [ser]ui, qui merito suę peruersitatis rebus istis præpositus, [prin]ceps mundi a domino dicitur.

h *Audiebant aũt.* Monebat dñs scribas, & Pharisæos ne[c su]perbe sapere, non de sua iustitia pręsumere, sed peccato[res] pęnitentes suscipere; & sua q̃ forte inciderent peccata e[lee]mosynis redimere. Sed illi pręceptorem misericordiæ [hu]militatis, & parsimoniæ, deridẽt, quasi minus vtilia, & [quasi] quam facienda noxius imperaret, vel certe vtilia, sed a[d] perfecta superfluus ingereret. Vnde eos redarguit.

a Non quoslibet pauperes sed eos qui possunt vos recipere in æterna tabernacula.

a vobis dico. † Facite vobis amicos de mammona iniquitatis,

vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui 1 2

a In carnalibus in Vsus fratrum bene expensis. b In spiritualibus erogandis.

fidelis est in minimo, & in † maiori fidelis est, & qui in † mo- 3

Qui non dat fratribus.

b dico iniquus est, et in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo 4 5 6

a Id est, in diuitiis, quibus præest iniquus mammon, vt de eis tentet homines. Id est veræ vitæ gaudia vel virtutes, quibus ad vitam ueritur.

c mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet 7 8

a Alienum est a uobis quidquid seruili est, quia præter naturam. b Ea quæ proprie homini deputata sunt Christus est, quia uita nostra est.

d vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis 9 10

e dabit vobis? † Nemo seruus potest duobus dominis seruire, 11

a Inter se diffidentibus Nihil medium. b Diabolum. c Deum Diabolo.

f aut enim vnum odiet, et alterum diliget: aut † vni adhærebit, 12 13

a Deum cuius mandata postponit & diligit naturaliter. Exponit qui sint duo domini

g et alterum contemnet. Non potestis Deo seruire, et mammo- 14

a Intelligentes parabolam aduersus se dictam, & carnalia pręsentia spiritualibus futuris quasi incertis præponentes.

h næ. Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant auari 15

e *Nemo*

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. *Mammõ est nomen dæmonis tentantis de diuitijs male acquirẽdis, & ideo nomen eius ad diuitias significãdas deriuatur, & potest esse primæ vel tertię declinationis, dicendo mãmona mammonæ, vel mammon mammonis. Facere igitur. amicos de mammonia iniquitatis, est dare diuitias pauperib. quæ dicuntur mammona iniquitatis, quia frequenter ad iniquitatem inducunt, & implicant, non tamen per se, sed ex abusu hominum, vnde dicit Ambr. Sicut diuitiæ impedimenta sunt reprobis; ita probis sunt adiumenta virtutis.*

Aliter ẽt potest exponi de diuitiis iniquo affectu vel malo actu acquisitis, de quib. potest tamen eleemosyna fieri, vt de acquisitis per meretricium, & huiusmodi. Dare igitur talia, pauperibus est facere sibi amicos de mãmona iniquitatis, id est, de diuitijs iniquo actu vel affectu acquisitis. Si autem in iusto titulo acquirantur vel possideantur diuitiæ, de eis non dẽt dari eleemosyna, sed est restitutio faciẽda.

2 Vt cum defeceritis *A præsenti vita.*

3 Recipiant vos in æter. *Id est, per suã merita, & suffragia impetrent apud Deum vos finaliter recipi in beata vita.*

4 Qui fidelis est in mini. *Bona minima sunt temporalia. Similiter sunt aliena a nobis, quia sunt extra nos. Bona autem spiritualia, sunt bona maiora, sunt ẽt nostra, quia non possunt auferri a nobis, nobis nolentib. Dicit igitur saluator.* Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est. *Quasi dicat qui bona tẽporalia quæ sunt minima fideliter dispensauit per eleemosynarum largitionẽ, dignus est, vt sibi committatur dispensatio spiritualium, quæ sunt maiora, quia fidelitas dispensationis primæ est argumentum fidelitatis secundæ.*

5 Et qui in modico iniquus. *Bona temporalia (quę mo[dica] sunt,) in illicitis consumendo, aut male retinendo.*

6 Et in maiori iniquus est. *Id est, in dispensatione bonorũ [spi]ritualium quę maiora sunt, quia infidelitas prima est argument[um] infidelitatis secundæ. Ideo sequitur.*

7 Si ergo. *Temporalia male dispensando, quæ sunt magis bo[na se]cundum apparentiam, quam secundum veritatem.*

8 Quod verum est. *Id est, bona spiritualia, quæ sunt vera b[ona].*

9 Quis credet vobis? *Id est, tradet vobis administrandum, [qua]si dicat nullus sapiens. Et ideo tales si promoueantur in ecclesia [non] est ex Dei ordinatione, sed magis permissione.*

10 Etsi in alieno. *Id est, in temporalibus, quæ sunt aliena a [no]bis, vt prædictum est.*

11 Quod vestrum est. *Id est, bona spiritualia, quæ sunt h[abi]tibus intrinseca, vt prædictum est.*

12 Quis dabit vobis? *Scilicet ad dispensandum, quasi dicat [nul]lus sapiens hoc faceret.*

13 Nemo seruus potest duobus dominis seruire. *Sc[ilic]et contrarijs, ideo sequitur.*

14 Non potestis Deo seruire, & mammonæ. *Id est, ob[edi]re Deo & diabolo, tentanti de diuitijs male acquirendis, & male [dis]pensandis.*

15 Audiebãt aũt. *Hic consequenter ponitur Pharisæorum [deri]sio irrationabilis. Secundo eorum confutatio rationabilis, ibi. E[t ait] illis. Primum ponitur cum dicitur.* Audiebant au. *Quasi ir[ratio]nabiliter loqueretur. Tum quia Abraham fuit diues valde, vt [habe]tur Gene. 13. a. & multi alij, qui Deo seruierunt, & placuer[unt].*

✻ *Tum q*

MORALITER.

† 1 *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, &c.* Id est, de tẽporalibus diuitijs. Quæ sic nominantur, non quia sunt malæ secundum se, sed quia frequenter sunt occasio mali. 1 Timot. 6. b. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua quæ mergunt hominem in interitum, & perditionem.*

15 *Audiebant au.* Auarus. n. liberalem dicit prodigum [...] hr. 4. Ethic. & per consequens dicit eum deridendum [tan]quam stultum propter quod Pharisæi, qui erant auari [deri]debant Christum, eo quod laudabat dispersionem bo[norum] temporalium.

† *Om.*

Et ait,&c. qui iu. Dū peccatores quasi infirmos & despera s contēnitis, & vos perfectos in oib. cunctaq; fragilitatis pertes, eleemosynarum remedio non egere creditis. Sed c tumoris altitudo q̄ iuste damnanda sit, videt ille q illu inat abscondita tenebrarum, & manifestat ɔsilia codiū. non torpenti lentescit affectu. Est ergo fidei religiosa v olē tia, segnicies criminosa. Faciamus ergo vim naturæ, vt non ad terrena demergat, sed ad superna se erigat.

d Facilius est. Quamuis dicam, lex & prophetæ vsq; ad Ioannē tñ non prędico legis destructionem: qa facilius maxima mūdi elementa q̄ minima legis præcepta transire, quia etiam illa quę leuia vel superstitiosa videntur non vacent a sacramentis spiritualibus quando omnia & in euangelio recapitulentur. Et tamen lex & prophetæ vsq; ad Ioannem qa non potuit vltra venturum ɔphetari, quem claret venisse testimonio Ioannis.

Lex & prophetæ. Disputatēm contra philargyriam deridebant, quasi ɔtrium legi & prophetis: cū in lege multi diuites Deo placuerunt, cum lex suis obseruatoribus bona terræ promittat, qui succurrit docens distantiam esse inter legem & euangelium: qa in lege carnalibus propter terrena præcipiunt minora, & in euangelio spiritualibus propter cœlum præcipiuntur maiora. Ideo in euangelizatione regni addit.

a &. † deridebant illum. Et ait illis: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra, quia
1
2
a Vestra altitudo displicet Deo & in hoc ne defendatis vos per legem, quia lex uestra iam amisit statum.
3
b quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum
4
a Vbi temporalia dabantur. b Qui pœnitentiam & uita austeritatem uerbo & exemplo propter cœlestia docebat. Qui est finis legis & initium gratiæ. c A tempore eius.
5
c Lex & prophetæ vsque ad Ioannem: † ex eo regnum Dei
6
Superueniens.
d euangelizatur, & omnis in illud vim facit.† Facilius est autem
Non soluo legem. Sicut in hoc uno apparet si & de aliis intelligite.
7
e cœlum & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere. † Omnis qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœ-
8
9
a Matthæus excepta causa fornicationis. b Quasi ignotus apud Deum nomine non designatur.
f chatur: & * qui dimissam à viro ducit, mœchatur. Homo qui-
10
11
a Hoc nisi ad inanem gloriam. Ecce uoracitas.
g dā erat diues qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur
12
13

† Matth. 11.b.

† Ex tūc, ex illo tempore.

† Matth. 5.b.

e Omnis qui. AMBRO. Non omne coniugium est a deo. Non enim gentilib. Christianę copulantur cum lex prohibeat. Vbi est impar coniugium, lex Dei non est.

f Homo qui. Cōtra derisores auaros ꝙ proposuit exemplo astruit, s. quod diues apud inferos torquetur, qui Lazarum non fecit sibi amicum, a quo posset recipi in æterna tabernacula, & magis videtur narratio quam parabola.

g Qui induebatur purpura & bysso. GREGOR. Purpura color regij habitus est ɔchis marinis ferro circūcisis emissa. Byssus genus lini candidissimi & mollissimi. Si cultus præciosarum vestium culpa non esset, sermo Dei non tā euigilanter exprimeret, ꝙ diues purpura & bysso indutus apud inferos irremediabiliter torquetur: nec reprehēditur diues, quod aliena rapuerit, sed quod non erogauerit quid ergo illi erit, qui aliena rapit? Hoc ēt hunc inferno tradidit, quia in sua felicitate timidus nō fuit, quia percepta dona ad vsum arrogantiæ

Purpura
Byssus.

* THEOPHYLACTVS.] Videnī hic separatim dicta, & superiorib. non cohærere, sed attendenti videbuntur nō aliena ɔspectanea, nam quia ipse paupertatem in superiorib. docuerat vocando diuitias iniustum Mammonam, lex vero benedictionem & in diuitiis det, & prophetæ bona terræ promittebant, vt ne quis dicat ei irridens sicut Pharisæi, quid tu dicis? contrarius es legi? illa & in diuitijs benedicit tu paupertatem doces? propterea dicit. *Lex & prophetæ vsque ad Ioannem.* Et bene quidem docebat ita auditorum infirmitate postulante.

Et omnis.] Magna vis est cū de terra genitus cęlū quærit possidere per virtutem, ꝙ non potuit tenere per naturam, etiam linguas ēt deridentium cōtēnit, sicut dñs irrisus est à Pharisæis. Omnis qui vim facit, vehemēti studio ɔroperat, non

NICOLAVS DE LYRA.

* tum quia lex vetus & prophetæ inducebant ad seruitutē Dei promittendo abundantiam tēporalium, vt patet in multis locis ve. test. Pharisæi tamen ista inducebāt ad defensionē suæ auaritiæ.] Male etiā inducebant, quia illi qui bene vtuntur diuitijs non seruiunt eis, nec dæmoni de eis tētanti, sed magis è cōuerso diuitiæ eis seruiunt, quia sunt eis iuuamenta virtutis, vt prædictum est. Tales autem fuerunt Abraham & alij diuites qui Deo seruierunt & placuerunt.] Similiter lex & prophetæ seruientibus Deo non promittebant abundantiam temporalium, tanquam principale præmium cum sint minora bona quam actus meritorij: præmium at principale est maius bonū, cum sit finis actus meritorij, & finis semper potior est his quæ sunt ad finem ordinata. Et ideo vbicunque in sacra scriptura pro actibus virtutum promittuntur bona temporalia, sub illis intelliguntur bona spiritualia & æterna tanquam principaliter promissa, neque temporalia sic promittuntur ad malum vsum, sed ad bonum.

1 Et ait. *Hic consequenter ponitur Pharisæorum confutatio. Et primo dicta confutatio ponitur. Secundo dubium remouetur. ibi. Facilius. Primo igitur ponitur Pharisæorum confutatio, cum dicitur.*

2 Vos estis. *Auaritiam vestram prædicto modo colorando false.*

3 Deus au. *Id est, iniquitatem ibi latentem.*

4 Quia quod. *Id est, apparens iustitia & non existens.*

5 Abominatio est. *Aut secundum quod dicit beatus Hiero, Simulata sanctitas duplex est iniquitas.*

6 Lex &. *Non quod lex vel prophetia defecerit, sed quia extunc perfectio euangelica prædicari incœpit quæ inducit ad contemptum temporalium propter amorem spiritualium & cœlestium, tanquam propter maius bonum expeditius consequendū vnde dicitur libero de ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cū dispensatione erogare, melius est tamen intentione sequendi Christū, totum simul donare & absolutum a sollicitudine cū Christo egere. Sed quia ad hoc requiritur magnus conatus liberi arbitrij: Ideo sequitur.*

7 Et omnis in il. *Quia homo nutritus & assuetus in amore bonorum temporalium, non potest talia contemnere propter Deum, nisi sibi quandam violentiā faciat: quia consuetudo quasi iam natura est Illa autem quæ contra naturam sunt, sunt aliquo modo violenta.*

8 Facilius. *Hic remouet dubiū, quia dixerat saluator.* lex & prophetæ. *Possent aliqui credere quod ista essent per Christum annihilanda quod non est verum imo per Christum fuerunt impleta, & imperfectio eorum amota, vt plenius declaratum fuit Ma.5. & hoc est quod dicit saluator.* Facilius est, &c. *Et ad hoc inducit vnum exemplum dicens.*

9 Omnis qui di. *Lex enim permittebat repudium vxoris nō tamen sicut licitū, sed propter maius malū euitandū, vt declaratū fuit Deu.24 a. & Mat.10.b. Et ideo Christus imperfectionem legis amouit, quādo indissolubilitatem matrimonij ostendit di.* Omnis qui di vxo. &c *Et patet sententia ex dictis Matthæ.19.b.*

10 Ho. qui. *Hic inducit exemplū ad prouocandū homines ad opera misericordiæ ex diuite damnato propter defectū pietatis & misericordiæ & non dicitur hic quod sit parabola, quia secūdū doctores est narratio rei gestæ. Dicit ergo.* Homo quidam. *Secundum quod dicit Grego. non exprimitur nomen eius, quia non erat a Deo cognitus per approbationem, secundum quod dicit saluator reprobatis Mat.7 d. Nunquam noui vos, Discedite a me omnes. &c.*

11 Erat di. *Ecce superfluitas in censu.*

12 Qui indue pur. *Ecce excessus in vestitu,*

13 Et epulaba. &c. *Excedens in victu.*

* Et erat

MORALITER.

9 *Omnis qui dimittit.* Vxor nullo modo dimittēda est sapiētia. Sap.8.a Et quæsiui sponsam mihi eam assumere, &c.

10 *Homo quidam erat.* Hoc exposui literaliter de diuitijs fortunæ, quia s̄m doctores catholicos non ponitur hic parabola, sed narratur res gesta, nunc aūt exponi pōt de diuitijs naturæ prædictis. Et quia talis communiter est etiam diues in temporalibus & superbus. Ideo subditur.

12 *Qui induebatur purpura & bysso.* Ecce pompa vestium.

13 *Et epulabatur quotidie splendide.* Per excessum victualiū.

A arrogantiæ inflexit, quia viscera pietatis ignorauit, quia præcepta precio redimere noluit.

✠ THEOPHYLACTVS. Diuitem hoc loco in parabola absq; nomine assumpsit vt pote qui neq; dignus sit qã Deo nominetur, sicut & per prophetã dicit: *Non memor ero nominum illorum per labia.* (Psal. 6.)

Nomen autem pauperis memorat iustorum enim nomina in libro vitæ scripta sunt.

(† porrectus erat ad vestibulum.)

a *Et erat quidam.* Si qua reprehensibilia in pauperibus videmus, dispicere non debemus, quia fortasse quos morum infirmitas vulnerat medicina paupertatis curat.

(† Et in inferno eleuas oculos.)

Pauper humilis per approbationem ex nomine scitur.

a quotidie splendidè. Et erat quidam mendicus nomine Laza-
b rus, qui † iacebat ad ianuam eius vlceribus plenus cupiens
c saturari de micis quæ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi

a Hos nec a se remouere poterat, nec visitator erat qui remoueret.

d dabat. Sed & canes veniebant, & lingebant vlcera eius. Factum
est autem, vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis
e in sinum Abrahæ: Mortuus est autem & diues, & sepultus est
f † in inferno. Eleuans autem oculos suos, cum esset in tor-
g mentis, vidit Abraham à longè, & Lazarum in sinu eius, &
h

cipiuntur. Sepultura inferni, pœnarũ profunditas est, quæ superbos & immisericordes post hanc vitam vorat.

Sinus Abrahæ, requies est patris, in qua recũbunt venientes ab oriente & occidentè cum Abraham, Isaac & Iacob, regni purpura & bysso induti, foras eiiciuntur.

f *Et sepultus e[st]*
lege non tenac[...]
1 rapina damnat[...]
2 euãgelio diues [...]
3 sua nõ dedit to[...]
4 tur.
5 g *Eleuans aute[m]*
6 longe vident i[...]
7 les, dum in im[...]
8 siti ante diem [...]
9 cij fideles super[...]
10 requie attẽdũt, [...]
11 rum gaudia p[...]
12 templari nõ po[...]

Longe est quo[...]spiciunt, quia illuc per meritum nõ attingunt. *Refrige[...] gum meã.* Infidelis populus verba legis in ore tenuit, q[...] opere seruare contempsit. Ibi ergo amplius ardebat, v[...] ostendit scire quod facere noluit. Ab extremo digito [...] gi desiderat, qui æternis suppliciis datus optat operatio[...] illorum vltima participare. *Fili recordare quia rece. bo. i[n vi]ta.* quia omne tuum gaudium fœlicitatẽ transitoria [...] tasti. Habent & iusti in mũdo bona, sed quia in recõp[ensa]tione non recipiunt, sed ad æterna sanctis desideriis a[...] quæ assunt minime bona videntur. *Memento fili.* Ecce [Abra]ham filiũ vocat, quem tamen a tormento nõ liberat, [...] præcedẽtes patres huius populi multos a sua fide de[...] cõsiderant, nec vlla cõpassione a tormentis eripiunt, [...] tamẽ filios per carnẽ recognoscũt. *Habeo enim quinq; f[ratres.]* Iudaicus populus iam ex magna parte damnatus, seq[...] quos in terra reliquit, quinque libris Moysi carnalit[er in]tellectis, vel quinq; corporis sensibus deditos nouit. [...] que sunt ergo fratres, quos ad spiritualem intelligent[iam] assurgere gemit. *Si Moysen & prophetas non audiunt, ne[que si] quis ex mortuis resurre. cre. ei.* Ex mortuis dñs resurrexit [...] quia Iudaicus populus Moysi credere noluit, ei qresu[...] credere ɔtẽpsit. Et cũ Moysi verba spiritualiter intell[igere] noluit, ad eum quem Moyses prædixerat, non per[...] Vnde veritas. *Si crederetis Moysi, crederetis vtique & mihi.*

h *Vidit Abraham.* GREGOR. in HOM. Credendum [...] ante retributionẽ extremi iudici iniusti in requie q[...] iustos conspiciant, vt eos videntes & cõspiciẽtes in ga[...] non solum de suo supplico, sed etiã de illorũ bono c[rucien]tur. Iusti vero in tormẽtis semper iniustos ĩtuẽtur, v[...] eorum gaudium crescat, quia malũ cõspicitur quod [mise]corditer euaserunt. vt etiam peccatores in iudicio a[...] puniantur, & eorũ vident gloriam quos contempseru[nt] ☞ de ill[...]

b *Vlceribus plenus.* Huius vlcera diues fastidiosus exhorret ne inter preciosas epulas, vnguentatosque conuiuas, fœtorẽ vlcerum lambentibus canibus sustineat.

c *Cupiens.* In vna re duo iudicia Dei explentur. Ex visione pauperis diuiti nõ miserenti cumulus dãnationis infertur & rursum ex visione diuitis, tentatus quotidie pauper probatur, quem ad maiorem ipsius probationem, paupertas simul & ægritudo, & visa diuitis copia, & nulla sibi adhibita
B consolatio afficiunt.

d *Canes.* Potest in lingua canum, lingua significari adulãtium qui vulnera lingunt, dum mala quæ in nobis reprehendimus, improbo fauore laudant.

ALLEGORICE. Diues qui induebatur purpura, & bysso, & comedebat quotidie splẽdide Iudaicum populũ significat, qui cultũ vitæ exterius habuit, & acceptæ legis delitiis vsus est ad nitorem, non ad vtilitatẽ. Lazarus vlceribus plenus gẽtilem populum significat, qui conuersus ad Deum, dum peccata confitetur, virus quod intus latebat, quasi rupta cute foras emittit. Et cupiebat saturari de micis quę cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat, quia gentilẽ quẽquam ad cognitionem legis admittere superbus ille despi-
C ciebat, quia enim non ad charitatem, sed ad elationem doctrinam legis habuit, quasi de acceptis opibus tumuit. Et quia ei verba defluebant de scientia, quasi micæ cadebant de mensa. Sed e contra pauperis vlcera canes lambũt, quia dum prædicatores loquendo a peccatis eripiunt, quasi tangendo vulnera ad sanitatem reducunt, sicut canis curat vulnera, dum lingit. Vnde Lazarus adiutus, bene interpretatur quia ipsi hunc ad ereptionem iuuant, qui eius vulnera per linguæ correctionem curant.

(Mat. 5. a.) *In sinum Abrahæ.* Sinus Abrahæ, est requies beatorũ pauperum, quorum est regnum cœlorũ in quo post hanc vitã recipiuntur.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, *Exprimitur autẽ eius nomẽ, quia erat Deo cognitus per approbationem, sicut & Moysi dixit Exo. 33. d.* Noui te ex nomine. *Et ex hoc dicit Amb. hic quod est magis narratio quam parabola.*

2 Qui iacebat. *Vt ex vicinitate magis appareret duricia diuitis & probaretur patientia pauperis.*

3 Cupiens saturari, *Non dicit de preciosis,*

4 Quæ cadebant. *In quo appareret maxima duricia, eo quod perire permittebatur vnde pauper poterat sublenari.*

5 Et nemo illi. *Quia tali domino talis familia, & ideo sibi cõformabatur in mentis duricia.*

6 Sed & canes venie. *Ecce brutalis pietas in lingẽdo vlcera pauperis arguit duriciam diuitis, quia curialiores erant canes pauperi, quam eorum dominus.*

7 Factum est autem, vt moreretur mendi. *In patientia quæ perfectum habet probatur.*

8 Et portaretur ab angelis. *Id est, ad limbum sanctorũ pa[trum] vbi descendebant iusti morientes antequam impedimentum g[loriæ] gloriæ per passionem Christi esset amotum.*

9 Mortuus est autem & diues. *Quia diuitiæ nõ possunt [...]te saluare.*

10 Et sepultus est. *Scilicet damnatorum, quia erat diaboli [...]chianus ei primitas reddens, bona temporalia in illicitis cõsu[mendo] & horas eius audiẽdo, cãtilenis dissolutis & malis verbis inti[...]*

11 Eleuans autem oculos suos. *Quia eius oculi aperti per pœnam, qui ante fuerant clausi per culpam.*

12 Vidit Abrahã a longe. *Quia multũ ẽt ante apertionẽ cœlestis distabat electorũ status a statu reproborum, intãtum q[uod im]possibilis erat transitus ab vno in alium, vt dicitur infra. Ex [hoc au]tem loco dicit Gregorius super Lucam & ponitur in 4. sente[ntiarum] in fine, quod infideles in imo, id est, in inferno positi ante diẽ iu[dicii fi]deles super se in requie attendunt, quorum gaudia post cõtẽpla[ri non] possunt. Qualiter autem intelligendũ sit dictum beati Gregor[ii] ✠ rum disti[...]*

MORALITER.

† 1 *Et erat quidã mendicus.* Per quem significatur homo simplex & ignarus indigens consilio eius.

† *Vlceribus plenus.* Id est, Pœnitens de suis facinoribus q̃ significat per vlcera, in quibus putredo erũpit ad exteriora

4 *Cupiens saturari de micis.* Id est, de cõsilij sui verbis. quæ procedunt ex scientia sicut micæ de mensa.

5 *Et nemo illi dabat.* Quia talis cõtẽnit pauperes, & eos alloqui dedignatur.

6 *Sed & canes veniebãt & lingebãt vlcera eius.* Per canes pos a gregibus arcentes, significantur prædicatores & [...]sores, qui debent tales dulciter consolari.

7 *Factum est autem. &c.* Quia frequenter contingit, q̃ [sim]plices & ignari saluant, & hoĩes astuti & literati damn[antur.] Vnde Augu. de Paulo simplice dixit. Simplices & illi[terati] rapiunt cœlum, & nos cum literes trahimur ad infer[num.] †

D

dolorum pœna torquentur quos inutiliter amauerunt.
a *t intingat.* Qui micas cadêtes de mensa Lazaro non de-
dit de extremo eius digito aquā distillari in ore suo cupit,
& ut minima in vita non dedit, in inferno minima orit.
b *quia recepisti.* A v g. Nota q dives iste aliquid boni ha-
b...ex quo bonum
...sitorium in hac
vi recepit, & Laza
...aliquid mali ha-
b...t, sed ignis ino-
p...purgauit.
c...*in his omnibus.*
S...ut reprobi a pœ-
n...ad gloriam san-
ctorum transire vo-
lunt, ita iusti per mi
secordiam mente
inuolūt ad positos
in tormentis, vt eos
liberet, sed nō pos-
sūt quia iustorum
animæ etsi in natu-
ræ bonitate mi-
sericordiam habēt,
tamē & authoris
sui iustitiæ coniun-
cti, tanta rectitudi-
ne constringuntur, vt
n...la ad reprobos
compassione mo-
ueantur.
Nota q apud aīum iustorū non fuscat beatitudinē aspe
ctu pęna reproborū, qa vbi iam cōpassio miseriæ non erit,
minuere bonorū lętitiā non valebit. Et licet iustis sua gau
dia sufficiant, ad maiorem tñ gloriam vident pęnas malo-
rum, quas per gratiam euaserunt, quia qui claritatem Dei
vident nih il in creatura agitur, quod videre non possint.
d *Rogo ergo.* Postq̄ ardenti de se spes tollitur, animus ad pro-
pinquos recurrit, qa reproborū mentem pœna sua qnque
inutiliter erudit ad charitatē, vt iam tunc etiā suos spiritua
liter

a ipse clamans dixit: Pater Abraham miserere mei, & mitte La 1
zarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, vt refrige- 2 3
a In quaamplius crucior In hoc nota, quia sicut mos est, etiam inter conuiuia loquacitati studui.
b Torquetur ante iudicium, quia luxurioso carcere delitiis pœna est.
ret linguam meam, qui crucior in hac flamma. Et dixit illi
b Abraham: † Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & 4
Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero 5
a Inter pauperem & diuitem choas est, quia post mortem nequeunt merita mutari. 6
cruciaris. Et † in his omnibus, inter nos & vos † choas ma- 7
c gnum firmatum est, vt hi qui volunt hinc transire ad vos, nō 8
possunt, neque inde huc transmeare: Et ait: Rogo ergo te pa- 9
d ter, vt mittas eum in domum patris mei. Habeo enim quin-
e que fratres, vt restetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum
tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moysen & pro- 10 11
a Qui verba Dei despexerat, hoc audire non posse suos sequaces æstimabat.
phetas, audiant illos. At ille dixit: Non pater Abraham, sed si 12
quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem il 13 14
li: Si Moysen & prophetas non audiunt, neque si quis ex mor
f tis resurrexerit, credent.

liter diligant. qui hic dum peccata diligeret, nec se amabāt.
Seruatur ergo diuiti ad pęnā, & cognitio pauperis quē de-
spexit, & memoria fratrū quos reliquit, vt de vita despecti
gloria, & de pena inutiliter amatorū amplius torqueatur.
c *Vt mittas.* Serius diues iste magister incipit esse, cū iam
nec discendi tps ha-
beat, nec docendi.
✲ Theophyl. De
rebus suis desperans
propheta pro aliis
supplicat, vide autē
quomodo in suppli
ciis sensum alienæ
infęlicitatis capit, &
prius Lazarum de-
spiciebat ante pedes
iacentem, nunc alio
rum absentium cu-
ram gerit, & obse-
crat vt Lazarus ex
mortuis in domum
patris sui mittatur,
at nō simpliciter ex
mortuis quispiā, sed
Lazarus, vt videant
eum coronatum &
in gloria & incolu-
mitate qui viderant
antea infirmum &
contemptum, fiant-
que testes tanti mi-
raculi, ac tantæ gloriæ spectatores.
f *Si Moysen.* Qui verba legis despiciunt, redemptoris præce
pta, qui ex mortuis surrexit, quanto subtiliora sunt, tanto
hæc difficilius implebunt, & cuius dicta implere renuūt,
ei proculdubio credere recusant.
Nota q in villici illius superiore, & istius diuitis præsen
tis comparatione, incentiuum fit misericordię, & ibi for-
tasse sanctis, quos amicos dicit, quib. tabernacula tribuit,
hic vero docet pauperibus conferendum.

† hiatus, vorago.

E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA:

...*discretioni & iudicio dimitto. Sed quòd damnati usque in diē iu*
...uideant gloriā beatorū, vt videntur verba eius sonare, non ha-
...ur ex hoc loco sufficiens argumentum, quia saluator narrauit hic
...gestam, vt prædictum est, & per cōsequens factam ante Christi
...ionē. Ex quo sequitur, quod Abraham & Lazarus nondum erāt
...gloria cœlesti, sed in limbo sanctorum patrum.
Pater Abraham, &c. *Hunc falso, & pro nihilo vocat patrem,*
...m in operibus minimè voluit imitari, unde & saluator Ioan, 8. f.
...it Iudæis: Vos ex patre diabolo estis, &c.
Mitte Lazarum. *Irrationabiliter petijt illum ad se iuuandum*
...ti, cui micas panis noluit mittere esurienti.
Vt refrigeret linguam meam. *Ibi plus cruciabatur, quia per*
...plus peccauerat, secūdū duo officia naturæ, in quib. lingua deser-
...it, s. gustui & loquelæ, vt habetur 2. de anima. Quod autē per lin-
...uam in officio gustus peccasset, patet per illud quod suprà dictū est:
...pulabatur quotidie splendidè. Similiter in officio loquelæ, quia inter
...pulas splendidas magis relaxatur lingua ad loquendū inepta. Notā-
...um tamen hic, q lingua & digitus Metaphoricè dicūtur in anima-
...us separatis, quales erāt animæ Lazari & diuitis. sicut in Deo qui
...iritus est, manus dicitur virtus eius operatiua. Et similiter in La-
...ro his per digitum intelligitur virtus eius auxiliatiua, per linguā
...uitis, virtus conceptus mentis expressiua.
4 Fili recor. *Hoc sibi dicitur ad augmentū suæ pęnæ, quia maxi-*
...infortunij genus est fuisse fęlicē, vt dicit Boetius 1. de cōsolatione,
5 Nunc autem. *Propter meritum patientiæ.*
6 Tu vero cru. *Propter defectum misericordiæ.*
7 Et in his, &c. *Id est, distantia magna meritorū & statuum fir-*
mata est rigore iusticiæ diuinæ, vt impossibilis sit transitus ab vno
statu in alium. Ideo subditur.
8 Et hi qui vo. *Quia animæ separatæ sunt extra statum meriti et*
demeriti. Quod autem damnati vellent venire ad locum electorū si
eßet possibile, non est dubium, sed de electis quòd vellent ire ad locū
damnatorum videtur falsum. Ad quod dicendū, q non vellent ire il
luc ad manendum, vellent tamen ire illuc si eßet possibile ad propin-
quos suos liberandum. Istud tamen velle intelligitur secundū uolun
tatem naturalē, non autem secundum voluntatem deliberatiuam, in
qua conformantur simpliciter diuinæ iustitiæ.
9 Rogo ergo. *Dixit hoc non charitate ductus, cū illā non haberet*
sed timore seruili, ne in ipsorum consortio eius pęna augeretur quia
fuerat eis occasio peccandi: Tum ratione diuitiarum quas ei dimise-
rat ad abusum: Tum exemplo malæ uitæ, quod eis dederat ad se-
quendum.
10 Et ait illi, &c. *Qui docui moralia agenda.*
11 Et prophe. *Qui docuerunt mystica & credenda, Et ista suffi-*
ciunt ad salutem. Ideo sequitur.
12 Audiant illos. *Ex hoc patet, quod iste diues & amici eius erāt*
de gente Iudæorum, quia gentiles non habebant doctrinam Moysi,
& prophetarum.
13 Non pater Abraham, &c. *Moti ex nuncio sic mirabiliter eis*
apparente.
14 Si Moysen. *Hoc patuit per effectum, quia Lazaro resurgenti*
& Christo testimonium perhibenti, non crediderunt, sed magis inter
ficere eum uoluerūt, ut habetur Io. 12. c. Similiter nec Christo resur
genti, sed magis suaserunt falso ipsum non resurrexisse, sed corpus e-
ius a discipulis suis furatum fuiße ut habetur Matth. 27. g.

F

✲ NI-

MORALITER.

† *Pater Abraham, &c.* Per hoc significatur quod damnati vellent si fieri posset, a beatis adiuuari, sed hoc impeditur per Dei sententiam, quæ dicitur hic magnum chaos, impossibile pertransiri.

† MO-

ADDITIO I.

In cap. 16. *Vbi dicitur in Postilla.* Lex enim permittebat repudium vxoris, &c.
De hac permissione agitur satis large in additione supra Deuter. 24. & Matth. 19. Vide ibi.

A D D I D I O II.

A In eo.cap.*Vbi dicitur in Poſtil.* Qualiter autem intelligendum ſit dictum B.Grego. maiorũ diſcretioni dimitto,&c.
Verba beati Greg. ubi dicit, ante diem iudicii, intelligenda ſunt,*ac ſi dicat.* Ante diem paſſionis Chriſti. In paſſione enim fuit quodammodo iudicium mundi. *Iuxta illud Io.* 12.e. Nunc iudicium eſt mundi.

R E P L I C A.

In c.16.*Tangit Poſtil.de matrimonij indiſſolubilitate.Sed Bur.* oppoſuit per ea q̃ oppoſuit Deut.24.& Mat.19.ſed uide Cor.Mat.

C A P V T XVII.

a Et ait ad diſcipulos.Sciendũ cũ dñs de miſericordia loqueretur,Phariſæi auari in irriſione perſeuerabant,in quo infirmis auditorib.ſcandalum,ne attenderent faciebāt.hos ergo increpat loquens apoſtolis,i.ꝙ illi ſuo vitio faciebant vt euenirent ſcandala per ſe, quæ nō poterant non euenire in mundo ærumnis & erroribus pleniſſimo.q.d. Vos ne turbemini ſi iſti deriſores ſcandala mouēt, quia ita neceſſe eſt fieri, vt qui probati ſunt manifeſti fiant in vobis.

1. Cor. 11.d.

† Matth. 9.f.

† Expedit.

Nota, ꝙ inquantũ potes ſine peccato vitare ſcandalũ proximi debes. Quod ſi de veritate eſt, pro ſcandalo veritas relinqui non debet.

B b *Si lapis molaris,&c. & proiiciatur in mare, &c.* Secundum ritũ prouinciæ, vbi erat iſta criminum pœna, vt alligato ſaxo in pfundum demergerentur. Et vere vtilius, innoxium pœna grauiſſima vitam finire, quam lędendo fratrem mortem mereri perpetuā. Vel per lapidem molarem, ſæcularis vitæ circuitus & labor exprimitur,per mare extrema damnatio. Quicunque ergo ſpeciem ſanctitatis habens,verbo vel exemplo cæteros deſtruit,melius eſſet ei, vt eum ſub exteriori habitu ad mortem terrena acta conſtringerent,quia ſi ſolus caderet, tolerabilior eum pœna cruciaret.

C c *De puſillis.* Non ętate, ſed fide & animo,qui occaſiones, quærunt quomodo ſcandalizentur, ideo conſulere oportet vos his ne occaſione veſtri recedant a fide & a ſalute.

d *Attendite vob.* Quo ordine ſcādala declinare & vę perpetuum euitare poſſumus,inſinuat. Sed ſi nos attēdimus ne quē lædamus, ſi pœnitentē zelo iuſtitiæ corripimus, ſi corde pęnitenti dimittimus, Nec iubemur paſſim peccanti,ſed pœnitentiā agenti dimittere. Primũ ergo eſt peccantem increpare,vt poſtea pœnitenti poſſimus dimittere. enim peccat qui cantem videns t... ſicut qui pœnite... non indulget.

C A P V T. XVII.

a E T ait ad diſcipulos ſuos : Impoſſibile eſt, vt 1
(a Offendicula.)
non veniant ſcandala, † Væ autem illi per †
(Melius eſt pro culpa breuem recipere pœnam, quam æternis ſeruari cruciatibus,non enim iudicabit Deus bis in idipſum.)
quem veniunt : † Vtilius eſt illi ſi lapis † mola-
b ris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare,
(a Magnus enim moueri non poteſt. b Ergo. Ne quem lædatis.)
c quam vt ſcandalizet vnum de puſillis iſtis. † Attendite vobis: 2
d Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & ſi † pœniten- † 3
(a Ne vel nimis difficilis venia,vel nimis remiſſa ſit indulgentia. b Sin in Deum non erit noſtri arbitrii.)
e tiam egerit , dimitte illi , & ſi ſepties in die peccauerit in te
f & ſepties in die conuerſus fuerit ad te , dicens pœnitet me,
(a Q.d. Dicis erogandam pecuniam,condonanda peccata,ſed vt habeamus perfectam notitiam horum faciendorum Adauge nobis fidem.)
g dimitte illi. Et dixerunt Apoſtoli domino: † Adauge nobis fi-
h dem.Dixit autem dominus: † Si habueritis fidē ſicut granum 4
5
6

e *Et ſi pœnitentiam.* Aliter fratri pœ... ti,aliter inimico ... quenti veniam ... pręcipimur. Fr... conceſſa remiſſi... ſocia charitate co... municamus, pe... cutori malũ ... volenti, vel ſi pe... facienti, bona v... mus & facimus ... poſſumus.

f *Septies.* Solet ... uerſitas ſeptena... deſignati.Pręci... ergo vt omnia ... cata dimittātur, ... ſemper pœnit... dimittatur.

g *Adauge.* Cum ... pra dixiſſet: Qu... delis eſt in minimo,& in maiori fidelis eſt,& ſi in alieno fideles non fuiſtis,ꝙ ve.eſt q.da.v. Apoſtoli qui in alieno, in minimo, i. in terrenorum contemptu fuerant fide... in ſuo & maiori fidem poſtulant augeri, vt qui ex fide ... habent exordia virtutis,in eadem proficiant,donec ad p... fectionem veniant.

h *Sicut granum ſinapis.* Fidē perfectā grano ſinapis com... rat,quæ in facie eſt humilis & nullarũ virium apparēs, ... preſſuris trita q̃tum intus ferueat oſtendit.Sinapis gra... tritũ & cribratũ tepidæ pingui mulſæ admixtũ, ... contra ſolē vel in balneo gargarizes, oēm noxium hum... rē de capite purgat, & imminentiũ imbecillitatũ ...

N I C O L A V S D E L Y R A.
C A P. XVII.

* ET ait ad diſcip.*Poſtquam ſaluator oſtendit, quod peccatores pęnitentes ſunt benignè recipiendi , hic conſequenter oſtendit ꝙ ſunt cautè nutriendi . Circa quod primo ponitur informatio Chriſti benigna. Secundo ſubditur Phariſæorum interrogatio maligna,ibi:* Interrogatus autem à Phar.*Circa primum ponitur Chriſti inſtructio, Secundo inſtructionis confirmatio,ibi:* Et factum eſt. *Prima in duas,quia primò ponitur dicta informatio. Secundo apoſtolorum poſtulatio,ibi:* Et dixerunt apoſtoli.

Diuiſio.

Circa primum ſciendum, quod peccatores conuerſi ad pœnitētiā, primò cautè nutriuntur quando à præbendo eis occaſionē reuertēdi ad vomitum diligenter cauetur, & talis occaſio vocatur ſcandalũ: Et dicitur à σκανδαλον ſcandalon Græcè, quod eſt impactio pedis quę facit hominem ruere,prout dictum fuit Mat.18.vbi iſte paſſus exponitur.Secundo nutritur cautè,quando defectus eorum patienter portantur,& iniuriæ remittuntur,quia de nouo conuerſi ad pęnitentiā propter conſuetudinem priſtinam habent quandam pronitatem recidiuandi.Ideò dicit ſaluator.

2 Si peccauerit,&c.*Dulciter & charitatiuè.*

3 Si ſepties in die,&c.*Id eſt, toties quoties,ſecundum quod ... ſitum fuit Mat.18.vniuerſitas enim numero ſeptenario deſig...*

4 Et dixe.&c.*Hic conſequenter ponitur apoſtolorum poſtul... Cauere enim à ſcandalis,et remittere iniurias toties quoties ... ex magnitudine fidei,qua aliquis credit & ſperat pro talibus ... ta futura remunerari,& ideo apoſtoli qui erāt adhuc imperfe... ignari , audita prædicta Chriſti doctrina,petierunt augmentu... dei, dicentes.*

5 Domine Adauge nobis fidē. *Augetur aūt fides dupli... Vno modo extenſiuè ſcilicet quando plura credibilia cognoſcūt ... credūt explicite ſicut fideles literati cognoſcūt, & credūt ex p... quæ ſimplices implicite credūt , credendo de talib.in quodā gen... illud quod tenet eccleſia, Alio modo augetur intenſiuè,videlic... credibilia clarius cognoſcuntur & firmius feruentiuſq; tenent... vtrumque augmentum fidei requiritur in eccleſia prælatis ... apoſtoli qui poſt Chriſtum fuerunt primi prælati in eccleſia ... tierunt vtrumque augmentum fidei quod Chriſtus dedit eis , ... me poſt reſurrectionem ſuam dando eis gratiā ſpiritusſancti. ... prædicit eis virtutem fidei,dicens.*

6 Si habueritis fidem,ſicut granū ſinapis. *Quod lite...*

M O R A L I T E R.

† 1 *Et ait ad diſ.* Id eſt, difficile. Sic enim vno modo dicitur impoſſibile,vt habetur 5.metaph.
† *Væ autem.* C H R Y S O S T. Per ſcandalizantis pęnā grauiſſi ſaluātis addiſce: Niſi em̄ vnius animę ſalus eſſet ſibi nimiũ curæ nō comminaretur ſcandalizantibus tantam pęnam.
2 *Si peccauerit.* Charitate monendo.
† *Et ſi pœnitentiam.* Scilicet toties quoties,qd̄ per ſepti... gnificatur,eò quod per ſeptenarium vniuerſitas figu...
6 *Si habueritis.* Comparat autem grano ſinapis ipſam ... eo quod granum ſinapis tantæ virtutis eſt, quod cre... arborem,& ſic virtus fidei charitate formata eſt mag... operatione. Ideò ſequitur.

† Dic

vita facit. Sic fides tentationis pistillo probata, ab omni le uiu cogitationum superficie, cribro discretionis castiga a, & perfectæ dilectionis melle dulcorata, omnes de corde uitiorum sentinas, non solum ad præsens exhaurit, sed & in futurum ne recolligi possint præcauet.

d *Sic, & vos.* Postquam ad perfectionem fidei exhortatus est, per quam fiunt mirabilia opera, et contra rerum naturam mo net, ne quis de suis operib. glorietur, sed quanto fides est fo ris virtutib. excellentior, tanto conscientia intus sit humi lior, quia domino iure debemus obsequium. D

a *Arbori moro.* Pec in im colore san guineo, cuius fruct⁹ & virgulta rubent, euangelium crucis exprimitur, quæ per fidem apostolorum de mente Iudæorum (in qua velut in stirpe generis tenebra tur verbum prædica tionis) est eradicata & in mare gentium transplantata, cui et omnium subiecta pa rabola de ministris ver. Folia mori ser peti subiecta necem inferunt, & verbum crucis, vt cuncta salu tare confert, cuncta noxa tollit. Fructus mori in flore albet, formatus irrutilat, maturitate ra nigre scit. Sic diabolus, flore angelicæ naturæ, & potestate rutilan tis præuaricando tetro inhortuit odore, qui per fidem ex clu itur.

a Species pro genere, quia fides consummata etiam elementis imperare potest.

a sinapis, dicetis huic arbori † moro, eradicare, & transplanta- 1

b re in mare, & obediet vobis. Quis autem vestrum habens ser 2

uum arantem aut pascentem boues, qui regresso de agro di- 3 4

a A abore. b Ad mensam. c Potius.

cat illi statim: transi, & recumbe, & non dicat, para quod cœ- 5 6

c nem, & præcinge te, & ministra mihi, donec manducem, et

a Postquam tua prædicatione, & compunctione refectus ero, tunc tandem æternis meæ sapientiæ epulis reficieris.

bibam, et post hæc tu manducabis, et bibes? Nunquid gra-

a Quid mirum si fecerit seruus, quod debet, cui est laborare, & ad duc i cuire

tiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei † imperauerat? Non

d puto. Sic & vos, cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vo-

a Quia empti precio. Quia bonorum operum non eg t Deus. Vel quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nob. s 7

bis dicite, serui inutiles sumus: Quod debuimus facere 8

e fecimus. Et factum est dum iret in Ierusalem, * transibat

f per mediam Samariam, & Galilæam: Et cum ingrederetur 9

g quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi.

h

e *Serui inutiles.* Si homo ab homine seruo non vniforme, sed multiplex mini sterium exigit, nec gra tiam habet, quanto ma gis vos qui sine me ni hil potestis, non vnius vsum operis vel la boris exercere detis, sed semper nouis stu diis augere priora, nec vos iactetis, quia bene seruitis. Io. 1.

† imperatur.

f *Quod debuimus fa.* Qui venit ministra re non ministrari, nos debitores sibi fecit, ne nostris operibus confidentes, sed eius examen pauentes, omni bus impletis, quæ præ cepta sunt, nos imper fectos esse recogno scamus, quamdiu pe regrinamur a Deo. Mat. 20. b. E * Et ipse 2. Cor. 5. a.

b *Quis autem.* Seruus arans aut pascens doctor est ecclesiæ de quo dr. Nemo mittens manum ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno Dei. Et dominus Petro dicit. *Pasce oues meas.* Qui seruus de agro regreditur, cum intermisso opere prædi cationis, quasi ad curiam conscientiæ rediens sua dicta vel facta pertractat, cui dominus non statim iubet ab hac vita transi re, et æterna quiete refoueri, sed domi parare quod cœnet, id est, post laborem apertæ locutionis, humilitatem propriæ conuersationis exhibere, in tali enim conscientia Deus cænat. Vnde: Cœnabo cum illo, & ipse mecum, & præcinge te, id est, fluctuantium cogitationum sinus, quibus gressus ope rum impediri solet, constringe.

c *Et ministra mihi.* Ministrat conditori qui eius naturam co gnoscens, & eius iudicia pertimescens, de suis se virtutib. hu miliat. Minister enim a minori statu dicitur. C

d Sic

g *Et factum est dum iret in Ierusalem, transibat per mediam. Samariam & Galilæam. Et cum ingrederetur, quoddam castellum.* Post parabolam, qua innuitat ad humanitatem, & perseuerantiam in diuersis officijs Dei, reprehenduntur ingrati de impensis beneficiis.

h *Occurrerunt ei decem viri leprosi.* Leprosi sunt hæretici, qui quasi colores habentes in eodem corpore, varias sectas, nunc falsitatis, nunc veritatis permiscent in eadem prædicatio ne. Hi autem, quia vitantur, & ab ecclesia remouentur lon ge, necesse habent, vt magno clamore interpellent, vnde se quitur.

✠ THEOPHYLACTVS. Et hinc discere quis potest quod ni hil cuiquam obest ad hoc, vt placeat Deo etiamsi maledicti generis sit modo bonam voluntatem habeat. Ecce enim decem leprosi occurrerunt Iesu in ciuitatem quandam ingressuro, oc currerunt autem extra ciuitatem, non enim licebat eis qui habeban tur maledicti in ciuitatibus versari; extollunt igitur vocem F suam vt

NICOLAVS DE LYRA.

d *in quantitate, est tamen maximum virtute propter quod fides ei comparatur.*

1 Dicetis huic arbori moro. *Id est, dicere poteritis.*

2 Eradicare, & transplantare in mare. *Duo miracula coniungit. s. eradicationem subitam arboris de terra solida, & transplantationem eius in aqua fluida, vt per hoc magis appareat virtus fidei. Sed quia talibus operib. quæ non fiunt principaliter virtute credentis, sed vir tute Dei operantis, nullus debet eleuari, sed magis sub Deo humi liari. Ideo subditur,*

Quis vestrum habens seruum arantem, *Scilicet laboran tem in agro.*

4 Qui regresso de agro, *Scilicet de labore.*

5 Dicat illi statim, transi & recumbe. *Id est, quiesce post laborem, &*

& refocillare. q. d. non ita dicitur ei a dño suo, sed magis dicitur ei.

6 Para quod cœnem. *Ita quod post laborem in agro requiritur ab eo la bor in domo. Et si in oib. seruus obediat, non tamen propter hoc tene tur sibi regratiari dominus, nec seruus in superbia debet eleuari, quia ad hoc tenebatur ex conditione seruitutis. Et ex hoc concludit Chri stus, quod apostoli de bonis operibus non debent eleuari, sed magis hu miliari. Ideo subditur.*

7 Dicite serui inutiles sumus. *Quia secundum veritatem nul la vtilitas prouenit Deo de humanis operib. sed solum ipsis operantib.*

8 Et factum est, *Hic consequenter ponitur doctrinæ Christi prædi ctæ confirmatio per opera miraculosa in sanatione decem leprosorum, cum subditur.*

9 Occurrerunt ei decem viri leprosi. *Quia audierant famam de mirabilibus Christi.*

✠ Qui

MORALITER.

† 1 *Dicetis huic arbori moro.* Cuius fructus liquorem sangui ni similem emittit: vnde dr 1. Mach 9. Ostenderunt Elephan tis sanguinem vuæ, & mori. Et ideo arbor morus crucem si gnificat, cuius fructus dr ipse Christus in ea suo sanguine ru bricatus. Hanc autem arborem transtulerunt apostoli de ter ra Iudeæ, & plantauerunt in mari, id est, in latitudine gentium, quod dici mare, eo quod est aquarum congregatio. Et Apo. 17. c. Aquæ multæ, populi multi, qui fidem Christi crucifixi praedicauerunt gentib., dimissis Iudeis, quib. Paulus, & Barna bas constanter dixerunt, Act. 13. g. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes, sic enim præ cepit nobis Deus.

3 *Quis aut ve.* Seruus reuertens de labore, significat prædi catorem

catorem vel doctorem, reuertens post laborem ad domum pro priæ conscientiæ. cui non statim dicit Christus, transi, & recumbe, vocando eum de presenti vita ad requiem patriæ, sed adhuc re quirit ab eo aliud bonum opus in quo dñs delectatur, & cum hoc fecerit, reputet se parum aut nihil fecisse pro dño respe ctu mercedis quam expectat ab eo, sic dicebat Beatus Fran ciscus et post multos labores, & magnos. Fratres, incipiamus se ruire domino, quia vsque nunc parum profecimus.

9 *Occurrerunt ei decem viri leprosi.* Denarius numerus, vni uersitatem significat, eo, quod est perfectus. Numeri namq; se quentes vsq; ad centum, sunt ipsius, & partium eius replicatio nes. Nam vndecim sunt decem, & vnus, & sic vsq; ad 20. qui sunt bis decem 30. ter decem, & sic consequenter, Ergo per decem leprosos occurrentes Christo, significatur vniuersitas pecca torum, penitentium, & confitentium.

† Quos v

A suam vt orant, & loco quidem procul stans, oratione aũt appropiant, & non simpliciter orãt, vt hominem, sed vt eum qui supra hominem, praeceptorem.n. eum nominant. At ille praecepit eis vt ostenderent se sacerdotib. Nam sacerdotes tres probabant, & ab illis sniam accipiebant, an mundi essent, vel non: habebant enim sacerdotes signa per quae incurabilem lepram inuestigabant sed, & quando lepra, quis infectus, vt postea sanitatem assecutus erat, eum sacerdotes probabant, ac donum offerebatur in lege praeceptum.

† glorificans.

a *Qui steterunt, &c.* Qui contra decalogum peccauerũt, nec amando Deum (de
B quo male sentiunt) nec proximum, a quo diuidũtur, sub denario ad Deũ clamãt, & sanantur, dum in ecclesiae societate doctrinam integram veramq; assequuntur, & oĩa secundum Catholicae fidei regulam differunt, & varietate mẽdaciorum quasi lepra carent Sed vnus gratias agit, id est, q in vnitate ecclesiae per humilitatem remanent. Qui vero per superbiam elati mundatori sunt ingrati, nouem sunt, quia per vnitatem a perfectione denarii deficiũt

Ro. 1. c.

vnde Apostolus; *Qui cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificaui. aut gr. e. sed e. in co. suis.*

b *Et leuauerunt vocem dicentes.* Quia ĩ verbis Saluatoris se errasse cognoscunt, saluandi praeceptorem vocant, & per cognitionem praeceptoris redeunt ad formam salutis.

c *Ite ostendite vos sacerdotib. Et fact.* Quisquis haeretica prauitate vel Gẽtili superstitione, vel Iudaica perfidia, vel fraterno Schismate per Dei gratiam mũdatus, caruerit, necesse est vt ad ecclesiam veniat, coloreq; fidei verum alijs similem

Ac. 9. a.
Ibi. 10. a

ostẽdat. Vñ Paulus ad Ananiã, Cornelius ad Petrũ mittit. Caeterat vitia dñs in cõscientia per seipsum corrigit, & sanat.

d *Vnus aũt ex illis.* Vnus aũt regressus significat vnius ecclesiae deuotam in Christo humilitatem, q cadẽs ad pedes eius gratias agẽs, quia repressus praesumptionis cogitationib. quam
C sit infirmus videt, nihil virtutis sibi tribuit, bona quae agit de misericordia ĩtelligit. Vnde & Samaritanus, id est, cu[...] cognominatus, qui ita bona, quae accepit Deo tribuit, [...] Psal. dicere possit. *Fortitudinem meam ad te custodiam.*

c *Et cecidit in faciem.* Cadit in faciem q de perpetratis [...] erubescit. Ibi. n. cadit homo vbi confunditur. Qui in [...] cadit, videt qu[...] dat, q retro cad[...] videt. Boni erg[o in] faciem cadunt, [quia] humiliant se i[n] visibilibus, vt a[d in]uisibilia erigan[tur]. Mali retro cad[unt], quia cadunt in i[n]sibilibus, vbi no[n vi]dent quid eos se[qua]tur.

f *Surge.* Qui i[n]firmitatem suam a[gno]scens humiliter a[nte] Deum iacuit, di[ui]na cõsolatione surg[e]re ad fortiora oper[a] & crescẽdo vsq[ue] ad perfectiora iube[tur].

Qui steterunt a longe, & leuauerunt vocem dicentes, Iesu
a b praeceptor miserere nostri. Quos, vt vidit, dixit: † Ite osten- 1 2
Q[...] gratia[...] in ecclesia.
c dite vos sacerdotibus. Et factum est, dum † irent, mundati 3 †
sunt. Vnus autem ex illis, vt vidit quia † mundatus est, regres- †
d sus est cum magna voce † magnificans Deum. Et cecidit in 4 5
e faciem ante pedes eius gratias agens. Et hic erat Samarita- 6
nus. Respondens autem Iesus dixit: Nonne decem mundati 7 8
Ingratos quasi ignoros vbi sunt inquirit.
f sunt, & nouem vbi sunt? Non est inuentus, qui rediret, & da- 9
g ret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade
h quia fides tua te saluum fecit. Interrogatus autem a Pharisaeis, 10
i k quando veniet regnum Dei? Respondẽs eis dixit: Non veniet 11 12

g *Fides tua.* Fides quae ad agendas gratias inclinauit, e con[tra] perfidia illos damnat, q de acceptis beneficijs sunt ing[rati].

h *Te saluum fecit.* In superiori parabola decernitur fidei [p]er humilitatem debere augeri. In ista reb. ipsis manifest[atur], non fidei tantum agnitam rationem, sed fidei ex[ci]tam operationem esse, quae saluum faciat credentem.

i *Interrogatus aũt a Pharisaeis.* Ideo interrogauit, quia si[cut] Lucas inferius aperuit. Existimabant quod veniente d[omi]no Ierosolymam, confestim regnum eius manifestaret[ur], vt & ipsi apostoli hac opinione ducti post resurrection[em] eius interrogarent eum: *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel.* Et alibi Cleophas. *Nos autẽ sperabamus, quod esset redempturus Israel.*

✠ THEOPHYLACTVS. Omnino regnum Dei est [an]gelorum more viuere. Tunc. n. vere dr regnare Deus, [quan]do nihil mundanum in animab. nostris versatur, sed o[mnia] aliter viuitur quam mundus solet, hanc autem vitam in nos habemus hoc est quando voluerimus: non enim l[on]go tempore neque longa peregrinatione opus est, sed p[ro]pe nos est, & fides, & post fidem diuina vita.

k *Non veniet regnum Dei, &c.* Quia qñ veniet, neque ab [an]gelis, neque

F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Qui steterunt a longe. *Tum propter Christi reuerentiam. Tũ quia non debebant appropinquare sanis hominibus ne, eos inficerẽt*

2 Et leuauerunt vocẽ dicentes. *Ex magno desiderio sanitatis*

3 Dicẽtes: Iesu prae. mi. no. *id est, solo verbo potes curare nos.*

4 Ite ostẽdite vos sacerdotib. *Lex. n. praecepit Leui. 14. a. vt emũdati a lepra sacerdotib. se offerrent, & hoc duplici de causa. Vna erat, quia sacerdotes debebant iudicare vtrum talis esset vere curatus. Secunda erat, quia pro sui emundatione tenebãtur offerre sacrificium determinatum in lege. Legalia aũt tunc cursum suum habuerunt, vnde & Christus ea seruauit, vt patet in eius circuncisione, & oblatione in templo, & immolatione agni Paschalis, & ideo illos quos a lepra sanauit ad sacerdotes misit.*

5 Et factũ est, &c. mun. sunt. *Ex fide & obedientia ad Christũ meritorie de congruo, sed diuina virtute effectiue.*

6 Vnus aũt, &c. mun. est. *Suam sanationem virtuti Christi imputans.*

7 Regressus est. *tanquam gratus gratias Deo agens.*

8 Et hic erat Sam. *Id est, de Gentib. illis quae missae fuerunt a rege Assyriorũ in Samariam, & alias ciuitates terrae illius, captiuatis inde iudaeis, & trãslatis in Assyrios, vt legitur 4. Reg. 17. Et isti Samaritani partim colebãt idola, & partim Deũ, & Iudaei nõ communicabant cũ eis, sicut nec cũ alijs Gentib. vt habetur Ioã. 4. b. Et per hoc quod dicitur.* Et hic est Sam. *Innuitur quod alij nouem erant Iudaei, nec reuersi sũt ad gratias agẽdũ, quia decepti a sacerdotib. qui se repraesentauerãt, qui doctrinae Christi, & miraculis detrahebãt, secundum eorum informationem attribuerunt suam sanationem obseruantiae legis, & non virtuti Christi, licet a principio fideliter, & deuote petiuissent ab eo sanari, ideo subditur.*

9 Non est inuentus, nisi hic alienigena. *Et in hoc figuratum fuit quod Gentiles venturi erant deuote ad fidem Christi, Iudaeis manentibus in suo errore.*

10 Interrogatos aũt. *Descripta instructione Christi benigna, cõsequenter ponitur Pharisaeorum interrogatio maligna. Christus in suis sermonib. frequenter fecerat mentionem de aduentu regni vt patet ex praedictis in hoc euãgelio & in alijs. Et ideo Pharisaei doctrinam Christi deridebant, vt dictum est ca. praecedenti irrisorie ab eo quaerebant.*

11 Quando venit regnum Dei. Q. *dicerent: Antequam [ve]niat regnum de quo loqueris, occupabit te mors crucis. Sed dominus tanquam vere patiens, non dedignatus est eis respondere rationabiliter, & mansuete, dicens.*

12 Non veniet regnum Dei. *Per aduentum aũt regni Dei intelligitur aduentus Christi ad iudicium, quia veniet tãquam rex iudicandũ. Venit autem ad iudicium dupliciter. Vno modo particulariter. s. in morte cuiuslibet, quia qualis vnusquisque in morte re[pe]ritur, talis*

MORALITER.

† † *Quod vt vidit.* Per effectum remissionis peccatorum.

† *Dixit; Ite ostẽdite vos sacerdotib.* Quia licet peccata remittantur in contritione, tamen tenetur ea homo confiteri.

6 *Vnus autem ex illis.* Hoc autem dicitur, ad significãdum, quod pauci sunt respectiue, qui grati sunt de beneficijs largitatis diuinae.

8 *Et hic erat Samaritanus.* Qui custos ĩterpretatur nam sunt grati Deo, qui se custodiunt a peccati recidiuo.

12 *Non veniet regnum Dei cum obseruatione, neque dicent.*

MORALITER. Dei regnũ, gratia) quae est arra glor[iae] potest dici. Ipsa vero non venit cum obseruatione, quia [ne]scit homo vtrum amore vel odio dignus sit Ecclesiast. 9. ideo subditur.

† Ecce eni[m]

geli neque ab hoib. pôt obseruari, ficut dñicæ incarnatio
nis s, & prophetarum vaticiniis præfixum, & angeloꝝ
est præconiis manifestum, adeo vt conceptus est natus ba-
p us, prædicans, moriens, resurgens, ad cęlos ascendẽs,
co tantib. indesinenter vel angeloꝝ vel hoium, vel cer-
te miraculorum sit
dec ratus iudiciis.
a Ecce enim regnum.
Nō poterit obser-
uari quia regnum
m m non est cor-
po le, vt putatis,
sed spirituale, quod
fid iam incepit.
b Regnum Dei. Vel sic.
potest accipi respōsio
do ini. Regnum
D intra vos est, q
qu doque ventu-
r iudex omnium
n tc etiam regnat
in ordib. fidelium.
Se cum hæretici
i iant ecclesiā pra
uis dogmatib. desi-
de nt fideles, vt do
m us vna die ad
te s rediens, si fie-
ri osset, veritatem
fid intimaret. Sed
nō videbunt, quia
quod semel in euangelico fulgore est exhibitum, non est
ops corporali visione domini firmari.
c ment di. Noluit dicere quando veniret, sed venturū di-
xit incuteret omnibus terrorem imminẽtis iudicii, nec
se itatem afferret dilationis. Et ne videretur contristare
apostolos, si eis aliquid denegaret, secundum alium euan-
gelistam dicit: De die autem & hora nemo scit, neque an-
geli, neque filius, nisi pater.
d esideretis. Post meam ascensionem, quando vos in hoc
e io mundi ingemiscẽtes desiderabitis me videre in glo-
ri mea, quæ voluntas laudanda, non tamen in hoc mun-
do implenda.
e num diem fi. ho. Bene vnū dicit, qa in illa gloria, de qua
p pheta ait. *Melior est dies una in atrÿs tuis super milia.* Nulla
e tenebrarum interruptio, nulla saltem memoria mise-
r vel doloris. Huius Dei pñtiam, bonū est desiderare, nō
t magnitudine desiderii nobis fingere somnia, quasi in-
s t dies domini, quod ab aliquib. faciendum prædicit.
Et dicent vobis. Ecce hic. Fuere quidam qui computantes
curricula ætatum, consummationis seculis, certum annū,
diem & horam se dicerent inuenisse. Multi

Neque scietur determinatus locus. a Regnum Dei seipsum dicit, intra suos positum, & in cordibus electorum per credulitatem regnantem.

a neque dicent, ecce hic, aut ecce hic. Ecce enim regnum Dei
b intra vos est. Et ait ad discipulos suos. Venient dies, quando

Quos etiam intelligimus de aduentu quo fiſſe & Iesum videntes, Iacobus, Andreas, & Ioannes vt Marcus testatur.

c desideretis videre vnum diem filii hominis, & non videbitis.
d

Pseudoprophetæ, In hac persona vel in hoc tempore est Christus. Sed nos. a Cum illis ut credatis, quæ dicunt. b Vitam eorum.

e Et dicent vobis: Ecce hic, ecce illic. Nolite ire, neque secte-
f mini.† Nam sicut fulgur coruscans de* sub cœlo, in † ea quæ

a Subitus coruscus, vt nullus in sua mente latere permittatur quin iudicis fulgore penetretur.

g sub cœlo sunt fulget, ita erit filius hominis in die sua. Pri-
h

a Ita clarus veniet sed ad hanc claritatem oportet venire per passionem. Et si diligitis hanc gloriam ne pro hac timeatis pati mortem. b Non tantum Iudæorum, sed omnium reproborum a quibus quotidie patitur Christus in suo corpore.

mum autem oportet illum multa pati, & reprobari a genera-

Sic fiet impÿs.

i tione hac.† Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit & in
k diebus filii hominis. Edebant & bibebant, vxores ducebant,
l & dabantur ad nuptias, vsque in diem qua intrauit Noe in

Sic fiet impÿs.

m arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. Similiter sicut

Multi hæretici fuerunt, & futuri sunt, qui se Christo asse- D
re ēt, quoꝝ primus Simon Magus, vltimus Antichristus.
g *Nam sicut, &c.* Nolite illis credere, qa secundus aduētus
repentinus erit, & ita manifestus, vt nullus poterit ignorare
de sub cęlo, quia discrimē iudicii sub cęlo, hoc est, in aeris
medio geritur, vn-
de: *Rapiemur cum illis*
in nubibus obuiā Chri-
sto in aera. 1. Thess. 4.d.
h *Primum autem op.*
Loquens de gloria
aduentus, inserit e-
tiam de passione, vt
cum morientem vi
derent quem regna
turum audierāt, do-
lorem passionis, spe
promisse claritatis
mitigarent.
i *Et sicut factum est.*
Subitū aduentus sui
diē pluribus astruit
exemplis, & quem
fulguri (cito omnia
transitoria) compa-
rauerat, diebus Noe,
vel Loth ęquiparat
quando repentinus
mortalibus superue
nit interitus.

* ea regione q. * alterā quæ sub celo est. Ge. 7. b Ibi. 19. c.

E

✱ THEOPHYL.
Insinuatur autem per exempla hæc diluuii, & Sodomici
incendii, quod cum venerit Antichristus, illecte voluptates
in hominibus increscent, & dissoluti erunt delitiis vacan-
tes, id quod & Apostolus dixit, quod in extremis tempori
bus erunt homines voluptatum magis quam Dei amato-
res. Et merito in regno deceptoris florebunt mala, erit.n.
ille peccati & malitiæ omnis sentina.
K *Edebant, &c.* Non connubia vel alimenta damnantur, cū
in his successionis, ī illis naturę posita sint subsidia, sed im-
moderatus licitoꝝ vsus arguitur. Quia.n. his se totos dan-
do, Dei iudicia contemnebant, igne vel aqua pereunt.
l *Vsque in diem.* ALLEG. Noe arcam ædificat, cum domi-
nus fideles in ecclesia congregat. Quam & consummatā
ingreditur, cum hanc in die iudicii præsentia sua illustrat. F
Sed dum arca ædificatur, iniqui luxuriantur, & dum intra
tur, æterna damnatione plectentur.
m *Similiter sicut.* Pretermisso maximo Sodomitarum sce-
lere sola ea commemorat, quæ vel leuia vel nulla esse pu-
tarentur, vt intelligas quali pęna feriantur illicita, & ea si-
ne quibus vita non ducitur, immoderatius acta igne &
sulphure punientur. Loth

NICOLAVS DE LYRA.

ur, talis in iudicio extremo p̄sentabitur scilicet in parte electorū
el damnatorum. Alio modo vniuersaliter, & sic veniet ad iudiciū
in fine mundi. Et neuter aduētus est cū obseruatione tēporis, quia ni
il incertius est hora mortis. De tpe etiā futuri iudicÿ dixit aposto-
s Act. 1. a. Non est vestrum noße tempora vel momenta & multo
ortius illud tempus est incertum alÿs, secundum quod dicit Aug. Il
id verbum omnium calculantium digitos quiescere iubet.
Neque dicent. *Id est, nō poßunt dicere certitudinaliter et deter*
inatè tempus aduentus Christi ad iudicium. Vnde & illi qui volue
nt hoc determinatè dicere, vt Abbas Ioachim, & quidam alÿ, in-
enti sunt falsum dixiße, quia tēpora ab eis determinata trāsierūt.
Et ait ad discip. *Hic consequenter ponitur discipulorū informa-*
o de aduentu Christi ad iudicium, vt propter immensitatem perse-
cutionum noon credant citò Christum venturum ad iudicium, nec
propter pacem credant de longè uenturum, sed semper sint parati ad
im expectandum, & hoc est quod dicitur.
Veniēt dies, &c. *Id est, diē extremi iudicÿ, qui erit vnus, et à iu*
is desiderandus, quia tunc à malis p̄sentis vitę liberabuntur, et ad
quiē gloriæ transferentur, secūdū quod dicitur infrà 21. f. His aūt
stri incipientibus, respicite & leuate capita vestra, qm̄ ap-
propin- propinquat redemptio vestra. *Quod exponens Greg. dicit: Le-*
uate capita vestra, id est, exhilarate corda.
4 Et non videbitis. *Nisi post multas tribulationes.*
5 Et dicent vobis, &c. *Quia antè aduentum Christi ad iudicium,*
surgent multi Pseudoprophetæ & multi Pseudochristi.
6 Nolite ire. *Assentiendo tali doctrinæ.*
7 Nam si. ful. co. *Q. d. Aduentus Christi ad iudiciū non erit ambi*
guus quando erit de facto, sed erit ita clarus & manifestus, q̄ nullus
poterit dubitare, ideo subdit: Ita erit filius hominis in die sua.
8 Primum oportet. *In primo enim aduentu venit in humilitate*
& paucis cognitus, & à multis despectus & reprobatus. Sed in secū
do aduentu veniet manifestus & gloriosus in potestate orbem iudi-
caturus. Sed quia tempus illius aduentus est incertum vt prædictū
est, ideo inducit ad hoc duplex exemplum. Primum est tempore dilu-
uÿ, vt habetur Gen. 7. quod notatur, cum dicitur.
9 Et sicut fa. *Quia homines illius temporis erant in securitate, ni-*
hil timētes, quousque diluuium subito sūmersit omnes, excepto Noe,
& his qui cum eo erant in arca. Secundū exemplū est de tēpore sub-
uersionis Sodomorū, vt habetur Gen. 19. quod notatur cum dicitur.
10 Similiter sicut. *Quia erant in securitate vsque ad illam horam*
qua dominus per ignem & sulphur destruxit terram illam.
✱ Secun-

† *MORALITER.*
Ecce enim. Quia donum gratiæ est in mente.
Venient, &c. Id est, gloriam eius quæ vna dies dicitur, eo
quod per noctem non interrumpitur.
Et non vide. Tunc ad libitum vestrum, sed tamen postea
videbitis secundum libitum meum.
5 *Et di. v.* Id est, successorib. vestris Antichristi tpe futuris
7 *Nam si. ful.* Id est, aduētus Christi ad iudiciū erit ita patēs
quod nullus habebit dubium. Potest etiam hoc exponi de
aduentu Christi in morte hominis, qui frequēter ita repē
tinus est, sicut ictus fulguris.
9 *Et sicut factum est.* In qbus non timebant hoïes diluuiū,
† nec in

A a *Loth.* ALLEG. Loth qui interpretatur declinans, est populus electorũ, q dũ in Sodomis, i. inter reprobos vt aduena moratur, quantũ valet scelera eorum declinat. Exeũte Loth, Sodoma perit, qa in cõsummatione seculi exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittẽt eos in caminũ ignis.

Mt.13.g.

b *Filius hominis re.* Qui interim apparens omnia videt, tũc apparens omnia iudicabit, quando cũctos iudiciorum suorũ oblitos huic sæculo conspexerit mancipatos, vt merito debeant cũ ipso quem inhabitãt orbe deleri.

† hora.

c *In illa die.* Hucusque de hoc quod regnum, id est, Christus, nõ cum obseruatione, sed insperatus adueniat: Nũc à qualibus ipse aduentus expectari debeat. In tecto est, q carnalia excedẽs velut in aura libera spiritualiter viuit. Vasa eius in domo, sunt concupiscentiæ carnales, quas prius amauerat, sed supna petens in mundo reliquerat, quas immi nente iudicio necesse est ne repetat:

†Ge.19.f

B

†viuũ generabit.

†Matth. 24.d. Duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur.

a factum est in diebus Loth: Edebant & bibebant, emebant & vendebant, plantabant et ædificabant. Qua die autem exiit
Domini.
Loth a Sodomis, pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes
Ita subitum & ineuitabile erit.
b perdidit. Secundum hæc erit, qua die filius hominis reuela- 1
a Non qua iudex ueniet sed qua uenturus est postquam uenerit, non poterit quisquam uelle ut descendet in mundum aliquid sapere.
c bitur. In illa † die qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo ne 2
d a Qui operatur in ecclesia plantans & rigans, non respiciat spem sæcularem cui renunciauit.
e descendat tollere illa, & qui in agro similiter non redeat † re-
Ergo.
f tro. † Memores estote vxoris Loth. † Quicunque quæsierit 3
g a Qui hic propter Christum perdiderit, exurgente Christo illi liberam inueniet.
animam suam saluam facere, perdet illam: Et quicunque per- 4 5
h diderit illam, † viuificabit eam. Dico vobis, in illa nocte e- 6 7
a Greg. Non de duobus hominibus, sed de duobus generibus affectionum dictum est.
i runt duo in lecto vno, vnus assumetur, & alter relinquetur. 8
k †Duæ erunt molentes in vnum, vna assumetur, & alte-
l a Duæ differentiæ prædicatorum in ecclesia, quasi in agro laborantium eorum, qui Christum sincere annunciant, & eo um qui uerbum Dei adulterant.
ra relinquetur: Duo in agro: vnus assumetur, & alter relin-
Assumentur uel relinquentur.
m quetur. Respondentes dicunt illi: † Vbi domine? Qui dixit 9
illis. Vbicunque fuerit corpus illuc cõgregabuntur & aquilę. 10 † 11
n

d *Et uasa eius in domo.* ✻ THEOPH. Omnia temporalia hæc vasa dicuntur, homini conferentia alii quidem ad virtutẽ, alii ad malitiam. Igitur qui in summis est virtutib. ne descẽdat, propter tpale aliquod, & excidat a suo fastigio sed resistat malitiæ, & non demulceatur, & similiter is qui in agro non reuertatur ad ea quæ post se, nam eũ qui in agro est hoc est, hoc mundo, & operatur virtutem, non oportet reuerti ad ea quæ post se, sed vrgeri ad anteriora.

C e *Et qui in agro.* Quod dixerat: Eũ qui in agro est retrò non debere redire, ne his tantum dictum videretur, qui aperte de agro redituri sunt, id est, dominum palã negaturi, ostẽdit multos qui cum faciem in anteriora videntur tenere, animo tamen retro respiciunt.

Ge.19.f.

Memores estote. Vxor Loth, significat illos qui in tribulatione retro respiciũt, & se à spe diuinæ promissionis auertũt, & ideo statua salis facta est, quia admonendo homines ne similia faciant, corda eorum condit ne sint fatui.

g *Quicunq;.* Qui vitã carnalem (negando Chrm) in mundo saluare uoluerit, in futuro perdet eam. Vel, qui æternã salutã aĩæ quęrit, nõ dubitet eã dare ad mortem huius tpis.

✻ THEOPHYL. Non quærat aliquis (inquit) in Antichristi persecutione animam suã saluare perdet.n.eam & qui se persecutioni & periculis exposuerit saluabit. quidem Matthæus propter Hierosolymorum captiuitatem dicta esse à Domino narrat insinuans hostiũ q vim, & Romanos qui inuasuri sunt fugere oporteat ita vt ne re[…]tur, neq; qui in tecto sunt descendãt in domũ alicuiu[…] tpalis gratia, sec[…] tum fugiant.

h *In illa nocte.* i[…]la tam tenebro[…] bulatione vt in[…] rem inducantu[…] fieri potest, etia[…] lecti.

i *Duo in lecto.* […] qui ocium elig[…] neque secular[…] neque ecclesia[…] negotiis occu[…] Vnus, id est, qu[…] pter Deum co[…] nentiæ studens […] Dei sunt cogit[…] *sume.* obuiam C[…] sto in aera.

✻ THEOP[…] Duos esse in l[…] significat solic[…] dinis carentiam […] molere quoque […] expectatum sig[…] cat aduentum […] scimus vt aliud […] odam quod in […] aduentus erit […] igitur quod ex[…] tib. q in lecto […] scent alii saluabuntur, alii autem non. Nam quia […] quod difficile diuites saluantur ostendit nunc quod […] pereant neque pauperes omnes saluantur. Hæc & ex[…]tibus vnus assumitur in occursum domini raptus qu[…] uis spiritu & cœlestis, & alius relinquetur infra vt co[…]natus. Et ex pauperibus similiter.

k *Altera relinquetur.* Qui vel humana laude, vel qual[…] corruptione statum vitæ qua imbutus est, deserit. De[…] Ieremias: viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata[…]

l *Duæ erunt molentes in vnum.* Duæ differentię, sequen[…] orbem rerum mobilium. Quæ fœmineo genere […]tur, quia maiorum consilio reguntur, vt fęminę […] tamen in vnum molunt inquantũ de suis negociis […] sic vsibus deseruiunt. Sed quidam tantum propter […] qui habent tanquam non habentes, quidam propter […]poralia, qui in incerto diuitiarum sperant.

m *Qui dixit illis.* Duo quærentib. vnum respondet […] scilicet secum assumendos, alıud subiiciendo innuit, […]los scilicet à se repulsos cum diabolo damnandos.

n *Vbicumque, etc.* Vbicunque fuerit dominus corpora[…] illo congregabuntur electi, qui eius passionem hum[…] imitando tanquam de carne eius saturantur, quorum […] resurrectionem renouabitur, vt aquilę iuuentus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Secundum hæc erit, &c. fi. ho. re. *Id est, homines erunt in securitate, nihil timẽtes de futuro iudicio vsque ad illud tempus quo Christus in humanitate gloriosa, tamen manifeste videbitur veniẽs ad iudicium.*

2 In illa die. &c. qui fuerit in tecto & va. *Id est, tunc non vacabit alicui intendere negocus temporalibus, quia oportebit subitò eum conspectibus iudicis comparere.*

3 Memores estote vxoris Loth. *Quæ nec habuit spacium respiciendi retro, sed statim conuersa fuit in statuam salis, vt habetur Genes. 19. f. Sic nec tunc homines habebunt spacium respiciendi retro, id est, spacium intendendi alicui negocio, sed oportebit eos statim comparere conspectibus iudicis.*

4 Quicumque quæsierit animam suam. *Id est, timore […]tis deficiet à fide in tribulatione Antichristi, quæ præcedet iud[…]*

5 Perdet illam. *Per æternam damnationem.*

6 Et quicumque perdi. illam. *Præeligens mori, quam ca[…] charitate fidei.*

7 Viuificabit eam. *Merendo vitam æternam.*

8 In illa nocte erunt duo. *Hoc expositum est Mat. 24. d.*

9 Respõdentes dicunt illi. Vide domin. *Id est, quo assu[…]*

10 Qui di. il. &c. v. fu. cor. *Id est, Christus, qui iudicabit in [for]ma humana gloriosa.*

11 Congregabuntur & aqui. *Id est, sancti occurrentes Chr[isto] venienti ad iudicium, secundum quod dicitur 1. Thes. 4. d. Sim[ul ra]piemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera.*

MORALITER.

nec in diebus Loth incendium, sic frequenter venit mors quando nullum timetur periculum.

2 *In illa die.* i. tempore mortis nõ cogitet aliquis de aliqua re saluanda, nisi de anima sua.

8 *In illa nocte.* Scilicet mortis. *Erunt duo in lecto vno.* In q[u]ali bet.n. associatione frequenter contingit quod vnus [mori]tur, & alter viuit.

† *Vbicumque.* i. licet omnes moriantur, tamen soli Christo aggregantur.

CAP. XVIII.

a [D]icebat autem. ✠ THEOPHYL: Postquam mentionem fecit afflictionum & periculorum nunc subdit quo in illis luemur. Curantur.i.oratione perseuerante & sollicitam ventura sunt hęc omnia. Magnum.n. auxilium in h[...] fert precatio moo perseuerãs sit & c[...] intra. Oportet enim nos cõsiderare, quomodo iniusti iudicis pertinaciam sedulitas viduæ egerit. Si.n.il[...]lũ malitia replerum neque deos neque homines reuerent, perseuerantis oro emulsit, quanto magis nos patrẽ misericordię Deum ad miserationẽ mouemus, ẽtsi cunctetur omnihil: sequitur. [Se]mper orare. Semper canonicis horis quotidie secundum morem ecclesię, vel qui iustus secundũ Deum omnia gerit, vel [di]cit: Semper orat qui semper agit bona, nec desinit orare nisi cum desinit iustus esse.

b [Iud]ex quidam. Hęc parabola ad orandum & credendum, & non de nobis, sed de Deo præsumendum hortatur.

[E]t nota ꝙ dominus parabolas ponit: Vel secundum similitudinem, vt de homine qui habuit duos filios, qui personam Dei gerit. Vel per similitudinem, vt hic de iudice iniquo, qui personam Dei nullatenus tenet. Sed per hunc potest conici quãtum Deus bonus & iustus eos curet deprecantes se, cum nec homo iniustus, eos qui illũ assiduis precib. tundunt, vel pp tædium deuitandum põt contemnere. Hoc.n. subdendo addidit: Ne iterum & iterũ veniens suggillet, i. strangulet me tædiosis clamoribus.

c *Vidua autem.* Hęc vidua põt habere similitudinem ecclesię, quę desolata videtur donec veniat dominus, qui tamẽ in secreto etiã nunc curam eius gerit.

D

CAPVT XVIII.

De iudice, qua ad orandum inuitabat.

DICEBAT autem & parabolam ad illos: †
a Ad declinanda prenumerata incommoda.
quoniam oportet † semper orare, & non †
deficere dicens: Iudex quidam erat in quadãm ciuitate, qui Deum non timebat, &
hominem non reuerebatur. Vidua autem quædam erat in ciuitate illa, & veniebat ad eum dicens: Vindica me de aduersario meo: Et nolebat † per multum tempus.
Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua,
a Suggillare a suggero, tractum a lamiis, i. strangulo.
vindicabo illam, ne † in nouissimo veniens † suggillet me.
Ait autem dominus: Audite, quid iudex iniquitatis dicit.
Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, † & patientiam habebit in illis?
Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Ve-
De perfecta fide dicit
runtamen filius hominis veniens putas inuenet fidẽ in terra?

1
2 d *Vindica me.* Cum iusti pro persecutorib.
3 orare moneantur, ta-
4 men de malis salua
5 iustitia hanc vindi-
ctam expetunt, vt pe-
6 reãt oẽs mali vel cõ-
7 uersi ad iustitiã, vel
8 amissa per suppliciũ
9 potestate quam nũc
10 contra bonos quan-
11 diu hoc ipsum bo-
12 nis expedit vel temporaliter aliqd possunt. Quem finem
13 cum iusti venire de-
14 siderant, quamuis pro inimicis orent,
15 tamen non absurde
16 vindictam desiderare dicuntur.
17 e *Veruntamen.* Dico me facturum vindictam iustorum, sed illi erunt ualde pauci, quia cũ in die iudicii in forma filii hoĩs apparuero, tanta erit raritas iustorũ, vt non tã ob clamorẽ fidelium iniuste damnatorũ, q̃ ob eorũ torporẽ iuste damnandorum, totius iam mundi sit accelerãda ruina.

f *Putas.* In verbo increpatur dubitationis infidelitas, non opinatur. diuinitas. Scit.n. omnia per quem sunt omnia, sed dubitando increpat infidelium corda.

† ad hoc quod. Mat. 5. g

† defatigari.

† ad tempus aliquãdiu.

E

† vitupe ret.

F

Dno

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

[D]Icebat autem & para. *Postquam Saluator ostẽdit, quod peccatores pœnitentes sunt benigne recipiendi & cautè nutriendi [...]bi consequenter ostenditur quod sunt deuotè instruendi. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur Christi instructio, secundo instructionis confirmatio, ibi:* Factum est autem. *Circa primũ sciendum, ꝙ deuotio potissime consistit in oratione (quæ est ascensus mentis in Deum, secundum Damascenum) de qua Saluator instruit præsentes discipulos, qui iam erant ad Deum conuersi & per consequens futuros ad Deum per pœnitentiam conuertendos. Primo ergo Saluator ostendit orationis efficaciam. Secũdo, inducit discipulos ad martyrij tolerantiam, ibi:* Assumpsit autem: *& patet ordo. quia [...]atio mentis inducit ad contemptum vitæ præsentis. Prima in [du]as, in partẽ principalẽ, & incidentalẽ. Secũda ibi:* Et interroga[...]. *Circa primum sciendũ, ꝙ ad efficaciam orationis duo maximè faciunt, videlicet instãtia et humilitas. Primo ergo docet orare instãter [se]cundo humiliter, ibi:* Dxit au. & ad quos. *Primum ostendit per similitudinem viduæ quæ per importunitatem precum obtinuit effectum.* Dicit ergo.

1 Dicebat aũt & p. *Id est similitudinẽ viduæ, quæ postea seqtur.*

2 Quoniam oportet sem. or. *Ly semper, nõ importat cõtinuitatem temporis, quia oportet orationem interrumpi tẽpore dormitionis et aliquarum aliarum necessitatum, sed importat instãtiã orationis temporibus & horis ad hoc congruis. Vnde dicit glo. Bedæ sup istũ locum: Dicendum est eum semper orare & nunq̃ deficere, qui canonicis horis rogare non desistit. Cõsequẽter inducit similitudinẽ, dicẽs.*

3 [I]udex quidam. *Non exprimitur eius nomen, quia nõ erat Deo cognitus per approbationem: vnde subditur.*

4 Qui Deum non ti. *Scilicet offendere,*

5 Et hominem, *scilicet eos publicè scandalizare. Et subditur deprecatio viduæ.*

6 Vindica. me. *Faciendo iustitiam meam.*

7 Et no. *Ex sua malitia, quia bene poterat, & ex officio facere tenebatur.*

8 Per mul. tem. *Quia illa vidua frequenter suam petitionem repetebat. Ex quo patet iniustitiæ diuturnitas in iudice.*

9 Post hæc au. di. intra se. *Victus precum importunitate.*

10 Et si Deum. Id *est, si non propter Deum, neque propter homines mouear ad faciendum iustitiam illi viduæ.*

11 Tamen quia mole. est, &c. vin. il. *Faciendo ei iustitiam.*

12 Ne in nouissimo veniẽs suggillet me. *Id est, suggerẽdo offendat sua importunitate. Ex quo apparet motus ad faciendum iustitiã non propter amorem iustitiæ, sed ad vitationem suę molestiæ.*

13 Deus autem non fa. vin. *Id est, si iudex iniquitatis propter precum instantiam fecit uindictam, Deus qui necessario est iustissimus, non faciet vindictam electorum suorum, existentium in pressura & tribulatione;*

14 Clamantium die ac nocte. Id *est, orantium instanter ꝓ sua liberatione et declinatione diuinæ iustitiæ. q. d. multo plus exaudiet talium precũ instantiã. Sed illud ꝙ dicitur hic de oratione electorũ videtur esse quasi contra illud quod dicitur Mat. 5. g. Orate pro persequentibus, & calũniantibus vos. Ad quod dicendũ, ꝙ ad bonos ptinet, bona spiritualia et æterna, q̃ sunt simpliciter bona optare suis persequutoribus, & hoc modo pro eis orare. Sed quia pœnæ temporales sunt quædã medicinæ, qa valẽt ad emẽdationẽ vitę, et declarationẽ diuinę iustitię, ideo ad sanctos benè ptinet petere à Deo hec modo uindictã de suis persecutorib. nõ ex motu iræ, sed ex zelo iustitię.*

15 Dico au. vo. *Licet enim aliquando tardare videatur secũdum humanum iudicium, tamen secundum veritatem non tardat, quia omnia operatur secundum dispositionem suæ sapientiæ infinitæ.*

16 Veruntamen, &c. *Scilicet ad faciendum vindictam.*

17 Putas inueniet fi. in ter. *Q. d. parum inueniet respectiue, loquendo de fide formata charitate.*

6 Vin-

✠ Dixit

MORALITER.

† 1 *Dicebat aũt & parabolam.* Scilicet de perseuerantia in oratione, & de eius exauditione, exemplo puersi iudicis viduã importunè petentem exaudientis. Ex quo concluditur, ꝙ multo fortius Deus q est iustus, exaudiet preces sanctorũ suorum ad se clamantium. Aduertendum tameo, ꝙ sancti viuentes in terra non petunt à Deo de aduersariis vindictã per gehennæ pœnã, sed quod desinant esse mali, sicut dicitur Prou. 12. d. Verte impios, & nõ erunt, scilicet mali. Vel quod desinant esse potentes iustos persequi.

† Dixit

A a *Duo homines.* Quia parabola qua ad orādum inuitauit, ita cōclusit, vt diceret veniente Iudice, difficile fidē in terra reperiendū. Ne quis sibi de superuacua fidei cognitione, uel etiam confessione blandiretur, in hac parabola, diligētius ostendit à Deo non fidei verba, sed opera examināda inter quæ maxime regnat humilitas, quā quia non habent superbi de sua iustitia præsumentes, & infirmos despiciētes, quasi vacui fide, cum orant non exaudiuntur.

Sapbiæ species quatuor. Periā vt. † De pœ. d. 1. c. qs aliquando. † Matth. 23. d. Supra 14. b.

b *Deus gratias, &c.* Quatuor sunt species tumoris: Cū vel quis bonum qđ habet, a se habere æstimat: Aut si datum a B Deo credit, pro meritis datū putat: Aut cum iactat se habere quod non hēt: Aut cum despectis cæteris appetit singulariter videri habere, q̄ habet. Hac Pharisæus peste laborabat, qui ideo non iustificatus descēdit, quia merita bonorum operum sibi singulariter tribuens, publicano se prætulit.

Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant † tanquam

Cum tamen parua bona facerent.

iusti, & aspernabantur cæteros, parabolam istam dicens:

a Vterque fidelis, sed unus uerbotenus, alius & facto.

a Duo homines ascenderunt in templum, vt orarent, vnus Pharisæus, & alter Publicanus. Pharisæus stans hæc apud se ora-

a Si reprehenditur qui superbe gratias agit, quid ergo ille qui impugnat gratiam
b Quid est cæteri homines, nisi omnes præter ipsum? Q. d. solus sum iustus,

b bat: Deus gratias ago tibi, quia nō sum sicut cæteri homines

a Ecce ex uicino Publicano, maior rumoris occasio. Qui ascendit orare, non Deum rogat, sed se laudat, insuper & roganti insultat.

c raptores, iniusti, adulteri: † velut etiam hic Publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Et Pu-

d blicanus à longè stans nolebat nec oculos ad cœlum leuare,

e sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mi-

a Ad comparationem illius.

hi peccatori: † Amen dico vobis, descendit hic iustificatus in

Plus quam ille. *Quare.* *a Ante ruinam exaltabitur cor, & ante gloriam humiliabitur.*

f domum suam ab illo: † Quia omnis qui se exaltat humiliabi-

g tur, & qui se humiliat exaltabitur. Afferebant autem ad

c *Ieiuno bis.* Ecce Pharisæus ad exhibendam abstinentiā, ad impetrandam misericordiam, ad referēdas Deo gratias oculum habet, ad humilitatis custodiam non habet. Et quid prodest si tota ciuitas custodiatur, & vnum foramē per quod hostes intrent relinquatur?

d *Et Publican.* Sicut humilis non audet appropinquare, vt ad eum Deus appropinquet. Non aspicit vt aspiciatur: Premit conscientiam, sed spem subleuat: Percutit pectus, pœnas de se exigit vt Deus parcat, cōfitetur vt Deus ignoscat, ignoscit Deus quod ille agnoscit.

e *Deus propi.* Publicanus humiliter orans ad illos pertinet de quibus dicitur: Deus non faciet vindictam electorū ad se clamantium. Pharisæus merita iactans, ad illos de quib.

C subditur: Filius hoīs veniēs, putas inueniet fidem in terra?

f *Quia.* Posita Pharisæi & publicani cōtrouersia, ponit iudicis sententia, vt caueatur superbia.

TYPICE. Pharisæus, populum Iudæorū designat, qui ex iustificationib. legis extollit merita sua, & superbiendo recedit. Humiliatus Publicanus Gentilem, qui longe a Deo positus peccata confitetur & lamentando appropinquat Deo exaltatur.

* THEOPHYL.

1 Admirabitur q
quomodo supe
cum pauca verb
militatis pronu
2 uerit, condemne
3 Iob autē cum
4 ta de se magnifi
5 cat coronetur.
Pharisæus qui
6 nullo cogente
7 lia nugans & co
8 nans, alio nullo
9 vrgente, Iob ver
10 omentibus se am
11 & grauius incu
12 tibus quam cala
13 tas ipsa dicentib
14 quod propter pe
15 ta illa sit passus,
16 pulsus est enum
17 re sua opera, id
18 ppter gloriam
19 ne scilicet homi
20 à recto virtutū

su exciderent. Nam si comperissent homines peccata se quæ fecerat Iob, & propter illa passum, cauissent ne eadem facerent, factique insuper fuissent osores hospitum, & inhospitales, immisericordes & iniusti. Hæc enim opera Iob. Igitur ne multi inde incōmodarentur eius tia bona opera enumerat.

g *Afferebant autem.* Post dictam controuersiā, post datam sententiā humili magistro offeruntur infantes, vt ostē quod innocēs & simplex ætas ad gratiā pertineat. Increpant apostoli, non qđ nollent infantes manu & voce Saluatoris benedici, sed quia nondum perfecti in fide, putabant eū similitudinem hominū lassari importunitate offerētium.

* THEOPHILACTVS. Et ad humilitatem conducit hoc de pueris exēplum. Docet enim dominus, per illos ci humiliter agendum, & omnes suscipiendos. Discipuli indignū arbitrabātur ad talem magistrū offerri pueros. illé

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Dixit autem. *Hic consequenter ostendit, quod est humiliter orādum, ostendens quod humilitas est Deo grata. Et primo ostendit hoc uerbo, secūdò, facto, ibi:* Afferebant autem. *Primum facit per parabolam Publicani & Pharisæi, dicens.*

2 Duo homines ascende in tem. *Quia ad literam erat in alto situm, s. in monte moria, ut habetur 2. Para. 3. a.*

3 Vnus Pharisæus. *Apparens iustus.*

4 Alter Publicanus. *i. publicis negocijs intentus, quę de communi cursu implicant ad peccatum.*

5 Pharisæus stans. *Ecce iactantia, quia stabat vt ab alijs videretur orare, & irreuerentia, cum in orando deberet se prosternere.*

6 Deus gratias ago tibi. *Iste non proprie orauit, sed magis se iactauit de iustitia alios condemnando, & orantem iuxta se Publicanum despiciendo.*

7 Ieiunio bis in Sabbato. *Id est, in hebdomada, quæ sic ddnominatur à die digniori.*

8 Decimas do. *Pharisæi enim decimas minimorum, ut Ruthæ et Menthæ & Cymini (ad quas non tenebantur, vt dicunt aliqui) dabant, ut cæteris iustiores apparerent, ut dictum est supra.*

9 Et Public. a longe stans. *Ecce Dei timor, quasi nō esset dignus appropinquare.*

10 Nolebat nec oculos ad cęlum leuare. *Ecce pudor, qu pro peccatis præteritis non audens cœlum respicere.*

11 Sed percutiebat pectus suū. *Ecce dolor de peccatis cōmi*

12 Deus propitius esto mihi pec. *Ecce uera & pura confe Et ista faciunt ad peccatorum remissionem, ideo sequitur.*

13 Amen. *Id est, fideliter.* Dico vobis.

14 Descendit hic. *De domo Dei quæ erat in monte, ut supra dictum est.*

15 Iustificatus ab il. *Id est, præ illo remanente in fecibus suis. ius causa subditur cum dicitur.*

16 Quia omnis qui se exal. *Per superbiam.*

17 Humiliabitur. *Per pœnam.*

18 Et qui se hu. *Per veram peccatorum confessionem.*

19 Exaltabitur. *In gloria, per remunerationem. Sicut enim in statera materiali vna parte depressa, altera eleuatur, & econuerso: sic in statera diuinæ iustitiæ decretum est, vt qui eleuantur per superbiam in præsenti vita, deprimantur pęnam confusibilem in futuro: Et econuerso, qui se humiliant in præsenti propter Deum, in futuro ad gloriam eleuabuntur.*

20 Afferebant autem. *Hic consequenter facto ostenditur, quod humilitas est Deo grata & accepta, per hoc quod pueros Christus cabiliter recepit, & patet sententia ex dictis Matthæi 19.*

* E

MORALITER.

† 1 *Dixit autem.* MYSTICE. Per Pharisæum Iudaicus populus significatur, qui ex beneficio legis & pphetarū suscepto de sua sanctitate p̄sumens Gentiles aspernabatur. Per Publicanum vero populus Gentilis, q peccata sua prædicātib. apostolis humiliter confitebatur, propter quod iustificatus est per fidei Christi receptionem, & Iudaicus est damnatus suam obstinationem.

MORALITER autē, per Phariseū significatur ius instinctu diaboli superbiens, & per Publicanum peccat respectu spiritussancti humiliter se emendans.

20 *Afferebant autem, &c.* Sequitur.

† *Talium*

e ostendit vsque ideo sectandam humilitatẽ, vt etiã mini i nõ abiiciendi, & sic quidẽ docet humilitatẽ opere suo. *Increpabãt illos. Iesus autem* Hoc fortasse ideo, quia prius populũ Iudæorum exquo secundum carnẽ erãt, saluari vo bãt, sed & ꝑ Chananæa muliere supplicauerũt. Sciebant go mysteriũ, quod riusque populi vocatio deberetur, sed rtasse adhuc nescie nt ordinem.

stodisset, vt inanẽ eius iactantiã exponeret, ostẽdi tei adhuc deesse ꝙ est legis. Et ideo ad misericordiæ præceptum tristis inducitur, & in eum quęda naturalis datur forma sententiæ. Facilius est camelũ per foramen acus transire, quam diuitem intrare regnũ cælorum. Non debet se diuitẽ iactare in diuitiis suis, cum his verbis definiatur contra naturam esse diues misericors.

a illum & infantes, vt eos tangeret. † Quod cùm viderent discipuli, increpabant illos. Iesus autem † conuocans illos,
Respuenda est vestræ seruitutis officiosa sedulitas, vbi diuinitatis est iniuria.
b dixit: Sinite † pueros venire ad me, & nolite vetare eos: Ta-
c lium est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicunque
d non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud. Et
e *a Hic diues & superbus, non voto discentis, sed tentantis interrogat.*
interrogauit eum quidam princeps, dicẽs: † Magister bone,
f quid faciens vitam æternam possidebo? Dixit autem ei Iesus.
g Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi † solus Deus. Man-
h *a Sicut in mandatis continetur.*
data nosti. † Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum & matrem. Qui ait: Hæc omnia custodiui a iuuentute mea.
Ad perfectionem. Non partem.
Quo audito Iesus ait ei: Adhuc vnum tibi deest. † Omnia
Sic dando.
quæcunque habes, vende & † da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me. His ille auditis contri-
a Hæc est tristitia quæ mortem operatur, hæ sunt spinæ & tribuli, quæ semen Dei suffocauerunt. Possidens cum amore. b Qui multiplicandis diuitijs incumbunt, alterius vitæ gaudia contemnunt.
i status est, quia diues erat valde. Videns autem Iesus illum
a Cum amore possident, & in eis confidunt. Nec impossibile, sed difficile dixit, quia difficulter diuitiæ contemnuntur. De omnibus ergo totius est, nec habere, nec amare diuitias.
tristem factum, dixit: Quam difficile qui pecunias habent,
Ingentibus membris enormem.
k in regnum Dei intrabunt. † Facilius est enim camelum

Sinite pue. Nemo prohibeat languidos venire ad medicum. In ramo nihil adhic commiserunt, si in radice perierunt. Qui pro se agere non possunt, causam suã minoribus commiserunt. *Tãgat dicus, & benedicat illis cum maioribus. Talium est enim.* non ait istorum, sed qui habent ex studio innocentiam & simplicitatem, quam isti habent per naturam. Qua non ętas regnat, sed mores. Nõ enim virtus, non posse peccare, sed nolle. Sicut puer non perseuerat in ira, læsus non meminit, non concupiscit mulierẽ non cogitat vel loquitur malum, sic vos nisi talem innocentiam & animi puritatem habueritis, non intrabitis in regnum cœlorum.

h *Mandata no.* Hæc est puerilis innocentia castitas, quæ nobis imitanda proponitur, si regnum Dei ingredi volumus.

Et nota quod iustitia legis suo tempore custodita, non solum bonum terrę, sed & vitam confert æternam.

i *Diues erat.* Nullus diues, id est, confidens in diuitiis suis, intrabit, vt Iesus secundum Mathæum exponitur. Nõ ergo diuites manẽtes, sed qui esse desierunt intrabunt.

✱ THEOPHYL. Postquam diues audit abiiciendas diuitias merore affectus est. Dicit dñs admirabili figura quomodo difficile sit habentẽ pecunias in regnum cœlorum ingredi, nõ dixit quod impossibile sit, sed ꝙ difficile: non enim impossibile est saluari tales: possibile enim expendere pecuniã & superna assequi, & difficile quidem hoc, tenaciores enim visco adhærent pecuniæ, & difficile abstrahitur qui talibus est cõprehẽsus non multo enim post subiicit quomodo impossibile diui dicit enim facilius esse camelum per foramẽ acus intrare quam diuitem saluari. Impossibile enim est, quod camelum capiat foramen acus, siue per camelum animal intelligas siue funem nauticũ crassum. Si igitur facilius camelum per foramen acus transire quam saluari diuitem, impossibile & hoc, impossibilius igitur saluari diuitem. Quid igitur dicẽdum? Primum quidem quod vere sic habet impossibile saluari eum qui diues est.

Regnum Dei. Id est, doctrinam euangelii sicut puer iubemur accipere. Puer in discendo, non contradicit doctoribus. Nõ tiones & verba componit ad resistẽdum, sed fideliter suscipit, optemperat & quiescit:

Et interrogauit eum. BEDA. Audierat hic princeps, similes puerorum dignos esse regno, vultque certius instrui, nõ per parabolas sed aperte exponi quibus meritis vitam posset consequi.

BEDA. Non putandus est iste (vt quidã aiunt) vel Deũ tentasse, vel de sua vita mentitus esse, sed simpliciter vt dixit confessus est. Alioquin (vt Marcus ait) *nõ intuitus arcana cordis eius diligere eum diceret Iesus.* Diligit eum eos qui mandata legis custodiunt. Sed quod ibi minus est his qui perfecti esse volunt adiungit: Omnia vende & da pauperibus.

f *Magister bone.* Quia bonum magistrum dixit, & nõ Deũ vel Dei filium confessus est, dicit quamuis sanctum hominem comparatione Dei bonum non esse, Christus autem non renuit testimoniũ bonitatis, sed magistri absque Deo excludit bonitatem.

g *Dixit au.* AMBROS. Versuta interrogatio, & ideo arguta responsio. Tentator enim bonũ magistrum dicit, qui Deũ bonum dicere debuisset. Quid me dicis bonũ, quem negas Deum? Quid bonũ dicis, cũ nemo bonus nisi solus Deus? Non ergo bonum se negat, sed Deũ significat. Quid me bonum dicis, cum bonũ sentire nõ possis qui tẽtas? Bonus ergo, sed rectis corde. Denique glorianti in lege ꝙ omnia custodisset

k *Facilius est enim.* MYSTICE. Facilius est Christũ pati ꝓ dilectoribus seculi, quam dilectores seculi ad Christũ conuerti. Camelus dicitur Christus, qa spõte humiliatus infirmitatis nostrę onera sustulit. Acus punctio, per quam angustias passionis significat, qua passione velut acu, naturæ nostræ quasi scissa vestimenta resarcire dignatus est, id est, reparare post lapsum.

Aliter. Facilius est Gẽtilẽ populum gibbo peccatorum deformẽ per angustam vitæ viam ingredi, quã Iudæorũ de meritis gloriantẽ, & ad subeũdum leue onus Christi se humiliare nolentẽ. Vel ita: Facilius est Gẽtilẽ populum superstitionis deformitate degeneratẽ, turpia onera ferẽtem, intrare per angustã viam (quæ via Christus est, qa proprij corporis passione mortis penetrans viã velut acu reintegrauit scissa

Ambro.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ Et interrogauit. *Hæc est pars incidentalis, in qua ponũtur duo incidentia. Secundum ponitur, ibi:* Ait aũt Petrus. *Circa primũ sciendum, ꝙ quia Iesus immediatè dixerat de pueris: Talium est regnum cœlorum: Et in hoc parabolicè loquebatur, per pueritiam intelligens humilitatem & innocentiam: Ideo quidam legisperitus, qui vocatur hic princeps, eo quod erat diues, vt patet ex sequentibus, petijt ab eo quid faciendo haberet regnum cœlorum, q. d. dicas mihi planè & apertè absque parabola, quid debeo facere ad cõsequendum regnum cœleste, & hoc modo Christus ei respondit, & patet sententia ex dictis Mat. 19. vsque ibi.* ✱ Quæ

MORALITER.

† *Talium enim est regnum cœ.* BEDA. Signãter dixit, talium, non illorum, vt ostenderet non ætatem regnare, sed mores, & his qui similem haberent innocentiam, & simplicitatem præmia repromitti.

2 *Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo?* Exponatur vt supr. Mat. 19. & Mar. 10.

scissa vestimenta nostræ naturæ) quam populum Iudæorũ,
A qui diues est in lege, egenus in fide.

a *Quis po.* Intelligũt in numero diuitũ deputãdos omnes qui amant diuitias, etsi non habent, aliter enim cũ sit turba maior pauperum. non dicerent: *Quis potest saluus fieri?*

b *Nemo.* Qui carnalia pro domino dimiserit, spiritualia accipiet. Marcus ait. Cẽties tantum nunc in tempore hoc cum ꝑsequutionib. fratres & sorores, & in futuro vitam æternam, id est, in hac vita per sequutionibus plena gaudium regni degustant, & omnium electorum syncera dilectione fruuntur.

Mar. 10. d. — † Matt. 10 d. Ma. 10 d — † 28. q. 1. c. 1.

c *Recipiat multo plura in.* Qui pro domino omnes diuitias dimiserit, & carnis affectus contẽpserit, multo plura recipiet in præsenti, & a fratribus & sororibus propositi sui glutino spirituali colligatis, multo gratiosiorem in hac vita recipiet
B charitatem. Copula enim qua filij & patres & coniuges, & cætera huiusmodi connectuntur, fragilis & breuis est: Sed illi soli perpetuæ coniunctionis retinent vnitatem, omnia quę fratrum sunt tanquam sua credẽtes. Quia multitudinis credentiũ erat cor vnũ, &c. nec q̃sq̃ eorum quæ pos. suum esse di. & quã aliquis vxorem in lasciuia possidebat, eãdem in odore sanctificationis possidet.

† Matth. 20. c. Ma. 10. c — † contumelijs afficietur. — † Matth. 20. d. De pen. dist. 1. c. voluissent. §. cęcus quoque.

per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum
a Dei. Et dixerunt qui audiebant. Et quis potest saluus fieri?
a Vt per se a suis cupiditatibus conuertantur.
Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia 1
Deus ad amore ad charitatem æternorum conuertit, non quop cupidi & superbi intent.
sunt apud Deum. Ait autem Petrus. Ecce nos dimisimus
a Etiam voluntatem habendi. b Quod perfectius est.
omnia, & secuti sumus te. † Qui dixit eis: Amen dico vobis 2
a Non tantum de de nobis apostolis, sed & de quibuscunque fidelibus. Omnes affectus car. nis meæ charitatis postposuerit.
† nemo est qui relinquit domum, aut parentes, aut fratres,
b aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat
c multo plura in hoc tempore & in seculo futuro vitam æter-
nam. † Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis, Ecce
d ascendimus Ierosolymam, & consummabuntur omnia quæ 3
e scripta sunt per prophetas de filio hominis, Tradetur enim 4
gentibus, & illudetur, & † flagellabitur, & conspuetur. Et
postquam flagellauerint, occident eum, & die tertia resurget.
Et ipsi nihil horum intellexerunt, Erat autem verbum istud
f absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur,
Factum est autem cum appropinquaret Iericho, cæcus qui- 5
g dam sedebat secus viam mendicans. Et cum audiret turbam 6
prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. † Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret, Et clamauit, dicens;
Homo pro hominibus factus, miserere hominis.
† Iesu fili Dauid, miserere mei. Et qui præibant increpa-
h bant eum, vt taceret, Ipse verò multo magis clamabat;

f *Et ipsi ni.* Discipuli sermonẽ dominicæ passionis toti replicatũ ideo intelligere nõ valẽt, quia quẽ maxime vid re desiderant, eius mortem audire non possunt: Et quẽ solum hominem innocẽtẽ sed etiam verũ Deũ esse sciu mori posse nõ putant: Et quoties aliqd de sua passione di hoc allegoricum ctum putant, sicut aliis per parabolas quentem audire c sueuerant. Iudæi c eius mortem pa bãt, quidquid de passione loqueret intelligebant. H enim loquebatu quod ipsi perfic optabant.

g *Cæcus qui.* Cæ significat humanu genus quod a su pna claritate exc sum damnatio suæ patitur teneb sed a domino app pinquante Iericho curatur. Iericho na interpretatur, quam defectus m talitatis intelligi Dum ergo verb Dei infirmitatem stræ carnis susci homo ad cognos da redit. Cæcus se iuxta viam dum cipit credere in sum qui dicit: *Sum via.* Mendi dum rogat, vnde quitur.

✻ THEOPHLACTVS. Domin miraculum hoc obiter in via operatus est, vt & trãsitus eius nobis vtilis ac doctrina vt semper & vbique & apud omnes vti mus, & nunquam ignaui, Admirare autem quæso quon do, (cæcus) confessionem suam multiplicet. Quomo Quamuis multi increparent eum, nõ tacebat, sed amp clamabat feruor quidam intrinsecus instimulabat eum circo & Iesus iussit illum adduci ad se, ꝙ profecto dig esset qui appropiaret ei. *Et cla.*

d *Assumpsit autem Iesus duodecim.* Præuidẽs ex passione sua discipulos perturbandos, prædicit & passionis pœnã, & resurrectionis gloriam, vt cum morientem cernerent resurrecturum non dubitarent.

e *Et consum.* In hoc ostendit quidquid prophetæ prædixeraunt ad suæ dispensationis mysterium intẽdisse. In quo percutit hæreticos, qui dicunt Christum legi & prophetis cũtrarium prædicasse, & alium veteris, alium noui esse Deũ Testamenti. Confutat etiam paganorum demẽtiam, quia eius crucem deridenț cum proximę suæ passionis, & tempus quasi futurorum præscius ostendit, & locũ quasi mor-
C tem non timens adiit.

h *Et qui præibant increpabant eum. vt taceret &c.* Qui Ies præeunt venientem, significant cætum carnalium vi rum, quæ dissipant cognitionem hominis, & perturbã cem orationis, ne Iesus ad illuminandum venire possit hominis, sed iam credens sentiens se grauari phantasm priorum vitiorum, & vocem orationis suæ impediri, se exorari possit, ardentius clamat.

F

f Et

Sur

NICOLAVS DE LYRA

1 Quæ impossi; sunt. *Quia ad regnum cælorum non possunt homines pertingere propria virtute, sed per auxilium diuinæ gratiæ.*

2 Ait autem Petrus. *Hic ponitur secundum incidens, quia Petrus à Christo immediatè audierat: Quam difficile qui pecunias habent, regnum Dei intrabunt, ideo quæsiuit à Christo quæ esset sui & aliorum remuneratio, quia omnia terrena reliquerant propter Christum, & patet Christi responsio ex dictis Mat. 19.*

3 Assumpsit Iesus. *Postquam Saluator ostendit orationis efficaciam, hic consequenter inducit discipulos suos ad martyrii tolerantiam exemplo sui. Et patet sententia ex dictis Mat. 20 exceptis quæ sequuntur*

5 Consumma.

4 Consumma. omnia. *Quia prophetæ scripserunt de pa me Christi futura, vt patet Isa. 53. & Dan. 9. in multis aliis locis.*

5 Et ipsi nihil ho. in. *Tum quia adhuc erant rudes & imperfecti. Tum quia Christus frequẽter eis parabolice loquebatur, & nescierunt si tunc parabolice loqueretur.*

6 Factum est. *Postquam posita est Christi instructio de efficacia orationis, & de tolerantia passionis, hic consequẽter describitur dictæ doctrinæ confirmatio per opus miraculosum, secundum ꝙ scribitur Mar. vl. d. Sermonem confirmante sequentib. signis. Et patet sententia ex dictis Mat. 20. & Mar. 10. Hoc excepto. Factum est autem cum appropinquaret Iesus Iericho id est, prope Iericho adhuc esset, quia secundum veritatem non accedebat ad Iericho, sed inde recedebat, vt patet Mat. 20. & Mar. 10.*

✻ NICOL.

MORALITER.

† 4 *Assumpsit au. Ie. duo.* Sequitur.
5 *Et ipsi nihil ho. intel.* Per hoc significatur, quod homines carnales aspera nolunt audire, sed ad delectabilia intenti.
6 *Factum est autem cum appro.* Exponatur vt supra Mat. 20. & Marc 10.

† MORAL.

a ans au. Transiens, cecum audit, stans illuminat, qa per hu anitatem suam nostre cecitatis vocib compatitur, sed per otentiam diuinitatis lumen nobis gratiæ infundit.
b Adduci ad se. Qui ptereuntem aliquatenus sentiebat, dū in catione patitur phantasmatū turbas vehementius insi- stei orationi duci- tur d stantem, & re- cip lumen, quia De in corde firmo figi & sic lux amissa rep atur.
c uid ti. v. Non ex norantia quærit sed deo vt rogetur, vt ientem ad ora- tio e excitet. Quod int ligens cæcus sub ingit: Do. vt vi. Non petit cæcus aurū, vel aliquid tpale, sed antum lumen. Imitemur ergo eum, quem mente & corpore audiuimus sanatum, petamus a domino lucē ęternæ visionis, & dicet nobis. Respi. fi. tua sal. te. fe.
d Et confe. vi. Videt & sequitur, qui bonū qntelligit operatur, & Iesum præsentem vel prætereūtē imitatur. Et hic talis nō solum pro impetrato in Deum proficit, sed etiā alios ad laudem Dei accendit, vnde sequitur.
e Et omnis plebs vt vidit dedit laudē Deo. Laudat plebs Deum non solum pro impetrato munere lucis, sed & p merito fidei impetrantis, qa non solum laudat quòd potenter & misericorditer illuminat, sed quia clamorem fidei firmiter clamantis exaudit.

Fili Dauid miserere mei. Stans autem Iesus iussit illum ad-
a duci ad se. Et cum appropinquasset, interrogauit illum, di-
b c cens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine, vt videam.
d Et Iesus dixit illi: Respice, fides tua te saluum fecit. Et confe-
e stim vidit: & sequebatur illum† magnificans Deum. Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem Deo.

a Interrogat. ut credamus non nisi confitentem posse sanari.

CAPVT XIX.

a T ingressus. Ecce camel⁹ deposita sarcina Gibbi p foramen acus transit, dum ɔtempto censu fraudiū, angustam portam q̄ ducit ad vitā ascendit. Et qa deuotione fidei ad idendum saluatorē, quod natura minus habebat, ascen su boris supplet, iu- st quod rogare non au ebat, dominicæ su eptionis benedi- ct nem accipit quā de derabat.
IVSTICÆ. Zachæus qui interpretatur iustificatus, significat credentes ex gentibus qui per occupationem temporaliū depressi erant, & minimi, sed a domino sanctificati. Qui intrantem Iericho saluatorem videre volunt, dum fidei q̄ in mūdo at participare quærunt: Sed turba, i. vitiorum ɔsuetudo, quæ cæcum clamantem increpabat, etiam hunc suspicien tardat. Sed sicut amplius clamando cæcus turbā vicit, ita illus terrena relinquendo, arborem crucis ascendendo, turbam obstantem transcendit, clamās cum apostolo. Mihi autem absit gloriari in cruce, &c.
* THEOPH. Hæc fortissima diaboli vasa rapit dominus ciuitates eius destruat. Vide enim quō, non solum publicanos discipulos, fecit, sed, & Zachæū principē publicanorum captiuum ad salutē recepit. Quod publicanus quidē abominabilis, princeps autē publicanorū multomagis potest in malitia princeps nullus dubitat. Victu enim publicani nō alium de quā ex pauperū lachrimis habe. At ne ue publicanorū ille princeps deficitur, sed solū dat alacritatē, & recipit mercedem. Desiderabat. n. videre Iesum, & cum ascendisset in caprificum, priusq̄ videret prius ipse spectatur a Iesu. Sic igitur omnib. in locis nos præuenit Dominus, tantum vt nos alacres & promptos videat.
b Et ipse di. Quis de se desperet, cū venit iste ad Deum cui census ex fraude? Per hunc apparet, quia non omnis diues auarus.
c Præ turba. Quæ turba, nisi imperitæ confusio multitudinis, quæ verticem sapientiæ videre nequit: Zachæus ergo non, in turba, sed plebem transgressus Messiam quem desiderat aspicit.
d Sycomorum. Sycomorus arbor est, moro folijs similis, sed altitudine pstans, & interpretatur ficus fatua, i. Crux. Quæ credētes vt ficus pascit, ab infidelib. irridetur vt fatua. Quam pusillus ascēdit, dum quilibet humilis & propriæ infirmitatis conscius, in virtute crucis gloriatur, & per hanc laudabilem fatuitatem transeuntem pro pe dominum cernit, quia si nondum ita solide vt est iam, tamen raptim, & quasi in transitu luci sapientiæ cęlestis intendit.
e Quia inde erat transiturus. ISIDORVS. Illa parte vbi Sycomorus, vel vbi crediturus, vt & mysteriū seruaret, & gratiā seminaret. Sic. n, venerat, vt per Iudæos transiret ad Gentes. Vidit itaq; Zachæum sursum. Iam enim sublimitate fidei inter fructus nouorum operum, velut in fœcunda altitudine operis eminebat.
f Et cum venis. Per præmissos præcones verbi sui, in quibus erat Iesus

CAPVT XIX.

a T ingressus perambulabat Iericho. Et ecce
1
2 vir nomine Zacheus, et hic princeps erat
b 3 publicanorum, et ipse diues. Et quærebat
4
5
c 6 videre Iesum, quis esset, et non poterat præ
turba, quia statura pusillus erat. Et præcurrens ascendit in ar-
d e borem † sycomorum vt videret eū, quia †inde erat trāsiturus.
f 7 Et cum venisset ad locum suscipiens Iesus vidit illū, et dixit ad

Non malitia sed fide.

† illac

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT XIX.

* Et ingressus per. Postquam descripta est conuersio peccatorum in generali, hic cōsequenter describitur in particulari, scilicet, in conuersione Zachei. Et diuiditur in duas: quia primo describitur conuersio Zachei, secundo, motio dubii. ibi. Hoc illis audientibus. Circa primum dicitur.
1 Et ingressus peram. Secundum ea quæ dicta sunt in fine præcedentis ca. ista historia Zachei non sequitur immidiate post illuminationem cæci, quæ facta fuit in egressu Iesu a Iericho, sed post egressū eius ab Iericho, & progressū per alia loca, regressus fuit ibidē sicut in multis aliis locis in euangelio dicitur pluries venisse ad eundē locum & in isto regressu accidit historia istius Zachei, cum dicitur.
2 Et ecce vir nomine Zacheus. Exprimitur hic nomen eius, quia dignus erat nominari, propter conuersionis facilitatem, & propter conuersi perfectionem.
3 Princeps erat publicanorum. Id est, primus inter illos qui vacabant publicis actibus, scilicet, exactionibus & vectigalibus leuandis & deferendis, quæ cōmuniter ad peccatum implicant, ex quo in eius vocatione apparet maior Dei misericordia.
4 Et ipse diues. Quia auarus fuerat in acquirendo, sed post conuersionem non fuit auarus in retinendo, quia paratus fuit reddere quadruplum defraudatis ab eo.
5 Et quærebat vid. Iesum, Ex deuotione.
6 Et non poterat præ turba quia statu pu. Ex quo patet deuotio popularium ad Christum. Sequitur.
7 Suspiciens Iesus. Id est, approbans deuotionem illius.
* Quia

MORALITER.

† 1 Et ingressus peram, Ie. & ecce vir nomine Za. Per diuitē istū quærētē videre Iesum, sed impeditum per turbam, & statu rę parnitatē, significatur quilibet diues, qui de salute sua sollicitatur, sed per turbationē phantasmatū circa negocia temporalia, & imperfectionē propriā impeditur, propter quod ascendere debet in arborē, id est, ad Christum ep oratione, quæ secundum Damascenū est ascensus mentis in Deum & sic Iesum videre meretur, & partē bonorū suorū pauperib. dare, et si quē defraudauit; fideliter restituere. Per Pharisæos autem murmurantes significantur maledici bonorum opera deprauantes

A erat Iesus & loquebatur venit ad populũ nationũ qui passionis eius fide iam sublimis, etiam diuinitatẽ eius agnoscere ardet, suspiciens videt quia per fidẽ a terrenis eleuatum elegit eligentem se, & amat amantem se.

a *Descen.* Quod descẽdere de sycomoro, & sic in domo parare mansionem iubetur, hoc est quod apostolus ait: Etsi cognouimus secundũ carnem Christum, sed iam non nouimus. Si enim mortuus est ex infirmitate, sed iam viuit ex virtute Dei.

quod rapta reddit, propinqua relinquit, visibilia contẽnit, eius quem nondum videt sequi vestigia concupiscit.

f *Filius sit.* Non carne, sed fide, quia sicut Abraham in Dei patriam ob spem futuræ hæreditatis deseruit, sic & qui thesaurum in cœlis acquirit spe.

(2. Cor. 5. d. Ibidem. 13. b.)

b *Manere.* Manebat aliquando dominus in domo principis Pharisæorum id est, in Iudæorum synagoga docebat. Sed quia sabbato curantem, peccatores recipientem, contra auaros disputantem, & cætera digna Deo gerentem lingua venenata carpebant, perosus facinora eorum discessit dicens Relinquetur vobis do. ve. de. Hodie tamen in domo pusilli Zachei oportet illũ manere, i. nouæ lucis gratia coruscante, in humili credentium nationum corde quiescere.

(† ingressus esset ad diuertẽdum. † dominum. † ipsa fi-[illegible] 7. a. † Matth. 23. a. Mar. 14. d. Supr. 13. g.)

a Non inuitat quia, etsi nondum audierat vocem inuitantis, audierat affectum.

eum. Zachee festinans descende, quia hodie in domo tua 1
b oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum
c gaudens. Et cum viderent omnes murmurabant, dicentes, 2
d quia ad hominem peccatorem † diuertisset. Stans autem Za- 3
cheus, dixit ad † Iesum. Ecce dimidium bonorum meorum 4 5
e domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo 6
quadruplum. Ait Iesus ad eum. Quia hodie salus domui huic

a Non veni vocare iustos sed peccatores.

f facta est, eo quod & † ipse filius sit Abrahæ. Venit enim filius 7
g a Salus quæ olim Iudæorum domus implebat hodie populo Gentium illuxit, eo quod & ipse
h populus sit Abrahæ filius.

hominis quærere & saluum facere quod perierat. Hæc illis au- 8
dientibus adiiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Ieru- 9
salem, & quia existimarẽt, quod confestim regnũ Dei manife-
i staretur. Dixit ergo. † Homo quidã nobilis abiit in regionem 10 11

g *Eo quod.* Non tantum qui iusti perseuerant, sed etiam qui de iniustitia conuertũtur, ad filios promissionis pertinent.

g *Venit e. fi. ho.* Etiam murmurantibus sua mysteria non dedignatur exponere, quod propter pœnitentiam peccatorum suscipiendam maxime ipse in terram venerit, vt & se appellat filium hominis, vt insinuet nobis dispensationẽ suæ pietatis.

h *Hæc il.* Susceptæ & commendatæ pœnitentia publicani, per parabolam docet sibi magis penitentiam peccatorum, q̃ iustitiam placere superborum, latiusq; in gentib. de ignorantia legis humilib. quam iudæis de iustitia legis superbientib. se esse regnaturum. Et q̃a discipuli audita passione & resurrect. Ierosolymis implenda, existimabãt regnum Dei mox venturum, hanc eorum ignorantiam illuminat, docens primo regni sui fidem toto orbe dispersurum, & in fine seculi iudicem omnium, regemque venturum.

c *Murmurabant.* Manifestũ est Iudeos semp gentiũ odisse, vel non intellexisse salutem. Vnde & aduersus Petrum dicitur: *Quare introisti ad gentes præputium habentes?* (Act. 11. a)

d *Stans au.* Aliis calumniantib. hominem peccatorẽ, ipse & Zacheus stans, i. in ea quam cœperat fidei veritate psistẽs, non solum se ex peccatore cuersum, sed et inter innocentes probat conuersatum, cum etiam ante cõuersionem innocenter vixit, & qui ante conuersionem dimidium, post conuersionem potest dare & totum.

e *Si quid aliquem defrauda.* Primum est secundum legẽ reddere, deinde quod remanet pauperib. erogare. Hunc fructũ C vitæ, publicanus de sycomoro p sapientem stultitiam legit quod

✻ THEOPH. Vr̃ mihi, q̃ homines illi audiẽtes regnum Dei illud suspicabãtur tpale esse a Deo datum in liberationem Hebraici generis. Dñs aũt monstrat eis, q̃ insipiẽtia qua dicunt, nõ enim temporale regnũ est. Interea & hoc declarat quod vt Deus cogitationes eorũ sciuit, vnde & hanc parabolam dicit, & hominẽ generosum se introducit. n. licet homo fuerit mãsit tamẽ ĩ fastigio & nobilitate deitatis.

i *Nobilis abiit.* Hic est nobilis, cui cæcus clamabat, Miserere me

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Quia ho. in do. *In domo materiali propter refectionẽ Christi & suorum discipulorũ, & ad ostendendum benignitatem peccatori reuertendi, & in domo spirituali conscientiæ per gratiæ infusionem.*

2 Et cum viderent omnes. *Id est, Pharisæi & alii malignãtes*

3 Murmurabãt. *Et hoc irrõnabiliter, quia nullus rationabiliter potest murmurare, si medicus visitet ægrotum ad ipsum sanandum.*

4 Stãs au. Za. *Ad obediendum domino promptus, vnde subditur,*

5 Ecce di. &c. do. *Non dicit dabo in futuro, quia erat paratus statim dare. Ex hoc etiam patet quod non omnia bona sua erant male acquisita, quia de illis non posset eleemosinam facere.*

6 Et si quid. *Lex enim in aliquibus præcepit restituere duplum, & in aliquibus quadruplum, & aliquib. quintuplum, vt patet Exo 22. & ideo per hoc quod hic exprimitur restitutio media, intelliguntur aliæ extremæ, sequitur,*

7 Eo q̃ & ip. *Dicit hic glo. Bedæ. Filius autẽ Abrahæ Zacheus dicitur, non quia de eius stirpe genitus, sed quia eius fidem imitatus, vt sicut ille terram domumque paternam deseruit, ita iste bona sua partinẽda pauperibus reliquerat. Et sic videtur dicere, quod nõ fuit Iudæus natione, sed Gentilis, quia omnes Iudæi natione, de stirpe Abrahæ descenderant.* (Zacheus si Gentilis an Iudæus.)

Idem videtur dicere Amb. dicẽs. Zacheus exiguus meritis sicut populus nationum, &c. Aliquibus autem aliis videtur contrariũ, quia supr. dicitur quod murmurabant de Christo intrãte domum Zachei eo quod ad hominem peccatorẽ diuertisset. Apud Iudæos enim longe abominiabilius fuit ingredi ad Gentiles, quam ad Iudæos peccatores, propter quod Petrus etiam post ascẽsionẽ Christi per reuelationem fuit præmonitus, vt absq; tali abominatione ingrediatur domũ Cornelii vt habetur Act. 10. c. Et ideo si Zacheus fuisset Gentilis, magis habuissent occasionẽ murmurãdi, eo quod ad hominẽ Gentilẽ diuertisset. Et videtur probabile, q̃ hanc causam suæ murmurationis expressissent ad colorandũ murmurationem suã tanquã rationabilem. Itẽ ex hoc quod Zacheus dixit. Si quid aliquẽ defraudaui, reddo quadruplum. Illa enim lex fuit data Iudæis & nõ Gentilibus, & non ad eam tenebãtur Gẽtiles in aliquo, sed solũ ad simpliũ, nisi forte in quo casu ex circunstantia facti, & illam legẽ ignorabant propter Zachæus qui illam sciuit, & secundum eã facere voluit, videtur fuisse Iudæus ante vocationẽ suã. Nec valet si cõtra hoc arguatur quia hic dicitur princeps publicanorum, quia & Matthæus publicanus fuit, qui tamẽ Iudæus fuit natione, vnde & euãgeliũ suũ scripsit Hebraice secundum quod dicit beatus Hiero. in prologo super Mat.

8 Hæc il. au. *Postquam descripta est vocatio Zachei, hic cõsequenter ponitur remotio dubii, q̃ primo remouet verbo, secũdo, facto ibi:* Et his dictis præcedebat. *Circa primum sciendum, quod Iudæi & etiam apostoli de regno Christi carnaliter sentiebant ante eius ascẽsionem, credentes eum in regno Dauid temporaliter regnaturum, vnde Act. 1. a. petierunt a Christo:* Domine si in tẽpore hoc restitues regnum Israel? *Vnde, & filii Zebedæi credẽtes eũ sic regnaturũ, petierunt, quod vnus ad dexteram suã, & alius ad sinistram sederet. Et ideo quia appropinquabat Christus versus Ierusalẽ credebãt eum sublimandũ cito in regem in regia ciuitate, & hoc est q̃ dicitur.*

9 Eo quod esset, &c & quia exi. *Falso tamen.*

10 Quod con. re. Dei. *Et vocatur hic regum Dei; regnũ Iesus Dauid. Vnde & Para. 29. f.* Sedit solomõ super solium in regẽ pro Dauid patre suo, &c. *Et ideo ad hanc falsam æstimationem remouendum proponit parabolam, ad ostẽdendũ quod in primo aduentu non venerat ad regnãdũ temporaliter, sed magis ad patiendum. Et in secundo aduentu reuertetur ad iudicandũ sicut rex crudelentissimus, tunc regnum suũ omnibus manifestaturus, ideo subditur.*

11 Homo qui. no. *Id est Christus homo natus secundum carnẽ de semine Dauid regis.*

11 Abiit in re. lon. *Id est, ad cælum empyreum per suã ascẽsionẽ.*

✻ Accere

† *MORALITER.*

10 *Homo qui. no.* Hic est Christus secũdum deitatem Dei patris, secundum humanitatem Dauid regis filius.

11 *Abiit in re. lon.* Ascendens in cœlum empyreum.

† *Ac*

mei li Dauid,& cui turbæ clamabant: O sanna filio Da. be
A ne.ç enit ih nomine dñi Israel, qui constitutus est a patre
rex, ii datæ sunt gentes in hæreditatem.
a *nginquam* Excæcatos Iudæos relinquens, trāsit ad illu
mi ndas gentes, q̄ longe (quia a finib. terræ) clamāt ad do
mii , vel quia lon-
ge eccatoribus sa-
lus etus qui vbique
præ ns, longe ab his
qui lola colunt, sed
& ii prope facti sũt
in sguine.
b *ocatis autem de-*
cem Vocat decem ser
uos dum eligit di ici
puli litera decalo-
gi inbutos. Dat de
cer mnas, dum post
res rectionem sur-
git c aperit sensum,
vt ritualiter intel-
lig legis dicta. Mna.
jo rachmas appen-
dit t omnis scriptu
re rmo, quia vitæ
cœ stis perfectionē
su erit, quasi cente
na i numeri ponde-
re ilget.
c *Negociamini.* Ver-
b egis mystica in-
te retatione discus-
sa opulis offerte, &
at is confessionem
fi i, morumq; probitatem recipite.

Quando in fine seculi omnis Israel saluus erit.

a longinquam accipere sibi regnum, & reuerti. Vocatis autem 1
b decem seruis suis, dedit eis decem mnas. Et ait ad illos: Ne- 2
c Id est Iudæi [ex quibus Christus secundum carnem] non solum præsentem vsque ad mortem 3
crucis oderant sed & post resurrectionem eius miserunt persequutionem apostolis, & prædi 4
cationem regni cælestis spreuerunt.
gociamini † dum venio. Ciues autem eius oderant eum, & 5 6
miserunt legationem post illum dicentes. Nolumus hunc 7
d a Hoc erit quando ille qui humilis apparuit, in manifestissima claritate iudica u u ; aduenier.
regnare super nos. Et factum est, vt rediret accepto regno, & 8
a Id est sciri faceret. Tunc enim omnium opera, & cogitationes omnibus palam ostendentur.
iussit vocari † seruos quibus dedit pecuniam, vt sciret † quan 9
Vt simul de iudicantibus & negociatis iudicet.
e tum quisque negociatus esset, Venit autem primus dicens:
Domine, mna tua decem mnas acquisiuit: † Et ait illi: Euge 10
Non tua querens.
f bone serue, quia in † modico fuisti fidelis, eris potesta- 11
g tem habens supra decem ciuitates. Et alter venit di- 12
h cens: Domine, mna tua fecit quinque mnas. Et huic 13
a Id est ex earum animarum quas imbuisti fide & conuersatione, magnus sublimisque esto, vt
non tantum de tui, sed etiam de auditorum profectionibus honoreris. Tertius seruus, sunt
illi qui post collectos Iudæos & Gentes negligenter vtuntur commisso prædicationis officio.
i ait: Et tu esto super quinque ciuitates. Et † alter venit dicens?
k Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario. 14

d *Et factum est.* Quotidie Christus accepto regno a patre
re it, qa peregrinantis in terra ecclesiæ, semper statum con
s it. Huic seruo pecuniam negociaturo cōmodat, in alte
t nodum cōsummati operis examinat. Hunc prudenter
l orantem ampliori gratia donat, illum luxuriosa sectātē,
ē jd dederat priuat. In iudicio vero multi, q ad docēdum
i nei videbant, ob negligētiā suam inter indoctos reputa
b at. Quidam simplicioris obseruationis deuotione inter
a stolicos summa p̄mia p̄cipient. Qui. n. recipit prophe-
tn in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet.
e *Venit au.*. Primus seruus, ordo doctorū in circuncisione
issus, q vnam mnam negociaturus accepit, qa vnũ Deũ,
ā fidem vnũ baptisma missus est p̄dicare. Sed decē acqui
C dũ populũ sub lege constitutũ, docēdo sibimet associat.

f *In modico fuisti fidelis.* Modicum est, quidquid in præsen D
ti percipimus donorum ad comparationem futurorum
Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. 1. Corn. 13. a.
g *Decem ciuitates* Decem ciuitates sunt animę, p legis ver
ba ad gratiam euangelij peruenietes, qb. tunc glorificandus
præponitur, qui eis
pecuniam verbi di-
gne Deo commen-
dauerit, vnde Apo-
stolus: Quæ est spes 1. Tes. 2. d.
nostra, aut gaudium,
aut corona gloriæ?
Nonne vos antę do-
minum Iesum?
h *Et alter venit di-*
cens. Domine mna, &c.
Bonus ordo: Vocatu
rus gentes, & Iudęos
p missurus interfici, q
noluerunt super se † quis quid.
Christum regnare
hanc præmisit com-
parationem, ne dice- † Mt. 25. b.
retur: Nihil dederat E
populo Iudæorum
vnde melior posset
fieri, vt quid exigere
tur ab eo, qui nihil
recipit? Ex vna mna
quinque facit, qui
moralia habet pro-
pter quinque sen- † tertius
sus.
i *Et alter, &c. fe. qui.*
quin. Qui ad p̄putium missus est, cui dñs mnam, vnam ean-
demq; fidem quæ circunsioni credita est, ad prædicandum
commisit. Quæ quinque mnas facit, quia gentes quinque
sensibus corporis mancipatas, ad gratiam fidei euangelicæ
conuertit.
k *In sudario. Timui enim te, quia homo austerus es, tollis, quod nō*
posuisti. In sudario pecuniam reponit, qui ad prædicandum
Idoneus officium prædicandi vel suscipere renuit, vel susce
ptum nō bene gerit, sed percepta dona sub ocio temporis
abscondit secum, dicens: Sufficit mihi, vt de me rationem
reddam, cur aliis prædicem, vel de aliis cogar reddere ratio
nē? cum etiam apud Deum illi sint inexcusabiles, quibus F
lex data non est, neque audito euangelio dormierunt, quia Rō. 1. e.
per creaturam poterant creatorem cognoscere.

f In ... Metis

NICOLAVS DE LYRA.

Accipere sibi regnum. *Super ordines angelorum.*

2 Et reuer. *Scilicet, in fine mundi ad iudicium. Tunc enim manifestabitur omnibus regnum suum.*

3 Vocatis aūt de ser. su. *Id est, fidelib. vniuersis, quorum vniuersitas numero denario designatur, quia est primus limes numerorū vnde & numeri sequētes sunt replicationes ipsius, & partiū eius. Viginti. n. sunt bis decem, & triginta ter decem, & sic consequēter.*

4 Dedit eis decē mnas. *Id est, diuersitatem bonorum suorum, diuersimode tamen, quia dedit vnicuique plus vel minus secundum propriam virtutem.*

Negociamini dum venio. *Quia tempus meriti currit vsque ad diem iudicij, in quo tempore Deus dat dona sua ad hoc, quod multiplicentur per fructus bonorum operum.*

Ciues autem eius oderant illum. *Ciues isti sunt Iudęi, qui pro maiori parte in odium Christi sunt firmati.*

Et miserunt legationē post illũ, &c. *Quia post ascensionē Christi ad cælos: Iudæi conati sunt destruere fidem catholicā, in qua incipit regnum Christi, quod complebitur, & manifestabitur in fine mundi.*

8 Et factum est, vt rediret. *Scilicet, ad generale iudicium.*

9 Iussit vocari seruos. *Quib. dedit pecuniam, quia oportebit omnes comparere ante iudicem ad reddendum de omnibus receptis ab eo rationem.*

10 Venit aut pri. *Quia tunc electi de suis meritis securi, parati erunt astare iudici.*

11 In modico fuisti fi. *Quia bona etiam spiritualia quæ habentur in vita præsenti, modica sunt respectu bonorum cęlestiũ quæ expectantur in vita futura.*

12 Eris potestatem ha. su. decem ciui. *Id est, gaudebis de felicitate omnium qui per tuam doctrinam vel exemplum vitæ tuæ conuersi sunt ad bonum.*

13 Et alter ve *Quia licet mali reformident venire ad cōspectum iudicis, tamen oportebit eos ibidem repræsentari.*

14 Ecce mna tua quam habui repositam in sudario. *Sudarium autem est pannus in quo inuoluuntur corpora mortuorum. Et ideo mna in sudario reposita, signat donum Dei a bonis operibus ociosum tanquam mortuum.*

✻ Timui

MORALITER.

Accipere sibi regnum. Super ordines angelorum.

† *Et reuerti.* Ad generale iudicium, & etiā ad particulare, quod est in cuiuslibet hominis morte.

Vocatis au. decem seruis. Id est Christianis.

Dedit eis de. Per quas intelligitur vniuersitas donorum Dei propter perfectionem denarij.

6 *Ciues autem eius, &c.* Id est, mali Christiani. Qui dicuntur ciues absolute, eo quod sunt in numero maiori. Mat. 20. c. *Multi sunt vocati, pau. vero ele,*

7 *Et miserunt legationē post il. &c. Nolumus hũc regnare su. &c.* Hęc autem legatio est malorum operum multiplicatio, p quam dicũt facto mali Christiani nolle se Christo subijci.

8 *Et factum est vt re:* Particulariter, cuius uis hominis.

6 Ciues

A a *Metis quod.* Metit.n.deus vbi non ſeminauit, id eſt, etiam eos impietatis reos tenet quib. legis verbum vel euangelij nõ miniſtrauit. Timens ergo periculum iudicii, requieſcã ab ad miniſtratione verbi.

Ma.27.c MYSTICE. Mat. *Metis vbi nõ ſe. præcidis falce iudicij eos quibus legem.* Non commiſiſti. Et cõgregas vbi non ſparſiſti. Cõgregas in regno tuo bonos, etiam de gentibus. Et de eorum comparatione, q naturalem legem ſeruant, damnas eos, q negligũt etiam ſcripturam.

Quinq; hominũ genera iudicio diuino diſcutiẽda. MYSTICE. Per duos ſeruos, fideles vtriuſque populi doctores. Per ſeruum nequam malos catholicos. Per decem †Ma.4.b & ſup.8.b. & quinque mnas, credentes populi. Per inimicos, qui

B verbum Dei vel nũquã audire, vel male interpretando corrumpere malũt. Per iugulate. meſſionem ruris nõ ſeminati, quos verbum Dei nec audire cõtigit. His quinq; perſonis genus hominum in die iudicij diſcutiendum ſignatur.

a Quam ardua eſt via quæ ducit ad vitam, & qui quanto gradus altior, tanto caſus grauior.

Timui enim te, quia homo auſterus es, tollis, quod non poſuiſti, & metis quod non ſeminaſti. Dicit ei, De ore tuo te iu-

a Quia piger ad exercendum officium, ſuperbus ad accuſandum domini iudicium.

a dico ſerue nequam. Sciebas, quod ego homo auſterus ſum,

b tollens, quod non poſui, & metens quod non ſeminaui. Et

c quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, & ego ve-

d Merita diſcutiens.

e niens cum vſuris vtique exegiſſem †illud? Et aſtantibus dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet.

f Et dixerunt ei: Domine habet decem mnas.† Dico autem

a Vtenti eo quod habet.

g vobis, quia omni habenti dabitur, & abundabit, ab eo au-

Qui non vtitur.

tem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Verum-

a Id eſt, Iudæos, & omnes nolentes conuerti ad Chriſtum.

tamen inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare ſu-

h per ſe, adducite huc, & interficite ante me. Et his dictis præcedebat aſcendens Ieroſolymam. Et factum eſt cum appropinquaſſet ad Bethphage, & Bethaniam, ad montem

a Venit ad montem Oliueti, ut nouellas oliuas in ſublimi virtute plantaret. b Propter ſcientiam veritatis, & mundiciam operis, vel geminæ dilectionis ſacramentum toto orbe prædicandum, vel propter duos ordines prædicatorum, unum in circunciſione, alterum, in Gentibus.

†Oliuaſum. h qui vocatur †Oliueti, miſit duos diſcipulos ſuos, dicens: †Ite in caſtellum, quod† contra vos eſt. In quod intro-

a Alieni alligant, ut poſſideant, Chriſtus ſoluit ut teneat.

è regione. l euntes inuenietis pullum aſinæ alligatum, cui nemo vn-

m

b *Sciebas, quod ego homo auſterus ſum, tollens quod non poſui, &c.* Quod putauerat pro excuſatione dixiſſe, vertitur in culpam. Si me ita durũ, & crudelem noueras, quare iſta cogitatio non incuſſit tibi timorem, vt ſcires me mea diligentius quæſiturum?

c *Pecuniam.* Id eſt, euangelicam prędicationem, paratiſq; fidelium cordibus non intimaſti.

d *Meam ad menſam.* Non tuam. Vnde apoſtolus: Si quis loquitur, quaſi ſermones Dei.

e *Cum vſuris.* Qui verbi pecuniam a doctore emit credendo, neceſſe eſt, vt cum vſuris ſoluat operando. Vel, de acce- .Ser.4. pto verbo fęnore vſuras ſoluit, qui ex eo quod audit, etiam

C alia ſtudet intelligere.

f *Aufert. ab illo mnam & date, &c.* Collatam gratiã amittit, q pdicando aliis communicare neglexit. Augetur vero illi, q in ea laborauit. Sicut regium chriſma qđ ſuperbiendo Saul amſit, Dauid obediendo promeruit. Spiritus.n. dñi, q a Saul receſſit, directus eſt a die illa & deinceps in Dauid.

g *Et abundabit ab eo autem, &c.* MYSTICE. Cũ oĩs Iſ ſaluus erit, tunc plenitudo ſpiritualis gratiæ quam n torpenter excercemus, doctoribus illius temporis ab ter conferetur.

h *Et his dictis.* Finita parabola vadit Ieroſolymã, vt o ret de eiuſdem mæ ciuitatis eu 1 parabolã fuiſſe 2 miſſam, quæ n 3 ge poſt, & ipſu c tura odium eius hoſtili, cla peritura.

i *Ad betpha.* I phage, viculus dotum in mõt ueti, & interp domus buccæ. thania villa vel tas in latere eiu mõtis, & dicitu mus obediẽtiæ dominus Ier mam venturus 4 sẽtia ſua ſublir qi multos ant ſionem ſuam 5 do piæ confeſ 6 donis, & obed. ſpiritualis imp Quæ bene in n olíueti ſunt p id eſt, in ipſo c no q nos vncti ſpiritualium matum, & cor tiæ, pietatiſque refouet. Et qu vult abſcondi tem ſupra ſe p mitti, diſcipul caſtellum, quod eſt contra eos, vt per eos totius contiſiti orbis munitiones penetret.

k *Introeun. inue* Introeuntes in mundum pdicatores niunt populum nationum, perfidiæ vinculis irretitorum, & laſciuum. Cui nemo vnquam ho. ſe. i. nullus lis doctor frenum correctionis poſuit, q vel linguã pphiberet, vel in arctam viã vitę ire cogeret. *N mo inda ta ſalutis quib.* Calefieret, vtilia ſuadendo cõtulit. Nem dit, quia nullus ſtultitiam eius deprimendo correxit.

l *Pullum aſi.* Tres euangeliſtæ q græce ſcripſerũt, pu tm̃ commemorant, Matthęus, q hebrice ſcripſit, ẽt aſ ſolutam, & adductam refert, vt habræ quoq; gentis nituerit, non deſperandam monſtret eſſe ſalutem.

m *Alligatũ.* Alligatus vinculis pfidiæ, in quo addictus aſtrictus dño errore famulabat̃, ſed dominatum ſibi re nõ poterat, quẽ dñm fecerat nõ natura, ſed culpa.

g *Et*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Timui.n. *Iſte timor non eſt niſi puſillaminitas bene agendi.*

* 2 Quia homo auſte. es. *Licet enim modo tempus ſit miſericordię, in iudicio tamen erit tempus rigoris iuſtitiæ.*

3 Tollis quod non po. & metis quod non ſeminaſti. *Quia a prælatis eccleſiæ non ſolum requiruntur bona in perſona propria, ſed in ſubditis eorum, quos tenentur inducere ab bonum. Et ſentẽtia huius patet plenius ex dictis Matth. 25. vſque ibi.*

4 Veruntamen inimi. *Id eſt, Iudæos, qui poſt aſcenſionem Chriſti conati ſunt fidem catholicam deſtruere, vt ſupra dictum eſt.*

5 Adducite huc & inter. *Quia 42. anno poſt paſſionẽ Chriſti ciuitas Ieruſalẽ fuit deſtructa, & populus Iudæorum occiſus per Titũ & Veſpaſianum. In fine ẽt mundi omnes reprobi generaliter, qui ſunt inimici Chriſti, ſententia mortis æternæ ſunt interficiendi.*

6 Et his di. *Hic conſequenter oſtendit facto, qđ declarauer. verbo. In parabola autem immediate præcedenti duo declarauera pertinens ad ſuam paſſionẽ, aliud ad ciuitatis Ieroſolymitanæ ctionem. Igitur primo facto oſtendit primum, ſecundo, ſecundu* Et cum appropinquauit, videns ciuitatẽ fleuit. *Prima tur in tres, quia primo, deſcribitur Chriſti humiliatio, ſecũdo deuotio, ibi:* Euntε aũt illo. *Tertio, Phariſæorũ malignatio, i* quidam Phariſæorum. *Circa primum dicitur ſic.* Et his præce. aſcen. Iero. *Vbi erat paſſurus, ſecundum quod præ d. facto, oſtẽdẽs quod erat paratiſſimus ſe humiliare: & obedire mortem contemptibiliſſimam & acerbiſſimam, & ideo humilius luit illuc venire, ſedens ſuper pullum Aſinæ, ſicut fuerat pr. Zacha. 9. c. Cætera patent ex d. Mat. 21.*

* Eun

MORALITER.

morte, vel generaliter, in mundi fine: Et operãtes bñ de donis ſuis remunerat, ſed torpẽtes a bonis operib. damnat, vario tamen modo ſecũdum quantitatem meriti vel d

Verumtamen. Sequitur.

5 *Adducite, &c.* Primo morte tẽporali, & poſtea ære

5 *Et his di.* Exponatur, vt ſupr. Mat. 22. & Mar. 11.

† *Et*

cũ d minũs dicitur, vnus agnoſcitur. Nã & ſi multi dii & domni, generaliter tamẽ vnus Deus & vnus dñs, Marcus ait ante ianuam ligatũ, quia extra Chriſtum quicũque eſt foris eſt in via, qui in Chriſto eſt foris nõ eſt. In biuio ergo ligatus ſtabat, qui non vnã fidei vitæque viam tenebat, ſed pluribus erroribus deſeruiebat, de quibus aperte ſubditur.

✱ THEOPHYLACTVS. Dominus ſuper pullum ſedens declarat, vnum qui impleat prophetiam dicentem: *Ecce rex tuus venit ſedens ſuper aſinam.* Secundũ figuraliter nobis ſinuat, quod ſeſſurus ſit per nouum & indomitũ & immũdũ populũ gẽtilem: Nunquã. n. alias rogaui, vt pro itinere iumentum ſibi daretur, qui omnem Galilæam pedeſtri itinere uerſatur, quomodo à Bethania, in Hieruſalem tranſiens rogaret ve pullus ſibi daretur cum non ſit tanta diſtã tia ſciũt oẽs? Pro inde vt dixi myſteria ſunt hæc. Vinctus. n. erat pullus & dominos habebat multos, ſed ſolutus eſt ab his qui miſſi fuerunt. Sẽſum autem hunc habet. Bethania quidem, domus obedientiæ interpretatur. Betphage uero domus maxillarũ erat ſane vnus ſacerdotũ etenim maxillę ſacerdotibus dabantur. Indicitur autem per maxillas ſermo doctrinæ quẽ animales maxillæ efficiunt & attendunt. Vbi igitur domus ſermonis & obedientiæ erga illum illic mittuntur diſcipuli domini, ut ſoluãt populum catenis peccatorum ligatum multiſque curis uitæ.

a *Soluentibus autem illis pullum.* Nõ deſpicias hunc aſellũ quia ſicut in veſtitu ouiũ, sũt lupi rapaces, ita ſub exuuijs corporis (quod nobis eſt cõmune cũ beluis) mens Deo plena vegetat.

b *Dixerunt do. eius* Multos habebat dominos qui non vni ſuperſtitioni deditus, ſed prohibitu immundorũ ſpirituum rapiebatur ad varios errores.

c *Quid ſolui.* Qui ſoluẽdo pullo cõtradixerãt, audito nomine quieſcunt, quia magiſtri errorẽ qui doctoribus ad ſalutẽ populum veniẽtibus obſiſtũt ſuas tenebras defendũt, donec miraculis atteſtãtibus veri poſſeſſoris virtus emineat. Sed ubi quã dominicæ fidei poteſtas apparet, cedẽtibus aduerſariorũ querelis, cœtus qui Deum corde portet adducitur.

Veſtimen. Veſtimenta apoſtolorum, doctrina virtutum, diſcretio ſcripturarum & gratia ſpiritualiter, qbus illis corda hominum prius nuda & frigida contegunt, vt mereantur habere ſeſſorem Chriſtum.

Impo. Dum populus gentium portat Chriſtum diſcipuli ſua ueſtimenta ſternunt, quia corporis ſui exuentes amictum ſimplicibus ſanguine ſuo uiam parant, ut inoffenſo greſſu mentis, Ieroſolymam quo Chriſtus ducit, tendant, id eſt, ad ueram pacis uiſionem.

f *Subſternebant*

a Quæcunque ſolueritis in terra, erunt ſoluta & in cęlo.

quam hominum ſedit. Soluite illum, & adducite. Et ſi quis
vos interrogauerit, quare ſoluitis? ſic dicetis ei. Quia domi-
nus † operam eius deſiderat. Abierunt autem qui miſſi † fuerant
erant, & inuenerunt ſicut dixit illis ſtantem pullum. Sol-
a uentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos:
b Quid ſoluetis pullum? At illi dixerunt: Quia dominus eum
c neceſſarium habet. Et duxerunt illum ad Ieſum. Et † ia- † cum iecissent.
ctantes veſtimenta ſua ſupra † pullum impoſuerunt, Ieſum. † illum
d † Eunte autem illo ſubſternebant veſtimenta ſua in via. Et
e f cum appropinquaret iam ad deſcenſum montis Oliueti, cœ- 1
g perunt omnes turbæ † deſcendentium gaudentes laudare †
h Deum voce magna ſuper omnibus quas viderant virtutibus 2
i

a Ab omni peccato ſingulariter immunis, & immunes faciens. b Ego veni in nomine patris mei.

k dicentes: Benedictus qui venit rex in nomine domini. pax in
l m cœlo, & gloria in excelſis. Et quidam Phariſæorum de turba 3

a Turbas laudantes, uel apoſtolos ad laudandum inſtituentes. 4

n dixerunt ad illum: Magiſter, increpa diſcipulos tuos. Qui- 5
bus ipſe ait: Dico vobis, quia ſi hi tacuerint, lapides clama- 6
o bunt. Et vt appropinquauit videns ciuitatem, fleuit ſuper 7 8
9

f *Subſternebant ve.* Iuxta alios euangeliſtas, nõ diſcipuli, ſed turba ſubſternebat, quæ martyrum exempla ſequens, carnem per abſtinentiam edomat, vt domino iter ad mẽtem paret, & ſequentibus bona præbeat exempla. D

g *Ad deſ.* Deſcẽdẽte dño de mõte oliueti. i. humiliãte ſe ad ĩfirmitatẽ noſtrę carnis, illo q erat in forma Dei, cũ eo deſcẽdũt turbæ. i. humiliãtur eius q miſericordia indigent, vt ab eo exaltentur.

h *Gau.* Frequẽter ingreſſus eſt ciuitatem Ieruſalẽ, ſed non rex vocatus, quod ſemp fugerat, niſi modo cũ aſcendit paſſurus. Quod ideo factũ eſt, vt amplius eorũ aduerſũ ſe excitaret inuidiã quia iã tempus paſſionis inſtabat.

i *Super.* Maxime de reſurrectiõe lazari q̃ nup facta erat. Nã & ppterea obuiã venit ei turba, qa hoc ſignũ factũ audierãt ab eo. Laudãt ẽt de ſignis & doctrina, q̃ fecit cũ aſcẽdit ad diẽ ſcenofegię, quod Ioãnes narrat. E Io. 12. b

k *Ben.* Turba poſt modicũ crucifixura, regẽ apellat, expectatũ ſm carnẽ Dauid filiu ueniſſe declarat ut aduerſũ ſe teſtimoniũ extorqt iuit.

l *Pax.* Sicut naſcẽte dño hoĩum & angelorũ, agmina cęleſtia decãtabãt. *Gloria in exc. Deo. Et in ter. pax. h.* Sic eidẽ mox triũphaturo hoĩes ↄcinunt. Pax ĩ cęlo, & gloria in excelſis.

m *Magi.* Mira inuidentium dementia, quem uera docentem nouerant eum magiſtrum appellari audiunt, diſcipulos eius quaſi melius edocti redarguendos æſtimant, quos ille inſtituerat, quem Deum apparet eſſe per miracula.

n *Lapi.* Crucifixo dño apl'is p̃ timore tacẽtib. petrę q̃ ſciſſe ſunt, aptis monumẽtis Deũ & mũdi dñm apte clamabant.

MISTICE. Si cæcitas contigerit in Iſrael, vt a laude Dei conticeat, populus Gentium mollito corde lapideo creatorem ſuum credet & annunciabit. Ro. 11. c.

o *Et vt ap.* Quod dñs ſm hiſtoriã ſemel fecit hoc quotidie p electos ſuos ĩ eccleſia agit: Plãgit reprobos, q neſciũt cur plangũt, ſed exultãt in reb. peſſimis, q ſi dãnationẽ ſuã puiderẽt, ſeipſos cũ electorũ lachrymis plãgerent: Qui in pueritate ſua diem ſuũ hic hñt, in qua & pacẽ hñt ex abũdãtia tpalium, & ſupplicia nunc abſconduntur ab oculis eorum q refugiũt futura puidere, quæ tpalem lætitiam perturbẽt. Sed venient dies qñ animas exeuntes a corporib. dæmones inimici circundabunt vallo trahẽtes eas ad ſocietatem ſuæ damnationis. Et undiq; circundabunt, & coanguſtabũt, qñ non ſolum operis, ſed ẽt loquutionis & cogitationis iniquitates ante oculos eorum replicabunt. Et ad terram proſternent, cum caro in puluerem redigetur. Filij etiam cadent, cum in illa die peribunt omnes cogitationes eorum, quæ cogitationes etiam per lapides ſignantur cũ ſubditur. F Prouer. 1. c. Pſalmo 145. a.

✱ THEOPH. Plorat ſup ciuitate ut miſericors nolẽ pdi ☞ eos qui

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Eunte au. *Hic ponitur populi deuotio, & patet ſnĩa ex dictis Mat. 21. excepto quod ſubditur.* 2 Super om. *Ex ſuſcitatione enim Lazari quam plures viderant, fuerant moti ad iſtam deuotionẽ ut habetur Io. 11. f. & etiã ex aliis Chriſti miraculis.* 3 Et qui. *Conſequẽter deſcribitur Phariſæorum malignatio. Ex inuidia enim quam contra Chriſtum conceperant deuotionẽ populi ad Chriſtum videre non poterant, ideo dixerũt.* 4 Magiſter incre. &c. *Quaſi dicat, talem falſum applauſum non debes ſuſtinere.* 5 Qui. ip. *Rationabiliter ſe excuſando, & prophetãdo, de futuro.* 6 Dico vobis, &c. *Ex hoc fuit impletum in ſua paſſione, quando diſcipulis præ timore Iudæorũ tacẽtibus laudem. Chriſti, lapides ſciſſi ſunt vt habetur Matt. 27. f. Quaſi perhibentes teſtimonũ ſanctitatis ipſius Chriſti morientis, propter quod Centurio, & alij Gentiles, qui erant cũ eo, viſis tot ſignis ſanctitatẽ Chriſti cõfeſſi ſunt dicẽtes. Vere filius Dei erat iſte, vt habetur ibidem.* 7 Et vt ap. *Hic cõſequenter oſtendit facto futurum ciuitatis Ieroſolymitanæ deſtructionem, in hoc quod fleuit ex cõpaſſione propter mala ſuper ciuitatem & populum futura. Et quia ſemper in Deo cũ miſericordia currit iuſtitia, ideo in Chriſto primo oſtenditur dulcor cõpaſſionis, ſecũdo, rigor vltionis, tertio, in principibus Iudæorũ malũ obſtinationis, ſecũda, ibi:* Et ingreſſus. *Tertia, ibi.* Principes aũt. *Circa primum dicitur.* 8 Vidẽs ci. *ſ. Ieruſalẽ, in qua diu viguerat cultus diuinus.* 9 Fleuit ſup. *Tũ propter malę culpæ, quæ ibi multiplicata fuerãt* ✱ *Tum*

MORALITER.

† *Et cum ap.* Secũdũ ſenſum allegoricum: Ciuitas hæc, eſt eccleſia, quæ tempore Antichriſti ſic anguſtiabitur & proſternetur, quod pauci audebunt ſe Chriſtianos confiteri.

A eos qui in illa propter facinus contra se, ostendit itaque viscera misericordiæ per fletū, quia enim misereretur eis & nō solum ante crucem sed & post crucem etiā cōuersionem eorum sitibat manifestiū est ex eo quod per triginta, quinque annos Romanis traditi sūt: nā ꝑpter nihil aliud distulit supplicium quam quod cupiebat eos conuerti.

† 16. q. 7 c. & hæc diximus ver cum audisset.

Et non relin. Peruersus enim cum peruersionem adiicit, quasi lapidem super lapidem struit. Sed cū anima ad vltionē rapitur, talis cogitationum constructio dissipatur, & hoc ideo: *quia non cog. t.* Peruersam enim animam Deus visitat, aliquando præcepto aliquādo miraculo, Sed quia superbiens

B contemnit, nec de malis suis erubescit, in extremo inimicis tradetur, cum quib. in æterno iudicio dānationis societate colligitur. *Ad pacem, &c.* Dum carnē das voluptatib. mala ventura non prospiciens, habes bona præsentia quæ ad pacem possunt esse temporalem. Et cur hoc, subdit, s. quia non prę uidet mala quæ ei euētura sunt. Si enim præuideret in præsentibus prosperis lætata non fuisset.

a *Et non re.* Cum Ierusalem modo sit cōstructa extra portā vbi dñs crucifixus erat, apparet illam Ierusalē ex toto fuisse

C destructam. Cui vnde euersio contigerit, subditur, *Eo quod non cog.* Id est, aduentum filii Dei in carne.

b *Et ingressus.* Post enumerata mala, ingressus tēplū eiecit vendentes & ementes, p hoc innuens, q ruina populi, maxime ex sacerdotum culpa fuit, dum. n. vendētes & emētes percutit, ostendit vnde radix perditionis processit.

Moraliter. Sicut in ciuitate est templū: sic in plebe fideli vita religiosorum. Sed multi dū ꝑ religionis habi sacrorum ordinū lo cum percipiunt, re gionis officium mercimonium te renæ negotiation conuertunt. In tem plo vendit, qui ho quod quibusdam i re competit, ad pr mium largitur, I stitiam vendit, q hanc pro præmij a ceptiōe seruat. Em in templo, quia c hoc quod proxim iure debet, negat, d to patronis premi emit peccatū. Qui dr: Fecisti. do. m. i quia dum perue locū tenent relig nis, ibi per malitia occidunt, vbi p o tionē viuificare buerunt. Sed q a c tra peruersa per cras paginas nos desinenter instruit, recte subditur.

c *Et e. do.* Domus Dei est cōscientia fideliū, q̄ facit spelunca latronum qui relicta simplicitate sanctitatis, illud medi agere, vnde proximū innocentē possit lędere. Sed eā do nus mentes fidelium ad cauenda mala erudit. *Et erat do. c.*

d *Quærebant illum per.* Ideo non poterant illum perdere, timebant tumultum populi, vel ideo volebant perdere, neglecto suo magisterio, totum populum videbant eius doctrinam confluere.

---

a Ruinam quæ imminet. b Subaudi fleuisses quæ modo exultas.

illam dicēs. † Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die 1 2 3

a Non prudenter superuenturæ miseriæ, nunc tempore lætitiæ. Ecce pœna quam imminentem ignorant.

tua, quę ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab ocu- 4

Romani principes.

lis tuis, Quia venient dies in te, & circundabunt te inimici 5
tui vallo, & circundabunt te, & coangustabunt te vndiq;, & † 6
ad terrā prosternent te, & filios tuos qui in te sunt. † Et non re 7
a linquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoue 8
b ris tempus visitationis tuæ. Et ingressus in templum cœpit 9
eiicere vendentes & emētes, dicens illis: † Scriptum est: Quia

a Qui ad hoc in templo resident, s, vel, vt non dantes munera corporaliter persequamini, vel dantes spiritualiter necetis.

domus mea domus orationis est, vos autē fecistis illam spe-

a Qui dominus nec indignis verba prædicationis subtrahit, post vigorem disciplinæ inceptis perseuerat in gratia docendi.

c luncam latronum. Et erat docens quotidie in templo. † Prin 10 11
d cipes autem sacerdotum & scribæ & principes plebis quæ- 12

a Quia quotidie docebat in templo, & eiiciebat latrones, recipiebat laudem turbarum.

rebant illum perdere & non inueniebant quid facerent illi. 13 14
Omnis enim populus † suspensus erat audiens illum. 15

CA.

NICOLAVS DE LYRA.

Tum propter mala pœnæ quæ futura imminebant dicens.

* 1 Quia si cogno. *Supple mala dicta.*

2 Et tu. *Supple fleres.*

3 Et qui in hac die tua. *Id est, modico tempore, in quo facies voluntatem tuam.*

4 Quæ ad pa. *Id est, modico tēpore duraturam, & ideo nunc gaudes, quia mala imminentia non vides, ideo subditur.* Nunc au. abscon. sunt, &c.

5 Et circundab. te inimi. tui. *Scilicet, Romani.*

6 Vallo. *id est, cum exercitu valde forti.*

Ioseph. de bello Iudaico li. 7. c. 13

7 Et coan. te v. *In tantum, quod præ angustia famis inuētæ sunt mulieres filios proprios comedisse, secundum quod refert Iosephus libro de Iudaico bello. Et causa tantæ destructionis subditur.*

8 Et quod non cog. tem. vi. tuæ. *Prædicationem Christi recipiendo, sed magis vsque ad mortem ipsum persequendo.*

9 Et ingres. *Hic consequenter in Christo ostenditur rigor nis, in hoc quod vendentes & ementes in templo inde eiecit, per designans, quod essent eiiciendi in gehennam, & patet sententia dictis Matth. 21.*

10 Principes au. *Hic cōsequēter describitur obstinatio princi Iudæorum, & primo, quantum ad interiorem machinationem, se do, quantum ad exteriorem insidiationem ca. se. Circa primum d tur:* Prin. an. sa. *Qui præerant in spiritualibus.*

11 Et scribæ. *Qui intendebant doctrinæ legis, & prophetar*

12 In prin. plebis. *Qui præsidebant in temporalibus dispond*

13 Quærebant il. per. *Excogitantes diuersas vias, & mo quo modo possent illum occidere, moti ex rancore & inuidia con ipsum, ideo subditur.*

14 Et non in. *Cum esset sanctissimus, nec etiam audebant tim populi, ideo subditur.*

15 Omnis enim populus. *Id est, valde attentus ad audiend sanctam eius doctrinam.*

* NICO.

MORALITER.

† 8 *Eo quod.* Christus enim ecclesiā visitat quando cumque Christianos ad bonū excitat, sed ecclesia pro maiori parte non cognoscit hoc cum affectu, propter q Antichristi persecutio super eam veniet ad purgationē electorum, & dānationē reproborum. Secundum vero sensum moralē, ista ciuitas est anima peccatoris, quę vallatur in morte, & an stiatur a spiritibus malignis, & eius filii prosternūtur, id cogitationes eius, quibus promittebat sibi longam vita honores, diuitias, & huiusmodi frustrātur. *Eo quod no. co.* dominus eam inuitaret ad emendationem vitæ.

9 *Et ingres. in tē.* Exponatur sicut sup. Mat. 21. & Marci.

† MORA.

ADDITIO.

In ca. 19. *Vbi dicitur in postil.* Et sic videtur dicere, quod nō fuit Iudæus natione, sed Gentilis.

Quod autē Zacheus sit natione Hebræus satis ostēditur per rationes postil. Nec Beda contrarium videtur dicere si bene intelligantur verba euangelij, quibus sententiam suā adaptat. Nam Christus dixit q salus facta esset huic domui, scilicet, Zacheo habitatori, eo q esset filius Abrahæ, Constat autē, quod nō fuit salus facta Zacheo, eo q d de stirpe Abrahæ genitus esset, sed quia eius fidē est imitatus, & referenda sunt verba Bedæ ad causam salutis scilicet Zachei, nō tē ad eius stirpem tantū. Similiter ex dictis Ambr. dicētis. Zach exiguus meritis, sicut populus nationū, &c. non videtur dicere q sit de populo nationū, sed quod sit figura populi nationum, non est tem inconueniens, vt aliquis de natione Israelitica figuret nat Gentilium, sicut Luc. 15. de filio prodigo.

CAPVT XX.

A ET factum est, &c. Sequitur.

In qua potestate hæc facis. De Dei potestate dubitant, & subintelligi volunt, diaboli esse, quod facit. Vnde addunt: *Aut quis est qui dedit ti. &c.* In quo plane negant Dei filium, quem non suis viribus, sed alienis signa facere credunt.

c *Interrogabo uos & ego unum ver.* Poterat aperta responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogat, vt vel suo silentio vel sua sententia condemnentur.

✱ THEOPHYL. Quamuis in promptu esset quod eis responderet Dominus, veruntamẽ vt ostendat eis quod semper inobedientes sunt Spiritui sancto, & noluerint credere Esaiæ veteri propheto & cuius forte memoriam non habebant, sed ostendit qđ Ioanni viro Euangelico, minimeq; carnali, qui pridem apparuerat credere noluerint, & propterea interrogat inter rogationem hãc admiratione dignam qua & confutat illos.

d *Baptismum Ioannis de cælo erat, &c.* Quem confitemini de cœlo habuisse ꝓphetiam mihi perhibuit testimoniũ, & ab illo audistis in qua potestate ego faciã. Quod illi intelligentes, dubitant quid debeant respondere.

e *Neque ego dico uobis.* Propter duas causas veritas quærentibus est abscondenda. Vel, quia minus capaces sunt ad audiendum vnde dicitur: Multa habeo vobis dicere, sed non p.p. modo. Vel quia ex odio & contemptu quærunt, vnde dicitur: Nolite sanctum dare canibus.

f *Cœpit autem.* Principibus sacerdotum & scribis de sua interrogatione confutatis, dominus, quod cœperat exequitur, & illis audientibus plebem, quod sua verba libentius audiat alloquitur, inferens parabolam qua & illos impietatis arguat, & regnũ Dei ad gentes transferẽdũ ostendat.

✱ THEOPHYL. Breuis tandem ista parabola multa & magna nos docet curam quod Deus tãtam erga Hebreos exhibuit, qui ab initio fuerunt homicidæ: vnũ esse Deum veteris & nouæ legis: vocandas gentes & abiiciendos Iudæos

D Vinea ergo ista Synagoga erat Iudæorum: cultores autem scribæ & Pharisæi, qui præerant populo. Est & vnusquisque vinea & idem agricola, vnusquisque enim nostrum seipsum colit. Hanc igitur vineam cum collocasset agricoli misericors peregre profectus est. Hoc est permisit eos iuxta liberum arbitrium.

g *Vineam.* MORA. Vinea domini sabaoth, domus Israel. Coloni, operarij, qui ad excolendum prima hora, tertia, sexta & nona sunt conducti. Peregre fuit, qui vbique præsens est, cũ imitatoribus liberum operãdi arbitrium dereliquit.

Esa. 5.a.

h *Et ipse pe.* Qui vbique est, diligẽtibus se præsentior est negligẽtibus abest, & longo tempore abfuit, ne perperã videretur exactio. Nã quo indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior peruicacia.

E

i *Et in tempore.* Primus seruus qui mittitur, Moyses legislator. Qui p 40. annos fructum legis quã dederat, à cultoribus inquirebat, sed cæsum dimittunt inanem, quia irritauerunt Moysen in castris, & Aaron sanctũ domini: *& vexatus est Moyses propter eos. q. &c.* De quibus ipse ait: Vua eorum, vua fellis, & botrus amara. vinum eorum fel draconum.

Psl. 105.e
De. 32.c

k *Et addidit alterum seruum mittere.* Alter seruus Dauid propheta, qui post Moysen colonos vineæ psalmodiæ modulamine, & citharæ dulcedine ad exercitium boni operis inuitauit, sed & hunc contumelia affectum, dimittunt inanem, dicentes: Quæ nobis pars in Dauid, aut quæ hæredi, in filio Isai.? Qui tamen pro hac vinea, ne penitus extirpetur, exorat.

Re. 12.d
Ps. 77.a.
F

Domine Deus virtutum conuerte & respice de cęlo, & vide & visita vineam istam.

l *Et addidit tertium mittere.* Tertius seruus chorus prophetarum. Qui populum corripiebãt, sed & illos persecuti sunt & occiderunt. Cuius vineæ sterilitatem Ieremias deplorat dicens. *Ego te plantaui uineam meam electam, quomodo conuersa es in prauum vinea aliena?*

Ier. 2.d.

☞ Quem

CAPVT XX.

1 ET factum est in vna dierum* docente illo populum in templo & euangelizante, conuenerunt principes Sacerdotum & Scribæ cũ senioribus, & aiunt dicentes ad illum. † Dic nobis in qua potestate hæc facis: aut quis est, qui dedit tibi hanc potestatem? Respondens autem Iesus dixit ad illos: Interrogabo vos & ego vnum verbum. Respondete mihi: Baptismum Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se dicentes: quia si dixerimus, de cœlo dicet: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus ex hominibus plebs vniuersa lapidabit nos: † Certi sunt enim Ioannem prophetam esse. Et responderunt se nescire vnde esset. Et Iesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio. † Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo quidam plantauit vineam, & locauit eam colonis, & ipse peregre fuit multis temporibus. Et in tempore illo misit ad cultores seruum, vt de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt † eum inanem. † Et addidit alterum seruum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere. Qui & illum vulnerantes eiecerunt. Dixit autem Dominus vineæ: quid faciam? Mittam filium meum dilectum, forsitan

* illorũ.
† Matth. 21.c. Mar. 11.d
† Persua sa est.

Interlinear glosses: Sicut verum est. — Sicut verum est. — a Mihi testimonium perhibenti — b Si ex inuidia istius Ioanni etiam derogauerimus. — a Timentes lapidationem, sed magis timentes veritatis confessionem. — Non dico vobis quod scio, quia vultis fateri quod scitis. — Quod ambigit non de ignorantia, sed vt reseruetur homini libera uoluntas.

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XX.

1 ET factum est. *Hic consequenter describitur Iudæorum obstinatio quantum ad insidiationem exteriorem contra Christũ, Et primo circa hoc describitur eorum malitia insidians, secundo eorum superbia ad hoc incitans, ibi:* Audiẽte omni populo. *Prima in duas partes, quia primo eorum malitia describitur, secundo confutatio concluditur, ibi:* Respondentes aũt. *Prima adhuc in duas, quia primo describitur malitia principum insidiando Christo per seipsos, secundo, per ministros, ibi:* Et obseruantes miserunt insidiatores. *Circa primum, præmittitur maligna interrogatio, secundo, subditur interrogantium confutatio, ibi:* Respondens autem. *Et ista secunda pars diuidit in duo, quia Christus primo confutat eos responsione cauta, & secundo parabolica ad hoc apta, secunda ibi.* Cœpit autem dicere. *Sententia autem istarum partium patet ex dictis Mat. 21.*

✱ obseruantes.

MORALITER.

1 *Et factum est in vna dierum docente illo populum in templo & euangelizante.* Exponatur vt supra Matt. 21. & Mar. 11. *Capit autem dicere.* Sequitur.

2 *Homo quidam plantauit vineam, & locauit eam colonis, & ipse peregre fuit multis temporibus.* Exponatur vt suprà Mat. 21. & Mar. 12. vsque ibi.

A a *Quem cum vidissent coloni, cogitauerunt intra se.* Apertè probat Iudæos, non per ignorantiam crucifixisse filium Dei, sed per inuidiam. Intellexerunt. n. hunc esse cui dictũ est: *Postula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatẽ tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Et ideo cõsulẽtes sibi dicũt: *Ecce mundus*

Io. 12.e. *totus post eum abijt, & si di. eum sic omnes cre. in eum.* Hæreditatem ergo ecclesiæ quam non moriens pater reliquit, sed ipse sua morte emptã resurgendo possedit, hãc Iudæi eripere volũt, dum fidem, quę per eum est extinguere conantur, a iustitiæ Dei non subiecti, sed suam cõnstituere volentes.

Ps. 117.e Mat. 21.d Marc. 12.a. Act. 4.b Pet. 2.b Ro. 10.a b *Hic est hæres.* Christus heres, quia morti propriè superuixit & testamentorum †, quę ipse condidit, quasi hæreditaria in nostris pfectib. emolumenta consequtur.

† istam. † Math. Marc. 12.a.

Marc. 12.a.

B c *Et eiectum illum.* Marcus ordinẽ mutat. Occiderunt & eie. extre vi. In quo pertinacia eorũ notatur, qui post resurrectionem prędicantibus apostolis credere noluerant, sed quasi vile cadauer proiicientes, gentibus suscipiendũ dederunt.

Ibid. b. fastutis ipsorũ.

d *Absit.* Contradicunt sentẽtię, quam cõtra perfidiam suã dictam cognõscunt. Quod enim in mente gerebant, in parabola contineri intelligunt. Negãtibus ergo Iudæis iustum fore, diuinæ scientiã legis (quam ipsi spernebant) ad gentes transferri, quid saluator respondeat attende.

a cum hunc viderint verebuntur. Quem cum vidissent coloni,
b cogitauerunt intra se, dicentes. Hic est hęres, a occidamus il-

a Quia dominus extra portam passus est. Vel quia prius a cordibus Iudæorum est eiectus & deinde cruci est addictus.

c lum, vt nostra fiat hęreditas. Et eiectum illum extra vineam occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito, dixe-
d runt illi: Absit. Ille autem aspiciens eos, ait: Quid est ergo
e f hoc quod scriptum est: Lapidem quem reprobauerunt æ-
g dificantes, hic factus est in caput anguli. Omnis, qui ccide-
h rit supra illum lapidem conquassabitur, supra quem autem
i ceciderit, comminuet illum. Et quærebant principes sacerdotum & Scribæ mittere in illum manus illa hora, & timue- 1
runt populum. Cognouerunt enim, quod ad ipsos dixerit 2
similitudinem † hanc. † Et obseruantes miserunt insidiatores

k Vt aliqu d velut eo ignorante extorquerent unde argui posset.

qui se iustos simularent, vt † caperent eum in sermone, & tra-

a Herodis, qui in illis diebus erat Ierosolymis.

derent eum principatui, & potestati præsidis. Et interrogaue

a Quasi laudi us mysterium cordis sui simpliciter ei aperiat, eosque uelit habere discipulos.

runt eum dicentes: † Magister, scimus quia rectè dicis & do-

a Non times prælatam personam sed indiscrete dicis ueritatem maioribus & minoribus.
b Illic prouocant ut Deum magis timeat, quam Cęsarem, & dicat non debere solui tributa, ut inde seditionis autor fiat.

l ces, & non accipis personam, sed viam Dei in veritate doces: Licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Considerans au-

a Respondet non secundum uerba eorum blanda, sed secundum conscientias eorum asuete.

tem † dolum † illorum dixit ad eos: Quid me tentatis? Osten

a Q i pro censu soluitur, & habet imaginem Cæsaris. b Non de ignorantia in errogat, sed ut competitad eorum uerba respondeat.

m dite mihi denarium. Cuius habet imaginem & inscriptionem?

a Tyberii priuigni Augusti, sub quo passus est dominus.

n Respondentes dixerunt ei Cæsaris. Et ait illis: † Reddite ergo

e *Quid est ergo hoc quod scriptum.* Quomodo implebitur hęc prophetia? Nisi quia Christus a vobis reprobatus, crediturus gentibus est prædicandus, vt in se vno angulari lapide duos condat parietes.

Eph. 2.d

f *Lapidem quem reprobauerunt.* ✱ THEOPHYL. Quomodo reprobauerunt lapidem illum? quia dicebant, non est ex Deo. Duas autem perditiones hic dicit vnam animarum illorum in quam incedebant scandalizati. Omnis. n. qui ceciderit super lapidem confringetur. Alteram captiuitatis, quam contemptus ille lapis eis attulerat: super quẽ. n. ceciderit dissilire illum faciet. Sic igitur dissoluerunt Iudæi, & dispersi sunt sicut stipulæ ab vno horreo in totum mundum: Obserua autem, quod illi prius reciderũt super lapidem, hoc est scandalizati sunt. Deinde lapis cecidit super eos, & vltus est illos: præcedit enim peccatum meum, deinde sequitur & iustitia Dei & vindicta.

g *Aedificantes hic factus est in caput anguli.* Qui supra coloni,

C hic ædificantes dicuntur, quia qui plebem ad ferendos fructus excolere, hanc ipsi domino inhabitatore dignã quasi domum constituere iubebantur.

Omnis

h *Omnis qui ceciderit.* Qui credit & tamen peccat, cadit super lapidem, & non conteritur, sed confringitur, quia patientiam ad salutem reseruatur. Sed cui lapis irruit, est, qui negat penitus, conteritur, vt nec testa remane. Vel cadit super eum, qui modo contemnit, & iniurius ... cit, necdum penit... interit, sed quassat... vt non ambulet ... ctus, Cadit sup... cum lapis, quem ... niens in iudicio c... primit.

MORALITE...

Vinea locatur cu... mysterium bap... mi fidelibus ad e... cendum opere c... mittitur. Mittun... tres serui, vt de f... ctu accipiant: C... lex, psalmodia, p... phetia ad bene o... randum hortant... Sed contumeliis ... fecti vel cęci eiic... tur, cum sermo a... tus vel cõtemni... vel etiam blasp... matur: Missum ... redem occidit, q ... lium Dei concul... & spiritui quo ... ctificatus est, co... meliam facit. ... nea alteri datur, c... gratia quam ... bus abiicit, hun... ditatur. Scribæ ... num mittere q... runt, sed timore ... tinentur, cum fa... fraternitatem ec... siæ propter bon... multitudinem, ... erubescit, vel ... impugnare.

i *Et quærebant principes Sacerdotum &c.* Quasi mentiente quærunt interficere in quo vera probantur, quæ dixerat se est. n. hæres, illi praui coloni, qui solo humano ... retardantur, donec veniret hora eius.

K *Et obseruantes.* Quod præ timore populi, per se non p... sunt, inanibus præsidiis efficere volunt, velut immun... a morte ipsius videantur.

l *Licet nobis, &c.* Cum nuper sub Augusto Iudæa Ro... nis stipendiaria facta esset, pharisęi, qui de iustitia sibi ... plaudebant, qui decimas & primitiua Deo dabant tri... homini soluenda negabant, pro qua seditione poste... gnum & tota patria destructa sunt.

m *Cuius habet imaginem & inscriptionem?* Alia imago D... alia mundi. Si ergo Christus non habuit imaginem C... ris, cur censum dedit? Non de suo dedit, sed mundo re... dit quæ erant mundi. Et tu si non vis esse obnoxius C... noli habere, quę sunt mundi. Si habes diuitias, obnc... es Cęsari. Si vis terreno regi nihil debere, omnia tua r... que, & Christum sequere. Et bene prius quæ Cæsaris ... reddenda decernit. Non enim potest quis esse domini ... prius mundo renunciauerit.

n *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* ... cut Cæsar exigit impressionem suæ imaginis, sic & ... animam lumine vultus sui signatam.

Accesseru

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et obseruantes. *Hic describitur insidiatio principum Iudæorũ contra Christum per ministros, cum dicitur.*

2 Miserunt insidiatores q se iustos simularent, vt caperẽt eum in sermone, & traderent eum principatui & potestati præsidis. *Vt sub specie iustitiæ facilius Christum deciperent ... dicitur. Prouer. 1.b. Frustrà iacitur rete ante oculos pennato... & ideo frustrà insidias tendebant Christo, cum nulla simum... possit eum decipere, quia omnia nuda & aperta sunt oculis ei... cundum quod dicitur Hebræorum quarto, d. Cætera patent ex ... Matthæi 22.*

✱ Acce

a *Acceſſerũt aũt quidam, &c.* Duæ hæ ſectæ erant in Iudæis. Phariſæorum, qui præferebant iuſtitiam traditionum, & obſeruationum, vnde & diuiſi vocabantur a populo, & Saducæorum qui & ipſi vendicabant ſibi quod nō erant, id eſt, iuſti.
b *Magiſter Moyſes ſcripſit nobis.* Qui reſurrectionem corpo[rum] non credunt, & [ani]mas putant inte[ri]re cum corporibus [tur]pitudinem fabu[læ co]ngunt, quæ delyr[a]mentis arguit cos [ne]g[ant] reſurrectionem [e]runt. Poteſt autẽ [ſ]fili, vt in gente co[ntingat] hoc aliquando [ac]ciderit.

MYSTICE. au[...] te. Hi ſeptem om[nes] reprobi ſunt, qui [in] hac vita (quę ſe[...] ptem diebus eſt) ſte[riles] a bono ſunt, q[...] bi miſeræ mortis, [vs]ltimum munda[na] conuerſatio, quæ [ſine] fructu eſt tran[ſi]t.
c *Vt accipiat eam frater eius vxorem, & ſuſcitet ſemen fra.* In [l]ege literæ cogeba[n]t nubere in vita: [ſed] in lege ſpiritus, commendatur caſti[tas].
d *Illi vero qui digni habebuntur ſeculo illo, & reſurrectione, & c.* Cum omnes boni, [æqu]ali ſint reſurre[cti]o, & abſque nu[pti]is manſuri, domi[nus] tamen, vt ad glo[riam] reſurrectionis [inui]tet, de ſolis ele[ctis] differit. Si autẽ [in] reſurrectione ne[que] ducent vxores, [v]rgent ergo cor[por]a, quæ poſſunt [nu]bere, & ducere. [Qu]od dicitur de his [qu]i habent membra [ge]nitalia, ſed nulla [vo]luptate vel neceſſitate nubendi man[ci]pabuntur. Et nota [qu]od licet inſidia[to]ribus, & conculca[to]ribus ſecreta my[ſte]ria loquatur, non tamen ſanctum dat canibus, ſed aderãt [mu]lti idonei quos propter aliorum immunditiam non [o]portebat negligi.

c *Neque*

e *Neq; nubent, neque ducent vxores.* Cum cõnubia propter filios, filii propter ſucceſſionem, ſucceſſio propter mortẽ, ergo non eſt mors, neque connubia.
f *Quia vero reſurgent mortui* Poſtquam propoſitæ qõ. de reſurrectionis conditionib. ſatisfecit, de ipſa reſurrectione cõtra eorum infidelitatem agit.
g *Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.* Cõfutati in ſermonibus non amplius interrogãt ſed aperte comprehẽſum Romanæ poteſtati tradunt, ex quo intelligimus, venena inuidiæ poſſe quidem ſuperari, ſed difficile conquieſcere.
h *Quomodo dicunt Chriſtum eſſe filium Dauid.* Conſummaturus præcepta dominus, in fine teſtamenti ſui fidem concludit, vt dominum Ieſum verum Deum, & verum hominem ad dexteram patris ſedere credamus.

✲ THEOPHYL. Ad paſſionem propediem acceſſurus, ſuam prędicat diuinitatem idque non admodum aperte, nec iactãter, ſed modeſte. Interrogat enim illos, & perplexos reddit ſinitque ratiocinari quid cõiectandum. Dauid enim eum dominum vocat, & quomodo filius eius eſt purus? Erat enim filius Dauid ſecũdum carnem ſed & Deus eius.
i *Dixit dominus domino meo ſede a dextris.* Iſtud dicere, eſt ęqualem ſibi filium generare domino, nõ ſecundum quod de eo natus, ſed ſecũdum quod de patre fuit ſemper.
k *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuo.* Quod a patre ſubijciuntur inimici, nõ ĩfirmitatẽ filii, ſed vnitatẽ naturę, qua in altero alter operatur ſignificat. Nã & filius ſubiicit inimicos patri,

quia

Tributum pecuniam. Decimas uictimas.
quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Et non potue
a Qui tradere debuerant mirantur, quod non habent locum tradendi.
runt verbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in re-
a Vt uel per frequentiam uincerent. Qui interpretantur iuſti.
a ſponſo eius tacuerunt. Acceſſerunt autem quidam Saducęo
Phariſæi credebant corporis, & animæ reſurrectionem. Saducæi & animas interire cum corpore.
rum, qui negant eſſe reſurrectionem, & interrogauerunt eum 1
dicentes: † Magiſter, Moyſes ſcripſit nobis. Si frater alicuius
b mortuus fuerit, habens vxorem, & hic ſine liberis* fuerit, vt
c accipiat eam frater eius vxorem, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo.
Septem ergo fratres erant, et primus accepit vxorem, et mortuus eſt ſine filiis. Et † ſequens accepit illam, et ipſe mortuus eſt ſine filio. Et tertius accepit illam, ſimiliter et omnes ſeptem, et non reliquerunt ſemen, et mortui ſunt. Nouiſſima omnium mortua eſt, et mulier. In reſurrectione ergo cuius eorum erit vxor? Siquidem ſeptem habuerunt eam vxorem. Et* ait illis Ieſus: Filii huius ſeculi † nubunt, et traduntur ad
d nuptias, illi vero qui digni habebuntur ſeculo illo, & reſur-
e rectione ex mortuis; neque † nubent, neque ducent vxores
Ecce ſpiritualis conuerſatio. Sine labe corruptionis uiſione Dei fruuntur.
neque enim vltra mori poterũt. † Aequales enim angelis ſunt,
f & filii ſunt Dei, cum ſint filii reſurrectionis. Quia vero reſur-
a Quem uos recipitis. Alioquin poterat apertiora dare de reſurrectione teſtimonia prophetarum, ſed prophetas Saducæi non recipiunt.
gent mortui, † & Moyſes oſtendit ſecus rubum, † ſicut dicit,
a Qui iam mortui erant quando hæc dicebat. Probat ergo per hoc animas poſt mortem permanere, quia non eſt Deus non exiſtentium, & ſic introducitur corporum reſurrectio, quæ cum animabus bene uel male geſſerunt. 2
dominum Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob. 3
Quorum Dominus, & Deus eſt.
Deus autem non eſt mortuorum, ſed viuorum. Omnes enim viuunt ei: Reſpondentes autem quidam Scribarum dixerunt: Magiſter bene dixiſti. Et amplius non audebant eum
g
h quidquam interrogare. Dixit autem ad illos. Quomodo di-
a Non reprehenduntur quia Dauid filium dicant, ſed quia Dei filium non credunt.
cunt Chriſtum filium eſſe Dauid, & ipſe Dauid dicit in libro
Pater. Filio.
i Pſalmorum. † Dixit dominus domino meo, ſede a dextris
a Non ad horam. b Inobedientes. c Subiiciam tibi nolentes & volentes.
k meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorũ.
a Quomodo repugnantia ſunt hæc ſecundum noſtrum intellectum. Si purus homo eſt.
Dauid ergo dominum illum vocat, & quomodo filius eius eſt? Audiente autem omni populo, dixit diſcipulis ſuis: 4

mortu

†ducunt vxores

†Ducũt vxores, neq; nubdant

† cum

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 Acceſſerunt autem quidam Saducæorum. *Hic conſequẽter ponitur cõfutatio Saducæorum. Et patet ſententia ex dictis Mat. 22. vſque ibi.*

2 Omnes enim viuunt ei. *Quia iuſti licet ſint defuncti corpore viuunt tamen in anima reſurrecturi ad plenam participationẽ gloriæ, & iniuſti ſimiliter ad declarationem diuinæ iuſtitiæ.*

3 Reſpondentes aũt quidam Scribarum dixerũt. *Hic ex prædictis cõcluditur confutatio inſidiãtiũ Chriſto. Et primo ex eorum propria confeſſione, cum dicitur. Et amplius nõ audebãt eũ quidquam interrogare, tertio, ex ignorantiæ eorum declaratione, cũ dicit.* Quõ. dicunt Chriſtum, &c. *& patet ſententia ex d. Matt. 22.*

4 Audiente aũt oĩ populo, dixit diſcipulis ſuis. *Poſtquã deſcripta eſt principiũ Iudæorũ malitia, hic ſecundo, ſcribitur eorum ſuperbia quæ fuit primum motiuum in eis. Ex ſuperbia enim & præ-*

✲ *ſumptione*

MORALITER.

† 1 *Acceſſerunt ad eũ quidam Saducæorum.* Exponatur, vt ſupra Matth. 22. & Marc. 12. vſque ibi.

4 *Audiente autem omni populo. &c.* Exponatur ſicut Matt. 23. & Mar. 12.

† *MORAL.*

A quia patrem clarificat super terram.

a *Attendite a scribis qui volunt ambulare in stolis.* Duplici ratione iubemur attendere a vanæ gloriæ cupidis ne vel eorum simulatione decipiamur, vel eorum exemplo ad amorem temporalium inflammemur.

b *Et amant salutationes in foro.* Non salutari in foro, nec primas sedes votat eis quibus debetur ex ordine officii, sed eis qui indebite amant. Animum enim, nō gradum redarguit. Nec vero caret culpa, si is fori litibus interesse velit, qui desiderat sedere in cathedra Moysi.

c *Qui deuorāt domos viduarum.* Marcus sub obtētu prolixæ orationis, q vt religiosores appareant, prolixius orant, vbi at firmus quibuslibet, & peccatorum suorum conscientia batis, quasi patroni laudes, & pecunias accipiant, quorum oratio fit in peccatum, vt non solum pro aliis non possunt intercedere, sed sibi ad salutem cere, imo ꝓ ipsis rationibus magis d nabuntur.

d *Hic accipient damnationem maiorem.* hoc insinuat illos qui in angulis stantes orant, vt videantur ab hominibus damnationem dem mereri, sed istos maiorem.

a Cultoribus vestimentis induti in publicum procedere, quod reprehenditur in diuite, qui induebatur purpura & bysso.

a Attendite à scribis qui volunt ambulare in stolis, & amant 1
b salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & pri-
a Qui habet affectum religionis sed ne sciunt sibi prouidere
mos discubitus in conuiuiis. Qui deuorant domos viduarum, 2
c simulantes longam orationem. Hic accipient damnationem 3
d maiorem.

c Qui

NICOLAVS DE LYRA.

* *sumptione non poterat correctionem Christi sustinere, nec deuotionē populi ad Christum videre, & patet sententia ex d. Mar. 23. excepto quod sequitur.*

1 Volūt ambulare in stolis, & amāt salutationes in foro. *Id est, in cultiorib. vestimētis in publicum procedere, vt per hoc honorabiliores viderentur.*

2 Qui deuorant domos viduarum, simulantes longā orationem. *Bona earum ad se trahentes, & consumentes sub falsa specie sanctitatis.*

3 Hic accipient damnationem maiorem. *Quia secūdū dicit Hiero. Simulata sanctitas, duplex est iniquitas, & ideo plecteda est maiori pœna.*

CAPVT XXI.

B a *Respiciens autem vidit eos qui mittebant munera sua.* Qui appetitores primatus, & vanæ gloriæ cauendos esse monuerat, etiam dona ferentes in domum domini certo examine discernit, vt retribuat singulis secundum intentionem cordis.

b *In gazophilacium diuites.* * THEOPH. Gazam thesaurum dicunt, erat itaque sacer thesaurus quem pij contribuerant, quo vtebantur ad apparitionem, & necessaria sacrificii, & ad ornatum templi, pauperumque alimoniam, quamuis, & de hoc negociationem fecerunt sacerdotes distribuentes thesaurum non in ea ad quæ contributus erat. Laudat igitur dominus viduam super omnes ex penuria sua suam substantiam dederat.

vbi nostri operis oblationes quasi certo numero cōsignet seruant, vel dilectione Dei, & proximi, vel fidei & opera nis suæ munera defert, quæ consideratione suæ fragilitatis minuta, sed merito præ intentionis magis accepta quam cuncta superbientium Iudæorum opera.

c *Ex abundanti.* Iudæus ex abundantia mittit, qui de iustitia præsumens, orat apud se; Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum. Oviduā ecclesia in munera Dei mittit, omne quod habet, nō sui meritis sed diuini muneris intelligit, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori.

d *Et quibusdam.* oblationem vi in qua ecclesia d tibus signatur de structio, templi sup

CAPVT XXI.

†Mar. 12. d. 24. q. 1. c. qui.

a † Respiciens autem vidit eos qui mittebant 1
b munera sua in gazophylacium diuites: Vidit autem, & quandam viduam pauperculam mit-
a Non perpendit Deus quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur.
tentem* æra minuta duo. Et dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit.
c Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera
†illuc. Dei, hæc autem † ex eo, quod deest illi omnem † victum
d suum quem habuit misit. * Et quibusdam dicentibus de 2
†Ex penuria sua templo, quod bonis lapidibus, & donis ornatum esset, dixit.
a Hoc quadragesimo secundo anno post passionem domini factum est a Romanis.
†Hæc quæ videtis: venient dies in quibus nō relinquetur lapis

†Matt. 24. a. Mar. 13. a. sup. 18. b

Gazophylacium.

Gaza, diuitiæ, phylaxe seruare: inde gazophylacium. Arca hēns foramen desuper in qua mittebant sacerdotes donaria populi, q congregabantur ad necessarios vsus tēpli. Porticus ēt in qua Arca seruabatur gazophylacium dicebatur; vnde. *Hæc locutus est Iesus in gazophylacio docens in tēplo.*

C

Io. 8. c.

ALLEGORICE. Diuites, q in gazophylacium munera mittunt, sunt Iudæi legis elati. Vidua, ecclesia, ꝓ qua vir ipsius mortē ptulit, & in cæli penetralib. ab oculis eius occultus, quasi in parte alterius regionis viuit. Hæc pauper, qa superbiam, & cōcupiscētias mūdi abiecit, quæ in gazophylacium minuta duo mittit, qa in cōspectu diuinæ maiestatis vbi

tur, vt velamento literæ occultantis, recondita sacramenta ecclesiæ incipiant patescere. Curauit. n. Deus ciuitatem & templum, & omnia figuralia subuertere, ne quis post aduentum Christi ad illa recurreret.

* THEOPHYLACTS. Merito dominus ꝓdicit nūc de Hierusalem subuersione qm̄ prope erat crucifigeretur, vt sit & hoc magnum argumētum ipsum esse Deum. Vnde quibusdam laudantib. structuras templi, & q in illud collata erant. Opinor autem de sculptis, & ornatis loqui, vt Cherubim, & similia. Hoc. n. forte ἀναθήματα, hoc est, dicit. Dñs vero nihil horum miratur, sed & destructionem eorum prædicit: Alii autem opinati sunt eum de consummatione vniuersali loquutum, quamuis de captiuitate Hierosolymarum

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XXI.

* 1 Espiciens aūt. *Descripta doctrina Christi per modum amoris beneficia conferendo, hic consequēter describitur eius doctrina per modum terroris futuri iudicii horrorem incutiendo. Et quia hoc fit per responsionem saluatoris ad propositam quæstionē, ideo primo ponitur qōnis occasio, secundo, eiusdem propositio, ibi: Interrogauerunt aūt illum, tertio, solutio, ibi:* Qui dixit. *Circa primum ponitur duplex occasio, secunda ibi;* Et quibusdam dicentibus. *Prima occasio fuit ex hoc quod Christus viduam mittentem duo minuta in gazophylacium templi, eius oblationem præ cæteris commendauit, & patet sententia ex dictis. Mar. 12.*

2 Et quibusdā. *Hic ponitur secunda occasio. Munerat enim illa * ponebant*

MORALITER.

† 1 *Respiciens autem.* Exponatur vt supra Mar. 12.

2 *Et quibusdam dicentib.* Exponatur sicut supra Matth. 24. Mar. 13.

2 Et

Interr

Hierosolymarum a Romano exercitu dicat, ideo & ipse, m... em gerens eis reliquit sermonem de captiuitate di... ctus de ea postea.

a *Interrogauerunt.* Quia laudantibus ædificationē templi prædixerat omnia destruenda, discipuli (sicut Marcus ait) Petrus, Iacobus, Ioannes, & Andreas separatim quærunt tempus, & signa prædictæ destructionis.

b *Multi enim.* Imminente Ierosolymorum excidio multi fuere principes, qui Christos esse, & tempus libertatis appropinquare dicerent. Temporibus quoque apostolorū hæresiarchæ multi prodierunt, qui inter cæteras falsitates diem domini instare prædicabāt, quos apostolus redarguit.

c *Prælia & sedi.* Hæc ... passione domini in Iudæa abundauerunt, quibus ne terreri apostoli Ierusalem & Iudæam deserere admonentur, qua non statim finis sed post quadragesimum secūdum annum.

d *Tunc dice. il.* Homines, alia è cęlo, alia e terra, alia ab elementis, alia ab hominibus. *Surget gens,* ... perturbatio hominum, *terræmotus.* Ecce respectus iræ, desuper, *pestilentię.* Inæqualitas corporum, *fames.* Ecce sterilitas, *terrores de cęlo.* Ecce inæqualitas aeris. Qui ergo in omnibus delinquerunt, in omnibus feriuntur.

Mystice. Regnum aduersus regnum, & pestilentia eorum quorum sermo, vt cancer serpit, & fames audiendi verbum Dei, commotio terræ, a vera fide* separatio in hæreticis intelligi debet, qui contra se inuicem dimicātes, ecclesiæ victoriam faciunt.

e *Et signa magna erunt.* Hæc etiam eo tēpore impleta, apud Iosephū inuenimur qui narrat stellam gladio similem per annum supra Ierosolymam pependisse, & currus equitesque armatos 40. diebus in aere debellasse, & vitulam inter manus immolantiū agnam peperisse. Quo autem merito hęc cōtigerint, subinfertur, *Sed ante hæc omnia inijcient vobis, &c.*

Ioseph. de bell. Iud. lib. 7. c. 17.

* igitur.

f *Continget autem uobis in testimonium.* Eorum qui vel persequuntur, vel viuendo non mutantur. Mors.n. iustorū bonis est in adiutoriū, malis in testimonium damnationis, vt inde peruersi fine excusatione pereant, vnde electi exemplum capiunt, vt viuant. Quia vero tot terroribus auditis turbari poterāt, consolationem supponit: *Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari, &c.*

g *A parentibus, & fratribus, & cognatis, &c.* Maius tormentum, cum aliquis ab illis patitur, de quibus præsumebat, quia cum damno corporis mala cruciant amissæ charitatis. Et quia dura sunt, quæ prædicuntur de afflictione mortis, subditur consolatio de gaudio resurrectionis. Et

a super lapidem qui non † destruatur. Interrogauerunt autem
1 illum dicentes: Præceptor quando* hæc erunt, & quod signū

a Ne quis persuadeat quasi hæc mox sint ventura. b Horum primus fuit Simon Magus, cui auscultabant omnes qui in Samaria erant dicentes. Hic est uirtus Dei magna.

cum † fieri incipient? Qui dixit: † Videte ne seducamini. Mul
2 b

a Ante horum completionem. b De signis docet, de tempore non putat intimandum.

ti enim venient in nomine meo, dicentes: quia ego sum, &

Libertatis & pacis.

tempus appropinquauit: Nolite ergo ire post eos. Cum au

a Ante excidium. b Quæ ad hostes. c Quæ ad ciues.

c tem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri. Oportet
d enim primum hæc fieri, sed † nondum statim finis: Tunc di

Constat hæc omnia contigisse tempore iudaicæ seditionis ante ultimam, prouinciæ euersionem.

cebat illis: † Surget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum, & terræmotus magni erunt per loca, & pestilentię,

Hæc maxima causa fuit Iudæis, quod post occisionem domini, nominis etiam eius præcones, & confessores impia crudelitate uexabant.

e & fames, † terroresque de cœlo, & signa magna erunt. Sed an 3
te hæc omnia iniicient vobis manus suas, & persequentur, 4
† tradentes in synagogas & custodias, trahentes ad reges, & 5
f præsides propter nomen meum: Contingent autem vobis in 6 7

a Nolite terreri, uos ad certamen accedistis, sed ego prælior, uos uerba editis, sed ego sum qui loquor.

testimonium: Ponite ergo in cordibus vestris, non præmedi 8
ditari, † quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis
os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere 9
g omnes aduersarii vestri. Trademini autem a parentibus & 10
fratribus & cognatis & amicis, & morte afficient ex vobis. 11 12
Et eritis odio* omnibus † hominibus propter nomen meū.

D E F

NICOLAVS DE LYRA.

... tebantur in gazophilacio pro sustentatione ædificiorum templi et ... is quæ erant necessaria ad ministerium, & ideo discipuli Christi ... perunt loqui de structura templi, & alijs quæ pertinebant ad eius ... natum, quibus saluator dixit totum fore destruendum, & patet ... tera.

Interrogauerunt. *Hic consequenter ponitur quæstionis propositio. Ex hoc enim quod Christus dixerat tēplū fore destruendū, quæ... runt à Christo discipuli de tempore huius destructionis, & de præcedentibus signis. Et quia discipuli post destructionem ciuitatis & tē... credebant cito futuram esse consumationem seculi, ideo de hoc ... uerunt secundā quæstionem cū præcedente, vt patet Matth. 24.*

Qui dixit. *Hic cōsequenter ponitur vtriusq; quæstionis solutio, ... primo primæ, secūdo secūdæ ibi:* Et erunt signa. *Prima in duas, ... a circa destructionem ciuitatis primo præmittūtur prænostica si... secundo destructio ipsa, ibi:* Cum autem vide. *Circa primum ... nunciātur mala futura populo Iudæorū in generali, secundo, Christi discipulis in speciali, ibi:* Sed ante hæc omnia. *& patet sententia istarum partium ex dictis Mat. 24. exceptis quę sequuntur.*

3 Terrorésque de cęlo. *Dicit enim Iosephus libro de Iudaico ... o, quod ante destructionem ciuitatis stella comata in similitudine gladij super ciuitatem apparuit, & per annum durauit, designans futuram populi occisionem.*

Ioseph. ... de bello ... Iud. li. ... c. 17.

4 Sed ante hæc omnia. *Quia beatus Stephanus, Iacob. fratres Ioannis, Petrus & Paulus, & fere omnes alij apostoli. & quasi innumerabiles Christiani, fuerunt pro fide Christi occisi.*

5 Tradentes in synagogas, & custodias. *Vbi Iudæi habebant potestatem iudicandi.*

6 Trahentes ad reges & præsides *Vbi Gentiles habebant autoritatem condemnandi ad mortem.*

7 Continget autem in testimonium. *Scilicet ueritatis euangelicæ ibidem constanter profitendę.*

8 Ponite ergo. *Per hoc nō excluditur meditatio, respondēdi si tēpus assit & facultas scientię, sed pmittitur securitas si ista deficiāt: Quod frequentes contingebat in primitiua ecclesia, qa tunc frequenter fideles subito trahebantur ad iudices & cum hoc erant illiterati & simplices, qa Deus potest tales defectus supplere, ideo sequit.*

9 Ego enim dabo vobis os. *Id est, loquendi constantiam.*

10 Et sapientiam. *Id est, scripturarum intelligentiam, sicut factum est in multis simplicibus & si non dabatur semper talis intelligentia, dabatur tamen loquendi constantia, quia in tali casu sufficit ad salutem confiteri constanter fidem in generali, quod potest facere simplex Christianus,*

11 Cui non poterunt resistere. *Sicut patet de beato Stephano, de quo scribitur Act. 6. c. Non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur.*

12 Trademini autem à parentib. *Sicut legitur de beato Chrysanto & multis alijs.*

✲ Et

MORALITER.

† 1 *Interrogauerunt autem.* Exponatur sicut supra. Matth. 24. & Marci 13.

4 *Sed ante hęc omnia iniicient.* Exponatur sicut Matthei 24. & Marci 13.

8 *Ponite ergo in cordibus uestris, non premeditari.* Sicut Mat. 10 Marci 12.

† Cum

a *Et capillus de capite.* Q.d.cur timetis ne pereat, quod incisum dolet, quandoquidem nec illud p̄t perire in vobis, qđ
A incisum non dolet? Caro.n.incisa dolet, capillus nō dolet. *Et capillus*. Non solum ossa vestra, i. fortia gesta, vel dicta remunerabuntur, sed etiam capilli, i. cogitationes, quæ de corde quasi de cerebro exeunt apud iustum iudicem iusta mercede donabuntur, vnde propheta: *Reliquiæ cogitationum diem festum agent tibi.*
Ps. 75.b b *In patientia vestra.* Patientia radix & custos est omnium virtutum. In hac ergo animas, quæ corpus possident, possidemus, cum ipsas animas ad patiendum ratione regimus. Vera autem patientia est, aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum qui mala irrogat, nullo dolore moueri.
B
c *Et qui in regioni.* Ecclesiastica historia narrat Christianos, qui in Iudæa erant, imminente excidio ab angelo monitos fuisse, & trans Iordanem in ciuitate Pella, donec desolatio Iudææ impleretur, habitasse.
d *Erit enim pressura, &c.* Hæc pressura & ira vsque hodie populo illi per omnes gentes dispersō durat: Non tamen in æternum durabit. Vnde post ordinem pressuræ, de misericordia subditur.
Ro. 11. d e *Donec impleantur tempora nationum*: Id est donec plenitudo Gentium intrauerit, & sic omnis Israel saluus, & quasi
C ad solum propriæ natiuitatis gauisurus redeat. Quid enim impletis temporibus nationum, & omni Israel saluato sequatur dominus ex ordine ponit. Nam & hæc secundum Matthæum apostoli quæsierunt, non solum tēpus euertendi templi, sed & signum aduentus eius, & consummationis seculi.

Patientia vera.

†in populo hoc.

†gentiū.

coarctatio anxietas.

earum.

Matt. 24. a

f *Et erunt signa in sole & luna.* Hæc de ipso aduentu, cū omnes virgines prudentes & fatuæ, insolito clamore suscitę, lampades ornant, i. opera secum numerant, pro quibus maximo cum timore iam instantem æterni discrimi expectant euentum. Nam hactenus vniuersus orbis a timorę iudicis a... rus est, vnde Apostolus: *Cū dixerint ... & securitas, superueniet eis repentinus ... ritus.* Nec mirum si in expectatione ... ni examinis, qui in mundo floruerunt exarescent si fide sine operib. irru... emarcescet: nam ... tutes cęlorum mouebuntur, angeli ... potestates tremunt aduentum iudi... Vnde Iob. *Colu... cæli contremiscunt & pauent aduentum eius.*
✱ THEOPHIL. Supra dicebat Ierusalem ab exe... bus cingendam ... conculcandam, ... autem toti orbi ... peruentura dici... la, & ita nunc de ... sum matione se... loquitur. Nam ... tutes cœlorum mouebuntur. Et ... dico, inquit, quod homines turbabūtur, iam creatura ... nis alteretur? Nam & ipsi angeli & primæ virtutes turbabuntur, terrebunturque in terribilibus mutationib. ... uersi. Et tunc videbunt filium hominis. Qui omnes credentes, & non credentes, super solem.n. tunc fulgebit ipse & crux eius, & ab omnibus cognoscetur.
g *Sonitus maris & fluctuum arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi.* Appropinquante extremo iudicio, sonitus maris, & fluctuum confunditur, terrarumque orbis prementibus vndeq; colonis ... cit, maxima cęli luminaria nouo horrore percussis ... turbatam faciem velant, quia appropinquāte termino elementą quasi pauentia nutant & fremunt.

a Et capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra 1
a Hucusque ea quæ per quadraginta annos nondum fine adueniente futura erant, hic finis desolationis, quę a Romanis facta est.
b possidebitis animas vestras. † Cum autem videritis circun- 2
3 dari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote, quia appropinquauit
a Id est, tempore proximo ante obsidionem, dum adhuc fugere licebit, dum miles Romanus per Galilæam & Samariam se diffundere cæperit.
b Qui extra sunt, non fugiant in Ierusalem.
desolatio eius. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes †
c & qui in medio eius, discedant, & qui in regionibus, non in-
a Dominici sanguinis.
trent in eam, quia dies vltionis hi sunt: vt impleantur omnia,
Quarum uteri uel manus filiorum sarcina prægrauante fugæ necessitatem impedirant.
quæ scripta sunt. Væ autem pręgnantibus †& nutrientibus
d in illis diebus. Erit enim pressura magna super terram & ira
populo huic, Et cadent in ore gladii, & captiui ducentur in 4
e omnes gentes. Et Ierusalem calcabitur a gentibus, donec †
a Sol uertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat dies domini magnus & manifestus. 5
f impleantur tempora † nationum. † Et erunt signa in sole & 6 7
a Hoc est tempore Antichristi, quando erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, neque fiet. 8
b Prænunciat hoc quod Ioannes inter cætera seculi mutabilia mare habiturum conspexit. 9
luna & stellis, & in terris † pressura Gentium, † præ cōfusione
g sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et capillus de capite vestro non peribit. *Hoc autē addidit Saluator, ad declarandum veritatem futuræ resurrectionis, per quā resurgent in electis, non solum illa quæ sunt de necessitate naturę humanæ, sed etiam ea quæ faciunt ad decorem, cuiusmodi sunt capilli, quia meditatio huius resurrectionis multum facit ad tolerantiam martyrii, de qua Saluator loquebatur.*
2 Cum autem. *Hic consequenter describitur destructio ciuitatis Ierusalem, & patet sententia ex dictis Matthæi 24. exceptis quæ sequuntur.*
Ioseph. de bell. Iud. lib. 7. ca. 25. 3 Circundari. *Scilicet, ab exercitu Titi & Vespasiani, per quem destructa est.*
4 Et cadent. *Refert autem Iosephus, quod à principio obsidionis, vsque ad finem cæsa sunt decies centena milia.*
5 Et captiui ducentur: *Quia secundum ipsum ducti sunt captiui Iudæorum vsque ad nonaginta septem milia.*
6 In omnes Gentes. *Quia destructio ciuitatis & populi facta est in vltionem mortis Christi, vt dictum est supra cap. 19. Et per hoc quod aliqui de illo populo ducti sunt captiui in omnes Gentes, facta est quædam testificatio innocentiæ Christi & perfidiæ Iudæorum.*

7 Et

7 Et Ierusalem calcabitur a gentibus. *Id est, calcanda ... bitur.*
8 Donec impleantur tempora. *Tunc enim cum plenitudo ... tium intrauerit, omnis Israel saluus fiet, ut habetur ad Rom. 1...*
9 Et erūt in signa in sole & luna, &c. *Hic ponitur solutio ... quæstionis de aduentu Christi ad iudicium, ubi primo describūt signa prænostica, cū dicitur:* Et erunt signa in sole & luna. *... cet talia pluries præcesserint tamē imminente aduentu iudicis ... ra & crebriora fient. In scolastica historia po nuntur 15. signa ... dētia quindecim diebus aduentū iudicis, sed vtrum illi dies qu... cim futuri sint continue se habentes uel interpolate, ibidē sub ... relinquitur. Primo die erigetur mare 40. cubitis sup altitudine ... tium, stans in loco suo quasi murus. Secundo, tantū descendet, ... videri possit. Tertio, marinæ beluæ apparentes sup mare dabū... tus vsq; ad cœlū. Quarto, ardebit mare, & omnes aquæ. Quint... bæ & arbores dabūt rorē sanguineum. Sexto, ruēt ędificia. Se... petrę ad inuicē collidētur. Octauo, fiet generalis terramotus. ... æquabitur terra. Decimo, exibūt homines de cauernis, et ibūt ... amentes, nec mutuo poterunt loqui. Vndecimo, surgēt ossa mor... & stabūt super sepulchra sua. Duodecimo, cadēt stellę. Tertiode... morientur viuentes, vt cū mortuis resurgant. Quartodecimo ar...*

✱ cœli

MORALITER.

† 2 *Cum autem videritis.* Exponatur sicut supra 19.
† *Tunc qui in Iu.* Exponatur sicut supra Matth. 24. & Marc. 13. vsque ibi.
† *In ore gladii*, i. diuinę sententiæ pro sua incredulitate.
5 *Et cap. ducent.* Non solum temporalem sub principib. ter-renis, sed etiam æternam sub spiritibus malignis.
7 *Et Ierusalem*. i. ecclesia quantum ad populum communem, qui multum deprimitur a principibus & prælatis.
8 *Donec impleantur tempora nationum*. i. vsque ad tempus a domino præfinitum.
9 *Et erunt signa.* Exponatur sicut supra Matth. 24. & Marc. 13. vsque ibi.

† Atte

a *tunc uidebunt filium hominis*. Quem in humilitatẽ posi-tum audire noluerunt, vt virtutẽ eius tanto tũc districtius sentiant, quanto nunc corda ad eius patientiam non inclinant. Quia vero contra reprobos hæc dicta sunt, mox ad consolationem electorum supponit.

tatem durabile non est, & omne quod apud me transire cernitur, fixum & sine transitu tenetur, quia sermo meus qui transit, sententias manentes exprimit. D

f *Verba autem mea non transibunt*. Et cum verba mea ita absque dubio sint implenda, videte ne cõtra cõtestationẽ verborum meorum sitis dediti crapulæ, & ebrietati, & secularibus curis, sicut quidam erunt tempore imminentis iudicij: De quibus dicitur: *Cum dixerint pax & securitas, superueniet protinus interitus*. 1.Thess. 5.a. † ficum

b *is autem fieri incipientibus*. Id est, cum plagæ crebrescunt, cum terror iudicii communis virtutibus ostenditur.

c *leuate capita uestra* Exhilarate corda vestra, quia dum finitur mundus, cui amici non estis, prope est redemptio, quam quæsistis. Quod mundus dispiciet beat, prouida comparatione manitatur.

d *Videte ficulneam*. Regnum Dei æstati comparat, quia tunc nubila mœroris nostri nubilum transibunt, & vitæ dies vitæ sub claritate solis fulgebunt. Sicut enim ex fructu arborum vicina æstas cognoscitur, ita & ex ruina mundi prope esse cognoscitur regnum Dei. Ex his verbis ostenditur, quia fructus mũdi ruina est. Ad hoc enim crescit vt cadat, ad hoc germinat, vt quæcũque germinauerit, cladibus consumat.

e *Cælum & ter*. Nihil in corporum natura cœlo & terra durabilius est: Nihil transit velocius quã sermo. Verba quoque imperfecta sunt, verba non sunt: si perfecta sint iam omnino non sunt: neque enim perfici nisi transeundo possunt. Ait ergo: Cœlum & terra transibunt. Quasi dicat: omne quod apud vos durabile, & sine mutatione est, ad æternitatem C

a † Nam virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc videbunt fi-
lium hominis venientem in nube cum potestate magna & 1
b c †maiestate. His autem fieri incipientibus, respicite, & leuate
capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et di
d xit illis similitudinem: Videte † ficulneam, & omnes arbores,
cum † producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope
est æstas. Ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam

E: quæ dico subcertamine expectate. *a De mortalitate ad immortalitatem.*

prope est regnum Dei. Amen dico vobis, quia non præteri-

a Id est, omne humanum genus, vel gens Iudæorum, quæ non deficiet, donec veniat dies iudicij.
b Aerem, non ætherem.
c Innouabuntur deposita priori forma permanente autem substantia: vnde dicitur Terra in æternum stat.

e bit generatio hæc, donec omnia fiant. Cælum & terra transi-
f bunt, verba autem mea non transibunt. † Attendite autẽ vo-
bis † ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate &

deo.

curis huius vitæ: & † superueniat in vos repentina dies illa. 2 3

a Inspiratus, & perpetuo retinens, quod semel experit. *Quib placent illecebræ huius mundi.*

Tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent su- 4 5

Non quibusdam certis diebus uel horis.

per faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore oran- 6 7

Hæc est summa beatitudinis, in præsentia iudicis sui secturum consistere.

tes, vt digni † habeamini, fugere ista omnia, quæ futura sunt, 8 9
g & stare ante filium hominis. Erat autem diebus docens in 10 †
templo, noctibus vero exiens † morabatur in monte, qui vo- 11

a Id est, mane ire accelerabat.

catur † Olíueti. Et omnis populus manicabat ad eum in tem- 12
plo audire eum.

g *Erat autem diebus docens in templo, noctibus uero exiens morabatur in monte*. Quod verbo docuit, exemplo astruit: Qui ante vniuersale iudicium, & singulorũ incertũ exitum, voluptatibus & curis seculi renunciare, & vigilare monuit & orare, ipse imminente sua passione doctrinæ, vigilijs, precibusque instat, & eos pro quibus passurus erat, verbo prouocat, & oratione patri commendat. Sic & nos cum inter prospera iustè & pie conuersamur, inter aduersa de diuina misericordia nõ desperemus Diebus docemus in templo, quia fidelibus boni operis formã præbemus. Noctibus in monte oliueti moramur, quia in tenebris angustiarum gaudij spiritualis consolatione respiramus. Et ad nos audiendos populus manicat, cum vel ob scuris operibus tenebrarum, vel Dei gratia victis nebulis pressurarum, sicut in die honeste ambulantes, nos filios lucis imitantur. E †Roma. 13.d. 53.d. †diuersabatur. F Ro.13.d

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

lum & terra. Quintodecimo, fiet nouum celum & noua terra, et surgent omnes. Dicitur etiam ibidem quod Hier. inuenit ista in annalibus Hebræo. in quibus licet sint multa vera, tamen sunt ibi mul falsa admixta, & ideo de ueritate, seu falsitate istorum signorũ iudicium maioribus derelinquo.

Leuate capita vestra. *Quia dies iudicij, licet reprobis sit terribilis, tamen electis debet esse consolabilis, quia tunc transferentur in gloriam.*

Attendite. *Id est, diligenter cauete.*

Ne for. *I. deprimantur ad uitia.*

In crapulis. *i. ex superfluitate cibi & potus.*

Et curis. *i. superflua sollicitudine terrenorum.*

Et superueniat in uos repentina dies illa. *Id est, dies iudicij.*

Tanquam la. *Qui euadi nullo modo poterit, Et ex hoc uidetur quod hominibus existentib. in conuiuijs, & festiuitatibus tanquam securis & nihil timentibus de die iudicij, ueniet repente. Et idem habetur Matth. 24.d. Vbi dicitur. Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibentes, nubentes & nuptui tradentes usque ad eum diem quo intrauit in Arcam Noe, & non cognouerunt donec uenit diluuium, & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis. Et hæc ueritas euangelij uidetur saltem in aliquibus dissonare ab illis quindecim signis supra positis, & acceptis de apocryphis Iudæorum.*

8 Vigilate itaque. *Per hoc non est intelligendum, quod oratio sit semper cõtinua, quia oportet eam interrumpi somno & alijs necessitatibus corporis: sed eius continuitas intelligitur, quod non interueniat peccatum mortale impediens effectum ipsius, ideo subditur.*

9 Vt digni habeamini. *Quia illi qui tunc inuenientur sine peccato mortali erunt salui.*

10 Et stare ante. *Id est, stare securè in iudicio coram Christo qui iudicabit in forma humana.*

11 Noctibus vero exiens morabatur in monte. *Vt ibi uacaret orationi.*

12 Et omnis populus manicabat. *Id est, mane accelerabat ueni re ad prædicationis suæ locum, attractus efficacia & dulcedine doctrinæ suæ.*

✱ NI-

MORALITER.

Attendite autem vobis, ne fortè grauentur corda vestra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ. Crapula verò spiritualis, ingurgitatio doctrinæ peruersæ. Et ebrietas spiritualis diuina curiosè scrutari vltrà debitã mensurã, & talis inuestigans opprimitur à gloria, sicut bibens vinum vltra debitam mensuram opprimitur ab eo.

† *Erat autem diebus docẽs in templo.* In hoc dedit exemplum doctoribus & prædicatorib. euangelij, vt diebus doceant, & noctibus sint in oratione Dei, vt ibidem hauriant quod auditoribus effundant in mane sequenti, ideo subditur.

12 *Et omnis populus* Id est, mane festinabat ad eius doctrinã venire, talium enim doctrina est à populo desiderata.

† MO-

C A P. X X I I.

a Appropinquabat autem dies festus azymorum, 1
a Id est, prima dies azymorum post immolationem agni, scilicet, 15 dies quæ erat solennis. 2
b qui dicitur Pascha. † Et quærebant principes sa 3
cerdotum & scribæ, quomodo Iesum interfice 4
a Non metuentes seditionem, sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. 5
c rent. Timebant vero plebem. Intrauit autem Sathanas in 6
Iudam, qui cognominabatur Scarioth, vnum de duode- 7
Non a principibus inuitatur nulla necessitate constringitur, sed propria sponte scelerata mentis init consilium.
cim: † & abiit, & loquutus est cum principibus sacerdotum 8
& † magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et ga- 9
uisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare. Et spopondit. Et
Sine turbis.
d quærebat apportunitatem, vt traderet illum sine turbis. Ve- 10
XIIII. luna. Agnus Paschalis.
nit autem dies azymorum, in qua necesse erat † occidi Pas- 11
cha. Et misit Petrum & Ioannem dicens: Euntes parate no-
a Quia non habemus tabernaculum.
bis Pascha, vt manducemus. At illi dixerunt: Vbi uis pare-
e mus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in ciuita- 12
f tem, occurret vobis homo † amphoram aquæ portans. 13
g Sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis

C A P V T X X I I.

A a Approp. &c. Qui dicitur Pascha &c. Pascha nō a passione sed a transitu nominatur, quod illa die transiuit exterminator per Aegyptum, vel dominus liberās populum suū, quo noīe significabatur agnum in hac die de mundo ad patrem transiturū. inter Pascha vero & azyma hoc distat, quod Pascha vocatur solus dies, in quo agnus occidebatur ad vesperam, i. 14. luna primi mensis. Dies azymorum erant a 15. luna vsque ad 21. diē eiusdem mensis. Sed euangelistæ indifferenter ponunt, & diem Azymorum pro Pascha, & Pascha pro diebus Azymorum, vnde hic Lucas. Dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha, quia & B Paschæ dies in Azymis panibus celebrari præcipiebatur. Et nos quasi perpetuū Pascha faciētes, semper ex hoc mundo transire pręcipimur, vno die immolato agno ad vesperā, sequūtur septem dies Azymorum, quia Christus in plenitudine temporum semel pro nobis passus, toto tempore seculi (quod septem diebus agitur) in azymis sinceritatis & veritatis præcepit esse viuendum.

Vide a. Io. 12. a. duci-bus. Ex. 12. b. † vas fictile hi deliam.

b *Et quærebant, &c.* Hæc ante biduum Paschæ congregatis principibus sacerdotum & scribis in atrium Caiphæ, Matthæus gesta testatur.

Ma. 26. a Io. 13. c.

c *Intrauit.* Dicit Io. quod post bucellā a dn̄o traditam intrauit Sathanas in Iudā. Sed & ante bucellam inuaserat eum Sathanas, & quem prius intrauerat vt deciperet, postmodum intrauit, vt iam sibi traditum plenius possideret.

C ✻ Theophyl. Magistratus hoc loco vocat prefectos ædificiis templi vel etiam censores, vt qui curabant ea, quæ ad bonum ordinē seruandum pertinebāt. Pręter[...] enim Romani quosdā populo vt ne turbarent, qñq[...] seditiosi erāt. illos igitur vocat στρατηγοὺς magistratus [...] se et & militię munera credebantur eis, qui erant e[...] dotali ordine: vnde magistratus & duces dicti, amb[...] enim laboran[...] illa officia in[...] bant, vnde eo[...] stratus & duc[...] pli nominan[...] festius fortass[...] illos.

d *Venit autem* [...] cet sequenti [...] quintadecim [...] sit crucifixus, [...] nocte qua agi[...] molabatur, & [...] sanguinisque [...] scipulis sacra[...] branda tradidi[...] Iudæis tērus [...] ipsius immola[...] i. passionis suæ [...] uit exordium [...]

e *Et ecce intr*[...] Sicut Deus c[...] rum pręscius [...] scipulis loqu[...] his quæ alibi [...] tur. Et bene [...] ris Pascha am[...] aquæ portans [...] rit, vt ostenda[...] huius Paschę [...] rium pro abl[...] mundi per aq[...]ptismi fit celebrandum, vbi veri Paschę cultoribus [...] de limine cruor aufertur, & ad tollēda peccata viuifi[...] tis baptisma consecratur. Amphora; significat pert[...] mensuram expleti temporis, quo dignum erat hæc [...]

f *Homo amph.* Sine nomine designatur, vt pauper & [...] lis æstimetur, quia domino eligit. Cuius sanctitas [...] apparet, quod in strato eius dominus cum discipulis [...] sublimium virtutum delectatione requiescit.

g *Sequimini.* Consulte pręter mittunt noīa, vel baili[...] vel dn̄i domus vt omnib. uolentib. imbui sacramēt[...] sti (quod est Pascha celebrare) Christum suæ mentis [...] tio suscipere quærentibus, facultas danda signetur.

Ca-

N I C O L A V S D E L Y R A.
C A P. X X I I.

✻ 1 Appropinquabat. *Postquam euangelista describit Christi prædicationem, hic consequēter describit ipsius passionem per quā solutum est precium nostræ redemptionis, vbi primò describitur maligna Christi comprehensio per explorationem Iudæorum, secundò eius condemnatio iniusta per executionem gentilium cap. sequenti. Prima diuiditur in quatuor partes, quia primò describitur Christi venditio facta, non ex eius ignorantia, sed magis ex præscientia & volūtate. Secundo ipsius venditi traditio, non ex eius displicentia, sed ex sua charitate. Quartò, comprehensi illusio, non ex sua iniustitia, sed humilitate, secunda, ibi:* Venit autem dies azymorum, *tertia ibi:* Comprehendentes autem eum. *quarta, ibi:* Et viri qui tenebant eum illudebāt ei. *Circa primum dicitur.* Appropinquabat au. dies festus. *Id est, solennitas Paschalis, quæ celebrabatur primo mense quintadecima die mensis, vt habetur Leuit. 22. a. incipiebat tamen à vespere præcedentis diei.*

2 Azym. *Quia fermentum & fermentatum non debebant apparere in domibus Iudæorum septē diebus huius solennitatis, vt habetur Exo. 12. a.*

3 Qui dici. Pa. *Id est, transitus, quia tunc trāsibit angelus domini per Aegyptum interficiens primogenita Aegyptiorum, et Hebræos saluans.*

4 Et quæ. *Moti inuidia contra Christum.*

5 Quomodo Ie. in. *Licet enim hoc summe desiderarent: tamen erat eis difficile propter fauorem populi ad Christum, ideo subditur.*

6 Timebant verò plebem. *Ne contra eos insurgeret, si [...] stum manus mitterent.*

7 Intra. au. Sa. in Iu. *Id est, animam Iudæ. Non per illapsum [...] hoc est Deo proprium, sed per effectum, venditionem Christi [...] gerendo.*

8 Et abiit. *Motiuum autē Iudæ hic tacetur, sed exprimit[...] 26. a. & Ioan. 12. a. scilicet, vt recuperaret valorem vngu[...] ciosi effusi super Christum à Maria sorore Lazari.*

9 Et gauisi sunt. *Quia ille modus capiendi Christum p[...] discipulum videbatur magis possibilis & secretus.*

10 Venit autem. *Hic consequenter describitur ipsius Chr[...] ti traditio. Et primò ista traditio prænūciatur, secūdò, execu[...] tur, ibi:* Et egressus ibat. *Prænunciato dictę traditionis fa[...] Christo cū cœnaret cū discipulis. Et ideo primò describitur [...] conuiuium: secundò, instruitur eucharistię sacramentum, ibi [...]* pto pane, *tertio, ponitur dictæ traditionis prænunciatio, ib[...]* tamen. *quartò, discipulorū informatio, ibi:* Facta est con[...] *Circa primum dicitur;* Venit autem dies. *Ista erat quart[...] dies mensis primi, in cuius vespere debebant comedere agnū [...] lem cum azymis panibus, ideo sequitur.*

11 In qua necesse erat. *Et accipitur hic Pasca non pro d[...] ni sicut supra, sed pro agno Paschali, qui illo vespere debeba[...] Sequitur.*

12 Et ecce in. vo. in ci. *Scilicet, Ierusalem.*

13 Occurret vobis ho. *In hoc dedit eis signum directiuum [...] paratione conuiuij Paschalis.*

†

M O R A L I T E R.

1 *Appropinquab.* Exponatur sicut sup. Mat. 26. a. & Mar. 14. a
7 *Intra. aūt.* Iā añ intrauerat ipsū cū esset fur & loculos hñs, vt dr̄ Io. 12. a. Sed tunc intrauit ad ipsum amplius possidendū. Ex quo patet, quod in oī mortali peccato diabolu[s] [...] hoīem, vt ipsum de nouo possideat, vel amplius qu[...]

8 *Et abiit & locutus est cum principibus sacerd.* Exponatu[r] supra Matth. & Marc. 14. b.

D

patrifamilias domus: Dicit tibi magister: Vbi est diuersorium,
vbi Pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse osten- 1
det vobis cœnaculum magnum stratum, & ibi parate. † Eun-
a tes autem inuenerunt sicut dixit illis, & parauerunt Pascha. Et

a Id est quarta decima die primi mensis ad vesperam cum 15. luna iam terris apparente iuxta legis edicta instabat Pascha. Vel discipuli.

cum facta esset hora discubuit, & duodecim Apostoli cũ eo.

a Agnum manducat, quia in agno ipse figurabatur.

Et ait illis: Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobi-

Tempore.

b scũ antequam patiar. Dico enim vobis, quia † ex hoc nõ man- 2 3 4

Vetus paschæ. a Ecclesia. b Bis dicitur accepisse calicem, prior vetus, secundus nouus.

c ducabo illud, donec impleatur in regno Dei. † Et accepto
d calice gratias egit & dixit: Accipite & diuidite inter vos. Di-
e f co enim vobis, quod non bibam de † generatione vitis, do-
nec regnum Dei veniat. Et accepto pane gratias egit & fre- 5

a Quod sub specie panis apparet.

g h git, & dedit eis dicens. Hoc est corpus meum, quod pro vo- 6 7

a Quotiescunque manducabitis panem hunc & ca. bib. mor. Domini annun do. veniat.

bis † datur. Hoc facite † in meam commemorationem. Si-

a Scilicet dedit eis.

militer, & calicem, postquam cœnauit dicens: Hic est ca- 8

a Ad distinctionem veteris, quod sanguine hircorum & uitulorum dedicatum est, impossibile est sanguine hircorum peccata tolli. b Quia

lix nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis

a Sed tamen uni de uobis non proderit, per quem fundetur ipse sanguis.

i k † fundetur. † Veruntamen ecce manus tradentis me 9 10

a Cenaculum magnũ. Spiritualis est lex, quæ de angustiis terræ egrediēs in sublimi loco recipit saluatorme. Qui ĩ litera remanet, in imis Pasca facit, sed q aquæ baiulũ, id est gratię præconē in domũ ecclesię sequit, transcendens literæ supfi ciem in mentis solio refectionem parat Christo, dum cun cta vel Paschæ sacramenta, vel cætera legis decreta de eo intellig scripta.

b Desiderio desi. &c. Desiderat primo typicum Pascha manducare, & sic passionis suæ mysteria mundo declarare, vt & antiqui Paschæ probator existat, & hoc suæ dispensationi figuram pertinuisse demonstrans, iam lueniente veritate vmbra cessare debet. In cuius rei figura defecit manna, postquam comederunt filij Israel de frugibus terræ, nec vsi sunt vltra cibo illo.

c Non manducabo. No vltra Mosaicũ Pascha celebrabo, donec in ecclesia que est regnum Dei spiritualiter intellectũ compleatur. In hoc regno vsque hodie manducat Christus, cum ea quæ Moyses rudi populo carnaliter obseruanda præcepit, in mēbris suis spiritualiter exercet.

d Et accepto calice. Hic calix ad vetus Pascha cui finē impo nere pertinet, quo accepto gratias agit ideo scilicet, *Quia vetera transierunt & noua erant ventura.*

e Gratias egit. Ostendit quid quisque facere debet flagello culpæ proprie, cum ipse æquanimiter flagella tulit alienæ.

f Dico enim vo. Sicut typicũ esum agni, sic & typicũ paschæ potum negat se bibiturũ, donec ostēsa resurrectionis gloria regnum Dei, id est, fides mũdi adueniat, vt per horũ duorũ immutationē sacramētorũ, cætera legis sacramenta vel iussa ad spiritualem obseruātiā doceat transferenda. Potest tamen simpliciter accipi, quod ab hora cęnæ vsq; ad tempus resurrectionis quo in regno Dei erat venturus, vinum non erat bibiturus. Post resurrectionem .n. cum discipulis manducauit & bibit.

g *Et accepto.* Finitis veteris paschæ solemnijs transit ad nouum, quod in suæ redēptionis memoria ecclesiam frequētare desiderat, vt pro carne & sanguine agni suę carnis & sanguinis sacramētum ĩ panis & vini figura substituat. Frangit & porrigit, vt ostendat sui corporis fractionē non sine sua sponte futuram. Agit gratias de veteribus terminatis, & nouis incipiendis.

h *Pane gratias egit & fregit, & dedit eis dicens. &c.* Quia panis corpus cõfirmat, vinum operatur sanguinem.

Mistice. Hoc ad corpus, illud ad sanguinem Christi refertur. Verum nec panis sine aqua conficitur, nec vinũ sine aqua affertur. Per aquam populus signatur, qui nec Christi passione saluatur, nec sine cuius amore Christus passus. Oportet ergo vt nos ei vniamur, & ipse in nobis maneat, & nos in eo.

i *Veruntamē ecce.* Sicut de passione prędixit, sic prædixit & de pditore, vt vidēs se latere non posse, pœniteat facti. Nec designat ex nomine, ne manifeste correctus impudentior fiat. Mittit ergo culpam in numero, vt conscius pœnitētiā agat, prædixit & pœnam, vt quem pudor non conuicerat, denunciata supplicia coerceant.

k *Manus tradentis me.* Exemplo Iudæ filiũ hominis tradit, qui illud inuiolabile dominici corporis sacramentum violare præsumit. Vendit, qui eius timore & amore neglecto caduca amarę conuincitur & criminosa.

☞ Theophylactus

† Ibid. b

† post hac non edem vltra ex eo † Matth. 26. c. Mar. 14. c. * hoc

E

† genimine.

NICOLAVS DE LYRA.

* Et dicetis patri fa. d. *Hic autem creditur fuisse Christi discipulus, & ideo prouidit de loco & de agno, & aliis necessarijs in celebratione conuiuij Paschalis, vt dictum fuit plenius Marc. 14. b.*

Desiderio desideraui. *Id est, valde desideraui.*

Hoc pascha manducare. vo. *Quia tunc finiuit vetus testamētum, & inchoauit nouum, quod erat sibi in desiderium.*

Dico n. vobis, quia ex hoc non man. il. do. imple. in reg. Dei, &c. *Quia post illam cœnam non comedit nec bibit, donec post resurrectionem suam, in qua impletum est regnum Dei, quia tunc aperta est ianua, & Christus resurrexit ad vitam immortalē, & tũc Christus cum multis comedit & bibit, ad probandum suæ resurrectionis veritatem, vt habetur infra, 24. f.*

5 Non bibam. de ge. *Generationem vitis vocat vinum, quia exprimitur de fructu vitis.*

6 Et accepto pane. *Hic consequēter instituitur eucharistię sacramentum post legale cõuiuium, cũ dicitur.* Et accepto pa. gra. egit. *Per hoc ostendit quod in consecratione huius sacramenti præexigitur deuotio & oratio.*

F

7 Et fre. & de &c. hoc est cor. m. *Non est sic intelligēdũ, quod prius frāgeret & daret discipulis, & postea diceret verba cõsecrationis, sed magis ecõuerso, quia Christus dedit Apostolis suis corpus suũ consecratum, & ideo prius dixit verba cõsecrationis, quæ sunt* Hoc est corpus meum. *Quia verba consecrationis efficiunt quod figurant, postea fregit & dedit,*

8 Hoc fa. in me. com. *Quia eucharistiæ cõsecratio est quædā dominicæ passionis rememoratio, & propter hoc consecratur corpus separatim a sanguine, quia in passione sanguis fuit separatus a corpore ideo subditur.* Similiter & ca. &c. *Cætera autē quæ ad istud sacramentum pertinent, tractanda sunt in 4. sententiarum.*

9 Veruntamen. *Hic consequēter Christus prænunciat traditionē sui di.*

10 Et matra. *Ex quo patet maxima ingratitudo & pditio Iudæ qui ingerebat se cõmestioni cũ Christo, quẽ non latebat sua proditio.*

* Et qui

MORALITER.

2 † Et ait illis: *Desiderio desideraui hoc pa. ma. vobis.* Hoc est eucharistię sacramentũ, quod nos per fidē spiritualiter mādu camus, & ipse manducat nobiscum, incorporādo nos sibi per istud sacramentum. Quod alloquens Augustinus dicit Cibus sum grandium, non mutaberis in me, sed tu me mutabis in te. Cætera moraliter exposita Matth. 26. Mar. 14. Facta est & contentio inter eos, quis eorũ videretur esse maior, &c. Similis cõtētio frequēter fit in ecclesia p dignitatibus obtinendis. Et nõ solũ inter seculares, sed etiā inter regulares diuitias habentes. Sicut canes cõtēdunt ad obtinendum os carnibus & medullis repletum, propter quod viliores canibus videntur religiosi mendicantes, qui p officii præsidendis cõtendunt, cum nihil annexum habeāt, nisi miseriam & laborem, propter quod ad repellēdum talem ambitionem subdit saluator.

A ※ THEOPHYLACTVS. Nihil excæcatis miserius est. Vide enim q dñs dicat. *Ecce manus tradētis me mecū est in mensa.* Et stupidus non sensit. Etenim dominus hæc dicit non solum vt ostendat se ignorare quod euenit, sed vt & nobis suam bonitatem, & proditoris malitiam ostendat qui non erubuerit secum cōuiuari. nam non omisit sua facere, vt nobis exemplum daret, vt vsque in finem lapsos lucrari studeamus.

Supr. 1. 15.e. Ro.12.c. a *Facta e.au. & con.* BEDA. Causa contētionis nobis incognita, sed non est incredibile, quia iusta quod alibi præcipitur. *Contendite intrare per angustam portam.* † Matth. 20.d. Mar.10.f † Esa. Honore se inuicem præueniendo certarēt. Sed qualibet ex causa contenderint, B non quod adhuc carnales gesserint, sed quid spiritualis magister iusserit videamus.

AMBROSI. Caueamus ergo impendio, id est, sedulo, nequa inter nos de prælatione possit esse contentio. Si enim contendebant apostoli, non excusationi obtenditur, sed cautioni proponitur. Omnibus vna datur forma sententię, vt non de prælatione iactantia sit, sed de humilitate contentio.

C b *Dixit aūt eis.* Pius magister non initæ contentionis arguit, sed formam humilitatis quā sequantur describit qua si dicat. Vos more secularium per prælationem peruenire vultis ad regni possessionem, sed ad summam virtutum nō potentia venitur, sed humilitate. Necesse est autem, vt correctionem subditus, & matrem pietas, & patrem exhibeat disciplina, aut ne districtio rigida, aut pietas sit remissa.

Homo pacis meæ in quo sperabam, qui edebat panes meos mag super me supplan.

mecum est in mensa. Et quidem filius hominis secundum 1
quod definitum est, vadit. Veruntamen væ homini illi per 2

Nouerat vndecim quod nil tale cogitauerunt, sed plus credunt magistro quam sibi timentes fragilitatem suam anxii quærunt de peccato, cuius non habent conscientiam.

quem tradetur. Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset 3
ex eis qui hoc facturus esset. Facta est autem & contentio 4
a b inter eos, quis eorum videretur esse maior. Dixit autem eis. 5

a Per pot. n. i im eos humiliantes. Largiendi.

† Reges Gentium dominantur † eorum, & qui potestatem 6

a Quia etiam eorum quę distribuitis, non autores, sed dispensatores estis.

habent super † eos, benefici vocantur. Vos autem non sic.

a In virtutibus. b Humili reputatione. Gradu dignitatis.

Sed qui maior est in vobis, fiat sicut † minor, & qui † præces-

Secundum iudicium seculi.

c sor est, sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recumbit,
d an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in me- 7 8
e dio vestrum sum, sicut qui ministrat. Vos autem estis qui
permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono 9
vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt eda- 10 11

a Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur fruenda letitia desiderato olim & amato gaudio veri boni. b Mensa quæ omnibus sanctis est ad fruendum. proposita est cœlestis vitæ gloria. 12

tis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedea-
f tis super thronos, judicantes duodecim tribus Israel 13
g

c *Nam quis ma. est.* Ad verba exhortationis explēde exemplū de se exponit. Hinc Ioānes scribit. *Si ego laui pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alter alterius la. pe.* Possi... in verbo ministrandi omnia quæ dñs in carne gessit, non tantum prædicando vel miraculis admonēdo, sed etiā ... mam quam pro nobis accepit pon... vt & nos pro in... ponere animas ... camus.

d *Ego au. in me.* Ego ministro v... tem recumbiti ... proponit causā ...

e *Permansistis mecum.* Infirmitas non contur... vos, sed in ... cœpto perseuer... Sicut ergo mih... seueranti vsqu... † mortem dedit ... ter nomen qu... super omne no... sic & ego per... rantes vos me... ducam ad æter... regnum. Intell... dum est Iudam ... recessisse, & m... alios iam retro ... se, & auditis ... incomprehen... sacramenti qu... hæc loquebat... minus.

f *Et sedeatis super thronos.* Hæc mutatio dextræ excels... humiles nunc gaudent ministrare cō seruis, tunc sub... super mensam domini perpetuis dapibus alantur, & q... in tentationibus iniuste iudicati cum domino permanē... cum eo super tentatores suos iusti indices veniant. Qu... n. hic despectiores, tanto illic maiori culmine pote... excrescent.

g *Iudi. duo.* Per duodecim, nō duodecim psonæ, sed ... tudo iudicātiū significat, pp duas partes septenarii, qu... uersitas significat. i. tria & quatuor p quas 12. multipl...

ç Nam

Alia

NICOLAVS DE LYRA

※ 1 Et quidem filius hominis. *Quia licet sit Deus & homo nō tamen tradebatur & patiebatur secundum diuinitatem in qua impassibilis est, sed tantum secundum humanitatem, secundum quod diffinitum est in prouidentia Dei pro salute mundi.*

2 Verumtamen vę ho. il. *Quia licet Iudas post factum pœnituerit, hoc tamen fuit inutiliter, quia per desparationem se suspēdit, vt habetur Matthæi 27.a.*

3 Et ipsi cœperunt quærere in. se. *Scilicet Apostoli.*

4 Quis esset ex eis. *Tamen nesciuerunt quia hoc Christus non reuelauit manifeste, sed tantum Ioanni secrete, vt habetur Io.13.c.*

5 Fa. est con. *Hic consequenter ponitur informatio discipulorū, & primo ostenditur qualis sit aptus ad officium prælationis secundo quid foret eis licitum tēpore persecutionis, ibi:* Et dixit eis. *Adhuc primo ponitur informatio discipulorum in generali, secundo ipsius Petri in speciali, ibi:* Ait autem dominus Simoni. *Adhuc primo informat discipulos de prælationis aptitudine, secūdo de præmii magnitudine, ibi.* Vos autem.

Circa primum sciendum quod cum apostoli audierunt Christum prædicantem traditionem sui ad mortē, crediderunt firmiter hoc esse futurum, & ideo cœperunt quærere inter se, quis inter apostolos esset conuenientior ad tenēdum Christi locum & hoc est quod dicitur. Fa. est au. in eos con. *Id est, disquisitio.*

6 Quis eorum videretur esse maior. *Id est, aptior ad præsidēdum aliis loco Christo, & ideo Christus de hoc eos docuit, videlicet qd ille esset ad hoc aptior, qui esset vere humilior per cōtrarium ... rerum dominationem. Et ad hoc inducit exemplum sui.*

7 Quis maior est q recumbit an q ministrat? Nonne recumbit. *Q. d. sic secundum iudicium humanum & infert.*

8 Ego autem in medio vestrum sum sicut, qui ministrat. *Hoc iam ostenderat in lotione pedum suorum discipulorū. Et intendit concludere quod ille est aptus ad succedendum sibi in regimine ecclesiæ, qui est fundatus in vera humilitate.*

9 Vos autem. *Postquam ostendit aptitudinem prælati, h... consequenter ostendit magnitudinem præmii di.* Vos āu. e. qui pe... *Iam enim Iudas exierat de societate eorum accepto pane in...o, vt habetur Io.13.*

10 In tentationib. meis. *Quia imminebat agonia suæ pa...nis.*

11 Et ego dispono vobis re. *Quod intelligitur duplicit... modo de regno militantis ecclesiæ cuius regimē Christus tradi... stolis. Alio modo de regno triumphantis ecclesiæ ad quod era... stoli assumendi post laborem vitæ præsentis.*

12 Vt edatis & bibatis. *Hoc similiter dupliciter intelligitu... modo de sacramento eucharistiæ cuius consecrationem, accep... & despensationem Christus tradidit apostolis. Alio modo de... ne gloriæ ad quam apostoli erant prædestinati.*

13 Et sedea. super thronos. *Quia in iudicio extremo e... assessores Christi iudicantis.*

M O R A L I T E R.

† † *Sed qui maior est in vobis.* Sequitur.

9 *Vos autem estis qui permansistis mecum.* Permanētil... tem firmiter in tribulationibus cum ipso disponit ... nem beatam in cœlesti regno.

9 *Vos autem*

† *Au...*

a *Ait autem Dominus. Simon.* Ne glorientur 12. quod soli de to nilib. cum Domino in tentatio nibus permāsisse dice re, admonet eos eadem procella potuisse cōteri, nisi diui na gratia fuissent ptecti. Cum verò Sathanas expetit tētare & elut q triticū purgat vētilādo cōcutere, docet nullus à diabolo, nisi Deo pe nittente tētari.

A

b *Ecce Sathanas ex.* Sa hanas bonos ad cri rādum petit, cū ad orum afflictio ne æstib⁹ anhelat m tiæ. Quo enim in dens eorum ten ta nem appetit, eo ill ū quasi proba- tio ē deprecāspetit.

c *Ego autem rogaui.* N n vt tenteris, sed ne eficiat fides tua, vt ost lapsum nega tio is ad pristinum st tum pœnitēdo re fu as. Vtile est e- ni sanctis & tenta ti ib. examinari, vt vel tentati quā fortes fuerint appareat, ve ognita p tentationem sua infirmitate fortiores fieri di sc t, & sic cum probati fuerint, accipiant coronam vitę.

B

d *Qui dixit ei. Domine.* Quia Dñs dixerat se pro Petro oras se, nscius ille præsentis affectus & feruentis fidei, sed ne sci casus futuri, non credit se ab eo posse deficere: Sed ille q nouit quid sit in homine, ne quis de suo statu incaute c fidat, vel de casu incautius diffidat, sicut Deus modum, te pus numerum negationis eius prædicit, & sicut mi se- cc auxilium suæ defensionis promittit.

C

e *Quando misi vos sine sacculo.* Non eadē regula viuendi per te onis tpe q̄ pacis discipulos informat. Missis siqui de discipulis ad prædicandum, ne q̄d tollerent in via præ ce t, ordinans, s. vt qui Euangelium nunciat, de euange- lio viuat. Instāte vero mortis articulo, & tota illa gente pa- storem simul & gregem psequēte, cōgruā tempori regulā decenit, pmittēs eis necessaria victui, donec sopita psequu- torum insania tempus Euangelizandi redeat.

D

1. Cor. 9. a.

f *Sed nunc qui habet sacculum.* In hoc nobis quoq; datur exē plum, vt nonnunquam causa instāte, quædam de nostri propositi rigore sine culpa possim⁹ intermittere. Verbi gratia: Si per inhospitales regiones iter agimus, plura viatici causa licet portare quā domi habeam⁹.

† 21. di. c. j. §. De pę. di. 2. c. si enim §. vnde Dauid baptis. c. maiores: † Matt h. 26. d. Mar. 14. d.

g *Et qui non habet.* Gladium vel habitū sumere, vel non habitum iubet emere, vt sciant legentes nō facultatem resistēdi deesse discipulis, sed amorem magistro potius inesse patiēdi vbi etsi nulla alia cā esset euaginandi gladium, sufficere potest illa vt amputata serui auricula, tactu Dñi sanaret. In quo admonemur, ne iram percussi sustineamus, sed fidem resurgentes suscipiamus. Quare vero sacculū & perā & gladiū tollere iubeat subdit, s. quia ipse passurus, & cū iniquis erat deputandus, id est, cum latronib. in quorum medio est crucifixus. Vel cum inferis ad quos per mortem erat descensurus, vt educeret eos vinctos de lacu, vbi non est aqua.

E

MYSTYCE. Est gladius spūalis, vēdas patrimonium, & emas vebū Dei quo nuda mētis penetralia vestiunt. Est ēt gladius passionis, vt exuas corpus, & īmolatę carnis exuuijs ematur tibi corona martyrij. Deniq; vt scias qa de passione loquutus est, ne turbaret discipulorū animos, de se exemplum supponit. Quomodo adhuc hoc quod scri. est &c.

Ait autem Dominus † Simoni: Simon, ecce Sathanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum. † Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus cōnfirma fratres tuos. Qui dixit ei. † Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo, & pera & calciamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt? Nihil. Dixit ergo eis. Sed nunc qui habet sacculum tollat similiter & peram. Et qui non habet vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc

a Sicut ergo orando te protexi ne deficeres, sic tu infirmiores fratres exemplo tuæ pœnitentiæ, conforta, ne de venia desperent.

a Ecce

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Ait autem Dominus. *Posita informatione discipulorū in ge n li, hic ponit informatio Petri in speciali de fragilitate humana c sideranda, & de constantia ex Dei adiutorio habenda, cū dicitur*

2 Simon, ecce Sathanas expetiuit vos. *id, est studiose quæsiuit tentationes subuertere, quia multum nititur ad subuersionē sanctorum, illos enim pulsare negligit, quos quasi iure quieto posiderē sentit, vt dicit Grego*

Vt cribraret sicut triticum. *Id est, tentationem impulsa cōcu et, & sicut in tali concussione remanet palea, & transit farina sic Iudas remansit diabolo ad pœnam æternam, alij vero Apostoli trā runt ad gloriam.*

Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. *Scilicet, finaliter. Non enim rogauit, quod Petrus non caderet, sed vt in ipsu non remaneret, ideo sequitur.*

Et tu aliquando conuer. *Scilicet de peccato ad gratiam.*

Confirma. *Hoc dicitur ei quia ecclesia erat sibi cōmittenda, vt videtur Ioan. vl. e. vbi ter dicitur ei a Christo.* Pasce agnos meos *Ex hoc etiā patet fidem non deficere vsque ad finem mundi, potissime in Ecclesia Romana quæ a Petro post Christum fundata est.*

Domine, tecū paratus. *Hoc dixit ex feruore, & confidens de sua constantia & virtute, ideo cōsequēter prædicit sibi sua fragilitas.*

8 Non cantabit gallus don. ter abne. nosse me. *Post binam autem negationē Petri gallus cantauit, sed Petrus non aduertit, sed post tertiam cum iterum gallus cantauit, prout fuit expositum plenius Mar. 14.*

F

9 Et dixit eis. *Hic consequenter ostendit quid foret Apostolis licitum tempore persecutionis. Quia cū primo Christus misit eos ad prædicandū, dedit eis formā incedēdi, vt sine pecunia & prouisione alia necessariorum incederent, vt dictum fuit supra 10. cap. & ideo forte crederent. quod tempore persequutionis quæ immineret nō liceret eis talia portare, quod remouet dicens,*

10 Sed nunc qui habet sac. *Ad portandum pecuniam prouisione necessariorum.*

11 Tollat. *Id est, portet.*

12 Similiter & pe. *Id est repositorium victualium. Et quia nō solum erat eis licitum talia portare, sed etiā seipsos a persecutoribus moderate defendere, saltem protunc, ideo subditur.*

13 Et qui non ha. *Scilicet gladium.*

14 Vendat tunicam suam. *Per hoc innuens, quod licita eßet eis defensio mòderata tempore persequtionis, ideo subditur.*

15 Dico enim vobis, &c. *Scilicet, mortem acerbissimam & cōtemptibilissimam per Iudæorum persequutionem.*

✻ 1 Et cum

MORALITER.

† *Ait autem Dominus Simo. Ecce Satha. ex. vos, &c.* Per hoc patet quod diabolus fideles tentare non pōt, nisi ex Dei licentia, sicut de sancto Iob dicitur Iob. 1. b.

Vt cribraret sicut triticum. Ex hoc habetur, q̄ diabolus homines sanctos magis satagit concutere tentationib. quam alios. Vnde refert Grego. in dialogo, q̄ ille diabolus qui per magnum tp̄s Andream Episcopum tentando de quadam muliere, ipsum ad hoc induxerat, q̄ illius mulieris tergum blandiendo manu pcusserat, plus fuit a suo principe cōmē datus, q̄ illi qui pcurauerant homicidia & alia multa mala.

Ego autem rogaui pro te. CHRYSOS. Non aūt dixit, rogaui, vt non neges, sed vt fidem non deseras, nam & si paulum agitandus sis, habes tamen reconditum semen fidei.

Et tu aliquādo co. Nam illi q̄ ɔsecuti sunt a Deo donū misericordiæ, debēt quantum pn̄t in bono cæteros roborare.

7 *Qui dixit ei. Do. te. &c.* Exponat vt sup. Mat. 26. & Ma. 14.

9 *Et di eis. quan. mi, &c.* Qn̄ missi fuerunt Apostoli ad pdicandum sine prouisione aliqua necessariorū, fuit diuinitus eis laute prouisum, qa nihil eis defuit, vt dr̄ in textu Qn̄ vero relaxatū fuit illis sibi puidere de necessarijs, in via passi fuerunt penurias multas vt patet in actib. Apostolorū & in legendis eorum, hoc aūt fuit ad dandam fiduciā pauperib. prædicatorib. exequendi constanter officium prædicandi.

14 *Vendat tunicam suam & emat gl.* Gladius spiritus est Dei verbum in sacra scriptura contentum, pro quo emendo in sacræ scripturæ studio vēdenda est tunica, i. exteriora bona sunt exponēda. Hæc est illa margarita, pro cuius emptione omnia sunt vendenda, vt dicitur Mat. 14. f. & Sap. 7. b. dicit. *Omne aurum in cōparatione illius arena est exigua, & tanquā lutū æstimabitur argentū in comparatione illius.* Sacra vero scriptura continetur in duobus testamentis, ideo subditur.

7 *Qui dixit*

A a *Ecce gladii duo*. Duo gladii pmunt, vnus noui alter veteris Testamenti, quib. aduersus diaboli munimur insidias Et dicitur *Satis est*. Quia nihil deest, ei quem vtriusque Testamenti doctrina munierit.

b *Satis est* Duo gladii sufficiunt ad testimoniũ spõte passi saluatoris Vnus qui & apostolis audaciã certandi pro Domino & euulsa ictu ensis auricula domino etiam morituro pietatem virtutemque medicandi inesse doceret. Alter qui nequaquam exemptus vagina, ostenderet eos nõ totum quod potuere pro eius defensione facere permissos.

B c *Et egressus ibi secundum cõsuetudinem.* Tradẽdus a discipulo Dominus consuetum locum adit, vbi facile posset inueniri, ne mortem putaretur timuisse Et bene discipulos sanguinis & corporis sui mysteriis imbutos, in mõtẽ Olìueti educit, vt oẽs in morte ipsius baptizatos designaret, altissimo sancti spiritus charismate confirmandos.

quod scriptum est, oportet impleri in me. † Et cum † iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerunt. Domine ecce gladii duo hic. At ille dixit eis: Satis est. Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem † oliuarum. Sequuti sunt autem illum & discipuli. Et cũ peruenisset ad locum dixit illis: † Orate ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis † quantum iactus est lapidis, & positis genibus orabat, dicens: † Pater si vis, transfer calicem istum à me. Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. Apparuit aũt illi angelus de cœlo confortans eum. Et factus in agonia prolixius orabat. † Et factus est sudor eius sicut guttæ

(Interlinear: *Prædicta.* — *Impletionem.* — *Secundum alios in villam quæ dicitur Gethsemani.* — *Vt nihil in eo nisi habitu corporis ostendat.* — *Ita secundum quod ex hominis persona renuerat trepidantes ex Dei Filij persona confirmat.* — *a Homo factu eo modo est confortatus, quo & contristatus. Nam si nobis tristis est, id est, propter nos tristis est, necesse est, ut etiam propter nos confortatus sit & nobis.*)

Marginal keys: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17; a b c d e f g h i k

† Oliueti. — † Matth. 26. d. Mar. 14. d.

e *Et ipse auulsus est ab eis quantum.* Dato Apostolis præcepto orandi, & ipse auulsus est ab eis. Solus orat pro omnib. qui solus pro omnib. passurus erat, innuens orationem suam tantum quantum & passionem a nostra distare.

f *Iactus est lapidis, & positis genib.* In hoc mystice innuit, vt idipsum dirigant ad lapidem, id est, vt ad ipsum perducant intentionem les, quę scripta erat lapide, vsque ad illum nim potest perueniri re ille lapis, quia finis legis est Christus omni credenti ad iustitiam.

g *Orabat dicens.* Orat non tam timore patiendi, quam misericordia priori populi, ne ab illo bibat calicem propinatum. Vnde & signanter dicit. *Istum*, id est, populi Iudæorum, qui non habent excusationem ignorantię in meam necem, quia quot annuncior illis in lege & prophetis. Si ergo fieri potest, sine interitu Iudęorum credat multitudo gentium, recuso passionem. Si vero illi excæcandi sunt, vt alii videant, non mea, sed tua fiat voluntas.

h *Pater si vis transfer calicem istum à me.* AMBROS. Pro me doluit, cum p se nihil habuit quod doleret, Suscepit enim tristitiam meam, vt mihi largiretur suam lætitiam. Confidenter ergo tristitiam nomino, qui crucem prædico.

i *Veruntamen nõ mea volũtas sed tua fiat. Apparuit autẽ illi angelus de cœlo confortans eum.* Appropinquans Dñs passioni, infirmantium vocẽ & timorẽ vt abstraheret in se suscepit, rursus per obedientiam fortitudinem mentis ostendit, cum nobis imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatem petamus ne fiat, vt tamen per fortitudinem parati simus ad implendum conditoris voluntatem potius quam nostram.

k *Et factus est sudor eius sicut guttæ.* Appropinquante morte certamen mentis nostræ in se expressit, qui in morte quadam vim terroris patimur, cum post pusillum simus futuri quod in ęternum duret.

❦ THEOPHYLACTVS. Post cœnã non desidia & ludi & somnus Dominum excipiebãt, sed docebat & orabat, propter nos hæc figurans & demonstrãs. Væ igitur iis q post cenam fędis scortationibus vacant. secedit autem in mõtẽ Oliuarum postquã talia docuisset discipulos vt orarẽt: Cõsueuerat enim seorsũ hoc facere, idcirco & a discipulis auellitur.

C Non autẽ discipulos, sed tres tantũ assumit qui glorię suæ in monte spectatores erant, quia eũ & in agone oraturus erat, vt ne videatur formidinis esse indiciũ, ppterea assumit eos, qui diuinę gloriæ, & superni testimonii spectatores, & auditores fuerant, vt cum viderent laborantẽ hoc humanæ naturæ esse dicant. Vt enim crederetur verus homo esse, naturæ quod suum erat facere permisit, & vitam appetit etiam ipse vt homo, precanturque vt transeat calix.

d *Orate ne intretis in tẽtationem.* Impossibile est hominẽ nõ tentari, nec ait, vt nõ tentemini, sed ne intretis in tẽtationẽ *Orate.* Id est, ne tẽtatio vos supet, & intra casses suos teneat.

e *Et ipse*

☞ a *Sanguis*

NICOLAVS DE LYRA.

❦ 1 Et cum iniquis deputatus est. *Hoc scribitur Esa. 53. d.*

2 Et enim ea quæ sunt de me. *Scripta supple per prophetas.*

3 Fnem habent At illi di. *Id est, sunt prope complementum.*

4 Domine, ecce gladii duo hic At ille dixit eis. *Nõ curauerunt Apostoli loqui de sacculis vel peris, sed tãtum de gladiis, quia erant animati ad defensionem sui magistri, licet postea fugerunt timore humano percussi. Dicit autem Chrysostomus quod illi duo gladij erant duo magni cultelli ad scindendum carnes agni.* (Matth. 48. f.)

5 Satis est. *Quia vnus euaginandus sufficienter ostendit licentiã se defendendi & audaciam Petri ad defendendum suum magistrum, & voluntariam passionem Christi, qui cum haberet qui pro eo pugnaret, ipse tamen hoc prohibuit. Alius non euaginatus ostendit Apostolos non fuisse permissos facere quantum poterant ad defensionem sui & magistri, vt per hoc ostẽderetur quod perfectior est patiẽtia quã defensio etiam licita.*

6 Et egressus. *Hic ponitur traditionis Christi executio, & primo ex parte Christi se voluntarie offerentis, secundo ex parte Iudæ eũ proditorie tradentis, ibi.* Adhuc eo loquente. *Circa primum dicitur.* Et egressus. *De loco cœnæ prædictæ.*

7 Ibat secundum consuetudinem. *Quia assuetus erat illuc exire de nocte causa orationis.*

8 In montem Oliuarum. Sequuti sunt, &c. *Vbi sciebat traditorem venturum.*

9 Ora.

9 Ora. ne intre. in tenta. *Oratio enim secundum Damascenum, est eleuatio mentis in Deum. Quanto autem mens eleuatur in Deus, tanto facilius tentatio ab eo separatur.*

10 Et ipse auul. est ab eis. *Quia oratio debet esse solitaria.*

11 Et posi. geni. ora. *Quia debet esse reuerens & deuota.*

12 Pater si vis tran. *Quia debet esse discreta, submittendo propriam voluntatem voluntati diuinæ,*

13 Appa. autem il. Ang, *Visione corporali in specie humana.*

14 Con. eum. *Per modum seruientis quod factum fuit ad confirmandum fidem discipulorum, quod Christus sit maior Angelis ratione deitatis, per hoc etiam ostendebatur, quod in eo vera humanitas erat, quæ confortabatur contra tristitiam insurgentem in parte sensitiua ex apprehensione mortis imminentis.*

15 Et fa. in ago. *Erat enim ista agonia reluctatio sensualitatis mortem horrentis & rationis ipsam acceptantis, quia virtute diuina quælibet pars permittebat agere & pati quod erat primum*

16 Prolixius orabat. *Ostendens quod in maiori necessitate magis debet homo orationi insistere.*

17 Et factus est sudor eius sicut guttæ sang: *Ex vehementi anxietate sensualitatis quæ permittebatur agere & pati, quod erat ei proprium, vt dictum est, fiebat vt non solũ humores exirent per sudorem, sed cum hoc aliquid de sanguine sudorẽ tingentẽ, secundum vero alios supernaturaliter factum est, vt sanguis pro sudore exiret, sic Christus iam suum sanguinẽ p salute nostra effundere incipiet.*

❦ 1 I

MORALITER.

† 4 *Domine ecce duo gladii hic.* Et quoniam sufficiunt ad omnem falsitatem fidei contrariam destruendam, sequitur.

6 *Satis est. Et egressus ibat secundum cõsue.* Scilicet ad locũ vbi sciebat traditorem venturum, obtulit primo spiritum per feruorem orationis, ideo subditur.

17 *Et factus est sudor.* Ex feruore orandi, & ex apprehensione imminentis tormenti.

† E.

a Sanguinis decurrentis in terrā. Per terram sanguine irrigatam declaratur, quod effectum suæ precis iam obtineret, vt fidem discipulorum quam terrena adhuc fragilitas arguebat, suo sanguine purgaret, & quod scandali de morte eius pertulisset, hoc totum ipse moriendo deleret, sed & totum mundum peccatis mortuum ad vitam resuscitaret.

tem quæ est Agar. Sed cum accessit sanitas figurata est libertas. Vnde & nomen serui Malchus, id est, rex vel regnaturus, quia regnabit cum Christo, auditus innouatur. D

✱ THEOPHYLACTVS. Porro discipuli zelo flagrātes etiam gladios exinuunt. Vnde autem illos hēbant? agnū im molarāt, & a mensa exierant. At arguitur Petrus q contra scopum Dñi zelo vtebatur. Alii.n.īterrogāt. Non percutiemus? Ipse autem non expectat pceptum, ita sem per feruebat p magistro. Percutit aūt seruum pontificis, & amputat aurem eius dexteram. Neq; fortuito contigit, sed signum hoc erat, pontifices qui tunc erant, omnes futuros seruos, & pdituros auriculā dexteram. Etenim si Mosen audiuissent nunquam Dominū gloriæ crucifixissent. Veram Iesus auriculam restituit.

sanguinis † decurrentis in terram. Et cum surrexisset ab ora-

a Præ tristitia somnum vincere non possunt. †

a tione, & venisset ad discipulos suos inuenit eos dormientes

a Vicina iam negatione. b Apparet, quia pro illis orauerat quos monet orationum suarum vigilando & orando participes existere. c Id est, ne in vos calix meæ passionis incumbat.

1 præ tristitiā. Et ait illis. Quid dormitis? Surgite, orate, ne intretis in tentationem. † Adhuc eo loquente, ecce turba, &

a Facinori congruit mutatæ mentis. Iam enim cum fustibus, qui quam diu cum pace fuit, stanquillius se egit.

2 qui vocabatur Iudas vnus de duodecim antecedebat eos, &

a Vt hoc signo dignoscerent eum quem tenerent.

3 b appropinquauit Iesu, vt oscularetur eum. Iesus autem dixit ei:

a Instrumento pacis, mortem irrogas, seruus Dominum, discipulus magistrum prodis.

4 Iuda osculo filium hominis tradis? † Videntes autem hi qui

5 circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt. Domine, si †

a Petrus eodem ardore mentis, quo cætera calatus fuit phinees.

6 d percutimus in gladio? Et percussit vnus ex illis seruum prin-

7 cipis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dexteram,

a Id est, non moueat vos quod futurum est. b Nunquam pietatis obliuiscitur qui nec hostes suos patitur vulnerari.

8 Respondens autem Iesus ait: Sinite vsque huc: † Et cum

9 tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Dixit autem

10 e Iesus ad eos, qui venerant ad se Principes Sacerdotum, &

11 f magistratus templi, & seniores, † Quasi ad latronem

12

† Matt. 26.c. Ma.14.e Io.18.b
† nū percutiem⁹. Ma.26.e E

† 24.q.1. c. si Petr⁹ in prin. Rō.12.a. Gal.4.d.
† Matt. 26.c.

b Vt oscularetur. Suscepit Dominus osculum, non quod simulare nos doceat sed ne proditorem refugere videretur, & plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret. Vnde dr. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus.

c Domine si percutimus in gladio. Ordo. Cum interrogassent dicēs: Domine, si percutimus in gladio. Tunc respōdit. Sinite vsque huc. Id est non vos moueat, qđ futurum est. Permittite eos hucusque procedi, vt me apprehendant, & impleant quæ de me scripta sunt. Sed inter moras verborum interrogātiū & respondentis, Petrus auiditate defensionis maiore commotione pro Domino percussit. Sed nō potuerunt simul dici quæ potuerunt simul fieri. Non ergo dr. Sinite vsque huc, quasi Domino placuerit factum Petri, cum apud Mattheum legatur dixisse. Conuerte gladium tuum in locum suum, quod post factum apparet dixisse Iesum.

d Seruum principis sacer. MYSTICE. Seruus est populus Iudæorum, principib. s. indebite mancipatus, qui in passione Dñi dexteram aurem, id est, spūalem intelligentiam perdidit in sinistra, id est, vilitate literæ contentus, non Petro tollēte, sed diuino iudicio ablatam pandente. Quæ auris in his, qui credere maluerūt, pietate Dñi restituitur. Vel auris amputata & sanata, signat auditum ablata vetustate innouatū, vt sit in nouitate spiritus, & nō ī vetustate literæ. Qđ seruus inuentus est, ptinet ad illam vetustatē q generat in seruitutem quæ

e Venerāt ad se principes sacerdotū, & magistratus templi, & se. Iuxta alios Euangelistas non venerant ad Iesum principes sacerdotum, & magistratus, sed in atrio Caiphæ expectauerant. Sed qa illi de nece Dñi ita agebant, vt quasi innoxii viderentur, cum per p discipulum traditus, a tribuno, & turbis comprehensus, a preside damnatus, a Romanis crucifixus a populis etiam Barrabas est electus, volens Euangelista eos maxime esse reos, quorum consilio cuncta gerebātur, dicit eos venisse ad cōprehendēdum saluatorem, q suę iussionis potestate venerunt.

f Quasi ad latronem existis cū gladijs, & fustib. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non exten. &c. Stultum est eū gladiis, & fustib. quærere, q vltro se eorum offert manib. & in nocte quasi latitantem, & vestros oculos declinantem inuestigare per proditorem, q quotidie in templo docet. Sed ideo aduersum me in tenebris congregamini, quia potestas vestra qua contra lucem armamini, in tenebris est. F

Princ. sa.

✱ NICOLAVS DE LYRA

1 Inue. eos dor. præ tri. Tristitia.n. est passio causata ex malo præsenti, quod nō potest repelli, & sic causat aggrauationem animi quasi oppressi pondere mali præsentis, q non potest amoueri, & sic per consequens impedit vlteriùs motum spirituum a corde ad organa sensuum exteriorum. Sed quia huiusmodi spūs causant opera vigiliæ, in casu, q tristitia impediens talem motum spirituum, causat aggrauationem sensuum & cessationem ab actib. proprijs, sicut fit in somno proprie dicto, qui causatur ex vaporatione humorum ex cibis, et potib. ascendente versus cerebrum, qui humores ibidem ingrassati ex frigiditate cerebri, descendunt versus organa sensuum, oppilantes meatus per quos spiritus progredietes a corde debent ad organa sensuū exteriore, & sic cessant sensus ab actibus vigiliæ.

2 Adhuc eo loquente Hic consequenter ponitur executio traditionis ex parte Iudæ tradentis, cum dicitur.

3 Iudas de duodecim anteced. eos. Tanquam ductor illorum qui volebant comprehendere Iesum.

4 Et appropinqua. Iesu, vt oscu. eū. Dederat.n. Iudas comprehensorib. istud signum, ne pro Iesu caperent Iacobum fratrem Domini qui fuit ei valde similis: vt dictum fuit Matth. 27.

5 Iuda, osculo fil. ho. tra. Id est, in signo charitatis proditionem homicidij, facis, ex quo factum Iudæ aggrauabatur valde.

6 Viden. au. hi qui circa ipsum erant. Christi discipuli.

7 Quod

7 Quod futurum erat. Scilicet captionem magistri sui, vt duceretur ad mortem.

8 Dix. ei; Do. b pereu. in gl. & per. vn. ex il. Alijs discipulis licentiam petentib. percutiēdi ad magistri sui defensionem, Petrus qui erat audacior cæteris, & feruentior, non petiuit licentiam, nec expectauit respon sionem, sed amputauit vnius auriculam, intendens eum interficere vel grauiter vulnerare.

9 Sini. vsq; huc. Quasi dicat, non moueat vos, quod est futurum, quia permittendi sunt vt me comprehendant, vt impleantur ea quæ de me scripta sunt.

10 Et cū teti. au. In quo apparet maxima Christi charitas sanādo illum qui venerat ad comprehendendum ipsum.

11 Dixit aūt Ie. &c. prin. sa. Contrarium videtur Matt. 27. vbi dici videtur, quod principes sacerdotum non fuerunt in captione Iesu, sed ductus fuit ad eos per comprehensores ad locum vbi conuenerāt. Ad quod rńdetur. dupliciter. Vno modo; quod licet non venerint ad comprehendendū Iesum in proprijs personis venerūt tū in virtute in ministris ab eis missis. Alio modo, q aliqui de principib. sacerdotum venerunt cum ministris ad comprehendendum Iesum, vt diligētius fieret negocium, plures tū expectaban, in domo, vt dicit Matth.

12 Quasi ad latronem existis cum gladijs, & fustib. Quasi dicat, tunc non cepistis me, quia nolebam, nec modo caperetis nisi per mitterem, ideo sequitur.

Qūo intelligit quod prīcipes sacerdotū fuerūt in captione Iesu

✱ Sed

MORALITER.

† 1 Et cum surrexisset. Exponatur sicut Matth. 27. Marci 14. vsque ibi.

vsque

10 Et cum tetigisset auriculam eius sanauit eum, &c. Sicut pcisio auriculæ serui pōtificis significauit inobediētiā Iudaici

A a *Principis ſacer.* Caiphæ, qui pontificatum vnius anni prę cio ſibi emerat a Romano principe prius tamen ad Annã, vt Ioannes ait.

Io. 18. b.

b *Sequ. a lon.* Merito a longe q in proximo fuerat negaturus. Significat eccleſiam imitaturam Chriſti paſſionem lõge differenter, quia eccleſia patitur pro ſe, Chriſtus pro eccleſia.

c *Igne in me.* Ignis cupiditatis inſtinctu maligni ſpiritus accẽſus, in atrio Cayphæ ad negandũ, & blaſphemandum Deũ linguas perfidorum armabat. Quod. n. intus in domo principis ſacerdotum maligna ſynodus gerebat, hoc ignis inter frigora noctis foris accenſus typice demonſtrabat. Hoc frigore ad horam torpẽs Petrus, quaſi prunis miniſtrorum caleſieri cupiebat, quia temporalis commodi ſolatium perfidorum ſocietate quærebat. Sed hanc infidelitatem domino reſpiciente reliquit, & poſt reſurrectionem in captura piſcium, cum prunas poſitas, & piſcem ſuperpoſitum vidiſſet cor ſuũ prunis amoris inflammauit.

*Fr iidu xerunt. † Aulæ. B Io. 21. c. † De pg. 4. 1. c. Pe rus.

MYSTICE Ga lus aliquis doctorum eſt q ſomnolẽs increpãs ait. *Euigil. te iuſti & n. p.* Quod Petrus ante pri gallicantum negat, eos ſignificat, q Chriſtum ante reſu ctionem Deum eſſe non putauerunt, morte eius turb Quod bis ante ſecundum gallicantũ negat illos ſignifi qui nunc in illo dum hominem ſecundum Deu vtraque ſubſtãti rant, & ideo veri negãt. Primus g cãtus eſt domin ſurrectio in ſei Secũdus eiuſde corpore eccleſi

exiſtis cum gladiis, & fuſtibus. † Cum quotidie vobiſcum fuerim in templo, non extendiſtis manus in me, ſed hæc eſt 1

a Noſtri nequitiæ veſtræ congrua.

horã veſtra, & poteſtas tenebrarum. Comprehendentes au- 2

In hoc diuerſus a cæteris.

a tem eum, duxerunt* ad domum principis ſacerdotum. Pe- 3 4

a Diuiſus ab aliis. b Hoc eſt deuotionis. c Hoc eſt timoris naturæ.

b c trũs vero ſequebatur eum a longe. † Accenſo autem igne in medio † atrii, & circunſedentibus illis, † erat Petrus in me-
d dio eorum: Quem cum vidiſſet ancilla quędam ſedentem ad lumen, & cum fuiſſet intuita, dixit: Et hic cum illo erat.

a Quod negat Petrus, obreptionis eſt, quod pęnitet fidei.

e At ille negauit eum dicens. Mulier non noui illum. Et poſt
f puſillum alius uidens eum, dixit. Et tu de illis es. Petrus vero ait. O homo non ſum. Et interuallo facto quaſi horæ vnius, alius quidam affirmabat dicens: Vere & hic cum illo erat,
g nam, & Galilæus eſt. Et ait Petrus, Homo, neſcio quid dicis.
h i Et continuo adhuc illo loquente, cantauit gallus. † Et con-

a Reſpexit dominus recordaretur Petrus quia miſericordia ad pęnitentiam uocat.

uerſus Dominus reſpexit Petrum. † Et recordatus eſt Petrus
k verbi domini, † ſicut dixerat, quia priuſquam gallus cantet, 5 ter me negabis. Et egreſſus foras Petrus fleuit amare. Et viri
l qui tenebant illum, illudebant ei cędentes. † Et velauerunt
m eum, & percutiebant faciem eius; & interrogauerunt eum, dicentes. Prophetiza. Quis eſt qui te percuſſit? Et alia 6

i *Et conuer. dom.* Intuitu prouoc ad lachrymas, q in mentem ei r cens quotiens n uerat, quod ei pr xerat, nec potu tenebris rema quem lux mun ſpexit.

k *Et egreſſus f.* Ab impiorum cilio ſecluſus c lauat, quæ non i ob hoc permiſſ hæſitate, vt in e ſiæ principe deretur remed pęnitentię, & n auderet ſua vir confidere.

l *Illud ei cæ.* Im ta eſt prophetia. virga pcutietur xilla iudicis Iſrae

d *Ancil. quædam.* Cur prima ancillã prodit, cum viri magis poterant cognoſcere? Niſi vt iſte ſexus oſtendatur in nece dñi peccaſſe, per paſſionem redempturus. Et ideo mulier prima reſurrectionis myſterium accepit, & mandata cuſtodit, vt veterem præuaricationis errorem aboleret.

e *At ille neg.* Non in monte, non in templo, nõ in domo ſua Petrus negat, ſed in prætorio Iudæorum, in domo principis ſacerdotum vbi non eſt veritas, vbi Chriſtus captus, & ligatus. Quid niſi erraret, quem intromiſit oſtiaria Iudæorum? Eua male induxit Adam, Petrũ male induxit fœmina.

Ge. 3. b.

f *Ho. ne. quid di.* Non ſolum negat Chriſtũ, q dicit illũ non eſſe Chriſtum, ſed et qui cum ſit negat ſe eſſe Chriſtianũ, & ita impletur, quod dicit dominus. *Tu me negabis.*

C g *Galilæus eſt.* Hieroſolymitæ, & Galilæi æq; ſunt Hebræi & vnius linguæ, ſed vnaquæq; prouincia hẽt ſuas proprietates, vernaculum loquendi ſonum mutare non poteſt.

h *Et cõti.* Poſt tertiam negationem ſequitur gallicantus. Sacramenta rerum p ſtatum temporum deſignant. Media nocte negat, galli cantu pœnitet. Poſt reſurrectionem ſub luce quem ter negauerat, ter ſe amare profeſſus eſt, quia q in tenebris obliuionis errauit ſperatæ iam lucis rememoratione correxit, & eiuſdem verę lucis præſentia plene qdquid nutauerat, erexit.

MYSTICE

item: Dedi maxillam meam alapis. Sed qui tunc cæde colaphis Iudęorum, nunc cæditur blaſphemiis falſo Chriſtianorum. Velauerũt faciem, non vt eorum ſce non viderẽt, ſed vt a ſe (ſicut quõdam Moyſi fecerũt tiam cognitionis eius abſcondant. *Si enim crederẽt Moyſi derent & domino.* Hoc velamen vſque hodie manet ſup da eorum, ſed credentibus eſt ablatum, cum illo mori te velum templi ſciſſum eſt.

✠ THEOPHYLACTVS. Conuitiatores qdem intẽrantes fuere, qui hæc Ieſu inferebãt. oportebat. n. interim diabolum nullam malitiæ ſpẽm relinquere, ſed oĩa effi dere, vt in oĩb. naturę noſtrę inuenta ſancta vinceret, & baret eum. Etenim quia propter hoc naturam noſtrã ſ pit dñs, vt roboraret eum contra oẽs diaboli artes, & dat quod ſi ab initio ſobrius fuiſſet Adam, neutiquam victus, ideo oẽs ſpẽs diabolicæ malitiæ, quæ in eum tu bantur ſuſtinebat, vt nos, qui ſequimur eũ, confidam in Chriſto natura noſtra vicerit, & ne formidemus a lum opprobrium vel triſte. Idcirco & percutitur & illi

m *Prophetiza.* Cõtumelia in eum, q ſe pphetam dic Sed & hæretici & Iudęi, q vſq; hodie Chriſtum negar mali Chriſtiani q reprobis actib. exarcebant, dum ſua gitationes, & opera tenebrarum ab illo videri non pu quaſi illudentes aiunt. *Pr o. quis eſt qui te percu.*

Si tu

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Sed hæc eſt hora. *Vobis conceſſa ad me comprehendendum.*

2 Et poteſtas tenebrarum. *Quia diabolus tenebrarũ princeps eos ad hoc incitabat.*

3 Comprehendẽtes aũt eũ. *Hic conſequenter ponitur Chriſti traditi comprehẽſio. Et ſubditur Petri negatio, cum dicitur.*

4 Petrus vero ſequebatur eum a longe. *De negatione enim Petri varie loquuntur euangeliſtę, quæ varietas expoſita fuit cordata Matthæi. 26.*

5 Et viri. *Hic conſequenter deſcribitur Chriſti comprehẽſio cum dicitur.*

6 Prophetiza. *Per hoc enim deſignabant, quod eſſet falſus propheta, cum ignoraret quis eum percuteret & non ſolum illudeb ſed etiam calumnioſe interrogabant.*

✠ Si tu

MORALITER.

† populi ad Chriſtum, ſic eius ſanatio ſignificat eius obedientiam circa finem mundi, quia tunc tanget Chriſtus ſua clementia corda Iudæorum.

3 *Comprehendentes autem eum.* Exponatur ſicut Matth 26. & Mar. 14. vſque ibi.

† Et

a *Si tu es Chri.* Non veritatem desiderant, sed calumniam parant, intelligebant Christum purum hominē de Dauid nasciturū. Secundū hoc ergo quærunt, vt si diceret. Ego sū Christus calumniarentur quod sibi arrogaret regiam potestatem.

b *Si vobis dixero credetis m.* Sæpe dixerat se esse Christum. Interrogauerat etiā eos quomodo dicerent Christum filium Dauid cum Dauid dominum vocet, vt per hoc ad credendum Deum prouocaret; sed illi nec dicenti credebant nec interrogati respondere, nec eum qui innoxius erat dimittere volebant.

c *Ex hoc autem erit.* Qui semen Dauid calumniari quærebant plus etiam audiunt, quod per contemptum sit venturus ad gloriam.

d *Vos dicitis.* Ita temperat responsionē, vt & verum dicat & sermo calumniæ non pateat. Maluit se Christum filium Dei ꝓbare, quā dicere vt ꝯdemnandi cā tolleretur his qui fatentur ꝙ obijciunt.

e *Ipse enim audiuimus.* Vbi dixit. *Erit filius hominis sedens ad dexteram virtutis Dei, & v. d. quia e. s.* Sua se sententia damnant qui eum morti tradunt quem oris & operis sui testimonio Deum esse cognoscunt.

multa blasphemantes dicebant in eum. Et vt factus est dies †
  a Vide quam sollicitì in malo, tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium.
conuenerunt seniores plebis & principes sacerdotum & scri-
bæ, & duxerunt illum in † concilium suum dicentes. † Si tu 1
a es Christus, dic nobis. Et ait illis. Si vobis dixero, non credetis 2
b mihi si autem et interrogauero, non respondebitis mihi ne- † 3
  a Ego quem vt hominem despicitis per supplicium crucis ero exaltatus, & habens nomen quod est super omne nomen. 4
c que dimittetis. Ex hoc* autem erit filius hominis sedens a 5
  a Cum infirmus appaream.
dextris virtutis Dei dixerunt autem omnes. Tu ergo es filius 6
Dei? Qui ait* Vos dicitis, quia ego sum. At illi dixerunt. Quid 7 8
  a Quod se Christum & filium Dei dicat.
d † adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audiuimus de 9 10
e ore eius.

Mar. 14
† Cōgregatus est senatus.
Matth. 26.f. Mar. 14.f Io. 10.e.

D E

Ex hoc

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si tu es Chri. *Quia si respōdisset, sic statim imposuissent, quod voluit sibi vsurpare dignitatem regiam contra Cæsaris ordinationem q dignitatem regiam a Iudæis abstulerat, sicut dictum fuit supra cap. Si autem dixisset, non obiecissent contra eum de redargutione, quia pluries verbis & factis dixerat se esse Christum, vnde Io. 10.e. dicentibus ei Iudæis.* Si tu es Chri dic.n.pa. *Respondit eis Iesus. Loquor vobis & noncreditis opera quæ ego facio in nomine patris mei hæc testimonium perhibent de me, ideo sequitur.*

2 Si vobis dixero, *Sicut & alias non credid. stis nec verbis meis nec factis.*

3 Si au. & in. non re. *Sicut enim alias, petiuerat ab eis de Christo quomodo sit filius Dauid non responderunt, & in pluribus aliis eius quæstionibus simile inuenitur.*

4 Ne.di. *Quia obstinationem sciebat eorum.*

5 Ex hoc au. *Id est, post passionem meam & resurrectionem.*

6 Erit filius hominis. sedēs a dextris virtutis Dei. *Quod impleuit est in ascensione Christi, secundum quod dicit dicitur. Mar. vltimo. d.* Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis assumptus est in cœlum & sedet a dexteris Dei.

7 Di. au. omnes. *Mat. 26.f. dicitur quod summus sacerdos hoc dixit decendum quod ille dixit primo & principaliter & ideo Matth. ipsum solum exprimit, alij autem consequenter idem dixerunt, volētes ex hoc concludere condemnationem Christi fore iustam.*

8 Tu ergo es filius Dei: *Hoc non sequebatur ex dicto præcedenti quid dixerat.* Erit fil. ho. *veruntamen quia hoc erat verum noluit negare nec etiam affirmare, ne aperiret locum calumniæ, sed respondit.*

9 Vos dicitis quia ego sum. *Quod verbum erat verū et taliter prolatum, qui calumniam non haberet secundum veritatem, sed tantum secundum Iudæorum malitiam ex qua concluserunt.*

10 Quid adhuc desideramus te. *Quasi dicat conuictus es proprio verbo vnde subditur.* Ip. e. a. de o. e.

MORALITER.

† *Et vt factus est.* Exponatur sicut Mat. 27. & Mat. 14.

† *Et ait illis.* Homines enim in malis obstinati veritatē dicentibus non credunt, nec interrogati de veritate respōdēt nec ad bonam persuasionem a nequitia sua cessant & tales erant isti. Residuum huius capituli exponatur sicut Matth. 26. & Mar. 14.

ADDITIO I.

In ca. 21. *vbi dicitur in postilla.* Quia iste modus capiēdi Christum per suum discipulum videtur magis possibilis.

Modus capiendi Christum per suū discipulū non solum videbatur Pharisæis magis possibilis & secretus, sed cū hoc erat magis conueniens ad subuertendum populum, quem Pharisæi maxime timebant propter opinionem Christi vnde Mar. 14. a. Nō i die festo, ne forte tumultus fieret in populo. *Vnde ex hoc ꝙ discipulus Christum associabat dicentes erat populo magis persuasibile, quod Christus esset seductor seu malefactor & huiusmodi.*

ADDITIO II.

In eo. ca. *vbi dicitur in postilla.* Et factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis.

Prout doctores dicunt contra naturam est sudare sanguinem: nec in libris medicorum qui de istis corporalib. passionib. tractant, vt credo hoc inuenitur, vnde tenendnm est, quod fuit supernaturale & figuratiuum. Nam sicut Augustinus dicit significabat de corpore suo natura martyria.

CAPVT XXIII.

a *Et surgens omnis multitudo eorum.* Sequitur.

b *Duxerunt illum.* Tradiderunt Romanæ potestati, vt eo modo Iudæi ab eius interfectione alienos se esse ostenderent in quo non eorum innocentia, sed insania monstratur:

CAPVT XXIII.

a Et surgens omnis multitudo eo-
b rum duxerunt illum ad Pilatus 1

Pilatus

F

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XXIII.

Et surgens omnis multitudo eorum. *Postquam descripta est Christi comprehensio per maliciam Iudæorum, hic consequenter describitur eius occisio per executionem, gentilium, vbi primo describitur sollicita examinatio. Secundo iniqua cōdemnatio. ibi* Pilatus autem interrogauit. *Tertio impia occisio, ibi.* Et cum ducerēt eum. *Quarto deuota tumulatio ibi.* Et ecce vir nomine Ioseph.

Christus de trib. accusatur.

Circa primum primo describitur examinatio coram Pilato præside secundo coram Herode, ibi. Pilatus autem. *Circa primum dicitur.*

1 Et surgens omnis multitudo eorū du. il. ad pi. *Qui erat ibi præses loco Romanorum.*

a *Pilatus autem.* Cum duo obiecta fuerint scilicet, ꝙ tributa reddi ꝓhiberet,& se Christũ diceret. Pilatus potuit audire ꝙ de tributis dixerat. Reddite quæ sunt Cæsaris Cęsari & inde hoc quasi apertũ mendacium nihili pendẽs,solum quæ nesciebat quæsiuit.

A supra 20

b *Tu dicis.* Eodem verbo quo principibus sacerdotum. respondet & præsidi,vt propria sententia ambo condemnaret.

c *Nihil inuenio.* Pridie quam pateretur Dominus, ait discipulis. Venit princeps mundi huius,& non habet in me quidquam. Sed quia princeps, id est, Pilatus eum absoluit,in quo nihil dãnationis inuenit,vide quid agãt Iudæi,qui non æquitatis amore verũ inuestigant,sed inuidię stimulo iustum damnare laborant.

B

d *Commouit populũ.* Non illum,sed se accusant. Docuisse enim populum, & a pristina corporis ignauia docendo cõmouisse,talique actũ a Galilæa vsque ad iudęam,id est,totam promissionis terram,a fine vsque ad finem, pertransisse,nõ criminis,sed indiciũ est virtutis. Denique Pilatus nec interrogandum saluatorem de hoc sed magis nacta occasione,liberum ab eo iudicando reddere. Vnde sequitur. *Pilatus autem.*

e *Et vt cognouit.* Ne cõtra insontem,& quem tradi inuidiã nouerat,sententiã dare cogeretur,Herodi mittit audiendum, vt a tetrarcha vel absolueretur vel damnaretur, sed ne quid Iudæis excusatio remaneret, Herodes quoque qui natu & religione Iudæus quid de Christo senserit ostenderet, missus est,vt vt regio, & iud qua Christus & Galilæa in q trius erat, in e cem conspirassę strentur.

f *At ipse nihil.* Tacuit & nihil quia & Herod credulitas non rebatur videre na, & Domin ctãtiam decli Significantur tem in Herode nes impii, qui credunt legi & phetis, & in gelio Christi videre non possunt. Principibus ergo sacerdotũ accusantibus apud Pilatum,pauca, apud Herodẽ nulla respon-

Impij nihil verisimile quod obijcere possent,inueniunt. Et ideo sicut Marcus ait: Non erant conuenientia eorum testimonia.

Cœperunt autem illum accusare dicentes: Hunc inuenimus 1

a Cum ipse dixerat. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.

subuertentem gentem nostram, & prohibẽtem tributa dari †

a Cæsari,& dicentem se Christum regem esse. † Pilatus autem

† illum. interrogauit † eum, dicens: Tu es rex Iudæorum? At ille

b respondens ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sa-

cerdotum & turbas: Nihil inuenio causæ in hoc homine. At 2

c illi inualescebant, dicentes: Commouit populum docens 3 †

† orsus. Supra 20.d. Io.4.d. d per vniuersam Iudæam, † incipiens à Galilæa vsque huc.

Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit, si homo Ga- 4

lilæus esset. Et vt cognouit quòd de Herodis † potestate es- 5 6

set,remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat 7

e illis diebus. Herodes autem viso Iesu gauisus est valde. Erat 8

enim cupiens & multo tempore videre eum, eo quod au-

dierat multa de † eo: & sperabat signum aliquod viderę ab 9 10

† ille. eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse 11

f a Melior est causa quæ non defenditur,& probatur. Susanna tacuit & vicit. Accusatur & tacet,qui defensione non indiget ambiunt defendi qui timent vinci,nec accusationem confirmat tacendo,sed despicit non refellendo. Sed ne his aliquid dicit. 12

nihil illi respondebat. Stabant autem Principes sacerdotum

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cęperunt au.ac.il. *Et hoc de tribus. Primo de auersione populi a lege Moysi seruandæ,cum dicitur. Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram. Secundo, quod per doctrinam suam impediret populum suum reddere Cæsari tributum, & hoc notatur cum dici-* Et prohibentem. *Tertio quod volebat sibi vsurpare regnum Iudæorum,ideo sequitur:* Et dicentem se Christum regem esse. *Primum autem erat manifeste falsum,quia non venit soluere legem, sed adimplere, vt habetur Matt.5.b. & legem Moysi vsque ad mortem seruauit, vt declaratum fuit ibidem. Similiter secũdum,quia, Iudæis quærentibus Licet nobis censum dare Cæsari an non. Respondit Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari vt habetur Matth.22.c. Similiter tertium,quia cum Iesus sciret turbas venturas vt eum raperent & facerent super se regem. fugit, vt habetur Ioan.6. b. Pilatus autem de primo non curauit,quia gentilis erat, & ideo de lege Moysi non curabat, secundum reputabat, falsum,quia responsionem Christi audierat per relationem de tributo Cæsari reddendo vt prædictum est. Sed de tertio inquisiuit,quia videbatur esse contra Dominum suum vnde & Iudæi coram eo dixerunt. Non habemus regem nisi Cæsarẽ Ioan.19.b.& ibidem dicitur:* Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari: *Christus autem se regem esse non negauit, neque affirmauit, sed medio modo respondit dicens: Tu dicis. Veruntamen expressit,quod si esset rex,regnum eius non esset de hoc mundo, vt habetur Ioan.18.f. Et quia Pilatus & Imperator Dominus suus non curabant nisi de regno terreno,ideo Pilatus habuit Iesum excusatum dicens.*

2 Nihil inue. cau. *Scilicet, criminis vel mortis.*

3 In hoc homine. At illi inua. *Vt clamoribus obtinerent, quod ratione non poterant.*

4 Commouit populum docens per vni.&c. *Quasi dicerent turbauit pacem communem.*

Incipiens

5 Incipiens a Galilæa vsque huc. *Volebant enim eum quod esset similis Iudæ Galilæo, qui tempore natiuitatis Chr. ducebat populum ad rebellandum imperatori Romano, dicens licitum Iudæis profiteri aliquem dominum terrenum, sed Deum, vt habetur Act.5.g.* Ante hos dies extitit Iudas Galilæus, qui auertit populum in die professionis. *Sed P. hoc falsum reputauit, eo quod audierat Christum dixisse: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, per hoc dens quòd poterant esse subiecti non solum Deo, sed etiam Domino.*

6 Pilatus aũt. *Hic consequenter ponitur examinatio Christi Herode, Pilatus autem audiens, ꝙ Iesus esset de Galilæa, remisit ad Hero. tum vt Herodi deferret, tum quia credebat ꝙ libente raret hominem qui esset de terra sua, & maxime innocentem. dum etiam, quod licet Christus fuerit in Bethleem natus, vt di supra 2.cap. tamen dicitur hic de Galilæa, quia fuit ibi nutr. conuersatus.*

7 Qui et ipse Ieroso. erat his die. *Scilicet paschalibus, solemnitatem, quia Iudæus erat. Pater enim suus fecit se circ transiens ad ritum Iudaismi, secundum quod dicit Iosephus.*

8 Herodes autem viso Iesu gauisus est. *Non propter nem, sed propter curiositatem, ideo subditur.*

9 Eo quod au.mul. de eo. *Scilicet de miraculis eius et d*

10 Et sperabat signum ali. *Id est, mirabile factum.*

11 Videre ab eo fieri. *Sperabat etiam ab eo audire quæ riosa & insolita, ideo subditur.*

12 Inter.au.eũ.mul.ser. *Iesus aũt in conspectu eius noluit signum facere, tum quia Herodes erat indignus, cũ moueretur riositate, vt dictum est, tũ quia Iesus voluit ostendere, ꝙ præ verbi diuini non debet coram principib. ostentationem suam re, & eisdem rationibus non respondit eius interrogationibu*

✲ S

MORALITER.

† *Hunc inuenimus subu.gen.no.* Ista cõtra Christum proposita erant simpliciter falsa propter quod Pilatus respondit.

2 *Nihil inue.cau.in hoc ho.* Sed hic est modus iniquorum ꝙ per mendacia quærunt cõdẽnationem iustorũ. Ex hoc etiã patet, quod aliquando iustius agitur in curia laicali q̃ in clericali. Principes enim sacerdotũ Christum cõdemnauerũt tanquam mortis reum, quẽ Pilatus pronunciat innocentẽ & iustum, & sic hodie fit in plurib. locis, ꝙ homicidæ notorii qui per secularem iudicem suspenderentur, pec cum iudicem in magnum populi scandalum liber

† *At illi in.* Sic faciunt maligni quęrẽtes obtinere p morem quod non possunt per rationem.

8 *Herodes autem viso Iesu gauisus est valde.* Per hoc Christus coram Herode incestuoso & homicida n cere miraculum, nec suis interrogationib. respõder ficauit, quòd tales digni non sunt opera videre diui eius habere responsa.

A ...cinen diluens dimissus a principe crucis vtilitatē differ-
...re Et ideo iustū erat, vt Pilato q̄ inuitus sñīam ferebat, ex
al... ua parte rñderent: Herodi vero & cæteris qui cōtra le-
g... innoxiū damnabant, sicut indignis nihil dicit. Vbi vero
ta...t, quasi pro grege agnus immolādus patientiā pręstat:
vt respondet, quasi
p... or pro ouib. cō-
t... lupos & latrones
pugnat.
a ... il. in. ve. Quod in
alba veste spernitur
& illuditur, signifi-
c... φ pro totius mū
d... peccatis in carne
c... ta immolatus a-
g... us est passus & se
p... itus: Quod hic al
b... iuxta alios Euan
g... istas purpurea
v... coccinea veste il
l... litur, indutus, si-
g... at geminū marti
r... genus, quo ī pas-
s... nibus ecclesia ad
... natur, vt sit candi
... s actione, rubicū-
... s sāguine. Ipse. n.
m... embrorū floscu-
l... vernās, ī pace lilia
... gnit, bello rosas.

a Spreuit Herodes & exercitus vt omnes in eadem culpa pares monstrentur.

& Scribæ † constanter accusantes eum. Spreuit autem illum 1
a Herodes cum exercitu suo & illusit indutum veste † alba, & 2 3
b remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in 4
c ipsa die. † Nam anteà inimici erant ad inuicem. Pilatus au- 5 6
tem conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus
d & plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi
auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans,
nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum
e accusatis. Sed neque Herodes. Nam remisi vos ad illum, & 7

Flagris & ludibritis quantum iubetis afficiam, dummodo ne strictis innoxium sanguinem.

f ecce nihil dignum morte actum est ei. † Emendatum ergo 8

Non imperiali legis sanctione, sed annua gentis cui per talia gaudebat placere deuictus consuetudine.

illum dimittam. † Necesse autem habebat dimittere eis † per 9 10

Data optione eligendi quem vellent, quia pontifices excitauerant turbam, vt magis peterent Barraban.

diem festum vnum, Exclamauit autem simul vniuersa turba 11
g h dicens: †. Tolle hunc, & dimitte nobis Barrabam. Qui erat

...it rem. ad Pil. Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remitti-
t..., & si vterque reum non pronunciat, alienæ tamen ini-
qu... itatis stimulis obsequitur.
... Et facti sunt. a. Nefandū m fœdus, quod Herodes & Pila-
tu... s in occidendo Christum pepigerunt, successores eorū
h... ereditario iure custodiunt, dum Iudæi & gentiles, sicut
ge... nere & religione, ita mente quoq; dissidentes, in Chri-
sti... anis tñ persequendis, & fide Christi perimenda consen-
tiu... nt. In typo Herodis & Pilati, qui per Iesum amici facti
su... nt, Iudæorum gentiumque figura seruatur, vt per passio-
n... em Christi vtriusq; populi concordia facta sit vētura, ita
... vt Gentilis prius capiat regnū Dei, & ad Iudæum fidei
... deuotionē transmittat, vt illi quoq; gloria maiestatis
... corpus vestiant Christi, quem ante desperant.
d Obtu-

d Obtulistis. Quantū studiū dimittendi Iesum Pilatus ha- D
beat, attende. Primo illis accusantib. dicit se nihil causæ in- Pilati studiū in dimittēdo Christū
uenisse, deinde tñ in incæpto persistentibus mittit ad He-
rodē, vt exploret an ille aliquid sceleris in eo inuenire pos-
sit, an dimittendū decernat. Deniq; Herodis agnita volun-
tate, nec inuento in
Iesu facinore plebis
sñīam quærit, cui v-
num in pasca opor-
tet dimitti. Iterū et
tertio volens dimit- † splendida.
tere, interrogat. Sed
quanto curiosius di-
mittere quærit, tan-
to criminosiores ad
mortē eius inuenit.
e Sed neque Herod. Ad exprobrandā du-
ritiam Iudæorū vel
Gentiliū fatetur Pi-
latus, nec se, nec He- E
rodē aliquid in oc- † Corruptum castigatū.
cidendo Christo &
illudendo inuenisse † Singulis festis.
sed alienę crudelita-
tis clamoribus ob-
temperasse.
f Emenda. ergo, &c. Pi-
latus absoluit Iesum
quem probat inson-
tem, sed vt implerentur scripturæ, absoluit quidem iudi-
cio, quem tamen crucifigit mysterio.
g Tolle hunc & dimitte nobis, &c. Quia pro Iesu latronē pro
saluatore interfectorē, pro datore vitæ ademptorem elege-
runt, merito salutē perdiderunt & vitā, & latrociniis & se-
ditionib. in tm̄ sed subdiderūt, vt & patriam regnumq; qd
Christo prætulerant, perderent, & hactenus libertatē ani-
mæ vel corporis quam vendiderant, non reciperent.
h Barrabam, &c. Barrabas qui filius magistri vel patris eo-
rū interpretat̄, ipse est Antichristus, quē illi Christo præfe-
rent, quib. dr̄. Vos ex patre diabolo estis. Pilatus os malleatoris Io. 8. f.
interpretatur, diabolum significat, qui est malleus vniuer-
sæ materiæ, per quem Deus vasa probare permittit, & tan-
dem conterit, cum in extrema damnatione confringit.
a Crucifige. F

C

NICOLAVS DE LYRA:

Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo. *Reputans eum idiotam & fatuum.*

2 Et illusit indutu veste alba. *Sic enim illudebatur tunc fatuus.*

3 Et remisit ad Pilatum. *Vt eum honoraret, sicut & Pilatus ei detulerat.*

4 Et facti sunt amici. *Propter mutuam reuerentiam factam, vt dictum est.*

5 Nam antea inimici erant ad inuicē. *Propter Galilæos, quos Pilatus occiderat, miscens sanguinem eorum cum sacrificiis, ut dictū est supra. 13. cap.*

6 Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum, &c. *Hic consequenter describitur Christi cōdemnatio iniusta. Vbi primo declaratur Christi innocentia ex triplici confessione iudicis causam examinantis & etiam ex allegatione Herodis, qui ipsum non condēnauerat. Iudæi aūt ècontrario contra uerba iudicis ter reclamauerunt, vt obtinerent per importunitatē clamoris, φ non poterant uia rationis, propter φ Pilatus finaliter declinauit à iustitia, cōdemnās ad mortē innocentem Iesum: Inclinatus ad hoc ex populi fauore, quē quærebat, & Cæsaris timore, cuius indignationem formidabat, eo φ dixerant Iudæi in conspectu suo:* Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris, *Vt habetur Ioan. 19. b. Et ex dictis patet litera paucis exceptis, quæ exponentur. Nam remisit illum ad nos, id est ad nostrum iudicium. Libri antiqui & correcti sic habent.*

7 Nam remisi vos ad illum. *Scilicet ad Herodē, vt patet ex dictis, & litera sequens consonat, cum dicitur:*

8 Ecce nihil dignum morte actum est ei. *Scilicet coram Herode.*

9 Emendatum ergo. *Id est verberatum.*

10 Illum dimittam. *Liberum à morte. Sed contra hoc videt, quia Pilatus sciebat ipsum esse innocentem, quomodo igitur volebat ipsū iniustè verberare? Dicendum, quod volebat facere, vt Iudæi videntes hanc flagellationem, satiarentur hac pœna, & cessarent à morte Iesu quærenda.*

11 Necesse autē habebat dimittere eis per diem festū vnū Exclamauit aūt simul vniuersa turba dicens: Tolle hūc, & di. &c. *Quia in nocte paschæ Angelus Domini saluauit Hebræos, et percussit primogenita Aegyptiorum, & ideò in memoriam huius beneficij in solemnitate paschali saluabant vnū propinquū morti, & aliquos condemnatos ad mortem interficiebant, ad repræsentandum saluationem Hebræorum & interfectionem Aegyptiorum. Et istā consuetudinē eis obseruari impetrauerāt ab Imperatore Romanorū, sicut fuerat obseruata antequam Iudæa esset Romanis subiecta. Et hoc est φ dicitur:* Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum. *Quia tenebatur obseruare illud φ erat cōcessum ab imperatore. Pilatus sciens Iesum innocentem volebat eum liberare per hanc viam, proponens φ non expediret eis dimittere, nisi Iesum aūt Barrabam, cuius liberationem credebat Iudæos nullo modo p̄eligere, propter nimiā ipsius malitiam, sed ipsi nimio odio moti contra Christū, prælegerunt Barrabam liberari, petētęs Iesum crucifigi, eo qd̄ erat modus mortis asperior & durior. Cætera patēt.* Ex. 12. f.

Et

MORALITER.

1 *Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo.* Sic hodie sectatores Christi a malis hominibus spernuntur, quod ab eis fatui reputantur.

4 *Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die.* Hoc fuit signum φ Iudæorum principes & Romanorum conuenirent in persecutione Christianorum. Cætera exponantur sicut Matthæi 27. & Marci 25. vsque ibi.

A a *Crucifige crufige eum*. Magna crudelitas, non solum occidere, sed crucifigere quærunt, vt manibus & pedibus ad lignum confixis producta morte necaretur, ne dolor citius finiretur, & vt in cruce diu videretur.

b *Corripiam ergo & illum dimittam.* Hanc correptionem deridendo & flagellãdo nefandorum desidetiis exhibuit, ne vsque ad crucifigẽdũ sæuirẽt. Quod & verba Io. Euangelistæ, & ipsa columna testatur, ad q̃ ligatus fuit Dominus, quæ vsque hodie dominici sanguinis cernẽtib. certa signa demonstrat. Sed licet Pilatus hoc agat, insatiabilis tñ sacrilegorũ furor non cessat, sed magis instat quia accusationem, quam cõtra Dominum detulerant, sollicita Pilati interrogatione viderant euacuatam. Tandem impudici ad solas p̃ces se conuertunt, vt quod criminãdo vel quasi ratiocinando nequiuerãt, iam postulando & vociferando & perficiendo perficiunt.

quẽ viuere desiderabant, moriturũ, morientẽ, & mortu[um] plorarẽt. Nec ideo inducitur solus mulierũ planctus, q̃n multi viri dolerent, sed quia fœmineus sexus quasi contptibilior, liberius poterat p̃ntib. principib. sacerdotũ, qu[æ] contra eos sensorit ostentare. Quia vero nouit Domin[us] qui sunt eius, prę[ter]missa furentis popu[li] li turba, ad ama[n]tes & plangentes fœminas oculos ora conuertit.

f *Quæ plang. & la.* Tristabãtur de v[ita] mortali, quę mo[ri]erat finiẽda, non cęcis, q̃ medicũ [o]cidebant, vnde si[b]ditur. *Conuersus a*[utem].

* T h e o p h. Mulieres quidẽ [...] minum genus est [fa]cile plorãs quasi [...]ue quiddam acci[dis]set & Dño plora[nt] compassionẽ pra[e]ferentes magnã [...] iniustitiam lam[en]tantes. At ille nõ probrat, sed ma[gis] increpat illas vol[un]tarie.n. patiebat[ur]. Non decet autẽ [la]mentari eum, [qui] sponte, & pro salu[te] oium patit, sed c[on]gruũ est vt ille m[a]gis laudib. efferat[ur] & celebretur, p c[ru]cẽ.n. & mors destructa est, & infernus captiuus est. Lam[en]ta his qui sponte patiuntur nullã consolationem afferu[nt].

propter seditionem quandam factam in ciuitate & homici-
dium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus loquutus est
ad illos, volens dimittere Iesum. At illi succlamabant dicen-
a tes. Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertiò dixit ad illos:
Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in
b eo. Corripiam ergo, & † illum dimittam: At illi instabant
vocibus magnis, postulantes vt crucifigeretur: & inualesce-

* Videns quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret. Iudex nec inuidiæ cedere debuit nec timori.

bant voces eorum.* Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem
eorum. † Dimisit autem illis eum qui propter homicidium
c & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant.
Iesum verò tradidit voluntati eorum. † Et cum ducerent 1

* Cyrene quæ est ciuitas Heb. hiæ.

d eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem
venientem de villa, & imposuerunt illi crucem † portare
e post Iesum. Sequebatur autem illum multa turba populi & 2
f mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum. Con-
g uersus autem ad illas Iesus dixit. Filiæ Hierusalem, nolite fle- 3
h re super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros. 4
i Quoniam ecce venient dies in quibus dicent: † Beatæ steri- 5
les, & ventres qui non genuerunt, & vbera, quæ non lactaue- 6
k runt. † Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos, & 7 8

a principib. sacerdotũ. † *Matth. 27.a. Mar. 16.a Io. 18.g.* † *Agro, iure.* † *Isa. 2.d. Hos. 10.c Apocal. 6.d.*

B

c *Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat, &c.* Autor seditionis, & homicidiorum Iudæis dimittitur. Id est diabolus, qui ob culpam a lucis patria depulsus, & in tenebrarum carcerẽ fuerat missus & in eo pacem habere non possunt, quia pacis autorem non elegerunt.

d *Apprehenderunt Simonem quendã Cyre. uen.* Primo Dñs crucem portauit, sed postea imposita est Simoni, quẽ excũtes obuiã habuerunt, & hoc congrue. *Christus enim passus est pro nobis, ut se. ue. e.* Qui uero eum vult sequi tollat crucem suã & sequatur. Quia uero Simon non Israelita, sed Cyreneus erat per eũ Gentiles designantur, prius peregrini & hospites testamentorum, sed nũc in fide ciues & domestici Dei & cohæredes Christi, vnde Simon obediens, Cyrenææ hæres interpretatur. Sed Simõ venit de villa, i. de pago, a quo pagani, qui a ciuitate Dei alienis vrbanæ sunt conuersationis ignari. Sed Simon pago egrediẽs, crucem portat post Iesum cum populi gẽtium paganis ritibus derelictis obedienter amplectuntur vestigia dominicæ passionis.

1. Pe. 2.d M. 16.d Epe. 2.d Pagani vnde.

C

e *Sequebatur au. it. mul. tur.* Sed non eadem mente crucẽ sequitur. Mali sequũtur vt morĩẽtẽ leti aspiciãt. Mulieres, vt quem

g *Filiæ Ie.* Nota cum filias Hierusalem uocat, quod nõ [so]læ, quę cum eo venerant a Galilæa, sed etiam eiusdem [ur]bis ciues ei multæ mulieres adhæserant.

h *Noli. fle.* Ne lamentemini memoriturum, cuius cito surrectio mortem soluere potest, cuius mors mortem ipsum mortis autorem destruet. Vos potius vestramq[ue] progeniem dignis lachrymarum fontib. abluite, ne cu[m] perfidis damnemini in vltionem meæ crucis.

i *Ecce ue. dies.* Dies Romanę obsidionis & captiuitatis. N[a]turale est imminẽte captiuitate, hostiliq; per agros vrbe[s] clade feruẽte, cunctos qui euadere queant, alta quęq; abdita refugia quib. abscondantur, requirere. Refert Io[se]phus insistẽtib. sibi Romanis Iudęos cauernas monti[um] colliumq; certatim petisse speluncas, ita vt seipsum n[o]nitione quadã destructæ vrbis Iotapetæ in speluncã cũ comitib. proditum inuentum, atque ab hostib. captum.

K *Cadite super nos.* Põt hoc ex superfluo intelligi de his [qui] vtrolibet sexu seipsos castrauerunt pp regnum cœloru[m] qu

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cum ducerent eum. *Hic cõsequẽter describitur Christi impia occisio, cum dicitur: Et cum ducerent eũ ad crucifigendũ, apprehenderunt Simonem, &c. Quia coegerunt eum ad portandum crucẽ, vt citius uenirent ad locum crucifixionis, quia Iesus uidebatur nimis debilitatus ex afflictione p̃cedẽti, & ideo quamuis Iesus, primo portasset crucẽ suam, tñ illi qui eũ ducebant, acceperunt eã & posuerũt supra Simonẽ, ratione prædicta. Ille aũt inuitè portabat, tũ quia hoc erat turpe, tũ quia forsitan erat discipulus Iesu, occultus tamẽ.*

2 Sequebatur autem illum mul. tur. pop. *Quia aliqui sequebantur eum ad ipsum crucifigendum, aliqui ad deridendum eum, et aliqui ad videndum spectaculum, & aliqui ad plangendum, specialiter mulieres deuotæ, quibus dixit:*

3 Filię Hierus. &c. *Quia non solum aliquæ de Galilæa sequutæ fuerant ipsum, sed etiam aliquæ de Ierusalem sibi adhæserant p[er] deuotionem.*

4 Nolite flere, &cæ. *Non probibet compassionem, sed præ[nunt]iat aliam luctus causam in obsidione Hierusalem futura per Titum [&] Vespasianum, ideò subditur.*

5 Quoniam ec. ven. dies. *Scilicet. 42. anno post passionem C[hri]sti, in quo fuit dicta obsidio.*

6 Beatæ steriles. *Quia agiliores erunt ad fugiendũ quã grau[idæ].*

7 Et ventres, qui non ge. *Quia mulieres habentes pueros i[n ob]sidione fuerunt anxiatæ non solum pro se sed etiam pro pueris, & aliquæ præ famis anxietate proprios pueros comederunt, s[ecun]dum quod dicit Iosephus libro de Iudaico bello.*

8 Tunc inci. di. monti. &c. *Quia aliqui præ horrore miseri[æ quæ] tunc fuit in populo Iudæorum dicebãt; vtinã mõtes caderẽt sup*

* Qu

MORALITER.

† 3 *Filiæ Hierusalem, &c.* Secundum sensum literalem fletus ad quem induxit Christus mulieres, fuit propter miseriã per Romanos super Iudæos venturam, & illa miseria figura miseriæ super incredulos venturæ per spiritus m[ali]gnos, pro cuius euasione flẽdum est & orandum ante [ter]minum huius vitæ.

† D

q cunt montib.c.f.n.& c.o.n.cum ſuæ fragilitatis memo
re ingruēte tētationum articulo ſublimium virorum,vel
ip virginitate vel martyrio vel quacumq; alia virtute quę
rut exemplis,monitis,precibuſq; defendi.

a *Quia ſi in viridi ligno.* Viride lignum Chriſtus,& ſui ele-
ct aridum impij, & peccatores, vnde ait: Si ego ego q pecca tum non feci,qui lignum vitæ merito appellatus, duodenos fructus gratię per ſingulos mēſes afferro, ſi igne paſſionis de hoc mūdo nō exeo, q tormenta manent illis qui fructib. sūt vacui, inſuper, & ligna vitæ flammis digna non timent? Et ſi iā eſt tempus, vt incipiat iudicium de domo Dei, & oēs,q volunt pie viuere in Chriſto perſecutionem patiuntur, qs ſi nem eorum,q nō credunt euangelio?

collibus,operite nos. Quia ſi in † viridi ligno hæc faciunt, in
a arido quid fiet? Ducebantur autem,& alij duo † nequam cum 1
b eo, vt interficerentur. Et poſtquam venerunt in locum, qui
vocatur Caluariæ,ibi crucifixerunt eum,& † latrones:vnum
c a dextris,& alterum a ſiniſtris. Ieſus autem dicebat? † Pater,
d dimitte illis,non enim ſciunt quid faciunt. Diuidentes vero 2
e f veſtimenta eius, miſerunt ſortes. Et ſtabat populus † expe-
h ctans, & deridebant illum principes cum eis, dicentes: Alios
i ſaluos fecit,ſe ſaluum faciat, ſi hic eſt Chriſtus Dei electus. Il-
k l ludebant autem ei,& milites accedentes, & acetum offeren-
tes,& dicentes. Si tu es rex Iudæorum,ſaluum te fac. † Erat 3
Vt omnis lingua confiteatur,quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris.
m autem, & ſuperſcriptiò ſcripta ſuper eum literis Græcis He-
n braicis,& Latinis: Hic eſt rex Iudæorum. Vnus autem de his 3
qui pendebant latronibus blaſphemabat eum, dicens: Si tu

† Hemid † Malefic. † malefi. † 23.q.1. q. paratus. † ſpectās † Matth. 27.c. Ma.15.c Io.19.d.

o *Ducebantur autem* Impletur quod dictum eſt: Et cum iniquis deputatus eſt. in morte deputatur cum iniquis,vt in reſurrectione viuificet iniquos,qui propter homines homo factus,hominibus dedit poteſtatem filios Dei fieri.

✱ THEOPHYLA. Diabolus volens Dominum magna ignominia aſpergere facit crucifigi cum eo latrones,ſed vide q, & vno priuatus ſit, & hoc ad maiorem gloriam Dñi cerit. Nam aliorum cruces nemo requirat,totus aūt mūdus a cruce iſta,pēdet,& manifeſte oſtenditur hic Dñm nō iniquum ſicut latrones,ſed oīs iuſtitiæ principem. Ducit autem eum ad locum Cranij,vbi dicunt primum parentem noſtrum ſepultum eſſe,vt vbi per lignum caſus,ibi per lignum reſurrectio.

c *Calua.lo.* Extra portam Hieruſalem erant loca in qb.trūcantur capita damnatorum,& dicebantur loca Caluarię id eſt,decollatorum. Ibi crucifigitur,vt vbi erat area damnatorum,erigantur vexilla martyrij.

d *Et latrones,&c.* Execrabilis in facto iniquitas Iudæorum quaſi latronem crucifigit oīum redemptorem,bonus tñ myſterio latro,q inſidiatus eſt diabolo,vt vaſa eius auferret. Per illum q a dextris ſignificatur mortificatio carnis ꝓ cœleſti gloria,per illum qui a ſiniſtris mortificatio carnis pro aliqua mundi cauſa.

C e *Ieſus aūt.* Quia Lucas Chriſti ſacerdotiū ſcribere diſpoſuit recte Dñs apud Deum ꝓ ꝑſecutorib.iure ſacerdotis intercedit, & latroni confitenti paradiſum pandit,nec fruſtra orat,ſed pro eis,q poſt paſſionem eius crediderunt impetrat. Non pro eis orat,q ꝑ inuidiam & ſuperbiam filium Dei intellexerūt,negāt,& crucifigunt,ſed ꝓ eis,q Zelū Dei habentes,ſed nō ſecundum ſcientiam neſcierūt,qd fecerunt.

f *Diuidentes*

f *Diuidentes.* De his Ioānes latius. Quadripertita veſtis ſignificat eccleſiam toto orbe q̄ quatuor partib.conſtat.diffuſā, omnib. partibus æqualiter,id eſt,concorditer diſtributam. Tunica ſortita,omnium partium ſignificat vnitatem,quæ charitatis vinculo continetur. D Io.19.

g *Sortes.* In ſorte dei gratia commendata eſt. Sic qppe in vno ad oēs peruenit, cum ſors omnib.placuit,qa & Dei gratia in vnitate ad oēs peruenit, & cum ſors mittitur,non pſonæ cuiuſquam vel meritis, ſed occulto Dei iudicio creditur.

h *Alios ſal.fe.* Sua ſe ſnīa damnant,q etiā nolentes ꝙ alios ſaluos fecerit, confitentur. Poterat qdem ſe ſaluare,ſed quia ipſe Chriſtus Dei electus de cruce deſcendere noluit. Nam q ideo venit,vt ꝓ nobis crucifigeret, ideo ſe de cruce ſaluare neglexit, quia cum cęteris peccatorib. etiam crucifixores moriendo curauit ſaluare. E

i *Illudebant autem ei & milites accedentes.* Nota ꝙ Iudæi vocabulum Chriſti,& filij Dei autoritate ſcripturæ ſibi traditum irridēt. Milites vero.ſcripturarum inſcij, non Chriſto Dei electo,ſed regi Iudæorum inſultant.

k *Et ace.off.* Acetum erant Iudæi,a vino Patriarcharū degenerantes. Hoc aceto milites potant Dominum,quæ illorum ſuggeſtione morti tradunt.

l *Erat aūt.&c.* Hæ tres linguæ præ cæteris eminebant. Hebræa,ꝓp Iudæos in lege gloriantes. Græca,propter Gentilium ſapiētiam. Latina,propter Romanos imperantes. Ergo velint nolint Iudæi,oē regnum mundi,omnis mundana ſapientia,omnia diuina legis ſacramenta teſtantur,ꝙ Ieſus eſt imperator credentium & confitentium.

m *Hic eſt rex Iudæorum.* Titulus q Chriſtum regem teſtat non infra,ſed ſupra crucem ponitur,quia licet in cruce hominis,infirmitate dolebat,ſuper crucem tamen regia maieſtate fulgebat,& ideo immolato titulus eſt ſuprapoſitus,vt cunctis legere,id eſt,credere volentibus pateat,quia per crucem non perdidit,ſed corroborauit imperium.

n *Vnus aūt de his qui.* ✱ THEOPHYLACTVS. Qūo igit alij duo Euangeliſtæ duos latrones dicunt conuicia in eum ieciſſe? Veriſimile aūt eſt,quod primum qdem duo eum conuiciati ſint,deinde vnus eorum audacior,agnoſcens bonitatem Ieſu,ex voce quam fecit pro crucifigētib.quæ vox non ſolum omni miſericordia plena eſt,ſed & magnam autoritatem præ ſe fert, ex hac igitur voce vt agnouit prior blaſphemus Ieſum verum regem,confutat, & alterum latronem,& ad Ieſum dicit. *Memento mei,&c.* F

Increpa-

NICOLAVS DE LYRA.

✱ Quia ſi in viri.lig.hæc fa. *Chriſtus hic dicitur lignum viride faciens fructus,& per conſequens indignum abſciſione per mortē,populus autem Iudaicus hic dicitur lignum aridum infructiferum, & per conſequens dignum abſciſione per mortem & combuſtionem gehennæ,quæ eſt pœna extrema,& maxima.*

Pater,dimitte illis,non.n.ſc.quid fa. *Erant enim ibi aliqui ſimplices,& illiterati a ſacerdotib.Iudæorum decepti, qui perſequebantur Chriſtum zelo legis,& pro iſtis orauit Chriſtus. Alij autem erant literati,qui ipſum eſſe Chriſtū probabiliter nouerant,ſeu agnoſcere debuerant;ſed ex odio,& inuidia fuerūt excęcati,& ipſum ꝑſecuti ſunt vſque ad mortem,& pro illis non orauit.*

3 Erat aūt & ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum literis, &c. *Quia iſtæ erant tres linguæ principales,vt omnes poſſent legere.*

✱ Neque

MORALITER.

Ducebantur aūt & alij duo,&c. Hoc ad literam ꝓcuratum fuit ꝑ Principes Iudęorum,vt a vulgarib. Chriſtus participaſſe videretur in criminib.eorum,& ſic ipſi viderentur iuſte mortem eius procuraſſe. Et ſic frequenter faciunt mali qui quærentes operire ſuam malitiam per infamiam iuſti.

Et poſtquam venerunt in locum qui vocatur Cal.&c. Exponatur ſicut Matth.27.& Mar.15.

Ieſus aūt dicebat; Pater,dimittte illis. BEDA. Neq; putandum eſt eum hoc fruſtra oraſſe,ſed in eis,q poſt eius paſſionem crediderunt,ꝙ orabat impetraſſe. Notandum ſane,ꝙ non pro eis orat qui quem filium Dei intellexerunt, crucifigere quàm confiteri maluerunt,ſed pro eis q neſcierūt quod fecerunt zelum Dei habentes,ſed non ſecundū ſcientiam,vnde ſubdit.

† *Non enim ſciunt quid faciunt.* Cætera exponantur ſicut Mat. 16.& Mar.15.vſque ibi:

Vnus autem de his qui pendebant latronib. &c. Per iſtos duos ſignificantur illi q ꝓ peccatis ſuis expiādis cū Chriſto crucifiguntur,per ꝓfeſſionem in religione factam. Sed aliqui reuertuntur actu etſi non habitu,ad vitam ſecularē,de qb dr ad Ro.2.d. *Nomen Dei per vos blaſphematur inter gentes,quia ſcandalizant ſeculares.* Et iſti ſignificātur per latronē blaſphemantem,alii vero ꝓfeſſi,crucem pœnitētiæ per patientiam

† deuote

A a *Increpabat eũ.* Ipsa increpatio futurum crucis scãdalum õt circa credẽtes reuelat,quorũ alii a dextris, alij a sinistris.
Ro. 10.b b *Dñe memento mei.* Magna gratia in hoc latrone eminet, Nullum membrum a supplicio liberum hẽt,pręter cor & linguam,totum,quod liberum hẽt offert. *Corde credit,ore cõfitetur.* Fidem habuit q regnaturum credidit quem secum morientem vidit. Spem habuit,q aditum postulauit. Charitatem firmiter tenuit, qui latronem, & de sua iniquitate arguit, & vitam quam cognouerat ei prædicauit.
26.q.6. c. si presbyter. De cõse. d.4.c.baptismi. i prin. Magna virtus, confitetur quem videt humana infirmitate morientem,quem negabãt Apostoli, quẽ viderãt miracula diuina virtute facientẽ.
†) Matt. 27.f. Ma.15.c c *Amẽ dico tibi.* Pulcherrimum affectãdæ conuersionis exẽ
B plum,quod tam cito latroni venia relaxatur,& vberior gratia quam pcatio. Semper enim Dominus plus tribuit quã rogatur; Ille rogabat: *Memento mei, &c.* Dominus ait: *Hodie mecum, &c.* Cito ignoscit Dominus,quia iste cito conuertitur.

os Christus, saluum fac teipsum,& nos. Respondens autem
a Forte & ille conuiciatus prius est,sed repente conuersus. Nec mirum si conuerso cito ignoscit, qui etiam insultantibus veniam dabat.
a altẽr, increpabat eum, dicens: † Neque tu times Deum, qui 1
a Saltem hic deberes quærere liberationem. 2
in eãdem damnatione es: Et nos quidem iuste, nam digna
factis recipimus,hic vero nihil † mali gessit. Et dicebat ad Ie-
b sum:Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum. 3
a Vita est esse cum Christo,quia vbi Christus, ibi regnum. 4
c Et dixit illi Iesus: † Amen dico tibi: hodie mecum eris in pa- 5
a Quando crucifixus est. b Tenebræ esse lux sunt oculis perfidorum, vt fidei lumen resurgat.
d radiso.† Erãt autem fere hora sexta,& tenebræ factæ sunt † in †
vniuersam terram vsque in horam nonam. † Et obscuratus
e est sol,& velum templi scissum est medium. Et clamans voce
f magna Iesus, ait: Pater,in manus tuas commendo spiritum 6
meum.Et hęc dicens expirauit. Videns autem Cẽturio quod 7
g factum fuerat. glorificauit Deum dicens: † Vere hic homo 8
iustus erat.Et omnis turba eorum qui simul † aderant ad spe- 9
h ctaculum illud,& videbant quæ fiebant,percutientes pecto- 10
ra sua reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius a 11
Elongasti a me amicum,& proxi.& n.m.a.mi. 12
longe, & mulieres quæ sequutæ erant eum a Galilæa hæc vi-

d *Et tenebræ factæ.* Sol retraxit radios ne aut pẽdẽtem videret Dñm,aut ne impij blasphemantes sua luce fruerentur, Et nota,q sexta hora,id est, sole recessuro a centro mundi crucifigitur, diluculo,id est, Oriente sole resurgit,qa mor-
Ro. 4.d. tuus est pp peccata nostra,& resur.prop.iu.n. Adam peccan
C te post meridiem,id est,inclinata luce fidei vox Dñi audit, eodem igitur tpis articulo,quo tunc peccandi Adæ obcluserat,nunc latroni pœnitenti Dominus paradisum reserat.
e *Velũ templi scissum est medium. Et clamans voce magna Iesus, ait:* Hoc expirante Dño gestum est,sed Lucas pοccupat,volens miraculum solis cõiungere miraculo veli. Scindi aũt velum,vt arca testamenti, & oĩa sacramenta legis gebant appareant,& ad gentes transeant. Iosephus ait: tutes angelicas præsides quondam templi tunc pariter clamasse: *Fugiamus ab his sedibus.*

f *Pater in man.* Patrem inuocan filium Dei decl Spiritum comm dans,non defect virtutis,sed conf tiam eiusdem c patre potestatis i nuat. A maternit re gloriam patr quo nos inform vt gloriam de creatori. Comm dat autem, iuxt alibi legit: Lætat est cor meũ,& e tauit lingua mea super & ca. m. re spe.Quoniam n relinques anim meã in inferno, dabis sanctum t dere corruption
g *Videns autem* Videns, quod it ret potestatem tẽdi spiritum, q non habet nisi c ditor animarũ,ip crucifixerat in passionis scandalo,confitetur Dei filium,quem Iudæi tost miracula credere renuerunt. Vnde per Centurio fides ecclesiæ designatur,quę velo mysteriorum cęlest per mortem Domini reserato,mox iustum, & Dei fil tacente synagoga confirmat.
h *Percutientes pectora.* Quod percutiũt pectora in sign pœnitentiæ,& luctus dupliciter põt intelligi. Siue.n.c vitam dilexerant,iniuste occisu m dolebãt. Siue cuius tem se impetrasse meminerant,hũc in morte amplius rificatum tremebãt. Sed quæcunq; cã pectus tũdere c rit,videamus distantiam gẽtis,& gẽtis. Gentiles,mor Dño Deum timentes,apertę confessionis voce glori Iudæ

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Neq; tu times Deum q in eadem damna.es. *Q.d.licet homines non timueris,tamen deberes Deum timere, maxime in articulo mortis,in quo tu es, ideo subditur.*

2 Qui in ea. damna.es. *Scilicet mortis.*

3 Dñe,memento mei. *Magna fides huius latronis,qui in propter acerbitatem pęnæ quam sustinebat,nec propter infirmitatẽ carnis quam in Christo videbat,confessionem vere fidei omisit.*

4 Cum veneris in regnum tuum. *Manifeste patet,quod nõ loquebatur de regno temporali,sed æterno,ideo subditur.*

5 Hodie mecũ eris in paradiso. *Non accipitur hic paradisus pro horto voluptatis,nec pro cælo empyreo, sed pro fruitione beata quam habuerunt sancti patres in morte Christi,qui erãt in limbo detenti statim cum eius anima descendit ad eos, & eadem die illuc descendit anima illius latronis,facta particeps beatæ fruitionis.*

6 In manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc di. expi. *Ostendens quod in articulo mortis maxime debemus recurrere ad Deum.*

7 Videmus aũt Centurio. *Qui erat constitutus ad custodiẽdũ Christum in cruce quousque expirasset.*

8 Quod factum fuerat. *Scilicet miracula in Christi passione facta,vt pote terræmotus,petrarum scissio,obscuritas solis supernaturalis. Et clamore magno expirasset; quod non poterat fieri vi naturę.*

9 Glorificauit Deum dicens. *Fidei confessione,dicens.*

10 Vere hic homo iustus erat. Et oĩs turba eorum q. *Mat.27.f.dicitur.* Vere filius Dei erat iste. *Dicendũ quod vtrũque dixit Centurio,sed Matthæus expressit vnum,Lucas aliud,de altero tacendo.*

11 Percutientes pectora sua reuer.&c. *Pænitentes & dolentes de Christi persecutione,& isti fuerũt qui a peritis decepti fuerant, vt prædictum est.*

12 Stabant autẽ omnes noti eius a lõge & mulieres sequutæ erant cũ a Galilæa hæc videntes. *Contrariũ videtur Io.19.e.vbi dicitur.* Stabant iuxta crucẽ Iesu mater eius & soror matris eius,&c. *Respondet Aug. q non erant immediate iuxta illum,propter turbam comprimentem, nec ita longe quin possent videre,ideo possunt fuisse dici longe & prope diuersis respectibus.*

✱ Et

MORALITER.

† deuote sustinent,& isti significantur per latronem Christũ confitentem,& eius gratiam postulantem,ppter quod sibi dicitur.

5 *Hodie mecum eris in paradisum.* Quia tales iam cum Christo sunt per gratiam,& erunt per gloriam in futuro.

† *Erat autẽ ferre hora sexta,& tenebræ factæ sunt in vniuersam terram,&c.* Exponatur sicut Mat.27.& Marci 15.

6 *Pater in manus tuas commendo spiritum meũ. Et hæc dicẽs expirauit.* In hoc docuit nos semper Deo cõmendare spiritus nostros, quorum corpora quotidie tendunt ad mortem & horam penitus ignoramus.

7 *Videns autem Centurio quod factũ fuerat.&c.* Pro hoc a iste Gentilis confessus fuit Christum tam clare,signif fuit gloriosa confessio Gentilium in eorum cõuersio duritia Iudæorum in infidelitate. Ambros. O duriora pectora Iudęorum,iudex arguit,credit minister,pditc lus suum morte pdẽnat,elementa fugiunt, terra conc monumenta reserantur: Iudæorum tamen auaritia im bilis atque duritia manent orbe concusso.

†

Iudi percutientes solum pectora, silentes domū redeunt.
a *Nomine Ioseph.* Ioseph per nobilitatē potentiæ secularis corpus accipere per iustitiā meritorū dignus est sepelire.
THEOPH. Ioseph tametsi primo latuerit, rem tamen laude dignam nunc facit, quamuis consiliarius esset ac ditatus ... audet petere corpus hominis cruci fixi, quasi perduelis seditiosi, nullū periculum suspicatur, licet periculum esset diuitiarū, ... t petit, ut honorifice sepelit, ut in monumento exciso, ubi nullus alius ... erat, ut ne dicāt sycophātę quod alius corpus surrexerit, mulieres autem ... em habebāt erga ... non tamē quem oportebat, ... infirmam ac par ... habebāt enim ... puro homine, ... vt ordinata & ... vnguenta portabāt veterem Iudæorum consuetudinem semper obseruantes de mortuis vngendis, vt sabbato quidē quieuerant iuxta mandatum legis.

b *Accessit, &c.* Non Apostoli, sed Ioseph iustus & consiliarius, & Nicodemus, in quo non erat dolus, sepeliuit. Talis est etiam sepultura Christi, quæ fraudem iniquitatemque non habet. In quo obstruitur tergiuersatio Iudæorū. Nam si Apostoli sepelissent, dicerent non sepultum quē ... dicunt raptum.

c *Syndone.* Ex simplici sepultura Domini ambitio diuitū condemnatur, qui nec mortui carere possunt diuitiis.
MYSTICE. In syndone munda Iesum inuoluit, qui pura mente eum suscipit. Hinc etiam mos ecclesiæ habet, vt sacrificium altaris non serico, non panno tincto, sed puro lino celebretur.

d *Posuit eum.* Bene ergo Christus in monumēto iusti cōditur, vt hēat filius hoīs vbi reclinet caput, & iustitiæ habitatione quiescat. Bene nouo, vt nouitate vitę qui Christū suscipit ambulet, nō sepelit Chrm, nisi q credit in Chrm.

e *Monumen. exci.* Solus Dominus tumulo includit, vt sepultura illius & resurrectio a nostrę fragilitate naturæ dissimilis monstretur. Sepultus est, sed quādiu voluit, resurrexit, sed quando voluit.

f *In quo nundum.* Si in monumento vbi alius positus fuisset, poneretur, alius resurrexisse fingeretur. In petra exciso, ne si ex multis lapidib. ædificatum esset, fossis tumuli fundamētis, furto ablatus diceretur.

g *Et dies erat parasceues, & sabbatum, illuc. &c.* Sexta die factus homo, sabbato quieuit Deus. Sexta ergo crucifixus præparationis impletur canum. Sabbato sepulchro quiescens, resurrectionis expectat euentū. Sic nos in sexta mundi etate debemus pati pro Dño. In septima, i. quando morimur, corpus in tumulo, anima cum Domino post opera manet in quiete, donec in octaua resurgant corpora.

h *Mulieres.* Aliis notis Iesu post depositū corpus recedentibus, solę mulieres q̄ arctius amabāt, officiū funeris inspiciebant, vt congruo tēpore munus deuotionis suę offerrent, expectantes quod Iesus promiserat, & ideo primę viderūt.

i *Et reuertentes.* Inspecta Domini sepultura reuertentes parāt aromata & vn. qui lecta, audita, recordata, passione Domini, ad opera virtutum quibus Christus delectetur se cōuertunt, & sabbato silent. Post sabbatum cum muneribus venturi ad dominum, cum finita præsentis vitæ parasceue in beata quiete gaudentes expectant tempus resurrectionis, quo Christo occurrunt cum redolentibus actionum aromatibus.

K *Et sabbatho, &c.* Mandatum erat, vt sabbathi silentium à vespera vsque ad vesperā seruaretur. Ideo mulieres sepulto Domino, quamdiu licebat operari, in vnguentis præparandis occupantur, parasceue vsq; ad solis occasum, & transacto sabbato occidente sole, vt mane venientes vngerent eum, quia vespere sabbathi præoccupante iam noctis articulo, monumentum adire non poterant.

CAP.

(Main text, with interlinear glosses)

Decurio est qui de ordine curiæ est, & officium curiæ administrat.
dentes: † Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat † decurio, & vir
Quia & ipse discipulus Iesu, sed occultus, vitans prius inimicitias Iudæorum, sed in hoc extremo officio minus curat de illis.
a bonus & iustus (hic non consenserat consilio & actibus eo-
Ipsa est Ramatha Helcanæ, & Samuelis ciuitas in regione Thamitica iuxta Decapolim.
rum) ab Arimathia ciuitate Iudeæ, qui expectabat & ipse re-
Si ignotus esset, ad principem non accederet, nec corpus impetraret.
gnum Dei. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu, &
b c depositum inuoluit syndone, & posuit eum in monumento
d exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat: Et dies erat
Parasceue est sexta feria, qua præparabantur necessaria sabbato.
e f parasceues, & sabbatum illucescebat. Subsecutæ autem mulie
g h res, quæ cum ipso venerant de Galilæa, viderunt monumen-
tum, et quemadmodum positum erat corpus eius. Et † reuer
i k tentes parauerunt aromata et vnguenta. Et sabbato quidem
† siluerunt secundum mandatum.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

† Cōsul.
Ge. 1. d. & 2. a.
† Reuersæ.

D
E
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ecce vir. *Hic describitur deuota Christi tumulatio, quæ fuit solemnis & preciosa, licet mors fuerit ignominiosa, prout de utroque fuerat prophetizatum per Isa. sicut plenius fuit declaratum. Matth. 27.*
2 Decurio, & vir bonus & iustus. *Id est, existens de curia, scilicet præsidis, vel imperatoris.*
3 Hic non consenserat consilio & acti. eorum. *Scilicet, aliorum Iudæorum Christum persequentium.*
4 Ab Arimathia ciuitate Iudeæ. *Ista est ciuitas quæ vocata est Ramatha, de qua fuit Helchana pater Samuelis, vt habetur primo Regum, primo a.*
5 Qui expectabat & ipse regnum Dei. *Non temporale et terrenum, sed cæleste & æternum.*
6 Hic accessit ad Pilatum. *Erat enim de curia, & propter hoc habebat maiorem accessum.*
7 Et depositum inuol. syn. *Id est, panno lineo. Et ex hoc ordinatum est, quod corpus Christi non consecratur nisi super pannum linenm.*
8 Et posuit eum in monumento exciso. *Id est, in vno lapide cauato secundum quantitatē hominis, ne si ex pluribus lapidib. esset factum, posset dici à Iudæis quod suffossum fuisset sepulchrum, & corpus inde sublatum.*
9 In quo nondum quisquam positus fuerat. *Ne posset dici quod ille qui prius ibi fuisset sepultus, resurrexißet, & nō Christus.*
10 Et dies erat parasceue. *Id est, feria sexta, quæ dicitur parasceues id est, præparatio, quia tunc præparabantur & coquebantur illa quæ debebant comedi in sabbatho, secundum quod præcipitur Exo. 16. e.*
11 Et sabbathum illucescebat. *Quia solemnitas sabbathi incœpit à vespere præcedentis diei.*
12 Subsecutæ autem mulieres, quæ cum ipso venerant de Galilęa, viderunt monumētum, & quemadmodū posi. &c. *Quæ erant Christo deuotæ: vt viderēt monumentum, & qualiter redire possent ad vngendum corpus Christi ibi positum.*
13 Et reuertentes. *Scilicet, à monumento.*
14 Parauerunt aromata & vnguenta. *Hoc fecerunt feria sexta antequam intraret solemnitas sabbathi, quamdiu erat eis licitum aliquid emere & parare.*
15 Et sabbatho quidem siluerunt. *Id est ab operibus quieuerunt.*
16 Secundum mandatū. *Scilicet legis, quod habetur. Exo. 20. b.*

✻ NI-

MORALITER.

† 1 *Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat.* Exponatur vt sup. Matt. 27. & Marc. 15.
10 *Et dies erat parasceues.* BED. Quod autem Dominus sexta die crufixus, septima in sepulchro quiescit, significat, quod in sexta mundi ætate nos pro Domino pati, i. velut mundo crucifigi necesse est, in septimo vero, i. post mortem corpora quidem in tumulis, animæ vero cum Domino requiescunt. Vsque nunc etiam mulieres sanctæ, i. animæ humiles dilectione feruentes, passioni Christi diligenter obsequuntur.

† MO-

CAP. XXIIII.

A a VNna autem sab.&c. Vna sabbati idem est, quod prima sabbati, i. vna dies à die sabbati vel sabbatorum, quæ nunc dominica dicitur. Quod valde mane mulieres ad monumentum venerunt, magnus feruor charitatis quærendi & inueniendi dominum ostenditur.

†Sabbatorũ pro fundo il luc.

MYSTICE. Exemplum datur, vt illuminata fide, decussisque vitiorum tenebris, ad sacrũ corpus domini accedamus. Nam sepulchrum figura est altaris, in quo celebratur mysterium corporis & sanguinis domini. Aromata quæ deferunt odorem virtutũ, & suauitatem orationũ, cum quibus altari propinquare debemus, significat.

†Fulgu-ranti.

B

b *Lapidem reuolutum.* Reuolutio lapidis significat reserationem sacrorum Christi, quæ velo literæ tegebãtur. Lex in lapide scripta est cuius ablato tegmine dñi corpus mortuũ nõ inuenit, sed viuum euangelizatur, quia etsi cognouimus Christum sc̃dm carnem, sed iam nõ nouimus. Potuit autem clauso exire sepulchro, qui clauso exiuit vtero.

Ex. 31.d

2.Co.5.

c *Mente consternatæ.* Mente consternant, qa & lapidem immensę magnitudinis reuolutũ stupebant, & corpus tã venerabile non inuentum dolebant. Sicut tentato in solitudine domino, expleta victoria angeli ministrabãt ei, itamodo post deuictam mortem venerunt angeli, qui non solũ verbo, sed ẽt fulgenti habitu gloriam annunciant triumphantis

Ma.4.b.

CAPVT XXIIII.

a Id est, prima.

a VNa autem † sabbathi valde diluculo venerunt ad monumentum portantes, quæ parauerant aromata, † & inuenerunt lapidem re-
b uolutum a monumento, & ingressæ non in-
c uenerunt corpus domini Iesu. Et factum est dum † mente consternatæ essent die isto, ecce duo viri steterunt secus illas
d in veste † fulgenti. Cum † timerent autem & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas. Quid quæritis viuentem
e cum mortuis? Non est hic, sed resurrexit. Recordamini, qualiter loquutus est vobis, cũ adhuc in Galilæa esset dicens. Quia oportet filiũ hominis tradi in manus hominũ peccatorum, &
f crucifigi, & die tertia resurgere. † Et recordatæ sunt verborũ

a Iam resuscitatum a mortuis. a Id est, in monumento qui locus est proprie mortuorum. Præsentia corporis.

phantis. Et sicut corpori in sepulchro astiterunt, sic corpori consecrato in altari quotidie assistunt.

d *Declinarent vultum.* Nota q̃ nec sanctę mulieres in terram cecidisse, nec aliquis sanctorum in resurrectione dñi prostratus in terram adorare legitur, vnde mos cępit in ecclesia paschali tempore non flecti genua in oratione, sed erectu in terram inclinato orare.
1 Exemplo nobis
2 rum, cũ appr
3 quamus my
4 celestibus, cu
5 dia supernor
6 uium conte
7 mur, ad cons
8 angelorum
9 mus vultum i
10 ram humilit
clinare, nos t
& puluerem c
colentes.

e *Recorda.* Die sicut ex hoc habemus, in scipulos ẽt fęr quæ eum seq tur, dñs resur rum se prædixit. Parasceue hora nona expirauit, maxima sabbati resurrexit. Merito aũt vna die & duab. n in sepulchro iacuit, quia lucẽ suæ simplæ mortis (q in carne erat) tenebris duplæ nostræ mortis quæ in re erat, & in anima, apposuit, & vtramq; nostram cu Si.n.vtramque suscepisset, nos a neutra liberasset.

f *Et recordatæ sunt verborum eius.* Sicut mulieres in m mento domini stantes, recordantur uerborũ quæ dispensatione præfatus erat, sic nos inter dominicæ nis mysteria celebranda, non solum passionis, sed & rectionis debemus recordari.

Nun

C

NICOLAVS DE LYRA:

CAP. XXIIII.

* VNa autem sabbathi. *Postquam Euangelista descripsit ingressum Christi in mundum per suam incarnationem, & eius progressum per suam prædicationem, & egressum de mundo per suam passionem, hic vltimo describit eius regressum ad patrem per suam resurrectionem & ascensionem. Et primo describitur eius resurrectio, secundo eius ascensio, ibi.* Vos aũt sedete in ciuitate. *Circa Christi resurrectionem primo describitur Christi resuscitati apparitio, secundo, resurrectionis probatio, ibi:* Conturbati vero. *Prima in tres: quia primo describitur Christi apparitio facta mulieribus, secundo discipulis itinerantibus tertio omnibus simul existentibus pter Thomam, secunda, ibi:* Et ecce duo. *Tertia, ibi:* Dum autem hæc loquerentur. *Circa primum notatur tempus apparitionis cum dicitur.*

Diuisio.

1 Vna autem sabbati. *Id est, prima die post sabbatum. Eo modo loquendi quo dicitur Gene.1.a. Factũ est vespere & mane dies vnus id est, primus, vnde ibi consequenter subditur, dies secundus & tertius & sic de alijs.*

2 Valde diluculo. *Contrarium videtur Marc.16.a. vbi dicitur.* Orto iam sole. *Dicẽdum quod duplex est ortus solis, vnus quãdo apparet primo lux eius scilicet aurora, alius quando apparet sol sup terram*

Ortus solis dupl.

terram Marcus autem loquitur de primo ortu, non de secundo. Vel potest dici, quod quando mulieres recesserunt de domo, erat diluculo, vt dicit hic Lucas, sed quando venerant ad sepulchrum incipiebat apparere sol super terrã, sicut dicit Marcus, quia sepulchri erat extra ciuitatem Ierusalem, vt habetur Ioan.19.

3 Et inuenerunt lapidem reuolutum. *Quia angelus reuerat lapidem de ostio monumenti vt habetur Mat.28.*

4 Et ingressæ. *Scilicet locum monumenti, quia custodes iacent timore angeli apparentis, vel iacebant sicut mortui.*

5 Et factum est dum mente consternatæ essent de... *Eo quod non inueniβent corpus domini in sepulchro.*

6 Ecce duo viri. *Id est, duo angeli apparentes in specie virorum.*

7 Steterunt secus illas in veste fulgenti. *Io.20.c. dicitur quod erant sedẽtes, vnus ad caput, alius ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu. Dicendum quod quando Maria vidit sola, erant sedentes vt ibi dicitur, sed quando apparuerunt istis mulieribus plures simul stabant, vt hic dicitur. Facile enim est angelis sic apparentibus mutari de sessione in stationem, & è conuerso.*

8 Cum timerent autem. *Ex visione insolita.*

9 Et declina.&c. *Ex verecundia.*

10 dixerunt ad illas. *Consolando eas & instruendo de Christi resurrectione, secundum quod Christus eis præsentibus prædicerat ideo subditur.* Et recordatæ sunt verborum eius,

* Nu-

MORALITER.

† 1 *Vna autem sabbati.&c.* BED. Iuxta intellectũ vero mysticũ per hoc qđ mulieres valde diluculo veniunt ad monumentum, dat nobis exemplũ, discussis vitiorum tenebris ad dñi corpus accedere, nã & sepulchrũ illud figurã dñici habebat altaris, in quo corporis mysteria non in serico, nõ in panno tincto, sed instar synodis, qua eum Ioseph inuoluit, in linteo puro debent consecrari, vt sicut ipse verã terrenæ naturæ substantiã morti pro nobis obtulit, ita & nos in commemoratione ipsius purũ de terrę germine candidũq;, & multi modo quasi mortificationis genere castigatum linũ opponamus. Aromata aũt quę mulieres deferũt significant odorem virtutum, & orationum suauitatẽ quibus altari appropinquare debemus. Reuolutio aũt lapidis insinuat reseratione sacrorum, quæ tegebatur velamine literę legis, quæ in lapide scripta fuit, cuius ablato tegmine corpus dñi mortuum non inuenitur, sed viuum Euangelizatur, quia etsi cognouimus sc̃dm carnem Christum, sed iam nunc non nouimus. Quo aut posito in sepulchro corpore dñi angeli astitisse leguntur, ita & tpe consecrationis mysterii corporis Christi assistere sunt credendi. Ergo exemplo deuotarũ mulierum quoties mysteriis celestib. appropinquamus, pp Euangelicam pñtiam & reuerentiam sacræ oblationis cũ omni humilitate vultum declinemus in terram, nos esse terrã & cinerẽ recolentes.
6 *Ec.&c.* Per quos signatur bonus actiuus & cõtẽplatiuus.

†

A a unciauerunt. Sicut in principio mulier autor culpæ viroiit, vir executor fuit erroris, ita nunc qui mortem prior guſtauerat, reſurrectionem vidit, & ne perpetui reatu opprobrium apud viros ſuſtineret, quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiã. Et qa conſtantiam prædicandi non habet infoor ſexus, ad exequdum infirmior, mndatur viro offiin Euangeliandi.

b Et non crediderunt. Qod diſcipuli tardicredunt, non tam illrum infirmitas qm noſtra futura fiitas fuit, nam illidubitantibus reſurectio multis argnentis monſtraquæ dum legenagnoſcimus, qd al dq̃ de eorum dubitioneſolidamur?

c Petrus autem ſurg. Ionnes commemoro, quod & ipſe & Prus ſimul cucurrint, & quod Peintus introeunte monumẽtum, & vente linteamina ſudarium, ipſe Ioanes inclinans ſe it linteamina, introiuit. Sed intligendum eſt Petrm primo procũbentem vidiſſe, quod Lucas cõmemo, Io. tacet. Poſt vero ingreſſum, vt diligẽtius interiora diſceret, ingreſſum tamen, antequam Ioannes intraret.

C d Stadio. ſexagin. Stadiũ eſt octaua pars miliarij, & ideo ſexaginta ſtadiis 7. milia paſſuum & quadringentos ſignificat. Quod ſpaciũ eis cõgruit q de morte & ſepultura Dñi certi adiebantur, de reſurrectione dubij. Nam reſurrectionẽ q̃ poſt ſeptimã ſabbathi facta eſt, octauo numero ɔtineri nullus ambigit. Diſcipuli ergo qui de Deo loquẽtes incedũt, D ſextum milliariũ cũ itineris cõpleuerunt, quia illũ ſine querela viuentẽ, quẽ ad mortẽ, quã ſexta ſabbathi ſubiit, perueniſſe dolebant. Compleuerãt & ſeptimã, qa hunc in ſepulchro quieuiſſe nõ dubitabant. Sed de octauo dimidiũ tantum peregerunt, quia gloriam iã celebratæ reſurrectionis perfecte non credebant.

a eius. Et regreſsę à monumento nunciauerunt hæc omnia il- 1

a Ipſa eſt ſoror Lazari, quæ vnxit Dominum unguento.

lis vndecim, & cæteris omnibus. † Erat autem Mãria Ma-

a Vxor Chuſæ procuratoris Herodis. a Mater Iacobi minoris & Ioſeph, ſoror matris Domini unde Iacobus frater Domini dicitur.

gdalenæ, & Iohãnna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum eis

erant quæ dicebant ad Apoſtolos hæc. Et viſa ſunt ante illos 2

b ſicut delyramentum verba † iſta, & non crediderunt illis.

c Petrus autem ſurgens, cucurrit ad monumentum, & † pro- 3

cumbens vidit lintheamina ſola † poſita, & abiit ſecum mi- 4

rans, quod factum fuerat. Et ecce duo ex illis ibant ipſa die 5 6

d in caſtellum quod erat in ſpacio ſtadiorum ſexaginta ab Ie- 7

ruſalem, nomine Emaus. Et ipſi loquebantur adinuicem de 8

e his omnibus quæ acciderant. † Et factum eſt dum fabularen- †

f tur, & † ſecum quærerent, & ipſe Ieſus appropinquans ibat 9

g cum illis. Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoſce- †

rent. Et ait ad illos; Qui ſunt hi ſermones, quos confertis ad 10

inuicem ambulantes, & eſtis † triſtes? Et reſpondens vnus 11

h cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu ſolus † peregrinus es in Ie- 12

ruſalem, & non cognouiſti quæ facta ſunt in illa his diebus? 13

Quibus ipſe dixit; Quæ? Et dixerunt; De Ieſu Nazareno qui 14

e Nomine Emaus. Emaus ipſa eſt metropolis ciuitas inſignis Paleſtinę, q̃ poſt expugnationem Iudææ ſub Marco Aurelio Antonio principe reſtaurata, cum ſtatu mutauit & nomen.

f Dum fabularentur & ſecum quærerent, & ipſe Ieſus. Loquẽtes de ſe Dominus appropinquans comitatur vt & fidem reſurrectionis eorum mentibus incendat, & q̃ ſe promiſerat facturum, impleat. Vbi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.

E g Approoinquans ibat cum illis. Oculi, & cæt. Apparuit quidem in ſpecie propria, ſed ſpeciem quam recognoſcerent, non oſtendit. Sicut & ipſi & intus amabãt, & tamen dubitabant, ſic ipſe foris & præſens adeſt, & quis ſit, non oſtendit. De ſe ergo loquentibus præſentiam exhibet, ſed de ſe dubitantibus ſpeciem cognitionis aufert.

h Peregrinus es in Ieruſ. & nõ cognouiſti, quæ facta ſunt in illa his dieb.? Quib. &c. Peregrinum putant, quẽ non agnoſcũt. Et vere peregrinus erat eis, a quorũ fragilitate per gloriam reſurrectio-

† up. 8. a

† Demiſſo capite proſpiciens.

† iacẽtia

Matth. 18. c.

2 Aduena.

NICOLAVS DE LYRA.

Nunciauerunt, hęc omnia illis vn. *Quia duodecim. ſ. Iudas ſuſpenderat, ſed adhuc videtur, quod nõ eſſent vndecim Apoſto ſed tantum decẽ, quia Thomas erat abſens, vt videtur* Io. 20. *Dicendum, q̃ erat cum alijs. quando iſtæ mulieres nunciauerũt, ut hic dicitur, & ſimiliter quando duo diſcipuli regreſſi de Emaus, narrabant quæ viderant, vt habetur infra, eod. cap. ſed tamẽ Thomas diſcredens diſceſſit ab alijs per aliquod ſpacium, & tunc venit Ieſus & ſtetit in medio diſcipulorum dicens. Pax vobis, abſente Thoma, vt dicitur Ioan. 20.*

2 Et viſa, &c. *Id eſt, phantaſtica & non vera.*

3 Petrus autem ſurgens. *Et Ioannes cucurrit cum eo, vt habetur Ioan. 20. vbi iſte curſus plenius deſcribitur.*

4 Et procum. *Ioannis 20. dicitur quod ipſe intrauit monumentum, & vidit lintheamina & c. Dicendum, quod veniens ad oſtium monumenti primo inclinauit ſe ad videndum, ut hic dicitur, poſtea intrauit ad certius cognoſcendum veritatem.*

5 Et abiit ſe. mi. *Id eſt, cogitans de Chriſti reſurrectione,*

6 Et ecce duo, &c. *Hic conſequẽter deſcribitur apparitio facta duobus diſcipulis itinerantib. Et primo deſcribitur iſta apparitio, ſecũdo apparẽtis cognitio ibi. Et factũ eſt. tertio cognitionis relatio, ibi; Et reſurgentes: Circa primum dicitur.* Et ecce duo. *Scilicet ex 70. diſcip. quorũ vnus vocabat Cleophas, vt infra habet, alius dicitur fuiſſe Lucas Euangeliſta, propter q̃ & nomẽ ſuum tacuit,*

7 Ibant ipſa die. *Scilicet die reſurrectionis.*

8 In caſtellum, quod erat, &c. 16. *ſtadia faciunt vnam leucã, ex quo patet, quod non diſtabat à Ieruſalem per quatuor leucas integre. ſed deficiunt quatuor ſtadia.*

F 9 Et factũ eſt dum fabularentur & ſecum, quæ. &c. *Non dicitur hic fabulari à fabula: ſed à for faris, quia non loquebantur de vanis, ſed de operibus Ieſu & morte eius.*

10 Oculi autem illorum tenebantur, &c. *Quia incredulitas eorum et dubietas demerebatur, quod Chriſtus cognitionem ſui corporis ab eis retardaret.*

11 Qui ſunt hi ſermones. *Non quærit ex ignorantia, ſed vt ex eorum reſponſione incredulitas eorum conuenientius arguatur.*

12 Tu ſolus peregrinus es in Ieruſalem, &c. *Ly ſolus, non facit excluſionem aliorum peregrinorum, cum multi valde peregrini, & de diuerſis partibus veniſſent in Ieruſalem ad diem feſtum paſchæ, vt habetur Ioannis 12. b. ſed notat excluſionem cognitionis ab iſto ſic apparente, ſcilicet notitia mortis Ieſu, vt ſit ſenſus: Cum multi peregrini his diebus venerint in Ieruſalem, mirum eſt quod tu ſolus inter alios peregrinos ignores ea quæ ſunt nota aliis omnibus.*

13 Quibus ipſe dixit: Quę? *Non quærit ex ignorantia, ſicut prius dictum.*

14 De Ieſu Nazareno, qui fuit vir Propheta potens in opere. *Scilicet miraculorum,*

MORALITER.

Ibant ipſa die. Nam ipſa die reſurrectionis aperta fuit via beatitudinis, quæ per Emaus ſignificatur, eo quod mater dulcedinis interpretatur, & ex tunc Chriſti diſcipuli per viam conſequendæ beatitudinis gradiuntur.

Et ipſi loquebantur adinuicem de his omnib. quæ acciderant, &c. Scilicet Ieſu conuerſatione & eius morte, prout patet ex litera ſequenti.

Et ipſe Ieſus appropinquans ibat cum illis, &c. Nam ipſe dixit Matth. 18. c. Vbi duo vel tres ſunt congregati in nomine meo, in medio eorum ſum, propter quod iſtorũ exemplo cum per viam incedimus combinati de ſalutiferis loqui debemus, vt Chriſtum nobiſcum pergentem habeamus, & non ſolum pergentem, ſed etiam nos docentem, ſicut iſtis duobus diſcipulis cum quib. ibat, ſcripturas prophetarum aperiebat. Sed quoniam auditores legis non iuſtificantur, ſed factores, ideo eorum oculi nõ fuerunt aperti audiendo ſcripturas, ſed opera pietatis faciendo ipſum in ſpecie peregrini trahendo ad hoſpitium, & apponendo cibum, ideo ſequitur,

lus · ſurrectio- · 7 Ibant · ✲ Et · † Et

ſurrectionis iam longe [illegible] uorum fide reſurrecti[illegible]onis neſcia extraneus manebat.

A a *Vir propheta, potens in opere & ſermone co[illegible] [illegible]ni populo. Et quomodo trad. &c.* Prophetam & mag[illegible] Dei [illegible] [illegible]ur, filiū Dei tacent, vel quia nondū perfecte credunt, [illegible] credunt timent tradi in manus Iudæorum, neſcientes cum quo loquuntur.

D ſitas incumbit, qui nec in ſcripturis q̃tum oportet edocti, nec ad implenda q̃ nouimus q̃tum decet, ſumus inſtructi. [illegible] ſi Moyſes & prophetæ de Chriſto locuti ſunt, & eum p[er] paſſionē & gloriā intraturum prædixerant, quō gloriat[ur] ſe eſſe Chriſtianum, qui neq; in ſcripturis qualiter ad Chriſtum pertinent [in]ueſtigat, neq; ad gloriam quā cum Chriſto habere cupit, [per] paſſiones attingere deſiderat.

a fuit vir propheta, potens in opere & ſermone coram Deo
& omni populo: Et quomodo tradiderunt eum ſummi ſa-
cerdotes, & principes noſtri in damnationem mortis, & cru
b cifixerunt eum: Nos autem ſperabamus, quia ipſe eſſet † re-
Promiſſam reſurrectionem tacent, timentes eum cui loquebantur.
dempturus Iſrael. † Et nunc ſuper hæc omnia tertia dies* eſt
hodie, quod hæc facta ſunt. Sed & mulieres quædam ex †
c noſtris terruerunt nos, quæ † ante lucem fuerunt ad monu-
mentum, & non inuento corpore eius, venerunt dicentes
ſe etiam viſionem angelorum vidiſſe, qui dicunt eum viue-
d re. Et abierunt quidam ex † noſtris ad monumentum, & ita
† inuenerunt ſicut mulieres dixerunt, ipſum vero non † in-
e uenerunt. Et ipſe dixit ad eos: O † ſtulti & tardi corde ad cre-
dendum in omnibus, quæ loquuti ſunt prophetæ. Nonne
hęc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam?
& incipiens a Moyſe & omnibus prophetis, interpretatur
illis in omnibus ſcripturis, quę de ipſo erant; Et appropin-
f quauerunt caſtello, quo ibant, & ipſe ſe finxit longius ire. Et
coegerunt illum dicentes[1]. Mane nobiſcum Domine, quo-
niam aduesperaſcit, & inclinata eſt iam dies. Et intrauit cum
illis. Et factum eſt, dum recumberet cum eis, accepit panem
g & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti ſunt oculi
h eorum, & cognouerunt eum, & ipſe † euanuit ex oculis

† Arqui. † Diluculo peruenerūt † iis qui erāt nobiſcum.

b *Nos autem ſperabamus quia ipſe eſſet redempturus, &c.* Quo dāmodo redarguūt ſeipſos, quod in illū redemptionem ſperauerint, quem mortuum viderant, nec reſurrecturum credebant, & maxime dolent eum ſine culpa occiſum, quē innocentem nouerāt, & ex hoc triſtes incedebant.

B c *Terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuen. &c.* Merito dicuntur terruiſſe eos quib. de non inuento corpore plus mœſtitiam addiderunt, quam de nunciata reſurrectione gaudium quo recreātur afferunt.

d *Abierunt quidā ex noſtris ad monumentū, & ita inue. &c.* Cum ſupra dixerit Petrū

C cucurriſſe ad monumētum, & modo dicat Cleophas. *Quidam ex noſtris abierunt ad mo. &c.* Intelligēdum eſt, quod duo ſimul ierunt. Sed Petrum ſolum primo commemorauit, quia primitus illi nunciauit Maria.

e *O ſtulti & tardi corde ad cred.* Hic gemina humiliandi neceſſitas

1 riam quā cum Chri-
2 ſto habere cupit, [per]
paſſiones attinge[re]
deſiderat.
3 f *Et ipſe ſe finxit lon-*
gius ire. Et coegerū[t il-]
4 *lum dicentes: Mane*
nob. &c. Talem ſe [ex-]
5 hibuit in corpo[re,]
qualis apud illo[s e-]
6 rat in mente. Pro[cul]
di erant, ſi hunc c[er-]
nondum vt Deu[m]
7 diligebant, ſalt[em]
vt peregrinum c[o-]
gerent. Sed quia [ex-]
8 tranei a charitate [e]ſ-
9 ſe non poſſunt, c[um]
10 quibus veritas [gra-]
11 diebatur, ad ho[ſpi-]
12 tium uocant, [im]
13 cogunt. Quo ex[em-]
plo colligitur, c[quia]
14 peregrini nō ſol[um]
15 ad hoſpitium [in-]
vocandi, ſed eti[am]
16 trahendi.
g *Fregit, & porri-*
17 *bat illis.* Quem in [ex-]
18 poſitione ſcriptu[ræ]
19 non cognouer[ūt,]
20 in fractione pa[nis]
nouerunt, quia [n]

[non] auditores legis, ſed factores iuſtificabuntur, & veritas [me]lius operando quam audiendo intelligitur.

h *Aperti ſunt oculi eorum, & cognouerūt eum, &c.* Subtrahi[tur] carnalibus oculis ſpecie infirmitatis, vt mentibus incip[iat] apparere gloria reſurrectionis, vnde ſubditur.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſermone coram Deo & omni populo. *Prædicationis, & doctrinæ.*

2 Et quomodo tradiderunt eum, &c. *Quia pcurauerunt eius captionem, & perſuaſerunt populis ut coram Pilato peterent eius crucifixionem & Barrabæ dimiſſionem, vt habetur Matth. 27. c.*

3 Nos autem ſperabamus, quia ipſe, &c. *Quaſi dicat, iam eua neſcit ſpes noſtra. Cuius ſubditur cauſa.*

4 Et nunc ſuper hęc omnia tertia dies eſt hodie. *Quia prædixit ſe reſurgere, & tamen adhuc non apparuit diſcipulis, licet, tertia dies ſit prope finem, ſicut dicitur infra:* Adueſperaſcit & incli. eſt iam dies.

5 Sed & mulie. quædam ex noſtris terrue. nos. *Non reſurrectione Chriſti, quam nunciabant, ſed de ablatione corporis eius quā diſcipuli timebant.*

6 Dicentes ſe etiam viſionem Angelorum vidiſſe, qui di. e. vi. *Sed diſcipuli non credebant plene, timentes ne tanquam mulieres de facili fuiſſent deluſæ.*

7 Et abierunt quidam ex no. &c. *Scilicet Petrus & Ioannes, vt ſupra dictum eſt, & ita inuenerunt ſicut mulieres dixerunt, non quantum ad uiſionem Angelorum ſeu auditionem uerborum ab ipſis. Sed quia inuenerunt ſepulchrum uacuū corpore, et ſola linthea mina remanſiſſe: ideo ſubditur.* Ipſum vero non inuenerunt.

8 Et ipſe dixit ad eos. *Ex reſponſione eorum arguens eos.*

9 O ſtulti. *Propter cæcitatem intellectus.*

10 Et tardi corde. *Propter tarditatem affectus.*

11 Ad credendum in omnibus quæ loquuti ſunt Prophetæ. *De Chriſti morte & reſurrectione, quas ſcripturas debebant intelligere, maximè quia fuerant cum Chriſto; qui diſcipulis de talib. loquebatur.*

12 Non-

12 Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in [gloriam]. *Tum propter patris præordinationē. Tum etiā propter Chriſti [exal]tationem. Tum propter humanam redemptionem. Tum propter ſ[cri]pturarum impletionem, ideo ſubditur.*

13 Et incipiens a Moyſe & omni. prophe. &c. *Non [quod] om[nes] ſcripturas quæ de Chriſto ſunt, explicaret. quia in tam breui te[mpo]re non fieret, ſed explicauit tantum quantum ſufficiebat ad prop[oſi]tum oſtendendum. Et ideo ly omnibus non facit diſtributionem [pro] ſingulis generum, ſed pro generib. ſingulorum, ſicut dicitur: Omn[e ani]mal fuit in arca. Noe, quia de qualibet ſpecie animalium fuerun[t] aliqua indiuidua. Et ſic Chriſtus in propoſito de lege & prophe[tis] & agiographis induxit aliqua teſtimonia.*

14 Et ipſe finxit ſe longius ire. *Non fuit ibi aliqua falſitas, [ſed] fuit talis fictio ad deſignandum ueritatem, ſcilicet diſtantiam ei[us a] cordibus eorum ꝓpter fidei defectū. Tales enim apparitiones [co]muniter fiunt ſecundū diſpoſitionē interiorem illorum quibus fi[unt].*

15 Et coegerunt illum. *Id eſt, obnixè rogauerunt deſiderantes adhuc audire illum.*

16 Et intrauit cum illis. *Quia per dictum deſiderium diſpon[eban]tur ad fidei complementum.*

17 Et factum eſt. *Hic conſequenter deſcribitur Chriſti appa[ren]tis cognitio, cum dicitur,*

18 Accepit panem & be. ac fregit & por. il. *Sicut conſue[ue]rat facere ante paſſionem. Sic enim frangebat panem ac ſi ſcin[dere]tur cum cultello.*

19 Et aperti ſunt oculi eorum. *Quia uoluntarie ſe eis oſt[endit] in effigie qua erat cognoſcibilis ab eis, & cum hoc cognouerunt [eum] per modum fractionis panis.*

20 Et ipſe eua. ex ocu. eo. *Oſtendens diſcipulis quod habebat [cor]pus glorioſum, quod ſubito poteſt diſparere per dotem agilitat[is].*

✻ 1

MORALITER.

† 19 *Et aperti ſunt oc. eorum.* Scilicet cordis & corporis ad cognoſcendum ipſum. †

a *dixerunt ad inuicem. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis.* &c.

MYSTICE. Ideo in Christo illis ostensa est alia effigies, ne eum nisi in fractione panis cognoscerent, vt oẽs intelligant Christũ nõ agnoscere, nisi fiant participes corporis eius, id est, ecclesiæ, cuius vnitatem cõmẽdat apostolus in sacramento panis, dicens: *Vnus panis & vnum corpus multi sumus.* Cum ergo panẽ benedictum porrigit, aperiuntur oculi vt eum cognoscant & remouetur impedimentum quod a sathana in oculis erat, ne agnosceretur Iesus. Et hoc impedimentum permittit esse dominus, donec ad sacramentum panis veniatur. Sed anticipata vnitate corporis aufertur impedimentum hinc, vt possit Christus agnosci.

b *ardens erat in no.* GREGOR. Exaudito sermone corpris torpore incredulitatis & timoris frigidum igne sancti spiritus accẽsum, vt iam superno desiderio ardeat, & ad credendum veritatem se extendat. Quot præceptis instruitur homo, quasi tot facibus inflammatur.

THEOPHYLACTVS. Edebat cor eorũ vel igne verborum domini, quib. intendebant tantum veris. Vel quia conferente scripturas percellebatur intrinsecus cor eorũ, quia ille qui disserebat, Dominus erat.

c *surrexit domi. ve.* Iam fama erat q̃d resurrexerat Iesus ab illis mulierib. facta, & a Simone Petro cui apparuerat, & hæc docẽtes inuenerant isti duo, sed & ipsi prius audierant q̃ resurrexerat, sed timuerunt dicere in via, q̃n tantummodo angelos dixerunt visos mulierib. Ignorãtes.n. eum cũ quo loquebantur, poterant timere ne inciderent in manus Iudæorum, si quid passim dicerent de Christi resurrectione.

d *stetit Iesus in me.* Hæc ostensio est illa, de qua Ioãnes ait: *Cum sero esset die illa vna sab. & c. venit Iesus & stetit in medio eorum & dixit eis. Pax vobis.* Quod vero dicit Ioannes Thomam non fuisse cum illis: cum Lucas dicat istos duos inuenisse vndecim congregatos, & eos qui cum eis erant, intelligendum est quod Thomas inde exisset antequam dominus eis hoc loquentibus appareret.

e *Spiritum videre. Et dixit eis.* Nouerãt discipuli fuisse verũ hominẽ, sed postquã mortuus est, non credunt tertio die potuisse veram carnem de sepulchro resurgere. Putant ergo se videre spiritum quem emisit ĩ passione, sed hunc errorem aufert dominus.

Iam certi de resurrectione.

a eorum. Et dixerunt ad inuicem. Nonne cor nostrum ardens
b erat in nobis, dum loqueretur* in via, & aperiret nobis scri-
pturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Ierusalem. 1
Et inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum ipsis 2

Primo omnium virorum apparuit Petro quod etsi non dicit euangelista, quando vel vbi factum sit nisi quod factum est, non tacet.

c erant, dicentes, quòd surrexit dominus verè, & apparuit 3
Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, & quo- 4 5
modo † cognouerunt eum in fractione panis. Dum autem 6
d hæc loquuntur, stetit* Iesus in medio eorum, & dixit eis. Pax †
vobis. Ego sum, nolite timere.† Conturbati vero & conter- 7 8

Non verum

e riti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis. Quid turba- 9 †
f ti estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte 10
g manus meas & pedes* quia ego ipse sum. Palpate & videte, 11
h quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habe
re. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc au
i tem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio, dixit:

*nobis

† Stupefacta.

f *Quid turbati estis.* AMBROSIVS. Credebant apostoli, sed tamen turbãtur. Primo quia paucorum opinionem sentẽtia maioris partis excludit. Deniq; quia Petrus etsi crederet resuscitatum, turbari potuit quod clausis ianuis dominus cũ corpore suo se improuisus infuderit.

E

g *Cogitationes ascendunt in corda.* Falsæ non desuper descendẽtes, sed sicut mala herba in corde ascendentes, fidem quam in vobis plantaui exigo, quod ex vobis ortum est condemno, si non est veritas resurrectionis, est fructus passionis.

F

✠ TITVS BOSTRORVM EPISCOPVS. Ostẽdit se tãquam verum Deum, huic.n. soli occulta cordium sensa patent.

h *Palpate & videte.* Multis documẽtis psuadet resurrectionem pbendo se, & oculis videndũ, & manib. contrectadũ, qui dum palpando ossa carnemq; mõstrat, statum suæ vel nostræ resurrectionis signat in qua corpus nostrũ, & subtile erit per effectum spiritualis potentiæ, & palpabile per veritatem naturæ. Post resurrectionem dñs in corpore suo duo contraria ostendit, & palpabile eiusdem naturæ, vt informet ad fidem, & incorruptibile alterius gloriæ, vt inuitet ad premium.

i *Ostendit eis manus. &c.* Vt ostẽsa vulnerũ cicatrice infidelitatis vulnus sanaret, quas cicatrices & tũc seruauit, & in iudicio seruaturus est. Primo ad fidẽ resurrectionis mirruedã. Deinde vt patri p nobis supplicans, quale genus mortis p hominẽ ptulerit semper ostendat. Tertio, vt sua morte redemptis quã misericorditer sint adiuti, propositis eiusdem ☞ mortis

Christus cicatrices seruauit propter quatuor.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et surgẽtes eadẽ hora regressi. *Quamuis enim iam esset tarde vt patet ex prædictis, tamen ex fidei feruore, & remoto Iudæorũ timore statim regressi sunt in Ierusalem ad illos discipulos qui erãt inclusi propter metum Iudæorum, vt habetur Ioan. 20. e. ad nunciãdum eis Christi resurrectionem. Ideo subditur.*

2 Et inuenerunt cõgregatos vndecim. *Quia adhuc Thomas erat cum aliis.*

3 Dicentes q̃ surrexit dominus vere & apparuit Simoni. *Quando autem ista apparitio fuerit non legitur expressa, sed tunc creditur fuisse facta quando Petrus cucurrerat ad monumentum & viderat linteamina posita, abiit mirans secũ quod factum fuerat, vt dictum est, supra.*

4 Et ipsi nar. *Apparitionem eis factam prout descripta est per ... tamen nec istis nec aliis Thomas credidit, sed per aliquod spatium ab aliis discessit, & tunc ipso absente facta est ista apparitio quæ sequitur.*

5 Dum autem hæc loquuntur. *Hic describitur tertia apparitio facta omnibus præter Thomam, cum dicitur.*

6 Stetit Iesus in medio eorum. *Subito enim inter discipulos apparuit, quia ad eos ianuis clausis intrauit, vt habetur Io. 20. f.*

7 Ego sum nolite timere. *Non res phantastica seu illusio diabolica.*

8 Conturbati vero. *Hic consequenter describitur resurrectionis probatio per hoc quod ostendit se verum hominem & verum Deum, & secundum humanitatem vere suscitatum, vt patebit prosequendo.*

9 Existimabant se spiritum videre. *Diuina enim prouidẽtia permissi sunt dubitare, ad maiorem certificationem fidei de dominica resurrectione.*

10 Videte manus meas & pedes. *Per cicatrices clauorum ibi manentes ostendit quod erat idem corpus numero.*

11 Palpate & videte. *Per hoc enim ostendebatur habere corpus verum & non phantasticum.*

✠ Habetis

MORALITER.

† 1 *Et surgentes eadem hora regressi.* Nam ea quæ sunt ad communem salutem, nõ sunt tacenda sed reuelanda. Tob. 12. b. Opera autem Dei reuelare & confiteri honorificum est. Ideo subditur

4 *Et ipsi nar.* Dũ hæc loquerẽtur, Iesus stetit in medio eorum, quia pgregati erant in eius nomine, vñ præmittit, inuenerunt congregatos vndecim.

† *Et dixit eis. Pax vobis.* Ex quo patet quod illi sunt pacifici qui vere sunt discipuli Christi.

† *Et dixit eis Quid tur.* Secundum sensum literalem certificauit eos de sua resurrectione per tria, s. per visum, dicens.

10 *Videte manus me. & pe.* Et per tactum dicens.

11 *Palpate & vi. quia sp. car. & os.* Et p gustum ibi cũ dixit.

mortis insinuent indiciis. Sed postremo, vt in iudicio quā
A i ste dānēt impij denunciet, ostēnia q̃ ab illis accepit cicatrice. Non ergo ex impotentia curandi cicatrices seruauit, sed vt perpetuum victoriæ suæ circunferat triumphum.

a *Habetis hic aliquid*. Ad insinuādam veritatē resurrectionis, non solum tāgi, sed conuesci voluit, non quod vel ipse vel nos post resurrectionem cibo debeamus indigere, sed vt corpus, non spiritum esse manifestaret, manducauit potestate, non necessitate. Aliter absorbet aquam terra sitiens, aliter solis radius calens: Illa indigentia iste potentia

e *Oportebat Christum pati, &c. incipientibus ab Ierosolyma*, Oportebat vt ministri qui pœnitentia & remissionē ... prædicaturi in omnes gentes, inciperent ab Ierosolymis. ... solum quia illis credita sunt eloquia Dei, & quia eorum est adoptio filiorum, & gloria, testamenta, & legislatio ... ideo etiam vt ... tes varijs error... & facinoribus i... citæ, hoc max... indicio diuinę p... tis ad spem v... prouocentur, q... eis qui filium ... crucifixerunt, v... relaxat.

f *Prædicari in nomine eius*. ✻ THEOPH. Hæc cum dixit, ... primi memini ... quo per deposi... nem priorum ... rum subsequit... nia peccatorum ... quo pacto in ... Christi nomin... ptisma fieri, cui ... bi mandet hoc ... ī noīe patris, & ... mo q̄dem dici ... quod non inte...

a Habetis hic aliquid quod manducetur. At illi obtulerunt 1
b ei partem piscis assi & † fauum mellis. Et cum † mandu-
c casset coram eis, † sumens reliquias dedit eis. Et dixit ad
eos: Hæc sunt verba quæ loquutus sum ad vos, cum ad- 2
(In qua iam mortali carne. / Scilicet hic vbi)
huc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia
quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & Psalmis de
me. Tunc aperuit † illis sensum, vt intelligerent scriptu-
d ras. Et dixit eis: † Quoniam sic scriptum est, & sic opor- 3
e tebat Christum pati, & resurgere a mortuis die tertia, & 4
f prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem 5
(a Non in vna tantum gente Iudæorum, vel in aliqua parte terrarum.)
peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Ieroso-
(a Qui vidistis & audistis. b Quæ prædicanda sunt. c Vt sufficiatis ad testandum. d Vobis. e Auxilium. Spiritussancti gratiam.)
g lyma. Vos autem estis testes horum. † Et ego mittam pro- 6
h missum patris mei in vos: Vos autem sedete in ciuitate 7
8
9

B b *Piscis assi*. Piscis assus, ipse mediator passus, in aquis humani generis capius laqueo mortis, assatus tempore passionis. Ipse & fauus mellis nobis est in resurrectione. Fauus mellis in cera, i. diuinitas in humanitate. In huius mellis comestione signatur,
C quia illos in corpore suo ad æternam quietem suscipit, qui cum tribulationes pro Deo sentiunt, ab amore internæ dulcedinis non recedunt. Qui hic assantur, illic vera dulcedine satiabuntur.

c *Et cum manducasset*. Omnes ambages aufert: Visus est, tactus est, manducauit, & ne in aliquo sensus humanos ludificasse videretur, mittit manus ad scripturas, vt etsi magicis artibus videatur potuisse quod voluit, sicut dicunt pagani, saltem videāt prophetare non potuisse antequam natus fuit.

d *Tunc aperuit*. Post visum, post contactum, post commemoratam legem aperuit sensum, vt quod vident & legunt, intelligant, deinde post sui corporis commendatam veritatem commendat ecclesiæ vnitatem. *Et prædicari in nomine eius.*

e *Oportebat*

tur quod in solo Christi nomine fiat baptisma, sed c... Christi baptismate aliquis baptizetur, id est, spiritu... non Iudaico, nec tali quali Ioannes baptizabat ad ... pœnitentiam, sed ad spiritus almi participationem ... ro baptisma in Christi nomine, idest, morte Christi ... gas. Sicut enim ipse post mortem triduo resurrexit, ... nos ter in aquam mergimur, & conuenienter emergi... incorruptibilitatis spiritus arram recipientes.

g *Et ego mittam*. & I D E M. Ne turbati cogitarent, quo... do nos homines idiotæ testimoniū perhibebimus gē... & Iudæis qui te occiderunt, subiungit. *Et ego mittam, &c.*

h *Vos autem sedete*. Post quam discipulos de virtute ... tionis perfecte instruxit, cū repente si vellet posset eos ... rare, distulit, dicēs: *Vos autem sedete*. Vt exēplum sequē... daret, ne imperfecti prædicare ante tempus p̄sumant. ... uitate sedet, qui intra mentis claustra se constringit, ne ... quen...

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Habetis hic aliquid quod manducetur. At illi obtulerunt ei, &c. *Per comestionem enim ostendit se habere corpus viuū anima vegetatiua animatum.*

2 Hec sunt verba, quę loquutus sum ad vos, cū adhuc, &c. *Per hoc quod loquebatur sensibiliter & etiam rationabiliter, reducens ad memoriam quæ eis dixerat ante mortem suam ostendit se habere corpus animatum anima sensitiua & intellectiua, & eadem qua prius.*

3 Tunc aperuit illis sensum. *Sicut per præcedentia probauit veritatem suæ resurrectionis quantum ad humanitatem sic per hoc illam probauit quantum ad deitatem, quia illuminare mentes ignorantem intellectum sacræ scripturæ & subito, est ipsius deitatis proprium, & ideo subditur.*

4 Et sic oportebat Christū pati, & resurgere a mortuis die, &c. *Quia sicut ante passionem declarauit se esse verum Deum & hominem, ita etiam post resurrectionem suam. Resurrectio enim vera est eiusdem in numero iterata resurrectio.*

5 Et prædicari in nomine eius, &c. incipientibus ab ... *Ierosolyma enim est in medio terræ habitabilis, quia est in ... climate & ideo ab illo loco conuenienter incepit prædicatio e...gelij, vt per apostolos Christi aliosque discipulos circunquaque ... orbem dispersos in omnem terram exiret sonus prædicationis ..., secundum quod fuerat prædictum Psal. 18.a.*

6 Vos autem testes estis horum. *Scilicet, superius descr... rum, quantum ad Christi incarnationem, prædicationem, passi... & resurrectionem.*

7 Et ego mittam. *Id est, mittam de propinquo.*

8 Promissum patris mei in vos. *Scilicet, spiritumsanctum in signo visibili ad prædicandum constanter vbique veritatem euangelij.*

9 Vos autem sedete in ciuitate. *Postquam euāgelista descripsit Christi resurrectionem, hic vltimo describit eius ascensionem. Circa quod sciendum, quod in die ascensionis, Christus bis apparuit discipulis suis. Primo, in ciuitate Ierusalem discipulis ... ✻ de...*

MORALITER.

† 1 *Habetis hic aliquid q̃ man. &c.* M I S T I C E. vere Christum resurrexisse vident qui resurrectionis eius gloriam meditātur, ipsum vero tangunt & palpant qui sibi charitate copulātur 1. Io. 4 c. *Qui manet in charitate ī Deo manet & Deus in eo.* Piscem assum offerenti ei qui patientiā igne tribulationis decoctā habēt pro nomine Christi. Sed illi offerūt fauum mellis qui membris eius exhibent opera pietatis, de q̄bus dicit Matthæi 25. c. *Esuriui & dedistis mihi manducare.*

3 *Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scri.* Ex quo patet quod sacræ scripturæ non possunt sufficienter intelligi nisi ille aperiat qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit.

9 *Vos autem sedete in ci. &c.* Licet enim dedisset eis sc... rarum intelligentiam, & commisisset prædicationis ... cium, tamen distulit executionem prædicandi vsque ... cti spiritus receptionem in signo visibili. Per hoc insi... quod prędicans actu debet prius habere sufficientem ... scripturæ noticiam, & gratiam spiritussancti per con... ram, scilicet, quod non sit conscius sibi de peccato ... tali.

† Exit

que do exterius euagetur, vt cũ diuina virtute perfecte fue rit idurus, tunc quaſi a ſeipſo foras exeat, alios inſtruendo.

a *duxit autem eos.* Prætermiſſis oĩb. quę per quadraginta die; eſt i ſunt, primo reſurrectionis diei tacitè ꝯiungit no uiſſnu n quo aſcendit in cęlum. Et pulchre benedicturus diſc pulos, educit in Bet aniam, quę do mu obedientiæ di citu, quia qui pro pte inobedientiam per erſorum deſcen dit, p obedientiam cor erſorum aſcen dit, t qa eadem vil la i latere montis Oli eti eſt poſita, qu obedientis ec cle e domus, apo ſto :o digna hoſpitio, non alibi quam in latere ſummi mo tis, id eſt, Chriſti fundamenta fidei, ſpei, & charitatis loc uit: de quo latere ſacramentum ſanguinis & aqua qui bu naſcatur & nutriatur, gaudet emanaſſe. De cuius ver ce, id eſt, deitate, ſpiritualis vnctionis munera deſide rat ıcis & pacis promiſſa expectat. Deinde, quia Betha nia uxta Ieruſalem quaſi ſtadijs quindecim erat, iſte nu m us propter ſeptem & octo (quibus conſtat) ſcriptu ra m myſterijs accommodus. Vel vitam, quæ nunc eſt & turam, vel vetus & nouum teſtamentum, vel, ſab ba m animarum in futuro, & carnis reſurrectionem co inet. Et ideo quibus vtriuſque teſtamenti ſcientiam ap uit, quos omnem viuendi & ſperandi regulam edo cu, eos quindecim ſtadiis in locum quo eis benediceret, & præcepta docendi traderet eduxit. Recte quindecim ſtadijs locum aſcenſionis a loco paſſionis ſecreuit, vt omnes pro ſe vel mori, vel viuere cupientes, & primum quieſcendi poſt mortem, & in fine a mortuis reſuſcitandi deſiderio pariter & amore firmaret.

*quoaduſque induamini virtute ex alto. Eduxit autem eos a foras * in Bethaniam, & eleuatis manibus ſuis, benedixit eis. † Et factum eſt, dum benediceret illis, receſſit ab eis & ferebatur in cœlum. Et ipſi adorantes, regreſſi ſunt in Ieruſalem cum [b] gaudio magno, & erant ſemper in templo lau- b dantes & benedicentes Deum.

a Vbi promiſſionem patris iuſſi ſunt expectare,

b Quia dominum poſt triumphum reſurrectionis etiam cęlos penetrare vident.

b *In templo laudantes & benedicentes.* Vt in loco orationis inter laudẽ & deuotiones promiſſum ſancti ſpiritus aduentum, paratis per omnia cordibus expectent. Sic nos poſt celebrata in Ieroſolymis, i. viſione pacis paſſionis & reſurrectionis ſolemnia domino duce petamus Bethaniam, vt mente quieta corporis & ſanguinis eius ſacramentis imbuamur, & domus obediẽtiæ eſſe curemus, qa ſic quotidiana eius benedictione ſublimamur, quotidie triumphalis aſcenſionis memores, laudãtes & benedicentes Deum in Ieruſalem, id eſt, ſperata pacis viſione quieſcimus, ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum, quando reuertatur a nuptiis.

Laudantes & benedicentes. Lucas qui ſacerdotium Chriſti cæteris amplius exponendum ſuſcepit, & ideo euangelium ſuum a miniſterio templi per ſacerdotium Zacharię cœpit, pulchre hoc in templi deuotione compleuit, cum apoſtolos ibi minſtros, ſcilicet, noui ſacerdotij futuros, nõ in victimarum ſanguine, ſed in laude Dei & benedictione concludit. Luc.1.c

☞ *Incipit*

NICOLAVS DE LYRA.

de ibus, *quam deſcribit Lucas plenius Act.1.a.* Et tunc dixit eis. *Q d non diſcederent ab Ieroſolymis, ſed expectarent promiſſum p is, & hoc repetitur breuiter, cum dicitur.* Vos autem ſedete i ıuitate, &c. quo. in ex. al. *Quaſi dicat non eſtis ſufficientes ad p licandum conſtanter veritatem euangelii, donec confirmati fueri ti er donum ſpirituſſancti, & tunc præcepit diſcipulis ſuis vt exi r de ciuitate in montem Olineti, vt inde viderent eum aſcenden ti in cœlum, & hoc eſt quod dicitur.*

1 Eduxit autem eos foras in Bethaniam. *Id eſt, verſus Be t niam, quia mons Olineti ad quem exierunt eſt extra Ieruſalem i ia eundi verſus Bethaniam, & Bethania eſt prope montem Oliue t ta, & ibi ſecundo apparuit diſcipulis in die aſcenſionis, quia poſt m apparuerat illis in ciuitate, & dixerat quod irent in montem ueti, diſparuit ab illis, & cum veniſſent ad montem Olineti, ite n eis apparuit. Octo enim vicibus aliis apparuerat poſt reſurre onem ſuam, vt declaratum fuit Matthæi 28.*

Et eleuatis. ma. in cœ. *Vbi volebat aſcendere.*

Bened. eis. *Id eſt, diſcipulis ſuis.*

Receſ. ab eis. *Præſentia corporali.*

Et ferebatur in cœlum. *Proprio motu per dotem agilitatis. ubes tamen & angeli apparuerunt ad eius obſequium, vt habe r Act.1.b.*

Et ipſi ado. *Chriſtum aſcendentem quamdiu potuerunt videre n.*

7 Regreſſi ſunt in Ieruſalem. *Poſtquam perdiderunt eius aſpectum.* Act.1.b.

8 Cum ga. mag. *Quia omnia myſteria erant impleta in Chriſto.*

9 Et erant ſemper in tem. lau. *Theophylus expoſitor refert hoc ad tempus quod fuit inter aſcenſionem domini & pentecoſten, dicens, quod licet apoſtoli & alij Chriſti diſcipuli ante aſcenſionem Chriſti ſtarent incluſi propter metum* Iud*æorum, ex aſcenſione tamen eius confortati exibant ad templum cauſa orationis, licet nondum accepiſſent ſpiritumſanctũ in ſigno viſibili. Alii autem expoſitores referunt hoc ad tẽpus poſt pentecoſten, in quo apoſtoli ſpirituſancto confortati abiecerunt a ſe metum Iudæorum. Dicunt enim, ꝙ apoſtoli ſtabant in Ieruſalem quaſi recluſi in oratione poſiti, quouſque reciperent gratiam ſpirituſſancti eis a Chriſto promiſſam, & hoc videtur magis concordare ei quod dicitur Act.1.b. Tunc reuerſi ſunt in Ieruſalem a monte qui vocatur Olineti, &c. & ſequitur:* Et cum introiſſent in cœnaculum, aſcendebant in ſuperiora, vbi manebant Petrus & Ioannes, &c. *Et ſubditur poſt.* Hi omnes erant perſeuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus & Maria matre Ieſu & fratribus eius. *In eodem loco receperunt ſpiritumſanctum in die pentecoſtes, vt habetur Act.2.a. & ex tunc relicto timore Iudæorum confitebantur & prædicabant publice Chriſtum, & ibant cauſa deuotionis ad templum, ſecundum quod hic dicitur:* Et erant ſemper. *Id eſt, communiter vel frequenter.*

10 In templo laudantes & benedicentes Deum. *Cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.*

✲ *Incipit*

MORALITER.

1 *Eduxit autem eos fo.* Vt viderent eum aſcendentem, per hoc ſignificatur, quod ciuitas tumultuoſa non eſt locus aptus ad diuinorum contemplationem.

2 *Et ele. manibus ſuis, &c.* Ex hoc documentum habent ſuperiores in eccleſia, vt benedictionem dent ſubditis quando recedunt ab ipſis.

9 *Et erant ſemper in templo orante.* Deuote pro recipiendo ſpirituſſancti dono, ſicut erat eis promiſſum a Chriſto, & ſic debemus orare, vt poſſimus ipſum recipere. Matt.6.b. Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filijs veſtris, quanto magis pater veſter cœleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe?

Incipit prologus venerabilis magistri Nicolai de Lyra super Ioannem.

FAcies aquilę desuper ipsorũ quatuor, Ezech. 1.c. Ezechiel propheta cui aperti sunt cœli, & vidit visiones Dei, vidit quatuor facies in vno animali, Quatuor inquit facies vni videlicet facies hominis, facies leonis facies bouis facies aquilæ. In quo designatur vna notitia de verbo incarnato quadrupliciter descripta, prout diffusius dictum est super Matth. Descriptio.n. Matthæi designatur in facie hominis, quia principaliter describit facta ipsius humanitatis. Descriptio Ioãnis designatur in facie aquilæ, quia principaliter describit in Christo excellentiã diuinæ naturæ. Descriptio aũt Marci designatur in facie leonis, quia principaliter describit ipsius Christi regnũ. Descriptio aũt Lucæ designatur in facie bouis, qui est aĩal immolaticiũ, quia principaliter describit ipsius Christi sacerdotiũ, vnde & à sacerdotio inchoat suũ euangelium, di. Fuit in dieb. Herodis regis Iudæ sacerdos qui

Luc. 1.a. dã noĩe Zacharias. Aduertendum tñ, quod licet quilibet quatuor euãgelistarum principaliter consideret vnam prædictarum quatuor conditionum. tamen alias tres non omittit, quia secundum ꝙ dicit B. Gregorius super Ezech. Quidquid in vno repereris, hoc simul in quatuor recognosces propter quod aliqui doctores visionẽ Ezechielis exponentes, dicunt quod non solum apparuit ei vnum animal habẽs quatuor facies prædictas, sed apparuerũt ei quatuor animalia in omnibus consimilia. In quo designatur vna noticia verbi incarnati a quatuor euangelistis concorditer, licet differenter descripta.

Considerandũ tñ, ꝙ Ezechiel propheta inter prædictas facies quatuor vidit faciem aquilæ desuper eminentem, in quo designatur euãgelij Ioannis respectu aliorum excellentia, secundum quod dr̃ in verbo præsumpto: Facies aquilæ desuper, &c. In quo designatur euãgelium Ioannis cæteris excellentius in tribus, quia scripsit cæteris sublimius, subtilius, & ẽt perfectius. Sublimitatẽ designat superior situs cum dicitur. Desuper. Subtilitatẽ acuties visus, cum dicitur, Aquilæ. Perfectionem seu integritatem, designat quaternarij typus cum dicitur. Ipsorum quatuor.

Contemplatioes sanctorũ & philosophorũ differũt. Ad euidentiam primi aduertẽdum, ꝙ contemplatio sanctorum & potissime euangelistarum differt a contemplatione philosophorum. Philosophi enim ex creaturis contemplati sunt ipsum Deum, similiter sancti, tamen differenti modo & quasi contrario. Contemplatio enim est actus egrediens ab ipso contemplante, & in Deum terminatur tãquam in obiectum, & ideo cõtemplationis actus est medius inter contemplantem, & rem contemplatam, & ideo potest ad vtrũque referri. Si igitur actus diuinæ contemplationis referatur ad ipsum contemplantem. sic habetur contemplatio philosophorum. Quæ

Philosophus. rebant enim philosophi Deum contemplari ex creaturis, in quantũ talis speculatio seu contemplatio est ipsius speculantis summa perfectio. Contemplationem enim primi & summi intelligibilis posuerunt felicitatem hominis, vt habetur 10. Ethicorum. Ex quo patet quod talis contemplatio erat pure speculatiua, quia quærebant talem speculationem propter seipsam. & non propter aliã perfectionem, propter quod in tali cõtemplatione plus facit subtilitas intellectus, quã feruor affectus. Si autem referatur actus contemplationis diuinæ ad ipsam rem contemplatam: Quod fit quando talis contemplatio quæritur propter amorem rei contemplatæ, vt ex tali cõtemplatione ipse contemplans inardescat in amorem diuinum, sic habetur contemplatio sanctorum & potissime euangelistarum. Ex quo patet, quod talis contẽplatio non est pure speculatiua, quia non quæritur propter ipsum speculari, sed propter amorem ipsius obiecti contemplati. Et ideo in tali contemplatione plus facit feruor affectus quam subtilitas intellectus, propter quod beatus Dionysius 7. ca. cęlestis hierar-

Dionysius. chiæ dicit quod in contemplatione diuinorum proprium est amoris calidum superferuens & acutum, quia amans non est contẽtus amati superficie, sed nititur quantũ possibile est, eius intima penetrare, propter quod dicit. Hugo commentator ibidem. Vbi scientia foris stat,

Hugo dilectio intrat. Igitur quia beatus Ioannes euãgelista cæteris euãgelistis Christum feruentius dilexit, ideo eius secreta intimius penetrauit, propter ꝙ subtilius scripsit, quod notatur in facie aquile, quæ tãtam perspicacitatem habet in visu, quod solem in rota sua oculis irreuerberatis intuetur, vt dicit Augustinus in libro de moribus ecclesiæ, Et de hoc potest exponi illud ꝙ scribitur Iob 30.d. Nũqd ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidũ suum? Hoc enim verbum dicitur de Iob negatiue, sicut patet ibidẽ. Et meritoqa ad præceptũ Dei humana aquila nostra, videlicet beatus Ioãnes euãgelista, eleuata est de terrenis ad cęlestia, quia ad verbum Christi vocantis dimisit thorum nuptialem, & eleuatus est ad continentiam virginalẽ, quę est vita cœlestis, sicut dicit beatus Hieronymus in sermone, de assumptione B. Virginis, Profecto ĩ carne præter carne, non terrena vita est, sed cęlestis, vñ in terris angelicã gloria acquirere maioris est meriti, quam habere. Esse.n. angelũ felicitatis est esse virginem virtutis, dum hoc obtinere virib. nititur cum gratia quod angelus hẽt a natura. Et talis eleuatio fuit dispõ in Ioanne ad subtilius contemplandum & describendũ diuina Contrariorum.n. contrariæ sunt causæ Lasciuia aũt carnalis inducit intellectus hebetudinẽ, vt dicit beatus Greg. 30. Moralium, ergo per oppositum continentia virginalis disponit ad eius subtilitatẽ. Sed consummatio huius subtilitatis subditur in autoritate præmissa, cũ dicit. In arduis ponet nidum suum. Nidus.n. est locus, vbi volucres se reclinant & quiescunt. Nidus igitur Ioannis fuit sinus saluatoris, qa super pectus eius familiariter recubuit, & inde fluenta euangelij cæteris vberius potauit. Et ideo sequitur: Oculi eius de longe prospiciunt, quia ipsi adhuc manenti in terra, reuelata sunt secreta cœlestia, & quia subtilius secreta cœlestia cognouit, per consequens & subtilius scripsit.

Secundo dico, quod Ioannes cęteris euãgelistis scripsit sublimius. Et differt hoc membrum a præcedenti, quia de infimis põt fieri subtilis descriptio, sed soblimitas descriptionis importat altitudinem materiæ, quod conuenit Ioanni euangelistæ, quia alijs euangelistis ad describendum Christi humanitatem intentis, beatus Ioannes ad contemplandum & describendum eius diuinitatem principaliter ascendit, propter quod alij tres euangelistæ figurati sunt per animalia terra gradientia, videlicet per hominem, vitulum, & leonem Ioannes autem figuratus est per aquilam in altum volantem, in quo designauit secundum, s. eius contemplationem & descriptionem super alios trãscendentem, ꝙ notatur in verbo præassumpto, cum dicitur. Desuper. Et ideo de hoc põt exponi illud Psal. 17.b. Ascendit super cherubim, & volauit. Cherubim dicuntur a plenitudine scientiæ, & significant euangelistas qui fuerunt repleti spiritu sapientiæ & propterea vocãtur aĩalia plena oculis in circuitu & intus: Apoc. 4.c. Super ista cherubim ascendit & volauit, quia contemplationem aliorum euangelistarum transcendit diuinitatem Christi præ cæteris speculando, & quãtum possibile est sublimius describendo, propter quod dicit Aug. qd si altius intonuisset, totus mũdus capere no potuisset.

Tertio in verbo præsumpto ostenditur contemplatio & descriptio Ioannis alijs pefectior, & hoc in duobus, in quibus suppleuit illud quod ab aliis euangelistis fuerat dimissum, secundum quod dicit Hier. li. illustrium virorum. Primum est, quia à temporibus Ioannis surrexit error Hebionitarum, qui dicebant Christum esse hominem purum, & per consequens ante Mariam non fuisse, propter quod beatus Ioannes rogatus ab Asię episcopis scripsit euãgeliũ, in cuius principio ostendit diuinam Christi naturam in qua æternaliter præcessit Mariam. Secundum est, ꝙ cum Ioannes legisset Matthæi, Marci, & Lucæ euangelia, illa probauit, & eos vera dixisse firmauit. Veruntamen tantummodo historiam Christi texuerant quantum ad vnum annum in quo passus est, videlicet post Ioãnis baptistæ incarnationem, propter quod ipse Ioannes euangelista in suo euangelio narrauit gesta superioris anni antequam Ioannes baptista in carcere clauderetur. Ex quo patet, quod perfectius alijs scripsit, quæ quidem perfectio in verbo præassumpto in numero quaternario designatur, cum dicitur. Ipsorum quatuor. Quaternarius enim numerus est primus numerus quadratus. Quod autem per quadratum perfectio designetur, patet per Philosophum 1. Ethic. Vbi comparat virtuosum corpori quadrato, quia sicut corpus quadratũ bene sedet in quolibet latere, sic virtuosus se bene habet in quacunque fortuna contingente. Quadratura prius inuenitur in numeris quam in corporibus. sic & numerus prior est ipso puncto, & ideo perfectio primo & principaliter designatur in numero quaternario, quæ quidẽ perfectio in euangelio Ioannis præ cæteris inuenitur, vt patet ex dictis. Et ideo de hoc potest exponi illud Ezech. 1. d. Cumque aspicerem animalia apparuit vna rota habens quatuor facies. Intuenti enim diligenter quatuor euangelia, apparet euangelium Ioãnis alijs perfectius, vt dictum est, & hoc designatur, cum dicitur. Apparuit vna rota, quia figura circularis est pfectissima. Sed vlterius dicitur, ꝙ hæc rota habet quatuor facies, quia euangelium Ioãnis cõtinet quatuor partes principales, quia primo describit ipsius Dei æternalem processionem, dicens. In principio erat verbũ. Secundo, per ipsam generalem reproductionẽ, dicẽs. Omnia p ipsum facta sunt. Tertio describit eius temporalem incarnationẽ, dicens. Et verbũ caro factum est. Et consequẽter describit opera quæ Christus in carne humana assumpta peregit. Quarto per ipsum filiũ Dei incarnatum ostendit finalem generis humani glorificationem, propter quod in fine sui euãgelij concludit. Hæc autem scripta sũt, vt credatis quoniam Iesus est filius Dei, & vt credentes vitam habeatis. Et patet ordo huius euãgelij ad alia, quia prius est ordine perfectionis, licet sit posterius ordine temporis. Patet etiam ordo partium huius euangelij in. Et in hoc iste prologus terminatur.

Prologus

Prologus sancti Augustini in euangelium secundum Ioannem.

Omnibus diuinæ scripturæ paginis, euãgelium excellit, quia quod lex & prophetæ futurum pdixerunt, hoc completum dicit euangelium. Inter ipsos autem euangeliorũ scriptores Ioannes eminet in diuinorũ mysteriorum profunditate, qui a tẽpore dominicæ Ascensionis per annos lxv. verbum Dei absque adminiculo scribendi vsque ad vltima Domitiani prædicauit tempora. Sed occiso Domitiano, cum permittente Nerua de exilio redisset Ephesũ, compulsus ab episcopis Asiæ de coæterna patri diuinitate Christi scripsit aduersus hæreticos, qui eo absente irrupere in eius ecclesias, qui Cristũ ante Mariam fuisse negabant. Vnde merito in figura quatuor animalium aquilæ volanti comparatur, quæ volat altius cæteris animalib, & solis radios irreuerberatis aspicit luminib. D Ceteri quippe euangelistę, qui temporalem Christi natiuitatem, & temporalia eius facta, quæ gessit in homine sufficienter exponũt, & de diuinitate pauca dixerunt, quasi animalia gressibilia cum domino ambulant in terra. Hic autem pauca de temporalibus eius gestis edisserẽs, sed diuinitatis potentiam sublimius contemplans, cum E dño ad cœlum volat. Qui enim supra pectus domini in cœna recubuit, cœlestis haustum sapiẽtiæ cæteris excellentius de ipso dominici pectoris fonte potauit. Legerat siquidem euangelia trium euangelistarum, & appro- F bauerat fidem eorum, & veritatem in quibus

Prologus sancti Hieronymi in Euangelium secundum Ioannem, Incipit.

Hic est Ioannes euangelista vnus ex discipulis 1 2
domini, qui virgo electus a Deo est, † quem 3 4 † Io.2.a.
de nuptiis volentem nubere vocauit Deus: 5
Cui virginitatis in hoc duplex testimonium 6
Ecce vnum.
in euangelio datur, quod & præ cæteris dilectus a do- 7
a Hic aliud testis.
no dicitur, & † huic matrem suam pendens in cruce
commendauit dominus, vt virginem virgo seruaret. De- 8
Scilicet Ioannes, vel Deus.
nique manifestans in euangelio, quod erat ipse incorru- 9 10
a Alias soli, cili et verbi. b Verbum caro factum.
ptibilis, verbi opus inchoans: solus verbum carnem fa- 11
ctum esse, nec lumen a tenebris comprehensum fuis- 12
se testatur. Primum signum ponens, quod in nuptiis fe-
a Deus vel Ioannes. b Scilicet inuitatu de vino nuptiarum in vinum nouum, quo inebria-tur de cali. e præl[illegible]o domino a se inuitato.
cit dominus, ostendens quod ipse erat, vt legentibus 13 14

Nicolai de Lyra expositio prologi beati Hieronymi super Ioannem.

*1 Hic est. Io. *Huic euãgelio q est cæteris perfectius, vt patet ex dictis, beatus Hier. hunc plogum pmittit. in quo pricipaliter tria facit, quia primo [illegible] scribit scriptoris huius euãgelii cõmẽdationẽ. Secũdo ipsius euãgelii ordinationẽ, ibi;* Tñ post oẽs. *Tertio [illegible] Hier. suã excusationẽ, ibi:* Quorũ tñ. *Prima diuiditur in qua[illegible] quia primo describit ipsius Ioãnis statũs. Secũdo suæ descri[illegible] nis modus, ibi:* Deniq; manifestãs. *Tertio descriptionis tps, [illegible]cus, ibi:* Hoc aũt euãgeliũ. *Quarto Ioannis obitus, ibi;* Hic e Ioãnes. *Prima in duas, quia primo ponitur ipsius Ioãnis cõmẽ[illegible]io. Secũdo cuiusdã dicti in ea probatio, ibi.* Cui virginitatis.

[C]irca primum Ioãnes a quatuor cõmẽdatur, quia primo describi[tur] eius commendatio ex proprio nomine, cum dicitur. Hic est. *Qd [in]terpretatur in quo est gratia. Sicut enim Isaac in veteri Testamẽ[to] & Ioannes Baptista in nouo sortiti sunt sua propria nomina ex [di]uina præordinatione, ad significandum ipsorum proprietatem, vt [pa]tet Gen.17. de Isaac. Et Lu.1. de Ioanne baptista. Ita credendum [es]t, quod ipse ex diuina præordinatione nominatus sit Ioannes, pro[pt]er plenitudinem gratiæ quamuis non sit scriptum, quia non oĩa sũt [scr]ipta, vt habetur in fine huius euangelij. Secundum commendatur [ex] officio, cum subditur.*

2 Euãgelista. *Quia ex diuina ordinatione habuit officium scribẽ[di] euangelium. Non.n. proprie loquendo dicitur euangelista doctor [eua]ngelij vel ipsius prædicator, sed ille qui ex officio est eius conscri[pto]r. Tertio commendatur ex conuictu cum dicitur.* 1.g.

3 Vnus. *Et inter alios fuit de primis Christi discipulis, vt inf. pa[te]t & præ cæteris Christo magis familiaris, quod est indicium [su]æ [vi]rtutis. Quarto commendatur ex virtutis actu, cum dicitur.*

4 Qui vir. *Actus.n. magnæ virtutis est continentia virginalis, p[ro]pter q de ipsa dicit Saluator. Mat.19.b. Non oẽs capiunt verbũ [ist]ud, quia pauci pñt ad hanc perfectionem attingere, propter quod [il]lem subditur. Sunt Eunuchi qui se castrauerunt propter regnum [cœl]orum, qui potest capere capiat. Tempus autem quo Ioannes vo[cat]us est ad continentiam virginalem [o]stenditur, cum dicitur.*

5 Quẽ de nup. *De quib. nuptiis dicitur inf.2.c. Sed contra hoc [vid]etur esse illud quod dicitur Mat.4. q Ioannes vocatus est cũ Ia[co]bo fratre suo de naui vbi erant cum Zebedeo patre eorũ. Dicẽdũ [q t]riplex fuit huius Ioãnis vocatio. Primo.n. fuit vocatus ad ipsius [no]titiam aliqualem. Et de ista vocatione hẽtur Io.1.e. qñ Andreę pe[ti]ti. Rabbi, vbi habitas? Rñdit Iesus: Veni & vide, quia cum ipso [An]drea erat Ioannes, vt inf. videbitur. Secundo vocatus est ad ip[siu]s Christi familiaritatem. Et de hac loquitur hic Hier. quia ista vocatio de nuptiis facta est, & extunc Ioannes fuit Christo familiaris propter mundiciam continentiæ virginalis. Tertio vocatus fuit ad apostolatum, qñ relictis retib. & patre, cum fratre suo sequutus est Iesum. Et de ista vocatione loquitur Matthæus. Ex quo patet quod verbum Matthæi non contrariatur verbo Hiero.*

6 Cui vir. *Hic consequenter probatur quoddam propositum in præcedenti commẽdatione. Commendauerat.n. Hier. Ioannẽ ex quatuor. s. ex nomine, ex officio, ex conuictu, & ex virtutis actu. Tria autem prima erant manifesta. Non sic autẽ quartum, videlicet virginalis continentia, ideo istud probat Hier. duplici testimonio. Primum est spãlis dilectio Christi ad ipsum, quæ erat suæ virginitatis signum, quia secundum quod dicitur Eccl.13.c. Omne animal diligit simile sibi: volatilia ad similia sibi cõueniunt, sic omnis caro ad sibi simile coniugetur, & omnis homo sibi simili associabitur. De Christo autem nulli est dubium quin fuerit virgo, &c. Et hoc est quod dicitur;* Cui virginitatis in hoc du. *Primum autem testimonium tangitur, cum dicitur.* Ioannes commẽdatur ex quatuor

7 Quia & præ cæte. *Sicut inf.19.s. Vidit illum discipulum quẽ diligebat Iesus, &c. Secundum aũt testimonium virginitatis Ioannis fuit commendatio matris Christi in cruce sibi facta, vt virgo virgini deseruiret, & esset adinuicem grata societas, & floridus aspectus secundum quod dicit Hier. in sermone de assumptione virginis Mariæ. Et hoc est quod dicitur.* Et huic ma.

8 Deniq; *Hic consequenter ostenditur scribendi modus quem tenuit Ioannes in scribendo istud euangelium; quia scribendo Christi naturam incipit ab emanatione incorruptibilis verbi, per hoc ostẽdit in Christo naturam diuinam, & talis modus incipiendi debebat Ioanni propter incorruptionem carnis suæ. Et hoc est quod dicitur.* Denique mani. *Incipiendo euangelium.*

9 Quia erat ipse. *Id est, incorruptionem carnis suæ.*

10 Incorruptibilis verbi, &c. *Quia ab hoc suum euangeliũ incæpit, dicens,* In principio erat verbum, &c. Io.1.a.

11 Solus verbũ carnẽ fa. *Quia alij euangelistæ non loquuntur de proprietatib. verbi sicut iste. Similiter describẽdo facta Christi humanitus gesta, incipit ab illo signo quo Christus inuitatus ad nuptias deficiente vino aquam conuertit in vinum, vt hẽtur infr.2.c. Et per hoc designatur, quod in illis qui inuitant Christũ ad nuptias spũales per aggressum continentię virginalis, dẽt deficere delectatio carnalis, quia per vinum designatur, vt aqua conuertatur nouo modo in vinum per Christum, mutando carnalem delectationem in spiritualem. Et hoc modo incipiendo descriptionem operum Christi, ostendit suam virginitatem. Et hoc est quod dicitur.*

12 Primum signum. *Mutando aquam in vinum.*

13 Ostendens quod ipse erat. *Scilicet, segregatus a delectatione carnali per continentiam virginalem.*

14 Vt legentibus. *Suum euangelium.*

in quib. deesse vidit aliqua gestarum rerum historię, & ea maxime quæ dñs gessit primo prædicationis suæ tpe. s. antequam Ioannes Bapti. clauderetur in carcere. Hęc ergo quasi dimissa ab illis, scripsit Ioannes quæ fecit Iesus ante quam Ioannes traderetur, sed maxime diuinitatem Christi, & trinitatis mysterium commendare curauit. Tres siquidem alii euangelistæ, dicta & facta domini temporalia, q̃ ad informãdos mores vitæ præsentis maxime valent, copiosius cõsequuti, circa actiuam vitã sunt versati. In qua laborat, vt cor mũdetur ad vidẽdum Deum. Ioãnes vero pauca domini facta dicit. verba vero domini quæ trinitatis vnitatem, & vitæ æternæ felicitatem insinuãt, diligẽtius conscribit, & sic in contemplatiua vita virtute commendãda, intẽtionem suã & prædicationem tenuit. In qua cõtẽplatiua vocatur, vt Deus videatur. Iste siquidem est Ioannes quẽ dñs de fluctiuaga nuptiarum tempestate vocauit, & cui matrẽ virginem virgini commendauit.

A — B — C

a demonstraret, quod vbi dominus inuitatus est, deficere nu-
Lex coniugij.
priarum vinum debeat, vt & veteribus immutatis, noua om-
Id est virginitas appareat.
nia quæ a Christo instituuntur appareant. Hoc autem euangelium scripsit in Asia: posteaquam in Pathmos insula Apocalypsim scripserat, vt cui in principio Canonis incorruptibile principium prænotatur in Genesi, & etiam incorruptibilis finis per virginem in Apocalypsi redderetur, dicente Christo. † Ego sum α & ω. b Est hic Ioannes, qui sciens superuenisse diem recessus sui, conuocatis discipulis suis in Epheso, per multa signorum experimenta promens Christum, descendens in defossum sepulturæ suæ locum, facta oratio-
Angelos.
ne positus est ad patres suos, tam extraneus a dolore mortis, quam a corruptione carnis inuenitur alienus. Tamen post omnes euangelium scripsit, & hoc virgini debebatur. Quorũ tamen vel scriptorum temporis dispositio, uel librorum ordi-
Per singula. *Alias ut nescientibus desiderium esse uideatur.*
natio ideo a nobis per singula non exponitur, vt sciendi desiderio collato, & quærentibus fructus laboris, & Deo magisterii doctrina seruetur.

† Apo. 21.c.

a *Nuptiæ.* Vinum aliud est nuptiale aliud spũale. Nuptiale vinũ ad literã possumus dicere qđ de aqua substitutu ẽ. Spũaliter p vinũ qđ defecit in nuptiis, possumus legẽ coniugij intelligere, q̃ ante aduentũ Christi fere ab oĩbus custodiebatur, stodiebatur, qa tũc dicebãt: Crescite & multiplicamini & steriles, q̃ nõ pariebãt, magno opprobrio custodiebantur. Sed veniẽte Christo iam in qbusdam cœpit vinum deficere, & aliud vinũ. s. virginitatis crescere, sicut in Maria, Ioanne, Stephano, & in plurib. alijs. Ideo dr̃ vinũ ... quæ a Christo nouo homine constituuntur.

b *Et hic est Ioannes, qui sciens superuenisse diem recessus sui, conuocatis discipulis suis, &c.* Ioannes interpretatur gratia dei, siue in quo est gratia, vel cui donatum est. Cui autẽ ... logorum donatum est ita abscondita summi boni ... ria penetrare, & sic humanis mentibus intimare?

Ca

NICOLAVS DE LYRA.

1 Demonstraret, qđ vbi, &c. *Id est, in nuptijs spiritualibus.*

* 2 Defice. nup. vi. de. *Id est, delectatio carnalis.*

3 Et veterib. immutatis. *Id est, delectatione carnali quæ corruptionem inducit, mutata in spiritualem, quæ renouat animam.*

4 Noua om. quæ a Chri. *Id est, reparantur.* appa.

5 Hoc a. *Hic consequẽter ostendit tps, & locus, in quo Ioannes scripsit istud euãgeliũ. Locus est Asia minor in qua Metropolis est Ephesus, in qua plurimũ Ioãnes fuit cõuersatus & hoc est qđ dicit.* Hoc au. euan. scr. in As. *Quia de hoc rogatus fuit ab Asiæ eps rõne prædicta. Tempus aũt descriptionis huius euangelij fuit postquã Ioannes redierat de relegatione exilij, vbi apocalipsim scripserat in insula quæ dicitur Pathmos, & hoc est quod dicitur.*

6 Posteaquã i Pathmos. *Sed quia posset aliquis dicere, quare liber Apocalypsis ponitur vltimus in canone, cũ fuerit descriptus ante illud euangeliũ. Ideo ad hoc rñdet. Hier. dicens, quod hoc factum est, vt finis canonicæ scripturæ principio rñderet, quia scriptura canonica incipit a principio incorruptibili, cum dicitur.* In pr. cr. d. *Et ideo conueniens fuit, quod finis ipsius incorruptibilis p virginem describeretur. Vnde & liber Apocalypsis in finali beatitudine terminatur, q̃ cõsistit in reductione creaturæ ad ipsum, sicut per creationem egreditur ab ipso, de qua creatione agitur in canonis principio, & hoc est quod dicitur.*

7 Vt cui in pr. *Id est, ipsi Deo a quo creatura egreditur.*

8 Et eti. in. fi. per vir. *Id est, per Ioannem.*

9 In Apo. red. *Quia ibi describitur finis creaturæ, sicut & principium, propter quod subditur.*

10 Dicẽte Christo. Ego sum alpha. & o. *Apoc. vl. c. Alpha .n. est prima litera Græci alphabeti O vero vltima, & per hoc designatur, quod ipse Christus est principium, & finis sacræ scripturæ, ac etiam totius scripturæ veræ, quia est veritas prima, a qua omnis alia veritas deriuatur.*

11 Hic est Io. *Hic consequentur describitur ipsius Ioannis felix obitus, qđ ostendit de duob. Primo, quia ex diuina reuelatione præsciuit se vocatum ad cæleste regnũ, & hoc est quod dicitur:* Hic est Io. qui sciens super. diem reces. sui. *De hoc mundo.*

12 Cõuocatis dis. suis in E. *Quæ erat metropolis illius terræ.*

13 Per mul. signo. ex. *Quia sensibiliter viderat multa miracula virtute Christi facta.*

14 Promens Chri. *Quia talia sunt diuinitatis Christi ostensiua. Secundo, quia speciali modo obiit non sentiens dolorẽ mortis hoc est quod dicitur.*

15 Descendens. *Propria voluntate.*

16 In defossum sepul. *Vt habetur in legenda sua.*

17 Facta ora. po. est ad pa. *Id est, ad sanctos patres veteris testamenti, qui iam erant in gloria cęlesti.*

18 Tam extr. a do. *Nõ dicit a morte, quia mortuus fuit p separationẽ animæ a corpore, quia quilibet homo debitor est mortis ex primi parẽtis trãsgressione, secũdũ quod dicitur Heb. 9. g. Statutum est hominib. semel mori. Sed dolorem mortis non sensit ex priuilegio speciali in signum integritatis virginalis, propter quod subditur;* Quod a cor. iu. al.

19 Tñ p. *Posita commẽdatione Ioannis, hic Hier. ostendit ordinem suæ descriptionis, quia vltimus inter euangelistas scripsit euangeliũ, & hoc decebat virginem, quia taciturnitas, & verecundia debent esse annexæ virginitati, & hoc est quod dicitur:* Tamẽ post o. euan. scri. & hoc vir. de. *Ratione prædicta.*

20 Quorũ ta. *Hic ponit Hier. suam excusationem a diligẽti pertractatione ordinis euangelistarum, & euangeliorũ dicens, quod illa in gñali tantummodo tetigit triplici de cã. Primo, quia p. hoc quod in generali tangitur, excitatur desiderium in legentib. perfectius cognoscendũ. Secundo, ex tali desiderio homo laborat ad perfectiorem cognitionem quærẽdam, & talis labor est ei meritorius. Tertio, quia per hoc doctrina magisterij ipsi Deo reseruatur, qui veritatem reuelat quærẽtib. taliter, & hoc est quod dicitur:* Quorũ. *Id est euangeliorum.*

21 Vel scrip. *Id est euangelistarum.*

22 Temporis dis. *In quo tempore quilibet eorum scripsit.*

23 Vel lib. or. *Id est, quare euangelium Matthæi sit primũ, Marci secundum & sic de alijs.*

24 Ideo a no. *Infidelibus ista legentibus.*

25 Et quæren. *Horum perfectam cognitionem.*

26 Fructus la. & Deo mag. do. ser. *Quia paratus est reuelare veritatem fideliter inquirentibus ipsam.*

CAPVT I:

A a IN principio erat verbum. Contra eos qui propter tpalem Christi nat. uitatem dicebant Christū non semper fuisse, incipit de æternitate verbi dicens: In prin. erat ver. Verbum dr: Vel quod profertur & transit, vt qn dr Deus, vel aliqd huiusmodi, vel cogitatio seu conceptio mentis quæ ex mente nata cum ipsa mente permanet, vt qn cogitis vel di ... am substantiam, vel aliam rem. Hac similitudine ratio & sapiētia Dei quæ ex Deo nata omnia comprehēdit verbum dicitur. Hoc dr esse in principio contra eos, (quia ex tempore dr nasci ex virgine) dicit non semper fuisse: In prin. Id est, patre qui est principium
B de principio, ipse cum eo est principium de principio. In quo solum notatur æternitas verbi, qua omnia præcedit. Sed quia alii dicebant, quòd idem Deus aliquādo est pater, aliqñ filius, vt alter notetur in persona, subdit: Et verbum erat apud Deum. Vt alius apud alium. Sed
C ... concederēt, & semper eum fuisse, sed non Deū esse, addit: Et Deus erat verbum. Sed iterum alii ēt Deum concederent, sed factum Deum vt ex hominib. fiunt dii: cōtra eos addit: Hoc. Id est, Verbum erat apud Deum. In princ. Id est, ante oīa a ortus ex Deo, in quo & coomnipotens & cōsubstantialis & b æternus indicatur. Postquam autem dixit de natura filii, de operatione ipsius, supponit. Omnia per ipsum facta sunt. Omnia id est, quidquid est siue in substantia, siue in aliqua naturali proprietate. Ecce autor bonorum. Et sine ipso factum est nihil. Quia non ab eo est quod non est naturaliter, id quod est peruersio naturæ, vt malum siue idolum. Ecce non est autor malorum. Sed ne quia ista facta sunt mutabilia, ipsa voluntas & ratio & sapientia Dei videretur esse mutabilis, addit, q factum est, in tpe & est mutabile, erat viuens & permanens in ipso, vt arca facta in opere mutat & perit, arca in mente artificis pmanet, ita vt ex ea alia & alia fieri possit illa prius facta pereunte, & ita ɔstat, q creatura non est coæterna creatori, sed ars ratio & sapietia ex qua fit est, coæterna Deo. D
Dicto quę sit natura verbi, quę etiam eius operatio, supponit quid faciat humanæ rationali creaturæ. Et hæc vita. Idest sapiētia Dei in qua viuunt omnia, erat lux, quantum in se est, & si iniqui non sentiunt. Lux: Id est, illuminatio hominum, non pecorum vel aliarum rerum. Et hæc quidem lux lucet E quantum in se est in tenebris, sicut sol super cæcum, & tamen illi mali vt cæci non sentiunt solem. Si enim comprehenderent, tenebræ nō essent. Vt autem & ipsæ tenebrę possent comprehendere, præmissus est homo in testimonium huius lucis. Et ipsa lux. Id est, verbum, factum est caro, quasi mutatum in lac pp paruulos: In forma.n. de tatis non posset F nosci a paruulis. Alii Euangelistæ describunt Christum natū ex tpe. Ioannes affirmat eum fuisse in patre, vt in principio, Non fuit ante pater quā filius. Ecce filius alia persona a patre, vna substantia cum patre.

b Erat. Sū verbū substantiuū duplicem hēt significationem Aliquando enim temporales motus secundum analogiam aliorum verborum declarat. Aliquando substantiam vniuscuiusque rei de qua prædicatur non vllo temporali motu designat, ideo & substantiuū vocatur. Tale est quod dicitur. In princ. erat ver. Quasi in patre subsistit filius. Non enim pro tempore, sed pro substantia ponitur, erat.

Quare ponitur erat substantiuum verbum? vt intelligas omnia tempora pręuenisse coęternum patri verbum.

☞ a Verbum.

Incipit Euangelium secundum Ioannem.

CAPVT I.

In patre qui principium sine principio est, vel in principio omnium creaturarum, vel temporum, id est, cum inciperent omnes creaturæ vel tempora, iam erat verbum, vel qua ab ipso habent omnia principium existendi. Non in Maria incœpit vt quidam volebant. Vt idem in substantia, esi alius in persona, quod quidam negabant. Nota consubstantialitatis.

IN PRINCIPIO erat 1

Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super Euangelium Ioannis.

CAPVT I.

IN principio erat ver. Secūdum quod patet ex prædictis, intentio beati Ioannis est diuinitatem Domini nostri Iesu Christi, principaliter declarare ad extinguendum hæresim Hebionitarum ex tunc insurgentem, qui dicunt Christum purum hominē & per consequens ante Mariam nullo modo fuisse. Et ideo in hoc Euāgelio sic procedit, quia primo diuinitatem Christi per rationem quantū possibile est probat, secundo ipsam per miracula ab ipso facta manifestat in principio secundi cap. ibi: Tertia die. Prima in duas: quia primo diuinitatem Christi ostendit, secundo declarat qualiter hoc sibi innotuit, ibi. Et vidimus. Prima in duas, quia primo declarat ipsius filii Dei æternam generationem secundo temporalem ipsius incarnationem, ibi: ... it homo. Prima in duas, quia primo determinat de ipso filio Dei ... ātum ad e... us esse seu generari, secundo quātū ad eius operari, ibi. Omnia p ipsū. Circa primum quatuor declarat, primum est filij a patre æternā generationem, secundum est ipsorum personalem distinctionem ibi: Et verbū erat apud Deū. Tertiū est patris & filii cōsubstantialitatem ibi. Et Deus erat verbum. Quartum est ipsorū coæternitatem, ibi. Hoc erat in principio apud Deum.

Ad euidentiam istorum cōsiderandum, quod beatus Ioānes in declaratione istorum vtitur nomine verbi quod non inuenitur nisi in creatura ītellectuali, quæ est ad imaginē Dei facta, & ideo efficacius ducit in cognitionē creatoris quā cæteræ creaturæ. Et ideo ad ītellectū dicendorum aliqua sunt hic præmittēda, primum est qualiter verbum in nobis inuenitur, secundum qualiter in Deo ponitur, tertium qualiter proprietas filiationis in verbo diuino reperitur, quia beatus Ioannes loquitur de filio Dei sub nomine verbi. De verbo tria tractantur.

Circa primū sciendum, quod vox significatiua dicitur verbū, sed hoc est tantummodo large & denominatiue, inquantum significat interioris mentis conceptum, sicut vrina dicitur sana, inquātum est sanitatis indicatiua, & ideo sicut proprie dicitur sanitas, quod p orinā designatur, ita illud proprie dr verbum, quod per vocem significatur hoc autem est īterior mentis cōceptus, secūdum quod dicit Philosophus 1. Perihermenias. Voces sunt notæ, i. signa earū passionum quæ sunt in anima, & ideo conceptus mentis interior etiam antequā per vocem designetur proprie verbum dr, & hoc est quod dicit August. 15. de trini. Quisquis potest intelligere verbum, no solum antequā sonet, verum etiā antequā sonorum eius imagines cogitatione inuoluātur, potest uidere aliquam illius uerbi similitudinem, de quo dictum ✠ est. In prin.

MORALITER.

† In princ. erat ver. Ioannes Euangelista tam sublimiter loquitur de diuinis, q multa de dictis eius exponere moraliter nescio humanis actib. explicando, pp quod aliqua ąuertā ad fidem, & aliqua aliis exponenda dimittam. Sicut dixi in expositione literali, hic ponuntur quinque de diuinis psonis. Primum est, intrinseca verbi pcessio, cū dicitur. In prin. erat verbum. Secundū est, verbi & patris personalis distinctio, cum dr. Et verbum erat apud Deum. Tertium est, eorum substantialis distinctio, cum dr: Et Deus erat verb. Quartum est, coæterna duratio, cum dicitur. Hoc erat in princ. apud Deū Quintū, indiuisa operatio, cum dicitur. Omnia per ipsum facta sunt. Primum eliditur prę sumptio philosophorum, qui nihil uolunt recipere nisi probatū fuerit humana ratione q tamē est valde deficiens, nam rem sensibilē & parnā, vt folium arboris, vel aliquod hmōi humana ratio non cōpre-

A a *Verbum.* Vel quia per eum pater mūdo innotuit, vel qa ipsum dicēdo id est, generando Deus pater omnia creauit, verbum dicitur.

In ... q.quæst. 63.to.4. ✱ AVGVSTINVS. Quod Græce λόγος dicitur, Latine & rōnem, & verbū significat, sed hoc loco melius verbum interpretatur, vt significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam quæ per verbū facta sunt operatiua potentia. Ratio autem etsi nihil p eam fiat, recte ratio dicitur.

† sermo.

a Filius qui est principium de principio. b Filius. ‹Verbum non prolatum, sed semper apud eum manens, scilicet sapientia qua de creandis omnia sciebat, vel de se. c Vt alia persona, non tamen alia substantia.

a † verbum, & verbum erat apud Deum, 1
b

Hom. super In principio, &c. ✱ BASILIVS. Hoc uerbum nō est humanum verbum. Quomodo.n. erat in principio verbum, ultimo loco accipiente hoīe generationis principium? non igitur in principio verbum erat humanum, sed nec Angelorum. Omnis creatura infra sæculorum termi-
B nos est, a creatore essendi sumens principium.

Ibidem. ✱ IDEM. Quare igitur verbum? quia impossibiliter natū est, quia est generantis imago, totum in seipso generantem demonstrans, nihil inde separans, sed in seipso perfectum existens.

Hom. 1. in Ioan. paulo a medio tom.3. ✱ CHRYSOST. Si quis dixerit, cur Patrem dimittens mox nobis de filio loquitur? Et qm̄ ille qdem manifestus oīb. erat, & si non vt pater, sed vt Deus, unigenitus aūt ignorabatur, ideo decenter eam quæ de isto est, cognitionem confestim in initio studuit imponere his qui nesciebant eum, sed neque patrem in his quæ de filio sunt, sermonib. tacuit. Propter hoc autem & verbum eum uocauit, quia
C docturus erat, φ hoc uerbum unigenitus est filius Dei, ut non passibilem

non passibilē æstimet, quisquis gn̄atione preueniens ue nuncupatione destruit perniciosam suspicionem. Secū uero rō est, qa ea quę sunt Patris nobis annūciare debet, non simplr̄ vero eum verbum dixit, sed cum articul ad ct.one a reliquis ipsum separans. Consuetudo.n. est scrip ræ, verba vocare leges Dei, & cepta, hoc autem verbū subst tia quædam hypostasis est, ex so pueniēs impassibiliter pat.

b *Et verbum erat apud Deū.* A subito īter homines apparuit, Ioānes dicit apud Deum sem fuisse. Alii uerum hoīem, Ioānes uerum Deū asserit dic Deus erat uerbum. Alii hominem inter hoīes ꝯuersatū Ioannes apud Deum manētem dicit, hoc erat in princi apud Deum. Alii dicunt miracula quæ fecit homo in n do Ioannes per ipsum omnia facta testatur. *Omnia per ip facta sunt.* Ecce author bonorum. *Sine ipso factum est ni* Non est author malorum.

✱ CHRYSOST. *Verbum erat apud Deum.* Quia maxime hoc est proprium, æternum & sine principio esse, hoc p mum posuit, deinde ne qs audiens. *In principio erat verb* Ingenitum uerbum dicat, confestim hoc remouit, dice *verbum erat apud Deum.*

✱ BASILIVS. *Erat verbū.* H.d.pp blasphemantes, q non erat, ubi ergo erat uerbum, non in loco incircum ptibilia continentur, sed ubi erat? apud Deum, neque P loco neque filius circumscriptione aliqua continetur.

✱ CHRYSOSTOMVS. Non dixit, In Deo erat, sed a De

NICOLAVS DE LYRA

Mentis cōceptus duplex. ✱ *est:* In principio erat verbum. *Aduertendum tamē, quod in nobis est duplex īterior mētis cōceptus, vnus īformis & imperfectus alius formatus & pfectus, cuius ratio est quia cognitio nostra procedit de fusum & imperfectum, & ideo de re primo habemus conceptum cōfusum & imperfectum, vt habetur 1. Physicorū, & talis cōceptus nō dicitur proprie verbū, sed cogitatio: Procedēdo aūt peruenimus ad habendum conceptum rei perfectū & determinatū qui a philosophis vocatur diffinitio, a sanctis autē dicitur proprie verbum, & hoc est quod dicit Augustinus 9. de Trinitate. Diffinitio temperātiā, & hoc est verbum eius & sic patet primum, scilicet quid sit verbū in nobis Circa secundum cōsiderādum quod Deus est intellectualis naturę, vt ab omnibus tā sāctis quā philosophis supponitur tāquā manifestum, & ideo in ipso ponitur verbum, nō tamen ad similitudinē verbi large dicti, quod est ipsa vox significatiua, vel cōceptus rei imperfectus quia in Deo nihil est sensibile, nec etiā imperfectum, & propter hoc vox significatiua quæ sensibilis est, & ipsa cogitatio, quæ licet sit intellectualis, tamen quia imperfectionem implicat non habet ibi locū.* verbi diuini & humani differentia. *sed ibi ponitur verbum inquātū importat cōceptum rei perfectū quia Deus vnico actu intelligendi seipsum. & omnia alia concipit pfecte. Ex quo patet differentia verbi nostri ad verbum diuinum, quia verbum nostrum in mente multiplicatur. Quot.n. sunt ibi conceptus perfecti vel formati, tot sunt ibi verba in Deo aūt est verbum vnicū quia nō potest ibi esse nisi vnicus conceptus perfectissimus. Itē verbū in nobis est accidens & quid trāsiens, quia nō semper actu intelligimus. sed in Deo idem est quod substātia diuina, quia nō patitur admistionem alicuius accidētis seu cuiuscunq; naturæ extraneæ. Est etiā verbū semper actu permanens & æternū, & sic patet aliqualiter secundum, scilicet qualiter in diuinis ponat verbū. Circa tertium sciēdū, φ de ratione filiationis propriæ dictæ est φ ibi sit processus viuētis a uiuente secūdū rationē similitudinis in identitate naturę, saltē specifica, vel ī propinquo genere φ patet, qa in rebus īanimatis quā uis vnū procedat ab alio, sicut ignis ab igne, nō tamē ignis pductus ab alio igne dicit eius filius. Similiter si res nō viua pcedat a viuēte, nō inuenitur ibi ratio filiationis, sicut artificiatūprocedit ab artifice nō tamen dicitur eius filius, & ideo requiritur sicut dictū est pcessus uiuentis a uiuente, Itē hoc nō sufficit nisi sit processus secundum similitudinē naturæ, quia pediculus procedēs ab homine nō dicitur eius filius, sed*

lius, sed ille qui procedit ab eo similis in specie. Aduertēdū tamē nō est de perfecta ratione filiationis, φ natura specifica in patre filio numero distinguatur, sed hoc cōtingit ex imperfectione illius turæ, quæ propter sui limitationē in pluribꝰ suppositis esse nō pot vna numero existens. Si igitur in diuinis ponatur verbū distinctū psonaliter a principio a quo procedit, sicut veritas rei se habet, magis patebit, infra cōsequēter oportet dicere, quod in ipso pfectio ueniatur ratio filiationis, quia Deus non solū est viuēs, sed vita essentiā, & ideo verbum in diuinis necessario procedit sicut viuens a viuente, & in identitate naturæ, non solum specifica, sed numerali. Et procedit etiā secundum rationem similitudinis: quia de ratione verbi est, quod sit perfecta similitudo illius cuius est verbum, & verbum in diuinis & filius idem sunt per omnem modum, propter dicit August. 6. de Trinitate, Verbum solus filius accipitur, & dicitur verbum quo filius.

His prælibatis procedendum est ad declarationē primæ cōclusio quam inducit Ioānes ad probādum æternā filij generationem, vt dictum est. Nec dēt aliquis admirari, quod tm̄ in istis steti, quia ba beati Ioannis continent sniam maximā, imo nobis incomprehensibilem, ideo non pōt paucis verbis ēt modicum declarari. In rat autem ista beatus Ioannes supponit vnum, quod ab omnib. supponitur tanquam manifestum, s. quod Deus principium simpliciter mum, & per consequen quod sit intellectualis natura, aliter non beret notitiam sui & aliorum, quod est inconueniens maximum. ideo quidquid est perfectionis in natura intellectuali, totum cōuenit ei, modo tamen superexcellenti. In natura aūt intellectuali perfectionis est, quod ibi sit verbum: quia hoc competit ei inquantū est in perfecto, vt patet per prædicta, ergo in ipso Deo proprie & perfecte est verbum. Verbum aūt de sua rōne dicit quid procedēs ab eo ... est verbum sicut conceptus à concipiente. Cum igitur uerbū & ... idem sint, sequitur, quod ibi sit generatio filij a patre: ex quo ... processus verbi a dicente. Huius rationis Ioannes ponit tātum ... cōclusionē, omittens istam deductionem, sicut frequenter faciunt philosophi tangendo solummodo vnam propositionem suæ rationis & hoc modo dicit Ioannes.

In principio erat verbum. *Id est, in ipso Deo (qui ab omnibus supponitur primum principium) necessario est verbum proprie dictum, vt patet per prædicta.*

1 Et verbū erat apud Deū. *Hic consequenter probat patris & filij per*

MORALITER

† hendit, quantum ad eius omnes conditiones, s. quare sit talis figuræ, coloris, & hmōi, propter quod medici de virtute ipsius sanatiua dicunt quod est a tota specie, nescientes eā nominare, eo quod eam non comprehendunt, propter φ dr̄ Ecclesiast. 1. b. *Cunctæ res difficiles non potest eas homo explicare sermone.* Per secūdum excluditur error Sabellii, qui sicut in diuinis est vna essentia, ita dixit patris & filii vnā essentiam, φ est falsum, qa nulla res gignit seipsam, & iō inter patrem & filium est distinctio psonalis, & eadem rōne inter verbū & eius cuius est verbum, qa eo filius quo & verbum. Per tertium repellitur error Arrii, qui dixit, φ pater & filius essentialiter distinguūtur, sicut & personaliter, quod erroneum, quia sic filius non esset Deus proprie, sed tm̄ participatione
† ticipa

A De m erat, etiam quæ ſecundum hypoſtaſim eſt, æternita te nobis oſtendens.

a Omnia per ipſum facta ſunt. A v g. Non eſt creatura per quē omnis creatura facta eſt. Malum nō eſt factum per ipſum, nec ipſum idolum, quia nihil ſunt, nulla ſua natura ſubſiſtu . Tamen quidquid mente cō itur, dicitur eſſe hoc modo eccatum poteſt eſſe.

quæ ſunt, per ipſum facta ſun Illa autem ſunt quæ à natur propria non recedunt, id eſt, uæ concordant cuncti potenæ diuinitatis.

C h r y s o s t o m v s. Moſes qu am incipiens ſcripturam vet is teſtamēti de ſenſibilib. no s loquitur, & hoc enumerat er multa. In principio. n. ait cit Deus cœlum & terram, deinde inducit, quoniam & lux facta eſt, & firmamentum, & ſtellarum naturę, & gene animalium. Euangeliſta uero hæc omnia excedens, vn verbo comprehendit, vt cognita auditoribus, ad altiora tēdens materiam totum hunc librum inſtituens non de operibus, ſed de conditore.

B A v g v s t i n v s. Cum dicitur. *Omnia per ipſum facta ſunt.* fat oſtēditur, & lux per ipſum facta, cū dixit Deus, fiat lux & ſimiliter de aliis, quod ſi ita eſt, æternum eſt, quod ait Deus, fiat lux, quia verbū Dei Deus apud Deū patri coæternus eſt C quamuis creatura temporalis facta ſit. Cū enim verba ſint temporis, cum dicimus quando & aliquando, æternū tñ D eſt in verbo Dei, quando aliquid fieri debeat, & tunc fit qñ fieri debuiſſe in illo verbo eſt, in quo non eſt quando, & aliquando, quoniam totum illud verbum æternum eſt.

a Ipſe filius erat Deus. Ne dicatur eſſe cum Deo, & non Deus. b Hoc idem uerbum non eſt nouus Deus, ſed erat apud Deum in princip. id eſt, in patre exiſtens principium omnium cum patre. c Ita erat unum cum patre, ut omnium creaturarum principium ſupra præiret eſſentia.

a & Deus erat verbum. b Hoc erat in princi-

b a Id eſt, omnis creatura uiſibilis & inuiſibilis, omnis forma, omnis compago, omnis concordia partium.

pio apud Deum. † Omnia per ipſum fa-

a Nulla res ſubſiſten's ſine ipſo eſt facta.

c cta ſunt, & ſine ipſo factum eſt † nihil.

✲ I d e m. Et ſi factum non eſt, creatura non eſt, ſi autem creatura non eſt, eiuſdem cum patre ſubſtantiæ eſt, omnis. n. ſubſtantia quæ Deus non eſt creatura eſt, & quę creatura nō eſt, Deus eſt. Lib. i. de Trinita. cap. 7. to. 3.

1 b *Per ipſum facta ſ.* ✲ C h r y s o-
2 s t o m v s. Si præpoſitio *per*, conturbat te, & quæris in ſcriptu-
3 ra quod ipſum verbum oīa faceret, audi Dauid: *Initio tu domi*
4 *ne terrā fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli*. Quod autē de vnigenito dixerit, addiſces ab Apoſtolo vtēte hoc verbo in Epiſtola ad Hebreos de filio. Si vero de patre hoc Prophetam dixiſſe dicis, Paulum vero filium adoptaſſe, idem fit rurſus. Neque. n. id filio conuenire dixiſſet, niſi uehementer conſideraret, quoniam q̄ ſunt dignitatis cohonorabilia ſunt vtrique.

Hom. 4. in. Ioan. to. 3.

† ne vnū quidem quod factum eſt. Heb. 1.

c *Et ſine ipſo factum eſt nihil.* O r i g e n e s. Ita diſtinguit. Et ſine E ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. Ordo: *Nihil eſt quod factum eſt.* Factum eſt ſine ipſo.

A v g. Quod factum eſt, erat vita in ipſo. Ioannes. Chryſoſtomus. *Et ſine ipſo factum eſt nihil, Quod factū eſt.* Hilarius. *Sine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt in ipſo.*

a Quod

N I C O L A V S D E L Y R A.

fil ... perſonalem diſtinctionem. Ad cuius intellectum ſciendum quod perſona eſt intellectualis naturæ incommunicabilis exiſtentia. uel potius ſubſiſtentia. Verbum autem in diuinis non poteſt eſſe accidens, vt patet ex prædictis, & ideo oportet quod ſit quid ſubſiſtens in diuina natura. Eſt etiam incommunicabile, quia nec intellectus, nec natura capit, quod procedens ſit idem per omnem modum cum eo a quo procedit, & ideo quia verbum in diuinis procedit per actum realem, oportet, & inter ipſum principium a quo procedit, ſit diſtinctio realis per proprietates ſuas alteri incommunicabiles, & ideo cum vtrumque ſit ſubſiſtens incommunicabile in natura diuina, quæ eſt in ſummo intellectualitatis, ſequitur quod inter uerbum & principiū a quo eſt verbum, ſit diſtinctio perſonalis. Et hoc eſt quod breuiter dicit Ioannes, dicēs. Et verbum erat apud Deum. *Nulla enim dicitur proprie eſſe apud ſemetipſam, ſicut nec aliquis eſt in ſeipſo, ut dicitur quarto Phyſicorum. Et ideo inter verbum & principium, a quo eſt uerbum, ſ. patrem, eſt perſonalis diſtinctio. Non enim verbum procedit a patre per actionem tranſeuntem extra, ſed manentem intra, & ideo verbum manet intra illud cuius eſt verbum, tamē ab eo diſtinctum, quæ diſtinctio perſonalis eſt, vt patet per prædicta.*

Et Deus erat verbum. *Hic conſequenter probat patris & filij conſubſtantialitatem, verbum. n. diuinum eſt quid ſubſiſtens in natura diuina, vt prædictum eſt, natura antem diuina non eſt multiplicabilis, quia nullo modo poteſt eſſe niſi una & ſimpliciſſima, & ideo oportet quod uerbum & principium a quo eſt uerbum ſint idem penitus in natura, quamuis diſtinguatur ut prædictum eſt in perſona, & hoc eſt quod dicit Ioannes.* Et Deus erat verbum. *Ita quod ly Deus, tenetur a parte prædicatis, dicendo ſic: Verbum eſt Deus. Nomina enim eſt uerba tranſpoſita idem ſignificāt, q. d. Ioannes, quamuis uerbum ſit apud Deum, non tamen eſt aliquid extraneæ naturæ, ſicut eſt verbum noſtrum, ſed eſt naturæ diuinæ, quæ indiuiſibilis eſt, ideo eſt idem omnino in ipſo & in patre.*

2 Hoc eſt in principio. *Hic conſequenter declaratur quartum, ſ. coæternitas patris & filij. Quod enim procedens ſit poſterius duratione eo a quo procedit, hoc contingit multipliciter. Vno modo, quia producens non habet a principio ſuæ durationis potentiam productiuam perfectam, ſicut homo a principio pueritiæ non habet potentiam generandi perfectam. Et ideo eius filius neceſſario poſterior eſt duratione. Alio modo contingit propter modum producendi, quia quando aliquid producitur per motum, qui motus eſt in tempore, oportet quod productum ſit poſterius producente duratione, quia productum primo habet eſſe in illo inſtanti, in quo terminatur ille motus. Tertio modo contingit hoc, quando aliquid producitur libere & non de neceſſitate naturæ, quia tale agens poteſt expectare ad producendum ſuum effectum, ſicut creaturæ producuntur a Deo cuius potentia eſt perfectiſſima, & ſine tranſmutatione & motu, tamen non ſunt ei coæternæ, quia etſi ab æterno potuit producere creaturā,* F *ut dicunt aliqui, tamen noluit. Nullo autem iſtorum modorum poteſt poni in diuinis, quod filius ſiue uerbum quod eſt idem, ut patet per prædicta, ſit poſterior patre, quia in diuinis nulla poteſt eſſe potentia productiua imperfecta, ut de ſe patet, nec uerbum in diuinis procedit per mutationem & motum, quia in diuinis non habent locum, ſecundum quod dicit B. Iacob. Apud quem non eſt trāſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Item filius procedit a patre de neceſſitate* Iacob. 1. c. *naturæ, quia Deus neceſſario intelligit ſe, & ſic relinquitur, quod filius ſit æqualis patri in duratione, & hoc eſt quod breuiter dicit beatus Ioannes.* Hoc erat in principio apud Deum. *Hoc, ſ. uerbum de quo loquutus fuerat, erat apud Deum a principio æternitatis, & ſic patet quartum, quod de uerbo Dei fuerat, ſupra poſitum.*

3 Omnia per ipſum facta ſunt, &c. *Poſtquam Euangeliſta declarauit ipſius uerbi eſſe, ſeu generari, hic conſequenter declarat ſuū agere ſeu operari. Et diuiditur in duas, quia primo declarat hoc quātum ad omnes creaturas in generali. Secundo, quantum ad homines in ſpeciali, ibi.* Et vita erat lux hominum. *Prima in duas, quia primo declarat propoſitum quantum ad producendi actum, ſecundo, quantum ad producendi modum, ibi:* Quod factum eſt. *In prima parte oſtendit, quod actus producendi ipſius uerbi ſe extendit ad omnem creaturam in generali, quia creaturæ producuntur a Deo ſicut artificiata per artificem. Sapien. 7. cap.* Omnium eſt enim artifex, &c. *Cum Deus ſit agens per intellectum. Quod autem producitur per artem ſeu intellectum, producitur per conceptum artis ſeu intellectus, ſicut domus in re extra producitur a Domo quæ eſt in anima, ſeptimo Metaph. Verbum autem in diuinis idem eſt quod conceptus intellectus diuini, ut ſupra dictum eſt, ergo omnia per ipſum producta ſunt, & hoc eſt quod dicit Ioan.* Omnia per ipſum facta ſunt. *Et quia poſſet aliquis credere, quod hoc ſignum omnia, diſtribueret ſolum pro creaturis corporalibus, eo quod in principio Geneſis vbi agitur de prima rerum productione, non fit mentio niſi de corporalibus creaturis, ideo ad hoc excludendum additur.*

4 Et ſine ipſo factum eſt nihil. *Quia etiam ſpirituales creaturæ ſunt à Deo ſicut ab efficiente. Conſiderandum tamen, quod Manichæus dixit nihil hic teneri affirmatiue, & per hoc ſecundum ipſum intelliguntur creaturæ corporales, quæ parum habent de entitate, et & propter hoc ſignificantur hoc nomine nihil, eo modo loquendi, quo dicit Philoſophus, ſecundo phyſicorum, quod illud quod eſt modicum nihil reputatur. Sic igitur exponit Manichæus dicens.* Et ſine ipſo factum eſt nihil. *Id eſt, ſine verbo facta eſt corporalis creatura, quia dicit ipſam eſſe factam à principio malo. Poſuit enim duo principia. Vnum ſimpliciter bonum, aliud ſimpliciter malum, & ab iſto dixit corporalem creaturam procedere. Sed iſtud patet eſſe*

Error Manichæi & confutatio.

a *Quod factum est.* AVGVSTINVS. Si audis mutabilem creatu
A ram per filium factam, non tamen credas mutabilem, eius voluntatẽ, quia non subito aliquid voluit facere, sed omnia ab æterno fecit. Quod factum est tempore, transit, ꝙ in sapientia immutabili est, transire nen potest. Faber. n. arcam prius facit in mẽte, post in opere. Qđ in mente est, viuit cum artifice, quod fit, mutatur cum tempore.

✻ AVGVSTINVS. Potest autem sic
tra.1. in Io.10.1. punctuari: *Quod factum est in ipso.* Et postea dicatur. *Vita erat.* Ergo totum uita est, si sic pronunciauerimus, quid enim non illo factum est? ipse est em̃ sapientia Dei, & dicitur in Psal. *Omnia in sapientia fecisti.* Omnia igitur sicut per illum, ita in illo facta sunt, si ergo ꝙ illo factum est, vita est, ergo & terra vita est, lapis vita est. Inhonestũ est sic intelligere, ne nobis subrepat secta Manichæorum, & dicat, quia habet vitã lapis, & habet vitã paries. Solent. n. ista delirantes dicere. Et cum reprehensi fuerint ac repulsi, quasi de scripturis proferunt dicentes, vt quid dictũ
B est. *Quod factum est in ipso uita erat.* Pronuncia ergo sic. *Quod*
Ho.2.in diue sos *factum est.* Hic subdistingue, & deinde infer. *In ipso uita erat.*

✻ ORIGENES. Potest & sic distingui sine errore: *Quod factum est in ipso.* Et postea dicatur. *Vita erat.* Vt sit sensus: Oĩa quę per ipsum & in ipso facta sunt, in ipso vita sunt, & vnũ sunt. Erant. n. hoc est, in ipso subsistunt causaliter priusquã
C sint in seipsis effectiue.

a Et omne. b In tempore. c In spirituali factoris ratione semper uiuit & uixit.

a Quod factum est in ipso, vita e- 1

a Hæc est sapientia Dei. b Non aliarum rerum. 2

b rat, & vita erat lux hominum, 3

b *Vita erat lux hominum.* ✻ THEOPHYL. Dixerat, *In ipso* erat. Ne putares, quod absque vita sit verbum, sed vita spiritualis, & lux rationabilib. cuncti, vnde dicitur: *Et uita* lux hominum. Quasi dicat, lux ista non est sensibilis, sed i lectualis illuminans ipsam animam.

✻ AVGVSTINVS. Ex ipsa. n. vit minantur homines, pecora non minantur, quia non habent rati les mentes, quæ possint videre tiam, homo autem factus est ad ginem Dei, habet rationalem tem, per quam possit percipere tiam, ergo illa vita per quam fac omnia, lux est, & non quoruncumque animalium, s minum.

✻ ORIGENES. Non est prætermittendum ꝙ vitam mittit luci hominum, inconsequens. n. erat illumina viuentẽ, & aduenire illuminationi vitam. Si aũt idẽ e hominum, ꝙ solũ hominum, erit Christus lux atq; v lorum hominũ, hoc aũt opinari hæreticum est. Nõ quicquid dicitur aliquorum, illorũ solum est. Scriptũ de Deo, quod sit Deus Abrahã, Isaac & Iacob, nõ tũ tantum patrũ dictus est Deus, non ergo ex eo quod d *holum*, excluditur quin sit aliorũ alios vero cõtinens, est scriptũ: *Faciamus hominem ad imaginẽ nostrã.* Quicqu imaginẽ, ac similitudinẽ Dei factũ est, intelligi dẽt p nẽ. Sic igit lux hoĩum, lux cuiuslibet rõnalis creatu

a 1

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *falsum, quia ens & bonum conuertuntur, & ideo quãtum habet corporalis creatura de entitate, tantum de bonitate, & per consequens a principio bono procedit. Hoc ẽt patet ex ordine rerum & cõnexione earum, quia vniuersi corruptibiles creaturas & incorruptibiles videmus ad inuicem connecti & in vnum ordinari, & ideo concedẽdum est eas ab vno principio produci, & in vnum finem reduci, pp quod philosophus.12. Metaph. Ex connexione vniuersi probat vnitatem primi principij dicens. Entia nolunt male disponi, nec bona pluralitas principatuum, vnus ergo princeps. Plurib. ẽt alijs modis error Manichæi posset impugnari, sed omitto propter prolixitatem vitandam, & diffusius habet tractari 2. sententiarum. Alij autẽ dixerunt quod per nihil intelligitur diabolus, quã dicunt esse sine uerbo factũ. Sed hoc patet esse falsum quia diabolus non est natura malus. Si. n. malum esset integrum, seipsum destrueret, & ideo natura ipsius bona est, & ideo facta est a uerbo a quo omnia bona procedunt. Et ideo exponendum est ly nihil, sicut expositum est supra.*

1 Quod factum est in ipso. *Ostenso, quod uerbũ sit causa productiua rerum, hic consequenter ostenditur per quem modũ sit causa earum. Ad cuius intellectum sciendũ, ꝙ scdm Philosophum, 2. de aĩa; quatuor sunt gradus vitæ seu uiuentium. Vegetatiuum, sensitiuũ, motiuum scdm locum, & intellectiuum. Et inter istos gradus, intellectiuum tenet summum locum, & ideo ea quæ sunt in aliquo scdm modũ intelligibilẽ, sunt in eo scdm modum uitalem. Creaturæ aũt præexistunt in uerbo, sicut in cõceptu artis vel intellectus, ut patet ex prædictis, & per consequẽs sunt in eo per modum uitæ intellectiuæ, quia intelligere verbi est suum esse, & suum viuere, & hoc est quod dicitur.* Quod factum est in ipso, vita erat. *Quia quod factum est in*
Gradus vitę quatuor *re extra, prius erat in uerbo per ideam, quæ idem est quod essentia diuina & uita. Et sic patet modus per quem creaturæ procedunt a verbo, videlicet sicut artificiata ab artifice uel ab arte, pp quod dicit Boetius. 3. de consola. Tu cuncta superno Ducis ab exemplo, pulchrũ pulcherrimus ipse Mundum mente gerens, similiq. imagine formans. Alio modo exponitur hoc, inquantũ creaturæ præexistũt in uoluntate verbi. Ad cuius intellectũ sciendũ, quod scdm Philosophũ, 1. de aĩa, illa dñr uiuentia quæ mouent seipsa, hoc autem maxime competit uoluntati quæ mouet alias potentias ad agendum, & ideo ea quæ sunt in uoluntate uerbi dñr uita in ipso. Sic aũt est de cre inquantum dependẽt a uoluntate Dei, & sic exponitur illud.* factum est in ipso, uita erat. *Quia istæ creaturæ antequã erant in uoluntate uerbi ad producendum eas uel non produ & sic patet modus per quem est causa productiua creaturarum producit eas omnino libere. Per quod excluditur error aliqu losophorum dicẽtium ipsum Deũ eas de necessitate producere. patet falsum, quia voluntas non vult aliquid de necessitate, ni bonum ad quod habet necessariam habitudinem. Voluntas aũt cum sit infinita, non habet necessariam habitudinem, nisi ad infinitum, & nihil vult de necessitate, nisi bonum proprium, nullam creaturam vult de necessitate, sed tantum contingente bere, & sic eam producit filius autem siue uerbum in diuinis procedit a patre, s. naturali necessitate.*

2 Et vita erat lux h. *Ostenso qualiter uerbum se habet ad creaturas in generali, hic consequenter ostenditur qualiter se ad hoĩes in speciali. Ad cuius intellectum sciendum, quod aĩal sunt infra hoĩes, habent aliqualem rerum sensibilium cognitio cut asinus cognoscit stabulum suum & pabulum, & dominum prium, & de similib. est simile iudiciũ, sed sola creatura intelle lis põt attingere ad cognoscendũ ipsum Deũ. Eo. n. ipso, quod fa ad imaginem Dei, est capax ipsius per cognitionem & amorem cit Aug. 14. de Trin. Veruntamen cognitio Dei & amor possu pliciter accipi. Vno modo pro cognitione & amore, qui possu ri ex naturalib. Alio modo de cognitione & amore supernali cundum hoc litera ista potest dupliciter exponi, s. de cognitio rali & supernaturali. Primo igitur exponitur de cognitione li. Sicut. n. patet ex prædict. s, omnes creaturæ sunt per uerbu ductæ, uerumtamen humana natura excellentior est in ci ne, inquantum uirtute intellectus potest ad Dei cognitionem re, effectus in ipsum reducendo, per quem modum philosophi runt cognitionem de Deo. Omnis autem cognitio fit in aliquo & ideo natura humana super alias creaturas inferiores est specialiter illustrata, & hoc est quod dicitur.* Et vita. *i. ipsu bum quod est uita, ut patet ex prædictis.*

3 Erat lux hominum. *In quantum attingit per natur datam a uerbo, ad altiorem cognitionis gradum. Subdit aut dum dicens.*

✻ 1

MORALITER.

† ticipatiue, cum essentia diuina sit indiuisibilis, & de ipso dicit. 1. Io. 5. d. *Vt cognoscamus uerum Deum, & simus in filio eius uero est, uerus Deus & uita æterna* Per quartũ reprobatur error Ebionitarum, qui dixerunt Christum ante Mariam non fuisse, & sic eũ non fuisse ab æterno, cum tamen Christus, dicat de seipso, infra 8. d. *Principium, qui & loquor uobis.* Et ibidem g. *Antequam Abraham fieret, ego sum.* Per quintum excluditur error Manichæi, qui posuit duo principia vnum boni, & alterum mali, & hæc inferiora corruptibilia dixit esse à Deo malo, & per consequens nõ sunt à verbo s'm ipsum.

1 *Quod factum est in ipso uita erat.* Nã omnis creatura i bo præexistit intelligibiliter. Intelligere vero est viu intellectio vita.

2 *Et uita erat lux hominum.* Id est, verbum est manife omnium quæ ab hominibus cognoscuntur. Per qu litur error dicentium, qđ diuina puidentia se nõ ext hæc inferiora, in quorum persona dicitur. Iob. 22. c. C *dines cæli perambulat, nec nostra considerat.* Quod repba dem, cũ subditur. *Quorum sentẽtia longe sit a me.* Philo etiam 1. de anima reprehendens Empedoclẽ, habe conuenienti, ꝙ aliquid cognoscamus, & sit Deo ign

a *Lux in tenebris luc. & te. eã non cõ.* ❀ CHRYSOSTOMVS.
A Vt adueniẽte nobis solutum est mor is imperium, & lu cẽte nobis nõ vltra sunt tenebræ, sed semp manet vi- mors superare nõ põt, nec tenebrę lucem, vnde sequi *Et lux in tenebris lucet* Tenebras mortem, & errorẽ di- Nam lux qdem ... ibilis non in te ... ris lucet, sed si- ... llis. Prædicatio ... o Christi in me di erroris regnãtis fuit, & eũ dispare- B re cit, & in vitam mortem fecit mor tus Christus, ita eam superans, vt eos, qui detinebantur, reduceret. Quia igitur neque mors eam superauit, neq; er ror, sed fulgida est eius prædicatio vbique, & lucet cũ pro pria fortitudine, propterea subdit: *Et ten.e.n.com.*
ORIGENES Est sciendum quod hom inum nomẽ est diuersarum spũalium rerum, sic & tenebræ. Dicimus.n. hominem lucem possidentem, opera lucis perficere, & ẽt co C gnoscere quasi illustratũ lumine sciẽtiæ, & e ꝯtrario, tene bras dicimus illicitos actus, & eam q̃ vẽ scientia, nõ est au tem. Oportet aũt in id considerare, quod nõ semper tene bræ in sinistra parte sumuntur, sed qñq; in bona, secundũ illud Psalmi. Posuit tenebras latibulum suum, dum ea, q̃ sunt erga Deum, ignota & inperceptibilia sũt. De hac ergo laudata caligine di- cam, quoniam ver- sus lucem pergit, il- lamq; apprehẽdit, quia quod erat cali go dum ignoraba- tur, in lucem cogni tam vertitur ei qui didicit. D idẽ ibi.

a Tamen a tenebris non cernebatur. b Ante incarnationem, sicut nec cæcus comprehendit lucem super se lucentem.

5 a & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehende-

a Sed vt etiam tenebræ comprehende ent. b Præcursor humani ti uerbi. c Non ab hominibus. d Non ab homine impositum, sed a Deo, quasi substantialiter datum. e Id est, gratia qui totum a gratia habet & gratiam prædicat.

6 b runt, Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes.

1 2 3 4 5

b *Fuit homo missus*. Postquam sublimi volatu vltra oẽm naturã in altitudinem theologiæ ascendit, quia verbum apud patrem semper fuisse contemplatus est, mox ad humilitatem humanæ naturæ, & spãliter præcursoris verbi descendit, contra illos, qui dicebant humanam naturã in primo parẽte ex toto perditam & ad nihilum redactam. E

c *Homo missus*. Homo, non angelus, vt hæretici volunt, a Deo. Ideo potuit dicere de Deo. F

☞ *Erat*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et l. in t. l. *Licet.n.ipsum verbum quod est lux per essentiã nõ possit esse forma intellectus nostri, tñ intellectus agẽs qui est potẽtia animæ, est q̃dã lux deriuata a diuina luce, & ideo per ipsum põt homo ad diuina cognoscẽda quodammodo attingere, secundum ꝙ dicit Ps. 4.b. Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Rñdet. Signatum est super nos lumen vultus tui dñe, q.d. in lumine intellectus agentis impresso a te animab. humanis, põt haberi cognitio tuæ bonitatis. Et hoc modo lux diuina in tenebris lucet, inquantum natura humana de se est quædam tenebra, quia ex se lumen non hẽt, sed a verbo illustratur, eo ꝙ luce ab ipso deriuata modo prædicto informatur. Veruntamen quia talis cognitio Dei quæ habetur ex naturalib. est defectiua, ideo sequitur.*

2 Et te. eã nõ cõ. *Quia lux diuina siue verbum quod idem est, cognitione naturali per essentiã nõ videt, quia talis cognitio est tm̃ modo per effectus, qui nõ adæquant virtutẽ primæ causæ, sed in infinitum distant ab ea, ideo per talem cognitionem non põt videri diuina essentia. Alio modo exponitur litera de cognitione supernaturali. Homo.n. ad quendam finem supernaturalem ordinatur, qui excedit lumen naturalis rõnis, secundum quod dicit Apostolus 1. Cor. 2. Oculus non vidit, & auris nõ audiuit, nec in cor hominis ascendit q̃ præparasti diligentib. te Ad finem.n. incognitum non põt homo moueri, quia incognita non possumus diligere, secundum Aug. ideo homo ad finẽ suum consequendũ indiget necessario illustratione supernaturali, vt in finẽ vltimũ dirigatur. Deus aũt paratus est hanc illustrationem hoib. dare, quia natura nõ deficit in necessariis, vt dicit 3. de anima, Et si hoc verũ ẽ de natura naturata, multo fortius verũ est de auctore ipsius naturæ, qui est natura naturãs. Et ideo si homo faciat ꝙ in se est, conuertendo se ad Deum per cognitionem & amorem, prout potest ex naturalib. haberi, Deus supplet residuum, addendo naturę perfectionem gratiæ, illustrans eum supernaturali illustratione, & hoc est quod dicitur:* Et vita erat lux hominũ. *Id est, ipsum verbum non deficit illustrando homines per gratiam in cognitione supernaturalium.* Et l. in t. lu. *Id est, in peccatoribus, quia verbum quantum est in se illustrat eos luce gratiæ. Sed ꝙ sunt tenebrosi, hoc est, quia se subtrahunt ab influentia diuinę lucis siue verbi, & ideo sequitur.* Et te. eã non com. *quia peccatores hanc lucem non consequuntur, non propter defectum lucis, vt dictũ est, sed propter proprium defectum.*

Fuit homo. *Postquã euãgelista descripsit seu declarauit æter nam verbi emanationem, & ipsius operationẽ, hic consequẽter declarat eius tpalem incarnationẽ. Et diuiditur in duas partes, quia primo agitur de missione præcursoris, secundo ãe aduentu redemptoris ibi* Erat lux vera. *Prima in duas, quia primo ponitur cõmendatio præcursoris, secundo tollitur occasio erroris. ibi.* Nõ erat ille lux. *Circa primum cõmendatio præcursoris ex quatuor describitur Primo ex cõditione naturali, cũ dicitur.* Fuit homo. *id est, viuẽs vita hominis secundum dictamen rectæ rationis. Et rationabiliter p̃cursor Saluatoris fuit homo & nõ angelus, quia sapientia diuina dispõnit omnia suauiter, vt dicitur Sap. 8.a. quia facit omnia secundum modum conuenientẽ & decentem, mouendo quamlibet rem secundũ quod nata est moueri, Homines autem communiter loquendo magis sunt apti recipere doctrinam hominis quam angeli. Tum propter similitudinem naturæ. Tum propter consuetudinem locutionis & vitæ, quæ requirũtur inter discipulum & doctorem. Si autem aliqui doceantur conuenientius ab angelis, hoc est verũ de excellentibus viris, & à communi vita hominum segregatis. Aduentus aũt redẽptoris annunciandus erat omnibus communiter, non solum excellẽtibus, & ideo præcursor aduentum Christi prænuncians, magis idonee fuit homo quam angelus, veruntamen licet Ioãnes fuerit homo ex conditione naturali, fuit tamen angelus ab officio & puritate virginali, secundum quod dicit Saluator Mat. 11.b. Hic est de quo scriptũ est, scilicet, Malach. 3.a. Ecce ego mitto angelũ meũ, &c. Secũdo describitur Ioan. commendatio ex diuina autoritate, cum subditur.* Præcursoris commẽdatio prima. Secũda commẽdatio.

4 Missus a Deo. *Quia non venit proprio capite. De hac missione Ioannis dicunt aliqui, quod fuit tantum per internam inspirationẽ, sed melius videtur, quod cum hoc fuerit per expressam Dei missionem & exteriorem apparitionẽ, quia ad ea quæ sunt multũ ardua solent prophetæ sic mitti, vt patet ex decursu veteris Testa. Mysteriũ autẽ Christi inter omnia fuit maximũ, quia ad ipsum fuit ordinatũ totum vetus Testamentum, vt declaraui diffuse super epistolã ad Hebræos, & ideo non est verisimile, quin Ioan. fuerit ad hoc missus per expressam missionem Dei, & apparitionẽ exteriorem, licet modus huius apparitionis non sit scriptus: multa.n. facta sunt circa mysterium Christi, quæ non sunt scripta, vt habetur in fine huius euangelij. Hoc idem videtur innuere ꝙ ipse Ioannes dixit vt habetur infra eodem cap. Qui misit me baptizare in aqua, ille dixit, super quem videris spiritum descendentem, &c. Tertio describitur cõmendatio Ioannis ex nomine cum dicitur.* Inf. 19.g. Tertia commẽdatio.

5 Cui nomen erat Ioannes. *Istud nomen fuit sibi impositum nõ ex humana dispositione, sed diuina pordinatione, vt habet Luc. 1.a. & ideo rñdebat proprietati internæ, s. plenitudini gratiæ. Ioannes.n. interpretatur, in quo gratia, & ideo fuit idoneus ad præcurrendum ante illum qui est autor gratiæ secundum quod dicitur infra eo.b. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Simile inuenitur in veteri Testamento, quia Abraham, Isaac, & sic nominati sunt ex diuina ordinatione, ad designandum eorum proprietatẽ. Quarto describitur eius commendatio ex officij nobilitate, cum subditur.* Gẽ. 17.a 21.a. & 2 ?.f. Quarta commẽdatio.

❀ Hic

MORALITER.

† 1 *Et lux in tenebriis lucet*. Id est, in peccatoriaus quantum est de se, sicut cæcus lucem solis non videt ipsum illustrantem.

3 *Fuit homo missus a Deo*. Per Ioannem præcursorem domini significatur prædicator euãgelij, ideo dicitur hic homo, id est, viuens secundum dictamen rationis, & non vita bestiali. †

5 *Cui nomen erat Ioannes*. Qui interpretatur in quo est gratia Ad hoc enim quod prædicator conuenienter, & vtiliter annũciet verbum Dei, requiritur gratia Spiritussancti.

† Hic

A a *Erat lux vera.* Omnis homo dicitur illa natura in homine, q̄ ad imaginē & ad similitudine Dei facta est. Alia omnia quę sūt in homine inferiores partes hoīs sunt, & quodāmodo extra hominē sunt, In illa scilicet, anima velut in quodā mundo superiori vera lux lucet, & in illū mūdum venientes, & per gratiam renascentes illuminat, quia quorum vita & conuersatio in cœlis est, quasi in alio mundo sunt.

B *Lux vera.* ✻ AVGVSTINVS. Quare additum est vera? quia & homo illuminans dicitur lux, sed vera lux est illa quæ illuminat, nam & oculi nostri dicūtur lumina, & tn̄ nisi aut per noctem lucerna accēdatur, aut p diē sol exeat lumina illa sine causa patent, vnde subdit: *Quæ illuminat hominem.* Si omnem hominē, ergo & ipsum Ioan. Ipse ergo illuminabat, à quo se demonstrari volebat. Quomodo.n.

C plerūque fit, vt in aliquo corpore radiato cognoscat ortus esse sol, quē oculis videre non possumus, quia qui sauci habent oculos, idonei non sunt videre parietem illuminatum, aut aliquid huiusmodi, sic omnes ad quos venit Christus, minus erant idonei eum videre.

✻ CHRISOSTOMVS. Vbi sunt qui non dicunt eum verum Deum? Hic enim lux vera dicitur. Sed si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, qualiter tot sine lumine permanserunt? Non enim omnes cognouerunt Christi culturā. Illuminat igitur omnem hoī. quantum ad eum pertinet, si autem quidam mētis oculos claudentes noluerunt recipere lucis huius radios, nō à lucis natura obtenebratio est eis, sed à malitia eorū, qui voluntarie priuant seipsos gratiæ dono, nam gratia quidem ad omnes effusa est. Qui vero nolunt dono hoc frui, sibiipsis hanc imputent cæcitatem.

era.11.in Io.c.9. Luce.

a Cū missus? Agens liberę voluntate. Hic missus est, hic venit in testi. b Cuius rei. c Quicunque contradiceret.

1 Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de

a Id est, Christo nato. Iam nomen verbi mut... b Quare. c Lumen Christum esse. d Testificantem, quia Deum nemo uidit unquam. e Magnus quidem erat iste, non tam... Sancti... lux illuminata.

† lumine, ut omnes crederent per † illum. Non erat ille lux,

2

a Missus erat. De quo. b Autem. c Christi. d Quia est non uera lux. f quæ non est ex se, sed aliunde lucet.

3

4 a sed vt testimonium perhiberet de lumine. † Fuit lux vera,

5

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hic venit vt testimonium perhiberet de lu. *i. de filio Dei in mundum veniente, hoc autem testimonium perhibuit prædicando eius excellentiam, ut habetur inf. eo. c. Ipse est, qui post me venturus est, cuius non sum dignus ut soluā corrigiam calceamēti eius.* ✻ *Similiter testimoniū perhibuit baptizando in aqua, vt per hoc designaret illū, qui erat uēturus baptizare spiritusancto, propter quod forma baptismi Ioannis erat in nōie venturi, vt habetur Act. 19. a. Sicut. n. prophetæ antiquitus denunciabant aliquando futura, non solum uerbis, sed etiā factis. Quod patet de Ieremia, quia posuit catenam in collo suo, vt uerbo & facto prænunciaret captiuitatem futuram regis & ciuitatis, ut habetur 27. a. Sic Ioannes Bap. prædicando & baptizando annunciauit aduentum redemptoris, Finis autem sui officij tangitur, cum subditur.*

2 Vt omnes crederent per illum. *Non dicit in illum, quia ad hoc finaliter prædicabat, ut populus crederet in Christū uenturū. Notandum & quod illud quod dicitur hic;* Omnes crederēt per illum. *Refertur ad illud, quod supra dictum est. Fuit homo missus, quia hic loquebatur generaliter omnib. non sic autem loquitur angelus, sed solum excellentibus, ut supra dictum est.*

3 Non erat ille lux. *Hic tollitur occasio erroris. Ex hoc. n. quod euangelista dixerat de Ioanne tot magnifica, posset aliquis credere, quod eius aduentus sufficeret ad salutem generis humani, sicut & de ipso multi sunt opinati ipsum esse Christum propter excellentiā suæ sanctitatis, propter quod sacerdotes Iudæorum miserunt ab Ierosolymis interrogantes, si ipse esset Christus, ut habetur eo. ca. & ideo euangelista ostendit quod eius aduentus non erat sufficiens ad saluandum humanum genus, dicēs:* Non erat ille lux. *Qui posset mentes hominum luce gratiæ illustrare, sed tantum erat præcursor huius lucis, ideo subditur.*

Lucis gratiæ acceptio duplex.

4 Sed vt testimonium perhiberet de lumine. *Modus aūt testificandi iam prędictus est in parte immediate præcedenti. Sed cōtra hoc uidetur esse illud quod dicitur Ephes. 5. b.* Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, *& sic ratio lucis cōuenit cuilibet iusto & per consequens Ioanni. Dicendum quod lux gratiæ dupliciter accipitur in scriptura. Vno modo per essentiam, & sic soli Deo cōuenit & appropriatur filio in diuinis, sicut & alia pertinent ad notitiam, & ideo proprietas huius lucis de Ioanne negatur, sed de Christo affirmatur, ut statim patebit. Alio mondo accipitur lux per participationem, & hoc bene conuenit Ioanne & alijs sanctis, & sic loquitur ap. stolus in autoritate prædicta.*

Diuisio.

5 Erat lux vera. *Postquam euangelista declarauit missionem præcursoris, hic consequenter agit de aduentu redemptoris. Et diuiditur in tres, quia primo ostenditur necessitas huius aduentus, Secundo inde consequens fructus, ibi.* Quotquot autem. *Tertio veniendi modus, ibi.* Et verbum caro factum est. *Circa primum considerandum, quod ratio naturalis est defectiua in cognitione diuinorū, quia nō attingit ad eorū cognitionē, nisi per effectus qui distant à Deo in infinitum. Item reuelātio de diuinis in ueteri testa. erat imperfecta, quia sub uelaminibus & figuris, propter quod ante Christi aduentum homines multipliciter errabant circa cognitionem diuinorum, vt patet inspicienti illius temporis decursum, & ideo aduentus Christi in mundum fuit neceßarius ad illuminandum homines in cognitione diuinorum, secundum quod ipsemet dicit infra 18. g.* Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. *Ideo uidemus quod post eius aduentum idolatria cessauit, quasi per totum mundum, sicut fuerat per Zachariam prophetam prædictum cap. 13. a.* Et erit in die illa, dicit Dominus disperdam nomina idolorum de terra. *Quod autem Christus sit lux sufficiens ad talem illuminationem, ostendit triplici ratione. Prima ratio procedit ex lucis huius veritate. Secunda ex ipsius præsentialitate. Tertia ex euidēti eius manifestatione. Secunda tangitur ibi.* In mundo erat. *Tertia, ibi.* Mundus per ipsum factus est. *Circa primum aduertendum, quod aliquid dicitur uerum tripliciter. Vno modo quia distinguitur contra falsum. Secundo, quia distinguitur contra figurale, inquantum figura recedit a perfecta rei veritate. Tertio, quia distinguitur contra participes, quia illud quod est tale per participationem, deficit a perfectione illius quod est tale per essentiam. Lumen ergo rationis naturalis in cognitione diuinorū primo deficit a ratione vera lucis, quia et si per eam philosophi habuerant de Deo aliquam cognitionem, fuit tamen admixta erroribus multis, propter quod dicitur ad Roma. 1. Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Et hoc patet in Aristotele, qui inter cæteros philosophos dicitur verius scripsisse, & tamen in pluribus deuiauit a veritate, sicut patet de mundi æternitate, de intelligentiarum numero & earum felicitate, quorum persequutionem causa breuitatis omitto. Lumen uero cognitionis diuinorum quod fuit in ueteri Test. deficit a ratione veræ lucis, quia licet habuerit veritatem absque admixtione falsitatis, tamen ipsa erat figuralis & quasi umbra veritatis. Lumen vero cognitionis euangelicæ tertio modo deficit a perfecta lucis veritate, quia licet vera & aperta sit, tamen est participata. Lux autem diuina hoc modo dicitur vera, quia est lux per essentiam. Et ex hoc sequitur quod ipsa sit sufficiens ad omnium illuminationem, quia quod est tale per essentiam, est causa omnium aliorum, sicut ignis est causa caliditatis in omnibus alijs, vt habetur 2. Metaph. Talis autem lux approbatur filio, vt dictū est. Et sic patet prima ratio suæ efficaciæ ad illuminationem gratiæ, quæ tangitur cum dicitur.* Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venien. *sine falsitate, sine umbra & sine participatione, sed lux per eßentiam, ideo sequitur.*

✻ Q...

MORALITER.

† 1 *Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine.* Id est, de Christo qui est lux per essentiam, ideo in pdicatore debet esse huius lucis participatio per bonam vitam & famam, quia sicut dicit Gregor homil. 38. Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur.

2 *Vt omnes crederent per illum.* Debet enim intendere utilitatem auditorum, & non propriam laudem vel quæstum.

3 *Nō erat ille lux, sed vt testimoniū perhiberet de lumine.* Quia prædicator non docet interius mentem illustrando, sed Deus. Ideo sequitur.

5 *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientē in hunc mundum.* Lumine gratiæ quantū est de se, sed mali nō illuminantur

† minan

a *In mundo erat.* ✻ Origenes. Non putes, quia sic erat in mudo, quomodo in mundo est terra, pecora & homines, sed quomodo artifex regens quod fecit. Vnde sequitur: *Et mundus per ipsum factus est.* Non.n. sic fecit quomodo facit fa ber: nam eum fabricat, extrinsecus est ad illud quod fabricat. Deus autem infusus mundo fabricat ubi- que positus, & non recedit ab aliquo, pręsentia maiestatis fa- cit, quod facit, & gu- bernat quod fecit sic ergo erat in mundo, quomodo per quem factus est mundus.

✻ Chrys. In mundo erat, sed non vt mundi contempora neus, propter hoc induxit. *Et mundus per ipsum factus est.* per hoc & rursus te deducens ad aeternam existentiam vnigeniti. Qui enim audierit quoniam opus eius hoc totum, & si ualde insensibilis fuerit, cogetur concedere antecera esse factorem.

Theophyl. Hic Marchionis subuertit rabiem, qui malignum conditorem cuncta produxisse dicebat, necnon & Arii, qui filium Dei dicebat creaturam.

b *mundus eum non cognouit.* Non ꝙ creatura non cognouerit: homo qui in mundum mente amando descendit. Prius

a Non quod omnem, sed quia nullus sine illo illuminatur. Vt etiam ipsum Ioannem. b Id est, qui à Deo recedens & cadens in mundum, cæcatus est, alioquin non indigeret illuminari.

quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mun-

a Et hæc lux. Præsentia deitatis. Non vt pars eius, sed vt factor omnibus creaturis. infusus regens quæ fecit.

a dum. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mun

b a Dilectores mundi quia omnem sensum & intellectum diuina lux excedit, b In humanam naturam. Id est, in mundum qui suus est. c Christus per carnem d Id est, quicunque homines, præsertim Iudæi quos omnibus prætulit. Eius cognati Sui non quod nulli quia aliqui sed rari. Et quotquot recepe.

c dus eum non cognouit. In † propria venit, & sui † eum non

d a Siue Iudęi siue Gentiles. Per fidem. b Per spiritum sanctum non tantum reformari, sed.

receperunt.† Quotquot autem receperunt eum, dedit eis po

a Adoptiuos. Vt sint fratres eius & cohæredes per gratiam sicut & ipse filius vnigenitus per naturam vt iam non sit solus. Scilicet. b Deum esse & hominem. c Id est, iure eius nominis. Id est. Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus.

e testatem filios Dei fieri, his qui credunt in † nomine eius.

Prius mundus ipsa creatura dicebatur omnis. n. creatura suum creatorem recognoscit, homo vero minime. D

c *In propria venit.* ✻ Chrysost. In propria ergo venit, non gratia suæ necessitatis, sed gratia beneficii suorum. Sed vnde venit qui omnia implet, & vbique adest? Ea quidem quę ad nos descensione hic operatus est, quia enim in mundo exi-

Ho. 9. in Io. to. 3.

1 stens, non putabatur
2 adesse, eo quod non- dum cognoscebatur
3 dignatus est induere
4 carnem.
5 d *Et sui eum non receperunt.* Ab initio mū
6 di nullum tempus
7 erat in quo receptores diuini uerbi non
8 essent, vnde addit:
9 *Quotquot autem receperunt.*

E †ipsum. †nomen

e *Filios Dei fieri.* Mirabilis potestas, vt qui filii diaboli erant, & filii Dei & fratres Christi per eum liberati dicantur, quo autē ordine filii Dei fiant, & quomodo hęc generatio distat carnali, subditur. *Qui non ex sanguinibus.*

Ho. 9 in Io. to. 3.

✻ Chrysostomus. Siue sint serui, siue liberi, siue Græci, siue barbari, siue insipientes, siue sapientes, siue mulieres, siue viri, siue pueri, siue senes, omnes eodem digni facti sunt honore, de quo sequitur: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* F

✻ Avg.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quæ illuminat omnem hominem. *Quantum in se est, quod si aliqui non sunt illuminati, hoc est, quia se subtrahunt ab influentia huius lucis. Potest hoc etiā intelligi de lumine naturalis rationis, qui se extendit ad omnes etiam peccatores, & est quædam participatio diuinæ lucis, ut patet ex prædictis.*

2 Venientem in hunc mundum. *Per hoc non est intelligendū quod homines ante fuerunt, in alia uita unde uenerunt in mundum istum. Vel quod animæ fuerint a prin. mundi creatæ, sicut intellexerunt aliqui hæretici, sed euangelista utitur tali modo loquendi, ad denotandum, quod anima intellectiua datur ab extrinseco per creationem. Et dicitur hic ipse homo, eo modo quo pars principalior res dicitur ipsa res, ut habetur* 10. *Ethic.*

3 In mundo erat. *Hic tangitur secunda ratio ad idem ex præsentialitate. Ad cuius intellectum sciendum, quod aliquid dicitur eße alicubi tripliciter. Vno modo per potentiam, sicut rex est in toto regno. Alio modo per præsentiam sicut rex est in aula sua, quia omnia quæ sunt ibi patent eius aspectui. Tertio modo per essentiā, sicut rex est in loco suo determinato, cui proportionatum est corpus eius. Deus autem præsens est ubique hoc triplici modo, quia eius uirtus ad omnia se extendit, & quia omnia sunt nuda & aperta oculis eius, & etiam quia præsens est ubique per eßentiam.* Quod patet, *quia non solum dat eße rebus, sed eas in eße conseruat, coniungens principia rerum ad inuicem. Hoc autē non potest esse p aliquod quod sit medium inter ipsum & creaturam, quia nullum est tale medium.* Et ideo *oportet quod hoc faciat per seipsum ubique præsentialiter & per essentiam existentem. Et sic patet quod cum diuina lux sit idem quod ipse Deus, quod ipsa sit efficax ad prædictam illuminationem, propter suam præsentialitatem. Et hæc ratio breuiter tangitur, cum dicitur.* In mundo erat. *Nomine enim mundi intelligitur, uniuersitas creaturarum.*

4 Et mundus per ipsum factus est. *Hic ponitur tertia ratio ad idem ex euidentia lucis diuinæ, quia etsi non sit euidens in se, est tamen euidens in suo effectu, s. in uniuersitate creaturarum a Deo productarum, ex quarum pulchritudine & ordine lux diuina etiam potest in naturali ratione cognosci, secundum quod dicitur Sap.* 13. *b A magnitudine specie creaturarum, poterit creator horum uisibiliter cognosci. ad Rom.* 1. *c. inuisibilia Dei a creatura mundi, i. ab homine, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, & cæ.* Et *hæc ratio tangitur cum dr̄.* Et mundus per ipsum factus est. *Quia nomine mundi omnis creatura intelligitur, ut dictum est, quæ ducit in cognitionem creatoris sicut effectus in cognitionem suæ causæ.*

5 Et mundus eum non cognouit. *Hic remouet quandam obiectionem, quia cōtra prædicta posset obiici per hoc quod uidemus multos homines non habere cognitionem Dei. Et ipse respondet quod hoc non est ex defectu lucis, sed magis ex malitia hominum ab ea se auertentium, dic.* Et mundus eum non cognouit. *Nomine mūdi intelliguntur peccatores mundialiter uiuentes, & ideo aliter accipitur mundus quam in parte præcedēti, quia ibi accipitur pro essentiis rerum, hic pro malitiis hominum.*

Diuisio.

6 In propria venit. *i. in mundum, quem ipse fecerat uenit per carnis assumptionem, & sic fuit ibi nouo modo. Vel aliter.* In propria venit. *i. in Iudæam, quę dicebatur terra Dei, ut patet in pluribus locis uet. Testam.*

7 Et sui eum non receperunt. *i. Iudæi, quia in uet. Testamento dicuntur populus peculiaris ipsius Dei, quia pauci de Iudæis comparatiue crediderunt Christo, secundum quod fuerat prædictum* Isa. 8. *c. quod esset futurus in lapidem offensionis & in petrā scandali duabus domibus Israel.*

8 Quotquot autem receperunt eum. *Hic consequēter ponitur aduentus Christi utilitas siue fructus. Et diuiditur in duas, quia primo ostenditur propositum, secundo remouetur quoddam dubium, ibi.* Qui non ex sanguinibus. *Circa primum sciendum ꝙ sicut uerbū incarnatum est uere filius Dei naturalis, ita illi qui fiunt membra eius per fidem formatam, efficiuntur filii adoptiui. Et in hoc apparet utilitas nobis proueniens ex suo aduentu. Et hoc est quod dicitur.* Quotquot autem receperunt. *credendo.*

9 Dedit eis potestatem filios Dei fieri. *Per regenerationem baptismi, qui non datur nisi profitentibus fidem Christi per se si sint adulti uel per alium si sint paruuli.*

✻ Qui

MORALITER.

nantur, eo quod ponunt obicem huic illuminationi, de quibus dicitur Iob 24. b. Ipsi fuerunt rebelles lumini.

5 *Et mundus eum non cog.* Id est, homines mundialiter viuētes qui suum intellectum & affectum defigunt in terrenis, sic auertuntur à diuinis.

6 *In propria uenit & sui eum non receperunt.* Licet autem oēs Christiani sint sui, magis tamen proprie clerici, qui dicuntur à cleros quod est sors, eo quod sunt de sorte Dei, & tamen eorum multi non recipiunt ipsum, sed magis abiiciunt quam laici.

8 *Quotquot autem receperunt eum.* Per fidem charitate formatam.

9 *Dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui cred.* Per adoptionis gratiam.

† *Qui*

A * AVG. Magna beneuolentia, vnicus natus est, & noluit manere vnus, non timuit habere cohæredes, quia hæreditas eius non fit angusta si eam multi possederint.

tra. 2. in Io. to. 9. CHRYSOS. Non dixit, quoniam fecit eos filios Dei fieri ostendens quoniam multo opus est studio, vt eam quæ in baptismo adoptionis formatæ, imaginem incontaminatam semper custodiamus. Simul autem & ostendens quoniam potestatem hanc nullus nobis auferre poterit, nisi nosipsi auferamus. Si. n. qui ab hominibus dominium aliquarum rerū suscipiunt, tantum habent robur quantum fere hi qui dederunt, multo magis nos, qui a Deo potimur hoc honore. Simul autem ostendere vult, quoniam hæc gratia aduenit

B volentib. & studentib. Etenim in potestate est liberi arbitrij & gratiæ operatione filios Dei fieri.

a Plural iter, vt significet maris & fœminæ materiam. Sunt nati de materia patris & matris. Hic misera conditio apponitur. b Concupiscentia carnis, id est fœminæ quę est caro Adæ, & regitur.

1 Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex

a Vir dicitur spiritus qui regit. b Operante per baptismum. c Homines ex Deo, & Deus ex homine. d .i. filius Dei. e Homo.

2 3 4 voluntate uiri, sed ex Deo nati sunt. Et verbū caro factum est,

a Et uerbum caro factum est. Vt autem secure credamus homines nasci ex Deo, subdit Deum nasci ex hoīe, ex hac susceptione infirmitatis sanatur nostra infirmitas, vt possumus filii Dei fieri. Et hoc est. *Et uerbum caro factum est.* Quod superius erat, inferius descendit. Quid mirum, si quod erat inferius, in id quod superius est ascendit? Nec mirū, si homines nascuntur ex Deo, quia Deus ex homine est natus.

li. 15. de Tri. c. 11 *Verbum caro factum est.* * AVG. Sicut verbum nostrū vox quodammodo corporis fit, assumendo eam in qua manifestatur sensibus hominum, sic verbum Dei caro factum est assumendo eam, in qua & ipsum manifestaretur sensib. hominum. Et sicut verbum nostrum fit vox nec mutatur in

C vocem, ita verbum Dei, quidem caro factum est, sed absit vt mutaretur in carnem.

* ALCVIN. Cum etiam credamus animam incorpore[am] corpori coniungi, vt ex his duobus fiat vnus homo, faci[le] possumus credere diuinam substantiam incorpoream [ani]mæ in corpore coniungi in vnionem personæ, ita vt ve[rbum] in carnē non sit c[on]uersum, nec ca[ro in] verbum cū nec [cor]pus in animam, [n]ec anima conuert[itur] in corpus.

* HIL. Quic[unque] volētes vnigeni[tum] Deum qui in pri[nci]pio apud Deum erat Deus verbum, non substantiā De[i] esse & sermonem vocis emissæ, & quod loquentibus [ver]bum suum, hoc sit patri Deo filius, argute subripere vo[lunt], ne subsistens verbum Deus, & manens in formā Dei [Chri]stus homo natus sit, vt cum hominem illum humanæ [po]tius originis causa, quam spiritualis conceptionis sacr[amento a]nimaduertit, non Deus verbum hominem se ex partu [vir]ginis efficiens extiterit, sed vt prophetis spiritus prophe[tiæ], ita in Iesu verbum Dei fuerit. Et arguere nos solēt q[uod] C[hri]stum dicamus esse natum non nostri corporis atque [ani]mæ hominem, cum nos verbum carnem factum nost[ræ si]militudinis natum hominem prædicemus, vt vere D[ei fi]lius vere hoīs filius natus sit, & vt per se sibi asśūpsit ex [vir]gine corpus, ita ex se sibi animam assumpsit, quæ vtiqu[e ab] homine nunquam gignētium originib. præbetur, & [cum] ipse ille filius hominis sit, quam ridicule prçter Dei fi[lium] qui verbum caro factum est, alium nescio quem tanq[uam] prophetam verbo Dei animatum prædicabimus, cum [do]minus Iesus Christus & Dei filius & hominis sit.

Vidimi[us]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui non ex sanguinibus. *Hic consequenter remouet dubium quia poßet forte aliquis credere, quod hæc generatio eßet per modū generationis carnalis ideo hoc remouet, dicens:* Qui non ex sanguinibus, &c. *Licet enim sanguis in Latino plurale non habeat, habet tamen in Græco, & ideo translator, vt sequeretur veritatem textus non curauit de regulis grammaticæ transferens in plurali. Ex sanguinibus. Ad generationem. n. carnalem cōcurrit duplex sanguis, quia ex parte matris requiritur sanguis menstruus pro materia, ex parte viri requiritur semen in quo consistit virtus formatiua, hoc autem semen est residuum alimenti sanguinei, quia nutritiua ministrat materiam ipsi generatiuæ, hoc tamen residuum, quod transit in semen dealbatum est propter maiorem digestionem. Istos igitur sanguines excludit euangelista a generatione spirituali, dicens:* Qui nō ex sanguinibus nati sunt.

Generatiōis carnalis sanguis duple.

2 Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri. *Per carnem hic intelligitur fœmina, quæ parum participat de ratione respectu viri, propter hoc nominatur caro Gen. 2. d. 2. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro. &c. Copula autem masculi & fœminæ requiritur in carnali generatione, sic in omni alia actione naturali requiritur coniunctio actiui & passiui, & hæc copula maris & fęminæ excluditur à generatione spirituali, cum dicitur:* Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri. *Aliter potest exponi, ita quod per uoluntatem carnis intelligatur concupiscentia large loquēdo de uoluntate prout accipitur pro appetitu sensitiuo. Per voluntatem uiri intelligatur appetitus intellectiuus. quia vterque appetitus concurrit in generatione carnali hominis, Appetitus sensitiuus, vt mouens, intellectiuus ut consentiens. & hoc remouetur à generatione spirituali, cum dicitur:* Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri. *qualiter autem fiat generatio ista ostenditur, cum dicitur.*

3 Sed ex Deo nati sunt. *Inquantum homines à Deo recipientes gratiam, trahuntur quodammodo ad naturam diuinam, quia per donū gratiæ efficiuntur consortes diuinæ naturæ vt habetur 2. Pe. 1. e. Per quē maxima & preciosa nobis promissa donauit vt per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ. Ex prædictis patet, quod filij carnales contrahunt quandam maculam & fœditatem ex modo suæ generationis, non sic autem filij spirituales, sed magis nobilitatem.*

4 Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. *Hic consequenter ostendit modum uerbi in mundum uenientis, quia non venit vbi prius non erat, sed quia nouo modo incepit esse, sicut rex qui prius est in aliqua ciuitate per suam potentiam tantum, quando venit illuc personaliter incipit esse nouo modo scilicet, per sui præsentiam sic Dei filius qui prius erat in mundo per potentiam, præsentiam & essentiam, vt patet per prædicta, uenit ibi nouo modo, scilicet per carnis assumptionem. Et hoc est quod dicitur.* Et ver. caro fa. & hab. in nobis. *Ex hoc uerbo, verbum caro factum est: Eutyches accepit occasionem errandi dicens quod ex verbo & carne facta est vna natura sicut & vna persona. Sed hoc manifeste patet falsum & impossibile, quia illa natura esset composita ex verbo & natura humana, & verbum ueniret in compositionem alterius, hoc autem est impossibile, quia omne quod componitur alteri, est aliquo modo in potentia, potentia autem nullo modo potest esse in verbo, cum sit actus purus, ergo, &c. Item si esset possibile vnam naturam ex ambabus fieri, illa tamen non esset natura humana, nec diuina, quia natura composita ex duabus non est aliqua illarum, sed aliquid aliud resultans ex ipsis, vt patet de mixto ex elementis, quia mixtum non est aliquod elementorum, nec ipsa simul sumpta, quia tunc mixtum non esset aliquid vnum, & ideo si ex verbo & carne fieret una natura, sequeretur quod Christus non esset homo neque Deus contra scripturam noui & ueteris Testamenti. Propter quod Arrius dixit, quod ex carne & verbo non est facta vna natura, sed ipsum uerbum carnem assumpsit, non tamen animam quia uerbum supplet locum animæ secundum ipsum, sed istud dictum implicat contradictionem, quia caro non est in specie carnis, nisi per aīm vt habetur 4. Meteororum.*

Et ideo dicere, quod verbum assumpsit carnem & non animam implicat contradictionem. Nec ualet, quod dicit uerbum supplere locum animæ quia caro illa etiam secundum ipsum non est informata per verbum, sed tantum assumpta. Et si diceret ipsam per verbum informari, hoc tamen est impossibile. Item sequeretur quod

* [...]

MORALITER.

1 *Qui non ex sanguinibus.* Nam hæc filiatio non est per participationem esse naturæ humanę, sed magis diuinæ, secundum quod dicitur 2. Pet. 1. a. *Qui uocauit nos propria gloria & uirtute, per quem maxima & preciosa nobis promissa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ.*

†

4 *Et uerbum caro factum est* Et sic Deus voluit esse part[iceps] humanæ naturæ, & hæc mutua participatio debet es[se ra]tio maximæ dilectionis, licet no sit similis vtrobique, [q]uia verbum assumpsit humanam naturam veram, sed D[ei] filii adoptiui non recipiunt sic diuinam, sed participatio[n]em per gratiam.

Et

D

a [...]imus gloriam eius quasi vnigeniti à pa. ✠ CHRISOSTO-
[...] Cum dixisset, filij Dei facti sumus, & non aliter quã
per [h]oc, quod verbum caro factum est, rursus ipsius dicit &
[...] lucrũ. *Et vidimus gloriam eius*, quã vtiq; nõ vidissemus,
nisi cõsortiũ humanitatis visus esset nobis. Si enim Moy
[se]s [...] n sustinuerunt
faci[em] glorificatam
vid[er]e, sed velamine
op[us] fuit, qualiter a
diu[in]itatem nudam
exi[st]entem inaccessibilem etiam ipsis
sup[er]ioribus virtutibus
[...] nos lutei & terrestres sufferre possemus?

a AVGVSTINVS. Quia verbum caro factũ est, & habitauit in nobis, ista natiuitate collyriũ fecit, vnde tergerẽtur [o]culi cordis nostri, vt possimus videre maiestatẽ eius p[er] [h]umanitatẽ, & ideo dicitur: *Et uidimus gloriam eius*. Gloriã [e]ius nemo posset videre, nisi humilitate carnis sanaret. Irruerat n. homini quasi puluis in oculum de terra, oculus iste sauciatus erat & terra illuc mittitur, vt sanetur.

b *Quasi unigeniti a patre*. ✠ GREGORIVS. In sacro eloquio, sicut, & quasi, aliquando non pro similitudine ponit, sed pro ueritate. Vnde & illud, *quasi unigeniti a patre*. Lib. 18. Mor. c. 6

a Habitu inuentus ut homo, Et per hoc sanati. Nos quos elegit. b Id est, cognouimus Deum esse gloriosum. c Maiestatem eius per humanitatem. in qua docuit & miracula fecit. in qua transfiguratus est, in qua surrexit. Vel altitudinem.

& habitauit in nobis. Et † vidimus gloriam eius, glo- †spectauimus.

a Non vt cuiuslibet sancti. b Vidimus illum hominem. c Secundum humanitatem.

riam † quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ

c *Plenum gratia & verit.* Homo Christus plenus fuit gratia, quia nullis præcedentibus meritis ex quo conceptus est, fuit deitas in eo implens hominem illum omni plenitudine redũdante, in omnes sanctos, vnde & mater eius non tantum dicitur mater hominis, sed & mater Dei. Nec mirum, si dicitur, homo et Deus, cum Deus dicatur etiam homo, hæc autẽ gratia dicitur & veritas, quia sic olim promissum est, & modo exhibitum, scilicet, vt Deus sit in homine implens eum omni bono, & per eum suos.

E

ORIGENES. F

NICOLAVS DE LYRA.

[...]s non esset homo, vt patet manifeste, propter quod Apollinaris dixit [qu]od uerbum assumpsit carnem, quia secundum ipsum assumpsit [a]nimam sensitiuam, quæ dat esse carnis, non tamen assumpsit animã intellectiuam cum uerbum sit maxime intellectiuũ, & ideo in Chri[sto] [que]modo ponebat intellectum verbi. Sed hoc patet falsum, quia [l]icet sic in Christo posset saluare carnem, non tamen carnem humanam quia caro non dicitur humana nisi per animam intellectiuam, [et]i. secundum ponentes pluralitatem formarum. Item Christus nõ [ess]et homo, cum homo in specie humana reponatur per animã intellectiuam, sed magis esset animal brutum, quia anima sensitiua non [po]nit nisi in specie bruti. Hæc autem omnia contra fidem sunt & [sa]cram scripturam, & ideo sunt tanquam hæretica & reprobata. Et [li]cet pluribus alijs vijs possent prædicta improbari, tamen propter prolixitatem uitandam omitto, propter quod dicendum quod cũ dicitur. V[erb]um caro factum est. per carnem intelligitur natura humana [sic]ut frequenter in sacra scriptura, vnde dicitur Isa. 40. b. Om[nis] [c]aro fœnum, &c. Et quod per carnem intelligatur natura hu[mana], patet per illud qđ subditur: Vere fœnũ est populus. Caro igitur [i]ll[a] natura humana assumpta est a verbo, non in vnitate naturæ, [sed] [i]n unitate suppositi vel personæ. Et ideo est sensus, Verbum ca[ro] [fa]ctũ est. Ac si diceretur. Deus homo factus, quia licet fieri re[s]p[ec]t Deo vel verbo absolute, potest tamen dici de eo ratione natu[ræ] [h]umanæ adiunctæ, vt diffusius declaratur 3. sententiarum, quia [ta]le fieri non habetur quod Deus de nouo incipiat esse, quod est [im]possibile, sed quod incipiat esse homo, quod est possibile, quia suppo[situ]m diuinum est infinitæ subsistentiæ, & ideo potest naturam in se [...] sustentare, vt diffusius declaratur 3. sententiarum. Considerandum tamen, quod euangelista non sine ratione dicit, verbum esse car[nem] factum magis, quam hominem, quia per hoc euitatur error illo[rum], qui [d]ixerunt naturam humanam, habere in Christo hypostasim [pro]priam, si n. dixisset, verbum factum est homo, cũ homo significet [nat]uram humanam in supposito, dedisset occasionem cogitandi, quod [nat]ura humana in Christo subsisteret in propria hypostasi. Similiter [s]i dixit, uerbum factum est carnem quã animam, [n]e daretur oc[casi]o cogitandi, quod illa unio esse tantum secundum actum animæ, [...] cognitionem & amorem, non tamen in unitate suppositi.

1 [E]t vidimus. Postquam euangelista declarauit verbi emanatione, & eius incarnationem, hic consequenter ostendit qualiter ipse & apostoli habuerunt de hoc cognitionem. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit innotescendi modum. Secũdo, manifestat ipsum ibi. Et de plenitudine. Prima in duas secundum duplicẽ modum innotescendi quem ponit. Secunda, ibi. Ioãnis testimonium perhibet. Primus aũt innotescendi modus, est per visum. Sciendũ tamen, quod uidere aliquando accipitur non solum pro uisione corporali sed etiam pro cognitione intellectuali, per quem modũ dicimus: Vis tu hoc, i. intelligis? & hoc est, quia uisus est spiritualior inter alios sensus & plures rerum differentias nobis demonstrat, vt habetur Metaph. Et ideo nomine uisus utimur aliquando in his quæ pertinent ad intellectum. Vtroque modo videndi habuit Ioannes & alij apostoli notitiam verbi incarnati, quia cum ipso fuerunt corporaliter inuersati, & sic uiderunt sensibiliter opera uirtutũ totius creaturæ excedentia, sicut est suscitatio mortui, illuminatio cæci, et consimilia: ex quib. uisu mentis perceperunt eius diuinitatem in carne latentem. Viderunt etiam hoc mẽtaliter per internam inspirationem, quando aperuit eis sensum, ut intelligerent scripturas, ut habetur Luc. ult. d. Et hoc est quod dicitur. Et vidimus gloriam eius. i. excellentiam omnem creaturam excedentẽ, propter quod subditur exponendo prædictam gloriam.

Verbi vnigeniti naturam viderunt apostoli quadrupliciter.

2 Quasi vnigeniti à patre. *Id est, naturaliter ab eo procedẽtis, et per consequens eandem naturam numero cum ipso habentis. Hoc. n. viderunt apostoli primo per patris testimonium in transfiguratione, in qua fuit Ioannes cum Petro & Iacobo, ut habetur Matt. 17. a. Et ideo tunc audiuit uocẽ patris dicentis de Christo. Hic est filius meus, dilectus, &c. Secundo uiderunt hoc per angelorum obsequium, quia angeli ministrabant ei sicut superiori, vt habetur Matthæi 4. b. Supra naturam angelicam nihil est nisi natura diuina. Tertio viderunt hoc per hoc, quod creaturæ etiam uisibiles obediebant ei ad nutum, sicut domino & creatori, propter quod dixerunt Matth. 8. d. Qualis est hic? quia uenti & mare obediunt ei. Quarto hoc viderũt per docendi & operandi modum. Moyses. n. & alij prophetę nõ dabãt populo præcepta, sed de præceptis Dei ipsum instruebãt, & ideo dicebant: Hæc dicit dominus, uel aliquid simile. Similiter de Moyse scriptum est. Locutus est dominus ad Moysen, &c. Christus aũt tanquã Deus a propria autoritate loquens dabat doctrinã suã, ut patet Mat. 5. g. ubi dr: Ego aũt dico uobis, unde in fine illius sermonis dr, quod erat docens sicut potestatem habens. Et similiter perpenderunt per operandi modũ, quia etsi alij fecerunt miracula, hoc fuit tantum deprecando. Christus aũt etsi in miraculis faciendis aliquando orauerit, vt in suscitatione Lazari. Io. 11. e. tñ communiter miracula faciebat imperando, vt patet ex decursu euangelij. Per qđ ostendebatur quod illa faciebat virtute propria sicut Deus propter quod dicitur Lu. 6. c. quod virtus exibat de illo, & sanabat omnes: Sequitur.*

3 Plenũ gratiæ. *Et hoc primo propter gratiã vnionis. Ille. n. perfectissime est plenus gratia, qui perfectissime Deo coniungitur, natura aũt humana in Christo non solum coniuncta est Deo per cognitionem, & amorem sicut in alijs, sed per realem unionem, & hæc dicitur in Christo gratia vnionis, per quam homo dicitur Deus, & e cõuerso per cõicationem idiomatum. Dicitur aũt talis vnio gratia, inquantũ diuina liberalitate & misericordia facta est. Secundo propter gratiã habitualem, quæ plenius fuit in Christo, quã in aliis, propter hoc dicitur inf. 3. e. quod datus est ei spiritus non ad mensuram, quia non solum habuit plenitudinẽ sufficientiæ, sed et redundantiæ in alios, quia est caput non solum hominum, sed ẽt angelorum. Quod aũt virgo Maria & aliqui alij sancti legũtur pleni gratia, vt dicitur de Maria Lu. 1. & de Stephano Act. 6. b. Hæc tñ est alia plenitudo. Plenum n. opponitur vacuo, & ideo tot modis dicitur plenũ, quot modis dicitur vacuum. Dicitur autem vacuitas gratiæ. Vno modo propter virtutis defectum circa proprium subiectum, & tali vacuo opponitur plenitudo gratiæ sanctorum. Alio modo dicitur vacuitas gratię, eo qđ non redundat ad corpus, & tali vacuo opponitur plenitudo Mariæ inquantum gratia eius aliquo modo redundabat ad corpus, supernaturaliter concipiendo, plenitudo tñ Mariæ non se extendit ad alios, ita qđ sit gratiæ datrix, sed solum inquantum est gratiæ impetratrix: Christi aũt plenitudo ad alios se extendit, & sic opponitur vacuo, non solum respectu sui, sed etiã aliorum, quia fuit in Christo plenitudo gratia, non solum respectu sui, sed etiam respectu aliorum.*

Vacuitas gratiæ dicitur dupliciter.

✠ Et

MORALITER.

1 *Et uidimus gloriam eius.* Nam fideles vident eam nũc per speculum & in ænigmate, postea vero videbunt clare & manifeste.

† Ioannes

A

Ho.2.in diuersus

✻ Orig. Plenum gratiæ. Huius duplex est intellectus. Potest. n. de humanitate ac diuinitate incarnati verbi accipi, ita vt plenitudo gratię referatur ad humanitatem, secundū quam Christus caput est Ecclesiæ, & primogenitus creaturæ vniuersæ, quoniam maximum & principale gratiæ exēplum, qua nullis præcedentib. meritis homo efficitur Deus, in ipso primordialiter manifestum est. Potest etiā plenitudo gratiæ Christi de spiritu sancto intelligi, cuius septiformis operatio humanitatem Christi impleuit. Plenitudo vero veritatis ad diuinitatem refertur. Si vero plenitudinem gratiæ & veritatis de nouo Testamento mauis intelligere, non incongrue pronunciabis plenitudinem gratiæ noui testamenti esse per Christum donatam & legalium symbolorum veritatem in ipso esse impletam.

B

[illegible]thit, ex [illegible]tit.

a Secundum deitatem. b Non solum ergo dico, sed etiam. Baptista. c .s. quod verbum caro factum est, quia ipse præmissus ei testatur idipsum, s. celsitudinem humanitatis, & æternitatem diuinitatis. d Scilicet, Christo. e Aperte non obscure.

& veritatis. Ioannes testimonium perhibet de ipso & clamat

a Verbum substantiale. Ab æterno. b Vobis quærentibus an essem Christus. c mihi præpositus est etiam in humanitate. Et quod dixi iterum dico.

dicens. Hic erat quem dixi, qui post me venturus est, ante me

a Cui? b Aeternitate deitatis. c Quia illi spiritus est datus non ad mensuram nobis ab eo secundum mensuram.

t factus est, quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos

a Hic erat quem dixi. Per demonstratiuum pronomen innuitur Christum affuisse in illo loco. Sæpe enim ipse dominus adhuc ignotus antequam baptizaretur & prędicat, ad Ioannem solitus erat venire.

b Qui post me venturus est. Qui post me natus, post me predicaturus, baptizaturus, moriturus. Non quod iam nō esset natus, quando hæc dixit, quia etiam baptizatus. Sed venturus in prædicatione, in morte, sed non in resurrectione.

c Ante me factus est, quia prior me erat. Ex Græco, coram factus est, id est, apparuit mihi quidem, scilicet, quia prior me erat.

✻ Theophilactus. Arriani hanc literam sic ex-
nunt, volentes o-
dere quod Dei fi
non est a patre
nitus, sed factus
1 sicut vna alia crea-
2 ra.
3 ✻ Augustinus.
4 Non ergo intell-
5 tur, factus est a
6 quam ego essem
7 ctus, sed ante po-
8 est mihi.

✻ Chrisostomus. Si autem quod dicitur, ante me factus est, de productione ad esse intelligeretur, superfluum esset, quod additur. Quia prior me erat. Quis enim est ita insipiens, vt ignoret quoniam ex quo ante eum factus est, prior eo erat. [illegible]ter autem econtrario oporteret dicere, scilicet, prior erat, quia ante me factus est. Ergo quod dicit: Ante me f[actus] est, de honore intelligitur.

d Et de plenitudine. Exposito testimonio præcursoris, [illegible] euangelista ad testimonium suæ assertionis. Q[uasi dicat] verbum caro factum est, vidimus gloriam eius ple. gratiæ & v[eritatis] & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Gratiā, v[...]sum credamus, & veritatem qua illum intelligimus.

Accepimus

✻ NICOLAVS DE LYRA.

1 Et veritatis. In quātum in ipso fuit veritas diuina, siue increata per vnionē naturæ, similiter in anima Christi fuit plenitudo ueritatis inquantū habuit notitiam omnium quæ cognoscit Deus notitia visionis. Similiter fuit in Christo plenitudo veritatis, inquantum impleuit omnes figuras & promissiones legis Mosaicæ.

2 Ioannes testimonium perhibet. Hic ponit secundum modū quo innotuit Ioāni & apostolis alijs verbum incarnatum, & hic modus fuit per auditum, quia audiuit à Ioanne testimonium de Christo quod erat efficax, propter Ioannis mirabilem natiuitatem, & ꝓpter excellentem vitæ suæ sanctitatem. Et hoc est ꝙ dicit: Ioannes testimonium perhibet de ipso. Et benedicit, perhibet, ad ostendendū quod eius testimonium fuit continuatū, quia non solum semel, sed pluries testificatus est de Christo. Et ideo dicit, perhibet, ad denotādum continuationem huius testimonij. Secundo ostenditur istud testimoniū clarum, cum subditur.

3 Et clamat dicens. Quia Ioannes non loquebatur de Christo in occulto, sicut faciunt illi qui habent doctrinam suspectam, sed in palam coram populo. Dicitur autem hoc testamentum certum & uerū, quia eodem modo testificatus est prius de Christo in absentia, et post in pręsentia, quod notatur cum dicitur.

4 Hic erat quem dixi. Scilicet, ante, & idem modo dico. Vlterius ostenditur, quod de Christo dixit, cum dicitur.

5 Qui post me venturus. Patet quod Ioannes nō loquitur de aduentu Christi in mundum, quia iam erat natus, & fere triginta annorum, sed loquitur de aduentu ad prædicandum & mysterium nostræ redemptionis complendum.

6 Ante me factus est. Ex hoc loco arguit Arrius, quod verbū secundum naturam verbi sit factum, quia non est dubium, quod Ioannes præcessit Christum secundū carnē. Et ideo cum dicitur Ante me factus est. de natura verbi intelligendum est. Sed litera sequens hoc destruit per hoc quod subditur.

Error Arrii.

7 Quia prior me erat. Et per consequens habuit esse ante Ioannē ideo si de factione naturæ loqueretur, aliter ordinasset literam, dicens: Prior me erat, quia ante me factus est. Et ideo sic debet intelligi: Ante me factus erat. Id est, mihi prælatus. Cuius ratonē assignat dicēs: Quia prior me erat. nō secūdū humanitatē, sed secundū diuinitatē, in qua est ab æterno. Potest etiā aliter exponi referendo hoc ad Christum secundum humanam naturam.

Ad cuius intellectum, sciendū quod puer est in fieri secundum [cur]sum naturæ usque ad natiuitatē. Christus autem ab instanti cōc[eptio]nis habuit corpus omnibus lineamentis distinctum & animam [om]nibus virtutibus & scientijs perfectam, quamuis nondū habuerit [per]fectam corporis quantitatem. Et hoc fuerat prædictū Iere. 31 d[e no]uum faciet dominus super terrā, mulier circundabit virū, quia [Chri]stus ab instanti conceptionis fuit vir perfectus modo dicto. Cō[stat au]tē, quod Christus fuit ante conceptus quam Ioannes fuerit natus [vt] patet Luc. 1. d. Et ideo hoc modo litera prędicta potest exponi: A[nte] me factus est. vt per factū esse, intelligatur perfectio, quia hoc [de]signat talis locutio, sicut fieri imperfectionem designat, quia Chri[stus] etiam secundum humanam naturam ante perfectus fuit quam Ioan[nes], vt patet per prædicta.

8 Et de plenitudine, &c. Positis duobus modis quibus ver[bum] incarnatum eis innotuit, hic consequenter vtrumque modum ma[nife]stat. Et primo manifestat primum qui est per visum, vt dictum [est, se]cundo secundum qui est per auditum, ibi: Et hoc est testim[onium]. Ad intellectum primi sciendum quod hæc verba quæ sequuntur [non] sunt verba Ioannis Baptistæ, licet hoc dicat Origenes, sed sunt Ioannis euangelistæ declarantis modum quo cognouerunt ver[bum in]carnatum per visum, secundum August. & Chrysost. Dixerat [enim] supra. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. posset [ali]quis quærere, qualiter hoc vidistis? ideo declarat qualiter hoc cog[nouerunt], quasi respondens tacitæ quæstioni. Et diuiditur in duas, quia [primo] declarat qualiter cognouerunt eum plenum gratiæ. Secundo [quali]ter cognouerunt eum plenum ueritatis, ibi: Deum nemo [vi]dit. Dicit igitur primo. Benedixit quod vidimus eum plenum gratiæ, quia de plenitudine eius nos omnes accepimus. [Hoc] [eviden]tissime apparuit in spiritus sancti missione super apostolos in d[ie Pen]tecostes ex cuius plenitudine linguis omnium loquebātur, vt [dicitur] Act. 2. a. & ideo experientia quodammodo cognoscebant ipsum [Chri]stum esse plenum gratiæ. Et hoc est quod dicitur. Et de pl[eni]tudine eius nos omnes accepimus. Ista dictio copulatiua, [non] continuatur literæ immediate præcedenti quæ continet verb[a Ioan]nis Baptistæ, sed verba Ioannis euangelistæ quando supra d[ixerat]. Et uidimus eum quasi vnigenitum à patre plenū gratiæ, & u[eri]tatis quia hic declarat modum per quem hoc cognouerunt, vt dictū [est], scilicet, per acceptionē spiritussancti de eius plenitudine, ideo s[ubditur].

MORALITER.

2 Ioannes testimonium perhibet de ipso. Hic ponitur ipsius Ioannis modus testificandi, per quē significatur modus prædicandi, qui debet esse cum affectu magno & etiam in publico. Ideo subditur.

3 Et clamat dicens. Habentes. n. doctrinam suspectam, magis docent occulte & sine clamore.

4 Hic erat quem dixi, qui post me uenturus est, ante me fa[ctus est]. Quia prædicator quærere debet honorem Christi, & [non] [virtu]tem prædicationis attribuere sibi, ideo subditur.

8 Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Ex nob[is] [nihil] habentes.

a ccipimus. AVGVSTINVS. Non solū gratiam, quæ pla-
ne ratis datur, non pro merito vt fidē quæ per dilectionē
op atur ex qua iustus viuit, sed pro ista gratiā, id est, beati-
tu nem æternā, quæ & merces iustitiæ dicitur, & etiā gra
tia, quia meritum ex gratia.

b *Gratiam pro gra-*
tia. Gratia in conce-
ptione boni per gra-
tiam datur. Gratia
simpliciter quæ non
est meriti, si postea
cu illa operamur,
in onis consuesci-
mi, & tunc datur
gratia pro gratia
priri.

AVGVSTIN.
Accepimus de ple-
nitudine eius primo
gratiam, & rursus ac
ce mus gratiam pro
gratia. Quam gratiam primo accepimus? fidem. Vocat. n-
gratia, quia gratis datur: hāc ergo accepit gratiam primam
peccator, vt eius peccata dimitterentur. Et iterum gratiam
pro gratia, i. pro hac gratia, in qua ex fide viuimus, receptu-
ri mus aliam, i. vitam ęternam, vita enim æterna quasi
merces est fidei, quia ipsa fides gratia est, vita ęterna gratia
est pro gratia.

c *er Moysen.* Per Moysen. seruum prænunciatio, per domi
num Iesum salutis impletio.

d *eum nemo vidit vnquam.* Id est, nullus purus homo viuēs
in hoc corpore vidit Deum vt est, vnde dictum est Moysi:
Non videbit me homo & viuet, i. nemo viuēs ī corpore, vi-
debit diuinitatē meā. Vnde ista adiecit Deus Moysi: Sta in
foramine petræ, & cū pertransiero videbis posteriora mea
Petra, id est, Christus, foramē crucis patibulū, pertransiero
id est, transiero de mūdo ad patrē. Posteriora, ortus eius pas
sio resurrectio, ascensio, per quæ credita ad eius beatitudi-
nem & visionē peruenimus. Quod legitur Deū apparuisse
hominibus siue visibiliter carnalibus oculis, siue inuisibi-
liter propheticis visionibus per subiectam creaturam in-
gēdum est, visionibus enim ꝓphetarū quadā spirituali
natura factæ sunt, quibus Deum vidisse perhibentur.

Deum nemo vidit vnquam. ✻ GREGORIVS. Patenter datur
intelligi, ꝙ quādiu hic mortaliter viuitur, videri per quas-
dam imagines pōt Deus sed p ipsam naturæ suæ speciē nō
potest, vt anima gratia spiritus afflata per figuras quasdam
illum videat, sed ad ipsam vim eius essentiæ non ptingat.
Hinc est enim quod Iacob q Deum se vidisse testatur, nō
nisi angelū vidit. Hinc est quod Moyses, qui cū Deo facie
ad faciem loquitur, dicit. Ostende mihi temetipsum mani
feste, vt videam te. Ex qua eius petitione colligitur q i eum
sitiebat per incircunscriptæ naturæ suæ claritatem cernere
quem iam cœperat per quasdam imagines videre. D

a vt ipsum credamus & veritatem, qua illum intelligamus. b Pro bono bonum. c Vere ab eo accepimus, quia lex quæ mala non tollit sed ostendit, & reos conuincit, vt humilient se medico.

omnes accepimus. Et gratiam pro gratia, quia lex per Moy-

a Quæ sit salus homini vt erat promissa. b Qui est dominus liberans. c Quæ. Nec Moyses.

sen data est, sed gratia & veritas per Iesum Christum facta

a Hæc gratia per Christum omnibus est data, id est, videre Deum qui nunquam visus est.

est. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius qui est in

a In secreto & eum nouit. b Id est per manifestationem suæ incarnationis Deum inuisibilem demonstrauit. Fidelibus. Iterum. c Per Moysen non gratia, nec per ipsum, Ioannem & hoc est quod testatur se non esse Christum. d lucernæ.

sinu patris, ipse enarrauit. Et hoc est testimonium Ioannis,

✻ CHRYSOST. Ho. 14. in Io. to. 3.
Si autem antiqui pa
tres ipsam viderunt
naturam, nequequā E
1 differenter conside-
2 rassent, simplex e-
† nim quædam est, &
infigurabilis: Non
sedet, nō stat, neque
3 ambulat, hæc, enim
4 corporū sunt. Vnde
& per prophetam di
cit. Ego visionē mul
5 tiplicaui eis, & in ma
6 nibus prophetarum
assimilatus sum, hoc
est condescendi eis, non quod eram apparui, quia. n. filius
Dei per veram carnem appariturus erat nobis, primo exer
citauit eos videre Deum, sicut possibile erat eis videre. F

✻ GREGOR. Si a qbusdam potest in hac corruptibili car- Lib. 18. Moral. c. 28.
ne viuentibus, sed tamen inęstimabili virtute crescentibus
quodam contemplationis acumine ęterna claritas Dei vi-
deri, hoc ab hac snīa non abhorret, quoniam quisquis sa-
pientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur,
ut nec iam eius amore teneatur.

✻ AVG. Nisi ab hac vita quisq; quodammodo moriatur Lib. 11. super Genesim. c. 27. to. 3.
siue omnino exiens de corpore, siue ita auersus alienatus à
carnalibus sensibus, vt merito nesciat, sicut Apostolus ait
vtrum in corpore an extra corpus sit, non in illam rapitur
& subuehitur visionem.

e *Vnig. fi. &c.* Quę sit summa gratię & veritatis, bn̄ subdit, s.
cognitio ipsius trinitatis, vnde: *Hæc est vita æterna, vt cogno-
scant te vnū verum Deum & quem misi. Ie. Chr. stū.* Quę in hac vita Inf. 17. a.
non plene est, quia nemo in carne vidit Deum, vt est. Vnde
nec ipse Moyses nedum p eum data sit gratia, sicut et ipse
post oīa visa in typo Dei dixit: *Ostende mihi teipsum*, sed filius Exo. 33. d.
qui est in secreto patris narrauit, *quia nemo nouit patrē nisi fi-
lius, & cui voluerit filius reuelare*, Ipse narrat suis quid de tri- Lu. 10. d.
nitate Deitatis sentiendum sit quomodo ad eam perueniē
dum, & ad Ipsam introducit.

f *Et hoc.* Et hęc & cætera sequētia testimonia Ioānis, exhi
bitat sunt post baptizatū Christū, cū iā Iesus veniret inuita
re discipulos, quos Ioannes suis testimoniis mittit ad eū.
Testimonium ꝯ hoc, ꝙ occultus Christus, occultus quia
humilis, vt possit sperni & occidi, vt redimeret mundum.
☞ Tu

NICOLAVS DE LYRA.

✻ Et gratiam pro gratia. *Prima. n. gratia datur sine meritis, q̄a
te gratiam non potest homo mereri, sed habita prima gratia potest
homo mereri de condigno augmentum gratiæ. Et ideo secunda gratia
datur quodammodo pro prima, quia datur pro meritorio opere pro
dente ex ipsa.*

*Aliter potest hoc exponi & magis proprie ad literam de lege no
& veteri, ita quod lex vetus dicitur gratia prima, magna enim
gratia fuit dare legem specialem populo duræ ceruicis, & alia bene-
ficia illi populo collata, propter quod dicitur in Psalm. 147. b. Non
fecit taliter omni nationi, &c. Quia tamen ista lex erat imperfecta,
lex illius data est lex noua quæ est perfecta & maior gratia. Et
sic exponitur illud:* Et gra. pro gra. *q. d. Non solum accepimus de
plenitudine Christi in receptione spiritussancti, sed cum hoc accepi-
mus gratiam pro gratia, id est, legem nouam loco veteris, propter
quod subditur quasi exponendo.*

2 Quia lex per Moysen, &c. *Dicitur autem lex noua respectu
veteris veritas, quia illa fuit figura & vmbra illius. Dicitur etiam
gratia respectu eius, quia quamuis lex vetus ex liberalitate diuina
fuit illi populo data, propter quod potest dici gratia large, eo mo-
do loquendi quo quodlibet donum gratis datum dicitur gratia,
non tamen conferebat gratiam iustificantem sicut facit lex noua.*

3 Deum nemo vidit vnquam. *Hic declarat Ioannes, quali-
ter cognouerunt Christum fuisse plenum veritate, videlicet per do-
ctrinam Christi qui docuit eos de secretis diuinitatis, quæ com-
prehendi non possunt nisi ab eo in quo est plenitudo veritatis. Et
hoc est quod dicitur:* Deum ne. vid. vnq. *Non accipitur hic ne-
mo pro vllo homine, quia sicut in sacra scriptura aliquando accipi-
tur homo pro omni creatura, eo quod habet aliquam conuenientiam
cum omni creatura, propter quod dicitur Mar. vlt. d.* Prædicate
euangelium omni creaturæ, *ita nemo aliquando accipitur pro
nulla creatura. Est igitur sensus:* Deum ne. vi. vn. *id est, nulla crea
tura potest visione comprehensionis videre diuinam essentiam: Et
subdit a quo comprehendatur.*

4 Vnigenit. fil. qui est in sinu pa. *Id est, in intrinsecis diuinita
tis ipse comprehendit eam, qui habet eandem notitiam cum patre,
& ideo potest de hoc alios plenius instruere. Ideo sequitur.*

5 Ipse enarrauit. *Sicut patet ex decursu euangelij, ꝙ Apostolos
de secretis diuinitatis docuit vt de mysterio Trinitatis, & de mul-
tis alijs quæ non fuerunt ita explicite tradita in lege & prophetis,
sicut Christus explicauit.*

6 Et hoc est test. *Postquam euangelista declarauit modū quo ha
buerunt notitiam de plenitudine Christi per visum, hic cōsequēter*
✻ declarat

MORALITER.

† 1 *Et gratiam pro gratia.* Id est, nobis dedit gratiam, vt per eā
gratiam consequamur, quæ est gratia consummata.
2 *Quia lex per Moy. &c.* a peccatis cohibēs, sed nō gratiā iu-
uātē præbēs, nā hoc Christo reseruabatur. Ideo subdit.
† *Gratia & veri. per Iesum Christum fa. &c.* Comprehensiue.
4 *Vni-*

4 *Vnigenitus qui est, &c.* Id est, sibi consubstantialis, ipse vi-
dit isto modo. Ideo subditur.
5 *Ipse enarrauit.* Scilicet mysteria in lege & prophetis sub
velaminibus pronunciata. Et hoc est signum, quod uos
deduceret ad claram visionem diuinorum.
6 *Et hoc est testimonium Ioannis.* Quod perhibuit coram legis

a *Tu quis es.* Putabant Iudæi Ioannem esse Christũ, qui in lege promittebatur. Alij putabant eum esse E iã, pp nimiã
A abstinentiam & castitatem, & solitariam vitam, & asperrimam delictorum reprehensionẽ, & durissimũ futuræ vindictę terrorem, Alii dicebant eum esse vnũ de prophetis re

sint duo præcones sicut duo aduentus eiusdem, vnde
d *Non sum.* Elias, id est, nõ præco, potentiam indican in quam offenditis ostendo humilitatem quasi dicat te humili antequam excelsus iudicet. Ecce nec ego Christus nec apertæ potentiæ iudex.

suscitatum, propter prophetiæ gratiam.
b *Confessus est.* Confessus est ut postea dicit, nõ qđ erat Christus. Non negauit qđ erat, id est, quod esset præcursor vt post interrogatus dicit, *Ego vox cla.* Ordo verbo-
B rũ, & cõfessus est & non negauit quando miserunt.
c *Elias es tu.* Cum omnes scirent nomen Christi, sciebãt etiam quod Elias præcessurus sit eum. Sed ipse Elias præ-
C cessurus, in potestate judicaturũ, Ioãnes figuraliter Elias eundẽ iudicandum, vt sint duo

b Cum eius excellentia mone entur, quia ausus est b pt zare. Sapientes in lege.

quando miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes & Leui-

a Vt confessione ipsius Ioannis scirent quis esset. Quid? b Ecce humilitas Ioannis qua nihil maius est, cum posset credi Christus. Quod non est Christus.

a tas ad eum, vt interrogarent eum. Tu quis es? Et confessus

a Quod erat præcursor b Quid? Remota priori opinione.

b est, & non negauit. Et confessus, est, quia non sum ego Chri

Scilicet.

c stus. Et interrogauerunt eum, quid ergo? Elias es tu? Et

a Elias, quia non solum propheta sicut ille, sed etiam præcursor. Corpore, quia ipse dominus spiritualiter de eo dicit. Elias in spiritu & virtute. Elisæus b Quia non pronuncio sed ostendo. Non sum propheta, quia plus quam propheta, Non sum vnus de illis propheti de quibus me esse putati.

d dixit non sum. Propheta es tu? Et respondit. Non.

a Dic quis ne absque responso redeamus ad illos qui nos miserunt. b Audiuimus de Christo te prædicare sed de teipso nihil manifestum asseris.

Dixerunt ergo ei. Quis es? vt responsum demus his

a Sum. b Verbi incarnati.

e qui miserunt nos. Quid dicis de teipso? Ait. † Ego vox

e *Ego vox clam in deserto.* Non
1 Ego sum homo
2 Ioannes vel filiu
3 chariæ, Non c
4 derat humanam
5 sistentiam uel g
6 ratio em sed
7 hæc omnia
8 tus præcursor v
9 deserit omnia
intra mundum
tinentur. Ascen
10 altum, factus,
11 bi, nullam in s
stantiam, fateri
12 ter abundan
13 gratiæ, qua ex
omnem creatu
vt sit vox verbi
est interpres animi, Animus autem, id est, intell
omn

NICOLAUS DE LYRA.

declarat alium modũ quo idem cognouerunt per auditum, videlicet per Ioannis testimoniũ. Et diuiditur in duas partes, quia primo manifestat testimonium Ioãnis factum in Christi absentia. Secundo testimonium Ioannis de Christo in eius præsentia, ibi: Altera die. *Primo testimoniũ dedit Ioãnes interrogatus. Et diuiditur in duas, quia primo fuit interrogatus de persona. Secũdo de officio, ibi:* Et qui missi fuerãt. *Prima adhuc in duas: quia primo ponitur testimoniũ Ioãnis p modũ negationis. Secundo per modum affirmationis, ibi:* Dixerunt ergo ei. *Prima adhuc in tres secundum tres qõnes factas ipsi Ioãni, & tres responsiones corrispondentes Secunda ibi:* Et interrogauerũt. *Tertia, ibi:* Propheta. *Circa primũ aduertendum, quod tpe prædicationis Ioannis erat famosa opinio, & maxime in Ierusalem vbi vigebat studium legis & prophetarum, quod tempus aduentus messiæ esset de proximo. Primo, quia videbant ab eis ablatum esse regnũ vt declaraui super Matthæum & Danielem, & hoc fuerat eis datũ pro signo aduentus messiæ Gen. 49. b.* Non auferetur sceptrũ de Iuda, &c. *Secundo, quia videbant completas hebdomadas dictas a Daniele de aduentu sanctisanctorum quę cõpletæ fuerũt in natiuitate Christi, vt declaraui super Danie. 9. vel secundum alios (qui dicũt eas fuisse completas. 19. anno Tyberij Cæsaris, in passione Christi) viderunt eas cito complendas propter quod messiã de proximo expectabant: Ex altera parte Ioannis baptistæ mirabilem natiuitatem, & eius excellentem sanctitatem, & ideo fuerunt moti ad opinandum ipsum esse Christum propter quod miserunt solennes nuncios ad Ioannem, volentes super hoc scire veritatem. Veruntamen Chrisost. dicit quod maliciose venerũt. Sed Orige. dicit simplici animo venerunt ad quærendum veritatem. Et hoc videtur verius, quia in modo quærendi exhibuerunt Ioanni maximam reuerentiam. Et hoc ex quatuor, vt patet in litera. Primo ex personis mittentibus ad ipsum nuncios, & hoc notatur cum dicitur.*

Diuisio.

Ioanni defertur ex quatuor;

1 Quando miserunt Iudæi. *Id est, illi de tribu Iuda, qui erãt nobiliores in populo. Secundo, ex loco missionis, cum dicitur.*
2 Ab Ierosolyma. *Quæ erat ciuitas sacerdotalis & regia, & quia studium legis & prophetarum & cultus diuinus vigebant ibi:* Similiter ipsa erat caput regni. *Tertio ex parte nunciorum cum subditur.*
3 Sacerdotes & Leuitas ad eum. *Quæ erant solennes personæ & maximme quia illi sacerdotes & leuitæ qui fuerunt missi, erant de secta Pharisæorum, vt dicitur infra eo. c. & isti erant magis religiosi & famosi in toto populo illo. Quarto, ex modo interrogãdi cum subditur.*
4 Vt interrogarent eum: Tu qui es? *Quasi volentes in hoc acquiescere dictis eius. Et subditur Ioannis responsio.*

5 Et con.

5 Et con. *Scilicet veritatem.*
6 Et nõ negauit. *Vsurpãdo sic diuinum officium. Hoc enim negare ipsum Christum qui est ipsa veritas. vnde sequitur.*
7 Et cõfessus est quia non sum ego Chri. *Et in hoc resp intentioni eorum. Ad hoc enim quærebant.* Tu quis es? *vt responderet eis si esset Christus, vel non.*
8 Et interrogauerũt eum quid ergo. *Hic consequenter secunda qõ. Sicut enim aduentus Christi fuerat promissus Iudæis & aduentus Eliæ, vt habetur Malach. vlt. b.* Ecce ego mitt. vobis Eliam prophetam; &c. *Et ideo audiẽtes quod non esset Christus, interrogauerunt consequenter si ipse esset Elias. Et subditur Ioannis responsio cum dicitur.*
9 Et dixit. Non sum. *Sed videtur esse contra illud q dicit Saluator de Ioanne Mat. 11. b.* Ipse est Elias. *Dicendum quod ipsi quærebant de persona Eliæ & iõ ad eorum quæstionem respondit quod non erat Elias in persona licet esset Elias in spiritu propter similitudinem vitæ in austeritate, & doctrinę veritate & in officio quia fuit præcursor primi aduentus Redemptoris, sicut Elias erit præcursor secundi. Et hoc modo Saluator vocat Ioannem Eliam, & sic non est contradictio.*
10 Propheta. *Hic ponitur tertia qõ. Erat. n. famosa opinio tu temporis apud aliquos Iudęos, q ante Christum veniret vnus magnus propheta pro eo quod scriptum est Deu. 18. d.* Prophetam suscitabit dñs Deus de fratribus vestris, &c. *Quæ quidem authoritas secundum veritatem intelligenda est de Christo ad literã, licet Iudæi intelligerent eam de alio propheta. Et ideo interrogauerunt eum si esset ille propheta de quo dicta est scriptura prædicta vnde in græco hic nõ ponitur propheta absolute, sed cũ articulari dictione, quæ denotat prophetam dictũ antonomasice subditur Ioannis respon.*
11 Et respõdit Non. *Non. n. negauit se esse prophetam absolute, nec prophetam missum ante Christum, quia negasset veritatem sed negauit se esse illum prophetam de quo loquitur illa scriptura allegata quæ ad literam est de Christo intelligenda, vt dictũ est. Aliter exponit hoc Greg. dicens, quod negauit se esse prophetam quia erat plenus quam propheta. Sed prima expositio videtur melior & literę propinquior quia minus includitur ĩ maiori. Si enim fuit plus quam propheta, sequitur quod fuit propheta.*
12 Dixerunt. *Hic ponitur testimoniũ Ioannis per modum affirmationis, quia audiẽtes nuncij Iudæorum, quod de omnib. rñderet negatiue, voluerunt aliquid arffimatiue dictum ab eo reportare. & quod dicitur:* Dixerunt ergo eis quis es tu. Quid di. de teipso? *Affirmatiue subditur Ioannis responsio, in qua dat testimonium Christo, asserens se esse eius precursorem di.*
13 Ego vox clamã. &c, *Id est, ego sum ille de quo scriptum est Es. 40. a.*

MORALITER.

† peritus ĩ quo testimonio negauit se esse Christũ & hoc veraciter quantũ ad interrogantiũ intẽtionem. Et de duobus primis patet quia Ioannes nõ erat Christus, nec Elias in persona Similiter de tertio nã intendebãt quærere si Ioannes erat de numero prophetarum antiquorũ aliter. n. respondere fuisset falsum, sed asseruit se esse vocem, i. verbi diuini nunciatorẽ q erat verũ & humile responsum. Et in hoc docuit doctores catholicos veraciter & humiliter r

oniũ eſt filius dei. Ioannes ergo vox eſt & interpres huius nimi, qa primo mũdo eũ demõſtrauit. *Ecce agnus Dei*

a *ſaias* Hoc de Ioãne prophetauit: Ego vox clamãtis in deſerto, in qua verbum ſonat, id eſt prophetia, & oſtenſio & cerna verbi præſentis.

b *Ex Phariſæis.* Id eſt ex principibus Iudæorum, qui doctrinã non quærunt, ſed inuident. Qui tamen ad Ioannẽ ideo venerunt, qa audiunt eum prędicaſſe communẽ omnium reſurrectionem, q̃ & ipſi credebant, vñ & ipſi in multis Chriſto conſentiunt. Paulus quoq; Apoſtolus in multis audierunt.

quod ſcripturas non intelligebant. Vel aliter. Medius quidem erat in quantum mediator Dei exiſtens, & hominũ Chriſtus Ieſus, Medius Phariſæorum extitit, volens illos Deo iungere, ſed ipſe neſciebant eum.

✠ ORIGENES. Preconium de precedenti Chriſti ſubſtantia proponit, ꝙ tanta ſit ei virtus, quod inuiſibilis ſit ſua Deitate, cum ſit præſens cuilibet, & totum per orbem diffuſus, quod notatur ex illo: *Medius veſtrum ſtetit.* Vel illud intelligẽdum eſt de nouis hominibus. Cum.n. ſimus rationales, in medio noſtrum exiſtit, ex eo quod principale, ſ. cor in medio totius corporis inſitũ eſt. Qui ergo verbum,

In hunc locum.

a In me. b Deſertæ Iudææ ſolatium annunciamus. Quid. Parate in uobis. c Per fidem, per opera, per quæ dominus ingreditur.

a clamantis, in deſerto, Dirigite viam domini ſicut dixit Iſaias

Ex inuidia quærebant.

b propheta. Et qui miſſi fuerant, erant ex Phariſæis. Et interro- 1

a Quærendo ... Hic plena inuidia patet.

c gauerunt eum, & dixerunt. Quid ergo baptizas, ſi tu non es †

a Qui habet autoritatem baptiſmi. Eliſæus. b Etiam inuidis ex bonitate ueritatem dicit.

Chriſtus, neq; Elias, neq; ꝓpheta? Reſpõdit eis Ioãnes dicens: 2

Id eſt, lauo. a Id eſt, præſens uobis apparet. b Corpore. c Quia humilis ideo ego lucerna præaccendor.

d Ego baptizo ĩ aqua, medius aũt veſtrũ ſtetit, quẽ vos neſcitis. †

e a Ante tempora diffinitum eſſe quod poſt me oriretur b Sic ... loquendo ita prædicando. c Mihi propoſitus eſt dignitate: 3

f Ipſe eſt, qui poſt me venturus eſt, qui ante me factus eſt, cuius 4 5 6

c *Quid ergo baptiz.* Audiebant Phariſæi in prophetis Chriſtũ venturum & baptizaturum ſcientes Ioãnẽ figuram baptiſmi geſſiſſe, eumq; Eliam & Eliſęũ ſiccis pedib. tranſiſſe, figuramq; baptiſmi in Elia & Eliſæo nõ dubitabant præceſſiſſe, vnde & nunc eos ſurrexiſſe putabant & baptizaſſe, vnde nec interrogant, es tu vnus prophetarum, ſed ſolummodo es tu propheta ille videlicet q præfigurauit baptiſmum?

d *Ego baptizo in aqua.* Non imputet audaciæ ꝙ ago, qa corpore abluo aqua, non aufero peccata, vt ſicut naſcendo & prædicando pcurſor ſum, ſic & baptizando, ſed iſte medius inter vos eſt qui peccata tollit.

GREGOR. Ioannes.n. non ſpiritu, ſed aqua baptizat, qui peccata ſoluere non valebat. Baptizatorum corpora p aquam lauat, ſed tñ animas p veniam non lauat. Cur ergo baptizat, qui peccata per baptiſmum non relaxat? niſi vt præcurſionis ſuę ordinem ſeruans, ſ. q naſciturum naſcẽdo præuenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizãdo præueniret, & qui prædicando factus eſt præcurſor Chriſti baptizando etiam præcurſor eius fieret, imitatione ſacramenti.

e *Medius autem veſtrum ſtetit.* ✠ CHRYSOST. Hoc aũt dixit quoniam decẽs erat Chriſtum commixtum eſſe populis, vnum multorum, ſe vbiq; humilem eſſe docentem.

✠ THEOPHYLACTVS. Vel medius erat Phariſæorum ... ſed ignorabant eum, q ipſi ſcripturas ſe ſcire putabãt, & inquantum in illis prænunciatur Dominus, medius eorum erat, ſcilicet in cordibus eorum, ſed neſciebant eũ, eo quod

✠

in medio gerunt, non autem cognoſcunt. De illius natura nec de quo fonte manauit, nec quomodo aſtitit in eis. Sic verbum in medio ſui obtinentes ignorant, quod tamen Ioannes agnouit. Vnde exprobrando dicit ad Phariſæos: *Quem vos neſcitis.* Ho.7. in Euang.

f *Cuius ego nõ ſum dignus, & cæt.* Non ait nõ ſoluã. Soluit:n. quoniam ipſum manifeſtauit & de diuinitate & humanitate ipſius multa aperuit, ſed non ſum dignus, quia indignum ad hoc agendum ſe reputat, in quo ſimpliciter indicatur humanitas.

✠ GREG. Mos apud veteres fuit, vt ſi quis eam quæ ſibi competeret, accipere vxorem nollet, ille ei calciamẽtũ ſolueret, qui ad hanc ſponſus iure ꝓpinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Chriſtus, niſi ſanctæ Eccleſiæ ſpõſus apparuit? Recte ergo Ioannes ſe indignum eſſe ad ſoluendam corrigiam eius calceamenti, denunciat, ac ſi aperte dicat, Redemptoris veſtigia non denudare valeo, quia ſponſi nomen mihi immerito nõ vſurpo; Quod tñ intelligi põt & aliter. Quis.n. neſciat ꝙ calceamenta ex mortuis animalib. fiant? Incarnatus vero Dominus veniens, quaſi calceatus apparuit, qui in diuinitate ſua morticina noſtrę corruptionis aſſumpſit. Corrigia ergo calceamenti eſt ligatura myſterij. Ioannes ergo ſoluere corrigiam calceamenti eius nõ valet, qa incarnationis myſterum nec, ipſe inueſtigare ſufficit, ac ſi ſi patẽter dicat: Quid mirũ ſi mihi ille prælatus eſt, quem poſt me quidem natum conſidero, ſed natiuitatis eius myſterium non comprehendo,

☞ MYSTICE.

NICOLAVS DE LYRA.

Iſa.40.a, vt allegatũ eſt, quod debet clamare in deſerto Iudææ ut homines ſe præpararent ad aduentũ Chriſti in mundum. Et bene deſignatur Ioãnes in proprietate vocis, quia erat annunciator verbi diuini, id eſt, Chriſti. qui eſt verbum patris ſecundum diuinitatẽ vt ſupra dictum eſt. Vox enim humana eſt verbi mentalis expreſſiua.

Et qui miſſi fuerãt, erant ex Phariſæis. Et interrogauerunt eũ, & dixerunt. *Hic declaratur teſtimoniũ Ioãnis factum ad interrogationem eius de officio. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur nunciorũ interrogatio ſecũdo Ioãnis reſponſio, ibi* Reſpondit eis. *tertio, quædam reſpectu præcedentiũ cõcluſio, ibi.* Hæc in Bethania. *Circa primum conſiderandum, quod ſicut dictum eſt: Phariſæi inter alios Iudæos videbantur magis religioſi, propter ꝙ dicebantur Phariſæi a Phares, quod eſt diuiſio, quia in habitu, in geſtu & victu erant ab aliis quodammodo diſtincti in ſignum maioris religionis propter ꝙ oſtendebant ſe magis zelare pro ritu legis, propter quod audientes a Ioanne, ꝙ non erat aliquis trium prædictorũ quos expectabant tãquã perſonas ſolemnes, quæſierunt ab eo quare baptizabat inducendo nouum ritum, & hoc eſt quod dicitur.* Et qui miſſi fuerant erant ex Phariſæis Et interroga &c. *Et patet litera ex dictis.*

2 Reſpondit eis Ioannes. *Hic ponitur reſponſio Ioãnis, in qua perbibet teſtimoniũ de Chriſto dicẽs, quod ſicut præcurrebat prædicationem Chriſti ſua prædicatione & denunciatione, ita baptiſmũ Chriſti pcurrebat ſuo baptiſmate, ſicut & prophetæ antiquitus aliquãdo denunciabant futura nõ ſolũ verbis, ſed etiã factis, vt ſupra dictum eſt & hoc eſt quod dicitur hic.* Reſpondit eis Ioannes dicẽs. *Ego baptizo in aqua lauando tantum corpus, ad deſignãdum illum qui ſuo baptiſmate lauabit animas, vnde ſubditur.*

3 Medius autem veſtrum ſtetit. *Id eſt, communiter viuens inter homines. Chriſtus enim vitam communem inter omnes duxit, vt patet ex decurſu euangelij.*

4 Quem vos neſcitis. *Scilicet quantum ad diuinitatem imo ipſum ſimpliciter negauerunt coram Pilato.*

5 Ipſe eſt qui poſt me, &c. *Hoc exponatur ſicut ſupra expoſitum eſt.*

6 Cuius non ſum dignus, & cæt. *Cum Chriſtus calciamẽta nõ portauit quod patet ex hoc quod dicitur Luca. 10. a. portare calcia-* ✠ *menta apo-*

Chriſtus calciamẽtis vſus non eſt

MORALITER.

† *Quid ergo baptizas, ſi tu non, & c.* Q.d. Tu tibi vſurpãs officium alienum.

† *Reſpon-*

2 *Reſpondit.* Non reddendo iniuriam pro iniuria, ſed humiliter & vere di.

† *Ego baptizo in aqua.* Corpora tantum lauando, ad ſignificandum illius baptiſmũ, qui lauat animas in ſpirituſancto.

Id est, in domo obedientiæ baptizat, vt significet obedientiam conuenire baptizatis.

a ego non sum dignus, vt soluam eius corrigiā calciamenti. Hęc
in Bethania facta sunt trans Iordanum, vbi erat Ioannes ba-

Altera cognitione. ... & corporis.

ptizans. † Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, &

Innocens immolandus prę[illegible] atus in agno paschali ... Qui non ... Non de loco ad locum, sed vt omnino non sit. Quia non contra ... Hic ... at quis ille me ... [illegible]

ait: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit † peccata mundi. Hic est de

Istud a Post ... Nat... & cæteris ... dignitate.

quo dixi. Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior

De æternitate a Vsu baptizandi, & ostensione humilitatis Christi.

me erat, & ego nesciebam eum, sed vt manifestetur in Israel

MISTICE. Ligaturam mysterii incarnati verbi nō sum
A dignus penetrare, vel nomen sponsi mihi vsurpare.
a *Hæc in Betha.* Duæ sunt Bethaniæ. Vna trās Iordanē altera citra non longe a Ierusalē, vbi Lazarus suscitatus est. illa quæ trans Iordanem est, significat humanam naturā lege naturali ante fluēta gratiæ, qua gratia post incarnationē Christi abundās fuit quæ natura ad hoc creata erat, vt lege naturæ obediret in qua Ioannes baptizat, quia a peccato nō liberat. Baptizat vltra fluenta diuinorum donorum, quę nōdum in Christo inchoauerant in humanam naturā descendere. Illa quæ
B est citra Iordanem significat eandem humanam naturam obedientem sub legē gratiæ, quæ est proxima Ierusalem, i. visioni pacis per charitatem, in qua Christus mortuum suscitat, quia a peccato liberat.

Postera

b *Altera die vidit Ioannes Iesum.* TRICE. Ioannes, i. populus gratiæ altera die, id est, post legem cognoscit agnum quo redimitur.
c *Venientē ad se, & ait.* Non solum gressib. corporis sed ēt
C interioris suæ contemplationis accessibus, quia dignatus est a Ioanne cognosci secūdum diuinitatē & humanitatē.
d *Ecce agnus Dei, &c.* Tria ministrat agnus possidentibus se lac simplicis doctrinæ, quo paruuli nutriūtur, lanā, id est incrementa virtutum, Esum carnis suæ.
e *Peccata mundi.* Peccatū mundi dicitur originale peccatum quod est commune totius mundi, quo tota humana natura simul & semel prædita lege diuinas per inobedientiam transgressa est in paradiso, originale singulare quę superaddita tia relaxat.
f *Post me venit* Christus est vir quo nobis congruit & pro nobis ... & filius Dei in... patri cōgruit & ... cata dimittendo ... conciliat nos ei.
g *Vt manif.* Hic est agnus q tollit peccata, φ non ego et melius modo noui, sed propterea baptizo vt manifestetur Israeli. Ne.n. propter insolentiam, minus baptizarent Christo in spiritu, vsu baptizandi ei viā parauit, vnde p... ad ipsum q via est ventum est, baptismus eius cessat, ... baptismo ēt Ioannis manifestatur humilitas Christi, qui impletio totius iustitię, sicut enim opus est Christū & mori, sic & baptizari. Si enim ipse qui non eget a ... baptizatur, non dedignentur quantumcunque sapientes sancti a domino baptizari, sine quo permanent in pecc...
Bapti...

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

NICOLAVS DE LYRA.

menta apostolis inhibuit ipse fecit φ docuit, vt habetur Act. 1. a ideo patet hic φ hæc erat Metaphorica locutio. Cuius non sū di &c. *Quia Ioannes in hoc dicit se non esse dignū exhibere Christo etiam minimum obsequium, hoc exprimens secundum communem modum loquendi. Cum enim aliquis paruitatem suam & alterius excellentiam vult exprimere, solet communiter dicere, non sum dignus tangere sotulares eius, vel aliud huiusmodi. Nec mirū, si hoc Ioānes dixit, quia homo quantumcunque magnus Deo comparatus, nihil est nisi puluis & cinis per hoc etiam ostendit Ioannes ipsis Pharisæis, φ officium alienum non vsurpabat, sed tantum suum proprium officiū scilicet præcursoris exercebat.*

1 Hæc in Bethania facta sunt. *Hic ponitur quædā conclusio ad maiorem expressionem prædictorū videlicet determinatio loci: forte enim adhuc viuebant aliqui qui interfuerant testimonio Ioānis, & ideo ex conditione loci voluit eos euangelista reducere ad memoriā facti, dicens.* Hęc in Bethania facta sunt. *Aduertēdum, tamen, φ hæc Bethania non est illa quæ est prope Ierusalē sita, vbi Lazarus fuit suscitatus, sed est alia villa eodē nomine vocata sita supra Iordanem, ex altera tamen parte fluminis scilicet in sorte duarum tribuum & dimidiæ, & ideo ad hoc designandum subditur.*

2 Trans Iordanem vbi erat Ioannes baptizans. *Orizenes tamen dicit, quod ibi dicitur Bethabora, quæ erat villa vltra Iordanē sed vitio scriptorum fuerit corruptum.*

3 Altera die. *Hic consequenter explicat testimonium Ioannis de Christo in eius præsentia: & hoc dupliciter primo generaliter corā turbis secūdo, specialiter coram aliquibus discipulis Ioānis, ibi.* Altera die stabat. *Prima ī tres quia primo ponitur Ioānis testificatio secūdo excluditur testificātis suspicio, ibi.* Hic est de quo dixi. *tertio subiungitur testimonij confirmatio. ibi.* Et testimoniū perhibuit. *In prima parte dicitur sic.* Altera die. *Ex hoc patet φ Ioānes pluries testimonium ferebat ipsi Christo etiam qualibet die, quia ad hoc totum officium eius & prædicatio ordinabatur.*

Diuisio.

4 Vidit Ioannes Iesum. *Præsentialiter quia testimonium quod est per visum est efficacissimum.*

5 Venientem ad se. *Hoc nō est intelligendum de aduentu Christi ad baptismum, sed post, quod patet ex hoc quod sequitur infra φ Ioannes ante iam viderat spiritum descendentem super eum quod factum fuit in baptismo, & ideo patet quod Christus post baptismū venit ad Ioannem, vt testimonium Ioannis pluribus latū & præsentialiter esset efficacius. Subditur autem testimonium* Ioannis *de Christo dupliciter. Primo quantum ad eius veram humanitatem, in qua pro nobis immolatus est cum dicitur.*

6 Ecce agnus Dei. *Id est, a deo missus, immolādus, vt hostia purissima: Circa quod considerandū, quod licet alia animalia immolarētur in lege, vt bos, vitulus, capra & huiusmodi tamē Christus ... gis vocatur agnus quā cætera immolaticia, duplici de causa. Prima est quia inter omnes figuras veteris testā agnus paschalis expressius figurabat passionem Christi, quia ille agnus erat sine macula ... per eius immolationē filij Israel liberati sunt a seruitute Aegypti, sicut per passionem Christi, qui peccatum non fecit, sumus liberati a seruitute diaboli. Secunda causa est, quia iuge sacrificium quod figurabat perpetuitatem beatitudinis, fiebat de agno, sicut & Christus est nostra beatitudo. Secundo fert testimonium* Ioannes *de Christo quantum ad eius diuinitatem, cum subditur.*

7 Qui tollit peccata mūdi. *Quia tollere peccatum est proprium ipsius Dei. Dicitur aūt hic peccatum ponendo singulare pro plurali secundum modum Idiomatis Hebræi, vt patet Exod. 8. f. Venit musca grauissima, i. multitudo muscarum. Vel aliter dicitur peccatum in singulari, licet ille agnus tulerit omnia peccata, tamen specialiter ... do pro peccato originali occisus est.*

8 Hic est de quo dixi. *Hic consequenter tollitur suspicio Iesus.n. erat cognatus* Ioannis *ex parte matris & ideo si hoc testimonium dixißet tantum postquam Iesus fuit ei notus, possent aliqui habere testimonium eius suspectum, & ideo testimoniū* Ioānis *de Christo fuit aliquo modo antequam notitiam determinatam haberet ipsius, quia primo in generali fuit reuelatus aduentus Christi ... quus de futuro ipsi* Ioanni, *& fuit sibi præceptum a domino, vt baptizaret in nomine venturi & prædicaret eius aduentum & præpararet populum & tunc incæpit ferre testimonium de Christo in generali, dicens quod cito esset venturus tamen nesciebat quis esset determinate, sed tunc datum fuit sibi signū cognoscendi ipsum scilicet per apparitionem spiritussancti super eum, & hoc est quod dicitur.* Hic est de quo dixi *Quasi dicat non modo incipio ferre testimonium de ipso sed antequam cognoscerem ipsum.*

9 Post me, &c. *Exponatur sicut supra.*

10 Et ego nescie. eum. *Quātum ad personam determinatam.*

11 Sed vt ma. Israel. *Id est ipsi Israeli.*

✱ Prop...

†

MORALITER.

1 *Hæc in Bethania facta sunt.* Quæ interpretaȓ domus obedientiæ, ideo p hoc significatur, quod Ioannes ex obedienti a Dei venerat Christum nunciare immolandum pro redemptione mundi.

10 *Et ego nesciebam eum.* Ante reuelationē mihi factā anno quintodecimo Tiberij Cæsaris, vt habetur Lucæ 3. a. quidem reuelatio facta facit Ioanni in deserto, vt hab... ibidem & per hoc significatur, quod reuelationes di... fiunt habitantibus in deserto pęnitentiæ. Psal. 82. a. in deserta inuia & inaquosa sic in sancto apparui tibi, vt ... rem vitutem tuam & gloriam tuam.

†

a ptizans: Christus a Ioãne baptizatur, vt indicetur oĩs hu ilitas q̃ est oĩs iustitia. Sed : õ solus, ne baptisma Ioan nis nctius & maius, in quo Deus homo baptizatus est vi de ur baptismo Christi, in quo homines baptizãtur, Ba pti ntur autẽ alij a Ioanne, vt vsus baptizandi p̃paret viã bap ismo Christi.

pax sine laniatione in omnib baptizatis seruaretur, quasi in vna columba quę gemit in ærũnis mundi, & ramũ q extra est, si fructum hẽt fert ad arcam, iõ spiritus in quo baptizãt & columba ostendit. Vt aũt habita vnitate & pace in se fer ueant ꝯ mala, post in igne datus est apostolis, & in linguis diuersis s̃m diuersi-

b testimonium. Sicut dixit se venisse vt manifestaret Christum: ita perhibuit testimoniũ scilicet vidi spi. In quo didicit quod prius nesci uit venerat etiam pr dicare pœnitentiam, i. facere p̃parationem p̃dicationis Christi, sed tm̃ de p̃ paratione baptismi posuit singulariter, qa baptismus Christi est summum sacramentũ inter alia.

Non in spiritu peccati tollens.

propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium per-
a hibuit Ioannes, dicens † Quia vidi spiritum descendentem
b

a Corporali specia columbæ. b Vt ioannes per eu n excellentius de Christo intelligeret. c Comparatione huius cognitionis nam ex uisu & auditu (licet corporali) multum. profici bat in cognitione maiestatis & potestatis reuelatis oculis.

c quasi columbam de cœlo, & mansit super eum: & ego
d † nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille
mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem

a Non alius. Qui l. b Ecce quid didicit. c In quo est rem ssio Quod non est Ioannis

e & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiri-
f

a Illum spiritum.

tusancto. Et ego vidi & testmonium perhibui, quia
g

a Vnicu. unde potest baptizare. b Immobilis in culmine perfectionis.

h hic est filius Dei. † Altera die iterum stabat Ioannes, & ex

1 tatem gentium quę
2 modo vniũtur, olim
3 de vna diuisæ in tumidis ædificatorib.
Nota quod in sa-
4 cramento baptisma
5 tis sicut & in alijs,
6 solus Christus ope-
7 ratur. Alij vero sunt
ministri. Vnde Apo
8 stolus. *In labore & mente sunt differentes*
9 *in operatione indifferen*
10 *tes.*
11 Hiero. Ostendit
12 Ioannem non scire p baptismum Christi, i. mũdum esse redemptum: nam sciebat eum filiũ esse, & natum in carne. Aug. dicit Ioannem ignorasse hoc tm̃ vtrum sibi retineat vim baptizandi an alicui suorũ tribuat.

Gen. 8. b

Act. 2. a. Gen. 11. a.

Roman. 12.

a *Spiri. descen.* Non quod modo primum descenderit, sed vt per hoc descendere ostendatur, & manere in baptizatis ac & non aliter, vt Ioannes per eum de Christo excellẽ tius intelligeret.

d *Et ego nescie.* Avg. Visa columba dicit se per eã didicisse q̃ prius nesciebat. Sciebat quidem, ꝙ erat dñs; quod agnus tollens peccata, ꝙ ab eo deberet baptizari, sicut & ꝯfessus est, sed nesciebat quod sibi esset retenturus & nulli traditurus p̃tãtem baptismi, & ministerium, per quod ꝯstat vnitas ecclesiæ, ne sint tot baptismi quot Baptistæ. Potuit aũt dare p̃tãtem baptismi alicui seruo vice sua tradere, vt tanta est vis in serui baptismo quanta in domini, sed voluit vt spes baptizatorum tantum sit in domino, non in homine, & maneant in eo, vt sit vna columba, & non diuidatur per homines. Vnde nihil differt baptisma dñi, siue per bonum siue per malum tradatur ministrum, nec iteratur, qa semp est baptismus domini. Baptismus Ioannis iteratur, qa non dei est, sed hominis, & si ex Deo. Baptismus Iudæ, nõ Iudę sed domini est, nec iteratus. Vt autẽ vnitas & fraternitatis pax sine

e *Et manen.* Avg. Spiritualiter dr̃ spiritũ manere in Christo, a quo nunquam per peccatum recessit, in quo semper mirabiliter vixit & mirabiliter operatus est. In sanctos venit, per peccata recedit. Manet tñ semp in eis ad aliquid, vt Christus eis promisit. s. vt bonis semper insistant. Ad aliquid non manet scilicet vt ex eo prophetent, uel miracula faciant, & ideo hoc quod dicit est primum signum agnoscendi Christum.

f *Qui baptizat.* Baptizat Christus in spiritu, non solum remittendo peccata in aqua, sed & post purgando, & amorẽ accendendo, & donis implendo.

g *Hic est fi. Dei.* Hic testatur filium Dei quẽ superius virũ vocabat: ut ab eo habeatur testimonium utriusque naturę.

h *Altera die iterum stabat Ioannes.* Typice stat Ioãnes, cessat lex tamen testimonium perhibens Christo. Ambulat Iesus, id est gratia hincinde colligens.

Ecce

NICOLAVS DE LYRA.

Propterea ueni ego in aqua bapti. *Quia totum officiũ Ioan in baptizando & prædicando erat ordinatum ad manifestationem Christi, sed cõtra illud quod dicitur hic.* Et ego nescie. eũ *Videtur esse illud q̃ habetur Mat. 3. d. quod Ioãnes prohibebat Iesu uenientẽ ad baptismum, dicens: Ego a te debeo baptizari ergo vt videtur ante baptismum ipsum cognouit. Dicendum, quod in baptismo cognouit eum dupliciter. Primo per relationem diuinam, quando venit ad baptismu Ioãnis, & tunc dixit ei Ioannes illud Ma. 3. d. Ego a te debeo baptizari Secundo cognouit eum, quando spiritussanctus descendit, super eũ in signo visibili a deo prius sibi dato vt dictum est. Et ideo dictum dicitur hic.* Et ego nesciebam eu. *Refertur ad tempus præcedens baptismum quo Ioannes non cognoscebat Iesum quantum ad personam terminatam.*

Et testimonium perhi. Ioannes, di. *Hic ponitur testimonij Ioannis cõfirmatio per signũ sibi diuinitus datum de Christo a principio, quod postea vidit in ipso, & hoc est quod dicitur.* Et testimonium perhi Ioann. di.

Quia vidi spi. &c. man. su. *Hoc fuit quando Ioannes baptizauit Iesum, vt habetur Matth. 3.*

Et ego nescie. eum. *Istud refertur ad tẽpus præcedens baptismum, vt dictum est. Aug. autẽ refert nesciebã, ad potestatẽ excellentiæ in baptismo quã sibi Christus retinuit. Quæ consistit in quatuor. Primum est, quod ipse solus baptismum institueret. Secundum est, ꝙ effectum baptismi sine baptismo cõferre posset. Tertium est quod meritum passionis eius in baptismo efficaciam haberet. Quarto quod ab eo tempore baptismus conferretur in nomine ipsius, sicut habetur Act. 19. a. quasi dicat ego nesciebam, quod hanc excellentiam prædictã in baptizando sibi retineret, vnde subditur postea.* Hic est qui bapti. *solus quantum ad istam excellentiam. Prima tamẽ expositio magis videtur consonare literæ: ita quod, illud, nesciebam eum, referatur ad tempus præcedens baptismum Christi, quando Ioãnes non cognoscebat Christum adhuc in persona determinata, vt prædictum est, sed tantum in generali, & cum hoc fuit sibi datum signum cognoscendi eum determinate in futuro per apparitionem spiritussancti in signo uisibili. Ideo subditur:*

5 Sed qui misit me. *Id est, Deus per expressam missionẽ & apparitionem, vt supra dictum est.*

6 Baptizare in aqua. *Quia baptismus Ioannis gratiam nõ conferebat, sed baptismum Christi significabat, & ad ipsum disponebat.*

7 Ille mihi dixit Super quem videris spiritum descẽd. & manen. super eum. *In signo uisibili columbæ.*

8 Hic est qui baptizat in spiritusancto. *Quod est propriũ ipsius Dei scilicet saluare animas per gratiam spiritussancti*

9 Ego vidi. *Spiritum sanctum prædicto modo descendentem super Iesum.*

10 Et testimonium perhibuiquia hic est filius Dei. *Scilicet naturalis, & per consequens habens eandem virtutem cũ patre.*

11 Altera die. *Hoc explicat testimonium Ioãnis de Christo factũ corã discipulis Ioãnis specialiter. Et diuiditur in duas quia primũ ponit huius testimoniũ. Secundo testimonij fructum, ibi,* Et audierunt. *In prima parte dicitur sic.* Altera die iterũ stabat Ioãnes & ex discipulis eius duo. *Dicit altera die, ad denotandum quod Ioannes pluries & frequenter ferebat testimonium de Christo, ut supra dictum est. Per hoc quod subditur.* Diuisio.

12 Stabat Ioannes. *Ostenditur, quod ipse paratus erat ad exercendum suum officium, testificando de Christo, baptizando, & docẽdo. Vnde subditur.*

Et respi

MORALITER.

† *Altera die iterum stabat* Ioannes, *&c.* Sicut dictũ est, per Ioannem prædicator euãgelij designatur, & ideo per hoc quod dicitur hic, stabat, significatur quod prædicator euãgelii debet esse constans in prædicatione uerbi diuini,

A ☞ *Ecce agnus Dei.* AVGVST. Si agnus Dei, est innocens, Ioã. agnus, an non & ipse est innocens? sed omnes ex illa propagine veniunt, de qua cantat gemens Dauid: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum.* Solus ergo ille agnus qui non sic venit. Nõ in iniqtate cõceptus est, nec in peccatis mr̃ eius cũ ĩ vtero aluit quẽ virgo ɔcepit, virgo peperit, qa fide ɔcepit, & fide suscepit.

Tract. 3. in Ioan. tom. 9. Psal. 50.

In hunc locum.

✻ THEOPHYL. Dicitur Christus agnus Dei, in quãtũ Deus pater mortẽ Christi acceptauit pro nostra salute, vel inquantũ eum pro nostris tradidit morti. sicut enim dicere consueuimus, Hęc oblatio est talis hominis, id est. quã talis homo obtulit, sic Christus dicitur agnus Dei, dãtis. scilicet filium suum ꝓ nostra salute ĩ mortem, & ille quidem agnus typicus nullius oĩno peccatũ sustulit, hic vero peccatum vniuersi orbis terrarũ, periclitãtẽ

B enim mundum eruit ab ira Dei, vnde subdit. *Ecce qui tollit.*

a Firmiter eius adhærentes magisterio. b Ex dilectione. c In carne ad nos venientem.

discipulis eius duo, & respiciens Iesum ambulantem

a Discipulis ostendendo. b Qui Quid me sequemini? illum sequimini qui est agnus Dei, precium mundi. c Intelle. exerunt

dixit: Ecce agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquen-

a Sequentes euangelium legem amiserunt, vtentes eius testimonio. Imperio magistri.

tem, & sequuti sunt Iesum, Conuersus autem Iesus, & videns

a Dat fiduciam interrogandi. Magistrum. b Quæcunque vellent.

eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei:

a Hoc nomine fidem suam inducunt, iam sequunt. ur vt magistrum b Latine. c Nolunt eũ transit. orie vel, sed sibi e locum quo frequenter ueniat & secreto instrui.

Rabbi, quod dicitur interpretatũ magister, vbi habitas? Dicit eis: Venite, & videte. Venerũt, & viderũt vbi maneret, & apud

a Non est nox vbi est lumen Christus, ad quem postquam peruenitur, ibi est manendum.

eum manserunt die illo. Hora aũt erat quasi decima. Erat aũt

a Virilis, quia constans & fortis. Obedientis.

Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant

c *Vbi habitas;*
STICE. Volũto
di sibi in quib᷒ C
1 stus habitet, vt i
lis assimilent, v
† incarnationẽ v
2 pie quærunt o
3 sibi æternam m
4 nem quomodo
5 apud patrem.
6 f *Venite.* Quasi
mone nõ potest
plicari, sed oper
7 mõstrat, venite
8 dẽdo & operãdo
9 ĩtelligetis, venite
stimonio Ioãn
10 a lege recedite
11 gratiam recipiet
✻ CHRYSO
Christus non

b *Sequuti sunt Iesum.* Sequuti sunt, vt eum iam potius quã Ioannem audirent, non tñ adhuc ei penitus adhærẽtes sed vt videant vbi habitat, vt assidue ad eum veniant, & ab eo erudiantur, & postea perfecte sunt sequuti, quando eos de naui vocauit. Duo sequuntur, quia qui sequuntur gemina charitate debent accendi.

Mat. 4. d.

c *Conuersus.* Quasi a tergo viderãt, sed quasi faciem ꝑbuit illis dum de maiestate descendit, vt posset videri, dum pro vmbra legis euangelij lucem exhibuit.

d *Quid quæritis?* Interrogat non ignorans, sed vt mercedẽ habeant respondentes, qui rem, non personam, quid non quem, ne videatur ostendere illis personam, respondet.

Hom. 17 in Ioan. tom. 3.

✻ CHRYSOSTOMVS. Hinc erudimur, qa cũ nos bene velle[t] ĩcępim᷒ tũc De᷒ dat nobis multas salutis occasio[nes].

✻ THEOPHYLACTVS. Vide ꝙ sequtibus se Dominus conuertit faciem, & respexit, quia nisi per bonã op[era]tionem ipsum secutus fueris, ad visionem faciei eius n[un]quam pertiges, neque ad domum eius poteris peruen[ire].

eis signa domus, neq; locum, sed attrahit eos ad seque[ndum]. Non dixit, Non est tempus nũc audietis cras, si quid v[ultis] dicere, sed vt ad amicos, & familiares loquitur qualite[r] bi ait: *Filius hominis non habet vbi caput reclinet.* Hic autem cit, venite & videte vbi habito. Sed ꝑ hoc quod dixit. N[on] habet vbi caput suum reclinet, demonstrauit, quod ha[bita]culum proprium non habebat.

g *Die illo.* Ostendit nouum testamẽtum, siue pręsen[tem] vitam.

h *Hora autẽ erat quasi decima.* Quia ex lege venerãt, dec[...] gus a l Christũ misi, hora decima quęrunt ab eo do[...] quia non alius docet legem, nisi qui dedit eam. Ducet cum misericordia, & implentur quę implere non pot[...] vel hora decima vesperam mundi indicat.

i *Frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierãt à Ioãn[ne] secuti fuerant.* Frater iunior natu prior credit, non est [...]

C

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et respiciens Iesum ambulantẽ. *Scilicet prope locũ vbi stabat Ioannes, quia Christus postquã baptizatus est a Ioanne, ad tempus moratus est prope locum, & factus est Ioanni familiaris, vt sic Ioannes frequenter diceret testimonium de Christo in sua præsentia, & sic ab aliis cognosceretur, vnde subditur.*

2 Ecce agnus Dei. *Breuiter repetit euangelista testimonium ꝙ fuerat superius dictũ, ideo omittit illud quod supra dictum est. Qui tollit peccata mundi. Et exponatur sicut supr. expositum fuit.*

3 Et audierũt. *Hic ponitur fructus prædicti testimonii. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur fructus sequens ex Ioannis testificatione. Secundo ex discipuli conuersi prædicatione, ibi.* Erat autẽ Andreas. *Tertio ex Christi vocatione, ibi.* In crastinũ. *Fructus autẽ primus fuit cõuersio discipulorũ Ioãnis ad Christũ, quæ fuit inchoata per Ioannẽ inquantum discipuli testimoniũ eius reuerenter audierunt, & tanquã verissimum executi sunt in opere, & hoc est ꝙ dicitur.* Et audierunt eum duo discipuli loquentẽ, & secuti sunt Iesum, *desiderãtes ei adhærere & eius doctrinã audire, sed ista conuersio consummata est per ipsum Christum. Vnde subditur:*

4 Cõuersus autẽ Iesus. &c. *Ex sua benignitate & misericordia.*

5 Vidẽs eos seq. se, dicit eis. Quid. quę. Q. *Paratus sũ ad voluntatẽ vestram, nec petit hoc ex ignorãtia, vt aliquid addiscat, sed vt eorũ responsione cõuenientius eos dirigat, sicut Gen. 3. b. dixit dominus Adam vbi es? vt ex sua responsione conuenientius arg[ueret] ipsum. sequitur.*

6 Qui dixerũt ei: Rabbi quod di. inter magi. *Istud ꝙ dic[itur] interpretatur magister, non est de verbis eorum sed est verbũ [euan]gelistæ interpretantis nomen Hebr. quod est Rabbi, vnde dixe[runt] Rabbi vbi habitas? quærentes domum eius tanquam studiosi di[scipu]li, vt possent frequenter cum eo & ab eo instrui.*

7 Dicit eis: Venite & videte. *Libera iter cõdescendẽs pet[itioni] eorum. Sed quia dictum est de domo Christi, hic videtur cõtra[rium] ei quod dicitur Mat. Filius hominis non habet vbi caput suũ [recli]net. Dicendum, quod in Matthæo dicitur non habuisse propriũ [domi]cilium, non tamẽ negatur quin habuerit sicut hospes domum a[ccomo]datam pro tempore ad manendum. Sic enim frequenter fuit in [domo] Marthæ, & eodem modo ad tempus mãsit prope Ioannẽ, post [bapris]mum suum, rationibus prædictis, tamen in hospitio alieno, qu[od pa]tet ex hoc quod non erat de loco illo, sed de Nazareth. Sequit[ur].*

8 Venerunt & viderunt vbi maneret. *Sicut hospes, vt [dictũ] est.*

9 Et apud eum man. &c. *Audientes verba vitæ ab eo.*

10 Hora autẽ erat quasi decima. *Id est, ꝓpe vesperã. [In] quo patet ardor eorum ad audiendum Christũ, quia cũ hora vesp[ertina] soleãt homines reuerti ad propria domicilia, tamẽ omnibus d[imissis] manserunt cum ipso vsque in crastinum, desiderio audiendi [eum].*

11 Erat autẽ An. *Hic cõsequenter ponit fructus prouenien[te]s ex [...] di[sci]puli*

MORALITER.

1 *Et respiciẽs Iesum ambu:* Per ꝙ significatur ꝙ prędicator euangelii debet diligẽter cõsiderare processũ vitæ Christi & nõ solũ considerare, sed etiam prædicare. Ideo subditur.

† *Dixit. Ecce agnus. Dei.* Eius innocentiã prædicãdo & obedientiã vsque ad mortem, & audiẽtes debẽt deuote recipere talem prædicationem, ꝙ significatur ꝑ hoc ꝙ subditur.

3 *Et audierunt eum duo discipuli loquẽtẽ & sequuti sunt [Ie]sum.* Et dominus Iesus ad tales cõuertitur per clemẽtiã, [&] recipit per gratiã, & instruit eos ad necessaria ad salutem. Andream vero & Philippum qui a Christo edocti [sunt] de salute fratrum suorum soliciti, significantur illi [qui pro]ximos suos quantum bono modo possunt inducun[t] ad sequelã Christi multos qui non solum non inducunt [s]ed [...] posse auertunt,

† [...]

[Spi]ritu in annis. Forte ad dignitatē Andreas dicitur esse frater Petri, super quē, id est, sup cuius fidē fundāda erat ecclesia. A
a *Inue. hic pri.* Vera pietas statim inuentum thesaurū nūciat fratri, vt sicut est sanguine, sit & germanus in fide.
b *Inuenimus Messiam, &c.* Christus grece. Messias Hebraice vnctus latine, vere eum vnctus est a spiritusancto specialiter, a qua vnctione Christiani appellatur. Quod Iacob erexit lapidem post visionem in titulū quem olei superfusi vnxit, iam diuinus per illam Petram, futuram Petram scilicet Christum spiritusancto vngendum figuraliter intellexit in qua Petra sic fundari ecclesiam præfigurabat, &c. B
c *Tu es Simon filius.* Prius dicit nomē vt hēt a parentib. vt significetur mutatio dū de Simone Petrum dicit. In mutatione aūt notatur viuacitas mysterij, sed nec prius nomen caret virtute: Et. n. Simon obediens filius gratiæ vel columbæ, dum venit ad Iesum, sequens fratrem, vnde a Petro Christo dicitur Petrus, firmus in illo, in figura ecclesiæ quæ in Petra fundatur. C
Tu es

à Ioanne, & sequuti fuerant eum inuenit hic primum fra- 1
a Hoc verbo Innuit quod diu eum quæsierunt b Hebraice. Latine.
trem suum Simonem, & dicit ei. Inuenimus Messiam, quod 2
a Non dedignatur maior sequi minorem.
interpretatum est Christus. Et adduxit eum ad Iesum. 3
Secreto cordis. ex quo cognito mutat nomen. a Per spiritum obedientiæ. b Id est columbæ scilicet sanctif. spiritus ex quo humilis dum maior sequitur minorem.
Intuitus autem eum Iesus dixit. Tu es Simon filius Ioanna 4
Non notat nomen, sed præsignat. Id est post resurrectionem ad gentes. 5
Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In crasti- 6
a Iudæa, vbi erat Ioannes baptizans. Os lampadis. 7
num voluit* exire in Galileā, & inuenit Philippum. Et dicit ei 8
9
10
11

d *Tu es Simon:* CHRYSOSTOMVS. Ideo nomē mutauit vt ostendat quia ipse est qui vetus testamentū dedit, & nomina transmutauit, quia Abram, Abrahā vocauit, & Sarai Saram & Iacob, Israelem. Igitur multis quidē & a natiuitate nomina imposuit, vt Isaac & Samson aliis aūt post eā quæ a progenitoribus est nuncupationem, vt Petro & filiis Zebedei. Nam quibus quidem a prima ętate debebat virtus clarescere, ex tunc nomina susceperunt, quibus autem postea debebat augeri, postea nuncupatio posita est. D Ho. 18. in Io. to. 3. E
e *Filius Ioanna, &c.* Iona dicitur, & Ioanna indifferenter. Iona columba Ioanna gratia interpretatur. * Iesus.
f *In Galilæam & inuenit Philippum.* Galilæa dicitur transmigratio, vel reuelatio. Transmigrat enim homo de vitijs ad virtutes, & post de virtute in virtutem, & sic fit ei reuelatio vt videatur Deus deorum in Syon. Vocaturus ergo discipulum ad sequendum, id est, ad imitandum exit in Galileā ipso loco innuēs, vt sicut ipse proficiebat sapientia, & sicut per passiones intrauit in gloriam, sic & sequaces. F Psal. 83. b.
☞ *A Bethsaida*

NICOLAVS DE LYRA.

[dis]cipuli cōuersione, quia audita Christi doctrina statim iuit ad quærendum fratrē suum ad audiendum Iesum Christum, & hoc est quod [dic]itur. Erat au. an. &c. se. fue. eū. *Scilicet Christum. Nomen aūt [alt]erius discipuli hic tacetur, quia modus scribentium est tacere [pr]oprias laudes vel saltem loqui de se sicut de alio, sicut infra vltimo c. dicit Ioannes euangelista de se ipso. Hic est discipulus ille, &c. [non] exprimendo nomen suum. Et eodem modo loquitur hic, quia probabiliter creditur, quod ipsemet fuerit cum Andrea, quia circūstātias [lo]ci & temporis describit quasi ille qui præsentialiter vidit. Potest [et]iam aliter dici, quod solus Andreas nominatur, eo quod antiquior [et] principalior erat, vnde & hanc prærogatiuam habuit, quod fuit [pr]imus Christi discipulus, quia de duobus primo adhærentibus Christo ipse fuit principalis & primus, & sicut Stephanus fuit primus matryr. Sequitur.*

1 Inuenit hic primum fratrem Simon: *Non inuenit eum a [ca]su: sed diligenter quæsitum, desiderans eum habere fratrem in religione fidei, sicut & in propinquitate carnali, contra illos qui proprios amicos retrahunt ab ingressu religionis, vnde sequitur.*

2 Et dicit ei, &c. Chri. *Id est, vnctus quia Christus est rex & sacerdos vnctus in humana natura plenitudine gratiæ, sicut reges & sacerdotes in veteri testamento inungebātur corporali vnctione. Et bene dicit.* Inuenimus. *quia sufficienter erat instructus a Christo per testimonia legis & prophetarū, quod ipse erat vere Christus. Et quia consumatio boni odoris est per Christum, ideo sequitur.*

3 Et adduxit ad Iesum. *Tum quia non confidebat de se, quod posset eum sufficienter instruere ideo libenter ad magistrum redibat habita occasione.*

4 Intuitus autem eum Iesus. *Non solum exterius, sed etiam interius videns eius deuotionem, quia intuetur cor.*

Dixit Tu es Simon. *Id est, vere obediens quasi dicat nomen tuum est proprietati tuæ consonum.*

5 Filius Ioanna. *Mat. 16. c. dicitur. Bariona, i. filius Ioanna. Dicēdum, q idem est nomen patris Petri Iona & Ioāna, aliqualiter tñ diuersificatum, sicut in latino, Nicolaus & Colinus. Vel aliter dicēdum quod pater Petri erat binomius, & sic Iona & Ioanna sunt duo nomina. Hoc videtur ex eorum interpretatione, quia Iona interpretatur columba, Ioanna, in quo gratia. Dicit ergo filius Ioanna q. d. hoc cognomen consonat tuo nomini quia ille qui est vere obediens est filius gratię spiritussancti qui per columbam designatur.*

6 Tu vocaberis Cephas. *Id est, capitaneus. Et idem sonat hoc nomen Petrus, quia fundamentum hēt quodammodo proprietatē capitis, vnde Mat. 16. c. qñ dictum est ei à Christo: Tu es Petrus &c. nō fuit nominis noua impositio, sed nominis prius impositi commemoratio vel confirmatio, quia hic sibi fuit impositum secundū Augustinū. Aliqui tamen alij dicunt e conuerso, quod tunc fuit sibi impositū, sed hic prædictum fuit sibi imponendum propter quod dicitur.* Tu vocaberis. *Quasi loquens de futuri nominis impositione. Notandum ēt quod mutatio nominis facta a Deo semper facta est ex aliqua gratia spāli, quam a Deo consecutus est ille cuius nomen mutatur. Sicut Iacob vocatus est Israel, eo quod vicit dominum Gen. 32. f. Et Adam vocatus est Abraham, quando facta fuit sibi promissio de semine, in qua benedicendæ erāt omnes gentes terræ illius Gen. 17. a. Et eodem modo hic Simon vocatus est Cephas, ex hoc quod vocatus fuit ad Christi fidem, & vocandus de proximo ad apostolatum & principatum apostolorum, & Matth. 16. c. vocatus est Petrus quod idē est, vt dictum est propter fidem & Christi confessionem, qua dixit. Tu es Christus filius Dei viui. Sed contra illud quod dicitur hic de vocatione Petri & Andreæ, videt illud esse quod habetur Mat. 4. d. Ambulās Iesus iuxta mare Galileæ, vidit duos fratres, Simonē qui vocatur Petrus & Andreā fratrem eius, mittentes rete in mare: & vocauit eos. Ex quo patet, quod fuerunt vocati de naui. Dicendum quod vocati fuerunt ad fidem & ad Christi aliqualem familiaritatem iuxta Iordanem secundum modum qui hic scribitur, sed postea super mare Galileæ fuerunt vocati ad apostolatum, & ideo tunc relictis retibus et naui sequuti sunt eum non amplius ad propria reuersuri.*

7 In crastinum. *Hic consequenter ponitur fructus prouenens ex Christi vocatione. Et diuiditur in duas, quia primo describitur ipsius Philippi vocatio. Secundum, ex hoc sequens Nathanaelis conuersio, ibi.* Inuenit Philippus. *Circa primum sciendum, qđ Christus venit ad baptismum Ioannis, vt virtutem regenerandi tribueret aquis: & vt baptismum Ioannis, et eius doctrinam approbaret, & vt de Christo, per Ioannis testimonium latum in Christi præsentia, populus ipsum cognosceret propter quæ Christus ad tempus moratus est prope locum illum, vt supra dictum est & ideo hoc peracto voluit redire in Galilæam, vbi fuerat nutritus, & in illo reditu vocatus est Philippus & hoc est quod dicitur hic.* In crastinum autē. *Scilicet post vocationem Petri.* Diuisio.

8 Voluit exire in Galilæam. *Si enim mansisse prope Iordanem, postquam fuit cognitus a populo, omnes cucurrissent ad eum, & dimisissent Ioannem. Quod patet ex effectu, quia duo ex principalioribus discipulis Ioannis secuti sunt iam eum, vt dictum est, & ideo volens deferri Ioanni, & dare nobis exemplum fugiendi applausum populi, inde recessit. Sequitur.*

10 Inuenit Philippum, *Non à casu, vel quasi ignotum, sed ex sua præordinatione, vt eum uocaret ad fidem, & illuminaret, vnde sequitur.*

11 Et dicit ei Iesus sequere me. *Quod autem Philippus secutus est eum, statim credens, non mirum, quia vox Christi non solū hēbat vim mouendi aud tū, sed etiam animū. potest etiā probabiliter dici, quod Philippus erat iam edoctus de Christo ab Andrea & Petro, unde subditur.* Erat autem Philippus a Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. *Quasi reddatur ratio quare statim secutus est Christum, ex hoc quod erat uilla Andreæ ex Petri, ex quo probabile est, quod docuerant ipsum.*

Venationis domus.

a Iesus: Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida ciuita-

Fratrem suum.

b te Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei, 1

c Quem scripsit Moyses in lege & prophetæ, inuenimus Ie- 2 3

a Et hoc nomen a prophetis, ut & Maria quæ non ignorans se uirginem, dicit. Ego & pater tuus. Id est, de semine Dauid. b Patriam ponit, ut noter eum de quo propheta. Nazaræus uocabitur. c Virgultum. 4 5

d sum filium Ioseph à Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Na- 6

zareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus, veni, & 7 8

vide. Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo. 9

Ecce verè Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: 10

e Vnde me nosti? Respondit Iesus & dixit ei: Prius quàm te 11 12

f a Id est, sub arbore fici. Id est, sub legis litera. Flegi.

g Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei 13 14

h a Ecce eadem uox Nathanaelis & petri, unde & Petrus meruit uocari. b Cuius ego miles.

i Nathanael, & ait: Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Israel

A a *A Bethsaida ciuitate.* Nō frustra nominatur ciuitas, nec frustra dicit Philippi, Petri & Andreæ. Sonat.n. domus venatorum, in quo notatur animus & officium istorū, Sunt.n. venatores in capiendis animabus, vnde Philipus antequā fiat Apostolus sponte vocat Nathanaelem.

b *Inuenit Phili.&c.* Nathanael peritissimus scripturarum intelligit quod non alij scilicet à Nazareth exire singularē Nazarenum: Quare autem doctissimus, nō est in apostolum elect⁹. Omnes enim apostoli primum de

B idiotis, vt confundātur sapientes.

c *Quem scripsit Moy.* Vt cautus venator multis rationibus veritatem fratri astruit scilicet quod Iesus est qui prænunciatur in lege & prophetis. Filius Ioseph, qui est de domo Dauid, vt per eum (non quod de eo natus) cum Maria mātre eius (quā sciebat ex prophetis virginem peperisse) notetur esse ex Dauid.

d *Et dixit ei Nathanael* Vel dubitando interrogat vel affirmat vt legisperitus, a ciuitate tāti nominis posse esse aliquē bonum vel eximium doctorem, vel summū saluatorē. Dicitur enim Nazareth, flos vel germē munditiæ, vel sanctitas. Vtriq; aūt pnūciationi cōgrue subditur: *Veni & vi.&c.*

e *Ecce vere Israelita.* Dolus, id est, simulatio. Si.n. habet pec

C cata. cōfitetur. Non ergo negat peccatorē, sed in eo laudat confessionem. Pharisæi autem sunt dolosi qui se bonos dicant cum sint mali.

f *In quo dolus nō est.* ✣ A v g. Quid est in quo dolus nō Forte non habebat peccatum, forte illi medicus non necessarius? absit. Nemo sic natus est, vt medico illo nō ret, Dolus enim cum aliud agitu aliud fingitur. modo ergo in dolus non erat catoret? Fatet peccatorem. Si e peccator est, & stū se dicit, dolu in ore ipsius. I in Nathanaele fessionē peccati dauit, non indi nō esse peccato

g *Vnde me nosti* gnoscens domi loqui de sua co tia, nō ex indign ne quærit, sed a rādo, vnde & e virtute.

h *Sub ficu vidi* A v g. Nathana id est, donū Dei, est verus populus Israel donū Dei, sub ficu abditus, id est, subditus sub ɔsuetudine peccat vmbra mortis, vt primi parentes sub fici foliis se texe vbi prius visus esset à domino & quæsitus, quā domi deret & quæreret, & ante ēt quam per apostolos voc

i *Rabbi tu es filius Dei.* Quia cognouit Nathanael Ch absentē vidisse q̄ ipse in alio loco gesserat, id est, quon & ubi vocatus sit a Philippo, qđ est indiciū Deitatis, tur nō solū magistrum, sed & Dei filiū, & regē Israel, Chri

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Inuenit Philippus. *Hic ponitur consequēter Nathanaelis conuersio, quæ ostenditur primo inchoata per Philippum, & secundo cōsummata p Christū, ibi:* Vidit Iesus. *Circa primū cōsiderādū, q̄ Philippus a Christo instructus, iuit ad quærendū Nathanaelem fratrē suum, desiderans eum habere fratrem in fide, sicut in carne, & hoc est quod dr̄ hic:* Inuenit Philippus Nathanaelem. *Nō a casu inuenit eum sed diligenter quæsitum, vt dictū est. Iste autē Nathanael erat homo literatus, et edoctus in lege & prophetis, & iō Philippus quamuis esset parum literatus a principio, tñ iam erat instructus a christo in scripturis legis & prophetarum loquentibus de ipso, ideo annunciando Christū fratri suo, quem sciebat literatum, incępit a testimonio legis, & Prophetarum dicens.*

2 Quem scripsit Moyses in lege. *Hoc habetur Gen.pen.b. Nō auferetur sceptrum de Iuda, &c. Et Deut.* 18.*c.* Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, &c. *Quę ad literā de Christo sunt intelligenda, ut patet per prædicta.*

3 Et prophe. *Omnes enim prophetæ de Christo loquuntur, q̄a ad Christum omnes eorum prophetiæ principaliter ordinabātur.*

4 Inuenimus Iesum. *Quasi dicat. Hoc nomen congruum est prophetis, q̄a promittunt Messiā Saluatorē: Hoc ēt nomē ponitur expresse de Christo, Habacuch vlt.e.* Ego autem in domino gaūdebo & exultabo in Deo Iesu meo. *Et in Apocryphis Esdræ.* Et erit *post annos hos, & morietur Iesus filius meus, & conuertetur seculū.*

5 Filium Ioseph. *Philippus hic loquitur secundū cōem modum loquendi, quia putabatur eius filius, vt habetur Lucæ 3: Hoc etiam cōsonat scripturæ, quæ clamat vbiq; Christū descendere de stirpe Dauid, de cuius tribu erat Ioseph, propter quod & Christi genealogia p ipsum computatur, vt patet Matth.1.& Lucæ 3. Quamuis enim non fuerit pater Christi, fuit tamen in matrimonio cōiunctus matri eius, quæ erat eiusdē tribus, prout diffusius declaraui super Matth.*

6 A Nazareth. *Locus ēt iste consonat scripturæ loquenti de Christo. Esa.11.a.ubi dicitur sic secundū Hebraicā veritatem.* Egredietur virga de radice Iesse & Nazaræus de radice eius ascēdet *Et ideo Nathanael videns hanc cōsonantiam. statim respondit.*

7 A Nazaret potest aliq. esse. *Affirmatiue secundū Aug. Aliter exponitur hoc secundū Chrysost. negatiue & dubitatiue. Quia (sicut dictum est) iste Nathanael erat legisperitus, & ideo vidit q̄ duo prima non habeant calumniam scilicet nomen propriū quod est Iesus et genus scilicet Dauid. Sed de loco videbatur esse contra scripturam Mathææ.5.a. vbi expreße dicitur Christum nasciturū in Betheleē. Et tu Bethleē Ephrata paruulus in milib. Iuda.* Ex te enim egredietur qui tur q̄ sit dñator in Israel, & egressus eius ab initio a diebus æternitatis. *Propter q̄ legis scribæ rñderunt Herodi quærenti Christus nasceretur, q̄ Bethleem erat natiuitatis suæ locus vt l Mat.2.a. Et dictum suum confirmauerunt per scripturam præ Michæ.5. Et propter hoc Nathanael cōcessis duobus primis ta manifeste veris, quærit dubitatiue de tertio dicens.* A Nazaret aliqd boni esse? *Et quia Philippus non erat perfecte instructu duxit eum ad Iesum, vt ab illo plenius audiret, propter quod seq.*

8 Dicit ei Philippus ve. *Id est, addiscere ab eo. Notandū secundum veritatē euangelij Christus natus fuit in Bethleem, vt hab Mat.2.a.& Luc.2.a. sicut fuerat prædictū p prophetā, sed c ptus & nutritus in Nazaret, vt habet Luc;2.f.& 4.d. & pro hoc vocat a prophetis Nazaræus & sic patet cōcordia prophe*

9 Vidit Iesus. *Hic describitur cōuersio Nathanaelit, cōsum per Christū, vbi Christus ostēdit se verum esse Messiā promissu trib. signis, quia legisperiti signa quærebant, vt dr̄ 1.Cor.1.d. I signa petunt. Et in plurib. locis in euangelio perunt signa a Chr Secundum ponitur ibi:* Respondit Iesus. *Tertium ibi:* Rñdit thanael. *Primum signum fuit manifestatio occulti, præsentis. tionis cordis, & puritatis conscientiæ ipsius Nathanaelis, q poterāt esse nota nisi virtute diuina, & hoc est quod dicitur hic:* dit Iesus Nathanael venientem ad se. *Non solum vidit rius, sed etiam vidit cor ipsius interius, vnde sequitur.*

10 Et dicit de eo. Ecce vere Israelita, in quo dolus nō *Quia sine ītētiōe doli et falsitatis veniebat, vt veritatē cognos*

11 Dicit ei Nathan. *Hic ponitur secundum signum, quod est latio occulti præteriti. Videns aūt Nathanael q̄ conditionem mentis expresserat, quæ fuit vnde ipsam sciebat, dicens.*

12 Vnde me nosti? Respōdit Iesus & dixit ei. *Per reuenem alterius occulti.*

13 Prius quā Philippus te vocaret cū esses sub ficu, vi *Idest, cognoui propositū cordis tui: ad literā prius loquuti fuer inuicē de Christo ipse & Philippus sub ficu, in tali distantia q̄ stus eos nō poterat videre oculo corporali, nec aliquis alius era sens qui potuisset ei referre, & ideo propter hoc signū & præc Nathanael statim confeßus est ipsum esse Christum, vnde seq*

14 Respondit ei Nath. & ait. Rabbi, tu es rex Isr. *Id est expectatur, vt sit rex Israel. Expectant.n. oēs Iudæi Messiam regem futurum. Et hoc modo videtur loqui isti Nathanael, qui habebat adhuc cognitionem perfectam de Christo. Non.n. vi intellexiße tunc ipsius diuinitatem, quia non dixisset:* Tu Israel, sed potius, mundi. *Et per boc quod dicitur:* Tu es

✱ *fui*

A Cristum in quo probatus esse Israelita, vt dicitur, id est, videlis Deum.

Tu es filius Dei. ✠ CHRYSOSTO. Quasi dicat. Tu es, qui expectabaris, tu es, qui quærebaris, quia.n. argumentum inrecabile suscepit, venit ad confessionē, & in mora priori diligentiā ostendens & in posteriori confessione deuotionē. Multi autem legentium sermonē hunc mirantur. Petrus.n. post miracula & doctrinam est cōfessus, quoniam filius est Dei, beatificatur, vt à patre reuelationem iam suscipiens. Nathanael autem ante signa & doctrinam hoc dicens, nihil tale audiuit: Est igitur huius causa, quoniam verba quidē locutus est Petrus & Nathanael, nō autem eadem mente, sed Petrus quidem confessus est filiū Dei, & Deum verum, hic autem hominem nudum, dicēs: *Tu es filius Dei*, induxit. *Tu es rex Israel.* Dei autem filius non Israelis est rex solum, sed & orbis terrarum vniuersi.

Videbitis cęlum apertum. Nathanael Israelita, dicit visurus apertum cœlū, & angelos Dei descendentes & ascendētes, sicut olim patriarcha Iacob vidit scalā, & angelos ascendentes & descendentes, qui per benedictionem vocatus est Israel. ✠ AVG. Quod dictum est Nathanaeli, modo impletur in Christianis, quia postq̄ homo Deus ascendit, credentib. in eū aperitur aditus cœli. Et uident angelos, id est, prædicatores, super eū ascendentes, dum arcana Deitatis cōsiderāt & prædicant, & descendentes, dū infimis se contemperant & humana de eo prædicant. Et maius est eis cęlū aperiri, & vtrāq; in eo cognoscere naturam per angelos, quam visos, id est, præscitos esse, dum essent sub umbra mortis. Si.n. ibi manerent quid profuisset ibi videri?

a Q. sub arbore fici venisti ad fidem.

Respondit Iesus, & dicit ei: Quia dixi tibi, vidi te sub ficu, cre- 1

a Quia per istud paruum venisti ad fidem, venies ad maiora.

dis: † maius his videbis. Et dicit ei: Amen amen dico vobis, vi 2 3 4

Hoc maius.

debitis cœlum apertum, & angelos Dei descendentes & ascen 5

dentes super filium hominis.

b *Angelos Dei.* Sæpe hoc miraculum apparuit, quod angeli ascendebant & descendebant sup Christum.

c *Super fi.h.* Christus dicit se filium hominis, affirmās quod minus est. s. humanitatem Nathanael & Petrus filium Dei, quod maius est, affirmans diuinitatem. Ecce confirmatio vtriusque naturæ in Christo. Isti confitētes deitatem, merentur ascendere, ille asserens humanitatē testatur se ad redimendum venisse. *Super fi.h.* Confirmat se esse hominem ne aliqui errarent, credentes ipsum tātum esse Deum, vt etiam Petrus cum dixit Absit à te domine. Mat. 16.

d *Super fi.h.* ✠ CHRYS. Vide qualiter paulatim eum à terra abducit, & facit ꝙ non vltra estimet Christum esse hoīem solum. cui.n. angeli ministrant, qualiter hic homo purus esset? per hoc igitur suadet angelorum se esse dominatorem. Sicut.n. in proprium regis filium descenderunt & ascenderunt in eum ministri regales, hoc quidem in tempore crucis, hoc vero in tempore resurrectionis & ascensionis, sed & ante hoc quando accesserunt & ministrabant ei & quādo euangelizabant eius natiuitatem. Ho. 20. i Io. to. 3.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *f: confessus eius diuinitatem, sicut postea confessus est eam Petrus* dicens, Tu es Christus filius Dei viui. *Matt. 16. c. Et propter hāc confessionem dictus est beatus a Christo, sed intellexit hanc filiationem per quandam excellentiam.*

Respondit Iesus. *Hic ponitur tertium signum, quod reuelatio* cultus *futuri. Modus.n. cognitionis humanæ est, vt ab imperfecto, ad perfectionem ducatur ordinate, ut patet 1. Physi. Et quia gratia per*fecit *naturam, ideo consimilis ordo est in cognitione gratiæ, quia pri*mo *est imperfectior, & postea ad perfectionem deducitur, propter qd̄* Christus *ipsum Nathanaelem iam Christum cognoscentem quantum* ad *gratiæ excellentiam, vlterius deducit eum ad cognoscendum suā* diuinitatem *per obsequium angelorum sibi exhibendum tanquam superiori. Nulla.n. natura est super angelicam nisi diuina, & hoc est,* quod *dicitur,* Respondit Iesus. *Credis, s. me esse Christum, quantū* ad *excellentiam gratiæ.*

Maius his videbis. *Cognoscendo virtutem diuinæ substantiæ.*

Et dicit ei. *s. Philippo & Nathanaeli.*

Amen amen dico vobis. *Amē, idem est quod fideliter, & ideo vbi duplicatur, est signum maxime certitudinis & firmitatis.*

5 Videbitis cęlum apertum. *i. obsequium diuinitatis in humana natura latentis. Si.n. quæratur, ubi hoc viderunt? Potest dici, in ascensione Christi, ut habetur Act. 1. b.* Cumque intuerentur in cælū euntem illum, ecce duo viri asti, &c. *i. duo angeli in specie virorum. Similiter in resurrectione uiderunt apostoli angelos stantes supra sepulchrum Christi, & in passione apparuit angelus de cœlo confortans eum Luc. 22. e. Quæritur etiam hic. Quare Nathanael non fuit uocatus ad apostolatum, cum a Christo super alios fuerit cōmendatus, ut patet ex prædictis. Dicendum, ꝙ Christus uoluit primos fundatores ecclesiæ simplices homines eligere, ne prima conuersio hominum ad fidem humanæ sapientiæ ascriberetur, sed diuinæ, et propter hoc iste Nathanael & Nicodemus, de quo habetur inf. 3. a. Nō sunt instituti apostoli, quia erant homines literati, fuerunt tamen a principio ad fidē uocati, nec si a principio omnes fuissent simplices, crederentur per oppositum per ignorantiam decepti. Postquam uero fides Catholica fuit radicata. Paulus uocatus est ad apostolatum, quāuis literatus esset. Vnde dicitur 1. Corint. 1. d.* Videte vocationem vestram fratres, *quia non multi sapientes, &c.* Nathanael qua re non fuerit vocatus ad apostolatum.

NI-

MORALITER.

† *Amen amē dico uobis.* Per quos significatur prædicatores, q dicuntur ascendere super filium hominis, quādo prædicāt Christi Deitatem, & descendere, quando pro eius amore quærunt reuelare proximi necessitatem.

MO-

ADDITIO I.

In c. 1. Ioannis. *Vbi dicitur in postil.* Et hoc patet in Aristo. qui inter alios Philos. videtur verius scripsisse, &c.

Licet Arist. nō demōstrauerit mundi nouitatē, nō tñ concludit contrarium, sed scd̄m mentē eius hoc tanquā problema neutrū reliquit, vt patet per rōnes eius in de cælo & mundo intuenti, in quo non vr̄ a veritate deuiaße. Nā cū Philosophica inuestigatio solū rōni naturali innitatur scd̄m quā mundū incæpisse non est scibile, nec demonstrabile, prout S. Tho. plene tradit in 1. par. q. 46. ar. 2. in corpore. q. idcirco in demonstrādo mundi nouitatē non deuiat a rōne. Similiter circa intelligentias separatas conatus est adinuenire numerū correspondētem numero cælestiū motuū per hoc nō excludens quin plures pn̄t eße substantiæ intellectuales separatæ, orbes nō mouētes, ut patet processum eius *in hac materia bene aduertēti. Similiter circa felicitatē non ur̄ a veritate deuiasse. Nā in 1. & vlt. Ethic. ubi de fælicitate tractat, nō loquitur nisi de fælicitate politica, seu de fælicitate speculatiua, quæ in hac uita per naturā haberi pōt, non aūt de fælicitate supernaturali,* de *qua apostolus ait 1. Cor. 2. b. & ēt Esa. 64. b.* Quod oculus non vidit, &c. *Talis.n. fælicitas speculationem naturalem transcendit.*

ADDITIO II.

In eo. c. *Vbi dr̄ in postil.* Plenū.n. opponitur vacuo. *Hæc distinctio Postil. de pleno & uacuo non bene ur̄ consonare rōni, nec proposito adaptari. Primū patet, nā licet uacuū opponatur pleno, non tamen tot modis dr̄ uacuū sicut dr̄ plenū, nā uacuū opponitur pleno p modū priuationis, priuatio aūt sicut cæcitas non dr̄ tot modis sicut usus. Secundū patet. Nā scd̄m illā distōnem non esset distinguēdum inter plenitudinē gratiæ unius sancti & aliā. De quolibet.n. sanctorū uerū est dicere, ꝙ nō patitur uirtutis defectum, cum oēs uirtutes sin connexæ. Nec dicēdum vr̄, ꝙ in sanctis sit uacuitas gratiæ, eo ꝙ eorum gratia non redundat ad corpus, sic ut supernaturaliter concipiat.*

Sed ad declarationē huius attendendū est, ꝙ licet in sacra scriptura multis & diuersis attribuatur plenitudo gratiæ seu spiritu, nō tamen uniformiter seu ęqualiter in singulis intelligenda est huiusmodi plenitudo sed in quolibet eorum exprimitur, uel saltē innuitur illud respectu cuius talis plenitudo gratiæ attribuatur, V. g. cū legitur de Beseleel Exod. 31. a. *Repleui eū spiritu domini, &c. Ibid. subiungitur.* In omni opere ad excogitandum. *In quo declaratur, ꝙ talis plenitudo refertur ad oīa artificialia perfecte disponenda seu exercenda. Cum aūt legitur de Stephano Act. 6. b. Plenus gratia & fortitudine. Ibidem declaratur ad quid referenda est hac plenitudo, s. ad facienda signa & prodigia, & ad fortitudinē martyrij exercendā, Similiter cum dr̄ de B. V. Plena gratia, Lu. 1. c. referenda est illa plenitudo seu extendenda ad tantam plenitudinē, ut dicebat genitricem filij Dei. Decebat.n. fęcundam esse gratia, quæ autorē gratiæ non solum in mente sed in uentre amplectabatur. Vnde in gl. super illud uerbum, gratia plena. q. d. quædā ara et dos sponsi ostendit, ꝙ fæcunda sit gratijs. Cum autē de apostolis dicitur.* Repleti sunt oēs spiritu sancto. *Act. 2. a. Talis plenitudo seu repletio extendenda est ad hoc, ꝙ essent* Plenitudo gratiæ spiritus sancti diuersa.

sufficientes ad fundãdum fidem Christi vniuersaliter in orbe per plenitudinem fidei & charitatis, & donũ linguarum, & huiusmodi, prout ibid. declaratur, per signa visibilia hanc inuisibilem plenitudinẽ demonstrantia. Cum aũt de Christo diceretur. Plenum gratiæ & veritatis, extendẽda est talis plenitudo prout decet filio Dei naturali vnigenito, quæ quidem extensio ẽt secũdum humanitatem ineffabilis est quodammodo infinita, tanquam non ad mensuram data, vt infr. 3. d. Quam quidem extensionem plenitudinis gratiæ Christi Euangelista satis innuit cum dicit: Quasi unigeniti a patre. Super quod verbum Aug. dicit. Super omnem naturam & conseruorum nostrorum claritatem euangelista mentẽ erigens, ad ipsum nos bonorũ produxit verticem. q. d. euangelista, non vt prophetæ aut alterius hoĩs vel angeli alicuius superiorum uirtutum, sed quasi ipsius dominatoris, ipsius regis ipsius naturalis filij vnigeniti. Hæc Aug.

ADDITIO III.

In eo. c. *Vbi dicitur in postil.* Cuius non sum dignus vt soluam eius corrigiam calciamenti.

De hac materia, s. de calciamentis Christi, uide supra in add. Mar.

B *1. ubi de hoc large tractatur.*

REPLICA.

Io. 1. c. *Vbi dicitur*, Mundus per ipsum factus est. *Postilator dicit Aristo. errasse de mundi æternitate, intelligentiarum numero, & fælicitate, &c. Burgen. assumit Arist. in sui defensionem, asserens eum non errasse, quia innitebatur rõni naturali secundum quã mundum incæpisse non est sensibile. Relinquit igitur tanquam problema neutrum. Sed mirum de Burg. ꝙ se opponit scholæ Pariensi sine necessitate & sine rõne. Venerabilis. n. Gulielmus episcopus Parisiensis cum schola ibidem, prohibet Catholicos cum Aristotele in his erroribus & alijs in suis libris repertis sentire, & præsertim quia secundũ Arist. omne verum vero consonat. Suum autem problema quod dicit neutrum, non consonat ei quod Catholice est uerum, igitur problema suũ falsum. Item ipse idem Arist. in multis locis probat & putat demonstrare statum in causis. Standũ igitur erit in omni genere causarum in aliqua prima causa in genere causarum finalis & efficiẽtis. Apud Arist. assignatur unus princeps in 12. Metaph. quem in 8. Phy*

C *sicorum nominat primum motorem. Ab hoc quidem ante dicit deriuatum cunctis esse, & cælum & totam naturam dependere. Vnũ igitur solum ab Arist. ponitur independens, & quamuis secundum B. Aug. 1. de Trin. difficile sit plene intelligere creationem secũdum uiã naturalis cognitionis, non est tamen impossibile suppositis principijs & dictis Philosophorum, & alijs similib. Nec per rationes abducor a veritate, ut sentiam cum Aris. mũdi creationem fore problem[a neu]trum sine errore, quia omnes rationes possibiles fieri contra v[eritatem] fidei sunt sophisticæ. Dicit. n. B. Hildinus 14. de Trin. Respuit c[...] sas & inutiles qõnes Philosophiæ, fides constans, nec humana[...] ptiarum fallacijs succumbens, spolium se præbet veritas falsit[...] rum igitur de Burg. qui Aristo. veritatem dubitantem, propte[r] rationes captiosas dicit non errasse. Quamuis. n. per demonstr[...] veritas aliqua non sit scibilis propter sophisma, tamen sine [...] dicitur dubitabilis & neutra.*

In eo. c. vbi dicitur. Plenum gratiæ & ueritatis. Postil. uole[ns de]clarare dr̃iam plenitudinis gratiæ Christi & aliorum, dicit ple[num op]ponitur vacuo. Idcirco quot modis dr̃ vnum, tot & reliquum, e[...] Burg. dicit illã distĩctionem non consonare rationi. Secundo dicit [...] posito non bene adaptari. Primum ostendit ex eo, ꝙ plenum [& va]cuum opponuntur priuatiue. Priuatio vero non dr̃ tot modi[s quot] habitus. Hic dico primum, quod antecedens est falsum, & cons[equen]tia non ualet. Nam secundum modum gradualis habitus accip[iun]tur modi graduales priuationis. Habitui. n. simpliciter perfecto op[poni]tur priuatio simpliciter, habitui autem partiali opponitur pa[rtialis] priuatio. Nam sicut unus est magis uidens quam alius, & sicu[t unus] est magis sciens quã alius, ita unus est magis ignarus alio, &c. [...] igitur, quia dato ꝙ plenum & vacuum opponerentur priuatiu[e ...] huc quot modis dr̃ unum, tot modis dr̃ & reliquum. Antecede[ns ...] est contra Arist. 4. Physic. qui vult vacuum potius esse ens p[osi]tum quam priuatiuum. Nam si esse priuatiuum, esset locus ca[rens con]tento cum aptitudine habendi, prout dixerunt antiqui quos re[p...] Arist. ubi supra. Quo ad secundum Burg. vult ostendere ꝙ posi[tio]nem talem non bene applicat, ex eo quia uidetur (vt dicit Bur[g. se]cundum illam applicationem non esse distinguendum inter ple[nitudi]nem unius sancti & alterius, quia nullus sanctus uirtutis pati[tur de]fectum, cum uirtutes sint connexæ. Burg. sic replicat quasi Po[stilla]tor non intellexerit uel intelligere noluerit. Nam Postillator [...] de defectu uirtutis, non loquitur de habitu, sed de gradu. Oibu[s uir]tutibus simul concurrentibus in vno secundum naturam habi[tus, ...] stat defectus in omnibus secundum gradum, & hoc oportet Bu[rg. con]cedere nisi uelit incidere cum Begar. in clem. ad nostram. de hæ[reticis, ...] do gradum uirtutum, ultra quem quis non possit proficere, cum [...] ipse Burg. dicat Christum experimentaliter profecisse. Luc. 2. [...] igitur aliquo gradu, quem tamen poßet habere, secundum ill[...] [ca]rentiam & priuationem potest dici uacuus, si saltem uacuum [& ple]num sint priuatiue opposita prout Burg. vult.

CAPVT II.

ET *die tertia.* Avg. Post ostensionem Christi per testimonia Ioannis, ipse se miraculo ostendit.

a *Et die.* Significat tertia die, id est, tempore gratiæ, post tẽpus, id est, ante legẽ & sub lege Christũ ad nuptias ecclesiæ, per carnem venisse.

b *Vocatus est autem.* In quo ostendit nõ despiciẽdas nuptias a quas fecit, & sacramẽtum nuptiarum b insinuat.

Ho. 21. i. Io. tc. 3.

✱ Crysostom. Vocant ad nuptias dñum, non tãquam magnificum aliquem, sed simpliciter tanquam notum, & vnũ multorũ, vnde hoc euangelista declarans, ait: *Et erat mater Iesu ibi.* Sicut. n. matrẽ vocauerunt, ita & filiũ. Vocatus est aũt Iesus & discipuli eius ad n[uptias] & accedit. Neque. n. ad dignitatem respiciebat suam, [sed ad] beneficium nostrum. Qui. n. non dedignatus est form[am ser]ui accipere, neq; dedignatus est ad nuptias venire ser[uis ...].

✱ Avg. Erubescat igitur homo esse superbus, quo[nia]m factus est hu[milis] Deus. Ecce in[ter cæ]tera filius vir[ginis] venit ad nuptia[s ...] cum ap[u]d P[atrem] esset, instituit nuptias.

✱ Beda. [...] etiam ad nupt[ias ue]nire dignatus est, iuxta litteram fidem recte credenti[um con]firmat. Porro Tatiani, & Martionis, cæterorumque [qui nu]ptiis detrahunt, perfidia, quam sit damnabilis.

✱ Avg.

CAPVT II.

ET die tertia nuptiæ factæ sunt in Chana 1

a Mater figura synagogæ.

Galilææ, & erat mater Iesu ibi, vocatus est 2 †

autem Iesus, & discipuli eius ad nuptias. 3

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT II.

✱ ET die tertia. *Quoniam ad esse sequitur operari, cum omnia sint determinata proprio opere, ut dicitur 4. Metaph. ideo postquam euangelista ostendit diuinitatem Christi per æternam emanationem a patre, hic consequenter declarat eum in opere, s. per opera miraculosa, quæ sunt diuinæ uirtutis manifestatiua, quia transcendunt uirtutem totius naturæ creaturæ. Et diuiditur in tres, quia primo ponuntur opera quæ fecit Christus inter homines conuersando. Secundo, quæ fecit moriendo 12. c. Tertio, quæ fecit resurgendo 20. ca. Prima in duas, quia primo ponitur opus diuinum quantum ad mutationem naturæ, secundo quantum ad effectum gratiæ, sequenti.* Erat homo. *Prima adhuc in duas, quia primo ponitur opu[s mira]culosum coram discipulis, ut in fide firmentur, secundo, coram [...] vt conuertantur, ibi. Post hoc descendit. Prima in tres, qui[a primo] ponitur miraculi occasio, secundo, eius perpetratio, ibi.* Er[at autē.] *Tertio, ipsius probatio, ibi.* Et dixit eis Iesus. *Circa primu[m dici]tũ, quod occasio huius miraculi fuit defectus uini in nuptijs, [...] euangelista describit ipsas nuptias.*

Diuisio.

1 Et die te. *s. a uocatione Philippi* & *Nathanaelis fratris [...] sic notatur tempus.*

2 Nup. *Et sit patet locus. Chana. n. quædã ulla est sita in [...]*

3 Et erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem, &c. *Lice[t ...]*

✱ p[...]

MORALITER.

1 *Et die tertia nuptiæ.* Mystice. Nuptiæ tunc celebrãtur quãdo sponsus ecclesiæ scilicet episcopus consecratur.

† *In chana.* Chana zelus, Galilęa trãsmigratio interpretatur. Per hoc significatur, ꝙ episcopi consecratio fit prop[ter ze]lum animarum, & propter transmigrationem ipsiu[s ...] men virtutum; Hæc. n. duo inseparabiliter concom[itari de]bent episcopalem statum.

3 *Et erat mater.* Nã ex consecratione talis episcopi [...]

†

Arg. Quid autem mirum si in illam domum ad nu-pti venit, qui in hunc mundum ad nuptias venit? Hēt.n. hi ponsam q̄ redemit sanguine suo, & cui pignus dedit Sp itum sanctum, q̄ sibi coniūxerat in vtero virginis. Ver-bu est sponsus, & sponsa caro humana, & vtrunq; vnus fi lii Dei, & idem fi-liu hominis. Ille vte ru Virginis Mariæ tha mus eius est, vn de rocessit tanquā spo sus de thalamo su

a ficiente. Vinum de it, vt mirabili-te ino de aqua fa-ct, virtus latentis D tatis appareat.

vg. Maior virtus B est in creatione & gu be atione cæli & terrę, & quod quotidia aqua pluuię per vi s in vinum vertitur, & quod ex paruo seminario fr es creantur. Sed quia hęc naturaliter fiunt, iam ex vsu vi erunt, & ideo quædam etsi minora præter solitum na tu sibi Deus seruauit, per quę virtus quæ in maioribus et m operatur, ad memoriam reducitur.

b uid mihi. Avg. In his nō negat matrem, vt hæretici dñt, n inhonorat eam, qui parentes honorare præcepit. Sed ill exigente, miraculū facturus nō agnoscit eā. q.d. Ex eo ꝙ g uisti, non operor hoc, agnoscam aūt te pendens in cru-ce um vt filius curam tui discipulo committam, sed non C di a venit hora mea, i. opportunitas, quia non dēt esse pas-sio nisi prædicato euangelio, nisi virtute Deitatis ostensa D mundo, tunc erit hora, non necessitatis vt hæretici calum- Inf. 10. d niandi, sed voluntatis, vnde. Ptātem habeo ponendi aīam meam, & ite. su. eam. Non. n. author tporum fato tpis regi tur, Chana Galilææ, i. zelus transmigrationis ibi nuptie, qa hi sunt digni Christo, qui feruore deuotionis de vitiis ad virtutes, de terra ad cęlos transmigrant. Mater ibi, cuius vterus thalamus fuit, de quo sponsus processit. Vocatus est autem Iesus desiderio præcedentium patrum, & discipuli, & ministri. In nuptiis vinū defecit, qa

a Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum: Vinum non ha- 1

a Aug. Quid est commune Deitati meæ, & tibi matri secundum carnem. b Est nomen sexus. 2

b bent. Et dicit ei Iesus: Quid mihi & tibi est mulier? Nondum 3

a .i. opportunites ostendendi naturam, quam ex te habeo, sed [illegible] ostensa diuina per miracula ostenderetur & humana natura per passionem. Et si videtur negare filius fit mia. ter pietatem eius, & ideo fiducialiter imperat ministris. 4

venit horā mea. Dicit mater eius ministris; Quodcunque di-

Vasa aquaria, ab hydor.

xerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex posi- 5 6

E tæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ 7 8

sensus legis per carnalē expositionem Pharisæorum a sua prisca virtute cęperat deficere, sed Christus aquā in vinum conuertit, dum q̄ carnalia videbant, spiritualia ostendit, & superficiē literę, plenā virtute cęlesti videri fecit. Christus n. in prophetis nondū manifestatus, quasi vinum in aqua latuit, sed cū aperuit eis sensum, vt intelligerent scripturas, ipsos vino inebriauit, & mētes a carne alienauit. Scripturæ sunt lex & prophetæ & Psalmi. Hę oēs scdm literam aqua insipida, scdm spiritū vinū sunt. Sex hydriæ, sex ætates, qua- Sex hydriæ sex ætates. rum nulli defuit prophetia. Incipit. n. ab exordio mūdi. Et est prima ætas ab Adam vsque ad Noe. Secunda vsque ad Abrahā. Tertia vsq; ad Dauid. Quarta vsq; ad transmigra- F tionem

NICOLAVS DE LYRA.

pi es fuerint in istis nuptijs, t n̄ Iesus, & mater eius & discipuli eius e: ressius nominantur, quia non fit hic mentio de nuptijs nisi ratione m aculi ibidē perpetrati, quod fuit factū per matris interpellationē C per ipsius Iesu operationem, & ad discipulorū confirmationē. Et p hoc ēt excluditur error eorum qui dicunt nuptias esse peccatum, q a si nuptiæ essent illicitæ, Iesus & mater eius non fuissent in illa s etate. Dicitur etiam communiter, quod istę nuptiæ fuerunt Ioan. Euangelistæ, à quibus eum Christus vocauit ante consummationē ma t nonū per copulā carnis, Ex hoc in ecclesia obseruatur, ꝙ ante car ię copulam potest licite alter coniugū intrare religionem. Hoc au- t videtur per dictum Hieron. in prologo, vbi dicitur ꝙ Christus uo uit eum de nuptijs nubere uolentem, Ex quo videtur, ꝙ nuptiæ fue nt suæ, quia Christus non legitur in alijs nuptijs fuisse. Hoc etiā ui tur per hoc, quod mater Iesu erat ibi tāquā in nuptijs n potis sui. on enim est verisimile, quod ipsa venisset nisi multum attinuisset i, sicut iuit ad Helizabeth cognatam suam festinanter tamen, vt ibetur Luc. 1. d. quia secundum quod dicit Ambros. non libenter sta it in publico, sed magis in orationis secreto.

Et deficiente vino. *Hic tangitur occasio miraculi.*

Dicit mater Iesu ad eum. &c. *Ad sufficientiā. Ex corde enim ꝗssimo voluit præuenire totalem defectum, ne appareret confusio, deo inuitauit filium quem sciebat ad hoc potentem, sicut à principio docta fuerat per angelum & per spiritumsanctum, non tamen ipsum nuitauerat ad miracula ante ętatem perfectam, quia non decebat t videbitur.*

Et dicit ei Iesus, &c. *Cum Christus maximam reuerentiam ma i suæ detulerit, mirum videtur quod sic extraneè matri suæ respon t, ideo dicit August. quod facere miracula ei competebat secundum uinam naturam, quam à matre non habuit, ideo prædicto modo spōdendo matri ostendere voluit quod in hoc non tenebatur ei obe- re, quia in natura diuina nihil habuit à matre, nec per consequens m ea aliquod esse cōmune, ideo dicit:* Quid mihi & tibi est mu- er? *Q. d. uirtutem faciendi miracula à te non habeo. Sed quia huma tamem in qua passus est, traxit à matre, ideo addidit.*

Nondum venit hora mea. *Id est, tempus patiendi in natura am habeo à te, & tunc te recognoscam, & tibi condescendā, unde tunc eam recōmendauit* Ioanni, *ut habetur infra 19. c. secundum rysostom. aliter exponitur, quia secundum ipsum beata uirgo ex pietate mota uoluit præoccupare tempus debitum faciendi miraculum. Illud enim miraculū inter miracula Christi erat primum, & ad confirmationem discipulorum, ut dicitur infra eo. b. & ideo debuit esse notum ibidem existentib. & gratum ipsis conuiuantibus. Hoc autem maius fuit eo quod factum est post vini totalē defectū, quā si antea fuisset factum. Et quia mater Iesu uoluit præuenire totalē defectū, ut pdictū est, ideo dixit illi Iesus:* Quid mihi & tibi est. *Q. d. Scire tempus aptum ad miracula facienda non est mihi & tibi cōmune, sed mihi soli cōuenit, propter quod subdit:* Nondum venit hora mea, *id est, tempus conueniens ad faciendum miraculū mihi soli notum. Ex hoc autem quod dicitur, hora mea, dicūt quidam hæretici dicti Priscillianistæ, quod facta Christi, & aliorum hominum subiacēt fato siderum. Sed hoc est falsum, non solum de Christo, sed ēt de omni homine, quia virtus intellectualis non est alligata organo corporali, & ideo non est subiecta cuicumque actioni corporali, ppter ꝙ influxus siderū non pertingit directe ad ipsum, sed tantūmodo indirecte, inquantū impressio facta in appetitu sensitiuo redundat quodā modo ad appetitum intellectiuū, vt dicitur 3. de anima. Sed hoc non est per modum necessitatis, quia homo per appetitum intellectiuū pōt moueri ad contrarium, propter quod Ptolomæus qui fuit maximus Astrologus, dicit in centiloquo, Sapiens dominabitur astris, quia nō sequitur appetitum sensualitatis, sed dictamen rectę rationis, et ideo exponendū est.* Nondum venit hora mea. *Id est, hora cōueniens faciendi miracula à me solo cognita. Et huic consonat litera sequēs, quia mater Iesu ex eius responsione non ostendit petitionem suā repulsam, sed conuenienter dilatam, vnde sequitur.*

Error Priscillianistarum.

5 Dicit mater eius ministris. *Qui seruiebant in nuptijs.*

6 Quodcunque dixerit uobis. *Expectans hora conuenienti à filio suo cognita, impletionem petitionis suæ.*

7 Erant autem, &c. *Hic cōsequenter ponitur miraculi ppetratio, Et describitur ueritas miraculi ex pluribus cōditionibus. Primo ex parte vasorū, cum dicitur:* Erant autem ibi la. hy. *Ex traditione enim seniorum Iudæi vasa frequenter lauabant & purificabant, secundū ꝙ dicitur Mar. 7. a. Et ideo ad hoc faciendum erant ibi positæ illæ hydriæ, quia erant uasa ad reponendum aquam pro huiusmodi purificatione faciēda. Et ex hoc miraculum fuit euidentius, quia si fuisset aqua conuersa in vinum in uasis vinarijs, posset credi quod illud vinum præextitisset ibidem.*

8 Capientes singulę. *Metreta quæ mensura est, continens decem* Metreta *& sexta-*

MORALITER.

† esus & mr̄ ipsius. Sed ibi deficit vinū consolationis huma æ, & hic pp sollicitudinē impositæ sibi curæ, de qua dr̄ 2. Cor. 11. g. *Quis infirmatur & ego nō infirmor? quis scādalizatur & o non uror?* Sed tali pręlato sic compatienti populo suo im etratur per virginem melius vinum, i. consolatio melior, s. diuina, quæ tantæ virtutis est, ꝙ facit materiam consolationis illud quod est aliis materia desolationis. Act. 5. g. *Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nōie Iesu contumeliā pati.* Epi uero, successores sunt Apostolorum, vt dr̄ in decretis, di. 21. in nono. Et ideo si gaudent de apostolico honore debēt eis esse similes in labore

† Es

A tionem Babylonis. Quinta vsque ad Ioannem Bapt. Sexta vsque ad finem mundi. In his ergo ętatib. erant hydriæ, i. corda hoīum receptiua scripturarum Dei parata, proposita in exemplū viuendi & credendi. Lapidea, i. fortia in Christo lapide, secundum purificationem Iudæorum, i. quia illi populo Iudæorū lex data est, gratia per Christum omnib. facta est. Videamus, quæ in singulis ętatibus quasi hydriis aqua fuerit, & quomodo in vinum mutatur. In prima Abel a fratre occiditur, & hic pœnam, ille laudem accipit. In hoc si quis innocentiam Abel sequitur, & malitiam Cain fugit, aquam abluentem & reficientem bibit. Si vero in eodem Christum a Iudæis occisum intelligit, de aqua vinum bibit, sic in aliis omnibus huius.

liter. Binæ vel ternæ mensurę sunt omnes gentes ad ... pertinēt scripturę. Binæ propter preputium & circun... nem. Ipsæ etiam trinę, a tribus filiis Noe disseminatæ.
b *Et impleuerunt*. Quod iussu eius impletæ sunt hydri... gnificat, q etiam illa scriptura a dño est, sed cum in e... velamine, i. adc... tione literæ

Metron Græce, Latine mensura dicitur.

a metretas binas vel ternas. Dicit eis Iesus: Implete hydrias a-

a Quia nullum tempus fuit a salutari doctrina vacuum.

b qua. Et impleuerunt eas vsque ad summum. Et dicit eis Iesus,

c Haurite nunc, & ferte Architriclino: & tulerunt. Vt autē gu-

a Princeps triclinii. Est. n. in medium spacium, domus a parietib. ubi sedebant conuiuantes.
b Vt Paulus prius nesciuit spiritum in litera.

d stauit Architriclinus aquam vinum † factam, & non sciebat

Vt Isaias & cæteri.

vnde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam, vo-

Carnalis a uerbis ad falsa descendit.

cat sponsum Architriclinus, & dicit ei: Omnis homo † pri-

a Mundana prudentia prius docet homines blanda, deinde subdit inutilia & inhonesta.

mum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id

a Quia & olim bonum, & si in figuris quasi in aqua occultum, nunc vero in euangelio manifestum.

B quod deterius est: Tu autem seruasti bonum vinum vsque

e † adhuc. Hoc fecit initium signorum Iesus in Chana Gali-

† tunc.

1 Christus, sapit ...
2 insipidam. Cun...
3 aufertur velam...
4 vinū inebrians...
5 tuit quidem va...
6 implere vino, ...
cta creat ex ni...
7 sed maluit de ...
vinum facere, ...
8 ceret se nō so...
9 legem, sed im...
10 nec in euange...
11 lia facere vel d...
12 quam quę pro...
13 tia prædixit.
14 ✻ Chrysos...
15 quare antequa... pleuissent hydr... qua non fecit ... quod multo n...

In secunda, Noe in arca propter iustitiam saluatur, mūdus diluuio perit. Si quis hoc exemplo a vitiis se corrigit, aquam salutarem bibit. Sed si in arca ecclesiam, quæ cuncta animalia, i. omnes gentes recipit in aqua baptismū intelligit, & cætera huiusmodi, vinum bibit. In tertia Abrahā obediens pro filio offert arietem, qui hic discit obedientiā, bibit de tertia hydria aquam, si quis in Isaac Deitatem, in ariete Christi carnem intelligit, vinū bibit. In quarta, Dauid humilis regnat. Saul superbus abiicitur. In hoc si quis discit humiliari, aquam bibit, si regnum Christi intelligit, vinum bibit. In quinta peccans populus captiuatur, post reducitur, hinc si quis discit pœnitentia corrigi, aquam bibit. Si quis de captiuitate peccati populum Dei per Iesum liberari intelligit, vinum bibit. In sexta Christus circuncidicitur, offertur. In quo si quis discit suis sacramentis subiici, sicut Christus, ille aquam bibit. Si in vera octaua depositionem totius mortalitatis & intrationem ad Deum intelligit, vinum bibit.

Gen. 4. b. — Ibi. 7. c. — Ib. 22. b — 2. Reg. 1. 2. — Iere. 5. — Lu. 2. c.

C a *Binas uel*. Avg. Aestimantis est hoc dicere, vt ipsas diceret binas quas & ternas. Sunt ergo duæ mensuræ in scripturis, dum pater & filius nominatur, & spiritus, qui necessario est communis patri & filio intelligitur, vt, Omnia in sapientia fecisti domine, i. in filio, &: *Ego & pater unum sumus*, Ternæ, dum nominato spiritu trinitas manifestius intelligitur, vt: *Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius, &c.* Et, baptizātes eos in noīe patris & filii & spiritussancti. Aliter.

Psal. 103. c — Io. 10. f. — Psal. 32. — Mat. 28.

...lius esset. quia, s. aliud est substantiam in aliam quali... transmutare, & ipsam substantiam ex nihilo facere, ... quidem mirabilius est, sed non ita videtur credibile ... tis. Propterea. n. multoties a miraculorum magniti... abstinet, volens magis credibile esse quod fiebat, cum ... & peruersa dogmata euertit. Quia. n. sunt quidam q... di conditorem alium esse dicunt, plura miraculor... subiectis substantiis facit. Si. n. contrarius ei esset, qui ... tor est mundi, non utique alienis uteretur ad propri... tutis demonstrationem.

c *Vt autem gustauit*. Triclinium, i. tres ordines discum... tium, altitudine distantes inter se, i. doctores, contine... coniugati. Architriclinium aliquis legisperitus, qui ... spiritualem sensum legis. Vnde spiritualem sensum i... pturis aperire discipulis, est aquam in vinum conue... vt quando post resurrectionem aperuit sensum, ut i... gerent scripturas.

d *Aquam vinum factam*. Per aquā baptismus Ioannis, ... passio Christi, vnde & vinum prius fertur. Architric... id est, Ioanni. qui ante bibit passionem quam Chri...

e *Hoc fecit*. Hier. In initio signorum quæ mortal... lib. erat daturus, aquam vertit in vinum, sicut iam im... talis discipulis aperuit sensum, vt in lege & prophetis ... ligerent Christum, ita carnales mentes prius sapore ... tię imbuit, postea resuscitatos maiori gloria complet...

✻ Chrysostomvs. Tunc signa maxime necessa...

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *sextarios, vt dicit Isidorus 16. Etym. Sed cuius quantitatis erat sextarius, non est certum, quia non est eiusdem quantitatis in diuersis terris. In eadem etiam terra variatur in diuersis villis. Isido. tamen dicit 16. Etym. quod sextarius continet duas libras tantum, & secundum hoc est valde paruus.*

1 Dicit eis. *Id est, ministris.*

2 Implete hydrias aqua. *Quia aliquid de aqua ibi prius posita aßumpserant ad purificationem vasorum, ideo iußit Iesus suppleri quod fuerat amotum, vnde subditur.*

3 Et impleuerunt. *Per hoc etiam fuit miraculum euidentius, q aqua apposita fuit de nouo, & per ministros qui sciebant totalem defectum vini, quia cum impletæ fuissent, aqua conuersa est in vinum virtute diuina.*

4 Et dicit eis Iesus. *Hic consequēter ponitur miraculi facti approbatio. Voluit enim Christus, q ille qui principalior erat inter conuiuas, primo de uino illo gustaret, vt ex commendatione illius miraculum notius fieret, propter quod dicitur.*

5 Et ferte Architr. *Dicitur enim Architriclinus, ab Archos, q est princeps, et triclinium, q est locus vbi homines sedent in cōuiuio, quia antiquitus comedebant sedentes in lectis, ppter hoc in scriptura dicūtur comedentes accūbere vel recūbere. Locus enim ubi fiebāt ordines lectorū ad sedendū, vocatur hic tricliniū, & ideo Architriclinus non est nomen propriū, sed significat illū qui principaliter inter conuiuas, sedebat. Et probabile est, q fuerit aliquis sacerdos i... poris qui stabat in nuptijs ad benedicendum, & ad ostendend... ter debebat procedere, secundum legem & statuta seniorum.*

Archi-triclini.

6 Vt autem gustauit Architriclinus aq. &c. *Id est, m... in uinum.*

7 Et non sciebat, &c. *Id est, per virtutem Christi.*

8 Ministri autem sciebant, &c. *Ad supplendum uini de... ex præcepto Christi.*

9 Vocat sponsum Architriclinus. *Quasi ad arguendu... vnde subditur.*

10 Et dicit ei: Omnis homo. *Prudenter agens.*

11 Primum. *Id est, in principio.*

12 Bonum vinum. *Id est, apponit ipsis conuiuantibus, q... sensus est viuax, & potest discernere vini bonitatem & acc... non sic autem post ebrietatem, ideo subditur.*

13 Et cum inebriati fuerint, tunc id quod de. *Appon... conuiuantibus, quia tunc nesciunt discernere inter bonum ...*

14 Tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc. *... prudenter fecisti contrarium. Iste tamen ignoranter loqueb... prædictum est.*

15 Hoc fecit initium. *Hic ponitur miraculi perpetrati co... quia hoc miraculum primo à Christo factum est ad manifest... ritatem diuinitatis, in eo latentem, & ad fidem aliorum con... dum, & hoc est quod dicitur:* Hoc fecit initium: *quia istud ... mum miraculum ab ipso factū, ut plenius uidebitur in fine ...*

erat |cere, quando discipuli iam congregati erant, & deuo
ti, & |tendentes his, quæ fiebant, manifeste aderant.
a *Manifestauit gloriam suam* ✻ AVG. Hoc miraculum domi-
ni, q e aqua vinum fecit, non est mirũ eis, qui nouerunt,
quia Deus fecit. Ipse.n. fecit vinum illo die in hydrijs, qui
omi anno hoc fa-
cit i vitib. sed hoc
assiduitate amisit
admirationem. Ita-
que seruauit sibi
per inusitate quæ-
damque faceret, vt
tancam dormien-
tes omines ad se
colendum mirabili
ter excitaret, prop-
ter hod sequitur:
Et manifestauit gloriã suam

a Latentem Deitatem.

a lææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum di-

a Villa pulcherrima, vel ager consolationis.

b scipuli eius. † Post hęc descendit Capharnaum ipse

a Cognati, magis fratres quam discipuli. b Qui non fratres.

c & mater eius & fratres eius & discipuli eius, & ibi man-
d serunt non multis diebus. Et prope erat Pascha Iudæo-

a Doctores seruare instituta illius eccl. sicut ad quam venimus. si non fuerint contra fidem.

e f g rum, & ascendit Iesus Ierosolymam, † & inuenit in templo

b *Crediderunt in eum disc. eius.* ✻ AVG. Sed si tunc in eũ cre-
didjunt, non erant discipuli, cum ad nuptias vocati sunt,
sed more locutionis hoc dictũ est quo loquimur, cum
dicimus Apostolum Paulum in Tharso Cilicię natũ, neq;
enim tunc iam erat Apostolus: Ita discipulos Christi inui-
tatos ad nuptias cum audiuimus, non iam discipulos, sed
qui futuri erant discipuli, intelligere debemus.
c *Post hæc, &c.* Post initium signorum de vino, subdit aliud
indiciũ diuinæ maiestatis in eiectione vendentiũ de tẽplo.
IPICE. Filius Dei vt humilis, descendit Capharnaum, i.
in mundum, secundum quod habet matrem & fratres.
d *Fratres eius.* AVG. Fratres scriptura sacra appellare con
suetudinem, non eos solos, qui nascuntur ex eodem vtero, aut eo
dem patre, aut ex eodem gradu, velut compatrueles aut cõ
sobrinos. Vnde ergo fratres Domino? Non.n. Maria iterũ
peperit, absit. Inde cœpit dignitas virginum. Abraham pa-
truus erat Loth, & Iacob Labam Syrum habebat auuncu-
lum & vtrique dicti sunt fratres.
ALCVINVS. Fratres ergo Domini dicũtur cognati Ma
riæ

riæ vel Ioseph, non filii Mariæ vel Ioseph, quia non solum
B. Virgo, sed etiam Ioseph testis castitatis eius ab omni a-
ctione coniugali immunis permansit.
c *Et prope erat Pascha.* Pascha agimus, dũ a vitiis ad virtutes
transimus. Ad hoc Iesus venit dũ ecclesiã quotidie visitat,
& actus cuiusq; con
1 siderat, & eos eiicit
qui inter sanctos, vel
2 ficte bona, vel aper-
3 te mala faciunt. Per
4 boues qui erãt, præ-
5 dicatores doctrinæ
6 cęlestis significãtur,
7 hos vendunt, q non
8 amore Dei, sed pro
9 quæstu tpali prædi-
10 cant. Oues innocen-
tes sua vellera vestiẽ-
dis prębent, per has significantur opera munditiæ & pietatis,
quæ venduntur, dum pro humana laude geruntur. Spũs vt
colũba apparuit, vnde p columbã spiritus accipitur, q ven-
dunt Symoniaci. Nummos dant mutuo in ecclesia, q non
simulate cęlestib. sed aperte terrenis seruiũt. Hi oẽs eiiciun
tur de parte fortis sanctorum, qui vel ficte bona, vel apertẽ
mala faciunt, & funiculis peccatorũ modo flagellantur ad
correctionem, qui si incorrecti permanserint, in fine liga-
buntur. Oues quoq; & boues eiicit, quia talium vitã & do
ctrinam ostendit reprobam. Et mensas subuertit, quia in
fine ipse res quas dilexerunt, destruuntur.
f *Et ascendit.* Si ipse, q dedit decreta Dei custodit docet q̃ta
cura hoib. dẽt esse vacare orationib. & Dei solennitatibus.
Bis legitur ad Pascha ascendisse. Semel primo anno prædi-
cationis, nõdũ incarcerato Ioãne, vt hic agitur. Scdo cum
ad passionẽ iret, & in vtroq; vendentes eiecit de templo.
g *Et inuenit in templo.* Si in figurali templo quod est domus
orationis, prohibet negociationem, quę honesta putatur,
cum sit de his quæ in tẽplo offeruntur, quanto magis pro-
hibet portationes & cętera grauiora?
De funi-

D

† Matth. 21.b. 88.d.c.2. 1.q.3. sal. uatoreante fin.

E

Bis legit Christ ad Pasca ascendisse.

Ma. 21.b

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 manifestauit gloriam suam [*Id est, diuinitatis potentiam.*
2 crediderunt in eum discipuli eius. *Quia aliqui de nouo crediderunt in eũ, & illi qui prius crediderant, vt Andreas, & alij, vt dictum est, per hoc in fide solidati fuerunt,*
3 Post hæc descendit. *Posita mutatione naturæ coram discipulis, hic idem ostenditur coram turbis, non pro tũc facta sed qa prædicitur posterũ fienda, vt videbitur. Et diuiditur in duas, quia primo ostenditur propositũ, secundo ex hoc sequens fructus declaratur, ibi:* Cum autem esset Ierosolymis. *Ista immutatio naturæ est suscitatio corporis sui, quam hic pnunciat se facturũ in sua resurrectione. Diuiditur in tres, quia primo ponitur huius denũciationis occasio, secundo subiungitur ipsa prænunciatio, ibi:* Responderunt ergo. *Tertio, prænunciationis interpretatio, ibi:* Dixerunt ergo. *Prima in duas, quia primo continuat Historiam, secundo descendit ad propositam materiam, ibi:* Et prope erat Pascha. *In prima parte dicit continuando ad præcedentia.* Post hæc. *Id est, post mutationem aquæ in vinum prædictam.*
4 Descendit Caph. *Illa enim ciuitas erat metropolis Galilæa, et illuc voluit uenire, quia incœperat iam gloriam suam manifestare.*
5 Ipse & mater eius. *Quoniam Ioseph mortuo Christus comitabatur matrem suam ad impendendum ei debitum obsequium.*
6 Et fratres eius. *Qui non essent filij Mariæ matris eius, vt dicit Heluidius Hæreticus, qui dicit eam fuisse cognitã à Ioseph post Christi natiuitatẽ, & de ea filios genuisse, qui dicuntur hic fratres, qa ex eadem matre, licet non ex eodẽ patre, Sed hoc fuit improbatũ Mat. 1. Propter quod alij dixerunt, quod fuerunt filij Ioseph de alia uxore. Dicũtur tñ hic fratres Xpi, eo quod Ioseph putabatur pater eius, Sed hoc est falsum, quia cũ Christus matrem suã in cruce non commendauerit, nisi virgini, etiam cum iam in ætate processerat, nõ est verisimile, q Ioseph qui fuit assignatus à Deo pcipuus custos eius, et in iu-*
uentute virginis non fuerit consimiliter virgo, imo cũ ea uotum virginitatis emisit, quia erat in consimili proposito sicut ipsa, put dif fusius tractatur in 4. sententiarũ, vbi agitur de coniugio Mariæ & Ioseph. De hoc etiam plenius dixi super Lucam 1. cap. Dicuntur igitur hic fratres Christi cognati eius, quia illi qui sunt de eadem cognatione, in sacra scriptura nominantur frequenter fratres, vnde Gen. 13.b. Dixit Abraham ad Loth: Ne sit iurgium inter me & te, fratres enim sumus, *tamen Loth erat nepos ipsius & sequitur.*
7 Et ibi manserunt non multis diebus, *Quia imminebat tẽpus eundi in Ierusalem, ut patebit parte sequenti.*
8 Et prope erat Pascha. *Posita continuatione Historiæ, hic cõsequenter ponitur occasio prænunciandi suam resurrectionem futurã, quia ascendens Ierusalem eiecit de templo vendentes & ementes, q videbatur pertinere ad personã super populum authoritatẽ habentem, & ideo huius authoritatis petierunt Iudæi signũ, et hoc occasio fuit prædicendi signum suæ resurrectionis, & hoc est q dicitur:* Et prope erat Pascha Iudeorum. *In trib. enim solennitatib. in anno tenebantur conuenire in Ierusalẽ, scilicet in solennitate Paschæ, Pẽtecostes, & tabernaculorũ, ut habetur Exod. 23, b. Veruntamẽ de festo tabernaculorum & Pentecostes aliquando dispensabatur cum illis qui erant à remotis, non tamen de solennitate Paschali. Christus autem vsque ad passionem suam voluit legem obseruare, & per consequens in solennitate Pascali Ierusalem ascendere, & hoc est quod subditur.*
9 Et ascendit Iesus Ierosolymam. *Ex hoc cõfutatur error Manichæi, qui dicit vetus testamentum à diabolo esse datum, quia Christus nullo modo obseruasset ipsum.*
10 Et inuenit in templo. *Nomine tẽpli nõ accipitur hic ipsa domus domini, in qua erat altare thymiamatis et cãdelabrũ, nec atriũ sacerdotũ in quo erat altare holocaustorum, sed quoddam atriũ ubi homines orabant, & doctores etiam docebant ibidem, & etiam ibi vendebantur ea quæ in templo offerebantur, & hoc est quod dicitur.*
✻ Ven-

Quãdo Iudæi obligabãtur com parere in Ierusal.

Error Manich. confutatur.

MORALITER.

8 *Et prope erat Pascha.* Sequitur,
10 *Et inuenit in templo.* Per oues intelligũtur Hypocritæ, qui mentem lupinam habent ouina pelle. Per boues, qui sunt laboriosi, significantur illi, qui magnos labores sustinent pro principibus & prelatis, vt per hoc promoueantur in ecclesia, licet insufficientes sint, & indigni. Per vendentes columbas simoniace promoti. Omnes istos eiecit de templo Christus, significans quod sunt exclusi de templo gloriæ sancto Dei.

✻ *Soluite*

A a *De funiculis.* Funiculi quibus eiiciuntur sunt incrementa actionum malarum, vnde Isa. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis.* Et Salomon. *Funiculis peccatorum suorum quisque constringitur.*

Isa. 5.c. Pro. 5.d.

Tra. 10. in Ioan. tom. 9. ✱ AVGVST. Qui flagellandus erat ab eis, prior illos flagellauit.

b *Qui columbas.* Nō solum vendētes columbas, sed etiam alii domum Dei faciunt domum negociationis, id est, omnes, qui quærūt quæ sua sunt, non quę Iesu Christi.

c *Zelus domus tuæ.* AVGVS. Bonus zelus est feruor animi, quo mens abiecto humano timore, pro defensione veritatis accenditur. Ab eo comeditur, qui quælibet praua quæ viderit, corrigere satagit, si nequit, tolerat & gemit.

B d *Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit.* Quia signum quærunt, quare solita cōmercia de templo eiicit? & ait, *Soluite.* Q. d. Quia hoc templum, significat templum corporis in quo nulla est macula & merito hoc figurare purgo, qui illud ab hominibus morte solutum diuina potentia suscitare queo.

e *Soluite templum.* Quod de proprio corpore quod est templū Dei dicit Iesus, *Excitabo.* Iudęi nō intellexerunt. Licet ignorantes diuinitus respōdent dicentes: *Quadraginta sex annis.* Quia nō conuenit lapidi, sed homini suscitatio. Nā 66. dieb. corpus Christi, vt cuiuslibet hominis in vētre matris organizatū, sed destructū à Iudæis, à morte die tertio suscitatur. Quod etiam dictū nec apostoli intellexerūt, donec die tertio suscitatus eis apparuit. Sed quod intelligere nō poterant, patiēter tolerabant quousque spiritusancto reuelāte,

C resurrexisse eū viderunt. Vnde exemplū accipimus, intelligimus, superbiēdo ne amittamus, quodq; intelligere subito nō valemus, viri pendētes ne despiciamus, similiter expectemus orātes ac exercētes mētes nostras neo intelligamus. Nā is sermonū Dei & prophetarū est, vt quę vnr nobis aperta, latent ne cito lecta iactantia generarent, & e tio acquisita, gendo delect. Nam carnali clauduntur, spiritualiter autem la... ti & diligente denti dantur, v... margaritę pro... dæ sint ante p... ne conculcent.

f *Dixerunt ergo* ... nales carnaliter ... bant, ille spiri... ter loquebatur ... Euangelista aperit: Ille autem ... cebat de temp... poris sui.

g *Quadragint.* AVGVS. A ... Gręce, oriēs ... occidens, arctos septētrio, mesembria, meridies. Primæ horū 4. nominum, i. alpha, delta, item alpha, my, nentur in noīe Adę, qui est orbis terrarū, & alpha vnū delta, quatuor, itē alpha, vnū, mi. 40. & sunt sim...

AVG. Hic numerus perfectioni Dñici corporis aptè congruit. Quadragesies. n. sexies fiunt ducenta septuagin... qui numerus dierum complet nouem menses & se... Ipsa autem perfectio corporis Domini tot diebus a... tum producta cōperitur, sicut a maiorib. traditū susci... ecclesiæ custodit auctoritas. Octauo. n. calendas Apri... ceptus creditur, quo & passus. Natus autem traditur ... uo Calendas Ianuarii. Ab illo ergo die vsq; ad istū cō... ducenti 76. reperiuntur dies, qui senariu numerū 46. ...

a Vt in sacrificio offerrentur, & erat auaritia sacerdotum. b Ne deessent pretia empturis.
vendentes boues & oues & columbas, & nummularios se- 1
a Qui peccata pecuniis facit quasi funem co... est quo flagelletur & ligetur. 2
a dentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes 3
Eiecit.
eiecit de templo, & oues quoque, & boues, & nummulario-
Id est, omnem materiem venditioni. a Specialiter simoniaca damnatur hæresis.
b rum effudit † æs, & mensas subuertit. Et his qui columbas
a Gratiam spiritus prohibet vendi, quia gratis est.
vendebant, dixit. Auferte ista hinc, & nolite facere domum
Hic aperte se filium Dei dicit. Hoc uiso.
patris mei domum † negociationis. Recordati vero sunt disci- 4
a Quia zelus Dei eiecit impios.
c puli eius, quia scriptum est: † Zelus domus tuæ comedit me. 5
a Non audentes sibi resistere, quia uiderunt diuinum, quid in facie eius irradiare.
d Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei. † Quod signum o- 6
stendis nobis, quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit 7 8
a Non imperat, sed quasi diceret, Vos soluetis. Scilicet in uirtute trinitatis. b Ego ut Deus cum patre.
e f eis. † Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo 9
g illud. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis 10

Margin: †pecuniam minutulā. Con. 10. e. Tra. x. in Io. to. 9. †emporii, mercatus. †Psalm. 68.b. Matth. 26.f.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vendentes oues & boues & columbas. *Et quia talia nō poterant de longinquo adduci, ideo sacerdotes cupiditate ducti statuerant hoīes talia ibi uendentes, vt venientes de longinquo non haberent excusationem de oblationib. dimittendis. Aliqui etiam eorum non habebant pecuniam, ideo sacerdotes statuerāt ibi campsores, qui sub cautione tradebant pecuniam, & cum hoc ultra sortem aliqua munuscula recipiebant, non tamen pecuniam, ne arguerentur manifeste facere contra legem. Deut. 23.d. vbi dicitur:* Non dabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, &c. *& hoc est, quod dicitur.*

2 Et nummularios sedentes. *Quia hoc erat illicitum propter cupiditatem sacerdotum, qui diuersis adinuentionib. depauperabant populum, vt patet ex prædictis. Et quia fraus & tumultus solent annecti mercationi, quæ contrariantur orationi, ideo sequitur.*

3 Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, &c. *Et patet litera vsque ibi.*

Quæst. 4 Recordati vero sunt discipuli eius, quia scriptū est. *Psal. 68.b. de Christo.*

5 Zelus domus tuæ. *Ex facto.n. Christi recordati sunt scripturæ illius, & impletionis eius de Christo. Quæritur hic, quare non resistebant ei, cum ipsi essent multi, & ipse solus & parum adhuc reputatus? Dicendum, quod diuina virtus in illo facto operabatur, quæ apparebat in effectu cum uolebat sicut inferius 19. a. solo verbo prostrauit eos, qui volebant eum capere. Corpus enim Christi erat instrumentum diuinitati coniunctum, & ideo ex oculis quidam fulgor exibat virtute diuina eos deterrens, ita quod resistere non audebant. Sicut in passione, nox illa quæ erat diuinitatis quodammodo instrumentum, prostrauit magnam multitudinem armatorum. Solet etiam quæri ab aliquib. quomodo fecit flagellum de funiculis, ... nō vendebantur ibi funiculi, sed solum illa quæ debebant in te... offerri. Et dicunt aliqui, quod ipse Christus utebatur funiculo p... cingulo & illum funiculū accepit de quo erat præcinctus, & ipsum duplicando fecit quasi flagellum. Et quāuis hoc non habeatur e... sse in textu, tamen probabiliter potest credi, quia non omnia ... sunt, vt dicitur in fine huius euangelij.*

6 Responderunt ergo Iudæi. *Hic ponitur suæ resurrectionis prænunciatio, quia occasione huius facti petierunt ab eo signum ipsi Iudæi, dicentes.*

7 Quod signum ostendis nobis, &c. *Quamuis.n. factum esset bonum de se, tamen non pertinebat ad quemlibet hoc facere, ... ad eum qui haberet authoritatem corrigendi excessus sacerdotum. Quod non conueniebat alicui de communi populo, cum sacerdotes essent in illo populo superiores. Sed prophetæ mittebātur ad ... specialiter a Deo, & ideo petierunt signum missionis suæ, & ip... eis signum potestatis diuinæ in suscitatione sui corporis propria virtute, & hoc est quod dicitur.*

8 Respondit Iesus & dixit eis: Soluite. *Non est uerbum inductiuum ad hoc faciendum, cum fuerit simpliciter malum ex parte Iudæorum, ad malum autem Christus non poterat inducere, sed est verbum denunciatiuum eius quod erat per ipsos fiendum, q.d. Soluite* templum hoc. *Id est soluetis, quia in passione Christi anima fuit soluta a corpore, & sanguis a carne, & continuitas membrorum confixione clauorum, & lanceæ.*

9 Et in tribus diebus. *Non dicit post tres dies, quia Christus non fuit mortuus tribus diebus complete.*

10 Dixerunt ergo. *Hic ponit suæ prænunciationis interpretationem. Et*

M O R A L I T E R.

† *Soluite tēplum hoc.* Qđ intelligitur literaliter de solutione corporis Christi per mortem, vt dicitur in litera. Per quod significatum fuit, quod Iudęi post ascensionē Christi conarentur soluere corpus eius mysticum, sed in tribus fuit suscitatum. Per quos dies significantur doctrina ... cula, & exēpla vitæ in apostolis aliisque discipulis ecclesiam illuminantibus, sicut sol & luna.

a [ed]ificatum. AVG. Aedificatio Salomonis septem annis p[er]fecta est, reædificatio sub Zerobabel impedientibus inimicis [...] annis. Hic numerus conuenit perfectioni dominici corporis, quia vt dicunt Physici, tot diebus forma humani corporis p[er]ficitur. Hic numerus in literis Adæ inuenitur, cuius nomen ex quatuor primis literis climatum constat, quæ literæ significāt Adā dispersum per quatuor partes mundi in filiis. Hoc numero corpus Christi (quod est ex Adam, de quo dicitur: *Solui templum hoc*, sicut & illi dicitur: *Terra es & in terram ibis*) in vtero matris ædificatur, vt significet illū Adam, qui dispersus erat, colligendum esse de illis quatuor partibus in vnum corpus Christi, quod est ecclesia, unde dicitur electos esse congregandos à quatuor ventis.

b [Cum] autem. Conuentus adibat, vt verbis & signis plures conuerteret. Et quia aliqui solis signis moti credebant in eū, [credebant] quidem, sed tamē ita, vt possent postea in passione eius scandalizari, & quia nōdū erant renati ex aqua & spiritu, nō erant digni quibus se crederet Iesus, & familiariter cohabitaret. Sciebat. n. quid esset in illis, melius quam ipse homo de se. Hæc fides conuenit catechumenis, qui credunt in eū, sed quia non sunt renati, non creditur eis cōmunio corporis & sanguinis Christi. De talib. erat Nicodemus, qui credēs dicit eum à Deo uenisse, propter signa quæ viderat, sed nundum renatus erat, & ideo nocte venit, nō die, quia nondum illuminatus cœlesti lumine. D

c *Crediderunt in nomine eius.* ✻ AVG. Quid sibi vult hoc? Illi credebant in nomine eius & ipse Iesus non credebat seipsum eis? An forte non credebēt ei & fingebāt se credidisse? Sed non diceret euangelista: *Multi crediderunt in nomine eius.* Magna ergo res & mira. Credunt homines in Christum, & Christus non se credit hominibus, præsertim quia filius Dei erat, & vtique volens passus est, etsi nollet, nunquam pateretur. E

tra. 11. in Io. to. 9.

✻ ORIGENES. Vel dicendum, quod Iesus non se credidit cre- Ho. 12. I Ioan. ad hunc lo.

a ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis
illud. Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo 1
† resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia 2

a Corpus s[uu]m morte soluendum & a se [re]s[usc]itandum. b Prophetarum, qui dixerunt Christum t[er]tia die resurrecturum. Hunc scilicet Soluite templum hoc.

b hoc dicebat, & crediderunt scripturæ[b], & sermoni quem di- 3
c xit Iesus. Cum autem esset Pascha in die festo, multi credi- 4 5 6

Cur. Propter signa. a Non quod [e]ssent aliquid facturi nocenti, qui habet potestatem ponendi animam suam, &c. sed quia occulta in eis nouit, & sciebat eos non firmiter credere.

derunt in nomine eius videntes signa eius quæ faciebat. Ipse[a] 7

Cur. Vt Deus.

autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset 8 9

dit cre-

NICOLAVS DE LYRA.

[Di]uiditur in duo quia primo ponitur interpretatio Iudæorū falsa, [se]cundo interpretatio euangelistæ, ibi. Ille autē. *Circa primum sciendum quod Iudæi petierant a Christo signū non ad credendū & venerant magis ad deridendum & impugnandum. Quod patet ex hoc, quia statim impugnauerunt dictum suū, et ideo non fuerunt digni, ut [a]p[er]ceret eis resurrectionē corporis sui manifeste, sed occulte, vocās [corpus] suum tēplum, & ideo voluerunt arguere dictum suū per materiale templum, & hoc est quod d[icitu]r.* Dixerunt ergo Iudæi. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc & id in tribus diebus excitabis illud. *Hoc dicunt deridēdo, quasi esset ei impossibile. Multo plus derisissent, si resurrectionem corporis sui prædixisset manifeste, quia difficilius est resuscitare mortuum, quam ædificare templum. Sciendum est, quod non loquuntur hic de templo facto per Salomonem, quia illud fuit ædificatum in septem annis, ut habetur 3. Reg. 6. d. Et præterea, quia fuit per Nabuchodonosor destructū 4. [Reg.] vlt. c. sed loquuntur de templo reædificato post captiuitatem Babylonicam. A primo. n. anno Cyri regis Persarum, in quo data est populo licentia redeundi, & templum reædificandi, vsq; ad sextū annum Darij, sub quo consummatum est illud templū, fluxerunt 45. annos, quia Iudæi impediebantur a nationib. in circumitu eorum existentibus in ædificatione templi. Iste numerus patet per hoc quod Cyrus regnauit 30. annis. Cambyses filius eius post eum 10. quia non cōputatur tempus quo regnauit cum patre. Post eum regnauerūt successiue duo [fratres] [quorum] tempus eorum dimittitur, quia regnauerunt tantum septē mensibus, quibus successit Darius, in cuius sexto anno cōsummatum est templi opus. Et ideo de isto templo loquebantur, quia illud stabat in eorum præsentia, & illud ostenaebatur, ut patet in litera. Hæc autem 46. annor. acceptio accipitur sc[undu]m expositores Latinos & Græcos, sed s[ecundu]m Hebræos oportet aliter accipere; sicut dixi in princip. libri E[sdræ] & c. 6. Dan. Tamen de verificatione huius dicti.* Quadraginta & sex annis ædificatum est tem. hoc. *non est multum curādum quia non est uerbum Christi, nec euangelistæ, nisi tantum referendo, sed est uerbum Iudæorum deridendo Christum, ut dictum est, contra quem multa falsa dixerunt, ut infra refert euangelista.*

1 [Il]le autem. *Hic ponitur interpretatio uera, quia loquebatur de corpore suo noīe templi, quia humanitas Christi erat spūale habitaculum ipsius Dei, & hoc est quod dicit euangelista.* Ille autem dic. *[Qu]am aut interpretationem non cognouerunt tunc apostoli. Quod patet ex hoc, quod postea Petrus audiens ab eo eius passionem futurā, uoluit eam impedire, Mett. 16. d. Sed post resurrectionem Christi hanc intellexerunt interpretationem, quando aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas Luc. vlt. g. Et hoc est quod dicitur.*

2 Cum ergo resurrexisset. *s. intelligendo de corpore suo.*

3 Et crediderunt scripturæ. *s. prophetarum loquentium de Christi resurrectione futura tertia die, Oseæ 6. a.* Viuificabit nos post duos dies, & in die tertia resuscitabit nos, *hoc dixit propheta, quia resurrectio Christi fuit causa resurrectionis nostræ, & Ionæ 2. dicitur a. quia Ionas fuit trib. dieb. & tribus noctibus in uentre ceti in figura ipsius Christi.*

4 Et sermoni, quem, &c. *Quia tunc perceperunt impletionem verbi illius.*

5 Cum autem esset. *Hic ultimo ponitur fructus denunciationis & prædicationis Christi, quia Christus existens Ierosolymis in festo Paschali populum docuit, & multa miracula fecit ad confirmationē suæ doctrinæ, ex quib. multi fuerunt moti ad credendum. & hoc quod dicitur.* Cum autem esset, &c. *Nō accipitur hic dies pro una die naturali uel artificiali tantum, sed pro toto tempore solennitatis Paschæ, quæ durabat per septem dies continuos.* F

6 Multi crediderunt in nomine eius. *Credentes, quod ipse esset uere Christus.*

7 Videntes signa, &c. *Sicut. n. sufficienter ostenditur ueritas subiacēs facultati naturali intellectus, quando reducitur ad prima principia per se nota, ita ueritas excedens facultatem intellectus, qualis erat ista, quando confirmatur per opera diuina, quia certum est, quod Deus non pōt esse testis falsitatis. Et ideo, quando ad confirmationem alicuius doctrinæ inducitur opus diuinum, sufficienter ostenditur qđ dictum est in illa esse uerum. Verumtamen quia in illis credentib. aliqui erāt adhuc imperfecti, & aliqui iungebantur eis qui erant tantummodo ficti, ideo Christus adhuc non reuelabat eis altiora mysteria Catholicæ fidei, quia ficti indigni erant audire, & imperfecti adhuc non poterant capere, propter quod etiam ipsis apostolis dixit Iesus infr. 16. v.* Multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. *& hoc est quod dicitur.*

8 Ipse autem Iesus non credebat, &c. *Altiora mysteria s. fidei reuelando, & subditur causa.*

9 Eo quod ipse nosset, &c. *s. istorum imperfectionem & illorum fictionem. Modus per quem cognoscebat hic subditur.*

✻ Et

MORALITER.

8 *[Ip]se autem Iesus, &c.* Id est, non reuelabat eis altiora mysteria [se]cundum sensum literalē, quia aliqui erant imperfecti non potentes ea capere, & aliq ficti q̄rentes ea deridere. Et in hoc instruxit prędicatores euangelii, vt non p̄dicent simplicibus alta, sed grossa & capibilia, quia sunt nutriēdi lacte, & nō solido cibo. Nec fictis, fidei secreta mysteria, ne derideāt ipsa, propter quod dicit saluator Matt. 7. a. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis.

MO-

A dit credentium in nomine eius, & non in illum. In illū.n. credunt, qui angustam viam vadunt ducentem ad vitam, q autem credunt, non in eum, sed in nomine eius credunt.

discipulis perfectis, neque cōmittebat eis oīa dogma iam firmiter fidelibus fratribus. Non.n. intendebat ex ribus verbis, ad mentem eorum intrans & tempus o tunum mar sciens, vnde tur. Eo quod ips

Ho.23.i Io.to.3. ✻ CHRYSOSTOMVS. Vel hoc dicit, quia non confidebat in eis, ut in di-

a Ita posset ut a nullo quicquam acciperet, cum sci-et de hom'ne quod non ipse homo de se.

omnes, & quia opus ei nō erat, vt quis testimonium perhi- 2
beret de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine. 3

1 sciens, vnde
2 tur. Eo quod ips
3 omnes.

C A P.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et quia opus. *Id est, necesse.*

✻ 2 Vt quis testimonium perhiberet de homine. *i. vt mentem & statum cuiuslibet hominis cognosceret per informationē alterius, quia hoc sciebat perfecte per semetipsum, propter hoc sequitur.*

3 Ipse enim sciebat quid esset in homine. *i. in mente & statu cuiuslibet hominis. & ex hoc euangelista ostendit ipsum esse Deū cuius proprium est scire secreta cordium. Ad maiorem euidentiam prædictorum quæritur, vtrum conuersio aquæ in vinum de qua dictū est fuerit Christi primum miraculū. Et arguitur primo* ꝙ *non, quia Chri-*

Quæst. *stus fecit miracula ad inducendum homines ad fidem, vt iam dictum est, sed ante illas nuptias aliqui ei credebant, & aliqui sicut discipu-*

B *li ei adhærebant, quia sicut dictum est. Vocatus est Iesus & discipuli eius ad nuptias, ergo videtur* ꝙ *ab eo aliqua miracula viderāt. Item illud miraculum fecit Christus existens 30. annor. quia post baptismum suum fecit illud, vt patet ex prædictis. Ipse autem erat incipiēs tricesimum annum quando baptizatus est, vt habetur Luc. 3.c Sed in libro de infantia saluatoris scribuntur multa miracula quæ fecit in pueritia, ergo, &c. Contra hoc est illud* ꝙ *dictum est in litera. Hoc initium signorum fecit Iesus, &c.*

Responsio, non est quæstio de Christi potestate in operib. miraculosis, quia suam potestatem a principio habuit, sed quæritur de tēpore quo vsus est potestate in natura assumpta, quæ erat organum diuinitatis, etiam in miraculis faciendis, vnde & ad tactum manus eius sanabantur infirmi, curabantur leprosi, illuminabantur cæci, & ad uocem eius suscitabātur mortui, & sic patet, ꝙ *quæstio est de facto. Propter quod sunt hic duo videnda. Primo quid sit circa hoc factum. Secundo quæ circa hoc conuenientia sunt. Circa primum dixerunt aliqui, quod conuersio aquæ in uinum, non fuit primum miraculū Chri-*

C *sti absolute, quia plura alia ante fecerat, sed fuerat primum, quantū ad illa miracula, quæ fecit Christus in conspectu discipulorum suorum, propoer hoc signanter non dicit euangelium. Hoc fecit initium signorum Iesus tantum, sed addidit, in Chana Galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius, q.d. Alibi alia signa fecit. Sed hoc est contra ueritatem euangelij, quia supra dixerat euangelista, quod Christus adhuc erat incognitus, non solum ipsi populo, sed Ioanni præcursori eius, vnde Ioannes Baptista de Christo loquens dixit. Et ego nesciebam eum, s. ante baptismum, ut supra dictum est. Similiter loquens Iudæis dixit.* Medius autem vestrum stetit quē vos nescitis. *Si aūt aliqua miracula fecisset nō fuisset incognitus, & maxime suo præcursori, qui ad ipsum manifestandum natus erat, vt dicitur Luc. 1.b immo nec etiam præcursore in[diguis]set, quia eius miracula sufficienter manifestaßent eum, & ide[o dice]re, quod fecerat miracula ante baptismum, est expresse contra euangelium. Post baptismum uero primum signum fuit prædicta conuersio aquæ in uinum, & per consequens fuit miraculum eius simpliciter primum.*

Circa secundum sciendum, ꝙ *miracula Christi ordinabantur [ad] duo s. ad manifestationem suæ diuinitatis, & ad confirmationem doctrinæ, per quam homines ad fidem adducebantur, & quantum ad vtrumque fuit conueniēs differre operationem miraculorum usque post baptismum. Hoc primo declaratur in quantum miracula erāt doctrinæ suæ confirmatiua. Quia confirmatio doctrinæ non præcedit actum docendi, sed magis sequitur. Ad prædicationem autem & doctrinam requiritur ætas perfecta, saltem de congruitate, de qua agitur, & perfecta ætas est 30. annor. propter quod Ioseph suscepit regimen Ægypti in ætate tali, ut habetur Gen. 41.f. Similiter Dauid erat 30. annorum cum regnare cæpit, ut habetur 2. Reg. 5.a. & Ezechiel 30. anno incæpit prophetizare, ut habetur Ezech. 1.c. Et ideo conueniens fuit, quod Christus ante 30. annum non doceret, & per consequens nec miracula suæ doctrinæ confirmatiua faceret. Secundo idem ostenditur inquantum miracula erant suæ diuinitatis manifestatiua. Paris enim periculi est, si negetur in Christo vera humanitas sicut si negetur sua diuinitas, & ideo debuit sic diuinitas manifestari, ut vera humanitatis cognitio non impediretur, & ideo non fuit conueniens ipsum ante ætatē perfectam miracula facere, ne eius incarnatio phantastica crederetur. Ad primum dicendum, quod illi discipuli, qui adhæserunt ei ante miracula, ipsi adhæserunt ex Ioannis testimonio inchoatiue, & doctrina Christi consummatiue, ut patet ex prædictis, vnde & ad laudem discipulorum hoc pertinet, quod Christū secuti sunt antequam audissent eum miracula facientem, secundum quod dicit Greg. Hom. 5.*

Ad secundum dicendum, ꝙ *liber de infantia Saluatoris reprobatus est tāquam ab hæreticis confictus, ut patet in decreto Gelasii Papæ, & ideo non est ei fides adhibenda.*

ADDITIO.

In c.2. *Vbi dicitur in Postil.* Tamen probabiliter potest concedi, quia non omnnia scripta sunt.

Probabilius uidetur concedendum, ꝙ *Christus non funiculo cingebatur, sicut illi qui austerā uitam ducunt, sed simplici cingulo quo homines utuntur cōiter. Nam vt Chrysos. dicit super Matth. Nil plus Christus ostendit præter misericordiam & iustitiā Christus aūt a miraculis testimonium habebat, dimittens ergo Io. ieiunio fulgere ipse contraria incessit uia, ad mensam intrans Publicanorum, & manducans & bibens. Hæc ille. Et idem dicendum est de his quæ pertinent vestitum, prout S. Thom. in 3. par. qō. 40. art. 2. in responsione primi art. Quærere autem quomodo in templo erant funiculi, cum ibi non vendebantur, nisi ea quæ debebant offerri, est ualde irrationabile. Tum quia multa inueniuntur in tēplis, quæ nō ibi consueuerunt uendi. Tū quia uerisimile est, quod tauri & animalia magna quæ ibi offerebantur, portabantur ligata funiculis.*

REPLICA.

In c.2. *Vbi dr̄,* ꝙ *Iesus fecit flagellum quasi de funiculis, dicit postil.* ꝙ *probabiliter pōt credi,* ꝙ *Christus cingebatur funiculo, quem duplicando fecit quasi flagellum, Burg. dicit,* ꝙ *probabilius sit oppositum, videlicet,* ꝙ *cinctus sit sicut hoīes cōiter. Allegat ad id Chrysost. dicentem, Quod Christus nihil ostendit præter misericordiam et iustitiam, dimittens Io. ieiunio fulgere, ipse contraria incessit uia, ad mensam intrans Publicanorū manducans & bibens. Et ita dicit Burgen. dicendum est de uestitu Christi,* ꝙ *se non habuit sicut hi austeram uitam ducentes. Sed salua reuerentia Chrys. Christus[...] tantam austeritatem ostendit,* ꝙ *potius fuit in ea admirabilis q[uam imi]tabilis ēt a Ioanne, qui nunquam 40. continuis dieb. & noctib. [ieiun]auit, ut Christus qui si aliquando cum peccatorib. & Publicanis manducauit, non ex hoc uiam oppositam tenuit, quinimmo maiori perfectione huiusmodi actus exercuit, quam Ioannes ieiunauit. [...] condescensionis, & imperfectionis quæ patent in fuga & loc[...] huiusmodi conuersatione cum peccatorib. in Christo nullam [...] imperfectionem. Non est igitur proprie dictum, Christū incessisse contraria uia perfectioni, uel via contraria ad uirtutem quam[...] pertinente. Nec uidetur proprie dictum, quod Christus nihil ostendit, nisi misericordiam & iustitiam. Si vult excludere opera perrogationis & austeritatis, falsum est. Infirmus.n. condescen[...] opera imperfecta ex maxima perfectione facere pro loco tempore et oportunitate, non est uia contraria incedere. Nec necessarium [est] dicere Christum funiculos de ligatura bouū pro flagellis facien[dis] [acce]pisse, ut vult Bur. Sicut.n. boues p funes ducūtur, ita per flagella ire compelluntur, quapropter ita cito Christus inuenisset ducen[...] flagella, sicut funiculos. Tantum vr̄ Burg. odium contra postil. [ha]buisse, quod non potuit pacifice loqui, sed uidetur frequenter occasiones quæsiuisse ad sensum literalem modicum pertinentes.*

CAPVT III.

a [E]Rat autem homo, &c. Hic erat vnus ex his, qui per signa crediderunt.
b [N]ico.no. Nicodemus, victoria populi, vel victor populi ... figurã omniũ qui ex Iudaico populo in Christũ cre... dẽte... per fidem vin... cun... mundum.
Nicodemus, vel est ... gura cathecu... me... rum q fidem hab... it, sed nondum bap... zati, qui in qua dã ... cte sacramen... tor... n accedũt. Vel est ... rma eorum q perf... cte credũt, sed luc... perfectorum op... m nondũ ha... ben... timentes car... na... m cogitationũ, vel ... tionum, vel in... fidelium Iudæorum ... tum, fide sola co... quio Christi ... tes, bonorum ... m fiduciam non habentes.
c ... c. Nox significat literã legis, vel ignorantiã; cor... l timorem. Et nocte iõ forsitan venit, qa magister in ... palã discere erubesceret, vel pro metu Iudæorũ. Hic ... ud ẽter aperta signa notauit, plenius mysteria fidei req ... iõ meruit doceri de deitate Christi & ipsius vtraq; na ... tẽ, de passione de resurrectione, & ascensione, de secũ ... neratione, & ingressu regni celorũ; & de aliis plurib. ... nit ad Ies. noct. ✠ HAYMO. Pulchre in nocte venisse dr̃ qu... tenebris ignorãtię obnubilatus ad tantã lucem nõdũ p... enerat, vt pfecte Deum verum crederet. Nox enim in sacro

CAPVT III.

a Qui credunt resurrectionem, per hoc ab aliis diuisi. b Q no:a nomen.
a [E]Rat autem homo ex Pharisæis Nicodemus 1
b a Vnus de principibus. 2
c nomine princeps Iudæorum. Hic venit ad 3
a Lucem a Ipse in tenebris est, non lux, quia non renatus. 4
Iesum nocte, & dixit ei. Rabbi scimus quia 5
a A Deo ad cęleste magisterium venisse, cum illo Deum esse sed ipsum Deum esse non cognouit. 6
b Quæ vidit in Pascha fieri ab eo.
a Deo venisti † magister. Nemo enim potest hæc signa face- 7
re quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Iesus, 8
a Id est, spiritualem intellectum symboli percipiat.
d & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis † renatus fuerit
e a Quod est ex Græco, desursum. b Id est. Non potest cognoscere me, qui sum regnum patris, qui sum visio veritatis. 9
denuo, non potest videre regnum Dei. Dixit ad eum Nico- 10
11

sacro eloquio, pro ignorantia ponitur. Respondit. Ie.
d *Amen, amen di.* Non interroganti secundã natiuitatẽ exponit, ne credat Nicodemus solã fidẽ, quapropter visa signa crediderat in Iesum sufficere ad salutem absq; spũalis regenerationis virtute, & absq; sacramentis. Etiam quia hominem purum intelligebat eum Nicodemus vt Ioannem baptistam, vel quemlibet ex pphetis, ideo incepit eum instruere Iesus de secunda regeneratione, qua intelligit eum filiũ Dei, & se posse filiũ Dei fieri.

AVGVS. Secũda natiuitas de qua docet Iesus spiritualis est, quæ est ex Deo & ecclesia ad vitam sed ille solam carnalem sapit quæ est ex Adã & Eua ad mortem. Sed sicut carnalẽ dicit iste non posse iterari, sic & spiritualis a quocunq; facta non potest iterari. Ex semine enim veri Abrahæ sunt nati, siue per liberam siue per ancillam.

Trac. 11. in Ioan. tom. 9.

†genitus fuerit desuper

E

Gal. 4. d.

e *Nisi quis.* Necessarium est visibile sacramẽtum aquæ ad ablutionem visibilis corporis, sicut est necessaria doctrina inuisibilis fidei, & ad sanctificationem animę inuisibilis.

f *Renatus fuerit.* CHRYSOST. Hoc est, si tu non natus fueris de super, & dogmatum susceperis certitudinem alicubi extra erras & longe es a regno cœlorum, seipsum hic ostẽdens & indicans, quoniam non est hoc tantum quod videtur, sed aliis oculis opus est ad videndum Deum.

Hom. 22 in Ioan. tom. 3.

F

☞ Qumodo

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT III.

[E]Rat autem homo. *Postquam euangelista declarauit Christi diuinitatem per naturæ immutationem, hic idẽ declarat per gratiæ reformationem, de qua principaliter agit, quia ad hoc euãgelium descripsit. Et diuiditur in duas, quia primo agit de spirituali regeneratione baptismi in quo ... reformatio inchoatur, secundo de collatione multiplicis spiritualis beneficii, in quo reformatio consumatur. Secunda incipit ca. 5 Post hæc erat. Prima in duas, quia primo agitur de generatione spirituali, quo ad Iudæos, secundo, prout deriuatur ad extraneos ca.* Vt ergo cognouit. *Prima in duas, quia primo describitur spiritualis generatio, secũdo distinguit a Ioãnis baptismo, ibi:* Post hæc ... *Prima i duas, qa primo docet Christus regenerationis spiritualis necessitatẽ, secundo, eius modum siue qualitatẽ, ibi.* Dixit ad eũ Nicodemus. *Tertio efficaciæ ipsius causam siue rõnẽ, ibi* Respõ... Nicodemus. *Et quia docet ista respondendo ad interrogata, ... prima diuiditur in duas, quia primo ponitur Nicodemi interrogatio, secundo, subiungitur Christi responsio, ibi:* Respondit Iesus. *Circa primum describitur prima conditio interrogantis cum dicitur.*

1 Erat autẽ homo, &c. *Iste enim fuit vnus illorũ, de quibus dictum est præce. ca. q multi crediderunt in Iesum videntes signa quæ faciebat. Et quia ibidẽ subditur, quod Iesus non credebat semetipsum ei... creta fidei reuelãdo, ideo iste Nicodemus venit ad Iesũ in secreto ... extra turbam aliorũ; vt ab ipso plenius instrueretur. Sequitur*

2 Et Phari. *Quia erat de secta eorum. Ipsi autem cõfitẽtur resurrectionẽ, & spirituales creaturas de quibus loquebatur Christus, & ideo ex hoc erat quodã modo dispositus ad audiendũ doctrinam eius*

3 Nicodemus nomine. *Hoc exprimitur ad ostendendũ famam ipsius.*

4 Princeps Iu. *In hoc ostẽditur dignitas eius. Tũc enim populus gubernabat per doctores & sacerdotes. Licet enim Christus primos vocauit ad fidẽ voluerit esse simplices, vt in pluribus doctrina fidei sapientiæ humanæ ascriberetur, ita etiã a principio vocauit aliquos literatos, ne ipsa cõtẽptui haberet, quasi a solis simplicibus recepta.*

5 Hic uenit ad Iesum nocte. *Non enim audebat venire palã, ne de Synagoga expelleretur, sicut dicitur infr. 9. c. de parẽtibus cęci nati, quod propter hoc non audebant Christum confiteri.*

6 Et dixit ei Rabbi scimus quia, &c. *Id est, certum est mihi, q tua doctrina est vera, & a Deo data & non humanitus conficta. Et subdit causam di.*

7 Nemo enim, &c. *Sicut enim certitudo veritatis habetur in his quæ sub iacent facultati naturalis rationis per reductionẽ ad prima principia, ita habetur in his quæ excedunt rationẽ per uera miracula, quæ sufficiens testimonium, quod doctrina per talia confirmata procedit a virtute prima, Minus dixit ille Nicodemus, & plus significauit, quia per talẽ confessionẽ ostendit se desiderare ab eo plenius informari.*

8 Respondit. *Hic describitur Christi responsio, quia videbat Nicodemum humiliter & uere quærere doctrinam Christi quãtũ ad secreta fidei, & ideo incepit a primo sacramẽto, scilicet, baptismo qui est regeneratio spiritualis, & per consequens necessaria ad salutem, & hoc est quod dicitur.* Respondit Iesus, & dixit ei.

9 Amen amen dico tibi nisi quis renatus fuerit denuo. *Id est, iterum per generationem spiritualem.*

10 Non põt videre regnum Dei. *Visio enim Dei per essentiam sibi soli competit per naturam, hominibus autẽ competere nõ potest nisi per gratiã, per quam trahuntur homines quodãmodo ad naturã diuinã, vt habetur 2. Pe. 1. a. Magna et pretiosa promissa donauit vt per hoc efficiamini diuinæ naturæ consortes. Hoc autẽ non potest esse per generationem carnalem, quæ solum facit filios hominũ, & ideo adhuc requiritur regeneratio spiritualis, per quã homines sunt filii Dei, & per consequens hæredes vitæ cœlestis. Sed cõtra hoc uidetur quia patres ueteris Te. saluati sunt, qui tamen non fuerunt baptizati. Dicendum quod tunc non erat in præcepto, consecuti tamen sunt spiritualem uitam per gratiam in fide uenturi, & sic habuerunt rem baptismi, habuerunt etiam ipsum in figura in aliquo correspondente per quod tollebatur peccatum originale.*

11 Dixit ad eum, &c. *Hic consequenter docet Christus modũ & ✠ qualitatem*

MORALITER.

† [E]rat autẽ homo ex Pharisæis Nicodemus nomine princeps Iudęorum. Per Nicodemũ qui venit ad Iesum, vt de pertinẽtibus ad fidem plenius erudiretur, significat discipulus humilis, & diligens, qui venit ad doctorẽ peritum, vt ab ipso de dubiis instruatur, qui debet eum dulciter recipere exẽplo Christi qui Nicodemum dulciter recepit, & non solum proponẽtem, sed etiam replicantem bis audiuit, Primo cum dixit.

A a *Qomodo potest homo.* CHRYSOSTOMVS. Veniens Nicodemus ad Iesum vt ad hominem, audiẽs maiora quam ab homine, erigitur ad altitudinem eorum quæ dicuntur, nõ quidem excidens a fide, sed infert hanc impossibilitatẽ, vt in apertiorem prouocet doctrinam. Duo autem erant, quæ admirabatur scilicet natiuitas talis & regnum, neque enim audita erant apud Iudæos.

b *Ex aqua.* Ex aqua visibili sacramento, & spiritu, inuisibili intellectu, vt simbolum baptismi visibiliter accipiat, & spiritualem intellectũ ipsius simbosi perficiat. Vel ex aqua visibili, & spiritusancto.

✱ AVGVSTINVS. Tu carnalẽ generationem intelligis sed ex aqua & spiritu oportet quod nascatur homo propter regnum Dei. Si pp hereditatem patris hominis tpalis nascitur aliqs ex viscerib. matris carnalis. Et propter hæreditatem patris Dei sempiternam nascatur ex viscerib. ecclesiæ. Cum aũt ex duobus homo consistat, ex corpore videlicet & anima, duplicem habet & huiusmodi modum generationis. Aqua.n. quę visibilis est, ad emundationem corporis intelligitur. Spiritus vero inuisibiliter concurrens ad emundationem inuisibilis animæ innuitur.

Tra.12.i Io.10.9.

B

† et.

(a Qui solam carnalem natiuitatem nouitque, non potest denuo fieri, ideo modum secundæ quæ rit.)

demus, quomodo potest homo renasci, cum sit senex? Nun-

a quid potest in ventrem matris suæ † iterum introire, & rena-

(Modum secundæ natiuitatis ostendit.)

sci? Respondit Iesus. Amen amen dico tibi, nisi quis renatus

(a Idem est intrare quod videre. Qui enim videt intrat, & qui intrat videt.)

fuerit ex aqua & spiritusancto, non potest introire in regnum

b (a Id est, carnale est, habens natura n generantis visibile est & inuisibilibus incrementis per tempora proficit.)

Dei. Quod natum est ex carne, caro est, & quod natum est ex

c (a Id est Simile spiritui. b Non potes impossibile.)

d spiritu, spiritus est. Et non mireris, quia dixi tibi, oportet vos

e (a Id est, spiritualiter. Quia. b In quibus vult operatur, & quando.)

f nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, & vocẽ eius audis, sed ne-

(Quamuis vocem eius audias.)

g scis vnde veniat, † aut quo vadat. Sic est omnis, qui natus est

h

non tantũ spiri[...] dicitur, sed spi[...]

† quia sicut subst[...] spiritus est inui[...]

1 ita inuisibilite[...] visibile sacram[...]

2 efficitur Dei fi[...]

3 f *Spiri.est.* N[...] tem mireris, si[...]

4 tum dico spiri[...]

5 qa sicut spiriti[...]

6 vult spirat, & [...]

7 vnde venit, au[...]

8 cadat, sic est [...]

9 qui natus est ex[...]

10 tu

11 g *Spiritus vb.*[...]

12 Quia in pot[...]

13 habet cuius co[...]

14 stret. Vocem [...]

carnale est. Nomine carnis, non solum carnem, sed totum carnalem hominem significat. Sic e cõtra totus homo spiritualis, anima & corpore spiritus dicitur.

c *Et quod, &c.* Verbo & sacramẽto spũs inuisibiliter [...] quo natus ex Adam ad mortẽ nascitur, filius Dei ad v[...]

audis in scripturis, vel dum loquitur aliquis plenus spiritusancto, quæ & si audis, nescis vnde venit, i. quomodo [...] lius intrauit, vel quomodo redierit, qa natura eius e[...] sibilis. Sic est oĩs qui natus est ex spiritusancto, qa ipi[...] sibiliter agente spiritu incipit esse q non erat, ita vt [...] lis nesciat vnde veniat, & quo vadat, i. qua gratia v[...] adoptionem filij, & vadit in regnum Dei. Quæ qa ic[...] sunt carnali, iterum quærit, Quomodo possunt ha[...] non habens spiritualem intellectum in litera legis [...] sibile putat quod dicitur de natiuitate per spiritum [...] redarguitur a domino: *Tu es magister, &c.*

h *Et vocem eius, &c.* Vox spiritus est vox Christi, q[...] uit Nicodemus, sed qa nondum est natus de spiritu, [...] vnde veniat, aut quo vadat. i. qua occasione velit na[...] mine[m] in spiritu, aut quo vadat, id est, ad quam per[...] nem ducat ipsum nascentem ex se, Nam qui ex eo n[...] ipse spiritus per gratiam efficitur, sicut etiam ipse [...] est per naturam,

In hunc loc.

✱ CHRYSOST. Si vero qs interrogat, qualiter ab aqua homo nascitur, interrogo & ego, qualiter natus est Adam a terra? Sicut.n. in principio subijciebatur elemẽtum terra, vnum vero opus plasmantis erat, ita & nunc subijcitur elementum aqua, totum vero spiritus gratiæ. Tunc paradisum dedit in cõuersationẽ, nunc autem cœlũ nobis aperit,

c *Quod natum.* Hanc spiritualem natiuitatem distinguit a carnali, dicens. *Quod natum est.*

C d *Ex carne.* Id est, ex primo homine per carnis successionẽ carnale

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *qualitatẽ regenerationis spiritualis. Et diuiditur in duas quia primo ponitur Nicodemi obiectio, secũdo, Christi respõsio, ibi.* Respondit Iesus. *Christus enim dixerat esse necessarium ad salutẽ regenerari, ideo vt modum huiusmodi regenerationis melius intelligat arguit cõtra prædicta dupliciter. Primo modo ex ætate, quia ille q nascitur est puer, a senectute vero nõ potest aliquis redire ad pueritiã, ergo regeneratio videtur impossibilis, & hoc est quod dicitur.* Dixit ad eum Nicodemus quõ potest homo renasci cum sit se. *Erat autẽ assuetus sensui literali, & ideo arguit de generatione carnali. Secũdo arguit ex quantitate nascentis quæ est parua, vt possit includi in vtero matris, & ideo videtur impossibile, quod ille renascatur, qui iam est perfectæ quantitatis, & hoc est quod dicitur.*

Diuisio.

1 Nunquid potest in ventrem: *Quasi dicbt. Non. quia quantitas non permittit.*

Diuisio

2 Respondit Ie. *Hic ponitur Christi responsio. Et diuidit in duas quia primo ponitur eius responsio, secundo, ad hoc inducitur exẽplũ ibi.* Spiritus vbi vult. *In prima igitur parte dicit, q illa regeneratio, de qua loquitur non est carnalis, sed spiritualis, & ideo nõ valẽt argumenta quæ procedunt de generatione carnali, propter q modũ huius regenerationis spiritualis Saluator explicat consequenter di.*

3 Amen amẽ dico tibi, nisi quis re.&c. *Quasi dicat, illa generatio, de qua dixi, sic est intelligẽda, inquãtũ aqua lauat exterius, spiritussanctus interius. Et lotio talis bene dicitur generatio, quia per hanc homines efficiũtur conformes verbo incarnato qui est filius Dei naturalis inquantũ in hac generatione est aliquid sensibile correspondens carni, scilicet, aqua, & aliquid inuisibile correspondens verbo, scilicet gratia vnde sequitur.*

4 Quod natum est ex carne. *Scilicet, secundum virtutem carnalis generationis.*

6 Caro

5 Caro est. *Id est, constituitur in vita carnali tantum.*

6 Et quod natum est ex spi. *Modo prædicto.*

7 Spiritus est. *Id est, constituitur in vita spirituali, & it concludit.*

8 Non mireris. *Id est, non debes admirari.*

9 Quia di.ti.opor.&c. *Quia non loquor de generatione [carn]ali de qua tu arguis, sed de spirituali.*

10 Spiritus, &c. *Hic Saluator ad prædicta adducit sensi[bile exem]plum secũdum Chrys. qui hoc exponit de vento materiali, cu[ius prin]cipium ignoratur & similiter finis vbi terminatur, & tam[en sonus] eius percipitur. Sic modo est in generatione spirituali quia [spiritus] sanctus qui est principium huius generationis, & similiter [bea]titudo æterna, quæ est eius finis, a nobis non percipiuntur, sed cr[eduntur] tantum. Aqua autem exterior, & forma verborũ percipiun[tur per] sensum, & hoc est quod dicitur.* Spiritus. *Id est, ventus.*

11 Vbi vult spi. *Id est, flat. Si autẽ arguatur cõtra hoc si[cut arguit] Aug. quod ventus materialis nõ habet volũtatẽ, nec a se mo[uetur pro]pter quod dicit Aug. quod hoc verbum de spiritusancto inte[lligitur.] Potest dici sustinẽdo dictũ Chrys quod voluntas in scripturi[s ali]quã do accipitur pro inclinatione naturali, & hoc modo accipit[ur hic].*

12 Et vocem eius audis. *Sensibiliter percipiendo.*

13 Sed ne.&c. *Si autẽ arguatur contra hoc vt arguit A[ug.] quod omnes nouerunt ventum venire ab Austro, vel ab aquilone [e]t [...] vadit in partẽ oppositam. Potest dici, quod est verum tantũ [in] generali, sed in qua parte determinatiue versus austrum talis [...] ventus qui flat ab austro, vel vbi terminetur. omnino ignora[tur].*

14 Sic est omnis qui natus est ex spiritu. *Quia sicut [...] in tali generatione est aliquid occultum, & aliquid patẽs ad [se]nsum. Propter argumenta prædicta quæ tamen sunt solubilia vt [...] dicit Augustin. quod prædicta litera de spiritusancto inte[lligenda] est, qui in probetit & scripturis sacris loquitur. Vox aut[em] [...]*

✱ p[...]

MORALITER.

† † *Quomodo potest homo renasci, cum sit senex. &c.* Secundo. cum subiunxit postea.

Qu[o]modo

a *Tu es magister &c.* Non insultat ei, vt superior eo habeat quod omnibus præest, sed quia vult eũ nasci ex spiritu, ꝙ nequit nisi humilis, tum dũ ex magisterio humiliat. Quasi di cat, superbus princeps, nil o t., humiliare vt ille qui seipsũ exinaniuit, & natus est ex spiritu, scies ꝙ modo nescis.

b *Quod scimus loqui mur.* Id est, quia ipse scientia locutio & sermo patris. *Et quod vidimus testamur.* Quia ipse visio, & verum testimoniũ & veritas patris, ꝙ pluraliter, mysteriũ Trinitatis innuit.

c *Si terrena dixi vobis.* AVGVSTINVS. Et quia nõ accipitis terrena, quomodo potestis capere cœlestia, id est, cœlestẽ spiritus natiuitatẽ? cui non solum nõ creditis, sed nec intelligitis terrena, quod de templo corporis mei (quod de terra accepi) dixi a vobis soluendo, a me suscitando.

d *Et nemo ascendit in cœlum.* Postquam increpauit & ad humilitatem inuitauit, quia iste diligenter his quæ audiuit attendit, instruit adhuc de cęlestibus & terrenis. Cęlestis est eius ascẽsio ad vitã. Terrena eius exaltatio ĩ cruce ad mortẽ. Quasi dicat, intellige cęlestia quæ nõ carnales, & idẽ ĩtellige de ascensione, Renati.n. spiritualiter ascendent in cęlum, sed non nisi sint mẽbra cohęrẽtia illi q in vna psona est homo & Dei filius, vt sciat iste nullũ ex se per Christũ posse ascẽdere, & ideo nõ dicunt homines ascendere, sed filiũ hominis totũ cũ corpore, qui secundũ deitatẽ descẽdit de cœlo, & est in cœlo, nõ secundum quod est homo. Et quia hæc ascensio non potest esse nisi redemptis per passionẽ ideo subditur.

e *Nisi qui desc.* Hoc pertinet ad secundam natiuitatem in spiritu, quia nemo in Christo ad patrẽ ascẽdit, nisi q ex spiritu nascit. Nemo saluatur p morte Christi, nisi q ex spiritu nascit. Nemo nascit ex spiritu nisi ĩ morte Christi. Et cum dicit filius hoĩs, dat nobis certitudinem ascẽdendi, cum filii hominum simus. ☞ ✲ AVGVST.

Quod nondum es tu.

ex spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo pos-
a Quod dicis. V cem eius audis, & nescitis unde ueniat aut quo uadat. Litera occidit.
a sunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei: Tu es magister † in 1
In lotus nescis humilis scies
Israel, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod 2 3 4
a Nos, scilicet cum prophetis & Apostolis. b In abscondito Dei. c Foris mundo.
b scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimoniũ
a Id est, test mo o nostro uos carnales non creditis. b Id est, si terreni cor. o is fc. luti nem v resurrectione n no c edis quid queris aperir mysteria spiritualis nati i atis.
c nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis & non creditis, 5 6
a Quasi dicat, At men dicam cœlestia.
quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis?† Et nemo ascen- 7 8
Secu d m quod homo. a Secundum quod Deus. b Quia & idem est filius Dei. c Secundum quod Deus.
d dit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui 9

†Israelis

†Eph. 4. b.

NICOLAVS DE LYRA.

...turarum, & scriptura eorum sensu percipitur, sed principiũ huius ...naturæ, spiritussanctus & eius finis, s. beatitudo cœlestis nobis occultantur, & sola fide tenetur. Et ista expositio videtur rõnabilior, quia Nicodemus erat in scripturis sanctis instructus, & ideo videt ...is, quod saluator sibi dederit exemplum de talib. quam de vento naturali. & tunc est plana litera. Spiritus vbi vult spirat, quia non inspirat hoĩes ex naturali necessitate, sed ex mera liberalitate. Et vocem eius audis, in scripturis prophetarum, quæ leguntur in synagogis Iudæorum. Sed nescis vnde veniat, aut quo vadat, quia principium inspirans & finis vl imus huius inspirationis sibi occultantur ...dictum est. Sic est omnis, &c. Exponatur sicut supra.

1 Respondit Nicodemus & dixit. *Hic consequẽter Saluator ...ndit cãm efficaciæ, quæ est in spirituali generatione. Et diuiditur in duas, quia primo circa hoc ponitur Nicodemi iterrogatio. secũdo Christi responsio, ibi:* Respondit Iesus. *Circa primum sciendum, ꝙ consuetudo quædam natura est, vt dicit Philosophus li. de memo. & Et quia iste Nicodemus erat assuetus legi Mosaicæ quæ promittit ...nalia, ideo nõ potuit capere spiritualia, propter quod quærit vl ...rius circa prædicta dicens:* Quomodo pos. hæ. fie.

Respondit Ie. *Hic ponitur Christi responsio. Et diuidit in duas, quia primo reprehẽdit Nicodemi tarditatẽ secundo ostendit baptismalis efficaciæ cãm, ibi:* Et nemo ascendit. *Arguit aũt tarditatẽ Nicodemi ad intelligendum & credendum prædicta, ex trib. Primo ex conditione audientis qui erat doctor & peritus in lege, & per consequens deberet talia cognoscere, & hoc est quod dicitur.*

Tu es Magiste in Israel, & hæc ignoras? *Sed posset aliquis dicere, ꝙ non erat mirum si talia ignorabat, quia nõ pertinebant ad ...tus Testa. in quo erat instructus. Dicendũ, quod in lege Moysi figurabatur baptismus, secundũ ꝙ dicit Apostolus. 1. Cor. 10. a.* ...a Moyse baptizati sunt ĩ nube & in mari: *Quia in vtroque ...t baptismus figuratus. Legis doctores debebãt scire figuras eius, et ad hoc non tenetur vulgus. Item in prophetis quos frequẽter ...erat exprimitur baptismus Ezech. 36. e.* Et affudam super vos aquam mundam, & mun. ab omni iniqui &c. *Itẽ Zac. 13. a.* ...die illa erit fons patens domui Dauid, &c. *Secundo arguit tarditatem Nicodemi ex conditione dicẽtis prædicta, quia Christus ...ebat ea quæ certitudinaliter sciebat. ideo cito debebat acquiescere, & maxime quia eius doctrinam confessus fuerat a Deo datam, & ...c est quod dicitur hic.*

4 Amen amen dico. &c. *Christus.n. secundum diuinitatem hẽt ...am scientiam cum patre, in humana etiam natura cognoscit omnia quæ omnia quæ Deus notitia visionis, ideo dicitur.*

5 Quod vidimus testamur, & testimoniũ nostrũ nõ acci. *Quia pauci Iudæorum cõparatiue crediderunt Christo, iste et Nicodemus erat ad capiendum quæ dicebat tardus. Tertio arguit eum de conditione materiæ, de qua erat sermo, quæ est facilius ad intelligendum respectu emanationis verbi a patre, & spiritussancti ab vtroque & maxime, quia in lege in qua iste erat exercitatus, per ablutiones aliquas amouebantur immunditiæ aliquæ, & ideo de facili deberet capere qualiter per ablutionem aquæ exterius & virtutem diuinã interius fit ablutio animæ, & hoc est quod dicitur.*

6 Si terrena dixe. &c. *Regeneratio spiritualis terrena põt dici inquantum efficitur in terra, & sub elemento sensibili, s. aqua. Vel dicitur terrena, quia ad hoc induxerat exemplum sensibile de vento flante in terra, secundum expositionem Chryso. prædictam.*

7 Quomodo si dixero vobis cęlestia, crede. *Cœlestia hic vocat emanationem personarum in diuinis, quæ est valde ardua, & de difficili valde intelligibilis.*

8 Et nemo ascendit in cęlũ. *Reprehensa eius tarditate, saluator procedit ad reddendũ cãm efficaciæ, quæ est in spirituali generatione. Et diuiditur in duas, quia primo fecit, quod dictũ est, secundo, manifestat propositum, ibi:* Sic Deus dilexit. *Prima in duas secundum duplicẽ causã quã assignat, secunda po itur ibi.* Et sicut Moyses. *Circa primum sciendum, ꝙ causa principalis efficaciæ baptismalis est mysterium incarnationis, p quã filius Dei vniuit sibi humanã naturã in mundum descendendo. Naturale est autem quod quælibet res ad locũ suæ originis reuertatur, ideo verbum incarnatum ad patrem redire potest ascendendo. Et quia per generationem spiritualẽ homines efficiunt membra eius, & ipsi vniunt, & per cõsequens cũ ipso ad cęlestia trahuntur virtute verbi incarnati. Sic soluta est quæstio Nicodemi, quæ quærebat, quomodo possunt hæc fieri? & hoc est ꝙ dicitur.* Et nemo ascẽdit in cęlũ, nisi qui descendit. de cę. *Quia sicut dictum est, homines non ascendunt illuc nisi inquantum efficiuntur membra verbi incarnati. Et quia verbum non descendit de cælo per motum localem cælum dimittendo, sed carnem de nouo sibi vniendo, ideo ad hoc denotandum subditur.*

9 Filius hominis qui est in celo. *Ex hoc loco Valẽtinus accepit occasionem errandi. d. quod Dei filius corpus cœleste attulit, & per virginem trãsit nihil de ea assumẽdo. Hoc autẽ patet erroneũ & euãgelio cõtrariũ, quia hoc modo Christus nõ esset filius virginis. Itẽ Christus non esset homo, quia corpus cęleste non potest informari ab anima cum sit forma corporis physici organici, secundũ quod dicit Philo. 2. de anima, quod non potest competere corpori cœlesti.* ✲ Et sicu

Diuisio.

Error Valentini, & confutatio.

MORALITER.

† *Quomodo possunt hæc. fie.* Contra multos Doctores qui ...ntum tenent de sua scientia, quod sine discussione dicta ...la sint tenenda. Et nemo

8 *Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de celo, &c.* Hoc dicitur de Christo ad literam, quem Doctor Euangelicus debet imitari, scilicet in cœlum ascendendo, per contemplationem diuinorum, & inde descendendo ad eruditionem proximorum.

A ✻ AVGVSTINVS. Quãuis in terra factus ſit filius hoīs diuinitatẽ tñ ſuam quia in cœlo manens deſcẽdit ad terrã non indignans cenſuit noīe filij hominis, ſicut carnẽ in ſuã dignatus eſt nomine filii Dei. Per vnitatem enim perſonæ quæ vtraque ſubſtantia vnus eſt Chriſtus & filius Dei, ambulabat in terra, & idem ipſe filius hominis manebat in cœlo. Fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus creditis. Si enim diuina ſubſtantia longe diſtantior, potuit propter nos ita ſuſcipere humanam ſubſtãtiam, vt vna perſona fieret, quanto credibilius alii ſancti fiũt cum homine Chriſto vnus Chriſtus, vt omnibus per eius gratiam aſcendentibus,
B ipſe vnus aſcendat in cœlum, qui de cœlo deſcendit?

Lib. 2. de peccat. mor. ca. 31. 10. 7.

† Num. 21. c.

a Quaſi dicat, Hoc modo illud fiet, ſcilicet per mortem Chriſti.

a eſt in cœlo. † Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſer- 1

a In cruce. b Id eſt, vera fide intuetur in ipſum.

b to, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in 2

a Hoc per filium hominis, quia idem eſt filius Dei, ex dilectione Dei ad hoc miſſus: Sic enim. d. &c.

c ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam. † Sic enim di- 3

Id eſt, humanam naturam. a In mortem, ut carnis aſpiciens in eius morte non pereat ſed ha. vi. æter.

d lexit Deus mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt om 4

e nis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. 5

a Vere ſalus per filium Dei: Non enim alia cauſa venit, niſi ut ſaluet, non ut iudicet, id eſt, damnet. b In humanam naturam. 6

f Non enim miſit Deus filium ſuum in mundũ vt iudicet mũ- 7

a Vnde ſaluator mundi dicitur. b Quia per fidem dimittuntur peccata a pro quibus damnatur.

g dũ: ſed vt ſaluetur mũdus per ipſum. Qui credit in eum non 9

✻ IDEM. Miraris aũt qa hic erat & in cęlo? Tales fecit diſcipulos ſuos. Paulum audi dicentem, Noſtra ↄuerſatio in cęlis, ſi homo Paulus ambulat in terra, & ↄuerſabat̃ in cœlis, Deus cœli & terræ non poterat eſſe in cœlo & in terra?

Trac. 12. in Ioan. tom. 9.

a *Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto.* Supponit de morte ſua quæ eſt origo, & cã hñdi pdicta in cuius fide eũ inſtruit. Et qa carnalis erat, & natus in lege, iõ quadã legis partem adducit, quam oſtendit eſſe figuram & mortis ſuæ ſignificatiuam, vt et ſic pateat de alijs partib. legis, q̃ ſint in
C figura. Et quia mors intelligitur per ſerpentem, & Chriſtus mortuus ſerpens dr̃, quem qui fide intuetur, liberatur, ſicut intuitu illius in figura abignitis ſerpentibus liberantur, qui ſignificant incentiua vitiorum.

Nu. 21. c.

b *Ita exaltari oportet filium hominis, &c.* Magiſtrũ legis ſignificationem legis imitat. Et quia dixerat de filio hominis, ne hoc ſolum putet Nicodemus ſubdit eũdem etiam eſſe filium Dei. d.

c *Sic enim dilexit Deus.* Aperit cãm humanæ ſalutis, ſ. dilectionem Dei patris, ex quo oīs reſtauratio eſt per filium in ſpiritu ſancto.

d *Mundum.* Coſmos Græce, quod Latine mundus interpretatur, ornatus dicitur. Per mũdum igitur humana natura ſignificatur, nõ quod ſecũdum corpus ex quatuor elementis conſtet, ſed quia ſecundum animam a Deo eſt ornata, & ad imaginem Dei facta, quam ad hoc diligit Deus vt eam æternam faciat.

e *Vt filium ſuum vnigenitũ daret vt omnis qui credit, &c.* Idẽ dicit de filio Dei q̃ ſupra de filio hominis, vt per quem in deitate conditi ſumus, per eũdem in hoīe reſtauremur.

f *Vt iudicet mundum.* AVGVSTINVS. Nondum apparet iudicium, ſed iam factum eſt iudicium. Nouit Dñs qui ſunt eius. Nihil. n. aliud eſt iudicium, i. æterna damnatio, quam non cognoſcere, & non credere in filium Dei, ſicut nihil aliud eſt beatitudo & vita, niſi credere & cognoſcere Dei, vnde dicitur: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.

g *Sed vt ſaluetur mundus per ipſum. Qui cred.* Ex eo ſaluatur homo, non iudicatur, ſed ſi iudicatur ex ſe habuit, quia non credidit.

✻ AVGV.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſicut Moyſes. *Hic ponitur ſecũda cauſa efficaciæ baptiſmalis quæ eſt meritum paſſionis Chriſti quod in baptiſmo operatur, & hoc tãgitur cum ſubditur.* Et ſic. Moy. exal. ſer. in deſer. ita exal. opor. fi. hominis. *De hoc ſerpente habetur Num. 21. c. & fuit figura paſſionis Chriſti quia habuit ſimilitudinem veneni inquãtũ dicebatur ſerpens, fuit tamẽ ſine veneno quia æneus Sic Chriſtus habuit ſimilitudinẽ peccati ex carne paſſibili, fuit tamen omnino ſine peccato, & ideo ſi aſpectus illius ſerpẽtis enei ſaluauit a corporali morte multo fortius fides Chriſti crucifixi ſaluat a morte ſpirituali, & reſtituit hominem vitę æternæ ideo ſequitur.*

✻

2 Vt oīs qui cre. in ipſo, non pe. ſed ha. vi. æternam. *Notãdum etiam, q̃ Chriſti crucifixio dicitur exaltatio, quia eius corpus fuit exaltatũ in cruce, ſicut vexillum in aere, ad debellandũ aereas poteſtates, ſecundum illud Hebr. 12. a.* Curramus ad ꝓpoſitũ nobis certamen, aſpicientes in autorẽ fidei, &c. *Et quia per paſſionẽ meruit exaltationem, ſecundum quod dicitur Philib 2. a.* Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſq; ad mortẽ, mortem aũt crucis. *Propter quod & Deus exaltauit illum.*

3 Sic enim dil. De. *Hic conſequenter manifeſtat cauſam prædictã. Et diuiditur in duas, quia primo oſtẽdit propoſitũ, ſecundo remouet quoddam dubium, ibi:* Nõ. n. *Superius dixerat q̃ efficacia baptiſmalis prouenit ex myſterio incarnationis, ideo declarat qualiter iſta incarnatio ſit facta, dicens, quod nõ eſt facta ex humano merito, nec ex neceſſitate, ſed gratuita dilectione Dei ad nos, Et hoc eſt quod dicit.* Sic. n. Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnige. da. *Qui eſt bonum infinitũ. Ex quo apparet maxima Dei dilectio, quia diligere eſt velle alicui bonum: Ipſe autem voluit nobis voluntate efficaci bonum infinitum quia dedit nobis filium ſuum.*

Diuiſio.

4 Vt oīs qui cre. &c. *Ex hoc etiam errauerunt aliqui hæretici dicentes, quod credentes, nõ damnabuntur, etiam ſi moriãtur in peccato mortali. Et cõfirmãt dictum ſuũ per verbũ Apoſtoli 1. Co. 3. c.* Fundamentum

Error.

Fũdamẽtũ enim aliud nemo poteſt ponere, &c. *Et ſequitur.* Si cuius opus arſerit, detrimẽtũ patietur, ipſe autẽ ſaluus erit, ſic tamẽ quaſi per ignem. *Per fundamentum. n. iſtud intelligitur fides, & ideo ſi ſuper hoc fundamentum ponãtur opera correctione digna, propter talia homo punietur ad tẽpus tamen finaliter ſaluabitur. Sed hoc eſt erroneum, & improbatur per dictũ Apoſtoli Gal. 5. d.* Manifeſta ſunt opera carnis, quæ sũt fornicatio, immũdicia, impudicitia, &c. *Sequit̃.* Qui talia agunt regnũ Dei nõ cõſequẽtur. *Ex quo patet, quod non ſolũ damnãtur aliqui propter fidelitatẽ, ſed etiam propter alia peccata mortalia. Et ideo dicendum, quod Saluator non accipit hic fidem tantũ pro habitu fidei informis, ſed fidei formatæ per charitatem: & certũ eſt quod talis ſaluabitur, & ad hoc denotãdum dicit.* 5 Vt om. q. cr. in e. *Id eſt, tendendo in eum per charitatẽ.* 6 Nõ pereat. *Ad dictum apoſtoli præallegatũ in cõtrarium, dicendum quod loquitur de peccatis venialibus, ſecundũ quod exponunt doctores. Et ego tunc plenius dicam, ſi contingat me ſuper illum locum ſcribere. Pro peccatis autẽ venialib. fideles temporaliter punientur igne purgatorij, tamen finaliter ſaluãtur.* 7 Nõ en. mi. *Hic remouet quoddã dubiũ. Et diuiditur in duas: quia primo facit q̃ dictum eſt ſecũdo, declarat quod dictum ibidẽ, ibi:* Hoc aũt eſt iudiciũ. *Circa primũ ſciendum, quod aliquæ ſcripturæ loquendo de ſecũdo aduentu Chriſti in mundum, dicunt ipſum venire ad iudicandum, & ideo ne aliqui credant, quod hoc dẽat fieri in primo eius aduentu, hoc remouet dicens:* Nõ. n. miſit Deus fi. ſ. in mũ. vt iud. mũ. *Scilicet in primo ſuo aduẽtu, ſic enim non venit iudicare, ſed magis iudicari pro mundi ſalute, ideo ſequitur.* 8 Sed vt ſal. &c. *Et probat conſequenter hoc dictũ quia in primo eius aduentu aliqui credebant ei, & aliqui nõ credebant ei, & eſt diuiſio per immediata, cum inter contradictiora non ſit medium, ſed non venit ad iudicandum non credentes, nec credentes, vt ſtatim patebit. ergo. &c. & hoc eſt quod ſequitur.*

9 Qui credit in e. nõ iu. *Id eſt nõ habet cauſam vnde cõdẽnetur*

✻ 1 Quau-

MORALITER.

† *Et ſicut Moyſes exaltauit ſer. &c.* Serpens ille fuit æneus, & in alto eleuatus, vt aſpiciẽtes ipsũ ſanarẽtur a morſibus ſerpẽtũ. Et ille ſerpẽs fuit figura Chriſti, q fuit impaſſibilis factus quãtũ ad corpus in ſua reſurrectione, q̃ impaſſibilitas figurata fuit p ænea ſoliditatẽ. Et fuit exaltatus in ſua aſcẽſione ad patris dexterã, & ex hoc datur ſpes credẽtibus aſcẽdẽdi ad gloriæ vitã. Gre. Dum terrenum corpus ſyderibus ſuperpoſuit. nobis cœlum poſſe patere monſtrauit.

3 *Sic enim di. Deus mun. &c* Et hoc debet nobis eſſe amoris diuini maximum excitatiuum.

7 *Non. n. miſit Deus fi. ſu. vt iu. mun. &c.* Id eſt, vt cõdemnet, & nos multo minus debemus cõdẽnare proximũ etiam peccatorem, quia qualis ſit futurus, eſt nobis penitus ignotum.

†

A Augustinus. Quare saluator mũdi dictus est, nisi vt saluet mundum? ergo quantum in medico est, sanare venit ægrotũ. ipse se interemit, qui præcepta medici seruare non vult aut contemnit. *Vt iudicet.*

Chrysost. Quia hoc dicit, (*Vt non iudicet mundum*) multi pigrorum in peccatorum magnitudine & negligentiæ superabũdantia, Dei abutentes misericordia dicunt non est gehenna, non est supplicũ, omnia nobis peccata dimittit. Sed considerandũ quod duo sunt Christi aduẽtus quorum factus est, & qui futurus est. Et primus quidem factus nõ vt iudicet q̃ facta sunt a nobis, sed vt dimittat. Secundus autem non vt dimittat, sed vt iudicet. De primo igitur ait, Nõ veni vt iudicem mundum, qui enim clemens est non facit iudicium.

a Qui autem nõ credit iam iudicatus est, quia nõ credidit in nomine. Chrysost. Hoc dicit, quia ipsum discredere impœnitentis supplicium est, esse .n. extra lumen, ẽt ſm se, maximum supplicium est, vel quod futurum est prænunciat. Sicut .n. qui occidit hominem, etsi nondum sententia iudicalis condemnatus sit, rei tamen natura condemnatus est, ita & qui incredulus est, sicut & Adam qua die comedit de ligno mortuus est.

C Alcuinus. Quare aũt iudicatus est qui non credit, causam assignat, dicens: *Quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei.* In hoc .n. solo nomine est salus. Non hẽt Deus multos filios qui possint saluare hunc, habet vnigenitum per quem saluat.

Hoc est

a Ne dicam iudicabitur. a Cur? b

iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non

a In quo solo est salus non habet multos filios Deus, per quos saluet.

a credidit in † nomine vnigeniti filij Dei. Hoc est autem iudi-

a Causa damnationis. b Verbum in carnem. c Hoc est lux damnationis. d Car ale.

b cium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines ma-

a Peccata quæ habebant. b Peccata arguentem. c Quare? d Quæ ex se.

gis tenebras quam lucem. Erant enim eorum mala opera.

a Cur? Ideo. Qui est in intentione mali, & cui placet malum. b Quæ aperit mala. c Non coniungitur luci, sep fugit eam.

c Omnis enim qui male agit, odit lucem, & non venit ad lu-

a Mala quæ diligit. b Id est bona opera quæ veritas iubet.

cem, vt non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem

d venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo fa-

a Scilicet, pascha, & ea quæ hic narrauit facta.

e cta sunt. Post hæc venit Iesus & discipuli eius in terram Iu-
f

D b *Hoc est autem iudicium.* Cur qui nõ credit iudicat̃? qa lux venit quæ excitat hoĩes & admonet cognoscere sua mala, in quibus oẽs sunt, sed alij oderunt admonentem lucem, & fugiunt, ne arguant̃ eorũ mala quæ diligunt. Alij admoniti per lucem accusant sua mala, quod est facere veritatem & sic illuminantur.

c *Erant enim eorum.* Qui est in tenebris, & diligit lucem, non est malus, sed ille dicitur malus, & opera eius mala, qui postquam lux venit, odit lucem & diligit mala. Et hoc est quod dicit: *Erant enim opera eorum ma.* Opera, id est impietas, & incredulitas, & odium ęternę lucis & nolle eã aspicere, sed velle in tenebris peccatorum remanere. E

d *Qui autem facit.* Ostenso qua iustitia dãnetur q non credit, ostendit qua iustitia saluetur qui credit. *Qui autem fa.* Idest, cui displicent mala sua & accusat, nõ sibi ignoscit, non sibi parcit, sed venit ad lucem. Et incipit agere cum Deo qui mala accusat, quia initium boni est accusatio mali, ergo opera eius, hæc. s. quod se accusat, sicut Deus accusat manifestat, quia in Deo sunt facta, nisi enim Dei lux sibi luceret, sibi non displiceret. F

e *Post hæc.* Non continuo post disputationem cum Nicodemo quæ facta est in Ierosolimis, sed peracto spacio temporis de Galilæa in Iudæam redijt.

f *In terram Iudæam, & illic demorabatur, &c.* Moraliter. Vbi est confessio peccatorum, vel diuinarum laudũ, illuc venit Iesus, & discipuli eius, i. doctrina & illuminatio eius, vbi moratur purgando a delictis, vnde sequitur, & ibi mora. & baptiza.

Et bapti-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui aũt non credit iã iudicatus est. *Id est, habet in se causa manifestam suæ condemnationis, sicut ille dicitur mortuus qui iã habet in se causam manifestam mortis, & hoc est quod subditur*

2 Quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. *Qui venit pro salute mundi, veruntamen causa huius damnationis dabitur executioni in secundo aduentu Christi.*

3 Hoc est autem iudicium. *Hic declarat suum dictum videlicet quod non credentes in filium Dei iam habent in se causam manifestam suę dãnationis, quia sunt extra fidem Saluatoris, sine qua nullus vnquam potuit saluari. & hoc est quod dicitur.* Hoc est autẽ iudicium. *Id est, causa condemnationis.*

4 Quia lux. *Id est, Christus qui est lux vera, vt dictum est primo capite.*

5 Venit in mundum, *Carnem assumendo, & in ea apparens salutem humani generis operando.*

6 Et dilexerunt homines magis tenebras. *Quam lucem tenebras infidelitatis præeligendo, & subditur causa.*

7 Erant enim eorum mala opera. *Ad cuius intellectũ sciendum q legisperiti aliquã notitiam de Christo habuerunt cognoscẽtes ipsum esse vere Christum, vt plenius declaraui Mat. 21. d. super illũ verbum: Dixerunt agricolæ, hic est hæres, veruntamen, quia arguebat eorũ vitia, moti fuerunt contra eum inuidia excæcante illã cognitionem, quã de eo habebant, quia passio potens & fortis peruertit iudicium rationis Sicut patet in continente, quia præsente passione iudicat esse fornicandum, tamen extra passionem positus iudicat contrarium, vt dicitur. 7. Et hic. Sic Iudæi odio & inuidia moti persecuti sunt Christum & ponit ad hoc Saluator exemplum. d.*

8 Omnis enim qui male agit, &c. *Sicut patet de adultero & furare & sic de aliis.*

Et non

9 Et non venit ad lu. *Id est, non facit sua malefacta in palam.*

10 Vt non arguantur opera eius. *Id est, non puniantur per iustitiam secularem.*

11. Qui autem facit veritatem. *Id est, opera conformia voluntati diuinæ, quæ est idem quod veritas prima.*

12 Venit ad lu. *Id est. in palã, vel ad Christum, qui est lux vera.*

13 Vt manifestentur opera eius. *Non ad propriam laudem, sed ad Dei gloriam & proximi ædificationem.*

14 Quia in Deo facta sunt. *Id est, virtute Dei, sine cuius virtute opus meritorium non potest fieri.*

15 Post hæc venit Iesus. *Hic cõsequẽter ponitur distinctio inter baptismum Christi, & baptismum Ioãnis, & diuiditur in tres, quia primo vterque baptismus describitur secũdo ex hoc quæstio orit̃ ibi* Facta est ergo quæstio. *Tertio, soluitur ibi.* Et respondit Ioannes. *Prima in duas, quia primo ponit̃ baptismus Christi, secũdo ponit̃ baptismus Ioannis, ibi.* Erat autẽ Ioannes. *In prima parte dicitur sic.* Post hæc venit Iesus & discipuli eius. *Ex prædictis patet q Iesus loquebatur cũ Nicodemo in Ierusalẽ quæ est metropolis in Iudæa. Quomodo ergo dicitur hic immediate post locutionem Christi cũ Nicodemo,* Post hæc venit Ie. *Quia erat ibi ut videt̃. Ad hoc respondet Beda quod ly, post hæc non intelligitur immediate, respectu præcedentium, sed in processu temporis, post instructionem Nicodemi venit & reuersus est in Iudæam.* Diuisio.

Aliter etiã potest dici, vt immediate cõiungatur literæ præcedẽ. Post hæc venit. *Quasi dicat post instructionẽ Nicodemi in Ierusalẽ venit ad alia loca Iudææ, quia nõ tãtũ debebat docere in ciuitate metropoli, sed etiã in aliis. Et ad hoc denotãdũ dicitur.* In terrã Iudæã. *Tunc enim in Ierusalem venit versus Iordanem, vbi homines congregabantur ad baptismum, vt sic inciperet baptizare, secundũ quod Ioannes de eo prædixerat, vt supra dictum est, ideo subditur.*

✻ 1 Et il-

MORALITER.

4 *Hoc est autem iudicium.* Id est, ratio condemnationis reproborum.

4 *Quia lux venit in mun.* Beda. Moraliter. Illi magis tenebras quam lucem diligunt, qui suos prędicatores bene docentes odiis & detractionibus insequuntur.

15 *Post hæc venit Iesus & discipuli eius in terram Iudæã, & illic demor. &c.* Quæ interpretatur cõfessio. Alcuinus. Vbi enim est peccatorum & diuinarum laudum confessio, illuc venit Christus & discipuli eius, id est doctrina ipsius, & efugat vitia peccatorum.

D a *Et baptizabat.* Quantũ chathecumenis nondũ baptizatis prodest doctrina fidei tm̃ profuit baptisma Ioannis ante baptisma Christi. Quia sicut ille prædicabat pęnitẽtiam & baptismum Christi prænunciabat,& ẽt in cognitionem veritatis,q̃ mundo apparuit attrahebat, sic ministri ecclesię primo erudiunt veniẽtes ad fidem, post peccata eorum redargunt, deinde remissionem in baptismo Christo promittũt,& sic in dilectionem & cognitionẽ veritatis attrahunt.

b *Erat aũt.* Christo iam baptizante adhuc baptizat Ioannes, quia adhuc permanet vmbra. Nec

B debet præcursor cessare donec manifestetur veritas.

Mystice. Nõdum erat consummatio literæ legis.

c *In Ennon.* Ennos. Gręcè, aqua Latine, vnde quasi nominis interpretationẽ ape-

C rtẽs subdit. *Quia aquæ multæ erant, illic.*

d *Iux.Sal.* Salim oppidũ est vltra Iordanẽ sitũ vbi olĩ Melchisedech regnauit.

e *Nondum enim missus fuerat Ioãnes in carcerem.* Ecce aperte notat facta Christi ante Ioanne incarceratum quæ alij prætermiserunt, incipientes ab his quæ facta sunt post Ioannem missum in carcerem, quando cessante baptismo præcursoris, aperte incœpit baptismus Christi.

a Significat continentes, quos visitat Christus, cum Iudæis. b Id est, discipulis, vel credentibus in Suo baptismo non eo quo baptizatus est. Illud enim subijt vt esset via, & præparatio suo baptismo. c Per Apostolos.

a dæam, & illic demorabatur cum eis & baptizabat, † Erat au-

a Præcurrens & præparans baptismo Christi. Est ciuitas.

b tem & Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aquæ

a Mystice. Nondum erat consummatio literæ legis, sed dum pendens in cruce dixit Consum. est.

c d multæ erat illic, & veniebant, & baptizabantur. Nondum e-

e f nim missus fuerat Ioãnes in carcerẽ. Facta est autem quæstio

a Deffendentibus baptismum magistri, & putantibus Ioannem maiorem Christo. b Dicentibus meliorem baptismum Christi, ad quem Ioannes inuitabat homines, non Iesus ad Ioannem.

ex discipulis Ioannis cũ Iudęis de purificatione. Et venerũt ad

g a Vt solueret hanc quæstionem. b Quasi instigarent in inuidiam contra Iesum. c Quem baptizasti.

Ioannem & dixerunt ei. Rabbi qui erat tecũ trãs Iordanẽ, cui

Dicens, Ecce agnus Dei. a Vnde valde miramur. Quid tibi de hac præsumptione uidetur. b In Iudæa. c Te dimissio qui eum baptizasti.

tui testimoniũ perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniũt

h ad eũ. Respõdit Ioannes, & dixit: Non potest homo accipere

i Accepi, quia ego non Christus.

quiquã, nisi fuerit ei datũ de cęlo. Ipsi vos mihi testimonium

k perhibetis quòd dixerim, nõ sum ego Christus, sed quia mis-

a Maior ergo illo? Non sed missus ante ut præco seruus parans uiam ei. b Quid ergo es tu. Quid ille? Ego amicus sponsi qui zelo sponsam ei, non mihi. c Id est, Ecclesiam quæ generat, & uirgo permanet. d Q..i u que.

sus sum antę illum. Qui habet sponsam, sponsus est, amicus

f *Facta est autẽ quæstio ex discipulis Ioan.&c.* Dũ Ioãnes prædicat, & schola eius durat, Christus latẽter pdicat & operatur, sed palam baptizat, vt oriatur qõ de baptismo Ioannis & de baptismo Christi, & illa soluatur testimonis Ioãnis.

g *Et venerunt ad Ioannem & dixerunt ei. Rabbi. &c.* Volẽtes accusare Christu, o... Paulo ante viderat à Ioanne baptiza...

h *Respondit Ioannes & dix.&c.* Quia vl... consuetudinem l... manæ naturæ ... natus ex parenti... prouectæ ætatis, ... tatis me esse vi... homines. Sed scite qa purus sum i... mo, ille Deus, a q... habeo quidquid ... beo. Ex me infirmitas ex illo gratię ... bilmitas. Putatis aliquid dicam co... tra meum testimonium? Ego non ba... ptizo in remissi... peccatorum, sed ...

i *Non potest.* ... Ego purus hom... nil habeo nisi q... tum est à Deo, ... ptizare in pœnitentiam nõ in remissionem, quia non ego Christus sed ill... scitis me testatum fuisse vobis, ideo ad illum currite.

k *Non sum ego Christus.* Nõ sum unctus a patre plenitudine spiritus, sed de plenitudine illius accepi, ut illũ pręcurrerem.

l *Sponsus est amicus autem sponsi qui stat, &c.* ✻ Theoph. Omnis animę sposus, Christus est sponsalium uero lo...

f *Facta*

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et illic.&c. *Sed contrarium videtur infra se.c. vbi, dicitur. q̃ Iesus non baptizabat, sed tãtũ discipuli eius. Dicẽdum, quod ipse primo baptizauit discipulos suos, vt hic dicitur, postea soli discipuli baptizabant, Christo circa altiora docenda occupato, & sic non est cõtradictio, de hoc tamen baptismate plenius dicetur in fine huius ca.*

2 Erat au.&c. *Hic consequenter ponit baptismum Ioannis.*

3 Ennon iu.Sal. *Quod est oppidum iuxta Iordanẽ. Et dicit aliqui q̃ alio noĩe vocatur Salem & est locus vbi. regnauit Melchisedech vt habetur Ge.14. sed hoc est falsum quia Salẽ vbi regnauit Melchi-*

Isidorus *sedech, idem est quod Ierusalem, quia ipsam ędificauit Melchisedech vt dicunt Isi.lib.15. Etymol. & primo dicta est Salem, id est, pacifica ex conditione regis, qui regnauit in pace, postea dicta est Ierusalẽ à tempore quo Abraham voluit ibi offerre Isaac filium sum, quia locũ istum appellauit, Dominus, videt, vt habetur Gene.22.c. & ideo Ierusalem interpretatur visio pacis, quia cum prima interpretatione addita est visio. Subditur autem causa quare Ioãnes baptizabat iuxta Salim. cum dicitur.*

4 Quia aquæ multæ.&c. *Est etiam interpretatio eius quod dicitur in Ennon. Ennos enim Hebraice dicitur aqua.*

5 Et veniebant &c. *Sed videtur quod baptismus Ioãnis statim debuit cessare baptizato Christo. cum ad ipsum manifestãdũ ordinaretur, vt supradictum est. Dicẽdum, quod nõ statim cessauit, nec crederetur totaliter reprobãdus, sicut baptismata quibus Pharisęi vtebãtur, vt dicitur Marc.7.a. Iterũ, quia sicut ante baptismũ Christi Ioã baptizabat in nomine Christi venturi, sic post baptismũ Christi illos quos baptizabat, ad Christum mittebat plenius instruẽdos & sic cõfirmabat suum testimoniũ de Christo.* 6 Nondũ enim,&c. *Hoc additur ad ostemdendum, quod texit historiã quã alij euangelistæ dimiserant, incipiẽtes describere facta Christi post incarnationẽ Ioãnis.* 7 Facta est autẽ. *Hic ex prædictis mouet quæstio, quia discipuli Ioãnis zelantes pro magistro suo, voluerũt præferre baptismum suum baptismo Christi, & hoc est quod dicitur.* Facta est autẽ quæ ex dis. quæ.ex dis.Io. *Indiscrete pro magistro suo zelãtibus.* 8 Cũ. *Id est, Christi discipulis, & alijs ad baptismum Christi venientib.* 9 De purifi. *Id est, de baptismo, quia isti dicebant baptismũ Christi meliorẽ, quia Christus illos quos baptizabat non mittebat ad ...nẽ.* 10 Et ve.ad Io. *Moti zelo indiscreto.* 11 Et di.ei. *proposuerũt quatuor ex quibus Ioãnes posset prouocari, primũ prætendens excellentiã Ioannis respectu. Christi, quod notat cũ dicitur.* 12 Rabbi qui,&c. *Quasi dicat, dicerent discipulus cũ magistro. Secundũ est, beneficium a Ioanne Christo impẽsum, cum subditur.* 13 Cui tu te.perhib. *Quasi dicat, per te est in authoritate. Tertiũ est, vsurpatio officij alieni cum subditur.* 14 Ecce hic. *Quasi dicat, Tuum officiũ vsurpat. Quartum est, minoratio Ioannis cũ subditur.* 15 Et omnes ve.ad eum. *Quasi dicat, de te ... curatur.* 16 Respondit Ioã. *Hic ponitur quæstionis solutio: quia discipuli Ioãnis notabant Christum de hoc, quod officiũ Ioã. vsurpabat: & de hoc q̃ fama Ioannis per hoc decrescebat, ideo ... nes in sua solutione sic procedit, quia primo ostẽdit primũ esse f... secundo, ostẽdit secundũ esse iustum ibi.* Illum oportet cresce... *Primum ostẽdit per hoc quod* Ioãnes *nõ baptizabat nisi sicut p... Christi, & ideo Christus baptizans nõ vsurpabat sibi officiũ Ioa. sed magis exercebat officium a Ioãne præconizatum, & hoc est q... dicit.* Respõ.Io.& di.Nõ potest homo,&c. *Quia oĩs pote... a Deo est, & ideo secundũ distinctionem collationis diuinæ distin... tur officia Ioannes autẽ nõ accepit autoritatem a Deo baptizãd... si ad denunciandum Christum, & præparandum homines ad suũ ...uentum. Et hoc est q̃ dicitur.* 17 Ipsi vos mi.te prohi. *Io... perhibere debetis, quia a me audistis.* 18 Quod dixe. *Nõ ... go Christus, sed quia missus sum ante illum, propter quod bap... do nõ vsurpat officium alienum.* Quod probat *per hoc quod sub...* 19 Qui habet spon.spon.est. *Idest, habet officiom spõsi quo... generare filios, & ideo officium Christi est baptizare per q̃ reg... rãtur filij de spõsa Christi quæ est ecclesia.* 20 Amicus,& gau.porp.uoc.spon. *Id est, debet cõgaudere spõso filios generis.*

✻ *Si ...*

MORALITER.

7 *Facta est autẽ q.&c.* Nã eius discipuli indiscrete zelãtes pro eo, baptismũ Ioãnis præferre, uolebãt baptismo Christi qbus similes sũt multi theologi, & aliq religiosi, q magis adhærẽt aliqbus opinionibus, eo q̃ sunt opiniones magistrorum sui ordinis, uel patriæ quã pro ipsa ueritate, cum tamẽ dicat philosophus primo Ethicorũ, q̃ sanctum est præhonorare ueritatẽ. Et Pilato dixit de Socrate magistro ... Amicus quidẽ Socrates, magis amica est ueritatis. Per ... autem quod Ioannes dictos discipulos reprehendit, in... mantur doctores boni ut, tales adulationes non recip... sed magis repellant, sicut Moyses dixi Iosue Numer.1... Quid ęmularis pro me,&c.

20 *Amicus autẽ spõsi qui stat, & audit eũ, &c.* Hic est præd...

† tor ve

vbi cōiunctio efficitur, locus est baptismatis, siue Ecclesiæ. D vero arram sponsæ, peccatorū remissionē, Spiritus sancti cōmunionem, perfectiora vero ī futuro sęculo retribuet dignis. Nullus autē alius est sponsus nisi solus Christus, ōnes atque Doctores paranymphi existūt, sicut præcursor-

de cælo, id est, de patre venit, duobus modis super oīa est, Primo super oēm humanitatē, qui de ipsa prius quam pec caret, venit. Secūdo iuxta altitudinē patris, cui est æqualis. c *De terra.* Id est, qui est de terreis parētibus natus, a qbus

Nullus enim bonorum largitor est, nisi Dominus, omnes alij ministri sunt bonorum quæ dantur a Domino.

BEDA. Sponsam igitur suam Dominus amico suo, id est ordini prædicatorum (Euangelizātium. *Lypradicatorum enī sumitur pro omnib. qui Catholice Euangelizant.*) Commendauit, qui eam nō sibi, sed Christo zelare debet.

a Humilis non cad t sed superbus. b Intus docentem. c Non de se in quo est tristitia, sed de Deo.

autem sponsi qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter

a Id est, testimonium eius, quo perhibet se filium Dei sponsum ecclesiæ. b Ita ergo & ego gaudeo ad vocem sponsi, quia ipse me illum nat. c Id est, habeo gratiam in am, sufficit mihi gratia mea, plus mihi non assumo, ne quod accepi amittam. d Et ne minuar quam ego quia.

vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum

a Quia Christus. b De patre. c In mundum.

a oportet crescere, me autem minui. Qui desursum venit, su-

a Ideo merito crescit b Homines & Angelos. c Ioannes. d Natus. Terrenus est ex se. Et ecce terrena sapit & dicit, si vero diuina, ex illuminante est.

per omnes est. Qui est de terra, de terra est & de terra loqui-

Hoc est quod ante desursum. a Christus. b Apud patrem.

tur. Qui de cœlo venit, super omnes est. Et quod vidit &

a A patre. b De deitate sua. c De populo sinistræ.

audiuit, hoc testatur, & testimonium eius nemo accipit,

peccatum & pœnā peccati contraxit, ex se nihil est nisi terra. f *Qui de terra est de terra. loq.* ✱ CHRYSOSTOMVS: Et ni-
1 mirum non ex terra
2 erant ei omnia, ete-
3 nim animam habe-
4 bat & spiritu partici
5 pabat, non ex terra,
6 qualiter igitur ipse
7 de terra se esse dicit?
8 Nihil enim aliud p
9 hoc ostendit occul-
10 te, quam quod par-
11 uus est, velut e terra
12 veniens, in terra na-
13 tus, & nulla compa-

Christus super oia dupliciter.

Hom. 29 in Ioan. tom. 3.

a *Hoc ergo gaudium.* Id est gaudium meum est plenum, quod factus sum amicus sponsi, & quia sto & audio.

b *Illum opor. cre.* Gaudeo ad vocē sponsi. Ille spōsus crescit in eo, qui putabat̄ propheta, Ego minuar, quia us Propheta inueniar, qui Christus putabar. *Illum oportet crescere.* Id est, exaltari, i. dum peccata dimittit, gratiam dat, in quo gloria eius quæ in se semper est perfecta, crescit in hominem, dum eam homo plus videt & habet. Homo minuitur qui ante in se gloriabat̄, dum modo peccata cōfitetur & accipit quod ille dat. Cui rei attestat̄ passio vtriusq;. Christus in cruce exaltatur: Ioannes capite minuitur. Attestatur & creatura. Ioannes natus est decrescentibus diebus, Christus vero crescentibus.

c *Me autem min.* Ioannes figura legis est, Christus, veritas, lex minuitur, apparente veritate.

d *Qui desursum venit, super oēs est. &c.* ALCVINVS Id est, de altitudine humanæ naturæ ob peccatū primi parētis, qa de la altitudine assumpsit verbum Dei humanā naturā, & de cœlo

ratione dignus ad Christum, qui nobis de super venit. Nō aūt dicit, de terra loquitur, quoniam ex propria mente loquebat̄, sed de terra se loq dicit in comparatione ad Christi doctrinam, q.d. parua & humilia sunt quę mea sunt, cōparata his quę Christi sunt, qualia dicens est suscipere terrestrem naturam in cōparatione ad illum in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei absconditi.

E

✱ AVG. Quod dicit. *De terra loquitur.* De homine dicebat, quantū ad ipsum hominē pertinet. Si enim aliqua loqtur diuina illuminatus est a Deo, sicut Apostolus dicit, Nō autem ego, sed gratia Dei mecū. Ergo Ioannes & q̄ ad Ioannem pertinet, de terra est, & de terra loquitur, si quid diuinum audiuistis a Ioanne illuminantis est, non recipiētis.

F

g *Et quod vid.* Cū ipse filius Dei sit verbū patris nō aliud verbum patris audit vel hominibus testatur, sed se verbum q̄ pater loquutus est, id est, edidit & genuit ex se, scit & indicat hominibus esse ex patre. Hoc euangelista dicit, vt potuit, quod plene dici vel intelligi nequit,

☞ a *Signauit*

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *Si enim officium generādi ex sponsa sibi acciperet, non esset amicus sponsi, sed inimicus & adulter esset, quasi dicat, Ioannes, de hoc q̄ istius baptizat non debeo dolere, sed magis gaudere, cum sim eius socio & amicus. Propter hoc subditur,*

1 Hoc ergo gaudium meum impletum est. *Et notādum, q̄ omnes, hic vocat se Christi amicum supra autē se vocauit eius ser uum etiam indignum. d. Cuius non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti. Cuius causa est, quia volebat discipulos suos reprimere, volentes ipsum ad inuidiam mouere contra Christum, vt patet ex prædictis, ideo hic voluit loqui magis charitatiue.*

2 Illum oportet crescere. *Hic ostendit secundum esse iustū scilicet famam suam diminui, & crescere famam Christi. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit propositū, secundo concludit principale intentū: Aut credit in filium. Primū probat quatuor rationibus Prima sumitur ex altitudine originis Christi: Cuius origo desursum est quantum ad deitatem, sicut patuit, primo c. & quantū ad humanitatē, quia corpus eius formatum est virtute spiritussancti. Et hoc est quod dicitur.* Illum oportet crescere: *In claritate famæ & authoritate apud homines, quia in seipso non augetur.*

3 Me autem minui. *Sicut Lucifer minuitur in claritate quantum ad apparentiam oriente sole, & authoritas præconis aduenientis iudice, & huius ratio subditur.*

4 Qui desursum venit. *Id est, originatus est & quantum ad diuinitatem, & quantum ad humanitatem modo prædicto.*

5 Super omnes. *Id est, authoritate & dignitate. Debet omnem creaturam præcellere, quia quanto origo alicuius est altior, tāto debetur ei*

beē ei maior honor. Secunda ratio accipitur ex certitudine doctrinæ quoniam Christus in natura diuina habet eandem scientiam cum patre, in humana natura cognoscit omnia quæ Deus cognoscit notitia visionis, & ideo potest certitudinaliter docere etiam altissima, ideo debetur ei excellentia maxima, & hoc est quod dicitur.

6 Qui est. *Id est, omnis homo præter Christum, cuius corpus formatur virtute seminis existētis de terra a Domino sicut & alia mixta, vt patet ex. 2. de generatione.*

7 De terra, de terra est. *Id est per hoc constituitur in vita terrena, & per consequens non potest loqui nisi de terrenis, quantum est ex se. Ideo sequitur.*

8 Et de terra loquitur. *Licet. n. Ioānes & alij sancti loquuti fuerint de cœlestib. hoc erat inquantum erant a Deo illuminati, sed aliter est de homine Christo ratione prædicta, ideo subditur.*

9 Qui de cælo venit. *Quantum ad originem modo prædicto.*

10 Super omnes. *Quantum ad doctrinam, quia potest loqui cœlestia & diuina, quæ certitudinaliter cognoscit & inquātum Deus & in quantum homo, propter quod sequitur.*

11 Et quod vidit & adiuit. *Licet. n. habeat eandem scientiam cū patre inquantum Deus, tamen habet eam a patre sicut & essentiā, & hoc significatur per audire inquantum autem homo habet aliam scientiam a Deo infusam, & sic inquantum homo & inquantū Deus a patre audiuit.*

12 Hoc testatur. *Docendo & patet. certitudo testimonii per visum & auditum.*

13 Et testimonium eius nemo ac. *Id est, pauci comparatiue sicut communiter dicitur. Nemo est in foro, Id est, pauci, quia pauci de Iudæis crediderunt in aduentu Christi.*

✱ 1 Qui au-

MORALITER.

Et verus, qui non suum quærit, sed Christi honorem, & illud dicit de Christo.

Illum oportet crescere, me autē minui. Quia sollicitus est de honoris

honoris Christi augmentatione, & de propria humiliatione, & illud quod sequitur,

4 *Qui desursum. ve. &c.* Quia confitetur in Christo diuinā excellentiam, & in seipso fragilitatē terrenā. Et in hoc docuit Ioānes doctores iferiores deferre superiorib: honores.

A a *Signauit quia Deus.* Hoc est signũ posuit in corde suo quasi speciale aliquid, scilicet hũc esse verum Deum, qui missus est ad salutem hominum.

Psalm. 115.a. b *Verax est. Quẽ enim misit Deus.* Omnis homo ex se mẽdax non enim vera dicere potest, nisi illuminatus a deo. Quẽ enim misit Deus pater, verba Dei loquitur quod est est, quẽ misit Deus, Deus est ideo verba Dei loquitur, ergo verba solu de se testimoniũ perhibentis quod Deus Deus sit, verba Dei sunt.

c *Verba Dei loquit.* In hoc se distinguit a Christo, sed quia missus & verba Dei loqtur, aperti⁹ addit.

d *Non enim ad mensuram dat Deus spiritũ. Pater diligit filiũ & omnia dedit in manu eius.* hominibus dat ad mensurã, filio nõ dat ad mensurã, sed sicut totum ex se ipso toto genuit suum, ita incarnato filio suo totũ spiritum suum dedit, nõ particulatim, non per subdiuisiones, sed generaliter & vniuersaliter, & non ob aliud dat nisi quia pater diligit filium.

a De populo dextræ. q Ipse qui de cœlo descendit & super omnes est.

a 1 Qui autem accepit eius testimonium † 2 signauit, quia 3 Deus

a Vere verax, qui loquitur verba Dei. b Christum.

b verax est. 4 Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Non

a Id est, Filio. Quia. b Singulariter, non vt adoptiuos.

c 5 enim ad mensuram dat Deus spiritum. 6 Pater diligit filium, &

a Vt tantus sit filius quantus & pater, quia eum enim sibi genuit. Qui est vita æterna.

d e † omnia dedit in manu eius. † 7 Qui credit in filium, habet vi-

a Id est ipsum filium. Id est ipsum filium.

tam æternam: 8 qui autem incredulus est filio, non videbit vi-

f tam, 9 sed ira Dei † manet super eum.

† Matth. 11.d. Luc.10.d

† manebit.

e *Qui credit in filiũ, habet vitam æternam: qui autem, &c.* Ac si diceret, qui credit in filium habet ipsum filium & per hoc habet vitam.

f *Sed ira Dei manet super eum.* Ira cũ qua natus est permanet, & ideo nõ ait, veniet sed manet, quia qui non credit in filium missum, qui est vita, non tollitur effectus illius iræ, scilicet mors, corruptio &c. quę omnia manent,

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui autem. *Eius testimonium credendo.*

B 2 Signauit. *Id est, monstrauit.*

3 Quia Deus. *Ad implendum promissum de filio iam misso, sicut ante mittendum promiserat per prophetas. Et concludit excellentiam doctrinæ ex prædictis dicens.*

4 Quem enim misit Deus. *Propria virtute, alij autẽ nõ possunt hoc facere, nisi uirtute ipsius. Tertia ratio accipitur ex plenitudine gratiæ. Sicut enim in capite corporis naturalis sunt omnes sensus, in aliis autem mẽbris sunt particulatim, sic in Christo capite nostro est omnis plenitudo gratiæ, in aliis autem diuisim, & ideo excellentia dignitatis & honoris Christo debetur præ aliis, & hoc est ꝙ dicitur.*

5 . Non enim ad. *Id est, gratiam homini Christo. Nõ ꝙ eius gratia habitualis sit infinita, sed quia habet gratiam secundum omnem eius rationem & effectum. sicut si haberetur albedo secundũ omnẽ*

C *gradum ipsius possibilem diceretur haberi sine mensura &c. Alio modo etiã dicitur hoc ex respectu ad capacitatẽ animæ. Si enim aliquis veniens ad fluuium hauriat aquam quantum potest uas capere, dicitur accipere sine mẽsura, licet vas sit determinatæ mẽsuræ. Sic ĩ proposito, quia tota capacitas animæ Christi fuit repleta gratia, ideo dicit accepisse sine mẽsura. Quarta ratio sumitur ex Christi filiatione*

✻ *quia est Dei filius naturalis & vnigenitus. Alij autẽ quãtũcumque sancti etiam Angeli beati non sunt nisi filii adoptiui, & ideo sibi debetur excellentia reuerentiæ & honoris, & hoc est quod dicitur.*

6 Pater dili. filiũ, &c. *Quia inquantũ Deus habet eandem potentiam cum patre, sicut & eandẽ essentiam. Sed hoc modo accipiendo* ly diligit, *Nõ tenetur causaliter, quia filius nõ procedit a patre voluntarie, sed naturaliter, sed tenetur cõcomitatiue & per modũ signi quia dilectio concomitatur productionẽ filii. Similiter inquãtum homo omnia tradita sunt in manu eius, vt habetur Matth. xlii.d.* Data est mihi oĩs po. &c. *Et hoc modo accipiendo* ly diligit, *tenetur causaliter. Quia dilectio diuina est ratio omnis alterius doni, & sic est causa omniũ aliorũ donorũ quæ facta sunt in humanitate Christi.*

7 Qui credit. *Hic concludit principale intentum, quia intentio Ioannis baptistæ ista dicentis erat, inducere discipulos suos ad credẽdum ipsi Christo, cuius erat præcursor & nuncius, & est ꝙ dicitur.* Qui credit. *Quia habet gratiam quæ virtualiter continet beatitudinem, sicut semen arboris ipsam arborem, & loquitur de fide formata charitate.*

8 Qui autem. *Quantum ad pœnam damni, quæ est carentia visionis diuinæ.*

9 Sed ira Dei. *Quantum ad pœnam sensus, quæ æternaliter manet super damnatum, quia nullo modo potest euadere.*

Ad maiorẽ euidentiã eius quod dictũ est, quod Christus baptizabat & discipuli eius, quærit quale fuerat illud baptisma? Et arguit quod nõ fuit baptisma Christi, quia baptisma Christi habet efficaciã a passione ipsius, ergo illã nõ præcessit, quia effectus nõ potest præcedere causam suam Christus autẽ nõdum passus fuerat, ergo &c. Itẽ

† *si aliqui fuissent baptizati baptismo Christi ante eius ascensionẽ in cœlũ hoc maxime videretur esse verũ de Apostolis & Christi discipulis. hoc autẽ non est verum, quia Christus volens ad patrem ascendere, dixit eis, Ioannes quidẽ baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritusancto &c. vt dicitur Act. 1.a.* Baptismus aũt Christi est in spiritu. *Vt patet ex prædictis. 1.c. ergo &c. Contrarium videtur per dictũ August super istũ locũ, quia dicit quod Iesus baptizabat vt Dñs. hoc autẽ est baptizare baptismo suo, ergo &c. Respõsio. In hac quæstione & consimilibus quæ sunt de illis quæ non possunt sufficienter per rationẽ inuestigari, nec earũ veritas habetur per expressam scripturã, tenendum est illud quod est magis consonum scripturæ, & rõni, & ideo secundum hũc modum in hac qõne est procedendum, quia non est expressum per scripturam quale fuerit illud baptisma. Sciẽdum igitur, ꝙ Chrysost. dicit quod illud baptisma fuit baptisma Ioannis, quia secundum ipsum baptismus Christi nondum erat institutus, cuius rõ est, quia in baptismo Christi datur spiritussanctus, qui non est datus ante Christi resurrectionem, secundum quod dicitur infra. 7.f* Nond. erg sp. da. qa nõdũ erat Iesus glorificatus. *Et ideo dicit ꝙ Apostoli ante passionẽ baptizabant baptismo Ioãnis, de Christo aũt dr̄, quod ipse non baptizabat, vt dicitur c. se. sed pro tanto dicitur baptizasse in hoc ca. quia actio suorum discipulorum ei attribuitur sicut factum serui attribuitur Domino. Sed ista nõ videntur consona scripturæ. Quod.n. dicit primum baptisma Christi nõ eße institutum ante resurrectionẽ, non videtur esse verum, quia sacramenta Christi ex sua instõne gratiam conferebã ideo tanto videtur baptismus Christi institutus, quando data est virtus producendi istum effectum, hoc aũt fuit quando Christus a Ioãne baptizatus tactu sanctissimæ carnis suæ virtutẽ regenerãdi contulit aquis, & hoc tenetur a doctorib. Licet necessitas viẽdi hoc sacramento fuerit inducta post passionem, quia in passione Christi terminata sunt figuralia sacramenta. Hoc ẽt dicit Aug. in quodam ser. Epiphaniæ. Ex quo Christus in aquis immergit, ex eo omniũ peccata ab aqua. ablutio aũt auferens peccata, non est aliud quã Christi baptismus, ergo &c. Itẽ quod dicit secundo Apostolos baptizasse baptismo Ioannis, non videtur verum, quia ibidem dicitur, quod discipuli Ioannis mouerunt brigam & qõnẽ de baptismo Christi & suorum discipulorum, quod nõ esset si Christus & eius discipuli baptizassent baptismo Ioannis, quia nõ crederet ad Ioãnis detrimentum, vt eius discipuli insinuabant, sed magis ad honor augmẽtum. Præterea si fuisset tm̃ vnum baptisma Ioãnis & Apostolorum, qõ illa de diuersis baptismatib. nõ haberet locum. Quod aũt dicit tertio Christum in propria persona non baptizaße, sed tãtum per discipulos suos, nõ videtur verum, quia vt dicitur Act. 1. a.* Cępit Iesus facere & docere *iõ non est verisimile, quin primo baptizauerit per seipsum. Et confirmatur ꝑ hoc, ꝙ alia sacramẽta Christus per seipsum primo exercuit sicut patet de eucharistia, quia primo ipse corpus suum consecrauit & formam consecrandi Apostolis tradidit, similiter sacramentum confirmationis per manus impositionẽ exhibuit per semetipsum & ideo nõ est verisimile, quin sacramẽtum baptism ꝑ semetipsum fecerit, cum sit primum sacramentum, & ideo dicendum secundum Aug. ꝙ Christus Baptizauit discipulos suos in baptismo suo, scilicet aqua & spiritusancto, vt dr̄ in hoc c. quod ipse baptizabat. postmodum officium baptizandi eodem baptismate discipulis reliquit intendens doctrinæ & prædicationi, sicut & Apostolus Paulus paucos personaliter baptizauit, vt posset prædicationi fidelius intẽdere, vt habet 1. ad Cor. 1. ca. quia ibidem subdit.* Non.n. misit me Christus baptizare, *Scilicet principaliter, sed Euãgelizare, & hoc est quod dicit Aug. in Epistola ad Celentinã. Credibile est Apostolos fuisse baptizatos baptismo Christi, nec.n. ministerio baptizãdi defuit, ut hẽret baptizatos seruos, ꝑ quos cæteros baptizaret, qui nõ defuit humilitatis ministerio, qñ eis pedes lauit. Authoritas aũt illa quæ habet Io. 7.f. nondum erat spiritus sanctus datus &c. intelligit de datione spiritus sancti in signo uisibili. & hoc modo non dabat in baptismo Christi ante eius Ascensionem, dabat tamen inuisibilis gratia spiritussancti eodem modo. Ad primum dicendum, quod baptismus habet efficaciam a passione ratione suppositi diuini, a qua ẽt ipsa passio uirtutem habebat, et*

✻

NICOLAVS DE LYRA.

bi,eadem autem erat persona ante passionē & post passionē,& per consequēs eadē causa efficac a fuit in baptismo ab institōne ipsius,quā dex tactu carnis Christi data est aquis virtus regenerandi. Ad secundum,patet ex prædictis,quod Apostoli ante passionē fuerunt baptizati baptismo Christi. Quod autem dictum est eis postea:Vos autem baptizabimini spiritusancto,&c. non intelligitur de baptismo sacramētali,sed de infusione spiritussancti in signo visibili, qui dicitur baptismus similitudinarie,quia in baptismo,quod est sacramentū datur gratia inuisibilis spiritussancti sub ablutione aqua uisibilis. D

ADDITIO I.

In a.3.Vbi dicitur in postilla. Dixerunt agricolæ, hic est hæ. Super illam declarationem est quædam additio,scilicet in illo c.Mat. 2. vide ibi,&c.

ADDIDIO II.

In eo.c.Vbi dicitur in postil.Ennon Hebraice dicitur aqua. Enon Hebraice non significat aquam sed henoth : Quod habet hæc propriam literā &.n. pro secunda & tertia, pro tertia significatadem quod fontes.

AD-

ADDITI III.

In eod. cap.Vbi dicitur in postilla.Non enim ad mensuram dat Deus spiritum.Possunt etiam aliter exponi hæc uerba Euangelistæ,s.Non.n.ad mensuram dat Deus spiritum,&c. Vno modo vt intelligantur de diuina natura , quam ab æte no pater dat filio quæ est donū infinitum. Et hoc videtur sentire gl. quæ in eo loco dicit. Vt tantus sit filius quantus & pater. Alio modo possunt exponi de dono,quod datū est humanæ naturæ, vt personæ diuinæ vniatur, quod etiam est donum infinitum,prout alia gl.ibidem dicit, Sicut pater plenum genuit verbum, sic plenum & perfectum unitum est humanæ naturę uel creaturæ.Hæc in gl. E

CAPVT IIII.

a Vt ergo cognouit. Sciebat Iesus scientiam eorum & inuidiam,quod non ideo didicerant de eo,vt eum sequerentur,sed persequerentur,& ideo fugit, docens suos cedere malis,non timens. vel euadere eos impotens.

Cyril. Alex. Vniuersa absque dubio sicut Deus, cognoscit. Expectat autem omni cuiusque rei opportunitatem , erumque suus ordinem quam cognitionem suam in plurisque mirabilis dispensans: sequitur. Aliis enim omni Iudęo rei purificationi subniorem Ioānis baptismum affirmabant quia multi spreta prisca consuetudine ad Ioannem proficiscebantur, alii meliorem Christi baptismum contendebant, quo multo plures ad Christum confluebant. Iudæorum vero æstuantem inuidiam vitans rursus in Galilæam abiit.

b Et baptizat. Quod vere dicitur, Ipse enim semper mundat in spiritu inuisibiliter , & dono , sed eius baptismus fit etiam in corpore, qui est in duobus, scilicet, in aqua,& verbo vitæ,vnde Paulus. Mundās eam lauacro aquę,& verbo vitæ.

Aug. Baptizabat, quia ipse mundabat,non baptizabat, quia non tingebat, prębebant discipuli ministerium corporis,pręebat ille adiutorium maiestatis.

c Sed discipuli. In quorū baptismo dabatur spiritus,licet nō ita manifeste, vt post Ascensionem datus est ineffabili & inexcogitabili modo.

d Reliquit Iudęam. Id est Pharisæos incredulos,qui cogitabāt eum persequi,propter baptisma ipsius quod crescebat, & quia per doctrinam eius, legem euacuari intelligebant.

CAPVT IIII.

a Quorum consilio Ioannes est captus. b Discipuli. Ioannis qui maxime fuerunt de Pharisæis.

a V T ergo cognouit Iesus , quia audierunt Pha- 1

a Vnde magis inuidebant.

b risæi, quod Iesus plures discipulos facit &

baptizat , quam Ioannes : quamquam Ie- 2

Id est intingeret. a Significat transitum de iudæis ad gentes.

c sus* non baptizaret, sed discipuli eius , reliquit Iudæam, 3

d

a Quia de Galilæa uenit Iudæam. b Ostendit quod sicut prædicauit Iudęis, prædicauit & gentibus. 4

e

f & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transi- 5

g

e Et abijt. Postquā paucos de Iudaico populo susceperit, reliquit incredulos legis literam sequentes, quæ neminem ad perfectum ducit. Et abijt Galil. Id est, in spirituale ipsius literæ intelligentiam.

f In Galilæam. In Galilæa trāsformatio Domini creditur facta, per quam significatur transmutatio humanę naturę in pristinā glóriā. In Galilæa dedit discipulis in monte doctrinā,perquā ad vitā transituri sunt credētes.

g Oportebit. Inter Iudæam & Galilęam Samaria est, id est, inter legē literæ,quæ per Iudæā,& diuinas leges circa Deū reuolutas,quarū figura est Galilæa, est lex naturalis in medio cōstituta,quia ergo ex lege sumpsit fundamenta ecclesiæ,oportebat eū ad gentes transire cōstitutas sub lege naturæ, vt cū vtrisque in Galilæā ęternæ beatitudinis rediret.

Cyril. O prudentiam admirabilem. Nō.n.huius rei gratia ut gentes doceret,tran sijt,sed quemadmodū vim naturalem nunquam ignis amittet,sic omnino impossibile est opus sapientiæ a sapientia non proficisci nisi transitionem in alienigenas quasi petentibus minari videretur. c.77.

Venit

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IIII.

Vt ergo cog. Postquam Euangelista determinauit de effectu gratiæ quo ad Iudæos,hic determinat de deriuatione ipsius ad gentiles. Et quia Christi doctrina dupliciter deriuata est ad gentes,s.per doctrinam & per miracula,ut habetur Mar.vlt.d. Sermonem confirmante sequentib.signis,ideo primo agitur de deriuatione eius per doctrinam, secundo,per miracula,ibi. Post duos dies. Prima in tres,quia primo ponitur doctrinæ Christi opportunitas,secūdo ipsius qualitas,ibi: Venit mulier. Tertio consequens vtilitas ibi. Reliquit ergo Hydriam. Primum ostenditur ex tribus. Quia primo ostenditur ex Christi recessu,secundo ex eius transitu,ibi. Oportebat. Tertio ex accessu,ibi: Venit ergo, Circa primum sciendum,quod Christo baptizato primo,& discipulis eius cōsequenter, ut patet ex dicto , pharisæi commoti fuerunt contra eum inuidia , & ideo uolens dare patientiæ exemplum,inde recessit, & sic occasionem docendi gentiles habuit,& hoc est quod dicitur.Vt ergo cog. Iesus quia audi. Pha. Quod Iesus plures discipulos f. & ba. quam Ioannes. Pharisæi.n.ex inuidia persequuti sunt Ioannem,et procurauerunt eum mitti in carcerē,propter quod dicitur Matth.17.b.de Ioanne. Elias iam venit,& fecerunt in eum quæcunque uoluerunt, &c. Et eo.modo Christum persequebantur,& eius mortem tandem procurauerunt.

2 Quamquam Iesus. Tūc, licet primo baptizasset,ut dictū est.

3 Sed discipuli eius. In hoc.n, dedit Christus exemplum prælatis ecclesiæ committendi ea quæ possunt fieri commode per inferiores, vt ipsi liberius possint in altioribus exerceri.

4 Reliquit Iud. Quia persequebantur eius doctrinā. Eodē modo dr de Apostolis Act.13.g.relinquentib. Iudæā propter eorū incredulitatē. Vobis oportebat primum loqui vrbum Dei:sed quia repellitis illud , & indignos vos iudicatis ęternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Deus.

5 Oportebat. Hic consequenter ostenditur conuenientia doctrina Christi apud gentiles ex suo transitu , quia in regno decem tribuū habitabant gentiles, qui translati fuerant a Rege Assyriorum illuc, captiuatis inde decem tribubus sicut habetur, 4.Regum 17. Conueniebant tamen cum Iudæis aliqualiter , quia cum primo fuerunt translati in terram decem tribuum, Dominus misit leones eos deuorantes,& ideo rex Assyriorum habito consilio super hoc misit vnū de sacerdotibus captiuis,qui doceret eos colere Dominum, verumtamen cum hoc colebant idola,ut ibidem dicitur, nec recipiebant omnes libros ve.Test.sed tantum quinque libros Moysi,& sic partim erant Gentiles, & partim Iudæi. Christus autem veniens de Iudæa in Galilæam habebat transire per eorum regionem,& sic habuit occasionem docendi eos,& hoc tangitur hic. Oporte. Tota enim illa regio dicebatur Samaria a nomine ciuitatis metropolis, quæ antiquitus dicebatur Samaria, quamuis enim tunc esset destructa,tamē nomen remanserat in terra.

* 1 Venit

MORALITER.

1 Vt ergo cognouit,&c. Sequitur.

A a *Venit er.* Vt agnoscerent, & conuerterentur ad eum Samaritani, vendicantes sibi hęreditatem patriarchæ Israel,
Ro.11.c. b *Quę dicitur Sich.* Sichar, id est, conclusio, vel ramus, id est, gentilis populus conclusus sub peccato, qui est ramus de oleastro excisus & oliuæ insertus.

c.78. ✻ CYRILLVS. Aenigmatice significat quamuis Iudæorum genere relicto ad gentes abitura sit veritas, non tamē honor & dignitas patrū decidet, sed crescet potius, quasi iugibus aquis Christi irrigata.
c *Erat autē, &c.* Quia naturalis ratio non aliunde surgit nisi a causa omnium bonorum, ideo pulchrę dicitur fons esse Iacob, id est, ratio infinita patris altitudine procedens.

in superficie fons tantum sit in profundo etiam dr pute
g *Venit.* In figura ecclesiæ de gentibus, quę prius haurire aquam, id est, voluptatem de profundo sæculi cuius fid... sitit Iesus & petit ab ea portari.
GREGORIVS. Vel mulier, id est, synagoga, quæ ue... haurire aquam, i... discere historian... terę legis: cuius f... petit Iesus. Puteus... tus, profunditas ... sterio ū legis: qui... viri, quinque li... Moysi, quem n... habes, id est, libr... Iosue. Reliquit... driam, id est, prist... conuersationem... biit in ciuitatem d... est, primitiuam... ecclesiam.
h *Da mihi.* Iesus ... dens supra fontē ... tit à primitiua ec... si aquam de gen... elegerat potum ... qua in eum creda...

a transire per mediam Samariam. Venit ergo in ciuitatem Sa- 1
a Id est, collectionem fidelium ex gentibus.
b mariæ, quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit Iacob 2
Id est agrum.
a In figura Christi, qui est legitimus hæres patris ... hæc habens hæreditatem in gentibus. *b Naturalis intellectus.*
c
d Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Iesus ergo fati- 3
a Suscepit enim omnia quæ sunt nostræ infirmitatis sine peccato. *b Iter Christi incarnatio.* 4
e gatus ex itinere sedebat sic supra fontem, hora autem erat 5
6
f *a Per quam feruens fides Samaritanorum.*
g quasi sextā, venit autem mulier de Samaria haurire aquam. 7
h 8
i Dicit ei Iesus. Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant 9
k in ciuitatē, vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Sama- 10
a Ex habitu eum cognouit. 11
ritana. Quomodo tu cum Iudæus sis bibere à me poscis, quæ 12
Cur hoc dixit? *a Quia ... oraționis discrepabant.* †
l sum mulier Samaritana? Non enim † coutuntur Iudæi Sama- 13

c.78. ✻ CYRILLVS. Quid Arriani, an omnium virtutum dominum imbecillum putabitis? Nā quoniam in vnam personam duę naturæ conuenerunt idcirco nec in duos filios vnus Christus scinditur & omni posse
B vt Deus dicitur, quique impassibilis sit hominis tamen dolores sibi attribuit, & non vt Deus, sed vt homo perpessus est. Non enim poteramus aliter verbum Dei hoīem factū cognoscere nisi loquutus, & passus fuisset vt homo.
✻ AVGVSTINVS. Fortitudo Christi nos creauit, infirmitas recreauit & ex osse Adam facta est vna, & loco costę reposita est caro facta est mulier ex costa tanquam fortis factus est Adam in carne tanquam infirmus Christus ecclesia. Illius infirmitas nostra est fortitudo.
d *Iesus ergo fa. &c.* ALLEGO. Iter Iesu, carnis est assumptio in qua est fatigatio, i. infirmitas, releuans hoīem quem creauit potentia: sessio est humilitas. Sexta hora, sexta ætas qua venit puteus profunditatis huius sęculi, Samaritana ecclesia venit nō iā iusta, sed iustificanda. Aqua putei voluntas huius sæculi, q̄ quasi de profundo extrahit submissis & inclinatis ad eam hoībus, præmissa cupiditate quasi hydria.
e *Sedebat.* Quasi lassitudinem releuās in quo indicatur magister docturus accedentes & possessurus.
C † *Supra.* Fons dicitur vbicunque manat aqua de terra, sed si in

petit a natura potum rōnis, qua conditor & redēptor ... stiget. Apostoli missi in ciuitatē, i. in mundū, emere ... tuales escas, i. fidem & actionē & cognitionē, quib. ... stri satiantur ecclesiæ. *Da mi.* Licet Iesus post fatigation... sitire posset, tn̄ hunc potū nō exigit, sed vt cor ecclesiæ ... tuū pro laboris eius cognitione potus ei efficiat deside...
i *Discipuli. n.* In ciuitatem discipuli abierunt scilicet ad ... dæos, qui legis valle muniti, & prophetiæ sunt telis ar... ti, vt cibos emerent ipsorum scilicet corda prædication... dei Deo præparantes.
K *Dicit ergo.* Nesciens quem potum petit ab ea, putans ... de aqua opponit se esse de alienigenis vasculis, quoru... conuersatione nō utuntur Iudæi, sed Iesus, qui fidem ... bat, ei spiritum dare cupiebat, & eam admonet ut peta... ritus est autem & donum Dei & viua aqua.
✻ CYRIL. Quoniā ab oī re immunda cauendū Iudæis ... iubebat, vana potius superstitiore quam exacta legis co... tione & uoluntate cōmoti nec tangeret alienigenæ cor... aut uasculum, uel simul comedere & bibere patieban...
l *Non. n. c.* Samaritanos Iudæi execrantur & supplantat... vocant, quia eos hæreditate patris sui Iacob priuaueran... stinendo a cibis & uasis eorum.

Respon

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Ve. ergo. *Hic tertio ponitur opportunitas docendi ex accessu, quia accessit ad locum delectabilem & quietum & doctrinæ aptū. Tum propter amœnitatem loci: Tum propter fontis ibidem existentis proprietatem quæ signat doctrinam Christi & gratiam, secundum quod dicitur Isa. 12. a.* Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris, &c. *Et hoc est quod dicitur.* Venit er. in ciuitatem Sa. quę di. Sichar. *Antiquitus dicebatur Sichen, vt habetur Gen. 33. d.*
2 Iuxta prędium. *Iacob enim veniens de Mesopotamia emit agrū ab Emor principe ciuitatis Sichem, & ibi ad tempus habitauit iuxta urbē, vt ibidē dicitur, sed propter raptū Dinæ filiæ suæ occisi sūt habitatores illius ciuitatis à filijs Iacob et sic cessit in possessionē eius et*
Diuisio. *illū locum dedit Iacob moriens filio suo Ioseph vt habetur. Gen. 48.*
3 Erat autem ibi fons Iacob. *Id est, puteus quem ipse foderat, quando ibi habitauit.*
4 Ie. ergo fa. ex itinere. *Ex quo apparet veritas humanæ naturæ ex infirmitate.*
5 Sedebat sic. *Propter loci aptitudinē ad quiescendū & docendū.*
6 Hora autem. *Hoc dicitur ad ostendendum causam fatigationis, quia per magnum tempus ambulauerat peditando.*
7 Venit mu. *Posita docendi opportunitate, hic consequēter ponit qualitas doctrinæ. Et diuiditur in duas: quia primo ponit in docēdo conueniens ingressus, secūdo, debitus processus, ibi:* Respondit Iesus. *Conueniens ingressus fuit per hoc, quod Christus petijt à muliere ... tum corporalem volens sibi reddere potū spiritualem quia mod... structionis humanæ est quod à sensibilibus ad intelligibilia ded... & hoc est, quod subditur.* Venit mulier de Sama. *Samaria h... est nomē ciuitatis, sed gentis vel regionis quia illa mulier fuit ... uitate Sichem, quę tūc metropolis Samaritanorū, vt dicit Iose... 11. antiquitatum Samaria enim erat destructa & reædificata, ... nomine eius mutato, quia tunc Sebaste dicebatur, vt habetur. ... antiquitatum.*
8 Di. ei Ie. *Causa quare petit à muliere, subditur.*
9 Discipuli. n. eius. *Et ideo nō fuerāt pśentes ad dandū sibi ...*
10 Vt ci. &c. *Quia super fontem comedere volebant sicut pau... nec ad magna hospitia in villam declinabant.*
11 Dicit ergo ei mu. *Cognouit enim per habitum eum esse ... quia sicut erant distincti ab alijs in culto Dei & in corporali ... cisione, ita etiā in veste propter quod Nu. 15. d. præcipitur q... beant fimbrias per angulos palliorum.*
12 Bibere a me. *De hoc etiam mirabatur. Cuius causa subdit...*
13 Non enim. *Licet. n. esset Iudæis præceptum ne iungerent ... & amicitias cum alijs nationibus tamen specialiter abominab... Samaritanos. Tum quia terram eorum pro parte occupauerāt ... quia multas molestias eis fecerant in reædificatione templi & ... tatis, ut patet, 1. Esdræ.*

✻ *Resp*

MORALITER.

† 4 *Iesus autem fa. & c.* Ista fatigatio fuit signū passionis Christi futurę tal hora.
7 *Venit mulier de Samaria.* Per hāc mulierē q̄ gentilis erat intelligi pōt vniuersitas studentium in doctrina gentilium.
8 *Dicit ei Iesus. Da mihi bibere.* Per hoc significatur, quod intendebat aliquos peritos in doctrina gentiliū sibi incorporare per fidem, s. Dionysium, Ambrosium. Augusti...
† *Quomodo tu cum Iudæus sis bibere à mè poscis quæ sum Samari.* Hoc admiratiue dicitur, qa quando tales sicu... nysius & cæteri ad fidē conuertebantur, alii de gent... mirabantur.

† *Resp*

a *espondit Iesus*. Pedentim & simplicib. verbis instruit, vt lem donum Dei, i. spiritum possit accipere.

✻ Cyril. Se Deum profitetur. Nemo.n. Dei dona polargiri, nisi Deus natura sit. Aquam porro viuam Spiritussancti gratiam viuificantem appellat.

rat, me de difficultate hauriēdi, sed de aquæ qualitate loqr̄. D C.84.

✻ Crril. Samaritani minores Iudæorum suo patres appellant quia erant vicini & nonnulla Hebraici religionis probauerant, & Hieroboam decem tribus secum contrahens Samariam habitauit.

b *ixit ei mulier*. A· viua dicitur nō nisi quæ oritur, piturde qua mu carnaliter sapiēs t. Cum haurito- n non habeas, & eus altus sit, quo do habes aquam im? Sed ne forte m fontem protere videret sub- Nunquid tu me es, id est, potes lior esse Iacob, cum suis vsus est ? Contra quod er perte Christus ndit se non carter, sed spirituali loqui, dicens nō e eum qui suam am biberit.

Quod est spiritus Dei.

a tanis. Respondit Iesus, & dixit ei. Si scires donum Dei &

Dator spiritus. Id est, perit a te fidem. a Subaudis aquam viuam, i. spiritum per quem daretur etiam fides.

quis est, qui dicit tibi. Da mihi bibere, tu † forsitan petisses ab

a Merito fidei.

b eo, & dedisset tibi aquam viuam. Dicit ei mulier Domine

Id est, profundus.

neque in quo haurias habes, & puteus altus est. Vnde ergo

Quæ nisi hauriatur de imo putei, haberi non poterit. Maius aliquid nobis dando.

habes aquam viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Ia-

a Hunc. Hauritorio aquam extrahens. b Per quos perfectiores in ecclesiæ.

c cob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filiis eius

a Minores uel prorsus ignorantes.

d & pecora eius? Respondit Iesus, & dixit ei. Omnis, qui bibit

a Figurali. b .s. voluptatem sæculi, quam talis aqua significat. Promittit satietatem spiritus quæ stet in resurrectione, quia apud eum est fons vitæ, quo inebriabuntur.

ex hac aqua, sitiet iterum. Qui autem biberit ex aqua; quam

e ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed aqua quam da-

f bo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

✻ Avg. Vasculum cupiditas, aqua voluptas, reficitur, nō extinguitur. Tra. 15.

d *Et ipse ex eo*. De puteo bibūt homines & pecora, & similiter de ratione, quasi deprauata & obscurata magno labore foditur, & exercetur bibunt autem quidā vt homines, qui ea ratione ad bonū vtuntur vt sancti. Quidam vt pecora, qui vtuntur ea ad malū, vt philosophi. † Vtique

E

e *Qui au*. Quicunq; meæ predicationi cor accommodauerit & gratiæ donum cognouerit, fides, q̄ per dilectionē operatur in eo nascitur & sic tandem in vitam transibit ęternā. Gal.5.b.

f *Aqu*. Aqua corporalis deorsū fluit, aqua spūalis sursum salit & secū eos qui eā bibunt in æternā gloriam subuehit.

c *unquid tu*. Aliena Iacob patrem suum vocat, quia ipsa sub lege Moy sixerat, & prædinm quod Iacob filio suo dederat, possidat.

✻ Cyril. Artib. magicis sine instrumento putabat haustrum aquam viuā putās quæ a fontib. est, sed hausta post icata si de Christo non pie sensisse sanctū sancto cōparat,

✻ Cyril. Spiritussancti gratiam, qui adeptus est præceptis hominum non indiget, sed ad potum verbi cęlestis alios potest horari. C.85.

Cyril.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Respondit Iesus. *Hic consequenter ponitur debitus processus docendo, quia primo docet Chr stus uerbis secūdo signis, ibi:* Dicit ade. *Prima in duas, quia primo pponit intentū, secundo remouet ieris falsum intellectū, ibi:* Resp. o Ie. *Habita igitur occasione loqui de aqua spirituali ex uerbis mulieris:* Respōdit Iesus & dixit ei: si sci. don. Dei. *Id est, gratia spiritussancti, in quo dona dant.*

2 Et quis est qui di *Quia potens est & paratus gratiam spiritussancti dare omnibus petentibus eam fideliter & deuote.*

3 Tu forsitan. *Hoc dicit propter liberi arbitrij uertibilitatem.*

4 Petisses ab eo *Quia gratia non datur adultis de communi lege motu proprio in Deum.*

5 Et dedisset ti. aquam. *Id est, spiritußancti gratiam, quia æstum concupiscentiæ refrigerat & per deuotionem humectat. Dicitur ergo aqua uiua ad similitudinem aquæ in corporalibus, vbi dicūtur aquæ uiuæ quæ cōtinuantur principio suæ scaturiginis. Aquæ autem mortuæ dicuntur illæ quæ sunt collectæ in lacubus & cisternis gratia autem spiritussancti cum ipso spiritusancto contiguatur, quia gratia non est in anima, nisi spiritussanctus speciali modo habitet in ipsa & quia mulier erat aßueta in corporalibus intellexit verbum Christi de aqua corporali, ideo sequitur.*

Dicit ei mulier. *Quasi dicat non potes mihi dare aquam viuam de isto puteo, quia non habes instrumentū ad hauriendum, & puteus est ita profundus, quod non posset attingere cum manu.*

Vnde ergo ha. aquam. *Quasi dicat nō potes mihi dare nisi tu faceres hoc miraculose, quod non videtur, quia tūc tu eßes maior patriarcha* Iacob *quod non videtur & hoc est quod dicitur.*

8 Nunquid tu, &c. *Qui fuit contentus aqua huius putei ideo sequitur.*

9 Qui dedit nobis puteum; *Inquantum fodit ipsum, ut prædictū est quod nō fecisset, si aquam viuā pro uoluntate sua aliunde habere potuisset.* Et ipse ex eo bibit & filij eius & pecora eius.

10 Respondit Iesus & dixit ei. *Hic remouet falsum intellectum huius mulieris, ostendens quod loquebatur de aqua materiali, sed spirituali & hoc est, quod dicitur.* Respondit. Iesus & dixit ei.

11 Ex hac aqua. *Scilicet materiali, de qua tu intelligis.*

12 Sitiet iterum. *Quia non sedat sitim nisi ad tempus.*

13 Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei. *Id est, gratia spiritußancti.*

14 Non sitiet in æter. *Sed cōtra hoc videtur illud Eccle. 24. c. Qui bibunt me, adhuc sitient. Vbi loquitur de aqua sapientiæ. Dicendum, quod sitis uno modo accipitur pro desiderio alterius rei non habitæ, & sic omnis res temporalis adepta magis generat sitim quam tollat quia cupiditatem augmentat. Similiter aqua corporalis, quia non habet effectum nisi ad tempus oportet iterum quod alia aqua numero sumatur ad sedandum sitim, & sic fit interruptio. Alio modo accipit sitis pro desiderio einsdē rei habitæ ad habēdum eam perfectius, & sic habentes Deum per gratiam, sitiunt habere ipsum per gloriam. Et hoc modo loquitur autoritas* Ecclesiastici *præallegata. Tertio modo accipitur sitis pro exclusione fastidij à delectatione habita & sic beati dicuntur Deum sitire. Cū ego dicitur hic.* Non sitiet in æternū. *Intelligitur siti primo modo dicta, quia habens gratiam Dei, habet Deum, & ideo nō desiderat aliquid quod non habeat, sed desiderat Deum quem habet, habere perfectius ideo sequitur.* Sitis acceptio triplex.

15 Sed aqua quam, &c. fons aquę sa. in vi. &c. *Quia per gratiam spiritussanctus inhabitat mentem qui est origo gratiæ facientis hominem salire in vitam æternam. Naturale est enim quod aqua tātum ascendere potest quantum descendit, & ideo sicut aqua gratia à Deo in nos deriuatur, ita per ipsam anima ad Deum eleuatur, quia per ipsam consors diuinæ naturæ efficitur, vt dicitur secundo Petri primo a. Magna & preciosa dona donauit vobis, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ.*

✻ Dicit

MORALITER.

Respondit Iesus. Ac si dicat. O tu gentilitas, si scires gratiā tibi concedendam, tu non mirareris, sed eam peteres precibus deuotis & hęc gentilitatis ignorantia magis designatur cum subditur.

Vnde er. hab. &c. Quia gentilitas ignorabat Christi potentiam.

Omnis qui bi. ex a. i. ex gentilium doctrina.

Sitiet iterum. Nā philosophi de facilitate loquentes, non egerunt ab aliquod quod esset humani desiderii quietatiuum quod tn̄ est de ratione felicitatis. Illis vero qui magis appropinquauerunt veritati posuerunt felicitatem hominis in speculatione primæ causæ, quæ tamen speculatio est per creaturas de qua certum est per experientiam, quod hominis desiderium non quietat.

13 *Qui aūt biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternū.* Quia doctrina euangelica felicitatē perfectā, quę consistit in visione & fruitione Dei ostendit, & gratiam (quæ datur credentib. euangelio) ad illam perducit ideo sequitur.

15 *Sed aq. quā ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitā æternā. Dicit ei mulier. Domine da mihi hanc aquā ut non sitiam neque ueniam huc.* Nā gentilitas audita prædicatione apostolorum & aliorum discipulorum deuote recepit fidem Christi.

† *Dicit*

A ✻ Cyr. Feminea est feminearum oīm mens, Mollis.n: ac tardus est eorum intellectus, doctior natura virorum & callidior, daturq; occasio ad manifestāda occulta mulieris.

1.Cor.11 ✻ Avg. Vir est intellectus animæ, vt oculus corporis, à verbo vera luce illuminandus, quia caput viri Christus.

a *Dicit ad eum mul.* Delectata promissione Dñi, volens non sentire vt exoneraretur his laboribus, adhuc carnaliter putat promitti sibi, sicut (3.Reg.19.b.) Eliæ datum est 40. dieb. non esurire, neque sitire, sed volens Iesus vt illa iam intelligat, dicit.

b *Vade voca virum tuum, &c.* (Vers.) Vt eo duce ad contemplationem spiritualis intelligentiæ ascēdas. *Vade voca virum tuum.* Tu sensualis voca rōnalem intellectū, quo vt viro regaris, tu q̄ modo carnaliter sapis, hūc ego lux & caput viri illuminabo. Q d. Hæc quæ dico nō carnaliter

a Dicit ad eum mulier: Domine da mihi hanc aquam, vt non 1
b sitiam, neque veniam huc haurire: Dicit ei Iesus: † Vade vo- 2
Id est, rationalem intellectum.
c ca virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, & dixit: Non 3 4
Quia uere dixisti.
d habeo virum: Dicit ei Iesus: Bene dixisti: quia non habeo vi- 5 6
e a Dum di it aliquid quod ab eo non audiuit, probat se non ab eo didicisse, quod uirum non habet, sed ex diuinitate scisse.
f rum. Quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non 7 8 9
Quod.
est tuus vir, hoc † vere dixisti. Dicit ei mulier: Domine video 10 †
Vere es propheta, quia omnia nosti. a Iacob & filii eius.
g h quia propheta tu es. Patres nostri in monte hoc adorauerunt 11 12 13

B vt tu animalis facis. sed spiritualiter sunt intelligēda, & ductu rationis accipiēda, & ideo tu para intellectum mihi & veni, intelligendo hæc spiritualia quæ dico.

c *Respondit mulier.* Reuera hæc mulier tunc non habebat virum, sed vtebatur quodam non legitimo, de quo respōdet adhuc carnaliter sapiens, qui nondum vocauerat virum, i. intellectum.

d *Dicit ei Iesus.* Paulatim eā attollens adhuc mysteria loquitur, vt paulatim perduceret eam ad cognoscēdū, quis cum ea loqueretur. Et non opus bonū, non prudētem mulieris laudat responsionem, sed veritatis laudat confessionem.

e *Bene dixisti, &c.* ✻ Cyril. Non qui ex voluptate conuenerunt, sed qui secūdum legem ex charitate consenserūt sanctis cohabitare nuptiis dicuntur. (c.88.)

C f *Quinq; enim viros.* Quinq; viri, sunt qūinq; leges humanæ naturæ datæ. Prima, in paradiso ante peccatū in prohibitione ligni. Secunda, post præuaricationem & expulsionē de paradiso, de multiplicatione humanæ propaginis. Ter[tia], Noe ante diluuiū de fabricanda arca. Quarta, post dilu[uiū] de diuisionib. gentiū. Quinta, Abrahā de circuncision[e &] immolatione filii. His quinq; legib. quasi quinq; viris [hu]mana aīa ab initio mundi vsq; ad Moysen subiecta fuit [po]stea data est lex l[ite]ræ, quę nullam [perfec]tem contulit, v[nde] dicitur: *Quem nun[c ha]bes, non est tuus vi[r.* Di]mitte literam, v[t] ad spiritum liter[æ] nouum Testam[en]tum, a quo spiri[ta]lem virtutum p[ro]lē concipias.

(Qunq; leges humanæ naturæ. Gen.2.c)

Avg. Quinqu[e vi]ri, i. quinque se[nsus] corporis te rexer[unt], nunc in tempor[e di]scretionis nō te r[egit] vir, i. intellectu[s sa]pientiæ, sed adulter, i. error córrumpit, dum carnaliter dico accipis, & ideo voca virum, vt (sicut dico) spiritualiter intelligas. Ideo quinq; sensus in minori ætate dicuntur viri, quia sunt legitimi. Post lapsum.n. hominis & decreto Dei naturaliter regitur illa ætas, non ad æterna, sed ad temporalia appetenda si mulcent, vitanda si offendun[t].

g *Quia propheta es tu.* Mulier ex auditis proficiens, iam [incipe]rat aliquatenus habere intellectum, vnde & propheta[m vo]cat, sed non plenum, quia non credit venisse Christu[m].

✻ Cyril. Quia in monte Garizim data benedicti[o e]st, hinc orta est ridiculosa religio Samaritanorū, qui ta[m reli]gione quam imperitia Iudæis vicini nō veram de De[o sen]tentiā habentes, contendebant in Syon tātummodo [De]ū adorandum, quasi manufacto templo concluderetur.

h *Pa.no.&c.* Propheta es tu, & ideo iudica de hac contentione, q̄ me mouet. Iudęi se præferebāt Samaritanis pro templo qđ ædificauit Salomon, in quo adorabāt. Ecōtra Samaritani aduersum Iudeos p̄ mōte, in quo & nō in tēplo [patr]es adorauerūt, q̄ Deo placuerūt. Et sic patriarchę in mo[nte], Iudęi in tēplo adorauerūt, p̄figurantes modū bene or[an]di.

a *Mul*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dicit ad eum mulier Domine da mihi. *Quamuis enim ad plenum non intelligeret verba Christi, tamen audiens huius aquæ bonitatem, petiit eam, & subdit causam.*

2 Vt non sitiam neque veniam huc haurire. *Id est, vt liberer à sitis ardore, & à labore veniendi huc hauriēdi & deportandi.*

3 Dicit ei Iesus. *Quia adhuc non poterat capere hęc mulier verba Christi, ideo consequenter procedit ad signa. Et diuiditur in duas, qa primo instruit causam per reuelationē secreti, secundo per solutionē dubij ibi:* Dicit ei mulier. *Secretū autē istud erat quia mulier adulterum tenebat qui tamen ab omnibus hominibus loci illius credebatur esse maritus eius, & ideo per hoc quod Christus hoc secretum mulieri dixit, ostendit se scire peccata occulta, & hoc est quod dicitur:* Dicit ei Iesus: Vade voca virum tuum. *Scilicet putatiuum.*

4 Et veni huc. *Hoc non dixit Iesus ad hoc vt illa mulier eum adduceret ad se, sed vt ex responsione eius conuenientius ipsam argueret, secretum reuelando vnde sequitur.*

5 Respondit mulier, & dixit ei. Non habeo virum. *Scilicet legitimum.*

6 Dicit ei Iesus. *Exponendo eius dictum.* Bene dixisti. *Quia non habeo virum. Et subditur.*

7 Quinque enim viros habuisti. *Id est, legitimos.*

8 Et nunc quem habes, non est tuus, vir. *Secundum veritatē, ideo sequitur.*

9 Hoc vere dixisti: *Illud quod alias finxisti eum esse virum tuum mendacium est.*

10 Dicit ei mulier. *Hic consequenter instruit eam per solutionem dubij. Et diuidit in duas, quia primo ponit ipsius* Iesu *instructio. Secundo mulieris respōsio, ibi:* Dicit ei mulier. *Scio. Circa primā partem sciendum, quod mulier percepit eū esse prophetam ex hoc q̄ eius secretum cognouerat, ideo conuertit se ad interrogādum eum de [quo]dam dubio, quod inter Iudæos, & Samaritanos vertebatur. Et [diui]ditur in duas, quia primo ponitur mulieris interrogatio, secūdo [Chri]sti responsio ibi:* Dicit ei Iesus. *Circa primum sciendum, quod [Iudæi] reuertentes de captiuitate Babylonica noluerunt Samaritanos [so]ciari sibi in ædificatione templi, vt habetur* 1. *Esdræ 4.a.* Et ide[o fe]cerunt sibi locum adorationis diuinæ in monte Gariz[im]. *Vt dicunt aliqui. Iosephus autem assignat aliam rationem, dic[ens q̄] quidam Iudæus nomine Manasses accepit filiam principis Sam[arita]norum. Et qa apud Iudæos summū sacerdotium erat valde hon[ori]cum, rogauit socerū suum vt faceret sibi templum in Garizim, [vt ibi] sacerdotio fungeretur, vt habetur* 11. *antiquitatum. Samarita[ni] dicebant, quia hic locus magis erat conueniens orationi quam [locus] Ierosolimitanum. Iudæi autem contrarium dicebant, & erant [opinio]nes ad vtramque partem, & ideo mulier voluit audire à Iesu circ[a hoc] suā sententiā, & hoc est quod dicitur:* Dicit ei mulier. Dom[in]e.

11 Video. *Per effectum scilicet per reuelationem secreti.*

12 Quia Propheta tu es. *Instrue igit̄ me de loco debitæ ora[tio]nis & arguit quod locus Garizim sit conuenientior, per hoc q̄ a[li]qui patres veteris Testamenti ibi adorauerunt. Quia filij Israel [ingre]diendo terram promissionis, in loco illo benedixerunt Deum, vt [habe]tur Deuteron.27.b. Similiter Iacob patriarcha & filij eius pr[op]e illum manserunt vt supra dictum est, & ideo in illo loco oratio[nes] & sacrificia fecerunt, quia ante ædificationem templi Iudæi, in m[ontib]. adorabant & sacrificabant, ut patet de Abraham Gen. 13. d. [&] de Salomone. 3. Regum. 3.a. & in alijs multis, ideo probabile est, [q̄] Iacob & filij eius in monte Garizim adorauerunt, & hoc est q̄ di[citu]r.*

13 Patres nostri in monte hoc adorauerunt. *Vocabant Samaritani patres veteris Testamenti pates suos, quia recep[er]unt quinque libros Moysi, & in parte erant Iudæi, vt dictum est.*

✻ 1 Et v

MORALITER.

3 *Dicit ei Iesus. Vade voca virum tuum.* Per quem significatur † intellectus, qui ad capiendum Christi doctrinam est applicandus.

† *Domine video, quia Propheta tu es.* Per hoc enim quo[d] mulier quæsiuit a Christo debitum ad orationis mo[dum], significatur, quod Gentiles vnius veri Dei cultū recepe[ru]nt, & idololatriam abiecerunt.

†

a Mlier. In hoc loco Dñs iactantiã Samaritanorum repri-
mit qui puta ant se nõ minoris religionis fuisse q̃ Iudæos.
Loquit ergo n persona prophetarũ & oĩum qui in Chri-
stũ credũt: vnde ait. Vos adoratis patrẽ quẽ nescitis, quia
nul s adorat patrẽ nisi filiũ adoret, per quẽ ad notitiã pa-
tris enitur. sed nos
scim s filiũ, & per
filiũ patrem, vnde
sequitur, quia salus
ex Iudeis est, &cæ.i.
qui Christus, qui
est us, ex Iudæis
est, non solum ori-
gen carnis, sed et ã
ex e orta est fides,
& imitiua eccle-
sia.
b C de mihi. Quia iã
est te vir, qui po-
test redere, & ideo
cre. Quia nisi credi-
deri non intelliges.
c uando neq; in mon
te ce pariter mõs
ve r & templum
Iudorum reproba
bitur, sed in hoc e-
ius npares, quod
vos amaritani ado
rati quod nescitis,
sed os Iudei non omnes, sed electi adoramus, qđ scimus,
qu nobis cognitio Dei testamentum, prophetia promis-
sa, nobis Christus, & hoc est, quia salus ex Iudæis est, sed
qu uis ita simus differentes, tamen non præfero locum
Iudorum loco Samaritanorum, & hoc est.
Cyril. Locus non quæretur vbi Deus habitet, quæ
omnia replens vbique adorabitur, Tẽpus istius translatio-
nis, t tempus conuersationis Christi cum hominib. qui
mi biliter mulierem inuitat, vt de Dei filio aliquid cogi-
tet. Patrem enim Deum appellauit, Pater vero nisi filius
ei intelligi nequit.
d ue. ho. & nunc est, quando. Priusq̃ venirẽ in carne, nemo
po it adorare patrem in spiritu & veritate, præter patriar
chas & prophetas, quib. mea incarnatio reuelata fuit, sed
per meam præsentiam in carne fient ueri adoratores.
✲ Cyril. Seru s seipsum annumerat, qui ea ratione qua
verbum caro factum est non adorat, sed factus homo pro-
pter nos propter carnem id suscepit.

(*Iudæi.*) (*a Templum.*) (*b Quasi alibi nemo possit placere Deo.*)
a & vos dicitis, quia Ierosolymis est locus vbi adorare opor-
(*a Quia iam capit intelligere, superadd t.*) (*b Quia iam est in te uir qui potest credere, & ideo crede, quia.*) (*c Cum ablata umbra lux ueritatis irradiauerit, ut appareat in locis non esse Deum sed in puris mentibus.*)
b tet. Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, quia veniet hora, quan-
c do neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis
(*Quia ueri Iudæi non estis.*) (*a Quorum patribus promissus est Christus.*)
patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus, quod
(*Per legem & prophetas.*) (*a Cum spiritus, post meam resurrectionem dabitur.*) (*Cum a qui mihi firma fide adhærent.*)
d scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed † venit hora, & nunc est
(*Non de uanis.*)
e quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ve-
(*a Adorantes in spiritu & ueritate agnitionis.*) (*Quia.*)
f ritate. Nam & pater tales quærit qui adorent eum. † Spiri-
tus est Deus, & eos qui adorant eum in spiritu & veritate o-
(*Quasi ueniet.*)
g portet adorare. Dicit ei mulier, Scio quia Messias venit, qui
(*Finis legis & prophetarum.*)
h dicitur Christus. Cum ergo venerit, ille nobis annunciabit

e In spiritu & uerit.
Non in templo, nõ
in hoc mõte, sed in- 1
terius in intimo tẽ- 2
plo cordis & in veri- 3
tate cognitionis pa- 4
trem esse adorandũ.
5 f Spiritus est Deus.
6 Cum Deus sit spiri-
7 tus & non corpus nõ
8 quærit corporeũ lo- † ventura est.
9 cum, mortẽ vel tem- E
10 plum in quo oretur,
11 sed spiritus purus est
12 eius tẽplum, in quo
13 oretur, non de visibi- †24.q.3. c. quidã. ver. animo mor phita. c.93.
14 lib. quæ transeũt, sed
16 de æternis quæ veri-
tas sunt.
✲ Cyril. Tempus
17 aduentus sui signifi-
18 cat, in quo figuras le
19 gis in veritatem, &
vmbram in cultum
spiritalem, transmu-
tari insinuat, & spiritualis adorator gratus est qui non for-
ma & figuris Iudaicis ad pietatem obumbratur sed Euãge-
lica virtute refulgens recta dogmatum disciplina verã per-
agit adorationem.
g Scio quia Messias uenit, qui dicitur, &c. Iam per verba docen-
tis amplius prouecta, scit à quo perfecte debeat instrui, id
est, à Messia.
✲ Avg. Messias vnctus est, Græce Christus est Hebraice
Messias est, vnde & Punice messe dicitur vnge, cognatæ qp
pe sunt linguæ, & vicinæ Hebræa, Punica & Syra.
h Ille nobis annunciabit omnia. Dicit ei Iesus. Qualiter spreto tẽ-
plo vel monte in spiritu & ueritate adoremus ostendet, &
abiectis vmbris veritate illustremur.
✲ Cyril.

NICOLAVS DE LYRA.

1 vos. Scilicet, Iudæi.
2 icitis. Econtrario.
3 uia Ierosoly. &c. Quasi dicat, Non videtur conueniens illud
qu dicitis, ratione prædicta, Sciendum tamen quod locus conueniẽ-
tis erat in Hierusalem, quia erat à Deo electus vt esset locus adora
ti s & sacrificij, vt habetur 2. Paralip. 6. a.
4 Dicit ei Iesus. Hic ponitur Christi responsio, mulier enim deuo-
te ti erat eum, quia cognoscens eum prophetam non conuertit se ad
q rendum de curiositatibus, vt de euentu futurorum, & consimili
bi sed de modo uel loco colendi Deum, ideo instruit eam di.
5 ulier crede mihi. Quia accedentem oportet credere. Heb. 11.
b. Isa. 7. b. Nisi credideritis non intelligetis, Secundum trãs-
lat em. 70.
6 eniet hora. Scilicet tempus publicationis Euangelij.
7 uando neq. in mõ. hoc. Quia cultus Gentiliũ tunc cessauit.
8 eque in Ierosolymis ador. pat. Quia tẽplum diuina disposi-
tio destructum est 42. anno post passionem Christi, vt sic deuotio po
puli urreret Ad Christum, & ex Gentilibus & Iudæis fieret vnus
po us Christianus, subtracto eo q impediebat hanc coniunctionẽ,
ex raque parte, quia idololatria Gentilium erat abominabilis Iu-
dæis & onus ceremoniarum legalium erat importabile Gentilibus,
& o per Christum vtrumque est amotum per publicationem Euã-
geli deo ex Iudæis & Gentilibus factus est vnus populus Christia-
nus & sic patet, q Christus eã instruxit de uero cultu diuino in pro-
xim futuro, quia idololatria Gentilium & ceremoniæ Iudæorũ con-
ver nda erant in spiritualem nouæ legis cultum diuinum, uerumta-
men quia ante publicationem Euangelij cultus Iudæorum erat lici-
tus bonus, non sic autem cultus Gentilium, ideo subdit Saluator.
9 os adoratis quod nescitis. Attribuere enim Deo illud q sibi
non conuenit, vt q sit corporeus vel aliquid huiusmodi, est ipsum ne-
scire hoc autem faciebant Gentiles, & maxime isti Samaritani, Iu-
dæi vero habebãt veram cognitionem de Deo, vt dicitur Psal. 75. a.
Notus in Iudæa Deus. Ideo sequitur.
10 os adoramus quod scimus. Et quia vera cognitio Dei p le-
gem & prophetas erat concessa populo Iudaico, sicut & alia bñficia
spiritualia & diuina, propter hoc, quod Christus erat nasciturus ex
eis, ideo subditur.
11 Quia salus ex Iudæis est. Id est, Saluator ex eis expectatur. Et 2. Cor. 3. 1.
quia per ipsum Saluatorem cultus ceremonialis legis conuertendus F
erat in spiritualem ritum nouæ legis, ut dictum est, ideo sequitur.
12 Sed venit hora, & nunc est. Quia a tẽpore prædicationis Chri-
sti incepit publicatio euangelij, per quam introductus est verus &
perfectus cultus diuinus, unde sequitur.
13 Qñ ve. ad. &c. Per hoc excluduntur figurales ceremoniæ legis.
14 Et veritate. Per hoc excluditur falsitas quæ erat in cultu Genti
liũ, quia utrũq; amotũ est per Christũ, & quod talis cultus nouæ legis
sit Deo acceptus ostenditur diuina acceptatione, cum subditur.
15 Nam & pater q. ta. qui ad. e. Ex assimilatione ad Deũ, qui est
spiritualis naturæ, & ideo ei magis conformamur per spiritualia quã
corporalia, & hoc est quod dicitur.
16 Spiritus est Deus, & eos, qui ado. eũ in spiritu & verita. o.
Quia oratio est ascensus mentis in Deum. & ideo requirit conformi
tatem ad ipsum secundum quod est possibile.
17 Dicit ei mulier. Scio quia, &c. Hic ponitur mulieris respõsio,
erat. n. opinio non solum apud Iudæos sed etiam apud Samaritanos,
quod in aduentu Messiæ instruerentur perfecte de omnibus pertinen-
tibus ad salutem, & ideo mulier non capiens ad plenũ verba Christi,
dicit se & alios tempore Messiæ de his ad plenũ instrui, & hoc est, q
dicitur Dicit ei Mu. scio. q. Mes. ve. Id est, in pximo venturus est.
Sicut. n. dictum est: Samaritani receperunt quinque libros Moysi, &
Gen. 49. b. datur signum de aduentu Christi, s. translatio regni Iudæo
rũ, cũ dicit: Nõ auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femo
re eius, donec veniat qui mittendus est. Ipsi autẽ videbãt hoc
esse completum tẽpore Herodis regis, sub quo natus est Christus, &
ideo apud eos erat fama cõis quod Christus erat de proximo ventu-
rus: & ideo sic loquebatur mulier, quia ex fama communi audierat.
18 Qui dicitur Christus. Id est vnctus, quia Christus expectaba-
tur Rex & sacerdos, & utrumq. officium per unctionẽ accipiebatur
19 Cum ergo venerit ille nobis annunciabit omnia. Ad sa-
lutem necessaria, quæ sunt nunc occulta. Igitur Iesus uidens eius de-
uotionem conuenienter se ei reuelat dicens.
✲ 1 Ego

✻ Cyril. Ad discendum propensioribus se manifestat
A gratiam quo exemplo monentur qui in ecclesia docendi gradum possident, vt a minoribus incipiant alioqui rationem reddituri.

a *Ego sum qui loquor.* Quem venturum expectas, venisse cognosce: & adducto te cum viro, qui te regat, quae fidei sunt necessaria discere labora. Et quia sciebat iam quis eam posset docere, cum eum iã docentem nõ agnosceret, digna erat cui ipse se manifestaret: vnde dicit. *Ego sum.* Messias qua manifestatione accepta non habet quid vltra quaerat, vnde sequitur: Reliquit ergo hydriã, &c. Sed Euangelista interserit de discipulis.

B

b *Et mirabantur.* Non mirabantur quod cũ muliere loquitur, cũ quibus loqui consueuerat, sed quia cũ alienigena, ignorantes mysterium ecclesiae de gentibus futurae. Et non malum suspicantur, sed clementiam mirantur, quia gentilem erroneam docet, sicut qui venit quaerere quod perierat.

Lu. 19. b c *Reliquit ergo.* Audito ego sum, iam hñs intellectu mulier
C Christum caput viri, reliquit hydriam, i. cupiditatẽ & cucurrit euangelizare. Hic discant euangelizaturi prius ...po nere curam, & onus huius seculi.

d *Venite & ui.* Pedetentim inducit ad veritatẽ illos r...es, nec statim affirmat Chrm ne irascerẽtur & indignar...ur.

e *Nunquid aliquis at.* Non ausi sunt interrogare dñm t...hẽ tes ne ab eo rep...hẽ dantur, si incau...in terrogauerint.

---

a Quae ad cultum suum, & patris pertinent.

a omnia. Dicit ei Iesus: Ego sum qui loquor tecum, & † conti- 1
b nuo venerunt discipuli eius & mirabantur, quia cum mulie- 2
re loquebatur. Nemo tamen dixit, quid quaeris, aut quid 3

a Hydor graece aqua lat. et inde hydria.

c loqueris cum ea? Reliquit ergo mulier hydriam suam, & 4
d abiit in ciuitatem, & dixit illis hominibus. Venite, & videte 5 6
hominem qui dixit mihi omnia quaecumque feci. Nunquid 7

a Exitus a ciuitate cum exitu a mundanis. b Ignorantiae. c Nota facilitatem gentium ad fidem & duritiam Iudaeorum.

ipse est Christus? Exierunt de ciuitate, & veniebant ad eum 8

Alias interrogabant. Qui ait ... cibos.

Interea rogabant eum discipuli dicentes: Rabbi, manduca. 9

Conuersionem Samaritanorum.

Ille autem dixit eis. Ego cibum habeo manducare, quem 10 11
e vos nescitis. Dicebant ergo discipuli ad inuicem. Nunquid 12
f aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Iesus: † Meus cibus 13 14

Id est, istos credere. Per mortem & passionem.

g est, vt faciam voluntatem eius qui misit me, vt perficiã opus
h eius. Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, & 15

---

2 f *Meus cib. est.* N...in tellexerunt esc...a si
3 cut mulier sup...nõ tellexit aquam: ...de
4 magister eos in...uit
5 non per circui...m,
6 vt illam, sed i...a
7 perte dicens.
Meus cib. est ut f...c.
✻ Cyr. Cibu...uũ
8 putat perditori...o minum conu...io
9 nem.
10 g *Volun. eius.*
11 Voluntas patri...
12 vt credatur in...
13 i. in filium que...
14 se misit. Opus...
est nostra salu...
sti ergo cib.
fides & nostra...
15 Facit ergo vo...
tem docendo...

re in se, facit opus maturando mysterium redemptio...is.

✻ Cyril. Missus est a patre aut ratione carnis, aut qua verbum a generante prodiit.

h *Nonne uos dicitis.* Cum quaerat fidem & salutem populorum, feruet in opus, & operarios mittere disponit.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Ego sum qui loquor tecum. *Quasi dicat modo est tempus ueritatis reuelandae.*

2 Et continuo venerunt discipuli: *Hic ponitur fructus consequens ex doctrina Christi, qa haec mulier edocta à Christo statim iuit ad ciuitatẽ, & adduxit ad Iesum populi multitudinẽ ad credendum paratã. Diuiditur ergo in duas: qa primo ponitur mulieris recessus, secundo ex hoc sequens populi accessus, ibi:* Exierunt. *Recessit igit mulier à Christo, quia cessauit loqui cum ea venientibus discipulis de ciuitate, & hoc est quod dicitur.* Et continuo uenerunt discipuli eius & mirabantur quia cum. *Non propter suspicionem aliquam, sed mirum erat, ꝙ tantus doctor alloquebatur unam solã mulierem pauperculam & Gentilem, quia uidebatur eis parua aut nulla vtilitas, cum tamen esset magna, vt patebit ex sequentibus.*

3 Nemo ta. di. *Scientes, ꝙ eius loquutio cum muliere non fuit inutilis & vana quãuis hoc non uiderent ꝙ patet ex sequenti effectu qa mulier edocta à Christo ex feruore denunciandi quod audierat.*

4 Reliquit hy. *Quia oblita aquae necessaria ad vitam corporalẽ cucurrit ad denunciandum aquam sapientiae, quae est necessaria ad uitam spiritualem, vnde sequitur.*

5 Et di. illis. *Id est, omnibus existentibus in ciuitate.*

6 Venite & vid. &c. *Ex quo patet eius deuotio, quia non veretur fateri turpitudinem suam, vt eos adducat ad Christi praedicationem.*

7 Nunquid ipse. *Quasi dicat sic videtur per effectum.*

8 Exierunt. *Hic consequenter ponitur populi accessus ad Christum Et diuiditur in tres, qa Euangelista primo incipit describere hunc accessum, secundo interponit instructionẽ discipulorum, ibi: interea, tertio reuertitur ad propositum, ibi:* Ex ciuitate autem. *Circa primũ. Sciendum, qd Samaritani erãt in suspenso de aduentu Christi de proximo. Tum propter impletionem temporis, vt dictum est. Tum ꝑ praedicationẽ Ioannis praedicantis Christi aduentum de ꝓximo cuius praedicatio tunc erat famosa: ideo facilius crediderũt verbo mulieris. hoc est, ꝙ dicitur.* Exie. ergo de ciui. *Vt praesentialiter audirent.*

9 Interea. *Hic interponitur discipulorũ informatio, quia Christus videbat multitudinem gentium dispositam ad credendũ, ideo volebat excitare discipulos ad praedicandũ. Excitat autem eos ad id dupliciter, primo propter salutem proximi. Secundo propter remunerationem praemij, ibi.* Et qui metit. *Circa primum ostendit Christus, quod homo debet esse magis solicitus de salute spirituali sui proximi quam de propria necessitate corporali, quia cum esset tempus comedendi, voluit tamen differre, ut intenderet praedicationi, dans exemplum alijs similiter faciendi, Et hoc est quod dicitur.* Interea. *i. an... perueniss ent Samaritani ad eum.*

10 Rogabant eum disci. *Quia iam erat hora sexta, ut praedictum est, & erat supra fontem, ubi erat locus aptus ad comedendum.*

11 Ille autem dixit eis. *Habita occasione ex cibo corporali, cepit loqui de cibo spirituali, s. de conuersione Samaritanorum, qui per eius praedicationem sunt ei incorporati, unde subditur.*

12 Ego cibum habeo. Q. d. *alius cibus plus me delectat.*

13 Dicebant er. disci. ad inui. Nunquid ali. at. ei man. *Intellexerant. n. uerbum istud de cibo corporali, et sciebant quod ni... portauerat in uia comestibile, ideo quaerebant si habebat aliunde. ideo Christus exponit se dicens.*

14 Meus cibus est, vt fa. vo. eius, qui misit me. *In Gentium conuersione, quia secundum quod dicitur* 1. Tim. 2. b. Vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionẽ ueritatis venire. *Et quod instet tempus hoc faciendi, ostendit dicens.*

15 Nonne vos dicitis qd adhuc quatuor men. *Q. d. licet tempus messis corporalis adhuc distet, tamen tẽpus messis spiritualis iam instat. Dicitur autem messis collectio frugum. Et ad similitudinem huius messis spiritualiter dicitur uocatio hominum ad fidem, quia congregantur in domino ad Deum, vnde sequitur.*

✻ Ecce

MORALITER.

† 2 *Et continuo uenerunt discipuli eius, & mi.* Per hoc significata fuit admiratio Iudaeorum in conuersione Gentiliũ, sicut habetur Act. 10. g. quod Iudaei qui erant cum Petro fuerũt admirati, quando viderunt gratiam spiritussancti dari Cornelio & alijs Gentilibus, existentibus cum eo.

5 *Reliquit ergo.* Per quod significatur, quod multi doctores Gentilium reliquerunt doctrinam consuetam propter euangelium, & discurrerunt ad docendum alios, & fecerunt fructum magnum. Quod significatur per quod dicitur.

8 *Exierũt de ciuitate & uene. ad eum.* Scilicet ad Iesum. *Interea rogabant eũ discipuli eius di. Rab.* Per hoc autem quod Christus distulit refectionem corporis accipere quamuis iam esset hora sexta & ipse esset fatigatus ex itinere, volens prius intẽdere conuersioni Samaritanorum, ostendit verbo & facto quod omnis praedicator euangelii debet esse sollicitus de salute animarum, & postponere aliud omne negocium.

† Ci...ate

A a *leuate oculos vestros.* Intellectu mentis considerate, quod transacta hyeme, i. infidelitate, adest calor fidei & parata sunt corda, vt opera iustitiæ ex eis colligatis, q.d. Iuuate adimplendum voluntatem patris. Et bene potestis, quia para tæ sunt messis, i. videte gentes facile credentes.

e *Laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.* Multi.n. labores fuerunt in patriarchis & prophetis, in quib. omnib. erat prophetia Christi, & multa passi sunt quasi in frigore seminationis. D

f *Cum venissent.* Prius audierunt famam post conspexerunt præsentem nec satis est eis, sed apud se manere faciunt, vt ipsius verbis instruerentur, quæ præferūt verbis mulieris. In quibus omnibus è contrario arguitur duricia Iudæorum, qui nec miraculis credunt.

✻ Cyril. Sata sunt ... prophetarū vocculti, perueniunt ad dem. albescit seges cum sunt prom... ad eam suscipien dam, falx messoria Apostolica prædica quæ a legalib. au... res abscindēs ad ... m ecclesiæ tran sit.

B b *t qui metit.* Putatis quatuor menses esse vsq; ad messem, ... ego aliā messem... do vobis albam & paratam, vnde & ... quos mittit exhortatur, & hoc est, *& qui metit mercedem ac.*

✻ Cyril. Vnde ... aulus scribit pa... fide consumma... non accepisse re... missionem Deo ... quid melius pro nobis prouidente ne sine nobis consūmetur. Simul enim voluit saluator Messores cum seminatoribus gaudere.

C c *& qui semi.* Vtroque opus erat, seminatore & messore, ... in hoc apparet probabile verbum, quia alius seminat, ... metit, nisi.n. parati essent, per prophetas non audire apostolos.

d *go misi vos.* Vos facio messores ibi vbi alii seminauerūt ... Iudæa, vbi prima seges collecta est, vnde aliqui exeuntes in toto mūdo seminauerunt, vnde alia messis quasi de ... is surgit colligenda in fine seculi messoribus, angelis. *Labora-*

(Mentis.)
a messis venit? Ecce dico vobis: leuate oculos vestros, & videte 1
(a Corda hominum. b Q. Sicut iam uicina est messis terræ, ita & messis hominum.)
b regiones. quia albæ sunt iam ad messem, & qui metit, merce- 2
(Id est, prophetæ.)
c dem accipit, & congregat fructum in vitam ęternā, vt & qui 3
(Apostoli, qui etsi, dispares temporis labores, tamen eandem mercedem habuerunt. Euangelii.)
seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim verbum est 4 5
(a Prophetæ qui præparauerunt. Vnde & ista mulier iam præparata dixit. Scio quia Messias uenit.)
d verum, quia alius est, qui seminat, alius est qui metit. Ego mi- 6
(Ad fidem Christi inuitando.)
e si vos metere, quod vos non laborastis: Alii vero laboraue- 7 8
(a Inuitatos Iudæos ad fidem congregatis.)
runt, & vos in labores eorum introistis. Ex ciuitate autem illa 9 10
multi crediderūt in eū Samaritanorū propter verbum mulie- 11 12
ris testimoniū perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcunq; 13
f feci. Cū venissent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum
(a Gratiam eis impertiendo. b Duo præcepta charitatis.)
g vt † tibi maneret, & māsit ibi duos dies. Et multo plures credi 14 15
h derunt in eū propter sermonem † eius. Et mulieri dicebant: 16 17

g *Et mansit ibi duos.* Moraliter. Sic quotidie apud illos, qui foris sunt, nunciatur Christus per mulierem, i. ecclesiam, & credunt per istam famam. Inde apud eos manet per duos dies sine mentione noctis, vt lux eorum duob. præceptis charitatis instruatur. E

✻ Orig. Non incōgrue aliquis illud obiiciet, quōrogatus Saluator cum Samaritanis manet, qui iussit ciuitatem Samaritanorum non ingredi? Palam.n. & discipuli eius cum eo ingressi sunt. Ad quod dicendum, quod in viam gentiū pergere, est imbui gentili dogmate, & in illo ambulare. Ciuitatē vero Samaritanorū intrare, est acceptare falsam doctrinam recipientium legales, propheticos, euāgelicos, & apostolicos sermones. Cum autem deseruerint propriam doctrinam, & venerint ad Iesum, licet cum eis manere.

h *Et mulieri dice.* Postquam dn̄s carnis præsentia Iudæis spiritualiter edoctis gratiā suę cognitionis infundit mulieri, i. legi dicebant iam nō propter tuam loquelam credimus. *Ipsi* F

† ipsius sub. Christi To. 17. in Io. ad illud. Vt ergo venerūt ad eum Samaritani.

Nota.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones: quia albæ sunt iam. *Hoc dicebat propter Samaritanos venientes ad ipsum dispositos ad credendum.*

2 Et qui metit. *Hic hortatur discipulos ad opus prædicationis ex intuitu sequentis præmij. Sicut enim Samaritani iā erant dispositi ad credendum per prædicationem Christi, sic etiā Christus videbat multitudinem Gentium per totum mundū cito congregandā in horreum ecclesiæ per prædicationē apostolorum: ex qua prædicatione meruerunt vitam vitæ æternæ, & hoc est quod dicitur:* Et qui metit mercedē. *In præsenti enim uita prima messis est, per quam homines adducuntur ad fidem, & in hac meße, messores fuerunt apostoli, vltima messis erit in iudicio, quando fideles colligentur intra horreum gloriæ, & tunc meßores erunt angeli, vt habetur Matth. 13. e. & ideo sequitur.*

3 Et congregat fru. *Id est, multitudinem fidelium reponendam.*

4 In vitam æternam. *Quia peracto iudicio reponentur in horreo gloriæ per ministeriū angelorum, ut dictum est. Et quia loquutus est de re spirituali per similitudinem messis corporalis, ideo ostendit in quo est simile, & in quo est dissimile. Ad cuius intellectū sciēdū, quod Iudæos erat prouerbium de hoc, quod quando aliquis multū laborabat in re aliqua, & alius reportabat fructum, dicebatur prouerbialiter, vnus seminat, alius metit: quasi dicat, vnus laborat, & alius colligit, & sic aliqn̄ contingit de messe corporali, quæ aliqn̄ ab vno seminatur, & ab eius hoste irruente colligitur. De messe vero spirituali sic est, quod alij seminauerunt, & alij messuerunt, quia patriarchæ & prophetæ antiqui seminauerūt prima semina fidei, sed apostoli messuerunt inquantū populū ad perfectionē fidei deduxerunt, verum tamen vtrique reportant gaudiū, quia tam prophetæ antiqui quā apostoli propter meritum laboris sui recepti sunt ad cœleste gaudium, et in hoc non tenet prouerbium de messe corporali, de qua nō gaudet seminans minans si ab alio metatur, & hoc est quod dicitur.*

5 Vt & qui sem. si. gau. & qui. *Scilicet, prophetæ & apostoli.*

6 In hoc enim est ver. *Id est prouerbiū commune pro tanto habet locum in proposito.*

7 Quia alius est qui semi. *Scilicet, patriarchæ & pphetæ. Et, a.*

8 Alius est qui me. *Scilicet, apostoli, ideo sequitur.*

9 Ego misi vos. *Id est, ad perfectionem fidei adducere.*

10 Quod vos non la. *Prophetæ enim & patriarchæ multum laborauerunt in denunciando aduentum Christi, & arguendo infidelitatem populi, & ideo sequitur.*

11 Alij la. & vos in la. *Quia prophetias ab alijs prænūciatas completas prædicabitis.*

12 Ex ciui. *Supra Euangelista inchoauerat accessum Samaritanorum ad Christum, sed interposuit informationē discipulorū, ideo hic reuertitur ad propositū, ostendens quod eorū accessus fuit valde vtilis, quia per veram fidem conuersi sunt ad Deum. Et hoc est quod dicitur:* Ex ciuitate autē. *q̄ dicebatur Sychē vel Sichar, vt dictū est.*

13 Multi crediderunt in eum. *Istud testimonium videbatur efficax ex duobus, quia primo dicebat contra honorem suum ex zelo ueritatis, secundo quia ostendebat eum scire talia, quæ non poterāt sciri uia humana. ueruntamen quia hoc testimonium non fuit nisi quædam persuasio ad credendum, quia perfectio fidei ipsorum facta est per Christum, ideo sequitur.*

14 Cum venissent er. ad il. *Quia accepta fide per eius doctrinam desiderabant amplius informari ad suam confirmationem.*

15 Et mansit ibi duos di. *Acquiescens petitioni eorum, quæ erat honesta & deuota.*

16 Et multo plures cred. *Quam à principio.*

17 Et mu. di. quia iam non propter tuam lo. *Quia licet doctrina alicuius aliquis inducatur ad credendum, tamen fides innititur diuinæ veritati secundum se, ideo sequitur.*

✻ Ipsi

MORALITER.

12 *Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorū propter verbum mulieris test. &c.* Qui licet excitati fuerūt per mulieris verbum, tamen magis crediderunt per Christū, ideo sequitur.

† Quia

a *Ipsi enim audiuimus.* Quia ibi primũ moratus miracula fecerat, nec nisi pauci in eũ crediderũt vnde super viso signo crediderant in eũ discipuli eius nõ alii. Et ideo a Samaritanis qui facile nullo signo viso crediderũt, reuertitur ad istos, vt q p priora nõ crediderũt, modo credãt. Significat quod a Gentibus facile conuersis, in fine seculi reuertetur ad Iudęos qui sunt sua patria, quia prius in eis honorem non habuerat.

b *Quia propheta.* ALLEGO. Patria Christi est populus Iudæorum vbi sine honore est, quia pauci de his credunt quod de Galilæis ciuib. Christi dicitur. Ecclesia Gentium facile credens similis est Samaritanis, & hi multi solo verbo prædicationis, illi per miracula & pauci. Ecce cur venit, ideo reuertitur, quia te latus est, quod propheta non habet honorẽ in patria, alioqnin videtur non debuisse ad hos reuerti, vbi honorem non habet, sed manere apud illos vbi bene receptus est.

✱ CYRIL. Non parum gratiæ suis facit qui cum essent neglecturi illius sermonem, huius contemptus supplicia effugerunt.

✱ AVGVST. Nam in Samaria sine miraculis omnes crediderunt in Galilæa pauci visis operibus.

c *Et erat quidam regulus cuius filius.* Iste regulus põt figura aliquem gentis Iudaicæ doctorem, qui tandem post plen[itudinem] ecclesiæ Gentiũ cõuersionem ad quam dominus a Iudę[is] expulsus per discipulos trãsmigrauit, p[ro]

† filio, i. Iudaico po[pu]

1 lo, quem non, nisi

2 fine seculi fidem a[c]

3 cepturum cogno[]

4 scit, orat vt de lon[ga]

5 perfidiæ infirmita[te]

6 sanetur.

7 d *Et roga.* Iã crede[bat]

quod posset sanar[e fi]

8 lium eius, sed q[ui]

per deitatem, quæ [vbi]

9 bique est, non cre[debat]

10 filio adesse, rogat [vt]

11 descenderet & p[ræ]

sens corpore sa[na]

12 ret, vnde infideli[ta]

13 tis arguitur. *Nisi si*

14 *gna & prodigia nõ* [...]

15 E contrario Cen[tu]

16 rio laudatur, qui [di]

cit: *Dic uerbo, & sa*

bitur puer meus, v[n]

17 *Non inueni tantã*

in Israel. Vel forti[]

cupiebat tent[are]

qualis esset Christus, vnde arguitur. *Nisi signa & prodigia.* Propter salutẽ filii credidit ipse & domus eius to[ta].

e *Nisi signa.* In hoc redarguitur de incredulitate, qd non vbiq; credebat eũ esse, & per huius duritiam significatur [du]ritia Iudæorũ, q nec visis miraculis credunt. Vere e cor a[...] per[...]

a Quia iam non propter tuam loquelam credimus: Ipsi enim audiuimus & scimus, quia hic vere est saluator mundi.* Post

a Quibus moratus est in Samaria. b In patriam suam, ubi nutritus fuerat.

duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam. † Ipse enim

Affirmauit

b Iesus testimonium perhibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilæam, exce-

Quasi propter miracula. alioquin non curaret eum recipere.

perunt eum Galilæi, cum omnia vidissent, quæ fecerat Iero-

Curiositate miraculorum, non uoluntate audiendi prædicationem. Vt nunc credunt.

solymis in die festo. Et ipsi enim venerant ad diem festum.

a Nec tamen ibi crediderunt eum nisi pauci discipuli.

Venit ergo iterum* in Chãna Galileæ, vbi fecit aquam vi-

a Propter paupertatem uel regni uel fidei.

c num. Et erat quidam regulus cuius filius infirmabatur

Iste regulus est figura Iudæorum difficile ad fidem uenientium.

Capharneum. Hic cum audisset, quia Iesus adueniret a Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum, vt

d descenderet, & sanaret filium eius, † incipiebat

Quibus signis & prodigiis crediderunt Samaritani.

e enim mori: Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipsi enim audiuimus. *Ab ipso qui est Deus & homo.*

2 Et scimus. *Firmiter credẽdo, quia in fide maior est certitudo adhærentiæ quam in scientia, quãuis non sit tanta certitudo euidẽtiæ. Et quia non sufficit corde credere, sed oportet fidem confiteri ore, secundum quod dicitur Rom. 10. b. ideo fidẽ suam confitentur dicendo.*

3 Quia hic vere est saluator mundi. *In quo tria cõfitentur de Christo, scilicet, eius eminentiam singularem, ibi:* Hic est. *efficaciam salutarem, ibi:* Vere saluator. *Influentiam generalẽ, ibi:* Mundi.

4 Post duos. *Descripta conuersione Gentilium per doctrinam hic consequenter describitur eorũ conuersio per miraculi operationem. Et diuiditur in tres, quia primo circunstãtia miraculi describitur, secundo ipsum miraculum efficitur, ibi:* Et erat quidã regulus. *Tertio intentum cõcluditur, ibi.* Et credidit. *Quantum ad primum tãgitur circunstantia temporis cum dicitur:* Post duos. *Quibus mãserat cum Samaritanis ad preces eorũ, vt prædictũ est. Et subditur circũstãtia loci.* Exiit inde & abiit. *Et subditur causa secundũ Chry.*

5 Ipse enim Iesus testimonium perhibuit. *Id est, perhibuerat ante, vt habetur Lucæ 4. d.*

6 Quia propheta in sua patria honorem non habet. *Quia inuidia est magis inter compatriotas, vt dictum fuit Mat. 13 & ideo Christus non rediit in Nazareth, vbi fuit vilipensus quando voluerunt eum præcipitare, vt habetur Luc. 4. c. sed abiit in aliam partẽ Galilææ, & hoc est quod dicitur.*

7 Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt. *Honorificè sicut Christum à Deo missum: & causa subditur.*

8 Cum omnia vidissent quæ fecerat. *Propter quæ etiam mirabilia Nicodemus legisdoctor crediderat, vt supra dictum est ca. præced. & ostẽdit consequẽter qualiter Galilæi illa signa viderant, di.*

9 Et ipsi. n. *Quia ipsi tenebantur uenire, vt supra dictum est. 2. c.*

10 Venit ergo. *Quia ibi ante fuerat in nuptijs, vnde sequitur.*

11 Vbi fecit aquam vinum. *Et decli. cum. Nazareth, ratione pdicta. Aliter exponitur ab alijs, dicẽdo, quod nõ diuertit à Nazareth, sed ostenditur per literam prædictam q fuit honorifice receptus, vbi prius fuerat vilipensus. Et ratio redditur per hoc, q illi de Gal. generaliter, inter quos erant illi de Nazareth, cũ essent Galilæi, [...]runt in Ierusalẽ die Paschali & videntes miracula quæ fecit Ie[sus] crediderunt in eum, & sic honorifice receperũt. Et ad hoc põt ap[pli]cari illa litera ab illo loco. Et abijt in Galilæam, generaliter nõ [exci]piendo Nazaret. Et subditur causa. Ipse enim Iesus testimoniũ p[erhi]buit, id est, perhibuerat ante, q. d. mutatum erat negocium in op[posi]tam partem, vnde subditur: Cum ergo venissent in Galilęam exc[epe]runt eum Galilæi honorifice generaliter etiam illi de Nazareth, [et] causa redditur: Cũ omnia vidissent quæ Iesus fecerat, & c. Venit [ite]rum in Chana Galilææ, non diuertendo à Nazareth, vt dicit Ch[ry.] sed de Iudæa veniendo versus Nazareth, qa est in via veniẽdi [...]*

12 Et erat quidam regulus. *Descriptis circunstantijs mira[culi] quantum ad locum & tẽpus, consequẽter describitur miraculi a[ctus] cum dicitur;* Et erat quidam regulus. *Non accipitur hic regi[ulus] p paruo rege, vt uidetur nomẽ sonare, quia Romani volentes fra[nge]re Iudęorum superbiam, abstulerunt ab eis regiam dignitatem [...] Iudææ in quatuor tetrarchias diuidentes, præcauere volentes [...] rebellionem, vnde pro illo tempore nullus rex erat in Iudæa. [...] ergo iste regulus, quia erat officialis imperatoris deputatus ad cu[sto]diam Galilææ, propter quod manebat in Chapharnaum, quæ erat [me]tropolis illius terræ, vnde subditur.*

13 Cuius filius. *Et licet esset gentilis, auditis tamẽ miraculis Chri[]sti, sperabat ab eo impetrare sanitatem, filij sui, ideo sequitur.*

14 Hic cum audisset. *Quia Christus erat in alia villa, scilicet in Chana.*

15 Et rog. &c. *Quia Capharnaum erat in valle sita respectu [lo]ci in quo erat Christus.*

16 Et sanaret fi. *Licet enim crederet ipsum posse sanare eum, cre[de]bat tamen, quod hoc non faceret sine præsentia corporali, propt[er] q Christus dure respondit ei di.*

17 Nisi sig. *Non enim reprehendit eum de petitione salutis filii, sed de defectu fidei suæ, veruntamẽ quia ex deuotione repetit petitionem suam dicens.*

✱ Domi[nus]

MORALITER.

† *Quia iam non propter tuam loquelam credimus.* Per quod significatur, quod licet doctrina philosophica fidei nostræ sit in pluribus accommoda, tamen non credimus propter illam, sed propter sacram scripturam, & potissime propter Christi doctrinam.

12 *Et erat quidam.* MORAL. Quilibet peccator põt dici regulus diminutiue, quia deficit in suiipsius regimine & [tunc] eius filius infirmatur, qñ rationi sensibilis appetitus c[ontra]riatur, qui debet obedire rationi, sicut filius suo patri, v[t] 1. Ethi. sed cum homo per rõnem Christum fideliter precatur, tunc ille filius per virtutem Christi sanatur [quando] quem sensibilis appetitus sub ordine rõnis collocatu[r].

† M

ı Samariā signatur fides gentium, quæ solo verbo credi-
c hoc autē quātum ad Allegoriam a primo Christi aduē
ı vsque post regnū Antichristi in perfidis Iudæis durabit.
d *Et prodigia.* Prodigiū quasi porro dictum, quasi φ aliqd
nificat. Vel, prodigiū quasi pcul a digito, quia præfigurat
quod remotum
futurum.

Descende. Quasi a
ter non posset sa-
re, nisi præsens es- b
. Vnde dominus
dicans se non de-
vbi inuitatur, so-
iussu sanat, vnde:
Vade filius tuus. c
filium reguli nō
dit, ne diuitias ho-
rare videatur ad
um Centurio-
ire promittit
naturam homi-
non despicit. In
o superbiam de- d
uit, quæ in homi- e
ous non pensat na
am, sed quæ extra
ent.

✻ Cyrillvs.
tris incredulitatem, & filii morbum sanauit.
Credidit ipse. Nō alii ciues, in quo paucitas fidei Iudæorū
natur, quamuis signa viderint, vnde infert: Hoc iterum
undum si fe. Ie. Sicut supra multitudo gētium solo ver-
conuertendarum in Samaritanis signabatur.
✻ Avgvstinvs. Si ergo ppea credidit, qa nunciatum
ei φ filius esset sanus, & comparauit horam nuncian-
m horæ prænunciantis, quando rogabat non credebat.
✻ Beda.

& prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum regulus: Do-
Ne cadat in desperationem.
mine, descende prius quàm moriatur † filius meus: Dicit ei 1
Iam incipit credere quod sermone s. net, & sic meruit salutem si io & sibi. 2
Iesus: Vade, filius tuus viuit. Credidit homo sermoni, quem 3
Credendo.
di xit ei Iesus, & ibat: Iam autem eo descendente serui* occur- 4
rerunt ei, & nunciauerunt dicentes, quia filius eius viueret. 5 6
a Non diffidit de misericordia domini, sed desiderat ut uirtus diuini seruorum confessione, pluri. i. innotescat.
Interrogabat[a] ergo horam ab eis in qua † melius habuerat. Et 7
a In figura sancti spiritus septiformis, in quo bis salus.
b Comparauit horam nunciantium horæ prænunciantis scilicet Christi.
dixerunt ei, quia heri hora septi[b]ma reliquit eum febris. Co[b]- 8
gnouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus, fi-
lius tuus viuit, & credidit ipse & domus eius tota. Hoc ite- 9
rum secundum signum fecit Iesus cum venisset à Iudæa in 10
Galilæam.

✻ Beda. Datur intelligi & in fide gradus esse, sicut & in D
aliis virtutibus, quibus est initium, incremētū atq; pfectio *In hunc locum.*
Huius ergo fides initium habuit, cū filii salutē petiit incre-
mentum, dum credidit sermoni Domini, dicētis filius tuus
viuit. Deinde perfectionem obtinuit, nunciantibus seruis.

✻ Theophyl. *In hunc locum.*
Regulus est omnis 1
homo, non solum
qui regi vniuerso-
rum propinquus exi 2 †*puerulus.*
stit secundum ani-
mam, sed quia & ip- 3
se super omnia prin- 4 **eius*
cipatum sumpsit, cu 5
ius filius, id est, mens 6
febricitat voluptati- 7
bus prauis, & deside E
riis. Accedit autem †*cōmodius.*
ad Iesum, & depreca 8
tur vt descēdat, id est
vt condescensu mi-
sericordiæ vtatur, &
parcat peccatis, prius
quam a voluptatum 9
infirmitate mortifi- 10
cetur. Sed Dominus F
dicit: Vade, id est, p-
fectum continuum
circa bonum ostendas, & tunc filius tuus viuet. Si aūt am-
bulare cessaueris, mortificabitur tibi intellectus circa boni
operationem.

e *Hoc iterum secundum signum fecit Iesus cum venisset a Iudæa in Galilæā.* De olb. miraculis q̄ fecit Iesus in anno ante mor
tem Ioannis, non facit Ioannes mentionē nisi de istis, & de
disputatione Christi cum Iudeis, quæ supra ponitur. Cęteri
enim Euangelistæ, quæ hic reticet dixerunt plane.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA

Domine descende. *Ideo exauditur a Christo, vnde sequitur.*
Dicit ei Ie. Va. *Nō. n. voluit Christus ire corporaliter, vt amo
ret ab eo falsam æstimationem, qua putabat ipsum posse sanare tā-
in præsentia corporali.*
Filius tuus viuit. *Id est, perfectæ sanitati restitutus est de ia-
is mortis, quia incipiebat mori.*
Credidit homo, &c. *Quia fides requiritur ad obtinendum
beneficia.*
Et ibat. *Sine corporali Christi præsentia.*
Iam autem, &c. *Quia Capharnaum est sita in valle.*
Serui occurrerunt ei. *Congaudendo ipsi*
Interrogabat ergo, & cæt. *Hoc fecit ad certificationē miraculi
respectu sui, φ patet per hoc quod postea sequitur.* Cognouit ergo
Et credit. *Hic ponitur intēta conclusio. Ad hoc. n. factum est i-
ud miraculū, vt iste regulus gentilis cū, familia sua crederet ī Chri
um, propter hoc dicitur.* Et credit ipse. &c. *Id est, familia. Solet
quæri, an illud miraculum sit idem cum eo φ solet scribi Matth.
8. de Centurionis seruo sanato a Christo? Et dicit Chrysost. φ sic. Alij
aūt dicunt contrarium: Quod videtur ex quatuor. Primo ex persona
infirmi, quæ hic dicitur filius, ibi aūt dicitur seruus. Secundo ex infir
mitate, quæ hic dicitur febris, ibi aūt Paralysis, vnde ibidē dicitur:*
Seruus meus iacet in domo Paralyticus, &c. *Tertio, ex mō ro
gandi, quia iste rogabat φ veniret præsentialiter, credēs φ nō posset
curare aliter, propter quod fuit reprehensus a Christo, vt dictum est.
Ille aūt Centurio præsentiam christi repellebat, reputans se indignū
tāto hospite di.* Non sum di. *Credebat ēt eum posse sanare dū esset
absens solo impio, propter quod dicebat. Dic tantum verbo & sana-
bitur puer meus, propter quod fuit a domino commendatus dicente:*
Nō inueni tantā fidem in Israel: *Et sic patet ex modo rogādi, φ
iste regulus alius fuit a Centurione. Quarto patet ex loco, quia ipse
erat in Capharnaum, quando fuit rogatus a Centurione hic dicitur
quod erat in Cana Galilææ quando fuit rogatus a regulo.*
10 Hoc iterum. *Nō dicit secundū simpliciter, quia multa fecerat
in Ierusalem, vt prædictum est, sed dicitur secundum de his quę fecit
in Galilæa. Vnde sequitur:* Cum venisset a Iudæa vsq; Galilæā.

Miraculū reguli differt a Centurionis in quatuor.

✻ NICOL.

ADDITIO.

In cap. 4. *Vbi dicitur in Postil.* Dicendū, quod sitis vno mo
accipitur pro desiderio alterius rei, &c.
*In quolibet istorum triū modorum quibus sitis accipitur secundū
Postil. qui biberit ex aqua spirituali quā Christus dat, iterum sitiet,
si accipit primo modo scilicet pro desiderio alterius rei, sic secun
n ipsum omnis res spiritualis accepta magis generat sitim quā tol
. si aūt accipiatur sitis secūdo modo scilicet pro desiderio eiusdē
habitæ ad habendum eā perfectius, secundū quem modum habē-
Deum per gratiā, adhuc sitiunt habere ipsum per gloriā. Sic etiā
modo sitis remanet in ipsis qui aquā spiritualē scilicet gratiam
Christi accipiunt. Si aūt tertio accipiatur sitis, scilicet pro exclusio
assidiū a dilectione habita, sic etiā beati accipientes aquā gloriæ
uc sitiunt. Vnde nullo prædictorū modorū quibus secundum eum
sis accipitur, potest verificari verbum Christi dicentes: Qui aūt bi
bit ex aqua quā ego dab o, ei nō sitiet in æternū, immo authoritas
Ecl. per illā allegata non solū applicatur siti secundo mō acceptæ,
sed et primo & tertio modo, vt patet intuenti. Vnde prædicta verba
Christi planius & verius exponuntur secundum Chrysost. sic in hoc
loco dicentem: Hanc aūt excellentiam huius aquæ, vt. s. qui ex ea bi
bit, non sitiet in æternum, per ea quæ consequuntur Christus osten
dit, n. Sed aqua quam ego dabo ei, fiet ei fons aquæ salientis in
vitam æternam. q. d. sicut qui fontem habet nequaquam interficietur
siti sic & qui hanc aquam hēt quam ei dabo. Hæc ille. Authoritas
autem Eccl. vbi dicitur.* Qui bibunt me, adhuc sitient, *intelligē.
da est de quolibet trium modorum prædictorum.*

REPLICA.

In ca. 4. *Vbi dicitur;* Qui biberit ex hac aqua, nō sitiet am-
plius. *Postillator quandam apparentem sacræ scripturæ contrarie-
tatem soluit, quia de eadem aqua dicitur ecclesi. 24. c.* Qui me bi-
bent, adhuc sitient: *Dicit enim Postill. sitim vno modo signifi-
care appetitum alterius rei ab aqua, scilicet spirituali, quæ est gra-
tia, de qua sermo, per cuius scilicet extraneæ rei adeptionem sitis
non extinguitur, sed potius augetur. Alio modo dicit sitim significa-
re desiderium eiusdem rei habitæ ad habendum perfectius, vt habēs
Deum per gratiam, desiderat eum habere per gloriam, & sic vera
est authoritas de Ecclesiastico allegata. Primo autem modo intelligi
tur verbum Christi. Qui biberit ex aqua quam ego dabo, id est, gra-
tia, non sitit in æternum, appetē do, scilicet rem temporalem, quia qui
vere habet Deum per gratiam, extra ipsum nihil cupit habere.
Cum hoc stat, quòd desiderat eundem habere perfectius sitiendo ad-
huc, prout sonat authoritas Ecclesiastici 24. Burgensis autem quasi
nolens intelligere verba postillatoris dicit secundum primum mo-
dum sitim non extingui, quia habens rem spiritualem magis*

A cā appetit habere. Et ecce quòd Burgen, vel nō intellexit vel intelliger noluit, quod Postillator dicit, sitim ptimo modo significare appeti tum rei extraneæ à gratia, & illa est res temporalis, cuius appetitus p adeptionē gratiæ vel minuit, vel omnino extinguit, Nā quāto plus quisq; percipit de gratia, tāto minus sapit ei id quod habet natura. Inquātū.n. regnum gratiæ dilatatur, intatū peccati potestas minuitur. Verba sunt beati S. Benar. de li. ar. ca. 12. Gratia enim habentē trahit ad cōtemptū sui & amorem Dei, inquit Rich. & est cōmunis sententia sanctorum doctorum. Secundum appetitum igitur rei extraneæ verum est verbum Christi. Et si dixerit Burgen. H... gratiā situ gloriā prout in Postil. igitur sitis non extinguitur ... do quia ille est intellectus authoritatu Ecclesiasti. 24. Sed illa sitis est alterius rei, sed eiusdē, quia gloria est gratia consummaata, ... igitur est quod Burgen. finaliter dicit authoritatem Eccles. intelli... dam esse d) siti primo modo vt patet ex prædictis. Dictum Chry... Burgen. adductum Postilatori bene intellecto concordat, quia qui ... bet gratiam, habet fontem vnde hauriat, vt pter illud quod ad ... fontem pertinet non concupiscat.

CAPVT V.

Aug. tra. 17. Cap. 122.

a Post hæc. ✻ CYRILLVS. Samaritanorū, & gentiu facilē cōuersationē, Iudæorū obstinationē describit, q benefactorē psequūtur. Tēpore Paschæ relicta Iudæa in Samariā venerat, in finē Pētecostes vidit Ierosolymā inueniēs post resurrectionē gētes cōuertēdas, tandem autem Iudæos; sequitur. *Est autem Ierosoly.*

B a Probaton Græce, dicitur ouis Latine: Probatica ergo pecualis, quia ibi abluebantur cadauera hostiarum. Significat autem aqua illa populum Iudæorum, qui modo stat quietus, modo ventis tētationum turbatur qui dicunt domino. *Nos populus tuus sumus, & oues pascuæ tuæ* qui quinque porticibus, id est, lege quæ in quinq; libris est innuitur. Ibi multi infirmi, q a lex nō sanat, sed prodit infirmos, vt aliquādo q̄rant medicū. Cæci ibi sunt, qui non habēt lumē fidei. Claudi, q quod vident non possunt operari. Aridi, q quicquid agunt sunt sine pinguedine charitatis: Expectabāt aquæ motum in quo sanitas fiebat per Angelum, quia lege com... cti gratiam redemptionis desiderabant, Angelus, filius ... latens in carne inter Iudæos, qui moti sunt doctrinis ... ad persequēdū cuius morte sanatur vnitas quæ p humi...

† Super ad probatica.

Ps. 94. b turbatat aquā

C

CAPVT V.

a Solennitatem celebrat cum hominibus homo.

Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit 1
dit Iesus Ierosolymam. Est autem Ierosoly- 2
mis † probatica, † piscina, quæ cognomi- 3 4
natur Hebraice Bethsaida, quinque porticus 5
habens. In his iacebat multitudo magna lan- 6
guentium cœcorum, claudorum, aridorum, expectantium
a Id est, mortem Christi, & inde redemptionem.
aquæ motum. Angelus autem domini secundum tempus 7
Et si plures sanantur morte Christi, propter vnitatem tamen unus dicitur sanari.
descendebat in piscinam, & † mouebatur aqua. Et qui prior 8
descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat 9

...tem descendit ad... dem passionis, ... qui post, id est, qu... vnitate discrepat ... sanatur.

b *Angelus autē.* ... ce duo miracula. ... num inuisibilite... Angelum in pisc... Alterum visibil... a domino. In vtr... vnus sanatus, vt ... tas commende... Alioquin nec in ... testate adeo ma... & in benignitat... rum fuit, vnū de ... sanari ab eo qui ... nes vno poterat ... gere verbo. Se... his corporalib. ... intendit æternam salutem animarum.

✻ CYRILLVS. Potestas & benignitas illa magis a... bat qd animæ in factis eius pro salute sempiterna intelli... ret, quam quid pro temporali salute corpora mereren...

☞ Trigint

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT V.

1 Post hæc erat dis festus. *In superioribus determinauit Euāgelista de spirituali regeneratione, hic cōsequēter determinat de beneficiorū ad hoc cōuenientiū exhibitione. In generatione.n. carnali filij habēt a patre vitā, numerū & doctrinā, ita eodē modo est in generatione spirituali, Ideo Euāgelista primo describit vitæ collationē, secūdo spiritualē nutritionē ca. seq.* Post hæc autem. *Tertio īstructionē c. 7. ibi:* Post hæc autem ambulabat. *Circa primū sciendū, q modus naturalis cognitionis humanæ est ex sensibilib. ad intelligibilia deduci, quia omnis nostra cognitio oritur ex sensu, & ideo modus istius Euāgelistæ vt frequenter est pmittere signū sensibile cōueniens sequēti doctrinæ. & ideò hoc capitulū diuiditur in duas partes, quia primò pmittitur sensibile signū, ad ostendendū q in Christo sit potentia vitæ reparatiua, secūdo subditur doctrina, ibi:* Pater enim diligit. *prima in tres quia ponit miraculi operatio, secundo eius impugnatio ibi:* Erat autem sabbathu, *tertio cōueniens excusatio, ibi:* Iesus autē respondit, *Pater meus. Prima in duas, quia primo circunstātia miraculi præmittitur, secūdo actus miraculi describitur ibi:* Erat autem quidam. *Circa primū ponitur primo circunstātia tēporis, cum dicitur:* Post hæc erat, &c. *Scilicet festum Pentecostes.*

Diuisio.

2 Et ascendit Iesus Ierosolymam. *Quia viri tenebātur ibi esse in illo festo, quia ter in anno tenebantur masculi apparere corā domino scilicet Paschate, & Pentecostes, & festo tabernaculorum, secundo describitur conditio loci. cum dicitur.*

3 Est au. Ieros. proba. *In qua aq̄ pluuiales colligebantur. & ibi lauabātur hostiæ primo, & postea in luterib. in atria sacerdotū existentibus. Ideo dicebatur illa piscina probatica, a probatō q est & est nomē Græcum, cuius interpretationē ponit in Hebraico ...*

4 Quę cognomina. &c. *Ie est est domus ouium.*

5 Quinque por. *Vt per plura loca possent lauantes hostias descendere ad aquam.*

6 In his. *Scilicet porticibus.* Iacebat multit. &c. *Et subdit ...*

7 Angelus autem. *Id est, in diuersis temporibus, interpolatæ tamen facta.*

8 Descendebat in pi. &c. *Ex descensu Angeli.*

9 Et qui prior descē. &c. *Causa aūt descēsus Angeli, & h... miraculi assignatur a doctoribus, dicentibus q appropinquāte ... lij veritate dominus voluit figurā expressā baptismi in hac pi... ostendere, quæ cōueniebat cū baptismo in mūdādo & sanādo vi... Dei occulta ad motione Angeli, sicut baptismus sub sensibili ele... mūdat aīā virtute occulta verbi, & cū hoc aliqn̄ sanat corpus ... culosè. Veruntn̄ quia figura deficit a figurato, iō ista piscina nō ... nisi corpus, & vna vice tm̄, & non sanabat nisi vnū. Baptismu... pertingit ad aīam & sanat oēs quotquot veniunt ad ipsum, nisi p... impedimentum. Alij aūt dicunt, q illa miracula ibi fiebant pp ... sentia ligni dominicæ crucis, q ibi euntauit appropinquante ... passione, & iō Angelus illuc descendebat propter ligni reuerēt... & enatauit tpe conuenienti propter eius motionem. Per hoc ēt ... debat, q natura humana a morbo peccati per lignum dominicæ ... cis erat sananda. Qualiter autem illud lignum dominicæ cruci... co illo fuerit positum diuersimode dicitur. Dicitur.n. in historia ... lastica, q regina Saba vidit ī domo Saltus libani Salomonis qu... lignum, de quo vidit in spiritu, quod in illo pateretur ille pr... quem deficeret regnum Israel. Quod cum significasset Salomon ...*

✻ v...

MORALITER.

† 1 *Post hæc erat, &c.* Sequitur.

Est autem Ierosoly. &c. Secundum doctores Catholicos piscina hæc sanans infirmitates inuisibili virtute apparuit ante baptismum Christi, ad signādum virtutem eius baptismi, sicut dixi plenius in expositione literali.

§ *Quinque por. ha.* Id est, aditus, per quos significantur lex pphetæ. Agio grapha, Euāgeliū, & Apostolica doctrina. Hæc.n. quinq; mētionē faciūt de Christi baptismate quasi ad ipsum præbentes aditum, tria prima figuratiue, alia exhibitiue. Per Angelū descēdētē in piscinam signifi... Christus qui Isa. 9. secundum translationē, Lux dicit. ... *consilij Angelus.* ipse vero descendēs in Iordane, vim re... ratiuā dedit aquis tactu sacratissimæ carnis suę. Sed qu... diuina virtus nō est alligata sacramentis, ideo ad hoc ... ficandum iste languidus qui dicitur hic sanatus. non f... natus per descensum in piscinam, sed per Christi se... nem, cum ei dicitur,

† S...

a *Triginta & octo.* Ideſt, duob. minus quadraginta, q nume
A rus cōſtat ex quater decem, & ſignificat pfectionem operū,
in decem præceptis legis & quatuor euangelijs, a quo duo
minus habet qui charitate Dei & proximi caret.
b *Vis ſanus fieri.* Non neſcit qd velit, ſed accēdit ad amorē
ſanitatis, de qua iam
deſperabat, vnde iā
conquerebatur, q
non haberet qui eum
mitteret in aquam.
124 ✻ CYRILLVS.
Recurrit miſericor
ad ęgrotum, & in-
B terrogat vt valetudi-
nis cupiditate ad petendum incēdat, &
id facile præſtare
ſe innuit.
125 ✻ CYRILLVS.
Tempore Penteco-
ſtes data eſt lex vni
populo Iudęorum a
Dan vſq; Berſabee,
C & Angelus piſcinā
mouebat vnum ſanaturam
c *Tolle grabatū tuū.*
Dilige proximum
infirma eius toleran
do, qui te infirmum
patiēter tulit, & nō
ſolum ætate de tua
perfectione, ſed etiam
de proximorum ſollicitus eſto ſalutē. Ecce angelus magni
✻ conſilij latens in carne, turbata aqua iudæorum ſanum fecit vnum.
d *Et ambula.* Diligēdo Deum feſtina vſq; ad viſionē eius.
Sic fratrem propter amorē eius ad quē pergis deſerēs, nec
propter fratrem ab illo quærendo ceſſans.

D
Cap. 126
✻ CYRILLVS. Vt virtutum omnium dominus fieri q
velit, imperat. & ferri grabatum, vt virtus innoteſcat ſabbato, ad legis obſeruationes ſoluendas & declarandū ſub finē
mundi reliquos Iſrael ſaluandos.

à quacunque detinebatur infirmitate, erat autem quidam 1
a Significat multis & magnis peccatis oppreſſum.
homo ibi, triginta & octo annos † habens in infirmitate ſua.
a Hunc autem cum vidiſſet Ieſus iacentem, & cognouiſſet, 2
a Incitat eum ad fidem quia non niſi volens debet fieri ſanus.
b quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis ſanus fieri? 3
Reſpondit ei languidus. Domine hominem non habeo, vt 4
cum turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam. Dum venio 5 6
A vitijs.
c enim ego, alius ante me deſcendit. Dicit ei Ieſus: Surge, tolle 7
De virtute in virtutem.
d grabatum tuum, & ambula. Et ſtatim ſanus factus eſt homo 8 9
illo, & ſuſtulit grabatum ſuum, & ambulabat. Erat autem ſab- 10
e batum in illa die. Dicebant ergo Iudæi illi qui ſanatus fuerat: † 11
f Sabbatum eſt, non licet tibi tollere grabatum tuum. Reſpon 12
g dit ei: Qui me ſanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum 13
tuum & ambula. Interrogauerunt ergo eum: Quis eſt ille ho- 14
mo qui dixit tibi, tolle grabatum tuum & ambula? Is autem 15
h qui ſanus fuerat effectus, neſciebat quis eſſet: Ieſus au- 16
tem declinauit a turba conſtituta in loco. Poſtea inuenit 17

† morbo detētus.

e *Dicebant ergo.* Iudæi obſeruatores literę, neſcientes gratiam qua lex impletur, quæ ab omni ſeruili opere, id eſt, a peccato ceſſare iubet, vnde hic dicitur *Tolle grabatum, &c.*
f *Non licet.* Non calumniātur de ſalute qui in ſabbato curāt animalia, ſed delecti portatione. E
g *Reſpondit eis.* Nō cedit obijcientibus, ſed ſanatoris mādatis obediēs, authoritatem ſanationis ſuę obijcit calumniantibus.
Cap. 128
✻ CYRILLVS. Honorādus qui me ſanauit, potius quā ſabbatum.
h *Neſciebat quis eſſ.* In turba poſitus nō agnouit Ieſum, ſed poſt in templo. In quo docemur, vt quiſquis vult ad viſionem Dei peruenire, fugiat turbam ſuorum affectuum & neque hominum, & adeat templum internæ orationis. F
Cap. 129
✻ CYRILLVS. Declinauit vt Iudęorum ira deferueſceret, vt diſceremus cedere iratis.

☞ *In templo.*

NICOLAVS DE LYRA.

lens ſeruare durabilitatē regni, fecit poni illud lignū in profundo terræ iuxta tēplū vbi poſtea in ſuperficie terræ facta eſt illa piſcina ideo poſtea ibi illud lignū apparuit modo prædicto. in quadā vetustā historia ſanctæ Crucis dicit, q Seth filius Adę ex pcepto patris iuit ad Paradiſū voluptatis, vnde eiectus fuerat, & petit ab Angelo cuſtodiēte locū illū de oleo miſericordię, qui acceptis tribus granis arboris ligni vetiti, dedit ea Seth, & ipſe plātauit ſuper ſepulchrū patris ſui Adæ, & inde orta ſunt tres virgulæ, quæ poſtea in vnā arborē ſunt cōiunctæ. Poſtea tempore Salomonis illa arbor fuit ſecta quia videbatur ædificationi tēpli neceſſaria, verumtamē quādo applicabatur ad opus ſēper erat nimis curta vel nimis lōga, & ideo tāquam inutilis adhoc dimiſſa fuit iuxta tēplum in atrio quodam, homines autē venientes ad templum illi ligno cœperunt facere quandā reuerentiā inſtinctu diuino, de quo dolentes ſacerdotes fecerunt illud proiici intra piſcinam quæ erat prope templum, quod deſcendēs in fundum, ibi diu latuit. poſtea vero imminente paſſione apparuit modo prædicto. Hæc autem ſcripſi ſine aliqua aſſertione.

Erat autē. *Hic cōſequēter ponitur actus miraculi cum dicitur.* Erat autē quidā homo, &c. *Ex quo patet, quod diu punitus fuerat, illam enim infirmitatem propter peccatū præcedēs incurrerat vt patebit infra, verumtamen quia pœnā patienter ſuſtinuerat, ideo dignum erat, vt ei ſubueniretur, propter hoc ſequitur,*

Hunc autem cum vi. &c. *Scilicet in infirmitate illa.*

Dicit ei: Vis ſanus fieri? *Nō petit quaſi dubitās de volūtate, ſed vt magis excitet eius deſiderium quia per hoc dignior efficitur recipere Dei donum.*

Reſpondit ei languidus. *Oſtendens ſuum deſiderium.*

Domine hominem non habeo, &c. *Q. d. Multum deſidero, ſed nō habeo hominem qui me portet, & ego ſum ita debilis quod non poſſum ita cito venire ſicut alii, vnde ſequitur.*

Dum venio enim, &c. *Hoc autem dicebat, quia videbat Ieſum fortem & aptum ad portandum eum, & magnum reputaret, ſi hoc ei ſeruire vellet, ſed ſtatim contulit ei maius beneficiū, videlicet ſanitatem perfectam, vnde ſequitur.*

7 Dicit ei Ieſus: Surge, &c. *Reſtitutus ſanitati.*

8 Tolle grabatum tuum. *Reſtitutus priſtino vigori.*

9 Et ambula. *Ad declarationem diuini miraculi.*

10 Et ſtatim ſanus factus eſt homo ille. *Quia diuina virtus infinita eſt, & operatur in inſtanti; ſanitas enim quæ virtute naturæ reſtituitur, in tempore & non inſtanti acquiritur.*

11 Erat aūt ſab. *Hic conſequenter ponitur prædicti miraculi accuſatio, & primo quantum ad ipſum ſanatum, ſecundo, quantū ad ipſum medicū, ibi.* Interrogauerūt ergo *In prima parte dicitur ſic.* Erat autē ſabbatū in die illo; *in quo non erat licitum opera ſeruilia facere propter q ſequitur,* Dicebāt ergo Iudęi illi qui. &c

12 Sabbatū eſt, nō licet, &c. *Iſti falſum dicebāt quia opera corporalia quæ ſunt ad Dei honorē, bene poſſunt fieri in die ſabbati ſicut ſacerdotes in tēplo corporaliter operabāt tēplū ornādo, Hoſtias immolando, & lauādo, & cōſimilia, vt dicitur Mat. 12. a. Portatio autē huius grabati erat ad magnificentiam diuini miraculi ſicut & modo illi qui miraculoſe de carceribus vel huiuſmodi liberātur portāt compedes ſuos ad loca ſācta, ad manifeſtationem ſuæ miraculoſę liberationis. Tamen aliter ſe excuſat ille ſanatus dicens.*

13 Qui me ſanum fecit, &c. *Q. d. Ille qui me diuina virtute ſanauit, eadem virtute & authoritate mihi præcepit, & per cōſequēs teneor ſibi obedire, nec ſum tranſgreſſor.*

14 Interrogauerunt ergo. *Hic ponit accuſatio medici, & primo in generali ante cognitionem determinatā de ipſo, ſecundo in ſpeciali ipſo cognito, ibi.* Poſtea. *Quia enim per ſanatum eū iſte ſanatus cōuenienter ſe excuſabat, ideo quærebant de ipſo ſanante, vt ipſum perſequerentur, & hoc eſt quod ſequitur.* Interrogauerunt ergo eum quis eſt il. &c. *Q. d. Malus eſt homo qui præcepit talia.*

15 Is autem qui ſanus, &c. *Quia diu lāguidus iacuerat, & ſic facta Chriſti & eius famam ignorabat.*

16 Ieſus autē declinauit. &c. *Dans exēplum aliquādo fugiendi volentes calumniari, & nolens ſe iactare de operatione miraculi.*

17 Poſtea. *Hic ponit accuſatio medici in ſpirituali habita cognitione de eo, & hoc eſt q dicit.* Poſtea inuc. &c. Quia *ad agēdum gratias de ſanitate ſibi collata frequētabat tēplū q eſt locus orōnis.*

7 Dicit ✻ Et dixit

MORALITER.

c *Surge tolle grabatum, &c.* Per hoc autem q vnus tm̄ ſanatus fuit de multitudine languidorum, ſignificatur q pauci ſaluātur de multitudine vocatorū. Per lectū autem in quo iacebat languidus, ſignificatur praua conſuetudo, per quam iacet homo in peccato quæ tollitur per exercitium in opera bona, ideo ſubditur.

† *Et ſuſtulit grabatum ſuum, &c.* Per virtutis exercitium.

A a *In templo.* Non in turba, sed in templo, quia si gratiā conditoris cognoscere volumus, oportet vt conuenticula fugiamus, & templum efficiamur.

b *Noli peccare.* Innuit quod propter peccata languebat, sed ipse Iesus illū sicut exterius, ita intus sanauit, vnde pmonet ne iterum peccando grauius iudicetur.

c.150. ✻ CYRIL. Docemur non solum supplicia reseruari peccatoribus ad futurū iudicium uerum in hac vita plerumque ipsos puniri.

c.132. vers.6. ✻ CYRIL. Mortuo Mose, Iosue die septima iussit, vt populus excitaret clamores, quibus corruerunt mœnia Iericho. Venit deinde veritas, Christus aduersus naturam hominis, fabricata à diabolo mœnia, depositurus.

B c *Quia hæc fa. in sab.* Quasi solutor legis agens contra Deum

a eum Iesus in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es, † 1

a Nolo leu non est pige: in annunc ando

b iam noli peeccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit il- 2

a Iste nunciat salutem ut se qua tur, sed il i e contra persequuntur. 3

le homo, & nunciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum 4

c sanum. Propterea persequebantur Iudæi Iesum, * quia hæc 5

d faciebat in sabbatho: Iesus autem respondit eis. Pater meus 6

a Sap ent a per quam f cit pate omnia. 7

e vsque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis

Quant .m ad opinionem eorum.

quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat

a Non ut n qui p trem cu b uocamus, sed æqualem se faciens Deo.

sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se 8

f faciens Deo. Respondit itaque Iesus, & dixit eis. Amen amen

a d est filius secundum hoc, quod est homo nihil potest nisi quod pater dat & docet.

g h dico vobis non potest filius a se facere quicquam, nisi quod

a Vt sicut pat r honoretur filius.

i viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, 9

Gen.2.a qui requieuit in sabbato, sex dieb. primo operatus. Contra qd ait Iesus. Non sex dieb. tm̄ vt putatis operatus est Deus, sed vsque modo operatur, quia qui sex dieb. condidit noua, a quib. requieuit die septimo, postea operatur vsq; in finē gubernando sustentando, renouando, propagando, vt permaneant condita. Et cum semper operatur Deus, constat sacramentum esse, quod de requie sabbati legitur.

d *Iesus autem respondit.* Q.d. cæci in lege cur mihi inuidetis, si hoïem in sabbato sano, qui Deus cum patre semp operor.

ca.133. Tr. 17 ✻ CYR. Si creditis nutu dei die sabbati solē oriri, oïaq; gubernari cur temere eū accusatis p quē pr̄ omnia operatur.

e *Propterea ergo.* Si prius pro opere sabbati, nūc magis insidiantur, quia patrē suū Deum dicit, cum eū tantummodo hoïem putarent. Ergo imponūt quòd se facit æqualē Deo quod esset facere rapinam, sed ipse natus est æqualis.

C Phil. 2. ✻ AVGVSTINVS. Intelligunt Iudæi quod non intelligunt Arriani filium Dei patrem æqualem, qui non rapinā arbitratus est esse se æqualem Deo.

f *Respondit itaque Iesus.* Quia cōmoti sunt de audita æqualitate eius quem putant hoïem purum cum Deo patre, subdit se esse filium æqualē patri eiusdem voluntatis, eiusdem ptātis, eiusdem operationis. In his autem differendis h[…] genere loquēdi v[…]tur, quo mentes [..] uulorum possit e[…]tare, & si non im[…]re & quo mente[…] dultorū exerceant & pascātur. Dicit[…] de deitate filii. N[…] potest a se facere, [.] si quod videt pa[…] facere, & demōst[…] ei pater, quæ om[…] non secundum l[…]ram vt in homin[…] fieret accipiēdasu[…], sed mystice. Ille [..]tem hæc secreta [..]cit, vt conturbent, vel vt forte turb[…] medicum quæra[…]. Propter nos eti[…] vt nobis scribere[…] quæ non bene in[…]lecta in errorem [.]ne intellecta in veritatem ducerent.

g *Amen amen dico uo.* Agit hic de identitate sua cum pa[…] & minoritate sua secundum hominem & quid in hi[…]ciat, s. vtranque resurrectionem corporis, s. & animæ.

h *Non po. fi.* Ita sum æqualis patri, vt non ipse a me, sed sim ab eo. Non facit a se, nec potest a se, qui non est a se ab eo facit & potest a quo est.

✻ CYRIL. In eo qđ oïa similiter pōt sicut & pr̄, idem substantiæ confirmatur. Similiter.n. operantur quę sunt eiusdem oïno naturæ & vt videatur eiusdē esse volūtatis nihil posse a se facere filiū đt, nisi qđ viderit patrē facientem.

i *Nisi quod vi.* Idē est, filio videre patrē, vel audire qđ ei patriæ. Videre ergo facientē, est eadē cū patre operari. N[…] .n. hic dr̄, quasi alia faciat pater alia imitans filius sicut let in hoïb. fieri, sed eadē sunt opera quæ operatur pr̄ p[…] filiū, vnde addit. Quæcunq;.n. ille fecerit hæc & filius similiter facit hæc eadē & nō alia, & nō dissimiliter, sed similiter.

✻ CYRIL

NICOLAVS DE LYRA

1 Et dixit illi. Ecce sa. &c. *Ex quo patet, ꝙ infirmitas illa fuerat sibi propter peccatum inflicta.*

2 Ne deterius, &c. *In currendo pœnam æternam, quia in recidiuante fiunt nouissima peiora prioribus.*

Ma.12.d. 3 Abiit il. ho. &c. *Dicunt aliqui, quod hoc fecit malitiose. Sed hoc nō est verū, quia illos quos dominus sanauit corpore, sanauit & mēte vnde de isto dicit inf. 7. c.* Totū hominē saluū feci i in sabbato. *Quod etiā exprimitur hic ex uerbo Christi cū dicit.* Iam noli pec. *quasi dicat præcedens peccatum est tibi dimissum. Et ideo dicendū, quod iste sanatus iuit bona intentione, ad publicandū uirtutē Christi. Illi autem quibus hoc nunciauit fecerunt inde damnum suum, sicut, & de alijs Christi virtutibus, ideo sequitur.*

4 Propterea perse. *Tanquam violatorem diuinæ legis, quod tamē erat falsum vt visum est.*

5 Iesus autem. *Hic ponitur miraculi excusatio. Circa quod considerandum, ꝙ apostoli fuerunt homines puri, & ideo Christus excusauit eos de violatione sabbati in confricatione spicarū per exēpla purorū hominum, sicut Dauid & sacerdotū, vt habetur Mat. 12. a. ubi ista exemplo diffusius tractantur, ipse autē Christus erat homo & Deus, & ideo aliquādo se excusauit de uiolatione sabbati p facta humana vt patet Luc. 13. c. vbi ostendit, quod in necessitate poterat bos leuari de puteo in die sabbati, & multo magis homo sanari, vt hētur inf. 7. c.* Si circūcisionē accipit homo in sabbato, vt nō soluatur lex Moysi, mihi indignamini, qa totū hominē saluū feci in sabbato. *Aliqñ autē se excusat p diuina facta, vt hic cū sa[…]*

6 Pater meus, &c. *Deus enim nō sic producit res sicut artifex [..]mum, quia domum factā dimittit & nō conserāt & ideo domo f[…] cessat eius operatio. Deus autem sic producit res, ꝙ eas conseru[…] esse, & ideo licet septima die quieuerit à nouis operibus condēdi[…] tamē quieuit à creaturis productis conseruādis. Pater & filius [..] vnus Deus & ideo sic ut pater continue operatur in cōseruatio[…] administratione rerū, ita & filius, sicet Christus excusat in sab[…] operādo. Sed quia ex hac excusatione sequitur, ꝙ Christus sit a[…]lis Deo patri, ideo ex hoc verbo magis persequebantur eum Iu[…] quam blasphemum, quia blasphemia acrius punitur in lege qua[…]ctio sabbati, & hoc est quod dicitur.*

7 Propterea ergo magis quære. &c. *Patet litera propter[…] consequenter se excusat dicens.*

8 Amen, amen di. vo. non po. &c. *Quasi dicat vos mihi [..]nitis legis trangressionem & hoc est impossibile quia non possu[…]quari à regula veritatis diuinæ. Quod patet quia filius inqua[…] Deus habet omnino eandem operationē cū patre, & sic non pot[…] eo obliquari. Similiter nec inquantum homo, quia humanitas C[…] est instrumentū coniunctum ipsius diuinitati, & sic non potest [..]tione eius obliquari & per consequens non potest transgredi [..] trāsgressio est obliquatio à lege diuina. Sciendum tamen quod A[…] ex hoc uerbo. Non potest filius, & c. dicit filium in diuinis esse[…]rem patre, & ideo consequenter hoc excluditur cum dicitur.*

9 Quæcunque enim. *Scilicet pater.*

✻ H[…]

MORALITER.

4 *Propterea persequebantur Iu.* Opus eius bonū peruertentes in malū, & adhuc multos habent sequaces, nuncios Christi propter opus confessionis & prædicationis molestantes.

5 *Iesus autem respondit, &c.* Vbi Christus vnitatē operationis ostendit & naturæ in filio & in patre & hoc satis di[…] Nec occurrit mihi moralitas hic conueniens, nisi [..] quilibet Christianus, qui Dei filius est adoptiuus, del[…]niri sibi charitatem mentis & conformitatem ope[…]nis, secundum illud. 1. Corint. 6. d. Qui adhæret domi[…]nus spiritus est.

✠ Cyril. Pater aũt diligit non offendentem, sed gaudio
semcientẽ, nec humano more se gerit quo patres filiis fu
ratib. indulgent. Nihil.n. facere potest filius, quod pr̃ non
faat, qui filio demonstrat, quæ ipse facit, non quasi igno-
ratem doctrina iuuans, sed totũ seipsum in natura filii sic
pigens vt quæcun-
q; in se habeat, in fi
lio demonstret.
a *ac & fil.* Videtur
copus omne facere
qd animus, sed nõ
similiter, cum ani
mus imperet corpo
ri, pater vero & filius
cũ & similiter ope
rãtur, quia vna natu-
ra, vna substantia pa-
tr, & filii & vna vo
lutas, & vna pote-
stas, & vna operatio.

a A patre habet quod possit, quia à patre habet quod sit.
haec & filius similiter facit. Pater enim diligit filium, & om- 1
a Sicut supra dixit, uiderit patrem facientem. Corporalibus curationibus.
a nia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora his demonstrabit 2 3
b
c a Q. De æquali patri, quem non creditis æqualem. Quos uult.
ei opera, vt vos miremini. Sicut enim pater suscitat mortuos 4 5
d In animatus , s. qui sunt digni, Et uere filius uiuificat, quia etiam uiuificat.
& viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Neque enim pa- 6 7
e
f ter iudicat quem quam, sed omne iudicium dedit filio 8 9
Cur. a Non ut minorem, sed sicut hono. pa.
g vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. 10

b *mnia demonstrat.* Demonstrare patrem filio, est cuncta o-
pari per filium, vt æque habeantur in fide nostra, pater &
filius. Et ne aliquo modo minus sentiatur de filio, addit. Et
maiora his de. ei. hoc est, per eũ maiora faciet. Quæ? Sicut
enim pater su. mort. & vi. Maius est suscitare mortuos, quã
languidum sanare, vnde agebatur.

✠ Cyril. De Sabbato obiectionem reiecit, nunc ex ope
ribus se æqualem patri ostendit.

c *Maiora his.* Suscitat pater animas per filium, vt animæ vi-
uant ex substantia patris & filii & ei filio homini facto in
tempore demonstrabit maiora, i. resurrectionem corporũ,
vt miremini eam fieri per filium.

d *Sicut enim pater su.* Incipit ostendere quod filius secundũ
quod æqualis est patri, faciat, s. animas a morte resuscitat.
Et est prima resurrectio a vitiis. In sequenti vero ostendit
etiam resurrectionem mortuorum corporum secundum
quod filius hominis est & potestatem dedit ei, i. filio.

e *Sic & fil.* Avg. Quia pater & filius sunt eadem vita. Iudi-
cat autem & suscitat corpora, non pater, sed filius secundũ
dispensationẽ humanitatis in qua minor patre, nec hono-
ratur sicut pater, vnde ait. Qui non honorificat filium mis-
sum non honorificat patrem, qui misit illum.

✠ Cyril. Inquantum verbum & Deus naturaliter hẽt
illam ptãtem, inquantum homo (ad quem dicitur. Quid
habes quod non accepisti?) accepisse eandem se aperte pro
fitetur. Neque necessario, neque non habenti semper da-
tur, nec maior est semper cui dat quam qui accepit. Quid
enim respondebis, si
psalmistam dicentẽ
audieris. Date glo-
riam Deo Gloria ca
rere Deum putabis,
aut homines eo ma-
iores. Vtque quis di-
ci potest dedisse calo
ri vim cremandi, sic
Pater cuius omnia
sunt filii filio actum
iudicandi per illũ vt
per iustitiam suam,
id peragens, qui per
eum, vt per virtutẽ
suam mundum creauit.

f *Quos vult uiuifi.* Avg. Non alios, q̃ pater, sed eosdẽ, quia
vna voluntas & eadem ptãs, & eadem viuificatio mortuo
rum. Hæc sunt maiora, quæ operatur per filium, s. resurre-
ctio mortuorum, vnde honorãdus probatur filius sicut &
pater. Vnde & subditur. Neq;.n. pater iudicat quemquam
quia persona patris in iudicio nõ apparebit, sed nec Chri-
stus in eo qđ ei consubstantialis, sed in forma serui, vt pos-
sit ẽt ab impiis videri, in qua iniuste iudicatus, iuste iudica-
bit. Vnde alibi hęc causa redditur, quia filius hominis est.

g *Vt omnes honorificent.* Honorat Deum, qui commendat
creatorem, omnipotentem, æternum. Honorat patrẽ, qui
credit eum habere filium æqualem sibi. Honorat, filiũ, qui
credit eum esse æqualem patri.

✠ Cyril. Sicut quando de rebus diuersis, ac natura dif-
ferentibus, dicitur similitudinem significat, quando de iis
quæ sunt eiusdem naturæ identitatem, & æqualitatem o-
stendit. Nec filius est caracter imago patris, quæ similitudi
nem continet, aut imitatur illius gloriam & honorem, aut
qualiter, quantitate, habitu & proportione respondet, sed
propter identitatem naturæ, alioqui aut plures dii essent,
aut creaturæ adoratio suprema deferretur.

Margin: D c.140. 2. Cor. 4 E F c.141

Cyrir. Qui

NICOLAVS DE LYRA.

Hæc & filius similiter facit. *Vbi tria excluduntur per q̃ pos-
sit ci filius minor patre. Primũ est. Si operatio patris se extenderet
ad aliqua ad quæ non se extenderet operatio filij, ideo hoc excludit,*
Quæcunque. *Secundum est si filius faceret eadem quæ facit pa
ter secundũ identitatem speciei tantum. sed non secundũ numerũ, ita
quod pater plura in numero faceret, & hoc excluditur cum dicitur.
Hæc & filius similiter facit, id est, eadẽ numero. Tertiũ est si faceret
eadem numero, sicut faber & martellus producunt eundẽ effectũ ta
men aliter quia faber ut causa principalis, martellus autem vt instru
mentalis & hoc excluditur cum dicitur.*

Similiter fa. *id est vniformiter per omnẽ modũ. Et sic patet, q
ibi prædictum.* Nõ potest filius a se facere quidquam, &c. *non potest exponi secundum errorem Arrij de minoritate filij re-
spectu patris in diuinis, sed tantum ostendit processum filij à patre, in-
quantum filius non est à se, sed à patre, & sic potentiam operandi &
scientiam habet à patre, sicut & essentiã, non tamen aliã, sed eandẽ
numero. Si enim filius esset creatura (vt dicit Arrius) non posset fa-
cere quæcunque facit pater, ut consequenter dicit Euangelista. Quæ-
cunque facit ille, & c. quia seipsum nec posset producere, nec conser-
uare, esset tamen productus & conseruatus à patre.*

Pater.n. diligit. *Postquam Euangelista posuit signũ uisibile ad
ostendendum, quod filius habet potentiam collatiuam vitæ corpora-
lis hic consequenter ponitur doctrina Christi de uita spirituali per ip
sum conferẽda. Et diuiditur in duas, qa primo ponitur doctrina Chri-
sti. Secundo eius confirmatio subditur, ibi:* Si ergo testimonium.
*Circa primum sciẽdum, q duplex est uiuificatio scilicet animę et cor-
poris, & duplex iudicium diuinũ sibi respondet primũ est iudiciũ dis-
cretionis, q nunc est & respondet vitæ præsenti secundũ est iudicium
discussionis ultimæ & præmiationis, q erit in futuro, & respõdet cor
porum resuscitationi. Ideo sic procedit quia primo agit de uiuificatio-
ne animarum & iudicio discretionis nunc existente, secundo de re-
surrectione futura, quia in primo ostẽdit Christus se habere potẽtiam
uiuificatiuam, secundo ostendit qualiter ista potentia sit intelligẽda.*
ibi: Amen amen dico vobis. *In prima parte dicitur sic.* Pater.n.
dil. & c. *Si accipiatur hic filius secundum diuinam naturã, dilectio nõ
accipitur hic causaliter, quia volũtas in diuinis nõ est principiũ ori-*
ginis filij, sed natura, ut superius dictum est, & ideo cũ dicitur. Pater
enim dil. fi. & omnia, & c. *Inquantum scientia patris communica
tur filio hoc uerbum diligit, nõ notat causam, sed tantum signum uel
concomitantiã. Si autẽ accipiatur filius secundũ humanã naturã: sic
accipitur causaliter quia amor est primum donum & causa aliorum
& tunc est sensus.* Pater diligit filium. *quia plenitudo scientiæ cõ-
municatæ animæ Christi procedit ex patris dilectione.*

4 Et maiora his: *Scilicet uiuificationem mortuorum morte spi-
rituali de qua loquitur postea quia maius est iustificare impiũ q̃ crea
re cęlum & terram, secundum Aug. exponentem, illud infra. 14.* Et
maiora horum faciet. *Quod a autem dicitur hic demonstrabit de
futuro nõ est per hoc intelligendum q filius secundum naturã diuinã
acceperit de nouo aliquam scientiam, vel q anima Christi aliquid co
gnouerit quod à principio suæ creationis ignorabat, quia à principio
suæ creationis habuit plenitudinẽ gratiæ & scientiæ, sed dicitur res
demõstrari quãdo de nouo alijs innotescit & talis modus loquẽdi ha-
betur. Gen. 22. c.* Nunc cognoui, quod timeas dominũ. *Id est,
alios cognoscere feci, quia Deus ante sciebat Abraham timere ipsũ,
sed per obedientiã eius in immolatione filij hoc fecit ab alijs cognosci.*

5 Vt vos mire. *Istud non ponitur causaliter, sed tantum consequu-
tiue, quia potestas uiuificatiua nõ est data Christo propter Iudæorũ
admirationem, sed ex hoc sequuta est, quãdo viderũt mirabilia Chri-
sti opera. Et ostendit consequenter quæ sunt illa maiora opera dicẽs.*

6 Sicut enim pater, & c. *Quod est diuinæ virtutis.*

7 Sic & filius, & c. *Istud verbum vult, non ponitur hic ad denotã-
dum, quod filius pauciores uiuificet quam pater, sed ad ostendendum
modum agendi, quia non agit coacte, nec ex necessitate naturæ, sed li-
bere. Et quia iudicium discretionis concomitatur resurrectionem spi
ritualem, ut prædictum est, ideo sequitur.*

8 Neque enim pater iudicat. *Scilicet seorsum a filio, cum sit eo
rum una operatio.*

9 Sed omne iudicium. *Hoc dicitur pro tanto, quia iudicium est
per sapientiam diuinam. Sapientia autem tota communicatur filio, et
per consequens potentia iudicatiua.*

10 Vt omnes honorificẽt, & c. *Ex prædictis enim sequitur, quod
sit honorandus honore latriæ sicut & pater, cum sit unus Deus cum
eo, unde sequitur,*

A a *Qui non honorificat.* Avg. Si enim minor crederetur filius, pater inhonoraretur, qđ vel inuidus nollet eū genuisse æqualem, vel infirmus non posset & sic non esset Deus conuinceretur, quia impotens.

b *Qui a qui.* Quia æqualis sum patri & vno honore cum eo honorandus, ergo qui audit verbum meum, id est, quæ credit me filium, & credit eum patrem habet vitam æternā, quia hæc est vita æterna, vt post dicet vt cognoscant te quem misi Iesum Christū esse vnum verum Deum.

c *Audit &c.* Cur ait. Audit verbū meum & credit, non mihi sed ei qui me misit, B quia verbum eius est in me, imo ego sum verbum eius, Qui ergo ei credit, credit verbo eius, id est, mihi.

d *Sed transiet.* Hic a morte infidelitatis ad vitam fidei & iustitiæ post a corruptione ad æternitatē. De prima autē resurrectione apertius subdit. Amen amen dico vobis, quia. v. h. & nunc est.

e *Quia ue.* Dixit quia filius suscitat & viuificat, quod verum est, quia venit hora, &c. & ostensio patris sui, hic. n. de suscitatione animæ a peccatis agitur.

f *Vocem filij.* Hoc solum iustis conuenit, qui sic audiunt de incarnatione eius, vt credant quia filius Dei est.

✻ Cyril. Quia Lazarus domini vocem audiuit, aut quia fideles mortui erant, antequam saluatoris doctrinam reciperent, aut magis accommodate quia suscitantis vocē omnes aliquando audient.

g *Sicut. n. pater.* Avg. Vita, quæ est ipse pater & filius pertinet ad animam, non ad corpus. Corpus n. non sentit ... sapientiæ, sed anima rationalis, quæ illuminatur a lu... quod illum. *Omnem ho. ue. in hunc mundum.*

Avg. Super animam rationalem quæ imago Dei, ... est nisi Deus cuius est imago huius ipse Deus est vita ... sa est vita corpo...

h *In semetipso.* ...
1 aliunde, sed ip...
2 vita sic & filius ...
3 metipso est vita ...
differunt, quia ...
4 est vita non nat...
5 filius est vita ex ...
6 nascendo vnde ...
7 Dedit non qu...
quando filius f...
8 sine vita, sed nat...
9 ex eo vita dedit ...
id est, vita genu...
10 tam.
11 i *Et potestatem.* ...
12 quam dixi de ...
13 rectione animæ ...
14 dit de resurrect...
carnis. Et pote...
15 quam habet fili...
16 patre in occult...
di pater ei, quia ...
hominis est in ...
17 forma iudican...
18 nis & malis vi...
tur. Visio. n. fc... Dei solis mundis corde promittitur, vnde *Beati mund... de, quoniam ipsi Deum uidebunt.*

Avg. Christus in eo quod est filius Dei, est vita quæ ... ficat animas, in eo quod filius hominis, Iudex. Dedit ei pater vitam generando, vt viuificet. Dedit ei potest... iudicii in carne mittendo per verbum. n. filiū Dei, fit ... marum resurrectio per verbum factum in carne filiū ... minis fit corporum resurrectio.

✻ Cyril. Mitigat iram Iudæorum se a patre habe... patrem dedisse dicens & Arrianorum curam habuit ... ciens quia filius hominis est.

k *Quia veniet ho.* Sicut sup. est autor de resurrectione ...

---

e Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui
b misit illum. Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum

a Intelligit. b Me missum ad salutem omnium. c Ex patre qui credit, & similiter ex me qui sum vna vita cum eo & hoc est quod dicit Et qui audierint viuent.

c audit & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in

Damnationis. Vere transit in vitam.

d iudicium † non veniet, sed transiet a morte in vitam. Amen

a Post per apostolos. b Noli expectare nouissimam. c Per ipsum. d Sine fide in peccatis.

e amen dico vobis, quia venit hora & nunc est, quādo mortui

a Credendo. b Obediendo. c Nunc, & semper. Per uocem filii Dei, quia sicut enim pater.

f audient vocem filii Dei, & quia audierint viuent. Sicut enim

a Ad animorum uiuificationem.

g pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitā
h in semetipso. † Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia

a Quod filius hominis habet potestatem iudicii ut & malis possit uideri mirum enim uidetur cum hoc magis conueniret filio Dei. b In fine sæculi.

k filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia veniet hora in qua

a Tam boni quam mali. b Corpora non animæ. c Non ut uiuant sicut supra sed ut resurgant.

omnes qui in monumentis sunt audient vocem filii Dei, †&†

a Adhuc indiscretio. b Ecce discretio iudicii. c Vt uideant Deum sicuti est.

procedent qui bona fecerunt, in resurrectionē vitæ, qui vero

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui non honorificat filium. *Honore latriæ.*

2 Non honorificat patrem qui misit illum. *Quia habent eādem maiestatem.*

3 Amen amen dico vobis. *Hic ostendit qualiter potentia viuificatiua de qua loquutus est, sit intelligenda scilicet de viuificatione spirituali, quæ est per fidem charitate formatam et hoc est quod dicitur.* Amen amen dico vobis, quia qui ver. &c. *Fide formata.*

C 4 Habet vitam æternam. *Causaliter, quia habet gratiam quæ facit eum dignum vita æterna.*

5 Et in iudic. &c. *Scilicet condemnationis: veniet tamen in iudiciū discussionis, & præmiationis. Et quia dixit, quod talis habet vitam* ✻ *æternam, ne aliquis credat ex hoc quod fides faciat hominem in præsenti immortalem, ideo subditur.*

6 Sed transiet à morte. *Quia oportet soluere debitum naturæ, antequam veniat ad uitam gloriæ. Et quia fides à Deo datur per inspirationem ideo subditur.*

7 Amen amen dico, &c. *Iste euangelista solus duplicat hanc dictionem amen quæ in Hæbraico confirmationem designat. Ipse enim subtiliora & altiora scribit de Christo, & hæc indigent maiori assertione propter quod communiter vtitur prædicta duplicatione.*

8 Quia venit ho. &c. quando mor. *Morte infidelitatis, de qua dicitur Mat. 8. c. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.*

9 Audient voc. &c. *Fidem uiuificantem suscipiendo ideo sequit.*

10 Et qui audierint. *Potest etiam intelligi de uiuificatione corporali quia ad uocem Christi aliqui fuerūt resuscitati scilicet filius viduæ Lucæ 5. e. & filia Archisynagogi Matt. 9. c. & Lazarus infra. 11. f. Per hoc autem quod hic dicitur.* Ve. hora. *Patet quod non loquitur de resurrectione generali, quæ erit in futuro, sed de viuificatione spirituali, quæ est per fidem Christi, & de resurrectionibus corporalib. particularib. tamē, quæ factæ sunt ad confirmationem huius fidei, et istæ inceperunt à principio prædicationum Christi.*

11 Sicut enim, &c. *Hic consequenter agitur de resurrectione ... rali futura & de iudicio sibi correspondente. Et diuiditur in du... primo agitur de resurrectione, secūdo de iudicio. ibi:* Et potesta... *Circa primum sciendum, quod illud quod est tale per essentiā est ... sa aliorum, ut habetur. 2. metaphis. Deus pater est vita per essen... & per consequens filius, cum sint vna essentia & una vita, & ... consequens ipse erit causa uiuificatiua omnium resurgentium & ... est quod dicitur.* Sicut enim pater. *Id est, à se & nullo alio, & ... consequens ei conuenit per essentiam.*

12 Sic dedit, &c. *Quia licet filius sit vita per essentiam sicut pa... ter hoc tamen habet à patre.*

13 Et potestatem. *Hic consequenter agitur de iudicio futuro ... uiditur in duas quia primo describitur illud iudicium, secundo ... bitur fore iustum, ibi:* Non possum. *Circa primum sciendum, ... ēt tota trinitas in iudicio futuro iudicabit autoritatiuè, sed ... stus inquantum homo iudicabit exequutiue. Cuius ratio est, qu... dex debet manifestus omnib. iudicandis. Deus autem pater vel ... secundum diuinam naturam non uidebitur in iudicio ab omnib... tunc omnes essent beati quia in tali uisione cōsistit beatitudo, & ... executio iudicij data est Christo homini qui poterit ab omnibu... ri & hoc est quod dicitur.* Et potestatem, &c. *executiue.*

14 Quia filius hominis est. *Ab omnibus uisibilis bonis & ...*

15 Nolite mirari hoc. *Quasi dicat adhuc maius faciet Chris... mo, vnde subditur.*

16 Quia veniet hora, &c. audient vocem. *Humanitas em... sti est organum diuinitatis, & ideo vox eius operabitur ad resur... nem generalem futuram per modum instrumenti coniuncti, ... tamen quia non resurgent vniformiter, quia aliqui resurgent a... riam, & alij ad pœnam, ideo sequitur.*

17 Et procedent, qui &c. *Hoc dicitur ad denotandum, quod ... sine boni, operibus non sufficit ad salutem.*

18 Qui vero mala, &c. *Id est, condemnationis.*

✻ No

A in itam æternam,ita etiam hic eſt autor de reſurrectione ca is aliter nemo crederet.

: Cyrillvs. ſic omnes excitando maiora monſtra- bi quam vnius ægroti curationem.

a *Non poſſum ego a meipſo fa.* Dedit mihi poteſtatẽ iudici nõ

tre,cx qua viuunt nõ corpora quę nõ ſentiũt,ſed animę rationales mediæ ĩter Deũ & corpora. Dicto etiã de minoritate humanitatis,ĩ qua ſcilicet morit̃,reſurgit,ſuſcitat corpora & iudicat,ſupponit de teſtimonio,ſuis q̃ nõ ĩdiget habere ab homine,q̃a habet ab operib⁹ q̃ pater dedit & ab ipſo patre habet tamẽ & ab hominib⁹ ſed

ta en poſſum a me id t,qui nõ eſt a ſe n facit a ſe, & ita q culpat eum de o re ſabbati, cul- pa patrem.

b *ſicut autem* Au- di per vnitatẽ ſub- ſtatiæ, id eſt, ſcio q nõ eſt aliud au di, quam ſcire vel e Vel ego filius h ainis nihil a me p um,ſed ſicut au di a Deo iudico, & o iudiciũ meũ d uibuſcũque eſt iu i.ideo quia non q ro voluntatem, m m,id eſt, homi ni ſed patris, quæ e e ſalute homi- n i qui ad hoc me m it,id eſt, incarna ri it.

: Cyrillvs. N i tãtum in fine m di,ſed in hac vi ta iudicaturum a- pe t ſecũdum legẽ

Damnationis.

mala egerunt,in reſurrectionem iudicii. † Non poſſum ego a

a meipſo facere quidquam. Sicut audio iudico,& iudicium b

a Quo iudico cum patre,quia non quæro vocem meam,id eſt,propriam filij hominis, ſed quæ cum patre,& filio eadem eſt. Hominis.

meum iuſtum eſt; †quia non quæro voluntatem meam, ſed

a Scilicet Dei patris. Homo.

voluntatem eius qui miſit me.* Si ego teſtimonium perhi- c d

a Vobis incredibile videbitu. b Pater quod poſt aperiet,ibi: Qui miſit me pater,

beo de meipſo,teſtimonium meum nõ eſt verum. † Alius e

a Vt in baptiſmo & in monte. b Quia eſt a ueritate quæ eſt Deus.

eſt qui teſtimonium perhibet de me, & ſcio quia verum eſt

Sacerdotes & Leuitas.

teſtimonium eius,quod perhibet de me. Vos miſiſtis ad Ioã-

a Ioannes etiam qui ex Deo eſt, teſtatur de me. Non ſibi,ſed.

nem,& teſtimonium perhibuit veritati. Ego autem ab homi

Non ſum contentus teſtimonio Ioannis.q.d. Non ſufficit niſi Deus atteſtetur.

ne teſtimonium non accipio,ſed hæc dico,vt vos ſalui ſitis. Il f

a Quidem. b propter quod debuiſtis ei credere. Non lux. c Spiritu charitatis. d lumine ueritatis.

le erat lucerna ardens & lucens. Vos aũt voluiſtis exultare ad g

Cum ipſe ſequi ſolem oſtenderet. Vere maius.

horam in luce eius. Ego aũt habeo teſtimonium maius † Ioã

ne. † Opera.n. quę dedit mihi pater,vt perficiam,ea ipſa opera

Quia talia opera non niſi a Deo poſſunt fieri. Qui opera dedit.

quæ ego facio teſtimonium perhibent de me,quia pater me

ſo patre habet tamẽ & ab hominib⁹ ſed

1 vt a lucernis, id eſt,a

2 Ioanne & a Moyſe,

3 qui ſi non poſſunt cõiungere animas Deo, poſſunt tamẽ confutare inimicos.

e *Alius eſt qui teſti-*

4 *monium, &c.* ✲ Cyrillvs. Alius eſt

5 enim perſonaliter

6 pater,alius filius.

7 f *Sed hæc.* Sed tamẽ teſtimoniũ Ioannis

8 induco,vt per Ioannẽ vos homines ad

9 veritatem ipſam du

10 camini, & credẽtes ſalui ſitis.

g *Ille erat,&c.* Quĩ me exterius oculis

11 hominum viſibilẽ

12 exhibuit,interi⁹ cor-

13 da hominum ad me

14 cognoſcẽdũ accẽdit.

15 Etiã omnes pphetę

16 & apoſtoli ſunt lucernæ. Chriſtus verum lumẽ. *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

† De cõſ. di.5.c.ſi. in ſi. * patris Cap.147 † Inf.8.e E † Matth. 3.d. † Ioãnis ſub teſtimonio. Sup.1.a.

C Mo es,qui ait, Non accipies perſonã hominis in iudicio, qu iudicium Dei eſt factus eſt enim ſub lege.

c *Non quæro.* Loquitur nunc ſecundum quod equalis eſt patri,vt probetur in eo vera Deitas, nunc ſecundum quod minor, vt probetur vera humanitas.

d *Si ego teſtimonium.* Dico de identitate eſſentię ſuæ cũ patre ex

✲ Cyril. Teſtimonium Ioãnis nõ repellit tãquã inutile,quẽ miſit ad clamãdũ. *Parate viam domini.* ſed ad maiora ſcãdit,quia vocem hominis etiã ſancti calumniari quiſpiam poſſet,vt Azarias & Ioanam verba Ieremiæ:

h *Ardens.&c.* Hoc eſt in nocte oſtẽdens ſequi ſolẽ nõ ergo ſupflua, Nemo tamẽ in ea remaneat quaſi ipſa ſufficiat

☞ ✲ Cyril.

F Cap.149 Hieron. 43.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non poſſum. *Hic oſtenditur hoc iudicium fore iuſtũ. Filius.n. in antum Deus,hẽt eandem naturã cum patre,& ſic non põt iudica o deficere,ſim liter nec inquantum homo,quia voluntas huma na omnib. ſequitur motum & regulam voluntatis diuinæ, & hoc e uod dicitur.* Non poſ.ego.&c.fac.quic. *Declinando a patre.*

2 Sicut audio,&c. *Licet.n.habeat eandem notitiam cum patre i uantum Deus,tamen habet eam a patre, & ſecũdum hoc dicitur a audire,ſecundum vero humanam naturam habet notitiam in- f m,& ſic magis proprie a patre audit.*

3 Et iudicium. *Quia non poteſt obliquari voluntas Chriſti homi ni voluntate Dei,vt dictum eſt,ideo ſequitur.* Quia non quęro vo mmeam ſed,&c.

4 Si ego te. *Poſita Chriſti doctrina de potẽtia viuificatiua eius, conſequenter ponitur confirmatio prædictæ doctrinæ. Et diuidit in as quia primo confirmatur hmõi doctrina,ſecundo arguitur Iu dæ um duritia,ibi:* Claritatẽ ab hominib. *Prima in duas, quia primo cõfirmatur teſtimonio humano,ſecũdo teſtimonio diuino, ibi:* Eg aũt ha. *Prima in duas,quia primo inducit teſtimoniũ. Secũdo oſtẽditur q̃ dẽat eſſe acceptum, ibi:* Ille erat *Circa primum ſciẽdũ, q̃ qñ doctrina aliqua cõfirmatur per aliquid quod eſt minoris au toritatis,propter hoc q̃ illud eſt magis acceptum audientib.ſicut di cit Philoſ.2.Metaph. q̃ aliqui dignãtur,i.dignum reputant Poetam ind ere teſtem,ſicut ſunt illi qui ſunt imbuti dictis Poeticis, & iõ nih recipiunt niſi per teſtimonium Poetæ confirmetur quamuis illud t magis autenticum ſimpliciter quam dictum Poeticum. Et eodem modo venientib. ad fidem de Iudaiſmo confirmatur nouum Te- ſta ntum per vetus, & eodem modo Saluator hic confirmat doctri nam ſuam per teſtimonium Ioãnis,cuius ſanctitas erat nota Iudæis, & hoc eſt quod dicitur.* Si ego teſti,&c. *Scilicet ſolus.*

5 Teſtimonium meum non eſt verum. *Id eſt,efficax ſecundum reputationem veſtram,quamuis in ſe ſit efficaciſſimum,propter hoc ſequitur.*

6 Alius eſt qui teſtimonium. *Scilicet Ioannes Baptiſta, vt patuit 1.& 2.cap.*

7 Et ſcio quia ve.&c. *Quia pater eius Zacharias per ſpiritũſanctum prophetauit ipſum præire ante faciem domini ad dandam ſcientiã ſalutis,vt habetur Lu.1.g. Teſtimonium autem ſalutiferum eſſe non poteſt niſi ſit verum. Quod autem iſtud teſtimonium ſit autenticum,oſtenditur.*

7 Vos miſiſtis ad Ioannem. *Nuncios ſolennes quaſi volentes acquieſcere dicto eius ſicut autentico,ſicut dictum fuit 1.c.*

9 Et teſtimoniũ phibuit veritati. *Id eſt,mihi qui ſum veritas cõfitẽdo me eſſe Chriſtum, & ſe negãdo,vt patuit ſupra 1.cap. & 3.*

10 Ego autẽ ab homine teſtimoniũ,&c. *Q.d. Non dix iprędicta,vt ſim in maiori authoritate propter dictum Ioannis,ſed propter ſalutem veſtram quam deſiderio, vt acquieſcentes eius teſtimonio ad ſalutem pertingatis.* Sub.2.a.

11 Ille erat. *Hic oſtẽdit quod Ioannis teſtimonium dẽt ei eſſe acceptum propter tria,ſ.propter eius officiũ, quia erat præco Chriſti q̃ notatur cum dicitur:* Ille erat lucerna. *oſtendens hominib. viam ſalutis.ſ.Chriſtum. Et ſicut lucerna non lucet ex ſe,ſic Ioannes nõ erat lux,* ſed venit vt teſtimonium perhiberet de lumine, *ſecundo propter charitatis incendium,quod notatur cum dicitur.*

12 Ardẽs. *Intãtum q̃ propter zelum charitatis diuinæ mortẽ ſuſcepit,tertio propter virtutis exercitium,in tantum, q̃ credebãt eũ Chriſtum,quod notatur ibi:* Lucens. *Iſta tria debent reddere teſtimonium eius acceptum, & maxime Iudæis , quia voluerunt ipſum recipere tanquam Chriſtum,propter quod ſubditur.*

13 Vos autẽ vobis ad ho.ex.in lu.eius. *Dicit ad horam,quia finaliter eum contempſerunt, & eius mortem procurauerunt.*

14 Ego autẽ. *Hic conſequenter confirmat doctrinã ſuam per teſtimonium diuinum. Et diuiditur in tres,ſecundũ quod pater teſtificatus eſt triplex de Chriſto ſcilicet per opera,per ſuipsũ, & p ſcripturas,ſecunda ibi.* Et qui me miſit, *tertia ibi,* Scrutamini ſcripturas. *In prima parte dicitur ſic:* Ego autẽ habeo,&c. *ſcilicet teſtimonium Dei patris,quod eſt maius teſtimonio Ioannis, propter maiorẽ cognitionis certitudinem, & propter eius incommutabilitatem. Et quale ſit iſtud teſtimonium,oſtendit dicens.* Diuiſio.

16 Opera enim.&c. *Vt perficiã ea,ſcilicet miraculæ virtutẽ totius creaturę excedẽtia,quæ faciebat Chriſtus virtute ppria,ideo dicit.* Et pficiã,ea ipſa opera q̃ ego facio,&c. *Sicut enim firmum teſtimonium habetur per demõſtrationẽ in his quæ ſubſunt facultati*

A ✻ Cyrillvs. Christus vera lux quæ lucernas oēs ꝓphetarū & omniū hominū accēdit. Dicitur autē lucerna vt Dauid ꝑdixerat canēs. *Parate lucernā Christo meo.* Sed additur ardēs & lucens q̄a dictū est ad Mosem. Præcipe filiis Israel vt offerant oleum purissimū ac lucidissimū ad accendendam lucernā iugiter extra velū testimonii in tabernaculo fœderis, ponetq; eam Aarō & filii eius vespere vsque ad mane coram domino, cultu rituque ꝑpetuo in generationibus vestris. Lucerna D. Ioānes. Oleū, gratia spiritussancti, B velū finis legis Aarō & filij eius, pastores tentantes historiam D. Ioānis, nox, seculum præsens. Quod autē seruatoris præcursor ꝑ lucernam significabatur est sic intelligendum, seruatur ardēs lucerna in hoc seculo, quæ gratiam credētibus C lucem præbeat. At Iudæi principio mirati Ioannem, post increparunt interrogantes, Quid ergo baptizas?

Libr. 3. ca. 1. Psal. 131.

† Infra 8.c.

† Gloriā

a Inuisibiliter in cordibus hominum.

emisit. † Et qui me misit pater, ipse testimonium perhibet de

a Sed vos. b Quæ non aure carnali, sed tantum, spiritualiter capitur. c Quia substantia diuinitatis est inuisibilis.

me. Neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius

a vidistis: Et verbum eius non habetis in vobis manens, quia

a Quia his quæ auditis a me non creditis, nec amatis. Autem.

quem misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini scripturas,

b quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt

c Tamen. Per illas. a Credere in me.

quæ testimonium perhibent de me, & non vultis venire ad

Quam in scripturis quæritis. qui uenit dare spiritualem. Id est, humanam laudem non quæro, nec honorem

me, vt vitam habeatis. † Claritatem ab hominibus non acci-

d Ideo dico quia.

pio, sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in

e a Vnde hæc pœna uobis.

vobis. Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me.

a Qui dicet se esse Deum.

Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo

f potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, &

Qui gloriatur in Deo glorietur. a Autem. b Quia non ueniet damnare, sed saluare.

gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? Nolite putare

a Quia uoci eius non crediti quæ ait, prophetam suscitabit uobis Deus, ipsum audietis sicut me.

quia ego accusaturus sim vos apud patrem. Et qui accusat

de se loquitur, aut consensum patris in faciendis mirabilis dationis nomine appellat.

✻ Cyril. Ridiculosa hæc opinio Iudæos detinet credētes maioribus suis, in mōte Synai ipsam naturā corporalibus oculis perspectam fuisse & vocem ipsius

propriē vitam.
b *Scrutamini.* E...
aliā testimoniū
1 pturæ, in qua D...
testatur de filio,
Iudæi in ea spen...
2 nētes ad Christ...
3 solē non peruer...
c *Et illæ sunt.*
4 qui putatis vitam ha
5 bere in scriptur...
6 me quasi cōtr...
7 Moysi repudia...
8 ipsas me Deū in...
gere potestis si...
9 genter aduertat...
✻ Cyril. C...
10 tationibus resp...
11 vnde fit vt non...
12 a superioribus
13 mo Dei proced...
d *Claritatem.*
14 ideo hoc loquo...
15 quæram gloriā
16 sed vobis errant
17 condoleo, qui
18 habetis dilectio...
19 Dei, & ad viam
ritatis reducere
lo.

Ioan. 1. a *Neq; vocem.* Et si in Sina vocem eius audisse & speciem vidisse putetis.

Cap. 1. ✻ Cyrillvs. Humilius propter dispensationē carnis de se

e *Quia dile.* Dilectio Dei non est in vobis, q̄a me nō ac-pitis, i. non creditis, quia veni vt per me pater glorifice...

f *Si alius.* Antichristus, q̄ ꝓpriam gloriā quærit non... ☞ id e...

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *naturali intellectus, ita in his quæ sunt supra hāc facultatē firmum testimonium est per opera soli Deo possibilia, qui non potest esse testis falsitatis, & hoc modo confirmata est doctrina Christi, nō solū ipso prædicante, sed etiā ipsis apostolis, secundum ꝙ dicitur Mar. vlti. d.* Illi autē profecti prædicauerunt vbique domino cooperāte, & sermonem confirmante sequentibus signis.

1 Et qui misit me. *Hic cōsequenter ponitur testimoniū patris, ꝙ testificatus est per seipsum, & hoc fuit in baptismo & in transfiguratione, vbi audita est vox patris sup Christū: Hic est filius meus dilectus, & hoc est quod dicit:* Et q̄ mis. me pater ip. *Per seipsū.*

2 Neque vocē. *Hic cōsequenter ostendit eos nō capere huiusmodi testimonium, quod Deus ostendit tripliciter. Primo per signū sensibile, sicut in baptismo & transfiguratione audita est vox sensibilis. Sed hanc vocē non audierant Iudæi persequentes Christum, quia ibi nō fuerant, ideo dicitur:* Neque vocē. &c. *Secundo ostendit aliquibus per visionem suæ essentiæ sicut beatis, & hoc excluditur ab eis cum dicitur:* Neque speciem eius vid. *Tertio per internam inspirationem, & hoc excluditur cum dicitur.*

3 Et verbum eius, &c. *Et subdit causam huius. Quia quē misit ille. huic vos non creditis, q.d. hoc non prouenit ex Dei defectibilitate, sed vestra incredulitate.*

4 Scrutamini. *Hic cōsequenter ponitur testimoniū Dei patris p scripturas veteris Testamēti quæ manifeste loquūtur de Christo, & hoc est ꝙ dicitur.* Scrutamini, *Id est, interius diligenter aduertite.*

5 .Scripturas. *Legis & prophetarum.*

6 Quia vos putatis in ipsis vitā æternā habere. *Et bene dicit, putatis, quia ab hac opinione sūt defraudati ex eorū īcredulitate*

7 Et illæ sūt q̄ testimo. perh. &c. *Quia scriptura veteris Testamenti determinat tempus eius aduentus. Gen. penul. b.* Non auferetur sceptrum de Iuda, &c, *& Dā. 9. f. vbi determinatur tēpus aduētus sanctisanctorū sub numero certo hebdomadarū. Determinat etiam locum natiuitatis Mich. 5. a.* Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in milibus Iuda: Ex te enim egredietur q̄ sit dominator in Israel, &c. *Determinat etiā modū nascēdi, Isa. 7. c.* Ecce virgo cōcipiet & pariet, &c. *& modū conuersandi in paupertate. Zach. 9. b.* Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, & ipse pauper. *Et modum moriendi, isa, 53. c.* Sicut ouis ad occisionem ducetur, &c. *Et breuiter omnia mysteria Christi in veteri Testamēto inueniuntur expressa, & in Christo completa, & ideo ex scripturis veteris Testamenti potuit vere cognosci, quod ipse erat Christus in lege promissus, sicut diffusius declaraui in quadam ...stione in qua de hoc determinaui.*

8 Et non vultis venire ad me. *Per fidem, quia Iudæi pro ... iori parte permanserunt in infidelitate.* Vt vitam æternā habeatis, *quæ habetur per fidem formatam charitate.*

9 Claritatem ab omnib. *Hic consequenter arguit eorum ...ditatem ad credendum, & quia persequebantur Christum vt ...phemum in quo fingebant se moueri zelo Dei, & vt violatorem ...bati in quo videbantur moueri zelo legis Moysi, ideo ostendit ...que esse falsum, primo primum, secundo, ibi.* Nolite putare. *...tur ergo primo. sic.* Claritatem ab hominib. non accipio. ...*quæro. q.d. prædicta non dixi ad iactantiam, quia non quæro ...num gloriam. Quod patet ca. seq. vbi dicitur quod fugit quando ...bæ voluerunt eum facere regem. Sed ostendit vlterius ad quid dicta dixerit, scilicet ad ostendendum eorum duritiam dicens.*

10 Sed cognoui. *Id est, cognoscere feci.*

11 Quia dilectionē, &c. *quod declarat ex signo præsenti...*

12 Ego veni in nomine. *Quod patet per prædicta testim...*

13 Et non acce. *Sed magis persequimini, quod faceretis si ...ctionem Dei haberetis. Hoc etiam declarat ex signo futuro di...*

14 Si alius venerit. *Id est, nō habens prædicta testimonia a ...*

15 Illum accipietis. *Hoc fuit inchoatum, quando Iudæi re...runt Bencozeba tanquam Messiam, qui tamen nullum diuinum ...monium habebat per miracula vel scripturas, Hoc etiam pe... complebitur quando recipient Antichristum pro vero Deo, q... ciet se circuncidi, & dicet se eis promissum, & ei adhærebunt ...usque eius falsitas detegatur per Enoch & Eliam. Et causam ... incredulitatis subdit dicens.*

16 Quomodo po. vos cre. &c. *Id est, gloriū humanā. Hoc impediuit Iudæos a fide Christi in parte, quia solum attendeba... adhuc attendunt ad gloriam & exaltationem temporalē dāda per Messiam. Videbāt autem Christum pauperem & abiectū, & nō reciperunt eum, non attendentes scripturas prophetarum q... eius paupertate & abiectione loquuntur, vt supra dictum est. C... autem & exaltatio quæ promittitur dāda per Christum, illa ... ria cælestis quam non intelligebant, ideo sequitur.*

17 Et gloriā quę a solo. *Propter hoc in infidelitate pma...*

18 Nolite putare. *Hic ostēdit eos nō moueri zelo Moysi, i... persequētai, quia Moyses manifeste scripserat de eo, & hoc est dicitur:* Nolite putare, quod ego, &c. *Scilicet ego solus.*

19 Est qui accusat vos. *Mecum, scilicet. Moyses.*

✻ In

A id est, in nomine suo veniet, hoc est ꝙ Apostolus ait, vt credat mendacio, qui non crediderunt veritati.

a *Si enim, &c.* Cur aũt non credant subdit: Non, quia non aperta veritate, sed qa superbia eos excæcat, & ambitio laudis, quę appetit de se existimariꝙ in se non habet, & super alios se efferre: Humilitas vero solius Dei gloriã quæritique soli placere appetit.

CYRIL. Tacẽtibus omnibus solam Mosis legem ad redargutionem Iudæorum sufficientem asserit.

CYRIL. Prophetam suscitabo de medio fratrũ tuorũ similem tui, &c.

a vos Moyses, in quo vos speratis· Si enim crederetis Moysi, cre 1
Quomodo? *Infidio incereduli non dubitatio Dei.* *Cur.*
b deretis † forsitan & mihi. De me enim ille scripsit. Si aũt illius 2 3
Quæ de me testantur. *Quia leg- prædictus sum.*
literis non creditis, quo modo verbis meis credetis? 4

D b *Si autẽ illius literis nõ creditis, quomodo verbis meis credetis?* Ex hoc colligitur, qa q legis pręcepta q̃ exteriora sunt implere negligit, euangelica quæ perfectiora sunt & sublimiora, multo minus implere valebit.

✲ CYRILLVS. *cap. 10.* Non sunt Mosis literæ verbis Christi maiores, absit: sed ait si Mosen quem quotidie legitis non auditis, multo minꝰ me recipietis qui semel uobis aut rarius loquor, Aut si elementa ueritatis lege descripta non discitis, quomodo ad altiora conscendetis?

E

NICOLAVS DE LYRA.

1 In quo vos, &c. *Falso tamen.*

2 Si enim crederetis, &c. Ly forsitan. *non est nota dubij, sed libertatis arbitrij, quia nullus credit nisi volens.*

3 De me. n. *Scilicet dupliciter, vno modo expresse, & manifeste vt: dictũ est Gen. pen. & Deut. 18. b.* Prophetam suscitabit vobis Deus. *Alio modo figuraliter & occulte, quia oĩa sacrificia & facta in veteri Testamento sunt figura Christi.*

4 Si autem illius, &c. *Nõ ꝙ lex Moysi sit maioris authoritatis quam verbum Christi secundum veritatem, sed tãtum secundum Iudæorum reputationem, vocatur etiam lex Moysi litera, doctrina au tem Christi verbum, quia Moyses doctrinã suã tradidit scripto, non autem Christus, quia lex euangelica est lex amoris, & ideo primo fuit scripta in cordibus apostolorum per receptionem spiritussancti, sicut diffusius declaraui super epistolam ad Hebr.* *Lex Moysi litera.*

F

CAPVT VI.

a *Post hæc abijt.* Post verba quibus Deitatis suę & humanitatis arcana monstrauit miraculo quinq; panum gessit subdit: vnde ait: *Post hæc abiit.* Id est, hæc inusitata & visibilia quæ ad cognitionem inuisibilis Dei ducunt, Sed & mystica sunt. Mare enim est seculum Galilææ, id est, rotæ, quia hic est volubilitas, non erectio ad Deum. Hoc transit Iesus resurgẽdo, vnde eum quem primum vna gens Iudæorum, iam sequitur multitudo gentium, cupiẽs instrui sanari & satiari. Iesus autem discipulis in mõte spirituali altiora cõmittẽs, turbis ĩferioribus simpliciora, proximo Pasca hoc agit, docẽs eos qbus fecit debere trãsire de mũdanis ad cœlestia, oculi Iesu sũt dona spiritus, qui misertus aperit, ne errent veniẽtes ad se. Ipse sciẽs tentat discipulum, vt ille tarditatem suæ fidei agnosceret, quia presente creatore de paucis sufficiẽtiã multis posse fieri, dubitare non debuit. Et per eius ignorantiam significat spiritualem intelligentiam Iudęos in lege ignorare.

b *Trans mare.* Tyberiadis & Capharnũ in eodẽ littore ex parte nostra, vltra in alio littore opposito, locus est vbi miraculũ istud factũ est. Nec ꝓprie vocatur mare, sed quædã magna Iordanis refluxio.

CAPVT VI.

Id est, interfecto Ioanne uoluit dignitatem humanitatis & Deitatis per miracula ostendere cõmendando locum, & tempus.

a Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod 1
b est Tyberiadis. † Et sequebatur eum multi- 2
c tudo magna, quia videbant* signa quæ fa- 3 4
ciebat super his qui infirmabantur. † Subiit 5 6
ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. 7
† Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudæorum. 8

✲ CYRILLVS. Scelere Iudæorum relinquit Ierosolymam nõ timiditatis sed charitatis proximorũ seipsum exẽplum ponẽs. Appellat autem mare quia palus Tyberiadis est magna, aut scripturã secutus quæ congregationes aquarum, Maria nuncupat, quam vt transeat, Christum cogunt, qui eos per mare rubrum deduxit. *3. li. c. 1.* *† 39. dis. c. 1. Mar. Galilex. Tyberiadis. * eius †Ma. 14. a Luc. 9. b.*

c *Et sequebatur.* Viso hoc miraculo, gẽtiũ magna turba sequitur, qa sicut eos quos a corporis infirmitate sanabat, ĩtus spũs reintegrabat, sic ipsos a morbo incredulitatis sanabat.

✲ CYRILLVS. Pharisæi calũniãt paralyticũ sabbato sanatum *capi 12.*

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT VI.

1 Post hęc aũt. *Postquam egit de uita spirituali, hic cõsequenter agit de nutrimẽto correspondente. Et diuiditur ĩ duas partes, quia primo ponitur signũ sensibile de collatione cibi corporalis, vt ꝑ hoc inducamur ad intellectum cibi spiritualis, secundo subiungitur doctrina de ipso spirituali cibo, ibi.* Respondit Iesus. *Prima in tres, quia primo ponitur miraculi tempus & locus. Secundo miraculi actus, ibi:* Cum subleuasset. *Tertio consequens fructus, ibi:* Illi ergo homines. *In prima parte dicitur sic:* Post hęc autem. *Quæ prædicta sunt.*

2 Abijt Iesus, &c. *Iudæi enim quærebant eum interficere, & nõ erat adhuc tempus passionis suæ, ideo recedendo dedit exemplum cedendi ad tempus malitiæ humanæ, ostendens ꝙ aliquando licitum sit Christi fidelibus fugere in persequutione,*

3 Quod est Tyberiadis. *Illud enim mare est quidã lacus magnus per quem transit Iordanis fluuius, sed vocatur mare secundũ modũ loquendi Hebraicum, in quo congregatio aquarũ vocatur mare, secũdum illud Gen. 1. a.* Congregationesq; aquarũ vocauit Maria. *Vocatur autem mare Galilææ a prouincia iuxta quã transit, & vocatur mare Tyberiadis ex nomine ciuitatis ædificatæ in littore, quę antiquitus Cenereth, dicebat, sed ab Herode tetrarcha fuit reædificata & ampliata, & Tyberias vocata in honorem Tyberij Cæsaris. vocatur etiam mare illud alijs nominib. vt declaraui super Matthæum, & ideo illa dimitto.*

4 Et sequebatur eum. *Quidam ex deuotione ab eo curati, quidam maliciose, volentes eum capere in sermone. vt Pharisæi, & quidam ex desiderio addiscẽdi, & aliqui ex curiositate, volentes miracula quæ faciebat videre, ideo subditur.*

5 Quia videbant. *Hoc additur ad ostendendum, ꝙ fiebant virtute diuina. Magicis enim artibus bene fiũt aliqua curiosa & inutilia, sicut quod statuæ loquantur, & consimilia, sed sanitates quæ fiunt ad reducendum homines in Deum fiunt tantummodo virtute diuina vt habetur in Itinerario Clementis.*

6 Subijt ergo, &c. *Quia erat locus deuotionis & doctrinæ aptus ideo sequitur.*

7 Et ibi sedebat, &c. *Docens eos, & sic patet locus in quo factũ est miraculum sequens: tempus autem in quo factum est describitur, cum dicitur.*

8 Erat aũt, &c. *Istud est festum Paschale, de quo iste Euãgelista facit mentionem, & in isto paschate nõ fuit Iesus in Ierusalem. Quãuis. n. Christus legem seruauerit, tñ in hac solennitate non fuit, quia illi qui habebant inimicitias capitales, erant excusati a præcepto legis, qua præcipitur oĩm masculum apparere coram domino in solennitate Paschali. Sic aũt erat de Christo, quia Iudæi quærebãt eũ interficere.*

MORALITER.
Post hæc, Sequitur

ſanatum, multitudo miratur ſigna facta ſuper ægrotos.

A a *Cum ſubleuaſſet.* Exemplo ſuo nos admonet leuare oculos cordis noſtri, vt ſi forte eo ducente ad altitudinē actionis, & ſciētiæ aſcendere permittamur. Turba ſequētiū carnalium cogitationum nos non perturbet, nec ab altitudine cōtemplationis deiiciat, ſed eam ſpūalib. eſcis quantum capere poſſit paſcere curemus.

† Appro[pinqua] inquam uat autē ad ſe cap. 13.

✻ CYRILLVS. Lubenter Philippus diſcebat, & parum acutus ſæpius interrogabat.

eorum

b *Reſpondit.* Adhuc Philippus lacte doctrinæ nutritus ſolidū fidei & cognitionis cibum capere nō valens, iuxta ſuę virtutis facultatem rn̄dit, impoſſibile exiſtimans tot paucis poſſe refici, ſed eruditur Deo nihil eſſe impoſſibile. Philippus ēt (q interpretatur os lampadis) figuram geris prædicandum, quib. in alter in fine cum

B

tot, tā multos

† Cum ſubleuaſſet ergo oculos Ieſus, & vidiſſet quia multi-
a tudo maxima venit † ad eum, dicit ad Philipum: Vnde eme- 1
a Vt ignorantiam diſcipuli demonſtraret. b Fidem illius de futuro miraculo conſulens.
mus panes, vt manducent hi? Hoc autem dicebat tentans 2
eum. Ipſe enim ſciebat, quid eſſet facturus. Reſpondit ei Phi- 3 4
lippus: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, 5
b a Eadem ſimplicitate qua Philippus.
c vt vnuſquiſque * modicum quid accipiat. Dicit ei vnus ex di-
Puer hæc, uel unus de diſcipulis fuit uel aliquis de turba.
ſcipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: Eſt puer vnus hic 9 7 8
a Neque iſte adhuc perfectus in fide. Doctores non perfecte intelligentes legem dicens, quid confert lex ſaluti.
d qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſces, ſed
hæc quid ſunt inter † tantos? Dixit ergo Ieſus. Facite homi- 9
e a Legis litera multiplex in ſymbolis.
f nes diſcumbere. Erat autem † fœnum multum in loco. Diſcu- 10 11
g b Adhuc in eis caro uiuebat.
buerunt ergo viri numero quaſi quinque milia. Accepit ergo 12
Per ſe & per Apoſtolos.
Ieſus, panes & cum gratias egiſſet, diſtribuit * diſcumbenti- 13
14

ma palea & vix ſeparabili tegitur, ſic ſpūalis ſenſus. Heb[r]
populus puerili ſenſu legem portat quaſi onus, nec c[l]
paſcit, nec alios paſcit: Deo piſces, Prophetæ, & Pſal[mi]
temperantes auſterum ſaporem legis: Vel duo piſces
pſonæ conſtitutæ in regimine populi: Regia, & ſacerd[o]
lis, q̄ inter turba[s]
ctuantis populi
ſantur, nec defic[i]
in quibus vnus C[hri]
ſtus ſignificatur
& ſacerdos. Fœ[n]
quia carnaliter
bant, in carnalib[us]
eſcebant. Quib.
venit Chriſtus r[ex]
ſacerdos, carnen[ſ]
cant, vt ſpiritua[liter]
reficiant. Quin[que]
millia, populus
ſub lege, vt lang[uidi]
in quinque port[icib.]
Sed viris, id eſt,
fectiores, qui
digni numero
ter infirmam
& fragilem ſex
ſunt quinq; mil
eſt perfacte qui
ſenſibus corp
dominātur, & h
ciuitur a Chriſto

Chriſto conſtitutis, de carnalium hominum cogitationū turba paſcenda dominus quotidie loquitur.

c *Ducentorum.* Centenarius duplicatus ſignificat perfectionem bonæ actionis, & rationalis ſcientiæ, quæ erudiendis in fide non ſufficiunt, niſi eis altitudo thæologię addatur, q̄ animas per bonam operationem purgatas, & per ſciētiam rerum creatarum illuminatas, ad conſummatam ſpiritualium refectionum plenitudinem perducit.

cap. 14.

✻ CYRILLVS. Naturæ terminis Deitatis natura ſuperiora eſt, oīa facile peragens, quæ noſtram mentē excedūt. vt .n. oculis non cernimus quantum volumus, ſed quātum videndi acies ferre pōt, ſic humanam mentem, etiamſi mūda ſit, adiectis vſque ad terminos prodendi credendū eſt.

C d *Eſt puer vnus.* Hic puer eſt Moyſes legislator, cuius lex neminem ad pfectum pduxit. Vnus, qa vanitatem eccleſiæ futuram pfigurabat. Hic, id eſt, in ver. Teſt. quod quāuis nono clareſcente eam vileſcit, adhuc tn̄ oīno non receſſit.

e *Quinque.* Quinq; panes, ſunt vetus lex, in quinq; libris Moyſi. Hordeaci, qa cib. eſt rudiū. Medulla hordei, tenaciſſima

cepit panes, nō nouos creauit, qa antiquam ſcripturā n[o]uit, ſed impleuit, & docuit. Gratias agit, doces nos de o[mnibus be]neficiis gratias agere, & intimās de noſtra refectione ſe [gau]dere & ſalute. Multiplicauit, qa de paucis illis tot ſcrip[turæ] emanauerunt. Fragmenta, ſunt ſecretiora quæ cōis n[on ca]pit populus, hæc colligūt apoſtoli, & committunt abi[...] mūdi, & cord. pfectis. Vidētes pphetam vocant forſa[n], quia adhuc in fęno reſident. Sed & vere propheta dr̄, [qu]ia dum aliquid pręſens, docet Angelus dicitur; dum futu[rum] dicit, propheta. Tamē quia verbum caro factum eſt, d[omi]nus eſt Angelorum, & prophetarum.

f *Sed hæc, &c.* Q. d. Legis litera, vel corporei ſenſus, qu[i] ſunt ad multitudinē in te creditorum, qui ſpūalia alim[enta] ſunt petituri, quę omnem literam, omnemque corpo[reum] ſenſum ſuperant?

g *Facite homines.* Magiſter veritatis prius in ſimplicitate literæ quaſi in infimis locis, & in ſimplicitate viſibilis cr[eatu]ræ auditores erudiuit, ut ſic in altitudinem contē[p]lati[onis] erigantur.

CYRIL[LVS]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *interficere. Præterea Chriſtus ſicut ſeruādo legē oſtēdebat ſe eſſe verū hominem de filijs Iſrael ſecundum carne, ſic aliquando prætermittendo obſeruationem eius, oſtendebat ſe eſſe dominum ſupra legem.*

1 Cum ſuble. er. *Hic ponitur miraculi actus. Et diuidit in tres, quia primo præmittitur miraculi neceſſitas. Secūdo deſcribitur eius qualitas, ibi:* Dixit ergo Ieſus. *Tertio oſtenditur eius veritas, ibi:* Vt autem impleti ſunt. *Primo oſtenditur tripliciter. ſ. ex populi multitudine, cum dicitur;* Cum ſuble. &c. *Tantum enim deſiderabant audire Chriſtum quod omiſerant apportare ſecum alimentum propter quod neceſſarium erat per miraculum. Oſtenditur etiam hæc neceſſitas ex defectu pecuniæ, cum ſubditur.*

2 Vnde eme. *Non petit ignorās, ꝙ deficeret eis preciū, ſed vt ex reſponſione Philippi appareret certius miraculum, vnde ſubditur.*

3 Hoc aut. *Vt per hoc defectus pecuniæ alijs oſtenderetur, ſicut Gen. 22. a. Tentauit Deus Abrahā, vt eius obedientia alijs manifeſtaretur, non ſibi propter hoc ſubditur.* 4 Ipſe enim. *Quia inquātum homo habuit plenitudinem ſcientiæ a principi conceptionis, & inquantum Deus oīa nouit ab æterno.* 5 Reſpōdit, &c. *Q. d. Pauperes ſumus, & tantam pecuniam habere non poſſumus, & ſi haberemus, non ſufficeret pro eorum refectione, ideo ſequitur.*

6 Vt vnuſqſq; *Iſte .n. Philip. adhuc rudis exiſtens non aſpiciebat ad eius uirtutē qua de aqua vinum fecerat, nec de alia ſigna q̄ frequēter fecerat. Oſtēdit conſequēter miraculi neceſſitas ex cibi paucitate.*

7 Dicit

7 Dicit ei vnus. *Hic videtur melius diſpoſitus quā Philip[pus] quia in reſponſione ſua videtur hēre reſpectum ad multiplicati[onem] panum. eo modo quo factum eſt per Eliſæum. 4. Reg. 4. g. vnde ſu[bditur].*

8 Eſt puer vnus, &c. *Q. d. etiam ſi multiplicarētur eo modo factum eſt per Eliſæum, qui de viginti panib. multiplicatis non [pa]uit niſi cētū viros, in iſta magna multitudine hoc eſſet valde mo[dicum].*

9 Dixit ergo Ie. *Oſtēſa miraculi neceſſitate, hic conſequenter deſcribitur eius qualitas per multiplicationem panum virtute Ch[riſti], hoc eſt quod dicitur.*

10 Facite ho. *Id eſt, ordinate ſedere ad comedendū.* 11 [Erat] au. *Hoc interponitur, ad oſtēdendū ꝙ locus erat aptus ad ſeden[dum].*

12 Diſcubuerūt, &c. *Secūdum modum Hebraicum ſoli vi[ri] numerantur a viginti annis & ſupra, vt habetur Nu. 1. a. Mu[lieres] autem & paruuli hic tacentur.* 13 Accepit ergo Ieſu[s]. *Quia in manib. ſuis multiplicati ſunt. De mō huius multiplicat[ionis] dixi Mat. 14. vbi idem miraculum deſcribitur. Sciendum tamen Chriſtus non creauit panes de nouo, ſed præexiſtentes multipli[cauit] vt miraculum eſſet magis notum, quia talis multiplicatio eſt [ma]gis perceptibilis quam creatio.* 14 Et cū gratias egiſſet. I[ſtos] *per apoſtolos diſtribui præcepit. Sciendum etiam, quod Chriſtu[s ali]quando fecit miracula imperando, vt oſtenderet ſe facere illa [vir]te propria, aliquando autem orando, vt hic cum dicitur:* Gr[atias] egiſſet. *Vt oſtenderet ꝙ talia non fiebant ab eo per dæmones m[agica] arte, vt Phariſæi dicebant.*

✻ Vt aute[m]

MORALITER.

† 1 *Cum ſubleuaſſet ergo.* Iſta refectio magnę multitudinis de 5. panib & duob. piſcib. expoſita fuit myſtice Matth. 1[4.] Mar. 6. & Luc. 9. propter quod hic pertranſeo.

† Ie[ſus]

bus. Similiter & ex piſcibus quantum volebant. Vt autem
impleti ſunt, dixit diſcipulis ſuis: Colligite quæ ſuperauerunt 1 2
a Illa ſubtilia ſacramenta, quæ non poſſunt imperfecti capere, quæ non committuntur apoſtolis.
fragmenta † ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt 3
Varia vaſa ad portandum deputata.
duodecim cophinos † fragmentorum, ex quinque panibus 4
hordeaceis, & duobus piſcibus quæ ſuperfuerunt his, qui
a manducauerunt. Illi ergo homines cum vidiſſent quod Ieſus 5
a Magnæ ſalutis mundo eſt præco futurus.
fecerat ſignum dicebant: Quia hic eſt vere propheta qui vẽn 6
b turus eſt in mundum. Ieſus ergo cum cognouiſſet, quia ven- 7
Pro mi a n'o panum volentes ſub hoc eſſe, ſub quo videbantur non egere.
turi eſſent, vt raperent eum, & facerent eum regem, † fugit
a Qui poſt occurrit crucifixoribus. b A quo deſcenderat paſcere turbas, docens proſpera mundi fugere, & contra ea orare.
iterum in montem ipſe ſolus. † Vt autem ſero factum eſt, de- 8
c ſcenderunt diſcipuli eius ad mare. Et cum aſcendiſſent na- 9
a Summatim proponit, quod poſtea explicabit. b Merito tenebræ ſunt, quia Ieſus nondum venit.
uim, venerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebræ iam 10
d Exponit quin inuen en to contigerit. Mundus. Id eſt, omni genere tentationum.
factæ erant: & non venerat ad eos Ieſus. Mare autẽ vento ma- 11 12

A 17. ✻ Cyrillvs. Non debemus ignorare, quia Matthæus benedixiſſe ſcribit, non gratias egiſſe, ſed vtriſq; verbis denotata Paulus oſtendit dicens, bonum eſſe omnem cibum, & nil reiiciendũ, ſanctificatur.n. verbo & appellatione Dei. Non aũt ignoramus benedici omne quod ſanctificatur, ea oratione, quam in menſa facere ſolemus.

a *Illi ergo homines cũ vidiſſent quod, &c.* Illi nondum plene fide proficiebant, quare hunc Deum dicere neſciebant. Nos certius illis dicimus; Hic eſt verbum, ſine quo non eſt propheta vel Angelus.

B 18. *Illi ergo homin. &c.* ✻ Cyril. Sic cognoſcuntur non per phantaſmata impleti & liberalitas commendatur, quanto.n. plura dabis, plura tanto affluent, & vnuſquiſque Apoſtolorũ cophinum reportat, quo gratiam miniſtrantibus gratia Dei pleniſſima eſt reddita.

b *Ieſus ergo.* Qui volunt rapere, & regem facere, ſignificant diſcipulos, & alios C credẽtes, qui volunt præuenire tp̃s regni eius putãtes eum veniſſe, vt iam regnaret. Sed hoc tp̃e colligitur regnum quod in fine erit manifeſtum, cum dicet: *Percipite regnum quod vobis*

D *vobis pa eſt.* Fugit ergo non timens teneri, q̃ poſtea eiſdem colloquitur, ſed ſignare volens, quod altitudo eius non pōt intelligi. Fugit in montem.i. aſcendit cęlos, ſolus ſacerdos interpellans pro populo foris conſtituto, qui interim iactatur fluctibus, vnde ſubdit. Cyril. c. 20.

c *Vt autem ſero fa.* Sero mundi eſt, poſt aſcenſionem Chriſti in quo diſcipuli deſcendunt ad labores mundi, & regunt nauem, id eſt, eccleſiam.

✻ Cyrillvs. Oſtendit ſe, & terræ & maris dominum, & vltra naturã multa poſſe. Cap. 21.

E d *Et tenebræ iam factæ erant, & non venerat ad eos Ieſus. Mare autem vento magno flã te exurgebat.* Quanto accedit finis mundi, tanto magis frigeſcit charitas, creſcunt errores, crebreſcunt mala, & tamen nauis non perit, ſed Ieſus ad portum tendit. † ſeceſſit in mon.

✻ Chrysostomvs. Non ſine cauſa Euangeliſta tempus deſignat, ſed vt per hoc calidum eorum amorem oſtendit. Non enim dixerunt, veſpera nunc eſt, & nox aduenit, ſed ab amore igniti aſcenderunt in nauim. Hõ. 42. i Io. 10. 3. F

Cum remi-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Vt aũt impleti. *Hic oſtenditur miraculi veritas. Si.n. multiplicatio illa fuiſſet tantum ſecundum apparentiã, homines non fuiſſent ſatiati, nec remanſiſſent ibi reliquiæ ſenſibiles, ideo ad maiorem declarationem, miraculi & eius publicationem ſubditur.*

2 Dixit, &c. fragmẽta ne. *Quia per fragmenta portata alijs qui non fuerant ibi, publicatum eſt miraculum, & approbatum, quia uere non ficte reficiebantur.*

3 Collegerũt ergo, &c. *Non a caſu, ſed ex diuina diſpoſitione impleti ſunt duodecim cophini ſecundum numerum duodecim apoſtolorum, vt per hoc deſignaretur, q̃ fragmenta verborum Chriſti per apoſtolos per mundum publicarentur. Sed ſi quæratur. Vnde habuerunt illos cophinos in monte? Poteſt dici, q̃ acceperunt in aliqua villa propinqua, vel quod fuerant ibi portati vt venderentur multitudini venienti. Vel poteſt dici, q̃ non fuerant ibi cophini, ſed tantum collegerunt de fragmentis, quod duodecim cophini poſſent impleri, vt bene ſibi inuenitur talis modus loquendi.*

4 Ex quinq; panib. &c. *Hic etiam facit ad euidentiam miraculi quia plus remanſit quam a principio fuit.*

5 Illi ergo. *Hic ponitur miraculi fructus qui oſtenditur triplex. Primus eſt fidei confeſſio. Secũdus honoris exhibitio, ibi;* Ieſus ergo. *Tertius Chriſti ſollicita quæſitio, ibi:* Vt aũt ſero. *Circa primum ſciendum, q̃ Chriſtus erat promiſſus in lege tanquam propheta cæteris excellẽtior, vt hẽtur Deut. 18. c.* Prophetã ſuſcitabit, &c. *Propter quod viſo miraculo prædicto populus cõfeſſus eſt illum eſſe, de quo loquitur prædicta ſcriptura, & ſic confitebantur eum eſſe verũ Chriſtum, & hoc eſt, quod dicitur;* Illi ergo, &c. *Fecerat ſignũ alias non auditum, quia illa multiplicatio quę facta fuit per Eliſæum, fuit multum deficiens ab iſta, vt patet per prædicta.*

6 Dicebãt, & venturus eſt in mun. *Ad ipſum ſaluandum. Sic autem non venerunt alij prophetæ, ſed ſolum ad denunciaudũ iſtius aduentum.*

7 Ieſus ergo. *Hic ponit ſecũdus fructus, qui eſt honoris exhibitio Chriſtus.n. erat promiſſus rex futurus, ſecundũm q̃ habetur Iere. 23. a,* Suſcitabo Dauid germen iuſtũ, & regnabit rex & ſapiens erit. &c. *Et ideo poſtquam confeſſi ſunt eum eſſe Chriſtum voluerũt conſequenter ipſum facere regem, Chriſtus tñ nõ acceptauit hunc honorem. Et hoc eſt quod dicitur:* Ieſus ergo cũ cognouiſſet, &c. *In hoc dans exemplum nobis fugiendi honores & acceptandi labores, quia ad paſſionem quæſitus ſe obtulit. Si aũt quæratur, quare non acceptauit tunc regnum, cum eſſet ſuum ex diuina promiſſione. Dicendum, q̃ licet eſſet ſuum dicto modo, tñ non erat manifeſtandum, niſi tempore debito. Hoc autem nõ debuit eſſe in primo aduentu, ne fides Catholica potentiæ humanæ aſcriberet, ſicut lex Mahumeti quæ per potentiam gladij incępit, & per eam tenetur; Præterea, quia per prophetas erat denunciatus primo venturus ad ſuſcipiendum abiectionem & mortem: Poſtea autem veniet ad manifeſtandum regium honorem, propter quod Act. 1. a. dicitur apoſtolis quęrentib'* Domine ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael? *Reſpondit:* Nõ eſt veſtrum noſſe tempora, &c.

8 Vt aũt ſero. *Hic ponitur tertius fructus miraculi prædicti, qui eſt ſollicita Chriſti quæſitio, & primo oſtenditur qualiter q̃ſitus eſt a diſcipulis, ſecundo a turbis, ibi:* Altera aũt. *In prima ergo parte dicitur ſic:* Vt aũt ſero factũ eſt, diſcipuli eius deſcẽderũt ad mare, *vt quærerent magiſtrum ſuum, quia ab eis receſſerat, vt prędictũ eſt. Et patet ex hoc deuotio eorum ad ipſum; quia propter noctem imminentem non dimiſerunt quærere eum.*

9 Et cũ aſcẽdiſſent nauim, venerunt, &c. *Id eſt, voluerunt venire quia credebant illic eſſe Chriſtum, propter quod ſubditur.*

10 Et tenebrę iam factæ erant. *Chriſtũ enim ex altera parte maris Tyberiadis vſque ad noctem expectauerunt.*

11 Et non venerat, &c. *Propter quod credebãt ipſum mare trãſiſſe ſine eis.*

12 Mare aũt vento magno, &c. *Ex quo patet deſiderium eorum eſſendi cum Chriſto, quia propter tempeſtatis periculum non differebant venire ad eum.*

✻ Cum remi.

MORALITER.

† 7 *Ieſus ergo, &c. fu. &c.* Cum aũt quęreretur ad paſſionem voluntarie ſe obtulit, & q̃rentib. ſe manifeſtauit, dicens ego ſum vt infra 18. g. per hoc oſtendens q̃ virtuoſus dẽt eſſe tardus ad honores, & promptus ad bonos labores. Sic autem fecerunt patres noſtri Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius & alij multi qui dignitates Eccleſiæ refugerunt quantum potuerunt bono modo, & labores fideliter executi ſunt & viriliter.

9 *Et cum aſcẽdiſſent nauim, &c.* Exponatur ſicut ſupra Mat. 14. & Mar. 6.

Amen, amen

A a *Cum remigassent.* Non sine causa æstimatiue dicit 25. aut 30. & non affirmatiue alterum. Quinquies quinq; sunt 25. & est quadratus quinarius, significãs libros legis, cui deerat perfectio. In senario autem qui constat ex partib. suis, nota tur perfectio. Vnde sex dieb. fecit omnia Deus, quinq; ergo per sex multiplicant vt lex per Euangeliũ adimpleatur. His ergo, q legem seruant, incipit apparere Iesus, sed per euangelicam gratiam proximus fit, & calcat fluctus, id est, omnes tumores mundi sub pedibus, & eum præ abundantia mali qui remigant timent, ne deficiant, sed eos consolatur Iesus; Ego sum qui hoc prædixi qui hæc facio, quæ necesse est fieri, & ideo nolite timere, quia ecce ego cõmprimo fluctus, *qui vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.*

Gen. 4. c.

† appropinquare naui

† Venit

B

† illa quã ingressi sunt discipuli eius. † nauiculam.

† cũ gratias egisset dñs Mat. 28. d.

Cap. 24. * ipsi

✻ CYRILLVS. Sic veniet tanquam fur in nocte.

b *Timuerũt.* Quod discipuli, q omnium in ecclesia futurorũ

C figuram gerebant, viso domino super fluctum maris ad se venientem timuerunt, & vt alius euangelista apertius dicit phantasma crediderunt eum mysterio non vacat, quia adhuc hodie multi in ecclesia cum audiunt sibi persuaderi, vt præsentia bona & caduca pro æternis quæcũque habendis dimittant, timent, & se deceptos credũt, quib. dominus ait: *Nolite timere ego sum.*

In hunc locum.

✻ THEOPHYLACTVS. Cum homines vel dæmones nos p timorem nitunt mouere audiamus Christũ dicentẽ;

Aduersus ecclesiam. *Non desistebant pro aduersis, qui perseuerauerit vsque in ff. sal. erit.*

a gno flante exurgebat. Cum remigassent ergo quasi stadia vi- 1
gintiquinque aut triginta, vident Iesum ambulantem supra 2
Non in ictus confluctuos.
b mare, & † proximum naui fieri, & timuerunt. Ille autem di- 3
Agnoscentes & securi gaudentes. q ue illustrauit soliditatem no tu, quæ est in æterna pace. b
cit eis. Ego sum, nolite timere: Voluerunt ergo cum accipere 4 5
c in nauim, & statim nauis † fuit ad terram quam ibant. † Alte- 6
Vnde venerant dis. puli. In præced. nte vesper t
ra die turba quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia 7
non erat ibi nisi vna, * & quia non introisset cum discipulis 8
illam.
suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent. Aliæ vero
a Quibus ipse turbæ transportarentur. Et adhuc ibidem erant.
superuenerunt naues a Tyberiade iuxta locum vbi mandu-
Quæ naues habent.
cauerant panem, † gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset
a Quia non intrauerat nauim. Qui intrauerant nauim.
turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascende-
Qui venerant a Tyberiade.
runt * in nauiculas, & venerunt Capharnaum quærentes Ie-
d sum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei;
a Quia nauem non intrasti. b Non ad quæstionem, sed ad intentionem.
Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus & dixit; 9

Ego sum nolite timere. id est, ego semper assisto, & sicut permaneo, & nunquam pertranseo, non pdatis in me fiducia falsis terroribus. Vides et quomodo non in principio perculi Dñs assistit, sed in fine. Permittit namq; nos esse in medio periculorum, vt certantes in tribulationibus pbabiles fiamus, & vt ad solum recurramus, qui potens est eripere sperãtis nos liberare. Cum enim intellectus humanus ibi prouidere non potest, tunc salus diuina aduenit.

c *Altera die.* ... nuarũ est turbæ ... miraculum, quod per aquas Iesus ambulasset, quia non erat ibi nisi nauis, & in eam non introiuit Iesus cum discipulis, vnde ergo ductus esset transitus, si super aquas ambulasset?

ALLEGORICE. *Altera die.* id est ostẽsionem C... stabat in bonis ... bus, non iacebat in terrenis expectabat fum. Vna nauis catholica ecclesia ... naues conueniunt ...

rum qui non sincere quærunt Iesum, vnde eis dicitur ... ritis me non propter me, sed propter terrena. Et docet quomodo debeant quærere.

d *Et cum inuenisse.* Ecce præsens est eis quos fugerat, ne regem facerent. Cur ergo fugerat, nisi pro prædicto ... mento? Iterum præsens loquitur eis, vt quorum satiauit ventres, eorum satiet & mentes, dicens, *Amen, amen dico vobis*, docens eos quos doctores instituit, fugere laudem & ... num imperium, sed tamen insistere prædicationi.

Amen, am

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Cum remigassent ergo quasi. *Stadium est octaua pars miliaris, & sic patet quod viginti quinque stadia faciunt tria miliaria, & vnum stadium.*

2 Vidẽt Iesum. *Non quia habuit corpus phantasticũ, sicut dicit Manichæus, sed virtute diuina sic ambulauit, quia & Petrum eadẽ virtute fecit ambulare super aquas, vt habetur Mat. 14. d. qui habuit corpus graue & ponderosum, etiam secundum Manichæum.*

3 Et timuerunt. *Tum propter aquæ periculum; Tum quia timebant ne esset quid phantasticum, & ideo vtrumque timorem remouet dicens.*

4 Ego sum. *Vere, non phantastice.*

5 Nolite timere. *Quia possunt vos de periculo aquæ eripere.*

6 Voluerunt ergo: *Vt securiores essent ex eius præsentia.*

7 Et statim nauis fuit ab, &c. *Scilicet Capharnaum, & sic apparet ibi triplex miraculum. Primo, quia super aquas ambulauit. Secundo quia tempestatem sedauit. Tertio in breuissimo tempore fuerunt in portu, a quo multum distabant.*

Solet aũt hic quæri vtrum idẽ sit factum q hic scribitur, & Mat. 14. Ad. b. d. Chryso. quod non. Primo quia ibi dicitur, q discipuli ex præcepto Christi nauem intrauerunt, hic dicitur q propria volũtate hoc fecerunt. Secundo, quia ibi dicitur quod veniens ad eos supra mare intrauit nauem, hic aũt dicitur quod voluerũt eum accipere in nauim, tertio quia ibi dicitur quod applicuerunt in terram Genesar, hic aũt dicitur quod applicuerunt in Capharnaum, & ideo dicit, quod est aliud & aliud factum, hẽns tamen similitudinem in multis, nec est mirum, quia Christus frequenter legitur miracula similia fecisse.

AVGVSTINVS. *Vero dicit contrarium, quia Matthæus post refectionẽ turbæ narrat hãc apparitionẽ Christi sup. mare, sicut hic.*

Quæstio Ioannis & Mat. concordia.

Qui vult Aug. se qui põt obiecta Christi, soluere. Ad primum põt sic dici, quod Christus præcepit apostolis, vt pararent se ad transfretandum & interim illis ignorantib. ascendit in montem orare, & ipsi expectauerunt eum vsq; ad vesperã, & tunc videntes quod nõ veniret, crediderũt ipsi alibi trãsisse, propter quod tunc ascenderũt nauẽ propria voluntate, vt quærerent eum, & sic non est hic contradictio, quia primo Christus præceperat, vt dicit Mattheus q, postea ipsi sentẽ propria voluntate executi sunt. Ad secundum dicendum, ... nes non negauit Christum nauem intrasse, sed dicit q voluerunt accipere quando appropinquauit eis, sed tunc non intrauit, ... extra nauem, & Petrus petit ad ipsum venire super aquas, vt ... Matthæus, & postea cum Petro intrauit nauem. Ad tertium ... Genesar non est nomẽ ciuitatis, sed regionis supra illud mare ... ti, & dicit Genesar quasi generans auram, propter ventum ibi ... mari gñatum, in illa aũt regione est ciuitas Capharnaum, & ... nire in Capharnaum, est venire in terram Genesar. Sicut venir... sios est venire in terram Franciæ, vel si dicatur q Genesar sit ... dicendum quod erat prope Capharnaum, & in confinio vtrin... plicuerunt, medium autem ab vtroque denominatur.

8 Altera die. *Hic ostenditur qualiter fuit quæsitus a turbis ... ti enim qui viderant & audierant signum factum de panib. in ... num venerunt ad locum vbi Iesus fecerat illud signum, & non ... nientes eum, venerunt ad alteram partẽ maris, & ibi inuener... cum discipulis suis, & quia erant ibi tantum duæ naues, vna ... ipsi venerant quærentes Iesum, & alia in qua venerant apost... die præcedenti viderant, quod Iesus non intrauerat nauem cum discipulis suis, ideo mirabantur qualiter transisset illud mare, ... quærebant Rabbi quando huc venisti? Alia litera patet ex dic...*

9 Respondit eis Iesus: *Posito signo de cibo corporali, ... quenter ponitur doctrina de cibo spirituali, ... ibus autem spir... est ipsum verbum incarnatum principaliter ratione Deitatis, ... cõsequenti rõne assumptæ carnis, quæ nobis datur in cibum in ... meto Eucharistiæ, ideo primo agitur de cibo spũali quod est ... secundo de cibo spũali quod est sacramentum, ibi:* Et panis ... ego dabo. *Prima in duas, quia primo ponitur Christi doctrin... do subditur Iudæorum in murmuratio maligna; ibi.* Murmu... *Primo diuidit in quatuor quia primo inuitat eos ad quærẽ ... spũalem, secundo ostendit inueniẽdi modũ, ibi.* Dixerunt erg... *tio ostenditur quid sit iste cibus ibi;* Dixerunt ergo ad eum ... semp da nobis. *quarto qui pertingunt ad fruitionem eius, il...*

✻ quo...

a Amen, amen dico vobis. Postquam de diuinitate sua qua idē est cum patre, tractauit & eodem honore honorādus, & de humanitate sua qua de morte liberat & suscitat grandi ho nore dignus, vult tractare de cibo vitæ, i. verbo Dei. Et hæc continuatio quantum ad mīam. Ad literam vero sic: Vos

qui est filius hoīs, est & filius Dei, & ideo me nolite contē nere filium hominis, sed petite a me cibum spiritualem.
c *Hoc est opus Dei*. Fides per dilectionē operans, est opus, qa si desit facultas nō quærit, nisi volūtas. Merito ēt fides quæ per dilectionē operatur, opus dr̄, quę est initium & finis totius boni. D

qua[eritis] me, nō propter [sig]ne, sed propter pan[es], qui pereunt. Erg[o] operamini, id est, quærite me propter me, nō propter alia. Ipse est enim cib[us] ille, qui perma[net] in vitam æternā, vt [ip]s[e] aperte dicet. Similiter quotidie quærit multi Iesum non propter Iesum, sed [vt] bene sit eis in temporalibus.
[Cy]RIL. Christus e cœlo descen[dit] iudicaturus, & qui [t]arde ad eum ve[ni]unt dicentes Do[mi]ne, Domine non [in] nomini tuo dę [mo]nia eiecimus, ar[gu]itur acerbius.
CYRIL. Is vide[ns] seipsum cognoscere, nec ignorasse [ani]mal rationale [a]d imaginem creatorem productum, [sp]iritali vitam

a Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis si-
a Quia potuistis me cognoscere. Id est, non propter spiritum, sed propter carnem ne oporteat uos laborare.
gnă, sed quia manducastis ex panibus & saturati estis: Ope-
a Operibus meremini b Non panes ut prius. c Verbum quo uiuunt angeli.
rămini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æ-
a Nullus alius, ipse enim & per sacerdotes uobis dat. b Vere filius hominis uobis dabit, hunc enim, Vel utique possum.
ternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim pa-
a Præ consortibus suis. b Quia intellexerunt cibum illum esse opus Dei. c Quid obseruando hoc præceptum facere poterimus.
b ter † signăuit Deus. Dixerunt ego ad eum: Quid facie-
mus, vt operemur opera Dei? Respondit Iesus, & dixit
a Non hominis, ne quis hoc se putet habere nisi a Deo.
c eis: Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille.
Illud.
d e Dixerunt ergo ei: † Quod ergo tu facis signum vt videa-
a Hic aperte ostendunt se comparare miraculum Moysi miraculo Christi, quasi minori.
mus, & credamus tibi? Quod operaris? Patres nostri măn-
Ne paruum quid putes, manna quod Psalmista uocat panem cæli.
f ducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: † Panem
de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Iesus: A-
men, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem
a Et de aere, non tamen illum de quo uiuunt angeli. b .i. uerbum, quod uertitur in lac, dum descendit in carnem.
de cœlŏ, sed pater meus dat vobis pănem de cœlo verum.

d *Quod ergo tu*. Au-
1 diunt Chr̄m promit Gal. 5. a
tentē maiora, i. cibū,
2 qui permanet in vi-
3 tā æternam, q̄ Moy-
sen, qui promisit ter Exo. 3. b.
ram fluentem lac, &
mel, & huiusmodi
4 tpalia, & nondum vi
5 dent ab eo signa nisi Exo. 16.
6 minora. Moyses. n.
7 dedit de cœlo panē,
8 iste panes hordea-
ceos, quasi ergo pro Ex. 16. e.
9 minimo habentes, E
ꝙ fecerat qui maio-
10 ra promittebat, quę-
11 runt. *Quod ergo tu fa-*
12 *cis?*
e *Signum*. Quia ad fi- † Ps. 77. c
dem suam eos inui- Sap. 16. c
tabat, quærunt signa De con
13 quib. inducerentur dist. 2. c.
ad credendum: vnde hæc Moyses.
Apostolus, Iudęi signa quærunt.
14 f *Dixit ergo*. Qđ præferebant opus Moysi suo operi, ostendit il

[qui sp]iritali vitam pergit legē, iis autem verbis, filius hominis dabit, totum incarnationis mysterium tetigit.
b [Sig]nauit Deus Quasi pprio signo a cæteris discreuit, quia qui

lud esse minus, qa non fuit panis de celo, sed tm̄ figura illius, & suum maius, qui est panis de cęlo, qui dat vitā, & hic est cibus, quem supra per manere dixit in vitam æternam. F
Panis

NICOLAVS DE LYRA:

qui dat mihi. *In prima igitur parte dicitur sic:* Rn̄dit eis Iesus. ✻ *Vi[sum] is enim, ꝙ ita solicite quærebant eum propter cibum corporalē qui[a] s dederat, & adhuc iterū sperabāt habere, arguit eos, dicens.*
1 [A]men, amen dico vobis. *Ad credendum & uenerandum. Loqu[itu]r pro illis solum, qui mali mouebantur, quia multi bona deuotio[ne] sequebantur eum, vt prædictum est, & aliqui ex mala & carnali intentione, & i[d]eo sequitur.*
2 [S]ed quia mandu. ex pa. *Q. d. Deberetis magis esse solliciti de ci[bo] [sp]irituali quo anima sustentatur, quia melior est cibo carnali, quā[t]o anima est melior corpore, ideo sequitur.*
3 Operamini, &c. qui perma. *Id est, operam date, vt possitis ha[bere] cibum spiritualem, quia nō perit sicut corporalis. Si enim cibus corporalis maneat in propria forma non nutrit, sed magis nocet cor[pori]. Sed si nutriat, oportet quod à propria natura pereat, & conuer[ta]tur in membra. E conuerso autem cibus spiritualis manet & conue[r]tit in seipsum sumentem, quia Deus nos sibi incorporat & non è co[nue]rso, unde Augus. loquens in persona huius cibi dicit: Cibus sum gr[and]ium, non me mutabis in te, sed tu mutaberis in me.*
4 [Q]uem filius homi. *Id est, paratus est dare, quia ad hoc venit in [mu]ndum.*
5 [H]unc enim pa. signa. *Id est, ad hoc ipsum assignauit, mittendo in [mu]ndum propter ꝙ infra 18. g. dicit:* Ego ad hoc veni in mundu[m], vt testimonium perhibeam veritati, & hoc est dare cibu[m] spiritualem.
6 [D]ixerunt ergo. *Hic cōsequenter ostenditur modus habendi cibū hu[n]c scilicet per uerā fidem, per quā homo Deo incorporatur. Et primo circa hoc ponitur Christi instructio, secundo Iudæorum obiectio ibi:* Dixerunt: *Instructioni uero Christi præmittitur eorum interrogatio, cum dicitur:* Dixerunt ergo ad eum, *quærēdo qualiter possent habere cibum prædictum.*
7 Quid fa. vt ope. opera. *Id est, opus per quod possimus prædictū cibum consequi.*
8 Respondit Iesus & di. &c. *Per ꝙ hūc cibum poteritis assequi.*
9 Vt credatis, &c. *Quod autem fides hic dicitur opus, videtur esse contra illud quod habetur ad Rom. 4. a. vbi fides distinguitur contra opus. Dicendum ꝙ ibi distinguitur contra opera exteriora, hic autem dicitur opus manens tantum in anima.*
10 Dixerunt. *Hic contra dictum Christi obiiciunt dicentes.*
11 Quod ergo tu facis signum, &c. *Q. d. Tu adhuc non fecisti similia Moysi, propter hoc subditur.*
12 Patres nostri mandu. &c. *Q. d. Moyses dedit manna, tu autem panem hordeaceum. Iterum dedit 40. annis, tu autem pauisti nos semel tantum & subditur responsio.*
13 Amen, amen dico vobis, &c. *Scilicet proprie dicto, quia non de cœlo sidereo & empyreo, sed de cœlo aereo, quia descendebat, vt ros vel pruina, ut habetur Num. 1. b.*
14 Sed pater meus. *Diuiditur enim verum cōtra figurale, & ideo manna non fuit proprie panis verus, quia fuit figura panis spiritualis dati in sacramento, & ideo iste est verus panis qui fuit figuratus per illū. Dicitur etiam de cœlo vere & proprie dicto, quia Christus, rōne deitatis de cęlo oritur, id est, de Deo patre similiter, rōne humanitatis, quia anima immediate à Deo creatur, virtus etiam formatiua corporis fuit uirtus spiritusſancti, ut supra dictū est, ideo sequit.*
✻ Panis

MORALITER.

1 *[A]men, amen dico vo.* GREG. Non pro signis dominum, sed pro panibus quærere, est ad officium religionis non pro augendis virtutibus, sed pro requirendis subsidiis temporalibus uti [...] ...
3 *[Op]eramini non cibum.* CHRISOS. q. d. vos exquiritis escam ter[p]oralem, ego autem corpora vestra nutriui, ut per hoc exquireretis illam escam, quæ non temporalem, sed æternam tribuit uitam. Hæc autē esca est Christi corpus in Eucharistia, prout patet per literam sequentem, in quo loquitur satis diffuse de sacramento Eucharistiæ, ostendēs quid in eo realiter continetur. Vnde inf. eo. c. dicitur: *Caro mea vere est cibus & sanguis meus vero est potus.* Per quod tollitur error Berengarii, qui dixit Christi corpus in hoc sacramento tanquam in signo contineri, propter quod dictum suū, tanquam erroneum reuocauit. In residuo huius capit. non accurrit mihi aliquis sensus mysticus notabilis, ideo sufficiat literalis. Error Bereng.

† MO-

a *Panis enim uerus.* Angeli purum verbum solidum cibum comedunt: Nos vero verbum, sed in lac versum, quia si nõ possumus comedere, possumus sugere. Nisi enim incarnaretur, à nobis non cognosceretur, à nobis non gustaretur.

A

✻ THEOPHILACTVS. Seipsum dicit panem verum, quia principale significatum per Manna, est vnigenitus Dei filius homo factus. Mãna namque interpretatur, quid est hoc, nã Iudæi videntes stupefacti, vnus ad aliũ dicebat, qd est hoc? Filius autem Dei factus homo, ipse est potissimum admiratiuum Manna, ita vt cuilibet contingat, quærere, qd est hoc? quomodo filius Dei filius hominis est? quomodo ex duab. naturis vna fit persona?

6. c. Io.

B

b *Dat uitam mundo.* ✻ THEOPHIL. Hic panis vita scd̃m naturam existens, tanq̃ vsui patens filius ꝓprium opus facit, quia viuificat cuncta. Sicut.n. panis ex terra infirmam naturam carnis conseruat, sic & Christus per spiritus operationes viuificat aĩam, & etiam corpus incorruptibile facit: Nam per eius resurrectionẽ corporalis confertur incorruptio: & ideo dicit, *quod dat vitam mundo.*

In ca. 6. Ioan.

c *Domine semper, &c.* Sicut mulier Samaritana audiens: *Qui biberit de hac aqua, non sitiet in æternum,* scd̃m corpus accepit, & tñ labore & indigentia carere volens, dixit. *Da mihi hanc aquam,* sic isti quærunt panẽ qui eos reficiat, & nunq̃ deficiat, pp̃ q̃ eum regem facere voluerunt. Sed Iesus ad se reuocat, & quem panem dixit euidẽtius aperit, *Ego sum panis vitæ.* Potero dare vitã, quia sum panis viuificans, igne spiritussancti in clibano vteri virginalis coctus & formatus, & mundo ad pellendam famem ignorantiæ Dei donatus.

Sup. 4. b

Ibidem.

C

d *Ego sum panis vitæ.* ✻ CHRYSOS. Neque hoc de corpore eius dictum est, de illo.n. in fine dicit. *Panis quem ego dabo, caro mea est.* Sed interim de diuinitate loquitur, etenim caro propter domini verbum panis est, quod spiritum ipsum suscipiens panis cœlestis fit.

Ho. 44. i Io. to. 3.

✻ THEOPHIL. Non dixit, ego sum panis nutrimenti vitæ. Quia enim cuncta mortificata erant, viuificauit Christus per seipsum: Est autem panis non consuetæ sed illius quæ morte non resecatur.

Cor iustificans. / Dum homo fit. / Quod non manna.

a Panis enim † verus est, qui de cœlo descendit, & dat vitam
b mundo. Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis
c
d panem hunc. Dixit autem eis Iesus: Ego sum panis vitæ, qui

a Hoc est, qui credit in me & comedit me. / Idem est non sitire, utroque enim significatur æterna satietas.

venit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet † in

a Ego sum panis reficiens quem uos præsentem habetis, & non manducatis credendo. / b Sed si vos non creditis, non ideo inutiliter ueni, non ideo alios perdo, sed venientes recipio.

e æternum. Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditis.

a Per fidem mihi vnitur. / b Passibus fidei & bonæ operationis.

f Omne quod dat mihi pater, ad me veniet, & eum qui venit

a Factus sum homo vt humilem Deum sequatur ille quem pudet sequi humilem hominem.

g
h ad me non eiiciam foras, quia descendi de cœlo, non vt fa-

Hominis. / Dei patris.

ciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me.
i Hæc est † enim voluntas eius qui misit me patris, vt omne

† Dei (marg.) † autem. (marg.)

---

e *Sed dixi uob.* Non dixi de hoc
1 ne quasi sciã vo
2 satiandos, sed ac
3 properiũ vestræ
4 delitatis, quia vi
5 & non creditis.
6 f *Omne, quod d* mi-
7 *bi pater, &c.* I
quæcunq; pate
hit ad me, pate
8 filio. Pater tral
6 filium illos, c
10 deo credunt
11 lium, quia cre
12 eum patrem ha
13 Deum.
14 ✻ CHRYSOS
15 hoc qđ dicit:
16 *dat mihi pater,* o
dit quoniã nol
tingens res e

dere in Christum, neque cogitationibus humanis p tur, sed ea quæ desuper reuelatione indiget, etiam a deuota suscipiente reuelationem. Vnde non sunt ab satione eruti, quibus nec dat Pater: indigemus & ea q nobis est, voluntate ad credendum.

g *Veniet* Mihi vnitur humilis humili, & ideo non fo citur quod est tantum superbi, qui nihil habet in bon teriori, neque hic, neque in futuro.

h *Et eum qui venit ad me nõ eiiciã foras, quia descẽdi de cælo.* Sed intus manebit in secreto beatitudinis, vnde dr̃: In gaudium dñi tui, ideo non eiiciã foras mihi hærenter milẽ, quia veni facere voluntatẽ non meã, sed patris, S bus suã voluntatem facit, non Dei, humilis Dei, nõ s Quod est, quia humilis sum docens humilitatem, ide mihi hæret humilis sit, & faciet non suam voluntat Dei, & ideo non est eius foras eiici, sicut superbi.

i *Hæc est enim voluntas eius qui misit me patris, &c.* Non v tas Dei vt pereat vnus de pusillis, de tumentibus peri pusillis nihil.

N

NICOLAVS DE LYRA.

1 Panis.n. verus est qui de cęlo descendit. *Modo dicto.*

✻ 2 Et dat vitam mundo. *Effectus. n. veri panis est vitam conseruare, ideo ille est verus panis spiritualis, qui dat & conseruat vitam spiritualem, hoc autem cõpetit verbo incarnato, propter, quod dicit infra.* Ego veni vt vitam habeant, &c.

Inf. 19. b

3 Dixerunt ergo ad eum. *Hic ostendit quid sit iste panis spiritualis. Iudæi enim audientes bonitatem huius cibi, dixerunt.*

4 Domine semper da nobis. *Volebant de cætero esse refecti sine esurie & labore sicut de muliere Samaritana dictum fuit 4. b. q̃ petit à Christo:* Domine da mihi hanc aquã, vt nõ sitiã, &c. *verumtamen sicut illa non intelligebat conditionem aquæ spiritualis, sic nec isti de pane spirituali, & ideo Iesus ostendit eis quid sit iste panis dicens.*

5 Ego sum panis. *Qui non solum vitam conseruat, sed etiam dat ipsam de nouo, panis autem corporalis vitam corporalem præexistẽtem tantummodo prolongat, ideo sequitur.*

6 Qui venit ad me. *Per fidem formatam charitate.*

7 Non esuriet, & qui credit in me, non sitiet in æternum. *Quia licet habẽs Deum quem habet per gratiã, desideret habere plenius per gloriam, tamen non desiderat rem non habitam. Cibus autẽ & potus corporalis est contrariæ conditionis, quia habitus in plenitudine in fastidium vertitur. Sed quia possent Iudæi dicere, nos petimus à te panem istum & tu non respondes, dabo uel non dabo, ideo ad hoc respondet dicens.*

8 Sed dixi vobis. *Scilicet quod ego sum panis vitæ.*

9 Quia & vidistis me. *Et sic habebitis hunc panem in præsentia vestra quem paratus sum dare.*

10 Et non creditis. *In hunc panem & non quæritis, sed mag nem corporalem.*

11 Omne quod dat mihi pater. *Hic consequenter ostendi sunt illi, qui fruuntur hoc pane, quia illi, qui habent gratiam in senti, fruuntur imperfecte, in gloria autem fruentur perfecte, e est ꝙ dicitur:* Omne quod dat mihi pater. *id est, facit mihi adhærere non solum secundum præsentem iustitiam, sed etiam s dum æternam prædestinationem.*

12 Ad me veniet. *Per fidem formatam.*

13 Et eum, qui. *Hoc modo.*

14 Non eiiciam foras. *Quia omnis prædestinatus finaliter tur. Cuius causa subditur.*

15 Quia descendi de cęlo, &c. sed voluntatẽ eius, qui me. *Non est per hoc intelligendum, quod voluntas Christi in a discordet à voluntate patris, quia secundum naturam diuinam omnino est voluntas patris & filij. Similiter secundum natura manã voluntas eius nõ poterat à volũtate diuina discordare, ci ma Christi esset coniuncta verbo, non solum per fruitionẽ, sed lem vnionẽ, et sic voluntas Christi nullo modo poterat à volunta tris discrepare. Et ideo facere voluntatẽ patris, & suam, est id cundum rem, & e conuerso. Quando ergo dicit:* Descendi de non, &c. *Est communis modus loquendi apud homines, illius q nino sequitur voluntatem alterius. Et est sensus:* Descendi de lo, &c. *ac si diceret: Non veni ad declinandum in aliquo à vol te patris, & per consequens ueni ad perficiendum salutem elec quia hæc est voluntas patris, ipsos prædestinantis, ideo sequitu*

16 Hęc est .n. voluntas eius, qui misit me patris, vt om *Non solum secundum præsentem iustitiam, sed etiam secundum nam prædestinationem.*

a Datum est ei tantum humilis in quo fit prima resurrectio. Ecce secunda resurrectio.
a quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in 1
a Per mediatorem vult pater dare credentibus vtramque vitam.
nouissimo die. Hæc est autem voluntas patris mei, qui misit 2 3
a Credendo in eum, & transeundo in vitam.
b c me, vt omnis, qui videt filium & credit in eum, habeat vitam 4 5
æternam, & ego suscitabo eum in nouissimo die. Murmu- 6 7
rabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis viuus, 8
a Ignominiose indignantes, & eius opprobria quærentes in humilitate generis eius offendunt.
qui de cœlo descendit. Et dicebant: † Nonne hic est* filius
a Christi. Sed non cęlestem.
Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? Quomodo er-
Quem nil latet, qui abscondita cordium intuetur.
go dicit hic, quia de cœlo descendi? Respondit ergo Iesus, & 9
d dixit eis: Nolite murmurare † in inuicem. Nemo potest ve- 10 11
e f a Credere in me, nisi gratia eum peruenerit, nisi pater eum reuelauerit, quæ reuelatio est attractio. Panis.
g nire ad me nisi pater, qui misit me, traxerit eum, & ego resu- 12 13
h scitabo eum in nouissimo die. † Est scriptum in prophetis:
i

a Non perdam ex eo, sed resuscitem illud, &c. i. quia videt me & credit in me, qui sum vita sicut & pater, & ideo modo habet vitam quę non est ei sole, sed & resuscitabo eum.
b Vt omnis, qui. Sup. dicebat. Qui audit verbū meum & credit ei qui me misit, hic dr: Qui videt filiū & credit in eum. Nō dicit Qui credit in patrem, quia hoc est credere in filium, quod & in patrem, quia sicut pater habet vitam in semetipso, sic & filius habet vitam in semetipso.
c Murmurabant ergo Iudæi de illo. Nescientes hunc panem, nec patrem eius cęleste, quia inflati de sua iustitia: quia de viribus suis pręsumunt, iustitiam Dei quęde cœlo venit.
d Nolite murmurare. Quia non sum panis qui de cœlo descendi, quia vere sum, sed nemo potest venire ad me nisi a patre tractus, & ideo vos non creditis me esse panē, quia non estis tracti a patre.
e Nemo potest venire ad me. Alibi dicitur: Nemo cognouit patrem nisi per filium, quod contrarium videtur huic dicto: Nemo potest venire ad me. Sed non est, quia pater reuelat tali, &c. per filium.
f Nisi pater. AVG. Illum pr̄ trahit ad filium, qui ideo credit in filium, quia cogitat patrem eius esse Deum, i. qui credit æquum ei patri genitum. Tractio hæc non est violētię, nec necessitatis nec est inuiti, sed voluntatis, & desiderii, vnde dr: Trahit vnumquemque sua uoluptas. Si ergo in his in quibus non est vera delectatio, trahitur homo amore & desiderio quanto magis trahitur aliquis vehemēti delectatione, cui pater reuelat panem qui est vita & beatitudo & omne bonum. In quo commendatur magna gratia.
g Ego resuscitabo, &c. Ego æqualis patri faciā eū videre qđ credit, manducare quod esurit, hr̄e quod amauit & desiderauit,

rauit, quod non potest esse in præsenti, vbi tantum trahit. D
h Et scriptum. Vere nemo venit ad me nisi pr̄ docuerit, quia ita testantur prophetiæ. Omnes hoīes regni illius, i. Christianæ fidei. erunt docibiles Dei, quia etsi hoīes foris loquuntur, tamē Deus solus intus sensum aperit, intus instruit veritatis cognitione & amore, ita quicunq; audit & discit a patre, venit ad me. Et ne quis excuset sedi. Nunquam vidi patrem, quomodo disco ab eo? Subdit ratio quia pater visibilis fit alicui, & tamē nemo credit nisi ipse docuerit, quomodo ergo docet? Dum audis verbum eius, i. mei, dū ego homo verbum eius coeternum, factus homo vobis loquor, & hoc est, Is qui est a Deo, id est, filius vidit patrem, nouit & vos docet, & ideo me audite. *Iesus. E
i In prophetis. Prophetis, dicit pluraliter, quia oēs prophetæ vno & eodē spiritu repleti, licet diuersa prophetarent, tñ ad idē tendebant qua pp cum quouis eorum omnes alii concordabant, sicut in Ioel, qui dicit. Et erunt omnes docibiles Dei. Isa. 52.d Ier. 3.c.
✠ AVG. Omnes docibiles Dei veniunt ad filium, quoniam audierunt & didicerunt a patre per filium. Si autem omnis qui audiuit a patre & didicit, venit: Profecto omnis qui non venit, non audit a patre, nec didicit. Valde remota est a sensib. carnis hęc schola, in qua pater auditur & docet, vt veniatur ad filium, nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis, vbi est & ipse filius, quia ipse est verbum eius, per quod pater sic docet, simul est & spiritus sanctus. Inseparabilia enim didicimus esse opa Trinitatis, sed patri ideo hoc est attributum, quia de ipso procedit & Filius & Spiritus sāctus. Itaque gratia quæ occulte & humanis cordibus diuina largitate tribuitur, a nullo corde duro respuitur, ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. De præ dest. Sāctorū, c. 8.10.7. F

Omnis,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non perdam ex eo. *Quia si talis aliquando cadit in peccatum, finaliter tamen resurgit.*
2 Sed resuscitem illud. *Vt corpore & anima perfruatur in gloria.*
3 In nouissimo. *Homines. n. resurgent ad vitam incorruptibilem & ideo post illam resurrectionem non erit in natura humana generatio & corruptio, nec per consequens in alijs creaturis corruptibilib. quæ sunt propter hominē & per consequens tunc cessabit motus cęli, qui ordinatur ad complendum numerū electorum per generationem, & sic cessabit tempus, quod sequitur motum cœli, ut habetur 4. Physicorum propter hoc dicitur Apoca. 10. b. Iurauit per uiuentem in sæcula sæculorum, quia tempus amplius non erit. Et patet ex dictis, quod nouissimus dies erit dies resurrectionis generalis. Et quia illa resurrectio ordinatur adhoc quod electi sint perfecte beati, ideo sequitur.*
4 Hæc est autem voluntas patris, &c. vt omnis. *Sed non accipitur hic visio per essentiā, cum non stet cum actu credendi, sed accipitur pro cognitione fidei formatæ, ideo sequitur.*
5 Et credit in eum. *Tendendo in ipsum per dilectionem.*
6 Habeat vitam æternam. *Si præseueret, quod est infallibiliter, verum in prædestinatis, de quibus loquitur, ut patet ex prædictis, ideo sequitur.*
7 Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. *Exponatur vt prius.*
8 Murmurabant. *Posita Christi doctrina de spirituali cibo, hic ponitur in contrariū Iudæorum murmuratio. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur hæc murmuratio, secundo, eius sedatio subdit ibi:* Respondit ergo Iesus. *Circa primum sciendum, quod Iudæi credebāt Christum eße hominem purum & de semine Ioseph ex Maria conceptum, ignorantes ipsum formatum uirtute spiritussancti, & ideo murmurabant de hoc quod dixerat:* Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi, &c. *patet litera.*
9 Respondit ei Iesus, & dixit eis. *Hic ponitur murmuris sedatio. Et diuiditur in tres, quia primo admonitio ponitur, secundo causa murmuris subditur, ibi:* Nemo potest. *Tertio ratio dicti, propter quod murmurabant redditur, ibi:* Amen amen dico vobis. *In prima ergo parte admonet eos dicens.*
10 Nolite murmurare. *Quia patres eorum in deserto fuerūt grauiter puniti propter murmurationem, & ideo hæc admonitio Christi est salubris, nec cadant in consimilem pœnam.*
11 Nemo potest venire ad me, &c. *Hic ostenditur causa pdictæ murmurationis, non. n. causabatur ex verborum Christi falsitate, cū essent uerissima, sed ex Iudæorum incredulitate, & hæc est, quod dicitur:* Nemo potest venire, &c. *Per fidem formatam.*
12 Nisi pater. *Nihil enim potest ascendere ad id quod est supra naturam suam, nisi ab alio trahatur. Sicut lapis non potest sursum ascēdere, nisi per motum alterius, fides. n. formata charitate trahit quodammodo hoīes ad naturam diuinam, secundum illud 2. Pet. 1. a. Magna & preciosa promissa donauit uobis, ut p hoc efficiamini cōsortes diuinæ naturæ, et ideo tale donū non potest homo consequi nisi a Deo trahatur* Iudæi *autem non sic erant tracti, ideo murmurabāt de uerbis Christi. Illi autem qui a patre trahuntur ad filium per fidem formatam consequuntur æternam uitam, ideo sequitur.* Diuisio.
13 Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. *Quia anima non est ad plenum beata donec fuerit corpori reunita, & quia prædictus tractus est per diuinam inspirationem, ideo hoc ostendit per scripturam, d.* Est scriptum in prophetis.

Et

A a *Omnis qui aud. a pat. & did. uenit ad me.* ✻ AVGVSTINVS. Ecce quomodo trahit pater docẽdo de ueritate, nõ neceſſitatem imponendo, trahere.n. Dei eſt. Quid igitur Chriſtus non docuit; quid quod patrem magiſtrũ homines nõ viderunt, filiũ viderũt? Filius ergo dicebat, ſed pater doceba.. Si ego homo cum ſim illum doceo qui audiuit verbum meũ illum docet & pater qui audiuit verbum eius.

T... 26. i Io. to. 9.

† Dociles Dei, vel docti a Deo.

d *Et panis quem.* Quõ ſit panis determinat non ſolum ſecũdum verbum quo viuunt omnia, ſed ẽt ſecũdum carnem aſſumptam pro mundi vita. Humana.n. caro quæ erat peccato obnoxia, & ideo mortua, carni eius mundæ vnita, incorporata, vnum cum illo effecta, viuit de ſpiritu eius.

a Qui facile doceantur a Deo, Quod non Iudæi. Quod eſt trahi a patre.

a b Et erunt omnes † docibiles Dei. Omnis,* qui audiuit a pa- 1 2
tre, & didicit, venit ad me. Non quia patrem vidit quiſquam 3
niſi is qui eſt a Deo, hic vidit patrẽ. † Amen amen dico vobis, 4 5

Quia. Qui paſco donec paſtos iungam uitæ.

c qui credit in me, habet vitam æternam. Ego ſum panis vitæ 6 7

a Non morte carnali communi cum Moy... ſed morte ſpirituali.

Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui

i. in hoc loco panis uel demonſtrat ue dicit. Quem manna ſignificauit.

ſunt. Hic eſt panis de cœlo deſcendens, vt † ſi quis ex ipſo

a Intus in corde intelligendo & negando. b Spiritu. Et ideo uiuus, quia de ca. deſcen.

manducauerit, non moriatur. Ego ſum panis viuus, qui de
cœlo deſcendi. Si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æ- 8

Non tantum in præſenti per iuſtitiam.

d e ternum. † Et panis quem ego dabo caro mea eſt* pro mundi 9

viuit corpus c... ſpiritu, qui ver... eſt de corpore... ſti, non viuit d... tu Chriſti. Q... Iudæi non era... ius vnitatis li... nec talib. exp... quomodo do... carnem ſuam... manducandu... audiunt, vnde... moueantur.

c *Caro mea* ... ✻ BEDA. Hun... tunc dominu... quando myſt... corporis &. ſ... nis ſui diſcipu... didit, & quand...

b *Non quia patrem, &c.* Id eſt ego noui patrem, quia ab illo ſum & ideo credite quia qui credit ĩ me habet vitam æternam. Potuit dicere habet me, ſed reuelat, quod ipſe ſit vita æterna, quia uerbum eſt vita hominum, quod & carni ſuæ quã ſuſceperat, cui interuenit mors vt mortem tolleret, dat uitã in reſurrectione, ſic & aliis credentibus in ſe.

B

†De cõ. diſtin. 2. Chriſtus & c. oia.

d *Ego ſum panis uitæ. Patres ue.* Manna de quo ſuperbitis, patrib. murmuratorib. quorum eſtis filii murmurando non fuit panis vitæ, quia non intellexerunt in eo ſpũalem cibum, ſic & vos qui me auditis, nõ ſpiritualiter intelligitis. Vixit aũt Moyſes & alii electi de manna, quia ſpiritualiter manducauerunt. Sic & qui modo verba mea ſpũaliter accipiunt. *Ego ſum panis uitæ.* Ecce ſacramentum verbis tegit, vt Iudæi & ẽt aliqui diſcipuli non credentes verbis illius magis ſcandalizentur, & humiles apoſtoli humiliter credentes probentur, vnde Petrus. Verba vitæ æternæ habe.

C

...pſum Deo patri obtulit in ara crucis, *Panis quem eg.*

✻ THEOPHYL. Attende quod panis in myſteriis a... aſſumitur non ſolum figuram gerit carnis Chriſti ſe vera caro Chriſti non enim dixit panis quem eg... figuram carnis meæ gerit, ſed caro mea eſt. Tranſm... autem inenarrabilibus verbis iſte panis per myſtic... nedictionem & habitationem ſpiritus ſancti in ca... Chriſti. Sed quare non videmus carnem? Quia ſi c... deretur, horror nos in eius aſſumptione inuaderet. & noſtræ infirmitati condeſcendatur talis nobis v... myſticus cibus ſecundum quod noſtræ cõſuetudini ... petebat.

✻ Av...

NICOLAVS DE LYRA

✻ 1 Et erunt omnes docibiles Dei. *Id eſt, docti à Deo. Sententia enim huius dicit Eſa. 54. d.* Po. omnes fi. tuos doctos à domino. *& Hiere. 3. e. Dabo vobis paſtores iuxta cor meũ, & paſcent vos ſciẽtia & doctrina. Et eſt eadem ſententia cum illa quæ hic a ſaluatore exprimitur Chriſtus enim & apoſtoli non ſemper allegauerunt ſcripturam de verbo ad verbum, ſed ſuffecit eis accipere ſentẽtiam. Cuius autem efficacia ſit diuina inſpiratio oſtendit dicens.*

2 Omnis qui. *Prædictas inſpirationss percipiendo.*

3 Et didicit. *Eas ſequendo.*

4 Venit ad me. *Per fidem formatam in præſenti, & per gloriam in futuro. Et quia Deus pater docet hominem non apparendo viſibiliter ſicut homo, vel ſicut angelus in corpore ab eo moto, vel ſicut Dei filius corpore ſibi vnito ideo ſequitur.*

5 Non quia patrem, &c. *Scilicet filius, quia naturaliter procedit à patre. Notandum, quod per hanc dictionem quiſquam, poteſt intelligi natura humana, & ſic verum eſt, quod nullus homo ante Chriſtum vidit patrem, niſi forte in quodam raptu, ſicut Moyſes, ſed talis uiſio non erat ſimilis viſioni Chriſti, qui ab inſtanti ſuæ conceptionis vidit diuinam eſſentiam per modum habitus permanentis, & vtens ſenſib. corporis. Si autem per ly quiſquam, excluditur omnis creatura, ſic intelligitur, quod ſequitur de filio ſecundum diuinam naturam, & de viſione comprehenſionis, quæ competit ſoli Deo, per hoc autem quod dictio excluſiua ibi adiungitur filio non excluditur pater uel ſpiritusſanctus, quorum eſt vna ſimplex viſio. Dictio enim excluſiua addita vni perſonæ reſpectu termini eſſentialis, non excludit aliam perſonã vt diffuſius declaratur 1. Sententiarum.*

6 Amen amen dico vobis. *Repreſſa Iudæorũ murmuratione ſaluator reddit cauſam eius quod dixerat.* Ego ſum pa. &c. *Quaſi ſatisfaciens eorum quæſtioni. Et quod illud dictum ſit verum arguit. Ille eſt verus panis vitæ & de cœlo deſcendens, qui poteſt præſeruare à morte & dare vitam æternam & cœleſtem, talis panis eſt uerbum incarnatum, non autem panis datus à Moyſe in deſerto, quia omnes, q manducauerunt ex illo mortui ſunt ergo, &c. & hoc eſt, quod dicitur* Amen amen dico vobis, &c. *Per fidem formatam.*

7 Habet uitam æternam. *Quæ virtualiter in gratiæ continetur. Alia litera patet ex dictis.*

8 Et panis quem, &c. *Poſtquã egit de pane ſpirituali qui eſt verbum, hic conſequenter agit de pane ſpirituali, qui eſt ſacramentum. Et diuiditur in duas partes, quia circa hoc primo ponitur d... Chri, ſecundò, exponitur, quia videbatur obſcura, ibi:* Mult audientes *Prima in duas, quia primo oſtenditur propoſitũ ... probatur quoddam ſuppoſitũ ibi,* Qui man ducat. *Prima i... quia primo ſaluator docet huius ſacramẽti qualitatẽ, ſecũdo ... neceſſitatẽ, ibi:* Litigabant. *Tertio eius veritatem, ibi.* Caro &c. *Circa primũ ſciendũ, quod in ſacramẽto eucharistiæ cõt... ipſum verbum incarnatũ, & ideo oſtendens qualitatẽ huius ... menti quatuor tangit. Primum eſt illud quod eſt ibi ſacramentum ſcilicet ſpecies panis, cum dicit.* Et panis. *Secundum eſt ... huius ſacramenti, qui eſt ipſe Chriſtus ſacerdos ſumus. Sacer... tem qui eſt miniſter huius ſacramenti tãtumodum profert vo... in perpria perſona, ſed in perſona Chriſti in alijs autem ſacram... vtitur miniſter verbis ſuis, vel verbis eccleſiæ: quib. exprimi... quem facit, vt in baptiſmo patet, cum dicitur.* Ego baptizo *in ſacramento euchariſtiæ ſolum refert verba Chriſti, cum d...* Qui pridie quã pateretur, &c. *Et ſequuntur poſtea verba ... ſti conſecrationẽ effic ẽtia, & hoc notatur cum dicitur.* Quem dabo. *Tertium eſt res ſignificata & contẽta ſcilicet verum ... Chriſti, cum dicitur.* Caro mea eſt. *Et accipitur hic caro p... ſtinguitur contra animam & ſanguinem quia licet ſub ſpecie ... ſit anima, & ſanguis, hoc tamen nõ eſt ex virtute ſacramẽti, ... cõcomitantia reali, ſicut & ipſa diuinitas. Quartum eſt res ... ta ſed tantum ſignificata ſcilicet corpus Chriſti myſticum, qu... iungitur capiti per charitatem. Hoc autem ſacramentum dic... cramentum amoris ideo dicitur.*

9 Pro mun. *Sicut enim vita naturalis eſt in membris, e... vniuntur capiti à quo recipiunt in fluentiã ſenſus & motus. ... fidelib. qui ſunt membra Chriſti vita ſpiritualis cõſeruatur, e... vniuntur capiti Chriſto per ſacramentum amoris. Cõſiderãd... quod benedicit, mundi quia alia ſacramenta ſolum pficiunt ... pientis ſolus.n. baptizatus recipit gratiã baptiſmalem & nõ ... cramentum aũt euchariſtiæ non ſolum proficit ſacerdoti ſume... etiam toti eccleſiæ, & illis qui ſunt in purgatorio. Cuius rat... quia euchariſtia non tantum eſt ſacramentum, ſed eſt eccleſi... ficium inquantum continet Chriſtum paſſum, & ideo proficit ... bus Chriſti fidelib. Si autem ſumatur alio modo ſicut a laici... proficit ſolum ſumenti quia officium eius non eſt offerre ſacrifi... ſed tantum ſumere ſacramentum.*

†L

AVGVSTINVS. Qn caperet caro, quod dixit panem, carnem? Norunt aut fideles corpus Christus, si corpus Christi non negligant, fiant corpus Christi si volunt viuere de spiritu Christi: De spiritu enim Christi non viuit nisi corpus Christi: Nunquid enim corpus meum viuit de spiritu tuo? Hunc panem exponit Apostolus dicens: Vnus corpus multi sumus. O Sacramentum pietatis? ò signum vnitatis? ò vinculum charitatis? Qui vult viuere, accedat: credat, incorporetur vt viuificetur.

a *Nisi manducaueritis carnem, &c.* AVGVSTINVS. Hunc cibum & potum societatem vult intelligere corporis & membrorum suorum, quod est ecclesia in prædestinatis, quod iam factum est & in vocatis & iustificatis quod factum est & fiet in glorificatis, quod nunc est in spe, fiet in re. Huius rei sacramentum est, vnitatis corporis Christi, alibi quotidie, alibi certis diebus fit, & sumitur aliis in vitā aliis in mortem. Res vero huius sacramenti omnibus est in vitam sumentibus, nulli ad mortē, id est, vnitas sanctorum. Vnde corpus & sanguis in his rebus cōmendatur, quę ex multis in vnum rediguntur, vt ex multis granis vnus panis fit, & ex multis acinis vinum confluit.

b *Qui manducat meam.* Exponūt quidā sancti de comestione altaris, & bene dicūt, sed quærunt quomodo fiat in vitā æternam, cum qdam ad mortem, vt dicit Apostolus. Si qs comedit in altari cum hac comestione de qua agit hic, scilicet eum fide operāte & dilectione, hic comedit in vitam æternam. Si quis vero aliter, in mortem.

A act. 10. 9. | B | C | D 1. Corin. 11. f.

a Quia usque modo non fecit mentionem de sumptione sacramenti altaris.

vita. † Litigabant ergo Iudæi ad inuicem dicentes: Quomo- 1
do potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?

a Et si ignoretis quis modus sit dandi uel manducandi tamen nisi.

Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico vobis, nisi manduca-
a ueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non 2

a Sine hac uita potest haberi temporalis sed non æterna. b Ne autem de hac uita intelligerent, & inde litigarent, subiicit. Qui manducat.

b † habebitis vitam in vobis. † Qui manducat meam carnem, 3 4

a Secundum spiritum, nec caro eius fraudabitur ea suo tempore. b Hoc dicit ne quis putet manducantem non mori corpore.

& bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego re-

a Id est, societas sanctorum, vbi pax & unitas erit perfecta.

suscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea vere est ci- 5 6
c d bus, & sanguis meus verè est potus. Qui manducat meam 7 8

a Hoc est signum manducationis, illi edunt accedendo ad meam carnem, qui non relinquunt unitatem.

carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in il-

a Sic uiuet, qui sicut ego homo uiuo propter patrem uiuum cui unior, sic qui me manducat & mihi unitur, uiuit ex me.

lo. Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrē, & 9
e f qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic est panis qui 10 11

g Non sic morientur in anima qui me celestem panem digne manducant sicut patres uestri in deserto manna, & mortui sunt.

de cęlo descendit, nō sicut mādlucauerūt patres vestri manna 12 13 14

c *Caro enim.* Vere viuet anima & corpus ex hoc cibo quia caro mea. *vere est cibus.* Qui solus facit immortales, vt neque esurient neque sitient, alius cibus hoc non prestat, etiā si in eo hoc appetatur.

d *Qui mandu.* Iam exponit quomodo fiat quod dixit, & quid sit manducare carnem, & bibere sanguinem, hoc est manere in Christo, & Christum habere in se manentē. Qui vero non manet in Christo, & in quo nō manet Christus, non manducat spiritualiter, & sic sacramentum sibi sumit in iudicium corporaliter.

† De cō. dist. 2. c. inuitat domin.

E

e *Sicut misit me viuens pater & ego uiuo propter patrem, & qui manducat me.* Me æqualem sibi misit, id est, hominem fecit, & inde est vt ad eum referam vitam meam quasi ad maiorem.

F

f *Et ipse ui.* Vt viuam ex patre, mea exinanitio facit, vt homo viuat ex me, participatio facit quæ me manducat.

g *Hic est panis.* Et ita constat, quod hic est uere panis de cęlo, nō manna, quia illud manducantes patres vobis similes mortui

NICOLAVS DE LYRA.

1 Litiga, *Hic consequenter ostenditur huius sacramenti necessitas Iudæi enim rudes prædicta verba Christi audientes, reputabāt inutilia & impossibilia, ideo ostendit necessitatem huius sacramēti dicens,*

2 Nisi manducaueritis. *Sicut enim in vita corporali cibus est necessarius ad vitam conseruandum, ita in vita spirituali hoc sacramentum est necessarium, quia est vitę spiritualis conseruatiuum, quia sicut baptismus est quædam spiritualis generatio, ita eucharistia est quædam spiritualis nutritio.*

3 Et biberitis eius. *Non est intelligendum, quod hoc sacramentum sub vtraque specie sit fidelibus exhibendum, sed tantum hoc modo a sacerdote sumendum licet in primitiua ecclesia populus sub vtraque specie communicaret, tamen postea prouide ordinatum est, vt non communicet sub specie vini, propter periculum effusionis, & quia sub specie panis accipitur quodammodo sanguis, inquantum ibi continetur, vt prædictum est, quia sub vtraque specie est totus Christus aliter tamen & aliter. Quia sub specie panis est vera caro Christi ex virtute sacramenti, cætera vero sunt ibi ex concomitantia. Eodem modo sub specie vini est sanguis Christi ex vi sacramenti, cætera ex concomitantia. Notandum quod ex hoc quod dicitur hic.* Nisi mandu. &c. *Dicunt Græci, quod hoc sacramentum est tantæ necessitatis, quod pueris debet dari sicut baptismus, quod est falsum, quia in sumente hoc sacramentum requiritur actualis deuotio & reuerentia, quæ non sunt in pueris, & ideo verbum quod importat præceptum, tantummodo intelligitur de adultis, quibus neceßarium est ad salutem hoc sacramentum eucharistiæ accipere, saltem in voto, si non possit haberi in re.*

4 Qui man. *Hic consequenter ostenditur huius sacramenti vtilitas quæ est augmētatio in vita spirituali. Sicut cibus corporalis nō solummodo nutrit & conseruat vitā, sed deducit ad perfectā quantitatem, sic hoc sacramentum perducit hominem ad consummationem gloriæ quæ est gloria æterna, & hoc est quod dicitur.* Qui manducat carnem meam. *Non tantum sacramētaliter, sed etiam spiritualiter percipiens effectum sacramenti.*

5 Habet vi. *Quia habet Deum inhabitātem, qui est vita æterna.*

6 Et ego re. *Vt participatio huius vitæ ad corpus per animam deriuetur.*

7 Caro enim mea. *Hic ostēditur huius sacramēti veritas. Christus enim frequenter parabolice discipulis suis loquebatur, & ideo ne crederent, quod caro eius contineretur in sacramento eucharistię tantummodo sicut in signo, ideo hoc remouet, di.* Caro mea vere. *Quia hic sumitur realiter, & non figuratiue, & eodem modo est de sāguine sub specie vini ideo subdit.* Et sanguis meus. *Dicitur etiā Caro Christi vere cibus, & sanguis eius vere potus, quia reficiunt animam quæ est immortalis. Cibus autem corporalis tantum reficit corpus quod est corruptibile.*

8 Qui mandu. *Hic probat quoddam suppositum. dixerat enim quod manducatio carnis eius dat vitam, istud probat hic, quia illud per quod aliquis vnitur principio viuificatiuo, illud dat vitā, hoc patet in vita corporali, per hoc autem sacramentum homo vnitur Christo qui est principium vitæ spiritualis, ergo &c. & hoc est quod dicitur* Qui man. carnem, & bi. &c. *Id est vnitur mihi.*

9 Et ego in il. *Quia per charitatem amans est in amato & econuerso.*

10 Sicut misit me vi. pa. *Quia est vita per essentiam.*

11 Et ego viuo, &c. *Filius enim inquātū homo uiuit propter patrem, sed aliter quia secundum quod Deus uiuit propter patrem inquātum procedit ab eo, accipit tamen eandem uitā quam habet pater. Secundum uero quod homo, uiuit propter patrem inquantum unitur supposito procedenti a patre, quam unionem concomitatur plenitudo gratiæ, quæ est spiritualis uita, & eodem modo nos, inquantū per sacramentum eucharistiæ unimur Deo, uiuimus spiritualiter, tamen eius unio est realis in unitate suppositi, nostra autem unio apud ipsum est per fidem & dilectionem, & hoc est quod dicitur.*

12 Et qui mandu. &c. *Quia per hoc coniungitur principio spiritualis uitę, ut uisum est. Ideo consequenter concludit esse uerum illud de quo murmurabant Iudæi tanquam de falso.*

13 Hic est panis qui de cœlo descen. *Quia caro Christi in hoc pane contenta uirtute spiritussancti fuit formata.*

14 Nō sicut mādlucauerunt patres vestri manna, & mortui sunt. *Et ideo non fuit vere cibus cœlestis, sed tantū figura eius, quia*

A mortui sunt in æternū,hūc panē homo q vitam nō hēbat manducans,viuet in æternum.Supra dixerat. *Ego sum panis qui de cœlo descendit*. Hic dicit. Hic id est filius hominis ad eum cuius carnis inuito,est ille panis qui de cœlo descen. ergo idem est filius hominis & filius Dei.

imaginari.Oportet autem non ita indicare,sed omnia my steria interioribus oculis,inspicere, quod semper est spi tualiter audire.Carnale vero erat dubitare qualiter pot nobis carnem dare manducare? quid igitur,nō est vera ro? imo vtique. Quid igitur ait, *Caro non prodest quicqu*

a *Multi ergo*. Multi carnaliter sapientes, quasi particulatim carnem qua indutus e at se eis distributurū promitteret,ꝯ naturam esse putant, vt cibum hominū, humanam carnem daret.

b *Durus est*. AVGVSTINVS, Sic oportebat dici vt ab hominibus non intelligeretur, sed secretū Dei verbis tegeretur secretum Dei intentos debet facere, nō aduersos.

Tract. 27.i Io. tom.9.

c *Si ergo*. Suspenditur oratio. Q. Tunc intelligetis quod nō

† Matth. 16.f. Mat. 14. g. Lu.22.g.

Sed potius. a In me qui sum uita.

&mortui sunt.Qui mauducat hunc panem, viuet in æternū.

Hæc dixit in synagoga,docens in Capharnaum. Multi ergo

a Quid ergo inimici? Sapiunt f. cun :um carnem, & ideo mnue..tur,

audientes ex discipulis eius dixerunt. Durus est hic sermo, &

b Et bedire a Quem nihil latet. Quia sic discerant,ut ab illo non audirentur.

quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud semetipsum

quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc vos

Quia dixi de carne mea & sanguine.

scandalizat. † Si ergo videritis filium hominis ascendentem

a Quia uerbum & homo unus est Christus,dicitur in cœlo esse dum in terra loquitur. b Dei.

c Si quis cum carne quam odit habet spiritum,uiuit. d Pro intellectu ue eorum quæ dixi.

vbi erat prius. † Spiritus est qui viuificat caro non prodest

In se spiritualiter sunt intelligenda,& uiuificant,sed non ei qui carnaliter accipit unde subdit.Sed sunt quidam,&c.

quidquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita

sunt.Sed sunt quidā ex vobis qui non credunt. Sciebat. n. ab

† Matth. 24.d. Mar.14. d. Isa. 7.b. secundū 70.

Non de sua ca[rne] dicit, sed eius ca[rne]
qui carnaliter a[cci]
1 piebat quæ diceba-
2 tur.
3 e *Verba quæ e[go]*
4 *&c*. Quibus
5 manducandum
6 esse, manere in
7 & me in ipso.Vt
8 tem aliquis ma[n]
9 in Christo ut me[m]-
10 brum, & Chri[stus]
11 in ipso ut in tem[plo],
12 unitas facit. V[n]
13 autem ex chari[ta]te
14 est, charitas au[tem]
15 ex spiritu, e[rgo]
16 spiritus qui [uiui]-
17 ficat compagi[nata]
membra non [sepa]-
rata.

eodē modo quo putatis erogo corpus, & quod hæc gratia morsib.non ꝯsumitur, sed spirituali gratia me illis dando, ipsos in corpus meum conuerto,hinc plane soluit quod ipsos mouerat,putabāt.n.quod corpus distribuerēt,ille dicit B in cœlum se ascensurum vtique integrum. Quid ergo tenendum sit,aperte subdit.

d *Spiritus est qui viuifi*. Caro sicut intelligitis,sicut quæ in macello emitur,sicut alius cibus non prodest, ipsa tamen vas spiritus, qui in ea salutem operatur multum prodest, sicut sola scientia inflat, ipsa tamen non est mala, sed per charitatem ædificat.

✻ AVGVSTINVS. Carnem quippe sic intellexerunt, quomódo in cadauere dilaniatur.

1. Corin 8.a.

✻ CHRYSOSTOMVS. Quod dixit tale est, spiritualiter oportet ea quæ de me sunt, audire, qui autem carnaliter audit,nihil proficit. Est autem carnaliter intelligere,simpliciter ea quæ proposita sunt uidere, & nihil plus imaginari,

C

Trac.27 in Io.t.9

Hom.46 in Io.t.3

✻ CHRYSOSTOMVS.Id est,spiritualia sunt, nihil ha bentia carnale,neque consequentiam naturalem, sed [solu]ta sunt ab omni tali necessitate quæ in terra,& a leg.b. [quæ] hic positæ sunt.

✻ AVGVSTINVS. Si intellexisti spiritualiter, [spiri]tus & uita tibi sunt,si intellexisti carnaliter, etiam sic [spiri]tus & uita tibi sunt, sed tibi non sunt. Diximus e[nim] hic dominum commendasse in manducatione carnis [su]e, & potatione sanguinis sui, ut in illo maneamus, & ip[se in] nobis, hoc autem quid facit, nisi charitas? Cha[ritas] autem diffusa est in cordibus nostris per Spir[itum] sanctum, qui datus est nobis, ergo Spiritus est qui [uiui]ficat.

f *Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Iesus, qui essent, &c.* Propheta. Nisi credideritis [no]n intelligetis,per fidem copulamur, per intellectum u[iui]ficamur.

☞ Ei[us]

NICOLAVS DE LYRA.

vitam spiritualem non conferebat. sed eam dari in sacramento præfigurabat,quia erga deuotos habebat omne delectamentum,vt habetur Sap.16.c.Panem paratū præstitisti eis habentem omne delectamentum.Malis autem hominibus erat insipidus,vnde dicebant Numeri 21;b. Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. *Sic eucharistia digne sumētibus & vitæ spiritualis solatium, & indigne sumentibus iudicium est. Ideo sequitur.*

✻

1 Qui manducat hunc panem. &c. *Digne*, viuet in æternum. *sequitur.*

2 Hæc dixit in synagoga. *Quæ est locus communis, vbi Iudæi conueniunt.*

3 Docēs in Capharnaum. *Quæ erat metropolis Galileæ, hoc addit Euangelista post verba Christi prædicta,ad ostendendum quod Christus in palam docebat,sicut habens doctrinam sanam & nō suspectam.*

4 Multi ergo audientes ex discipulis eius: *Posita doctrina Christi,hic consequenter exponitur,& primo ponitur eius expositio secundo ex hoc ostenditur aliquorum reprobatio & aliorum confirmatio,ibi.* Ex hoc multi. *Prima in duas, quia primo ponit expositionis occasio secundo ipsa expositio,ibi.* Sciens autem Iesus. *Occasio autem expositionis fuit,quia multi Iudæorum fuerunt verba Christi capere non potentes propter suam incredulitatem.*

Diuisio.

Durum dicitur dupliciter.

5 Dixerunt. Durus est hic sermo. *In corporalibus dicitur aliquid durum duplici de causa,vel quia non de facili penetrabile, vel quia resistit tactui. Sic in spiritualibus dicitur aliquid durum, vel quia ab intellectu non penetratur,vel quia displicet volūtati. Vtroque modo sermo Christi erat eis durus,quia eius verba non intelligebant,& displicebat eis,quod tanta de se dicebat,eo quod ipsum hominem purum esse putabant. Ideo sequitur.*

6 Et quis. *Quasi dicat,blasphemia est.*

7 Sciens autē Iesus apud semetipsum. *Hic ponitur doctrinæ Christi expositio,quātum ad duo.de quibus audiētes erant scandalizati,secundū ponitur,ibi.* Spiritus est qui viuificat. *Primū i[gi]tur de quo scandalizati erāt,erat quod dixerat.* Descendi de cœ[lo.] *ostendit quod non debebant scandalizari, prædicens quod vide[re]nt eum in posterum in cœlum propria virtute reuerti. Et ideo non [de]bant admirari,si dixerat se de cœlo originari, quia qualibet [re]s ad suum locum reuertitur,& hoc est quod dicitur,* Sciens autem [Ie]sus,&c. *Id est,absque alio sibi nunciante.*

8 Quia mur. *Quia dixerat se de cœlo descendisse.*

9 Dixit eis. *Reprimens eorum murmurationem iniustam.*

10 Hoc vos. *Sine ratione.*

11 Si ergo videritis filium homi. *Accipitur si,pro quia [qu]asi dicat,quia hoc videbitis,non debetis scandalizari de hoc quod [di]xi illi enim qui Christo credentes cum eo permanserunt, in ascen[sio]ne eius hoc viderunt,vt patet Act.,1.a.*

12 Spiritus est. *Hic exponit secundum de quo murmurabā[t] sci licet,quia dixerat carnem suam esse cibum necessarium ad sal[utem], & ipsi intelligebāt hoc ac si daretur in propria specie,sicut la[nia]tur vel venditur in macello,quod est horribile. ideo tollit hunc in[tel]lectum, dicens.* Spiritus. *Quasi dicat,verba quæ dixi spiritualē [s]ensum habent,& sic viuificant.*

13 Caro non. *Quia caro Christi manducata eo modo quo i[nte]lligebant,non esset vtilis,sed magis horribilis: Ideo sequitur.*

14 Verba quæ. *De carne mea manducanda.*

15 Spiritus & vi. *Quia spiritualem habent intellectū,nec [sp]irū quia sunt a spiritu sancto. Ista tamen spiritualitas non est sic a[cci]piē da, quia caro Christi sit in sacramento eucharistiæ tantū mod[o s]icut in signo,vt dixerunt aliqui hæretici,quia est ibi realiter, vt a[ct]um est.sed quia manducatur caro Christi in hoc sacramento quod [s]piri tuali modo,inquantum species visibiles atteruntur & comedi[t]ur, & spiritus ex virtute Dei carni vnita reficitur.*

16 Sed sunt,&c.qui, *Quasi dicat, propter hoc intellige[re] non poßunt.*

17 Sciebat. *Quia tanquam Deus sciebat occulta cordium.*

✻ E[q]uis

a [E]t quis traditurus. Quia Iudas inter ſcā dalizatos recedit, ſed manet ad inſidiadum, quem nec ſile, nec aperte oſtendit, vt omnes timeant dum vnus pe[...]
b Quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit da. &c. Cauſam quare quidam non credant ſubdit: Quia non eſt à Deo datum, fides. n. non eſt hominibus à ſe quaſi propria, ſed à Deo gratia quaſi.
c Ex hoc. Nota eſſe uteloquendum ſed ſi tamen ex veſtris tuis aliquis ſcan-

A

a Apoſtoli qui non ſunt ſcandalizati.
a initio Ieſus, qui eſſent credētes, & quis traditurus eſſet eum.
Quia quidam non credunt.
b Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad
a Non pauci, qui uidebantur & non uere fuerant diſcipuli.
c me, niſi fuerit ei datum à patre meo. Ex hoc multi diſcipulo-
a Non poſt Chriſtum, ſed poſt Sathanam. Vt præciſi non iam cum illo erant, nec ultra redeuntes.
rum eius abierunt † retro, & iam non cum illo ambulabant.
a Quia Iudas corpore remanſit. Quod autem iam ſciebat dominus aliis poſt aperuit.
Dixit ergo Ieſus ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire?
a Vnus pro omnibus. b Similis tibi. Cum non ſit.
Reſpondit ergo ei Simon Petrus. Domine ad quem ibimus?
a Non eſt a te eundum. Quia. b In miniſtratione corporis & ſanguinis tui promittis uitam. c Prius eſt credere & poſt cognoſcere.
† Verba vitę ęternæ habes, & nos credimus & cognouimus,
a i. quia tu es vita æterna, & ideo in carne & ſanguine tuo non das niſi quod es. Cauſa probandi eos.
d quia tu es Chriſtus filius Dei. Reſpondit eis Ieſus: Nonne
a Id eſt, vocaui, electione illa, qua dicitur. Multi vocati pauci electi. b Id eſt deorſum fluens.
ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus † diabolus eſt? Di-
a Filio. b Interpretatur memoria ſanguinis.
cebat autem de Iuda Simonis ſcariothis. Hic enim erat tradi
turus eum. cum eſſet vnus ex duodecim.

ſcandalizabitur, habet conſolationem in eo, ex cuius dicto multi ſcandalizati ſunt, qui hoc fecit vt ubi eſſet exemplum. D
d Nonne ego vos duo dec. &c. Duodecim numerus ſacratus eſt qui permanet, & ſi Iudas inde perit Elegit vndecim ad permanendum, elegit Iudam vt per eum diuinæ diſpenſatio miſericordiæ in ſalutem mundi impleretur, vtens malo ad bonum, ut mali vtuntur bonis Dei ad malum. E

F
† deiator calúnia tor.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et quis traditur. *Quia ſciebat euentum futurorum contingentia.*
2 Et dicebat. *A maiorem affirmationem prædictorum,*
3 Propterea di. vo. quia. *Eandem enim ſentētiam dixerat ſup. li[cet] verba ſint aliquatulum alia, idem. n. eſt trahi à patre quod ſup. di. & dari fidē à patre, quod hic ponit. Ipſe autē ſciebat iſtos qui[bus l]oquebatur, nō eſſe p̄deſtinatos ab æterno, nec tractos a patre.*
4 Ex hoc multi. *Hic ex prędictis concluditur aliquorū obſtinatio in malo per apoſtaſiā, cum dicitur:* Ex hoc. *Hoc nō eſt intelligendū de 12. apoſtolis vel de 72. diſcipulis, quia iſti Chriſto adhæſerūt, ſed multi alij ſequebantur ipſum ad audiendū eius doctrinā, & de iſtis multi retroceſſerunt. Et conſequenter per oppoſitum oſtenditur alio[rū co]nfirmatio cum dicitur.*
5 Dixit ergo Ieſus. *Apoſtolos.*
6 Nunquid &. *Non petit quaſi ignorās, ſed vt oſtēdat ſe eis non in[ger]ere, quia ponit in eorum optione cum alijs recedere.*
7 Reſpondit er. *Non ſolū pro ſe, ſed pro omnibus, qa inter eos [erat] principalior, & in eius reſponſione exprimitur maxima dile[ctio] ad Chriſtum, cum dicitur.*
8 Domine ad quem ibimus? *Quaſi dicat, ſimilē tui inuenire [non] poſſumus, tu ſolus ſufficis nobis, propter quē omnia reliquimus.*
9 Verba vitæ æter. *Id eſt verba vitę æternæ promiſſiua & indu[cti]ua ad eam Exprimitur etiam in eius reſpōſione vera cōfeſſio fidei [cum] dicitur.*
Et nos. *Quia credere præcedit intelligere.*
Quia tu. *Quantum, ad humanitatem, in qua vnctus eſt rex & [sac]erdos.*
Filius. *Naturalis quantum ad deitatē & per conſequens æqua[lis] ei in natura & potētia. Verūtamē quia Petrus nimis largè reſpō[ndeb]at dicēs pro omnibus, nos credimus, quia nihil mali de alijs cogita[ba]t, ideò Chriſtus cognitor occultorū eius reſpōſionē corrigit dicēs.*
1 Nonne. *Non loquitur hic de electione à vitam æternam, ſed [ad] Apoſtolatum.*
1 Et ex vo. *Id eſt, præuiſus ad diaboli conſortium. Verūtamen [no]n dixit determinate quis eſſet ille, nec apoſtoli tunc cognouerūt, ſed [po]ſtea quando per effectum viderunt, & ideo illud quod ſequitur, [no]n eſt de verbis Chriſti, ſed Euangeliſtæ qui ſcripſit iſta poſt paſſio[ne]m Chriſti dicens.*
1 Dicebat autem. *Scilicet, Chriſtus.*
1 De Iuda Simonis ſcariotis. *Ad differentiā alterius Iudæ [qui] fuit frater Iacobi.*
1 Erat traditurus. *Quando Ieſus protulit verba præmiſſa.*
1 Cū eſſet vnus, *Principalibus diſcipulis Chriſti. Quærit hic ſine argumētis, vtrū Iudas à principio ſuæ vocationis à Chriſto fuerit malus. Dicendū quod in hac q̄ſtione q̄ eſt de his quæ traſcendunt humanam inueſtigationem (cū ſit de occultis cordis humani) & in conſimilibus q̄ſtionibus, tenendum eſt illud quod eſt magis conſonū ſacræ ſcripturæ & rationi. Sciēdum igitur quod dicit Aug. quod Iudas a principio ſuæ electionis fuit malus electus tamen eſt à domino ad apoſtolatū, vt per eius malitiam & proditionē perficeretur Chriſti myſterium. Quia ſicut iniqui male vtuntur bonis operib. Dei, ſic & Deus bene vtitur malis operibus hominū, & ideo quāuis Iudas fuerit peſſimus, tamen eius malo bene vſus eſt Chriſtus. Beda aūt in hoc conuenit cum Aug. ſed addit quod Iudas nō fuit electus ad apoſtolatū ſed alij xi. Vocatus eſt tamen cū eis, vt per ꝓditionis eius officiū Chriſtus operaretur ſalutē humanì generis, Sed vtrumq; iſtorū videtur contra rōnem eſſe et ſacram ſcripturam. Diſtributio enim bonorum reſpicit iuſtitiam commutatiuam, vt habetur 5. Ethico. vt alicui tātò plus detur de honore, quātò maior eſt in virtute, & ideò non eſt veriſimile, quod Iudas vocatus fuerit ad honorem apoſtolatus, niſi tunc fuerit iuſtus, vel quia Chriſtus tūc eū iuſtificauerit, vt eſſet tali honore dignus, ſicut iuſtificauit Matthæū quādo eū vocauit ad apoſtolatū, vt habetur. Mat. 9. a. Item infr. 17. b. dicit Chriſtus de diſcipulis ſuis loquens ad patrem. Quod dediſti mihi cuſtodiui, & nemo periit ex eis, niſi filius perditionis, & certū eſt quod loquit̄ hic de perditione, quæ eſt per peccatum mortale, quia Iudas adhuc viuebat vita corporali, & ſic videtur quod perierit per peccatum mortale poſtquā fuit datus Chriſto per fidem a Deo patre. Quod aūt addit Beda, Iudā nō fuiſſe vocatum ad apoſtolatum, videtur eſſe cōtra ſcripturā. Mat. 10. a. & Mar. 3. c. vbi numerant̄ illi qui vocati ſunt ad apoſtolatum, & inter illos enumeratur Iudas. Item Act. 1. d. q̄ Matthias electus eſt ad apoſtolatum de quo p̄uaricatus fuerat Iudas nullus autem p̄uaricatur a ſtatu in quo nō fuerit. Ex quo patet quod vere fuit uocatus ad apoſtolatum. Propter quod dicendum ſecundū Chryſo. quod fuit vocatus ad dignitatē apoſtolatus, & ꝑ tūc fuit bonus, quia vocatio ad talem dignitatē reſpicit p̄ſentem iuſtitiā. Quod aūt poſtea peccauit prodēdo & tradendo Chriſtum, nō cōtradicit iſti vocationi, quia apoſtoli ex ſua vocatione nō fuerūt in bono cōfirmati. Quod patet ex caſu Petri, qui poſt ſuā vocationē Chriſtū negauit.* Mar. 26. g. *Et ideo ſimiliter dicendum, quod licet Iudas tempore ſuæ vocationis fuerit bonus, tamen poſtea Chriſtum prodendo peccauit. Sciendū tamen, quod ex tunc malus erat quando Chriſtus apoſtolis dixit verba in hoc ca, contenta:* Vnus ex vobis diabolus eſt. *Tamen ſua malitia non erat apoſtolis nota ſed ſoli Chriſto qui cognoſcit corda. Chriſtus ē tam ſuam malitiam dixit in generali ipſo audiente, ne credens ſuam malitiā latere, ſine timore mala operaretur, non tamen dixit ſpeciali, ne extunc inuerecundus factus peior efficeretur, ſecundum quod dicit Chryſoſtomus.*

Iſcar. Iuda

*NI-

ADDITIO

In cap. 6. *Vbi dicitur in poſtil.* Et in iſto paſchate non fuit Ieſus in Ieruſ.
Chryſoſtomus in hoc loco ſic dicit, Qualiter igitur nō aſcēdit ad feſtū? paulatim enim ſoluebat legem occaſionem accipiens à Iudaica nequicia. Et Theodorus ibidē: Quia enim Iudæi eum perſequebātur, occaſionem receſſus accipiens legē excluſit, innuens obſeruātibus, quod veritate adueniente ceſſat omnis figura, & quod legibus non ſubijcitur, ut legalia feſta perficeret, & unde hoc? quia non erat feſtum Chriſti, ſed Iudæorum. Hæc Theodorus.

CAPVT VII

A Post hæc autem. Dominus in carne manens frequẽter in Galilæam ambulabat, vt eũ imitari volẽtes de vitijs ad virtutes trāsmigrare discāt, quod illa figurabat. Vel vt illius tẽporis sancti de Iudæa ad gentes verbi Dei transitum expectarent.

† versabatur Iesus in Galilæa.

a *In Galilæā.* ✱ BEDA. Iudæa & Galilæa regiones sunt Palestinæ prouinciæ sed Iudæa dicta est a tribu Iuda, non tamen solũ illa regio quam tribus Iuda, sed & illa quam tribus Beniamin possidebat, Iudęa dicta est, quia ex tribu Iuda reges oriebantur. Galilæa vero dicitur eo quod lacteum populum, id est, candidum dignat: γαλα enim Græcè, Latinè lac dicitur.

B

c *In Iudæa ambulare.* ✱ AVGV. Sic autem hoc dominus dixit, quasi non posset ambulare inter Iudęos, & non occidi à Iudæis. Hanc enim potentiā quando uoluit, demonstrauit, sed infirmitati nostræ præbebat exemplum. Nō ipse perdiderat potestatē sed nostram consolabatur fragilitatem.

Trac. 28 in Ioan. to. 9.

C in hunc loc. ✱ THEOPHI. Secessit in Galilæam, quia nondum aderat tempus. Vnde vanũ reputabat in medio sunt eorum manere, & magis ipsos ad odium incitares.

Scenophegia. d *Dies fe.* Non quod vnus, sunt. n. septem, sed more eorũ quotquot sunt, quasi vnus dicuntur pp: nam festiuitatem Scenophegia festiuitas tabernaculorom, quia mẽse septimo Iudæi habitabant in tabernaculis, in memoriā illorũ in quibus patres eorum habitauerunt in deserto.

e *Fra res eius.* ✱ AVGV. Cum auditis, Fratres domini Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum patienis vllam progeniem. Sicut enim in sepulchro ubi positum est corpus domini nec ante nec postea mortuus iacuit, sic vterus Mariæ, nec ante nec postea quicquā mortale concepit.

f *Vt & disci.* Carnales quæ veri discipuli sciebant, laudibus diuinis & non populari fauore efferenda.

g *Nemo.* Gloriæ eius cōpulunt. Cur ea facis, scilicet, abscondito, sed in aperto facere, vt ab omnibus lauderis.

h *Tempus* ✱ AVGV. Id est gloriæ meæ. quando veniam in altitudine iudicaturus. Nondum venit.

✱ CHRY. Tempus meum nondum aduenit, hoc est, tempus crucis & mortis. Tempus autem vestrum semper est paratum, quia etsi vos semper cum Iudæis non interficiemini eadem cum illis zelantes.

Tempus. Ideo non est nunc tempus meum sed vestrum, quia non sum amator mundi vt vos, sed accusator, & ideo non audit vos mundus suos falsos, testes qui dicitis mala, & mala bona.

CAPVT VII

Post hæc autem † ambulabat Iesus in Galilæam 1
Non tamen timens quia habet potestatem, sed infirmis det exemplum ne eis obijciatur latibulum.
non enim volebat in Iudæa † ambulare. quia 2
a Rominicabantur Iuda beneficiorum Dei occisuri Deum.
quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem 3
Id est, tabernaculorum coniunctio siue dedicatio.
in proximo dies festus Iudæorum scenophegia. Dixerunt 4
a Consanguinei, & ideo fastidientes eum. credunt in eum, vt ipse, post de eis dicit. b Humanam gloriam quærunt, & ideo non c Vbi est principatus gentis, & ciuitas caput regni
autem ad eum fratres eius, Transi hinc, & vade in Iudæam, 5
vt & discipuli tui videant opera tua quæ facis Nemo quippe 6
Vero. Si vere facis vel quia hæc facis
in occulto quid facit & quærit ipse in † palam esse. Si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Neque enim fratres eius cre- 7
Corripiens cupido gloriæ. a Offertæ, resurrectionis, & ascensionis, ad quem veniendum, impieta prius humilita e passionis.
debant in eum. dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum 8
Gloriæ mundi, quam affectatis. Quia.
aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum. Non 9
potest mundus odisse vos Me autẽ odit, quia ego testimoniũ 10 11
a Et ideo.
perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt Vos ascendite ad 12 13

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT VII.

✱ Diuisio. Post hæc autem. *Postquam euangelista egit de nutrimẽto spirituali collato filijs Christi. hic consequenter agit de doctrina eis collata, quia sicut prædictum est pater debet filijs nutrimentum & documentum. Et diuiditur in duas, quia primo origo doctrinæ Christi ostenditur, secundò, ipsa doctrina ponitur ca. seq. ibi.* Iesus autem perrexit. *Prima in tres, quia primò ostendit Euangelista aptitudinem loci ad manifestādum doctrinę Christi orginem, secundò manifestandi occasionem, ibi:* Iudæi autem quæ. *Tertiò, manifestatibnem actualem, ibi;* Respondit Iesus. *Mea doctrina. Circa primũ sciendum, quod locus aptus ad prædictam manifestationem erat ciuitas Ierosolimitana, vbi ad diẽ festum cõueniebat populus, & ideo ad manifestandum se in hoc loco inuitatur Christus: Et licet primò recuset, tamen finaliter consentit, & rationabiliter, ut videtur, & hoc est quod dicitur.*

1 Post hęc autem ambulabat Iesus, &c. *Docendo in synagogis eorum.*

2 Non enim volebat in Iudęa ambulare, &c. *Licet enim posset esse inter eos sine nocumento, voluit tamen se aliquando absentare ante tempus debitum passionis suę, ostendendo in se veritatem humanæ naturæ, & quod licitum erat fidelibus suis aliquando persequutionem fugere.*

3 Erat autem, &c. scenophe. *Id est, festum tabernaculorum. Dicitur autem a scenos quod est vmbraculum, & phagin quod est comedere, quia 7. diebus comedebant Iudæi in umbraculis.*

4 Dixerunt autẽ ad eũ, &c. *Nō quod essent filij Mariæ matris suæ, neq; Ioseph, vt alias dictum est improbando errorem Heluidij super Mat. 1. c. Nec cognati sui, q erant ad apostolatũ vocati, quia de istis dicitur infr. quod fratres eius nondum credebāt in eum, sed dicũtur hic fratres, quia erant de cognatione sua, qui ex factis eius volebant reportare gloriam mundanam, secundum Aug. vnde sequitur.*

5 Transi hinc. *Hoc est in Ierusalem metropolim Iudeæ.*

6 Vt & disci. &c. *Dubitabant enim de Christi miraculis, vtrum essent vera, propter hoc sequitur.*

7 Neque enim fra. &c. *Et quia suggerebant ei malum, scilicet, gloriam mundanam quærere, ideo recusauit, di.*

8 Tempus meum, &c. *Id est, tempus gloriæ meæ manifestandæ, quia post resurrectionem erat manifestanda.*

9 Tempus autem vestrum semper est pa. *Quasi dicat, tempus gloriæ mundanæ quam quæritis nunc est in principio huius solemnitatis quia Iudæi magis vacabant conuiuijs & lætitiæ in principio festi, quam in fine, quando Christus iuit ad festum, vt infr. patebit. Vel aliter.* Tempus autem vestrum, &c. *Quasi dicat, vos potestis ire secure, non autẽ ego inquantũ homo, qui inimicos capitales habeo, propter hoc sequitur.*

10 Non potest. *Quasi dicat, vos qui gloriam mundanam quæritis homines mundanos aduersarios non habetis.*

11 Me autem odit. *Qui quæro gloriam Dei, & per conscientiam arguo peccata mundanorum, quæ sunt ei contraria, & hoc est, quod dicitur.*

12 Quia ego testimonium perhibeo de illo, *Id est, de mundo. Et accipitur hic mundus non quātum ad creaturarum substantiam sed quantum ad homminum malitiam, sicut sup. dictum est 1. a. per illux, Et mundus eum non cognouit.*

13 Vos ascendite, &c. *Id est, ad principium solemnitatis tabernaculorum, quia in principio magis vacabant homines epulis & lætitiæ, vt prædictum est, non quod inuitet eos ad talia, sed ostendit quid ipsi quærebant, quia quæ mundana sunt adhuc sapiebant, tum, vt visum est.*

✱ E

MORALITER.

† 1 *Post hæc autẽ &c.* Per hoc ostẽdit Christus, quod aliquādo dandus est iræ locus maximè quādo personalis est psecutio sicut videtur fuisse in proposito,

5 *Transi hinc & ua. &c.* Isti loquebantur tanq̃ humana gloria esset per se quærẽda, quod est falsum, ꝓpter ꝙ Christus

†

a *Ego.n.non ascendam*. AVGVSTINVS. Quidam dicunt hoc ad passionem pertinere, quia non in festiuitate scenopegiæ, sed in paschali, qua agnus occidi solet, crucem ascendit.

b *Non manifeste sed quasi,&c.* TYPICE. Christus occultus ascendit in festiuitatē: quia in omnibus illis figuralibus latuit: quomodo est manifestus nobis. Et quod latuit, exemplum est vindi malos: Quod palam loquitur & non tenetur ab his qui quærunt, potestatis est.

c *Mirabantur Iudæi.* ✲AVGVSTINVS. Omnes quidem mirabantur quantum arbitror, sed non omnes conuerteban tur. Et vnde admiratio? quia multi nouerant vbi natus, quemadmodū fuerat educatus. Nunquam eū viderant discentem, audiebant tamen de lege disputantē, legis testimonia proferentem quæ nemo posset proferre, nisi legisset: nemo legere, nisi literas didicisset, & ideo mirabantur.

✲CHRYS: Ab hac autem quæstione cognoscere debebant, quoniam hæc scientia humanitus non erat in eo, sed diuinitus, sed hoc ipsi nolebant reuelare, sed in sola admiratione stabant.

d *Respondit eis: Mea doctrina*, hominis: *non est mea.* Sed Dei. Vel quia non est verbum nullius sed alicuius doctrina eius, id est, ipse verbum, doctrina eius non est sua, sed eius à quo est: quod est: Ego non sum à meipso. Et quia hoc profundum vidit non omnes intellecturos, dedit consilium: Si vis intelligere, crede. Hoc est: Si quis credit me filium Dei, cognoscet de doctrina, id est, intelliget, quod doctrina mea non est mea.

Hom. 48 in Ioan. com. 3.

a Scilicet, primum vel secundum, vbi quæritis humanam gloriam, carnalia gaudia, non æterna. b Vero. c Sicut vos quærens gloriam, quia tempus gloriæ meæ nondum est, in quo erit mea festiuitas. d Scilicet primum vel secundum.

a diem festum hunc. Ego enim † nō ascendam ad diem festū
1 Humilitatis.

istum, quia meum tempus nondum impletum est. Hæc cum
2

dixisset † ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fra-
3

b a Id est: oſt, non ubi illi ... u a non gloriam, sed salubriter docere. Non quærens fauorem.
4

tres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manife-
5

a Quia non asce derat cum fratribus. unde dixit: Non ad hunc, quem uultis, id est, primum uel secundum ascend t autem post in m dio di festiuitatis.

ste sed quasi in occulto. † Iudæi ergo quærebant eum in die
6 De hac contentione, scilicet, quia Quidam, &c.
7

festo, & dicebant. Vbi est ille? Et murmur multum erat de eo
8

in turba. Quidam enim dicebant, quia bonus est, alii autem
9
a Eorum qui dicebant bonus est Alii palam Christum confitentes.
10

dicebant, non, sed seducit turbas. Nemo tamen † palam lo-
11
a Quia t les execrabantur & extra synagogam faciebant.
12

quebatur de illo, propter metum Iudæorum. Iam autem
13
a Mediatis il is diebus, id est, quarta die festi. b Maxime feruente zelo Iudæorum. c Sicut non manifeste ascendit, non palam docet, sed quasi lat nter.
14

die † festo mediante, ascendit Iesus in templum, &
15
a Vtens auctoritate scripturarum. b Omnes mirabantur, sed non omnes conuertebantur.

c docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo
16
a In eius educatione sciebant eum nunquam d d cisse.

d hic literas scit, cum non didicerit? Respondit eis
17

† sup. 1. 6.c.

† libere.

✲AVGVSTINVS. Videtur hoc esse cōtrarium quod dixit: Mea, & non mea: Nam si dixisset. Ista doctrina non est mea, nulla esset quæstio. Quæ est ergo doctrina patris, nisi verbum patris? Ipse ergo ☞Christus

Tra. 29. in Ioan. to. 9.

✲CHRY-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego.n.&c. *Scilicet, primum, vnde quod postea venit in medio solemnitatis, in alia die, non est mentitus. Et subditur causa.*

2 Quia tempus. *Tempus.n.aptum doctrinæ veritatis, propter quod venerat saluator, nō sic erat in principio solemnitatis propter predicta, sicut circa finem.*

3 Hæc cum dix.&c. *Ratione prædicta.*

4 Vt autem as.&c. & ipse ascendit. *Scilicet.* ad diē festum. *Tabernaculorum, non tamen cum fratribus suis, nec eadem die, quia illi fuerūt ad primū diem illius festiuitatis, ipse aūt uenit illuc quarta die vt patebit infr. Sicut.n. noluit esse in principio festiuitatis, ne fratribus suis malum persuadētibus videretur fauere, sic nō habuit se omnino subtrahere, ne à populo doctrinam salutis, subtraheret, quia venerat docere, modus autem veniendi tangitur, cum dicitur.*

Non manifeste. *Id est, cum magna comitiua, ne daret Iudæis occasionem maioris inuidiæ.*

Sed quasi, &c. *In hoc condescendens fidelibus qui timore mortis occultandi erant.*

Iudæi ergo. *Postquam euangelista descripsit aptitudinem tēporis ad manifestādum originē suæ doctrinę, hic consequenter describit occasionem manifestationis dictæ. Et diuiditur in duas, secundū duas occasiones huiusmodi manifestationis. Secūda ponitur, ibi:* Iam aūt die festo. *Prima occasio fuit inuestigatio Iudæorum Christū quærētium, quorum aliqui eum quærebant vt interficerent, alij aūt vt doctrinam eius deuote audirent, & ideo debuit apparere & docere, ut ostenderet, quod mali nocere non poterant, nisi quantum permittebat. Sic etiam se occultando ostendit infirmitatem humanitatis: Ita confitendo inter inimicos apparendo ostendit potentiā deitatis. Debuit etiam apparere propter bonos, ut eius doctrinam originatam, à Deo ostenderet, vt attentius eum desiderarent. Et hoc est quod dicitur.* Iudei ergo quęrebant eum in die festo. *Duplici de causa, vt dictū est.*

8 Et dicebant vbi est ille? *Quia illi qui quærebant eum ex odio, dedignabantur eum nominare proprio nomine. Illi autem qui qrebāt eum ex deuotione, ita reputabant eum famosum, & autenticū quod non oportebat exprimere nomen proprium, & iō quantum ad eos sē sus est.* Vbi est ille. *Quasi dicat, vbi est ille qui tantus & talis est, & facit tot miracula?*

9 Et murmur multum. *Propter contrarietatem opinionum de ideo. subditur.*

10 Quidam enim dice. quia bo. *Approbādo eius doctrinam & miracula.*

11 Alij autem dicebant, non, sed sedu. tur. *Ex hoc quod isti malignantes dicebant turbas esse seductas ab eo, patet quod maior pars secundū numerū dicebat contrarium, quia erant principes populi illi qui dicebant eum seductorem, vnde sequitur.*

12 Nemo tamen, &c. *Scilicet, in bonum.*

13 Propter metum iu. *Scilicet, illorū de tribu Iuda, licet enim omnes de populo aliquandò nominarentur Iudæi, tamē speciali modo sic nominātur illi de tribu Iuda, & isti grauius mouebātur contra Christum, eo quod in scripturis Christus erat promissus de tribu eorū. ipsi autem reputābāt istum Galilæum & ab eis extraneum, propter quod et sacerdotes repudiabant eū, ut dicitur in fine huius ca.*

14 Iam autem. *Hic ponitur secūda causa, quæ est admiratio turbę in doctrina Christi, & ideo debuit ostēdere vnde originaretur excellentia, suæ doctrinæ. Et hoc est quod dicitur* Iam autem die, &c. *Dies festus hic dicitur totū tēpus illius solēnitatis, quæ durabat per septē dies, & sic medium huius festi erat in quarto die. Et tunc.*

15 Ascendit Iesus in templum. *Quia ibi est locus aptus & cōmunis sanę doctrinę.*

16 Et mirabantur Iudæi. *Propter rem insolitā. Credebant, enim ipsum esse filium Ioseph, & per consequens occupatum in labore corporali. Sciebant etiam ipsum nō esse exercitatum in studio, & tamen videbant eum excellentissime docentē, legis & prophetarum testimonia proferentem, & ideo meritò mirabantur, vnde tanta excellentia doctrinæ originabatur. Et hoc est quod dicitur,* Quomodo hic literas scit, cum non didice.

17 Respondit eis Iesus: *Hic cōsequēter exprimitur origo illius* ✲ *doctrinę*

MORALITER

... non acquieuit, vt daret nobis exemplum talem gloriæ non quærendi. Verumtamen, quia propter hominū verba doctrina salutis nō est omittēda, quarta die festiuitatis quæ erat media, eo quod septem diebus durabat festū, ascendit Iesus in templum, & docebat populum, qui diebus præteritis intentus fuerat sacrificijs & oblationibus cōsuetis. Et per hoc docuit prædicatores Euāgelij, vt secundū dictum sapientis tempus tacendi cōsiderent, & tempus loquēdi. In sequentibus autem mihi non occurrit aliquod mysticum notabile vsque ibi.

Christus est doctrina patris, si verbum patris est. Sed qa verbum non potest esse nullius, sed est alicuius, & suā doctrinā dixit seipsum, & nō suā, quia patris est verbū. Quid est tā tuum quam tu, & quid tam nō tuum, quam tu, si alicuius es quod es? Breuiter ergo mihi dixisse videtur, mea doctrina nō est mea. Ac si diceret, Ego nō sū a meipso. Sabellianā hęresim sentētia ista dissoluit, qui dicere ausi sunt esse ipsum filium qui est & pater. duo esse nomina sed vnam rem.

Hom. 48 in Ioan. CHRYSOSTO. Suam dicit, quoniā eam docuerat, non suam autem, quoniam patris erat doctrina. Sed si omnia quæ sunt patris, eius sunt ex hoc ipso qđ patris est, deberet esse & sua. Sed hoc quod dicit. Non est mea, vehementer ostendit & sui & patris vnam esse doctrinam, ac si diceret. Nihil habeo permutatum aut diuersum, sed ita ago vt dico, ut non ęstimetur aliud quid præter patrem dicere vel agere.

Li. 1. de Tr. c. 12. to. 5. * AVG. Secundum aliud suam dixit, secundum aliud non suam, secundum formam Dei, suam, secundum formam serui, non suam.

a Admiratio, insinuādę veritatis est occasio. a Ecce quomodo scit literas.
eis Iesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui 1
a Id est ... in eum, quod alibi dicit opus Dei, id est, quod Deo placet. 2
b misit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet 3
a Ille autem. c licet Antichristus. 4
de doctrina, vtrum ex Deo sit an ego a meipso loquar. Qui a 5
a Non a Deo. b Non Dei. Vnde Apostolus Extollitur super omne quod dicitur Deus. 6
b semetipso loquitur, gloriam propriam quærit. Qui autem 7 8
quærit gloriam eius qui misit illum, hic verax est, & iniusti- 9
c tia in illo non est. Nònne Moyses dedit vobis legem? Et ne- 10 11
a Quia quæritis me interficere. Quæ causa est? 12
mo ex vobis facit legem. Quid me quæritis interficere? Re- 13
a Non pertinentia ad ordinem, sed ad perturbationem. b Hoc non dicerent nisi dæmonium haberent. Negant quod volebant. 14
d spondit turba & dixit ei: Dæmonium habes. Quis te quærit 15
a Dolose. Non turbatus ut illi, sed tranquillus, non reddens maledictum pro maledicto. 16
e interficere? Respondit Iesus & dixit eis: Vnum opus feci- 17 18

a *Qui à semetipso.* Antichristus nō est verax, & iniustiti[a in] illo est, quia quærit gloriā suam, non Dei, a quo nō est [mis]sus sed venire permissus.

b *Qui autem quærit gloriam eius qui.* Id est, ego q licet æ[qua]lis patri, tamen in serui forma quæro gloriā non me[am], in hoc exempl[um] humilitatis tri[buit], vt omnia bona [Deo] tribuamus.

c *Nonne Moyses dedit, &c.* Ego ex l[ege] loquor & glor[iam] eius quæro, ve[ri] ... stus, sed vos qui ... riamini in lege, [con]tra legem quæ v[etat] occidere, quæ[ritis] me interficere.

d *Dæmonium.* ... runt occidere & quod peius est di[cunt] eum dæmo[nium] habere, q dæmon[es ex]pellit.

e *Vnum opus.* ... De vno miran[ini], quid si omnia ... retis? Vnum opus fuit, quod totum hominem sanauit in sabbato, vnde turbati sunt stulti obseruatores sabbati, ... conuincit eos Moyses, iubens circūcidere octaua di[e, quod] aliquando occurrit in sabbato fieri. Et hoc est. ... pterea ne quis turbetur, si salus semper fit etia[m in] sabbato. Et sciant omnes, semper debere fieri quæ [sana]tis sunt.

2 Qui

* CHRYS...

NICOLAVS DE LYRA.

* doctrinæ. Et diuiditur in duas, quia primò ostendit doctrinę suæ originem. Secūdò inuitat ad ipsum, ibi: In nouissimo autem. Prima in duas, quia primo ostenditur origo doctrinæ. Secundò origo docētis ibi: Dicebant ergo. Prima in tres, quia primo proponit intētū. Et secundo, probat ꝑpositum, ibi: Si quis voluerit. Et tertio cōcludit, ibi: Nolite iudicare. In prima ergo parte proponit, quod doctrina sua originatur à patre, dicens.

Diuisio.

1 Mea doctrina non est mea. *Quasi dicat, ista doctrina quę est mea approbatiue & subiectiue, non est mea per exercitium acquisitionis humanæ.*

2 Sed eius, &c. *Id est, data est mihi à patre, quia filius secundū naturam diuinam licet habeat eandem scientiam cum patre, tamen habet eam ab ipso, vt superius frequenter dictum est, secundum verò naturam humanam habet aliam scientiā. s. creatam. non tamen habet eam per exercitium acquisitam: sed ab instanti cōceptionis infusam. Et sic soluta est quæstio, qua qrebāt:* Quomodo hic literas. *Alio modo exponit Aug. dicēs, quod filius est verbū patris, & quia verbū alicuius idem est quod doctrina sua, ideo sequitur, quod filius sit doctrina patris. Filius igitur est doctrina per identitatem nō tamē per originem, quia à se non originatur, sed a patre. est igitur sensus secūdum August. Mea doctrina non est mea, quasi dicat. Ego qui sum doctrina patris. non sum à meipso, sed à patre. Expositio tamen prima magis concordat literæ.*

Scientia Christi duplex.

3 Si quis voluerit volunta. *Hic consequenter probat ꝑpositū. s. quod sua doctrina sit a patre sibi data. Et diuiditur in duas, quia primo inducit suam probationem. Secundo, remouet quandam obiectionem, ibi;* Nonne Moyses. *Prima in duas secūdū duas probationes quas inducit. Secūda, ibi:* Qui a semetipso. *Prima probatio ꝓcedit ex aliorum iudicio. Amor enim & odium multum peruertūt iudiciū rectæ rationis, & ideo monet eos. vt amoueant odium quod contra ipsum conceperant, & tunc poterunt manifeste iudicare, quod eius doctrina sit à Deo patre eam per miraculum testificāte, quia non potest esse testis falsitatis, vt supr. frequenter dictum est. Et hoc est quod dicitur:* Si quis voluerit voluntatem eius facere. *Scilicet, patris cęlestis peruersam affectionem à se abiiciendo.*

Diuisio.

4 Cognoscet. *Id est, vere poterit iudicare, quia paratus sum eius iudicio committere.*

5 Vtrum ex Deo sit, an. *Non est per hoc intelligēdū, quod filius in aliquo possit a patre discordare, quia hoc est impossibile, vt supra declaratum est, sed loquitur eis secundū eorū opinionē, quia reputabant eum purum hominem, quasi dicat.*

6 An ego à me ipso loquar. *Gloriam humanam falso quęrendo. vt vos æstimatis.*

7 Qui à semetipso. *Hic consequenter probat propositū pr[opr]io facto, quia in doctrina sua quærebat gloriā patris cęlestis, & [sic] patet quod illa doctrina erat a Deo. Omne enim quod est ad Dei g[lo]riā ordinatū, ab ipso est, & hoc est quod dicitur,* Qui, &c. *Falsa de[ri]gendo propriam gloriam quærit, quia superbia excitat eum ad lo[]quendum.*

8 Qui autem quærit. *Id est, Dei patris.*

9 Hic verax, est. *In doctrina.*

10 Et iniustitia, &c. *Quia irreprehēsibilis est in vita, sic a[f]ciebat Christus, quia statū paupertatis & abiectionis elegit, & [glo]riā Dei in omnibus quæsiuit, & patet propositum.*

11 Nònne Moyses. *Hic remouet quandā obiectionem, quæ [pos]set fieri in contrarium, quia possent dicere, & de facto dicebant [su]a doctrina non est a Deo, quia legem Dei datā Moysi nō custodi[t vio]lando sabbatum, hoc enim ei imponebant, vt supra. dictū est. Hā[c aut]ē obiectionē remouet dupliciter. Secundò, ibi;* Respondit Ies[us. Pri]mò igitur remouet obiectionē prædictā per hoc, dato quod esse[t trans]greßor legis, non tamen habebant titulum arguēdi ipsum, cum [ess]ent transgressores legis manifeste in maioribus. Et hoc est quod dicitur, *Nònne Moyses. *Quasi dicat, vos estis obligati ad eius obse[rua]tionem magis quā ego, quia secundum veritatem non erat obligat[us].*

12 Et nemo ex, &c. *Quod probat per effectum, dicens.*

13 Quid me quæ. *Lex enim prohibet interfectionem inn[ocen]tis & qui non poterant rationabiliter respondere, cōuerterunt s[e a]d cōuitia, vnde sequitur.*

14 Respondit turba. *Id est homines turbati.*

15 Dæmonium ha. *Quod patet manifeste falsum, quia dæ[mo]nia expellebat.*

16 Quis te q. *Quasi dicat, nos nō quærimus. Et in hoc mēti[un]tur, sicut, & in primo, quia quærebant mortem eius, vt dictum est i[n prin]cipio huius ca.*

17 Respondit *Hic alio modo excludit obiectionē prædict[am, o]stendens eam falsam. Ex hoc enim dicebāt eum transgreßorem legi[s, q]uia languidum sanauerat die sabbati, ut supr. dictum est 5. c. & ta[men] in hoc non fuit transgreßor, ut ibidem fuit dictum. Et hoc idem o[sten]ditur alio modo. scilicet, per circumcisionem, quam licite accipi[ebant] in sabbato. Et hoc est hoc dicitur.* Respondit Iesus. *Reprime[ns e]orum malitiam.*

18 Vnum opus feci. *Scilicet, notum vobis.*

* Et omnes

✠ CHRYSOSTOMVS Hoc.n.est quod dicit. Miramini h: est turbamini, tumultuatis. Vide quomodo prudēter a ge eos sillogizat. Vult.n.ostēdere quod facere hoc opus n erat legem soluere sunt.n multa principaliora quam l de obseruatione sabbati, per quorum obseruationē lex n soluitur, sed im p ur. Et ideo sub- d *Propterea Moys s d t vobis circūcisio- ne.* Non quia ex M yse est, sed ex pa- tr us.

a *Circuncisionem.* ALCVINVS. Pro- p tres causas data f circuncisio. Pri- n, in signū magnę f i Abrahæ. Secū d vt per hanc a cę- te s nationibus di- st gueretur. Tertio v facta ī virili mē- b per quod gene- ra r creatura mor- ta im) castitatem n is debere obser- u indicaret. Si- n autē baptisma, q peccata dimit- t tur, & cor a cupi di tibus spoliatur.

b *Si circuncisionem ac.* Quasi vos qui in lege gloriamini cō tr egem quæ me nunciat, de morte mea tractatis, sed nō e contra legem, quod totū hominem sanum fecit in sab b ego dominus sabbati Custodia.n. sabbati sicut cætera o nia propter salutem hominis sunt, sicut vosipsi circun ci ntes in sabbato, (quia ad salutem pertinet) non solue re os sabbatum creditis.

c *Nolite iudicare secundum, &c.* Non debetis mihi irasci de la atione hominis in sabbato, sicut non irascimini de cir c cisione in sabbato; quia non est iudicandum secundū fa em, id est actionem personarum, vt quod licuit Moysi n i non liceat, sed iustum iudicium, id est, secundum ve ri tem rerum qua cognita, nec me, nec Moysen damna- b s, nec me contrarium illi dicetis. In quo illos arguit, a instruit, ne in iudicandis causis personas accipiamus, non quod pro diuersitate graduum diuersimode personas non honoremus.

✠ AVGVSTINVS. Hoc ꝙ Dominus notauit hoc loco euadere in hoc sęculo magni laboris est nō personaliter iu dicare admonuit quidem Dominus Iudæos, admonuit & nos. Quod enim pręciosum sonabat de ore Domini, & propter nos scriptum est, & nobis reseruatum, & propter nos recitatum. Sursum est Dominus, sed etiam hic est veritas Dominus. Corpus enim Domini in quo surrexit, vno loco esse potest, veritas eius vbique diffusa est. Quis ergo est qui non iudicat personaliter? qui æqualiter diligit. Nō enim cum homines diuerso modo pro suis gradibus honoramus timēdum est ne personas accipiamus. Nonnunquam enim est iudicium inter patrem & filiū. Non æquamus filium patri in honore, sed præponimus si bonam causam habet filium patri in veritate, & sic tribuimus honorem debitum, vt non perdat æquitas meritum,

Trac. 30 in Ioan. tom. 9.

& omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem, non quia ex Moyse est, sed ex patribus. Et in sabbato circumciditis hominem. † Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum † faciem, † sed iustum iudicium iudicate. Dicebant ergo quidam ex † Ierosolymis. Nonne hic est quem quærunt interficere? Ecce † palam loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid verè cognouerunt principes, quia hic est* Christus? Sed hunc scimus vnde sit. Christus autem cum venerit, nemo scit vnde sit. Clamabat ergo Iesus in templo, docens & dicens: Et me scitis, & vnde sim

a Quæ significat sanationem animæ & corporis, quam ego facio. b Incepta. c Quia Abraham in sabbato prius accepit a Deo. d Quo iubemini vacare, si occurrit octauus dies, iubemini circuncidere. Ergo. a Quæ ad salutem instituta est, id est, si in signo veræ salutis non est violatio sabbati. a Qui veram salutem operor. a Id est, humanum genus totum innouo. b Curatus est vt sanus esset in corpore, & si crediderit, sanus esset in mente. a Cuius filius sit.

† 25. q. 1. c. ideo§. his ita.

† Ierosolymitis.

† Libere.

d *Dicebant ergo.* Quia etsi occultus ad festum ascendit, palam loquitur, & apparet potestas quæ putabatur timiditas Mirantur aliqui, qua potentia non tenetur cuius mors tātopere quærebatur, & nōdum plene intelligentes eius esse potentiam, putant esse scientiam principum, quia cognouerunt eum, esse Christum, vnde sibiipsis obiiciunt, non esse hunc Christum, cum nemo sciat vnde sit Christus, quia etsi ꝑ prophetas dicitur locus natiuitatis & huiusmodi, tamen æterna natiuitas eius ex patre nescitur, vnde propheta: *Generationem eius quis enar.* Vnde Christus ad vtrumque respondet, & de infirmitate, & de maiestate.

Isa. 53. c.

e *Et me sci,* Id est, effigiē vultus mei, *& vnde sim.* natiuitatē ☞ & parentes

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et omnes miramini. *Id est, turbamini, quasi dicat, quan- turbaremini, si vidissetis omnia facta mea, male interpretan- ea.*

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem. *In lege scribendo.*

Non quia ex Moy. *Scilicet, primo.*

Sed ex patrib. *Quia data est a tempore Abrahę, vt patet Gen. b. Et sic patet, quod circuncisio est maioris auctoritatis, quia data fuit ipsi Abrahæ, qui erat pater principalis populi.*

5 Et in sabbato. *Absq; legis transgressione, quia præceptum est d octaua die circuncidatur puer. Et ideo si octaua dies sit sabbato circunciditur puer, nec aliqua transgressio reputatur, ex hoc arg. saluator.*

6 Si circuncisionem accipit homo in sabbato, &c. *Vt patet per prædicta.*

7 Mihi cur indignamini. *Q. d. hoc est valde irrationabile quia is licita est & melior sanatio hominis in anima & corpore, quā ipsa circuncisio, & magis ad Dei gloriam.*

8 Nolite iudicaret. *Hic ex prædictis concludit intentum, s. quod doctrina sit a Deo, si recte consideretur. Et hoc est quod dicitur:* Nolite iudicare. *Id est, attendentes ad id quod non pertinet ad rē, q d fit quando amor vel odium attenditur, propter quod aliter q m secundum veritatem iudicatur.*

9 Sed iustum. *Id est, de doctrina mea & factis meis iudicate secundum naturam rei in se, & tunc inuenietis quod est a Deo secundum veritatem.*

Diuisio. 1 Dicebant ergo. *Declarata origine doctrinæ hic ostendit origo doctoris, Et diuiditur in duas, quia primo circa hoc ponitur populi dubitatio. Secūdo Christi solutio, ibi:* Clamabat ergo. *Circa primū sciendum, quod multi de populo sciebant principes quærere mortem Christi, & ideo cum vidissent eum palam docentem, & principes arguētē, & ipsos non contradicere, crediderunt fortius ipsum esse Christum, trahentes argumentum ex facto principum, qui non capiebant eum, cum tamen prius ad mortem quærerent eum, quasi ipsi de nouo haberent notitiam quod ipsi esset vere Christus eis promissus, & iō ab eius persequutione cessassent. Et hoc est quod dicitur,* Dicebant ergo, &c. *isti enim sciebant melius malitiam principum quam alij, quia manebant cum eis in ciuitate.*

11 Nonne hic est quem quæ. *Toto conatu suo.*

12 Ecce pal. *Et contra eos, vt patet per prædicta, quia dixi. Nemo ex vobis facit legem.*

13 Et nihil: *Id est, ipsum non capiunt, quia bene aliqua verba ei dicebant, vt patet ex prædictis.*

14 Nunquid, &c. *Q. d. videtur quod sic eo quod desistunt ab eius persequutione, verumtamen quia non habebant certitudinem, sed tātum opinionem, ideo etiam arguebant ad contrarium dicentes.*

15 Sed hunc. *Quia patriam & genus eius cognoscebant.*

16 Christus autem. *Id est, sciet.*

17 Vnde sit. *Istud aūt accipiebant ex scriptura, Isa. 53. c. quæ ad literam intelligitur de Christo. Generationem eius quis enarrabit? Et Isa. 45. c. Vere tu es Deus absconditus saluator Israel.*

18 Clamabat ergo. *Posita dubitatione populi circa originē Christi, hic ponit prędictæ dubitationis solutio. Et diuiditur in duas, quia primo declarat Christus originem suam. Secundo, terminum ad quē tendebat, ibi;* Dixit ergo Iesus. *Adhuc modicum. Prima adhuc in duas, quia primo declaratur Christi origo. Secūdo, ex hoc orit turbæ diuisio, ibi:* Quærebāt. *In prima ergo parte dicitur sic;* Clamabat ergo. *In quo ostendit magnitudo sui affectus ad nostrā informationē*

Diuisio.

19 In templo, &c. *Vt omnes possent eum audire.*

20 Et dicens. *Eorum dubitationi respondendo.*

21 Et me scitis. *Quantum ad humanitatem, patriam & genus*

A & parentes, quod est, secundũ carnẽ me noscitis, sed non secundum diuinitatem. quia *a me ipso nõ ueni.* Nesciebãt eũ Dei filiũ esse, nec a patre missũ nesciebãt etiã Deum patrẽ q verus est genitor ipsius veritatis. Sed vade possunt, scire subdit: *Ego scio.* Ergo a me quærite, in me credite, qa nemo nouit patrem nisi filius, & cui filius voluerit reuelare.

Ma. 11. d.

a *Sed scio eum.* Ideo scio eum, *quia ab ipso sum ipse, &c.* Breuiter vtrumque complectitur, ab ipso sum, quia filius de patre pater non de alio, & in carne me videtis, quia ipse me misit: In quo ei magna generãtis autoritas, & sibi communis cũ hominibus natura.

† Matth. 21. c. Ma. 11. c Lu. 19. g

* iii.

Tra. 31. i Io. to. 9.

† Pharisæi & pricipes sacerdotum.

* AVGVSTINVS. Vt ostenderet eis vnde possent scire, subiecit, ego scio eũ. Ergo a me quærite, vt sciatis eum. *Patrem enim non cognoscit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare*

scitis, & a meipso non veni, sed est verus qui misit me quem
Quod est impossibile.
vos nescitis. Ego scio eũ, & si dixero quia nescio eum, ero si-
a milis vobis mendax. Sed scio eũ, quia ab ipso sum, & ipse me
misit. † Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit
Id est, quia nondum volebat.
in illum manus, quia nondum venerat hora eius. De tur-
b a Prædicatione & miraculis moti, simplices credunt & verba & facta domini glorificant.
ba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cũ
Q. Non.
venerit, nunquid plura signa* faciet quàm quæ hic facit? Au-
c dierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, & mise-
runt † principes & Pharisæi ministros, vt apprehenderent eũ.
d Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum,
e a Tunc. b Id est, per passionem ad eum vadat a quo tamen non recessit. Id est, patiar. quia sponte patiar. Post autem compuncti de scelere mortis mex. c Fide vel corporaliter.
f et vado ad eum qui me misit: † Quæretis me & nõ inuenietis

opportuno tem pore mori.

c *Audierunt Pharisæi.* Principes insani audito murm... quo Christus a turba glorificabatur, quærũt occidere, c... tamen nondum volentem apprehendere non potueru... sed docentem audierunt.

d *Adhuc modi... tempus.* Quasi d...
1 Quod modo
2 tus, post factu...
3 stis, sed non me...
4 quia adhuc m...
5 cum tempus v...
6 scum sum, qu...
7 spensationem
8 implere debeo
9 tunc vado ad
10 qui me misit
pati debeo. Et
modo non v...
11 audire præser...
& miracula fac...
tem, quæretis
post resurre...
12 nem & ascen...
13 nem cum tant...
racula fient p...
14 postolos mea ...
15 te, & cum tant...
16 det multitudo.

enim compuncti de tanto scelere mortis Christi dix... Petro. Quid faciemus?

e *Vobiscum sum & va.* Non ait ero, sed sum, quia & ...dum quod homo mutat loca, secundum quod Deus ... mutat cum vbique sit. Vnde alibi. Filius hominis q... in cælo, quasi dici..., loquens in terra.

f *Quæretis me, & non inuenietis, & vbi ego sum, vos.* * ...GVSTINVS. Hic resurrectionem suam prædixit, quæsituri illum erãt post resurrectionem compunct... luerunt enim illum agnoscere præsentem, & postea ...sierunt cum viderent in eum multitudinem creden... vnde multi compuncti dixerunt. Quid faciemus? ...runt enim Christum suo scelere morientem, & cre...runt in Christum suis sceleribus ignoscentem: Et q... que biberent sanguinem, quem effunderunt, de sua ... desperauerunt.

I. 6. de Tri. parũ ante medium

* HILARIVS. Quæro vtrum id, quod ab eo opus est, in eo creationis aut naturam generationis ostendat. Si opus in eo creationis est, vniuersa quoque quæ creantur a Deo sunt, & quomodo patrem non vniuersa nouerant, cũ filius eum idcirco, quia eo est, non nesciat? Sic vero idcirco ei,
B quia ab eo sit eum nosse sit proprium, quomodo non hoc ei qui ab eo est, erit proprium, i. vt verus filius ex natura Dei sit? Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis, tamen ne forte id quod ab eo est, aduentus sui tempus hæresis inuaderet, continuo subiecit. Et ipse me misit. Tenuit ordinem euangelici sacramẽti natum se professus & missum.

b *Hora eius:* Nõ quod necessitas sit facti, sed opportunitas voluntatis. Voluit. n. oportuno tempore nasci, præmissa lõ-
C ga serie præconum. Similiter prædicator euangelio voluit opportuno

NICOLAVS DE LYRA.

* *cognoscendo, sed quantum ad diuinitatem me nescitis. Ideo sequitur.*
1 Et a meipso. *Sed a patre quem ignoratis.*
2 Sed est verus qui misit me. *Quia in hoc impletur pormissum de filij missione.*
3 Quẽ vos ne. *Quia Deum nemo vidit vnquam, vt supr. dictum est 1. b. & proinde me non cognoscitis, cum sim eius filius naturalis æqualis ei in natura deitatis.*
4 Ego scio eum *Quia inquantum Deus, filius hẽt eandem scientiam cum patre, & sic eum comprehendit. Secundum etiam, quod homo eum clare vidit à principio, licet non comprehendat. Et causa huius notitiæ subditur cum dicitur.*
5 Quia ab ipso sum. &c. *Per hoc, n. quod pcedit à patre in natura diuina, habet scientiam primam, quæ est scientia comprehensionis. Per hoc aũt quod missus est in natura humana ad salutem mundi, habet in naturn humana plenitudinem gratiæ & scientiæ, quæ potest in natura creata recipi.*
6 Quærebant ergo, &c. *Hic consequẽter ponitur populi diuisio sequens ad responsionem Christi, quia ea audita maligni exercerunt in malitiã, & boni fuerunt in fide solidati. Et hoc est quod dicitur.* Quærebant ergo. *Ad occidentes malignantes.*
7 Et nemo misit. *Quia non poterãt explere malitiam in effectu nisi quantum permittebant. Ideo sequitur.*
8 Quia nõdum venerat. *Id est, ab eo ordinata de captione sua.*
9 De turba autem multi crediderunt, &c. *Propter eius doctrinam & miracula. Ideo sequitur.*
10 Et dicebant Christus, &c. *Q. d. Non est alius expectandus qui plura faciat. Ideo firmiter tenendum quod hic est Christus. Audierant. n. ante quod in aduentu Christi multa miracula dẽbant fieri, & secundum veritatem tot videbant fieri præsentialiter q conuincebantur credere ipsum esse Christum.*
10 Audierunt Pharisæi turbã murmurãtem de illo. *Et bene dicit murmurantem: quia non audebant bene confiteri palam. Verumtamen pharisæi audientes tanta bona de Christo, ...erunt & procurauerunt ministros, per principes ad capiẽdum i...m. Et hoc est quod dicitur.* Et miserunt, &c.
12 Dixit ergo eis Iesus. *Postquam Christus ostẽdit suam ...nem, hic consequenter declarat terminum ad quem tendebat. ...ditur in duas, quia primo ostenditur propositum. Secundo, ex...quitur admiratio turbarum, ibi.* Dixerunt ergo. *Terminus ... Christus tendebat est ipse pater, ad quem per mortem rediit in ...tum per hoc gloriam corporis & exaltationem accipit. Et ... quod dicit, quasi respondendo intentioni quærentium ipsum ... re.*
13 Adhuc modicum tempus vobiscum sum. *Quasi ... non modo implebitis quod vultis, quia adhuc modico tempor... manere in populo ad docendum & miracula faciendum.*
14 Et vado, &c. *Per mortem enim iuit ad patrem, ... men prædictis,*
15 Quæretis me. *Quia post ascensionem eius in celum, videntes signa per apostolos fieri, pænitentia ducti reuersi ... fidem Christi, dicentes ad apostolos, quid faciemus? vt h... Act. 2. f.*
16 Et non inuenietis. *Scilicet, secundum præsentiam ...alem, sed pnitentes eum inuenerunt secundum præsentiam ...tualem.*

Aliter exponitur de præsentia corporali, quia post ... quante destrutione ciuitatis per Romanos, multi Iud... cognouerunt hanc miseriam eis euenire propter mortem Iesu, tunc libenter voluissent habere præsentem ad sui liberationem ... quitur,
*

a *Non potestis veni.* Non ait poteritis, sed potestis. Tales.n. tūc erant qui non possent, sicut & alibi dicit Petro. Non potes me sequi modo, sequeris autē postea, sic nec de istis durum desperatio.
b *Ad semetipsos, &c. in dis.* Vnde domino dicere nescierunt & tamen illud quod futurū erat nesciētes pronunciauerunt. Quod etsi non præscientia per apostolos tamen iturus est ad gentes credituras.
c *Quis est hic.* Cū ignorātes prophetasse et veritatem, replicātes eandem quæstionem ostendunt se prophetasse ex ignorantia vt potius ignorasse videantur quam prophetasse.
d *In nouissimo autem.* Est dissensiones Iudæorum de Iesu. & post verba quæ dixit quibus alii confunderentur, alii docerentur, in vltimo die scenophegiæ vocat non solū loquendo, sed & clamando, vt qui sitit veniat ad eum.
e *Si quis sitit.* Bibat spiritum, vt post exponit & cum biberit, flumina de ventre eius fluent aquę viuæ. Venter, est cōscientia cordis, quæ bibito spirito purgata viuit, & habet fontem. Et ipsa est fons vel fluuius, qui manat beneuolentia, dum proximo vult consulere, qui bona sua putat sibi soli sufficere, non fuit ille fons.
HIERO. Audacter & tota libertate pronuncio, ex eo tēpore quo apostoli domino crediderunt habuisse spiritum sanctum, nec potuisse signa facere absque spiritussancti gratia, sed pro modulo atq; mensura. vnde Saluator clamauit in templo, dicens. *Si quis sitit ve. ad me & bi. qui credit in me sicut dicit scrip. flumina de ven. &c.* Hoc aūt dixit de spiritu quē acceperant in eum. Et in eo. loco infert. Nondum.n. erat spiritus datus, quia *Iesus non e. g.* Non quod nunc non esset spiritus sanctus

Quare. a Incommutabilis cum patre. Nunc. b More suo uerba domini carnaliter intelligentes.

a & vbi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudæi 1
a Non ad ipsum.
b ad semetipsos, quia hic iturus est, quia non inueniemus eum? 2
Id est, ad gentes ad uana & diuersa dispersas.
Nunquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus
Hic replicant.
c Gentes? Quis est hic sermo quem dixit, quæritis me, & non 3
d inuenietis, & vbi sum ego, vos non potestis venire? In nouis- 4 5
simo autem die magno festiuitatis stabat Iesus & clamabat,
Interius credere & diligere & uerba Dei audire. a Affectu amoris & passibus fidei, recedendo ab amore mundi. & hoc est uenire ad eum.
e dicens. Si quis sitit veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, 6
Isaiæ.
f sicut dicit scriptura, † flumina de ventre eius fluent aquæ 7 8
Exponit ad quem uocasset potum. a Sancto. b Quando post resurrectionem in sufflatione et post ascensionem in ignis linguis dedit.
viuæ. Hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant 9 10 11

sancto, dicente Saluatore, si autem in spiritu sancto eiicio dæmonia. Sed qui erat in domino, non cum notus in apostolis morabatur. Quamobrem cum duceretur Iesus ad passionem negant, & Christum se nescire iurant.

Si quis sitit. ✠ AVG. Est situs interior, quia est homo interior. Constat autem plus amare hominē interiorem quā exteriorem. Si ergo sitimus, veniamus nō pedibus, affectib. nec migrando, sed amando. tra.32.i Io.to.9.

✠ CHRYSOS. *Flumina de uentre eius fluent.* Ostendit quoniam rectam oportet habere cognitionem, & non ita a signis sicut a scripturis credere in ipsum. Etenim superius dixit. *Scrutamini scripturas.* Ho.50.i Io.to.3.

De uentre eius fluent aquæ viuæ, &c. in prol. Genes

✠ HIERO. Hoc testimonium de prouerbiis sumptum est, vbi, s. dicitur. *Deriuentur fontes tui foris, & in plateis tuis aquas diuide.* 12

✠ AVG. Venter interioris hominis, est conscientia cordis eius. Bibito autem isto liquore viuescit purgata conscientia, & hauriens fontem habebit, & ipsa fons erit. Quis est fons, quis est fluuius, qui manat de ventre interioris hominis? Beneuolentia qua vult consulere proximo. Bibunt ergo qui credunt in Domino. Si autem putat qui bibit, qđ soli ipsi debet sufficere, non fluit aqua viua de uentre eius. Si autem est hac proximo cōsulere, eo non siccatur qui manat. tra.32.i Io.to.9.

✠ GREG. Cū a mente fidelium sanctæ prædicationis verba defluunt, quasi de mente credentium aquæ viuæ flumina decurrunt. Ventris autem viscera quid sunt aliud nisi mentis interna, i. recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas. Super Ezech.

CHRY.

✠ NICOLAVS DE LYRA.

Et vbi ego sum, &c. *Quare non dixit:* Vbi ego vado. *quod ui detur conueniētius dicere? Dicendum q̃ sicut ire ad patrem conuenit ei secundum humanitatem in qua est mutatio, ita esse sine mutatione apud patrem conuenit ipsi per diuinitatem, in qua est idem cum ipso patre in essentia, distinctius tamen in persona. Et ad hoc designandum dicit vbi ego.*

Dixerunt *Hic ex uerbis Christi ponit turbæ admiratio. Ex hoc enim quod Christus dixerat:* Quæretis me. *Quasi dubitantes arguentes quod deberet à Iudæa recedere, & ire ad prædicandum gentib. extra terram Iudæorum. Et littera patet sed ex fine verbi arguunt cōtrariam dicentes.*

Quis est hic, &c. vos non potestis venire. *Quasi dicat, ex hoc q̃ dixit:* Vbi ego. *patet, quod illud q̃ dixit.* Quæritis me, &c. *non intelligitur per hoc recessus eius à Iudæa, quia dixisset, vbi ero, non vbi sum: quia tunc erat in Iudæa, cum protulit uerbum prædictum. Et sic patet eorum dubium circa Christi verbum. Sic enim decebat loqui obstinatis, vt videntes non uiderent, & audientes nō intelligerent prout erat de eis prophetatum Isa.6.c.*

In nouissimo autem. *Declarata origine doctrinæ Christi, & ostenso quod erat à Deo, data & facta, hic consequenter inuitat ad eam. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur huiusmodi inuitatio. Secundo, ex hoc sequēs populi dissensio, ibi:* Ex illa ergo tur. *In prima igitur parte dicitur sic.*

In nouissimo autem *Id est, in die 7. quia primus dies & vltimus erant solemniores intermediis.*

Vel aliter: In nouissimo. *Id est, in octauo, quia peractis septem dieb. festiuitatis tabernaculorū, in octauo die erat festum cœtus, vel collectæ. Et dicebatur illa dies sanctissima in lege. Cuius ratio est, qa figurabat congregationem sanctorum in superna fælicitate. In illa ergo die magna & solenni.*

5 Stabat Iesus, & clamabat. *Prædicando verbum Dei. Et ex hoc inoleuit consuetudo, vt turbis vulgaribus fiat sermo stando, religiosis autem sedendo, quia Christus docebat discipulos suos sedendo, ut habetur Mat. 5.a.* Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens, &c. *Et in pluribus aliis locis in euangelio turbas docebat stando, vt hic habetur, quid autem docebat subditur.* Turbis stādo religiosis sedēdo prædicatuti.

6 Si quis sitit. *Si quis desiderat doctrinam vitæ.*

7 Veniat ad me. *Per fidem formatam.*

8 Et bibat. *Aquam sapientię salutaris, non solum ad sufficientiam, sed etiam ad redundantiam, quia fides & bonitas vnius fidelis, debet ad alios deriuari, quod ostendit saluator per scripturam. Cuius sententia habetur Prouer. 5.c. sed uerba sunt hic aliquantulum mutata. Et hoc est quod dicitur.*

9 Qui credit in me, &c. Flumina de &c. flu. *Ad alios per redundantiam.*

10 Aquæ viuæ. *Dicitur autem sapientia diuina aqua viua, quia continuat hominem suo principio, scilicet, Deo.*

11 Hoc autem dixit de spiritu. *Hæc sunt verba Euangelistæ exponentis verbū Christi prædictū de acceptione spiritussancti in signo visibili sicut acceperūt apostoli die Pētecostes, qa ex illa acceptione facta est redundantia fidei in prædicatione euangelij per totum orbē.*

12 Quem acce. &c. *Quamuis enim apostoli haberent gratiam spiritussancti ante illum diem pentecostes, non tamen ita plene, & propter hoc non receperant in signo visibili, quod denotat gratiæ plenitudinem. Cuius tamen causa subditur.*

✠ Nondum

MORALITER.

In nouissimo autem die. Ex hoc inoleuit, quod turbis fit prædicatio stando & magis clamose, claustralibus autem & apostolis sedendo & magis remisse, eo quod dicitur Matth. 5.a. Et cum sedisset ac. ad eum di. & aperiens, &c.

Acceptnri.
a credentes in eum. Nondum enim erat spiritus † datus,quia 1
a Resurrectione & ascensione. b Cum hoc loqueretur & inuitaret credentes nata est de illo in turba dissensio.
b Iesus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audis- 2 3
a Aliqui. Hi cœperant dicere.
sent hos sermones eius dicebant. Hic est vere propheta. Alii 4
a Hi nondum inceperat, bibere, nescientes hæc esse impleta in Christo, quæ prophetæ prædixerant. quia erat in Nazareth Galilææ nutritus.
Qui nouerant in Nazareth nutritum, natiuitatis locum non attendunt. 5
dicebant:Hic est Christus.† Quidam autem dicenbant.† Nun 6
quid a Galilæa venit Christus? Nonne scriptura dicit, quia 7
ex semine Dauid, & de Bethleem castello vbi erat Dauid, ve- 8
nit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum: 9 10
a Non tantum credere nolebant sed persequi uolebant.
quidam autem ex ipsis volebat apprehendere eum,sed nemo 11
Quia nondum ipse uoluit.
misit super illum manus. Venerunt ergo ministri ad ponti- 12 13
c Pharisæi.
fides & pharisæos, & dixerunt eis illi. Quare non adduxistis
a Qui misi fuerunt. Prius. Quia erat Deus & homo.
eum? Responderunt ministri: Nunquã sic loquutus est homo 14
Hoc testimonium repellentes. a Quid delectati estis sermonibus eius.
sicut hic loquitur. Responderunt ergo eis Pharisæi. Nunquid 15 16
d & vos seducti estis? Nunquid ex principibus aliquis credidit 17
e in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc quæ non nouit legẽ: 18 19
Volens illuminari.
maledicti sunt: † Dicit Nicodemus ad eos, ille qui venerat 20 21 22

A Ho.50.i Io.10.3. ✠ Chrysos. Dicit flumina, & non flumen, copiositatẽ, & vbertatem, occulte insinuans. Viuentem autem aquam dicit, agẽtem semper. Spiritus.n.gratia, cum in mẽtem intrauerit, & firmata fuerit, omni fonte magis manat, & neque deficit, neq; euacuatur neq; stat, videbit qs vtique hoc ad sapiẽtiam Stephani, ad Petri linguam, ad Pauli fluxum inspiciens. Nihil enim eos detinebat, sed sicut flumina multo impetu delati, omnia secum trahentes abibant.

†Matth. 4.a. a *Nondum enim erat.* Et si prophetæ acceperunt eundem spiritum: & Ioannes & B alii ante resurrectionem Christi, tamen erat alius modus donationis infra 20 Ge.2.b. futurus apertior, & plenior, post resurrectiõnem enim quando primũ apparuit apostolis: in sufflauit in faciẽ eorum, qui flatu primo homini animam indidit, & de limo erexit. Significans ergo se esse eundem, insufflauit spiritum apostolis, vt de luto exurgerent. Deinde post Act.2.a. † Supra 3.a. infra 19.g. ascẽsionem plenius spiritum misit in igneis linguis, vt omnes gentes docerent, sicut illi tunc omnibus linguis, sic nũc vnitas ecclesiæ loquitur omnibus linguis, a qua vnitate præcisus non habet spiritum.

b *Quia Iesus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audissent hos sermo.* Postq̃ aũt baptizãtur spiritu sancto, & effun C ditur gratia spiritu sancti in eis, tunc libere loquunt ad p[r]incipes Iudæorum. Oportet obedire magis Deo quam h[o]mi[nibus]. mortuos suscitant inter flagella lætantur, sanguinem f[un]dunt, & aliis suppliciis coronantur. Nondum ergo erat [spi]ritus in Apostolis, nec de ventre eorũ fluebant gratiæ [spi]rituales, quia nõdum fuerat dominus g[lo]rificatus. Quæ sit [au]tem talis gloria in sequentibus [de]clarat, dicens: *Pater c[lari]fica me claritate q[uam] habui apud te, ant[e]quã mundus fieret.* C[hri]stus nisi resuscita[retur,] vt sua resurrecti[one] nostram ostende[ret,] & vitam quam a[mi]mus, spiritum c[re]dere noluit, vt in resu[rre]ctione nostra flag[ret] charitas, & spret[is] ta quæ non est v[a,] & omnibus cadu[cis] quæ sunt eius ch[ari]tate migremus a[d ve]ram vitam. Si c[redimus] in eũ, [qui] resurrexit a mor[tuis,] & nobis datur [spiri]tus a nouo hom[ine] vt noui simus.

c *Venerunt e[rgo].* Missi ad capien[dum] eum redierunt [im]munes a crim[ine,] pleni admiratio[ne] diuinæ doct[rinæ,] testes.

d *Nunquid & vos.&c.* Laudabiliter seducti erãt, qui di[mis]so malo infidelitatis transierant ad fidem.

e *Nunquid ex principibus aliquis,&c.* Qui docent legem [con]temnunt eũ qui misit legem, sed qui nõ nouerant leg[em], credu[nt]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nondum enim erat. *In tali plenitudine & signo uisibili.*

✠ 2 Quia Iesus. *Ad hoc enim datur spiritus sanctus, vt trahãtur corda fidelium ad cœlestis gloriæ desiderium, nihil autem desideratur, nisi apprehendatur vt possibile, possibilitas autem humanæ naturæ ad aßequutionem cœlestium manifestatur per glorificationem humanitatis in Christo. Et ideo prius debuit glorificari, quam daretur spiritus sanctus in signo visibili, vt per factum videretur aditus regni cœlestis, possibilis homini.*

3 Ex illa,&c. *Hic consequenter describitur populi dissensio sequẽs ad verba Christi. Et primo inter populares. Secũdo inter principes, ibi:* Venerunt ergo ministri. *In prima ergo parte dicitur sic.* Ex illa *scilicet, illi qui vere credebant.*

4 Hic est vere propheta. *Id est, antonomastice dictus propheta, q promissus est Deut.18.c.* Prophetam suscitabit Deus, &c. *quod ad literam intelligitur de Christo, vt dictum est supra cap. præc.*

5 Alii dicebant. *Isti erant in fide feruentiores prædictis, quia fidei veritatem apertius confitebantur.*

6 Quidam autem. *Contradicendo præcedentibus.*

7 Nunquid à Galilæa venit Christus. *Quasi dicat, non: & propter hoc non est Christus, quia est Galilæus. Et adducunt pro se argumentum ex scriptura, dicentes.*

8 Nonne &c.& de Beth.&c. *Quando fuit iniunctus in regem.*

9 Venit Christus? *Quasi dicat, sic Sciendum q scriptura in pluribus locis p̃dixit Christũ esse de semine Dauid, potissime Iere. 23.a.* Suscitabo Dauid germen iustum,&c. *quod ĩtelligitur de Xpo. Vnde in fine authoritatis subditur: Et hoc est nomen, q vocabunt eũ, dominus iustus noster. Similiter quod in Bethleem castello nasceretur scriptum est Mich.5.a.* Et tu Bethleem Ephrata, &c. *Sequitur:* Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel. *Et utrũq; erat verum de Christo, quia de Dauid descendit secundum carnẽ, & in Bethleẽ natus est, vt patet Mat.2.a. & Luc.2.a. sed ipsi hoc ignorabant, eo quod nutritus fuerat in Nazareth.*

10 Dissensio itaque facta,&c. *Quia ibi erãt contrariæ opini[on]es de eo, vt patet ex prædictis.*

11 Quidam au.&c. *Sed repressi sunt diuina virtute, ideo sequ[itur].*

12 Sed nemo misit,&c. *Quia nihil poterant ei facere: nisi qu[an]tum & quando ipse permittebat.*

13 Venerunt ergo,&c. *Hic consequenter ponitur dissensio qu[o]d principes. Et diuiditur in duas, quia primo ostenditur dissensio [eorum] erga ministros. Secundo, principum ad inuicem, ibi:* Dicit Nic[ode]mus. *Turbatio principum erga ministros fuit ex hoc quod non [adduxe]rant Iesum, quia ad hoc missi fuerãt, vt prædictũ est. Et patet li[tera].*

14 Responderunt ministri. *Se excusantes.*

15 Nunquam sic loquutus est,&c. *Quasi dicat, ita bene l[oqui]tur quod non videtur homo purus, sed plus, propter quod te[mera]rium esset ponere super eum manus.*

16 Responderunt ergo eis Pharisæi. *Ex inuidia moti.*

17 Nunquid & vos seducti estis. *Id est, extra veritatem [estis?] quasi dicat, patet quod sic. Quod confirmant exemplo maiorum [le]gisperitorum dicentium.*

18 Nunquid ex principibus aliquis credidit. *Id est, ex sa[cer]dotibus qui principabantur in populo.*

19 Aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? *Qui uideb[an]tur religiosiores alijs, quasi dicerent, nullus ex talibus credidit. H[oc] ta[men] falsum erat, quia multi de istis crediderunt Christo, occul[te] tamen, ne de synagoga expellerentur, vt habetur infra 13.cap.*

20 Sed turba hæc. *Scilicet, credidit, quę de facili seduci pote[rat] pro[p]ter ignorantiam, ideo subditur.*

21 Quæ non. *Hoc accipiebant ex hoc quod dicitur Deut. 27.* Maledictus, *qui non perma. in ser. &c.*

22 Dicit Nicode. *Hic ponitur dissensio principum adinuice[m] propter verbum Nicodemi excusantis Iesum, quia occulte cede[bat] in eum ideo voluit eum excusare ex lege dicens.*

✠ Nunq[uid]

† MORALITER.

20 *Sed tur.* Avg. In me sit hęc maledictio. Ita ẽt nunc est in ecclesia, q simplices & laici sint aliqñ deuotiores, [qu]ã il[li]. Isa.1.a. *Cognouit bos possessorẽ suũ, & asinus præsepe [domini] sui.*

ciunt in eum qui dedit legem, vt impleatur quod dicit: ut non videntes videant, & videntes cęci fiant.

a *Nunquid lex.* Quia illi peruersi volebant prius esse dānatores quam cognitores, iste vero putabat quod si patienter eū pręsentē audirēt, forsan essent similes ministris qui maluerunt credere quam terere. Autoritate ergo legis vult eos iniicere, vt eum prius velint audire.

¶ AVGVSTI. s. Dicit lex nostra, de lege quæ est eo quod est à Deo data homini bus.

✱ CHRYS.

✱ CHRYSOSTOMVS. Ostendit Nicodemus eos neque cognoscentes legem, neque facientes quæ sunt legis, cum autem cōgruum esset ostendere, quod non indiscrete miserunt vocaturi eum rudius & iracundius vtuntur co tradictione, dicentes. *Nunquid & tu Galilæus es?* D Hom. 51 in Ioan to. 3.

Timens sciri. Non tamen incredulus.

a ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra iudi cat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid

Ex præiudicio cordis sui. Id est, a Gali æo seductu.

b faciat? Responderunt, & dixerunt ei: Nunquid & tu Galilæus

Cum sis legisdoctor. a Tamen dominus prophetarum inde surrexit, qui dicitur Nazareus.

es?† Scrutare scripturas, & vide, quia à Galilæa propheta nōn

a Nullo perfecto negotio. Malitiam suam.

surgit. Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

b *Et tu Galilæus es? Scrutare scripturas, & vide quia a Galilæa Propheta non surgit. Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.* Galilæus dicebatur Iesus, quoniam de Nazareth erant parentes eius.

1
2
3
4
5
6
7 E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquid lex nostra iudicat hominem nisi prius. &c. *Volebat enim per hoc inducere eos ad audiendum Christū, vt per verba eius conuerterentur sicut ipse fuit conuersus.*

2 Et cognouerit. *Quia in damnatione hominis non leuiter est procedendum.*

3 Responderunt, &c. *De veritate turbati, quia homines inuidia & iracundia agitati non recipiunt persuasionem.*

4 Nunquid, &c. *Id est, discipulus huius Galilæi.*

5 Scrutare, &c. *Id est, diligenter considera, quia videtur, quod nihil de eis scias.*

6 Et vide quia a Galilæa propheta nō surgit. *Hoc verbū eo rū simpliciter est falsū quia si itelligit de pphetis generaliter, aliqui fuerunt nati de Galilæa, videlicet Elizæus, Tobias, & Delbora pro phetissa & forte plures alij. Si aūt itelligit de propheta promisso ad salutē populi qui est Messias, vt frequenter dictum est, sic etiā falsū est verbum eorū. quia de ipso scribitur Isa.* 11. *quod debet esse Nazaræus, & per consequēs de Galilæa, quia Nazareth est in Galilæa. Dicitur enim de Christo Isa.* 11. *a. secundū veritatē Hebraicā:* Egredietur virga de radice Iesse, *& Nazareus de radice eius descendet. Hoc aūt poterat respondere Nicodemus, qui erat legisperitus, sed nō fuit ausus. Nec mirum, quia et apostoli illo tempore erant timidi.*

7 Et reuersi sunt vnusquisque. *Quia eorum consilium per diuinum fuit dissipatum.*

Hic quæritur vtrū Christus fuerit propheta. Et arguitur primo quod non quia, prophetia pertinet ad cognitionē intellectiuam, vt patet Dan. 10. *a.* Intelligētia opus est in uisione. *Christus aūt secundū partē intellectiuā erat in statu beatitudinis, in quo nō manet prophetia sed magis euacuatur, & cessat, vt habet* 1. *Cor.* 13. *c.* ergo, &c. *Item cognitio prophetica quandā obscuritatē importat. Ideo dr propheta, quasi proculsans. In Christo aūt non fuit ænigmatica cognitio, quia ab instanti conceptionis anima eius vidit clare essentiam diuinam,* ergo &c. *Contrarium patet in litera.* Item in lege *& prophetis prædictis fuit venturus, sicut propheta antonomastice dictus.*

Responsio dicendum quod propheta secundum nominis interpretationem dicitur quasi proculsans, inquantum annunciat ea quæ sunt longinqua ab hominum cognitione. Hæc aūt longinquitas potest dupliciter intelligi. Vno modo respectu prophetæ annunciātis ita quod ea quæ annunciat sint ab eius cognitione longinqua propter obscuritatē suæ cognitionis, & hoc nō pertinet ad perfectionem prophetiæ, sed magis ad defectum, vt patet Nu. 12. *b. vbi Moyses dicitur excellentior propheta, eo quod Deum palam & non per ænigmata viderat, quem alij cognoscebant in somno & visione. Alio modo intelligitur ista longinquitas respectu aliorum hominum cum quib. propheta cōuersatur, quibus annunciat occulta, & hoc est de rōne prophetiæ. Et ideo Aug.* 16. *cōtra Faustum dicit, quod ex hoc aliquis dicitur propheta quia annunciat ea quæ sunt longinqua a cōi cognitione hominum cū quib. conuersatur in via. Christus aūt ante passionem suam quantum ad partem sensitiuā erat viator, & cum alijs hominib. conuersabatur & ideo quamuis clare videret diuina secreta, tamen erat vere propheta, inquantum erant longinqua a cognitione aliorum hominum, cum quib. conuersabatur, & quibus annunciabat illa. Angeli autem in nullo sunt viatores, quia eorum conuersatio non est cum hominib. vt habetur Dan.* 2. *b. Et ideo non possunt dici prophetæ ex hoc quod annunciant hominib. occulta. Per dicta patet ad argumēta. Quamuis enim Christus quantum ad partem intellectiuam esset beatus: non tamen erat omnino extra statum viæ, & ideo non euacuabatur in illo ratio prophetiæ ante passionem, sed post resurrectionē fuit euacuata, quia amplius non erat in via. Et sic patet primum argumentum. Ad secūdum similiter patet ex dictis, quia obscuritas cognitionis in ipso propheta non est de perfectione prophetiæ.* F

ADDITIO.

In c. 7. *vbi dicitur in post.* Est igitur sensus secundum Aug. ea doctrina non est mea. *Verba Aug. in hoc loco hæc sunt: Videtur aūt hoc esse contrariū* scilicet: Mea, & non mea. *nā si dixisset ista doctrina non est mea, nihil esset qō. Quæ esset ergo doctrina patris nisi verbū patris? ipse enim Christus est doctrina patris, si verbū patris est, sed quia verbū non pōt esse nisi alicuius, & suam doctrinam dixit, & seipsum & non suam, quia patris est verbū, quid est.n. tam tuum quam tua, & quid tam non tuum quam tu si alicuius es? Dicere ergo:* Mea doctrina nō est mea. *idem est ac si diceret. Ego nō sum a memetipso. Hæc Aug. Quæ verba satis cōcordant literæ, & meo iudicio melius intelliguntur in seipsis, quam per expositionem postillatoris.*

REPLICA.

In cap. 7. *vbi dicitur:* Mea doctrina non est mea, *vbi postilla ponit verba. B. Aug. in clarissima summa sic:* Mea doctrina nō est mea. *q. d. Ego qui sum doctrina patris qui non sum a meipso, sed a patre, &c. Hanc intelligibilē & summariam ex dictis beati Aug. reductam veritatem Bur. sine calumnia non relinquit, & tamen idem finaliter dicit, vt patet intuenti suam allegationem.*

CAPVT VIII.

a *Esus autem* Quia mos ei erat die docere in templo, vespere reuerti in Bethaniam, quæ est in monte Olïueti. MYSTICE. significat altitudinē misericordiæ, unde nobis chrisma, id est, unctio. Mane redit ad tēplum. Mane est ortus nouæ lucis post tenebras legis, quo fidelibus, id est, in templo eius misericordiā uenit pandere & dare. Sessio, est humilitas incarnationis, qua miseretur & docet, unde libentius populus uenit ad eum, sed inimici Pharisæi de iusticia tentant, an contra

CAPVT VIII.

a IEsus autem perrexit in montem † Oliueti, 1 †Oliuarum.

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT VIII.

1 IEsus aūt. *Declarata origine doctrinæ Christi, hic consequenter ponit ipsa doctrina. Ipsa autē habet virtutem illuminatiuā & viuificatiuā. Ideo sic procedit, quia primo declarat eius virtutem illuminatiuam. Secundo, virtutem viuificatiuam. c.* 10. *ibi.* Amen amen dico. *Prima in duas, quia primo ostēdit eius virtus illuminatiua per verbum. Secundo, per sensibile signum, ca. seq. ibi:* Et præteriens Iesus. *Prima in duas, quia euangelista primo introducit Christum docentē. Secundo, ostendit doctrinæ eius virtutē, ibi:* ✱ Iterum

A contra eam dicat, sciebant mansuetum & misericordiæ p̄dicato em, vnde placebat populo, vnde putabāt dicturū dimittendam esse adulteram, & in hoc diceretur hostis legis ǫtrius Moysi & Deo autori, & cum adultera reus mortis. Quod si s̄m legem diceret lapidandam, deriderent, quasi non haberet mansuetudinem quam prædicabat, pro qua amabatur. Ipse autem neutra capitur calumnia sed seruata mansuetudine respondet quod est veræ iustitiæ. Qui sine peccato est, primus in illam lapidem mittat: Non autem statim iudicat, sed inclinans se digito scribit in terrā. Digito Dei scripta fuit B lex in lapide pro duritia illius populi nunc iam inclinatus in homine, ipse custos legis est & lator legis scribens in terram quæ fructum reddit. Docet aūt nos auditi alicuius malis, non temere iudicare, sed prius digito discretionis nosipsos intus discutere, sicut ille dicit: Qui sine peccato est vestrum. Q.d. prius sitis iusti, vt post ream puniatis. Si enim lex iubet puniri reos, non tamen a similiter puniendis. Ecce plena iustitia, vt intus mala puniat. Illi ergo vel ream dimittant, vel cum ea pœnam subeant.

* ad ipsum.

† ipso ‡ur to cum adul.cra‡ctur.

‡ Leu.20 i.

‡ E‡s que ‡‡n: hu‡‡‡modi

Exod. 31.d.

‡ de pe. ‡.6 c.‡. ‡‡‡‡e dium.

& diluculo iterū venit in templū, & omnis populus venit ad
a eum, & sedens docebat eos. Adducunt autem scribæ & Pha-
Recenter.
risæi* mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam
in medio, & dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo depre-
hensa est in † adulterio. † In lege autem* Moyses mandauit
nobis † huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis*? Hoc autem
dicebant tentantes eum, vt possent accusare eum. Iesus au-
b a De sinu patris i. mundum ad reclinanda peccata humani generis. Peccata eorum.
tem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram. Cum
a Qui inclinatus scripsit erectus [illegible] misericordia iustitiam iudicat [illegible]
c Vt erigat illos qui in peccatis [illegible] Aduer[illegible] ... non dedig[illegible]
autem perseuerarent interrogantes, erexit se, & dixit eis:
† Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapi-
d Ostendit dimissa peccata mulieris.
dem mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terram
e

a *Adducunt.* MYSTICE. Mulier in adulterio deprehensa signat synagogā, quæ adulterauit legē Moysi, sequendo tra-
C ditiones patrum. Vel quę dimissa lege Moysi, non sequitur fidē Christi, vnde Iudæus iam quasi adulteram accusat. Vel signat ecclesiam, quæ relinquens Deum, fornicata erat cū dæmonibus, quam Iudæus accusat, q̄ ad Christum accedat, & quasi nouum idololatriæ genus reputata est.

b *Iesus autem inclinans se deorsum.* Quid scriberet ī terra, verba illorum, siue quid aliud, non est diffinitum, secundum q̄ se inclinat, & digito scribit. Docet tamen vt antequam iudicium fiat, nos debere inclinare, i. condescendere in iudicio aut faciendo vti discretione.

c *Digito scribebat in terrā.* ✻ AVGVSTINVS.
1 Tanquam
2 los tales in terra
3 bendos signific
4 nō in cœlo, vbi
5 nuit discipulos,
6 scriptos esse ga
7 rent, aut quód se
8 miliando (quo
9 pitis inclinati
10 monstraba) sig
terra faceret,
quod iam ten
11 esset, vt in terra
fructum daret,
in lapide sterili,
12 antea, lex eius
scriberetur.

✻ ALCVINVS.
13 Per terram cor
manum osten
quod bonarum
malarum actionum solet reddere fructus, per digitum qui articulorum compositione flexibilis est, sublimitas discretionis exprimitur. Nos ergo instruit, vt cum quæ mala proximorum conspicimus, non statim ea temere damnemus, sed prius ad consciētiam cordis humiliter reuersi digito discretionis ea sollicite disquiramus.

d *Qui sine peccato vestrum est.* ✻ AVGVST. Non dixit lapidet, ne c̄ legem discere videretur. Absit aūt, vt dicat lapidetur, venit.n. nō perdere quod inuenerat, sed quærere q̄ perierat. Quid ergo respondit? *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.* Hæc vox iustitię est, puniatur peccatrix, sed non a peccatoribus, impleatur lex, sed non a præuaricatoribus legis.

e *Et iterum se inclinans.* Data s̄nia iustitiæ qua illi co[illegible] ☞ ma[illegible]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ Diuisio. Iterum ergo. *Prima in duas, quia primo ponitur doctrina veritatis. Secūdo, cōfutatio falsitatis, ibi.* Adducunt autē. *Circa primū sciendum, quod debitus modus docendi veritatē fidei est primo haurire in oratione, postea effundere populo in prædicatione. Et ideo Christus volens dare exemplū prædicatoribus ecclesiæ aliquādo ante prędicationem sequestrabat se in oratione. Et hoc est quod dicitur.*

Iesus autem. *Causa orandi, quia domus Marthæ in qua hospitabatur, erat prope montem illum.*

1 Et diluculo iterum venit in templum. *Ad ostendendum in eo zelum animarum.*

2 Et omnis. *De salute animarum. Quid autem tunc dixerit prætermittit euangelista, quia principaliter intendebat describere illa ex quibus eius deitas manifestabatur, ex quibus dissensio Iudæorū contra eum oriebatur.*

3 Adducunt autē Scribæ. *Hic consequēter ponitur confutatio* Diuisio. *falsitatis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur Iudæorū maligna interrogatio. Secundo, subiungitur Christi benigna respōsio ibi:* Iesus autem inclinans. *In prima ergo parte dicitur sic.* Adducunt autem. *Id est, illi qui habebant notitiam scripturarum.*

Quæstio 4 Et Pharisæi. *Qui videbantur præ alijs religiosi.*

5 Mulierem in adulterio. *Si quæratur quare non adduxerunt adulterum eius, cum secundum legem esset eadē pœna plectendus. Potest dici quod per hoc voluerunt ponere suspitionem in corde populi quod fuisset aliquis discipulus eius, & ideo non adduxissent eum ad eius iudicium. Vel aliter, forte adulter erat diues, & ideo pro precio ipsum liberauerant, proponunt ergo quæstionē brigosā, quia respōsio ad quamlibet partem videbatur esse contra Christum, vt videtur.*

6 Magister. *In quo allegant pręsentiā personæ, & præsentiā facti, cum subditur.*

7 Modo deprehensa est. *Et arguunt grauitatem criminis ex grauitate pœnæ per legem inflictæ, cum dicitur.*

8 In lege autem. *Leui.20.b.*

9 Tu ergo quid dicis? *Et subditur causa quæstionis.* Hoc autem dicebāt tentantes eū. *Ad capiendū ipsam ex respōsione, vt possent* accusare eū. *Videbant.n. tātā eius mãsuetudinem & misericordiā, quod probabiliter credebāt eum iudicare ipsam dimitti, & sic accusaretur ab eis vt trāsgressor legis, propter quod reduxerunt legem ad memoriā, ne posset excusari per legis obliuionem. Si enim e contrario diceret eam lapidādam, videretur dicere cōtra alia sua dicta & facta, quæ erant de pietate & misericordia.*

10 Iesus aūt inclinans se deorsum. *Hic ponitur Christi benigna responsio. Et diuiditur in duas, quia primo ostēditur quod sua responsione iustitiā tenuit. Secundo, quod a misericordia nō declinauit; Et per hoc vtrāque eorum cauillationem euitauit. Secund. ibi.* erigens aūt. *Circa primum sciendum, quod suam sententiam secundum modum iudicialem primo scripsit, postea protulit, hoc est quod dicitur.* Iesus autem inclinans se deorsum digito scribebat. *illud quod postea protulit ad maiorem certitudinem.*

11 Cum autem perseuerarent interro. erexit se. *Ad eorum importunitatem reprimendam.*

12 Et dixit eis: Qui sine pecca. *Quasi dicat, puniatur peccatrix sed non a peccatoribus, impleatur lex quam allegatis, sed non a transgressoribus legis. In inferendo enim pœnam iustam debet obseruari debitus modus.*

13 Et iterum se inclinans scri. *Dicunt aliqui, quod scribebat idem quod prius ad ostendendum maiorē firmitatē sententiæ. Alij dicunt & melius vt videtur quod scribebat eorum peccata, vt ostenderet inepptos ad accusationem huius fœminæ. Ideo sequitur.* ✻

MORALITER.

† 3 *Adducunt autem, &c.* Per mulierē istā in adulterio deprehensam, significatur quęlibet persona Christo per fidē desponsatā, secundū illud 2. Cor. 11. a. *Respondi enim vos vni viro virginem castam exibere Christo.* Sed postea per mortale [illegible] cum diabolo adulterata. Per scribas & Pharisæos, [illegible]nes significātur, qui dicuntur hic scribę, quoniā nostra peccata retinēt memoriter tāquā firmiter scripta, & ph †

m orumpercũſſi ſunt,iterũ ſcribit in terrã ex more vultũ
A al vertens:vt illis ſit liberũ exire, quos præuidebat citius
ex uros quam plura interrogaturos. Docet autem nos ſi-
cu & ante correctionem alterius,ita & poſt nos ipſos hu-
militer inueſtigare,ne idem vel aliud ſimille in nobis ſit.

d *Teſtimonium.* Putant non credẽdum ei. Q. Solus de ſe teſtatur obliti præmiſſarum lucernarum, & ipſius Ioannis Baptiſtę,qui de eo euidenter oſtendit. D

e *Verum eſt teſtimonium.* Meum teſtimoniũ ideo verum eſt habendũ,quia ſcio vnde venio,hoc eſt,quia teſtimonio patris confirmatur, veni miſſus a patre, nõ

a *Nec ego te condemnã.* Sed quia poterat timere, ne iſte qui ſine peccato eſt eam puniret,dicit ei vt miſericors prætereat peccata dimittens: *Nec ego te condemnabo.* vt iuſtus ne amplius peccet innuens.

B b *Iterum ergo.* Repulſis, tentatoribus, ſublata culpa mulieris appertius ſubdit quid poſſit ex diuinitate,ne ambigat de homine, an poſſit peccata dimittere.

c *Ego ſum lux mundi.* Quæ nube carnis tegitur, & ſic tolerabilia hominibus efficitur, vnde & peccata poſſum dimittere,& etiam homines illuminare. C

Audientes autem hæc,* vnus poſt vnum exibant, incipientes
Remanet ſolus Ieſus cum muliere in domo: idẽ eſt, cum eccleſia in mundo. a Miſericordia. b Miſeria. c Diſcipulorum vel in dubio.
à ſenioribus,* & remanſit Ieſus ſolus, & mulier in medio
a Hos fugauit iudicio iuſtitiæ.
ſtans. Erigens autem ſe Ieſus * dixit ei. Mulier, vbi ſunt qui te
alias sunt, Sciens ſe ſimiliter inquinatum.
accuſabant? Nemo te condemnauit? Quæ dixit: Nemo domi
a ne. Dixit autem Ieſus: Nec ego te † condemnabo. † Vade, &
iam amplius noli peccare. Iterum ergo locutus eſt eis Ieſus,
a Ideo. b Per fidem. c Iuſſis exemplis obedit.
b dicẽs: † Ego ſum lux mundi. Qui ſequitur me non † ambulat
a Ignorantiæ vel peccatorum. Nunc & in futuro. b Quia Deum ſe ſignificauit.
c in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. Dixerunt ergo ei Pha-
d riſęi. Tu de teipſo teſtimonium perhibes, teſtimonium tuum
Oſtendens ſe & patrem cui gloriam dat.
non eſt verum. Reſpondit Ieſus & dixit eis. Et ſi ego teſtimo-
nium perhibeo de meipſo, verum eſt teſtimonium meum,
e A patre.
quia ſcio vnde veni, & quo vado. Vos autem neſcitis vnde
f venio, aut quo vadam. Vos ſecundum carnem iudicatis:

1 tamen eum deſerẽs,
& impleto miniſte-
2 rio ad patrem redeo
nec tamen mũdum
3 relinquo.
4 f *Vos ſecundum carnem iudicatis.* Quia il-
5 lud neſcitis ideo vos
6 ſecundum carnem
7 iudicatis, hoc eſt ho
8 minem putatis, cui
9 in laude ſua creden-
10 dum nõ ſit,& etiam
11 damnatis.
12 * Theophy-
13 lactus. Vos quo-
14 niam in carne ſum,
15 carnem me ſolum
16 eſſe putantes,non autem Deum ſecundum carnem fallibi
17 liter iudicatis.
18 * Avgvstin.
19 Quia Deum non intelligitis & hominẽ videtis,ideo vobis arrogans videor, quia ego de me teſtimonium perhibeo E

*cum neminem vidiſſet præter mulierem. ſcõdẽno De pœn. di.1.c.1. & di.3. ſi apoſtol. & ca. adhuc perfidi. † ambulabat. In hunc locum.

Tra.30. in Io. to.9.

d *Teſtimonium*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vnus poſt vnum. *Quia grauiorib. criminib. irretiti erant. Sed ſi quæratur, quomodo ſcribebat? Dicendũ,quod nõ ſcribebat per ſingula, ſed diuina virtute potuit facere quod in aliqua figura ab eo protracta quilibet eorum videret ſua propria peccata & non alia, nec ab aliis videbantur.*

2 Et remãſit Ieſus ſolus. *Non eſt intelligendũ, quod Chriſtus remãſit ſolus ſimpliciter cũ illa muliere, quia remanſerunt cum eo diſcipuli & multitudo populi, ſed remanſit ſolus a ſuis calumniatoribus.*

3 Erigens. *Poſita rigore iuſtitiæ, hic Chriſtus ipſum tẽperat dulcore miſericordiæ. Et hoc eſt quod dicitur.* Erigens autem. *confuſis calumniatoribus.*

4 Dixit ei: Mulier, vbi. *In quo examinatur de accuſatione, & conſequenter de condemnatione.* Nemo te condem. *Et ſubditur mulieris reſponſio.*

5 Nemo domine. *Quia receſſerant, vt viſum eſt. Et ſubditur Chriſti abſolutio.*

6 Dixit autem Ieſus. *Quia veni peccatores ſaluare, & non condemnare.*

7 Vade. *Abſoluta à culpa & à pœna.*

8 Etiã amplius. *Saluando.n. naturã, damnat culpam. Circa hoc ſciendũ, quod hoc factum Chriſti nõ eſt trahendum ad conſequentiã, imo debent ſacerdotes in foro pñiali imponere pñiam ſecundum conditionem peccantis, & peccati, quia non habent talem ptãtem dimittendi, poterat etiam Chriſtus illi mulieri tantam contritionem dare, quæ ſufficeret ad deletionem illius culpæ & pœnæ, & illam contritionem cognoſcere. Non ſic autem alius ſacerdos qui non nouit cor nec videt, quia homo videt ea quæ patent, vt habetur 1. Reg. 16.b.*

9 Iterum ergo. *Poſtquã euangeliſta introduxit Chriſtũ docentẽ hic deſcribit doctrinam ipſius quantum ad virtutem illuminatiuã, Et diuiditur in duas, quia primo proponitur intẽtio. Secundo probatur ibi:* Dixerunt ergo Phariſęi. *Circa primum tria ponuntur. Primum eſt ipſius Chriſti ſpeciale priuilegium cum dicitur.*

10 Ego ſum lux. *Alii.n. non ſunt lux, ſed ab hac luce illuminati, vt dictum fuit. 1. ca. non tñ ſic eſt intelligendum, quod Chriſtus ſit ſol iuſtitiæ viſibilis, ſicut intelligebant Manichæi. Lux.n. magis proprie dicitur in ſpũalibus quam in corporaribus, quia lux habet rationem manifeſtatiui, quod proprie habet locum in cognitione intellectiua, quæ ſummum tenet gradum, & ideo ipſe Deus ſolus eſt lux per eſſentiam quia ab ipſo omnis notitia deriuatur. Secundo, proponitur huius lucis beneficium cum dicitur.*

11 Qui ſe. *Per fidem formatam.*

12 Non am. *Ignorantiæ & culpæ, per conſequens nõ veniet ad tenebras gehennæ, quæ ſunt terminus prædictarũ tenebrarũ propter hoc Matth. 8.b. dicunt* tenebræ exteriores. *Id eſt, vltimæ per Chriſtum.n. facta eſt veritas cõtra tenebras ignorantiæ & gratia cõtra tenebras culpæ, & gloria dabitur ab eo contra tenebras gehennæ: Tertio proponitur huius lucis fructus, cum dicitur.*

13 Sed habebit. &c. *Quia per irradiationẽ huius lucis eleuabitur intellectus ad vidẽdum Deum clare, & per conſequens affectus ad fruendum ipſo perfecte, in quibus conſiſtit vita æterna.*

14 Dixerunt ergo. *Hic probat iſta tria propoſita per ordinẽ. Primo primum. Secundo ſecundum ibi.* Dixit ergo iterũ. *Tertio tertiũ ibi.* Amẽ amẽ dico vobis ſiquis ſermo, &c. *Prima in duas quia primo ponitur Iudæorum obiectio ſecundo Chriſti reſponſio, ex qua oſtẽditur primum propoſitum. ibi:* Reſpõdit Ieſus. *Obiectio autem eorum procedit nõ ex parte dicti, quia erat veriſſimum, ſed ex parte dicẽtis, & hoc eſt quod dicitur.* Dixerũt ergo Pha. Tu de teip. t.p. Diuiſio.

15 Teſtimoniũ tuum nõ eſt ve: *Id eſt, habens firmitatẽ dato quod ſit verum in ſe, quia nullus poteſt ferre teſtimonium de ſeipſo*

16 Reſpõdit Ie. *Hic ponitur Chriſti reſponſio, & excludit eorũ obiectionem dupliciter. Primo oſtendendo quod cõſequentia nõ tenet Secundo, quod antecedens eſt falſum. ibi:* Vos ſecundum carnẽ. *Circa primum ſciendum, quod teſtimonium habet firmitatẽ & veritatem ex certitudine cognitionis, & ideo hominis teſtimonium de ſe non eſt firmum, quia etſi ſe cognoſcat tamen frequenter inordinate afficitur ad ſeipſum. Deus autem perfecte ſe & alios cognoſcit, nec poteſt eſſe diſtorſio in eius affectu, propter quod teſtimonium Dei de ſeipſo firmum eſt. Teſtimonium autem hominis de Deo eſt inualidum propter defectũ cognitionis. Chriſtus erat homo & Deus, nec poterat eſſe defectus cognitionis vel inordinatio affectionis in diuina natura vel humana, propter quod eius teſtimonium de ſeipſo erat firmum, magis quam quodcunque aliud teſtimonium, & ſic patet defectus conſcientiæ, & hoc eſt quod dicitur.* Reſpondit Ieſus, & dixit eis, & ſi ego te. perhi. *Subditur cauſa.*

17 Quia ſcio. *Id eſt, perfecte cognoſco patrem a quo exiui in mundum, & ad quem reuertar. Et ſic patet probatio primi propoſiti ſcilicet quod Chriſtus ſit lux per eſſentiã, quia verbum eſt a patre progrediens ſicut lux a luce.*

18 Vos autem ne. *Quia eius diuinitatem ignorabant.*

19 Vos ſe. car. *Hic oſtẽdit Chriſtus antecedens eorum eſſe falſum.*

* *Et diuiditur*

MORALITER.

† Vide, diuiſi recte dicuntur, nã a Chriſto & ſanctorũ conſortio ſeparantur. Hi mulierem ad iudicium adducunt, quia damnationem hominum ſollicite quærunt, ſed quia Dñs non vult mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat. Ezech. 18.g. Ideo dicit ei.

7 *Vade & iam.* Quia ſibi ſufficit vera pœnitentia de præteritis, & cautela contra recidiuum pro futuris.

MORAL.

A nium perhibeo. Omnis.n.homo quando de se perhibere vult laudabile testimonium, superbus & arrogans videtur, homines enim infirmi sumus, verum dicere & mẽtiri possumus, lux mentiri non potest.

Ho.51.I Io.to.3. ✱ CHRYSOST. Sicut secundũ carnẽ viuere, male viuere est, ita secundum carnem iudicare, iudicare iniustum est.

a *Ego non iudico quenquam.* Ego non iudi. quasi secũdum carnem, vt vos, vel penitus non iudico hoc primo aduentu sed saluo, sed quia secundo aduentu iudicabit, subdit hoc: *Et si iudico ego.*

† Deut. 17.b. Matth. 18.b. 1. Cor. ... Dan.1.a † Deteil. e.1 omni

Tra.36.I Io.to.9. † Matth. 11.d. Lu.10.d. ✱ AVGVSTI. Quod duobus modis intelligi potest vt aut hoc intelligamus. *Non iud.co quenquam.* Id est, modo, sicut dicit alio loco.

B Ego non veni vt iudicem mũdum, sed vt saluum faciam mundum, non iudicium suum negando, sed differẽdo. Aut certe quia dixerat. Vos s~m carnem iudicatis, ita coniunxit: Ego non iudico quenquam, vt subaudias secundum carnẽ Christum non iudicare, sicut ab hominibus iudicatus est.

Ho.51.I Io.10.3. ✱ CHYRSOSTOMVS. *Et si iudico.* Quasi dicat, propter hoc dixi, non iudico, quasi non præsumens iudicare, quia si iudicarem, iuste vos condemnarem.

b *Quia solus.* AVGVSTINVS. Ideo verũ, quia non solus sed ego pater. Ecce ergo & duo in personis, licet vnũ in substãtia, quod est ideo verum est iudicium meum, quia verus

C Dei filius sum, vnde probatur quod filius, quia non solus, sed pater mecum.

Tra.36.I Io.10.9. ✱ AVGVSTINVS. Si autem tecũ est pater, quomodo te misit? Ergo Dñe, missio tua, incarnatio tua est. Hoc est. Christus erat secundum carnẽ, & a patre non recesserat, qa pater & filius vbique erant. Erubesce Sabelliane, non.n.dixit. Ego sum pater, & ego ipse sum filius, sed solus nõ sũ, inquit, qa mecũ est pater. Distingue personas ergo, distingue intelligentiam, agnosce quia pater, pater est, & filius, filius est, sed noli dicere. Pater maior est filius minor. Vna est substantia, vna coæternas, perfecta æqualitas.

a ego nõ iudico quemquam. Et si iudico ego, iudicium meum

a Id est, & si homo, patrem non deseruit, & si missus per carnem, tamen ego & pater simul per deitatem. Incarnati constituit.

b verum est, quia solus non sum, sed ego & qui me misit pater.

Vobis a Deo data.

c † Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. † Ego sum qui testimonium perhibeo

a Nunc & si differo iudicium non differo testimonium.

a Si duobus testibus creditur, qui possũnt falli & mentiri, quare non mihi & patri, vbi est stabilis veritas?

de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me pater. Dicebant ergo ei: Vbi est pater tuus? Respondit Iesus:

d † Neque me scitis neque patrem meum. Si me sciretis, † for-

a Magna confidentia intrepidus verbi diuinitatis coram inimicis apertè loquitur vt decet.

e f sitan & patrem meum sciretis. Hæc verba loquutus est Iesus

g in gazophylacio docens in templo, & nemo apprehendit cũ

a Non natalis sed opportuna & voluntaria.

h quia nondum venerat hora eius. Dixit ergo iterum eis Iesus:

c *Et in lege vestra scriptum est.* AVGVSTINVS. Dicto de dicio quod suũ & patris testimoniũ verum sit, pbat ab authoritate legis. Dicitur enim in lege: 1 ore duorum vel trium 2 stat omne verbum, 3 quod duo vel plures 4 non sint inuẽti ... fallaces, sed trinit... 5 in hoc commenc... 6 tur, in qua perpet... 7 veritas Si ergo habere bonam ca... sam, habet duos ... 8 tres testes, p... 9 trem & filiũ simi... 10 vel patrem & filiu... 11 & spiritum sanctu... 12 vt accusata Susan... 13 habuit. 14 d *Dicebant ergo* 15 Secundum carne... 16 indicantes patr... 17 Christi carnalite... ceperunt, sed erat ... mo in aperto, ... bum patris in occulto.

e *Vbi est p.* Q. d. Te videmus sed nõ patrem tecum. Q... e ptra dr, sed nec me scitis, quia si hoĩem quem videtis quod in occulto sum scitis, & ideo nec patrem scitis. Se... me sciretis, quod est prius, me cognoscite, & sic patrẽ ... tis, quia vnum sumus.

f *Forsitan & patrem m.* Nõ dubitat, sed dubitãtes quasi det & increpat, vt & dñs seruo, forsitan dominus tuus ...

g *Hæc verba loquutus est Iesus in gazophylacio docens in t... plo.* Gazæ diuitiæ, Phylaxe seruare.

TYPICE. Gazophylacium est mysteria scripturaru... quæ sunt in tẽplo, Id est, in Christo. Hęc secreta post re... rectionem aperuit apostolis, sed in his modo loquitur ... parabolas non intelligentibus Iudęis.

h *Et nemo apprehendit eum.* Id est, loquentẽ de deitate si... ple. nemo etiam si vellet apprehendit, quia ipse needũ ... luit. Dicit ergo de passione sua, quę in sua potestate erat, ... dæis capere volentibus.

NICOLAVS DE LYRA.

Di... ✱ *Et diuiditur in duas, quia primo ponitur Christi probatio. Secũdo remouetur Iudæorum obiectio, ibi:* Dicebat ergo. *Autecedens eorũ erat, quod Christus esset solus qui de se testimonium perhiberet, & hoc est falsum, quia filius Dei non potest esse sine patre & spiritusancto, qui concorditer dant testimonium cum eo, vt dicitur 1. Ioan. 5.b.* Tres qui testimonium dant in cęlo, &c. *Tamen non fit hic mẽtio nisi depatre, & hoc est quod dicitur:* Vos secundum carnem iudicatis. *Scilicet, me esse solum hominem.*

1. Regu. 16.b. 1 Ego non iudico quenqam. *Scilicet, per exteriora sicut vos quia Deus intuetur cor.*

2 Et si iudico ego, iudicium meũ verum est. *Id est, firmum.*

3 Quia solus nõ sum. *Vt supponitis, qdia non potest esse solitudo in diuinis, cum vna persona sit in alia, & e cõuerso, ideo subditur,*

4 Sed ego & qui me misit pater. *Ex hoc arguit ad propositum, di.*

5 Et in le. vestra scri, est. *Deut. 17.b.*

6 Quia duorum hominum testimonium verum est. *Id est, debet reputari verum, quia quamuis duo homines possint simul mentiri ta men non contingit de facili.*

7 Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso. *Ecce vna persona.*

8 Et testimonium perhibet de me. *Ecce alia. argumẽtum est a minori. Si.n. duorum hominum testimonium est firmum, qui habent cognitionem paruam, & possunt habere affectionem distortam, multo fortius testimonium patris & filij in diuinis, vbi non potest esse talis defectus, debet firmum reputari.*

9 Dicebant ergo ei. *Hic remouetur Iudæorum obiectio, audiẽtes enim, quod allegabat patrem suum in testimonium, statim obiecerũt.*

10 Vbi est pater. *Quasi dicat, non est talis ac tantus, quod hoc sit ei credendum. Credebant enim eum esse hominem purum lium Ioseph, & ideo de ipso derisorie quærebant.*

11 Respondit Iesus. *Obiectionem excludendo.*

12 Neque me scitis. *Secundum deitatem.*

13 Neque patrem meum. *Per consequens. quia cognitio correlatiuorum cognoscitur & relinquum, ideo sequitur.*

14 Si me sciretis. *Quamuis enim Iudæi haberent maiorẽ ... quam gentiles, secundum quod dicitur Psal. 75. a. Notus in I... Deus, tamen non cognoscebãt eum quãtum ad mysterium trini... quia non erat adhuc plene reuelatum.*

15 Hęc verba loquutus est Iesus in ga. *In loco vbi ponebãtur oblationes pro ædificijs templi. Hoc autem addit euãgelista, ad ... dendum, quod Iesus tũc erat in loco, vbi poterat faciliter capi ... qui quærebãt eum occidere, nisi fuissent repressi diuina virtute ... sequitur: Et nemo apprehendit eum.*

16 Quia nondum venerat ho. *Id est, ab eo prædordinata, ... quando voluit captus est, & non ante.*

17 Dixit ergo iterum. *Hic probat secũdum supra positũ, ... sequens eum non ambulat in tenebris. Et diuiditur in duas, qui... mo ostendit eos quibus loquebatur habere huius lucis defectum ... do subditur huius defectus remedium, ibi:* Dicebãt ergo. *Circa ... mũ sciendum, quod recedente sole visibili de nostro hem sphęri... fiantur ibi tenebræ, ita similiter Christo qui est sol iustitiæ, ex h... do per mortẽ decedente, Iudæi pro maiori parte sunt obtenebr... nebris infidelitatis, & in eis obstinati, & hoc iusto iudicio Dei ... viderãt signa in uita eius & in morte, propter quæ gẽtiles legi... phetarum notitiã nõ habentes crediderunt Christo. Similiter de illo Cẽturione, qui visis signis in morte Christi dixit:* Vere Dei erat iste: *vt habetur Mat. 27. f, & ideo Iudæi qui nõ ...* ✱ mi

11 Vbi

a ... vado. Quasi sponte, & ideo frustra laboratis. Vadit il
lo vn e venerat, & vnde non discesserat. *Quæretis.* ideo perse
quentes assumptum in cœlis non vt amici habere cupiētes
Vnd eis pœnam prædicit. *In pec. vestro mor. e.*
b *Nunquid interficiet semetipsum.* Stulta verbi quasi si de mor
te diceret, non pos
sent eum sequi ad
mortem. Dicebat er
go non de morte, sed
de gloria ad quam
ibat per mortem, vn
de illi carnalib. sub
dit.
Vos deorsum estis. &
ideo terram sapitis,
sicut serpens terram
comeditis.
c *Non sum de hoc mū*
do. THEOPHYLACTVS. Apolli-
naris male suscipiēs
hunc sermonem, ait
quod corpus domi-
ni non fuit de hoc
mūdo, sed desursum
cœlis descendit.
Nunquid igitur & Apostoli, quibus à domino dictum est.
Vos non estis de hoc mundo omnes corpus sunt cœlitus
obtinentes. Sic igitur intelligendum est, cum dicitur: *Ego*
non sum de hoc mundo. Hoc est, non sum de numero vestrum,
qui mundana curatis,
d *Dixi ergo vobis.* Hic exponit quid sit esse de de mundo, id
est, esse peccatores infideles terrena sapientes, vnde hoc eis
exponit.
e *Si enim.* Sed e contrario spem dat credituris.
f *Crediderits.* Crediderits dicit, non perceperitis, quia ne-
mo nunc capit immutabilem essentiam.

✠ AVGVSTINVS. Tota infidelitas Iudæorū ipsa erat non
peccatū habere sed in peccatis mori. Vnde subdit. *Dixi vobis*
quia in peccatis vestris. Credo autem in illa multitudine q
dominū audiebat, & eos fuisse q credituri erāt, quasi in om
nes au- nes autem processerat illa seuerissima sententia, *in peccato ve*
stro moriemini. Ac per hoc & illis qui credituri erant spes
erat ablata, reuocauit ergo eos ad spē, adiungens: Si enim
non credideritis qa ego sum, moriemini in peccato vestro.
Ergo si credideritis qa ego sū, nō moriemini in peccato ve
stro.

a De futuro quasi de præsenti loquitur. b Persequendo in apostolis. Permanentes.

a Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. D
a Vos inimici nunquam, sed amici mei, & si non modo, postea tamen poterunt, quibus alioqui idem dicit quod istis. b Omnia carnaliter sapi entes, & dixit non intelligentes.
Quo ego vado, vos non potestis venire. Dicebant ergo Iu-
b dæi: Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit, quo ego va-
do, vos nō potestis venire? Et dicebat eis: Vos † deorsum estis,
a A parte, cum eo excedens omnia. b In peccato nati adhuc in eo manentes, quod non iam hi qui de mundo electi sunt pertinentes ad eum qui fecit mundum. Prior mundo.
c ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego nō sum de
d hoc mūdo, Dixi ergo vobis, quia in peccatis vestris moriemi-
In quo nati.
e ni. Si. n. non credideritis, quia ego sum moriemini in † pecce-
f a Carnalia sapientes, æternæ essentiæ ignati. b Quid dixisti. Ego sum & non addi- sti quid, nunc ergo dic quis es, vt credamus.
g h to vestro. Dicebant ergo ei: Tu quis es? dixit eis Iesus: † Princi-

✠ ORIGENES.
1 Manifestū est, quod
2 q moritur in pecca-
tis suis, quamuis di-
3 cat se Christo crede-
4 re, tū in veritate non
5 credit, q. n. credit iu-
6 stitiæ, non iniustitiā
7 faciet, & credēs in sa
8 pientiam, nihil stul-
9 tum dicit aut facit: &
10 sic si scrutatus fueris
11 cæteros intellectus
12 Christi, inuenies quō
13 qui non credit Chri
14 sto, moritur in pecca
15 tis suis. Accedens au-
16 tem ad contraria eo-
17 rum quæ considerā
turin Christo, in pec
catis suis moritur.

To. 19. i Io. to. 9. Dixi vobis, qd moriemini in peccatis vestris.
† ex iis, quę deorsum, ex inferius.
E
† peccatis vestris.
† Principiū quia oē, i. originem, Vel, Prīcipio qď
Exo. 3. d
tra. 39. i Ib. to. 9.

g *Ego sum, moriemini in peccato vestro.* Nō dicit quid, uel Chri
stus, vel filius Dei, uel aliud huiusmodi, sed ad istos vtit ver
bo æternæ essentiæ, sicut olim ad Moysen quem mittebat
ad liberandum Israel. Q. d. qui misi Moysen ad liberandum
filios Israel, ego per meipsum veni liberare perditos. Cæte-
ra vero omnia quæ mittuntur, non vere sunt.
h *Principium.* AVG. Credite me principium, & est in Græco
fœminini generis, ac si diceret: Credite me veritatē, qui lo-
quor vobis, pater dicitur principium nō de principio, filius
dr̄ principium a principio, i. a patre, per quem omnia. Om-
nia. n. per filium pater operatus est, ipse manus dextera, for
titudo, sapientia, & verbum est patris.

AVG. Ecce quid est esse, quia principium in se manet, in
nouat omnia, & mutari non potest.

Loquor.

NICOLAVS DE LYRA.

... illa visa, sed etiam per oracula prophetarum prædicta poterāt
cognoscere verū Christum, & persequentes eum merito, sunt à
Deo missi propter eorum ingratitudinem & sic excæcati totaliter
per obstinationē, & hoc est quod dicit. Dixit ergo, &c. ego vado.
Scilicet, ad patrem per mortem secundum humanitatem, à quo tamē
non cessit secundum diuinitatem.
1 quæri. me. *Scilicet, persequēdo me in membris meis, quia post*
mortem Christi, Iudei persecuti sunt apostolos & alios Christifide-
les usque ad mortem, vt patet Act. 8.
2 in peccato uestro moriemini. *Id est, propter peccatū ve-*
stri, quia propter persecutionem Christi, et apostolorum ciuitas Ie
rusalem destructa est, & templum combustum, & populus occisus ab
exercitu Romano, vt fuerat à Christo prædictum expressius Luc. 13.
g. & 9. f. Ierusalem Ie. quæ oc. pro. &c.
3 Quo ego vado. *Scilicet, ad gloriam patris, vestra infidelitate*
impediente.
4 Dicebat ergo. *Hic consequenter Iesus docet remedium. Et diui-*
ditur in duas, quia primo huiusmodi remedium proponit, secundo e-
ius efficaciam ostendit, ibi: Dicebant ergo. *Circa primū sciendum,*
quod hoc remedium consistit in ueniendo ad Christum per fidem, qui
est uera lux, ideo diuiditur in duas, quia primo remedium huius fi-
dei proponitur, secundo ad credendum eos inducit, ibi. Dicebant er-
go &c. *Prima in duas, quia primo ponitur Iudæorum interrogatio,*
secundo subditur Christi responsio, in qua dat remediū prædictum,
ibi. Dicebat eis. *Circa primū sciendū, qđ audierant Iudæi Christū*
voluntarie moriturum, ut habetur per illud Isa. 53. d. Tradidit in
mortem animam suam. *Quæ scriptura & totum cap. exponitur*
de Christo ab antiquis doctorib. Hebræorum, & ideo Iudæi derisorie
quærebant de Iesu, quem reputabant falsum Christum.
5 Nunquid inter. *Si. n. seriose loquerētur de impletione huius pro*
phetiæ, dicerent sic. Nunquid ex simplici uoluntate separabitur aīa
a corpore, qđ patet ex eo quod subditur. Quo ego vado, vos non
potestis uenire. *Ipsi. n. poterant seipsos interficere, sed non pote-*
rant animam suam pro uoluntate sua tradere, sicut fuit prophetatū
de Christo per Isaiam, & in Iesu fuit adimpletum.
6 Dice. *Hic ponitur Christi responsio, in qua datur prædicti in-*
bi intellectus dicentis.
7 Vos deorsum estis. *i. de massa corrupta pondere originalis pec*
cati, & ideo habetis debitū mortis & necessitatē moriendi propter
quod separatio aīę a corpore non subiacet simplicit uestræ uolūtati.
8 Ego desu. sum. *Quia secundum deitatem habet eādem naturā*
cum patre, secundum humanitatem anima est a Deo immediate per
creationem, & corpus formatum spiritussancti virtute, & propter
hoc habebat plenum dominium super corpus suum, separando ani-
mam ab ipso, & reuniendo secundum quod dicitur infra 10. d. Po-
testatem habeo ponendi animam meam, & potestatem ha
beo iterum sumendi eam. *ideo sequitur.*
9 Vos de mundo hoc estis. *corpore & affectu:*
10 Ego non sum de hoc mundo. *Quia secundum, q Deus præ-*
cedit mundum, vt causa effectum, nec est pars uniuersi. Secundū au
tem humanitatem propter virtutem formatiuam eodem modo est di-
cendum, quia illa virtus fuit virtute spiritussancti: quantum autem
ad animam & corpus bene est pars vniuersi, & sic est de mundo quā
tum ad substantiam, non autem quo ad peccati deordinationem, quæ
deordinatio nomine mundi in sacra scriptura frequenter designatur,
vt sup. dictum est, 1. cap. & hoc modo Iudæi erant de mundo propter
infidelitatis peccatum, propter hoc subdit.
11 Dixi ergo vobis, quia in peccatis vestris m. *Supra dixerat*
in peccato vestro, in singulari, quia principale peccatum eorum erat
persecutio Christi, sed ad hoc sequebantur multa alia peccata, ppter
hoc replicauit hic in plurali, in peccatis uestris. Et consequenter ostē
dit remedium contra ista mala.
12 Si enim non cred. *Fide formata charitate.*
13 Quia ego sum. *Vobis in lege & prophetis promissus.* Morie-
mini in peccato vestro.
14 Dicebant er. *Ostenso remedio euadendæ mortis, quod est per fi-*
dem Christi, hic consequenter inducit eos ad credendum sibi. Circa
quod præmittitur Iudæorum interrogatio dicens.
15 Tu quis es? *Q. d. ostende nobis q tu sis talis, & tantus, quod de*
beat credi tibi. 16 Dixit eis. *Probando quod debet eis credi per*
hoc quod est omnium creaturarum primum principium, & per conse
quens ueritas prima & infallibilis, & hoc est quod subdit.
17 Principium, qui & loquor vobis. *Et quia est primum oīum*
✠ rerum

A a *Loquor uobis.* Et habeo vobis multa loqui, docendo, si crediderітis, accusando si nō credideritis, & qui modo non iudico, sed saluo, habeo post iudicare. Habeo dico, sed totum ex patre, qui verax est ex se, ex quo ego sum veritas quam genuit ex se, & ideo vera dico, & iudico. Ecce quomodo dat gloriam patri cui æqualis est, vt doceat nos minores dare gloriam Deo.

† Sup ra 7.d. b *Et non cognouerunt.* Cum dicit, qui misit me, verax est, nō intellexerunt, quod de patre diceret, qa adhuc habebant clausos oculos, & ideo subdit eis: *Cum exaltaueritis fi.* vbi ostendit aliquos ibi esse, qui post passionem suā, essent credituri & cogniturі qs ipse esset.

B tra.40. Io:10.9. ✻ Avg. Exaltationem aūt crucis dicit: quia & ibi exaltatus est qn̄ pependit in ligno, hoc oportebat impleri per manus eorū qui postea fuerāt credituri, quibus dicit, hoc quare? nisi vt nemo in quocunque scelere, & male sibi conscius desperaret, qn̄ videat eis donari homicidium, qui occiderant Christum.

c *Quia ego sum.* Esse est immutabile diuinæ substantiæ. Sed ne ipse qui loquitur, intelligeretur esse pater, subdit. *Et à me ipso facio nihil.* quia à meipso non sum, sed a patre.

C *Quia*

a pium, qui & loquor vobis. Multa † habeo de vobis loqui & 1
(a Factus homo propter uos vt possetis me intelligere.)
iudicare, † sed qui me misit, verax est: & ego quæ audiui ab 2
(a Idem est audire ab eo quod esse ab eo.)
b eo, hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt quia † patrem 3 4
(Id est, veritatem.)
eius dicebat Deum. Dixit ergo eis Iesus: † Cum exaltaueritis
(a Q. Prius est passio implenda per manus uestras post ex uobis aliqui credent, ne quis ergo desperet de quantocumque scelere.)
filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum, & a meipso 5
(a Aliqui ex uobis. Nota inter eos fuisse aliquos qui credituri erant.)
c facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor. Et qui me 6 7
(a Id est, scientem genuit. b Idem iam dixerat, sed quia res magna, assidue commemorat.)
d misit, mecum est, & non reliquit me solum, quia ego quæ 8 9
(a Non tamen missus ut ego, quia non incarnatus, nec conuenit. b Pater. c Filium. d Quare non reliquit.)
e placita sunt ei, facio semper. Hæc illo loquente multi 10 11
(a In salute humani generis quæ est uoluntas patris. b Iudæi non omnes quia nondum in omnem terram exiuit sonus apostolorum.)
f crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ad eos, qui 12
(a Quia crediderunt promittit, quo ex fide perueniatur.)
g crediderunt ei, Iudæos: Si vos manseritis in sermo- 13
(a Quia iam esse cæpistis. In fide quæ in uobis cæpit esse per sermonem.)
ne meo, vere discipuli mei † eritis, et cognoscetis 14
(a Bonitatis, iustitiæ, & ueritatis. b Quid prodest esse discipulos.)

d *Quia ego, &c. fa. sem.* Semper ipsa æqualitas est. Sed non ex quodam initio & deinceps, sed sine initio & Dei enim generatio non habet initium temporis, qui vnigenitum facta sunt tempora.

e *Multi crediderunt in eum.* Fides credere quod non vid[es] ... ritas est videre ... credidisti. Nō c... scimus vt creda... sed credimus v... gnoscamus, ... Christus hon... terra fidē iacit, ... se videndum ... quod est merc... dei.

f *Manseritis in* ... ne meo. ✻ Chr... Ostendit ea q... eorum corda ... Sciebat enim ... niā crediderun... dam, sed non ... serūnt, & mag... quid eis promi... verè discipulos... fieri. In quo oc... tangit quosdam ... prius ab ipso re... rant, & illi eu... dierunt & cre... runt & recesse... quia non perm... runt.

g *Vere discipul*... hanc altitudin... uenietis ex fide quæ est humilis, & contemnitur, & e... num synapis.

✻ Avg. Omnes nos vnum magistrum habemus, ... illo condiscipuli sumus. Nec ideo magistri sumus, ...

NICOLAVS DE LYRA:

verum principium, omnia reducit in seipsum, cum sit finis omnium, ideo consequenter ostendit, quod ad ipsum pertinet omnium iudiciū, per quod alia reducuntur in ipsum, & hoc est, quod dicit.

1 Multa habeo de uobis loqui & iudicare. *Non dicit, vobis, ad vtilitatem vestram, sed de vobis, id est, ad malū verum, quod erit in iudicio futuro*

2 Sed qui me misit. *Quia adimpleuit promissum de prima missione filij, quæ non est ad condemnandum, vel iudicandum mundum, sed magis ad saluandum per doctrinam, ideo sequitur.*

3 Et ego quæ audiui. *Dicit enim se audire à patre, quia inquantum Deus habet scientiam à patre, tamen eandem cum ipso sicut & essentiam, sed inquantum homo habet scientiam infusam ab eo:*

4 Et non co. *Hoc addidit euangelista, vt ostenderet cæcitatem eorum. Veruntamen, quia multi Iudæorum in morte Christi crediderūt, videntes miracula quæ acciderant in morte eius, vt habetur Luc. 23.g. Similiter ad prædicationem apostolorum multi Iudæorum crediderunt post mortem Christi, vt habetur Act. 2.g, ideo subditur.*

5 Dixit ergo eis Iesus: Cum ex. *Scilicet, in cruce, in qua fuit extensus in aere, & per quod exaltatus est à patre, secundum quod dicitur Philip. 2.b. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus ex. &c.*

6 Tunc co: &c. quia ego sum. *Scilicet, vere Christus. Vtitur autem tali modo loquendi, vt reducat eis ad memoriā illud* Exod. 3. d. Ego sum qui sum.

7 Et à me ip. fa. ni. *Quia secundum quod Deus habet totam virtutem operatiuam à patre, licet eandem, sicut dictum est de scientia. Secundum quod homo, illa natura est organum diuinitatis coniunctum, & ideo, nihil poterat operari, nisi secundum motum & regulationem ipsius Dei, ideo sequitur.*

8 Sed sicut &c. mecū est. *Quia secundum deitatem pater in filio, & econuerso, secundum humanitatem vere ipsa deitas est in homine Christo speciali modo scilicet per realem vnionem, per quam modum non est in aliquo alio.*

9 Et non re. *Quia filius secundum, quod Deus non potest separari à patre secundum vero quod homo potest separari de potentia absoluta: sed de potentia ordinata, natura assumpta nunquam dimittetur quia quod semel assumpsit, nunquam deponet, ut dicit Damascenus.*

10 Quia ego quæ pl. &c. fa. semper. *Inquantum. n. Deus idem facit & facit quod pater, quia eorum est vna voluntas, & operatio, inquantum vero homo, eius voluntas & operatio, regulantur, absque obliquatione à regula diuinæ voluntatis, vt patet ex prædictis.*

11 Hæc illo loquente. *Hoc addidit euangelista, ad ostendendum, quod remedium fidei prædictum extunc incæpit habere efficaciam, quantum ad aliquos Iudæorum.*

12 Dicebat ergo. *Postquam Saluator induxit aliquos ad remedium fidei, hic consequenter ostendit efficaciam huius remedij. Et diuiditur in duas, quia primo circa hoc ponitur Christi instructio, secundo Iudæorum contradictio, ibi:* Responderunt ergo. *Efficacia autem fidei in hoc consistit, quia dat perfectam libertatem, quæ est maxime desiderabilis à creatura rationali, quia sensibiliter videmus quod bruta animalia libertatē præeligunt ventris satietati. Et multo fortius homo de cuius natura est libertas, per hoc enim differt ab alijs animalibus, quod est liberi arbitrij & ideo debet veram libertatem omnibus præponere, propter quod Saluator ostendit, quod efficacia fidei se extendit ad dandam libertatē perfectam, & hoc est quod dicitur:* Dicebat ergo Iesus ad eos qui cre. ei iu. *Quia ipsi libertatem maxime desiderabant.*

13 Si uos manser. in ser. meo, ve. di. mei eritis. *Hoc dixit quia aliqui eorum ficte credebant, & isti non erant vere discipuli.*

14 Et cogn. ver. *Scilicet, fidei per doctrinam meam.*

8 Sed ✻ Et v...

MORALITER.

5 *Dixit ergo eis Iesus. Cum exalta. filium hominis.* Scilicet, in cruce.

6 *Tunc cognoscetis.* Post mortem. n. Christi & eius ascensionem, vna die prædicante Petro crediderunt simul & de Iudæis quinque milia, & altera die tria milia, vt habetur Act. 4. a. & 2. g. Sic etiam est inter homines, quod ual... minis plus apparet & commendatur post eius mo[rtem] quam ante.

† A...

A d loco superiore loquimur,sed magister est omniũ q habitat in nobis,ad discipulum aũt parum est accedere, sed oportet manere nos in illo,& si in illo nõ manserimus,cadeemus.Breue opus,breue verbum,magnum opere si mãseris.Quid.n.est in verbis Dei manere, nisi nullis tentationibus cedere? Si labor non est, gratis accipis præmium. Si labor est, attende magnum præmium, & cognosces veritatem.

a *Liber.* Hoc verbũ dominus posuit a libertate,non vt plerunque Latine dici solet,liberari aliquis ab infirmitate,Et nõ derat dominus,liberi eritis, sed veritas liberabit uos in quo tamen uerbo non intellexerunt nisi libertatem carnalem.

b *Respondit ei.* Non illi qui crediderunt sed alii in turba qui non crediderunt,qui audito liberabit vos,indignati sunt se vt seruos,putantes dixisse de carnali libertate.

c *Et nemini ser.* Mẽtiunt.Ioseph seruiuit in Aegypto,patres in Aegypto seruierunt in luto,isti iidem tributis Cæsaris.

¶ AVGVSTINVS. Prima libertas est carere criminib. sed inchoata est non perfecta libertas, quia caro concupiscit aduersus spiritum, vt non ea quæ vultis, faciatis. Libertas

bertas autem plena atque perfecta est quando nullæ erunt inimicitiæ,quando nouissima inimica mors destruetur. D

d *Amen amẽ.* Amẽ Hebraice,verum dicitur Latine,quod nullus interpres mutauit,ne vilesceret nudatũ,sed honorẽ habeat secretum,& est quasi iuramentũ,vnde Hieronym. super Isa. Iurat dominus per semetipsum,quoniam sententiam oris sui & verbum quod semel protulit, nequaquã irritum facit,hoc est per semetipsum iurauit.

e *Seruus autem non.* In hoc terruit nos: Quæ ergo spes est, libertatis his qui non sunt sine peccato? E

f *Filius autem manet in æternum. Si ergo filius vos liberauerit, vere liberi eritis.* Qui solus liber est

a Sicuti est. b Quam nec oculus ui.nec auris au.nec in cor hom.ascen. Quam modo cred t s,quæ modo carne tecta loquitur uobis,& latet uos. c Cognita. Liberos uos faciet,qui hic se ui e ant. Efferunt genus superbi.

a veritatem,& veritas † liberabit vos.Responderunt ei:Semen 1
b Abrahæ sumus,& nemini seruiuimus vnquam,quomodo tu 2
c
a Exponit eis quæ sit seruitus, quæ libertas quam promittit. b Magna confirmatio in generatione, ueritate tior s utant.

d dicitis liberi eritis? Respondit eis Iesus: Amen,amen dico vo- 3 4
a Ex amore non la gore naturæ.
bis, † quia omnis qui fecit peccatum , seruus est peccati. † 5
Id est,peccator. Et si intrat. In ecclesia. Christus in domo sua cohærens filii liberat.
e Seruus autem non manet in domo in æternum.Filius autem 6
f
a Qui solus liberat a peccatis. b Vt hic peccatum non dominetur, & post corruptionem ut omnino non sit
manet in æternum . Si ergo filius vos liberauerit, vere liberi 7 8 9
Quietem. a Per carnem sed non per imitationem.
g eritis.Scio quia † filii Abrahæ estis,sed quæritis me interficere 10 11 12

a peccato.

g *Scio quia filii Abrahæ estis,sed quæritis,&c.* Exposito à dño contra gloriantes de vana libertate carnis & vera seruitute peccati,& vera libertate per se filium pcedens istis,scilicet, quod filii Abrahæ sunt per carnem , tales liberos ostendit non esse filios Abrahæ, per imitationem fidei & iustitiæ, sed esse filios homicidæ diaboli, quærentes se occidere , & ita esse vere seruos. F

☞ *Apud*

NICOLAVS DE LYRA

1 Et veritas liberabit vos. *Quia in præsenti veritas fidei liberat a seruitute culpæ,in qua inchoat vera libertas,& in futuro a seruitute miseriæ,qñ ipsa creatura liberabitur a corpore mort s,vt habetur Rom.8.d.tunc libertas perficietur , quia anima erit subiecta soli Deo,in quo consistit eius libertas propter quod dicit Aug.Voluntas tunc erit libera si fuerit pia,pietas autem est seruitus Dei,& corpus erit omnino subiectum ipsi animæ per dotes gloriæ.*

2 Responderũt: *Hic ponitur Iudæorũ contradictio.Et diuiditur in duas,quia primo ponit hæc contradictio,secundo,remouetur,ibi:* Respondit. *Circa primum sciẽdum, q audierunt a Christo se posse consequi libertatem per eius fidem,in hoc autem implicatur quod ipsi essent serui, & ideo statim contradixerunt,nobilitatem suæ originis allegantes,& hoc est quod dicitur.*

3 Semẽ Abrahæ sumus & nemini seruiuimus vnq̃ *Manifeste patet hoc dictũ eorũ esse falsum,qa si intelligebãt loqui de toto populo Iudaico,patet dicti falsitas ex hoc q populus Iuda.quadringentis annis fuit in Aegypto in seruitute magna,& iterũ 70.annis ĩ Babylone,in terra ẽt sua frequenter seruierunt regi Aßyriorũ & aliis nationib.vt patet 3.Reg.& 4.Si aũt loquebantur de seipsis pro illo tempore, patet ẽt dicti falsitas, quia tunc seruiebant Romanis, quolibet anno reddebant tributum eis , propter hoc dixerunt infra 19.*Non habemus regem,nisi Cæsarem.

4 Quomodo tu dicis liberi eritis? *Saluator eis duo promiserat, scilicet,cognitionẽ veritatis,d.Cognoscetis veritatem, & donũ libertatis di.Et veritas liberabit vos. Licet autem sit peius deficere a cognitione quã a libertate, tamen Iudæi sicut carnales & superbi magis iniuriosum reputabant carentiã libertatis,& ideo dimisso de defectu cognitionis,qui implicabatur in verbis Christi dicentis.* Cognoscetis veritate. *Quæsierunt tantummodo de defectu libertatis implicato in hoc verbo,veritas liberabit vos.*

Respondit eis Iesus. *Hic remouetur Iudæorum contradictio. In contradicendo autem negauerunt vnum,scilicet,seruitutem,dicentes* Nemini seruiuimus vnquã. *Et aliud affirmauerunt,scilicet generis nobilitatem dicẽtes:* Filii Abrahæ sumus. *Ideo Saluator primo probat esse verum quod ipsi negabãt,& secundo excludit secundum quod affirmabant,ibi:* Scio quia filii. *Circa primum sciendum,quod licet*

licet Christus poßet statim ostendere eos esse seruos seruitute tẽporali vt patet ex prædictis,tamen de hoc non curauit, quia ipsemet seruire voluit & soluere tributũ, vt hr̃ Mat.17.d.sed ostẽdit eos seruos seruitute culpæ,de qua eis prædixerat,licet intellexißẽt male de seruitute tẽporali,& hoc est quod dicitur. Respondit eis Iesus, &c. omnis qui fecit peccatum. *Cuiuscunque conditionis siue sit nobilis,siue ignobilis,siue diues,siue pauper.*

6 Seruus est pec *Cuius ratio est,quia sicut ille dicitur liber qui mouetur proprio motu, sic dicitur seruus eo q mouetur ad imperiũ domini sui. In opere autem peccati homo mouetur contra illud quod est sibi proprium quia viuere secundum rectã rationem est proprius hominis motus,vt habetur 2.Etich. In peccato autẽ homo mouetur cõtra rectã rationem,& ideo licet peccatum sit voluntarium , tamẽ in ipso consistit maxima seruitus,ipsi autem erant peccatores manifesti. Ex quo concluditur,quod erant vere serui, Et cõsequenter ostẽdit pœnam huius seruitutis,di.*

7 Seruus au.nõ ma.in do. *Ista domus est ecclesia vbi serui culpæ nõ manent in æternũ,licet modo ad tẽpus maneant in ipsa , ĩ quãtum sunt de numero fidelium,quia modo admixti sunt mali cũ bonis sed in futuro iudicio separabũtur sicut oues ab hædis,vt habet Mat. 25.c.Per quem modũ autem possint ab hac pœna liberari ostẽdit,di.*

8 Filius. *Scilicet.Dei* ma.in ęter. *Quia solus est sine peccato,& est filius Dei naturalis,& sic habet potestatem alios liberandi a peccato,faciendo eos filios Dei per gratiam adoptionis,& hoc est quod concluditur.*

9 Si ergo. *A seruitute culpæ per modum prædictum,*

10 Vere li. *Quia in hoc cõsistit libertas vera,vt patet p prædicta.*

11 Scio. *Hic Saluator excludit secundũ,ostendendo primo quod nõ sint Abrahæ filii secũdo cuius sint filii.ibi.* Vos ex patre diabolo *Prima in duas,quia primo ostendit q non sint Abrahæ filii,secũdo quod non sint filii Dei,ibi:* Dixerunt ergo. *Circa primũ sciendum, quod vera filiatio declaratur per imitationẽ cõditionis paternæ.Iudei aũt non imitabantur facta Abrahæ,ex quo concludit Saluator quod eius veri filii non erant,quamuis ab eo carnaliter descẽdissent hoc est quod dicit:.*Scio quia filii Abrahę estis. *Tãtummodo carne sed non morum imitatione:ideo sequitur.* Diuisio.

12 Sed quæritis me interficere. *Cuius causa subditur.*

❧ Quia

MORALITER.

† *Amen amen,&c.Omnis qui fe.* AVGVST. O miserabilis seruitus,seruus hominis aliquãdo sui domini duris imperiis fatigatus fugiẽdo requiescit, seruus peccati quocũq; fugit secum trahit seruitutem. Peccatum.n. quod facit intus est voluptas

voluptas transit?peccatum non transit,præteriit q delectabat,remansit quod pupugerat.

9 *Si ergo filius.* Primo a culpa,postea a præsenti miseria.

10 *Vere li.eri.* Roma.8.d.Ipsa creatura liberabitur in libertate glorię filiorum Dei.

A a *Apud patrem vestrum.* De diabolo dicebat cuius filij sunt, nō natura sed imitatione. Occasione illorū verborū quidā dixerunt, homines ex diabolo nasci secūdū carnē, quod falsum est. Refer tamen Pōpeius Troianus, dæmones cū mulieribus cōcubuisse, & de illis hoīes ortos fuisse. Aug. hoc non affirmat, sed dicit hoc quosdam dicere, quibus non facile est cōtradicere. Potest quidem esse quod sicut assumunt aerea corpora, ita & cum illis assumant semina, vnde homines nascantur. Hæc tamen dicta non sūt affirmanda.

Dæmonum concubitus.

B b *Responderunt, & dixerunt ei.* Quia arguit eos facere mala patris fatentes patrē suum esse Abrahā, prouocāt aliqua maledicere contra Abraham, vt sit eis occasio faciendi quod volebant, sed dominus Abraham laudat & istos degeneres damnat, di. *Si filij Abrahæ.*

c *Opera Abrahæ.* ✻ ORIGENES. Quidam verum ex operibus eligūt Abrahæ, illud scilicet. credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Vt autem concedatur eis

C quod fides sit opus, cur non dictum est singulariter. Opus Abrahę facite, sed pluraliter? Puto quod hoc dictum æquipollet ei quod est, cuncta opera Abrahæ facite. vt historia Abrahæ allegorice sumpta, opera eius spiritualiter prosequamur. Neque enim oportet eum qui vult esse filius Abrahæ, adire ancillarum coniugia, nec post obitum coniugis, in senectute aliam ducere coniugem.

Tom. 2. in Ioan.

d *Nunc autē quæritis me interficere, hominem qui veritatē vobis, &c.* Non dicit (quod poterat) se esse dominum Ab... ne sit occasio calumniæ, nec filium Dei, sed quod inu... & quod possunt occidere.

e *Vos facitis opera.* Iam innuit alium patre quam Abr... cuius filij sunt, non natura, sed imitatione.

a Cur. b Qui est vt hamus qui capit dum capitur. c Cor, quia non capitur à co. de vestro.

a quia sermo meus non † capit in vobis. Ego quod vidi apud

a Id est, veritatem quæ ego ipse sum, & ideo sermo meus uos deberet capere.

patrem * loquor, & vos * quæ vidistis apud patrem vestrum

a Quod contra istum dicitis.

b facitis. Responderunt & dixerunt ei: Pater noster Abraham

Credidit Abraham Deo.

est. Dicit eis Iesus: Si filii Abrahæ † estis opera Abrahæ † fa-

a Factis probate, non verbis. b In probam ni non esse filii Abrahæ.

c citē. Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui ve-

a Cuius filios vos facitis.

d ritatem vobis loquutus sum, quam audiui à Deo. Hoc Abrā-

Sed est vobis alius pater cuius opera facitis. Q. Et si non similes Abrahæ sumus, saltem semper Deum colimus, qui Israel suum primogenitum nominat.

ham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt ita-

e que ei. Nos ex fornicatione non sumus nati, vnum patrem

f habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus. Si Deus pater vester es-

Deus. Incarnem.

set, diligeretis vtique me. Ego enim ex Deo processi & veni.

h Neque enim à meipso veni, sed ille me misit. Quare

a In hoc statu manentes. a Credere.

i loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire

k sermonem meum. † Vos ex patre diabolo estis, & desideria

† habet locum. † * uicum. † effetis

f *Dixerunt &c ex for.* Iam intel...
tes non de ori...
1 carnis, sed de vi...
2 minum loqui,...
3 vsu scripturarū...
tes, fornicatio...
4 spiritualiter dic...
5 anima falsis di...
6 bijcitur, mutan...
sponsionem, ...
7 cent iam de pat...
braham, ne eis...
8 tur. Cur de eo...
riamini, cuius ...
non imitamin...
9 cunt patrem D...
10 volētes videre...
11 ad hoc posset e...
12 cere.
13 g *dixit ergo.* ...
præ ostendit ...
braham, ta n...
14 stendit Deum...
patrem eis esse...
15 quia non cogn...
16 filiū quē misi...
17 eum diligunt.

h *Ego e.* Pro... ex patre ęterna est, in qua est filius vnigenitus patri æ... venit homo factus, in quo frater hominibus.

i *Quare lo.* Ita res est vt dico, sed non potestis quid di... gnoscere, quia non potestis audire, cū non uelitis cred... corrigi. Et hoc quare? quia ex diabolo estis, filij diabol... seuerare elegistis.

k *Vos ex patre.* Ecce iam determinat qs sit pater eo... ius filij sunt non nascēdo vt Manichæi dicūt, sed im... vñ & Iudeis dr̄, Pater tuus amorrhęus est, mr̄ tua Ce...

l *Et desideria.* Iô filij diaboli, qa *desidria patris vestri* ...

NICOLAVS DE LYRA

✻ 1 Quia sermo meus non capit. *Loquitur de verbo Dei ad modū materialis hami, qui non capit piscem, nisi capiatur a pisce. Sit verbum Dei non capit hominem ad vitā æternam. nisi capiatur per fidē & ideo prædicatores vocantur in scriptura piscatores.*

2 Ego ꝙ vi. apud pa. lo: *Scilicet, veritatem meam, quia Christus inquantum Deus habet eandem visionem diuinæ essentiæ cū patre.*

3 Et vos quę vidistis apud patrē vestrū facitis. *Id est. apud diabolum, de quo inf. exprimit, quod sit pater eorū. Sed secūdū Chrys. litera talis est: Et vos q̄ vidistis apud patrē vestrū facite, quasi dicat, Sicut facio & loquor veritatē, quā vidi apud patrē: ita & vos facite quæ vidistis apud Abrahā, i. potuistis videre in cōsideratione vitæ eius p scripturā. Sed prima litera magis cōsonat sequentib. cū dr̄.*

4 Responderunt & dixerunt ei. *Quasi dicat. Nescimus quem tu vocas patrem nostrum, quia adhuc non expresserat de diabolo.*

5 Pater noster Abrahā. *Propter quod concludit Christus.*

6 Si filij Abrahæ estis, opera Abrahę, &c. *Quia imitatio patris est signum veræ filiationis, quod non est in vobis. Et hoc probat consequenter di.*

7 Nunc autē quæritis, &c. veritatem vobis locutus sum, quam audiui a Deo. *Et missus sum nunciare eam vobis.*

8 Hoc Abraham non fecit. *Sed magis nuncios Dei reuerenter suscepit, vt habetur Gen. 18. & ideo concludit.*

9 Vos facitis opera patris vestri: *Scilicet, diaboli, vt patebit ex litera seqꝫn.*

10 Dixerunt: *Hic consequenter ostendit, quod non sint filij Dei. Videntes enim Iudæi, quod ex operibus filiationem arguebat, ideo dixerunt se filios Dei cuius legem & ceremonias seruabant, non sic autē aliæ nationes idololatræ, & hoc est quod dicitur.*

11 Nos ex fornicatione nō sumus nati. *Fornicationem vocāt idololatriam, idololatriā, per quam anima separatur a Deo propter quod ipsa idololatria frequenter nominatur fornicatio in sacra scriptura.*

12 Vnum patrem. *Quia non colebant pluralitatem deorum sicut gentiles. Sed hanc paternitatem excludit Saluator dicens.*

13 Si Deus pa. &c. di. v. m. *Quia sicut signum filiationis humanæ est imitatio operum, ita signum filiationis diuinę est dilectio (vt verius loquar) in hoc consistit hæc filiatio quæ est per adoptionem secundum ꝙ habetur Ephe. 5. a.* Imitatores Dei estote filij charissimi, & ambulate in dilectione. *Ista dilectio non ... eis, quia si diligerent Deū patrem, diligerēt & filium. Christus est Dei naturalis filius, ideo sequitur.* Ego enim ex Deo processi & veni. *Et sic patet veritas prædictę consequentiæ.* Si Deus pater vester esset, diligeretis vtiq; me. *Et ostendit consequenter qu... non deberet eos latere, di.*

14 Quare loquelam meam non cognoscitis? *Quasi ... Quæ est causa, quod ex verbis meis & factis nō cognoscitis m... stum a Deo missum? Et respondet di.*

15 Quia nō potestis audire sermonē meum. *Quasi dic. ... defectus non prouenit ex operibus meis vel doctrina, sed ex vestra ... licia, quia tm̄ odium contra me concepistis, quod non potestis ... audire, nec per consequens verba mea intelligere, & multo minus ... num interpretari. Mala enim affectio peruertit iudicium rectę ... nis & ideo inuidia & odium quod conceperut Iudęi erga Chr... ex hoc quod arguebat peccata eorum, fuit causa excæcationis ... stinationis eorum vt declaraui diffusius supra Mat. 21.*

16 Vos ex pa. *Hic consequenter ostendit Christus cuius sint ... diuiditur in duas quia primo ponit Christi probatio, secūdo. ... iniuriosa respōsio, ibi:* Respōderunt ergo. *In prima parte ... sic.* Vos ex pa. *Per imitationē, & non per creationem, iō sul...*

17 Et desideria patris vestri. *Scilicet, diaboli.* ✻

MORALITER.

† 6 *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* Ex hoc patet ꝙ frustra gloriatur aliqs, ꝙ sit filius s̄m habitum alicuius vt Benedicti, Dominici, vel Francisci vel alterius sancti, nisi opera sua secundum suam possibilitatem imitetur. †

occidere me in carne, quia non potestis in mente.
a *Ille homicida.* Nota homicidā non solum qui ferro, sed etiam qui verbo occidit, vt diabolus primos parentes, vnde in Psalm. *Lingua eorum gladius acutus.*
b *Et in veritate non stetit.* Quare non stetit?
c *Quia non est in eo veritas.* Id est, verbū & sapientia patris. Cū dicitur, in Christo est veritas, ita dicitur, vt ipse sit veritas: ergo diabolus stetisset in veritate, si in Christo stetisset, sed non stetit in ea, quia non est ipsa in eo.
d *Ex propriis loquitur quia mendax est.* Et hoc non sufficit, quia & homo mendax est qui nō habet de proprio, sed ab alio cœpit, id est, à diabolo, ideo addidit
e *Et pater ipsius* Scilicet mendacii quod inuenit. *Ex prop.* Qui nō aliunde habet sed a se postquā cecidit a veritate, vnde subditur esse pater mendacii ꝙ ex se genuit, vt Deus ex veritatem.
f *Quis ex vobis.* Non dedignatur ex ratione ostēdere se nō esse peccatorem.
Origenes. Habet hoc verbum Christi magnā fiduciam, cum nullus hominum fiducialiter hoc dicere potuerit nisi solus Dominus noster, qui peccatum non fecit.

g *Qui ex Deo est.* ✻ Augustinus. Noli attēdere naturā sed vitiū. Sūt isti ex Deo, & nō sunt ex Deo. Natura ex Deo vitiū nō ex Deo. Eis aūt hoc dictum est quia nō solū peccato vitio si erant (nā hoc cōmune erat omnibus) sed etiā præcogniti ꝙ non erant credituri ea fide, qua possent a peccatorum obligatione liberari. D Tra. 42. in Io. 91

a Quæ desideria. b Ex quo fuit homo qui posset occidi.
a patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in 1
a In qua fuit, sed tamen cecidit. b A qua lapsus est. Quare? Sed.
b c veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Cum loquitur 3
mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater 4
a Id est, me verbum & veritatem patri coæternam. b Vos qui estis ex patre mendacii.
d e eius. Ego autem † si veritatem dico, non creditis mihi. † Quis 5
a Vt ego arguam vos & patrem vestrum, b Et cum nullus posset arguere.
f ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico quare vos 6 7
a Nisi quia estis alii diaboli: Quia. Non natura, sed fide. Amat. Sed.
g non creditis mihi? † Qui ex Deo est, verba Dei audit. Pro- 8 9
Per vitium non sunt ex Deo qui tamen per naturam sunt ex Deo.
pterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Responderunt 10 11
ergo Iudæi, & dixerunt ei: † Nonne benedicimus nos, quia 12 13
a Hoc non negando recipit, quia custos. b Hoc vt falsum negat, sed vt patiens conuicium non reddit.
h Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit Iesus: 14 15
i 16

✻ Gregor. Interrogat se ergo vnusquisq;, si verba Dei aure cordis percepit, & intelliget vnde sit. Nam sunt nonnulli qui præcepta Dei nec aure corporis percipere dignantur. Et sunt nōnulli qui hæc quidē corporis aure percipiunt, sed nullo ea mentis desiderio cō plectuntur. Et sunt nonnulli q libenter verba Dei suscipiūt, ita vt ēt in fletib. cōpungantur, sed post lachrymarum tempus ad iniquitatem redeunt: Hi pfecto verba Dei nō audiunt, quia hæc exercere in opere cōtēnūt. Ho. 18. in Euāgelia † 2. q. 7. testes. §. ecce. De hær. cum ex iniuncto E
h *Samaritanus es tu.* ✻ Theophyl. Samaritanū dicebāt illum tanquā ritus Hebraicos dissoluentem, vtpote Sabbati. Samaritani. n. non perfecte iudaizabant. Ex hoc vero ꝙ eorum cogitationes reuelabat, dæmonium eum habere suspicabantur. In hunc locum. F
i *Nonne, &c.* Quia conuicti sunt non esse filii Abrahæ vel Dei, sed diaboli, ingerūt cōuicia, quia nō poterāt resistere.

Honorifico.

g Qui

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vultis facere. *Quod probat consequenter conditiones diaboli explicans, & postea ad eos applicans: Vnam conditionem diaboli tangit dicens.*
2 Ille homicida erat. *Homo. n. in specie humana reponitur per animā, & ideo ille magis proprie est homicida, qui animā interfecit per peccatum mortale, quā ille qui interfecit corpus per quod homo communicat cum brutis. Hoc autem facit diabolus, & fecit a principio mundi, quia per suggestionem eius primum peccatum hominis contingit: in hoc officio continue perseuerauit, & aliam conditionē eius tangit cum subdit.*
3 Et in veritate non stetit. *Id est, in debita obedientia ad Deū. Res. n. dicuntur veræ, in quantum conformantur veritati primæ, a qua veritate prima deuiauit diabolus per peccatum superbiæ. Tertiam conditionem tangit dicens.*
4 Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur. *Id est ex habitu malo, in quo est obstinatus. Et subditur causa.*
5 Quia mendax est & pater eius. *Id est, ipsius mendacij. ille. n. dicitur mendax, non tamen pater mendacij, qui mendacia ab aliis inuenta solum refert, sed mendax est & pater mendacii, qui non solum refert mēdacia, sed etiā ea fingit. Et propter hoc diabolus dicitur pater mendacii, quia primū mēdacium adinuenit. cum dixit mulier Gē. 3. Nequaquam moriemini, &c. Consequenter istas cōditiones applicat Saluator ad Iudæos, dicens.*
6 Ego aūt si veritatem dico, nō creditis mihi. *Q. d. Per hoc apparet, quod proprietas vesta est, recipere falsa & mendacia, & nō vera. Sed quia possent dicere: Quod non credimus tibi, hoc nō est pro defectum veritatis, sed propter malitiam tuā, quia malus homo es, ideo subdit hoc remouens.*
7 Quis ex vobis arguet me de peccato. *Q. d. Si habetis aliquod peccatum quod possitis super me ostendere, paratus sum audire, & me rationabiliter purgare & ideo cum hoc non possitis facere.*
8 Si veritatem dico. *Si pro quia.*
9 Quare vos non creditis mihi. *Et subdit causam dicens.*

10 Qui

10 Qui ex Deo est, verba Dei audit. *Quia quilibet audit doctrinā ad quam affectatus est. quia est sibi connaturalis, & ideo cōcludit*
11 Propterea vos nō audi. *Id est, recipitis verba Dei ex ore meo*
12 Quia ex Deo non estis. *Et per consequens sequitur, quod sitis ex diabolo, non per creationem, sed per imitationem.*
13 Responderūt ergo Iudæi. *Ostenso patre eorum, ponit eorū iniuriosa responsio. Et diuiditur in duas, quia primo ponit prædicta responsio, secundo ipsius responsionis mansueta declinatio. ibi:* Respondit Iesus. *Circa primum sciēdum, quod modus hominum qui nesciunt rationabiliter respondere, est ad conuitia se cōuertere, & ideo Iudæi non habentes quod Christo rationabiliter responderent, ad cōuitia se converterunt dicentes.* Diuisio.
14 Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu. *Licet. n. Christus esset genere Iudæus & non Samaritanus, tamen vocant eum Samaritanum duplici de causa. Vna est, quia supra dictū est c. 4. quamuis Samaritani essent gentiles, tamen legē in parte seruabāt ideo erat vulgare apud Iudæos, quod ille qui in parte legē seruabat, & in parte legem soluebat, vocabatur Samaritanus, quamuis esset Iudæus, propter similitudinem ad Samaritanos. Sicut apud Christianos aliquis dicitur Iudæus vel Saracenus, qui ritum Catholicæ fidei in parte soluens Iudæis & Saracenis quātū ad aliquid assimilat, alia causa est quia Samaritani erāt multum infesti Iudæis & odibiles eis vt supra dictum est 4. c. & ideo vulgare erat apud Iudæos, ꝙ homines malos & eis odibiles vocabāt Samaritanos, quamuis essent Iudæi. Talis autem erat Christus secundum reputationem eorum, ideo vocabant eum Samaritanum.* Quare Iudæi nominant Christū Samaritanum.
15 Et dæmonium hēs. *Hoc. n. iudicabant de Christo propter mirabilia quæ faciebat, & magicis artibus imputabāt, & quia secreta eorum frequenter dicebat, & quia aliquādo quædā alta & subtilia loquebatur quæ non intelligebant, propter quod eum arrepticium dicebāt, sicut & de Saul dicitur 1. Reg. 18. c.* quòd arreptus a dæmonio prophetizabat in aula sua.
16 Respōdit Iesus. *Hic ponitur ipsius Christi mansueta declinatio, quia cum malediceretur, non maledicebat, vt habetur 1. Pet. 2. d, ideo mansuete iniuriam declinat dicens,*

✻ Ego

MORALITER.

4 *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur quia mēdax est, & pater eius.* Idest inuentor mendacij. Ex quo patet, ꝙ mendax in loquendo, & mendacia fingendo, proprietatem diaboli assumit male viuendo.

a *Honorifico.* Non me (ne arrogāns vobis videar) facio ꝙ
A debeo, sed vos nō facitis quod debetis, quia nō honorastis
me, quem si cognosceretis, sicut ego honorifico patrem,
sic vos me honoraretis.
b *Ego autem.* Audito cōuicio, dæmoniū habes, e contra de
gloria sua hoc solū
dicit: Honorifico pa
trem, omnia tribuē-
doei, & ego nō quæ
ro gloriā meam vt
† inhonoratis. homines, qui illatis
contumelijs aliquid
reddunt, sed patri re
seruo, & est qui quę.
B & iudi.
c *Est qui quæ.* Duæ
sunt tētationes Vna
ꝓbationis. De qua:
Tentat vos Deus. Alia
deceptionis: De qua
Deuter. 13.b. *Deus intentator malo-*
rum est. Sic & duo ti-
Iac.1.b. 1.Io.4.d mores, vnus quem
charitas forasmittit.
Alter qui permanet
in sæculū sæculi. Sic
& duo iudicia. Vnū
dānationis, quo non
C iudicat pater, sed oē
iudicium dedit filio. Alterū discretionis, vñ: *Iudica me Deus,*
Sup.5.d Psa.42.a *& discerne causam meam.* Secundum hoc dicitur: Est pater q̄
quęrat gloriam meam, & discernat a gloria vestra, quia vos
secundum sæculum gloriamini, ego non, sed ea gloria quā
habui apud patrem antequam mundus esset, quæ est ab hu
mana inflatione discreta.

Hoc solum de gloria sua. a Honorem ei debitum exhibendo.
a Ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem meum
a Perpessa opprobria. b Sicut simulatores, qui volunt videri quod non sunt.
b & vos † inhonorastis me. Ego autem nōn quæro gloriam
Pater. a Discernit pater a gloria hominum gloriam filii, quem vnxit præ participibus suis.
c meam. Est qui quærat & iudicet. Amen, amen dico vobis, si
d a Veram, sed Iudæi uere mortui non intelligentes eam, putant dici, nunquam morietur, & rascentes dicunt Abraham mortuum esse.
quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æ-
e
f ternum. Dixerunt ergo ei Iudęi: Nunc cognoscimus quia
a Prouocant ut aliquid diceret contra Abraham.
b Sed non illa morte, qua dominus dicit.
dæmonium habes. Abraham mortuus est, & prophetæ, & tu
dicis, si quis sermonē meum seruauerit, nō gustabit mortem
a Cuius sermone tu dicis non mori.
in ęternum. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui
a Vt dicas sermone tuo non mori cum scias illos mortuos.
mortuus est? & prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis?
g Tantum.
h Respōdit Iesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est

d *Amen, amen dico vobis.* Non ego, sed pater quærit
meam, ego autem dico, si vos dicitis, dæmonium
ego vos ad voco. Hinc discat homo læsus, non mal
bonum reddere.
e *Non vidit.* Quod dicitur, videbit vel gustabit, nih
est quā expe
f *Nunc cogn*
1 Sicut accepta
2 melia bonus
3 lior, ita malus
4 neficio peior.
g *Quem teip*
5 Secūdū illos
6 bat, filiū Dei,
7 sibi, quasi no
8 sed non faciel
9 mo vere erat
10 Apostolus: N
11 nam arbitrat
12 ciēs se æqual
13 Ideo non qui
quē teipsum
14 ✱ Beda.
ipsum facis? h
15 cuius meriti,
dignitatis vi
16 Abrahā tam
17 tuus erat c
anima autem
bat. Maior autem est mors animę in ęternum vict
corporis quodquandoque moritur.
✱ Origenes. Cœcutientium fuit hæc probra
niam non se fecit Iesus, id quod est, sed ex patre rec
h *Respondit Iesus.* Contra hoc quod dicunt: *Quem*
refert gloriam suam ad patrem, de quo est quòd D

d *Amen,*

☞ a I

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego dæmonium nō habeo. *Quod patet, quia dæmones expellabat: Nec doctrinam malā habebat, sed sanctissimā, vt patet intuēti. Si.n. aliquis homo in nulla lege imbutus videret Christi doctrinā, statim ex sola ratione naturali iudicaret eā mundissimā & honestissimā respectu cuiuscunque alterius doctrinæ. Similiter miracula Christi nō fiebant virtute dæmonis, quod patet ex hoc quod faciebat multa non solum virtutem dæmonis, sed virtutem cuiuscunq; creaturæ transcendentia, sicut est suscitatio mortuorum, illuminatio cæcorum, & illustratio subita hominum simplicium, & cōsimilia. Ex hoc patet quod fiebant virtute diuina, ideo sequitur.*

2 Sed honorifico patrem meum. *Declarando eius virtutem in miraculis*

3 Et vos inhonorastis me *Attribuendo dæmoni quod virtuti diuinæ deberet attribui. Et ne possent dicere, quod talia diceret ad iactantiam. subdit*

4 Ego autem non quæro gloriam meam.

Quæstio *Sed quæritur hic, cum Christus quæreret gloriā Dei patris, & eadem sit gloria patris & filii, quomodo potest dicere:* Ego autē non quęro gloria meam? *Dicendum, quod dirigit verbum ad intētionem eorum quibus loquebatur, qui reputabant eum quærere honorē mundanum, & est sensus. Ego autem non quæro gloriam meam, q.d. Ego non quæro gloriam meā ab honore Dei patris deuiantem, sicut vos creditis.*

5 Est qui quærat, & iudicet. *Q.d. Illi qui quærunt gloriā mūdi possunt manifeste iudicare & perpendere per facta mea, ꝙ ego talia nō quæro, quia vita Christi in paupertate & abiectione existēs glorię mūdanæ erat cōtraria. Aliter exponitur.* Ego aūt non quæro gloriam meam. *id est, exaltationem meā pro nunc, quia ante passionem Christus quærebat abiectionem.* Est qui quær. *Scilicet Deus pater, qui post humiliationem in cruce exaltauit eum. & dedit illi nomen quod est super omne nomen, vt dicitur Philip. 2.b.*

6 Et iudicet. *Scilicet Deus pater de illis qui me inhonorant, vindictam faciendo de ipsis. Quod factum est, quando in vindicta mortis Christi, destructa est ciuitas & templum. & populus occisus est & captiuatus per Romanos.*

7 Amen, amen dico vobis. *Hic probat tertiū supra positū, scilicet quod sequens Christū lumen habeat vitæ: Et diuiditur in duas,* Diuisio. *quia primo ponitur Christi probatio. Secundo Iudæorum obiectio. ibi* Dixerunt ergo. *In prima parte dicitur sic:* Amen, amēdico vobis. *id est fideliter. Et duplicatur ad maiorem affirmationem.*

8 Si quis sermonē meū seruauerit mortē non vi
æternū. *Cuius ratio est, quia semen est verbum Dei, vt habe 8.b. inquātum vita æterna in verbo Dei consistit, sicut in qu cipio seminali, quia finaliter producit vitam beatā sicut vi minis producitur fructus. Et ideo sicut ille qui seruat semē ptione peruenit ad fructum, sic seruās verbum diuinum per beatitudinis statum, quæ beatitudo designatur cum dicitur.*

9 Mortē non videbit. *Vita.n. beata in visione & frui sistit, & ideo per exclusionē mortis gehennæ, quæ huic visio nitur, cōsequutio beatitudinis intelligitur, & sic patet qu fuit propositum, scilicet quod sequens Christum habet lume quia sequela Christi in obseruatione verbi eius consistit.*

10 Dixerunt ergo ei Iudæi. *Hic ponitur Iudæorum obi contrarium. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur dicta secundo Christi responsio, ibi;* Respondit Iesus. *Obiectio a rum incipit a conuicio, quia sicut homines irrationabiles & statim. dixerunt.*

11 Nunc cognoscimus qa dæmoniū hēs. *Q.d. Priu opinabamur te habere dæmonium. sed modo sumus certi, qu quod nulla falsitas a Deo est, sed a diabolo, qui est pater men tu dixisti, verbum autem tuum est apertum mendacium. probationem inducunt.*

12 Abrahā mortuus est & prophetæ, &c. *Qui tame nem Dei seruauerunt, qui est maioris virtutis quam sit ser & ideo patet falsum quod tu dicis.*

13 Si quis sermonē meum seruauerit nō gustabit in æternū. *Ex quo patet, quod decipiebantur in æquiuoc Christus dicebat de morte spirituali, ipsi autem acceperunt te corporali, & ideo quærunt derisorie duo. Primum est.*

14 Nunquid tu maior es patre nostro Abraham. *Q.*
Secundum est.

15 Quem teipsum facis? *Q.d. manifeste patet, quod ad vanam de te falsa dicis.*

16 Respondit Iesus. *Hic ponitur Christi responsio, & secundum, secundo ad primum, ibi:* Abrahā. *Et quia in vltim to imponebatur ei quærere vanā gloriam ideo hoc excludi* Si ego glorifico me ipsum. *Id est, si ego quæro gloriā m ter regulam veritatis diuinæ, vt vos mihi imponitis.*

17 Gloria mea nihil est. *Id est, falsa, quia falsum est nō nihil, sed non est ita, quia gloria mea est a Deo patre, a qu falsum potest esse, & hoc est quod dicitur hic.*

8 Si

✱ E

a *l pa.me.* Aperte dicit patrem suum esse Deum, qui an
nur atus est iudæis, non recentem Deum vobis annun-
tio, d illum de cuius cognitione soletis gloriari.
b *ui glori.* Vox patris glorificat filium in baptismo, in
mo e, & in alijs huiusmodi.

casum. Sed ego nō dubito patrem Abraham totum scisse. D
Ait.n. seruo suo quem mittebat, pone manum sub femo-
re meo & iura mihi per Deum cœli. Ergo quæ fuit illa iu-
ratio, nisi quia significabatur de genere Abrahæ venturū
in carne Deum cœli?

E non co. Non cognouistis spūaliter, p terrenis ser- a
uiunt. Ecce videt ap- b
te ci sibi resistere,
sed men non de-
finit eis prędicare. c
si dixero, &c.
Ne hoc arrogans
videtur gloriari, ad- d
ut si dixero. Arro
gātis sic caueatur vt e
veri s nō relinquat f
CHRYSOST.
Sic vos dicentes
scire eum mentimi-
ni, & ego, si dixe-
ro me nescire.
brabam Credēs
exultauit sperando,
vt videret intelligen
do ū mysterium. g
ultauit. ✱ Av-
g. Non timuit,

Est pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis, quia
a Non idola. b Quia si cognouissent, filium eius recepissent.
Deus † noster est & non cognouistis eum. † Ego autem no-
Cum sciam Qui dicitis vos scire & nescitis.
ui eum, & si dixero quia non scio eum, ero similis vobis
a Sermonem patris vt filius loquebatur & ipse erat verbum patris qui hominibus loquebatur. Autem.
mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo. Abraham
a Non timuit, quia in eo charitas. b Non quia vidit.
pater vester exultauit, vt videret diem meum. Vidit & gaui-
a Irati in solam ætatem carnis pensantes, non diuinam naturam.
sus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eum. Quinquaginta annos
a Ab intuitu carnis ad diuinitatem trahens
nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit ei Iesus, Amen
a Non dicit esse sed fieret quia creatura. b Non dicit factus, sed sum quia creator.
amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum. † Tule
a Quia putant hoc esse blasphemiam. b Ipsi duri vt lapides. c Vt homo humilis.
runt ergo lapides vt iacerent in eum. † Iesus autem abscon-
a Quia commendenda erat patientia, non exercenda potentia.
b Et sic a duris eorum cordibus fugit.
dit se, & exiuit de templo*.

✱ GREGORIVS. Ho. 18.ī euāgelia
Tunc diem domini
Abraham vidit, cū
in figura summæ tri
nitatis tres angelos † Supra 7.d.
hospicio suscepit.
✱ CHRYSOST. Ho. 54.ī Io.to.3.
Vel diē suum dicit
diē crucis quē Abra E
hā in oblatione arie
tis, & Isaac pfigura-
uit, p hoc ostendens
quod nō inuitus ad
passionem venit, &
ostendens eos esse
alienos ab Abrahā
si in quib. ille exulta
uit, si dolent.
f *Diē me.* Avg. In- † 7. q. 2. c.aduersitas §. vn de Augustin. 23. q. 3. c. 1.
certum est an diem
tpalem quo erat vē-
turus in carne, diē
æternitatis. Sed utrū F
que Abraham uidit

ultauit, vt videret, credens vtiq; exultauit sperando
vt eret intelligendo Diem meum. Incertum aūt potest
e rum dixerit temporalem diem domini, quo erat vē
turus in carne, an diem domini, qui nescit ortum nescit oc
casum

vnde ineffabile gaudium illi fuit. Quanti enim est videre
verbum apud patrem & quod ipsum caro factum est?
g *Et exiuit.* Exiens de templo, i. de figuris Iudæorum, vi- Supra.1.b
deamus quid fecerit in templo gentium.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA

t pater meus qui glorificat. *Per miraculorum operationē ea glorificabit per resurrectionis & ascensionis gloriam.*
uem vos dicitis quia Deus noster est. *Per operum imitationem. Sed doc est falsum quod probat di.*
3 non cog. eum. *Per fidem formatam, in qua consistit Dei filiatio per adoptionem.*
4 go autem no. eum. *Sicut eius filius naturalis, habens eandem scientiam cum ipso.*
5 t si di. &c. si. vo. men. *Sicut estis mēdaces asserendo vos eū cognoscere, cum tamen nō eum cognoscatis, ita essem mendax si asserere me eum ignorare, cum inquantum Deus habeā notitiā eandē cum eo, & inquantum homo eum clare videam, & ideo subdit.*
6 ed scio eum. *Scilicet prædicto modo.*
7 ser. Hoc addit quia vera cognitio per opera demonstratur in omni enim opere malo est aliqua ignorantia propter quod dicit Philosophus 3. Eth. Omnis malus est ignorans.*
8 Abrahā. *Hic respondetur ad primū. Quæsierāt.n. primo derisorie ipse esset maior quā Abrahā, & respōdit quod sic, di.* Abrahā pa. ex. vt vi. diē me. *Quia Abraham desiderauit cognoscere tēpus aduentus Christi, quod est videre Christum in spiritu. Et sic patet, quod est maior Abrahā propter hoc enim cognitionem hanc desiderat quia ab ipso omnium gentium redemptionem expectabat.*
9 idit & ga. *Quando dictum est ei. In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ, Gene 22.d. Et quando in figura trium angelorū sibi apparentium cognouit trinitatis mysterium Gene. 18.a. & in oblatione Isaac propter quod locus ilie dictus est dñs videt vt habetur Gene. 22.c. quia dñs fecit videre Abraham occultum Christi mysterium, sed contra hoc dictum Christi veracissimū arguunt dicentes.*
10 Quinquaginta. an. *Quasi dicat hoc est impossibile, quia a morte Abrahæ vsque ad tēpus Christi fluxerūt anni circiter duo milia. Si leruari. Cū Christū nō haberet vltra. 33. annos, quomodo Iudæi. assumpserunt tantam superfluitatem, dicendo. Quinquaginta annos, &c. Dicendū quod propter labores & ieiunia videbatur longe maioris ætatis quam esset vel secundum alios propter reuerentiam anni quinquagesimi, qui erat iubileus, Iudæi per ipsum cōputabant & est sensus.* Quinquagin. an. *Quasi dicat non vixisti adbuc vnum iubilium: & Abraham vidisti? Ex modo loquendi apparet eorum falsitas & calumnia, quia Christus non dixit, vidi Abrahā, sicut ipsi repetierunt, sed e contrario, quod Abrahā viderat ipsum. Tamen eorū obiectio pricedebat ex hoc, quod solum in eo naturā humanam considerabant ideo ostendit se naturam diuinam habere di.*
11 Amen. a. &c. ego sum. *Vbi ostendit eius æternitas, coniūgēdo verbum præsentis tēpus, ego sum, cum verbo præteriti tēporis antequam fieret, quia æternitas assistit omni tempori. Et quia Iudæi nesciebant verbis eius contradicere rationabiliter loquēdo, ideo cōtradixerunt corporaliter persequendo, ideo subditur.*
12 Tule. ei. la. vt ia. in eū. *Sicut in blasphemum. Et patet manifeste, quod non mouebantur amore iustitiæ, sed liuore inuidiæ, quia in lapidatione blasphemi requiritur debitus processus per accusationē coram iudice & testium dispositionem, & iudicis sententiam & tūc sequitur lapidatio extra ciuitatem, vt habetur Leui. 24.c. Ipsi autē volebant eum lapidare omisso processu prædicto & cum hoc loco sacro quod erat illicitum etiā de conuicto, propter quod Ioiada pōtifex fecit Athaliam trahi extra septa templi, antequam occideretur, vt habetur 4. Re. 11.c.*
13 Iesus au. ab. *Non occultando retro parietem, vel aliquid huiusmodi, sed virtute diuinitatis se reddendo eis inuisibilem, & in hoc nobis exemplum patientiæ dedit, & fidelibus suis materiam consolationis qui aliquando se absconsuri erant.*
14 Et exiuit de templo: *Per mediū illorum inuisibiliter pergens sicut dicitur de illis qui voluerunt eum præcipitare, Luc. 4.e. Iesus autem transiens per medium illorum ibat tamen a suis discipulis videbatur, quia sequuti sunt eum, &c.*

✱ NICO.

MORALITER.

12 *Tulerūnt ergo lapides.* BEDA. Mystice autem quot malas cogitationes quis assumit, quasi tot lapides in Iesum mittit a deinde quantum ad se pertinet, si ad deliberationem tran Iesum extinguit,

13 *Iesus*

13 *Iesus autem abscondit.* Quid autem abscondēdo se dominus significat nisi ut quod eis ipsa ueritas absconditur qui eius uerba sequi contenuntur. Eam quippe quā non inuenit humilem ueritas surgit mentē. Quid autem nobis hoc exemplo loquitur nisi cum etiā resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus? Hæc Beda.

CAPVT IX.

A a ET præte. Non ſtans in via peccatorum ſed ſecus viam noſtrę mortalitatis.

b *Cæcum.* Cæcus, ſignificat humanū genus, in quo cæcitas naturalis, quia peccante primo hoīe, vitium propter naturam inoleuit, vnde ſecundum mentem omnis homo cæcus natus eſt.

Ho.55.1 Io. to.3. ✼ CHRYSOSTOMVS. Conſiderandum quod egrediens de templo ſtudioſe venit ad opus
B ſui manifeſtatiuum ipſe enim vidit, non cæcus ad eum acceſſit.

c *Neque hic pec. ne.* Peccauerunt quidē ſed non illo peccato factum eſt, vt cæcus naſceretur, ſed hæc eſt cauſa, vt manife. ope. Dei in il.

Ho.55.1 Io. to.3. ✼ CHRYSOST. Venerunt (apoſtoli) ad hāc interrogationem, quia prius ſupra paralyticum curans dixit. Ecce ſanus
C factus es, non vltra pecces. Illi igitur cogitantes qa propter peccata fuerat ille paralyſi reſolutus, quærunt de iſto. Si
Ioan.5. hic peccauit, quod non eſt dicere, a natiuitate enim cęcus eſt. Aut parentes eius, ſed neque hoc, filius enim pro patre non ſuſtinet pœnam, ideo ait: Neque hic neque, &c.

Tra.44.1 Io. to.9. ✼ AVGVSTINVS. Nunquid vel ipſe ſine originali peccato natus erat, vel viuendo nihil addiderat. Hēbant ergo tū ipſe & parētes eius, ſed non ipſo peccato cęcus natus eſt.

d *Sed vt manifeſtentur.* Vt eum illuminādo & per eum in cæcitate humani generis facturus ſit ſignificando, Dei manifeſtetur vnde ſubdit. Me oportet, operari.

CAPVT IX.

Id eſt, miſertus eſt.
ET præteriens Ieſus vidit hominem cæcum
a a natiuitate, & interrogauerunt eum di- 1 2
Magiſtrum appellant quia ſcire deſiderant.
b diſcipli eius. * Rabbi, quis peccauit? hic 3
aut parentes eius, vt cæcus naſceretur? 4
c Reſpondit Ieſus. Neque hic peccauit, neque parentes eius, 5
Enim. Prædicare illuminare cæcos.
d ſed vt manifeſtentur opera Dei in illo. Me oportet 6 7
Quia filius dei illo ipſe de nullo vnde gloriam dat illi. b Ecce ille miſſus, in quo cæcus oculos lauit. c Id eſt dum ſum in mundo. d Quare dum dies eſt. Quia.
operari opera eius, qui miſit me, donec dies eſt. Ve- 8 9
Id eſt perſecutio apoſtolorum, vel perſecutio Antichriſti.
nit nox quando nemo poteſt operari. † Quandiu ſum in mun 10 11
e Ecce quia eſt dies in eo cæcus lauat oculos & videt diem. Monens bonos, & terrens malos.
do, lux ſum mundi: Hæc cum dixiſſet, expuit in terram 12

& alia naturalis infirmitatis nocumenta corrigens, demonſtrauit virtutem.

e *Quamdiu ſum in mundo.* Non ſolum tunc Chriſtus lux erat in mundo, ſed & ſemper vſq; ad cōſumationem ſæculi per fidem eſt cum electis, & eſt tempus operandi. Nox illa eſt infernalis, in qua nulli licet operari, vt nec ardenti diuiti licuit, ſed tantum eſt tempus recipiendi.

NICOLAVS DE LYRA
CAPVT. IX.

* ET præteriens Ieſus. *Poſtquam Chriſtus oſtēdit ſe habere virtutem illuminatiuam verbo, hic conſequenter hoc oſtēdit ſenſibili ſigno Et diuiditur in tres, quia primo ponitur quædā miraculi præfatio, ſecundo miraculi operatio, ibi:* Et cum dixiſſet: *tertio miraculi facti*
Diuiſio. *examinatio, ibi:* Itaque vicini. *Pracedētia miraculum ſunt duo. Secundum ponitur, ibi:* Reſpondit Ieſus. *Primum quod fuit præcedens ipſum miraculum, & eius occaſio, fuit diſcipulorum interrogatio de cæco nota, & hoc eſt quod dicitur.*

1 Et præteriēs Ieſus. *in exitu templi de quo dictū eſt in fine præcedentis cap.*

2 Vidit hominem cęcum à natiuitate, & interrogauerūt eum diſcipuli eius. *Quia ibi ſedebat mendicans elemoſynā ab ingredietibus templū & diligenter intuitus eſt eū Ieſus, vt dicit Chriſoſtomus quaſi vellet aliquid agere circa eum, & ideo diſcipuli moti ſunt ad quærendum de cauſa cæcitatis eius dicentes.*

3 Rabbi, qs paccauit? hic aut parētes eius, vt cæcus naſceretur. *Ex hoc enim quod ſupra dominus ſanando languidum dixerat Iam amplius noli peccare, ne deterius tibi contingat. oſtendens quod peccatum fuerat cauſa illius lāguoris, vt ibi dictum fuit, iō apoſtoli conſimiliter crediderunt dc iſto cæco nato, quod peccatū ipſius vel*
Sup. 5.c. *parentum eſſent cauſa huius cæcitatis.*

4 Reſpondit Ieſus. *Hic ponitur ſecundum præambulum ad miraculum, ſcilicet Chriſti reſponſio ex quo oſtenditur quod cæcitas cōtigit, vt virtus diuina in eius ſanatione declararetur et hoc eſt quod dicitur.*

5 Neque hic peccauit neque parētes eius. *Vt cæcus naſceretur. Non negat ſimpliciter ipſum peccaſſe vel parentes eius, ſed ſolū ad illud de quo interrogatur, quaſi dicat nec peccato pprio cæcus natus eſt quia ante natiuitatem peccare non potuit. In quo apparet quæſtio apoſtolorum ridiculoſa quantum ad hanc partē. Nec mirum quia adhuc rudes erāt ante receptionē ſpiritusſancti. Neque peccato parentum cōtigit. Licet.n. parentes pro peccatis ſuis aliquando puniantur in filijs monſtruoſis, inquantum talia mōſtra ex diuina ... tia naſcuntur, tamen frequentius ſit ſine peccato ſcilicet propter indiſpoſitionem materiæ, vel debilitatē virtutis quæ eſt in ſemine. Verumtamen quamuis talia ſint a caſu reſpectu naturæ creatæ, ſunt tamen ordinata reſpectu diuinæ prouidentiæ, & aliquando ordinantur ad declarationem diuinæ virtutis in operibus miraculoſis, et ſic erat de iſto ideo ſequitur.*

6 Sed vt manifeſtentur opera Dei in illo. *In eius miraculoſa illuminatione, unde ſubditur.*

7 Me oportet operari. *Iſtud non importat coactionem voluntatis in Chriſto, ſed immobilitatem eius a diuina ordinatione.*

8 Opera eius qui miſit me. *Scilicet patris hoc dixit quia miracula illa faciebat virtute diuina, & humanitas Chriſti operabatur inſtrumentaliter.*

9 Donec dies eſt. *Id eſt, quandiu ſum præſentialiter ſuper terrā in humanitate aſſumpta. Sicut.n. præſentia ſolis ſuper terram facit diem ſic præſentia Chriſti qui eſt ſol iuſtitiæ, in humanitate aſſumpta facit quandā diem gratiæ ſpiritualem quæ dies durauit a Chriſti natiuitate vſque ad eius aſcenſionem, licet poſtea remanſerit nobiſcum ſacramentaliter vſque ad mundi finem & tunc.*

10 Venit nox quando nemo Poteſt operari. *Quia poſt iudicium nullus poterit mereri, vel a culpa ad gratiam reuerti.*

11 Quandiu ſum in mundo lux ſum mundi. *Ipſum doctrina miraculis illuſtrando.*

12 Hæc cum dixiſſet. *Hic conſequenter ponitur miraculi operatio in qua duo exprimuntur quæ in miraculis diuinis requiruntur, ſcilicet Dei potentia operans, & ſanati fides, & obedientia ... nens, & hoc eſt quod dicitur.* Hæc cum dixiſſet expuit in terram. *Saliua enim fluit à capite, et ideo per hanc expuitionem oſtendit quod virtus ſanatiua quodammodo erat ab eius humanitate inquantum eſt organum diuinitatis, propter hoc dicitur Luc.6.c. Virtus exibat, & ſanabat omnes.*

✼

MORALITER.

1 *Et præteriens Ieſus:* MYSTICE. Cecus naſcitur omnis
† habens peccatum originale, quia priuatus eſt Dei viſione. Hanc autem priuationem nō facit eius actuale peccatum quod adhuc non hēt, nec etiam parentum ſuorum immediatorum, ideo ſubditur.

5 *Neque hic peccauit, neque parentes eius.* Vt cæcus naſceretur.

6 *Sed vt manifeſtetur opera Dei in illo.* Sic enim permiſſum eſt naſci iſte cæcus, vt illuminaretur Chriſti miraculo, & ſimiliter emundatio peccati originalis eſt opus diuinæ virtutis, cuius modus ſignificatur cum dicitur.

†

a *it fecit lutum.* Sicut primū hoīem de limo terræ formauit, ita per idem genus luti genus humanum reformauit. ...e saliua lutum fecit, quia verbum caro factū est. Saliua est sapiā q̄ ex ore altissimi ꝓdijt. Terra, est caro Christi. *Vnxit oculos.* Idest, cathecuminū fecit, q credit verbū carnem multi. n. lauātes ibi oculos, nullo tali beneficio sunt periti. Et iterum vt discas cæci fidem, qui non contradixit, neque cogitauit apud semetipsum: Lutum solet magis excæcare, multoties laui in Sileo, & in nullo sum adiutus, sed simpliciter obediuit, & venit videns.

D

fac Vnctus nondū vidit, sed mittitur vt lauet, id est, baptizetur in misso, id est, in Christo, propter quod nomen piscinæ interpretatur, Baptizatus peccatis lumen recepit.

b *Vade & laua in natatoria Siloe, quod interpretatur miss &c.* Siloe fons est ad radicem montis Sion, qui non iugibus aquis sed incertis horis ebullit per concaua terrarum, vbi cæcus nota facie lumen recepit, quia cæcitas illorum vel quorumcumque infidelium non potest sanari nisi doctrina aquæ Christi, quæ fit recepitu & clamore torum leniter fluit vnde Isa. *Aquæ Siloe quæ vadunt cum silentio.*

a Ecce collyrium quo vngitur genus humanum. Nondum intus.

a & fecit lutum ex sputo, & † liniuit lutum super oculos † e- 1

a Id est, in piscina quæ dicitur Siloe.

b ius, & dixit ei. Vade, & laua in natatoria Siloe, quod inter- 2 3

c pretatur missus. Abiit ergo, & lauit, & venit videns. Itaque 4 5

vicini & qui viderant eum prius, quia † mendicus erat, dice-

bant. Nonne hic est qui sedebat & mendicabat? Alii dice- 6

a Quia aperti sunt oculi vultum mutauerant. 7

bant, quia hic est. Alii autem nequaquam, sed similis est eius. 8

a ... ingratus. 7

Ille vero dicebat, quia ego sum. Dicebant ergo ei. Quomo- 11

Vid... gratiam.

do aperti sunt tibi oculi? Respondit* Ille homo qui dicitur 12 13

Iesus, lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi. Vade 14

ad natatoriam Siloe, & laua. † Et abij & laui, & video Et di- 15

a ... quod ipse in facie.

xerunt ei: Vbi est ille? Ait, nescio. Adducunt ad pharisæos

eum qui* cæcus fuerat. Erat autem sabbatum, quando lutum 16 17

fecit Iesus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interroga- 18

a Vt ... quæ prædicat. 19

bant eum Pharisæi quomodo † vidisset. Ille autem dixit eis:

Lutum posuit mihi super oculos, & laui, & video. Dice- 20

a Non nomines, ... iam quidam inungebantur isti nec videntes, nec inuncti. 21

d bant ergo ex Pharisæis quidam. Non est hic homo a Deo, 22

c *Et venit videns Itaque vicini & qui viderant eum prius, quia mendicus erat. dic. &c.* Quæritur quomodo illum sine fide sanauerit, cum legatur neminem sine sanatione interiori, exterius sanasse? Sed hoc dicitur de illis qui propter peccata infirmabantur, iste non propter peccatū, sed propter gloriam Dei languebat.

† cæci.

† cæcus.

E

*& dixit

F

d *Non est hic homo a Deo, qui sabbathum non custodit. Alij autē dice. &c.* Ille spiritualiter custodit sabbathū, qui est sine peccato, illi non, qui ser ui sunt peccati.

✠ Chrysost. Malitiose quod factum est silentes, æstimatam præuaricationem in mediū ferebant. Non enim dicebant, quoniam Sabbatho curat sed quoniam sabbathum non seruat.

*Homil. 55. in Ioan. to. 3.

Chrysostomus. Non erat timendū ne Siloe sumeret hāc gloriā multi enim

☞ a *Tu quid*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et fecit lutū ex sputo. *Vt ostenderet se esse illum qui formauit primum hominem de limo.*

2 Et liniuit lutum super oculos. *Inter corpora animalium nobilius est corpus humanū, & in corpore humano caput est pars nobilior & in capite oculus, & ideo ex formatione patris nobilioris reperi in corporalibus, ostendit Christus se esse formatorem corporis.*

3 Et dixit ei va. & la. in na Si. *H. d. vt cæcus transeundo sic per ciuitatem linitus luto a multis videretur, & per consequentes miraculum magis diuulgaretur & confirmaretur.*

4 Quod interp. mis. *Hoc addit Euangelista, volens interpretari nomen Hebraicum ad designandum mysterium Christi missi ad salutem hominum.* 5 Abiit ergo. *In quo patet fides cæci.*

6 Et lauit, & ve. vi. *Non virtute luti alioquin vidisset statim cū positum fuisset. Et iterum hoc patet, quia non vidit donec lutum ablatum fuit, nec virtute aquæ, quia homines ibi frequenter se lauabant, & idem cæcus alias de illa se lauerat, quia communis erat, & tamen virtutem illuminatiuam nullus ibi expertus fuerat, & sic patet quod illa illuminatio diuina virtute facta est.*

7 Itaque vicini. *Hic consequenter ponitur miraculi facti examinatio, & primo, a turbis, secūdo, a Pharisæis, ibi:* Adducunt aūt. *In prima examinatione fit inquisitio de tribus. Primo de ipso illuminato vtrum esset ille qui prius dicebatur cæcus natus, & hoc est quod dicitur:* Itaque vicini & qui vi. eum prius. *Cuius causa subditur*

8 Quia mendicus erat. *Et sic suam cæcitatē frequenter eis exposuerat eleemosynam petendo.*

9 Dicebant: None hic est qui se. & mē. *Quasi dicat, Sic pro certo quia dictum eorū erat firmum, propter experientiā frequentē.*

10 Alii autem. *Volentes impugnare facta Christi dicebant.*

11 Nequaquam. *Supple est ille cæcus natus.*

12 Sed similis est e. *Ex visu. n. fit homo maxime cognoscibilis, & ideo restitutio visus ita mutauerat vultū eius, q vix poterat recognosci si valde expertis, quales erāt vicini, q frequēter eū viderāt.*

13 Ille ve. dice. *Quia ego sum. Et in hoc excludit aliorum dubium & sicut gratus cognoscit diuinum beneficium. Sed cōsequenter quærunt de modo illuminationis di.* Quomo. aper. sunt tibi ocu.

14 Respondit. Ille ho. qui dici. Ie. *Licet enim ipsum alias non vidisse, cum esset cæcus, tamen frequenter audiuerat nomen eius, & per vocem ipsum non cognoscebat.*

15 Lutum fe & vn. ocu. me. *Aberit tamen illud q fiebat, sēsebat. n. lutum positum super oculos suos per tactum, & cum esset in loco sicco, in quo non erat lutum, & per hoc sciuit quod Christus illud lutum fecerat, sed vtrum fecisset cū sputo vel aqua, hoc nō cognouit, & ideo repetendo non dicit lutum ex sputo, sed tātū.* Fecit lutū, &c *Quæsito de modo illuminationis, quæritur tertio de ipso illumināte, dicentes.* 16 Vbi est il. ait nescio. *Quia antequam esset reuersus de natatoriis Siloe videns, Iesus a loco illo declinauerat.*

17 Adducunt. *Posita examinatione miraculi corā turbis, hic cōsequēter ponitur examinatio eius corā pharisæis. Et diuidit in duas quia primo examinant miraculum, secundo inducunt illuminatum ad veritatē negādū, ibi.* Vocauerūt rursum. *Prima in duas, quia primo examinant miraculum per ipsum illuminatū, secundo, ꝓ parētes eius ibi:* Non crediderunt. *Prima in duas, quia primo ponitur illuminati interrogatio, secundo ex hoc audientiū diuersa opinio. ibi.* Dicebāt ergo. *In prima parte dicit sic.* Adducūt aut. eū. ad phari. qui cæ. fue. *Hoc fecerāt malignantes cōtra ipsum, volentes ostendere quod fecisset contra legem, propter quod subdit euangelista.*

Diuisio.

18 Erat au. sab *Pharisæi. n. arguebāt Christū de violatione sabbathi.* 19 Iterum er in. *Sciēdum, quod interrogauerūt eū ordinate de tribus prædictis in prima examinatione, sed Euāgelista breuiter hoc repetit.* 20 Ille au. d. *Respodēdo sicut prius.* 21 Dicebāt et. ex. *Hic ponitur diuersitas opinionū sequentium ex eius responsione, quia quidā ex pharisæis arguebāt Christum de violatione sabbathi in hoc facto, dicentes.* 22 Non est hic &c. *Ipsi falsum dicebant quia opera corporalia ad Dei magnificentiā ordinata licite fiebant in sabbatho, sicut dictum est supra. 5. c.*

✠ i Alij

MORALITER.

† *fecit lu. ex spu.* Per quod significatur cathecismus præcedens baptismum, de quo subditur.

3 *Vade & la. &c.* Idest Christi missi a patre ꝓ salute mūdi.

5 *Abiit er. & la. &c.* Per illuminationem fidei datā virtutē baptismi. 13 *Ille vero di. quia ego sum.* Per hoc ostendens, quod quilibet tenetur recognoscere gratanter & ꝯstanter beneficium diuinum 17 *Adducunt ad pha.* Quia interpretantur diuisi, propter q per ipsos hæretici significātur, qui sunt ab ecclesia diuisi, quorum aliqui ceremonias legis obseruant, scilicet, Nazaręi. Et isti significātur per illos qui dicebant de Christo. 22 *Non est hic homo a Deo.* Alii vero dicunt hominem nasci sine originali peccato, scilicet, Pelagiani. Et isti significantur per illos, de quibus subditur.

A a *Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos?* Quærunt calumniam, vt ille de synagoga pelleretur, sed a Christo inueniretur. † quia

b *Ille autem dixit: Quia prrpheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, &c.* Adhuc inunctus in corde, qui nondum filium Dei
B cõfitetur, non tamẽ mentitur.

c *Donec vocauerunt parentes eius qui viderat, & interrogauerũt eos, &c.* MYSTICE. Parentes, id est, diabolus vel vitia, qui dicunt: Aetatem habet, ipse de se loquatur, qui nolunt hominẽ confiteri Christum. † loquetur.
C

✱ CHRYSOSTOMVS. Hæc est veritatis natura, per quæ putatur insidias pati, per hæc fortior fit, mẽdacium enim sibiipsi quidem obuiat, & per ea, per quæ (Hom. 57 in Ioan. tom. 3.)

Iam inuocati.
qui sabbathum non custodit. Alii autem dicebant: 1
Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et 2
a Deus ille diuisit inter lucem & tenebras. Dixerunt.
a schismaª erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid 3
a Constanter exprimit quod sentit. Ac i...
b dicis de illo, † qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: Quiaª 4 5
Propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæ- 6
a Id est, qui cæcus fuerat, & uiderat.
c cus fuisset, & vidisset, donec vocauerunt parentes eius qui vi-
derat, & interrogauerunt eos dicentes: Hic est filius vester 7
quem vos dicitis, quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc
videt? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt; Scimus, 8
quia hic est filius noster, & quia cæcus est natus: Quomodo
autem nunc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos,
a Instituimini, quid nobis calumniamini? b Non est opus nobis loqui pro infante.
nos nescimus? Ipsum interrogate: † Ætatem habet, ipse de 9
se † loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam time- 10 11
bant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis eum 12
a Quod iam non est malum: Expulsos enim Christus suscipit.
confiteretur esse Christum, extraª synagogam fieret. Propter-
ea parentes eius dixerunt, quia ætatem habet, ipsum interro-
gate. Vocauerunt ergo rursus hominem qui fuerat cæcus, & 13
a Quasi dicat. Nega quod accepisti, quod est blasphemare non Deo gloriam dare.
d dixerunt ei. Da gloriam Deo: Nos scimus, quia hic homo
a Non paret calumniæ nec ueritatem celat. 14
peccator est. Dixit ergo ille. Si peccator est, nescio, vnum scio, 15
16
quæ

quæ lædere ver... tem videtur, pe... clariorem eam o... dit, quod & nunc ... ctum est. Nec ei... aliquis diceret q... vicini nihil ... tum dixerunt, ... per quendam ass... latione locuti su... parentes in medi... ducuntur, qui m... me suum filium ... gnoscebant Stat... tes autem eos in ... dium, cum mult... rore interrogant ... non dicunt, qui c... doque fuit cæcus ... quem dicitis, ... natus est cæcus. ... inquinati, quis p... eligeret talia m... de filio? Solum ... dicunt, quem vo... cistis cæcum.

d *Da gloriam ... Nos sci. &c.* Dare ... riam Deo, est ve... tem de aliquo q... præsente Deo c... re, hoc est: Confi... istũ nõ esse Deũ ... nos, sed peccato... ☞ a

NICOLAVS DE LYRA

✱ 1 Alij autem. *E conuerso volentes factũ Christi excusare & magnificare*

2 Dicebant quomodo. *Quasi dicat, nullo modo. Sed contrariũ videtur Mat. 7. c. vbi dicitur de malis hominibus.* Dñe, nonne in nomine tuo dæmonia eiecim⁹, & virtutes multas fecimus *Sequitur:* Nõ cognoui vos. Discedite a me operarij iniquitatis, &c. *Dicendũ, quod miraculum est opus excedens omnẽ virtutẽ creatam, & per cõsequens fit a solo Deo. Talia autẽ fiunt ab ipso ad testificãdum aliquid quod est supra humanã cognitionem, & hoc est dupliciter. Vno modo ad testificãdum veritatẽ alicuius doctrinæ existentis super facultatem intellectus nostri, & tunc oportet quod illa doctrina sit vera, cum Deus non sit testis falsitatis, tamẽ nõ oportet quod ille qui docet doctrinã illã sit bonus, quia miraculum illud nõ fit ad testificandũ eius bonitatem sed doctrinæ veritatem, & hoc modo aliquando per malos homines prædicãtes fidem Catholicã facta sunt miracula ad confirmationem fidei Catholicæ, & sic intelligitur illud verbum Mat. præallegatum. Alio modo fiunt miracula ad testificãdũ de bonitate ipsius docentis, & tunc oportet, quod bonitas sit in illo, aliter Deus eßet testis falsitatis. Et hoc modo fiebãt miracula Christi, sicut dictum fuit supra, 5. f.* Opera quæ ego facio testimonium perhibẽt de me. *Et hoc modo loqvebãtur isti dicentes.* Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? (Miraculum.)

3 Et schisma erat inter eos. Dicũt ergo cæco iterum *Propter quod requiritur sententia illius illuminati, cum dicitur.*

4 Tu quid dicis de illo. *Illud quæsitum nõ fuit ab illis qui impugnabãt factũ Christi. Quia probabile erat quod responderet pro suo illuminatore, sed ab alijs. Et subditur eius responsio, cum dicitur.*

5 Ille aũt dixit. *Non est intelligendum, quod confiteretur eũ esse prophetam communiter dictũ, sicut fuit Isaias vel* Ieremias, *sed prophetam antonomastice dictum, qui erat promissus ad salutem hominũ secundum quod dicitur Deutero. 18. d.* Prophetam suscitabit uobis de &c. *Et sic confessus est ipsum eße verum Christum.* †

6 Nõ crediderũt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset, &c. *Hic ponitur inquisitio miraculi per parentes cæci, & hoc ex diuina ordinatione factum est ad maiorem fidei & miraculi declarationem. Interrogauerunt ergo parentes de tribus. Primo de persona filij cum dicitur.*

7 Hic

7 Hic est filius vester quẽ vos dicitis, &c. *Intelligitur interrogatiue. Secundo, de modo nascendi, cũ subditur.* Quem vos dicitis cæci. *i. fingitis, quamuis forte nõ sit ita. Hoc dicebãt vt inducerent eos ad negãdum: quia parentes solent occultare mõstruositatẽ filij, quã trahunt a natiuitate, quia talis monstruositas magis cõuertitur in confusionem parentum, quam si post natiuitatem esset contracta per pueri defectum. Tertio. Si natus sit cæcus, quærunt de modo videndi, dicentes.* Quomodo ergo nunc videt. *Subditur parentum responsio Et de duobus primis respondent assertiue, dicentes.*

8 Scimus quia hic est filius. *Magis volũt cõfiteri turpitudinẽ suã quã dicere falsitatem. De tertio autem remittunt ad filium, non audẽtes veritatẽ dicere. Et causa infra ponitur, & hoc est quod dicitur.*

9 Ipsum interrogate. Aetatem habet. *Quasi dicat melius potest veritatem dicere.*

10 Ipse de se loquatur. *Id est, in causa sua, vt dictum suum nobis non imputetur. Cuius causam subdit euangelista.*

11 Hæc dixerunt parentes eius, quoniã timebant Iudæos. *Quia eran principales in populo.*

12 Iam. n. conspirauerant Iudæi, vt si quis eum confiteretur esse Christum, extra synag: *Id est, extra societatem Iudæorum tanquam excommunicatus, & reprobatus, quod apud Iudæos maximum opprobrium.*

13 Vocauerunt. *Hic inducitur illuminatus ad negandũ facti veritatem. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur dicta introductio. Secundo, iniusta cõdemnatio ibi:* Maledixerunt. *Tertio eius a Christo receptio, ibi:* Audiuit aũt. *Circa primum sciẽdum, quod pharisæi videntes, quod factum negari non poterat, ideo voluerunt decipere ipsum illuminatum, & hoc est quod dicitur.* Vocauerũt. &c. da gl. D... *id est, confitere veritatem, volebant enim eum inducere ad dicendũ quod illuminatus fuisset magica arte, ideo subditur.*

14 Nos scimus. *Quasi dicat, diuina virtute nõ fecit. Et subditur ipsius illuminati constantia, quia inter aduersarios existens fortius quam ante veritatem confitetur: di.*

15 Si peccator est. *Hoc non dicit dubitans de Christi sanctitate, sed irridendo eorum maliciã, quasi dicat. Vos dicitis, quia scitis eum eße peccatorem & ego non dico hoc, immo contrarium. Quod probat consequenter per factum.*

16 Vnũ scio, quia cæ. &c. *Et ex hoc manifeste arguit eius sanctitatem, quia tale factũ excedit omnino facultatẽ totius naturæ creatæ, &* ✱

MORALITER.

† 6 *Non crediderũt ergo Iudæi de illo, quod cæcus fuisset.* Id est natus in originali peccato. Per parẽtes aũt cæci, qui de modo suæ illuminationis nõ respõderunt timore ducti significãtur fideles infirmi, qui tẽpore persequutionis fidem nõ audent confiteri. Per cæcum vero confidenter veritatem cõfitentem significãtur in fide firmi, cõstãter cõfitentes veritatẽ fidei. † E

a *Qid iterum vul.* Avg. Stomachatur contra duriciam eorum de cæco factus videns, & cæcos iam non ferens.
b *Maledixerunt ergo ei.* Secundum cor eorū maledictio est. Sed quod dr̄ optabile est omnibus vt discipuli Christi sint. Au. De stulta maledictione eos redarguens dicit. Maledictio ista veniat super nos, ac si diceret: Vtinam talia opera facere possemus, vt discipuli eius fieri meremur.
c *Hunc autem nesc.* Superius dixerant. Hūc scimus: vnde hic dicunt se nescire, sed nescire nos dicimus quem abiicimus. Ille nescitur, latet humilitate, proditur signo virtute nescitur vnde sit, & vt Deus cæcos illuminat.
d *Peccatores Deus nō aud.* ✻ Theophyl. Quod dictum est, Deum non exaudire peccatores, hoc significat quod facere miracula Deus peccatorib. non concedit. Cum vero veniam implorant, de commissis, translati de gradu peccatorum ad statum pœnitentium.
Avg. Non enim frustra publicanus dixit Deus propitius esto mihi peccatori, ex illa confessione meruit iustificationem, quomodo ipse cęcus illuminationem.
e *Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam, &c.* Spreta eorum ira, libere veritatem confitetur. Hæc.n. non nisi a Domino, nec a discipulis fierent, nisi Deus in eis.
f *In peccatis natus es totus.* Id est, cum clausis oculis, quod dicitur esse pro peccatis parentum, sed Christus totum sanat extra oculos, intus cor aperit.
g *Et tu doces nos? Et eiecerunt eum foras.* Toties interrogando, vt discerent, magistrū fecerant, sed ingrati docentem proiecerūt foras. Sed qa expulsus, magis factus est Christianus.

(a Sicut ego iam uideo, & non inuideo.)
(a Quod si essent, Christo crederent quem Moyses nunciauit.)
(a Quia. b Seruum Dei præferunt. c Quod Moyses docui, a Deo accepit.)
(a Nesciebant autem diuinitatem. Vnde hoc acceperit.)
(a Apud inunctus, quia peccatores Deus audit ut publicanum confitentem. Magna res est.)

quia cæcus cum essem, modo video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Respondit ei: Dixi
a vobis iam, & audistis. Quid iterum vultis audire? Nunquid
b & vos vultis discipuli eius fieri? † Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius sis, nos autem Moysi discipu-
c li sumus. Nos scimus, quia Moysi loquutus est Deus: Hunc autem nescimus, vnde sit: respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & ape-
d ruit meos oculos. Scimus autem, quia peccatores Deus non audit, sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. † A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos
e cęci nati? Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam.
f Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu
g doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit Iesus, quia eiece-
h i runt eum foras: & cum inuenisset eum dixit ei: Tu credis in fi-
k liū Dei? Respōdit ille, & dixit: Quis est Domine, vt credā in eū?

h *Cum inuenisset eum.* ✻ Chrysost. Qui propter veritatem, & Christi confessionem iniuria opprimuntur, hi maxime honorātur, quod in cęco factum est, eiecerūt enim eum ex templo Iudæi, & inuenit eū Dominus templi, & eum suscepit, sicut agonotheta athletam multum laborantem, & coronauit.
i *Tu credis in filium Dei?* ✻ Hylari. Si sola Christi qualiscūque confessio fidei esset consummatio, dictum fuisset. Tu credis in Christum? Sed quia hæreticis pene omnibus hoc nomen in ore esset futurum, vt Christū confiterentur, & filium tamen negarent, id quod proprium Christo est, ad fidem proficitur, idest, vt credamus in Dei filium. Credidisse autem in Dei filium quid proficit, si credatur in creaturam, cum a nobis fides in Christo non creaturæ Dei, sed filii Dei postuletur?
k *Quis est.* Adhuc inunctus his verbis ostendit se iam dudū cor ad credendum habuisse paratum, sed in quem credere debeat, ignotasse.

Ho. 58. in Ioan. to. 9. †Conuiciati sūt Li. 6. de Trin. circa finé.

a Et

NICOLAVS DE LYRA

& per consequens non fit à magica arte, sed a Deo solo, qui nō facit aliquid ad testimonium bonitatis alicuius, nisi in veritate sit sancti. Cætera patent.

1 Maledixerunt. *Hic ponitur eius iniusta cōdēnatio, cū dicitur.* Maledixerunt ergo ei. *Secundum suam reputationem, tamen secū dum veritatem erat magis benedictio, vnde dicit August. Vtinam super me veniat ista maledictio.*

2 Et dixerunt: Tu discipulus illius &c. *Id est, illius malefici et transgressoris.*

3 Nos autem Moysi discipuli sumus. *Hoc erat verum tantū do nomine, sed non re, quia veri discipuli Moysi sunt, qui eius opera imitantur, & eius scripturas pie interpretātur. Isti autem faciebant contrarium, propter quod saluator dixit eis, supra 5. g.* Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi.

4 Nos scimus, quia Moysi loquutus est Deus. *In hoc verum dicunt, quia expresse hoc in sacra scriptura continetur.*

5 Hunc autem nesci. vnde sit. *Id est, nullius autoritatis ipsum reputamus, nec à Deo missum. Non enim simpliciter loquendo nesciebant vnde esset, quia patriam & genus eius cognoscebant, vnde supra dictum est 2. cap.* Hunc scimus vnde sit. *Sed iste illuminatus eorum malitiam & falsitatem confutat dicens.*

6 In hoc enim mirabi. est. *Ista. n. mirabilia dicuntur quæ sunt insueta. Consuetum autem erat Iudæis signa quærere, vt habet. 1. Corinth. 1. d. Iudæi. n. signa petunt, & manifestis signis credere, sicut patet de Moyse faciente signa coram populo: propter quod ei crediderūt vt habetur* Exod. 4. *& ideo inconsuetum erat & mirabile, quod nō crederent Christo facienti signum maximum in illuminatione huius cæci, quia nec Moyses, nec alius propheta simile fecerat, ideo subditur,*

7 Scimus autem, quia peccatores Deus non audit. *Faciendo miracula ad testimonium bonitatis eorum, vt patet ex prædictis.*

8 Sed si quis Dei cultor est. *Per actum latriæ debitum.*

9 Et voluntatem eius facit. *Per impletionem mandatorum.*

10 Hunc exaudit. *Faciendo miracula ad declarationem suæ bonitatis.*

11 A sęculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæ. nati. *Hoc enim non inuenitur in tota serie vet. testa. & ideo concludit propositum.*

12 Nisi esset hic, &c. *Specialiter missus.*

13 Non poterat facere quid. *De talibus facultatem naturæ excedentibus. Et quia mali homines & obstinati non recipiunt persuasionem, ideo ex veritate ostensa reddunt ei vituperationem dicentes.*

14 In peccatis natus es totus. *Scilicet in anima & corpore, ut patet in cæcitate.*

15 Et tu doces nos. *Quasi dicat, non decet, sed hoc est falsum, quia veritas à quocunque dicatur recipienda est.*

16 Et eiecerunr eum fo. *Id est, à societate aliorum hominum excōmunicauerunt.*

17 Audiuit Iesus. *Hic ponitur eiecti receptio. Et diuiditur in tres quia primo, ponitur eius in fide instructio, secundo fidei suę commendatio ibi:* Et dixit ei Iesus. *Tertio, pharisæorum murmuratio, ibi:* Et audierunt. *In prima ergo parte dicitur sic.* Audi. Ie. &c. *Licet omnia nouerit antequam fierent, tamen hæc auditu corporali.*

18 Et cum inuenisset eum. *Non à casu factum est, sed ex sua uoluntate & ordinatione.*

19 Dixit ei: Tu credis in filium Dei, &c. *Id est, paratus es credere in filium Dei, qui aperuit tibi oculos, & iile sicut valde paratus ad hoc respondit.*

20 Quis est Domine vt credam in eum? *Non enim cognoscebat Iesum in facie, quia illum alias non uiderat, ut supra dictū est, sed eum desiderabat uidere, & ideo dignum erat, ut ei ueritas reuelaretur, ideo sequitur.*

8 Sed ✻ 1 Et

MORALITER.

1 *Et eiecerunt eum foras.* Sed Christus eū suscepit benignè, & per hoc significatur, quod eiecti de societate malorum propter Christum ab eo recipiuntur gratiose, sicut dicit Matth. 5. a. *Beati eritis, &c.* Sequitur & eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter filium hominis.

A a *Et uidisti*. Iam dominus lauat faciem inuncti, iam cordis oculos illuminat & ille non tantum filium hominis, sed etiam confitetur filium Dei.

b *Procidens adorauit eum.* ✻ BEDA. In hoc possunt sumere exemplum, vt non erecta ceruice, quis dominum roget, sed supplex in terram prostratus, eius misericordiam imploret.

*Ergo. B ✻ CHRYSOSTOMVS. Per hoc eius diuinam virtutem ostendit

Ho. 58. in Ioan. tom. 3.

Corporaliter. Ec e missus in qu tota facie, iam fi ium Dei agnoscis in filio hominis?

a Et dixit ei Iesus. Et vidisti eum, & qui loquitur tecũ, ipse

Q a em credit i s luat. a Vt Deum.

b est. At ille ait. Credo dñe. Et pcidens adorauit eũ. Et

a Ecce dies inter lucem & tenebras d f ..., Dis rec onis, non vltimę r tributionis.

c dixit ei Iesus. In iudicium ego in hũc mũdũ veni, vt qui

a Humiles cæci. b Per me lumen. c Sapient s superbi vt pharisæi ex istis verbi commoti.

non vident videant, & qui vident cęci fiant. Et audierũt quidã ex Pharisæis, qui cũ ipso erant, & dixerunt ei. Nũ

a Id est si cæci vos existimate is au medic m curse et s.

quid & nos cæci sumus? Dixit ei Iesus. Si cęci essetis, nõ

a Quia ego ueni tollere pecata. b Propter q̃ medicũ non quæritis. c Et ita cæci permanetis.

haberetis peccatum, nunc vero dicitis, quia videmus peccatum* vestrum manet.

ostendit, & verb
1 pus adiungit dominus
2 autem illum seren-
3 tiorem circa fidẽ cit.
4 C *Vt qui non ui*. Id c q
5 se videre putant, qu
6 vt videant, & qui vi-
7 dent id est, qui se vide-
8 re putant, & medicum
9 non quærunt & ho
10 iudicium, id est, discre-
† tio quod discernit iu-
11 iam credentium a su-
12 perbis Iudicium e m
13 damnationis non io-
14 do, sed in fine faciet m
de. Ego non iudico quemquam.

CA

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et di. ei Ie. Et ei. *Nunc in præsenti.*

2 Et qui loquitur tecum ipse est. *Et statim credidit & fidem suam ore professus est d.c.*

3 Credo do. *Et opere.*

4 Et proci. ado. eum. *Adoratione latriæ credens eum Deum, & hominem.*

5 Et dixit ei Iesus: *Hic consequenter ponitur fidei suę commendatio a Christo dicente.*

6 In iu. ego, &c. *Non accipitur hic iudicium condemnationis, & præmiationis, quod erit in secundo aduentu Christi, sed iudicium discretionis credentium a non credentibus, quod factum est in primo eius aduentu ideo sequitur.*

C 7 Vt qui non vi. vi. &c. *Id est, ad illuminationem simplicium & humilium qui reputant se non videre.*

8 Et qui vident cæ. fi. *i. ad cæcationem legisperitorum superborũ reputantium se videre & patet impletum in hoc cæco nato, & apostolis qui erant simplices, & a Christo sunt illuminati. Sacerdotes autem & legisperiti propter superbiam sunt excæcati.*

Aliter exponitur hoc de illuminatione gentiliũ per fidei susceptionem & obtenebrationẽ Iudæorum *per ipsius refutationẽ, quia antea* Ps. 75. a. *gentiles reputabantur cæci, ut Iudæi uidentes, quia erant unus Dei cultores propter hoc dicitur in Psalmis Notus in iu. Deus.*

9 Et au. *Hic ponitur Pharisæorum murmuratio: ex uerbis. n. Christi male intellectis acceperunt quod comminaretur eis cæcitatẽ corporalem qualẽ amouerat ab illo cæco nato: hoc autem iniuriosum reputauerunt, ideo statim repugnauerunt dicentes.*

10 Nunquid & nos cæ. *Sed ex eorum responsione eos confutat. d.*

11 Si cæ. &c. *Quia si non vidissent opera Christi, haberent aliquam excusationem de hoc quod non crediderunt ei.*

Vel aliter. Si cę. es. *i. ignorantes scripturas & prophetias de me.*

12 Non ha. peccatum. *s. tantum quantum habetis nunc.*

13 Nunc vero dicitis, quia videmus. *i. reputatis vos intelligere scripturas.*

14 Peccatum vestrum manet. *i. aggrauatur. Potest etiam exponi de uisione corporali miraculorum, quæ aggrauabat peccatum eorum. Hic quæritur vtrum cæcitas mentis excuset peccatum.* Et ar*guitur primo quod non, quia peccatum additum peccato nõ excusat seu diminuit peccatum, sed magis auget. Cæcitas autem mentis peccatum est, quia meretur pęnam secundum quod dicitur infra ad Cor. 14. g. Si quis ignorat, &c.*

Item illud pp quod duplicatur pœna non excusat peccatũ, sed magis aggrauat: cęcitas mentis est huiusmodi, quia. 2. Ethic. dr̃, q̃ ebrijs duplices maledictiones debentur. Contrarium arguitur per hoc quod dicit Saluator in litera. Si cæci. es. &c. *Respõsio hic tria sunt videnda. Primo, s. quid sit cæcitas mentis secundo, quale peccatum excusat, tertio, q̃uo excusat. Circa primum sciendum, quod cęcitas nõ dicit simplicem negationem visus, cum sit priuatio, sed dicit negationẽ in subiecto apto & pro tpe in quo visus debet inesse, quia catulus ante nonum diem non dr̃ cęcus. Ad similitudinem huius in spiritualib. cæcitas mentis non dicit simplicem negationem scientiæ, sed negationem scientiæ quæ debet alicui inesse, & pro tpe pro quo tenetur illud scire, quia non omnes tenentur eadem scire, nec pro eodem tpe. Plus. n. tenẽtur scire sacerdotes, uel clericus, quam simplex laicus nec pro quolibet tpe. Plus. n. tenetur idem homo scire in ætate perfecta & senectute, quam in adolescentia vel iuuentute, & sic patet primum. Circa secundum considerandũ, quod cæcitas mentis consequens ad actum peccati potest se habere tripliciter antecedenter, concomitanter, consequenter. Consequenter se habet, quando homo per uoluntatem sic inhæret peccato perpetrato per consensum, quod non uult scire ea per quæ posset a peccato perpetrando quantum ad impediri vel retardari, & sic vult talia nescire, ut liberius peccet, & tale peccatum non excusatur per cæcitatem mentis, sed magis aggrauatur, quia talis cęcitas procedit ex maxima intẽtione uoluntatis erga peccatum. Concomitanter se habet ad peccatum, quando aliquis peccat nesciens; tamen sic est dispositus, quod si sciret nihilominus idem faceret, sicut si aliquis percutiens hominem, credit percutere canem nihilominus si determinate cognosceret illum hoĩem idem faceret & talis cæcitas non excusat, nec aggrauat actum, quia non est causa actus, sed tantummodo ipsum concomitatur, talis. n. non peccat per ignorantiam, licet peccet ignorans, ut habetur 3. Ethi. Antecedenter se habet ad actum peccati, quando est causa actus, & hoc quando sic est dispositus homo, quod si sciret illud esse peccatum non faceret & talis peccat per ignorantiam uel mentis cæcitatẽ pp quod tale peccatum per ipsum excusatur, & sic patet secundum. Circa tertium considerandum, quod prædicta cæcitas uel ignorantia quæ est causa peccati potest tripliciter causari. Vno modo ex ruditate intellectus ipsius hoĩs & si sit tanta ruditas, quod illa ignorantia uel cæcitas sit inuincibilis, excusat totaliter a peccato. Alio modo causatur ex negligentia studendi ea quæ hõ tenetur scire, utpote quia refugit laborem studij, uel quia circa alia occupatur, & tunc excusatur peccatũ non in toto quia illa ignorãtia non est oĩno inuoluntaria & quanto minus hẽt de inuoluntario, tanto minus excusat non tamen potest hoc certa regula poni, sed dẽt ex circunstantijs pensari. Tertio modo causatur ex malitia propriæ uoluntatis, ita quod homo bene est dispositus in mente & corpore, totaliter tamen laborem acquirendi illuminationem mentis expellit, illam ignorantiam pro nihilo reputando & ille excusari non potest a peccato & sic patet tertium.*

Ad primum dicendũ, quod additio peccati ad peccatuũ semper facit plura peccata, non tamen semper facit maiorẽ grauitatẽ quia potest contingere, quod primũ sic diminuit, scdm, quod ambo simul iuncta non habẽt tantã grauitatẽ, quantum haberet scdm per se acceptum sicut homicidium perpetratum ab homine sobrio, grauius est quam si perpetraretur ab homine ebrio, ita quod præponderat ebrietati homicidio ex illa sequenti quamuis sint duo peccata.

Ad scdm dicendũ, quod duplices punitiones uel maledictiones debentur ebrijs pp duo peccata, quæ ibi concurrunt: tamen si illę punitiones fiãt scdm mensurã peccati, non erunt tantæ quantitatis, quanta est punitio pro uno solo peccato grauiori, ut dictũ est. Aliter põt dici, quod illud dictum non est dictum philosophi, sed est uerbũ cuiusdam legislatoris noĩe Pitaci, qui hoc statuit circa ebrios amplius puniendos, non respiciens ad peccati grauitatẽ, sed ad communem populi utilitatem quia multi ex ebrietate peccant, & in talib. ad quæ perpetranda multitudo prona est, grauior pœna solet adhiberi sicut in multis terris simplex furtum grauius punitur, quam blasphemia quamuis blasphemia sit multo magis peccatum.

An mentis cæcitas peccatum excuset.

Solutio

✻ NI-

† *MORALITER.*

† *Dixit ei Iesus si cæci esse. nõ haberetis peccatum.* Ex quo patet q̃ facientes scripturas, & non obseruãtes eas grauius delinquunt & grauiorem pęnam incurrunt. Lucæ. 12. f. Seruus, qui sciuit voluntatem domini sui, & non fecit, vapulabit multis plagis.

MO-

ADDITIO

In cap.9. *vbi dicitur in postilla.* Circa secundum considerã dum quod cæcitas mentis consequens ad actũ peccati se potest habere tripliciter.

Videtur postillator in hac quæstione indifferenter accipere ista duo scilicet cæcitatem mẽtis & ignorãtiã, est tamen inter illa secundum doctores differentia. Nã cæcitas mentis cõ iter accepta est peccatũ, quia secũdũ Gre.21.moraliter ponitur inter vitia q̃ causantur ex luxuria. Ignorantia aũt pluries est sine peccato, vt manifestũ est.

REPLICA.

In c.9. vbi distinguit postillator cæcitatem mentis tripliciter, & vtiliter declarat quomodo se habeat ad peccatum, similiter & ignorãtiam nõ habens. Bur. ut inuaderet postillatorem, dicit eum accipere cæcitatem mentis & ignorantiã indifferenter, quod tamen falsum est, ut patet ex resolutione postil. Nec generaliter verum omnẽ mẽtis cæcitatẽ esse peccatũ, quia aliqua est pęna peccati p̃cedẽtis.

CAPVT X.

a Amen amen dico vobis. Quia Pharisæi iactabãt se videre, quod possent, si oues Christi essent, dominus cõtra eorũ arrogantiã de grege suo, & de ostio quo intratur in ouile similitudinem proponit, quod ... c sapientia, nec ob... uatio legis, nec bo... vita quidquam ... let nisi per eum, si ... eo nihil sunt in a ... quocunque Iudæo, b ... gentili & Philosopho vel Pharisæo c ... qui docent beate uiuere, vel hæretico ... sub nomine Christi d ... tamen in Christo prædicante, sed e ... omnes sine eo ra- f ... piunt & occidunt. g h

e *Per ostium.* Id est, per me, vt post exponit. Hæc ianua est humilis qui per hanc ... intrare, oportet ... se humiliet, ne si ... erectus est, offendat ... humilẽ ianuam.

f *Pastor est ostium.* Christus proprie pastor est secundũ officium pascendi oues vt ipse post exponit, qui per se ostium intrat in ouile ouium. Sed quia alij comparticipes sunt ei pastoralis officij, quæ de eo proprie dicuntur, etiã eis suo modo congruunt. Ostium est quo intratur, Christus ergo pastor per se ostium, & quicunque sub eo pastor, per ipsum ostium intrat in corda ouiũ, quia si aliud prædicat, non audiũt oues, si Christum, oues Christi hanc vocem agnoscunt. D

CAPVT X.

1 † Amen amen dico vobis, qui non intrat per

a Id est in catholica ecclesiam in consortium fidelium. b Casurus ex alto humilis intrat. c Quoquo modo, rate; Christum uel non bene de eo sentien do, uel non eius gloriam, sed suam quærendo.

ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde

a Id est, qui recte sentit de Christo, & non sua, sed quæ Christi sunt quærit.

2 ille fur est & latro. Qui autem intrat per o-

a Prædestinatis ad vitam b Prædestinati ad uitam

† stium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues vo-

a In quocunque sonat uox uerbi Dei. b Obediendo. c Quia habet nomina scripta in libro uitæ unde & dicitur. Nouit dominus qui sunt eius. d Quasi de AEgypto in doctrinam uel regnum.

3 4 † cem eius audiunt. Et proprias oues vocat nominatim, &

a De tenebris ad lucem dum ante eas uadit. quasi in columna nubis & ignis. b Exemplum eis faciens quod docuit, uel ad regnum præcedit.

5 6 educit eas. Et cum proprias oues emiserit ante eas

a Quocunque ierit. Perseuerando usque in finem

7 † 8 vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius

Quod ostium est Christus sibi soli tenuit, quia non est alius qui prædicetur ouibus, vel in quem credatur, nõ est alius per quem prædicans intret ad corda ouiũ vel per quem oues intrent ad Deum. E Quod pastor est cõmunicat suis. Pastor autem intrat per ostium, quia & ipse se Christum prædicat, vt lumen, & alia, & se ostendit intellectus & alia & se intelligit, & alij pastores similiter Christũ prædicant.

g *Huic ostiarius aperit.* Ostiarius, id est, Christus qui se aperit, vel scriptura quæ ducit ad Christum, vel spiritussanctus qui docet omnem veritatem.

Ascendit aliunde. ✠ CHRYSO. Hoc est aliam sibi & non legitimam viam facit. Ait autem. *Ascendit.* Et non intrat ad similitudinem furis maceriam transcendere volentis, & periculose omnia agentis. Dicens autem *Aliunde*, etiam scribis occulte insinuauit, qui docebant mandata & doctrinas hominum, & legem præuaricabantur.

Fur. Quia quod alienum est, suum dicit, id est, oues Dei ... facit. Latro, qa q̃d furatus est occidit. Sed oẽs qui veritatem tenent, & docẽt in Christo pastore, sunt vnus pastor.

Qui aut intr. per ostium. ✠ AVGVST. Intrat per ostium qui intrat per Christum, qui imitatur passionẽ Christi q ... cognoscit humilitatem Christi, vt cum Deus factus sit homo pro nobis cognoscat se homo nõ esse Deũ, sed hoĩem.

✠ AVGVSTINVS, Ostiarium ipsum dominũ debemus accipere: multo sunt enim magis inter se diuersa in reb. humanis pastor & ostium, quam ostiarius & ostium, & tamẽ dominus, & pastorem se dixit & ostium. Cauendum tamẽ est, ne maior ęstimetur ostiarius esse quã ostiũ, qa in domibus hoĩum ostiarius ostio, non ostium p̃ponitur ostiario. Trac.46. in Ioan. F 2.Timo. 2.c.

h *Et oues vo. &c.* AVGO. Aliqui sunt veræ oues, quia nouit dominus

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT. X.

Amen amen dico vobis. *Hic ostenditur, quod doctrina Christi sit viuificatiua. Et primo ostẽditur hoc per verbum, secundo, per sensibile signum, quia consuetudo est huius euangelistæ adiungere signum sensibile correspondens doctrinæ. Secunda se. cap. Erat autẽ quidã languens. Prima in duas quia primo ponitur Christi benignitas in docẽdo, secũdo, Iudęorum malignitas ipsum persequendo, ibi:* Facta sunt encenia. *Prima in duas quia primo doctrina Christi ponit, secundo, eius effectus ... ibi:* Dissensio iterũ. *Prima adhuc in duas qui primo Saluator præmittit quãdã parabolam, secũdo expositionem eius, ibi;* Hoc prouerbiũ. *In parabola exprimitur cõditio furis & pastoris ouiũ. Primo propter diuersum ingressum ipsorum & hoc est quod dicitur* Amen

1 Amen amen dico vobis qui non int. per ostium. *Nõ. n. venit propter bonum, ideo quærit indebitum ingressum.*

2 Qui autem intrat per ostium, &c. *Secundo ostenditur eorum distinctio per effectum cum subditur.*

3 Huic ostiarius aperit. *Quia scit eum beniuolum ouibus.*

4 Et oues vocem eius audiunt. *Id est, cognoscunt quia bruta animalia suos benefactores recognoscunt, vt patet per experientiã, & per Isaiam prophetam 1.a. Cognouit bos possessorem suum, &c.*

5 Et proprias oues vocat nomi. *Quia distincte eas cognoscit, quod non facit alienus.*

6 Et educit eas. *Ad pastum.*

7 Et cum proprias oues emiserit ante eas vadit. *Hunc. n. modum habent pastores in terra illa, quod præcedunt gregem sibilãdo voce & instrumento, ad cuius auditũ oues dirigũtur, ideo sequtur.*

8 Et oues illum se. *Alienũ autem non sequuntur, id est, furem,* ✠ *sed*

MORALITER.

Amen amen dico vobis. Per ouile ouiũ põt intelligi claustrum regularium, cuius ostium est melioris vitæ propositum firmũ: ostiarius autẽ est spiritussanctus qui spirat ipsũ. ... trans autẽ aliunde est ingrediens religionem, cum p̃pter lautioris vel honorabilioris vitæ, sicut sunt aliqui pauperes & de humili plebe, qui quærũt ingredi religionẽ magnas possessiones habentẽ, non vt seruiãt Christo deuotẽ, sed magis vt Christus eis seruiat de bonis illius ecclesiæ, & ... sunt fures & latrones p vitiũ p̃prietatis: & mactãt & perdunt qa dignitates vel officia ambiũt, & sic vlterius dissensiones faciũt, p quos corrũpit charitas fraterna, in q̃ consistit spiritualis vita. 1. Ioan. 3. *Qui non diligit manet in morte.*

2 *Qui a. in. per o.* Id est, habens sanctum propositum in ingressu, & ipsum continuans in progressu.

† *Pasto. est o.* Id est, dignus regere monasterium. Et talis promotio est à spiritussancto, ideo subditur.

3 *Huic ostiarius aperit.* Id est, spiritussanctus.

4 *Et o. vo. e. audi.* Id est, humiles & deuoti ad nutũ obediũt ei.

5 *Et proprias. o. vo. no.* Diligentem curã de ipsis gerendo.

6 *Et edu. e.* Ad pastum ęternę viriditatis p degustationẽ cęlestiũ, sibi subditos verbis & exẽplis inducẽdo, iõ subditur

† *Ante eas vadit.* Viam ostendendo.

8 *Et oues illum se.* Doctrinam pastoris imitando.

† *Alienum*

dominus,qui sunt eius,siue iam cœperit, siue nondū & tamen sunt errantes foris,audientes vocē alienorū in multis. Ecōtra lupi sunt intus,& audiunt vocē pastoris in multis. Sed est quædā propria vox pastoralis. s. Qui perseuerauerit vsque in finem s.e.Hanc nullus proprius contemnit nullus alienus audit.

A

† Sequentur sed fugient. Ho. 58. Io. to. 3.

a *Alienum aut non seq.* ✱ CHRYSOS Alienos dicit eos,qui circa Theodam & Iudā aut eos, qui post hæc alios debent decipere pseudoapostolos vt enim non dicatur vnus illorum esse per multa se ab eis separat: primo quidem per doctrinam scripturarū per quos Christus ad se homines adducebat, illi vero ab eis hōes abstrahebant. Secundo,per ouium obedientiam. Nam in eum quidem nō solum venientem,sed etiam mortuum homines crediderunt,illos autem confestim reliquerunt.

B

Allego. exposit.

✱ THEOPH. Significat etiam Antichristum, qui paululū decipiens non obtinebat sequaces post eius mortem.

b *Illi autem non cognouerunt.* Prædestinatæ oues ad tempus se ne sciunt,nec vocem pastoris audiunt, sed in fine perseuerant:econtra lupi ad tempus audiunt & intrant, sed retro abeunt.

In hunc loc.

C

Omnes quot. Fur est,qui per simoniam vel aliquo alio mō con-

a In ouo non est uox Christi etiam si bonus videatur.

a Alienum autem non † sequuntur, sed effugiunt ab eo, quia †

a Exercet obscuris pas. it manifestius dum exponit. Qui a iact n eui ere.

non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis 1

a In quo conuincuntur cæ. esse. Vter dens quę dixit & pie quar. nsint l ig t.

b Iesus. Illi autem non cognouerunt † quid loqueretur eis. Di- 2
3
xit ergo eis iterum Iesus: Amen amen dico vobis, quia 4

a Per me ergo intrat qui intrat. b Præter me prophetæ præterii cum eo, id est, cum ueritate.

ego sum ostium ouium. Omnes quotquot venerunt* fu- 5
6
c res sunt & latrones, sed non audierunt eos oues. 7

Vere. Sed. a Non fictus. b Perseuerando.

d Ego sum ostium, per me si quis introierit saluabitur: 8

contra Christum intrat,& postquā intrauerit malo exemplo occidit & sic aperte latro. Nec talis dicendus est mercenarius,ideo lupo vemente nō resistit, sed p mercede cedit. Si lupo violenter distrahente nō resistit, mercedē hāc recipit, quod non distrahitur cum ouibus, sed postea male viuendo oues corrumpit & iam in aliam partem relapsus fit fur vel latro, nomen mercenarii amittens.

Omnes quot. uen. fur. sunt. ✱ AVGVS. Intellige quotquot venerunt præter me. Non autem præter illum prophetæ venerunt,quia cum illo venerūt, qui cum verbo Dei venerunt, qui veraces fuerunt, quia ipse verbum & veritas venturus præcones mittebat,sed eorum corda quos miserat, possidebat. carnem quippe ipse accepit ex tempore, qui est semper. *In principio erat uerbum*. Ante aduentum autem eius, humilis venit in carne, præcesserunt iusti, sic eum credentes venturum quomodo nos credimus in eum venit, tempora variata sunt non fides. Eadem enim vtrosque coniungit,& eos,qui vēturum esse,& eos,qui venisse crediderunt.

d *Si quis.* Hic euidenter ostendit,non solum pastorem & oues intrare per ostium.

NICOLAVS DE LYRA.

sed fugiunt, &cæ. Secundum autem Chrysost. Ouile,est ecclesia,oues sunt fideles ostiū S.scriptura,scdm illud ad col.4.c. Orātes simul pro ✱ *nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. Sic igitur continuatur litera ista præcedentib. secundū Chrysost. Christus.n.dixit Iudæos esse cæcos in intellectu scripturarum. Quod ostendit ex hac parabola ex hoc, quod aduentum Christi deberent considerare ex testimonio scripturarum quas habebant, quia Christus intrauit per ostium,i.per determinationem sacræ scripturæ,quæ tempus,locum, & modum veniendi determinauit, vt supra dictum est.5.c.& ideo alij aliter intrantes sunt fures,sicut Mahumetus & Antichristus. Huic ostiarius aperit,i. Moyses cui data est primo sacra scriptura,pp hoc Saluator dixit supra 5.g. Si crederetis Moysi crederetis forsitan & mihi. Et oues illum audiunt,i. simplices,sicut fuerunt apostoli ei credentes. Et proprias oues uocat nominatim, hoc patet de apostolis, quib. distincta nomina imposuit, Et educit eas de tenebris ignorantiæ & culpæ: Ante eas vadit per exempla operum scdm quod dr̄ infra 13. e.* Exemplum dedi vobis,vt quemadmodū ego facio, ita & vos faciatis. *Et oues illum sequuntur,per imitationem. Quia sciunt vocem eius,i.per fidem cognoscunt & approbant. Alienum aūt non sequuntur, recipientes falsam doctrinam, quia non nouerunt vocem alienorum. Sed contra dictum Chrysost. potest argui, quia Christus exponendo hanc parabolam dicit se esse ostium.ergo sacra scriptura non est hic ostium. Potest dici sustinendo dictum Chrysost. quod Christus non vocat se solum ostium sed et pastorem,ut patebit, & secūdum hoc distinguitur ab ostio propter hoc sacra scriptura dicitur ostium hic inquantum Christus est pastor ouium,& respectu sui ingreßus in mundū. Quod autem Christus dicit se esse ostium,hoc non est respectu sui ingressus in mundum,sed inquantum alij per ipsum habent ingressum in Deū. Secundum Aug. ostium est Christus. Et continuatur litera sic præcedentib. quia Iudæi in præced. cap. dixerunt se videre sine Christo,& per consequens posse ad veritatem peruenire sine eo,propter hoc saluator in hac parabola ostendit hoc impossibile d. Qui non intrat in cō gregationem fideliū per ostium,i per Christum fur est,&c. Quod faciunt omnes infideles, & etiam mali fideles statum prælationis indebite assequentes Qui aūt intrat per ostium,i. per fidem Christi,et humilitatem,& alias virtutes eius,pastor est ouium,secundum veritatem. Huic ostiarius aperit, i. spiritussanctus reuelat veritatem, vt possit oues pascere. Et oues uocem eius audiunt, i. doctrinam recipiunt. Et uocat eas nominatim condescendendo familiariter sibi ditis. Et educit eas de tenebris ignorantiæ & culpæ. Ante eas vadit, per exempla uitæ.*

1 Hoc prouerbium. *Hic ponitur dictæ parabolæ expositio. Diuiditur in duas,quia primo ostenditur necessitas exponendi sec. subiungitur ipsa expositio,ibi.* Dixit er. *Circa primum sciendum q. illa indigent expositione,quæ habent obscuritatē. Tale erat uerbum Christi prædictum,quia erat parabolicū,& ideo intellectus eius audientib. erat occultus & hoc est quod dicit euangelista.* Hoc prouerbium dixit eis Iesus. *Prouerbium dicitur,quando uerbum ponitur pro uerbo,sic est in parabola,quia per uocem unam rem significantem,aliud designatur.*

2 Illi autem non cog.&c. *Et sic patet necessitas expositionis.*

3 Dixit ergo. *Hic ponitur ipsa expositio parabolæ. Parabola duas partes hēt. Vna est,quod intrans aliunde, fur est & latro hoc primo exponitur. Secunda est quod intrans per ostium est uerus pastor & hoc secundo exponitur,ibi.* Ego sum pastor bonus. *Prima in duas, quia primo ponitur primæ par. expositio,secūdo eius expositionis probatio.ibi.* Ego sum ostium. *in prima clausula facit mentionem de ostio ouilis & de fure ideo utrumq; exponit di*

4 Amen a.&c.c.sum o. *Ratio huius prædicta est.*

5 Omnes quor.&c.fu.sunt latrones. *Hoc non est intelligendum de prophetis a Deo missis, sed de illis,q uenerūt capite proprio,sicut dr̄ actuum 5.f.de Theoda & Iuda Galilæo. Theodas.n. ut dicit Iosephus fuit quidā magus,qui decepit multos de populo Israel,& duxit eos vsq; ad Iordanis fluuiū,promittens eis diuidere aquas,ut transirēt sicco pede sicut patres eorum. Iudas aūt Galilæus tempore quo Christus fuit natus prohibebat populum Iudæorum profiteri Cæsarem dominum,& reddere tributa & multi sequuti sunt eum.*

6 Sed non a.e.o.i. *fideles in ouili ecclesiæ permanentes, quia perierunt & sequaces eorum, ut dicitur Act. 5.g.*

7 Ego sum. *Hic probat utrūque dictū in dicta expōne. Et primo quod sit ostiū,quia officiū ostij est saluare ea quæ sunt intra domū quod per ipsum sit ingreßus & egreßus, & sic de Christo,quia per ipsum fideles saluantur & seruantur, secundum quod dicitur Act. 4.b. Neque.n.est aliud nomen sub cælo datum hominib.in quo oportet nos saluos fieri,& hoc est quod dicitur.*

8 Per me si quis introierit saluabitur. *Similiter per ipsum est ingressus ad fidem & egressus de miseria ista ad gloriam,& sic inueniunt pascua æternæ uiriditatis,& hoc est quod dicitur.*

✱ Ingre

MORALITER.

† *Alienum autem non sequuntur.* Per alienum potest intelligi diabolus a consortio Dei, & sanctorum alienatus quē non sequuntur boni religiosi eius suggestionibus assentiendo, sed fugiunt dissentiendo.

† *Merce*

a *it ingredietur.* Intus bene cogitādo, egredietur extra exē-plaliorum bene operando. Vel ingredietur in ecclesiam, hi viuat per fidē. Vnde post dicit. *Vt uitam habeant.* Et egre-diur de ista vita, vt in æternum uiuat. Vnde post & abūdā-tir habeat vitā & pascua inueniet ingrediens & egrediēs.

b *Nisi vt furetur,&c.* Furatur alienam rē fit vsurpando ma-ctat, à fide retrahen-do perdat in ęternā da nationem.

c *Mercenarius autem,&c.* Mercenarius est, qui quærit q̄ sua sunt, non quæ Christi, qui serit Deo non pro-pter Deum, sed pro sua mercede, qui culpabilis est, & non est filius, sed tñ neces-sarius & tolerandus. Fur vero semper est cauendus. Præpositi vero, q filii sunt, sunt & pastores, & tñ vnus est pastor, quia illi omnes sunt mem-bra illius cuius sunt oues propriæ.

a Intus bene cogitando. Vel egreditur credendo, operando. Egreditur ad pugnam contra hæreticos. b Bene operando. Autem.

a & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Fur non

Et ideo non audiunt eum oues. a Hic iustus ex fide viuit.

b venit, nisi vt furetur & mactet & perdat. Ego veni, vt vitam

a De hac uita transmigrando. b In futuro. c Sicut ostium. d Ad differentiam furis uel mercenarii.

habeant, & abundantius habeant. Ego sum pastor bonus. †

a Exprimit quid sit proprium boni pastoris. b Vitam.

c Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. † Mercena-

a Et si uideatur, quia ueritatem prædicat ut pastor. b Quia non amore earum, sed pro sua mercede.

rius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues pro-

d priæ, videt lupum venientem, & dimittit oues & fugit. Et lu-

pus rapit, & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia

e mercenarius est, & non † pertinet ad eum de ouibus. Ego sum

Id est diligo. Diligunt & obsequuntur.

pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meę: † Si-

f cut nouit me pater, & ego cognosco patrē & animam meam

g

e *Ego sum pa.* Post culpam ficti, iterum formā veri pastoris opponit. *Ego sum pastor bonus & animam pono pro ouibus.* Quod non ipse vnus fecit, nisi quod omnes po sui, & ipse vnus sum. quia ipse sine illis hoc potuit, illi non sine eo sine quo nihil possunt.

f *Et ego.* Filius p se agnoscit patrē nos p illū, sicut alibi Deū nemo vidit vnquā, nisi vnigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Item nemo nouit filiū nisi pater neq; patrē qs nouit nisi filius, & cui filius voluerit reuelare.

F †25:q'4 c. tres p sonas, & cas. quis nos pōt. †7.q.1.c aduersitas §. hoc etiā 22.q.3. c. sex differentię in fi.

Ma.11.d †Matth. 11.d.

d *Et lupus rapit.* Lupus est vel violētus qui corporaliter vastat, vel diabolus, q spiritualiter dissipat, cui qui nō animas quærit, sed sua quærit, non occurrit resistēdo vel mala arguēdo, quod est fugere, quia timor est fuga animi: fugit ne pdat quod diligit, vnde reddēs causam fugæ subdit. Quia mercenarius est, & non amat oues, sed sua. pastores aūt non dicuntur fugere si cedū't persequutioni, & seruant se ouium vtilitati, quibus etiā corpore absentes, sunt spiritu præsentes. D

F g *Et animam meam pono.* Hæc est probatio dilectionis ad patrem, & ad oues. Sic & Petrus tertio confitens amorem, iubetur pascere oues, & pro eis mori.

Pro ouibus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ingredietur. *Hic ad fidem.*

2 Et egre. *Ex hoc mundo ad gloriam.*

3 Et pascu. *i. quia beati reficiuntur interius in aspectu diuinitatis & exterius in aspectu humanitatis Christi per quem sunt saluati, ideo dicit pascua in plurali. Consequenter probat secundum. s. quod a fuerant fures, quia non venerunt ad salutem populi, sed magis ad eius destructionem, & hoc est quod dicitur.*

4 Fur non. *Vsurpando quod non est suum, sicut illi venerunt vsurpando quod non erat eis debitum.*

5 Et mactet. *Quia multi de populo occisi sunt corporaliter & etiam spiritualiter credentes persuasioni illorum.*

6 Ego veni. *Non sicut ipsi.*

7 Et vi. ha. *Per gratiam in præsenti.*

8 Et abundantius habeant. *Per gloriam in futuro, quia gloria est gratia consummata.*

9 Ego sum pastor. *Hic exponit scdam parabolæ partem, s. quod bonus pastor intrans per ostium. Et diuiditur in duas, quia primo ponit intentum, secundo probat propositum, ibi.* Ego sum pa. *Circa primū ponit conditiones boni & mali pastoris, quia bonus pastor debet habere affectionem ad gregem, intantum quod pro eo si necesse esset sustineat mortem & hoc est quod dicitur*

10 Bonus pastor. *Ad cuius intellectum sciendum, quod res melior non est exponenda periculo pro viliori, sed magis econuerso, Vita autem hominis melior est simpliciter quam uita omnium brutorū animalium, & ideo licet pastor brutorum debeat aliquem laborem pro salute sui gregis sustinere, non tamen debet se morti exponere. Anima autem humana nobilior est corpore, ideo econtrario pastor animarum pro grege suo debet vitam corporalem exponere. Vlterius tangit conditionem mali pastoris.*

11 Mercenarius autem. *Mercenarius dicitur a mercede, & talis est qui officio prælationis attendit commodum rei temporalis, quod dicitur merces. Gloria autem cęlestis nō dicitur proprie merces, sed tantummodo large inquantum omne quod redditur in præmium laboris dicitur merces. Ratio autem huius est, quia hæreditas distinguitur a mercede proprie dicta, sicut filius cui debetur hæreditas distinguitur ab operario conducto cui debetur merces. Gloria autē cælestis redditur fidelibus sicut hæreditas filijs, propter quod nō habet rationem mercedis. Et ideo ille est verus pastor qui attendit ad præmium gloriæ, mercenarius autem qui attendit ad commodum rei terrenæ. Et quia non est pastor, ideo sequitur.*

12 Cuius non sunt oues. *Sed tantum usurpatiue. Quod probat per effectum cum dicitur.*

13 Videt lu. ve. *i. tyrannum subditos ad peccandum inducentem, uel hæreticum falsa doctrina eos corrumpentem.*

14 Et dimittit oues & fugit. *Non resistendo per censuram ecclesiasticam tyrannicæ oppressioni, nec per sanam doctrinam hæreticę prauitati.*

15 Et lupus rapit. *Ad malum pertrahendo.*

16 Et dispergit ou. *Ab unitate ecclesiæ separando.*

17 Mercenarius autem. *i. auxilium debitum subtrahit.*

18 Quia mercenarius est. *i. solum curās de commodo temporali.*

19 Et non pertinet ad eum de ouibus. *Quia non habet affectū debite ordinatum ad eas.*

20 Ego sum. *Hic probat quod dixerat per duo signa. Primum est Mutua cognitio pastoris & ouium. Quod prouenit ex hoc, quod pastor frequenter & sollicite oues uisitat & sic cognoscit in particulari conditiones earum. Similiter oues ex frequenti imaginatione beneficij pastoris ipsum attendunt, & sic specialiter recognoscunt ipsum. Sic est de Christo, & uere fidelibus. ergo est pastor uerus hoc est quod dicitur.* Ego sum pastor bonus. *Et signum huius subditur.* Duo signa boni pastoris.

21 Et cognosco meas. *Non solū notitia uisionis, quia omnia nuda sunt & aperta oculis eius, ut dicitur Hebr. 4. d. sed etiam nutitia approbationis.*

22 Et cognoscunt me meæ. *Quia uere fideles cognoscunt beneficia Christi.*

23 Sicut no. me. pa. *Ly sicut non importat æqualitatē, sed quandā assimiliationē longinquā. Vel sic ly sicut, non est nota æqualitatis, sed similitudinis, quia patris & filij est una notitia considerando filij diuinitatē, secundum uero humanitatē uidet patrem clare & cōtinue. Non sic autem fideles possunt habere oculum mentis ad beneficia diuinæ gratiæ, quia talis attentio mentis aliquando necessario interrumpitur propter statum præsentis uitæ. Secūdum signum ueri pastoris est affectio quam ostendit ad oues, quæ non potest esse maior quā se exponere pro ouibus, sic est de Christo & fidelib. ideo dicit.*

24 Et ani. me. po. pro o. me. *Quia aīa Christi pro fidelib. fuit separata a corpore & oblata Deo patri cum dixit. In manus tuas cōmēdo spiritum meū, Lu. 23. Et ne crederetur, quod solum pro Iudæis deberet mori propter hoc quod dicit, Mat. 15. c. Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel, ideo hoc remouet dicens.*

Et

MORALITER.

† 1 *Mercenarius, &c.* Hic est, qui præsidēdo claustralibus quęrit honorem proprium, & promotionē carnaliu amicorū

3 *Videt lupum ve.* Id est, aliquem malum gregem suum in fide vel moribus corrumpentem.

14 *Et dimittit oues, & fugit, &c.* GREGOR. Fugit non mutando locum, sed subtrahendo solacium.

† Ego

A ✻ Gregor. Fecit (Dominus) quod monuit, ostendit qđ iussit, pro ouibus animam suam posuit, vt in sacramẽto

Hom.24 in euan. nostro corpus suũ & sanguinẽ vert[er]et, & oue[s] quas redemerat, carnis suæ alimento sa[t]iare[t]. ostensa est nobis de cõtẽptu mortis via q̃ sequimur apposita forma cui imprima

mur. Primum nobis est, exteriora nostra misericorditer ouibus eius impendere:

† De pæ. d.[i]st. 4.c. hanc so[li]citatem postremum vero si necesse sit, etiam in mortem animã nostram pro eisdẽ ouibus ministrare. Qui

† vnus grex. autẽ non dat ouibus substantiam suam, quãdo pro his daturus est animam suã?

B a *Pro ouibus.* Pro ouibus domus Israel q̃ perierã[n]t, ad quas cor-

† igitur. poraliter missus, a q[ui]bus non sunt dissimiles illæ, quæ su[n]t de gentibus, vnde dicit.

b *Oportet me.* Quam[uis] nis per suos, quia in illis ipse.

† de cõs. d.1.c. solen nitates. c *Et uo. meam.* Nõ dicit meorum, quia in ipsis ille loquitur.

Et voc̃ meã audient.

Ho. 59.1 Io.to. 3. ✻ Chrysostomus. Ac si dicat: Quid miramini si hi

Hom.14 in euan. sunt me secuturi, & vocem meam audituri, quando alios

Tra.47.i Io.to. 9. videbitis me sequentes, & vocem meam audientes?

d *Fiet vnum ouile.* ✻ Gregor. Ex duobus gregibus vnũ ouile efficit, quia Iudaicum & Gentilem populum in sua fide coniungit.

C ✻ Augus. Quid ergo est, (quod ait) Non sum missus nisi ad oues, quæ perierant domus Israel, nisi quia præsentiã

In hunc loc. suam corporalem non exhibuit, nisi populo Israel, ad gentes autem non perrexit ipse sed misit.

e *Me diligit pater.* ✻ Theophyl. Dilexit pater filium, non tan[quam]

tanquam stipendia mortis pro nobis sustinendæ, dilect[io]nem suam ei tribuens, sed quasi suæ quiditatis propriet[atem] in genito intuens, dum ex eadem charitate pro nobis [vo]luit mortem subire.

✻ Chrysostomus. Vtitur hic condescensione, quasi [di]cat: Etsi nihil al[iud] esset, hoc suasit m[e]

1 amare uos, quod ita amamini a pat[re]

2 vt ego etiam prop[ter]

3 hoc diligar ab eo.

4 pro vobis morior,

5 autẽ a patre antea

6 amabatur, & nos mus facti amori

7 ius causa.

8 f *Quia ego, &c.* Au

9 stinus. Verbum

10 quo suscepit ho[mi]nem, id est, carn[em]

11 & animam nũqu[am] deposuit animam

12 esset anima à ve[r]bo separata, sed caro

13 suit animam, qu[a]

14 expirauit, qua red[di]

15 te surrexit: Mors

16 go ad tempus ca[ro]

17 & animam separ[a]

18 sed neutrum à ve[rbo]

19 Dei. Caro itaque nit animã & sur[rexit]

sed non potestate sua, sed potestate inhabitantis carn[em] Deitatis scilicet.

g *Facta sunt autem encenia in Ierosolymis, & hyems, &c.* Ce[nos], id est, nouum. Inde encenia, id est, initiare. Encenia festa dicationis templi, quæ facta est à Iuda Machabæo tem[po]re hyemis. Hyems autem hic commemoratur, vt sig[nifi]cet Iudæos frigidos, qui non accedunt ad ignem, id est, credunt in Christum. Salomon autem facto templo in tumno illud dedicauit. Zorobabel, & Iesus sacerdos post priuatem reædificatum templum, in vere dedicauerunt. Iudas Machabæus pro pphanatione Antiochi in hyem[e]

In por

De gentibus.

a pono pro ouibus meis. † Et alias oues habeo, quæ non sunt

De populo Israel. Per Apostolos. Non illorum.

b c ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam,

Pono animam pro ouibus. Propterea.

d e audient, & fiet † vnum ouile & vnus pastor. Propterea me

a Quod est, ideo me pater diligit, quia morior et resurgam.

f diligit pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumã

Enim. Quia

eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem ha-

a De omnibus prædictis & ponendi & sumendi animam. b Non quod inferior, sed quia genitus æqualis quidquid habet a patre habet.

beo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a patre

a Qui a tenebris lucem non comprehenderet.

meo. Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermo

Isti sunt tenebræ.

nes hos. Dicebant autem multi ex ipsis: † Dæmonium habet

Istorum oculi iam cœperunt aperiri.

& insanit. Quid eum auditis? Alii dicebant: Hęc verba non

a Quia dæmonium non solet bona operari.

sunt dæmonium habentis. Nunquid dæmonium potest cæ-

g corum oculos aperire? † Facta sunt autem encenia in Iero-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili. *i. synagoga Iudæorum, sed de populo gentili.*

2 Et illas oportet me adducere. *Quod factũ est per prædicationẽ apostolorum, ut habetur Act. 13. a Christo principaliter operante in eorum prædicatione secundum quod dicitur Mar. vlt. d.* Illi aũt profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, &c.

3 Et vocem meam audient. *Quia Iudæis repellentib. fidẽ Christi gentiles eam deuote receperunt ad prædicationẽ apostolorũ, secundum q̧ habetur Act. 13. g. ubi dicitur quod Paulus & Barnabas dixerunt Iudæis. Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei, sed quoniã repellitis illud, & indignos uos iudicatis uitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes, sic. n. nobis præcepit dominus. Et sequitur: Audiẽtes ergo gentes gauisæ sunt, & glorificabant uerbum domini.*

4 Et fiet vnum ouile. *Id est, una ecclesia ex Iudæis & gentilib. collecta.*

5 Et vnus pastor *s. Christus. Alii autem non sunt nisi uicarii illius pastoris.* Qualiter *autem sit intelligendum uerbum Christi prę allegatum Matth. 15. ibi fuit expositum. Subditur autem adhuc de afflictione illius pastoris ad oues, cum dicitur.*

6 Propterea me diligit pater. *i. ex dilectione patris est q̧ me ad salutem ouium destinauit. Vel aliter. Propterea me pater diligit, s. quia adimplebo eius voluntatem in mea passione pro ouibus, ideo subditur.* Quia ego pono animam meam. *Sciendum tamen, quod affectus amoris patris ad filium etiam secundum humanitatem non uenit ex passione, sed magis præcessit, sed aliquis effectus qui est amoris sequutus, s. glorificatio corporis Christi in eius resurrectione, ideo subditur.* Et iterum sumam eam. *Et quia uoluntarie passus est, ideo subditur.*

7 Nemo tollit eam a me. *s. uiolenter. Non est sic intelligendum quin ex vulneribus, & passione mortuus sit, sed quia poterat persequutores suos impedire, & uno uerbo prosternere.*

8 Sed ego po. eam a meipso. *Eam a meipso interfectores nõ impediendo.*

9 Potestatem habeo ponendi eã. *i. deponendi, non a supposito uerbi, quia quod semel assumpsit nunquam deposuit, sed a corpo[re] quo fuit separata in triduo, quamuis esset unita uerbo.*

10 Et potestatem habeo iterum. *Non ad suppositum a quo[] quam fuit separata, sed ad corpus cui fuit reunita.*

11 Hoc mandatum. *s. ut impleam eius uoluntatem in mea passi[o]ne pro omnium salute.*

12 Dissensio iterũ facta est inter. *Hic ponitur effectus doctri[næ] Christi, qui fuit diuersus in bonis & malis, quia boni per eius doc[tri]nã in fide sunt cõfirmati, & mali eã peruertentes diuino iudicio s[unt] in malis obdurati, & hoc est quod dicitur.* Dissensio iterũ fac[ta] est inter Iudæos propter sermones hos. *Dicit iterũ, quia ali[as] inter eos fuerat dissensio ex consimili causa, ut dictum est, sup. c.*

13 Dicebant autem multi ex ipsis. *Obstinati in malis.*

14 Dæmonium habet & insanit. *Miracula. n. quæ faciebat at[tri]buebant dæmoni, similiter uerba eius, quæ non intelligebant, c[re]dẽtes, quod sicut arreptitius loqueretur, ideo sequitur.* Quid eu[m] auditis. *Econtrario uero.*

15 Alii dicebant. *s. boni & deuoti.*

16 Hæc verba non. *Quasi si arreptitii aliquando loquantur [] dua, tamen sunt falsa, & ad malum inducentia: Christus autem ha[]bat uerba uitæ æternę, quod probant vlterius per factum dicente[s]*

17 Nunquid dæmonium potest. Q. d. *Non, licet enim dæmo[nes] possint aliqua miracula facere, in quantum in tempore impercepti[bi]li a nobis coniungunt propria actiua propriis passiuis, sicut ranæ [fa]ctæ sunt a magis Pharaonis, secundum quod dicit August. tamen n[on] possunt facere ea quæ excedunt totam facultatem naturæ, cuiusm[o]di est illuminatio cæci.*

18 Facta sunt. *Descripta benignitate Christi in docendo, hic con[se]quenter describitur Iudæorum malignitas ipsum persequendo, & p[ri]mo uerbis, secundo factis, ibi. Sustulerũt, ergo lapides. Prima in du[as] quia primo ponitur Iudæorum interrogatio maligna, secundo Ch[ri]sti responsio uera, ibi.* Respondit ei Iesus. *Circa primũ describit eorum interrogatio quantum ad tempus & locum, & interroga[tionis] modum. Tempus tangitur, cum dicitur.*

19 Encenia, &c. *i. festum dedicationis templi. Encenia enim ide[m]*

✻ *est*

a *por.* Porticus quibus templum cingebatur, solent signi-
fi[cari] nomine templi.

b [C]*ircundederunt ergo eum Iudæi.* Domino patienter inter op-
p[ro]bria veritatem prædicante excæcati non obsequuntur,
se[d] tentant.

c *Quousque animam*
no[str]am tollis? Calum-
ni[an]tur illum tolle-
re [a]nimas qui saluat,
qu[e]m purum homi-
ne[m] putabant, sed
pr[æ] omnibus regna-
tu[ru]m.

d [S]*i tu es Christus, dic*
no[bi]s palam. Non ve-
ri[ta]tem desiderant,
se[d] parant calum-
ni[a]m, vt si dixerit se
re[g]em, contra Au-
g[us]tum facientē po-
te[st]ati tradant. Sed
d[o]minus sic tempe-
ra[t] responsum, vt
n[e] illis sit locus ca-
l[um]niæ, & fidelibus
p[ro]pter quos hæc re-
f[e]runtur manifeste
a[p]pareat quod ipse
[sit] Christus, non ho-
m[o] tantum, vt il-
l[i] putant, sed filius
D[e]i.

e [E]*t nemo potest rape-*
re [d]e manu patris mei.
[Q]uia ex hoc quod
[fili]n ex matre maior
[e]st ad protegendum, quam illi ad impugnandum.

✠ Avg.

Avg. Si manum intelligamus potestatem, vna est patris & filii potestas, quia vna diuinitas. Si autem manum intelligamus filium, manus patris est ipse filius, quod non est ita dictum tanquam Deus pater habeat corporis membra, sed quod non per ipsum facta sunt omnia. Nam so- D tra. 48. Io. 10. 9

a Ecce, ignis, de quo deberent accendi. b Scilicet, ubi Salomon stare solebat ad orandum.

a solymis, & hyems erat. Et ambulabat Iesus in templo in por-

a Ecce hyems in Iudæis.

b ticu Salomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebant

a Dum incertos nos relinquis. b .i. ille Messias qui uenturus est in mundum.

e ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic

a Vt uerbum Dei, & probo per opera quid sim.

d nobis † palam. Respondit eis Iesus: † Loquor vobis, & non

a Cuius, & non suam gloriam quærit.

creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc te-

Cur. Istos uidebat futuros perditioni.

stimonium perhibent de me. Sed vos non creditis: quia non

a Sed. b Quæ per ostium intrant Obediunt præceptis.

estis ex ouibus meis. Oues meæ vocem meam audiunt, &

a Ex imitatione & beatitudine. Quia uos de præsenti uita cogitatis, & calumnia quæritis. Hæc sunt pascua de quibus supra. b Acsi dixerit, uos peribitis in æternum, quia non estis de ouibus.

ego cognosco eas, & sequuntur me. Et ego vitam æternam

Et si in præsenti uideantur. a Fur & latro nihil possunt contra illos, quos nouit Deus esse suos.

do eis, & non peribunt in æternum, et non rapiet eas

Potestate. Quia. a Gignendo, i. esse unigenitum filium, coæqualem coæternum.

quisquā de manu mea. † Pater meus † quod dedit mihi, ma-

a Omnibus creaturis & angelis. b Virtutem & gloriam huius rei, quod nemo rapit de manu eius patri attribuit. c Potestate, quæ est mihi & patri, uel de me qui sum manus patris.

e ius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei.

lent & homines di-
cere, manus suas es-
se alios homines
1 per quos faciunt,
2 quod volunt. Ali-
quādo & ipsum o-
3 pus hominis dicit,
4 quod fit per manū
5 sicut dicitur quisq;
6 agnoscere manum † Dixi.
7 suam, cum id quod
8 scriptum sit, agno-
9 scit, hoc autem lo-
co manum patris, E
10 & filii intelligamus
potestatem, ne for-
11 te cum hic manum
12 patris ipsum filium
13 dictum acceperi-
14 mus, incipiat carna
15 lis cogitatio etiam
filii quærere fi-
16 lium.

✠ Hilarivs. Li. 7. de Tri. post medium
17 Et enim per corpo
ralem significatio-
nem virtutem pos- † qui dedit mihi maior.
sis eiusdem nosse
18 naturę, commemo
rata est filii manus,
manus patris, quia F
natura & virtus patris esset in filio.

Ego

NICOLAVS DE LYRA.

[...]quod innouationes, & dicitur ab eo, quod est in, & cenos nouum, [quo]d fit, quando aliqua res noua suo usui applicatur, in dedicatione [qu]em templum applicatur vsui. Sciendum tamen quod festum non [fui]t primæ dedicationis, quæ facta est à Salomone, quia illa facta est [...] die Septembris in autumno, ut habetur 3. Reg. 8. a. Nec etiam se[cun]dæ dedicationis, quæ facta est sub Zorobabel templo reædificato, [qui]a illa facta est in Martio tempore uernali. Sed fuit festum illius [de]dicationis seu innouationis, quæ facta est sub Iuda Machabæo, quā[do] purificatum fuit templum ab Antiocho Epiphane prophanatum. [vt] habetur 1. Mach. 4. g. quæ purificatio facta fuit, 25. die noni men[sis] apud Iudæos, vt habetur 1. Machab. 4. g. qui pro maiori parte cō[m]uniter concurrit cum Decembri apud nos, & ideo ad hoc denotan[du]m additur.

Et hyems erat. *Et sic patet tempus. Locus autem designatur cū [d]icitur.*

2 Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. *No[mi]ne templi intelliguntur atria, & loca ad domum domini pertinen[tia.] Erat autem quidam locus ædificatus ubi Salomon stabat ad orā[du]m, qui dicebatur regis oratorium. Sed contra hoc videtur, quod [om]nia quæ ædificauerat Salomon in templo fuerūt combusta p Chal[dæ]os, vt habetur 4. Regum vltimo cap. Dicendum, quod alia porticus [fui]t reædificata in templo ad similitudinem prioris, & ideo retinuit [no]men præcedentis, sicut frequenter fit in ædificiis reparatis, & hic [in]terrogationis locus. Subditur etiam interrogandi modus.*

3 Circundederunt ergo eum Iudæ. *Vt citius eum in verbis ca[pe]rent.*

4 Et dicebant ei: Quousque animam nostram tollis. *Id est, [su]spicias, dimittendo nos in suspenso, per hoc innuentes, quod vellent [e]ius dicto stare, & eum libenter sicut Christum recipere, cum tamen [ha]berent contrarium in corde.*

5 Si tu es Christus. *Non quærunt, si tu es filius Dei, quia de hoc [no]n curasset Pilatus, qui erat gentilis, apud quem intendebant eū ac[cu]sare, sed quærunt:* Si tu es Christus. *Id est, vnctus, quæ vnctio de[ba]tur regibus, & per consequens si respondisset se esse Christum, [sta]tim accusassent eum præsidi, vt rebellare uolentem contra impera[to]rem Romanum, cui subditi erant Iudæi, & aspirare ad regnum. Ea[n]dem etiam de causa dixerunt.*

6 Dic nobis palam. *Vt possent habere contra eum testimonium.*

7 Respondit eis Iesus. *Hic ponitur Christi responsio, in qua primo ostenditur Iudæorum malignitas, secundo discipulorum Christi benignitas, ibi:* Oues meæ. *In prima ergo parte dicitur sic.*

8 Loquor vobis & non creditis. *Q. d. uos quæritis uerba exprimentia, quod ego sim Christus, non ad ueritatem intelligendum, sed magis ad calumniandum, quia si illa dicerem, non crederetis, quod probat consequenter dicens.*

9 Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. *Sicut. n. supra dictum est 4. cap. efficacissimum argumentum ad probandum ueritatem excedentem naturalem facultatem intellectus, sunt opera miraculosa, & tamen illis nō credebant, cum tamen fierent ad declarationem deitatis Iesu Christi. Causa autem incredulitatis eorum subditur, cum dicitur.*

10 Sed uos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. *Id est, innocentes & humiles, sed superbi & maligni, & ideo Dei iudicio excæcati. Considerandum, quod in hac responsione Christus non dixit expresse se esse Christum quem quærebant, sed dixit aliquid æquiualens, uel maius, vt responderet ueritatem, & excluderet calumniæ malitiam.*

11 Oues meæ. *Hic consequenter ostendit discipulorum suorum benignitatem di.* Oues meæ. *Id est, humiles, quibus reuelatur veritas, vt habetur. Mat. 11. d.*

12 Vocem meam audiunt. *Credendo corde, & obediendo opere.*

13 Ego cognosco eas. *Non solum notitia visionis, sed etiam notitia approbationis ad vitam æternam.*

14 Et sequuntur me. *Hic in præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam, ideo sequitur.*

15 Et ego vitam æternam do eis. *Loquitur. n. hic de illis, qui sūt oues eius non solum secundum præsentem iustitiam, sed etiam secundum prædestinationem diuinam, quæ frustrari non potest.*

16 Et non rapiet eas quisquā de manu mea, &c: *Per violentiam, quod probat tali ratione.*

17 Pater meus, quod dedit mihi, maius omnib. est. *Id est, ipsa deitas, quam habeo à patre, quia omnia excedit in infinitum.*

18 Et nemo potest rapere de manu patris mei. *Cum enim sit infinitæ potentiæ, nihil potest ab eo auferri per violentiam.*

✠ Ego

A a *Ego & pater vnum sumus*. His uerbis non solum Iudæorū soluit quæstionem, qui vt tentarent accesserunt, sed etiam futurorum hæreticorum damnat insaniam.

b *Sustulerunt ergo la.* Hoc iam non ferunt, qui cætera tulerunt, sed duri ad lapides currunt. Sed quia Iesus non patitur nisi quod vult, adhuc loquitur.

Sustulerunt lapides. ✠ HILARIVS. Nunc hæreticorum furor iam Domino in cęlis sedente pari infidelitate dictis non obedientes odium impietatis exercent, verborum lapides iniiciunt, etsi possent de throno eum suo in crucē detraherent. B

†24.q.1. c.quidā, ver. Arriani. Li. 7. de Tri. paulo post med.

c *Multa bona opera.* ✠ ALCVINVS. In sanitatibus infirmorum, in exhibitione doctrinæ & miraculorum, quæ ex patre ostendit, quia eius gloriam per omnia quæsiui, propter qđ eorum opus me lapidatis?

†Ps. 81.b

C d *Cum sis homo.* ✠ HILARIVS. Iudæus dicit, cum sis homo Arrianus cum sis creatura. Vtrique dicunt, facis te Deum. Subiicit. n. Arrianus substantiæ, nouæ & alienæ Deū, vt aūt alterius generis Deus sit, aut omnino nec Deus. Dici... est filius ex natiuitate, non est Deus ex veritate, creat... præstantior cunctis.

Li. 7. de Trin.

e *Facis teip.* Intellexerunt non posse dici: *Ego & pate*[r vnum] *sumus*. Nisi vbi est æqualitas patris & filii, quod Arri[us non] intellexit. Cl... autē, quia vid... tardos nō ferr... dorem veritat... perauit eum ... *verbis. Nonne s*...

a b c † Ego & pater vnum sumus. † Sustulerunt ergo lapides Iu-
Non uerbis, sed factis eorum.
daei, vt lapidarent eum. Respondit eis Iesus. Multa bona o-
a Cuius gloriam quærit vbique.
pera ostendi vobis ex pătre meo, propter quod eorum opus
Non possunt negare bona accepisse.
me lapidatis? Responderunt ei Iudæi: De bono opere non la-
Non possunt ferre quod filius Dei dicatur.
d pidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cum sis, facis
e teipsum Deum. Respondit eis Iesus: Nonne scriptum est in
clamo.
f lege vestra † quia ego dixi. dij estis? Si illos dixit deos ad quos
g a Falsitatis argui.
h sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura, quē pater
Dauid. a Scilicet gignendo, ut sanctus esset, dedit ut sanctum genuit.
b .s. cum in sanctitate incarnari constituit pro salute mundi.
sanctificauit, & misit in mūdum, vos dicitis qa blasphemas,
a Quæ nemo potest facere nisi filius. b Si solis uerbis prædico, ne credatis.
quia dixi, filius Dei sum? Si non facio opera patris mei, nolite
a Opera illa. b ...rbis & innocentiæ uitę.
i credere mihi. Si aūt facio, & si mihi non † vultis credere, operi

1 tardos nō ferr...
2 dorem veritat...
3 perauit eum
4 *verbis. Nonne s*...
5 f *Quia ego.* Tri...
dis dicitur De...
6 tura, adoptiu...
7 ego dixi dij. f...
dæmones & ...
8 g *Si illos dixit* ...
9 per sermone ...
10 participando
11 homines dii, ...
12 le qui per na...
13 est filius qu...
cipant nō est
14 h *Pater sancti*...
15 ✠ THEOP...
16 est, sanxit fac...
pro mundo. ostendit se n... Deum sicut ... Nam saluum mundum diuinum opus est, non autem hominis ... ti per gratiam.

i *Operibus credi.* Fidem adhibete operibus, vt merit... amplius cognoscendo opera, veniatis ad fidem dei...

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Ego & pater vnum sumus. *In uirtute & potētia, sicut in Deitate, ut supra dictum est, ergo nemo potest rapere oues de manu mea. Notandum autē, q ex hoc verbo Saluatoris:* Ego & pater vnum sumus. *Excludūtur duo errores contrarij circa articulū sanctissimæ Trinitatis. Sabellius. n. posuit in Deo vnitatem personæ sicut & essētiæ, & hoc remouetur cum dicitur:* Ego & pater vnum sumus. *Si n. pater & filius essent vna psona, dixisset sum in singulari. Arrius autē econtrario posuit diuersitatem essentiarum, sicut & personarū. Et hoc excluditur per hoc, quod dicitur vnum. Si. n. pater, & filius haberent diuersas essentias, non diceret vnum neutraliter, sed plura.*

Error Sabellii. Error Arrij.

Diuisio. 2 Sustulerunt ergo lapides. *Hic consequēter ostenditur malignitas Iudæorum in facto. Et diuiditur in tres, quia primo Christus refrenat eorum sæuitiam, secundo excludit impositam sibi blasphemiā, ibi:* Responderunt Iudæi. *Tertio fugit propter eorum obstinatam malitiam, ibi:* Quærebant ergo. *In prima igitur parte dicitur sic:* Sustulerunt ergo lapides Iu. vt lapi. e. *Moti liuore inuidiæ non amore iustitiæ, absq; legis ordine, ut sup. dictū fuit in casu simili. 8. c.*

3 Respondit eis Iesus. *Dulciter eos reprimendo.*

4 Multa bona opera. *Scilicet, veritatem docendo, infirmos curando, & alia miracula faciendo.*

5 Propter quod eorum opus. *Cum tamen ex hoc me honorare deberetis.*

Diuisio: 6 Responderunt. *Hic consequēter excludit blasphemiam sibi impositam. Et diuiditur in duas, quia primo huiusmodi blasphemia imponitur, & secundo excluditur, ibi.* Respondit. *In prima ergo parte dicitur sic:* Responderunt ei Iudæi.

7 De bono opere. *In dictis eorū patet cōtradictio, quia loquebantur sicut furiosi, testificantur. n. eum facere bona opera in miraculis, cum dicunt.* De bono opere. *s. quod facis, & tamen dicunt hic eum blasphemum, cum dicitur.* Sed de blasph. *Ista. n. sunt incōpossibilia, quia miracula Christi fiebant ad testimonium bonitatis eius, & ideo cum essent bona opera & diuina, non poterant fieri ad testificandum aliquod falsum, quod tamen eßet si ille esset blasphemus, ad cuius testimonium fierent. Ista autem cæcitas in eis procedebat ex eo quod solum humanam naturam in Christo considerabant, ideo subditur.* Quia tu homo cum sis, facis teip. Deum. †

8 Respondit eis. *Hic consequenter Iesus excludit crimen blasphemiæ sibi impositū, et hoc dupliciter, primo excludit illud per ...rā, secundo per rōnem, ibi.* Si non facio. *Circa primum scie... sacra scriptura cū sit a Deo inspirata, non pōt esse falsa. Ipsa ... tribuit deitatem hoīb. sanctis, & prophetis & ipsi Christo, a... men, quia deitatem participatiue tantum attribuit aliis a Ch... cut iudices locum Dei tenentes dicuntur dij.* Exod 22.b. *Dñs applicabitur ad Deos, & ibid. d. Dijs non detrahes, &c. Chr... attribuit deitatem proprie dictam, scđm quod habetur Iere. 2... ce dies veniunt dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iu... quitur postea. Hoc est nomen quod vocabunt eum dominus iu... ster, & ubi habemus dominus, ponitur nomen domini tetragr... ton in Heb. quod nullo modo attribuitur alicui nisi Deo vero, ... tet, quod sicut scriptura ve. Test. attribuit aliis a Christo dei... ticipatiue dictam, ita ipsi Christo deitatem proprie dictam. ... dum hoc igitur exponenda est litera:* Respondit eis Ie. *De... do se non esse blasphemum, dicendo se esse Deum vel Dei fili... turalem, quod idem est. Quod probat per scripturam. dic.*

9 Nonne scrip. est, &c. *Quia ego dixi dij estis, hoc habetur ... 81. b. & dicitur de iudicibus & prophetis, ideo subditur.*

10 Si illos di. de. *Participatiue.*

11 Ad quos ser. Dei fa. est. *Sicut fuerunt prophetæ & iudi...*

12 Et non potest sol. scrip. *Id est, non potest dici, quod co... falsum.*

13 Quem pa. sanctifi. *i. meipsum, i. sanctum generauit ab æt... cundum deitatem. Vel.* Sanctificauit. *i. plenitudine gratiæ a... uit, quantum ad humanitatem.*

14 Et misit in mun *Ad saluandum ipsum, sicut erat per p... tas prædictum.*

15 Vos di. quia blasphe. quia dixi filius Dei sum. *Q. d. ... nabiliter loquimi, quia scriptura sacra, quæ solui non potest, c... se loquitur de diuinitate mea, ut patet per prædicta.*

16 Si non fa. *Hic consequenter excludit crimē blasphemiæ ... positum per rōnem. Circa quod sciendum, quod oīa determi... proprio opere, ut habetur 4. Meteororum, ideo per propriā op... nem certificamur de natura rei. Christus aūt faciebat opera ... tatis propria, s. miracula totam facultatem creaturæ transc... tia, & ēt uirtute propria, quia non solum faciebat illa obse... diuinam potentiam, sed etiam aliquando imperando. Ex quo ...*

MORALITER.

1 *Ego & pater vnum sumus.* AVG. Vtrumq; audiet vnum, & sumus, & à charybdi & scylla liberaberis. Quod dicit, vnū, liberat te ab Arrio, quod dicit sumus, à Sabellio.

2 *Sustulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent.* HYLARIVS. ... hæreticorum furor iam domino in cęlis sedente, pa[ri infi]delitate dictis non obedientes odium impietatis exe[rcent,] verborum lapides iaciunt, & si possent de throno su[o] in crucem detraherent.

a · Quia in me est pa.
Pa r est in filio, fi-
liu n patre, vt equa
lis n eo cu æqualis
est nde & potest di
ce Ego & pater v.
su. t qui videt me,
vid t & patrem &
ho est ei proprium.
M nus autē est ho-
m i per participa-
tio em quod dici-
tu esse in Deo con-
ti nte, & Deus in eo, vt in vase.

bus credite, vt cognoscatis & credatis, quia in me est pater &
a Non credendo, sed vt occidant.
a ego in patre: † Quærebant ergo eum apprehendere, & exi-
Quia non habent manus fidei. *a Mistice, ad gentes,*
uit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Iordanem, in
a Ostendebat se esse impl onem umbræ iam cessantis.
b eum locum ubi erant Ioannes Baptizās primum, & mansit il-
c lic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant quia Ioannes qui-
dem signum fecit nullum. Omnia autem quæcunque dixit
Ioannes de hoc, vera erant, & multi * crediderunt in eum.

D

1 b *Et multi venerunt.*
Isti apprehendant
2 permanentem, non
3 quomodo iniqui ap
4 prehendere volebat
discedentem unde
sequitur. *Et multi ve-
nerunt ad eum.*
5 c *Quia Io. qui. sig. fe.
6 nul.* Nullum in Ieru
7 salem fecit vt iste, &
8 quidquid dicebat te
9 stimonium huic per
hibebat quasi per lucernam veniamus ad diem.

† rursus

E

* ibi

b *Et*

CAP.

F

NICOLAVS DE LYRA

di , *quod in eo vere erat natura diuina. & per cōsequens nō erat bla bemus dicendo se esse D ū, vel Dei filiū et hoc est quod dicitur:*
Si non facio opera patris mei. *Ideo concludit ex operibus.*
1 Vt cognoscatis &c. & ego in patre. *Inquātum est vna natura am rū sicut & vna operatio.* 2 Quærebāt ergo. *Hic cōsequē- ter onitur fuga Christi propter eorum obstinatā malitiam, quia nec ve is eius, nec operib. inducebantur ad credendum, sed tanquā obsti na quærebant eum apprehendere ad occidendum.* 3 Et exibāt de manib. eorū. *Virtute diuina trāsiens per ipsos, sicut supr. dictum fu 3 ca.* 4 Et abiit ite. & mansit illic. *Scilicet, ad tempus vt po li veniētes ad ipsum recordarent de testimonio Ioānis qui dixe ra e eo.* Ecce agnus Dei. *Et de testimonio Dei, patris cuius vox au a fuerat in baptismo Christi. Hic est filius meus dilectus, & sic ha a collatione priorum & nouissimorum confirmarentur in fide ip s ideo sequitur.* 5 Et multi venerunt ad eum. *Credētes.*
6 Et di. *In argumentum suæ fidei.*
7 Quia Ioannes qui signum fecit nul. *Signa. n. reseruabātur Ch sto sicut ī principaliori, tñ propter sanctitatē vitæ credebāt Ioā ni quia in Christo videbant dictum eius impleri, ideo sequitur.*
8 Omnia autem quæcunque dixit Ioānes de hoc vera e. *Et concluditur fructus huius collationis, cum dicitur.*
9 Et multi. *circa pdicta in hoc c. quęr t. Vtrum licitum sit pastori ec siæ i persecutione fugere? Et arguitur primo quod sic, quia aliq sa li leguntur hoc fecisse, sicut Thomas Cantuariensis fugit de An gl tempore persecutionis suæ ecclesiæ, quod nō fecisset nisi licitum fu t ergo, &c. Itē Saluator dixit apostolis Mat. 10. c.* Si vos pse- c fuerint in vna ciuitate, fugite ī aliā. *Et sic videtur, q̄ fuge- re e persecutionis nō solum sit licitum. sed ēt meritorium cum Sal uator discipulos ad hoc hortetur. Cōtrarium arguitur, per hoc quod in c. dictum est; Mercenarius, & qui non est pastor videt lupum venie, & dimittit oues, & fugit, quod exponens Greg. dicit quod il qui fugit tempore persecutionis merito perdit meritū pastoris, q n esset verum, si fugere esset sibi licitum. Rñsio dicendum quod no e lupi venientes super oues, aliquando intelligitur diabolus per tentationes fideles infestans, aliqñ hæreticus per falsam doctrina cor rumpens, aliqñ tyrānus violentia armorum persequens. Si primo & secundo modo accipiat lupus non est licitum pastori fugere, quia cum talib. lupis non est resistendum corporaliter, sed magis spūaliter per deuotam orōnē, & sanctā prædicationē & doctrinā & ideo per talia est eis statim viriliter resistēdum. Aliter. n. si daretur eius ingressus non resistendo, accideret maius periculum, propter quod dicit beatus Iacob. 4. b. Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Et hoc idē posset dici de hæretico, quia fugit illum, qui per sanā doctrinā detegit ipsius fal- sitatē, propter q̄ Simon Magus fugiebat Petrum de ciuitate in ciui- tatem, vt dr̄ in Itinerario Clementis. Si accipiatur lupus tertio mō, tunc est distinguendum, quia aut persecutio personalis est, aut cōis. Si personalis, ita q̄ est contra pastorem tm̄ & non contra gregem sibi cō missum. tunc pastori est fugiendum, nec tunc dimittit gregem in perse cutione, quia tunc persecutio non est contra gregem, vt dictum est, & hoc modo Paulus apostolus fugit de Damasco, vt habetur Actu. 9. e. Si autē sit persecutio cōmunis cōtra gregem. & pastorē, adhuc di stinguēdum est, quia aut est vnus solus pastor, aut multi. Si vnus tm̄ nō est sibi licitum fugere, & gregem dimittere, quia hic esset merce- narius, & non pastor, secundum q̄ dicit Saluatur. Si autē sunt multi pastores quibus ecclesia indigeat, tūc aliq debeat remanere, & alij fugere vt sic grex remanes in illa ecclesia, sufficienter custodiat, & vtilitati ecclesiæ de alijs prouideatur, & si nō possit determinari de cōmuni concordia, vel alia conuenienti via qui remaneant, & qui fu giant, possent super hoc inuocata spiritussancti gratia sortes mitti, se cundum quod dicit Aug. in epistola ad Honoratum. Si inter Dei mi nistros sit disceptatio qui eorum tempore persecutionis maneant, & qui eorum fugiant ne fuga vel morte omnium ecclesia deseratur, si hæc disceptatio aliter non poterit terminari quātū mihi videt, qui maneat, & qui fugiant, sorte legendi sunt. Ad primū dicēdum, quod sācti fugerunt in casibus licitis prædicto modo, vnde in legēda sancti Thomæ dicitur sic, quod in principio persecutionis fugit, quia nōdū innotuerat ad plenū causa ecclesiæ, & personalis persecutio videba tur. Eodem modo dicendum est ad secundum, quod saluator hortatur discipulos fugere in casibus licitis prædictis.*

ADDITIO I.

In cap. 10. *vbi dicitur in postilla.* Omnes quotquot vene. fu- res sunt & latrones.

Quod autem hæc verba Christi non possunt intelligi de prophetis patriarchis & huiusmodi satis est manifestum, illi. n. non vt per derent oues seu vt eas furarētur venerunt. Sed attendendū est quo modo verba Christi dicentis vniuersaliter; Omnes quotquot venerunt fures sunt. &c. *Saluari possint sic, vt sub hac vniuersa- litate non comprehendātur ēt iusti a Deo missi. Nā secundum aposto li ad Heb 2. b. Qui omnia dicit, nihil excipit, sed continuādo hæc verba ad immediate p̄cedentia sicut habetur, q̄ hæc vniuersalitas nō comprehendit omnes quotquot venerunt simpliciter, sed tātum illos q venientes nō intrauerunt per ostium. Vndè cum Christus dixit:* Ego sum ostiū ouium. *Statim subiunxit.* Quotquot ve. &c. *Vt intel ligatur illa vniuersalitas solum cōprehendere illos q nō per ostium venerunt. Et hoc videtur dicere Aug. in hoc loco, vbi ait: Intellige ergo quotquot uenerunt p̄ter me, nō autem p̄ter illum pphetæ uene- runt, quia cum illo uenerunt, & c. & infr. Præcesserunt. n. iusti in eū credentes venturum, quomodo credimus in eum qui iam uenit: Tem pora enim uariata sunt, non fides, hæc Aug.*

ADDITIO II.

In eod. cap. *Vbi dicitur in postilla.* Hæreditas differt a merce de proprie dicta.

Præmia sanctorum in utraq; testō frequenter merces dicitur un- de Gen. 15. a Merces tua magna est nimis, & Isa. 40. c. Ecce merces eius cum eo: *Et Mat. 5. b.* Merces vestra copiosa est in celis. *1. Co. 3. c.* Vnusquisq; mercedē accipiet secundū propriū la borem. *Quē modum loquendi ēt doctores catholici tenent, uñ Aug. dic. Visio est tota merces, & sic de multis alijs, Incōueniēs igit uide tur dicere, q̄ gloria cœlestis nō dicat proprie merces cū sic cōmuniter appelletur a patriarchis, prophetis, euāgelistis, apostolis atq; docto- rib⁹ Sed melius videt dicēdū, q̄ gloria cęlestis in cōparatione merito rū quibus eā quis de cōmuni lege adipiscit, potest, dupliciter cōsidera ri Vno modo secūdū cōgruitatē, quæ attēdit secūdū ęqualitatē ppor- tionis, & sic iusti proprie merēt gloriā cœlestē, vnde & proprie de- bet dici merces: Alio modo secūdū cōdignitatē, quæ attēdit secundū proportionē æqualitatis, & isto modo sancti nō merētur gloriā cœle- stē, vnde ad Ro. 8. d. Nō sunt cōdignæ passiones huius seculi ad futu- rā gloriā quæ reuelabitur in nobis. Qua cōsideratione gloria cœlestis nō dr̄ merces, sed potius hæreditas, eo q̄ filiꝰ ad hoc q̄ debeat succede re in bonis paternis, non requiritur. q̄ hoc mereat ex proprio labore, sed sufficit quod legitime succedat patri. Vnde primo modo loquendo gloria cœlestis proprie dr̄ merces. Et isto modo debent intelligi aucto ritates hoc asserentes, secundo vero modo debent intelligi auctorita- tes nominantes cœlestem gloriam hæreditatem, vt in Psalm. 36. c. Iu sti autem hæreditabunt terram, & sic de alijs.*

REPL. In ca. 10. *Post l. distinguit mercedē ab hæreditate. Bur. oc casionē quærens dicit præmia sanctorum dici merces in vtroq; testō inepte cōcludens ex hoc q̄ hæreditas proprie debet dici merces: Et distinguens de merito congrui & cōdigni se inuoluens, cōcedit q̄ in postil. redarguit, scilicet, distinctionē hæreditatis & mercedis. Vnde sciendum, q̄ vbi in sacra scriptura vita beata merces dicitur, nō esse proprie intelligendum, sed trāsumptiue, vt puta sicut merces in hu manis datur in humanis pro opere, ita in diuinis nō secundum pprie tatem, sed similitudinem. Merces. n. æterna nō habet ortum proprie ex opere, sed operis acceptabilitate, & hoc secundum cōgruitatem. Cōgruum. n. est cum homines faciunt quod possunt, quod Deus ea ac ceptet, & gratiam conferat, vnde fiat condignitas in opere.*

CAPVT XI.

A a Erat autem. Dum moratur trãs Iordanẽ, infirmat Lazarus, & mittunt ad eum sorores illuc. Istæ sorores Lazari, figura sunt Iudæorum in æterna beatitudine iam receptorum, qui pro fratre sanando, id est, pro reliquijs in tenebris ignorãtiæ adhuc errantibus, Domino supplicant ex notissima actione.

b *Languẽs Lazarus.* Lazarus figura est Iudæorum qui infirmi erãt in fide Christi. Martha & Maria significant doctrinã bonorum Iudæorũ.

B ✻ BEDA. Interpretat Lazarus, adiutus. Inter omnes.n. mortuos quos Dñs suscitauit, hic magis ab eo adiuuatur, quẽ non solum mortuũ, sed quatriduanum suscitauit.

Tra.49.in Ioã. ✻ AVGVSTINVS. Inter omnia miracula quæ fecit Dominus Lazari resurrectio precipue pdicat. Sed si attẽdamus, delectari debemus potius, quam mirari. Ille suscitauit hominem, qui fecit hominem, plus enim est hominem creare, quam resuscitare.

c *Ecce quem amas.* Lazarus, per quem peccator significat, qui a Domino amatur, qa non venit vocare iustos, sed peccatores. Sorores peccatoris sunt bonæ cogitationes, quæ p peccatis dissoluendis orant.

C Serm. 52 de ver. Domini tom. 10. ✻ AVGVSTINVS. Inuaserat Lazarum pnicies inimica languoris miserandi hominis corpus quotidie edax febris incendium consumebat. Aderant aũt duæ sorores langu... & casum dolentes iuuenis ægrotãtis lectulo iugiter ... rebant, vnde subditur. *Miserunt sorores eius ad eum, dicentes Domine: ecce quem amas infirmatur.*

✻ CHRYSOST. Per hoc ad miserandum volu... trahere Christu... adhuc enim ei q... homini intend... Ideo autem nor... runt ad Chri... sicut Cẽturio &... gulus, sed mitt... qa vehementer ... fidebant de Ch... propter multar... miliaritatem q... habebant ad e... quia a luctu de... bantur.

✻ THEOPH... LACTVS. Mu... deuotionem, &... magnitudinem ... primunt, diceri... *Ecce quem amas,* ... *matur.* Tantam ... potentiam in d... no esse credet ... quod mirum v... tur qualiter vi... sibi dilectum ... mitas potuerit ... cupare.

CAPVT XI.

a Erat autem quidam † languens Lazarus à 1
b Bethania de Castello Mariæ & Marthæ so- 2
a Ne erremus, cum multæ sint huius nominis, ostenditur ex notissima actione.
rorum eius. Maria autem erat quæ vnxit do- 3
minum vnguento, & extersit pedes eius ca- 4
Sufficit amanti nunciare, qui non deserit quem amat. Vt se a dolore, illum liberet ab ægritudine.
pillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo 5 6
Quasi dicat, si dignaris veni & sana.
c sorores eius ad eum, dicentes. Domine, ecce quem amas, 7
a Quia nec ipsa mors qui imminebat ad mortem fuit, sed ad miraculum, quo omnes crederent in Christum.
infirmatur. Audiens autem Iesus, dixit eis. Infirmitas hæc 8
a Quæ non eum auxit sed nobis profuit,
d non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur fi- 9
a Infirmantium. b Tristium consolator. c Quæ tristes erant.
e lius Dei † per eum: Diligebat autem Iesus Martham, & 10
sororem eius Mariam, & Lazarum. Vt ergo audiuit
a Distulit sanare, vt posset resuscitare.
quia infirmabatur, tunc quidem mansit in † eodem loco

† eam

d *Pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei, &c.* Id est, vt glorificetur filius Dei. Ecce se Deum dicit, contra illos qui filium Dei non esse Deum.

✻ CHRYSOST. Hic autem, Vt, non est causale, sed ... tus: Nam euenit quidem aliunde infirmitas, vlus est autem ea in gloria Dei.

e *Diligebat.* Diligebat languentium saluator, mortuorum suscitator Lazarum, quia languens & mortuus.

✻ AVGVSTI...

NICOLAVS DE LYRA
CAPVT XI.

✻ Erat aũt. *Postquam euangelista ostendit in Christo virtutẽ viuificatiuam ex eius verbo, hic consequenter hoc idem ostendit sensibili signo in mortuo virtute eius resuscitato. Et diuiditur in tres, quia euangelista primo describit infirmitatem Lazari incurabilem, secundo eius mortem in dubitabilem, ibi.* Vt ergo audiuit. *Tertio eius suscitationem mirabilem, ibi:* Iesus aũt vt vidit. *Prima in duas, quia primo eius infirmitas describit, secundo Christo nunciatur, ibi:* Miserunt ergo: *In prima ergo parte dicitur sic.*

Diuisio.

1 Erat aũt, &c. *Ex quo patet incurabilitas infirmitatis via naturæ. Infirmitas enim curabilis non dicitur proprie languor.*

2 Lazarus. *Scilicet, nomine.*

3 A Bethania. *Nomen est villæ in qua erat infirmus:*

4 De castello Mariæ. *Quia in prædicta villa erat illud castrum. in quo manebant istæ dominæ cum Lazaro eorũ fratre. Et quia multæ mulieres vocabantur nomine Mariæ, ideo ad distinguendum istã ab alijs, subditur.*

5 Maria aũt erat quę vn.do. *Vtrũ aũt hæc Maria fuerit illa peccatrix de qua scribitur Lucæ 7.f. quæ lauit pedes domini, & vnxit vnguento, sancti varie loquuntur. Hieronym. aũt & Chryso. dicunt istam fuisse aliã, vnde illa dicit peccatrix, hęc sancta & honesta, & propter hoc nomen illius Luc. 7. tacetur. istius autem nomen hic exprimitur. Et tunc dicunt isti, q ambæ mulieres fecerunt simile: Sed illa fecit hoc ex peccatorum suorum cõpunctione, ista autẽ ex Christi deuotione. Gre. & Aug. de consensu euãgelistarũ dicunt cõtrariũ. Dicit tamen Aug. quod ista Maria bis vnxit dominũ, ex hoc loco sumens argumentũ, quia hic dicitur quod vnxit, loquẽdo de præterito & se.c. similiter dixit, quod vnxit caput do.di. igit, q prima fuit ex cõtritione, quã Lucas narrat diffuse, & hic breuiter recitat secunda autem fuit ex deuotione, quæ se.ca. describitur. Cõsuetudo etiã ecclesiæ tenet, quod eadẽ mulier fuit de qua narrat Lucas ... eius nomine, & quæ hic dicit soror Lazari. Nec mirũ, quia ... ecclesiasticum a sancto Greg. ordinatum est qui fuit huius opin...*

6 Mise. *Hic consequentee infirmitas Lazari Christo nunciatur internuncium, & hoc est quod dicitur. Miserunt ergo sorores, ... tionem fratris desiderantes.*

7 Ad eum di. *Non dicunt veni, quia amanti sufficit necessi... nunciare amici.*

8 Audiens, &c. *Scilicet, respondendo per nuncium.*

9 Infirmitas. *Nõ est per hoc intelligẽdũ, quod Lazarus nõ ... mortuus, vt dixerunt aliqui, quia hoc esset destruere veritatẽ ... lij, cum infra eo.c. dicat Saluator. Lazarus mortuus est. Sed p... dicitur. Hæc infirmitas nõ est ad mortem, quia nõ tendebat ad ... ibi sistendo, sed propter resurrectionem sequentẽ vt inde glori... Deus per ostensionem suæ virtutis, & in Christo declararet ... deitatis, ideo se. Sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei...*

10 Diligebat. *Hoc additur ad ostendendum, quare nõ opo... Martha & Maria irent ad Christũ, personaliter: sicut fecit ... lus, de quo supra dictum est 4.c.f. quia Christus erat familiar... zaro & eius sororibus, quia ibi frequẽter hospitabatur.* 11 *Hic cõsequẽter describitur mors Lazari. Et diuidit in duas, q... mo describitur huius mortis expectatio. Secundo expectatæ d... tio, ibi:* Deinde post hæc. *Circa primum sciendũ, q Christu... ta infirmitate Lazari non statim iuit ad eum, ne a Iudæis eiu...*

MORALITER.

† 1 *Erat aũt.* Per quem significari potest grauem tentationẽ patiens. Per eius sorores significantur personæ pro eius alleuiatione deuote Christum deprecantes, quæ nõ semper exaudiuntur, sed talis patiens aliqñ per actum peccati mortalis mori pmittitur ab eo q est tantæ bonitatis & potẽtiæ q scit & potest bona de malis elicere. Per Iesum autem q salus interpretatur, prædicator vel cõfessor, salutẽ animarum sitiẽs significatur, qui peccatorẽ nõ solum mortuũ ... per culpã, sed etiã aliquando fetentem per infamiam ... pultum sub lapide per obstinationẽ, & tamẽ Deo pr... liter operante sic per bonã monitionem reducit eũ a... gratiæ, q non solum tollitur obstinatio & mors culp... etiam infamiæ fœtor, & suauis odor redditur bonæ ...

† MO...

AVGVSTINVS Me languens, ille tristes, omnes dilecti. CHRYSOSTOMVS. Per hoc erudit nos Euangelista non irasci si qua infirmitas facta fuerit circa bonos viros & Dei amicos.

a *Duobus diebus.* Vt quatriduum impleretur. Prima.n. die nunciatum est mortuus est lazarus trans Iordanem, per duos dies mansit, ecce tres, quarto autem die venit.

b *Eamus in Iudæam.* MYSTICE significat se Iudæos in fine perditurum eidem rediturum ad Iudæos in fine per Eliam & Enoch.

c *Dicunt ei discipu.* Te initi, volentes cõsilium dare magistro ne moreretur, sicut & ibi Petrus. Absit a te domine, non fiet tibi istud. Sed sicut Petrus laudatur de ieno: Beatus es Simõ Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, culpatur de suo: Vade post me Sathana, quia non sapis non quæ Dei sed quæ hominum sunt. Ita & hos corripuit dicens se esse lucem in quo debent ambulare ne offendant, quia sine eo ambulantes offendant, vt nolentes eum mori, qui pro hominib. venit mori. Illos autem

dicit esse horas quę diem sequuntur, nõ dies eas, sed dies eas illuminat. Duodecim est sacratus numerus qui permanet plenus: Deiecto enim Iuda, qui non lucebat inter horas, alius surrogatur.

d *Nonne duodecim sunt horæ.* HIERONYMVS. Dies Christus, & aliter dies Apostoli, quomodo Christus dies est, sicut dicit: *ego sum lux mũdi.* Sicut Apostoli dies sunt sicut ait: *Vos estis lux mundi.* Et vnus dies duodecim horas habet: vnde ipse Dominus in Euangelio dixit: *nonne duodecim horæ sunt diei.* Ip si intelliguntur duo decim Apostoli.

e *Vt credatis.* Non quòd modo inciperent credere, sed vt robustius crederent. Semper enim fides, eorum miraculis augebatur.

f *Et inuenit.* AVG. MYSTICE. quatuor sunt dies mortis. Nascitur homo cũ originali peccato, ecce dies vnus, mortis. Postquam venit ad rationales annos, naturalem legem quæ dicit in corde. *Quod tibi fieri non vis, alij ne feceris,* transgreditur, Ecce secundus dies mortis. Data est a Deo et lex scripta prohibens

In Psal. 18. — Ioan. 8. — Matt. 5. — Tractat. 49 in Io an. to. 9. — Act. 1.

a duobus diebus. Deinde post hæc dicit discipulis suis. Eamus
b in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quære-
c bant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit Ie-
sus: Nonne duodecim horæ sunt diei? Si quis ambulauerit in
d die, non offendit, quia lucem huius mundi videt. si autem
ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo. Hæc
ait, & post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed
vado, vt à somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius.
Domine si dormit saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte:
illi autem putauerunt, quia de dormitione somni diceret.
Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste Lazarus mortuus est, &
gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi. Sed
e eamus ad eum: Dixit ergo Thomas qui dicitur Dydimus, ad
† condiscipul os: Eamus, & nos, † & moriamur cum eo. Venit
f itaque Iesus & inuenit eum quatuor dies iam in monumento

Interlinear glosses: Vt quatriduum impleretur. — Quod dissit infirmata fuit quod redit p. tristatis est. — Quæ est circa Ierusalem. — A regibus de Iuda Iudæi, sic ta Romulo Romani. — Quasi Non vos dictis mihi consilium, sed me sequimini, & in me die ambulate, & non offendetis. — Id est, me. — In tenebris peccatorum vel ignorantiæ. — Ego. — Ostendens ratione in sui transitus. — Nisi hom nibus mortuus. — Secundum quod in ellexerunt. — Quia solet esse somnus ægri t nt um indi ium — Quia obscure dixerat sorr t. — Me nihil latere. — Et amen fo o, quia mortuus est. — Geminus. — Ecce vetus amantium affectus vel, cum eo viuere, vel cum eo mori.

NICOLAVS DE LYRA:

...repugnantibus, & virtuti dæmonum ea imponentibus posset di ci, q. la infirmitas & mors sequens fuisset tantum secundum apparentiam & illusionem factam a Christo per artem magicam, & hoc est quod dicitur. Vt ergo au. quia infirmabatur, tunc quidẽ mansit in eo lo. & c. *Trans Iordanem:*

1 Duobus diebus. *Expectando mortem Lazari, sic q̃ esset quatriduanus antequam illuc veniret, ad maiorem miraculi certitudinem.*

2 Deinde post hæc. *Hic consequenter ponitur mortis Lazari denunciatio. In qua denũciatione Saluator sic procedit quia primo pro positum eundi in Iudæã prædicit, secundo causam subiungit, ibi. Hæc ait. tertio ad locũ prædictum peruenit, ib.* Venit itaq; Iesus. *In primo parte dicitur sic,* Deinde post hęc. *Scilicet expectationẽ mortis Lazari prædictam.*

3 dicit discipulis suis: Eamus ĩ Iudeã. *Hoc autem prædixit eis propter consuetudinem, quia sciebat eos inde terreri, vt minus iacula ferrent que præuiderentur.*

4 Dicunt ei discipuli. *Timentes in Iudæam reuerti.*

5 Rabbi. nunc. *Hoc habitum est ca. præced.* Et tu ite. va. il. *Q.d. non est tibi nec nobis securum:*

6 Respondit. Iesus. *Eos assecurando*

7 Nonne duodecim horæ diei sunt? *Q.d. si voluntatẽ habebãt te nunc lapidandi, modo tamẽ nõ facient, quia mutato tẽpore potest voluntas mutari. Erat.n. prouerbium apud Iudæos, & adhuc est apud nos quod loquendo de mutatione propositi, dicitur, duodecim horæ sunt diei, & ideo Saluator vsus est tali modo loquendi. Et ostendit illis, q̃ deberent esse securi, dicens.*

8 Si quis ambulauerit in die. *Id est, sanctè & iustè. Vel aliter* In die. *id est, mecum qui sum lux mundi, faciens diem diuinę gratiæ.*

9 Non offendit. *Id est securus debet esse.*

10 Quia lucẽ huius mundi videt. *Id est, meipsum qui possum eũ saluare. Vel aliter.* Lucem, *id est, iustitiam ad quam attendit.*

11 autẽ amb. in no. *Id est, sine præsentia mea, vel sine iustitia.*

12 Offendit. *Id est, debet sustinere pœnam offensæ debitam.*

13 Quia lux nõ est in eo. *id est, iustitia; vel ego qui sum lux. q.d. Christus, quandiu vobiscum sum præsentialiter, non debetis timere Iudæos, quia Christus etiã in captione suos discipulos saluauit dicẽs: Sinite hos abire, vt habetur infra 18. b. sed post mortẽ meã periculum est vobis inter Iudæos ambulare.*

14 Hæc ait. *Hic consequenter exprimit causam quare volebat ire in Iudæã, scilicet propter Lazari suscitationem. Et diuiditur in duas quia primo denunciat mortem Lazari, tamen occulte, secundo, exprimit eam manifeste. ibi.* Tunc ergo ait. *Circa primum dicitur sic.* Hæc ait, *quæ immediate prædicta sunt.*

Diuisio.

15 Et post hæc dicit ei. Lazarus amicus noster dormit. *Mortem eius vocat dormitationem, quia cito erat surrecturus.*

16 Sed vado, vt a somno excitem eũ. *Quia facile imo facilius est Christo suscitare mortuum, quam alteri dormientem Hanc causã sui itineris, dixit ad assecurandum discipulos, q: d. nõ debetis timere quia non vado ad disputandum cum Iudæis, sicut ante, sed ad Lazarum suscitandum.*

17 Dixerunt ergo discipuli eius, Dñe si dormit saluus erit. *Q.d. Ex quo dormit, signum est suæ curationis non est necesse, quod vadas illuc, nondum enim erant ad plenũ assecurati per verba Christi nec mirum, quia adhuc erant infirmi, & imperfecti.*

18 Dixerat autem Iesus de morte eius. *Eam exprimens per dormitionem, ratione prædicta.*

19 Illi autem puta: &c. *Sed videtur mirabile, quod intellexissent Christum velle ire tam longam viam ad excitãdum hominem de somno. Dicendum, quia adhuc erãt rudes, & in timore positi, vt patet ex prædictis, & ideo male capiebant verba Christi. Vel dicẽdũ, q̃ Christus consueuerat eis parabolice loqui, & ideo nesciebãt quid per excitationẽ a somno intelligeret, suspicãtes ne forte parabolice loqueret.*

20 Tunc ergo. *Hic consequenter exprimit mortem Lazari manifeste, dicens.*

21 Lazarus mor &c. *Non de morte eius absolute. sed.*

22 Propter vos. *Vt videntes eius resuscitationem, in fide cõfirmemini. Vel sic.* Et gaudeo: *Scilicet, quia nõ eram ibi, non propter me, sed propter vos, quia ex præsentia mea mors eius fuisset impedita. cum mors habere locum non debeat vbi est vita, & per consequens eius resuscitatio non esset, quæ tamen est vtilis vobis.*

23 Dixit ergo Thomas, qui dicitur Dydimus, *Id est, dubius.*

24 Ad cõdiscipulos suos eamus & nos vt moriamur cũ eo. *Iste erat magis timidus quem alij quasi dicat exponamus nos periculo. Vel secundum alios dicebat hoc magna dilectione, quasi dicat melius est nobis cum illo mori, quam sine illo viuere.*

25 Venit itaque Iesus & inuenit eũ quatuor dies. *Hic consequenter agitur de aduẽtu Christi ad Lazarum: Et diuiditur in duas,*

A prohibens mala, quæ & ipsa cõtẽnit. Ecce dies tertius mortis. Additur Euangeliũ, prædicat Christũ, æterna vita, e cõtra gehenna. Sed & hoc cõtẽnũt homines. Ecce quartus dies mortis ĩ qua putret homo, sed nec tales relinquit misericordia.

Quatuor dies mortis. Tob. 4. c. Deuter. 27. c.

a *Erat autem.* Quod Bethania, id est, domus obedientiæ, vbi scilicet, suscitandus erat mortuus, vicina est Ierosolymis bene mysterio cõgruit quia gens Iudæorũ B quæ in fine sæculi conuertetur, cito ad Ierusalem, id est, ad pacis visionem perueniet. Non tamen nisi expletis 15. stadiis, id est, post cognitionẽ veteris & noui Testamẽti spiritualem.

b *Sed & nunc scio.* Hoc scio, quia potes suscitare si uis, quod tuo relinquo arbitrio, non autem præ C sumo, neq; rogo vt suscites, quæ nescio an sit utilis fieri resurrectio.

✻ THEOPHYL. Fidem quidẽ habebat Martha in Christum, sed non quantum oportebat, ideo & dicit. *Dñe si fuisses hic, &c.* Quod sane dixit, vt non credẽs absentẽ potuisse, siquidẽ voluisset depellere mortem fratris sui, nã & in sequentib. maiorem declarat infirmitatem fidei. *Quæcunq; .n. inquit, petieris Deum dabit tibi.* Vides quod illum sicut virum, quendã virtute præditum & Deo probatum habuerit. Ipse autem hãc eius suspicionem subuertit: *Resurgit enim* (inquit) *frater tuus.*

c *Etiam si mortuus fuerit.* Tres mortuos suscitauit Iesus in domo, id est, in corde, secundũ in porta, id est, in ore, tertiũ in monumẽto, id est, in opere & cõsuetudine peccati.

habentem. Erat autem [a] Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha
a Actiua vita primum occurrit per opera misericordiæ. b Quia contemplatiui quietem desiderant.
ergo vt audiuit, quia Iesus venit, occurrit illi. Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Sed & nunc scio, quia
Ambigue dictum, non determinat quando, & ideo illa dicit ei.
quæcunque poposceris a Deo dabit tibi Deus. Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia resurget
De illa certa sum, de hac incerta.
a Q. d. Dicis quod resurget, & verum est: sed per quem tunc resurget, potest & modo, quia ego sum resurre.
in resurrectione in nouissimo die. Dicit ei Iesus. Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me etiam si mortuus fuerit, viuet, & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum.
ideo resurrectio, quia vita. Vt modo est Lazarus.
a In carne: b Iam viuens in anima.
a Si ad tempus moriatur secundum carnem. Sciens fidem, quærit confessionem. Omnia hæc credo, quia.
Credis hoc? Ait illi: Vtique domine. Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundũ venisti. Et cũ hæc dixisset, abiit & vocauit Mariã sororẽ suã † silentio, dicẽs
Missus ad salutem mundi.
Explorata a Deo fide, & ab ea data. id est, suppressa voce.

credit in me etiam si mortuus fuerit viuet.

d *Viuet.* Vt viuit Abraham, Isaac & Iacob, quorum D[eus] dicitur sicut viuorum. Credens etiã mortuus viuit, sic[ut non] credens etiam viuens mortuus est.

e *Silentio.* Quia si audissent Iudæi eã vocatã fuisse a [Iesu] sequer[entur]...

✻ HIERON[YMUS]
1 Ad comparã[dum]
2 cata gaudent
3 parẽtes a filiis,
filij a parentib[us]
uocante diabo[lo]
4 parari, ad indu[l]
5 tiam percipie[n]
6 nolunt ab inu[...]
7 Deo vocante c[...]
8 ni, vt appareat
9 pro nostra ra[...]
10 nos dolere qu[...]
11 que videmur a[...]
12 re, sed iudicium
13 gis ostendere
14 dentiæ, mihi
15 sola in omnib[us]
16 creduitas me[...]
17 sicut non poss[...]
18 des nosse quo[...]
19 leat, sic diffide[...]
20 la doloribus i[...]
21 tur ancilla. N[...]
22 dormiẽtes dic[...]
23 dormientes i[...]
24 credere deben[...]
25 non mortuos
26 quiescentes [...]
vocem domi[ni]
nis enim (inqu[...]

NICOLAVS DE LYRA.

quia primo agitur de eius peruentione, secundo, de eius susceptione, ✻ Martha ergo. *In prima ergo parte dicitur sic:* Venit itaq; Iesus & inuenit eum quatuor dies iam in monumẽto habentẽ. *Quatuor dicit ad certitudinem mortis, quia licet sint aliquæ infirmitates latentes, quibus videtur aliquis mortuus ad tempus, hoc tamẽ non durat per quatuor dies. Dicit etiam in monumento. s. in terra reclusus, quia dato quod fuisset ibi positus vnius, nihilominus in tanto tempore fuisset ibi mortuus.*

1 Erat autẽ Bethania iuxta Ierosolymã quasi stadiis quindecim. *Quæ valent leucam, excepto vno stadio.*

2 Multi aũt ex Iudeis venerãt ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo. *Tum quia erant nobiles dominæ Tũ quia erat satis prope, vt patet ex dictis.*

3 Martha ergo. *Hic agitur de Christi susceptione, & primo quo ad Martham secundo quo ad Mariã ibi:* Et cũ hæc dixisset. *Prima in duas, quia primo Christus a Martha deuote suscipitur. Secũdo fratris sui suscitatio ei promittitur, ibi:* Dixit illi Iesus. *In prima parte dicit sic.* Martha ergo vt audiuit, quia Iesus venit, *ipsa. n. habebat curã domus, & ideo primo nunciatus est ei aduentus Christi per aliquem, qui aduentum Christi præuenerat.*

4 Occurrit illi. *Reuerenter & deuote.*

5 Maria autem domi sedebat. *Cũ Iudæis qui venerant ad eas.*

6 Dixit ergo Martha ad Iesũ. Domine si fuisses hic, frater meus nõ fuisset mortuus. *Ex quo apparet, quod credebat ipsum posse præseruare fratrem suum a morte, tamen imperfecte credebat, quia videtur innuere, quod non posset Christus tantum absens quantum præsens,*

7 Sed & nunc scio, quia quæcunq; poposceris a Deo dabit tibi Deus. *Videtur per hoc non fuisse edocta plene de eius deitate quia non dixisset, quæcunque poposceris, sed dixisset, quæcunque iusseris fient.*

8 Dicit illi Iesus. *Hic suscitatio fratris sui ei promittitur, cum dicitur.*

9 Resurget frater tuus. *Sed illa intellexit hoc de resurrectione futura. Ideo subditur.*

10 Dicit ei Martha, scio qa resur. in nouissimo die. *patet, quod erat de secta Pharisæorũ, quãtũ ad hoc, quod confite[batur] resurrectionem futuram, & non de secta Saducæorum, qui hæc [negant].*

11 Dicit ei Iesus. *Explicans intentionem suã de resurrectio[ne fra]tris sui propinqua.*

12 Ego sum resurrectio. *Scilicet causaliter. Tũ quia resu[rrectio] Christi est causa nostrę resurrectioni. Tum quia resurrectio [...] futura fiet virtute Christi vocantis mortuos ad iudicium.*

13 Et vita. *Per essentiam, propter quod sum causa vitę om[nibus] uentibus, & possum dare vitam mortuis, quia quod est tale [essen]tiã est causa omnium aliorum quę sunt per participationem, [dici]tur 2. Metaph.*

14 Qui credit in me. *Sicut prędestinatus.*

15 Etiam si mortuus fuerit. *Per lapsum in peccatum m[ortale].*

16 Viuet. *Finaliter vita gratiæ.*

17 Et omnis qui viuit, & credit in me. *Fide formata.*

18 Non morietur in æternum. *Id est, morte æterna, lic[et] moria[tur] morte temporali, ad soluendum debitum naturæ.*

19 Credis hoc. *Non petit hoc quasi ignorans, sed quæren[s con]fessionem ad meritum, quia ore fit confessio ad salutum, vt Rom. 10. b.*

20 Ait illi: Vtique domine. *Quia per Christi verba er[at instru]cta in fide plenius quam ante, quod patet ex eius sequenti co[nfessione] in qua primo exprimitur ipsius Christi dignitas sacerdotali[s & re]gia, cum dicitur.*

21 Ego credidi, qa tu es Christus. *Id est, unctus vnctio[ne quæ de]bebatur regib. & sacerdotibus, secundo Christi diuinitas, cũ [di]citur.*

22 Filius Dei. *Scilicet naturalis: tertio incarnationis ve[ritas cum] subditur.*

23 Qui in hunc mundum venisti. *Non per loci muta[tionem] sed per carnis assumptionem.*

24 Et cum hæc dixisset. *Hic agitur de susceptione Ch[risti] ad Mariam, quia Martha a Christo edocta statim.*

25 Abiit, & vocauit Mariam sororem suam. *Vt au[diret bo]nos rumores quos ipsa a Christo audierat.*

26 Silentio. *Propter Iudæos præsentes, quorum aliqui c[ontra Chri]stum machinabantur, dicens.*

10 Dicit

✻ [Ma]gister

sequerentur & ita non viderent miraculum. Sed quia putauerunt eas ad sepulchrum fratris ituras,sequuti sunt.
a *Et vocat te.* Causa breuitatis in verbis Marthę ostēdit nō plus dictum,id est,quod dominus Mariam vocauerit.
b *Sequuti sunt eam di.* Hæc iō euangelista narrare curauit,

de Christo,Christus est in corde. Fremit vero fides in homine,dum de peccatis increpat se. D
d *Vbi posuistis eum.* Qui absens sciuit mortuū,scit & vbi sit sepultus,sed sic dicens, se quasi nescire perditum hominē significat,vnde dicitur: *Non noui vos.* Et: *Vbi es Adam?* Mat.7.d Gen.3.d

vt videamus quę occasio fecerit vt pluris haberet testes resurrectio quatriduani.
✻ Theophylactus. Quamprimum audiuit adesse Iesum, non segnis fuit Maria,sed surgit & ad eum venit. Vnde manifestū, quod non præuenisset illam Martha neque prius, siquidem cognouisset ista Iesum venturum. Nondum autem Iesus venit in castellum, Tardius.n. ibi ne videretur ad miraculū pperare, sed precib. illarū exoratus hoc facere,& qn quidem magnum et futurum miraculum, & quale rarius fieret erantq; multi acquirēdi per illud, propter hoc dispensauit vt multi sunt miraculi testes.

a Magister adest,& vocat te.Illa vt audiuit,surrexit cito, & ve- 1
nit ad eum. Nondum enim venerat Iesus in castellum, sed 2 3
erat adhuc in illo loco,vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo 4
a De resurrectione.
qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum vi-
b dissent Mariam,quia cito surrexit & exiit, sequuti sunt eam
dicentes: Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Ma- 5
ria ergo cum venisset vbi erat Iesus,videns eum, cecidit ad 6
Quia te præsente nulla infirmitas ausa fuit apparere,apud quas vita mouera hospitari.
pedes eius,& dixit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mor-
tuus frater meus.Iesus ergo, vt vidit eam plorantem, & Iu- 7 8
c dæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & 9
Alius non.
d turbauit semetipsum, & dixit: Vbi posuistis eum? Dicunt
Miserere. Ploret ergo se peccator. Humanitas.
ei: Domine,veni & vide. Et lachrymatus est Iesus. Dixe- 10
a Vnde dicitur: Non veni vocare iustos, sed peccatores.
runt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam 11
a Potuit,sed noluit,quia plus est suscitare mortuum,quam ne moreretur facere. b Inuidi hoc quod confitebantur,non credebant.
autem ex ipsis dixerunt. † Non poterat hic qui aperuit
e oculos cæci nati, facere vt* hic non moreretur? Iesus er- 12 13
a Fremat,& in te,si vis reuiuiscere.
go rursum fremens in semetipso venit ad monumentum. 14

e *Iesus ergo.* Difficultatem ostendit viuificationis talis peccatoris.
✻ Theophylactus. Quare Euangelista sursum deorsumque vertit quod lachrimat⁹ sit Iesus, & īfremuerit passioni? Vt nos discamus, quod vere natura nostra amictus fuerit. Nam cū supra omnes Euangelistas sublimiora de domino loquatur, & magna diuinitatis eius mysteria tradat, ea propter & in corporalibus humiliora loquitur, vnde & in luctu dicit ꝙ valde se hominem ostēderit ex hoc monstrans carnis veritatem, vt tu discas quod quamuis Deus fuerit, fuerit & homo. Nam sicut Lucas ab E F

Dicit enim Euangelista quod Iudęi qui erant cum illa in domo secuti sunt illam.
c *Infremuit spi.* Nota potestatem: Ipse fremuit & turbauit se, quem alius turbare non potuit,sicut oīa hmōi suscepit,quia voluit. Significat aūt quantum homo turbari debeat,pressus tanta mole peccati. Quādo autem peccator computās quę bona Dei accepit, quæ mala reddidit, fremit in spiritu & turbatur: Christus fremit in eo & turbatur,quia fides de

agonia & guttis sanguinis,& sodore,ita & hic a luctu credibile facit quod carnem vere gestauerit.
✻ Greg. Videndum est quę culpa præcessit, aut quæ fit pęnitentia secuta post culpā vt quos omnipotens Deus ꝑ compunctionis gratiam visitat illos pastoris sniā absoluat. Tunc.n. vera est absolutio pręsidentis cum æterni arbitriū sequitur iudicis. Quod bene quatriduani mortui resuscitatio illa significat, quæ videlicet demonstrat, quia prius ☞ mortuum Ho. 27. Euāg. & moral.libro 22.c

NICOLAVS DE LYRA.

1 Magister adest,& vo.te. *Licet non sit supra,expressum quod Christus vocaret Mariā, tamen hoc est credendū quia nō est probabile quod Martha in hoc mentiretur,sed propter breuitatem euangelista illud omisit,quia sufficit ex verbo Marthæ exprimere.*
2 Illa vt audiuit,&c.venit ad eum. *Ex magna deuotione.*
3 Nondum enim venerat Iesus in ca. *Ostendens quod ad miracula facienda non se ingerebat,& vt ex aduentu Iudæorum cum Maria ad ipsum,magis celebre & notorium esset miraculum.*
4 Iudæi ergo. *Et patet litera vsque,ibi.* dicentes.
5 Quia vadit ad monumentum,vt ploret ibi. *Credebāt.n. eam esse subito motam ex compassione fratris sui,quia non audierā verbum Marthæ vt dictum est.*
6 Maria &c.ceci.ad pedes eius. *Quod non fecerat Martha.Ex quo patet,quod Maria magis amabat Iesum & reuerebatur.*
7 Et dixit ei. Domine si fuisses hic. *Exponitur sicut supra.*
8 Iesus ergo. *Hic consequēter agitur de Lazari suscitatione.Et diuiditur in duas,quia primo ponitur suscitationis actus, secundo sequēs effectus,ibi:* Multi ergo ex Iud. *Prima in tres,quia primo describitur affectio Christi ad Lazarū,secundo sequēs inde murmuratio Iudæorū,ibi:* Dixerunt ergo. *Tertio Christus suscitat mortuum ibi,* Iesus ergo rursum.&c. *Affectio Christi ad Lazarā ostēditur primo ex signo,cum dicitur;* Iesus ergo vt vi.eam plo. & Iudæos qui ve.cum ea ploran. *Ex morte amici.*
9 Infremuit spi.& tur.seip. *Fremitus cō surgit ex indignatione.n.Christi fremitus procedebat ex indignatione eius cōtra diabolo,per cuius suggestionem mors intrauit in mundum, quem erat citò debellaturus,turbatio autem illa procedebat ex cōpassione Lazari & sororum eius.Sciendum tamen,quod istæ passiones & cōsimiles non erant in Christo vitiosæ,sed magis virtuosæ quia nō erāt præuenientes iudicium rationis, sed magis sequentes & per ipsum excitatæ,sicut dicit Philosophus 4.Ethico, quod passio iræ excitatæ per virtutem fortitudinis,adiuuat ad actum eius fortius exequendum. Secundo ostenditur affectio Christi ex verbo,cum dicitur.* Vbi posuistis eum,& c. *Tertio ex facto cum subditur.*
10 Et lachrymatus est. *Ex pietate videns locū sepulturæ, per hoc etiam ostendit veritatem humanæ naturæ.Paris. n. periculi est discredere verā humanitatem in Christo,sicut & deitatem, & ideo vbi Christus ostendit suam deitatem,adiungebat aliqua ad declarādum suā humanitatē,& econuerso,& hoc patet in eius natiuitate, quando iacens in præsepio,ut homo infirmus.Stellā fecit radiare in cælo,vt Deus,Similiter in passione.quādo ipso morientes ex natura passibili sol obscuratus est inuisibili virtute Dei.Et hic similiter in suscitatione Lazari quatriduani,quod erat maximæ virtutis turbatus est & fleuit,ad declarandum veritatem humanitatis:* Luc.2.b. Luc.23.
11 Dixerunt. *Hic ex affectu Christi ostenditur sequens murmuratio.Iudæi enim viderunt Christum tristari,& per consequēs arguebant,quod mors illa cōtra voluntatem Christi simpliciter accidißet, quia tristicia est de his quæ nobis nolētibus acciderunt,vt dicit Augu.14.de ciuitate Dei,& per cōsequēs cōcludebant,quod nō potuisset Lazarū præseruasse à morte,& hoc est quod dicitur:* Dixerunt ergo Iudæi,ecce quomo.ama.eum. *Quia videbant euident signum innuentes per hoc quod libenter si posset præseruasset eum à morte,& ex hoc vlterius miraculum cęco nato illuminato volebāt annihilare,& in alium retorquere,dicentes.* Tristitia
12 Non poterat hic qui aperuit oculos. *Quasi dicat,ex quo nō potest hoc,nec illud potuit,nec fecit.Isti nō expectabant sufficienter,sed iudicabant ante tempus quia Christus plus fecit.Plus enim est mortuum suscitare,quam mortem infirmantis impedire.*
13 Iesus er. *Hic consequenter ponitur Lazari suscitatio.Et ponūtur hic quinque per ordinē facientia ad miraculi certitudinē & magnificentiā.Partes patebunt prosequendo.Primū est descriptio sepulchri, quod erat spelunea cauata in rupe magna,& profunda,ita quod poterant poni plura ibi corpora scilicet corpora eorum qui fuerunt eiusdē parentelæ,vnde frequēter dr̄ in libris Reg. Sepultus est in sepulchro patrū suorū.Sic igitur erat factum sepulchrū Lazari, & de super grandi lapide claudebatur.Ex quo patet vera mors Lazari,qa si fuisset ibi positus viuus,& sanus,infra quatriduum fuisset mortuus ex loci corruptione,& hoc est quod dicitur.* Iesus.er. *Indignatus cōtra maliciā Iudæorū de factis suis iniq; murmurātiū, & talis indignatio est virtuosa qa sicut ad virtuosū ptinet applaudere bono,ita,et īdignari cōtra malū.* 14 Venit. *Dicit.n.sepultura*

mortuum dñs vocauit & viuificauit dicens: *Lazare veni fo-*
A *ras.*& postmodũ is q viuens egressus fuerat a discipulis est solutus, sicut scriptũ est. Cumq; egressus esset q fuerat ligatus institis. Tunc dixit discipulis: *Soluite eum & sinite abire.* Ecce illũ discipuli iã viuentẽ soluunt quẽ magister resuscitauit mortuum. si.n. discipuli vt Lazarum mortuum soluerent, fętorem magis ostẽderũt quam virtutem, ex qua cõsideratione intuendum est, quod illos
B nos debemus per pastoralem authoritatẽ soluere, quos auctorem nostrum cognoscimus per suscitantem gratiam viuificare. Quæ nimirum viuificatio ante operationem rectitudinis in ipsa iã cognoscitur confessione peccati. Vnde & huic ipsi mortuo Lazaro nequaquã dicitur reuiuisce sed *veni foras.* Omnis
C quippe peccator dũ culpam suam intra conscientiam abscõdit introrsùm latet, in suis penetralib. occultatur. Sed mortuus venit foras, cum peccator nequitias suas sponte confitetur.

*vbi erat in qui mortuus fuerat positus.

a Mortuus sub lapide, reus sub lege, quia rei sub lege boni cum lege.

a Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait Iesus: 1

Onus legis remouere, prędicare gratiam. — Consuetudine peccandi. 2

Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fue- 3
rat. Domine iam fœtet, quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus: 4

b Quia fœtentem quatriduanum suscitat omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei

Nõne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? 5
Tulerunt ergo lapidem.* Iesus autem eleuatis sursum oculis 6
dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem 7 8
c sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui cir- 9
cumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Hæc cùm dixisset 10

Sicut potentia est quod surgit, ita quod ligatus adhuc prodiit, id est, foras processit. 11

voce magna clamauit. Lazare veni foras. Et statim prodiit

d Vinculis peccatorum. 12

e qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus † institis, & facies 13

f Velamen super cor.

illius sudario erat ligata. Dicit eis Iesus: † soluite eum, & sinite

g Non omnes. 14

abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Mar- 15
h tham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidã 16 17

a *Erat autem spe.* Lazarus mortuus, figura est Iudæorum in Christo non credentium, & lapide, id est, onere legis oppressorum. Sorores pro eo rogantes, fideles sunt in populo Iudæorum.

Moraliter. Vnusquisque peccator mole peccatorum pressus & sua lege grauatus, & consuetudine sua mala iam fętens, alios exemplo suo malo aperte corrumpit. Sorores, cogitationes aliquæ, quia quandoque cogitans se male fecisse dolet.

b *Domine iam.* Timebant remoto lapide potius fœtorem excitari, quam fratrem resuscitari.

c *Sed propter.* His verbis se gloriam patris quęrere, sicut aliis operib. ostendit. Nam quia sm hoiem minor erat patre, ab eo petit suscitationem Lazari, & ideo se exauditu[m] dicit, & hoc pp circunstantes, vt sic crederent Dei filiu[m].

d *Voce magna.* Fremuit, lachrymauit, clamauit, qa diffic[ile] surgit quem mo[les] malæ cõsuetudi[nis] premit, sed tam[en] post magnam vo[cem] surgit, id est, per [ma]gnam Dei grati[am] viuificatur dum [pœ]nitet.

✠ Hieronymus. Si animã [no]stram panis refec[it], idest, sermo domi[ni]cus & doctrina c[œle]stis, statim pedes [no]stri qui colligati [fue]runt soluuntur. [Do]minus soluit compedi[tos].

Et Lazarus ligat[us] [e]rat & dixit. *Solui[te]...* Dominus soluit [im]peditos.

e *Et statim pr[odiit].* [Qui] Deum peccato[r con]temnit, sepultu[s ia]cet, quando pœ[nitet] surgit, quando [con]fitetũ pdit, quasi de occultis exeundo manifestus, sed ad[huc] ligatus est, & dr ministris. Soluite eũ, & sinite abire, v[t] *Quæ solueritis super terram, sol. erunt & in cœlis.*

f *Ligatus pedes.* ✠ Hierony. Alia sunt Domini vincu[la qui]bus in salutem ligamur, alia diaboli quibus decem & [oc]to annis ligauerat mulierem in Euangelio, vnde & funib[us pec]catorum suorum vnusquisq; cõstringitur. Quæ solui[t Do]minus per typum Lazari suscitati, qui fasciolis & in[sti]tis vinctus iacuerat in sepulcro.

g *Soluite eum.* Christus per se viuificat intus, ministri [tri]buit potestatem soluendi.

h *Qui. &c. ab.* Siue annunciando vt crederent, siue pr[o]do, vt seruirent. Sed quomodo hoc factum sit dicit: C[olle]gerunt pontif.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *monumẽtum, quasi monens mentem, quia monet viuentes, vt præcogitent mortem.*

1 Erat autem spelunca. *Modo prædicto facta.*

2 Ait Ie. *Hic ponitur secundum, s. lapidis amotio, cum dicitur.*

3 Tollite la. &c. do. iã. *Q. d. licet aliquãdo suscitati sint mortui recenter, tamen quod iam quatriduanus ex fætore solutus resuscitetur, non est sic auditum. Et hoc verbum videtur processisse ex admiratione Marthæ & eius ignorantia, quia eiusdem virtutis est suscitare mortuum vtroque modo. Ideo sequitur.*

4 Dicit ei Iesus. *Corrigendo eius dictum.*

5 Nonne di. ti. &c. vi. glo. Dei. *Id est, gloriosam eius virtutem in suscitatione fratris tui.*

6 Tulerunt ergo la. *Ad præceptum Christi.*

7 Iesus aũt. *Hic ponitur tertium, s. Christi oratio in lazari suscitatione quod facit ad declarationem miraculi, quia Iudæi Christo imponebant quod faciebat miracula virtute dæmonis, quod ostenditur falsum per hoc, quod in faciendo orat Deum, & hoc est quod dicitur* Iesus aũt ele. *Vt ostenderet nobis formam orandi, quæ est per eleuationem mentis in Deum.*

8 Dixit: pa. gra. *Deus.n. pater cęlestis magnificẽtissimus, & iõ ex gratiarum actione de præteritis ad præstanda beneficia sequentia prouocatur, hoc enim est proprium magnifici, vt habetur 4. Etich.*

9 Ego au. scie *In his.n. quæ Christus absolute volebat, deliberatiua voluntate conformabatur diuinæ voluntati, & sic exaudiebatur. Sciendum tamen, quod orare patrem cõuenit Christo ratione humanitatis in qua est minor patre, non autem ratione diuinitatis, in qua est ei æqualis.*

10 Sed propter. *Multi.n. ex Iudæis dicebãt, quod in Beelzebub faciebat signa, quod remouet conformando voluntatẽ suã cum voluntate diuina.* Math. 12. c.

11 Hec cũ. dixis. *Hic ponitur quartum scilicet. Lazari vocatio. cũ dicitur.* Hæc cũ dixisset voce magna cla. *Hoc facit ad declarationem miraculi, quia si dixisset in silentio, poßent dicere ad[uersa]rij quod verba magica dixisset, vel interposuisset. Per hoc et [ex]cluditur error eorũ qui dicebãt animas defunctorũ latitare in sepulchris, ideo clamauit Iesus voce magna in suscitatione Lazari, quasi an[imam] reuocans a longinquo scilicet ab inferno, vt ad corpus rediret.*

12 Et statim prodijt qui fuerat mortuus. *Hic ponitur [quin]tũ scilicet Lazari suscitatio, cum dicitur:* Et statim prodiit [q]ui fuerat mortuus. *Quia virtus diuina operatur in instanti.*

13 Ligatus pedes & manus. *Hic declaratur virtus diuin[a n]on solũ suscitando mortuũ, sed etiam faciens exire ligatum, per h[oc] et apparet certitudo miraculi, inquantum exiuit Lazarus eo mod[o] quo fuerat in sepulchro positus.*

14 Dixit eis Iesus: soluite. *Hoc præcepit aliis, licet posset [fa]cere per seipsũ, vt accedẽtes deprope et tãgẽtes ex visu & tactu [ess]ent testes miraculi efficaciores, sicut supra dictũ est de amotione la[pi]dis.*

15 Et finite abire. *Vt ostendatur vere suscitus & nõ phãta[stice], per opera vitæ cuiusmodi est ambulatio, & comestio, & cõsi[mi]lia, ideo infra dicitur se. a, quod Lazarus erat vnus de discumben[tib]us.*

16 Multi ergo. *Hic ponitur suscitationis effectus dupliciter. [Pri]mo quo ad præsentes. Secũdo quo ad absentes, ibi:* Collegeru[nt] [er]go. *Effectus miraculi circa præsentes ostendit ex hoc, quod vi[so] [præ]dicto miraculo multi eorum crediderunt Christo, nec mirum, q[ui]a illud signum fuit diuinæ virtutis manifeste ostensiuum, q non p[ot]est [e]sse ad testificãdum aliquod falsum, & hoc est quod dicitur:* Mul[ti] [er]go ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, [&] [vi]derant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. *Et patet. S...*

17 Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & [dixe]runt eis quæ fecit Iesus. *Dicunt doctores aliqui, q hoc fec[erunt] bono zelo moti, volẽtes ex miraculo viso refrenare irã eorum c[ontra] Iesum, tanquã irrationabilem, alij dicunt, q male moti hoc fec[erunt] quia sicut ex signis visis boni, & electi cõuertuntur, ita freq[uen]ter mali obdurantur, & hoc magis uidetur ex litera sequent, ubi [agi]tur de congregatione Pharisæorum ad tractandum de morte Chri[sti].*

✠ C

a Qui venerant, vel ex his qui crediderant.

autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fe-

Aduersus Iesum.

cit Iesus. Collegerunt ergo † Pontifices & Pharisæi concilium,

Q. d. Cur non prouidemus nobis.

& dicebant: Quid facimus? Quia hic homo multa signa fa-
a cit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: Et venient
b Romani, & tollent nostrum locum & gentem. Vnus autem

a Inuestigans vel sagax vel veniens ore interpretatur.

ex ipsis a Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius dixit
eis: Vos nescitis quidquam, nec cogitatis: quia expedit vobis
vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.
† Hoc a semetipso non dixit, sed cum esset Pontifex anni
c illius, prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente:
d Et non tantum pro gente, sed vt filios Dei qui erant dispersi

a *Quid facimus? Quia hic homo, &c.* ✻ GREGORIVS Synagoga quæ mandata Dei per legem protulit nascentē Ecclesiam sequēs inuidiæ se igne ɔsumpsit, Annō æmulationis suæ facibus ardebat, cum redemptoris nostri signa cōspiciēs p quosdā suos diceret. *Quid facimus? Quia hic homo multa signa facit.* Videbant vnde conuerti debuerant perversiores fiebant quærebant extinguere quem cernebant mortuos viuificare in ore tenebant legem sed legis persequebantur autorem.

b *Credent in eum: & uenient Ro.* Et quia sentiebant doctrinā eius esse contra tempum & paternas leges, timebant ne si omnes crederent in Christum, nemo remaneret qui contra Romanos ciuitatem Iudæi & templum defenderet. *Et ue. Roma.* De temporalibus timent, non de æternis, & vtraque perdiderūt. Locus est Ierusalem quem perdiderunt Gētem suā perdiderunt vbique dispersi.

c *Hoc a semetipso.* AVGVSTINVS. Nota ēt malos per spiritū prophetiæ prædicere futura, quod tamen Euangelista diuino tribuit sacramento, quia fuit Pontifex, idest, summus sacerdos, & mysteriū habēs in manibus spiritu Dei loquutus est. Deus cōstituit vnum sūmū sacerdotē, cui mortuo vnus succederet. Sed p ambitionē postea euenit, vt plures essent & vicibꝰ ministrarēt. Forte & plures in vno, anno, ex qbus sorte exibat qui incensum poneret, ꝙ non licet nisi summo sacerdoti. vt de Zacharia legitur. (Luc. 1. a.) ✻ THEOPHYL. Considera Pontificalis dignitatis virtutē, quomodo plena sit gratia spiritus tamētsi indigni sint, qui illam gerant. Et honora sacerdotes digne, propter gratiam in eis non propter eorum voluntatem. Igitur non solus Caiphas prophetat: Sed & alij multi indigni futura dixerunt, Pharao de fertilitate & sterilitate. Nabuchodonosor de regnis & Christo, & Balaam de Christo. Non autem continuo si quis prophetat, propheta dr̄, sed siquis ꝓpheta ille vt prophetat, sicut neq; oīs qui medicinas parat medicus, neq; iustus, iustum quoddam faciens, sed q iuste facit iuxta illud, iuste ꝙ iustum est persequere. Propheta & Caiphas sed non prophetica mente, & ꝓpea non propheta.

d *Pro gen.* Iudęorum, s. in qua erant oues, hoc tm̄ Caiphas ☞ Sed quia

NICOLAVS DE LYRA.

Collegerunt *Hic ponitur effectus suscitationis Lazari respectu ...entiū, quia audita suscitatione Lazari, ex ira et inuidia moti sunt ...tractandum de morte Christi. Et diuiditur in tres, quia primo po...ur eorum congregatio, secundo, congregatorum dubitatio, ibi.* Et dicebant, *tertio dubij determinatio, ibi.* Vnus ex ipsis. *In prima ...parte dicitur sic.* Collegerunt ergo. Pon. *qui erāt maioris au...ritatis & magis literati.*

Et Pharisæi. *Qui videbantur præ alijs religiosi, ex quibus factū ...um grauius erat.*

Concilium. *Scilicet aduersus Iesum. Hoc non est ex textu, sed ...intelligitur. Circa hoc notandum, quod Pontifices erāt de tribu ...ui: Pharisæi autem pro magna parte erāt de tribu Symeon, quia ...illa tribu habuit ortū secta Pharisæorum, ideo in figura huius p̄...tum fuit Genes. penult. a.* Symeō & Leui fratres vasa iniquitatis bellantia, in concilium eorum nō veniat anima mea.

Et dice. *Hic ponitur eorum dubitatio quid facerent de Iesu, quia ...bebāt rationes ad vtramque partem. Ex euidentia enim miracu...rum cogebantur dicere.*

Quia hic homo multa signa facit. *Et ex hoc seqtur, ꝙ erat credendum magis quam Moysi, quia Moyses non tot nec tanta si...a fecit, & maxime quando populus ei primo credidit, imo valde ...uca, vt patet Exod: 4. Et sic habebant argumentum ad ipsum reci...endum & honorandum tanquam verum Christum, sed e conuerso ...uebant ad contrarium, dicentes.*

Si dimittimus eum sic, omnes cred. in eū. *Sicut in Christū ...quia Christo debebatur regimen secundum scripturas quas male ...telligebant de temporali regno, ideo ex hoc videbat sequi cōtra im...peratorem Romanū rebellio, qui tūc tēporis dominabatur eis. & hoc ...debatur propinqua occasio destructionis ciuitatis & tēpli per po...testatem Romani imperij, quæ tunc erat maxima, & ideo ipsi nō ha...bent aliquam virtutem resistendi, & hoc est quod dicitur.*

7 Et ven. Rom. *In tanta fortitudine, ꝙ non poterimus resistere.*

8 Et tollent nostrum locum: *Id est, ciuitatem & templum.*

9 Et gentē. *Captiuando populum, & sic patet quod passio timoris subuertebat in eis iudicium rationis.*

1 Vnus aūt ex ipsis. *Hic ponitur dubij determinatio. Et diuidit in tres, quia primo dubium determinatur, secundo determinatio ap...probatur, ibi:* Ab illo aūt die. *tertio a Christo euitatur, ibi:* Iesus ...iā nō in pa. *Prima in duas, quia primo ponitur Caiphæ de...terminatio, secundo, huius determinationis expositio, ibi:* Hoc aūt a semetipso. *In prima igitur parte dicitur sic.* Vnus ex ipsis Caiphas nomine: *Non est de textu, sed intelligitur nomen eius pro...pter authoritatem sui officij, vnde subditur.*

11 Cū esset. Pon. anni illius. *Dominus autē præceperat esse tan...tum vnum summum sacerdotem, & per totam vitam suam, quo moriente alius sibi succederet, vnde et ī morte eius reuertebant fugitiui, sed propter cupiditatem & ambitionem suam statuerunt inter se illi qui erāt de genere sacerdotali, vt quolibet anno vnus esset qui illo officio fungeretur. Aliam aūt rōnem assignat Iosephus di.* (Iosephus) *A tempore Herodis Ascalonitæ qui auxilio Romanorum occupauit regnum Iudææ, sacerdotium communiter vendebatur, & sic propter maius lucrum tēporale summus sacerdos frequenter mutabatur.*

12 Dixit eis. *Propter authoritatem officij sic loquutus est dicens.*

13 Vos nescitis quidquā nec cogi. *Q. d. prima facie quilibet intelligens videre pōt, quod ad mortem huius hominis dēmus laborare. Cuius ratio est, quia bonum commune magis est eligēdum quam bonū particulare. Si aūt homo iste dimittatur, bonum totius populi dissipabitur, vt patet per prædicta secundum eorum æstimationem, & sic cōcludit, quod sit agendum ad mortem Christi, etiā si ex parte eius non inueniatur aliqua causa, & hoc est quod dicitur.*

14 Expedit vo. vt vnus moriat. ho. *Etiāsi esset bonus & iustus.*

15 Pro populo. *Id est, pro conseruatione populi.*

16 Et nō to. gens per. *Sed maneat in vita, Hic patet manifeste ꝙ passio inuidiæ & liuoris cōtra Christū, et passio timoris perdendi gētem & locum subuertebant in eis rōnis iudicium, quia in nullo casu licitum est interficere innocentem, per hoc. n. nō procuratur bonū cōe, sed magis destruitur, propter quod Dei iudicio factum est, ꝙ illud malum quod credebant per mortem Christi euadere, s. destructionem loci & gentis, per mortem Christi incurrerunt, quia in pœnam huius peccati Romani per Titum & Vespasianum locum & gentem destruxerunt anno 42. post passionē Christi, sicut fuerat a Daniele prophetatum 9. g. Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, &c. & à Saluatore prædictum Luc. 19. f. Videns ciuitatem sanctam Ierusalem, &c.*

17 Hoc a seipso. *Hic ponitur prædictæ determinationis expositio, quæ quidē expositio est Ioānis Euangelistæ ostendentis qualiter Caiphas prædictam determinationem protulit. Quamuis. n. esset intētio Caiphæ dare solum consilium de Christi morte per tēporalis periculi euasionē circa populum Iudæorum, tamē verbum eius sic sonabat ꝙ Christus erat moriturus pro gente & populo, & ꝙ sic fuit prolatum fuit prophetia quodammodo de futuro, ꝙ Christus erat moriturus ꝓ salute spirituali, & non solum Iudæorum. sed etiā omnium gentium qui credituri erāt in ipsum, & hoc est ꝙ dicitur.* Hoc a semet. &c. *supple prædictum verbum hoc modo protulit, sed ꝑ motionē alterius*

18 Sed cum esset Pon. *Quia ipso ignorante dictum propheticum protulit, non ratione sui meriti, sed dignitatis officij.*

19 Quia mor. er. pro gente. *Scilicet Iudæorum quia multi de Iudæis saluati sunt super ipsum.*

20 Et, &c. sed vt fi. *Non quia adhuc essent filii Dei actu, sed in potentia ad actum reducenda, quia erant prædistinati.*

21 Qui erant dispersi. *Per diuersos ritus gentilium.*

Sed quia nouerat euangelista esse alias oues, addidit. *Sed vt filios Dei qui erant dispersi congregaret*. Filij prædestinatione, sicut & oues in Israel, nondum enim erant, quia nondum crediderant

A Matth. 12.b. Mar. 3.a.

B a † Matth. 26.b. Mar. 14.a Luc. 22.a

† videtur vobis:

C

Non quin & prius, sed modo diffinite.

congregaret in vnum. † Ab illo ergo die † cogitauerunt vt interficerent 1

Non quod hoc non posset, sed doret suos credere furori persequentium. a Significat transitum ad gentes in Ephrem quæ interpretatur fructificatio id est ecclesia.

eum. Iesus ergo iam non palam ambulabat † apud Iudæos, sed abiit * in 2 3

regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephrem & ibi mora- 4

batur cum discipulis suis. † Proximum autem erat Pascha Iudæorum, & 5 6

ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante Pascha, vt sanctifica- 7 8

a Sicut præceperat Deus vndique conuenire ad Pascha vt illius diei sanctificarentur celebratione. Male. Obliti suæ sanctificationis in ipso loco orationis tract. de nece agni.

rent seipsos. Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur ad inuicem in 9 10

templo stantes. Quid † putatis, quia non venit ad diem festum? Dede- 11

rant autem pontifices & Pharisæi mandatum, ut siquis cognouerit vbi sit, 12

Ad occidendum.

indicet, vt apprehenderent eum.

diderant: a *Prox*[...] *autem*. [...] minente [...] cha figu[...] in quo [...] vetus ag[...] immolan[...] est, co[...] lium erat [...] ter Iud[...] de eo o[...] dendo & [...] le appro[...] quat pa[...] nis loco.

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Cōgregaret in vnum. *Id est, in vnam ecclesiam ex Iudæis & gentibus constitutā, vt esset vnum ouile, sicut est vnus pastor, vt supra dictum est præce. ca. propter quod Gen. pen. g. dicitur de Christo. Ipse erit expectatio gentium nō solum Iudæorum. Nec hoc est contra illud quod dicit Saluator Mat. 15.c.* Nō sum missus nisi ad oues quæ perierant domus Israel. *Quia ibi saluator loquitur de sua missione ad prædicandum in persona propria. Propter quod apostolus dicit Rom. 15.b.* Dico enim dominum Iesum Christū ministrum fuisse circuncisionis.

2 Ab illo *Hic ponitur determinationis Caiphæ approbatio quāuis esset iniqua, quia omnes alij erant affectati ad procurandū mortem sicut & ipse, & hoc est quod dicitur:* Ab illo ergo die cc. ve. inter. e. *Licet. n. ante habuissent voluntatem interficiendi ipsum. vt patuit per prædicta, tamen ex consilio Caiphæ diffinierunt hoc ad implere quam citius possent.*

3 Iesus er. *Hic consequēter ponitur huius determinationis declinatio non. n. adhuc erat tempus passionis Christi a Deo præordinatū, & Iudæi quærebāt occidere eum, vt visum est, ideo recessit ad ipsis et hoc est quod dicitur.* Iesus er. iā non in pa. ambu. ap. Iudæos. *Quamuis. n. inter eos exiens posset eorū impetum refrænare tamen voluit ad tempus latere & se occultare, rationibus prædictis cap. 8. & 10. vbi similiter agitur de sua occultatione.*

4 Sed abijt in regionē iuxta desertū. *Vbi pauci de Iudęis erāt.*

5 In ciuitatem quæ dici. Ephrem. *Quæ erat parua & parum populata.*

6 Et ibi morabatur cum disci. suis. *Vsque ad tempus propinquum suæ passionis.*

7 Proximum autem e. pa. Iu. *Hoc subditur ad ostendendum, quod Christus paruo tempore in illa ciuitate se occultauit quia ante Pascha in Ierusalem venit.*

8 Et ascenderunt multi Ierosolymam de regione. *Quia tenebantur de tota Iudæa ad solennitatem venire.*

9 Ante Pascha vt sancti. seipsos. *Orationib. & sacrificijs, ad digne comedēdū agnū paschalē, & si hoc fiebat de agno figurali multo magis se debet homo sanctificare orationibus & bonis operibus ad digne recipiendum verum agnum immaculatū corpus Iesu Christi.*

10 Quęrere. er. Ie. *Vt audirēt eius doctrinam, de cuius miraculis audierant famam.*

11 Et colloquebantur ad inuicem. *Quia mirabantur, quod in tanta congregatione non venerat ad docendū, ideo quærebāt.* Quid pu. *Et subdit euangelista quasi respondens quæstioni eorum.*

12 Dederāt aūt. *Et patet litera. Propter hoc. n. ab eis licet ab ingratis & obstinatis recesserat vsq; ad tempus suæ passionis disposi tū. Circa prædicta in hoc ca. quæritur vtrum Caiphas erat vere propheta? Et arguit primo, quod sic, quia Balaam dr̄ vere propheta, vt habetur. Num. 24. & tamen fuit malus homo. donum. n. prophetiæ aliquando malis hominibus conceditur ergo malitia Caiphæ non impediuit in eo veritatem prophetię. Item in litera dr̄ hic, quod prophetauit quod Iesus esset moriturus pro gente & vt filios Dei qui erāt dispersi congregaret, & hoc verbum euangelistę videretur falsum quod nullo modo est dicendum, nisi Caiphas fuisset vere propheta. Cōtrarium arguitur per hoc quod ipse dixit falsum, dicens illis qui de morte Christi tractabant.* Expedit vobis vt vnus homo moriatur. *Mors enim Christi nō fuit expediens illis qui eam procurauerunt falsitas autem non subest prophetiæ, ergo, &c. Responsio dicendum, quod ad rationem veri prophetæ duo requiruntur. Primum est quod habeat veram cognitionem de aliquo occulto respectu aliorum hominum quibus conuersatur, propter hoc dicitur propheta quasi procul [...] vt supra dictum est inquātū cognoscit ea quæ longinqua sunt a c[...]tione aliorum, propter quod si alicui fiat apparitio, indicans ali[...] occultum non dicitur propheta, si illud sit ei cognitū. Sic Phar[...] dit spicas designantes qualitatem futurorum annorū, & Nab[...]donosor statuam designantem mutabilitatem regnorum, neuter fuit propheta, sed Ioseph & Daniel qui de occultis illis cogniti[...] habuerunt propter quod dr̄ Dan. 10. a. intelligentia opus est in vi[...] quia non pōt dici propheta sine intellectuali cognitione sola. n. imaginaria non facit prophetā, vt visū est. Secundo requiritur, [...] ipsa cognitio fiat mediante spiritu bono. maligni enim spiritu[...] quando reuelant hominibus ea quæ sunt alijs occulta, non tam[...] hoc dicuntur veri prophetæ, sed solum cum additione diminue[...] cut in sacra scriptura dicuntur frequēter aliqui prophetæ Baa[...] prophetæ excelsorū talis. n. non dicitur propheta absolute, sicu[...] homo mortuus dr̄ homo propter additionē diminuentē. prophet[...] vera cōputatur inter spiritussancti dona. Cū ergo quærit de C[...] dicendum quod non fuit vere propheta, quia nullam cognitione[...] buit in secreto dominicæ passionis quod esset futura pro spūali salu[...] mani generis, sed tantū intendebat dare consilium de morte C[...] propter timorem Romanorum. Veruntamen secundum quod hic di[...] Chriso. & Aug. Spiritussanctus in prolatione sui cōsilij sic mou[...] guā eius, quod ipse ignorante verba quæ protulit significabant [...]sti mortem esse futuram pro spūali hominum salute non tamen [...]ci vere propheta, ex hoc quod verbum propheticū ignorās pr[...] alio linguam eius ad hoc mouente. Sicut nec asina Balaam pōt [...] animal rōnale ex hoc quod verba rōnabilia protulit vt patet [...] 22. e. quia illa non processerunt ex interiori cōceptione, seu pr[...] cognitione, sed magis ex diuina motione secūdum quod ibidē di[...]* Aperuit dn̄s asinæ, &c. *Licet. n. Caiphas tūc de morte Christi [...]tauerit, & alios per suum consilium ad hoc inducere voluerit, [...] fuit ex propria conceptione & diabolo hoc suggerente, quod tn̄ co[...] suū sic protulit, quod per verba illa significaretur passio Chri[...] futura spūali hominum salute, hoc nullo modo ab eo fuit, vt dic[...] quia quātum ad hoc solū, verbū illud erat propheticum ideo p[...] non potest dici propheta. Ad primum dicendum, quod non est de ipso Balaam, quia quamuis fuit malus, habuit tamen veram [...]tionem occultorum, vt ibidē dicitur.* Dixit vir cui obturat[...] oculus, qui visiones omnipotentes videt. *Caiphas aute[...] cognitionem non habuit, vt visum est & ideo negatur ab eo p[...]tia nō propter suam malitiam, sed propter cognitionis defectu[...] secundum dicendum verbum euangelistæ est verum si bene in[...]tur non enim dixit, quod Caiphas esset propheta, sed quod pr[...]zauit, i. verbum propheticum protulit non tamen a semetips[...] euangelista dicit, sed spiritusancto linguam eius mouente ips[...]rante propter quod non habuit vere rationem prophetæ. [...]mentum etiam in contrarium est soluendum, quia sicut dict[...] Caiphas illud verbum protulit per motionem spiritussanct[...] nullum est falsum & ideo Caiphas dicēdo.* Expedit vobis v[...] moriatur homo, &c. *verum dixit, si bene intelligatur quo[...] Christi quantum est in se, fuit expediens omnibus etiam illis [...] eius morte tractauerunt. quāuis aliqui eorū per suam maliti[...] vtilitatem recusauerunt, sicut & alij peccatores in peccato [...]li decedentes.*

An Caiphas fuerit vere propheta.

ADDITIO.

In ca. 11. *vbi dicitur in postilla.* Infirmitas curabilis non dicitur proprie languor.

Languor nō designat infirmitatis in curabilitatem quinimmo debilitatē tantum significat, quæ contingit quādoq; sine graui i[...]tate. Vnde aliquando additur huic termino languor dicto sig[...] magnitudinem eius, vnde 2. Par. 24. g. Dimiserunt eū in i[...]ribus magnis. *Si enim languor de se significaret incurab[...] infi[...]*

in...nitatis superflue adderetur magnum, cum quilibet infirmitas in curabilis est magna. Nec facit ad propositum utrum infirmitas Lazari fuerit curabilis via naturæ, vel non, quia miraculum Lazari ex resuscitatione maxime insolita singulariter prædicatur non aũt de cura ... infirmitatis. Christus.n. innumerabiles infirmitates curauerat, vt patet in processu euangeliorum de quib. tamen non sic solennizatur. curatio.n. infirmitatum non est in tanto gradu miraculorum sicut resuscitatio mortui præsertim quatriduani, vt S. Tho. in 1. parte, q. 15. art. vlt. in cor. quæstio.

ADDITIO II.

In eo. cap. *Vbi dicitur in postil.* Circa hoc notandum, quod pontifices erant de tribu Leui:

...cet tam sacerdotes quam Leuitæ oẽs erant Leuitæ rõne generis ... tam Aaron, a quo sacerdotes descendebant, quam alij eiusdẽ tribu Leui patriarcha descendissent, tamen soli Leuitæ, qui non erant sacerdotes retinuerunt sibi nomen generis, unde Nu. 18. c. Filiis au... Leui dedi omnes decimas Israelis, &c. *In quo ca. pluries ... Leuitas prout distinguuntur a sacerdotib. Aaronitis, ut ibidẽ pa... & sic in multis alijs locis, vnde sic loquendo de sacerdotib. & Le...tis, s. prout ab inuicem distinguuntur, tenendum est quod Leuitę non fuerunt participes in fabricatione seu adoratione vituli, qđ fuit ma...mũ peccatum inter cætera a populo Israelitico cõmissa, ut Exo. 32. Similiter nec particeps fuerunt in occisione Christi, licet in ... tra scelere sacerdotes de principalib. fuerunt specialiter, scđm opinãtes Aaron idololatraßet in illo facto primum patet Exod. 32. f. ubi ... Moyses volens uindictã facere in populo idololatrãte clamasse.* Si ... is est Domini, adiungatur mihi. *Statim subditur.* Cõgre... que sunt ad eum omnes filij Leui. *Et sic patet quod Leuitæ ... illo actu domino adhæserunt. Quod ẽt hr̃ in gl. Deut. 33. ubi sic.* Q... fecerunt vitulum aureum Leuitæ accinctigladiis iu... e Moyse à porta vsq; ad portam idololatras interfece... *Sed constat quod Aaron de principalib. fuit in illo crĩe, prout ... m patet, s. scđm prædictos opinantes. Addunt ẽt Hebræi prout Ra...oy. tradit in suo Deut. tit. de idololatria c. 1. quod licet populus Isr...liticus pluries idololatrasset, ut in multis & varijs sacræ scripturæ locis habetur Leuitæ tamen nunquam idololatrarunt. & sic pa... ...mum scđm uero habetur expreße in gl. Deu. vbi sup. vbi super illu uerbum quod legitur de Leui. Iudicasti eum ad aquas contradi... ...s, sic ait.* Aqua populi sunt quicontradicentes clamaue... Crucifige crucifige eum, & sanguis eius super nos & su... i. no. *Ad cumulum.n. perfectionis Leui adiungit.* Qui dixit pat... suo, &c. *Hæc in gl. Ex qua manifeste habetur, quod Leui separa... fuit ab illis qui clamabant. Crucifige, &c. & per consequens a ... quod cæteri Israelitici commiserunt in occisione Christi, in quo pr...pes sacerdotũ & huiusmodi fuerunt manifeste participes. Veri... ...uius gl. ex serie literæ euãgelistæ põt haberi, vbi in materia pas... Christi in qua de oĩb. statib. Hebræorum expressa fit mentio, s. de ...tificib. sacerdotib. & summis sacerdotib. scribis & Pharisæis, et hu...smodi. De Leuitis tamen nullus euangelistarum in hac materia le...ur facere mentionem, vt patet discurrenti quatuor euangelia in m...ria passionis. Constat ẽt, quod in alijs euangelicis historijs, vbi Leuitæ interueniunt mentio fit de eis prout a sacerdotib. distinguuntur vt sup. 1. b. Miserunt Iudæi sacerdotes & Leuitas, &c. & sic in alijs, & sic patet scđm. Ex quib. sequitur, quod prophetia Iacob Gen. pen. a Symeon & Leui fratres, &c. per postil. allegata, si ad passionẽ Christi applicetur intelligẽda est de Symeone a quo Pharisæi & huiusmodi descenderũt, & de Leui ĩ persona sacerdotũ tm̃ seu põtificũ ab Aarone descendentiũ, non aũt Leuitis prout, a sacerdotib. distinguuntur. Prophetia vero Moysi applicãdæ est tribui Leui, prout distinguitur a sacerdotio, qui immunes fuerunt, ut iã dictũ est tam a peccato vituli quam ab occisione Christi & scđm Heb. ẽt a quacunque idololatria.*

Si aũt contra prædicta obijciatur de hoc quod dr̃ in prophetia Moysi Deut. ubi sup. Qui dixit patri suo & matri suæ nescio vos & fratribus suis ignoro illos, &c. *Ex quib. ur̃, ꝙ Leuitæ patres & matres similiter & fratres & filios habebant idololatras seu procurantes occisionẽ Christi. Dicendũ, quod quia Leuitæ admiscebãtur cũ alijs tribub. in matrimonijs, sicut & aliæ trib. inde potuit sæpe cõtingere, quod Leuitæ haberent matres & patres matrum ex alijs tribus similiter & nepotes, s. filios sororum, qui dicuntur fratres unde de Abraham & Loth nepote suo dicebatur. Fratres.n. sumus, vt Gene. 13. b. Similiter & filios filiarum quæ contraxerant in alia tribu & tales sunt quasi filij, unde detalib. uerificat prophetia Moysi p̃dicta, s. Qui dixit patri suo & matri suæ, &c. Eo quod proprij Leuitæ, s. de genere Leuitarum per masculinamlineam descendentes, separauerunt se è prædictis consanguineis de tribubus alienis descendentib. in prædictis duobus casibus, vt Deo adhærerent, prout gl. prædictæ testantur, quibus litera consonat ut dictum est.*

REPLICA.

In ca. 11. *Vbi dicitur.* Lazarus lã. *dicit postilla ex hoc infirmitatem fuisse per naturam incurabilem, quia infirmitas curabilis proprie non dicitur languor Burg. dicit quod languor non dicit incurabilitatem, quia illi termino additur alius terminus significans magnitudinem 2. Par. 24. vbi dicitur.* Magnus languor. *Ibi dico, quod magnus refertur ad intensionem doloris, quia multi morbi incurabiles sunt parui doloris, ut Phtisis, Hydropysis, &c. Quidam autem intensiui doloris sunt sicut febres & huiusmodi, cum igitur in scriptura languori additur magnitudo, larguor pertinet ad incurabilitatem, magnitudo ad doloris intensionem.*

REPLICA.

In eo. c. *Vbi dicitur. Collegerunt pont. & pha. conci. dicit, postil. pontifices fuiße de tribu Leui Pharisæos aũt ut plurimum de tribu Symeon, iuxta illam prophetiam Iacob dicentis, Symeon & Leui fratra vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non ueniet anima mea. Burg. Fortasse de tribu Leui, per magnam digressionem vult saluare Leuitas, ut distinguuntur contra sacerdotes qui ab Aaron descenderunt dicens eos nunquam idololatraße, nec in morte Christi cõsensisse. Quod si uerum est, sicut non credimus, rationabiles fuisset Leuitas vt sic distinctos etiam a uindicta mortis Christi præseruare, uel saltem ad fidẽ Christi præ alijs conuerti, quod factum non est: de conuersione.n. Iudæorum legimus de sacerdotib. conuersis Act. 6. b. Multa turba sacerdotum obediebat fidei de Leuitis nihil in speciali præsumo igitur contra Burg. quia frustra eos excusat.* Gen. penulti. a.

CAP. XII.

... Esus, &c. *An. sex.* ✻ THEOPHYL. Decima quidem men... ...s accipiunt ouem immolandã in pascha, & ex eo tem... ...e requirere incipiunt quæ necessaria ad festum. Deniq; ... q̃ ante sex dies q̃ est nona mẽsis lautius epulant & ... festiuitatis ideo die faciunt ... & letus simul cenauit in Bethaniam veniens. Ostendere au... volens euangelista ueræ re...rrectionis Lazari signum dicit a ...arus vnus erat recumbẽtium ...vt apparuit statim mortuus ... sed mansit multo tempore solita faciens comedens & ... atq. alia agens. dicendo autem quod Martha ministrarit

CAP. XII.

Siens eos conspirasse venia quasi agnus ad victimam, ut uerum Pascha habeamus.

1 Esus ergo ante sex dies Paschę

strarit significat quod in domo eius cęna fuerit. Obseruare autem fidem mulieres quomodo non permiserit ancillis ministerium, sed per seipsam ministret. D

Omnia sexta quia sex diebus omnia fecit sexta die hominem condidit, sexta ætate redimere venit, sexta feria passus est, sexta hora mortuus est. Venit autem ad Bethaniam, id est, ad domum obedientiæ, ipse obediens patri vsque ad mortem docens ecclesiam obedientiam, quæ est in monte Olei, id est, misericordiæ nec potest abscõdi, in qua suscitat sepultos à peccatis grauib. Ibi fit cęna ĩ fide & deuotione iustorũ. Martha ministrat. i. dũ q̃libet fidelis opera deuotionis Domi- E Phil. 2. b. F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XII.

1 IEsus ergo. *Postquam Ioannes declarauit diuinitatem Christi per opera facta in eius vita, hic etiam declarat per ea quæ in eius morte sunt facta. Et diuiditur in duas, quia primo determinat de eius morte & passione, secundo de eius resurrectione, 20. cap. Vna autem sabb. Prima in duas, quia primo declarat mortis Christi occasionem secundo ipsam mortem, secundo cap. Ante diem festum. Circa primum sciendum, quod occasio mortis Christi fuit inuidia Iudæorũ ex fama, & gloria Christi. Ideo diuiditur in duas, quia primo describitur*

MORALITER.

1 I *esus ergo ante sex dies Pa.* ALCVINVS. quod ante sex dies venit Bethaniam, significat quod ille qui sex diebus omnia fecerat, & sexto die hominem creauerat, ipse sexta mundi ętate, sexta feria, sexta hora redimere mundum venerat.

A domino impendit Lazarus, id est, suscitati de grauibus cũ his qui manserunt in iustitia, læti epulantur de p̄sentia dñi. Maria, quæ olim pœnitēs vnxit pedes, nec ibi dr̄ quo vnguē to, modo caput & pedes p̄cioso, ibi rudimenta pœnitentiũ, hic iustitiam designat perfectorum, vnde hic libra vnguenti, id est, perfectio iustitiæ, Vnguentum, quia *bonus odor sumus Deo*: Caput vngit, qui alta de eo prædicat. Pedes, qui infirma veneratur. Capillis tergit, quis suis superfluis pauperes, qui in terra indigent reficit. Odore domus, id est, B bona fama mundus repletur.

Luc. 7. f. — 2. Co. 1. d — mortuis — † Matth. 26. a. Mar. 14. a Luc. 7. f. — *Simon. — Iscariotes. — † marsupium.

a *Venit in Bethaniam.* Ideo prius Bethaniã venit, vt resuscitatio Lazari altius memoriæ omnium traderetur, & inexcusabiles Iudæi confunderentur, tractantes de morte tanti suscitatoris.

a venit in Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit* Iesus. Fecerunt † autem ei cęnam ibi: & Martha ministrabat: Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum
b co. † Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes eius &
c domus impleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas* Scariothis, qui erat eũ traditurus: Quare hoc vnguentũ non veniit trecētis denariis, & datũ est egenis?
d Dixit autem hoc, non quia de egenis † pertinebat ad eũ, sed
e quia fur erat, & † loculos habens, ea q̄ mittebantur portabat.

Soror Lazari. — a Vt non, phantasma, sed vera eius resurrectio probetur, comedit, loquitur, &c. — a Altera soror Lazari. — a Iste moritur bono odore, de quo alij viuunt. — A loco. — Ne eum de cura pauperum putaremus dixisse, determinat eum euangelista cur dixerat. — a Domini loculorum custos. — b In loculos. — c Min. ste 10, sed tollebat furto id est exportabat.

b *Maria ergo.* Preciosum vnguētum fit de Nardo maximē de spicis, hic autem dicitur pistici à loco vnde erat. Et interpretatur fidelis, non alia admixtione corrupti.

C c *Dixit ergo vnus.* Iudas etsi malus tamē inter Apostolos numeratur, vt doceamur malos tolerare, ne corpus Christi diuidamus, & malos bonis non obesse

✻ Theo. Iudas cum esset auarus reprehendit hor[…] modum, quare non obtulisti pecuniã inquit, vt posset […] licet furari, sed unguentum? Qũo igitur alius Euang[…]
1 dicit, quod omn[…]
2 scipuli hoc dixe[…]
3 Dicendum igit[…]
4 omnes quidem[…]
5 rint, sed non tali[…]
6 te alij, qua ille.[…]
7 reprehendit a[…]
8 eum dominus, […]
9 uis sciret furari[…]
10 omo hoc illum d[…]
11 nolebat.n. illum[…]
12 fundere. Docet.[…]
13 longanimes d[…]
14 esse erga tales, se[…]
15 culte opprobiat[…]
16 ditionem, ta[…]
17 propter auar[…]
18 traditurus esset […]
19 in mortem: Id[…]
20 sepulturæ men[…]
perstringens in[…] tiam eius, si q[…] cto corrigatur.

d *Non quia, &c.* Quantum ad suam intentionem ad […] pertinebat de egenis, quia non curabat de ipsis, non q[…] missum esset ei dispensare pauperibus.

e *Loculos habens, &c.* Cui ministrant angeli, loculos ha[…] sump[…]

NICOLAVS DE LYRA.

bitur eius fama siue glorificatio, secundo Iudæorum infidelitas et obstinatio, ibi. Cum autem tanta signa. *Prima in duas, quia primo ponitur eius glorificatio ab homine, secundo a Deo patre ibi.* Nunc anima mea turbata. *Prima in tre, quia primo ponitur glorificatio Christi ab amicis familiarib. secundo a turbis vulgarib. ibi.* Cognouerunt ergo turbę. *tertio a gentilib. ibi.* Erant autem Gentiles. *Prima adhuc in duas, quia primo ponitur obsequum Christi factum ab amicis in generali, secundo a Maria in speciali, ibi.* Maria ergo. *In prima parte dicitur sic.* Iesus ergo ante sex dies Paschæ. *Immediate enim post suscitationem Lazari Iudæi diffinierunt occidere Christum, ut prædictum est, & ideo recesserant quousque appropinquaret Pascha, in quo immolabatur agnus Paschalis, vt sic Christus qui est agnus uerus immolaretur pro nobis immediate post immolationem agni Paschalis figuralis, ut veritas figuræ succederet.*

1 Venit in Bethaniam. *Quæ est prope Ierusalē ad duo miliaria,* vbi Lazarus fuit mortuus quē susci. Iesus. *Illuc.n. venit, vt ex memoria miraculi ibidem facti turba populi moueretur ad eũ honorifice recipiendum in Ierusalem ante suam passionem, sicut fuerat prædictum per Zachariam prophetam 9.c.* Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce rex tuus venit, &c.

2 Fecerunt au. ei cę. ibi. *Homines illius loci. Et fuit hæc cæna in domo Simonis leprosi, ut communiter tenent doctores, fuerat tamen prius a Christo curatus, sed nomē remanserat ad memoriã miraculi.*

Orig. *autem dicit, quod illa cæna fuerat in domo Marthæ quod probat ex eo quod subditur.*

3 Et Martha mini. *Sed potest dici, quod iste Simon erat vicinus Marthæ, & propter hoc ipsa ministrabat in domo eius, sicut homines solent facere in domib. amicorum suorũ, & maxime propter reuerentiam ipsius Christi comedentis ibidem.*

4 Lazarus vero vnus erat ex dis. cum eo. *Inuitatus a Simone, hoc autem factum est ad declarationem ueri miraculi de eius suscitatione.*

5 Maria ergo. *Hic describitur obsequium Christo impensum a Maria in speciali. Et diuiditur in tres, quia primo ponitur Mariæ deuotio, secundo Iudæ indignatio, ibi.* Dixit ergo vnus. *tertio eius reprehensio ibi.* Dixit ergo Iesus. *In prima igitur parte dicitur sic.* Maria ergo.

6 Accepit libram. *In quo notatur quantitas vnguenti, non est uerisimile, quod esset aliquid grossæ materiæ, sicut vnguenta communiter dicta, quia indecens esset tale quid ponere super caput hominis sedentis in mensa. Maria autem non solum unxit pedes domini, sed etiam caput, ut Matth. exprimit 26.a. & Marcus 14. licet hic omittatur. Et ideo dicendum, quod hic uocatur unguentum liquor […] sus de re aromatica expressus, sicut aqua rosacea de rosis ex[…]tur. Aliter dicitur, quod fuit lachryma fluens naturaliter de […] aromatica.*

7 Nardi *Nomen est herbæ nigræ aromaticæ habentis spica[…] ter hoc dicitur Mar. 14.a. Nardi spicati, & de illis spicis ext[…] tur liquor prædictus per artificium, uel naturam secundum a[…]*

8 Pistici. *Secundum Aug. nomen est loci, ubi crescit herba, u[…] lis liquor exprimitur, sed melius dicitur.* Pistici. *id est, fideli[…] enim Græce, fides est Latine, hoc est dictum, quod illi loquor […] rus, & uerus, non habens aliquid aliud admixtum, nec sop[…] tum.*

9 Preciosi. *Quia ualebat trecentos denarios, ut habetur M[…] ca. i. trecentos nummos vsuales, erat.n. liquor ille refrigeratiu[…] confortatiuus membrorum, & consolidatiuus, & ualde odor[…]*

10 Et vnxit pedes Iesu & extersit capillis suis pedes ei[…] *dine conuerso factum fuit quam hic scribatur, quia primo la[…] & extersit, & postea unxit.*

11 Et domus impleta est ex odore vnguēti. *Ex quo pa[…] ciositas unguenti & deuotio Mariæ expendētis rem eam pr[…] in obsequium domini. Vtrum autem ista fuit mulier de qua […] Lucas, dictum fuit c. præcedenti.*

12 Dixit ergo. *Hic ponitur Iudæ murmuratio, cum dicitu[…]*

13 Vnus ex discipulis eius, Iudas Scariothis. *Hoc dicitu[…] ferentiam alterius Iudæ.*

14 Qui erat eum traditurus. *Licet.n. primo fuerit bonus […] do uocatus fuit ad apostolatum, ut sup. dictum est, tamen post […] sus est in peccatum. Quod dominus in sua societate tolerauit […] dit nobis exemplum tolerandi malos.*

15 Quare hoc vnguentum non venit, &c. *Id est, uendi[…] de uersus.* De re quæ venit gratia nulla venit. *Habet.n[…] passiui sub uoce actiua.*

16 Et datum est egenis? *Hoc dixit simulans pietatem, ad […] dum suam cupiditatem propter quod subdit euangelista.*

17 Dixit autem hoc, non quia de egenis. *i. de illis non […] licet.n. ea portaret quæ dabantur Christo ad dandum paupe[…] tamen faciebat, sed retinebat sibi, ideo subditur.*

18 Qui fur erat, & locu. ha. *In quib. abscondebat ea quæ […] in alios usus expendi, unde subditur.*

29 Et quæ mittebantur. *i. Christo dabantur ad subuenie[…] cessitatibus Christi & discipulorum eius, & ad dandum pau[…]*

20 Portabat. *i. officium portandi & seruandi habebat ad ist[…] licet hoc infideliter ageret. Ex hoc patet, quod Christus & […]*

M O R A L I T E R.

† 5 *Maria ergo accepit libram unguenti.* Exponatur sicut supra Matth. 26. & Mar. 14.

† *Cogit*

tus pauperum,condescendens infirmis.

a *Sinite illam.* Nouit furem,sed non prodit,docens tolerare, ... s. Tantum obsequium Mariç commendat,ostendens ... esset moriturus,& ad sepeliendum aromatibus vngẽ ... ideo Mariæ cui nõ licuit mortuum vngere,datũ est vi... m officio fune... nare, vnde secũ Mar. dicitur,qđ ... t, id est,potuit, ... fecit, præuenit ... e corpus meũ ... ulturam.

b Magna patientia ... rguit Iudam a... æ, & non causa ... rum dixisse,sed ... ione monstrat ... esse culpandos ... , qui ipsi inter ... ines conuersan... acultatibus mi... nt, qui paruo ... ore corporali... t apud eos man... , cum semper ... auperes futuri ... is eleemosyna ... impendi.

... *autem non sem. ha.* Corporali præsentia. Vel non habebi... Iuda & qui sunt huiusmodi, quia si mali iã cõmunicant sacramentis,postea tñ non habent dominum vt boni.

c *Et ue.* Curiositas hos,non charitas adduxit. Nos ecõtra,si cognoscimus Iesum obedientis animæ domũ in qua habitet inuenisse veniamus illuc contẽplatione,non pp hoĩem tm̃ quem in anima suscitatum videmus, sed vt bonam uitam imitemur,& per hoc ad visionem Iesu perueniamus.

d *Sed ut Laza.* MYSTICE. Resurgentes in secundo aduentu rapiẽtur in aera cum domino.

e *Cogita.* Quia non poterant occultare vel negare miraculũ, stulte volunt occidere, quasi non possit suscitare occisum, qui suscitauit defunctum.

f *In crastinum.* Ecce oues ex Israel ueniunt ad pastorem. Rami sunt laudes significantes victoriam superaturi diabolum & mortem.

g *Clamabant.* ✻ AVGVS. Osanna vox obsecrantis magis indicans affectum,q̃ rem aliquã significãs,sicut interiectiõnes. Rex

D

Vt si non re impleat,tamen deuotione post meam mortem.

a Dixit ergo Iesus: † Sinite illam, in diem sepulturæ meæ † ser-

b uet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autẽ

non semper habebitis. † Cognouit ergo turba multa ex Iu-

c dæis, quia illic est, & venerunt non propter Iesum tantum,

d sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit à mortuis. †Cogi-

e Quia propter Lazarum veniebant.

tauerunt autem principes sacerdotum, vt & Lazarum inter-

f ficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudæis,

In die dominica.

& credebant in Iesum. † In crastinum autem turba multa,

quæ venerat ad diem festum, cum audissent, quia venit

a Per ramo mortificatio carnis,uel exempla præcedentium patrum

Iesus Ierosolymam,acceperunt ramos palmarum, & proces-

g a Hiero. Quasi osanna, id est,salua obsecro.

serunt obuiam ei, & clamabant: † Osannâ, benedictus

† seruabit. Christus dupliciter fuit honoratus a turb.

† Consultauerũt. 1. Thess. 3.d.

E

Sup.ii.d

† Hosiahna,i.salua obsecro.

F

NICOLAVS DE LYRA.

... e eleemosynis viuebant. Sciendum ẽt,quod ista portatio pecuniæ non pertinet ad perfectionẽ, sed Christus hoc faciendo suscepit personã infirmorum,eis condescendens,sicut fecit se abconden... Iudæis,vt supra dictum est.8.g. & 10.f. Et hoc habetur extra ... sig. Exijt qui seminat. Et pp hoc male arguunt illi qui ex hoc ... dicunt quod habere aliqua mobilia in communi ad perfectionem ... ueat. Potest autem hic quæri,quare Christus permisit Iudã portare pecuniam prędictam,cum sciret eum latronem. Dicendum quod ... principio quando fuit sibi traditum portandi officium, latro non erat ... quamuis Christus sciret eum futurum latronem,tamen tradidit ... illud officium,quia minor erat inter apostolos alios, propter ... vltimus inter eos nominatur,ut patet Matth.10. a. & Mar.3. ... b. autem temporalia sunt tradenda,maiores autem debent circa ... ctrinam & spiritualia occupari. Propter quod in primitiua ecclesia apostoli septem diaconos ordinauerunt sub eis ad temporalia ... ministranda,vt ipsi apostoli liberius possent intendere orationi,et prædicationi,vt habetur Act.6.b.

1 Dixit er. Hic ponitur Iudæ reprehensio,cum dr̃: Sinite illam,q.d. non habetis causam sufficientem murmurandi, quia egit opus bonũ, ... patet quod Iudas non solum murmurauit,sed etiam alij discipuli ... habetur Matth.26.a. & Mar.14.a. Veruntamen, quia fuerunt ... per Iudam,& iterum moti pietate,Iudas autem cupiditate, ... Ioannes solum Iudam nominauit.

2 ... diem se. Non loquitur de hoc quod iam erat effusum,sed de a... simili,q.d. illud quod pro sepultura mea præparabit,illud reserua... quia non poterit illud in me expendere præuenta acceleratione ... rectionis meæ,quia quando venit ad monumentum ad vngendũ ... corpus dominicum, Christus iã resurrexerat,ut patet,inf.20.a. Mat... s autem expressius h. d. Præuenit, vngere corpus meum in sepulturam. Et idem exprimitur hic obscurius,cum dicitur.

3 Sinite illam. Q.d. dimittenda est nunc facere quod tunc faceret ... fuisset,& illud vnguentum tunc seruabit in loco istius nunc in me ... pensi. Et quia Iudas ita murmurando & alios ad hoc incitãdo causam pietatis prætenderat,ideo hanc excludit,dic.

4 Pauperes enim. Q.d. potest recuperari ad benefaciendum pauperibus,sed non poterit recuperari ad inungendum me corporaliter propter quod sequitur.

5 Me autem non sem. ha. s. præsentia corporali ad habitandum in carne passibili,quæ indiget tali vnctione. Per hoc patet, quod aliquando opus minus necessarium potest præponi magis necessario,quando imminet casus,quod illud minus neceßarium non potest alias recuperari.

6 Cognouit ergo tur. *Hic consequenter ostenditur qualiter Christus fuit honoratus a turbis,& hoc dupliciter. Primo.n. visitando: secundo honorifice ei obuiando,ibi.* In crastinum. *In prima parte dicitur sic.* Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic esset. *Bethania.n. erat prope Ierusalem ad vnam leucam, & ideo de facili poterant hoc cognoscere.*

7 Et venerunt non pp Iesum tantum. *In hoc innuitur duplex causa. Vna pp ipsum Iesum reuerẽter visitandũ. Alia quæ subditur.*

8 Sed vt Lazarum vide. *Facta.n. mirabilia,libenter uidentur Mirabilissimum autem erat videre quatriduanum mortuum suscitatũ, comedentem & bibentem & alia opera facientem. Sperabant etiam audire ipsum referentem statum alterius uitæ, quem omnes scire desiderant. Et quia in hoc gloria Christi manifestatur,de quo dolebant principes populi,ideo subditur.*

9 Cogitauerunt autem principes sacerdotum. *Ex quo patet eorum malignitas, quia volebant interficere illum quẽ Deus uiuificauerat, ad occultandum miraculum. Si aũt quæratur quare magis Lazarum persequebantur quam cæcum illuminatum,de quo dictum est 9.b. & languidum sanatum,de quo dictum fuit. 5. b. Dicendum quod hoc erat,quia Lazarus erat homo nobilis & famosus, & ideo miraculũ in ipso factum erat magis publicum & famosum.*

10 In crastinum. *Hic describitur honor exhibitus Christo in turbæ obuiatione. Et diuiditur in duas, quia primo describitur ipsa obuiatio. Secundo subditur huius obuiationis ratio,ibi.* Testimoniũ ergo. *In prima parte dicitur sic.* In crastinũ autem turba multa quæ uenerat ad diem festum. *quia omnes tenebantur uenire in Ierusalem in solennitate Paschæ.*

11 Cum audissent,quia Iesus venit Ierosolymam. *istud fuit quinto die ante Pascha. illa die accipiebatur agnus & seruabatur usque ad uesperã quartæ decimæ diei & tunc immolabatur,ut hr̃ Exo 17.c. ideo Christus illa die uenit in Ierusalem, ubi erat immolandus tanquam uerus agnus pro nobis,ut sic ueritas responderet figuræ.*

12 Acceperunt ramos palmarum. *Quod diuina dispositione factum est,ad designandum uictoriam quam Christus de hoste in proximo erat habiturus. Vnde antiquitus dabatur ramus palmæ uictori in certaminibus.*

13 Et processerunt obuiam ei. *Reuerenter.*

14 Et cla: Osanna. *i. salua obsecro, quia petebant ab eo salutem.*

15 Benedictus qui venit. *In hoc laudant & confitentur eius aduentum. Dicere.n. hominis non est suum facere,sed tantum fateri,& ideo quando Deum benedicimus non eum bonum facimus,sed tantũmodo eius bonitatem fatemur & laudamus. Dicere aũt Dei est suum facere,secũdum quod dicitur Psal.32.b. Dixit & facta sunt,& ideo quando Deus homini benedicit,ei beneficium impendit.*

Cognouit ✻ In

MORALITER.

9 *Cogitauerunt autem principes sacerdotum, vt Lazarum interficerent quia multi propter illũ abibant ex Iudęis, & credebãt in Iesum.* A... O cæca sęuitia,quasi dominus suscitare potuerit mortuum & non possit occisum, ecce vtrumque dominus fecit,nam Lazarum mortuũ & seipsum occisum suscitauit.

10 *In crastinum autẽ turba multa.* Exponatur sicut supra Mat. 21.a. & Mar.11.a. Erant gentiles quidam,&c. Sequitur.

† Domine

A a *Rex Israel.* Rex non terreno more, quod parum est, sed quia regit, & ad mentes, & ad regna cælorum ducit, & est miserationis non indignationis.

b *Et inuenit Iesus asellum.* ✻ THEOPHYLACTVS. Quomodo alii quidem Euangelistæ dominum dicunt ad discipulos dixisse: *Soluite & adducite mihi?* Ioannes autē nihil tale hic dicit, sed tātum inquit nactus Iesus asellum. Et cur hoc? nunquid inter se dissidet? Cæterum quod illi dixerunt fusius, hic quidem compendio dixit, saluum.n.& adductum a discipulis inuenit & sedit super eum. Et propterea etiam prophetiā impleuit Zachariæ, qui dixit: Ne timeas filia Siō ecce rex tuus veniet tibi, sedēs super pullum asinæ.

B

C c *Noli timere fi.* In reprobo populo erat filia Sion, i. Ierusalem scilicet, oues quæ deuote occurrunt venienti, quibus diuinitus dicitur. Agnoscite quem laudatis, & ne timeatis cum patitur qui est vestra redemptio. Pullus in quo nemo sederat, populus est gentium qui legem Dei non acceperat.

d *Ecce to.* Per passionem & resurrectionē totum mundum redemit, & sequutus est eū. Et quid si mundus post eum vadit per quē factus est mundus?

e *Hi ergo accesse.* Ad gentes per prædicationem apostolorum conuersas.

f *Iesus autem.* Iudæis erant, qui clamabant: Benedic. qui venit in nomine domini, modo gentes quærūt videre, ecce duo parietes concurrentes. Dicit itaque angularis lapis.

g *Venit hora* ... Hæc non est clarificatio de istis volentibus videre, sed occasione horum annunciat venturam plenitudinem gentium in ecclesiis glorificationis. † hanc altitudinem glorificationis dicit humilitatis passionis, vnde.

a Patris, etiam possent dicere in suo. quia ipse dominus. quomodo factum sit narrant. — b Breuiter dicit, quod alii latius. — c Populum Iudæorum.

a qui venit in nomine domini rex Israel: Et inuenit Iesus asel- 1
b a Per confessionem fidei. — b In Zacharia. — c Huic facto adhibetur prophetiam testimonium. 2
c lum, & sedit super eum, sicut scriptum est: † Noli timere filia 3 4
Sion: Ecce rex tuus venit tibi sedens super pullum asinæ. 5
a Fieri secundum prophetiam quod in pullo sederit.
Hæc non cognouerunt discipuli eius primum, sed quando 6 7
a Resurrectione. — b Recolentes quæ uiderant. — c Non alia quam quæ scripta erant de eo.
glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quia hæc erant scri-
a Simplices mirabile factum efferebant, sed pharisæi turpide loquuntur.
pta de eo, & hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat 8
turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monu-
mento & suscitauit eum a mortuis. Propterea & obuiam ve
Iudæi circa
nit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisæi 9
ergo dixerunt ad semetipsos. Videtis, quia nihil proficimus. 10
Proselyti.
d Ecce totus mundus post eum abiit. Erant autem quidā † gen 11 12
e tiles ex his qui ascenderant, vt adorarent in die festo. Hi ergo 13
accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilææ, & †
rogabant eum, dicentes: Domine, volumus Iesum videre. 14
f Venit Philippus & dicit Andreæ. Andreas rursum & Philip- 15 16
g pus dixerunt Iesu. Iesus autē respondit eis dicens: Venit hora, 17

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 In nomine domini. *i. sicut dominus. Non sic autem venit Moyses, sed tantummodo, vt seruus, vt habetur Hebr. 3. a. Vel aliter:* In nomine dñi. *Id est, a Deo patre missus ad explendū eius uoluntatē.*

2 Rex Israel. *In hoc confitentur eius potentiam tamen diminute, quia credebant ipsum regnaturum corporaliter & liberaturum eos à tributo, ipse autem venit ad regnandum spiritualiter, & ad liberandum totum genus humanū a diabolo, quod erat maius, propter hoc in Psal. 117. d. ubi ista laus prædicta fuit dicitur:* Benedictus qui uenit in nomine domini, Deus dominus, & illuxit no. *In quo exprimitur eius diuinitas & regnum spirituale.*

3 Et inuenit Ie. asel. & se. super eum. *Modum autem & qualiter & per quem Christus hunc asellum habuit, scilicet, per missionem discipulorum, euangelista transit, quia sufficienter fuerat expressū ab aliis, scilicet. Matth. 21. a. & Mar. 11, a.*

4 Sicut scriptum est. *Zach. 9. c.*

5 Noli timere filia Sion, &c. *Hoc fuit expositum Mat. 21.*

6 Hæc, &c. primum. *Id est, pro tunc, quia adhuc erant simplices, & illiterati.*

7 Sed quan. glo. est Ie. *Id est, post resurrectionē suam quando fuit gloriosus simul in anima & corpore, tunc enim aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas, ut habetur Luc. vl. g.*

8 Testimo. *Hic ponitur dictæ obuiationis ratio, quæ fuit promulgatio suscitationis Lazari ipsis turbis per illos, qui præsentes fuerāt in suscitatione, & hoc est, quod dicitur:* Testimonium ergo perhibebat turba, &c.

9 Pharisæi ergo, &c. *Hic consequenter ponitur Pharisæorum zelus siue æmulatio, cum dicitur:* Pharisæi ergo dixerūt ad semetipsos. *Id est, inter se.*

10 Videtis quia nihil proficimus. *Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de bono zel, quia aliqui de Pharisæis in eū crediderāt, ut patet sup. de Nicodemo 3. c. & isti uolebant alios retrahere à Christi persequutione, quasi dicerent, quantūcunq; laborauerimus ad eū impediendum, nihil tamen pficimus, & ideo uidetur qd sit factum diuinum. Cui simile fuit dictum Gamalielis retrahentis Iudæos à persequutione apostolorum, ut hētur Act. 5. g.* Discedite ab hominib. istis & finite illos, quoniā si ex hominibus est consiliū hoc aut opus dissoluetur: Si aūt ex Deo, nō poteritis dissoluere ne forte & Deo repugnare videamini. *Alio modo exponitur de malo zelo quantum ad illos, qui non crediderant Christo. invidia moti talia dicebant.*

11 Ecce totus mundus, &c. *Sermo est hyperbolicus ad exprimendum, quod multi sequebantur Christum.*

12 Erant autem. *Hic ostenditur glorificatio Christi, à gentilibus. Et diuiditur in duas, quia primo exprimitur eorum deuotio, secūdo Christi responsio, ibi:* Iesus autem respondit *In prima ergo parte dicitur sic* Erant autem quidam gentiles, &c. *Nā aliqui de gentilitate conuertebantur ad ritum Iudæorum, qui dicebantur proselyti et tenebantur esse in solennitate Paschali, sicut & alij. Dicuntur tamen gētiles, quia remanebat eis nomen pristinū. Alio modo exponitur & melius de gentilibus secundum veritatem, quia templum in sanctitate habebatur in reuerētia à gentilibus, q erant in circuitu Iudæorum, vt hētur 2. Mac. 3. a. & ideo multi de eis ascendebant adorare in Ierusalem, & maxime in solennitate paschali, non tamen admittebantur ad esum agni paschali, nisi prius dimisso ritu gentili essent circuncisi, vt hētur Exod. 12. Isti igitur, qui audierāt Christi miracula ideo volebāt eū videre et eius doctrinā audire, ideo ...*

13 Hi ergo accesserunt ad Philippum, &c. *Quia uidebant eum mansuetum & pium, & ideo prius ei exposuerunt suum desiderium.*

14 Venit Philippus & dicit Andreæ. *Quia Andreas principalior erat ipso, cū esset primus Christi discipulus, & p eum Philippus ēt fuerat conuersus, vt dictum est sup. c. 1. & ideo volebat circa hoc agere de eius consilio, & maxime quia forte memor erat uerbi Christi dicentis apostolis Matt. 10. a. In uiam gentium ne abieritis, propter quod ipsi Christo nolebat hoc nunciare ex proprio capite.*

15 Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. *Hoc diuina dispositione factum est ad prænosticandum quod gentiles erant in proximo adducendi ad fidem Christi per prædicationem Apostolorum.*

16 Iesus autem respondit. *Hic ponitur Christi responsio in qua primo denunciat suam passionem, secundo exhortatur ad eius imitationem, ibi,* Qui amat animam suam.

Circa primum sciendum quod Christus respondendo denunciatione immediate factæ de gentilium deuotione, prænunciauit suam passionem, quia immediate post illam gentiles erant recipiendi ad fidē, & hoc est dicitur.

17 Venit hora, vt clarificetur filius hominis. *In passione sua ...*

MORALITER.

† *Domine volumus Iesum uidere.* AVG. Ecce volunt eum Iudæi occidere, & gentiles videre, sed & illi ex Iudæis erant qui clamabant. *Benedictus qui uenit in nomine Domini.* Ecce isti ex circuncisione, & illi ex præputio velut duo parietes de diuerso venientes & in vnam fidem Christi pacis osculo concurrentes, ideo sequitur.

17 *Venit hora ut clarificetur filius hominis.* Clarificatus ... † ecc...

A [illegible] amē dico vobis,&c. Vbi se dicit granum mortificādū & [illegible]ltiplicandum, ad quam passionem iam exhortatus sub[illegible]: Qui amat animam suam,&c.

b [illegible] si granum frumenti. AVG. Ipse est frumentum quo uiuet fidelis anima. Granum, de quo spiritualis seges de[illegible]rgere. Cum sint [illegible] grana seminū, [illegible] comparat ni- a [illegible]mēto, vnde mos b [illegible] ecclesiæ de hoc [illegible] grano cōfici cor[illegible]omini.

[illegible] si granum fru.&c. [illegible]ERO. Quādo cor c [illegible]m datum fue- d [illegible] spiritus nouos: e [illegible] auferetur de [illegible] Iudaico om- [illegible] iritia, quæ lapi- [illegible] comparatur, vt pro [illegible]eo corde fit cor [illegible]um molle & te[illegible]n, quod spiritū f [illegible]n se possit reci- g [illegible] & inscribi literis [illegible]ibus. Tuncam[illegible]bunt in præceptis domini & custodient iudicia eius, & [illegible]tabunt in terra confessionis, quam dederat patribus eorum Abraham, Isaac & Iacob & c[illegible]nctis sanctis & prophe[illegible]erunt in populum Dei & dominus erit eis in Deum [illegible] præsenti tempore comprobant, cumque saluati fue[illegible] vocabit dominus frumentum & multiplicabit illud, [illegible] granum frumenti cadens in terram,&c.

[illegible] amat. AVG. Qui amat in hac vita perdit in futuro q[illegible] [illegible]is congruit, vnde subdit·

[illegible] odit ani.&c. Nō amat sed odit animā in hoc mundo, qui diligendo Deū, potius quam in eū peccet eligit occidi

e Si quis mihi ministrat. Precium operis quo illi ministratur est esse cū illo, sine quo nusquā bene est esse, & cū quo nusq̄ male est esse vnde & apertius subdit: Si quis mihi ministrat. D

f Nūc anima mea turbata est. Et quid di. Prædicta passione & ad eā supposita exhortatione quasi data uoce fortitudinis suæ subdit affectum infirmitatis nostræ quā vere suscepit, sed ex voluntate pro nobis ne de hac infirmitate desperemus: In qua ēt docet quid dicere debeamus, & quo confugere. Q.d. Conturbatur anima mea, quid dicā? quo confugiam? quem inuocem? in quē sperem? in patrem qui saluat, cui voluntatē meam propono, qa propterea vt hæc patiar, ueni in hanc horam vnde & clarificatio mihi sic fit & in membris meis.

†De de[illegible]. cum nō sit in homine in prin.

Sed prius sum moriturus.
vt † clarificetur filius hominis. † Amen, amen dico vobis: Nisi 1
a In fidelitate Iudæorum. b In fide populorum.
granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum
solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum af-
a Vero amore b Morietur cum Christo. c Temporalem vitam.
fert Qui amat animam suam, perdet eam. Et qui odit animā 2
a Et ideo. .i. quærit non quæ sua sunt. sed quę Iesu Christi, quæcunque bona, siue in temporalibus siue in spiritualibus propter Deum faciens.
suam in hoc mundo, in vitam æternam † custodit eam. Si 3
quis mihi ministrat, me sequatur. Et vbi sum ego, illic & mi- 4
a Vt ibidem sic adoptatus, vbi est unicus.
nister meus erit. Si quis mihi ministrauerit honorificabit eū 5
a Tunc honorificabitur anima mea. b Quod est ex uoluntate. Q[illegible]is quid agam.
pater meus. † Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pa 6
Passionis.
ter saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in hanc horā. 7
8
9
10
11

† custodet.

E

g Pater clarifica. Saluatorē quæro, sed passionē non recuso, pp quā passionē clarifica me, quod est gloria tui nominis.

✻ HIERO. Ad te domine clamaui vt clarifices me ea claritate quam habui apud te priusquam mundus fieret, quia nunc hominem assumpsi.

✻ THEOPH. Videtur sibi ipsi contraria loqui, nam qui superius videtur admonere, vt exerceamur pluralisumus ad mortem & odio habeamus animam hic nunc turbaturr, inquit, moriturus, quod nō est exhortantis ad mortem, sed auer-

NICOLAVS DE LYRA.

[illegible] clarificatus per signa ostēsa in solis offuscatione, in terræmotu, & [illegible] sepulchrorum apertione, & veli templi scissione. Fuit ēt clarificatus [illegible] resurrectione et ascensione, secūdū q̄ dicit Phi. 2. a. Humiliauit semetipsum, &c. Sequitur. Propter q̄ & Deus exaltauit il[illegible] dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Fuit ēt clarificatus in gentilium conuersatione, qui eius Deitatem vbiq; confitentur, pp quod ibidē subditur: Et omnis lingua confiteatur, &c. Et quia Christus præuidebat ista futura in proximo, ideo audiēs deuotionē gentiliū, qui iā erant dispositi ad credendū dicit: Venit hora. i. sicut aliqs vidēs messes dispositas ad collectionē. dicit. Venit hora vt mittantur falces verumtn̄ per congruum exemplū ostendit, quod mors eius debebat præuenire gentilium conuersionem dicens.

[illegible] si granum frumenti. Quia non facit fructus multiplicationē [illegible] suam præcedentem corruptionem, sic mortuo Christo quo ad [illegible] humanitatem, multiplicata est fides in gentibus, unde simile est [illegible] Christus expresse dixisset: Isti gentiles, qui modo uolunt uenire [illegible] post mortem meam venient ad me per fidem.

Qui amat. Hic hortatur Christus ad suæ mortis imitationē. Ad [illegible] intellectū sciendum q̄ amare aliquem est ei uelle bonū. Et si bo[illegible] uolitum sit uere & simpliciter bonum, est verus amor, & aliter [illegible] Sunt autem quædam hōis bona, quæ sunt bona simpliciter & vere [illegible] quæ sunt bona spūalia, quædam aūt sunt bona secundum quid, [illegible] temporalia bona corporalia, & mundi delectabilia, & secundum [illegible] Aug. exponit dupliciter hanc literam. Primo sic. Qui amat ani[illegible]m suam s. uere quo ad spiritualia.

3 [P]erdet eam. In præsenti, non formidans sustinere mala præsen[illegible] pro Christo, vnde dicit Aug. Si cupis uitam tenere cū Chri[illegible] noli mortem timere pro Christo. In morte. n. dicitur quodammodo [illegible] perdi quo ad præsentem uitā, quia separatur a corpore. Alio [illegible] exponitur ad sensum contrarium.

[Q]ui amat animam suam. s. non uere uolendo sibi delectabilia [illegible] mundi. Perdit eam in futuro quia priuabitur uita beata, & se[illegible] cundum hunc sensum dicit Aug. Noli amare, s. aīam in hac uita, ne [illegible] eam in vita æterna. Et hæc ult. expositio magis conuenit tex[illegible] quia sequitur. Qui odit animam suam in hoc mundo, in [illegible] æternam custodit eā, & ideo quando prius dixit. Qui [illegible] animam suam, subintelligitur in hoc mundo, et quando subditur. Perdet eam. Intelligitur in futuro. Et quod debeamus ipsum imitari in passione, ostendit per rationem dic.

4 Si quis mihi ministrat, me sequatur. Q. d. Rationabile est q̄ minister sequatur dominum, & cum hoc ostendit huius sequelæ præmium ipsam, s. beatitudinem, dic.

Iu Ps. 17

5 Et vbi sum ego, &c. Quia Christus inquantum Deus, est essentialiter ipsa beatitudo, & quantum ad humanitatem erat actu beatus in anima, quæ est principalior pars hominis, ideo ipsa anima aliquando nominatur homo ut habetur 10. Ethic. F

6 Si quis mihi ministrauerit. Obediendo mandatis meis.

7 Honorificabit eū pater meus. Honor. n. datur homini ab aliis hominib. in uita præsenti in testimonium uirtutis, sed honor datur hominibus a Deo in gloria cælesti in præmium uirtutis.

8 Nūc anima mea turbata est. Hic ostenditur qualiter Christus glorificatus est a patre. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur huius gloriæ petitio. Secundo subdit ipsius promissio, ibi. Venit ergo. Circa primū Christus præmittit suæ petitioni ostensionē affectionis naturalis, ad declarationem ueræ humanitatis in ipso, di. Nunc anima mea turbata est. Turbari. n aliquid dr̄ quando commouetur. Ideo mare motum dr̄ turbatum. In Christo aūt pars sensitiua dimittebatur agere quod erat sibi propriū, ideo imminente passione affectus sensitiuus cōmouebatur timore ex horrore naturali, & hoc est quod dr̄ hic turbatio aīæ. tamen ista turbatio non erat contra rationē, sed magis conueniens rationi, & per rationem excitata, ad ostendendum veritatem humanæ naturæ ut dictum est, & ad merendum nostram redemptionē, sicut & aliæ afflictiones Christi. Et quia dixerat alios imitari mortem suam, ne forte aliquis ei diceret, secure potes mortē subire, qu. a nihil mali sentis, ideo contrarium uoluit ostendere per talem turbationem, & per consequens non est recedendum ab eius imitatione propter naturalem horrorem.

9 Et quid dicam? Q. d. secundum appetitum sensitiuum faciam hanc petitionem.

10 Pater saluifica me ex hac hora. Liberando me a passione imminente. Verumtamen, quia secundum appetitum rationalem qui dominabatur in eo, uolebat pati propter patris obedientiam; & propter humani generis salutem, ideo aliter loquitur dic.

11 Sed propterea veni in hanc horam. Q d. Ad hoc ueni in mūdum, ut patiar propter prædicta, ideo orando dicit.

✻ Pater

MORALITER.

ecclesia ex Iudæis & gentibus collecta; Quod sequitur morale est vsque ibi.

† Pater

auertentis. At si recte consideraueris, inuenies, quod turba
A ri ipsum sit exhortatio ad contēptum mortis, vt.n. nequis possit dicere qđ ipse extra humanas passiones constitutus facile de morte philosophatur, ostendit quod & ipse ab humanis passionibus tentatus sit, tamen nec mortē deuitet, non in eis intrinsecus regnat, conrra eos pugnat extrinsecus, & quia intus dominium perdidit bella mollitur f[...] Ille.n.eū de carnalibus hominū cordibus expulit qui propter homines ad incarnationem uenit, dumq; corda i[...]lium tenuit, quasi manum ad latibula serpentis misit.

a *Non ppter me.* Ostēdit hanc vocem nō sibi indicasse quod sciebas sed eis quibus indicari oportebat.

†De cō. dis. 3. c. 6. in fi.

b *Nunc iudicium est.* Discretionis, scilicet quod est ante vltimum damnationis
B quia nunc per passionem iure diaboli destructo multi liberabuntur vnde exponēdo subiungit. Patior turbor, & per hæc &cæt.

†Sup. 3. & 8. d.

li. 17. moral. c. 31.

c *Nunc princeps huius mun. &c.* GREG. Cauerna Colubri (de quo Esaię. 27. corda sunt iniquorumque quia ad prauitatem propriam traxit quasi in eorum habitatione requieuit. Sed obstetrica ante manu domini tortuosus coluber de propriis cauernis repulsus est, quia dum nobis diuina gratia medetur, is qui nos teuuerat antiquus à nobis hostis eiicitur. Sicut incarnata veritas dicit: *Nunc prin*
C *ceps huius mundi eiicietur foras.* Vnde tam nunc sanctos omnes, non tenendo possidet, sed tentando persequitur. Nā qa non

Suscitando,
Pater clarifica nomine tuum. Venit ergo vox de cælo di-
a Antequam mundus esset vel in omnibus mirabilibus qua hucusque egit in homine, vt in resurrectione Lazari. In resurrectione & ascensione.
cens, † Clarificaui, & iterum clarificabo. Turba autem quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum factum esse. Alii autem dicebant Angelus ei loquutus est. Respondit Iesus, & dixit.
a Non propter me vox hæc venit, sed propter vos. Nunc
b Discretionis, a Nunc patior turbor, & per hæc. b Diabolus qui dominatur in malis mundo deditis,
c iudicium est mundi. Nunc princeps huius mundi eiicietur
d Affirmatiue in cruce. Vt enim caput, & illa membra.
e foras. † Et ego si exaltatus fuero a terra † omnia traham ad
Scilicet in cruce.
meipsum. Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba. Nos audiuimus ex lege, quia
f Christus manet in æternum. Et quomodo tu dicis, oportet

d *Eiicietur.* A red[...] expelletur, præd[...] tibus apostolis [...] expelletur qui [...] à paucis etsi extr[...] tetur, non lædit i[...]

e *Et ego si exa[...] fuer.* ✻ HIERO. N[...] rum est filium [...] trahere credent[...] & pater ipse ad [...] trahat: nemo [...] ait, venit ad me r[...] ter qui misit m[...] ducat eum.

Eiecto diabo[...] exaltatus fuero [...] enim dubitat) [...] omnia. Non dic[...] nes, vt de vniu[...] te hominum a[...] res, sed omnia [...] tegritate creaturæ, id est, animam, quod & corpus i[...] gimus, quod viuimus, vt nec capilus pereat. Vel vt e[...] hominibus dicatur omnia prædestinata de quibus n[...] rit, vel omnia genera hominum omnia, de quibus [...] lus eiicitur.

f *Et quo.tu.* Quomodo in cruce morietur? Hoc enim [...] dixisse putabant quod facere cogitabant. *filii. ho.* Qu[...] me[...]

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Pater clarifica nomen tuum. I*d est, fac illud in quo relucet gloria tui nominis scilicet passionem filii in qua ipse pater est clarificatus, & per consequens filius, qui est idem cum patre in substantia, qa per passionem filii diuulgatam per apostolorum prædicationem, notitia patris & filii & spiritussancti diffusa est per totum orbem.*

2 Turbæ ergo. *Hic ponitur gloriæ petitæ promissio & diuiditur in tres quia primo ponitur vox patris gloriam promittentis, secūdo opinio turbæ de illa uoce uarie sentiētis, ibi.* Turbæ ergo *tertio expositio platę uocis, ibi.* Respōdit Ie. *Circa primū sciendū, qđ illa uox fuit formata a tota trinitate, cū eius opera sint indiuisa, veruntamen dr̄ uox patris, quia fuit formata ad representandum personam eius & hoc est quod dr̄.* Venit er. vox de. *a Deo patre modo prædicto.*

3 Clari. *Quia Christus non clarificauit semetipsum, vt pontifex fieret ut dicitur Heb. 5. b. sed pater glorificauit eum primo in miraculis in uita Christi factis.*

4 Et iterum cla. *Quia postea clarificauit eum in morte per signa diuinitatis ostensa, resuscitando eum & exaltando eum ad cęlum.*

5 Turba au. *Hic ponitur opinio diuersa de illa voce, in illa.n.turba aliqui erant magis rudes, qui tantum sonum uocis perceperant nō significationem, & quātum ad illos dicitur.* Turba er. qui sta. & au. di. toni. fa. esse. *i. aliquid per modum soni confusi.*

6 Alii aut. *Magis perspicaces intellexerunt articulationem vocis & isti.*

7 Dicebant angelus ei loquutus est. *Credebāt.n.eum esse purum hominem & ideo dicebant angelum ei loqui sicut aliquando in scriptura dicitur, quod angeli prophetis loquebantur,*

8 Respondit Iesus. *Hic ponitur expositio auditę uocis & diuidit in tres quia primo ponitur Christi expositio, secundo Iudæorum, contradictio, ibi.* Nos au. *tertio Christi responsio, ibi.* Adhuc modi. *in prima parte ostendit Christus, quod non erat tonitruum nec sonus cōfusus sicut al[iqui] credebant, sed uox diuina propter instructionē populi circunstantis, vt cognoscerent ipsum Iesum esse verum Christū, cui de cælo dabatur testimonium & hoc est quod dicitur.*

9 Non propter me vox hæc. *Quia uox fit propter instructionē alicuius, Christus autem instructione non indigebat secundum quod Deus similiter nec inquantū homo, quia ab instanti conceptionis omnia perfecte cognouit quæ cognoscit Deus scientia uisionis, ideo uox illa non est facta propter eius instructionem, quia sciebat se per passionem glorificandum a patre.*

Sed

10 Sed propter vos. *i. propter instructionem vestram.*

11 Nunc iudicium est mundi. *i. iudicium discretionis, q[...] pore passionis Christi discreti sunt fideles credentes ab obstin[...] infidelitatem, in futuro autem erit iudicium condemnationis [...] lium & præmiationis credentium. Vel aliter.* Nunc iud. est *i. pro mundo, inquantum ex diuina sententia mundus a potes[...] boli ereptus est in passione Christi ideo subditur.*

12 Nunc princeps huius mundi. *Diabolus.n.hic dr̄ mu[...] ceps, non quod sit dominus substantiæ mundi, sed hominum [...] aliter viuentium inquantū se subiiciunt ei per peccatum dic[...] tem eiectus diabolus per passionem Christi, per quā aperta e[...] gloriæ, & sic diabolus non potest impedire sanctos a conseq[...] gloriæ sicut faciebat ante, tamen permittitur tentare homin[...] xercitium & meritum electorum.*

13 Et ego si exaltatus, &c. *s. in cruce, ubi exaltatus est, m[...] aere debellādo aereas potestates. Dr̄ ēt in cruce exaltatus, qu[...] meruit glorificationem & exaltationem sui corporis et sub[...] sibi multitudo gentium per fidem, ut habetur Philip. 2. b.* I[...] quod & Deus exal. il. &c. *sequitur.* Et oīs lingua con[...] quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patr[...]

14 Omnia tra. ad me. *Ex amore.n.in cruce ostenso ad genu[...] num habet uim attractatiuam omnium mentium.*

15 Hoc autem di. &c. *Ista sunt uerba euangelistæ interp[...] quid Christus intelligeret per illam exaltationem, s. suam c[...] nem.*

16 Respondit. *Hic ponitur Iudæorum contradictio arguen[...] eius morte audita, quod ipse non esset Christus dicentium.*

17 Nos au. ex le. quia Christus, &c. *Noīe legis Iudæi a[...] accipiunt totum uetus Test. & non solum quinque libros M[...] appropriate dn̄r lex in prophetis aūt fit mentio de æternit[...] sti ut patet Isa. 9. b. Et uocabitur nomen eius admirabilis, [...] rius Deus fortis pater futuri seculi princeps pacis multip[...] imperium & pacis non erit finis similiter Dan. 6. g.* Potes[...] potestas æterna, &c. *& Mich. 5. a.* Et tu Bethleē Ephr[...] *sequitur.* Ex te mihi egredietur, qui sit dominator i[...] *& egressus eius ab initio a dieb. æternitatis talis permanen[...] tur contrariari morti ideo arguunt.*

18 Et quo. tu. di. &c. exal. *i. mori in cruce, q.d. Si tu loque[...] ipso, sequitur quod tu non sis Christus qui manet in æternu[...] tem loqueris de alio, dic nobis, quis est iste filius hominis. li[...]*

✻ Cl[...]

MORALITER.

13 *Et ego si exal. fu. a ter. omnia tra. ad mei.* Nam amore quo pro nobis passus est trahit nos ad ipsum, sicut magnes lapides at trahit ad se ferrum, & sic omnia trahit ad se nam h[...] omnis creatura, Mar. vlt. d. Predicare euangeliū o[...] tura; i. omni homini, sicut fuit expositum ibi.

me oriter tenebant, quod sæpe dixerat se filium hominis nō quod hic dixisset, si exaltatus fuerit filius hominis. Quis est iste filius hominis? Si.n. Christus est, manet in æternū. Sin net in æternum quomodo exaltabitur a terra, id est, mo ietur in cruce?

a *Ambulate*.i.totum intelligite, & mori turū Christum vt redi at victurum in æternū in celo quo perdcat. Vel dum Christum vobiscum hab is, ne tenebræ ignorantiæ & mor tis perpetuæ vos cō prehendant.

b *Nescit quo uadat*. Qui non credit mor tem Christi, nescit quo uadit, sed offen dit in petram scanda li quod est Christus Iudæis contemnentibus & irridentibus eum.

c *Dum lucem hab*. Id est, dum aliquid veri intelligitis de æter nitate Christi, credit in veritatem addendo humilitate, vt renascamini in veritate.

d *Ab eis*. Non ab his qui credere inceperant, sed ab his qui inuidebant. Quod abscondit se nostræ infirmitati cōsuluit, non suæ potestati derogauit.

e THEOPH. Quare occultatus est ab eis, non.n. nūc lapides tulerunt contra eum, neq; blasphemauerūt sicut prius, igitur

exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis? Dixit
a Cum intelligitis quod Christus manet in æternum hæc pars fidei & ueri luminis per se non sufficit. Quod si ita intelligitis Christi æternitatem, ut negetis eius mortem.
ergo eis Iesus. Adhuc † modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, vt tenebræ vos non comprehen-
a Id est, qui non credit mortem Christi. Sed vos.
dant. Et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filii lucis sitis. Hæc loqu-
a Corporaliter sic & spiritualiter.
tus est eis Iesus, & abiit & abscondit se ab eis. Cum autem † tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo
Pro raritate & difficultate. a Vel quod nos a te audiuimus, vel ipsi nos de te nunciantes audiunt.
Isaiæ* impleretur quem dixit: ✝ Domine quis credidit audi-
a Filius per quem omnia fecit. b Per fidem. cum esset in carne pauperis, s. hum lib non superbis. b Quando prædicabat incarnationem Christi, prædicebat etiam excæcationem Iudæorum.
tui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Propterea
a Deus, deserendo eos qui cum possent videre, noluerunt & cum possent cogitare & intelligere, noluerunt.
non poterant credere, quia iterum dixit Isaias.† Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis,

tur quare occultatus est? Ingrediens corda eorum videbat indignationē cordiū ferociam, quis nihil loquerent. Itaq; abscondit semitigans illorū inuidiā. Nam quod inuaderēt, & voluntaria malitia non crediderūt insinuat Euangelista. D

e *Vt sermo Isaiæ impleretur*. Quem omnibus modis impleri necesse est, non tamen necessitate fa-
1 ciendum, sed volun-
tate: præsciuit enim
2 Deus & prædixit, nō
3 credituros & pecca-
4 turos, non tamen
5 coegit ad hoc, sed vt
6 sic præsciuit & præ-
7 dixit.
8 f *Non po*. AVGVST.
9 Non quod non pos-
10 sunt homines muta
11 ri in melius, sed quā E
12 diu tales, non pos-
13 sunt credere.
14 g *Excæcauit*. Quia p̄
15 dixit Isaias in spiritu † Is.53.a
16 præscienti omnino
17 excæcatione Iudæo-
18 rum, non poterant
19 credere, nō q necef-
20 sitate non possent, & †Esa.6.c
21 ita nulla culpa esset Matt.13.b
eis sed quia nolebāt, Mar.4.q
quam voluntatē eo- Luc.8.b Ro.11.b
rum præsciuit Deus & prædixit. Sed alia causa huius reddi tur, s. excæcatio Dei, sed etiam hanc excæcationem meruit voluntas eorum tumida, qui suam uolentes constituere iustitiam, iustitiæ Dei non subiecti, quod dicitur nō posse credere. Ita est culpa volūtatis humanæ, sicut quod dicit Deus non posse se negare, laus est voluntatis diuinæ. Ro.10.a

Gloriam F

NICOLAVS DE LYRA.

Christus non uocauerit se in isto loco filiū hoīs, tamen cōmuniter sic loquebat, & ideo Iudæi repetēdo verba eius hoc addiderunt. Si autem quæratur qualiter Iudæi intellexerunt, q Christus suam futuram passionem vocaret exaltationem. Dicendum q prouerbium erat apud Iudæos, quod crucifixio vocabatur exaltatio, & adhuc homines isto modo loquendi vtuntur sicut cum aliquis imprecatur alteri suspensionem, dicit ei, tu sis in alum eleuatus.

1 Dixit ergo eis Iesus. *Hic ponitur Christi responsio in qua commendat eos de aliquali cognitione Christi per scripturas, quātum ad æternitatem eius, sed ostendit eam imperfectam, dicens.*

2 Adhuc mo.lu.&c. *Quia non intelligebāt mortē Christi & passionem in humanitate stare simul cū deitatis æternitate, & tamen utrumque ponit scriptura de Christo, de æternitate iam dictū est: De passione scribitur Esa.53.b.* Tanquam ouis ad occisionem ducitur,&c. *Et secundum antiquos doctores Hebræorum totum illud de Christo ad literam intelligitur ab illo loco qui ponitur c.p̄. Ecce intelliget ser. meus, &c. similiter Dan.9 gexpresse prædicitur passio Christi. Et post hebdomadas 72. occidetur Christus, & ideo monet eos ad quærendum perfectam cognitionem de Christo dicens.*

3 Ambulate. *Id est, in cognitione proficite.*

4 Dum lu. ha. Id est, *me præsentialiter, qui sum lux illuminans per tem doctrinæ & lumen gratiæ.*

5 Vt te.vos non com. *Scilicet, ignorantiæ & culpæ.*

6 Et qui am.in tene. *s. prædictis.*

7 Nescit quo va. *Quia declinauit a rectitudine viæ.*

8 Dum lu.ha.cre.in lu. *i. meipsum.*

9 Vt filii lu.sitis. *Per imitationem & gratiæ adoptionem.*

10 Hec lo.est eis Ie.& abiit. *Quia nō recipiebant eius doctrinā.*

11 Et abscon.se ab eis. *Eodem modo & eisdem causis sicut dictū est c.8. & 10. Sed non videtur uerum quia supra se abscondit, eo q vellent occidere eum, hic autem non dicitur hoc. Dicendum quod ipse sciebat cogitationes eorum ad hoc tendentes, licet adhuc non prorumperent in opere, & ideo uoluit eos præuenire se abscondendo quia nondum uenerat hora passionis suæ.*

Cum

12 Cum autem. *Hic ponitur Iudæorū infidelitas & obstinatio, & diuiditur in duas, quia primo prædicta obstinatio ostenditur, secūdo a Christo arguitur, ibi.* Iesus autē clamauit. *Prima in duas, quia primo ostenditur obstinatio non credentium, secundo defectus Iudæorum Christo credentium, ibi:* Veruntamen ex princip. *Dicit igitur in prima parte sic euangelista.* Cum autem tanta si.&c. *In miraculis, in doctrina, & in reuelatione secretorum cordis, & futurorum contingentium, per quæ declarabatur eius diuinitas.*

13 Non cre.in eum. *Et in hoc impletæ sunt prophetarum scripturæ, eorum obstinationem prædicentium, & hoc est quod dicitur.*

14 Vt sermo Isa.pro.imple. *Ly. ut non tenetur hic causaliter, sed consequutiue tantum, quia ex Iudæorum obstinatione, impletio sequuta est Isaiæ proph. dicens.*

15 Domine quis, &c. *Q.d. pauci ualde, quia pauci de Iudæis crediderunt comparatiue. Et bene dicit auditui nostro, quia prophetæ non cognouerunt mysterium Christi per visum rei in se, quia adhuc erat futurum. Nec uiderunt illud in diuina essentia sed tantum cognouerunt per reuelationem. Et talis reuelatio ex parte Dei reuelantis uocatur loquutio, ex parte prophetæ intelligentis uocat auditio.*

16 Et brachi.domi.cui reue.est? *i. filius Dei naturalis, qui est uirtus operatiua patris, qui inquantum Deus omnia fecit per uerbum. Et si ita esset in hominibus, quod per uerbum suū facerent quidquid uellent, uerbum hominis brachium eius diceretur. Inducit etiam Euangelista aliam scripturam Isaiæ di.*

17 Propterea non po.cre. *Hec impossibilitas non est absoluta, sed tantum ex suppositione, s. supposito, quod haberent uoluntatē obstinatam in malo, sicut de aliquo dicitur. Iste non potest illum diligere, quando habet uoluntatem fixam in odio eius.* Esa.53.a

18 Quia iterum dicit Isa. *Cap 6.c. licet verba sint aliquantulum mutata.*

19 Exce.ocul.eorum. *Subtrahendo lumen gratiæ propter eorum malitiam, quia auertebant se ab hac luce.*

20 Et indu.cor eorum. *Quia subtractionem diuinæ gratiæ, quæ cor mollificat per deuotionem, sequitur cordis induratio per cordis obstinationem.*

21 Vt non vi.oculis. *s. mentalibus.*

✱ Et

MORALITER.

1 *Dixit ergo eis Iesus adhuc mo. lumen, &c.* MORAL. Attritus de peccatis modicum lumen habet. propter quod vsq; ad contritionem perfectam debet procedere, ne comprehendant eum tenebræ per recidiuum mortalis culpæ.

† Dile-

a *Gloriam Dei.* Ideo crux in fronte credentium vbi eſt ſedes
A verecundię, figitur, vt de nomine Chriſti nullus erubeſcat, & magis gloriam Dei quam hominum quærat.
b *Ieſus.* Aliis non credentib. aliis vero credentib. vel palam cum pſalmis & laudibus, vel in occulto iam appropinquante ſua paſſione, clamat Ieſus, qui latebat quandiu paſſio non erat complēda.
c *Qui credit in me.* Quia homo apparebat, & Deus i homine latebat, ne putarent eum hoc tantū eſſe quod videbant, vult ſe credi talē & tantū, qualis & quātus pater eſt. Et hoc
B eſt: *Non cre. in me.* Id eſt, in hoc quod uidet: *Sed in eum qui me miſit.* quem neceſſe eſt credi patrem, & ſi pater eſt, habet filium, qui ergo credit in patrem, credit in filium æqualē ei, & hic talis uere credit, non qui credit me hominem filiū Dei per gratiā, non per naturā. Et ideo ne quis intelligeret patrem tanquā multorum filiorum, patrem per gratiā, non vnici uerbi æqualis
C ſibi ſubdit.
d *Et qui me vi. vi. & eum qui.* Vſque adeo nihil diſtat inter me & eum, vt q videt me videat eū. Hęc viſio nō carnalis, ſed intellectualis eſt mūdo corde. *Qui ui.*
✱ *me.* Nō ait nō videt me, ſed eū q me miſit, ſicut dixit, q credit in me, nō credit in me, ſed in eū qui miſit me, qa illud dixit, ne ſicut videbatur crederetur tm̄ filius hoīs hoc dixit, ut crederetur æqualis patri. Neutrum horum diceret alius miſſus, i. Apoſtolus quia tm̄ ſeruus. Pōt aūt dici a- lia filio communia, ut qu audit uel recipit me audit e- & recipit, qui me miſi ; quia dominus honoratur in ſer- uo & pater in fi-

Margin: †Sup. 8. b. — ‡ crediderit,

a Vel ut aliquando ſic confuſi, conuertantur & ſanem eos. b Venen.
& non intelligant corde, & conuertantur, et ſanem eos. Hæc
a De excæcatione Iudæorum. b Non ſicut eſt, ſed aliqua ſpecie, ut ſolet fieri in uiſione Moyſi & aliorum. c Chriſti.
dixit Iſaias, quando uidit gloriam eius, & loquutus eſt de eo.
Etſi alii non crederent.
Verumtamen multi ex principibus crediderunt in eum, ſed
a Ergo hoc credere fuit eis quaſi non credere.
propter Phariſæos non confitebantur, vt de ſynagoga non
a His credentes improbat. b In mundanis.
eiicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam
Quæ eſt in cruce. a Veraci & ſpirituali intellectu.
gloriam Dei. Ieſus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me,
a a Secundum quod uidet exterius. b Solum, ſed etiam in patrem.
b Scilicet patrem. Spirituali uiſione.
c non credit in me, ſed in eum qui miſit me. Et qui videt me,
d Quis enim eſt tu? a Quod non in alia lumina.
videt eum qui miſit me.† Ego lux in mundum veni, vt omnis
e a In quib. inuentus eſt, ſi modo fide, poſtea uera uiſione illuſtretur. Exterius.
qui credit in me, in tenebris non maneat. Et ſi quis audierit
a Interius. b Cui pater dedit omne iudicium. c Modo. d Cur non modo. Quia primus aduentus non iudicii, ſed miſericordiæ eſt.
verba mea, & non ‡ cuſtodierit, ego non iudico eum. Non
De iudicio uero nouiſſimo uidit.
enim veni, vt iudicem muudum, ſed vt ſaluificem mundum.
Non credit me eſſe Deum. a Qui nam ille.
Qui ſpernit, me & non accipit verba mea, habet qui iudicet
a Id eſt, ego. b Extra hominibus.
f eum. Sermo quem loquutus ſum, ille iudicabit eum in no-
a Ideo iudicabit, quia ego filius ex patre. Non loquitur ex ſe, quia non eſt ex ſe.
uiſſimo die; Quia ego ex meipſo non ſum loquutus,

✠ Theophyl. on
1 dixit, qui credi ni-
2 hi, ſed mi crec in
me, quod fide in
Deum, ſignific. A-
liud eſt enim c de-
3 ret cuipiam, & iud
4 credere in q m-
5 quam, nam is qui
credit alicui p eit
6 intelligi, quo cre-
7 dat ei, vt vere d en-
8 ti, qui autem c dit
9 in quempiam im-
nino ut in De cre-
10 dit, ideo rect quis
11 crediderit Apo ons
at non item ii po
12 ſtolos, ea prop
13 minus non di
credit mihi,
14 nim Paulus
15 ſe & Petrus p erit
16 dicere, qui cre
17 hi ſed ut He es,
18 quod non cr
19 unt, niſi opp b
20 tur.
e *Ego lux.* De
dicitur. Lux u
21 mundum, niſ eo
qui illumina ete-
ri ut illumina
lux, quia uita c lucet hominibus.

f *Sermo quem loquutus ſum.* Manifeſte dicit ſe iudicat in nouiſſimo die, quia ipſe eſt ſermo patris qui ſeipſum tus eſt ſeipſum annunciauit.

NICOLAVS DE LYRA

1 Et non &c. & ſa. eos. *Quia iſta non poſſent fieri niſi gratia Dei præueniente.*
2 Hæc dixit Iſa. quando vi. glo. eius. *Hoc addit euangeliſta, qa Iſa. 6. a. p̄mittitur verbis prædictis declaratione Chriſti & gloria, cū dicitur.* Vidi dominū ſedētem ſuper ſolium excelſum, &c.
3 Verumtamen. *Hic oſtenditur defectus Iudæorum Chriſto credentium, qui imperfecti erant in fide, quia non ſolum requiritur credulitas cordis ſed etiam confeſſio oris, ſecundum quod dicitur Rom. 10. b. Corde. n. creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem, ipſi autem licet in Chriſto crederent, tamen confiteri non audebant, & hoc eſt, quod dicitur;* Verumtamen ex prin. *Id eſt, ex legiſperitis & ſacerdotibus.*
4 Multi ex prin. cre. in eum. *Propter miracula & propter impletionem ſcripturarum.*
5 Sed propter pha. &c. vt de ſy. non e. *Quia conſperauerunt, q confitentes ipſum eſſe Chriſtum excommunicarentur, & de ſocietate Iudæorum expellerentur, q erat apud eos ignominioſum, vt ſupra dictum eſt c. 9. Verumtamen omnes tales pęnæ ſi pro iuſtitia ſuſtineantur ſunt meritoriæ. Cauſa uero quare hoc meritum fugerunt erat ſuperbia, ideo ſubditur.*
6 Dilexerunt. n. gloriam hom. *Id eſt, honorem mundanum.*
7 Ma. quam glo. Dei. *Id eſt, meritum pro quo gloria Dei reddit.*
8 Ieſus autem. *Hic conſequēter eorum infidelitas arguitur a Chriſto, & diuiditur in tres, quia primo inducit eos ad credendum, ſecundo oſtēdit fidei fructū, ibi.* Et lux. *tertio incredulitatis ſuppliciū, ibi,* Et ſi quis au. *In prima igitur parte dicit ſic:* Ieſus autem cla. *Ad denotandum magnitudinem dicēdorum & ſui affectus ad ſalutem hominum.*
9 Et dixit: cui cre. in me, non cre. in me. *Scilicet, ſolu aliter eſſet contradictio, ideo ſequitur.*
10 Sed in eum, qui mi. me. *Quia vna eſt fides patris & , & vna viſio quæ ſuccedit fidei, ideo ſequitur.*
11 Et qui vi. me. *Pater. n. & filius ſunt vnum in ſubſtanti gnuntur autem in proprietate relatiua. Hæc autem eſt natu timorum, quia cognito vno cognoſcitur & reliquum, cum ſi natura in intellectu.*
12 Ego lux. *Hic ponitur fidei fructus, cum dicitur:* Ego l ue in mun. vt oīs, q cre. in me, in te. nō ma. *ſ. ignorātiæ, culpę ne, hic eſt fructus glorioſus talia euadere, & bona cōtraria*
13 Et ſi quis au. *Hic deſcribitur pęna incredulorum cum* Et ſi quis au. ver. me. *Aure corporis, ſed non cordis.*
14 Et non cuſtodierit. *Manens in infidelitate.*
15 Ego non iu. eum. *Scilicet, in iſto primo meo aduentu, ſa ſubditur.* 16 Non enim ve. vt iu. mun. *In aduen primo.*
17 Sed vt ſal. mun. *Suſtinendo iudicium cōdemnationis morte.*
18 Qui ſpernit me, & non ac. ver: mea. *Per fidem.*
19 Habet qui iudi. eum. *Et oſtendit, quis ſit iſte index.*
20 Sermo quem lo. *Sicut. n. lex ciuilis dicitur iudicare inquantum oſtendit eum dignum iudicio & & condemnati e, ſic ſa cta Chriſti, & eius doctrina iudicabunt infideles, quia oſte ent eos dignos condemnatione, ſed quia ipſemet Chriſtus iudicabit fectiue in aduentu ſecundo, ideo ſequitur.*
21 Quia ego ex meip. *Propter hoc enim ſermo Chriſt oſtendit infideles condemnabiles, quia procedit ex infallibili veritat ſcilicet à Deo patre, ideo ſubditur.*

Ipſe

MORALITER.

† 6 *Dilexerunt. n. gl. ho. ma. quam gl. Dei.* Iſti hodie multos habēt ſequaces ſcilicet, pro mūdi gloria ſe & ſua prodigaliter exponentes, & parum aut nihil pro promerenda Dei gloria facientes: *Ieſus autem clamauit.* Sequitur.
12 *Ego lux in mundum ueni.* Propter quod accedens per fidem & deuotionem ab eo illuminatur ad ſalutem, ab eo vero recedens obtenebratur ad gehennam.
16 *Non. n. ue. & c. iudicem mundum.* Id eſt, condemn pro- prium enim delictum condemnat quemlibet peccatorē.

a Mandatum. Non dedit pater filio mandatū per angelum vel aliam creaturam. Nec mādatum ꝙ aliqn̄ nesciſſet. Sed dum verbum & ſapientiam in qua ſunt omnia mandata genuit dedit, ſicut filio qui eſt vita, eo dedit vitam quo genuit vita m, quia ginēdo vitam, dedisse vitam, quæ ſine vitio fuit.

b Et ſcio. Cum dicat mandatum eſſe vitam æternam, & ipſe ſit vita æterna aperte dicit ſe mandatum Dei.

c Quæ ergo ego loquor ſicut dixit mihi pater, ſic loquor. Intelligentibus mētibus, vt eſt nata veritas ex patre, ſed ſic loquitur veritas intus ſine ſono ſicut dixit ei pater vt crederent homines quod nōdum poſſunt intelligere, ex ore carnis verba ſonuerunt, quæ prolata & literis ſignata, nos ad ipſam veritatem aliquatenus erigunt.

D

a ſed qui miſi me pater, ipſe mihi mandatum dedit quid di- 1
b cam, & quid loquar. Et ſcio, quia mandatum eius vita æterna 2
c eſt. Quæ ergo ego loquor, ſicut dixit mihi pater, ſic loquor. 3

(Ad hoc vt loquerer. — Intra. — Extra. — a Id eſt qui meipſum verbum annuncio. — b Id eſt, ſicut verax me veritatem genuit, ſic veritas me veritatem annuncio.)

E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipſe mihi mandatum dedit quid di. Quia Chriſtus inquantum homo minor eſt patre, & ſic accepit ab eo mandatum in cuius executione non poteſt deficere a regula voluntatis diuinæ quia humanitas Chriſti tanquam inſtrumentum diuinitatis coniunctum in nullo mouetur niſi ſecundum ipſius motum.

2 Et ſcio quia mandatum eius vita æterna eſt. Scilicet virtualiter, inquantum obſeruatio mandatorum Dei deducit ad vitam æternam, ſecundum illud Matth. 19. ca. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.

3 Quæ ergo ego. Hoc concludit ad oſtendendū ꝙ humanitas ſua non poterit obliquari a regula diuinæ veritatis, vt patet p prædicta. Occaſione cuiuſdam dicti in hoc ca. quæritur, vtrum principes Iudæorum credentes in Chriſtum ante eius paſſionem peccarent mortaliter nō cōfitendo ſuam fidē. Et arguitur primo ꝙ nō quia omittere illud quod vertitur in ſcandalum & turbationē aliorum, nō eſt peccatum mortale ſed magis videtur meritoriū quia dicit apoſtolus. 1. Cor. 10. Sine offenſione eſtote Iudæis & gen. Confeſſio aūt ſuæ fidei vertiſſet in ſcādalum ſeu turbationem aliorum ergo, &c. Itē aliqui de eis fuerūt valde boni & iuſti, vt Nicodemus & Ioſeph ab Arimathia qui erāt diſcipuli Chriſti occulti, & ideo nō eſt veriſimile, ꝙ taciſſent a ſuæ fidei confeſſione, ſi fuiſſet hoc peccatū mortale. Contrarium arguitur per illud quod dicitur Romā. 10: b. Corde. n. creditur ad iuſtitiā, ore aūt confeſſio fit ad ſalutē. Et ſic videtur quod cōfeſſio fidei ſit neceſſaria ad ſalutem ſicut & ipſa fides & per conſequens eius omiſſio peccatū mortale eſt. Reſponſio. Aug. diffiniens peccatum mortale dicit quod peccatum tranſgreſſio eſt legis diuinæ & cæleſtium inobedientia mandatorum: & ideo omiſſio confeſſionis fidei non eſt peccatum mortale, niſi in caſu in quo confeſſio ei oppoſita cadit ſub præcepto diuino: ipſa autem confeſſio cum ſit actus virtutis, non cadit niſi ſub præcepto affirmatiuo. præceptū aūt affirmatiuū licet non obliget ad ſemper, obligat tamen pro tempore & loco, vide licet quando omiſſio actus qui cadit ſub præcepto, eſt contra charitatem Dei vel proximi: & hoc modo omiſſio confeſſionis fidei contra charitatem Dei eſt quando per hoc ſubtrahitur honor Deo debitus, vtpote quando per hoc creditur quod talis fides non ſit vera. Etiam contra charitatem proximi, quādo per hoc proximi ſalus impeditur & hoc eſt quando per hoc quod aliquis maioris ſtatus, fidem ſuam non confitetur, alij ſimpliciores à fide vel fidei confeſſione tempore debito auertuntur Propter vtrunq; iſtorum principes Iudæorum de quibus quæritur mortaliter peccabant, primo cum eſſent legiſperiti & ſacerdotes in ſcripturis exercitati, vt ſupra dictum eſt, per hoc ꝙ ex timore fidem ſuam de Chriſto non confitebantur, fides illa ab alijs non vera, ſed falſa reputabatur: per hoc etiam alij inferiores dictis & factis ſacerdotum inhærentes a fide Chriſti auertebantur, & ſic patet quod omiſſio confeſſionis fidei in ipſis erat contra charitatem Dei & proximi. Item alia rōne peccabant, quia tenebantur ex officio docere populum de his quæ ſunt neceſſaria ad ſalutē, cuiuſmodi erat fides Chriſti: & ideo taciturnitas illa non pōt à peccato accuſari. Et hoc innuit euangeliſta reddens cām taciturnitatis ipſorum di. Dilexerunt. n. magis gloriam hominum, quam gloriam Dei. Ad primum dicendum, quod confeſſio fidei quando eſt ad turbationem hominum & ad nullam vtilitatē, eſt omittenda, ſecundum quod dicit dominus Ma. 7. a. Nolite ſanctum dare canibus, &c. Sed ſi ex cōfeſſione fidei ſperatur aliqua vtilitas, aut ēt adſit neceſitas, ſcandalum infidelium eſt contemnendum ſicut dicit dominus Mat. 15. b. de ſcandalo Phariſæorum. Sinite illos ſcilicet turbari, quia cæci ſunt & duces cæcorū. Ad ſecundum, dicendum, quod etiam apoſtoli ante confirmationem ſpiritusſancti mortaliter peccauerunt, vt patet de negatione Petri & ideo non eſt mirum, ſi alij inferiores quantumcunque iuſti ſimiliter peccauerunt, quia non erant confirmati.

F

Diuiſ.

✲ NICOL.

ADDITIO I.

In ca. 12. Vbi dicitur in poſtilla. Sciendum ēt, quod iſta portatio pecuniæ in via non pertinet ad perfectionem.

Non repugnat perfectioni habere ſeu portare pecuniam, licet cōſilium domini de dimiſſione bonorū tēporalium ſit vtile ad vitam æternam facilius conſequendam. Cuius ratio eſt. Nam ſecundum Tho. ſecunda ſecundæ. q. 185. ar. 6. in reſponſione ad primū arg. Perfectio Chriſtianæ vitæ non cōſiſtit eſſentialiter in paupertate voluntaria, ſed voluntaria paupertas operatur inſtrumentaliter ad perfectionē vitæ. Vnde nō oportet, ꝙ vbi eſt maior paupertas, ſit ibi maior perfectio, quinimo poteſt eſſe ſumma perfectio cum magna opulentia. Nam Abraham cui dictum eſt Gene. 17. a. Ambula corā me, & eſto perfectus legitur quamplurimum diues fuiſſe. Si autem ex hoc arguatur in ile eſſe cōſiliū domini de paupertate, cum Abrahā diuitias poſſidens fuit perfectus. Ad hoc dicendum ſecundū Tho in tract. de perfectione vitæ ſpiritualis, quod idcirco conſilium paupertatis datur quia pauperes liberiores ſunt a ſolicitudine diuitiarū, & ſecuriores ab illicitis quæ in acqrēdis pecunijs quādoq; cōtingunt quæ ſunt impedimenta perfectionis. Ex quo ſeqtur, ꝙ magna fuit virtus ſeu pfectio Abrahæ & Dauid & ſimiliū, qui etiā diuitias poſſidentes a diuitijs liberum animū habuerunt, ſicut magna fuit virtus Sāſonis, qui abſque armis cū ſola mādibula aſinæ multos proſtrauit hoſtes, vt Iudic. 15. Nec ex hoc ſequeretur inutiliter dari cōſilium militi, vt ad bellum procedens arma ſumeret ad hoſtes vincēdos. vincere. n. ſine armis licet ſit poſſibile & valde virtuoſum, eſt tñ de raro cōtingentib. ſimiliter eſt de poſſidentibus diuitias reſpectu perfectionis vitæ, vnde Eccle. 31. a. cum dicit. Beatus eſt di. q inuen. eſt ſine ma. &c. & infra. Quis eſt hic & lau. eū fe. n. mi. in vita ſua, &c. Mirabilia facit ſeu mirāda, nō aūt impoſſibilia, q in diuitijs viuēs diuitijs affluentib. cor non apponit. Ex quib. ad propoſitum dici poſſet, quod Chriſtus qui paupertatem voluntariam ſæpe cōmendauit volens docere apoſtolos ꝙ ēt ſine tali paupertate perfectio vitæ poſſet acquiri, idcirco pecuniam in via portabat. Si aūt obijciatur de hoc quod Mat. 10. b. dicitur apoſtolis qui in eccleſia perfectiorē locum tenent. Nolite poſſidere aurū, nec argētū, nec pecuniā in zonis veſtris. Ad hoc dicendum, ꝙ illa verba domini ad literā Aug. in li. de conſen. euang. exponit, vt intelligentur nō præcipiēdo, ſed magis permittēdo, permittit. n. eis vt abſq; auro & argento & alijs ſumptib. ad prædicādū irent accepturi vitæ ſumptus ab his quib. prædicabāt, vnde ſubdit. Dignus operarius cibo ſuo. Ita tamen, quod ſi aliquis propriis ſumptibus prædicatione euangelij vteretur, ad ſupererogationē pertinet ſicut Paulus de ſeipſo, dicit 2. Cor. 11. b. Chryſ. ēt aliter exponit prædicta verba vt intelligātur illa dominum diſcipulis præcepiſſe quantum ad illam miſſionem tātum, qua mittebantur ad prædicandum Iudæis, vt per hoc excitarentur ad confitendum de virtute ipſius qui eis abſq; ſumptibus prouideret, quod conſonat cum hoc quod dicitur Luc. 22. d. Qn̄ miſi vos ſine ſacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? Vnde ex prædictis verbis nō obligabantur apoſtoli, nec ſucceſſores (qui prout dicit glo. Luc. 10. ſunt epiſcopi) ad non portandam ſeu habendam peccuniam tanquam ad illa quæ repugnāt perfectioni, vnde prout dicit ſanctus Tho. vbi ſupra in reſpōſione. 2. arg. Stultum aūt videtur dicere, quod tot ſancti pōtifices, ſicut Anaſtaſius, Ambro. Aug. illa præcepta tranſgreſſi fuiſſent ſi ad illa ſeruanda ſe crederent obligari. Illud autem ca. Exijt qui ſeminat, &c. per poſtil. allegatum, facit ad prædicta, primo quia pluries, ibi dicit paupertatem eſſe viam perfectionis vel ad perfectionem, & per conſequens non eſt perfectio: ſecundo quia hoc quod dicit quod Chriſtus condeſcendens infirmis peccuniam portabat, ſicut & in fuga, &c. intelligēdum eſt quod ſi apoſtoli adhuc infirmi vel etiam alii crederent ſummā paupertatē

Mat. 19.

esse necessariam ad salutem, forte retrocederent sicut de illo adolescente legitur Mat. 19. c. & ideo talibus condescendens apostolos docebat exemplo, quod etiam sine tali paupertate posset quis acquirere perfectionem, & similiter posset dici de fuga.

A

ADDITIO II.

In eo. cap. *Vbi dicitur in postilla.* Dicendum quod hoc erat, quia Lazarus erat nobilis homo

Miraculum Lazari inter caetera miracula Christi maius fuit, & ideo notabilius. Vnde supra eo. c. dicit quod turba multa venerunt, vt Lazarum viderent, quem suscitauit a mortuis. Quod non sic legitur de aliis miraculis.

REPLI. In c. 12. *Vbi inquirit Postil. quare contra Lazarum mouebantur Iudaei, vt cogitarent eum interficere. Respondet quia erat vir nobilis & famosus, ideo eius resuscitatio fuit famosior & iudaeis plus odiosa. Burg. opponit, quod illud non fuit propter nobilitatem Lazari, sed propter nobilitatem miraculi, quia fuit maximum miraculum Christi. Sed non video quare fuit maius miraculum quam suscitatio filii viduae & filii archisynagogi:*

CAPVT XIII.

B a Nte diem fe. &c. ✻ THEOPHYL. Sciebat quidem dominus & ante omnia secula horam mortis suae, cum autem illa instaret, rem facit magnae misericordiae, & condescensione plenam, miramque erga discipulos prae se fert dilectionem. Relicturus enim illos vehementiorem charitatem ostendit: nam cum dilexisset eos, vsque ad finem dilexit eos

C hoc vult quod nihil omiserit eorum, quae facere decet eum qui multum diligit ideo postremo pedes discipulorum omnium lauat, vt ingerat magnum desiderium, & magnam eis consolationem afferat in malis quae passuri erunt: si cogitarent quod sic dilexerit eos, vt & pedes eorum lauerit, quare neque despecturus sit eos in multo grauioribus.

Diem festum dicit quintumdecimum diem. s. diem passionis, quia post immolationem agni quae tunc fiebat in die

✻ Iouis faciebant Iudei magnum festum, quod hic Pascha vocat. Pascha apud Graecos aequiuocum est. dicitur n. a paschim, i. a passione & a transitu, quod Hebraei phase dicunt. Dies autem

Pascha. 14. post aequinoctium vernale in quo immolabatur agnus ad vesperam, proprie pascha a transitu dicebatur: dies vero solennitatis sequentes, quorum primus & vltimus maiori cultu habebantur, dies azymorum proprie vocabantur. Vocant tamen & dies immolationis azyma, & quintadecima pascha. In hac significatione dicit Io. *Ante diem fe.* vocando diem festum pascha. Graeci vero diem qua immolatur agnus, dicunt solummodo vocari pascha & illa die dicunt Christum crucifixum fuisse ad meridiem. Et dicunt eum anticipasse diem ante, vt cum discipulis agnum comederet & ad confirmandum verba sequentia [adducunt], i. noluerunt intrare in praetorium Pilati domum, ne contaminarentur, vt manducarent pascha [in]telligentes pascha esum agni tantum. Nec erubescunt [di]cere alios euangelistas mentitos, qui [di]cunt dominum [c]um alijs carnes comedisse. Nunc [al]i nem vero illos, correxisse dicunt. Sed errant, quia cum omnes eodem spiritu loquutos fuisse constet, si in vno [men]tirentur, in alijs eis non crederetur transeamus.

b *Vt transeat.* Interpretatur nobis euangelista nomen paschae, i. transitus & significationem, quia sicut illi de Aegypto sic Christus de mundo. Sic & nos sanguine agni insigniti de vitijs ad virtutes, de mundo ad coelum.

c *In fi. di.* In finem, i. in Christum, qui est finis consummans vt eius dilectione transeat quo ipse transit. Vel in finem in mortem, non quod morte terminetur eius dilectio, sed in tantum dilexit quod vsque ad mortem dilectio eum duxit, in quo exemplum dedit vt omnes in Dei [dilectione] permaneant vsque in finem.

d *Et coena fa.* Coena significat passionem. Sicut n. post ☞ n[...]

CAPVT XIII.

Figuralem.

Nte diem festum Paschae, sciens Iesus quia 1
a Id est ipse d[ies] [P]aschae quo [transit] per crucem ecce veritas illius figurae. Quo transit populus de Aegypto.
4 Venit hora eius vt transeat ex hoc mundo 3
2 Pro eis factus homo. 4
ad patrem cum dilexisset suos qui erant 5
a Pro eis moriens. b Vt eius dilectione ipsi transirent de mundo. c Parata, nondum transacta, quia postea recubuit, & buccellam inde dedit.
in mundo, in finem dilexit eos. † Et coena facta, 6 7

NICOLAVS DE LYRA: CAPVT XIII.

1 Nte diem [f]e. *In parte praecedenti euangelista descripsit occasionem mortis Christi hic incipit describere mortem eius. Et diuidit in duas quia primo describit, qualiter Christus imminente morte sua animos discipulorum confortauit: secundo mortem Christi describit c. 18. ibi:* Haec cum di. Ie. *Prima in tres, quia primo ostenditur qualiter Christus confortauit discipulos exemplis secundo verbis c. se. Et ait disci sui.* Non conturbe. *tertio orationum suffragijs. c. 17.* Haec locutus: *Prima in duas, quia primo ponitur imitabile Christi exemplum secundo defectus discipulorum ad imitandum, ibi.* Haec cum di. Ie. *Prima in tres, quia primo factum describitur, secundo, eius vtilitas ostenditur, ibi.* Venit ergo ad Si. *tertio, facti imitatio discipulis indicitur, ibi.* Postquam ergo. *Prima in duas quia primo praemittitur affectus Christi ad discipulos secundo per factum instruit ipsos, ibi.* Et coena facta. *Circa primum sciendum quod affectus Christi ad discipulos praemittitur, vt eius factum magis gratum ostendatur, & discipuli eius libentius imitentur. Dicit ergo sic* Ante di. fe. *scilicet 14. luna in cuius vespera immolabatur agnus & incipiebat sollenitas paschalis quae celebrabatur luna 15. & secundum hunc modum in ecclesia solennitates incipiunt a vespera praecedentis diei:*

Diuisio.

✻

3 Sciens Iesus. *Ex quo patet quod non ignorans, nec inuoluntarius venit ad passionem, sed voluntarie obediens Deo patri.*

3 Quia venit hora eius. *Non fatalis, sed a Deo patre determinata & hoc ta & hoc conuenienter, vt immolatio agni qui tollit peccata immediate post immolationem agni figuralis sequeretur, & veritas figurae responderet.*

4 Et trans. ex hoc mun. ad pa. *Dicebatur. n. Pascha Iudaeorum transitus eo quod tunc angelus transiit per Aegyptum interficiens [primo]genita Aegyptiorum, & filios Israel seruans: & similiter [pascha] Christianorum dicitur transitus inquantum filius Dei per [mortem] transiit ad patrem non per loci mutationem, sed sicut dicitur [de pa]tre venisse assumendo nostram naturam mortalem, ita dicitur [ad pa]trem rediisse faciendo ipsam consortem paternae gloriae per im[morta]litatem in sua resurrectione.*

5 Cum dile. su. *In quo ostenditur eius dilectio gratuita, quia [prior] dilexit suos: ostenditur discreta quia ista dilectio specialis n[on] ad omnes, sed ad sibi familiares, cuiusmodi erant apostoli qui [erant] in mundo ostenditur haec dilectio necessaria, quia apostoli remanentes in periculo mundi indigebant consolatione diuina.*

7 In fine di. eos. *Id est, in morte specialia signa dilectionis [osten]dit. Vel aliter.* In fine. *Id est, perfecte animam suam pro eis posuit.*

7 Et coena facta. *Hic describitur imitabile factum, scilicet lotio pedum discipulorum suorum, vbi praemittitur tempus & modus lotionis, cum dicitur.* Et coena facta. *Non est intelligendum [de coena] totaliter completa, quia postea dicitur. Et cum recubuisset, [sed] facta quantum ad hoc quod comederant agnum Paschalem, [et] surrexit ad lauandum pedes discipulorum suorum, antequam c[...]* ✻ *sui[...]*

MORALITER.

1 *Ante di.* Pascha, i. transitus, & nos festum hoc debite celebramus, cum a vitiis ad virtutes vel a minoribus bonis ad maiora transimus.

†

6 *In fine. di.* Per Iesum qui salus interpretatur, bonus praelatus significatur, finis autem vltimus est beatitudo vera, quae consistit in clara Dei visione & fruitione perfecta. licet autem omnis homo debeat ad hunc finem proximum diligere, praelatus tamen qui est Christi vicarius tenetur ergasuos subditos hoc

7 *Et coena fa.* Idest, praeparata secundum sensum litteralem non. n. erat terminata cum Christus a coena surrexit ad lauandum pedes discipulorum, vt dicitur infra eodem. [Er]go quod Iudas cum alijs coenauit, & corporaliter lotus: igitur exemplo Christi bonus praelatus subditis etiam malis debet exhibere beneficia, vt quantum in se est, eos reuocet vita mala.

norit prandium, sic & Christus postq̃ semel passus est nõ itern pattur. Surgit a cęna, post passionem ponit vestimenta, secũdum priorem infirmitatẽ lintheo præcinxit se, eadem carne iam immortali, aquã in peluim, id est, gratiã baptismi lauat pedes & tergit a peccatis in baptismo, acce-

electus vir loquatur dicens. *Animam meã porto in manibus meis* Quid enim aliud manus electi est, quam potestas internæ libertatis? Quid ergo eis est animã in manibus portare nisi internæ libertatis gloriam in potestate retinere? Quotiescũque ergo grauiter delinquimus, cor nostrũ nos non habemus. D 1. Io. 3.

pit vestimenta, i. Iudæ in fine seculi, que prius excæcatos posuit.

THEOPHYLATVS. Non frustra apponit. *Cœna autem facta.* Sed vt ostedatur inhumanitas Iudæ quem ne que mensæ communio placauerat. Proinde Iesus sciens quod pater omnia ei tradidisset in manus hoc est quod concredisset ei salutẽ fidelium, & debens omnia quæ ad salutem eorum pertinent mõstrare eis, & lauare pedes discipulorum humilitatis enim lex hoc loco proponitur.

Cum diabolus iam misisset, &c. ✱ GREG. Hi ergo qui corda sua non habent, qa ea diabolus possidet, vnde de proditore dr̃. *Cum diabolus misisset in cor, &c.* Si enim Iudas cor suum & non diabolus possideret, ipse potius in eo bonum quam diabolus malum poneret, quo contra electus

a Suggestione. b Iudæ. Hoc consentientis iniquitas est. Non credens esse Deum.

cum diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Si-

a In vsum mala, in effectum bona. Etiam traditorem quo vtitur vt vult, & de malo bonum fecit.

a monis Scariothis, sciens quia † omniã dedit ei pater in ma-

a Sciens non eum deserens. Non nos relinquens. b Significat quod de cęlestibus, descendit, & quod seipsum exinaniuit & quod formam serui induit.

nus, et quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit à cœna, &

b a Carnem mundam. Humilitate.

c ponit vestimenta sua. Et cum accepisset lintheum, præcinxit

Vestigia euangelistarum firmat & purgat.

se, deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes di-

d Quia tota eius passio nostra est purgatio. Corporis. a Non post alios, sed prius ad principem apostolorum ideo expauescit quod Deus lauet pedes homini.

scipulorum, & extergere lintheo quo erat præcinctus. Venit

Deus. Seruo.

ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei Petrus: Domine, tu mi-

e Mysterium huius rei.

hi lauas pedes? Respondit Iesus, & dixit ei: Quod ego facio

f tu nescis modo, scies autem postea. Dicit ei Petrus: Nõ laua-

Id est nunquam. Terrens de periculo salutis. a Te dicit pro solis pedibus.

bis mihi pedes in ęternũ. Respondit ei Iesus: Si non lauero te,

b *Surgit a cęna.* Ab illa cęlesti refectione, qua cum angelis reficiebatur deponit vestimenta, gloriam æternæ beatitudinis.

c *Et ponit vestimen.* Prætermisit altitudinem suppositurus eius humilitatem, vt perfecte commendetur humilitas homini cum tam altus fit se humiliauerit, vt & pedes traditoris lauaret. E

d *Deinde mi.* Sanguinem in terram fudit, vt vestigia credẽtium mundaret, quę terrenis peccatis erant sordida.

e *Dicit ei Petrus, &c.* Pro altitudine promissi mysterij nondum permittit fieri, nondum potest sustinere Deum ad pedes humiliari, pauore perterritus. F

f *Respondit.* Qui non lauatur per baptismum & confessionem pœnitentiæ, no habet partem cum Iesu. Exo. 12. d.

☞ *Dicit*

NICOLAVS DE LYRA.

corporis sacramentum, ad designandum quod spiritualis mũdicia requiritur ad percipiendum ipsum.

1 Cum diabolus iã misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Scariothis. *Die enim præcedenti eũ vẽdiderat suggestio diaboli hanc proditionem in cor ipsius mittentis.*

2 Sciens quia omnia dedit ei pater in manus. *Ex quo patet in Christo plenitudo scientiæ & potestatis.*

3 Et quia a Deo exiuit & ad Deum vadit. *Hoc est iam supra expositum qualiter dicitur filius a Deo exisse, & ad Deum redire.*

4 Surgit a cęna. *Quia ministrare volebat.*

5 Et ponit vestimenta sua. *Id est, deponit, vt conuenientius hoc ministerium exhiberet.*

6 Et cum accepisset lintheum præcinxit se. *Et sic ad lauandum se optime disponit, nihil omittens de his quæ ad istud officium requiruntur, & sequitur simplex humilitatis ministerium, cum dicitur.*

7 Deinde misit aquam in peluim. *Proprijs manibus, non per ministerium aliorum.*

8 Et cœpit lauare pedes discipulorum. *Lutosos, quia discalceati incedebant.*

9 Et extergere lintheo quo erat præcinctus. *Vt impleret humilitatis officium.*

10 Venit ergo. *Hic ostenditur huius facti vtilitas, & ostenditur hoc ex quadam concertatione Petri & Christi, per quod & ostendit factum esse mysticũ, dicit ergo:* Venit ergo ad Simonem Petrum *Sed dicit Orig. lotis alijs discipulis venit vltimo ad Petrũ, qa cœpit lauare a minorib. ex hoc sumens argumẽtum, quo dicitur.* Cœpit lauare pedes discipulorũ. *Et postea subdit.* Venit ergo ad Simonem. *Per hoc ostẽdẽs, quod alij iam erant loti. Sed non videtur verisimile, si transisset per omnes alios qa aliquis eorũ vel plures recusassent hãc lotionẽ, sicut, & Petrus. Et ideo alij doctores dicũt, quod primo venit ad Petrũ propter quod alij discipuli audita reprehensione Petri de hoc quod recusauerat eiusmodi lotionẽ, nõ fuerunt ausi eã vltra recusare. Quod ergo dicit euangelista:* Cœpit la. *Et postea subdit;* Venit er. ad Si. *Non est per hoc intelligendũ, quod alios lauerit ante ipsum, sed euangelista prius dixit factũ in generali, postea explicat modum in particulari, incipiens à Petro.*

11 Et dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes? *Id est, vis lauare mihi peccatori, tu qui es filius Dei, q. d. nullo modo decet simile verbũ dixit in principio suæ cõuersionis. Luc. 5. b.* Exi à me domine, quia homo peccator ego sum.

12 Respõdit Iesus & dixit ei, Quod ego facio tu nescis modo. *q. d. non solũ hoc facio propter pedum corporalium emũdationẽ, sed propter humilitatis eruditionem, ut postea exposuit, ideo subdit.*

13 Scies autem postea. *Per hoc autem designauit mundiciam pedum spiritualium, qui sunt affectus mentis, quæ requiritur in eucharistiæ perceptione.*

14 Dicit ei Petrus non lauabis mihi pedes inæter. *Id est nũquam lauabis, acsi di. ego nullo modo sustinerẽ, licet autẽ Petrus faceret hoc bono zelo, tamen indiscrete hoc faciebat, qa cum Christus non posset errare, nõ debebat voluntati eius aliquo modo resistere, ideo sequitur.*

15 Respondit ei, Iesus. Si non la. *Si hoc intelligitur de lotione interioris maculæ, litera est plana, qa nullus põt habere partẽ cum* ✱ *Christo*

MORALITER.

10 *Venit ergo ad Simonem Petrum.* Scilicet, primo, prout dictũ fuit in expositione literali, & in hoc Christus dedit exẽplũ superioribus illos inter subditos principaliter honorare, qui sunt ætate vel dignitate.

11 *Domine tu mihi lauas pedes.* Quasi dicat, hoc indecens est & nullo modo sustinẽdũ, & in hoc Petrus significat discipuli ignorãtẽ & indiscrete loquẽtẽ de facto superioris sui, cuius ignorat rõnem. frequenter. n. contingit quod illud iudicatur irrationabilissimũ ab ignorãte causam, quod tñ rationabilissimũ est secundũ veritatem. hoc autem contigit in hoc casu Petro, propter quod dixit ei Christus.

12 *Quod ego facio tu nescis modo.* Et in hoc docemur bene iudicare & loqui de factis superioris boni, nisi Deo pmittente erraret manifeste.

15 *Si non lauero te non habebis partem mecum.* Christus. n. nõ lauabat pedes discipulorum pro corporali mũdatione, sed p exẽplo humilitatis docendæ, pp quod dixit eis: Exemplũ enim dedi vobis. Quod ergo dixit Petro: Si non lauero te, non habebis partem mecum, idem est ac dixisset, partem mecum non habebis, nisi a me receperis exemplum, humilitatis. Et in hoc Christus dedit superioribus & prælatis exemplum veræ humiliationis.

a *Dicit ei Simon.* Error Petri hic nobis profuit. Errauit.n. ne
A nos erraremus. Errauit, cum se totum lauandum Deo ob-
tulit, quem Deus correxit, ostendens semel baptizatũ non
esse baptizandum.

✱ THEOPHYLACTVS. Vtrũque ex charitate fiebat, & detrectatio, qa plurimum obseruabat dominũ, & admissio quia a domino separari nolebat. Tu autem cum videris, aliquem valde vrgẽtem præ temeritate ac dicẽtem, & cum iuramento, nunquã faciam hoc, & deinde reuerentia iuramenti in hoc quod
B decreuerat ptinacẽ & ex eo periclitãtẽ vel in anima vel corpore, recte vtaris hoc Petri exemplo, q cum pertinax esset, vidit pertinaciam vergere in separationem a Christo abstitit ab illa.

a *Territus hac responsione, totum se offert abluendum turbatus amore & timore.*

nõ habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine

a *Affectionis.* a *Opera.* *Cogitationes.*

a non tantum pedes meos, sed & manus & caput. Dicit ei Iesus

Qui lotus est, non † indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mun-

b a *Præter pedes quibus tangit terram.* b *Quare hoc dixit, exponit euangelista.*

dus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim

quisnam esset qui traderet eum. Propterea dixit, non estis

Impleta purgatione per sanguinem. a *Surgens immortalis factus est.*

mundi omnes. Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit ve

a *Ad dexteram patris sedens.* b *Per spiritum missum in linguis docet.* *Inuitat ad sciendum quod prius nesciebant.*

stimenta sua. Et cum recubuisset, iterum dixit eis: Scitis

c quid fecerim vobis. Vos vocatis me magister & domine,

† opus habet.

b *Qui lo.* Ex his verbis intelligimus baptizatos apostolos, & si non legimus vbi vel quando.

Qui lo. Baptismo lotus est mundus. Sed quia iterum pul
C uere terrenę habitationis inquinatur, iterum opus est pedes lauare, quos lauat dominus interpellans pro nobis, & nosipsi orando. Ille etiam qui in ocio studet veritati, dum in alijs pulsanti sponso aperire pergit, pedes inquinat, quia veritas humiliter auditur, sed sine periculo non potest prædicari, sed hos pedes dominus discipulis lauat.

✱ THEOPHYL. Sumpta occasione dominus arguit proditorem, vt eum ab immunda sententia abduceret, & indigentem lauari a malitia & in aliam sentẽtiam transferret, vos igitur inquit cum sitis loti non indigetis alio lauacro. Vnus aũt est immundus qui lotione opus habet. Quęrunt autem multi quõ dixerit Dominus Apostolis. *Vos mundi estis.* Nondum enim erant liberati a peccatis nondum spiritum assecuti erant, &c. Est igitur dicendum, quod quamuis non fuerint liberati a peccatis, attamen propter sermonem inquit, quem locutus sum vobis mundi estis. ...

indiget nisi, &c. Si igitur peccata in baptismate funditus ... nime dimittuntur, quomodo is qui lotus est, mun[dus] totus? Totus enim mundus dici non potest, cui de [toto] aliquid remãsit. Sed nemo resistit voci veritatis, q[uia] qui lotus est, mundus est totus. Nihil ergo ei de pecc[ati] contagione remanet, quem totum fatetur mundu[m] qui redemit. Si qui autem sunt qui dicunt, quia d[e pec]cato quolibet, triennio pœnitentia agenda est, & ... triennium in voluptatibus viuendum, isti adhuc n[e] ... dicamenta veræ fidei, nec sacræ scripturę testimon[ia] ... uerunt.

c *Et cum recubuisset. iterm dixit. eis: Scitis quid fecerim* ... *Vos vocatis me, &c.* Sicut prius exemplo, sic etiam n[unc ver]bo instruit eos magister veritatis. Et quod dicit ma[gister] se non est arrogantia, sed veritas quæ prodest audit[oribus] sicut facit & Paulus.

secundum ho... estis mundi, ... liberari estis a ...
1 rore Iudaico, ... & Esaiã audiu...
2 modo doceat ... lauari; *Lauamini* ...
3 *di estote, deponit...* *litias ab animabu...* *stris.* Et ita etia[m] ... li, quia cum m... innocẽtia & si ...
4 citate, verlab...
5 cum Christo, ...
6 to loti & m...
7 domino dicu...
8 ✱ GREGO[RIVS] ... In Euangelio ... nus: *Qui lotus* ...

☞ GREG[ORIVS].

NICOLAVS DE LYRA:

✱ *Christo in gloria cœlesti, nisi lotus fuerit a macula peccati, secundum quod scribitur Apocalip. 21.g.* Nihil coinquinatũ intrabit in illã. *Si autem intelligatur de lotione corporali pedum ipsius Petri, eodem modo est dicendum. Sicut.n. aliquid est illicitum non ex natura sua, sed tantum quia prohibitum, vt patet de esu ligni vetiti primi parentis, ita similiter aliquid est necessarium ad salutem, non ex natura sui sed propter præceptum Dei vel prælati, & sic erat in proposito. Ex quo enim Christus volebat simpliciter hoc facere, Petrus de necessitate salutis tenebatur sustinere.*

1 Domine non, &c. *Pedes sunt pars corporis inferior, manus media, caput superior, & ideo per expressionem istarum partium intelligitur totum corpus. Est igitur sensus.* Dñe non tãtum. *Quasi dicat, prius sustinerem a te per totum corpus lauari quam a te separari, quia quamuis esset durum Petro sustinere seruitium magistri, tamen grauius erat ei ab ipso separari, vnde dicitur in itinerario Clementis, quod quandocũque Petrus memor erat dulcissimæ societatis Christi, resoluebatur in lachrymas, ita quod facies eius adusta videbatur ex frequenti lachrymarum fluxu.*

2 Dicit ei Iesus: Qui lotus est. *Per baptismum, ex quo accipitur quod apostoli fuerunt a Christo baptizati, vt supra dictum est ca.3.*

3 Non indiget nisi, &c. *Sed est mundus totus. Si enim aliquis baptizatus statim moriatur, euolat ad patriam, nec indiget aliqua alia lotione, tamen si superuiuat etiam sanctę, indiget lotione pedũ spiritualium, id est, affectionum mentis, quia ex conditione mortalis vitę affectus eius aliquãdo aliquas maculas contrahit ex tẽporalibus, sed non indiget lauare caput, id est partem contemplatiuã quæ intendit superioribus & æternis, nec manus, id est, vitæ actiuæ opera quæ in eo sunt sancta. Talis autem erat Petrus & etiam alij apostoli excepto Iuda proditore, propter quod sequitur. Et vos mundi [estis] sed non omnes.*

4 Postquam ergo lauit pedes eorũ. *Ostensa facti vtil[itate] in prædicta lotione, hic inducit discipulos ad imitãdum in ope[re] ... diuiditur in duas, quia primo propositũ declarat, secũdo cõfir[mat] ...* Exemplum.n. de. *Dicit igitur.* Postq̃ ergo lauit pede[s] ... *In hoc ostendit conuenientem modum docendi, in moralib[us] ... magis mouent facta quam verba, vt potest haberi ex 10. E[thic.] ... ideo Christus Doctrinæ de humilitate præmisit humilitatis ...*

5 Accepit vestimẽta sua. *Sicut enim administradũ cog[it] vestimenta deponi, ita ad docendum honestè debent assumi, quod magistri solent legere in habitu ad hoc disposito & o... secundum dispositionem facultatis suæ.*

6 Et cum recubuisset, iterum. *Quia sedendo debet do[ce]re. Doctrina enim non capitur nisi in quiete, propter quod d[icitur] Physi. Sedendo & quiescendo fit anima sciens & prudẽs ... doctrina.*

7 Dixit eis: Scitis. *Q. d. vos debetis hoc scire, & in h... cos attentos.*

8 Vos vocatis me. &c. *Aliquid.n. dr̃ bene dictum, q̃n ... dicenti & rei dictæ. Congruit aũt rei dictæ, quando sic est i[n re] ... dicitur. Congruit aũt dicenti, quando dicens talem se osten[dit] qualem verbo. vtroq; modo apostoli bene dicebant, quia ... re ex parte Christi qui superior erat, similiter & ex parte ... rum qui facto se ei subijciebant sicut & verbo, propter quo[d] ... discipulos solo verbo dicitur Matth. 7.c.* Multi dicent ... illa die: Dñe domine, nonne in noĩe tuo propheta[uimus] &c. & tunc confitebor illis, quia nunquam noui ... *Ex prædictis concludit Saluator intentum, dicens.*

✱

† MORALITER.

4 *Postquam ergo lauit pedes eorum.* Per hoc ostendẽs, quod superior post actum humilitatis debet resumere e[xercitium] exercitium authoritatis.

HIERONYMVS. Incauti sunt humiles qui se mendacio illaqueāt dum arrogantiam vitant, quia contra veritatem se egunt quam relinquunt. Qui enim necessitate cogēte verū de se & bona loquitur, tanto magis humilitati iungitur, quāto veritati sociatur.

a *Non de omnibus.* Non omnes facie- tis hoc vnde beati sitis, sed qui mandu cat mecum panem non vt pro ficiat, sed vt lateat, leuabit contra me calcaneum suum, i. me calcabit, vt impleatur scriptura quæ prædixit, non quod coegit, sed quia quod futurum erat non tacuit.

b *Ego scio quos ele.* Ad hoc vt sequaces meos sint beati. Elegit autem Iudam non ad hoc, sed ad illud quod de eo factum est, s. ad salutem aliorū. Vnde alibi: *Nōnne vos duodecim, et ex vobis vnus diabolus est.*

c *A modo dico vobis.* Quoniam vsq; toleraui & tacui, sed iam noto proditorē antequam fiat quod mox faciendum est, vt cum factum fuerit credatis, quia ego sum ille de quo scriptura illa prædixit.

d *Amen amen dico vobis.* Postquam exēplo suo eos docuit humiliationem & calcanei passionem, supponit quo honore eos honorat, quod ipse & pater in eis recipitur.

e *Qui ac.* ✠ THEOPHYL. Quę consequentia priorum ad ea quæ nunc sequuntur, quæ subdit sermoni de proditore? *Qui accipit quemcunque, &c.* Certe maxima consequentia, quia dictum erat quod prodendus ac quod derelicturus esset, & iam egressuri essent dispergendi, & varijs malis affligendi, duob. modis solatur eos, a se ostendēs eis, quod ipse passurus sit, & quæ proditori fecerit lotis eius pedibus ad communem mēsam admisso, nam si semp hæc cogitassent oīa tulissent facile igitur hic vnus quidem modus, per ea quæ fecerat inimico suo, & quæ passurus esset, insuper promittit oīum domus futuras illis apertas, & suscipiendos ab omnibus qui sermonem eius audirent. D

In istis verbis nō vnitas naturæ missi & mittentis sed in misso mittentis autoritas cōmēdatur. Quisquis ergo sic missum accipiat, vt in eo mittentem attendat, vt in Petro Christum scilicet in seruo dominum in Christo patrem i. in vnigenito genitorem.

Quia uerum est. *Dimisi peccata uestra.*
& bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, 1
Quia Deus. *Quia ueritas.* a *Alter alteri pec ata dimittere & pro inuicem orare.*
dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pe- 2
Sicut ego patior, & uos patiamini, sicut me humilio, ita uos humiliamini.
des. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego fe- 3
a *Manu uel corde.* b *Debetis facere, quod ego, quia*
ci vobis, ita & vos faciatis. † Amen, amen dico vobis, non est 4 †missus
seruus maior domino suo, neque † apostolus maior est eo
Quæ feci & doceo.
qui misit illum. Si hæc scitis, beati † eritis, si feceritis ea. 5 †estis
Non omnes uos beatos dico.
a Non de omnibus vobis dico. Ego scio quos elegerim. Sed vt 6
b adimpleatur scriptura. † Qui manducat mecum panem, le- 7
c uabit contra me calcaneum suum. A modo dico vobis priusquam fiat, 8
9 quam fiat, vt cum factum fuerit credatis, quia ego sum. 10 E
d Amen, amen dico vobis, qui accipit si quem misero, 11
e me accipit. Qui autem me accipit, accipit eum qui misit me, 12 13
Humano. a *Quod occultum fuerat.*
f Cum hæc dixisset Iesus turbatus est spiritu, & † protestatus 14 †testatus
g 15

f *Cum hæc dixisset Iesus.* Nostra īfirmitas in eo vere turbata est, non sua ptās, sicut & vere passa. Volutarie aūt accepit turbationē, ne desperet seruus turbatus necessitate. Quod autem turbatur significat turbandos spirituales ex charitate, cum vrgens causa & zizania à tritico ante messem cogit separare. F

g *Turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit. Amē, amē dico vobis, &c.* Dicturus vnus ex vobis tradet me, turbatur, non carne, sed spiritu, non quod tunc primum subito hoc nouerit & repentinum malum eum turbauerit, sed quia iam fuerat eum vt non lateret expressurus, & ille iam erat exiturus, & Iudæos adducturus. Turbauit autem eum imminens passio-

NICOLAVS DE LYRA.

1 ergo laui. *Multo fortius.*

2 t vos debetis alter. *Per hoc intelligitur quodlibet pietatis & humanitatis officium proximo impensum. Ad quod impendendum quilibet tenetur in casu necessitatis: extra autem talem casum tenetur ebito honestatis & congruitatis.*

3 Exemplū. *Hic confirmat conclusionem prædictam, & hoc quadrupliciter. Primo exemplo sui dicens:* Exemplum. n. *Quasi dicat feci vt ostenderem vos ad hoc teneri. Secundo confirmat per autoritatem dicens.*

4 Amen amen dico vobis. *Id est, missus, quia apostoli fuerunt a Christo ad prædicandum, quibus missis tenebantur populi credere, fortius apostoli tenebantur autoritati Christi obedire, confirmat eam sequenti præmio, cum dicit.*

5 hæc scitis, beati. *Beatitudo autem est maximum desiderabile in sit status omnium bonorum aggregatione perfectus.*

6 Non de omnibus vobis dico. *Scilicet quod debeatis esse beati prævidebat damnationē Iudæ futurā propter quod subditur.*

7 go scio. *Id est, clare cognosco.*

8 quos elegerim. *Scilicet, ad vitam æternam. Iudas autem non electus ad ipsam, sed tantum ad apostolatum, vt supra dictum est p. 6.*

9 ed vt ad. *Ex malitia & damnatione vnius vestrum.*

10 Qui manducat mecum panem leuabit cōtra me calca. *id, conabitur me suppeditare. Hoc fuit impletum in Iuda, qui panē naturalem & sacramentalem sibi datum a Christo mãducauit, præterea aūt scriptura habetur psal. 40. Trāslatio. 70. habet: Qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Et translatio Hieronymi, accepta iuxta Hebraicū magis propinqua est dicto Christi, quæ talis est.* Qui manducat meum panem leuabit cōtra me plantam.

11 A modo dico vo. *Quia ego sum, scilicet, vere Christus verus homo, verus Deus, quia scire secreta cordium & prædicere certitudinaliter futura cōtingentia a libero arbitrio dependentia virtute propria est manifestium indicium deitatis. Quarto cōfirmat cōclusionē prædictam ex dignitate eorum quorum pedes lauabantur, di.*

12 Amen, amen dico, &c. me. ac. *Id est, seruitium factum Christi ministris redundat in honorem ipsius, & per cōsequens totius trinitatis ideo sequitur.*

13 Qui autē me ac. &c. *Id est, honorat patrem & spiritum sanctum qui miserunt filium secundum quod dicitur Isa. 48. d. Et nunc misit me dominus & spiritus eius, hęc dicit redemptor tuus Israel.*

14 Cū hæc di. *Postquam saluator proposuit perfectionis exemplū hic ostendit defectum discipulorum, & primo defectum Iudæ proditoris, secundo defectum Petri negantis, ibi:* Dixit ei Simō. *Prima in duas, quia primo denunciat ipsum proditionē, secundo ipsum proditorē, ibi.* Aspiciebant ergo. *In prima parte dicitur sic.* Cū hæc dixisset Iesus, &c. *Ex horrore passionis suæ imminentis & proditionis Iudæ. Hęc autem turbatio quæ erat in parte sensitiua, non erat contraria rationi, sed magis conueniens ei, sicut dictum est supra, de aliis passionibus ca. præceden.* Diuisio.

15 Et protestatus est & dixit: Amen, amen dico, &c. tradet me. *Multiplicat autem hanc dictionem Amen, ad ostendendum futuræ rei certitudinem.*

✠ Aspiciebant

MORALITER.

4 *Amen, amen dico vobis, non est seruus maior domino suo.* Licet omnes Christiani sint serui Christi, tamen specialiter epi qui sunt successores apostolorum, propter quod non debent se esse maiores ipso Christo, & tamen aliqui quantum ad aliquid faciunt contrarium. Nam præcepta sua & statuta (licet frequenter sint de indifferentibus) seruari strictius faciunt quam diuina.

9 *Sed vt adimpleatur scriptura.* Scilicet Psal. 40. c.

10 *Qui manducat mecum pa.* Isti sunt plati, clerici, & religiosi, qui laute viuunt de patrimonio Crucifixi, & tamē eorum plurimi leuant calcaneum contra Christum in membris suis affligentes ea calumnijs & exactionibus iniustis.

† *Iesus turbatus est spiritu et protestatus est, &c.* Virtuosum est enim conturbari contra vitia, & ideo Iesus turbatus est spiritu, i. ex imperio rationis, quia expressius quam ante volebat exprimere crimen proditionis.

6 Sed

A nens passio & proximum periculum proditoris, sicut supradixit: Nunc anima mea turbata est, appropinquante passione. (sup.12.c.)

a *In sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Innuit ergo, &c.* Idē quod dicit supra pectus, significat secretū de quo bibit diuinitatis sacramentum.

✻ THEOPHYLACTVS. Quare omnibus alijs, vt Petro ipso tremēte Ioannes quasi delicatus recumbit in sinu domini? Et iterū: Quare de seipso dicit, quod eum diligebat Iesus? Recūbebat quidem propter duas illas causas: Vna est quia prę omnibus alijs diligebatur maxime, dilectionis autem signum recumbere cum domino: Altera, quia volebat se ostendere alienum a crimine, per hoc quod tam libera illa cum Christo familiaritas

(† 1.q.1.c. vnus. Luc.22.c Mar.14.b) B († 1.q.1.c Christus de cō.di. 2.c.& san cta & c.si cut Iudas) C

a Manifestauit. b Numero non vinculo spiritus. c Exiturus.

est, & dixit: † Amen amē dico vobis, quia vnus ex vobis tra-

Quia et si nota sit cuiqnam sua conscientia, alterius tamen sibi, erat ignota.

det me. Aspiciebant ergo adinuicem discipuli, hæsitantes de 1

De se quasi de alio dicit, ut rerum gestarum scriptor non sui prædicator.

quo diceret. Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in 2

a Per sinum significat secretum: vita exiret, non per passionem. b Non plus omnibus, sed familiarius, vt per pacem de c Non loquendo, sed innuendo motu corporis, post sono vocis, vt quærat.

a sinū Iesu, quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Pe- 3

trus, & dixit ei: Quis est de quo dicit? Itaque cum recubuisset

Hic est ille sinus, id est, secretum sapientiæ. 5

ille supra pectus Iesu, dicit ei: Domine quis est? Respon- 4

dit Iesus: † Ille est cui ego intinctum panem porrexe- 6

ro. Et cum intinxisset † panem, dedit Iudæ Simo- 7 8

a Quia bona male est vsus, & hæc præsumptio peccatum auxit. Vt plenius possideret: in quem intrauerat, vt deciperet. 9

b nis Scariothis. Et post buccellam introiuit in eum Sa- 10

c d thanas. Et dicit ei Iesus: Quod facis fac citius. Hoc 11

e autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei. 12

b *Et cum intinxisset panem.* Panis intinctio, significat fictionem Iudæ, qui fictus amicus venit ad cœnam. Quæ.n. tinguntur, non mundantur, sed inficiuntur. Si autem bonum aliquid significat intinctio, eidem bono ingratum, nō immerito sequuta est damnatio.

c *Dedit Iudæ Simonis Scariothis. &c.* Non vt qdā putant nūc Iudas corpus Christi accepit. Sciēdum est.n. quod iam omnibus dn̄s distribuerat sacramētum corporis & sanguinis, inter quos & Iudas fuit, deinde per buccellam intinctam, exprimitur ipse traditor, &c.

d *Et post buccellam, &c.* ✻ THEOPHYL. Vbi dominus q[uo]d dedit buccellam, Iudæ, si forte recogitaret amicitiam [il]læ & prius & a proditione resisteret, Iudas aūt cum n[on] sic emendaretur, Tunc plane factus est Satanæ, & trad[itus] ei, vt inemendab[ilis]. Igitur quādiu [in numero] discipulorum [habe]batur, & ex sanc[to il]lo choro, non h[a]bat tātum acce[ssum] ad illum Sata[nas]. Vbi autem illu[m] misit domin[us] separauit ab al[iis] discipulis, trad[itus] eo per panem, inuasit eum, v[t a do]mino derelict[um] a diuino chor[o se]paratum.

e *Quod facis.* [N]on præcepit, sed p[ræ]dicit Iudę malu[m] [no]bis bonum, q[uod] vult cito fieri, tam festinan[ter] illius pęnam in salutem [omni]lium.

13 14 15

✻ HIERONYMVS. Scilicet vt passionem corporis ve[lox re]surrectionis adiutorium præueniret: vulneratus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustific[ationem] nostram.

✻ IDEM. Gaudet dn̄s & exultat, & hortator est gla[dio] uientis, vt vadat siue ad dexteram siue ad sinistram, & [quo]cunque faciei suæ tulerit appetitus, vt interfectis [ma]lis remaneant boni, & impleatur illud quod scriptu[m est]: *Quid paleis ad frumentum dicit dominus?*

NICOLAVS DE LYRA:

✻ Diuisio.

1 Aspiciebant. *Hic consequenter denunciat proditorē. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur denunciationis occasio, secundo ipsa denūciatio, ibi:* Respondit Iesus. *Occasio huius denūciationis fuit duplex. Prima fuit stupefactio & conturbatio, quæ tangitur ibi cū dicitur.* Accipiebant ergo adinuicē disci. hæsi. &c. *Erant enim admirati, quia quilibet eorum præter Iudā sentiebat se totaliter firmatum in contrarium dicto ipsius Christi, & consimiliter de suis sociis sicut de se cogitabat, verumtamen propter firmitatem verborū Christi magis eius dicto credebant, quam suis conscientiis, & ideo nō hæsitabant de euentu rei, sed de illo per quem hoc eueniret. Secunda occasio fuit familiaritas Ioānis cum Christo, propter quam Christus sua secreta ei reuelabat, & hæc causa exprimitur, cum dicitur.*

2 Erat ergo recum. &c. in si. *Id est, familiariter ei propinquus ex dilectione, propter hoc sequitur.*

3 Quē diligebat. *Specialia ei signa dilectionis ostendendo præ cæteris, propter mundiciam virginalem. Notandum, quod Ioānes hic de se loquitur per modum alterias personæ. Hic enim est modus loquendi istorum qui canonicas scripturas conscripserunt, quando in eis de se quis loquitur, vnde Paulus 2. Cor. 12. a. loquens de seipso dicit. Scio hominem in Christo, &c. & Dauid 2. Re. 23: a. Dixit vir cui constitutum est de Christo, &c.*

4 Innuit ergo hu. *Scilicet, Ioanni.*

5 Simon Petrus & dixit. &c. Quis. *Petrus.n. quodam signo significauit Ioanni vt peteret a Christo sibi familiari de quo dixerat lice.n. Petrus alias solitus esset interrogare a Christo præcæteris, tamē tunc nō fuit ausus petere, quia immediate fuerat reprehensus de idiscreta loquutione, cū dixerat Christo: Nō lauabis mihi pedes, &c.*

6 Cum recubuis. *Scilicet, Ioannes.*

7 Supra pe. Ie. *Id est, incliuatus prope os eius, & sic erat idonee positus ad interrogandum & audiendum aliquid secrete ab eo.*

8 Dicit ei Domine quis est? *Ille, scilicet, proditor.*

9 Respondit Iesus: *Posita occasione denunciationis, hic ponit denunciatio proditoris. Et diuiditur in tres, quia primo expri[mitur ip]sa denunciatio, secundo rei denunciatæ promissio, ibi:* Et dixit e[i]. *[Ter]tio promissionis exequutio ibi.* Cum ergo accepisset. *In prin[cipio] dr̄ sic,* Respondit Iesus, *Ipsi Ioāni in silentio, quia si alte [dixisset] Petrus erat ita feruidus, quod statim insurrexisset in proc[litorem].*

10 Ille est cui ego in. &c. *Per boc notatur Iudæ fictio, q[ui] panis intinctus habet saporem in superficie alium quam inte[rius], Iudas se simulabat exterius Christi discipulum, cum tamen esset eius proditor.*

Vel aliter: Dedit Iudæ panem intinctum, ad ostēdēdū Iud[æ ingra]titudinem & Christi māsuetudinem. Panis enim intinctus [sua]uior est ad comedendū, ideo Christus Iudæ fecit istud obsequium, [demonst]rādum suā benignitatem & Iudæ malignitatem, qui ex hoc [non mo]uebatur ad compunctionem. Sciendū tamen quod iste panis i[ntinctus] non fuit corpus Christi, sed ante ipsum acceperat in pane nō [intincto], ideo statutum est, quod corpus Christi intinctum nō datur [fidelibus], vt habetur de conse. distin. 2. Cum omne.

11 Et post bucellam introiuit in eum. *Non de nouo, [quia iam] Christum vēdidisset, sed introiuit in eum ad amplius ipsum [possiden]dum, quia ingratus obsequij Christi factus est in potestate [dæmonis] magis quam ante:*

12 Et dicit ei Ie. *Hic ponitur proditionis permissio. Non [po]terat aliquid facere, nisi Christo permittente, ideo dixit ei.*

13 Quod facis fac: *Non dicit hoc præcipiendo vel cōsulendo, q[uia] præceptum diuinum vel consilium non potest esse de malo, [sed] modo permittendo ratione dicta, Tamen verba Christi fuerunt a[liis] apostolis obscura, ideo sequitur.*

14 Hoc autem ne. sci. discum. &c. *Præter Iudam,*

15 Ad quid dixe. ei. *Verbum prædictum, de aliis a Ioā[nne non est] mirum, si ignorauerunt, quia soli Ioanni dixerat Christus. [Qui das] panem. Sed de Ioanne mirum videtur. Ideo dicendū, quod a[d ver]bo Christi ita fuit attonitus & suspensus, quod non aduert[it quod] postea dictum est ipsi Iudę a Saluatore, & ideo discipuli v[erba Chri]sti aliter interpretabantur, & hoc est quod dicitur.*

M O R A L I T E R.

10 *Ille est cui ego intinctum panem porrexero, &c.* Panis intinct[us] suauior est, ideo significat eucharistiam, cuius ēt tingitur in sanguine, quando sumi debet a sacerdo[te], tamen est Christi proditor quando indigne sumit

a *Quia loculos habebat.* In quib. oblata seruabātur suorum necessitatib. & alijs indigētib. In quo datur forma ecclesiæ seruandi necessaria, quæ iubetur non cogitare de crastino, ne terrenis seruiat, vel timore inopiæ iustitiam deserat.
b *Erat autem.* Nox congruit sacramento. Erat.n. qui exiuit filius tenebrarum faciens opera tenebrarum.
c *Nunc clarificatus est filius ho.* AVG. Exeūte Iuda p quo dicebāt. Non estis mundi oēs referunt soli mūdi cum suo mundatori in quo significatur est clarificatio Christi in qua separatus a malis manebit in æternitate cum sanctis. Sicut ergo res significantes tāquam res significatæ appellātur, vt petra non dicitur significat Christū, sed erat Christus: ita hoc facto separationis prestans futurā illam separationē dicit. Nūc nō significatione clarificatio, sed *Clarificatus est filius hominis*. Quia nō in se, sed Deus in eo clarificatus, quod quasi exponens subdit. *Si Deus cla. est.* qa non quæsiuit ille voluntatem suā, sed patris. *& de cla. e. in se.* vt humana natura verbo vnita ēt immortali æternitate donet. Et hec clarificatio est. *continuo*, i. immortalis resurrectio nō differetur in fine, sicut oīum ad iam potest referri & prius dictum, vt dicatur Nunc. non de instanti tempore passionis, sed de proximo resurrectionis, quasi sit factum quod mox est futurum.

THEOPHYLACTVS. Quomodo glorificabit Deus filiū? In ipso hoc est per seipsum non per alium, non per angelos & archangelos, nō per alias virtutes, sed per seipsum Omnia.n. operatus est ad gloriam filij, continuo igitur, inquit glorificabit eum hoc est non tardabitur, sed in ipsa cruce & iterum post tres dies, cum resuscitauerit eum, & post quadraginta dies suppeditata gratia discipulis. D

d *Filioli.* AVGVSTINVS. Quia dixerat q Deus est cito clarificaturus eum, ne putarent quod non vltra iungeretur eis conuersando in terra, addit. *Adhuc mo. vo. sum.* In īfirmitate carnis sicut & vos vsq; ad horā mortis sicut post resurrectionem dicit: *Cum essem vobiscum in carne mortali.* Vel modicū vobiscum sum, si nō in eadē qualitate tpali tamē in terrena conuersatiōe post resurrectionē 40. diebus. De præsentia aūt diuina qua cum eis est vsq; ad consummationem seculi, non potest hoc accipi, quia non conueniret quod sequitur.

Luc. 24. f

E

Act. 1. a.

a (Quidam enim putabant, quia † loculos habebat Iudas, quod
dixisset ei Iesus. [a Vt malus.] Eme ea quæ sunt opus nobis ad diem fe[Bonum.]stum, aut egenis, vt aliquid daret. Cum ergo accepisset ille
b [a A domino aperte re edit.] bucellam, exiuit continuo. Erat autem nox. Cum ergo exis[a Absente palea iam triticum quodammodo est purgatum.]set dixit Iesus. Nunc † clarificatus est filius hominis, & Deus
c [a Quia non quæsiuit nisi gloriam patris.] clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum. † Fi[Volentes sequi me.]
d lioli adhuc modicū vobiscum sum, [Sed sine modo.] † quæretis me, & sicut dixi
e [Iudæi nunquam.] [a Idem dico vobis, sed cum modo.]
f Iudæis, quo ego vado, vos non potestis venire, & vobis dico)

† De pæ. dist. 4. c. hanc societatem §. hoc ergo.

† Supra 7. c. & 8. e Matth. 25. d.

✱ HIERONY. Saluator noster patrem se esse nouit dicēs. *fili dimittūtur tibi peccata*, Et: *filia fides tua te saluā fecit.* Et: *filioli mei adhuc modicū*, vobiscū sum, & p spiritū sanctū iusti qq; in filios adoptant. Valentinus sæculorum suorū parabolas atq; coniugia, ex hoc vel maxime loco confirmandas putat, nequaquam intelligēs ad similitudinem Dei patris & in cœlo & in terra paternitates non fieri, sed appellari.

F

Cōment. in cap. 3. episto. ad Ephesios

e *Quare. me. & po. ve.* Tunc enim implebitur. Vbi ego sum & illi sint. Infr. 17. d

f *Quo ego vado vos nō potestis venire.* Nunc non poterāt apostoli nondum spiritu confirmati sequi dominum, i. mori pro domino & iustitia, vel venire ad vitam immortalē ad quam ipse ibat, sequuturi aūt erant postea. Quomodo aūt idonei possint esse, pergere quo ille antecedit, docet.

Leu. 19. c.

☞ *Mandatum*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quidam, &c. quia lo. *Id est, quia portabat eleemosynas datas pro Christo & discipulis eius.*
2 Quod dixisset ei. *Qui imminebat in crastino, vt dictum est. In talibus enim solemnitatibus Iudæi lautius viuebant.*
3 Aut egenis. *Quia ad vtrum, que istorū pecunia portabatur, vt supra dictum est ca. præce.*
4 Cum ergo accepisset. *Hic describitur proditionis exequutio. Diuiditur in duas, quia primo ponitur dicta exequutio, secundo pronunciatur ex hoc sequēs Christi glorificatio, ibi:* Cū ergo dixisset. *In prima parte dicitur sic.* Cum ergo ac. ille bucellā. *Dicunt aliqui quod tantum accepit in manu, sed non comedit, quia diabolus nō permisit eum tandiu stare ibi, quod non poterat sustinere præsentiā Christi & hoc non est verisimile quia diabolus in præsentia Christi stetit in deserto ipsum tentando, ideo aliter exponitur.* Cū ergo ac. *Id est, comedisset accipere.n. cibum idem est quod comedere.*
5 Exiuit conti. *Ad quærendum cohortem quæ caperet Christum.*
6 Erat autem nox. *Hoc expressit euangelista ad ostendendū opportunitatem temporis ad peragendum proditionem, & ad denotandū Iudæ mentis tenebrositatem,*
7 Cum ergo ex. *Hic pronunciatur sequens Christi glorificatio. sciebat.n. discipulos conturbandos de eius recessu & ideo primo ostēdit gloriam quā erat adepturus per suam mortem, secundo denunciat ipsam mortem, ibi:* Filioli. *In prima igitur parte dicitur.* Cum er. ex. *Iudas. ad procurandum Christi. mortem.*
8 Dixit Ie. Nunc cla. *Dicitur enim aliquid iam esse quādo incipit passio autem eius extunc incipiebat per quam fuit multipliciter clarificatus: vt dictum est ca. præce. & ideo dixit se iam clarificari.*
9 Et Deus cla. est in eo. *Quia passio Christi erat ordinata ad Dei gloriam inquantum ibi maxime relucebat diuina misericordia & iustitia & inquantum per eam multitudo Gentium adducta est ad glorificādū Deum, dicitur aūt glorificatio quasi clarificatio, qa gloria est clara noticia cū laude, vnde gloria dr̄ quasi claria c. mutata in g.* Gloria quid.
10 Et Deus clarificabit eum in semetipso *Id est, Deus pater per seipsum clarificabit filium inquantum in morte eius mirabilia ostendit & eum a morte resuscitauit.*
11 Et conti. cla. *Id est, sine mora, quia non est derelictus in inferno, nec caro eius vidit corruptionem, vt habetur Act. 2. d. quia accelerata est sua resurrectio.*
12 Filioli. *Consequenter hic denunciat prædictum recessum p mortē. Et diuiditur in duas quia primo denūciat prædictū recessum secūdo ostendit qualiter possint esse idonei ad sequendum ipsum, ibi.* Mādatum nouum. *Dicit ergo primo.* Filioli. *in quo ostendit teneritudinem amicitiæ ad eos.*
13 Adhuc modi. cum. *Id est, modico tempore & secundum aliquos intelligitur istud tempus modicum vsque ad ascensionem, quia vsque tūc apparuerat eis corporaliter, sed melius dicitur quod istud tempus modicum intelligitur vsque ad aduentum Iudæ & militum, quia tunc fuit eis subtractus.*
14 Quæretis me *Idest, desiderabitis me habere in p̄sentia vestra.*
15 Et sicut di Iu. *Quia nō poterāt me sequi. c. 7. ita nūc dico vobis*
16 Quo ego. *Quia adhuc imperfecti estis. verūtamē quia ista imperfectio erat tollenda ab eis per gratiam spiritussancti ideo subdit.*
17 Et vobis dico modo. *Quasi dicat licet pro nunc non possitis me sequi tñ postea poteritis, quia recepta spiritussancti gratia gaudebant in tribulationibus & opprobriis vt habetur Act. 5. g. Quando autem dixit Iudæis quod non poterant eū sequi, non addidit hanc determinationem modo, ostendendo quod illa imperfectio & malitia non erat ab eis tollenda.*

✱ Mandatum

MORALITER.

b HIERONY. Dic sacerdos aic elerice quomodo eisdem labiis deoscularis filium virginis quibus deosculatus es filiā meretricis? ò Iuda osculo filium homis tradis.
4 *Cum ergo accepisset.* Quia sacerdos Christi opus sumens indigne magis elongatur a Deo.
7 *Cum ergo exißet dixit Ie.* Secundum Aug. Per exitū Iudę de societate Christi & discipulorum p̄figurata fuit reproborum separatio tempore iudicij finalis a consortio Christi & electorum: quia tūc apparebit gloria magna Christi. Quod sequitur est de se morale, ideo pertranseo.

A a *Mandatum nouum do.* Avg. Non quod hoc nō sit in antiqua lege, Diliges proximum tuum sicut teipsum & non quod antiqui sancti non sic dilexerunt, sed quia dilectio de veteri facit nouū hominē quocunq; tempore, quod tamē nō facit dilectio quę est naturali necessitudine, vt inter cōiuges patres & filios & huiusmodi, vt taceamus de turpi quæ est inter amatores Et ideo pulchre determinat. *Sicut dile. vos.* perducturus ad finē sine fine ea dilectione diligite, vt sitis filij Dei fratres vnico filio, quæ dilectio facit mori seculo.

1.Io.2.b

B b *Vt diligatis inuicem sicut dilexi uos.* Non putetur hęc prętermissa dilectio Dei quæ est in dilectione proximi in proximo enim non nisi Deus diligitur, sicut & Christus in nobis diligit

† De pe. di.2. qui vult face re.

C Deum: & non quod hoc habeamus, sed vt haberemus sicut medicus in ægro, non morbum, sed salutem quam

quam venit dare.

c *Do. quo.* Audito, quo ego vado, & intellecta via qui potest, id est, dilectione, dicit Petrus vt sequi paratus hunc eius animum nouit dominus, dixit nō modo e se, in quo nō abstulit spē futuri, sed cōfirmauit. Se autem postea.

a Ne desperent additur modo. b Sed ut aliquando sequimini.

mo[a] do. † mandatum[b] nouum do vobis, vt diligatis inuicem, 1

a Ideo & uos in quo innuit se conferre diligendo nos, ut mutua dilectione inter nos constringamur. b Non in alijs quę etiam non mei habent.

a sicut dilexi[a] vos, vt & diligatis inuicem. In hoc cognoscent 2

b a Hic est fons in quo alienus non communicat ut ait Salomon.

omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad 3

inuicem. Dicit ei Simon Petrus. Domine[c] quo vadis? Res- 4

c a Quasi dicat non festines, quia nondum es indutus uirtute ex alto & ideo ne interim p ærimas b Nunc non poterant apostoli, nondum spiritu con. & c. 5 6

pondit Iesus. Quo[a] ego vado no[b]n potes me modo sequi: se- 7

a Ne desperes. 8

que[a]ris autem postea. Dicit ei Petrus:[*] Quare non possum te 9

a Quorum nouit & docet. 10

d sequi modo? Animam meam pro te ponā. Respo[a]ndit Iesus: 11

a Quandoque. sed prope est ut neges timore mortis uit. n. & o c. a tuam animam. 12

e Animam tuam pro me po[a]nes? † Amen amen dico tibi, non 13

a Christum quidquid in uerbis sones. 14

cantabit gallus, donec ter me[a] neges.

d *Ani. meam.* tum præsum animam pro nere promitt nondum pro animam dedi si præire possi

Avgvsti Voluntatem sed non vires gnoscēs, vt in voluntatem ctat, sed insp inualitudine dicus. Ille pro bat ille præne & qui neiciel diebat, qui bat docebat.

e *Non cāta &c.* Petrus a mum Gallicantum trinā negationem incipit tota perficit ante secundum Gallicantum.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Mandatum no. *Hic cōsequenter ostēdit modū sequendi ipsum. s. perfectionem charitatis quæ animam facit ponere propter Christum & hoc est quod dicit.* Mandatum no. *Sciendum quod mandatum dilectionis non dicitur nouum, quia pro tunc fuerit de nouo datum. In ueteri enim testamento fit mentio frequenter de dilectione Dei & proximi propter quod legisperitis respondit Christus mandatum dilectionis esse inter alia maximū, ut habetur Mat. 22. d. Sed pro tāto hic dicitur mandatū nouū ab effectu, quia animam renouat. Et iterū quia differentiā noui Testamenti et veteris cōstituit. Licet. n. in lege ueteri fieret mētio de dilectione, tamen principalius inducebātur ad obseruantiā legis ex timore, & eodē modo in nouo Testamentn bene fit mentio de timore, sed principalius de amore. vnū quodque autem a principaliori vel euidētiori dc nominatur: propter quod vetus Testamentum dicitur lex timoris, nouum autem lex amoris. Consequēter ostendit modum diligendi, dicens:*

Mandatum dilectionis quare nouū

2 Sicut dile. vos. *Id est, gratuite & efficaciter & recte, sic enim Christus dilexit nos, quia in dilectione nos præuenit, ut dicitur. 1. Io. 4. b. Prior dilexit nos, & sic gratuite. Animā ēt suā pro nobis posuit & sic efficaciter dilexit. Hanc ēt dilectionem ad nostram beatitudinem ordinauit, & sic dilexit nos recte, & hoc modo debemus nos inuicem diligere.*

3 In hoc cognoscent omnes quia discipuli, &c. *Sola. n. charitas distinguit inter filios regni & filios perditionis, ut dicit Aug. de trinitate.*

4 Dicit ei. Si. *Superius declarauit Christus defectū discipuli ipsū proditurj, hic cōsequenter ostendit defectum discipuli eum negaturi & primo ostēditur huius ostensionis occasio, quæ fuit iactātia Petri de sua constātia & fidelitate. Christus. n. dixerat. Quo ego vado, vos nō potestis venire modo, ideo Petrus feruidus petijt statim a Christo.*

5 Domine quo va. *Quasi dicat omnibus modis volo te sequi.*

6 Respondit Iesus. *Reprimendo eius præsumptionem.*

7 Quo ego vado non, &c. *Quia adhuc erat imperfectus ad tolerandum constanter mortem pro Christo, sicut patuit per sequentem effectum.*

8 Sequeris autē postea. *Quia finaliter pro Christo crucem gaudenter sustinuit.*

9 Dicit ei Pe. *Propriæ fragilitatis inexpertus.*

10 Quare non possum, &c. *Quasi dicat imo possum. Hoc ostēdit per factum.*

11 Animam meam. *Non dixit mendaciū, quia pro tunc sic cogitabat facere, antequam dimitteret Christum.*

12 Respondit ei Iesus. *prædicens eius defectum.*

13 Animam tuam. *Quasi dicat non sic erit.*

14 Amen amen dico, &c. *Mar. 14. c. dicitur antequam gallus bis vocem dederit. Sed hanc controuersiam soluit Matth. 26.*

Quæstio de cœna domini.

Quæritur vtrū cœna in hoc cap. descripta, in qua Christus corpus suū discipulis suis tradidit in sacramēto, fuerit facta luna. 14. existente. Et arguitur primo q nō per illud quod dicit Ioā. in p huius cap. Ante diē festū Paschæ cuius prima dies erat lun tunc incipiebat Pascha. ergo illa cęna de qua loquitur Ioan ante lunam. 14. Itē inf. 18. e. dicit Ioannes, quod Iudæi non int prætorium Pilati, ut non contaminarentur, sed manducaren ergo in vespere illius diei quo passus est Christus, manducan gnum paschalem, ipsi autem tenebantur ex lege comedere il na 14. ergo cum cęna prædicta fuerit in vespere præcedētis d q fuit luna. 13.

Contrariū dicit beatus Hiero. videlicet quod Christus fecit luna. 14. & passus est luna. 15. existente.

Responsio. Græci dicunt, quod ista cæna facta fuit luna. 13 auctoritates allegatas in arguendo p ista parte & dicunt q stus præuidens tempus suæ passionis futurū, illa die qua agnus paschalis, ut immolatio agni veri correspōderet agni figuralis, ideo pōccupauit comedere agnum paschalē pe diē Et dicunt cōsequēter, quod Christus corpus suū in pane f consecrauit, quia in domib. eorum non inueniebatur panis usq; ad 14. lunam. Sed dictum eorū est cōtra veritatē Eu Mat. 26. b. dicitur, quod prima die azymorū accessi scipuli ad Iesum dicentes. Vbi uis paremus tibi co pascha? *Item Luc. 22. a.* Venit autē dies Azymorū in cesse erat occidi pascha, & misit Petrū & Ioannē. d parate nobis pascha, vt manducemus. *Ex quib. patet quod illa cęna fuit die azymorum, & per cōsequēs luna. 14. Et ex hoc sequitur, quod Christus consecrauit in azymo pa illo tempore non inueniebatur panis fermentatus in domib. secundum præceptū legis per 7. dies, vt habetur Exo. 12. c. ci in tantā vesaniā proruperunt propter defensionem su negant textum Euāgelij, dicentes alios euangelistas falsum quantum ad diem huius cænæ, et propter hoc Ioānes euang scripsit posterior, describens hanc cænā eos correxit di. A festum Paschæ, & c. vt supra allegatū est. Sed ad dictū istud destructio totius sacræ scripturæ, & per consequens totius tholi ę cū sacra scriptura sit regula fidei, secūdū q scribit be in epistola ap Hiero. Si dicatur a fidelibus, quod scriptura sui parte contineat falsum, eadē rōne poterit dici ab aduers quod in nulla sui parte habeat certitudinem veritatis. præte catholica tenet euāgelistas scripsisse non proprio capite, s tusſancti inspiratione unde dicit beatus Petrus secunda ca ca. d.* Spiritusancto inspirati loquuti sunt sancti De nes. *nullum aūt falsum pōt esse a spiritusancto, & iō dic euangelistæ in aliquo loco scripserunt falsum, est erroneum propter prædicta dixerunt aliqui quod Christus comedit ag chalem debito tempore secundū legem, uidelicet luna. 14. vt est. Sed Iudæi circa mortem Christi procurandam intenta ti illa die non comederunt pascha, sed tardauerunt per vn secundum quod dicitur. Io. 19. e. quia Iudæi non intrauerunt*

✱

NICOLAVS DE LYRA.

Pila illa die qua passus est Christus, ne contaminaretur, & impedirent a comestione paschæ, vt sup. allegatũ est. Sed istud dictum non const at cũ uerbis Marci euangelistæ dicentis, ca. 14.b. Et prima die azim rum quando pascha immolabant dicunt ei discipuli. Quo vis eam s, & paremus tibi, ut manduces pascha? Ex quo vr̃, quod eadẽ ie qua alij immolabant agnum paschalẽ, eadem die Christus immol it agnũ, & sic cœnã discipulis suis fecit luna 14. existente. Ad prim m dicendum, quod paschale festũ apud Iudæos incipiebat a vesper diei in qua luna erat, 14. dies aũt festiuus apud eos incipit a vesper nius diei & durat usque ad uesperam diei seq. secundum quod dr Le. 23. e. A vespere in vesperam celebrabitis sabbata vestra. t sic dies solemnis Paschæ erat luna 15. propter quod eundem dien uem Ioannes nominauit ante diem festum Paschæ, propter distinc nem naturalium dierum, Marcus nominat primũ diem azimorum, quia a uespera præcedentis diei incipiebãt comedere azima. qñ ergo dr̃, quod luna 14. existente erat primus dies solennitatis Paschæ. Dicendum, quod non est verum, sed in fine illius diei incipiebat primus dies, & durabat usque ad vesperam diei seqñẽ. & sic prima dies solennitatis paschalis celeberrima, erat luna. 15. vt patet Leui. 23. d. Mense primo 14. dies mensis ad vesperam Pascha domini est. Et 15. die mensis huius solẽnitas azymorũ Dñi est. Septẽ dieb. azima comedetis dies primus erit uobis celebarrimus sanctusq. D

Ad secundum dicendum, quod illud pascha quod debebant comedere Iudæi in die passionis Christi non intelligitur de comestione agni paschalis, quia illud pascha comederant in vespera præcedentis diei, vt dictum est, sed intelligitur de panibus azymis quos debebant comedere septem diebus continuis, & non debebant comedi nisi ab hominibus mundis & ideo non introierunt domum hominis Gẽtilis, ne impedirentur a comestione ipsorum. E

ADDITIO I.

I ca. 13. *Vbi dr̃ in post.* Et cepit lauare pedes discipulorũ. *boc quod pedes discipulorũ lauabantur non sequitur quod ha-bere t lutosos pedes, nec quod discalceati incederent. Mos. n. erat vt antium pedes lauarentur, ut patet Gen. 18. a. ubi cum Abrahã An los sibi occurrentes, quos homines esse credebat, inuitauit, pri mo erebat eis aquam ad pedes lauandum dicens.* Afferam pusillum quæ, & lauentur pedes vestri, & requiescite, &c. *Et sic de s similib. Quæ quidẽ in lotio principaliter fiebat in remedium lassi dinis quæ itinerantibus sæpe contingit.*

ADDITIO II.

eod. cap. *Vbi dicitur in postill.* Sed pro tanto dicitur hic ma datum nouum ab effectu, quia animam renouat.

duæ rõnes assignatæ per Postil. ad hoc quod mandatũ de dilectio proximi hic positũ dicatur nouum, non vr̃ sufficere. Prma. n. rat quę sumitur ex renouatione aĩæ in lege noua non videtur valere, n renouatio aĩæ proprie fit per gratiam a Deo infusam mediã tute sacrorum quæ ad hoc instrũaliter operatur, secundum quã gra m anima dr̃ noua creatura, quam quidem nouitatem etiã par uul sum rationis non habentes, nec per consequens actum dilectionis baptismo acquirunt. Vnde ualde improprie dr̃, quod mandatũ dil ionis animam renouat, causalitas. n. principalis huius renouatio soli Deo attribuitur tanquam principali agenti, sacramento aut regenerationis tanquam instrumento. Vnde Aug. super Io. di cit, od tanta uis est aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat. Vnde se cun m istam considerationem proprie diceretur. Sacrũm nouum do uob loquendo de sacramento baptismi quo anima renouatur. Secunda t ratio quam inducit ad hanc nouitatem sumptam a differentia noi & uet. Testa. nihil uidetur facere ad propositum, nam licet uerũ st, quod lex euangelica principalius inducit ad sui obseruatio nem er amorem quam per timorem, hoc intelligitur per amorẽ Dei, & secundum Postil ad hoc designandum debuisset dicere. Manda tum ouum do uobis, vt diligatis Deum per amorem. n. Dei lex Euan geli inducit ad sui obseruãtiam. Verba etiam euangelij quæ in hoc nouitatem mandati testantur, non faciunt in hoc mentionem de his æ inducunt ab obseruationem legis seu mandati. Vnde ad de c tionem nouitatis huius mandati vlterius ur̃ aliquid dicendũ. A uius euidentiã attendendũ est, quod secundum Th. in 1. 2. q. 107. a in corpore quæstionis: Lex noua quæ est lex libertatis, supra p ecpta addidit consilia, quæ in operatione eius cui dantur ponuntur n ueteri autem lege quæ erat lex seruitutis, non dabantur consi li d tantum præcepta quæ necessitatem important. Vnde de duob. pr ptis charitatis in quib. tota lex & prophetæ pendent, ut Mat. 22 ea quæ sunt de necessitate salutis implenda in uet. lege ad plenũ co nentur. de primo. n. dr̃ Deu. 6 a. Diliges Dominum Deum tu x toto corde, &c. *De secundo uero præcepto.* Diliges proxi m tuum sicut teipsum, Leuit. 19. capit. *Ea uero quæ ad per ctionem impletionis prædictorum præceptorum pertinent in lege ua, ex consilijs continentur. Quod de primo patet cum Dominus con luit Matt. 19. c.* Si vis perfectus esse, uade & uẽde omnia q habes & da pauperibus, &c. *In quo consilio secundũ doctores quæ pertinẽt ad perfectionem dilectionis Dei per modum consi l iuntur. De secundo uero ea q̃ pertinent ad perfectionẽ dilectionis oximi potissime continẽtur in hoc quod dicit.* Diligatis inuicem, sicut dilexi vos. *Quod sic patet. Nã modus dilectionis Christi discipulos seu ad humanũ genus attingit summũ gradum perfectionis dilectionis proximi tripliciter. Primo, scd̃m extensionẽ, quan to dilectio proximi ad plures extenditur, tanto ur̃ esse magis perfecta xtẽdit aũt Christus hanc dilectionem non solum ad amicos uel ei c iunctos propter naturalis cognationis aut ciuilis vinculũ, sed etiam ad inimicos, pro quibus ẽt in passione orauit, ut Lucæ 23. e. De qui xtensione docuerat apostolos dic. Matt. 5. g.* Diligite inimicos uestros. *Secundo, quo ad extensionem, quanto. n. aliquid extensius amatur, tanto facilius maiora propter ipsum contemnuntur. Cõtemnit aũt Christus propter dilectionem proximorum non solũ exteriora bona uel ẽt quædam corporalia interiora exponendo corpus suum laborib. & persecutiones maximas tolerando, sed ẽt animam suam pro eis ponẽdo, quod summum gradum perfectionis circa huius dilectionis intensionem obtinet. Iuxta illud Io. 15. b.* Maiorẽ hac dilectionem nemo habet, &c. *Tertio secundũ effectum, quanto. n. maiora bona proximis per dilectionem intenduntur tanto perfectior dilectio esse vr̃. Largius. n. est Christus proximis seu humano generi bona spũalia & diuina supra naturam & rõnem existentia, s. doctrinam diuinorum, & sacrorum instõnem & huismodi, quorum bonorũ collatio ad singularem quandam perfectionem fraternæ dilectionis videtur pertinere cum per hæc bona homo ultimo fini coniungitur, in quo summa hoĩs perfectio consistit, quæ quidem spũalia bona cum non uni tantum uel duob. sed toti multitudini exhibita sunt, est perfectior dilectio secundum effectum, unde iuxta sñiam philosophi. Bonum gentis perfectius est, & diuinus quam bonum unius. Ex quibus manifeste patet, quod in hoc quod dixit Christus.* Diligatis inuicẽ sicut dilexi vos. *Docuit apostolos dilectionis proximi perfectione in summo gradu, quæ sub consilio cadit, non. n. ad præmissa de necessitate salutis in quolibet casu, quis tenetur. unde Augu. in Enchi. super illud Mat. 5. g.* Diligite inimicos vestros. *Dicit.* Perfectorũ sunt ista & filiorum Dei. *Ex quib. sequitur, quod hoc mandatũ proprie dr̃ nouum, in antiquo. n. minime talis modus dilectionis reperitur. Si autem dicatur, quod secundum hoc debuisset dicere. Consilium nouum do uobis, non aũt mandatum nouum cum prædicta nõ cadunt cõiter sub præcepto, ut dicto est, sed sub consilio. Ad hoc dicendum, quod licet ista quantum ad cõem statum hoĩum non cadunt cõiter sub præcepto: Ad statum autem Apostolorum sub præcepto cadunt inquantum fuerunt deputati ad ædificationem totius uniuersalis ecclesiæ. Iuxta illud ad* Eph. 4. b. *Alios quidem Apostolos, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij, & ædificationem corporis Christi, s.* Ecclesiæ. *Et ideo proprie hæc uerba eis diriguntur per modum præceptis, s. Mandatũ nouum do uobis, quia quod alijs cõiter consilium apostolis est præceptum, quod etiam illi modo eis congruente perfecte impleuerũt, ut ex gestis eorum patet. Si ulterius quæratur qualiter consilia ad primum præceptum charitatis pertinentia non fuerũt data apostolis sub præcepto sicut & prædicta, cum ad consilia utriusque præcepti eadem ratione tenerentur. Dicendum quod huiusmodi consilia. s. ad primum præceptũ pertinentia in iam obseruabantur ab apostolis, vnde Matt.* 19. *d.* Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. *In abiectione. n. omnium temporalium & sequela Christi, perfectio diuinæ dilectionis, & per consequens consilia ad illud præceptum pertinentia continentur. Iuxta illud præallegatum Mat.* 19. *c.* Si vis perfectus esse. &c. *Vnde non restabat, nisi vt informarentur de perfectione impletionis secundi præcepti, ut dictum est.* F

ADDITIO III.

In eod. cap. *Vbi dicitur in postilla.* Quæritur utrum cęna in hoc cap. descripta.

Hæc quæstio disputatur & ad plenum ut credo declaratur in additio. sup. Mat. 26. c. vide ibi.

REPLICA.

In cap. 13. *Vbi dicitur.* Cæpit lauare pedes. *Postillator dicit lutosos, quia nudi pedes ibant. Burgen. se opponit hic sicut Marc. 6. uide ibi correctum. Quod hic specialiter dicit de Abraham qui obtulit angelis pedum loturam prout dicit Gen. 28. a. iuncta autoritate B. Dion. 15. Angelicæ hierarchię, est contra Burg. quia ibi dicitur angelos semper apparuisse nudis pedibus.*

REPLICA.

In eodem cap. *Vbi dicitur.* Mandatum nouum do vobis. *Po*

A stillator illius nouitatis dat duplicem rationem. Vna est, quod dicitur nouum propter animæ innouationē. Alia, quia differētiam nouæ legis à veteri constituit. Burg. hic facit cauillationem contra rationem vtrāque. Contra primā, quia sacramenta innouant animam instrumentaliter, Deus principaliter, ideo propter innouationē aīæ potius debuit dici, sacr̄m nouum do nobis. Hic dico, quod aliud est innouare animam effectiue, aliud formaliter. Deus effectiue innouat, & ad idem genus causæ reducitur instrumentum, quod ēt efficit suo modo, sed gratia & charitas formaliter renouant aīam. Hæc autem gratia & charitas per Deum infunduntur in baptismo, per quam tanquam per propriam formam meriti mandati noui fit impletio. Innouatur igitur aīa effectiue per charitatis infusionem. Innouatur aūt formaliter p mandati executionem quæ fieri non pōt sine habitu illo infuso. Est igitur cauillatio Burg. tentatiua, pertractatio ēt secundo rationis est quædam tentatiua cauillatio. Nam differentia nouæ legis & vet. Testa. est timor & amor. Opera.n. legis erant seruilia, & quasi mercenaria, opera aūt gratiæ amorosa, & ideo qui sub lege erant, dicebantur serui, qui aūt sub gratia, dicuntur filij & amici. Mandata illis data fuerunt despotica istis aūt sunt data regalia & politica, quia Deus illis mandata dedit, vt seruis, istis vt filijs, liberis & amicis, ex qua differentia bene accipitur nouitas mandati. Ea autem quæ Burgen. ponit ad declarandum mandati nouitatem non sunt multum probabilia. Dictum eius primum est, quod nouitas illa attenditur penes consilia superaddita. Nam in veteri lege vt dicit, nō dabantur cōsilia sed tm̄ precepta. Hoc aūt dictum est contra literam veter. legis, quæ distinguit in multis locis præcepta a consilijs. Dr̄ namque. Prou. I. c. Despexistis omne consilium meum. Etibidem tertio c. Custodi legem atque consilium. Et sic de alijs. Secundum dictum Burg. est, quod omnia de necessitate salutis pertinentia ad impletionem præceptorum charitatis, in quib. tota lex pendet & prophetæ, ad plenum continentur in ueteri lege. Sed hoc dictum vr̄ contra planam literam. Matth. 5. c. Vbi dicitur. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquā scribarum, &c. Non intrabitis in regnum cęlorum. Vbi gl. Iustitia illorum mandata, Moysi, impletio illorum iustitia Christi, illa a pęna liberat, ista saluat. Et inf. Mandatum Christi non est contrariū legi, sed latius in se legem continens, qui.n. non irascitur, non occidit, sed non econtra, tolle iram, & homicdium non fit. Illa.n. si præseruabat a pęna sensus, non tamen a pœna damni. Ideo obseruantia ueteris legis non sufficiebat ad salutem sine expressione Christi superaddita, uetera.n. & noua præcepta eadem sunt secundum substantiam, sed differunt secundum maiorem & minorem expressionem & vtilitatē, secundum B. August. 16. de ciuit. Dei c. 26. & primo retra. c. 12. Tertium dictum Burg. est quod ea quæ ad perfectionem impletionis præceptorum pertinent, in leg. noua in consilijs continentur. Sed hoc uidetur falsum, nam stat aliquem perfectissime Deum diligere, qui tamen non uendidit omnia sua, & dedit pauperib. prout exemplificat beatus Aug. I. de ciuit. Dei c. 10. de Paulino Episcopo Nolensi. & Burg. idem vult supra c. 12. in corruptorio primo. Idcirco sine obseruantia consiliorum Christi potest quis esse perfectus Dei amator. Cæterum si perfe-

Innouatur anima dupliciter.

B

C

perfectio obseruantiæ dilectionis proximi potissime continetu[r] quod hic dr̄. Diligatis inuicem sicut dilexi vos, Prout B[urg.] cit, tunc sequitur illud fore dictum per modum consilij, cum ta[men] catur in litera. Mandatum nouum. Sed Burg. hoc uolens e[...] dicit, quod debet intelligi solis Apostolis mādatum, communit[er] tem fidelium consilium sit. Sed hoc uidetur irrationabiliter d[...] & in nulla scriptura fundatum, sed fundatur super falsa imag[inatio]ne. Imaginatur.n. quod Christus dilexit nos in summo gradu [dile]ctionis, intensiue, extensiue, & effectiue, ad quem gradum dil[...] quia nō potest homo de communi lege pertingere, idcirco Chri[stus] non præcepit, non.n Christus præcepit alicui impossibile. Ha[be]tur ut dicit Burg. uim consilij, non præcepti, cum dr̄. Diligati[s inui]cem, sicut dilexi vos. Sed idem argumētum est de Apostol[is &] de alijs, nemo.n. ex eis ad summum gradum perfectionis pertin[...] tuit intensiue, extensiue, & effectiue. Oppositum.n. huius dat[ur] in clemētinis, ad nostram de hæreticis. Vnde ēt neque Apostol[is] mandatum pari ratione qua cæteris non mandatum, cuius ta[...] positum dicit Burg. Pro Burg. igitur & suorum imitatorum d[...] ne dico, quod Burg. deceptus est, putans esse similitudinem cu[m] quatuor pedib. Secundum.n. eundem Burg. in multis locis, nul[...] litudo debet vniuersaliter accipi, quia iam non esset similitu[do sed] identitas idcirco particulariter accepta hæc similitudo. Sicu[t dile]xi uos. Non cogit Burg. ad dicendum manifestum præceptum [con]silium, quia non sequitur. Diligatis sicut dilexi: Sed ego d[ilexi] summo gradu perfectionis, igitur & uos, sicut non sequitur, [...] habet sensus ad sensibilia, ita intellectus ad intelligibilia se[d sensus] percipit sua sensibilia materialiter ergo intellectus intelligi[...] tum antecedens est uerum, consequens impossibile. Sicut.n. v[nivérsa]liter accipiēdo similitudines, multi lapsi sunt in periculosos [...] Ita & Ioachim Abbas arguebat ex illa similitudine. Pate[r ...] fideles sint unum, sicut ego & tu vnum sumus, sed fideles nō [...] esse unum, nisi collectiue, ergo personæ diuinæ non sunt in c[...] essentia, sed collectiue, qui error damnatur extra de sum. Trin[itate] cath. damnamus. Vnde beatus Greg. aliter exponit illud ma[ndatum] quam Burg. Dicit enim. Diligite inuicem, sicut ego dile[xi ...] Hoc est, amate inuicem ad quod amaui uos. Sic igitur accipitu[r simi]litudo quo ad terminum amoris, quia amor Dei erga nos or[dinatur] ad gratiam & gloriam, ita & noster amor inuicem, etiam q[...] secundum intensiuum modum non est nobis possibile Christo [...] ri in dilectione, tamen in extendendo ad omnes etiā hostes, po[ssibile] est, immo non difficile, quia de diligendis inimicis nemo unqu[am ...] ritate poterit se excusare, ut vult beatus Aug. in sermone [...] ni. Est igitur præceptum charitatis sic extensum nouum & [...] spectu proximi, multo autem leuius respectu Dei, quia nolu[...] quendo rectam rationem in Deo nihil reperire potest nisi di[...] quia non nisi bonum immo optimum per consequens super o[mnia di]ligendum. Oportuit igitur Burg. alium habere respectu quan[...] 20. cap. Exod. dicit præceptum de dilectione esse arduissimu[m ...] de ibi.

CAP. XIIII.

a ET ait discipulis suis. Seqtur. Non turbetur cor vestrum, &c. AVGVSTINVS. Ne autem mortem tanquam hominis timerent, & ideo turbarentur, consolatur eos, se etiam Deum esse dicens. Ne autē iterū sibi timerent, quasi ab eo perituri: cū confidentiori Petro dictum sit, negabis, certificant post tentationes se apud Deū cum Christo mansuros esse, q[uia] differentes, nullus tñ alienabitur à domo in qua qui[...] bet mansionem pro merito. Per denarium quidem significatur vna & nō diuersa [...] æternitate mēsura. Per mansio[nes desi]gnātur diuersæ dignitates in ea[...] na vita, quia alia claritas solis, [alia cla]ritas lunæ, alia claritas stellarum.

[E]t ait discipulis suis.

CAP. XIIII.

Et ait discipulis suis. tatio-

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XIIII.

Diuisio. * I ET ait discipulis suis. Postquam ergo Christus confortauit discipulos suos exemplis, hic confortat eos uerbis. Et diuiditur in duas, quia primo confortat eos contra desolationem ipsorum de Christi morte. Secundo contra desolationem in tribulatione post mortem Christi eis imminente, capit. sequen. Ego sum vitis vera. Prima in duas, quia primo consolatur discipulos de sua morte, rationibus sumptis ex parte discipulorum remanentium. Secundo rationibus sumptis ex parte Christi dimittentis eorum consortium, ibi turbetur cor vestrum. Prima in tres quia primo conso[latur re]manentes promittendo eis accessum ad patrem per ipsum. S[ecundo] promittēdo eis spiritussancti donum, ibi. Si diligitis: Terti[o pro]tendo eis suum reditum, ibi. Non relinquam vos. Prima [in tres] quia primo proponit intentum. Secundo manifestat proposi[tum, ibi.] Et quo vado scitis. Tertio dubium remouet, ibi. Dicit ei [...] pus. Circa primum sciendum, quod prædixerat eis Iudæ pro[ditionem] & Petri negationem & sui absentiam & mortem quæ om[nia erant] eis turbationis materia. Ideo dicit.

*I [N]on

MORALITER.

Sup. 13. d. Matt. 26. f. I Et ait discipulis suis. Quoniam immediate ante dixerat Petro, ter me negabis, timuerūt alii, ne simile ɔtingeret eis. Qui licet non negauerint uerbo, tamen quodāmo[do c]ontigit facto, Christum in sua captione fugientes, idec[o ne de]sperarent de salute dixit eis.

† [N]on

...mo. Domus Dei, tẽplum Dei, regnum Dei. Regnũ cœlorũ, sunt homines iusti, in quib. sunt multæ differentię ... Et hæ sunt mansiones ipsius domus. Hæ autem iã ... sunt in pdestinatione, sicut ait Apostolus: *Qui elegit ... e mundi constitutionẽ pdestinando.* Paradę sunt ĩ operatio ... de: *Quos prædestinauit hos & vocauit ... ificauit & magnificauit.* Et secundum ... cit: *Fecit Deus ... ura sunt,* id est, ... *futurus est.*

a GREGO. *In domo ... mei mansiones ... sunt.* Sed in eis- ... multis mansio ... eritaliquo mo ... retributionũ ... itas, aliquomo ... cors, quia tanta vis amoris in illa pace nos sociat vt ... in se quisq; nõ acceperit, hoc se accepisse in alio exul... de & non æque laborantes in vinea, æque cuncti de... n sortiuntur, & quidem apud patrẽ mansiones mul... t, & tamen eundem denarium dispares laboratores ... unt, quia vna cunctis erit beatitudo leticiæ, quamuis ... na sit oĩbus sublimitas vitæ. Paruum & magnum in ... ce conspexerat, qui ex voce capitis dicebat: *Imperfectũ ... viderunt oculi tui & in libro tuo omnes scribentur.* Paruum ... gnum conspexerat cum dixerat. *Benedixit omnes timen... dominus pusillos cum maioribus.*

b THEOPHYL. Per domum potestatem & principatum in... es. Si autem defuissent domus ego iuissem & parasse... , & ita vtrinque nõ oportet vos turbari. Siue sint para... nõ sint, nam etsi paratæ essent, ego omni studio præ... em vobis. Si autẽ non & propter hoc vt præparẽ vo... cum iuissem & neque sic reliquissem vos, sed susce... n, vt *vbi ego sum & uos sitis.*

c ...G. Modo iusti sunt regnum Dei & regnum celorum ... itur. Colligent de regno eius omnia scandala. Sed & de eisdem dicitur. *Fulgebunt iusti sicut sol in re. pa. eorum. i. regnum in regno.* Quod etiam oratur. Adueniet regnũ tuum, & in fine. *Percipite regnum.* i. qui regnum eratis & nõ regnabatis, modo regnate, quod eratis in spe sitis in re. D

Ibid. 6. b

Ibi. 25. c

Amen a Pro morte mea carnis, quia Deus sum qui suscitabo carnem. b Quia si creditis in Deum, consequitur ut & in me, quia ego Deus sum.

Non turbetur cor vestrum † creditis in Deum, & in me credite. † In domo patris mei mansiones multæ sunt. † Si quo minus dixissem uobis, quia vado parare vobis locum. Et si abiero, & præparauero vobis locum, iterum † venio &

a In iustis. b Diuersa præm. a meritorum. Si non esset. Id est si in aliquo.

a Si non essent paratæ uel prædestinatę, sed essent præparandę uel prędest nandæ tunc ua o, &c. Vadit parare, non ut parata sint: sed ut sint paranda, illud negat, hoc affirmat.

a Apparebo in iudicio.

b *Si quo minus dixissem uobis, quia vado.* i. si non prædestinassem mansionem quę

1 est inconueniens q̃tum ad Deum, q om

2 nia bona ante omnia tempora prædestina-

3 uit, tunc modo præpararem, id est, præ-

4 destinarem, quod iterũ est inconueniẽs

5 quantum ad Deum

6 presentialiter aliquid

7 prædestinare.

† Credite i Deũ & in me creditis vel creditis in Deũ & ĩ me credite. † Si min° alioqui. † vẽturus sum.

AVG. Confirmat esse, quia si non essent dixisset, ibo & parabo, id est, prædestinabo, sed quia iam ibi sunt, non est opus aliqua parare. Quia vero nondum sunt in operatione, addit. *Et si abiero & præpa.* Abiens, sed non relinquens parat, quia subtrahit se & latet, vt sit fides, quæ non est de re visa, & inde est meritum fidei. Ex hac viuit iustus, & mundatur ei cor, dum peregrinatur, & in ea desideratur quod nondum habetur. Et hæc est præparatio mansionis, quia sic parat nos sibi & se nobis vt maneat in nobis, & nos in eo quantum quisq; erit particeps eius plus vel minus pro diuersitate meritorum. Et hæc multitudo mansionum est. E

Aba. 2. a

c *Et si abiero.* AVG. Abiit latendo, venit apparendo, sed manet regendo, vt proficiamus bene viuendo, & sic paratur locus.

AVG. Fides quæ non videt credit, nam si videret non esset fides, credenti colligitur meritum, eunti redditur prẽmiũ. Eat ergo Deus, & paret locũ, eat ne videatur, lateat, vt credatur. Tunc enim locus paratur, si ex fide iuuatur creditus. Desideretur, vt desideratus habeatur. Desiderium dilectionis, præparatio est mansionis. F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non turbetur cor vestrum. *Propter prædicta.* Quod autem *alij libri habent hic:* Neque formidet. *Non est de textu, sed inf... ponitur, vt videbitur.*

2 Creditis in Deum. *In quo exprimit suam deitatem manifeste, ... consequentia non valeret.*

3 In domo. *Domus patris hic vocatur gloria cœlestis, in qua sunt gradus & distinctiones, quia quamuis sit idem obiectum beati... s nullam diuersitatem habens, tamen ex parte beatorum est di... as in participando istud obiectum secundum uarietatem merito... quia aliqui vident alijs clarius & fruuntur perfectius, secundũ ... um habitum charitatis, qui facit animam capacem obiecti bea... titudinis.*

4 Si quo. *Q. d. si in Cœlesti beatitudine esset aliquid minus vel de... fectum, dicerem vobis.*

5 Quia vado. *Sed non est necesse, quod vadam ad præparãdũ, quia ... o est bonitas perfecta æternalis, & ẽt immutabiliter, & multi... pliciter participabilis à beatis. Numerus etiam electorum & termi... nus meritorũ, est ęternaliter & immutabiliter prædestinatus, & sic ... paratum est ab æterno, secundum q dicitur Mat. 25. c. Possidete ... paratum vobis regnum à constitutione mundi. Sed huic expositioni ui... detur repugnare, q sequitur:* Et si abiero, &c. *Ergo videtur q iret ad præparandum. Dicendum, q beatitudo uel locus ipsius non indige... bat aliqua præparatione, vt dictum est, & sic loquitur saluator in li... tera præcedenti, ipsi autem electi indigent præparatione ad hoc q nõ ... post beatitudinem consequi, quia licet sint ab æterno prædestinati, ... tamen beatitudinem non consequuntur, nisi mediante gratia qua da... tur temporaliter in præsenti. Quando ergo dicit saluator,*

6 Et si abiero. *Non est intelligendum q in gloria cœlesti aliquid ascẽ... dens preparauerit, sed quia per ascensionem suam donum spiritussancti fidelibus misit, per quod præparantur ad consequutionem beatitudinis.*

7 Iterum venio & accipiam vos. *Ex hoc verbo dixerunt aliqui hæretici, q electi non assumũtur ad gloriã vsque ad diem iudicij, & tunc primo assumentur quando Christus ueniet iterum in forma humana, secundũ q dicitur Act. 1. b.* Hic Iesus qui a vobis assumptus est, sic ve. &c. *Sed hoc est expresse contra dictum apostoli Phil. 1. c.* Cupio dissolui & esse cum Christo. *Et 2. ad Cor. 5. a.* Scimus quoniam si terrestris domus nostra habitationis huius dissoluatur, habemus domum non manufactam in cœlis. *Ex quibus patet, q anima exuta à corpore non habens impedimentũ culpæ uel pœnæ temporalis debitæ, statim euolat ad gloriam. Hoc etiam patet ratione, quia talis anima per gratiam quam habet digna est gloria, & non habet impedimentum propriæ personæ, nec totius naturę, quia illud impedimentum per Christi mortẽ fuit ablatum. Et sic intelligitur præparasse beatitudinis locum inquantum per mortem suam amouit impedimentum naturæ, & ascendens ad cœlos, misit donum gratiæ, quæ ambo erant necessaria ad consequutionem gloriæ.* Error.

Sciendum igitur ad intelligendum verbum Christi, cum dicitur: Iterum venio, &c. *Quod Christus dupliciter venit ad accipiendũ fideles. Vno modo, ad accipiendum eos ad beatitudinem animæ, & sic quotidie venit ad ecclesiam, accipiendo à corporibus aĩas sanctas, et transferendo ad gloriam. Iste tñ aduentus non est in præsentia corporali. Alio modo veniet in fine mundi corporaliter ad assumendum fideles ad beatitudinem animæ & corporis simul. Et quantum ad hoc verum est uerbum illorum, qd fideles non assumuntur ad beatitudinẽ vsque ad diem iudicij intelligendo de beatitudine corporis & animæ simul. Hoc tamen est intelligendum de communi lege, quia aliqui sancti ex priuilegio speciali sunt iam in beatitudine æterna anima et corpore, quia saltem hoc pie creditur de Beata Virgine.*

Christus venit dupliciter ad accipiendũ fideles.

✻ Vt

MORALITER.

1 *Non turbetur cor.* Q. d. post lapsum remanet vobis pęnitẽtiæ remedium, per quod lapsus aliquando resurgit ad ęqualem uel maiorem gratiæ gradum, & per hoc omnibus lapsis Christus dedit spem salutis.

3 *In domo patris mei mansiones.* GREGO. Hac ratione conueniunt mansiones multæ cum denario diurno, quia etsi alter minus, alter amplius exultat, omnes tamen vnum gaudium conditoris sui visione lætificat.

† Ego

A a *Et quo ego vado.* Hoc dictum est sm quosdam qui sciebāt & filium & patrē. Thomas vero etsi putaret se nescire, conuincitur per hoc quod ipsum nouit, & viā scire & vitam, i. filium & patrem. De istis scientib. subditur. Amodo cognoscetis eum per me cognitum, & vidistis eum in corde, dum me per omnia similem ei vidistis. Sed alii erant (de quibus est Philippus) nesciētes, & si scirent istum filium, illum patrē, non putabant filium ex toto similem, sed patrem meliorem, & ita nec patrē, nec filium sciebant. Quo animo Philippus dicit: *Ostende nobis patrem, & sufficit.* In quo sufficientia, & nō in te. Vnde increpatur nec filium scire.

† 8. dist. si consuetudinem De pœn. d. 2. si n. §. vnde Dauid.

Io. 14. b.

B b *Dicit ei Thomas.* Quo & qua itur, dixit eos scire qui modo mētiutur, sed Thomas dicit eos vtrumque nescire, nesciens eos scire, sed Christus conuincit eos scire, quia si eum sciebant, & ipse est via, viam sciebant, & si ipsum sciebant, & ipse est veritas & vita, tunc sciebant veritatem & vitam ad quam vadit, ipse ergo per se viam, ad se veritatem & vitam & ad patrem, quia cum patre vnum est, vadit. Nos pro quibus dicit: *Nemo venit ad patrem nisi per me.* Per ipsum ad ipsum, & ad patrem vadimus. Cum Christus sit Deus & homo, secundum hominem venit ad homines, & secundum hominem glorificatum redit ad se Deum, qui est cum patre vna veritas & vita. Sic & sui in glorificatione venient ad ipsam veritatem viam, & vitam & tam sibi quam illis est via per obedientiam, vnde: Propter quod exalta. illum d. &c.

Sup. 6. g.

C

a Introducam in Mansiones vt maneatis perfruendo. Sed ne quærant ubi sit hoc, subdit, quo i. ad patrem. Et nota quod ibi est ut Deus, & illuc uadit ut homo, cum sit una persona Deus & homo.

a accipiām vos ad meipsum, ut vbi ego sum, & vos sitis. Et quo
i. me ad ipsum

b ego vado scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas. Domine, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire? Dicit ei

a Via sine errore quærentib. ueritas sine ambiguitate inuenientib. uita sine morte permanentib. Et cum sim uia. b Vestrum. Cum quo sum ueritas & uita.

c Iesus. † Ego sum viā, veritas, & vita. Nemo venit ad pātrem
viam. a Qui idem sum cum patre.

d nisi per me. Si cognouissetis mē, & patrem meum vtique co-
a Non tamen oculis corporeis.

e gnouissetis, & amodo cognoscetis eum, & uidistis eum. Dicit
Non intelligens istum omnino similem patri. a Qui maior te est. b Quia in eo sufficientia erit nobis.

f ei Philippus. Domine, ostende nobis pātrem, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus. Tanto tempore vobiscum sum, & non
a Quia nec filium nouit qui patrem meliorem credit b Vere me non nouistis, quia si me nouissetis & patrem. c Spiritualibus oculis.

cognouistis me? Philippe, qui† videt me, videt & pa-

Ego

c *Ego sum via, ueritas, & vita.* ✻ Hiero. Quæstio videtur difficilis, quomodo mortui vitam non viderēt: quæ soluitur, tandiu eos vitam nō videre, quandiu mortui. Quomodo si dicamus cecus non videt lumen quandiu cecus est, sin autem receperit sanitatem lumen aspiciet. qui iniquitate ... tuus est atque ... tis antequam ... cetur iustitia ... virtutibus per ... qui dicit: *Ego* ... *ta*. Viuere n... test: vnde & D... uorum dicitu... mortuorum.

d *Si cognouissetis*. Quia dixerat, ... venire ad patr... si per se, qui e... parabiliter id ... patre, ne quæ... quis est pater, ... dit ex se note ... patrem, quo ... dum quidā co... rant, quos arg... dicens. *Si cogn...* ✻ Theoph... modo superiu... *Quo vado scit*... est, me, hoc autem loco dicit, *si cognouissetis me, &* ... *meum vtique cognouissetis.* Non sunt hęc contraria, ... runt quidem patrem, sed non vt oportebat, nam vt ... quidem sciuerunt, vt patrem autem nondum, at vbi venit spiritus, omnis ei data est scientia, quod igit... hunc sensum habet, si cognouissetis meam substan... dignitatem, & patrem quoque cognouissetis.

e *Et vi. eū.* Vt de duob. omnino similibus dicitur: S... vidisti, illum vidisti, viderant ergo quam simillimu... sed monendi erant, vt talem etiam patrem intellige... non dissimilem.

f *Dicit ei Philippus, &c.* ✻ Theophylactus. A... Phili...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt vbi. Dicit. ego sum. *Quia ante passionem suam iam erat beatus perfecte inquantum Deus, & inquantum homo quo ad animam.*

2 Et quo ego vado. *Hic manifestat, quod dixerat, s. quod per ipsum habebant accessum ad patrem, quia ipse est via secundum humanitatem & pater est terminus, ipse autem de vtroque instruxerat. Ideo dicitur:* Et quo ego vado sci. *Scilicet, ad patrem.*

✻

3 Et viam scitis. *Via per quam iuit Christus fuit mors ipsius, ipse autem Christus uel sequela ipsius, quod pro eodem hic accipitur, est via per quam alij ueniunt ad patrem, & de his omnibus discipulos instruxerat. licet non intellexissent ad plenum, propter quod subditur.*

4 Dicit ei Tho. Do. nes. quo va. &c. *Et sic negat se scire vtrūque. s. viam & terminum, propter quod videtur dictum eius verbo Christi esse contrarium. Dicendum, quod non est inconueniens unum & idem sciri & ignorari diuersimode. Cognitio enim humana procedit de imperfecto ad perfectum vt habetur 1. Physico. & ideo illud quod scitur in generali, & confuse, bene ignoratur in particulari & determinate. Sic erat in proposito, quia Christi doctrinam in quodam generali & confuso acceperant, & sic Christus dixit eos scire. Determinate autem & perfecte adhuc nesciebant, & sic Thomas negauit se scire, propter quod Christus magis explicat in particulari.*

Credite

5 Ego sum via. *Secundum humanitatem, quia ea quæ gessit in humanitate, sunt via perducens nos ad gloriam.*

6 Veritas & vita. *Licet enim Christus inquantū homo sit vita beatitudinis, vt dictum est, tamen inquantum Deus, est beatitudinis terminus, sicut & pater, quia eadem est essentia & bonitas amborum, in cuius visione clara & perfecta fruitione consistit beatitudo & ideo dicitur ueritas, ratione visionis, vita ratione fruitionis. Et quod sit via ratione humanitatis ostendit dicens.*

7 Nemo ve. ad pa. nisi per me. *In me credendo & opere imitando. Qd etiā sit terminus beatitudinis sicut & pater ostendit, dicens.*

8 Si

8 Si cognouissetis me. *Perfecte quantum ad deitatem.*

9 Et pa. meum vtique cog. *Quia pater & filius vnum ... deitate.*

10 Et amo. cog. *Id est, à tempore passionis, quia post passio... mediate aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, vt ... Luc. vlt. g. & extunc habuerunt pleniorem cognitionem de... trinitatis.*

11 Et vidistis eum. *Quia videndo Christum uiderunt su... filij, in quo est natura diuina, quæ est idem quod pater, & s... quodammodo patrem viderant.*

Aliter exponitur: Vidistis eum. *i. audistis. vt habet Ex... Populus uidebat voces vbi accipitur videre, pro audire. ... vbi Apostoli audierant vocē patris? Dicendū, quod audierant c... dit Christo. Clarificaui, & iterū clarificabo sicut prædictum e... e. Aliqui etiam illorum vocem patris audierant in transfigu... scilicet, Petrus, Iacobus, &* Ioannes, *vt habetur Mat. 17. a.*

12 Dicit ei Philip. *Hic Christus remouet dubium ex ver... exortum. Et diuiditur in duas, quia primo remouet dictum d... cundo probat propositum, ibi:* Verba quæ ego. *Dixerat eni... apostoli cognouerant patrem & viderant, ideo credidit Ph... quod pater posset videri oculis corporalibus sicut & filius, i... tim dixit.*

13 Domine ostende nobis patrē, & suf. *Quasi dicat, cre... bo tuo, sed patrem videre desidero.*

14 Dicit ei Iesus. *Ostendendo qualiter pater videtur, quia ... detur oculis corporalibus, nec oculis mentis visione intuitiu... mortali vita nisi à Christo homine. Ideo sequitur.*

15 Tanto tempore vobiscum sum. *Quasi dicat, magna est, quod tandiu doctrinam meam audistis, & adhuc ita paru... noscitis secundum deitatem.*

16 Philippe qui videt me. *Secundum deitatem.*

17 Videt & patrem meum. *Sicut enim pater non videri... in beatitudine, sic nec filius in sua deitate, qa illa uisio est me...*

✻

MORALITER.

5 *Ego sum via, ueritas, & vita.* Hylar. Non enim nos in erratica atque in inuia deduxit ille qui via est, neque illudit per falsa, qui veritas est, neq; in mortis reliquit h... qui vita est:

15 *Tanto tempore uobiscum sum.* Hoc potest dici multis

† I

D

Ph ppus qđ & prophetæ corporalib. in oculis vidissent De n,desiderabat & ipse illũ videre corporaliter, ignorãs qu illa contigerint pphetis per condescensionẽ. Igitur Ch stus docens Philippum,quod non sit impossibile Deũ vid e corporalib. oculis dixit, *Tanto tempore vobiscum sum & nō cognouistis me?* Vide qui non dixit,nō vidist me, *sed nō cognouisti me.* Abducẽs Philipp ab humili sensu uo desiderabat patim videre corporalir. Scientia enim de eo dicere vult, dicitur non corporalis aectus.

a *Quomodo tu dicis.* Et omnino similis. *Quomodo tu di.Q.* eo quo animo non quæris alte similem,sed pu eliorem.

meipso. Quia non a meipso qui loquor, ei tribuit quod de quo est ipse icit.

a Non quia aliud sit filius,aliud pater,sed quia omnino similis. b Quod si nondum credere & uidere potes.

a trem. Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis, 1

a Cur ergo inseparabiles separatim vis noscere.

quia ego in patre & pater in me est? Verba quæ ego loquor 2 3

a Sic est æqualis alter alteri,ut tamen alter ex altero.

b vobis,a meipso non loquor. Pater autem in me manens ipse 4

Et cum facit in me,non creditis,quia e.in p. Hic ostenditur non solus Philippus arguendus. Quod ego in patre & pater in me est, si enim separati essemus,nullo modo inseparabiliter operari possemus.

c facit opera. † Non creditis, quia ego in patre, & pater in me 5

est? † alioquin propter opera ipsa credite.* Amen, amen di- 6

a Ecce fides quæ operatur per dilectionem. b Non ergo credit qui non facit. c Prius ego post ipse quia ego facio,vt ipse faciat.

d co vobis,q credit in me opera quæ ego facio,&in ipse faciet, 7

e & maiora horum faciet,quia ego ad patrem vado. Et quod- 8

f a Ad salutem alia propitius dat,iratus non daret. Hoc addit ne putetur quod promiserit sine patre facturus. Statim uel post. 9

g cunque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, vt 10

c *Non creditis,quia ego in patre.* ✠ Theo. In patre est filius,secundum quod in substantia illius apparet,& rursus pater in filio, sicut rex in imagine sua apparet,& imago ĩ rege,vnus enim character imaginis,& regis.

Hiero. Cum dicat filius, ego in patre & pater in me, ex patrem non nouimus filium,quia in patre cognoscimus eum,Deumque & nomen illius nominamus dicẽtes in oratione dominica: *Pater noster qui es in cœlis.*

d *Qui cre.in me.* Ego & pater indifferenter operamur. Et qui cumque credit in me(ne de solis apostolis hoc acciperetur) opera quæ ego facio per me,ipse faciet,i.ego facio in eo vel per eum,&etiam maiora. Et ꝙ non ille faciet,sed ipse in eo ostendit,quia va.ad pa. & quod pe.patrem in no. meo hoc faciam,

faciam,prius facio,vt postea faciat.

e *Opera quæ ego facio.* Non tamen ex se,sed ex me. *Non est seruus maior domino.* Ipse enim sine eis multa,illi sine eo nihil, nisi peccatum. Sup.13.b

f *Maiora horum.* Avg. Quia si ipse fimbria, Petrus vmbra sanauit. Vel opus eius est,quod per se loquitur,&docet aliquos, discipulis vero loquẽtibus plures crediderunt. Vel quæ ego facio,i.fidem, & ipse faciet, quia ego prius, post ipse, & maiora horum quæ ego sine eo. Alia enim opera facit in nobis, vt faciamus nos,id est,credere vnde iustificatur impius. Alia sine nobis, vt quod tunc prædicat verba iustitiæ. Et de his dicit quæ tunc agebat, & non de omnibus vniuersaliter operibus. Vel quod facit in nobis,non sine nobis,maius est de omnibus quę sine nobis facit,ut quod ex impio fit iustus,maius est omnibus cœlo,& terra,&cet. Quia illa transibunt,hoc manebit. Et in illis est tantum opus Dei,in istis imago Dei. Sed etsi angelos fecit, maius videtur impios iustificare quam iustos creare, quia si vtrumque æqualis potentiæ,hoc est maioris miseri cordiæ.

Non.

Luc.8.f Act.5.c

E

*mihi.

g *Et quodcunq; petieritis patrẽ meum in nomine meo, hoc faciam.* ✠ Theophyl. Per petitionem enim & operationem & inuocationem nominis eius mira operari quis poterit. Ita & Apostoli. *In nomine Iesu Christi surge & ambula.* Idcirco non dixit quæcunque petieritis obsecrabo patrem, & faciet, sed ego faciam,suam potestatem declarans, vt glorificetur pater in filio.

Si dili-

F

NICOLAVS DE LYRA.

qui talis non est homini concedenda in via,ideo subdit.

1 Quomodo tu dicis ostende no. pa. *Quia oculis corporalib. non est uisibilis,cum sit spiritus,vt supra dictum est c.4:d.nec oculis mentalibus videtur in præsenti, vt dictum est,& ideo debet sufficere habere notitiam fidei de eo,propter quod subditur.*

2 Non credis,quia ego in pa. *Quasi dicat, istud debes credere, & hoc sufficit tibi ad salutem*

3 Verba quæ ego lo. *Remota dubitatione Philippi per hoc, quod in præsenti de patre & filio nō habetur notitia nisi fidei, hic consequẽter ostendit,ꝙ debeant credere,& hoc declarat tripliciter. Primo p doctrinam,quæ erat autentica,quia sicut lingua Christi ab anima mouebatur ad loquendum de conceptu animæ, sic anima eius in omnibus regulabatur ab ipsa deitate,& ideo uerbũ eius in nullo deuiare poterat à veritate, propter quod tali doctrinæ debebant firmiter assentire,& hoc est,quod dicitur* Verba quæ ego lo. *Id est,ab humanitate tantum.sed a deitate modo prædicto. Hoc etiam patet ex mdititia & prosequutione doctrinæ Christi,quia non potest esse malitia tantum quod etiam sine miraculis dignum esset ei credere. Secũdo hoc probat per opera diuinitus facta ad testimonium veritatis doctrinæ Christi,quę sunt efficacissimum argumentum ueritatis,vt frequenter patuit ex supradictis,& hoc est,quod dicitur.*

4 Pater autem in me manens,ipse facit opera. *Filius enim & pater sunt vnum in virtute operatiua,ex qua fiebant miraculosa opera.*

5 Non creditis,quia ego in pa. *Qualiter pater sit in filio,& ecõuerso dictum est supra c.*10.

6 Alioquin pro.&c. *Q.d.si verba non inducunt uos ad credendũ opera miraculorum totã naturæ virtutem transcendẽtia debent uos ad hoc inducere. Tertio probat hoc idem ex operibus quæ fecit, Christus per apostolos,quia non solum in propria persona miracula fecit* *sed ẽt per apostolos,& per hoc patet, quod virtus perfecta faciendi miracula,erat in Christo,inquantum non solum per se, sed etiã p homines simplices & illiteratos miracula faciebat,et hoc est ꝙ dicitur.*

7 Amen,amen dico vobis,qui credit in me,opera quę ego facio. *Et bene dicit? Qui credit,qa sicut Christus faciebat miracula per hoc,quod eius humanitas erat deitati coniuncta in vnitate suppositi,sic & apostoli faciebãt ea inquãtũ erant p fidẽ Christo cõiũcti.*

8 Et maiora. *Hoc patet primo in doctrina: Plures.n. conuersi sunt ad fidem per prædicationem apostolorum, quam per prædicationem Christi,quia per eos conuersa est multitudo gentium, per prædicationem autem Christi pauci Iudæorum. Item quia apostoli pdicabãt in omnibus linguis,vt habẽt Act.2.a. Christus aũt prædicabat in vna sola lingua,s.Hebræa,quia solum Iudæis prædicauit, secundum quod ipsemet dicit Luc.8.f.* Non sum missus nisi ad oues,quæ perierunt domus Israel. *Nec est contra illud quod sup. dictum est c.4.ꝙ prædicauit samaritanis,quia ipsi erant Iudęi in parte,sicut ibidem dictum fuit. Secũdo patet in miraculis, quia apostoli maiora fecerũt. Magnum.n.reputatum fuit,quod infirmi sanabantur ad tactum fimbriæ vestimentorum Christi,vt habetur Luc.8.f.sed maius videtur, quod ad tactum vmbræ Petri sanabantur,vt habetur Act. 5.c. Subditur autem causa quare apostoli tanta erant facturi,cum dicitur.*

9 Quia ego. *Quia maiora debebãt fieri post effusionem plenitudinis spiritussancti,quæ effusio non debebat fieri ante ascensionẽ Christi,ut supra dictum est 7.f.* Nondũ erat spiritus datus,quia nondum erat Iesus glorificatus. *Et quia propter tanta quæ fienda erant per apostolos posset credi quod essent futuri maiores ipso Christo,hoc remouet dic.*

10 Et quodcunque. *In quo ostenditur quod apostoli illa non fecerunt,nisi per uirtutẽ Christi. Quod patet, quia talia faciebant deprecando*

MORALITER.

rii qui post annos vitæ suæ plures ignorant diuina præceptorũ custodia necessaria est ad salutem. Matt.19.c. *Si uis ad vitam ingredi serua mandata.* Potest etiam dici pluribus religiosis,qui negligunt scire suam regulam & statuta.

10 *Et quodcunque petieritis patrem in nomine meo. hoc faciam, vt clarificetur pater in filio.* Iesus interpretatur salus,& ideo quod non pertinet ad salutem, non petitur in nomine eius,imo Christus negando petitionem ostendit se Saluatorem,sicut bonus medicus ostendit se diligere salutem infirmi,qui nociua denegat postulanti.

† Si

A a *Si diligitis me*. Quo monet diligere & seruare mandata, vt accipiant spiritum, quem nisi habeant non possunt diligere & seruare? Sed quod habebãt minus occulte, accepturi erant amplius manifeste, vt eis innotesceret quod habebãt.

b *Et ego rogabo patrem.* ✱ THEOPHYL. Rogabo hoc est, obsecrabo patrem & aliũ paracletum mittet vobis, alium sicut me. Cõfundatur hoc loco & Sabellius, dicens vnam personã patris & filii & spiritussancti. Ecce enim audit alium paracletum dabo, & ita aliã B personam spiritus. Confundatur & Macedonius, qui dicit alterius substantiæ esse spiritum & minorem filio. Audi enim quod & ipse per sona sit, sicut filius, eiusdem enim substantiæ est cum filio vtiq; autem & cum patre, nam pater & filius eiusdem substantiæ. Ne mireris autem quod dicit. Rogabo patrem, nõ enim vt seruus erat, sed vult quod sufficientibus argumentis testetur discipulis quod omnino su C perueniat eis Spiritus paracletus, eiusque gratia condescendens illis dicit. *Rogabo patrem.*

c *Quia*

†Matth. 21.c. Mat. 11.c

†consolatorem

†cognoscitis.

Non facit sine patre filius, quoniam quidem ideo facit, ut in eo pater glorificetur.

clarificetur pater in filio † Si quid petieritis me in nomine

a Vt faciat si quæ ego facio, vt faciam quæ petitis.

a meo, hoc faciam. Si diligitis me mãdata mea seruate. Et

b a In quo euidenter ostenditur dilectio mandatis. Rogat homo, inquantum Deus dat.

b Aduocatum vel consolatorem sicut ego sum vobis præsens car e.

c Hic vt ad quædam vt illustret, & alia huiusmodi faciat, post ut ad videndam speciem introducat.

ego rogabo patrẽ, & aliũ † paracletũ dabit vobis, vt maneat

a Scilicet, sanctum qui patri & filio coæternus est & consubstantialis.

b Remanens amator mundi, cum quo nunquam est amator Dei.

vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem mundus non

a Non habet inuisibiles oculos, quibus inuisibilis videtur spiritus sanctus.

Nec sciendo intelligit.

c potest accipere, quia nõ videt eum, nec scit eum. Vos au-

d tem † cognoscetis eum, quia apud vos † manebit & in vobis

Indicat se patrem illis. a Post resurrectionem carne & præsentia deitatis. Sed.

b Temdus.

e erit. Nõ relinquam vos orphanos. vẽniã ad vos. Adhuc modi

f cũ, & mundus me iam nõ videt.† Vos autẽ videbitis me, quia

g Suam uitam etiam illis promittit. Quod modo credītis.

ego viuo, & vos viuetis. In illo die vos cognoscetis, quia ego

c *Quia non vi.* Non habent spirituales oculos mundi tores quib. spiritum sanctum videant. Nec vero carn oculis possunt videre, quia spiritus sanctus non appar dutus humanitate, &c.

d *Et in uobis erit.* Erit in uobis, vt maneat, non man sit, quia prius alicubi quam

1 re. Ne quis er tet sic manere

2 spes apud aliu

3 biliter, sed in e & ideo ab eis sci potest, no

4 liis.

5 e *Non relinqu*

6 ita dabitur

7 pro me, vt e

8 non sim vob

9 Orphani Gr

10 pilli Latine

11 f *Adhuc mod*

12 *mundus.* Sed m

13 qui modo vic

14 lis carnis, pos

15 cum non vid

16 resuscitatus

17 ostendit, sed

18 tempus m

19 est, quo finit tur impius, n

gloriam Dei, quam iusti videbunt.

g *Quia ego viuo & uos u. uetis.* Præsenti vtitur, quia m ra est eius resurrectio. Ad illos vtitur futuro quoru ne futura resurrectio.

NICOLAVS DE LYRA.

cando, ideo dicit: Et quodcunque petie. *Christus autem fecit miracula imperando, vt glorificaretur pater in filio. Quod.n. ad inuocationem nominis Christi fiebant miracula per apostolos, redundabat in gloriam patris, cum pater et filius sint vnus Deus propter quod subditur.*

1 Si quid pe. *Eadem uirtute qua & pater.*

2 Si diligis me. *Supra consolatus est discipulos promittendo eis accessum ad patrem per ipsum, hic consequenter idem facit promittendo spiritussancti donum, & hoc est q dicitur.* Si diligitis me, mandata mea seruate. *Amor.n. & obedientia ad Deum est dispositio ad habendum plenius spiritum sanctum, quia secundum Aug. Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici, ideo subditur.*

3 Et ego rogabo patrem. *Hoc cõuenit Christo inquantum homo, & aduocatus noster est.*

4 Et alium para. *Id est, consolatorem. Dicit autem alium ad ostendendum distinctionem filij & spiritussancti in persona.*

5 Vt maneat uobiscum in æternum. *Q.d. iste consolator non auferetur à vobis, sicut subtrahitur humanitas mea per mortem; sed æternaliter erit uobiscum hic per gratiam, sed in futuro per gloriã.*

6 Spiritum ve. *Tum quia est essentialiter ipsa veritas, tum quia docet veritatem.*

7 Quem mundus non potest accipere. *Id est, homines mundiales affectum in terrenis ponentes, quia non sunt ad hoc dispositi, ideo sequitur.*

8 Quia non vi. *Id est, dirigit intentionem ad ipsum.*

9 Nec scit eum. *Id est, cognoscit, quia sola bona sensibilia sunt hominibus mundialibus nota. secundum q dicitur 1. Cor. 2. d.* Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, &c.

10 Vos autem cognoscetis eum. *Per specialem reuelationẽ & per sensibile signum, quia spiritussanctus super apostolos in linguis igneis apparuit.*

11 Quia apud vos manebit. *Quia non receperunt eum per modũ passionis transeuntis, sed habitus firmiter permanentis, inquantum fuerunt in gratia confirmati.*

12 Et

12 Et in vobis erit. *Hoc dicit ad denotandum familiarita tusſancti erga ipsos discipulos.*

13 Non relinquam vos. *Hic consolatur eos promittendo reditum, quia de hoc dono spiritussancti quod adhuc ignorabo erant cõsolati. Et diuiditur in duas, quia primo promittit sui & secundo bonorum suorum beneficiũ, ibi:* Hæc loquutus bis. *Prima in tres, quia primo promittit suam visitationem assignat huius rationem, ibi.* Qui habet mandata. *Tertio, discipuli dubitationẽ, ibi,* Dicit ei Iudas. *n prima gitur pa sic:* Non relinquam vos orphanos. *Orphanos dicitur patre carnali, qui.n. vult à Deo in filium adoptari, oportet nalem affectum ad parentes relinquere, inquantum est contr secundum quod dicit Saluator Luc. 13. f.* Qui non odit pa matrem, &c. *Sequitur.* Non potest meus esse discipul *stoli aũt talia reliquerant, ideo quodãmodo orphani erant re rentum carnalium, & sic erant filij dei per adoptionẽ, prop Christus gerebat curam de eis sicut de filijs propter quod sul*

14 Veniam ad vos. *Non solum spiritualiter consolando, corporaliter visitando & in fide confirmando, qd fecit Chri resurrectionem suam apparens apostolis per 40. dies, & lo de regno Dei ante suam ascensionem, vt habetur Act. 1. a.*

15 Adhuc modicum & mundus me iam non vid *modicum temporis erat vsque ad tempus suæ mortis, per qu ctus suæ humanitatis subtrahendus erat apostolis.*

16 Vos autem videbitis me. *Post resurrectionem.n. no sus omnib. sicut ante, sed solum Apostolis & alijs discipulis tur Io. 20. e. Et subditur causa suæ resurrectionis, cum dicit*

17 Quia ego. *Q.d. licet moriar ex infirmitate carnis, tam gam virtute deitatis, quæ semper viuit.*

18 Et vos vi. *H. d. assecurando eos, quia timebant mori vnde supra 11. b. Thomas hoc timens dixit:* Eamus & mo cum ipso, *vt ibid. expositum fuit.*

19 In illo die vos. *Post resurrectionem.n. habuerunt plen tiam de mysterio trinitatis, ut dictum est eo. c.*

✱ I

MORALITER.

1 *Si diligitis me mandata mea seruate.* GREG. Probatio dilectionis exhibitio est operis.

6 *Spiritum ve. quem mun. non potest acci.* GREG. Spiritussanctus autem omnem quem repleuerit ad inuisibilia desideranda accendit. Et quoniam mundana corda sola visibilia diligunt, hunc mundus non accipit, quia ad diligenda inuisibilia non assurgit. Seculares etenim mentes quanto per desideria dilatant, tanto ad receptionem illius dis angustant.

15 *Non relinquam uos orphanos, ueniam ad vos.* Orpha prie caret vtroque parẽte, ergo orphani sunt qui carnalib. in malis non assentiunt, propter quod eos derelinquunt, sed Christus ad eos uenit tanqu & suis consolationibus refouet atque nutrit.

† E

D

...in me,& ego in vobis. Hoc modo est, & cognoscitur ...modo per fidem, sed tunc cognoscetur per speciem, quando hæc coniunctio perficietur quæ modo inchoatur.

...habet mandata mea,& seruat ea,ille est, qui diligit me. Nō ... vos Apostoli ... & cognosce... & quicunque ... in memoria, ... at in vita. Vel, ... faciendo, ser... perseuerando. ... qui habet in ser... ... us, seruat in ... us. Vel habet ... do, seruat fa...

...go diligam eum. ... c diligam, vt ... stem, quia & ... diligit, sed non ... sed potius vt ... ius, & manda... ... emus, vt me... ... r quod post ... ius.

manifestabo ei. ... abet meū man... ... ille me cogno... ... hoc est ibi. Ma... ... ei meipsum. ... præmittit cau... ... mandati, quia di... ... e, & qui me ... pater meus di... ... eum, & quia pa... ... ego diligam eum, & inde est manifestatio.

THEOPHY. Quare hoc dixit manifestabo illi memetipsum, quia post resurrectionē se eis manifestaturus erat cū ... ore corpore, vt ne putent ipsum spiritū & phantasma ... propterea prædicit eis hoc, vt videntes eum, non discredant, sed recordentur & quod ea prædixerit ipsis, & quod ... mandatorum suorum obseruationem manifestetur eis, studeantq; semper seruare illa vt & illis semper manifestetur. Magnum etenim resurrectionis sacramentum difficile ab eis susceptum. idcirco præparat eos dicēs, quod manifestaturus sit se eis, quia & cum resurrexisset propterea comedit cum eis, vt ne videretur phantasma.

a Vt radius in sole vnum cum ipso. b Vt palmites in uite. c Vt ait Apostolus. Si autem Christus in nobis. Hoc enim opere ostenditur dilectio.

a sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet
b mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. † Qui au-

Qui sustinet. Pater & filius inseparabiliter diligunt.

tem diligit me diligetur a patre meo, & ego diligam eum,

Hæc visio erit merces fidei.

c & † manifestabo ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Scha-
d riotis. Domine, quid factum est, quia manifestaturus es
e nobis teipsum, & non mundo? Respondit Iesus, & dixit ei:

Apostolus uel quicunque. a Causa est dilectionis, quæ probatur in custodia sermonum.

Si quis diligit me, sermonem meum seruabit & pater meus

a Ego & pater & spiritussanctus. b Et erit interna u sio & mansio, non transitoria, sed æterna.

diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum

a Hi sunt qui nunquam uident patrem & spiritum, sed nec filium in forma Dei etsi in forma serui.

f
g faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruat.

a Quia non est suum uerbum, sed patris. Et quia se voluit intelligi singulariter dixit quia prius pluraliter dixerat sermones meos.

Et sermonem quem † audistis non est meus, sed eius, qui mi-

a Corporali præsentia, quę si iam auferetur, ne timeatis quia Paracletus.

h sit me patris. Hæc loquutus sum vobis apud vos manens. Pa-
i racletus autem spiritussanctus, quem mittet pater in nomine
k

e *Dicit ei Iudas, &c.* Audito, quod mundus non videbit eum, sed ipsi videbunt, pro omnibus 1
quæsiturus quærit 2
Iudas causam huius 3
discretionis. Hęc au- 4
tem causa est secun- 5
dum responsionem
domini, dilectio, per 6
quam solam & non 7
per aliam discerni- 8
tur gens sancta a non 9
sancta.
10 f *Ad eum veniemus.*
11 Venit Deus ad hominem, dum homo
12 venit ad Deum. Venit homo credendo, obediendo, intuen-
13 do, capiendo, Deus venit subueniendo, illuminando, im-
14 plendo.
g *Et mansionem apud eum faciemus, &c.*
15 Charitas facit habi-
16 tare in domo, in qua pater, & filius facit mãsionem, vnde & dabit manifestationem, de qua ille quæsierat.

† de cōs. dis. 2. in Christo pater. Ma. 10. d Lu. 10. c.

E

h *Hæc loquutus sum vobis.* Hæc de mansione in dilectoribus suis. in quo significat ecclesia futura spiritualis, in qua beati, a quibus non recedit.

i *Apud vos manens.* Hic ecclesia presens corporalis, in qua visitat liberando, & redit.

F

k *Paracletus.* Consolari cum sit opus trinitatis, ad personā tamen...

NICOLAVS DE LYRA.

...os in me, & ego in vobis. *Non per essentiæ vnitatem sicut pater est in filio & econuerso, sed per mutuam dilectionem, sicut ... est in amato, & econuerso.*

...ui habet mandata mea. *Hic reddit causam huius beneficij ... Apostolis, & non mundo, vt patet ex dictis. Hæc causa est di... & obedientia ad Christum, quæ fuit in apostolis. Et hoc est qd ... Qui habet, in aure ad audiendum, & corde ad meditandū, & ore ad docendum.*

3 ... seruat ea. *Adimplendo opere.*

4 ... est, &c. *Quia probatio dilectionis exhibitio est operis, secundum Gregorium.*

5 ... diligetur a patre meo, & ego dili. eum. *Quia vnus est amor patris & filii.*

6 ... manifestabo ei meipsum. *Scilicet post resurrectionem in ... nitate gloriosa, & sic manifestauit se Christus suis discipulis, ... habebant cōditiones prædictas. Manifestat se etiam talibus per ... am visionem deitatis in gloria cœlesti.*

7 ... icit ei Iudas, non ille Schariotis. *Hic remouet discipuli du... ...ionem, quia Iudas frater Iacobi audiens à Christo, quod manife... ... se apostolis, & non mundo, admiratus est de hoc quod eos toti ... o preferebat, quia vere humilibus admirabile est audire de se ma... ... deo quæsiuit dicens.*

8 ... omine quid factum est, &c. & non mun. *Q. d. Vnde no... ... nta excellentia.*

9 ... espondit Iesus. *Reddens causam huius scilicet prærogatiuam dil... ...ionis & obedientiæ ad Christum, quæ erat in apostolis, non sic ... in alijs. Et hoc est quod dicitur.*

10 Si quis diligit me. *Quia obedientia in opere procedit ex amore existente in corde.*

11 Et pater meus. *Per hoc ostendit se vnum cum patre in essentia.*

12 Et ad eum ve. *Et sic patet quod plus eis promittit, quam ante fecerat, quia ante promiserat suam visitationem corporalem, hic autem cum hoc promittit visitationem spiritualem, non transitoriam, sicut in illis, qui ad vomitum reuertuntur; sed permanentem per gratiam confirmationis in præsenti, & postea perfectæ glorificationis. Talis enim gratia fuit data Apostolis.*

13 Qui non diligit me, &c. *Tales sunt mundani homines, et ideo non sunt digni habere tale beneficiū, sicut vos qui estis mei discipuli veri. Et qa dixerat:* serm. meū seruabit, & pater meus dili. eū, *videtur forte alicui q nō dixisset cōuenienter, sed magis debuisset dixisse, & ego diligam eum. Ideo huic tacitæ q̄stioni respondens dicit.*

14 Et sermonem. *Sicut. n. prædictum est, lingua Christi non mouebatur ad loquendū ex conceptione animæ, nisi secundum quod anima mouebatur à diuinitate, & ideo verba Christi erant magis ipsius patris qui vnum est cum filio in deitate, quam essent ipsius Christi in quantum homo. Et ideo quia in humanitate proferebat verba illa, respondit,* Pater meus diliget, *magis quam ego diligam, ad denotandum, quod verba sua magis erant deitatis in qua pater est vnum cū filio, quam humanitatis quę illa proferebat, propter quod & pater diligit obseruatores illorum verborum.*

15 Hęc loquutus sum vobis. *Superius promisit Christus apostolis spiritussanctum & suum reditum, hic consequenter ostendit vtilitatem vtriusque promissi. Et diuiditur in duas, quia primo ostēdit utilitatem primi. Secundo, secundi, ibi:* Pacem: *Dicit ergo primo sic:* Hæc loquutus sum vobis, &c. *In præsentia corporali apparens.*

16 Paracletus autem spiritussanctus, &c. *Id est, faciet vos intelligere*

MORALITER.

12 *Et ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciem.* GREGO. In quorundam enim corda venit, & mansionem non facit quia per compunctionem quidam respectum Dei percipiunt, sed tentationis tempore hoc ipsum quod compuncti fuerant obliuiscunt, sicq; ad perpetranda peccata, redeūt ac si ea minime planxissent. Qui ergo Deum vere diligit in eius corde dominus venit & mansionem facit, quia sic eū diuinitatis amor penetrat, vt ab hoc amore, tentationis tēpore non recedat.

16 *Paracletus autem spiritussanctus, quem pater mittet in nomine † meo*

A tamen maxime spiritussancti pertinet, quia in scriptura nomine bonitatis, spiritussanctus designatur, per bonitatē ergo Deus nos cōsolatur, per eam oīa bona sua nobis tribuit. Vnde cum ipse filius doctrina sit patris, de spiritu dicit.

mus, quia est, & eum videbimus, sicuti est. Vnde c cit meam, à posteriori, etiam ad prius subaudiend Vel pax in hoc sæculo est nostra, quæ est aliqua & i na, & ab illo in futuro sua est pax, vbi nihil repugna ter ipse habet.

✻ Theoph. Quod autē dicit in nomine meo veniet Paracletus, hoc vide, quod nihil alienum à me docturus sit vos, neque propriam opinionem sibi vindicabit, sed in nomine meo veniet, hoc est in gloriam mei nominis, non sui, id quod faciunt contraria docentes, auditoribus suis proprium B nomen commendātes, quidam autem intelligunt in nomine meo, nomē Christi, Paracletus. *Habemus enim*, inquit. *Paracletum Iesum Christum.*

a Docebit, vt sciatis suggeret, ut uelitis, alias commemorabit vobis, id est, faciet vos memores omnium. Ecce hoc etiam gratia spiritus, est quod non obliuiscimur. b Ab occulto non ministrabit, quod Inferior,

a meo, ille vos docebit omnia, & † suggeret vobis omnia quæ-

Iturus ad patrem,

b cunque † dixero vobis. † Pacem relinquo vobis, pacem

a Perducturus ad patrem. b Vt sine molestia mundo fruantur, quæ non est vera ubi diuisa sunt corda.

† dixi. meam do vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis.

Quod plus est.

c Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia e-

a Si dixi, vado, quod uos terret, dico uenio, quod mulcet. A uobis corpore. Corpore in iudicio.

d go dixi vobis: † vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gau-

e a De eo quod. b Secundum, quod minor, uadit & ueniet iudicare.

†Ab eo. deretis vtique, quia * vado ad patrem, quia pater maior me

*Dixi.

✻ Theo.
in mœrore
scipuli, audie
1 minum dice
go quidem
2 spiritus auten
ideo videns
cor eorum,
3 me propter
nem immin
certamina di
4 *relinquo nobis*
5 ita dicens,
6 cent vobis m
7 bationes cun
8 pacem habea
n. talis est pa
qualis mundi

a *Ille vos*. Quia etsi filius doceat nos & reuelet patrem, hoc hoc totum faci per suam bonitatem. *Ille uos docebit omnia.* Docebit quæ dixero, non quod dicat filius, & spiritus doceat, quia quod dicit & docet, & ipsa trinitas dicit & docet. Sed quia trinitas est, oportet singulas personas insinuari, quas nos distincte audire, inseparabiliter intelligere debemus. Cum ergo dicimus, pater & filius & spiritussanctus, C non eos simul dicimus, cum non possint esse non simul.

b *Pacem relinquo uobis*. Iturus ad patrem. *Pacem rel.* Et repetens de eodem. *Pacem meam do.* Et hoc est quod propheta Isa.27.b. dicit: *Pacem super pacem*. Pax est in hoc sæculo, in qua manentes hostem vincimus, inuicem diligimus, & de occultis inuicem non iudicamus. Pax erit in futuro, cum sine 1.Co.4.a Eph.2.c hoste regnabimus, vbi alter ab altero non poterit dissentire, vbi omnia aperta, & laus vnicuique. In illo autem & ab illo est utroque pax. Ipse enim est pax nostra, & eum credimus,

pe in malo fit vt plane stulta est, sed talem ego do, ter vos pacem habeatis, & vnum corpus sitis, ho fortissimos vos omnium faciat, etiamsi multi co insurrexerint, nihil tamen patiemini concordia, mutua muniti, deinde quia iterum dixi: *relinquo*. id cedentis erat, & satis eos turbare poterat subdit: *ne cor uestrum, neque formidet.*

c *Non turbetur*. Quia in pace vos relinquo, nō turb vestrū de eo quod dixi vado, quasi pastoris absent inuadit, quia sicuti homo uado, vt Deus præsens su d *Si diligere*. Avg. Hoc erat ire ad eū, & recedere a no tare atq; immortale facere, quod suscepit ex nobis le, & leuare in celum, per quod fuit in terra pro no turæ ergo humanæ gratulandū est, eo ꝙ sic est assi verbo, vt immortalis constitueret in celo, atq; ita f ra sublimis, vt īcorruptibilis puluis sederet ad dext e *Gauderetis, &c.* Quia humanæ naturę congratula

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *gere omnia quæ dico uobis. Apostoli autem adhuc erant rudes, et in timore positi ex auditu passionis Christi, ideo ad uerba Christi male attendebant, & per consequens non capiebant ea ad plenum, propter quod dicit gratiam spiritussancti postea supplere istum defectum.*

1 Et suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. *i. ad memoriam vobis reducet, h. d. quia multa de illis quæ Christus docecebat, obliti sunt apostoli timore passionis concessi.*

2 Pacem meam do vobis. *Hic ostendit reditus sui utilitatē, quæ est consequutio veræ pacis. Et hoc est quod dicit.* Pacem relinquo vobis, pacem meam, &c. *Post resurrectionem. n. suam eis appa-* Inf.28.g *rens dixit.* Pax vobis. *quia per eius visitationem & instructionem in diebus illis quadraginta, corda eorum sunt pacificata a turbatione præcedentis passionis. Et bene dicit.* Pacem meam do vobis. *ad distinguendum pacem sanctorum a pace mundi, quæ magis apparens est & ficta quam uera. Ad cuius intelligentiam sciendum, quod pax est tranquillitas ordinis secundum Augu. In homine autem triplex debet esse ordo, ad seipsum, ad proximum, & ad Deum. Et ideo ad pacem sanctorum primo requiritur tranquillitas in seipso, & hoc quantum ad tria quæ in ipso homine debent ordinari. Primo quo ad intellectum, ne errore obscuretur. Secunquo quo ad uoluntatem, vt in Deum libere dirigatur. Tertio quo ad appetitum sensitiuum, vt nō inordinatis passionibus moueatur. Propter quod Aug. diffiniens pacem libro de uerbis domini dicit, Pax est serenitas mentis, quo ad primum, tranquillitas animi, quo ad tertium, simplicitas cordis, quo ad secundum. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas quæ mouet alias potentias quo ad agendum. Secundo ad pacem sanctorum requiritur ordo ad proximum, per consortium charitatis ordiuantis bonum proximi ad Deum. Tertio requiritur ordo ad Deū per amoris indissolubilis vinculum. Pax autem mundi ordinatur ad quietam*

In homine debet esse triplex ordo.

Pax diffinitur secundum Aug.

quietam fruitionem bonorum temporalium, quam frequen mitatur multiplicatio peccatorum, secundum illud Deut.3. tus est dilectus, & recalcitrauit.. *Et Ezech.16.f.* Hæc quitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas pan bundantia, & ocium. *Ideo de hac pace subdit.*

3 Non quomodo mundus dat, &c. *i. non talem pace tet ex dictis.*

4 Non turbetur cor vestrum, neque formidet. *Sup latus est Christus apostolos de morte sui rationib. sumptis ipsorum, hic adhuc consolatur eos rationib. sumptis ex pa Christi. Et diuiditur in duas, secundum duas rationes qua cunda ibi.* Iam non multa. *Prima ratio propter quam de morte Christi consolationem habere est, quia quamuis esse ignominiosa, tamen erat ordinata ad exaltationem Christi. quod dicitur* Non turbetur cor vestrum, &c. *Q. d. No turbari de morte mea.*

5 Neque formidet. *Hoc addit eos assecurando, quia tim ri cum eo.*

6 Audistis, quia ego dixi, &c. *Quasi dicat. Non sic re bis per mortem, quando adhuc uobis appaream post mean ctionem.*

7 Si diligeretis. *Ibi accipitur si pro quia. Et est sensus ac quia diligitis me per consequens debetis gaudere, quia per do ad patrem me exaltantem & clarificantem. Qualiter a stus clarificatus est, & exaltatus propter eius humiliation frequenter supra dictum est.*

8 Quia pater maior me est. *Non secundum Deitatē, in est æqualis patri, sed sedm humanitatem, in qua filius est mi Et ꝙ hæc litera sic debeat intelligi, patet quia Christus lo seipso secundum illam naturam in qua conuenit ei mori & Hoc autem non potest esse in natura diuina quæ immorta*

✻ ma

MORALITER.

† *meo, ille uos docebit omnia.* Grego. Nisi autem idem spiritus cordi adsit audientis, ociosus est sermo doctoris. Nemo enim docenti bonum attribuat, quod ex ore docentis intelligit, quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vanum laborat.

1 *Et suggeret uobis omnia.* Excitando ad opera bona.

4 *Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* Scilicet de cessu per mortem, cum sit via ad meam glorificati spiritussancti missionem. Et in hoc docemur non de nostris amicis decedentibus in confessione fide hæc est via ad eorum glorificationem & nostram tionem, quia præsentes cum Deo multo plus iu possunt, quam viuentes in mundo.

D

qua leuatur ad dexteram patris, in quo idem sibi sperāt cæteri.

THEOPHYLACTVS. Quidā patrē secūdum quod principiū & causa est filii, intelligunt maiorē esse. Maior enim ne est, inquit, pater secundū quod principiū & causa est. Ex ipso enim natus sum. Ad patrem ipso esse patrem non facit ipsum alterius substātiæ. Nam quamuis his (vt ita dicam) maior sit pater filio, sed non iam maius naturæ est. Dicant hæretici secundum quid ad patrē Christus secundū quod Deus, vel secundum homo? quia fm quod Deus semper in cœlis erat & aratus à patre, secundum humanam igitur naturam maior eo dicitur esse pater.

credatis. Non φ factum videritis, qa non est laus vel merita fidei, imo nec fides est de eo quod videtur, sed de eo quod non videtur. Sed credatis me filiū Dei, non noua fide, quia etiā prius crediderant, sed aucta fide & refecta, quia & modo cum hæc diceret parua erat, & cū moreretur, nulla.

b *Et in me non hēt quidquam. Sed vt cognoscat mūdus, quia diligo patrē, &c.* Noluit dominus habere quod perderet, pauper venit ne haberet diabolus quod auferret.

E

Quia vado ad patrem,

est. Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cum factum fuerit

a Accepta licentia a Deo.

a credatis. Iam non multa loquar vobiscum. Venit enim prin-

a Diabolus. b Id est, peccatorum non creaturarum. c Quod ad se pertineat. Nullum omnino peccatum suum.

b ceps mundi huius, & in me non habet quidquam. Sed vt co-

Quasi diceretur: Cur ergo morieris, si non habes peccatum? quia pater mandauit.

gnoscat mundus, quia diligo patrem, & sicut mandatum de-

a Quia discumbens dicebat discumbentibus hoc.
Vt cognoscat mundus. b Ad locum vnde tradendus ad mortem ero,

dit mihi pater, sic facio. Surgite eamus hinc.

1 ✲ THEOPHYL.
Principem hunc in-
2 tellige mundi non
3 creaturæ sed mundi
4 cōfusi & mundi in-
5 sipientis. Non enim
6 cœlum gubernat & terram, quia omnia euertisset & conturbasset
7 sed ea que spōte se illi traduntur ideo & princeps tenebrarum dr. Et qa verisimile erat quosdam suspicari, non & Christus propter peccata esset morti traditus, propterea subdit in me non hēt quicquam, cum non obnoxius sim morti, neq; quicquam debeam diabolo, sed propter dilectionem erga patrem voluntarius sustineo passionem.

F

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

magnitudine infinita, sed natura humana in eo poterat mori & exaltari: ex hoc patet falsitas Arrii, qui ex hoc loco arguebat filium ... a patre distingui in essentia, quia non loquitur de filio, secundum diuinam naturam, sed secundum humanam tantum.

Et nūc dixi vobis priusquā fiat, vt cum factū fuerit credatis. *Scilicet quod non tantum sum homo qui mori potest & exaltari et Deus qui certitudinaliter prædico futura cōtingentia, quod proprium ipsius Dei, secundum φ dicitur Isa. 41. f.* Annunciate nobis quę ventura sunt in futurū, & sciemus qa dij estis. *Hoc addit Christus, quia immediate loquutus fuerat de sua humanitate. Modus. n. huius Euangelistæ est, vt dictum est frequenter, refert aliquid pertinens ad Christi humnitatē, in qua est minor adiungere aliquid pertinens ad deitatem in qua est & æqualis, quia credere vtrumque est de necessitate salutis,*

Iam nō multa loquar vobiscū. *Hic ponitur secunda ratio propter quā Apostoli debebāt consolari de morte Christi, s. quia illa non erat culpabilis, sed magis virtuosa. Et hoc est quod dicitur:* Iam non multa loquar vobiscum. *Id est, in hoc mortali corpore existens, quia tempus suæ captionis erat propinquum.*

3 Venit enim princeps mundi huius. *Id est, diabolus qui est princeps hominum mundanorum, non per creationem, sed per seductionem. Venit autem ad Christum ipsum tentādo in deserto, & principes Iudæorum contra ipsum incitando.*

4 Et in me non hēt quidquā. *Id est, nullum peccatum, & per consequens nullā mortis causam, quia mors intrauit in mundum per peccatum, vt dicitur ad Rom. 5. d. Et quia posset quæri, ex quo in te non est causa mortis, quare ergo morieris? Ideo huic tacitæ quæstioni respondet, dicens.*

5 Sed vt cognoscat. *Id est, ad hoc sustineo mortem, vt oēs cognoscant φ hoc procedit ex dilectione quam habeo ad patrem, quia Deus pater Christo homini inspirauit voluntatem patiendi pro salute mūdi, ex maxima charitate qua diligit hominem.*

6 Et sicut mandatum. *Id est, ex obedientia ad patrem libenter subeo mortem.*

7 Surgite eamus hinc. *Quæritur hic de loco ad quem Christus duxit discipulos suos, cū dixit:* Surgite eamus hinc. *Ad h. d. Hylarius 9. de tri. φ de loco in quo comederant agnum Paschalem, duxit eos ad locū in quo erat tradendus. Sed litera sequens videtur repugnare, qa in principio c. 18. a. dicitur.* Hæc cū dixisset Iesus egressus est cū discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quē introiuit Christus & discipuli eius. Sciebat aūt Iudas, q tradebat eū locū. *Ex quo patet φ illa verba quæ ab hoc loco sequuntur vsq; ad principium 18. ca. dixit Iesus discipulis suis extra locum in quo erat tradendus. Propter quod sciendum, φ Christus morti suæ propinquus ardua & difficilia volebat dicere discipulis suis, vt patet ex sequentib. Ad intelligendum vero talia requirit attentio animi, talis aūt attentio erat impedita in apostolis ex passione timoris. Et ideo dixit Christus discipulis suis.* Surgite eamus hinc. *Id est ad alium locum magis securum, qui tamen ille locus fuerit determinatiue non exprimitur, videbat. n. Christus discipulos timore mortis perterritos: Tum ratione temporis, quia nox erat vt supra dictum est: Tum ratione loci quia adhuc erant in medio ciuitatis, vbi comederant agnum Paschalem. Et ideo timentes capi ab hostibus, quasi continue circumuoluebāt oculos ad hostium domus. Et ideo dixit eis:* Surgite eamus hinc. *Quasi dicat. Eamus ad aliū locum magis securum & secretum, vbi melius attendatis ad ea, quæ dicenda sunt vobis.*

Quæstio

✲ NICOL.

ADDITIO.

In ca. 14. *Vbi dicitur in Postilla.* Ad hoc dicit Hylarius 9. de trinitate. *Hylarius non facit mentionē, nisi de duobus locis tātum qui sunt tanquam principales in hac materia. scilicet de loco assignato pro esu agni Paschalis, a quo principaliter exiuit, & de loco ad quē principaliter venit, vt ibi caperetur. De loco autē medio in quo fuit cū apostolis, vt eis diceret ardua & difficilia, qui est locus medius inter duos dictos Hylarius nō fecit mētionē, sicut etiā euāgelistæ qui duos primos declarauerunt. Istum vero locū mediū minime designauerunt, vnde sententiæ Hylarij litera nō repugnat, vt patet intuēti.*

REPLICA.

In ca. 14. *Vbi dicitur.* Surgite eamus hinc. *Dicit Postillator manifeste ostendit, quod Christus fuerit in aliquo loco medio inter domum in quo comedit Pascha, & hortum in quo illa verba notabilia dixit discipulis, vnde dicit Hilarium non consonare literæ qui in 6. de tri. se restringit ad solum illa duo loca. Quod Burgen ægre ferens, dicit euangelistam etiam sicut Hilarium non expressisse medium locum. Sed satis manifestum est ex litera, quod fuerit medius locus, quamuis non determinate exprimatur.*

Capvt XV.

A a EGo sum vitis vera. Et me præcedentem ad passionem debetis sequi, quia ego sum vitis, id est, caput eiusdem naturæ vobiscum, vt in me possit fructificare humana natura:

b Et pater. Ego etiam agricola cum patre, quia sum mundator palmitū, quod est agricolæ, non vitis officium, qui etiā palmites operarios facit, licet non de suo, nec per ipsos, sed per meipsum

B

† Purget

† tollit

✻ Theophyl. Quid mysticum illis tradit ego sum, inquit, vitis, hoc est radix, vos autem palmites. At pater meus agricola est. Circa quod autem occupatus est pater? nūquid circa radices, nō inquit, sed circa palmites, omnē enim palmitem, inquit, non afferentem fructum tollit eum, hoc est, omnem hominē qui per fidem factus est pars radicis, & vnicus Dñi & incorporeus ei, oportet & fructū afferre, hoc est vitam habere virtutib. præditam: quod siquidem nudā &

C solam confessionem fidei quis habeat, & non per obseruationem mandatorum fructum ferat, mortuus palm[...] fides enim absq; operib. mortua est, Omnis igitur fidelis i[...] sto quidem esse videtur, quatenus credit.

c Propter sermonem quem loquutus sum, &c. Nō ait pr[...] quam baptismi, quia & ipsa sine verbo est solū aqua[...] bum fit sacr[...] tum.

d Ego sum. Q[...] se ferre fruct[...] stimat, non es[...] te. Vnde cum[...] tione & sup[...] explanatione[...] nit: Ego sum vi[...] palmi Mihi qu[...] ti adhærentes.

e Qui manet. Et ideo quic[...] (nō solum vo[...] net in me cre[...] obediendo, pe[...] rando.

f Et ego in e[...] minando, sub[...] do, perseuera[...] dando.

g Hic fert. I[...] cundum hor[...] Christus est v[...] men hanc g[...] palmitibus n[...] ret, nisi etiam[...] esset.

h Si quis. Sarmenta præcisa cæteris lignis sunt vili[...] nullis vsibus deputantur, sed igni, vel in igne.

✻ Theophylactvs. Hoc autem loco & consolat[...] non [...]

CAPVT XV.

a Secundum quod homo caput ecclesiæ vnius naturæ cum palmitibus. b Quia est alia in amaritudinem conuersa. c Cum quo idem est & filius. d Non tantum extra operando, etiam intus incrementum dando.

EGo sum vitis vera & pater meus agricola est. 1
Omnem palmitem in me non ferentem fru- 2
a Vt agricola. b Propter hoc mundatus est.
ctum † tollet eum, & omnem qui fert fructum 3
a Amplius. Mundando corda, spiritum charitatis infundendo. Mundi atque iterum plus mundandi, vt fructum plus ferant.
† purgabit eum, vt fructum plus afferat. Iam vos mundi estis 4
Meipsum scilicet. a Cum ego sim vitis uera.
propter sermonem quem loquutus sum vobis. Manete in 5
a A quo totum accipitis, fructificetis. Et totum sacramentum, afferens. b Vt amplius c Quia.
me, & ego in vobis, Sicut palmes non potest ferre fructum à 6
semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manse- 7
a Quia. Totum uobis dans nihil a uobis recipiens.
ritis. Ego sum vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in 8
Nec parum.
eo, hic fert fructū multū, quia sine me nihil potestis facere. Si 9
Autem, a Quod est in potestate liberi arbitrii.
quis in me nō mā serit mittetur foras sicut palmes, & arescet, 10 11 12 13 14

NICOLAVS DE LYRA CAPVT XV.

✻ EGo sum vitis. Postquam Christus consolatus est discipulos de sua morte, hic consolatur eos contra tribulationes imminentes eis ex Iudæorum & principum mūdi persequutione. Et diuiditur in duas partes, quia primo præmittit parabolam, secundo, prosequitur ipsam, ibi: Iam vos mundi estis. Parabola autem ista est de tribus, scilicet de vite, de agricola, & de vitis cultura, vt patebit prosequendo. Dicit ergo.

Diuisio.

1 Ego sum vitis. Sicut enim vitis materialis habet lignum vile & despectū, & quasi inutile videtur, cum tamen fructus optimos habeat, ita Christus in humana natura videbatur abiectus vilis & despectus, & tamen per eius humilitatē sequutus est fructus gloriosus, vnius.n. naturæ sunt vitis & palmites, & ideo Christus dicitur vitis ratione humanitatis in qua natura est fidelibus similis.

2 Et pater. Quia plenitudinem gratiæ & veritatis infudit & plantauit in Christo hoīe, vt dictum est in primo capitulo. Sciendum aūt, quod cultura huius vineæ non habet proprie locum circa ipsum stipitem, qui est ipse Christus, quia in gratia & scientia habituali nō profecit, sed totum a principio habuit, nec habuit peccatum tollēdum & purgandum, sed cultura huius vineæ circa palmites consistit, & fideles Christo adhærentes. Quorum aliqui sola fide adhærent, non per charitatem operantem, & isti abscindentur per condemnationis sententiam, ideo subditur.

3 Omnem palmitem. Alii autem adhærent Christo per fidem, operantem per charitatem, & de illis subditur.

4 Et omnem qui fert. Per mundi tribulationes, quæ sunt quædam medicinæ & purgationes.

5 Vt fructum plus afferat. Sicut.n. in vite materiali aliqui palmites ēt fructuosi rescinduntur, ne humor. nimis dispergatur, & sic virtus vnita fortificat & magis fructificat, sic per tribulationes iocūditatem vitæ præsentis a fidelibus rescindentes, corda eorum [...] buntur ab amore mundialium, & sic intra se collecta, feruen[...] runtur in Deum, & faciunt maiorem fructum bonorum oper[...]

6 Iam vos. Hic prosequitur parabolam, & primo quātum [...] mitum adhæsionem, secundo quantum ad eorum purgationem[...] mundus vos odit. Prima in duas, quia primo discipulos a[...] rendum sibi inducit, secundo, declarat in quo ista adhæsio co[...] Sicut dilexit me. Circa primum ponit quatuor rationes, [...] deles debent Christo adhærere per fidē, sicut palmites ad vit[...] ma ratio sumitur ex palmitum adhærentium fructificatione[...] ter non possunt fructum facere. Et hoc est quod dicit. Iam [...] di estis. Quia apostoli per doctrinam Christi iam erant seg[...] erroribus Iudaicæ superstitionis, ideo concludit.

7 Manete in me. Per fidem charitate formatam, per q[...] mo est in Deo, & Deus in homine.

8 Sicut palmes, &c. manserit in vite. Hoc sensibilit[...] mus in vite materiali, quia facere fructum non potest nisi p[...] sit humoris & pinguedinis ipsius stipitis.

9 Sic nec vos. Scilicet potestis fructificare operibus me[...]

10 Nisi in me mā seritis. Per participationē gratiæ et u[...]

11 Ego sum vitis, & vos palmites. Q.d. si vultis fruct[...] manete in me.

12 Si quis in me. Hic ponitur secunda ratio adhærendi [...] quæ sumitur ex palmitum non adhærentium punitione, cum[...] Si quis in me. veraciter per charitatem formatam, quam[...] neat apparenter per fidem sine operibus, quæ mortua est.

13 Mittetur foras. Per abscisionem in morte, quia tunc [...] bitur numero a fidelibus, sicut erat separatus merito.

14 Et arescet Quia Christiani quandiu viuunt, habent a[...] virorem propter Christianitatis nomen. Sed in morte eum an[...] quia tunc apparet, quod nihil eis profuit, & adhuc magis i[...] iudicio apparebit, ideo sequitur.

✻ Et co[...]

MORALITER.

† 1 Ego sum vitis vera, &c. Moraliter ista vitis dici pōt quælibet religio approbata. Et illa maxime quæ magis appropinquat Christi vitæ. Agricola vero, religioni p̄sidēs, & ipsius curam gerēs. Huius autem vitis palmites sunt religionē intrantes. Quorū aliqui ante professionē inutiles reperiūtur & infructuosi, qui sunt statim per agricolā amouendi. Alij vero sub spe proficiendi sunt ad professionē recipi[...] rum tñ aliqui non manent in vite per sui status dile[...] sed aliqui apostatant, & aliqui solo habitu remanēt [...] nentes aūt habitu & deuotione fructificant, & vt ma[...] ficent, de suis defectib. per correptionem debitam [...] tur, vt sic plurimum fructum faciant ad Dei gloria[...] beatificationem. Propter hoc in huius parabolæ fi[...]

† Hæc [...]

no paruam eis erat, ostendēs ꝙ si qui infundantur sibi, vt
Iud s comburātur, ipsi autem qui manserāt in eo fructum
aff ant, nam absque succo & viuificatione quæ inde pro-
ced, non poterant quicquam facere.
a t verba Verba Dei tunc dicuntur manere in nobis, qñ

pater, non quantum. Non enim notatur æqualitas, sed si- D
militudo dans eis æternam æternitatem.
✻ Theophyl. Non.n.qa audiuistis, quod dilexerim vos
contemnetis, sed dabitis operam vt maneatis in dilectione
mea. Deinde docet eos qūo poterint manere si mandata

fac ius quæ præci-
pit, diligimusque
pro ittit. Qui autē
ho non facit, tāgit,
nō hæret, & ideo a
no sunt ei in bene- b
fici m, sed in testi- c
m iū dānationis.
b Petetis. Si quid
pet fideiis & nō fit, d
no petit hoc quod e
hal t mansio in co,
ne quod habet ver
ba us quæ sunt in f
co sed quod habet
cu ditas & infirmi
tas trnis.
c hoc clarificatus.
Qui manet ī me fru
ctū multum fert, g
qu est ex gratia
De & ita est gloria h
ei , nō hominis &
hc est. In hoc.

Messores angeli. — Manete in me, & Si man.
& † colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Si manseritis 1
Non tantum fuerint. — a Quia manentes in Iesu non possunt velle nisi quod est salutis. 2
in me, & verba mea in vobis manserint, † quodcunque volue- 3
ritis petetis, & fiet vobis. In hoc † clarificatus est pater meus, 4
a Per prædicationem & passionem sicut ego. — Vt ait apostolus, Ipsius opus sumus, creati in Christo. 5 6
vt fructum plurimum afferātis, & efficiamini mei disci- 7
Ecce: Vnde plurimus fructus ex dilectione, sed vnde dilectio, quia prius nos dilexit. 8
Et ideo perseuerate.
puli. Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. Manete in di- 9
a Quomodo in ea manebimus — Diligite me, & vos dignos diligi efficite. 10
lectione mea. Si præcēpta mea seruaueritis, manebitis in 11
dilectione mea, sicut & ego præcepta patris mei ser-
a Et per hoc ostendit diligi a patre ego homo, 12
uaui, & maneo in eius dilectione. Hæc loquutus sum vobis,
a Vt gaudeam de vobis, quod est cum gratiam præstat. 13
vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum im- 14
a Dum per gratiam eius consortium habebunt. — b Vt vero impleatur. 15
Non aliud, quia in hoc sunt omnia. & dilectio Dei, & fides.
pleatur. † Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, 16

sua seruarint: nā (vt
sæpe dictum est) ille
est qui diligit eum,
q mandata eius ser-
uat. Per omnia autē
hæc ostendit quod
tunc securi erunt cū
vitam purā egerint.
f Si præcepta mea.
Nō dicit, quod pro
seruatis præceptis
sint dilectores: Ne-
mo enim seruat qui
nō diligit, sed quod
nemo diligit, nisi q
seruat. Ostēdit ergo
nō vnde generētur,
sed vnde monstren-
tur dilectores. Vel ī
dilectione mea, qua E
diligo vos, id est, ma
nente gratia mea,
& inde scietur vos
manere in ea, si pre-
cepta seruabitis. Nisi ergo prius seruēt præcepta omnia, nō
possunt seruare præcepta, nisi eos diligat, &c.
g *Vt gaudium.* Gaudium Dei de nobis q prēsciuit, & p̄de-
stinauit semper est plenum, in nobis incipit ex fide, crescit
imo & perficietur in resurrectione. F
h *Hoc est præceptum, &c.* Et supra de dilectione p̄ximi, sed
☞ repetitio

† Matth. 31.c. Mar.11.c. † glorificatus.

Sup.13.d.

d *Vt fructum plurim.* Sicut non æqualitatem ostēdit nostræ
naturæ & suæ, sed gratiam qua mediator est, nam pater dili
git nos, sed in filio.
e *Efficiami.* Qūo? Si me dilexeritis. Ex qua dilectione? ex p̄-
ceptorum obseruatione? Si me dilexeritis sicut dilexit me
pater,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et colligent eum. *Scilicet angeli executores diuinæ iustitiæ tollens zizaniam de medio tritici.*

2 Et in ignem mit. *Scilicet infernalem.*

3 Et ardet. *Sine fine in perpetuitate pœnæ.*

4 Si manseritis. *Hic ponitur tertia rō, quæ procedit ex impletione voluntatis fidelium Christo adhærētium, & hoc est quod dicitur.* Si manseritis in me. *Fide formata charitate.*

5 Et verba mea in vobis manserint. *Non solum corde intelligendo, sed etiam opere adimplendo.*

6 Quodcunq; volueritis petetis. *Hoc tamen intelligendum est si petant pie, i. de pertinentib. ad salutem, quia exaudiri in altis frequenter nō expedit eis, & perseueranter, quia illud quod petitur ēt pertinens ad salutem, nō semper statim datur a Deo, sed differtur vt suo tempore detur, & pro se, quia oratio sanctorum de salute aliorum aliquando impeditur, non propter defectum orantis, sed illius pro quo oratur, his autem tribus concurrentibus semper oratio exauditur.*

7 In hoc clarificatus est. *Hic ponitur quarta rō, quæ procedit ex diuina glorificatione, quam quilibet dēt desiderare magis etiam quā suum bonum proprium. Diuina autem glorificatio relucet in fidelib. Christo adhærentibus per fidem ex dilectione operantem, & hoc est quod dicitur:* In hoc clarificatus est, &c. *In multiplicatione bonorum operum.*

8 Et efficiamini. *Perfecte adhærendo mihi.*

9 Sicut dile. *Postquā hortatus est Christus ad discipulos adhærendum sibi, hic consequenter ostendit in quo hmōi adhæsio consistit. Et diuiditur in duas, qa primo ostendit ꝙ hæc adhæsio consistit in dilectione, secundo ostendit ꝙ dilectio consistit in mādatorum obseruatione, ibi:* Si p̄cepta mea. *Dicit igit:* Sicut dilexit me, &c. *Id est, ad eundem donum consequendum, non tamen æqualiter. Diligere.n.est velle alicui bonum, Deus aūt pater vult bonum diuinum Christo homini, nō solum secundū vnionē quæ est per operationem in fruitione bona vera, sed ēt secundum realē vnionem suppositi, fidelib. aūt vult bonum diuinum tantum secundum vnionem gratiæ & gloriæ, quæ est in fruitione, nec tamen ita perfecte fruuntur sicut anima Christi.*

10 Manete in dilectione mea. *Hoc dicit ad ostendendum quod Deus nullum cogit ad fidem & dilectionem.*

11 Si p̄cepta mea. *Hic ostendit, ꝙ dilectio consistit in mandatorū obseruatione. Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo respōdet cuidam quæstioni quæ sibi posset fieri, ibi:* Hoc est præceptum meū, vt diligatis inuicē, &c. *In prima parte dicit sic.* Si præcepta mea, &c. *Amor.n. Dei nunquam est ociosus, & ideo si est in corde, ostenditur in opere, & per hoc homo disponitur, vt charitas in eo augmentetur, & per consequens adhæsio ad Christum fortificetur.* Diuisio.

12 Sicut & ego, & maneo ī dilect. *Quia Christus ex amore ad patrem factus est obediens vsq; ad mortem, vt habetur Phil.2.a. & per hoc vnio eius ad patrem augmentata est inquantum gloria animæ deriuata est ad corpus eius in sua resurrectione.*

13 Hæc loquutus sum vobis. *Hoc addit, ne forte aliqs crederet, quod propter se non propter nos ad prædicta inuitaret, ideo subdit.*

14 Vt gaudium meum. *Gaudium enim Christi hominis cōsistit in coniunctione ad deitatem modis prædictis, ad quam etiam perueniemus per mandatorum obseruationem, alio tamen modo quā Christus, vt dictum est.*

15 Et gaudium vestrum, &c. *Quod non potest esse in gloria cœlesti, quia nihil circa Deum potest replere cor humanū, propter quod dicit August. lib. conf. Inquietum est cor meū domine, donec requiescat in te.*

16 Hoc est præceptum. *Hic respondet cuidā quæstioni quæ sibi posset fieri, quia posset aliquis dicere. Tu admonuisti nos adhærere tibi, & dixisti quod hæc adhæsio consistit in mandatorū obseruatione, sed ostende nobis ulterius obseruādi modum, ideo dicit, ꝙ modus obseruādi est p dilectionē Dei & proximi, quia in his duobus tota lex pēdet & prophetæ vt habet Mat.22.d. Cuius ratio est, quia omnia bona opera ex charitate procedūt, p̄pter ꝙ dicit Gregor. Sicut multi arboris rami ex vna radice prodeunt, sic multæ virtutes ex vna charitate generantur, & ad charitatem ordinantur, propter quod dicit Apostolus 1.Timoth.1.a.* Finis præcepti est charitas. *Et hoc est quod dicitur:* Hoc est præceptum. *Licet autem in dilectione proximi includatur dilectio Dei tanquā principalior, quia proximus non est diligendus nisi propter Deum, tamen saluator hic magis facit mentionem expressam de dilectione proximi, cum dicit, inuicem, quia intendebat apostolos inducere ad fidelium ædificationem & cōsolationem & tribulationem sustentandum, ad quæ necessaria est charitas proximi.*

✻ Sicut

MORALITER.

13 *Hæc loquutus sum vobis vt gaudiū meum in vobis sit, &c.* Qđ autem sequitur est inductio ad amorem charitatis, propter ꝙ sensus literalis est de se moralis, nec occurrit alia moralitas vsque ibi: *Si non venissem, & lo. &c.* Sequitur.

repetitio est confirmatio, ibi tamen dicit mādatū do quasi
A nō ante fuerit, hic aūt hoc est, quasi non aliud sit Ibi nouū ne in vetustate remaneamus, hic meum, ne cont mnatur
a *Maiorem hac.* Diffinit plenitudinem mutuæ dilectionis. quam habere præcipit.

& dabit pater quod petimus, q & hoc dedit, vt diligan
e *Vt di.* A V G. Merito sæpe dilectionem, cōmendat, q sola præcipienda sine qua nō possunt cætera, quæ sine ris non potest haberi. Pro hac autem patiāter debemu stinere etiam omnia aduersa mundi. Vnde subdit.

b *Iam non di.* Commendata dilectione addit quod dignationis est, vt bonos seruos (qui sciunt faciendo quæ præcipit) dicat amicos, & eis tollit nomen serui, qui est ex timore foras mittendo, qui nescit quid faciat dominus. Quia cum mali quid facit, sic extollitur quasi pie faciebat nō dominus.
B Sunt tamen serui timore permanente in æternum, qui intrant in gaudium domini hi sciun quod faciat eos dominus nō solum homines, sed & iustos & quid quid boni est.
c *Notafec* Nō quod iam quis omnia sciat
C cum post etiam dicat. *Multa.ha.v.d.q:n. p.p.m.* Sed dicit se fecisse nota quæ scit se facturum in resurrectione, vbi plene erunt beati in aīa & corpore, & hæc est gloria nō ex vobis, sed ex me, & hoc ē: N ō vos me elegistis
d *Hæc man.* Hic ostendit quis sit fructus quē dixerat p quo & dabit

†De pœ. dist. 2. c. qui volt. Derenū. c. nisi §. verum. 1. Io 4. d Matth. 25. b.

a Non sicut homines se inuicem diligunt, sed vt Deum habeatis. b Vt sicut posui. animam meam pro vobis. Ita & vos pro fratribus, vt me imitemini, sed non mihi comparemini.

a sicut dilexi vos. † Maiorem hac dilectionem nemo habet,

a Ponere animam pro amicis non est dilectio, sed effectus dilectionis. b Et per charitatem estis amici.

quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. † Iam non

Et si prius. a Scilicet ille qui solo timore seruit non ille de quo dicitur. Euge ser. &c. qu. seruit ex amore.

b dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus

a Ego homo ad opus dominum.

eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui

a Qui non elegit nondum diligit.

à patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis, sed ego

c a Misericordia præueni vos cum essetis mali. Inspiraui fidem. b Id est gratiam. planta i. c Per me viam & hoc iterum gratia. Volendo. d Perseuerando. Quem non afferrent nisi prius electi. e Id est dilectio quæ est fructus noster quæ modo est in desiderio nondum in saturitate, & ipso desiderio quodcunque pe. &c.

elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, vt quodcumque petieritis patrem in nomi-

a Quodcumque petierimus in nomine Iesu, dabit nobis pater Quem fructum.

ne meo, det vobis. Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem

d Qui odit quæ diligit. Grandis consolatio membris ex capite.

† 1. Ioan. c.

e † Si mundus vos odit, scitote quia me † priorem vobis

f Contemptu. Damnato.

g odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod

a Falsa dilectione qua se falso diligit, sed uere odit se quia naturam odit diligit vitium. b Nunc. c Quia tunc de eo fuistis Gratis.

suum erat, diligeret. Quia vero de mundo non estis, sed

f *Si mundus.* N
ne mundi aliq
boni aliquando
1 li designantur,
2 vna massa est qu
ta in Adam peri
qua sunt alia va
honorem ali
3 contumeliam.
✻ THEOP
4 LACTVS. Mu
hoc est mali h
5 nes, ex eo e
quod non habe
6 ni odio, osten
tur quod & ipsi
rum malitiæ &
quitati comm
7 caretis, nunc a
8 quia odio vos h
9 mali, gaudete,
10 propter virt
11 vestram vos
12 runt. Alioqui s
13 essetis virtute
14 diti, mundus
15 suū est curaret
16 autem ego vos
de mundo ini
tis propterea
vos habet mu
vti eos qui operibus suis non communicant.
g *Mun.q suū.* Si malus punit scelus mali, ex parte odit d' q suū est, Dū punit ex parte amat, qa malus fauet n
Ser

NICOLAVS DE LYRA:

✻ Quatuor diligēda ex charitate.

1 Sicut dilexi vos. *Id est, efficaciter, gratuite, & recte, sicut expositum est cap. præce. Quod autem Christus sic dilexerit probat cum subdit.*
2 Maiorem hac. *Hoc autem fecit Christus, ergo, &c. Quatuor. n. diligenda sunt ex charitate, scilicet, Deus, anima, proximus & corpus propriū, ideo cū charitas sit ordinata pro ipso Deo, qui est primū & maximum diligibile: ex charitate debēt alia tria exponi, sicut minus pro maiori, pro anima autem propria debet proximus & corpus proprium contemni, pro salute proximi debet vita corporalis exponi, & ideo cum corpus proprium sit maximū bonū quod nobis remanet proximo exponendum, patet q in tali expositione est maximum signum dilectionis ad proximum. Verumtamen quia obseruatio mandatorum nō solum inducit ad dilectionem proximi, sed principalius ad dilectionē Dei, ideo subditur.* Vos amici mei estis, &c. *Et quia amicis reuelantur secreta, ideo subditur.*
3 Iam non dicā vos seruos, &c. *Id est, timore seruili subiectos: tamen amore filiali erant subiecti, & hoc modo apostoli aliquando dicuntur serui, Roma. 1. a.* Paulus seruus Iesu Christi, &c.
4 Quia seruus nescit quid faciat dominus eius. *Hoc videmus in humanis: secreta tamen reuelantur filiis: huiusmodi erāt apostoli qui Christo erant subiecti amore filiali: ideo subditur.*
5 Vos aūt dixi amicos, &c nota feci vobis. *Hoc non est intelligendum de omnibus simpliciter & absolute, quia apostoli non habuerunt tantam plenitudinem scientiæ sicut Christus, sed est intelligendum de omnibus pertinentibus ad eorum statum, cuiusmodi sunt ista quæ pertinent ad eorum salutem, & fidei & morum prædicationem, & ecclesiæ gubernationem. Et quia ista conferunt ad vtilitatē fidelium, non ipsius Christi, ideo subdit.*

Electio fidelium duplex.

6 Non vos me elegistis. *Duplex est. n. electio fideliū. Vna æterna quæ est idem quod prædistinatio diuina. & hæc electio apostolorum & aliorum fidelium est a solo Deo ex mera liberalitate. Alia est temporalis scilicet vocatio ad fidem & gratiam & apostolatum & huiusmodi Et ista vocatio est effectus primæ, secundum illud ad Ro. 8: Quos prædestinauit, hos & vocauit, & sic apostoli electi sunt a Christo tempore gratiæ.*
7 Et posui vos. *Id est, firmiter disposui.*
8 Vt eatis. *Prædicando per totum mundum.*
9 Et fructum afferatis, & fructus vester maneat. *Qui ecclesiæ manebit vsque ad finem mundi, quantumcunque trib nibus impellatur, vel aliter. Maneat in gloria æterna.*
10 Vt quodcumque petieritis patrē in nomine meo vobis. *Dummodo tamen ista petitio fiat pro vobis pie & per ter sicut supra expositum est eodem ca.*
11 Hæc mando vobis, vt diligatis inuicē. *In hoc conclu tentionem per hoc signans, quod omnia prædicta dixit eis ad h nem, scilicet vt mutuo se diligant.*
12 Si mundus uos odit. *Hic agit de palmitum adhærenti gatione per tribulationes futuras, contra ipsas eos consoland uiditur in tres, quia primo ad eorum consolationem rationes cit. Secundo eas exponit, ibi.* Mementote. *Tertio excusation sequētium excludit, ibi:* Si nō uenissē. *Circa primum poni rōnes. Prima sumitur exemplo sui. Membra. n. refutare non conditionem capitis, cū nō sint maioris dignitatis, imo minori stus autem caput est apostolorum, & ideo exemplo Christi deb tienter tolerare tribulationes persequētium. Et hoc est quod d.* Si mundus uos odit. *Hic accipitur si, pro quia, quasi dica futurum est, quod mundus vos odiat.*
13 Scitote. *Ad consolationem vestram.*
14 Quia me priorem vobis odio habuit. *Propter quo August. in sermone: Recusat esse in corpore qui odium nō vu nere cum capite. Secunda ratio sumitur ex parte mundi, Sim enim est causa dilectionis, secundum illud Eccle. 13. c. Omne diligit sibi simile. Et dissimilitudo est causa odij. Apostoli aut similes erant hominibus mundanis, & ideo non debebant ad si persequutiones sustinerēt ab ipsis. Et hoc est quod dicit.*
15 Si de mundo fuissetis. *Licet apostoli essent de mundo, tia corporali, non tamen erant de mundo concupiscentias mu tando.*
16 Mundus quod suū erat, diligeret. *Sed contra hoc esse, quod aliqui principes mundani de quibus loquitur sal cum essent persequutores apostolorum, aliquos tamen mu & malos nō diligebant, sed magis persequebantur, vt latr prædones & huiusmodi, quos interficiebant. Dicendum malum non potest esse purum quin habeat aliquid de bono* ✻,

Sermonis mei. Hoc. s. *Non est.* Et illius superioris, Scitote, quia me priorem vobis odio habuit. Et subdit causam. *Non est seruus maior, &c.* Quia exēplo sui (quo aliud me lius non est) monuit ad ferenda odia mundi, subdit quare debeant eum in hoc imitari, quia ipse dominus, illi serui.

dat in patrem, quia qui me odit, & patrem meum odit. Et quod est grauissimum, non solum veni & loquutus sum, sed opera feci, quæ videntes oderunt & me & patrem. Nec est cā quare, sed vt impleatur ser. qui in le. eo. scri. est. Quod est. *Sed gratis oderunt sicut scriptum est.* D Ps.34.c. Quæstio

c *Si non venissem:* Sic expressius Iudæos ostendit, ad quos venit, de quibus sub nomine mūdi superiora dixerat. Et quia ad eos venit, inexcusabiles de omnibus malis ostē dit. d *Excusationem nō.* h. &c. Illi quibus non venit, nec loquutus est, habēt excusationem nō de omni peccato, sed de hoc, quod in Christū nō crediderint. Hi vero quibus in apostolis venit & loquut⁹ est non excusantur. *Qui vero qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.* e *De peccato.* Quod nō credunt me, sed oderunt, & psequēti in meipso & in meis, sed hoc peccatū in me, etiā redūdat in

ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: † Non est seruus maior Domino suo. Si me persequuti sunt, & vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum † quia nesciunt eum qui me misit. Si non venissem & loquutus eis fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem † excusationem non habent de peccato. Qui me odit, & patrem

Quia — *Et ita* — Non potest placere seruus, cui displicet Dominus. In quibus ego. a Vt in eo caperet & calumniarentur. b Qui etiam meus. — a Quæ dixi, odio habebunt, persequentur, sermonem contemnent. b Id est, me in vobis oderunt, & persequuntur se m nem & quia meus est, contemnunt. — a Ea scientia qua scriptum est, Scire autem te sensus est consummatus. Misit me, sed Si non uenis. — a Illud quo tenentur &c. Et sine quo dimittuntur, id est, credere in Christum, qui ideo uenit, ut credatur in eum. b De quibus supra. Si me persequuti sunt. &c. Quia ueni & loquutus sum eis.

f *Qui me odit & pa.* Quæstio non dissi-
1 mulanda hic nascit, † Matth. 10.c. Luc. 6.f.
quomodo, s. poterāt
2 odisse quem ne-
sciunt. Si enim Deū E
3 non (quod est ipse,
sed nescio qd aliud
suspicantur esse) cre
4 dunt & hoc oderūt.
vtiq; nō ipsum ode
5 runt, sed quod sua
suspicione mēdaci,
vel falsa credulitate
6 concipiunt. Si vero
7 quod est hoc de illo F
8 sentiunt, quomodo † præter eum.
eum nescire dicun-
9 tur? & quod est de
10 hominib. vel in hominib. hoc fieri potest. Non enim visos possumus diligere vel odisse, sed non ignotos, qa etsi non visi fama vel literis nota est eorū pbitas vel impbitas. qꝛ si diligimus bona & odim⁹ mala, & ita non erram⁹ ī iudicio rerum, ve

NICOLAVS DE LYRA

se sum destrueret, secundum philosophū. 4. Ethico. Licet igitur principes illi qui psequuti sunt Apostolos, essent mūdani & mali quātū ad superbiam & infidelitatem & hmōi, tñ aliquid boni habebant, vt per iustitiam, clementiam, vel aliqua hmōi, sicut legitur de Traiano & de multis alijs principibus mundanis, & sic persequebantur latrones & prædones inquantum erant eis dissimiles in bono iustitiæ, sic econuerso persequebantur Apostolos & alios fideles, inquantum erant eis dissimiles in infidelitate.

Sed adhuc diceres quia sunt aliqui mundani in eodem vitio communicantes, qui tamē sese persequuntur, vt superbi & cupidi Propter hoc dicendum q duplex est amor, scilicet amicitiæ & cōcupiscētiæ. In amore aūt amicitiæ similitudo est causa amoris, quia amicus vult amico bonum inquātum apprehendit ipsum quodammodo vnum sibi quia amicus est alter ipse secundum philoso. hoc autē non est per realem identitatem, sed per cōformitatem. Sic autem nō est in amore cōcupiscētiæ, qua aliquis vult sibiipsi bonum, & ideo quāto plus diligit se amore cōcupiscentiæ, quā alium sibi similem amore amicitiæ, tanto odit eum inquātum impeditur per eum a consequutione boni optati, & sic vnus superbus odit alterum, inquātum surripit sibi singularem excellentiam quam cupit, & auarus similiter auarum inquantum arripit sibi lucrum quod desiderat, & sic de alijs.

1 Mementote. *Hic exponit rationes prædictas. Et primo primā. Secundo secundam, ibi:* Sed hæc omnia. *Prima ratio erat de persecutione illata Christo & apostolis inferenda. Et quantum ad hoc dicit.* Memento ser. mei, quem ego. *Supra 13. b.*

2 Non est seruus *Quod aūt prius vocauit eos seruos: 13. c. & hoc iam repetit, non est contra illud quod in hoc ca. dixit. Iam non dicā vos seruos, Seruitus. n. quam apostolis attribuit, non est aliud quam subiectio ex amore filiali ad Christū qui dicitur seruitus large. Seruitus autem quam ab eis excludit, est timoris seruilis, quæ a charitate excluditur, vt habetur. 1. Ioan: 4. d.*

3 Si me per se: *Si pro quia, quasi dicat, quia me persequuti sunt de facto, non est mirum si vos persequentur in futuro.*

4 Si sermonem meū. &c. *Hic potest accipi ly si dupliciter, scilicet pro quia & pro nō, quia aliqui verbum Christi deuote susceperūt vt Nicodemus, Lazarus, & sorores eius, & similes. Et aliqui cōtēpserunt, sicut scribæ & pharisæi. Et similiter fuit de Apostolis quia aliqui eos deuote audiebant, sicut patet de cornelio Act. 10, & ī pluribus alijs locib. et multi eos cōtēpserūt, & a se repulerūt vt patet act. 13. Vbi Barnabas & Paulus dixerūt:* Vobis oportebat primū loqui verbū Dei, sed quoniā repellitis illud & īdig. vos, &c.

5 Sed

5 Sed hæc oīa fa. &c. *Hic exponit secundam rationem quæ fuit de odio mundanorum erga Apostolos, cuius causam explicat dicens:* Sed omnia facient vobis propter nomen, &c. *Id est, propter confessionem & predicationem nominis mei.*

6 Quia nesciūt, &c. *Id est, Deū patrē. Contra hoc videtur illud Psal. 75. a.* Notus in Iudæa Deus. *Dicendū q notitiā habuerunt determinatam de vnitate Dei. De pluralitate aūt personarum nō habuerunt notitiam, nisi superiores scripturas intelligētes, tamen illa notitia fuit obscura, quia ante tēpus Christi non fuit mysteriū trinitatis ad plenū reuelatū. Illa ēt notitia quam habebāt de hoc Iudæi, fuit eis obscurata ex odio quod conceperant ad doctrinam Christi, et sic, licet cognoscerent inquantū ēst pater omniū per creationē, nō tamen cognouerunt eum inquantum misit filium suum ad salutem credentium, Ista tamen ignorātia nō excusabat eos in psequutione Christi & Apostolorum, quia procedebat ex odio, & inuidia, vt dictū est. Similiter ignorantia non excusabat tyrannos, apostolos, & alios fideles psequentes: qa procedebat ex obstinatione eorū in peccato idololatriæ, Quod patet ex hoc, quia videbāt per Apostolos fieri signa virtutis diuinæ, & tamen permanebant in infidelitate, qa aliqui attribuebant scientiæ magicæ, & male.*

7 Si non venis. *Hic ostendit psequutores Christi & fidelium inexcusabiles, & hoc ostendit dupliciter. Primo, ex his quæ facta sunt in Christi psentia. Secūdo ex his q̄ facta sunt in eius absentia, ibi;* Cum autem ve. *Prima in duas, qa primo ostendit eos inexcusabiles verbis. Secūdo factis ibi.* Si opera. *Circa primū sciēdum, quod doctrina Christi fuit ita munda pura & perfecta, vt patet intuenti, & dictis prophetarū consona & ipsorum impletiua, ut patet cōferenti no: Testa. veteri, itē sic fuit confirmata miraculis soli Deo possibilibus, qd sufficienter debebat conuincere audientes ad credendum pp quod dixit Nicode. sup. 3. a.* Scimus quia à Deo venisti magister. Nemo. n. potest hęc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cū eo. *Propter quod infidelitas Iudæorum fuit maximum peccatū. Et hoc est quod dicitur.* Si non venissem. *Hoc dixit, quia eius aduentus erat eis promißus in lege & prophetis.*

8 Et loquutus eis fuissem. *Ly non, quod in aliquibus libris interponitur, non est de textu, sed resumitur ex præcedenti clausula.*

9 Peccatum non haberēt. Nunc autem excusationem nō habēt de peccato. *Scilicet peccatum infidelitatis in me. quod dicitur specialiter peccatum propter eius grauitatem, tñ sine hoc habebant venialia peccata, & ante habuerunt.*

10 Qui me odit, & patrem meum odit. *Hoc subdit ad ostēdēdum quod excæcatio Iudæorum doctrinæ tam efficaci non credentiū, procedit ex inuidia & odio contra ipsum.*

❊ Si opera

MORALITER.

† 7 *Si non venißem, & loquutus eis fuissem.* Sequitur.

rerum, veniale est. Si nō vera sentimus de occultis hoīum
A que est humana tētatio si suspicemur aliter esse q̃ sint, quę
tus, itionessi sint humanæ, iudicium de talib. i. diffinita cer
taq; sniā phibetur. Ex suspitionib. autem euenit, vt bonus
bonum si putet malum nesciens oderit, qui etiam nesciēs
malum diligat. Sic & malus cui displicet bonitas, bonum odit, & si putet malū nesciens diligit.

a *Quæ nemo a. fa. pe.* Avg. Quod pauit tot millia de paucis, qd super aquas iuit, & Petrum ire fecit, & alia huiusmodi. Sed & Moyses in diuiso mari, in manna, & Iosue in diuiso Iordane, in fixo sole, & alij patres fecerunt q̃ nec Christ⁹ nec alius fecit. No ergo de talibus hic dicit. Superat etiam Christus miracula omnium, quod natus de virgine, quod de morte surrexit, sed hæc nō sunt facta in eis, nec coram eis. Dicit ergo de sanitatibus, quot & quantas nullus fecerat in eis, & quia ipse per seipsum fecit, nemo sine eo.

Sup. 6. b, Mat. 14. c, Exo. 14. c, Iosue 3. c, Ibidem 10..., Psalm. 34. c., B, Luc. 1. a, Ibidem 24. a.

Non inter eos, vel coram eis, sed in eis, quia eos sanauit, pro quibus debuerunt eum amare non odisse. a Illud magnum

a meum odit. Si opera non fecissem in illis, quæ nemo alius fa- 1
Illa opera.
cit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & ode- 2
Et si nescientes.
b runt & me & patrem meum. Sed vt impleatur sermo, qui in
Quæ est eis data. In psalmis.
c lege eorum scriptus est: † quia odio habuerunt me gratis: 3 4
a Sponte ut Deus. b Vt sit fiducia consolationis. c Ecce quod & filius mittit a patre a quo ipse est.
d cum autem venerit paracletus, quem ego mitto vobis à pa- 5 6 7
Vt sit fiducia prædicatoris. a Ecce quod pater mittit. b Manifestatione sui, quia tanto miraculo quod qui putabatur mortuus resurrexisset & uiuere probatus est.
e tre spiritum veritatis, qui à pâtre procedit, ille testimonium 8
a Quod non modo, quia non adest plenitudo illius temporis. b Per eum.
f perhibebit de me. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab 9 10 11
a Prædicationis meæ ideo prædicare poteritis, quod nostris.
initio mecum estis. 12

b *Oderunt, &c.* Iudæi dicunt se diligere Deū, & tñ nescientes oderunt, quia qui volunt esse mali, nolunt esse veritatē qua dānant. Et sicut oderunt suā pœnam, oderūt veritatē, quæ irrogat pœnam, nesciētes eum esse veritatē. Et si oderunt veritatem, oderunt eum de quo nata est veritas, & ita patrem nescientes de eo natam veritatem oderunt.

c *Quia odio.* Gratis odit, q nullum ex odio commodum quærit, vel incommodum fugit. Sic impii oderunt Christū. Sic
C iusti diligunt gratis, non propter aliud, sed propter ipsum.

d *Cum autem.* Nunc videntes opera oderūt gratis & m... patrem. Sed cum venerit paracletus, manifestiote test... nio conuincet eos qui viderūt & oderunt, sed & quo... eorum compunctos de tanto scelere conuertet.

✱ Theo. Iā quod dicit. *Quem ego mittam.* Aequalitat... ga patrē signific... alio loco de pat... xit q mittat spi... hoc autē loco q... mittat vtiq; fa... qualitatē signifi... vt aūt ne vr ob... ri patri quasi e... substantia mitt... ritum addidit a... nam & ipse gd... tē, sed a patte h... approbante pat... simul mittente... enim ex propr... ipse prius mitt... a patre per me ... ditatur, Quū a... audietis qd pro... ne intelligas pe... cessionem egr... nē, quasi emittenē ministratorij spūs, sed naturali sub... tia spūs est pcessio, nā nisi pcessionem sic intelligas, ... ternam quādā missionē incertū erit de quo spiritu ... innumeri. n. sed qui in ministeriū mittuntur pp eos q... reditabunt salutem. Cęterū hoc loco singularis quæd... parata proprietas est procedere vni proprio spiritu tri...

e *Quem ego m.* Die Pentecostes venit spiritussanctus ... tum viginti homines congregatos, cum quibus erat ... apostoli in domo vbi cœna fuerat.

f *Qui a patre.* Spiritus procedit a patre & filio, sed fil... a patre procedere, quia ad patrem solet referre & qu... sius, est, de quo ipse est. A quo ergo habet vt sit ab il... bet, vt de illo procedat spiritus.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Si opera. *Hic ponitur secunda ratio ad ostēdendum eos inexcusabiles, quæ procedit ex operib⁹ factis a Christo, quæ fuerūt ita magna & virtutē creaturæ trāscendētia, q nullus alius fecerat ante talia, vt patet ī illuminatione cæci nati, & in suscitatione Lazari quatriduani, & in supnaturali eclipsi ī passione Christi, & ideo si illi q fuerūt īcreduli Moysi & prophetis: fuerūt grauiter puniti & īexcusabiles reputati, multo fortius isti. Et hoc est q dicit.* Si opera, &c. pe n. *Scilicet infidelitatis in me, licet haberēt alia peccata.* 2 Nūc au. *Scilicet opera.* 3 Et ode. *Quia ex odio ad Christū ipsius opera tanquā maligna attribuebant Beelzebub principi dæmoniorū, vt habetur Mat. 12. b.* 4 Sed vt im. *Hic vt, tenetur consequutiue, quia ex odio eorum sequuta est impletio illius sermonis.* 5 Qui in *Scilicet Psal. 34.* 6 Odio. hab. *Id est, sine causa, imo econtrario habebant causam amādi eum ex beneficijs eis impensis in doc... & sanando infirmos eorum.* 7 Cū au. *Hic ostendit eos ine... biles per ea quæ facta sunt in Christi absentia, videlicet per a... spiritusſancti super Apostolos post ascensionem Christi q fu... manifestissimum ad doctrinā christi confirmandā. Et hoc est ... citur.* Cū au. *Id est, consolator.* 8 Quē ego. *In hoc ostend... tumsanctum a se procedentem inquantum dicit se illum mitte...* 9 Spiritū ver. *In quo ostendit spiritum sanctū a patre pro... quia procedit ab vtroque.* 10 Ille testi: *Quod. n. homines illiterati & simplices de pfunditate scripturarū subito plane... rentur, & in omnibus linguis. fuit maximum signum ad co... dum fidem Christi.* 11 Et vos te. *Prædicando omnibus p...* 12 Quia ab in. *Non est intelligendum quod fuerint cum eo ... cipio vitæ eius, sed ab initio suæ prædicationis, quando incep... re & miracula facere.*

Sup. 9. b, Super. 11. f, Matth. 27. c.

MORALITER.

† 1 *Si opera. &c.* Per hoc ostēditur, q quilibet prælatus & curatus q in hoc est Christi vicarius, populo suo debet bonā admonitionem verbi & operationē exēpli, & si in vtroq; deficiat vel altero, populus habet aliquam excusatio... peccato, nō a toto sed a tanto, maxime si defectus e... cto, vnde & dicunt laici, quare nō faceremus hoc ve... cum prælati & curati hoc faciant & etiam religiosi?

155: 1. c, quod aut te 6 ex voluntate

CAPVT XVI.

a Hæc loquutus sum, &c. Postquā exēplo suo docuit ferre odia a in quo sciunt quid debeant facere, sed non possunt postquam e... misit spiritū quo poterūt re... ēt addit: *Hæc loquutus sum de o...* Quod est exemplum de ... qui con...

† Matth. 24. a., Ma. 14. b, Lu. 21. c.

CAPVT XVI.

1 † Hæc loquutus sum vobis, sed non

NICOLAVS DE LYRA.
Capvt XVI.

✱ 1 Hæc loquutus sum. *Postquā Christus aliquas rationes posuit ad discipulorum cōsolationē, hic magis explicat suā intentionē. Et diuiditur in tres, quia primo dicta explicatio ponitur. Secūdo, eius effectus ostēditur, ibi:* Dicūt ei Discipuli. *Tertio, itētū cōcludit, ibi:* Hæc loquutus sū. *Prima in duas qa primo ponit rationes quibus consolatus est eos de tribulationibus futuris vt continuet se ad dicta immediate præcedentia. Secūdo, exp... tiones cōsolatorias de recessu suo, ibi:* Et nūc vado. *Prima quia primo ponit intentionē suam. Secundo, subiungit dicti ibi:* Hæc autē vobis ab initio. *In prima ergo parte dici...*

Diuisio.

Hæc loquutus sum *Id est, ad consolationem vestram c... turas tribulationes;*

MORALITER.

† 1 *Hæc loquutus sū vobis.* In hoc capitulo Christus īduxit discipulos non solū præsentes tunc, sed etiam futuros ... recedant a fidei veritate pro vituperio quocunque c... gnificatur per eiectionem de synagoga, cum dicitur

d confirmabit, vt ita charitate diffusa in cordib. vestris, sit vobis multa pax, & non scãdalum. *Vnde enim scandalum?* Quid futuri? Absq; synagogis, i. extra synagogas facient vos: qa non erat alius populus Dei nisi Israel, si Christũ reciperet, non esset alia ecclesia Christi, nec alia synagoga Israel. Sed quia sti semper volunt esse sine Christo, volentes constituere suam iustitiã a sunt eos qui nunquam volunt esse sine Christo, iustitiæ eius subiecti. Nec erubescunt pulsi, si illi qui crediderunt in Iesum, ꝓpter metum, nõ audebãt fateri, ne pellerent de synagogis, diligẽtes gloriã hominũ b magis quam gloriã Dei. c

a *Sed venit.* Quasi dicat, si pulsi ab eis acquiretis mihi (unde uobis gaudium) vt non sat sit eis vos pellere, si non sinãt viuere, nec omnes acquiratis, vt a Iudaismo d auertatis, in quo e cum Israel credunt deleri & sancta sua.

b *Hæc au.* Postq̃ dixit futuras eorum passiones, & ꝯsolatorem spiritum eis esse dandũ, subdit. *Hæc non dixi, &c.* Quod si de passionibus accipimus, non solummodo post cœnã, sed & ante

a Quasi dicat. sed ne timeatis solitudinem, quia tot acquiretis ut pro eis ad gloriam Dei uideamini occidendi.

vt non scandalizemini.† Absque synagogis facient vos. Sed † 1

a Zelum Dei habere, sed non secundum scientiam, sed ex stulta Ignorantia.

venit hora, vt omnis qui † interficit vos, arbitretur † obse- 2 3

quium se præstare Deo. Et hæc facient vobis, quia non 4

Esse. Filium. a Hæc fient: Sed ego prædixi, ne ignaros hæc & improuisa turbarent, sed præuisa patienter ferantur. 5

nouerunt patrem, neque me. Sed hæc loquutus sum vobis,

a Tenebrosa. Oportunitas. b Malorum. c Et caueatis uobis 6

vt cum venerit hora eorum, reminiscamini, quia ego dixi

De aduentu paracleti.

vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum

a Ego paracletus uester. Et ideo opus est prædicare de illo. 7

erãm. Et nunc vado ad eum qui me misit, & nemo ex vobis 8

a Iturum a uobis. A uobis. Id est me iturum a uobis. Cum nondum consolationem spiritus intus habeatis, qua melius me intus uisuri estis, doletis me corporalibus occulis subtrahi. 9 10

interrogat me, quo vadis. Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia implebit cor vestrum. Sed ego veritatem 11 12

a Vt spiritualiter iam me noscatis & carnaliter iam me nosse desistetis ne uerbo carne, facte quasi lacte contenti sitis. b Si carni qua alij carnaliter hæseritis, capaces spiritus non eritis.

dico vobis: expedit vobis, vt ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem 13

& ante ꝓximũ Pascha, & ab initio missionis 12. apostolorũ D prædixerat, sed de consolatione spiritus eis ventura non ꝓdixerat, qa ipse cum eis corporali præsentia aduocatus vel consolator erat. sed quia iam iturus est, opus erat vt illum diceret venturum, qui confirmaret eos contra abijcientes & interficientes.

c *Vado ad eum*, Ita palam vt nemo interroget quod visu corporali cernat, viderũt eum in nube ascendentẽ certi de gloria, q prius prædicta passione q̃sierãt: *Domine quo vadis?* † ventura est. † Cultũ. Act. 1. b. Sup. 13. e

d *Si enim.* Nõ quod positus in terra non posset dare, sed quia illi non sunt idonæi accipere, nisi eum secundum carnem desistant nosse.

e *Si autẽ.* Mẽtibus vestris sic raptis ad cœlestia, aderit spiritus simul pater & filius. Spirituales. n. ex carnalibus facti, capacius fuerant trinitatem habituri, sicut promissum erat. E *Vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi.* Et ad eum veniemus & mãsionem apud eum faciemus. Nunquam enim intelligenda est separatio, & si sigillatim loquatur scriptura de personis. Opus enim erat sic trinitatem insinuari. Ma. 28. d. Sup. 14. c F

☞ Ille

NICOLAVS DE LYRA:

1 Vt non scan. *Cadendo per impatientiã quando euenient vobis. Scandalizare dicitur a scandalon Græce, quod significat impactionem pedis per quam homo ruit, & ad similitudinẽ huius in spiritualibus dicitur quis scandalizari in tribulatione, quando est ei occasio cadendi per impatientiam:*

2 Absq; synagogis, &c. *Incipit hic explicare in particulari tribulationes futuras inter quas eiectio de synagoga reputabatur maior sicut apud nos eictio de ecclesia per excommunicationem.*

3 Sed venit ho. &c. *De propinquo.*

4 Vt omnis qui in. vos, &c. præd. d. *Quod dupliciter intelligitur. Vno modo de Deo vero. Et sic Iudæi excæcati, interficientes fideles arbitrabãtur se obsequium præstare Deo cæli. Ista tamẽ ignorantia eos non excusabat, vt dictũ est. Alio modo exponitur de Deo opinione dicto, secundum errorem gentilium, & sic gentiles interficientes Christi fideles credebant se obsequium præstare Deo, scilicet. Ioui vel Saturno vel huiusmodi.*

5 Et hæc fac. vob. *Exponatur sicut ca. præce.*

6 Sed hæc loqu. sum vobis, &c. quia ego dixi vobis. *Vt facilius toleretis, tãquã prædicta vobis ab eo qui certitudinaliter potest denunciare futura contingentia. Ista. n. prædixit Christus apostolis, vt prouiderent sibi de patientia, quia minus feriunt iacula quæ præuidentur, vt dicit Greg. Cuius rationẽ assignat Tullius in lib. de tusculanis quæstionibus. Omnia: n. bona & mala corporalia minora videntur, & minus ponderãtur præsentia quã futura, vnde sensibiliter videmus, ꝙ aliqua bona tẽporalia vel corporalia delectabilia magis desiderantur antequã habẽtur. habita, vero parũ appreciãtur, & similiter autem ita est, quod cum aliquis sibi præuidet cõtra mala futura apprehendit ea quasi quodammodo præsentia ideo videtur minora.*

7 Hæc aũt. *Hic subdit sui dicti rationem, videlicet quare tunc ista dixerit eis, & non a principio vocationis ipsorum, dicẽs:* Hæc autẽ vobis ab initio. *Hoc est, ista verba ad consolationẽ vestrã contra futurã tribulationem, vt patet Mar. 10. b. vbi tribulationes prædicuntur apostolis, non tamen consolandos eos sicut hic. Et subditur causa*

8 Quia vo. *Confortans vos mea præsentia corporali, sed quia modo imminet recessus meus indigetis contra talia consolari.*

9 Et nũc va. *Hic explicat rõnes consolatorias de recessu suo, quę fuerũt tres. Vna fuit de ꝓmissione spiritusſancti. Alia de promissione reditus sui. Alia, de promissione accessus eorum ad patrẽ. Secundum explicat, ibi:* Modicũ. *Tertiam, ibi.* Illo die: *quamuis non fuerint supra posita eodem ordine. Prima in duas: quia primo promittit per recessum suum donum spiritusſancti. Secundo ostendit efficaciam huius doni, ibi.* Et cũ venerit. *Dicit ergo primo sic:* Et nũc vado ad eũ qui, &c. *Quia impleui officiũ prædicationis meæ.* Et nemo ex vob. &c. *Sed hoc videtur cõtra illud quod supra dictum est c. 13. d. vbi Petrus quæsiuit.* Dñe quo vadis? *Et 14 a. dixit Thomas:* Dñe nescimus quo vadis? *Quasi dicat vellemus scire. Dicẽdum ꝙ in principio Christus loquutus est eis tantũmodo de suo recessu, & tũc bene quæsierunt quo iret, vt allegatum est. Sed postea interposuit de tribulationibus eis futuris, in quibus eorum interfectores reputabãt se Deo præstare obsequium, ꝙ videbatur nimiis durũ & extraneũ: propter quod ipsi tanquã adhuc imperfecti fuerunt ita stupefacti & attoniti, quod omnino obmutuerunt, & tunc quasi exprobrando dixit.* Tres rõnes cõsolatoriæ recessus Christi. Diuisio.

10 Et nemo ex vo. &c. *Quasi dicat ex timore & tristicia facti estis muti. Et hoc patet per literam sequentem, cum dicitur.*

11 Sed quia hæc loquutus sum vobis. *De tribulationibus futuris.*

12 Tristicia implebit cor vestrũ. *Et quia cum hoc tristabantur de recessu Christi, de cuius præsentia confidebant in tribulationibus consolari. ideo subdit.* Sed ego veritatem dico vobis. Expedit vobis vt, &c. *Et subdit causam, dicens.*

13 Si enim, &c. *Quia plenitudo spiritusſancti non erat danda, nisi post ascensionem Christi,*

✱ Et cum

MORALITER.

Absque synagogis. Nec etiam quocunque tormẽto, quod significatur, cum subditur,

Sed venit hora vt omnis qui interficit. Mors enim est vltimũ terribilium in præsenti vita. Induxit etiam discipulos petẽdum spiritusſancti donũ, quod est in omni afflictione corroboratium. Et sic literalis sensus est etiam mortalis. Nec occurrit mihi alius superadendus.

A a *Ille arguet* Non quod filius nõ arguat, sed qa spiritus dabit eis charitatẽ, & pellet timorẽ, vt sit eis libertas arguẽdi. AVGVSTINVS. Arguitur de peccato q in Christũ non credit. Arguitur & de iustitia eorum qui credunt. Ipsa.n. fidelium cõparatio, infidelium est vituperatio. Credant igit homines in Christũ ne arguantur de peccato ĩfidelitatis quo omnia tenẽtur. Transeant in numero fidelium, ne arguãtur de iustitia eorũ quos iustificatos non imitantur. Caueant futurum iudicium, ne cum mũdi principe iudicentur quem iudicatum imitantur.

B ✻ THEOPHYLACTVS. Quando enim viderint per manus discipulorũ in spiritu egregia signa & miracula fieri & neque sic credũt, quomodo non condemnatione digni, & peccato maximo obnoxij? Nam nũc quidem possunt dicere quod fabri filius sum & humilis matris, quamuis ego miracula faciã. Tunc aũt incredulitas omni carebit excusatione spiritu in nomine meo talia faciente. Itaq; de peccato illos arguet, hoc est ostẽdet eos absq; venia peccare: Et de iustitia quoq; arguet, qa ego ad patrẽ meũ vado, hoc est ostendet ꝙ ego cũ iustus fuerim, & irreprehensibilem egerim vitã iniuste occisus sim vt in eius iudicium ad patrem vadam, neque.n. si iniustus fuissem ad patrem ascẽdissem.

C b *Et de iustitia.* Non de sua, sed de credentiũ iustitia mũdus arguitur, quorum cõparatione dãnatur. Vnde nõ ait Non videbit me mũdus, sed nõ videbitis me, vos Apostoli cõtra infideles qui dicunt, quomodo credemus, ꝙ non uidemus? Est vera iustitia credere quod nõ videtur, vt qui viderunt hominem, crediderunt Deũ. Et cũ per ascensionem forma hominis subtracta est visibus, tũc ex omni parte impletum est: Iustus ex fide viuit.

c *Et iam, &c.* Id est, nunquã videbitis me talẽ vt modo, id est, mortalẽ iudicãdũ, sed glorificatũ iudicẽ. Et hoc est iustitia fidei: stitia fide i, de qua Apłus. *Et si nouimus Christũ secũdũ carnẽ, iã nõ nouimus,* quã qa mũdus ab istis nõ vult accipere ar

d *De iudicio.* Quia si damnatũ illum sequuntur, cum [...] nãtur, & ne sibi credãt parci, terrẽtur supplicio illius [...]

e *Omnem veritatẽ. &c.* Promittit quod totum facturu[s] spiritus, nõ qu[...] hac vita totum [...] pleatur.

f *A semetipso, si cunque, &c.* AV[GVS]TINVS. Quia [...] est a seipso, qui[...] lus pater de alio [...] est. Nam & fili[us de] patre natus est, & [spi]ritus de patre p[roce]dit: & tamen [...] lius & spiritus a[...] lis patri est. Sed [quae]cunque audiet [lo]quetur, audiet a [...] a quo procedit. [...] dire illius scire [...] idem est & es[se] quo illi ergo e[...] sentia, ab illo a[...] tia, id est scie[ntia] quæ non est [...] quam essentia, [...] De sempiterna [...] proprie dicitur [...] secundum nos [...] dicitur, fuit erit. [...] quia nunquã defuit. Erit, quia nunquam deerit. Est, [...] semper est. Non pteriit, quasi qui nõ maneat. Non [...] tur, quasi qui nõ erat. Cum ergo nostra loquutio p tẽ[pora] variet, de eo vere dicũtur verba cuiuslibet tẽporis, qa n[ullo] tẽpore defuit, deest, vel deerit. Et ideo nõ mirũ si au[...] dixit de eo q audiuit & audit, id est, sẽper sciuit, scit & [...]

g *Ille me clarificabit.* Quia spũales faciendo vos declar[at] quo modo patri filius est ęqualis, quem ſm carnem [...] minẽ nouerãt, vel timorem tollẽdo faciet vos gloriã [...] annunciare toti mundo, quę nõ mihi, sed hominib. p[...]

h *De meo.* Non ꝙ spũs sit minor filio. Cur aũt hoc d[...] explanat: *Omnia quæcunque habet pater, mea sunt.* Propter[ea di]xit, quia de meo accipiet. Ergo de patre accipit spũs, [...] accipit filius, quia in hac trinitate de patre natus est fi[lius,] de patre procedit spiritus. Qui autem de nullo natus e[st, de] nullo procedit, pater est solus.

i *Omnia quæ.* AVG. de spiritu dicit Christus. Spiritus [...]

a abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet 1
(a Per nos qui modo timidi. a Quod habet mundus. b Quam non imitatur. c Quod non timet. d Exponit quod dixerat suo.)

b mundum de peccato & de iustitia, & de iudicio. De peccato 2
(a Arguet. b Hoc specialiter ponit, quia hoc manente cætera manent, hoc discedente cætera remittuntur.)

credũt quidem quia non † crediderunt in me. De iustitia vero, quia 3 4
(a Iam talem non videbitis, & Paulus enim & Sthephanus post uiderunt eum, sed iam alium. Futuro.)

c d ad patrem vado, & iam non videbitis me. De iudicio autem 5 6
(a Foras missus, iudicio ignis seruatus. b Quæ nemo habet determinare.)

quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Adhuc multa 7 8
(a Quia nondum uenit spiritus.)

habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum 9
(Intus sine sono, sic sit & aliis sanctis, alias deducet in omnem ueritatem, ut dedu. in. d. in uer. te. Saluti necessariam.)

† De cõ. dist. 5. c. vltim. e autem venerit ille spiritus veritatis † docebit vos omnem 10

f veritatem. † Non enim loquetur à semetpso, sed quæcun- 11
† audiet. (a Non solum quæ futura in tempore sed magis æterna quorum amore inflammat.) 12

† glorificabit. que † audiet loquetur, & quæ ventura sunt annunciabit vo- 13
(Patre a quo ego.)

† Matth. 11. d. Lu. 10. d. g bis. Ille me † clarificabit: quia de meo accipiet, & annuncia- 14 15

h bit vobis. † Omnia quæcunque habet pater, mea sunt. Pro- 16

i pterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. 17

Abac. 2. a.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ Efficacia doni spiritussancti ostenditur in tribus. Spiritussanct. arguet mũdum de tribus.

1 Et cũ ve. *Hc ostendit efficaciã illius doni. Et hoc in trib. Primo: respectu ipsius mundi. Secũdo respectu apostolorũ, ibi:* Adhuc dẽo. *Tertio respectu Christi, ibi:* Ille me clarificabit: *Effectus aũt spiritussancti respectu hoĩum mundialiter viuentum est argutio ipsorum. Et hoc est quod dicit.* Et cu ve. il. *Id est arguendum & cõdẽnandum ostendet de trib. s.* 2 De pecca. *Infidelitatis in Christum, quia si ne fide mediatoris non remittitur aliquod peccatum.* 3 De iustitia. *Scilicet Christi, quã nõ acceptauerunt homines mũdani.* 4 Quia ad pa. v. *Per hoc. n. quod Christus ad patrem rediens resurrexit, & ad celum ascẽdit, declarata est iustitia eius secũdum ꝙ arguit Petrus Act. 2. d.* Iesum Nazarenum virũ approbatũ a Deo *Sequitur.* Hũc Iesũ resuscitauit Deus cuius oẽs nos testes sumus. dextera ergo Dei exaltatus, &c. *Et huius iustitiæ Christi declaratio erat persequutorum eius manifesta argutio vel cõdẽnatio.* 5 Et iã nõ v. *Præsentia corporali habitatẽ vobiscum, quia post ascensionẽ nõ viderunt eũ, licet. n. post resurrectionem aliquãdo eis appareret ante ascensionem tũ nõ habitabat cum eis sicut ante, quia iam non erat in mortali corpore.* 6 De iud. &c. *Id est, diabolus, sicut supra expositũ est c. 14.* 7 Iã iu. est. *Id est, condẽnatus diuina sententia tanquã obstinatus, & per cõsequens omnes ei adhærentes eodem iudicio ostenduntur condemnabiles.* 8 Adhuc mul. *Hic ostẽdit efficaciã spiritussancti respectu Apostolorũ, quæ cõsistit in illustratione ipsorum de profundissimus & altissimis fidei secretis. Et hoc est ꝙ dicitur.* Ad mul. &c. p. por. *Propter vestrã imperfectionem & eorum arduitatem.* 9 Cum aũt ve. *Id est, spiritussãctus, qui est veritas per essentiã & effectiue docẽdo eam.* 10 Do. vos. *Scilicet necessariã ad salutem, non solum pro personis vestris, sed etiã ad regimen ecclesiæ & fideliũ instructionẽ. Et quia possent credere, quod spiritussanctus esset maior filio, debebat docere eos de maioribus, ideo hunc errorem remouet [...]* 11 Non. n. *Quia sicut non est a se, sed a patre & filio, ita nec [...] loquitur. Ideo sequitur:* 12 Sed quæcunque. *Quia suum a[udi]re est ab eis procedere.* 13 Loquetur. *Scilicet vobis. Sed in[...]telligẽdũ hoc generaliter de omnibus quæ audit spiritussanctus [a pa]tre & filio, quia ab eis accipit scientiã infinitã, sed de omnibus [...]tibus ad eorũ salutẽ & ecclesiæ regimen, vt dictum est.* 14 quæ vẽ. *Multa enim de futuris per spiritũ sanctum reuelata fu[erunt] Apostolis, sicut Ioanni per spiritũ sanctum reuelatus est proce[ssus] ecclesiæ vsque ad finẽ mundi in Apoca. Et Petro suum marty[rium] secundũ ꝙ ipsemet dicit, 2. Pe. c. 1.* Scio qa velox est depositio tabernaculi mei, ſm ꝙ Dñs Iesus Christus significauit m[ihi.] *Et Paulo reuelatæ sunt futuræ sibi tribulationes in Ierosolym[is ...] habet Act. 20. e.* 15 Ille me cl. *Hic ponit efficacia spiritussancti [re]spectu ipsius Christi, quæ fuit declaratio ipsius diuinitatis, quæ [mani]festa facta est per spiritũsãctum Apostolis datũ, quia sicut præd[ictum] est, illud fuit signũ maximũ ad cõfirmãdum Christi doctrinã. Et [hoc] est ꝙ dr.* Ille me clari. *A me procedendo. Nec est per hoc intel[ligen]dum, quod partẽ essentiæ filij recipiat, quia indiuisibilis est, & [...] aliquid capitur, totum capitur, oẽ aũt verbum procedens ab al[iquo] naturaliter ipsum manifestat, & sic spiritussanctus procedens a [filio] & totã eius essentiã accipiens, totum ipsum manifestat. Quod a[utem spi]ritussanctus procedat ab ipso, ostendit cõsequenter dicẽs.* 16 quæ. *Omnia. n. quæ sunt patris, filio cõicantur, excepta propri[etate] paterna, in qua a filio distinguitur, & per consequens virtus sp[ira]tiua filio cõicatur, cum in ipsa pater ei non opponatur. Et hæc [est] quare spiritussanctus procedit a filio sicut a patre, quia sunt v[na] virtute spiratiua. Et hoc est quod subdit.* 17 Propterea [...]

✻ *Quasi d[...]*

[..]ſt qui loquitur in vobis. Et apoſtolus. Si ſpiritus eius q ſu[..]dauit Chriſtū, id eſt, ſpiritus patris. Item Apoſtolus: *Miſit D[..]s ſpiritum filij ſui in corda ueſtra, & quiſquis ſpiritum Dei non h[..]bet, &c.* Ita aperte oſtenditur patris & filii eſſe ſpiritus.

a [M]*odicum*. Dixerat, ſupra ſine modicum, ad patrem vado, & [i]am nō videbitis m[e], vbi viſus eſt aper[..]te [lo]qui, nec quidq̃ q[uæ]ſierunt. Nūc au[..]tē [d]eterminans quā [..]do [fu]turus ſit, id eſt pa[u]lo poſt, & quomodo ſcilicet p paſ[..]ſio[n]em, dicit, modicu[m], quod antequā i[m]pleretur penitus fu[it] obſcurum.

[M]*odicum*. Id eſt, par[..]u[m] tempus reſtat u[ſq]ue ad hoc qđ pa[..]tia[r] & claudar ſepulch[ro], & iterū paruū tē[m]ps vſquequo me vi[..]catus reſuſcita[..]tu[s].

[V]el paruum tem[..]pu[s] eſt, id eſt, triduū qu[o] clauſus non ui[..]deb[or]. Et iterum paruu[m], id eſt, quadragi[nt]a dies, quo reſuſci[ta]tus videbor.

Theoph. Quare [C]hriſtus receſſū & [m]ortem ſuam in me[m]oriam eis reducit, quamuis magis occultanda videā[..]tur [m]entem eorum exercebat, vt probatiorē efficiebat, ut [p]r[æ]terea ſemper cōmemorans triſtia aſſuefacit illos, vt ad ex[pe]ctationē illorū prouehat. Igitur ſicut hoc loco puſillū & [n]on videbitis me dicens ad triſte ſtatim addicit lætū qd[..]dam & iterū puſillum & videbitis me, & ad Deū vado, qui vos [..]uare poteſt, & non pereo ſed tranſeo, & ad paruū qdē tem[..]pus ſeceſſus erit, poſtea aūt perpetuo cōuerſabor vobiſcum. Illi quidē non intellexerunt, vnde admiratur qſpiā, qūo non agnouerant quæ dicebat? Videtur ergo, vel triſtitiam adeo mentē eorū inuaſiſſe, vt abiicerent doctorum memoriam uel propter obſcuritatem verborum euenit ne intelligerent.

D

a Id eſt nunquam uidebitis me mortalem.

a Mŏdicum, & † iam non uidebitis me, & iterum modicum,

Quia obſcure dixit.

& videbitis me, † quia vado ad patrem. Dixerunt † ergo ex di
ſcipulis eius adinuicem: Quid eſt hoc quod dicit nobis. Mo-
dicum & non videbitis me, & iterū modicū & videbitis me,
b & quia vado ad patrem? Dicebant ergo: Quid eſt hoc quod

a In hoc oſtendit ſe Deum, cum ſine uerbis eorum intellexit dubitationem.

nobis dicit, modicum? Neſcimus quid loquitur. Cognouit
autem Ieſus, quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De
c hoc quæritis inter vos, quia dixi: Modicum, & non videbitis

a Exponit quod dixerat, ſcilicet ſe moriturum & reſuſcitandum.

me, & iterum modicum, & videbitus me. Amen, amen, dico
d uobis quia plorabitis, & † flebitis vos, mundus autem gaude
bit. † Vos autem contriſtabimini, ſed triſtitia veſtra vertetur

In reſurrectione & aſcenſione.

e in gaudium. Mulier cum parit triſtitiam habet, quia venit

a Pariendi uel parturiendi. b Non fœminam, ſed maſculum, quia ad fructum æternæ contemplationis cunctę actiones referuntur, non ad molliciem huius ſæculi.

hora eius, Cum autem peperit puerum, iam nō meminit preſ

a Id eſt, in vitam æternam.

ſuræ propter gaudium, quia natus eſt homo in mundum. Et

a Adaptat ſimilitudinem. b Poſt triſtitiam victo impugnatore remunerabo.

vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis. Iterum autem vi-

b *Quia uado*. Hoc eſt
1 quia tempus eſt vt
2 depoſita mortalitate
humanā naturā cę-
lis inferam. Vel ſpi-
ritualiter illis quib.
loquebatur, dicit.
3 c *Modicum & non*. Et
4 adhoc refertur: *Quia*
5 *uado, &c.* Non ad il-
6 lud. *Iterū modicū, &c.*
Quod vniuerſæ pro-
mittit eccleſiæ. Di-
cit ergo modicū, nō
7 quia mortuus ab eis
8 non erat uidēdus do
9 nec ſurgeret, ſed qa
eundo ad patrem, fa
ćturus erat, vt nō eū
10 vlterius mortalē ui-
derent, quod fecit
poſtquam ſurrexit &
aſcēdit in cęlū. Om-
nibus autem cōmu
11 niter dicit: *Iterum mo*
12 *dicum & non*. Id eſt, to
13 tum tēmpus vſque
ad finem ſęculi. *Et ui*
de.me, ęterna viſione.

† autem.

E

d *Quia plorabitis*. Mē occiſo, de quo inimici gaudebunt. Similiter plorant omnes boni in ærumnis huius ſæculi, ſed mundi amatores gaudent. Boni aūt cōparantur parienti q̃ gemit in partu, ſed lætatur de fructu, & plus gaudet de aduētu futuræ prolis, quam triſtis eſt de præſenti dolore.

e *Mulier cum parit*. ✠ Theophyl. Exemplum mulieris pariētis non per omnia quæras adaptare his q̃ circa Ieſum accide-

F

Nicolavs de Lyra.

Q.d. propter hoc dixi, quod a me procedit. Quia omnia quæcunque habet pater, mea ſunt. *Quia mihi communicat omnia, excepta p prietate paterna.* 1 Modicum. *Hic explicat ea quæ ſup.dixer. ad eorum conſolationem de ſuo reditu. Et diuiditur in tres, qa prim ponitur dicta explicatio. Secundo ex hoc ſequens diſcipulorū dubitatio, ibi.* Dixerunt ergo. *Tertio, dubitationis expoſitio, ibi:* Cognouit ergo. *In prima igitur par. ad eorum conſolationē oſtendit, qd tp̄s modicum erat futurum uſque ad ſuum reditum per reſurrectionem ſuam, dic.* Modicum, &c. *Secundum Augu. per iſtud modicum intelligitur tempus ab illa hora qua loquebatur Chriſtus diſcipulis uſq; ad ſuā paſſionem, & mortē per quā ſubtractus eſt eis, & non uiderunt eū.* 2 Iterum mo. *Per iſtud ſecundū modicum intelligitur tempus ab hora mortis uſque ad reſurrectionē ſuā; quia tunc iterum uiderunt eū, utrunq; aūt tempus modicum fuit ſecū dum [..]ro Chryſoſt. aliter exponitur, quia per primum modicū intelligitur tempus ab hora paſſionis uſq; ad tēpus reſurrectionis. Et tunc [..]ſus.* Modicum & non. *Q.d. tempus in quo non uidebitis me per ſubtractionem a uobis in mea morte erit modicū, & ideo non debetis deſolari. Per ſecundum modicum, cū dr̄.* Iterum modicū. *Intelligitur tempus ab hora reſurrectionis uſq; ad aſcenſionem, in qua apparuit eis loquēs de regno Dei, ut habetur Act. 1. a.* Et illud fuit modicum reſpectu temporis ſequentis vſq; ad finem mundi [..]o *ſubdit.* 3 Quia va. &c. *Q.d. quando in cælum aſcendam, ex tunc non uidebitis me cōiter loquendo, niſi in generali reſurrectione, propter quod dr̄ Act. 1. b.* Viri Galilæi quid ſtatis aſpicientes in cælum? hic Ieſus, qui aſſumptus eſt a vobis in cęlū ſic veniet quemadmodum vidiſtis eū. *Q. amplius non uidebitur in terra præſentia corporali, uſquequo ueniet ad iudiciū. Quod. n. aliquib. ſanct apparuit poſtea, fuit ex ſpāli gratia, ſicut apparuit Io. Euāgeliſtę [an]te mortē ſuā, uocans eū ad cęleſtē gloriā. Similiter & Petro apparuit ante crucifixionē ſuā dicens ei.* Vado Romam iterū crucifigi. *Quia in crucifixione Petri futura dicebat ſe Chriſtus crucifigi, ſicut in perſecutione fideliū dicit in perſecutionē pati. Act. 9. a. Et ſimiliter apparuit Paulo quando fuit proſtratus de cælo, ut hr̄ ibi. Et iſta [ex]poſitio Chryſ. magis eſt conſona uerbis Chriſti, ut poſt uidebitis magis.* 4 Dicebant. *Hic ponitur diſcipulorūm dubitatio, quia in uerbis Chriſti erat obſcuritas ex hoc quod ibi uidebatur quædā contradō in hoc quod dixerat.* Modicum & nō videbitis me. *Et poſtea.* Iterum modicum & videbitis me. *Et ideo dubitauerūt de intellectu iſtorū uerborū. Et patet litera.* 5 Cognouit. *Hic ponitur dubitationis ſolutio. Et diuiditur in duas, quia primo dubitatio eorum ſoluitur. Secundo, exēplum ad propoſitum inducitur, ibi.* Mulier autem. *In prima parte dr̄ ſic.* Cognouit autem Ieſus, &c. *Hoc. n. Cognouit Chriſtus inquantum Deus, cuius eſt proprium ſecreta cordiū cognoſcere propria uirtute. Cognouit ēt hoc inquātum hō, quia aīa Chriſti uidet in uerbo oīa quæ Deus uidet ſcīa uiſionis.* 6 Et dixit eis: De ho. q. in. v. *Ad hoc reſpondendo præuenit eorū interrogationē, ut oſtenderet ſe ſcire mētis eorū intentionē.* 7 Amē amē. &c. *Q. per illud quod dictum eſt.* Modicū & nō vi. me. *Intelligitur tēpus meæ paſſionis uſq; ad reſurrectionē meā, in quo flebitis propter meā abſentiā.* 8 Mundus. a. g. *Quia in triduo mortis Chriſti Iudæi mundualiter uiuentes ſunt gauiſi, credētes extinxiſſet totā ſectā Chriſti.* 9 Sed triſtitia ve. ver. in g. *In hoc exponit illud quod ſup. dixerat.* Iterum modicum & uidebitis me. *Quia in tempore in quo eis apparuit poſt reſurrectionē ſuā gauiſi ſunt viſo Domino. Et ſic patet ex uerbis Chriſti expoſitis quod ſup. dixeram, quod expoſitio Chryſ. propinquior eſt literæ quam expoſitio Augu.* 10 Mulier. *Declarat quod dixerat per exemplum mulieris in dolore partus triſtitiam patientis, ſed in natiuitate pueri gaudium ſuper ueniens abſorbet præcedentem triſtitiam. mulier iſta eſt eccleſia ſeu Apoſtolorum collegium, in quo pro tunc erat tota eccleſia fidelium. Triſtitia partus eſt dolor de paſſione Chriſti, qui fuit in illo collegio. Natiuitas hominis eſt reſurrectio Chriſti, qua Chriſtus de nouo proceſſit ad uitam immortalem, quantum ad corpus quod prius fuit mortale. & ideo ad hoc deſignandum dixit Saluator.*

Diuiſio.

Io. 20, e.

11 Quia natus eſt homo in mundum. *Et non dixit, puer, quia Chriſtus homo perfectus uitam immortalem inchoauit per ſuam reſurrectionem. Sequitur.*

12 Et vos igitur nunc quidem triſtitiam. *ſ. tempore meę paſſionis & mortis.*

13 Iterum au. vi. vos, & gau. cor v. *Poſt meam reſurrectionem.*

cederint, sed tñ vt ostendatur quod tpalis sit dolor & magnum lucrum doloris & resurrectionis partus ad vitã & regeneratione alia aũt oĩa ad exemplum non alludunt, & merito, Parabola.n. si per oĩa seruetur, non est parabola, sed illud ipsum quod per parabolam signatur. Et hoc loco intelligimus per dolorẽ parientis tristitiã Apostolorum, vt per gaudium consolationem resurrectionis. Et iterum per solutionem dolorum parientis descẽsum ad inferos, & per natiuitatẽ, resurrectionem primogeniti ex mortuis. Porro non vltra signatur infernus p matrem, non.n. gauisus est infernus sed Apostoli gauisi sunt gaudio quod nullus abstulit ab eis, tunc enim gaudebant, qñ pro nomine domini aspergebantur conuitiis insuper dicendo. *Gaudium uestrum nemo tollet a uobis* Ostendit quod vltra nõ moriatur, sed perpetuo viuens illis incorruptibilis gaudii sit author futurus.

†Matth. 21.c. Mar. 1.c

a *Si quid petieritis.* ✻ AVG. Ita sane intelligendum est, qđ ait, dabit vobis, vt ea beneficia significata sciantur quæ ad eos, qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur.n. sancti pro seipsis, non autem pro omnib. aliis amicis, vel inimicis.

✻ THEO. Nullus ex his qui mundana petunt ac animab. damnosa in nomine Christi petit. Ideo neque accipit, Nomen.n. Christi diuinum est ac salutare, quando autem quis petit quæ ad perditionem animæ pertinent, quomodo dicemus illum in salutaris nomine petere.

Ho. 28. i Euange. 1. Co. 12

✻ GREGOR. Si omne quod petimus in nomine filii dat nobis pater, quid ergo est quod Paulus ter dominum rogauit, vt exaudiri non meruit sed dictũ est illi. *Sufficit tibi gratia mea nã uirtus in infirmitate proficitur*. Nunquid ille iã egregius prædicator in filii nomine non petiit? Quare autem non accepit quod petiit. Quomodo ergo verum est, quia quidquid petierimus patrem in nomine filii dat nobis pater. Si auferri a se Angelum Satanæ petiit Apostolus in nomine filii vt tamen quod petiit non accepit? Sed qui nomen filii Iesus est. Iesus autem Saluator, vel etiam salus dicitur, ille ergo in nomine Saluatoris petiit quod ad salutem pertinet nam si id quod non expedit petitur in nomine Iesu petitur pater.

a Quia gaudium ipsorum Christus est, qui iam non moritur.

A dabo vos & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum 1

a Aeternæ visionis, quod non in hac vita. Non petetis uel interrogabitis, quia tunc erit plena cognitio et sufficientia.

nemo tollet a vobis: Et in illo die me nõ interrogabitis quid- 2

Quod si [illegible] nihil.

a quam. † Amen amen dico vobis: † si quid petieritis patrem 3 4

Confisi meæ præsentiæ.

b in nomine meo, dabit vobis. Vsque modo non petistis 5 6

a Quod aliquid fit comparatione rei per [illegible]. b Quod non cognouistis sicut cognoscendum est. c Nunc autem peti vt gaudium vestrum, si plc. quod est in æternis, & ut re accipietis.

B quidquam in nomine meo. Petite & accipietis, † vt gaudium 7 8

c vestrum sit plenum. Hæc in prouerbiis loquutus sum vobis: 9

d Venit hora, cum iam non in prouerbiis loquar vobis, sed pa- 10 11

a Intus in corde, non aure.

lam de patre meo annunciabo vobis. In illo die in nomine 12

b *Dabit uo.* In fi[illegible] nõ rogabitis, se[illegible] do petite, & da[illegible] vobis, quod a[illegible] pertinet, & si n[illegible] nibus illis quib[illegible] titis, & ideo d[illegible] vobis.

c *Hæc in pro.* Q[illegible] cuique dixi q[illegible] prouerbiis (q[illegible] lent homines [illegible] te, sed non int[illegible] re) dixi, quia a[illegible] les estis. *Anim.*[illegible] *tem qui non pe*[illegible] *quæ sunt spiritu*[illegible] Quęcunque d[illegible] tur de incorpo[illegible] immutabili, s[illegible]

tia, habet quasi prouerbii. *Sed uenit hora.* Qua dato ip[illegible] ciam vos spirituales, vt certissima intelligentia men[illegible] si non vt in futuro) Deum videatis & tunc palam d[illegible] nunciabo, vt ipsum & me eiusdem substantiæ intell[illegible] & tunc, *In nomine meo petite* Quia tunc vere cognosc[illegible] scietis quod si vt homo rogo patrem, vt Deus exau[illegible] patre, vnde dicit. *Et non dico vobis, quoniam ego ro.pa.*

Hæc in prouerb. Quo modo possunt petere plenum [illegible] dium subdit, quia de animalibus quod sunt faciet i[illegible] les, vt ablatis omnibus imaginibus corporum, pu[illegible] mentis syncerae luci cohæreant.

✻ THEOPHYL. Parœmia est sermo obliq; & occulte [illegible] parabolas totum argumẽtum ostendens. Quia igitu[illegible] multa iis occulte dixerat, ac parabolam narraret de [illegible] re ac parse dicit. *Hæc per prœmias loquutus sunt vobis, & c*[illegible] resurrectionem.n. cum se exhibuisset viuum per 40.[illegible] quebatur eis de patre magis mystica & manifestiora [illegible]

d *Palam de patre meo.* ✻ GREG. Filius quippe patre [illegible] annunciat quia sicut superius diximus, per hoc quo[illegible] bum est, ex natura nos diuinitas illustrat. Verba enim [illegible] doc[illegible]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et gaudium vestrum, nemo tollet à vobis. *Quia vita Christi fuit materia huius Gaudij immortalis erat, non amplius auferenda per mortem, quia Christus resurgens ex mortuis, iam nõ moritur & c. vt dicitur Rom. 6.b. Istud uero gaudium Apostolorum de Christi visione fuit incboatum post resurrectionem Christi, sed postea consummatum in gloria cœli.*

2 Et in illo d. *Hic explicat Christus, q supra dixerat de accessu discipulorum ad patrem. Et diuiditur in duas, quia primo explicat erga discipulos patris familiaritatem. secundo, subiungit sui dicti rõnem, ibi:* Hęc in prouerbiis. *Dicit igitur primo sic.* Et in illo die. *Id est in tempore post resurrectionem meam.*

Diuisio.

3 Me non interrogabitis quidquam Amẽ, &c. Q. *ex præsẽtia spiritus sancti vobis à patre missi sic eritis illuminati, quod non indigebitis quærere sicut modo, neque edoceri. Sed contra hoc videtur. Pro illo tempore petiit à Christo Petrus de Ioãne.* Hic aũt qd? *Vt habetur inf. vl. c. Similiter Apostoli petierunt à Christo:* Domine, si in tẽpore hoc restitues regnũ Israel? *Vt habe. Act. 1. a. Dicendũ quod intelligitur de quæstionibus sic irrationabilibus sicut ante resurrectionem Apostoli faciebant Christo qualis fuit quæstio Phil. supra posita.* 14. b. Domine ostende nobis, &c. *Et consimiles quæstionis quæ frequenter leguntur in euangelijs ab apostolis factæ. Post resurrectionem vero Christus aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Luc. 24. g. Et ideo fuerunt edocti de multis quæ prius ignorabant & propter hoc non indigebant quærere sicut ante, & si aliqua quærebant rationabilius quærebant, ideo per verba supradicta non intendit. Saluator excludere ab Apostolis omnem quæstionem, sed exprimere eorum instructionem per intellectum scripturarum, vt dictum est.*

Aliter exponit Aug. In illo die me non interrogabitis quidquam, id est, in æterna beatitudine, quæ est dies vna continua, vbi vident beati clare in diuina essentia q̃ expedit eos videre nec oportet aliqd eos interrogare. Prima tamen expositio propinquior est liter[illegible] cedenti & subsequenti vnde sequitur.

4 Si quid petieritis patrem in nomine meo. *Id est,*[illegible] *ad salutem, quia Iesus quod est nomen Christi salus interpreta*[illegible]

5 Dabit vobis. *Suppositis tamen cum hoc alus duabus co*[illegible] *bus supradictis, c. 15. Scilicet, q petitio fiat pro se, & pers*[illegible]

6 Vsque modo non petistis. *Apostoli.n. ante resurre*[illegible] *Christi ita non cognouerunt virtutem nominis Christi, sicut*[illegible] *ideo adhuc ignorabant, quod omnis eorum petitio esset exau*[illegible] *nomine Christi.*

7 Petite & accipietis. *Hic gratiam in præsenti.*

8 Vt gaudium vestrum sit plenum. *Id est futura beati*[illegible] *quia ad eius consequutionem debent ordinari omnes preces*[illegible]

9 Hæc in prouerb. *Hic reddit causam sui dicti, videlicet q*[illegible] *scipuli habebant talem accessum & familiaritatem ad patr*[illegible] *resurrectionem. Duo.n. faciunt familiaritatem cum aliquo, s*[illegible] *titia, & amor. Post resurrectionem autem & spiritussancti re*[illegible] *nem apostoli fuerunt perfecti in notitia & amore Dei. Et hæc*[illegible] *se, quare fuerunt magis familiares ei quam ante, & hoc est, q*[illegible] *citur:* Hæc in prouerbiis loquutus sum vo. Q. *d. ante*[illegible] *meam parabolice & obscure loquutus sum uobis, sicut patet*[illegible] *cursu euangelij.*

10 Venit hora cum iam non in prouer. *Id est obscure.*

11 Loquar vobis, sed palã de patre meo annunciabo[illegible] *Quia Christus post resurrectionem suam clarius et expressiu*[illegible] *Apostolos de regno Dei quam ante. Ipsi.n. erant magis capac*[illegible] *habebãt sensum apertum ad intellectum scripturarum, vt*[illegible] *Luc. vltimo g.*

12 In illo die in noĩe meo pe. *Quia sicut dictum est, post*[illegible] *ctione Christi cognouerunt magis virtutem nominis Christ*[illegible] *ante, & ideo suas petitiones in Christi nomine formabant,*[illegible] *pter hoc orationes ecclesiæ in fine for[illegible]antur in Christi nomi*[illegible] *do, per dominum nostrum Iesum Christum, & c. vel aliquid s*[illegible]

✻ 1 Lu[illegible]

ocitium,quasi quosdā humanæ linguæ riu: los non quę
ur quando de pso iam veritatis fonte inebriantur.
Ii enim. Amat nos pr̄,quia amamus filium,cum a patre
g. o accepimus vt amemus patrem & filium:data chari-
ite er spiritum,quem & ipsum amamus cū patre &filio,
tic amans faci' in
ob q iod ametur.
It um relinquo mun
um Reliquit mun-
um corporali præ-
nt . Vadit ad pa-
en quia humani-
ite ad inuisibilia
ate x maiestatis
uit. Reliquit mū
um quia ab aspe-
a atorum mun
q od viderant ab-
u Redit ad patriā
ia matoribus suis
c alem creden-
e locuit patri.
D unt ei discipuli e-
s. C m nōdum ve
s hora,quā pro-
ui Ecce nunc pa-
m oquitur . Illa
m Dominus scit
o ntelligentibus
: ouerbia : ill: vsque adeo non intelligunt, vt nec sal-
em non intelligere intelligant.De qua eorum infirmi-
ate monens respondit. *Modo creditis,&c.*
unc scimus, quia scis omnia. Aperte ostendunt, quia lo-
de eis,ad eos maxime agebat quæ illos delectabant
, & quæ ipsi interrogare uolebant, hęc ipse præue-
ultro proferebat, & ideo illum quia cogitationes no
confitentur scire omnia quasi Deum & Dei fi-

E m opus est ibi quis te interroge. Cum scias omnia,non est opus vt interroges aliquem a quo aliquid scias. Vel etiam interrogeris ab aliquo præsciens quid ille velit.Si autem aliquando interrogauit vel interrogatus est, non eis, sed aliis opus fuit. D

f *Modo creditis.* Vt paruuli quib.quæcunque alta adhuc pro

a Quia nihil tunc deerit,& si nunc rogo.
meo petetis . Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem
Ideo ita exaltamini.
a de vobis . Ipse enim pater amat vos,quia vos me amastis &
a Carne sumpta non tamen deserui. Autem. Visibiliter.
credidistis,quia à Deo exiui . Exiui à patre, & veni in mun-
a Corporali discensione,non gubernat one præsentię.
b dum Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem . Dicunt
Palam loqui æstimant,cum dict orum eius nequeant comprehendere mysteria.
c ei discipuli eius: Ecce nunc palam loqueris & prouerbium
a Docenti qui sponte omnia di it,sciens quid quæsiturus uelit,aliis opus est interrogare quia aliter nesciret quid quæsitor scire uellet.
d nullum dicis.Nunc scimus,quia scis omnia, & non opus est ti-
Quod scis omnia.
e bi,vt quis te interroget . In hoc credimus quia à Deo existi.
Vt paruuli.
f Respondit eis Iesus . Modo creditis: † Ecce venit hora,
a In vestræ infidelitatis torporem
g iam venit,vt dispergamini vnusquisque in propria, & me so-
h lum relinquatis & non sum solus,quia pater mecum est.Hæc

uerbia sunt creditis,
sed venit hora passio
1 nis , & iam prope
est, in qua ita pertur-
bamini, vt quod mo
do creditis relinqua
2 tis , non modo cor-
3 pore, sed etiam men
4 tis fide: vnde: Spera-
5 bamus, quod redem
6 pturus esset Israel.
7 g *Et non sum.* Ecce p-
8 fecerunt, sed ad ma-
9 ius vult eos extendi,
10 vt cum dixerint, a Lu.24.d
11 Deo existi, dicat. Pa-
12 ter mecum est,nec E
13 sic putent a Deo e-
14 xiisse, ut putēt etiam † Matth. 26.c.
15 recessisse. Marc. 14.c.
16 h *Quia pater mecum* Zac.13.
17 *est.* Dixerat relinquo
18 mund.& vado ad pa-
trem nunc dicit: *Pa-
ter mecum est*,quod intelligenti est uerbum,non intelligenti prouerbium . Cui si non est cibus, tamen lactis est alimentum . Ex quo est , quod sciebant eum nosse omnia.

✠ Theophyl. Cum igitur audieris clamantem. *Vt quid me derelinquis* ? Ne sic simpliciter intellige,quod derelictus sit saluator a patre alioqui quomodo hoc loco testaretur. *Pater mecum est.* Sed intellige vt ab humana natura dictum derelicta propter peccata & abiecta,in Christo autem conciliata & assumpta per patrem.

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non dico vobis,quia ego rogabo patrem de vobis. Ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis & credidistis quia a Deo exiui. *Quasi dicat non dico quod sit tunc uobis necessarie intercessorem medium in petitionibus vestris, sicut modo. ante passionem enim Christi, apostoli tantum confitebant de præsentia corporali e us, quod in omnibus ad ipsum recurrebant, sed post ... m ipsimet suas petitiones ad Deum formabant,ideo Christus ... verba vult exprimere, quod secure possent hoc facere prop ... liaritatem patris ad ipsos, vnde similis est modus loquendi, ... dixisset Christus apostolis Tantam familiaritatem habebitis ad ... quod per uosipsos poteritis accedere ad eum & impetrare, ... non per hoc excludit suum adiutorium, sed exprimit cum quā ... tate poterunt orare Deum. Consimili modo loquebatur san- ... tha ad Deum iam gloriosa in cœlis,beatæ Luciæ existenti in ... soror mea Lucia virgo Deo deuota,quid a me petis quod ipsa, ... præstare? &c. Non enim excludebat a beata Lucia suū adiu ... sed exprimebat cum quanta securitate posset rogare Deum. ... modo Christus loquebatur Apostolis, ad exprimendum erga ... amicitiam Dei patris.propter hoc sequitur.* Ipse enim pater a- ... vos,&c. *Sequitur.*

2 Exiui a patre *Non per loci mutationem,sed per æternam generationem & personalem distinctionem.*

3 Et veni in mundum . *Per carnis assumptionem.*

4 Iterum relinquo mundum. *Quantum ad corporalem præsentiam.*

5 Et vado ad patrem. *Faciendo naturam mortalem paternæ gloriæ consortem,sicut supra expositum est c.13.*

6 Dicunt ei discipuli eius . *Postquam Christus explicauit rationes supra positas ad discipulorum consolationem , hic consequenter ostenditur effectus prædictæ explicationis,qui est plenior cognitio apostolorum.Et diuiditur in duas,quia primo ponitur ista plenior cognitio, secundo,subditur ipsorum infirma dispositio,ibi.* Respondit Iesus. *In prima igitur parte dicitur sic.* Dicunt ei discipuli eius. *Clarius intelligentes quam ante.*

7 Ecce nunc palam loqueris , & prouerbium nullum dicis. *Clarius.n.loquebatur de processu eius a patre, & de aduētu eius in mundum per carnis assumptionem, quam fecerat ante, & ideo deitatem clarius intelligentes dicunt.*

8 Nunc scimus,quia scis omnia. *Ex doctrina.n.eius, & miraculis plenius eius deitatem cognoscebant.*

9 Et non opus est tibi, vt quis te interroget. *Hoc.n.uidebant ex hoc,quod præuenerat eos respondendo antequam interrogabant, vt dictum est.*

10 In hoc credimus. *i.ex dictis & factis præteritis.*

11 Quia a Deo existi. *Et sic fidem quam habebant in corde, confitentur ore.*

12 Respondit eis Iesus. *Hic prædicitur eorum conditio infirma ne ex pleniori cognitione habita eleuentur, & cautiores contra pericula reddantur cum dicitur.* F

13 Modo creditis. *Quasi dicat,parum stabitis in hac fidei confessione.*

14 Ecce venit hora,& iam venit. *Quia ex tunc incipiebat tempus suæ passionis,de quo loquebatur.*

15 Vt dispergamini vnusquisque in propria. *Sicut.n.propter fidem Christi apostoli propria reliquerant, & adinuicem & cū Christo colligati erant per amorem,vt habetur Matt.19.d.* Ecce nos reliquimus omnia , & sequuti sumus te. *Ita econtrario propter infirmitatem eorū in fide, imminente Christi morte dispersi sunt ab inuicem, & a Christo quærentes proprium commodum , ideo subditur.*

16 Et me solum relinquatis. *Quod factum est in captione quæ imminebat de proximo uerumtamen ex fuga eorū nullum detrimentū accidit Christo,ideo subditur.*

17 Et non sum solus quia pater mecum est. *Quia humanitas remansit deitati coniuncta,in qua deitate pater & filius sunt vnum q.d.in mea passione non indigeo uestra præsentia, cum habeam præsentiam patris omnipotentis.*

18 Hæc loquutus sum vobis. *Hic concluditur conclusio principaliter intenta. Ad hoc.n.dixit Christus prædicta omnia,ut apostoli firmarentur contra tribulationes imminentes & hoc est quod dicitur.* Hæc loquutus sum vobis. *s.ad hanc finem.*

✠ Vt

a *In me pacem habebitis.* ✱ GREGOR. Carnem & væ discipu-
A lis prædicabat Dominus cum dicebat. *Hæc loquutus sum vobis ut ĩ me pacẽ habeatis, &c.* Ac si aperte diceret. Si vobis de me interius q̃ cõsolando reficiat quia erit de
B mundo exterius q̃ sanando grauiter prema^r, infirmus.n.quisque cum premitur à spe gaudii nimia pusillanimitate lassat, & dũ foris aduersa tolerat minus obliuiscit̃ quo gaudebat.
C b *Sed*

a loquutus sum vobis, vt in me pacem habeatis.
a *Contra pressuras hortatur.* b *Quod fecerunt dato spiritu, & uicerunt, non ut prius reliquerunt solum.*

b In mundo ^a pressuram habebitis, sed confidite, ego ^a vici mundum.
a *Vici in me & in uobis. Ego caput uestrum uici, magna spes membris.*

b *Sed confi. &c.* ✱ THEOPH. Omnia.n.ei subiecta sunt v... sarunt, sicut igitur Adã victo omnis nat... i cõdemnat... ita vbi Christus vicit
1 nem nãm victoria t... & virtus nostra in Xi... su gratiã assecuta est...
2 di sup serpẽtes & scor...
3 & super omnẽ pote... inim ci. Per hoĩem. ... trauit mors & per ho... vita vt imperiũ contr... bolum, nam si nudus homo vicisset nihil spectasset ad...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt in me pacem habeatis. *Aduenientibus tribulationibus futuris, quia sicut graue quietatur in loco proprio, ita cor humanum in Deo.*

2 In mundo pressuram habetis. *i.a mundanis hominib. vos per sequentib.* In me pacem ha. *Sancti.n. viri non habent puras tribulationes, quia habent consolationem Dei admixtam, sed mali habent eas puras, non habentes consolationem vllam.*

3 Sed confidite, ego vici mundum. *Quantum ad concupiscentiam carnis per austeritatem, quantum ad concupiscentiam oculorũ per paupertatem, quantum ad superbiam vitæ per humilitatem. In*
Quæst. *hac victoria Christi debent confidere sancti, quia consideratione eius armati faciliter superant tribulationes mundi. Propter quod dicit Petrus prima epist.4.a.* Christo in carne passo, & uos eadem cogitatione ar.&c

Occasione cuiusdam dicti in hoc c. quæritur, utrum plenitudo spiritussancti debu t dare immediate post ascensionem Christi?

Et arguitur primo quod non, immo debuit dari ante, quia plenitudo gratiæ debuit dari in temporis plenitudine, sed plenitudo tpis in cepit a natiuitate Christi, secundum quod dicit Apostolus ad Gal.4.a. At vbi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, &c.

Item arguitur, quod adhuc plenitudo gratiæ non sit data, quia sicut filius est a patre sic spiritussanctus ab utroque. Status aũt ueteris test. correspondet patri, in quo intendebant patres generationi. Similiter status nouæ leg. correspondet filio in quo clerici intendentes sapientiæ, filio appropriatæ, habent populum regere. ergo videtur qd futurus sit alius status, spirituisancto correspondens. In tempore spiritui sancto correspondente debet plenitudo gratiæ dari ergo, &c.

Contra utrumque prædictorum arguitur per illud quod dicit Saluator discipulis suis in litera. Si non abiero paracletus non veniet ad vos. *Ex quo patet, quod ante ascensionem Christi nõ fuit data plenitudo spiritussancti. Sequitur.* Si autem abiero, mittam eum ad vos. *Ex quo patet, quod spiritussanctus cito post Christi ascensionem fuit datus.*

Error Manichæorũ. *Responsio. Circa hanc q̃onem errauerunt Manichæi occasione uerborum Christi, scd̃m quod dicit Aug. in lib. contra Faustum Christus .n. in hoc c. loquens de aduentu spiritussancti, dixit. Apost.* Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. *Apostoli aũt oẽm veritatem non cognouerunt, secundũ quod dicit Apostolus. 1. ad Cor. 13. c.* Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. *Ideo dixerunt, quod promissio spiritussancti non fuit impleta in Apostolis, sed i ipso Manichæo, qui fuit posteriori ipsis, & scd̃m eos cognouit plenitudinem ueritatis. Propter quod Mani*
Confutatio. *chæi non recipiunt librum. Actus Apostolorum, quia ibi expresse ponitur missio plenitudinis spiritussancti sup Apostolos, ut patet Act. 2. a. Sed dictũ istorum Manichæorum manifeste patet falsum, qa Manichæus quem dicunt oẽm uerita em cognouisse non solummodo multa falsa, sed ẽt absurdissima dixit vt patet intuenti eius errorem, & erroris reprobationem a doctorib. nostris 2. sniarum, & 3. & in plurib. alijs locis, quod omitto prosequi ratione prolixitatis uitandæ, & quia hæresis Manichæi & eius reprobatio sunt satis notæ, Propter quod*

quod dicendũ, quod plenitudo spiritussancti, secundo quod Ch... promiserat, fuit completa in Apostolis, qui fuerunt ipsi Christ... pinquissimi, in quo habitat oĩs plenitudo diuinitatis. Verũtame... fuit data ista plenitudo apostolis ante ascensionem Christi. Cu... tio est, quia ad hoc datur spiritussanctus hoĩb. ut corda eorum ... tur sursum per appetitum cœlestium. Appetitus aũt hoĩs non ... efficaciter ad aliquid, nisi illud apprehendatur possibile, & ide... bilitas perueniendi ad cœlestia debuit prius hoĩb. declarari, qu... retur plenitudo spiritussancti. Illa aũt possibilitas fuit declar... Christi ascẽsione, s̃m qd dr̃ Mich. 2. d. Ascendit ante eos par... iter. *Et ideo plenitudo spiritussancti nõ debuit dari ante asce... Christi, propter quod dr̃ supra 7. f.* Nondum erat spiriti... ctus datus, quia nondum fuerat Iesus glorificatus. *Sec... tio est ad hoc, quia spiritussanctus est amor spiritualis, & id... stoli prius debuerunt disponi per aliquem spiritualem amo... Christum antequam reciperent plenitudinem spiritussancti. I... tem dispositio facta est subtracto amore carnali ad Christũ, q... sabatur ex præsentia corporali ipsius Christi cũ Apostolis. Q... dem præsentia subtracta est in eius ascensione, ideo, & c. Terti... est ad hoc, quia Christus non dat spiritum sanctum inquantu... sed inquantum Deus, & ideo prius debuit declarari eius diu... per ascensionem ad patris æqualitatem quã dare spiritussancti... tudinem. Item non debuit retardari talis plenitudo per magni... quia sicut iam dictũ est, decens erat illi qui erant ut primi fun... ecclesiæ post Christũ, post ipsum in maiori plenitudine Habere... tumsanctum, quibus statim imminebat tempus prædicãdi ver... uangelij per orbem vniuersum, tamen de plenitudine potestat... næ potest dari plenitudo spiritussancti indifferẽter in quolibet...*

Ad primum dicendum, quod plenitudo gratiæ incepit à Ch... ceptione, quia eius anima ex tunc plenitudine gratiæ fuit repl... runtamẽ illa plenitudo non erat ex tunc ad alios deriuãda, sed ... scensionem & glorificationem Christi, vt patet per prædicta. ... oportet quod a principio plenitudinis temporis detur oĩs pl... gratiæ sed secundum ordinatum processum dispositionis diui...

Ad secundum dicendum, quod lex noua successit ueteri, ... fectum imperfecto, sed non est alius status expectandus perfe... tu nouæ leg. cum noua lex ultimam perfectionem possibile... tineat & ideo non est expectanda alia lex uel alius status ... respondens spirituisancto, quam status nouæ leg. Potissim... noua est amoris, amor autẽ appropriatur spiritui sancto sicut ... propter quod dicit Apostolus Ro. 8. a. Lex spiritus vitæ in ... sto Iesu. *Et eodem modo lex uetus non correspondet patri ... etiam filio, inquantum fuit ibid. prænunciatus & præfigurat... pter quod dixit Saluator, sup. 5. g.* Si crederetis Moysi, c... tis forsitan & mihi de me enim ille scripsit.

Illud autem quod adducebant Manichæi pro se. Cum ven... spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. *Solu... exponendo literam, quia cognouerunt omnem ueritatem co... tui decentem.*

Quod autem dicit Apostolus, 1. Corint. 13. Ex parte co... mus. *Loquitur de cognitione uiæ respectu cognitionis ... & ideo non ualet, quia apostoli cognouerunt ea quæ decuit ... pro statu viæ vt dictum est.*

ADDITIO I.

In cap.16. *Vbi dicitur in postilla.* Omnia bona & mala corporalia, minora videntur, & minus ponderantur præsentia quam futura.

Mala fiunt magis terribilia ex duob. primo ex magnitudine mali, quod timetur. Secundo ex debilitate timentis, cum minus possit resistere. Ad utrunq; aũt istorũ operatur, quod repentinũ malũ causet maiorẽ timorem, quã malum prouisum. Ad primum.n. quia mala & bona corporalia præsentia minora videntur quam futura. Ad secundum uero, quia repentinum malum magis subtrahit remedia quib. homo se possit præparare ad repellendum futurum malum, que... non posset, cum repente ex improuiso malum occurrit. Prim... rum vr̃ declarare Tullius, ut in postil. Ad secũdum uero ma... tur declinare uerba Grego. unde licet eandem conclusionem ... non tamen eisdem medijs, ut bene inspicienti patere potuit.

ADDITIO II.

In eod. cap. *Vbi dicitur in postilla.* Cum venerit ille ... mundum.

Ad maiorem declarationem horum uerborum, s. cum ue... arguet mundum de peccato, et de iustitia, & iudicio, & cę.

quo mundus, qui Christum non cognouit vt supra primo c. quod intelli tur de mundanis, quod in tribus impugnauerunt Christum. Primo eius doctrina, quæ est veritas, quam non crediderunt. Secundo in eis uita, quæ est iustitia, quam multipliciter exprobauerunt. Tertio eius potentia, quam per iudicium definitiuum quantū in ipsis fuit supplantauerunt, eum morti condemnando. Vnde de istis trib. spiritu sanctus in apostolos ueniens mundum arguit. De primo, quia per eos veritas doctrinæ Christi per orbem fuit publice diuulgata & miraculis confirmata. De secundo, quia per eius ascensionem seu reditū ad patrem testificata est iustitia eius per apostolos, prout postillator dicit & hoc est quod dicit, de iudicia, quia ad patrem uado. Et ne forte quis crederet ꝙ Christus in cælum ascendens iterum ad uitā mortale rediret, ideo subiungit. Et iam non uidebitis me. De tertio, s. de iudicio mundus arguitur, quia sicut crediderunt Christum iudicando totam eius potestatem euacuare, sic per oppositum princeps huius mundi, i. diabolus fuit iudicatus, & eius potestas totaliter ablata respectu electorum, quod apostoli per spiritumsanctum in eis manentem frequenter ostenderunt, eiiciendo dæmonia, & detegendo illusiones seu errores eorum, ut sæpissime in eorum gestis habetur.

ADDIDIO III.

In eo.cap. *Vbi dicitur in postil.* Sed dictum istorum Manichæorum patet falsum.

Non solum Manichæus incidit in istum errorem, ut dicit August. sed fortius & periculosius Mahumetus, qui similiter fundauit errorem suum in his uerbis Christi & in aliis in quib. promittit se missurum alium paracletum, ut Io.14.b. Ego rogabo patrem meum, & alium paracle.mit.vo. *vnde & ipse uocat se missum a Deo, ut patet in suo Alchorano, in quo falsiora & magis absurda continentur, ut patet eundem librum legenti, prout postil. etiam tangit, infra sequenti cap.*

CAPVT XVII.

a *Haec loquutus est.* Non solum quæ in cęna, sed ēt quæ ab initio. Sed maxime quæ in cęna, hac de causa dicit vt in illo pacē haberent. Hæc pax est pro qua Christiani sumus, pro qua sacramentis imbuimur, pro qua omnimodis erudimur, ꝑ qua spiritū in pignus accepimus, ꝑ qua in eum credimus & speramus, & amore eius accendimur: Hæc est in pressuris cōsolatio & liberatio, vt in hac libemur, in fine fę liciter regnemus: in hoc ergo sermone concludit.

b *Pater venit hora.* Potuit orare silentio, sed orando est etiam doctor, & notā facit orationem, quæ & præsentium & futurorum est ædificatio. *Venit hora.* Non vrgente fato, sed disponente Deo, qui de tempore ordinauit omnia quæ fiant per tempora ordine congruo.

c *Clarifica filium.* Humilitas in passione, claritas in resurrectione cępit. V.h. passionis, seminādæ humilitatis, non differas gloriā resurrectionis. *Vt filius tuus clarificet te.* Et sic claritas patris nec augeri, nec minui pōt in se. Apud homines minor erat, dum in Iudæa sola notus, sed per resurrectionē filii vbique innotuit. D Ps.77.a.

d *Vt filius tuus clarificet te.* In cognitione hominū, sicut dedisti, vsq; vt cognoscant te, & quē misisti. Non. n. potest cognitione hominum clarificari pater, nisi ille cognoscatur per quem clarificatur, id est populis innote-
1 scat, & hæc est clarifi
2 catio patris, quæ non
3 circa solos apostolos,
4 sed etiam circa omnes credentes fit.

e *Sicut dedisti, & cæt.*
5 * Theophyla-
6 ctvs. Christus quā
7 tum ad se attinebat
8 omnes ad fidem adducere curabat quod autem illi non attenderunt non docentis, sed non suscipiētium crimen est. Qn̄ autem audieris *dedisti & acceperunt*, & similia, intellige ea dicta esse ad auditorum captū. Sēper. n. cauet ne de seipso magna dicat & se attemperat infirmitati auditorum, & quia offendebantur magna de eo audientes, loquitur de his quorū capaces sunt, sicut & nos sæpe cum pueris loquimur & panem nominamus sicut illi. F

CAPVT XVII.

Finito sermone ad discipulos, ad patrem uerba conuertit, & orare cæpit.

a HAEC loquutus est Iesus, & subleuatis oculis* in b cœlum, dixit: Pater venit hora,[a] † clarifica fi- c d lium tuum, vt filius tuus † clarificēt te. Sicut dedisti ei potesta- e tem omnis carnis, † vt omne quod dedisti ēi,[a] det eis vitam

a Quam constitui tecum.

a Notum faciat omni carni, sicut ei secundum hominem dedisti potestatem carnis, id est, hominis, sic etiam dedisti ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam

a Filio.

* suis. E

† glorifica.

Hæc

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVII.

1 Hæc loquutus est. *Postquam confortauit discipulos suos per doctrinæ beneficium, hic consequenter eos consolatur per orationis suffragium. Circa quod notandum, ꝙ oratio est petitio decentium a Deo, secundum Damascenum, libro tertio. Et ideo orare non conuenit Christo secundum diuinitatem, sed magis orari, quia sic est æqualis Deo patri. Secundum humanitatem autem in qua minor est patre conuenit ei orare & pro aliis & pro se. Diuiditur ergo pręsens capitulum in tres partes, quia primo Christus orat pro seipso, secundo pro apostolorum collegio, ibi.* Manifestaui. *tertio pro toto fideli populo, ibi.* Non pro eis tantum. *Prima in tres, quia primo promittit suam orationem, secundo remouet quādam dubitationē, ibi.* Hæc est vita æterna. *tertio, subiungit exauditionis rationē.* Ego te clarifica. *Circa primum sciendum ꝙ Christus non tantum orauit ad aliquid impetrandum, sed etiam ad dandum nobis orandi exemplū, & ideo oratio sua hic describitur optimis circunstantiis disposita, primo respectu præcedentium cum dicit.* Hæc loquutus est Iesus. *quia post discipulorum instructionem conuertit se ad orationem, ad ostendendum quod complementum boni operis est a Deo requirendum, secundo respectu præsentium, cum dicitur.*

Et subleuatis oculis in cęlū: *Inter alias partes corporis dispositio interior mentis maxime relucet in oculis. In oratione autem mens debet in Deum eleuari, quia secundum Damascenum, oratio est ascensus mentis in Deum. & ideo ad hoc denotandum Saluator orando præsentialiter oculos leuauit ad cælum, tertio respectu sequentium imminente enim tribulatione debet homo recurrere ad Deū, & ideo Christus in principio suæ orationis exprimit tempus suæ passionis imminentis.* Oratio.

3 Pater venit hora. *s. passionis meæ.*

4 Clarifica filium tuū. *In passione. n. clarificatus est a patre. Primo per signa diuinitus ostensa, quæ sunt, solis obscuratio, terræmotus veli & tēpli scissio, & huiusmodi, quib. uisis centurio qui erat gētilis dixit.* Vere filius Dei erat iste. *Scdo, per passionē fuit clarificatus, inquantum per ipsum meruit corporis gloriam & exaltationē. Tertio, quia per hoc uenit in totius mundi notitiam per gentium credulitatem. Granum. n. frumenti mortuum attulit hunc multiplicem fructum. Hanc igitur triplicem clarificationem petit hic* Iesus. *Verumtamen quia gloria filii redundat in gloriam patris, ideo subditur.* Ma.27.f

5 Vt filius tuus clarificet te. *Et non solum redundat in patrē, sed in omnibus adhærentibus Christo per fidem, quia bonum capitis ad membra deriuatur, ideo subditur.*

6 Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. *Id est, omnis humanæ naturæ.*

7 Vt omne quod dedisti ei. *Per adhærentiam fidei.*

8 Det eis uitam æternam. *Quia per meritum Christi habemus introitum ad gloriam, quam amiseramus per Adam.*

Hęc

MORALITER.

Hæc loquutus est Iesus & subleuatis oculis in cælum. In hoc docuit nos ad cœlum cū oramus leuare oculos, quia secundū Damascenum. Oratio est eleuatio mentis in Deum.

3 *Pater uenit hora, clarifica filium tuum.* Per hoc ostenditur qđ per patiētiam in tribulatione homo clarificatur, per patientiæ virtutem. Et Deus clarificatur, nam patiens sustinet ad eius honorem.

† Hæc

A a *Hæc est autem.* Ordo, Vt cognoscant te, & quem misisti, i. Christum cum spiritu, qui est amborum esse vnũ & solum verum Deũ. Si ergo eo modo te clarificat filius sicut dedisti ei ptãtem oĩs creaturæ, & sic dedisti *vt omne quod dedisti ei, det ei vitam æternam.* Et hæc est vita æterna, vt cognoscant te. Sic te ergo filius clarificat, vt oĩb. quos dedisti ei, te cognitũ faciat.

b *Vt cognoscant te.* Quod hic est ex parte, in futuro erit plene. Qui ergo proficit in cognitione magis viuere tendit. Quãdo autem erit plena cognitio, erit sine fine laudatio. Et hæc est illa clarificatio, sed prius hic clarificatur, dum innotescit fidelib. vnde *Ego te clarificaui super terram.*

B

d *Opus consummaui.* i. ac si aperte futurum diceret, clari... bo, gentib. prædicando. Opus consummabo, quia iã ... prædestinatione, & pro iã facto est habendũ, quod cer... me est futurum. Hanc prędestinationẽ in sua clarificat... manifestius aperit, dicens: Quã habui apud te priusq̃ ... dus esset, i. sicut in prædestinat... habui apud te ... tempora, ita nu... re fac in mund... tempore.

e *Dedisti mihi*, ... ciam. *Et nunc cla... me tu pater apud ... ipsum claritate.* I... notatur gratia. ... n. habet in hoĩ... non accepit. C... stet passio, dici... summaui, qa s... tissime nouit ... summaturum

a æternam. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te so- 1
b lum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ego 2
c te clarificaui super terram, opus consummaui, quod de- 3
d *a Vt te clarificem.*
e disti mihi, vt faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud te- 4
a Ad dexteram tuam collocando. b Ab initio sic præordinatum est, ut Deus sic hominem illum exciteret.
metipsum claritate, quam habui priusquam mundus
a Non quod iam sit perfecta manifestatio sine prouerbiis, sed quod certe sit tunc futura. b Non quo diceris Deus, quod erat notum in Iudæis, sed quo dicerers pater meus, quod sine filio non noscitur.
c Apostolis & fere omnibus gentibus.
fieret apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus, 5

c *Ego te clarificaui super terram.* ✻ THEOPHY. Disce hoc loco quomodo clarificet & pater filium, & filius patrem. *Ego*, inquit, *glorificaui super terram.* merito addidit, *super terram:* in cę-

C lis enim glorificatus erat, & ab angelis adorabatur. Terra autem ignorabat eum: Igitur quia filius annunciauit eum omnibus, ideo dicit. *glorificaui te super terram.* Omnia notitia Dei disseminata, & perfecto opere quod dedisti mihi, hoc enim opus est incarnationis vnigeniti sanctificare naturã nostram, & prosternere rectorem mundi, qui se prius Deũ faciebat, & inserere creaturæ notitiam Dei. Quõ autẽ consummauit hoc cum nondum inceperit? Quotquot dicere vult, qui venerant ad me perfeci, vel quia fecit quod maximum omnium, & radicem bonorum omnium nobis substrauit dęmone victo, & se obiecto voracissimę bestię morti. Radicem hanc necessario secuturi erant & fructus diuinæ notitiæ, propter hoc dicit, *perfecti opus.*

propheta ait: *Qui fecit, quæ futura sunt.* Quamuis ergo v... tur hic dicere, quod prior patrem glorificauerit, & ... patre esset clarificandus, dicendo. *Et nunc clarifica me a... pud temetipsum*, tamen de futuro est vtrumque, & eo c... vt supra. *Pater clarifica filium tuũ, vt fi. te. cla.* Eadem. n. ... tentia, nisi quia hic dictus est clarificationis modus, ... erat tacitus, quomodo pater clarificetur & filius cla... patrem super terram, pater filium apud seipsum.

f *Homini.* Possunt hæc oĩa dici de oĩb. fidelib. futuris ... hæc clarificatio qua clarificatus filius clarificat patrẽ ... terram, sẽm q̃ est præteritum pro futuro. Sed cred... est de his dici, qui tunc erant discipuli, cum post dic... essem cũ eis ser. e. in no. t. & nullus periit, nisi filius ... tionis, i. Iudas, qui de ... periit. Vbi addit. *Nunc ad te ue...* quo ostendit corporali p sentia se fuisse cũ eis, qui in ... sione ab illis abiit. De cæteris post addit. *Non pro his ... rogo, sed pro his, qui credituri sunt per verbum eorum.*

Opus Q

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Hæc est autem. *Hic remouet quandam dubitationem. possent. n. aliqui credere, q̃ ista uita æterna per eum fidelibus danda consisteret in carnalibus bonis, sicut dicunt Saraceni, qui expectant in alia vita in voluptatibus carnalibus, & diuitijs & consimilib. præmiari secundum quod dicitur in Alchorano Mahumeti, quæ tamen vita secundũ Pilosophum dicitur vita pecudum i. Ethic. Propter quod ipse Auicenna hoc considerans dixit, q̃ propheta quem vocant Mahometum, promittit eis talem felicitatem in præmium, quam multi sapientes nõ attenderunt. Similiter Iudæi resurrectionẽ futuram expectant ad uitam carnalem. Et ideo fœlicitatẽ vitæ futuræ credunt consistere in bonorum temporalium plenitudine, & pacis tranquillitate. Hoc autem remouet Saluator d.* Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te. *Vita. n. æterna siue beatitudo consistit essentialiter in aspectu claro ipsius diuinitatis, prout tamen habet adiunctam fruitionẽ, quæ est completiua fęlicitatis, ex consequenti uero consistit in aspectu humanitatis Christi, quæ est instrumentũ nos introducens ab beatitudinem principalem. Beatitudo aũt hominis consistit in coniunctione ad ultimum & optimum, & ideo non possunt consistere in coniunctione ad aliquod bonum temporale vel corporale, vt dicunt Rudes Saraceni & Iudæi, sed in adeptione ipsius primi & summi boni per apertã visionem ad fruitionem.*

Vita æterna in quo consistit.

Considerandum etiam, quod cum dicit filius loquens ad patrem: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum. *Per hoc. n. non habetur, q̃ solus pater sit Deus, & filius sit creatura, vt dicebat Arrius, quia hæc dictio exclusiua solus, non determinat ly. te, vt sit sensus, q̃ solus pater sit Deus, sed determinat ly Deũ. Et est sensus, q̃ illa est sola deitas vera q̃ est in patre, & sic ab ea nõ excludit filius, sed magis includitur, qa vna est deitas in utroq; sed excluditur, vera deitas ab his, q̃ à gentibus colebantur, s. Ioue, Saturno, & consimilibus. Dato etiam quod hæc dictio solus determinet ly te. Et sit sensus, q̃ solus pater sit Deus, non tamen per hoc excludi-*

cluditur filius à deitate, sed magis includitur, quia secundũ ... phum, solus est idem quod non cum alio, & ideo tãtũmodo ex... lud q̃ alienitatem dicit: Filius autem non est alius à patre ... sed tantum in persona, & ideo quando hæc dictio solus addit... sonæ respectu termini essentialis, sicut est proposito, non ... aliam personam, sed magis includit. Et hoc patet per authori... uator. Matth. 11. d. vbi dicit. Nemo nouit filium nisi pa... que patrem quis nouit nisi filius. *Si enim hæc dictio ... vni personæ respectu termini essentialis excluderet ali... pater non cognosceret se, sed tantum filius, nec filius cognos... sed tantum pater, quod est absurdum dicere.*

2 Ego te clarificaui. *Hic subdit rationem, quare sua oratio ... exaudiri, videlicet, quia fuit perfecte obediens Deo patri ... mendo, & veritatem fidei inter homines docendo, & hoc est,* Ego te clarificaui super terram. *Et non solum est exaud... pter prædicta, sed etiam quia ad consummationem mysterij ... nationis mortem constanter sustinebat, ideo subditur.*

3 Opus consummaui quod dedisti mihi, vt faciam. *... summaui, quia iam eius passio incipiebat, quã peracta dixit, ... matum est, vt habetur infra 19. f.*

4 Et tũc clarifica me pater apud temetipsum clarita... *Id est, illius glorię quam habeo æternaliter tecum secundum ... tem, fac participem naturam mortalem quam assumpsi propt... num salutem.*

5 Manifestaui nomen tuum hominibus. *Hic consequ... rat pro collegio apostolorum. Et diuiditur in duas, quia prin... tur, q̃ debet pro eis deprecari, secundo, format suam oration... te, ibi:* Pater sancte. *Circa primũ ponit quatuor rationes, ... dum, q̃ debeat pro apostolis deprecari. Prima accipitur ex p... sti, quia erat eorum magister, & ipsi eius discipuli. Bonus au... ster debet zelare pro discipulis suis, & eos diligere, & hoc ... dicitur:* Manifestaui nomen tuum hominibus, &c. *... stoli fuerunt spiritualiter coniuncti ipsi Christo.*

MORALITER.

1 *Hæc est autem vita æterna.* Per hoc excluduntur errores omnium in aliquo bono creato beatitudinem obiectiuam ponentium.

3 *Opus consummaui, quod dedisti mihi.* Hoc legant & retineant instabiles, qui bona frequenter inchoant, sed non ... Huius ca. residuum est oratio Christi pro suis disci... sentib. & futuris. Et in hoc Christus dedit exempl... tis ecclesiæ & curatis, vt pro suis subditis deuote o... tẽte. Nec moralitas alia mihi nunc occurrit sup...

[Q]s dedisti mihi de mundo, erant. ✻ THEOPHYL. Duo hæc dicere [v]oluit & quod non sit aduersarius Deo patri, & quod vo[lunt]as eius sit credere illos, propterea dicit. *Quos dedisti mihi [er]ant*, vtraque. n. ostenduntur per hoc, quod dicit: *credidi.* [Pri]mi non. n. rapuit eos, sed tu cōprobasti, vt illos mihi lucra[rer] & ita nō aduersa[r]ies mihi, sed cō[g]o[ita]hā habes, & cha[r]item o pater. [T]ui erant. AVG. Pa[t]ri erāt hi sicut oīa, [n]o sine filio omnia [pa]tre cum illo. [Se]d solet ei aquo est [at]tribuere, quidquid [h]abet. Mihi eos dedi[s]ti secundum homi[nem] qui nō semper [f]uit, sed accepisse [e]o dicit. Habuit ali[q]uando Dei filius, [q]uod nondum ha[b]uit idem homo fi[li]us quia nondum [er]at homo.

[C]ognouerunt. Ne putar ur cognitio iam [ess]e per speciem ad [q]uā crediderunt vere, ō eo modo quo [ac]cu. dixit. Modo credi[te]r, venit hora vt [in]digamini. Sed nec [a]dhuc tales erant, sed prænunciat quales sint futuri accep[to sp]iritu, sine quo nec seruauerunt sermonē quē dixerat. [E]go pro eis rogo. Prima oratio fuit. Clarifica fi. ut fi. cla. te. & [hanc] sexequutus est & conclusit in fide credentium. Iam [h]ic rogat ut pater seruet eos quos ipse corpore reliquit. [E]t mea omnia. Non. n. quia filio dedit pater amisit cum fi[lio], adhuc addat, mea omnia tua & tua mea sunt. Vnigeni[t]o sunt omnia quæ patris, per hoc ꝙ etiam Deus est ip[s]e, [t]am de patre natus patri est æqualis.

[E]t tua mea sunt. Sancti de quibus h. d. non possunt esse nisi [e]iu quo creati & sanctificati sunt, i. patris & filii, & ꝑ hoc [qu]æ ipsorum sunt, necesse est, vt sint eius cuius & ipsi [s]unt quod supra dixit de spiritu. *Omnia quæ habet pater meus.* [P]ropterea dixi, de meo accipiet, de his dixit quę ad ipsam [pert]inent patris deitatem, in quibus illi est æqualis, oīa quę habet habendo, non possidendo, neq; . n. spiritus de creatura accipiet, quæ subdita est patri & filio, sed de patre de quo procedit spiritus, de quo natus est filius. D

g *Et clarificatus.* Supra petebat de futuro, clarifica me apud temetipsum, hic factam dicit & in eis. Sed & hæc futura cū eis innotescet, & per eos omnib. credentibus quod ad dexteram patris sit glorificatus.

h *Et iam non sum in mun.* ✻ THEO. Quare continuo dicit. Nam *iam non sum in mundo*. quando erat cum eis in mundo? videntur esse absurda, si quis hæc exponat non examinata. E Alio item loco promisit eis. *ero uobiscum & uidebitis me*, nunc autē alia videtur dicere. Potest igitur vere dici. Nam quia verisimile erat tristari eos vtpote qui relinquebantur adiutore destituti, ostenditqđ patri eos commendet, & illū custodem eis præficiat, quia a te vocor ego, serua-

a ^a Instituendos. Homini. ^b De quo iam non sum. ^c Præscientia. ^d Ad docendum.
1 ^a quos dedisti mihi de mundo. ^b Tui erant, & mihi eos dedisti, &
b ^a In fide permanserant. ^b .i cognouerunt, quia a te sum. Simul. n. pater dedit omnia, cum genuit qui haberet omnia.
2
3 c sermonem tuum seruauerunt. Nunc ^b cognouerunt, quia om-
4 Per hoc cognouerunt, quia acceperunt.
5 ma quæ dedisti mihi abs te sunt. Quia verba quæ dedisti
Intus. Intellexerunt & tenuerunt.
6 mihi, dedi eis. Et ipsi acceperunt, & cognouerunt vere, quia a
d ^a Similiter uere. Quod est idem quod a te exiui.
7 te exiui, & crediderunt, quia tu me misisti. Ego pro eis rogo,
e ^a .i. deditis mundo. ^b Per quod iam non sunt de mundo, pro quo non rogo.
8 f non pro mundo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt:
9 g Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in
10 h ^a Tantum. ^b Quia cito futurum. Quia tardius exiuit. ^c Et si prius fui. ^d Corporali præsentia. ^e Exponit quomodo dixit, non sum in mundo sciens aliquos tantum mouendos.
11
12
13 eis. Et ia^bm no^cn sum in mū^ddo, & ^ehi in mundo sunt, & ego ad
14 ^a Vt homo rogat patrem pro discipulis. Pater iam prope est ascensio, & ideo commendo tibi corporaliter quos relinquo.
15
i Sed non fine me spirituali potentia.
16 te venio. † Pater sancte serua^a eos in nomine tuo, quos dedisti
K Homini, uel uerbo gignendo pater omnia dedit. ^a Modo serua in tuo nomine, in quo eos seruabam. ^b Corporaliter. ^c Ego filius homo.
17
18
19 mihi, vt sint vnum, sicut & nos. Cum essem cū e^bis ^c* seruabam
20
21

*in mundo, ego.

ui ipse illos in nomine tuo, hoc est per tuum adiutorium, & virtutem quam dedisti mihi. F

i *Serua eos*. Vt sint vnum in natura sua, sicut & nos in nostra sumus unum, & ideo non ait, ut sint unum nobiscum, aut vt simus unū ipsi & nos sicut nos unū sumus, quia non sunt eiusdem naturæ cum Deo, sicut filius, secūdum quod Deus unum est cum patre.

k *Cum essem.* Non debemus intelligere, ꝙ pr̄ & filius alternatim seruent quasi alter post alterum, Simul. n. seruant pr̄ & filius & spiritus sanctus, qui est vnus Deus. Sed scriptura nos non leuat, nisi ad nos descendat. Cum ita loquitur intelligamus distinguere personas, non separare naturā. Gaudium, quod supra expressit, vt sint vnum sicut & nos, hæc est pax illa & beatitudo in futuro sæculo, propter quā omnia fiunt, propter quam se esse loquutum dicit in mundo.

Quos.

D[ocume]nt[a] d[i]lig[en]t[er]...

NICOLAVS DE LYRA.

1 [T]ui erant. *Secundum æternam prædestinationem.*
2 [Et] mihi eos dedisti. *Vocando temporaliter ad fidem & aposto[li]cā dignitatem.*
3 [De] mundo. *Quia ante vocationem suam apostoli erant mundia[li]ter viuentes, sicut & cæteri homines. Secunda ratio accipit ex par[te] discipulorum, qui fuerunt serui obedientes, & hoc est quod dicitur.*
4 [S]ermonem tuum seruauerunt. *Corde scilicet & opere.*
5 [Nu]nc cognouerunt, quia omnia quædedisti mihi abs te [sunt]. *[I]d est, a [t]e procedentia.*
6 [Qu]ia verba, quæ dedi. *Quia à plenitudine scientiæ Christi fa[c]ta est redundantia in apostolis.*
7 [Et i]psi acceperunt. *Doctrinam Christi recipiendo.*
8 [Et c]ognouerunt vere, &c. *Hoc. n. cognouerunt per doctrinam Christi & per miracula, verumtamen, quia talis cognitio est fidei, [su]bdit: Et crediderunt, quia tu me. Tertia vero ratio accipi[tur ex p]arte custodiæ Christi, cui apostoli erant specialiter commissi, [&] hoc est, quod dicitur.*
9 [Eg]o pro eis rogo. *Hoc dicit, quia efficacia suæ orationis tantū[m]modo extendit ad electos. Quamuis. n. sit efficax pro omnibus, ta[men] illi ponunt sibi impedimentum ne sint participes ipsius, ideo [su]bdit.*
10 [Se]d pro his, quos dedisti mihi. *Quo ad efficaciam.*
11 [Qu]ia tui sunt. *Secundum æternam prædestinationem.*
12 [Et] mea omnia tua sunt, & tua mea sunt. *Quia propter inse[pa]rabilem vnionem humanitatis & diuinitatis in Christo fit idioma[t]um communicatio, attribuendo ea, quæ sunt hominis Christi Deo, et [e] con[uer]so. [S]icut enim demonstrato Christo, hæc propositio est vera. [I]ste homo creauit stellas, ita hæc propositio est vera: Deus mortuus est, quia propter vnitatem suppositi omnia, quæ sunt Dei, communicantur homini, & econuerso modo prædicto.*
13 Et clarificatus sum in eis. *H. d. quia apostoli gloriam eius iam partim cognoscebant, & de propinquo plus cognoscituri erant. Quarta ratio accipitur ex necessitate imminente apostolis, quia Christus cito recessurus erat ab eis, cuius corporali præsentia erant delectati & confortati, & ideo pro tunc indigebant specialiter Deo patri per orationem Christi recommendari, & hoc est quod dicitur.*
14 Et iam non sum in mundo. *Id est, sum in propinquo recessu ab eis.*
15 Et hi in mundo sunt. *Remanentes in tribulationibus mundanis.*
16 Et ego ad te venio. *Q. d. Propter hoc pro eis oro.*
17 Pater sancte serua eos in nomine tuo. *Positis rationibus quibus debet pro eis orare, hic consequenter format suam orationem: q̄ diuiditur in duas, quia primo orat eis conseruatioēn à malo, secundo, perfectionem in bono, ibi,* Sanctifica eos. *Dicit ergo primo sic:* Pater sancte serua eos in nomine tuo, *id est, in fide & confessione nominis tui.*
18 Quos dedisti mihi. *Per specialem amicitiam eos mihi coniungendo.*
19 Vt sint vnum, sicut & nos. *Id est, vt sint vniti per charitatē sicut nos sumus vnum per naturam: Ita quod ly sicut non importet æqualitatem, sed quandam imitationem longinquam. Et allegat cōsequenter apostolorum necessitatem respectu huius conseruationis diuinæ, dicens.*
20 Cum essem cum eis. *Præsentia corporali.*
21 Seruabam eos in nomine meo, &c. custodiui. *Id est, firmiter & secure.*

✻ Nemo

a *Quos dedisti mihi custodiui, &c.* ✻ Theophy. Quomodo o A Domine nullum perdidisti, cum & Iudas perierit moltique alii retrocesserunt. Quantum ad me attinet inquit nullum perdidi, q̄tum in me fuit nullum amisi, sed serua eos, hoc est oīb. modis custodiui, quod aūt a seipsis resilierint hoc nihil ad me. Qđ autem dicit, *vt scriptura impleatur*, hoc est omnia quæ de filio perditionis prædicit. Etenim & in Psalmis variis de ipso dictū est, & in alii prophetarum libris.

ita si vt illos feceris seruare sermonem tuum, & custc... a malo in veritate sanctificabantur. Manifestū aūt & a... quiddam. Sanctifica eos in veritate tua, hoc est separ... in verbū & prædicationem, & fac eos sacrificium, quo... ritati tuæ ministrare huic suam vitam consecrent.

b *Sanctifica.* Sicut ex gratia tua incepta est sanctificatio, per quā iam non sunt de mū do, eadem gratia fac B sanctiores, vt perseuerent in veritate cuius vmbra fuerūt veteres sanstificationes i. in me qui sum veritas, quod subdendo aperit: *Sermo tuus ve. est*, quod est, ego sum veritas. Græce λογος Latine verbum vel sermo, qui est vnigenitus patris.

† Supra 15. c.

* tua.

Sup. 14. a

c *Et pro eis ego sum.* i. vt pro eis prosit ego me hominem sanctifico in me verbo, quod est ab initio incarnationis suę quando verbum factum est caro. Ita autem illis prodest, quia & ipsos qui sunt ego, quia caput & corpus sunt vnus Christus, sanctifico in meipso, vnde addit, *vt sint & ipsi*, sicut ego: *sanctificati in ve.* & in me.

Sup. 1. a.

✻ Theophyl. Sanctificatio est rectorum dogmatū obseruatio, quod aūt de dogmatis dicat manifestum, interpre C tatur. n. *sermo tuus veritas est.* nullum in eo mendaciū atque ita

Sed non sine te spirituali custodia.

eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi ego custodiui, & ne-

Iudas prædestin: tus perditioni. a Quæ hic de illo proph. tauit.

a mo ex eis periit, nisi filius perditionis, vt scriptura impleatur

a Perfecta obedienti a. b Electis filiis per quos prædicatio impleatur. c Quæ adhuc corpore in mundo.

Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo vt habeāt

b Autem. a Id est, a me eis collatum.

gaudium meum impletum in semetipsis: Ego dedi eis ser-

a Hoc abi eos reliquit eis, & est causa odii. b Hoc de sequuturis passionib dicit. c Cur. d Me liberante eos natus de spiritu.

monem tuum, † & mundus eos odio habuit, quia non sunt

Renati ex spiritu. a De quo nati b Natus de spiritu. Orat suis contra odia mundi. Et si mundus odit tamen.

de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo vt tol

a Vbi adhuc necessarii sunt, & si non sunt de eo.

las eos de mundo, sed vt serues eos a malo. De mundo non

a Ideo. Sic seruabantur ab illo malo quod orabat.

b sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in verita-

a Quia in carne non peccati.

te: *sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, ita

a Vnde apostoli dicuntur. b Liberatos a labe peccati.

c & ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico me-

d ipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis au-

a Vt seruentur a malo ut sanctificentur. Pro illis quorum fides iam incepta resurrectione & ascensione confirmabitur.

e tem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per ver-

a Quid rogas. b Quod supra de solis apostolis hoc de omnibus simul.

f In fide. in charitate, in pace. quia in unum regnum sunt futuri, de quo postea supponet.

g bum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater im me,

d *Non pro eis.* ... non de solis ap...
1 lis, sed de ceteri...
bris incipit. No. au...
2 tem orat pro hi...
iam sunt in fid...
3 defuncti, sed pr...
4 qui sunt in ten...
5 nibus.
6 e *Sed & pro e*...
V sque in finen...
di, vel iam cre...
7 vbicunque sunt...
ramen tam pe...
vt post creditur...
8 post resurrectio...
f *Per uerbum.* P...
9 bum euangeli...
est eorum, non...
10 per eos tan ū si...
11 dicatum, sed...
12 Paulū & alios...
13 libet, sed quia...
14 mo & princi...
15 cōmissum sit a...
16 dicandum. H...
17 verbum fidei, ...
Dei, per quod...
dit latro, ...
18 Paulus, & qui...
credit.

g *Vt omnes sint.* Non ait, omnes vnum sumus... vt illi omnes vnum sint, sicut tu pater in me & ego... subaudi vnum sumus. Ita & pater in filio & filius in... vt vnum sint, quia vnius substantiæ. Nos vero poss... esse in patre & filio & spiritusancto. Vel pater & filius... ritussanctus in nobis esse possunt, vnum tn̄ cū Deo e... possumus, qa non vnius substantiæ. Deus vero in nobis... vt in templo, nos in illo vt creatura in creatore.

✻

Nicolaus de Lyra.

1 Nemo ex eis periit, &c. *Hoc dicit, quia sua perditio nō fuit ex defectu custodię Christi, sed ex malitia sua, sicut dicitur aliquis filius mortis, eo quod facit aliquid dignum morte.*

2 Vt scriptura im. Ly vt. *hic tenetur consequutiue, quia per pro ditionē Iudæ sequuta est impletio scripturæ, quæ de hoc loquitur Ps. 40. & 108. vt supra allegatum est 13. c.*

3 Nunc autem ad te ve. *Per mortem meam.*

4 Et hæc loquor in mun. *Hoc dixit propter hoc quod ex dictis eius aliqui possent credere, q̄ nō haberet potestatem custodiendi eos in absentia sicut in p̄sentia, ideo hoc remouet di.* Et hæc lo. in mū. *scilicet existens in pręsentia corporali, acsi diceret: Sic loquor non propter defectum virtutis, sed ad ostendendum ueritatem humanæ naturæ compatiens eis, ideo subditur.*

5 Vt ha. gau. me. imp. in sem. *Gaudium. n. Christi de vnione humanitatis ad diuinitatem, per quam illa humanitas habet gratiæ & gloriæ plenitudinem, vt supra dictum est c. 1. Ad hoc autem erat intentio Christi orantis, vt apostoli venirent ad gloriam veræ fruitionis, in qua aperte viderent vnionem in ipso deitatis et humanitatis. Alia autem ratio quare apostoli indigebant à Deo specialiter conseruari, est, quia erant Iudæis odiosi propter doctrinam Christi, & hoc allegat Saluator di.*

6 Ego dedi eis sermonem tuum. *Custodiendū & prædicandū.*

7 Et mundus eos odio, &c. *Quantum ad affectionem, licet sint de mundo quantum ad corporalem præsentiam.*

8 Non rogo, vt tol. &c. *Quia non expedit fidelium saluti, donec fides sit publicata per totum mundum*

9 Sed vt serues eos à malo. *Dando eis constantiam in tribulationibus imminentibus de proximo.*

10 Sanctifica eos. *Hic consequenter orat apostolis perfectionem in bono di.* Sanctifica eos. *Id est, confirma. Sanctum enim vno modo significat idem quod firmum.*

11 In veritate. *Scilicet fidei Catholicæ.*

12 Sermo tuus veritas est. *Id est, doctrina mea quā dedi e... etiam tua est sicut supra dictum est c. 7. Ista autem confirmat... stolorum facta est à Deo patre, quando in die Pentecostes misi... ritum sanctum. Et necessitas huius confirmationis subditur.*

13 Sicut tu me misisti in mundum. *Ad veritatem salu... næ dicendam.*

14 Et ego misi eos in mundum. *Ad hanc doctrinam v... dicandum. Et notandum q̄ dicit, misi. id est, mittam, loquendo... ro per modum præteriti propter certitudinem euentus futuri... apostoli non sunt missi ad prædicandum per mundum, nisi p... ptionem spiritussancti, licet ante fuissent missi ad prædicandū... uitatibus Iudææ* Iudæis *tantum.*

15 Et pro eis ego sanctificabo meipsum. *Id est, sacrif... carne offero tibi acceptum.*

16 Vt sint & ipsi sanctificati in veritate. *Sicut. n. vetus... tum per sanguinis effusionem confirmatum est, sic confirma... testamenti facta est per effusionem sanguinis Christi, vt ostē... stolus ad Heb. nono.*

17 Non pro eis autem rogo tantum. *Hic cōsequenter... orat pro toto fideli populo. Et diuiditur in duas, quia primo... cis consequutionem gratiæ, & secundo gloriæ, ibi:* Pater qu... sti mihi. *Dicit ergo primo sic:* Non pro eis autem ro... tum, &c. *Vt omnes vnum sint, in vnitate charitatis, in qu... consistit perfectio Christianæ religionis, quia per hoc memb... siæ coniunguntur adinuicem & capiti homini Christo, & ... ipsi Deo. qui adhæret Deo unus spiritus est, ut dicitur 1. Co... sic per consequens primum principium quod est Deus, con... homini, qui est quodammodo omnis creatura.*

18 Sicut tu pater, &c. vnum sint. *Nō est ibi unitas æq... sed cuiusdā imitationis, quia Christi hoīs & Dei est unitas... lis, aliorum autem hominum a Deo, est tantum unitas chari...*

a [illegible] & ipsi. In nobis dicit, vt quod vnum sunt fide & chari[illegible]tatiæ Dei tribuant, vt nūc autem lux in domino.
b [illegible] mun. Mundus hic accipitur pro omuibus illis qui vnū [illegible]. Nec hoc quod sunt facit cām vt credant, quia potius [illegible]endo vnū sunt, quāuis vnū essent natura, dissentiendo [illegible]en ab vno, non [illegible] vnum, sed orā[illegible]ixit, vt mundus [illegible]at, sicut orando [illegible], vt omnes vnū [illegible] si tertio sub[illegible]tur, rogo, vt mū[illegible] redat.
c [illegible] t ego clari. &c.
✲ THEOPH. Qua[illegible] gloriā, seu cla[illegible]m datam esse [illegible]. Eam quæ per [illegible]nata & p signa [illegible]ctrinas, & aliā [illegible]que gloriam cō[illegible] æ scilicet, vt [illegible]num, ista enim [illegible] maior est quā [illegible] uæ signorum. [illegible] sicut & Deum [illegible]ramur quia nō [illegible] itio neque pu[illegible] natura eius, [illegible]ima ista glo[illegible], ita & illi in[illegible] hoc loco a concordia dico fiant clari. *Ego in eis & tu in [illegible] go in e.* Nō quin & pater in nobis, & nos in patre. Sed [illegible] ediatorē se ostēdit, ex cuius psona hoc dicitur, sicut [illegible] uod apostolus ait: *Vos Christi Christus autem Dei.* Vt sint [illegible]mati, ostendit eo perduci reconciliationē per media[illegible] perfecta beatitudine fruamur, vbi cognoscet mū[illegible] speciē quod modo p fidē. Ego sum in eis ad quos [illegible] & tu in me. mundū tibi per me recōcilians. Vnde [illegible] hoc quod sequtur: *Dilexisti eos.* Quia in filio ēt mēbra [illegible] ligit, sicut & me, nō quod æqualiter, sed quia & me [illegible], uel pp me illos, sicut supra. Sicut misisti me, misi [illegible] est quia me misisti, misi illos.
e [illegible] *s dedi.* Id est, traxisti ad me, sic & ego elegi eos de mū[illegible] nō sunt dati ei nō sunt sui, & si potestas sit ei oīum.

f Volo.

Rogo. a Vnitas sanctorum hic vel in futuro non est causa fidei, sed merces. b Ita sint vnum. c Pro eis vt homo rogo, & ut Deus facio quod rogo

& ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt mundus credat,

Immortalitatis. a Dabo tecum ego Deus.

quia tu me misisti. Et ego claritatē quā tu dedisti mihi dedi

a In charitate sicut supra in fide. b Vt sint vnum per me vnum mediatorem. c In claritate.

eis, vt sint vnum sicut ēt nos vnū sumus. Ego in eis, & tu in

a Supra tantum ut sint unū, hic consumati, ibi credat, hic cognoscat. b Id est, ipsi consummati. Hoc & ibi & hic, qui in separabilem charitatem patris & filii modo credimus, tunc cognoscemus.

me ut sint consummati in vnū, & cognoscat mundus quia tu

me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti: Pater quos de

a Quia dilexisti eos in me, recipe eos mecū. b Consummandos in tantam spem erigit, qua maior non sit. c Ita mecum. d Non ait, credant, quia hoc est merces fidei, non fides.

disti mihi, volo vt ubi sum ego, & illi sint mecum, ut videant

a Post crucem mihi homini, uel mihi Deo, cum me genuisti tibi æqualem. b videant, quia di m in quo & nos dilexit, & prædestinauit tunc, quod in fine mundi faciet.

claritatem meā quā dedisti mihi, quia dilexisti me ante con-

Ideo hoc eis uolo, quia hi soli de mundo cognouerunt te: Iniquus, Iustum. Mediator.

stitutionē mundi: † Pater iuste mundus te nō cognouit. Ego

a Per me. Per hoc cognouerunt, quia tu me misisti, ergo grata nouerunt.

autem te cognoui, & hi cognouerunt, quia tu me misisti. Et

Per fidem. Per speciem.

h notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, vt dilectio

qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

f *Volo.* Non potest non fieri quod vult omnipotēs, sed illa voluntas hominis, de qua dicit: *Non sicut ego volo.* D Mat. 26. d.
g *Vt vbi.* Id est, in cœlo, vbi in carne mox futurus sum, vel sicut dicit Nicodemo: Nemo ascendit in cœlum, nisi filius hominis qui est in cęlo. Non dixit erit, sed est, pp̄ter verita- Supra 3. d.
tem psonæ, in qua & Deus homo est, & homo Deus. Vt
1 vbi ego sum deitate nō & quæratur vbi,
2 quia deitas ubiq; est, cū quo tamē bonus
3 est, etsi non ubique
4 sicut ille, ut latroni dicit: *Hodie mecum*
5 *eris in Paradiso.* Vn- Luc. 23. f.
6 de & non satis fuit dicere, ubi ego sum
7 sed addit, mecum, quia miseri possunt
8 esse ubi ille est qui E
9 nusquam deest, sed
10 soli beati sunt cum
11 illo, qui nō sunt bea
12 ti nisi ex eo. Cum il
13 lo, quia fruūtur illo
14 uident illum sicuti
15 est. Mali non sunt
16 cum illo, ut cæci in
17 luce non sunt cū luce. Nec boni nunc ita sunt cum eo, & si aliquo modo per fidem sunt cum eo.
h *Videant.* Cum in forma serui clarificata uiderint iudicantē bonū & malū, tollet īpius ne videat claritatem Dei qua Deus est q̃ soli mūdi corde uidebūt, q̄ erit eis vita æterna. [illegible] 26. B Mat. 5. a
✲ THEOPH. Non enim dixit ut fruantur gloria mea, sed *ut uideant.* Homini enim requies maxima, uidere filiū Dei hæc. n. est oīs gloria dignoiū, quod & Paulus dicit: *Nos autem reuelata facie gloriā Dei contēplabimur.* Ostendit igit hoc eo quod non sit quemadmodū nunc videt eis in uili habitu inueniendi tūc, sed in gloria q̃ habuit ante pditū mūdū.
i *Vt dile.* Dilectio qua pater diligit filiū est in omnib. iustis, quia membra eius sunt, & diliguntur in illo q totus diligit, iō subdit: *Et ego in ipsis sum.* Q Quia ego sum in ipsis, aliter est in nobis ut in templo, nos in illo aliter, qa nos sumus ille, cū secundū hominem eius capitis sumus corpus. F

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 [illegible] mun. *Hoc addit, quia ex magna charitatis vnitate quæ fuit in primitiua ecclesia, multi cōuersi sunt ad veritatē fidei, vt habetur Act. [illegible] & 4. Et quia per prædicta posset aliquis credere q filius non esset perfectionis apostolorum sicut & pater, ideo hoc remouet.*
2 Ego. *Quia ptās miraculorum per quam declarata est diuinitas Christi data est apostolis a Christo, vt patet Lu. 10. c. & Mat. 10. a. tamen [illegible]ter dedit eis hanc ptātem, q̃ ipse habuit, quia Christus virtute propria miracula fecit, apostoli aūt non propria virtute sed virtute Christi miracula faciebāt, propter q ī miraculis faciēdis nomē Christi inuocabāt.* 3 Vt sint. *i. vt sint in vera vnitate ecclesiæ & absq; [illegible]e.* 4 Ego in ei, &c. in v. *Quia per vnionem humanitatis Christi ad Deum facta est vnio totius creaturæ, vt dictum est.*
5 Et cognoscat. *Per opera. n. miraculorum ab eis facta adductus [illegible] mundus ad fidei charitatē, & cognouit diuinitatem Christi, & familiaritatem siue amicitiā Dei ad apostolos, quib. aderat diuina virtus in operib. miraculosis.* 6 Pater quos de. mi. *Hic orat fideli populo perfectionem gloriæ di.* Pater quos de. mi. *Per veram fidem.*
7 Volo. *Id est, [illegible]ro. & desidero.* 8 Vbi sum ego, &c. *Idest, in æterna beatitudine, ī qua iā erat Christus actualiter quātū ad aīam, quæ est principalior pars hominis.* 9 Vt videāt cla. *Idest, diuinitatem [illegible], vel aliter, claritatē corporis mei glorificandi, quia vtrāq; claritatem hēt filius a patre, vnam æternaliter, aliam ex tempore.*
10 Quia di. &c. *Hoc patet quantum ad Christi deitatem, similiter quantum ad humanitatē, inquantū Deus pater æternaliter prædestinauit ipsum ad hanc gloriam & exaltationem. Et consequenter ostendit Saluator, quod sua oratio sit exaudibilis, di.*
11 Pater iuste mundus te nō co. *Licet. n. Philosophi Deum cognouerunt quantum ad essentiæ vnitatem, non tamen quātum ad psonalem distinctionem, & ideo non cognouerunt proprie loquendo Deū patrem. Similiter Iudæi licet de hoc habuerint aliquam cognitionē per scripturas prophetarum loquentes de distinctione personarū in diuinis, illa tamen fuit in eis obscurata ex inuidia & odio ad Christū vt supr. dictum est, & ideo non cognouerunt Deum patrem, nisi large loquendo de paternitate inquantum pater est omnium creatione.*
12 Ego aūt te co. *Quia inquantum Deus cognoscit patrem notitia comprehensionis, & inquantum homo plenius cognoscit quam aliquis angelus quantumcumque beatus.*
13 Et hi co. qa tu me mi. *Quia apostoli per doctrinā & miracula Christi habuerunt notitiā, quod ipse esset missus pro salute mundi.*
14 Et no. fe. *i. nomē paternitatis proprie dictæ in diuinis, & per cū sequēs totius trinitatis, quia cognita vna persona, & aliæ cognoscūtur. Istud. n nomen sanctissimæ trinitatis quod erat alijs ignotum, vt prædictum est, per doctrinam Christi fuit apostolis releuatum.*
15 Et no. *Quia post resurrectionē Christi quando aperuit apostolis sensum, vt scripturas intelligerent, & post missionem spiritussancti, apostoli plenius cognouerunt mysterium trinitatis.* Luc. 24. g.
16 Vt dile. *Id est spiritussanctus qui est amor Patris & filij.*
17 Et ego. *Quia per gratiam spiritus sancti facti sunt templum & habitaculum Christi.*

✲ CAP.

ADDITIO.

In [illegible]p. 17. *vbi dicitur in postil.* Similiter etiam Iudæi resurrectionem futuram expectant, &c.
[illegible] *Iudæi moderni multas erroneas opiniones habeāt circa futuram vitam, similiter circa statū resurrectionis, antiqui tamē eorum & autentici non credunt fœlicitatem vitæ futuræ consistere in bonorum temporalium plenitudine, vt sup. declaraui in additione super Luc. 14. ca.*

A CAPVT XVIII.

a *Haec cum dixisset.* Sequitur.
b *Egressus est cum discipulis suis.* ✠ THEOPHYLACTVS. Solitaria.n.loca & silentij officinas quærere solebat dominus, & maxime si quando mysticum aliquod tradebat. Vñ autem Iudas cognoscebat quod in horto hac hora esset Iesus & non in domo dormiens? Sciebat dominum frequenter extra ciuitatem pernoctare & ea propter etiam tunc exisse foras. Et aliter ipso festo maxime B hūc morem seruasse creditus est docens discipulos suos sublimius quiddam. Docebat autem in talibus locis mystica.

† Matth. 26. d. Mar. 14. c Lu. 22. d

Iam apostolis in agro culto & fructuoso opere per assiduā prædicationem constitutis, tēpore passionis in hortum paradisi introducit, vbi fructus est abundantior: & qui in deserto tentatus vicerat, in C horto suos coronat. Vnde ait latroni. *Amen dico tibi, ho. me. eris in paradiso.*

Mat. 4. b Lu. 23. f.

c *Vbi erat.* In horto capitur vt deleret peccatū cōmissum in horto deliciarum, in quē huius sæculi torrentem discipulos introduxit.

d *Cohortem.* Non Iudeorum, sed militū a preside seruitudine legitimæ potestatis, vt illis tenentib. nullus auderet sistere: vel etiam si quis auderet, contra tot non poss...

CAPVT XVIII.

Non ante, sed istis finitis non quod in hortum mox introiret. Transiēs a de Iudæis ad Gentes.

1 † HÆc cum dixisset Iesus egressus est cum discipulis suis trans Torrentem Cedron, vbi erat
Q. ia bibit de torrente huius sæculi. Cedron obumbratio eorum.
a Non stati n, sed qui bus dam interiectis quæ alii narrant. b Vbi ipse lupus inter oues l. cum prænuntiat.
2 hortus: in quem introiuit ipse & discipuli eius. Sciebat autem Iudas, qui tradebat, eum locum, quia Iesus frequenter conuenerat illuc cum discipulis suis. † Iudas ergo cum acce-
Iu. x.
pisset cohortem, & a † pontificibus & Pharisæis ministros
a Nox enim erat in qua ideo cum lucernis & facibus vt si latere vellet non quæreretur. Ipsi accenderunt sibi lumen pæn.le. b Vt his si qui eum defendere vellent expugnarentur.
veniit illuc cum † laternis & facibus & armis. Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit,
Non ignorans qui vellent quem cirent ... se sed ut quærebant.
& dixit eis: Quem quæritis? Responderunt ei: Iesum
a Non abscondit se, sed ostendit.
Nazarenum. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem &
a Quasi nesciis facti eorum vel po. ius ut signo osculi eum traderet.
Iudas qui tradebat eum cum ipsis. Vt ergo dixit eis, ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.

Marginal letters: a b c d e f g h. † princi pibus sacerdotū. † Lucernis.

e *Ve. il.* Nocditur, vt sine quæ in die fre aderant inuen
f *Stabat au. &* *qui trade. eū.* cu De osculo hic quod alii eu. ita dicunt.
g *Ego sum.* H voce tot fero fortes n. oriu strauit virtute deitatis: quia bat quidem c hendi, sed n quando volu
h *Abierūt re in terram.* Sic per euangeli que dicit C ego sum, & l peccantes A istum retro a in terrena qu cadunt.
✠ THEOPHY LACTVS. Pri quidem eos, trorsum caderēt declarans potētiam suam, & quod sionem veniret. Ad hæc et hoc prouidens, vt ne qu

Verse numbers in right column: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

✠ NICOLAVS DE LYRA
CAPVT XVIII.

1 HAec cum dixisset. *Hic incipit euangelista describere Christi passionem & mortē. ipsa autem fuit per Iudæos inchoata & per gentiles consummata, secundum quod Christus prædixerat Mat. 20. c.* Filius hominis tradetur principib. sacerdotū & scribis, & cōdenabunt eū morte, tradent eum gentib. ad illudendum & flagellandum & crucifigendū. *Et ideo euangelista primo ostendit, quid Christus a Iudæis sit passus, secundo quid a gentibus se. cu.* Tunc ergo ap. *Trima in tres, qa primo describit euangelista qualiter Christus à ministris Iudæorū fuit captus secundo qualiter a ministris fuit pōtificibus traditus, ibi:* Cohors quoque. *Tertio qualiter a pōtificib. corā Pila. est accusatus, ibi:* Adducunt ergo. *Circa primū euangelista tria describit primo pditionis locū secundo pditoris apparatum ibi,* Iudas ergo. Iesus itaque sciens. *Circa primum sciendum, qd Christus iuit ad locum extra ciuitatē, ad quē sciebat venturum proditorem, vt ostenderet se voluntarie subire mortem. & hoc est quod dicitur.* Hæc cum dixisset, &c. trans torrentem Cedron. *Cedron nomen est torrentis inter ciuitatem Ierusalem & montē Oliueti, currēs per vallē Iosaphat quæ est intermedia. Et dicebatur ille torrens Cedron, eo quod in ripa illius fluminis, siue illius torrētis nascebant multi Cedri, hic enim fluuius appellabatur torrens, pro eo quod admodum torrentis quandoque habet aquas quandoq; non.*

Diuisio. Cedron

2 Vbi erat hortus. *Et sic erat locus clausus cōueniens ad capiēdum illos qui essent intra ipsum.*
3 In quem in. ipse, & di. eius. *Offerens se captioni.*
4 Sciebat autē & Iu. qui. tra. eum lo. *Ex quo patet aptitudo loci ad capiēdum Christū ex trib. primo quia erat a ciuitate ... & ipsi quærebant eū capere sine strepitu tu barum vt habet a. secundo quia erat clausus: & tertio quia proditori cogni...*
5 Iudas ergo. *Hic describitur proditoris apparatus, qui de tribus se muniuit. Primo de magna societate forti & a... & ideo dicitur.*
6 Cū accepisset cohortē. *Scilicet militum à præside ... vt sic multitudo populi si superueniret non auderet imped... proditionem, propter iustitiæ publicæ timorem.*
7 Et a pontificib. & pha. ministros. *Vt sic haberet ful... ab vtraque curia, scilicet pōtificis et imperatoris. Secundo sed Iudas de lumine cōtra noctis tenebras quod notatur ...* Venit illuc cum laternis & facibus. *Tertio munitur ... si vellent eius proditioni resistere, ideo subditur.* Et armis
8 Iesus itaque. *Hic ostenditur promptitudo Christi ad p... & hoc dupliciter primo quia Christus se non occultauit, sed ... defensionē prohibuit, ibi,* Simon ergo. *In prima igitur pa...* Iesus ita. sci. omnia quæ ven. erant su. eum procel. & ...
9 Quem queri. *Ex quo manifeste patet quod sua volu... ptus est, qa cum sciret omnia futura, vt supra declaratum ... non se occultauit, sed magis quærentibus eum obuiam iuit.*
10 Responderūt ei. *Virtute. n. diuinitatis factū est, quo ... tes ad capiendum eum primo non cognoscerent eum etiam ... pulus qui venerat ad tradendum eum, unde subditur.*
11 Stabat autem & Iu: *Vt per hoc secundo ostenderetur ... voluntate sua caperetur quia ex quo eis erat incognitus ... eis recedere, & non solum patuit hoc per pdicta, sed et ma... per hoc quod subditur.*
12 Vt ergo dixit eis, &c. *Si enim uno verbo omnes p...*

MORALITER.

† 1 *Hæc cum dixisset Iesus egressus est cū discipulis suis trans torrentem.* Qui interpretatur tristis mœror. Per hoc igitur qd Christus iuit illuc imminente sua passione, significat qd Christianus ire volens ad martyriū debet imminēs suppli cium præcogitare, & per patientiā se armare. Vnde dicit Gregorius homilia. 33. Minus enim feriunt iacula q̄ præuidentur, & nos tolerabilius mala mundi suscipimus, si con tra h ec per prouidentiæ Clypeum munimur.

Captione.

3 *Sciebat autem, & Iudas qui tradebat eum locum, qa frequenter Iesus conuenerat illuc cūdiscipulis suis.* Interquos erat I... Christum traderet sicut Sathan fuit inter filios D... ctum Iob afflictionibus molestaret.
7 *Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erāt super eū p... dicit eis.* Quæsitus autem a turbis, vt facerent eum ... git solus in montem docens in hoc fugere mund... nores & promptum esse ad labores.
11 *Vt er. dixit eis ego sum, abierunt retro. & ceci. inter.* ... cadit retrorsum, non videt sui casus periculum ... labente sin culpam, non vident sui lapsus miseri...

Iu[..]os non peccasse eo quod illis se crederet & manifesta[..]t, ppter hæc ostendit eis hoc miraculum q̄ sufficiebat ad pellendos eos. Vbi aut in malitia sua permanserunt ēt p[..] miraculum, tunc se manibus eorum permisit, & vnde qu[..]modo vsq; ad vltimum horam dilectionem erga pxim[..] non reliquit.

D iussus est nō portare peram neq; duas tunicas, gladium haberet? Disce q̄ portauerit illum in vsum agni paschalis, ēt post cœnam. Vel q̄ timens insidias olim in hoc præparauerit. Quod si dubitas quō cum iussus fuerit non percutere illis vt homicidis restiterit? Audi quomodo non semetipsum, sed magistrum vltus sit maxime, de inde quod nondum perfecti tunc erant.

a [S]inite hos abire. AVGVSTINVS. Facit quod iubet sinit eos abire quos no[n] vult perire non q[ui]a post sint morituri sed quia sic non dum credebāt, quo[m]odo credunt qui non pereunt.

b [P]ercussit. Seruus significat populum leg[is] seruum, auris pro domino amputata & a domino sanata, auditum amputatum, à vetustate renouatum, vt seruiat liber in nouitate spiritus, nō in vetustate literæ. Vnde dicitur Malchus, id est regnaturus cum Christo. Quod significatū qa non cogitauit Petrus, sed magistrum defendere voluit, dn̄s improbat factū, & monet eū ad patientiam. Illud tamē mystice & fieri debuit & scribi.

THEOPHYLACTVS. Quod si queras quomodo is qui iussus

Vt bene eum cognoscant ne errent in captione.

Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Iesum Nazarenum. Respondit Iesus: Dixi vobis, a quia ego sum: Si ergo me quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo, quem dixit, quia quos dedisti mihi, non per-

A dentior cæteris discipulis. Cultellum scilicet.

didi ex eis quemquam.† Simon ergo Petrus habens gladium b eduxit eum, & percussit pontificis seruum, & abscidit eius auriculam dextram. Erat autem seruo nomen Malchus. Di- c xit ergo Iesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Cali-

Passionis. a Vt apostolus ait. Pro nobis omnibus tradidit eum. b Quasi dicat cur resistis?

cem quem dedit mihi pater non vis vt bibam illum?† Cohors d † autem & tribunus & ministri Iudæorum comprehenderūt Iesum & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam pri- e

a Cur ad eum? Voluit ad illum primo duci vt minoris culpæ videretur si alterius quoque sacerdotis damnaretur sententia.

mum. Erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius

1 inde quod nondum
2 perfecti tunc erant.
3 c *Mit.* Ac si diceret
4 Quiescat vindicta.
† Aliter: Cōuerte gla- E
5 diū in locum suū, i.
6 verbum pdicationis
7 cōuerte ad gentes vbi
8 sm Paulum ostium Mat. 26. c.
9 apertum & ingēs in-
10 ueniatur Aliter post
11 quā plenitudo sub-
12 intrauerit, dicit Pe-
13 tro, per quem totus †Matth. 26. f.
14 ordo prædicatorum
15 designatur: Mitte Mar. 14. f
16 verbum prædicatio- Lu. 22. f.
17 nis ad Israel. *Omnis* F
18 *enim qui gla. ac gla. pe.* Gen. 3. d
19 Quo gladio? Illo qui
20 igneus vertitur ante
paradisum: & gladio spiritus, qui in Dei scribitur armatura.

d *Cohors au.* Mos erat Iudæis, vt quem morte dignum iudicarent, vinctum præsidi traderent.

e *Et adduxe. eum.* Erant eo tp̄e duo sacerdotum principes ☞ (vt Lucas ait)

NICOLAVS DE LYRA.

[..]ile pot erat ab eis euadere. Omnia. n. ista facta sunt ex diuina [..]atione, vt declararet virtus diuinitatis eius per prædicta sicut [..] fragilitas humanitatis per captionē eius sequentem & passionem.

1 [I]terum ergo inter. eos quē quæri. *Hoc fuit factum interual[lo a p]rima interrogatione: quia quamdiu iacuerunt prostrati, non [mo]uerunt se de loco: vt magis declararetur sua voluntaria captio.*

2 [I]lli aūt dixerunt Iesum Nazarenū. *Non. n. cognoscere pote[rant e]um, nec capere donec ipse vellet, propter hoc subditur.*

3 [D]ixi vobis quia ego sum. *Et tunc habuerunt ipsius notitiam & [ca]piendi eum licentiam, propter quod subditur.*

4 [S]i ergo me quæritis sinite hos abire. *Quasi dicat sic do vo[bis potes]tatē me capiēdi, vt tamē meis discipulis nō faciatis aliqd mali.*

5 [V]t impleretur ser. quem di. *Scilicet ca. præcedenti.*

6 [Q]uia quos dedi mi. &c. *Istud enim verbum dixerat Iesus nō [tantu]m de salute spirituali suorum discipulorū, sed ēt de salute cor[pora]li eorum, quod patet ex hoc, q̄ inde excepit Iudam qui perditus [est] spiritualiter & corporaliter, quia ex desperatione se suspen[dit], ideo euāgelista applicans verbum prædictum ad perditionē co[rpo]ralem, non discedit ab intentione literæ.*

7 [S]imon ergo. *Hic ostenditur promptitudo Christi ad patiendū ex [ho]c, quod defensionē prohibuit & hoc est quod dicitur.* Simon [Pe]trus habens gla. edu. eū. *Dicunt hic aliqui, quod discipuli [em]erunt gladios de præcepto domini, secundum quod habetur Luc. 22. vbi dicitur sic.* Et qui non habet, vendat tunicā suā, & em[at] gladium. *Sed nō est verisimile, quia ibidē dicitur, quod apo[stoli st]atim respōderunt:* Ecce duo gladij hic. *Et Christus dixit* [s]ufficit. *Ex quo patet, quod ante illos gladios habebant: Dicēdū igi[tur q]uod apostoli fuerunt piscatores: In piscatione aūt oportet ali[q]uando retia cū paxillis affigere, & cū perticis nauiculas dirigere & [ide]o in talibus & consimilibus vsus magnorū cultellorum est ne[cessar]ius. Et probabile est, quod aliqui de apostolis illos cultellos si[bi r]etinuerant ad scindendum cibaria, vnde ēt cū illis carnes agni pas[ch]alis cōsciderāt. Petrus autem vnū ex illis retinuerat, apud se [q]ui erat magis promptus ad defensionē sui magistri quem alij.*

8 Et percussit pontificis seruum. *Qui magis de prope se ingerebat ad Christum capiendum.*

9 Et abscidit auri. eius dex. *Credidit enim eum magis lædere, sed diuina ordinatione ictus declinauit.* Diuisio.

10 Erat aūt nomen seruo Malchus. *Hoc addit euangelista ad ostendendum certitudinem rei gestæ exprimendo propria nomina.*

11 Dixit ergo Iesus Petro mitte gladium tu. in vagi. *Q. d. noli vti ad defensionem meam. Et subditur causa.*

12 Calicē quē dedit mihi pater, non vis vt bibam illū. *Q. d. passionem quam ordinauit pater cælestis ad salutem humani generis debeo patienter tolerare, & ideo non est locus defensioni & resistētiæ, sed magis potentiæ.*

13 Cohors quoque. *Hic ostenditur qualiter Christus à ministris comprehensus pontificibus præsentatur. Et diuiditur in duas: quia primo describitur ipsius præsentatio Annæ, secundo Caiphæ, ibi.* Et misit eum Annas. *Prima in duas: quia primo ponitur Christi præsentatio, secūdo eius examinatio, ibi:* Pontifex ergo. *Prima adhuc in duas: quia primo describitur prædicta præsentatio, secundo incidenter ponitur prima Petri negatio, ibi:* Sequebatur autem. *Dicitur igitur primo sic:* Cohors au. *Scilicet militum.*

14 Et tribunus. *Qui eis præerat, & illi erant gentiles.*

15 Et ministri Iudæo. *Isti erant Iudæi.*

16 Comprehenderunt Iesum. *Ex quo patet obstinatio eorum, quia non fuerunt auersi à suo malo visis prædictis signis, sed magis attribuebant artibus magicis.*

17 Et ligauerunt eum. *Quasi morte dignum. Illi. n. qui reputabantur morte digni, iudicibus præsentabantur ligati.*

18 Et addux. eū ad Annam pri. *Id est, primo, Cuius causa subdit.*

19 Erat. n. socer Cai. *Et quia eundo ad domum Caiphæ habebant transire ante domum istius Annæ, ideo introierunt domū eius, ppter eius reuerentiā. Alia autem ratio, fuit quia pontificatus tunc singulis annis vēdebatur, & isti duo, scilicet Annas, & Caiphas, quasi alternatim erāt pontifices, propter quod quasi pontifex habetur, quia anno præcedenti fuerant. Tertio ratio est, vt Christus coram iudicibus pluribus condemnatus, videretur magis dignus morte.*

20 Qui erat pontifex anni il, &c. *Ista sunt exposita supr. 11. c.*

✲ Seque-

MORALITER.

† *Sinite hos abire.* Per hoc ostēditur, quod superiores debēt suos subditos fideliter adiuuare, & se mortis periculo exponere pro ipsorum defensione.

7 *Simon autem Petrus habens gladium eduxit eum, et percussit pōtific seruū, &c.* Exponatur sicut supra Mat. 26: & Mar. 14. & Luc. 24.

10 *Erat autem ser. nomen Malchus.* Qui interpretatur rex eorū & ideo per abscisionem auriculæ suæ significata fuit abscisio regalis & pontificalis eminentiæ Iudæorum.

18 *Et adduxerunt eum ad Annam primum.* Quærentes ei placere, quia cum Caipha fuerat in cōsilio de Christi morte.

A (vt Lucas ait) Annas & Caiphas, q viciſſim annos ſuos agebãt. Sed tunc erat Annus Caiphæ, & voluntate eius primũ ductus eſt Ieſus ad Annam, non quia collega, ſed qa ſocer eius erat. Vel domus ſic erant poſitę, vt non deberet Annas a tranſeuntibus præteriri.

ri volentes, dicunt quod non pertinuerit, nec neganeri... trus: Sed voluerit quidem ſemper cum Chriſto eſſe, ... ſeq. Deſciuit aũt, qa ſi pfeſſus fuiſſet ſe diſcipulum Ie... paradus fuiſſet ab eo, & non vltra habiturus erat locũ ... ſequeretur & videret deſiderabilem, & propterea neg...

✻ Theophylactvs. Illi alligãt & abducunt ad Annam gloriantes facto, & quaſi celebrari cupientes, perinde ac magnũ tropheũ excitaſſent. Cæterũ prophetię Caiphæ meminit oſtendere volens, quod pro ſalute mũdi hæc facta ſunt, & quod tã excellens ſit veritas, vt & inimici eam prædixerint. Vt enim nõ turbemur audientes vincula meminit ꝓphetiæ quod ſalutaria fuerint & mors & vincula, qua de cauſa & hæc pertulerit.

† Perdi.

B

† Matth. 26.g. Mar. 14.g. Lu. 22.f.

† Matth. 26.f. Mar. 14.e Luc. 22.f.

Erat autem Caiphas qui conſilium dederat Iudęis, quia expe-
Ex deuotione.
dit vnum hominem † mori pro populo. Sequebatur autem 1
a Simon Petrus Ieſum, & alius diſcipulus. Diſcipulus autem il- 2
le erat notus pontifici, & introiuit cum Ieſu in atrium ponti-
Foris ſtabat qui negaturus erat. 3
ficis. Petrus autem ſtabat ad oſtium foris. Exiuit ergo diſci- 4
pulus alius qui erat notus pontifici, & dixit oſtiariæ, & intro-
duxit Petrum. † Dixit ergo Petro ancilla oſtiaria. Nunquid 5
b & tu ex diſcipulis es hominis iſtius? Dicit ille: Non ſum: Sta- 6
Infidelitatis.
bant autem ſerui & miniſtri ad prunas, quia frigus erat, & ca- 7
leſaciebant ſe. Erat autem cum eis & Petrus ſtans & calefaciẽs
ſe. Pontifex ergo interrogauit Ieſum de diſcipulis ſuis, & de 8 9
doctrina eius. Reſpondit ei Ieſus: Ego palam loquutus ſum 10
c mundo. † Ego ſemper docui in ſynagoga & in templo, quo 11
omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus ſum nihil, 12
Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid lo- 13
d e quutus ſim ipſis, ecce hi ſciunt quid dixerim ego. Hæc au- 14
tem cum dixiſſet, vnus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam
a Vt manſuetus & patiens, qui iuſſu qualibet percutienti irrogare pœnam poterat.
Ieſu, dicens: Sic reſpondes pontifici? Reſpondit ei Ieſus: 15 16

c *Palam.* Id ... multis audienti... non quod quæ ... palam, eſſent c... ta turbis. Cũ & ... ſtolis dixerit: I... *prouerbijs loquut...* Sed venit hora, ... palam annunc... vobis. Eis ẽt ſe... exponebat, quæ ... ꝑ parabolas dic... Similiter quod ... *Nihil in occulto loquutus.* Non ... non eſſet occul... telligentia, ſed ... coram tot ho... bus dixerat: E... quæ paucis d... non ſunt in occ... quia ad hoc d... vt prædicarent ... per tecta, non ... cerentur. Ea ... quę audierant, ... intellexerant ... rant vt non p... iuſte criminar... quoties interr... do tentauerun...

a *Et alius di.* Quis ſit iſte, quia hic tacetur, non temere diffiniatur. Solet tamen iſte Ioannes ſic ſe ſignificare.

✻ Theophylactvs. Quis erat alius diſcipulus? ille ipſe qui hæc ſcripſit. Occultat aũt ſe C ꝑp humilitatem, quia honeſtum opus narraturus erat ſequutum ſe fugientib. alijs propter hoc occultat ſeipſum, & præponit ſibi Petrum. Et propter iſtuc ipſum eius rei meminit, vt diſcamus quod certius narret ea quę in atrio ſunt facta, eo quod intus fuerit.

b *Dicit ille: Non ſum.* Avg. Non ſolum negat Chriſtum, q dicit eum non eſſe Chriſtum, ſed qui etiam negat ſe eſſe Chriſtianum, & ita hoc impletur quod dominus dixit: Ter me negabis.

Matth. 26.d.

✻ Theophylactvs. Quidam ſtulte Petro gratificari volentes,

cuſarent, ſic reſpondit, vt omnes calumnię fruſtrare... ideo dicit: *Quid me inter.*

Quid me in. Id eſt, a quo veritatem audire non deſidera... terroga magis eos de quorum dictis nõ habeas inui... Ita temperat reſponſionem, vt nec veritatem tacere... defendere ſe videretur.

e *Hæc au.* Obijcitur, cur nõ fecerit ꝙ docuit. Debuit r... rñdere, ſed alterã maxillã prębere. Sed veraciter & m... te & iuſte rñdit, & non modo maxillam, ſed totum c... ferienti parauit. Et hinc potius oſtẽdit præcepta pat... non oſtentatione corporis, ſed cordis ꝑparatioue faci...

NICOLAVS DE LYRA

✻ 1 Sequebatur autem. *Hic interponitur prima negatio Petri, cũ dicitur:* Sequebatur autem Ieſum Simon Petrus & alius di. *Scilicet, Ioan. Licet enim iſti ſicut & alij primo fugiſſent, tamen poſtea ſequuti ſunt Ieſum, quia feruentiores erant alijs.*

2 Diſcipulus autem ille erat no. pon. *Dicũt aliqui quod Ioã. erat peritus in lege & propter hoc habebat notitiã cũ põtifice. Sed hoc non eſt veriſimile, quia piſcator erat, & de naui à Chriſto vocatus fuerat vt habet Mat. 4. d. vnde dicit Hier. in epiſtola ſua ad Paulinũ: Ioan. ruſticus piſcator indoctus, &c. & ideo alia fuit cã ſuæ notitiæ cũ pontifice, quia forte miſſus a patre ſuo pluries portauerat piſces ad domũ pontificis, vel forte quia aliquis de cognatione eius ibidem ſeruiebat, vel aliqua alia cauſa quã aliqui aſſignant, quia deſcenderat de Dauid, & ſacerdotes habebant iſtas genealogias.*

3 Et introiuit cum Ie. &c. *Propter noticiam prædictam permiſſus eſt intrare.*

4 Petrus autem ſtabat ad oſtium fo. *Tanquam incognitus, tamẽ propter Ioannem permiſſus eſt intrare.*

5 Dixit ergo Petro ancilla oſti. Nun. &c. *Quaſi dicat, videtur quod ſic. Vidit enim eum timide intrantem, & ſic habuit de eo ſuſpitionem.*

6 Dicit ille: Non ſum. *Ex quo patet fragilitas Petri, qa ita cito negauit, & ad vocem vnius mulieris quæ nõ loquebatur acriter. Non enim dicebat es tu de familia huius proditoris? vel aliquid huiuſmodi, ſed hominis iſtius quaſi capaſſiue loquendo.*

7 Stabãt autem ſer. &c. quia fri. erat. *Sicut ſolet eſſe in Martio poſt mediam noctem.* Et calefaciens ſe, &c.

8 Ponti.

8 Ponti. er. *Hic ponitur Chriſti examinatio. Et diuiditur in ... quia primo ponitur dicta examinatio, ſecundo Chriſti reſpon...* Reſpondit ei Ieſus. *Tertio, reſponſionis reprobatio, ibi:* Hæc autem cum dixit. *Circa primum ſciendũ, quod Chriſtus reputa... a Iudæis ſeductor hominum, & doctor falſæ doctrinæ, ideo ex... tus fuit de vtroq; & hoc eſt quod dicitur:* Ponti. er. inter. I... *tur aũt Annas pontifex, non quia eſſet actu, ſed quia ante fu... & quia ſocer erat pontificis, vt dictum eſt.*

9 De di. ſu. *Vt videret & poſſet eũ deprehendere, quod fu... ab eo ſeducti.*

10 Et de do. *Ad videndum ſi poſſet ibi inuenire falſitate... calumniam, & aliquod dictum contra legem.*

11 Reſpondit ei Ie. *Hic ponitur Chriſti reſponſio. De diſc... autẽ ſuis nihil poterat pro tunc boni reſpondere, quia princip... inter eos ſtatim audierat ipſum in ſua præſentia negaſſe. Sed ... ctrina ſua reſpondit, oſtendens quod non erat mala vel ſuſpe... ſana. Quod declarat ex duobus. Primo ex loco, cum dicitur.*

12 Ego palã. *Doctrina aũt ſuſpecta in angulis & lateribus ... nõ in loco publico & ſacro. Secũdo ex auditorum teſtimonio.*

13 Interroga eos. *q. d. Paratus ſum teſtimonium eorum ... quod eſt tibi magis credibile, quam meum dictum, quamuis ſe... veritatem deberet eſſe contrarium.*

14 Hæc autem, &c. *Hic ponitur huius reſpõſionis repro... Et hoc dupliciter. Primo per factum, cum dicitur:* Vnus aſſ... miniſtrorum dedit alapam Ieſu. *Secundo ꝑ verbũ cũ ſul...*

15 Sic reſpondes, &c. *Ille enim miniſter ſceleris accepit ... ſionem Ieſu, quaſi notaſſet pontificem de ſtulta interrogatio...*

16 Reſpondit ei Ie. *Humiliter veritatem oſtendendo.*

MORALITER.

† faciunt querentes de malis placere hominibus peruerſis.

12 Ego

12 *Ego palam, &c.* Tanquam habens ſanã doctrinam con... tra hæreticos qui magis docent in occulto.

† N

...est enim quis maxillã visibiliter præbere iratus. Melius ... respondet vere placatus, & ad ferẽda grauiora trãquil ... animo paratus.
a *Si ma. lo.* Male loquitur qui contra veritatẽ loquitur. Et ... si maleloquutus sæ, da testimoniũ quo ꝓbes mẽdacẽ.
b *Erat au.* AVGV. Dicto, quod Annas misit Iesum ad Caipham, reddit ad locũ narrationis, vbi reliquerat Petrum vt ... icet quid in domo Annæ de trina ... negatione contigerat.
c *Stans calefaciens.* THEOPHYLACTVS. Stat quidem eo quod nõ incline... neque humilie... sed in sua perti... a constanter ma... Calefacere autem fe dicitur, eo ꝙ ... feruore & fissu ... acia laboret. Arguit aũt eũ ancilla parua quędam volu... & effœminata, statimq; negat sermonem Dei qui in ... quasi captiuus ducit, sed & quadã aduersa tẽtatione ... ur, sicut tunc Petrus a seruo & ita infirmitas eius de... ditur. Sed precemur vt aspiciat nos Iesus verbũ Dei & ad pœnitentiam & lachrimas prouocet, quod fiet quãdo exiuerimus ex atrio pontificis qui dominum crucifigit & rector est mundi. D
d *Et dixit: Non sum.* THEOP. Euãgelistæ & oẽs simul de Petro scripserunt, non accusantes discipulũ, sed nos erudientes quãtum malum sit, non se totũ tribuere Deo, sed in seipso confidere: Admirari autem decet domini misericordiã, & cum ligatus esset & abduceretur non neglexit discipulum, sed conuersus vidit Petrum sicut alius Euangelista dicit, & aspectu opprobrat ei infirmitatem, & ad lachrymas excitat. Quod autem nunc accidit Petro etiam nunc videre licet multis euenire. Nã ligatur quidem sermo Dei q in nobis & quasi captiuus ducitur siue a voluptate, siue a tristitia in seruitutem reductus. Vtroq;. n. modo vincimur, & abducimur vel præ prosperis, vel præ aduersis mundi Deum obliuiscentes, & condemnatur quidem sermo vincit autem deitas. E

Si male loquutus sum, testimonium perhibe de malo, si autẽ 1
a Qui erat princeps face dotum illo anno, & ad eum a principio ducebatur.
a bene, quid me cædis? Et misit eum Annas ligatum ad Caiphã
a In domo Annæ. Hoc & ante dixerat, sed quæ sequuta sunt adiungit. 2
b pontificem. † Erat autem Simon Petrus stãs & calefaciens 3
Ecce secundo negat.
c se. Dixerunt ergo ei. Nunquid & tu ex discipulis eius es? Ne- 4
a Vt tertia negat o compleretur. 5
gauit ille, & dixit: Non sum. Dicit vnus ex seruis pontificis 6
cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculam: Nonne 7 8
a Ecce complet prædictio Christi & contradicta præsumptio Petri.
ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus, 9 10
Ab Anna.
& statim gallus cantauit. Adducunt ergo Iesum à Caipha 11
a In illam partem domus quam Pilatus tenebat. *Iudæi qui adducebant Iesum.* 12
in prætorium. Erat autem mane, & ipsi non introierunt 13 14

☞ *In prætorium* F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si male loquutus sum, tes. phi. de ma. *Idest, potes perhibere ... in me iniuste percutere, sed videtur ꝙ hic Christus fecit contra doctrinam suã quia Mat. 5. f. dicit: Si quis te percusserit in maxillã dextrã, præbe ei & alterã. Ipse aũt hoc non fecit, sed magis percutiẽtem correxit. dicendum quod illud Christi præceptũ, & plura alia quæ ibi ponuntur, nõ dantur absolute. secundum quod dicit Aug. sed tantum secundũ præparationẽ animi, quia homo dẽt hẽre animum sem... paratum ad hoc faciendum, vbi videret hoc expedire ad honorem Dei, & vtilitatem ecclesiæ, alias aũt non, immo aliquando ... iniuriantibus respondere, ad ipsorum & aliorum instructionẽ, sicut fecit hic Christus, & aliquando etiam facto resistere ne detur occasio malis male agendi.*
2 Et misit. *Hic ostẽditur qualiter Christus presentatus est Caiphę. Et diuiditur in duas, quia primo describitur dicta præsentatio, secundo ... ditur secunda & tertia Petri negatio, ibi* Erat aũt. *In prima igitur parte dicitur sic, & misit eum Annas ligatum, quasi morte dignum, & iam coram eo condemnatum.*
3 Ad Caiph. põti. *Tũ quia ad ipsum pertienbat pricipaliter Christi examinatio. Tum vt videretur Christus magis morte dignus, qui ... coram iudicib. plurib. condemnatus. Sciendum tñ, quod Ioannes hic tacet qualiter Caiphas eũ examinauit, & qualiter Caiphas vestimenta sua scidit, & qualiter Christus in domo eius illusus fuit, quia alij euangelistæ hoc sufficienter expresserant.*
4 Erat au. Si. *Hic reuertitur euãgelista ad narrandũ de negatione Petri, & ideo quasi eadem verba quæ dixerat in fine primæ negationis resumit di.* Erat aũt Si. Pet. stãs. & cale. se. *Ille. n. qui narrat historiam aliquam quando occurrunt aliqua incidentia narranda, interrumpit principale ad illud incidens narãdum quo facto reuertitur ad propositum, & sic facit hic Ioannes. vt dictum est.*
5 Dixerunt ergo ei mi. *Ad ignem stantes.*
6 Nunquid, &c. *q. d. Sic, quia videbant eum timidum & pauidũ.*
7 Negauit ille & di. *De ista secũda negatione Petri videtur Matthæus contradicere Ioanni. Primo quoad personã, quia dixit ipsum secundo negasse ad vocem alterius ancillæ. Mat. 26. g. Ioannes aũt hic dicit ꝙ fuit ad vocẽ ministrorum ad ignem stantium. Secundo quoad locum, quia Mat. dicit, quod secũdo negauit in exitu ianuę, hic aũt dr quod stans ad ignem. Propter quod sciendum, quod principalis intentio euangelistarum erat exprimere trinam Petri negationem, & in hoc conueniunt. De personis autem accusantibus, seu de negationis loco non erat eorum principalis intentio, & probabile est, quod simul ad verba Petri concurrebant circa eum, & consimilia verba dicebant, improperando ei magistrum suũ, & ideo vnus euangelistarum exprimit vnam personam accusantẽ, & alius aliã, & vterq; dicit verum. Vnde secũdum veritatem historiæ videtur quod prima negatio sit facta ad vocem ancillæ ostiariæ: Petro domum intrante. Secunda aũt negatio facta est in domo, quia post primam negationem Petrus timuit diu stare inter Iudæos, propter ꝙ voluit exire, & tũc alia ancilla videns eum timidum accusauit eum, & simul in hoc concurrerunt illi qui ad ignem stabant, & idẽ dicebant cum illa ancilla, propter quod Mat. dicit quod ad vocem ancillæ alterius negauit. Ioãnes aũt ministros cõcomitantes exprimit. Item Matthæus dicit quod negauit ipso exeunte ianuam id est, volente exire, & ad hoc se præparante propter timorem, vt prædictum est, quia tamen adhuc erat in domo, nec ab igne longe recesserat, ideo dicit Ioannes, quod prope ignem facta est illa negatio. Tertia autem negatio facta est multis eũ accusantibus & concurrentibus propter prædicta, tamen inter illos erat principalis vnus seruus pontificis, propter quod Ioan. illum exprimit tacendo de aliis, ideo subditur.*
8 Dicit vnus, &c. *Et ideo acrius cæteris eum accusabat, & in accusationis suæ assertionem adduxit factum præcedens cum dicitur.*
9 Nonne ego te vidi in, &c. *Quasi dicat. Sic.*
10 Iterum er. ne. *Aliqui autẽ volentes excusare Petrum dicũt ꝙ non negauit eum ex timore mortis, sed ex amore, nolens ab eo se separari sed semper eum sequi. Sciebat. n. quod si diceret se esse discipulũ eius, statim ab eo separaretur. Sed hoc est cõtra verba domini sup. habita c. 13. d. vbi exprobrauit Petro di. Animam tuam pro me pones quod fuit dictum negatiue sicut fuit supra expositum, & ideo, patet, quod Petrus negauit timens animam suam exponere pro Christo.*
11 Et statim gal. can. *Scilicet, secunda vice, quia post primam negationem, semel cãtauit gallus; sed Petrus timore perturbatus non percepit secundum quod fuit expositum. Mat. 26.*
12 Ad. er. Ie. *Hic ostenditur qualiter Christus a Iudæis coram Pilato accusatur. Et diuidit in tres, quia primo describitur Christi præsẽtatio, secũdo, præsentati examinatio, ibi.* Exiuit ergo. *Tertio, innocẽtiæ Christi declaratio, ibi:* Et cũ hoc di. *In prima parte dr̃ sic.* Ad. er. Ie. a Cai. *Id est, a domo Caip. pontificis ad domũ Pilati præsidis ad quem pertinebat iudiciũ in casu sanguinis, & locus vbi iudicabat prætorium vocabatur. Aliqui autẽ libri male habent, ad Caiphã: quia in domo Caiphæ iam erat Christus, nullus autem adducitur ad locũ in quo est. Præterea Io. scripsit in Græco hoc euangeliũ, & ideo pro veritate textus hñda recurrendum est ad Græcũ. in Græco aũt ponit a Caipha.* 13 Erat au. *Hoc addit euãgelista ad ostendendũ quãtũ Iudæi sitiebant sanguinem Iesu Christi, qui summo mane quærebant sñiam de eius morte dari.* 14 Et ip. *Ex ingressu domus hominis gentilis.* Diuisio.

MORALITER.

†6 *Nunquid, & c.* Exponat vt s. Mat. 26. & Mar. 14. & Luc. 22.
12 *Adducunt ergo Iesum a Caipha ad præ.* Scilicet Pilati.
14 *Et ipsi non introierunt, & c.* Istis sunt similes illi q faciunt, conscientiam magnam de minimis, & multo grauiora committunt, sicut isti timebant contaminari per ingressum domus Pilati qui gentilis erat, & tamen toto conatu procurabant mortem Christi, qui innocentissimus erat.

a *In prætorium.* Id est, vbi præses Pilatus habitabat. Sed si ad Caipham quomodo in prætorium? forsitan aliqua causa vrgente de domo Annæ ad audiendum Iesum ambo conuenerant Caiphas perrexit ad prætorium præsidis, & socero suo Iesum reliquit ad audiendum, vel in domo Caiphæ Pilatus acceperat prætorium, & tanta erat domus, vt seorsum habitaret dominus, seorsum Pilatus.

b *Vt non con.* Quia diebus azymorum contaminatio erat illis in alienigenæ habitaculum intrare.

B c *Nobis non.* Hoc dicunt propter diei festi sanctitatē. Lex enim præcipit, ne parcant malefactoribus, præsertim seducentibus a Deo suo, qualem istum dicebant esse, & contra seipsos dicunt, qa interficiebāt quem interficiendum offerebant, sicut & Pilatus interfecit, nō in manibus suis.

† Matth. 27. b. Mar. 15. a. Lu. 23. a.

C Cum Pilatus vellet Iesum tradere Iudęis, vt sm legem suam iudicarent eum, noluerunt recipere, dicentes: Nobis nō licet interfice. quemquam, & sic impletur sermo Iesu quem de sua morte prædixit vt eum a Iudæis traditum gentes interficerent, quasi sic essent alie scelere qui magis peccant, in quo non eorum innoce sed dementia monstratur.

✻ THEOPHYLACTVS Hoc aūt dixerunt scientes ꝙ Romani ad crucem cōdemnarent rebelles, vt igitur crucifiger

in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent
a Qui quærebant falsum testimonium aduersus Iesum. 1
a pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accu-
b a Quem iudicatis reum mortis. 2
sationem affertis aduersus hominem hunc: Responderunt & 3
Prohibet tributa dari Cæ & dicit quia possum destruere templum & reædificare. Quod probatur tot beneficijs quæ fecerat, pro quibus reddebant mala. 4
dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidisse-
mus eum. Dicit ergo eis Pilatus. Accipite eum vos, & secun- 5
dum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: 6
a Non licet interficere quemquam, scilicet in festiuis diebus, quia in alio tempore licebat secundum legem. b Tradent eum Gentibus ad crucifigendum, & illudendum.
c Nobis non licet interficere quemquam, vt sermo Iesu imple- 7
retur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus. In- 8
troiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocauit 9
Hoc enim obijciebant Iudæi, quod se dicebat regem.
Iesum, & dixit ei: † Tu es rex Iudæorum? Respondit Ie- 10 11
sus: A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? 12
d a Quia me hoc non dixi, sed a Iudæis accepit, qui ideo te tradiderunt mihi.
Respondit Pilatus: Nunquid ego Iudæus sum? Gens 13
tua & pontifices tui tradiderunt te mihi. Quid fecisti? 14
e 15

dñs & mors eiu
nulgaretur, eius
tia ptexunt ꝙ n
ceat sibi occi
Alioquin quo
phanum lapida
Sed crucifigi c
volentes hoc di
quasi sic dixissen
bis non licet oc
re, in crucem qu
quam, desidera
mū aūt esset n
quod crucifiger

d *A temetipso dicis, &c.* Scit I
quid ipse inte
gat, & quid ill
sponsurus est, se
men dici voluit
vt sciret, sed vt
beretur quod
voluit.

e *Quid fe.* Q. Si
culpa non est, q
te regem dixeri
aliud fecisti. Q.
est mirum si iudici traderis puniēdus q te regem dicis si hæc causa non esset tunc forte alia quærenda esset. Q firma si hæc causa est quæ obijcitur, an alia.

☞ Re

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *gentiles, & tamen nō timebāt inquinari ex procuratione mortis innocentis, ex quo patet eorum superstitio vana.*

1 Sed vt man. pa. *Id est, azymos panes qui a Iudæis comedebantur in paschate per septem dies. Non enim erat licitū illis comedere nisi personis mundis, & ideo per paschatis mãducationem non intelligitur hic comestio agni paschalis, vt male dicunt Græci, quia illum comederant die præcedenti.*

2 Exiuit er. *Hic ponit Christi examinatio. Et hoc dupliciter, quia primo examinatur coram Iudęis, secūdo ad partem sine ipsis ibi:* Introiuit ergo. *Iterum: In prima parte dicitur sic.* Exi. er. Pi ad eos fo. *Iudæi enim non audebant domum eius ingredi, ne suas obseruationes violarent, ideo volens eis deferre exiuit ad eos.*

3 Et dixit quā accusa. affertis, &c. *Videbat enim eum ligatum in signum damnationis, ideo quærebat de causa, quia non erat consuetudo Romanis condemnare aliquem, nisi prius audirent accusationē suam. & haberet locum se defendendi, vt habetur Act. 25. d. Et ideo Pilatus qui erat Iudex ab imperatore Romano illuc missus, voluit modum Romanorum tenere.*

4 Respon. & dixerunt ei, si nō esset hic malefector nō tibi tradidi. &c. *Quasi dicat. Nos eius factum diligēter examinauimus & inuenimus eum dignum morte, ac si dicerent, non oportet aliā examinationem facere:*

5 Dicit er. eis Pi. *Quasi indignatus ex eorum respōsione, quia sciebat eos ipsum per inuidiam tradidiße, vt habetur Mat. 27. b.*

6 Accipite eum v. & se. le. ve. iu. *Quasi dicat. Si sufficit vestra examinatio, sufficiat & vestra sententia. Sciendum enim quod Romani aliqua minora iudicanda dimiserāt Iudæis, sed non poterāt pro talibus inferre pœnam mortis, quia Romani retinuerant sibi causam sanguinis, & ideo per hāc responsionē inhibebat inferre Christo mortem, ipsi autem non poterant vitam eius sustinere, & ideo renuerunt hoc accipere dicentes.*

7 Nobis nō licet interficere quemquam. *Si enim possent dare mortis sententiam, libenter iudicium recepissent.*

8 Vt sermo Iesu im. *Christus enim prædicens mortem suā apostolis Mat. 20. c. dixit, quod a principibus sacerdotū traderetur gētibus ad illudendum & crucifigendum. Et hoc fuit impletum per hoc ꝙ renuerunt iudicium, & dimiserunt ipsum Pilato qui erat gentilis iudicandum, & sententiæ executionem suis militibus.*

9 Introiuit er. *Hic ponit examinatio Christi in secreto. Et dicitur in tres, quia primo ponit Pilati interrogatio, secundo, Christi responsio, ibi:* Respōdit Iesus. *Tertio Pilati obiectio ibi.* Dixit *Circa primum sciendum, quod Iudæi cum tumultu irrationabili bant mortem Christi, propter quod Christus non respondebat, se illud Eccl. 32. a.* Vbi nō est auditus nō effūdas sermonē. *pter hoc Matthæus & Marcus dicunt, quod cū accusaretur a pibus sacerdotum, nihil respondit. propter ꝙ Pilatus intrauit rium, quod erat in domo sua, vt ibi Christū magis pacifice exam ret extra tumultum Iudæorū, qui nō audebant intrare prætor vt dictum est. Christus autē de tribus fuerat accusatus coram habetur Luc. 23. a.* Hunc inuenimus subuertentē gētem strā, & prohibētem dari tributa Cæsari, & dicentē se stū regē esse. *Pilatus autem de duobus primis non curauit inq re, quia de primo, scilicet, de subuersione obseruationum legaliu curauit vtrum esset verum vel falsum, quia nō erat Iudæus, se tilis. Secundum cognouit esse falsum per famā publicam, quia a rat Christi responsionem quæ Iudæis de hac materia respond Mat. 22. c.* Reddite quæ sūt Cæsaris Cæsari, &c. *Sed de te videbatur esse contra honorem Imperatoris inquisiuit, scilicet, gno, quia Imperatores Romani nomen regium a Iudæis abstuler frangerent eorum superbiam, & tollerent rebellandi occasione ideo quæsiuit a Christo.*

10 Tu es rex Iu. *Quasi dicat. Est hoc verum quod tibi impon scilicet, quod velis vsurpare regnum.*

11 Respondit Iesus. *Hic ponitur Christi responsio, in qua p examinauit Pilati interrogationem, di.*

12 A temetipso hoc di: &c. *Quasi dicat, concepisti hanc o nem de me per teipsum.*

13 Respondit Pilatus. Nunquid, &c. *Quasi dicat, ex me n cepi, quia non sum Iudæus, & sic non possum inuestigare ex lib daicis quis debeat esse rex eorum, sed hoc ad peritos legis pert subditur.*

14 Gens tua & pon. tra. *Accusantes te super hoc.*

15 Quid fe. *q. d. videtur ꝙ tu sis in aliquo culpabilis, ex quo sunt de gēte tua & tātæ autoritatis, sicut sunt Pōtifices te accu*

✻ Respo

M O R A L I T E R.

† † *Si non esset hic m. &c.* Q. d. Nos sumus tantæ veritatis & iustitię, quod nobis deberet credi simplici verbo sine alia disquisitione, & sic homines malitiosi se iustificāt coram iudicibus, vt magis nocere valeant innocenti.

7 *Nobis non li. inter.* Sic dicūt mali clerici de corporali te laici, & tñ hñt pro modico multos interficere suo r exēplo morte spūali, quæ peior est interfectione corp

† Resp

A a Regnum. Hoc est quod nos scire voluit, sed prius vicissim interrogando voluit ostendere quod esset de regno suo hominum opinio Iudæorum vel gentilium, qua ostensa vtrisq; aptius ...et: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Q. Decepti estis: Non enim impedio dominationem vestram in hoc mũdo, ne vere timeatis & seruitis, sed ad regnũ cœleste credendo veni.

☩ Theophylactus. Manichæi sumpta ansia dicunt, mũdus hic nõ est bono Deo. Nã
B filius Dei (aiunt) dicit nõ est regnum meum hinc, non enim dixit quod non sit in mundo, neq; quod sit hic. Nam regnum quidem in hoc mundo & ab eo regitur, & sicut ipse vult transit, non est autem de mũdo regnum eius, sed supernum & ante sæcula, & non hinc, id est, ex terrenis cõstructum: sed hic quidem impetrat & regit.

b Tu dicis. Non se regem timet confiteri, sed ita libratũ est
C vt neque se regẽ neget, nec de mundo se fateatur esse, vt illi sentiebat qui dixit. *Ergo rex es tu?* Cui respondit. *Tu dicis, quia rex sum ego.* Quasi dicat, carnalis carnaliter dicis.

a Id est, credentes in me. — b Etsi ad huc in mundo.

Respondit Iesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Si

a Apparet quia nullus defendit.

a ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderet Iudæis. Nunc autem regnum

Etsi adhuc inter malos.

meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus. Ergo rex es tu?

... non nego ... quia in hoc natus sum vt ... endam q... ... dium.

b Respondit Iesus: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc
c natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem
d meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiuit ad eos & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. † Est autem consuetudo vobis, vt
e

Q...Q... mm lu?

f vnum dimittam in Pascha: Vultis ergo dimittam vobis

c *Ego in hoc natus sum.* Non in hac re, sed ad hanc rẽ, quod D
in Græco non est ambiguum. Dicit ergo de temporali natiuitate, qua venit in mundum secundum quã natus est ad hoc, & ad hoc venit in mũdum, i. propter hoc vt testimonium perhiberet v. Sed quia non omnium est fides, addit. *Omnis qui est ex veritate, audit.* Id est, obedit & credit mihi.
1 d *Iterũ.* Non expe-
2 ctat responsum, ne
3 cum vellet dimittere, mora fieret, subito enim venit in mẽ-
4 tem cõsuetudo qua
5 posset per Pascha di-
6 mitti.
7 e *Est autem.* Quia in
8 Pascha a seruitute li-
9 berati sunt in Pascha
10 hæc consuetudo di-
11 mittendi eis fuit.
12 f *Dimittam vo.* Non E
13 potuit auelli a corde
14 eius. Iesum esse regẽ
15 Iudæorum, sicut in
16 scribendo titulo, tã-
17 quam ipsa veritas hoc ei fixerit, se quod esset interroguit. *Latro.* Id est, diabolus seditiosus & homicidiorum autor dimissus est Iudæis, q de patria lucis ob superbiam pulsus, in tenebrarum carcerem missus erat, & F
ideo non possunt Iudæi videre pacem, quia seditiosorum principem plusquam Deum eligere voluerunt, vnde bene dicitur: *Vos ex diabolo patre estis.* Ioã.8.e.

☞ ☩ Theophylactus.

c Ego

NICOLAVS DE LYRA.

Respondit Iesus. *Examinata interrogatione Pilati, primo Ie... ad quæstionem primo factam de vsurpatione regni temporalis.*

Regnum meũ nõ est, &c. *Non enim negat se esse regem sed ...gis concedit, quia secundum veritatem ipse erat rex regum. Verũ ...men ad tollendum occasionem calumniæ temperat suã responsionẽ ...ens. quod nõ quærit huius mundi temporalem dominationẽ, quod ...bat consequenter, dicens.*

Si ex hoc mun. &c. *Omne enim regnum temporale habet firmi...tem nõ solum ab ipso rege, cum sit vnus solus homo, sed etiã a mi...stris contra aduersarios pro ipso pugnantibus, quod non quærebat ...ristus, & sic patet quod satisfecit ad quæstionem, ostendẽdo, quod ...n quærebat inter Iudæos temporalem dominationem. verumtamẽ ...ia concesserat se esse regem, ideo concludit.*

Nunc aũt regnum &c. *Id est, quãtum ad temporalia ista quæ ...Sed contra hoc videtur quod dicitur Psal. 46. a.* Rex oĩs terræ Deus. *Ipse autem est verus Deus sicut verus homo, ergo, regnum ...is est de hoc mundo. Dicendum, quod secundũ veritatẽ diuinitatis, ...sunt subiecta Christo, tamẽ quantum ad humanitatẽ in primo ad...ntu suo, non venit ad dominandum temporaliter, sed magis ad ser...endũ & patiẽdũ. Et sic patet, quod sufficienter excludit illud quod ...imponebatur de vsurpatione regni Iudææ, quia non fiebat quæ...o de ipso nisi inquantum homo, & pro statu præsenti in quo erat, ...ad primum eius aduentum pertinebat.*

Dixit itaq;. *Hic ponitur Pilati obiectio Sicut. n. visum est. Chri...us in sua responsione concesserat se esse regem, sed dixerat regnum ...um non esse hinc, ideo Pilatus ad plenũ verba eius nõ intelligẽs ac...pit per hoc, ipsum esse regem alicuius regni, de quo non intromit...tent se Romani: Seu quod Christus per hoc intelligeret regnũ cœle...& spirituale non intellexit, & ideo voluit scire magis determi...te, concludens ex verbis Christi prædictis.*

Ergo rex es tu. *Quasi dicat, ex quo concedis te esse regem regni ...n pertinentis ad dominium imperatoris, declara magis quod sit il...d regnum.*

Respondit Iesus: *Primo conclusionem factam concedendo, di...ns.*

Tu dicis qa rex sum ego. *Et ita est secundum veritatem. Sed consequenter declarat huius regni conditionem, di.*

9 Ego in hoc natus sum. *Temporaliter.*

10 Et ad hoc veni in mundum. *Per carnis assumptionem.*

11 Vt testimonium perhi. verita. *Docendo & radicando veritatem de diuinis in cordibus fidelium.*

12 Omnis qui est ex veri. *Primæ quæ Deus est, non solũ per creationem, sed per imitationem & subiectionem.*

13 Audit vocẽ meã. *Corde credendo & opere obediendo, & per consequens in talibus spiritualiter ...go regno, & tale regnũ in nullo impediebat imperatoris Romani dominium de quo quærebat, Pilatus.*

14 Dicit ei Pilatus, quid est veri. *Non quærit diffinitionẽ veritatis, sed quærit quæ est illa veritas, cuius virtute & participatione homines efficiuntur de regno Christi. Intellexit. n. per hoc in q... ...ã generali aliquod dominium existens extra communẽ modum hominũ & hoc est verum si intelligatur determinate, & magis in particulari, quia veritas diuina filio appropriatur. Veritas per quã homines in præsenti efficiuntur de regno Christi, est quædam impressio & participatio veritatis diuinæ. Huius aũt quæstionis Pilatus nõ expectauit responsionẽ duplici de causa. Vna est, quia erat de regno spirituali, vt visum est: ipse, qui nõ habebat se intromittere nisi de tẽporalibus & ideo hoc aduertens dimisit illius quõnis prosequutionem. Alia cã fuit quia iam perceperat Christi innocentia, & Iudæorũ malitiam, sciens quod tradidissent eum per inuidiam. Igitur prætermissa qõne prædicta voluit procedere ad eius liberationem, vt statim patebit.* Pilatus nõ expectauit Christus respõsi nem pro pter duo

15 Et cũ hoc di. *Hic consequenter ponitur innocẽtiæ Christi declaratio. Cum. n. Pilatus vellet eũ liberare, vt dictũ est occurrit eius memoriæ modus conueniens liberationi suæ, videlicet de consuetudine Iudæorum, qua dabatur eis a præside in solennitate paschali vnus vinctus in memoriam liberationis filiorum Israel de terra Aegypti, & propter hoc voluit Christum liberare per hunc modum, & primo ad hoc faciendum allegat Christi innocentiam, dicens.*

16 Ego nul. *Scilicet, dignam morte. Secundo allegat consuetudinẽ de cuius obseruatione sciebat eos esse cupidos, di.*

17 Est aũt consuetudo, &c. Vultis ergo dimit. vob. re. Iu. *Q. d. vos debetis hoc velle ad cuius intellectum sciendum q. Pilatus volẽs Christũ liberare posuit eos sub distinctione de liberatione Christi vel Barrabæ, & de nullo alio vt magis exprimitur Matt. 27. b.*

☩ Scriba

MORALITER.

† *Respondit Iesus: Reg. meũ non est de hoc mun.* Multi prælati qui sunt eius vicarij, oppositum videtur dicere facto, in pompis æquantes se principibus terrenis, vel etiam excedentes.

Omnis qui est ex ve. &c. Quã non audiunt, multi doctores & scholares theologi, qui neglecta sacra scriptura circa curiosa & inutilia sunt intenti.

14 *Quid est ve.* Per hoc aũt quod nõ expectauit Christi rñsum, significata fuit eius instabilitas, quia timore Cæsaris & fauore Iudæorum a veritate declinauit dando sententiam contra

A ✻ THEOPHYLACTVS: Dignum est vt quæratur vnde moti Iudæi, consuetudinem habeāt dimittendi vnum vinctū. Primo enim dicere possumus, quod docētes doctrinas & mādata hominū, plurima iuxta sua ptulerūt nec diuinis vsi fuerūt legibus, vnde & hoc ita se habet, inq; cōsuetudinē abijt etiā absque ratione, qualia multa absque legis præcepto. Deinde talis inuenta est lex in scriptura, a qua verisimile profectus esse absolutiones illas ɔdemnatorum. Scriptum.n. est de eo qui præter voluntatem suam occiderit. si nō pp inimicitias vel dedita opera affligere voluit vicinū

Num.35

B iacens vas vel lapidem & casu pcutiens prætereuntem moriaturque homo inuoluntarius sit homicida talis. Iudicabit autem omnis Synagoga, & absoluēt quidem illū a morte, non.n. maligna mente occidit. Constituent autem eu[m in] ciuitate refugij, hoc est, fuga mulctabūt, ex hoc forte c[om]pulsi & ɔiectare possumus, ita.n. mortem firmarunt, v[t ab]soluantur qui de homicidio fuerunt cōdemnati. Nam quidem iubebat esse officium S[yna]gogæ Iudæorum quia Romanis, [...] ret regnum, Ro[ma]nos fecerunt do[...] nos absoluendi sicut nunc Pilatum.

regem Iudæorum? Clamauerunt rursum omnes dicentes:
a Non hunc, sed Barrabam. Erat autem Barrabas latro.

1 2

a *Erat autem Barrabas latro*. Id est, filius magistri est, diaboli, qui latroni in suo scelere Iudæis insidia magister fuit. Vel Barrabas, id est filius patris, id [est] diaboli.

NICOLAVS DE LYRA

✻ C Sciebat enim. *Quod consuetudinē suam nullo modo dimitterent, ex altera parte Barrabas erat ita pessimus, et populo odiosus, quod eius liberationem nullo modo vellent & sic per consequens liberationi Christi consentirent. Sed sacerdotes deceprunt populum, inducentes eum ad petendum liberationem Barrabæ & non Christi, & hoc est quod subditur.*

1 Clamauerunt rursum, &c. sed Barrabam. *Dimitte n[obis]...*

2 Erat autem Barrabas latro. *Scilicet, publicus & fam[osus]. Hoc addit euangelista, ad ostendendum eorum malitiam, qui ad curandum mortem Christi patierunt latronis publici liberati[onem] contra bonum publicum & contra iustitiam.*

MORALITER.

† Christum. Et sic hodie faciunt multi iudices timore vel fauore a veritate iudicij declinantes.

1 *Clamauerunt ergo rursum omnes dicentes*: Exponatur [...] Mat.29. & Mar.15. & Luc.23.

ADDITIO.

In cap 18. *Vbi dicitur in postil.* Et ideo per pasche manducationem non intelligitur hic comestio agni paschalis.

Immo manducatio paschæ intelligi debet tantum de agno paschali vt declaratur in additione super Mat.26. vbi agitur de tempore cœnæ domini, vide ibi.

REPLICA.

In c.18. *vbi dicitur. Et ipsi non introierunt prætorium ne contaminarentur, sed mādacarent pascha: Postillator dicit, quod intelligēdum est de manducatione panis azymi, non paschalis agni Bur. opponit per suā minus autenticā computationem & digressionem, ponit Mat.26. Et si intelligi deberet de esu agni prout Burg. vu[lt] Io. euangelistæ valeret contra Nicodemū, & alios sepultura Ch[risti] intēdentes, quia fuissent contaminati ex tactu mortui, per conse[quens] inhabiles ad manducandum pascha sic acceptum, vnde de eis di[cere] oportuit, & ipsi non sepelierunt eum ne contaminarentur, sed ma[ndu]carent Pascha, sicq; falsificarentur oēs euangelistæ, & puto, si c[om]putatio Bur. esset vera, quod non fuissent a Iudæis permissi sepe[lire] mortuum celebritate paschali iam inchoata, quæ incepit a vesp[ere] feriæ sextæ secundum Burg. computationem.*

CAPVT XIX.

Ecce quam iniuriosa Pilatus & milites intulerunt Christo.

†Matth.27.c. Ma.15.b.

TVnc ergo apprehendit Pilatus Iesum & flagellauit. Et milites plectentes coronam de spi-
a Derisorie, quia se regem dicebat esse purpura enim est signum regis.
nis imposuerunt capiti eius, & veste pur-
purea circundederunt eum, & veniebant ad
eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum: & dabant ei alapas:

CAPVT XIX.

a TVnc ergo. Hoc fecit Pilatus id est milites facere permisit, vel etiam iussit, vt Iudæi satiati de pœnis a morte desisterent.

b *Coronam de spinis imposuerunt.* In spinea corona nostrorū notatur susceptio peccatorum, p qua mortalis fieri voluit. Vnde præcursor: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit [pec]cata mundi.* Spi[næ] namque in pec[ca]torum significa[tio]ne ponuntur. V[nde] dominus: *Terra spinas & tribu[los].* Id est, conscien[tia] tua punctiones, aculeos vitiorum procreare non desistet.

1 2 3 4 5 † 6

Exi[uit]

NICOLAVS DE LYRA
CAPVT XIX.

✻ TVnc ergo apprehendit Pilatus. *Hic consequenter euāgelista describit quid passus sit Christus a gentib. Passus autem est tria ab eis, s. flagellationem, illusionem, & crucifixionem, secundum, q̄ prædixerat saluator Mat.20.c. Tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum & crucifigēdum. Et ideo euangelista primo agit de illusione & flagellatione, secundo, de crucifixione, ibi:* Tunc ergo tra. *Prima in duas quia primo describitur Christi flagellatio, & illusio, secundo circa hoc ostenditur Pilati intētio, ibi:* Exiuit iterum. *Circa primum sciendum q̄ Pilatus vidit ex clamore eorū, quod nullo modo poterat dimittere Iesum omnino liberum cum pace ipsorum, ex altera parte durū erat sibi innocentem interficere, & ideo ad satisfaciendum eis fecit Christum flagellari, & illudi, & hoc est quod dicitur.*

Quid passus Christus a gentibus. Diuisio.

1 Tunc ergo apprehēdit Pila. Ie. & fla. &c. *Non per seips[um] immediate, sed per milites suos & ministros.*

2 Et milites ple. co. de spi. *Id est, de iuncis marinis ad modu[m] spinarum duris & acutis.*

3 Imposuerunt capiti eius. *Tanquam volenti regnare, & n[on] potenti, quod fecerunt vt eorum illusio responderet Iudæorum acc[u]sationi.*

4 Et veste purpurea circundederunt. *Tali enim veste vteb[an]tur reges.*

5 Et veniebant ad eum di. &c. *Hoc totum factum est in illu[sio]nem, vnde sequitur.*

6 Et dabāt ei alapas. *Vt illuderetur factis sicut illuserunt sig[nis] & verbis.*

✻ Exi[uit]

MORALITER.

† 1 *Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum & flag. & mil. ple. co. &c.* B[e]da. Et quamuis hęc milites illudendo facerent, nobis tū operabantur mysteria. Nam per spineam coronam nostrorum designatur susceptio peccatorū, quę sicut spinas terra nostri corporis germinat. In vestimēto purpureo caro eius passionibus obiecta significatur. Purpura etiam vestitur [...] de triumphis sanctorum martyrum gloriatur.

† *Aue rex.* Sic faciunt illi q in ecclesijs deuotionis ostē[ndunt] † signa,

…iuit ergo. Ecce implentur quæ de se prædixerat Iesus oc…uã potentia, commendatur patientia qua informantur …n tyres.

…t dicit eis. Hic apparet non ignorante Pilato hæc a mili…i ſſe facta, ſiue iuſſerit, ſiue permiſerit, vt ſatiatis Iudæis …a ſufficeren', ſed …n…is inardeſcunt …amant: *Crucifige.* …rucifige.

…lium De: Ecce al… …er maior inuidia, …ui parua videba… …ur licita affectatio …eg…, & tamen vtrũ …uere erat Chri…tus & rex & filius De…

…ius autem. Hic & …n…is locis legitur …ilu…e Chriſtus, vt …ronetia implea…tur: *ſicut agnus coram …tondente ſine uoce, ſic …non aperuit os ſuum.* …Qu… ſimilitudo de …agn… data eſt, vt in …ſi…lentio nõ reus, …ſed nocens habea…tur. Non enim vt …con…ius conuinci…tur, d…vt manſuetus …pro iis immolatur.

…e *Ni ti. de. fuiſ. deſu.* …d…e, à Deo, quia …non …t ptãs niſi a Deo, ſed tñ tibi talis data eſt, vt ſis ſub al…terius ptãte, & ideo maius peccatum eſt ei qui tradidit me tibi

tibi inuidendo, quam tibi qui exerces poteſtatem metuendo: Non tamen Pilatus eſt ſine peccato, & ideo ait, maius. D

✻ Greg. Cum ſe dominus membrorum Satanæ manibus pro redemptione noſtra tradidit quid aliud quã eiuſdem Satanæ manum in ſe ſeruire permiſit, vt vnde ipſe exterius occumberet, inde nos exterius, interiuſq; liberaret? Si igitur Satanę manus eius poteſtas accipitur, eius manum iuxta carnẽ protulit, cuius poteſtatẽ corporis vſque ad ſputa colaphos, flagella, crucem, lanceamq; tolerauit, vnde & Pilato eius corporis membro ad paſſionem veniens dicit: *Nõ haberes in me poteſtatem vllam niſi, &c.* Sed tamen hanc poteſtatem quam contra ſe ei extrinſecus dederat ſuis ſeruire lucris intrinſecus cõpellebat. Pilatus enim vel Satan, ſub poteſtate illius ſuper quã poteſtatem acceperat, tenebatur, quia & ſuperior ipſe diſpoſuerat, hoc quod inferius accedens, a perſecutori tolerabat, vt cum ex mala mente infideliũ ſurgeret, vtilitati tñ electorum omnium ipſa

Li. 3. Moral. c. 11.

a Exiuit ergo iterum Pilatus foras & dicit eis: Ecce adduco 1

b vobis eum foras, vt cognoſcatis, quia nullam inuenio in eo 2

Mortis. — *a Non clarus imperio, ſed plenus opprobrio.* 3

cauſam. Exiuit[a] ergo Ieſus portans ſpineam coronam, & pur- 4

a Pilatus. — *b Q. d. Si regi inuidetis, iam parcite, quia deiectum uidetis.* — *b Qui ſe regem dixit.* 5 6

pureum veſtimentum, & dicit[a] eis. Ecce[b] homo[c]. Cum ergo vi- 7

diſſent eum pontifices & miniſtri, clamabant, dicentes: Cru- 8

cifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & 9 10

Quare mori debeat.

crucifigite. † Ego enim non inuenio in eo cauſam. Reſpon- 11

derunt Iudæi: Nos legem habemus, & ſecundum legem de- 12 13

bet mori, quia filium Dei ſe fecit. Cum ergo audiſſet Pilatus 14

c hunc ſermonem, magis timuit. Et ingreſſus eſt prætorium 15

Vbi non reſpondebat ſicut ouis ſilebat vbi reſpondet ſicut paſtor docet. 16

iterum, & dicit ad Ieſum: Vnde es tu? Ieſus autem reſponſum 17

d non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Ne- 18 19

ſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te, & poteſtatem ha- 20

Id eſt. quantulacunque habes, non enim tibi omnino de liberum eſt. 21

beo dimittere te? Reſpondit Ieſus: † Non haberes poteſta- 22

e tem aduerſum me vllam, niſi tibi datum fuiſſet deſuper 23

E

*noſtræ.

† 22. q. 5. c. Mouet: §. ſed obiicitur.

F

NICOLAVS DE LYRA

1 Exiuit ergo iterum. *Hic oſtenditur circa prædicta Pilati intẽtio, q… erat bona quãtum ad hoc, quia prædicta iuſſerat fieri, vt Iudæi … afflictione Chriſti eſſent ſaciati, & ſic conſentirent in eius liberat…em ſine morte. Tñ per hoc non excuſatur à toto, quia cũ eſſet …x ſuper eos, non debebat ei quem ſciebat innocentem etiam …n pœnam inferre. Igitur Euangeliſta circa ſequentia ſic procedit … quia primo declarat conatum Pilati ad Chriſti liberationem. Secun… Iudæorum reſiſtentiam ad eius condemnationem, ibi.* Cum ergo diſſet. *In prima igitur parte dicitur ſic.* Exiuit ergo iterum … Pilatus foras. *ubi Iudæi ſtabant, quia domum eius ingredi nõ …ebat, ut ſupra dictum eſt.*

2 Et …cit eis. *Primo allegans Chriſti innocentiam.*

3 Ecce adduco vobis eum foras. *Poſtquam diligenter examinaui … & flagellaui ad uobis ſatisfaciendum.* Vt cognoſcatis quia … nullã inuenio in eo cauſam. *Secundo oſtendit ipſius punitionem … factam ultra condignum, cum dicitur.*

4 Exiuit ergo Ieſus. *Ex præcepto Pilati.*

5 Portans ſpineam coronam. &c. *Volebat enim Pilatus ut ſenſi… derent qualiter fuiſſet illuſus & flagellatus, ut ſic mouerent … ad …npaſſionem.*

6 Et dicit eis: ecce homo. *Q. d. etſi in aliquo male egiſſet tamen … dignum punitus eſt, & ideo deberet uobis ſufficere.*

7 Cum ergo. *Hic ponitur Iudæorum reſiſtentia, & hoc dupliciter, primo per irrationabilem clamorem, ſecundo per rationem, ibi.* Reſponderunt Iudæi. *In prima parte dicitur ſic:* Cum ergo vidiſſent eum pontifices. *Sic flagellatum & illuſum & cognoſcerent, qui Pilatus ſic uolebat dimittere ipſum.*

8 Clamabant. *Tumultuoſe, & alios ad clamandum excitabãt di.*

9 Crucifige. *Q. d. hæc pœna nullo modo nobis ſufficit, ſed petimus … …miatur.*

10 Dicit eis Pilatus ac. *Deriſorie & indignanter hoc dixit, quia non habebant poteſtatem iudicandi aliquem ad mortem, ut ſupra di… … eſt … eſt ſimilis modus loquendi, ac ſi diceret; Si habretis poteſtatem … are mortis ſententiam, cito & ſine cauſa faceretis, ſed ego hoc agere nolo, ideo ſequitur.*

11 Ego enim non inuenio in eo cau. *Dandi talem ſententiam.*

12 Reſponderunt. *Videntes Iudæi, quod Pilatus non acquiſceret eorum clamori inceperunt allegare rationes alias quã ſupra allegauerat. Non. n. illas audebant reiterare, quia Pilatus iam illas euacuauerat, & ideo hic aliud allegant. Et primo allegant ipſum feciſſe cõtra legem Dei, ſecundo contra legem imperatoris Romani, ibi.* Exinde quærebant. *In prima igitur parte allegant ſic Iudæi.*

13 Nos legem habemus. *ſ. a Deo datam in monte Sinai.*

14 Et ſecundum legem debet mori. *Quia Leui. 14. c. præcipit, qd blaſphemi occidãtur, & tale crimen imponebãt ei, unde ſequitur.*

15 Quia filium Dei. *Veruntamen Chriſtus hoc dicendo non blaſphemauit, ſed ueritatem dixit, & per ſcripturam probatum, ut ſupra habitum eſt c. 10.*

16 Cum ergo au. &c. ma. ti. *Non propter legem Iudæorum quã non obſeruabat, ſed ne uerũ eſſet, ut Ieſus ſibi oblatus eſſet uere Dei filius, & ſic factum enorme feciſſet ipſum flagellando & ideo de hoc voluit certius inquirere, unde ſequitur.*

17 Et ingreſſus eſt. *Vt ueritatem magis poßet cognoſcere extra tumultum Iudæorum.*

18 Et dicit ad Ieſum. *Per hoc quærens ſi eßet ex origine diuina ſecundum ueritatem.*

19 Ieſus autem reſpon. non de. *Primo quia erat homo gentilis & idololatra, & generationẽ filij in diuinis capere non poſſet. Secundo, quia nolebat paſſionem ſuam impedire. Tertio quia prophetatum erat de eo, Iſaiæ. 53. c.* Et ſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, &c. *Et ideo nolebat illud propheticum implere.*

Chriſtus Pilato non reſpondit propter tria.

20 Dicit ergo ei Pi. &c. *Mirabatur de eius taciturnitate, cum in puncto liberationis uel condemnationis ſuæ eſſet. Sequitur.*

21 Neſ. quia ha. po. &c. *Q. d. mihi ſaltem deberes reſpondere.*

22 Reſpondit Ieſus. *Non ad impediendum ſuam paſſionem, ſed ad reprimendum Pilati iactantiam.*

23 Nõ ha. po. aduer. me vllã, niſi tibi datum eſſet deſuper: *.i. a principib. Romanorum, & ulterius permiſſum a Deo, qui eſt poteſtas ſuperior. Et ex hoc arguitur eius peccatum, quia non acceperat ptãtem a Cęſare, & a Deo condẽnandi innoxios, ſed magis liberandi eos, & cum hoc oſtendit peccatum Iudæ, & iudæorum eſſe maius quam peccatũ ipſius Pilati, quia ad occiſionẽ Chriſti Iudas fuit motus cupiditate, Iudæi aũt inuidiæ & rancore, ſed Pilatus fuit motus humano timore ut magis patebit, & hoc eſt quod dicitur.*

✻ Propterea

MORALITER.

…ſigna, … cito poſt iniurias Chriſto graues in membris ſuis faciunt.

8 *Clamabant dicentes. Crucifige, crucifige eum, &c.* Nam obſtinata nequitia non emollitur miſericordia.

ipsa quoque crudelitas deseruiret.
A a *Et exinde.* Id est, ex hac causa, ne haberet peccatum occidẽdi innocentem (& si minus illis inuidiis) quærebat dimittere, non quod tunc primum quæreret, sed si prius volebat modo quærebat,
b *Si hunc dimittis non es ami.* Supra legem proposuerunt, secundum quam deberet mori, quia filiũ Dei se fecit: Sed quia ille legem gentis alienæ non timet, sed magis timet occidere filium Dei terrent eũ a Cæsare, quem non potest, vt autorem potestatis suæ contemnere.
c *Erat autem parasce.* ❧ THEOPHYL. Quomodo Marco dicente tertiam horam quãdo Christus crucifigebatur Ioannes sextam dicit. Igitur
B hoc soluunt quidam, quia scripturæ schema sit, nam litera quidem tertiam horam significat, & est character eius talis. 7. litera autem quæ sextam signat habet characterem talem ϛ verisimile igitur literam γ gamma a scriptorib. non attentis transisse, quibusdam mutilatis, in characterem episemi quo sextus numerus signatur, & sic errorem hunc ortum. Quod autem hoc verisimile sit factum esse, ac tertiam horam scriptam esse etiam apud Ioannem, & nõ sextam, sicut nunc manifestum est. Nam cum tres Euangelistæ consonanter dicãt quod a sexta hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram & vsque ad horam nonam manifestum est, quod Dominus noster ante sextam horam priusq̃ fierent tenebræ crucifixus sit, s. circiter horam tertiam. Alii autem aiunt quod Marcus mortem quidẽ qua lata est sñia de crucifigendo domino manifeste & absque dubitatione ponat. Vtique quia crucifigere, & punire ab eo tempore iudices dicuntur, quo sententiam proferunt, eo q̃ vis pœnæ & mortis in linguis quoque sit. Eius gratia
C Marcus tertia hora crucifigi eum, dicit a quo Pilatus sententiam exposuit. Ioannes autẽ cum Marcum dixisset tempus sententiæ, horam in qua Dominũm crucifixerunt dicit. Si aũt quis dicat, quare circiter horã tertiã cũ dica[…] cifigi, vult iterũ absolui illũ? Discat primũ quidem q[…] multitudine coactus dedit sñiam, deinde & somnio […]ris impulsus fuerit. Insuper considera & Ioannem di[…] quod fuerat ho[…]me sexta, qua[…]
1 definiens, & i[…]
2 bigno relinqu[…]
3 xii ferme sexta[…]
4 AVG. Para[…]
5 quod interpr[…] præparatio, e[…] feria qua præp[…]
6 necessaria sab[…] qua die p̃cepit[…]
7 ses duplo col[…]
8 manna propte[…]
9 batum: *Hora q.*[…]
10 Quia iam inc[…]
11 sexta hora die[…]
12 do Pilatus se[…]
13 tribunali, & c[…]
14 ceretur Iesus, […]
15 tera gererent[…]
16 pleta est sexta […] ex qua tenebræ fuerant vsque ad nonam. Sed ne h[…]nus in Romanos, sed magis in Iudæos retorqueat[…] Marcus hora tertia crucifixum, quia Iudæi clamau[…] hora: *Crucifige, crucifige.*

Vel Pascha est immolatio Christi, cuius parasceu[…]paratio a nona hora noctis cœpit, quia in domo po[…] pronunciata est mors Christi a dicentib. reus est m[…] illa hora noctis nona vsq; ad diei tertiã, sex horæ fu[…]parationis, tres noctis tres diei, quarum sexta iam c[…] cum Pilatus tribunal ascendit, quod adhuc erat præ[…] immolationis, quæ facta est scd̃m Marcũ tertia non[…]rationis, sed diei, & eadem est sexta præparationis.

d *Regem vestrum crucifigam.* Adhuc terrorẽ quem de[…] ingerunt superare conatur, dicẽs: *Regem ve. cru.* De ig[…]nia eorum uolens eos frangere, quos de ignomini[…]sti non poterat mitigare.

e *Tunc ergo.* Quia profitentur Cæsarem aperte cont[…] esse si alium regem velit eis ingerere, dimittendo i[…]tum quem propter hos ausus reddiderant occide[…] Victus ergo timore.

THE[…]

a Iudaicus populus. Id est, i leo.
1 a Propterea qui me trãdidit tibi, maius peccatum habet. † Et
2 exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem cla-
3 mabant, dicentes: Si hunc † dimittis, non es amicus Cæsaris.
4 b Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus
Timet, sed non consentit.
5 autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, &
Pro iudice vel in sede. Id est, [illegible]
6 sedit pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostratos, Hebrai-
7 Id est, collis vel sub imitas.
8 ce autem Gabatha. Erat autem Parasceue Paschæ, hora
9 c quasi sexta: Et dicit Iudæis: Ecce rex vester. † Illi au-
10 tem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis
11 d Pilatus? Regem vestrum crucifigam? Responderunt
12 e Pontifices. Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo

†dimisse tis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Propterea qui met. &c. *In quo concluditur peccatum Pilati, quia maius non dicitur nisi per comparationem ad minus.*

2 Et exinde. *Hic consequenter allegant Iudæi Christum fecisse cõtra legem Imperatoris, quia videbant, quod Pilatus parum erat motus corũ p̃dicta allegatione, sed uolebat* Iesum *oĩno dimittere, & hoc est, quod dicitur:* Exinde quærebat, &c. *Viderat.n. Pilatus tanq̃ homo astutus, quod Christus rationabiliter conuicerat eum de peccato si eum innocentem, condemnaret, & ideo quærebat occasionem dimittendi eum, quod videntes Iudæi clamabant.*

3 Si hunc di. non es amicus. *Id est, non zelas pro honore & statuto domini tui custodiendo. Quod arguunt consequenter di.*

4 Omnis enim qui se re.f con. *Imperatores.n Romani abstulerunt à Iudæis regiam dignitatem, ne haberẽt rebellandi occasionẽ. Et ideo quicunque inter Iudæos dicebat se regem qualitercunque videbatur contra ordinationem Imperatoris facere. Christus aũt concesserat se regem esset, vt patet ex prædictis, & ideo quamuis secundũ veritatem hoc regnum non esset contra dñium Imperatoris, vt supra dictum est, tamen hoc arguebant, apparenter. Pilatus autem non audebat etiam secundum minimam apparentiam facere contra Imperatoris honorem, ideo sequitur.*

5 Pilatus, &c. adduxit fo. Ie. *Vt coram Iudæis euidentius de facto in[…]reret, & eorum dictum falsum ostenderet.*

6 Et sedit pro tri. *Id est, in loco sedis iudiciariæ.*

7 In loco qui dicitur litho. *Id est, lapidũ stratura, & dicitur à lithos, quod est lapides, & stratos quod est pauimẽtũ siue stratura, & est nomen Græcum Hebraice autem Gabatha, quia hoc nomẽ Hebraicum idẽ significat sicut Græcum. Ille.n. locus erat ante domi[…] Ante enim domos magnatorũ solet esse locus de lapidib. præ[…]*

8 Erat autem Parasce. &c. *Quia erat feria sexta, & pri[…] solennitatis Paschalis, dicebatur autem feria sexta parasce[…] præparatio, quia illa die præparabant Iudæi cibaria pro die in quo non erat licitum aliquid decoqui vt habetur Exod. 16*

9 Homo qua. se. *Contrarium videtur Mar. 15. c. vbi dici[…]* autem hora tertia, & crucifixerunt eum. *Prius autem […] dicatus quam crucifixus:* ergo, &c. *Dicendum, quod secun[…]ritatem erat tempus medium inter tertiam & sextam, me[…]tem ab utroque extremo potest denominari, & ideo Marcu[…] sit illud tempus medium per horam tertiam.* Ioannes *vero p[…]*

10 Et di. Iu. *Allegans pro Christi liberatione.*

11 Ecce rex ve. *Q.d. Mirum est, quod hũc hominem abiect[…] gellatum dicitis sibi velle vsurpare regnum* Iudæorum.

12 Illi autem cla. *Sicut furibundi.*

13 Tolle, tolle, crucifige eum. *Q.d. non possumus vide[…]*

14 Dicit eis Pilatus. *Allegans in crucifixione Christi co[…]cundiam, dicens.*

15 Regem ve. cruci. *Q.d. ex quo eum regnare formidat[…] in hoc fuit fama magna erit nobis uerecundia si morte mo[…] abiecta. Vnde & postea Pilatus scripsit titulum crucis ad recundiam.* Iesus Nazarenus rex Iudæorum.

16 Responderunt pon. Nõ hab. re. ni. Cæ. *Ex quo p[…] ex tunc perpetuæ subiectioni Romanorum se obligauerunt. […]tes omni alteri regiæ dignitati. Patet etiam eorum obstinat[…] curandũ Christi mortem, cum pro eius procuratione conf[…] perpetuum seipsos subiectos seruituti.*

MORALITER.

f 16 *Respon. pon. non habe. regem nisi Cæsa.* Hoc facto clamãt nostri pontifices & curati, qui suas ecclesias dimitte[…]runt se negociis temporalibus principatus vel reg[…]

THEOPHY. Vide quomodo alium regem præter Cæsarē cognoſcunt voluntarie ſe Romanorum Imperio ſubijcientes,& Dei regnum repellētes, ideo & Deus eos Romanis tradidit quos ſibi reges ſalutant deſtitutos diuino præſidio & cura.

a *Tradi.eis le. vt crucifigeretur*. Eis, non quod ipſi manibus acciperent, qui hoc excuſauerant, ſed vt crimine impiciti videantur, a quo alieni eſſe conantur, cum non niſi per eis hoc faceret Pilatus, vnde nec ait crucifigerent, ſed vt crucifigeretur iudicio & poteſtate Pilati.

b *Baiulans*. Portabat crucem ſuam Ieſus, Grande ludibrium impijs, grāde myſterium pijs glorianti-bus quaſi in ſceptro regni, & eſt crux candelabrum lucernæ, quando erat ſub modio ponenda. Primo dominus crucē portat, quia prior paſſus eſt. Poſtea impoſita eſt Simoni Cyrenæo, quia debemus ſequi veſtigia.

* THEOPHYL. Vide autem & in veteri typo quodam hoc factum. Iſaac enim & illic ligna portans vadit vt immoletur. Ita vt hoc loco dominus crucem habens. Vadit & quaſi miles arma gerit, quibus aduerſarium proſternat, quod autem Iſaac figura ſit domini manifeſtum. Iſaac enim interpretatur riſus, vel gaudium. Quis autem alius gaudium noſtrum factus eſt, quā is qui in conceptione humanæ naturæ per angelū χαῖρε, hoc eſt, gaude communicauit?

c *Et cum eo*. Latro qui permāſit in perfidia, ſignificat Iudęos, qui confitetur Gentes ſignificat?

d *Et erat ſcriptum*. Hę tres linguæ cęteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege Dei gloriantes. Græca propter gentium ſapientes. Latina propter Romanos tunc pene omnibus Gentibus imperantes.

e *Milites ergo cum crucifixiſſent eum*. Ecce quæ geſta ſunt iuxta crucem, cum iam crucifixus eſſet.

Id eſt, voluntati eorum. — a Milites facto Iudæorum voto qui totum fecerunt quod fieri extorſerunt.

a Tradidit eis illum, vt crucifigeretur. † Suſcēperunt autem Ie-

a Sub humero vt eam commendaret imitaturis.

b ſum,& eduxerunt eum. Et bāiulans † ſibi crucem exiuit in eū

a i. decollatorum. — Locus decollationis.

qui dicitur Caluāriæ locum, Hebraice autem Golgotha, vbi

a Latrones ut alii dicunt, ut ſic cum impiis deputatus.

c crucifixerunt eum,& cum eo aliōs duos, hinc, & hinc, mediū

Operatur diuina vis in corde neſcienti.

autem Ieſum. Scripſit autem titulum Pilatus,& poſuit ſuper

Corde, non carne.

crucem. Erat autem ſcriptum Ieſus Nazarenus rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudæorum, quia

d prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus eſt Ieſus. † Et erat

Tribus linguis ſcribitur, quaſi tribus teſtibus, quia in ore duorum vel trium teſtium ſtat omne verbum.

ſcriptum Hebraice, Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato

a Qui prædixerant. Non habere, niſi Cæ. — b Non poteſt mutari quod veritas dixit, nec quod Pilatus ſcripſit.

pontifices Iudęorū: Noli ſcribēre, rex Iudęorum, ſed quia ipſe

a Vt impleatur ſcriptura, Ne corrumpas tituli inſcriptionem.
b Q.d. non corrumpo veritatem, etſi uos diligitis falſitatem.

dixit, rex ſum Iudæorū. Reſpōdit Pilātus. Quōd ſcripſi ſcripſi.

a De aliis veſtimentis ſine ſorte.

e † Milites ergo cū crucifixiſſent eū, acceperūnt veſtimētā eius.

†Matth. 27.d. Mar. 15.b. Lu. 23.d † ſuām.

†Matth. 27.d. Mar. 15.c Lu. 23.c

D E F

* THEO. — *Quatuor*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc ergo tra. *Hic incipit agere euangeliſta de crucifixione Christi, & diuiditur in tres, quia primo agit de crucifixione, ſecundo de morte, ibi:* Poſtea ſciens Ie. *Tertio de ſepultura, ibi:* Poſt hæc autem ro. *Prima in duas, quia primo deſcribit ipſam crucifixionē, ſecundo agit de conſequentibus ad ipſam, ibi:* Scripſit autem ti. *Circa primum ſciendum quod Pilatus videns, quod propter mortem Chriſti obligabant ſe Iudæi perpetuæ ſeruituti Rom. timuit ſi hoc refutaret, ne accuſaretur apud Cæſarem, & ideo motus timore Imperatoris, & fauore Iudaici populi, cui præerat, & a quibus pecunias leuare ſperabat contra iuſtitiam dedit ſententiam de morte innocentis, & hoc eſt quod dicitur:* Tunc er. tra e. il. *Per ſententiam diffinitiuam.*

2 Vt cru. *Tamen prius lauit manus ſuas, imponens peccatū de morte Chriſti Iudæis ipſis hoc recipientib. vt habetur Mat. 27. quamuis non ſit per hoc excuſatus ſecundum veritatem.*

3 Et ba. ſi. cru. *Primo. n. portauit eam, vt hic dicitur, tamen poſtea inuenientes Simonem Cyrenenſem fecerunt ſibi portare crucem, vt citius venirent ad locum paſſionis, quia Ieſus per totam noctem præcedentem afflictus fuerat, & ideo lento gradu incedebat.*

4 Exiuit in eum. *Iſte locus erat prope ciuitatē Ieruſalem, & dicunt aliqui, quod dicitur locus Caluariæ à Caluaria Adæ ibi ſepulti. Sed hoc eſt falſum, quia ſepultus fuit in Hebron, vt dicitur Ioſue 14. Sed ideo nominatur locus Caluariæ, quia in illo loco malefactores decapitabantur. & ſic patet mortis Chriſti turpitudo ex conditione loci, & ex modo mortis, cum dicitur.*

5 Vbi cru. *Crucifixio enim erat turpiſſimum genus mortis.*

6 Et cum eo ali. *Ex quo apparet turpitudo mortis Chriſti ratione ſocietatis, quia inter duos malefactores fuit crucifixus. Hoc autē factum eſt ex Iudæorū intentione & diuina ordinatione, tamen diuerſimode, quia Iudæi per hoc intendebant inducere ſuſpitionem populo quod Ieſus eſſet particeps & principalis in eorum malefactis. Ex intentione autē diuina factum eſt hoc, vt impleretur ſcriptura Eſa. 53. d.* Et cum iniquis deputatus eſt.

7 Scri. au. *Hic ponitur quædam conſequentia ad Chriſti crucifixionem, & ſunt tria, quia primum pertinet ad Pilatum, ſecundum ad milites crucifigentes Ieſum, tertiū ad parentes Chriſti exiſtentes prope eum, ſecundū ponitur ibi:* Milites autem. *tertiū, ibi.* Stabant autem. *Circa primum ſciendum, quod modus Romanorum erat ſcribere cauſam mortis crucifixorum ſuper lignū crucis. Iudæi autem contra voluntatē Pilati petierunt Chriſtū crucifigi, ut patet ex prædictis, et ideo per talē modū ſcripſit titulū, vt redūdaret in verecūdiā eorū, & hoc eſt, quod dicitur:* Scri. autem ti. pi. *In quadā charta tabulæ affixa.*

8 Et po. ſu. cru. *Illam tabulam.*

9 Erat autem ſcri. Ieſus. *In quo exprimitur nomen proprium.*

10 Nazare. *Quo ad patriam, quia ibi fuit nutritus, vt dictum eſt.*

11 Rex Iudæorum. *In quo exprimitur cauſa mortis.*

12 Hunc ergo titu. mul. le. Iu. *Et cauſa ſubditur.* Quia pro. ciui. erat locus vbi eſt cruci. Ieſus. *Et ideo multi de ciuitate poterant de facili illuc venire.*

13 Et erat ſcri. He. Græ. & La. *Vt omnes, qui de diuerſis partibus orbis ad feſtum paſchale venerant poſſent illum legere, Venerant. n. ibi aliqui Gētiles, vt ſup. d. eſt c. 12. Et ideo titulus fuit ſcriptus trib. linguis principalibus.*

14 Dice. ergo Pi. pon. Iu. no. ſcrip. *Quia videbant quod talis modus ſcribendi redundabat in uerecūdiam eorum, & maxime propter Gentiles, qui hoc verbum erant reportaturi ad diuerſas partes orbis, & ideo voluerunt titulum ſic corrigere.*

15 Sed quia ipſe di. rex ſum Iu. *Hoc enim modo non ſonaret in eorum uerecundiam.*

16 Reſpon. Pi. Quod ſcripſi, ſcripſi *Quod ſcripſerat cōfirmādo. Nec fortuitu factū eſt hoc ſed diuina præordinatione, quia hoc erat ante prophetatum, propter quod Pſal. 58. qui loquitur de paßione Chriſti, & duo pſalmi præcedentes ſic intitulantur: Ne corrumpas tituli inſcriptionem, & ideo titulus cruci Chriſti tripliciter deſcriptus nō fuit mutatus, ſed magis confirmatus.*

17 Muli. er. *Hic ponitur ſecūdū cōſequens ad Chriſti crucifixionem & per-*

7 Scri.

MORALITER.

3 Et baiulans ſibi cru. &c. Per hoc nos inducens ad ſui ſequelam, ſicut dixerat Matt. 16. d. *Si quis uult poſt me veni. abne. ſemetipſum. & tol. cru. ſuam: & ſe. me.*

6 Et cum eo alios, &c. Exponatur ſicut Matth. 27. & Mar. 15. & Lucæ 23.

16 Quod ſcripſi, ſcripſi. Per hoc autem quod Iudæis petentibus Pilatus delere titulum, qui ſonabat confuſionē Iudeorum, noluit, ſed magis ipſum confirmauit, ſignificatū fuit quod Chriſti mors ad confuſionem eorum erat futura per exercitum Romanorū, & ad regni Chriſti exaltationem propter ſequentem reſurrectionem, propter quod tunc dixit Matth. vlt. d. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.*

17 *Mili. ergo cum crucifi. eum, acce. veſti. eius, &c.* Exponatur ſicut Matth. 27. & Mar. 15.

† *Cum*

a *Quat.* Quadripertita vestis signat ecclesiam toto orbe, qui quatuor partib. constat diffusam omnib. partib. æqualiter, i. concorditer distributam. Tunica sortita omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur.

A

b *Incon.* Ne aliquando dissoluat vnitas ecclesiæ. Et ad vnũ peruenit, quia omnes in vnum collegit, sicut & in duodecim vnus Petrus pro omnibus dicit: *Tu es Christus filius Dei ui-* (Mat. 16.) *ui.* Et ei pro omnibus dicitur. *Tibi dabo claues regni cæl.* Vnus pro omnibus quia vnitas est in omnibus. (†Ps. 21. d; 1. Cor. 6. a.)

c *Desu.* Quia charitas supereminet omnib. per totum, q nemo est eius expers qui pertinere videat ad totum, a toto sicut Græca dicat lingua, catl ca vocatur eccle quæ in sorte Dei tia commendatu

a Hinc apparet quatuor milites fuisse qui crucifixerunt.

& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem, & tuni-

a Acceperunt similiter, sed non simil ter diuiserunt. b Hæc est causa quare non diuiserunt. c Quia charitas supereminet præ omnibus.

a b c

cam. Erat autem tunica inconsutilis, † desuper contexta per 3

totum. Dixerunt ergo adinuicem: Non scindamus eam, sed 4

sortiamur de illa cuius sit, vt scriptura impleretur dicens: 5 6

Non sortiti. Alia quam tunicam. Tunicam.

† Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam mise- 7 8

runt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt: Stabat 9 10

a Hæc erat mater Iacobi.

autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror ma- 11

a Filia Cleophæ.

tris eius Maria Cleophe, & Maria Magdalenæ. Cum vi-

d

disset ergo Iesus matrem & discipulum † stantem, quem 12

✱ Theoph. Q modo soror ma eius diceretur M Cleophæ cum habuerit alium rũ? Cleophas fr fuit Ioseph & cũ que liberis mor esset Cleophas (v dam dicunt) Io eius vxorem du & filios fratri p rit, quorum v nunc commem

✱ Theoph. Quod autem tunica a summo fuerat contexta non frustra fuit appositum. Et alii quidẽ dicunt allegoriam per hoc signari, qđ non simpliciter hõ fuerit crucifixus, sed vt deitatem superne habuerat. Quidam vero genus dicunt tuniculæ Euangelistam narrare. Quia.n. Palestini duos pannos committẽdo contexunt vestes, pro futura vtentes contextu, manifestans Ioãnes quod talis fuerit tunicula dixit, quod a summo per totum fuerit contexta, hoc est, ab initio & superne vsq; ad infima. Manifestat aũt hinc vilitatem vestimentorũ Christi. Alii aũt dicunt quod in Palestina contexantur fila non sicut apud nos. Nam supra quidem est filum, inf. aũt contexitur panno, & ita regressio fit, sed contrario modo infra eum sunt fila, in summo aũt contexitur contextus, & talis fuit tunicula dñi. Sacrũ quoque per hoc nobis insinuatur.

B

C Nam corpus dñi superne quidẽ contextum est. Spiritus.n. sanctus venit super virginem & virtus altissimi obumbrauit eam. Licet.n. hominis naturam susceperit, quæ inf. est, & ceciderit, sed superne Spiritus sancti gratia constitit, & comparata est diuina caro. Igitur sanctum corpus Christi indiuisibile est, & diuiditur & cõicatur in quatuor partes orbis, vsum præbens singulis & vniuscuiusque animã sanctificans cum corpore per suam carnem vnigenitus & integer in omnibus est existens vbique.

tur Maria quæ soror dicitur Deiparæ, hoc est cognata. Solet.n. scriptura cognatos dicere fratres. Sicut & Isaac de Rebecca dicebat *Soror mea est*. Quamuis vxor esset, ita & hoc loco soror Deiparę dicitur, quæ Cleophæ vxor habita propter cognationem.

d *Cum uidisset ergo Iesus matrem & discipulum stantem quem diligebat.* Qui diuina facturus, quasi reppulit ignotam matrem, iam ostendit venisse horam, quam tunc prædixit, in qua cognoscit de qua fuerat mortaliter natus. Et docet ut a filiis impendatur cura parentib. vnde & Apostolus: *Si quis suorum curam non habet, fidem negat, &c.*

✱ Theoph. Vide quõ cũ essent aliæ mulieres solius matris curã agat, nam oportet quidem parentib. ad pietatem obsistentib. non parere, non obsistentib. autem omnino seruire, sicut & ipse cum migraret e vita, quod verisimile erat matrem dolere & præsidium requirere cum credit discipulo præfecturam eius. Occultat autem proprium nomen Euangelista modestiæ gratia.

Muli

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *& pertinet ad milites, q crucifixo Christo diuiserunt sibi uestes suas & hoc est quod dicitur.* Mili. er. tum cru. eum, ac. ue. eius. *Ex quo apparent duo, primum est passionis Christi ignominia in hoc, q nõdũ eum crucifixerunt, quod non fit nisi abiectis & vilibus personis, secundum est crufigentium auaritia, quia Christi vestes quamuis essẽt parum valentes, tamen sibi rapuerunt.*

1 Et face. qua. &c. *Quia erãt quatuor milites ipsum crucifigẽtes.*

2 Et tuni. *Scilicet, citra partes prædictas, quam non diuiserunt, eo quod erat inepta diuisioni, quod patet ex eo quod subditur.*

3 Erat autem tunica inconsutilis. *Id est, sine sutura.*

4 Desuper contexta per totum. *Ex hoc dicunt aliqui, q Christus preciosis vestibus vtebatur. Sed Chry. dicit contrariũ, dicens, qđ Palestinę pauperes induebantur talibus indumentis reticulato opere factis ad modum ciliciorum, & hoc videtur verius, quia Christus cõmendauit vilitatem vestimentorum in Ioan. Bap. Matth. 11. a.* Quid existis in deser, vi. homi. mol. vestitum?? *Q. d. Non. Et preciositatẽ ibidem reprobauit, ibi:* Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus re. sunt, &c. Iesus autem cępit facere & docere, *vt habetur Act. 1. a. & ideo non est verisimile, q vsus fuerat p̃ciosis uestib.*

6 Dixerunt ergo, &c. Non scin. il. *Quia partes nihil valuissẽt.*

5 Sed sor. de il. cuius sit. *Vnde patet, q super solam tunicam miserunt sortem. Sed contrarium videtur Mar. 15. b. vbi dicitur.* Diuiserunt sibi vestimenta eius & mittentes sortem super eis, qd quis tolleret. *Dicendum quod dictum Marci debet diuisiue intelligi sic. Diuiserũt sibi vestimẽta eius, scilicet, alia à tunica, & postea sequitur, mittentes sortem super eis, q per synecdochen debet intelligi, super eis, id est, super aliquod eorum, scilicet, super tunicam, quid quis tolleret, id est, quis tolleret illam tunicam. Sequitur.*

7 Vt scriptura impleretur. *Quæ dicit Psal. 21.*

8 Partiti sunt uesti. mea sibi. *Scilicet, alia à tunica inconsutili.*

9 Et in ue. meam mise. sor. *Id est, super aliam tunicam inconsutilem, ex quo etiã patet quod Christus p̃prie habebat plura vestimenta.*

10 Et mi. qui hęc fe. *Scilicet, sicut erat scriptum Ps. prædict addidit euangelista, vt ostendat prophetiam impletam per facta eorum. patet etiam per prædicta falsitas Iudæorum exponentiũ prædictũ de persecutione quam habuerunt Iudæi per Aman, d quod Mardochæus fecit prædictum Psal. quia titulus Psalmi dit contrarium, quia ille Ps. intitulatur à Dauid & nõ à Mardo. Itẽ in principio Psal. dicitur:* Longe a salute mea verba mei. *Secundũ veritatẽ Hebraicã & translationẽ Hie. q uersic est de passione Christi, qui non fuit liberatus à passione, quãuis clamaret ad patrem, sicut sup. dictum est c. 12.* Pater saluifica hac hora. *Tempore autem Mardochæi Iudæi fuerunt liberati ter post orationem eorum, quia prius fuerunt liberati quam tempus statutũ interfectionis eorum. Itẽ ibidem subditur.* Fode manus meas, & pedes meos. *Quod non est impletum in Mardochæo, nec in aliquo Iudæo illius temporis, sed magis econuerso Iudæi Aman & filios eius crucifixerunt.*

11 Stabat. *Hic ponitur tertium consequens ad Christi crucifix. & pertinet ad eius parentes, quia Christus in cruce positus an moreretur uoluit matri suæ de custodia & ministro p̃uidere, da plum aliis, vt ipsi sint solliciti impendere debitum obsequium p tibus suis, & hoc est quod dicitur.* Sta. au. iu. &c. *Contrarium videtur Luc. 23. f. vbi dr̃:* Stabant autem omnes noti eius ge. *Dicendũ quod primo fuerunt p̃pe, vt hic dicitur, & tunc Ch hæc uerba dixit, sed procedente passione propter turbam comp tem se retraxerunt, secũdum quod dicit Lucas. Vel forte iste pe hic nominatæ tanquam magis feruentes in amore Christi p̃pin stabant, sicut dicit Io. aliæ autem multæ personæ erant Christo n pro timore à longe stabant, & de illis loquitur Lucas, dicit ta omnes noti eius stabant a longe, quia multo plures erant stante ge quam a prope.*

12 Cum vidi. er. *Quem diligebat. s. Io. qui scripsit hoc euan*

✱ &

MORALITER.

12 *Cum vi. er. & c.* Per hoc autem, quod positus in tanto tormento matri suæ prouidit de ministro, docuit nos in quocunque statu simus honorare parentes, in quãtum potest bono modo.

†

a *ulier ec.* Matri q̃ relinquit, alterum pro se filiũ quodam modo tribuit. Nam cur hæc fecerit, hæc sequentia indicãt.
b *ex illa hora ac, eam di.* Qui etsi iam non haberet propria, a societate centupliciter acceperat, vbi erant omnia cõ mia nihil habens & omnia possidens.
c *mnia consumma.* Omnia quæ oportebat fieri antequã acciperet acetũ, & traderet spiritum.
d *etiam, sc.* hic, In siti mea po. me *di. Sitio.* Q.d. ... minus fecistis, quod estis. Degenerauerant enim ... o patrum de ini ... te mundi, quasi ... pleno vase im ... ,habentes cor vt ... giam, cauerno- ... tortuosis latibu ... audulentum. Hi ... s humilis herba ... us purgat, significat humilitatem Christi, per quem fusus sanguis nos emundat. Hanc circũ ... erunt Iudæi, & se ... umuenisse putarunt. Arundo significat scripturam, quę facto implebatur.

❊ THEOPH. Tradidit quidẽ Spiritum dominus Deo & patri ostendens, quod posthæc aĩæ iustorum in monumentis non versantur, current aũt in manus patris oĩum, sed peccatorũ aĩæ in locũ supplicii detractæ, hoc est, in infernum de pellũtur. At illi camelum deglutientes, & culicẽ liquantes tali patrato facinore de die obseruando diligenter cogitãt. D

Pię cæteris familiarius.
a diligebat, dicit matri suæ. Mulier, ecce filius tuus. † Deinde
a Quia ad eius curam quicquid ei est necessarium pertinet.
b dicit discipulo. Ecce mater tua. Et ex illa hora accẽpit eam
a Matrem. Qui omnia disposuit per nescientes agit.
c discipulus in suam. † Postea sciens Iesus quia omnia consum-
d mata sunt, vt consummaretur scriptura dicit: † Sitio. Vas † autem positum erat aceto plenum. Illi † ergo spongiam † plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius
a Arundinem, ut alius dicit.
a Quod prophetia prædixerat. Et quia nihil iam restat quod ante mortem fieri oportet, & tradidit spiritum, ut qui potestatem habebat ponendi animam suam, & iterum sumendi eum.
Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit. † Consummãtum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato, (erat enim magnus dies ille sabbati) rogauerunt Pilatum, vt
a Vt morerentur. b Mortui de ligno, ne pendentes magnum diem sui diuturni cruciatus horrore fędarent.
frãngerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura. † Sed vnus

Dicit. n. vt ne maneãt in cruce corpo-
1 ra rogauerunt Pila-
2 tũ, hoc est, obsecra-
3 uerunt vt tollantur.
e *Sed vnus.* Vigilanti
4 verbo vsus est. Nõ di
5 cit percussit vel vul-
6 nerauit, sed aperuit,
7 vt illi quodammo-
8 do vitæ ostium pan-
9 deretur, vnde sacramenta ecclesiæ ema
10 nauerunt, sine qui-
11 bus ad vitam non in
12 tratur. Ille sanguis fu
13 sus est in remissio-
14 nem peccatorum.
15 Aqua, & lauacrum
16 præstat & potum. Ec
17 ce ostium in latere
18 arcæ quo intrant animalia diluuio non peritura: Ecce mu-
19 lier facta de latere
20 dormientis.

❊ THEOPHYL. Considera quomodo per saucium latus, vulnus lateris, hoc est Eua sanatur, & sicut in paradiso vbi Adã obdormiuit ablata est ab eo costa, & hoc loco

†28. q. 2. quod autẽ, §. itẽ si coniuges, & c. priusqu. & c. si eũ
† Ps. 68. e
† igitur.
† autem.
† impletam.
E
† De celeb. miss. c. in quadã. §. sed aduersus.
Gen. 6. ç
Ge. 2. d.
F
† De cõ. d. 2. c. 1. & c. non oportet. De celeb. miss. c. cũ Matt. §. quæsiui isti. & ca. in quadã §. per hoc aũt.

NICOLAVS DE LYRA.

& propter hoc de se loquitur tanquam de quodam altero, vt supra dictum est.
1 *Dixit* ma. suæ. Mulier ecce fi. tuus. *Q.d. vsque nunc fuit tibi ad obsequium, de cætero iste erit loco mei. Et nota, quod loquens matri suæ de cruce, non dixit ei, mater, sed mulier, vocans eam communi nomine, ne ex teneritudine nominis materni si exprimeretur, aggrauaretur animus virginis videntis passionem filij.*
2 Deinde di. disci. &c. Q.d: *deputo te ad eius obsequium.*
3 Et ex il. hora ac. &c. in suam. *Scilicet, curam & diligentiam.*
4 Postea sci. *Hic agit euangelista de Christi morte. Et diuiditur in duas quia primo ponitur Christi consummatio per mortem, secundo eius lanceatio post ipsam, ibi,* Iudæi ergo. *Circa primum sciendum quod consummatio nostræ salutis consummanda erat per venerabilem mortem Christi, vt declarat Apostolus Heb. 2. & hoc est, quod dicitur ibi* Postea. *supple quæ dicta sunt.*
5 Sciens Ie. &c. *Scilicet, quæ scripta erant de Christo passuro, quia præstabant ante mortem eius implenda, scilicet. eius potatio, quæ in promptu erat: Vnde sequitur.*
6 Vt consum. scri. *Psal. 68. e. In siti mea po. me aceto ideo ad illud residuum implendum.*
7 Dicit, sitio. *Tantum laborauerat & de sanguine emiserat, quod corpus eius erat desiccatum & adustum, & propter hoc sitiebat supra modum. & talis sitis est maximum tormentum.*
8 Vas autem posi. erat, &c. *Illud. n. portauerãt milites vt darẽt crucifixis ad bibendũ, vt per hoc citius morerentur, & sic de custodia eorum in cruce expedirentur. Talis. n. potatio aceti mortem acceleral crucifixi, vt dicunt aliqui. Aliã autem causam huius aceti tetigi M. 22. quæ uidetur probabilior ista, & hæc est ibidem satis diffuse posita propter quod hic omitto.*
9 Illi ergo spon. &c. *Id est, ligno hyssopi.*
10 Circun. ob. ori eius. *Erat. n. eleuatus à terra, ita quod sola manu non poterant attingere ad os eius.*
11 Cum ergo. *Contrarium videtur Mat. 27. vbi dicitur.* Noluit bibere. *Dicendum, quod illud quod est modicũ quasi nihil reputatur, vt dicitur 2. Physi. & ideo, quia parum de illo aceto accepit, vt dicitur hic Io. Mat. dicit:* Noluit bibere. *Per talem etiam modum loquendi dicimus communiter de parum bibente, quod non vult bibere.*
12 Di. con. est. *Scilicet, quicquid erat scriptum de me, Vel aliter:* Consumma. est. *Opus redemptionis humanæ.*
13 Et incli. ca. tra. spi. *Ostendens ex modo moriendi, quod moriebatur ex obedientia patris, & non inuoluntarie, sicut supra dixerat. c. 10. Nemo tollit à me animam, sed ego pono eam.*
14 Iudæi ergo. *Hic describitur vulneratio Christi mortui, & diuiditur in tres, quia primo ponitur vulnerationis occasio, secundo ipsa vulneratio, ibi:* Venerũt ergo milites. *Tertio dicti certificatio, ibi:* Et qui vidit. *Circa primum sciendum, quod occasio vulnerationis Christi mortui fuit, qa Iudæi volebant cadauera de cruce deponere pp solennitatem crastinam imminentem, quæ incipiebat à vespera illius diei, in quo Christus fuit crucifixus, licet. n. fuerit crucifixus prima die Paschæ, quæ erat solennis apud Iudæos, tamen secũda dies protunc fuit solennior ratione sabbati apud Iudæos. Dies. n. sabbati occurrens infra octauam Paschæ erat dies solennior, quia tunc festũ duplicabatur, & hoc est, quod dicitur:* Iu. ergo quo pa. er. *Id est, dies ueneris, in cuius vespera incipit solennitas sabbati sequentis.* Diuisio.
15 Vt non rema. &c. *Erat enim hoc indecens in tanta solennitate, vnde sequitur.*
16 Erat enim magnus. *Quia sicut dictum est, solennitas eius duplicabatur propter octauam Paschæ concurrentem.*
17 Rogaue. Pilatum, vt fran. eorum cru. *Ne aliquo modo euadere possent, & tollerentur de patibulis.*
18 Venerunt ergo milites. *Sed videtur, quod uenissent ad Iesum antequam fregerunt crura secũdi, quia Iesus erat in medio amborũ. Dicendum, quod duo milites frangebant, & unus fregit crura unius latronis ex vna parte, & alter crura alterius ex altera parte, & sic ambo uenerũt hinc inde ad Iesum qui erat in medio, & hoc est qđ dr̃:*
19 Ad Iesum autm ecum uenissent, vt viderunt eum iam mortuum non fregerunt eius crura. *Quia hoc non fiebat nisi adhoc quod euadere non possent, depositi de patibulis.*
20 Sed vnus militum lancea latus eius aperuit. *Vt certificaretur de morte eius.*

❊ Et

MORALITER.

12 *Et incli. ca. &c.* THEO. Tradidit aũt dñs spiritum Deo patri ostendens quod nequaquã sanctorum aĩæ conuersantur in tumulis, sed deueniunt ad manus patris oĩum, peccatorib. ad locum pęnarum delatis, videlicet in infernum.
20 *Sed vnus mi. lan. eius ape.* THEOPHYL. Vt Iudæis placeãt, lanceant Christum, circa corpus exanime contumelias inferentes, istis autem sunt similes qui mortuos persequuntur

† Et

A loco cum Dñs obdormiuisset costam militi dedit Romphea aũt militis,figura est Rõpheę versatilis,quę prohibet nos a paradiso, quia oẽ quod versatur nisi quid obsistat,nõ absistet a suo cursu. Dñs ostendens quod Rompheam illã sistat,supponit in figura latus frameæ militis,ostendens nobis quod sicut framea militis repulsa lateri stetit,ita & flãmea stabit, & non vltra interminetur & versione sua exterreat prohibendo ingressum in paradisum. Confundantur Armenii qui non admiscent in mysteriis aquam vino. Non.n. credunt (vt videtur) q̃ aqua ex latere egressa sit, quod admirabilius, sed sanguis tantum. Et hoc loco destruunt magis miraculum,itaq; sanguis symbolum hominis crucifixi, aqua vero quod is sit super hominẽ, hoc est Deus.

B

a *Sicut mos est sepe.* Non frustra ait,sicut mos est Iudęis, sed admonet in huiusmodi officiis morẽ cuiusque gentis esse seruandum.

C

Erat

b *Erat autem in pr pinquo.* ✻ THEOPHYL. Singulari dispe[nsa]tione factum est, vt in propinquo esset monumentum [vt] & discipuli possint adesse, & spectatores,ac testes fact[i e]ri,& milites mitti possent ad custodiam, & vt cessaret [il]lã propter locum furti suspitio,quæ omnia non contigis[sent] si procul fuisset [se]pultus. Nouum [...]

† pupugit.

militum lancea latus eius † aperuit,& continuo exiuit sanguis
& aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est e-
Non ait, sciatis Scit ipse qui vidit credat e qui non vidit.
ius testimonium, & ille scit, quia vera dicit,vt & vos credatis.
Ob quod dixit,non fregerunt eius crura.
Facta sunt enim hæc,vt scriptura impleretur. † Os non com-
a Agno. b Ad hoc quod dixi lancea latus eius aperuit.
c Qui a in ea carne & uenturus est in qua est crucifixus.
minuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit. † Videbunt in
quem † transfixerunt. † Post hæc autem rogauit Pilatum Io-
seph ab Arimathia, eo † quod esset discipulus Iesu, occultus
autem propter metum Iudæorum, vt tolleret corpus Iesu, &
ei permisit Pilatus: Venit ergo,& tulit corpus Iesu. † Venit
a Qui a non nocte solum,sed nocte primum.
autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum,
ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum. Ac-
ceperunt ergo corpus Iesu, & ligauerunt eum lintheis cum
aromatibus,sicut mos est sepelire Iudæis. Erat autem in loco
a vbi crucifixus est Iesus, hortus. b & in horto monumentum
a Sicut in utero Mariæ nemo ante eum, nemo post eum ita in hoc monumanto.
b Accelerata sepultura ne uesperasceret,quando nihil tale licebat facere.
nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Ibi ergo
propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentũ,
posuerunt Iesum.

† pupugerunt. † Matth. 27.g. Marc. 15.d. Lu.25.g † cum. † Venit ergo & tulit corpus Iesu.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et continuo exi.sanguis & aqua. *Sanguis ad nostram redemptionem,aqua ad peccatorum ablutionem. Sciendum tamẽ,quod ista aqua miraculose exiuit,quia nõ fuit humor phlegmaticus, vt dicunt aliqui,sed aqua pura ad ostendẽdum,quod corpus Christi erat ex ueris elementis compositum, contra errorem eorum,qui dixerunt eum habere corpus cœleste,sicut dixit Valentinus & sequaces sui, et eorum,qui dixerunt eum habere corpus phantasticum,sicut Manichęi.* ✻

2 Et qui uidit. *Hic ponitur certificatio,quia ipse Ioannes qui scripsit hoc euangelium,præsentialiter existens,uidit hoc factũ, & ideo eius testimonium est efficax ad credendum,& hoc est, quod dicitur:* Et qui uidit. *Id est,ego ipse,loquitur enim de se per modum alterius sicut supra dictum est.*

3 Testimonium perhibuit. *Patet litera per prędicta: Sequitur.*

4 Facta sunt.n.hæc,vt scriptura imple. *Exod. 12.g.* Os non com.ex eo. *Agnus.n.Paschalis fuit figura expressiua passionis Xp̃i ideo ordinatione diuina constitutum est, vt ossa agni paschalis non frangerentur,vt sic figura & ueritas correspondenrent,quia veri agni ossa non sunt fracta in cruce,vt prædictum est.*

5 Et iterum alia scri.di. *De eius transfixione Zach.12 c.*

6 Videbunt in quem trans. *Litera Hiero.habet:* Aspicient ad me quem confixerunt. *Propheta.n.loquitur in persona Christi, loquens in prima persona,sed euangelista refert illud ad Christum loquens in tertia persona,et eadem est sententia. Illa autem transfixio proprie fuit in lanceæ vulneratione. Sed hæc videbitur à Iudæis in iudicio futuro, quia cicatrices vulnerum reseruatæ sunt a corpore Christi resurgente non solum ad certificationem suæ resurrectionis ostendendo illas cicatrices Apostolis, sed etiam ad conuincendum Iudæos in futuro iudicio de peccato suæ mortis.*

7 Post hæc autem. *Hic agitur consequenter de Christi sepultura, quæ fuit gloriosa,secundum quod erat prædictum Isa. 11.c. Et erit sepulchrum eius gloriosum, quamuis præcedens mors fuit ignominiosa,& hoc est,quod dicitur:* Post hęc autem rogauit Pila.Io. *Erat enim ei familiaris,cum eßet nobilis decurio,ut dicitur Mar.19.d. & ideo securius eum rogauit.*

8 Ab

8 Ab Arimathia. *oriundus. Eadem est ciuitas quæ 1.Reg.1.[di]tur Ramatha,de qua fuit Samuel.*

9 Eo quod discipu esset Ie. *Id est,fideliter credens eius doc[tri]næ.*

10 Occultus autem pro.me Iu. *Ante. n. passionem ex imp[er]fectione timebat de synagoga expelli, quod erat ignominiosum [s]i confiteretur Christum,tamen post passionem feruẽtior factus e[x] Christi animatus manifestauit se uolens Christum honorifice [sepeli]re,& ideo sequitur.*

11 Vt tolleret corpus Iesu. *Ad sepeliendum.*

12 Et permisit Pila. *Tum propter reuerentiam petentis, tum propter innocentiam Christi passi, quem ipse cognouerat,*

13 Venit ergo,& tulit corpus Iesu,de cru. *Corpora enim damnatorum non poterant sepeliri,nisi de licentia præsidis.*

14 Venit aut.& Ni.qui vener.ad Ie.no. *Vt supra dictũ est.*

15 Ferens mixturam myr.& aloes quasi li. *Iste etiam Nicodemus ante passionẽ Christi sicut Ioseph erat Christi discipulus occultus.sed post passionẽ ex feruore se manifestauit sicut Ioseph. Sciendum q̃ licet ex deuotione istam vnctionem faceret, uidetur tamen[,] plenã notitiã de Christi resurrectione nõ haberet,quia deco[...]* Ps.15.c. Non dabis sanctum tuum videre corruptionẽ. *Propter qd non indigebat vnctione conseruãte contra putrefactionẽ.*

16 Acceperunt ergo cor.Ie.& ligaue.eum lin. *i.pannis [line]is inuoluerunt. Propter quod statutum est, quod corporalia super [qu]æ conficitur corpus Christi non fiant de panno serico,sed tantum [line]o, vt habetur de conse.dist.1.c.consulto omnium.*

17 Erat au.in lo.vbi cru.est hor. *i.prope locum crucifixion[is].*

18 Et in horto monumen.no. *Hoc factum est propter ce[rtitu]dinem dominicæ resurrectionis, quia si fuißet sepultus in monumento,ubi iam alij fuissent sepulti, posset resurrectio dominica a[liqu]i alteri imputari.*

19 Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum,quia iuxt[a]. *Hoc est dictum,quia feria sexta in qua licitum erat operari & corpora sepeliri,iam declinabat ad vesperam,& ideo sepelierunt Iesum in loco propinquo,quia non poterant longe portare, propter solẽnitatem sabbati de propinquo imminentem,&c.*

MORALITER.

1 *Et continuo exi.san. & a.* Ex quibus habent efficaciam ecclesiæ sacramenta.

7 *Post hæc autem ro.Pila.Ioan.* Exponatur sicut sup.Mat.27.g. & Mat.15.d. *Venit au.& Ni.* Sequitur.

15 *Ferẽs mixturam myrrhæ.* Per ipsum significatur doct[or]... nus ferens mixturam, id est doctrinam ex autoribus scripturæ confectam, ad vngendum corpus Christi [...] cum ad eius salutem.

si procul fuisset
pultus. Nouum
1 tem erat sepulc[h]
vt non calumni
2 quis resurrectio
3 quod alius retu
xerit,& non Iesu
aliter quoque m
4 mentum symb
quodam manif
5 futuram nouita
6 per sepulturam
7 mini cõtra mor
8 & corruptione
9 quod innouan
10 omnus omnes ĩ ill
11 de autem & diu
12 paupertatis do
13 propter nos qui
14 non habuit don
15 in vita, neque
16 mortem sepu
17 habet, sed in a
18 deponitur, & c
dus esset a Iose
stitur. Est & nu
19 sus mortuus cũ
ditur ab auaris,
nudus est, quęc
enim pauper pa
Christus patitu
CA

ADDIDIO II.

c.19. *Vbi dicitur in postilla.* Secundum est crucifigentiũ au'itia, qui Christi vestes, quamuis essent parum ualentes tamen sibi rapuerunt.

Non est verisimile quod milites qui cõiter honestos seu liberales se demonstrant ẽt si essent interius scdm veritatem cupidi, tantã auaritia in ipsis esse publice ostenderent, ideo quidam dicunt quod milites ducti a Pharisæis qui Christum asserebant facere miracula in Beelzeub, ut Luc.11. b. Scientes quod ad tactum fimbriæ vestimenti eius sanabantur infirmi, ut Luc.8.f. vestes Christi accipiebant, vt cũ eis aliqua medicinalia seu aliqua alia fascinatoria facere experiretur, quod etiam redundabat in ignominiã Christi, ut hoc uidentes crederent ipsum fuisse maleficum.

ADDITIO II.

In eo.c. *Vbi dicitur in postilla.* Et nota quod loquens de cruce matri suæ, non dixit mater, sed *mulier.*

Non solum tempore passionis, sed ẽt tpe gaudij, seu conuiuij nuptialis Christus uocat matrem suam eodem nomine, sicut hic, s. mulier, non autem mater, unde sup. 2.a Quid mihi & tib mulier? *Idcirco rationis uocationis attribuenda est summæ humiliati vtriusque filij & matris. Sicut.n. Christus cum in forma Dei esset, seipsum exinanuit formam serui accipiens, vt Philip. 2. a. eadem ratione cum filius Dei viui verus esset, communiter se vocat filiũ hominis, quod est nomen commune cuicunq; homini, pari ratione matrem cuius humilitatem maxime cognoscebat, mulierem vocat, quod est nomen cõmune cuilibet mulieri, non autem matrem, quod maximam dignitatem includit, cum sit mater Christi.*

ADDITIO III.

In eo.c. *Vbi dicitur in postilla.* Licet.n. fuerit crucifixio prima die Paschę, quæ erat solennis apud Iudæos.

Christus fuit crucifixus in parasceue Paschæ quæ non erat solennis apud Iudæos, ut habetur inf. eo.c. Ibi ergo propter parasceuen posuerunt eum ut magis declaratur in additione super Matt.26.c.

ADDITIO IIII.

In eo.c. *Vbi dicitur in postilla.* Quod feria sexta, in qua licitũ est operari, & corpora sepeliri, iam declinabat.

Hæc feria sexta in qua Christus fuit crucifixus, non erat solennis apud Iudæos. Vnde & licitum erat in ea operari & sepeliri, prout latius dictum est in additione super Matth.26.c.

REPLICA.

In c.20. *postil. dicit de auaritia crucifigentiũ, in eo quod uestes Christi ẽt parum ualentes rapuerunt. Burgen. opponit dicens, quod non est verisimile, quod milites qui ut communiter se honestos & liberales ostendunt, auaritiam siquam in mente habuerunt publice demonstrassent. Ego autem puto illos non fuisse milites secundum communem sæculi dignitatem, nam hi non consueuerunt ad tam uilia officia lectorum & suspensorum deputari, sed fortaßis illis temporib. uocabantur milites seruientes Reipublicæ in executione iustitiæ. Nam de solis militib. secundum dignitatem non dicitur.* nemo tenetur suis sumptib. militare. *i.* Reipub. seruire: *sed etiam de cæteris. Miles autem communi nomine dicitur a militando, sicque cuncti seruientes reip. poßunt dici milites a militando, i. seruiendo, qui etiam nõ tenentur proprijs stipendijs militare.* Si *tamen proprie dicti sunt milites, non mirum, quod ostenderunt se publice auaros, qui se ostenderunt discolos, & publicos ribaldos in multis cõtra Iesum, immo præter communem consuetudinem circa interficiendos, ut patet in potione fellis, illatis conuitijs quæ fieri non consueuerunt ab honestis contra morti adiudicatos.* i.Co.9.a Miles.

In eo.c. vbi postil. dicit, crucifixionem factam prima die Paschæ q̃ erat apud Iudæos solennis: Burgen. propter suam singularem minus tamet autenticam computationem, dicit quod parasceue non erat solennis apud Iudæos, quod quia factum est eo quod fundat Burg. factũ suum super obseruantia traditionis pharisaicæ, quam Christus cõtra Dei præceptum non admisit, preceptum autem Dei fuit quod 15. luna primi mensis esset celebris. Constat autẽ parasceue fuisse decimaquinta luna, quia luna decimaquarta, etiam secũdum Bargen. Christus cęnauit. allegans igitur traditiones contra Dei præceptum, cũ Burgen. audire debet. Quare transgredimini præceptum propter traditiones vestras? omisso tamẽ computo Burgen. etsi parasceue tota dies nõ fuisset celebris vsque ad vesperã, tamen tempore sepulturæ celeberrima fuisset, quia secundum eum pascha & sabbatum concurrisset ad vesperam, quando apud Iudæos incipit festiuitas sequenti diei.

CAPVT XX.

A a VNa autem, *&c.* ✲ THEOPH. Vnam sabbatorum nominat, quam nos dominicam vocamus, iam sabbaties hebdomadæ nominant, vnam aũt eorum dierũ sabb, primũ. Etenim reuera dies oẽs vna sunt. Sæpe aũt cũ accipitur, vna si & componitur multas fit. Vna itaque est prima, bis autem si accipitur, fit secunda & tertio tertia & deinceps. Futuri autem sæculi typus est dies iste, quod secundum vnus dies, nunquam morte dissectus & dimidiatus. Deus enim sol est eius qui nunquam occidit. Igitur quemadmodum in hoc resurrexit Dominus corruptibile suum corpus incorruptibile recipiens, ita & nos in futuro sęculo incorruptionem recipiemus. D

b *Cum adhuc tenebræ eßent.* ✲ THEOPHYL. Qua hora quidem fuerit resurrectio nullus scit, sicut & tẽpus secundi aduentus incertum. Quamuis autem Matthęus dicat profun- E

CAPVT XX.

Quam Matthæus primam sabbati dicit. a Cum iam tempus operandi rediisset.

1 †VNA autem †sabbati Maria Magdalenæ venit ma-

a In requirendis intelligentiam.

2 ne, cum adhuc tenebræ essent ad monumentum,

a Alias seuo t... b Ex nimio ardore.

Cucurrit nunciare discipulis, ut aut secum quærerent aut secum dolerent.

3 & vidit lapidem sublátum a monumento. Cucurrit ergo 4

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XX.

VNa aũt sabb. *Postquam euangelista descripsit Christi crucifixionem & mortem, hic consequenter describit resurrectionem.* ✲ *Diuiditur in duas, quia primo describitur manifestatio huius resurrectionis facta mulieribus deuotis. Secundo, eiusdem manifestatio facta apostolis, ibi.* Cum ergo sero esset. *Circa primum sciendum, quod mulieres gradatim peruenerunt ad cognoscẽdum hanc resurrectionem, & ideo primo euangelista ostendit qualiter eam cognouerũt per sepulchri euacuationem. Secundo per angelicam uisionem, ibi.* Abierunt discip. *Tertio per dominicam apparitionẽ, ibi.* Hæc cum dixisset. *Prima in tres, quia primo describitur sepulchri uisio Secũdo,* C *eius denunciatio, ibi.* Cucurrit ergo. *Tertio renunciatæ inquisitio, ibi* Exiuit ergo. *In prima ergo parte dicitur sic.*

1 Vna au. sab *i. prima die post sabbatum. Sic.n, apud Iudæos nominantur dies hebdomadæ, quia sabbatum sic nominatur absolute propter reuerentiam illius diei, & ab illo denominantur alij dies, ita q; sequens immediate dicitur prima sabbati, & alia secunda sabbati, & sic consequenter & propter hoc Matth. & Marc. uocant dominicam resurrectionis primam diem sabbati, Ioannes autem unam sabbati, quia hoc nomen unum frequenter accipitur pro primo, vt patet Ge. 1.a.* Factum est vespera & mane dies vnus. i. primus. *vnde & consequenter dicitur. Factum est uespere & mane dies secundus & postea tertius, & sic consequenter.* F

2 Maria, &c. *i. antequam esset clara dies, dimisit tamen diem sabbati transire, quia non erat licitum aliquid operari illa die. Sciendum etiam, quod cum ea fuerunt aliæ duæ mulieres, secundum quod dicũt alij euangelistæ, sed Ioannes istam solam exprimit, quia erat alijs feruentior & principalior.*

3 Et vidit lapidẽ. *Angelus.n. domini eũ amouerat, nõ ad hoc quod Christus de sepulchro surgeret, quia clauso sepulchro surrexit & exiuit, sicut clauso utero uirginis natus est, hoc tamẽ fuit aliter, quia in resurrectione habuit corpus gloriosũ, cui nõ resistit aliquid, sed exitus de utero uirginis fuit miraculosus. Remouit igitur lapidẽ angelus solum ad manifestandum Christi resurrectionem iam completam.*

4 Cucur. er. *Hic describit rei visæ denũciatio, cũ dr:* Cucur. er. &c. *s. Ioannẽ. Isti.n. præ cæteris Christũ amabant, & inuicẽ se tenebant, sicut familiares, alij aũt sicut dispersi fugerant, pp q; in plurib. locis leguntur isti duo apostoli simul cobinati, ut & dictum est superius, 18. c. in sequendo Christũ captũ, & Act. 3.a.* Simul ascendẽdo in tẽplũ. *et 8.c.* Simul missi sunt ad Samaritanos, vt darẽt eis spiri✲tum

MORALITER.

† 1 *Vna autem sab.* Per istã q̃ præ oĩb fuit sollicita videre Christi sepulchrũ quod patet ex hoc qđ venit mane cũ adhuc essent tenebræ, & quia recedentib. apostolis non recedebat, & q; ei dñs primo apparuit, significatur quęlibet persona de cognitione veritatis diuinæ ualde sollicita, & p hoc meretur hãc assequi cognitionẽ Matth.7.a. *Petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis.* Et talis dẽt veritatẽ agnitã alijs nunciare, sicut Maria discipulis nũciauit, ne de abscondito talento debeat merito reprehendi.

† Cum

A profundo vespere factũ esse terræ motum: Ioãnes aũt mane cũ adhuc essent tenebræ Mariã venisse,& vidisse remotum lapidem,non est diuersitas. Nam primum qdẽ hoc dicimus,quod apud Matthæum quidẽ mulieres venerunt vespere sabbatorũ,apud Ioãnẽ autẽ nõ mulieres nunc memorantur. Superfluum enim fuisset cum Matthæus hoc prius dixisset,& Ioannes eadem diceret. Sed Maria Magdalena venit mane,multi enim fuerunt aduentus ad sepulchrũ a venit enim interdũ b cum aliis mulieribus (†prior.) interdum autẽ sola. Vnde Euangelistæ varias visiones posuerunt, aliisque aliam dicẽtes videntur dissonare. Nam B primum quidem di c cimus quod aliam d visitationem Matthæus dicat mulierum,& aliam Ioan- e nes Mariæ Magdalenæ.Deinde profundo vespere,& mane cum adhuc essent tenebræ,id quod alius dicit,profundo dilu f culo in idem tẽdunt g quia omnia illa tem h pora fuerunt mediũ noctis.

& venit ad Simonem Petrum,& ad alium discipulum, quem
a In Græcis codicibus additur meum, propen siore charitatis & famulatus affectu.
diligebat [a]Iesus, & dicit illis, Tulerunt d[a]ominum de monu- 1
mento,& nescimus vbi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus, & 2
a Quomodo autem venerit,regressus narrat:Curre autem duo. a Per decursum huius mundi Iudæi per legis literam Gentiles per legem naturæ.
ille alius discipulus,& v[a]enerunt ad monumẽtum: Curr[b]ebant 3
autem duo simul,& ille alius discipulus præcucurrit citius Pe- 4
tro,& venit† primus ad monumentum.Et cum se inclinasset 5 6
vidit posita lintheamina,non tamen introiuit.Venit ergo Si- 7
mon Petrus sequens eum,& introiuit in monumentum,& vi 8
Sacræ scripturæ sacramenta.
dit lintheamina posita, & sudarium quod fuerat super caput 9
eius, non cum lintheaminibus positum,sed separatim inuolu 10 11
tum in vnum locum.Tunc ergo introiuit & ille discipulus qui
a Vacuum sepulchrum. b Non quidem resurrexisse, sed sublatum esse. 12
venerat primus ad m[a]onumentũ, & vidit, & credidit. Nondũ 13
Cur nondum?
enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mortuis re- 14
a Cum crederent ablatum. b Vbi habitabant. c Quam fortior fixerat affectus. 15
surgere.Abier[a]ũnt ergo iterum discipuli ad semetipsos, M[a]aria 16
Cum aliis duabus. 17
autẽ stabat ad monumẽtum foris plorãs. Dũ ergo fleret,incli 18 19
nauit se & prospexit in monumentum,Et vidit duos angelos 20

a *Curro autem.*Ioannes significat synagogã,quæ prior venit ad monumentũ,sed nõ intrauit,qa ꝓphetias de incarnatione & passione audiuit,sed & mortuũ credere noluit.Petrus ecclesiã,quæ cognouit carne mortuum,viuẽtẽ credidit Deum,post quem & Iudæa in fine intrabit.

b *Et ille alius discipulus.* ✻ THEOPH. Tu disce hic Petrũ feruidum & practicum,Ioannem autẽ cõtemplatiuum,& ad diuinorum cognitionẽ idoneum.Sæpe igitur cõtemplatiuus cognitione & ingenio præuenit practicus, autẽ detrimentũ habet, attamẽ feruore ac studio illius vincit alacritatẽ,& videt prior diuinũ quoddã mysteriũ practicus. An non tale quiddã cõtigit in disciplinis? Etenim cũ duo pueri sunt vnus ingenio acutior,alter tardior,præ occupat hic C suo studio velocitatẽ naturæ alterius. Etenim in spiritualibus sæpe practicus & sermone idiota sensit quoddã sublimius,percipit contemplatiuo.

Tractat. 122. in Ioanné. ✻ AVG. Ad vnum si adiicias duo fiunt vtique tres, his si adiicias tres & quatuor fiunt omnes,deinde si adiicias omnes numero qui sequũtur vsque ad decẽ & septẽ, ad supradictũ numerũ summa ꝑducit,id est,si ad decẽ,quæ ab vno vsq; ad quatuor peruenerat addas qnq; fiunt qndecim,his addas sex,& fiũt viginti vnũ,his addas septẽ, & fiũt viginti octo,his addas octo & nouem & decem,& fiunt quinquaginta qnq;,his addas vndecim, & duodecim,& tredecim & quindecim & sedecim,& fiunt nonaginta vnũ,his sum quatuordecim,& qndecim,sedecim,& fiũt cẽtũ [...] talex,huic numero adde illũ q restat de qua agit,i. dec[em] septẽ & pisciũ n[umerus] rus ille cõpleb[itur]. Nõ ergo tãtum do cẽtum qnqu[agin]ta tres sancti ac[...] resurrecturi sig[nifi]cãtur æternã,se[...] lia sanctorum a[...] tiam spiritus p[...] nentium,qua g[...] cũ lege Dei ta[...] cum aduersario [...] cordatur vt viui[...] te spiritu litera occidat, sed qu[...] tera iubetur, i[...] adiuuãte impi[...] si quid minus f[...] mittatur. Omn[...] go ad istã gratiã [...] tinentes, hoc n[...] ro figurãtur h[...] figurare signifi[...] Qui numerus [...] bet quinquage[...] numerum, & i[...] ipsa tria propter sterium trinita[...]

c *Sepa.* Quia [...] menta diuinita[...] cõprehensibilia [...] stræ infirmitatis cognitione remota sunt. In inuoluto [...] finis nec initium aspicitur. Sic celsitudo diuitatis nec [...] esse,nec desinit.

d *In unum lo.* Quia in scissura mentium Deus non est in vnitate: Vel sudarium capitis passio Christi,cuius [...] mẽta infidelibus sunt occultata seorsum,qa longe a [...] quia ille sponte & sine culpa passus,nos inuiti cum [...]

e *Nondum e.* Scilicet,vsq; adeo,vt cũ ab ipso domino [...] te diceretur propter consuetudinem ab eo audiendi [...] bolas,non intelligerent.

f *Plorãs.* Iam plus de sublato quam de occiso plorat,q[...] magistri cuius vita subtracta fuerat,nec memoria re[...] bat,& iste dolor ibi eam tenebat.

g *Dum ergo,&c.* Cum eum sciret ibi non esse,sed qa n[...] dolet,nec suis oculis,nec oculis illorũ duorũ creden[...] tauit. Vel potius diuino instinctu hoc factum est.

h *Vidit duos.* Angeli id est,nuncij significãt euãgeliũ C[hri]sti à capite vsq; ad pedes,id est,ab initio usq; ad finẽ e[...] ciandũ. Et ille ex passione sua erat nũciãdus,qa Deus [...] te secula,& hõ in fine seculi. Sedet ergo angelus ad ca[...] cũ dr: *In prin. e. ver.* Ad pedes cũ dicit: *Ver. car. fa. est.* Vel angeli duo testa. vnum prius,aliud sequẽs. Coniuncta [...] pari sensu incarnatum,mortuum,resuscitatum nunc[...]

Qu

✻

NICOLAVS DE LYRA.

tũ sanctũ. 1 Et di. *Timebãt.n.ne Iudæi corpus Christi asportassent vt ei ignominiã facerẽt.* 2 Exiit. *Hic ponitur rei nũciatæ inqsitio,cũ dr:* Exiit. *vt viderẽt factũ. Modus ãt veniẽdi ostẽdit,cũ dr.* 3 Curre. *Ex desiderio vidẽdi.* 4 Et ille. *Quia erat iunior & agilior.* 5 Et cũ. *Ad vidẽdũ supple p ostiũ illius ædificij,intra ꝙ corpus Christi erat sepultũ,qa sepulchrũ erat factũ ad modũ cuiusdã domũculæ lapideæ,intra q̃ erat sepulchrũ Christi positũ,& iõ erat ibi quoddã ostiolũ,p ꝙ erat ingressus ad illũ locũ. Sic.n.fiebãt sepulchra Iudeorũ antiquitus,& maxime magnarũ ꝑsonarũ,vt eorum filij possent ibi sepeliri ꝑꝑ hoc dicitur frequẽter 3.& 4. Re. de regib. Iuda:* Sepultus est in sepulchro Dauid,&c. 6. Vidit. *i bñ disposita,et plicata ad ostẽdẽdũ ꝙ corpus nõ fuerat sublatũ,qa simul fuissent lintheamina asportata,et maxime qa erãt fortiter adhærẽtia corpori ꝑꝑ vnctionẽ,et iõ ꝑ hoc apparebat,ꝙ sic vere surrexerat,* 7 Nõ ta. *Propter Petri reuerentiã,quẽ expectauit,qa erat senior ipso & inter apostolos principalior.* 8 Venit er. *Patet litera vsq; ibi.* Et suda. *s. cõfuse & indistincte.* 10 Sed sepa. *i. bñ plicatũ.* 11 In v.l. *Hoc factũ est ad ostẽdẽdũ resurrectionẽ factã,sequitur.* 12. Et vi. *Hoc exponitu dupliciter. Vno modo sic:* Vidit. *s. ea q̃ dicta sũt a Maria.* Et cre. *eße verũ.s. ꝙ corpus Christi eẽt sublatũ de monumẽto,et nõ cogitauerũt de [Chri]sti resurrectione,& iõ subdit.* Nõdũ e. *Alio mõdo exponit sic* [Vi]dit. *s. lintheamina & sudariũ,s.c disposita & plicata,vt dictũ* [est.] Et cre. *resurrectionẽ Christi iã factã,& subdit causa quare ante n[on cre]debãt,cũ dr.* 13 Nõdũ *Et iõ nõ ex scriptura,sed ex signis vi[...]debãt resurrectionẽ Christi iã factã.* 14 Abie. *Hic ostẽdit qua[liter] Maria peruenit ad angelicã visionẽ,cũ dicit:* Abie. *s. Pet. & I[o. nõ] audẽtes diu manere iuxta sepulchrũ ꝑpter metũ Iudæorũ.* 15 A[d se.] *i. ad locũ vbi prius latitabãt,et vnde ad sepulchrũ venerãt.* 16 [...] *Ex feruore et cõstãtia,et qa iminebat sibi tm̃ periculũ,sicut a[postolis].* 17 Ad mo. *Licet.n.intrasset clausurã horti,in quo erat d[omun]cula sepulchri excisa in rupe,tñ domunculã nõ intrauit,verun[...] qa illa horti clausura tota aliqñ sepulchrũ nominatur,inde est Maria aliqñ dicitur intrasse monumentum, vt habetur Mar. & Luc. a. similiter dicitur aliquando foras stetiße,vt hic.* 18 D[...] *Propter absentiã corporis Christi.* 19 Incli. *Quia secundum vis amoris intẽtionẽ multiplicat inqsitionis,& ideo nõ sufficie[...] bi semel respexiße,ꝑterea licet vidisset abeße corpus Christi, volebat adhuc videre,si aliquod eius vestigium posset perciper[e].* 20 Et ui. du. ang. *Ex feruore.n.deuotionis illã visionẽ meru[it].*

✻ In

a [Qu]id ploras? Quasi dicat. Noli plorare. Prohibent lachrymas [q]uodam modo nunciātes gaudium. At illa putans eos [interr]ogare nescientes, prodit causam lachrymarum: *Quia tule[runt Dominum] meum.* Id est, corpus Domini mei

* GREGORIVS. Solùm corpus Domini quæsitura venera[t] & totū simul Dñi sublatum deplor[at], totum.n. pro parte [l]oquitur, sicut Iacob familiā descri[bens] dicit: *Intrauit Iacob in Aegyptum cum animabus septuaginta.* Quæ [m]irum cum animas memorat, [et]iam corpora comprehendit.

d *Quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esse, dicit ei.* Nō quod dubitet quem requireret, sed quia illa quem quærit ignoret, non.n. quęrit Christum, sed quem putat raptum. D

e *Domine.* Quem putat hortulanum dicit Dñm, vt honorificaret hominem à quo rogabat beneficium. Nec sic dicit eū Dñm, sicut illum quē quærit sublatum. Iesum vero agnoscēs vocat magistrum, qa recolit eum à quo discernere humana & diuina discebat.

in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi po-
a situm erat corpus Iesu. Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Di-
a Hæc est maior causa doloris.
cit eis: Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posue-
c runt eum. Hæc cùm dixisset, conuersa est retrorsum, & vidit
Redarguens eam.
Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus
a Quæ non credit adhuc est mulier, adhuc corporei sexus appellatione signatur. b Quasi non lachrymas nudas, sed fidem exigo, bonæ lachrimæ si Iesum agnoscas. c Interrogatur causa doloris vt augeatur desiderium. d Non penitus falso, quia in eius mente seminabat.
d Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa existimans quia hor-
e tulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum dicito mi-
f g hi, vbi posuisti eum: & ego eum tollam. Dicit ei Iesus: Maria.
a Prius corpore conuersa putauit quod non erat, nunc conuersa corde quod erat agnouit.
Conuersa illa dicit ei. Rabboni, quod dicitur magister. Dicit
h ei Iesus. Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad patrem
meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad
a Naturæ. b Non ait communiter nostrum, sed meum & vestrum, quia differunt. c Gratia. d Quia ego homo.
patrem meum & patrem vestrum: Deum meum, & Deum

1
2
3
4
5 f *Si tu sustulisti eum.*
6 Non dicit quē, quia
7 hoc in animo agit vis amoris, vt quem
8 semper cogitat nullum alium ignorare
9 credat.
10 g *Maria. Conuersa il-*
11 *la dicit ei: Rabboni, quod* † asporta sti.
12 *dicitur magister. Dicit*
13 *ei Iesus.* Postq̄ com- E
14 muni nomine voca-
15 uit, & non est agni-
16 tus, vocat ex nomi-
17 ne ac si dicat reco-
18 gnosce eum à quo
19 recognosceris.
20 h *Noli me tangere.*

b *[H]æc cū dixisset cōuersa est retrorsum.*

* THEOPHYLA. Quia conuersa est retrorsum Maria cū loqueretur cū Angelis. Quid accidit quod cōuersa est retrorsum? Videtur quod cum illa loqueretur cū Angelis Iesus stetisse post eam, & illos terrore [quia] spectauerant dñm, & habitu & forma & aspectu [mu]tati dixisse, quod viderint Dominum, cùmq; hoc audi[u]isse mulierē conuersam esse retrorsum. Nā angelis quidē in habitu quo terrebat, apparuit: Mariæ aūt non itē, sed in simplici & communi, ideo & illum putauit esse hortulanum, horti videlicet illius in quo sepulchrum erat.

c [Et] *non sciebat quia Iesus, &c.* Quia tergum ad eum habebat, [qu]em non resurrexisse credebat, quia amabat, & dubitaba[t], videbat, & non cognoscebat.

Quem quęris?

Hic innuit, qđ pedes eius amplecti voluit. Meritò non tangit, quæ nō videt: nā q videt, tāgit. *Dicit ei Iesus. Noli me tangere.* Fidē docēs, & in corde eius, vt hortulanus seminat dicit: *Noli me tangere.* Non qđ nollet tangi nisi cum ascēdisset, cū & mulieres & alii in terra eū tetigisse legant, & non sedētē in cęlo. Vult ergo sic se spāliter tāgi, id est, sic se credi, vt sit ęqualis patri. Et qa ista adhuc carnaliter in eū credebat, quē sicut hominē flebat, audit: *Noli me tangere.* Id est, sic credere, quia in corde tuo nondū credis me æqualē, ascendi ad pa- F

trem. Id est

NICOLAVS DE LYRA.

1 [In] albis sedentes. *Ad designādū dominicæ resurrectionis gaudium. Apparitiones enim angelicæ fiunt ad instructionem hominū, & sunt apparere per illum modum qui competit rei de qua debent instruere. Candor autem vestis splendorem denunciat solennitatis, & ideo in albis vestibus apparuerunt, ad denotandum gaudium dominicæ resurrectionis.*

2 [V]num ad caput, & vnum ad pedes, vbi positū erat corp. *Tum propter reuerentiā loci consecrati ex tactu corporis Dominici. Tum ad solennius denunciandum resurrectionem Christi, quia solennius nunciatur per duos, quam per vnum.*

3 [D]icunt ei illi: Mulier quid ploras? *Quasi dicat, non habes causam flendi, sed magis gaudendi ex resurrectione Christi.*

4 [D]icit eis: Quia tulerunt Dominū meum, & nescio, &c, *Exponatur sicut supra.*

5 [H]æc cū dixisset, conuersa est retrorsum & vidit Iesum stantem. *Hic ostenditur Dominica apparitio facta Mariæ cū dicit.* Hęc cū di. conuer. est retror. & vi. Iesum stātem. *Sed solet hic quæri quare conuertit se retrorsum, quia Angelos sibi loquentes cognouit esse bonos, vel saltem æstimauit valentes viros, & ideò videtur, quod magis deberet vertere faciem ad ipsos. Dicendum quod illi angeli sedebant supra sepulchrum Christi, vt dictum est, & vidit illos assurgentes propter reuerentiam Christi apparentis extra sepulchrum, & ideo illa conuertit se retrorsum ad videndum cui tantam reuerentiam faciebant.*

6 [E]t non sciebat quia Iesus est. *Ipsa.n. nondum habebat fidem resurrectionis Christi, vt patet ex prædictis, & ideo talis apparuit in corpore, qualis erat apud eam in mente. In potestate.n. hominis habentis corpus gloriosum est sic apparere, quod cognoscatur vel non cognoscatur, quia illud corpus est omnino subiectum animæ, & eodem modo facta est apparitio duobus discipulis euntibus in Emaus vt habetur Lucæ ultimo b.*

7 [D]icit ei Iesus: Mulier quid ploras? *Non petit quasi ignorans, sed ut ex eius responsione conuenientius eam instruat.*

8 [Il]la existimans quia hortulanus esset. *Sciebat.n. quod milites è sepulchro fugerant, & ideo neminē credebat aduenisse nisi illū cui incumbebat illa cura horti seruandi, in quo erat monumentum.*

9 [D]icit ei: Domine si tu sustulisti eū. *Nō dicit, si tu sustulisti Iesum crucifixum, loquendo determinatè, sed eum in generali, quia modus est feruenter amantium æstimare quod omnes cogitent de eo quod habent cordi.*

10 Dicito, mihi, vbi posuisti eum: & ego eum tollā. *Ex uirtute enim amoris credebat se posse portare tantum corpus etiam mortuum, quia feruenter amanti nihil uidetur difficile.*

11 Dicit ei Iesus: Maria. *Vocat eam proprio nomine, ut eam magis intentam faciat, & talem se ei exhibet, ut cognoscatur.*

12 Conuersa illa. *Scilicet oculis mētis, sicut & oculis corporis,*

13 Dicit ei Rabboni. *Sic enim consueuerat eum appellare antę passionem, quia doctores apud Iudæos uocantur magistri.*

14 Dicit ei Iesus: Noli me tangere. *Illa enim ex deuotione uoluit statim osculari pedes eius, sed prohibita est, secundùm August. quia erat indigna propter fidei defectum, ideo subditur.*

15 Nondum.n. ascēdi ad patrem meum. *Id est, in corde tuo nō credis me peruenisse ad æqualitatē patris. Aliter exponitur secū dū Chrysost. & melius, vt videtur. Ad cuius intellectū secundū, quod apparuit Mariæ in cōsimili corpore secūdū adparentiā, quale habebat ante passionē, & nō in illa claritate, quæ est proprietas corporis gloriosi, & ideo Maria credebat ipsum resurrexisse ad vitam cōem cū discipulis ducendam sicut ante, & ideo volebat eum familiariter tangere sicut prius. Hanc aūt opinionem Dominus voluit ab ea remouere dicens.* Noli me tangere. *Quasi dicat, nō credas me inter vos habitaturū sicut prius, & hoc est quod subditur:* Nondum.n. ascēdi ad patrē meum. *Est assignatio causæ, quare apparebat in simili corpore sicut & ante passionē, & non in claritate corporis gloriosi: quod fuit ad probandum veritatem dominicæ resurrectionis, inquātum sic apparuit discipulis per dies 40. instruēs eos de regno Dei ante suam ascensionem, propter quod sequitur.*

16 Vade aūt ad fra. *Id est, ad apostolos, quos vocat fratres propter similitudinē naturæ humanæ, & specialitatē amicitiæ ad ipsos.*

17 Et dic eis. Ascendo. *Id est, ascendam.*

18 Ad patrem meum. *Per naturam.*

19 Et patrem vestrum. *Per adoptionis gratiam.*

20 Deum meū. *Inquantum sum homo, Sic.n. loquebatur in proposito, vt patet ex hoc, quod immediatè vocauerat apostolos fratres propter similitudinem naturæ, & eodem modo loquitur, cum dicit.* Ascendo ad patrē meū. *Quia ascendere non competit ei secundū*

A trem, idest nondum credis me equalē patri, tunc tanges cū non imparem credes. In hac figuratur ecclesia de gētibus, quæ in Christum non credit, nisi cum ad patrem ascendit.

MYSTI. *Noli me tāgere.* Noli manū maiorib. adhibere, sed vade ad pfectiores, q facilè resurrectionē credāt. Mulieribus n. in ecclesia docere non permittit.

minus apparet, qa eius gloriā tanto clarius aspiciunt, qui to per mundi contemptū passionis eius mysteriū stricti sequunt. Hi ēt repleti spiritusancto quasi in domo possunt, quia illi percipiunt abundanter gratiarum eius dona, q ad ea percipienda sese visibilia contemnendo parauerunt.

Moral. lib. 26 c. 21. ✱ GREGORI. Vincēs Dñs in throno cū patre sedisse se asserit, quia post passionis certamina post resurrectionis palmam, clarius se omnibus q potestati patris esset æqualis indicauit, eiq; nō disparē calcato mortis aculeo innotuit. Vnde & Mariæ necdum credenti se patri similē dicit.
B *Noli me tāgere &c.* Nobis enim in throno filij sedere, est ex eiusdē
† 1. q. 1. remissionem. filij potestate iudicare. Qui enim iudicij principatum ex eius virtute percipimus, velut ī throno eius residemus.

a Quia vos ab errore liberauit. Sub quo & homo sum.
a vestrum. Venit Maria Magdalenæ annuncians discipulis, 1
Hoc in ipso die resurrectionis.
b quia vidit Dominum, & dixit mihi hæc. Cum ergo esset se- 2
a Moli corporis vbi erat diuinitas, ostia clausa non obstiterunt, sicut & natus fuerat de Virgine.
ro die illo, vna sabbathorum, & fores essent clausæ, vbi erāt di- 3
a Die dominica eiusdem resurrectionis. 4
scipuli cōgregati propter metū Iudæorum, venit Iesus & stetit 5
c in medio, & dixit eis: Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostēdit eis † 6
a Vbi ad dubitantium corda sananda vulnerum sunt seruata uestigia.
d manus & latus. Gauisi sunt ergo discipuli viso Domino. Dixit 7 †
a Iteratio, confirmatio est, dat eis pacem super pacem, sicut promisit per prophetam.
b Aequalis est pater filio, sed hæc uerba mediatoris sunt. Ille misit me, ego uos. Id est ad passiones, etsi amet quasi ex charitate uos mitto ad mala, qua pater me misit. 8 †
ergo eis iterū: Pax vobis. Sicut misit me pater, et ego mitto vos. 9
a Insufflatio significauit spiritumsanctum, non patris esse solius spiritum, sed suum. 10
e Hæc cùm dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite spiritū san- 11
a Id est quos dignos remissione iudicaueritis, duabus, scilicet clauibus, uidelicet potestatis & discretionis. 12
f ctū. † Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorū 13 14

✱ CHRYSOS. Octauo post resurrectionē die cū discipulis reliqs posit[is] venit Iesus ian[uis] clausis. Sic oporte[t] venire, vbi cor in[cre]dulitate clausū e[st] fidei lucere feran[t] non immeritò e[tiam] octau⁹ dies pari a[c] pene pari deuoti[o]ne celebrat qua i[lle] celebratus est, à q[uo] octauus iste nun[cu]ratus est, in illo. n. [re]surrectio acta, ī h[oc] confirmata est, n[ec] minus durat & te[ne]brosa hic incredu[li]tatis ianua quam lic inferni porta rūpitur. Est quoq q nos cū Thoma dubitemus, nisi facta respiciamus au[cto]ris. Sed si Deū esse de quo loquimur cogitemus, cui ni[hil] nimium, cui humanum quoq; pectus peruiū confitem[ur] cuius hoc idē corpus clausis ostijs in ipsa salutatione p[ro] vobis conspicuum spectabatur.

a *Venit Maria Magdalenę annūciās discipulis, quia uidit Do. etc.* Ibi culpa abscinditur, vnde processit. Mulier mortē viro pinauit, modo mulier vitā nūciat viris, & quæ tunc verba serpentis, modo narrat verba viuificatoris, acsi ipsis rebus dicat Deus, de qua manu illatus est potus mortis, de ipsa suscipite potum vitæ.

Christus quinquies in die Paschæ apparuit. b *Cùm ergo, &c.* Hoc ipso in die resurrectionis factū est, in quo quinquies Iesus apparuit. Primo Mariæ Magdalenæ secundò eidē cū alijs curreti nunciare discipulis volentib. Tertiò Petro, quartò Cleophæ & socio eius, quintò discipulis ianuis clausis prædictis duobus iam reuersis.

Expos. i c. 9. lib. 1. Regum. ✱ GREGORIVS. Clausas quidē ianuas habent qui cōtra humani lapsus negligentiā officia corporis sub forti custodia stricta retinent: Intus ēt sunt, qui in interna dilectione supernæ vitæ requiescunt. Quib. profecto resurgēs Do-
C minus

c *Ostendit eis manus & latus.* Post resurrectionē in corpore suo Dominus duo contraria ostendit, & palpabile eiusdē naturę vt formet ad fidem, & incorruptibile alterius glo[riæ] vt inuitet ad præmium.

d *Dixit ergo iterum. Pax vobis &c.* Pacē offert, qui propt[er] pacem venit, iterat, vt monstret per suum sanguinem e[sse] pacificatą quæ in cœlis sunt, & quæ in terra.

e *Accipite spiritum sanctū.* AVGVSTINVS. In terra dat[ur] spiritus vt diligatur proximus, è cœlo datur spiritus, vt di[li]gatur Deus.

f *Quorū re. pe.* Ecce charitas, q per spiritū sanctū īfundit[ur] cordib[us]

NICOLAI DE LYRA.

✱ *diuinam naturam, quæ est altissima. Per hoc igitur quod Christus hic suā ascensionem denunciat Apostolis per Mariam, insinuat quod eis ante ascensionem illam apparebat ad eorum instructionem, sicut expresius dicunt alij euangelista.*

1 Venit Maria. *Patet litera ex dictis.*

2 Cū ergo se. esset. *Hic consequenter ostenditur manifestatio resurrectionis Christi discipulis facta. Et primò omnib. communiter, secundò aliquib. specialiter ca. se. Prima in duas, quia primò manifestatur omnib. excepto Thoma absente. Secundò Thoma cū eis existēte, ibi:* Et post dies octo. *Prima in tres, quia primo describit Christi apparitio, secūdò apparitionis denūciatio, ibi:* Thomas aūt. *Tertiò discipuli audientis obstinatio, ibi:* Ipse autē dixit. *Prima adhuc in duas, quia primò describit apparitionis actus, secundo eius effectus, ibi:* Gauisi sunt. *In prima ergo parte dr sic:* Cum ergo sero esset. *In die. n. apostoli erant dispersi propter metum Iudæorum, sed in sero conueniebant ad locum vnum, & ideo tali hora apparuit.*

3 Die illo. *Scilicet prima die resurrectionis.*

4 Vna sabbath. *Id est, prima die post sabbathum, vt prædictū est.*

5 Et fores essent clausę. *Propter metum Iudæorum. Hoc etiam ex diuina ordinatione factum est, vt Iesus intrans ad discipulos ianuis clausis, ostenderet se habere corpus gloriosum.*

6 Et dixit eis. Pax vobis. *Et hoc est contra duplicem eorū perturbationem. Erant. n. conturbati de morte ipsius Christi, & de persequutione Iudæorum eis imminente. Poterat. n. eos per suam præsentiam custodire, & de resurrectione certificare. vnde subditur.*

7 Et cū hoc dixisset, ostendit eis ma. & la. *Vt per cicatrices remanentes ostenderet identitatē numeralē corporis prius passi. [Hæ] enim in corpore Christi remanserunt, non ad defectum sed magis gloriam, propter victoriam ex illis vulneribus consequutam.*

8 Gauisi sunt. *Hic consequēter ponit huius apparitionis effectu[m] qui est duplex. Primus est discipulorū exultatio contra duplicē tristitiam ipsorum amotam, s. de morte Christi, & Iudæorum metu quantum ad hoc dicit:* Gauisi sunt ergo discipuli. *Secundus eorum instructio, & quantum ad hoc subditur.*

9 Dixit ergo eis iterum. Pax vobis. *Quia volebat eos instru[e]re de pace futura, quæ erat perpetua.*

10 Sicut misit me pater: *Ad veritatē fidei docendā in Iud[æa].*

11 Et ego mitto vos. *Id est, mittam ad hanc veritatē public[an]dam per totum mundum. Et quia exequutio huius officij non pot[erat] conuenienter fieri sine gratia spiritussancti, ideò sequitur.*

12 Hæc cum dixis. insuf. *Per illam insufflationem ostendere [vo]luit spiritum sanctum à se procedere, sicut procedit à patre.*

13 Quorū remiseritis peccata, remittuntur eis. *Licet en[im] solus Deus principaliter peccata dimittat, tamen ministri eccle[siæ] per virtutem clauium ad hoc ministerialiter operantur.*

14 Et quorum retinueritis. *Id est, retinenda iudicaueritis.*

✱ 1 Rete-

MORALITER.

† 2 *Cum ergo sero esset.* Sequitur.

† *Venit Iesus & stetit in medio, & dixit eis.* Per Iesū qui salus interpretatur, prælatus bonus zelū salutis animarū habens, significatur, qui saluans clausurā virtutū ad subditos ingreditur, & stat in medio virtutis ad dandū eis exemplū, & in medio debitę afflictionis sine acceptione personarū, & sic dicit eis bis. *Pax vobis.* Optādo eis & pcurando quantū potest pacem duplicem scilicet fraternam & supernam.

† *Ostendit eis manus.* Id est opera virtuosa.

† *Et latus. Gauisi sunt ergo discipuli viso Domino.* Id est, ve[ræ] charitatis signa.

9 *Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit, &c.* Illos ordines sacros promouendo, qui sunt idonei ad labore[m] salutis animarum, Ideò subditur.

13 *Quorum remiseritis pec. &c. Tho. autem vnus.* Sequitur.

† *Ille au[tem]*

A cedibus eorũ. Qui participes sui sunt, peccata dimittit: eorum qui non sunt, tenet. Et ideò postquàm dixi: Accipite spiritum sanctum, continuò subiecit: Quorum re. pec.

THEOPHY. Vnde sacerdotũ dignitatẽ quod diuina sit. Dei enim est remittere peccata: sic igitur illi honorãdi sut vt Deus. nam quis indigni sũt quid hoc? Diuinorũ donorũ ministri sut & gratia operatur p eos sicut et per asinam Balaã. locutus est, nõ. n dignitas nostra gratiam phibet, atq; ita quia p sacerdotes gratia suppeditatur, honorãdi sunt.

a Thomas aũt vnus. Non casu, sed diuina dispositione defuit Thoma & audita non credidit, vt ille palpandum sibi dominus præbet. qa eius dubitatione & facta sibi probatione nulli relinquitur iam dubitare.

B

C b *Qui dicitur Didymus.* Didymus, id est, geminus qa dubius Thomas, id est, abyssus: qa dubitando profundius nouit.

THEOPHY

a retinueritis, tenta erunt. Thomas autem vnus ex discipulis 1
b duodecim qui dicitur† Didymus, non erat eum eis quando ve- 2
nit Iesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus dominum. 3
Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram 4 5
clauorum, & mittam digitum meum in † locum clauorum, 6
& mittam manum meam in latus eius, non credam. Et post 7 8
dies octo iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum 9
eis. Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis: 10 11
Pax vobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, 12
& vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus 13
c meum: & noli esse † incredulus, sed fidelis. Respondit Tho- 14 15
mas, & dixit: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei 16
¶ Hominem. ¶ Me esse Deum. 17
d e Iesus: Quia vidisti me Thoma, credidisti: Beati qui non 18

D ☆ THEOPHYLACTVS. Quid est quod dicitur Dydimus? Interpretatio est nominis Thomas. Meritò autẽ meminit interpretationis eius nominis, vt ostendat nobis qđ dubitator quidã sit, & id vitij à principio habuerit, vt & nomen indicat. Dicẽtibus autẽ alijs discipulis de domino, nõ credit, nõ illos mẽdaces existimans, sed resurrectionẽ impossibilẽ putãs ideò & arguit vt s. modũ curiosus

E c *Respondit.* Videbat & tãgebat hominẽ & sup hoc Deũ credebat iam remota dubitatione & cõfitebatur quem nõ videbat.

† Vestigiũ;

d *Quia vidisti me Thoma credidisti.* Non ait tetigisti, sed vidisti: quia visus quodammodo generalis sẽsus est q de alijs quatuor dicis solet. Forsitã non fuit ausus tãgere: sed aspiciendo tantum, seu etiam tangendo credit.

F e *Beati.* Cõmendat fidẽ gentium, sed præterito vtitur, vt q quod erat futurũ, in sua pdistinatione nouerat iã factũ.

Multa

NICOLAVS DE LYRA

1 Retenta erunt. *Hoc tamen intelligendum est, quando iudiciũ ecclesiæ diuino iudicio conformatur.*

2 Thomas. *Hic ponitur apparitionis Christi denũciatio absente discipulo cum dicitur:* Thomas autẽ vnus ex duodeci, qui dic. D. *Hoc erat cognomen eius, & sonat idẽ quod Gemimus, quia fortè erat de tribu Beniamin, de cognatione gemini. Vel secundùm alios sonat idem quod dubius: quia propter dubium de resurrectione quod Tomas habuit, ideò sic cognominatus fuit.*

3 Vnus de duode. *Non quod tunc eßent duodecim cũ Iudas esset mortuus, sed quia erat vnus de duodecim electis in principio à Christo. Vel quia connumerantur hic Matthias posteà electus, in loco Iudæ, quia Ioãnes hoc euangelium scripsit post eius electionem, vt patet ex prædictis in principio huius operis.*

4 Non erat cũ eis. *Ipse enim inter alios apostolos videtur fuisse magis timidus, vt suprà dictũ est. 11. c. & ideò tardius cæteris venit ad locũ vbi cõgregabãtur discipuli: & ideò propter tarditatem suam priuatus est illa visione Christi. Hoc aũt factũ est diuina ordinatione vel permissione secundũ quod dicit Grego. vt ex sua absentia sequeretur dubitatio, & ulterius in dubitatione obstinatione, et per cõsequens diligens inquisitio ad nostram confirmationem.*

Dixe. ergo ei alij disci. *Quia boni rumores citò denunciantur.*

Vidimus dominum. *Sic enim ante passionẽ eũ appellauerãt, vt dictũ est suprà c. 13. b.* Vos vocatis me magister & dñe, &c

Ille autẽ dixit eis, &c. *Ridiculose petiit iste Thomas, quia maius est videre reparationem totius corporis. Item fuit durus ad credendum, quia volebat certificari duplici sensu scilicet visu & tactu ideò sequitur.*

Et mittam digitũ meũ &c. *Isti enim sunt duo sensus qui minus poßunt decipi, quia visus inter alios plures differentias rerũ monstrat, vt habetur. 1. Metaph. Tactus autem in homine est certißimus. Alij autem sensus bene inueniuntur viuaciores in alijs animalibus vt habetur. 3. de anima.*

Et post dies. *Hic ponitur secunda apparitio facta apostolis in præsentia Thomæ. Et diuiditur in duas, quia primò describitur dicta apparitio, secundò ponitur quædam breuis epilogatio, ibi:* Multa quidem. *In prima parte dicitur sic:* Et post dies octo. *Facto tali interuallo Christus apparebat discipulis, quia non conuersabatur continue cum eis, vt ostenderet se surrexiße ad vitam immortalem ab hominibus huius uitæ separatam.*

10 Ste. Ie. *Vt poßet ab omnibus videri.*

11 Et dixit eis Pax. *Sicut prius exponatur.*

12 Deinde dicit Thomæ. *Quasi respõdens petitioni eius suprà positæ. In hoc etiam suam deitatem declarat, inquantum absens corporaliter eius verba sciebat.*

13 Et uide manus meas. *Videtur enim, quod deberet dicere, tãge manus meas: Dicendũ, quod visus propter sui certitudinẽ accipitur pro omni sensu immo etiam aliquando accipitur pro intellectu sicut dicitur alicui: Vides tu hoc, id est, intelligis? & Exo. 20. c.* Cunctus populus uidebat uoces. *Id est, audiebat, ita quòd ibi accipitur uisus pro auditu. Et eodẽ modo hic accipitur pro tactu.*

Vel aliter, quia sicut dictum est, Thomas volebat certificari duplici sensu scilicet visu in aspectu manuum, & tactu per lateris tactum, ideò sequitur.

14 Et affer manum tuam. *Hoc dixit Iesus, quia Thomas dixerat discipulis nunciantibus Christi resurrectionem, se aliter non crediturum eam.*

15 Respondit Thomas. *Non solum corde credendo, sed etiã ore confitendo; quia vtrumque requiritur ad salutem, vt frequẽter dictum est suprà.*

16 Dominus meus & Deus meus. *In hoc manifestè confitetur deitatẽ in Christo contra perfidiam Arriani. Suprà enim bene vocauerat ipsum Iesum dominum, sed non vocabat eũ Deũ expresse, licet dixerit aliqua verba, per quę eius deitas potest intelligi, vt patuit ex supradictũ. Sed Thomas hic factus perfectior in cognitione post Christi resurrectionẽ manifestatã, cõfeßus est ipsũ Deũ eße.*

17 Dicit ei. *Contrariũ videtur per hoc quod dicitur ad* Heb. 11. *a. Fides est, substantia rerum sperãdarum, argumẽtũ nõ apparentiũ & sic patet quod fides saltem quantũ ad actum, nõ potest esse de uisis: utrũ autem possit esse de eis quantum ad habitũ nõ est psentis speculationis. Dicendũ, quod Thomas aliud uidit, & aliud credidit, qa humanitatẽ uidit, et deitatẽ q in præsenti videri nõ potest credidit.*

18 Bea. qui n. ui. & cr. *In hoc commendat aliorum promptitudinem ad credendum, & in hoc stat consolatio nostra, qui non uidimus, & tamen credimus per doctrinam Christi, & apostolorũ Christum videntium ad nos deriuatam.*

Sed huic dicto videtur contrariũ quod dicitur Lu. 10. d. Beati oculi qui uidẽt quæ uos videtis. Dicẽdũ quod duplex est beatitudo. Vna rei, quæ cõsistit principaliter in aspectu & fruitione deitatis, & ex consequenti in visione humanitatis Christi, vt dictũ est c. 10. & de hac beatitudine intelligitur verbũ Lucæ. Alia beatitudo spei, q habetur in psenti, & ista cõsistit in merito futuræ beatitudinis, et ideò beatiorem, hoc modo qui plus meret. Plus autẽ meretur qui credit non vidẽs quã vidẽs prædicto modo, & sic intelligitur verbũ Christi. Qui non ui. *Hoc autẽ dictũ licet sit verũ, tamen quãtum ad primam partem nõ valet ad propositum, quia apostoli quibus Christus*

☆ loquebatur

Beatitudo duplex.

MORALITER.

Ille autem dixit eis. Per istum, quãtũ ad hoc significãtur isti qui bonitatẽ vel potestatẽ prælati ab alijs auditã credere nolunt, nisi habeant propriam experientiã: propter hoc reprehendendi sunt, nã in talibus credẽdũ est testimonio bonorum, propter quod subditur. *Beati qui non vi. &c.*

a *Multa.* Quasi in fine libri concludit: Multa quidē & alia si fe. qui p̄ sua multitudine non sunt scripta, hæc aūt quę fecit Iesus, & ante resurrectionē & post, dicit scripsisse, vt fidē astruat qua uita habeatur. Deinde tñ narrat quomodo se manifestauit Iesus ad mare Tyberiadis. Et in captura piscium cōmendauit ecclesiæ sacramētū, qualis futura est in ultima resurrectione. Ad quod cōmēdādum valet, q̄ quasi finis libri interpositus est, ut esset ēt se quuturę narrationis quasi pmiū, quod ei faceret quodāmodo eminētiorē ...

A Inf. vlt. d. † Inf. 21 g.

✱ THEOPHYLACTVS. De quib. signis hic dicit ... gelista? Nā de his q̄ ante crucē? Non sed de his quæ post resurrectionē, fecit corā discipulis suis. Quę aute te crucem non corā discipulis, sed omnibus faciebat. ... ita hæc de qu... nunc dicit Eu... sta post resurr... nem, sunt fact... solis enim disc... lis versabatur... draginta dieb... gna ostender... surrectionis.

a viderunt, & crediderunt. † Multa quidem & alia signa fecit 1
Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scri-
pta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia 2
Iesus Christus est filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in 3
nomine eius. 4
5

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *loquebatur Luc. 10. non erant beati in re, propter quod dicendum, quod illud Luc. 10. intelligitur de visione Christi in præsentia mortali, quæ fuit multum desiderata à sanctis patribus ve. Test. sicut patet per literam sequentem Luc. 10.*

1 Multa quidem. *Hic ponitur epilogus respectu prædictorū, In quo ostendit insufficiētia huius scripturæ respectu eccellētiæ Christi in opere & doctrina, quæ tāta est, quòd nō posset literis cōprehendi, & hoc est quod dicitur.* Multa quidem, &c. q̄ nō sunt. *Hoc signāter dixit, ne aliquis forte crederet ea nō esse vera, quæ scripta sūt ab aliis euāgelistis, et à Ioāne dimissa. Ostēditur ēt in hoc epilogo vtilitas huius doctrinæ, cum subditur.*

2 Hæc autem scripta sunt. *Fide formata charitate.*

3 Quia Iesus est filius Dei. *Scilicet naturali in potētia ... qualis, & per consequens idem in deitate, quia natura diuina ... indiuisibilis. Sicut enim fuit dictum à principio. principalis int... Ioannis est, in hoc euangelio declarare diuinitatē Christi, & a... eius generationem a patre.*

4 Vt credentes vitā hab. *Scilicet æternam, in qua clarè v... tur quod nunc creditur.*

5 In nomine eius. *Id est, per fidem nominis Christi, quia ... dùm quod dicitur Act. 4. c. Neque enim aliud nomen est sub c... tum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.*

CAPVT XXI.

a *Postea manifestauit.* Relictis omnibus sequuti fuerunt Iesum. Quod si post mortē Iesu anteq̄ redderet eis viuus repetissēt priorē artē, posset videri ex desperatiōe hoc fecisse, sed post redditū viuū posti acceptū ei? ī sufflatiōis spiritū, post verba eius. Sicut misit me pater & ego mitto uos, subitò fiunt qđ fuerunt piscatores nō hoīum, sed pisciū. Sed sciēdū est non phibitos fuisse sua arte licita victum q̄rere apostolatus integritate seruata, cū vnde viuerent non haberent, & si cillis laborātibus adiecit Deus necessaria quæ promisit, hic autē penuria eorum disposita est, ut in piscatione tāta exhiberentur sacramenta.

† Gemellus. C † Luc. 5. a. Homil. 24. in Euang.

✱ GREG. Notandum quod vltimum conuiuium Dominus cum septem discipulis, habuisse describit P... nāq; & Thomas, Nathanel, filii Zebedæi, & alii ex di... lis duo in eo fuisse memorātur. Cur cum septē disci... vltimum conuiuium celebrat, nisi quod eos tātummo... septiformi gratia sancti spiritus pleni sunt futuros se... in æterna re... ctione denun... Septē quoq; ... oē hoc tps eu... tur, & sæpe sep... rio numero p... ctio designatu... ergo ultimo c... uio de p̄sentia... tatis epulantu... nunc pfection... dio terrena trā... dunt, quos m... huius amor i... gat, quib. etsi v... que p tentam... obstrepit, cæpta tamen eorum desideria non retundit.

✱ AVG. Quæri solet de hac piscatione cur redie... trus & filii Zebedæi ad id quod fuerunt prius ... vocarent...

CAPVT XXI.

a ¶ Idem est quod mare Galilææ & stagnum Genesareth.

a Postea manifestauit Iesus se iterum ✱ ad mare 1
Tyberiadis. Manifestauit autem sic. Erant 2
autem simul Simon Petrus & Thomas, qui 3 4
dicitur † didymus, & Nathanael qui erat à

a ¶ Ioannes, & Iacobus maior. ¶ Quorum nomina tacentur.

Chana Galilææ, & filii Zebedæi, & alii ex discipulis eius
duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. dicunt ei: veni- 5 6
mus & nos tecum. † Et exierunt & ascenderunt ✱ in nauem 7

✱ NICOLAVS DE LYRA
CAPVT XXI.

Postea manifestauit. *Hic ponitur tertia Christi apparitio, qua manifestata est sua resurrectio aliquibus discipulis specialiter. Et si ordinē istarū trium apparitionū consideremus: In prima ostendit Christus suam deitatē spiritumsanctum insufflando: In secunda verò humanæ naturæ idētitatem, cicatrices ostendendo, In ista tertia ostendit humanæ naturæ veritatem, cum apostolis comedendo. In hac autem apparitione describenda sic procedit Ioannes, quia primò ostendit quid Iesus exhibuit pluribus discipulis, secundo quid exhibuit duobus specialiter prædilectis, scilicet Petro & Ioanni, ibi:* Cū ergo prādissent. *Prima in tres, quia primò describitur Christi apparitio, secūdò Christi apparentis cognitio, ibi:* Dixit ergo discipulus ille. *tertiò prædictorū epilogatio, ibi:* Hoc iam tertiò. *In prima parte dicitur sic.*

Diui So.

1 Postea manifestauit. *Id est, facto interuallo tēporis, quia nō manebat continue cum apostolis. Cuius causa dicta est ca. præcedēti.*

2 Ad mare Tyberiadis. *Ex quo patet, q̄ illa apparitio fuit in Galilea, vbi est illud mare, sicut suprà dictū est c. 6. Præcedētes apparitiones fuerunt in Ierusalē, ex quibus apostoli iā confortati ... rūt ī Galileā, vbi pmiserat se eis manifestaturū, vt habetur M...*

3 Manifestauit autem sic. *Id est, per modum qui sequitu...*

4 Erant autem simul Simon Petrus. *Ista duo nomina ... cōiūgit quia Simon fuit nomen eius primū. Petrus aūt erat n... bi de nouo à Christo impositum, vt supra declaratū est ca. 1. ...*

5 Et alii ex dis. eius duo. *Istos non exprimit nominatim, ... erant minores. Quod autem tot nomina propria hic exprim... ad maiorem expressionem rei gestæ.*

6 Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. *Erant. n. pau... & ideò ad procurandū necessaria vitę licite poterāt redire a... cendū negociū, quod sine peccato poterat exerceri. Matth... non redit ad tractandū negociū tolenai, quia vix aut nunqu... test sine peccato fieri, propter quod Paulus artē scenofacto... cit, ut dum necessitas occurreret, vel vtilitas ecclesiæ, de labo... viueret, vt habetur in actibus apostolorum 18. a.*

7 Et exierunt & ascenderunt in nauem. *Alienam, eis ... modatā vel locatam seu alio modo licito adeptam, quia a pri... suæ vocationis nauem, & retia reliquerant.*

✱ Et i...

† MORALITER.

6 *Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari.* Per artificiū piscādi significatur officium pdicādi: Matthæi 3. d. Venite post me faciam vos fieri pis. hominum. Itē quoniā omne tēpus septem diebus reuoluitur, rectè vniuersitas septenario numero figuratur, vt dicit Gregorius Homil. 25. Igitur ... ptem piscatores, qui hic enumerantur, vniuersitas p... torum ecclesiæ designatur.

† Et...

vcarētur à domino. Erāt enim piscatores quādo eis dixit
A faciam vos piscatores hominum. Tunc enim quippe illi sæculi
sūt, vt magisterio eius relictis oībus adhęrerent, &c. quid
e ergo quod nunc Apostulatu relicto fiunt q̄ fuerūt, &
qod dimiserant repetunt, tanquā obliti quod audierant?
Respondendum est
nō eos fuisse prohi
bitos arte sua licita
scilicet atque cōces-
sa victū necessariū
quærere, sui Aposto
latus integritate ser
uata, si quādo vnde
viuerent aliud non
haberent. Nisi forte
quispiam putare
B valebit, aut dicere
Apostolum Paulū
nō pertinuisse ad
eorum perfectionē
qui relictis omni-
bus Christū secuti
sūt, quoniā nequē
quam eorum gra-
uaret, quibus Euan-
gelium prædicabat
suum victum suis
manibus transige-
bat magis vbi im-
putū est q̄ ait. *Plus omnibus laboraui.* Et adiunxit, *non autem*
ego, sed gratia Dei mecum. Vt hoc quoque apparet gratię Dei
deputandū, quod & animo & corpore poterat vsqueadeo
his omnibus laborare, vt neque cessaret ab Euāgelio p̄di-
cādo, neque tamē ex euāgelio sicut illi sustētaret hāc vitā
a *Et illa nocte.* Nox ante aduentū Christi, in qua nullus ad
perfectionem per legē venit. Mane aduētus stetit iam post
C resurrectionē extra fluctus in solido, nec primo agnoscit.
In hac narratione magnum est sacramentū, & vt vehemē-
ter commēdaretur vltimo loco est scriptū. Quod septem
fuerunt

fuerūt in piscatione discipuli, significat finē temporis quod D
septē diebus voluitur. Littus etiā quia est finis maris, signi
ficat finem sæculi in quo Petrus rete extraxit in initio p̄di-
cationis Christi. Est alia piscatio hic, alia post resurrectionē.
Ibi & boni & mali capti sūt, sicut nūc habet ecclesia: hic tm̄
boni, qui erunt in
ęternum, impleta in
fine resurrectione
mortuorum. Ibi Ie-
sus non stat in litto-
re, sicut hic, sed ascē
dit in nauem Simo
nis. Ibi pisces in na
uiculis, hic rete in
terra. Ibi ergo eccle-
sia in hoc sęculo, hic
in fine sæculi. Ibi vo E
cati, hic resuscitati.
Ibi retia non solum
in dextera vel in si-
nistra, ne soli boni
vel soli mali, sed in-
differenter, vt per-
mixti habeātur bo-
ni & mali: hic in dex
tera vt soli boni. Ibi
rumpitur rete per
schismata, hic in sū
ma pace sanctorum
non est scissū. Ibi tanta multitudo quæ naues mergit, id est
in submersione p̄mit nō enim suut mersę: hic nō valēt tra
here a multitudine pisciū vt in nauē captos refūderēt sicut
ibi: quia hic qui pertinēt ad resurrectionē vitæ, suut post fi
nē huius vitæ in somno pacis, velut in profūdo latētes: nec
apparebūt, nisi cū in littore, id est, in fine sæculi resurrexe-
rint, q̄ ibi figuratur duabus nauiculis p̄pter circuncisionē, F
& præputiū hoc isto loco ducentis cubitis propter electos
vtriusque generis, quasi cētū & centū: quia hic numerus ad
dexterā trāsit. Ibi nō exprimit numerus, quia multiplicati
super

a & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem iam facto, ste- 1
tit Iesus in littore, nòn tamen cognouerunt discipuli, quia 2 3
Iesus est. Dicit ergo eis Iesus: Pueri, † nunquid pulmenta- 4
Et ideo licet nobis prouidere.
rium habetis? Responderunt ei: Non.* Dicit eis: Mittite in † 5
a Id est Prædicationem ad colligendos solos dexteros.
dexteram nauigii rete, & inuenietis. Miserunt ergo: & iam 6
non valebant illud trahere pre multitudine piscium. Dicit 7 8
ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus 9
Fide Ecclesiæ. 10
est. Simon Petrus cum audisset quia dominus est, † tunica 11
a Ex dilectione in fluctibus sæculi.
succinxit se, (erat enim nudus) et misit se in mare. Alii autem 12
a Id est in ecclesia fluctus mundi calcantes. 13
discipuli nauigio venerunt. Non enim longè erāt à terra, sed † 14
quasi cubitis ducentis, trahentes rete piscium. Vt ergo descen- 15 16
a Quibus significatur color charitatis. b Fidem. c Prunas.
derunt in terram, † viderunt prunas positas, et piscem super-

Luc. 5. a
† Nā qd
* Ille aūt
† De dexteras partes.
† Superindumēto, pallio.
† Circiter.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et illa nocte nihil pren. *Hoc factū est, vt captio sequens manifestè miraculosa appareret.*

2 Mane autē iam facto stetit Iesus in littore. *Non apparuit super aquam, sed in terra solida ad ostendendum quod amplius non erat cum eis in fluctibus vitæ corruptibilis, sed magis transierat ad statum vitæ immortalis.*

3 Non tamen cognouerunt. *Sicut enim suprà dictum est, corpus gloriosum est totaliter in potestate animæ: & ideò secundum cōsensū animæ potest visum diuersimode immutare, & per consequens cognosci vel non cognosci.*

4 Di. er. &c. Nu. pul. ha. *Id est, aliqd q̄ posset decoqui et comedi.*
Responderunt ei: Non. *Credebant enim eum aliquem mercatorem, qui vellet pisces emere.*

Dicit eis: Mittite in dexteram nauigij, &c. *Predicit certitudinaliter effectum futurum, vt ad consequentia habeant animum magis attentum;*

7 Mise. er. & iam non va. *Ex quo patet, quod pisces illi fuerūt miraculose adducti, vel virtute diuina de nouo formati, quia tota nocte ibi quæsierunt, & nihil inuenerunt.*

8 Dicit ergo. *Hic cōsequenter ponitur Christi apparentis cognitio. Circa quod sciendum, quod puritas mentis & corporis maxime disponit hominē ad cognitionē diuinorū: & ideo Ioannes qui cæteris purior erat tanquam virgo citius alijs cognouit Christū. Tum ex cōsideratione miraculi facti. Tum quia Christus primo ei ostēdit speciē cognoscibilem propter suam puritatem & hoc est quod dicitur:* Dicit ergo disci. il. quem di. Ie. *Id est, Ioannes;*

9 Petro. *Erat enim sibi familiaris, vt dictum est ca. præcedenti & ideo primo aperuit ei conceptum animi.*

10 Dominus est. *Sic enim vocabant Christum ante passionem, vt supra dictum est.*

11 Simon Petrus cum audisset quia dominus est, tu. suc. se. *Vt cum maiori reuerentia accederent ad Christum.*

12 Erat enim nu. *Id est, parum vestitus, vt esset expeditior ad piscationis opus.*

13 Et misit se in mare. *Vt citius veniret ad Christū ex deuotione* Hic dicit *Beda. quod tunc nō venit ad Christū supra aquas ambulando sicut fecerat prius, sed magis peditādo uel natādo Sed rationabilius videtur contrariū. Non enim videtur, quod natando uenerit quia tunc tunica succinxit se, vt ad Christnm veniret; quod nō fecisset si natando venire vellet, nec etiam peditādo per profundū aquę, quia distabat à terra quasi cubitis ducentis, vnde non videtur quod in tanto spacio aqua maris esset ita parua q̄ homo posset ibi peditare, & maximè, quia aqua illa erat tāta: quod in ea nauis poterat currere in qua erant septē homines ad minus: quia tot sunt hic numerati, & centū & 53. pisces magni, & retia & alia nauis instrumēta, propter quod magis videtur, quod Petrus domini memor quem feruēter diligebat, et pristinę ambulationis super aquas quādo ad Christum venerat, quod simile hic fecerit.* Mar. 14. cap.

14 Alij autem discipuli nauigio venerunt. *Quia non erant ita feruidi sicut Petrus.*

15 Non enim lōge erāt a terra, sed quasi cubitis ducētis tranhētes rete pisciū. *In hoc assignatur ratio quare cito venerunt post Petrū Secūdùm expositionem Bedæ assignatur ratio, quare Petrus misit se in mare, quia propter paruā distantiam sine naui poterat venire. Alia tamē expositio p̄babilior est, vt patet ex prædictis.*

16 Vt ergo descenderūt in terrā, vi. pru. po. & pi. superpo. *Illis prunis.*

✻ Et panem

MORALITER.

1 *Et illa nocte nihil prendiderunt.* Ad significādū, quod prædicatores ecclesiæ sine Christi virtute nihil p̄ficere possūt infra. 15. a. Sine me nihil potestis facere. Sed ipso præsente dicente.

6 *Mittite in dexterā nauigij rete & inuenietis.* Cœperunt piscium multitudinē copiosā per quā significatur multitudo credentium per prædicationem apostolorū, Christo tamen principaliter operante, sicut dicitur. Marci vltimo. d. *Illi autē profecti prædicauerūt ubique domino cooperāte, & sermonē cōfirmāte sequentibus signis.* Et similiter multitudo pœnitētium per prædicatores alios ad bonum conuersorum.

super numerum, hic est certus numerus 153. Decem legē significat, quæ occidit, septē spiritum qui viuificat. Accedat ergo spiritus ad legē, vt impleatur, id est, septenarius ad denarium, & fiunt decē & septē, qui numerus ab vno ad seipsū cōputatis omnibus crescens ad 153. puenit, quo signātur omnes ad gratiā spiritus pertinentes quæ gratia cū lege Dei tanquam cū aduersario concordatur, vt verificāte spiritu litera non occidat, sed compleatur & si quid minus sit, remittatur. Hic numerus habet 150. & insuper tres, propter mysterium trinitatis. Quinquagita autē fiunt 7. multiplicatis per septem, & ex adiectione vnius. Vno significatur esse vnum qui demōstrantur per septem propter operationē septenariam, & eo die missus est apostolis spiritus. In prima captura quæ est præsentis ecclesiæ magni & parui, in illo regno nulli nisi magni.

(Margin: 2. Cor. 3.b. — † tot. — Luca. 24.f. — † Hæc iā tertiò vice Pastorum triplex pabulū. †.6.q.1. imitare 8.q.1.in scripturis. — Luce 24.f. Sup.6.e. — † Incorporatur sup.6.d.)

ᵃ Verbum Dei. ... Scilicet viderunt, non super prunas

1 positum, & panem. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus, quos

ᵃ Dum hi qui in fluctibus sæculi sunt stabilitatem æternitatis ostendit.

2 prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit re-

ᵃ id est, littus, quod est finis mundi.

3 te in terram plenum magnis piscibus centum quinqua-

Numero & quantitate.

ginta tribus. Et cum † tanti essent, non est scissum rete:

ᵃ Tanta erat euidentia veritatis, quod Iesus erat, vt nullus eorum auderet non solum negare, sed nec dubitare, & ideo non interrogare.

a Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Et nemo audebat † discum- 4
bentium interrogare: Tu quis es? scientes, quia dominus est. 5
† Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem si- 6 7

ᵃ Quantum ad dies, non ad apparitionum numerum.

militer. † Hoc iam tertiò manifestatus est Iesus discipulis 8 9
b c suis, cum surrexisset à mortuis. Cùm ergo † prandidissent, 10
dixit Simoni Petro Iesus: † Simon † Ioannis diligis me plus 11 12 13

a *Venite.* Hic dicitur manducasse Iesus cū pisce panem in alio euāgelio cū pisce fauū mellis. Piscis assus, Christus passus. Piscis, qa latuit in aquis humani generis, captus laqueo mortis. In fauo mellis notat dulcedo diuinitatis, vel vtraq; natura Christi, qa fauus est mel in cera, idest, diuinitas in humanitate. Idē significat panis, vnde: *Ego sum panis, qui de cælo descendi.* Christus ergo piscis assus in passione. Fauus vel panis in resurrectione. Comedit autē piscē asū vel panē vt suo cibo nobis ostēderet qa & passionē ex nostra humilitate ptulit, & resurrectionē nostrā ex sua diuinitate procurauit. Hic vltimum conuiuiū cū septem discipulis habuit, innuens illos solos secū futuros in æterna resurrectione q se ptiformi spiritusācto pleni in amorē eius anhelant. Prādiū fecit illis septē de pisce, quem viderunt sup prunas, & de pane addēs, & de piscibus quos eo iubente attulerūt. Piscis assus, Christus est passus. Ipse etiā panis q de cœlo descendit. Huic † cōparatur ecclesia ad participādam beatitudinem, quæ per pisces designatur. Eadem etiam per septē discipulos signatur, quæ cum eo in æternum epulatur.

✻ THEOPHYLACTVS. Quomodo comederit Iesus nō est nostrū dicere, more. n. admirabili facta sunt hæc ꝙ natura eius cibo habeat opus, sed nostri causa ad con[fir]mationē resurrec[tio]nis fiebāt. Osten[dit] quoque non illi[s] continuo apud [se] fuisse neque sim[ul] ter vt prius dicit: *iā tertiò manifesta[tus] est.* Intellige insu[per] hæc & p allegor[iam]. Nox enim erat [quā]do tenebræ idol[ola]triæ inualuerunt [et] de solis Christi ac[ce]ssu, quando prop[he]tæ laborauerunt nihil ceperunt, [et] quamuis vnam [gen]tem Israeliticā c[on]clusisse in sagen[a] videbantur, verū [ta]mē quia & hæc [ab]inde ad idolola[triam] redibat nihil forte apprehenderunt. Vbi autem dilucul[o] solis instantiæ infulsit & Apostolicum rete eiectum est...

b *Hoc iam.* Non quod ter tātū manifestatus sit, sed ad [dies] refert, primo die quo resurrexit, post octo dies, hoc dic[it] hoc fecit de piscibus. Secūdū dies ergo manifestationes [nu]merant. Prima, quotiescunque sit facta, vno die resurrec[tio]nis. Secūda, post octo dies, & hæc est tertia. In hac tertia [ma]nifestatione hoc euangelium terminatur.

c *Cum ergo prandid.* Iesus scit ꝙ interrogat an plus dilig[at]. Petrus quod de se nouit, dicit, id est, ꝙ amat. Et quia de a[liis] quātum diligant, nescit, ideo vtrum plus illis diligat, ta[cet]. Ecce docet, non temere diffinire de occultis, & priori p[eri]culo negationis cautius de se respondit.

✻ THEOPHYLACTVS. Quare Christus q scruta[tor] est cordiū, nihilq; ignorat interrogat? nō hoc facit vt di[scat] sicut nos, sed vt doceat & manifestet aliorū fidē, sicut & [cum] interrogaret: *Quem dicunt homines esse filium hominis.* ꝙ fid[em] confessionemque à nobis requirat indicabat, ita hic d[ictu]rus orbi magistros & doctores, quales illos esse velit te[r] interrogatione bene inculcat.

☞ Pasce a[gnos]

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Et panem. *Nō super prunas positū, sed ibi paratū pro refectione eorum. Ista enim diuina virtute fuerūt de nouo formata, ad maiorem discipulorum confirmationem in fide resurrectionis Christi.*

2 Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus quos prēdidistis nūc &c. *Familiariter eis loquitur tanquam discipulis, ad confirmandum veritatem suæ resurrectionis.*

3 Ascēdit Simō Petrus, &c. pi. 153. *Numerū & magnitudinem exprimit, ad declarationē miraculi ex tanta captione, & iterū ex retis integritate, cum subditur:* Et cum tanti essent.

4 Dicit eis Iesus. Venite, prand. *Inuitat eos dulciter ad comedendum secum, quia cum eis tunc comedit ad declarationem suæ resurrectionis, licet non exprimatur hic.*

5 Et nemo audebat. *Non propter formidinē, sed propter cognitionis certitudinem quam habebant de ipso, propter quod subditur.*

6 Scientes quia dominus est. *Et ideo frustra fecissent de hoc quæstionem.*

7 Et venit Iesus, & accepit panē. & dabat eis. *Id est, eo modo diuidebat eis & distribuebat, sicut ante passionem ad declarādū suā resurrectionē. Dicūt enim aliqui doctores & satis probabiliter, quod sic diuidebat cibaria sola manu sicut alius cū cultello, & in hoc cognouerunt eum cum aliis signis, sicut & discipuli cognouerunt eum in fractione panis, Luc. vlt. e.*

8 Hoc iam tertiò. *Hic ponitur huius apparitionis epilogatio, cū dicitur;* Hoc iā tertiò manifestatus est Iesus, &c. *Videtur quod deberet dici, quarto, quia iā alias tres apparationes descripserat, [vt] patet ex prædictis. Dicendū quod litera sequēs hoc soluit, [qu]ā dicit.*

9 Discipulis suis. *Et sic patet, quod tantū enumerat hic app[ari]tiones factas apostolis. Prima autē apparitio quā descripsit fu[it] li Mariæ Magdalenæ, ideo nō enumeratur hic. Potest etiā aliter [dici] quod ly tertio, referatur ad diem apparitionis, duæ autē primæ [...] sunt in una die, alia facta est in die octaua, ista autē facta est po[st]. Si autem considerētur istæ tres apparitiones apostolis factæ: Pr[ima] declarat Christi diuinitatem, dando spiritumsanctum. Secūda, r[e]gentis identitatem, vulnerum cicatrices ostendendo. Tertia, hum[anæ] naturę ueritatem, comedendo.*

10 Cum ergo prandidissent. *Hic cōsequenter describit e[uange]lista quid Christus exhibuit duob. d[i]scipulis p dilectis. Et primo [quid] exhibuit Petro, secūdo quid exhibuit Ioanni, ibi;* Et cū hoc di[xisset]. *Prima in duas, quia primo committitur Petro super ecclesiā un[iu]salem regiminis officium, secundo ei prædicitur suū martyrium, [ibi]:* Amen, amen dico tibi: *Circa primū sciendum, quod Christus [com]mittendo Petro pastorale officiū ipsum ter examinauit de dilect[ione] quia pastores ecclesiæ debēt Deū præ ceteris hominibus diligere etiam committit ei officiū pascēdi, quia pastor ecclesiæ debet su[bdi]tos pascere triplici pabulo, scilicet veritatis, uerbo, uitæ exēplo, [tempo]rali subsidio, & hoc est quod dicitur,* Cum ergo prandid. *re[fecti]* *beneficio omnibus communiter exhibito.*

11 Dixit Simoni Petro. *Volens ei beneficium speciale cō[ferre].*

12 Simon Ioanni diligis. *Id est, filius Ioannis.*

13 Diligis me plus his: *Quasi expresse dicat, ille qui elig[itur] ad offi[ci]um*

MORALITER.

† 2 *Afferte de piscib. quos prēdidistis nunc.* Per hoc significat, ꝙ prædicatores pro labore quem sustinent in conuersione peccatorum reficientur in regno cęlorum.

12 *Simon Ioannis diligis me.* Ex hoc patet, ꝙ promou[en]di ad curam animarum sunt examinādi de fide & dilect[io]ne Dei, & non de potestate temporali:

† Pa[sce]

a *Pasce agnos meos.* Si me diligis. *Pasce agnos meos.* Non vt
A tus, gloriã meã in eis, q̃re, nõ tuam, mea lucra, nõ tua, quia
di ctio Dei ꝓbatur in dilectione ꝓximi. Qui verò opus pie
tas negat proximis, minus Deũ diligit. Hæc autem chari-
ta ex diuina datur gratia. Quod tacitè innuit Ioannes dũ in
te ogans de amore
di t hic, quod non
al i: *Simon Ioannis.*
id ſt, obediens Dei
gr ia, quia quod ar-
de tius cæteris dili-
gi & obedit, nõ eſt
ni Dei gratia.
b *Dicit ei tertiò.* In-
te ogat, quod ſcie-
b non ſemel, ſed
it ũm, & tertiò, &
te iò audit à Petro
ſe iligi, & tertiò iu-
b paſcere oues, Tri
n negationi reddi-
tu trina cõfeſſio, ne
m ius amori lingua
ſe iat q̃ timori. Et
ſi t fuit indiciũ ti-
m ris negare paſtorem, ſic officium amoris paſcere domi-
ni gregem.
c *Cõtriſtatus eſt Petrus.* AVGVSTINVS. Etiã remiſſis pec
ca s tolerat homo miſeriam, in quam tñ ex peccato venit.
P ductior enim pęna eſt q̃ culpa, nec parua videretur cul-
p ſi cum illa auferretur pęna. Et ideo vel ad demonſtratio
n debitę miſerię, vel ad emẽdationẽ labilis vitæ, vel ad exer
c itionẽ neceſſariæ patiẽtiæ tpaliter tenet hominem pœ-
n ẽt quem iam reum non tenet culpa, & hæc eſt horum
dierum flenda, ſed non reprehendenda conditio.
d *Paſce.* Paſcere oues eſt credentes ne deficiant cõfortare, D
terrena ſubſidia, ſi neceſſe eſt ſubditis prouidere, excẽpla vir-
tutum præbere, aduerſarijs obſiſtere, peccantes corrigere.

a Oſtendit ominum ſcientem interrogaſſe.
a his? Dicit ei; Etiam domine, tu ſcis. quia amo te. Dicit ei: Pa-
ſce agnos meos. Dicit ei † iterum: Simon Ioannis, diligis me?
At ille: Etiam domine, tu ſcis, quia amo te. Dicit ei iterum:
† Paſce agnos meos. Dicit ei tertiò: Simon Ioannis amas me?
b Cõtriſtatus eſt Petrus. quia dixit ei tertiò, amas me, & dicit ei
c a Pro quibus pones animam, quod eſt, confirmatio dilectionis.
d Dñe tu omnia noſti, tu ſcis quia amo te. Dicit ei: Paſce oues
meas, Amen, amen dico tibi: cùm eſſes iunior, cingebas te, &
e ambulabas † vbi volebas, cum autem ſenueris, extendes ma-
f Vinculis. Ad mortem.
nus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis. Hoc autem
a Quia hac morte oſtendit quantum colendus & amandus ſit Deus.
g dixit, ſignificãs qua mortę † clarificaturus eſſet Deum. Et cùm

e *Cùm autem ſenueris.* Paſſurum ꝓdicit qui negaturum præ
dixerat, hoc iam po-
terat reſurrectione
1 firmatus, quod im
† maturè pollicebat
infirmus. Iam non
metuit huius vitæ in
teritum, quia reſur-
gente domino vitæ
2 alterius præceſſit exẽ
3 plum.
4 f *Extendes manus.*
5 Hoc eſt, crucifigeris, E
6 & quomodo hoc
7 fiet, ſubdit: *Et alius te*
8 *cinget, & ducet quo te*
9 *nõ vis*, quia ad illam
10 moleſtiam nolẽs eſt
11 ductus, nolens ad eã
12 venit, ſed volens eã
vicit, & reliquit affe-
ctum infirmitatis, quo nemo vult mori, q adeò eſt natura-
lis, vt eũ nec ſenectus abſtulerit Petro. Vñ & dñs: Tranſeat à Mat.
me calix iſte. Sed quãtacũq; ſit moleſtia mortis, vincat eã 26 d.
vis amoris, ſi nulla eſſet parua moleſtia mortis, non eſſet
tã magna gloria † martyrũ. Sed ſi paſtor immolatus eſt, vt † Marci
ouis qui de ouibus fiunt paſtores, non metuant immolari. 14.
g *Et cùm hoc dixiſſet.* His dictis cœpit Ieſus abire, & nondũ
intellecto quod audiuit, ſequere me, cœpit Petrus inceſſu
pedum ſequi, ſequutus eſt & Ioannes qui ſciebat ſe diligi. F
Quem

NICOLAVS DE LYRA.

... ium prælationis, dẽt Deum diligere præ cæteris, quia ſecundùm q dt B. Gregor. Tantum dẽt excedere actionem populi vita præſulis, quantum diſtat à grege vita paſtoris. Et ideò videtur, q ille qui aliquem eligit ad tale officium, tenetur ſemper eligere meliorem, non tamen intelligitur melior, litteratior, vel aſtutior, ſed ille qui omnib. cõ ſideratis omnib. penſatis melior eſt ad tale officium ad honorem Dei, & eccleſiæ vtilitatem, ſecundùm iudicium eligentis, aliter autem eligens vel promouens, non attendit ad honorem Dei, & vtilitatem eccleſiæ, & ſic non videtur iudicium diuinum euadere. Quod autem ſecundùm decretalem extra de elect. cum nobis olim, & c. cum dilecti, ſufficit eligere ſufficientem, hoc eſt ſecũdùm iudicium humanum, per quod talis nõ eſt puniendus, cũ ſecundùm veritatem aliqua iura mala permittunt humano iudicio incorrecta propter maiora mala vitanda, quæ tamẽ diuino iudicio ſunt corrigenda, ſecũdũ quod di. Au. 1. li. de liber. arb.

1 Dicit ei. *Non dicit plus quã alij, ſed abſolute rñdet, quia expertus propriæ fragilitatis in Chriſti negatione, non fuit auſus vltra ſe efferre in Chriſti dilectione, ſed quantitatem ſuæ dilectionis poſuit in iudicio Chriſti, qui ſecreta cordium intuetur. Sequitur.*

2 Contriſtatus eſt Petrus. *Non fuit indignatus propter verba Chriſti replicãtis toties petitionẽ de dilectione, quaſi indignaret Petrus de hoc q nõ acquieſcebat ſibi Chriſtus primò verbo, ſed fuit turbatus eo, q ſciebat eum ſcire omnia futura, propter, quod timuit ex replicatione, ne Chriſtus vellet ſibi prędicere aliquem caſum ſuũ futurum, ſicut ſupra 13. d. aſſerente Petro; Animam meam pro te ponam, ſtatim prædixit ei ſuam negationem futuram, & ideò meritò timuit Petrus, propter quod.*

3 Dicit ei. *Q. d. Tu ſcis omnia præſentia, & futura, & ideò tu ſcis quòd te diligo, ſed quid ſit mihi futurum neſcio, ſed tu ſcis.*

4 Dicit ei: Paſce oues meas. *Ante bis dixerat;* Paſce agnos meos, *quia in fidelibus tres ſunt gradus. ſ. incipientium, proficientiũ & perfectorum, illi qui ſunt in duob. primis gradib. dicuntur agni, & illi qui ſunt in tertiò oues nominantur, & c.*

5 Amen, amen dico tibi. *Hic ꝓdicit Petro ſuũ martyriũ, quia prælati eccleſiæ debẽt tantam charitatem hẽre, vt parati ſint ſe morti exponere pro grege, quod hic exprimit Chriſtus loquens Petro parabolicè.* Amen, amen, &c. cingebas te: *id eſt, ab aliquibus ſuperfluis te reſtringebas, tamen hoc pro voluntate tua ab alio non compulſus, ideo ſubditur:* Et ambu. vbi vo.

6 Cum autem ſenueris. *Id eſt, imminente morte.*

7 Extendens manus tuas. *Per hoc deſignatur prõptitudo Petri ad martyrium tolerandum.*

8 Et alius te cinget. *Fuit enim poſitus in cruce cum cordis ligatus, & non clauis affixus, vt longior eſſet ipſius cruciatus, & hoc vocatur hic cinctura.*

9 Et ducet. *Eſt. n. in homine duplex appetitus. ſ. ſenſitiuus, & intellectiuus, & vterq; aliquando nominatur voluntas largè loquendo quia ſolus appetitus intellectiuus propriè dicitur volũtas. Licet autẽ appetitus intellectiuus in Petro eſſet promptus ad martyrium, tñ appetitus ſenſitiuus refugiebat, quia mors eſt vltimum terribilium, & eodẽ modo fuit in Chriſto ſicut dictũ eſt ſuprà 12. ca. & ideò dicit:* Et ducet quo tu non vis. *Ire. ſ. ſecundùm appetitum ſenſitiuum.* Appetitus hominis duplex.

10 Hoc autẽ dixit. *Hæc ſunt verba euãgeliſtæ exponentis verba Chriſti, de martyrio Petri, ſcripſit. n. hoc euangelium poſt Petri martyrium, quod patet ex hoc, q euangelium ſcripſit poſt reditum ſuum de inſula Pathmos poſt mortem Domitiani Imperatoris, vt dictũ eſt ſupra in prologo huius euangelij. Petrus autem paſſus eſt ſub Nerone Imperatore, qui diu ante Domitianum Imperauerat.*

11 Significans qua morte. *Martyrium enim Petri ordinatum fuit ad Dei gloriam.*

12 Et cùm hoc dixit. *Hic oſtenditur quid Chriſtus cõtulit Ioanni; Et diuiditur in duas, quia primo ponitur cõmendatio diſcipuli, ſecundò ſui euãgelij, ibi:* Hic eſt dicipul. *Prima in duas, quia primò ponitur commendationis occaſio, ſecundò ipſa commendatio, ibi:* Dixit ei Ieſus. *Circa primum ſciendum, q occaſio illius fuit verbum Petri quærentis de Ioanne, q exprimitur cum dicitur.* Et cùm hoc dixiſſet. *Scilicet Ieſus Petro imponens paſtorale officium, & ſuę paſſionis exemplum.* Diuiſio

✲ Dicit ei:

MORALITER.

Paſce agnos meos. Ter dictũ eſt paſce, ad ſignificãdum, q habens curam animarũ dẽt ſubditos paſcere paſtu verbi Dei & boni exempli, & prout põt etiam ſubſidio tẽporali. Sed illud, quod dicitur hic paſce, &c. aliqui mali mutant in tonde, quia multum ſtudent circa ſubditos exactiones temporalium exercere, & de paſtu dicto triplici non curare.

5 *Amen, amen dico tibi, cum eſſes, &c.* Per hoc, quod dr hic, paſſio Petri futura ſignificabatur, eo q tũc eccleſiæ præficiebatur, nam in primitiua eccleſia ille qui populis præficiebatur, primus ad tormenta ducebatur.

a *Quē diligebat Iesus.* Diligebat & alios, sed familiarius istū
A donauit potiore dulcedine sui amoris, qa virgo electus ab ip so virgo permansit, vnde & matrem ei commendauit.

AVGVSTINVS. Tacito nomine discernitur Ioannes à cæteris, nō φ solum eū, sed plus cæteris diligeret eū. Huius maioris dilectionis est indicium, quod solus supra pectus Iesu recubuit. Porro Petrus plus dilexit Christū, vt ipse sciēs interrogat, qui dicit: Diligis me plus his? Vr̄ ergo melior qui plus q̄ qui minus diligit Christum. Itē vr̄ melior, qui plus
B quam qui minus diligitur à Christo, vt anteponitur Ioānes Petro. Quod si conferendo ad inuicem quæritur, quis de duob. melior est. An qui minus diligit Christum, & ab eo plus diligit, an quem minus diligit Christus, cum ipse plus eum diligat? Dubia est rñsio. Vr̄ qdem, q plus diligit Christū melior. Quē plus diligit Christus, fœlicior. Et est manifesta misericordia, sed occulta iustitia minus diligētis eū à quo plus diligit, & plus eū à quo minus diligit. Sed p istos duos commēdat duas vitas ecclesiæ, de quib. mystice loquitur. Vna est p fidem, altera p spem. Hæc agitur in corpore & peregrinatione, vbi beatitudo est tm̄ in spe, sed miseria p̄sto est de aduersis. & de peccatis. Illa est in immortalitate, vbi nihil mali, sed pfectio boni. Prior actiua significatur p Petrum, q est gñalis persona in petra Christo fundata, huic dr̄: *Tu me sequere.* per imitationem perferēdi temporalia mala, quæ terminabuntur cum sæculo. Hic magis diligit Christum, vt amādo, & sequendo liberet à malo, sed ipse minus hāc diligit qualis nūc est, & liberat ne semper talis sit, & ob aliud non diligit, nisi vt saluet, & hinc transferat. Altera cōtemplatiua significatur p Ioannem, cui dicitur *Sic eum volo manere*, non dicit remanere vel permanere, sed expectare, qa nō modo, sed cum venerit Christus implebit. Q.d. Inchoata contemplatio maneat donec veniā, perficiēda cū venero
C vt sit manifesta plenitudo scientiæ, hanc autē plene diligit Christus, & seruat in æternum. In illa verò expectatione, qa nondū nouit futuram veritatē, homo minus diligit, & plus diliget, cū eū videbit sicuti est. *Quia vero vniuersæ viæ domini sunt misericordia & veritas*, iustus in hac vita expertus vndiq; mala, plus diligit ex necessitate qua vrgetur, qa misericordiā qua est liberādus à malis & quotidie poscit & hēt, & minus diligitur à misericorde q minus diligit miserū q̄ beatū est Petrus plus amās & minus amatur. Quia verò iustus contemplationem veritatis quæ est futura nondum nouit minus diligit eam q̄ Petrus miser misericordiam, & in ipsa veritate beatus plus diligetur à Christo, & hic est Ioānes minus amās, quam Petrus plus amatus. Et si hi duo apostoli singuli has duas vitas significant, vtraq; tamen vtrique conuenit sicut & in omnibus sanctis. Actiuius autem vitæ cellosæ gubernaculum dātur claues ligandi & soluendi peccata. Propter autem illam quietam requiem sup pectus Iesu discumbitur vnde bibit veritas. Quia virgo est Ioannes conuenit futuræ vitæ, vbi neque nubent neque nubentur.

Quæsti.

† recidit, procūbuit sup. 13.

Ecclesiæ duæ vitæ.

1. Ioā. 3. Ps. 24. b.

a Q.d. Ne timeas mori pro me, cum ego prius pro te.
hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. Conuersus Petrus vidit il- 1
a Commendat priuilegium amoris sui. 2
a lum discipulum, quem diligebat Iesus sequentem, qui & 3
b † recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine, quis
est qui tradet te? Hunc ergo cùm vidisset Petrus, dixit Ie- 4
a Specialiter enim domino eum visitante placidam accepit carnis absolutionem.
c su: Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus: † Sic eum 5
In crucis passione. 6
d volo manere, donec veniam. Quid ad te? Tu me sequere. 7
8
9

b *Super pectus.* In pectore Iesu sunt oēs thesauri sapientiæ, & sciētiæ absconditi, supra quod recubuit quē maioris sapiētiæ, & sciētiæ singularis munere donat, in quo rabatur quāta arcana diuinitatis præ cæteris esset script...

c *Domine, hic autem quid?* Quia audierat Petrus se crucifigendum, voluit etiam in fratris cognoscere exitum.

d *Sic eū uolo manere, donec ueniā.* Nolo eum per martyrium consumari, sed expectare eum placidam carnis suæ absolutionem, quando ego veniens recipiam eum in æternā beatitudinem.

✠ THEOPHYLACTVS. *Donec ueniam*, qdā sic exponunt: donec, inquit, contra Iudæos qui me crucifixerunt venero percussurus eos virga Romanorum, & subuersurus eorum statū. Dicunt.n. Apostolum vsq; ad Vespasiani Imperium locaque superiora peragrasse, pdicantem & manētem qn̄ autem capiendæ erant Ierosolymę transiisse. Igitur ad magnū prędicationis opus non erāt cōiungēdi, sed rādi, vt vnus ad hos, alius ad alios iret. Mihi aūt placet, nec veniam intelligatur sicut Chrysostomo, & non de..., sed quod non sit iungendus Petro.

✠ AVGVSTINVS. Quod autem ait, *Sic eū uolo manere, donec ueniam.* Non sic intelligēdum est quasi dixerit remanere vel pmanere, sed expectare, qm̄ quod per eum significatur nō vtiq; nunc, sed cum venerit Christus adimplebit. Quod autē p hunc significatur cui dictum est: *Tu me sequere.* nunc agat

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Dicit ei Sequere me. *Sicut enim in veteri Testamento prophetæ significabant aliqua verbis & aliqua factis, vt supra dictum est, 1. cap. similiter Christus postquàm verbo imposuerat Petro pastorale officium & ei prædixerat suum martyrium, incœpit ire, & tunc dixit Petro:* Sequere me. *s. gerendo vices meas in duob. prædictis, et sic per illam sequelam corporalem significabat idem quod prius Petro per verba expresserat.*

2 Conuersus Petrus, &c. *Quia cœperat ire post Christum, sicut & Petrus.*

3 Qui & recubuit. *Per hoc autem patet, φ iste fuit Ioannes, qui scripsit ista, non ad sui instantiam, sed ad ostendendum Petri excellentiam, cui Christus commendauit ecclesiam magis quam Ioanni, quamuis esset ita familiaris sibi.*

4 Hunc ergo, &c. *Diligebat.n. Petrus ipsum Ioannem spāli dilectione, vt supra dictum est cap. præcedenti, & ideò volebat eum habere socium in prælationis officio & martyrio, ideò dixit.*

5 Domine, hic autem quid. *Q.d. Bonum esset quod iste adiungeretur mihi socius.*

6 Dicit ei Iesus. *Posita occasione ex verbis Petri, consequēter ponitur beneficium collatum Ioanni, cùm dicitur.*

7 Sic eum volo manere. *Occasione huius verbi dixerūt aliqui, quòd Ioannes nō est mortuus, sed cū Enoch & Elia trāslatus ad paradisum. Alij autem dicūt, φ in sepulchro suo iacet dormiens, et accipiētes signum φ in sepulchro eius videbatur quædā scaturigo mnæ per modum ebullitionis surgere; & dicunt hi, φ hoc causat anhelitu eius, verumtamen quia statutum est hominib. semel mori dicitur ad Heb. 9. g. ideo dicunt ipsum circa finem mundi pro Christo passurum, propter hoc sequitur.*

8 Donec veniam. *Scilicet in fine mundi ad iudicium. Sed istud improbat Aug. per hoc, quia illud quod hic dicitur à Saluatore de ...ne, ponit tanquā priuilegiū seu beneficium spāle Ioanni concessum, secūdū vero dicta eorū, hoc non esset verum, imò esset magis Ioanni detrimentum, si tam diu à diuina fruitione retardaretur alijs apostolis in gloria existentib. Propter quod dicendum, φ Christus respondit verba Petri petentis eum hēre socium in prælatione & martyrio dicens:* Sic eum volo manere. *Q.d. Nolo eum mori per martyrium, nec in hoc me sequi, nec etiam volo eum sequi me quantum ad plationis officiū in regimine vniuersalis ecclesiæ tecum, sed magis volo occupari inquiete cōtēplationis.* Donec veniā. *Non ad iudicium...munei, sed ad vocandum eum ad gloriam cœlestem de statu huius mundi. Habetur enim in legenda sancti Ioannis, quòd Christus apparuit ei circa finem vitæ suæ vocans eum ad gloriam.*

9 Quid ad te? *Quia ad Petrum nō pertinebat scire quid Deus ordinabat de Ioanne in futurum, sicut dictum est apostolis Act. 1.*

MORALITER.

† 1 *Dicit ei: sequere me. Conuersus Petrus vidit illū discipulū, &c.* Per Petrum Christum sequētem p opera laboriosa, bonus actiuus significatur, per Ioannē verò sic manentē bonus cōtēplatiuus intelligitur, & de tali dr̄ conuenienter, non ... tur, quia de vita contemplatiua imperfecta transit ad perfectam contemplationem gloriæ sine morte culpę medi...

† *Sunt at*

a ¶ Ex prædictis hoc intellexerunt, & quod non esset ita intelligendum, ipse Ioannes admonet.
† Exiit ergo sermo inter fratres, quia discipulus ille non mo- 1
a ritur. Et non dixit ei Iesus, non moritur, sed sic eum volo 2 3
b manere donec veniam, quid ad te? Hic est discipulus ille qui 4
testimonium perhibet de his & scripsit hæc. Et scimus, quia 5 6
verum est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ 7
c fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror 8 9
a ¶ Quantum ad intelligentiam.
mundum † capere posse eos qui scribendi † sunt, libros. 10 11 12

† forent

hic agatur, non peruenietur ad illud quod expectatur. In hac autē actiua vita quāto magis Christū diligimus, tātò facius liberamur a malo. At ipse nos minus diligit quales nunc sumus, at ideò liberat, ne semp tales simus. Ibi vero amplius nos diligit, qm̄ quod ei displiceat, & qđ à nobis auferat, nō hēbimus, nec ob aliud nos hic diligit, nisi vt sanet & transferat ab his q̄ nō diligit. hic ergo minus vbi nō vult remaneamus: Ibi amplius quo vult trāseamus, & vbi nō vult pereamus. Amet ergo eū Petrus, vt ab ista mortalitate liberemur: ametur ab eo Ioannes, vt in illa immortalitate seruemur.

a *Et non dixit ei.* Non est intelligendum ꝙ Ioannes nō sit mortuus in carne, sed quicquid ante passus, ꝙ vltimum in pace senium finiret, Non enim magnum erat dare dilecto honori, cùm dissolui & esse cū Christo sit multo melius.

THEOPHYLACTVS. Euangelista euertit falsā opinionem existimantium, quod nō moriatur discipulus hic, sed immortalis sit: Verè.n. mendaciū est immortalem esse hominē. Quamuis.n. Enoch & Elias non sint mortui, attamen mortales sunt, ita & hic quoq; quāuis non fuerit mortuus, sed moriet̄, igitur qđ non moritur, sed immortalis sit hoc falsum est. D

b *hic est, &c.* Hic apertè suam designat personam ex officio, quod noluit designare ex vocabulo.

c *Nec ipsum arbitror mundum.* AVGVSTINVS Non spatio locorū credēdū est, mūdum capere nō posse; quæ in eo scribi quō possent si scripta non ferret? Sed capacitate legētiū cōprehendi fortasse nō possent, quāuis salua rerum fide, plerūque verba excedere videant̄ fidē, qđ non fit quando aliquid erat obscurū ac dubiū, causa & rōne reddita exponitur. Sed quādo id qđ apertum est vel augetur, vel extenuatur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur, qm̄ sic verba rem q̄ indicatur excedunt, & voluntas loquentis, nec fallentis appareat, qui nouit quousq; credatur, à quo vltrà quam credēdū est, vel minuit̄ aliquid, vel augetur. hunc loquēdi modum, Græco nomine, nō solùm Grecarū literarū verumetiam Latinarum magistri hyperbolen vocant: qui modus sicut hoc loco, ita in nonnullis alijs diuinis literis inuenit̄. Tra.124 in Ioannem. E

Nec ipsum. Non dicit spacio nō posse capi, sed capacitate legētium, quamuis salua fide rerum plerūmq; verba videantur excedere fidem per hyperbolen. F

NICOLAVS DE LYRA.

est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate, &c. sed tantùm pertinebat ad ipsum verbo Christi prompte, & humiliter obedire, ideò subditur: Tu me sequere.

1 Exiit ergo sermo in fratres. *Scilicet Apostolos qui erāt vniti charitate fraterna.*

2 Quia discipulus ille non moritur. *Hunc enim intellectum conceperunt ex verbis Christi. Sed statim excluditur iste intellectus cùm dicitur.*

3 Et non dixit ei Iesus, non moritur. *Quia secundum veritatē mortuus fuit, vt suprà dictum est in prologo huius euangelij.*

4 Sed sic eum, &c. *Hoc est, non per martyrium me sequi, tamen quia in eo fuerat promptitudo animi ad tolerandū martyrium, quando fuit proiectus in feruētis olei doliū, ideò illud pro martyrio ab ecclesia colitur, quia, secundùm quod dicit beatus Augustinus lib. de nuptijs & concupiscentia. Non est impar meritum patientiæ in Ioanne qui passus non est, & in Petro qui passionem sustinuit.*

5 Donec veniam. *Assumens animam eius à corpore absque tamen angustia & dolore, vt dictum fuit suprà in prologo huius euangelij & suprà proxime.*

6 Hic est dis. *Posita commendatione discipuli, hic ponitur commendatio sui euangelij. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur euangelij commendatio, secundo tollitur erroris occasio, ibi;* Sunt & alia multa. *In prima ergo parte dicitur sic.* Hic est discipulus ille, *scilicet Ioannes de quo Saluator immediatè ante locutus est.*

7 Qui testimoniū perhibet de his. *Supple q̄ vidit & audiuit propter qđ eius testimoniū est efficax, propter quod in principio suæ primæ epistolæ dicit: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ & vita manifestata est, & videmus, & testamur.*

8 Et scripsit hæc. *Mos autem erat antiquorum, quod illi scriberent historiam qui vidissent, propter quod dicitur historia ab historin, quod est videre, & ideò Ioannes qui audiuit verba Christi, et facta eius vidit, conuenientissime potuit scribere.*

9 Sunt autem, &c. *Hic tollitur erroris occasio, quia posset forte aliquis credere, ꝙ nihil aliud esset verū de Christo, nisi qđ est scriptū in hoc euangelio & alijs de Christo, & hoc tollitur, cum dicitur:* Sunt au. &c. *quæ scripta non sunt: Cuius causa subditur cùm dicit̄.*

10 Quæ si scribantur. *Quantum ad facta particularia & conditiones, & circunstantias eorum, & uirtutem.*

11 Nec ipsum. *Id est, homines huius mundi.*

12 Capere posse, &c. *Facta enim & verba Christi nō sunt hominis tm̄, sed Dei, quia illa humanitas erat organum diuinitatis, et ideò non possunt ad plenum ab hominibus explicari, aut etiam comprehēdi. Quod patet ex hoc, ꝙ à principio ecclesiæ cœperunt sancti doctores libros scribere ad explanationem verborum & factorum Christi, & adhuc ad plenum non sunt elucidata, imò si mūdus duraret per mille millia annorum, & semper scriberentur libri, non elucidarentur ad plenum, quia sicut dictum est, facta sunt & dicta Dei quæ sunt nobis incomprehensibilia propter eorum excellentiam respectu intellectus nostri. Et ideò debemus subiugare & captiuare in obsequium Christi intellectū nostrum, ut ei assentientes per fidem quæ est in ænigmate, tandem veniamus ad contemplandum facie ad faciem, præstāte domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritusancto viuit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.*

MORALITER.

† 9 *Sunt autem & alia multa, &c.* Nā principium huius euangelij qđ scripsit Ioānes de emanatione verbi, totus mūdus adhuc capere nō potuit perfectè, propter quod ad laudem patris & filij debemus quantum possumus assurgere, nam eorum gloria maior est omni laude.

FINIS QVINTI TOMI.

BIBLIORVM SACRORVM ET GLOSSÆ ORDINARIÆ.

Primum quidem à Strabo Fulgensi, Collectæ.

NVNC VERO NOVIS PATRVM, CVM Græcorum, tum Latinorum explicationibus auctæ.

POSTILLAE NICOLAI LYRANI, ADDITIONVM PAVLI Burgensis, ac Replicarum Matthię Thoryngi.

LOCVPLES ET COPIOSVS.

INDEX.

VENETIIS. Apud Iuntas: M. DCIII.

CHRISTIANO LECTORI

Salutem & felicitatem.

VETERES eæ Philosophorum sectę (lector Christiane) in rerum humanarum contemplatione cęcutientes, cum immensam hanc κοσμίον orbisque molem vniuersam, ex nihilo creari & efformari posse naturę per se ipsi vi concludere non possent, variè de rerum primordio sentientes, in diuersas sententias abierunt, alij si quidem ex æterna & indigesta materiæ mole, quam vocarunt chaos, concordia moderata, alij ex infinito terminis tandem circumscripto, alij ex magno paruo, multisque humanę mentis imbecillitate cogitatis monstris, mundum esse productum voluerunt. Omnes tamen concordi mentis voluntate, nihil in rerum naturę τῇ τάξει seu ordine melius, ad conseruandumq; mundi machinam aptius esse voluerunt. Illudq; semper in rebus est iudicatum optimum, quòd optima methodo & ordine digestum est. Quod nos animo quoque serius agitantes, Cum *Bibliorum Sacrorum Glossam Ordinariam*, multis primum veterum sudoribus laboratam, maiorque nunc Pariensium Doctorum diligentia, studio grauiore, acriorique cogitatione auctam Typographicis formis mandaremus, ne tam copiosa veterum patrum doctrinæ Sylua, ἀταξία aliqua notaretur, ne hac quidem in re sumptui aut labori pepercimus, Præclarissima enim quęq; & notatu dignissima in Indicem quantum fieri potuit speciosissimum literarum Alphabeti serie & ordine digessimus, & quo facilior sit lectori inueniendi ratio paginas singulas in sex portiunculas primas A B C, secundas D E F, literis notatas distinximus, quo in Indice collectas sententias diligenter sunt relaturi. Authorum verò, quorum in toto opere authoritate vsi sunt ij, qui Glossam nunc de suo locupletarunt, nomina singulis voluminibus ordine quoque Alphabetico dispositita præfiximus, ne primis tantum literis notata patrum nomina (quod plerumque breuitatis studio factum est) celeriorem lectoris, cui fortasse non satis omnium authorum sunt nota nomina, cursum retardaret. Quod si quid est vel in colligendo Indice neglectum, aut non satis diligenter annotatum, partim id mentis nostrę non satis subtili iudicio, partim quoque Typographorum, quæ nos egit præcipites, festinationi tribuito. Sin verò mordacius reprehensione vrgeas, quod est à nobis aut inscitia aut incuria præterissatum, acutiore tu mentis acie, acuratioreque diligentia resarcito. Vale.

Lugduni 12. *Calendas Octobris. Anno humanæ salutis.*
∞. IↃ. XXCIX.

RERVM QVAE IN GLOSSA ORDINARIA, POSTILLIS NICOLAI DE LYRA, Et Additionibus Pauli Burgensis, replicisque Matthiæ Toring continentur.

Index locupletissimus.

Prior numerus Tomum seu partem operis, secundus columnam indicat.

Glossæ Ordin. & Nicolai de Lyra

abr

Index.

Mic

Acti[...]

Index.

Adam

A

Index.

an...

Index.

angeli

A

ai ...

Index.

c 3

aquas

Pro-

B

Beatitu[do]

Index.

Index.

bersa-

bo

C

Index.

Ch

Index.

chris

f 2

Index.

Christus

Index.

Christum

non

Index.

c

Index.

Non

Con-

Co[...]

clauis

h 3

Index.

Index.

cuneus

Cymba

D

Dæmo

Index.

Delictu

Index.

deus

deus

dif

dili-

Disc

Index.

disputans

Docendo

defe

do

Index.

Doct

ecclesia

Eccleſia

ecclesię

eleem

Index.

episc

Index.

Eru

n

ez

Fer

Index.

Finis

Fętus

Fur

Geometricę

gradi

Index.

gratiæ

Ha ſyllab

Index.

Hieremias

Hieru

Index.

historiam

Index.

homo

ho

hominis literati ad religionem vocatio, designatur in vocatione Abrahæ, qui debet dimittere mores, & gestus parentum secularium, aliter non ualeret habitum sumere religios p.1.col.187.c

homines

Index.

iacob

idolo

Index.

r

illi

f

Index.

iu-

Iuda

Ecce

iudæor

iudic

Index.

iustiti

Index.

Kalendus

K

L

lactucę

leg[...]

V 2

Index.

Index.

legem

lib

Hieron.

libidinis

lingua,

Non

im

mahum

maledi-

mansionum

ma

Materia

part

mensa

monarchia

mortuum

mulier

Index.

munera

nauigationis

nouitas

numero

oblatio

offerre

omnes

opera

oratio

oues

pascha

Index.

patientiæ

paulus

peccatum

philosophus

pænitentium

populus

Index.

por-

prælatum

prophetarum

prouerbium

psalmorum

ipsam

religiones

Index.

Saul

Serpens

filio

T

Tecta

Teſtamen-

V

vbertas

Index.

Verbum

Virtuosus

Vngi

parte

Zabulon

Z

F I N I S.

m uo no
·semper
unis